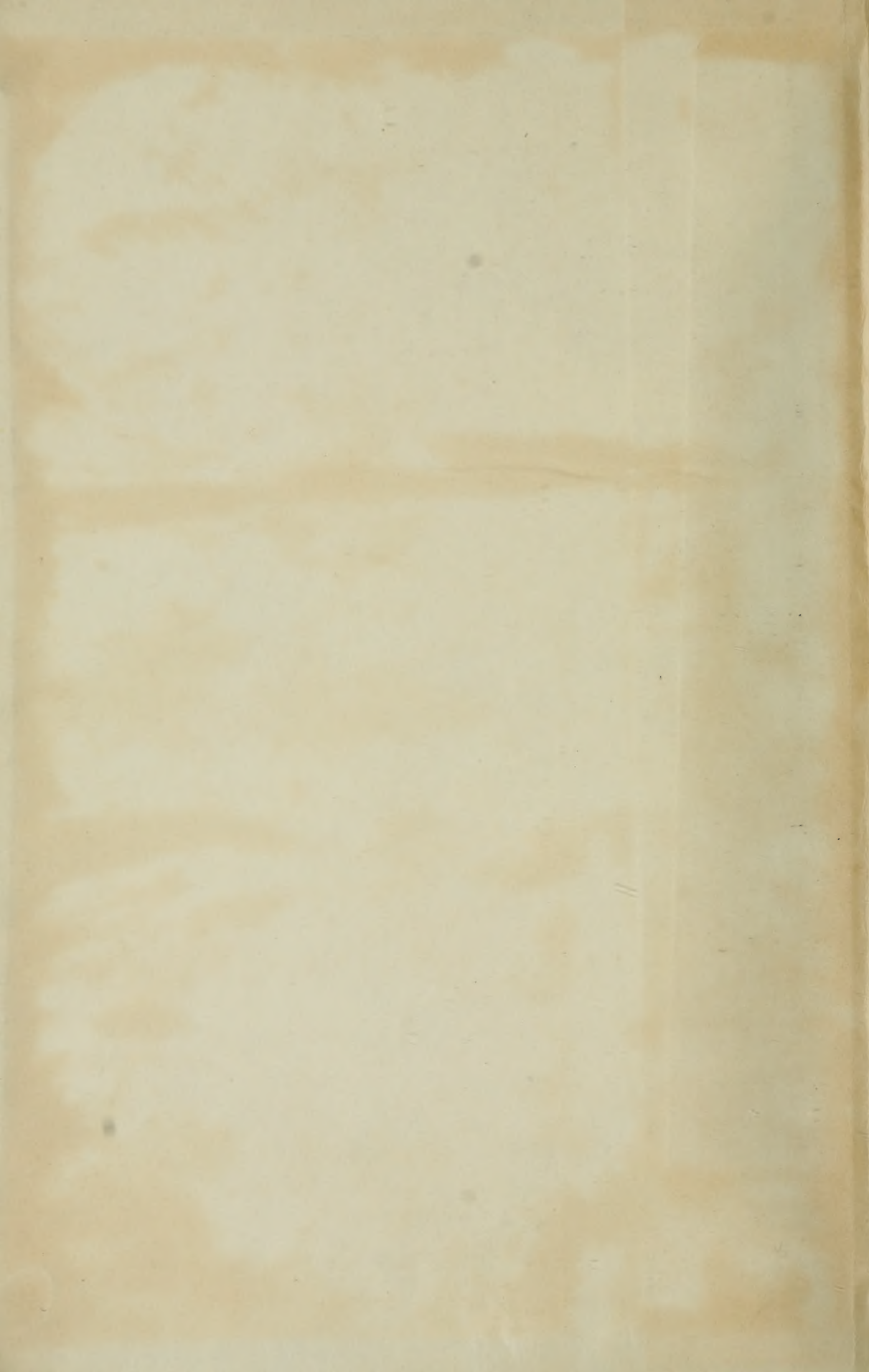

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter

SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTII III.

ACCURANTE J.-P. MIGNÉ,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI AMPECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDET NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCEITER VOLU-
MINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS LXVI.

JOANNES II PAPA, AGAPETUS I PAPA, SYLVERIUS PAPA, S. LAURENTIUS
NOVARIENSIS, S. P. BENEDICTUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÉ EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

PATROL

CURSUS COMPLETUS

1912

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES

10 ELMSLEY PLACE

TORONTO 5, CANADA

DEC - 5 1931

2066

SERIES LATINA

IN THE PROGRESS OF THE

A

ACCOUNTS J. P. NICOL

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

CURSUS COMPLETUS IN

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PATROL

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

SANCTI
BENEDICTI

MONACHORUM OCCIDENTALIUM PATRIS

OPERA OMNIA,

**EX MEMORATISSIMIS EDITIONIBUS MARTENE, QUI SANCTI ABBATIS REGULAM
ERUDITISSIME COMMENTAVIT, MARGARINI DE LA BIGNE, LUCÆ HOLSTENII, CARDINALIS MAH,
MABILLONII ACCURATISSIME EXPRESSA, MULTIS MENDIS PURGATA,
NOTIS QUOTIES OPUS FUIT ILLUSTRATA,**

PRÆCEDENTE

**SANCTI BENEDICTI VITA EX LIBRO II DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI EXCERPTA, CUM GRÆCO TEXTU
MAXIMA CURA EMENDATO ET ANNOTATO.**

SIMUL EXCUSA SUNT

JOANNIS II, AGAPETI I ET SYLVERII

SUMMORUM PONTIFICUM

NEC NON

SANCTI LAURENTII

NOVARIENSIS EPISCOPI

SCRIPTA UNIVERSA.

EX COLLECTIONIBUS MANSI ET MARGARINI DE LA BIGNE MUTUATA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 6 FRANCIS GALLICIS.

**EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.**

1859

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

JOANNES PAPA II.

Epistolæ Col. 9

AGAPETUS PAPA I.

Epistolæ 31

SYLVERIUS PAPA

Epistolæ 79

S. LAURENTIUS NOVARIENSIS

Homiliæ 87

Liber de muliere Chananæa. 116

S. PATER BENEDICTUS

Vita S. Benedicti græco-latine scripta. 125

Regula commentata. 215

Opuscula genuina et supposititia. 933

Monumenta S. Benedicti operibus annectenda. 941

ERRATA.

Col. 58 medta, lege EPISTOLA olim IV. — Col. 45 desinente, lege EPISTOLA olim II. — Pag. 4 -46, lege EPISTOLA olim III, EPISTOLA olim VI, EPISTOLA olim VII. — Col. 77 summa, lege EPISTOLA olim V.

JOANNES PAPA II.

Notitia ex libro Pontificali.

(Quæ in editione Mansi ad marginem e regione textus notata erant, nos ad calcem columnarum nostrarum, cifris superioribus præmissis, exscripsimus. Edit.)

Joannes ^a qui et Mercurius, natione Romanus, ex A patre Projecto de Cælio monte, sedit annos duos ^b menses 4 dies 6. Fuit autem temporibus Athalarici regis et Justiniani Augusti. Eodem tempore vir religiosus ^c Augustus Justinianus summo amore Christianæ religionis misit fidem suam scriptam ^d chirographo proprio ad sedem apostolicam per episcopos Hypatium et Demetrium. Ipsis diebus obtulit Christianissimus imperator B. Petro apostolo scyphum aureum circumdatum gemmis prasinis et albis, et

alios calices argenteos 2, scyphum (a) pensantem libras 5, calices (b) argenteos singulos pensantes libras 6, et alios calices argenteos 2, pensantes libras 15; palliola (c) vero auro texta 4. Hic fecit ordinationem in urbe Romæ unam per mensem Decembrem, presbyteros 15, episcopos per diversa loca num. 21. Qui etiam sepultus est in basilica B. Petri apostoli, vi calendas Julias (d), post consulatum iterum Lampadii. Et cessavit episcopatus dies sex.

^a Joannes cognomento Mercurius, Romanus, anno, ut constat ex vetere inscriptione apud Sanctum Petrum ad Vincula, post consulatum Lampadii et Orestis, qui est 531 Christi nati, imperatoris Justiniani 5, et Athalarici regis Italiæ 6, circa finem anni illius electus est Romanus pontifex. Hujus temporibus Amalaricus rex Hispaniarum Arianus, propterea quod Clotildem filiam Clodovei catholicam sibi matrimonio junctam, ob diversitatem religionis male tractasset, occiditur a Childeberto quarto Clodovei filio, fratre Clotildis, ad quem ipsa sudarium proprio sanguine infectum miserat. Interfecto Amalarico regi Ariano Theudis rex Arianus successit, qui, pace Ecclesiæ Dei concessa, conveniendi ac de fide decernendi licentiam episcopis Hispaniæ indulsit. Origenistæ sæpius damnati rursus inualescentes, corruptisque monachis Palæstinæ, totum ferme Orientem depascentes, edictis imperatorum non potuerunt extinguï: adeo ut horum causa quantum œcumenicum concilium congregare opus fuerit. Justinianus imperator conjunctionem et seditionem Constantino- poli contra se motam illam quam Procopius lib. 1 de Bello Persico describit, feliciter sedavit et compressit. Ab episcopis ex visione quadam victoriam pollicentibus admonitis, Vandalicum bellum diu cogitatum duce Belisario inchoavit, atque spatio trium mensium, rege barbarorum Gelimere bis fugato, copisque eorum devictis, Carthaginem recuperavit, totamque Africam a tyrannide novaginta quinque annorum, quibus reges Ariani et barbari eam possederant, liberavit (Procopius libro primo de Ædificiis Justin.). Pugnabat miraculose pro imperatore catholico Deus, qui pro fide catholica defendenda et amplianda summo opere laborans, catholicorum et Severianorum, quos adhuc in Oriente esse sciebat, illam collationem fieri curavit, quam infra suo loco editam hic exhibemus, quique missa legatione ad Romanum pontificem, contra monachos Acemetas, Nestorianos et Origenistas, orthodoxam fidem propugnans, auctoritate sedis apostolicæ definiri rogavit, utrum, quod negabatur ab hæreticis, Christus unus de Trinitate esset: utrum in carne natus ac passus esset; et an Maria Dei genitrix dici posset. Athalaricus rex

B Gothorum, corruptis moribus adolescens, postquam hujus pontificis monitu simoniacos bonorum ecclesiasticorum emptores percelluisset edicto illo quod narmoreæ tabule inscriptum, ante Sancti Petri atrium cunctis perspicuum apponi curaverat, octavo anno regni sui, qui erat ætatis ipsius decimus sextus, mortuus est. Theodatus vero Theodorici ex sorore Amalafreda nepos, provectoris ætatis, Latinarum litterarum et Platoniceorum dogmatum satis peritus, rei autem bellicæ prorsus ignarus, pecuniisque accumulandis enixius intentus, subrogatus est Athalarico, suasu Amalasuntæ matris Athalarici, quam ingratus, dum regno potitus est, in carcerem conjecit, et paulo post occidit (Procopius de Bello Gothorum). Hæc cum Justinianus accepisset, adversus Gothum bellum parare, et Francos jam ante, vivente adhuc Athalarico, concitatos contra eosdem commovere cœpit. Sev. Bixius.

^b Tribus annis munus pontificium administratum fuisse a Joanne secundo constat ex obitu ejusdem et ex iis quæ supra in principio verbo Joannes, et in fine notarum ad vitam Bonifacii diximus. Sev. Bixius.

^c Vide quæ de hac legatione infra in notis concilii Romani sub Joanne, ex Baron. ann. 553, dicturi sumus. Sev. Bixius.

^d Intelligit illam fidei professionem quæ continetur in epistola Justiniani ad Joannem papam; non vero illud prolixius edictum cui in Suriana editione præfixa reperitur ejusmodi inscriptio mendosa: *Edictum piissimi imperatoris Justiniani fidei confessionem continens, et refutationem hæreseon quæ adversantur catholicæ Dei Ecclesiæ, Joanni papæ secundo transmissam, ut patet in vita ejusdem papæ ex libro Pontificali.* Hanc inscriptionem mendosam esse dixi, quia constat illud edictum, vel potius libellum, tempore Vigilii conscriptum esse, quem adversus tria capitula Theodorus Cæsariensis episcopus ab ipso imperatore edi curavit, ut testatur Liberatus in Breviar. cap. 25. Vide quæ infra notabimus sub Vigilio. Sev. Bixius.

(a) Cod. ms. Vallicel., argenteum.

(b) In eodem cod. calices.... et alios desunt.

(c) Idem cod., pallia olivæ auro texta IV.

(d) Idem cod., Junius.

JOANNIS PAPÆ II

EPISTOLÆ.

(Ex Mansi Collect. concil.)

EPISTOLA ATHALARICI REGIS

AD JOANNEM.

*Continet confirmationem senatusconsulti adversus
Simoniacos editi.*

Joanni papæ Athalaricus rex.

Si antiquis principibus studium fuit leges exquirere, ut subjecti populi delectabili tranquillitate fruerentur, multo præstantius est talia decernere quæ possint sacris regulis convenire. Absint enim a nostro sæculo damnosa compendia. Illud tantum possumus verum lucrum dicere, quod constat divina judicia non ponere. Nuper siquidem ad nos defensor Ecclesiæ Romanæ flebili allegatione pervenit, cum apostolicæ sedi peteretur antistes, quosdam nefaria machinatione necessitatem temporis aucupatos, ita facultates pauperum extortis promissionibus ingravasse, ut (quod dictu nefas est) etiam sacra vasa emptioni publicæ viderentur exposita. Hoc quantum fuit crudele committi, tantum religiosum est adhibita pietate resecare. Atque ideo sanctitas vestra statuisset nos præsentī definitione cognoscat, quod etiam ad universos patriarchas atque metropolitanas ecclesias volumus pertinere, ut a tempore sanctissimi papæ Bonifacii, cum de talibus prohibendis suffragiis Patres conscripti senatusconsultum nobilitatis suæ memores condiderunt.

Quicumque in episcopatu obtinendo, sive per se, sive per aliam quamcunque personam, aliquid promississe declaratur, ut execrabilis contractus cunctis viribus exueatur [efferreretur, *al.* efficeretur]. Si quis autem in hoc scelere deprehenditur fuisse versatus, nullam relinquimus vocem: verum etiam si aut repetendum, aut quod acceptum est, non reddendum esse crediderit, sacrilegii reus protinus habeatur, accepta restituens compulsionē iudicis competentis.

Iustissimæ quidem leges ut bonis aperiunt, ita claudunt malis moribus actionem: propterea quidquid in illo senatus decretum est consulto, præcipimus in eos modis omnibus custodiri, qui se quoquomodo per interpositas quascunque personas scelestis contractibus miscuerunt.

Et quia omnia decet sub ratione moderari, nec possunt dici iusta quæ nimia sunt: cum de apostolici consecratione pontificis intentio fortasse præveniret [pervenerit], et ad palatium nostrum producta fuerit altercatio populorum, suggerentes nobis intra tria millia solidorum cum collectione chartarum censemus accipere, a quibus tamen omnes inidoneos [idoneos] rei ipsius consideratione removemus: quia de ecclesiastico munere pauperibus est potius consulenda.

A dum. Alios vero patriarchas, quando in comitatu nostro de eorum ordinatione tractatur, in supradictis conditionibus atque personis intra duo millia solidorum iubemus expendere: in civitatibus autem suis tenuissimæ plebi non amplius quam quingentos solidos se distributuros esse cognoscant. Reliquos accipientes et edicti præsentis et senatusconsulti nuper habiti pœna constringat, et dantes canonum severitas persequatur.

Vos autem, qui patriarcharum honore reliquis præsidetis Ecclesiis, quoniam constitutio nostra ab illicita promissione liberavit, restat ut bona imitantes exempla, siue aliquo Ecclesiarum dispendio dignos majestate pontifices offeratis. Iniquum est enim ut locum apud vos habeat ambitus, quem nos B laicis divina consideratione præclusimus. Quapropter parentes nobis [nos] servientium quascunque personas aliqua suffragii crediderit ambitione promovendum, et ipsum reddere accepta definimus, et quod est canonibus statutum, eum modis omnibus esse passurum. Si quis vero quæ dederit aut promiserit, eodem superstite, timuerit publicare, ab hæredibus vel prohæredibus ejus Ecclesia repetat, ejus suffragio antistes deprehenditur ordinatus: nota infamix nihilominus superstites inuente, reliquos quoque ordines sub eadem fieri distinctione [distinctione] præcipimus.

Quod si forsitan dolosæ machinationis invento, sacramentis persona intercedentibus fuerit obligata, ut salvo statu animæ commissam iniquitatem neque approbare possit, neque audeat accusare: damus licentiam quibuslibet honestis personis in singulis quibusque civitatibus apud iudices competentes hoc crimen deferre, et quidquid ex ea potuerit reprobatione colligi, ut approbationem [approbatione] insequentes animemus: tertiam partem judicatæ rei ille percipiat, qui tale facinus voluerit publicare; reliqua vero ipsis ecclesiis proficiant quæ videntur extorta, aut in fabrica earum, aut in ministerio nihilominus profutura. Decet enim ad usus bonos convertere, quæ voluit perversitas inimice fraudare. Quiescat igitur malignantium prava cupiditas. Quo tendunt qui a fonte præclusi sunt? Recolatur et timeatur Simonis justa damnatio, qui emendum credidit totius largitatis auctorem.

Orate igitur pro nobis, edicta nostra custodientes, D quia divinis noscitur convenire mysteriis. Sed quo facilius principis votum universorum mentibus innotescat, hoc senatui, hoc populis per præfectum urbis præcipimus intimari, ut generalitas agnoscat nos illos prosequi qui majestati divinæ potius viderentur adversi. Vos quoque hoc universis, quos Deo propitio regitis, episcopis intimare; neque sit alienus a culpa qui potuit cognoscere constituta.

EPISTOLA CASSIODORI

AD JOANNEM PAPAM.

Cum a rege præfectus prætorii constitutus esset, pro bono regimine preces pontificis ad Deum implorat.

Supplicandum vobis est, beatissime pater, ut lætitiā quam per vos, Deo largiente, percepimus, custodiri nobis vestris orationibus sentiamus. Quis enim dubitet prosperitatem nostram vestris meritis applicandam, quando honorem adipiscimur, qui a Domino diligere non meremur; et permutatione efficaci bona recipimus, dum talia non agamus? Ecclesiasticis si quidem jejniis fames est exclusa popularis, decoris lacrymis tristitia fœda discessit; et per sanctos viros acceleratum est, ne traheretur diutius quod gravabat. Et ideo salutans officiositate qua dignum est, precor vivacius oretis pro salute regnantium: quatenus eorum vitam cœlestis princeps faciat esse longævam, Romanæ reipublicæ hostes imminuat, tempora tranquilla concedat; deinde quod ornat pacem, necessariam nobis copiam de abundantia suæ horreis largiatur; mihiq; filio vestro intelligentiæ sensus aperiat, ut quæ vere sunt utilia sequar, quæ vitanda refugiam; vigor ille rationalis animæ nobis consilium præstet; facies veritatis albescat, ne mentem nostram innubilet caligo corporea: sequamur quod intus est, ne foris a nobis simus; instruat quod de vera sapientia sapit, illuminet quod cœlesti claritate resplendet: talem denique iudicem excipiat publicus actus, qualem filium catholica mittit Ecclesia. In suis nos etiam muneribus virtus sancta custodiat: quia graviores insidias antiqui adversarii tunc subimus, quando ejus dona suscipimus.

Nolite in me tantum rejicere civitatis illius curam, quæ potius vestra laude secuta est. Vos enim speculatores Christiano populo præsidetis, vos patris nomine universa diligitis. Securitas ergo plebis ad vestram respicit famam, cui divinitus est commissa custodia. Quapropter nos decet custodire aliqua, sed non omnia. Paucis quidem spiritualiter commissum vobis gregem; tamen nec ista potestis negligere, quæ corporis videntur substantiam continere: nam sicut

* Hanc Joannis papæ et præcedentem Justiniani imperatoris epistolam, Ilothomannus jurisconsultus libro primo capite primo Respons. amicabiliū, et cum eo plures alii novatores leguleii hæretici germanas esse impie et imperite negant. De hac enim epistola Joannes scribens illustribus viris Avieno, Senatori, Liberio, etc.: Justinianus, inquit, imperator, ut ex epistolæ ejus tenore cognovistis, de his tribus questionibus orta certamina fuisse signavit. Utrum unus ex trinitate Christus et Deus noster dici possit, etc. Quæ si leguleio novatori innotuissent, erubuisset, credo, aliter loqui vel sentire. Doctissimus jurisconsultus Cujacius secundam epistolam Joannis, quam infra subjungo, adeptus, ex eadem cognovit, dictas Justiniani et Joannis epistolas genuinas esse, vereque germanas, secutus hac in re sententiam disertissimi Alciati, qui de his libro primo Parergon cap. 35, hæc scribit: *Sunt et qui suspectam habent Joannis pontificis epistolam quæ sub titulo de Trinitate in Justiniani codice sita est, dicuntque in antiquis codicibus non inveniri: quod, ut arbitror, ideo faciunt, ut illos adjuvent qui pontificis Romani auctoritatem deprimunt: quæ nomine alios quoque auctores ab iis depravatos deprehendi, ut Othonis Frisingensis chronica, et Ligurini*

A homo constat ex dualitate, ita boni patris est utraque refovere. Primum penuriam quidem temporis, quam delicta promerentur, orationibus sanctis amovere. Si quid tamen (quod absit) acciderit, tunc bene necessitas excluditur, quando contra eam sub ubertate tractatur.

Monete me quæ sunt gerenda sollicite; bene agere vel correptus exopto: quia difficilius errat ovis quæ voces desiderat audire pastoris, nec facile efficitur vitiosus cui admonitor insistit assiduus. Sum quidem iudex palatinus, sed vester non desinam esse discipulus: nam tunc ista recte gerimus, si a vestris regulis minime discedamus. Sed cum me a vobis desiderem et moneri consiliis, et orationibus adjuvari, jam vobis est applicandum, si in me fuerit aliter quam optabatur inventum. Sedes illa toto orbe mirabilis proprios tegat affectione cultores, quæ licet generalis mundo sit præstita, nobis [vobis] etiam cognoscitur et localiter attributa.

Tenemus aliquid sanctorum apostolorum proprium, si peccatis dividendis non reddatur alienum, quando confessiones illas quas videre universitas appetit, Roma feliciter in suis finibus habere promeruit. Nihil ergo timemus, talibus patronis, si oratio non desistat antistitis. Arduum quidem est multorum desideriis satisfacere; sed novit Divinitas magna præstare: ipsa refundat invidos; ipsa nobis faciat eives cœlesti aspiratione gratissimos, et supplicationibus vestris tempora tribuat, quibus superna gratia prædicetur indulta.

EPISTOLA^a JUSTINIANI IMPERATORIS

AD JOANNEM PAPAM,

Quam Hypatius et Demetrius episcopi legatione imperiali fungentes Romam attulerunt.

Victor Justinianus, pius, felix, inclytus, triumphator, semper Augustus, Joanni sanctissimo archiepiscopo æmæ urbis Romæ et patriarchæ.

Reddentes honorem apostolicæ sedi et vestræ sanctitati, quod semper nobis in voto fuit et est (ut

poetæ carmina quædam. Ego in antiquis plurimis eam exstare scio, nec ulla suspicione convelli posse. Quod si unus aut alter codex non habeat, id scriptorum incuriæ tribuendum, qui eam quandoque omiserint, quod non multum ad legalis scientiæ materiam pertineret, non tamen ideo hæsitandum est, quin genuinus germanusque Joannis sit sermo. SEV. BIXUS.

Epistola Justiniani ad pontificem scripta est anno Domini 553, sub tertio consulatu ejusdem Justiniani, quando ab eodem imperatore missa est Romam legatio, de qua infra in notis concilii Romani. Etiam si enim hic sine die et consule epistola Joannis intertexta reperitur, tamen infra in quadam epistola imperatoris ad Agapetum expressa habetur data sub tertio consulatu Justiniani. Accedit quod ejusdem epistolæ mentionem fecerit imperator in constitutione quam scripsit ad Epiphanium Constantinopolitanum sub consulatu suo tertio, vii calendis Aprilis prædicti anni 553. Epistola autem Joannis papæ reddita est ad ipsum imperatorem sub consulatu Paulini, anno Christi 554, quando legati Justiniani Roma dimissi

¹ Ex v. c. corrige sublata parenthesi: ut et deos patrem, honorantes vestram beatitudinem.

deceat patrem), honorantes vestram beatitudinem, A omnia quæ ad ecclesiarum statum pertinent, festinavimus [festinamus] ad notitiam deferre vestræ sanctitatis : quoniam semper nobis fuit magnum studium, unitatem vestræ apostolicæ sedis et statum sanctarum Dei Ecclesiarum custodire; quæ [qui] hactenus obtinet, et incommote permanet, nulla intercedente contrarietate. Itaque omnes sacerdotes universi orientalis tractus et subicere et unire sedi vestræ sanctitatis properavimus. In præsentī ergo quæ [hic] commota sunt, quamvis manifesta et indubitata sint, et secundum apostolicæ vestræ sedis doctrinam ab omnibus semper sacerdotibus firme [ferme] custodita et prædicata, necessariam duximus ut ad notitiam vestræ sanctitatis perveniant. Nec enim patimur quidquam quod ad Ecclesiarum statum pertinet, quamvis manifestum et indubitatum sit, quod movetur, ut non etiam vestræ innotescat sanctitati, quæ [quia] caput est omnium sanctarum Ecclesiarum. Per omnia enim (ut dictum est) properamus honorem et auctoritatem crescere vestræ sedis. Manifestum igitur facimus vestræ sanctitati, quod pauci quidam infideles et alieni sanctæ Dei [sedi] catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ contradicere Judaice atque apostolicæ ausi [visi] sunt adversus ea quæ ab omnibus sacerdotibus secundum vestram doctrinam recte tenentur, et glorificantur, atque prædicantur; denegantes Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium Dei et Dominum nostrum incarnatum de sancto Spiritu, et ex sancta atque gloriosissima semper Virgine Dei Genitrice Maria hominem factum atque crucifixum, unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis, et coadorandum et conglorificandum Patri et Spiritui sancto, consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundemque ipsum impassibilem deitate. Recusantes enim Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium Dei et Dominum nostrum fateri unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis, videntur Nestorii malum sequi doctrinam, secundum gratiam dicentis unum Filium Dei, et alium dicentis Dei Verbum, et alium Christum. Omnes vero sacerdotes sanctæ catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ, et reverendissimi archimandritæ sanctorum monasteriorum sequentes sanctitatem vestram, et custodientes statum et unitatem sanctarum Dei Ecclesiarum, quam habent ab

apostolica vestræ sanctitatis sede ¹, nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu, qui hactenus obtinuit atque obtinet, uno consensu confitentur et glorificant, prædicantes Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium et Verbum Dei et Dominum nostrum ante sæcula et sine tempore de Patre natum, in ultimis diebus descendisse de cœlis, et incarnatum de Spiritu sancto, et ex sancta atque gloriosa Virgine Dei Genitrice Maria natum, et hominem factum, et crucifixum, unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis, et coadorandum et glorificandum Patri et sancto Spiritui. Nec enim alium Dei Verbum et alium Christum cognoscimus; sed unum atque eundem ipsum consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundem ipsum impassibilem deitate. Ut enim est in divinitate perfectus, ita idem ipse et humanitate perfectus est: in una enim substantia deitatem suscipimus et confitemur, quod Græci dicunt ὁμοούσιος ². Et quoniam unigenitus Filius, et Verbum Dei ante sæcula et sine tempore de Patre natus, idem ipse et in ultimis diebus descendens de cœlis incarnatus de Spiritu sancto, et ex sancta atque gloriosa semper Virgine et Dei Genitrice Maria, homo factus Dominus noster Jesus Christus proprie et vere Deus est; ideo et sanctam atque gloriosam Virginem Mariam proprie et vere Dei Matrem esse dicimus; non quia Deus Verbum principium ex ipsa sumpserit, sed quia in ultimis diebus descendit de cœlis, et ex ipsa incarnatus, et homo factus, et natus est, quem confitemur et credimus (sicut dictum est) consubstantialem esse Patri secundum deitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem; ejusdem miracula et passiones, quas sponte in carne sustinuit ³, agnoscentes. Suscipimus autem sancta quatuor concilia, id est trecentorum decem et octo sanctorum Patrum qui in Nicæna urbe congregati sunt; et centum quinquaginta sanctorum Patrum (qui in hac regia urbe convenerunt; et sanctorum Patrum *) qui in Epheso primo congregati sunt; et sanctorum Patrum qui in Chalcedone convenerunt, sicut vestra apostolica sedes docet atque prædicat. Omnes ergo [namque] sacerdotes sequentes doctrinam apostolicæ sedis vestræ ita credunt et confitentur et prædicant, unde properavimus hoc ad notitiam deferre vestræ sanctitatis per Hypatium et Deme-

fuert, acceptamque ante sacram in codice Justiniano libro septimo sub titulo De summa Trinitate et fide catholica fortasse intexit. Unde quam ineptie Hothmannus objectam in tempore discrepantiam prætendat, atque ex ea utramque epistolam supposititiam esse colligat, nemo non intelligit. Quod ait præter morem et stylum Justiniani imperatoris esse, Romanam Ecclesiam sedem apostolicam nominare, mendacium esse patet ex epistolis Justiniani, quos scripsit ad Hormisdam et Agapetum pontifices. Nihil igitur prætereundum potest impostor hæreticus, quod auctoritatem harum epistolarum diminuat atque obscelet. Professio fidei quæ continetur in epistola Justiniani ad pontificem scripta illa est de qua auctor Pontificalis ait: *Misit fidem suam scriptam chi-*

D *rographo proprio ad sedem apostolicam per episcopos Hypatium et Demetrium.* Unde falsum esse constat quod edictum Justiniani adversus tria capitula tempore Vigili papæ conscriptum ad Joannem (prout in antiquioribus editionibus mendosa inscriptio eidem præfixa habet) transmissum fuerit. Vide quæ dixi supra in notis ad Vitam Joannis, verbis: *Misit fidem suam*, etc.; item quæ infra notavimus sub Vigilio. SEV. BINIUS.

¹ Ad apostolicam vestræ sanctitatis sedem.

² Καθ' ὁμότητα ὁμολογοῦμεν.

³ Suscepi, cognoscente.

* Annullis inclusa in Labbeo ommissa suppleta sunt ex Rom. edit.

trium beatissimos episcopos, ut nec vestram sanctitatem lateant, quæ a quibusdam paucis monachis male et Judaice secundum Nestorii perfidiam denegata sunt. Petimus ergo vestrum paternum affectum, ut vestris ad nos destinatis litteris, et ad sanctissimum episcopum hujus almæ urbis, et patriarcham fratrem vestrum (quoniam et ipse per eosdem scripsit ad vestram sanctitatem, festinans in omnibus sequi sedem apostolicam beatitudinis vestræ), manifestum nobis faciatis, quod omnes qui prædicta recte confitentur suscipit vestra sanctitas, et eorum qui Judaice ausi sunt rectam denegare fidem condemnat perfidiam: plus enim ita et circa vos omnium amor et vestræ sedis crescit auctoritas: et quæ ad vos est unitas sanctarum Ecclesiarum inturbata servabitur, quando per vos didicerint omnes beatissimi episcopi eorum quæ ad vos relata sunt sinceram vestræ sanctitatis doctrinam. Petimus autem vestram beatitudinem orare pro nobis, et Dei nobis acquirere providentiam. *Item subscriptio* ¹. Deitas te conservet per multos annos, sancte ac religiosissime pater ².

EPISTOLA (olim II) JOANNIS PAPÆ II

AD JUSTINIANUM.

Laudat catholici imperatoris egregiam pietatem debitumque ipsius religionis, quo sedem apostolicam, a qua requirebat evangelicam veritatem, prosequeretur. Rogat Augustum, ut quos a recto fidei catholice itinere aberrare sciret, omni studio adhibito revocaret, et inter alios ipsos legatos a monachis Acæmetis Romanam missos.

Gloriosissimo et clementissimo filio Justiniano Augusto, Joannes episcopus urbis Romæ salutem donat ³.

Inter claras sapientiæ ac mansuetudinis vestræ laudes, Christianissime principum, puriore luce tanquam aliquod sidus irradiat, quod amore fidei, quod charitatis studio, edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reverentiam conservatis, et ei cuncta subjecitis, et ad ejus deductis unitatem, ad cujus auctorem, hoc est apostolorum primum, Domino loquente præceptum est: *Pasce oves meas* (Joan. xxi), quam esse omnium vere Ecclesiarum caput et Patrum regulæ et principum statuta declarant, et pietatis vestræ reverendissimi testantur affatus. Patet igitur in vobis impletum fore quod Scripturæ loquuntur: *Per me reges regnant, et potentes scribunt justitiam* (Prov. viii). Nihil est enim quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe; nihil est quod ita nequeat occasui subjacere, quam vera

A religio: nam cum auctorem vitæ vel luminis utraque respiciant, recte et tenebras respuunt, et nesciunt subjacere defectui. Quamobrem, gloriosis in principum, votis omnibus exorabitur divina potentia, ut pietatem vestram in hoc ardore fidei, in hac devotione mentis, in hoc integræ religionis studio sine defectu sui in longiora tempora conservet. Hoc enim et sanctis credimus Ecclesiis expedire; scriptum est enim: *Labiis regit rex* (Prov. xvi); et iterum: *Cor regis in manu Dei est, et ubi voluerit inclinabit illud* (Prov. xxi): hoc est enim quod vestrum firmat imperium, hoc quod vestra regna conservat. Nam pax Ecclesiæ, religionis unitas, auctorem facti in sublimi provectum grata sibi tranquillitate custodit. Neque enim parva ei vicissitudo a potentia divina tribuitur, per quem nullis rugis Ecclesia divisa scernitur, nullis insertis maculis variatur: scriptum est enim quia, *cum rex justus sederit super sedem, non adversabitur ei quidquam malignum* (Prov. xx). Proinde serenitatis vestræ apices per Hypatium atque Demetrium sanctissimos viros, fratres et coepiscopos meos, reverentia consueta suscepimus: quorum etiam relatione comperimus, quod fidelibus populis proposuistis edictum ⁴ amore fidei, pro submovenda hæreticorum intentione, secundum apostolicam doctrinam, fratrum et coepiscoporum nostrorum interveniente consensu ⁵: quod quia apostolicæ doctrinæ convenit, nostra auctoritate confirmamus.

Textus autem epistolæ talis est: Reddentes honorem apostolicæ sedi. *ut supra præcedenti epistola.*

C Liqueat igitur, imperator gloriosissime, ut lectionis tenor et legatorum vestrorum relatio patefecit [patefacis], vos apostolicis eruditionibus studere, cum de religionis catholice fide ea sapientis, ea scripsistis [scribitis et publicatis], ea promulgistis, ea populis fidelibus publicastis, quæ (sicut diximus) et sedis apostolicæ ⁶ doctrina, et sanctorum Patrum veneranda decernit auctoritas, et nos confirmamus in omnibus. Opportunum est ergo voce proclamare prophetica: *Tibi abundet cælum desuper, et effundant montes jucunditatem, et colles letitia lætabuntur* (Psalm. xcvi). Hæc igitur in tabulis cordis fideliter scribere, hæc ut pupillas oculorum convenit observare: neque enim quisquam est in quo Christi charitas fervet, qui tam rectæ, tam veræ confessionis vestræ D fidei refragator existat: cum evidenter impietatem Nestorii Eutychetisque et omnium hæreticorum damnantes, unam veram catholicam fidem Domini et Dei nostri Salvatoris Jesu Christi magisterio institutam, et prophetis apostolicisque prædicationibus

¹ Intelligit illud apud Contium exstans edictum, quo Eutychetem, Nestorium, eorumque sectarios condemnat ea intentione ut omnem calumniandi occasionem illis adimat, ne, si Nestorium condemnaret, a Nestorianis (ut plerumque fiebat) Eutychianus vel Apollinarianus nominaretur; contra vero, si Eutychetem condemnaret, ab ejusdem sectatoribus Nestorianus appellaretur. Sev. Binius.

² Hoc loco intelligis Justinianum imperatorem ex sententia episcoporum cuncta de fide edicta statuisse et promulgasse, ipsamque Romanæ Ecclesiæ

episcopum velut primum catholicæ Ecclesiæ antistitem consuluisse, num omnia pie, sancte et orthodoxæ fidei convenienter constituta fuissent. Sev. Binius.

³ Et alia manu, Divinitas te servet.

⁴ Datam viii id. Junii.

⁵ In v. c. titulus hinc verbis concipitur: *Constantino Justiniano P. F. Augusto in consiliis Joannes episcopus.*

⁶ Sedes apostolica docet.

ubique diffusam, et sanctorum per totum orbem A confessionibus roboratam, Patrum atque doctorum sententiis adunatam, et nostræ doctrinæ consentaneam inconcusse atque inviolabiliter devota Deo et pia mente servatis. Soli etenim professionibus nostris adversantur, de quibus divina Scriptura loquitur, dicens: *Posuerunt mendacium spem suam, et mendacio operiri speraverunt (Isa. xxviii)*; et iterum, qui secundum prophetam dicunt Domino: *Recede a nobis, vias tuas scire nolumus (Job. xxi)*. Propter quod Salomon dicit: *Per semitas propriæ culturæ erraverunt, colligunt autem manibus infructuosa (Prov. v)*. Hæc est igitur vera vestra fides, hæc certa religio: hoc beatæ recordationis (ut diximus) Patres omnes præsulesque Romanæ Ecclesiæ, quos in omnibus sequimur, hoc sedes apostolica prædicavit hactenus, et inconcusse custodivit: huic confessioni, huic fidei quisquis contradictor exstiterit, alienum seipsum a sancta communione, alienum ab Ecclesia judicabit esse catholica. Nos enim Cyrum cum sequacibus suis in Romana invenimus civitate, qui de Cumitensi [Acemetensi] monasterio fuit: quos apostolicis suasionibus ad rectam fidem, et velut oves quæ perierant errantes ad ovile contendimus revocare dominicum, et agnoscant secundum prophetam linguæ balbutientes loqui quæ ad pacem sunt. Ad non credentes autem per nos primus apostolorum Isaiæ prophetæ [Isaias propheta] verbum dicit: *Pergite in lumine ignis vestri, et flammæ quam accendistis (Isa. l)*. Sed obduratum est cor eorum (ut scriptum est) - ut non intelligerent: et pastoris vocem oves, quæ meæ non erant, audire minime voluerunt. In quibus observantes ea quæ ab ipsorum sunt statuta pontifice, eos minime in nostra communione recepimus, et ab omni Ecclesia catholica esse jussimus alienos; nisi errore damnato, doctrinam nostram quantocius sequi habita regulari professione signaverint. Æquum quippe est ut qui nostris minime obedientiam accommodant statutis, ab Ecclesiis habeantur extorres. Sed quia gremium suum nunquam redeuntibus claudit Ecclesia, obsecro clementiam vestram ut si, proprio deposito errore, et prava intentione depulsa, ad unitatem Ecclesiæ reverti voluerint, in vestra communione receptis indignationis vestræ removeatis aculeos, et nobis intercedentibus benigni animi gratiam condonetis. Deum autem et Salvatorem nostrum Jesum Christum exoramus, quatenus longævis et pacificis vos dignetur custodire temporibus in hac vera religione et unitate et veneratione apostolicæ sedis; cujus principatum, ut Christianissimi et pii, conservatis in omnibus. Præterea, serenissime principum, laudamus legatorum vestrorum personas Hypatii et Demetrii fratrum et coepiscoporum nostrorum, quos clementiæ vestræ gratos fore ipsa manifestavit electio. Nam tantæ causæ pondus non nisi perfectis in Christo potuisset injungi; tantæ vero pietatis, tantæ reverentiæ plenos affatus, nisi per amantes minime dignaremini destinare. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei Patris, et communicatio sancti

A Spiritus sit semper vobiscum, piissime filii. Amen.
Item subscriptio: Omnipotens Deus regnum vestrum et salutem vestram perpetua protectione custodiat, gloriosissime et clementissime filii imperator Auguste. Data Romæ viii kalendas Aprilis, domino nostro Justiniano P. P. Augusto iv et Paulino viris clarissimis consulibus [Anno Christi 534].

EPISTOLA (olim III) JOANNIS PAPÆ

AD SENATORES.

Fidem de Christi divinitate et incarnatione confirmat: Acemetas monachos Nestorii sectatores vitandos esse monet.

Joannes episcopus Romanus, illustribus ac magnificis viris Avieno, Senatori, Liberio, Severino, Fidei, Avito, Opilioni, Joanni, Silverio, Clementiano, et Ampelio.

Olim quidem, illustres et magnifici filii, ad hoc sententiæ meæ summa constiterat, ut ante jussionem vestram, postquam epistolæ vel dogmatis tenorem cuncta Ecclesia, hoc est sacerdotum senatus, et populi probavit assensus, sub paginali alloquio vestris etiam sensibus intimanda dirigerem; sed consilii ordinem illa res vertit, quia et dogmati per dies singulos divinæ Scripturæ subduntur, et imperfecta destinari non poterant, et ea quæ per legatos directa sunt, prius non poterant in exemplaribus scripta transmitti. Novimus etenim quod, Domino docente, præceptum est, quod pastor diligens gregem salubria ultro non desistat ingerere: quia res quæ ad salutem animæ pertinet, omnibus necesse est sensibus intimari. Proinde, illustres et magnifici filii, quia festinatio non pertulit portitores, ut ea scribi et dirigi potuissent, incontinenti tamen, si dictus divinus favor arriserit, tam epistolæ quam dogmatis exemplaria destinabimus. Nunc tamen, ne quid de vestris sensibus relinquatur ambiguum, quid epistolæ tenor habeat, quod textus dogmatis contineat, breviter insinuare curavi. Justinianus siquidem imperator filius noster, ut ejus epistolæ tenore cognovistis, de his tribus quæstionibus orta certamina fuisse signavit, utrum unus ex Trinitate Christus et noster dici possit: hoc est una de tribus personis sanctæ Trinitatis sancta persona. An Deus Christus carne pertulerit impassibili deitate. An proprie et veraciter Mater Domini Dei nostri Christi Maria semper virgo debeat appellari. Probavimus in his catholicam imperatoris fidem, et ita esse prophetis et apostolicis vel Patrum exemplis evidenter ostendimus: unum enim ex sancta Trinitate Christum esse, hoc est unam de tribus sanctæ Trinitatis personis sanctam esse personam, sive subsistentiam, quam Græci ὑπόστασις dicunt, in his exemplis evidenter ostendimus.

In libro Genesis per Moysen Trinitas ipsa sic dicit: *Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis (Genes. ii)*. Et item Vas electionis Paulus ad Corinthios ita evidenter expressit: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (I Cor. viii)*.

Et in symbolo synodi Nicænæ : *Credimus in unum A Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum.*

Item sanctus Augustinus, cujus doctrinam, secundum præcessorum meorum statuta, Romana sequitur et servat Ecclesia, in libro undecimo de Civitate Dei dicit : *Credimus et tenemus, et fideliter prædicamus, quod Pater genuerit Verbum, hoc est Sapientiam, per quam facta sunt omnia, unus unum, æternus coæternus, summus bonus æqualiter bonus; et quod Spiritus sanctus simul et Patris et Filii sit Spiritus, et ipse consubstantialis, et coæternus ambobus, atque hoc totum trinitas sit propter proprietatem personarum, et unus Deus propter inseparabilem unitatem, sicut unus omnipotens propter inseparabilem omnipotentiam : ita tamen, ut cum de singulis quæritur, unusquisque eorum et Deus et omnipotens esse respondeatur.*

Ejusdem in libro secundo contra Maximinum : *Et Pater Deus est, et Filius Deus est, et Spiritus sanctus Deus est, et hi simul tres unus Deus est, nec hujus trinitatis tertia pars est unus, nec major pars duo quam unus est.*

In libro sancti Augustini decimo quinto de Trinitate : *Ratione etiam reddita intelligentibus palam est substantia veritatis, non solum Patrem Filio non esse majorem, nec ambos simul aliquid esse majus quam Spiritum sanctum, aut quolibet duos in eadem trinitate majus esse aliquid quam unum, aut omnes simul tres majus aliquid esse quam singulos.*

Gregorius Nazianzenus ex sermone de Epiphania Domini : *Cum omnino uno lumine illustramur, simul et tribus; tribus quidem secundum uniuscujusque proprietates, sive substantias, sicut placet aliquibus dicere, sive personas : nihil enim pro vocabulorum diversitate dissidendum est, cum ad eundem sensum nominum diversitas provocet et intellectum. Unum autem secundum substantiam vel deitatis ratione : dividitur ergo, ut ita dicam, indivisibiliter, conjungitur divisibiliter, una est in tribus deitas.*

Item ex epistola Gregorii Nysseni ad Ablavium : *Æstimet hæc opera utrum uni assignentur personæ eorum, quam [Forte qui] in sancta Trinitate creduntur, an per tres eat virtutis effectus.*

Item ex epistola Procli ad Occidentales : *Super hæc etiam confitemur unum ex Trinitate increata atque ineffabili Deum Verbum factum hominem.*

Ejusdem : *Quid enim nos sapimus atque sentimus, quia in ipsa divina natura, qua conjunctus et unitus est Filius Patri sanctoque Spiritui, non dicimus eum deitate passum fuisse, sed carne, quam pro nobis assumpsit ex nobis. Unus igitur ex Trinitate crucifixus est carne qua factus est; non tamen deitate, qua unitus est Patri et Spiritui sancto, perpassus est, ne et illos crucifixos pariter asseramus.*

Hæc igitur ex plurimis pauca digessimus.

Deum vero carne passum hic nihilominus roboremus exemplis.

Ex libro Exodus per Moysen Dominus locutus est : *Et videbitis vitam vestram in ligno pendente (Deut. xxviii) Deum autem esse vitam Dominus noster in Evangelio Joannis prædicat dicens : Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv).*

Item propheta dicit : *Si offigit homo Deum suum, quia vos affixistis me (Malach. iii).*

Princeps quoque apostolorum beatus Petrus in Actibus ita dicit, dum impietates Judæorum argueret : *Vos autem virum homicidam potistis dimitti vobis, auctorem vero vitæ peremistis (Act. iii).*

Item Vas electionis et Doctor gentium sic prædicat : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I. Cor. ii). Dominus autem gloriæ est Deus. Sic Psalmographus ante prædixit : Quis est iste Rex gloriæ (Psal. xxiii)?*

Item in Actibus apostolorum : *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus constituit episcopos regere Ecclesiam Dei, quæm acquisivit sanguine suo (Act. xx).*

Cyprianus episcopus et martyr in epistola de patientia : *Judicatur judicaturus, et Dei sermo ad victimam tacens ducitur.*

Gregorius Nazianzenus : *Et indignimus Deo incarnato et mortifica o, ut nos vivamus.*

Ex libro sancti Augustini de Charitate : *Ille enim qui venit per crucis irrisiones, carnis perimere corruptionem, et vetustatem vinculi mortis nostræ suæ mortis novitate dissolvere, mandato novo fecit hominem novum : res enim vetus erat, ut homo moreretur, quæ ne semper valeret in homine, res nova facta est, ut Deus moreretur : sed quia in carne mortuus est, non in divinitate.*

Cyrillus capitulo xii : *Si quis non confitetur Verbum passum carne (et crucifixum carne), et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundum quod vita et vivificans est et Deus, anathema sit.*

In epistola Leonis ad Juvenalem : *Veram igitur generationem crucis vera confirmat, quoniam in carne nostrâ nascitur, qui in nostra carne crucifigitur.*

Ejusdem ex epistola ad Flavianum : *Impassibilis Deus non dedignatus est homo esse passibilis, et immortalis mortis legibus subjacere. Ex hac quoque parte plura ex dogmatis lectionum poteritis agnoscere.*

D Gloriosam vero sanctam semper Virginem Mariam proprie et veraciter Dei Genitricem, Matremque Dei Verbi ex ea incarnati, ab hominibus catholicis confiteri recte esse docemus proprie et veraciter; et idem ipse ultimis temporibus incarnatus, ex sancta et gloriosa Virgine matre nasci dignatus est.

Propterea ergo, quia propriè et veraciter Dei Filius ex ea incarnatus est, ideo propriè et veraciter Matrem Dei ex ea incarnati et nati esse confitemur; et ne Dominus Jesus per honorificentiam vel gratiam Dei nomen accepisse credatur, sicut Nestorius sentit insulsus : veraciter autem ideo ne phan-

* Ansulis inclusa suppleta sunt ex editione Romana, ut pote in Labbeo oscitanter omissa.

tasma, aut aliquo modo non veram sumpsisse carnem credatur ex Virgine, sicut asseruit impius Eutyches. Cui rei probamenta ex Patrum traditionibus consequenter sanctus Augustinus in libro primo (*cap. 15*) Prædeterminationis: *Prædestinatus est ergo Jesus, ut futurus secundum carnem filius David esset, in virtute autem Filii Dei simul et filius hominis propter susceptum hominem, et Filius Dei propter suscipientem unigenitum Domini proprie et veraciter diceretur.*

Leporius in epistola quam Aurelius episcopus Carthaginensis, et beatus Augustinus, et synodus Africana firmavit: *Nascitur ergo nobis proprie de Spiritu sancto et Maria semper virgine Deus homo Jesus Filius Dei.*

Gelasius ex libro adversus Nestorium et Eutychem: « Propterea quod ex te nascitur sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. 11). » Ex te nascitur, ait, ut proprietatem de matre sumendam nostræ conditionis exprimeret. His igitur evidenter ostensum est, illustres et magnifici filii, quid speraverit imperator, quid Romana sequatur et colat Ecclesia. Atque igitur Christum Dominum nostrum unum esse, ut sæpe diximus, sanctæ Trinitatis ex duabus naturis cognoscendum, hoc est in deitate et humanitate perfectum, non antea existente carne, et postea unita Verbo, sed in ipso Deo Verbo initium ut esset accipiens: inde enimvero ex materno corpore caro sumpsit initium, salva proprietate vel veritate utriusque naturæ, hoc est divinitatis atque humanitatis, Dei Filium Dominum nostrum Jesum Christum catholici confitemur, omni posthac commutationis confusione submota. Neque enim naturas in eo aliter agnoscimus, nisi differentiam intelligentes et confitentes divinitatis atque humanitatis. Sed nec duas personas in Christo intelligimus per id quod dicimus duas naturas, ut adunationis divisionem facere videamur; et sit, quod absit, quaternitas, non trinitas, sicut Nestorius sentit insanus; nec confundimus easdem unitas naturas, cum unam personam Christi confitemur, ut Eutyches impius credit. Tomum vero papæ Leonis, omnesque epistolas, nec non et quatuor synodos, Nicænam, et Constantinopolitanam, et Ephesinam primam, et Chalcedonensem, sicut Romana hæcenus suscepit et veneratur Ecclesia, sequimur, amplectimur atque servamus. Hoc est enim nostræ fidei firmamentum, hæc fidei nostræ petra firmissima. Hæc autem, illustres et magni filii, agens gratias sollicitudini vestræ intimare curavimus: plenius tamen directis exemplaribus poteritis agnoscere. Acœmetas vero, qui se monachos dicunt, qui Nestoriani evidenter apparuerunt, Romana etiam eos damnat Ecclesia; a quibus vos propter canonem qui cum excommunicatis Christianum nec loqui nec communicare permittit, diligentia pastoralis admonere non desino, ut eorum etiam simplicem colloquutionem vitetis, nihilque vobis cum eis æstimetis

esse commune. Quod ideo facio, ne reus silentii inveniar, si hæc ad vestram minime, Christianissimi filii, notitiam pertulissem. Incolumem magnitudinem vestram Deus noster custodiat, domini filii, merito illustres atque magnifici.

EPISTOLA (olim IV) JOANNIS PAPÆ

AD EPISCOPOS GALLIÆ

Contumeliosum Galliæ episcopum episcopatu privatum in monasterium redegit ad pœnitentiam: Ecclesiam ejus sancto Cæsario Arelatensi episcopo commendavit.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Gallias constitutis Joannes

Innotuit nobis a fraternitate vestra missa relatio, in qua Contumeliosus multis legitur criminibus involutus. Et quia hujusmodi persona sacris non potest inhærere mysteriis, ab hodierno vel officio eum nostra censet remove auctoritas, ut in monasterio constitutus delicti veniam a Domino petere non omittat. Nihil est enim impossibile ejus clementiæ qui potest cuncta relaxare quæ facta sunt. Sed ne ejus Ecclesia destituta videatur, in ejus loco visitatorem dari præsentis auctoritate decernimus, qui a se ita noverit omnia exhibenda, ut nihil de ordinibus clericorum, nihil de ecclesiastica facultate præsumat, sed ea quæ ad sacrosancta mysteria pertinent exsequatur. Prædictum autem Contumeliosum, ut habeat pœnitendi licentiam, petitorium dare vobis censem, ubi errorem suum evidenter allegans sub die profiteatur et consule. Dominus vos incolumes custodiat, fratres carissimi. Data vii idus Aprilis, Flavio Paulino juniore viro clarissimo consule [Anno Christi 554]

EPISTOLA (olim V) JOANNIS PAPÆ

AD PRESBYTEROS ET DIACONOS CONTUMELIOSI EPISCOPI.

Joannes presbyteris, diaconibus et cuncto clero Ecclesiæ in qua fuit Contumeliosus episcopus.

Pervenit a ad nos a fratribus et coepiscopis nostris missa relatio ubi Contumeliosus de criminibus suis confessus legitur atque convictus. Et quia hujusmodi sceleribus implicatus sacerdotii non potest ministeria jam tractare, necessaria vobis solatia credimus visitatoris adjungere; et ideo in Ecclesia ejus visitatorem dari nostra decrevit auctoritas, ut Ecclesia suo privata præsule summi nequeat pontificis solatiis indigere: cui vos in omnibus parere decernimus, ad ea tantummodo quæ sacris sunt gerenda mysteriis, ita tamen ut nihil de ecclesiastica facultate præsumat, et clerus in eo quo nunc est ordine constitutus nullis gradibus promoveatur, donec proprium sacerdotem possit habere. Omnem vero hanc sollicitudinem Cæsario fratri et coepiscopo nostro injungimus, ad ejus curam cuncta quæ necesse sint pertinere censuimus. Dominus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii. Data vii idus Aprilis, Paulino juniore viro clarissimo consule [Anno Christi 554].

^a Illius epistolæ in codice Lirinensi hujusmodi est inscriptio: *Præceptum Joannis papæ ad presbyteros, diaconos, et cunctum clerum R-gensis Ecclesiæ.*

Quo indicto didicimus quo in loco episcopus fuerit Contumeliosus. JAC. SIMONDS.

EPISTOLA (olim VI) JOANNIS PAPÆ

AD CÆSARIUM ARELATENSEM,

Cum subjectis canonibus ab eo missis ad examinandam causam Contumeliosi episcopi.

Dilectissimo fratri Cæsario Joannes.

Charitatis tuæ litteras animo libenti suscepimus, in quibus corporeas necessitates allegans, etiam quæ sacrius¹ ille qui lapsus est fecerit, indicasti. Dolemus de amissione pontificis, rigorem tamen canonum servare necesse est. Atque ideo prædictum ab episcopatus ordine nostra suspendit auctoritas. Neque enim fas est pollutum criminibus sacris ministeriis deservire. Sed te ordinante in monasterio dirigatur, ubi delictorum memor in pœnitentia lacrymas effundere non omittat, ut ab eo qui omnibus miseretur Domino nostro Jesu Christo misericordiam valeat promereri. In cuius locum visitatorem constituite, donec proprium Ecclesia quæ evacuata est ejus sacerdotio merere valeat sacerdotem. Communibus tamen precibus exorare Deum nostrum debemus, ut puros cunctos præstet antistites. Si qui tamen pontificatus immemores criminibus se fortassis involverint, et eorum personas vulgus cognoscat: facilius enim a delictis cavent, si non videant etiam hominibus secreta esse quæ fecerint. Quæ vero de his canones præcipiunt, subteradjecimus, ut quæ facienda sunt possitis agnoscere. Deus te incolumem custodiat, frater carissime [Anno Christi 534].

EPISTOLA AFRICANORUM EPISCOPORUM

AD JOANNEM DATA, SED AB AGAPETO EJUS SUCCESSORE ACCEPTA.

Pontificem de dubiis quibusdam consulunt.

Domino beatissimo et honorabili sancto fratri et consacerdoti Joanni, Reparatus, Florentinianus, Datianus, et cæteri 217 episcopi, qui in universis conciliis apud Justinianam Carthaginensem [Carthaginem] fuimus.

Optimam consuetudinem præteriti temporis, quam violenta captivitas per annos centum, dolentibus cunctis, abstulerat, iterum servare cupientes, ad universalem totius Africæ synodum fidei devotione convenimus, in illa Justinianæ Carthaginensis [Carthaginis] basilica congregationis nostræ primitias Domino consecrantes, unde nostros patres tyrannus Hunericus expulerat. Hæc basilica Fausti apud nos dicitur, multis martyrum corporibus insignita, quorum Deus exaudivit orationes, ut daret hujus rei fiduciam sacerdotibus. Ibi igitur quantum singuli lacrymantibus gaudiis flere potuerint, cogitandum potius beatitudini vestræ dimittimus: in omnibus

A enim lætitiæ spiritualis unus fuit affectus, agere gratias omnipotenti Deo, ejus gratia peccatoribus sine meritis operum datur, et antidotum fidei salutaris nuper reconciliatis hæreticis obtinetur.

Definitionibus autem Nicæni concilii publica lectione transensis, inter alia de quibus nancisci debuit, disputatione requiri jam cœperat quomodo Arianorum sacerdotes ad catholicam fidem suscipi oporteat, utrumne in suis honoribus, an in laica communione, sic omnibus nobis unanimiter subito placuit seiscitari primitus beatitudinis vestræ sententiam. Potest enim sedes apostolica, quantum speramus, tale nobis interrogantibus dare responsum, quale nos approbare concorditer explorata veritas faciat. Ex omnium quidem collegarum tacitis motibus nemini placere sensimus ut in suis honoribus Ariani suscipiantur. Verumtamen convenire charitati credidimus, ut quid habeat sensus noster in publicam notitiam nemo perduceret, nisi prius vel consuetudo nobis, vel diffinitio Romanæ Ecclesiæ proderetur. Hæc igitur nostræ salutationis epistola per fratres consacerdotes nostros Caium et Petrum, et per filium nostrum Liberatum diaconum continuo destinavimus, et² auctoritatem vestræ beatitudinis et gratiam debitis obsequiis honorantes: talis quippe es, qualem sancta sedes Petri merebatur habere pontificem, dignus veneratione, plenus dilectione, loquens veritatem sine mendacio, nihil faciens arroganter. Unde etiam libera charitas universæ fraternitatis requirendum putavit consilium tuum. Respondeat, obsecro, mens illa sancto Spiritui³ serviens affabiliter et veraciter⁴. Non solum enim de sacerdotibus, sed de ipsis quoque parvulis apud eos baptizatis, utrum soleant vel debeant ad clericatum, si petierint, applicari consulimus. Multis enim facere istas frequenter petitiones concedimus, nec negamus, donec habito vobiscum diligentiore tractatu, legatio nostra revertatur. Illud etiam beatitudini tuæ credimus intimandum, fratres aliquantos ex nostro collegio, relictis sine causa plebibus suis, ad transmarinas navigare sæpius regiones. Hos diutius Ecclesia toleravit, accusantes [excusantes] eos violentiam temporis mali. Petimus nunc ut quicumque forsitan episcopus, aut presbyter, sive diaconus, aut cujuslibet inferioris ordinis clericus sine nostra epistola venerit, et non approbaverit se pro utilitate sanctarum Ecclesiarum fuisse directum, similis hæretico judicetur: neque vestra communione dignus existat, ut in omnibus et per omnia beatitudinis vestræ disciplina laudetur. Et alia manu: Vegetem [Vegetum] te, nostrique memorem præstet omnipotens Deus, domine frater.

¹ Hoc est, exsecratus. HARD.

² Citantur ista in v. c. ex epistola 217 Patrum synodi Carthaginensis anno 534.

³ Sancto Spiritu fervens.

⁴ In illo v. c. hæc inseruntur: Potest enim sedes apostolica quantum speramus tale nobis interrogantibus dare responsum, etc. ut supra.

APPENDIX

AD SCRIPTA JOANNIS PAPÆ II.

EPISTOLA ¹ (olim I) JOANNIS PAPÆ II

AD VALERIUM EPISCOPUM.

Docet Christum Dominum, secundum deitatis naturam, Patri æqualem, secundum vero humanam naturam, minorem esse.

Reverendissimo fratri Valerio episcopo Joannes.

Scripta tuæ sanctitatis suscipiens, plena ea fidei regula, qua plurimum polles, inveni, et Deo gratias retuli quod anima et corpore te bene vigere didici. Sane ea quæ significasti quosdam dicere quod non sit Filius æqualis Patri, et quod in Evangelio scriptum sit: *Pater major me est* (Joan. xiv), scias non recte intelligere tales fidei regulas, nec rectam fidem penes se habere. Paulus apostolus ² non secundum deitatis naturam Christum creatum insinuat, sed secundum humanæ naturæ substantiam eundem creatum affirmat, ipso Ephesiis conscribente: *Renovamini, inquit spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis* (Ephes. iv). Et ad Hebræos: *In eo enim in quo passus est ille et tentatus, etiam potest his qui tentantur auxiliari* (Hebr. ii). Unde, fratres sancti, vocationis cælestis participes, considerate apostolum et pontificem con essionis nostræ Jesum, fidelem exi-
entem ei qui creavit eum. Et ad Colossenses: *Nunc autem deponite et vos universa, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpiaque ex ore vestro non procedant. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum* (Coloss. iii). Nunquid qui universam creaturam, visibilia, propria potestatis virtute procreavit ac fecit, seipsum antea vel postmodum (quod dicere nefas) creavit, vel facere potuit? Filius minor ³ est Patre in assumpti hominis forma, æqualis vero Patri est in deitatis naturæ substantia, eodem protestante: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x). Et iterum: *Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv). Et iterum: *Qui me odit, odit et Patrem* (Joan. xv). Et iterum: *Ut sint in nobis unum, sicut et nos sumus unum* (Joan. xvii). Et iterum: *Tu in me, et ego in eis* (Ibid). Et iterum: *Omnia tua mea sunt* (Ibid). Et iterum: *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. xiv). Et iterum: *Pater in me manens facit opera hæc* (Ibid). Et Joannes evangelista ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. i); et iterum ipse ad Parthos: *Tres sunt, inquit, qui testimonium perhibent in terra, spiritus, aqua, et sanguis: et tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus: et hi tres unum sunt* (I Joan. v). Nos itaque in natura deitatis, quia unum sunt Pater et Filius, nec Patrem credimus aliquo tempore præcessisse, ne major sit Filius; nec Filium postea natum esse, ut deitate Patris minoretur. Si æqualis ⁴ Patri Filius non est, cur ita de illo Joannes evangelista testatus est: *Propterea, inquit, persequabantur Judæi Jesum et quærebant eum occidere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (Joan. v). Et Paulus apostolus: *Hoc sentite in vobis,*

A quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (Phil. ii). Et in Salomone: *Qui genuit me requievit in tabernaculo meo* (Eccli. xxiv). Et Ecclesiastico: *Sicut est ab initio, ita usque in sæculum; neque adjectum est ei, neque minuetur illi. Ipse est enim dominus creaturæ suæ, qui nihil eguit ab aliquo* (Ibid.). Et in psalmo lxxii: *Quid enim mihi est in cælo? et a te quid volui super terram? Hæc omnia Filium non inferiorem natura demonstrant, sed et æqualitatem deitatis annuntiant: quoniam qui utraque locutus est, verum dixit, quia Veritas mentiri non potuit. Taliter, frater carissime, semper age, cæterosque omnes agere mone, ut abolito hoc qui natus videbatur errore, in laudem et gloriam Dei per totum mundum una fides sit, et una eademque confessio; ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philip. ii). Data nonis ⁵ Augusti, Justiniano et Athalarico ⁶ viris clarissimis consulibus ⁷.

CANONES JOANNI ASCRIPTI.

Hi tituli canonum ^a quos nobis suprascriptus sanctus et dominus meus Joannes papa sedis apostolicæ cum præfata auctoritate direxit.

Ex epistola Siricii papæ urbis Romæ Emerio [Himerio] episcopo Tarraconensi inter cætera ad locum, capitulo vii. *Et quia aliquanti, de quibus loquimur, et tua sanctitas retulit, ignoratione lapsos esse se desunt, id est, ut ad uxores proprias redierint, his ea conditione misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento, in hoc quo detecti sunt, quandiu advixerint, officio perseverent, si tamen post hæc continentes se studuerint exhibere. Ii vero qui illiciti privilegii excusatione nituntur ut sibi asserant veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigni sunt, apostolicæ sedis auctoritate dejectos; nec unquam posse veneranda atrectare mysteria, quibus se ipsi, dum obscenis cupiditatibus inhiant, privaverunt. Et quia exempla præterita cavere nos præmonent in futuro, quilibet episcopus, presbyter atque diaconus, quod non optamus, deinceps fuerit talis inventus, jam nunc sibi omnem per nos indulgentiæ additum intelligat obseratum. Quia ferro necesse est excidantur vulnera quæ fomentorum non senserint medicinam.*

Ex canonibus Apostolorum cap. xxv. — (^c Quod episcopus, aut presbyter, aut diaconus, si pro criminibus damnati fuerint, minime communione priventur.) — *Episcopus, presbyter aut diaconus, qui in fornicatione aut perjurio captus est, deponatur, non tamen communione privetur; dicit enim Scriptura: Non vindicabit Dominus bis in idipsum* (Nahum i).

Ex canonibus suprascriptis cap. xxix. — *Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant. — Si quis episcopus, presbyter aut diaconus, depositus juste super certis criminibus, ausus fuerit atrectare ministerium dudum sibi commissum, hic ab Ecclesia sibi abscindatur.*

^a Idem cap. 6.

^b S. Leo epist. 15.

^c Prædie nonas.

^d Falsa consulum adnotatio.

^e Anno Christi 555.

^a Quæ de hac causa subjiciuntur, non omnia ex uno, sed ex diversis codicibus deprompta sunt: ex Corbeiensi nimirum, Pithæanis duobus, Lirinensi et aliis; sed potissimum ex Rhemensi, qui plura cæteris continebat. Jac. SIMONDS.

¹ Hanc adulterinam multa probant.

² Ithacius adv. Varimadum seu Marivadum cap. 4.

³ Idem Ithacius cap. 5.

^c Ansulis inclusa, quæ deerant in Labbeo, supplæta sunt ex cod. 574 Palat. Vatic.

* Ex canonibus Neocesariensibus xcv. — De A presbyteris qui fornicati sunt. — *Presbyter, si fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit amplius, pelli debet et ad poenitentiam redigi.*

Ex canonibus Antiochenis capitulo iv. — De damnatis et ministrare tentantibus. — *Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio sacro contingere, sive episcopus juxta præcedentem consuetudinem, sive presbyter aut diaconus, nullo modo liceat ei nec in alia synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis. Sed et communicantes ei omnes abjici de Ecclesia, maxime si posteaquam didicerunt adversum memoratos prolatam fuisse sententiam, eisdem communicare tentaverint.*

Ex canonibus suprascriptis capitulo xv. — De episcopis ab ejusdem provincie episcopis consonanter exclusis. — *Si quis episcopus de certis criminibus accusatus condemnatur ab omnibus episcopis ejusdem provincie, cunctique consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantium episcoporum provincie manere sententiam.*

Tituli infra scripti ad hoc de canonibus excerpti sunt, ut unusquisque breviter possit agnoscere quod clerici post crimina capitalia non possint ad honorem pristinum revocari.

Ad locum, de synodo Nicæna (Can. ix), id est 318 episcoporum. Si qui forte indiscrete ad sacerdotum profectioni, postmodum vel ipsi aliquid de se criminum professi sunt, vel ab aliis reiecti, abjiciantur.

Incipiunt tituli canonum Gallicani.

De synodo Valentina civitatis episcoporum 18, iv idus Julias, Gratiano in et Equitio consulibus (Can. iv). Nec illud, fratres, scribere alienum ab Ecclesie utilitate censuimus, ut sciretis quicumque sub ordinatione vel diaconatus, vel presbyterii, vel episcopatus, mortali crimine dixerint se esse pollutos, a supradictis ordinationibus submovendos, reos scilicet vel veri confessione, vel mendacio falsitatis. Neque enim solvi ab his potest, si in ipsos se dixerint, quod dictum in aliis puniretur, cum omnis qui sibi fuerit mortis causa homicida sit. Divina vos pietas in æternum protegat, fratres dilectissimi.

Item ad locum de synodo Aurelianensi episcoporum 50. Si diaconus aut presbyter crimen capitale commiserint, simul ab officio et communione pellantur.

Item ad locum de synodo Justinianensi *. Si quis diaconus aut presbyter, post acceptam benedictionem leviticam, cum uxore sua incontinens invenitur, ab officio abjiciatur.

Item de synodo Epaonensi episcoporum 34. Si quis diaconus aut presbyter crimen capitale commiserit, ab officii honore depositus in monasterium detrudatur, ibi tantummodo quandiu vixerit communione sumenda.

Ecce manifestissime ^b constat, quia secundum quod et tituli antiquorum Patrum a sancto Joanne papa transmissi, et trecentorum decem et octo episcoporum sententia, sed et canones Gallicani continere videntur, clerici in adulterio deprehensi, aut ipsi confessi, aut ab aliis reiecti, ad honorem redire non possunt. Et quia forte non deerunt, quibus pro nimia pietate suprascripti sanctorum Patrum severitas minime placeat, sciant se et trecentorum decem et octo episcoporum præcepta, et sancti papæ auctoritatem, et illorum pontificum qui ordinatibus trecentis decem et octo episcopis reliquos canones

statuerunt, sententias reprehendere vel damnare. Sed forte major in illis est pietas quam in supradictis trecentis decem et octo episcopis: major in illis misericordia quam in sancto Joanne apostolico papa; major charitas quam in reliquis sanctis sacerdotibus qui hoc pro exemplo vel remedio Ecclesiarum suis definitionibus deliberaverunt. Et ideo aut plena [prona] voluntate præceptis illorum consentiant; aut si non fecerint, omnibus se contrarios et inimicos esse cognoscant. Quæ est ista justitiæ benignitas, palpare criminosos, et vulnera eorum usque ad diem judicii incurata servare? Quod si etiam durissimam eos poenitentiam per plures annos agere videremus, sic nos ipsi et salutem eorum consulere, et canonum deberemus statuta servare. Cum vero in aliquibus nec compunctionis humilitas, nec instantia orandi vel plangendi appareat, nec B. David imitentur, qui dixit: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (Psal. vi); et illud: *Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fetu miscebam* (Psal. ci), nec eos jejuniis vel lectioni vacare videamus; possumus cognoscere, si ad honorem pristinum redierint, cum quanta negligentia et cum quanto tempore et inimica animæ securitate permanent, credentes quod sic eis non acta digne poenitentia dimiserit Deus, quomodo sacerdotes indulsisse videntur. Vere dico quia illi [ipsi] quibus cum periculosa et falsa misericordia indulgere videmur, cum ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi advenierint, contra nos ipsos causas dicturi sunt, dicentes: Quod dum aut asperitatem lingue eorum expavimus, aut falsa blandimenta et periculosas adulationes ipsorum libenter accepimus, nos eos, dum illis inutiliter indulgemus, in peccatis permanere, aut ipsa peccata etiam augere permiserimus, non recordantes illud quod in Veteri Testamento scriptum est, quia uno peccante contra omnes Dei ira deservit (Num. xvi). O pietas! o misericordia! uni parcere, et omnes per exemplum malum in discri-men adducere! Non ita suadet sanctus ac beatissimus Cyprianus martyr dicens (Libro de Lapsis): *Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccandi fontem subministrat, nec reprimit delicta illius, sed fovet*; et iterum: *Imperitus est medicus, qui tumentes vulnerum sinus manu parcente contrectat, et absconditum in profundis recessibus virus dum servat exaggerat*. Unde et sanctus Joannes Constantinopolitanus episcopus arguit dicens: *Imperitus est medicus qui ante digestam putredinem superinducit vulneri cicatricem*. Et ideo diligentius pendite, si aut potest, aut debet fieri, ut, tantorum ac talium quos supra memoravimus sacerdotum canones contemnentes, aliter quam illi statuerunt observare vel agere præsumamus: præcipue cum si illorum trecentorum decem et octo episcoporum, qui per omnes Ecclesias concilia fieri præceperunt, tam sancta decreta negligimus, non illos solos dispiciemus, sed, sicut supra jam dictum est, et Africanos pontifices, et omnes reliquos, qui ipsis ordinantibus per totum mundum pro ecclesiastica disciplina aliquid statuerunt, cum peccato animæ nostræ contemnemus. Ego me in hoc periculo mittere omnino non audeo, quia nec talia sunt merita mea, ut aliorum peccata in me excipere præsumam; nec tantam eloquentiam habeo, ut ante tribunal Christi contra tantos ac tam sanctos sacerdotes qui canones statuerunt, causas dicere possim. Videat unusquisque qui aliter sentire vel observare disponit, qualiter possit in die judicii reddere rationem. Ego, in quantum Deus vires dare dignatur, studere volo eorum præceptionibus obedire, quia cum illis non rixam, sed

* Sic appellat, ut ante monui, concilium primum Arausicanum a loco ubi celebratum est. JAC. SIMONDS.

^b Citatur initium hujus tractatus a Gratiano de cr. 50, cap. 23: Si quis diaconus; et perperam tribui-

tur Hormisdæ. Cujusnam vero sit auctoris veteres libri non indicant. Casarii fortasse non immerito videri possit. JAC. SIMONDS.

* Hic totus cano suppletus est ex eod. Vatiæ. cod.

pacem et qualemunque partem habere desidero. A Et hoc diligenter attendendum est, quod si, secundum quod supra scriptum est, illi clerici qui ad uxores prope as redierunt, ad integrum ab officio suspenduntur, et si etiam digami, aut interuptarum mariti, qui utique rem licitam faciunt, clerici tamen ordinari non possunt, aut si ordinati fuerint, deiciuntur, a de quibus et Faustus episcopus sanctus in epistola sua dixit: *Perdit gratiam consecrati, qui adhuc officium vult exercere mariti*; cum hæc ita sint, qua conscientia quisquam dicere poterit, quod ille qui adulterium commiserit iterum ad honorem redire possit? Hoc loco si aliquis fuerit qui deat: Ergo negas misericordiam Dei qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xxxiii)? et illud: *Nunquid qui cecidit non adjiciet ut resurgat* (Psal. xl)? et illud: *Peccator in quacunque die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni tradentur* (Ezech. xxxiii). Ad hæc libera voce respondere et possumus et debemus: Absit a nobis ut de istis sententiiis videamus vel leviter dubitare. Definitissime enim credimus quod qui usque ad finem vitæ suæ poenitentiam egerit, non solum indulgentiam accipiat, sed etiam ad præmia æterna perveniat. Propter regulam tamen ecclesiasticam, et propter antiquorum Patrum statuta, quæ absit a nobis ut reprehendere aut discere audeamus, eum quem credimus ad vitam æternam post actam poenitentiam venire, ad honorem clericatus secundum tantorum Patrum præcepta novum non debere reverti. In tantum ut in canonibus scriptum sit: *Ne ullus unquam poenitens clericus ordinetur*. Et si ille qui ultro petit poenitentiam, quamvis perfecte agat, non potest aut episcopus, aut presbyter ordinari, ita ut, etiamsi per ignorantiam ordinatus fuerit, et postea vincitur poenitentiam accepisse, deiciatur: ille qui invitus ad poenitentiam agendam in monasterium mittitur, et utique qui aliud quam poenitens dicendus est, qua conscientia ad sacerdotium redire permittitur? Nemo mihi alia qualibet contra auctoritatem sedis apostolicæ, aut contra trecentorum decem et octo episcoporum præcepta, vel reliquorum canonum statuta objiciat, quia quidquid contra illorum definitionem, in quibus Spiritum sanctum locutum esse credimus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito. Valde enim metuo et contremisco illam damnationem quam Heli sacerdos propter stultam indulgentiam accipere meruit (I Reg. iv). Qui pro eo quod filios suos negligen- ter castigavit, ut eos nec cadere, nec excommunicare voluerit, ipsi filii una die occisi sunt, et triginta milia de populo interfecta sunt, et arca testamenti in captivitate ducta est, et ipse retro cadens fractis cervicibus mortuus est, et nomen ipsius de libro vitæ deletum est. Et contra Phinees, qui pro eo quod zelo Dei commotus duos adulteros pariter interfecit, totum populum de Dei iracundia liberaverit (Num. xxv). Nec hoc ideo dico, ut sicut ille fecit,

^a Codex Corbeiensis, quibus et dominus Faustus in epistola. Pithæanus alter [nec non c. H], de quibus et sanctus Faustus in epistola. Floriacensis, de quibus et sanctus Faustus episcopus in epistola. Jac. SIMONDS.

etiam nunc per mortem corporum sacerdotes Domini debeant vindicare; sed quia melius est ut unusquisque parvo tempore, donec vivit in hoc mundo, verecundiam vel confusionem sustineat, quam postea ad supplicia æterna perveniat; et multo ei utilis est propter aliorum exemplum, quandiu vivit, remotus ab honore poenitentiam agat, et remedium sibi in die necessitatis acquirat. Quicumque parvitati meæ in hac causa voluerit onerosus existere, aliud ei responsum dare non delibero, nisi quod suprascripti canones continere videntur. ^b Hoc ideo dico, quia dum cito crimina capitalia committentibus indulgemus, plurimi, qui nec Deum metunt, nec sensus disciplinæ ecclesiasticæ expavescunt, sine ullo pudore ac reverentia, per indignas familiaritates extraneorum molierum, et seipsos decipiunt, et lamam Christianæ religionis blasphemari etiam ab extranea religionis hominibus faciunt. Et ideo justum est, ut dum eis secundum omnium canonum statuta redeundi ad honorem aditus claudunt, tandem aliquando tam gravi malo finis congruus imponatur. Quia quando, diabolo persuadente, aliqui clericorum in aliquod peccatum, et præcipue in adulterium, lapsi fuerint, quam expedit de animabus statuta canonum cogitant, per falsam pietatem ita totis viribus elaborant, ut aut nec mittantur in monasteriis. Si autem, certe post non longum tempus, importunitate nimia, et disciplinæ ecclesiasticæ inimica, extorquere conantur ut redeant ad honorem; qui chartulam istam cum suprascriptis titulis canonum non fuerit aspernatus, nec eam pro rusticitate sermonis despexit, contra inimicos ecclesiasticæ regulæ multum eum poterit adjuvare, ut libera fronte dicat, sicut jam suprascriptum est, se contra tam sanctas antiquorum Patrum constitutiones venire nullatenus posse. Ego hæc cum omni humilitate suggerens, absolvo apud Deum conscientiam meam. Quicumque autem aut importunitate, aut adulatione, aut falsis blandimentis inclinatus fuerit, ut censuram ecclesiasticæ disciplinæ non teneat, videat qualiter se ante tribunal Christi expediat, ubi contra eum omnes qui canones statuerunt causas sunt sine ulla dubitatione dicturi. In quorum dominorum meorum sacerdotum manibus chartula ista pervenerit, si eam alius sacerdotibus non solum ad legendum offerre, sed etiam ingerere transcribendam noluerint, timeant ne inde reddant in die iudicii rationem. Nec illud credimus omittendum, ut iis qui pro scelere suo a presidibus seu a rectoribus populi fuerint interempti, et sepulturam in cimiterio Christianorum habere, et offerentium pro ipsis oblationis juxta canonum indicamus licentiam non negari. Violatores vero sepulcri licet Augustorum principum capitaliter damnet sententia, tamen si qui in hoc facinore fuerint reperti superstites, ab ecclesiastica communione priventur: quia nefas est ut eis Christianorum non obseretur consortium, qui temeritatis ausu humatorum cineres reddere præsumperunt inquietos.

^b Hucusque codex Corbeiensis, et Pithæani ambo [cum c. II]: cætera ex unico sunt Rhemensi.

^c Locus in ms. corruptus.

ANNO DOMINI DXXXVI.

AGAPETUS PAPA I.

Notitia ex libro Pontificali.

Agapetus ^a natione Romanus. ex patre Gordiano

presbytero, clericus ad sanctos Joannem et Paulum,

^a Anno Christi 555, ipsa hieme, Agapetus archidiaconus apprime eruditus in locum Joannis papæ

subrogatus fuit, ut constat ex epistolis Agapeti ad Justinianum imperatorem et Reparatum Carthaginen-

sedit menses 11 dies 18^a. Ille in ortu episcopatus sui^b libellos anathematis, quos invidiæ dolo extorserat Bonifacius presbyteris et episcopis contra canones et contra Dioscorum, in medio ecclesiæ congregatis omnibus incendio consumpsit, et absolvit totam Ecclesiam ab invidia perfidorum. Ille missus est a Theodato^c, rege Gothorum, ad dominum Jus-

sem episcopum, hoc anno rescriptis. Novella constitutio nona, quæ est Justiniani imperatoris hoc anno sub consulatu Belisarii ad Joannem pontificem, sexto kalendas Maii data quidem legitur, sed mendose, ut infra copiosius ostendemus. Justinianus imperator, cognita Agapeti ordinatione, more antecessorum suorum fidei catholicæ professionem transmisit. Ab Africana Ecclesiâ per legationem ad Joannem prædecessorem hujus destinatam consultus, quæ ratione Ariani ad Ecclesiam redire volentes recipiendi forent, respondit, non aliter quam secundum canones et ecclesiasticas constitutiones antiquitus observatas, ad penitentiam et communionem admittendos esse, prout videre est ex epistolis Agapeti ad concilium Carthagineuse. Reparatum episcopum et Justinianum imperatorem hac de re transmissis. Hujus temporibus, callido occultoque consilio impissimæ feminae Theodoræ Augustæ Justiniani conjugis, Anthimus episcopus Trapezuntinus, Eutychnianæ hæreseos occultus sectator, monstrum horrendum, post obitum Epiphaniï orthodoxi præsulis, in sedem Constantinopolitanam intraditur, Alexandriæ vero defuncto Timotheo, favore ejusdem feminae, Theodosius subrogatur.

Quos cum Severus ille perditissimus hæresiarcha, tempore Justiniani sede et urbe Antiochena expulsus, suæ farinae homines esse cognosceret, seque ejusdem Theodoræ potentia Antiochenæ Ecclesiæ restituendum fore speraret, egressus e latebris ad ipsam Theodoram, et Anthimum patriarcham, in hæresi propaganda collegam, convolvavit, Anthimum ibidem in hæresi et impietate Eutychniana confirmavit. Quod cum per rumorem Justiniano imperatori innotuisset, coram ipso se expurgans disertis verbis professus est se in omnibus assensurum iis quæ apostolica sedes sentienda præscriberet; significans nullum evidentius catholicæ et orthodoxæ fidei signum edi posse, quam si se credendum et facturum polliceretur quiddam Romana Ecclesiâ credendum proponeret. Scholam sacræ theologiæ Romæ erexisset, teste Cassiodoro in præfat. lib. Div. Lect., nisi bellico tumultu impeditus fuisset. Justinianus indigna nece Amalasuntæ, quam Theodatus rex ingratus strangulando vel obrucendo occiderat, provocatus, bellum Gothicum jam ante cogitatum, duce Belisario, inchoavit, Romanoque imperio Siciliam subjugavit. Quare Theodatus tanto terrore percussus est, ut ad pacem obtinendam universam Siciliam, vel, si aliter fieri non posset, totius Italiæ regnum imperatori per Petrum Justiniani legatum offerret. Quæ deinceps acciderint infra dicemus.

SEV. BIXIUS.

^a Baronius Agapetum plus uno integro anno sedisse probat ex epistolis ad eum scriptis, et ab eodem rescriptis.

SEV. BIXIUS.

^b Vide notas in vitam Bonifacii, et concilium Romanum II, sub eodem Bonifacio secundo celebratum, supra.

SEV. BIXIUS.

^c Cum Theodatus rex barbarus passus esset dispendium in Dalmatia et Sicilia, timereque futurum ut translata hieme Belisarius, qui in Sicilia hiemabat, Italiam invaderet, ad immensam vitæ suæ periculum antevendendum, per Petrum Justiniani legatum egit, ut imperator Siciliam universam, et, si ea contentus non foret, totius Italiæ regnum acciperet, et vitæ utriusque regis et reginæ parceret. Unisso

tinianum Augustum in legationem, quia eodem tempore imperator dominus Justinianus Augustus indignatus est Theodato regi, eo quod occidisset reginam Amalasuntam^d, filiam Theodoricæ regis, commendatam sibi, quæ eum regem fecerat. Qui Agapetus pergens Constantinopolim, x kalendas Maii (a) ingressus, susceptus est cum gloria. Et primum cœpit

legato, rex ad pugnandum ineptissimus, senatoribus et Agapeto pontifici, teste Liberato in Breviario cap. 2, graviter interminatus est, se eos, uxores eorum, filios et filias incerpturnum, nisi egissent apud imperatorem, ut destinatum exercitum suum ab Italia amoveret. Hac aliaque quadam de causâ, universam Ecclesiam concernente, pontifex legationem suscipiens, Constantinopolim proficiscitur. Cui cum itineris expensæ deessent, vasa sacri arcario regio oppignorare debuit, quæ eadem opera Cassiodori recepit. In itinere positus mutum simul et claudum magna astantium admiratione in paribus Græciæ curavit. Gregor. 5 dial., cap. 5: *Ingressus Constantinopolim primum honorifice suscipiens, inquit Liberatus, directos sibi ab imperatore, sprevit Anthimi præsentiam, eumque ad salutandum suscipere noluit. Deinde viso principe causam agebat susceptæ legationis. Imperator autem pro multis fisci expensis ab Italia destinatum exercitum avertere nolens* (ideo fortas e quod victoria quadam per Gothos in Dalmatia contra imperatorem paria, Theodatus elatior factus, oblatam promissionem revocavit), *supplicatio es papæ noluit audire: sed potius Belisario jam in Siciliam trajicere parato, ceptam expeditionem perficere præcepit. Qui improvise agmine perveniens in Campaniam, Neapolim, teste Procopio, valde munitam obsedit. His ita peractis, pontifex legationem illam, ejus causa a Deo missus fuerat, exsequitur: principio ab imperatore, qui propter Anthimi hæretici ordinationem suspicionem hæreseos incurrerat, secundam fidei professionem infra inter epistolas exstantem extorsit. Deinde vocatos in judicium Acephalorum principes Anthimum, Severum, Petrum et Zoaram, quos episcopi et archimandrite orthodoxi oblati libellis de hæresi accusaverant, condemnavit: ea conditione addita, ut si Anthimus, prævia fidei confessione, erroris abjuratione, et defecti commissi penitentia ad Ecclesiam redire vellet, episcopus pristinus Trapezuntinæ Ecclesiæ illi integre servaretur. Quod cum hortatu Severi Acephalorum capitis Anthimus præstare recusaret, pontifex eum simpliciter ab episcopatu deposuit, et in locum ejusdem Mennæ magni nominis orthodoxum, genere Alexandrinum, xenodochii majoris prepositum, concilii Chalcedonensis professorem subrogavit. Quæ ut universis episcopis innotescerent, encyclicas litteras de Anthimi depositione et Mennæ substitutione ad orientales episcopos scripsit. His peractis, inquit Liberatus in Breviario, cap. 22, constitutus papa apud imperatorem apocrisiarium Ecclesiæ suæ Pelagium diaconum suum, dum in Italiam reverti dispondit, Constantinopoli obiit; atque e prælio ad coronam vocatus, consecutus est præmium æternæ vitæ, pro quo obtinendo, brevi temporis spatio Ecclesiæ præsidens plurima beneficia contulit. Unde quæ hoc loco scribit Anastasius de Anthimo in judicium vocato, viso et audito, deque eodem post factam discussionem condemnato, erronea esse videntur, ideo quod præter Nicephorum acta synodalia concilii Constantinopolitani infra subsequencia testantur, ipsum neque citatum, neque visum, ab Agapeto penitus rejectum et condemnatum fuisse. Hæc ex Liberato, Cassiod., Niceph. et actis synod. Baron. anno 556, n. 1 et sequentibus.*

SEV. BIXIUS.

^d Cod. Luc. Amalasuntam.

(a) Anno 556 defunctum esse omnes fatentur. Sed cum in kalendas Octobris ejus memoria celebretur

habere altercationem cum piissimo principe imperatore domino Justiniano Augusto de religione. Cui beatissimus Agapetus episcopus constantissime fidei apostolicæ responsum reddidit de domino Jesu Christo, Deo et homine, hoc est, de duabus naturis in Christo. Et dum contentio versaretur, ita Dominus adfuit, ut episcopum Constantinopolitanum nomine Anthimum, inveniret Agapetus papa hæreticum. Cumque contentio verteretur cum Augusto et Agapeto papa, dixit ei imperator Justinianus: Aut consenti nobis, aut exilio deportari te faciam. Tunc beatissimus papa Agapetus respondit cum gaudio, dicens ad imperatorem: Ego quidem peccator ad Justinianum imperatorem Christianissimum venire desideravi, nunc autem Diocletianum inveni. Qui tamen minas tuas non pertimesco. Et dixit ei iterum Agapetus venerabilis papa: Tamen, ut scias tu eum idoneum non esse religioni Christianæ, episcopus tuus confiteatur duas naturas in Christo. Tunc accersito ex præcepto Augusti episcopo Constantinopolitano nomine Anthimo, et discussione facta, nunquam voluit confiteri in doctrina catholicæ responsionis ad interrogationem beati papæ Agapeti duas

in Ecclesia, quod hic de tempore obitus et sedis vacantis refert Anastasius fide caret. Quam historiam de Agapeto refert Sophron. in Prato spirituali cap.

A naturas in Domino Jesu Christo. Quem cum videret sanctus papa Agapetus, glorificatus est ab omnibus Christus (a). Tunc piissimus Augustus Justinianus gaudio repletus humiliavit se sedi apostolicæ, et adoravit beatissimum Agapetum papam. Eodem tempore ejecit Anthimum a communione, et expulit in exilium. Tunc piissimus Augustus Justinianus rogavit beatissimum papam Agapetum, ut in locum Anthimi episcopum catholicum consecraret nomine Mennam. Qui Agapetus papa omnia obtinuit pro quibus missus fuerat. Post dies vero aliquantos agitudine correptus, defunctus est Constantinopoli. Cujus corpus in loculo plumbeo translatus est Romanam, usque in basilicam Beati Petri apostoli, ubi et sepultus est xii. kalendas Octobris. Hic fecit ordinationem in urbe Roma, diacones 4, episcopos per diversa loca numero 11. Et cessavit episcopatus mensem unum dies viginti octo.

Ex Gratiani decreto desumptum.

Agapetus papa, vas catholicum, evangelii tuba, præco justitiæ, sacra altaris sedisque velamina, sacrilegis Anthimi infecta fabulis, suis catholicis precibus delevit.

150, apud Baron. invenies anno prædicto, n. 69 et seqq.

Sev. Binius.

(a) Idem eod., *Christianis.*

AGAPETI PAPÆ I EPISTOLÆ.

EPISTOLA JUSTINIANI

AD AGAPETUM.

Mores majorum suorum apud pontificem Romanum recens electum fidei suæ professionem edit, eandem quam supra ad Joannem papam II miserat.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, ac Triumphator semper Augustus, Agapeto sanctissimo archiepiscopo æmæ urbis Romæ et patriarchæ.

Ante tempus in hac regia urbe nostra quorundam de causa fidei exstitit morbosa contentio; quam nos congrue respuentes interposito edicto repressimus. Et quia studii nostri est emergentes hujusmodi causas ad apostolicæ sedis vestræ referre iudicium, ejusdem fidei quam sequendam duximus, tenorem epistolæ nostræ insertum, ad beatæ memoriæ prædecessorem vestrum Joannem per Hypatium et Demetrium venerabiles episcopos missa legatione direximus. Quam pro integritate fidei memoratus prædecessor vester libenti gratulatione suscipiens, suo ac totius Ecclesiæ Romanæ firmavit assensu. Cujus epistolæ nostræ tenor hujusmodi est:

Victor Justinianus, Pius, Felix, Inclytus, Triumphator, semper Augustus, Joanni sanctissimo archiepiscopo æmæ urbis Romæ et patriarchæ.

Reddentes honorem apostolicæ sedi et vestræ sanctitati, quod semper nobis in voto fuit, et est, ut decet patrem, honorantes vestram beatitudinem, omnia, quæ ad Ecclesiarum statum pertinent, festinamus ad notitiam deferre vestræ sanctitatis: quoniam semper magnum nobis fuit studium unitatem vestræ apostolicæ sedis, et statum sanctarum Dei Ecclesiarum custodire, quæ hactenus obtinet, et incommote permanet, nulla intercedente contrarietate. Petimus ergo vestrum paternum affectum, ut vestris ad nos destinatis litteris, et ad sanctissimum episcopum hujus æmæ urbis et patriarcham vestrum fratrem, quoniam et ipse per eosdem scripsit ad vestram sanctitatem, festinans in omnibus consequi sedem apostolicam beatitudinis vestræ, manifestum nobis faciatis, quod omnes qui prædictam fidem recte confitentur suscipit vestra sanctitas, eorum qui Judaice ausi sunt rectam denegare fidem, condemnat perfidiam. Plus enim ita et circa vos omnium amor, et vestræ sedis crescit auctoritas, et quæ ad vos est unitas sanctarum Ecclesiarum inturbata servabitur: quoniam per vos didicerint omnes beatissimi episcopi horum quæ ad vos relata sunt sinceram vestræ sanctitati doctrinam. Petimus autem vestram beatitudinem orare pro nobis, et Dei nobis acquirere providentiam. *Exemplar subscriptionis.* Divinitus te servet per multos annos, sancte ac religiosissime pater. Data vii iduum Juniarum, Constantinopoli.

domino nostro Justiniano perpetuo Augusto hi consule¹.

EPISTOLA PRIMA AGAPETI PAPÆ I
AD JUSTINIANUM.

Justiniani fidei libellum, quatenus conformis est sacris canonibus, confirmat.

Agapetus episcopus Justiniano Augusto.

Gratulamur, venerabilis imperator, quod tanto catholicæ fidei ardore succenderis, ut omnibus piissimæ vitæ vestræ temporibus piam sollicitudinem circa servandam augendamque Ecclesiarum concordiam clementer exhibeas, et unam fidem, suaque per omnia firmitate consimilem omnibus populis Christianis cupias prædicari. Nec mire in ejusmodi elementiam vestram placita Deo cogitatione persistere, cum non alius imperii vestri beat or sit proventus, quam religionis augmentum. Quapropter libenti hoc et prophetica voce cantabo: *Repletum est gaudie os nostrum, et lingua nostra exsultatione* (Psal. cxxv), quod florentissimum principatum vestrum divinis quotidie inspicimus beneficiis adornari. Cupis enim, venerabilis imperator, ut tuæ pietatis epistolam de fidei vestræ expositione nuper ad beatæ memoriæ prædecessorem nostrum Joannem Romanæ sedis antistitem, per Hypatium atque Demetrium episcopos destinatam, et a præfato præsule roboratam nostra quoque auctoritate firmemus: laudamus, amplectimur: non quia laicis auctoritatem prædicationis admittimus, sed quia studium fidei vestræ patrum nostrorum regulis conveniens confirmamus atque roboramus. Per quod jam et unitas provenit Ecclesiæ, et reliqua catholicæ membra Ecclesiæ ad ejus compagem Christianitatis constantia reditura confidimus. Cujus professionis vel epistolæ vestræ tenorem inferioris annæctentes, studium, quod circa Deum integre geritis, nostra auctoritate firmamus, prædicantes hujusmodi fidem omnibus patrum nostrorum regulis convenire, et apostolicæ sedis concordare dogmatibus: constituentes ut si quis nostræ catholicæ fidei contraire tentaverit, quam pro submovenda hæreticorum suspitione paternis regulis consonantem præsentī definitione firmamus, sanctæ communionis efficiatur extraneus. Unde et Cyrum, ejusque sequaces, jam ante pro hac insania ab Ecclesiæ catholicæ communione suspensos, et in sua hætenus perfidia permanentes, nisi sub satisfactione canonica do-

ctrinam apostolicam fuerint consecuti, nullatenus patimur eos sacræ communioni restitui: sed etiam ut hæreticos anathemati subjicimus, ut qui nostris constitutionibus parere contempserit, ecclesiasticum statum puritatemque non maculet.

Textus autem epistolæ hic est: In nomine Domini nostri Jesu, etc., ut supra col. 5-35. (a) Quamobrem petimus sanctitatem vestram, ut memoratam epistolam vestra auctoritate firmetis, et Cyrum vel sequaces ejus a communione habeatis alienos, donec statuti sanctitatis vestræ obtemperent. *Exemplar subscriptionis.* Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiosissime pater. Data pridie iduum Martiarum Constantinopoli Flavio Belisario viro clarissimo consule (b). *Is fuit annus Christi 535.*

Hinc igitur, ut prædictum est, confessioni, et huic fidei quisquis contradicere præsumeret, a catholica communione se noverit alienum. Datum xv kalendas Aprilis, Constantinopoli Flavio Belisario viro clarissimo consule [An. Chr. 535] (c).

Constitutiones de fide a Justino imperatore sanctitæ, pontificis auctoritate confirmantur illæ quæ sacris canonibus inniuntur. Unde sicubi aliquid de rebus ecclesiasticis et causa fidei constituisse legitur, id instinctu Epiphaniî Constantinopolitani episcopi et Romanorum pontificum fecisse credi debet. SEV. BINIUS.

EPISTOLA IV,

AD JUSTINIANUM.

Justiniano gratias agit, quod sibi de electione in pontificem fuerit gratulatus; illius fidem laudans, ad catholicam fidem tuendam hortatur; lapsos episcopos cum honoribus recipi non posse respondet.

Agapetus episcopus Justiniano Augusto.

Licet de sacerdotii mei primitiis, pietatis divinæ muneribus ad referendas essem gratias multipliciter obligatus, susceptis tamen, venerabilis imperator, per Heraclium venerabilem presbyterum filium nostrum vestræ serenitatis affatibus, quos æterni fructus ubertate plenissimos destinasti, votorum meorum sunt in Domino gaudia geminata, quod adonatis felicitatis vestræ proventus, tali mentis gloriosæ proposito terrena vobis regna subjecitis, ut simul cælestia conquiritis. Cujus rei non sunt ambigua documenta, quando ita vestris, quæ direxistis oculis, catholicæ professionis lumen irradiat, et etiam beatis operibus enitescat. Siquidem illa est in Deo nostro plena et firma credulitas, quam spiritualium

¹ At ista non coherent, ut dicimus in notis.

(a) Inclusa parenthesi reliqua sunt epistolæ Justiniani ad Agapetum.

(b) Reponendum, post consulatum Belisarii V. C., nempe anno 536, ut legitur in ms. Vaticano, teste Em. Norisio in Dissert. de Uno ex Trinitate carne passo, loco, Fl. Belisario V. C. consule, id est 535, ut hic legitur. Hoc enim anno mense Martio Agapetus nondum erat pontifex, et ejus ordinatio, quemadmodum card. Norisius recte disserit, in Januarium e euntem retrahenda foret, ut imperator ex Thracia ad eundem scribere potuisset; cum tamen Agapetus primæ ad se a Justiniano missæ epistolæ responderit idibus Octobris anni Christi 535, ut patet ex epistola ejusdem sub exordio: *Licet de sacerdotii mei pri-*

mitiis, etc.; perperam hic in titulo hujus epistolæ dicitur: *Epistola missa ab imp. Justiniano more majorum ad pontificem Rom. recens electum, cum professione fidei*: siquidem jam ante annum Romæ Agapetus sederat pontifex, aliasque ad eundem literas imperator miserat. Pagius ad an. Chr. 535, n. 5.

(c) Post consulatum Belisarii V. C. Hoc caractere consulari in laudato codice Vaticano a card. Norisio lecto designatur annus 536. In editionibus Conciliorum gravi allucinatione scriptum est, Constantinopoli Fl. Belisario V. C. consule, cum collectores non observassent die 18 Martii currentis anni quo Belisarius consulatum gessit, nequam fuisse Constantinopoli, qua in urbe deserte signatur hæc epistola Agapeti. Pag. ad dictum ann., n. 7.

simul fructuum commendat ubertas, sicut Vas electionis annuntiat dicens : *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur* (Galat. v). Quod enim majus fidei vestræ poterit opus existere, quam quod tantis apostolicam sedem charitatis et magnificentiae titulis elevastis, ut ipsa etiam desideria sperantium transieritis? Et quidem hoc in vobis olim, sicut ego quoque probavi, per Dei gratiam semper floruit institutum, ut possibilitatis vestræ meritum quantitas ostenderet præstitorum, et ad hos proventus indeptæ momenta potentiae tenderetis, ut benignitas vobis ingenua vota poscentium aut præveniret, aut vinceret. Hinc est, quod usque ad principalis coronæ fastigia, et ultra nunc usque prosperis vestra tranquillitas successibus gloriaur, neque unquam cælestibus fraudabitur adjumentis; quia scriptum est : *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii). Unde ego quoque præmissa vestræ liberalitatis eloquia, cum devotione gratulantis Ecclesiæ, sicut præcepistis, divinis scripta feci mysteriis adhærere, ut supernæ majestatis obtutibus indefessis semper precibus ingerantur, et ad impetranda vobis retributionis vestræ præmia sit commemoratio sempiterna. Atque ideo, domine clementissime fili, obsequium salutationis uberrimæ reverenter exsolvens, spernilis vos sinibus charitatis amplector, sperans ut de mea devotione, quantum in me est, in iis quæ pro ecclesiasticæ pacis unitate præcipitis, vos vobis potius quæ sunt catholica promittatis, juxta hoc quod dicit Apostolus : *Ita quod in me est, promptum est et vobis* (Rom. i). Nec in aliquo eorum in quibus licite possumus obedire, mansuetudinis vestræ nos adhortationibus credatis absistere, quia, sicut gentium Doctor asseruit : *Spem habeo crescente fide vestra, et in vobis magnificari, secundum regulam nostram* (II Cor. x); e ideo immensas Deo nostro gratias exhibeo, quod pro populi multiplicatione catholici tanto charitatis ardore fervetis, ut ubicunque vestrum propagatur imperium, regnum mox incipiat proliferare sempiternum. Cujus studii benevolentiae vehementius insistentes, etiam nos in acquirendis eis, quos Arianiis significatis vitare velle perfidiam, paternæ traditionis existimatis declinare posse censuram, scilicet ut et in his honoribus, in quibus fuerunt apud hæreticos, perseverent et promoveantur ad alios. Quapropter bonum hoc equidem, et summa laude præcipuum, quod omnes civili dominico per veram fidem cupitis aggregare : sed non oportet nobis eos qui non recte ingredi moluntur excipere, beato Paulo apostolo commonente : *Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum* (II Cor. vi). Quantam autem paternarum constitutionum, si sic recipiuntur (quod absit), incurrant offensionem, ne quid pietatem vestram latere contingeret, ipsas quoque regulas credidi subnectendas, quæ specialiter censuerant, ne quis talium reconciliatus, aut ecclesiæ iusticiæ ordinis proventus augeatur, ut desideret honores ulterius

A possidere, quos se dubitare jam non debet culpabiliter amisisse : ex quibus pietas vestra melius poterit æstimare, si quo modo tam aperta et synodalia sedis apostolicæ licet infringere constituta, cum sententia clamei Apostoli : *Si tamen quæ destruxi ea iterum reædifici, prævaricatorem me ipse constituo* (Galat. ii). Et i leo securus cum ipsius apostoli voce profiteor quia *confido in vobis, et in Domino, quod nihil aliud sentiat* (Galat. v). Etenim, sicut idem doctor asseruit : *Certus sum et ego de vobis, quod pleni estis bonitate, repleti omni scientia, ut possitis invicem monere* (Rom. xv). Si igitur hi de quibus indicastis ad fidem rectam legitime venire festinant, nostræ fidei regulas sequi non abnuant, dicente Domino : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et sequatur me* (Matth. xvi). Quod si adhuc vituperandi [recuperandi] honoris ambitionibus excitantur, et pro lucro sanctæ fidei humanæ gloriæ pati damna formidant, ipsi pronuntiant necdum se a vitis et errore discedere, et nos magis velle suis excessibus implicare. De talibus ergo dicit Apostolus : *Æmulantur autem vos non bene, sed excludere vos volunt ut eos æmulemini* (Galat. iv). Quæ cum ita sint, sancto studio vestro, quod Ecclesiæ catholicæ cupitis ampliari, nihil ex hoc, si tales in clero non recipiantur, credatis imminui, Apostolo præmonente : *Quid enim si quidam eorum non crediderunt? Nunquid incredulitas eorum fidem Dei evacuavit? Absit* (Rom. iii). Nam licet simili studio charitatis pro multiplicatione fidelium ille beatus Petrus cælestis regni janitor traheretur, qui ut Judæorum plures acquireret a doctrina et tramite regulari in non respuendo omni Judaismo descenderat, huic tamen ille junior victus in Domino Paulus se retulit obviasse dicens : *Sed cum vidissem quod non recte ingrederentur ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus : Si tu, cum sis Judæus, gentiliter vivis, quomodo gentes cogis judaizare* (Galat. ii)? Hæc ergo per omnia Deo cordi vestro assente pensantes, agnoscere poteritis, non occasionem nos excusationis inquirere, sed ea quæ pro officii nostri ratione transcendere non possumus, vobis humiliter intimare, dicente Apostolo : *Non enim possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate* (II Cor. xiii). Unde et de Stephani episcopi persona simul et causa non credatis alicujus nos studio defensionis impelli. Absit a quorumlibet mentibus Christianis, ut in quacunque persona, aut innocentiam redarguant, aut crimen absolvant. Sed universa quæ apostolicæ sedis nuper hac sunt parte disposita, illo semper studio manaverunt, quæ principatum beati Petri vos quoque cupitis per omnia reservari, scilicet ne in his qui sedis ejus audientiam postulassent, sperata ipsius reverentia alterius sententia proveniret. Et ideo quia clementia vestra salubriter offerre dignata est, ut a legatis nostris omne negotium tractaretur, hanc operam his quos incontinenti dirigimus Deo auctore mantamus, ita tamen ut jam nunc communione nostra vir religiosus Achilles pro vestra jussione debeat gratulari. At vero de sa-

cerdotio perfruendo, cum ad nos universa quæ legati nostri cognoverint plenissima eorum fuerint relatione perlata, consideratis sanctorum canonum regulis, quas servari præcipitis, sequenda firmiter censebuntur. Quod autem clementia vestra fratris et coepiscopi nostri Epiphaniæ dignata est excusare personam, quia in prædicti Achillis consecratione vestra potius jussio quam illius ordinatio prævenisset; credimus quod et ipse cognoverit jure culpatum, qui præter alia quæ deliquit, hoc certe excusare vix poterit, quod tam piissimo et clementissimo principi, beati quoque Petri privilegia defensanti, non vel opportune vel importune suggesserit quid in hac parte sedis apostolicæ reverentiæ deberetur. De quo simul negotio, sed et de Justiniana civitate, gloriosi natalis vestri conscia, nec non de nostræ sedis vicibus injungendis, quid, servato beati Petri quem diligitis principatu, et vestræ pietatis affectu, plenius deliberari contigerit, per eos quos ad vos dirigimus legatos (Deo propitio) celeriter intimamus. Superest ut, sicut a beato Petro indesinenter exposcimus, de salute et prosperitate vestri semper imperii gratulemur. Datum idibus Octobris [anno Domini 551].

PRIMUM EXEMPLAR PRECUM

JUSTINIANI IMPERATORIS AD AGAPETUM PAPAM.

Catholicam fidem apud pontificem profitetur.

Prima salus est, recte [rectæ] fidei regulam custodire, et a constitutis Patrum nullatenus deviare: et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia, dicentis: *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi)*. Et hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio. De qua spe et fide minime separari cupientes, et Patrum sequentes constituta, anathematizamus omnes qui contra sanctam Romanam et apostolicam Ecclesiam, etc., *ut supra post epistolam Bonifacii papæ II, tom. LXV, col. 45.*

Imperator ex præcedentis epistolæ pontificiæ censura prudentior factus, non amplius privatam a se editam fidei professionem, sed publicam misit illam, quam olim Hormisdæ pontifex miserat per legatos Constantinopolim subscribendam ab iis qui catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ communionem consequi vellent. SEV. BINUS.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI,

ad ann. Christi 555, n. 6.

Justinianus tertio a memorata epistola die, professionem fidei a se signatam, ad Agapetum destinavit. Cardinalis Norisius observat in laudato codice Vaticano pag. 45, grandioribus litteris legi: *Exemplar piissimi domini nostri Justiniani imperatoris, quem dedit Agapeto Constantinopoli de Fide, et incipere: Prima salus rectæ fidei, etc.* Labbeus undecim prioribus

A Libelli versibus recitatis; addit etc., *ut supra post epistolam Bonifacii II, pag. 755, 756*, quo loco ait a callido veteratore eum libellum confectum, Baronius vero num. 55 dicit eam professionem fidei esse illam ipsam quam Hormisdæ per legatos Constantinopolim missos, tradidit iis qui communionem cum apostolica sede expetebant. Hunc errorem corrigit cardinal. Norisius ex laudato ms., in quo libellus ibidem recitatus idem omnino est cum relato a Labbeo p. 857, 858. Professio fidei ab Hormisdæ impetrata legitur annexa epistolæ 51 Hormisdæ ad episcopos Hispaniæ, et antea epistolæ 9 ad Joannem Nicopolitanum. Hæc autem prioribus quidem verbis similis est libellus a Justiniano oblato, sed postea hoc ipso est brevior; ac tota in anathematizandis hæreticis, eorumque fautoribus consistit; cum tamen in libello Justiniani catholica doctrina contra Nestorium et Eutychen plene exponatur. Hic libellus Justiniani in codice Vaticano signatur: *dat. xvii calend. Aprilium P. C.* (id est post consulatum) *Belisarii V. C.* In prioribus editionibus legebatur: *Fl. Belisario V. C. consule*, quem errorem Binius ac Labbeus expunxerunt, apud quos pro xviii calend. reponendum xvii cal. Aprilis, anno Christi 556.

SECUNDA a FIDEI CONFESSIO

QUAM JUSTINIANUS OBtulit PONTIFICI AGAPETO CONSTANTINOPOLI, DUM PER APPROBATIONEM ORDINATIONIS ANTHIMI IN SUSPICIONEM HÆRESEOS VENERAT.

Exemplar libelli piissimi domini Justiniani imperatoris, quem dedit Agapeto papæ ad Constantinopolim de fide. — Fidem catholicam profitetur, et hæreticos anathematizat.

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, imperator Caesar Flavius Justinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, ac Triumphator, semper Augustus, Agapeto sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ et patriarchæ.

Prima salus est rectæ dei regulam custodire, et a Patrum traditione nullatenus deviare: quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi)*. Hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica inviolabilis semper catholica custoditur religio. De hac igitur fide non cadere cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, id est trecentorum decem et octo sanctorum Patrum qui in Nicæa sunt congregati et sanctum anathema, sive symbolum fidei exposuerunt, et centum quinquaginta sanctorum Patrum qui in Constantinopolitana civitate convenerunt, et id ipsum sanctum anathema dilucidaverunt, atque manifestaverunt, et sanctorum Patrum qui in Ephesina prima synodo congregati sunt, et sanctorum Patrum qui in Chalcedone convenerunt, et quæ in unaquaque ipsorum de fide continentur sequentes dogmata, per quæ omnis aufertur hæresis impugnans

a Post obitum Epiphaniæ episcopi Constantinopolitani, studio et favore Theodoræ Augustæ Anthimus hæreticus, et Eutychianus occultus in locum defuncti subrogatus fuit. Cui ordinationi cum imperator, hæreseos illius adhuc ignarus, consensisset, suspicionem hæresis apud Ecclesiam incurrit. Dum ergo pontifex ordinatione Dei hac de causa Constantinopolim

venisset, post causam Theodati regis propositam, hanc fidei professionem ab imperatore exegit. Nota consulari in fine addita mendosa est, siquæ corrigenda: Data xviii calendas Aprilis, Constantinopoli, post consulatum Belisarii viri clarissimi. SEV. BINUS.

sanctam et apostolicam Ecclesiam, et probantes per omnia, atque amplectentes epistolae beate memorie Leonis omnes quas de fide Christiana conscripsit, et confitentes unum eundemque Christum Dominum Filium unigenitum in duabus naturis, id est, in divinitate et humanitate, inconfuse, incommutabiliter, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata differentia naturarum propter unionem, magisque salva proprietate utriusque nature et in unam personam atque substantiam concurrentes, et non in duas personas partitum atque divisum, sed unum eundemque Filium unigenitum Deum Verbum Dominum Jesum Christum, sicut ante propheta de eo, et ipse nos Jesus Christus erudit et sanctorum Patrum nobis symbolum tradidit: omnes hæreticos anathematizamus, qui præter hæc quæ dicta sunt sapuerunt atque sapiunt, et præcipue Nestorium hæreticum Constantinopolitanæ civitatis quondam episcopum damnatum in synodo Ephesina a beate memorie Celestino papa urbis Romæ et sancto Cyrillo Alexandrinæ civitatis antistite; et cum eo anathematizamus Eutychen et Dioscorum Alexandrinæ quondam civitatis episcopum, damnatum a synodo Chalcedonensi, quam amplectentes sequimur. His conjungentes Timotheum parricidam, Ælurum cognominatum, ejusque discipulum et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum similiter condemnatos. Adversamur autem et Acacium quondam Constantinopolitanæ civitatis episcopum cohæreticum, et sequacem horum factum, nec non et participatorem. Quorum enim quis communionem amplectitur, eorum et similem sententiam in condemnatione consequitur: simili modo et Petrum Antiochenum condemnamus eum sequacibus suis, et omnibus suprascriptis. Quapropter, sicut præfati sumus, sequentes in omnibus sedem apostolicam, quæ ab ea statuta sunt prædicamus. Et profitemur ista inconcusse servari, et compellere ut juxta tenorem libelli istius omnes faciant episcopi, ut sanctissimi quidem patriarchæ ad vestram faciant sanctitatem. Metropolitanis vero patriarchis, et alii ut suis faciant metropolitanis, quatenus per omnia sancta catholica nostra Ecclesia suam habeat firmitatem. *Alia manu*: Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiose pater. Datum decimo octavo calendis Aprilis, Constantinopoli, Flavio, Belisario (a) viro clarissimo consule¹.

EPISTOLA II.

AD EPISCOPUS AFRICANOS.

Gratulatur quod ab hæreticorum manibus evaserint incolumes, et ad ea de quibus Joannem consuluerunt respondet.

Agapetus episcopus Reparato, Florentiniano, Da-

(a) Legendum xvii cal. Apr., C. P., post cons. Belis., nam mensis Aprilis non plus quam dies 17 ante calendis habet. *Pagius ad an. Chr. 536, n. 4.* Pagii emendationem vindicat vetus collectio Avellana in eod. Vatic. quæ ita pariter legit, ut hic Pagius. Vide Ballerinos in dissert. prævia ad tom. III opere

A tiano, et cæteris episcopis per Africam constitutis.

Jamdudum quidem, fratres amantissimi, de prosperitatibus vestris repletum est gaudium os nostrum, et lingua nostra exultatione (*Psal. cxv*). Sed et nunc cum litteras charitatis vestræ ad prædecessorem nostrum datas accepimus; pridem gaudia concepta renovamus, benedicentes Dominum sempiternum, qui liberavit nos ab inimicis nostris, et de manu omnium qui nos oderunt (*Luc. i*). Vobiscum enim recte nos dicimus, cum quibus et tribulati sumus. Nam cum unum corpus ubique sit Ecclesia, et apud nos quoque principalia compatiabantur et membra. Vester enim mœror nostra fuit semper afflictio, et de vestrorum omnium gemitu, imperante charitate

B visceribus, frequentabamus sæpe singultus. Quæ cum ita sint, redeuntibus Caio et Petro fratribus et coepiscopis nostris, atque Liberato diacono² filio nostro proferimus sincerissimum consilii vestri charitatem: quoniam sicut et sapientes facere decebat et doctos, et immemores principatus apostolici non fuistis: sed quæstionis illatæ volentes vincula dissolvere, ab ejus sede requisivistis (sicut decebat) aditum, cui potestas est indulta claustrorum. Unde nos ea quæ de ejusmodi negotio in penetralibus Patrum constituta posuerunt libenter aperimus, et presentibus alloquiis translata subnectimus, ut sine dubitatione possitis agnoscere, transcendendi positos jamdudum terminos non licere. Itaque si vitare volumus offendiculum, quod a senioribus annuntiatum est, hoc

C sequamur. Carent enim excusatione quos præmonitos contingit excedere, et acerbiter eumulat excessum, quos ignorantia non tuetur. Hinc est ut quia in tantum Deus omnipotens erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui (*Luc. i*), ut de omnibus quorum iniquitati subjacuerimus reconciliatione tractemus, ita sollicitè remedia debeamus adhibere, ne incolumitatis nostræ sit incommodum quod curantur, aut medicina subeat maculam de vulnere, cui tribuere vult salutem. Sed ejusmodi (sicut et nobis cautissime visum est) præstemus officium in observatione pastorum, ne cum perdita volumus congregare, pereamus, et cum sub nimia relaxatione absolvimus, obnoxii (quod avertat Dominus) cadamus in culpam: maxime cum priorum nostrorum sententia,

D redeuntibus ad nos ex Arianis, quolibet modo, in qualibet ætate illius pestilentiae labe pollutos, tanta charitate in fide complexa est ejusmodi justitia, et sub dilectione redarguit, tanta ratiocinatione de ambitu honoris exclusi, ut erubescerent aliud magis querere quam redire. De eo vero quod piissima compunctione requisistis, ut um ad officium suum debent suscipi, aut eos non oportet omnino promoveri, an alimoniorum saltem utilitatibus adjuventur,

rum S. Leonis Magni, pag. clxiii.

¹ Anno Chr. 536, quia nullus hoc anno novus creatus fuit consul.

² Prioris Roma protectionis meminit Liberatus, capite 20 Brevarii.

laudamus hortamur, amplectimur, ut revera ejus A promotionem aut officium in quo fuerint abnegantes, canonum vos reverentia judicent omnes appetere potius quam gerere cupiditatis ardorem. Venientes igitur ad fidem sincerissimam, nutriat humanitas, consoletur, prompta sit omnibus misericordia, in cuius remuneratione dictum est: *Beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v). Illud quoque quod catholicos, qui præsunt aut militant Ecclesiæ, sine sacerdotum suorum litteris suscipi a nobis minime debere mandatis, et canonibus est congruum, et disciplinis prodesse judicamus, ac fidei, qui permanendo in Ecclesiis in quibus militant, et ministerii sui poterunt assiduitate in Dei Salvatoris nostri amore fervere, et quæ in pervagatione reprehensibilia sunt, vitare. (a) Data v idus Sep-

tembris.

EPISTOLA III.

AD REPARATUM.

Gratias agit, quod sibi de electione in pontificem fuerit litteris gratulatus, simul significans se ejus consultationibus respondisse, idemque per legatos præstaturum. Interea hortatur, ut quæ pro fide catholica scripsit divulgari curet.

Agapetus Reparato episcopo Carthaginensi.

Fraternitatis tuæ litteris indicasti post epistolam decessori meo dirigendam, inter navigii suscipiendi moras, quas hiemis continuatæ generabat asperitas, ordinationem nostram tibi omnipotentis Dei beneficio nuntiata, et gratulatum te fraternitatis affectu, quia pontificatus mihi divinitas indulsit officium, quod de sinceritate tua non sumus admirati. Sic enim te nobis alloqui directi præsentavit affectio, ut cum dilectissimas tuas litteras legerem, te viderim. Quapropter ipsa te, quam vidi, mente complectens, postulo misericordiam divinitatis, ut et in vobis quietis reparata gratia fructificet, et Deus omnipotens, qui mihi sacerdotis dedit donum, concedat et meritum. Præterea ad ea quæ Caius atque Petrus fratres et coepiscopi nostri, sed et Liberatus diaconus filius noster, ut apud nos agerent verbo a fraternitate tua sibi injuncta direxerunt, congruum putavimus verbo dare responsum, quod per legatos nostros (si Domino placuerit) reddere non moramur. Universa præterea, quæ inimicorum perversitas invaserat, charitati tuæ metropolitana jura reparantes, hortamur, ut ea quæ tuo vel aliorum nomine rescriptissimus, universis debeas innotescere, metropolitani quippe auctoritate suffultum: ne quis se excusabiliter asserat ignorare quod sedis apostolicæ principalitas canonum consideratione perscripsit. Data v idus Septembris post consulatum Paulini viri clarissimi.

EPISTOLA VI.

AD CÆSARIUM EPISCOPUM ARELATENSEM.

Quod prædia juris Ecclesiæ nullo titulo alienari debeant.

Dilectissimo fratri Cæsario Agapetus.

(a) In hac ac sequenti epist., Quinto idus Novembris legendum contendit Pagius ad ann. Chr. 535, num. 4.

Tanta est, Deo propitio, et ad ea libentissime concedenda quæ alimoniis proficiunt pauperum, et circa tuæ fraternitatis affectum, nostra devotio, ut onerosum nobis nullatenus esse judicemus, quod annui vestris desideriis postulatis. Sed revocant nos veneranda Patrum manifestissima constituta, quibus prohibemur prædia jure Ecclesiæ, cui nos omnipotens Dominus præesse constituit, quolibet titulo ad aliena jura transferre. Qua in re vestræ quoque sapientiæ credimus esse gratissimum, quod in nullo contra priscæ definitionis constituta vel regulas, pro qualibet occasione, vel sub cujuscunque personæ respectu, venire præsumimus. Nec tenacitatis studio, aut sæcularis utilitatis causa hoc facere nos credatis, sed divini consideratione judicii necesse nobis est quidquid sancta synodalis decrevit auctoritas inviolabiliter custodire. Quod ut charitati tuæ indubitanter elucescat, ad locum de hoc articulo, ex constitutis Patrum fecimus revelari, quæ cum præsentibus pariter affatibus vobis credimus dirigenda. Deus te incolumem custodiat, frater charissime. Data xv kalendas Augustas post consulatum Paulini junioris viri clarissimi [Anno Christi 535].

EPISTOLA VII.

AD CÆSARIUM EPISCOPUM ARELATENSEM.

De Contumelioso, cum ad sedem apostolicam appellasset.

Dilectissimo fratri Cæsario Agapetus.

Optaveramus, frater amantissime, ut episcopi Contumeliosi opinione integra permanente, nec tibi dudum fieret necessitas judicii, nec nobis causa censendi: maxime quia in supra scripti viri accusatione communis honoris reverentia quodammodo videtur incursata [in-cusata]. Unde quatenus præsumptione, sicut asserit, innocentiae ad appellationis voluit auxilium convolare, orationibus assiduus hoc innitatur, ut eum cognitionis iteratæ beneficium gratulationi omnium restituat absolutum. Delegaturi enim, Deo nostro adjuvante, sumus examen, ut secundum canonum venerabilium constituta, sub consideratione justitiæ, omnia quæ apud fraternitatem tuam de hujusmodi negotio acta gestave sunt, diligentissima investigatione flugitentur. Neque enim prædictum virum convenit eventum prius habitiæ cognitionis urgeri, quippe cum et ipse judicium petierit. Non avertatur voluntas animi a precibus infirmorum, cum in necessitate fuerint, ne nobis, quod avertat Dominus, ea quæ leguntur in Proverbiis, dici possint: *Qui obturat aurem suam, ut non audiat infirmum, et ipse invocabit Dominum, et non erit qui exaudiet eum* (Prov. xxi). Quid est enim infirmus episcopo Contumelioso, qui in tribulatione positus et de præteriti judicii pudore confunditur, et cognitionis quæ futura est expectatione turbatur? quia quamlibet ei, quod optandum est, puritas forte suffragetur innocentiae, non potest judicii sollicitudinem non habere. Et nos quidem, quamvis culpatus

nobis Emeritus defensor memoratum episcopum A reversum ad Ecclesiam suam charitatis tuæ voluntate firmaverit, usque ad exitum iudicii quod delegaverimus, episcopum Contumeliosum, reddita sibi modo propria substantia, suspensum interim volumus ab administratione patrimonii ecclesiastici, et celebratione missarum : quia id quod sibi viderat iudicio fuisse sublatum, gloriosius, si ei veritas suffragatur, iudicio receperit, quam usurpationibus occuparit. Melius autem fecerat fraternitas tua, si posteaquam sedis apostolicæ appellatione interposita desideravit examen, circa personam ejus a tempore sententiæ nihil permisisset imminui ; ut esset integrum negotium, quod interposita provocacione quaereretur. Nam si in executionem mittitur prima sententia, secunda non habet cognitio quod requirat. Addendum, quia etsi non esset prædictus episcopus iudicationi refragatus, privatam magis

potuit secundum canones expetere secessionem, quam severitatem religionis excipere. (a) Suspensus igitur, sicut prælati sumus, episcopus Contumeliosus habeat tantum, quam præsumpsisse dicitur, celebrationem missarum, et patrimonio ecclesiæ in gubernatione archidiaconi ejusdem ecclesiæ constituto, ita ut alimonia sufficienter episcopo non negentur, visitatorium in ejus loco præcipimus ordinari personam, et patienter expectare iudices, quos inspirante nobis Domino constituerimus audire. Præterea, ne quid esset quod charitati tuæ videatur incognitum, studio dilectionis constitutorum fecimus capitula subter adnecti, ut scientia communicemur canonum, sicut participamus affectu. Deus te incolumem custodiat, frater charissime. Data decimo quinto calendæ Augusti post consulatum Paulini junioris viri clarissimi [Anno Chr. 535].

(a) Hæc cum alieno sensu legantur, sic emendamus ex Reg. cod. ms. : *Suspensio igitur, sicut præfati*

sumus, episcopo Contumelio o ab ea tantum, quam præsumpsisse dicitur, celebratione Missarum, etc. HARR.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ,

τῆς διὰ Ῥωμαϊκῶν γραφείσης γραμμᾶτων, ἃ τινὰ παρέ-
θησαν, διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν.

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Πέτρῳ Ἀγαπητῷ.

Ἰβουλόμεθα μὲν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, διὰ τὴν τῆς ἡμετέρας ἀγάπης συνάξειαν, πάντας τοὺς τοῦ Κυρίου ἱερεῖς κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν ἀνεπιλήπτους εὐρίσκεσθαι, καὶ μηδένα ἢ διὰ χάριν, ἢ διὰ φόβον, τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἐκκλίνειν· ἀλλ' ἐπεὶ πολλὰ πολλάκις παρακολουθεῖ, ἃ τινὰ μεταμέλειαν τίκτειν δύναται, καὶ νικᾷ τὰ πλημμελήματα τῶν ἀμαρτανόντων τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερίθεται ἡ τιμωρία, ὡς ἂν τόπον εὐρεῖν ἡ διόρθωσις δυνηθῇ, παραινέσαι ἀναγκαῖον ἐκρίναμεν, ἵνα τὰ παραληθέντα, καὶ τὸ λοιπὸν, ἀπαράδεκτα φυλαχθῇ· ἐχρῆν μὲν γάρ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, μεμνημένην τῶν πατρικῶν παραδόσεων, μηδένα συγχωρεῖν τὰ κεκολυμένα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰ τις τολμηρὸς φανεῖται, πάσῃ δυνάμει ἐναντιοῦσθαι. Παραγνεύοντες τοιγαροῦν εἰς τὸ κομιζάμεν τοῦ γαληνοτάτου ἡμῶν βασιλέως, τοῦ ἡμετέρου υἱοῦ, εὐρομεν τὴν καθέδραν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, παρὰ τοὺς θεσμοὺς τῶν κανόνων, ὑπὸ Ἀνθίμου τοῦ τῆς Τραπεζουντιῶν Ἐκκλησίας ἐπισκόπου οὐ προσηκόντως ὑφάπασθαισαν, οὕτως τὴν ψυχὴν, οὐ κατὰ τοῦτο μόνον τὸ μέρος, ἀλλ' ὅπερ καὶ μεῖζον ἐστίν, ἐν τῇ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ὁμολογίᾳ ἐπεθυμήσαμεν ἐκ τῆς ἀπωλείας ἐπαναγαγεῖν, ἀλλὰ τῇ εὐτυχέως ἐπιστόμενος πλάνῃ, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν ἐπανελθεῖν κατεφρόνησεν. Ὅθεν, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἀγάπην, τὴν ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ μεταμέλειαν ἀναμένομεν, ἐν τῷ μεταξύ οὐδὲ καθολικοῦ, οὐδὲ ἑτεροῦς οὐράματος ἄξιον εἶναι ψηφίζομεν, μέχρις ἂν πάντα τὰ παρὰ τῶν πατέρων παραδοθέντα, δι' οὐ ἀληθῶς τῆς θρησκείας ἡ πίστις, καὶ ἐπιστήμη φυλάττεται, κατὰ τὴν προσήκουσαν πληροφориὰν διέξῃται. Τοὺς δ' ἑτέρους ὁμοίως τῆς αὐτοῦ ἀπονοίας τοὺς τῇ ψῆφῳ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας κατακριθέντας, παραπλησίως ἡ ἡμετέρα ἀγάπη ἀποστραφῆτω, ὡς αὐτὸς ἐκ τούτων μέτοχον ἐποίησεν. Τῆς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθέδρας τὴν ὕβριν βοηθοῦντος τοῦ Θεοῦ τῇ ἀποστολικῇ κληρονομίᾳ, καὶ τῶν πιστοτάτων βασιλέων τῇ βο-

INTERPRETATIO EPISTOLÆ SYNODALIS,

scriptæ per litteras Latinas [e Græco] quæ, quod ignotæ essent, omisæ sunt.

Dilecto fratri Petro Agapitus.

Voluissemus quidem, fratres dilecti, propter conjunctionem nostræ charitatis, omnes Domini sacerdotes, juxta apostolicam traditionem (1 Tim. iii), irreprehensibiles invenisse; et neminem aut per gratiam, aut per metum ab ecclesiasticis canonibus declinare. Sed quoniam multa multoties subsequuntur quæ pœnitundinem parere possunt, et Dei misericordia delicta peccatorum vincit; et ideo differtur pœna, ut reformatio [emendatio] locum invenire possit; monere necessarium judicavimus, et ut assumpta de cætero imprævaricata custodiantur. Oportebat enim, vestram charitatem, memorem paternarum traditionum, neminem permittere prohibita facere; sed si quis audax appareret, tota virtute resistere. Cum itaque pervenimus ad comitatum serenissimi nostri imperatoris filii nostri, invenimus sedem Constantinopolitanæ Ecclesiæ, contra omnem canonem honestatem, ab Anthimo Ecclesiæ Trapezuntiorum episcopo inconvenienter usurpatam, ejus animam non solum secundum istam partem, sed, quod majus est, in confessione veræ fidei a perditione reducere desideravimus; sed Eutybis errori insistens ad viam veritatis venire contempsit. Unde cum ipsius in fide pœnitentiam isto modo expectemus, neque catholico, neque sacro nomine dignum esse sentiavimus, donec omnia a Patribus tradita, per quæ veræ religionis fides et disciplina custoditur, secundum congruentem satisfactionem suscipiat. Cæteros vero similis contumaciæ ipsius, et sententia apostolicæ sedis condemnatos similiter charitativa averseatur, quorum ipse seipsum participem fecit. Constantinopolitanæ vero sedis injuriam, apostolica auctoritate adjuvante, et adjutorio fidelissimorum imperatorum emendabimus. Et modum quemdam admirati sumus, quod istud opus ita aperte contrarium de-

θελα διασώσωμεν. Καὶ τρόπον τινὰ τε' αὐμάκαμεν, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον οὕτω φανερώς τοῖς πατρικοῖς ψήφισμασιν ἐναντίον ἡ ὑμετέρα ἀδελφότης, οὐ μόνον εἰς γνώσιν ἡμετέραν ἐνεγκεῖν ἠμέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπιληψίμῳ ἐδεδαιώσατο συναίνεσει. Εὐχαριστοῦμεν δὲ τῷ Θεῷ, οὕτως τῷ πνεύματι τὰ κακὰ πρὸς τὸ βέλτιον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρέπεται, καὶ αἱ μικροὶ παραβάσεις, εἰς ὄφελος, καὶ ἀπορρῆν μεγάλης γίνονται χαρᾶς. Τοῦτο δὲ, ὑπὲρ τοῦ διεγείρει τῆς ὑμετέρας ὁμοψυχίας τὴν ἀγαλλίασιν σημαίνω, ὅτι Μηνῶν τὸν ἀδελφόν, καὶ συνεπίσκοπον ἡμῶν, ἄνδρα πολλοῖς ἐπαίνων τρόποις κεκοσμημένον, ἡ ῥηθεῖσα Κωνσταντινουπόλις Ἐκκλησία, ἐπίσκοπον ἐδέξατο, ᾧ τιμῇ καὶ παρὰ τοὺς λοιποὺς, ἡ τῶν γαλινοτάτων ἐπεγέλασε βασιλείων ἐπιλογὴ, ὅμως τοσαύτη παντός τε τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ δήμου συναίνεσις προσήγουνεν, ὥστε παρ' ἐκάστου καὶ ἐπιτελεῖσθαι πιστεύεσθαι καὶ γὰρ οὕτε τῇ εἰδήσει, οὕτε τῇ ζωῇ, τινὲς ἦν ἄγνωστος, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀκεραιότητι τῆς πίστεως, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν τῇ σπουδῇ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβοῦς διοικισέως τῇ ὑπηρεσίᾳ, οὕτω τοῦ προλεχθέντος ἀνδρὸς ἡ δόξα διελάμπεν, ὥστε αὐτῷ βραδύτερον δοκεῖν παραγενομένη οὐπὲρ ἠξίωται. Καὶ τοῦτο δὲ πιστεύομεν τῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ προστεθῆναι, ὅπερ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, οὐδένα ἄλλον οἰαδῆποτε ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐδέξατο ἐπίσκοπον ταῖς χερσὶν τῆς ἡμετέρας καθέδρας χειροτονηθέντα, καὶ τυχὼν ἡ εἰς ἀπόδειξιν ἐπαίνου αὐτοῦ, ἡ εἰς κατάλυσιν τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐκστάσεως εἰς τοσούτον πρᾶγμα προέβη, ὥστε ἐκείνοις αὐτὸν εἶναι δοκεῖν ὅμοιον, οὗς ἐν τούτοις ποτὲ τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ τῶν ἀποστόλων τοῦ πρώτου ἐχειροτόνησεν ἡ ἐπιλογὴ. Κοινὴν τοιγαροῦν, ἀδελφοί, χαρὰν εὐσεβεῖ ἀγαλλιάσει ὑποδέξασθε, καὶ ὁπόσους ὑμεῖς τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν καθέδρας ἀποδέχεσθε τὴν κρίσιν, τῇ συνήθει σημανάτε ἀντιγραφῇ, ἔχοντες διπλὴν εὐφροσύνης αἰτίαν, ὅτι τὲ καὶ τὰ φαῦλα διασώθη ἄνευ παρολκῆς, καὶ ἀντὶ τούτων τὰ εὐκαταῖα παρηκολούθησε, τοῦ λοιποῦ προφυλαττόμενοι, ἵνα μὴ αὐτῇ τοῖς κανονικοῖς θεσπίσμασιν ἐναντίον τι δι' ὑμῶν, ὅπερ ἀπέστω, γένηται, ἡ τῇ ὑμετέρᾳ στεργθεῖν συναίνεσει. Ἐπειδὴ καθάπερ συγγνώμης ἀξία ἐστὶν ἡ πλάνη τοῦ ἁπαῶς ἁμαρτάνειν, οὕτως ἡ συγχὴ παράβασίς, κίνησιν αὐστηρίας ἀπατεῖ.

Ὁ Θεὸς ἐρρώμενος σε φυλάξει [ΑΙ. διαφυλάττει], ἀδελφε τιμώτατε.

ΛΙΒΕΛΛΟΣ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ

Κατὰ Ἀνθίμου καὶ Σεβήρου.

Τῷ δεσπότῃ ἡμῶν τῷ ἁγιωτάτῳ, καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ οἰκουμένης πατριάρχῃ Ἀγαπητῷ, παρὰ Μαριανοῦ πρεσβυτέρου, καὶ ἐξάρχου τῶν μοναστηρίων τῆς βασιλίδος, καὶ λοιπῶν ἀρχιμανδριτῶν τῆς αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐνδημούντων ἐν αὐτῇ Ἱεροσολυμιτῶν καὶ ἀνατολικῶν ἀρχιμανδριτῶν, καὶ μοναχῶν.

Τὰ συνέχοντα τὰς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας κατανοοῦντες, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ ἐναθρονομένους κατὰ ταύτης ὀσημεῖαι ὁρῶντες, τὴν τοῦ Θεοῦ Γρηγορίου ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ὁδυρμὸν εὐκαίρως προσημαζόμεθα, πρὸς τὴν ὑμετέραν μακαριότητα λέγοντες·

Ἐοικε τὴν παρούσαν ζωὴν ἐπιλειπομένην καθόλου ἡ τοῦ Θεοῦ κηδεμανία, ἡ ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν χρόνις τὰς ἐκκλη-

A cretis Patrum vestra fraternitas non solum ad notitiam nostram adducere neglexit, sed et reprehensibili consensu confirmavit. Sed regratiamur Deo, cujus spiritu mala ad melius ut plurimum vertuntur, et parvæ transgressiones ad utilitatem et occasionem magni fuerint gaudii. Hoc autem pro excitanda vestra conspiritualitatis lætitia significo, quod Mennam fratrem et coepiscopum nostrum, virum multis laudum modis ornatum, prædicta Constantinopolitana Ecclesia episcopum suscepit : cui licet præter cæteros serenissimorum imperatorum electio arri-serit, similiter tamen et totius cleri ac populi consensus accessit, ut a singulis eligi crederetur. Etenim alicui neque scientia, neque vita fuit ignotus, sed et fidei integritate, et sacrarum Scripturarum stu-

B dio, atque etiam piæ administrationis officio sic prædicta viri opinio resplenduit, ut ipsi tardius venire videretur quo dignus habitus erat. Et hoc dignitati suæ additum esse credimus, quod, a temporibus Petri apostoli, nullum alium unquam Orientalis Ecclesia suscepit episcopum manibus nostræ sedis ordinatum. Et forsitan vel ad demonstrationem laudis ipsius, vel ad destructionem inimicorum instans res tanta pervenit, ut illis ipse similis esse videatur, quos in his quandoque partibus ipsius apostolorum primi electio ordinavit. Commune itaque gaudium, fratres, pia exultatione suscipite, et quantum vos apostolicæ sedis nostræ iudicium comprobatis, consueta rescriptione significate; habentes duplicem exultationis causam, et quod mala sine mora corrigantur, et quod pro his optata subsequuta fuerint : de cætero præcaventes, ne rursus canonicis sanctionibus quid contrarium per vos (quod absit) fiat, vestro accedente consensu, quandoquidem sicut error ejus qui semel peccavit, venia dignus est, sic frequens transgressio motum austeritatis deposcit.

Deus in bona convalescentia te custodiat, frater honorandissime.

LIBELLUS MONACHORUM

AGAPETO OBLATUS CONTRA ANTHIMUM, SEVERUM, ETC.

Domino nostro sanctissimo et beatissimo archiepiscopo antiquæ Romæ, et œcumenico patriarchæ Agapito, Marianus presbyter et primas monachorum regię civitatis, et cæteri archimandritæ ejusdem, et archimandritæ et monachi Hierosolymorum, ac orientales in eadem (a) synodo congregati.

Ea quæ sanctas Dei Ecclesias opprimunt considerantes, et inimicos Dei quotidie adversus eam insollescere conspicientes, lamentationem divi Gregorii in his præcæmum facimus, opportune ad vestram beatitudinem dicentes :

Visa est cura Dei penitus dereliquisse præsentem vitam, quæ temporibus ante nos Ecclesias custodie-

(a) Melius civitate.

σίας φυλάττεσθαι. καὶ δὴ τοσούτου βεβήπτισται ἡ ἐκείνου ψυχὴ ὑπὸ συμφορῶν, ὥστε τὰ μὲν ἴδια τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀλγεῖν καὶ μὴδὲ ἐν κακοῖς εἶναι λογιζέσθαι, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ὄντα, πρὸς μόνον δὲ βλέπειν τὰ κοινὰ τῶν ἐκκλησιῶν πάθη, ὧν εἰ μὴ γένοιτό τις ἐν τῷ παρόντι καιρῷ σπουδὴ πρὸς διόρθωσιν, πρὸς παντελεῖ ἀνεπιστάτην κατὰ μικρὸν προελεύσεται. Πολυτρόπως μὲν οὖν ἦδη ταῦτα ἐκδηγησάμενοι, οὐχ ἦπτον δὲ καὶ νῦν τὰς μεγάλας. καὶ ἀνυποίστους ἐπιβουλὰς, τὰς κατὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἐξαπλώσωμεν. Οἱ ἀπὸ τῆς μανίας Διοσκόρου, καὶ Εὐτυχεῶς καταγόμενοι ἀποσχίσται, καὶ ἀνέφαλοι, οὐκ οἶδμεν τίνος αὐτοὺς παρακινήσαντος εἰς ἀπόνοιαν, ὥσπερ τινὸς παρήρσιος ἐπειλημμένοι, τῇ νόσῳ ἑαυτῶν ἐμπομπέουσιν παρασυρόμενοι, καὶ παραβαπτίσματα καίνοτομοῦντες, ὡς ἐξ ἐπιτροπῆς τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἰνομα ἐπισκόπων ἑαυτοῖς ἐπισημίζοντες, τοῖς καθ' ἡμᾶς τόποις, φανερώς ἐπιπολάξουσιν, ἀδεῶς πάντα τολμῶντες, οὐ κατ' ἐκκλησίαν μόνον, οὐ κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας τροφίμων, ἀλλ' ἦδη καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, καὶ τῆς ὑμετέρας τιμίας κεφαλῆς, ὡς πεφανέρωται τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι, τοσαύτη τῶν εἰρημένων ἡ μανία. Εὐρόντες γὰρ κατὰ τινα οἶκον σχῆμα ἔχοντα εὐκτηρίου, ἐν ᾧ μοναχοὶ τινες οἰκοῦσι τῶν τῆς ἐκείνων ἀθεμίτου συμμορίας, τὴν εἰκόνα τοῦ φιλοθεοῦ ἡμῶν βασιλέως, τῇ μανίᾳ τυφλώττοντες, τὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαδόλου πεπράχασιν, ὃς μὴ δυνάμενος τῷ κτίστῃ, κατὰ τοῦ πλάσματος τὴν αὐτοῦ ἐπιδείκνυνται μανίαν· ὁρμήσας γὰρ εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ περιήνητος ἐν κακοῖς Ἰσαάκιος ὁ Πέρσης, ὁ μαγγανεύων τινὲς χρώμενος, καὶ ἐξαπατῶν τὰς καρδίαις τῶν ἐδελόντων παρ' αὐτοῦ ἐξαπατάσθαι, καὶ ἐγκαλιόμενος (c) εἰς τὰ Βηρίνης ἐπὶ πεντήκοντα ἡμέρας, ὡς οἱ τοῦτου συμμύσται καὶ ταῦτα ποιεῖν οἱ αὐτοὶ παρασκευάζοντες πρὸς διαφθοράν καὶ ἐξαπάτην τῶν ἀπλουστέρων διαφημίζουσιν, ἔτυπτε ῥάβδον κατὰ τῆς κεφαλῆς τῆς εἰκόνας, ἐπιθεγγόμενος τινι κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως ἡμῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ, δι' ἃ καὶ τὴν εἰκόνα ἔτυπτε, τὰ μήτε ἀκοῇ χωρητὰ μήτε διανοίᾳ δεκτὰ. καὶ κλασθεῖσιν ἐν τῷ τύπτειν τῆς ῥάβδου, ὥσπερ ἐξουρούμενος τί ἕτερον πράξει εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ εἰκόνα, ἐπελθὼν ἀτιμότερον, διεσπάραξεν τὴν γεγραμμένην σινδόνα, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ διαρράγαν ἐκ ταύτης πυρὶ παραδίδωκε. Τί τοίνυν οὐκ ἂν ἐπραξεν κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως, εἰ τοῦτον μετ' ἐξουσίας ἐν χερσὶν εἶχεν ὁ βίαιος οὗτος καὶ ἀλόγιστος ἀνὴρ, ὅπουγε τῆς ἐν σινδόνι γραφῆς ἀψύχου οὐκ ἐφείσατο; καὶ δὴ τὸ τοῦ προφήτου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὸν εὐσεβεστάτον βασιλεῖα ἡμῶν ἀπολεγόμενος. ἀρμόδιον λέγειν, «Ὡς τίνος κεκραξόμεθα, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσητε; βοηθήσόμεθα πρὸς ἡμᾶς ἀδικούμενοι, καὶ οὐ σώσητε;» Εἰ γὰρ ταῦτα φρονούντες, καὶ ποιοῦντες, ὁμοτίμως συνδιάγειν ἡμεῖς κατὰ πάντα καιρὸν καὶ τρόπον ἐπιτρέπονται, σκοπεῖτε, μακαριώτατοι, ὅτι μὴ συμβαίνοντων ἡμῶν οἷς ἐκεῖνοι φρονοῦσι μὴδὲ ἀναστειλλομένης τῆς τούτων παροινίας, τὸ λαβεῖν αὐτοὺς ἐξουσίαν συναξέως, ἥ τὸ συγχωρηθῆναι αὐτοὺς τοιαῦτα τολμᾶν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἀλγιστέρους τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος νομισθῆναι, καὶ ἀδικωτέρους, καὶ βιαιοτέρους ἀπεργασθῆναι καθ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ ὡς εὐ-

bat. Et jam tantum cuiuslibet anima immersa est a calamitatibus, ut ne quidem proprii dolores vitæ nostræ inter mala esse putentur: tot et tanta sunt communia mala Ecclesiarum, ad singula respiciendo; quorum nisi aliqua in præsentī tempore fieret diligentia ad reformationem, ad omnimodam desperationis confusionem paulatim perveniretur. Cum multus itaque modis jam hæc enarraverimus, non minus vero et nunc magnas et incredibiles insidias adversus Dei Ecclesiam lactas exponemus. Schismatici et Acephali, qui a furore Dioscori et Eutychis descenderunt (nescimus quis eos ad æmentiam moverit), veluti quadam audacia freti, suo proprio morbo triumphant synagogas facientes et parabaptismata, innovantes, et tanquam ex eversione hoc facientes, et nomen episcoporum sibi ipsis in locis nostris difflamantes, aperte ingruescunt, et licenter omnia audent; non contra Ecclesias solas, non contra alumnos Ecclesiæ, sed etiam contra ipsum piissimum imperatorem nostrum, et vestrum honorabile caput, sicut tanta prædictorum insania vestræ beatitudini manifesta fuit. Nam venientes ad quamdam domum figuram oratorii habentem, in qua monachi quidam de iniquo contubernio illorum habitant, imaginem piissimi imperatoris, furore excecati, illud patris eorum diaboli fecerunt, qui cum non possit contra creatorem, adversas signum suum ostendit furiam. Irruit enim unus ex eis, qui in malis excellens est, Isaacius Persus (a), qui magia quadam utens seduxit corda volentium ab eo decipi, (b) et in urendo κατηρηκὼς (c) usque Veronam ad quinquaginta dies (quia consecrati istius, qui hortantur ipsum facere hæc, ad corruptionem et deceptionem simpliciorum difflamant); percussit virga imaginem, dicens quædam contra caput veri et orthodoxi imperatoris nostri (immo vero contra Deum, propter quem imaginem percussit), quæ nec aure perceptibilia, nec mente susceptibilia sunt; et virga inibi verberando confracta est, et tanquam exaffluens aliquid aliud inhonoratis facere volens in imaginem veri Dei, dilaceravit tunicam inscriptam; et quod ex ipsa ab eo dilaceratum fuit, igni tradidit. Quid igitur non saltem fecisset contra orthodoxum imperatorem, si hunc cum potestate habuisset in manibus iste violentus et irrationabilis vir, ubi nec tunicæ scriptæ inanimatæ pepercit? Jam illud prophetæ ad Deum et ad vos, ac ad piissimum imperatorem nostrum dicere convenit: *Usquequo clamabimus, et non exaudietis? Injuria affecti clamabimus ad vos, et non salvabitur (Habac. 1)?* Si enim qui hæc sapiunt et faciunt, simul nobiscum omni tempore ac modo degere permittuntur, considerate, beatissimi, quod nobis non occurrentibus his quæ illi sentiunt, neque istorum ebrietate diminuta, ipsos accipere potestatem congregandi, aut ipsos permittere talia audere, nihil aliud est quam veriores putare, quam dogma nostrum, et iniquiores ac violentiores efficere contra nos. Si enim illi, tan-

(a) Al. Persa.

(b) Locus obscurus. Verū oportuit; et excausica,

ante inurebat in ardibus Verinæ per quinquaginta dies.

(c) Vetus interpres legit κατηρηκὼς. HARPUINUS.

σεβούντες λαίνοι διδάσκουν ὡς φρονούσι, καὶ κηρύττειν ἐν παρρησίᾳ τὸ καθ' ἑαυτούς ἐπιτρέπονται δόγμα, δῖλον ὅτι κατέγνωσται ὁ τῆς ἐκκλησίας λόγος, ὡς τῆς ἀληθείας παρ' αὐτοῖς οὔσης. Δύο γὰρ ἐναντίους λόγους, ἀληθεῖς εἶναι περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, φύσιν οὐκ ἔχει, φασὶν ὁ μέγας Γρηγόριος. Επειδὴ οὖν ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας, εἰς πολλοὺς οἴκους τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων εἰσδύοντες, ἄτοπὰ τινα διαπράττονται, αἰχμηλοῦντες γυναικίρια τινα σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μαυθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδιωτικοῖς οἴκοις, καὶ ἐν προαστείοις θυσιαστήρια, καὶ βαπτιστήρια ἀντεγείροντες τῷ ἀληθινῷ θυσιαστηρίῳ καὶ τῇ ἁγίᾳ κολυμβήθρᾳ, πάντων ὁμοῦ κατεφρόνισαν διὰ τὴν ἀπονευρομένην αὐτοῖς προστασίαν, παρὰ τῶν ἐν τῇ τοῦ δεσποτικῷ οἴκῳ, καὶ τῶν ἄλλῃ τρόπῳ τινὶ δυσκαστενόντων, μὴ ὑπομείνῃτε, μακαριώτατοι, μὴ χρῆσασθαι τῇ συνήθει παρρησίᾳ εἰς διόρθωσιν τοῦ τοσοῦτου κακοῦ, ἀλλ' ὥσπερ τὸ πρότερον ἐπὶ Ἀνθίμῳ διανέστητε, καὶ τὸν διὰ δοράς προβάτου περικαλύψαι τὸν λύκον ἐπιχειρήσαντα, καὶ ὑπερβῆνα: τὴν θύραν τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, καὶ κανόνων, καὶ ληστρικῶς ἐπιδύντα τῆς τῶν προβάτων μάνδρας ἀπογρυνώσαντες τῆς δοράς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπεδείξατε, πόρρω παυ τῆς μάνδρας ἀπελάσαντες· οὕτω καὶ νῦν ἐπαγρυπνήσατε, καὶ διδάξατε τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλέα, ὅτι οὐδὲν κέρδος αὐτῷ, καὶ αἰ φησιν ὁ θεὸς Γρηγόριος, τῆς λοιπῆς αὐτοῦ περὶ τὰς ἐκκλησίας σπουδῆς, εἰ τοῦ τοιοῦτου κακοῦ ἐπὶ καθαιρέσει τῆς ὑγαινοῦσης πίστεως, διὰ τῆς παρρησίας αὐτῶν κατισχύσει, καὶ συγχωρηθεῖεν ἔτι οὗτοι πρὸς διαφθοράν τῆς ἐκκλησίας. ἐμφυλοῦνεν τοῖς δεσποτικοῖς καὶ ἰδιωτικοῖς οἴκοις, καὶ τὰ ἄθροισμα ἐν τούτοις πράττειν. Καὶ ταῦτα μὲν τέως φέρομεν, καίπερ ὑπὸ τῶν δεινῶν κατακαμπτόμενοι, εἰ καὶ ἀνύποιστα, ἐλπίδας ἔχοντες εἰς τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν τὸν καιρῷ εὐθέτῳ τὴν ὑμετέραν παρουσίαν ἡμῖν ἀναδείξοντα, ὅτι ὥσπερ Πέτρον τὸν μέγαν, τὸν τῶν Ἀποστόλων κορυφαῖον, τοῖς ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ καθαιρέσει τῆς Σίμωνος γοητείας ἐξέπείστειλεν, οὕτω καὶ ὑμᾶς ἐξαποστείλας ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀποδιώξει τῆς Σευήρου, καὶ Πέτρου, καὶ Ζωδρά, καὶ τὰ ὅμοια αὐτοῖς φρονούντων, καὶ παντοίαις περιβαλπόντων τιμαῖς πρὸς ἀτιμίαν Θεοῦ, βλασφημίας τε καὶ ὑπερηφανίας, δύναμιν ὑμῖν ἐπιχορηγήσει, συνεπισχύοντος ὑμῖν καὶ τοῦ πιστοτάτου, καὶ θεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλέως, τούτους ἐξελάσαι πάσης ἔξω ἐκκλησίας, καὶ πόλεως, ὡς ἐπιβούλους, καὶ λυμῶνας οὐ μόνον τῶν ἀγνωτῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας ταύτης. Πρὸς γὰρ τὴν αὐτοῦ κακίαν ἐπιτήδεια ὄργανα εὐρύν τούτους ὁ μισόκαλος, πῶσαν ἀνάστατον πεποιήκει τὴν οἰκουμένην, καὶ αἵμασιν ἁγίων τὴν γῆν κατεμόλυε, καὶ πόλεις σφαγαῖς, καὶ θορύβοις συνετάραξεν. Ἐξελάσατε οὖν τούτους, εὐ ἴσμεν, εἰ τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλέα, καὶ τοὺς τούτου φιλοχρίστους ἄρχοντας διδάξατε, ὡς κοινωνοῦσι τῷ ἀναθέματι ἐν μέσῳ ἔχοντες τὸ ἀνάθεμα, ὥσπερ ἀπέδειξεν ἡμῖν ἡ παλαιὰ γραφὴ ἐπὶ Ἀχαρ, καὶ Ἰωνάθαν, τοὺς ἐν γνῶσει, καὶ ἀγνωσίᾳ ὑποπεσόντας τῷ ἀναθέματι, καὶ ταῦτα τῶν κινδυνευσάντων συναπολέσθαι τούτοις, ἀρροούντων ὅτι ἐν μέσῳ αὐτῶν ἦν τὸ ἀνάθεμα. Ὑπομνήσατε τὸ φιλόθεον αὐτοῦ κράτος, προσάγαγετε τῷ Θεῷ, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν τῆς ὁρθῆς ἀπαχθίντας πίστεως, ἢ τοῦτο μὴ ἀνεχόμενους, τοὺς κατὰ

A quam pie sapientes docere sicut sentiunt, et predicare cum fiducia dogma suum permittuntur, manifestum est quod reprehensa est Ecclesiae ratio, cum apud eos veritas sit. Nam duas contrarias orationes veras esse de eadem re natura non habet, ut inquit magnus Gregorius. Quoniam igitur ex hac causa in multas domus eorum qui in excellentia sunt intrant, et indecentia facient, captivantes mulierculas quaedam peccatis coacervatis, quæ variis ducuntur desideriiis, et semper addiscunt, et nunquam ad cognitionem veritatis venire possunt: verum etiam in propriis domibus et suburbiiis altaria et baptisteria erigunt in oppositum veri altaris et sancti fontis, et omnia simul contempserunt propter attributum eis patrocinium ab his qui in domo Domini et aliquo alio modo potentes sunt; nolite pati, beatissimi, non uti solita fiducia ad reformandum tantum malum: sed sicut prius contra Anthimum insurrexistis: sed sicut qui conabatur cooperiri per pellem ovis, et transcendere ostium ecclesiasticorum ordinum, sanctionum et canonum, et qui latrocinanter mandram ovium transcederat, pelle denudastis, et ipsummet demonstrastis, ac procul a mandra expulstis: sic et nunc iterum vigilate, et ostendite piissimo imperatori nostro quod nullum lucrum ei erit (ut inquit divinus Gregorius) studio reliquo suo circa Ecclesias, si tale malum in destructionem sanctæ fidei per ipsorum fiduciam prævalebit, et permittentur adhuc isti ad corruptionem Ecclesiae nificare in domibus dominorum, et in propriis, et iniqua in ipsis facere. Hæc quidem duntaxat portamus, licet incredibiliâ, et a diris doloribus incurvati, spem habentes ad clementissimum Deum, qui in tempore opportuno vestrum adventum nobis ostendit, quod sicut Petrum magnum apostolorum principem his qui Romæ erant in depositionem præstigiarii Simonis Goetici misit: sic et vos misit in depositionem et expulsionem Severi, Petri, et Zoaræ, et eorum qui similia eis sapiunt, et qui omnigenis honoribus circumfoventur ad inhonorationem Dei, blasphemiasque ac elationes; dabit vobis potestatem, coopitulante vobis piissimo et Deo custodito imperato nostro, istos expellere de omni Ecclesia tanquam insidiatores et violatores non solum sanctissimarum Ecclesiarum, sed et politiæ istius. Nam cum hos ad suam malitiam convenientia organa insidiator boni invenisset, totum orbem terrarum commotum fecit, et sanctorum sanguine terram contaminavit, et civitates jugulationibus et tumultibus conturbavit. Expellite igitur istos. Scimus bene, si piissimum imperatorem nostrum et ipsius Christo amabiles principes informastis, quod communicant anathemati, in medio habentes anathema: sicut ostendit nobis antiqua Scriptura in Achar et Jonathan (Josue vii; I Reg. xiv); qui scienter et ignoranter inciderunt in anathema: et hæc ignorando in periculo fuerunt perire cum eis, quoniam in medio eorum fuit anathema. Et si commemorastis a suo Deo amato atque dilecto imperio adducere Deo eos, qui ab ipsis a recta fide abducti sunt: aut si hoc non.

τῆς ἐκκλησίας ἐπιβούλους, ἀπόσασθαι. Ὡς γὰρ οὐ διέλαβε τὴν σὴν μακαριότητα, καίπερ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως κελεύσαντος, μήτε παρασυνάξει, μήτε παραβαπτίσαι, Ζωάρας ὁμοῦ γοῦν τῆς τοιαύτης καταφρονήσας κελεύσεως κατεβάπτισεν ἐν τῇ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ οὐκ ὀλίγους, ἐν οἷς ἦσαν καὶ παῖδες τῶν τῷ δεσποτικῷ παραμεινόντων οἴκῳ, ὡς κατέθετο ὁ ἀπ' αὐτῶν δυνηθεὶς Θεοῦ χάριτι ἐκπασιθῆναι, καὶ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἐπαναδραμεῖν, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ τόποις, καὶ οἴκοις τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων τὰ αὐτὰ τούτοις πέπρακται. Ἀλλ' εἰ οὗτοι μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν διατάττον, καὶ παρελύπουσιν, ἐστῆσαμεν ἂν μέχρι τούτων τὸν ὁδυμὸν· ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὑπὸ τῶν δοκούντων ἐντὸς ταύτης εἶναι, καὶ εἰς ἀρχιερέων τάξιν τελεῖν, παντοίως ἐκπορβεῖται, καίρη δὲ τοῦ ψαλμοῦ περὶ αὐτῶν εἰπεῖν, «Εἰ δὲ ἐχθρὸς ὠνεῖδισέ με, ὑπῆνεγκα ἔν, καὶ εἰ δὲ μισὼν με ἐπ' ἐμέ ἐμεγαλορρήμονησεν, ἐκρύβην ἂν ἀπ' αὐτοῦ· σὺ δὲ, ἄνθρωπε, ἐσφύριζε, ἡγεμὼν μου καὶ γνωστὴ μου, ὅς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύχανάς μοι ἐδῆσματα, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐπορεύθημεν ἐν ὁμοίᾳ.» Τοιοῦτοι πεφύκασι ἐνίοι τῶν ἐνδιατριβόντων κατὰ τὴν μεγάλην, καὶ βασιλίδαν, καὶ πρώτην τῶν πόλεων, ὄνομα μὲν ποιμένων ἐπιφερόμενοι, τὸ δὲ ὄλον, λύκοι ἄρπαγες, ὧν μάλιστα ὑπάρχει Ἀνθιμος ὁ Τραπεζοῦντος, καὶ ἄλλοι ἄλλων πόλεων. Οὗτος γὰρ καὶ οἱ ὅμοιοι τούτῳ ἐξ αἵρετικῶν Ἀεφάλων ὄντες πρὸς μικρὸν ὑποκρινάμενοι τὴν ὀρθοδοξίαν ταῖς ἐκκλησίαις εἰσέφρησαν, ὥσπερ τινὲς Αἰγυπτιακαὶ μάστιγες, οἱ τινες, μηδαμῶς ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις ἐθέλοντες σχολάζειν, τοῦτο μόνον κελῶς φρονούντες, ἵνα μὴ τὰς κατακριθέας αὐτοῖς λυμαινῶνται, τὸ ἕτερον κακῶς φρόνησαν ἐν πλήθει διάνειν τοσοῦτον ἐν τῇ βασιλευσύνῃ, ἵνα πολλοὺς συναρπάζουσιν τῷ ἰδίῳ βαράθρῳ. Ἐξασκήσας γὰρ ὁ εἰρημένος Ἀνθιμος οὐ τὴν εὐαγγελικὴν, ἀλλὰ τὴν πεπλασμένην ζωὴν, ὡς τὸ τέλος ἔδειξεν, ἀπολειπὼν τὴν ἐμπιστευθεῖσαν ἐκκλησίαν αὐτῷ τῶν Τραπεζοῦντων ἐπέθη τῆσδε τῆς πόλεως, πρὸ τούτων φανερῶν ἐνικτωτῶν ἐμπομπέον τὴν ἐσχηματισμένην τῆς οἰκείας πολιτείας ἐγκράτειαν, καὶ πορισμὸν ἐκ τούτου ποιούμενος τὴν εὐσέδειαν. Συναρπάσας οὖν διὰ ταύτης, ἡδυνήθη καὶ τοῖς βασιλείοις εἰσδύναμι, ὥσπερ ἐπαύξειν προσδοκῶν τὴν ὑποῦλον ὑπόληψιν τῆς οἰκείας ζωῆς, καὶ συνδιατηθεὶς ἐπὶ πολλοῖς χρόνοις, καὶ τοῖς ἐμφανελοῦσιν ἐνταῦθα αἵρετικοῖς, καὶ τὰ ἐκείνοις κεχαρισμένα πράττων, καὶ λέγων, οἷα νοσῶν τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς αἵρετικὴν μακρίαν, ἐπειδὴ τὸν τῆς ὁσίας μνήμης Ἐπιφάνιον, ἐν ἐσχάτοις ἐθεώρησε διακειμενον, μηχανάται τι, ὅπερ ἄντικρυς τὸν αὐτοῦ διήλεγξε διεφθαρμένον σκοπὸν. Ὡσπερ γὰρ ἐπειγόμενος πᾶσι παραστήσαι τῆς μακρᾶς ἐνταῦθα προσεδρείας αὐτοῦ τὸν δόλον, καὶ τὸ πολλοῖς ἀπορούμενον, καὶ τοῖς συνετωτέροις υἱὸν ὑποπετυμένον εἰς φανερὸν καὶ ἄκων ἐνέγκαι ἐξελίσσθαι πρὸ πολλοῦ γὰρ προὔτινε (sic) τὴν μοιχικὴν ἄρπαγὴν τῆς βασιλίδος ἐκκλησίας. Τοῦτο οὖν ἡδυνήθη διὰ τῆς ἐκείνου συνάρσεως καὶ τὸν εὐαγῆ θρόνον τῆσδε ἀρπάσαι τῆς πόλεως, καὶ εἰς τοσαύτην διοίκησιν προαχθῆναι, τῆς ἰδίας ἀμειψέας ἐκκλησίας, καὶ χάριν καὶ ἀναμύρον μέχρι τοῦδε ταύτην καταλιπὼν, ἐξ οὗ καὶ τὸν δόλον τῆς πεπλασμένης πολιτείας προφανῆ πᾶσιν ἀπέδειξε. Μικρὸς γὰρ ἀντέχεσθαι ἐκκλησίας ὑπερηφανήσας εὐθὺς εἰς τοσοῦτον ἀσύνκριτον ἐκκλησίαν ἐκείνης ἐαυτὸν ἐπέδεικνεν, ὥς ἡκαρῶν ἵστα ταύτης ἐπιμειψέσθαι· ἐπειδὴ οὖν δικαίως

A valeat facere, insidiatores Ecclesiae repellantur. Non enim latuit tuam beatitudinem, quod quanquam piissimus imperator noster mandaverit non reconventiculare neque rebaptizare, Zoaras tamen tale praeceptum despexit, et parabaptizavit in die Paschae non paucos: inter quos erant pueri eorum qui permanent in domo herili, sicut depositus ille qui ab ipsis gratia Dei potuit evadere et aufugere, et ad Dei Ecclesiam refugere: in aliisque locis et domibus in excellentia ex stentium, haec et similia istis facta fuerunt. Verum semper isti soli Dei Ecclesiam perturbaverunt et contristaverunt; et nos usque ad istos fletum utique continuimus. Sed quoniam et ab his qui intus eam esse videntur, ac in ordine pontificum existere, omnino expugnatur, tempus est dicere de eis illud B psalmi: Si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem utique; et si qui me odit, magnificasset, abscondissem me utique ab eo: tu autem homo aequaliter animale, dux meus et cognitor meus, qui in idipsum dulcorasti mihi escam, in domo Dei ambulavimus cum consensu (Psal. LIV, 15, 14). Tales fuerunt nonnulli commorantium in magna et regia urbe prima civitatum, nomen quidem pastorum portantes, totaliter autem sicut lupi rapaces: quorum maxime existit Anthimus Trapezuntinus, et alii aliarum civitatum. Iste enim et similes huic ex haeticis Acephalis existentes, ac paululum religionis pietatem simulantes, in Ecclesias se intruserunt, tanquam quaedam Aegyptiaca flagella, qui nullo modo propriis Ecclesiis vacare voluerunt, et hoc solum bene sapientes, ut non devastent sibi adjudicatas, aliud male sapuerunt degere in tanta C multitudine in hac regia urbe, ut multos sibi amplectantur proprio barathro. Instituit enim praedictus Anthimus non evangelicam, sed fictam vitam, ut finis probavit; et relinquens Ecclesiam Trapezuntarum sibi creditam, transcendit in aliam istius civitatis, ante hos proximos annos, ostentando omnibus configuratam continentiam suae politicae, et acquisitam ex his faciens pietatem. Cum ergo per hanc subriperit, potuit et imperialia ibidem induere, ut augere videretur subdolosam opinionem vitae suae, conversaturque est multo tempore cum haeticis ibidem nidificantibus, placita illis faciendo et dicendo, videlicet haeticam furiam similem eis committendo. Cum autem vidit sanctae memoriae Epiphanium in extremis jacentem, machinatus est quid D corruptum, quod contra propositum insus excogitaverat. Ut enim conaretur omnibus ibidem praebere dolum suae longae praestolationis, illud quod multis incertum est, et solum prudentioribus suspicandum, ad certum et invite afferre conatus est. Ante enim multum tempus praecogitavit adulterium et raptum hujus imperialis Ecclesiae. Hoc ergo potuit, per illorum contubernium et venerabilem sedem hujus civitatis rapere, et in tantam dioecesim adducere: cum prop iam neglexerit Ecclesiam, et viduam ac sine viro eousque ipsam derelinquendo, ex quo dolum suae fictae conversationis perspicuum omnibus ostendit. Et enim cum parvam Ecclesiam suscipere super-

οὕτως ἐπιτείνεται παρ' ὑμῶν, καὶ ἐκδέχεται τοῦ θρόνου αὐτῆς βασιλείδος αὐτῆς πόλεως τοῦ πιστοτάτου ἡμῶν βασιλέως τὴν δικαίαν ὑμῶν ἐπὶ τούτων ἀνάγκησιν προσδεχόμενον, καὶ συνεπαμύνατος τοῖς τε θεοῖς κανόνσι καὶ τῇ καθολικῇ πίστει, οὐ βούλεσθε δὲ τὴν παντὲς τοῦτου ἀπώλειαν, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν (μεινέσθε γὰρ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν ἐλθόντα καλεῖσαι οὐ δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν), καὶ πάντως πατρικοῖς σπλάγχθοις, εἰ ἐπιγνοὺς τὴν οἰκείαν ἁμαρτίαν ἐπιστρέψαι, προσδέχεσθε* ὀρκίζομεν τὴν ὑμετέραν μακαριότητα, εἰ καὶ τοιμῆρόν τι ποιῶμεν, κατὰ τῆς ἁγίας καὶ ἰσοουσιου ἁγίας τριάδος, καὶ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου, καὶ τῆς σωτηρίας καὶ νίκης τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, μὴ περιδεῖν τοὺς θεοὺς κανόνας, ὑπὸ τούτου καταπατουμένους, μηδὲ περιφρονουμένην παρ' αὐτοῦ τὴν παραδοθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσαν ἐν ἅπασιν τοῖς πρὸ αὐτῆς διαλάμψασιν ἐν τῷ ἀποστολικῷ ὑμῶν θρόνῳ, πρᾶξαι ἐπ' αὐτῷ, ἔτι καὶ νῦν κατὰ τῆς τῶν κανόνων αὐθεντίας νεανισομένην καὶ προτιμήσαντι τὴν μετὰ τῶν εἰρημένων αἰρετικῶν συνδιαγωγὴν τῆς ἰδίας ἐκκλησίας, ὅπερ ὁ ἐν ἁγίοις Κελεστίνος ἐπὶ Νεστορίῳ τῷ δυσσεβεῖ φαίνεται διαπραξάμενος, προθεσμίαν αὐτῷ παρέχοντες, ὥσπερ οὖν κἀκεῖνος Νεστορίῳ, ἥς ἐν τῷ ἐάν μὴ ἀπαντήσας τὸν εἰρημὸν λίβελλον τῇ ἀποστολικῇ ὑμῶν καθίδρυς ἐπιδῶ, τῇ τε ὑμετέρᾳ μακαριότητι, καὶ τῷ ἁγιοτάτῳ τῆς βασιλείδος ἀρχιεπισκόπῳ, καὶ τῆς αἰρετικῆς νόσου ἐαυτὸν ἀπαλλάξῃ, καὶ ἐπὶ τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ Τραπεζοῦντος ἐκκλησίαν ἐξορμήσῃ, ὁρίσατε, ἀγῶνισται, ἀλλότριον μὲν αὐτὸν εἶναι. καὶ γυμνὸν πάσης ἀρχιερατικῆς ἁξίας τε καὶ ἐνεργείας, τῷ κρίματι υποβαλόντα ἑαυτὸν, τῶν εἰρημένων αἰρετικῶν, καὶ τὴν μερίδα τούτων ἀσπαράμενον, ἔτερον δὲ ἀντὶ τούτου τῇ ἐκκλησίᾳ Τραπεζοῦντιν προχειρισθῆναι. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι ἐπίσκοποι τε, καὶ κληρικοὶ, καὶ ἀρχιμανδρίται εὐαρίθμητοι, ἐπιβουλαῖς χρώμενοι, κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μόνον τῇδε τῇ πόλει ἐνδιαιτρινοῦντες ταραχὰς παρέχουν καὶ ταύτῃ, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις, κατ' οὐδένα τρόπον παραιτοῦνται, δεόμεθα καὶ τοὺς τοιοῦτους ἅπαντας, πρὸς ὑμᾶς ἀχθῆναι, καὶ εὐθύνας ὑποσχεῖν τὰς τοῖς κανόνσι περπούσας, δῆλον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ προειρημένου Ἀντίμου, καὶ τούτων δὲ πάντων, γρηγορώσεως τῆς δικαιοκρασίας τῶν παρ' ὑμῶν καλῶς φυλαττομένων κανόνων. ἵνα μικρὸν ἀναψύξῃ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία τούτων ἐλευθερουμένη, καὶ μάθωσιν αἱ τῇ ποιμαντικῇ καὶ τῇ κλήρῳ προσελθεῖν τούτῳ τῷ τρόπῳ βουλόμενοι, ὡς οὐκ εἰς τέως παρασιωπήσεται κύριος, ἀλλ' ἀπαγρυπνήσει ἐπὶ τοὺς τοιοῦτους ποιμένους, ἐρ' οὗς κατὰ τὸν προφῆτην καὶ παρωξύνῃ ὁ θυμὸς αὐτοῦ. Οὗτοι γὰρ οὗτοι, ποιμαίνοντες οὐ τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἑαυτούς, καὶ βδελυσσόμενοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες παρ' οὐδὲν ἔθεντο τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπιβουλὴν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων βλασφημίαν, ἣν ἐκδιδοῦντες, μακαριώτατοι, προσδέξασθε τὴν ἡμετέραν ἰκεσίαν καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ὑμῖν ἐξουσίαν, ἐπ' αὐτοὺς κινήσαντες. καθαρῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν τῶν λύκων, ἐπαφέντες αὐτοῖς οὐ τὴν ποιμαντικὴν, ἀλλὰ τὴν παιδευτικὴν ὑμῶν ῥάβδον. Ἐν γὰρ μετανοεῖν ἐπαγγέλλονται, ἢ σπυλαθεῖσιν αὐτῶν ζωὴ ἄλλοτε ἄλλως τοῖς καιροῖς καὶ οὐ τῇ ἁλλοτρίᾳ συμμεταβαλλομένη, πιστεύεσθαι τὰ πᾶντα

biverit, statim in tantam et incomparabilem illi Ecclesiam seipsum porrexit : tanquam sufficientem existentem ipsius curam habere. Quia igitur iste juste a vobis punitus fuit, et de sede hujus regie arbis ejectus, et fidelissimus imperator noster justam vestram super hunc indignationem suscepit, ipso etiam adjuvante divinos canones et catholicam fidem; et non vultis omnimodam hujus perditionem, sed ut convertatur (imitamini enim Christum Deum nostrum, qui venit vocare non justos, sed peccatores ad penitentiam [Math. ix]), et omnino paternis visceribus suscipitis, si recognoverit proprium peccatum, et convertatur; adjuramus vestram beatitudinem (licet audax quid faciamus) per sanctam et consubstantialem Trinitatem, ac per principem apostolorum Petrum, et salutem ac victoriam piissimi imperatoris nostri, non contemnere divinos canones, qui ab ipso pessundantur; neque Ecclesiam ei traditam, quæ ab ipso despicietur; sed sequendo in omnibus eos qui ante vestram beatitudinem in sede vestra claruerunt. facere in ipso adhuc et nunc contra auctoritatem canonum invalescentem, et qui prætulit vitam degere cum hæreticis, quam cum propria Ecclesia, ea quæ sanctum Cælestinum contra Nestorium liquet fecisse, assignando ei terminum, sicut et ille Nestorio; intra quem nisi occurrens prædictum libellum apostolicæ vestræ sedi porrexerit, ac vestræ beatitudini, et sanctissimo archiepiscopo urbis regie, et a morbo hæretico seipsum liberaverit, atque ad Ecclesiam Trapezundarum sibi credi am proficiscatur, diffinito, sanctissimi, ipsum alienum esse et nudum ab omni pontificali dignitate atque efficacia, et seipsum submittere condemnationi prædictorum hæreticorum, et partem illorum accepisse, alterum vero pro isto Ecclesiæ Trapezuntinæ ordinandum esse. Verum quoniam non solum iste, sed et cæteri episcopi, clerici et archimandritæ in magno numero, qui insidiis adversus Dei Ecclesiam utuntur, et propter hoc solum in hac civitate commorantur ei et universis Ecclesiis perturbationes dare nullo modo recusant; rogamus et universos tales ad vos adduci, et pœnas sustinere canonibus condecetes, quippe et in prædicto Anthimo et istis omnibus vigilante justo judicio canonum a vobis bene custoditorum, ut paululum refrigeretur Dei Ecclesia, ab istis liberata; et cognoscant qui ad pastorem curam et clerum hoc modo venire volunt, quod non in finem tacebit Dominus, sed evigilavit super tales pastores, super quos secundum prophetam exacerbatus est furor ejus (Ezech. xxxviii). Isti enim, isti pascent non oves, sed seipso; et judicium abominantes, et omnia recta pervertentes, ad nihilum posuerunt insidias, quæ sunt contra Ecclesiam, et blasphemiam contra sanctos Patres. Quam defendentes, beatissimi, suscipite nostram supplicationem, et potestatem vobis a Deo datam in ipsos moventes, purgate Dei Ecclesiam, et a lupis liberate, immittentes ipsis non pastorem, sed disciplinativam virgam vestram. Nam etsi promittunt se penitentiam acturos, præterita vita ipsorum,

τούτοις οὐκ ἐπιτρέπει, τοὺς δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἀρνησαμένους, καὶ εἴω ταύτης δικαίως καταστάντας αἰρετικούς, Σευήρον, καὶ Πέτρον, καὶ Ζωάρην, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια τούτων φρονούντας, ἐφ' οἷς τὴν ὑμετέραν κρίσιν ἐξεδέχχτο ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ἥδη κατακεκριμένους, ὑπὸ τε τοῦ ἀποστολικοῦ ὑμῶν θρόνου, καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχικῶν θρόνων καὶ πάσης ἀρχιερωσύνης, μὴ ἀνεχομένους κανονικῶς τῇ τοῦ Θεοῦ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ ἐξελθᾶσαι παντὸς οἴκου δημοσίου τε καὶ ιδιωτικοῦ συμψόφου ὑμῖν γινομένου ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, καὶ τοῦ εὐσεβέστατου ἡμῶν βασιλείως, ᾧ πᾶσα σπουδὴ καὶ φροντίς, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν περὶ ταύτης πρὸ τῶν ἄλλων γίνεται, παῦσαι πᾶσαν ταραχὴν γινομένην ταῖς ἐκκλησίαις παρ' αὐτῶν, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἑτεροδοξαστικὴν συνιδεῖν τε, μακαριώτατοι, καὶ προτρέψαι τὸν φιλόθεον ἡμῶν δεσπότην, ἐφ' ᾧ νομοθετῆσαι, ὥσπερ τὰ τοῦ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς, οὕτω καὶ τὰ Σευήρου τοῦ φρενολήπτου ψυχροθόρα συγγράμματα, βλασφημοῦντα, εἰς τε τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, καὶ τὸν τόμον αὐτῇ ἐν ἁγίοις πατρὶς ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπου Λέοντος πυρὶ παραδοθῆναι. Διὰ γὰρ τούτων, ἀμφιβολοῦ τὴν πίστιν ἐν ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς ποιεῖν ἐσπούδατε, καὶ μυκτηρίζεσθαι παρὰ τοῖς ἔθνεσι τὸ μέγα καὶ σεπτὸν ὄνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ πεποίηκε. Καὶ γὰρ τούτου χάριν εἰς τε τὴν Ῥωμαίων πρὸς ἡμᾶς ἐξαπεστείλαμεν, καὶ τὴν ὑμετέραν δὲ εὐκταίαν εὐαγγελισθέντες παρουσίαν, ἐξεδεξάμεθα ταύτην, τοιαύτας παρὰ τοῦ εὐσεβέστατου ἡμῶν βασιλείως ὑποσχέσεις δεξάμενοι, ὅτι τὰ παρ' ἡμῶν ἐπ' αὐτοῖς κανονικῶς ψηφισθέντα σπουδάζει ἡ αὐτοῦ εὐσέβεια παντὶ τρόπῳ πέρατι παραδοῦναι, καὶ τῆς χρονίας τούτων ταραχῆς πάντα τὸν κόσμον λοιπὸν ἐλευθερῶσαι· τὰς δὲ προσηγορίας τῶν εἰρημένων ἐπισκόπων, κληρικῶν, καὶ μοναχῶν, καὶ ῥῶ δέοντι ἐξονομάσομεν, παριστάντες, πῶς οἱ μὲν τὰ Νεστορίου, οἱ δὲ τὰ Εὐτυχίου φρονούντες, ἐφ' ἐνάτερα διασπῇ τὴν ἐκκλησίαν ἐπιχειροῦσιν.

ΥΠΟΓΡΑΦΑΙ.

Μαριανὸς, ἐλέμ Θεοῦ πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης, καὶ ἑξάρχος τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων, ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀγαπητὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Στουδίου¹ ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Διώνκορος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας μάρτυρος Εὐφημίας ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀγάπιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Θαλασσίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀντωνῖνος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐσεβίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ὀλυμπίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Δημήτριος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Φωκῶν ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Κυριακὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Εὐφρησίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

A que alio et alio tempore et non cum veritate commutatur, non permittit committere eis vere, qui Ecclesiam Dei negaverunt, et hæreticis, qui extra ipsam juste constituti sunt, Severo videlicet, Petro, et Zoaræ, et qui similia his sapiunt, super quos iudicium vestrum piissimus imperator suscepit; jamque condemnatos ab apostolica sede vestra, et ab aliis patriarchalibus sedibus, nec non ab omni pontificio, cum non patientur canonice venire ad Ecclesiam Dei, expelli ab omni publica et privata domo, piissimo imperatore nostro pro pace Ecclesiarum idem vobiscum sentiente, cui omnis cura et studium die noctuque de hac re ultra omnes est: et cessare facere omnem turbationem ab ipsis factam Ecclesiis, atque omnem alienam doctrinam: simul videre, beatissimi, et hortari Deo amatum dominum nostrum, ut sanciat, sicut illa impii Nestorii, ita et illa Severi mente capti animæ corruptibilia conscripta, in sanctam Chalcedonensem synodum edita, et in Tomum sancti Patris nostri Leonis archiepiscopi blasphemantia, igni tradere. Nam per ista dubiam fidem in animas simpliciorum facere studuit, et subsannari fecit apud gentes magnum et venerabile nomen Christianismi. Etenim hujus gratia et Romam ad vos misimus, et vestrum exoptatum adventum enuntia-
vimus, et ipsum suscepimus. Tales a piissimo imperatore nostro promissiones accepimus, quod ea quæ a nobis canonice sententiata sua pietas omni modo studet mandare executioni, et totum mundum deinceps liberare a temporali horum turbatione. Appellationes vero prædictorum episcoporum, clericorum, et monachorum, tempore opportuno denominabimus, exhibentes quomodo hi quidem ea quæ Nestorii sunt, hi vero quæ Eutychis sentientes, ab utraque parte divellere Ecclesiam conantur.

SUBSCRIPTIONES.

Marianus misericordia Dei presbyter et archimandrita, ac primas venerabilium monasteriorum, rogans subscripsi.

Agapitus presbyter et prior monasterii Studii, rogans subscripsi.

Di scorus presbyter et prior monasterii sanctæ martyris Euphemie, rogans subscripsi.

Agapius presbyter et prior monasterii Thalassii, rogans subscripsi.

Paulus presbyter et prior monasterii Romanorum, rogans subscripsi.

Antonius presbyter et prior monasterii Sancti Eusebii, rogans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii Olympii, rogans subscripsi.

Anastasius presbyter et prior monasterii Romanorum, rogans subscripsi.

Demetrius presbyter et prior monasterii Phocæ, rogans subscripsi.

Dominicus presbyter et prior monasterii Euphemii, rogans subscripsi.

Ζώϊλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Θεο-
δότου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰουλιανὸς ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μο-
νῆς Εὐφημίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Προ-
μότου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ζήνων πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας
Θεοτόκου τῆς ἐν τῇ πηγῇ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ
Καλάμου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Δάδας πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος τῶν Καίουμα ἀξιώ-
σας ὑπέγραψα.

Ῥόδων πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Γεννάδιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Κυριακοῦ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Μα-
ρωνίου ἐν συκαῖς [Συκᾶν] ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Σίλας πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ἠλίας
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Σαμουηλίου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Κυρίων πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Αἰ-
γυπτίων, ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Βασίλειος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Κυ-
ρακωνᾶ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Θωμᾶ ἐν
τοῖς Μοδέστου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μάρκος ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου ἀπὸ ἐκσεκτόρων,
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Φλαβιανὸς πρεσβύτερος, καὶ δευτεράριος Μοδέστου
θεοφιλεστάτου πρεσβυτέρου, καὶ ἡγουμένου τῆς μονῆς
ἐπίκλην τῶν Λυκαόνων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μαρίνος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Παυλίνου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Τρύφωνος
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόκτιστος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς
ἁγίας Θεοτόκου πλησίον τῶν Ἰωδῶ ὑπέγραψα.

Κοσμάς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Στου-
δίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Πέτρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς ἐπίκλην
Ἱεροσολήμ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἐλευθέριος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς ἁγίου
Κυριακοῦ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ἀβρα-
μίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ἰωδῶ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Τρύφων πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ἐλπίδιου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν
Κλώνστα, ἀξ. ὑπέγ. χειρὶ διακόνου Ἰακώβου κατ' ἐπιτρο-
πὴν ἐμὴν γράψαντος, προστάξας τῇ ἰδίᾳ μου χειρὶ τὸν τί-
μιον σταυρόν.

Βαβύλας πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου

Zoilus presbyter et prior monasterii Theodoti, ro-
gans subscripsi.

Julanus Dei miseratione presbyter et prior mo-
nasterii Euphemii, rogans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii Promoti,
rogans subscripsi.

Zenon presbyter et prior monasterii Sanctæ Dei
Genitricis in fonte, rogans subscripsi.

Alexander presbyter et prior monasterii Calami
[Calamii], rogans subscripsi.

Dadas presbyter et prior de Caiuma, rogans sub-
scripsi.

Rhodon presbyter et prior monasterii Theodori,
rogans subscripsi.

Gennadius presbyter et prior monasterii Cyriaci,
rogans subscripsi.

Theodorus presbyter et archimandrita monasterii
Maronii in Syeis, rogans subscripsi.

Silas presbyter et prior monasterii Heliæ [Eliæ],
rogans subscripsi.

Paulus presbyter et prior monasterii Samuelis, ro-
gans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii Theodori,
rogans subscripsi.

Cyriion presbyter et prior monasterii Ægyptiorum,
rogans subscripsi.

Basilys de Cyracona presbyter et prior monaste-
rii de Cyracona, rogans subscripsi.

Joannes presbyter S. Thomæ apostoli in illis Mo-
desti, rogans subscripsi.

Marcus prior monasterii Theodori disceptatoris,
rogans subscripsi.

Flavianus presbyter et secundarius Modesti Deo
amantissimi presbyteri, et prioris monasterii Lycaou-
num, rogans subscripsi.

Marius presbyter et prior monasterii Paulini, ro-
gans subscripsi.

Theodorus presbyter et prior monasterii Trypho-
nis, rogans subscripsi.

Theoctistus presbyter et prior monasterii sanctæ
Dei Genitricis Mariæ prope Sanctum Job, rogans sub-
scripsi.

Cosmas presbyter et prior monasterii Studii, ro-
gans subscripsi.

Petrus presbyter et prior monasterii nominati [ἐπί-
D 2λην] Hierusalem, rogans subscripsi.

Eleutherius presbyter et prior monasterii Sancti
Dominici martyris, rogans subscripsi.

Alexander presbyter et prior monasterii Abraami,
rogans subscripsi.

Theodorus presbyter et prior monasterii Job, ro-
gans subscripsi.

Tryphon presbyter et prior monasterii Elpidii, ro-
gans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii de Con-
sta, rogans subscripsi manu Jacobi diaconi, qui scri-
psit secundum commissionem meam, et ego protendi
p opria manu mea honorabilem crucem.

Babylas presbyter et prior monasterii Sancti Da-

Δακτύλ τοῦ ἐν τῷ στύλῳ, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ μικρῷ βάθει, καὶ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου πλησίον τοῦ στύλου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ἀναστασίου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἀνθέμιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Νέωνος ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἐπίκλην τῶν Χρυσίου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Μαῤᾰ πλησίον τῆς Ἀετίου κυστερνῆς, ὑπέγραψα.

Φωκᾶς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἐπίκλην τῶν Ἰωνᾶ πλησίον τοῦ δευτέρου, ὑπέγραψα.

Ζώσιμος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Εὐτυχίου τοῦ Λυκαόνων πλησίον τῶν Ματρώνης ὑπέγραψα.

Τιμόθεος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ἀσπερίου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Πολυχρόνιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ Αἰθρείου, ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Σεθηριανὸς πρεσβύτερος ὑπέγραψα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπιτραπείς παρ' αὐτοῦ.

Στατάνικος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου Δομετίου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἀνδρέας ἑὸς Θεοῦ πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Μακτῦριος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Πέτρου ἡτοι Οὐάλεντος καὶ Δαυδάτου πλησίον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἀνδρέας πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς διακειμένης ἐν τῷ σεβασμῇ οἴκῳ τῆς ἁγίας Θεοτόκου πλησίον τοῦ ἁγίου Λουκᾶ ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Μάρκος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου Κουίντου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰάκωθος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς Ἀδίσου Σύρος Συριστὶ ὑπέγραψα.

Ἀττικὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Εὐκρατάδων ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰωσήφ πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἐν τῷ λιθοστρώτῳ ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ δευτεράριος μονῆς τοῦ ἁγίου Φιλίππου τοῦ ἐν τῷ βρεφοτροφίῳ ὑπέγραψα διὰ τὸ μὴ παρεῖναι τὸν ἡγούμενον.

Γεώργιος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν Κύρου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Κυριακὸς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν Σύρων ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ζώσιμος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν Μαξιμιάνων ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἐλπίδιος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν Βασιανῶν ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Πολυχρόνιος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν Κρητικῶν ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας Ἐρμιόνης ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Anielis existentis in stylo et sancti Joannis [prædicavi] in parvo profundo, et sancti Andreæ apostoli prope styllum, rogans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii Anastasii prope Agogum, rogans subscripsi.

Anthemius [Eleutherius] presbyter et prior monasterii Neonis, rogans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii quod appellatur Charisii, rogans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii Mara prope Aetii cisternam ^a, rogans subscripsi.

Phocas presbyter et prior monasterii quod dicitur Jonæ juxta Secundum, rogans subscripsi.

Zosimus [Cosmus] presbyter et prior monasterii Eutychiei Lyeaonum, prope villam Matronæ, subscripsi.

Timotheus presbyter et prior monasterii Asterii, rogans subscripsi.

Polychronius presbyter et prior monasterii Æthrii, rogans subscripsi.

Severianus presbyter et prior subscripsi pro ipso, cum commissum sit mihi ab ipso.

Stratonicus presbyter et prior monasterii Sancti Domelii, rogans subscripsi.

Andreas Dei miseratione presbyter et archimandrita monasterii Romanorum, rogans subscripsi.

Martyrius presbyter et prior monasterii Petri sive Valentini [Valentis] et Daudati prope SS. Apostolos, rogans subscripsi.

Andreas presbyter et prior monasterii jacentis in venerabili domo sanctæ Dei Genitricis prope Sanctum Lucam, rogans subscripsi.

Marcus presbyter et prior monasterii Sancti Cyrici, rogans subscripsi.

Jacobus presbyter et archimandrita monasterii Abibi Syrus, Syriace [Syristi] subscripsi.

Atticus presbyter et prior monasterii Eucratadaram, rogans subscripsi.

Josephus presbyter et prior monasterii Dei Genitricis in Lithostroto, subscripsi.

Paulus presbyter et prior, rogans subscripsi.

Anastasius presbyter et secundarius monasterii Sancti Philippi in Brephotrophio, subscripsi eo quod non adesset prior.

D Gregorius presbyter et archimandrita monasterii Cyri, rogans subscripsi.

Dominicus presbyter et archimandrita monasterii Syriorum, rogans subscripsi.

Zosimus [Cosmus] presbyter et archimandrita monasterii Maximini, rogans subscripsi.

Elpidius presbyter et archimandrita monasterii Bassini, rogans subscripsi.

Polychronius presbyter et archimandrita monasterii Cretensium [Criticorum], rogans subscripsi.

Paulus presbyter et prior monasterii Sanctæ Ermionie, rogans subscripsi.

^a Mariæ prope Actiam cisternam : al. arcum cist.

Εὐσέβιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἐπί- **A**
κλην Συμεὼν ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ζωτικὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου
Ανδρέου πλησίον τῆς Σατορνίνου πόρτης ἀξιόσας ὑπέ-
γραψα χειρὶ Μάρκου πρεσβυτέρου καὶ δευτεραρίου,
ἐμοῦ προτάξαντος τὸν τίμιον σταυρόν.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ
ἁγίου Λαυρεντίου ὑπ' ἐμοῦ συστάσας ὑπέγραψα.

Δομετιανὸς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς
Μαρτυρίου, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἁγίας
πόλεως μοναχῶν ὑπέγραψα.

Ψύχλιος πρεσβύτερος μονῆς τοῦ μακαρίου Θεοδοσίου
καὶ ὑπὲρ πάντων.

Κασσιανὸς πρεσβύτερος λαύρας τοῦ μακαρίου Σάββα
καὶ ὑπὲρ πάντων.

Κυριακὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος τῶν πυργίων **B**
τοῦ Ἰορδάνου καὶ ὑπὲρ πάντων.

Νέσταβος πρεσβύτερος λαύρας τοῦ ὁσίου Φερμίνου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Τερέντιος πρεσβύτερος νέας λαύρας καὶ ὑπὲρ πάντων
τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπέγραψα.

Λεόντιος μοναχὸς, καὶ ἡγούμενος, καὶ τοποτηρητῆς
πίσης τῆς ἐρήμου ὑπέγραψα.

Τραϊανὸς πρεσβύτερος τῶν πυργίων τοῦ Ἰορδάνου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Πολυευκτὸς διάκονος μονῆς τοῦ Ἀβδᾶ Θεοδοσίου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Θεόδωρος διάκονος, καὶ μοναχὸς τῆς νέας λαύρας καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Κύρικος μοναχὸς, καὶ διάκονος τῆς αὐτῆς νέας λαύρας **C**
καὶ ὑπὲρ πάντων.

Ἀναστάσιος διάκονος μονῆς τοῦ Ἀβδᾶ Μαρτυρίου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Μάμας μοναχὸς μονῆς τοῦ Ἀβδᾶ Μαρτυρίου καὶ ὑπὲρ
πάντων.

Ἰουλιανὸς μοναχὸς τοῦ Ἀβδᾶ Θεοδοσίου καὶ ὑπὲρ
πάντων.

Ἰωάννης πρεσβύτερος μονῆς ἰδίας ἐν τῇ πεδιάδι καὶ
ὑπὲρ τῶν ἐν αὐτῇ.

Θεωνᾶς πρεσβύτερος τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ, καὶ ἀπο-
κρισιάρχης τοῦ τε ὄρους τῆς ἐκκλησίας Φαράν, καὶ λαύρας
Ῥαίθου ὑπὲρ πάντων τῶν ἐκεῖσε μοναχῶν ἀξιόσας ὑπέ-
γραψα.

Στρατίγιος διάκονος, καὶ μοναχὸς μονῆς τοῦ μακαρίου
Ἰωάννου καὶ ὑπὲρ πάντων τῆς ἐκεῖσε μοναχῶν.

Ἰωάννης μοναχὸς μονῆς τοῦ Ἀβδᾶ Μαρτυρίου καὶ ὑπὲρ
πάντων ἐκεῖσε μοναχῶν.

Παῦλος μοναχὸς, καὶ ἀποκρισιάρχης μονῆς τοῦ μακα-
ρίου Μάρωνος δευτέρας Συρίας.

Σεβηριανὸς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς
Ζώρα τῶν θερμῶν Συριστὶ ὑπέγραψα.

Κασσίσιος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν
Λουκᾶ Συριστὶ ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τοῦ
κυροῦ Θωμᾶ Συριστὶ ὑπέγραψα.

Συμεὼν διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχης μονῆς τοῦ μα-
καρίου Ἰακώβου δευτέρας Συρίας καὶ ὑπὲρ πάντων.

Eusebius presbyter et prior monasterii quod voca-
tur Symeon, rogans subscripsi.

Zoticus presbyter et prior monasterii Sancti An-
dreæ prope Saturninam portam, rogans subscripsi,
manu Marci presbyteri et secundarii, me protendente
honorabilem crucem.

Theodorus presbyter et prior monasterii S. Lau-
rentii, a me Dei gratia fundati, subscripsi.

Domitianus presbyter et archimandrita monasterii
Martyrii, et pro omnibus monachis qui sunt in eremo
sanctæ civitatis, subscripsi.

Hesychius presbyter monasterii Theodosii, et pro
omnibus, etc.

Cassianus presbyter Lauræ beati Sabbæ, et pro
omnibus, etc.

Dominicus presbyter et prior monasterii de Turri-
bus Jordanis [lauræ Pyrgiorum], et pro omnibus,
etc., subscripsi.

Nestabus presbyter Lauræ Sancti Firmini, et pro
omnibus, etc.

Terentius presbyter Novæ Lauræ et pro omnibus
qui in eremo sunt subscripsi.

Leontius monachus et prior et vicarius totius
eremi, subscripsi et pro omnibus, etc.

Trajanus presbyter Turrium Jordanis, et pro om-
nibus, etc.

Polyeuctus diaconus monasterii abbatis Theodosii,
et pro omnibus, etc.

Theodorus diaconus et monachus Novæ Lauræ, et
pro omnibus, etc.

Cyricus monachus et diaconus ejusdem Novæ
Lauræ, et pro omnibus, etc.

Anastasius diaconus monasterii abbatis Martyrii,
et pro omnibus, etc.

Mamas monachus monasterii abbatis Martyrii, et
pro omnibus, etc.

Julianus monachus abbatis Theodosii, et pro om-
nibus, etc.

Joannes presbyter proprii monasterii in campestri,
et pro omnibus qui in ipso sunt, etc.

Theonas presbyter sancti montis Sinai, et legatus
ecclesiæ Pharan et lauræ Rhaithu, pro omnibus mo-
nachis ibidem, rogans subscripsi.

Strategius diaconus et monachus monasterii Beati
D Joannis, et pro omnibus ibidem monasteriis sub-
scripsi.

Joannes monachus monasterii abbatis Martyrii, et
pro omnibus ibidem monasteriis subscripsi.

Paulus monachus et legatus monasterii beati Ma-
ronis secundæ Syriæ, subscripsi.

Severianus presbyter et archimandrita monasterii
Zoræ de Thermis, Syriacæ subscripsi.

Cassisa presbyter et archimandrita monasterii Lu-
cæ, Syriacæ subscripsi.

Joannes presbyter et archimandrita monasterii
Cyri [Domini] Thomæ, Syriacæ subscripsi.

Symeones [Simeonius] diaconus et legatus monaste-
rii beati Jacobi secundæ Syriæ, et pro omnibus, etc.

Ἰωάννης διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος μονῆς τοῦ μακαρίου Θεοδώρου δευτέρου Συρίας καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν ὑπέγραψα.

Σέργιος πρεσβύτερος περιοδευτὴς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐπιχωρίων τῆς πρώτης Σύρου ἐπαρχίας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Εὐξερίου ὑπὲρ πάντων.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς Θωμᾶ Συριστί ὑπέγραψα.

Θωμᾶς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς Ἀαρὼν Συριστί ὑπέγραψα.

Φαυστῖνος μοναχὸς, καὶ ἀποκρισιάρχιος μονῆς τοῦ ἁγίου Στεφάνου Μαυζᾶ Ἰαμνίας, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐκείσε κληρικῶν καὶ μοναχῶν.

Θεόδωρος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἐρενδεληνῶν ἀξιώσας ὑπέγραψα.

A Joannes diaconus et legatus monasterii beati Theodori secundæ Syriæ, et pro his qui in ea sunt monachis subscripsi.

Sergius presbyter iustrator sanctarum ecclesiarum gentilium Syrorum primæ provinciæ, subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii Euxerii, et pro omnibus, etc.

Joannes presbyter et archimandrita monasterii Thomæ, Syristi [id est Syriacæ] subscripsi.

Theonas [Thomas] presbyter et archimandrita monasterii Aaron, Syristi subscripsi.

Faustinus monachus et legatus monasterii Sancti Stephani Mauzæ [at. Nanze] Jamniæ, pro omnibus clericis et monachis illidem existentibus.

Theodorus diaconus et legatus sanctæ Ecclesiæ Barendelenorum, rogans subscripsi.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS ORTHODOXORUM EPISCOPORUM ORIENTALIIUM,

CONTRA ANTHIMUM, SEVERUM, ALIOSQUE ACEPHALOS, OBLATUS AGAPITO.

Τῷ δεσπότη ἡμῶν τῷ τὰ πάντα ἁγιοτάτῳ, καὶ μακαριωτάτῳ πατρὶ πατέρων τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ῥωμαίων καὶ πατριάρχῃ Ἀγαπητῷ παρὰ τῶν ἐνδημούντων κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν ἐπισκόπων τῆς τε ἀνατολικῆς δικεικῆσεως, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦς ἁγίοις Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τόπους καὶ ἀποκρισιάρχιων, καὶ λοιπῶν κληρικῶν.

Ἐξ οὗ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὑπὲρ τῶν ἐσπεριζομένων ὑμῖν γερῶν, τῆς δι' αὐτὸν ἐν παντὶ καιρῷ μετὰ παρρησίας ἀληθοῦς δημοσιευθείσης ὁμολογίας τῇ ἀοράτῳ καὶ φοβερᾷ αὐτοῦ δυνάμει ἐπὶ τὴν σεβασμίαν ὑμῶν ἐπανεπαύσατο κεφαλὴν τὸν τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων θρόνον καταπιστεύσας ὑμῖν, μακαριώτατοι, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτρᾳ τοὺς πόδας ὑμῶν, καὶ κατεύθυνε τὰ διαθήματα ὑμῶν, καὶ ἐνέπλησε τὸ στόμα ὑμῶν ὅσμον καὶ ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν, πολλοὶ ἡλπίσαν ἐπὶ κύριον, κατὰ τὸ ψαλμικὸν λόγιον, καταυγασθέντες ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ὑμῶν αἴγλης, δι' ἧς, ὡς λύχνος ἐκλάμπων ἐπὶ λυχνίας ἁγίας τοῦ ζωφωδῆς τῶν ἐν σκότει καθήμενων, καὶ τυφλῶν ἐρωτίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας αὐτῶν διανοίζαντες. Διὰ τοῦτο, τελαρρηνκότες πιστεύοντές τε τῷ θεῷ λογίῳ τῷ διαγορευόντι, (Ἐν καιρῷ οὐ δειλιάσει καρδίᾳ ἡδρασμένη ἐπὶ διανοίᾳ συνέσεως,) πείρα τε μαθόντες ἀκριβεῖς ὑμᾶς φύλακας εἶναι τῶν ἀποστολικῶν θησαυρῶν ἐξοστρακίσαντες ἀρτίως Ἀνθιμον τὸν πρόσχημα εὐσεβείας περιβυλόμενον, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἀρνησάμενον, τὸν τὴν ἀρμολογίαν αὐτῷ νόμον ἐξωθήσαντα, καὶ λαβὼν ἐτέρων κατατολήσαντα παρὰ τοὺς θείους κανόνας, γινώσκοντες δὲ καὶ τὸν θεοφύλακτον ἡμῶν βασιλέα, καθάπερ Χριστοῦ μαθητὴν δεδοκιμασμένην ἔχοντα ψυχὴν κοινῶν ὑμῖν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου τούτου γενόμενον, καὶ σπουδάζαντα μὲν ἐκ προικίων τῆς αὐτοῦ βασιλείας μέχρι τοῦ νῦν, τὸ τῆς ἐκκλησίας ἅπαν σώμα φυλάττειν ὑγιές, καὶ ἀκέραιον καὶ πάσης νότου αἰρετικῆς ἐλεύθερον, καὶ διὰ τοῦτο νομοθετῆται τὰς ἁγίας, καὶ ἱερὰς τέσσαρας συνόδους, ἐν ταῖς ὅτε δὴποτε γινομένης θείας μυσταγωγίας. μεγαλοφώνως ὑπὸ τῶν ἱερῶν κληρικῶν, ταύτας

Domino nostro, per omnia sanctissimo et beatissimo patri patrum archiepiscopo Romanorum et patriarchæ Agapito, ab episcopis Orientalis diœcesis, et ab his qui sunt sub sanctis locis Christi Dei nostri, nec nou ambasiatoribus et cæteris clericis in hac regia urbe congregatis.

Ex quo Christus Deus noster, pro debitis vobis præmiis propter ipsius in omni tempore, cum vera fiducia, sua invisibili ac terribili virtute divulgatam confessionem super venerabile caput vestrum requiescere fecit, cum sedem apostolorum vobis, pater beatissime, commisit, et firmavit super firmam petram pedes vestros, et direxit gressus vestros, et implevit os vestrum cantico novo hymno Deo nostro: speraverunt in Domino (Psal. xxxix), secundum psalmicum eloquium, clarificati a spirituali splendore vestro, per quem tanquam lucerna resplendens super sancto candelabro caliginem eorum qui in tenebris sedent, et cæcos illuminastis, et oculos mentis ipsorum aperuistis. Propterea confisi et credentes divino eloquio dicenti, In tempore non timebit cor confugiens ad intellectum: et experientia intellectus cognoscentes vos esse diligentes custodes thesaurorum apostolicorum, D exosavimus (a) modo Anthimum, habitum pietatis circumferentem, potentiam vero ipsius negantem (II Tim. iii); qui convenientem sibi sponsam dimisit, et aliam contra divinos canones accipere ausus est. Cognoscentesque et (b) Deo custoditum imperatorem nostrum, tanquam Christi discipulum, approbatam animam habere, et participem vobis hujus boni operis fuisse, qui a primordiis regni sui usque nunc studuit custodire omne corpus Ecclesiæ sanum et perfecte integrum, et ab omni morbo hæretico liberum: et propter hoc statuit quatuor sanctas synodos in divinis ac sacris initiationibus, quando fiunt, magna voce a sacris prædicatoribus prædicari; quæ fortifi-

(a) Forte, exsolvimus

(b) Sic mss. ubique.

κηρύττεσθαι, τειχιζούσας τῶν πιστῶν τὰς καρδίας, καὶ τὰς τῶν αἰρετικῶν συμπινοῦσας, ἐλπίζοντα δὲ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ οἰόμενον καθάπερ τοὺς ἐξ ἀπλότητος ὑπαχθέντας τῇ πλάνῃ εἰκὸς ἐστὶν ἐπιστρέψαι τῷ χρόνῳ, οὕτω καὶ τοὺς ταύτης εὐρετάς, μᾶλλον δὲ τοῦ διαβόλου μαθητάς, καὶ μηδέποτε τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινόντας, τὴν τῶν ἐξαρχῆς αἰρετικῶν ἐκβολὴν ὑπερτίθεσθαι (α). ὑπεκτίθεσθαι Hard.), δέσμεθα, μακκρωτάτοι, ἀναμνησάμενοι τὸν μνημονικώτατον, καὶ θεοφύλακτον ἡμῶν βασιλέα τῆς ἱερᾶς ἐκείνης φωνῆς λεγουσῆς, (Πάν δὲ βδέλυγμα ἐμίσησε κύριος, ὁ πρῶτον, καὶ μέσον, καὶ ὕστατον ἐστὶ Σευθῆς ὁ ἀλιτήριος, ὁ κατὰ Θεοῦ λαλήσας ἀδικίαν αἰε, ποτὲ μὲν τὰ Ἑλλήνων μυστήρια μνηθεὶς, καὶ ταῦτα τιμῆσας, ποτὲ δὲ τὰ Εὐτυχοῦς διδάξας, καὶ Μανη, ἐν ὧν δὲ τῷ βίῳ τῇ τῶν Χριστιανῶν πίστει φράσας ἐβρώσθαι, καὶ τὴν Νεστορίου τοῦ ἀνθρωπολάτρου προσηγορίαν, εἰς ἐφῶδιον τῆς ἀπάτης τοῖς ἐξ ἀπλότητος πρὸς ὑποδοχὴν ἔχουσιν ἔτοιμα τὰ ὅσα ἐπινοήσας· τὰ ἐκείνων εἰπὼν ἐναργῶς Νεστοριανούς τε καλέσας τοὺς τῶν ὁρθῶν δογμάτων καθηγητάς, οὐ φεισάμενος μήτε τοῦ βαπτίσαντος αὐτὸν, ἀναθεμάτῳ ἀδυνάμων πάντα τὸν κόσμον ἐπλήρῳσιν, ἀποφύνασθαι κατατολήσας αὐτὸς, ἐνδυνάμους κληρωσάμενος μετὰ τῶν προσχησάντων αὐτῷ τῆς χειροτονίας σκίαν κατὰ τῆς εἰρημίνης οἰκουμένης ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Χαλκηδόνι, καὶ τῶν ἱερῶν, καὶ θεοφιλῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐν ἁγίοις τὴν μνήμην πάπα Λέοντος τοῦ γενομένου φωστῆρος καὶ στύλου τῆς ἐκκλησίας, τοῦ στηριξάντος τοὺς πιστοὺς τῇ βασιλικῇ τριβῇ πορεύεσθαι, ὡς λείπεσθαι τὸ τῇ θεῇ γραφῇ ῥηθὲν, πληρωθῆναι ἐπ' αὐτῷ, « καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο. » Ὅθεν ἀπορροῦντες, πῶς ἂν αὐτὸν κύριος καλέσῃεν Ἑλλήνων ὁμότροπον. Εὐτυχοῦς ὁμόδοξον, ὁμότροπον Νεστορίου, ἐκ τῆς κυριωτέρας, καὶ ἐπισήμου προσηγορίας ὀνομάσσομεν, τὸ ἐνεῦθεν ὄργονον αὐτὸν σὺν ἀληθείᾳ τοῦ διαβόλου καλοῦντες. Παρέντες τοίνυν τὸ πλῆθος ὑπ' αὐτοῦ τολμηθέντων τὰ τε κατὰ τὴν ἐξῆς αἵματα τῶν ὁσίων ἀνδρῶν ἐκχυθέντα ὑπὸ τοῦ κατὰ φαρίαν ἐστασιασμένου ὑπ' αὐτοῦ Ἰουδαϊκοῦ συστάντος ὑπὲρ στρατεύματος, καὶ ἄλλα δὲ τῶν εἰρημίνων πολὺ χαλεπώτερα διὰ τὸ μῆκος τοῦ διηγήματος, ἱκετεύομεν, ἀγνώτατε, ἐπεὶ δὲ ἡ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, νῦν ἡμέρα σωτηρίας, ὁ βοῶμεν, βοήθησον ἡμῖν, καὶ ταῖς φονευθεῖσαις ὁσίοις ψυχαῖς, ἃς παρεστάμεναι νομίσαμεν νοητῶς, καὶ δεικνύναι ἡμῖν ὡς διὰ Χριστὸν παρεδόθησαν τῷ θανάτῳ, ὑπὸ τοῦ πολυκεφάλου θηρὸς, ἵνα μὴ καὶ αὐθις ἐκ τῆς φανερωθείσης πᾶσιν αὐτῷ μαγικανείας, καὶ Μανιχαϊκῆς πλάνης, ἥ θαρρῶν ὁ δειδαὶς οὗτος, κατετόλμων εἰς τὰς καθαρὰς βασιλείους εἰσδύναι αὐλάς, μηδένα τόπον ὀφείλων ἔχειν, ἢ τὸ βάραθρον εἰς κατύλμα ἀνατρέψαι, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὴν μετὰ τοσοῦτων κόπων, καὶ ἰδρώτων, ὑμῶν τε καὶ τοῦ φιλοχρίστου ἡμῶν βασιλέως φιλοτιμηθεῖσαν εἰρήνην, ταῖς ἀπαναχαχού τῶν πιστῶν ἐκκλησίαις, ἀπελαθῆναι σπουδάσατε πόρρω πον καὶ τῆς ἐσχαιτίας αὐτῆς, φεισάμενοι τῶν τὰς συνοουσίας πρὸς αὐτὸν ποιουμένων ψυχῶν, καὶ κοινωνουσῶν διὰ τῆς ἐντεῦξως τοῖς κατ' αὐτοῦ ἀναθε-

A cant corda fidelium, et hæreticorum compungunt, sperans ipse ex clementia secundam naturam suam, et putans, quod sicut eos qui ex simplicitate errore subducti sunt decet in tempore converti, sic et hujus inventores, imo diaboli discipulos, et nunquam veritatem agnoscetes, jactum (a) hæreticorum a principio præviare et præmeditari. Rogamus, beatissimi, rememorari memorato ac Deo custodito imperatori nostro illam sacram vocem dicentem : *Omni abominatorem odit Dominus* (Psal. c), quæ prima, media, et ultima est. Severus facinorosus, qui contra Deum semper locutus est iniquitatem (Psal. lxxii); et quandoque quidem Græcorum vanidicorum mysteriis imbutus, ipsa honoravit; quandoque vero Eutyches insaniam docuit, et in tota vita dixit bene valere fidei Christianorum; et appellationem Nestorii anthropolatæ, ad decipiendum eos qui in simplicitate paratas habent aures, suscipiendam excogitavit, evidenter illa illius dicendo; Nestorianosque vocabat magistros rectorum dogmatum, et nec illi pepercit qui baptizavit ipsum; invalidisque anathematibus implevit totum mundum, ac arroganter decernere ipse præsumpsit, et validiores sortitus est cum his qui adhærebant ei in ordinando σκίαν (b) contra predictam sanctam œcumenicam Chalcedonensem synodum, et contra sacras ac Deo dilectas epistolas sanctæ memoriæ Leonis papæ, qui fuit illuminator et columna Ecclesiæ, quique firmavit fidei ambulare in recta semita, sicque illud relinquetur divinæ Scripturæ dictum impleri : *et incidet in foveam, quam fecit* (Psal. vii). Unde dubitantes quomodo ipsum proprie vocemus, idem cum gentibus sentientem, ejusdem opinionis cum Eutychē, ejusdemque moris cum Nestorio, magis propria et insigni appellatione nominabimus ipsum ibidem, cum veritate organum diaboli vocantes. Prætereuntes igitur multitudinem eorum quæ præsumpta sunt ab ipso, et sanguinem sanctorum virorum in Eoa (c) effusum ab estasiamento Judaico (d), de fratria tunc sub ipso militante, ac alia multa difficiliora prædictis propter longam narrationem; supplicamus, sanctissime, cum nunc sit tempus acceptabile, nunc dies salutis (II Cor. vi), clamamus, adjuva nos, et sanctas animas occisas (Apocal. vi), quas spiritu astare cogitate, et ostendere vobis, quod propter Christum traditæ sunt mortui a bestia multi capitis, ne rursus ex sua omni-bus manifesta mangania et Manichæo errore, quo confidens iste iniquus ausus est intrare mundas regias aulas, cum nullum locum debeat habere, aut barathrum (e) conversandi ad destructionem. Et cum in præsentī pax donata sit omnibus fidelium ecclesiis cum tantis laboribus et sudoribus vestris, ac Deo amantissimi imperatoris nostri, parentes ipsi extremitati animarum facientium conventiones ad ipsum, et communicantium per interpellationem, anathematibus contra ipsum prolatis, studete longe expellere

(a) Hoc est, expulsio.

(b) Hoc est, qui umbram ordinationis illi commodaverunt contra, etc.

(c) Hoc est in Oriente.

(d) Hoc est, ab exercitu Judaico, per sodalitia confecto, tunc sub ipso, etc.

(e) Pro, nisi barathrum.

μασι τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἀποκήρυκτον, τὸν ἀναθέμασιν ἐγγράπτοις, καὶ διηνεκίσιν, ὑπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ ὕμῳ θρόνου, καὶ τοσούτων ἀρχιερέων, καὶ ἐν οὐρανῷ παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ἀγγέλων, κατὰκριτον ἤδη γενόμενον, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην καὶ θεῖαν φωνήν, μετ' ἐκδικίου τοῦ βδελυροῦ ἄλλου τοῦ Πέτρου, τοῦ καὶ τὴν ἐαυτοῦ προσσηγορίαν μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐρυθρίασαντος ψεύσασθαι τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ, καὶ τὰ τῆς ἀποστασίας κατ' ἐκάστην ῥήματα ἐβεβήσαντο· καὶ μετὰ Ζωόρα δὲ, τοῦ παντελῶς ἀμνήτου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, καὶ τάξεως, μετὰ δὲ παρόρησίας οὐκ ἴσμεν τῆς θείης χορηγουμένης αὐτῷ καταπατοῦντος τὴν κρατοῦσαν ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν τε, καὶ κατὰστασιν, ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν παρασυνάξεων, καὶ παραβαπτισμάτων ὑπ' αὐτοῦ τολμωμένων, οὗ τὴν συναγωγὴν, γύναϊα κώμοις, καὶ μέθαις, ἀσελγείαις τε, καὶ ἀκολασίαις ἐνδεδωμένα πληροῖ. Πείσαντες τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλεῖα, θήρας αἰμοδόρους, ἄρνασι μὴ συγχωρεῖν συναλλίξεσθαι, ἡκρινωμένον σαφῶς τὸ τῷ θεῷ Ἀποστόλῳ ῥηθὲν, «ὡς οὐδεμία μετοχὴ δικαιοσύνης, καὶ ἀνομιᾶς, ἢ κοινωνία φοιτῇ πρὸς σκότος, ἢ μερὶς πιστῇ μετὰ ἀπίστου.» Οἷα δὲ οἷα δεδραματούργηται νῦν καὶ παρὰ Ἰσακίῳ τοῦ Πέτρου, βουλομένου ἡμᾶς ἀδικουτὶ λέγειν, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ θεοὺς ἀπηλλάχθαι, διηγούμενους ἅ τας ἀνομίας αὐτοῦ χερσὶν ἐκείνος οὐκ ἔφριξε ὀρᾶν. Ἐν γὰρ καταγωγῇ τινὶ τιμίας εἰκόνης ἀνακειμένης τοῦ τῶν εὐσεβῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος σκήπτρων κρατοῦντος, ὥσπερ ἀμιλλώμενος ὁ προλεχθεὶς δεῖλαιος, καὶ ἀλάστορ ἀνὴρ, εἰ μὴ καὶ κατὰ τὸν ῥηθισμένον νεώτερον τρόπον βλασφημήσει τὸ θεῖον, ἀνατείνας τὴν βακτηρίαν, ἐν ᾗ τὸ ἄτιμον αὐτοῦ σχηματίζεται γῆρας στηρίζειν, πληρῶν τὴν πεπλανημένην ἐπιθεσιν, ἐμπροσθεν τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταγνωμένων ἀπάγεσθαι, ἔτυπεν ἀπειδὸς τὸ τοῦ εὐδοχρίστου βασιλικῶς ὁμῶμα, αἰρετικῶν ἀποκαλῶν τὸν ἡνωμένον οὕτω Θεῷ, καὶ φρουρούμενον ὑπ' αὐτοῦ, τὸ τῆς ἀληθείας φυλάττουσα κήρυγμα, καὶ οὐκ ἔπαυσε τὸν θυμὸν μέχρι τοσούτου, ὥς οὗ καὶ τὴν φέρουσαν τὴν περιανέξ ἐκτόπωμα συνδύνα διέρρηξε, καὶ μέρος κατέσχευεν ἐξ αὐτοῦ, ὃ καὶ πυρὶ παραδίδωκε. Τὸ γὰρ ὅλον ἀφανίζειν οὐκ ἔσχυσεν, φυλαχθὲν ὑπὸ τῆς προνοίας τοῦ κρείττους εἰς ἐλεγχον ἀκριβοῦς τοῦ φυσικοῦ τοῦδε τολμήματος, καὶ τοῦ μείζονος πάντων κατηγορήματος. Μάρτυρες ἑστήκασιν ἄνδρες, ὡς ἔγνωτε, ἀγιώτατοι, σαφεῖ τὴν ἀλήθειαν συνήγορον ἔχοντες. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐκ παραδόξου οἱ προῤῥηθέντες αἰρεσιάρχαι ἀνταλλαζόμενοι τὴν ὁρελουσαν αὐτῶν ἐκβολὴν γενέσθαι σὺν ἀτιμίᾳ, πρὸ χρόνου πολλοῦ τὶ ἐν τοῖς βασιλικαῖς ταμίαις οἰκίῃ παρήσιαν δεδόκασι τοῖς κατ' ἄλλον τρόπον Θεὸν ἀρνούμενοις, ἐγκαταλείψαντες αὐτοῖς πολλὰν νόμῳ ὀρθοδοξίας ἐπιπάσσαν, καὶ κινδυνεύουσιν οἱ πιστοὶ πανταχοῦ γῆς, μηκέτι ἐν ὁμονοίᾳ πορεύεσθαι ἐν τῷ ὄντι τοῦ Θεοῦ, ἐξάρτατε ταχέως ἀπ' ἡμῶν τοὺς πονηροὺς, προσενέγκατε συνήως ταύτην τὴν θυσίαν, τῷ θεῷ καὶ σωτῆρι ὑπὲρ τῆς φυλαχθησομένης ὑμῶν ἀγαθῆς ἀπολογίας ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει τῇ φοβερᾷ ἐλευθέραν παντὸς θεοῦ, καὶ τρικυμίας αἰρετικῆς, τὴν κρατοῦσαν εὐκοσμίαν ἐκκλησιαστικὴν φυλάξατε κατὰστασιν βεβαιούντες, καὶ αὐθὺς τὰς κατ' αὐτῶν πρῶν ἐξενεχθείσας ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ ὕμῳ θρόνου ἐνέσεμους, καὶ δικαίας, καὶ εὐσεβεῖς ἀποφάσεις εἰσηγούμενοι τῇ ἐνομοκράτῃ βασιλεῖ ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων

A ipsum pollutum, et abdicatum; qui anathematibus scriptis, et apertius ab apostolica sede vestra, et a tantis pontificibus, et in cœlo ab angelis electis suis jam condemnatus est; qui secundum evangelicam illam et divinam vocem cum iniquo et facinoroso alio Petro suo discipulo appellationem propriam usque nunc mentiri non erubuit, et verba apostasiæ quotidie locutus est: nec non cum Zoara, qui omnino divinam Scripturam, et omnem sacrum ordinem et missam ignorat: sed cum audacia (nescimus unde) sibi tradita pessundat ecclesiasticum ornatum atque statum, per conventicula et parabaptismata, quæ quotidie temerarie aguntur; ejus synagogam mulierculæ, comessionibus et ebrietatibus, luxibusque et adulterationibus deditæ implent. Persuasimus autem et piissimo imperatori nostro, non permittere aggregari bestias sanguinis edaces cum agnis, cum clare et aperte sciat illud divinum Apostoli dictum, quod nulla participatio est justitiæ ad iniquitatem, vel communicatio lucis ad tenebras, vel pars fidei cum infidei (II Cor. vi). At vero si ea quæ ab Isaacio Persa nunc perpetrata sunt, sine lacrymis dicere non valemus, non est possibile neque metum abjicere, si narrare volumus, quæ suis iniquis manibus facere non horruit. Nam in quodam diversorio reposita honorabili imagine præsentis piissimi imperatoris, prædictus scelestus et arrogans vir, tanquam certans ut secundum novioremodum dicendi blasphemaverit Deum, extendens baculum, in qua inhonoratam senectutem suam firmare fingit, implensque simulatum stellionatum in conspectu eorum qui ab ipso seducti sunt, percutiebat sine venia similitudinem Christo amantissimi imperatoris, hæreticum denominando sic Deo unitum, et ab ipso custoditum, et veritatis prædicationem custodientem. Nec a furore cessavit, donec divisit tunicam habentem nobilem effligem; et partem pro se tenuit, quam et igni tradidit; totum exterminare non valuit. Nam conservatum fuit a meliori [numinis] providentia in redargutionem manifestam et notam homicidialis temeritatis, et majoris omnibus accusationibus: testes fuerunt viri (sicut novistis) sanctissimi, manifestam veritatem advocatam habentes. Quoniam igitur præter opinionem hæresiarchæ submutaverunt dejectionem, quæ cum ignominia debebat esse, et ante tempus multum dederunt audaciam habitandi in regalibus cellis, his qui per alium modum Deum negant, multis designatis et annumeratis ipsis nomine fictæ orthodoxiæ; et periculum est fideles nunquam ambulare in domo Domini cum consensu, tollite a nobis cito malos; offert consuete sacrificium hoc Deo et Salvatori, pro conservanda nobis defensione in futuro tremendo iudicio; liberum ab omni timore, et hæretica trifluatione armatum, ecclesiasticum conservate statum confirmantes; rursusque suggerit justissimo imperatori nostro pias ac justas sententias contra ipsos prius ab apostolica sede vestra prolatas; statuendo illa impia scripta tradere igni, et habentes in publicum prodere, juxta imitationem eorum qui zelant

ἀσιβῆ συγγράμματα νομιθεῖσθαι πυρὶ παραδίδεσθαι, καὶ τοὺς ἔχοντας δημεύσει καθυποβάλλεσθαι, κατὰ μίμησιν τῶν τὰ Μανιχαῖκά κεκτῆσθαι ζηλούντων, καὶ τὰ Νεστορίῳ τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ τὰ Εὐτυχοῦς τοῦ παρόντος, καὶ Διοσκόρου τοῦ αὐτῶν πατρὸς, καὶ ὑπερασπιστοῦ. Οὕτω γὰρ τοῖς εἰς αὐτοὺς μάτην ἐλπίζουσιν, πᾶσα προσδοκία καταργηθήσεται. Ἀξιοῦμεν δὲ, ἀγνώτατοι καὶ τῇ κατὰ Ἀνθιμον θείᾳ καὶ ἱερᾷ ὑμῶν ψήφῳ, πέρας ἐπιτεῖναι τέλος, καὶ τοῖς πατρικοῖς ἡμῶν κανόσιν ἀρμόδιον, ἵνα πᾶν ἐκ τοῦ μέσου ἀνέλθῃ σκάνδαλον, καὶ ἀπὸ τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς τὸν κύριον, καὶ τὴν εὐκαίαν ζωνὴν ἀκοῦσθε παρὰ πάντων ἡμῶν φυλάξῃ κύριος τὸν θρόνον ὑμῶν, καὶ τοῦ φιλοχρίστου ἡμῶν βασιλέως, ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ, τὰ τοῦ Πέτρου μιμήματα σώζοντα, καὶ σώσαντα ἡμᾶς ἐκ τῶν θλιβόντων, καὶ τοὺς

A possidere Manichæa, et illa impii Nestorii, et Eutychis insensati, ac Dioscori patris et protectoris eorum. Sic enim evacuabitur omnis expectatio his qui frustra sperant in eos. Rogamus etiam, sanctissimi, finem perfectum imponere divinæ ac vestræ sententiæ, contra Anthimum, paternis vestris decretis convenientem, ut omne de medio exstinguatur scandalum a parvulis in Dominum credentibus, et optatam vocem audie'is ab omnibus nobis : Custodiat Dominus sedem vestram, ac piissimi imperatoris nostri, tanquam dies cœli; quæ Petri imitationes salvatis, et nos a tribulationibus salvastis (a), eosque qui nos adiunt confundistis.

B

ΥΠΟΓΡΑΦΑΙ.

Θαλάσσιος ἐπίσκοπος τῆς Βηρυτιῶν πόλεως ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Μέγας ἐπίσκοπος τῆς Βεργότιῶν πόλεως ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Γαβάλων ὑπέγραψα Συριεσί.

Διθέρμιος ἐπίσκοπος Μαριάμνης ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Χριστοφόρος ἐπίσκοπος Πορφυρεῶνος ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος Κορύκου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Δαυίδος ἐπίσκοπος Κερκινσίου ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος τῆς ποτε Βαροΐσου [Barcusorum Pagrasorum], νῦν δὲ Ἰουστινιανουπόλεως ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος ἐπίσκοπος Ἰωτάδης, ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Δόμνος ἐπίσκοπος Μαξιμιανουπόλεως ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ζωόρων ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Μάγνος πρεσβύτερος, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς κατὰ Θεοπόλιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἡράκλειος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀθανάσιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς κατὰ Τύρον ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Παῦλος ἀναγνώστης, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς ἐν Ταρσῷ ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Θωμᾶς διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς κατὰ Ἰουστινιανουπόλιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀγάπιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἱερᾶς πόλεως μητροπόλεως Εὐφρατησίας ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ὑποδιάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς κατὰ Βόστραν ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Τρόφιμος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχος τῆς κατὰ Σελεύκειν Ἰσαυρίας ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἀξιῶσας ὑπέγραψα.

SUBSCRIPTIONES.

Thalassius episcopus Berytiorum civitatis, supplicando subscripsi.

Magnus episcopus Berrhœorum civitatis, supplicando subscripsi.

Joannes episcopus Gabalorum, subscripsi. Syriace.

Ætherius episcopus Mariamnæ [Mariammes], supplicando subscripsi.

Christophorus episcopus Porphyriionis, supplicando subscripsi.

Archelaus episcopus Coryci, supplicando subscripsi.

Davithus episcopus Circesi [Cir ensii], subscripsi. Syriace.

Alexander episcopus quondam Vercusiorum [Barcusorum Pagrasorum], nunc vero Justinianopolitani, supplicando subscripsi.

Anastasius episcopus Jotapæ, supplicando subscripsi.

Domnus episcopus Maximianopolitanus, supplicando subscripsi.

Joannes episcopus Zoororum, supplicando subscripsi.

Magnus presbyter et ambasiator Theopolitanæ ecclesiæ, subscripsi.

Heraclius diaconus et ambasiator ejusdem ecclesiæ, subscripsi.

Athanasius diaconus et ambasiator ecclesiæ Tyri subscripsi.

D Paulus Lectorarius et ambasiator ecclesiæ Tarsi, subscripsi.

Thomas diaconus et ambasiator ecclesiæ Justinianopolitanæ, subscripsi.

Agapius diaconus et ambasiator sanctæ ecclesiæ sacræ civitatis [Hærapoleos] metropoleos Euphratensis, supplicando subscripsi.

Joannes subdiaconus et ambasiator sanctæ ecclesiæ de Bostra, subscripsi.

Trophimus diaconus et ambasiator sanctissimæ ecclesiæ Seleuciæ de Isauria, supplicando subscripsi.

(a) Vel salvat : et mox confundit.

Εὐσεβίου διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Ἀμι-
δαν ἁγιοτάτης ἐκκλησίας ἐπιστάμενος τὰ ἀνωτέρω εἰρη-
μένα κατὰ Σευήρου, Πέτρου, καὶ Ζωόρα, καὶ Ἀνθίμου
ὑπέγραψα.

Μάρκος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς ἁγίας ἐκκλη-
σίας Ἐμέσης, ὑπέγραψα.

Συμεώνος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Ἀγιο-
πολιν ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Σέργιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Πτολε-
μαΐδα ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Κόσμος μοναχός, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Ἀντά-
ραδον ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἰσαΐας διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ τὴν
Ἀρεθουσίων ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἰουλιανός διάκονος, καὶ ξενοδόχος τῆς Παλμυρέων ἐκ-
κλησίας ὑπέγραψα.

Ἰονάς διάκονος καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς Ἡλιουπολιτῶν
ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀβραμῖος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς αὐτῆς ἐκ-
κλησίας ὑπέγραψα.

Συμεώνος πρεσβύτερος τῆς κατὰ Κύπρον Κωνσταντίας
ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἀναγνώστης, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Σε-
λεύκειαν Συρίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Μαρτύριος ἀναγνώστης τῆς ἐν Βηρυτῷ ἐκκλησίας ἁγίων
ὑπέγραψα.

Ἀρσένιος ἀναγνώστης τῆς κατὰ Μαριάμην ἐκκλησίας
ὑπέγραψα.

Σέργιος πρεσβύτερος, καὶ περιουσιάρχου τῆς Γενδάρου
ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Συμεώνος διάκονος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως
ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς Και-
σαρείων ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος ὑποδιάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς Και-
σαρείων ἐκκλησίας Παλαιστινίων ὑπέγραψα.

Μωάννης διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Ἐλευ-
θερόπολιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Θεοδόσιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς ἐκκλησίας
τῆς Γαζαίων ὑπέγραψα.

Πάμφλος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Νεά-
πολιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Εὐνόμιος πρεσβύτερος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ
Πέτρον ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς αὐτῆς ἐκ-
κλησίας ὑπέγραψα.

Βίκτωρ διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου τῆς κατὰ Ἀρείο-
πολιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Φιλαΐμενος ἀναγνώστης τῆς Ταρσείων ἐκκλησίας, ἁγίων
ὑπέγραψα.

Καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώσιν τῶν λιβέλλων ὁ θεοσεβέστα-
τος ἀναγνώστης, καὶ νοταρίων σεκουνοκάριος τῆς πρεσ-
βυτέρου Ῥώμης προκομισίας τὸ ἄκρον τῆς γραφείσης παρὰ
Ἀγαπίτου τοῦ τῆς ἁγίας μεθῆνης συνοδικῆς ἐπιστολῆς,
ἀνέγνω διὰ Ῥωμαίων λέξεων τὴν δὲ ἑρμηνείαν ταύτης
ἀνέγνω Χριστιδωρος διάκονος, καὶ νοτᾶριος σηκρητᾶριος
ἐχουσιν οὕτως.

Eusebius diacon et ambasiator sanctissimæ ec-
clesiæ Amidanæ, sciens superius edicta contra
Severum, Petrum, et Zaoram, ac Anthimum, sub-
scripsi.

Marcus diaconus et ambasiator sanctæ ecclesiæ
Emisenæ, subscripsi.

Symeones diaconus et ambasiator sanctæ ecclesiæ
Nagropolitane [Ægyropolitane vel Areopolis], sub-
scripsi.

Sergius diaconus et ambasiator sanctæ ecclesiæ
Ptolemaidis, subscripsi.

Cosmas monachus et ambasiator sanctæ ecclesiæ
Antaradenæ, subscripsi.

Esaias diaconus et ambasiator Arethusianæ eccle-
siæ, subscripsi.

Julianus diaconus et hospitalarius ecclesiæ Palmy-
renæ, subscripsi.

Jonas diaconus et ambasiator Helenopolitane [He-
liopolitanæ] ecclesiæ, subscripsi.

Abraamius diaconus et ambasiator ejusdem eccle-
siæ, subscripsi.

Symeonius presbyter sanctæ ecclesiæ Constanti-
ensi in Cypro, subscripsi.

Joannes lector et ambasiator ecclesiæ Seleuciæ
Syriæ, subscripsi.

Martyrius lector ecclesiæ in Beryto, supplicandò
subscripsi.

Arsenius lector ecclesiæ Mariamniæ [Mariammes]
subscripsi.

Sergius presbyter et iustrator monasterii Sandari
[Gindari], supplicando subscripsi.

Symeones diaconus sanctæ resurrectionis Christi,
subscripsi.

Anastasius presbyter et ambasiator ecclesiæ Cæ-
sariæ, subscripsi.

Alexander subdiaconus et ambasiator ecclesiæ
Cæsariæ Palæstinæ, subscripsi.

Joannes diaconus et ambasiator ecclesiæ Eleuthe-
ropolitane, subscripsi.

Theodosius diaconus et ambasiator ecclesiæ Gæ-
zorum, subscripsi.

Pamphilus diaconus et ambasiator ecclesiæ Nea-
politane, subscripsi.

Eunomius presbyter et ambasiator ecclesiæ Petri,
subscripsi.

Anastasius diaconus et ambasiator ejusdem eccle-
siæ, subscripsi.

Victor diaconus et ambasiator ecclesiæ Areopoli-
tane, subscripsi.

Philumenus lector ecclesiæ Tarsenæ, supplendo
subscripsi.

Et post lectionem libellorum, Menas venerabilis
lector ac secundicerius notariorum antiquæ Rômæ
protulit actum synodalis epistole scriptæ a sanctæ
memoriæ Agapito, et legit per dictiones Latinas :
interpretationem autem legit Christodorus diaconus
et notarius secretarius, quæ sic habet.

APPENDIX.

EPISTOLA V^a.AD ANTHIMUM CP. EPISCOPUM¹.

Os'endit in Christo duas perfectas esse naturas; Anthimum contrarium asserentem damnans.

Agapetus Anthimo episcopo salutem.

Multo gaudio essem repletus², si te talem circa Ecclesie pacem et gloriosi-simi imperatoris atque populi doctrinam reperissem, qualem te in primordio esse audiui. Sed nunc, quia didicimus a reverendissimis fratribus, te contra statuta Patrum, imperatorem et reliquos populos docere, ita ut negata humanæ carnis³ atque animæ veritate, tantum Dominum nostrum Jesum Christum unius asseras esse naturæ, tanquam Verbi deitas ipsa se in carnem animamque verterit, et tanquam concipi ac nasci, nutrirī et crescere, crucifigi ac mori, sepeliri ac resurgere, et ascendere in cælum, sedere ad dexteram Patris, venire ad judicandos vivos et mortuos, divinæ tantum voluntatis fuerit, quæ nihil horum in se sine carnis recipit veritate: quæ natura unita naturæ Patris, natura est Spiritus sancti, simulque impassibilis, simulque incommutabilis, sempiternæ Trinitatis indivisa unitas, et unius voluntatis æqualitas. Unde si aliquis male voluntatis homo, aut infidelis quisque desciscit, ne convincatur dentem passibilem sentire, atque mortalem, et tamen Verbi incarnati, il est Verbi et carnis unam ausus fuerit pronuntiare naturam, manifeste in apertam et Deo odibilem transit insaniam, qui mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, simulatorie credit omnia egisse, nec verum in ipso corpus, sed phantasticum ejus corporis speciem, oculis apparuisse cernentium. Quæ impietatis mendacia quoniam olim fides catholica detestatur, et talia assertionum sacrilegia concordibus per totum mundum beatorum Patrum dudum sunt damnata sentiis; non dubium est, eam nos fidem prædicare atque defendere, quam sancti apostoli docuerunt, et hactenus eorum suorumque successorum sequens sancta hæc Romana et apostolica Ecclesia doctrinam tenuit ac tenet, docuit et docet. Si quidam⁴ enim ita sunt obcecati, et a lumine veritatis alieni, ut Verbi Dei a tempore incarnationis denegent veritatem, ostendant in quo sibi Christianum nomen usurpent,

A et cum Evangelio veritatis qua ratione concordent, si per Virginis partum aut caro sine deitate, aut deitas est orta sine carne. Sicut enim negari non potest (evangelista dicente) quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1): ita negari non potest (beato apostolo Paulo prædicante) quod *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II Cor. v). Quæ autem reconciliatio esse posset, qua humano generi repropitiaretur Deus, si hominis causam Mediator Dei et hominum non susciperet? Qua vero ratione veritatem Mediatoris implet, nisi quia qui in forma Dei æqualis est Patri, in forma servi particeps esset et nostri, ut mortis vinculum unius prævaricationis contractum unius morte, qui solus morti nihil debuit, solveretur? Effusio enim justi sanguinis Christi tam fuit dives ad pretium, ut si universitas captivorum in Redemptorem suum crederet, nullum diaboli vinculum retineret. Quoniam (sicut Apostolus ait) *ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* (Rom. v). Et cum sub peccati præjudicio nati potestatem acceperint ad justitiam renascendi, validius factum est donum libertatis, quam debitum servitutis. Quam itaque sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt, qui in Salvatore nostro negant humani corporis veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, quo sanguine sunt redempti? *Quis est* (ut Apostolus ait) *qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suaviatis* (Ephes. v)? aut quod unquam sacrificium fuit sacratius, quam quod verus et æternus pontifex altari crucis per immolationem mors carnis imposuit? *In conspectu Domini pretiosa mors justorum fuit* (Psal. cxv); nullius tamen insontis occisio redemptio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas. De fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit, cum Filius hominis unus solus Dominus noster Jesus Christus, qui vere Agnus erat immaculatus, exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam suscitati. De quibus ipse dicebat: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* (Joan. xii). Fide etenim justificans impios, et creans justos, ad humilitatis retracta

¹ Hæc qua Anthimus de hæresi Eutythiana redarguitur, quæque Agapeto ascribitur, imposturæ suspicionem labrat. Nam cum Anthimus per litteras Severi, cum quo Constantinopoli diutius cgerat, de hæresi diffamaretur, homo callidus se juramento expurgavit, atque coram ipso imperatore professus est, se in omnibus assensurum iis quæ sedes apostolica sentienda proponeret. Accedit quod etiam ex falsa omnino consulum nota Justiniani quorundam cum Theodato* seu potius Theodoro collega detegitur impostura; cum reperitur ipsi epistola data calendis Maii anni 534, quo Joannes** prædecessor Agapeti adhuc vivebat. Imo ipse stylus ab aliis Agapeti epistolis longe diversus hanc epistolam alterius paren is

D sobolem esse satis indicat. Vide Baron. anno 533, n. 88 ***. SEV. BINIUS.

² Falsam hanc multa probant; neque enim tantum suspitione imposturæ laborat.

³ Hormisdas ep. 80.

⁴ S. Leo ep. 97 quod advertere debuerant Baronius, Binius, alique, ut monuit R. C.

⁵ Idem S. Pontifex eodem loco.

* Deodato habet c. Just.

** Obiit 26 Junii anni 533.

*** *Præcedens epistola, quod nec Baronius nec Binius animadvertunt, tota desumta est ex primo ac sec. capitulo epistolæ 97 Leonis pape I (Fermæ, dicendum erat regio collectoris, cujus est hæc observatiuncula.)*

participium, in illo acquirit salutem in quo solo homo se invenit innocentem, liberum habens per gratiam Dei de ejus potentia glorari, qui contra hostem humani generis in carnis nostrae humilitate congressus, his victoriam suam tribuit, in quorum cor ore triumphavit. Licet ergo in uno Domino Jesu Christo vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona sit, quæ inseparabiliter atque indivise habeat actiones communes, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates. Et sic veræ fidei contemplatione cernendum est ad quæ provehatur humilitas carnis, et ad quæ inclinetur altitudo deitatis: quid sit quod caro sine Verbo non agit (*Luc. 1*); et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia nec conciperet Virgo, nec pareret; et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret (*Luc. 11*): sine Verbi potentia non adorarent Magi puerum stella indice declaratum (*Matth. 2*); sine veritate carnis non juberetur transferri in Ægyptum puer, et ab Herodis persecutione subduci: sine Verbi potentia non diceret vox Patris missa de cœlo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite* (*Matth. 3*); et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ece Agnus Dei, ecce qui tolis peccata mundi* (*Joan. 1*): sine Verbi potentia redintegratio non fieret debiliū, et vivificatio mortuorum; et sine veritate car-

nis nec cibus jejuno, nec somnus esset necessarius fatigato: postremo sine Verbi potentia non se Dominus Patri profiteretur æqualem (*Joan. 1*); et sine veritate carnis, non idem diceret Pater se esse minorem (*Joan. 14*); cum catholica fides utrumque accipiat, utrumque defendat, quæ secundum confessionem beati Petri apostoli unum Christum Dei vivi Filium et hominem credit et Verbum. Christus vero Deus¹ noster ita inter Deum et hominem mediator apparuit, ut in unitate personæ copulata utramque naturam, et solita sublimaret insolitis, et insolita solitis temperaret. Quid igitur? Cum Christus sit Deus et homo², loquitur homo, et calumniaris Deo? Ille in se naturam commendat humanam, tu in illo audes deformare divinam. Gemina ergo est substantia Christi, divina scilicet, quæ æqualis est Patri; humana vero quæ minor est Patre. Utrumque autem simul non duo, sed unus Christus, ne sit quaternitas, non trinitas, Deus. Sicut enim unus est homo in anima rationali et carne, sic unus est Christus Deus et homo: ac per hoc Christus Deus, anima rationalis et caro. Christus in his omnibus. Christum in singulis confitemur. Deus te convertat in bonum, frater, et rectæ fidei normam te in omnibus tenere, et docere concedat. Amen. Data calendis Maii, Justiniano IV et Theodoro viris clarissimis consulibus³.

¹ S. Augustinus ep. 5, citatus a S. Leone ep. 97, Theodoro conc. Chalced., etc.

² Id. Aug. tract. 78 in Joan.

³ An. Chr. 534, cum Paulino consulatum gessit imperator, nec facti ulli nomen Theodati Gothorum tyranni præferunt.

ANNO DOMINI DXXXVII.

SILVERIUS PAPA.

Notitia (ex libro Pontificali).

Silverius^a natione Campanus, ex patre Hormisdæ^b episcopo Romano, sedit annum unum, menses quin-

que et dies undecim^c. Ille levatus est a tyranno Theodato sine deliberatione decreti. Qui Theodatus

^a Cum in fine anni Christi 536, Romani Agapetum papam mortuum esse cognovissent, Theodatus rex per vim et metum, ut ait Anastasius, intrusit Silverium Campanum. Hunc Romanus clerus a se antea improbatum paulo post recepit et approbavit, ut schisma evitaretur. Quo die et mense creatus fuerit non satis constanter affirmari potest, ut infra patebit. Dum hæc Romæ gererentur, Constantinoli ea conigerunt inter Augustam et Vigilium, quæ cap. 22 Breviarii sui Liberatus enarrat his verbis: *De Agapeti decessu audiens Romana civitas, Silverium subdiaconum, Hormisdæ quondam papæ filium, elegit ordinandum; Augusta vero vocans Vigilium Agapeti diaconum, profiteri sibi secreto ab eo fugitavit, ut si papa fieret, tolleretur synodus, et scriberet Theodosio, Alexandrino episcopo, Anthimo, et Severo, et per epistolam suam eorum firmaret fidem, promittens dare ei præceptum ad Belisarium ut papa ordinaretur, et dari centenaria septem. Libenter ergo suscepit Vigilium promissum ejus amore episcopatus et auri, et facta professione Romam profectus est, ubi veniens invenit Silverium papam ordinatum. Hæc Liberatus,*

Hujus temporibus Theodosius Alexandrinus episcopus cum sedisset annum unum et menses quatuor, in exilium missus est, eo quod concilio Chalcedonensi subscribere recusasset. Substitutus est ei Paulus episcopus orthodoxus, qui idem de homicidio accusatus, in exilium ejectus fuit, subrogato in locum ejus Zoilo. Sev. Bixius.

^b Haud dubie legitime ex præcedente legitimo matrimonio natus, alioquin ad tantam dignitatem plane inhabilis fuisset. Sev. Bixius.

^c Annis quatuor sedisse, et quantum inchoasse constabit ex tempore obitus infra.

Qui pauciores annos illi tribuunt tempus sedis ejus computant usque ad intrusionem Vigilii, sed absurde id faciunt, cum Silverius sede pontificia dejectus, et in exilium relegatus, usque ad consummatum martyrium verus et legitimus pontifex permanserit, actusque pontificios quos potuit exercuerit. Quomodo die aut mense anni quingentesimi trigesimi exitu creato Silverii contingerit, non facile quis definire poterit, propterea quod certus dies obitus Agapeti ignoratur. Vide Baron. an. 536, n. 122. Sev. Bixius.

corruptus pecuniæ dato, ^a talem t morem induxit A clero, ut qui non consentirent in ejus ordinatione, gladio punirentur. Sacerdotes quidam non subscripserunt in eum, secundum morem antiquum, neque de retum confirmaverunt ante ordinationem. Jam autem ordinato Silverio sub vi et metu, propter adunationem Ecclesiæ et religionis, postmodum subscripserunt presbyteri. Post menses vero duos, nutu divino exstinguitur Theodatus ^b tyrannus et levatur rex Vitigis. Eodem tempore Vitigis ambuavit Ravennam, et cum vi tulit filiam Amalasunthæ reginæ sibi uxorem. Ob hoc indignatus dominus imperator Justinianus Augustus ^c, quia reginam sibi commendatam occidisset Theodatus, misit Belisarium patricium cum exercitu, ut liberaret omnem Italiam a captivitate Gothorum. Tunc veniens patricius supra-scriptus in parte Siciliæ, fuit ibidem aliquantum temporis. Audiens autem quod Gothi sibi fecissent regem ^d contra vultu domini Justiniani Augusti, venit in partes Campaniæ juxta civitatem Neapolim, et cepit obsidere eam cum exercitu suo, quia noluerunt cives Neapolitani aperire ei. Eodem tempore pugnando patricius contra civitatem introivit, et ductus furore, interfecit Gothos et omnes cives Neapolitanos ^e, et misit prædam, ut nec ecclesiis parceret prædando, ita ut uxoribus præsentibus maritos earum gladio interficeret, et captivos filios et uxores nobilium exterminaret, nullis parcens, nec sacerdotibus, nec servis Dei, nec virginibus sanctimonialibus. Eodem tempore bellum fuit maximum ve-

niente Vitigis contra Belisarium patricium, et contra urbem Romam. Ingressus autem Belisarius patricius in urbem Romam quarto idus Decembris ^f, custodiis et munitionibus, vel fabricis murorum, ac reparatione fossati, circumdedit civitatem Romanam, et munivit. Nocte ipsa qua introivit Belisarius patricius, Gothi qui erant in civitate, vel foras muros, fugerunt, et omnes portas apertas dimiserunt, et fugerunt Ravennam. Et post colligens Vitigis rex multitudinem Gothorum regressus est contra Romam, ix kalendas Martias ^g. Et fixit castra ad pontem Milvium, et coeperunt obsidere civitatem Romanam. Tunc patricius Belisarius, qui pro nomine Romano erat, includit se Romæ intra civitatem. His diebus obsessa est civitas, ut nulli esset facultas exeundi, vel introeundi. Tunc omnes successiones (a) privatæ vel ecclesiæ, incendio consumptæ sunt, homines vero gladio interempti sunt. Quos gladius, gladius; quos fames, fames; quos morbus, morbus interficiebant. Nam et ecclesiæ et corpora sanctorum martyrum, exterminata sunt a Gothis. Intra civitatem autem grandis fames erat, ut aqua vendicaretur pretio, nisi nympharum remedium subvenisset. Pugnae autem maximæ erant contra civitatem. His diebus Belisarius patricius repugnando contra regem Vitigim vel multitudinem Gothorum, protexit Romanos, vel civitatem custodia sua liberavit, et nomen Romanum. Tunc obsessa est civitas annum unum, et portus Romanus a Gothis. Patricius vero Belisarius pugnando vicit Gothos. Et postmodum fugerunt Gothi successoribus Gothorum regibus parauisset. Sev. Binius.

^c Originem belli Gothici supra neci Amalasunthæ tribuimus ex Procopio.

^d Errat Anastasius. Nam post Neapolim occupatam Gothi a Theodato desciverunt, et Vitigim elegerunt, ut supra ex Procopio enarravi. Sev. Binius.

^e Procopius l. i. de Bello Gothorum scribit Belisarium Neapolim deditione accepisse, ideoque cives ejusdem urbis humaniter tractasse. Verum a majoribus invenimus traditum eundem Belisarium ob nimiam cædem ibidem perpetratam a Silverio Romano pontifice, cum Roma potitus est, acriter fuisse reprehensum, et poenitentiam agere compulsum, ut auctor Miscellæ Paulus diaconus testatur l. xvi hist. Sev. Binius.

^f Hac de re Evagrius lib. iv, cap. 18, hæc scribit: *Civitas Belisario sine pugna tradita est, et Roma de novo Romanis subjicitur post annos sexaginta, quibus ab Erulis et Gothis occupata fuisset, nono die Apellæ, hoc est ad quintum idus Decembris, undecimo anno imperii Justiniani: qui est annus Christi 537 post devictum ab Odoacre Erulorum rege Augustulum sexagesimus.* Sev. Binius.

^g Anno nimirum Christi 538, qua obsidione hoc mirandum est primo, quod integro anno obsidionis nunquam illo loco urbem expugnare conati fuerint, ubi murus ab alto divisus est, et quasi jam jam casurus deorsum inclinabatur. Secundo magis mirandum est, quod hostes Romanæ Ecclesiæ Ariani nihil contumeliæ aut damni intulerint ipsis apostolorum basilicis extra urbem positis: sinentes illic catholico ritu, teste Procopio, libere sacra peragi. aliter sane quam recentes hæretici nostri temporis, a quibus nihil prius cogitatum est unquam, quam ut sacra monumenta sanctorum Deo dicata incendiis et rapinis devastent et amoliantur. Sev. Binius.

(a) Ms. Luc. *Possessiones*.

^a Quod Anastasius hic scribit de simoniaco ingressu Silverii falsum esse colligitur: tum quod Liberatus qui his temporibus vivebat, adeoque majore fide dignus, verbis supra recitatis, ne verbo hujus rei meminit: tum maxime, quod Silverius sedis suæ iuvatori Vigilio in libello sententiæ quem de ipsius damnatione conscripsit, crimen simoniæ potenter obijciat, quod sane non ita libere egisset, si ejusdem criminis ipse reus exstisset. Sev. Binius.

^b Anno tertio Theodati regis, qui est Christi 537, occupata Neapoli nobilissima urbe Gothi Vitigim ducem exercitus et Palmatiam evocatum, virum strenuum, bellicis sudoribus ubique spectatum, regem acclamant, ideo quod Theodatus rex maxime ignavus, et de prodicione totius regni suspectus fuerit, cum nobilissimæ urbis excidium, totiusque Italiæ præsidium munitionum nequidquam curaret. Quod cum Theodatus damnatione alicujus malefici Judæi cognovisset, ex urbe profugus, dum Ravennam versus abiret, præventus a militibus quos Vitigis miserat, occisus est, cum regnasset annos tres, ut testatur Procopius. Vitigis Romam progressus filium Theodati regis Theodegischem ibidem projecit in carcerem. Ad conciliandos omnium animos dum litteras scripisset, atque Silverium papam cum toto senatu ad fidelitatem admonisset, relicto Romæ quatuor millium præsidio, ne a Belisario urbis obsidionem machinante intercluderetur, ipse cum toto suo exercitu urbe egressus, vicinorum Gothorum auxilium imploravit. In rebus Belisarius urbem obsidione cinxit, quam Romani metuentes, ne paterentur ea quæ passi erant Neapolitani, suasu Silverii pontificis Belisario se dederunt. Claves portarum, vinctumque Leuderem ducem Gothorum, qui capi quam turpiter fugere malebat, tanquam insignia victoriæ Belisarius Constantinopolim misit. Ita urbs Roma Romanis imperatoribus restituta fuit, cum annis sexaginta Odoacri Erulorum, Theodorico, ejusque

Ravennam post annum unum. Eodem tempore tanta fames fuit per universum mundum, ut Datus episcopus civitatis Mediolanensis relatione sua hoc evidenter narraverit, quod in partibus Liguriæ mulieres filios suos comedissent penuria famis, de quibus retoluit ex ecclesiæ suæ fuisse familia. Eodem tempore ambulavit patricius Belisarius Neapolim, et ordinavit eam, et postmodum venit Romam; qui susceptus est a domino Silverio benigne. Et abiit Belisarius patricius in palatium Pincianum (a) vi Idus Maias, indictione xv. Tunc erat Vigilius diaconus apocrisiarius Constantinopoli. Dolens autem Augusta pro Anthimo patriarcha, quod depositus fuisset a S. Agapeto papa, quia hæreticum eum reperisset, et in loco ejus constituisset Mennam servum Dei; tunc Augusta consilio usa^a eum Vigilio diacono misit epistolam Romam ad Silverium papam, rogans et obsecrans: Ne pigris ad nos venire, aut certe revoca Anthimum in locum suum. Et eum legisset B. Silverius litteras, ingemuit, et dixit: Modo scio quia causa hæc finem vitæ meæ adducit. Sed beatissimus Silverius fiduciam habens in Deo et B. Petro rescripsit, dicens: Domina Augusta, ego rem istam facturum nunquam ero, ut revocem hominem hæreticum in sua nequitia damnatum. Tunc indignata Augusta misit jussiones suas ad Belisarium patricium per Vigilium diaconum, ita continentes: Vide aliquas occasiones in Silverium papam, et depone illum de episcopatu, aut certe festinus trans mitte eum ad nos. Ecce ibi habes Vigilium archidiaconum et apocrisarium nostrum charissimum, qui nobis pollicitus est revocare Anthimum^b patriarcham. Tunc suscipiens jussionem Belisarius patricius, dixit: Ego quidem jussionem facio, sed is qui interest in nece Silverii papæ, ipse reddet rationem de factis suis Domino

A Jesu Christo. Et urgente jussione exierunt quidam falsi testes, qui dixerunt: Quia nos multis vicibus invenimus Silverium papam scripta hujusmodi mittentem ad regem Gothorum: Veni ad portam, quæ vocatur Asinaria juxta Lateranas, et civitatem tibi tradam, et Belisarium patricium. Quod audiens Belisarius, primo non credebat; sciebat enim quod perinvidiam hæc de eo dicebantur. Sed dum multi in eadem accusatione persisterent, pertimuit. Tunc fecit Belisarius patricius B. Silverium papam venire ad se in palatium Pincis, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum. Ingressis itaque Silverio cum Vigilio solis in Mausoleo, Antonina patricia sedebat in lecto, et Belisarius patricius sedebat ad pedes ejus. Et dum vidisset eum Antonina patricia, dixit ad eum: Dic, domne Silveri papa, quid fecimus tibi et Romanis, ut tu velles nos in manus Gothorum tradere? Et adhuc ea loquente, ingressus subdiaconus regionarius Joannes regionis primæ (b) tulit pallium de collo ejus, et duxit eum in cubiculum; et exspolians eum, induit eum monachicam vestem, et abscondit eum. Tunc Sixtus subdiaconus regionarius regionis sextæ, videns eum jam monachum, egressus foras, nuntiavit ad clerum, dicens: Quia dominus papa depositus est, et factus est monachus. Quod audientes fugerunt omnes. Quem suscepit Vigilius archidiaconus, in sua quasi fide, et misit eum in exilium^c ad Pontianas, et sustentavit eum pane tribulationis et aqua angustie^d. (c) Qui deficiens mortuus est confessor factus. Qui etiam sepultus est in eodem loco, xii kalendas Junii^e ibique occurrit multitudo male habentium, et salvatur. Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrem, presbyteros 15 (d), diacones 5 (e), episcopos per diversa loca num. 19 (f). Et cessavit episcopatus dies sex (g)^f.

^a Hanc eandem historiam Procopius de Bello Gothico lib. i et Liberatus in Breviario cap. 22 recensent. Ea quæ ab Anastasio et Procopio prætermissa sunt videre poteris apud Liberatum allegato loco. SEV. BINIUS.

^b Adde promissionem duorum auri centenariorum, si remoto Silverio se Vigilium ordinari curaret. SEV. BINIUS.

^c Quod hæretica femina petierat, ambitiosus diaconus procurarat, Belisarius, Pilato deterior, impie ad eodum consummarat. Poenituit quidem Belisarium in Christum Domini manus sacrilegas injecisse, cum ad expandum facinus, et divinum nomen placandum, Romæ ecclesiam erigi curaret: sed quia suo ipsius testimonio edixerat futurum ut rationem redderet Christo Domino quisquis neci pontificis cooperaretur, accidit ut qui impia jussa Augustæ implebat, ne in feminæ offensam incurreret, exsequendo sacrilegum ab imperatrice mandatum, imperatorem sibi valde infensum reddiderit, meritoque et summa gloria ad summam miseriam et paupertatem dejici meruit. Quid Silverius exsul pontifex in Vigilium pseudopontificem, munera et officia veri pontificis usurpantem, constituerit, patebit infra ex epistola Silverii ad Vigilium. SEV. BINIUS.

^d Liberatus inquit Silverium duobus Vigilii defensoribus et servis traditum sub eorum custodia inedia defecisse. Hanc ob causam pestis, fames, et bella exorta fuerunt, de quibus Baronius anno 539. SEV. BINIUS.

^e Anno Christi 540. Nam anno Christi 539, mense Junio litteras dedit ad Vigilium. Unde si verum est, quod ait Anastasius, ipsum mense Maio diem obiisse, non alio quam 540 anno Christi eum defunctum esse affirmare necesse est. Unde constat quod supra dixi, eum quatuor annis et amplius fortasse ab obitu Agapeti lucusque sedem pontificiam tenuisse, ad consummatum usque martyrium: semper legitimum pontificem permansisse, eaque munia pontificis quæ potuit exercuisse, constat ex sententia e carceribus et vinculis illius in Vigilium pronuntiata. SEV. BINIUS.

^f Nisi dicamus Vigilium post obitum sanctissimi Silverii seipsum in ordinem redeiisse, sequē pontificatu, quem per intrusionem occupaverat, abdicasse, non video quia ratione post obitum Silverii sedes apostolica sex diebus vacare poterit. Valde itaque probabile est quod simul ac Silverium defunctum miracula edere audivit, seipsum sede apostolica abdicavit, ob simoniam, expulsi et occisi Silverii, contempti anathematis, crimina a se commissa, donec iterum secreta machinatione Belisarii universi cleri consensu egitime eligeretur. Baron. an. 540 num. 4, 5 et 6. SEV. BINIUS.

(a) Ms. Luc., v.

(b) idem, primæ regionis.

(c) Idem, in Pontas.

(d) Idem, 14.

(e) In eo em deest Diacones 5.

(f) Idem ms., 18.

(g) In eodem deest dies sex.

SILVERII PAPÆ EPISTOLÆ.

I EPISTOLA PRIMA SILVERII PAPÆ.

AD VIGILIUM PSEUDOPAPAM.

Vigilio ambitionem sedis apostolicæ et simoniæ crimen admissum exprobat, eumque sententia anathematis condemnat ².

Silverius episcopus Vigilio.

(a) Multis te transgressionibus irretitum sacerdotalis jamdudum novit generalitas: et quia, cruentis humano sanguine manibus decessoribus nostris pervicacia tua subripiens, leviticis præsumptis excubare ministeriis ³, plerique noverunt fidelium. Nam quia contra jura canonica temporibus sanctæ memoriæ Bonifacii papæ, ipso vivente, successor ejus designari conabar, nisi tibi amplissimi senatus obviasset justitia, tunc providentia pastoralis ac pontificali auctoritate [tua a pontificali honore] tua exsecranda jam debuerant auspicia detrueri. Sed dum parvum vulnus in te [ante] neglectum est, insanabile accrevit apostema: quod nisi ferro alterius abscindatur, fomentum sentire non potest [potes] medicinam: quippe qui nequissimi spiritus audacia ambitionis phrenesim concipiens, in illius apostolici medici, cui animas ligandi solvendique collata et concessa potestas est, versaris contumeliam, novumque scelus erroris in apostolicam sedem rursus niteris inducere, et in morem Simonis, cujus discipulum te ostendis operibus, data pecunia, meque repulso, qui, favente Domino, tribus jam jugiter emensis temporibus ei præsideo, tempora mea nitaris [niteris] invadere. Habeo ⁴ ergo cum his qui tibi consentiunt pœnæ damnationis [perpetuæ] sententiam, sublatumque tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce, sancti Spiritus judicio et apostolica a nobis auctoritate damnatus. Sic enim decet fidem sanctorum Patrum in Ecclesia servari catholica, ut quod habuit amittat, qui improbabili temeritate quod non accepit assumpserit.

Data octavo calendas Julii, principe Basilio ^a. Cælius Silverius papa urbis Romæ, huic decreto anathematis in Vigilio pervasore [Vigilium pervasorem] facio ad omnia statuta consensum præbens, subscripsi, pariter quatuor episcopi subscripserunt, id

^a Surrepsisse videtur adjecta nota consularis, quia tempore Silverii neque Belisarius, neque Basiliscus ullum consulatum egerunt, inquit ad oram Binii: verum mihi potius hæc arguere videntur impostoris audacem inscitiam qui Basilium anno 544 consulem celeberrimum duobus minimis annis præverterit. At de hisce Mercatoris aberrationibus chronologicis jam sæpius conquesti sumus. PHIL. LABBE.

^b Hæc epistola nomine Silverii ad Amatorem episcopum Augustodunensem, fortasse qui his temporibus sanctitate celeberrimus extitit, rescripta, ab aliquo otioso ex Anastasii scriptis consarcinata videtur. Nota consulum mendaci insignita a veritate historica valde abhorret, ut constat ex Liberato diacono hujus temporis scriptore fidelissimo. Indignum itaque judicantes, quæ sub ipsius Silverii nomine edatur, loco insolito, et inconsueta hac inscriptionis nota, eam hic exhibere placuit. SEV. BINIUS.

A est Terracinensis, Fundanus, Firmanus, et Minturnensis. Data ista chartula per Anastasium subdiaconum.

EPISTOLA AMATORIS,

EPISCOPI AUGUSTODUNENSIS, AD SILVERIUM PAPAM ^a.

Ad levandam inopiam exsilii mittit pontifici munuscula, petens de statu exulis certior fieri.

Beatissimo Silverio Amator episcopus.

A quibusdam, pater dilectissime, illis a partibus adventantibus audivimus vos a sede sancti Petri injuste pulsum, exsilio destinatum. Quod nimis grave ferentes, misimus parva munuscula, id est argenti libras triginta ad vestram vestrorumque sustentationem: quæ petimus, ut ita grato animo suscipiatis, sicut grata mittuntur intentione. Precamur quoque ut per vestram epistolam nobis remandare non dedignemini qualiter circa vos sit actum, vel modo agitur, ut certam rationem de vobis scire et fratribus valeam nuntiare. Quid enim putas de nobis fieri, pater summe, cum de summo pastore et vicario sancti Petri talia fiant? Vos tamen nolite multum tristari, sed confortamini semper in Domino: quoniam potens est divinitas ^a immensæ tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Ora pro nobis, beatissime papa.

EPISTOLA II SILVERII PAPÆ ⁷NOMINE CONFICTA AD AMATOREM ^b.

Amatoris charitatem laudat: quæ contra se acta sunt exponit. De falsis testibus contra episcopum non suscipiendis.

Dilectissimo atque amantissimo Amatori episcopo Silverius

O quam bona est charitas, quæ absentia per imaginem ^a, præsentia sibi in seipso exhibet per amorem. Divisa tangit [jungit], confusa ordinat, inæqualia sociat, imperfecta perficit. Quam recte prædicator egregius vinculum perfectionis vocat (*Coloss. iii*); quia virtutes quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen eas charitas ligat, ut ab amanti mente dissolvi jam nequeant. Hæc itaque virtute, frater charissime, plenum te reperio, dum non solum de

D Eandem quoque par erat inscriptionibus plurimis censuram ascribere, ut pretiosæ merces a viliibus *ὑποβολιμαίου* mercatoris centunculis separarentur. PHIL. LABBE.

¹ Suspectæ fidei epistolam cum alia probant, tum styli barbaries.

² Damnatio Vigili inscribitur in c. Justelli. Vide notas concilii Romani ii, sub Bonif. II.

³ Felix III, ep. 6 ad Acacium CP. ep.

⁴ Idem Felix III cit.

⁵ Hanc quoque suspectæ fidei censent viri docti, nec immerito, cum iisdem atque sequens vitii laboret.

⁶ Ennodius ep. 24 lib. iv.

⁷ Bar. Binio, aliisque execrata.

⁸ Greg. ep. 50, lib. iv.

(a) De hujus et sequentis epistolæ suppositione vide Pagium ad An. Ch. 539, n. 3 et 4.

me seiscitando et visitando curam habes, sed etiam A bonis tuis me fulcire et sustentare non desinis. Quanta autem mala in me peracta sunt, nec enarrare, nec scribere tibi per omnia possum. Ante omnia vero patricia infesta mihi erat¹, eo quod non restituere Anthinum dudum patriarcham Constantinopolitanum, quem sanctae memoriae Agapetus praedecessor meus suis meritis damnavit. Urgente quoque ejus jussione, exierunt quidam falsi testes, dicentes adversum me crimina, quorum nunquam particeps fui. Sed dum multi in eadem accusatione persistenter, timuit Belisarius patricius noster², et mandavit me ad se venire pacifice pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palatium Plucis³, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum et populum qui mecum veniebat, et nullum B permisit introire nisi me solum, et Vigilium diaconem meum. Me vero vi retento et ante praedictam patriciam deducto, miserunt in exsilium, in quo modo sustentor pane tribulationis, et aqua angustiae. Ego tamen propterea non dimisi, nec dimitto officium meum: sed cum episcopis, quos congregare potui, eos qui talia erga me egerunt, anathematizavi⁴, et una cum illis apostolica et synodali auctoritate statui, nullum unquam taliter decipiendum, sicut deceptus sum; et si aliquis deinceps ullum unquam episcoporum ita deciperet, anathema maranatha fieret in conspectu Dei et sanctorum angelorum. Similiter sanctorum Patrum roborantes decreta statuimus (licet saepissime jam statutum fuerit) nec falsos, nec inimicos suspectos accusatores vel testes C unquam super episcopos suscipi, eisque nocere nul-

latus posse: quia falsam aut suspectam, aut odiosam vocem, aut funestam, potius interdici quam audiri sanctis Patribus placuit. Summopere, charissime, tales cavendi sunt⁵, et avertendi atque rejiciendi, si nocentes apparuerint: quia non solum ecclesiasticae, sed etiam saeculi leges tales non suscipiunt, sed repellunt. Unde scriptum est: *Os impiorum devorat iniquitatem* (Prov. xix). Et Dominus per prophetam loquitur, dicens: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocenter agēs. Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris* (Psal. xvi). Et Apostolus inquit: *Pervertunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv). Idcirco, ut jam praebitum est, mali semper cavendi, et bonis atque benevolis est inhaerendum, ut periculum desiderii, quantum B possumus, devitemus, et ne pestis haec latius divulgetur, severitate qua possumus abscindamus: quoniam non temeritas intervenit praesumptionis, ubi est diligentia pietatis. Agat semper unusquisque vestrum hac informatione⁶, apostolica fultus auctoritate, juxta vires suas, et fraterna dilectione, ac sancta religione mores proprios conservare, et in communi alterutrum adjuvare, et in charitate permanere, et Dei voluntati indesinenter studeat inhaerere, ut simul laudantes Dominum, indefessas illi gratias semper agamus. Vale in Christo, charissime semper, et praedicta prout melius poteris, Domino opem ferente, adimplere, et reliquos fratres apostolica auctoritate informare studeto. Data ix kalendas Decembris, Justiniano quintum⁷, et Belisario [Vulsiario] viris clarissimis consulibus.

¹ Jussu Augustae Theodorae.

² Anastasius aut quis alius auctor pontificalis.

³ Alias principis, ut in c. Just.

⁴ Sent. illa in Vigil. lata merito suspecta, ut paulo ante observavimus.

⁵ Haec jam saepe saepius ab Isidoro in fictis epistolis decantata.

⁶ S. Leo ep. 2. 4. 92.

⁷ S. Bonifac. Mog. archiep. 17.

⁸ Consulium nota falsa.

ANNO DOMINI DXL.

S. LAURENTIUS NOVARIENSIS EPISCOPUS.

Notitia Margarini de la Bigne.

Hunc esse suspicor Laurentium priorem, qui ex D Novariensi factus sit Mediolanensis archiepiscopus vigesimus quintus, ad annum Christi 507, ejus encomia videatur celebrare Ennodius (a). In Dictione missa Honorato episcopo Novariensi in dedicatione basilicae Apostolorum. Qui etiam Honoratus administrato Novariensi episcopatu annis triginta octo (qui-

bus in Mediolanensi throno sede:unt post Laurentium priorem, S. Eustorgius ann. 7, S. Magnus, ann. 3, S. Datius ann. 22, S. Vitalis ann. 4, S. Auxanus ann. 2), ad archiepiscopatum Mediolanensem evectus sit, non ita multo ante Longobardorum in Italiam adventum.

(a) Veni, inquit, piissime Domine, etc., evocatus sanctorum sacerdotum merito, electi seorsim praesentis patris nostri Laurentii conscientia, qui tot plenus dotibus ad Ecclesiae fastigium crevit, quot fecissent singula singula quaeque pontificem in quo vernal boni

operis princeps et honestatis mater verecundia, religionis sanctae nutrix patientia, Deum semper placatura pietas, et quae Ecclesiasticis membris non sermone vitae instituta tribuit sed exemplis, etc.

S. LAURENTII

HOMILIÆ

(ex Biblioth. PP. Lugd.)

HOMILIA PRIMA

De pœnitentiâ.

Duo sunt tempora ab Altissimo præstituta, in quibus datur duplex hominibus remissio peccatorum. Est namque remissio publica et est remissio privata. Publica tempus suum habet, privata suum exercet tempus. In publica fons est indulgentiæ, in privata fructus est pœnitentiæ. In illa donum Dei, in ista labor hominis. In illa baptisma, in ista pœnitudo. Et quæ sunt ista tempora debent agnosci. Tempus primum est ab Adam usque ad Christum. Tempus secundum est a Christo usque ad consummationem sæculi. Hæc sunt duo tempora. In primo quid est? Peccatum Adam, quod Christus solvit. In secundo? quid? peccata propria, quæ labor hominum et sollicitudo exstinguit: illud generale est, hoc speciale. Adverte quod dicitur: Peccatum Adam quod in filijs ejus permansit, divina clementia abstulit. Sarcinam illam in se suscepit Salvator, et evertit: quando? In primo tempore. Ubi? In fonte baptismatis, fluvioque Jordanis. Ibi clamabat Baptista, digitoque ostendebat cœlestem Principem, dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. 1). Peccatum mundi quid est? Delictum Adam per traducem seminis ad filios devolutum. Agnus igitur Dei Christus; tinctus in flumine, tollit noxiam sarcinam a Patre in filios derivantem. Nefas illud pessimum, a serpente suggestum, in fonte intinxit, in flumine abolevit, in carne cremavit. Tulit debitum unius, et donavit indulgentiam cunctis. Caput curavit et sana sunt omnia membra. Verum ab hoc fonte vel indulgentia generali aliud jam exoritur tempus: commissa peccata non aqua delet, sed pœnitendo remittit. Et hoc tempus utrumque psalmista David in quinquagesimo psalmo notavit. Primum tempus posuit, ubi per Christum loquitur in persona Adam. Et quid dicit? *Incerta, inquit, et occulta sapientiæ tuæ manifesta mihi*. Et quæ sunt ista? Incertum fuit salvari Adam lapsum in mortem, sed manifesta facta est, et redemptio ejus in carne et remissio ejus in aqua, vidi in spiritu quomodo clementia tua missa per unigenitum, et patrem recepit de crimine, et filium donavit salutis. Ecce incerta sapientiæ tuæ, quæ mihi tua dignatio revelavit? Quid ergo Adam? Ipse est qui per Christum exsultat in David dicens: *Domine, asperges me hyssopo, et mundabor* (Psalm. 51). Culpa enim mea me obruit, imo crimen prævaricationis fœdavit. Sed, *asperges me hyssopo*, id est aqua viva, *et mundabor*. *Asperges me aqua Filii tui sacro sanguine mixta, et mundabor*. *Lavabis me, et super nivem dealbabor*? Lavabis me in illo venturo fonte et mystico flumine in quo, non solum crimen meum exstinguetur, sed et candor meus quem receperurus

A sum, etiam super nivem excellet. Futurum est Genitor, ut mittas Filium tuum unigenitum, qui auferat malum de mundo, quod per me introductum est, et non fraudentur filii in facinore patris. Ille aperiet viam salutis, ille reserabit remissionem fontis, et crimen meum abolebit in aqua et Spiritu. Asperget me gratiæ suæ guttis, et mundabor. *Lavabit me ignifero lumine, et super nivem dealbabor*. Hæc est primo tempore remissio generalis: videamus quid in secundo. Item Psalmi declarant: *Usquequaque lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me* (Ibid.), Ecce tempus, et tempus superius Adam, infer us David. Ibi lavacrum est aquæ, ubi dicit: *lavabis me et super nivem dealbabor*. Hic lacrymæ sunt pœnitentiæ, ubi dicit David, *usquequaque lava me ab injustitia mea et a delicto meo munda me*. Illud publicum, hoc privatum. Illud gratiæ, hoc clementiæ. Illud omnium, hoc singulare. Illud mysticum, hoc morale. Abluitur Adam corpore Christi, ut veterem abjiciat hominem et induat novum. Abluitur David in corde compuncto, ut reformet in se speciem quam crimen fuscavit. Ille renovatur in fonte, iste reparatur in fletu. Illum gratia curavit, istum genitus reformavit. Qui commissum suum hirsuto corpore dolet; et lugens peccati sui ante se pingit imaginem, ita asserens: *Usquequaque lava me ab injustitia mea*. Quare usquequaque? Quia iniquitatem meam agnosco, et delictum meum contra me est semper. Tanquam si ita diceret: *Sanaveras me, Domine, jam ante in patre meo Adam, quando membra illius in te suscepta tinxisti in fonte, abliti in flumine*. Liber existebam beneficio tuo, nec potui indultam mihi gratiam retinere. Iterum enim in me ipsum erravi. A patris delicto liber effectus, proprium comansi delictum, de publico ereptus labeo, privatum incurri. Non est jam fontis nec aquæ præsidium. Quid faciam, aut unde piabor? Nunquid mereor iterum indulgentiæ tuæ imbre perfundi, generalque lavacri flumine dilui? Absit. Non ego jam aquæ munus repetam quod abluí. Semel petam quod semel concessum est. Ex mea me inopia redimo, ex meo me labore perfundo. Est in me exiguus quidam humor, qui non me more torrentis infundit, sed modico sudore inrorat. Laboris mei me guttis abluí quero, verborumque scintillis virus in me conceptum exuri desidero. Usquequaque lava me ab injustitia mea: non jam aqua, sed opere lava me; non baptismatis fonte, sed pœnitentiæ rore. *Quia delictum meum contra me est semper*. Vidi me: cognovi factum meum, stat ante me delictum quod me deformavit. Usquequaque lava me ab injustitia mea, quia cognovi quod feci: quod ego cognovi, tu dignanter ignosce. Despice, inquit, ego inspicio. Sufficit me videre hoc. Tibi displicui: *averte faciem*

tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Quare? quia delictum meum contra me est semper. Scriptum est in corde meo, exaratum est sub oculis meis, fixum est in conscientia mea. Ablue, tu, quod ego scripsi, exime quod ego depinxi. Hæc in figura plorata sunt; hæc induxi in speculum quinquagesimi psalmi, in quo ad aspectum nostrum et primi temporis et secundi gemina imago resultat: primi in Adam, secundi in David. Licet ambo, sive Adam, sive David primi temporis spatio concludantur. Spiritus est sanctus qui loquitur in prophetis, et tempus utriusque a se distinguit, et prævaricationis venia signetur in Adam, penitentiae manus exsolvat in David; sermo namque propheticus, et præcedentem faciem temporis et sequentem depingit in psalmo. Vobis igitur (dilectissimi) sermo iste componitur, ad vos dirigitur ista assertio, Vobis hæc disputatio clarum profectum habitura ingeritur; in quibus calor fidei peccato forte interveniente perfrigit. Mens perditur obstupescit, spes depravata liquescit, omnisque futurorum intentio aporiata torpescit, dum secum unusquisque perpendit, sibi que reputat, ac intra se loquitur ita: Quid facturus sum modo, quid superagendum est mihi, aut quid restat sperandum? Redemptus fui, et factus sum servus; liber fueram, factus sum servus peccati; perdimi gratiam largitoris, amisi beneficium redemptoris; claro corpore egressus de fonte, cœnomeiterum immundo perfudi, limoque fœdavi. Purus de gratia Dei, factus sum de propria intemperantia perditus. Error meus de filio famulum, de intimo inimicum, de hærede exterum [Suppl. fecit]. Violavi symbolum meum, corrumptum pactum in ipso vestibulo fontis conscriptum. O quam infelix conditio! O quam miserranda consilia! Operibus diabolicis me renuntiaturum sponderam, et implere non valui! Malis quibus carui, in ipsis relapsus contaminor! Evangelicam tunicam rursus in pellicia commutavi. Stulam meriti, quam mundam texueram, labe vitiorum fuscavi, et novum hominem iterum vetustate contexi. Quid nunc requiro, aut quid exspecto adhuc: ubi quero fontem, aut ubi invenio baptisma? Nunquid est respectus ad aquam? nunquid recipiet me adhuc unda, ut me reformet in utero aquæ et pariat innocentem? Aut forte querere debeo adhuc dexteram sacerdotis, quæ me mergat in fontem; et inde iterum purificet! Hæc tecum loqueris; tu hæc tecum tractas, consciens tui onere prægravatus! Sed quæ sunt hæc verba tua, O homo, cognosce te esse imaginem Dei. Sapientem te fecit Deus, providum animo, mente mysticum, sensibus sublimem, et vult te non perdere sed salvare; non perimere, sed protegere: quare tu desperas, quando ille non despicit? Conscientiam tuam formidas, et ad caput indulgentiæ non festinas? Quid putas esse fontem qui concepit, aut quid astimas esse undam aquæ quæ te peperit? Nunquid aqua est media, aut unda in causa? Absit! sed discite mysterium. Prudentia tua fons, et in te intellectus tuus aqua est inundans, habens aspectum cordis, ut videas temetipsum. Ac-

cepisti mentem altiora petentem; sta in altitudine mentis tuæ quasi imago Dei, et de speculo hoc dei-fici operis profunda rimaberis. Habes arbitrium et sensum de Deo concessum. Delibera apud te, cum sis imago Dei, quomodo non possis exstingui. Si est in te prudentia, si habes consilium, et proprium mentis arbitrium, Deus in te est. Ipse tibi erit penitentia, et fons et baptisma, et remissio, qui nunquam in te nec desinit nec deficit. Quid ambiguus æstuas: quid resolveris animo, et inter ineptia tædia conscientiae tuæ fatigatus torpescis? Peccasti post fontem, lapsus es post baptismum, fecisti crimen post indulgentiam generalem: quid nunc? perit jam spes? nunquid intercepta est retributio? Non est ita homo! Quid circumducere? signum accepisti de fonte, non desperationis sed miserationis, non deflectionis sed remissionis, non ut unquam desperes. Signum acceperunt Iudei: quale? circumcissionis. Signum acceperunt et Christiani: quale? miserationis. Ecce signum in Iudæis: circumcisio carnis; in Christianis circumcisio cordis. Sed satis hæc illa præstantior. In illa sanguis incisionis, in hac aqua remissionis. Ibi plaga carnis, hic palma pietatis. Ibi observantia rigida, hic indulgentia regia. Et hoc utrumque signaculum Christus pendens in patibulo prænotavit, quando de vulnere suo et aquam eduxit et sanguinem (Joan. xix). Ut sanguinis signaculum daret Iudæis, aquæ vero indicium gentibus Christianis. Signum ergo tu accepisti de fonte, non Iudaicum sed evangelicum. Ex illa die illaque hora qua egressus es de lavacro, ipse tibi es fons jugis et diuturna remissio. Non opus habes doctore, non dextra sacerdotis. Mox ut ascendisti de sacro fonte, vestitus es veste alba, et unctus es unguento mystico: facta est super te invocatio, et venit super te trina virtus, quæ vas novum hac nova perfudit doctrina. Exinde te ipsum statuit tibi iudicem et arbitrium; deditque tibi notitiam ut possis ex te discere bonum et malum; id est inter meritum et peccatum. Et quia non poteras, manens in membris corporisque compage, liber exis ere a peccato, immunitusque esse a roxa, post baptismum remedium tuum in te ipso statuit, remissionem in arbitrio tuo posuit, ut non queras sacerdotem cum necessitas flagitaverit; sed ipse jam, ac si scitus perspicuusque magister, errorem tuum intra te emendes, et peccatum tuum penituntia ablueas. Itaque desinat duritia, cesset desperatio, desinat ignavia; fons nunquam deficit, aqua intus est, ablutio in arbitrio est, sanctificatio in solertia est, remissio in rore lacrymarum. Nolite solvere in segnitiam: fons est in homine conservatus perpetua penitudo. Ibi est penitentia ad vocem Baptistæ, qui sic vociferatur in eremo, et penetrabili clamore desertas hominum mentes exaggerat dicens: *Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum colorum* (Matth. iii).

Nemo potest superni imperii habere apicem, habere fastigium, nisi fuerit penitentiae suffragio fultus. Ad regni superni penetrabilia non pervenit quis-

quam, nisi egerit pœnitentiam. Repetit adhuc Baptista : *Ego (inquit) baptizo vos aqua in pœnitentiam, sed alter est post me veniens, qui vos baptizabit in Spiritu sancto et igni. Noli tu jam querere neque Joannem, neque Jordanem : ipse tibi esto Baptista. Pollutus es post lavacrum, vitata sunt viscera tua, contaminata est anima ? tinge te in aqua pœnitentiæ, abluet te abundantia lacrymarum, exuberet fons compunctionis in extis tuis : exundent aquæ vivæ in fibris tuis. Para te venienti Domino, et ipse te baptizabit in Spiritu sancto et igni, habens ventilabrum in manu sua (Ibid.) : quod est inspectio vel ponderatio pœnitudinis ac peccati. Ipse perpendit in te utrumque pondus, ipse inspicit in te molem et molem : unam pœnitentiæ, et unam pestilentia. Et pœnitentiæ quidem fructus, ac si triticum, congerit in tuum profectum ; peccata vero tua, quasi pestilentia paleas, comburit igni inextinguibili (Luc. iii). Hæc est privata remissio, intimo corde provocata, et pœnitudine acquisita. Multa sunt repetenda, plurima replicanda. Genus hominum fragile est, et lubrico semper gressu incedit. Natura corporalis obnoxia est rebus contrariis : passionibus etenim diversis ac vitiis subiacet : nec tantum de propria puritate, quantum de divina pietate dirigitur. Et, si hodie quis confidat de merito, de robore animi, de vigore viscerum, crastino fallitur ac decipitur. Sic enim protestatur Apostolus dicens : *et qui se putat stare, videat ne cadat (I Cor. x)*. Carcer est vero qui animæ fortitudinem premit et claritatem contaminat. Laqueus est semper imminens jugiterque insidians ; laqueus est pestifero lapsu protensus in via. Et inde est quod clamat propheta : *In via hac qua ambulabam, occultaverunt laqueum mihi (Psal. cxli)*. Et iterum : *Juxta semitam, scandalum posuerunt mihi (Psal. cxxxix)*. Implicatur plerumque anima in hoc corporeo laqueo, et si velit, et si nolit, nec liberatur sponte, priusquam divino suffragio per pœnitudinem supplicans, ut ait iterum propheta : *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captione dentibus eorum : Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, adjuvante Domino, et nos liberati sumus (Psal. cxxii)*. In laqueo hærebat anima : erepta est non suis viribus, sed divino præsidio. Et quis est iste laqueus, nisi caro quæ animam in proposito suo bene currentem vexat semper, carpit jugiter, capit frequenter ? est enim unus stimulus per membra insidians. Dico, quomodo in oculis est laqueus gravis. An non cognovisti quemadmodum anima (non dicam, sæpe, sed semper) captivatur in aspectu ? Unde avaritia insidiatur, unde libido incenditur, nisi de corporali aspectu ? Vidisti laqueum fortem ! nec immerito scriptum est : *Nequius oculo quid est factum in homine (Eccli. xxxi)* ? Et iterum : *Intrabit mors per fenestras (Jer. ix)*. Et lingua tua laqueus est insanabilis ; spargit enim venenum maledictionis, blasphemie, susurationis, detractionis ; et non solum corda, sed etiam exulcerat animam. Et inde est quod obsecrat ille præsul pœnitentiæ dicens : *Pone, Domine custodiam**

*ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. Nec minus interserit alter : quis dabit cogitationi meæ flagellum, aut quis imponet super labia mea signaculum ? certe ut tunc loquar quando non est tacendum, et quod prompserit lingua non mordeat, sed nutriet animam ; sonabit vox adversa in auribus, et homo interior stimulator in ira, concitatur in cæde. Vides quia et in auribus laqueus permanet ? et inde illa Scripturæ commonitio sonat : *Sepi aures tuas spinis ; noli audire linguam nequam (Eccli. xxviii)*. Laqueus est in manibus : ut dictum est : iniquitatem manus vestrae concinnant. Et iterum : *Ut quid mihi jejunastis quando subditos vobis compungitis, et percussitis pugnis humilem (Isai. lvi)* ? Quid dicam de noxio pedum incessu, cur-que cruore infecto, ut est illud : *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem (Psal. xiii, Rom. iii)*. Has namque insidias corporales, hos laqueos singulorum membrorum de corpore eruendos, sententiis suis decernit Salvator : *Si oculus tuus dexter, si manus tua vel pes scandalizat te (Matt. v ; Marc. ix)* : id est animam tuam divina desiderantem, cœlestia cogitantem, depravant. Si laqueis suis te implicant, aut fraude sua nituntur visus eruere : absconde non manum aut pedem, sed pestilentiam tibi per hæc membra morbumque illatam. Quamobrem dictum est : *Si oculus tuus dexter te scandalizat, si manus dextera vel pes : nisi quia omne quod bonum est dextrum dicitur, similiter malum appellatur sinistrum ? Et est pars dextra, et est pars sinistra. Dextra suos retinet probatos ; sinistra suos æque reprobatos. Ad dextros quid dicit Christus ? Venite, benedicti Patri mei, possidere regnum paratum vobis ab origine mundi (Matt. xxv)*. Quid ad sinistros ? *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum. Vides quanta distensio est in sinistro et dextro ? quid igitur si oculus tuus dexter scandalizat ? disce quid est quod quando committis peccatum, oculo tibi ministrante, dux te et dextrum videtur. Et dextrum hoc tunc corrigitur in sinistrum, quando residente Domino et discutiente peccata cœperis inter multos alios et ipse audire : discedite a me, maledicti, peccatores injusti, in ignem æternum. Scandalizavit te oculus, subripuit, delinquis, per visum te implicavit ? erue eum. Quid jubet eruere ? oculum, an peccatum ? Oculum suggerentem commissum. Nunquid oculus peccavit quia vidit ; an magis animus deliquit quia concupivit ? Caterum si per cuncta peccata vel scandala non animi cupiditas reprimenda est, sed effodiendus est oculus quia vidit, nullus jam habiturus est oculos.**

Non est quisquam (ut arbitror) cui oculi remanebunt, quia non est inter mortales qui non concupiscit, aut scandalizatur, aut peccat. Homo, inculpaveris oculum ad gratiam tibi concessum, cujus beneficio lumen vides ? ornatus est capitis, speculum est membrorum, totiusque corporis fenestra gratissima ! Noli hunc inculpate quia cernit, sed inculpa quæ cernit ; sed inculpa tibi ipsi, quia concupisti ! Erue, non oculum de capite, sed errorem de corde ; evelle, non aspectum corporeum ;

sed concupiscentiæ crimen : non est iustum oculum dolere, sed crimen evellere. Dexter fuit oculus quando tibi obduxit scandalum : hoc est quod dicit quando te inquinavit et polluit. Sed erue cum contraria fortitudine. Noli te vulnerare cogitare, sed ad vincendum te præcinge. Esto armiger poenitentiae, et protinus evertes peccatum. Dulce fuit vitium cum delectavit animam ; sed fiat tibi nunc dulcior poenitudo, quæ non solum delectet, verum etiam nutriat animam. Concupisti malum, vicit te cupiditas, perpetrasti nefas ! erit animus tuus dexter oculus, id est dulcedo peccati. Erue oculum istum, sinistro conspectu consertum, qui te non illuminat, sed contenebrat, et de dextro transfert te in sinistrum. Sed dicis : malum hoc quod asseris a me extirpandum, oculus iste nefandus, intus est ! Non videtur in pectore, habetur in corde conscientiae fixus, quali arte valebo eum eruere qui nec manu contingi potest, nec digito erui aut evelli ? Vis ostendam tibi manum, et digitum, et artem qua possit evelli ? Quando percussisti pugnis humilem, induxisti in te peccati oculum, quando portexisti manum tuam ad sublevandum humilem, ad satiantium inopem, ernisti de corde tuo nequitiae oculum qui te scandalizavit. Vides quali manu, digitoque et arte noxius ille evellitur oculus qui de dextro dirigit in sinistrum ? Dulcia sunt vitia dum in actu sunt, sed sunt protinus amara post actum. *Mel*, inquit, *sitiat ex labiis meretricis* (Prov. v), et hoc dulce. Ad tempus quidem ungit gulam, impinguat fauces, novissime vero convertitur in amaritudinem felis ; et quod fuit dulce ad tempus, fit amarum in fine. Festina igitur, et ne tardus existas ad corrigendum te de sinistro in dextrum. Cecidisti per oculum : contaminavit te aspectu suo ? abluit te aqua sua. Induxit in te laqueum ? eruat te de laqueo : habet enim in se magnum lacrymarum auxilium. Impulit te obscenis sordescere actibus, turpique mucrone caput absceidit, id est avaritia aut libidine ? Age, tu exerce te contra talem oculum ; erige te contra aspectum tuum, agita cordis tui venas quæ tendunt ad oculum, et dic illi : Oculi, ad te recurro, tibi imputo ! exue quod implicasti. Tu me vulnerasti, tu me sana ; tu me polluisti, tu me purifica : abluere quod inquinasti, erige quod elisisti, corripe quod evertisti, absolve quod per scandalum obligasti. Tu vidisti, ego concupivi ; tu inspexisti et ego peccavi. Vidisti aurum, vidisti possessiones aliorum et prædia : cæcavit ambitio. Cœpi velle quod meum non erat, cœpi auferre aut argumento invadere aliena. Tali me scandalo obcæcasti. Quid dicam de feminea specie, quantum intuendo eam collapsa est anima, effeminata sunt viscera, et quasi concupiscentiæ sagitta percussus de quodam præcepto corruvi ? Da modo liquorem tuum, et dele peccatum meum. Irriga me imbribus tuis ? irruant aquæ tuæ et obruant crimina mea. Hæc loquere cum oculo tuo qui te scandalizavit. Præterea percipe te in futurum iudicium. Punge venam cordis tui poenitentiae stimulis, et de imo corde atque de intima mente educa aquam vivam in capite profluentem.

A Fiat caput tuum fons remissionis et fluvius indulgentiæ ; et exinde non solum per dexterum oculum, sed et per sinistrum gemini rivi currant, fluantque tibi ambo oculi pariter, san tatis rorem ac indulgentiæ imbrem. Vult enim indulgentissimus cognitor, ut fletus purget quod visus polluit, et quod scdavit cupiditas, reformet compunctio : ut eruas de corde pestiferum oculum plangens et ingemiscens et dolens sicut dolens Jeremias propheta, cum populum plangeret transmigratum, sic dicens : *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum* (Jer. ix) ? Et ille quidem populum deploravit captivum : tu autem ingemisce pro anima quam cupiditas violavit, et oculus dexter fecit degenerem. Sic eruendus est oculus, sic abscindenda est manus, vel noxia membra. Nam ubi avaritia, ibi manus dextra dentibus venenatis armata ut percutiat, ut affligat, ut auferat aliena. Ubi libido, ibi dexter oculus noxio aspectu armatus, qui modicum delectat et multum noceat. *Qui viderit* (inquit) *mulierem ad concupiscendum eam adulteravit eam in corde suo* (Matth. v). Vidit oculus, concupivit caro ? peccavit anima. Flevit iterum oculus ? abluta est caro, absoluta est anima. Avaritia infandum est vitium in hominibus : radix est una in præcordiis fixa ex qua pullulant omnia mala. Quid est avaritia ? *Cupiditas radix omnium malorum* (I Tim. vi). De ista radice exsurgunt mendacia, oriuntur perjuria. Qui enim est aut distractor, aut emptor ; qui lucri gratia habet de cupiditate tractatus, nonne plerumque pejerat, sæpe mentitur ? sine hoc vitio negotiator aut rarus aut nullus est. Et quid dico negotiatorem, impostorem usum commerciis ? Videamus quæ res facit prædones, aut unde erumpunt proditores. Nonne de avaritia prædo fuit rex Achab, quando per factionem dolosæ mulieris, falsa sub proditiōne justum trucidavit ut vineam ejus violentus invaderet ? Avarus fuit et Judas cum proderet Christum Judæis (Matth. xxvi), cum acciperet ab eis triginta argenteos. Tolle avaritiam et non est discordia ; aufer avaritiam, et solus amor regnat ; desinat avaritia, et cessat ambitio. Tolle cupiditatem, et nemo dicit : hoc meum, aut hoc tuum. Fraus inde germinat, dolus inde consurgit, factio inde concinnatur : iræ quoque, insidiæque, homicidia, bella ipsa, sive publica, sive intestina, cupiditatis et avaritiæ fructus sunt ; ut si quando vel armis vel argumentis, alter alterum vel superaverit vel truncaverit, res ejus velut victor diripiat suamque avaritiam suppleat. Et hoc est quod Scriptura testatur Apostolus, dicens : *Radix omnium malorum avaritia* (I Tim. vi). Disce diligenter quid sit in homine. Duas habet in se duorum malorum fixas radices ; quibus repugnando intra vexatur et carpitur. Et quæ sunt istæ radices ? Una est avaritia, et una est luxuria. Avaritiæ radix ubi est ? In cupidine mentis. Luxuria ubi est ? In voluntate membrorum. Cupiditas namque mentis in avaritia inardescens armat manus pedesque, et facit in his forense peccatum, et crimen extra corpus : radix vero luxuriæ, quæ succis membrorum nutritur venarumque humeribus irrigatur, co-

giti ipsa viscera in obscena cupiditate delinquere, et facere peccatum intestinum. Igitur est peccatum avaritiæ, et est peccatum luxuriæ in membris. Duo sunt in homine capitalia crimina: unum intus, et unum foris; unum in membris, et unum extra membra. Est peccatum luxuriæ in membris, et est peccatum avaritiæ extra membra. Et ut credas hoc ita esse quod dicitur, audi eundem Apostolum prosequentem: *Omne peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* (I Cor. vi). Sed dicis: si pedes currunt ad prædam, si manus diripiunt, quomodo potest abque corpore esse peccatum? Non est quidem dubium quod omne peccatum membris ministrantibus perpetratur: sed aliud est per membrum committere, et aliud in membra delinquere. Per membra enim quod committitur, in hoc animus delectatur; carnis autem voluptas hoc nec sentit nec recipit. Et ideo dictum est: *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est*; libidinis vero facies, ardentesque flamas intrase continet caro, ex radice luxuriæ pullulantes. Dulcibus namque illecebris ad modicum excitatus vel expressus humor, trahit ad se ex imis viscerum venarumque medullis totius corporis voluptatem. Quod ubi Apostolus intentissime inopexit, absolute fixit sententiam dicens: *Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*. Væ mihi! quid acturus sum, homo fragilis! quia virtute valebo tantæ atrocitati resistere! duorum in me consistentium venena qua forte possum vitare? Si radix avaritiæ (multiforme crimen) exulcerat animam; si radix luxuriæ ignitas ministrat libidinum facies, quibus viscerum medullas exurit, quid faciam? quæ virtus in me? aut quæ substantia mea? Vivunt in me duo serpentes pariter, avaritia et luxuria. Mordent semper, exulcerant jugiter, collidunt frequenter, et stare contra tales bestias propria virtute non possum. Si aqua juxta adminiculum non est, si Spiritus sanctus deest, quis me liberabit de corpore mortis hujus? quis me eruet ab hac nequitiae mole morsuque ferali? Homo, noli diffidere: res in promptu est, vita in manu est, virtus in voluntate est, victoria in arbitrio est. Si voluisti, vici-ti; si nolueris, victus relinqueris. Qui vult vincere conatur ut vincat; qui desperat, amittit victoriam. Quid times cupiditatis crimen, vel avaritiæ facinus? Noli timere! Radix ista omnium malorum, id est avaritia, habet aquam propriam. Et aqua ista, quæ est, nisi eleemosyna? Non audisti quid scriptum est? *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccata* (Eccli. iii). Magna hæc sententia, desinat querela, desinat dubitatio. Nam ubi eleemosyna, ibi aqua; et ubi aqua, ibi Spiritus; et ubi Spiritus, ibi remissio. Desinat desperatio: aqua, et ablutio, et remissio in eleemosyna largientis est. Ne differas abluere inquinatum corpus et animam fontibus eleemosynæ, ut redeas rursus in præmissi baptismatis formam; *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccata*. Tanquam si ita et dictum esset: sicut aqua exstinguit ignem ardentem, sic eleemosyna decerpit avaritiam: funera hominum-

A que crimina vincula funesta dirumpit. Vidisti aquam eleemosynæ! Vis scire quod et luxuria et libido in aqua est? Peccatum corpus incestat, nunc aquam habet contrariam. Ubi? nonne in oculis? et merito de corpore. De oculis stillat aqua quæ totius corporis contractus dissolvit et abluit scditatem. Nam sicut peccatum quod extra corpus est eleemosyna fulminat et exstinguit, sic vitium libidinis quod membra incestat lacrymarum ubertas exstirpat. Ergo peccatum quod extra corpus est proprium habet fontem eleemosynæ, et flagitium quod intra corpus committitur suum habet fontem ex oculis profluentem: ut scias tu quia eleemosyna flammam avaritiæ restinguit, et libidine fuscata viscera profusis iterum fluitibus albet meritumque recepit. Sed quando verba inveni? Accipe evangelica documenta; accipe duos duorum criminum indices. Habes publicanum, habes et meretricem: publicanum in avaritia, meretricem in luxuria. Criminum præsules facti sunt divina misericordie indices: vis scire quomodo isti duo vicerunt, et criminosa contagia evaserunt? Salvatus est publicanus: qua manu? nonne per eleemosynam? Recepta est meretrix: quo præsidio? nonne per lacryma? Sed causas replicemus. Agnitus, inquit, Dominus Jesus perambulat in Jerico: et ecce vir nomine Zachæus (Luc. xix), homo peccator, avarus, dives ex rapinis, et hic quærebat videre Dominum Jesum, ut sciret qualis esset; nec poterat eum videre, turbarum obstipatione seclusus; modicæ namque stature erat. Contigit invenire eum arborem sycomorum; ascendit festinus, et vidit. Quid vidit? Salvatorem sæculi. Bene festinavit, optime ascendit; quidam avidus cupit videre Salvatorem, salutem ipsam quam ignorabat invenit. Et quid dicam vidit? ante visus est quam videret. Transiit (inquit) Dominus Jesus, vidit illum, dixitque ei: *Zachæe, festina, descende, hodie namque in domo tua me manere oportet*. Domine, quid est hoc quod dicis? Nunquid non sunt fideles, quid ad talem hominem applicas? Publicanus est Zachæus: imo princeps publicanorum, peccator est et prædo; videre te voluit tantum: non quid de sola visione jam debet salvari? Ascendit in arborem ut videret; si autem necdum vidit actusque necdum ingemuit, nunquid confessus est maculam suam, aut flagitia replevit? Nunquid flevit ante te, aut fecit eleemosynam in peccatis suis? est adhuc homo profanus; et dicis illi: *Hodie in domo tua me manere oportet*? vix adhuc vel videre te meruit, et jam angulos ejus visitas hospitiumque amplecteris! verum hoc officii tui est, et indulgentissimæ curæ, qui non venisti justos invitare, sed peccatores corrigere. Manes cum publicanis, manducas cum peccatoribus, jungeris cum injustis, ut hac societate quasi arte quadam eos convertas, et corrigas ad salutem. *Zachæe, descende*, inquit, *quia hodie apud te me manere oportet*. Et quid Zachæus? descendit confestim de arbore, jam verbo Domini emendatior. Aspectus enim emendavit prædonem; et solo sermone maravit sensum ejus. Descendit, perneciter propeavit,

exultans paravit hospitium; suscepit vitæ præsullem, et factus est filius Abrahæ. Mansit apud illum Christus, inspiravit illi ignem secretorum, ignem fidei, Spiritus sancti occultum ardorem, ut amore Dei et calore fidei flagrans, talia verba depromeret: *Domine, ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus*. Audisti quid dixit? Ecce dimidium bonorum meorum dispergo pauperibus. Tanquam si ita diceret: modo vidi, modo cognovi. Salvator, non ex me, sed ex te facta est correctio mea; persensî prædâs meas, pensavi actus pestíferos quos in avaritia perpetravi. Oro, obsecro, adjuva me miserum et peccatorem! Ecce ergo quod abstuli; relicto indigentes quos læsi, ecce vestio quos nudavi; et si quid alicui fraude abstuli, in quadruplo reddam. Vidisti largitionem raptoris? instat adhuc dicendo: Adesto, Domine; ego in quadruplo reddo quæ inique abstuli. Tu cura criminosum, tu suscipe votum meum, et sana vulnera mea. Eruat eleemosyna, quæ obruit avaritia. Indignantur quidem, imputare conantur Domino cur ad peccatorem diverterit, et in domo publicani mansitare voluerit: sed quid Dominus ad eos? Nunquid vos ita? nolite sic de me sapere: an nescitis quoniam publicanorum sum et peccatorum salvator? Amen dico vobis quod hodie salus facta est domui Zachæi, quoniam et hic filius est Abrahæ. Salus illi facta est quoniam Salvatorem et vidit et cognovit, et recepit, et præceptum ejus implevit. Non audistis quid dixit? Dimidium substantiæ meæ do pauperibus, et si cui aliquid defraudavi, reddo quadruplo! Quid vos indignamini talem operarium? Tam mature conversum possum repellere, et non libenter recipere, et hunc despiciere tam cito translatum de malo in bonum, de præda ad palmam? Non vidisti quia publicanus factus est indigentium præsul et homo forensis meruit esse filius Abrahæ? Non meministi quia *Filius hominis venit quærere quod erraverat, salvare quod perierat* (Matt. xviii)? Aspicite, publicani; intueamini, peccatores; pendite, avari, fures, atque raptores. Videte exemplum Zachæi: in-pie qualem invenit fontis venam aquarumque fluentia: quibus se per eleemosynam sponte perfudit, sordesque suas omnes in publica functione contractus destruxit. In Zachæo sententia illa absoluta processit: *Sicut aqua exsurgit ignem, eleemosyna purgat peccatum* (Eccli. iii). Pusillus corpore, factus est præclarus opere; flagitiosus conceptus felix subito de eleemosyna nascitur. Modicus ascendit arborem ut videretur a Christo, et vulgaretur in mundo. Arbor optabilis, salubri medicamine plena, quæ in solo aspectu subvenit peccatori, et sanctificavit profanum. Non talis inventa est arbor ista qualis illa principalis de qua dictum est, *qua die manducaveritis ex ea, morte moriemini* (Gen. iii). In illa serpens decepit simplices, in ista Salvator subvenit peccatori. Imitare et tu Zachæum, ascende in arborem animæ tuæ. Arbor est in te alba, fides tua, et specula excelsa. Sta in cacumine hujus arboris hujusque speculæ, ut valeas videre Deum Christumque transeuntem, sicut vidit

A Zachæus. Ille ascendit in arborem, quia non poterat videre præ turbis; te non turba hominum retinet, aut caterva excludit, sed habes inter vitiorum silvam et cogitationis catervas quæ mentem tuam obumbrant, et aspectum aporiant. Sed tu convelle de corde tuo silvam istam male umbrantem. Repelle noxias cogitationes, et conscientiæ strepitum. Relinque in animo tuo unam arborem limpidam fructiferam, crucis stigmata præferentem: in quam ascendens, videas et ipse Christum sicut vidit Zachæus, et dicat tibi: *Amen dico vobis quod salus hodie homini isti facta est, quoniam et hic filius est Abrahæ*. Compungere protinus in affectu verborum ejus, et concipe animo cum magna alacritate facere eleemosynam. Porrige modicum, et promerere multum. Eroga terrena, et exige sempiterna, sicut fecit Zachæus, qui dum terrenam dispergit substantiam, non solum congestam molem fontibus eleemosynæ diluit, sed et jam hæres regni cælestis et filius Abrahæ esse promeruit. Vidisti elegantissimum documentum; vidisti Zachæum nefas avaritiæ eleemosynæ imbris expiantem. O quam singulare salutis compendium, erogare pauperibus, et ablui de peccatis! Eleemosyna subito conversum hominem de peccatis, non solum purificavit, sed etiam coronavit et fecit de publicano paradisi civem. Si suppleta est ratio, si cumulat est de stipendiis pauperum remissionis mensura: et sufficit tibi exemplum publicani qui miserabiles actus transacti temporis per eleemosynam quasi per flumen in indulgentiam traxit atque mundavit, seque avaritiæ laqueo per erogationem eripuit. Accipe nunc aliud pietatis exemplum in muliere meretrice propositum, ut possis evadere luxuriæ crimen et fornicationis capturam. Retine quod præmissus, quia duo sunt in homine capitalia crimina, avaritia et luxuria, et docuimus quod avaritiæ crimen calcaverit publicanus. Audistis enim quia erogavit esurientibus, et evasit; pavit pauperes, et meruit esse quod non erat. Nunc de luxuria erit sermo in meretrice memoratus. Mulier, a te exigimus quod multis prosit. Meretrix, da nobis exemplum, ut sciamus quomodo stuprata membra tua non sunt a Deo despecta, sed magis recepta. Dic nobis, criminosa, quatenus effecta es casta! noli tacere, publicana, sed prode nobis beneficium Christi, et doce nos quò genere facta es de meretrice virgo. Audite causam, discite curam, quia princeps misericordiæ mirabilia fecit. Accepit meretricem, purgavit publicanum, clarificavit corruptum. Pharisæus quidam nomine Simon Christum rogavit in domum suam; et paravit illi convivium, ut ederet apud illum. Ingressus, inquit, Dominus, dignanter discubuit. Et hoc quoque miranda humanitas, ut Deus in domo Pharisæi et discumberet et ederet! Apud Zachæum mansit, apud Pharisæum manducavit. Et hoc quare, nisi quia publicanorum erat et amicus et salvator? Sed discumbente illo, etiam edente in domo Pharisæi, quid factum est? Ecce mulier peccatrix quæ erat in illa civitate, ubi cognovit quia intravit

Christus, et recubuit in domo Pharisæi, subito quasi A meretrix audax intravit in domum, et attritam publicis aspectibus frontem obtulit Salvatori. Audacter intravit; non jam meretrix, sed modesta; non libidinem expleura, sed lucem visura. Intravit non ad libidinis formam, sed ad indulgentiæ fontem. Intravit non ubi jam ultra sordesceret, sed ubi contractas deponeret sordes et stuprata viscera. D. mino miserrante purgaret. Supergressa est a vita nec respexit ad Pharisæum, sed recto limite direxit ad fontem, pudore privata et pœnitundine armata. Et quid fecit? contulit se ad pedes Christi in toto recumbentis: stetit anxia; curatoque corpore, pedes Domini tenet recta, et remedium elicit. Utitur, animo loquitur, tacet et gemit silenter; ins at importune, pœnitundine stimulat; subrigit ad cœlum animum, aspectumque defigit in terra. Illum solum videt quem tenet, illi pandit peccatum suum, illi peccata detegit, et criminosis reserat conscientiam. Cor suum supra pedes ejus mistum cum fletibus fundit. Capillis etiam mollibus lacrymis perfusus pedes quasi linteo quodam detergit. Nec solum lacrymis abluere satis est et crinibus tergere, insuper de alabastris quod in manu tenebat unguento perfudit; ut pedes quos rigaverat, unguento liniret. Atque in his tribus speciebus, immunda mulier, in lacrymis et capillis et unguento, quasi fontem baptismi sui de pedibus Christi extraxit. Nam in fonte baptismi quid aliud est quam aquam, et chrisma, et vestis alba? Huic mulieri pro aqua fletus fuit, pro chrismate unguentum, pro veste capilli. O mulier peccatrix, multa adinventio tua! Quis tibi monstravit talem, aut invenire aut proponere artem, ut congesta in te crimina momentaneis lacrymis vinceret, crinibus raderet, unguento stirpares? Quid ergo? Intravit, inquit, mulier peccatrix, cum alabastris unguenti, stetit juxta pedes Christi. Et quid Salvator? Nunquid ignorabat eam? nunquid nesciebat quod esset publicana? hoc nefas est dicere. Verum ubi vidit compunctam, jam non reputit quasi publicanam aut sprexit importunam; sed recepit dolentem, et amplectitur pœnitentem. Non ei imputavit ut erat imputandum. Non ei dixit Dominus: Meretrix, adultera, fornicaria, fluida, tu venis ad me, tu proximasti, tu ausa es pedes meos manibus pollutis contingere? non vides massam malorum tuorum? calent adhuc in te crimina, membra tua fervorem libidinis spirant, corpus tuum criminosis maculis plenum est! Animam ipsam intus contaminationis tuæ funesta sarcina premit; et tu tantis sceleribus depravata, ausa es venire ad me? Non illi sic Christus nec imputavit, nec dixit. Qui etsi dixisset, illa talis mulier parata erat sine dubio contraria responderet. Si dixisset illi Christus: Immunda mulier, fœdissima, contaminata, cessa, a me discède, nullam habeo cum meretricibus causam; habuit illa respondere, ut hoc illi opponeret: Domine rex cœlestis, Redemptor mundi, quæ sunt hæc? quid descendisti de cœlo propter justos tantum? Et quanti sunt iusti? sic peccatores repudiis? Ubi populus

tuus, aut quos medicus venisti curare, nunquid sanos? Absit! sanis non est opus medicus, sed meretricibus opus est medicina. Publicani te pulsant, ut curam accipiant: peccatoribus venisti porrigere manum, elisos erigere, cæcis reddere visum. Medice, non me repellas vulneratam, et si me repellis, ego non recedo, sed jure meam de te exigo sanitatem, quia sanare venisti saucios, non repellere. Teneo pedes tuos, nec ante discedo quam percepero curam. Omnipotens, suscipe importunam, et noli despiciere pulsantem meretricem. Ecce pretium tibi offero pro redemptione mea: porrige ad me aspectum tuum. Et quid est quod offero? Indigens sum, inops sum, nihil habeo in substantia præter lacrymas, et hoc satis tibi est. Scio ego quod grata sit ista oblatio. B Non quæris pecuniam, sed exis pœnitentiam: nec libamina tantum quæris, quantum lacrymis delectaris. Sacrificium tibi est cor contribulatum, et spiritus compunctus. Suscipe itaque pretium pœnitentiæ meæ, et da mihi præmium indulgentiæ tuæ. Pastor bone, dic mihi, quæso, nunquid non sum de ovibus tuis? Sed erravi de grege, et facta sum sicut ovis perdita: quære ancillam tuam, et fac me de meretrice pudicam! Noli me despiciere, non sum sola, multas habeo compares, et quam maxima pars ovium tuarum in me est. Pastor excelsè, quære oves dispersas et scabie contractas. Collige eas in unum, et imple ovile tuum. Tu namque dixisti: *Habeo et alias oves quæ non sunt ex hoc ovili; hæc oportet me aggregare ut fiat unus grex et unus pastor.* Quæ sunt istæ oves quæ non sunt de mandra tua? nunquid non meretrices et publicani? nunquid peccatores, adulteri, et injusti? Cæterum si hos repudiaveris vel excluderis, qui remanebunt qui impleant ovile tuum? Prophetæ et apostoli, martyres, virgines et continentes? Quanti sunt ad integrum populum! Si igitur præscribitur peccatoribus, pauci intus, et multi foris erunt. Sed quoniam redemptor es generalis, et pastor communis, qui venisti non perdere sed salvare, collige ex scabie corruptas oves, et dispersas reduce ad caulas cœlestes. Fac de omnibus unum gregem et esto omnibus unus (sicut promissisti) et Salvator et Pastor. Obsecro te ego mulier ut indigna, et tacita intra me prece depono, sciens te esse errantium medicum. Dolorem meum verbis ingemino, et actionem meam secretis singulibus premo. Esto mihi advocatus: suscipe causam meam, et solve compedes meos. Multum est quod merui tangere pedes tuos. Ego fletibus pœnitentiæ perfundo pedes meos. Tu lumen indulgentiæ, dele crimina mea. Tango te, Salvator, ego immunda mulier, et osculor pedes tuos: non ut inquinem quod tango, sed ut abluar ab eo quem tango. O meretrix, magna est fides tua, mira conversatio, clara confessio! Non te jam dicimus meretricem, sed omnium meretricantium medicam: de te enim capiunt multi recuperationis exemplum. Sed cœpi capituli ordinem replicem. Pharisæus interea qui rogaverat Dominum, ubi videret velut indignam mulierem, ait intra se: *Hic si esset propheta*

ta, non sineret hanc mulierem tangere se, cuius sciret infamiam. Illo sic intra se perpen lente et prosperum actum obscurare nitente, cogitatum ejus comprehendit Dominus, et detexit : Simon, inquit, habeo tibi aliquid dicere. At ille respondit : Magister, dic. Fenerator aliquis duos habebat debitores; unus debebat quingentos denarios, alter quinquaginta : isti dum non haberent unde redderent, dimisit utrique. Dic, quæso, quis d. istis duobus diligere plus debuit? respondit Simon, et dixit : Quantum ego æstimo, ille cui plus donavit. Dixit ei Dominus : recte judicasti. Simon hospes Pharisæe, collige ad te parabolam istam; nescis quia propter te illam protuli? cur indignaris, cur venenum verbas in pectore tuo? cur contra factum bonum subrigis caput serpentis? Indignum judicas me suscipere mulierem fornicariam lacrymarum fontibus inundantem : sed facis hoc quasi incredulus Pharisæus, dum non vis me esse aut credere Deum! Amice, fecisti rem bonam; parasti mihi convivium, et prandium exhibuisti : sed quid ad istam mulierem? Anima ejus plus est quam tua humanitas, amor ejus vicit tuum convivium. Non vidisti quid fecit? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti : hæc autem lacrymis rigavit pedes meos. Osculum mihi non dedisti : hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo non unxisti caput meum; hæc pedes meos unguento perfudit : propter quod dico tibi, remissa sunt illi infinita. Pharisæe, ex malo fermento indignaris. Angit te quod salvaverim peccatricem, et a peccatis absolverim : et quid hoc ad te? Mala intentio tua; nunquid non licet mihi facere in meis quod volo? an oculus tuus nequam est quia ego bonus sum (Matt. xx)? Sed, si tibi placet, collige ad te parabolam meam; aperi oculos tuos et vide. Tu fecisti convivium, et meretrix coronata est. Quare? quia multum dilexit, multum ploravit, multum penituit. Plus valuit apud me fletus meretricis quam tua fercula. Et inde duplo tibi prælata est fornicatrix; quando tu quinquaginta, illa quingentis compensata est nummis. Nec immerito de vobis prædictum est, Quia meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei (Matth. xxi). Et conversus Dominus Jesus dixit ad mulierem : Fides tua te salvam fecit, vade in pace. Ecce quomodo paruerunt proposita in duobus exemplis. Ecce quomodo crimina contrariis collisa sunt armis. Avaritiæ tela retrudit eleemosyna; luxuriæ crimina lacrymæ restrinxerunt. Feneravit publicanus, et factus est justus; flevit fornicaria, et facta est sancta. Quid tu ad hæc, libidinose, provocatus exemplis desperas? Forte dum duplices tibi ipsi; desine desperare, et discce quid agas.

Quando vis orare pro luxuria quæ est in te, aut erogare aliquid pro peccatis, scio quia resistit tibi conscientia tua et revolvit tibi infinitum numerum peccatorum. Obstrepit tibi si enter, dicens : Quid est quod oras, aut quid est quod erogas? Clades est intra te; scelerum te cumulus urget : et quanta est obsecratio tua, vel erogatio? Quando sic objurgat conscientia tua, tu noli terreri; sed oppone illi pu-

blicanum, objice meretricem, et dic : Cessa, conscientia; noli mihi obstrepere, noli obsistere. Est accessus ad Deum, et locus remeandi ad Christum.

Impius fuit publicanus, sed non desperavit : feneravit publicanus, et factus est intimus; flevit meretrix, et facta est felix. Ut quid me corripis, conscientia? Ut quid me confundis, et depravare contendis? Si Deus recipit, quis est qui rejicit? si Deus justificat, quis est qui condemnat? Christiane quid, tardas : publicanum vides antequam adhuc pœniteret receptum, et ambigis : quid metuis? Vitio libidinis quo corpus polluitur et membra maculantur, si toto animo gemueris, absolveris.

Homo, si cor tuum vides, vides uno momento per solas lacrymas ablutum, et dubitas? Sed dicis : Ecce compunctus oravi, aut flevi pro his quæ male gessi; aliquatenus merui a Domino indulgentia absolvi; post hoc, ut est ipsa conditio, si rursus peccavero, quid facturus sum? Nunquid iterum flere debeo, aut indulgentiam flagitare? aut nunquid est adhuc repetere remedium? Respondeo tibi : si quidem radix peccati in membris tuis aresceret, vel ab animis tuis discederet, recte hoc diceres. Si enim simul carnis quiesceret, securus esses nec peccatum faceres, nec pœnitentiam quæreres; sed semper quasi angelus illibatus incederes. Quod si te naturalis concupiscentia urget et pungit libido, quid facturus es fragilis? Vinceris subinde, flecteris frequenter et facis aliquid quod Deus non vult.

Facis illud quod forte tu ipse horre-cis, ut ait Apostolus : Non quod volo ago, sed quod odi hoc facio (Rom. vii, 19). Quid nunc? ecce orasti, et annuit Dominus. Adjovit pius, indulsit misericors, evasisti peccatum. Sed qui jam absolutus est a stimulo carnis, ecce iterum cogit conditio cadere post veniam impetratam, delinquere post indulgentiam, et post lacrymas iterum lapsus incurrere.

In hoc plane jam magnum intervenit odium, et inestimabilis difficultas. Conari quidem debes toto animo, et pugnare pertinaciter contra carnis stimulos et concupiscentiam cordis, ut vineas et non pecces. Sed si forte contra votum tuum conditio carnis vicerit, et cupiditas straverit in peccatum, quid facturus es? debes jam despicere aut desperare salutem? Noli sic cogitare : surge iterum, homo, surge; noli timere, noli jacere. Est qui recipiat et qui te non despiciat, si surgis.

Mox ut surgis, mox ut te erigis, jam non errorem tuum Deus, sed animum respicit; nec peccatum computat, sed pœnitentiam pensat. Odit plane si te viderit negligentem, aut resolutum, aut pigum, si te viderit non laborantem in pœnitudine, sed remanentem in crimine. Talis namque est Deus erga homines. Odit peccantem, amplectitur pœnitentem. Ergo cecidisti? noli diffidere aut differre, sed surge. Si per singulos dies erraveris, per singulos dies convertere, et emenda : hoc est enim quod a te exspectat et exigit Deus. Aut non audisti quomodo ejus vox resonat per Jeremiam prophetam? Nunquid qui cadis

non resurget? aut qui adversus est non revertetur? Hoc non de uno casu dicit, sed totius temporis lapsus testatur. Si enim contigerit sæpe cadere, plerumque delinquere, clamat ille semper et dicit: Surge, homo. Quid dicit? *Nunquid qui cadit non resurget?* Surge, peccator, et converte ad me, quia nolo mortem peccatoris. Quantum et quoties peccaverit, convertat se a via sua maligna, et vivet. Hoc ita dicit, ut non tu per multas ruinas ac si despectus, ac si desperatus deficias, sed subrigas te sollicitior, ac per singulos lapsus stes contra peccatum. Opponas illi lacrymas, obicias eleemosynam, interseras orationis excubias, ut pondus peccati, pœnitudinis pondere obruas et evērtas. Sic persistentem nunquam deserit divina clementia. In isto agone positus homo non per latam incedit viam, sed angusto itinere pergit. Latam plane tenet viam qui non vult resurgere de ruinis: angustam conficit semitam qui, quoties peccaverit, redarmatur, et plangit, et tenet semper pœnitentiam in via angusta quæ ducit ad vitam, huic dicitur sine dubio: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

HOMILIA II.

De eleemosyna.

Fratres charissimi, omnis Scriptura divinitus inspirata et salubriter ordinata (ut ait Apostolus [1 Tim. iii]), utilis est ad audiendum, apta ad instruendum, necessaria ad retinendum, suavis ad perfruendum. Sed inter multa utilia et salutaria præcepta quæ scripta sunt in divinis paginis, nulla est alia tam efficax, tam valida et velox nostrorum vulnorum medicina, quam præceptum eleemosynæ. Siquidem eleemosyna non solum peccata purgat, et vulnera conscientiae curat, sed etiam animam ipsam de morte revocat, regnorumque coelestium facit esse consortium. Hujus præceptionis vel operis auctor est justissimus Tobias, cæcus corpore, et clarus opere; tentatus ad tempus, et non mortificatus; temporali aspectu paulisper privatus, et perpetuo bonorum operum lumine plenus. His talibus monitis filium perstruebat: *Fili, de substantia tua fac eleemosynam, et ne avertas faciem tuam ab omni paupere, sic fiet ut a te non avertatur facies Dei (Tob. iv).* Tulit etiam scrupulum de animo trepide vel dubie largientis, ut sive de multo, sive de modico, quispiam largiri non desinat: *Fili, secundum quod tibi est facito: si largior est substantia, largius eroga; si modica, porrige modicum.* Et noli dubitare dum erogas, noli diffidere, dicens: ne forte non sufficiat nobis; sed esto lætus dum erogas, quia hilarem datorem diligit Deus. *Præmium bonum thesaurizas tibi, quod de te subrigat in die necessitatis; quoniam eleemosyna de morte liberat, et non permittit intrare in tenebras:* præmium est vitæ perpetuæ. Probasti eleemosynæ efficaciam, vidisti fidum ac singulare solatium. Hæc namque si fuerit fideliter impertita, non solum peccatum evertit, sed etiam mortem exstinguit. Quam validus est ignis quando ardet! et tamen validior est adhuc aqua quæ ignem exstinguit. Quid igitur peccatum? ignis

A habet vigorem; eleemosyna aquæ habet liquorem. Sic comparatum est. Stat materia contra materiam, stat aqua contra ignem, stat eleemosyna contra peccatum. Audistis quid scriptum est? *Sicut ignem ardentem exstinguit aqua, sic eleemosyna exstinguit peccata (Eccli. iii).* Homines cum simus in lubrica natura plerumque peccantes, non cesset anima justitiæ aqua exuberans. *Radix omnium malorum, quid est? Avaritia (1 Tim. vi).* Radix omnium bonorum quid est? Eleemosyna. Et qui nunc vulneratus es per avaritiam, cura te per eleemosynam. Mortuus es per avaritiam? vivifica te per eleemosynam. Exulcerata est peccatis anima tua? unge eam pietatis ac justitiæ opere. Audisti commonitionem justi? *Eleemosyna de morte liberat, et non permittit intrare in tenebras (Tob. xii).* B Implicavit te cupiditas, habes multa piacula? Jaces avaritia præditus, depravatus luxuria? derogasti, blasphemasti, quia plurimis sæpe mentitus es, plerumque pejerasti? his nequitiae partibus, aliisque similibus obruta est mens, convulsa est conscientia? quid modo? Nunquid desperandum est inter hæc? Non sic jubet Dominus. Sed quid præcipit? *Facite, inquit, eleemosynam, et fiunt in vobis omnia munda (Luc. xi).* Noli temetipsum in talibus desperare; sed *declina a malo, et accelera facere bonum (Psal. xxxvi).* Deus te non despicit; et tu desperas? Errasti in avaritia? emenda te in eleemosyna. Polluit te immunditia? purificet justitia. Si enim ex animo erogaveris, non solum mundaberis peccato, sed etiam laudat te propheta justitiamque tuam prædicat, dicens: *Jucundus homo qui miseretur et generat; hic enim in sæculo non commovebitur. Quare? quia dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in gloria (Psal. cxl).* Si sic sapit homo peccator, et intelligit sollicitus pro se; si alii indigentes et adjuvat miseros, addit illi propheta ampliorem laudem, dicens: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus (Psal. xl).* Nec liberat tantum, sed liberatum conservat, vivificat ac beatificat. Si justum invenerit eleemosyna, cumulat eum meritis; si peccatorem, absolvit a peccatis; si ægrotum, sublevat a doloribus. Dominus (inquit) *adjuvet eum super lectum doloris ejus (Ibid).* Quem? illum scilicet qui intelligit super egenum et pauperem. Hæc quæ diximus Davidica sunt. Ecce Salomonis adhuc validiora solatia; quæ misericordiæ medicina fovēt ægrotantes, fulciunt titubantes. *Conclude (inquit) eleemosynam in ore pauperum, et ipsa exorabit pro te in die malo (Eccli. xxix).* Quid est hoc quod dicit? fiat apertum. Habes multarum offensionum et peccatorum congestam molem. Quam cum solus non potes ab animis tuis depellere, noli tædiari, adest auxilium. Si vis, prope sunt adjutores. Aperi oculos tuos, et respice in pauperes, ipsi enim sunt in tali opere adjutores. Eroga quantum valuerit manus tua: conclude eleemosynam in sinu pauperum, et ipsa te eruet. Fac eleemosynam, moles illa criminum quam timebas, momento minuitur et a conscientia labitur. Studiosus

agricola vicinos suos ad opus plerumque invitat, ut agris suis vineis tempore opportuno adhibeat competentem culturam : ne si neglexerit, dum solus non evincit aut praevalet, aut ager spinis sordescat, aut vinea sarmentis silvescat. Ille adjutores sibi adjungit operarios, et multiplicat in terrena cultura, et tu agrum cordis tui vineamque animi, dum solus colere vis, relinquis desertam? Homo, adverte quod dicitur. Spiritualis est ista, non carnalis cultura. De eleemosyna conduc operarios. Quos? cæcos, claudos, debiles, et alios his similes. Hi sunt operarii parva mercede conducti; qui purgant agrum cordis tui, et renovant vineam, ut fiant in te (per culturam eleemosynæ) et ager frugifer, et fructifera vinea. Conclude eleemosynam in ore pauperum, etc. Dies malus vel malorum quis est, nisi dies iudicii, dies terribilis futuri examinis. Provide tibi, homo; compone vineas tuas, colloca te hic in ore pauperum. Conclude eleemosynam tuam in esurientium victu, ut dies ille tremendus non tibi in metu veniat, sed in voto. Ille namque dies properat qui strictis hominibus amarus emergit, misericordibus vero optabilis est et affabilis. Conclude eleemosynam in ore pauperum, et ipsa exorabit pro te in die malorum. Tu taces, et eleemosyna quam fecisti deprecatur pro te. Quod in silentio fecisti, in ore pauperum publicatur. Bonum quod latenter fecisti, in lingua indigentium predicatur. Remissio delictorum tuorum in ore eorum resultat. Conclude eleemosynam in ore pauperum, et ipsa pro te mitigat iram Dei. Mitigat iram, dum abluit crimina; os pauperum corrigitur tibi in baptisma, et venter esurientium satiat indulgentiæ tibi aquam exundat. Parum est quod eis impartitur, et multum est quod ab eis nascitur. Hortatur ipse Dominus per prophetam : *Frangere esurienti panem tuum (Isai. LVIII)*. Quid pro hoc recepturus? accipe evangelicam sponsonem : *Venite, benedicti Patris mei; possidete regnum paratum vobis ab origine mundi (Matth. xxv)*. Quare? non quia superbi aut divites fuistis, aut potentes in mundo præditi; sed quia *esurivi, et dedistis mihi manducare*. O commutatio! Panem dedisti esurienti, et percepisti regnum. Quantam pecuniam profudit homo in hoc mundo, ut aut mancipia aut prædam comparet! Regnum supernum tibi vendit Christus tam vilissimo pretio, et comparare dissimulas! Noli diffidere : frange esurienti panem tuum, nutri indigentem, vesti nudum, fove peregrinum, et posside regnum, non terrenum, sed supernum. Clamat Pater de præcedente volumine : *Frangere esurienti panem tuum* : respondet et Filius de evangelica pagina, *esurivi, et dedisti mihi manducare*. Concordat sibi uterque sonus. Quod Pater anticipavit in prophetis, hoc Filius in sua persona susceptum implevit. Factus est pauper, ut tam pauperes foveret quam divites commoveret. Factus est pauper, ut culpas divitum in pauperibus emendaret, et vitia eorum in eleemosynis expiaret. Ob hoc dicit : *Esurivi, et dedistis mihi manducare* : et quia me refecistis, recipite e contrario Regnum. Quare regnum? In regno justo quod Chri-

stus donat, quod est paradisu. Et in paradiso quid est? Lignum vitæ. Et in ligno vitæ quid? Manna absconditum. Hoc ipse Dominus in alia scriptura promittit : *Vincenti dabo lignum vitæ, et manna absconditum quod est in paradiso Dei (Apoc. II)*. Qui sunt autem victuri, quam illi quibus dixit : *Venite, benedicti Patris mei; possidete regnum paratum vobis ab origine mundi : esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; nudus fui, et dedistis mihi indumentum*? Ecce palma et præmia. Pro pane modico quem dedisti, accepisti manna absconditum : potum porrexisti, et paradisu recepisti. Si ergo *videris usurientem, frange illi panem tuum (Isai. LVI)*; si *videris nudum, da illi vestimentum*; et hoc cum feceris, non donas, sed debitum solvis. Quid jubet Dominus? Si *videris (inquit) nudum, vesti, et hoc tu cum fenere facis. Qui jubet te hoc facere, tibi vult mederi, et vicem tibi rependit ille qui utrumque rependit. Videt enim ille in paupere quidem corporis nuditatem, in te autem animi fœditatem. Ergo si videris nudum, vesti. Et quando illum texeris, ornasti animam tuam, peccato spoliante nudatam. Tu illum texisti corporea tunica, ille de te expulit fœditatem. Mox veste tua cum texeris viscera indigentium, reformat ille in te baptismatis vestem, et retexit tunicam quam acceperas ex aqua et spiritu. Non enim potest homo munera lavacri illibata servare, nec purus semper persistere, noxia sibi incumbente natura. Verum cum sæpissime lubricus incedat, et offensas incurrat, opera faciunt indulgentiam, poenitentia reformat puritatem, oratio præstat abolere remissionis fontem. Lacrymæ ablunt fuscam tunicam; eleemosyna reddit candorem. Hæc exercens erit tibi intra te quotidiana oblatio, quotidiana remissio. Ille est fons refrigerii; ille est remissio tuorum criminum, qui dixit tibi : *Esurivi, et dedistis mihi manducare; nudus fui, et dedistis mihi indumentum*. Noli tu intendere mendicum aut peregrinum, captivum aut nudum; sed Christum, qui in his loquitur, contemplare. An non audisti quid ait : *Quandiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis*? Sed dicis : Christus Dei Filius qui in pauperibus pascitur, cur non magis ipse opulentat inopes, exaltat humiles, erigit indigentes, cum ipse sit omnium provisor et largitor? Qui hoc opponit, audiat e diverso. Forte æstimas, homo, esse illi aliquid impossibile? Non æstimes, homo; sed audi quid est. Si enim omnes homines fecisset æquales, ubi erat fidei exercitium, ubi experimentum virtutis? Si fecisset omnes divites, omnes licenter delinquentes. Et si ita esset, unde veniret remedium, aut unde maceret remissio? unde erat indulgentia expectanda? Providentia ergo divina aperuit nobis peccantibus medicinæ armarium, ut faceret (sicut scriptum est) et divites et pauperes, et humiles et excelsos : ut quoniam divites per exuberantiam rerum proni sunt ad vitia, ac per intemperantiam plerumque labuntur, haberent conjunctos sibi indigentes, velut fontem lavacri : aut (ut plus dicam) velut flumen Jordanis, ubi Christus tinctus est : in quo per ele-*

mosynæ largitatem diurna superent delicta. Et quidem in Jordane semel tinctus sanctificavit aquas : in pauperibus autem semper manet, et assidue abluit crimina largientium. Dedit itaque Christus nobis velut indulgentiæ indices. Quos? cæcos, claudos, debiles, paralyticos; quin etiam orphanos et viduas, peregrinos, proselytos et advenas, atque huiusmodi homines omni auxilio indigentes; ut in his, quicumque sunt opulentiores, pium prætendant affectum: flectantur faciles ad ægra ac debilia corpora, animasque vexatas; faciant sibi tales amicos (juxta evangelicam doctrinam) de infideli mammona (id est de brevibus rebus), ut cum defecerint hic, recipiant eos in æterna tabernacula (Luc. xvi). Et ideoque, divites, nolite despiciere inopes, nolite respicere indigentes, scientes quod amici sunt animarum et medici vulnorum interiorum. Ager est juxta te; sparge semen tempore competenti, et esto fidus, quia non te fallit ista cultura. Hic seris, et alibi metes; spargis modicum, et colliges multum. Quidquid dederis colligitur ibi in superno cellario: quidquid porrexeris proficit in futuro. Nunquid non potest Christus ditare mendicum? nunquid non valet modo illuminare cæcum, curare claudum, stringere paralyticum, mundare leprosum? valet quidem, sed dissimulat in te; ut per hos aliorum debilitates excludat, et ægritudines effugiat. Nam cum sint debiles, fiunt tamen delinquentium medici: non ipsi, sed ille qui dixit, *quandiu fecistis his, mihi fecistis*. Christus est in eis medicus, qui per eos sanat divitum delinquentium vulnera; ut cum tempus expectatum venerit, et pauperes suos exaltet in gloria, et divites justis operibus deditos recipiat (sicut dixi) in æterna hospitibus. Unde (fratres dilectissimi et optandi amici) retinete hæc, et super hæc adhuc discite alia. Necdum enim patuit mea doctrina: replicanda est evangelica forma, ut inde pandamus quod perfectum est; eleemosynæ perfectionis typum nondum ostendimus. Typum eleemosynæ suis præceptis decrevit Salvator: *Attendite* (inquit) *ne justitiam vestram faciatis coram hominibus*. Si mercedem speratis cœlestem, humanum debetis declinare aspectum. Sufficit illum videre opus in secreto, qui operæ pretium reddit in publico. Quid quæris, hominem scire quod Deo reservas? aut quid opus est homini videre quod Deus remunerat? Sufficit conscientia tua; habes testem operis tui. In te patet illi quod latet homini. Si plaudis, non placeas: si hominibus placere vis, displices illi qui docuit. Si displices, minorasti justitiam, vulnerasti gratiam, violasti mercedem. Denique sic subjungit idem doctor: Si hominibus placere vultis, mercedem non habebitis apud Patrem cœlestem. In simili negotio etiam pronuntiavit Apostolus: *Si hominibus placeam, Christi servus non essem*. Cum igitur facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sed tace, et supprime intra te factum tuum. Noli tibicinare, ne vulneres opus tuum: noli prodere quod fecisti. Operæ pretium perdidisti, si laudari ab hominibus voluisti. Sufficit tibi hoc; habes mercedem tuam. Tales ho-

mines hypocritas appellavit sermo divinus. Sic, inquit, faciunt hypocritæ in synagogis et in vicis. Erogant publice, ut publice præferantur, non a Deo, sed ab hominibus. Dedit itaque Dominus pulchram ac verecundam operis formam, quando tales prohibet imitari, et jubet in silentio operari. Et quid dico in silentio? nunquid quando facis eleemosynam aut opus aliquod gratum, potest latere? absit. Nam te tacente, ipsa opera clamant et publicant factum tuum: te enim ignorante, præferunt multi justitiam tuam, et eleemosynam prædicant. Geminatur tibi gratia, quia silenter egisti. Ab hominibus accipis plenam laudem, quia tacuisti a Deo perfectam mercedem; quia quod jussit fecisti. Quid jussit aut quid præcepit? ut non tuba caneres ante te: id est, ut non ipse præferas, sed alii. Nam et fructifera arbor non loquitur quidem, et tamen ex fructu cognoscitur. Et apes quando cerarum cellas intexunt, quando mel conficiunt et dulci distendunt nectare favos, non in publico opus exercent, sed sub vili cortice clusæ laborant, et inde postmodum gratia dulcoris erumpit in publico; nec immerito dictum est quia *brevi in volatilibus apes* (Eccli. xi), et tamen primatum dulcoris habet fructus ejus. Retine ergo præceptum modicum: Fac eleemosynam, absconde penes te. Sit intra te cella tua, ut quod tu legis ab aliis prædicetur et tunc remunerabitur a Christo qui dicit: *Quando facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua* (Matth. vi). Discutiendus sermo, requirenda sententia. Quid est hoc? nunquid dispar est homo intra se in uno corpore, ut sit alter in dextera, alter in sinistra? absit! Idem homo est qui habet et dextram et sinistram. Et quomodo potest fieri, ut ignoret sinistra quid faciat dextera? nam etsi manus duæ sunt in corpore, dextera lævaque, sed animus unus est in homine, qui tegit utrumque latus in dextera et sinistra. Liqueat igitur et non est ambiguum, quod in hoc præcepto altius aliquid introducit et sublimius intelligitur. Duplex est plane homo intra se. Et cum sit unus, divisus est tamen in dextera et sinistra. Divisos? quomodo? non animo, sed opere; non mente, sed moribus. Habetque bonum et malum: bonum in dextera, malum in sinistra. Præcipit Dominus, *nesciat sinistra quid faciat dextera*: quod a nobis sic intelligi solet tanquam si ita dictum sit: Sinistra tacit malum; non illi consentiat dextera; id est, si corpus tuum delinquere cogit, non illi assentiat animus. Quid est in homine dextera? nonne pars animæ? quid est sinistra? nonne pars corporis? Disce quid introducit: *nesciat sinistra quid faciat dextera*. Nunquid quando bonum geritur caro ignorat, aut quando malum facit caro, anima nescit? non est ita. Aliter intellige de sinistra et dextera. Tale est, quod dicit: Quando bonum aliquid conatur facere dextera, id est anima, non illam impediatur sinistra, quæ est caro; sed tanquam dormiente sinistra festinet dextera furtivo more operari bonum, et expellere malum de membris, quod dicitur sinistrum: hic est sensus, et hic est intellectus dextræ et sinistræ. Exponatur apertius, et luceat sermo in

opere. Sinistra tua, id est caro, erravit? dextra, quod est anima, emenda errorem. Potuit enim in homine dextrum fieri utrumque latus, sed ideo dispar factus est in utroque, ut tam boni quam mali in se fermentum retineret. Boni fermentum in dextra, mali in sinistra; quod sic distingui potest: sinistra tua induxit te in peccatum? dextra tua eruat te de peccato. Sinistra peccavit in aspectu? dextra propitiet in secreto. Sinistra fecit prædam? dextra faciat eleemosynam. Quod illa fecit imprudenter, hæc emendet silenter. Sinistra rapuit vestitum? dextra vestiatur nudos. Illa percussit crudeliter? ista sublevet et sanet humiliter. Illa conegessit impietatem? ista sit plena pietate. Illa impressit vulnera? ista imponat medicinam et adhibeat curam. Reatus est in sinistra? remissio sit in dextra. Malum quod sinistra ingessit, dextra repellat; venenum illius ista exstinguat. Et quid plura? ignis est in sinistra, et est aqua in dextra. Quando flagrat in sinistra ignis peccati, pluat in dextra justitiæ aqua, et nihil est tunc quod noceat. Dum imple illud quod dictum est, *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit crimina* (Eccli. iii). Hic manifestum est, quia nec peccatum desinit in homine, nec fons, nec remissio deficit unquam. Sed divisus homo in sinistra et dextra; ipse sui arbiter est, aut perdit, aut invenit: quid tu ad hæc? times forte ne sinistra superet? Noli vereri: plus valet, si voluerit dextra. Et si inimica est sinistra quæ damnat, sed amica est dextra quæ salvat. Et si illa inquinat, protinus ista sanctificat. Validior est aqua in dextra quam ignis in sinistra. Nam exuberaverit illa, mox istius damna subigitur. Scito itaque quia etsi flamma est delicti in corpore, sed fons est divinus in corde: flammæ membra ministrant, fontem mens exprimat. Sic fiet ut quod inquinaverit sinistra, sanctificet dextra. Sinistra diurnum habet inquinamentum, et dextra diurnam habet absolutionem; ut quod polluitur in sinistra, purificetur in dextra. Homo sapiens intelligit hæc. Esto providus, esto proficus sanctis; quoniam continuo venturus est supernus iudex discutere actus servorum suorum, et nudare secreta. Sanctis quomodo feneratur cœlestis, venit erogatam pecuniam exigere cum usuris. Et quæ est ista pecunia, quam evangelica observantia? verba sunt vitæ seminata. Venit sator ille seminis sui colligere fructus, pecuniæque suæ exigere pensas. Si fecisti quod mandatum est, tibi dicit: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv). Vis scire qualis quantusque sit iste qui venit? par est trinxit virtutis, princeps est angelorum, imperator est supernæ militiæ, Dominus est cœlorum, gubernator est terrarum; super cherubin sedet, et abyssi profunda rimatur. Qui carne vestitus, fecit quidem remissionem generalem in baptismo, in aqua et Spiritu; sed venturus est nunc exigere debitum, non illud quod prius indulsit, sed quod post lavacrum aquæ ab unoquoque contractum est, et non est pœnitundine deletum. Habet iudex iste in manu

A sua stateram in qua perpendit inter duo pondera, unum meriti, et unum peccati. Prævide te, homo: senti pondus tuum, antequam veniens ille in sua statera te suspendat. Considera statum tuum, et esto tibi ipse statera. Sat tibi de corpore tuo statera. Duæ manus tuæ, duo sunt calculi hinc atque inde in statera pendentes. Vides quomodo ipse tibi es statera? perpende cor tuum et conscientiam. Perpende animam tuam membraque ipsa in statera, prius quam divinum examen incurras; sit animus tuus arbiter factorum tuorum, ponderumque inspector tuorum. Inspice diligenter quid tenet dextra, aut quid gerit sinistra. Habes scilicet malum in sinistra conditum, meritum in dextra collectum. Vide quid plus est in opere tuo, aut quæ pars in actibus tuis exuberat; B sinistra an dextra; et vult te collidere. Noli cedere, quia scriptum est tibi: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (Rom. xii). Molesta tibi est sinistra, et quærit te subdere. Intrat opportune, vexat te vehementer, collidit frequenter, et capit jugiter; pravo pondere urget animam, et morsus ferales infligit, dentes in te concupiscentiæ carnalis infligit, internaque latera tua vitiorum suorum unguibus suleat. Quando videris tu quod pars ista inimica conerescit in malo, armisque hostilibus stipata sinistra quærit te expugnare, castraque pectoris tui conatur evellere; tu noli terreri, sed redi in sensum tuum, et ibi invenies adiutorem Deum. Si tamen illum times et futurum ejus iudicium reformida; in hoc loco, in isto certamine non ignoret sinistra, sed sciat magis quid faciat dextera tua. Sciat quod ignorat; C adverte diligenter quando strepit sinistra in malis: id est quando multiplicat caro partes adversas contra virtutem animæ, et exaggerat crimina. Stet dextera tua obnoxia contra partes pestilentiæ, contra arma hostilia, contra effeminata vitia, contra peccata et crimina; stet dextera tua armata, id est, fides robusta, spes, stabilitas amore copulata. Obducatur scutum fidei, inducat loriceam spei, objiciat justitiæ hastam, intendat orationis arcum, erigat eleemosynæ tropæum; et confestim non solum cedit per adversa, sed etiam cadit elisa. Jacet in vulnere et succumbit victoriæ. Quæ diximus, evidentius repetamus. Hostiliter te stimulavit caro? strinxit conditio, ut delinqueres? peccasti? crebro offendisti? pressa est mens horrore? tristis est anima usque ad mortem? Superfluit mensura criminum in sinistra, claudicat infirmitas, nutat statera tua, et dextera tua lance suspensa totum pondus divergit in sinistram? Cum videris, dic ad animam tuam: Anima, ubi es? quid actura es inter hæc? quare non clamitas? malum vides imminere, et taces? cur non vigilas? mortem cernis incumbere, et tu non aspicias? ubi resides pigra? ubi jaces resupinata? dextera tua dormitat, et non illam excitas? pateris ut te vincat sinistra, et portionem tuam jungas cum perituris? quid factura es, superata a carne, cum cœperis cum ipsa experiri supplicia? sinistra satagit, et debet dormire dextera? ibi plena est mensura, et hic debet existere vacua? sinistra valet in

vitiis, cur non magis dextera in virtutibus viget? cur non magis minuitur ibi peccatum, et hic additur meritum? quare non liquescit nequitia, et augescit iustitia? Judicium Dei vides imminere, et stupes? throgo tremendi iudicii in flammis ardet rotis (*Dan. vii*), ut Daniel ait, et non trepidas? fluvius currit flammeus, qui globos flammarum volvit, et tu soluta jaces? an nescis quod fluvius iste peccatoribus permeat, et non in poenitentibus murmurat? Non audisti quid annuntiat Isaias: *Ecce dies Domini insanabilis, venit dies iræ et indignationis ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere ex eo* (*Isai. xiv*). Plange tua scelera; corrige te confestim, et transfer te de sinistra ad dextram. Non est ambiguum, aperte sonuit quia Deus peccatores exterminat. Peccatores dixi: tu, si poenitentiam egeris, jam non te perdit, sed protegit. Si compunctus fueris a peccatis, jam non te damnat. Minaci quidem voce et terribili tuba testificatur propheta, dicens: *Ecce dies Domini insanabilis venit ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere ex eo*. Verum non ideo Deus minatur ut perdat, sed testificatur ut corrigan, increpat ut componat, objurgat ut eripiat: insurgit, non perimentis metu, sed miserantis affectu. Cæterum si percutiat urbem et perdat peccatores, ubi populus integer quem sibi acquisivit sanguine suo, et passione redemit? Sed dicis: Ostende mihi, quæso, quo tenore possum exonerare sinistram, et cumulare dextram. Hoc quod interrogas non est incognitum. Nunquid latet aspectum tuum, aut ars est quam nescis? ubi videris quia dominatur tibi lex peccati, imperant vitia, crebrae sunt crimina, omnis sarcina declinat in latus sinistram, noli cedere atque quiescere, sed incita temetipsum; recurre ad arma contraria, et præcinge te in dextera tua, implens illud quod cecinit David psalmista: *Accingere, inquit, gladio tuo, quem vicit sinistra, quem superavit segnitia, quem stravit nequitia; accingere gladio tuo circa femur, potentissime*. Qualem gladium? *specie tua et pulchritudine tua*. Tibi hoc dicit, qui criminibus cedis; ad te loquitur, qui criminibus vinceris! Te commonet et compungit, peccator! vicit te pars sinistra, percipiet te in factum tuum. Plora compunctus, ut possis recipere speciem cordis tui, et pulchritudinem corporis. Quid vult esse? errasti in lumbis? offendisti in femore? manifestum est quia ubi lumbus, ibi libido, et ubi femur, ibi fornicatio. Quid ergo? fœdasti femur tuum carnali libidine? reforma illud pulchritudine spiritali. Stuprasti lumbos tuos in fornicatione? noli diffidere, sed exstrue bellum contra sinistram et contra corporeum peccatum, contra stuprum vel adulterium. Femur te fœdavit? femur te reformet atque recuperet. Accingere, inquit, gladio circa femur, potentissime. Te corripit sermo propheticus, quia peccasti. Fuisti profusus in libidine? esto potentissimus in virtute. Laxasti membra tua in luxuria? restringe vivacitate armorum. Arma lumbos cordis tui, orna femur animæ tuæ, ut corporei femoris eximas fœditatem, evellesque de visceribus tuis plagas. Accingere gladio tuo

A circa femur tuum, potentissime. Quis est iste gladius? Ipse dicit, *specie tua et pulchritudine tua*. Et quæ est ista species, quam virtus animi, et in ea, plena poenitudo? quæve est pulchritudo, quam lacrymarum oculorum, et largitas eleemosynæ? Et quid deinde? *Intende, inquit, prospere procede et regna*. Aperta sententia est. *Intende*, peccator, quia peccasti; *prospere*, quia poenituisti; *procede et regna*, quia triumphasti. *Procede* confidenter, quia plerasti pro peccato; *viciisti* reatum ut pervenires ad regnum, *procede et regna*. Plange hic, ut plaudas alibi. *Procede, inquit, et regna*. Propter quid? *propter veritatem et mansuetudinem et justitiam*. Quando sinistra infert et ingerit tibi candentes stimulos avaritiæ, luxuriæ, arrogantiae vel libidinis, sta contra sinistram tuam, succinctus veritate, armatus mansuetudine, ornatus iustitia, et cum viceris sinistram, tunc *educet te mirabiliter dextera tua*. Tunc vincit dextera et silet sinistra, cum fugit impietas, et floret rediviva pietas; cadunt crimina, et crescunt merita. Quidquid malum minuit in sinistra, meritum augescit in dextera. Sic te agente, *educet te mirabiliter dextera tua*, juxta verbum Davidicum. Subduc pondus ex adverso latere, remove plagas de sinistra, ut in die iudicii deducat te mirabiliter dextera tua. Imple mensuram iustitiæ; quomodo? orando, vigilando, lacrymando, erogando, jejunando: quin etiam parcimoniis pulsando, negligendo delicias, et nutriendo disciplinam; fugiendo festivas dapes, et frugalitatem ferendo; deponendo pinguedinem, et diligendo pallorem. Quando statutam exerces virtutem, exultat dextera tua, et latet sinistra: deficiente enim nequitiae sarcina in sinistra, sanctificatio dexterae tuæ præponderat, et ipsa te deducet mirabiliter in salutem. Unde, frater charissime, non tædium superet, non subducat ignavia; non inter spem et metum alternis motibus æstuantem desperatio frigida perfundat, sed magis concalescat cor tuum dum dubitas, ferveat spiritus tuus in te cum anceps inter utrumque laboras, id est, ut inter spem et metum meditatione tua exardescat ignis. Erige te in calore cordis tui, et in zelo pectoris concitatus, abutere dextera tua, et æmulare sinistram, dicens ei: Quid mihi et tibi est, sinistra? desine, cessa, conquiesce; noli mihi suadere ut errem; noli me subdere, ut offendam. Cur implicatum tenes, et non permittis exsolvi? noli me capere saporibus tuis, qui brevi tempore dulces et postmodum semper amari: tales sunt saporis tui, qualia dormientium somnia. *Surrexerunt e somno, et obiti sunt quæ viderunt*; sic tuus sapor, sic tua delectatio: in delictis parum inungit fauces, et postmodum urit animam delectatio tua. O sinistra! dolores facis prolixos, nisi fueris repressa, dulce tuum fit amarum; fœvus tuus in fel convertitur. An non audisti sententiam Salomonis, qui dixit: *Vias quæ a dextris sunt novit Dominus; perversæ autem sunt quæ a sinistris* (*Prov. iv, 27*)? Nescis tu quia *angusta via est quæ ducit ad vitam*? Cur me frangis et flectis ad latam? Cur me ducis ad spatiosam viam quæ mihi aperit

fauces inferni, in quibus picea flamma ardet, et A
pœnalis caligo exæstuat? Sinistra pars tua planctum
ingeminat, provisio tua tartareas habet tenebras.
Cellarium tuum corruptas habet species; thesauri
tui liquidis ardoribus pleni sunt. Aspis est in opere
tuo, antiquissimus ille serpens hydra, multorumque
spirans venenorum. Ut spargit pestem auctor scele-
rum, nequitiae armiger! Sinistra in parte tua, scan-
da'la quibus dictum est: *Discedite a me, maledicti, in
ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo
et angelis ejus.* Ignis ardebit in parte tua, diabole,
aspis antique, auctor nequitiae: tibi præparatus est
ignis et angelis tuis; quid hoc ad homines pertinet?
Sinistra tua nihil valet. Nihil valet pars sinistra;
corrigunt se homines a peccatis, et vivunt. Desinunt
delinquere, et carent doloribus; renuntiant tibi, et B
regnant cum Christo; remansisti solus cum angelis
tuis. Diabole, quid regis sinistram partem? ad te
corrigo, verbum tibi imputo, te castigo: quid gloriaris
de parte sinistra? flamma illa gehennae tibi, non
hominibus flagrat; camini tartarei tibi sunt præpa-
rati et angelis tuis.

Quare? quia adversarius Dei es, semper erras, et
nunquam emendas; semper impius et seductor, sem-
per prodigus et profanus; atrox in malis, et inimi-
cus in bonis; et quia nunquam te poenitet, ideo per-
iturus. Quid hoc ad hominem poenitentem, suaque
peccata confitentem? plus est poenitentia quam tua
pestilentia. Plus sunt lacrymae hominum, quam tui
insidiosissimi laquei. Amplius est eleemosyna quam
tua inquinamenta. Sollicitudo solvit peccata, vigi-
lantia vincit nequitiam, compunctio eradicat crimina.
Inimice diabole, fallax, quid fingis terrorem? parum
est, quod vereor donec convertar ad Christum, qui
me salvavit. Video peccata mea, et pauca considero
commissa mea; et horresco donec convertar ad Do-
minum. Stant ante me facinora mea quasi turris fer-
rea ac murus æreus, donec memetipsum videam, et
donec sitiens amplectar Christum indulgentiae fon-
tem, teneamque pedes ejus qui dixit: *Nolo mortem
peccatoris, quantum convertat se a via sua mala, et
vivat.* Si hoc fecero; murus æreus momento collabi-
tur, turris ferrea fulminata dispergitur. Aries enim
poenitentiae subvertit peccata et subruit crimina. Ca-
dent ante fletum poenitentis, quasi caduca folia a
vento concussa, aut quasi plumæ volitantes vento
impulsæ. Adest Dominus oranti, præsto est excu-
banti erogantique Christus, protector excelsus, mu-
nificus atque liberalis indultor; et tota illa peccato-
rum sarcina quam verebaris, ut cera liquescit, ut
fumus fugatur, ut vapor exinanitur, aut quasi lanugo
combusta deperit. Postquam sic castigaveris sinis-
tras partes, et cum eisdem partibus ipsum diabolum
prostraveris, converte te ad dexteram, et loquere
illi, multiplicans ad eam exhortatoria verba, sic di-
cens: *Dextera mea Deo sacrata, salvatrix animæ meæ,
firmatrix cordis, munimen corporis, tu noli dormi-*

re, sed vigila. Opus tuum dulce est, actio tua melli-
flua est, vigilantia tua vivificat. Expande te ad pre-
ces pariter cum sinistra; erige te ad superna subsidia.
Commove venas tuas, et conquire remedia, confunde
inimicum, et contere peccati ministrum. Quomodo
eum confundis, aut quo itinere conteris, nisi in opere
Dei, in observatione evangelica, in ordinatione dis-
ciplinæ, in ordinatione largitatis? Dextera, fac opus
justitiæ: respice famelicos, vesti nudos, visita
agrotos, suscipe peregrinos, solve compeditos, so-
ve captivos, consolare compunctos: si sic feceris,
eruisi me de mœnore, liberasti de muscipula. O
dextera, non vides? sævit sinistra, et supplicia con-
gerit? sinistra te vincit, et dormis! serpens te mor-
det, et duras non vides partes adversas turbatas, et
insurgentes turbines? venti spirant adversi, mare
insurgit super te, peccati pelagus urget animam
tuam, strident in membris tuis iniquitatum procellæ;
et non excitaris, sed negligis! non stimularis, sed
torpes! Dextera gubernatrix, sta in puppe, et dirige
proram: extende vela, arma navem. Ecce pericula
imminent, ecce scopuli ante te, ecce horrendi cautes,
naufragia in latebris instant; et non vigilas!
esto pervigil, esto amator bonorum operum, esto
bellatrix poenitentiae, te enim triumphante, vivo ego
in virtute Dei, et evado noxias partes; extende ad
justitiam, imple pugillum tuum cœlesti semine: jacta
semen poenitentiae, et collige fructus indulgentiae.
Noli dormire, dextera, sed fac opera quæ a te Chri-
stus expectat. Emenda errorem meum, dele dolorem
C meum, collige meritum quod dispersi, repara quod
amisi, sed integra quod minoravi. Flammât fornax
crimino, et tu siccas operis tui fontem? peccata
prævalent, et tu subtrahis pietatis præsidia? Da ro-
rem tuum, et refrigera in me quod æstuat in calore.
Timeo namque ne dormientem sinistra superet, et
rapiat me. Diripiendo ad funera, sic te excitantem
dextram, et objurgantem sinistram, suscipit Chri-
stus et amplectitur. Dirumpit vincula tua, et deducit
tanquam lumen justitiam tuam, et judicium tuum me-
diano splendore illustrat: ut dextera ejus visitatus, gra-
tiæque donatus, sed munere accumulatus, non tristis
abscedas aut inutilis, sed gaudeas cum justis ad dex-
tram venientibus in æterna requie permansuris.

LIBER DE MULIERE CHANANÆA.

D Multi quidem configunt venti sæviuntque pro-
cellæ; sed vestrum conventum non dissolvit tenta-
tio, nec studium violavit. Non cessat Ecclesia, quæ
semper pugnat, et semper triumphat; tentatur et
non superatur. In quantum pulsatur et premitur, in
tantum prævalet et augecit: circum sæviunt undæ,
sed non movetur lapis.

Sermocinantibus nobis, somnus recessit à vobis;
nox se transfudit in diem. O conventus forensis!
potest enim et hic esse conventus Ecclesiæ. Fecit
nox in foro Ecclesiam, et mentis vestræ strepitus
armavit industriam: cessavit omnis pigritia, con-
næa. Confer annotationem opusculo subjectam,
paulo post initium. EDIT.

* In Ms. legitur titulus hoc modo: *Incipit liber
primus sancti Laurentii episcopi de muliere Chana-*

quievit ignavia. Quis hoc non volvat animo, aut quis A non miretur, eo quod non solum nostri permanse-
runt nobiscum, sed etiam incogniti congregati vene-
runt, et proficit tentatio in utilitatis augmentum?
Nam sicut pluvia de-cedens nutrit semina germi-
nantia, sic tentatio, cum examinauerit, animam sal-
uat. Verbum Domini est immobile, et portæ inferni
non prævalebunt ad eum. Seipsum vulnerat impug-
nator Ecclesiæ; plebem vero fidelem insigniorem
ostendit. Vires collidit proprias qui æmulatur Ec-
clesiæ; nobis vero triumpho confert dignitatem.
Justus erat et antea Job; sed justior postmodum
de agone emersit. Sanus validus factus est æger val-
lidior: clarus in opere factus est, in opinione præ-
clarior. Nunquam igitur in tentatione formides. Si
enim fueris in propria virtute fundatus, nunquam
tibi oberit tribulatio, quæ patientiæ declarat virtu-
tem. Sicut enim fornax cum examinat, augmentum
facit in specie auri, sic tentatio addit animæ pul-
chritudinem. In quo enim noxia est flamma in spe-
cie auri? aut in quo humiliat tentatio patientiam, quæ
tollit tristitiam, et auget lætitiā, et facit animam
hominis in examinata specie refulgere?

Introduxit tentationes, ut excludat adversarios,
qui me existimant inimicum. Congregati sunt ma-
ligni in unum; sed quid illi in confusione, et quales
nostri in compassione? ubi sunt illi? num apparent?
aspicio in foro, eo per plateas, et nullum video.
Frondes fuerunt, et ceciderunt a vento; plumbum
fuit, et liquefactum est; hi vero refurgent in specie
auri. Quis eos quam criminosa eorum conscientia C
effugavit? Sciunt enim ipsi quid fecerint. Nam et
Cain cum cœperat proprium perimere fratrem, per-
petrato scelere, timens ac tremens super terram
incessit: sic et isti non manibus quidem, sed mente
ræalignati sunt; et illi quidem operati sunt necem,
Dominus autem condonavit salutem. Hæc enim lo-
cutus sum propter vos, ut exsultet mens vestra in
Domino, et nunquam in tentationibus trepidet. Petra
est immobilis. O homo, quid status vereris? *Super
hanc, inquit, petram ædificabo Ecclesiam meam, et
portæ inferorum non prævalebunt ad eam* (Matth. xvi,
18). Quandoquidem extranea, quandoquidem autem
intestina sunt bella; sed nullus potest stabilitatem
quassare structuræ. Quod autem expendo tempus,
in exprobratione malorum; nec enim fas est insul-
tare diutius inimicis, et filios despiciere scientes.

Igitur hesterno nobis Paulus apostolus adornavit
convivium, hodie autem Matthæus: hesterno coria-
rius, hodie publicanus; hesterno blasphemus,
hodie raptor. Sed non in blasphemia permansit blas-
phemus, nec raptor in rapina permansit. Factus est
enim Paulus verus apostolus et utilis doctor; factus
est enim et Matthæus Evangelii prædicator. Memo-
rabo priora peccata, ut posteriora merita enites-
cant: ut discas tu quid sit converti de malo in bo-
num, ne aliquando desis in propria vita. Doctores
igitur nostri prius in criminibus sorduerunt, et inde
conversi in meritis sonuerunt. Quid blasphemus et

publicanus facti sunt? Nonne caput rapinæ et lex
violentiæ? Quid est publicanus? prædo sine pudore,
medicus exterminii. Nonne immanior est furibus pu-
blicanus? fur namque vel timens furatur: hic autem
confidenter delinquit; sed hic publicanus repente
apostolus; quomodo aut quo tenore? *Transiens Do-
minus vidit eum sedentem in teloneo, dixitque illi:
Sequere me. Et surgens secutus est eum* (Matth. ix, 9).
O virtus sermonis! venit crucis palma, et fecit mi-
litem de captivo, et lutum protinus convertit in au-
rum. Venit crucis palma, et surgens publicanus
secutus est Christum; de profundo mœroris gurgite
super omne decoris fastigium sublimatur. Nemo igitur
desperans salute fruitur, non est enim malum
in membris vestris naturaliter insitum: de arbitrio
nos gratiam libertatemque acquirimus. Publicanus
enim factus est evangelista, blasphemus factus est
doctor, latro paradisi meruit, seductor factus est
verissimus adorator. Non est quidquam in crimini-
bus, quod non poenitudine resolvatur. Et ideo Do-
minus ipsius criminis destruxit fastigia, ut nullus
vitam suam etiam in sexta ætate desperet.

Ne dicas intra te: Peccavi, et quid faciam? habes
imitabilem [F. inimitabilem] medicum qui resecat mor-
bum, et sanat omnem languorem; habes medicum qui
adest gemitibus, et nutu imperat sanitatem. Ex tanta
te de improvviso materia finxit et vivificavit ut esses:
nunc factum te et nutritum poterit oblivisci? non erat
antea homo, et figuravit illum ex limo. Requiris
forte qualitatem: nescio ego, ipse scit artem suam.
Nunquid non eras terra? sed accepit partem terræ
potens ille opifex, et fecit prius corpus tuum, in
quo disposuit et distinxit varia membra, manus et
pedes; caput etiam, in quo oculi et aures, os et
odoratus, frons et genæ, et reliqua membra inferius.
Ille ergo artifex qui sic te proprio finxit arbitrio,
non potest tua auferre peccata? Noli sensus ejus
rimari, noli nodos examinare virtutis, noli querere
quomodo fecit, sed mirare de facto.

Sed dicis: Feci peccata multa et magna. Et quis
est de hominibus qui non preceat? Tu dic: Erravi
super omnes homines, sufficit mihi in sacrificio ista
confessio; dic tu prius iniquitates tuas, ut justifice-
ris, cognosce quoniam peccator es: habe tristitiam,
cum converteris: esto ac si desperatus et mœstus,
sed et lacrymas compunctus effunde. Nunquid aliud
aliquid fuit in meretrice, quam lacrymarum effusio?
et ex hac profusione invenit præsidium, et accepta
fiducia accessit ad fontem Dominum Jesum.

Sed veniamus ad causam. Quid ergo evangelista?
*Et inde transiens Jesus venit in partes Tyri et Sidô-
nis; et ecce mulier Chananæa* (Matth. xv). Miram rem
ait evangelista. Ecce mulier caput peccati, arma dia-
boli, expulsio paradisi, doli mater, corruptio legis
antiquæ. Ecce mulier veniebat ad Dominum Jesum,
mulier alienigena de gentibus, novella plantatio.
Mirum negotium! Chananæa sequitur; Judæi fugiunt,
domestici derelinquunt, alienigena hæret! Ecce mu-
lier de finibus illis egressa clamabat dicens: *Miserere*

mei, Domine, fili David. Mulier hæc evangelista efficitur. Probavit enim divini consilii sacramentum, quando et virtutem divinam obsecrat, et carnis naturam confitetur, dicens: *Miserere mei, fili David.* Considera pulchram mulieris mentem; vide quid dicit. Non est in actibus, inquit, meis, non mihi de conversatione justitia: ad misericordiam tuam confugio, ubi non resedit, nec requiritur locus salvandi. Et quomodo ausa est mulier legis ignara, tam iniqua, sic abrupte accedere ad fontem salutis? non petiit Jacobum, non rogavit Joannem, non accessit ad Petrum; sed hoc intermittens, quid dicit? Non est mihi necessarius fidejussor; suscipit in se poenitentiae patrocinium, et sola currit, tenet eum in voce ac dicit: *Miserere mei, Domine, fili David.* Ideo descendisti, ideo carnem suscepisti, ut et ego loquar ad te, et cum fiducia petam. Cherubin aspectu ejus tremunt in cælo, et in terra mulier non formidat. Angeli metuunt in excelsis, et mulier non veretur; instat importune, et voce sua exaggerat, dicens: *Miserere mei, Domine, fili David.* Non habeo opus sponsoris: per me accedo, per me obsecro, miserere mei. Quid tibi opus est? misericordiam quero. Quid pateris? dolorem quem non suffero. Quid habes? filia mea captiva tenetur. Quid illi est? male a dæmonio vexatur. Et quid nunc? miserere mei, Domine. Pignus meum consumitur, et pars corporis violatur. Opinio, inquam, exiit de filia mea; noli me videre peccatricem et miseram: tu es Deus qui secreta consideras. *Filia mea male vexatur.* Quid desideras? ut liberetur de plaga. Miserabilis luctus consumpsit uterum meum, et animam meam perturbabat sæva tempestas. Quid faciam nescio. Patitur misera, nec sentit tormenta: nec mortem scit timere, nec vitam sperare. *Miserere mei.* Jacet confusa, et causam tormenti ignorat. Me aspice, Domine, me exaudi, vide diurna vulnera mea. Illa patitur, et ego deficio: passio ejus pavorem incutit cunctis, facta sum omnibus spectaculum: quid faciam, aut quo vadam? non possum ab illa quoquam divelli, non potest sola derelinqui. Non enim de foris venit, sed intus est expugnator, in se habet hostem et gladium; navis est quæ de se concitat tempestatem, non invenio nomen passionis ejus. *Miserere mei, Domine, fili David.* Utinam defuncta fuisset filia mea, quam sic viveret! Si enim mortua fuisset et sepulta, exacto jam tempore oblita fuisset, nec meminisset vulneris aut doloris. Nunc vero cadaver semper in domo est: causa mea, sepulcrum ejus; augetur quotidie vulnus meum, et crescit opprobrium. Quomodo? video oculis meis; istorum aspectu, torqueri manus, crinium vittas exsolvi ac spargi, spumas ex ore diffundi, dare mugitum horrendum, sævire intus invisibilem inimicum, improvisum hostem et pugnam manifestam. *Miserere mei, Domine,* quoniam filia mea erat, et facta est dæmonis esca. Non audeo illi proximare, non possum contingere, prohibet me pavor, expellit ipsa passio dira. *Miserere mei, Domine, fili David.* Qui ex vobis patres fuerunt, adju-

vent verba mea: quæ matres, lacryment una mecum. Non sufficio exponere dolorem, quem mulier ista sustinuit. *Miserere mei, Domine, fili David.* O prudentia femine! non utitur hominibus seducto-ribus, non secuta est vates fallaces, non quæsit inanes ligaturas, aut ad falsa confugit præsidia: sed omnem relinquens diaboli cultum, venit ad Dominum Jesum omnium salvatorem, et dicit: *Miserere mei, filia mea male vexatur.*

Vidisti sensum mulieris probantis sapientiam ejus: sed vide aliud novum et inexpertum negotium. Petit et obsecrat, et lamentum suum producit in clamorem: et amator omnium Deus non ei respondit verbum. Tacet fons vitæ, et pius medicus contulit medicinam, et abnegat curam. Quid est hoc, Domine? nescio, si non suscipis pulsantem mulierem! O sapientia medici! Dominus, inquit, non respondit ei verbum. Quapropter, nisi ut detegeret sapientia ejus virtutem? Propterea dicunt discipuli: *Dimitte illam, quia clamat post nos.* Sed humanus Deus vitam mulieris virtutemque pulsabat. Et quid ait? *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel.* Nihil proficiunt, nec ipsi apostoli suggerentes. Verus medicus differt magis curam, exulcerat vulnus, et potestatem suam arte quadam excusat, ut latentia panderet sacramenta. *Non sum, inquit, missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel.*

Hinc hunc considerate sermonem, et ad verba mea dirigite intellectum, quoniam profundam volo comparisonem exsolvere. *Non sum missus, nisi ad oves perditas Israel.* Quid est hoc verbum? quæ est ista excusatio tua? et multa in te mysteria revelasti, ut unum tantummodo angulum liberares, et integrum relinqueres orbem? Pontum, et Asiam, et Ægyptum, Ciliciam et Cappadociam, et reliquas nationes relinques, et de Israel tantummodo curares? relinques terram desertam, nationes despectas, et solis Judæis factus es liberator? Non vides injurias Patris tui in falsis simulacris, et in dæmonum cærimoniis exerceri? Annon hæc etiam prophetæ vulgaverunt? Quid dicit affinis tuus David? *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. 11, 8).* Quid Esaias, qui seraphin oculis suis respexit? *Exsurget virga de radice Jesse, qui dominatur omnibus, et in eum fines terræ sperabunt (Esa. xi, 1).* Quid Jacob patriarcha dicit? *Non deficiet princeps ex Juda, nec de senioribus ejus dominator, donec veniat, cui destinatum est; et hic est expectatio gentium (Gen. xlix, 10).* Quid etiam Zacharias propheta? *Propter vos, inquit, claudentur portæ æreæ, quoniam ab ortu solis usque ad occasum glorificabitur nomen Domini, in omni loco effundent libamina ante ipsum (Zach. 1, 20, 21).* David ipse quid iterum dicit? *Omnes gentes, plaudite manibus, quoniam Deus excelsus terribilis et rex magnus super omnem terram (Psal. xlii, 2, 3).* Denique quando natus es in carne, quos vocasti? nonne Magos? Nunquid prophetas venisti vocare, qui ipsam salutem gentibus cecernerunt? Apostolos etiam cum mitteres,

quid eis dixisti? *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19). Et nunc quando misera hæc mulier acerbis doloribus et stimulis coarctata rogat te et obsecrat pro filia sua, ut eam a funesta passione absolvas, modo dicis: *Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israel*. Venit ad te centurio, rogans pro puero suo, et dixisti: *Ego veniens curabo eum*. Pendenti latroni paradisum reparasti, paralytico imperasti dicens: *Surge, tolle lectum tuum et ambula*. Lazarus de monumento te vocans redivivus surrexit, varia quoque languorum genera verbo sanasti, latrones liberasti, meretrices virginibus prætulisti, solam hanc miseram Chananæam respuisti deprecantem. Quid est hoc verbum miraculi inauditum? Nunc intende, ut scias, quale compendium incipit revelare. Quando liberatus Israel a plagis Ægyptiorum, et a Pharaone extractus transit populus per desertum, præcepit ei Dominus in lege ut non communicarent Chananæis nec convenirent cum eis, quoniam sine lege erant, idola immunda colentes. Præcepit ergo Deus in lege Judæis ut non mercarentur cum eis, nec connubia in semine eorum miscerent, ne per hæc a suis legitimis privarentur, et profanis idolorum cultibus jungerentur. Aspice, et considera, et intende quæ dico, quia adhuc in textura est tela. Mulier ista Chananæa erat de gente immunda, quibus non licebat communicare cum eis. Quid ergo? sub lege venerat Dominus, ut adimpleret, et non solveret legem. Igitur si ad momentum audisset mulierem, dicerent Judæi: Ideo te non audimus nec sequimur, quoniam solvis legem. Præcipit enim lex abstinere a Chananæis. Propter hoc tacet Dominus: propter hoc non respondit mulieri. Vide quomodo servat legem, ut Judæos confunderet, dicens: *Quisnam vestrum me arguit de peccato*? Ecce non respicio ad mulierem Chananæam; ecce clamat sine causa; ecce obsecrat, et non exauditur: ecce quomodo teneo legis formam, ne dicatis quoniam præterivi legem. Ideo non credimus in te. Non ex me, sed ex vobis est error. Obmutescite itaque propter observantiam legis: ecce nationes ad me veniunt, ecce populus quem non novi, mihi servire festinat: nolite argumentosis occasionibus uti. Ecce a non cognoscentibus me cognitus sum, et a cognitis ignoratus: ecce alienigenæ obsecundant, et domestici sæviunt. Hæc est itaque prima causa, quod distulit Dominus respondere mulieri.

Interea persistit in clamore mulier, dicens: *Adjuva me, Domine*. Et ipse tantum respondit: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus*. O prudentia medici! multis difficultatibus suspendit mulierem, ut duplici postremo honore cumlaret, dicens: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus*. Qui sunt filii? quos vides. Confundens eos hoc dicit, quia fuerunt filii, et facti sunt canes, de quibus Paulus dicit: *Videte canes, videte malos operarios, videte interfectores*. Nos autem qui velut canes eramus, de gentibus facti sumus filii in eorum ra-

A dice, quos ita exhortatur Paulus: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis*. Accusat ergo Judæos, cum dicit: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus*.

Sed quid respondit mulier? *Etiam, Domine, potes, si volueris*. O mulier violenta! Dominus dicit: *Non licet*; et illa dicit: *Etiam, Domine, potes, si volueris*. Oblita est verecundia, et intermisso pudore conatur vincere Dominum. Dominus dicit: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus*; et illa respondit: *Etiam, Domine, sum quod dicis*. Canem me vocas, canis sum: agnosco nomen meum: confundis me tu; sed ego non recedo a te. Canis sum, sequar te, quasi canis; porrige mihi aliquid. Non quæro panem filiorum: da mihi vel micas, quoniam et catuli manducant de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. O certamen pietatis! o prudentia femina! Canem me dicis, Domine: sum ego. Ergo nutri me velut canem: non possum relinquere mensam domini mei. Canem me appellas: porrige micas. Dixisti causam meam, distulisti petitiones meas, manifestasti conditionem meam: adjuva me nunc, quoniam et catuli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. O mulier! accepisti subito laudem, et inventa es electis electior. Idcirco tacet Dominus, ideo distulit et protraxit, ut mentem tuam perpenderet, et vivam de te produceret vocem. Si enim, statim ut cœpisti petere, accepisses, recessisses, et nemo fidem tuam probasset, nullus mentis tuæ cognovisset arcanum. Num autem quia intelligis Dei virtutem, et sic te cognoscis ut dicas: *Etiam catuli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum*; laudo te ego et dico: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis*.

Audiant hæc inertes et improbi qui dicunt: *Oravimus, et non impetravimus*. Quid loqueris, homo? instanter ora, importune obsecra, siquidem pulsanti aperiatur. Sed dicis: Deprecatus sum semel, iterum, et ter, et quater, et septies, et decies, et vicies, et non exaudivit Deus. O stulta inventio! et quid nunc, quia nos es exauditus, jam recedis a Domino, et desistis a prece? aut non vides perseverantiam mulieris Chananææ, quomodo magis aporiata insistit, et repulsa importunius obsecrat; nec ante cessavit quam quæsiit invenit? Sunt multi quidem qui intrant in ecclesiam, et strepunt in oratione, confuse atque intempera voce dispergunt verba sua, et egressi foras oblii sunt omnia. Ili sunt qui labiis binnuiunt, et corde non concipiunt. Si tu ipse dicta tua et preces ignoras, quomodo te exaudit Deus? Dicis: *Inclinavi genua mea, et oravi*. Genua tua inclinasti in terram: et mens tua foris per diversa decurrit. Corpus quidem intus, sed cogitatio foris; lingua tua pecunias numerat et usuras. Diabolus malus et invidus inimicus, quando oramus, tunc magis incumbit et obstreperit. Non nos pulsant cum securi jacemus in lectulis: veniamus ad orationem, et ille nos cogitationum stimulis turbat.

Hujus versutias cogitantes revertimur ad mulierem

Chananæam, quæ sic obsecrat : *Miserere mei, Domine, fili David, filia mea male a dæmonio vexatur.* Dic et tu, *Miserere, Domine, quia anima mea pulsatur a dæmonio.* Magnus dæmon est peccatum animæ. Nam dæmon exstinguitur; peccatum vero stat, nisi satisfactionibus absolvatur. Grandis sermo est, *Miserere mei, Deus; brevis quidem, sed virtute plenus.* Nam etsi foris fueris, clama, et dic, *Miserere mei, Deus.* Clama, non voce, sed mente; nam et tacentes exaudit Deus, nec tam locus quæritur, quantum sensus. Hieremias in carcere confortatur; Daniel inter leones exultat; tres pueri in fornace tripudiant; Job nudus sub divo triumphat; paradisum de cruce latro invenit. Quid ergo si fueris in publico foro? ora intra te : noli quærere locum; locus ipse es. Ibi, ubi fueris, ora. Si fueris in balneo, ora, et ibi templum est. Si steteris ante iudicem, ora; insurgit iudex contra te, ora. Mare ante te est, et post te sequitur Pharao, ora. Nihil loquitur Moyses, et Dominus ei dixit : *Quid clamas ad me?* Os ejus tacet, et præcordia clamant. Et tu cum steteris ante iudicem furiosum, ubi sunt crudeles ministri, ora intra te, et turbine illi protinus resolventur. Iudex contra te est, tu te ad Dominum confer; proximat te poenis affligere, tu ora intrepidus, et sedabitur insania. Nunquid homo est Deus, ut labore quærat per loca diversa? Deus est qui adest ubique. Si quæris hominem, dicitur tibi : Non est hic, aut non illi vacat. Non est sic in causa Dei : hoc tantum est ut dicas, *Miserere mei, Deus; et ipse prope est, ut te liberet; et adhuc loquente te dicit, Ecce adsum.*

Quid ergo Chananæa? *Utique, Domine, nam et catuli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Et quid Deus? *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Ubi sunt disceptatores iniqui? Nunquid dixit, *Expecta mulier, donec oro Patrem meum.* Sed quid dixit? *Fiat tibi sicut vis.* Quantum elegantior illa in fide, tantum Christus eminentior in virtute, qui gratiam suam sensibus ejus infudit. *O mulier, magna est fides tua.* Quomodo magna? non vidisti mortuos resurgentes, non vidisti leprosos mundari; non cognovisti legem, non audisti prophetas; sed audisti impropria, et meruisti repulsam; refutavi te, et non recessisti a me. *O mulier, magna est fides tua.*

Mortua est mulier, et laus ejus speciosa est plusquam margaritis intexta corona. Quocumque ieris, audies Christum prædicantem : *O mulier, magna est fides tua.* In Gothorum concilio, in Sidoniorum vel Persarum conventu, clamat hodie Dominus Jesus et dixit, *O mulier, magna est fides tua.* Et quid deinde? *Fiat tibi sicut vis.* Non dixit : Sano filiam tuam; sed, *Fiat tibi sicut vis :* id est, tu ipsa sana filiam tuam; tibi eam trado; tu eam cura, in tuo arbitrio pono et medicinam : vade in pace, et pone super eam manus tuas, et fiat tibi sicut vis, cum tua voluntate a passione purgetur. Non jussit, non imperavit dæmonem ut exiret, sed fiat tibi sicut vis. Voluit enim ut ipsa mater sanaret filiam suam, et dæmonem effugaret. Ubi sunt qui dicunt, non virtute, sed prece

A omnia impetravit? Si minor est Patre, quomodo dicit : *Fiat tibi sicut vis : et sanata est filia ejus ex illa hora?* Veniebat enim mater deforis, sed antequam veniret, sanata est. Intravit et invenit filiam suam ab immundo dæmone liberatam. Consummata est voluntas ejus, et facta est sanitas; et pro eis omnibus gratias agamus Deo vivo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIO.

LAURENTIUS episcopus, cujus libellum seu homiliam innox retuli ex ms. codice Germanensi, is est quem laudat Sigbertus Gemblacensis monachus in lib. de Scripturibus ecclesiasticis cap. 120. *Laurentius Mellifluus scripsit librum De duobus temporibus, id est uno ab Adam usque ad Christum, altero a Christo usque ad finem sæculi. Declamavit etiam homilias ore quasi mellito : unde agnominatur Mellifluus.* **B** Laurentii liber De duobus temporibus typis vulgatus est in tomo VI Bibliothecæ Patrum, præfixo hoc titulo : *Sancti Laurentii episcopi Novarum homilia de Pœnitentia.* Quæ homilia in exemplari nostro subjicitur superiori libro seu homiliæ cum hac inscriptione : *INCIPIT LIBER SECUNDUS SANCTI LAURENTII DE DUOBUS TEMPORIBUS. Duo sunt tempora ab Altissimo præstituta, etc.* Nemo igitur ambigere debet eum esse Laurentium qui Sigeberto cognominatur *Mellifluus*, quique utriusque libri seu homiliæ est auctor. At quis iste Laurentius episcopus? Margarinus Binius suspicatur esse « Laurentium priorem, qui ex Novariensi factus sit Mediolanensis episcopus vigesimus quintus ad annum Christi 507, cujus encomia videatur celebrare Ennodius Ticinensis episcopus in dictione missa Honorato Novariensi in dedicatione basilicæ Apostolorum. » Binius facile assensio, quibusdam adductis conjecturis, quæ tum ex libro seu sermone hic edito, tum ex Ennodii dictione prima in Natali Laurentii episcopi Mediolanensis desumuntur. **C** Laurentius quippe in sermone de muliere Chananæa, quem de nocte in foro habuit, mentionem facit quorundam adversariorum suorum, quorum improbitate non solum ipse vexatus sit, sed etiam alii partium ipsius fautores. Atqui Ennodius in dictione primâ Laurentium laudat ob patientiam malorum, quæ ipsi ex adversariorum factione semel et iterum contigerunt : primum quidem cum ab hostibus expugnata civitate inter suas et populi injurias stetit intraclus, tum in exilium missus, ac demum urbi suæ redditus est; deinde vero cum Romam in synodum accitus anno 502 pro absolutione Symmachi papæ, adversantium procellas sustinuit. Expugnatio illa et direptio urbis Mediolanensis, simulque Laurentii exilium contingere pro Odoacrem, uti Sirmondus opinatur, quando Tufa duce adversus Theodericum Ostrogothorum regem rebellavit. Theoderico victoria potito, Laurentium Mediolanum rediit, urbemque ex pristinis ærumnis recreavit. Tum vero superiorem homiliam de muliere Chananæa habuisse mihi videtur, **D** cujus reditum ita celebrat Ennodius in dictione prima : *Cum ex alto benignis oculis cælestis Dominator aspexit, Mediolanensium urbi lux est proprii reddita sacerdotis.* Tunc cum rarus habitator, tunc cum error in domibus, et per dulcia cubiculorum limina confusa discursio; tunc cum ubique pavor et luctus, et Dei templa ferarum habitationi deputata sordebant; cum marcens incuria splendidissima dudum atria situ vetusti humoris obnubere, lætitiâ cæteris tuo dedisti de reditu, tu regressus ad lacrymas, etc. Melliflui etiam nomen quadamtenus inferius indicat Ennodius ubi ait Laurentium in synodo Romana minantium impetus blandimentorum melle domuisse. Porro in homiliis suis Laurentius in id potissimum incumbit, ut peccatoribus fiduciam obtinendæ a Deo remissionis ingeneret; sicque de pœnitentiâ loquitur, quasi eam solis humani arbitrii viribus ascribere videatur.

ANNO DOMINI DXLIII.

S. P. BENEDICTUS

MONACHORUM OMNIUM OCCIDENTALIU

CAPUT ET SOSPITATOR.

PROLEGOMENA.

Vita S. Benedicti

(Ex libro II Dialogorum S. Gregorii Magni excerpta).

Ἀνὴρ τις ὑπῆρχε, τῇ πολιτείᾳ μὲν εὐλαβέστατος, ἅ
 χάριτι δὲ Θεοῦ κεκοσμημένος, τοῦνομα Βενέδικτος· ἔς
 ἐκ παιδὸθεν τῇ τῆς καρδίας καθαρότητι ἐλαμπρύνετο, καὶ
 τῇ τοῦ σώματος ἀγνείᾳ κεκαλλώπιστο, ἐν οὐδενὶ θελήματι
 σαρκικῷ τὸ παράπαν τὴν ψυχὴν καθυποτάξας· ἅλ' ἔτι
 ἔφηθος ὢν, καὶ ἵ σφριγῶν τῷ σώματι ὅπερ ἡδυπαθῶς
 δρᾶσαι ἠδύνατο, ἐκουσίως ἐβδελύξατο, καὶ λοιπὸν ὡς
 ξηρὸν τοῦτον τὸν κόσμον μετὰ τοῦ ἄνθους αὐτοῦ ἐλογί-
 ζετο. Ὅστις δίκην ἐωσφόρου ἀστέρος ἐκ τῆς Νορυσίας
 χώρας, τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρᾳ ἀνέτειλε· τῇ δὲ τῶν
 ἐλευθερικῶν γραμμάτων διδαχῇ παραδοθείς ὑπῆρχεν.
 Ἄλλ' ἐν τούτοις πολλοὺς ἀπείναι διὰ τὰ φθαρτὰ πάθη κα-
 τανύσας, ἐκείνους ὃν ἔθετο πύδα ἐν τῇ τῶν μαθημάτων
 διατριβῇ, εὐσεβεῖ λογισμῷ τοῦτον ἀνθεῖλκυσεν· ἵνα μὴ
 εἰς ἁ ἀνήκεστον κρημνὸν ὢλως ἁ καταπέσειε. Βδελυξάμε-
 νος τοίνυν τῶν γραμμάτων τὴν διδαχὴν, καταλείψας τε
 τὸν οἶκον καὶ τὰ πατρῷα αὐτοῦ πράγματα, μόνῃ Θεῷ
 ἀρέσαι ἐπιθυμήσας, τοῦ ἁγίου καὶ μονήρους βίου τὸ
 σχῆμα ἐπεπόθησεν. Ἀπέστη τοίνυν τῆς τῶν γραμμάτων
 παιδείσεως, γινώσκων ὡς μὴ γινώσκων, καὶ σοφὸς ὡς
 ἄσοφος. Τούτου τοῦ σεβασμίου πατρὸς οὐ κατὰ Θεοῦ
 κατορθώματα, ἐγὼ μὲν σαρκικοὺς ὀφθαλμοὺς τὰ τεύεμαι,
 ἀλλ' ἄπερ ἀκήνοα παρὰ τεισσάρων αὐτοῦ τὸν ἀριθμὸν μα-
 θητῶν διηγουμένων, ταῦτα ἐρῶ· Κωνσταντίνου λέγω δὴ
 εὐλαβεστάτου πάνν ἀνδρὸς, ὅστις αὐτοῦ τὴν ποιμαντικὴν
 ἡγεμονίαν διεδέξατο· Βαλεντίνου, τοῦ πολλοῖς ἔτισι ἁ τὴν ἐν Λατεράνῃ εὐαγεστάτην μονὴν διᾶθύναντος· Συμπλεκίου,
 τοῦ τὴν αὐτοῦ συνοδίαν μετέπειτα κατὰ διαδοχὴν ἁ τρίτον ποιμάναντος· Ὁνωράτου, τοῦ νυνὶ τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἐν
 ᾧ πρότερον διῆγε, προσεστῶτος.

Fuit vir vitæ venerabilis, gratia Benedictus et no-
 mine, ab ipso suæ pueritiæ tempore cor gerens se-
 nile. ^a Ætatem quippe moribus transiens, nulli ani-
 mum voluptati dedit : sed dum in hac terra adhuc
 esset, quo temporaliter libere uti potuisset, despexit
 jam quasi aridum mundum cum flore. Qui liberiori
 genere ex provincia Nursiæ ^b exortus, Romæ libe-
 ralibus litterarum studiis traditus fuerat. Sed cum in
 eis multos ire per abrupta vitiorum cerneret, eum
 quem quasi in ingressu mundi posuerat, retraxit pe-
 dem : ne si quid de scientia ejus attingeret, ipse
 quoque postmodum in immane præcipitum totus iret.
 Despectis itaque litterarum studiis, relicta domo re-
 busque patris, soli Deo placere desiderans, sanctæ
 conversationis habitum quæsit. ^c Recessit igitur
 scienter nescius, et sapienter indoctus. Hujus ego
 omnia gesta non didici, sed pauca quæ narro, qua-
 tuor discipulis illius referentibus agnovi : Constanti-
 no ^e scilicet reverentissimo valde viro, qui ei in
 monasterii regimine successit ; Valentiniano ^d quo-
 que, qui annis multis Lateranensi monasterio præ-
 fuit ; Symplicio, qui congregationem illius post eum
 tertius rexit ; Honorato etiam, qui nunc adhuc cellæ
 ejus, in qua prius conversatus fuerat, præest.

^a Colb. σφριγωτάτῳ σώματι.

^b Reg. ἀπέραντον κρημνόν.

^c Colb. καταπέσειν.

^d Colb. τὴν Λατερανόν.

^e Colb. τρίτου. Reg. habet τρίτον, quidquid dicat Gussanv. in nota marg.

^a Simili loquendi modo utitur infra l. iv, c. 47. Joannes . . . adolescens qui aetatem suam intellectu et humilitate, dulcedine et gravitate transbat. Et hom. 14 in Evang., ibi pueri qui hæc annos suos moribus transcendunt.

^b Nursia urbs olim episcopalis in Sabinis, intra montes sita et ad Apennini radices, sub frigido cœlo ; hinc de ea canit Maro l. vii Æneid. :

Quos frigida misit
 Nursia.

^c De Constantino et Simplicio hic memoratis Paulus Diaconus de gestis Langob. l. iv, c. 48 : Post beatum Benedictum Constantinus, post hunc Simplicius ; post quem Vitalis ; ad extremum Bonitus congregationem ipsam rexit. Quod confirmat abbatum S. Benedicti successorum seriem a S. Greg. hic assertam, contra Baronium, qui ad an. 581 primum S. Benedicti successorum instituit, simulque Lateranensis monasterii abbatem, Valentinianum, cum quatuor præcesserint. Primus tamen rexit Lateranense monasterium, quod post dirutum Cassinense cœnobium sub Bonito abbate teste Paulo Diacon. loco laudato, constructum est.

^d Germ., Valentiniano, Dig., Valentino. Consentit Græcus interpres.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

A

CAPUT PRIMUM.

Περὶ τοῦ κλασθέντος μαγιδίου, καὶ διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου σώου γενηόντος.

De capisterii fracti reparatione

Οὗτος τοίνυν ὁ ¹ πολὺς ἐν ἀρεταῖς διαλάμπας πατὴρ Βενέδικτος, ὡς ἦδη καταλείψας τὴν τοῦ βίου ματαιότητα, ἐπιθυμίαν θεάρεστον εἰσδέχεται τῇ ψυχῇ οἰκῆσαι τὴν ἔρημον· ἡ δὲ τούτου τροφὸς ἦτις αὐτὸν ² θερμῶς ἠγάπα, μόνῃ τῇ ἱερῇ τούτῳ ἡκολούθησε νεανία. Ὅπόταν δὲ τὸν τόπον κατέλαβον, τὸν ἐπιχωρίως ὀνομαζόμενον ³ Ἐνφιδε, πολλοὶ εὐλαβέστατοι ἄνδρες, τῇ πρὸς αὐτὸν πνευματικῇ ἀγάπῃ ἐλκόμενοι, ἐκεῖσε παραγεγνημένοι, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Πέτρου ναῷ σὺν αὐτῷ διετρίβον· ⁴ ἡ προλεχθεῖσα τοῦ ἀοιδίμου τούτου πατρὸς Βενέδικτου τροφὸς ἐπὶ τὸ καθαρίσαι σίτον ἐκ τῶν πόρρωθεν οἰκουσῶν γυναικῶν, ἐν χρήσει μαγιδίου [μαγιδίου] ⁵ ἠτήσατο ὑπερ λαβοῦσα, ἐπάνω τῆς τραπέζης ἄπλωσεν καὶ ὡς ἔτυχεν ἔθετο. Ὑπὸ τοῦ μισοκαλοῦ οὖν δαίμονος ῥίπην ἐκλάσθη, καὶ εἰς μέρη δύο εὐρέθη διαχωρισθὲν. Ὑποστρέψασα οὖν ἡ τοῦ ἁγίου τροφὸς, καὶ εὐρύσσει τὸ αὐτὸ μαγιδίον εἰς δύο διακρινέν μέρη σφοδρῶταως ἤρξατο κλαίειν, ὅτι τὸ ἐν χρήσει λαφρὲν παρ' αὐτῆς σκευὸς κεκλασμένον ἔώρα. Βενέδικτος δὲ ὁ σπουδαϊώτατος καὶ Θεοῦ θεράπων, ἡνίκα τὴν ἑαυτοῦ τροφὴν κλαίουσαν εἰδέατο, τῷ πόνῳ καὶ τοῖς δάκρυσιν αὐτῆς συμπαθήσας, λαβὼν μετ' ἑαυτοῦ τὰ ἀμψότερα τοῦ κεκλασμένου μαγιδίου μέρη, ἑαυτὸν μετὰ δακρύων ἐν τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει ὑπέστρωσεν. Ὅστις ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἀναστάς, πλησίον ἑαυτοῦ τὸ σκευὸς κείμενον, ἀνέκραγον εἶπεν, ὥστε μηδὲ ἔχγων ἐν αὐτῇ τοῦ κλάσματος εὐρέθηναι· εὐθέως δὲ τὴν τροφὴν αὐτοῦ παρακλητικοῖς τε καὶ παρανευτικοῖς λόγοις ἐπαλείψας, τοῦ μη ἀδυνατεῖν ἐν ταῖς συμβαινούσαις συμφοραῖς, ⁶ ἀνέκραγον αὐτῇ τὸ μαγιδίον ἀποδεδόκωκεν, ὅπερ κεκλασμένον ἦν λαβὼν. Τοῦτο τὸ ἐξάσιον θαῦμα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πᾶσιν ἐγένετο γινώσκον· ὥστε οἱ τοῦ τόπου ἐκεῖνου οἰκῆτορες ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς αἰθῆς ἐκκλησίας τὸ ῥηθὲν μαγιδίον ἐκρέμασαν, πρὸς τὸ θεαθῆναι ὑπὸ πάντων τῶν εἰσόντων καὶ ἐξόντων εἰς ὁδὸν μὲν Θεοῦ, ἐπαινῶν δὲ τοῦ γνησίου αὐτοῦ δούλου Βενέδικτου, καὶ τοῦ γνωσθῆναι πᾶσι τὴν ἐν αὐτῇ οἰκοῦσαν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας θεῖαν χάριν. Ὅπερ σκευὸς πολλοῖς ἔτεσιν ἐν αὐτῇ τῇ εἰσόδῳ τοῦ σεβασμίου ναοῦ κρεμάμενον διήρκεσεν· ὥστε καὶ μέχρι τῆς τῶν ⁷ Λαγγοθάδων ἐλευσίως ὑπὸ πάντων ἔθετο· ῥεῖτο. Ἀλλ' ὁ φιλόθεός τε καὶ μισόδοξος Βενέδικτος, πλειόνης τοῖς σωματικοῖς ἑαυτὸν ἐπιδίδου κόποις, βέλτιον εἶναι λογισάμενος τούτοις ἐντυγῆναι, ἥπερ τοῖς ἀνθρωπίνους ἐπαῖνοις ἐπαίρεσθαι. Εἶτα τὴν ἰδίαν λάθρα καταλιπὼν τροφὴν, ἐν τοῖς τῆς ἐρημίας τόποις σχολάζειν ἡρετίσασα· καὶ καταλιπὼν [F. κατέλαβεν] τόπον τινα, ὃν ἐπιχωρίως ὀνομαζοντιλάκκον, ὃς ἀπὸ τῆς σαρράκουτα μιλίων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἰσχυρῆς πόλεως, ἐν ᾧ πληθὺς ὑδάτων ἀναβλύζειν ἔωθεν, ἐξ οὗπερ λάκκου ἡ τῶν ὑδάτων πληθὺς εἰς διεξόδους

Hic itaque cum jam relictis litterarum studiis petere deserta decrevisset, nutrix quæ hunc arcilius amabat, sola secuta est. Cumque ad locum venisset qui Enfide ^a dicitur, multisque honestioribus viris charitate se illic detinentibus, in beati Petri apostoli ecclesiademorarentur, prædicta nutrix illius ad purgandum triticum a vicinis mulieribus præstari sibi capisterium ^b petiit, quod super mensam incaute de relictum, casu accidente fractum est, sic ut in duabus partibus inveniretur divisum. Quod mox rediens nutrix illius, ut ita invenit, vehementissime flere cœpit, quia vas quod præstitum acceperat, fractum videbat. Benedictus autem religiosus et pius puer cum nutricem suam flere conspiceret, ejus dolori compassus, ablatis secum utrisque fracti capisterii partibus, sese cum lacrymis in orationem dedit: qui ab oratione surgens, ita juxta se vas sanum reperit, ut in eo inveniri fracturæ nulla vestigia potuissent. Mox autem nutricem suam blande consolatus, ei sanum capisterium reddidit, quod fractum tulerat. Quæ res in eodem loco a cunctis est agnita, atque in tanta admiratione habita, ut hoc ipsum capisterium ejus loci incolæ in ecclesiæ ingressu suspenderent: quatenus præsentis et secuturi omnes agnoscerent, Benedictus ^c puer conversationis gratiam a quantæ perfectione cœpisset, quod annis multis illic ante omnium oculos fuit, et usque ad hæc Langobardorum tempora super fores ecclesiæ pendit. Sed Benedictus plus appetens mala mundi perpeti ^d quam laudes, et plus pro Deo laboribus fatigari quam vitæ hujus favoribus extolli, nutricem suam occulte fugiens, deserti loci secessum petiit cui Sublacus ^e vocabulum est, qui ab Romana urbe quadraginta fere millibus distans, frigidam atque perspicuas emanat aquas. Quæ illic videlicet aquarum abundantia in extenso prius lacu colligitur, ad postremum vero in amnem ^f derivatur. Quo dum fugiens pergeret, monachus quidam Romanus ^g nomine, hunc euntem reperit, quo tenderet requisivit. Cujus eum desiderium cognovisset, et secretum tenuit, et adjutorium impendit, eique sanctæ conversationis habitum tradidit, et in quantum licuit, ministravit. Vir autem Dei ad eundem locum perveniens, in arctissimum specum se tradidit, et tribus annis, excepto Romano monacho, hominibus incognitus mansit: qui videlicet Romanus non longe in monasterio sub Adeodati ^h patris regula degebat. Sed pie ejusdem Patris sui

¹ Uterque cod. Reg. sc. et Coll. πολλοῖς ἐν ἀρεταῖς.

² Idem cod. πάνου θερμῶς.

³ Mss. Ἐνφιδε.

⁴ Hic ponitur titulus περὶ τοῦ κλασθέντος, etc. in Coll. ms.

⁵ Reg. μαγιδίον, quod etiam sæpe in Coll. legitur. Infra tamen occurrit μαγιδίον, in Reg.

⁶ Reg. σώου... μαγιδίου.

⁷ Mss. Λαγγοθάδων.

^a Germ. Berccens. et secundus And., Fide. Alii,

Enfidus, Effide. Vulgo Afide in Æquicolis, duobus mill. a Sublaco.

^b Ventilabrum a καπνὸς flo. Cribrum esse putavit interpres Gallicus.

^c Obscure et corrupte plerique editi: a quanta Bene! puer conversationis gratia perfectione cœpisset.

^d Gussanvilleus, invitis tribus German. Regio, Norm. etc., addit, ab hominibus querere.

^e Nunc Subiaco, in Æquicolis.

^f Nimirum Anienem.

^g S. Romanus colitur die 22 Maji.

^h Aliter Deodati, aut Theodati.

ῥύακων ἀποφέρεται. Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι ¹ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, μοναχὸς τις, Ῥωμανὸς τῷ ὀνόματι τοῦτον πορευόμενον θεασάμενος, καὶ ἐν ᾧ τόπῳ ἀπέιη ² καταμαθὼν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐγνωκὼς, τὸ μὲν μυστήριον ἐν αὐτῷ ἐξῆλαξε, βοήθειαν δὲ καὶ ³ συνδρομὴν παρέσχεν αὐτῷ, ἐν οἷς ὅν ἡ χρεία ἀπῆτει. Ἀμφιάσας ⁴ αὐτὸν καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ἔργον σχῆμα, καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν διεκόνει αὐτῷ ἐν ταῖς σώματικαῖς χρείαις. Ὁ δὲ θούφρων οὗτος ἄνθρωπος, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐν στενωπῇ σπηλαίῳ ἐαυτὸν καθέριξε, καὶ ἐν τρισὶ χρόνοις, πλὴν Ῥωμανοῦ τοῦ μοναχοῦ, τοῖς ἀνθρώποις ἄγνωστος παντελῶς ὑπῆρχεν· ὅστις Ῥωμανὸς, οὐ μνησθεὶς ἐν μοναστηρίῳ ὑπὸ τὸν τοῦ Ἀδελφάτου ⁵ πατρὸς κανόνα διήγεν. Ἀλλ' εὐσεβὴς ὁ αὐτὸς τοῦ οἰκείου ἁγίου τὴν ὄψιν ὑπέκλεπτε, τῇ ὥρᾳ τῆς ἐστίασεως, καὶ διὰ ῥητῶν τινῶν ἡμερῶν τῷ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπῳ Βενεδίκτῳ ἄρτον ἐκόμεζεν· ἐκ δὲ τοῦ μοναστηρίου Ῥωμανοῦ ἐδόξ ⁶ οὐχ ὑπῆρχε φέρουσα ἐν τῷ τοῦ οἴου σπηλαίῳ, διὲτι ὑψηλότατος ὑπὲρ ἄνωθεν κρημνὸς ὑπῆρχεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ κρημνοῦ ἐν μακροτάτῳ σχοινίῳ ὁ Ῥωμανὸς κατέγειν αὐτῷ τὸν ἄρτον εἵθιστο. Ἐν ᾧ σχοινίῳ σεμνὸν ⁷ κώδινα ἔθετο, δι' αὐτοῦ σημαίνων τῷ ἁγίῳ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν καὶ τὴν τοῦ ἄρτου παροχήν. Ἀλλ' ὁ τῶν εὐσεβῶν ἐχθρὸς καὶ τῆς ἀρετῆς ἐπιδουλὸς τε καὶ βλάσφημος δαίμων, τῷ μὲν Ῥωμανῷ διὰ τὴν τῆς ἀγάπης συμπληθὴ φιλοφροσύνην ἀντίκειτο, Βενεδίκτῳ δὲ τῷ σεβασμίῳ ἐχθρῶνι, διὰ τὴν τῆς χρείας ἐνδοξίαν, καὶ πρὸς Θεὸν εὐχάριστον γνώμην. Βουλόμενος οὖν ταύτην ἀμβλῦναι ⁸, καὶ εἰς βλάβην αὐτὸν ἀγαγεῖν, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐν ἣ κατὰ τὸ σύνθημα ὁ Ῥωμανὸς τὸν ἄρτον διὰ τοῦ εἰρημένου σχοινίου τῷ οἴῳ ἐπεδίδου, ὁ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐχθρὸς, ῥήφας λίθον τὸν κώδινα συνέτριψεν. Ὁ τιμωτάτος δὲ Ῥωμανὸς ταῖς προπούσαις κατὰ Θεὸν ἐπινοαίς, οὐκ ἀπέστη τῆς θεαρέστου ἐκείνης διακομίας. Ὅτε δὲ ἠδδόκησεν ⁹ ὁ παντοδύναμος Θεὸς τὸν μὲν Ῥωμανὸν τοῦ κόπου τῆς θεωρίας ἐκείνης ὑπηρεσίας καταπαῦσαι, τὴν δὲ τοῦ μακαρίου πατρὸς Βενεδίκτου πολιτείαν εἰς πολλῶν ὠφέλειαν ἐπιδειξάι, μὴ συγχωρήσας ἐπὶ πολὺ τῷ μοδίῳ κρύπτεσθαι τὴν ἐξ αὐτοῦ ¹⁰ ἀπαστράπτουσαν τῶν θαυμάτων θείαν χάριν, τοῦτον ὑπεράνω ¹¹ τῆς λυχνίης ἔθετο, ὅπως λάμψῃ πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν τῷ οἴῳ τοῦ Θεοῦ. Πρεσβυτέρῳ γάρ τιμι μνησθεὶς διάγοντι τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ ὁ ἀοιδίμος ἡτύχηζε Βενεδίκτος, ἐτοιμότητα ἐαυτῷ θαυμάτων βρωμάτων πεποιηκότι, ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πάσχᾳ ἑορτῇ, δι' ὁπτασίας ὁ κύριος ὁρῆσαι κατηξίωσε, λέγων· Ἰδοὺ σύ, πρεσβύτερε, ἐδεδωκέναι ἐαυτῷ ἐτοιμάσεις, ὁ δὲ δούλός μου Βενεδίκτος ὑπ' ἐκείνῃ ¹² τῷ σπηλαίῳ διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην λιμὴν συνέχευται. Ὅστις παρενθὺ ἀναστὰς ἐν αὐτῇ τῇ ¹³ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου πάσχα, μεθ' ὧν περ ἐαυτῷ ἦν πεποιηκὼς ἐδεδωκέναι, ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐπορεύθη, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἐν τοῖς τῶν ὀρέων κρημνοῖς, ἐν ταῖς διαφυγαῖς τῶν κοιλιάδων, ἐν ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς ἐξήθει, ὅν ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐρὼν ἡσπάσατο. Γενομένης δὲ εὐχῆς παρ' ἀμφοτέρων, εὐλογήσαντες τὸν Θεὸν ἐκάθισαν, θίχαις λόγοις τὰς ἐαυτῶν ἐκτρέφοντες ψυχάς. Ἀναστὰς οὖν ὁ πρεσβύτερος παρεκάλε τὸν ἁγίον, λέγων· Δεῦρο, πάτερ, μετὰ λάβωμεν τροφῆς, ὅτι σήμερον πάσχᾳ ἐστί. Πρὸς ὃν ἀποκριθεὶς ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, εἶπεν· Οὐδα ὅτι πάσχᾳ

oculis furabatur horas, et quem sibi ad manducandum subripere poterat, diebus certis Benedicto panem ferebat. Ad eumque vero specum a Rōmā cella iter non erat, quia excelsa desuper rupes eminebat; sed ex eadem rupe in longissimo fune religatum Romanus deponere panem consueverat; in qua ^a etiam resti parvum tintinnabulum inseruit, ut ad sonum tintinnabuli vir Dei cognosceret quando sibi Romanus panem praeberet, quem exiens ^b acciperet. Sed antiquus hostis unius charitati invidens, et alterius refectiōni, cum quadam die submitti panem conspiceret, jactavit lapidem, et tintinnabulum fregit. Romanus tamen modis congruentibus ^c ministrare non desit. Cum vero jam Deus omnipotens et Romanum vellet a labore quiescere, et Benedicti vitam in exemplum hominibus demonstrare, ut posita supra candelabrum lucerna claresceret, quatenus omnibus qui in domo Dei sunt luceret, cuidam presbytero longius manenti, qui refectiōnem sibi in Paschali festivitāte paraverat, per visum Dominus apparere dignatus est, dicens : Tu tibi delicias praeparas, et servus meus illo in loco fame cruciatur. Qui protinus surrexit, atque in ipsa solemnitate Paschali cum alimentis quae sibi paraverat, ad locum tendit, et virum Dei per abrupta montium, per c. neava vallium, per defossa terrarum quæsisit, eumque latere in specu reperit. Cumque oratione facta, benedicientes Dominum omnipotentem consedisent, post dulcia vitæ colloquia, is qui advenerat presbyter dixit : Surge, sumamus cibum, quia hodie Pascha est. Cui vir Dei respondit, dicens : Scio quia Pascha est, quia videre te merui. Longe quippe ab hominibus positus, quia die eodem Paschalis solemnitas esset ignorabat. Venerabilis autem presbyter rursus asseruit, dicens : Veraciter hodie Resurrectionis Dominicæ Paschalis dies est; abstinere tibi minime congruit, quia et ego ad hoc missus sum, ut omnipotentis dona Dei pariter sumamus. Benedicentes igitur Dominum sumpserunt cibum. Expleta itaque refectiōne et colloquio, ad ecclesiam presbyter recessit.

D ¹¹ Sic mss. unica voce, cum in ed. legatur, ὑπὲρ ὧν.

¹² Reg. ἐν ἐκείνῃ.

¹³ Idem, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ καὶ ἑορτῇ τοῦ πάσχα μεθ' ὧν παρ' ἐαυτοῦ ἦν.

^a Becc. et secundus Aud., in quo etiam resti.

^b Secundus Carnot. primus Aud. Bigot. Lyr., quem accipiens ederet.

^c Germ. Gemet. alique Norm., horis congruentibus.

¹ Reg. πορεύεσθαι τὸν.

² Idem τόπῳ ἀπῆει.

³ Ita mss., at editti καὶ συντροφίῃ.

⁴ Uterque cod. ἀμφιάσας αὐτῷ καὶ τό.

⁵ Colb. addit ἀνωτάτου.

⁶ Mss. εἰσοδος.

⁷ Reg. μικρὸν κώδινα.

⁸ Idem ἀπαλύναι.

⁹ Εὐδόκησεν in duob. mss. et paulo post φιλοθέου ἐκείνης.

¹⁰ Reg. τὸν δι' αὐτοῦ. Colb. τὴν δὲ αὐτοῦ.

ἐστίν, ὅτι θεωρήσαί σε ἤξιόν σου. Ἦγούει γὰρ ὁ ὅσιος, ὅτι ἰδὼς τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ εὐχαρίστησις ἐπὶ αὐτῷ ἔσται. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον εἶπεν· « Ἐπ' ἀληθείας, πάτερ, σήμερον τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν ἡ ἡμέρα ἐστίν, καὶ νηστεύειν σε οὐδαμῶς ἄρμόζει. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἐπὶ τούτῳ πρὸς σὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστάλην ὡς τῶν θωρεῶν αὐτοῦ ἀμφοτέρω μεταλάβαιναι. Ἐυχαισθέντες οὖν τῷ Θεῷ, μετέσχον ἑκάτεροι τροφῆς. Τελειωθείσης δὲ τῆς πνευματικῆς εὐφρασίας, καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἐπωφελούς διαλέξεως, ἀσπασάμενοι αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος², ἀνχωρήσας, δοξάζων τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ τοῦ δικαίου ἀκτημοσύνῃ.

Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ καιρῷ βοσκαὶ τινες τοῦτον ἐν τῷ σπηλαίῳ κρυπτόμενοι ἐωρακότες, ἀμφίσπασι δερματίνοισι ἐνδεδυμένοι, ἐδόκουν θηρίον τι βλέπειν· καταλαθόμενοι δὲ αὐτὸν Θεοῦ οὐλοῦν ὑπάρχειν, τὴν ἑαυτῶν θηριώδη γνώμην ἀποβαλόντες, εἰς συμπάθειαν μετετρέπησαν. Διέθενον οὖν ἡ περὶ αὐτοῦ ἐνθεὸς φήμην ἐν τοῖς γεινιάζουσιν τόποις. Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν πλείστοι παρέβαλον³ πρὸς αὐτὸν τὰς τοῦ σώματος χρείας ἐπιφερόμενοι· ὁ δὲ ὅσιος πατήρ τοις πνευματικαῖς τούτους μάλλον διέτρεφε διδάγμασι.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τοῦ ἐπανάστατος αὐτῷ σαρκικοῦ πολέμου.

Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἡσυχάζοντι τῷ ἁγίῳ, ἰδοὺ ὁ πειραστὴς παρυγένωνεν, ἐν σχήματι ὀρνέου μέλανος, ὅπερ ἐπιχωρίως⁴ κόσσυφον προσαγορεύουσι, καὶ τῷ ἡγιασμένῳ αὐτοῦ προσώπῳ περιίπτασθαι ἤρξατο ἀναιδῶς, ὥστε δύνασθαι ταῖς χερσὶ κρατηθῆναι, εἰ ὅπως τοῦτο ὁ ἅγιος ἤθελεν. Ὁ δὲ θεοφόρος οὗτος ἀνὴρ τὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐνέδραν κατανοήσας, τῷ σημείῳ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἑαυτὸν καθοπλίσας, τὸν ἐν σχήματι ὀρνέου φανέντα αὐτῷ δαίμονα ἄφαντον πεποίηκε. Τοσοῦτος δὲ πειρασμὸς τῆς σαρκὸς ἐπέτιθη τῷ ἁγίῳ μετὰ τὴν ζωοειδοῦς ὀρνέου ἀναχώρησιν, οἷος οὐ πώποτε⁵ τῷ ἱσίῳ ἐγεγόνει· γυναῖκα γὰρ τινα ἦν ποτε ἐωρακὸς ἦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς νεότητος αὐτοῦ ὁ ἀπαθὴς οὗτος καὶ τίμιος ἀνὴρ, ταύτην ὁ τῆς πορνείας δαίμων σχηματίσας, τοῖς τοῦ δικαίου παρεστῆσιν νοητοῖς ἐφάλαμιν· τοσαύτην δὲ τῆς σαρκὸς πύρρῳσιν ἐν αὐτῷ ἀντικείμενος ἀνῆψεν, ὥστε παρὰ βραχὺ στυγεθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ψυχικῆς ἀκηδίας, καὶ ἐπὶ τὸν κόσμον παλινδρομήσαι· ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ σωτήριος χάρις τούτον ἐπισχίσασα, νικητὴν κατὰ τῶν παθῶν ἀνείδειξε. Τῷ γὰρ βελτίονι καὶ σώφρονι λογισμῷ ἑαυτὸν ρυθμίσας, τῆς τοῦ ἐχθροῦ πανουργίας⁶ περιεφρούρησεν. Ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, κινδῶν τε καὶ ἀκανθῶν πλήθος σύνεργος θεασάμενος, καὶ ἀπεκδυσάμενος τὸ ἱμάτιον, γυμνὸν ἑαυτὸν ἐν τοῖς τῶν κινδῶν καὶ ἀκανθῶν ἔξυτάτοις κέντραις ἔρριψε, καὶ ἐπὶ πολλαῖς ὥραις ἐν αὐταῖς κυλισθεὶς ἐγκατερῶν, καὶ ἅπαν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα αἵμασι περιβρόδμενον βλέπων, γενναίως ὑπενέγκας τὰς τούτων ἀληγηδόνas, λυθραθεὶς τε τοῦ τοιοῦτου θανατηφόρου λογισμοῦ, τῷ Θεῷ μεγάλῃ⁷ δέειμεν εὐχαριστῶν· καὶ ἀπὸ τότε λοιπὸν, ἐν παντὶ τῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ, ὁ ἐν σχήματι γυναῖκος φανείς αὐτῷ δαίμων τῆς πορνείας,

A Eodem quoque tempore hunc in specu latitantem etiam pastores invenerunt : quem dum vestitum pelibus inter fruteta cernerent, aliquam bestiam esse crediderunt : sed cognoscentes Dei famulum , eorum multi ad pietatis gratiam a be-tiali mente mutati sunt. Nomen itaque ejus per vicina loca innotuit cunctis : factumque est ut ex illo jam tempore a multis frequentari cœpisset, qui cum ei cibum afferrent corporis, ab ejus ore in suo pectore alimenta referebant vitæ.

CAPUT II.

De tentatione carnis superata.

Quadam vero die dum solus esset, tentator adfuit. Nam nigra parvaque avis, quæ a vulgo merula nominatur, circa ejus faciem volitare cœpit, ejusque vultui importune^b insistere, ita ut manu capi posset; si hanc vir sanctus tenere voluisset : sed signo crucis edito recessit avis. Tanta autem carnis tentatio a eadem recedente secuta est, quantam vir sanctus nunquam fuerat expertus. Quendam namque aliquando feminam viderat, quam malignus spiritus ante ejus mentis oculos reduxit : tantoque igne servi Dei animum in specie illius accendit, ut^c se in ejus pectore amoris flamma vix caperet, et jam etiam pene deserere eremum voluptate victus deliberaret. Cum subito superna^d gratia respectus ad semetipsum reversus est, atque urticarum et veprium juxta densa succrescere fruteta conspiciens, exulis indumento nudum se in illis spinarum aculeis et urticarum incendiis projecit : ibique diu volutatus, toto ex eis corpore vulneratus exit, et per cutis vulnera eduxit a corpore vulnus mentis ; quia voluptatem traxit in dolorem. Cumque bene pœnaliter foris arderet, exstinxit quod intus illicite ardebat. Vicit itaque peccatum, quia mutavit incendium. Ex quo videlicet tempore, sicut post discipulis ipse perhibebat, ita in eo est tentatio voluptatis edomita, ut tale aliquid in se minime sentiret. Cœperont postmodum multi jam mundum relinquere, atque ad ejus magisterium festinare. Liber quippe a tentationis vitio, jure jam factus est virtutum magister. Unde^d et per Moysen præcipitur (Num. viii, 24 seq.), ut levitæ a viginti quinque annis et supra ministrare

¹ Reg. πρὸς σὲ ἀπεστάλην.

² Reg. ὁ γέρον.

³ Idem παρέβαλλον.

⁴ Reg. κόσσυφον.

⁵ Ibid. οἷος οὐδὲποτε.

⁶ Uterque cod. περιεφρούρησεν.

⁷ Mss. δέειμεν.

^b Abest importune a Compend.

^c Ita mss. Germ., Norm., Compend. et alii melioris notæ. At excusi : ut dum in ejus pectore amoris flamma vim caperet.

^d Primus Carnot., Prat., Gemet., subito sup. gratiæ respectu. Ita etiam primus Theod. subrogata voce aspectu pro respectu. Big. Tum subito sup. gratia repletus.

^a Primus Theoderic. et Bigot. quæ a vulgo.

οὐδαμῶς τούτῳ παρενοχλήσαι ἐτόλμησε, καθὼς αὐτὸς **A** debeant: ^a ab anno vero quinquagesimo custodes
ὁ ἐν πειρασμοῖς ἀήττητος πατὴρ τοῖς ἑαυτοῦ μετέπειτα vasorum fiant.
διηγήσατο μαθηταῖς. Πολλοὶ οὖν τὰ τοῦ κόσμου τερπνὰ
καταλείψαντες πρὸς αὐτὸν παρέβαλον, οἰκοδομῆς χάριν πνευματικῆς, καὶ ἐδιδάσκοντο παρ' αὐτοῦ ἀνδρείως καὶ
τῆς πονηρίας ποικίλαις δυνάμεσιν ἀντιτάττεσθαι. Ὅθεν διὰ Μωϋσέως κελευόμεθα, τοὺς Λεβίτας ἀπὸ πέμπτου καὶ
εἰκοστοῦ τῆς οἰκίας ἡλικίας χρόνου, πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐγχερίζεσθαι, ἀπὸ δὲ πεντηκοστοῦ χρόνου, φύλα-
κας τούτους τῶν σκευῶν εἶναι.

PETR. Ἐκ τῆς νυνὶ λεγθείσης μοι μαρτυρίας, θαυ-
μαστή τις ἐπίγνωσις μοι διαλάμπει, ἀλλὰ δυσωπῶ
τοῦτό μοι σαφῶς ἐρμηνεύσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Δῆλον, Πίτερ, πᾶσι καθέστηκεν, ὡς ἐν τῇ
νεότητι τῆς σαρκὸς ἡ τοῦ σώματος πύρωσις, καὶ ὁ βρασ-
μὸς τῶν παθῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐνοχλεῖν εἴωθεν· ἀπὸ δὲ
χρόνου πεντηκοστοῦ ἡ φυσικῶς ¹ προσυῖστα τῷ σώματι
θέρμη συστέλλεται. Σκευὴ δὲ ἱερὰ καὶ τῷ Θεῷ ἀνακείμενά
εἰσι τῶν πιστῶν τὰ νοήματα. Οἱ δὲ ἐλεγκτοὶ, ἐφ' ὅσον ἐν **B**
τῷ τῶν παθῶν κλύδωνι χειμαῖζονται, ὑπηρεσίαις καὶ
κόποις σωματικοῖς ² ἀναγκάων αὐτοὺς ἐστὶ διαμεῖναι.

Ἦνίκα δὲ παλαιωθείσα τῶν παθῶν ἡ νεότης, καὶ εἰς τὸν γαλήνης λιμένα καταντήσῃ, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀποδράσῃ
θέρμη, τότε φύλλakes τῶν σκευῶν καθίστανται ³, διότι ψυχῶν διδύσκαλοι γίνονται.

PETR. Ὁμολογῶ καὶ ἀρέσκομαι ἐπὶ τοῖς λεγθεῖσιν, ἀλλ'
αἰτῶ, ἵνα τῆς ⁴ προτεθείσης μαρτυρίας τὸ δυσεργήμενον
φανερῶσῃ, καὶ περὶ τῆς ζωῆς τοῦ δικαίου τούτου, καὶ τῆς
ἐνάρξεως τῆς αὐτοῦ πολιτείας τὴν διήγησιν ἡμῖν ποιήσασθαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τοῦ προσενεχθέντος αὐτῷ φαρμάκου ἐν ποτηρίῳ **C**
ύδατος.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκποδὼν ἦδη γεγονότος ἀπὸ τοῦ ⁵ ἁγίου τοῦ
ρήθέντος πειρασμοῦ, ὡς ἐξ ἀκανθῶν λυτρωθεὶς ὁ τοῦ Θεοῦ
ἄνθρωπος, οὕτω διέμεινεν ἀταράχῳ λογισμῷ καὶ λυγρῶν
ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτος. καλλιερ-
γείας αὐτοῦ τῆς καρδίας, εὐφωρότερον διδασκαλίας τὸν καρπὸν
ἀπεδίδου, ὡς ἐκ τούτου ἐξακουστοί γενέσθαι πᾶσι τὴν
περὶ αὐτοῦ ἁξιοθαύμαστον ⁶ ρῆμιν. Ἦν δὲ μοναστήριον οὐ
μακρὰν τοῦ σπηλαίου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς Γεωργίου,
ἐν ᾧ ὁ τῆς ἐκεῖσε συνοδίας ἐτελεύτησε προσετώς. Πάντες
οὖν οἱ ἐκεῖσε ὄντες ἀδελφοί, ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸν μακά-
ριον παραγενόμενοι, ἐλιπάρουν αὐτὸν, ὅπως γένηται αὐ-
τοῖς πρὸς Θεὸν ὁδηγὸς καὶ ποιμήν. Ὁ δὲ τὴν ἐκπαιδίδειν
συνακμάσας αὐτῷ θεομύητον ταπεινῶσιν καταλαβεῖν
μὴ ἀνασχόμενος, τὴν τοιαύτην αὐτῶν παράκλησιν ἀπε- **D**

¹ Ita mss. Ed. habent οὔσα.

² Reg. ἀναγκαῖον ἐστὶν αὐτοὺς διαμεῖναι. Colb. ἀναγ-
καῖον ἐστὶν αὐτοῖς διαβῆναι.

³ Hac quæ desunt in ed. Vatic. suppeditarunt mss.
Restitui debuisse satis probat textus Lat.

⁴ Mss. προλεχθείσης... διήγησιν ποιήσεις μοι.

⁵ Colb. ἁγίου τὸ ρῆθῃ τοῦ πειρασμοῦ. Et paulo post.,
ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ χάριτος.

⁶ Reg. μνήμην.

⁷ Hic interpres liberius expatiatur extra Latini
textus metas; quod ipsi non insolens.

^a Hic loquendi modus millies occurrit apud Greg.
Vide hom. 17 in Evang., ut ex eadem salis petra lam-
bere debeant. Lib. II, ep. 33, Tua fraternitas ad me
ante æstivum tempus debeat venire, id est, veniat. Idem
recurrat adhuc eadem in epistola, et bis in 34. Eo-
dem loquendi modo usus Gregorius Turon.: Immisit,
inquit, ei cogitationem, ut prætermissa eremo, ad se-
culum reverti deberet, l. de Vit. Pat. c. 9, et Beda

Petrus. Jam quidem prolati testimonii mihi ali-
quantum intellectus interlucet: sed tamen hoc plen-
ius ^b exponi postulo.

Gregorius. Liqueat, Petre, quod in juventute carnis
tentatio ferveat, ab anno autem quinquagesimo calor
corporis frigescat: vasa autem sacra sunt fidelium
mentes. Electi ergo cum adhuc in tentatione sunt,
subesse eos ac servire necesse est, et obsequiis labo-
ribusque fatigari: cum vero jam mentis ætate tran-
quilla calor recesserit tentationis, custodes vasorum
sunt, quia doctores animarum fiunt.

Petr. Fateor, placet quod dicis: sed quia prolati
testimonii claustra reserasti, quæso ut de vita justī
debeas ea quæ sunt inchoata, percurrere.

CAPUT III.

De vase vitreo crucis signo rupto.

Gregorius. Recedente igitur tentatione, vir Dei
quasi spinis erutis exulta terra de virtutum segete
feracius fructus dedit. Praeconi itaque eximiae con-
versationis celebre nomen ejus habebatur. Non longe
autem monasterium ^c fuit, cujus congregationis Pa-
ter defunctus est, omnisque ex illo congregatio ad
eundem venerabilem Benedictum venit, et magnis
precibus ut eis præesse deberet, petiit. Qui diu ne-
gando distulit, suis ^d illorumque fratrum moribus
se convenire non posse prædixit: sed victus quan-
doque precibus assensum dedit. Cumque in eodem
monasterio regularis vitæ custodiam teneret, nullique
ut prius per actus illicitos in dexteram laevamque **D**

l. i Hist. c. 25: Augustinum remittunt, qui a B. Greg.
obtineret, ne tam periculo am peregrinationem adire
deberent. In privilegio Adeodati papæ monasterio
S. Martini Tur. concessio: Supplici voze precatu est,
ut privilegium... ei concedere deberemus, id est, con-
cederemus. Tom. I Concil. Gallie, p. 507. Porro similia
leguntur l. xxiii Moral. c. olim 6, nunc 11, num. 21,
et referuntur a Paterio c. 4 in lib. Numer.

^b Val. cl., planius. Ita quoque duo Theod.

^c Monasterii i luo vestigia etiamnum supersunt ad
Vim Varronis (vulgo Vicoararo) in sinistra Anienis
ripa, inter Sublaeum et Tivur, ut plures notaverunt,
D. Mabillonius in suo Itin. Ital., sed fusius D. Bern.
Montfaucon, qui in Diarii Ital. cap. 22, pag. 540,
monasterii et loci in quo situm est ichnographiam
suppeditat.

^d Primus Carn., suos illorumque fr. mores con-
venire non posse. Germ., Norm. et pl., suis illorumque
fr. moribus convenire non posse.

σεῖσατο, ἀμικρῶν ἐαυτὸν λέγων καὶ ἀνάξιον, ἐπαγαγὼν καὶ τοῦτο· ὅτι τὰ ἐμὰ ἦσαν οὐ συμφωνοῦσι τοῖς ἡθεσιν ὑμῶν. Νικηθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς συμπαθοῦς φιλαδελφίας, μόλις τῇ τούτων εἴξε παρακλήσει. Ἐν δὲ τῷ τὸν μακάριον ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ἐπαγρύπνους φυλάττειν τὴν τοῦ μοναστηρίου κατὰστατον. καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοῖς τοῖς οἰκείοις θελήμασι φέρεσθαι, ὡς θεάσαντο ἵ τὴν τοῦ ὁσίου ἀριότητά τε καὶ ἀκριβεστάτην ἀσκησιν μὴ συνάδουσιν τῇ ἐαυτῶν πονηρίᾳ, ἥρξαντο ἐαυτοῖς διαμάχεσθαι, καὶ μεταμελεῖσθαι, ὅτι τοιοῦτον ἐαυτοῖς ἀκριβεστάτον καὶ ἀσκητικώτατον ἄνδρα ἡγούμενον ἐζητήσαντο· ἐκείνων μὲν οὖν ἡ σπρεβλότης τῷ τοῦ μακαρίου διαμάχετο νόμῳ· τοῖς σχολιοῖς γὰρ ἦσαν βδελυκτὴ ὑπάρχει ἡ τῶν δικαίων πολιτεία. Γινώσκοντες οὖν οἱ στασιώδεις ἐκείνοι, ὅτι ἡ αὐτῶν φιλοτάραχος γνώμη κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν οὐκ ἐτελέσθη, φάρμακόν τι θανάσιμον οὖν συμμίζαντες, ἐν ποτηρίῳ τε ὑέλινον βολόντες, ἀνακειμένῳ τῷ πατρὶ κατὰ τὸ σύνηθες ἐν τῇ τῆς ἐστιάσεως ὁρᾷ, τὸ τοιοῦτον θανατηφόρον· ποτὸν ἐπιδοῦναι τῷ ἁγίῳ ἐδόλησαν· ὁ δὲ σημειοφόρος καὶ μέγας πατήρ Βενέδικτος ἐκείνους τὴν χεῖρα, τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ πεποίηκε, καὶ παρατίκα τὸ σκευος διαβράχεν πέπτωκεν ἐπὶ τῆς γῆς· οὕτως δὲ συνετρίβη, τῇ τοῦ τιμίου καὶ πανσέπτου σταυροῦ δυνάμει, ὡς νομίζεν τοὺς θεασαμένους λίθῳ τὸ ἐλθρίον ἐκείνο συνβλασθῆναι ποτήριον. Ἐργῶ οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὅτι τὸ ποτὸν θανάσιμον ἦν, ὕπερ ὑπενέγκαι οὐκ ἡδυνήθη πεποινηκὸς τοῦ ἁγίου τὸ σημεῖον τῆς ζωῆς ἡμῶν. Εὐθέως οὖν ἀναστὰς Ἰλαρῶ τῷ προσώπῳ καὶ γαλήνῃ τῇ λογισμῶν, προσκλιθεὶς τοὺς ἀδελφοὺς εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἐλθέσιν ὑμᾶς, τέκνα, ὁ παντοδύναμος Θεός· διὰ τί ἐν ἐμοὶ ποιῆσαι ταῦτα ἠβλήσατε; οὐχὶ πρόνῳ εἶπον ὑμῖν, ὅτι οἱ ὑμέτεροι τρόποι τοῖς ἐμοῖς ἦσαν οὐ συνέρχονται; ἀπέλθετε, καὶ κατὰ τὰ ἦθη ὑμῶν πατέρα ἐαυτοῖς ἐκζητήσατε· ἐγὼ γὰρ μετ' ὑμῶν εἶναι οὐ δύναμαι. Τότε μετὰ πάσης προθυμίας ὁ ἅγιος τὸν τόπον κατέλαβεν ἔνθα τὸ πρῶν κατόκει, τὴν ἀρχήν ἐν αὐτοῦ φίλῳ ἡσυχίᾳ ἀσπαζόμενος, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ὑψηλοῖς κατοικοῦντος καὶ τὰ ταπεινά φερόντος Θεοῦ μόνου φρουρούμενος, καὶ ἐαυτῷ προσέχων, κατῴκησε μετ' ἐαυτοῦ.

ΠΕΤΡ. Ὀλίγον, θεόρρημον δέσποτα, ἀσάφες καθέστηκέ μοι τὸ εἰρημένον· τί γὰρ ἐστὶ τὸ Κατόκησε μετ' ἐαυτοῦ;

ΓΡΗΓ. Ἐφ' ὅσον ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ τοὺς μετ' ἐαυτοῦ ἀδελφοὺς ὁμοψύχους τε καὶ ἐν πένοντας μὴ εὐρηκῶς, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ μακράν ὄντας, καὶ μὴ βιαζομένους ἐαυτοῦς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ταπεινῇ ὁδῷ βαδίζειν, πολλὰς δὲ τῆς οἰκείας ἀμείλιχας σωτηρίας αὐτοῦς ὁρῶν, λίαν ἐσπλαγχνίζετο ἐπ' αὐτούς, καὶ ὑφ' ἐαυτὸν σκέπειν τε καὶ ποιμαίνειν ἐσπευδεν· ἡνίκα δὲ καθ' ἐκάστην ὑπὲρ τῆς ἐκείνων διορθώσεως ἐκοπία, ὥρα δὲ ἐαυτὸν τῆς πρὸς Θεὸν ἀναβάσεως ἐλαττούμενον, πλεονάκεις ἐαυτὸν κατέλιμπανεν, ἐκείνους δὲ οὐχ ἤρρισκεν· ἐπεὶ ποσάκις διὰ κινήσεως λογισμῶν ἀπρεπῶν, ἐξῶθεν ἡμῶν ἐαυτῶν ἀπαγόμεθα, καὶ ἡμεῖς μὲν ἐσμέν, μετ' ἐαυτῶν δὲ οὐκ ἐσμέν· τὰ γὰρ καθ' ἐαυτοῦς μὴ σκοποῦντες, εἰς ἕτερα

¹ Reg. οἱ δὲ ὡς θεάσαντο.

² Idem πατήριον.

³ In Colb. additur καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.

⁴ Colb. κατοικῆσαι.

⁵ Ita mss., licet in editis legatur σκέπτειν, usurpato σκέπτω pro σκέπτομαι.

⁶ Reg. εὐρισκέν.

^a Excusi pler., fortitudo, quem errorem Bollandiani retinuerunt in textu, emendarunt in notis. Omnes mss. Angl., Gallic., e c., habent fortitudo.

^b Germ. duo, Theod. et Norm., longe alio sensu, aliquid. Omnes in Bened. conspirasse persuadet quod infra legitur: Si sanctus vir contra se unanimiter

A suscepti fratres insane sævientes semetipsos prius accusare cœperunt, quia hunc sibi præesse poposcerant: quorum scilicet fortitudo * in norma ejus rectitudinis offendebat. Cumque sibi sub eo conspicerent illicita non licere, et se dolerent assueta relinquere, durumque esset quod in mente veteri cogebantur nova meditari, sicut pravis moribus semper gravis est vita bonorum, tractare de ejus morte aliqui ^b conati sunt, qui invito consilio venenum vino miscuerunt. Et cum vas vitreum, in quo ille pestifer potus habebatur, recumbenti Patri, ex more ^c monasterii, ad benedicendum fuisset oblatum, extensa manu Benedictus signum crucis edidit, et vas quod longius tenebatur, eodem signo rupit: sicque contractum est, ac si in illo vase mortis, pro cruce lapidem dedisset. Intellexit protinus vir Dei, quia potum mortis habuerat, quod portare non potuit signum vitæ: atque illico surrexit, et vultu placido, mente tranquilla convocatos fratres allocutus est, dicens: Misereatur vestri, fratres, omnipotens Deus; quare in me facere ista voluistis? Nunquid non prius dixi vobis, quia vestris ac meis moribus minime conveniret? Ite, et juxta vestros mores Patrem vobis quærite, quia posthac me habere minime potestis. Tuncque ad locum dilectæ solitudinis rediit, et solus in superni spectatoris ^d oculis habitavit secum.

Petr. Minus patenter intelligo, quidnam sit, Habitavit secum.

C Gr. gor. Si sanctus vir contra se unanimiter conspirantes, suæque conversationi longe dissimiles, coactos diu sub se ^e tenere voluisset, fortassis sui vigoris usum et modum tranquillitatis excederet ^f, atque a contemplationis lumine suæ mentis oculum declinasset. Dumque quotidie illorum incorrectione fatigatus minus curaret sua, et se forsitan relinqueret, et illos non inveniret. Nam quoties per cogitationis motum nimium extra nos ducimur, et ^g nos sumus, et nobiscum non sumus, quia nosmetipsos minime videntes, per alia vagamur. An illum secum fuisse dicimus, qui in longinquam regionem abiit, portionem quam acceperat consumpsit, et uni in ea

D conspirantes, etc. Et pen^a in fine capitis: Vir itaque sanctus propter quem custodiendum staret qui omnes unanimiter se persequentes cerneret? Verum veneni vino infusi fortasse non erant consilii omnes.

^c Comp. non habet, ex more.

^d Bigot. primus, Aud. et plur. Norm., inspectoris.

^e Secundus Carn., sustinere.

^f Ita mss., cujus verbi loco excusi habent, absconderet.

^g In Gilot., et non sumus. Gussanv., et nobiscum sumus. Melius in Vatic., cui favent Germ., Carnol., Norm. et pler. mss., et nos sumus.

περιφερόμεθα¹. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἔξω ἑαυτοῦ εἶναι λέγομεν, τὸν εἰς χώραν μακρὰν βλῶσαντα, καὶ τῆς οἰκείας οὐσίας τὸ μέρος καταργήσαντα, καὶ ἐνὶ τῶν ἐκεῖσε πολιτῶν προσκολληθέντα, χοίρους τε βοσκήσαντα, οὓς εἴωρα κερὰτα ἐσθιοντας, ἑαυτὸν δὲ λιμῶ τυχόμενον²· ὅστις ἤρξατο ἐν ἑαυτῷ διαλογίζεσθαι περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὥσπερ ἀπώλεσε. Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ, ὅτι· «εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, εἶπε, Πόσοι μίσθιοι ἐν τῇ οἰκῇ τοῦ πατρὸς μου περισσεύουσιν ἄρτων;» Εἰ τοίνυν μεθ' ἑαυτὸν [mellius ἑαυτοῦ] ἦν, πῶς εἰς ἑαυτὸν ἐπανῆκεν³; τοῦτον γοῦν τὸν τῆς εὐλογίας φερώνυμον πατέρα μεθ' ἑαυτοῦ κατοικεῖν εἶπον, ὅτι ἐπαγγέλλων φυλακῇ ἑαυτὸν διαπαντὸς περιεσκόπει, τῇ τοῦ κτίστου ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ⁴ ἐκάστοτε ἑαυτὸν θεώμενον ἐπιστάμενος·⁵ καὶ τὰ οἰκεία ἑαυτοῦ ἐξετάζοντα κατὰ τὸν θεοπάτορα Δαυὶδ προφήτην, τὸν λέγοντα· «Προσώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.»

ΠΕΤΡ. Πῶς οὖν περὶ τοῦ μακαρίου Πέτρου γέγραπται τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐξεβλήθη; ὅτι ἐν αὐτῷ γενόμενος, εἶπε· «Νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε κύριος τὸν ἀγγέλου αὐτοῦ, καὶ ἐρύσατό με ἐκ χειρὸς Ἑρῳδῶτος, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.»

ΓΡΗΓ. Δυσὶ τρόποις, Πέτρε, ἔξω ἡμῶν ἑαυτῶν ἀπαγόμεθα, ἢ διὰ τῶν ἐπισφαλῶν τε καὶ μοχθηρῶν διαλογισμῶν ὑφ' ἑαυτῶν συμπίπτομεν, ἢ δι' ἐπισκοπῆς τῆς θείας χάριτος ὑπὲρ ἡμῶν⁶ ἑαυτῶν ἀνιστάμεθα. Ἐκεῖνος γοῦν ὁ τοῦς χ' ἔως βοσκήσας, διὰ τῆς τοῦ οἰκείου νοῦς ἀμελείας τε καὶ ἀκαθαρσίας, ὑφ' ἑαυτὸν ὑποπέπτωκεν· οὗτος δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λυθείς, καὶ ἐκ τῆς φυλακῆς ἐξελθὼν, τοῖς νοε-ροῖς ὑπ' αὐτοῦ φωτισθεὶς ὀφθαλμοῖς ἠερόνῃ ἐν ἐκστάσει, καὶ οὐκ ἔξω ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτοῦ γέγονεν. Οἱ ἀμφοτέρωι τοίνυν εἰς ἑαυτοὺς ἐπανῆλθον· ἐκεῖνος μὲν ἐκ τῆς τῶν ποιητῶν ἔργων πλάνης ἀναστήσας, ἐν τῇ οἰκείᾳ καρδίᾳ συνήγαγεν αὐτόν· οὗτος δὲ διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου ἐπτασίας ἐν ἐκστάσει γενόμενος εἰς τοῦτο ἐπανῆλθεν, εἰς ὅπερ τῇ ἐπιγνώσει τῆς φυσικῆς κοινωνίας τὸ πρότερον ὑπῆρχεν. Ὁ οὖν προωρισμένος ὑπὸ Θεοῦ πατὴρ Βενέδικτος ἐν τῇ τῶν ἡθῶν ἡσύχῳ καὶ μονοτρόπῳ σεμνότητι κατῴκησε μεθ' ἑαυτοῦ δηλαδὴ, ὅταν ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν λογισμῶν θεοπρεπεῖ κυθερνῇσει διετήρησεν· ὅσakis γὰρ τοῦτον τῆς ἐπτασίας τὸ μέγεθος εἰς ὕψος ἤρπασεν, ἑαυτὸν, τουτέστιν ὑφ' ἑαυτὸν κατέλιπεν.

ΠΕΤΡ. Ἠνέγκται μοι ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτῷ ἀποκριθῆναι μοι, τίνας χάριν τοὺς ἅπασι αὐτῷ ἐμπιστευθέντας ἀδελφοὺς κατέλειπεν, ὧν τὴν φροντίδα ἀνεδέξατο.

ΓΡΗΓ. Καθὼς ἐγὼ, Πέτρε, ὑπολαμβάνω, ἐνωθέντες ὁμοψύχως ἐκεῖ οἱ φρατριασταὶ ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν λύμῃ, ὑπομνῆς πολλῆς δέον ἐστὶ⁶ πρὸς τὸ ὑποφέρειν τὴν τῶν κακῶν ἀντιλογίαν, μάλιστα ἐν μὴ προσγίναται τις παρηγορία, εἰ συμβῇ ἐν αὐταῖς ὀλίγους εὐρεθῆναι ἀγαθοὺς. Ἐπεὶ ἔνθα παντάπασιν καρπὸς ἐκ τοῦ κόπου οὐκ ἔστιν ἐλπίζόμενος, ἀνόητος ἡ συνόλκισις ὅμως συμβαίνει γίνεσθαι ἀγώνων τε καὶ ἰδρώτων εἰς μοχθηροὺς καὶ ἀδύνατους

A civium adhæsit, porcos pavit, quos et manducare siliquas viderit, et esuriret, qui tamen cum postmodum crepit cogitare bona quæ perdidit, scriptum de illo est: *In se reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus* (Luc. xv. 17).! Si igitur secum fuit, unde ad se rediit? Hunc ergo venerabilem virum secum habitasse dixerim, quia in sua semper custodia circumspectus, ante oculos Conditoris se semper aspiciens, se semper examinans, extra se mentis suæ oculum non divulgavit a.

B Petr. Quid ergo quod de apostolo Petro scriptum est, dum de carcere ab angelo eductus fuisset? Qui ad se reversus dixit: *Nunc scio vere quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum* (Act. xii, 11).

Gregor. Duobus modis, Petre, extra nos ducimur; quia aut per cogitationis lapsum sub nosmetipsos recidimus^b, aut per contemplationis gratiam super nosmetipsos levamur. Ille itaque sub porcos pavit, vagatione mentis et immunditia sub semetipsum cecidit; iste vero quem angelus solvit, ejusque mentem in exstasim rapuit, extra se quidem, sed super semetipsum fuit. Uterque ergo ad se rediit, quando et ille ab errore operis se collegit ad cor, et iste a contemplationis culmine ad hoc rediit, quod in intellectu communi et prius fuit. Venerabilis igitur Benedictus in illa solitudine habitavit secum, in quantum se intra cogitationis claustra custodivit: nam quotiescunque hunc contemplationis ardor in altum rapuit, se procul dubio sub se reliquit.

θεοπρεπεῖ κυθερνῇσει διετήρησεν· ὅσakis γὰρ τοῦτον τῆς ἐπτασίας τὸ μέγεθος εἰς ὕψος ἤρπασεν, ἑαυτὸν, τουτέστιν ὑφ' ἑαυτὸν κατέλιπεν.

Petr. Placet quod dicis: sed quæso respondeas, si deserere fratres debuit, quos semel suscepit.

C Gregor. Ut ego, Petre, existimo, ibi adunati æquanimitèr portandi sunt mali, ubi inveniuntur aliqui qui adjuventur boni. Nam ubi omnimodo de bonis fructus deest, fit aliquando de malis labor supervacueus; maxime si e vicino causæ suppetant, quæ fructum Deo ferre valeant meliorem. Vir itaque sanctus propter quem custodiendum staret, qui omnes unanimiter se persequentes cerneret? Et sæpe agitur

¹ Idem, περισκοπούμεθα.

² Ibid. ἐπανῆλθε; et paulo post, ἐπώνυμον πατέρα.

³ Colb τὸν. . ἀκοιμητὸν ὀφθαλμῶν.

⁴ Multa de suo hic addidit interpres, quæ operosum esset indicare omnia. Certe hujus versus Ps. xv. *Providebam Dom. in consp. meo semp. quon. a dex. est mihi ne commovear*, Græce prolatis, nulla in Latino textu sunt vestigia.

⁵ Reg. una voce ὑπεράνω, hic et inferius.

⁶ Reg. πολλῆς χρεια ἐστὶ. Et paulo post, προσγένηται τις.

^a Primus Aud. et Lyr. non elongavit.

^b German. extra nosm. ducimur: quod optime representat Gr. interpres. Gemet., sub nosmetipsos ducimur. Primus Aud. Big. Lyr. cum Theod., recedimus.

γνώμην κεκτημένους κάματον πολὺν· ἀλλ' οὖν διάκονος εὐρίσκεται. Μέγα οὖν ὑπάρχει, ἐὰν οἱ οὕτω σχολιῶς διακείμενοι, τῷ Θεῷ θυνήσονται προσάγαγεῖν καρπὸν κρείττονα. Ὁ μακάριος οὖν ἐκεῖνος ἀνὴρ τίνος χάριν¹ σὺν αὐτοῖς εἶχε κατεκλιθεῖς, ὁπόταν πάντας ἐκείνους ὁμοψύχως καταδιώκοντας αὐτὸν εἰάρα; διαφόρως οὖν τελούνται τινα ἐν ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς, ἅπερ ἁδυνάτον ἐστὶ² σιωπῇ παραδραμεῖν. Ὅταν γὰρ θεάσωνται τῶν οἰκείων κόπων τὸ ἀπερδῆς καὶ ἀνόητον³, ἐν ἐτέρῳ τόπῳ μεταναστεύουσιν, ἐν ᾧ καρποφορήσαι θυνήσονται. Καθάπερ καὶ ὁ τῆς ἀληθείας κήρυξ, ὅστις ἀναλίσσεται ἐπὶ οἴῳ, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι ὁ εἰπών, « Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος »⁴ ὁ τοὺς ἀγῶνας τῶν παθημάτων οὐ μόνον αὐτὸς ὑπομείνας, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους ταῦτα ὑπομείνειν διδάξας· ἐν Δαμασκῷ ποτε διωγμὸν ὑπομείνας, ἵνα θυνηθῇ ἐκφυγεῖν, τείχος, σχοινοῖον, καὶ σφυρίδιον ἐξήτησε, καὶ αὐτὸν λαβραῖως κατενεχθῆναι ἠθέλησε⁵. Μὴ τὸν μακάριον Παῦλον θάνατον λέγμεν δεδοικέναι, ὃς ἑαυτὸν διὰ τὸν πρὸς Ἰησοῦν Χριστὸν πόθον, μαρτυρίᾳ ἐπέδωκεν; ἀλλ' ἔως μὲν ἐν Δαμασκῷ ὑπῆρχεν, οὐ πᾶν ἑαυτὸν καρποφοροῦντα εἶρα. Ὅθεν λοιπὸν ἀναγκαῖον ἐλογίσαστο μεταναστεῦσαι ἐν ἐτέροις τόποις, ἐν οἷς καρποφορίαν πλεονάζουσιν σὺν καμῶν πολλῷ τῷ Χριστῷ προσήγαγεν. Ὡς ἄριστος οὖν αγωνιστής ὑπὲρ Χριστοῦ οὐκ ἠνέσχετο ἐνδὸν τῶν κλειθρῶν Δαμασκοῦ μένειν, ἀλλὰ τοῦ ἀγῶνος τὸ στάδιον ἐξήτησεν, ἐν ᾧ τὸν ἐχθρὸν ἐνίκησεν. Ὅθεν καὶ ὁ θεόφρων πατὴρ Βενέδικτος, ἐὰν ἀσμένως προσέχῃς τοῖς βίηθησόμενις, τάχιστα γνῶσθαι, ὅτι ζῶν πολλοὺς ἐν διαφόροις τόποις κατέλιπε μαθητάς, καὶ τούτους κατὰ τῆς τοῦ ἐχθροῦ πλάνης ἐνεύρωσέ τε καὶ διανέστησεν.

ΠΕΤΡ. Οὕτως ἐστὶ καθὼς διδάσκεις, καὶ ἡ προστεχθεῖσα ἀμωδῶς μαρτυρία δηλοῖ ταῦτα οὕτως ἔχειν· ἀλλ' ἐκδιωσπῶ, ὅπως ἐν τῇ προτέρᾳ τῆς τοῦ δικαίου πολιτείας ψυχωφελεῖ διηγήσει ἐπανέλθωμεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τῷ τὸν μακάριον ἐκεῖνον ἄνδρα, ἐν τῷ προσειρημένῳ σπηλαίῳ θείας ἀρεταῖς ἐξαστράπτειν δυνάμεσι τε καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεός, καὶ εἰς ὕψος ἀγγελικῆς δόξης ἀναβιβασθῆναι, πολλοὶ ἐντεθῆεν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ περμαγμένον, αἰτούμενοι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ θεοδοτον ποιμανθῆναι χάριν. Ὁ δὲ φιλόθεός τε καὶ φιλόψυχος πατὴρ Βενέδικτος; δώδεκα αὐτῷ μοναστήριον τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει συνεστήσατο, ἐν οἷς ὥρισε δώδεκα⁶ μοναχοὺς ἐν ἐκάστῃ μονῇ εἶναι· ὀλίγους δὲ μετ' ἑαυτοῦ κατέσχευεν, οὓς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ διδασκαλικὴν⁷ παιδαγωγίαν ποιμανθῆναι ἔκρινεν. Ἠρξάντο οὖν λοπὸν πλείους, καὶ ἐκ τῆς Ῥωμαίων πόλεως εὐγενέστατοι καὶ σπουδαῖαι⁸ πρὸς αὐτὸν τριτάτοι, καὶ τοὺς ἑαυτῶν υἱούς δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ προσέφερον. Τότε τοίνυν τῆς καλῆς ἐλπίδος τὰ τέκνα Ἐβίτζιος⁹ καὶ Μαῦρος πρὸς αὐτὸν ἀπετάξαντο, καὶ Τέρτουλλος δὲ ὁ πατρίκιος Πλάκιδον παρέδωκεν· ἐξ ὧν ὁ Μαῦρος νεανικώτερος ὑπάρχων, ἥλικα τοῖς ἀγαθοῖς συνηύξησεν ἥθεσιν, ἥρξατο λοιπὸν συνεργὸς τοῦ διδασκάλου γίνεσθαι· ὁ δὲ Πλάκιδος¹⁰ νέος ἐτι ὑπάρχων ἀσκητικοῖς νόμοις τὴν ἑαυτοῦ νεότητα κατεδάμαζεν.

A in animo perfectorum (quod silentio prætereundum non est), quia cum laborem suum sine fructu esse considerant, in locum alium ad laborem cum fructu migrant. Unde ille quoque egregius prædicator qui dissolvi cupit, et cum Christo esse, cui vivere Christus est, et mori lucrui (*Phil. i, 21*), qui passionum certamina non solum ipse appetiit, sed ad toleranda hæc et alios accendit, Damasci persecutionem passus, ut posset evadere, murum, funem, sportamque quasivit (*Act. ix, 24; II Cor. xi, 32*), seque latenter deponi voluit. Nunquidnam Paulum mortem dicimus timuisse, quam se ipse pro amore Jesu testatur appetere? Sed cum in eodem loco minorem sibi fructum adesse conspiceret et gravem laborem, ad laborem se alibi cum fructu servavit. Fortis etenim præliator B Dei teneri intra claustra noluit, certaminis campum quasivit. Unde idem quoque venerabilis Benedictus, si libenter audis, citius agnoscis, quia^a non tantos ipse indociles deseruit, quantos in locis aliis a morte animæ suscitavit.

Petr. Ita esse ut doces, et manifesta ratio, et prolatum congruum testimonium declarat. Sed quæso ut de vita tanti Patris ad narrationis ordinem redeas.

C Gregor. Cum sanctus vir diu in eadem solitudine virtutibus signisque succresceret, multi ab eo in eodem loco ad omnipotentis Dei sunt servitium congregati: ita ut illic duodecim^b monasteria cum omnipotentis Jesu Christi Domini opulutione construeret, in quibus statutis Patribus duodenos monachos deputavit; paucos vero secum retinuit, quos adhuc in sua præsentia aptius^c erudiri judicavit. Cœpere etiam tunc ad eum Romanæ urbis nobiles et religiosi concurrere, suosque ei filios omnipotenti Deo nutriendos dare. Tunc quoque bonæ spei suas soboles, Equitius^d Maurum, Tertullus vero patricius Placidum tradidit; e quibus Maurus junior cum bonis polleret moribus, magistri adjutor cœpit existere; Placidus vero puerilis adhuc indolis gerebat annos.

D Eorum nomina suppeditantur Act. SS. Ord. S. P. Bened. Tom. I, p. 8, in calce.

¹ Reg. eud. χάριν εἶχε κατοικεῖν. ὁμοψύχως καταδιώκοντας, etc.

² Ibid. ἐστὶ σιωπῇσαι ἡ παραδραμεῖν.

³ Mss. καὶ ἀνόητον.

⁴ Colb. ἐκέλευσεν. Reg. κατενεχθῆναι τοῦ τείχους ἐκέλευσε. Μὴ τὸν... λέγμεν δεδοικέναι ὡς ἑαυτὸν διὰ τὸν εἰς Χριστὸν πόθον μαρτυρίᾳ ἀπέδωκεν.

⁵ Mss. οἷς δέκα.

⁶ Reg. διδασκαλικὴν καὶ παιδαγωγίαν ἔκρινεν.

⁷ Idem σπουδαῖαι ἄνδρες.

⁸ Ibid. Ἐβίτζιος.

⁹ Reg. Μακίδας.

^a Hic mirari juvat mss. eodum invicem pugnantium varios sensus. Germ. secundus Theod. Beccens. Gemet. et secundus Aud. habent: quia vivos ipse indociles, etc. Val-cl., quia si hos ipse ind. Consentunt duo Carnotenses. Prat. Lyr. Big. primus Aud., quia vivos ipse indocibiles deserui.

^b Eorum nomina suppeditantur Act. SS. Ord. S. P. Bened. Tom. I, p. 8, in calce.

^c Val-cl., altius erud.

^d C. Germ. cum Gemet. et pler. Norm., Eutius. Primus Theod., Euticius.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Α

CAPUT IV.

Περὶ τίνος μοναχοῦ ἔδωτος τὴν μονὴν καὶ σχολάζοντος εἰς γήϊνας θεωρίας.

Ἐν ἐνὶ δὲ τῶν αὐτῶν μοναστηρίων, ὧν περίεξ συνεστήσατο ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Βενέδικτος, ἦν τις μοναχὸς ὑπὸ βῆθυμίας ὀχλούμενος· ὅστις τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ στήναι σὺν τοῖς ἀδελφοῖς οὐκ ἐκαρτέρει, ἀλλ' ἡνίκα πάντες οἱ ἀδελφοὶ εἰς ἡσυχασίαν ἐαυτοὺς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐστρώνυσον, ἐκεῖνος ἐξηρίχτο ἔξω, καὶ τῇ ἀργολογίᾳ καὶ βῆθυμιά ἐαυτὸν ἐξεδίδου. Ὁ δὲ τοῦτου ἀββάς πολλάκις αὐτὸν νοθεύσας, καὶ μηδὲν ἀνύσας, πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου τοῦτον ἀπήγαγεν· ὅστις αὐτοῦ τὴν ματαιότητά σέμνωσεν· καὶ πρεπόντως διήλεγξεν, καὶ τῇ νοθεσίᾳ τοῦτον στηρίξας ἀπέλυσεν· ὁ δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑποστρέψας, μολὶς δύο ἡμέρας ἐν τῷ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ νοθεσίᾳ διέμεινεν, ἐπεὶ τοὶ γε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ εἰς τὸ διαβολικὴν ἔβος ὑποστρέψας, πλάξασθαι τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς ἤρξατο. Ὁ δὲ τοῦτου ἀββάς θεασάμενος αὐτὸν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀκηδίας δαίμονος¹ νικηθέντα, αὖθις πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου παραγενόμενος, διηγῆσατο αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν ἀδελφόν· ὁ δὲ ἅγιος εἶπε πρὸς αὐτόν· «Εγὼ ἐλθὼν δι' ἐαυτοῦ² διορθοῦμαι αὐτόν.» Ἐλθόντος οὖν αὐτοῦ εἰς τὴν μονήν, καὶ τῇ ὀρισεμένῃ ὥρᾳ ἡνίκα ἐπληρώθη ὁ τῆς ψαλμωδίας ὕμνος, καὶ ἐαυτοὺς οἱ ἀδελφοὶ εἰς προσευχὴν δεδώκασι γόνυ κλιναντες, εἶδεν ὁ ἅγιος, καὶ ἰδοὺ νεανίσκος τις αἰθιώψ τῷ εἶδει κρατήσας τὸ πτερύγιον τοῦ ἱματίου τοῦ ἀδελφοῦ ἐκείνου τοῦ ἐν τῇ προσευχῇ καρτερῆσαι μὴ δυναμένου, εἶλεν αὐτὸν ἔξω τῆς ἐκκλησίας. Τότε ὁ ἅγιος τῷ προσεστώτι τῆς μονῆς ἐκείνης, Πομπητιανῷ τοῦ νομα, καὶ Μαύρῳ τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ μυστικῶς εἶπεν· «Οὐχ ὁρᾶτε τίς ἐστὶν ὁ τὸν μοναχὸν τοῦτον ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἔλκων;» οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπον· «Οὐχί, πάτερ,» πρὸς οὗς ὁ ἅγιος εἶπεν· «Εὐξώμεθα ὅπως καὶ ὑμεῖς θεώσησθε ὃν οὗτος ὁ μοναχὸς ἀκολουθεῖ.» Ὡς δὲ ἠῤῥξαντο ἐπὶ δύο ἡμέρας, Μαύρος ὁ μοναχὸς ἐθεάσατο, Πομπητιανὸς δὲ ὁ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου πατήρ θεωρῆσαι οὐκ ἠδυνήθη· τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ πληρωθείσης τῆς εὐχῆς ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος ἐξελθὼν ἐκ τοῦ εὐκτηρίου ἐστῶτα ἔξω τὸν μοναχὸν εὔρε, καὶ τοῦτου διὰ τὴν τύφλωσιν τῆς καρδίας αὐτοῦ τῇ ῥάβδῳ ἐτύψεν· ὅστις ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἡλευθερώθη ἐκ τῆς συνεχούσης αὐτὸν βῆθυμίας τοῦ δαίμονος, καὶ λοιπὸν ἐν τῇ προσευχῇ προθύμως σὺν τοῖς ἀδελφοῖς μέχρι συμπληρώσεως διέπνευ, μεκίετι τοῦ ἐχθροῦ ἐκείνου τῷ ἀδελφῷ προσψάσαςι τολμήσαντος, ὡς οἶα ὑπὸ τοῦ ἁγίου τῇ πληγῇ τῆς ῥάβδου μαστιγωθείς.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τοῦ ἐξελθόντος χειμάρρου διὰ προσευχῆς αὐτοῦ³ ἐκ πέτρας ζωσσης.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων τοίνυν μοναστηρίων, ὧν περ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ συνεστήσατο ὁ ἐν ἁγίοις πατήρ Βενέδικτος, τρία ἐξ αὐτῶν ὑπεράνω τῶν τοῦ ὄρους ἡσαν κρημνῶν, καὶ σφόδρα ὑπῆρχε τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιμοχθὸν⁴ τὸ διηνεκῶς κατέρχεσθαι εἰς τὸν λάκκον, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος πορίζεσθαι χρεῖαν· ἡ γὰρ παράδος διὰ τοῦ ἐπικινδύνου μέρους τοῦ ὄρους ἦν, ὥστε σὺν φόβῳ πολλῷ κατιέναι αὐτοὺς καὶ ἀνέρχεσθαι. Τότε συνυχθέντες οἱ ἐν τοῖς τρισὶν ἐκείνοις μοναστηρίοις κατοικοῦντες μοναχοὶ πρὸς τὸν δούλον τοῦ

Α

De monacho vagæ mentis ad salutem reducto.

In uno autem ex eis monasteriis quæ circumquaque construxerat, quidam monachus erat qui ad orationem stare non poterat : sed mox ut se fratres ad studium orationis inclinassent, ipse egrediebatur foras, et mente vaga terrena aliqua et transitoria agebat. Cumque ab abbate suo sæpius fuisset admonitus, ad virum Dei deductus est, qui ipse quoque stultitiam ejus vehementer increpavit, et ad monasterium reversus, vix duobus diebus viri Dei admonitionem tenuit : nam die tertia ad usum proprium reversus, vagari tempore orationis cœpit. Quod cum servo Dei ab eodem monasterii Patre quem constituerat, nuntiatum fuisset, dixit : Ego venio, eum-

que per memetipsum emendo. Cumque vir Dei venisset ad idem monasterium, et constituta hora, expleta psalmodia sese fratres^a in orationem dedissent, aspexit quod eundem monachum qui in oratione manere non poterat, quidam niger puerulus per vestimenti simbriam foras traheret. Tunc eidem Patri monasterii Pompeiano nomine, et Mauro Dei famulo secreto dixit : Nunquid non aspiciatis quis est qui istum monachum foras trahit? Qui respondentes dixerunt : Non. Quibus ait : Oremus ut vos etiam videatis quem iste monachus sequitur. Cumque per biduum esset oratum, Maurus monachus vidit; Pompeianus vero ejusdem monasterii Pater videre non potuit. Die igitur alia, expleta oratione vir Dei oratorium egressus, stantem foris monachum reperit, quem pro cæcitate cordis sui virga percussit : qui ex illo die nil persuasionis ulterius a nigro jam puerulo pertulit, sed ad orationis studium immobilis permansit : sicque antiquus hostis dominari^b non ausus est in ejus cogitatione, ac si ipse percussus fuisset ex verbera.

CAPUT V.

De aqua viri Dei oratione in montis vertice ex petra producta.

Ex his autem monasteriis quæ in eodem loco construxerat, tria sursum in rupibus montis erant, et valde erat fratribus laboriosum, semper ad lacum descendere, ut aquam haurire debuissent : maxime quia e devexo montis latere erat grave descendentibus in timore periculum. Tunc collecti fratres ex eisdem tribus monasteriis, ad Dei famulum Benedictum venerunt, dicentes : Laboriosum nobis est propter aquam quotidie usque ad lacum descendere,

¹ Reg. διαβόλου.

² Colb. δι' ἐαυτοῦ. Et paulo infra, ἐν τῇ μονῇ; quod etiam habet Reg.

³ Colb. περὶ τοῦ θαύματος τῆς πηγῆς. In Reg. idem est ac in editis argumentum.

⁴ Colb. ὁ ἅγιος πατήρ ἡμῶν Βενέδικτος. Et postea : τῷ τοῦ ὄρους ἡσαν κρημνῶν.

^a Reg. τὸ διηνεκῶς Colb. τοῦ διηνεκῶς.

^a Gemet., hora orationis psalmodiæ sese fratres.

^b Additur, ulterius, in duob. Aud. Bee. et Lyr.

^c Hoc est, haurirant. Confer notam^a supra col. 153.

Θεοῦ Βενέδικτον παρεγένοντο, παρὰ καὶ οὗτοι αὐτὸν καὶ λέγοντες· « Πάτερ τίμιε, δύσκολον ἡμῖν ἐστι διὰ τὴν τοῦ ὄρους ἀμείνων διὰβασιν ἕως τοῦ λάκκου κατέρχασθαι, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος χρεῖαν πορίζεσθαι· ἐπάναγκες οὖν ἐσσι μετεκίῃσαι¹ τὰ μοναστήρια, ἵνα μὴ τινες τῶν ἀδελφῶν ὀλισθήσαντες βιωῇ θανάτῳ περιπέσωσιν. » Οὗς παραινετικοῖς τε καὶ παρακλητικοῖς λόγοις ἐπαλείψας ἀπέλυσεν. Αὐτῇ δὲ τῇ νυκτὶ παραλαβὼν νεανίαν τινὰ μετ' ἑαυτοῦ Πλάκιδον τοῦνομα, οὗ καὶ τὸ πρὶν μυεῖον ἐποιήσαμην, ἀνῆλθεν ἐν τῷ αὐτῷ τοῦ ὄρους δυσέστῳ κρημνῷ, καὶ αὐτίθι ἐν τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει προσκαρτερήσας, ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς, καὶ τρεῖς ἄράμενος λίθους. Ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἀπὸ διαστήματος ἔθετο, καὶ πάντων ἀγορεύοντων τὸ γεγονός θαῦμα ἐν τῷ ἑαυτοῦ ὑπέστρεψε κελύρι. Τῇ δὲ ἐπαύριον παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν οἱ προσηρημένοι ἀδελφοὶ διὰ τὴν προτέρην τοῦ ὕδατος αἴτησιν· ὁ δὲ οὕτως πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· « Ἀνέλθετε, τέκνα. ἐν ἐκείνῳ τῷ κρημνῷ², ἐν ᾧ εὐρίσσετε τρεῖς λίθους ὑπὲρ ἐν ἀλλήλων κειμένους, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὀρύξεσθε· δυνατὸς γὰρ ἐστὶν ὁ παντοδύναμος Θεὸς καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ ὕψει τοῦ ὄρους ὕδωρ ὑμῖν ἀφ' ἑλῆς παρασχεῖν, καὶ τὴν ἐπιμοχθον δυσκολίαν τῆς ὁδοῦ βράδιον ποιήσει. » Οἱ δὲ ἀπελθόντες ἐν τῷ τοῦ ὄρους κρημνῷ εὗρον οὕτως καθὼς ὁ Πατὴρ εἶπεν, ἐν ᾧ τόπῳ ἡ τοῦ ὄρους ἀνυδροῦς σκληρότης ἱκμάδως τινὰς καὶ ἰδρωτάς ὕδατος ἀνέπεμπεν. Ποίσαντες οὖν ὕρμημα μέγα παρακτὰ ὑδάτων πλήθος ἀνέβλυσεν, ὑπὲρ μέχρι τοῦ νῦν ἀφθόνητος ὑπερχεῖται,³ τὴν τοῦ ἁγίου θαυματουργίαν εἰς τὸ διηνεκές πάσι δεικνύοντα· ἡ δὲ τῶν ὑδάτων περισσεία ὑπὸ τὸ ὄρος διεκτρέχουσα φαίνεται.

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

Περὶ τοῦ ἐκπεσόντος ἐν τῇ λίμνῃ σιδηροῦ ἐργαλείου.

Ἄλλοτε πάλιν ἀνὴρ τις τῷ μὲν γέει Γότθος, πτωχὸς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ἐπιστροφῇ μετανοίας πρὸς τὸν ἡμασμένον Βενέδικτον παρεγένετο, ὃν ὁ ἀνὴρ πρὸς τοῦ Θεοῦ προθύμως ὑπέβλεπε. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκέλευσεν ὁ ἄρχιεπίσκοπος τῶν ἀδελφῶν δοῦναι αὐτῷ σιδηροῦ ἐργαλεῖον, ὑπὲρ ἐπιχωρίως οὐνομάζετο ξυλοκόπην⁴, πρὶς τὸ ἐκκαθάραι ἀκαθάρτη καὶ φρονεῖν τὸν τόπον, εἰ πως δυναθῇσι γεωργησαὶ κῆπον τοῖς ἀδελφοῖς· ὁ δὲ τόπος ἐκεῖνος, ὃν ἐπὶ τῇ καθάρᾳ Γότθος ἐδέξατο, ὑπεράνωθεν τοῦ λάκκου ἦν ἡνίκα δὲ ὁ Γότθος τὰ τῶν ἀκαθάρτων ὁδὸν, τῇ τοῦ πατρὸς πεθόμενος ὑπακοῇ, δυνάμει ἐξέκοπτε, τὸ σιδηροῦ ἐργαλεῖον ἐκ τοῦ σπλάγχθοντος ἐν τοιοῦτῳ βάθει τοῦ λάκκου πέπτωκεν, ἐν ᾧ οὐκ ἦν προσδοκία τῆς εὐρίσεως αὐτοῦ. Ὁ δὲ προεβήθεϊς Γότθος πρὸς Μαῦρον τὸν μοναχὸν ἔδοκμεν, καὶ τὸ συμβῆναι ἀνήγγειλεν αὐτῷ, καὶ ὑπὲρ τοῦ σφάλματος μετάνοιαν ἐῤῥεῖτο. Ὁ δὲ μοναχὸς Μαῦρος σπουδαίως τὸ γεγονός ἀνήγγειλε τῇ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ θαυματουργὸς οὗτος ἀνὴρ ταῦτα ἀκούσας, ἦλθεν εἰς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἦν πεσὼν τὸ σιδηρεῖον, καὶ ἄρας τὸ μαρτύριον⁵ ἐκ τῶν τοῦ Γότθου χειρῶν, καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐν ᾧ ἦν καθηλωμένον τὸ ἐργαλεῖον ἐν τῷ λάκκῳ χαλάσας, εὐθέως ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ὕδατος τὸ ἐργαλεῖον ἀνελθόν, εἰσήλθεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ τόπῳ. Ὁπὲρ ἀκαθάρτου ἐργαλεῖον ἀπέδωκεν ὁ ἅγιος τῷ Γότθῳ, εἰπὼν· « Ἰδοὺ τὸ ἐργαλεῖον, δεξιόμενος τοῦτο, ἐργάζου, καὶ μηδὲν λυπηθῇς

A et idcirco necesse est ex eodem loco monasteria mutari. Quos blande^a consolans dimisit, et nocte eadem cum parvo puerulo nomine Placido, ejus superius memoriam feci, ejusdem montis rupem ascendit, ibique diutius oravit. Et oratione completa, tres petras in loco eodem pro signo posuit, atque ad suum cunctis illic nescientibus^b monasterium rediit. Cumque die alia ad eum pro necessitate aque prae-dicti fratres rediissent, dixit: Ite, et rupem illam in qua tres super invicem positas petras inveneritis, in modico cavate: valet enim omnipotens Deus etiam in illo montis cacumine aquam producere, ut vobis^c laborem tanti itineris dignetur auferre. Qui emtes, rupem montis quam Benedictus praedixerat, jam sudantem invenerunt. Cumque in ea concavum locum fecissent, statim aqua repletus est, quae tam sufficienter emanavit, ut nunc usque ubertim defluat, atque ab illo montis cacumine usque ad inferiora derivetur.

B De ferro ex profundo aque ad manubrium reverso. Alio quoque tempore Gothus quidam pauper spiritu ad conversionem venit: quem Dei vir Benedictus libentissime suscepit. Quadam vero die ei dari ferramentum jussit, quod ad falcis similitudinem^d falcastrum vocatur, ut de loco quodam vepres absunderet, quatenus illic hortus fieri deberet. Locum autem ipse quem^e mundandum Gothus suscepserat, super ipsam lacu ripam jacebat. Cumque Gothus idem densitatem veprium totius virtutis annisu succideret, ferrum de manubrio prosiliens in lacum cecidit, ubi scilicet tanta erat aquarum profunditas, ut spes requirendi ferramenti nulla jam esset. Itaque ferro perduto, tremebundus ad Maurum monachum cucurrit Gothus: damnum^f quod fecerat nuntiavit, et reatus sui egit poenitentiam. Quod Maurus quoque monachus: mox Benedicto famulo Dei curavit indicare. Vir igitur Domini Benedictus haec audiens accessit ad lacum^g: tulit de manu Gothi manubrium, et misit in lacum: et mox ferrum de profundo rediit, atque in manubrium intravit. Qui statim ferramentum Gotho reddidit, dicens: Ecce labora, et noli conparitari.

CAPUT VI.

De ferro ex profundo aque ad manubrium reverso.

Alio quoque tempore Gothus quidam pauper spiritu ad conversionem venit: quem Dei vir Benedictus libentissime suscepit. Quadam vero die ei dari ferramentum jussit, quod ad falcis similitudinem^d falcastrum vocatur, ut de loco quodam vepres absunderet, quatenus illic hortus fieri deberet. Locum autem ipse quem^e mundandum Gothus suscepserat, super ipsam lacu ripam jacebat. Cumque Gothus idem densitatem veprium totius virtutis annisu succideret, ferrum de manubrio prosiliens in lacum cecidit, ubi scilicet tanta erat aquarum profunditas, ut spes requirendi ferramenti nulla jam esset. Itaque ferro perduto, tremebundus ad Maurum monachum cucurrit Gothus: damnum^f quod fecerat nuntiavit, et reatus sui egit poenitentiam. Quod Maurus quoque monachus: mox Benedicto famulo Dei curavit indicare. Vir igitur Domini Benedictus haec audiens accessit ad lacum^g: tulit de manu Gothi manubrium, et misit in lacum: et mox ferrum de profundo rediit, atque in manubrium intravit. Qui statim ferramentum Gotho reddidit, dicens: Ecce labora, et noli conparitari.

¹ Reg. μετοικίσει.

² Reg. τῷ τόπῳ τοῦ κρημνοῦ.

³ Mss. ὑπερχεῖται.

⁴ Colb. Περὶ τοῦ Γότθου καὶ τοῦ ξυλοκόπου.

⁵ Reg. ξυλοκόπιον. Colb. ξυλοκόπη.

⁶ Idem, σπουδαίως.

⁷ Uterque ms. μαρτύριον.

^a Gemet. et plerique Norm. cum Germ., blande

consolatus. Alii, blande consolatos.

^b In plerisque excusis, illis nescientibus.

^c Gemet., et vobis lab... dignanter auferre.

^d Gemet., quod a falcis similitudine.

^e Secundus Theod. Val.-cl. et plur., quem ad mundandum.

^f Id praeferitur Regulæ S. P. Ben. c. 46.

^g Guss., ad locum.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Α

Περὶ Μαύρου μοναχοῦ τοῦ ἐπὶ τῶν ὑδάτων πεζεύσαντος.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, τοῦ σημειοφόρου ¹ τούτου ἀνδρὸς Βενεδίκτου ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἡσυχάζοντος κελίῳ, ὁ προελθὼν μοναχὸς Πλάκιδος ἐπὶ τὸ ἀντλήσαι ὕδωρ εἰς τὸν λάκκον παραγγέλλων· τὸ οὖν σκεῦος ἐν ᾧ τὸ ὕδωρ ἀντλήσαι ἠδούλετο ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ πεσὼν, διὰ τῆς τοῦ ὕδατος βύμης ἐπεφέρετο· θέλων δὲ ὁ ἀδελφὸς ἐκ τοῦ ὕδατος ἀφαιρᾶσαι τὸ κεράμιον, καὶ αὐτὸς ὀλισθίνας, πέπτωκεν ἐν τοῖς ὕδασι καὶ ὑπὸ τῆς τῶν ὑδάτων σφοδρότατης κινήσεως, ἐπὶ τὰ ἔνδον τοῦ λάκκου, σχεδὸν εἰπεῖν, ὥσπερ τὸξον βολὴν ὁ μοναχὸς Πλάκιδος ἐφέρετο. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ πιστὸς θεράπων Βενέδικτος ἔνδον τοῦ ἑαυτοῦ κελίου σχολάζων, διέγνω τὸ συμβῆναι, καὶ τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν Μαῦρον συντόμως καλέσας εἶπε πρὸς αὐτόν· « Ἀδελφε Μαῦρε, σπεῦσον ὅτι ὁ ἀδελφὸς Πλάκιδος εἰς τὴν λάκκον ἐπέπεσε, καὶ ἡ τῶν ὑδάτων κίνησις μακρὰν αὐτὸν ἀπήγαγεν. » Θυμωσθὼν πρῶτον ², καὶ μετὰ Πέτρον τὸν Ἀπόστολον ξένη ἐπιτροπὴ αἰτηθεῖσα γὰρ παρὰ Μαύρου τοῦ μοναχοῦ πιστῶς καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Βενεδίκτου παρασχεθεῖσα, συντόμως ἐβιάζετο τῇ τοῦ πατρὸς κλέψει, καὶ ἐν τῷ τόπῳ γενόμενος, ἐν ᾧ ἐν τοῖς ὕδασι ὁ Πλάκιδος ἐφέρετο, ἀδιστάκτῳ τῇ πίστει καὶ ταῖς τοῦ πατρὸς εὐχαῖς θαρρόνως ἐπέβη τοῖς ὕδασι, καὶ ὥς ἐπὶ ξηρᾷ θροαίνως ἐβιάζετο ἕως τοῦ τόπου ἐν ᾧ διὰ τῆς τοῦ ὕδατος ὁρμῆς ὁ Πλάκιδος ἐπεφέρετο· καὶ δραξάμενος τῶν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τριχῶν ὀξύτατῳ ὀρμῇ ὑπέστρεψεν· ὅστις εὐθὺς ἐπὶ τὴν ξηρὰν ³ ἔλθων, καὶ ἐν ἑαυτῷ γενόμενος καὶ ἐπιγινώσκων ὅτι ἐπάνω τῶν ὑδάτων ἔδραμε, καὶ ὅτι αὐτομολῆσαι τοῖς ὕδασι ἀδύνατον αὐτῷ ἦν, εἰ μὴ ἡ τοῦ σημειοφόρου πατρὸς εὐχὴ τοῦτον ἐνίσχυσε ⁴, θυμῶς ἐτρόμαξε (sic) τὸ γενόμενον, καὶ ὑποστρέψας πρὸς τὸν πατέρα τὸ τελεσθὲν θεῶν τεράστιον ἀνήγγειλεν αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀνθρωπος τοῦ Θεοῦ Βενέδικτος τοῦτο τὸ θαῦμα, οὐ τῇ ἑαυτοῦ ἀγιότητι, ἀλλὰ τῇ ἐκείνου ὑπακοῇ ἐπεγράφετο· ὁ δὲ Μαῦρος τὴν τοῦ ἁγίου τιμωτάτην κλέυσιν ἐγασκεν τοῦτο πεπραχέναι· ἔλεγε γὰρ μὴ εἶναι ἑαυτὸν ἐν αὐτῇ τῇ δυνάμει, ἥ ἦν ὅτε ἐπέβη θεομιμητῶ ταπεινολογίᾳ ⁵ καὶ προσφιλεστάτῃ ἀμφοιολογίᾳ, ἐπάνω τῆς κεφαλῆς μου τοῦ ἀββά μου τὴν μηλωτὴν ἐθεώρουν, καὶ αὐτόν με ἐκ τῶν ὑδάτων ἐκβάλλοντα κατενόουν.

ΠΕΤΡ. Μεγάλα εἰσὶν σφόδρα ἅπερ λέγεις, καὶ μεγίστην ψυχᾷς οἰκοδομὴν παρέχοντα· ἐγὼ δὲ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς τὰ θαυμάσια ⁶, ὅσα πλεῖον ἐκπίνω, πλεοντέρως διψῶ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τοῦ ζυμωθέντος ἐν τῷ ἄρτῳ φαριμάκου.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τῇ τὴν μακάριον διαλάμβαιμι ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ¹, πολλοὶ διὰ τὴν πόσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν

CAPUT VII.

De Mauro ejus discipulo qui super aquas pedibus ambulavit.

Quadam vero die dum idem venerabilis Benedictus in cella consisteret, praedictus Placidus puer sancti viri monachus ad hauriendam de lacu aquam egressus est : qui vas quod tenebat in aquam incaute submittens, ipse quoque cadendo secutus est. Quem mox unda rapuit, et pene ad unius sagittae cunsum eum a terra introrsus traxit. Vir autem Dei intra cellam positus, hoc protinus agnovit, et Maurum festine vocavit, dicens : Frater Maure, curre, quia puer ille qui ad hauriendam aquam perrexerat, in lacum cecidit, jamque cum longius unda trahit. Res mira, et post Petrum apostolum inusitata. Benedictio enim postulata atque percepta, ad Patris sui imperium concitus perrexit Maurus; atque usque ad eum locum quo ab unda deducebatur puer, per terram se ire existimans, super aquam cucurrit, eumque per capillos tenuit ^a, rapido quoque cursu rediit. Qui mox ut terram tetigit, ad se reversus post terga respexit, et quia super aquas cucurrisset agnovit, et quod praesumere non potuisset ut fieret, miratus extremuit ^b factum. Reversus itaque ad Patrem, rem gestam retulit. Vir autem venerabilis Benedictus hoc non suis meritis, sed illius obedientiae deputare coepit. At contra Maurus pro solo ejus imperio factum dicebat : seque conscium in illa virtute non esse, quam nesciens fecisset. Sed in hac mutuae humilitatis amica contentione ^c accessit ar-
C biter puer qui ereptus est; nam dicitur : Ego cum ex aqua traherem, super caput meum ^d melotem ab-
batis videbam, atque ipsuni me ex aquis educere considerabam.

γὰρ μὴ εἶναι ἑαυτὸν ἐν αὐτῇ τῇ δυνάμει, ἥ ἦν ὅτε ἐπέβη θεομιμητῶ ταπεινολογίᾳ ⁵ καὶ προσφιλεστάτῃ ἀμφοιολογίᾳ, ἐπάνω τῆς κεφαλῆς μου τοῦ ἀββά μου τὴν μηλωτὴν ἐθεώρουν, καὶ αὐτόν με ἐκ τῶν ὑδάτων ἐκβάλλοντα κατενόουν.

Petr. Magna sunt valde quae narras, et ad mulierum aedificationem profutura : ego autem boni viri miracula quo plus bibo, eo plus sitio.

CAPUT VIII.

De pane veneno infecto per corvum longius projecto.

Gregorius. Cum jam loca eadem in amorem Domini nostri Jesu Christi longe lateque ferverent,

D saecularem servabant. Vide c. 58 Reg. S. P. Bened., sub finem, et notationem ad vitam Lanfranci, pag. 20, de Floro in vita S. Mauri, Mabill. Act. t. I, p. 9.

^b Val-cl., extimuit.

^c Secundus Carnot., in hac humilitatis mutua amicae contentione. Duo Theoder., in hac humilitatis mutuae amica contentione.

^d Per melotem hic intellige cucullam. Paulus Diac. nomine Theodemari abbatis ad Car. Magnum scribens : Illud, inquit, vestimentum quod a Gallicanis monachis cuculla dicitur, et nos cappam vocamus, quod proprie monachorum designat habitum, melotem appellare debemus, sicut et hactenus in hac provincia a quibusdam vocatur. Mabill. ibid.

¹ Uterque ms. τούτου τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς.

² Mss. πρῶτον ὅτι καὶ μετὰ Πέτρον τὸν Ἀπόστολον γέγονε· ξένη ἐπιτροπὴ αἰτηθεῖσα παρὰ Μαύρου τοῦ μοναχοῦ πιστῶς, καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Βενεδίκτου παρασχεθεῖσα. Συντόμως. — Phrasis, ut est in textu, in gravi mendo cubat. Legendum enim esset, αἰτηθείσης γὰρ... καὶ... παρασχεθείσης εὐχῆς, συντόμως, etc., nisi manuscriptorum lectio praefatur. Edit.

³ Colb. τὴν πέραν.

⁴ Reg. ἐνίσχυσε καὶ θαυμάσας τὸ γεγονός ἐτρόμαξεν καὶ ὑποστρέψας. Colb. habet quoque ἐτρόμαξεν.

⁵ Colb. θεολογία.

⁶ Mss. θαύματα.

⁷ Excusi male πόσιν ἐκείνοις.

^a Nam primis Ord. nostri saeculis novitii vestem

Ἰησοῦ Χριστοῦ, μίκοθεν πρὸς αὐτὸν παρεγίνοντο, καὶ τὴν τοῦ βίου μεταίτιτα κατωλιμπάνοντες ὑπὸ τὸν χρηττὸν τοῦ κυρίου ζυγὸν τὸν ἑαυτῶν καθυπέτασσον τράχηλον. Ὁ δὲ τοῦ φθόνου γεννήτωρ, καὶ τῶν εὐσεβῶν ἀρχαῖος ἐχθρὸς, μὴ δυνάμενος φέρειν τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἀπαστραμπούσας τῶν θαυμάτων μαρμαρυγὰς, καὶ ὁρῶν ἑαυτὸν ἠττώμενον ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου θεοσδότου δυνάμεως, ἐνσκήψας [F. ἐνέσκηψε] ἐν ταῖς τῶν ἀτάκτων ψυχολόγοις διανοίαις, καθὼς σύνηθες αὐτοῖς ἐστὶ φθονεῖν τοῖς ἐτέρων κατωρθώμασιν· ὁ γὰρ τοῦ καθαρευόντος ἔπαινος, τῶν ὑπὸ βυσκανίας μολυνομένων οὐνεὶδός τυγχάνει. Ὅθεν τῆς αὐτῆς γειτνιαζούσης ἐκκλησίας πρεσβύτερός τις φλορέντιος τοῦνομα, ὁ τοῦ ἡμετέρου ὑποδικαίνου φλορεντίου πάππος, τοῦ παγκράκου δαίμονος τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον ἐν ἑαυτῷ ὑποδεξάμενος, ἤρξατο σκώπτειν τε καὶ βασιλάειν ταῖς τοῦ ἰσίου ἀνδρός ἀρεταῖς, ἐλπίζων ἐκ τούτου πολλοὺς ἀποσπᾶσαι ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου ψυχωφελούς διδασχῆς. Ὡς δὲ τῆς φρενοβλαβούς ἐλπίδος ἀπέτυχε, καὶ ἐθεώρει πολλοὺς ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ῥήμας ἐλκαμένους, καὶ πρὸς αὐτὸν φοιτῶντας, καὶ ταῖς αὐτοῦ διδασκαῖς πληθυνομένους, καθάπερ ὑπὸ βελῶν πιτωσκόμενος ὁ φλορέντιος, τὴν μὲν τοῦ ἰσίου πατρὸς πολιτείαν διέβηλιν¹, ἐπαινετὴν δὲ ζωὴν ἑαυτοῦ ἐπιπάσθαι δι' ἀσκητικῶν ἀγώνων οὐδ' αὖτως εἴλετο. Ὅστις ὑπὸ τοῦ διαβόλου σκοτισθεὶς τοὺς τῆς καρδίας ὀφθαλμούς μέχρι τούτου ἐχώρησεν, ἵνα τὸν δαύλου τοῦ Θεοῦ δηλητηριῶς θανατώσῃ² φηράσας γὰρ ἄλευρον, εἴτα ζυμώσας ἄρτον, καὶ ἐν αὐτῷ ἐγκρύψας χάριτηφόρον γάρμικον, καὶ ὀπτήσας, ὡς δῆθεν εὐλογίας χάριν τῷ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπῳ ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ διαρακτικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ τὸν μὲν ἄρτον εὐχαρίστως ἐδέξατο· οὐ μὲν ται δὲ διέλαθεν αὐτὸν ὁ ἐν τῷ ἄρτῳ κρυπτόμενος³ δόλος· ἐν δὲ τῇ ὥρᾳ ἐν ἣ εἰώθει ὁ ἅγιος τροφῆς μεταλαμβάνειν, ὄρνεον, τὸ δι' λεγόμενον κόραξ, ἐν τῇ σύνεγγυς ὕλῃ τὴν οἰκίαν ἔχον, κατὰ τὸ σύνηθες ἤρχετο πρὸς τὸν ἅγιον, καὶ ἐκ τῶν τιμίων αὐτοῦ χειρῶν ἄρτον πρὸς τροφὴν ἑαυτοῦ ἐδέχετο. Ὁ δὲ ἱερός ἐκεῖνος ἀνὴρ λυθὼν τὴν θανατηφόρον ἄρτον, ὅπερ ἦν αὐτῷ ἀποστείλας φλορέντιος ὁ πρεσβύτερος, ἔθηκεν ἐνώπιον τοῦ κόρακος, καὶ ἐκλίσυσεν αὐτῷ, λέγων· Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ ζῶντος λαβὲ τὸν ἄρτον τούτον, καὶ ἐν τοιοῦτῳ τόπῳ ρίψον αὐτὸν, ἵνα μηδεὶς ἀνθρώπων εὐρήσῃ αὐτόν. Τότε ὁ κόραξ ἀνεωγμένῳ τῷ στόματι καὶ ἠπλωμέναις ταῖς πέρυξι, περὶ τοῦ αὐτοῦ περιῖπτασθαι καὶ κράζειν ἤρξατο, καὶ τοῖς κινήμασι μινύειν τὴν ἐν αὐτῷ οὖσαν διαβολικὴν σκευωρίαν. Πρὸς οὗτοῦ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πάλιν ἤρξατο λέγειν· Ἄρον τούτον, ἄρον ἀμερίμωτος, καὶ ἐκεῖ αὐτὸν ἀπόθου ἐνθαυερέθῃναι ὡς δύναται. Τότε ὁ κόραξ τὴν τοῦ ἁγίου κλίσυσιν ἐπλήρου, καὶ σὺν φόβῳ πολλῷ λαβὼν τὸν ἄρτον τῷ στόματι, ἀπῆλθε, καὶ ταῦτον ρίψας ἐν τόπῳ ἀβάτῳ παντελῶς τοῖς ἀνθρώποις, μετὰ τρεῖς ὥρας ὑπέστρεψε, καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου χειρῶν τὴν εὐωδίαν τροφὴν ἐδέξατο. Ὁ δὲ ἀπλούστατος καὶ κατὰ πάντα ἐπεικέστατος ἀνὴρ⁴ βενέδικτος, θεασάμενος τὴν τοῦ φλορεντίου δολωρίαν, ὅτι οὐχ οἷός τε γέγονε τὴν τούτου πονηρίαν διορθώσασθαι, ὑπὲρ ἐκεῖνου μᾶλλον, ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ Θεῷ προσπηχέτο.

¹ Mss. τοῦ ἰσίου ἀνδρός πολιτείας διέβηλιν.

² Reg. ὁ ἐντὸς κρυπτόμενος.

³ Reg. πατήρ.

⁴ German. duo Aud. et pler. Norm., percussus.

⁵ Gilot. et Vatic. vocare. Aliqui, vacare.

A *sæcularem vitam multi relinquerent, et sub leni Redemptoris iugo cervicem cordis edomarent, sicut mos pravorum est invidere aliis virtutis bonum quod ipsi habere non appetunt, vicina ecclesiæ presbyter, Florentius nomine, hujus nostri subdiaconi Florentii avus, antiqui hostis malitia percussus^a, sancti viri studiis cœpit æmulari, ejusque conversationi derogare: quosque etiam posset, ab illius visitatione compescere. Cumque jam se conspiceret ejus profectibus obviare non posse, et conversationis illius opinionem crescere, atque multos ad statum vitæ melioris, ipso quoque opinionis ejus præconio indesinenter vocari^b, invidiæ facibus magis magisque succensus, deteriore fiebat: quia conversationis illius appebat habere laudem, sed habere laudabilem vitam nolebat.*

B *Qui ejusdem invidiæ tenebris cæcatus, ad hoc usque perductus est, ut servo omnipotentis Dei infectum veneno panem quasi pro benedictione transmitteret. Quem vir Dei cum gratiarum actione suscepit, sed eum quæ pestis lateret in pane non latuit. Ad horam vero refectionis illius ex vicina silva corvus venire consueverat, et panem de manu ejus accipere. Qui cum more solito venisset, panem quem presbyter transmierat, vir Dei ante corvum projecit, eique præcepit, dicens: In nomine Jesu Christi Domini nostri tolle hunc panem, et tali eum in loco projice, ubi a nullo hominum possit inveniri. Tunc corvus aperto ore, expansis alis circa eundem panem cœpit discurrere, crocitare, ac si aperte diceret, et obedire se velle, et tamen jussa implere non posse. Cui vir Domini præcipiebat iterum atque iterum, dicens: Leva, leva securus, atque ibi projice ubi inveniri non possit. Quem diu demoratus, quandoque corvus momordit, levavit, et recessit. Post trium vero horarum spatium abjecto pane rediit, et de manu hominis Dei annonam quam consueverat accepit. Venerabilis autem Pater contra vitam suam inardescere sacerdotis animum videns, illi magis quam sibi doluit. Sed prædictus Florentius, quia magistri corpus necare non potuit, se ad extinguendas discipulorum animas accendit: ita ut in horto cellæ, cui Benedictus inerat, ante eorum oculos nudas septem puellas mitteret, quæ coram eis sibi invicem manus tenentes^c, et diutius ludentes, illorum mentes ad perversitatem libidinis inflammarent. Quod vir sanctus de cella conspiciens, lapsusque adhuc tenerioribus discipulis peritescens, idque pro sua solius^d persecutione fieri pertractans, invidiæ locum dedit, atque oratoria cuncta quæ construxerat, substitutis præpositis^e adjunctis fratribus ordinavit, et paucis secum monachis ablatis habitationem mutavi loci. Moxque ut vir Dei ejus odia humiliter declinavit, hunc omnipotens Deus terribiliter percussit. Nam cum prædictus presbyter stans in solario^f Benedictum discessisse*

^a Ita mss. magno consensu Gussanv. cum cæteris fere editis, manus tendentes.

^d Illic etiam mss. codices consentiunt; quod paullisper mutantes ed. habent pro sui solius.

^c Plerique Norm., sub stantis.

^f Solarium editus erat locus in quo veteres hiberno

Ἄλλ' ὁ προλεχθεὶς Φλορέντιος τοῦ ἁγίου τὸ σῶμα θανατώ-
σαι μὴ ἰσχύσας, ἐτέραν πάλιν κατένοϊον τε καὶ σατανι-
κὴν πανουργίαν κατὰ τῶν τοῦ ἁγίου μαθητῶν ἐκτελέματο.
Αὐτῶν γὰρ ἐν τῷ κήπῳ ἐργαζομένων, ὁ τοῦ διαβόλου ἐρ-
γάτης Φλορέντιος ἐπὶ τὰς πόδας ὡραίαις τῷ εἶδει, καὶ ἡμῶν
ὅλη τῷ σώματι ἐν τῷ κήπῳ ἀπέστειλε, καὶ ταῦται προσ-
έταξε τοῦ στρηναῖον καὶ παίζειν ἐνώπιον τῶν μοναχῶν,
βουλόμενος καὶ ἐν τούτῳ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀκριεῖναι παρ-
θενίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἡ παμπόνηρος αὐτοῦ δεινότης
ἀφροσύνη. Τὴν γὰρ τούτου διαβολικὴν ἐπινοίαν θεασάμενος
ὁ τοῦ Χριστοῦ μιμητὴς Βενέδικτος, καὶ ροθηθεὶς τὴν τῶν
μαθητῶν ψυχικὴν βλάβην, ὑπὲρ δὲ μόνου τοῦ καθ' ἑαυτοῦ
ἐβόου λογισάμενος, ταῦτα τὴν μικρότατον ἐκείνου Φλο-
ρέντιον πράττειν, βέλτερον ἔκρινεν ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων διὰ
τῆς ἐκείνου ἀναχωρήσεως τὴν τῶν οἰκείων μαθητῶν πολιτεύσασθαι¹ σωτηρίαν. Καλέσας οὖν τοὺς τῶν μοναστη-
ρίων ἀδελφοὺς,² καὶ οἰκονόμους αὐτοῖς ἐγκαταστήσας, παραβιμένους τε αὐτοὺς τῷ Θεῷ, λαβὼν μετ' ἑαυτοῦ ὀλι-
γους τινας τῶν μοναχῶν ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ ἐκείνου κελίου, τὸ μῖσος καὶ τὴν ἐκείνου δυσμένειαν ταπεινοφρόνως
ἐκκλίνας. Ἀλλ' ὁ μὲν Φλορέντιος ἠνέκησεν ἀμαρτήσας διακενῆς, ὁ δὲ Θεὸς τὸν οἰκείον θεράποντα λυτρωσάμενος εἰς
πολλὴν σωτηρίαν διεφύλαξε, πατρώας τὸν ἀλιτρίων. Τοῦ γὰρ θεοσυγῆς ἐκείνου Φλορέντιου ἐπὶ τῇ τοῦ μακα-
ρίου ἀνδρὸς ὑποχωρήσει ἀγαλλιασθέντος, καὶ ἐν τῇ ἡλικίᾳ³ τοῦ οἴκου, ἐν ᾗ κατῴκει, ἐστῶτος, ἀβρόν⁴ σὺν τῇ
ρήθνετι ἡλικίᾳ ἀπ' ὕψους μεγάλου πέπτωκεν, ἀξίον τῆς ἐκείνου πονηρίας δίκην τίσας, καὶ θάνατον ἀπενεγράμα-
νος. Τοῦτο θεασάμενος ὁ ἀνωτέρω πολλὰς μνημονεύεις Μαῦρος ὁ τοῦ ἁγίου πατρὸς φοιτητὴς, ἦδη τῷ ἁγίῳ ἀπέχοντι
ὁδοῦ διάστημα σημειῖν δίκαιον ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν, λέγων· « Ὑπόστρεψον, πάτερ, ὑπόστρεψον, ὁ προσδύερος γὰρ ὁ
μάτην σε κατεδιέδεξας τέθηκε. » Ταῦτα ἀκούσας ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Βενέδικτος, ἐαυτὸν ἐν μεγάλῳ πένθει κατέστηξεν,
διὰ τὸν ἐκείνου ὀκτιστὸν θάνατον· ἐλυπήθη δὲ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ μαθητῇ, ὡς δῆθεν ἐπιχαρῆντι τῷ τοῦ Φλορέντιου
ἐλευσιν πτώματι, ἐντελέχμενος αὐτῷ μετανοεῖν ὑπὲρ τοῦ τοιούτου σφάλματος, ὡς χαραιοῦνθ' ἐπὶ τῷ τοῦ Φλο-
ρέντιου θανάτῳ.

PETR. Θαυμαστά εἰσι οὗτως καὶ ἐκπλήττοντά⁵ με ἄπερ ἔφη. Ἐπὶ γὰρ τοῦ ὕδατος τοῦ διὰ τῆς τοῦ μακαρίου
προσευχῆς, ἐκ τοῦ ὄρους πόταμῳ διὰ βλύσαντος, τὸν Μοῦ-
σῆν κατανῶν, ἐν δὲ τῇ σιδηρῇ ἐργαλείῳ, τῇ ἐκ βυθοῦ
τῶν ὕδατων τοῦ λάκκου ἀνελθόντι, Ἐλισσαῖον ὄρω⁶ ἐν τῇ
τοῦ ὕδατος πορείᾳ Πέτρον νοῶ⁷ ἐν δὲ τῇ τοῦ κόρακος ὑπα-
κοῇ, Ἰλὶον βλέπω. Ὡς οὖν ὑπολαμβάνω, ὁ ἀνὴρ οὗτος χα-
ρίσματος τοῦ πνεύματος πάντων τῶν δικαίων τούτων
ἀνάπλεως ὑπῆρχεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Βενέδικτος, Πέτρε,
ἐνός⁸ πνεύμα εἶχεν, ὅπερ διὰ τῆς διορθήσεως ἀπολυτρώ-
σεως πάντων τῶν ἐκλεκτῶν τὰς καρδίας ἐπλήρωσε. Περὶ
οὗ δὲ αὐτοῦ ἰωάννης εἶρήκεν· « Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν
ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Περὶ
οὗ πάλιν γέγραπται, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ
πάντες ἐλάβομεν » καὶ γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι ἅγιοι
ἡξιώθησαν παρὰ κυρίου χαρισμάτων δύναμιν δεῖξασθαι,
οὐ μὴν δὲ καὶ ἄλλοις παραδοῦναι. Αὐτοὺς δὲ σημεῖα δυνά-
μειος δίδωκεν τοῖς ὑποταγμένοις, ὅσους ἐαυτὸν δοτῆρα
τοῦ κατὰ τὴν ἰουδαίαν σημείου ὑπέσχετο τοῖς ἐχθροῖς
δοῦναι, ὅπως ἐνώπιον τῶν ὑπερηφάνων ἀπαθανεῖν κατα-
ξίσῃ, καὶ ἐπ' ὅψει τῶν ταπεινοφρόνων ἀναστῇ, ἵνα
ἐκείνοι μὲν, ὅπερ καταλεῖψαι⁹ ὄφελον, θεάσωνται, καὶ

A cognosceret et exsultaret, perdurante immobiliter tota
domus fabrica, hoc ipsum in quo stabat solarium ce-
cidit, et Benedicti hostem conterens exstinxit. Quod
viri Dei discipulus, Maurus nomine^a, statim venera-
bili Patri Benedicto qui adhuc a loco eodem vix de-
cem millibus aberat, testimonium esse nuntiandum, di-
cens: Revertere, quia presbyter qui te persequeba-
tur, extinctus est. Quod vir Dei Benedictus audiens,
sese in gravibus lamentationibus dedit, vel quia ini-
micus occubuit, vel quia de inimici morte discipulos
exsultavit. Qua de re factum est, ut eidem quoque
discipulo poenitentiam indiceret, quod mandans talia,
gaudere de inimici interitu praesumpsisset.

B Petr. Mira sunt et multum stupenda quae dicis.
Nam in aqua ex petra producta, Moysen (Num. xx, 11);
in ferro vero, quod ex profundo aquae rediit, Eli-
sæum (IV Reg. vi, 7); in aquae itinere, Petrum
(Matth. xiv, 29); in corvi obedientia, Eliam (III
Reg. xvii, 6); in luctu autem mortis inimici, David
video (II Reg. i, 11; xviii, 33). Ut perpendo, vir iste
spiritu justorum omnium plenus fuit.

Gregor. Vir Dei Benedictus, Petre, unius Dei spi-
ritum habuit^b qui per concessae redemptionis gra-
tiam electorum corda omnium implevit, de quo
Joannes dicit: Erat lux vera quae illuminat omnem
hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9). De
quo rursus scriptum est: De plenitudine ejus nos
omnes accepimus (Ibid., 16). Nam sancti Dei homines
potuerunt a Domino virtutes habere, non etiam aliis
tradere. Ille autem signa virtutis dedit subditis, qui
se daturum signum Jonæ promisit inimicis (Matth.
xii, 39): ut coram superbis mori dignaretur, coram
humilibus resurgere: quatenus et illi viderent quod
contemnerent, et isti quod venerantes amare debuis-
sent. Ex quo mysterio actum est, ut dum superbi

¹ Mss. πραγματεύσασθαι.

² Reg. μοναχούς.

³ Idem. ἐν τῷ σωλαρίῳ.

⁴ Colb. ἀβρόν.

⁵ Mss. ὡς οἱ χαραιοῦνθ' ἐνέτι.

⁶ Idem καὶ πᾶν ἐκπλ. quod majori fide Lat. textum
representat.

⁷ Reg. ἐνός πνεύματος ὑπῆρχεν, ὅπερ.

⁸ Uterque ms. ὡφελον θεάσωνται. Sic etiam infra
scribitur ὡφελον in utroque.

D tempore valetudinis gratia in sole apricari solebant.
Hinc a sole Graece dicitur ἡλιακόν.

^a Alius a S. Mauro Aequitii filio videtur, cum illo
commigranti Patri Benedicto semper adhæserit, ex
actis S. Placidi, num. 11. Verum actis illis interpo-
latis vix fides debetur. Censuit interpretes eum esse
Maurum cujus supra meminit S. Greg.

^b Val-cl. Lyr. et primus Aud., unus sp. habuit.
Duó Theoder. Compend. et plerique Norm., unius
spiritum omisso Dei.

οὕτω ὅπερ σεβόμενοι ἀγαπῆσαι ὤφελον. Ἐξ οὗπερ μυστηρίου γέγονε τοῦτο, ἵνα οἱ μὲν ὑπερήφανοι θεάσωνται τὴν τοῦ θανάτου ἐξουσίαν, οἱ ταπεινότεροι δὲ τὴν δύναμιν τῆς κατὰ τοῦ θανάτου ἐξουσίας.

ΠΕΤΡ. Δυσωπῶ ὄνσε, σεβάσμιε δέσποτα, μετὰ ταῦτα ἐν ποίοις τόποις ὁ ἄγιος ἐκεῖνος ἀνὴρ μετέκχησε, καὶ τίνας ἐν αὐτοῖς δυνάμεις διεπράξατο, γνῶρισον ἡμῖν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ δεινόςτατος οὗτος ἀνὴρ ἐν ἑτέροις μετακίσεις τόποις οἴκησεν· μὲν ἠλλάξεν, ἐχθρὸν δὲ οὐχί. Μεγάλους γὰρ μετέπειτα καὶ βαρυτέρους πολέμους ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας εὐρετοῦ ὑπέμεινε. Ὅταν δὲ τὸς τῶν πειρασμῶν νικῶν ὁ ἀδάμαστος ¹ οὗτος ἀνὴρ καθ' ἑαυτοῦ ἐπινοούμενος ἑώρα. τοσοῦτον ἔσπευδεν ἀνταγωνιστὴν ἀήττητον ἑαυτὸν ὀφθῆναι, κατὰ τὸν ἐκείνου μηχανημάτων τῶ τοῦ ζωοποιῶ σταυροῦ θυρεῶ καθυπὲρβύμενος. Κάστρον τοῦτον ὅπερ Κάσσιον λέγεται, ἐν τῷ ὑψηλῷ τοῦ ὄρους πλαγίῳ διάκειται, ὅπερ ὄρος τῇ ἑαυτοῦ ἐκτάσει τὸ εἰρημένον ἐγκολπιζεται κάστρον, καὶ ἕως τριῶν μιλίων ἢ τοῦ ὄρους ἀκρόρεια ὑπερέκειται, ὥστε παρὰ τοῖς ἀγροῦσιν ὡς ἀστὴρα φαίνεται. Ἐν δὲ παλαιότατον ἱερὸν ἑλληνικὸν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ᾠκοδομημένον ὑπῆρχεν· ἐν τούτῳ ὑπὸ τῶν τοῦ λαοῦ ἀπλουστέρων ὁ Ἀπόλλων ἐσέβητο ². Κύκλῳ δὲ τοῦ μαιωράτου ἐκείνου ναοῦ πλήθος βρωμῶν ἐτύγγανε. Καὶ ἕως τότε τῶν ἀπίστων ἀνῆρχετο ἐκείσε πλήθος πολλὸν, θυσιᾶς τε καὶ σπονδαῖς, καὶ κίσσαις τῶ αὐτόθι τοῦ Ἀπόλλωνος ἀγῶματι λατρεύοντες· ὁ δὲ τὸν νοῦν πεφωτισμένος, καὶ τῆς εὐσεβείας ζηλωτὴς Βενέδικτος ἐπὶ τὸν τόπον παραγενόμενος, καὶ θαρσαλίῳ τῶ φρονήματι εἰσελθὼν, τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος συνέτριψε, τοὺς βωμοὺς κατέστρεψε, καὶ τὰ ἄλλα ἐνέπρησε, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυχτὶ τοῦ Ἀπόλλωνος εὐκτήριον ἡγιασμένον τοῦ ἁγίου Μαρτίνου πεποιήκεν. Ἐνθα δὲ ὁ βωμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἱδρυτο, σεβάσμιον εὐκτήριον ³ ἡγιασμένον τοῦ Ἰωάννου συνεστήτατο. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὸ ἐκείσε κατοικοῦν τοῦ λαοῦ πλήθος τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ὀδηγούμενον πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφεται. Ἀλλὰ ταῦτα μὴ ὑποβρίσκον τοὺς σκολιὰς τῶν πιστῶν ἐχθρὸς, οὐκέτι λοιπὸν ὁρατὸς, ἢ δι' ἐνυπνίων, ἀλλὰ φανερώς ἐαυτὸν τοῖς τοῦ πατρὸς ὀφθαλμοῖς ἐπιδείκνυτο, καὶ μεγίσταις φωναῖς ἐβόα, βίαν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου ὑπομεμενηκέναι, ὥστε καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τῶν φωνῶν αὐτοῦ ἀκούειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦτον οὐκ ἐθεώρουν. Πρὸς οὗς ὁ τῆς ἀληθείας διδάσκαλος ἔλεγε· Πιστεύσατε, τέκνα, ὅτι τοῖς αἰσθητοῖς μου ὀφθαλμοῖς τὸν ἐχθρὸν ⁴ φοβερόν τινα, καὶ σπινθηρακώδη ταῖς φαντασίαις φαινόμενον ὄρω, ὅστις διὰ τε τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀφθαλμῶν φλόγας πυρὸς ἐκπέμπει. Ἐγὼ τὴν οὖν ὁδὸν ἐφθέγγετο, ἡκούον πάντες. Πρώτερον μὲν γὰρ ἐξ οὐνόματος ἐκάλει ⁵ τὸν Θεοῦ ἄνθρωπον ἐθεάσατο, εὐθὺς ταῖς κατὰ αὐτοῦ λοιδο-

A aspiciunt despectum mortis, humiles contra mortem acciperent ^a gloriam potestatis.

Petr. Quæso te post hæc, ad quæ loca vir sanctus migraverit, vel si aliquas in eis virtutes postmodum ostenderit, innotesce.

Gregor. Sanctus vir ad alia demigrans ^b loca non hostem mutavit. Nam tanto post graviora prælia pertulit, quantum contra se aperte pugnantem ipsum malitiæ magistrum invenit. Castrum ^c namque quod Cassinum dicitur, in excelsi montis latere situm est, qui videlicet mons distenso sinu hoc idem castrum recepit, sed per tria millia in altum se subrigens, velut ad æra cacumen tendit: ubi vetustissimum B fanum fuit, in quo ex antiquorum more gentium a stulto rusticorum populo Apollo colebatur. Circumquaque etiam in cultu dæmonum luci succreverant, in quibus adhuc eodem tempore infidelium insana multitudo sacrificiis sacrilegis insudabat. Illuc itaque vir Dei perveniens, contrivit idolum, subvertit aram, succendit ^d lucos, atque in ipso templo Apollinis ^e oraculum beati Martini, ubi vero ara ejusdem Apollinis, fuit oraculum sancti Joannis ^f construxit, et commorantem circumquamque multitudinem prædicatione continua ad fidem vocabat ^g. Sed hæc antiquus hostis tacite non ferens, non occulte vel per somnium, sed aperta visione ejusdem Patris oculis sese ingerebat, et magnis clamoribus vim se perpeti conquirebatur, ita ut voces illius etiam fratres audirent, quamvis imaginem minime cernerent. Ut enim discipulis suis venerabilis Pater dicebat, corporalibus ejus oculis idem antiquus hostis terribilissimus et succensus apparebat, qui in eum ore oculisque flammantibus sævire videbatur. Jam vero quæ diceret audiebant omnes: prius enim hunc vocabat ex nomine. Cui cum vir Dei minime responderet, ad ejus mox contumelias erumpebat. Nam cum clamaret, dicens: Benedicte, Benedicte, et eum sibi nullo modo respondere conspiceret, protinus adjuungebat: Maledicte, non Benedicte, quid mecum habes? quid me persequeris? Sed jam nunc spectanda ^h sunt contra Dei famulum antiqui hostis nova certamina, cui pugnam quidem volens intulit, sed occasiones victoria ministravit invitus.

D ἡκούον πάντες. Πρώτερον μὲν γὰρ ἐξ οὐνόματος ἐκάλει ⁶ τὸν Θεοῦ ἄνθρωπον ἐθεάσατο, εὐθὺς ταῖς κατὰ αὐτοῦ λοιδο-

¹ Mss. ὁ ἀδάμας οὗτος.

² Reg. ἐτιμῶτο.

³ Mss. cod. θαρσαλίῳ. Forte θαρσαλίῳ.

⁴ Mss. εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.

⁵ Colb. τῶν ἐχθρῶν τινι καὶ ὡς σπινθ.

⁶ Uterque ms. Gr. τὸν δίκαιον.

^a Becc., aspiciunt; suffragatur Gr. interpt.

^b Ita secundus Carnot. Germ. Lyr. In cæteris fere eodem sensu et servata eadem interpunctione: ad alia demigrans, locum non hostem mut. In Becc., ad alia demigrans loca, locum non hostem mut.

^c Ejus descriptionem accuratissimam habes; linc-

ris Italici p. 120 et seq., et Diarii Ital. pag. 521 et seq.

^d Norm. et Val-cl., succidit. Cui lectioni favere videtur verbum Gr. ἐνέπρησε, nisi forte legendum sit ἐνέπρησεν, succendit.

^e Idolorum templa non dirui, sed lustrata prius, ad Dei cultum consecrari probavit S. Gregor. Vide lib. olim ix, ep. 71, nunc l. xi, ep. 76.

^f Idem est ac oratorium. Utrumque hic dicitur Græce εὐκτήριον.

^g Hoc exemplo utitur S. Thom. opusculo 19, c. 4, ut probet religiosi viri licere concionari et verbum Dei populis annuntiare.

^h Germ. et plur. Norm. expectanda

ρίαις τὴν μαρωτάτην αὐτοῦ ἐκίνησε γλώτταν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φίλον ταῖς ὕβρεσιν ἐβάλλεν· εἶτα πάλιν ἐφώνει τὸν ἅγιον λέγων, «Βενέδικτε, Βενέδικτε»· αὐτοῦ δὲ μὴ ἀποκρινομένου, παραυτὰ προσθεὶς ἐλέγε· «Κατηραμένε, καὶ οὐκ εὐλογομένε, τί ἔχεις μετ' ἐμοῦ; τί με καταδιώκεις;» Ὑπομνητέα εἰσὶν ὄντως τὰ κατὰ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄρχαιον ἐχθρὸν νέα ἀγωνίσματα, ᾧ τινι πολέμους τοιούτους παρήγαγεν· ἀλλὰ τῇ ὑποθέσει τῆς νίκης διακώ-
νησεν ὁ βίος [Forte βίαιος].

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

A

CAPUT IX.

Περὶ λίθου παμμεγέθους διὰ προσευχῆς αὐτοῦ ἐλαφροῦ
γενομένου.

De ingenti saxo per viri Dei orationem levato.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, τῶν ἀδελφῶν κτιζόντων τὴν τοῦ
κελλίου ὁκνησεν¹ ἔνθα τὸν ἅγιον ἡσυχάζειν ἐχρὴν, λίθος
ἐν τῷ μέσῳ ἔκειτο, ὃν ἐν τῷ κτίσματι θεῖναι οἱ ἀδελφοὶ
ἐβούλοντο. Ἐν δὲ τῷ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ κινῆσαι τὸν λίθον τρεῖς
τὸν ἀριθμὸν τοὺς ἀδελφούς, τοῦτον ἀπὸ τῆς γῆς νομίσει
οὐκ ἴσχυσαν. Πλείστοι δὲ πάλιν συνελθόντες, καὶ μηδὲν
ἐνέσσαντες², διέμεινεν ὁ λίθος ἀσάλευτος, ὥστε δοκεῖν
αὐτοῖς ἐρριζωμένον ἐν τῇ γῇ αὐτὸν εἶναι. Τοῦτο δὲ πᾶσι
φανερὸν γέγονεν, ὅτι ἐπάνω αὐτοῦ αὐτὸς ὁ διάβολος ἐκα-
θίστο, ἵν' τοσούτων ἀνδρῶν χεῖρες κινῆσαι οὐκ ἴσχυον.
Ἐν ἀπορίᾳ δὲ γενομένοι οἱ ἀδελφοὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ
ἄνθρωπον ἀπέστειλαν, ἐπὶ τῷ αὐτὸν σκυλέντα³ ἀπο-
διῶξαι τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς ἐκείνου πρὸς Θεὸν πρεσβείας,
ὅπως τὸν λίθον ἄραι δυνηθῶσι. Ὅστις εὐθέως παραγεγονώς, καὶ εὐχὴν ποιήσας, ἐπέτρεψε τοῖς μαθηταῖς ἄραι
τὸν λίθον. Τοσαύτη δὲ ἐυκόλῃ σπουδῇ ὁ λίθος ἤρθη, ὥστε νομίζειν αὐτοὺς μηδὲν βάρος αὐτὸν ἐσχηκέναι, τὸ πρό-
τερον ἀκίνητον ὄντα.

B

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Περὶ⁴ τ.ῦ εὐρεθέντος χαλκοῦ ζυδίου, ὅθεν ἐξηλθεν ἐν
φαντασίᾳ τὸ πῦρ.

CAPUT X.

De phantastico coquinæ incendio.

Ἐδοξεν οὖν τῷ ἁγίῳ τοῖς οἰκείοις ἐπιτρέψαι μαθηταῖς,
ἵνα ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ὁ λίθος τὸ πρὶν ἔκειτο, τὴν
γῆν ὑρύξωσι· κατὰ τὸ προσταχθέν αὐτοῖς ὄν, βαθύ
ὄρυγμα πεποιηκότες, εὐδῶλον χαλκοῦν εὗρον ἐκείσε, ὅπερ
ἐν τῷ μαγειρείῳ ῥιφέν, αἰγνίδιου πῦρ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ,
καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων τῶν μοναχῶν ἐδείξε ταῖς ἐκείνου
φαντασίαις, ὡς ὅτι ἦσαν τὸ τοῦ μαγειρείου κτίσμα κατ-
εκαύθη. Ἡρξάντο οὖν οἱ ἀδελφοὶ ἐν θορύβῳ πολλῷ ὕδωρ
ἐπιχεῖν, ὡς δῆθεν σθενύνοντες τὴν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν
ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ φαντασιώδη φλόγα γεγωνῆσαν. Αἰσθόμενοι
δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοὺς ἀδελφούς ἐν θορύβῳ πολλῷ
γεγονότας, καὶ τὴν αἰτίαν παρ' αὐτῶν ἐγνωκώς, ἐν τῷ
μαγειρείῳ παραγέγονε, καὶ τὸ πῦρ ὅπερ ἔλεγον οἱ ἀδελφοὶ
ὄρεσθαι, αὐτὸς ἐφασκε μηδαμῶς τοῦτο θεωρεῖν, εὐθέως δὲ
τὴν κεφαλὴν τῷ Θεῷ κατὰ τὸ σύνθηες εἰς προσευχὴν
κλίνας, εἰδέτο ὑπὲρ τοῦ ἀπελθεῖν⁵ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν
τῶν ἀδελφῶν τὴν φανείσαν αὐτοῖς τοῦ ἐχθροῦ φαντασιώδη
χλεύην. Ἀναστὰς δὲ ἀπὸ τῆς προσευχῆς, τοὺς ἀπατη-
θέντας τῶν ἀδελφῶν ὀφθαλμούς ἐρριζωμένους ἐν τῇ τοῦ σώματος
φυσικῇ ὁράσει ἀποκατίσθησε διὰ τῆς αὐτοῦ πρὸς
τὸν Θεὸν ἐκείσε, ὥστε οὐκέτι θεάσαντο τὸ τοῦ μαγειρείου
κτίσμα ταῖς τοῦ διαβόλου φλογαῖς καίόμενον⁶. ἄλλ'
ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ὥρατο ἄφλεκτον καὶ ἀσάλευτον.

C

Tunc in conspectu viri Dei placuit ut in eodem
loco terram foderent. Quam dum fodiendo altius pe-
netrarent, æreum illic idolum frares invenerunt.
Quo ad horam casu in coquinam projecto, exire
ignis repente visus est, atque in cunctorum mona-
chorum oculis quia omne ejusdem coquinæ ædificium
consumeretur ostendit. Cumque jaciendo aquam, et
ignem quasi exstinguendo perstreperent, pulsatus
eodem tumultu vir Dei advenit. Qui eundem ignem
in oculis fratrum esse, in suis vero non esse conside-
rans, caput protinus in orationem flexit, et eos quos
phantastico reperit igne deludi, revocavit fratres, ut
oculos suos signarent monuit, ut et sanum^b illud
coquinæ ædificium assistere cernerent, et flammās
quas antiquus hostis finxerat, non viderent.

D

⁶ Reg. καίόμενον ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, ἀλλ' ὥρατο λοιπὸν
ἄφλεκτον.

¹ Reg. ὁκοδομῆν ἔνθα ἡσυχάζειν ἐχρὴν.

² Reg. ἀνύσαντες. Colb. ἐνέσαντες.

³ Reg. σκυλέντα.

⁴ Colb. περὶ τοῦ χαλκοῦ εὐδῶλου. Ἐδοξεν, etc. Codex
hic in argumentis capituli semper ab editis, et a ms.
Regio discrepat.

⁵ Reg. ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν τὴν ἐν ὀφθαλμοῖς
αὐτῶν φαντασιώδη χλεύην. Colb. habet ἀπελθεῖναι pro
ἀπελθεῖν.

^a Cellæ vocabulum hic pro ipso monasterio usur-
pari liquet, quod etiam in his dialogis sæpissime oc-
currit.

^b Gussany., cui favent primus Theod. Gomet. et
plurimi Norw., fratres ad oculos suos, ut et sanum, etc.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τοῦ συντριβέντος παιδὸς ἐν τῷ συμπτώματι.

Πάλιν οἰκοδομοῦντων τῶν ἀδελφῶν τοῖχον, καὶ εἰς ὕψος τὸ κτίσμα ἄγειν σπευδόντων, ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων εἰς τὸ ἑαυτοῦ κελίον σχολάζων ἦν ἐν τῇ προσευχῇ¹ ὥτινε ὁ παμμίκαρος ἐχθρὸς ἐπιχειρόμενος τῷ δοκεῖν ὠρῆθαι, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκοδομῇ ἐργαζομένους² ἐπορεύετο, ἐμήνυσεν. Ὅπερ γινώσκει ὁ θεοφόρος ἀνὴρ διὰ μηνύσεως ταχυτάτης τοῖς ἀδελφοῖς ἐσήμανε λέγων· Ἐάννα, προσέχετε ἑαυτοῖς ὥστε πρὸς ὑμᾶς τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ὁ πειράζων διάβολος ἐρχεται. Ὁ δὲ τὴν ἀγγελίαν τοῖς ἀδελφοῖς ἀγαγὼν, μήπως ταύτην ἐξαγγεῖλαι φθάσας³, ἰδὼν τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸν κτιζόμενον τοῖχον κατέστρεψε⁴, καὶ ἕνα μοναχὸν ἐπὶ νέαν ἄγοντα τὴν ἡμερίαν, ὃν γενόμενον κοριαλίον⁵ τινός, τὸ γεροντὸς συμπτῶμα συνέτριψεν. Οἱ δὲ τοῦ ἁγίου μαθηταὶ τοῦτο ἑωρακότες καὶ⁶ περικύριοι γενόμενοι, οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν τοῦ τοίχου καταστροφὴν, ὅσον διὰ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ κίνδυνον, τῷ σεβασμίῳ πατρὶ Βενεδίκτῳ μετὰ θαυμάσιον προσήλθον, τὸ συμβᾶν ἀναγγέλλοντες. Ὁ δὲ συμπαθέστατος πατὴρ προτέτα⁷ τοῦτον πρὸς ἑαυτὸν ἐνερχθῆναι, ὅντινα ταῖς χερσὶν ἄραι οὐκ ἔπχρυσαν, καθ' ὅτι οἱ πεπτωκότες λίθοι ἀπὸ τοῦ τοίχου οὐ μόνον αὐτοῦ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα συνέτριψαν. Ἀδυνάτως οὖν ἔχοντες ταῖς χερσὶν, ὡς εἴρηται, τοῦτον ἄραι, ἀναγκαῖον ἡγήσαντο⁸ ἐν σελήῃ ἀνακλίναι αὐτόν, καὶ οὕτως πρὸς τὸν σημειοφόρον ἀρχαγεῖν Βενεδίκτον. Παρακυτὰ δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀναβῆναι ἐν τῷ ἑαυτοῦ ψαθίῳ ἐν ᾧ εὐχέσθαι εἰώθει⁹ καὶ ἐκβαλὼν ἔξω τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὴν θύραν τοῦ κελίου ἀποκλείσας, ἑαυτὸν εἰς προσευχὴν ἐκδίδωκε¹⁰ καὶ κλίνας γόνυ τὸν Θεὸν ἰκέτευεν ὑπὲρ τῆς τοῦ συντριβέντος ἀδελφοῦ ἰάσεως. Καὶ ἦν ἰδεῖν

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῶν μοναχῶν τῶν μεταλαμβάνοντων τροφῆς παρὰ τὸν κανόνα.

Παράδοσις κανονικὴ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐν τῇ μονῇ ὑπῆρχε νομοθετηθεῖσα, ἡ ἀποστελλομένων ἀδελφῶν εἰς διακονίαν, μήτε βρώσεως, μήτε πόσεως μεταλάβωσι, μέχρις ἂν ἐν τῇ μονῇ ὑποστρέψωσι¹ καὶ οὕτως ὁ κανὼν ἀκριβῶς παρ'

¹ Additur ἀδελφοῖς in utroque ms.² Mss. τοῦ δὲ τὴν ἀγγελίαν... ἀγαγόντος, καὶ μήπως ταύτην διαγγεῖλαι φθάσαντος.³ Reg. ἐχάσας.⁴ Colb. κοριαλίον.⁵ Tria verba haec nostris mss. de' entur; deerant enim in excusis ante ed. Guss. qui ea legerat in ms. Regio, in quo legimus et ipsi, nec non in Colb. Alii excusi habent, ἑωρακότες οὐ τοσοῦτον.⁶ Mss. ἡγήσαντο, — quae vera est lectio. Edit.⁷ Idem φοιτηταῖς γενόμενος.⁸ Aliqui ex Norm., in sacco, ut etiam in plurimis editis.⁹ Psiathium, ejus apud Hieronymum, Cassianum, et alios frequenter fit mentio, est storea seu teges ex junco. Pro lecto, stragulo, ac sedili monachis erat. Psiathium quoque sibi substernebant oraturi. Supra

A

CAPUT XI.

De puerulo monacho parietis ruina confracto, et ejus oratione sanato.

Rursus dum fratres parietem, quia res ita exigebat, paulo altius aedificarent, vir Dei in orationis studio intra cellae suae claustra morabatur. Cui antiquus hostis insultans apparuit, et ei quod ad laborantes fratres pergeret indicavit. Quod vir Dei per nuntium celerrime fratribus indicavit, dicens: Fratres, caute vos agite, quia ad vos hac hora malignus spiritus venit. Is qui mandatum detulit, vix verba compleverat, et malignus spiritus eundem parietem qui aedificabatur evertit, atque unum puerulum monachum ejusdem curialis filium opprimens, ruina contrivit. Contristati omnes ac vehementer afflicti non damno

B

parietis, sed contritione fratris, venerabili Patri Benedicto studuerunt celeriter cum gravi luctu nuntiare. Tunc idem Pater Benedictus dilaceratum puerum ad se deferri jubet. Quem portare non nisi in sago^a perierunt: quia collapsi saxa parietis, non solum ejus membra, sed etiam ossa contriverant. Praecepitque vir Dei statim eum in cella sua in psiathio^b, quod vulgo matta vocatur^c, in quo orare consueverat, projici, missisque foras fratribus cellam clausit: qui orationi instantius quam solebat incubuit. Mira res, eadem hora hunc incolumem, atque ut prius valentem ad eundem iterum laborem misit, ut ipse quoque parietem cum fratribus perficeret, de cujus se interitu antiquus hostis Benedicto insultare credidisset.

C

CAPUT XII.

De monachis qui extra cellam comederant.

Caepit vero inter ista vir Dei prophetiae etiam spiritu pollere, ventura praedicere, praesentibus etiam absentia nuntiare^d. Mos etenim cellae fuit, ut quoties ad responsum^e aliquid egredierentur fratres, ci-

^d ad cap. 2, lib. 1 laudavimus Hieron. in praef. ad Reg. S. Pachomii de Tabennensibus sic loquentem: *Nihil habent in cellulis praeter psiathium*, etc.^e Haec verba Mabillonio videntur lemma seu interpretatio e margine in textum inducta. Sane in Graeco interp. non leguntur, et a multis codicibus absunt. Verum in antiquissimis mss. habentur, nimirum in Gemet. aliisque Norm., Carnot. primo, qui saeculo nono exaratus videtur; in primo Theod. et in Compend. In laudatis tamen codicibus aliquando legitur *matta et natta* pro *matta*. In Reg. S. P. Bened. c. 55, *matta* inter simenta lectorum numeratur.^d Al., narrare.^e Hoc est, ad negotium. Vide Reg. S. P. Bened. cap. 51, ubi id constituitur de fratribus qui pro quolibet responso egrediuntur. Consule etiam notam b, initio Moral., col. 1.

αὐτῶν ἐφυλάττετο. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν, τινὲς τῶν ἀδελφῶν εἰς διακονίαν ὑπὸ τοῦ τιμίου τούτου ἀνδρὸς ἐστάλησαν· συνέβη οὖν τοὺς σταλέντας μοναχοὺς διάστημα πολὺ τῆς ὁδοῦ διανύσαντας, καὶ μὴ φθάσαντας ἐπαναλῦσαι ἐν τῇ μονῇ ὁφίως ἤδη γενομένης, καὶ τῆς ὥρας κατεπευγουσῆς, καταλῦσαι πρὸς τινὰ σεμινατήριον παρθένου, καὶ ἐν τῷ κελλίῳ αὐτῆς μεταλαβεῖν τροφῆς. Ἀπίστειλαν δὲ ἐν ταῖς ἀδελφῶν πρὸς τὸν ἡγιασμένον πατέρα Βενέδικτον πρὸς τὸ αἰτήσασθαι εὐχὴν κατὰ τὸ ἔθος, ἵνα μεταλάβωσι τροφῆς· ὁ δὲ προγενωστικῶς ἐκεῖνος πατὴρ ἠρώτησεν αὐτοὺς, « λέγων· « Ποῦ μεταλάβετε τροφῆς; » ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, « Οὐδαμοῦ, πάτερ· » πρὸς οὗς ὁ ἅγιος ἔφη· « Ἵνα τί οὕτως ψεύδεσθε; οὐχὶ ἐν τῷ κελλίῳ τῆσδε τῆς παρθένου² καταλύσατε, καὶ τροφῆς μεταλάβετε; οὐχὶ τούτων κἀκεῖνων τῶν ἐδεσμάτων ἐγείσασθε; οὐχὶ τοσαῦτα ποτήρια ἐπίετε; » Τῇ ἐπαύριον δὲ ἐπανελθόντων τῶν μοναχῶν³ ἐκ τῆς προσταχθείσης αὐτοῖς διακονίας, σοφῶς⁴ τε καὶ ἐπιστημονίως ὑπὸ τοῦ πατρὸς διελεγθέντες⁵, τὴν τε οἰκίαν τῆς γυναικὸς καὶ τὰ εἶδη τῶν βρωμάτων, καὶ τὸ μέτρον⁶ τῶν ποτηρίων, γανερῶσαντες, ἐαυτοὺς καταγράφοντες πρὸς τοὺς τιμίους αὐτοῦ πόδας ἔπεσαν, ἡμαρτηκίηναι ὁμολογούντες· αὐτὸς δὲ ὁ παράτατος πατὴρ εὐθείως τὸ σφάλμα αὐτοῖς συνεχώρησε, πληροφορηθεὶς τοῦτο ὡς ἀπόντος αὐτοῦ, οὐ μὴ τοῦ λοιποῦ παραβῶσι τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐντολήν, ὅτι περ ἐν πνεύματι ἁγίῳ συμπαρόντα αὐτοῖς καὶ ἀποῦσιν ἐγνώσαν.⁷

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τοῦ σαρκικοῦ ἀδελφοῦ Βαλεντίνου μοναχοῦ.

Ἀνὴρ τις ὑπῆρχε, κοσμικὸς μὲν τῷ σχήματι, σπουδαῖος δὲ τοῖς τρόποις καὶ λίαν φιλομόναχος, ἀδελφὸς τυγχάνων Βαλεντίνου μονάζοντος, οὗ καὶ τὸ πρότερον μνησκύβηται. ὅς τις κατ' ἐνιαυτὸν παρέβαλλε πρὸς τὸν σημειοφόρον πατέρα Βενέδικτον ἐπὶ τὸ ἀπολαύειν τῆς τούτου ψυχωφέλους διδασκαλίας, καὶ ἐπισκέψεως χάριν Βαλεντίνου τοῦ ἐαυτοῦ ἀδελφοῦ. Οὗτος τοίνυν ὁ ἀνὴρ νομοθεσίαν ἐαυτοῦ ἦν δεδιωκώς, ἵνα ἐξερχόμενος ἐκ τῆς ἐαυτοῦ οἰκίας μηδ' αὐμὸς μεταλάβῃ τροφῆς, μέχρ' ἂν τῆς ὁδοῦ ἁγίου ἀξιωθῇ εὐχῆς, ἣν καὶ διεφύλαττεν. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ μοναστήριον, αἰνιδίον γέροντις αὐτῷ συνοδοιπόρος, ἄγνωστος πάντεσσι, ὅστις ἐπεφύετο ἐδεσμάτων ποικίλιαν. Βραδυτάτης οὖν ὥρας παρελθούσης, εἶπε πρὸς αὐτὸν συνοδοιπόρος· « Δεῦρο, ἀδελφε, γευσώμεθα, μήπως ἀτονήσωμεν ἐν τῇ ὁδῷ· » πρὸς δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· « Ἀπίστω, ἀδελφε, οὐ μὴ ποιήσω τοῦτο, διότι πρὸς τὴν σεβάσιμον πατέρα Βενέδικτον νῆστις ἔχω συνήθειαν ἀπερχεσθαι. » Ταύτην τὴν ἀποκρίσιν δεξάμενος πρὸς ὀλίγον ἡσύχασεν· ὁδεύσαντος δὲ ὀλίγον τῆς ὁδοῦ διάστημα, πάλιν ὁ συνοδοιπόρος τούτου τροφῆς μεταλαβεῖν προετρέπετο, ὁ δὲ ὑπακούσας τούτου οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τὴν πορείαν νῆστις διήνυσεν. Πάλιν οὖν διάστημα πλείονος ὁδεύσαντες, ἐκ μήκειος δὲ τοῦ μοναστηρίου ὄντες, ἦλθον ἐπὶ τινὰ τόπον τεργνόν, ἐν ᾧ πηγὴ διανησάτου⁸ ὕδατος ὑπῆρχε, καὶ λιβάδιον εὐανθές. Τότε ὁ συνοδοιπόρος τούτου αὖθις προ-

lum potumque extra cellam minime sumerent. Cumque hoc de usu regulæ sollicite servaretur, quadam die ad responsum fratres egressi sunt, et in eo tardiori compulsi sunt hora demorari. Qui manere juxta religiosam feminam noverant, ejus ingressi habitaculum sumpserunt cibum. Cumque jam tardius ad cellam rediissent, benedictionem Patris ex more petierunt. Quos ille protinus percontatus est, dicens : Ubi comedistis? Qui responderunt : Nusquam. Quibus ille ait : Quare ita mentimini? Nonquid illius talis femine habitaculum non intrastis? nonquid hos atque illos cibos non accepistis? nonquid tot calices non bibistis? Cumque eis venerabilis Pater et hospitium mulieris, et genera ciborum, et numerum potionum diceret, recognoscentes cuncta quæ egerant, ad ejus pedes tremefacti ceciderunt, et se deliquisse confessi sunt. Ipse autem protinus culpam pepercit^a, perpendens quod in ejus absentia ultra non faceret, quem præsentem sibi esse in spiritu scirent.

CAPUT XIII.

De fratre Valentiniani monachi, quem vir Dei in via comedisse cognovit.

Frater quoque Valentiniani ejus monachi, ejus superius memoriam feci, vir erat laicus, sed religiosus. Qui ut servi Dei orationem perciperet, et germanum fratrem videret, annis singulis de loco suo ad cellam ejus jejunos venire consueverat. Quadam igitur die dum iter ad monasterium faceret, sese illi alter viator adjunxit, qui sumendos cibos in itinere portabat. Cumque jam hora tardior excrevisset, dixit : Veni frater, sumamus cibum, ne lassemur in via. Cui ille respondit : Absit, frater, hoc non faciam, quia ad venerabilem Patrem Benedictum jejunos semper pervenire consuevi. Quo responso percepto, ad horam conviator tacuit. Sed cum post hoc aliquantulum itineris spatium egissent, rursus admonuit ut manducarent. Nolit consentire qui jejunos pervenire decreverat. Tacuit quidem qui ad manducandum invitaverat, et cum eo jejunos adhuc pergere ad modicum consensit. Cumque iter longius agerent, et eos tardior hora fatigaret ambulantes, invenerunt in itinere pratum et fontem, et quæque poterant ad reficiendum corpus delectabilia videri. Tunc conviator ait : Ecce aqua, ecce pratum, ecce amœnus locus, in quo possumus refici et parum quiescere, ut valeamus iter nostrum postmodum incolumes explere. Cum igitur et verba hæc auribus, et loca oculo

¹ Reg. λέγων. « Οὐ μεταλάβετε τροφῆς; » ὁ δὲ ἀπεκρίθη, « Οὐδαμοῦ, πάτερ· » πρὸς δὲ ὁ ἅγιος ἔφη, « Ἵνα τί οὕτως ψεύδεσθε; οὐχὶ ἐν τῷ κελλίῳ τῆσδε παρθένου, » etc. Colb. Ἵνα τί οὕτως ψεύδεσθε.

² Colb. δεσποίνης.

³ Mss. ἀδελφῶν. Sed corrupte in Guss. post hoc verbum legitur ἐκ τῆς προσταχθείσης. Optima lectio est Colb.

⁴ Reg. σοφῶς.

⁵ For-an διελεγθέντων.

⁶ Reg. καὶ τὸν μέτρον τῶν ποτηρίων. — Mox legendum videtur γανερῶσαντος. Edit.

⁷ Reliqua dialogorum desunt in Colb.

⁸ Reg. διεδεσάτου.

^a Ita mss. miro consensu, vel culpæ pepercit. In Gilot. Vatic. et Guss., culpæ penitentiam præcepit. Lectioni mss. optime respondet Græca interpretatio.

τρεπόμενος ἔλεγεν· « Ἰδοὺ ὁδὸν, ἰδοὺ λιθόδιον, ἰδοὺ ἐπι-
τῆδαιος τόπος, ἐν ᾧ θυνησόμεθα τροφῆς μετασχεῖν καὶ
ἀνεθῆναι ἄλιγον, ὅπως τὴν ὁδὸν ἡμῶν ἀκόπως ἀνύσωμεν. »
Ἀρσεβείας οὖν τῇ τοῦ τόπου τερπνότητι, καὶ θελασθεῖς τῇ
τοῦ συνοδοιπόρου τριταῇ συμβουλίᾳ, ἀναπεσών καὶ συν-
εστιασθεὶς αὐτῷ ἀναστάς εἵχτο τῆς εἰς τὸ μοναστήριον
ἀπαγκύσεως ὁδοῦ. Ἠψίας δὲ γενομένης κατέλαθε τὸ τοῦ
ἁγίου πατρὸς κελλίον, καὶ δὴ μνηστὴς ἐδέχθη ὑπὸ τοῦ
σεβασμίου ἀνδρὸς Βενεδίκτου¹. Περσὼν οὖν ἐπὶ τὴν γῆν,
εὐχὴν ἡτήσατο λαβεῖν. Ὁ δὲ προροτικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ τὸ
παράπτωμα ὅπερ κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῷ συνέβηκεν², ἀνεί-
δισε, λέγων· « Τί ἐστίν, ἀδελφε, ὅπερ ὁ ἐχθρὸς σοι διὰ τοῦ
συνοδοιπόρου κατεργάσατο; τὸ πρῶτον πλανῆσαι σε οὐκ
ἔσχυσεν, εἰς τὸ δεύτερον θελαῖσαι σε οὐκ ἠδυνήθη, εἰς τὸ
τρίτον ἐνίκησε καὶ ἐν οἷς ἠθέλησε κατέλαθε. Τότε ἐκεῖνος
τοῖς τῷ ἁγίῳ περὶ προσκυλινοῦμενος, τοσούτῳ μᾶλλον
ὅσον ἑαυτῷ³ ἐπέγραυ ἡμαρτηκέναι, καὶ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς
ἀπουσίᾳ γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ συμφορὰν, ἐπέ-
γραυ σαφῶς ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς ὀφθαλμοῖς ταύτην πεπραχέναι.

ΠΕΤΡ. Ἐγὼ τῷ ἁγίῳ τούτου ἀνδρὸς τὰς πράξεις
ἀκούων, ἐν μὲν τῇ προορᾷ τὰ μέλλοντα, καὶ τὰ ἐν κρυφῇ
δραμμένα εἰς φανερὸν ἄγειν, τοῦ Ἐλισσαίου τοῦ πνεῦμα
ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντος ὁρῶ, ὅτι ἀπόντι τῷ μαθητῇ, ὡς πα-
ρῶν τὰ κατὰ αὐτοῦ διέγραυ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Τοτίλα τοῦ ῥηγὸς πειράσαντος τὸν ἅγιον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Δίον ἐστὶ, Πέτρε, ἡτυχάζειν σε τῶς,
ὅπως ἀκούσης⁴ τὰ μέγιστα. Ἐν τοῖς τῶν Γόθων καιροῖς,
ὁ τούτων ῥῆξ Τοτίλας τὸ ὄνομα, ἀκηκόως τὰ τοῦ ἁγίου
κατορθώματα, καὶ ὅτι προφητικῷ χαρίσματος ἀνάπλεως
τυγχάνει, ἐπὶ τὸ μοναστήριον ὤρμησεν εἰσεῖν. Καὶ δὴ
μήποτε τοῦ μοναστηρίου στάς, τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν
τῷ μακαρίῳ ἐμήνυσεν. Ὁ δὲ ἅγιος ἑπέτρεψε τοῦ πικρα-
γεῖσθαι αὐτὸν πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ λογισάμενος ἐν
ἑαυτῷ ἀδύνατον εἶναι φαρτὸν ἄνθρωπον ὄντα προφητικῆς
χάριτος μετασχεῖν⁵, τοῦτον πειράσαι ἐτόλμησεν. Ἐνα
δὲ τινα τῶν αὐτοῦ σπαθαρίων, ῥίγωνα λεγόμενον, ἡμ-
ρίασε τοῖς ἑαυτοῦ ἱματίοις, καὶ τοῖς υποδήμασιν ὑπέδη-
σεν, καὶ τοῦτον ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὀνόματι πορευθῆναι πρὸς
τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ἐκέλευσεν, ὡς δὴ ἐν πειράζων
αὐτόν, παρασχόμενος αὐτῷ δορυφόρους πλείονας. Σὺν
αὐτοῖς δὲ καὶ κόμητας ἀπέστειλε, τουτέστι Βουλτερῖον,
Ῥουδερῖον, καὶ Βενδῖνον, ἐκ δεξιῶν τε αὐτοῦ καὶ ἐξ
ἐναντίου πληθὺ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν πορευθῆναι
προσέταξεν⁶, οἰόμενος διὰ τῆς ἐπιπλάστου ταύτης καὶ
ψευδοῦς θεωρίας ἀπατήσαι τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδόν. Ὡς δὲ
τὸ μοναστήριον κατέλαθεν ὑπὸ τῆς τῶν στρατιωτῶν τε
καὶ ἀξιωματικῶν δορυφορούμενος τάξεως, συνέβη τὴν
ἁγίον ἐν τινὶ ὑψηλῇ τόπῳ καθήμενον θεωρεῖν τοῦτον ἐρ-
χόμενον· καὶ ἀπὸ διαστήματος ὄντος αὐτοῦ ἐξ οὐπερ ἡ
τοῦ ἁγίου φωνὴ ἠδύνατο παρ' ἐκεῖνον ἀκουσθῆναι, ἔκρα-
ξεν ὁ ἅγιος, λέγων· « Ἀπόθου, τέκνον, ἀπόθου τοῦτο ὅπερ

A lis blandirentur, tertia admonitione persuasus, con-
sensus et comedit : vespertina vero hora pervenit ad
cellam. Præsentatus autem venerabili Benedicto Pa-
tri, sibi orationem dari petiit : sed mox ei vir sanctus
hoc quod in via egerat impropertavit, dicens : Quid
est, frater, quod malignus hostis, qui tibi per con-
viatorem tuum locutus est, semel tibi persuadere non
potuit, secundo non potuit, ut tertio suasit^a, et te ad
hoc quod voluit superavit? Tunc ille reatum infirmæ
suae mentis agnoscens, ejus pedibus provolutus,
tanto magis cepit culpam defflere et erubescere,
quanto se cognovit etiam absentem in Benedicti Pa-
tris oculis deliquisse.

τὴν ἡμαρτίαν τοῦ ἑαυτοῦ ἀσθενοῦς λογισμοῦ γνωρίτας,
ἤρξατο θρηνεῖν τε καὶ αἰδεῖσθαι τὸ ἑαυτοῦ σφάλμα,
ἀπουσίᾳ γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ συμφορὰν, ἐπέ-
γραυ σαφῶς ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς ὀφθαλμοῖς ταύτην πεπραχέναι.

B Petr. Ego sancti viri præcordiis Elisæi (IV Reg. v)
spiritum video inesse, qui absenti discipulo præsens
existit.

CAPUT XIV.

De simulatione regis Totilæ deprehensa.

Gregorius. Oportet, Petre, ut interim sileas, qua-
tenus adhuc majora cognoscas. Gothorum namque
temporibus, cum rex eorum Totila sanctorum virum
prophetiæ habere spiritum audisset, ad ejus mona-
sterium pergens, paulo longius substitit, eique se
venturum esse nuntiavit. Cui dum protinus manda-
tum de monasterio fuisset ut veniret, ipse, sicut per-
fidæ mentis fuit, an vir Dei prophetiæ spiritum ha-
beret explorare conatus est. Quidam vero ejus spa-
tharius^b Riggo dicebatur, cui calceamenta^c sua
præbuit, eumque indui vestibus regalibus fecit, quem
quasi in persona sua pergere ad Dei hominem præ-
cepit. In cujus obsequio tres qui sibi præ cæteris
adhaerere consueverant, comites misit, scilicet, Vult-
eric, Ruderic, et Blidin, ut ante servi Dei oculos ipsum
regem Totilam esse simulantes, ejus lateribus obam-
bulerent; cui alia quoque obsequia atque spatharios
præbuit^d, ut tam ex eisdem obsequiis quam ex pur-
pureis vestibus rex esse putaretur. Cumque idem
Riggo decoratus vestibus, obsequentium frequentia
comitatus monasterium fuisset ingressus, vir Dei
eminus sedebat. Quem venientem conspiciens, cum
jam ab eo audiri potuisset, clamavit, dicens : Pone,
fili, pone hoc quod portas : non est tuum. Qui Riggo
protinus in terram cecidit, et quia tanto viro illudere
præsumpsisset, expavit : omnesque qui cum eo ad

¹ Ms. τοῦ ἁγίου πατρὸς σεβασμίου.

² Ms. παρὰ τὴν ὁδὸν συνέβη.

³ Ms. τοσούτῳ μᾶλλον.

⁴ Ms. ἐκ τῶν ἐπέγραυ.

⁵ Ms. ἀκούσης τὰ θεῶντα.

⁶ Ms. μετέχων.

⁷ Ms. ἐπέτρεψε.

^a Duo Gemeli, persuasit.

^b Spatharii munus erat spatham sive ensen princi-
pis gerere, ejusque latus custodire MABILL.

^c Calcei olim varii erant pro ejusque statu ac
conditione, nam plebei calceis albis, senat-
res rubris, reges purpureis utebantur, ut observavit
Hæftenus. MABILL.

^d In vet. editis, cui alia quoque obs. quasi spatharii
præberent.

ἐνδεδυσαι, οὐκ ἔστι γὰρ σὺν ὁ ὅστις ῥίγμων ταῦτα ἀκού-
σας παρ' αὐτοῦ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἐξέστη, μετανοῶν ἐρ-
οῖς εἰδοῦσεν, ὅτι τοιοῦτον ἄγιον, καὶ θυρατικώτατον
ἄνδρα διαχλευάσαι ἀπέτολησεν. Πάντες οὖν οἱ σὺν αὐτῷ
ὄντες τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν γῆν προσκύνησαν.
Ἀναστάντες δὲ οὐδαμῶς τῷ ἁγίῳ πλησιάσαι ἐτόλμησαν,
ἀλλὰ πρὸς τὸν ἑαυτῶν ῥήγα ὑπέστρεψαν τρέμοντες, καὶ ἑαυτοὺς μεμρόμενοι ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ κουρότητι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

Περὶ ἧς ἐξέθετο προφητείας τῇ αὐτῷ ῥηγί.

Τότε δι' ἑαυτοῦ ὁ αὐτὸς ῥήξ Τοτίλας πρὸς τὸν τοῦ
Θεοῦ ἄνθρωπον παραγέγωνεν ¹. Ὁν ἡνίκα μήκροθεν καθε-
ζόμενον ἐθεάσατο, οὐδαμῶς ἐτόλμησε προσεγγίσειν αὐτῷ,
ἀλλ' ἑαυτὸν ἐπὶ τὴν γῆν ῥίψας, εἰδέτο τῆς παρὰ τοῦ
ἁγίου τυχεῖν συγχωρήσεως. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ θεράπων
τοῦτον δις καὶ τρίς προσφωνήσας ἀναστῆναι, καὶ θεασά-
μενος τῷ φόβῳ αὐτὸν συσχεθέντα ² μὴ ἀνιστάμενον, Βε-
νεδίκτος ὁ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκέτης δι' ἑαυτοῦ
ἀναστῆναι τῶν ῥηθέντα ῥήγα Τοτίλαν κατηξίωσε, καὶ
τοῦτον περὶ τοῦ ἑαυτοῦ διήλεγξε πράττειν. Καὶ ἐν ὀλίγοις
ῥήμασι πάντα τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβεβηκέναι ³ προ-
μήνυσε, λέγων· « Πολλὰ κακὰ ἐποίησας καὶ ποιεῖς, λοιπὸν
ἀπόστηθι τῆς ἀνομίας, καὶ μετανόησον· κἀν ὧσέ ποτε » καὶ
γὰρ ἐν Ῥώμῃ μέλλεις εἰσεῖναι, καὶ θάλασσαν περάσαι
ἔρχεις, ἐνθα ἐστὶ βασιλεύσεις, τῷ δεκάτῳ δὲ ἔτει τελευ-
τήσεις. » Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῶν Γότθων ῥήξ, καὶ τῇ ἀπρο-
δοκίᾳ τοῦ μακαρίου προφητείας ἔκθαμβος γενόμενος,
ἐβόηεν ἑαυτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εὐχὴν αἰτήσας, ἀνεχώ-
ρησε τῆς μονῆς· καὶ ἀπὸ τότε τῆς ἑαυτοῦ ὁμότητος τε
καὶ ἀπανθρωπίας μετεπαυμένη, διὰ τῆς τοῦ ὁσίου διδασ-
καλίας, καὶ ἐπωφελοῦς παραινέσεως. Καὶ οὐ μετὰ πολὺν
χρόνον ἐν Ῥώμῃ εἰσῆλθε, καὶ ἐν Σικελίᾳ παραγέγωνεν ⁴
δεκάτῳ δὲ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἡ θεία δικα. τοῦτον
ζῆν οὐκ εἶκσεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου προφητείαν,
τὸ βασιλεῖον μετὰ τῆς ζωῆς ἀπώλεσεν. Ὅθεν λοιπὸν ὁ τῆς
ἐκουσιῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος πρὸς τὸν μέγαν Βενέδικ-
τον κατὰ τὸ σύνθημα παραβαλὼν· διὰ γὰρ τὴν τῆς πολι-
τείας αὐτοῦ ἀγνοισμένην σφόδρα τοῦτον ἡγάπα ὁ σεβασ-
μος Βενέδικτος. Καθεσθέντων ⁵ οὖν αὐτῶν, καὶ λόγον κει-
θέντος περὶ τῆς ἐν τῇ πόλει εἰσόδου τοῦ ῥηγὸς Τοτίλα,
καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων πόλεως ἀπωλείας, λέγει πρὸς τὸν
μακάριον ὁ ἐπίσκοπος· « Διὰ τοῦ ῥηγὸς τούτου ἡ πόλις
Ῥώμη καταλυθήσεται, πρὸς τὸ μηκέτι οἰσθῆναι παρὰ
ἀνθρώπων. » Πρὸς ὃν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπεκρίθη· « Ἢ
τῶν Ῥωμαίων πόλις ὑπὸ ἐθνῶν οὐ μὴ καταλυθήσεται,
ἀλλ' ἀνάγκαις ⁶, ὁστραπαῖς τε καὶ σεισμαῖς σαλευθεῖσα
ταχέσεται ἐφ' ἑαυτήν. » Καὶ ἰδοὺ τὰ μυστήρια τῆς τοῦ σεβασμίου ἁγίου προφητείας ἡλίου λαμπρότερα ἐν ὁ-
φθαλμοῖς πάντων πρόκειται· καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ μερίστῃ πόλει τὴν περικαλλῆ ταύτης κόσμησιν οὐχ ὀρώμεν, ἀλλὰ

A hominem Dei veniebant, terræ consternati sunt.
Surgentes autem, ad eum propinquare minime præ-
sumpserunt, sed ad suum regem reversi, nuntiave-
runt trepidi in quanta velocitate fuerant depre-
hensi.

CAPUT XV.

De prophetia eidem regi Totilæ et Canusinæ civitatis
amistiti facta.

Tunc per se idem Totila ad Dei hominem accessit :
quem cum longe sedentem cernebat, non ausus ac-
cedere sese in terram dedit. Cui cum vir Dei bis terve
diceret : Surge, sed ipse ante eum de terra erigi
non auderet, Benedictus Christi Jesu famulus per
semetipsum dignatus est accedere ad regem prostrat-
um : quem de terra levavit, et de suis actibus in-
crepavit, atque in paucis sermonibus cuncta quæ illi
erant ventura prænuñtiavit, dicens : Multa mala
facis, multa mala fecisti, jam aliquando ab iniqui-
tate compescere ^a. Equidem Romam ingressurus es,
mare transiturus, novem annis regnabis, decimo
morieris ^b. Quibus auditis rex vehementer territus,
oratione petita recessit, atque ex illo jam tempore
minus crudelis fuit : et non multo post Romam adiit,
ad Siciliam perrexit ^c ; anno autem regni sui de-
cimo, omnipotentis Dei iudicio regnum cum vita per-
didit. Præterea Canusinæ ^d antistes Ecclesiæ ad
eundem Dei famulum venire consueverat, quem
vir Dei pro vitæ suæ merito valde diligebat. Is itaque
dum cum illo de ingressu regis Totilæ et Romanæ
urbis perditione colloquium haberet, dixit : Per
hunc regem civitas ista destruetur, ut jam amplius
non inhabitetur. Cui vir Domini respondit : Roma a
gentibus non exterminabitur, sed tempestatibus co-
ruscis, et turbinibus, ac terræ motu fatigata, in se-
metipsa marcescet. Cujus prophetiæ mysteria nobis
jam facta sunt luce clariora, qui in hac urbe disso-
luta mœnia, eversas domos, destructas ecclesias
turbine cernimus, ejusque ædificia longo senio las-
sata ; quia ruinis crebrescentibus prosternantur, vi-
demus. Quamvis hoc Honoratus ejus discipulus, cu-
jus mihi relatione compertum est, nequaquam ex ore
illius audisse se perhibet ; sed quia hoc dixerit, di-
ctum sibi a fratribus fuisse testatur.

D Transmisso (Totilas)... ad Campanos et Samnites di-
vertit. Casinum autem Campaniæ vicinum, in Sam-
nitibus situm est.

^c In hac expeditione Siciliæ S. Placidum S. P. Be-
nedicti discipulum martyrium passum, ejusque mo-
nasterium flammis devastatum fuisse non levis est
conjectura, quam aperuimus l. II. Vitæ Cassiodori,
c. 7, pag. prioris edit. 266 et seq., ubi etiam quæ ad
Totilam pertinent prosecuti sumus.

^d Canusium, vulgo Canosa, urbs Apuliæ Pucetiæ
ad Aufidum fluvium, a Cannis exeis 5 millibus
distant. Porro hic Canusinus episcopus Sabinus vel
Savinus vocatur in Actis S. Placidi.

¹ Ms. παραγέγωνετο.

² Ms. συσχεθέντα μὴ ἀνίστασθαι... Χριστοῦ δοῦλος.

³ Ms. συνδιδόνειν.

⁴ Ms. ἀλλ' ἀνάγκαις τε καὶ παραχαῖς... ἐφ' ἑαυτήν.

⁵ Participium aoristi parum usitati καθέσθην, a
verbo καθέζεσθαι. Edit.

⁶ Pler. editi, conquiesce.

^b Inde apparet hunc Totilæ cum S. P. Benedicto
congressum accidisse anno octavo belli Gothici peno
exacto (quod anno Christi 542 respondet), cum To-
tilas jam annum integrum regnasset. Nam undecim
annis Italiæ principatu potitus est : cui calculo favet
Procopius in lib. III de Bello Goth. : Anne Tiberino

καταχωσθέντας οἰκους, ἐκκλητίας ἐρημωθείσας διὰ τῶν ἐπιγεγονότων σεισμῶν κατανοούμεν, καὶ τὰ κτίσματα αὐτῆς παλαιωθέντα· ὑπὸ γὰρ τῶν συμπτωμάτων, καὶ τῶν συνεχῶν σεισμῶν ἢ τῶν οἰκοδομημάτων ποικιλία κατεβόλυσθη. Ταύτης τῆς θεοσδότου τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς προφητείας τὴν ἐξήγησιν ἐποιήσατο πρὸς με Ὁνωράτος ὁ τοῦ ἁγίου φοιτητῆς· ἔλεγε δὲ ταῦτα ὁ αὐτὸς εὐλαβίστατος Ὁνωράτος οὐ παρὰ τοῦ ἁγίου ἀκηκοέναι, ἀλλὰ παρὰ ἀδελφῶν ἀληθευόντων πιστωθεὶς ἐμαρτύρει ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τοῦ δαιμονιῦντος¹ κληρικοῦ, καὶ διὰ προσευχῆς αὐτοῦ ἰαθέντος.

Ἐν αὐτῷ τοίνυν τῷ κληρικῷ τις ἐκ τῆς Ἀκυλῶν ἐκκλησίας ἐτύγχανεν ὑπὸ δαίμονος ἀκαθάρτου ἐνοχλούμενος· ὁ δὲ τούτου ὁσιώτατος ἐπίσκοπος Κωνσταντίνος ἐν διαφόροις τῶν ἁγίων κοιμητηρίοις πολλάκις αὐτοῦ ἀπέστειλεν, ὡπως θυνηθῇ ἰάσεως τυχεῖν· ἀλλ' οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ μαρτυρες τῆς ἰάσεως τὸ δῶρον τοῦτο παρασχεῖν οὐχ εἴλοντο, ἐπιδείξαι πᾶσι θελήσαντες τὴν ἐν τῷ μακαρίῳ Βενεδίκτῳ ἐπιπολάζουσαν θείαν χάριν τῶν ἱαμάτων. Ἀπηνέχθη τοίνυν ὁ ἀσθενὴς πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον Βενεδικτον, ὅστις τῷ κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ τὰς δεήσεις προσενέγκας, τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ ἀπελάσας, ὑγιὲς τοῦτον τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀποκατέστησεν, εἰπὼν αὐτῷ· «Ἀπελθε, ἰδοὺ ὑγιὲς γέγονας, κρέα μὴ φάγῃς, μηδὲ ἱερατικῇ βαθμῇ ἐπιβῇς» οἷον δ' ἂν ἡμέραν² ἱερατικὸν ἀξίωμα ἐφ' ἑαυτὸν δεῖξασθαι τολμήσεις, εὐθὺς ὑπὸ τῇ ἰχθυσίᾳ τοῦ ἀκαθάρτου δαίμονος ἀνελαιμόνως ὑποβλήσῃ. Ἐπανεβλῶν δὲ εἰς τὰ ἴδια ἰαθεῖς, ἐπελάθετο τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς, καὶ μετὰ ἐτῶν πολλῶν περιόδου, ἡλικία θείασατο τοῖς προτερεύουσιν ἐν τῇ ἱερατικῇ καταλόγῳ ἐκ τοῦδε τοῦ βίου μεταστάνας, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἐλάσσοντας ἐν ἱερατικῇ προβαίνοντας τάγματι, λήθην, ὡς εἴρηται, ὑπομείνας τῶν παρὰ τοῦ ἁγίου πρὸς αὐτὸν γενομένων νοουθεσιῶν, ἱερατικῇ ἐπέβη τάγματι· παραπτά δὲ εἰς αὐτὸν ὁ δαίμων, ὥσπερ ἀνήμερος θῆρ ἐσίοικισθῆς, ἀνηλεῶς τοῦτον διεσπάρτε μέχρι θανάτου.

ΠΕΤΡ. Ὁ προσωρινὸς τοῦ Θεοῦ οὗτος ἄνθρωπος, ὡς ὁρῶ, ἀποκεχυμένα μυστήρια διέγνωνεν, ὅστις ὑπὸ Θεοῦ φωτισθεὶς, τουτοῦ τὸν κληρικὸν διὰ τοῦτο τῷ διαβόλῳ παραδοθέντα συνέχε, πρὸς τὸ μὴ αὐτῇ τολμήσαι τοῦτον ἱερατικῇ ἐγγχειρισθῆναι ἀξίᾳ.

ΓΡΗΓ. Διὰ τὴν ἀγνοεῖν εἶχε τὰ τῆς θεότητος μυστήρια ὁ τοῦ Χριστοῦ τὰ προστάγματα φυλάττων, καθὼς γέγραπται· «Ὁ προσκολλώμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμα ἔστιν.»

ΠΕΤΡ. Εἰ ἐν γίνεταί³ σὺν τῷ κυρίῳ πνεῦμα ὁ τῷ Θεῷ προσκολλώμενος, τί ἐστὶν ὅπου πάλιν ὁ αὐτὸς πάσσοφς κήρυξ εἴρηκεν, φήσας· «Τίς ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ λίαν ἀσύμφορόν μοι εἶναι δοκεῖ, εἰ ὁ νοῦς σὺν τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμα γενομένος τὰ μέλλοντα ἀγροήσει.

ΓΡΗΓΟΡ. Οἱ ἅγιοι ἄνδρες, ἐφ' ὅσον σὺν τῷ κυρίῳ ἔν

¹ Forte δαιμονιῶντος.

² Ms. αἷα γὰρ ἡμέρα. : τολμήσης.

³ Ms. πρὸς τὸ μὴ αὐτομαλῆσαι τοῦτον.

⁴ Ms. διατί ἐν γίνεταί.

^a Aquinum, urbs episcopalis cis Casinum 5 mill. pass. S. Thomæ celeberrimi Ecclesiæ doct. patria.

^b Collitur S. Constantinus 1° Septembris.

^c Hoc est martyrum conditoria et monumenta, seu sacras ædes eorum reliquiis asservandis aut memorie dicatas.

^d Editi pene omnes, ad sacrum ord. accedere præsumptis, reluctantibus omn. mss. In secundo Garun, sacrum ord. temerarie præss. Cæterum tam minores quam majores ordines hic possunt intelligi :

A

CAPUT XVI.

De clerico a dæmonio ad tempus liberato.

Eodem quoque tempore quidam Aquinensis^a Ecclesiæ clericus dæmonio vexabatur, qui a venerabili viro Constantio^b ejusdem Ecclesiæ antistite per multa fuerat martyrum^c loca transmissus, ut sanari potuisset. Sed sancti Dei martyres noluerunt ei sanitatis donum tribuere, ut quanta esset in Benedicto gratia demonstrarent. Ductus itaque est ad omnipotentis Dei famulum Benedictum : qui Jesu Christo Domino preces fundens, antiquum hostem de obsessio homine protinus expulit. Cui sanato præcepit, dicens : Vade, et posthac carnem non comedas ; et ad sacrum ordinem nunquam accedere præsumas ; quacunque autem die sacrum ordinem temerare præsumperis^d statim juri diaboli iterum mancipaberis.

Discessit igitur clericus sanus, et sicut terrere solet animum pœna recens, ea quæ vir Dei præceperat, interim custodivit. Cum vero post annos multos omnes priores illius de hac luce migrassent, et minores suos sibiimet superponi in sacris ordinibus cerneret, verba viri Dei quasi ex longo tempore oblitus proposuit, atque ad sacrum ordinem accessit : quem mox is qui reliquerat diabolus tenuit, eumque vexare quousque animam ejus excuteret, non cessavit.

C Petr. Iste vir Dei Divinitatis, ut video, etiam secreta penetravit, quia perspexit hunc clericum idcirco diabolo traditum, ne ad sacrum ordinem auderet accedere.

Gregor. Quare Divinitatis secreta non nosset, qui Divinitatis præcepta servavit, cum scriptum sit : Qui adhæret Domino, unus spiritus est^e (I Cor. vi, 17) ?

Petr. Si unus sit cum Domino spiritus qui Domino adhæret, quid est quod iterum ideim egregius prædicator dicit : Quis novit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit (Rom. xi, 34) ? Valde enim esse inconveniens videtur ejus sensum cum quo unus factus fuerit^f, ignorare.

Gregor. Sancti viri in quantum cum Deo unum

D nam in Sacramentorum libro legitur : Incipit ordo ad sacros ordines benedicendos ; cui titulo subjungitur : Majores gradus ante Evangelium ; minores vero post Commun. dantur, etc. Deinde sequitur : Ordinatio ostiarii, et ita de cæteris minoribus ordinibus. His succedunt ordinationes diaconi, presbyteri, et episcopi.

^e Vulgati addunt est cum eo. His non accensemus editionem Mabill., qui mss. codices magna fide representat. Abest cum eo a mss. et a vers. Græca.

^f In excusis, cum quo unus unum factus fuerit. Illic variant mss. Nam Prat. habet, cum quo unum fuerit. Consentiant duo Gemet. At primus Theod. Lyr. et Becc., cum quo unum factus fuerit.

εἶσι, τὸν νοῦν κυρίου οὐκ ἀγνοοῦσιν, ὁ γὰρ αὐτὸς ἰ. Ἀπόστολος λέγει· Τίς οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ οἰκοῦν ἐν αὐτῷ; οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. ἵ. ἵνα οὖν ἐαυτὸν ἐπιδείξῃ τὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ἡγροῦσθαι μυστήρια, προσέθηκεν· ἡμεῖς δὲ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἵ. ὅθεν εἴρηκε πάλιν· ἡ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ὑπέκρινεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. ἵ.

ΠΕΤΡ. Εἰ τῷ Ἀποστόλῳ αὐτὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχοντα, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἦσαν ἀποκαλυφμένα πῶς πρὸ τούτων ὧν προεβέβηκεν λέγειν, προεβέβηκεν εἶπεν· Ὁ βῆλος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὧς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. ἵ. Πάλιν δὲ μοι ταῦτα λέγοντι ἐτέρα ὑπεισέρχεται ἐρώτησις· καὶ γὰρ Δαυὶδ ὁ προφήτης τῷ Θεῷ ἐν-τυγχάνων εἶπεν· Ἐν τοῖς χεῖλεσί μου ἐξηγήματα πάντα τὰ κρίματα τοῦ στόματός σου. ἵ. Εἰ οὖν τὸ γινῶναι τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα μεῖζόν ἐστι τοῦ ἀναγγεῖλαι, πῶς ὁ μακάριος Παῦλος ἀνεξερεύνητα τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα ἀναγγεῖλει, ὁ δὲ Δαυὶδ οὐ μόνον ταῦτα γινῶναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς χεῖλεσιν ἀναγγεῖλαι μαρτυρεῖ;

ΓΡΗΓ. Ἐν ἐκείναις ταύταις σου τοῖς ἐρωτήσεσιν ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένους ὡς ἐν συντόμῳ ἀπεκρίθην, λέγων, ὅτι αἱ ἄγιοι ἄνδρες ἐπ' ὅσον μετὰ τοῦ κυρίου ἐν εἶσιν, τὸν νοῦν κυρίου οὐκ ἀγροοῦσιν. Πάντες γὰρ οἱ διὰ προσευχῆς ἀπερισπάστου τῷ κυρίῳ ἀκολουθοῦντες, δηλονότι ἵ. ἐν τῇ εὐχῇ οὗτοι σὺν τῷ κυρίῳ εἶσιν· οἱ δὲ τῷ ἐφελκίῳ τοῦ γινώσκους τούτου καὶ ἐπικύρουν σώματος τοῖς πάθεσιν βεβημένοι, σὺν τῷ κυρίῳ εἶναι οὐ δύνανται. Τὰ ἀπόκρυφα οὖν τοῦ Θεοῦ κρίματα, ὅταν ἡνωμένοι τῷ κυρίῳ εἶσιν, ἐπίστανται· ὅταν δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας κώλυμα ὑποστώσι, καὶ ἀπὸ Θεοῦ πρόσκαιρον ἀπασχοληθῶσι τὸν νοῦν, τὰ κρίματα τοῦ κυρίου ἀγροοῦσι, καὶ τὰ ἀπόκρυφα αὐτοῦ μυστήρια ἄδηλα αὐτοῖς καθίστανται· καὶ λοιπὸν τότε ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγονται. Ἡνίκα δὲ τῷ Θεῷ τῇ θειότητι ἐνωθῶσι διὰ τῆς τῶν θείων γραφῶν ἀναπαύσεως, καὶ κρυπτῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεως, ὅσον παρὰ Θεοῦ κομίζονται τὸ μέτρον γινώσκουσι ἵ. καὶ αὐτὸ οἶδάσι τε καὶ προμηνύουσι. Τὰ μυστήρια τοίνυν, ἅπερ παρὰ τῷ Θεῷ ἐν ἀποκρύφῳ εἶσιν, ἀγροοῦσιν, ἃ δὲ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει, γινώσκουσιν· ὅθεν καὶ Δαυὶδ ὁ προφήτης φησιν· Ἐν τοῖς χεῖλεσί μου ἐξηγήματα πάντα τὰ κρίματα ἵ. παρατυπὰ προσθεῖς ἐπήγαγε· τοῦ στόματός σου ἵ. μονονοῦχὶ λέγων πρὸς Θεόν· Ἐκεῖνα ἐγὼ κρίματα γινῶναι τε καὶ ἀναγγεῖλαι ἠδυνήθην, ἅπερ λαλήσαστά σε πρὸς μὲ ἔγνω, ὅπει ἐκεῖνα ἅπερ αὐτὸς οὐ λέγων, περὶ ἡμῶν ἄδηλα ὑπάρχοντα· καὶ ἀνέκφυστα. Συμφωνεῖ λοιπὸν ἡ τε προφητικὴ καὶ Ἀποστολικὴ μαρτυρία, ὅτι καὶ ἀνεξιχνίαστὰ εἰσι τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα, καὶ τὰ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ προερχόμενα τοῖς ἀνθρωπίνους χεῖλεσιν ἔσονται προφερόμενα· καὶ γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐκεῖνα λαληθῆναι τε καὶ γνωσθῆναι δύνανται, ἅπερ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει, καὶ πάλιν ἐκεῖνά εἰσι πορ' ἡμῶν κρύφια τε καὶ ἀφανῆ, ἅπερ αὐτὸς τοῖς ἑαυτοῦ ἀνεφίκοις κρίμασιν ἐν ἀδύλῳ ἔθετο.

A sunt, sensum Domini non ignorant. Nam idem quod apostolus dicit : Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui est in ipso? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei (I Cor. II, 11). Qui, ut se ostenderet nosse quæ Dei sunt, adiunxit : Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est (Ibid., 12). Hinc iterum dicit : Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligētibz se; nobis autem revelavit per Spiritum suum (Ibid., 9).

Petr. Si ergo eidem apostolo ea quæ Dei sunt, per Dei Spiritum fuerant revelata, quomodo super hoc quod proposui ^a, præmisit dicens : O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (Rom. XI, 33)! Sed rursus mihi hæc dicenti illa suboritur quæstio. Nam David propheta Domino loquitur, dicens : In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui (Psal. cxviii, 13). Et cum minus sit nosse quam etiam pronuntiare, quid est quod Paulus incomprehensibilia esse Dei judicia asserit, David autem hæc se omnia non solum nosse, sed etiam in labiis pronuntiasse testatur?

Gregor. Ad utraque hæc tibi superius sub brevitate respondi, dicens, quod sancti viri in quantum cum Domino unum sunt, sensum Domini non ignorant. Omnes enim qui devote Dominum sequuntur, etiam devotione cum Deo sunt, et adhuc carnis corruptibilis gravati pondere, cum Deo non sunt. Occulta itaque Dei judicia in quantum conjuncti sunt, sciunt; in quantum disjuncti sunt, nesciunt. Quia enim secreta ejus adhuc perfecte non penetrant, incomprehensibilia ejus judicia esse testantur : quia vero mente ei inhaerent, atque inhærendo, vel sacris Scripturæ eloquiis vel occultis revelationibus in quantum accipiunt agnoscunt, et noverunt hæc et pronuntiant. Judicia itaque quæ Deus tacet nesciunt, quæ Deus loquitur sciunt. Unde et David propheta cum dixisset : In labiis meis pronuntiavi omnia judicia (Psal. cxviii, 13), protinus addidit, oris tui, ac si aperte dicat : Illa ego judicia et nosse et pronuntiasse potui, quæ te dixisse cognovi. Nam ea quæ ipse non loqueris, nostris procul dubio cognitionibus abscondis. Concordat ergo prophetica apostolicaque sententia : quia et incomprehensibilia sunt Dei judicia, et tamen quæ de oro ejus prolata fuerint, humanis labiis pronuntiantur : quoniam sciri ab hominibus et prolata per Deum possunt, et occulta non possunt ^b.

¹ Ms. αὐτὸς κύριος διὰ τοῦ ἀποστόλου λέγει.

² Ms. ὅλον ὅτι.

³ Ms. ἀποκαλύψαν.

⁴ Ms. γινώσκουσιν αὐτὰ οἶδάσι τε.

^a Ita Germ., duo Gemet. et plerique Norm. Suffragatur versio Græca. In excusis ut in nonnullis mss. legitur, proposuit.

^b Gilot. Vatic. et vul. ed., prolata prodi possunt, et occultari non possunt.

ΠΕΤΡ. Ἐν τῇ προσθήκῃ τῆς ἐμῆς ἐρωτήσεως τῶν προ-
 ῥήθεντων μαρτυριῶν τὸ δυσεξημένον, λέγω δὴ τοῦ τε
 προφήτου Δαυὶδ καὶ τοῦ Ἀποστόλου, τηλευγῶς διασάφη-
 σας ἄλλα δυσωπῶ εἰ ὑπολείπεται τι περὶ τῆς ἀνεπι-
 λάπτου πολιτείας τοῦ ἁγίου ἐκείνου ἀνδρός, θαυλώως φράσον ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τῆς ἐρημώσεως τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ προφητείας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἀνὴρ τις ὑπῆρχεν εὐγενέστατος, ὁμῶν-
 μος δὲ τοῦ μακαρίου Βενέδικτος ¹, ὅστις ὑπὸ τῆς αὐτοῦ
 θεοσόφου ὁ δασκαλίας παιδαγωγηθεὶς, τὴν τοῦ βίου κα-
 ταλείψας τερπνύτητα πρὸς Θεὸν ἐπακρόαμας καὶ διὰ τὴν
 ἐν τῷ ἁγίῳ οὖσαν μερίστην τῆς πολιτείας τὴν ἀρετὴν, τὴν
 τῆς πνευματικῆς παρήρσιος πρὸς αὐτὸν ἐκτίσαστο ἀσφάλ-
 λειαν. Τοῦτου κατὰ τὸ σύνθετος πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἁ-
 θρωπον παραγεγονότος, καὶ ἐν τῇ κελίῳ εἰσεληλυθότος,
 εὗρε τὸν θεσπέσιον πατέρα πικρῶς κλαίοντα καὶ ὀδυρόμε-
 νον· ἐπὶ πολὺ δὲ ἑστώς, καὶ θεασάμενος τὴν τῶν ἀκατα-
 σχέτων αὐτοῦ θαυρῶν φορὰν, ἐν ἀμηχανίᾳ γέγονεν, μὴ
 ἑωρακώς τοῦτον, καθὼς σύνθετος αὐτῷ ἦν, ἐν τῇ τῆς προσ-
 ευχῆς ὥρᾳ ἐν ἡσυχίᾳ θαυρῶν, ἀλλ' οἰμωγὰς καὶ θρη-
 νώδεις στενωγμοὺς ἐκπέμποντα. Ἐμφορὸς δὲ καὶ ἐντρομος
 γενόμενος, τί ἂν ἦν τὸ αἴτιον παρὰ τοῦ ἁγίου μαθεῖν ἐπε-
 ζήτη τοῦ τοσούτου ὀδυρμοῦ, πρὸς ἃν ὁ θεόσοφος ² πατὴρ
 ἀπεκρίθη, λέγων· Ὅλον ταῦτο τὸ μοναστήριον ὅπερ διὰ τοῦ
 Θεοῦ ἡκοδόμησα, καὶ πάντα ὅσα τοῖς ἀδελφοῖς ἡτοίμασα,
 τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ κρίσει τοῖς ἔθνεσι παρεδόθη-
 σαν· μὴ οἷς δὲ διὰ προσευχῆς τὸν Θεὸν ἐξελειψάμενον τοῦ
 χαρισθῆναι μοι τὴν ψυχῆς τῶν ³ ἐν κυρίῳ μου ἀδελφῶν
 τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ οἰκούντων. Ὁ Βενέδικτος μὲν ἐκείνος
 ὁ τῷ ἁγίῳ παραβίων, τῆς τῶν μελλόντων προφητείας
 παρ' αὐτοῦ δεξιόμενος τὰ ἐνέχυρα, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς
 μονῆς θαυμάζων ἡμεῖς δὲ ὀρώμεν ἀρτίως ὑπὸ τοῦ γένους ⁴
 τῶν Λογγοβάρδων καταλυθὲν τὸ μοναστήριον αὐτοῦ· ἀνα-
 παυομένων γὰρ τῶν ἀδελφῶν μεσουκτιῶν, ἄφω εἰσηδη-
 σαντες ἐν τῷ μοναστηρίῳ οἱ Λογγοβάρδοι, πάντα τὰ ἐν τῇ μονῇ
 διαρπάσαντες, οὐ συνεχωρήθησαν παντελῶς τινας
 τῶν ἀδελφῶν ἐπικρατεῖς γενέσθαι· ἢ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ
 προσευχὴ ἐφρούρει τούτους, πρὸς τὸ πᾶσι
 δειχθῆναι τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ τῆς θείας δυνάμεως χάριν· ὁ
 γὰρ πιστὸς ἐν ἐπαγγελίᾳ Θεοῦ, ὅπερ τῷ ἑαυ-
 τοῦ γησίῳ θεράποντι Βενέδικτῳ ὑπέσχετο ἐπλήρωσεν· εἰ
 γὰρ καὶ τὰ ὑπάρχοντα τῆς μονῆς ἐκ συχωρήσεως Θεοῦ
 διήρπασαν, ἀλλ' οὐν ὅμως ἡ τῶν ψυχῶν περιποίησις ὑπὸ
 κυρίου ἐδοθήθη αὐτῷ. Οὕτως ἐγνωμεν καὶ τὸν μακάριο
 Παῦλον τὸν Ἀπόστολον ὑπὲρ τοῦ πλῆθους συμπλωτήρων
 αὐτοῦ ἐκδυσωπίσαντα τὸν Θεὸν ἐν τῇ κατὰ τὸν πλοῦν
 ζαλόδι ἀνάγκῃ, καὶ τῆς θεήσεως μὴ ἀποτυγχάνοντα· εἰ
 γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τοῦ ἐν τῷ πλοῖν ὄντος φόρτου ἢ
 ἀποβολὴ γέγονεν, ἀλλ' οὐν γε ἡ τῶν ψυχῶν ἐπικερδὴς σωτηρία
 παρὰ Χριστοῦ ἐχαρίσθη αὐτῷ.

¹ Ms. Βενέδικτος. Porro Græcus hic interpres mi-
 nime exprimit Theoprobi nomen et plurima in Latino
 non obscure contenta. Verum ei ab hoc textu rece-
 denti sæpe religio non fuit. Pro omissis etiam plu-
 rima de suo attexit.

² Ms. θεόσοφος πατήρ.

³ Ms. τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν μου τῶν.

⁴ Ms. ἔθνους τῶν Λογ. Quam diversam lectionem non
 annotaremus, nisi alia mendose in ed. Guss. irrepsis-
 set, scilicet ἔθνους.

^a In primo Aud., Bigot. et Lyr., rationis tuæ.

^b In duob. Gemet., de prophetia destructionis mo-
 nasterii sui; quod in Græca interpret. fideliter ex-
 pressum.

^c Prat. et primus Gemet., exercitu.

^d Hæc videntur pugnare cum hujusce libri prologo,
 ubi Gregorius dicit, Valentinianum annis multis La-

Petr. In objectione mere questionculæ patuit causa
 rationis ^a. Sed quæso te, si qua sunt adhuc de hujus
 viri virtutibus, subjunge.

CAPUT XVII.

De destructione monasterii ^b viri Dei ab ipso prædicta.

Gregorius. Vir quidam nobilis Theoprobos no-
 mine, ejusdem Benedicti Patris fuerat admonitione
 conversus, qui pro vitæ suæ merito magnam apud
 eum familiaritatis fiduciam habebat. Hic cum qua-
 dam die ejus cellam fuisset ingressus, hunc amaris-
 sime flentem reperit. Cumque diu subsisteret, ejusque
 non finiri lacrymas videret, nec tamen ut vir Dei con-
 sueverat orando plangeret, sed mœrendo, quænam
 causa tanti luctus existeret, inquisivit. Cui vir Dei
 illico respondit: Omnè hoc monasterium quod con-
 struxi, et cuncta quæ fratribus præparavi, omnipo-
 tentis Dei judicio gentibus tradita sunt. Vix autem
 obtinere potui ut mihi ex hoc loco animæ concede-
 rentur. Cujus vocem tunc Theoprobos audivit, nos
 autem cernimus, qui destructum modo a Langobar-
 dorum gente ^c ejus monasterium scimus. Nocturno
 enim tempore et quiescentibus fratribus, nuper ^d il-
 lic Langobardi ^e ingressi sunt; qui diripientes om-
 nia, ne unum quidem hominem illic tenere potue-
 runt: sed implevit omnipotens Deus quod fidei
 famulo Benedicto promiserat, ut si res gentibus tra-
 deret, animas custodiret. Qua in re Pauli (Act.
 xxvii) vicem video tenuisse Benedictum, cujus dum
 navis rerum omnium jacturam pertulit, ipse in con-
 solatione vitam omnium qui eum comitabantur, ac-
 cepit.

^D teranensi monasterio (quod post Cassinense dirutum
 constructum est) præfuisse. Unde manifestum est ab
 annis plurimis eversum fuisse Cassinense cœnobium;
 proindeque non nuper. Verum, ut observat Mabillonius
 ad hunc locum, nuper nonnunquam de longiori
 tempore dicitur, ut probat Carol. Stephan. in Dictio-
 nario. Imo, inquit Mabillonius, Greg. ipse hanc vocem
 in hunc sensum sæpius usurpat. Vide l. iii, c. 8, in
 quo ita loquitur: Vir quoque venerabilis vitæ Constanti-
 us Aquinæ civil. episcopus fuit, qui nuper prædecessor-
 is mei tempore beatæ memoriæ Joannis papæ defun-
 ctus est. Joannes hic Papa tertius an. 575 diem clau-
 sit. Ergo jam a viginti annis Constantius obierat,
 quod tamen Gregorio dicitur nuper. De tempore ever-
 sionis Cassin. monasterii consule Mabill. ad hunc
 locum.

^e Pler. ed. habent illi Longobardi. In Germ. et aliis
 leg. illic Langob.

ΚΕΦΑΛ. ΙΙ΄.

A

CAPUT XVIII.

Περὶ τοῦ ἀποκρύψαντος τὸ φλασκίον ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ἐκ προοράσεως τοῦ ἁγίου ἐλεγχθέντος.

Ἐν ἐτέρῳ τοίνυν καιρῷ Ἐξίλαρτος ὁ ἡμέτερος, ὃν αὐτὸς ἐπιστρέψαντα γινώσκεις, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ἐπιτερούμενος οἷνον γέμεντα δύο ξύλινα σκεύη, ἅπερ τῇ κοινῇ διαλέκτῳ φλασκία ¹ καλοῦνται· ὅστις τὸ μὲν ἐν ἀπήγαγε πρὸς τὸν ἅγιον, τὸ δὲ ἕτερον κατὰ τὴν ὁδὸν ἔκρυψε· ὁ δὲ διαρρηκτικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὃν οὐδὲν τῶν ἐκεῖνου πρακτέων οὐκ ἔλαθε ², τὸ μὲν ἐν φλασκίῳ μετ' εὐχαριστίας ἐδέξατο, ἀπολύσας δὲ αὐτὸν παρηγγεῖλεν αὐτῷ λέγων· «Βλέπε, τέκνον, ἐξ ἐκεῖνου τοῦ φλασκίου, ὅπερ κατὰ τὴν ὁδὸν ἔκρυψας, μηκέτι πῖναι λαιπὸν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ κένωσον αὐτὸ τετηρημένως, καὶ εὐρήσεις ὅπερ ἐνδοῦν ἔχει.» Ὁ δὲ σφόδρα καταισχυνθεὶς ἐνώπιον τοῦ ὁσίου βαλὼν μετάνοιαν, ὑπέστρεψε· ἐλθὼν δὲ ἐν ᾧ τόπῳ ἦν τὸ αὐτὸ ἀποκρύψας φλασκίον, θέλων δοκιμάσαι εἰ ἀληθῆ εἰσι τὰ παρὰ τοῦ ἁγίου ῥηθέντα πρὸς αὐτὸν, ἔκλινε τὸ σκεῦος ἵνα κενώσῃ αὐτό· καὶ ἰδοὺ παρ' αὐτὰ ὅσως ἐξῆλθε, σὺν τῇ κενώσῃ οἷνον. Θεασάμενος οὖν ὁ προλεχθεὶς Ἐξίλαρτος τὸ σφάλμα ὁ πεποίηκεν, καὶ ἐμφοβὸς γεγονώς κατακυνηγεί μετενόησεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ΄.

Περὶ τοῦ λαβόντος παρὰ μοναστηρίας ἐγχεῖρια, καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐλεγχθέντος.

Ἐμπόριον ἦν οὐ μακρὰν τῆς τοῦ ἁγίου μονῆς, ἐν ᾗ πολλὸν πλῆθος ἀνδρῶν εἰδωλομανῶν ³ ὑπῆρχεν. Οὗτοι οὖν ὑπὸ τῆς τοῦ μακαρίου ψυχωφελοῦς διδασκαλίας φωτισθέντες, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν πίστιν ὑπέστρεψαν. Ἐν αὐτῷ τοίνυν τῷ ἐμπορίῳ ἀσκητήριον ἐτύγγαθεν εὐλαβῶν τε καὶ σεμνῶν παρθένων, ὧν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγνισύνην, τοὺς οἰκείους μαθητάς πρὸς οἰκοδομήν, καὶ νοουθεσίαν αὐτῶν εἰώθει ἀποστελλεῖν. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν κατὰ τὸ σύνθημα, ἀπέστειλεν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τινα μοναχὸν εἰς τὸ τῶν παρθένων ἀσκητήριον πρὸς ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν· ἐκεῖνος δὲ ὁ ἀποσταλὴς μοναχὸς μετὰ τὴν τοσαύτην παραίνεσιν τὴν παρὰ τοῦ τιμίου πατρὸς γενομένην, πυρακλληθεὶς ὑπὸ τῶν αἰεὶ παρθένων ἐγχεῖρια ἔλαβε, καὶ ἐν τῷ ἑαυτοῦ κόλπῳ ταῦτα κατέκρυψε. Ἐν δὲ τῷ παραγενέσθαι αὐτὸν πρὸς τὸν πατέρα, διελέγχσας αὐτὸν περὶ τούτου, αὐστηρῶς ἔφη πρὸς αὐτόν· «Ἀδελφε, πῶς ἡ ἀνομία εἰσῆλθεν ἐν τῷ κόλπῳ σου;» Ἐκεῖνος δὲ ἐκπλαγείς ὑπὸ τοῦ φόβου, καὶ τῇ ἀπροσεξίᾳ ἐπιλαβόμενος τοῦ οἰκείου ⁴ σφάλματος περὶ οὗ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς διελέγχτετο, ἡγνῶι τί πρὸς αὐτὸν ὁ πατὴρ ἔλεγε. Πρὸς τὸν δὲ ἅγιος ἔφη· «Μήτοι γε ἐγὼ οὐκ ἤμην αὐτόθι παρών, ὅτε παρὰ τῶν ἱερῶν παρθένων ἐδέξω τὰ ἐγχεῖρια, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ σου ταῦτα κατέκρυψας;» ὁ δὲ ταῦτα ἀκούσας τοῖς ἔχουσιν τοῦ ἁγίου προσκυλινοῦμενος, ἑαυτὸν ἡμικτηκέναι ἔλεγεν· ἅπερ δὲ ἦν λαβὼν παρὰ τῶν παρθένων ἐγχεῖρια, ταῦτα ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ κόλπου ἐκβαλὼν, ἐνώπιον τοῦ ἁγίου ῥίψας γνησίως περὶ τοῦ πταίσματος τούτου μετεμελήθη.

ΚΕΦΑΛ. Κ΄.

D

CAPUT XX.

Περὶ τοῦ μοναχοῦ τοῦ κατὰ διάνοιαν ἐξουθενούντος τὸν ἅγιον.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν κατὰ τὴν ὥραν ἐν ᾗ τὸν ἅγιον τῆς

¹ Ms. φλάσκι λέγονται. Ὅστις.

² Deest negatio in ms.

³ Ms. εἰδωλοπατρῶν.

⁴ Ms. τοῦ ἰδίου σφ.

⁵ Dico Theod. et Val-cl., quæ a vulgo.

⁶ Primus Theod. et secundus Carnot., volens pro-

De flascone abscondito, et a viro Dei per spiritum cognito.

Quodam quoque tempore Exhilaratus noster, quem ipse conversum nosti, transmissus a domino suo fuerat, ut Dei viro in monasterium vino plena duo lignea vasa quæ vulgo «flascones» vocantur, deferret: qui unum detulit, alterum vero pergens in itinere abscondit. Vir autem Domini, quem facta absentia latere non poterant, unum cum gratiarum actione suscepit, et discedentem puerum monuit, dicens: Vide, fili, ne de illo flascone quem abscondisti bibas, sed inclina illum caute, et invenies quid intus habet. Qui confusus valde a Dei homine exivit. Et reversus volens adhuc probare quod ^b audierat, cum flasconem inclinasset, de eo protinus serpens egressus est. Tunc prædictus Exhilaratus puer, per hoc quod in vino reperit, expavit malum quod fecit.

CAPUT XIX.

De mappularum receptione ab eodem cognita.

Non longe autem a monasterio vicius erat in quo non minima ^c multitudo hominum ad fidem Dei ab idolorum cultu Benedicti fuerat exhortatione conversa. Ibi quoque quædam sanctimoniales femine inerant, et crebro illuc pro exhortandis animabus fratres suos mittere Benedictus Dei famulus curabat. Quadam vero die misit ex more; sed is qui missus fuerat monachus, post admonitionem factam, a sanctimonialibus feminis rogatus mappulas accepit ^d, sibi quoque eas abscondit in sinu. Qui mox ut reversus est, eum vir Dei vehementissima amaritudine cepit increpare, dicens: Quomodo ingressa est iniquitas in sinum tuum? At ille obstupuit, et quid egisset oblitus, unde corripitur ignorabat. Cui ait: Nunquid ego illic præsens non eram quando ab ancillis Dei mappulas accepisti, tibi quoque eas in sinum misisti? Qui mox ejus vestigiis provolutus, stulte se egisse prænituit, et eas quas in sinu absconderat, mappulas projecit.

De cogitatione monachi superba a Dei viro cognita.

Quadam quoque die dum venerabilis Pater vespere quod. Primus Carn., volens hoc probare.

^c Primus Theod., non magna.

^d Hic de mappulis in sacro ministerio adhiberi solitis, quarum in epistolis occurret infra mentio, non agitur: sed de sudariis et linteis, emungendis nartibus, purgandæque pituitæ, ac sudori abstergendo aptis.

συνήθους ἐχρῆν μεταλαβεῖν τροφῆς, ἐσπέρας λοιπὸν βα-
 θείας οὐσης, συνέβη τινὰ μοναχὸν υἱὸν γεγονότα δευτέ-
 ρορός τινος, ἐνώπιον τῆς τοῦ ἁγίου τραπέζης τὸν λύχνον
 κατέχειν. Ἐσθίοντος δὲ τοῦ ἁγίου, ὁ δαίμων τῆς ὑπερη-
 φανείας ἤρξατο αὐτὸν ἐνοχλεῖν, καὶ ἐπάρσεως λογισμοὺς
 αὐτῷ ἐπαίρειν [Sic pro ἐπαρῖναι], καὶ ἀλαζονευόμενος ἐν
 ἑαυτῷ, ἔλεγε· «Τίς ἐστὶν οὗτος ὃς ἐγὼ παριστάμενος ὑπη-
 ρεῖω, καὶ λύχνον ἐπὶ χειρὰς βαστάζων δουλεύω; καὶ ἵνα
 τί τοῦτο ἐγὼ ὡς δούλος καθυπουργῶ;» Ταῦτα δὲ αὐτοῦ
 κατὰ διάνοιαν διαλογιζομένου, ὁ τῷ προσηρατικῷ¹ κατη-
 γκαίνεος χαρίσματι πατὴρ Βενέδικτος, διελέγξας αὐτὸν
 ἑσπλάγγχονος πατρικοῖς, εἶπε· «Σφράγισον τὴν καρδίαν σου,
 ἀδελφε· ἵνα τί ἀλαζονείας λογισμοὶ ἐν σοὶ ἀναφύονται; πρό-
 σεχε σεαυτῷ.» Καλέσας οὖν τοὺς ἀδελφοὺς ἐκέλευσε παρ-
 αυτὰ τὸν λύχνον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀρθῆναι. Ὁ δὲ ἐξελ-
 θὼν ἐξῶ ἐκάθητο σὺν δάκρυσιν· ὅστις παρὰ τῶν ἀδελφῶν
 ἐρωτώμενος, τί αὐτῷ πεπραχὸς, καὶ τίς ἡ παρὰ τοῦ
 ἁγίου πρὸς αὐτὸν ἀγκυκλήσις, ἀπεγύμνωσεν αὐτοῖς τὴν
 ἑαυτοῦ κατὰ διάνοιαν διαβολικὴν πλάνην, καὶ πῶς τῷ τῆς
 ὑπερηφανείας ἐρυσσινῶθαι πνεύματι, καὶ ὅποια³ ἀνθρώπου
 τοῦ Θεοῦ ῥήματα ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ μελετῶν ἐκορυ-
 φῶτο. Ὅθεν λοιπὸν πᾶσι φανερὸν ὡς γέγονεν ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ
 αὐτοῦ κεκρυμμένος ἰδὲς, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πατρὸς προδιδ-
 οντοῦ κοινὸν ἐχθρὸν φερόμενα, τοῦτον λαθεῖν οὐ δύναται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τοῦ εὐρεθέντος ἀλεύρου ἐν καιρῷ λιμοῦ ἐμπροσθεν
 τῆς τοῦ ἁγίου κείλης.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσι,
 λιμὸς γέγονε καὶ τῶν ἀναγκαίων βρωμάτων πάντων στέ-
 νωσις. Σπάνη οὖν σίτου καὶ τῷ τοῦ ἁγίου φροντιστηρίῳ
 ὑπῆρχε καὶ λείψις τῶν ἄρτων· ὥστε μὴ πλείους πέντε
 ἄρτων εὐρεθῆναι ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς σὺν ἀδελφῶν ἐστίασεως.
 Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς ὁ τίμιος πατὴρ συνθροναζόμενος τὴν ὀλι-
 γοψυχίαν αὐτῶν τῇ ἑαυτοῦ πρακτικῇ διορθώσει, καὶ ἀλη-
 θεὶ ὑποσχέσει διαστήσας, ἔλεγεν· «Ἴνα τί περιλυποῖ ἐστε
 ἐνεκεν τῆς τῶν ἄρτων λείψεως; σήμερον μὲν οὖν λείψιν
 ἔχετε, αὔριον δὲ πλησμονὴν τῶν ἀναγκαίων ἀφθύνως
 ἔχετε.» Καὶ τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίᾳ ἀλεύρου
 μοδίους διακοσίους ἐμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ μοναστη-
 ρίου ἐν σακίοις⁵ εὔρον· ὥστε ὁ πρῦτανος πάντων Θεός
 τισιν ἐπιγερομένοις ἐνεροίτησεν, καὶ τὴν τούτων ἀπόθεσιν
 ἐνώπιον τῆς τοῦ μοναστηρίου πύλης ἐποίησεν, οἱ τινες τὸ
 παρὰπαν ἄγνωστοι τοῖς ἀδελφοῖς ὑπῆρχον. Ἀγαλλιασθέν-
 τες, οὖν ἐπὶ τῇ παραδόξῳ τοῦ ἁγίου θαυμαστοῦ, τῷ
 Θεῷ δόξαν ἀνεπέμψαν, μαθόντες λοιπὸν μὴ δυσφορεῖν ἐν
 λιμῷ, εἴποτε τύχοι τοῦτον συμβῆναι, ἐνέχειρον⁶ ἔχοντες τὴν τοῦ ἁγίου πρὸς Θεὸν παρήσταν.

¹ Ms. προσηρατικῷ.

² Ms. uno verbo σύνδακρυς.

³ Ms. καὶ ὅποια κατὰ τοῦ ἀνθρώπου.

⁴ Ms. φανερός γεγ.

⁵ Forte σακίοις. Observat Cangius ex Sim. Logotheta σακίον esse sacculum.

⁶ Forte ἐνέχυρον.

^a Defensores olim duplicis generis erant, politici nimirum, et ecclesiastici: hi ecclesiarum, pauperum ac viduarum; illi urbium, locorum ac provinciarum causas ac negotia curabant. Vide Haeflenum ad hunc locum, et Angelum de Nuce in cap. 57, lib. iv Chron. Cassin. MABILL. De defensoribus jam egimus, et infra uberius sumus dicturi quæ loca exploratis indicibus poteris adire.

tinam jam hora corporis alimenta perciperet, ejus monachus cujusdam defensoris^a filius fuerat, qui ei ante mensam lucernam tenebat. Cumque vir Dei ederet, ipse autem cum lucernæ ministerio astaret, coepit per superbæ spiritum^b in mente sua tacitus volvere, et per cogitationem dicere: Quis est hic cui ego manducanti assisto, lucernam teneo, servitium impendo? Quis sum ego, ut isti serviam? Ad quem vir Dei statim conversus, vehementer coepit eum increpare, dicens: Signa cor tuum, frater, quid est quod loqueris? signa cor tuum. Vocatisque statim fratribus, præcepit ei lucernam de manibus tolli, ipsum vero jussit a ministerio recedere, et sibi hora eadem quietum sedere. Qui requisitus a fratribus quid habuerit in corde, per ordinem narravit quanto superbæ spiritu intumuerat, et quæ contra virum Dei verba per cogitationem tacitus dicebat. Tunc liquido omnibus patuit quod venerabilem Benedictum latere nil posset, in cujus auribus tacitæ etiam cogitationis verba sonuissent^c.

B quanto superbæ spiritu intumuerat, et quæ contra virum Dei verba per cogitationem tacitus dicebat. Tunc liquido omnibus patuit quod venerabilem Benedictum latere nil posset, in cujus auribus tacitæ etiam cogitationis verba sonuissent^c.

CAPUT XXI.

De ducentis farinæ modis famis tempore ante viri Dei cellam inventis.

Alio quoque tempore in eadem Campaniæ regione fames incubuerat^d, magnaque omnes alimentorum indigentia coangustabat. Jamque in Benedicti monasterio triticum deerat: panes vero pene omnes consumpti fuerant, ut non plus quam quinque ad refectiois horam fratribus inveniri potuissent. Cumque eos venerabilis Pater contristatos cerneret, eorum pusillanimitatem studuit modesta increpatione corrigere, et rursum promissione^e sublevare, dicens: Quare de panis inopia vester animus contristatur? Hodie quidem minus est, sed die crastina abundanter habebitis. Sequenti autem die ducenti farinæ modii^f ante fores cellæ^g in saccis inventi sunt, quos omnipotens Deus quibus deferentibus transmisisset, nunc usque manet incognitus. Quod cum fratres cernerent, Domino gratias referentes, didicerunt jam de abundantia nec in egestate dubitare.

D ^b Becc., coepit puer superbæ spiritu.

^c Carnotenses, in cujus aure etiam verba cogitationis sonuissent.

^d Anno sc. 558, ex Procopio, l. ii de Bello Goth., ubi famem per totam Italiam grassatam esse refertur.

^e Additur blanda in Bigot. primo Aud. et Prat.

^f Illic ad memoriam revocetur quod S. Paulino contigisse narrat Gregorius Turon. lib. de Gloria Confess. c. 107, nimirum plures naves vino triticoque onustas ex inopinato advenisse, veluti divinitus advectas, ut largis Paulini elemosynis premium rependeretur, Terasiæque uxoris fides confirmaretur. Consule locum indicatum.

^g Compend., fores ecclesiæ cellæ.

ΠΕΤΡ. Εἰπέ, *δυσωπῶ*, τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας **A**
διαπαντὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ ἦν, ἡ ἐν διαφόροις
καιροῖς ἐν αὐτῷ ἐνῆργει;

ΓΡΗΓ. Τῆς προφητείας τὸ πνεῦμα, Πέτρε, τῶν προφη-
τῶν τὸν νοῦν οὐ πάντοτε εἰώθεν λαμπρύνειν¹ καθάπερ
γὰρ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος γέγραπται ὅτι « ὅπου θέ-
λει² πνεῖ, » οὕτω γνωστόν ἐστιν, ὅτι καὶ ὅτε θέλει πνεῖ.
τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὅπερ ὁ προφήτης Νάθαν παρὰ τοῦ βασι-
λέως Δαυὶδ αἰτήθεις εἰ τῷ Θεῷ φίλον ὑπάρχει οἰκοδομη-
σαι αὐτὸν τὸν ναὶν κυρίου, πρῶτον μὲν συνεβούλευσε.
μετέπειτα δὲ ἐκώλυσε³ τοῦτό ἐστιν ὅπερ Ἑλισαῖος ὁ
προφήτης κλαίουσαν τὴν γυναῖκα θεάσαστο τὸ δὲ πρᾶγμα
ἠγνόει, πρὸς δὲ τὸν καλῶντα αὐτὴν παῖδα ἔλεγεν· « Ἄφες
αὐτήν, ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτῆς κατὰδυνός ἐστιν, καὶ κύριός
ἀπέκρυσεν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἐφανέρωσέ μοι. » Ὅπερ ὁ **B**
πρῶτανις πάντων Θεὸς ἐκ μεγίστης εὐσπλαχνίας οἰκο-
νομικῶς κατασκευάζει⁴ τῆς γὰρ προφητείας τὸ πνεῦμα
ποτέ μὲν παρέχων, ποτέ δὲ σφοδρῶς ἀφαιρούμενος, τῶν
προφητευόντων τὸν νοῦν διεγείρει μὲν ἐν τῷ ὕψει, διατη-
ρεῖ δὲ πάλιν ἐν τῇ ταπεινώσει, ἵνα καὶ δεχόμενοι τὸ
πνεῦμα ἐπιγινώσκωσι τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτοῖς ἔμ-
ψευσιν, καὶ πάλιν ὡσαύτως ἀφαιρούμενοι, οἰκονομικῶς
μάθωσιν, ἀπ' ἐκείνων τί εἰσιν.

ΠΕΤΡ. Οὕτως εἶναι καθολογῶ, καὶ μεγάλως πεπλη-
ροόρημαι⁵ λίπαρόν δὲ ἵνα τὸ ἐλλείπον τῆς διαγέσεως τῶν
κατορθωμάτων τοῦ σεβασμίου πατρὸς Βενεδίκτου ἀνα-
πληρώσης, καὶ εἴ τι ὃ ἂν ὑπαντᾷ τῇ σῇ ἡγασμένη ψυχῇ,
διέξελθέ μοι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ'.

Περὶ τοῦ κατ' ὄναρ χρηματισμοῦ, ἔνεκεν τῆς οἰκοδομῆς
τῆς ἐν Τεβέρρακινῃ μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν ἐτέρῳ καιρῷ ὁ τὸν νοῦν πεφωτισμένος
πατὴρ Βενέδικτος παρεκλήθη ὑπὸ τινος πιστοῦ καὶ εὐλα-
βιστάτου ἀνδρὸς, ὅπως διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς καὶ
συνδρομῆς, ἐν τῷ ἑαυτοῦ χωρίῳ πλησίον διακειμένη τῆς
Τεβέρρακινῃ πόλεως, ἵνα ἀναστείλῃς τινας τῶν ἑαυτοῦ
μαθητῶν, οἰκοδομήσῃ αὐτοῖσι μοναστήριον. καὶ δι' ἑξῆς
τῇ αὐτοῦ παρακλήσει, κατέσας οὓς ἔδοξεν αὐτῷ ἀπο-
στείλαι, ὥρισεν, αὐτοῖς πατέρα κατιστήσας δὲ καὶ ὁ νο-
νόμενος², ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ, οἷς καὶ ὑπέσχετο
διαβεβαιούμενος, καὶ λέγων· « Ἀπέλθετε, ἀδελφοί, καὶ τῇδε
τῇ ἡμέρᾳ ἐγὼ παραγίνομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑποδείκνυμι
ὑμῖν ἐν ποίῳ τόπῳ τὸ εὐκτῆριον ὀφείλει³ οἰκοδομηθῆναι, καὶ
ἐν ποίῳ τόπῳ τὸ ἀριστῆριον τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἐν ποίῳ
τόπῳ τὸ εἰς ὑποδοχὴν τῶν ξένων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα
ἅπερ ἡ χρεία ἀπαιτεῖ γενέσθαι. » Οἷτινες τὴν τοῦ ἁγίου
ἐὐχὴν λαβόντες εὐθὺς ἐπορεύθησαν, καὶ συναγαγόντες **D**

Petr. Dic, quæso te : nonquid non credendum est
huic Dei famulo semper prophetiæ spiritum ades-
se potuisse? an per intervalla temporum ejus mentem
prophetiæ spiritus implebat?

Gregor. Prophetiæ spiritus, Petre, prophetarum
mentes non semper irradiat : quia sicut de sancto
Spiritu scriptum est : *Ubi vult spirat* ^a (Joan. iii, 8) ;
ita sciendum est, quia et quando vult aspirat. Hinc
est enim quod Nathan (*II Reg. vii, 17*) a rege requi-
situs si construere templum posset, prius consensit ^b
et postmodum prohibuit. Hinc est quod Eliseus cum
flentem mulierem cernebat, causamque nescisset,
ad prohibentem hanc puerum dicit : *Dimitte eam,*
quia anima ejus in amaritudine est, et D minus elevat
a me, et non indicavi mihi (*IV Reg. iv, 27*). Quam
omnipotens Deus ^c ex magnæ pietatis dispensatione
disponit : quia dum prophetiæ spiritum aliquando
dat, et aliquando subtrahit, prophetantium mente,
et elevat in celsitudine, et custodit in humilitate ; ut
et accipientes spiritum inveniant quid de Deo sint,
et rursum prophetiæ spiritum non habentes cogno-
scent quid sint de semetipsis.

Petr. Ita hoc esse, ut asseris, magna ratio clamat.
Sed, quæso, de venerabili Patre Benedicto quidquid
adhuc animo occurrat, exsequere.

CAPUT XXII.

*De fabrica monasterii Tarracinenensis per visionem ab eo
disposita.*

Gregorius. Alio quoque tempore a quodam fidel
viro fuerat rogatus ut in ejus prædio juxta Tarraci-
nensem ^e urbem missis discipulis suis construere
monasterium debuisset. Qui roganti consentiens,
deputatis fratribus Patrem constituit, et quis ei se-
cundus esset ^d ordinavit. Quibus euntibus spondit
dicens : *Ite, et die illo ego venio, et ostendo vobis*
in quo loco oratorium, in quo refectorium fratrum,
*in quo susceptionem hospium, vel quæque sunt ne-
cessaria, ædificare debeatis.* Qui benedictione perce-
pta ilico perrexerunt, et constitutum diem magni-
pere præstolantes, paraverunt omnia quæ his qui cum
tanto Patre venire potuissent, videbantur esse neces-
saria. Nocte vero eadem qua promissus illucescebat
dies, eidem servo Dei quem illic Patrem constitue-
rat, atque ejus præposito vir Domini in somnis ap-
paruit, et loca singula ubi quid ædificare debuissent ^f

¹ Ms. θέλει.

² Interpres per eum qui ab abbate seu Patre se-
cundus esset, intellexit oconomum. Qua ratione, vide
supra in nota h ad κεφ. B. seu cap. 2.

³ Ms. ὀφείλη.

⁴ Eo loci multum dissentit a Gregorio Zacharias.
Ille enim de præparatis ad excipiendum S. P. Bene-
dictum et ejus comites loquitur ; hic vero de necessa-
riis ad ædificium conquiritis et suppediandis, ut
jam observavit Gussanv.

⁵ Redundare videtur conjunctio ἵνα. Edit.

⁶ Gemet. et pler., *aspirat*.

^b Val. cl., *concessit*.

^c Tarracina Anxur prius dicta, colonia et urbs
Latii ad Ufentis fluvii ostia. Tarracinenensis autem
monasterii vix ulla exstant vestigia. Unum fuit mo-
nasterio Cassin., auctoritate Agapiti II, postquam
fuerat longo tempore dirutum. Locus census adhuc
quemdam persolvebat Cassin. monast. sec. superiori.
Vide *Iter Italicum Mabill.*, pag. 400 et seq.

^d Longip., *et quis eis secundus esset*.

^e Lyr. et primus And., *respondit*.

^f Al., *ædificari debuisset*, ut legitur in pl. Norm.

τὰ πρὸς τὴν τῆς οἰκοδομῆς χρῆσιν ὅπαντα, καὶ τὸν τό-
πον περικαθάρσαντες ὑποίμασαν πάντα, ἵνα τοῦ τιμίου
πατρὸς παραγενόμενον κατὰ τὴν οἰκίαν ὑπόσχεσιν τὴν
τοῦ κτίσματος διάταξιν ποιήσῃται. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκίνη-
ἐπιρωσκόμενος τῆς ἡμέρας ἐν ἣ τὴν ἐκείνου παρουσίαν ὁ
ἄγιος καθυπέσχετο, ὥσθι τῷ ἐκείνου παρ' αὐτοῦ προβλη-
θέντι ἡγουμένῳ καὶ τῷ οἰκονόμῳ αὐτοῦ, ἐν ὁράματι ὑπο-
δεικνύων αὐτοῖς τοὺς τῆς οἰκοδομῆς τόπους, καὶ σχεδὸν
εἰπεῖν πάντα μετὰ ἀκριβείας ἃ ἐχρῆν γενέσθαι αὐτοῖς δι-
τάξαι αὐτοῖς. Ἀναστάντες ὅν τε ἀββῶς τῆς μονῆς,
καὶ ὁ τοῦτου οἰκονόμος μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης
θάτερος θατέρῳ τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου φανεύσαν αὐτοῖς ἱ-
στασίαν διηγήσατο. Πιστωθέντες ὅν διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἁ-
θώπου τοῦ Θεοῦ φανεύσεως αὐτοῖς ὁπτασίας, ὅτε προσετώ-
της μονῆς σὺν τῷ οἰκονόμῳ τὴν τοῦ χριστοφόρου ἀνδρὸς
σωματικὴν ἐξεδέχοντο παρουσίαν. Ὡς δὲ παρήλλα λοιπὸν
ἡ τῆς ὁρίσεως πρὸς ἐκείνου ἡμέρα ἐν ἣ ἔδει αὐτὸν πρὸς
αὐτοὺς αἰσθητῶς παραγενέσθαι, καὶ τῆς προσδοκίας
ἀποτυγχόντες, ἐλυπήθησαν σφοδρῶς. Παραγενόμενοι δὲ
πρὸς αὐτὸν τὴν αἰτίαν ἤτουν μαθεῖν δι' ἣν πρὸς αὐτοὺς
οὐ παραγέγονε, καὶ λυπούμενοι ἐνεκλῶν αὐτῷ, λέγοντες: « Πάτερ ὅσις, καθὼς ὑπέσχεο τὴν σὴν ἄφῃν ἐξεδεχόμεθα,
ἵνα ὑποδείξῃς ἡμῖν τὴν τῶν οἰκοδομημάτων τοποθεσίαν. » Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος ἄποκριθὲς, εἶπε: « Διατί, ἀδελ-
φοί, διατί ταῦτα οὕτω λέγετε πρὸς με; οὐχὶ καθὼς ὑπέσχεομαι παραγέγονα πρὸς ὑμᾶς; » Ἐκείνων δὲ εἰπόντων, « ὅτι
φύσει, πάτερ, οὐ παραγέγονας πρὸς ἡμᾶς, » αὐτὸς ἀπεκρίθη λέγων: « Μὴ οὐκ ἔβην ὑμῖν ἀμοτέρῳις καθυδούσαι; καὶ
ὑπέδειξα πῶς ὀρεῖται ἡ τοῦ μοναστηρίου κτισθῆναι τοποθεσία; ἀπέλθετε, καὶ καθὼς διὰ τῆς ὁπτασίας ἐθεάσαθε,
καὶ τῇ χειρὶ ὑμῶν ὑπέδειξα, οὕτως οἰκοδομήσατε. » Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, καὶ λίαν θαυμάσαντες, ἐν τῷ προλεχ-
θέντι χωρίῳ ὑπέστρεψαν, καὶ πάντα τὰ τοῦ μοναστηρίου οἰκοδομήματα, καθὼς διὰ τῆς ὁπτασίας ἐτυπώθησαν,
οὕτω καὶ ὁλοδομήσαν.

ΠΕΤΡ. Διδοχλῆναι θέλω ποῖα τάξει γενέσθαι δύναται, ἵνα
μὴ κοθῇ ἀπέλθῃ ἀπόκρισις πρὸς καθυδούσας ἄνδρας,
ὅπερ οἱ ἄγιοι δι' ὁπτασίας ἤκουσαν καὶ ἐγνώρισαν.

ΓΡΗΓ. Ἵνα τί ἐρευνᾷς διατάξεις, Πέτρε, περὶ τοῦ κατὰ
τάξιν γεγονότος κεραλαίου; ἢ ἀγνοεῖς ὅτι ἡ τοῦ πνεύμα-
τος φύσις κινήτικη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ σῶμα; ἀλλήλως τῆς γρα-
φῆς μαρτυροῦσας ἀκηκόαμεν, ὅτι ὁ προφήτης Ἀμβακούμ
ἐκ τῆς Ἰουδαίας ὑψωθείς ἦγεν εἰς τὴν τῶν Χαλδαίων γῆν
σὺν τῷ ἀρίστῳ ᾧ ἦν ἐαυτῷ ἐτοιμάσας, πρὸς τὸν προφήτην
Δανιὴλ παραγέγονε, καὶ τοῦτου ἐμπλήσας ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ
πάλιν ἐαυτὸν ἔνευεν; Εἰ οὖν ὁ προφήτης Ἀμβακούμ ἐκ τοσ-
οῦτου μεγίστου διαστήματος ὑπὸ Θεοῦ μετάρσιος γεγο-
νώς, καὶ ἐν μετ' αἰσθητῶν ῥοπῇ σωματικῶς Δανιὴλ τῷ προ-
φήτῃ ἄριστον παραγενόμενος προεκλήμας, τί θαυμασ-
τὸν εἰ ὁ πατὴρ Βενέδικτος διὰ προσευχῆς ἐν πνεύματι
ἁγίῳ μετάρσιος γέγονε, καὶ τοῖς θυσιῶν ἤγουν τῷ ἡγου-
μένῳ καὶ τῷ αὐτοῦ οἰκονόμῳ ἔβην, καὶ περὶ τῆς οἰκοδο-
μῆς τῆς μονῆς διατάξαι, ὃν τρόπον δὲ ὁ προφήτης τὴν
σωματικὴν τροφὴν ἐπιπερόμενος πρὸς Δανιὴλ τὸν προφήτην σωματικῶς παραγέγονε, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ
πατὴρ Βενέδικτος ἐν πνεύματι πρὸς τοὺς μαθητάς παραγέγονε, βρώσιν ἀνάγκαν αὐτοῖς ἐπιπερόμενος, τουτέστι
τὴν τῆς μονῆς σύστασιν καὶ οἰκοδομήν;

ΠΕΤΡ. Τῇ δεξιᾷ χειρὶ τῆς ψυχωφελούς¹ καὶ σωτηριώ-
δους διηγήσεως ἐκμαζόμενος τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἐνοῦ-
σαν θειλίαν ἀκμάζουσιν τὴν τῆς ἐρωτήσεως προθυμίαν
ἀπειργάσω, ἀλλ' ἤθελον γινῶναι ὁποῖος ὑπῆρχεν ὁ ἅγιος
ὁυτος ἐν τῇ κοινῇ συντυχίᾳ.

¹ Ms. ἀναστάς οὗν.

² Ms. τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος.

³ Ms. ἐκόμεσε.

⁴ Ms. τῆς σῆς ψυχ.

^a Ita magno consensu mss. Prætulerrunt editores, ne quidem excepto Mabill., sicut per visionem vidistis.

A subtiliter designavit. Cumque utrique a somno sur-
gerent, sibi invicem quod viderant, retulerunt. Non
tamen visioni illi omnimodo fidem dantes, virum Dei
sicut se venire promiserat, exspectabant. Cumque
vir Dei constituto die minime venisset, ad eum cum
mœrore reversi sunt, dicentes: Expectavimus, Pa-
ter, ut venires sicut promiseras, et nobis ostenderes
ubi quid ædificare deberemus, et non venisti. Quibus
ipse ait: Quare, fratres, quare ista dicitis? Numquid
sicut promisi, non veni? Cui cum ipsi dicerent:
Quando venisti? respondit: Numquid utrisque vobis
dormientibus non apparui, et loca singula designavi?
Ite, et sicut per visionem audistis^a, omne habitacu-
lum monasterii ita construite. Qui hæc audientes,
vehementer admirati, ad prædictum prædium sunt
B reversi, et cuncta habitacula sicut ex revelatione^b
didicerant construxerunt.

Petr. Doceri velim quo fieri ordine potuit ut longe
iret, responsum dormientibus diceret, quod ipsi per
visionem audirent et recognoscere.

Gregor. Quid est quod perscrutans rei gestæ ordi-
nem ambigis, Petre? Liqueet profecto, quia mobilio-
rioris^c naturæ est spiritus quam corpus. Et certe
Scriptura teste novimus quod propheta ex Judæa
sublevatus (Dan. xiv, 32), repente est cum pran-
dio in Chaldaea depositus, quo videlicet prandio pro-
phetam refecit, quæ repente in Judæa iterum inve-
nit. Si igitur tam longe Habacuc potuit sub momento
corporaliter ire et prandium defecere, quid mirum si
Benedictus Pater obtinuit quatenus iret per spiritum,
et fratrum quiescentium spiritibus necessaria narra-
ret, ut sicut ille ad cibum corporis corporaliter
D perrexil, ita iste ad institutionem spiritualis vite
spiritualiter pergeret?

Petr. Manus tuæ locutionis tersit a me, fateor,
dubietatem mentis; sed velim nosse in communi
locutione qualis iste vir fuerit.

Fortasse quod per visionem videre, non audire dica-
mur. At infra paulo post legitur: quod ipsi per visio-
nem audirent.

^b Nonnulli ed., ex relatione.

^c In vet. ed., nobilioris, quem errorem retinuerunt
Bolland. contra mss. Angl., Norm., etc., fidem.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

A

CAPUT XXIII.

Περὶ τῶν χωρισθεισῶν παρ' αὐτοῦ τῆς κοινωνίας μονασ-
τηρίων.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Σπαῖως, Πέτρε, καὶ αὐτὴ ἡ συνήθης αὐ-
τοῦ διήλεκτος ἡστόχης θείας δυναμείας· ὑπὸ γὰρ τῆς τῶν
σημείων ἐνεργείας ἡ τοῦ μακαρίου φωνὴ βροθυμένη, ἐνε-
ργῆς ὑπῆρχε καὶ οὐ διάκονος. Ὁ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν
ἐν τοῖς ὑψηλοῖς ἀνατείνας οὐδαμῶς ἐκ τῶν προσερχομένων
ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ λόγων, κενόν τινα ἢ διαπίπτοντα
εὗρίσκεισθαι (sic). Εἰ δὲ καὶ συμβέβηκε ποτε σὺν ἀπειλῇ
φθέγγεσθαι αὐτὸν, λίαν δυνατὸς ἦν ὁ τοῦτου λόγος· διότι
οὐ μετὰ δειλίας, ἢ σκέψεως, ἀλλὰ δι' ἀπαράσειως σοφῶς
ἐπετίμα. Ἐπεὶ οὖν οὐ μακρὰν τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ δύο
τινὲς παρθένοι ἀσκήτραι εὐγενεστάτου γένους τυγχάνου-
σαι ἐν τῷ ἑαυτῶν ἀνεστρέφοντο οἴκῳ, ἀνὴρ δὲ τις σπου-
δαῖος καὶ εὐλαβὴς τὴν λειτουργίαν τῆς αὐτῶν χρεῖς τε
καὶ οἰκονομίας συνήθως διέκρινε· ἀλλ' ἡ τοῦ γένους εὐ-
γένειας οὐ πᾶσι συμβαίνει προῤῥεσθαι τῆς τοῦ νοῦς
νύφειας, ἵνα ἑαυτοὺς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ βδελυζόμενοι
μηδὲν πλὴν ἑαυτοῦς τῶν ἄλλων ἡγήσωνται εἶναι. Τοῦτο δὲ
εἰ ἔγνωσαν καὶ διὰ μελέτης ἐποιούντο, οὐκ ἂν αἱ προῤ-
ρῆθῆσαι ἱεραὶ θήλειαι τὴν ἑαυτῆς ἡλώσαν διὰ ξηροῦ
κατὰ τοῦ σπουδαιότητος ἐκείνου ἀνδρὸς τοῦ τὴν ὑπερη-
σίαν προθύμιας αὐταῖς τῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος
χρεῖων προσπορίζοντος, εἰς ὕβρεις ἠκόνησαν, καὶ εἰς
θυμὸν τοῦτον ἐκίνησαν. Ὁ δὲ εὐλαβὴς ἐκείνος ἀνὴρ μη-
κέτι λοιπὸν δυνάμενος ὑπενεγκὰ τὴν ὑπερβῆλυσαν τῶν
θηλειῶν εἰς αὐτὸν ὡς γινομένην αἰμιάν, παρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ
ἄνθρωπον παρεγένετο, καὶ τὴν τῶν παρθένων ἐσθλίτευ-
σεν ἀχάριστον γνώμην, καὶ πόσας ἔβρεις παρ' αὐτῶν
ἐδῆξατο ἀνέθετο τῷ ἁγίῳ. Ὁ δὲ σημεφόρος πατὴρ Βενέ-
δικτος ταῦτα ἀκούσας περὶ τῶν παρθένων, ἐδῆλωσεν αὐ-
ταῖς, λέγων· «Διερθώσασθε ἑαυτάς καὶ τὴν ἡλώσαν ὑμῶν
σωφρονίσαιτε, ἐπεὶ ἔνν μὴ διερθώσητε, ἀκοινωνήτους
ὑμᾶς ποιῶ. » Ταῦτην οὖν τὴν τῆς ἀκοινωνήσεως ἀπόφασιν,
οὐχ ὡς δεσμῶν αὐτάς ἐν τῷ τοῦ ἐπιτιμίου χωρισμῷ
ἀπέστειλεν, ἀλλὰ σοφῶς τε καὶ πατρικῶς τὴν ἐκείνων
ἀχάριστον προαίρεσιν βελτιῶσαι βουλόμενος· ἐκεῖναι δὲ
τῆς αἰκείας ἀφροσύνης οὐκ ἀπέστησαν, οὐδὲ λόγον ἐποιή-
σαντο τῆς τοῦ ἁγίου παραινέσεως. Μετ' ὀλίγας οὖν ἡμέ-
ρας αἱ προῤρῆθῆσαι παρθένοι τέλει τοῦ βίου ἐχρήσαντο,
καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτάφησαν. Ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλη-
σίᾳ τῆς θείας λειτουργίας αἱ συναΐεις ἐπετελοῦντο, καὶ
κατὰ τὸ συνήθως ὁ διάκονος ἐκραξεν· «Εἴ τις οὐ κοινωνεῖ,
ἐξέλθῃ τῆς ἐκκλησίας ἔξω, » ἡ τροπὸς τῶν ῥηθεισῶν παρ-
θένων, ἥτις ὑπὲρ αὐτῶν συνήθως προσφορὰν τῷ κυρίῳ

De sanctimonialibus quæ post mortem per ejus oblationem communioni Ecclesiæ sunt redditæ.

Gregorius. Vix ipsa, Petre, communis ejus locutio
a virtutis erat pondere vacua : quia ejus cor sese
in alta suspenderat, nequaquam verba de ore illius
incassum cadebant. Si quid vero unquam non jam
decernendo, sed minando diceret, tantas vires sermo
illius habebat, ac si hoc non dubie atque suspense,
sed jam per sententiam protulisset. Nam non longe
ab ejus monasterio duæ quædam sanctimoniales femi-
næ nobiliori genere exortæ, in loco proprio con-
versabantur ; quibus quidam religiosus vir ad ex-
terioris vitæ usum præbebat obsequium. Sed sicut
nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem
mentis, ut minus se in hoc mundo despiciant, qui
plus se cæteris aliquid fuisse meminerunt ; necdum
prædictæ sanctimoniales feminæ perfecte linguam
suam sub habitus sui freno restrinxerant, et eundem
religiosum virum qui ad exteriora necessaria eis
obsequium præbebat, incautis sæpe sermonibus
ad iracundiam provocabant. Qui dum diu ista to-
leraret, perrexit ad Dei hominem, quantasque pa-
teretur verborum contumelias, enarravit. Vir autem
Dei hæc de illis audiens, eis protinus mandavit,
dicens : Corrigite linguam vestram ; quia si non
emendaveritis, excommunico ^a vos. Quam videlicet
excommunicationis sententiam non proferendo intu-
lit, sed minando ^b. Illæ autem a pristinis moribus
nihil mutatæ, intra paucos dies defunctæ sunt, atque
in ecclesia sepultæ ^c. Cumque in eadem ecclesia
missarum solemnia celebrarentur, atque ex more
diaconus clamaret : Si quis non communicat, de
locum, nutrix earum quæ pro eis oblationem Do-
mino offerre consueverat, eas de sepulcris suis pro-
gredi et exire de ecclesia videbat. Quod dum sæ-
pius cerneret, quia ad vocem diaconi clamantis exi-
bant foras, atque intra ecclesias permanere non
poterant, ad memoriam reduxit quæ vir Dei illis
adhuc viventibus mandavit. Eas quippe se commu-
nitione privare dixerat, nisi mores suos et verba cor-
rigerent. Tunc servo Dei cum gravi mœrore indica-
tum est, qui manu sua protinus oblationem dedit,
dicens : Hoc et hanc oblationem ^d pro eis offerri Do-
mino facite, et ulterius excommunicatæ non erunt.

^d Quæ dum oblatio pro eis fuisset immolata, et a dia-

¹ Ms. τὴν ἑαυτῶν... κατὰ τοῦ δικαιοτάτου.

² Ms. γενομένην.

^a Carnot. et Prat., excommunicabo ; quod prius in Germ. scriptum. De hac excommunicatione fuisse disputa-
t Gussanv. asseritque genus esse maledictionis, non vero censuram canonicam. Consulendi sunt Regu-
læ S. P. Bened. commentatores, maxime ad capp. 25. 21, 25 et seq. Sane mens Gregorii fuit huic ex-
communicationi vim canonicæ tribuere, ut ex his liquet : Cumque... diaconus clamaret, etc., infra.

^b Carnot., sed interpretando ; German. Longip. et plerique Norm., intendendo. Secundus Theod., inten-
tando quod est comminando. Aliqui Norm., inten-

^c Ex hoc loco patet non solos episcopos aut ele-
ricos tunc in ecclesiis sepultos fuisse. Idem liquet

ex cap. 50 et seqq. l. iv Dial. Jus sepulture in ec-
clesia, pecunia comparatum, vide ejusdem lib. c. 52. Fidelium corpora jam a iv sæculo in ecclesiis sepulta
aliquando fuisse probat Ambrosius : Nondum, inquit,
erant hujusmodi Dei templa in quibus fidelium Domino
reliquiæ condantur, l. i de Abraham, c. 9, n. 80, p.
308 novæ ed.

^d Gabriel Albaspinæus in l. i, observatione 10,
duo probat ad hunc locum illustrandum apprime
idonea. Primum oblationes olim fuisse instar modi
seu facultatis cujusdam, qua jus communionis com-
parabatur, quando illæ ab ecclesia altari expositæ et
repræsentatæ Deo a sacerdotibus erant. Alterum,
post mortem jus communionis a quo vivus quis ex-
ciderat, posse recuperari, si modo extremum vite
diem in pœnitentia terminasset. Mabill. tom I Act.

προσέφερε, τὰς αὐτὰς δύο παρθένας ἐκ τῶν μνημάτων αὐτῶν προερχομένας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξερχομένας θειάσαι. Ὡς δὲ πολλάκις τοῦτο γινόμενον θεάσατο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ διακόνου ἐκφωνήσας ἐκείνας ἐξερχομένας ἐκ τῶν μνημάτων, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μένειν μὴ δυναμένας, εἰς μνήμην ἐλθούσα ἡ ῥηθεῖσα τούτων τροφός, ὅτιπερ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐτι ζώσας αὐταῖς ἐδήλωσε, καὶ τῆς τῶν θείων μυστηρίων μεταλήψας ταύτας στερεῖσαι εἶπεν, ἐὰν μὴ τὰ ἑαυτῶν ἦναι καὶ τοὺς λόγους διηρώσωμαι ¹, μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ δούλον ² Βενέδικτον παραγίνεται, καὶ σὺν ὀδυρμῷ πολλῷ πρὸς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ κυλινδουμένη, τὴν ὁκτου καὶ φρίκας μεστήν ἐκείνην θεωρίαν, ἥνπερ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς οἰκείοις θεάσατο, ἀνῆγγεν ἐν τῷ πατρὶ. Ὁ δὲ ἄγγελος ταῦτα ἀκούσας, καὶ ὑπὸ τῆς συνοῦσης αὐτῷ συμπαθείας κινήσει, λαθὼν μίαν προσφορὰν, ἐδόκεν ³ ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, εἰπὼν πρὸς αὐτήν· « Ἀπελθε, καὶ ταύτην τὴν προσφορὰν ὑπὲρ αὐτῶν τῷ κυρίῳ προσερχθήναι ποίησον, καὶ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἔσονται ἀκούωνταί. » Τῆς τοίνυν προσφορᾶς ὑπὲρ αὐτῶν προσερχθείσης τῷ κυρίῳ, καὶ τοῦ διακόνου κατὰ τὸ σύνθετος κράζοντος, ἵνα οἱ μὴ μεταλαμβάνοντες ἐξέλθωσι τῆς ἐκκλησίας, οὐκ ἔτι λοιπὸν θεωρήθησαν ὑπὸ τῆς τούτων τροφῆς ἐκβαίνουσαι τῆς ἐκκλησίας. Ὅθεν πιστεύομεν ἐκτὸς πάσης ἀμφισβήτησεως, ὅτι ἡνίκα ἡ παρὰ τοῦ ἁγίου δοθεῖσα προσφορὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἐβύθη, παρὰ τὰ τῆς συγχωρήσεως ἡξιώθησαν, καὶ τὴν τῆς ὁσίας κοινωνίας μετέληψεν παρὰ κυρίου διὰ τοῦ μακαρίου Βενέδικτου ἐδέξαντο.

ΠΕΤΡ. Θανυμαστὸν σφόδρα ἐστὶν εἰ [redundat ei] τοῦτον τὸν σεβάσιμον καὶ ἀγιώτατον ἄνδρα ⁴ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὄντα καὶ φθαρτῇ σαρκὶ ἐσχύειν ψυχῆς λῦσαι ἐν αὐτῷ λοιπὸν τῷ ἀοράτῳ κριτηρίῳ τεταγμένους.

ΓΡΗΓΟΡ. Μὴ τι οὖν, Πέτρε, ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ ἔτι οὐκ ἦν ὁ παρὰ Θεοῦ ἀκούσας, « Ὁ ἐὰν δῆσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένος καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς » καὶ ὁ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένος καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; οὕτως καὶ νῦν τὴν τάξιν ἐπικρατούσιν, δεσμεύοντες καὶ λύοντες, οἱ τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου καὶ ποιμένους τῇ πίστει καὶ τοῖς ἡσίοις κοσμοῦντες. Ἴνα οὖν διόξῃς τσαυτῆς γῆινος ἄνθρωπος καταξιαθῇ, ὁ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατήλθε, καὶ ἵνα ἡ σὰρξ ἐκ τοῦ πνεύματος κρῖναι δυναθῇ, ταῦτα αὐτῇ παρασχεῖν ἡξίωσε, ὁ Θεὸς ὡν γέγονε διὰ τοὺς ἀνθρώπους σὰρξ. Ἐξω δὲ αὐτοῦ ἡ ἀσθένεια ἡμῶν· οὐ γὰρ ὑπ' αὐτῆς ἡ τοῦ Θεοῦ δύνασταις

ΠΕΤΡ. Μετὰ τῆς τῶν σημείων δυνάμεως καὶ ἡ τῶν ῥημάτων ἀπολογία προσφόρου ἐξεφωνήθη.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τοῦ μοναχοῦ τοῦ παρὰ γνώμην τοῦ ἁγίου εἰς τοὺς γονεῖς ἀπελόντος, καὶ καὶ τελειωθέντος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄλλοτε πάλιν μοναχὸς τις νεανικῶς βιών, τῆς μονῆς τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων, τοὺς ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα γονεῖς ὑπὲρ μέτρον ἀγαπῶν, καὶ ἐν τῇ ⁵ οἰκίᾳ αὐτῶν συνεχὼς ἄνευ τῆς τοῦ ἁγίου πατρὸς παραβέσεως ἀπερχόμενος, συνέβη ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κατὰ τὸ σύνθημα αὐτῷ πρὸς τοὺς γονεῖς παραγενέσθαι· εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐτελεύτησεν. Εἶτα κηδεύσαντες αὐτὸν, καὶ ταχὴ παραδόντες, τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐξω εὗρον ἐρριμμένον. Καὶ τοῦτο πάλιν θαύσαντες, εὐθύς ὑπὸ τῆς γῆς ἐκβρασθὲν ὡς τὸ πρότερον θεάσαντο. Ταῦτα οὖν ἐωρακότες οἱ αὐτοῦ κατὰ σάρκα γονεῖς, πρὸς τὸν συμπαθίστατον πατέρα Βενέδικτον μετὰ μεγίστου ⁶ κλυθμοῦ

A cono juxta morem clamatum est, ut non communicantes ab ecclesia exirent, illae exire ab ecclesia ulterius visae non sunt. Qua ex re indubitanter patuit quia dum inter eos qui communione privati sunt, minime recederent, communionem a Domino per servum Domini recepissent.

B Petr. Mium valde, quamvis venerabilem et sanctissimum virum, adhuc tamen in hac carne corruptibili degentem, potuisse animas solvere in illo jam invisibili judicio constitutas.

Gregor. Numquidnam, Petre, in hac adhuc carne non erat, qui audiebat : Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis : et quae solveris super terram, soluta erunt et in caelis (Matth. xvi, 19)? Cujus nunc vicem in ligando et solvendo ^a obtinent qui locum sancti regiminis fide et moribus tenent ^b. Sed ut tanta valeat homo de terra, caeli et terrae Conditor in terram venit e caelo, atque ut judicare caro etiam de spiritibus possit, hoc ei largiri dignatus est, factus pro hominibus Deus caro : quia inde surrexit ultra se infirmitas nostra, unde sub se infirmata est firmitas Dei.

Petr. Cum virtute signorum concorditer loquitur ratio verborum.

CAPUT XXIV.

De puero monacho quem sepultum terra projecit.

Gregorius. Quadam quoque die dum quidam ejus puerulus monachus parentes suos ultra quam debet diligens, atque ad eorum habitaculum tendens, sine benedictione de monasterio exiisset, eodem die mox ut ad eos pervenit, defunctus est. Cumque esset sepultus, die altero projectum foras corpus ejus inventum est, quod rursus tradere sepulturae curaverunt. Sed sequenti die iterum projectum exterius atque inhumatum sicut prius invenerunt. Tunc concite ad Benedicti Patris vestigia currentes, cum magno fletu petierunt ut ei suam gratiam largiri dignaretur. Quibus vir Dei manu sua protinus com-

¹ Ms. διηρώσωμαι.

² Ms. εἶδον.

³ Ms. δέδωκεν.

⁴ Ms. ἄνδρα ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ φθαρτῇ σαρκὶ ὄντα, ἰσχυρῶς.

Junioem hunc monachum frequenter ad parentes invisendos exiisse significat interpretes, quod in Gregorio non legimus.

⁵ Ms. μεγάλῃς παρακλήσεως καὶ.

⁶ Hic aliqua desideratur conjunctio. Edit.

^a Val-cl. et primus Carnot., ligandi et solvendi.

^b Neque vero hinc concludat aliquis ministrorum peccata sacramentorum effectui obicere ponere. Non enim ipsi per se sanctificant, sed ille cujus sunt ministri. GUSSANV.

προσέδραμον, δειγνένοι ὅπως διὰ τῆς ἐνούσης ἐν αὐτῷ θείας χάριτος οὐκ ἐκτενίσθησαν τὸν οὕτως ἀλλότως θανόντα, προστάξῃ τοῦτον ὑπὸ τῆς γῆς κατασχεθῆναι. Ἐωρακὸς οὖν ὁ μακάριος τὴν κατώδυνον αὐτῶν καρδίαν, λαβὼν ἀπὸ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος μερίδα μίαν δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῶν, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· « Ἀπέλθετε, καὶ τοῦτο δεσποτικὸν σῶμα ἐπάνω τοῦ στήθους αὐτοῦ βαλόντες τῇ προσήκουσῃ ταφῇ παραδίδοτε. » Τοῦτο οὖν πεποιηκότες οἱ τοῦ τεθνεώτος γονεῖς, οὐκέτι ὑπὸ τῆς γῆς ἐξέρριψαν τὸ ταφέν¹ σῶμα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου πρόσταξιν, ἔμεινεν κατασχεθὲν ὑπὸ τῆς γῆς. Ὁρᾷς, Πέτρε, ποίας κατακρίσεως παρὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ² ἠξιώθη ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ· ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἡ γῆ ἀπέρριψεν, διότι τὴν τοῦ μακαρίου Βενεδίκτου εὐμένειαν οὐκ ἔσχεν.

ΠΕΤΡ. Θαυμάζω ἁληθῶς, καὶ σφοδρὰ ἐκπλήττομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τοῦ ἐξεληθόντος μοναχοῦ τῆς μονῆς, οὕτινος ἐν τῇ ὁδῷ δράκων ὑπὸντησεν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἦν τις ἐκ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου πατρὸς Βενεδίκτου, ὅστις τῷ τῶν λογισμῶν ῥέμβασμῳ ὑπὸ τοῦ τῆς ἀκηδίας δαίμονος κυριευθεὶς, τῇ τοῦ κανόνος ἀκριβεστάτῃ παραδόσει στοιχίσαι³ οὐδ' ἀμαδὺς ἠθέλην. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτον νοουθετῶν οὐ διελείπε, καὶ συνεχῶς παιδεύων οὐκ ἡμέλεισεν. Ἐκεῖνος δὲ οὐχ εἰλατο τῆς τοῦ πατρὸς ὑπακοῦσαι παραίνεσις, ἀλλὰ καὶ ἀναιδῶς τῷ ἁγίῳ προσπίπτων οὐκ ἐπαύετο, ἵνα ἱαθῇ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς πορευθῆναι. Ἐν μῇ οὖν ἡμέρᾳ⁴ ὁ σεβάσμιος πατήρ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ παρακλήσεως ὀχληθεὶς, ἐν θυμῷ ἐκέλευσεν ἵνα τῆς μονῆς ὑποχωρήσῃ. Ὅστις ἐυθὺς ἠνίκα ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐξῆλθε, κατενώπιον αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ δράκοντα ἀνεωρμένον⁵ τῷ στόματι εὖρε, καταπιεῖν τοῦτον θέλοντα. Ἠρξάτο οὖν αὐτὸς τρέμειν, καὶ⁶ ψηλασῶν μεγίσταις φωναῖς κράζων ἔλεγε· « Δράμετε, δράμετε, ὅτι ὁ δράκων οὗτος καταφαγεῖν με θέλει. » Δραμόντες⁷ δὲ ὁμοῦ δύο ἀδελφοί, τὸν μὲν δράκοντα οὐκ ἐθεωρήσαντο, τρέμοντα δὲ, καὶ ψηλασῶντα τὸν μοναχὸν εὐρόντες, εἰς τὸ μοναστήριον ὑπέστρεψαν. Ὅστις ἐυθὺς ὑπέσχετο μηδέποτε ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐξίεναι, ἢ ἀποστῆναι. Ἀπὸ οὖν τῆς ὥρας ἐκείνης ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὑποσχέσει ὑπέμεινε, καὶ ταῖς τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς εὐχαῖς τειχισθεὶς, τὸν κατάναντι αὐτοῦ ἐστῶτα δράκοντα, ὅντινα πρότερον μὴ ὁρῶν ἠκολούθει, τοῦτον οὐδαμῶς τοῦ λοιποῦ ἐθεόσατο.

¹ Ms. ἐρριμμένον τὸ ταφέν σῶμα εἶδον· ἄλλ.

² Ms. Χριστοῦ ἐν πείρᾳ γέγονεν ἐκεῖνος.

³ Ms. στοιχίσαι. Et paulo post διέλιπε.... οὐχ εἴλετο.

⁴ τῶν ἡμερῶν.

⁵ Ms. ἀνεωρμένον τὸ στόμα ἔχοντα εὖρεν καταπιεῖν αὐτὸν θέλοντα· ἠρξάτο οὖν ὁ αὐτός.

⁶ Vox ista significat *palpans*, non *palpitans*, ut in Latino legitur. Ex vocum similitudine forsitan hallucinatus est interpres hic et paulo infra; aut corrupto usus est codice in quo *palpans*, et *palpantem*, legerat. Ex Gussanov.

⁷ In Vatic. legitur tantum, *δραμόντες* δὲ καὶ ψηλασῶντα. Omnia revocavimus ope ms. Colb.

^a Multis exemplis probat Menardus in notis ad Sacr. p. 267 et 268, nunc nota 680, olim sacrum corpus Christi super pectus quorundam defunctorum in sepulcro fuisse positum. Solemnis hic mos erat in sepeliendis episcopis. Neque id interdicit concilia Carthag. III, can. 6, et Antissiodorensis c. 12, cum prohibent eucharistiam dari mortuis; hoc enim intelligi debet de communione quæ concedi

munionem dominici corporis dedit^a dicens: *He*, atque hoc dominicum corpus super pectus ejus cum magna reverentia ponite, et sic sepulturæ eum tradite. Quod dum factum fuisset, susceptum corpus ejus terra tenuit, nec ultra projecit. Perpendis, Petre, apud Jesum Christum Dominum cujus meriti iste vir fuerit, ut ejus corpus etiam terra projecerit, qui Benedicti gratiam non haberet.

B Petr. Perpendo plane, et vehementer stupeo.

CAPUT XXV.

De monacho qui de monasterio discedens, draconem in itinere invenit.

Gregorius. Quidam autem ejus monachus mobilitati mentem dederat^b, et permanere in monasterio nolebat. Cumque eum vir Dei assidue corripere, et frequenter admoneret, ipse vero nullo modo consentiret in congregatione persistere, atque importunis precibus ut relaxaretur immineret, quadam die idem venerabilis Pater, nimietatis ejus tædio affectus, iratus jussit ut discederet. Qui mox ut monasterium exiit, contra se assistere aperto ore draconem in itinere invenit. Cumque eum idem draco qui apparuerat devorare vellet, cœpit ipse tremens et palpitans magnis vocibus clamare, dicens: Currite^c, currite, quia draco iste me devorare vult. Currentes autem fratres draconem minime viderunt, sed trementem atque palpitantem monachum ad monasterium reduxerunt. Qui statim promisit nunquam se esse a monasterio recessurum, atque ex hora eadem in sua promissione permansit: quippe qui sancti viri orationibus contra se assistere draconem viderat, quem prius non videndo sequebatur.

non debet mortuis, cum dictum sit a Deo: *accipite et manducate*. Unde liquet eos solos accipere posse qui manducare valeant. Plurimi locum hunc illustrarunt, Hæftenus, Mabillonius, Bultellus, etc., in suis ad Vitam S. Bened. lucubrationibus. Ex hoc facto, quod a S. Basilio quædam usurpatum fatetur Gussanvillæus, demonstrari contendit, non omnium priscorum exempla in nostros mores indiscriminatum esse inducenda. Vide Basilii vitam ab Amphilochio, ut vulgo creditur, scriptam. Consule etiam Confessionem Gregorianam auctore Theodoro Petreio Campensi carthusiano Coloniensi lib. III, cap. 6, num. 3, ubi egregie pugnat contra Petrum Martyrem scribentem adversus Gardinerum object. 38. Benedicti jussu eucharistiam in os mortui fuisse injectam. Censet autem laudatus auctor eucharistiam positam quidem fuisse supra pectus mortui, sed postea continuo ablatam.

^b Gussanv. et cæteri fere ed., *mobilitati mentis deditur erat*.

^c Primus Carn., *Ocurrere*. In excusis, *Succurrite*.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Α

CAPUT XXVI.

Περὶ τοῦ ἰαθέντος παιδὸς ἀπὸ τῆς λέπρας.

Νομίζω μὴδὲ τοῦτο συγῆς ἄξιον ὑπάρχειν, ὅπερ ἰλλουστρίῳ ἀνδρὶ ¹ Ἀντωνίῳ τοῦ νομοῦ διαγρομένου ἤκουσα, ὅστις ἔλεγε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παῖδα ἐπίχυσιν ἐλεφαντίας ὑπομείναντα, καὶ λοιπὸν τῶν τριχῶν αὐτοῦ πεπτακνυῶν, τὸ θέρμα αὐτοῦ ἐφυσίθη. Εἴτα προοίσσης τῆς νόσου λαθεῖν οὐκ ἠδύνατο. Πρὸς δὲ τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἀπεστάλη, καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ὑγείᾳ ὁ παῖς ἀποκατασταθεὶς, τῷ οἰκίῳ γεννητόρι μετὰ πάσης σπουδῆς ἀπεδόθη.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῶν εὐρεθέντων ἐν νομισμάτων διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου.

Καὶ τὰ περὶ Περιεργίνου τοῦ μαθητοῦ τοῦ μακαρίου ἁγίου Βενεδίκτου διαγροθέντα μοι οὐδαμῶς ἠκούμαι δίκαιον συγῆ ² παραδοῦναι. Ἐβρίκει γάρ μοι ὁ αὐτός, ὅτι ἐν τινὶ ἡμέρᾳ ἄνθρωπος πιστὸς ἀνάγκῃ χρέους συνεχόμενος, καὶ ὑπὸ τοῦ χρεοφειλέτου τὸ δάνειον ³ ἀπαιτούμενος, καὶ μὴ ἔχων τὸ πόθεν ἀποδοῦναι, μεγίστην ἑαυτῷ εὐεργεσίαν γενέσθαι ἐπίστευσεν, εἰ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον παραγένηται. Καὶ δὴ πορευθεὶς προσέειπεν τοῖς τοῦ ἁγίου ποσί, τὴν συνέχουσάν αὐτοῦ τοῦ χρέους τῶν δώδεκα νομισμάτων ἀνάγκῃ ἀπαγγέλλων. Ὁ δὲ σεβάσμιος πατήρ συμπαιθεῖς πρὸς αὐτὸν πράειν τῇ φωνῇ εἶπεν· « Ἀδελφε, συγχώρησον, ὅτι οὐδαμῶς ἔχω δώδεκα νομίσματα· ἀλλ' ἥπιόνθε, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ὑπόσπερψον πρὸς με, οὐ γὰρ ἔχω σήμερον ὅπερ σοι παρασχεῖν ὀφείλω ⁴. » Ἐν δὲ ταῖς δυσιν ἡμέραις ἐκείναις ἦν ὁ πατήρ σχολάζων ἐν τῇ προσευχῇ. Τῇ οὖν τρίτῃ ἡμέρᾳ παρεγένετο ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ χρέους συνείχετο, πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον. Ἀρκα (sic) οὖν ὑπῆρχεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἥτις ἦν ὑσπερίου πλήρης· ὑπερίου δὲ ταύτης αἰνιδίου διὰ τῆς τοῦ θεοφόρου πατρὸς εὐχῆς, τρισκαίδεκα νομίσματα ἠρέθησαν. Ἀπερ ὁ σημειοφόρος Βενέδικτος ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι. καὶ τῷ τεθλιμμένῳ δοθῆναι ἄνδρϊ, ἐπὶ πρὸς αὐτόν· « Ἀπελθε, τέκνον, καὶ τὰ μὲν δώδεκα νομίσματα ἀπόδος τῷ χρεοφειλέτῃ ⁵, τὸ δὲ ἐν νόμισμα κάτεχε σεαυτῷ διὰ τὰς ἀναγκὰς σου χρείας.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προείμενον ἡμῖν ἐπανείτων ⁶ αὐθις διαγομείς τὰ τοῦ σημειοφόρου πατρὸς θεῖα τεράστια, ἅπερ παρὰ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν τῶν ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἀνωτέρω μνημονευθέντων, ἀκοῇ παρεῖληφα. Ἦν τις ἐν ἡν ὅστις εἶχεν ἑτερον ⁷ ζηλοτυπούντα αὐτῷ, καὶ ἐχθροῦς πρὸς αὐτὸν διωκόμενον. Ὁ οὖν μισόκαλος δαίμων ἐπὶ τοσαύτων ἐμμανῶς τοῦτον συνώθησεν, ὥστε θανατηφόρον ἐπινοήσασθαι κατ' αὐτοῦ δηλητήριον, καὶ ταῦτα ἀρροῦντα τὸν ἄνδρα πεινὴν παρεσκεύασεν ⁸, ἵνα τοῦτον τῆς προσκαίρου ζωῆς θάπτον ἀπαλλάξῃ. Καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος τὸ δηλητήριον πεποικώς οὐ τέθυκεν· ἀλλ' ἐκχυθείσης ἐν ὅλῳ τῷ σώματι ⁹ αὐτοῦ τῆς ἐλεφαντίας τὸ εἶδος, ἐλαυνὺν θέρμα τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς προῦκειτο. Εἴτα πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἀπενεχθείς, τὴν προτέραν ὑγίαν ταχέως ἀπέλαβε. Τῇ γὰρ σημειοφόρῳ αὐτοῦ δεξιᾷ ἰψάμενος τοῦ σώματος αὐτοῦ, πᾶσαν ἀπὸ τοῦ θερματος αὐτοῦ τὴν τῆς ἐλεφαντίας νόσον ἐφυγάδευσεν.

¹ In excensis Ἀντωνίου.

² Ms. δίκαιον συγῆσαι.

³ Ms. δανειστοῦ.

⁴ Ms. ὀφείλω.

⁵ Ms. τῷ δανειστῇ.

⁶ Ms. ἐπανέλαβεν.

⁷ Ms. παρεῖλησεν.

De puero a morbo elephantino curato.

Sed neque hoc silendum puto, quod illustri viro Antonio ^a narrante cognovi, qui aiebat patris sui puerum morbo elephantino fuisse correptum ^b, ita ut jam pilis cadentibus cutis intumesceret, atque incrementem saniem ^c occultare non posset. Qui ad virum Dei ab eodem patre ejus missus est et saluti pristinae sub omni celeritate restitutus.

CAPUT XXVII.

De solidis per miraculum debitori redditis.

Neque illud taceam quod ejus discipulus Peregrinus nomine narrare consueverat: quia die quadam fidelis vir quidam necessitate debiti compulsus, unum sibi fore remedium credidit, si ad Dei virum pergeret, et quae eum urgeret debiti necessitas, indicaret. Venit itaque ad monasterium, omnipotentis Dei famulum reperit, et quia a creditore suo pro duodecim solidis graviter affligeretur, intimavit. Cui venerabilis Pater nequaquam se habere duodecim solidos respondit, sed tamen ejus inopiam blanda locutione consolatus, ait: Vade, et post bidden revertere, quia deest hodie quod tibi debeam dare. In ipso autem biduo more suo in oratione fuit occupatus. Cumque die tertio is qui necessitate debiti affligebatur, rediret, super arcam monasterii, quae erat frumento plena, subito tredecim solidi sunt inventi. Quos vir Dei deferri jussit, et afflicto petitori tribui, dicens, ut duodecim redderet, et unum in expensis propriis haberet.

Sed ad ea nunc redeam, quae ejus discipulis in libri hujus exordio praedictis referentibus agnovi. Quidam vir gravissima adversarii sui emulatione laborabat, cujus ad hoc usque odium prorupit, ut ei necienti in potu venenum daret ^d. Quod quamvis vitam auferre non valuit, cutis tamen colorem mutavit, ita ut diffusa in corpore ejus varietas leprae morem imitari videretur. Sed ad Dei hominem deductus salutem pristina citius recepit: nam mox ut eum contigit, omnem cutis illius varietatem fugavit.

Sed ad ea nunc redeam, quae ejus discipulis in libri hujus exordio praedictis referentibus agnovi. Quidam vir gravissima adversarii sui emulatione laborabat, cujus ad hoc usque odium prorupit, ut ei necienti in potu venenum daret ^d. Quod quamvis vitam auferre non valuit, cutis tamen colorem mutavit, ita ut diffusa in corpore ejus varietas leprae morem imitari videretur. Sed ad Dei hominem deductus salutem pristina citius recepit: nam mox ut eum contigit, omnem cutis illius varietatem fugavit.

^a Ms. ἐκχυθείσης τῷ σώματι ὅλου.

^a Germ., Antonio. Consentit Compend.

^b Gossan., corruption.

^c Duo Carnot., primus Theod. et Val. cl., atque incremente sanie, occult.

^d Primus Aud. et Lyr., venenum miscebat.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

A

CAPUT XXVIII.

De ampulla vitrea in saxis projecta et non fracta.

Περὶ τοῦ ῥίφεντος ἀνακλῆσταριου (sic) σὺν τῷ ἐλαίῳ, κατ' ἐπιτροπὴν αὐτοῦ, καὶ μὴ κλασθέντος.

Κατ' ἐκεῖνον τοῖνον τὸν καιρὸν καθ' ἃν τὴν Καμπανίαν λιμός συνέχευε βαρύτατος, ὁ τοῦ Χριστοῦ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος οὐκ ἐπαύετο πᾶσι τοῖς ἐνδεέσι τὴν προπύουσαν συμπαιδῶς διανομήν τῶν ἀναγκαίων τοῦ σώματος χρειῶν ποιοῦμενος· ὥς οὐ πάντα ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐξέλιπον¹, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢν ὑπολειθὲν ἐν τῷ κελλαρίῳ τῆς μονῆς, εἰ μὴ βραχὺ τι ἐλαίου ἐν ὑαλίνῳ σκεύει. Εἰς δὲ τις ὑποδιάκονος, τὴν προσηγορίαν Ἀγαπητὸς, ἦλθε πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ φίλον, πάννυ αὐτὸν θυσιάζων, ὅπως ἐλαίου ὀλίγον ἐπιτρέψῃ δοθῆναι αὐτῷ· ὁ δὲ θεσπέσιος οὗτος ἀνὴρ ὅς ἦδη πάντα ἐν τῇ διανοίᾳ θύμενος διανέμειν τε καὶ σκορπίζειν ἐν τῇ γῇ, ἵνα ἐν τῷ οὐρανῷ τηρηθῶσιν, ἐκεῖνο τὸ βραχὺ τοῦ ἐλαίου, ὅπερ ἐν τῷ κελλαρίῳ τῆς μονῆς ἐναπέμεινεν, ἐκέλευσε τῷ αἰτοῦντι δοθῆναι. Ὁ μοναχὸς δὲ ὁ τὴν τοῦ κελλαρίου διακονίαν ἐγγεχειρισμένος, ὑπήκουσε μὲν τῆς τοῦ πατρὸς κελεύσεως, ἀλλὰ πληρώσαι ταύτην οὐχ εἶλετο. Μετ' ὀλίγον οὖν ἐπηρώτησεν ὁ πατήρ τὸν κελλαρῆριον, εἰ τὸ βραχὺ ἐκεῖνο ἐλαίου δέδωκε τῷ αἰτήσαντι. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ὁμολόγησε μὴ δέδωκεναι αὐτῷ, ἐπιπὼν πρὸς αὐτόν· (Ὅτι ἐὰν ὅλον τὸ ἐλαῖον ἐκεῖνο παρατρεθῇαι τῷ ἀνδρὶ κελεύσεως, παντάπασιν τοῖς ἀδελφοῖς οἰαδὸν παραμυθία οὐχ ὑπολειθῆσεται.) Τότε θυμωθεὶς ὁ πράτατος ἐκεῖνος ἀνὴρ προσέταξε τοῖς ἀδελφοῖς, ὅπως τὸ ῥιθὲν ὑαλίνον σκεῦος, ἐν ᾧ τὸ ὀλίγον τοῦ ἐλαίου ἀπέμεινεν, διὰ τῆς θυρίδος ῥίψωσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τι τῶν τῆς παρακοῆς ἐναπομείνῃ. Γέγονε τοῖνον καθὼς ὁ μακάριος προσέταξεν. Ὑπὸ δὲ τὴν θυρίδα ἐκείνην σωρὸς² ἦν λίθων πολλῶν καὶ μεγάλων, ἐφ' ᾧν ῥίφεν τὸ εἰρημένον ὑαλίνον τοῦ ἐλαίου σκεῦος οὕτω διέμεινε σῶον, ὥς μὴ ῥίφεν ποτε. Οὔτε γὰρ ἀπὸ ὕψους ἀκοντισθὲν συνετρίβη, οὔτε τὸ ἐλαῖον ἐξεχύθη. Ἐπείτρεψεν οὖν ὁ τίμιος οὗτος πατήρ τοῦτο ἐνεχθῆναι, καὶ καθὼς ἦν ἀκέραιον, τῷ αἰτοῦντι δοθῆναι. Τότε συναχθέντων τῶν ἀδελφῶν, ἐνώπιον πάντων τὸν παρακύσαντα μοναχὸν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ καὶ παρακοὴν διηλεγξέ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

CAPUT XXIX.

De dolio vacuo, oleo repleto.

Περὶ τοῦ γεμισθέντος πίθου ἐλαίου διὰ προσευχῆς αὐτοῦ.

Τούτου δὲ γεγονότος, ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτὸν ὁ σεβάσιμος πατήρ εἰς προσευχὴν δέδωκεν. Ἐν δὲ τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ προσευχῇ ἵστατο, πίθος κενὸς ὑπῆρχε τῷ σκεπάσματι κεκαλυμμένος. Ἐν δὲ τῷ τὸν ἅγιον πατέρα προσκρτερεῖν ἐν τῇ προσευχῇ, ἤρξατο τὸ πῶμα τοῦ αὐτοῦ πίθου³ κούφισθαι, τοῦ ἐλαίου πληθυνθέντος ἐν τῷ πίθῳ. Οὕτως κινηθέντος τε καὶ ὑψωθέντος, τὸ αὐξηθὲν ἐλαῖον τὸ τοῦ πίθου στόμα ὑπερβύσας ἅπαν τὸ ἔδαφος ἐπλήρωσεν, ἐν ᾧ ἦν εἰς προσευχὴν κύψας ὁ ἅγιος. Τοῦτο δὲ θασάμενος ὁ θαυματουργὸς πατήρ Βενέδικτος τῇ εὐχῇ τέλος ἐπέθηκε. Τὸν δὲ ἀπιστοῦ ἐκεῖνον καὶ ἀπίστοον ἀδελφὸν πατρικῶς ἐνουθετήσεν εἰπὼν· (Τέκνον, κτίσαι πίστιν ἀδίστακτον καὶ ταπεινοφροσύνην ἀξίαν τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλματος.) Ὁ δὲ ἀδελφὸς ἐκεῖνος πρεπόντως καὶ σωτηριωδῶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς παιδευθεὶς, ἤδωκεν· ὁ γὰρ αἰδιμός οὗτος πατήρ τὴν ἰσχὺν τῆς ἐκείνου νοουθεσίας, ἥνπερ ἐδίδασκεν, ταύτην τῇ τοῦ

Eo quoque tempore quo alimentorum inopia Campaniam graviter affligebat, vir Dei diversis indigentibus monasterii sui cuncta tribuerat, ut pene nihil in cellario nisi parum quid olei in vitreo vase remaneret. Tunc quidam subdiaconus Agapitus nomine advenit, magnopere postulans ut sibi aliquantulum olei dari debuisset. Vir autem Domini, qui cuncta decreverat in terra tribuere, ut in caelo omnia reservaret, hoc ipsum parum quod remanserat olei, jussit petenti dari. Monachus vero qui cellarium tenebat audivit quidem jubentis verba, sed implere distulit. Cumque post paululum si id quod jusserat datum esset inquireret, respondit monachus se minime dedisse; quia si illud ei tribueret, omnino nihil fratribus remaneret. Tunc iratus, aliis praecepit ut hoc ipsum vas vitreum in quo parum olei remansisse videbatur, per fenestram projicerent, ne in cella aliquid per inobedientiam remaneret. Factumque est. Sub fenestra autem eadem ingens praecipitium patebat saxorum molibus asperum. Projectum itaque vas vitreum venit in saxis⁴, sed sic mansit incolume ac si projectum minime fuisset: ita ut neque frangi, neque oleum effundi potuisset. Quod vir Domini praecepit levare, atque, ut erat integrum, petenti tribuit. Tunc collectis fratribus, inobedientem monachum de infidelitate sua et superbia coram omnibus increpavit.

Οὔτε γὰρ ἀπὸ ὕψους ἀκοντισθὲν συνετρίβη, οὔτε τὸ ἐλαῖον ἐξεχύθη. Ἐπείτρεψεν οὖν ὁ τίμιος οὗτος πατήρ τοῦτο ἐνεχθῆναι, καὶ καθὼς ἦν ἀκέραιον, τῷ αἰτοῦντι δοθῆναι. Τότε συναχθέντων τῶν ἀδελφῶν, ἐνώπιον πάντων τὸν παρακύσαντα μοναχὸν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ καὶ παρακοὴν διηλεγξέ.

projecta casum sentire non potuit... illaesa inter saxa consedit.

^b Primus Carn. et primus Gemet., *vacuus... dolius.*

^c Prior Theod. Longip. et secundus Gemet., *incubuerant*, scil. S. Benedictus, ejusque fratres.

¹ Ms. ἐξέλειπε.

² Exeusi ὄρος.

³ Ms. πίθου et infra τοῦ πίθου στόμα.

^a De ampulla chris-matis simile aliquid narrat Optatus. l. ii de Schismate Donatist. c. 19. novae edit.

παντοδυνάμου Θεοῦ χάριτι τοῖς θείοις θαύμασι πᾶσιν A pro vitro vase pene vacuo plenum oleo dolium red-
 'πεδείκνυε, καὶ οὐκ ἦν λοιπὸν τινὰ ποτε τῆς αὐτοῦ συνο- didisset.
 δίας ἐν ταῖς τοῦ ἁγίου ὑποσχέσεσι δειλιῶν, ἢ ἀπιστεῖν
 τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, καὶ μάλιστα ἐωρακότες τὴν ἐν μᾶ καιροῦ ῥοπῇ γενομένην παρὰ Θεοῦ ὑπερβάλλουσαν
 ἐπίσκεψιν. Ὑπὲρ γὰρ ὑαλίνου σκεύους ὀλίγον πάνυ ἐλαίου ἔχοντος, πύθον ὑπερβλύσαντα ἐλαίου ἀπέδωκεν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

CAPUT XXX.

Περὶ τοῦ δαιμονιοῦντος μοναχοῦ, καὶ διὰ μαζιλῆς ¹ τοῦ
 ἁγίου ἰαθέντος.

De monacho a dæmone liberato.

Ἐν μᾶ τῶν ἡμερῶν, πορευομένης ² τῇ ὁσίῃ ἐπὶ τὸ τοῦ
 ἁγίου Ἰωάννου εὐκτήριον, ὅπερ ἐν αὐτῇ τῇ ὕψει τοῦ
 ὄρους ὠκοδομημένον ἦν, ὁ παμπόνηρος ἐχθρὸς ἐν σχή-
 ματι ἱππιατροῦ εἰς συνάντησιν αὐτῷ ἐξῆλθε τὸ κέρατον καὶ
 τριπέδικλον ³ ἐπιγερόμενος. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ θερράπων ἠρώτη-
 σεν αὐτὸν, λέγων· «Ποῦ ἀπέρχῃ;» ἐκείνος δὲ ἀποκριθεὶς,
 εἶπεν· «Ἰδοὺ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς πορεύομαι, ποτὶν αὐτοῖς
 δοῦναι.» Ἐπορεύθη οὖν ὁ σημειοφόρος Βενέδικτος, καὶ
 κατὰ τὸ σύνηδες αὐτῷ, ἔστη εἰς προσευχὴν, ἣν πληρώ-
 σας ταχέως ὑπέστρεψε. Τὸ δὲ πονηρὸν πνεῦμα ἕνα τῶν
 τοῦ ἁγίου μοναχῶν προβεβηκότα εἶρὸν ⁴, ὕδωρ ἀν-
 τλοῦντα, παραυτὰ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν, καὶ σπαραξάν
 αὐτὸν ἀνιλεῶς ἐθαπνίζεν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπὸ
 τῆς εὐχῆς ὑποστρέψας, καὶ τοῦτον οὕτως ἐλεινῶς βασι-
 μιζόμενον θεασάμενος, μόνον αὐτῷ κήσσαν δέδωκεν ἐν τῇ
 σιαγόνῃ, καὶ παραυτίκα τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ
 ἐξῆλθε, καὶ οὐκ ἔτι τοῦ λοιποῦ εἰς αὐτὸν ὑποστρέψαι ἐτόλμησεν.

ΠΕΤΡ. Ἦθελον γινῶναι, ταῦτα πάντα τὰ θαύματα τῇ
 τῆς προσευχῆς δυνάμει ἐποιεῖ διαπαντός, ἢ μόνῃ τῇ
 τῆς προγνώσεως θελήματι ἐπετελεῖ αὐτά.

ΓΡΗΓΟΡ. Οἷτινες ἐκουσίῳ θελήματι καὶ πόθῳ τῷ Θεῷ
 προσκολλῶνται, ἥνικα τῶν πραγμάτων ἡ ἀνάγκη ἀπαιτῇ
 τὴν τῶν θαυμάτων ἐπίδειξιν, πολυτρόπως ἐπιτελοῦσιν.
 ποτὲ μὲν γὰρ ἐκ δεήσεως γίνονται, ποτὲ δὲ κατ' ἐξουσίαν.
 Καθάπερ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· «Ὅσοι γὰρ, φησὶν,
 ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέ-
 σθαι.» Οἱ οὖν διὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ τέκνα ὑπάρ-
 χουσι, τί θαυμαστὸν ἴδον σημεῖα ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ποιῇ-
 σαι δύνανται; ὅτι ⁵ δὲ καὶ ἑκατέρῳ τρόπῳ θαυμάσια
 ποιοῦσιν, μαρτυρεῖ Πέτρος ὁ τὴν Ταβιθάν θανούσαν δι'
 εὐχῆς ἀναστήσας, Ἀννίαν τε καὶ Σαπφείραν ψευσαμέ-
 νους διελέγξας, καὶ τῷ θανάτῳ παραδούς. Οὐδὲ γὰρ εὐξα-
 σθαι αὐτὸν γέγραπται ἐν τῇ ἐκπνεύσει αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον
 τὸ πταίσμα, ὅπερ πεποιθήκασιν διηλέγξει. Συμβῆναι δὲ,
 ὅτι ποτὲ μὲν κατ' ἐξουσίαν ποιοῦσι, ποτὲ δὲ ἀπὸ δεήσεως.
 Ἐξ ὧν ἐκείνοις μὲν τὴν ζωὴν, διελέγχων, κατ' ἐξουσίαν
 παρεπῆρε, καὶ ταύτην πάλιν δι' εὐχῆς τὴν ζωὴν περιε-
 ποιήσατο. Ἐν δυσὶ τοῖσιν τρόποις θαυμάτων τὴν τοῦ
 γρησιῶν δούλου τοῦ Θεοῦ Βενέδικτου δύναμιν προτίθημι, ἐν
 οἷς λαμπρότερον τούτου ἀναδείκνυμι. Καὶ ποτὲ μὲν τοῦ-
 τον γινώσκοντες λαβόντα θεόθεν ἐξουσίαν, ποτὲ δὲ δι' εὐ-
 χῆς ἰσχύσαντα, θαυματουργίας ἐπιτελεῖν.

Quadam die dum ad beati Joannis oratorium, quod
 in ipsa mantis celsitudine situm est, pergeret, ei an-
 tiquus hostis in mulomedici specie ^a obviam factus
 est, cornu et tripedicam ^b ferens. Quem cum requi-
 sisset, dicens : Quo vadis ^c ? ille respondit : Ecce ad
 fratres vado potionem eis dare. Itaque perrexit ve-
 nerabilis Pater. Benedictus ad orationem ; qua com-
 pleta concitus rediit. Malignus vero spiritus unum
 seniores monachum invenit aquam haurientem, in
 quem statim ingressus est, eumque in terram proje-
 cit, et vehementissime vexavit. Quem cum vir Dei
 ab oratione rediens tam crudeliter vexari conspice-
 ret, ei solummodo alapam dedit, et malignum ab eo
 spiritum protinus excussit, ita ut ad eum redire ul-
 terius non auderet.

Petr. Velim nosse, si hæc tanta miracula virtute
 semper orationis impetrabat, an aliquando etiam solo
 voluntatis exhibebat nutu.

Gregor. Qui devota mente Deo adhærent, cum re-
 rum necessitas exposcit, exhibere signa modo utro-
 que solent, ut mira quæque aliquando ex prece fa-
 ciant, aliquando ex potestate. Cum enim Joannes
 dicat : Quotquot autem receperunt eum, dedit eis po-
 testatem filios Dei fieri (Joan. 1, 12), qui filii Dei d
 ex potestate sunt, quid mirum si signa facere ex po-
 testate valeant ? Quia enim utroque modo miracula
 exhibeant, testatur Petrus (Act. ix), qui Thabitham
 mortuam orando suscitavit, Ananiam vero et Sap-
 phiram (Act. v) mentientes morti increpando tradi-
 dit. Neque enim orasse in eorum extinctione legi-
 tur, sed solummodo culpam quam perpetraverant
 increpasse. Constat ergo quod aliquando hæc ex po-
 testate, aliquando vero exhibent ex postulatione,
 dum et istis vitam increpando abstulit, et illi reddi-
 dit orando. Nam duo quoque fidelis famuli Dei Be-
 nedicti facta nunc replico, in quibus aperte clareat,
 aliud hunc accepta divinitus ex potestate, aliud ex
 oratione potuisse.

¹ Μαζίλα vel μαζίλλα Alapa est maxillæ seu genis
 plexa, ut probat Cangius, et ex sequentibus liquet.

² Ms. πορευομένου τοῦ ὁσίου.

³ M. τριπέδικλον.

⁴ Vulgati corrupte εἶρῶν.

⁵ Ms. ὅτι ἐτέρῳ τρόπῳ.

^a Longip., sedens in mulo in medici specie. Consen-
 tit Vol. cl. Hunc locum restituiimus ex mss. et ex

Versione Græca quæ veterinarius seu equorum medi-
 cum habet. Sane hic apparatus omnis veterinarii de-
 scribitur, tripedica sen triplex pedica qua pedes equo-
 rum impediuntur, et cornu quo ægris jumentis potio
 seu medicina infunditur.

^b In Germ. et Longip., quibus concinit ed. Gil.,
 tripedicam. In primo Theod., tripedicum.

^c Germ. et pene omnes mss., ubi vadis ?

^d Germ. et nonnulli Norm., quod si filii Dei.

ΚΕΦΑΛ. ΑΑ'.

A

CAPUT XXXI.

Περὶ τοῦ γεωργοῦ τοῦ ἀοράτως ἐκ τῶν δεσμῶν λυθέντος, μόνου ἐπιβλεψάντος τοῦ ἁγίου.

De rustico ligato et solo aspectu viri Dei soluto.

Ἦν τις τῶ γενέει Γότθος, τῇ δὲ προσηγορίᾳ Τζαλλᾶς ἐπονομαζόμενος ¹, τῆς τῶν Ἀρειανῶν ἀθέου δυσπιστίας ὑπάρχων. Ὅστις ἐν τοῖς χρόνοις Τοτίλα τοῦ τῶν Γότθων ῥηγῶς, οὐ τὸ πρὶν μνεῖαν ἐποιεσάμεθιν, θυμῷ ἀνυποστάτῳ κατὰ τῶν τῆς ἁγίας ² καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας σπουδαίων ἀνδρῶν ἐκκαυθεῖς, καὶ τῇ ἑαυτοῦ συντρόφῳ ὁμότητι συνήθως χρώμενος, ἐάν τινα κατὰ προσώπων ἐθιάσατο, εἴτε κληρικὸν εἴτε μοναχόν, παραχρῆμα τοῦτους διεχειρίζετο, τῷ δὲ ξίρους ὑποβῶλλον θανάτῳ. Ἐν μὲν οὖν τῶν ἡμερῶν τῇ ζήσει τῆς οἰκίας ὁμότητος ἐκκαυθεῖς, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων συγχύσεως τὸν νοῦν κλαπείς, τινὰ χωρικὸν τῇ τύχῃ εὐρυκῶς, τοῦτον ὁμοτάτοις ἐθλίβε βασιάνοις. καὶ διαφόροις κριτηρίοις ³ ἐμάστιζε. Μηκέτι οὖν τὰς βασάνους ὁ χωρικός ὑποφέρων, ἀπαιτούμενος ὑπὸ τοῦ σοβαροῦ ἐκείνου καὶ βαρβαρίου τὰ διαφέροντα αὐτῷ πράγματα, τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ Βενέδικτῳ ἔφη παραβῆσθαι αὐτά. Τοῦτο ⁴ ἴσως πραγματευσάμενος πρὸς τὸ ἐνθυγεῖν αὐτὸν τὴν τῶν βασάνων τιμωρίαν, καὶ τῆς ζωῆς κερδάναι τὴν σωτηρίαν. Τότε ὁ αὐτὸς Τζαλλᾶς ἔπαυσε τοῦ βασανίζειν αὐτόν, προσέταξε δὲ τοὺς βραχιόνια αὐτοῦ λώροις ἰσχυροῖς δεσμευθεῖν σφιγχθῆναι, καὶ τοῦτον ἐμπροσθεν τοῦ ἑαυτοῦ ἵππου ἤρξατο ἐλαύνειν πρὸς τὸ ὑποδείξει αὐτῷ τίς ἐστι Βενέδικτος, ὁ τὰ πράγματα αὐτοῦ ὑποδείξας. Ὅστις χωρικός τοῖς βραχίονι διεδόμενος ἐμπροσθεν αὐτοῦ προτρέχων ἀπήγαγε τὸν ἀλαζύνον Τζαλλᾶν εἰς τὸ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς μοναστήριον⁵ εὐρών [F. εὐρεν] δὲ τὸν μακάριον μόνον κατέναντι τῆς εἰσόδου τοῦ κελλίου καθεζόμενον, καὶ ἀναγινώσκοντα. Τῷ δὲ αὐτῷ Τζαλλᾶ ἀκολουθοῦντι, καὶ θυμομαχοῦντι, εἶπεν ὁ χωρικός· Ὁδοῦ οὗτος ἐστίν ὁ πατήρ Βενέδικτος, περὶ οὗ εἶπόν σοι. Ἐκεῖνος οὖν ὁ ὑπερήφανος, ζέοντι τῷ θυμῷ, καὶ διεστραμμένῳ τῷ βλέμματι, γνώμης ἀνυγιούς γεγωνὸς ⁶ ἐν τῷ τὸν ἅγιον ὁρᾶν, ἐθίκεν τῷ ἑαυτοῦ σόβῳ τοῦτον ἐκπλήττειν. Καὶ ἀτενὼς αὐτῷ προσέχων μεγίσταις ἤρξατο κράζειν φωναῖς, καὶ λέγειν πρὸς τὸν ἅγιον· Ὁ Δνάστα, ἀνάστα, καὶ τὰ τοῦ χωρικοῦ τούτου πράγματα, ἅπερ εἴληπας, ἀπόδος. Οὗτος τῇ φωνῇ εὐθέως ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοὺς ἑαυτοῦ ἦρεν ὀφθαλμούς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ θεωρήσας τὸν ἐπαρμένον ἐκεῖνον Τζαλλᾶν, σὺν αὐτῷ δὲ μόνον τὸν χωρικὸν δέσμιον ἱστώτα, προσέσχεν τοῖς δεσμευθεῖσιν αὐτοῦ βραχίονι τοῖς λώροις, καὶ τὸ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος ἠκολούθει μυστήριον. Παραπλὴ γὰρ τοῦ ⁷ τὸν μακάριον τὸ ἑαυτοῦ ἐκτείνει θεοφώτιστον ὄμμα εἰς τὸν δέσμιον, τοσαύτη ταχύτης παρηκολούθησε τῆς τῶν λώρων λύσεως, ὥα οὐκ ἂν πολλῶν ἀνδρῶν σπουδὴ ἐπιτελεῖσαι ἡδύνατο. Θεασάμενος οὖν ὁ Τζαλλᾶς τὸν ὑπ' αὐτοῦ δεθέντα χωρικὸν διὰ τῆς τοῦ ἁγίου ἐξουσίας ἄνευ χειρῶν λυθέντα, ἐντρομος γεγο-

Gothorum quidam Zalla * nomine perfidiæ fuit Arianæ, qui Totilæ regis eorum temporibus, contra catholicæ Ecclesiæ religiosos viros ardore immanissimæ crudelitatis exarsit; ita ut quisquis ei clericus monachusve ante faciem venisset, ab ejus manibus vivus nullo modo exiret. Quadam vero die avaritiæ suæ æstu succensus, in rapinam rerum inhians, dum quemdam rusticum tormentis crudelibus affligeret, eumque per supplicia diversa laniaret, victus pœnis rusticus, sese res suas Benedicto Dei famulo commendasse professus est, ut dum hoc a torquente creditur, suspensa interim crudelitate ad vitam horæ B raperentur ^b. Tunc idem Zalla cessavit rusticum tormentis affligere, sed ejus brachia loris fortibus astringens, ante equum suum cœpit impellere, ut quis esset Benedictus qui ejus res suscepserat demonstraret. Quem ligatis brachiis rusticus antecedens, duxit ad sancti viri monasterium, eumque ante ingressum cellæ solum sedentem reperit et legentem. Eidem autem subsequenti et sævienti Zallæ rusticus dixit: Ecce iste est de quo dixeram tibi Benedictus Pater. Quem dum fervido spiritu cum perversæ mentis insania fuisset intuitus, eo terrore quo consueverat, acturum se existimans, magnis cœpit vocibus clamare, dicens: Surge, surge, et res istius rustici redde quas accepisti. Ad cujus vocem vir Dei protinus oculos levavit a lectione, eumque intuitus, mox etiam C rusticum qui ligatus tenebatur, attendit: ad cujus brachia dum oculos deflexisset ^c, miro modo tanta se celeritate cœperunt illigata brachiis lora devolvere ^d, ut dissolvi tam concite nulla hominum festinatione potuissent. Cumque is qui ligatus venerat, cœpisset subito adstare solutus, ad tantæ potestatis vim tremefactus Zalla ad terram corruit, et cervicem crudelitatis rigidæ ad ejus vestigia inclinans, se orationibus illius commendavit. Vir autem sanctus a lectione minime surrexit, sed vocatis fratribus, eum introrsus tolli, ut benedictionem * acciperet, præcepit. Quem ad se reductum, ut a tantæ crudelitatis insania quiescere deberet, admonuit. Qui fractus recedens, nil ulterius petere a rustico præsumpsit, quem vir Domini non tangendo, sed respiciendo sol- D verat. Ecce est, Petre, quod dixi: quia hi qui omnipotenti Deo familiariter serviunt, aliquando mira facere etiam ex potestate possunt. Qui enim ferocitatem Gothi terribilis sedens repressit, lora vero nodosque ligaturæ quæ innocentis brachia astruxerant, oculis dissolvit, ipsa miraculi celeritate indicat, quia

¹ Ms. προσαγορευόμενος.

² Ms. τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλ. ἱερῶν ἀνδρῶν.

³ Ms. ἀκίας ἐμάστιζεν.

⁴ Ms. τοῦτοις πραγματευσάμενος.

⁵ Ms. ἀνυγιούς τυχῶν.

⁶ Ms. τῷ τὸν μακ.

⁷ Hæc phrasîs prorsus mendosa sic corrigenda videtur: Παραπλὴ γὰρ τῷ τὸν μακ. τ. ἐ. θ. α. ε. τ. δ. τοσαύτη ταχύ τις παρ. τ. τ. λ. λύσει, οἷα, etc. Evidt.

* In Germ. Longip. Val-cl., Galla. Nostræ lectioni favet Græcus interpres.

^b Hic dissentiunt tum mss., tum ed. In Becc. legimus, horæ repararentur. In primo Aud. utraque lectio est repararentur et raperentur. Sequimur Germ. et potiores.

^c Big., defixisset.

^d Germ. Longip. et Norm., dissolvere.

^e Hoc est cibum, ut intellexit et expressit Zach. Id explicat Mabill. de Entologia, seu cibo benedicto.

νὼς ἔπescen ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τὸν ἑαυτοῦ τράχηνον τὸν τῇ **A** lex potestate acceperat habere quod fecit. Rursum quoque quale quantumque miraculum orando voluit obtinere, subjungam.

νὼς ἔπescen ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τὸν ἑαυτοῦ τράχηνον τὸν τῇ ἀλαζονείᾳ ἐπηρμένον, ἐκτεταμένον ὑπὸ τὰ τίμια ἔχνη τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ὑπέβηκε ταῖς αὐτοῦ εὐχαῖς ἑαυτὸν παραθέμενος. Ὁ δὲ ἄγιος ἀνὴρ οὐδαμῶς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως ἀνίστη, ἀλλὰ κολέσας τοὺς ἀδελφούς ἐπᾶρκε τοῦτον ἔσω προσέταξεν, ὅπως μεταλάβῃ τροφῆς. Ὁ δὲ εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ἐνουθετεῖτο ὑπὸ τοῦ ἡγιασμένου πατρὸς τοῦ παύσασθαι τῆς τοσαύτης ὀμότητός τε καὶ ἀπανθρωπίας. Ὅστις Τζαλλᾶς συγκληκασμένος ἀπὸ τῆς μονῆς ἐπιστρέψας, οὐδὲν τὸ παράπαν ἀπὸ τοῦ χωρικοῦ τοῦ λοιποῦ ἐζήτησεν, ὃν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὐκ ἐγγίζων, ἀλλ' ἡ μόνῃ βλέμματι ἔλυσεν. Ἰδοὺ τοῦτο ἐστίν, Πέτρε, ὅπερ ἔφην, ὅτι οὗτοι οἱ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ μετὰ παρρησίας λατρεύοντες, ποτὲ μὲν θαύματα δι' ἐξουσίας ποιῆσαι δύνανται, ποτὲ δὲ δι' εὐχῆς τὴν τῶν σημείων πληθύν ἐνεργεῖν. Ὁ γὰρ τὴν θηριώδη τοῦ Γόθου μανίαν καθιζόμενος ὑποτάξας, τὰ λῶρα δὲ καὶ τοὺς τῶν δεσμῶν κόμβους, ἅπερ τοῦ ἀθῶου τοῦς βραχίονας συνέσφιγγον, διὰ τῆς τῶν οἰκειῶν ὀφθαλμῶν ὁράσεως λύσας, δηλοῖ διὰ τῆς τοῦ θαύματος συντομίας, ὅτι ἀπὸ ἐξουσίας ἔλαβε σχεῖν ὅπερ ἐποίησεν. Καὶ ὅσα δὲ θαύματα καὶ ὅποια δι' εὐχῆς ἠδυνήθη ποιῆσαι, προσθήσω τῷ διηγῆματι.

ΚΕΦΑΛ. ΔΒ΄.

Περὶ τοῦ ἀναστάντος νεκροῦ διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου.

Ἐν μιᾷ ¹ οὖν ἡμέρᾳ ἐξῆλθε σὺν τοῖς ἀδελφοῖς ὁ μακάριος ἐργάσασθαι ἐν τῷ ἀγρῷ. καὶ τις γηπόνος εἶχεν υἱὸν πρὸ βραχέος θανόντα, οὗ τινος τὸ σῶμα ἐν ταῖς ἀγῶλαις φέρων, καὶ τῇ τῶν θαυμάτων πλημύρᾳ συγκαιόμενος εἰς τὸ μοναστήριον παραγέγωνε, καὶ τὸν πεφωτισμένον πατέρα Βενέδικτον ἐπεζητεῖ. Ἐρρίθη οὖν αὐτῷ, ὅτιπερ μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ ἀγρῷ ἐργάζεται καὶ βραδύναι ἔχει. Τοῦτο οὖν ἀκούσας ἐνώπιον τῆς τοῦ μοναστηρίου πύλης τὸ σκῆνωμα τοῦ τελευτήσαντος αὐτοῦ υἱοῦ ἀποθέμενος, καὶ τῇ ἀπορρήτῳ λύπῃ πιεσθεὶς, πρὸς τὴν τοῦ σεβασμίου πατρὸς ζήτησιν ἑαυτὸν συντόμως ² δρόμῳ ἐκδιέδωκε. Καὶ ἰδοὺ ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἔργου ᾧ καταπαύσας, καὶ λοιπὸν σὺν τοῖς ἀδελφοῖς ἐπὶ τὸ μοναστήριον ὑπέστρεψε ³. Τοῦτον ἐωρακὼς ὁ τοῦ τελευτήσαντος πατὴρ, ἥρξατο σὺν δάκρυσι βοᾶν πρὸς τὸν ἅγιον, καὶ λέγειν· « Ἀπόδος μοι τὸν υἱόν μου, ἀπόδος μοι τὸν υἱόν μου. » Ὁ δὲ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἐκπλαγείς ἐπὶ τούτῳ ⁴, ἔστιν λέγων· « Μήτοιγε, ἄνθρωπε, ἐγὼ τὸν υἱόν σου ἐπᾶρκα· πρὸς ἃν ὁ τοῦ παιδὸς πατὴρ ἀπεκρίθη· « Ἀπέθανεν ὁ υἱός μου, σεβάσμιε πάτερ, ἀλλὰ θεῦρα, ἀνάστησον αὐτόν. » Τούτων τῶν ῥημάτων ἀκούσας ὁ θαυματουργὸς ἐκεῖνος πατὴρ, καὶ σφόδρα λυπηθείς, ἔπεν· « Ἀναχωρήσατε, ἀδελφοί, ἀναχωρήσατε, ταῦτα οὐχ ὑπάρχουσιν ἡμέτερα, ἀλλὰ τὸν ἅγιον ἀποστόλων εἰσί. Τί ἡμῖν, ἀδελφοί, φορτία θέλετε ἐπιτιθέναι ⁵, ἅπερ οὐκ ἰσχύοντες βαστάσαι; » Ὁ δὲ τοῦ τελευτήσαντος παιδίου πατὴρ ὑπὸ τοῦ σφοδροτάτου πόνου πληττόμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ αἰτήσῃ διέμεινε, διαθεσθαίμενος καὶ ὁμνῶν ὅτι· « οὐ μὴ ἀποχωρήσω, ἕαν μὴ τὸν υἱόν μου ἀνάστηθης. » Ἡρώτησεν οὖν αὐτὸν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, λέγων· « Ποῦ ἐστὶ τὸ σῶμα τοῦ παιδίου; » ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· « Πρὸς ⁶ τῇ πύλῃ τοῦ μοναστηρίου κεῖται, τίμειε πάτερ. » Τότε παραγενόμενος ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐπὶ τὸν τόπον μετὰ τῶν συνόντων αὐτῷ ἀδελφῶν, ἐκλιε τὰ γόνατα εἰς προσευχὴν καὶ ἐπάνω τοῦ σώματος τοῦ παιδίου τὴν τιμίαν αὐτοῦ κεφαλὴν ἐπικύβας, καὶ αὐτὸς ἀναστὰς τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινε, λέγων· « Κύριε ὁ Θεός, μὴ ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὰς ἁμαρτίας μου, ἀλλ' ἐπὶ τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου τούτου τοῦ θεομένου ἀναστῆναι τὸν υἱόν αὐτοῦ, καὶ ἀπόδος

¹ Ms. μιᾷ τῶν ἡμερῶν.

² Ms. συντόμως δρόμῳ.

³ Ms. ἐπέστρεψε, καὶ τοῦτον.

⁴ Ms. ἐπὶ τούτῳ.

⁵ Ms. ἐπιτιθέναι... βαστάζειν.

⁶ Ms. πρὸς τὴν πύλιν.

^a Norm. et secundus Carnot., *Recede, frater.....* Quid nobis onera vis, etc. Huic lectioni non faveat Græcus interpres, sed alteri quam retinemus.

CAPUT XXXII.

De mortuo suscitato.

Quodam die cum fratribus ad agri opera fuerat egressus. Quidam vero rusticus defuncti filii corpus in ulnis ferens, orbitatis luctu æstuans, ad monasterium venit, Benedictum patrem quæsit. Cui cum dictum esset quia idem Pater cum fratribus in agro moraretur, protinus ante monasterii januam corpus extincti filii projecit, et dolore turbatus, ad inveniendum venerabilem Patrem sese in cursum concitus dedit. Eadem vero hora vir Dei ab agri opere jam cum fratribus revertebatur. Quem mox ut orbatus rusticus aspexit, clamare cœpit : Redde filium meum, redde filium meum. Vir autem Dei in hac voce substitit, dicens : Nunquid ego filium tuum tibi abstuli ? Cui ille respondit : Mortuus est, veni, resuscita eum. Quod ut mox Dei famulus audivit, valde contristatus est, dicens : Recedite, fratres ^a, recedite; hæc nostra non sunt, sed sanctorum apostolorum. Quid nobis onera vultis imponere, quæ non possumus portare ? At ille, quem nimius cogeat dolor, in sua petitione perstitit, jurans quod non recederet, nisi ejus filium resuscitaret. Quem mox Dei famulus inquisivit, dicens : Ubi est ? Cui ille respondit : Ecce corpus ejus ad januam monasterii jacet. Ubi cum vir Dei cum fratribus pervenisset, flexit genua, et super corpusculum infantis incubuit, seseque erigens, ad cælum palmas tendit dicens : Domine, non aspicias peccata mea, sed fidem hujus hominis, qui resuscitari filium suum rogat, et redde in hoc corpusculo animam quam abstulisti. Vix in oratione verba c. mpleverat, et regrediente anima ita corpusculum pueri omne contremuit, ut sub oculis omnium qui aderant, apparuerit concussione mirifica tremendo palpitasse. Cujus mox manum tenuit, et eum patri viventem atque incolumem dedit. Liqueat, Petre, quia hoc miraculum in potestate non habuit, quod prostratus petiit, ut exhibere potuisset.

τῷ σώματι τοῦτον ἦν ἥρας ψυχὴν. Ὁὖτω δὲ τῆς τοῦ ἁγίου εὐχῆς πληρωθείσης, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι εἰσῆλθε. καὶ ¹ τὸ τοῦ παιδίου σῆνωμα ὅλον ἐδονήθη καὶ τρέμων τῇ χειρὶ ἐψηλάφη, ὥστε ὑπὸ πάντων τῶν αὐτῷ παρόντων θαυθῆναι τὴν τοῦ ἁγίου ἐπὶ ² τῷ παιδί γενομένην φρικτὴν θαυματουργίαν· οὕτως τῆς χειρὸς λαβόμενος ὁ ἅγιος τῷ πατρὶ ζῶντα καὶ ὁλόκληρον παρέδωκε. Τοῦτο οὖν, Πέτρε, τὸ θαῦμα ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ οὐκ ἔσχευε, ἀλλὰ εἰς προσευχὴν ἑαυτὸν ὑποστρώσας ἠτήσατο, ἵνα δυναθῇ τοῦτο ποιῆσαι.

ΠΕΤΡ. Πάντα οὕτω καθὼς λέγεις εἶναι ὁμολογῶ. Ἐμ-
φανῶς γὰρ τοὺς λόγους οὓς προέβου, ἔργois ἐπίστωσας.
³ Ἄλλ' αἰτῶ σε. ἵνα εἴπῃς ἐὰν οἱ ἅγιοι ἄνδρες πάντα ἅπερ
θέλουσι δύνανται. καὶ εἰ εἰς πάντα ἐπιτυγχάνουσιν, ἅπερ
λαβεῖν ἐπιθυμοῦσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΓ'.

Περὶ οὗ παρεκάλεσε Σχολαστικά ἡ αὐτοῦ ἀδελφή.

ΓΡΕΓΟΡΙΟΣ. Τίς ἔστιν, Πέτρε, ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ τοῦ
Παύλου ὑψηλότερος; ἀλλ' οὗτος περὶ τοῦ σκόλοπος τῆς
σαρκὸς αὐτοῦ τρίς τὸν κύριον παρεκάλεσε, καὶ οὐπερ
ἐξέστο τυχεῖν οὐκ ἠδυνήθη ⁴. Ἐκ τούτου οὖν καὶ περὶ τοῦ
σεβάσμιου πατρὸς βενεδίκτου διηγήσομαι σοι ὅτι ὑπῆρχέ
τι ὅπερ ἠβλήσεν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἠδυνήθη ἐκπληρῶσαι.
Ἀδελφὴ ὑπῆρχε τῷ μακαρίῳ κατὰ σάρκα, ἡ ὄνομα Σχο-
λαστικά, ἡ τις εὐδοκία ⁵ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἡγιασ-
μένη ὑπῆρχεν ἐκ νεότητος αὐτῆς. Αὕτη οὖν ἅπαξ τοῦ
ἱεραυτοῦ ἔθος εἶχε πρὸς τὸν μακαρίον αὐτῆς ἀδελφὸν πα-
ρακλίνεσθαι, πρὸς ἣν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος. οὐ μήκισθιν
ἔξω τῆς πόλεως ἐν κτήματι τοῦ μοναστηρίου κατήρχετο.
Ἐν μίᾳ οὖν ἡμέρᾳ ⁶ παρεγένετο πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸ σύνη-
θες ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἅμα τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν. Πά-
σαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐν ταῖς τῶν ἱερῶν λογίων, καὶ τῶν θεο-
πνεύστων γραφῶν διηγήσας σχολάζαντες, ὀφίας γενο-
μένης, καὶ λοιπὸν ἐπισκοτίας οὐσης ⁷, ἀναπεσόντες, τροφῆς
μετελήμβανον. Ἐν δὲ τῷ αὐτοῦς ἐσθίειν, καὶ ἐν τῇ τῶν θεο-
πνεύστων γραφῶν ἐμύλιᾳ ἔγχρυνίζεον, τὸ πολὺ τῆς νυκτὸς
μέρος διέδραμεν. Ἢ οὖν ἱερωτάτη καὶ τιμία ἐκείνη παρ-
βένος καὶ κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἀδελφὴ ἠτήσατο αὐτὸν, λέ-
γουσα· « Παρακαλῶ σε, ἀδελφέ μου, μὴ ἔσσης με τῇ νυκτὶ
ταύτῃ, ἵνα μέχρι πρωίας περὶ τῆς ἐπουρανίου χαρῆς,
καὶ τῆς αἰδίου διακληθόμεν ζωῆς. » Πρὸς ἣν ὁ μακάριος
ἀπεκρίθη· « Τί ἐστὶν ὃ λέγεις, ἀδελφὴ; ἔξω τοῦ κελίου μου
οὐδαμῶς μένειν δύναμαι. » Ταυτὴ οὖν εὐδία τοῦ ἁγίου
ὑπῆρχεν, ὡς μηδαμῶς ἔχνος νεφέλης φαίνεσθαι. Ἡ δὲ
ἡγιωτάτη ἐκείνη παρβένος, θεασαμένη τὸν ἀδελφὸν μηδα-
μῶς εἴξαντα τῇ ἐαυτῆς παρακλήσει, πλέξασα τοὺς ἐαυτῆς
δακτύλους, ἐπάνω τῆς τραπέζης τὰς χεῖρας ἔθετο· ὑπερ-
ἄνω δὲ τῶν χειρῶν τὴν ἐαυτῆς κεφαλὴν κλίνασα, τὸν παν-
τοδύναμον Θεὸν ἐδυσώπει. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἀναστῆναι
τὴν αὐτῆς κεφαλὴν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοσοῦτων ἀστραπῶν
καὶ βροντῶν ἤχος, καὶ ὑετοῦ τοσαύτη ἐπηκολούθησεν
ἔκχυσιν, ὥστε μήτε τὸν σεβάσμιον τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον
βενεδίκτου, μήτε τοὺς σὺν αὐτῷ παραγεγονότας ἀδελφοὺς
δύνασθαι τῆς τοῦ ὁῦκου φλῆς βραχύ τι ἔξω προσελθεῖν. Ἢ
δὲ ἡγιωτάτη ἐκείνη θήλεια τὴν κεφαλὴν ἐν ταῖς χερσίν,
ὡς ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης κλίνασα διακρῶν ποταμούς ἐξέ-
χεον, δι' ὧν τὴν τοῦ ἁγίου εὐδίαν εἰς πληθὺς ὑετῶν μετέ-

A Petr. Sic cuncta esse, ut asseris, constat patenter :
quia verba quæ proposueras, rebus probas. Sed
quæso te, ut indices si sancti viri omnia quæ volunt
posunt, et cuncta impetrant quæ desiderant obti-
nere.

CAPUT XXXIII.

De miraculo Scholasticæ sororis ejus.

Gregorius. Quisnam erit, Petre, in hac vita Paulæ
sublimior, qui de carnis suæ stimulo ter Dominum
rogavit (II Cor. xii), et tamen quod voluit, obtinere
non valuit? Ex qua re necesse est ut tibi de venera-
bili Patre Benedicto narrem, quia fuit quiddam quod
voluit, sed non valuit implere. Soror namque ejus,
Scholastica nomine, omnipotenti Domino ab ipso in-
fantia tempore dedicata, ad eum semel per annum
venire consueverat. Ad quam vir Dei non longe extra
januam in possessione monasterii ^a descendeat.
Quadam vero die venit ex more, atque ad eam cum
discipulis venerabilis ejus descendit frater : qui to-
tum diem in Dei laudibus sacrisque colloquiis ducen-
tes, incumbens jam noctis tenebris simul acce-
perunt cibos. Cumque adhuc ad mensam sederent,
et inter sacra colloquia tardior se hora protraheret,
eadem sanctimonialis femina soror ejus eum rogavit,
dicens : Quæso te ne ista nocte me deseras, ut us-
que mane de cœlestis vitæ gaudiis loquamur. Cui
ille respondit : Quid est quod loqueris, soror? Ma-
nere extra cellam nullatenus possum. Tanta vero
erat cœli serenitas, ut nulla in aere nubes appareret.
Sanctimonialis autem femina, cum verba fratris ne-
gantis audisset, insertas digitis manus super mensam
posuit, et caput in manibus omnipotentem Dominum
regatura declinavit. Cumque de mensa levaret ca-
put, tanta coruscationis et tonitruum virtus, tantaque
inundatio pulvis erupit, ut neque venerabilis B n -
dictus, neque fratres qui cum eo aderant, extra loci
limen quo conederant, pedem movere potuissent.
Sanctimonialis quippe femina caput in manibus de-
clinans, lacrymarum fluvios in mensam fuderat, per
quas serenitatem aeris ad pluviam traxit. Nec paulo
tardius post orationem inundatio illa secuta est, sed
tanta fuit convenientia orationis et inundationis, ut
de mensa caput jam cum tonitruo levaret : quatenus
unum idemque esset momentum, et levare caput, et
pluviam deponere. Tunc vir Dei inter coruscos et toni-
truos atque ingentis pluvie inundationem videns se ad
monasterium non posse remeare, cœpit conqueri

¹ Ms. καὶ τὸ σῶμα τοῦ παιδίου ὅλον.

² Ms. ἐπὶ τὸ παιδίον.

³ Ms. οὐκ ἠδύνατο.

⁴ Ms. ἦτις χάριτι.

⁵ Ms. μίᾳ δὲ τῶν ἡμερῶν.

⁶ Ms. ὀφίας δὲ γενομένης καὶ λοιπὸν ἤδη σκοτίας.

^a Observa ex hoc loco monachis prædia ad victum

assignata, in ipso Benedictini ordinis exordio : ita
ut, non mendicando, non manibus laborando ad vi-
tam necessaria parare cogentur. Id ex S. Gregorii
epistolis alibi ostendimus. Nonnullus ex fidelium
oblationibus, ut ipsi clerici, vixisse liquet ex epi-
stola 3, l. iii, olim 2, indict. 41. Ipse Greg. mona-
stera que condidit redditibus dotavit, altero Gregorio
teste, scilicet Taronico l. i Hist.

βαλεν, ὥστε μετὰ τὴν εὐχὴν ἡ τ. ὡ. ὕδατος ἐπαυλοῦθησε ἡ κίνησις ¹. Τοσαύτη δὲ τῆς εὐχῆς ἦν ἡ δύναμις, ὥστε τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν ἐκ τῆς τραπέζης μετὰ τοῦ τῆς βροντῆς ἤχου ἀναστῆσαι, καὶ ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὴν τῶν ἀμφοτέρων γενέσθαι συνέλευσιν, τὴν τε τῆς κεφαλῆς τῆς ἱερᾶς παρθένου ἀνάενυσιν, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος κατένευσιν. Ὁ δὲ μακάριος κατανοήσας μὴ δύνασθαι ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ μοναστήριον ἐπιστρέψαι, διὰ τὴν τῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν ταραχὴν, καὶ τὴν τοσαύτην τοῦ ὕδατος ἐπικλυσιν, λυπηθεὶς εἶπε πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν ² (Συγχωρήσῃ σοι ὁ παντοδύναμος Θεός, ἀδελφῆ. Τί ἐστὶν ὁ ἐποίησας;) πρὸς ὃν ἀποκριθεῖσα, εἶπεν ³ Ἰδοὺ παρεκάλεσά σε, καὶ ὑπακούσαι μου οὐκ ἠθέλησας. Παρεκάλεσα τὸν κύριόν μου, καὶ ἐσῆκουσέ μου ⁴ ἄρτίως λοιπὸν ἐὰν δύνησαι ἐξέλθε ⁵, καὶ μετὰ ταύτας εἰς τὸ μοναστήριον ἄπελθε. Ἀυτὸς οὖν ἔξω τοῦ οἴκου προύψαι μὴ δυνάμενος, ἐκουσίως ἐν τῷ τόπῳ μένει μὴ ἀνασχόμενος, ἀκουσίως ἔμεινε παρ' αὐτῇ. Πᾶσαν δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην ἀγρυπνοῦντες διετέλεσαν ἐν τοῖς τῆς αἰωνίου ζωῆς ῥήμασι, καὶ τοῖς τῶν θεοπνευστῶν γραφῶν διηγήμασιν ἑαυτοὺς ἐμπλήσαντες. Ἰδοὺ οὖν περὶ τούτου εἴρηκα θελήσαι αὐτὸν ποιῆσαι τι καὶ μὴ ἰσχύσαι. Ἐὰν δὲ οὐχ εὐρίσκομεν τοῦτον διατάσαντα. Αὐτὴν γὰρ τὴν εὐδίαν ἤθελε διαμεῖναι, ἥνπερ συνέβη εἶναι, ὅτε ἀπὸ τῆς ⁶ μονῆς κατήλθε πρὸς τὴν οἰκιστῆν αὐτοῦ ἀδελφὴν. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον γέγονεν, ὅπερ ἠθέλησε διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἱερωτάτῃ παρθένῳ καὶ ἀδελφῇ θαῦμα. Θαυμαστὸν γὰρ οὕτως ἐστίν, ὅτι ἡ παρθένος ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ πλεοναυτῇ ἠδυνήθη, ἥτις μεγάλως τὸν ἀδελφὸν ἐπεπόθει θεάσασθαι. Κατὰ γὰρ τὴν Ἰωάννου φωνὴν ⁷ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ὁ Δικαίᾳ οὖν πάνν τῇ κρίσει πλεον ἠδυνήθη ἐκείνη, ἥτις πλεον ἠγάπησεν.

ΠΕΤΡ. Ὁμολογῶ, καὶ πάντα μοι ἀρέσκει ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ΔΔ'.

Περὶ τῆς ψυχῆς τῆς αὐτῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Σχολαστικῆς, πῶς αὐτὴν εἶδεν, ὥστε περιστρεφάμενος εἰς οὐρανούς ἀνυπαμνήνη.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τῇ οὖν ἑξῆς ἡμέρᾳ ἡ αὐτὴ σεβάσμιος παρθένος εἰς τὸ ἑαυτῆς κελλίον ἀνεχώρησεν ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ὑπέστρεψε. Καὶ ἰδοὺ μετὰ τρίτην ἡμέραν ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελλίῳ ἐστῶς, ἐπύρασ ἐν τῷ ἀέρι τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδε τῆς οἰκιστῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς τὴν ἁγίαν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς ἐν εἰδῇ περιστρεφάμενην, καὶ ἐπὶ τὰ τοῦ οὐρανοῦ μυστήρια ⁸ ἀνάλφθεισαν. Ὅστις τῇ τοσαύτῃ δόξῃ αὐτῆς συγχαιρούμενος, τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἐν ὕμνοις καὶ αἰνοῖς εὐχαριστίας ἀπέδωκε, καὶ τὴν αὐτῆς τελείωσιν τοῖς ἀδελφοῖς ἐμήνησεν. Οὗς καὶ ἀπέστειλεν εὐθέως, ἵνα τὸ σεμνὸν αὐτῆς καὶ τίμιον σῶμα εἰς τὸ μοναστήριον ἀγάγῃσιν, καὶ ἐν τῷ μνήματι ὃ ἦν ἑαυτῇ ἐτοιμάσας ⁹, θάψωσιν. Ὡν γὰρ ὁ νοῦς ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἠνωμένος ἦν ἐπ' ἀλλήλοις, καὶ πρὸς Θεὸν διαπαντός ἀνατεταγμένους ὑπῆρχεν ¹⁰, τοῦτων

ΚΕΦΑΛ. ΔΕ'.

Περὶ τῆς ψυχῆς Γερμανοῦ ἐπισκόπου πόλεως Καπύης.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ Σεβανδὸς διάκονος καὶ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ διακειμένου ἐν τοῖς μέρεσι τῆς

A contristatus, dicens: Pareat tibi omnipotens Deus, soror; quid est quod fecisti? Cui illa respondit: Ecce te rogavi, et audiri me noluisti; rogavi Dominum meum, et audivit me. Modo ergo si potes, egredere, et me dimissa ad monasterium recede. Ipse autem exire extra tectum non valens, qui remanere sponte noluit, in loco mansit invitus. Sicque factum est ut totam noctem pervigilem ^a ducerent, atque per sacra spiritalis vitae colloquia sese vicaria relatione satiant. Qua de re dixi eum voluisse aliquid, sed minime potuisse: quia si venerabilis viri mentem aspicimus, dubium non est quod eandem serenitatem voluerit in qua descenderat permanere; sed contra hoc quod voluit, in virtute omnipotentis Dei ex feminae pectore miraculum invenit. Nec mirum quod B plus illo femina, quæ diu fratrem videre cupiebat, in eodem tempore valuit: quia enim juxta Joannis vocem, Deus charitas est (I Joan. iv, 16), justo valde iudicio illa plus potuit, quæ amplius amavit.

τοῦ σεβασμίου τούτου πατρὸς τὸ θέλημα κατανοήσωμεν, ὅπερ συνέβη εἶναι, ὅτε ἀπὸ τῆς ³ μονῆς κατήλθε πρὸς τὴν οἰκιστῆν αὐτοῦ ἀδελφὴν. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον γέγονεν, ὅπερ ἠθέλησε διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἱερωτάτῃ παρθένῳ καὶ ἀδελφῇ θαῦμα. Θαυμαστὸν γὰρ οὕτως ἐστίν, ὅτι ἡ παρθένος ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ πλεοναυτῇ ἠδυνήθη, ἥτις μεγάλως τὸν ἀδελφὸν ἐπεπόθει θεάσασθαι. Κατὰ γὰρ τὴν Ἰωάννου φωνὴν ⁷ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ὁ Δικαίᾳ οὖν πάνν τῇ κρίσει πλεον ἠδυνήθη ἐκείνη, ἥτις πλεον ἠγάπησεν.

Petr. Fateor, multum placet quod dicis.

CAPUT XXXIV.

De anima sororis ejus visa qualiter e corpore sit egressa.

C Gregorius. Cumque die altero eadem venerabilis femina ad cellam propriam recessisset, vir Dei ad monasterium rediit. Cum ecce post triduum ^b in cella consistens, elevatis in aera oculis vidit ejusdem sororis suæ animam de ejus corpore egressam, in columba specie cœli secreta penetrare. Qui tantæ ejus gloriæ congaudens, omnipotenti Deo in hymnis et laudibus gratias reddidit, ejusque obitum fratribus denuntiavit. Quos etiam protinus misit, ut ejus corpus ad monasterium deferrent, atque in sepulchre quod sibi ipse paraverat, ponerent. Quo facto contigit ut quorum mens una semper in Deo fuerat, eorum quoque corpora nec sepultura separaret.

τὰ πανίερα σώματα οὔτε ἡ ταφὴ χωρίσαι ἔδυνάτο.

CAPUT XXXV.

De mundo ante oculos ejus collecto, et de anima Germani Capuanæ civilatis episcopi.

Alio quoque tempore Servandus ^c diaconus atque abbas ejus monasterii quod in Campaniæ partibus a

¹ Ms. χύσις.

² Ms. τὸν Θεόν μου ἄρτίως δὲ λοιπὸν ἐὰν δύνασαι.

³ Ms. μονῆς εἰσῆλθεν.

⁴ Ms. σπινώματα.

⁵ Ms. ἢν αὐτὸς ἐτοιμάσας.

⁶ Ms. ἀνατεταγμένους ὑπῆρχεν.

⁷ Duo Carnot., Bigot. et Becc., pervigiles, cui lect.

favet Græc. interpres.

^b Die 10 Februarii, quo Scholastica colitur.

^c Servandus diaconus et abbas cujus hic mentio præfuit monasterio S. Sebastiani in urbe Alatrina, quæ quinto lapide Verulis, Cassino triginta distat, ex actis S. Placidi num. 11. De Liberio patricio legesis Haftennum in hunc locum. MABILL.

Καμπανίας ὑπὸ Λιβερίου τοῦ τηλικαῦτα Πατρικίου κτισ-
θέντος, πρὸς τὸν μακάριον πατέρα Βενέδικτον ἐπισκέψεως
χάριν ἐν τῷ μοναστηρίῳ παρέβαλεν, ἔθος ἔχων τοῦτο
ποιεῖν. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ ἀνήρ διδασχῆς οὐρανίου ἀνάπλεως¹
ὑπῆρχεν. Ἐαυτοὺς οὖν τοῖς μελιρρύτοις τῆς αἰωνίου ζωῆς
ῥήμασιν ἀρδεύσαντες, ἦδη τὰ τῆς ἡδονῆς βρώσεις
ἀπέλαυσαν, τῆς ἐπουρανίου πατρίδος ἀκορέστῳ πόθῳ
ἐρεγόμενοι. Καὶ ἐν τούτοις αἱ ἐντρύφοντες ἑαυτοὺς ἐώ-
ρων, κόρον τῆς τοιαύτης πνευματικῆς τρυφῆς μὴ εἰσδε-
χόμενοι· ὅτε δὲ καὶ αἰσθητῆς τροφῆς ἢ τοῦ σώματος χρεῖα
ἀπῆται στενάζοντες ταύτην μετελαμβάνον. Τοῦ δὲ καιροῦ
ἡσυχάζειν ἀπαιτοῦντος, ἐν τῷ ἑαυτοῦ πύργῳ ὁ εὐλαβέ-
στατος πατὴρ Βενέδικτος ἀνῆλθε. Ὡσαύτως δὲ καὶ Σερβαν-
θὸς ὁ διάκονος ἐν τοῖς αὐτοῦ κατωγείοις εἰσῆλθόν, ἐν ᾧ²
τόπῳ τὰ κατώγια τοῖς ἀνωγείοις³ διὰ τοῦτο κτισκευ-
ῴσθησαν, ἵνα ἐν συντόμῳ ἡ ἄνοδος γίνηται. Ἀντικρύς
δὲ τοῦ πύργου οἶκημα ἕτερον ὑπῆρχεν, ἔνθα τῶν ἀμφο-
τέρων οἱ μαθηταὶ ἡσυχάζον. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ θεράπων
Βενέδικτος, ἔτι τῶν ἀδελφῶν ἀναπαυομένων τῇ παννύχῳ
τῆς νυκτερινῆς προσευχῆς ὥρᾳ ἅπαντας προφθάσας ἐν
τῇ ἑαυτοῦ θυρίδι ἐστώς, καὶ τὸν παντοδύναμον Θεὸν
δοξασπῶν, αἰφνιδίον ἐν τῇ τῆς νυκτὸς ἀωρίᾳ⁴ ἀναβλέψας,
εἶδε, καὶ ἐξοῦ φωτοχυσία ἐφάνη πολλὴ οὐρανούθεν, ὥστε
πᾶσαν τὴν τῆς νυκτὸς σκοτίαν φυγαδευθῆναι. Τοσοῦτον
δὲ φωτὶ ἢ νύξ ἐκείνη κατελαμβάνθη, ὥστε καὶ τῆς ἡμέ-
ρας τὸ φῶς ὑπερβάλλειν, ἐκ τοῦ οὐρανῶθεν κατὰλάμψαν-
τος φωτός. Θαύματος δὲ πλήρης μυστήριον ἐν τῇ τῆς
ὀπτασίας ἐκείνης ὥρᾳ ἐξηκολούθησεν, καθὼς ὁ αὐτὸς
πατὴρ μετέπειτα διηγῆσατο. Εἶδον γὰρ, ἔγραψεν, καὶ
ἰδοὺ ὅλος ὁ κόσμος, ὡς ὑπὸ μίαν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα τῇ
συναθροισθείς. Ἐτι δὲ ταύτῃ τοῦ φωτός τῇ λαμπρότητι
ἀπενῶς προσέχων, εἶδε Γερμανοῦ τοῦ Καπύης ἐπισκόπου
τὴν ἁγίαν ψυχὴν ἐν πυρίνῃ σφαίρᾳ ὑπὸ ἀγγέλων ἐν τῷ
οὐρανῷ παραλαμβάνουμένην. Τότε ὁ τίμιος πατὴρ Βενέ-
δικτος τῆς φρενῆς ταύτης ὁράσεως κοινωνῶν τε καὶ μά-
τυρα προλατᾶσθαι θέλων Σερβανθὸν τὸν διάκονον, μετὰ
κράυγης ἰσχυρᾶς δις καὶ τρεῖς τοῦτον ἐκάλεσεν. Ἐκεῖνος
δὲ ταραχθεὶς ἐπὶ τῇ ἀσυνήθει τοῦ πατρὸς κραυγῇ, ἐκ-
θαμβος καὶ σπουδαῖος ἀνῆλθεν. Εὐθέατο δὲ οὐ τὸ πᾶν
τῆς ὁράσεως, μέρος δὲ βραχὺ τοῦ φωτός ἐκείνου ἐώρα-
κεν. Αὐτοῦ δὲ ἐκπλαγέντος ἐπὶ τῷ θαύματι, ὁ τοῦ Θεοῦ
ἄνθρωπος καλεῖσθαι αὐτῷ ἔπερ ἐθεάσατο διηγῆσατο. Παρ-
αυτὰ δὲ ἐν τῷ κάστρῳ Κασίνῳ τῇ σπουδαιότατῃ ἀνδρὶ
θεοπρέπῳ ἀπέστειλεν ὅπως ἐν Καπύῃ⁵ τῇ πόλει πέμψῃ,
μηνύσῃ αὐτῷ. Τοῦτον δὲ γεγονότος ὁ ἀποσταλὴς λοιπόν
βέβητα εὗρεν. Ἐρευνήσας δὲ καὶ ἀκριβῶς μαθὼν, ἔγνω ὅτι
Θεοῦ ἄνθρωπος ἐθεάσατο τὴν πρὸς οὐρανὸν αὐτῷ ἄνοδον.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν πρῶγμα σφόδρα. καὶ λίαν⁷ ἐκπλήτ-
τὸν με· ἀλλὰ τοῦτο ὅπερ ἐρρέθη ἔρωτῶ, πῶς ἐνώπειν τῶν
ἐβλαβῶν τοῦ δικαίου, ὥστε ὑπὸ μίαν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα,
ἅπαντα τὸν κόσμον συναχθῆναι πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστά-

¹ Ms. ἀνάπλεος.

² Ms. καταγωγίους... ἀνωγείους.

³ Ms. κατώγια τοῖς ἀνωγείοις.

⁴ Ms. ὥρᾳ.

⁵ Ms. Καπούης.

⁶ Ms. αὐτῇ τῇ ὥρᾳ καὶ ῥοπῇ.

⁷ Ms. ἐκπλήττομε. Forte ἐκπλήττομαι.

^a Primus Theod., constitutum.

^b In edit. Gussanv. post *exigeret*, legitur: *ut se*

Liberio quondam patricio fuerat constructum, ad
eum visitationis gratia ex more convenerat. Ejus
quippe monasterium frequentabat; ut quia idem
quoque vir doctrina gratiae coelestis influebat, dulcia
sibi invicem vitae verba transfunderent, et suavem
cibum coelestis patriæ, quia adhuc perfecte gaudendo
non poterant, saltem suspirando gustarent. Cumque
hora jam quietis exigeret^b, in cuius turris superio-
ribus se venerabilis Benedictus, in ejus quoque in-
ferioribus se Servandus diaconus collocavit: quo
videlicet in loco inferiora superioribus pervius con-
tinuabat ascensus. Ante eandem vero turrin largius
erat habitaculum in quo utriusque discipuli quie-
scebant. Cumque vir Dei Benedictus, quiescentibus
adhuc fratribus, instans vigiliis, nocturnæ orationis
Bitempora prævenisset, ad fenestram stans, et omni-
potentem Deum deprecans, subito intempesta noctis
hora respiciens, vidit fusam lucem desuper cunctas
noctis tenebras effugasse, tantoque splendore clare-
scere, ut diem vinceret lux illa quæ inter tenebras
radiasset. Mira autem res valde in hac speculatione
secuta est^c: quia, sicut post ipse narravit, omnis
etiam mundus velut sub uno solis radio collectus,
ante oculos ejus adductus est. Qui venerabilis Pater,
dum intentam oculorum aciem in hoc splendore
coruscae lucis infigeret, vidit Germani Capuani epi-
scopi animam in sphaera^d ignea ab angelis in cælum
ferri. Tunc tanti sibi testem volens adhibere mira-
culi, Servandum diaconum iterato bis terque ejus
nomine, cum clamoris magnitudine vocavit. Cumque
ille fuisset insolito tanti viri clamore turbatus, as-
cendit, respexit, partemque jam lucis exiguum vidit.
Cui tantum hoc obstupescenti miraculum, vir Dei per
ordinem quæ fuerant gesta narravit, statimque in
Cassinum castrum religioso viro Theoprobo manda-
vit ut ad Capuanam urbem sub eadem nocte trans-
mitteret, et quid de Germano episcopo ageretur
agnosceret et indicaret. Factumque est, et reveren-
tissimum virum Germanum episcopum is qui missus
fuerat jam defunctum reperit, et requirens subtiliter
agnovit eodem momento fuisse illius obitum quo vir
Domini ejus cognovit ascensum^e.

καὶ τὰ περὶ Γερμανοῦ τοῦ ἐπισκόπου σαφῶς διαγῶς καὶ
τὸν ἐν ἁγίοις Γερμανὸν τὸν ἐπίσκοπον ἐν κυρίῳ τελειώ-
εν αὐτῇ τῇ ῥοπῇ³ ἡ τελείωσις αὐτοῦ γέγονεν, ἐν ᾗ ὁ τοῦ

Petr. Mira res valde, et vehementer stupenda.
Sed hoc quod dictum est, quia ante oculos ipsius
quasi sub uno solis radio collectus omnis mundus
adductus est, sicut nunquam expertus sum, ita nec

sopori dare debuissent; turris erat eodem in loco con-
stituta, quæ super totius cellæ habitaculum imminet;
in cuius turris, etc. itæc absunt a mss. et ab aliis
editis. In Græca quoque vers. non leguntur.

^c Compend., Mira autem valde res eandem specu-
lationem secuta est.

^d Germ., in spera. Colitur autem S. Germanus die
30 Octobris.

^e Primus And., Lyr., Becc., Prat., Bigot., ha-
bent abscessum.

ταῖς; ἀλλ' οὐδὲ καταλαβέσθαι τοῦτο δύναμαι, ποῖα τάξει
γενέσθαι ὀφείλει, ἵνα πᾶς ὁ κόσμος ὑπὸ ἀνθρώπου ἐνὸς
ὁραθῇ.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἀσφαλῶς κάτεχε, Πέτρε, ὅπερ λέγω. Ψυχὴ
τῇ θεωμένῃ τὸν κτίστην, πᾶσα ἡ κτίσις¹ στενὴ αὐτῇ ἔστιν.
ἵσῃσι οὖν ὀλίγον τι τοῦ φωτός τοῦ κτίστου ἐθεάσατο,
μικρὸν αὐτῇ γίνεται πᾶν μέρος τῶν κτισμάτων, ὅτι αὐτὴ
ἡ τοῦ φωτός θεωρία ἐνδον² ἐν τῷ νοεῖν ἐμπλατύνεται, καὶ
τοσοῦτον πρὸς Θεὸν ἐφαπλοῖ τὸν νοῦν, ὥστε λοιπὸν ἀνωτέ-
ρος παντός τοῦ κόσμου καθίστασθαι, γίνεται δὲ αὕτη ἡ
τοῦ θεωροῦντος ψυχὴ καθ' ἑαυτήν. Ἡνίκα δὲ ἐν τῷ τοῦ
Θεοῦ φωτὶ ἄρξεται ἀρπαζέσθαι, ὑπεράνω αὐτῆς ἐν
τοῖς ἐνδοτέροις πλατύνεται. Ὅταν δὲ ἑαυτὴν πλατυνθεῖ-
σαν θεάσῃται, ἐπιγινώσκει ὅσον³ βραχὺ ἔστιν ὅπερ ἐν
τῇ ταπεινώσει οὕσα κατασχεῖν οὐκ ἠδύνατο. Ὁ τοίνυν
ἀνὴρ οὗτος ὁ τὴν τοῦ πυρὸς σφαῖραν θεασάμενος, καὶ τοὺς
ἀγγέλους ἐν τῷ οὐρανῷ ὑποσπέρροντας, προδιήλως τοῦτο
θεωρῆσαι οὐκ ἠδύνατο, εἰ μὴ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε.
Τί οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ τὸν κόσμον ὅλον ἐνώπιον αὐτοῦ
συγκληθέντα εἶδεν, ὅστις ὑψωθείς ἐν τῷ νοερῷ φωτὶ ἔξω
τοῦ κόσμου ὑπῆρχεν; ὅτι δὲ συνελθὼν ἅπας ὁ κόσμος
ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ εἴρηται, οὐχὶ ὁ οὐρανὸς
καὶ ἡ γῆ⁴ παρεστη ἐπὶ τὸ αὐτό; ἀλλὰ τοῦ θεωροῦντος ἡ
ψυχὴ ἐπλατύνθη, ἥτις πρὸς Θεὸν ἀρπαγεῖσα ἄνευ δυσκολίας
θεωρῆσαι ἠδυνήθη ἕκαστον ὅπερ ἐνδον τοῦ Θεοῦ
ἔστιν. Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ φωτὶ τῷ ἐν τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς
ἔξαπαράψαντι φῶς ἐνδοτέρων ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς νοεροῖς
ὀφθαλμοῖς ὑπῆρχεν. Ὁ γὰρ τὴν ψυχὴν θεασάμενος ἐν
ταῖς εἰσιν πάντα τὰ κατώτερα μέρη.

ΠΕΤΡ. Ὅρῳ ἑαυτὸν μὴ ἐπιγινώσκει ἀκριβῶς ὅπερ εἴρηκα.
Διὰ γὰρ τὴν ἐμὴν βραδυτητα, ἡ ἐξηγήσις σου τοσοῦτον
ἐπλεόνασεν⁵· ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἀρτίως σαφῶς ἐν τῇ ἐμῇ
διανοίᾳ ἔδειχας, αἰτῶ ὅπως ἐν τῇ τῆς διηγήσεως τάξει
ἐπανέλθῃς.

ΚΕΦΑΛ. Λζ'.

Περὶ τοῦ συγγραφέντος παρ' αὐτοῦ μοναχικοῦ κανόνος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἠθέως, Πέτρε, ἔτι περὶ τοῦ σεβασμίου
τοῦτον ἀνδρὸς πολλὰ διεγούμην, ἀλλὰ σπουδῇ τὰ μὲν
τῶν αὐτοῦ παρατρέχων, διὰ τὸ εἶς τὰ τῶν ἄλλων πε-
πραγμένα με σπεύδειν⁶· τοῦτο δὲ σε ἀγνεῖν οὐ θέλω,
ὅτι σὺν τοῖς θαύμασι, δι' ὧν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐν τῷ
κόσμῳ ἐδοξάσθη, καὶ διδασκαλὴ λόγου οὐ μετρίως διέ-
λαμψε. Διευπλώσατο γὰρ τοὺς τῶν μοναχῶν κανόνες
διακρίσει ἐξαιρέτῃ καὶ λόγῳ φωτοιοῦει. Οὕτως ἐάν τις
θελήσῃ ἀκριβῶς τὰ τε εἶη καὶ τὴν πολιτικὴν καταμα-
θεῖν, δύναται ἐν τῇ αὐτῇ συγγραφῇ τοῦ κανόνος πᾶσαν
τὴν τῆς διδαχῆς αὐτοῦ διαγωγὴν ἐπιγινώσκει. Ὁ γὰρ ἄγιος
ἐκεῖνος ἀνὴρ οὐδ' αὖθις ἠδυνήθη ἄλλως πῶς διδάξει ἢ
κατανοῦσαι εἰ μὴ καθὼς ἐξήσεν.

¹ Ms. στενὴ αὐτῇ ἔστιν· ὅστις οὖν ὀλίγον τι τοῦ φωτός
τοῦ κτίστου ἐθεάσατο.

² Ms. ἐν τῷ νοῖ.

³ Corrupte in editis βραχύς ἐστιν; unde ms. lictionem
preferendam duximus.

⁴ Ms. πα· ἔστη ἐπὶ.

⁵ Ms. ἐδείχθη πόσον αὐτῷ.

⁶ Ex ms. emendavimus edit.

A conjicere scio quonam ordine fieri potest, ut mundus
omnis ab homine uno videatur.

Gregor. Fixum tene, Petre, quod loquor : quia
animæ videnti Creatorem angusta est omnis creatura.
Quamlibet etenim parum de luce Creatoris aspexerit,
breve ei sit omne quod creatum est : quia ipsa luce
visionis intimæ, mentis laxatur sinus, tantumque
expanditur in Deo, ut superior existat mundo : sit
vero ipsa videntis anima etiam super semetipsam.
Cumque in Dei lumine rapitur super se, in interiori-
bus ampliatur; et dum se sub se^a conspiciit exaltata,
comprehendit quam breve sit quod comprehendere
humiliata non poterat. Vir ergo Dei, qui intuens^b
globum igneum, angelos quoque ad cælum redeuntes
videbat, hæc procul dubio cernere non nisi in Dei
lumine poterat. Quid itaque mirum si mundum ante
se collectum vidit, qui sublevatus in mentis lumine
extra mundum fuit? Quod autem collectus mundus
ante ejus oculos dicitur, non cælum et terra contracta
est, sed videntis animus est dilatatus, qui in Deo
raptus videre sine difficultate potuit omne quod infra
Deum est. In illa ergo luce quæ exterioribus oculis
subsit, lux interior in mente fuit, quæ videntis ani-
mum cum ad superiora^c rapuit, ei quam angusta es-
sent omnia inferiora monstravit.

C Petr. Videor mihi utiliter non intellexisse quæ
dixeras, quando ex tarditate mea tantum crevit ex-
positio tua. Sed quia hæc liquido meis sensibus in-
fudisti, quæso ut ad narrationis ordinem redeas.

CAPUT XXXVI.

Quod regulam monachorum scripserit.

Gregorius. Libet, Petre, adhuc de hoc venerabili
Patre multa narrare; sed quædam ejus studiose præ-
tereo, quia ad aliorum gesta evolunda festino. Hoc
autem nolo te lateat, quod vir Dei inter tot miracula
quibus in mundo clarnit, doctrinæ quoque verbo non
medioeriter fulsit. Nam scripsit monachorum regu-
lam, discretionem præcipuam, sermone luculentam^d.
D Cujus si quis velit subtilius mores vitamque cogno-
scere, potest in eadem institutione regulæ omnes
magisterii illius actus invenire : quia sanctus vir
nullo modo potuit aliter docere quam vixit.

^a Prat. et primus Gemet., et dum sub se mens con-
spicit. Sequimur Germ. et alios melioris notæ.

^b Germ. et Val-cl., qui intueri.... ex quibus forsan
editoribus conflare placuit, qui in turri; quod tamen
legitur in primo Carn. Sequimur mss. Angl. Norm.
primum, Theod. secundum Carn., etc.

^c Pler. cum Germ., quia ad sup.

^d Dno Gemet., totidem Carnot. et Prat., sermone
luculento.

ΕΕΦΑΑ. ΑΖ'.

Α

CAPUT XXXVII.

Περὶ τῆς ἐκείνου ἐξόδου, ἣν τοῖς ἀδελφοῖς προεῖρηκεν.

Ἐν τῷ χρόνῳ ἐν ᾧ ἤμελλεν ὁ ἀσείδιμος οὗτος ἀνῆλθε ἐκ ταύτης τῆς προσκαιροῦ ζωῆς ἐκδημεῖν ¹, τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἐκ μακροῦ οἰκοῦσι τῆς ἁγίας αὐτοῦ τελευτῆς τὴν ἡμέραν ἐμήνυσε. Καὶ τοῖς μὲν παροῦσι διεμαρτύρετο λέγων, μυστικῶς ἐν ἐκείνοις κατέχειν τὰ ἐν τοῖς ὧσιν αὐτῶν ἀκουσθέντα· τοῖς δὲ ἀποῦσιν ἐμήνυσε ὅπως αὐτοῖς σημεῖον γενήσεται, ὅτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σώματος μέλλει ἐξέλθαι. Πρὶν οὖν ἐκτὸς ἡμέρας ἰτῆς αὐτοῦ παντίμου τελευτῆς, ἀνεωχθῆναι τὸ ἐκείνου μνημεῖον ἐκάλυψε, καὶ εὐθείας πυρετῷ σφοδροτάτῳ περιπεσών, τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐκκαύσεως λοιπὸν αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐλεπτόνοντο. Ὅρων δὲ ἐκείνον καθ' ἐκαστὴν ἡμέραν, ὡς εἶπεῖν, ἐκ τοῦ λαβρωτάτου πυρετοῦ ἐκλιμπάνοντα, τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ βασταχθῆναι ² ἐκείνον ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ ἀπενεχθῆναι πεποικηέν. Ἐκεῖ οὖν τὴν ἐκείνου ἐξόδον τῇ ὑποδοχῇ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος τε καὶ αἵματος ἐστήριξε, καὶ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν ἐστῶς, ταῖς αὐτῶν χερσὶ τὰ ἀδύνατα μέλη ὑποστηρίξάμενος, ὑψώσας ἐν τῷ οὐρανῷ τὰς χεῖρας, ἔστη κατὰ ἀνατολὰς, καὶ τὴν ἡγιασμένην καὶ καθαρωτάτην αὐτοῦ ψυχὴν σὺν τῇ προσερχῇ εἰς οὐρανοὺς ἀνεσφάιρισεν ³. Ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ δυσὶν ἀδελφοῖς, τῷ μὲν ἐνὶ ἐν τῷ ἐκείνου κελίῳ ἡσυχάζοντι, τῷ δὲ ἑτέρῳ μήκοθεν οἰκοῦντι, ἀποκάλυψε μία καὶ ἐφάμιλλος ἐφάνη. Εἶδον τοίνυν ἐκάτεροι, καὶ ἰδοὺ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ κελίου αὐτοῦ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ παρατεινομένη, ἐκ σπηκαίων ἱματίων ὅλη ἐστρωμένη, καὶ λαμπρὰς ἀμέτρητοι ἐν αὐτῇ κατὰ ἀνατολὰς ἐνορθίνως καίμεναι. Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ εὐσχήμων, καὶ φαῖδρος τῷ σχήματι ὑπεράνωθεν ἐστῶς ἡρώα τούτους, λέγων· Τίνος ἐστὶν ἡ ὁδὸς αὕτη, ἣν κατανοεῖτε θαυμάζοντας; αὐτῶν δὲ ἀγνοεῖν ὁμολογησάντων, ἔφη πρὸς αὐτούς· Ἀὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς, δι' ἧς ὁ τοῦ Θεοῦ ἀγαπητὸς Βενέδικτος ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνέρχεται. ⁴ Τότε οὖν συνῆκαν τὴν τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς τελείωσιν. Καθὰπερ γὰρ οἱ παρίντες μαθηταὶ θεάσαντο, ἤκουσαν καὶ οἱ ἀπόντες διεγνώσαν ἐκ τοῦ προλεχθέντος αὐτοῖς σημείου. Ἐτόση δὲ τὸ ἡγιασμένον αὐτοῦ σῶμα ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἐν ᾧπερ τῶν Ἀπόλλωνος βωμὸν κατέστρεψε, καὶ τὸν εὐκτηρίου οἴκου τοῦ προδρόμου συνεστήσατο. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ὑπὸ τὸν λάκκον, ἐν ᾧ τὸ πρὶν κατέκειτο, ἕως τοῦ παρόντος, ἔξω μετὰ πίστεως οἱ αἰτούμενοι προσέρχονται, μεγίστην θαυμάσιον χάριν διαλάμπει.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ'.

Περὶ ἰαθείας γυναικὸς διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου.

Ὅπερ γὰρ διηγοῦμαι πρᾶγμα ἀρτίως αὐτόθι γέγονε. Γυνὴ τις τῶν κατὰ φύσιν ἐκστάσα φρενῶν, ἐν ὅρεσι καὶ κοιλάσιν, ὕλαις τε καὶ πεδίοις νύκτωρ τε καὶ μεθ' ⁵ ἡμέραν πλοζομένη ἐπλανᾶτο. Ἐκεῖ δὲ καὶ μόνου ἀνεκλίνετο, ἐνθα ταύτην ἡ ἀνομία καθύδαεν ἡνάγκαζεν. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ ⁶ ἦνίκα κατὰ τὴν ἔρημον ἐπλανᾶτο, ἐν τῷ τοῦ μακαρίου ἀνδρὸς Βενεδίκτου σπηλαίῳ ὀδηγηθεῖσα, ἀγνοοῦσα εἰσῆλθε καὶ ἔμεινεν, πρῶτας δὲ γενομένης οὕτως ὑγίης τῷ φρονήματι ἐξῆλθεν, ὡς ὅτε οὐδεμίαν βλάβην φρενῶν ποτε ὑπέ-

De prophetia sui exitus fratribus denuntiata.

Eodem vero anno quo de hac vita erat exiturus, quibusdam discipulis secum conversantibus, quibusdam longe manentibus, sanctissimi sui obitus denuntiavit diem: praesentibus indicens ut audita per silentium ^a tegerent; absentibus indicans quod vel quale eis signum fieret quando ejus anima de corpore exiret. Ante sextum vero sui exitus diem aperiri sibi sepulcrum ^b jubet. Qui mox correptus febribus, acriter cepit ardore ^c fatigari. Cumque per dies singulos languor ingravesceret, sexta die portari se in oratorium a discipulis fecit, ibique exitum suum dominici corporis et sanguinis perceptione munivit, atque inter discipulorum manus imbecillia membra sustentans, erectis in caelum manibus stetit, et ultimum spiritum inter verba orationis efflavit. Qua scilicet die duobus de eo fratribus, uni in cella commoranti, alteri autem longius posito, revelatio unius atque indissimilis visionis apparuit. Viderunt namque quia strata palliis atque innumeris corusca lampadibus via ^d recto orientis tramite ab ejus cella in caelum usque tendebatur. Cui venerando habitu vir desuper clarus assistens, cujus esset via quam cernerent, inquisivi. Illi autem se nescire professi sunt. Quibus ipse ait: Haec est via qua dilectus Domino caelum Benedictus ascendit. Tunc itaque sancti viri obitum sicut praesentes discipuli viderunt, ita absentes ex signo quod eis praedictum fuerat, agnoverunt. Sepultus vero est in oratorio beati Joannis Baptiste, quod destructa ara Apollinis ipse construxit. Qui et in eo specu ^e in quo prius Sublaeus habitavit, nunc usque si potentium fides exigit, miraculis coruscat.

CAPUT XXXVIII.

De insana muliere in ejus specu sanata.

Nuper namque est res gesta quam narro; quia quaedam mulier mente capta, dum sensum funditus perdidisset, per montes et valles, silvas et campos die noctue vagabatur; ibique tantummodo quiescebat, ubi hanc quiescere lassitudo coegisset. Quadam vero die dum vaga nimium erraret, ad beati viri Benedicti specum devenit, ibique nesciens ingressa mansit. Mane autem facto ita sanato sensu egressa est, ac si eam nunquam insania capitis ulla tenuisset; quae

¹ Ms. ad lit. πρὸς τὸν θεόν.

² Ms. ἐκέλευσε βασταχθῆναι.

³ Ms. ἀνέπεμψεν. Ἐν αὐτῇ οὖν ὥρᾳ:

⁴ Ms. καὶ καθ' ἡμέραν.

⁵ Ms. τῶν ἡμερῶν.

⁶ Pratel., pro silentio.

^b Pratel. et primus Gemet., sepulcrum.

^c Secundus Gemet., dolore.

^d Secundus Carnot., Bigot. et Becc., viderunt namque viam stratam.... quae, etc.

^e Ita Germ., Val-cl., duo Carnot. et uterque Theoder. Aliorum codicum non una est lectio. In Compend. Bigot., Lyr. et primo Ad. legitur: in quo prius Sublaeus habitavit. In primo Gemet., in quo prius cui vocabulum est Sublaeus, hab. In altero Gemet., in quo prius hab. cui Sublaeus vocab. est.

μένον. Ἦτις ἐν παντὶ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐν τῇ ὁδῳ- A
θεύῃ αὐτῇ ὑγιαίνει διαμένειν.

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο εἶναι λέγομεν, ὅπερ ἐν τοῖς τῶν ἁγίων
μαρτύρων λείψανοις θεωροῦμεν γινόμενον; πλείον γάρ,
σχεδὸν εἰπεῖν, θαυματουργίαι ἐπιτελοῦνται ἐν τοῖς εὐ-
αγγέλοις, ἐν οἷς λείψανα ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν κατατίθενται,
ἥπερ ἐν ᾧ τὰ τοῦτων κατέκεινται σώματα. Πληρεστάτως
μὲν οὖν κηκεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν εἶναι πιστεύομεν, ὡς
καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτῶν σώμασιν· ἐκεῖ δὲ μᾶλλον μεγάλα σημεῖα ἐπιδεικνύουσι, ἐνθα ὅλη τῇ σώματι οὐ κατέκεινται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐνθα τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων σώματα κεῖν-
ται, δισταγμός, Πέτρε, οὐκ ἔστιν, ὅτι πολλὰ σημεῖα δύν-
ανται ἐπιδείξει, ὥσπερ καὶ ποιοῦσιν. Τοῖς γάρ καθαρῶ
τῷ λογισμῷ προσερχομένοις, ἀμέτρητα θαύματα ἐπι-
δεικνύουσι. Διὰ δὲ τὸ ἐν δισταγμῷ ὑπάρχειν τοὺς ἄσθε-
νέστερον τῷ λογισμῷ διακειμένους, ὡς μὴ παρεῖναι τοὺς
ἁγίους ἐνθα τὰ αὐτῶν ὀλικῶς οὐ κατέκεινται σώματα, καὶ
ὡς ἐκ τούτου τοὺς προσερχομένους μὴ εἰσακούεσθαι,
ἐκεῖ μᾶλλον αὐτοὺς ἀναγκαῖον ἐστὶ μεγάλα σημεῖα ἐπι-
δείξει, ἐνθα περὶ τῆς αὐτῶν παρουσίας ὁ ἀσθενὴς λογισ-
μὸς διστάζει. Ὡν δὲ ὁ νοῦς ἡδραιωμένος ἐν τῷ Θεῷ
ὑπάρχει, οὗτοι ἐν τῇ τῆς πίστεως ἀξιώματι ὄντες, γινώ-
σκουσιν ὅτι εἰ καὶ μὴ κεῖνται αὐτῶν ἐκεῖσε τὰ σώματα,
πλὴν ὅμως τοῦ ταῖς εὐχαῖς εἰσακούειν μὴ ἀπολιμπά-
νεσθαι αὐτοὺς. Ὅθεν τοῖνυν καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ὁ κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἵνα πίστιν τοῖς μαθηταῖς προσβῇ
εἴπῃ· « Εἰ μὴ ἐγὼ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἔρχεται πρὸς
ὑμᾶς. » Φανερόν² οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὸ παράκλητος πνεῦμα
ἐκ τοῦ πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Χρῆστί διαμένει. Τίνος
οὖν χάριν ἑαυτὸν ὁ υἱὸς πορευθῆναι λέγει, ἵνα ἐκεῖνοι
ἔλθῃ ὅστις οὐδέποτε ἀπ' αὐτοῦ ἐχωρίσθη; Οἱ μαθηταὶ ἐν
σαρκὶ τὸν κύριον ὀρῶντες, τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς
τούτου πᾶντοτε θεωρεῖν ἐπεθύμουν. Ὁρθῶς οὖν αὐτοῖς
ἐβόηθη· « Εἰ μὴ ἐγὼ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἔρχεται. » C
τουτέστιν, Εἰ μὴ τὸ σῶμα ἀποκρύψω, τί ἐστιν ὁ τοῦ πνεύματος πόθος οὐ δεκνύω, καὶ εἰ μὴ ἐμὲ καταλείψῃτε σωμα-
τικῶς θεωρεῖν, οὐδέποτε μακάριε πνευματικῶς με ἀγαπᾶν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὁ λέγεις.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὀλίγον λοιπὸν ἐκ τῆς συντυχίας παυσώμεθα,
ἵνα ἕν ἐκ τῶν τῶν λοιπῶν θαύματα τὸν λόγον ἐν τῇ διη-
γῇσι παρεκτείνωμεν, δύναμιν τοῦ λέγειν διὰ τῆς σιγῆ-
σεως ἀνακαινίσωμεν.

¹ Ms. τοὺς ἀσθενεστέρους λογισμῶν.

² Hoc loco animadvertat lector, verba illa, Φανερόν οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὸ Παράκλητος πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Χρῆστί διαμένει, id est, Aperte igitur patet, quod Paracletus Spiritus a Patre procedit, et in Filio permanet; longe aliter legi apud Gregorium Latine, nempe: Cum enim constet, quia Paracletus Spiritus a Patre semper procedat et Filio. Ex quo manifeste apparet, a Græcis postea Zachariæ papæ versionem fuisse depravatam, ut bene notavit Joannes diaconus lib. iv de Vita ejusdem B. Gregorii, cap. 75, de Dialogis loquens, his verbis: Quos libros Zacharias, sanctæ Ecclesiæ Romanæ episcopus, Græco Latinoque sermone doctissimus, temporibus Constantini imperatoris, post annos ferme 175, in Græcam linguam convertens, Orientalibus Ecclesiis divulgavit: quamvis astuta Græcorum perversitas in commemoratione Spiritus sancti a Patre procedentis, nomen Filii suaptim radens, abstulerit. Hæc Joannes diaconus. Hanc censuram attingere curarunt Romani sub Sixto V editores, et alii

omni vite suæ tempore in eadem quam acceperat salute permansit.

Petr. Quidnam esse dicimus, quod plerumque in ipsis quoque patrociniis martyrum^a sic esse sentimus, ut non tanta per corpora sua, quanta beneficia per reliquias ostendant, atque illic majora signa faciunt, ubi minime per semetipsos jacent?

Gregor. Ubi in suis corporibus sancti martyres ja-

cent, dubium, Petre, non est quod multa valeam signa demonstrare, sicut et faciunt, et pura mente quærentibus innumera miracula ostendunt. Sed quia ab infirmis potest mentibus dubitari, utrumne ad exaudiendum ibi præsentibus sint, ubi constat quia in suis corporibus non sint; ibi necesse est eos majora signa ostendere, ubi de eorum præsentia potest mens infirma dubitare. Quorum vero mens in Deo fixa est, tanto magis habet fidei meritum, quanto illic eos novit et non jicere corpore, et tamen non deesse ab exauditione. Unde ipsa quoque Veritas, ut fidem discipulis^b augeret, dixit: Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos (Joan. xvi, 7). Cum enim constet quia Paracletus Spiritus a Patre^c semper procedat et Filio, cur se Filius recessurum dicit, ut ille veniat, qui a Filio nunquam recedit? Sed quia discipuli in carnè Dominum cernentes, corporeis hunc oculis semper videre studebant, recte eis dicitur: Nisi ego abiero, Paracletus non veniet; ac si aperte diceretur: Si corpus non subtraham, quis sit amor^d Spiritus non ostendo; et nisi me desideritis corporaliter cernere, nunquam me discetis spiritualiter amare.

Petr. Placet quod dicis.

Gregor. Aliquantum jam a locutione cessandum est, ut si ad aliorum miracula enarranda tendimus, loquendi vires interim per silentium reparemus.

deinceps. Vide quæ de hoc argumento in præfatione jam præmisimus num. 26.

^a In scriptoribus sacris mediæ ætatis, per sanctorum patrocinia sæpe intelliguntur reliquæ; quod pluribus probat Cangius. Sufficiat modo Caroli Magni capitulum quo prohibet servis Dei ad bellum pergere: nisi illis tantummodo qui propter div. ministerium, missarum scilicet solemnium adimplenda, et sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt. Tom. II Concil. Gall., pag. 235; cap. 3, tit. 2, Capitulum selectorum Car. M. Per patrocinia reliquias intellexit Zacharias, λείψανους, λείψανα. Significatur quoque per patrocinia sanctorum, ipsorum miracula. Dynamius patricius in Vita S. Maximi Regiensis ep.: Corpus B. antistitis est humanum in eccl. B. Petri.... quæ postea ipsius nomine appellata est ob crebra ejus patrocinia.

^b Primus Carnot., ut fidem salutis.

^c Germ. Norm. et plur., ex Patre.

^d Al., quid sit amor.

PRÆFATIO IN REGULAM S. BENEDICTI.

Quanto apud omnes in pretio S. Benedicti Regula fuerit hactenus, nulli non exploratum esse existimo. Hæc sui vel solo auctoris nomine omni commendatione major, non solum in conciliis *Regula sancta* dicta est, ab eodemque quo sacri canones Spiritu condita, et in omnibus monachorum promulgata cœnobiiis, verum etiam ab ipsis sæculi principibus singulari studio perfecta, profitentibus se *ex tam prudentibus sancti Patris præscriptionibus ad populos suæ fidei conceditis valde accommodata media* percipere. Quapropter nullum mihi dubium est quin a piis religiosisque lectoribus cum ea qua par est animi reverentia ac religione suscipiatur, perlegatur, ac memoriæ commendetur.

At vero quam hic exhibeo ejusdem Regulæ expositionem quo vultu, quoque animo accepturi sint, res in ancipiti est: maxime cum id genus argumenti toties hactenus tractatum sit, ut qui illud iterum retrahere cogitaverit, is jam actum agere prorsus censeatur. Verum qui me ab hac scribendi ratione deterere debuerat magnus commentatorum numerus, is ad hoc opus suscipiendum me potius induxit. Nam etsi et ex antiquis et ex recentioribus non pauci, tam auctoritate quam vitæ merito gravissimi scriptores (quales sunt ex antiquis Smaragdus, Hildegardus, Bernardus Cassinensis; ex recentioribus vero Menardus et Haestenius, viri doctrina et sapientia præcellentes), id magna cum laude executi sunt, unum tamen ad perfectam et absolutam Regulæ notitiam desiderandum videbatur. Cum enim veterum Regulæ commentatorum exemplaria aut perrara sint, aut in obscuris bibliothecarum forulis, pene incognita, cum blattis et tineis rixentur; ex recentioribus vero nonnulli adeo alienam a mente S. Benedicti doctrinam traderint, ut nihil minus quam ejus Regulam explicuisse videantur, illos e tenebris eruere, hos vero aliquo modo revincere, viris aliquot pietate doctrinaque conspicuis operæ pretium visum est. Quapropter cum ejusmodi commentarium pro modulo meo paucis abhinc annis proprios in usus adornassem, iidem mihi auctores fuerunt ut id publici juris facerem: ut tam ex auctoritate veterum, quorum hic testimonia de verbo traduntur, quam ex praxi, quæ legum optima est interpretes, appareat quam longe a vero ac genuino sancti Benedicti sensu aberraverint, qui laxiores docent et approbant opiniones; simulque perspicui possit quid de his sentiendum sit quorum severiores sententiæ, minusque Regulæ discretione præcipue conformes, proferrantur.

Nonnullos fortasse moveat frequens ac numerosa veterum auctorum propriis verbis expressio, quæ festinantibus ad ulteriora lectoribus, aut auctorum lectione imbutis fastidium non raro generare solet. Verum cum Regulam S. Benedicti auctoritate et praxi veterum hic fulcire et exponere fuerit animus,

A fieri vix potuit quin auctoritates et testimonia eorum magno numero non congererem; quæ scribendi ratio etsi animum minus recreet, longe tamen efficacior ad persuadendum videtur, quod unum hic præ oculis habui; neque enim delectandi lectoris, sed ædificandi gratia hæc a me scripta sunt; atque utinam id in aliquibus saltem experiri liceat! Si cui vero commentationes nostræ quidpiam durius, austeriusve, seu restrictius videbuntur exhibere, nemo mihi jure succenseat, qui non meam doctrinam refero, sed sanctorum exempla veterumque testimonia simpliciter expono; non eo quidem animo ut eas traducam et configam observationes quæ tantillum ab exacta et litterali Regulæ intelligentia pro tempore et loco, cogente necessitate, recesserunt. Nam *etsi non ad unquem, ut dicitur, eam totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrii ritu vel mutant vel prætermittant, a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie et juste et pie pro suorum moribus vivere non desistunt* (S. Bern. de Præc. et Disp., cap. 16). Sed e re nostra non erit fortassis alienum, si de his qui suam in Regulam S. Benedicti impenderunt operam brevi disseramus.

Hos inter primus occurrit S. Benedictus abbas Anianensis, omnibus ordinis monastici alumnis singulari veneratione colendus, ab antiquis Benedictus secundus merito appellatus; et certe post sanctum legislatorem nulli secundus. Is, testante Ardono ejus discipulo, *omne desiderium suum in observationem Regulæ converterat, suumque hoc permaxime erat studium, ut nihil intellectui ejus excederet..... et ut ostenderet contentiosis nulla frivola cassaque a B. Benedicto edita fore, sed suam ex aliorum fultam esse Regulam, unum collectis regularum sententiis composuit librum, cui nomen Concordia Regularum dedit, ita ut B. Benedicti præcederet sententia, ei vero rationabiliter convenientes jungerentur deinceps.*

Et opere non parum profecit Smaragdus, abbas S. Michaelis in agro Virdunensi, in condendo suo super Regulam sanctam commentario, quem non solum ex variis antiquarum regularum sententiis, sed ex diversis insuper SS. Patrum dictis, suppresso auctorum nomine, contexit, opus tanto scriptore dignum, quamvis in assignando vero et genuino illius parente non omnes consentiant. Nonnulli enim Rabano Moguntinensi archiepiscopo illud ascribunt; sed quam perperam, probat noster Mabillonius in veterum Analectorum tomo II, cujus ad probationes hanc etiam addere licet, quod sub Smaragdi veri auctoris nomine citetur a Gratiano. Eundem librum Smaragdo Ardoni, Benedicti Anianensis discipulo, tribuit Menardus; et quidem consentiunt nomen, ætas, tempusque auctoris, atque usus Concordiæ Regularum; at refragatur abbatialis dignitas, quam commentarii scriptori tribuunt codices mss., nec assecurus est Smaragdus Anianensis. Alii denique Sma

ragdum abbatem Luneburgensem hujus commentarii agnoscunt auctorem, qui etiam exstat in Parisiensi S. Germani bibliotheca sub nomine S. Dunstani scriptus; sed illi tardius vixerunt, decimo scilicet sæculo, quam ut eis possit tribui fetus quem longo ante tempore emissum fuisse constat.

Smaragdum excipere debet Hildemarum, Francigena monachus, qui Ludovici Pii imperatoris temporibus florebat. Is ab Angelberto Mediolanensi archiepiscopo accersitus in Italiam, et ad Rampertum Brixensem episcopum missus, vitæ severioris normam in monasterio SS. Faustini et Jovitæ restituit. Ibi optimum omnium (si quid iudico) commentarium in Regulam S. Benedicti composuit, quem Paulo Diacono jam ante annos sexcentos ascripserunt Leo Marsicanus et Petrus Diaconus, astipulantibus Bernardo Cassinensi, et Petro Boherio. At Paulo Diacono recentiorum esse exinde manifestum est, quod citetur in eo celebratum Aquisgranum sub Ludovico Pio concilium, cum tamen Paulus sæculo viii vivere desierit. Eundem Ruthardo Hirsaugiensi monacho, Rabani et Strabi auditori ascribit Trithemius; Ruthardo monasterii Eremitæ Mariæ in Helvetiis Menardus. At neque Germanus, neque Helvetus fuit auctor, qui monasterii sui in Francia non semel facit mentionem. Eundem etiam in Augiensi monasterio reperit Mabillonius noster cum hac inscriptione: *Incipit Expositio Basilii abbatis super Regulam S. Benedicti abbatis primitus*. At genuinum Hildemari fetum esse probant Gallicani codices mss. plurimi, maxime vetustissimus ex bibliotheca S. Benigni Divionensis, ab annis circiter octingentis exaratus, cui hæc præfigitur inscriptio: *Incipit Traditio super Regulam S. Benedicti, quam magister Hildemarum monachus tradidit et docuit discipulis suis*. Cui favet epistola ipsius Hildemari, quæ capite 38 integra reletur. Adde quod in caput 14, agens de sanctorum festivitatibus, in exemplum adducit festa SS. Ambrosii, Protasii et Gervasii, Naboris, Nazarii et Celsi, sanctorum diocesis Mediolanensis, cui præerat Angilbertus, qui Hildemarum ex Francia advocaverat. Denique in Romanis monasterii sancti Pauli Consuetudinibus, ante annos sexcentos descriptis, sub nomine Hildemari hic commentarius laudatur, ut nulli dubium superesse debeat quin vulgata Pauli diaconi nomine commentatio Hildemaro genuino auctori sit vindicanda.

Non multo post, sub finem nimirum sæculi noni, Hugboldus Elnonensis monachus, Remensibus scholis a Fulcone archiepiscopo præfectus, ex diversis SS. Patrum sententiis in unum collectis, expositionem in Regulam S. Benedicti composuit, quæ ms. asservatur in percelebri S. Amandi apud Belgas monasterio.

Subsequentibus duobus sæculis x et xi, vix ullum Regule Benedictinæ interpretem reperire est. Nam qui recensentur S. Dunstanus et S. Athelwoldus, non tam Regulam exposuisse quam recognovisse et emendasse, aut in Anglicum idioma transtulisse dicendi

sunt. Exeunte tamen sæculo xi, beatus Theuzo, Joannis Gualberti discipulus, et abbas S. Pauli de Razzolo, scripsit in eandem Regulam commentarium, qui ms. habetur in locupletissima magni ducis Etruriæ bibliotheca.

Paulo fecundius exstitit sæculum xii, in quo quatuor tam pietate quam doctrina insignes Regulæ nostræ expositores sese nobis objiciunt: Rupertus abbas Tuitiensis cœnobii juxta Coloniam Agrippinam, vir in divinis Scripturis a Spiritu sancto per visum eruditus; Petrus Diaconus monachus Cassinensis et bibliothecarius; S. Hildegardis, prima Montis-Sancti Ruperti Bingensis in diocesi Moguntinensi abbatissa, Bernardo abbati Claraevallensi bene nota, cujus scripta ab Eugenio Papa III coram eodem S. Bernardo, episcopis et cardinalibus lecta, in conventu Trevirensi confirmata sunt; ac tandem magister Stephanus Parisiensis. Et quidem duo priores, Rupertus scilicet et Petrus, quatuor hac de re libros scripserunt, S. Hildegardis unicum et brevem, Stephanus Parisiensis item unicum, quem Roffredo Insulano, SS. Marcellini et Petri presbytero cardinali, Cassinensis cœnobii abbati, ejusque fratribus, inscripsit: quod opus manu exaratum asservatur in Ursiniensi Germaniæ monasterio prope Augustam Vinclorum.

His subijcere possemus Edmundum Stoughton Glasconia monachum, et Guillelmum Peraldum ordinis Prædicatorum et episcopum Lugdunensem, qui expositiones in Regulam S. Benedicti scripsisse traduntur in Possevini apparatu sacro. Sed Guillelmi luctuatio aliud nihil est quam optimus tractatus de professione monachorum, tres in partes divisus, qui Parisiis anno 1512, cum tractatu Joannis Nider De reformatione religiosorum, prodiiit in lucem. Exstat ms. in bibliotheca S. Germani a Pratis sub nomine Guillelmi Pictaviensis: in Gemmeticensi et Lyrensi absque auctoris nomine.

Venio ad scriptores Cassinenses Bernardum, Nicolaum et Richardum de S. Angelo, quibus annumerare possumus Petrum Boherium, episcopum Urbevetanum, ut pote qui aliquando Cassini et Sublaci versatus est.

Bernardus natione Gallus, in Scripturis sanctis studiosus et eruditus, regularis disciplinæ zelus amator, ingenio subtilis, consilio promptus, sententia solidus, eloquio apertus et compositus, ut ait Trithemius, monachus primum et abbas monasterii S. Honorati Lerinensis, in Gallia; deinde jussu Urbani Papæ IV in locum cujusdam Theodini monachi Cassinensis, Acerarum episcopi electi, de mandato Manfredi Tarentini principis abbas quinquagesimus nonus monasterii Cassinensis creatus anno 1263, quemadmodum scribit Arnoldus Wion, ac postea S. R. E. cardinalis, ad preces et petitionem Thomæ decani et fratrum Cassinensium, scripsit egregium super Regulam S. Benedicti commentarium, quem tanti fecere posteræ, ut illum pene ad verbum transcripserit in suo primo commentario Petrus Boherius, eumque Joannes de Précis, abbas S. Germani Parisiensis, Gallico idio-

mate donaverit, cujus versione etiam aliquoties usi sumus.

Nicolaus de Fractura, Arnòldo Wion dictus *Nicolaus de S. Germano, I. V. doctor monachus primum Cassinensis, deinde abbas monasterii S. Vincentii juxta Vulturum, anno Domini 1299 scripsit expositionem satis perspicuam et doctam secundum jura canonica et civilia super Regulam S. P. N. Benedicti, ut testatur idem Arnoldus. Codex quo usi sumus ita desinit: Explicit Expositio Regulæ S. Benedicti secundum Nicolaum abbatem S. Vincentii, decretorum doctorem, quam exposuit in monasterio Cassinensi, sub anno Domini 1299, sub abbate Gallardo, qui eo tempore monasterio Cassinensi præsidebat.*

Hic liber est scriptus, exponens sit benedictus,

Ut rosa flos florum, sic est liber iste librorum.

Tres Richardos de S. Angelo Regule nostræ commentatores reperio. Unum Cassinensem abbatem, teste Placido Cassinensi monacho in Supplemento Virorum illustrium sui monasterii, qui anno 1240 a Gregorio IX creatus est cardinalis. Alterum monachum Cassinensem et postea tempore Cœlestini papæ V abbatem S. Justinæ de Padua, cujus opus laudat aliquando Paulus Augustinus a Janua. Tertium monachum item Cassinensem et præpositum Vallislucis, ac Capellanum Landulfi S. Angeli diaconi cardinalis, cui etiam librum suum dedicavit. Duorum priorum lucubrationes mihi percurrere non licuit, sed tantum tertii, in cujus commentario intacta aliquot capita tanquam omnibus nota, aut a peritioribus exponenda, uti se ipse explicat, reperi, scilicet ab octavo ad decimum nonum.

Petrus Boherius, decretorum doctor, primum abbas monasterii S. Aniani in diœcesi S. Pontii Thomeriarum, et postea episcopus Urbevitanus, post medium sæculum xiv duplicem in Regulam S. Benedicti edidit expositionem: unam ad petitionem fratrum suorum, quam præsentibus in capitulo provinciali abbatibus obtulit corrigendam et emendandam. De ea ita scribit Trithemius: *Petrus Boherius scripsit super Regulam S. P. Benedicti opus certe laboriosum et commendabile, in quo ipsam Regulam juri et canonibus pene in singulis verbis concordare ostendit. Sed cum in ista SS. Patrum scita aliquo modo neglexisset, alteram jam factus episcopus ex variis SS. Pachonii, Basilii, Hieronymi, Cassiani, et ex Vitis Patrum sententiis composuit, quam in sacra S. Benedicti spelunca corpore collocatus, ministrato candelæ lumine, cum tremore subscribendam incepit. Hunc secundum commentarium Carolo Franciæ regi nuncupavit, in cujus præliminari ad eundem Carolum epistola hæc leguntur: Oro igitur, heros noster et inclyte princeps, eandem monarchorum excipe Regulam, per me tuæ majestatis oratorem humillimum, in specu ubi ipse Benedictus eam edidisse, et in qua diu mansisse penitentiae gratia legitur, sanctorum Patrum dictis salvisciscis noviter commentatam. Ipsamque enim dextera sacra tua, cum tu ea minime cæcus, porrige, precor, abbati venerabili S. Dionysii,*

A suoque sacro conventui, meis in Christo Patribus, veraque charitate et professione parili fratribus præamandis. Eandem etiam Sublacensibus monachis Petrum transmisisse docent versus initio libri ipsius appositi.

Cassinenses proxime sequuntur plures ex Germania doctissimi gravissimique scriptores, qui suas in exponenda S. Benedicti Regula curas adhibuerunt. In his Joannes Castellensis in Palatinatu superiori monachus prope Ambergam, de quo Trithemius: *Joannes monachus Castellensis in diœcesi Eistetensi, vir in divinis Scripturis valde studiosus et sæcularis literaturæ non ignarus, ingenio subtilis et disertus eloquio, edidit venerandæ lectionis non parva volumina, de quibus ista feruntur: In Regulam S. Benedicti libri*

*B duo, etc. Idque juxta Wionem anno 1590. Ejus expositio ms. asservatur in monasterio S. Petri Salzbургensis, ad cujus calcem habetur glossa in Regulam eodem auctore, quæ forsitan pro secundo illius libro habenda est. Joannes Keck Tegernsensis in Bajoria monachus, vir imprimis doctus, qui etiam interfuit concilio Basileensi, ubi coram summo pontifice orationem habuit, eruditum etiam composuit in Regulam S. Benedicti commentarium, quem Gaspari de Grandesen abbati nuncupavit, exstatque ms. in bibliotheca Tegernsensi. Symbolam quoque contulit Joannes Ultpacher, Mellicensis in Austria monachus, cujus lucubratio ms. asservatur in Weingartensi bibliotheca, cum hac inscriptione: *Commentarius in Regulam S. Benedicti, auctore Joanne Ultpacher Mellicensi monacho, post reformationem monasterii sui, hoc est post annum 1420, quo reformatum est Mellicense monasterium. Exstat etiam in bibliotheca Tegernsensi commentarius alterius Joannis, Mellicensis item monachi, Schlippacher dicti, cujus titulus ita effertur: Manuale viaticum super Regulam S. P. N. Benedicti, editum per venerabilem Patrem et magistrum Joannem Schlippacher in cœnobio Mellicensi monachum professum. Hoc s. c. et vives. Eo usus est Chrysostomus abbas Althæ Superioris in expositione quam, ut ipse ait, ex diversis qui super eandem scripserunt Regulam viris egregiis, videlicet Bernhardo abbate Cassinensi, Stephano Parisiensi, Hildemaro abbate, domino reverendissimo Joanne cardinali dicto de Turrecremata, nec non magistro Joanne Keck Tegernsensi, Joanne Castellensi, et Joanne Schlippacher Mellicensi, dictæ Regulæ professoribus collegit. Ea habetur etiam in monasterio Scheyrensi anno 1491, scripta in die S. Marci evangelistæ. Joannes Trithemius abbas Spanheimensis, vir pietatis et doctrinæ non vulgaris, suum commentarium ediderat paulo post annum 1484, quo primum creatus est abbas. Hoc opus reconditorem viri eruditionem multigenamque SS. Patrum lectionem exhibet; sed quod satis doleri non potest, decurtatum, septem dumtaxat continens capita cum prologo, in quibus vix aliquid ad accendendum fovendumque religiosæ disciplinæ studium ac fervorem aptius aut fortius desideres.**

His adicere possemus auctores Hispanos non paucos, qui eo quoque stylum admoverunt. Nam præter Joannem cardinalem de Turrecremata dictum, si Manriquo credimus, in capitulo generali congregationis reformatæ ordinis Cisterciensis anni 1557, adjunctum est Ludovico de Estrada, insigni verbi Dei concionatori, ut commentarios in S. Benedicti Regulam ederet, quibus abbates in capitulis privatis ad illam exponendam uti possent; quos cum in generalibus comitiis anni 1560 Hispana lingua repræsentasset, jussus est in Latinam vertere, dignos qui lægerentur universum per orbem, ut loquitur Manriqus. Ex eadem congregatione Ludovicus Bernardus de Quiros, reformator generalis XXI, scripsit quoque Reipublicæ monasticæ, sive Commentariorum in Regulam S. Benedicti libros duodecim; quos tamen non exstare asserit Nicolaus Bravus, ejusdem congregationis abbas monasterii Olivæ, in notis litteralibus, quas pro genuina Regulæ intelligentia et conscientiæ obligatione typis mandavit Olivæ anno 1648, una cum Lacinia adversus Joannis Caramuelis placita.

Ex congregatione vero Vallisoletana duos habemus superiores generales, quorum unus Latine, alter Hispanice scripsit in Regulam S. Benedicti. Primus Antonius Perezius, qui postea fuit Urgellensis episcopus ac postmodum archiepiscopus Tarraconensis; secundus Alphonsus de San-Vitomez, vir non exigui meriti.

Denique, ut paucis absolvam, commemorare nihil juvat Theobaldum Artaldum, Petrum Crespetium Celestinos, et Matthiam Lambertum Almensis monasterii priorem, qui tres Regulæ Gallicas expositiones ediderunt; nec non et Joannem Berthelium, Joannem Graesbreckum, Columbanum Urancem, pluresque alios, quorum catalogum texuit Benedictus Hæftenus in Disquisitionibus monasticis. Joannem vero Caramuelem quod attinet, tametsi aliquoties ejus verba protulimus, tantum abest ut nobis commendatur, quin potius omni oblivione dignus videatur. Alia est ratio Gerardi Belgæ monachi, ejus pium devotumque commentariolum cum notis edidit Gabriel Bucelinus in monasterio S. Galli. Neque etiam sua laude privandum existimo Julianum Warnerium strictioris observantiæ Cisterciensis ord. generalem, cujus præter Gallicum librum De antiqua praxi Regulæ S. Benedicti, Parisiis anno 1645 impressum, commentarium insuper in eandem Regulam citat Julianus Parisius, abbas Fulcardi Montis. Sed neque Pauli Augustini a Janua congregationis Cassinensis monachi, qui eandem Regulam ad mss. Cassinenses recognovit et doctissimis notis exornavit, opus prorsus spernendum videtur. His omnibus duos cæteris longe anteponendos adjicio, Hugonem Menardum, et Benedictum Hæftenum, viros æterna memoria dignos. Primus ex monacho S. Dionysii in Francia, zelo strictioris observantiæ congregationi S. Mauri dans nomen, doctrinam cum pietate ita conjunxit, ut non solum inter perfectissimos monachos vite cul-

tores numerari debeat, verum etiam et doctissimis ævi nostri scriptoribus æquiparari possit, ecclesiastica, monastica, profanaque eruditione refertissimus. Inter alia quæ plurima edidit, Benedicti abbatis Anianensis Regularum Concordiam publici juris fecit, quam ad plures mss. codices exegit et notis exquisitissimis illustravit. Quo ex fonte hauserunt quicunque momenti alicujus opus aliquod in Benedictinam Regulam post eum scripserunt: maxime vero Carolus Cointius, Oratorii Domini Jesu presbyter, in observationibus ad eandem Regulam, quam in *Annalium ecclesiasticarum Francorum* tomo I integram inseruit.

Benedictus vero Hæftenus, Affigeniensis monasterii præpositus, in rebus monasticis quantopere versatus fuerit, probant duodecim monasticarum Disquisitionum libri, opus imprimis laudandum et utile, cui nonnulla si detraxeris correxerisve, nescio an præstantius aliquid in S. Benedicti Regulam exquiras. Edidit insuper commentarium in vitam S. Benedicti, et alia non pauca, quæ sinceram pietatem nec vulgarem eruditionem ex æquo spirant. Ejus Disquisitiones monasticas compendio redactas Augustæ Vindelicorum typis mandari curavit Carolus Stengelius abbas Anhusanus, cujus epitome iis præsertim sufficere posset, quibus per otium minime vacat prolixas Hæfteni lucubrationes studiose perlegere. Vivos supersitesque Regulæ commentatores silentio prætermittere animus fuit, ne quis forsitan eorum famæ vel modestiæ non satis a me consultum existimaret. Sed neque defunctos omnes hic a me commemoratos fuisse affirmo, quorum plurimos præsertim manu exaratos curam diligentiamque nostram fugisse non diffiteor.

Ex his omnibus commentarios sex nondum editos ante aliquot annos typis mandare cogitaverat noster Mabillonius, et ex illis continuam et quasi concatenatam Regulæ commentationem facere. Verum cum me aliquid in Regulam S. Benedicti meditari rescisset, ipse, majoribus et utilioribus occupatus, auctor fuit ut saltem illorum concordiam satagerem edere. Id quod tam ex illis quam ex editis longe pluribus, aliisque probatis auctoribus innumeris ita præstare conatus sum, ut quidquid in his alicujus momenti existeret, in hoc uno commentario nostro pene totum comprehenderem. His omnibus addidi praxim quædam in antiquis monachorum regulis, vetustissimis recentioribusque cœnobiis statutis, consuetudinibus et ordinariis sive manu exaratis sive impressis, et in variis sanctorum actis ac historiis deprehendere potui. Qua in re si quid erravi (quod est humanum), aut forte incautius excidit, candidos lectores precor, ut pro sua benignitate peccatis indulgeant, mendas corrigant et emendent, paratum me semper inventuros certiora docentibus statim et ex animo consentire.

Denique ut in hoc opere nihil quod meum erat considerari posset, sanctæ Regulæ textum ad mss. codices plurimos emendare studui, maxime ad vetustis-

sinum omnium ante annos mille uncialibus litteris scriptum, cujus varias lectiones ex bibliotheca Bodleiana, quæ est Oxoniæ in Anglia, transmisit ad nostrum Mabillonium V. Cl. Eduardus Bernardus, et ad Narbonensem ante annos nongentos exaratum, cujus varias item lectiones, uti et alterius monasterii S. Sabini Tarbeiensis annorum sexcentorum excepit noster Claudius Stephanotius. Alios etiam quinque consului, nempe duos Parisienses S. Germani a Prælati, tertium S. Cornelii Compendienses, quartum S. Petri Conchensis, quintum B. Mariæ Lyrensis. Sub idio quoque fuerunt relati a vetustis commentatoribus sacra Regulæ textus, ab Hillemaro præser-

tim et Smaragdo Floriacensis monasterii, quorum characteres ad annos minimum octingentos accedunt. Quibus præire debuit Benedicti abbatis Anianensis Concordia Regularum. Nec insuper haberi visum est antiquas editiones, Venetam anni 1489 et Parisiensem, aliasque recentiores Balduini Moreau, Hugonis Menardi, Benedicti Hæsteni, et Pauli Augustici a Janua Cassinatis monachi; quod ipsi Regulam ad plures codices mss. diligentissime correxerint: quorum tam editiones quam variantes lectiones non parum lucis et adjumenti conatibus meis attulerunt. Hæc paucis lectores præmonendos existimavi.

TESTIMONIA VETERUM

DE REGULA S. P. BENEDICTI.

Ex libro II Dialogorum S. Gregorii papæ, c. 36.

Hoc autem nolo te lateat, quod vir Dei (Benedictus) inter tot miracula quibus in mundo claruit, doctrinæ quoque verbo non mediocriter fulsit. Nam scripsit monachorum Regulam discretionem præcipuam, sermone luculentam. Cujus si quis velit subtilius mores vitamque cognoscere, potest in eadem institutione Regulæ omnes magisterii illius actus invenire; quia sanctus vir nullo modo potuit aliter docere quam vixit.

Ex Concilio Augustodunensi sub S. Leodegario anno 670 celebrato, can. 15.

De abbatibus vel monachis ita observare convenit, ut quidquid Canonicus Ordo, vel Regula S. Benedicti docet, et implere, et custodire in omnibus debeant. Si enim hæc omnia fuerint legitime apud abbates vel monasteria conservata, et numerus monachorum Deo propitio augebitur, et mundus omnis per eorum orationes assiduas malis carebit contagiis.

Ex S. Ambrosii Autperti libro De Conflictu vitiorum in fine tom. VI operum S. Augustini novæ edit.

Juxta regulam Patrum vivere semper stude, maxime autem secundum S. confessoris Benedicti: non declines ab ea in quoquam, nec illi addas quippiam; totum enim quod sufficit habet: cujus verba atque imperia sectatores suos perducunt ad celi patriam.

Ex Ludovici Pii imperatoris exhortatione ad Eigilem abbatem Fuldensem electum, in ejus Vita, auctore Candido, sæculo IV Bened., part. I.

S. Benedictus Regulam monachorum Spiritu sancto repletus cum magna discretionem conscripsit.

Item ex eodem ibidem.

Regulam vero vir Dei Benedictus luculento sermone conscripsit, in qua nihil doctrinæ latentis, nihil obscuritatis comprehendit; quapropter non indiget expositione, sed admonitione. Hæc est enim angusta porta et arcta via quæ sequentes se ducit ad Deum. Hæc sane in tantum discretionem, mensuram et charitatem te docet habere, ut etiam cum charitate hortatus prævaleas ipsa vitia resicare, agere cuncta propter pusillanimes mensurate, discretionem S. Jacob cogitare, et semper in his omnibus fragilitatem tuam tibimetipsi ad memoriam revocare.

Ex Concilio Duziacensi II, celebrato anno 874.

Beatus gratia et nomine Benedictus, S. Spiritu in-

B spiratus consona sacris Scripturis et aliorum orthodoxorum Patrum prædicationibus in sua Regula dicit.

Item ex eodem Concilio.

S. Spiritus per B. Benedictum eodem spiritu quo et sacri canones editi sunt, Regulam monachorum edidit.

Ex epistola Leonis archiepiscopi Ravennatis ad Durandum monachum.

S. Benedictus ab eodem Spiritu sancto edoctus, cum se de hac luce revelante Deo sciebat esse transi-
torem, ad petitionem discipuli sui Mauri, hanc Regulam suis beatis manibus describens, eique tradidit, ut perfecte sciret qualiter se suosque discipulos imbueret.

Item ibidem

C Tu vero, charissime, noli sequi reprobaturum (sensum), sed imitare Regulam electam ab electo divo Benedicto editam, a sancto pioque Spiritu dictatam, et a præclaro doctore pontifice summo laudatam, et a perfectis viris imitatam, quæ sectatores suos ad regnum cælorum perducit.

Ex Joanne monacho in Vita S. Odonis abbatis Cluniacensis.

Thesaurus in Regulæ observatione latentes monachis explicavit, nullumque illius apicem, prudenti inconsultum, proficienti inutilem, credenti difficilem, penitenti asperum esse, suo et multorum exemplo docuit.

Ex V. Benedicti abbatis Clusensis exhortatione, quæ refertur in ejus Vitæ cap. 4.

D Quapropter hortor fraternitatem vestram ut postpositis quibusdam superstitionibus et humanis institutis, quæ ad rem non pertinent, et a vera religione abhorrent, Regulæ S. P. N. Benedicti studiis, in qua omnis evangelica et apostolica perfectio constat, animum ad purum intendatis.

Ex Petri Damiani opusculo 15, cap. 7.

Sancta Regula quasi ampla quædam capax et speciosa domus facta est, ad omnia hominum genera capienda, pueros videlicet et senes, fortes et debiles, deliciosos et multimoda morum inæqualitate diversos.

Ex Gaufridi abbatis Vindocinensis sermone de S. A Benedicto.

Fuerunt ante sanctum Benedictum abbates et abbatum institutiones, sicut ante Christum legislator exstitit Moyses : bonam quidem et sanctam Judaico populo Moyses attulit legem ; sed, sicut Christus Christiano populo contulit meliorem, ita sancti viri illius temporis secundum datam sibi a Deo gratiam monachorum leges statuerunt ; sed Pater et legifer noster Benedictus, sicut a Deo maiorem gratiam percepit, ita meliorem legem instituit : nam quidquid illi minus vel amplius faciendum prædixerunt vel fieri permiserunt, ipse post illos correxuit.

Ex S. Brunonis Signinensis episcopi lib. vi Sententiarum, cap. 2, serm. 4.

Quid dicam de B. Benedicto, qui tam egregium nobis puteum fecit (per puteum intelligit Regulam), cujus aqua saluberrima atque dulcissima omnibus sitientibus et bibere volentibus refectioni proficit et salutis ; nullus post apostolos et evangelistas puteus factus est qui tot homines satiasset et a mortis periculo cunctisque animæ passionibus liberasset.

Dictum Richardi prioris Fontanensis in diœcesi Eboracensi, relatum in epistola Turstini archiepiscopi Eboracensis ad Guillelmum Cantuariensem pontificem.

Quidquid B. Benedictus instituit, ita totum Spiritus sancti providentia destinatum est, ut nihil utilius, nihil sanctius, nihil felicius exoritari posset.

Ex Guerrici abbatis sermone 4 de S. Benedicto.

Moyses ad duritiam cordis Judæorum dedit eis justificationes non bonas, præter pauca moralia ; S. Benedictus solam puritatem evangelicam simplicemque morum tradidit disciplinam. Ille tam multa scribit intellectu difficilia, factu impossibilia, vel inutilia ; iste rectissimam vitæ scribit Regulam, sermone leculentam, discretionem præcipuam.

Ex Gaufridi notarii S. Bernardi ac postea abbatis Clarevallensis homilia in evangelium Ecce nos.

Quod B. Patris nostri Regula docuit, hoc nobis lecto Evangelii commendat ; nec aliud sonuit veritatis præco quam Veritas ipsa prædicens.

Ex Odonis Cantuariensis monachi epistola ad Adam

fratrem suum novitium Igniacensem, Veterum Analect. tom. I, p. 549.

O admirabile mysterium, et admirabile sacramentum ! Primum testamentum dedit Deus in cordibus hominum, quod vocatum est lex naturalis ; quod si servassent, secundo non indigerent. Sed quia novitatum amatores sunt homines, per inveterationem primo testamento neglecto, secundum dedit in circumcissione, quod propter sui novitatem paulo libentius amplexati sunt quidam. Sed hoc iterum inveterato atque neglecto, tertium dedit in baptismo, quod prædestinatum est, ut stet in æternum. Sed quia longa consuetudine inveteratum cœpit ab hominibus paulatim in negligentiam duci, quartum dedit in cuculla, ad cujus novitatem amator novitatum pene totus jam confluit mundus. Post hoc quintum non erit, quia in hoc novo et mirabili modo omnium gentium benedictiones continentur. Quidquid enim religionis et sanctitatis in tribus præcedentibus testamentis continetur, totum in testamento Benedicti constringitur.

Ex S. Hildegarde in Vita S. Disibodi.

Is enim S. Pater Benedictus Regulam quæ spiritualibus hominibus esset accommodata, e sanctorum Vitis Spiritu sancto docente et ostendente condiderat.

Ex ejusdem commentario in Regulam S. P. R.

Ipse S. P. Benedictus in timore et pietate, in charitate et castitate doctrinam suam scripsit ; adeo nihil eidem doctrinæ addendum vel auferendum est, quia ei nihil deest, quoniam a Spiritu sancto facta et completa est.

Ex sancti Antonini parte II, tit. 15, cap. 12, § 2.

Regula S. Basilii satis intricata est. Regula S. Augustini multum generalis et ad particularia parum descendens. Regula S. Francisci brevis, et propterea multa ibi præcepta scrupulis plena ; sed Regula sanctissimi Benedicti singula quæque clare describit.

Ex Thomæ Galeti libro qui inscribitur Religiosus cap. 1.

Interrogatus Cosmus de Medicis, magnus Etruriæ dux, cur assidue Regulam S. Benedicti versaret in manibus, respondit : id se facere, quod scilicet ex tam prudentibus S. Patris præscriptionibus, ad populos suæ fidei conceditos valde accommodata media caperet. Is est qui sub eadem Regula ordinem Equitum instituit.

S. P. BENEDICTI REGULA, CUM COMMENTARIIS.

PROLOGUS.

I Ausculta ^a, o filii, præcepta magistri, et inclina aurem cordis tui : et admonitionem pii Patris libenter excipe, et efficaciter comple : ut ad eum per obedientie laborem redeas, a quo per inobedientie desidiam recesseras. Ad te ergo nunc meus sermo dirigitur ^b, quisquis abrenuntians propriis voluntati-

bus ^c Domino Christo vero Regi militaturus, obedientiæ ^d fortissima atque præclara arma assumis. Imprimis, ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas : ut qui nos jam in filiorum dignatus est numero computare, non debeat ^e aliquando de malis actibus nostris contri-

^a Mss. antiquiores, *obsculta*.

^b Oxon., *dirigitur*.

^c Al., *voluptatibus*.

^d Deest obedientiæ in Oxon.

^e Al., *debet*.

stari. Ita enim ei omni tempore de bonis suis in nobis parendum est, ut non solum ut iratus ^a pater, non aliquando filios suos exhaeredet, sed nec ut metuentus dominus irritatus malis ^b nostris, ut nequissimos servos perpetuam tradat ad pœnam, qui eum sequi noluerint ad gloriam.

Exsurgamus ergo tandem aliquando, excitante ^c nos Scriptura ac dicente: *Hora est jam nos de somno surgere* (Rom. xiii. Et apertis oculis nostris ad deificum lumen, attonitis auribus ² audiamus, divina Quotidie clamans quid nos admoneat vox, dicens: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra* (Psal. xciv). Et iterum: *Qui habet aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis* (Apoc. ii). Et quid dicit? *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos* (Psal. xxxiii). *Currite dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant* (Joan. xi).

Et querens Dominus in multitudine populi cui hæc clamat ^d operarium suum, iterum dicit: *Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre dies bonos* (Psal. xxxiii)? Quod si tu audiens respondeas, Ego, dicit tibi Deus: Si vis habere vitam, prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. *Diverte a malo, et fac bonum: inquire pacem et sequere ^e eam.* Et cum hæc feceritis, *oculi mei super vos, et aures meæ ad preces vestras* (Isai. lxxv); et antequam me invocetis, dicam vobis: Ecce adsum. Quid dulcius nobis hæc voce Domini invitantis nos, fratres charissimi? Ecce pietate sua demonstrat nobis Dominus viam vitæ.

Succinetis ergo fide vel observantia ^f bonorum actuum lumbis nostris et calceatis pedibus ^g (Ephes. vi) per ducatum Evangelii ^h pergamus itinera ejus, ut mereamur eum qui nos vocavit in regno suo videre. In cujus regni tabernaculo si volumus habitare, nisi illuc bonis actibus curritur ⁱ, minime pervenitur. Sed interrogemus cum propheta Dominum, dicentes ei: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo* (Psal. xiv)? Post hanc interrogationem, fratres ^j, audiamus Dominum respondentem et ostendentem nobis viam ipsius tabernaculi, ac dicentem: *Qui ingreditur sine macula et operatur justitiam, qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, qui non fecit proximo suo malum, qui opprobrium non accepit adversus proximum suum* (Ibid). Qui malignum diabolum aliqua suadentem sibi, cum ipsa suasionem sua a conspectibus cordis sui respuens, deduxit ad nihilum, et parvulos cogitatus ejus tenuit, et illi it

A ad Christum. Qui timentes Dominum de bona ³ observantia sua non se reddunt elatos; sed ipsa in se bona, non a se posse, sed a Domino fieri existimantes, operantem in se Dominum magnificant, illud cum propheta dicentes: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxvii). Sicut nec Paulus apostolus de prædicatione sua sibi aliquid imputavit dicens: *Gratia Dei sum id quod sum* (I Cor. xv). Et iterum ipse dicit: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (II Cor. x).

Urde et Dominus in Evangelio ait: *Qui audit verba mea hæc et facit ea, similabo eum viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram: venerunt flumina, flaverunt venti, et impeerunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat supra petram* (Matth. vii). Hæc complens Dominus, expectat quotidie, his suis sanctis monitis, factis nos respondere debere. Ideo nobis propter emendationem malorum, hujus dies vitæ ad inducias relaxantur, dicente Apostolo: *An nescis quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit* (Rom. ii)? Nam pius Dominus dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xviii).

Cum ergo interrogassemus Dominum, fratres, de habitatore tabernaculi ejus, audivimus habitandi ^k præceptum: sed si compleamus habitatoris officium, erimus hæredes regni cœlorum. ^l Ergo præparanda sunt corda et corpora nostra sanctæ præceptorum obedientiæ militatura ^m; et, quod minus habet in nobis natura possibile, rogemus Dominum ut gratiæ suæ jubeat nobis adiutorium ministrare ⁿ. Et si fugientes gehennæ pœnas ad vitam perpetuam volumus pervenire, dum adhuc vacat, et in hoc corpore sumus, et hæc omnia per hanc lucis vitam ^o vacat implere, eundem et agendum est modo quod in perpetuum nobis expedit.

Constituenda est ergo a nobis dominici schola servitii, in qua institutione nihil asperum, nihilque grave nos constitueros speramus. Sed et si quid paululum restrictius, dictante æquitatis ratione, propter emendationem vitiorum, vel conservationem ^p charitatis processerit; non illico pavore perterritus refugias viam salutis, quæ non est nisi angusto initio (Matth. vii) incipienda. Processu vero conversationis et fidei, ^q dilatato corde, inenarrabili dilectionis dulcedine, curritur via mandatorum Dei: ut ab ipsa nunquam magisterio discedentes, in ejus doctrina usque ad mortem in monasterio perseverantes, passionibus Christi per patientiam participemus ^r, ut et regni ejus mereamur esse consortes.

^a Al., iratus.

^b Oxon., irritatus a malis.

^c Al., exhortante.

^d Oxon., exclamat.

^e Al., persequere.

^f Oxon., fidei vel observantiæ.

^g Al., calcatis in præparatione Evangelii pacis pedibus; al., calcatis in præparatione Evangelii pacis.

^h Per ducatum Evangelii deest spud Hildem.

ⁱ Al., curratur.

^j Oxon., fratres charissimi.

^k Oxon., habitantis.

^l Hæc usque in finem desiderantur in cod. Oxon.

^m Al., militanda.

ⁿ Iyr., adiutorio ministrari.

^o Al., viam.

^p Al., conversationem.

^q Al., participemus.

COMMENTARIUS.

Ausculata, o fili.] Omnes hic S. P. Benedictus alloquitur suæ sanctæ Regulæ cultores, quos quatuor potissimum de causis suavi filii nomine compellat dicens: *Ausculata, o fili.* Primo quia tot filiorum spiritualis pater existit, quot per suum sanctum institutum Deo peperit monachos; nam, ut dicit S. Dorotheus (*Doctrina* 4, n. 6), « Filios vocant sancti viri eos quos a pravitate et malitia ad virtutem et bonam frugem sermone et prædicatione converterunt, ut Apostolus ait: *Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* » Unde et S. Basilius eos tanquam veros parentes vult agnosci, qui nos hoc pacto Deo genuerunt: *Parentes, inquit, eos qui talis est (id est monachus) veros agnoscat, a quibus per Evangelium in Christo Jesu natus est (Regul. fus. cap. 8).*

Secundo quod ejus sectando Regulam, sectentur et vitam; et ex receptissima SS. Patrum regula ii veri sanctorum filii censi debeant, qui eorum imitantur exempla: *Hi filii sanctorum sunt, inquit Hieronymus, qui exercent opera eorum (Epist. ad Heliod.); et Augustinus: Omnis homo cujus opera facit, ejus filius est; si ergo opera Dei facimus, Dei filii sumus (Serm. 286).* Unde et Christus in Evangelio Judæos, qui se tantopere Abraham filios prædicarent, nec ejus tamen fidem et vitam sectarentur, increpans ait: *Si filii Abraham estis, opera Abraham facite (Joan. viii).* et Augustinus iterum seu quisvis alius: *Similitudinem Patris actus indicent sobolis, similitudinem operis similitudinem indicet generis (In append. serm. 512).*

Tertio ut singularem erga omnes vereque paternum demonstret affectum, et ut, si qui fortassis adhuc pueri sensibus effecti (neque enim hic eos solos qui jam monasticæ perfectionis culmen attingere, sed et eos maxime qui illud scandere incipiunt, imo eos qui id sibi proponunt, alloquitur), quos disciplinæ rigor ita deterreat, ut ejus jugum tanquam asperum ac grave nimis refugiant, hos tam suavi, tam miti compellatione, ad illud fortiter subeundum accendat. Sic non insolito apud homines more parvulos, et omnes quosque inde ad ea quæ concupiscunt pertrahere desiderant, filios appellare consueverunt. Quo etiam vocabulo usos nonnunquam veteres monachos, forte in signum puerilis illius simplicitatis quam veri monasticæ perfectionis æmulatores profitentur, constat ex Vitis Patrum passim.

Quarto denique suos S. Benedictus appellat filios, ut pote qui non ut dominus supremum in eos imperium exercere, sed tanquam pius pater eos regere, et ad æterna cœli gaudia perducere cuperet.

Præcepta magistri.] Præcepta dicit ea quæ tota passim continentur in Regula, ut sunt voluntaria paupertas, abstinentia a carnibus, silentium fere perpetuum, et alia his similia, quæ sæcularibus quidem sunt monita, nobis vero monachis evaserunt in præcepta: « Omnia S. Benedicti instituta, inquit S. Bernardus (*De Præcepto et dispens. cap. 1*), exceptis sane nonnullis de spiritalibus, verbi causa, charitate, humilitate, mansuetudine, quæ non tam constat ipsum instituisse quam Deum, et ob hoc penitus non sunt mutanda; de cætero reliqua universa non profitentibus monita tantum, seu consilia censenda sunt, cum tamen profitentibus in præcepta, prævaricantibus in crimina fiant; sive ut vestra vobis reddam, illis voluntaria vel factitia, istis necessaria et tanquam naturalia non immerito reputantur.

Et inclina aurem cordis tui.] Id est intellige quæ jam dicturus sum; auris quippe cordis est intelligentia: « Auris ab audiendo vel hauriendo vocatur, inquit Smaragdus; auris autem corporis hominis voces; cordis autem auris intellectum haurit sermonis; » et sane frustra pulsatur auris corporis, nisi sonus verborum exterior ad interiorem cordis intelligentiam perveniat; vel etiam auris cordis est affectus, desiderium et promptitudo audiendi; ita ut cordis aurem inclinare aliud nihil sit quam tota men-

tis aviditate, toto desiderio, maxima animi attentione præcepta docentem audire.

Et admonitionem pii Patris libenter excipe.] Libenter, id est sponte et animo, magno cum gaudio, sic denique pii Patris monita excipe, ut nulla unquam ea delere possit oblivio.

Quærent autem quis ille magister cujus audire præcepta, quis pius ille Pater cujus consilia libenter excipere jubet S. legislator? Respondent nonnulli alium prorsus non esse ab ipso Spiritu sancto, quo afflante ac dictante suam S. Benedictus exaravit Regulam. Et certe quis æstimet tantæ humilitatis virum qualem fuisse S. Benedictum nullus sane dubitaverit, pii Patris ac magistri titulum sibi adsciscere voluisse? Maxime cum Christus in Evangelio patrem sibi super terram vocare discipulis prohibuerit, neve magistri appellarentur; unum scilicet in cœlis nobis esse patrem, unum magistrum. Audientibus hac in re Petrus Damiani de S. Benedicto loquens in hæc verba (*Opusc. 13, cap. 6*): « Quod in ipso libri principio manifeste colligitur, si ad quem sua verba Spiritus sanctus dirigat, subtiliter attendatur: Spiritum sanctum dico; neque enim vir sanctus tantæque cultor humilitatis protinus in hæc verba prorumperet, magisterii cathedram, et præcipue pii Patris sibi privilegium usurparet, dicens: *Ausculata, o fili, præcepta magistri, et inclina aurem cordis tui, et admonitionem pii Patris libenter excipe*; sed ille servum propriæ vocis organum fecit, qui similiter in ipso vaticinii incipientis exordio clamare per Isaiam cœpit: *Filios enutriti et exaltari.* » At licet S. Benedictus pro summa quæ in eo enituit humilitate, et pii patris, et magistri titulum respuerit, hunc tamen omnes pro summa ejus sanctitate, et in rebus monasticis experientia et doctrina ipsi facile concedunt, atque inter alios S. Gregorius papa (*Lib. iv, cap. 4*), seu quisvis alius auctor commentarii in libros Regum, ubi eum arctissimæ vitæ magistrum optimum appellat.

Et efficaciter comple.] Hoc est superata quacunque offendet difficultate; offendet enim, audita Domini præcepta exsequere. Tria ergo a discipulis hic requirunt arctissimæ vitæ magister optimus et doctor; nam, sicut tria sunt præcipue docentis munia, ut scilicet doceat, delectet et flectat, ut scribit Augustinus (*Lib. iv de Doctrina Christ., cap. 12*); ita tria sunt etiam discipulorum auditorumque officia, ut nempe auscultent docentem, libenter excipiant delectantem, et efficaciter compleant id ad quod flectit orator, quæ tria respexisse visus est S. Augustinus loco citato, cum de docente sic ait (*Ibid., cap. 15*): *Agat ergo, cum ista dicit, ut intelligenter, libenter, obedienter audiatur.* Verum, sicut docere et delectare parum est, ni etiam flectat orator, ita etiam intelligere et memoria retinere quæ semel audita sunt nihil prodest, nisi opere compleantur; non enim auditores legis, sed factores justificabuntur. Satis omnino fuisset, viam vitæ, nisi ambulemus in ea, nunquam agnovisse; cessat quippe tunc omnis excusatio, et reos nos propria conscientia constituit: *Si non remissem, inquit Christus, et locutus ois non fuisset, peccatum non haberent.* Audiamus plane terribilem Apostoli sententiam: *Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod traditum est illis sancto mandato (II Petr. ii):* Deus sane per prophetam dicit, quod verbum suum non revertetur ad se vacuum, sed prosperabitur, et faciet illud, ad quod misit illud (*Isa. lv*). Ut ergo verbum Domini non redeat ad se vacuum, bonis operibus illud implere satagamus: « Non revertetur ad me vacuum, inquit S. Bernardus (*Serm. 71 in Cant., n. 15*), vel jejunium, sed quasi prospere in omnibus agens, saturabitur bonis actibus eorum qui in dilectione acquiescent illi. Denique usu loquendi sermo impletus tunc dicitur, cum fuerit mancipatus

effectui, quod videlicet tantum inanis, et macer, ac quodammodo famelicus sit donec onere compleatur. » Merito ergo S. Hieronymus (*Ep. 14 ad Celsant.*): « Nec sufficere tibi potes mandata Dei memoria tenere, et operibus oblivisci, sed ideo illa cognosce, ut facias quicquid facendum didiceris; non enim auditores legis justi erunt, sed factores legis iustificabuntur; » et S. Benedictus: *efficaciter comple.*

At forte movebit aliquem quod omnes hic S. P. Benedictus alloquens, qui exstiterunt Regule sanctae profitentes, quasitamen adunum duntaxat sermonem dirigeret, dicit: *Ausculata, o fili, praecepta magistri*, etc. Sed individuum hac loquendi ratione sanctos inter monachos commendat unitatem, quorum cor unum et anima una, quorum, inquam, etsi multa sint corpora, non tam multa sunt corda; et de quibus, ut dicit S. Augustinus (*In Psal. cxxxii*), egregie Psalterii regis cecinit: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum!* et S. Basilii (*Const. monast. cap. 19*): « Homines ex variis generibus et locis moti ad tantam similitudinis perfectionem conglutinati sunt, ut anima una in multis corporibus consideretur, et multa corpora unus animi organa spectanda exhibeantur. » Atque hanc nobis expositionem subministrat S. Odo Chlunacensis abbas, eujus haec verba (*Serm. de sancto Bened.*): « Monachorum gregem sicut voluntarie auditu auris obedientem quasi una persona (*supple* esset), propter unum cor alloquens filium nominat. » Vel etiam quia, sicut omnes per totum orbem Christi fideles non nisi unum mysticum corpus, scilicet Ecclesiam efficiunt, ita et omnes monachi, licet numero multi, natione longe diversi, non nisi unum constituunt corpus, eujus alii capitis, alii pedum, alii manuum vices referunt, ut docet S. Dorotheus (*Doct. 6*): « Quid vobis videntur esse cœnobita? inquit; nonne unum videntur esse corpus et invicem membra? Qui autem administrant et gubernant, capitis loco habentur; qui vero speculantur et corrigunt, oculorum vicem tenent; ad qui sermone prosunt, oris munere funguntur; qui obediunt, aurium loco putantur; qui opera exercent, manibus comparantur; qui reddunt responsa, et huc atque illuc ad ministeria diriguntur, vicem exsequuntur pedum. »

Ut ad eum per obedientiae laborem redeas a quo per inobedientiae desiderium recesseras. Quid dulcius hac voce, fratres charissimi? Ecce hic praeclare dux noster nobis « proponit certamen, modum certandi, meritumque vincendi, ut loquitur Trithemius. In eo namque quod ait *laborem*, certamen denotat; *obedientiam*, modum; *redeas*, meritum. » Equid nobis suavius, quid utilius reditu ad Deum proponi posset? imo quid Deo ipsi optabilius? « Quid enim, inquit S. Augustinus, Dominus querit a te, nisi te? Quia in omni creatura terrena nihil melius fecit te, quaerit te a te, quia tu perdidisti te. » Sed quia ad ipsum redibimus via? non alia plane ab ea quam hic, sicut alibi S. legislator indicat dicens: *Scientes se per hanc obedientiae viam iuros ad Deum.* Haec est via, ambulemus in ea; unde Petrus Damiani (*Serm. de Exalt. S. Cruc.*): « Depulsus est homo, inquit, ab illa felici hereditate, exilium sortitus est pro patria, mortem pro vita, pro gloria ignominiam: si vis ergo ad tuam hereditatem reverti, tuam abnega voluntatem. Abnegatio igitur voluntatis hereditatis est recuperatio; » et S. Bernardus (*Serm. 64 de divers.*): « Haec est virtus quae animam perfecte Deo subditam, sub umbra alarum ipsius secure facit vivere. »

Quod autem non obedientiam simpliciter, sed *obedientiae laborem* dicit, declarat non adeo facilem, sed multum laboriosam rem esse obedientiam; quod confirmat S. Gregorius papa homil. 32 in Evangelium hac scribens: « Fortasse non est laboriosum relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum; minus quippe est abnegare quod habet, valde autem multum abnegare quod est. » Hinc plane vox illa coelestis: *Melior est obedientia quam vi-*

ctimae (*1 Reg. xv*); quia, inquit, S. Gregorius, « per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur. » Sed ne nos tantus labor deterreat, propositum labori premium intueamur, et facile videbitur omne difficile: promittitur autem reditus ad Deum, *ut ad eum per obedientiae laborem redeas.* O merces! O primum!

A quo per inobedientiae desiderium recesseras. A Deo recessimus cum per divini mandati praevaricationem in Adam omnes peccavimus, vel cum propriis nos reatibus et inobedientis principi tenebrarum mancipavimus. Signanter vero dicit *inobedientiae desiderium*; quibus verbis docet eos vere desides censendos esse et pigros qui, transgredientes mandata Dei, nec Deo nec propriae laboranti saluti; licet enim multi multa operentur, haec nisi ad Deum puro ac sincero mentis affectu referant, non opera, sed operum destructiones rectius existimaveris. Praeclare omnino Guillelmus abbas monasterii S. Theodorici ad Carthusienses monachos scribens (*De Vit. solit. ad fratres de Monte Dei, cap. 8*): « Otiosum non est vacare Deo, imo negotium negotiorum omnium hoc est; quod quicumque in cella non agit fideliter et ferventer, quodcumque agit, quod propter hoc non agit, scilicet ut Deo serviatur, in eo quod agit, otiiatur. »

Ad te ergo nunc meus sermo dirigitur, quisquis abrenuntians propriis voluntatibus. Sicut nullus in Ecclesia fidelis admittitur quia prius diabolo, pompis et operibus ejus abrenuntiaverit, ita nec ullum in clauastro monachum qui propriis non abrenuntiet voluntatibus, S. P. Benedictus introduci voluit, ut post Hildebrandum recte notavit Bernardus Cassinensis. Ex his ergo liquet quem sibi scopum in Regula S. legislator, quem sibi finem proposuerit, obedientiam scilicet seu propriae voluntatis abnegationem, ut docet imprimis S. Petrus Damiani, cum dicit (*Opusc. 15, cap. 6*): « Videamus cum scribere incipit (S. Benedictus) quibus verba dirigit, ad quod hominum genus omnem vim secuturae elocutionis intendit; ait enim: *Ad te ergo nunc meus sermo dirigitur*, etc. » Refert hic integrum Regulae textum, tum subdit: « Quantum ergo ex S. viri verbis colligere possumus, magis ad descendendam obedientiam quam ad peragendam poenitentiam Regulae hujus schola cognoscitur instituta, non ut, sive peccatores, sive justos excludat, vel unum genus hominum respuat, sed quia omnem vim et intentionem ad edocendam obedientiae praecepta constituat. »

Et sane cum cœnobarum monachorum fortissimum genus sibi disponendum proposuerit S. Pater, non alium prorsus ab ipso cœnobarum fine intendere debuit; quis autem ille sit docet apud Cassianum abbas Joannes his verbis (*Collat. 19, c. 8*): « Finis cœnobiae est omnes suas mortificare et crucifigere voluntates; » et Severus Sulpicius (*Dial. lib. 1, c. 5*): « Haec illorum prima virtus parere alieno imperio; » tandem S. Hieronymus de Cœnobitis scribens: (*Epist. 22*): « Prima, inquit, apud eos confœderatio, est obedire majoribus, et quicquid iusserint facere. » Eadem habet Regula S. Posthumio ab angelo tradita n. 1, prout exstat in ejus Vita, cap. 8. Hinc vix ullum in tota S. P. Benedicti Regula caput exstat in quo obedientiam aliquo modo non commendat, ut facili negotio demonstrare possemus, nisi id muneris ante nos obisset vir doctissimus Benedictus Haefternus in Disquisitionibus monasticis I. II Catech. monast., part. 2, disquisit. 12. Unde etiam Christus Dominus apud S. Brigittam (*Revel. lib. iv, c. 127*): « Ille, inquit, est monachus Benedicti, qui plus obedit Regulae quam carni. » Ex quibus omnibus liquido patet, quam apposite ad hunc locum Joannes Trithemius dixerit: « Ante omnia tanquam titulum audientis praemittit abnegationem propriae voluntatis, quia nihil partis habet in hac Regula, qui adhuc propriis deservit voluntatibus; monachus enim qui non dimisit propriam voluntatem, non est quod dicitur: imo irritator est Dei: primum namque instrumentum monachi est abdicatio propriae volun-

tatis, sine quo nullus monachus est. Relinque igitur A propriam voluntatem, si vis monachus fieri. »

Domino Christo vero regi militaturus.] Ergone milites sumus, aut militia est professio nostra? Ita plane; nam militia est vita hominis super terram, quod potiori jure de monachorum vita affirmaveris, quorum omnis vita in conflictu et tentatione transigitur. Quare Scriptura: *Fili, inquit, accedens ad servitum Dei sta in justitia, et præpara animam tuam ad tentationem*; quod usque adeo verum est, ut Petrus Blesensis dixerit (*Epist. 154*): « Scio quia sine tentationibus vix hora dimidia claustralis vita transigitur. » Hinc adversus superfluos sæculi cupiditates voluntaria paupertate, illinc adversus male delectantes carnis illecebras inviolata castitate, isthinc adversus superbas dæmonum suggestiones humili obedientia, adversus inconstantis animi levitatem stabilitate, denique adversus omnia vitia morum conversione jugiter decertandum, ut plane de nostris cœnobitis dicere sit: *Castra Dei sunt hæc*. Quid enim sic ea cum Petro Venerabili vocare vetat? Claustraliū, inquit (*Lib. 1, epist. 20*), communiter viventium cohabitatio castrorum ad pugnam ordinatorum multitudini videtur comparari, ubi quisque tanto securius adversus adversarium dimicat, quanto sibi vicinior adjutorium de commilitonis dextera sperat; » et alibi ad S. Bernardum **10** scribens (*Lib. 1, epist. 28*): « Promittitis secundum Regulam B. Benedicti vos in castris cœlestibus militaturos. » Porro his in castris duplicis generis sunt milites, ut observat Hæftenus (*Lib. II Disq. catech. monast. part. 2, disq. 5*): alii qui in acie pugnant, alii qui ad singulare certamen descendunt. Prioris generis sunt cœnobitæ sub regula vel abbate militantes; posterioris anachoretæ, qui bene instructi fraterna ex acie ad singularem pugnam eremi descendunt.

Obedientiæ fortissima atque præclara arma assumis.] S. Benedictus obedientiæ arma fortissima appellat, quia revera nihil obedientia fortius, cujus præsidio monachus loquitur victorias, « dum de diabolo per obedientiæ bonum, de mundo ac de seipso triumphat in Christo, » inquit Petrus Blesensis (*Epist. 154*); hinc et S. Gregorius (*In lib. Reg. I. IV. cap. 10*), seu quivis alius: « Cum hominibus pro Deo subjici-mur, superbos spiritus superamus: cæteris quidem virtutibus dæmones impugnamus; per obedientiam vincimus: victores sunt ergo qui obediunt, quia dum voluntatem suam aliis perfecte subjiciunt, ipsi lapsis per inobedientiam angelis dominantur. » Merito ergo S. Joannes Climacus (*Grad. 4*): « Quemadmodum, inquit, arbores a ventis agitatae altiores radices agunt, ita qui sub obedientia decertant, fortes et invincibiles redduntur. »

Sed non solum fortissima, verum etiam præclara obedientiæ arma dicuntur, quia præclaros nos et illustres ex reportatis de tot ac tantis hostibus victoriis efficiunt, mirandum Deo, et angelis, et hominibus spectaculum factos; vel quia virtute nihil pulchrius: « Quæcunque virtuosa sunt, inquit Boherius, possunt dici præclara; » citatque Hieronymum ad Celsantium hæc scribentem: « Summa quidem apud Deum nobilitas est, præclarum esse virtutibus. »

Imprimis.] Id est ante et super omnia, vel, ut explicat Smaragdus, in *primis*, id est in initio conversationis et inchoationis boni operis; quo tamen loquendi modo reliquum vitæ ipsiusque operis tempus haudquaquam excludit.

Ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas.] Quod S. Pater non sic dicit, quasi aliquid boni a nobis incipi posse, ut quondam voluerunt Semipelagiani, sentire; nam et discipulos jubet bonum aliquid in se cum viderint, Deo applicent non sibi, et intra Deum ipsum ita loquentem inducit: *Et antequam me invocetis dicam, Ecce adsum.*

Ut qui nos jam in filiorum dignatus est numero computare, non debeat aliquando de malis actibus nostris contristari. Hic reddit rationem cur bonum ali-

quod inchoando, illud a Deo perfici instanti oratione postulare debeamus, scilicet ne Deo non orantibus nobis gratiam justissime subtrahente, male operemur, et sic malis actibus nostris eum contristemus, qui nos jam in filiorum numero computare dignatus est: ubi duplici nos motivo ad orandum impellit, uno amoris, altero gratitudinis: **11** amoris, quo ut veri filii malis actibus Deum offendere et contristare timeamus; gratitudinis, in eum qui nos in filiorum dignatus est numero computare; quibus verbis etiam et immensam erga nos Dei bonitatem, et summam hominis dignitatem commendat: bonitatem Dei, qui nos in filiorum dignatus est numero computare, de qua Joannes apostolus: *Viadete, inquit, qualem charitatem dedit nobis Deus, ut filii Dei nominemur et simus*; et Smaragdus in hunc locum: « Magna dignatio Dei Patris! nos in servorum esse numero non meremur, ille nos in filiorum numero computare non dedignatur: grandis, inquam, dignatio est, ut cum simus naturaliter filii iræ, et ab infantia peccatores, filii Dei misericorditer vocemur. » Summam vero hominis dignitatem, ut qui natura sumus filii iræ, per gratiam filiam divine consortes naturæ. Utrumque agnoscebat venerabilis Gerardus Clarevallensis monachus et frater S. Bernardi abbas, qui, ut ipse refert, extremum exhalaturus spiritum, exclamabat (*Serm. 26 in Cant., n. 11*): « Quanta dignatio Dei, Patrem hominum esse! quanta hominum gloria, Dei filios esse et hæredes! nam si filii, et hæredes. »

Quod autem hic dicitur Deus contristari, non sic capiendum quasi immutabilis per naturam, apud quem non est transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio, passionibus obnoxius foret: sed quia homines hic alloquitur, humano etiam loquitur modo, et quoniam contristati solent homines a quibus injuriam acceperunt secedere, eosque solitis privare beneficiis, sic cum peccatores deserit Deus, et quas solet effundere subtrahit gratias, tunc contristari dicitur, sicut irasci cum punit.

Ita enim ei omni tempore de bonis suis in nobis parendum est.] Parendum, id est serviendum, ei, scilicet Deo, ei quidem de bonis suis, idque omni tempore. *De bonis, inquit, suis*; quidquid enim boni habemus, ab eo tenemus cujus misericordia sumus: unde et vulgata illa sententia: Cum Deus coronat merita nostra, coronat dona sua; et S. Bernardus (*Serm. 25 super Cant.*): « Hominis justitia Dei indulgentia est; » et ex Petro Damiani (*Serm. 12*): « Dicuntur justitiæ Domini opera justorum, unde et ipsi justî appellantur, quia omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est a Patre luminum: quid enim habes, quod non acceperis? » Ergo de bonis et donis Domini serviamus illi: serviamus de corpore, quod ab eo benigne concessum est, ut membra ejus quæ sunt super terram mortificantes, superflua ejus desideria resecantes, carnem spiritui subjicientes, suave Christi jugum et onus ejus leve fortiter subeamus; serviamus ei de anima, quam sola voluntate creavit, ut summas ejus perfectiones jugi meditatione contemplantur, ejus beneficia memoria retinere, ipsumque sincero atque intimo cordis intuitu complectentes, divine majestati jugiter inhæreamus; serviamus ei de præceptis, de consiliis, de internis illis illustrationibus motionibusque quas animæ misericorditer inspirat, ut voluntates ejus fideliter exsequentes, debitum servitutis obsequium **12** exhibeamus. Idque, ut ait S. P. Benedictus, *omni tempore*, quod Smaragdus et alii communiter post eum interpretes intelligunt sive in prosperis, sive in adversis, hoc est per totam vitam. In quo redarguas eos qui ad tempus credunt et in tempore tentationis recedunt, qui cum non nihil temporis sub suavi Christi jugo in monasteriis egerint, aut ad officium dignitatemve aliquam assumpti fuerint, tunc secum factum esse putant, nec se ad communia fratrum exercitia astringi, quod cum gravi animi dolore quibusdam in

renobis videmus. At non sic plane S. Benedictus, non sic, sed omni, inquit, tempore de bonis suis in nobis Domino parendum est. Ergo « sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris, » ut is sit terminus obedientie qui est vita, ut cum S. Bernardo loquar. Notanda prorsus hunc in locum Hildemari verba : « Egregia, inquit, admonitio est, cum dicitur : Omni tempore, quia ubi dicitur servitus Dei, monetur ea omni tempore esse; nam hominis servitus non potest omni tempore esse, sed per intervallum temporis. »

Ut non solum ut iratus pater non aliquando filios exheredet.] Irascitur Deus cum punit, punit vero cum improbos filios pius pater exheredet : gravissima prorsus poena, ut qui heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi per adoptionem filiorum effecti sunt, in poenam admittæ in patrem offensæ, cœlesti priventur hereditate.

Sed nec ut metuendus Dominus irritatus malis nostris, ut nequissimos servos perpetuam tradat ad poenam, qui eum sequi noluerint ad gloriam.] Similiter Deus hic irritatus dicitur, cum nequissimos servos perpetuam tradit ad poenam, non solum propter peccatum, sed propter peccatum ex malitia commissum; « Plus enim est irritatus quam iratus, inquit Hildemarus; nam ille irriat, id est provocat, qui ex studio malæ voluntatis alterum facit irasci. Nam irasci lacere potest, qui simpliciter peccat. »

Exsurgamus ergo tandem aliquando.] Justa ac legitima ex præmissis illatio; si enim malis actibus nostris contristatur Deus, si pater iratus filios exheredet, si metuendus Dominus nequissimos servos perpetuam tradit ad poenam; quid, nisi hæc serio cavenda, inferendum est? Quare exsurgamus ergo, inquit, tandem aliquando; qua loquendi ratione denotat nullum non esse poenitentiae tempus; etsi enim bonum sit viro, cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua, non ideo tamen omnis prorsus spes est abjicienda, si vel ad virilem ætatem aut ad senectutem usque suam quis distulerit conversionem : nam et paterfamilias hora etiam undecima operarios ad vineam mittendos conducit, quos in præmiorum retributione pares facit iis qui pondus et æstum diei pertulerint; quamvis periculosum sit omnino diutius ad Dominum conversionem differre, ut docet S. Augustinus serm. 87, de Scripturis, insinuatque hic S. P. Benedictus, 13 qui non simpliciter dicit ut surgamus, sed ut exsurgamus, id est sine mora surgamus, ut exponit Hildemarus, sive, ut aiunt Bernardus Cassinensis et Petrus Boherius, surgamus cum effectu.

Excitante nos Scriptura ac dicente : « Hora est jam nunc de somno surgere. » Jam nunc, id est eo ipso quo loquor tempore, sine ulla pror-us dilatione : quia, ut dicit apud Cassianum abbas Germanus (Collat. 17, cap. 5), « ad profectum spiritualium rerum, virtutemque tendentibus periculosa ac noxia est et parva dilatio; » et, ut ait S. Ambrosius (In c. 1 Luc.), « nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. »

De somno surgere.] Somno hic torpor negligentiae designatur, ut exponit S. Gregorius papa (L. v Mor., cap. 22).

Et apertis oculis ad Deificum lumen.] Lumen Deificum est ipse Salvator Christus, qui illuminat omnem hominem ventientem in hunc mundum, quique de seipso dicit : Ego sum lux mundi. Lumen Deificum est ipsa sacra Scriptura, de qua Psaltes regius : Lucerna pedibus meis verbum tuum. Lumen Deificum est superiorum magistrorumque doctrina, nam qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos quasi stelle in perpetuas æternitates (Danielis xii). Denique lumen Deificum est interna Spiritus sancti inspiratio. Apertis ergo oculis ad Deificum lumen, scilicet ad Christum, cujus exempla vitæque viam salutis demonstrant; ad sacram Scripturam, cujus veritas nos docet; ad su-

periorum monita, quorum nos exhortationes illuminant; ad ipsam S. Spiritus inspirationem, cujus internæ illustrationes mentis nostræ tenebras fugant. Apertis, inquam, oculis, id est relicta veteri conversatione, mentisque torpore discusso, vitiiis peccatisque penitus deletis; « tunc enim dicitur quis aperire oculos, cum liberatur a peccato, quia per peccatum dividitur aliquis a lumine, scilicet Christo, » inquit Richardus de S. Angelo. Recte autem postquam dixit : Hora est de somno surgere, subjungit : Et apertis oculis, etc.; quia prima hominis a somno excitati operatio est aperire oculos.

Attonitis auribus.] Scilicet mentis. Attonitis, id est attentis, « quasi ad verba tonantis attentis, vel attonitis, id est ad tonum intentis, » inquit Bernardus Cassinensis, et post eum Boherius; sed potius attonitis, id est territis, et præ stupore ad tantam vocantis nos Dei benignitatem mirantibus.

Audiamus divina quotidie clamans quid nos admoneat vox.] Vocem divina duobus possumus modis intelligere : 1° in neutro genere, quasi diceret res divinas, seu Deum sapientes, ita ut sensus sit : Audiamus quid vox quotidie clamans res divinas nos admoneat; 2° in feminino, referendo divina ad vocem, quasi diceretur : Audiamus quid vox divina quotidie clamans nos admoneat. Clamat autem vox divina per verbum Patris, scilicet Christum, cujus verba in Evangelio; clamat per ora prophetarum, quorum oracula in sacris paginis; clamat per ora apostolorum, quorum doctrina in 14 eorum Epistolis in Ecclesia quotidie legitur; clamat per vitam et exempla sanctorum, quorum actus in collatione ante completorium recitantur; clamat per exhortationes SS. doctorum, juxta illud : Qui vos audit me audit; clamat per creaturas, quarum beneficio res divinae, imo Deus ipse nobis innotescit; clamat denique per os David dicens :

Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.] Nihil enim obdurat corde deterius, cujus sinceram nobis similitudinem representat S. Bernardus his verbis (Lib. 1 de Consid., cap. 2) : « Quid est cor durum? ipsum est quod nec compunctione scinditur, nec pietate molitur, nec movetur precibus : minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficium est, ad consilia infidum, ad judicia sævum, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad divina, præteritorum obliviscens, præsentia negligens, futura non providens; ipsum est cui præteritorum præter solas injurias nihil omnino non præterit, præsentium nihil perit, futurorum nulla nisi forte ad ulciscendum prospectio sui præparatio est, et ut brevi cuncta horribilis mali mala complectar, ipsum est quod nec Deum timet, nec hominem reveretur. » Fœda sane, genuina tamen, et viva obdurati cordis imago, quam in se perversa peccandi consuetudine, cœlesti deleta, exprimit peccator; ex quo fit, ut tanquam montes Gelboe nec rorem divinae gratiae, nec pluviam excipiat, nec ullas Solis justitiæ illustrationes; aut, si quis forte divinus radius illuxerit, non emolliat, sed lutosum potius cor obduret, sicut patris a Mose miraculis obduruit Pharo. Ergo ne nos tantæ calamitatis tam profunda abyssus absorbeat, hodie si vocem Domini audieritis nolite obdurare corda vestra. « Quantæ enim temeritatis et insanie est, ait S. Bernardus (Serm. 25 de divers.), si forte dum alloquitur nos Dominus majestatis, nos insensati avertamus aurem, et ad nescio quas animi ineptias convertamus! Quanta est hæc injuria, et quam graviter vindicanda, cum vilissimus vermis clamantem ad se audire dedignatur creatorem universitatis? Quanta vero, et quam ineffabilis divine dignatio bonitatis, quæ quotidie conspiciunt nos infelices, avertentes aures, obdurantes corda, et nihilominus clamant ad nos! »

Et iterum : Qui habet aures audiendi audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.] Aures audiendi sunt ma-

gnum audiendæ veritatis, cum sincera illius sectandæ voluntate, desiderium. Quid Spiritus, scilicet Spiritus sanctus, dicat Ecclesiis, id est cunctis Christi fidelibus, ex quibus tanquam vivis lapidibus una construitur Ecclesia. Notat porro Rabanus (*Super Mat.*) quod « quoties hæc admonitiuncula, » nempe: *Qui habet aures audiendi audiat*, « vel in Evangelio, vel in Apocalypsi Joannis interponitur, mysticum est, quod dicitur, atque ad audiendum discendumque salubre insinuat. »

Et quid dicit? Venite, filii, audite me.] Venite, charitatis nimirum gressibus: « Pedes tui, inquit S. Augustinus (*In psal. xxxiii*), charitas tua est; duos pedes habeto, noli esse claudas. Qui sunt duo pedes?

15 duo præcepta charitatis, Dei et proximi; his pedibus curre ad Deum, accede ad illum, qui et ut curreres ipse hortatus est. »

Timorem Domini docebo vos.] Recte omnino, quia, ut dicit S. Ambrosius (*Lib. i in hexam.*), « qui timet Dominum declinat errorem, ad virtutis semitam vias suas dirigit; nisi enim quis timuerit Deum, non potest renuntiare peccato; » et S. Bernardus (*Serm. 54 in Cant.*): « In veritate didici nihil aequè efficax esse ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quam si omni tempore coram Deo inveniaris non altum sapere, sed timere. »

Currite.] Apposite admodum postquam vocantem nos ad se induxit Spiritum sanctum, monet ut curramus ad eum, qui vocavit nos; neque enim gradu lento, sed velut gigantes ad currendam viam exultantes ad Deum accedere oportet, ut pote qui omnis moræ sit impatiens.

Dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant.] Hæc verba duplicem possunt sortiri intellectum, mysticum et litteralem. Secundum mysticum sensum lumen vitæ est ipsa gratia, per quam veræ viæ vitæ nobis innotescit; vel lumen vitæ est ipse Christus Dominus, vera lux mundi, vera animæ nostræ vita; quod lumen habemus cum per gratiam intus eum in anima possidemus, et per sinceram animi conversationem ejus sectamur vestigia, sicut ipse dicit: *Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Tenebræ autem mortis sunt ipsa cæcitas cordis, per quam in infelicem peccati foveam mortemque consequenter æternam miseri cadimus, propter quod et mortis tenebræ nuncupantur; vel tenebræ mortis sunt ipsa mors animæ peccatum, sic dictum, quod infelices nos in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium, expellat, atque a vera luce Christo separet; vel tandem tenebræ mortis sunt diabolus, nam, ut ait S. Augustinus (*In psal. xlviii serm. 2*), « Mors diabolus est, non quia ipse mors est, sed quia per illum mors. » Dicitur autem tenebræ mortis, quod totus sit tenebrifer, ipsasque inferorum inhabitet tenebras; et ita hoc sensu cum S. P. Benedictus ait: *Currite dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant*, idem est ac si diceret: dum vobis divina suppetit gratia, dum adest Christus habitans in cordibus vestris per Spiritum sanctum, qui datus est vobis, currite per bona opera, certam vocationem vestram facientes, ne forte per vestram culpam neglecta gratia subtrahatur, atque a vobis prorsus Christus abscedat, sicut vos cordis cæcitas in profundum vitiorum mergat, et diabolus, ipsumque peccatum vos comprehendens, tanquam infideles servos in æternas efficiat tenebras, quod Deus avertat.

Juxta litteralem vero sensum, lumen vitæ est præsens tempus, seu ipsa qua vivimus vitæ; tenebræ mortis mors naturalis, quæ fit per separationem animæ a corpore; et sic currite dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant, cum illa sententia concinit: Dum tempus habemus operemur bonum, ne forte immatura morte præoccupati frustra pœnitentiæ locum quaeramus.

16 *Et quærens Dominus in multitudine populi, cui hæc clamat, operarium suum.*] Illic commendat S. P. Be-

A nediectus inigne vocationis monasticæ beneficium, de quo tria præsertim his verbis insinuat: 1° quod ipse Dominus nos viles servos servosque peccati vocare et quærere dignetur, *et quærens Dominus*; 2° quod nos tot ac tantis, nobis forte melioribus hæc in causa prætulerit, *in multitudine populi*; 3° idque ut in tanti patrifamilias operemur vinea, et ei serviamus cui servire regnare est, *operarium suum*.

Porro tribus nos potissimum modis piissimus Dominus quærere ac vocare solet, quos Cassianus exprimit his verbis (*Collat. 5, cap. 4*): « Primus ex Deo est, secundus per hominem, tertius ex necessitate. Ex Deo quidem est quoties inspiratio quadam immissa in cor nostrum nonnunquam etiam dormientes nos ad desiderium vitæ æternæ et salutis ex-uscitat, Deumque sequi, et ejus inhaerere præceptis compunctione saluberrima cohortatur. Secundus vocationis modus est, quem fieri per hominem diximus, cum vel exemplis quorundam sanctorum, vel monitis instigati, ad desiderium salutis accendimur.

B Tertius vocationis modus est, qui ex necessitate descendit, cum divitiis mundi hujus, vel voluptatibus obligati, ingruentibus repente tentationibus, quæ vel mortis pericula comminantur, vel amissione bonorum, ac proscriptione percutiunt, vel charorum morte compungunt, ad Dominum, quem sequi in rerum prosperitate contempsimus, saltem inviti properare compellimur. »

Quocumque nos modo Deus vocet, magna sane est vocantis dignatio: at nihil prorsus ita commendat vocationis monasticæ gratiam, ac illud quod insinuat S. Benedictus his verbis: *In multitudine populi operarium suum.* Operarium suum inquit in singulari, quasi nos, non tanquam paucos ex paucis, sed velut unum ex tota populi multitudine, quæ totum terrarum orbem replet, elegerit: cujus quidem beneficii magnitudinem contemplans Petrus Damiani sic exclamat (*Opusc. 52, cap. 2*): « Cum vos omnipotens Deus mundo subtraxit, ac sub monastica sibi disciplina servire constituit, quid aliud fecisse cernitur, quam velut olim in cataclysmo de multis pereuntibus vos paucos elegit, ac in bituminatæ arce latibulum ut viveretis induxit? » Magna est equidem tua, Deus bone, misericordia, quod animas octo ex omni pereunte hominum multitudine salvare dignatus sis; magna, quod unicuique Loth una cum duobus filiis ex conflagrantibus Sodorum flammis eripueris; magna, quod duos homines ex tota populi Israelitici gente, pereuntibus aliis in solitudine, promissam in terram introduxeris: ut major ausim dicere, major longe est ea misericordia, qua nos præ magno alicorum numero electos in sacra religionis claustra transtulisti. Illi etenim et iusti erant, et si dicere fas sit, de te semper bene meriti, in omnibus hactenus fideles, et majora in posterum pollicentes; nos vero peccatores, injusti, infideles, nihil nisi peccatum et miseriam promittentes. Quid retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Ultra non serviamus **17** peccato, sed in novitate vitæ serviamus ei qui nos ideo quæssivit, vocavit, elegit, ut sacra religionis hortum excoerentes, omnis generis virtutum flores, bonosque tandem aliquando fructus, in horreo cœlesti recondendos producamus.

C *Alicui dicit: Quis est homo qui vult vitam.*] Vitam utique beatam, etiamque æternam; nam, ut dicit S. Augustinus (*Serm. 84*), « vita non est nisi beata; et beata vita esse non potest, nisi æterna, ubi sunt dies boni, nec multi, sed unus; » vel etiam vitam, id est Christum Dominum, qui est via, veritas et vita, de quo devote S. Bernardus (*Serm. 75 in Cant.*): « Et quid est tam cordium vita, quam Dominus meus Jesus Christus, de quo aiebat qui eo vivebat: *quia cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum eo in gloria*. »

Et cupit videre dies bonos.] Dies boni sunt æternitas beata, de qua S. Augustinus (*Serm. 84*), « Dies ille nescit ortum, nescit occasum, illi diei non succedit

erastinus, quia non præcedit hesternus; nam præsentis dies temporis vocat Apostolus dicens: *Redimentes tempus quoniam dies mali sunt* (Ephes. v); et certe, ut ait S. Augustinus, « non ergo sunt mali dies quos agimus in corruptela hujus carnis, in tanta et sub tanta sarcina corruptibilis corporis, inter tantas tentationes, inter tantas difficultates, ubi falsa voluntas, nulla securitas gaudii, timor torquens, cupiditas avida, tristitia arida? » Unde et paulo post addit: « Quid est diu vivere, nisi malos dies malis diebus addere? »

Quod si tu audiens respondeas: Ego. Et quis ita non responderet? « Da mihi hominem latronem, inquit S. Augustinus (Serm. 251), sceleratum, fornicatorem, maleficum, sacrilegum, omnibus vitiis inquinatum, omnibus flagitiis seu facinoribus obrutum, qui non velit beatam vitam vivere? Scio, omnes vultis beate vivere, sed unde homo beate vivat, hoc non vultis vivere. »

Dicit tibi Deus: Prohibe linguam tuam a malo. Recte omnino vitam diesque bonos cupienti indicit prohibere linguam a malo, quia si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam, hujus vana est religio, et qui verbo non offendit, hic perfectus est vir.

Et labia tua ne loquantur dolum: « *Disperdet enim Deus universa labia dolosa,* » inquit propheta; et Salomon: *Animæ dolosæ errant in peccatis* (Prov. xiii). Dolus autem, ut dicit S. Augustinus (In psal. v), est cum aliud agitur, et aliud simulatur. Hinc « quid est, inquit (Lib. I Homil., hom. 1), aliud loqui dolum, nisi aliud labiis promere, cum aliud claudatur in pectore? »

Diverte a malo, et fac bonum. Hoc est enim brevium nostræ salutis, ut ait Boherius, de quo et S. Benedictus abbas Anianensis, ut scribit Ardo discipulus ejus (Sæc. iv Bened., part. 1) in illius Vita, n. 50: « Quibusdam vero hoc inculcare solitus erat: Si plurima tibi impossibilia esse præcepta noscuntur, hoc exiguum serva præceptum: Declina a malo et fac bonum; quæ sententia ei ita familiaris exstitit, ut tempore mortis collectis omnium Patrum sententiis unum ex ea vellet conficere librum. »

IS Inquire pacem et sequere eam. Tanquam unicuique ac singulare bonum S. Pater subjungit: *Inquire pacem;* magnum enim est pax vera et sincera bonum, cujus ope filii Dei evadimus, ut ipse dicit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur;* et « merito, inquit S. Bernardus (Serm. 1 de omni. sanctis), filii nomine vocabuntur qui filii opus impleverint. »

Et sequere eam. Neque enim quærere sufficit, nisi et inventam sequaris; imo fugientem persequaris. Vel sequere eam in tempore futuro, id est sequeris seu assequeris eam tanquam fructum et præmium impensi in quærendo laboris; quo sensu usurpata a S. Benedicto propheta verba intellexisse videtur S. Augustinus cum dixit (Lib. I Homil., hom. 1): « Ut quæramus pacem præcipitur nobis, ut autem sequamur eam promittitur nobis. »

Et cum hæc feceritis, oculi mei super vos. Quæ quidem non sic accipienda sunt, quasi incorporeus per naturam Deus corporea haberet membra, ut olim voluerunt Anthropomorphitæ; sed hæc figurate dicta sunt, et secundum nostrum loquendi modum; « quibusque autem nominatis Dei membris, quæ in nobis visibilia et corporea sunt, potentias operationum oportet intelligi, » inquit Augustinus (In psal. ix); et sic oculi Domini aliquando pro ejus cognitione, ut cum S. Benedictus dicit oculos Domini in omni loco speculari bonos et malos; aliquando pro iusto ejus in malos iudicio, ut cum dicitur in psalmo: *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum;* aliquando pro pia in bonos misericordia, ut cum propheta dicit: *Oculi Domini super justos,* etc., quo sensu oculi Domini hæc accipiendi sunt, quibus utinam miseros nos peccatores respiciat!

Et aures meæ ad preces vestras. Similiter « aurem

A Dei non membrum corporeum, sed potentiam, quæ exaudit, regulariter debemus accipere, » inquit præfatus Augustinus (In psal. ix); et sic aures meæ ad preces vestras idem sonat ac exaudiam preces vestras.

Et antequam me invocetis dicam vobis: Ecce adsum. « Quid est ecce adsum? inquit iterum S. Augustinus (In psal. xxxiii); ecce præsens sum, quid vis? quid a me quæris? quidquid tibi dederò vilius est quam ego: meipsum habere, me frui, me amplectere. »

Quid dulcius nobis hac voce Domini invitantis nos, fratres charissimi? Hic apposite Hildemar: « Consuetudo est, ait, sanctorum prædicatorum post doctrinam aut exhortationem, aut orationem, subungere, quod frequentissime Paulus apostolus fecisse legitur; S. vero Benedictus, quia, sicut non distabat longe a sanctorum merito, ita etiam noluit distare doctrina, propterea post doctrinam exhortationem subjunxit; » nempe: Quid dulcius nobis hac voce, fratres charissimi, etc.

Fratres charissimi. Charissimos fratres hic vocat, quos prius filios appellaverat, ut se tanquam unum ex illis esse velle demonstraret, juxta illud S. Gregorii papæ (Lib. I, epist. 24): Præfatus « honore suspensio æqualem se subditis bene viventibus deputet. »

19 Ecce pietate sua demonstrat nobis Dominus viam vitæ. Pietate sua, id est misericordia sua; et bene quidem, « quia non tenetur de necessitate nobis demonstrare viam vitæ, » inquit Richardus de S. Angelo; et quia, ut dicit Hildemar, « nullus suo merito salvatur, sed pietate et misericordia Dei salvatur; » vel ecce pietate sua, quam scilicet tam suaviter nos ad vitam vocando, media ad ipsam conducentia docendo, seque ipsum promittendo, ostendit: hæc enim ad præmissa verba referri declarat vox demonstrativa ecce.

Viam vitæ. Vita Deus est, via ad vitam charitas, a qua utinam nunquam recedamus!

Succinctis ergo fide vel observantia bonorum actuum lumbis nostris. Demonstrata via vitæ, quid adhuc hæremus immoti, aut quid superest, nisi ut alacriter ambulemus in ea? quod ut expedit præstemus, recte omnino S. Benedictus ait: Succinctis ergo fide vel observantia bonorum operum lumbis vestris, aludens ad illud Apostoli ad Ephesios: *State succincti lumbos vestros in veritate,* etc. Sed quia ad spiritalem hic cursum nos invitat, ita et ad spiritalem lumborum præcinationem: et quoniam ex eo quod ex lumbis carnales delectiones prodeunt, SS. Patribus luxuriam lumbi sæpissime significant, per lumborum præcinationem carnalium voluptatum mortificationem, ipsamque virginatatem vulgo intelligunt, juxta illud S. Gregorii (Homil. 13 in Evang.): « Lumbos præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. » Sed quia, ut idem S. pontifex loquitur (Lib. xxviii Mor., cap. 4), « alia est luxuria carnis, qua castitatem corrumpimus; alia vero luxuria cordis est, qua de castitate gloriamur, » ideo duplici nos cingulo præcingi voluit S. Benedictus, fide scilicet, et bonorum operum observantia; fide, qua Deum bonorum omnium auctorem, ipsiusque proinde castitatis agnoscamus; bonorum operum observantia, quibus petulantes carnis motus reprimamus, forte respiciens ad illud Isaïæ: *Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus* (Isai. xi); per bonorum operum observantiam justitiam, quæ non nisi bonis operibus exercetur, denotans; quod et aliis verbis in Evangelio Dominus præcipit dicens: *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris;* « in lumbis enim accinetis virginitas, in lucernis ardentibus bona opera » designantur, inquit S. Augustinus.

Apposite autem bonis operibus præfixit fidem, ipsique fidei bonorum operum observantiam subjunxit: Redemptori etenim nostro unum sine altero placere nequaquam potest; unde et sponsa in Canticis: *Ful-*

cite, inquit, *me floribus, stipate me malis*: ad quæ verba S. Bernardus (*Serm. 51 in Cant.*): « Fidem florem, fructum actum intellige; nec incongrue, ut opinor, id tibi videbitur, si advertas quomodo instar floris necessario præcedentis fructum, bonum quoque opus fide oporteat præveniri; alioquin sine fide impossibile est placere Deo, Paulo attestante, magis autem æque ipso docente: *Omne quod non est ex fide peccatum est*. Itaque nec sine flore fructus, nec sine fide opus bonum: sed et fides sine operibus **20** mortua est, sicut inutiliter flos apparet, ubi non sequitur fructus. » Et item alibi Scriptura: *Si recte offers, et recte non dividis, peccasti*: ad quæ iterum S. Bernardus, cum prius dixisset fidei opera esse iungenda, subiicit (*Serm. 24 in Cant.*): « Recte quidem quodcumque horum offers; recte autem ab alterutro ea non dividis: noli esse rectus oblator, et pravus divisor. Quid dividis actum a fide? inique dividis fidem perimens tuam; nam fides sine operibus mortua est, munus mortuum offers Deo. Si enim quædam anima fidei ipsa devotio est, quid fides quæ non operatur ex dilectione, nisi cadaver exanime? Bene honoras Deum munere fetido? Bene placas fidei interlector? Credis in Christum? fac Christi opera; ut vivat fides tua, fidem tuam dilectio animet, probet actio. Sed nec opera quamvis recta rectum cor efficere sufficiunt sine fide: quis enim rectum dicat hominem non placentem Deo? Sine fide autem impossibile est placere Deo: qui non placet Deo non potest illi placere Deus; nam cui placet Deus, Deo displicere non potest. » Idipsum confirmat S. Gregorius papa hac similitudine (*Libro in Registris, cap. 55*): « Sicut rami sine virtute radicis arefunt, ita opera quantumlibet bona videantur, nulla sunt, si a soliditate fidei disjunguntur. »

Et calceatis pedibus. Pedes animæ affectiones vulgo significant, quos calceare dicimur, cum variis virtutibus exornamur: et bene calceatis pedibus, ne forte viam vitæ percurrens, offensas ad lapidem pedem tuum, tentationi succumbendo.

Per ducatum Evangelii. Id est doctrinam Evangelii sequentes ducem.

Pergamus itinera ejus. Scilicet Christi Domini tam misericorditer nos vocantis, cujus itinera sunt voluntaria paupertas: quia cum esset dives, pro nobis factus est pauper; abnegatio propriæ voluntatis, quia factus est pro nobis obediens usque ad mortem; in tribulationibus et angustiis humilis patientia, quia passus est, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus: arcta quidem et aspera hominibus itinera, sed eo tutiora, quo paucioribus pervia, et ad cœlestis regnum compendiosiora. Vel pergamus itinera ejus, scilicet Evangelii, cujus mentionem facit: de cujus itineribus ita scribit Boherius: « In ducatu Evangelii quatuor sunt itinera ad regnum Dei: quæque tendentia, præcepta videlicet, mandata, testimonia, exempla: in præceptis justitia, in mandatis charitas, in testimoniis fides, in exemplis per actio invenitur. »

Ut mereamur eum qui nos vocavit in regno suo videre, cujus visio totam hominis facit beatitudinem; unde et S. Philippus ad Christum dicebat: *Domine, os ende nobis Patrem, et sufficit nobis.*

In cujus regni tabernaculo si volumus habitare, nisi illuc bonis actibus curratur, minime pervenitur. Statuit hic bonorum operum necessitatem, sine quibus in regni cœlestis tabernaculo minime pervenitur. Notanter vero addidit, *currando*, **21** redarguens eorum torporem et desidiam qui communi vita contenti, in via vitæ cito deficiunt, quibus pro magno reputatur si vel retrorsum non redeant, vixque via ingressi, quasi nimium fatigati derequie cogitant. At plane non sic S. Benedictus, non sic; sed *nisi illuc curratur*, inquit, *minime pervenitur*. Certe grandis nobis restat via, a terra ad cælum magna est distantia, tantumque ad conficiendum itineris spatium soli nobis hujus dies vitæ brevissimi conceduntur, ut exultemus sicut gigantes ad cur-

rendam viam. Imitemur ergo sanctorum exempla, qui, ut scribit Petrus Venerabilis (*Lib. 1 Mirac. cap. 20*), « bona quæ faciunt pro nihilo ducemur, ad majora toto desiderio conscendere semper intendunt. » De quibus etiam S. Bernardus: « Nunquam, ait, justus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit sufficit; sed semper esurit sititque justitiam, ita ut si semper viveret, semper quantum in se est justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. » Audiamus et illam Guillelmi abbat S. Theoderici ad fratres de Monte Dei exhortationem piissimam (*Cap. 2*): « Nolite negligere, nolite tardare, grandis enim vobis restat via, altissima est professio vestra, cœlos transit, par angelis est, angelica similis puritati; non enim vovistis solum omnem sanctitatem, sed omnis sanctitatis perfectionem et omnis consummationis finem: non est vestrum circa communia præcepta languere, neque hoc solum attendere quid præcipiat Deus, sed quid velit, probantes quæ sit voluntas Dei bene beneplacens, et perfecta: aliorum est Deo servire, vestrum adhaerere; aliorum est Deum credere, scire, amare, revereri; vestrum est sapere, intelligere, cognoscere, frui. » Porro ne deficiamus in via, sed sic curramus ut comprehendamus, sciendum est nonnulla esse quæ et cursum promovent et adjuvant, nonnulla quæ retardant et impediunt. « Tria sunt quæ faciunt currere, » inquit S. Bernardus in libro de Amore Dei, quem sermonibus super Cantica subjunxit noster • *Maillonius*, « timor videlicet, desiderium, et amor: timor fugiendo, desiderium appetendo, amor proximum amando. Quatuor quoque sunt quæ impediunt cursum istum; Irigus, calor, via laboriosa, nimitas currentis; quæ sunt alio nomine diffidentia, concupiscentia, asperitatis impatientia, nimia confidentia. »

Sed interrogemus cum propheta Dominum dicentes ei: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? « Tabernaculum cum propriè accipitur belli res est: unde et contubernales milites dicuntur, tanquam simul habentes tabernacula, » inquit S. Augustinus (*In psal. xiv*); sed tabernaculum hic a S. Benedicto sumitur pro cœlesti patria.

Aut quis requiescet in monte sancto ejus? Quod prius tabernaculum appellaverat, hoc montem sanctum nuncupat, forte propter laborem et difficultatem scandendi cœli, nam regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.

Post hanc interrogationem, fratres, audiamus Dominum respondentem et ostendentem nobis viam **22** ipsius tabernaculi, ac dicentem: *Qui ingreditur sin macula.* Mundis enim corde promittitur regnum cælorum: *Beati mundo corde*, inquit Christus, *quoniam ipsi Deum videbunt.*

Et operatur justitiam. Secundum S. Anselmum (*Lib. Cur Deus homo*), « justitia est animi libertas tribuens unicuique secundum propriam dignitatem: majori reverentiam, pari concordiam, minori disciplinam, Deo obedientiam, sibi sanctimoniam, inimico patientiam, egeno operosam misericordiam. »

Qui loquitur veritatem in corde suo. Quia, ut dicit S. Augustinus (*In psal. xiv*), « nonnulli in labiis habent veritatem, et in corde non habent, tanquam si aliquis ostendat viam sciens in ea esse latrones, et dicat: Si hac ieris, a latronibus tutus eris, et contingat ut vere non ibi latrones inveniantur; verum ille locutus est, sed non in corde suo; aliud enim putabat, et nesciens verum dixit: ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit. »

Qui non egit dolum in lingua sua. Ad quæ verba iterum S. Augustinus: « Lingua agitur dolus, cum aliud ore profertur et aliud pectore tegitur. »

Nec sec. t proximo suo malum. Proximus est omnis homo, quem cum diligere teneamur, ab omni malo illi inferendo abstinere debemus.

Qui opprobrium non accepit adversus proximum suum. Id est « non libenter aut temere credidit

criminatori, » ut ait S. Augustinus (*In psal. xiv*). Aliam hujus versiculi expositionem ex S. Hieronymo tradit Hildemarus : « Ille, inquit, non accipit opprobrium adversus proximum suum, qui nullum læsit, neminem nocuit, neminem scandalizavit, ut ab illo delibisset accipere opprobrium. »

Qui malignum diabolum aliqua suadentem sibi cum ipsa suasionem suam a conspectibus cordis sui respuens deduxit ad nihilum.] Hactenus viam celestis tabernaculi demonstravit S. Benedictus; sed quia armatum in nostram perniciem diabolum continuas itineri nostro in idias struere noverat (ideo enim diabolus dicitur, qui Græce criminor, Hebraice deorsum fluens interpretatur, ut cum Smaragdo notant Bernardus Cassianensis et Boherius, quod ad crimina nos provocet, et montem sanctum Dei scandere volentes deorsum fluere efficiat), consequenter subiungit ut a conspectibus cordis malignum respuamus, perverasque ejus sollicitationes ad nihilum deducamus, denegando eum contemptu consensum, ostendens in hominis esse potestate tentanti diabolo resistere, nec nisi volentem ab ipso superari, juxta illud S. Cassarii (*Serm. 37 in append. Serm. S. August.*) : « Aligatus est tanquam innexus canis catenis, et neminem potest mordere, nisi eum qui se illi mortifera securitate conjunxerit. Latrare potest, sollicitare potest, mordere omnino non potest, nisi volentem; non enim cogendo, sed suadendo nocet; nec extorquet a vobis consensum, sed petit. »

Et parvulus cogitatus ejus tenuit, et alisit ad 23 Christum.] Parvulus cogitatus, id est exorientes inimici suggestiones compressit, non forte crescentes comprimuntur, ac tandem prævalent, juxta illud poetæ : *Principiis obsta, sero me icinaturatur*. Hinc S. Hieronymus (*Epist. 22*) : « Nolo sinas cogitationem crescere; dum parvus est hostis, interfice; nequitia, ne zozania crescant, elidatur in semine. » Istud argumentum fuisse trahat Petrus Damiani eo in opusculo quod de suæ congregationis institutis scripsit (*Cap. 19*), ubi inter alia hæc habet : « In primis, filii quicumque manus ad configendum paras cum invisibili hoste conserere, savage mentem tuam ab omni suggestionum obrepentium impetu pervigili custodia communire, et sicut quisquilas, et quæque purgamenta, quæ de operibus manuum tuarum decidunt, in ignem protinus abjicis, ita nihilominus cogitationum motus in Deum projice; et quoniam ignis consumens est, illi superfina cordis tui ad consumendum trade, memorans illud apostolicum : Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum; et propheta : *Jacta cogitationum tuam in Domino, et ipse te enutriet*. Pone tentationem quasi serpentem : nempe si ab ipso auditum statim repellitur, sana sunt omnia, nihil omnino corrumperit, nihil eorum quæ intus sunt inquinatur; si autem enee fuerit admissus, tametsi quavis instantia postmodum abire cogatur, de veneno tamen ejus vel squamis necesse erit aliquid vel perexiguum remanere : ergo sollicitus esto, ut tentationi principio nascenti velut armatus et intrepidus occurras, et parvulus orientium cogitationum motus ad petram, quæ est Christus, allidas, » immensum ejus erga te amorem sapissime meditando, et collata hominibus beneficia revolvendo; sic enim universas inimici cætervas lucidius proteres : « Quod si lupus in te forte repentinus insurgit, arripe petram, inquit iterum Petrus Damiani (*Opusc. 52, cap. 6*), et protinus fugit. Quæ est autem petra, nisi Christus? » Vide S. Ambrosium, lib. vi in Hexam., cap. 4, et Cassianum, lib. vi Institut., cap. 15.

Qui timentes Dominum de bona observantia sua non se reddunt elatos, sed ipsa in se bona, non a se posse, sed a Domino fieri existimantes, operantem in se Dominum magnificant.] Quia vero non dormit neque dormitat adversarius, et, ut optime notat S. Bernardus (*Serm. 54 in Cant.*) : « Si non potest impedire actionem, tentat intentionem, suadens quatenus effectum gratiæ arroges tibi; » ideo postquam a malo decli-

nare, bonum facere, justitiam sectari, diabolicas suggestiones spernere, volentem ingredi Dei tabernaculum præcepit, caute omnino subiecit : *Qui de bona observantia non se reddunt elatos, sed ipsa in se bona*, etc. Quibus verbis tria docet : 1º de bona observantia elationem fugere; 2º Deum, non se boni operis auctorem agnoscere; 3º consequenter Deum in se operantem magnificare.

Qui timentes Dominum de bona observantia sua non se reddunt elatos], seipsos magni aliquid esse existimantes, cum tamen nihil sunt; sed potius infra omnes sese deprimentes, ut 24 faciebat S. Bernardus, cujus cum tanta esset vite sanctimonia, quantum in eo etiam nunc catholicus orbis miratur, ita nihilominus de se scribebat (*Epist. 250*) ad alterum Bernardum priorem Portarum : « Clamat ad vos monstruosa vita mea, mea erummosa conscientia; ego enim quædam chimæra mei sæculi, nec clericum gero nec laicum; nam monachi jamdudum exui conversationem, non habitum. » Et S. Gregorius papa de se item ad Anastasium episcopum Antiochenum sic scribens (*Lib. 1, epist. 7*) : « Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod multis prodesse perhibetis, hoc quoque mihi ad iniquitatem mearum cumulum accedit, ut cum vindicari in me iniquitas debuit, laudes pro vindicta recipiam. »

Sed ipsa in se bona non a se posse, sed a Domino fieri existimantes.] Ut enim egregie dicit S. Bernardus (*Serm. 54 in Cant.*) : « Quid odiosius illa voce : *Manus nostra excelsa*, et non Dominus fecit hæc omnia! » Longe aliter sentiebat, qui tamen plurimum libero hominis arbitrio tribuit, Joannes Cassianus, cum dicebat (*Lib. xii, c. 16*) : « Non solum namque ipsam perfectionem oportet credere nostra industria nos vel labore possidere non posse; sed ne hæc quidem ipsa, quæ illius exercemus obtentu, id est labores, conatusque nostros, ac studia, sine divine protectionis auxilio, inspirationisque ejus, castigationis atque exhortationis gratia pericere, quam scilicet cordibus nostris, vel per alium solet, vel per semetipsum, nos visitans, clementer infundere. » Ubi Cassianus quatuor agnoscit gratiarum genera : protectionis, qua nos ab hostium insidiis tuetur; inspirationis, qua veluti sopitam mentem interius ad bonum excitat; castigationis, qua nostrum a terrenis omnibus animum avertit; exhortationis, qua per sanctos doctores ad bonum operandum accendit. Quibus si creationis, redemptionis, conservationis beneficium, divinumque ad omnes etiam naturæ actus concursus addideris, quo pacto jam bonæ observantiæ gloriam nobis usurpare, Deo negare, præsumemus? Anas merito nobis Apostolus inquit : *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?* Et S. Bernardus (*Serm. 15 in Cant.*) : « Quidquid hic favoris captas, quod ad Deum non reueris, ipsi furaris; tibi enim unde gloria, pulvis, tibi unde? De vite sanctitate? Sed Spiritus est qui sanctificat, Spiritus dico, non tuus, sed Dei : et si prodigiis et signis effulgeas, in manu tua sunt, sed virtute Dei. An blanditur popularis favor, quod verbum bonum et forte bene deprompseris? Sed Christus donavit os et sapientiam; nam lingua tua quid, nisi calamus scribæ? Et hoc ipsum munus accepisti. » Et antea : « Quis credat parieti, si se dicat parturire radium, quem suscipit per fenestram? An si gloriatur nubes quod imbres genuerit, quis non irrideat? Mihi liquido constat, nec de canatibus ornibus aquarum, nec de labiis vel dentibus verba prudentiæ, etsi sensus ultra corporeus non attingat. Nec laus calami laudabilis est pictura sive scriptura, nec gloria lingue aut labiorum sermo bonus : tempus est ut et propheta loquatur : Numquid gloriabitur, inquit, securis 25 contra eum qui secit in ea, aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Quomodo si elevetur virga contra elevantem se, et exaltetur baculus, qui atque lignum est; sic contra Dominum omnis qui gloriatur, si non in Domino gloriatur. »

Operantem in se Dominum magnificant.] Id est cum gratiarum actione omnem boni operis laudem et gloriam in Deum remittunt, ne forte gratiarum cesset fluxus, si non fuerit refluus, et, ut S. Bernardi verbis utar (*Serm. de Nat. B. Mar.*), « suæ reddantur origini fluentia gratiæ ut uberius fluant; alioquin nisi ad fontem redeant, exsiccantur. »

Illud cum propheta dicentes: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.] Docet hic S. Benedictus ex verbis prophetae quomodo operantem in nobis Dominum magnificare debeamus, scilicet omnem bonorum operum gloriam Deo ascribendo, ut qui omnia opera nostra in nobis operatus est, omnem inde laudem et honorem referat. « Deus solus omnia creavit, inquit S. Bernardus (*Serm. 13 in Cant.*); solus de hoste triumphavit, solus captivos liberavit, et socium habebit in gloria? et brachium, inquit, meum auxiliatum est mihi, torcular calcavi solus, et de genibus non est vir mecum. Quid ergo mihi cum victoria, si nec fui in prælio? Impudentissime mihi arrogo vel gloriam absque victoria, vel victoriam sine pugna. »

Sicut nec Paulus apostolus de prædicatione sua sibi aliquid imputavit dicens: Gratia Dei sum id quod sum.] Confirmat exemplo Apostoli, quod præmiserat; ubi quod ait Apostolum nihil sibi imputasse de prædicatione sua, tribus modis potest intelligi: 1º de ipsa prædicatoris dignitate, ad quam ex blasphemo et persecutore assumptus est: 2º de exercitio ipsius prædicationis per tot terrarum plagas Evangelium annuntiando; 3º de ipsius prædicationis fructu, tot Christo fidelibus acquisitis; et sic quolibet sensu nihil sibi Paulus de prædicatione sua imputavit; nam etsi apostolus sim, inquit, *Apostolus quidem per voluntatem Dei* (1 Cor. 1), sive, ut dicit alibi, *Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem* (Gal. 1), et si plus omnibus laboravi, *non ego autem, sed gratia Dei mecum*; denique si tantum Domino populum acquisisse videor, *Ego quidem plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit* (1 Cor. xv), et sic gratia Dei sum id quod sum.

Et iterum ipse dicit: Qui gloriatur in Domino gloriatur.] Gloriari in Domino est omnem boni operis gloriam ei attribuere, ut cum Paphnutio abbate apud Cassianum (*Collat. iii, c. 15*), bona nostra demirantibus, atque inde laude nos efferentibus dicere posimus: « Non liberum arbitrium, sed Dominus solvit compedibus; non nostra virtus, sed Dominus erigit elisos; non lectionis industria, sed Dominus illuminat cæcos, quod Græce dicitur *κύριος σοφὸς τυφλούς*, id est Dominus sapiens facit cæcos; non nostra cautio, sed Dominus custodit advenas; non nostra fortitudo, sed Dominus allevat sive sufficit omnes qui corruunt, etc.; » atque ita illud S. Bernardi usurpare licebit (*Serm. 13 in Cant.*): « Securus glorior, 26 si teste conscientia de gloria Conditoris nihil mihi usurpo; securus plane, quia jam non contra Dominum, sed in Domino. »

Unde et Dominus in Evangelio ait: Qui audit verba mea hæc, et facit ea, similabo eum viro sapienti.] Desumpta ex Evangelio Christi Domini verba suo S. Benedictus adaptat proposito, dicens: Unde et Dominus in Evangelio ait: Qui audit verba mea hæc, scilicet, qui ingreditur sine macula, etc., *similabo eum viro sapienti*, nimirum Christo, qui est Patris sapientia, *qui ædificavit domum suam*, de qua Scriptura: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas sepem; ædificavit, inquam, sibi domum, nempe Ecclesiam, supra petram*, id est super seipsum, nam petra erat Christus. *Venerunt flumina, flaverunt venti*, scilicet persecutionum per tyrannos, per hæreticos, per falsos fratres; vel prosperitatum sub principibus Christianis; *impegerunt in domum illam*, quia non minus prosperitate quam adversitate quatitur Ecclesia; *et non cecidit*: perseverat enim usque ad consummationem sæculi: *fundata enim erat supra petram*, scilicet

A Christum, de quo Apostolus: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est.*

Hæc complens Dominus.] Id est adeo misericorditer suaviterque nos præveniens, ad vitam invitans, tabernaculi viam demonstrans.

Exspectat quotidie his suis sanctis monitis factis nos respondere debere,] obediens scilicet monitis, et ea quæ suadet impigre exsequentes, ne forte nobis cum propheta exprobraret dicens: Vocavi, et non erat qui responderet; locutus sum, et non audierunt, feceruntque malum in oculis meis, et quæ nolui elegerunt (Isai. lxxvi).

Ideo.] Nimirum, ut sanctis Domini monitis respondeamus factis.

Nobis propter emendationem malorum hujus diæ vitæ ad inducias relaxantur.] Et qui haecenus vitæ ac peccatis vitam deturpavimus, in posterum ingrediamur sine macula; qui exhibuimus membra nostra servire iniquitati ad iniquitatem, eadem exhibeamus servire justitiæ ad justitiam.

B *Dicente Apostolo: An nescis quia patientia Dei ad poenitentiam te adducit?] Confirmat Apostoli verbis quod præmiserat: propter emendationem malorum hujus diæ vitæ ad inducias relaxantur. Nam, ut ait Hildegardus, « quod B. Benedictus vocat inducias, Paulus dicit patientiam; et quod B. Benedictus dicit emendationem, Paulus dicit poenitentiam; et quod dicit relaxantur, Paulus dicit adducit. » Igitur patientia Dei sunt induciæ, quas ad emendationem malorum benignissime nobis concedit ju' ex justis, fortis et patiens; ut enim dicit S. Casarius (*Serm. 29 in append. S. August.*), « Quando nos prolixis temporibus peccavimus, et nihil mali a Domino sustinemus, patientia est, non negligentia; non ille perdidit potentiam, sed nos ad poenitentiam re-ervavit. » Tanta provocati benignitate festinus agere poenitentiam, 27 alioquin quid in extremo positi judicio respondebimus Deo si neglexerimus? « Non est, inquit, S. Augustinus (*Serm. 22 de Script.*), quod in fine dicatur Domino: Non me permisisti bene vivere, aut dilationem correctionis non mihi dedisti, aut non ostendisti quid appeterem, quid vitarem: videte quia tacet, videte quia differt, videte quia blanditur, hortatur, minatur. »*

C *Nam pius Dominus ait: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat;] sive, ut ait Petrus apostolus: Patienter agite propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti; et Paulus: Deus vult omnes homines salvos facere; et item ipse Dominus per Prophetam: In quacunque die ingenerit peccator, omnium iniquitatum ejus non recordabor.*

Cum ergo interrogassemus Dominum, fratres, de habitatore tabernaculi ejus;] nimirum cum propheta dicentes: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?

Audivimus habitandi præceptum.] Id est, quid illud habitare cupientibus præcipiatur, cum post interrogationem responsum est: Qui ingreditur sine macula, etc.

Sed si compleamus habitatoris officium, erimus hæredes regni cælorum.] Habitatoris officium potest duobus modis intelligi: 1º pro officio jam inhabitantium, quorum est Deo jugiter adhærere, illum laudare, benedicere, amare; 2º pro officio nondum quidem inhabitantium, sed tamen habitare ardentem desiderantium, quorum est ingredi sine macula, operari justitiam, etc.; atque ita si compleamus habitatoris officium, erimus hæredes regni cælorum; si secus, minime: unde egregie S. Basilus (*In proœmio ad Reg. fus.*): « Nos vero id quidem de nobis dicimus, quod regnum cælorum expectamus, ea vero non curamus unde illud acquirimus.... Sed quis cum rationis tempore domi desederit, aut dormierit, tempore messis sinum suum manipulis implevit? Quis vitam vindemiavit quam non plantavit? Eorum sunt fructus quorum sunt et labores; honores et coronæ eorum sunt qui certo viderunt: quis coronabit eum qui ne aggressus est quidem adversarium? »

Ergo,] ut hæredes regni cælorum simus,

Præparanda sunt corda et corpora nostra.] Scilicet corda per bonam voluntatem, corpora per sanctam exercitationem, ut exponit Bernardus Cassinensis; vel, corda ad bene et humiliter intelligenda, corpora videlicet cum patientia toleranda, ut habet Richardus de S. Angelo. Vel corda propter Deum, qui corda scrutatur; corpora propter homines, ut adificentur, et sic provideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, ut colligitur ex Hildemaro. Vel denique corda et corpora, ut totos nos Deo consecratus, qui totum se nobis consecravit, *totus siquidem mihi datus, totus in meos usus expensus est*, inquit S. Bernardus (*Serm. 3 de Circumcis.*, n. 4); ut totum demus ei qui regnum suum nostram constituit hereditatem; nam, ut dicit Venerabilis Beda (*Serm. 18 de Sanctis*): « Res ista, o homo, id est regnum cælorum; aliud non querit pretium, nisi teipsum: tantum valet, quantum es tu, da te, et illud habebis. »

28 *Sanctæ præceptorum obedientiæ.*] Obedientiam vocat sanctam, quia sanctos nos efficit, sanctis similes, sanctorumque participes.

Militatura.] Militatura, inquit, ad exprimendum obedientiæ laborem.

Et quod minus habet in nobis natura possibile.] Illud quod potest hic sumi adverbialiter, ut se. sus sit: et quia ad regni cælestis consecutionem, et ad præparanda corda et corpora nostra sanctæ præceptorum obedientiæ militatura, in nobis natura humana per peccatum depravata et corrupta minus habet possibile, id est ex se nihil potest: nam, ut observat ad hunc locum Menardus noster, minus apud Tullium sæpe significat non.

Rogemus Dominum ut gratiæ suæ jubeat.] Id est velit, ut explicat Menardus, adjutorium ministrare, quod a nobis quidem habere non possumus, sed tamen petentibus conceditur, juxta illud: *Petite et accipietis*.

Et si fugientes gehennæ pœnas ad vitam perpetuam volumus velociter pervenire.] Duplici hic nos motivo ad boni prosecutionem excitat: uno timoris gehennæ, altero spei vitæ perpetuæ consequendæ; et revera quid duri refugiet Christianus, multo minus monachus, si perennes illas damnatorum pœnas serio meditetur, in quibus, ut loquitur Petrus Damiani (*Opusc. 50, cap. 12*), « sit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia et mors vivit, et finis semper incipit, et delicere defectus nescit; » sive, ut loquitur Petrus Blesensis (*Epis. 151*), in quibus « finis semper incipit, mors non morietur, nec defectus deliciet, ut damnati hominis conditio semper in doloris materiam, et mortis æternæ pabulum reconvitet; » de quibus denique S. Bernardus sic exclamans ait (*Serm. 42 de Divers.*): « O regio dura et gravis, regio extimescenda, regio fugienda, terra oblivionis, terra afflictionis, terra miseriariæ, in qua nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat: locus fetidus, in quo ignis ardens, ubi frigus rigens, vermis immortalis, fetor intolerabilis, mallei percutientes, tenebræ palpabiles, confusio peccatorum, inmoda in vinculorum, horribiles demonum facies! Totus tremo atque horreo ad memoriam istius regionis, et concussa sunt omnia ossa mea. » Ex alia parte quis non assurgeret ad promissum æternæ felicitatis premium, in qua, ut ait S. Bernardus (*Serm. 55 in Cant.*), « nihil formidatur, nihil fastiditur, nihil deficit; tota habitatio paradisi, dulces pabulumque bonum, opulenta magna nimis æternitas; » de qua idem alibi S. doctor (*Declam. in Evangel.*): « Oculis non vidit, nec auris audivit, Deus, quæ præparasti diligentibus te. Pax enim est quæ exsuperat omnem sensum, pax super pacem, infidelicis exultatio, torrens voluptatis infinitas, flumen lætitiæ, gaudium plenum; cogita quidquid vis, quidquid potes exopta, excedit omnem cogitatum, desiderium omne exsuperat illa felicitas, æternitas illa, beatitudo illa; » et item alibi (*Serm. 31 in Cant.*): « Quibus appareat Deus, nihil videre desiderabilius vo-

unt, nihil possunt **29** delectabilius. Quando ergo illa vel fastidiet aviditas, vel se subtrahet suavitas, vel fraudabit veritas, vel deficiet æternitas, quid si in æternum extenditur videndi copia pariter et voluntas, quomodo non plena felicitas? » (*Vide Petr. Damian. opusc. 50, cap. 15.*)

Dum adhuc vacat, et in hoc corpore sumus.] Id est dum sani, rationem habentes, malum declinare, bonumque facere valemus: nam, ut recte S. Basilus ait (*In præf. ad Reg. fus.*), « Nunc tempus est acceptum, inquit Apostolus, nunc dies salutis; hoc sæculum respiciencie ætati, futurum vero retributionis; hoc operationis ac studii, illud præmii; hoc patientiæ, illud consolationis; nunc adjuvat Deus a via mala, recedentes; tunc terribilis erit, et humanarum actionum iudex infallibilis. » Ut ergo in futuro nobis sæculo retribuatur Deus, ut debitis nos absolvat tormentis, dum tempus habemus operemur bonum. « O homo, qui desideras regnum Dei possidere, exclamat S. Augustinus (*Serm. 251, in append. Serm.*), seu quisvis alius, cur fecisti malum? Dum potes eni, dum tempus habes clama ad omnipotentem Deum; dum datur spatium luge, dum licentia est pœnitentia; festina dum potes, dum anima versatur in corpore; dum adhuc vivis futurum remedium require tibi, priusquam te profundum absorbeat pelagus, priusquam te magnus rapiat infernus, ubi nulla datur indulgentia, ubi nullus regreditur ad veniam. »

Et hæc omnia per hanc lucis vitam vacat implere.] Lucis vita est vita monastica, quam hic intelligi a S. Patre Benedicto facile mihi persuaseram, nam et hic monachos alloquitur. Huius vitæ opponitur vitæ sæcularis, mera nox, de qua S. Bernardus suos alloquens (*Serm. 5 in vigil. Nat. Leonid.*): « Annon etiam cuiquam nostrum caliginosa nox erat, cum tanquam sine Deo in hoc sæculo viveremus, cum ambularem post concupiscentias nostras, cum sectaremur carnem si illecebras, cum obtemperarem desideris secularibus, cum exhiberemus membra nostra arma iniquitatis peccato, cum serviremus iniquitati ad iniquitatem, in quibus nunc merito erubescimus tanquam operibus tenebrarum? »

Currendum et agendum modo quod in perpetuum nobis expediat.] Currendum, inquit, et agendum modo, id est nunc, ut si juvenis sis, ad extremum vitæ terminum, quo præ nimia senectutis languore currere vix vacat, pœnitentiam non differas: modo, ut si senex, saltem vel extrema vitæ tempora Deo Optimo Maximo etiam vel minima remuneranti devoteas. Præclare omnino Petrus Venerabilis (*Lib. v Ep.*): « Relinquit, inquit, terrena antequam vos ipsa relinquant; et si primas partes hostiæ, hæc est vitæ vestræ, Deo voluistis offerre, saltem caudam, id est finem dierum vestrorum, ipsi devote offerre. » Modo ergo si juvenis sis; sed modo etiam si juvenis, ut ulterius cursum non differas, ne forte morie præoccupatus, quod modo licet, et potes, cum optaveris implere non vacet. « Præveniendus est, inquit S. Augustinus (*Serm. 154, in append.*), seu quisvis alius, dies qui prævenire consuevit: ipse se seducit et de in re sua ludit, qui hoc cogitat: Potest mihi indulgentia temporis subvenire; **30** non est hoc: primum quia periculosissima est in ultimum diem promissa securitas; deinde stultissimum, ut causa quæ de necessitatibus æternis agitur, inutilitibus vitæ deficientis committatur extensis. Odibile est apud Deum quando homo sub fiducia præsentis in senectutem reservata liberius peccat. Credite, charissimi, difficile est ut callida dissimulatio ordinandæ consummationis obtinere digna sit facultatem: apud illum cordis interpretem ars non admittitur ad salutem. » Ita S. Augustinus (*Serm. 295, in append.*), seu quisvis alius, qui et alibi conversionem ad extremum vitæ curriculum differre tem sic adortur: « Dicit aliquis homo: Juvenis sum, facio quod me delectat, et postea pœnitentiam ago, hoc est, percutio me gladio crucis, et postea ad m. di-

cum vado, et nescit quod in unius horæ puncto vulnus accipitur, et vix longo tempore ad sanitatem pristinam revocatur, etc.]

Constituenda est ergo a nobis dominici schola servitii. Schola secundum propriam nominis acceptionem est locus in quo liberalibus litterarum studiis adolescentes vacare solent. Schola etiam, ut observat Menardus noster, est conclave in quo monachi aliquid agunt, legunt, et dormiunt; quod probat ex concilio Turonensi secundo can. 15 (*In not. ad conc. Reg. cap. 15, § 2*): « Nec liceat monachis cellas habere communes, sed schola labore communi construatur, ubi omnes jaceant, aut abbate aut preposito gubernante; » ex Regula cujusdam cap. 12: « Focos vero in schola pœnitentes, si fuerint, bini per hebdomadas faciant; » ex Regula S. Cæsarii cap. 5: « De i, so tamen habitu mutando, vel lecto in schola habendo sit in potestate prioris. » Illic vero schola a sancto Benedicto accipitur usurpaturque ad significandam regulam, unde et mox eam institutionem vocat; neque omnino insolitum est apud veteres scripta sacra institutaque sanctorum scholas appellare; nam et S. Hieronymus, referente Boherio, in epist. ad Evagrium librum Exodi vocat scholam medici, ubi leges datæ a Deo populo Israel sunt descriptæ; et interrogatus apud Cassianum Joannes abbas, cur relicta anachoresi, cœnobarum instituta esset amplexus, respondit, « velut imparem se anachoreticæ disciplinæ, et sublimitatē tantæ perfectionis indignum ad juniorum scholas revertisse, si tamen vel ipsorum instituta secundum professionis meritum posset implere. »

Porro hæc schola dicitur *dominici schola servitii*, quia tota est in ediscendo supremæ majestati debito obsequio, unde et discipulos alloquens ait: Sub uno Domino realem servitutis militiam bajulamus.

In qua institutione nihil asperum, nihilque grave nos constituturos speramus. Hic aliquem audire mihi videor S. P. Benedictum ita adorientem: Siccine, sancte Pater, nihil asperum, nihilque grave vocas, corpus castigare, delicias non amplecti, jejunium amare, voluntatem propriam odire, usque ad impossibilia obedire? Ubi est quod capite 58 de disciplina suscipiendorum fratrum dicturus es: Probetur in omni patientia; et: Prædicentur eis omnia dura et aspera? et quæ conventio inter, *nihil asperum nos constituturos* 31 *speramus, et prædicentur eis*, non aliqua aut multa, sed omnia dura et aspera? Sed et nunquid jugum tuam appellas Regulam? Cui S. Pater responderet: Est plane Regula quam propono jugum, sed Christi, quod ipse pronuntiat et leve et suave, quod, ut ait S. Cæsarius (*In append. S. Aug. serm. 28*), *levare consuevit, non premere, et magis nos portat quam portetur a nobis*. De quo et S. Bernardus (*Epist. 72*): « Num vere leve est, quod portantem non gravat, sed levat? Quod eo levius onere quod non solum non onerat, sed et portat omnem cui portandum imponitur? » Et revera ut hic cum S. Bernardo seu quovis alio loquar (*Tract. de Charit., c. 12*): « Quid suavius homini, quid jucundius, quam mundum contemnere, et se reputare sæculo celsiorem, atque in bonæ conscientie vertice consistentem, et mundum habere sub pedibus, nihil in eo videre, quod appetat, ... fallaces divitias, et honores perniciosos, et damnabiles delicias concupiscere? Quid, quæso, tranquillius quam suam animam sic stabilire, ut nullis motibus carnalis concupiscentiæ agitetur, carnem rore pudicitie tepescentem compellat ancillari, ut eam ad exercitium militiæ spiritualis promptissimam habeat adjutricem? etc. »

Sed aliquas hic inserere rationes juvat, cur S. Benedictus nihil asperum aut grave in Regula constitutum se asserat. Prima est, quia tot ac tantis internis animi obsequiis sibi Deus replet delectationibus, ut nihil sit durum quod non emolliant, nihil amarum quod in dulcedinem non convertat, unde et si sit Regula jugum, plane *computrescit ju-*

gum a facie olei, ut cum propheta loquar, olei utique exultationis et lætitiæ, qua fidelem Deus recreat animam.

Secunda est, quod non servis, sed filiis datur, qui non formidine, sed dilectione aguntur; qui Christo nihil sibi carius aliquid existimant; porro ubi dilectio, nulla vitæ asperitas. « Hæc postquam imbutus fueris, scribebat olim ad Gislebertum eremitam Petrus Venerabilis (*Lib. 1, ep. 20*), erit tibi cella tua toto mundo latior, jejunium reflectio, vigiliæ somnus, opus otium, labor requies; » et Guillelmus abbas S. Theodorici ad fratres de Monte Dei (*Cap. 8, n. 25*): « Panis fursureus, et simplex aqua, et olera, et legumina simplicia, nequaquam res delectabiles sunt; sed in amore Christi et desiderio internæ delectationis, ventri bene morigerato gratantur ex his satisfacere posse valde delectabile est. » Denique S. Bernardus (*Serm. 85 in Cant.*): « Ubi amor est, labor non est, sed sapor. »

Tertia est, quod etiam servis timore confictis, salutem et vitam æternam vere desiderantibus, novissimæque hominis serio meditantibus, vel amarissima dulcia evadunt; atque mitigari posse monasticæ vitæ asperitatem docebat olim S. Bernardus nepotem suum Robertum, ad eum sic scribens (*Epist. 1*): « Vigilas times, et jejunia, manuumque laborem; sed hæc levia sunt meditati poenas perpetuas; recordatio deinde tenebrarum exteriorum facit non horrere solitudinem. Si futuram cogitas de verbis otiosis discussionem, non valde displicebit silentium; fletus æternus et stridor ille dentium ante cordis oculos reductus pares tibi reddet mattam et culcitram. » Simili prorsus modo Joannes Trithemius: 32 « Si quem terrent aspera claustrī, cogites tormenta inferni; si matutinas vigilas onerosas existimas, scito quoniam ibi nunquam dormiunt, neque quiescunt; si duritiam lectulorum refugis, considera quia lectulus eorum est igitur qui non exstinguitur; si cibi et potus pareantem, cogita quoniam cibis florum veris immortalis est; et luctus, et vix; si expavescis custodiam claustrī, memorare clausuram inferni, quoniam non egredientur inde usque in sempiternum, etc. »

Quarta est, quod consuetudine vilescunt omnia: unde quod in malam partem aliquando scribebat S. Bernardus (*Lib. 1 de Consid., cap. 2*), apposite hic ad nostrum propositum convertere possemus: « Quid non invertat consuetudo? quid non assiduitate duretur? quid non usui cedat? quantis quod præ amaritudine prius et horrescebant, usu ipso male in dulcedinem conversum est! Audi justum quid lamentetur de hujuscemodi: Quæ prius tangere nolebant anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Primum quidem tibi importabile videbitur aliquid; processu temporis si assuescas, judicabis non adeo grave, paulo post et leve senties, paulo post nec senties, paulo post etiam delectabit. »

Quinta est, quod sic omnia temperavit aptavitque sanctus legislator, ut et sit quod fortes cupiant, et infirmi non refugiant; sic nimirum cuncta disposuit, ut nullus sit qui regulam facili negotio observare non possit. Hinc S. Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 17*): « Regula sancta, inquit, quasi ampla quedam capax et spatiosa domus facta est ad omnia hominum genera capiendā, pueros videlicet et senes, fortes et debiles, deliciosos et multimoda morum inæqualitate diversos. »

Sed et si quid paululum restrictius dictante æquitatis ratione propter emendationem vitiorum et conservationem charitatis processerit, non illico pavore perterritus refugas viam salutis. Quia qui mittit manum ad aratrum, et respicit retro, aptus non est regno cælorum; et pavidus in lege non admittitur ad prælium. Ne illi paveant, et alios pavere faciant. Viam vero salutis appellat Regulam suam, quia facientibus eam æterna regna patebunt, juxta illud S. Fulgentii (*Lib. de Fide, cap. 3*): « Omni voventi, et reddenti quod

vovit, ipse quoque Deus reddit cœlestis regni prœmia, quæ promisit; vel, si vis, viam salutis vocat vitam ipsam monasticam, quæ est compendiosa ad cœlum via.

Quæ non est nisi angusto initio incipienda.] Postquam promisit S. Benedictus nihil asperum in Regula se constituturum, ne forte insolite vitæ asperitas a sancto proposito delicatos tirones deterreret, si præter conceptam spem disciplinæ monasticæ rigor non nihil difficultatis faceretur, hos adversus solitas novitiorum tentationes præmunuit, aliquid molestiæ conversionis initio experturos asserens, cuius exemplo forte permotus Guillelmus abbas S. Theoderici, inter cœtera instituendi novitii documenta istud præscripsit (*Ad fratres de Monte Dei, cap. 7*): « Præmuniendus est assidue contra tentationes acris in solitarii novitium deservientes, **33** cum servum Dei gratis Deo servientem non cessent sollicitare vitæ mercede oblata delectationis, diabolo suggerente, carne concupiscente, sæculo concupiscentia ingere. » Nos etiam operæ pretium fore existimamus, si in gratiam novitiorum, difficultatum tentationumque quas initio conversionis experiri solent, causas ob oculos posuerimus, ut ipsi adversus eas se præmuniunt, si forte aliquando insurrexerint: hæc autem considerari possunt aut ex parte religionis, aut ex parte diaboli, aut ex parte sæculi.

Ex parte religionis assueti sæculi deliciis novitios terret vitæ regularis austeritas, quia, ut dicit S. Augustinus (*Serm. 196 in append.*), seu quisvis alius, « Non sine violentia fieri potest ut de abundantia et deliciis ad famem et sitim, ad abstinentiam et crucem transeat, ut somno prius atque otio amicam carnem contritione vigilisque conficiat; non, inquam, sine violentia fieri potest ut unusquisque iracundiam patientia, superbiam humilitate commutat, amore paupertatis divinarum ac sufficienti affluentiam superet, violentiam sobrietate, luxuriam castitate condemnet, et homo subito in virum perfectum transformetur, et quodammodo alter credatur ex altero: » quæ tamen omnia præcipiunt exiguntque sacræ religionis leges. Hinc S. Bernardus (*Serm. 55 in Cant.*): « Primordia, inquit, nostræ conversionis, juxta communis quidem experientiæ rationem, primus exagitat timor, quem intransitibus statim horror vitæ ingerit arctioris, et inueta austeritas disciplinæ; » et alibi (*Serm. 95 de Divers.*): « Cum aliqui simplices ad conversionem veniunt, severitatem Regulæ expavescunt. Si fiat eis sermo de mundi contemptu, de virtutum vitiorumque conflictu, si anxietas vigilandi, assiduas orandi, parcimoniam jejunandi ab ipsis requiritur, dicunt conquerendo inter se: Quid est hoc? quis tot et tanta implere sufficiat? » Hinc denique Petrus Blesensis ad R. Clericum, qui religionis voverat ingressum, scribens: « Quia te, inquit, mundi voluptatibus hætenus immersisti, importabilia tibi videntur ciborum mutatio, vestimentorum asperitas, jugum obedientiæ, censura silentii, regularitas morum, austeritas disciplinæ. »

Ex parte diaboli longe fortior sustinenda est pugna: « Quemadmodum enim latrones, verba loquor Chrysostomi (*Homil. 1 ad pop. Ant.*), non ubi fenum, et palæa, et calamus; sed ubi aurum, et argentum, ibi fodiunt, et continuo vigilant; sic et diabolus his maxime instat, qui spiritalia attingunt negotia; ibi insidiæ ubi virtus. » At licet omnes omnino monachos impugnet diabolica versutia, multo tamen magis furit in noviter conversos, quos adolescentes delicatosque a se defecisse dolet: « Nequam hostes, inquit Petrus Venerabilis agens de novitiis Cluniacensis monasterii (*Lib. 1 Mir., cap. 15*), quamvis universis generaliter insidiarentur, noviter tamen conversis amplius infestis instabant. Dolebant quidem veteranorum profectibus invidentes, sed tirorum superaddita conversione, quasi recenti suscepto vulnere, acris indignabantur, et, velut longi temporis desperatione, prioris prædæ spolia posponentes,

A contra ea quæ ab oculis rapiebantur longe vehementius accendebantur; hinc adversus **34** novitios bella valida commovebant, hinc tentamentorum diversis telis armati, totis eis conatibus insistebant. » Sic nimirum egredientem ex Ægypto Dei populum Pharaon, vera dæmonis figura, vehementius excandescens persequabatur, et Satanas ipse exiens ab homine quem ab infantia tenerat, gravius affligendo discerebat. Sed lubet omnes hostis versuti technas ob oculos ponere; quæ in re præ omnibus hic audiendus est S. Joannes Climacus graphicè nobis eas representans his verbis (*Grad. 2*): « Sugerunt nobis dæmones post verum humanarum abdicationem, et beatos prædicemus eos qui in egentes sunt benigni, nosque miseros dicitare, quod hujusmodi omni virtute destituti sumus. Consilium autem hostium est, ut nos per demissionis speciem aut ad profanum sæculi vitam retrahant, aut in religione perseverantes ad desperationis laqueum adigant; » et alibi (*Grad. 5*): « Nec te iste dolus et astus latronum illorum lateat; suggerunt enim nobis ne ab hominum turbis secedamus, quod magnum gloriæ præmium simus relaturi, si feminam contemplati ab illa tamen nos abstinemus. » Et sub finem ejusdem gradus: « Per insomnia cacodæmones nos perturbare conantur, dum nobis domesticorum imagines representant, et vel lamentantes exhibent, vel morituros, vel causa nostra afflictos, et incommode mactatos exhibent. » Ita plane referente S. Athanasio (*in Vit. S. Antonii, c. 4*) S. Antonium tentabat: « Si quo modo posset ab arrepto eum instituto detrabere, immittebatque ei memoriam possessionum, sororis defensionem, generis nobilitatem, amorem rerum, fluxam sæculi gloriam, escæ variam delectationem, et re iqua vitæ remissioris blandimenta, postremo virtutis arduum finem, et maximum perveniendi laborem, nec non et corporis fragilitatem suggererat, et ætatis spatia prolixæ, etc. » Vide Anonym. Ratisponensem, tom. IV Analectorum, et librum de Doctrina S. Stephani Grandimontensis.

C His plane non celit quod ex parte sæculi certamen procedit: hinc amici, illinc cognati. isthinc fratres parentesque infirmum adhuc in bono proposito tironem aggrediuntur, modisque omnibus revocare conantur, quorum insultus egregie admodum, et more suo eloquenter describit S. Hieronymus ad Heliodorum his verbis (*Epist. 1*): « Neque vero necio quæ te dicas nunc compede præpediri: non est nobis ferreum pectus, nec dura præcordia; non ex silice natos Hyrcanæ nutrire tigres; et nos per ista transivimus. Nunc tibi blandis vidua soror hæret lacertis; nunc illi cum quibus adolevisit vernulae aiunt: Cui nos servituros relinquis? Nunc gerula quondam jam anus, et nutritius secundus post naturalem pietatem pater clamat: Morituros expecta paulisper, et sepe. Forsitan et laxis uberum pellibus mater arata rugis fronte antiquum referens mammæ lallare congeminet: dicant si volunt et grammaſci: In te omnis domus inclinata recumbit. Facile rumpit hæc vincula amor Dei, et gehennæ timor. » Tales fuere olim, cum fugit ad monasterium, S. Blaitmaici principis, et postea abbatis Hiensis et martyris labores; nam, ut scribit Walfridus Strabus ejus vitam metricè referens:

D **35** Fama, ut forte volans patris pervenit ad aures,
Hinc stupor, atque dolor mentem cinxere parentis.
Subtractum dolet hæredem, mittitque senatum,
Agmina, prætores, populum, præcepta, maniplos;
Duxque comesque ibant, properanter episcopus astat,
Abbatumque cohors, vicini carne propinqui;
Hæc solum nitente manu, si qualibet arte
Efficere reducem vitata pericula mentem
Corde subire alio. O talis quam cæca voluntas!

Talia fuerunt, eruntque in futurum multorum aliorum c. ramina; sed, ut aiebat præfatus S. Hieronymus ad suum Heliodorum: « Licet parvulus e collo pendeat nepos, licet sparso crine et scissis vesibus

ubera quibus te nutrierat mater ostendat; licet in limine pater jaceat, per calcatum perge patrem, sicis oculis ad vexillum crucis evola: solum pietatis genus est in hac re esse crudelem. » Hujusmodi crudelitate agebatur S. Columbanus (*Jonas in Vit. S. Col. n. 8, sæc. II Bened.*) cum obstanti matri, et limini ostii adherenti, postularet ut se ad monasterium ire sineret, illaque ejulans et pavimento prostrata denegaret se permittendam: « Ille enim limen matremque transiliens, poposcit matrem ne mœrore solveretur, dicens se nunquam deinceps in hac vita videndum. » Ad hujusmodi crudelitatem nos etiam hortatur propheta cum dicit: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui, et concupiscet Rex decorem tuum*; ad quod attendens S. Hieronymus exclamat (*Epist. 10, ad Furiam*): « Grande præmium parentis oblii: *Et concupiscet Rex decorem tuum.* »

Processu vero conversationis, et fidei, dilatato corde, inenarrabili dilectionis dulcedine curritur v a mandatorum Dei.] juxta illud Spiritus sancti in Proverbiis (*Cap. iv*): *Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum*; et Ecclesiastici vi: *In opere ipsius (sapientiæ) exiguum laborabis, et cito cedes de generationibus illius*; et apud Apostolum: *Omnes autem disciplina in præsentem quidem videtur non esse gaudii, sed mœoris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ* (*Ileb. xii*). Sed libet hic sancti Benedicti textum excutere: *Processu, inquit, conversationis et fidei.* Hæc verba duplicem sensum sortiri possunt: nam primo *processu conversationis* ita potest intelligi, ac si diceretur, successu temporis, usu ac exercitio, bonaque regularis observantiæ consuetudine facilia reperies quæ difficilia, latissima quæ prius videbantur angusta. « Nuditatem pedum, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 21*), et exiguitatem vestium, lecti duritiam, ciborum asperitatem, aquæ potum, et cætera hujusmodi incipientes quidem non sine quadam formidine perhorrescimus; perseverantes autem, et longanimiter insistentes, faciliora et tolerabiliora deputamus: asperitatem quippe frequentia mitigat, rigorem consuetudo commendat. » Et Petrus Blesensis ad Alexandrum novitium scribens (*Epist. 157*): « Non te deterreat conversatio primitivæ, **36** novum obedientiæ iugum, inconsecutus ordinis rigor, et austeritas discipline: quidquid asperum nunc videtur, obedientia sibi convertet ad lucum; quæ nunc amariora sunt, usu mediante dulcescent; his enim qui de tenebris progrediuntur ad lumen lux imprimis molesta est, donec oculi luminis assuescant. » Eadem ratione Robertum nepotem excitabat S. Bernardus (*Epist. 1*): « Subito procedenti de umbra ad solem, de otio ad laborem, grave cernitur omne quod incipit; sed postquam ab his dissuescere, et ad illa pauper assuescere coeperit, usus tollit difficultatem, invenitque facile esse quod impossibile ante putavit. Solent etiam fortissimi milites audita buccina ante congressum trepidare; at ubi ad prælium ventum fuerit, spes victoriæ, timor ne vincantur intrepidos reddit. » Denique idem docet Glossa Ordinaria cum moraliter explicans Elisæi miraculum quo per modicam farinulam immissionem amarum ex coloquintide pulmentum dulcorasse dicitur, « Per hoc, inquit, significatur quod hominibus delicate nutritis in sæculo vita religiosa videtur amara in principio; sed sicut pulmentum per immissionem farinæ factum fuit sapidum, sic per Dei gratiam et bonam assue actionem vita religiosa, quæ prius dura videbatur, non solum portabitur, sed etiam suavis efficitur. » Unde et S. Bernardus ad Hugonem novitium scribens ait (*Epist. 551*): « Non a-tatem teneram ordinis asperitas terreat; memento quod asperior carduus panum facit levio-rem, conversatio conscientiam, aderit Christi suavis- tas, et prophete farinula pulmentum incombustibile condietur. »

Aliero sensu *processu conversationis*, id est virtutis,

A sive cum nonnihil in virtute profeceris: atque ita exponit Smaragdus: « *Processu, inquit, dicit conversationis augmentum virtutum, et perfectum animæ, in quibus monachus quotidie augmentari debet, et crescere.* » Et quidem recte, neque enim solus exercitiorum regularium usus, virtute deficiente, tollit religionis difficultatem, quoniam potius angelit languor et tepiditas. Processu ergo virtutis nihil difficultatis senties, levia videbantur omnia, cunctasque cacodæmonum artes dissipabis, qui et timidi longe fugient a te, ut egregia hac similitudine docet S. Bernardus (*Serm. 60 in Cant.*): « *Amant florescentibus vineis omne reptile venenatum cedere loco, nec ullatenus novorum ferre odorem florum: quod volo attendant novitii n-stri, et fiducialiter agant, cogitantes qualem spiritum acceperunt, cujus primitiæ demones non sustinent.* » Hæc nimirum primitiæ sunt virtutum flores, quos in novitio perhorrescit ac refugit hostis antiquus.

B *Dilatato corde.*] Id est cum ipsa delectabit justitiæ; nam, ut ait S. Augustinus (*In psal. cxviii*), *cordis dilatatio est justitiæ delectatio*. Dilaturatur autem hoc modo cor monachi, cum Deo totus adhærens, unus fit cum eo spiritus, et habitantem in se per gratiam possidet Creatorem. Quidni enim dilaretur, quem Deus magnus, infinitus, immensus inhabitat?

Inenarrabili dilectionis dulcedine. Dilectionis, ait, dulcedine, quia, ubi amor est, ibi non labor, sed sapor est, ut loquitur **37** S. Bernardus; et quidem *inenarrabili*, quod eam licet experiri, sed a nullo possit exprimi; hæc dulcedine recreatur propheta totus in stupore psallebat: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti rimentibus te!* Hæc dulcedine, « hoc musto inflammantur, et hoc præclaro poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium et animæ convertentium, dicebat olim S. Augustinus (*In appnd. Serm. S. August. serm. 182*), seu quisvis alius; quod frequenter fieri videmus, quando pro desiderio salutis suæ parentes et patriam fugiunt, exeunt nullo compellente de terra et cognatione sua, et mortui huic mundo alios spiritaliter animarum inquirunt parentes, et liberi sub iugo veniunt, et paulo ante elati atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, et cupiunt esse quod ante despe- xerant, et odise incipiunt quod fuerant: presentium hospites, futurorum appetitores, æternam illam patriam contempta temporalium falsitate suspirant. Hoc itaque musto spiritales animæ inebriant et penitus commutatæ abstinentiæ deliciis, vigiliis dulcibus somnis, paupertatem anteponunt, arduum contra vitia laborem jocondissimum computant voluptatem, dulcescunt eis vitia, et quæ prius fuerant pretiosa vilescunt, diligunt inimicos, et benefaciunt his qui se oderunt, non convincuntur indignantibus, non irritantur opprobriis, non franguntur injuriis; prorsus horum nihil sentiunt propter fervorem Spiritus sancti. » Tanta est amoris divini suavisitas, vis, potentia, ex qua etiam sequitur.

D *Ut ab ipsius magisterio nunquam discedentes, in ejus doctrina usque ad mortem in monasterio perseverantes.*] Quia nihil prodest bene incepisse, nisi in bono ad mortem usque perseveremus: unde apud Cassianum Pinufius abbas juvenem quem in monasterio susceperat instituens, ait (*Lib. iv Instit., cap. 57*): « Bene cœpisse nihil proderit, nec pleno fervore renovationis arripuisse principia, si hæc congruus etiam finis similiter non commendaverit atque con- cluserit, Christique humilitas atque paupertas, quam nunc coram ipso professus es, usque ad extremum vite quemamodum arrepta est a te non fuerit custo- dita. »

Passionibus Christi per patientiam participemus.] Id est cum Christo simul patiamur; ubi ostendit S. Pater proprium monachorum esse pati et crucem ferre: si enim tota vita Christiani, si secundum Evangelium vivat, crux est et martyrium, quanto magis monachi,

eius singularis scopus est abnegare semetipsum, et A omnes mortificare cordis voluntates?

Ut et regni ejus mereamur esse consortes.] Quia si compatiuntur, et conregnabimus, et si socii fuerimus passionum, simul et consolationis erimus. O consolatio! « Multi multa patiuntur propter pecuniam perituram, et tu non vis pati propter vitam mansuram! aiebat olim S. Augustinus. Sic recusas laborare pro Dei promissis, quasi non labores pro cupiditatibus

tuis! Quanta patiuntur pro sua iniquitate latrones! quanta patiuntur pro suis sceleribus periti, pro sua 38 nequitia luxuriosi, pro sua avaritia negotiatores mare transmeantes, ventis, tempestatibus corpus et animam permittentes, sua relinquentes, ignota quærentes! » Et nos pro æterna felicitate, ut cum Christo in perpetuum regnemus, non patiemur? Ergo sequamur Christum, ut ipsum aliquando consequamur. Amen.

CAPUT PRIMUM.

De generibus vel vita monachorum.

Monachorum quatuor esse genera manifestum est. Primum cœnobitarum : hoc est monasteriale, militans sub regula vel abbate. Deinde, secundum genus est anachoretarum, id est eremitarum, horum qui non conversionis ^a fervore novitio, sed monasterii probatione diuturna, didicerunt ^b contra diabolum multorum solatio jam docti pugnare : et bene instructi fraterna ex acie ad singularem pugnam eremi, securi jam sine consolatione alterius, sola manu vel brachio, contra vitia carnis vel cogitationum, Deo auxiliante, sufficienti pugnare.

Tertium vero monachorum terribilissimum genus est sarabaitarum, qui nulla regula approbati, experientia magistri ^c, sicut aurum fornacis; sed in plumbi natura moliti, adhuc operibus servantes sæculo fidem, mentiri Deo per tonsuram noscuntur. Qui bini, aut

terni, aut certe singuli, sine pastore, non dominicis, sed suis inclusi ovilibus, pro lege eis est desideriorum voluptas : cum quidquid putaverint vel elegerint, hoc dicunt sanctum; et quod noluerint, hoc putant non licere.

Quantum vero genus est monachorum quod nominatur gyrovagum, qui tota vita sua ^d per diversas provincias ternis aut quaternis diebus per diversorum cellas hospitantur, semper vagi, et nunquam stabiles, et propriis voluptatibus ^e, et gulæ illecebris servientes, et per omnia deteriores sarabaitis. De quorum omnium ^f miserrima conversatione melius est silere quam loqui. His ergo omissis, ad cœnobitarum 39 fortissimum genus disponendum, adjuvante Domino, veniamus.

^a Oxon., *conversationis*.

^b Al., *qui didicerunt*.

^c Al., *magistra*.

^d Al., *totam vitam suam*.

^e Oxon., *voluntatibus*.

^f Al., *de horum omnium*.

COMMENTARIUS.

Monachorum.] Monachus dicitur ille qui segregatus ab omni hominum frequentia, in solitudine pœnitentiæ lacrymis vacat, et Deo totus adhærens, unus cum eo spiritus efficitur, ut vel ipsa nominis ejus etymologia indicat : nam monachus a verbo græco *μονος*, id est *unus*, dicitur : hinc canon ille concilii Nicæni a Gratiano citatus : Placuit omnibus residentibus in sancta Nicæna synodo ut monachorum conversatio et vita secundum etymologiam nominis ab omnibus discrepet (*Monachus* enim Græce, Latine *singularis* dicitur) : unde monachum per omnia singulariter agere oportet. » Et S. Hieronymus ad Heliodorum scribens (*Epist.* 1) : « Interpretare vocabulum monachi, hoc est tuum; quid facis in turba, qui solus es? » et ad Rusticum monachum (*Epist.* 4) : « Quid desideramus urbium frequentiam, qui de singularitate censemur? » et ad Paulinum (*Epist.* 15) : « Si cupis esse quod diceris, id est solus, quid facis in urbibus, quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? » Ex Eugenio etiam papa, a præfato Gratiano citato, monachus idem est quod *unus tristis* : « Agnoscat, inquit, nomen suum; *μονος* enim Græce, Latine est *unus*; *ἄχος* Græce, Latine *tristis* sonat : Inde dicitur, id est *unus tristis*. Sedeat ergo tristis, et officio vacet. » Cui interpretationi alludit S. Hieronymus adversus Vigilantium hæc scribens : « Monachus non docentis, sed plangentis officium habet, qui vel se, vel mundum lugeat, et Domini pavidos præstoletur adventum. » Aliter etymologiam monachi deducit auctor lib. de Ecclesiastica Hierarchia (*Cap.* 6), nimirum a verbo Græco *μοναχς*, id est *unitas*, « quod ex pura servitute Dei, abdicata rerum

C temporalium diversitate, debeat cum eo quod unum est unum fieri, et ad sacram unitatem aggregari. » Simili modo et sanctus Augustinus in psalmum cxxii, ubi arguens Donatistas : « Merito, inquit, illis displicet nomen monachorum, quia illi nolunt habitare in unum cum fratribus, sed sequentes Donatum, Christum dimiserunt. » Alias monachorum etymologias et appellationes videsis apud Menardum in notis ad conc. Regul. capite tercio, § 1, et apud Hæftenum lib. in Disquis. monast., tract. 1 integro.

Quatuor esse genera manifestum est.] Scilicet cœnobitarum, anachoretarum, sarabaitarum, et gyrovagorum; ex quibus tria priora agnoscit S. Hieronymus ad Eustochium scribens (*Epist.* 22); quartum enim ejus tempore nondum exortum fuerat. Eadem etiam videtur indicasse S. Joannes Climacus cum dixit (*Grad.* 1) : « Triplex omnino est omnis religiosæ vitæ ratio : ut vel solus et solitarius decerto vivas, vel 40 cum uno alterove sodali, vel ut in cœnobio cum pluribus per patientiam conquiescas. » Primo enim denotat anachoretas, qui soli; secundo sarabaitas, qui bini aut terni; tertio cœnobitas, qui cum pluribus degunt. Sed et apud Cassianum abbas Piamon eadem tria monachorum genera in Ægypto exstitisse testatur (*Collat.* 18, *cap.* 4) : « quorum duas optima, inquit, tertium vero tepidum et omnimodis evitandum. » Quartum addit ejusdem collationis cap. 8 suis temporibus exortum, eorum nempe « qui in primordiis fervore quodam brevi cœnobii perfectionem videntur expetere, sed continuo tepescunt, nec jugum humilitatis ac patientiæ diutius sus-

tinere contenti sunt, subdique seniorum imperio dedignantur, separatas expetunt cellas, ac solitarii sedere desiderant, ut ita scilicet a nemine lacescunt, patientes, mansueti, ac humiles possint ab hominibus aestimari. Quos etiam perperam cum gyrovagis confundit Alardus Gazrus explicans hunc Cassiani locum; nam gyrovagi semper vagi, nunquam stabiles existunt; hi vero cellas expetunt, et solitarie sedere desiderant. Propius ad sarabaitas accedere dixeris, a quibus in hoc tantum discrepare videntur, quod sarabaitae nulla unquam regula approbati, experientia magistri dicuntur; hi vero prius in monasterio, coeques excessere jugum, vixerunt.

At vero S. Isidorus eremitas ab anachoretis distinguens, sex recenset monachorum genera, cœnobarum, eremitarum, anachoretarum, eorum qui anachoretarum imagine sibi blandiuntur, quos modo describebat Cassianus, circellionum (hi sunt gyrovagi), et sarabaitarum.

Septimum genus addit S. Valerius citatus a S. Benedicto Anianensi in Concordia Regularum (Cap. 3, § 7), eorum qui ex famulio et servitio monasterii, tondebantur iuviti ab abbatibus, paucis tunc ad conversionem accedentibus: quo in genere recenseri possent ii quos quidam Mediani monasterii abbas circueas civitates, quoscunque invenire potuit, qui volebant monachari, secum adduxit, et eos tonsuratos non corde, sed habitu tantum monachavit, ut scribit Richerus in Vita S. Hidulfi cap. 18.

Octavum hic subungere possemus, eorum qui, ut dicit S. Fructuosus in Regula monastica communi cap. 1, « ob metum gehennæ in suis sibi domibus monasteria componere solent, et cum uxoribus, filiis, et servis, atque vicinis cum sacramenti conditione in unum se copulare, et in suis sibi, ut diximus, villis ex martyrum nomine ecclesias consecrare, et eas falso nomine monasteria nuncupare. Nos tamen hæc non dicimus monasteria, sed animarum perditionem, et ecclesiæ subversionem. » De quibus omnibus si cœnobitas et anachoretas exceperis, melius est silere quam loqui, nam reliquos non tam monachos quam monachorum larvas et monstra verus dixeris, unde etiam S. Augustinus duo tantum monachorum genera assignat.

Primum cœnobarum,] a communi vita, quam profitentur, 41 sic dictorum; nam Græce κοινός, Latine communis exprimitur, et βίος vita.

Primum inter monachorum genera dicitur cœnobarum genus, sive institutione, sive utilitate, sive naturali rerum ordine.

Primum institutione, ut pote quod a primis Ecclesiæ temporibus sumpsit se dicitur exordium; nam, ut tradit apud Cassianum abbas Piamon (Collat. 18, c. 5), « talis tunc erat omnis Ecclesiæ, quales nunc perpaucos in cœnobiis invenire difficile est; sed cum post apostolorum excessum tepescere cœpisset multitudo credentium,.... hi quibus adhuc erat apostolicus fervor, memores pristinae illius perfectionis, discedentes a civitatibus suis, illorumque consortio qui sibi vel Ecclesiæ Dei remissionis vite negligentiam illicitam esse credebant, in locis suburbanis ac secretioribus commanere, et ea que ab apostolis per universum corpus Ecclesiæ generaliter meminerant instituta privatim exercere cœperunt; atque ita coacti ista, quam diximus, discipulorum qui se ab illorum contagio sequestraverant, disciplina; qui paulatim tempore procedente segregati a credentium turbis, ab eo quod a conjugis abstinere, et a parentum se consortio mundicie istius conversatione discernere, monachi sive monazones, singularis ac solitariae vite districtione nominati sunt; unde consequens fuit ut ex communione consortii cœnobitæ, cellaque ac diversoria eorum cœnobita vocarentur. Istud ergo fuit antiquissimum monachorum genus, quod non modo tempore, sed etiam gratia primum est, quodque per annos plurimos solum inviolabile usque ad abbatem Pauli vel Antonii duravit

statem. » Quamquam huic Cassiani sententiæ non subscribent, qui S. Pachomium primum cœnobarum patrem faciunt. Sed Turrecremata (Tract. 8 in Reg. S. Bened.) altius repetens cœnobarum cunas, a cuneis prophetarum exordium sumpsisse asserit, probatque hæc S. Hieronymi auctoritate: *Fili prophetarum quos monachos legitimus, etc.*

Secundo cœnobitæ primi sunt utilitate, nam vita communis, ut postea demonstrebimus, præstat anachoresi, quæ quo sublimior, eo periculosior.

Tertio naturali etiam rerum ordine primum est genus cœnobarum, quia non nisi prius in cœnobia probatos recipit eremus.

Hoc est monasteriale.] Videtur hic S. P. Benedictus cum cœnobiis monasteria confundere: nonnihil tamen inter utrumque discrimini affert apud Cassianum abbas Piamon (Collat. 18, c. 10): « Licet, inquit, a nonnullis soleant indifferenter monasteria pro cœnobiis appellari, tamen hoc inter est, quod monasterium nomen est diversorii, nihil amplius quam locum, id est habitaculum significans monachorum; cœnobium vero etiam professionis ipsius qualitatem disciplinamque designat: et monasterium potest etiam unus monachi habitatio nominari; cœnobium autem appellari non potest, nisi ubi plurimorum cohabitatio degit unita communio. » Et sane monasterii vocem ad solam unius monachi habitationem designandam frequenter usurpari in 42 sanctorum Patrum Vitis constat: unde S. Athanasius in Vita S. Antonii (Cap. 21): « Erant, inquit, in monte monasteria tanquam tabernacula; » et Rufinus refert (Lib. II de Vit. Pat., c. 2): « fratres congregatos sub una die monasterium construxisse. » Quod de cœnobia quid credat? Et ibidem eisdem sæculo nuntium remittere cupienti, et requirenti ab abbate Ammonio cellum vacantem: « Tunc ille, inquit: Ego inquiram, sed donc inveniam hic esto in hoc monasterio,.... et relinquens ei omnia pariter cum monasterio, ipse procul ab eo parvisimam cellulam reperit atque in ea se constituit, fratrique qui nuper advenerat, nec intelligenti, ex integro cum omnibus que in eo fuerant, cessit monasterio. » Eodem sensu monasterii vocem usurpat S. Nilus in Hist. cædis SS. Patrum in Sina, cap. 9 apud B. II. 15 Januar.

Militans sub regula, vel abbate.] Particula *vel* bifariam potest hic sumi disjunctive et copulative: disjunctive, quia, ut ait Bernardus Cassinensis, « quando monachi non super se habent abbates, sed præpositos, et decanos, et priores; militant tamen sub regula, sed sequuntur regulam secundum præpositum imperia. » Et Hillemarus: « Forte, inquit, quod B. Benedictus plenus fuit spiritu prophetiarum, et vidit spiritu prophetiæ istud tempus, in quo sunt multa monasteria sine abbatibus regularibus, ideoque posuit: *Militans sub regula vel abbate*, » fatetur tamen uterque particulam *vel* hic sumi posse copulative pro *et*, quo sensu etiam eam capiunt reliqui interpretes communiter; et sic nomine abbatis intelligitur quicunque superior quocunque nominetur vocabulo, sive præpositus, sive decanus, sive prior.

Deinde secundum genus est anachoretarum.] Anachoretæ, quorum principes Paulum et Antonium fecerunt S. Hieronymus et Cassianus, et quorum in Veteri Testamento Elias et Elisæus, in Novo autem Testamento Joannes Baptista aliquas nobis exhibuerunt umbras, « hi sunt qui habitant per desertia, » inquit S. Hieronymus (Epist. 22); sive, ut ait apud Cassianum abbas Piamon (Collat. 18, cap. 4), qui « prius in cœnobiis instituti, jamque actuali conversatione perfecti, solitudinis elegere secreta; » qui « nequaquam contenti hac victoria qua inter homines occultas insidias diaboli conculcaverunt, aperto certamine ac manifesto conflictu demonibus congregari cupientes, vastos eremi recessus penetrare non timent; » unde et anachoretarum nomen acceperunt; « ab eo enim quod procul ab hominibus recesserunt nuncupantur, » ut dicit S. Hieronymus

(*Epist.* 22); ἀναχωρεῖν enim Græce Latine *secedere* redditur; quamquam aliam hujus vocis etymologiam deducunt Boherius et Trithemius. Hi nimirum dictos volunt anachoretas ab ἀνά sursum et χορός chorus, eo quod supernarum rerum contemplationi præcipue deputentur, et ad cœlestium spirituum chorum respirare debeant, » ut loquitur Trithemius. Unde et apud Cassianum abbas Joannes: « Eremitæ, inquit, perfectio est exuta mentem a curis habere terrenis, eoque, quantum humana fragilitas sinit, vivere cum Christo. » Addit Boherius 43 dictos fuisse anachoretas tanquam argentes cor suum ad Dominum jejuniis et abstinentiis; cui interpretationi satis congruit quod de anachoretis scribit Severus Sulpicius (*Lib.* 1 *Dial.*, c. 9): « Habitant plerique in eremo sine ullis tabernaculis, quos anachoretas vocant: vivunt herbarum radicibus, nullo unquam certo loco consistunt, ne ab hominibus frequententur; quas nox coegerit, sedes habent. »

Id est eremitarum. Cum eremitis anachoretas confundit S. P. Benedictus; aliquod tamen inter utrosque discrimen constituit S. Isidorus (*Lib.* 11 *de Div. Offic.*, c. 15). Vult nempe eremitas eos esse « qui, procul ab hominibus recedentes, deserta loca et vastas solitudines sequi et habitare perhibentur, etc. » Anachoretas autem illos « qui, jam cœnobiali conversatione perfecti, includunt semetipsos procul ab hominum conspectu remoti. » Verius tamen utrosque non nisi unum monachorum genus efficere dixeris; nam et quos hic describit S. Isidorus eremitas, hos S. Hieronymus, Severus Sulpicius, et Cassianus anachoretas appellant. Nec tamen inficias ibo quin duas tresve in species hoc monachorum genus dividi possit; nam, ut dicit B. Petrus Damiani (*Opusc.* 15, c. 52), « eremitarum ordo bipartitus est, quorum videlicet alii cellulas incolunt, alii passim per eremi deserta gradientes, certas aedes habere contemnunt. Sed qui per eremum spatiando discunt, anachoretæ; qui vero cellulis contenti sunt, usitato vocabulo eremitæ dicuntur, quibus commune factum est speciale. » Atque hi etiam potestri in duplici existere differentia: ut enim observat Menardus (*In not. ad conc. Regul.*, c. 5, § 6), « quidam infra monasterii septa in cellis includebantur, ut patet ex Justiniani Novella 5: Nisi quidam illorum in contemplatione et perfectione degentes, vitam remotam habeant in hospitio, quos vocare anachoretas, id est discedentes; et hesychastas, id est quiescentes consueverunt; ubi hospitium sumitur pro cella, hi enim agitur de iis qui in monasteriis includuntur. Id etiam planum est ex canone 41 sextæ synodi, quæ ait hujusmodi inclusos ἀναχωρητικῶν παρρησιασθέντων διαγωγῆν, id est anachoreticum exercere vitam. Quidam vero extra monasterii septa inclusi erant, de quibus hoc capite agit S. Isidorus. »

Porro a primo reclusionis genere exclusæ non fuerunt ijsæ mulieres, quas in virorum monasteriis inclusas vixisse non raro reperimus apud auctores. Talis erat apud Meldos Otgerii ducis Carmentriacensis soror (*Sæc.* iv *Bened.* part. 1, p. 659) nomine *Gibelina amoris Dei gratia* sæculo xi reclusa in Faroniano monasterio, ex Fulcodi abbatis Notitia de præfato Otgerio. Talis apud Virodunum S. Popponis mater B. Adelwiif (*Apud Boll.* 25 *Jan.*), quæ cum, imposito sibi velo, cœnobiticam primum vitam professæ esset, « apud S. Vitonum succedente etiam tempore solitaria esse cœpit, ibique reclusa cursum vite, diabolo cum virum suarum copiis triumphato, in pace peregit, ut de ea scribit Everhelmus in Vita S. Popponis n. 18. Tatis denique apud S. Gallum sancta Wiborada (*Sæc.* v *Bened.*), quæ quadriennio primum juxta ecclesiam S. Georgii inclusa, postea ad S. Gallum ab episcopo vocata, ibidem ad finem usque vite, quam martyrio absolvit, perseveravit, « quam 44 episcopus cum paucis prosecutus, et benedicens clausulam observavit, » attestante Hartmanno monacho S. Galli in ejus Vita n. 15. Porro

A hujusmodi reclusæ sub regimine et disciplina abbatis monasterii vivebant, ut probat nos'er Mabillonius in observationibus præviis ad Vitam S. Wiboradæ. Quæ lex viros perinde ac mulieres æque constringebat, qui sive intra, sive extra monasterium inclusi, aut alias solitarie viverent, proprio tamen monasterii unde egressi fuerant, abbati subjecti remanebant, ut inter alia colligitur ex Vita S. Ayberti monachi Crispiniensis n. 1 (*Boll.* 7 *April.*), qui, accepta a Lamberto abbate licentia, « reclusionem ingressus est, in qua, quandiu vixit, sub imperio Crispiniensis abbatis Domino militavit. » Qui autem perpetuæ reclusioni haud erant addicti, hi certis temporibus ad suum monasterium accedere solebant, ejus rei luculentum habemus exemplum Adhegrini Cluniacensis monachi apud Joannem monachum in Vita S. Odonis (*Lib.* 1, n. 22, *sæc.* v *Bened.*), qui ex licentia abbatis per triginta et amplius annos in eremo degebat, « dominicis tantum diebus, aut præcipuis festivitibus ad monasterium S. Petri, quod Cluniacum dicitur, quia duobus fere millibus prope erat, descendere consueverat. » Denique perpetuo reclusis solitariorum regulam scripsit Grunbaldus, in ejus cap. 15 agit de modo et ordine recludendi solitarii.

Horum qui non conversionis fervore novitiis. Quod « est dicere, inquit Hildemarus, non tantum vadunt ad eremum quando incidit illis cogitatio mundi ad eremum; » neque enim omni credendum est vento, aut omnis ex Deo spiritus est, nam et Satanas nonnunquam in angelum lucis se transformans, multa quibus exsequendis impares sumus, sub pietatis specie suadere conatur. Vel conversionis fervore novitio, id est non initio conversionis, quo tempore fervere solent monachi, talis quippe fervor valde suspectus est et mutationi obnoxius, nec anachoreticæ vitæ idonei solent esse incipientes: unde et in Vitis Patrum legitur (*Lib.* v, libello 10, n. 110), quod « quidam frater renuntians sæculo, et accipiens habitum monachi, statim reclusit se dicens: Solitarius esse volo. Audientes autem vicini seniores venerunt, et ejecerunt eum, et fecerunt circumire cellas fratrum, et poenitentiam coram singulis agere, et dicere: Ignoscite mihi, quia non sum solitarius, sed adhuc initium monachi nuper assumpsi. »

Sed monasterii probatione diuturna. Hoc nimirum exigebat priscorum monachorum disciplina, ut in eremo non admitterent, nisi diu probatos in cœnobio: « De ludo monasteriorum hujusmodi volumus egredi milites, quos eremi dura rudimenta non terreat, » inquit S. Hieronymus ad Rusticum monachum scribens (*Epist.* 4). Idem docet apud Cassianum abbas Piamon supra citatus. Idem statutum legitur in concilio Veneto anno 465, can. 7; in concilio Toletano vii, can. 5; in sexta synodo canone 41. Idem videre est in Vita S. Euthymii abbatis n. 89, tom. II Monumentorum Eccles. Græcæ, et in Vita S. Theodosii Cœnobiarchæ, cap. 2, apud Boll. xi *Januar.* Et certe, ut pulchre quidam 45 dixit, sicut flos fructum, ita vita cœnobitica anachoreticam præcedere debet.

Sed quæret aliquis quanta et qualis fuerit isthæc in cœnobio probatio, quam diuturnam solum indefinite præscribit S. Benedictus? S. Isidorus in libro de Ecclesiasticis Officiis rem determinat his verbis: « Sed isti examinatione cœnobiorum probati in omnibus disciplinis monasterii per triginta annos ad hanc contemplationem per obedientiam eliguntur. » At vero Franciscus Georgius in libro de Harmonia mundi loquens de Rachele et Lia uxoris Jacob, probationis tempus ad annos decem et octo, aut viginti ad summum restringit. « Pro Rachele, inquit, suspirat et servit Jacob, et tamen primo Liæ conjungitur, eo quod spiritalis homo pro quiete et visione, quæ est in contemplatione, suspirat, pro qua subiit jugum servitutis Dei; nihilominus ut Liæ et vite activæ conjungatur, primo necesse est ante-

quam deveniat ad perfectionem contemplativam. Ideo A Patres illi antiqui decreverunt ne quis admitteretur ad vitam solitariam et contemplativam, nisi exercitatus per decem et octo vel viginti annos in operibus charitatis et serviis monasterii. » Ex quo loco suspicari licet scripturum incuria apud Isidorum irrep-
sisse mendum, et pro 20 positum fuisse 50; nam et Posse-
nus lib. v Bibliot., cap. 57, citans hunc Isidori lo-
cum, absolute legit viginti. Illud etiam proli-
xum t mporis spatium ad quadriennium reducit sexta
synodus, edito hoc canone: « Qui sive in urbibus,
sive in vicis in clausuris solitarie volunt vivere,
prius ingrediantur monasterium, et ea perdiscant
quæ ad hanc anachoreticam conversationem requi-
runtur. Triennium integrum cœnobiî præposito in ti-
more Dei subiaceant, et postquam in omnibus, uti
debet, obedientiam expleverint, examinentur a præ-
sule, utrum sponte sua et ex toto corde propositum
hoc amplecti desiderant, et sic professionem huius
instituti faciant, nec sic tamen statim includantur,
sed annum adhuc extra clausam permaneant, ut eor-
um intentio certius innolescat (Cap. 41). »

Huius instituti rationem familiari, sed tamen apta
similitudine hanc reddit S. Joannes Climacus (Grad.
iv): « Ut periculum tironi imperito militique greg-
ario seipsum duello committere, sic viro religioso
ante capita experimenta, et multam in edomandis
animi affectibus exercitationem, plena periculi alea
est in solitudinem secedere; ut enim ille de vita, sic
i-te de salute æterna periculiatur. » Eodem argumen-
to utebatur S. Theodosius Cœnobiarcha (In ejus Vit.
c. p. 2; Boll. 11 jan.). Adde quod anachoresis in jugi
rerum cœlestium contemplatione consistit, ad quam,
nisi prævia in cœnobiis activa vita, perveniri non
potest, ut docet inter alios apud Cassianum abbas
Ne-toros collat. 14, c. 2; et in Regula Solitiorum
Grimlaicus his verbis: « Ad fastigium contempla-
tive v te quisquis conatur ascendere, semetipsum
debet prius per multa experimenta in activa vita
probare. » Jam vero quia non omnes qui in cœnobiis
conversantur etiam multo tempore, ideo meliores
evadunt, aut anachoreticæ vitæ 46 judicantur ido-
nei, nunc videndum est qui et quales ad eam e cœ-
nobiis transferendi sunt, id quod indicat S. Benedi-
ctus cum addit:

Didicerunt contra diabolum multorum solatio jam
docti pugnare. Quod perinde est ac si diceret, qui
vitiis omnibus superatis, virtutibus cunctis quantum
patitur humana fragilitas inbuti, jam diabolum non
timent; tales enim contra diabolum didicerunt pug-
nare, et revera tales requirit eremus: « De ludo
monasteriorum huiusmodi volumus ingredi milites,
quos eremi dura rudimenta non terreant, inquit S.
Hieronymus (Epist. 4), qui specimen conversationis
sue multotempore dederint, qui omnium fuerint mi-
nimi, ut primi omnium fierent, quos nec esuries ali-
quando, nec saturitas superaverit, qui paupertate
letantur, quorum habitus, sermo, vultus, incessus,
doctrina virtutum est: » et Cassianus (Lib. v Instit.,
c. 56): « Qui in cœnobiis primum diutissime com-
morantes, omnique patientiæ ac discretionis regula
diligenter edocti, humilitatis pariter ac nuditatis vir-
tute pos-
sessa, atque ad purum vitiorum universitate
consumpta, durissimis dæmonum præliis congres-
suri penetrant eremi profunda secreta; » et alibi
(Lib. vii Inst. c. 17): « Ereum perfectos omnique
vitiis purgatos oportet expetere, et excoctis ad pu-
rum in congregatione fratrum vitiis, non pusillanimi-
tatis perfligio, sed divine contemplationis obtentu
et desiderio intuitus sublimioris intrare, qui non nisi
in solitudine a perfectis solummodo poterit apprehen-
di. » At omnium luculentissime S. Joannes Cli-
macus (Grad. 27): « Signa et argumenta, seu exerci-
tationes eorum qui non sine causa solitudinem se-
quuntur, hæc sunt: mens nullis perturbationum
fluctibus agitata, cogitationes cassæ, raptus in Deum,
suppliciorum æternorum præsens semper memoria,

mortis instantis consideratio, inexpetibile orandi stu-
dium, custodia sui inexpugnabilis, veneris extinctio,
appetitionum ignorantia, mundi mors, nullum cibi
desiderium, sens discretio, lacrymarum facultas,
loquacitatis extirpationis, et si quid hoc genus est,
quod turbis est ingratum et infestum. » Et ante hæc:
« Nemo iræ et elationis animi, et simulationis, seu hy-
pocrisis (et aliis huiusmodi vitiis) obnoxius audeat in
solitudinem vestigium ponere. » Et iterum rationem
reddens: « Qui morbis animi laborat, et tamen vi-
tam solitariam audent aggredi, perinde facit ac qui in
alto mari ex navi desit in fluctus, et in tabula exis-
timat se sine periculo in portum evasurum; » et quia,
ut ait Cassianus, solitudo « eorum qui minus emen-
dati sunt, vitia non solum servare, verum etiam
exaggerare consuevit. » Sed de his satis.

Notanda sunt autem sancti Benedicti verba: *Mul-
torum solatio*; non dicit eximii alicujus Patris, aut
singularis alterius socii adjutorio, sed *multorum*, in-
quit, *solatio* jam docti: quia, ut dicebat apud Cas-
sianum S. Antonius (Lib. v Inst. c. 4): « Qui post
cœnobiale propositum fastigia nititur sublimioris
perfectionis attingere, et apprehenso discretionis
examine proprio jam potens est stare judicio, atque
ad arcem anachoresis pervenire, minime debet ab
uno quamvis summo universa virtutum genera ex-
petere 47; alius enim scientiæ floribus exornatur,
alter discretionis ratione robustius communitur, alter
patientiæ gravitate fundatur, alius humilitatis, etc. »
ex quibus inferebat « monachum spiritualia miella con-
dere cupientem, velut apem prudentissimam, debere
unamquamque virtutem ab his qui eam familiariter
possident deflorare, et in sui pectoris vase recon-
dere. »

Et bene instructi fraterni ex acie ad singularem
pugnam eremi, etc.] Ex hoc ergo loco constat quod
diximus in prologo, et cœnobiicam et anachoreticam
vitam perpetuam esse militiam, cum hoc tamen dis-
crimine, quod ista periculosior sit, illa faciliior et
tutior; quod quidem discrimen eleganter describit
C Petrus Venerabilis ad Gislebertum eremitam sic scri-
bens (Lib. 1, epist. 20): « Clausuralium communiter
viventium cohabitatio castrorum ad pugnam ordina-
torum multitudini videtur comparari, ubi quisque
tanto securius adversus adversarium dimicat, quanto
sibi vicinijs adjutorium de commilitonibus dextra sperat;
in illo enim prælio non solum de sua quilibet
præliator virtute præsumit, sed etiam de aliorum
dextera lævaque compugnantium viribus quandoque
magis quam de suis confidit: laborant ibi singuli, et
saluti suæ insidiantes perimere, et coadjutores modis
omnibus defensare; nec minus intelligunt in morte
sociorum periculum, quam in vita inimicorum senti-
unt detrimentum. At solitudinis singulare certamen
tanto periculosius agitur quanto serius alienum auxi-
lium dimicans præstolatur; quodque periculo accre-
scit, non, ut in acie fieri solet, multi contra multos;
nec, ut in duello, unus contra unum, sed inusitato
præliandi more solus contra plurimos, et numero, et
virtute præstantes dubia sub sorie contendit. »

Ex hoc etiam sanctæ Regulæ testimonio infert B.
Petrus Damiani S. Benedictum non modo permisisse,
sed et suasisse suis anachoresim; nam postquam
prædicta S. Regulæ verba retulit, ita concludit (Lib.
vi, ep. 12): « Ex quibus manifeste colligitur quia
doctor amicus de monasterio fratrem quemlibet ad
eremum conscendere non modo non prohibuit, verum
insuper monuit et docuit, insuper etiam quibusdam
persuasionibus incitavit: auctoritatem quippe dat,
ut diuturno prius frater probatione discat in monas-
terio qualiter in eremo contra callidi tentatoris argu-
menta configat... In illis itaque S. Regulæ verbis,
quæ supra posuimus, perspicue declaratur quia S.
Benedictus, dum in monasterio hominem ponit, ad
eremum dirigit; hic quidem collocat, sed illic co-
hortatus invitatur, etc. » Quæ fuse prosequitur. Et
sane Camaldulensis ordo, et ipse sub Regula S. Be-

nedicti militans, suos habet eremitas, quin etiam A hodie in monte Serrato multæ visuntur anachoretarum cellulae quæ a Benedictinis inhabitantur; sed et multos olim in monte Vosago anachoretas ex nostris egisse colligimus ex Vita S. Pauli episcopi Virodunensis, n. 2, ubi hæc leguntur (*Sæc. II Bened.*): « Domino prædæ tandem eremum quæ Vosagus nominatur, Christi servus... ingreditur. Hujus eremi solitudinem plurimi anachoretarum cellulis divisi 48 feruntur inhabitasse, præter sabbatum et dominicam, mutuis visibus et alloquiis disjuncti, nisi quos aut corporalis infirmitas, vel animæ salutis causa visitari per aliquos coegisset: quorum optabilem conversationem Paulus... adipisci satagebat. »

Ad eremum tamen nullus secedebat, nisi prævia abbatis licentia, fratrumque accedente consensu; utrumque enim requirebatur, ut multis posset exemplis probari. Luculentum nobis exhibet Vita S. Bavonis confessoris (*Sæc. II Bened.*), qui veniens ad Erbertum abbatem, « petit eum sibi humiliter cellulam, in qua familiariter Domini misericordiam pro facinoribus suis deprecaretur largiri. Ut vero pius pater monasterii ejus petitionem audit, cum gaudio eum suscepit, et ejusdem fratribus monasterii juxta præceptum pii Patris Benedicti convocata omni congregatione ejus patefecit preces, » cujus votis fratres annuerunt. Similiter S. Baronius (*Sæc. II Bened.*) « sui Patrem cœnobii sedulis deprecare cepit precibus, ut ejus permissu Gallicum genitale solum sibi liceret deserere... sicque demum anachoreticam vitam ducere. Post plurimam tandem indesinentemque petitionis suæ instantiam, ejus pastor cum omni grege, licet inviti suo satisfecere desiderio. » Ita etiam S. Cuthbertus referente Beda (*In ejus Vita, cap. 17*): « Postquam in monasterio multa annorum curricula explevit, tandem diu concupita, quæsitæ, et petita solitudinis secreta, comitante præfati abbatis sui simul et fratrum gratia, multum letabundus adiit. » Et S. Madalgisilus (*In append. ad sæc. IV*) « cupiens arctiorem remotamque arripere vivendi formulam, cum magna humilitate expetit, ut sibi liceret remotum et quietum locum perquirere... quique quod devote expetiit, gratuita fratrum benignitas ei cum magna dilectione concessit, ut scribit Ilariulfus in ejus Vita, n. 5. Denique S. Willfridus episcopus Eboracensis, et abbas Ripensis Celino præposito petendæ eremi concessurus licentiam, rem prius fratribus retulit, ut auctor est Eddius in ejus Vita, n. 60. Et sane æquum videtur ut qui de consensu fratrum in monasterio solent admitti, ab eo haudquaquam recedant nisi accedente totius congregationis benevola concessione: apud veteres tamen solum abbas consensus satis fuisse probari posset ex Severo Sulpicio, cujus hæc verba (*Lib. I Dial., c. 5*): « Haud procul ab eremo Nilo contigua multa sunt monasteria: habitant in uno loco plerumque centeni... Ex his si qui majorem virtutem mente conceperint, ut acturi solitariam vitam se ad eremum conferant, non nisi permittente abbate discedunt. » Unus e nostris, S. Tillo monachus Solenniæacensis, absque abbatis aut fratrum voluntate clandestino discessu monasterium deseruit, et eremum petiit.

Tertium vero monachorum terribilissimum genus.] Nigris coloribus tertium monachorum genus depingit S. Benedictus, unde et illud vocat *terribilissimum*, id est « nigrissimum, obscurissimum, horribile, agreste, vel ferum, » inquit Smaragdus. Eodem modo S. Hieronymus (*Epist. 22*): « Tertium genus est quod Remotho dicunt *terribilissimum* atque neglectum. » Et apud Cassianum abbas Piamon (*Collat. 18, cap. 7*): « Emergit post hæc illud *terribilissimum* et infidele monachorum genus, vel potius 49 noxia illa plantatio rediviva concrevit, quæ per Ananiam et Saphiram in exordio Ecclesiæ apostoli Petri severitate succisa est. » Ubi quod ait ab Anania et Saphira originem duxisse, idem asserunt S. Isidorus lib. II de Eccles. Off., c. 15; et Venerabilis Beda in cap. V Act.

Est sarabaitarum.] Qui « ab eo quod semetipsos a cœnobiorum congregationibus sequestrarent, ac sigillatim suas curarent necessitates, Ægyptiæ linguæ proprietate, sarabaitæ nuncupati sunt, » inquit Cassianus (*Coll. 18, c. 7*); cui concinere videtur illa lectio quam ex Apologia Henrici IV imperatoris, ubi hic locus citatur, profert Menardus: « Sarabaitarum, id est sibi viventium; » et Smaragdus: « Sarabaitæ autem interpretantur renuitæ, eo quod majorum exempla et virtutem sequi renuant: » Hinc S. Odo abbas Cluniacensis (*Collat. 5, n. 22*): « Nos miseri, aiebat, non sumus monachi, ut falso nominamur; sed sarabaitæ, id est renuitæ, qui jugum regularis disciplinæ renuimus; » et Bernardus Casinensis: « Sarabaitæ quasi renuitæ dicuntur, quoniam gloriam sanctam respuentes militare renuunt sub pastore. »

Qui nulla regula approbati.] Ut pote qui nullam approbant, sed potius ne arguantur eam fugiunt, ut tradit Boherius.

Experientia magistri.] Nam et ipsi sine pastore vivunt, in quo omnem cœnobitarum, qui sub regula et abbate militant, disciplinam abicere no-cuntur; unde Cassianus eorum mores apprimè describens: « Cœnobiorum, inquit, nullatenus expetunt disciplinam, nec seniorum subduntur arbitrio, aut eorum traditionibus instituti suas discunt vincere voluntates, nec ullam sanæ discretionis regulam legitimam eruditione suscipiunt. »

Velut aurum fornacis,] id est monasterii, in quo cœnobite igne observantiæ regularis probantur, ut inde puriores evadant.

Sed in plumbi natura molliti.] Sarabaitas plumbo similes facit, quod applicatum igni non modo mollescit, sed et totum effluit; quia simul ac vel parvæ difficultatis ignem sentiunt, omnino resolvuntur, et in vanas effluunt voluptates, unde et pro lege eis est desideriorum voluptas.

Adhuc operibus servantes sæculo fidem.] Quem in locum Smaragdus: « Quid est enim adhuc operibus servare sæculo fidem, nisi ea facere monachum quæ egi in sæculo adhuc in sæculari habitu posui? Sæculo fidem servat, quia ejus voluntatem facere non cessat; fidem sæculo servat, quia se nec desiderio, nec opere ab illo separat; sed tantum per tonsuram et religionis habitum Dei sese mentitur filium; in habitu enim et religione exterius a nescientibus Domino videtur esse mentitus. » Quæ egregie competunt sarabaitis, qui non aliter ac in sæculo vivunt.

Mentiri Deo per tonsuram noscuntur.] Quia, ut dicit apud Cassianum abbas Piamon, « ad publicum tantummodo, id est ad hominum faciem renuntiantes, aut in suis domiciliis sub privilegio hujus nominis (scilicet monachi) iisdem obstructi occupationibus perseverant, 50 aut construentes sibi cellulas, easque monasteria nuncupantes, suo in eis jure ac libertate consistunt, nequaquam evangelicis præceptionibus succumbentes, ut nulli scilicet quotidiani victus sollicitudine, nullis rei familiaris distentionibus occupentur. »

Qui bini aut terni aut certe singuli.] Similiter S. Hieronymus (*Epist. 22*): « Illi bini, vel terni, nec multo plures simul habitant; » et apud Cassianum abbas Piamon: « Illi autem qui distractionem, ut diximus, declinantes, bini vel terni in cellulis commorantur, » etc.: in hoc aliquam anachoreticæ et cœnobiticæ vitæ speciem præ se ferentes, neutram autem in rei veritate tenentes: non primam, propter societatem, quam respuit anachoresis; non secundam, defectu multitudinis, quam, ut vere et religioso exerceatur, exigit cœnobitica vita.

His autem sarabaitarum latibulis haud multum absimiles sunt cellæ extra cœnobia, seu prioratus, aut præposituræ, in quibus duo tresve fratres, sine ordine, sine disciplina conversantur, quasque ideo *Synagogas Satanæ* nuncupat S. Bernardus ad Guarinum abbatem

scribens (*Epist.* 254), quemque quod eas destrueret, magnopere commendat. Et merito quidem; nam, ut dicit Joannes de Turrecremata (*Tract.* 15 in *Reg. S. Bened.*), « in parvis prioratibus religio annihilatur; ibi enim vitio proprietatis appropinquatur, meritis obedientiae minuitur, continentia facile periclitatur. Qui solus est in prioratu, vel cum uno socio, ut frequenter, fere est proprietarius, quæ habet pro maiore parte habens sibi. Obedientia ipsius minus meretur, cui nullus aliquid jubet, et ideo facit quod facere libet. Continentia etiam facile periclitatur, quia opportunitas precandi habetur. » Hinc salubris illa cuiusdam diaconi admonitio ad S. Leobinum monachum et postea episcopum Carnotensem (*In ejus VII. sæc.* 1 *Bened.*): « Præmoneo ne parvæ societ cellulae, quia dum singuli præponere sibi cupiunt, nulli obedientia ministratur. » Cui periculo ut obviarent congregati in concilio Aquisgranensi abbates, sanxerunt (*Can.* 44) ut in huiusmodi cellis « abbas provideat ne minus de monachis ibi habitare permittat quam sex. » Quem canonem extendere visus est Petrus Venerabilis cum statuit, « ut, ubicunque facultas loci permiserit, exceptis decanis, duodecim fratres constituentur, addito tertio decimo priore, plenumque ordinem teneant; » et Cistercienses, cum definiunt (*Stat.* 41) ut « duodecim monachi cum abbate decimo tertio ad cœnobîa nova militent. » Ita in eorum Institutis cap. 12, et in Institutionibus dist. 1, cap. 6, quod confirmant in libro Antiquarum definitionum, dist. 5, cap. 3, ubi statuunt, « ut minora monasteria tam monachorum quam monialium, in quibus non possunt congrue sustentari saltem tredecim monachi, vel moniales, ibidem assidue residentes, ut per omnia possint communia statuta ordinis observare, Patres abbates conjungant, et uniant aliis de consilio fundatorum, et capituli generalis. » Et Fulien-ses in suis Constitutionibus (*Cap.* 1): « Ut teterrimum genus monachorum, quod dicitur sarabaitarum, in hac congregatione victur, statuimus, ut posthac nullum monasterium congregationi oblatum recipiatur aut exstruatur, quod redditus 51 ad tredecim aut duodecim minimum fratres alendos non habeat, aut habiturum probabiliter speretur. » Similiter et Carthusienses in nova statutorum collectione (*Parte II, c.* 21, n. 5): « Quia ex levi et indiscreta receptione domorum novarum, minus sufficienter dotatarum... multa scandala et vituperia nostro novimus ordini provenisse, et deteriora in posterum, nisi salubre remedium apponatur, non immerito formidamus; statuimus ut nulla domus recipiatur de cætero, nisi prius pro sustentatione prioris ac duodecim monachorum, ac pro aliis oneribus portandis, dotetur sufficientibus redditibus vel possessionibus assignatis. » Hunc numerum quem minimum hic determinant, pro maiori assignant statuta Guigonis his verbis (*Cap.* 78): « Numerum habitatorum huius eremi monachorum quidem tredecim est, non quod semper tot simus; nunc enim non sumus tot, sed quod tot, si Deus miserit, suscipere institui-mus. Sed et si talis aliquis unus, cujus utilitas et honestas videatur vix posse recuperari, misericordiam postulat, addetur et quartus decimus, si tamen facultas domus tolerare possit. » Idem habent antiqua Carthusiensium statuta, cap. 25. Et certe scribit Hildemar-us duodecim in deserto sufficere monachos, quamvis in civitatibus minime. Turrecremata vero (*In cap. 17 Reg. S. Bened.*) congregationem non esse dicendam, ubi minus quam duodecim monachi habitant. Cæterum concilium Epaonense vetat (*Cap.* 10) « cellas novas aut congregationuculas monachorum absque episcopi notitia institui. »

Porro si tantum sit periculum ubi tres quatuorve soli habitant monachi, quanto majus ubi solus aliquis sine socio, sine teste, sine priore, suis relictis voluntatibus conversatur? Plane existimari vix potest: quare, ut huc malo remedium aliquod allerent summi pontifices, Gregorius IX in bulla ad monachos

Benedictinos, que exstat apud Matthæum Parisium, et nominatim in alia ad Cluniacenses, quam non multo post renovavit Nicolaus IV. decernit ut « nec in prioratu aliquo unus solus monachus commoretur; sed ei qui solus est unus vel plures socii adjungantur, si loci suppeditant facultates; aliqui in monachis revocetur ad claustrum, proviso quod in eo divina celebrentur honeste; » et iterum post eos Benedictus XII in sua Constitutione: « Ordinamus etiam et volumus, Lateranensis concilii de monachis singulis per villas, vel oppida, et parochiales ecclesias non ponendis, et supradictam Clementis prædecessoris editam in concilio Viennensi constitutionem, ne ipsi singuli monachi in singulis sibi commissis administrationibus vel prioratibus habitare præsumant, firmiter observari. » Idem habet concilium Londonense anno 1200. Idem constitutiones Richardi episcopi Sarum anno 1217, et Constitutiones Richardi Dunelmensis episcopi anno 1220, apud Spelmanum tom. II Conc. Angl.

Sine Pastore. Eo utique qui dicit: *Ego sum Pastor bonus*, a quo se carnaliter vivendo segregant. Vel sine pastore, « id est sine abbate, qui in monasterio Christi vicem videtur agere, qui dicit: *Ego sum Pastor bonus*, » inquit Smaragdus, ut pote cujus imperia et auctoritatem 52 refugiant suo arbitratu ac ditione viventes, ut loquitur S. Hieronymus (*Epist.* 22).

Non dominicis, sed suis inclusi ovis. Quem in locum Smaragdus: « Domini ovis sanctorum monachorum sunt monasteria, qui recte a summo Pastore Christo reguntur, et in loco pascuæ collocantur. » At nimis angusta sunt hæc immensæ sarabaitarum mentis instabilitati: Ideo non dominicis se patiuntur includi ovis, sed, ut ait S. Hieronymus, « habitant quamplurimum in urbibus et castellis. » Nam, quod ait auctor Sermorum ad Fratres in eremo (*Serm.* 21), eos habitare in cavernis seu petrarum foraminibus, gratis conficium videtur. « Tales fuerunt, inquit, illi sarabaitæ, de quibus tertio scripsit nobis Pater Hieronymus, quorum genus est omni affectu vitandum. Ipsi denique in Ægypto erant in foraminibus petrarum habitantes, induti porcorum et bovm pelibus, tantum cuncti funibus, palmarum spinas ac calcæria portantes ad cingulum ligatis, discaleati et sanguine cruentati, cavernas exeuntes ad festum Cœnopægiæ pergebant Hierosolymam, et Sancta sanctorum intrantes paupertatem et abstinentiam prædabant animi affectu servare: barbas postmodum in conspectu hominum sine redemptione evellere festinabant, et sic acquisita fama et lucro, ad propria remeabant, solitarie gaudentes, et epulantes supra id quod explicare possumus. » Sane nullum tunc temporis erat Hierosolymis templum Judæorum, nec aliquid horum reperitur apud Hieronymum aut Cassianum qui sarabaitarum mores satis accurate descripserunt. Ideo tamen pene de verbo ad verbum videre est in antiquis Lectionibus Cæli Rhodigini lib. xxvii, cap. 6.

Pro lege eis est desideriorum voluptas. Ideo pastorem habere refugium, ut liberius quod libuerit impleant, « non contenti abbatis cura atque imperio gubernari, » inquit apud Cassianum abbas Piamon, sed hoc præcipue procurantes, ut absoluti a seniorum iugo, exercendi voluntates suas, et procedendi, vel quo placherit evagandi, agendive quod libitum fuerit habeant libertatem. » Ex quo sequitur quod ait S. Hieronymus: « Inter hos sæpe sunt jurgia, quia suo viventes cibo non patiuntur se alicui esse subiectos: revera solent certare jejuniis, et rem secreti victoriæ faciunt. Apud hos affectata sunt omnia, laxæ manica, caligæ folliciales, vestis crassior, crebra suspiria, visitatio virginum, detractio clericorum, et si quando dies festus venerit, saturantur usque ad vomitum. »

Cum quidquid putaverint vel elegerint, hoc putant sanctum, et quod noluerint, hoc putant non licere. Notanter S. Benedictus ait quidquid elegerint, non

quidquid eis præcipitur: in quo iterum discrepant a cœnobitis, quorum est alieno parere imperio; non quod placuerit eligere. Sed miseri non advertunt quod ait abbas Piamon apud Cassianum: *Hos arbitrii sui temporis vivos ad inferna demergit.*

Quantum vero genus est monachorum quod nominatur **53** *gyrovagum.*] Ili sunt quos ementito eremitarum nomine, nigris vestibus indutos, capite comatos, urbes obeuntes, cum sæcularibus ac mulieribus converantes, in monasteria retrudi, aut in solitudinem abigi præcepit sexta synodus can. 42; quos S. Isidorus (*S. Isid. lib. II de Eccl. Off. c. 15*) *Circelliones*, S. Augustinus (*Aug. in ps. cxxxii*) *Circelliones* et *Circumcelliones*, Bernardus Cassinensis *Circumcellariones* appellant, eo quod cellas semper vagi et nunquam stabiles circumirent; de quibus Synesius episcopus: *Vagantur quidam apud nos vacantivæ. Hi certam quidem nullam legem habere volunt, qui quam habebant antea reliquerunt, eo vagantes ubi majus compendium est.*

Qui tota vita sua per diversas provincias,] id est per diversas regiones diversaque regna; neque enim eos capere possunt angustissimi cœnobiorum carceres; imo minus lata sunt spatiosissima solitudinis loca: nec una ad vagandum provincia contenti, per diversas discurrent, ut verissime cum Bernardo Cassinensi, de toto mundo claustrum sibi fecisse dices. At vero quis eorum artes sic vagandi, sic discurrendo explicet? Juvat hic Augustinum graphice omnino eas dependentium proferre (*Lib. de Opere monach., c. 28*): *Tam multos, inquit, hypocrisis sub habitu monachorum usquequaque dispersit, hostis scilicet humani generis, circumteantes provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Alii membra martyrum, si tamen martyrum, venditant; alii limbras et phylacteria sua magnificant; alii parentes aut consanguineos suos in illa vel illa regione se audisse vivere, et ad eos pergere mentuntur; et omnes petunt, omnes exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulate prædium sanctificatis.*

Per diversorum cellas.] Cellæ vocabulum diversimode potest accipi: 1° Pro eo omni in quo aliquid reconditur et absconditur; nam cella dicitur celando. 2° Pro secretiori aliquo templi loco, in quem ingredi non cuilibet fas erat, ut pote ubi Dei sedes existeret. Sic Varro (*Lib. IV de Ling. Lat.*): *Et ideo, inquit, in ædibus sacris ante cellam, ubi sedes Dei sunt, Græci dicunt πρὸδοχον.* 3° Pro loco in quo dormire soleat monachi, sicut in Regula S. P. Benedicti, cap. 22: *Candela in eadem cella ardeat usque mane.* 4° Pro cubiculis monachorum, quæ singula singulis assignata fuisse, etiam apud veteres constat ex Justiniani novella 5 de Monachis: unde conc. Thuronense secundum: *Nec cellas eis liceat habere communes, ubi bini maneant, sed singulares jaceant.* 5° Pro parvis anachoretarum habitaculis, quia ibi remoti ab omni hominum commercio absconditi latent, ut Deo revelent vias suas. 6° Pro monasterio sive cœnobio, unde Scholasticam sororem suam alloquens S. Benedictus, *et manere, inquit, extra cellam nullatenus possum;* et S. Gregorius, lib. I, ep. 54: *Oratorium B. Mariæ, quod nuper in cella fratrum edificatum est, ubi Mariniensis abbas præesse cognoscitur.* 7° Tandem pro parvo monasterio, quod majori subest, et vulgo prioratus seu prepositura nuncupatur, de quibus est canon 44 concilii 54 Aquisgranensis: *Ut abbatibus liceat habere cellas, in quibus aut monachi sint aut canonici, et abbas provideat ne minus de monachis habitare permittat quam sex.* 8° Illic vero cellæ vocabulum potest intelligi tribus posterioribus acceptionibus; certum est enim gyrovagos illos et anachoretas visitasse, et cœnobitas, sive in majoribus monasteriis, sive in minoribus egissent, quin et urbes circumvisse patet ex can. 42 sextæ synodi.

Ternis aut quaternis diebus hospitantur,] id est

A quandiu laute, ut hospites pertractantur, ut exponit Boherius. Sciunt nimirum eam esse monasteriorum consuetudinem, ut hospites aliquantis post adventum diebus, humanius et solito lautius excipiantur; quibus evolutis ad communem fratrum vivendi rationem rediguntur, ut de Nitriensibus narrat Palladius, apud quos *prope ecclesias positum est xenodochium, in quo venientem hospitem toto tempore accipiunt, etiamsi biennium aut triennium voluerit manere, donec velit sponte sua recedere, permittentes ei una hebdomada manere in otio, aliis deinceps diebus occupant eum in operibus, aut in horto, aut in pistrino, aut in coquina.* Quandiu ergo in otio remanere permittuntur, quandiu lautioribus cibis excipiuntur, tandiu hospitantur: at ubi ad communem cœnobii disciplinam sunt cogendi, valefaciunt, *et mox de vicinis monachiis aut monasteriis positione interrogant: ubi cum inde levaverint, ponant vel applicent velut lassi,* ut loquitur Magister in Regula cap. 1.

Semper vagi et nunquam stabiles,] sive, ut dicit S. Basilus (*In Constit. monast. c. 9*), *et instabiles locum mutant identidem, modo ad hos, modo ad illos fratres se conferunt, et irrequieto acti impetu se in circumlustrandis assidue monasteriis occupant;* quorum mens non magis corpore stabilis aut firma subsistit, sed, ut ait iterum S. Basilus (*Ibid.*), *horum volucris animus continenter flabris veluti quibusdam pulsatur, horum consilia assimilia vespertilionum volatibus sunt; quippe qui in directum nunquam feruntur, sed tortuoso et incerto volatu huc illicque temere pererrant ac circumaguntur.* Ac de his maxime intelligenda videntur illa S. Hildegardis in Regula S. Benedicti verba: *Ante tempora B. P. Benedicti nulla certa regula monachi confirmati, diversa incertitudine ac instabilitate hæc et illac vagabantur, certo magisterio et certa locatione carentes; quapropter ipse vitia instabilitatis morum illorum describens, ut vita eorum a fidelibus monachis devitetur, monet.*

Et propriis voluptatibus, et gulæ illecebris servientes.] *Propriis voluptatibus,* ut pote qui *per simulationem charitatis carnis libidinibus obsequuntur,* ut ait S. Basilus (*In Constit. monast. c. 9*). *Et gulæ illecebris:* ideo enim semper discurrent, nec plus ternis quaternisque diebus in monasteriis hospitantur, quia sic *pro hospitum adventu, inquit Regula Magistri (Cap. 1), a diversis volunt quot die noviter suscipi, et pro gaudio supervenientium exquisita sibi pulmentaria apparari, e animantia 55 pullorum sibi curant quotidie a diversis hospitibus pro adventu cucullo occidere... per occasionem itineris intestinas suas latiori cœna vel prandi, inquinatas infinitis poculis magis quam pedes fomentari desiderant; et post exinanitam a famelico hospite mensam, et miculas ipsas panis post viam deterasas, sitim suam sine verecundia hospitii ingerentes, si calix his casu defuerit, rogatur hospes in ipsa patella ut misceat; et postquam ex utraque parte nimietate cibi et potus percalcati usque ad vomitum fuerint, totum laboriosæ viæ imputant quod gula lucravit... Ideoque magis eligunt ambulare, et noviter per diversos hospites mutatos, et varias refectiones, ut per occasionem sitientis viæ reprimata pocula sumant. Hoc ergo agunt, ut gulæ suæ magis quotidie peregrinari videantur quam animæ.* Hactenus Magister, quæ gyrovago euidam Philippo nomine exprobrat S. Isidorus Pelusiota (*Lib. I, ep. 41*): *Loca subinde commutans pinguiorem potius, ut videatur, mensam, quam firmiorem ac solidiorem eruditionem querens.*

Circa sanctæ Regule textum obiter hic notandum est, S. Patrem non simpliciter dicere gyrovagos gulæ servire; sed gulæ illecebris: dicitur autem *illecebra*, inquit Hildemarus, eo quod illiciti in aliud peccatum: verbi gratia, ex gula nascitur saturitas, ex nimia saturitate aliquando fornicatio. Ille ergo loquendi ratione S. Benedictus indicat soli gulari, non

aliis etiam vitis subiacemus, servire nos non posse. Unde et S. Gregorius : « De ventris ingluvie inepta lœtitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligentiam propagatur. »

Et per omnia deteriores sarabaitis,] quia, ut dicit Hildemarus, « sarabaitæ sibi cellas ædificant; gyrovasi vero non ædificant cellas, sed discurrunt per diversa loca : sarabaitæ, quamvis mali, tamen labore manuum suarum vivunt; gyrovasi labore aliorum : illi non dant aliis malum exemplum; isti vero, quia currunt per diversa loca, ideo exempla mala tribuunt : illi quia in uno loco stant, non vident bona exempla; isti quia vadunt, vident bona exempla, et nolunt illa imitari : sarabaitæ multa nescientes agunt; isti vero scientes malum esse discurre per loca propter gulam, et tamen non emendantur. »

De quorum omnium,] scilicet gyrovavorum, de quibus hic sermo est.

Miserrima conversatione.] Miserrimam vocat gyrovavorum conversationem, ut pote « quorum in animis nihil firmitatis, ut loquitur S. Basilus (*Const. monast.* c. 9), nihil solidi, nihil quod disciplinæ conveniat ordinis, nihil denique prudentiæ, mest aut gravitatis : contraque summa curiositas, morum perversitas, levitas, inconsiderantia, dolus, hypocrisis, mendacis et veteratioris orationis plenissima ostentatio in his redundat; hi enim et lingua rudes sunt, et ventre intemperantes. »

Melius est silere quam loqui,] ne forte aliis veniat 56 in exemplum. Si ergo silentio obtegenda est miserrima gyrovavorum conversatio, quanto magis fugienda! Sane devitandos imprimis eos suadet S. Basilus in loco a nobis toties citato : imo expellendos ejiciendosque cum ad nos venient auctor est S. Joannes Climacus in Scala gradu 27, ubi sic loquitur : « Notavi ego dæmones sæpe vagabundos solitarios, et qui nullo consilio solitudinem sunt ingressi, excitare, ut ad veros et justos anachoretas sapius adeant, et pugiles Christi per illos erroneos vel modicam a studiis pietatis impediunt. Hos tu vagones, bone vir, observa, nec recusa hosce inertes pie contristare; fortasse enim ex tristitia hac circumcursare et vagari desinent. »

Hic ergo omisiss,] scilicet sarabaitis, gyrovavis, imo et anachoretis.

Ad cœnobarum fortissimum genus disponendum adjuvante Domino veniamus.] Cœnobarum igitur vitam aliis omnibus anteponi. Et sane tutiorem utilioreque omnibus eam prædiciant quotquot de rebus asceticis scribere doctores et magistri. Et quidem quod sarabaitas gyrovagosque attinet, nemo non videt his longe præferendos esse cœnobarum. De anachoretis major apparet difficultas : enim vero cum ex cœnobarum ad eremiticam translationem non modo permittat, sed et suadeat S. Benedictus, ut ex S. Petro Damiani superius vidimus, consequenter inferendum videtur, etiam anachoretarum vitam cœnobaricæ præcellere : qui enim ex perfecta ad minus perfectam vitam transitum persuasisset?

Respondet Bernardus Cassinensis S. Benedictum non persuasisse, sed tantum permisisse e cœnobarum ad eremum transmigrationem. Deinde licet ex naturæ suæ conditione perfectior videatur anachoretis, ut pote quæ in jugi Dei contemplatione tota versatur, communiter tamen loquendo tanquam magis periculosa, minus secunda, minusque utilis, vite communi, quæ in monasterio exercetur, postponenda est. Atque ita docere solent omnes SS. doctores, multis quidem folii rationibus, quas hic in gratiam cœnobarum deducere non erit fortassis otiosum.

Primo. Quia dominicum illud de nihil cogitando de crastino præceptum in cœnobarum facilitate, in solitudine vero nunquam adimpletur; imo ad necessariam corporis exquirenda et preparanda vix sibi sufficit anachoreta : « Nemo quod corporis quidem necessarium attinet sibi ipsi sufficiens est, inquit S.

A Basilus (*Reg. fus. c. 7*), sed ad necessarium subministratorem alii aliorum opera indigent. »

Secundo. Propriam cœnobarum non sequitur voluntatem, sed ad illius exemplum qui pro nobis factus est obediens usque ad mortem, humiliter abbati subiectus in omnibus obtemperat : at vero eremita cum supra se neminem habeat cui subijciatur, neminem imperantem cui obsequatur, obedientiæ merito prævatur. Quas quidem duas rationes tanti faciebat abbas Joannes, ut eas omnibus deserti utilitatibus antefere-ret, ut ipse testatur apud Cassianum (*Collat. 19, cap. 6*) sic loquens : « Si mihi in cœnobarum constituto ab illa puritate cordis aliquid fuerit imminutum, 57 ero solius evangelici præcepti compensatione contentus, quod certum est omnibus illis eremi fructibus non posse postponi, ut scilicet de crastino nihil cogitem, et usque ad finem subiectus abbati illum aliquatenus videar æmulari de quo dicitur : Humiliavit se et ipsum factus obediens usque ad mortem, me-rearque illius verbum humiliter dicere, quia non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris. » Et S. Cuthbertus et ipse anachoreticam vitam ducens, teste Venerabili Beda in ejus Vita (*Ser. II Bened.*), c. 22, « hoc quoque fratribus solebat intimare, ne conversationem ejus quasi singulariter celsam mirarentur, quia contemptis saecularibus curis securus vivere mallet; sed jure, inquit, est cœnobarum vita miranda, qui abbas per omnia subijciuntur imperiis, ad ejus arbitrium cuncta vigi-landi, orandi, jejunandi, atque operandi tempora moderantur, quorum plurimos novi parvitatem meam longe et munditia mentis et culmine gratiæ prophetali anteire. »

Tertio. « Dilectionis Christi ratio, inquit S. Basilus (*Regul. fus. cap. 7*), non permittit ut quisque quod suum est spectet; dilectio enim, inquit, non quaerit quæ sua sunt : at solitaria vita unicuique scopum habet, ut quisque quod suum est quaerat. »

Quarto. Facilius in eremo cadit monachus quam in cœnobarum; libentius enim ad solitarium accedit cum omni dæmonum caterva tentator, eumque omni alieno destitutum auxilio facili superat negotio. Hac potissimum ratione sanctimoniam quandam ab eremo deterret S. Bernardus, ad hanc ejus objectionem sic respondens (*Epist. 115*) : « An non mihi mea pudicitia tutior erit in eremo, ubi in pace cum paucis, aut sola conversans soli placeam cui me probavi? Nequaquam; nam volenti perperam agere, et desertum abundantiam habet, et nemus umbram, et silentium solitudo; malum quippe, quod nemo videt, nemo arguit; ubi autem non timetur reprehensor, securus accedit tentator, licentius perpetratur iniquitas. In conventu vero bona, si qua facis, nemo prohibet; malum vero facere si vis, non licet; mox etenim a pluribus comperitur, arguitur, emendatur. » Accedi quod jam notavit Petrus Venerabilis (*Lib. 1 epist. 20*) : « Non enim ut in acie fieri solet, multi contra multos, nec ut in duello unus contra plurimos et numero et virtute præstantes dubia sub sorte contendit » anachoreta. Hac ratione Victorianus abbas Assanensis in Hispania (*In ejus Vita, n. 19, Boll. 12 Januar.*), cum quosdam videret monachos, qui « foris vitam solitariam debebant in diversis oratoriis cellis, eos ad cœnobarum revocavit, certamine eis vivendi regulam ac normam præscripsit, bonum esse prædicans et jucundum habitare fratres in unum, ubi sit cor unum et anima una; necessarium esse junctis viribus adversus antiquum et valrum hostem pugnare, plurimumque momenti afferre spiritualibus athletis, si mutuo sese exhortationibus et exemplis ad strenue dimicandum excitent, magnas quidem hostis vires esse, sed multum eas debilitari plurium simul repugnantium virtute, non facile expugnari fidelium castra quæ sunt charitate vallata. »

D Quinto. Tardius a peccato resurgit eremita, 1º quia multis obnoxius vitis, ea non agnoscit;

2º quia licet ea cognosceret, non tamen facile emendaret, cum a quo reprehendatur habeat neminem : « In solitudine, inquit iterum S. Basilii (*Reg. fus. c. 7*), et illud accedit, quod non facile defectum et erratum suum agnoscit; qui solus est, cum non habeat a quo in mansuetudine, et affectu misericordiæ arguatur, et corrigatur; reprehensio enim sæpe etiam ab inimico fiat, emendationis desiderium affert viro bono. » At vero « qui inter multos peccat, a peccato facile abducitur per condemnationem, quæ a pluribus concorditer infertur, magis veretur, ut competat illi illud Pauli : sufficit illi qui huiusmodi est increpatio quæ fit a pluribus. »

Sexto. « Mandata Dei a pluribus unitis facilius perficiuntur, ab uno autem non ita; dum enim is unum exsequitur, aliud impeditur; dum infirmos visitat, a susceptione hospitum retrahitur (S. Basil. *ibid.*). »

Septimo. « Qui solus est spiritualia dona recipere non valet, sed secundum proportionem fidei, quæ in unoquoque est, et subministrationis spiritus, quæ est in vitæ communicatione, eujusque proprium donum commune sit eis qui una versantur; nam alii datur sermo sapientiæ, alii vero sermo scientiæ, alii fides, etc., quorum quodque non magis qui accipit, sui ipsius, quam aliorum gratia habet; ut necesse sit in vita communi Spiritus sancti operationem, quæ in unoquoque, est ad omnes perlingere. Qui igitur separatim vivit unum aliquod donum habet, idque per otium in seipso defossum inutile reddit... qui vero multorum in convictu constitutus est, et proprio dono fruatur, licet communicando illud multiplicet, etiam quæ aliorum sunt velut propria lucrifacit (*Ibid.*). »

Octavo. « Utilior est vita communis ad conservationem eorum donorum quæ a Deo donata sunt, » inquit iterum S. Basilii (*Ibid.*). At vero in solitudine non modo gratuita dona, sed virtutes multo labore in cœnobio acquisitas facillime deperdit, ejus rei periculum fecerat S. Bernardus cum diceret (*Serm. 64 in Cant.*) : « Quantos ex monasteriis spiritu ferventes eremi solitudo suscepit, et ut tepelactos evomit, aut tenuit contra eremi legem non modo remissos, sed etiam dissolutos; sicque apparuit vulpeculam affuisse ubi tanta facta est vastatio vineæ, id est vitæ et conscientiæ hominis detrimentum : cogitabat si solus degeret multo se copiosiores fructus spiritus percipiendum, quippe qui in communi vita tantum spiritualis gratiæ fuisset expertus; et bona visa est sua cogitatio sibi, sed rei exitus indicavit magis eandem illi cogitationem vulpem demolientem fuisse. » Et ante ipsum S. Joannes Climacus (*Grad. 4*) : « Animadverti alios per obedientiæ disciplinam perfectos, cura præsidis ad promptum peccatorum legendorum sensum, ad miram mansuetudinem, continentiam, diligentiam, invictam constantiam, et ardorem spiritus redactos; quibus insidiantes cœcœdæmones persuadere student aptos jam illos esse ad solitudinem, per quam ad supremam virtutis et apathiæ gradum possint erigi, atque infelices isti sic delusi, fida portus religiosi statione relicta, in altum solitudinis pelagus abrepi, ingruente tempestate, gubernatorum ope destituti, impuri demum salsique maris hausti fluctibus, miserandum in modum perierunt. »

Nono. Inter cætera præsertim superbiæ obnoxius est solitarius : « In solitudine, inquit S. Hieronymus (*Epist. 4*), facile obrepiit superbia, si parumper jejuna verit, hominemque non viderit, putat se alienus esse momenti, oblitusque unde et quo venerit, intus corde, lingua foris vagatur; » et S. Basilii (*Reg. fus. c. 7*) : « Periculosa est vita solitaria, quod solitarius sibi ipsi complacet; cum enim neminem habeat qui opus ejus probare queat, ad mandati divini perfectionem se pervenisse putat. »

Decimo. Vix unquam eremita ad summum perfectionis apicem ascendisse potest, quia, ut dicit S. Basilii (*Ibid.*), « solitarius quantum in bonis ope-

ribus promoveat non intelligit, cum omnis illi in mandatis Dei operandi materia sublata sit; ubi enim animi humilitatem ostendit, cum neminem habeat quo se humiliorem possit exhibere? etc. »

Undecimo. Nullum est solitudinis exercitium quod in cœnobio implere non possis : unde Petrus Blesensis in libro contra depravatores : « Habebas in claustrum secretum solitudinis, locum pœnitentiæ, pacem animæ, contemplationis arcanum, gaudium in Spiritu sancto, consilium in hæsitatione, in tentatione remedium, in omnibus efficax beneficium medicinæ. Ibi virtutum schola est, summus ibi modestiæ usus, morum regularitas, legendi libertas, fraternitatis affectio, omnium communicatio, disciplinæ vigor, lex obedientiæ, vinculum charitatis, et mutua obsequela. »

Duodecimo. Tandem copiosior in cœlo merces cœnobitæ servatur, ut discimus ex visione ejusdam Patris, quam refert Rufinus his verbis (*Lib. III de Vit. Pat. n. 141*) : « Quidam ex Patribus in extasi positus vidit quatuor ordines ante Deum; et primus quidem erat hominum infirmantium, et gratias agentium Deo; secundus vero erat eorum qui hospitalitatem sectantur, et in hoc stant et ministrant; tertius vero illorum qui solitudinem sectantur, et non vident homines; quartus vero illorum qui propter Deum et obedientiam solliciti et subjecti sunt Patribus. Erat ergo tribus illis ordinibus hic ordo superior, qui obedientiam exhibebat, et utebatur torque aurea, et majorem gloriam præ cæteris possidebat. Dixit autem senex ei qui sibi hoc in extasi demonstrabat : Quare hic ordo quartus majorem cæteris gloriam habet? Ille autem respondit ei dicens : Quia omnes isti alii habent aliquam requiem adimplendo quamvis in bonis operibus voluntates suas. Obedienti autem propriam voluntatem relinquens pendet in Patris voluntate jubentis, et ideo majorem præ cæteris gloriam est sortitus. »

C His atque aliis huiusmodi rationibus convicti asceticæ vitæ magistri, anachoresi non modo non inferiorem, sed et longe utiliorem vitam cœnobiticam prædicarunt; unde et abbas Joannes apud Cassianum (*Coll. 19, c. 5*) cum viginti annos in solitudine exegisset, ad cœnobium libens et gaudens reversus est : S. P. Benedictus et multi alii ab anachoresi incoeperunt, 60 in cœnobio vitæ finem fecerunt; eosque qui ita agerent plurimum commendat S. Joannes Climacus, uti testantur hæc ejus verba (*Grad. 4*) : « Quisquis in solitudine versatus suam ipsius imbecillitatem cœpit recognoscere, indeque ad cœnobium demigrans seipsum ultro obedientiæ auctorat et addicit, hic cæcus ante, repente sine labore cœpit Christum respicere. » Quapropter cum SS. Patres cœnobio ad eremum transmigrare permittunt aut suadent, non id omnibus indifferenter, etiam is qui aliquantum in via virtutis profecisse videntur; sed illis duntaxat qui ad tantum perfectionis gradum ascenderunt, ut de eorum casu timendi nulla vel levissima appareat umbra, permissum esse asserendum est : alioquin si vitii obnoxii secreta solitudinis expeterent, non modo non permittendi, sed et si jam petissent revocandi ad monasterium forent. Sic S. Joannes Climacus narrat, quod cum aliquando quosdam inviseret anachoretas, aliquo-que iræ obnoxios reperisset : « His ego, inquit, pre suasi ut e solitudine ad monasteria migrarent, ne ex hominibus in dæmones verterentur; » et S. Isidorus, qui, ut supra vidimus in lib. II de Divinis Officiis, cap. 15, nullum ante permittit ad eremum transire quam viginti minimum annos in monasterio cum fratribus exegerit, in Regula sua omnem prorsus reclusionem excludit : « Nullus, inquit (*Cap. 5*), separatam cellulam a cœtu remotus expetet, in qua sub studio reclusionis, aut latenti vitio serviat, et maxime vanæ gloriæ, aut mundialis opinionis famæ; nam plerique proinde reclusi latere volunt, ut pateant, ut qui viles

erant aut ignorabantur, foris positi sciatur, atque a vite quidem a turbis discedit, quanto magis a publico separator, tanto minus latet. 2

CAPUT II.

Qualis debeat esse abbas.

Abbas qui praeesse dignus est monasterio, semper meminere debet quod dicitur, et nomen Majoris factis implere. Christi enim agere vices in monasterio creditur, quando ipsius vocatur prænominem^a, dicente Apostolo: *Acceptistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater (Rom. viii)*. Ideoque abbas nihil extra praeceptum Domini (quod absit) debet aut docere, aut constituere, vel jubere: sed jussio ejus vel doctrina, fermentum^b divinae justitiae in discipulorum mentibus conspergatur.

61 Memor sit^c semper abbas, quia doctrinae suae vel discipulorum obedientiae, utrarumque rerum in tremendo judicio Dei facienda erit discussio. Sciatque abbas culpae pastoris incumbere quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. Tantum^d iterum liber erit, ut si inquieto vel inobedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa, et morbidis earum actibus universa fuerit cura exhibita, pastor earum^e in judicio Domini absolutus, dicat cum Propheta Domino: *Justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi (Ps. xxxix)*: ipsi autem contemnentes spreverunt me. Et tunc demum inobedientibus curae suae ovibus poena sit eis praevalens ipsa mors.

Ergo cum aliquis suscipit nomen abbatis, duplici debet doctrina suis praesse discipulis; id est omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendat; ut capacibus discipulis mandata Domini verbis proponat^f: duris vero corde et simplicioribus, factis suis divina praecepta demonstret^g. Omnia vero quae discipulis docuerit esse contraria, in suis factis indicet non agenda, ne aliis praedicans ipse reprobis inveniat (I Cor. ix), nequando dicat illi Deus peccanti: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te (Psal. xliix)*. Et qui in fratris tui oculo festucam videbas, in tuo trabem non vidisti (Math. vii).

Non ab eo persona in monasterio discernatur. Non unus plus ametur quam alius, nisi quem in bonis actibus aut obedientia invenerit meliorem. Non praeponeatur ingenius ex servitio convertenti, nisi alia rationabilis causa existat. Quod si ita justitia dictante abbati visum fuerit, et de cujuslibet ordine id faciat; sin alias, propria teneant loca: quia sive servus, sive liber (I Cor. xii), omnes in Christo unum sumus:

et sub uno Domino aequalem servitutis militiam habuimus: quia non est personarum acceptio apud Deum (Act. x). Solummodo in hac parte apud ipsum discernimur, si meliores ab aliis in operibus bonis et humiles inveniamur. Ergo aequalis sit ab eo omnibus charitas: una praebetur in omnibus^h, secundum merita, disciplinaⁱ. In doctrina namque sua abbas apostolicam⁶² debet illam semper formam servare, in qua dicit: *Argue, obsecra, increpa (II Tim. iv)*, id est, miscens temporibus tempora, terroribus blandimenta: durum magistri, pium patris^j ostendat affectum: id est indisciplinatos et inquietos debet durius arguere; obedientes autem, et mites, et patientes, ut in melius proficiant, obsecrare; negligentes autem et contemnentes, ut increpet et corripiat, admoneamus.

Neque dissimulet^k peccata delinquentium: sed mox ut caeperint oriri, radicitus ea, ut praevalet, amputet, memor periculi Heli sacerdotis de Silo (I Reg. ii). Et honestiores quidem atque intelligibiles^l animos, prima vel secunda admonitione verbis corripiat; improbos autem et duros corde, ac superbos, vel in obedientes, verberum vel corporis castigatione in ipso initio peccati coerceat, sciens scriptum: *Stultus verbis non corrigitur. Et iterum: Percute filium tuum virga, et liberabis animam ejus a morte (Prov. xxiii)*. Meminere debet semper abbas quod est, meminere quod dicitur, et scire quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Sciatque quam difficilem et arduam rem suscepit regere animas et multorum servire moribus. Et alium quidem blandimentis, alium vero increpationibus, alium suasionibus, et secundum uniuscujusque qualitatem vel intelligentiam, ita se omnibus^m conformet et aptet, ut non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiat, verum in augmentatione boni gregis gaudeat.

Ante omnia, ne dissimulans aut parvipendens salutem animarum sibi commissarum, plus gerat sollicitudinem de rebus transitoriis, et terrenis, atque caducis; sed semper cogitet quia animas suscepit regendas, de quibus et rationem redditurus est; et ne causetur de minore forte substanti, meminerit scriptum: *Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus: et haec omnia adjicientur vobis (Math. vi)*. Et iterum: *Nihil deest timentibus eum (Psal. xxxiii)*.

Sciatque quia qui suscipit animas regendas paratⁿ

^a Oxon., pronomine.

^b Oxon., fermento.

^c Al. omittit sit.

^d Al. tantumdem.

^e Al. eorum.

^f Al. proponere.

^g Al. monstrare.

^h Al. omnibus.

ⁱ Oxon., disciplina.

^j Al. diri magistri, pii patris.

^k Ibidem., ante omnia neque dissimulet.

^l Al. intelligibiliores.

^m Conc., se omnibus.

ⁿ Al. sciatque qui suscipit animas regendas praearet.

se ad rationem reddendam. Et quantum sub cura sua fratrum se habere scierit numerum, agnoscat pro certo quia in die iudicii ipsarum omnium animarum redditurus est Domino rationem, siue dubio addita et suae animae : et ita semper timens 63 futuram

A discussionem pastoris de creditis ovibus, cum de alienis ratiociniis cavet, redditur de suis sollicitus, et cum de admonitionibus a suis emendationem aliis subministrat, ipse efficitur a vitiis emendatus.

Al. monitionibus.

COMMENTARIUS

Abbas qui praesse dignus est monasterio.] Abbatis nomine S. Benedictus vocat eum qui fratribus in monasterio praeficitur : quo nomine etiam, ut notat Boherius, « aliquoties appellantur sacerdotes, quandoque praelati : » imo etiam ipsi cœnobiorum antiquiores aut solitudinis incolae, licet nullis praesint monachis, ut passim videre est in Vitis Patrum ; atque ita S. Paulus primus eremita abbas Paulus dicitur. Est autem abbas vox Hebraea, quae Latine pater significat : « Si quaeris quid sit abba, inquit S. Augustinus (Serm. 156 de Script.), respondetur tibi : Pater, abba enim Hebraice pater dicitur. »

Semper meminere debet quod dicitur.] Ut nominis significationi respondeat vita consimilis ; et sicut Pater vocatur, patrem revera erga inferiores se exhibeat, « paterno more filios, id est monachos suos nutriet, paterno more diligit, et cum necesse fuerit paterno more castiget, arguat, obsecret, etc., » sicut loquitur Smaragdus.

Et nomen majores factis implere.] Ut enim ait S. Gregorius, « tanto debet actionem populi actio transcendere praesulis, quantum distat a grege vita pastoris : oportet namque ut metri se solliciti studeat, quanta tenendae rectitudinis necessitate constringitur sub cuius estimatione populus grex vocatur. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione utraque, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione proximus, praecunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, etc. : » quae lusus sequentibus capitulis prosequitur, quaeque ultima verba pene iisdem terminis repetit in libro i Registri, cap. 24.

Christi enim agere vices in monasterio creditur.] Id est Christi personam exhibere, seu ejus potestatem in subditos habere, et auctoritatem exercere ; « quia, inquit Richardus de S. Angelo, quando in abbates eliguntur, vocantur a Deo tanquam Aaron, et postquam sunt vocati, recipiunt potestatem et vicem Christi a papa, qui gerit vicem veri Dei. »

Quando ipsius vocantur prænominine.] Id est eodem quo Christus vocatur nomine, nempe abbatibus et patris. Non dixit simpliciter nomine ; sed prænominine, quod onus nominis, seu dignitatem significat, ut exponit Bernardus Cassinensis.

64. *Dicente Apostolo.*] Paulo scilicet, qui semper intelligendus venit, quoties solum Apostolus, aut Magnus Apostolus, sine addito inter legendum occurrat : « Quis loquitur ? inquit Petrus Venerabilis (Lib. vi, ep. 24) : Magnus Apostolus. Si interrogas quis magnus ? Respondeo, non est interrogandum. Ubi Apostolus Magnus additur, Paulus intelligitur.]

Accepit Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba, Pater.] Cum pater et abbas eandem sortiantur nominis significationem, quaeritur cur utrumque posuerit Apostolus, cum alterutrum haud dubium sufficere posset. Respondet Hildemar : « Abbas Hebraice et Syriaca lingua est : Graeca vero et Latina pater dicitur. Quia cognovit B. Paulus gentes suas epistolas esse lecturas, ideo dicit : Abba, Pater, ut unaquaque gens haberet hoc nomen, quod est Pater. » Forte etiam, quia Christus utrumque sua in passione usurpaverat, cum orans ad Patrem dixit : Abba, Pater ; nimirum locutus est Graece et Hebraice ; quia non est distinctio Judaei et Graeci apud eum.

Ideoque.] Si vicem Domini in monasterio abbas agere credimur.

Nihil extra praeceptum Domini.] Id est contra, ultra, vel praeter praeceptum Domini, quod divinis continetur in Scripturis, in Regula, in vitis, et scriptis SS. Patrum.

Debet aut docere.] Verbo vel exemplo ; quia duplici debet doctrina suis praesse discipulis.

Aut constituere.] Id est statuta aut decreta sancire.

Vel jubere.] Id est imperare. Quae tria posuit S. Pater, « quia, ut dicit Bernardus Cassinensis, in istis tribus quasi tota pendet potestas abbatis, ut doceat sana, constituat justa, jubeat licita, possibilia et honesta. »

Sed jussio ejus, vel doctrina fermentum divinae justitiae in discipulorum mentibus conspergatur.] Fermentum aliquando in bonum, aliquando in malum parum sumitur ; quia licet corrumpat farinae massam, eam tamen corrumpendo sapidam reddit. Tunc ergo fermentum divinae justitiae in mentibus discipulorum abbatis doctrina conspergitur, cum divinam justitiam sapidam, suavem, et delectabilem discipulis reddit : vel si fermentum sumatur pro charitate, et dilectione Dei, ut nonnullis placet, doctrina et jussio abbatis divinae justitiae fermentum fit, cum divinam justitiam dura licet imperantem amabilem facit.

Memor sit semper abbas quia doctrinae suae, vel discipulorum obedientiae, utrumque rerum in iudicio Dei facienda erit discussio.] Ne contra praeceptum Domini abbas aliquid praesumat, hunc sapienter omnino S. Pater admonuit, ut memor sit semper quia doctrinae suae, vel discipulorum obedientiae, simul in tremendo Dei iudicio facienda erit discussio : quae quidem verba, ut ait Smaragdus, non indigent expositione, sed potius abbatibus et monachis fortissimum incutunt 65 pavorem. Trium nihilominus hic inquit Hildemar. Primum est, cum abbatis doctrinae simul et discipulorum obedientiae facienda erit discussio, cur solum abbatem, et non simul discipulos monuit esse memores futurae discussionis. Dixit enim : *memor sit semper abbas*, nec addidit, *et monachi*. Respondet idem Hildemar : « Dixit solummodo abbatem memorem esse, ut ille sollicitus sit de doctrina sua, et discipulos reddat sollicitos de obedientia sua. Altero vero modo idcirco dixit abbatem solummodo memorem esse debere, eo quod ille tam de doctrina sua quam de obedientia discipulorum suorum redditurus est rationem Deo in die iudicii, et propterea dixit obedientia discipulorum utrum sit perfecta, an imperfecta obedientia, sicut tota doctrina abbatis si plus fuerit, an minor illa doctrina, quam debet. »

Secundum est cur semper ? Respondetque : « Quia voluit S. Benedictus ut nunquam a corde abbatis discussio ista recedat. » Hinc tanta S. Patris sollicitudo extremi iudicii in memoriam abbatis revocandi, ut vix unquam de eo loquatur in Regula, quin illud ejus menti intimet, et revera nihil ita praesumptionem abbatis coercere, eumque intra sui limites officii continere potest, sicut jugis memoria futurae discussionis. Praclare admodum Xistus philosophus (Citatur a Boherio in 1 comm.) in libro Sententiarum Moraliū ait : « Cum praes omnibus, memento quia et tibi praest Deus ; et judicare homines scito, quia et ju-

dicaberis a Deo : majas periculum judicantis quam ejus qui judicatur. »

Tertium est cur dixerit *tremendo* ; satis fuit enim dicere : *In die judicii* ? Et respondet : « Ideo dixit, tremendo, ut timorem inculceret legentibus hanc legem. » Et quia revera tremendum erit et terribile illud iudicium : « Quid enim tam pavendum, inquit S. Bernardus (*Serm. 8 in psal. xc*), tam plenum anxietatis, et vehementissimæ sollicitudinis excogitari potest, quam judicandum astare illi tui terribili tribunali, et incertam adhuc expectare sub districto iudice sententiam? » Et S. Hieronymus (*Lib. II cont. Pelag.*) : « Quis intrepidus vadit ad iudicium Dei, habens conscientiam peccatorum? » Sane de seipso S. doctor loquens ait (*In Math.*) : « Quoties diem illum considero, toto corpore contremisco. » Si ergo sanctus et justus pavebit, impius et peccator ubi pareat?

Sciatque abbas culpæ pastoris incumbere quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. In quem locum Hildemarum : « Ac si diceret, inquit, sicut paterfamilias inquit diligenter pastorem ovium suarum de negligentibus earum, inquit quare mortua est ovis mea, quare lupo rapuit illam?... Quod si pastor illi potuerit mittere rationem de infirma, vel mortua ove, tunc liberabitur; si vero non potuerit, pœnæ subiacebit. Ita et Dominus faciet eum abbatem. Paterfamilias est Dominus; pastor vero est abbas; oves autem intelliguntur monachi; tempus quo missurus est rationem abbas, intelligitur vita futura, in qua debet abbas mittere rationem de negligentibus monachorum suorum. »

¶ Quod autem dicit : *quidquid in ovibus, etc.*, id est non solum de spiritali negligentia, verum etiam de temporali eorum necessitate missurus erit rationem, inquit iterum Hildemarum; et revera qui dicit, *quidquid*, omnino nihil omittit, nec minus abbas suis temporalia providere tenetur, quam spiritalia, cum vix ista sine illis valeant exercere.

Utilitatis minus potuerit invenire. Terribilis plane sententia; si enim culpæ pastoris incumbat quidquid in ovibus minus utilitatis paterfamilias invenerit, quid si ægras, quid si mortuas, aut a voraci lupi dentibus disceptas repererit? Pellem laud dubium pro pelle reddet. Scriptum est, quia filius non portabit iniquitatem patris; at pater profecto portabit iniquitatem filii. « Illic est quod cum Israeliticus ille populus initiatus esset Beelphegor in deserto, inquit Petrus Damiani (*Lib. IV, ep. 15*), et in scorta Moab turpiter corruisset; iratus furore Dominus adversus Israel dixit ad Moysen : Tolle cunctos principes populi, et suspende eos in patibulis contra solem, ut avertatur furor meus ab Israel. Quid est quod populus in luxurie voraginem labitur, et in eorum præpositos vindicatur? Subditi delinquent, et principes in patibulis suspenduntur; scilicet alius est qui peccat, alius ille qui vapulat. Cur hoc, nisi quia culpæ subditorum in præpositorum redundant opprobrium, et quod ab ovibus erratur, negligentie pastoris ascribitur? Et vide quam formidolosa sit conditio præsidium, non modo pro suis, sed et pro subditorum puniantur offensis. » Attendunt ergo pastores omnesque animarum rectores saluberrimam Gregorii Magni ad Columbani episcopum scribens admonitionem (*Lib. II Regist., cap. 35*) : « Studeamus cor nostrum terrorum pastorum imitatione succendere, qui lieneas noctes imbribus quelibet constrieti dormunt sæpe pervigiles, ne vel una ovis, et non forte utilis pereat; quam etsi insidiator ore voraci mordendi, quomodo satagunt? quibus cordis anhelant æstibus? in quas voces, ut etiam captum pecus angustia stimulaute prosiliunt, ne a gregis domino quidquid per incuriam perdidit exagat? Vigilemus ergo ne quid pereat, et si captum forte quid fuerit, vocibus divinarum eloquiorum ad gregem Dominicum reducamus, ut ille qui Pastor pastorum est,

A vigila se circa gregem suum suo dignetur iudicio comprobare. »

Tantum iterum liber erit, etc.] Quem modo deterruit periculo futuræ discussionis ac rationis de subditorum delictis reddendæ, hunc jam, ne despondeat animo, consolatur dicens : *Tantum iterum liber erit*, ut si inquieto et inobedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa, et morbidis eorum acibus universa fuerit cura exhibita; alludens ad illa propheta verba : *Si autem in amittente te ad impium ut a viis suis convertatur, et a via sua non fuerit conversus, ipse in iniquitate sua morietur; porro tu animam tuam liberabis* (Ezech. xxxiii). Tantum ergo liber, id est inculpatus erit, si inquieto, id est improbo, et ingrato, et impatienti, ut explicat Boherius; sive in bono proposito non permaneat; quemadmodum enim dicit Bernardus Cassinensis, « quies mentis est illa firmitas boni propositi in qua monachus perseveranter intelligit, et quiescit. » Vel etiam inquieto, id est vagari atque huc et illuc extra claustrum discurrere querenti. Nam, ut hic observant commentatores Smaragdus, Hildemarum, et Bernardus Cassinensis, duplex est inquietudo : una mentis, quam in instabilitate, et in non perseverantia in bono proposito constituit Bernardus Cassinensis; corporis altera, quæ in perpetuo intra vel extra monasterium discussu potest reponi. Si ergo inquieto et inobedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa; *omnis*, inquit, voce universalis utens : « ut spiritalem et corporalem diligentiam plene notet, » ait Bernardus Cassinensis et ante eum Hildemarum; utramque enim erga fratres exhibere tenetur abbas : spiritalem, ut de virtute in virtutem proficiant, quantum in se est exhortationibus, increpationibus, bonis exemplis efficiendo; corporalem, victum et vestitum sufficientem et honestum providendo, loca vitæ solitarie apta ad constructionem monasterii seligendo, ipsas monasterii officinas regulariter edificando, omnia denique sic disponendo, ut nullus sit fratribus murmuris locus. Hanc expositionem sequitur in primo commentario Petrus Boherius, licet eam in secundo reprobet his verbis : « Quidam exponunt hic diligentiam in spiritalibus et temporalibus, propter universalem omnis, quod non præcet, quantum de spiritali animarum cura hoc capit loquitur. Et nota plane quod hæc duo universalis signa, omnis scilicet et universa, animum præsentis exciunt ad diligentiam. »

Et mo bidis eorum acibus.] Id est negligentibus, nam « morbidus actus sunt opera negligenter facta et cætera vitia, » ut loquitur Hildemarum. Sive, ut dicit Bernardus Cassinensis, « actus morbidus sunt illi qui ex mente procedunt infirma. »

Universa fuerit cura exhibita.] Quæ idem sonant ac præcedente verba : *Omnia diligentia attributa* : quæ tamen S. Benedictus replicavit eam exaggerationis verborum, inquit Hildemarum. Porro recte dixit *universa cura*, non *curatio*; quia, ut notat apposite Bernardus Cassinensis, « Virtus curandi agrum non semper est in medico, ut agere releveretur; et ideo dixit *universa cura*, non *curatio*; nam Deus, qui curam commisit abbati, sibi curacionem reservavit, etc. »

Pastor eorum in iudicio Dei absolutus.] A sententia nimirum quæ debetur damnatis, aut a negligentibus monachorum liberatis, ut expo it Bernardus Cassinensis. Dicit, id est dicit, cum propheta Dominus : *Iustitiam tuam non abscondi in corde, veritatem et salutarem tuam dixi*. Iustitiam hic, secundum Hildemarum, et Bernardum Cassinensem, sumit pro generali veritate, quæ ad omnes virtutes attinet; quamvis et pro speciali virtute etiam sumi posse iste asserat. Porro S. P. Benedictus, juxta enim Bernardum, « ita hic dicit, iustitiam non abscondere, veritatem proferre, et salutarem dicere. Iustitiam abscondit, qui terrores sacre Scripturæ, et comminationes prædicando subditis non ostendit.... Dicit veritatem, qui promissa regna celestia virtuosos et bene agentibus

bus infallibiliter adipiscenda predicat et docet. Salutare etiam dicit, qui promissam salutem docet adipiscere. Intelligit hic de salutari, in quo continetur ipse Salvator Dominus Jesus Christus, de quo Psalmista, *salutare tuum da nobis*, etc. »

Ipsi autem contemnentes spreverant me.] Id est doctrinam meam.

Et tunc denum inobedientibus curæ suæ ovibus.] Hæc verba duobus modis intelligi possunt: 1° *Inobedientibus curæ suæ ovibus*, id est quæ factis non respondent curæ quam exhibet; 2° *curæ suæ ovibus*, id est ovibus quæ sunt sub cura ejus.

Pœna sit eis.] Id est erit eis. Hæc phrasidis est Hebraica, per quam redundat sæpe pronomen *is*, ut *cujus participatio ejus in idipsum*.

Prævalens ipsa mors.] Id est divina vindicta, ut exponit Richardus de S. Angelo; et hæc perpetua, quæ dicitur *prævalens*, id est *ultra iniquitates eorum penalitates valens*, inquit Bernardus Cassinensis. Unus est Boherius qui in utraque expositione locum hunc non de æterna, sed temporali morte intelligendum putat. Sic enim ad præfata S. Benedicti verba: « Ego, inquit (*In i. comment.*), credo quod magister vult dicere quod prævalet mors temporalis inobedientibus, quam pœna æterna, ut fiat tractus post verbum *sit eis*. » Quæ quidem expositio non videtur omnino abjicienda, quia, ut dicit idem Boherius, « quanto plus hæc vita prolongatur eis, tanto plus pœna æterna crescit, et melius eis est mors festina, quam contra bonum obedientie perdurare. » Alii tamen communiter interpretes mortem hic æternam intelligunt. Et sane S. P. Benedictus hic loqui videtur de pœna in futuro judicio retribuenda, quæ mortem temporalem supponit, et quam sequitur æterna. Quidquid sit, certum est inobedientes monachos utramque, et temporalem, et æternam mortem promereri, ut pote qui abbatem ejusque doctrinam contemnendo, non hominem sed Deum ipsum spernunt. Ipse enim dicit doctoribus: *Qui vos spernit me spernit*; et per prophetam: *Nolunt te audire, quia nolunt audire me*. In quæ verba S. Bernardus (*Serm. 42 in Cant.*): « Vides, inquit, quæ majestas contemnitur? non te putes me solum sprevisse; Dominus locutus est, et dixit prophetæ, dixit et Apostolis: *Qui vos spernit, ait, me spernit*. Non sum apostolus, non sum propheta; et prophetæ tamen, et apostoli vice fungor, et quibus non aequor meritis, eorum implico et curis, etsi ad meam confusionem, etsi ad grande periculum mihi, super cathedram Moysi sedeo, cujus tamen non video mihi vitam, nec experior gratiam. »

Ergo cum aliquis suscipit nomen abbat, cupit ei debet doctrina suis præesse discipulis.] Hoc est verbo clarere debet et exemplo, utrumque enim in abbate atque in omni prælato requirit imprimis S. Isidorus (*Lib. iii de Sum. Bono*): « Tam doctrina quam vita clarere debet ecclesiasticus doctor, nam doctrina sine vita arrogantem reddit; vita sine doctrina inutilem facit. » Ille plane Exodi xxviii, sacerdoti jubetur portare superhumerales et racionales ad invicem connexa atque conjuncta. Id quod exponens S. Bruno Siganiensis episcopus, ait (*Comm. in Exod.*): « Dicamus quid significet quod sic alterutrum junguntur, ut a se separari non valeant; tunc enim rationale et superhumerales sibi junguntur, quando pontificis prædicatio et operatio bene simul conveniunt; sicut per rationale doctrina et prædicatio, ita per superhumerales onus et operatio designatur. Si enim episcopus bene docet, et male operatur; aut si contra bene operatur, et male docet, ejus superhumerales et racionales non junguntur. » Porro quod ille de episcopo, id de abbate et quocunque alio prælato ascendendum est. Unde S. Bernardus ad Balduinum abbatem scribens (*Epist. 201*): « In his duobus mandatis, inquit, verbi scilicet et exempli summam tui officii ac conscientie securitatem pendere intellige. » Et certe, ut optime arguit S. Hieronymus: « Sancta rusticitas solui sibi prod-

est; et quantum ardeat exemplo et vitæ merita Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat; et innocens absque sermone conversatio quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet; nam latratu canum, et baculo pastorum deterrenda est rabies luporum. » Et contra « nihil est turpius quam si bonum quod quisque prædicat, explere opere negligat, » inquit S. Isidorus (*Lib. iii de Sum. Bono, c. 56*). Quapropter apud Rufinum abbas Pœmen dicebat (*Lib. iii de Vit. Pat. n. 185*): « Homo qui alios docet, et non facit ea quæ docet, simili est fœni alto, qui omnium res lavat, et omnes satiat potu, seipsum autem lavare non potest, sed habet et immunditias, et sordes humorum. » Ex quibus patet quam merito celebratum sæculo vii concilio Aurelianense statuerit, et ut si quis abbas cautus in religione, et humilis, et castus, solriusque, misericors, et discretus non fuerit, ac divina præcepta verbis et exemplis non ostenderit, ab episcopo in cujus consistit territorio, et a vicinis abbatibus, et cæteris Dominum timeantibus a suo arceatur honore, etiam si omnis congregatio viliis suis consentiens abbatem eum habere voluerit. »

Id est omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendat.] Quod ita exponit Hildegardus: Utrumque vult S. Benedictus, id est doctrinam verborum et operam; sed quia sunt multi qui non possunt utrumque peragere, id est doctrinam verborum et operam, ideo dicit: Factis amplius; ac si diceret: Utrumque debet peragere; sed quamvis utroque modo debet præesse, tamen magis factis, etc. » Recte omnino Sapiens: Longum iter est per præcepta, brevis et efficax per exempla; et S. Gregorius (*Lib. ii Pastor., cap. 5*): « Si rector ratione præcipuus, et viam vitiis subditis vivendo dimittit, et grex, qui pastorem vorem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiatur; » et alibi (*Lib. i Reg., cap. 24*): « Qui loci necessitate exigit summa dicere, eadem necessitate exigit summa monstrare; illi namque vox libentius auditorum cor penetrat, quamque diu vitæ vita commendat; quia quod loquendo præcipit, ostendendo adjuvat, ut fiat; hinc enim per prophetam dicitur: Super montem excelsum ascende, qui evangelizas. » Et S. Basilii agens de monasterii præposito (*Reg. fus. c. 45*): « A mihi militatem ita debet ex charitate Christi custodire, et etiam si ipse taceat, operum exemplum quovis sermone potentius ad doctrinam fratrum sit expositum. » Talem se exhibuit Christus Dominus, de quo legimus, quia cœpit facere et docere; talem se exhibuit et Apostolus, qui dicebat: Imitatores mei estote; tales requirebat prælatos, cum ad Timotheum scribebat: *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate.*

Ut capacibus discipulis.] Id est « memoriosis, accommodatis, intelligibilibus, qui ea quæ a magistro audiunt, velociter capiunt, et memoriter retinent, operibus complent, » inquit Smaragdus.

Mandata Domini verbis proponat.] Talibus enim, qui suapte ad Deum feruntur, verba sufficiunt.

Duris vero corde.] Id est « contumacioris, rigidioris, et incorrigibilioris, » ut exponit iterum Smaragdus.

Et simplicioribus.] Id est « illiteratis, et pene nullam in Scripturis divinis vel memoriam, vel intelligentiam habentibus, » uti prosequitur idem Smaragdus.

Factis suis divina præcepta demonstret.] Præcepta hic documenta seu consilia intelligit, « quia non solum præceptum licet, vel in Evangelio positum viam habet necessitatis, » inquit Boherius. Duris ergo corde non sola verba sufficiunt, sed operibus instigantur cogenti, juxta illud Petri Damiani (*Opusc. 54*): « Ad perfectionis culmen præcepta quidem movent, sed exempla compellunt. »

Omnia vero quæ discipulis docuerit esse contraria in suis factis indicet non agenda.] Malo namque exemplum peruersos negigentesque in malo confirmaret, et ha-

nos facili negotio perverteret; imo utrosque, ut verius loquar, vere occideret: « Sane et crassae oves perpaucæ sunt, inquit S. Augustinus (*Lib. de Pastor., c. 4*), id est solide in cibo veritatis utentes pascuis bene de munere Dei; sed mali illi pastores non parcunt talibus: parum est quod illas languentes, et infirmas, et errantes, et perditas non curant; etiam istas fortes et pingues necant, quantum in ipsis est; et illi vivunt de misericordia Dei, tamen quantum ad malos pastores attinet, occidunt. Quomodo, inquit, occidunt? Male vivendo, malum exem- plum præbendo. . . . Attendendo enim ovis etiam fortis plerumque præposito suo male viventi, si declinet oculos suos a regulis Domini, et intendit in hominem, incipit dicere in corde suo: Si præpositus meus sic vivit, ego quis sum, qui non faciam quod ille facit? etc. » Quæ tuse prosequitur S. doctor ostendens malum pastorem etiamsi ovem ab incepto bono opere non avertat, tamen vere censendum esse homicidam.

Ne aliis prædicans ipse reprobis inveniat.] Quæ verba duplicem sortiri possunt expositionem: 1° Ne forte reprobis inveniat, id est reprehensibilis, alienus a Deo, ab ejus proinde gloria **71** æternæque felicitate excludendus; 2° ne forte reprobis inveniat, id est ne forte ejus doctrina a discipulis reprobetur; nam, ut dicit S. Augustinus (*Libro IV de Doctr. Christ., cap. 27*), « abundant qui male suæ vitæ defensionem ex ipsis suis præpositis et doctoribus querunt, respondentes corde suo, aut etiam si ad hoc erumpant ore suo, atque dicentes: Quod mihi præcipis cur ipse non facis? Ita fit ut cum non obedienter audiant, qui se ipse non audit, et Dei verbum, quod eis prædicatur, simul cum ipso prædicatore contemnunt. » Ilinc S. Hieronymus ad Nepotianum scribens: « Non confundant, inquit, opera sermonem tuum, ne cum in ecclesia loqueris, tacitus quisque respondeat: Cur hæc quæ dicis ipse non facis? » Concinit Cassianus in libro de Spiritu iræ (*Lib. vii Instit., cap. 5*), ubi sic loquitur: « Oportet illum qui alterius vulneri mederi cupit, omni languoris morbo alium sanumque subsistere, ne illud evangelicum dicatur ei: Medice, prius cura teipsum, ac videns festucam in oculo fratris sui, trabem in oculo suo non videat. » It S. Casarius in Regula ad sanctimonialia (*Cap. 7*): « Abstinentiam, quam lingua prædicat, proximæ fauces, vel vicinus stomachus sentiat, ne forsitan subdite audientes tacitis cogitationibus dicant: O quam pulchre abstinentiam prædicat plenus venter! » Denique S. Bernardus ad Baldinum abbatem scribens (*Epist. 204*), postquam illum hortatus est ut quod aliis ovis portandum imponit, prior ipse portet, rationem reddens ait: « Alioquin subsannabit te sapiens, ut pote pigrum illum cui labor sit manum porrigere ad os: arguet te et Apostolus dicens: Tu qui alios doces teipsum non doces; sed et notaberis vitio Phariseorum, qui alligant onera gravia et importabilia, et imponunt ea in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere. Sermo quidem vivus et efficax exemplum est operis, facile faciens suadibile, quod dicitur, dum monstrat facibile quod suadetur. » His omnibus accedit quod scribit Petrus Damianus (*Opusc. 15, cap. 27*): « Optime vigilia prædicat, qui post longum psalmodiæ decursum signum excitandis fratribus pulsat; eloquentissime dum taceamus silentium commendamus; fructuose de extremi- tate vestium disputat, qui se pannorum concessione deformat; indumentorum vero juxta divitem nitore conspicuus frustra cum Joanne pios prædicat camelorum; ultor injuriæ patientiam non suadet; qui cumulandis pecuniarum quæstibus inardescit, ignem avaritiæ in alieno pectore non exstinguit; qui crebra vagatione raptatur, de remorandi censura frivolus disputator habetur; qui autem cellulam perpetuis incolit, ad stabilitatis præcipientium de toto corpore linguam facit, et cum os taceat, muta membra melius, quia et simplicius, clamant. »

Hæc potissimum ratione quotquot scripsere vitæ

cononitice leges, ante omnia irreprehensibilem abbatem, qui imponendam aliis regulam primis adimpleret, voluerunt. Hæc ratione Orientalis Regula ita orditur (*Reg. Orient. cap. 1*): « Ut neque seniores in regendis fratribus inaniter laborent, neque disciplina juniorum vacillet, quæ abbatris conversatione stabilita firma sit, oportet abbatem irreprehensibilem esse, severum, patientem, **72** jejunum, pium, humilem, ut doctoris et Patris locum impleat, seipsum præbens formam bonorum operum. » Hæc ratione S. Fructuosus Bracaraensis episcopus inter alias abbatis dotes: « Tanta, inquit (*Cap. 20*), debet sermonis et vitæ consonantia esse, ut id quod docet verbis, confirmet operibus sedulis, et bis acuto præcedens gladio, quicquid alios informat verbo, ipse gerat studio, ut nec sermonem operatio destruat, nec e contra operationem bonam sermo inconueniens frangat. » Vide S. Casarii epistolam ad Oratorium Abbatissam.

Si vero priori sensu ista S. Benedicti verba: *ne forte aliis prædicans ipse reprobis inveniat*, sumatur, quasi diceret: ne forte alios sua præicatione conversos ad æternam felicitatem perducens, ipse ab ea rejiciatur, alludere videtur ad illud Christi Domini: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regnum cælorum*, id est nullus, juxta SS. Patrum expositionem.

Nequando dicat illi Deus peccanti.] Id est dicenti et non facienti, ut loquuntur commentatores; scienti enim bonum, et non facienti peccatum est illi.

Quare tu caritas justitias meas?] Id est virtutem, viamque vitæ ostendis, et prædicas.

Et assumis testamentum meum per os tuum.] Testamentum Dei sunt verba sacre Scripturæ, quæ in Vetus et Novum Testamentum dividitur, quæ ideo testamentum dicitur, quia testis est mentis seu voluntatis divine.

Tu vero odisti disciplinam.] Id est regularem observantiam; quia, ut dicit Smaragdus, « Prælati sanctam disciplinam odit, quando secundum regulam præcepta vivere contemnit. » Vel odisti disciplinam, id est Christi doctrinam, quemadmodum exponit Boherius, cui concinit Ili demarus: « Disciplina est omnium mandatorum Dei custodi. » Vel disciplinam, id est correctionem, quæ a Deo infligitur, juxta Trithemium hunc Regule locum ita exponentem: « Qui suos subditos propter eorum excessus corrigit, et tamen vult ut patientes sint; sed quam cito ipsum a Deo propter sua peccata corripi contigerit, non solum non patiens non est, sed etiam contra Deum murmurat; hic talis absque dubio disciplinam odit, et sermones Christi projicit post se, quia non vult videre vitam suam quasi malam, sed se reputat justum. » Addit Trithemius: « Secundo disciplinam odit prælati, quando a subditis dedignatur avisari. »

Et projecisti sermones meos post te.] « Post se sermones Domini projicit prælati quando quæ de divinis Scripturis subditis prædicat, implere ipse dissimulat, » inquit Smaragdus. Vel etiam: Projecisti sermones meos post te, idem est ac odisti disciplinam, ut modo exponebat Trithemius: « quod enim diligimus, inquit Bernardus Cassinensis, ante oculos mentis frequenter habemus, juxta illud: Ubi amor, ibi oculus; quod vero odimus, libenter a nobis projicimus. »

Et qui in fratribus tui oculo festucam videbas, in 73 tu trabem non vidisti.] Id est, qui minima in fratre videbas, et increpabas peccata, in te crimina non solum non puniebas, sed nec ab aliis videri patiebaris, cum potius in alios benignus, in te rigidus esse debuisses. Audi salutare S. Joannis Chrysostomi monitum (*Homil. 45 in Matth.*): « Circa vitam tuam esto austerus, circa alios benignus; audiant te homines parva mandantem, et magna facientem. »

Non ab eo persona in monasterio discernatur.] Scilicet an sit antiquus vel juvenis, servus et liber, » inquit in commentario Boherius; sive, ut habet in

secundo, « an sit parvus et magnus, senex vel juvenis, vicinus vel advena, clericus vel laicus; » Christi enim vices in monasterio agere creditur, apud quem non est personarum acceptio, sed in omni gente in iis qui timeant illum, acceptum est illi. Hinc S. Jacobus apostolus in Epistola (Cap. II) ait: « Fratres, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ; etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida, introierit autem pauper in sordido habitu; et intendatis in eum qui indutus est veste præclara, et dixeritis ei: Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum; nonne judicatis apud vosmetipsos, et facti estis iudices cogitationum noxiarum? » Quod quantum sit malum, indicat S. Ambrosius super Malachiam scribens in hæc verba: « Inter omnia peccata sacerdotum maximum est, quod non causas, sed personas considerant, et despecto justo paupere, injustos divites honorant. » Ex quibus liquet quam merito jure S. P. Benedictus vetuerit, ne personas in monasterio abbas discernat aut accipiat.

Acceptio autem personarum, secundum Hugonem a S. Victore, « est quedam fatua reverentia exhibitæ alieni sine causa debita, sed propter timorem vel utilitatem. » Quam definitionem ex S. Thoma (2-2, q. 65, a. 1, in corpore) ita explicare possumus: « Personarum acceptio opponitur justitiæ distributiæ; consistit enim æqualitas justitiæ distributiæ in hoc quod diversis personis diversa tribuuntur secundum proportionem ad dignitates personarum. Si ergo aliquis consideret illam proprietatem personæ propter quam id quod ei confertur est ei debitum, non est acceptio personæ, sed causæ; unde Glossa super illud ad Ephesios VI: *Personarum acceptio non est apud Deum*, dicit quod Deus iudex justus causas discernit, non personas; puta si aliquis promoveat aliquem ad magisterium propter sufficientiam scientiæ, hic attenditur causa debita, non persona; si autem aliquis consideret in eo cui aliquid confert, non id propter quod id quod ei datur, esset ei proportionatum, vel debitum, sed solum hoc quod est iste homo, puta Petrus vel Martinus, hic est acceptio personæ; quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam quæ faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personæ: ad personam autem refertur quæcumque conditio non faciens ad causam propter quam sit dignus hoc loco; puta si aliquis promoveat aliquem ad prælatum vel magisterium, quia est dives, vel quia 74 est consanguineus, est acceptio personæ, scilicet. » Porro locum potissimum habet in tribus personarum acceptio: in affectu, puta cum plus cæteris quis amatur, quia pulcher est, aut hilaris, non quia sanctus; quod prohibet S. Benedictus cum dicit: *Non unus plus ametur quam alius*. In honoribus tam si iritalibus quam temporalibus exhibendis, ut in 2 et 3 articulo ejusdem questionis probat S. Thomas, quod excludit S. Benedictus cum decernit, ut non præponatur ingenuus ex servitio convertenti, in iudiciis, ut videre est in 4 art. prælatæ questionis, cui refragatur sanctus Pater, statuens ut *una præbeatur omnibus secundum merita disciplina*. Sed hæc paulo fufius exponenda sunt.

[*Non unus plus ametur quam alius.*] Hæc sententia, sicut etiam sequentes, ut notant commentatores, præcedentem explicant; quod enim prius quasi generatim dixerat: *Non ab eo persona in monasterio discernatur*, jam quasi explicando singulariter expedit dicens: *Non unus plus ametur quam alius*, omnem omnino extrudens a monasteriis amicitiam peculiarem, quæ, ut loquitur S. Theresia (*Lib. de Via perf.*, c. 4), tanquam pestis in prælati merito reprobatur; hæc est enim fons et origo infinitorum prope malorum; invidentiæ janua, rixarum inter fratres fomes, duor alii se alteri saepe sæpius indigno ab abbate postponi non ferentes, pactum secum invicem ineunt, rixos dissensionesque adversus abbatem

A ejusque familiares disseminant: alii de abbatis amicitia sibi ipsis plus æquo fidentes, fratres contemnunt; quod quantum sit malum nemo non videt, ut merito S. Ferreolus præscripserit (*Reg. c. 57*), ut nullus abbati ita familiaris existat, ut cæteris plus aliquid præsumat. Ratio autem potissima hæc est, quod cum abbas omnes æqualiter amare teneatur, et ejus amor sit finitus, quidquid amoris plus uni tribuit, alteri sine dubio detrahit; habet enim hic locum celebris illa S. Bernardi sententia (*Serm. 15 in Cant.*): *Solet amorem amor expungere*.

Porro quod in abbate vetat hic S. Pater, hoc multo magis in omnibus monachis prohibitum esse censendum est, idque satis indicat cum Regula cap. 69 cavet ne quis alium in monasterio monachum defendere præsumat, quod an icitæ peculiaris proprium est, quia exinde, inquit, *gravissima occasio scandalorum oriri potest*. Et certe nihil antiquius fuit omnibus asceticæ vitæ magistris, quam hujusmodi amicitias præscindere: quorum monitis ut obsequamur, hand erit abs re si aliqua hic eorum dicta hanc in rem exprimamus.

Inter alios S. Basilii monachos instituens sic loquitur (*Serm. 1 de Instit. monach.*): « In communi vero contubernio amicitias partiales et sodalitates non patitur charitatis lex; necesse enim omnino est divisas affectiones communem concordiam in multis incommodare; quamobrem æqualiter se diligere inter se omnes debent, idemque adversus universum fratrum cœrum charitatis modus tenendus est. Si vero quis inventus fuerit majori propensione monachum fratrem, vel propinquum, vel alium quemvis quavis de causa diligere, hunc castigare oportebit. » Et alibi (*Serm. 2 de Instit. monach.*): « Omnes æquali dilectionis mensura se debent diligere; injus ita quippe 75 est in conventu privatas actiones et sodalitates reperiri; qui enim unum præ aliis diligit, de se indicat quod perfectam non habet erga alios charitatem... Ex amicitia singulari et sodalitate suspiciones et invidia oriuntur; ubique enim æqualitatis de raudatio, initium et occasio odii et invidiæ his est qui ea defraudantur. Propterea præceptum a Domino accipimus imitari bonitatem eius qui similiter solum facit oriri super justos et i justos; quemadmodum Deus æqualiter lumen omnibus communicat, sic Dei imitatores æqualem et communem omnibus dilectionis radium præbent. » Basilio subscribit S. Dorotheus (*Doctr. 21*): « Bonum est, inquit, monacho proficere cupienti non admodum affici erga coætaneum suum; solet enim hujusmodi consuetudo, et longi amicorum atque coætaneorum familiaritas fletum et fervens animi propositum plerumque extinguere. » Et S. Casarius in exhortatione ad Casariani sororem suam: « Attende, o anima sancta, et diligenter intellige quanta mala de inordinata societate nascentur: familiaritas enim ejuslibet, si frequens esse creperit, non nisi corruptionem seminat, vitia pullulat, cupidinem concupiscit, ignominiam parit, rabiem concitat, porrigit furiam, lasciviam pascit, periculantiam nutrit, casus exaltat, ruinas ædificat, ripas erigit, præcipitia aperit, periculis navigat, naufragis vehicula, perditioni gaudet, interitum fovet, confusionem meretur, etc. » quæ fusc prosequitur. His ad 10 Pe rum Blesensem (*Lib. de Amicit.*, c. 4): « Amicitia sequens vagæ affectionis impetum ad illicita insinere raptatur, nec modum tenens, nec serviens honestati, sed spiritu vertiginis ducitur. » Vide Casiani collat. 16, cap. 28; S. Laurentii Justiniani lib. de Discipl., etc., cap. 22; S. Theresiæ librum de Via perfect. cap. 4; Julii Nigroni tractatum 15.

Nisi quem in operibus bonis aut in obedientia invenierit meliorem.] Obedientiam hic S. Benedictus ab operibus bonis disjungit. 1º Quia obedientiam non se oper sequitur actus bonus, ut quando aliquid præceptum impossibile, monachus obediens aggreditur illud, sed non perficit; unde nec bonum aliquid opus inde sequitur. 2º Quia obedientia exerceri

potest non solum exsequendo mandatum, sed etiam hostinendo ab eo quod prohibitum est. 5° Quia licet omnis obedientia esset actus bonus, non tamen inde sequeretur omnem actum bonum esse obedientiam, sicuti sunt actus omnes quos electione propria effluimus absque ullo majorum imperio, ut lacrymæ, compunctio, oratio, etc. his similia.

Ergo licet omnes equaliter ab abbate sint diligendi, meliores tamen in obedientia et in bonis actibus plus cæteris amari S. Pater permittit. Ita S. Wandregisilus S. Ausbertum monachum suum cepit carius diligere, sicut monastica docet norma, nitore religionis pollentem omnimodis diligendum, inquit Aigratus (*In Vita S. Ausberti* n. 10, sæc. II *Bened.*); eoque respexisse videtur S. Petrus Venerabilis scribens ad Innocentium papam (*Lib. II, epist. 5*): « Omnes quidem præcepto dominico sunt diligendi, sed juxta quod vita et actus exigit, in amoris dilectione alii aliis sunt præferendi. » Et certe, 76 ut optime hunc ad locum Smaragdus disserit, « Jus est ille ab nomine diligetur homo, qui bonis operibus et sancta obedientia honoratur a Deo: necesse est, inquam, ut amore tali diligatur homo, qui ab immortalis diligitur Deo. » Boherius tamen sic hunc locum intelligit, quod si solos actus bonos, non fratres illos exerceantes S. Benedictus plus amari permittit. « Excipit autem, inquit, quoad actus, non quoad personam; quia licet meliores actus magis sint diligendi, tamen omnem proximum puto equaliter ut proximum diligendum; ad hoc videlicet, ad quod diligit quis seipsam: sic contra dei consuevit quod odio habentur peccata, non homines. » Verum cum actus bonus aliud nihil sit quam homo illum exercens, nec aliquid ab eo distinctum videatur, non potest actus diligi quin diligatur homo. Et sane si causa motiva dilectionis sit bonitas, ubi plus bonitatis, ibi et dilectionis amplius aliquid reperiri oportet. Dilgendus quidem est peccator secundum id quod in eo bonum existit, puta quia creatura Dei est, ad imaginem ejus facta, ejus sanguine pretioso redemptus, gratiæ et beatitudinis capax; at plus videtur justus diligendus, qui præter ea multa etiam operatur bona, gratia Dei ornatus, et ab eo singulariter dilectus. In exhibitione tamen honoris ac gratiæ abbas sic se gerere debet, ut non tam personam quam virtutem respexisse videatur, ut omnem autem a negligentibus invidentiæ occasionem.

Non præponatur. Id est altiori non constituitur, quam quod ingressus est loco, aut digniori præficiatur officio vel ministerio, sive, ut dicit Smaragdus, non præponatur in ordine vel in ministerio.

Ingenuus. Nimirum ille qui liber fuit ab initio, inquit Richardus de S. Anzelo, sive nobilis.

Ex servito. Id est ex servili conditione nato, et ex servitute ad religionem veniente, ut ait Boherius. Quem modum enim supra citatus notat hic Richardus, « Nobilitas amittitur propter monachatum; » id quod ex hoc loco colligit Boherius hæc addens: « Ex isto paragrapho colligitur quod propter ingressum religionis servitus et mundana nobilitas evanescunt, quia in sede, in amore vel officio, nulli deferitur nisi secundum merita vite. » Et revera vera et sine erubescit non tam in generis nobilitate quam in vitiorum exstirpatione consistit. Bene enim Cassianus (*Lib. V, c. 15*): « Oportet nos quoque primum libertatem nostram carnis subjectione monstrare. » Illic Diogenes dicere solitus erat: Inter servos et dominos malos præter vocabula nihil interesse, nisi quod mancipia servitæ dominis, et domini cupiditatibus.

Convertenti. Id est ad conversionem venienti; quasi dicat: Si servus et ignobilis, hora prima ad conversionem veniens monasterium ingressus fuerit, huic nobilis et ingenuus hora secunda accedens non præferatur.

Nisi alia rationabilis causa existat. Rationabilis isthæ causa ex duplici capite repeti potest: 1° ex merito, 2° ex naturali aliqua industria, vel pe-

ritia in aliqua arte, vel officio, qua 77 quis præ alio pollet: nam, verbi gratia, si junior aliquis frater secundum sæculum ignobilis in cantu peritus existat ad cantandam in ecclesia seniori et ingenuo minus in cantu perito præferri debet; vel, ut Hildemarus utar exemplo, si in monasterio a Græcis monachis inhabitato inexistat omnium junior Latinam linguam apprime callens, et hospes Latinus adveniat, hic cum hospite, licet omnium novissimus, loqui debet. In officiis autem ac ministeriis exterioribus requiritur apud et peritia ad hujusmodi munera exsequenda; in spiritualibus insuper vite meritum.

Sin alias propria teneant loca. Nam, ut ple ac vere dicit devotus Girardus Belga monachus, « idolum in templo Dei, qui alio titulo in monasterio honoratur, quam quo quisque alter ab altero coli præcitur, aut pro vite sanctitate præ aliis digne suscipitur. »

Quod si ita justitia dicente abbati visum fuerit. Justitia hic, ut observat Hildemarus, pro speciali virtute, quæ unicuique reddit quod suum est accipitur; vel, ut dicit Boherius, dicente justitia, id est ratione, sive etiam Deo, qui est vera justitia.

Et de cujuslibet ordine id faciat. Notat hic Hildemarus varios esse in monasterio ordines: 1° eorum qui laici ad conversionem veniunt; 2° clericorum et sacerdotum; 3° monachorum peregrinorum. Et de quolibet eorum ordine alios aliis præferre potest, nam clerici etiam presbyteris et monachis peregrinis præponi possunt.

Sin alias propria teneant loca. Prout nimirum convertuntur.

Quia sive servus sive liber, omnes in Christo unum sumus. Alludit hic S. Benedictus ad illa Apostoli verba: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Judæus neque Græcus; non est servus neque liber; non est masculus neque femina, sed omnes vos unum estis in Christo Jesu.* Omnes ergo in Christo unum sumus, hoc est unum corpus, ut exponunt Hildemarus et Smaragdus; quod iste confirmat ex illis Apostoli verbis (*I Cor. XII*): *In uno Spiritu omnes nos, et in uno corpore baptizati sumus, sive Judæi, sive gentes, sive servi, sive liberi, etc.* Cujus quidem corporis caput est ipse Christus, sub quo nos invicem membra. Vel in Christo unum sumus, conditione videlicet, creatione, redemptione, vocatione, ac celestis gloriæ promissione. Præclare S. Cæsarius (*Serm. 116 in append. Serm. S. Aug.*): « Et nos, et omnis populus unius Domini servi sumus, uno pretio redempti, pari conditione in hunc mundum intravimus, simili quoque exitu migraturi sumus, et si bene agimus, ad unam beatitudinem pariter veniemus. »

Solummodo in hac parte apud ipsum discernimur. Ad gratiam vel gloriam consequendam.

Si meliores ab aliis in operibus bonis et humiles inveniamur. Juxta illud S. Augustini (*Serm. 117 in append. Serm.*) seu ejusvisus alterius: « Non est apud Deum nisi meritum discretio... Atque ad Deum anima uniuscujusque 78 non est discernenda nobilitate, sed opere; nec genere, sed actione. » Et S. Gregorius (*Lib. I Reg. cap. 72*): « Apud Deum non gradus elegantior, sed vite melioris actio comprobatur. » Unde et Arioteles dicebat (*I Polit.*): « virtus et multa determinant servos et liberos, nobiles et ignobiles. » Porro S. Benedictus bonis operibus humilitatem adjungit; quia, ut apprime scribit S. Gregorius, « qui sine humilitate virtutes congregat, quasi in ventum pulverem portat; » et Smaragdus: « In his duabus rebus semper electi a reprobis discernuntur, id est in vera cordis humilitate et boni operis actione. »

Quærit hic cur S. Benedictus supra dixerit: Non unus plus ametur quam alius, nisi quem in obedientia et operibus bonis invenierit meliorem; hic vero nos solum a Deo discerni, si meliores alijs in operibus bonis, et humiles inveniamur; ubi pro obedientia supposuit humilitatem. Respondetur ab humilitate non distinguí obedientiam, quæ primum

ejus gradum constituit ex Regulæ cap. 5; aut si distinguantur, ita plane connexas, ut neutra alterius pati possit absentiam.

Ergo æqualis sit ab eo omnibus charitas. [Simile est illud S. Orsiesii S. Pachomii discipuli in exhortatione ad monachos: « Cunctis exhibeas æqualitatem. ne forte quem tu diligis, Deus odit; et quem odisti, Deus diligit. » Unam hic movent difficultatem, ex eo quod qui superius bonos aliis plus diligi permisit, æqualem hic omnibus esse charitatem velit. At difficultatis nodum solvere baud difficile est, duplicem cum Hildemaro, Bernardo Cassinensi, et Bohero charitatem distinguendo, unam cordis, alteram cordis simul et operis. Charitatem cordis erga omnes æqualiter habere abbatem oportet, quia omnium salutem optare, et quantum in ipso est procurare debet; at vero charitatem cordis simul et operis omnibus æqualiter impendere non tenetur; nam, ut dicit Boherius: « Charitas operis aliter tractat bonum, et aliter secundum merita tractat malum; a iter firmum, aliter debilem; aliter abundantem, a iter indigentem. » Aliam ad hanc difficultatem solutionem adhibet Hildemarus, ut nimirum omnibus æqualis sit charitas, omnibus, inquam, æqualiter bonis. Cui concinit Nicolaus de Fractura hunc locum ita exponens: « Hic vult dicere, si omnes æquales fuerint in sancta conversatione, omnibus æqualem exhibeat charitatem; sin autem, prout unicuique epus erit. »

Una præbeatur omnibus secundum merita disciplina. [Id est correctio sive punitio, ubi nimirum eadem est culpa, juxta illud S. Hieronymi: « Nullus accipias personam, non divitias, non potentias; quantumcumque sit potens, vel nobilis, si peccaverit, corripue eum, et comediti azyma sinceritatis in amaritudine. » Plane usque adeo exosa fuit priscis Patribus in correptionibus et iudiciis ferendis personarum acceptio, ut negligentem hæc in re præpositum, et iudicantem non secundum rei veritatem, sed secundum personas, de solio deponi præcipiat S. Pachomius (Regul. art. 94), donec corrigatur.

79 In doctrina namque sua. [Doctrina hic pro correptione sumitur.

Apostolicam illam debet semper formam servare, in qua dicit: Argue, obsecra, increpa. [Que verba sic explicat citatus a Smaragdo S. Hieronymus: Argue peccantes, contestare ne peccent, increpa resistentes; et S. Prosper: Argue coæquales, obsecra seniores, increpa iuniores; Richardus de S. Angelo: Argue admonendo, obsecra comminando, increpa ad pœnam procedendo. At omnium optimam, ut existimat Smaragdus, apostolicæ sententiæ expositionem tradit S. Benedictus, cum subdit:

Id est miscens temporibus tempora, terroribus blandimenta. [« Ac si diceret, inquit Smaragdus, temporibus argutionis misce tempora obsecrationis; » quamvis aliter hunc locum explicent Hildemarus et Bernardus Cassinensis: Abbas nimirum miscet temporibus tempora, cum propter furorem aut aliam alicujus fratris passionem, aliud in tempus differt increpationem, quam ille iratus aut perturbatus ferre non posset, et tunc non modo non progressus, sed etiam obesse plurimum posset. Egrege enim citatus ab Hildemaro S. Gregorius: « Perturbati, inquit, quid audiant ignorant; sed ad se reducti tanto libentius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius tolerantes erubescunt; menti autem furore ebriæ omne rectum, quod dicitur, perversum videtur: unde et Nabal ebrio culpam suam Abigail laudabiliter tæniit, quam digesto laudabiliter dixit. » Quapropter si quando tacere et parcere videntur superiores, non semper negligentia, sed aliquando prudentiæ eorum silentium ascribendum est, juxta illud S. Odonis abbatis Cluniacensis (Lib. in Collat., n. 44): « Sane qui propterea non objurat, quia vel aptius tempus expectat, vel metuit ne increpati deteriores fiant, et invalidos pejus noceant, hoc non est negli-

gentia, vel cupiditatis occasio, sed consilium charitatis: nam, ut in xx Morali um libro dicitur, Sancti viri cum vident quosdam sua verba despiciere, dum eos intelligunt divinitus deseri, gementes conticescunt; unde est illud: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? scriptum est: Noli arguere derisorem, ne oderit te. Tacent ergo sancti viri, non ut eorum odium timeant, sed ne illi odiendo peiores fiant. » His concinit S. Bernardus, seu quilibet auctor tractatus de Passione Domini, cap. 19, ubi sic loquitur: « Sunt quandoque malorum vitia arguendi, quandoque tacite sufferenda, secundum quod unicuiqueque, qui talis est, videris expedire; quia non omnes agroti uno genere medicina curantur. » Verum si se miscere debent prælati temporibus tempora, ut correctionem in illud tempus differant quo fructuose eam suscipere possint subditi; non minus tenentur et ipsi ea expectare tempora quibus eum utiliter queant inferre, ut nunquam perturbato adhuc animo peccantes puniant, ne forte plus vindictæ quam rationi et justitiæ tribuere videantur: « Sane quia mox ut inferitur injuria [egregium B. Petri Damiani monitum (Opusc. 18, dissertat. 5, cap. 4)]; perturbatur animus, vix rectum illico valet promulgare iudicium: sicut enim influentis visum aqua dum quiescit admittit, si turbatur obtundit; sic humanus animus in ipso perturbationis articulo inoffensam recti iudicii regulam et lineam non attendit, unde necesse est ut in posterum sententia differatur, quatenus æquata justitiæ lance, iudicium quod perturbata nequiverat, mens quieta suspendat. » Et recte quidem; nam, ut ait S. Basilii (Reg. fus. c. 50), « qui animo commoto et iracundo fratrem arguit, non illum peccato liberat, sed seipsam delictis involvit. »

Aliam etiam hujus loci expositionem tradit Boherius: miscens temporibus tempora, id est habens rationem temporum, quibus committuntur culpæ: aliter enim abbas corrigere debet astatibus tempore, aliter Quadragesimæ: nam negligentia quadragesimales durius emendari debent.

Terroribus blandimenta. [Recte B. Petrus Damiani (Opusc. 51, cap. 14): « Si pectus tuum arca Dei est, sicut profecto dignum est, non in eo sola sit virga, quæ feriat; sed et manna, quod in fraternæ mentis palato dulcescat; non in eo sit zelus amaritudinis, qui deterreat; sed zelus potius charitatis, qui salubriter corrigat, sicutque correptionis aculeus vulnus delinquentium pungat, ut et mansuetudinis oleum leniori quoque fomento dulcescat. » Et certe eodem prorsus modo exhibere se debent abbates erga subditos, quo Deus ipse, cujus vices agunt, se gerit erga homines. Porro ipse Deus, ut loquitur S. Odo Cluniacensis abbas (Lib. 1 Collat., n. 5), « modo nos asperis incitationibus terret, modo blandis consolationibus refovet; terrorem fomentis miscet, fomenta terrori, ut et corda peccatorum indicatis terroribus ad humilitatem inclinet, et humilem mœrorem enarratis consolationum fomentis attollat, quatenus dum utraque circa nos mira arte magisterii temperantur, nec desperare inveniantur territi, nec incaute securi. » Vide S. Gregorii papæ lib. II Pastor., cap. 6.

Dirum magistri, pium patris ostendat affectum. [Juxta illud S. Gregorii (Lib. IX, ep. 8): Boni te dulcem, pravi sentiant correctorem.

Id est indisciplinatos et inquietos debet durius arguere, etc. [Clara prorsus et perspicua apostolicæ sententiæ expositio, cui proinde nihil superaddendum videtur: obiter tantum hic notabo Hildemarum, quem sub Petri diaconi Bernardus Cassinensis, sub nomine Pauli diaconi Boherius hunc ad locum citant, observare, indisciplinatos esse tribus modis: 1º Alii nec intelligunt nec verecundantur disciplinam, et in peccatum labuntur; 2º alii intelligunt et verecundantur excommunicationem, sed consuevudine et cupidine peccati illud committunt; 3º alii, qui sive intelligant, sive non, dicunt se nolle disciplinam sus-

eipere: quasi diceret: Alii sunt indisciplinati ex ignorantia, alii ex negligentia, alii ex contemptu.

Neque dissimulet peccata delinquentium. [Aliquando abbas delinquentium peccata dissimulat, ne forte suis videatur. **81** minus mansuetus aut dulcis; at in hoc maxime crudelem se demonstrat. «Crudelis est, inquit S. Basilus (*Reg. brev. interr.* 4), qui tacet, et non arguit, quemadmodum qui venenum sineret in eo qui morsus est a venenata bestia, nec illud auferret; » et Augustinus (*Serm.* 15, *de Script.*): «Scriptum est: Qui abiicit disciplinam infelix est. Bene potest addi ad istam sententiam: Sicut qui abiicit disciplinam infelix est, sic disciplinam qui negat crudelis est. » V. de S. Basil. *Regul. fus. disp.*, cap. 24 et 25.

Sed mox ut ceperint oriri, radicitus ea ut pravelet amputet. [Apposite S. Joannes Climacus (*Grad.* 5): «Dum vulnus recens est et adhuc calet, facilem habet curationem; ubi vero tempore inveteraverit, et neglectum corruptumque est, difficile curatur, multoque labore, igne, ferro, pharmaco et canterio indiget. » Idipsum mira arte suos olim discipulos docuit unus ex praeceptis Patribus (*S. Doroth. Doct.* 11, n. 5). Hic nimirum cum aliquando una cum eis resideret in loco multis variisque cupressis consito, uni ex eis praecepit ut admodum parvam cupressum manu avelleret: quod ipse nullo negotio unica tantum manu adnota praeceperat. Dein majusculam ostendit, quam ambabus manibus avulsi; postea etiam tertiam, quam non sine magno labore extraxit; quartam rursus aliis majorem avelli praecepit, quod omni nisu omnique labore adhibito vix tandem prestare potuit. Quintam denique ostendit, quam ipse eradicare laud potuit; hinc alterum jussit ut fratrem adjuvaret, atque hanc ambo vix abstraxerunt. Tunc senex conversus ad omnes discipulos suos dixit: Sic sunt passiones et affectus nostri, dum parvuli sunt et recentes, summa facilitate et quiete eos excidere et extirpare poterimus: si vero eos tanquam parvulos neglexerimus, paulatim convalescent; et quo magis convalescerint, eo majore opus erit labore.

Memor periculi Heli sacerdotis de Silo. [Ut omnem inarguendis puniendisque culpis ab abbate socordiam amoveret S. Benedictus, proponit Heli sacerdotis exemplum, qui delinquentes filios redarguit quidem; sed quia non eo quo debuerat modo punivit, arca Domini capta est, ipse retro decedens occubuit; ex quo S. Petrus Damiani ita infert (*Opusc.* 17, cap. 2): «Si ergo Heli propter duos duntaxat filios, quos non ea quae digni erant invectione corripit, cum eis simul, et cum tot hominum multitudine perit; quae arbitramur dignos esse sententiam qui in aula ecclesiastica et solis judicantium praesident, et super non ignotis pravorum criminibus tacent?»

Et honestiores quidem atque intelligibiles animos prima et secunda admonitione verbis corripiat. [Honestiores hic commentatores post Smaragdum intelligunt honorabiliores: honestus enim dicitur quasi honoris status. Sed Hildemarum honestiores eos appellat qui imitabilem vitam habent. Recta expositio; hic enim honestiores et intelligibiles animos S. Benedictus opponit improbis, duris corde, superbis, et inobedientibus, quorum vita non modo non imitabilis, sed etiam penitus execranda.

82 *Improbos autem.* [Improbi, secundum Smaragdum, sunt imprudentes, probitate mentis carentes; » secundum Hildemarum ii qui per sex gradus ascenderint, nempe: 1° admonitionem secretam duplicem, 2° publicam correptionem, 3° excommunicationem, 4° jejunium nimium, 5° flagellum, 6° orationem fratrum; quos enim sex ista non emendant, merito dixeris improbos. Menardo autem, «improbus est monachus impudens pertinax in malitia; » additque: «Fructuosus apud Canisium scribit improbum appellari a S. Benedicto contumacem; aliquando tamen improbum dici eum qui, et si saepe corripitur, non tamen contradicte regulari discipline. »

Et durus corde. [Duri corde et improbi nihil aut

vix inter se distant. Hildemaro (*In Comment. ad c. 25 Regul.*): «Duri corde sunt qui, sive admoneantur, sive excommunicentur, non emendantur, neque etiam erubescunt, sed obstinata mente non timentes verecundiam atque excommunicationem, impetum sui cordis sequuntur. » Smaragdus vero duos corde vocat «pertinaces, vel contumaces, et incorrigibiles; » Boherius, indomitos.

Et superbos, et inobedientes verberum et corporis castigatione in ipso initio peccati coerceat. [Juxta illud S. Aureliani: «Superbis vero, inobedientibus, et iracundiam pro rabiensibus unquam parcendum est donec corriganter. » De verberum inflictione diximus in lib. II de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 11. Corporis vero castigationem vocant nimia jejunia, incarcerationem, et his similia; quamvis Smaragdus in excommunicatione, in verbis, et verberibus, castigationem corporis reponat.

Sciens scriptum: Stultus verbis non corrigitur. [Nimirum Proverb. xviii, ubi legitur: *Non recipit stultus verba prudentiae, nisi ea dixeris quae versantur in corde ejus.* Quem ergo non emendant verba, saltem emendant verbera.

Et iterum percutit filium tuum virga, et liberabis animam ejus a morte. [Nempe aeterna, juxta illud Prov. xxiii: *Noli subtrahere a puero disciplinam; si enim percuteris eum virga, non morietur: tu virga percuties eum, et animam ejus de inferno liberabis.* Felix percussio, quae tot percussionibus liberat.

Porro ex hac bonorum et improborum in correctionibus discretione, colliges non locis sanctificari homines, sed hominibus loca; nullamque exstare tam sanctam congregationem, quae suo in simi malos aliquos non complectatur, ut egregie docet apud Cassianum abbas Piamon (*Coll.* 18, c. 16): «Nec perversos, inquit, atque execrabiles quosque sanctorum virorum numero insertos latitare miremur; quia dum in hujus saeculi area conculemur atque conterimur, necesse est etiam paleas igni perpetuo deputandas inter electissimam frumenta misceri. Denique si vel Satan inter angelos, vel Judas inter apostolos, vel Nicolaum pravissimae haereseos inventorem inter diaconos reminiscamur electos, hoc quod nequissimi homines sanctorum ordini deprehenduntur inserti, nimirum esse non poterit. » Idem docet S. Augustinus in serm. 15 de Scripturis, **83** ubi etiam inquirenti cur bonis et religiosis Deus malos misceri permittat, ita reponit: «Responde mihi, in fornace aurificis palea quid facit? Puto non esse ibi sine causa paleam, ubi aurum purgatur; videamus quae ibi sint omnia; fornax est, palea est, aurum est, ignis est, artifex est; sed illa tria aurum, palea, ignis in fornace; artifex ad fornacem. Attende et istum mundum: mundus fornax est, palea homines mali, aurum homines boni, ignis tribulatio, artifex Deus; attende et vide, aurum non purgatur, si non palea uratur.

Meminere de et semper abbas quod est, meminere quod dicitur. [Duo hic dicit, meminisse debet abbas quod est, scilicet: homo, mortalis, fragilis, peccator, etc.; deinde quod dicitur, id est abbas, pater, praetatus. Primo tamen quod est, ut ex propria fragilitate et miseria recordatione humilatus, de sua non extollatur dignitate; deinde quod dicitur abbas, Christi vices gerens, a quo singulare et speciales gratias expectare debet, quarum adjutorio commissum sibi officium exsequatur, ut animum non deponat.

Et scire quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. [Cum enim augentur dona, rationes etiam crescant donorum.

Sciatur quia difficilem et arduam rem suscepit regere animas. [Quia, ut dicit S. Gregorius, ars est arduum regimen animarum. Et sane si quis vix suam potest animam regere, alienam quomodo reget? Si corporalia aut temporalia tot exigunt curas, tot labores, quis sufficet animabus curandis?

Et multorum servire moribus.] Hæc verba ex commentatorum sententia priorum sunt exposita; ut idem sit regere animas, et multorum servire moribus, id est sic se agere, et talem reddere subditorum moribus, ut bonos foveat, pravos corripiat, superbos humilet, infirmos confortet, fortes dirigat, errantes in viam veritatis et justitiæ reducat, ut loquitur Trithemius, *totque habent animos quot in suo regimine filios*, ut dicit Regula cujusdam ad Virgines cap. 1.

Porro ex hoc Regulæ S. Benedicti loco non male deducitur abbates et alios quoscunque prælatos eorum vere dici debere servos, quorum sibi cura commissa est, ut pote quor. in *servire moribus* jubentur. Et sane si prælati spirituales sint animarum medici, meminisse omnino debent proprium medicorum esse non dominari, sed servire agrotis. Hinc S. Basilii (*Regul. fus., cap. 30*): « Præpositum, inquit, officii dignitas non extollat, ne et ipse ab humilitatis et modestiæ felicitate decedat, et inflatus incidat in laqueum diaboli; sed hoc certo sciat, quia multorum cura suscepta simul exigit, ut multis serviat. »

Et secundum uniuscujusque qualitatem vel intelligentiam ita se omnibus conformet et aptet.] Quod utique præstabit, « quando cum magno magnus, cum parvo parvus efficitur, quando infirmis efficitur infirmus, ut infirmos salvos 84 faciat; quando forma factus gregi, humilibus humilitatis ostendit formam, obedientibus obedientiæ præbet exempla; similiter absinentibus, et vigilantibus, et orantibus, et in omnibus bonis virtutibus cunctis sibi subjectis normam præbet salutis, » ut loquitur Smaragdus.

Ut non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiatur, verum in augmentatione boni gregis gaudeat.] Gregis augmentum hic intelligit non tam numero quam virtute ac bonis moribus. Quid enim prodest multitudo monachorum, ubi virtutum deficit numerus pullulatque multitudo vitiorum? Multiplicasti gentem, inquit propheta Domino, sed non multiplicasti latitudinem. Sane multo aequius esset paucos, sed bonos habere monachos, quam plurimos malos; quorum exemplo corrumpuntur boni, omnisque regularis disciplina pessumdat; ut merito inter relaxationis in ordine nostro causas, quorundam abbatum negligentiam, qui non quos aut quales, sed quot haberent monachos curabant, assignavit Mabillonius noster, quod erratum anno imperii 11 in edito brevi Capitularium reprehendit Carolus Magnus his verbis (*Præf. ad sac. iv, part. 1, n. 140*): « Quam utilitatem conferat Ecclesiæ Christi, quod is qui pastor vel magister, cujus-cunque venerabilis loci esse debet, magis studet in sua conversatione habere multos quam bonos, et non tam probis quam multitudine delectatur? » Non multitudo hominum, sed multitudo bene viventium cœnobita sanctificat: imo, sicut paucitas monachorum oïest quominus exacte regulæ disciplina custodiatur, ita non minus multitudo monasticæ observantiæ nocet; vix enim in tanta multitudine fieri potest ut aliqui non reperiantur mali, quorum perveris moribus boni et religiosi corrumpuntur. Deinde ubi multi sunt, nonnulli existunt quibus justis licet de causis aliquæ exemptiones sunt concedendæ, ex quibus sensim et sine sensu rigor observantiæ regularis enervatur. Quod præsensisse videtur auctor Vitæ S. Stephani Obazinensis abbatis libro 1 n. 16 (*Tom. IV Misc. Baluz.*), ubi hæc scribit: « Dum minima quæque præterimus, majora negligimus; sed et diuturna temporis longinquitate lassati, et cohabitantium multitudo prægravati, a pristino vigore defecimus, et remissius nos negligentiusque tractamus; dumque infirmis condescendere volumus, eorum potius negligentiam sectari quam eos ad perfectionem trahere festinamus. » Adde quod in tanta fratrum multitudine vix abbas omnium spiritualibus necessitatibus sufficere possit, cum præsertim eas per se cognoscere sibi haudquaquam vacet.

Signanter vero S. Benedictus dixit, *gregis sibi*

A commissi, quia, inquit Hildemarus, « non est suus grex, sed homini et sibi commissus; unde quia suus non est, sed sibi commissus, ideo debet diligenti cura illum tractare. »

Ante omnia ne dissimulans.] Id est negligens; nam, ut dicit Boherius, in multis locis ponitur dissimulatio pro negligentia.

Aut parvipendens.] Hoc est contemnens. Magnum noveris esse quod sequitur; nam, ut aunt Smaragdus et Hildemarus, « parvipendere 85 idem est magnum aliquid animo superbo despicere, seu parum æstimare. »

Salutem animarum sibi commissarum.] Magnum utique salutis animæ, pro qua Christus mortuus est.

Plus gerat sollicitudinem de rebus terrenis ac transitoriis, atque caducis.] Supple, quam de animabus. Non omnem omnino curam rerum temporalium abbati S. Pater adimit, sed nimiam tantum ac superfluum; de qua S. Augustinus (*Serm. 101, de Script.*), « Quid pejus sollicitudine vitæ, quæ pervenire non permittit ad vitam? Quid miserius quam curando vitam amittere vitam? » Hujusmodi sollicitudines hic in abbate reprobat, perversorum quorundam occurrens cupiditas, de quibus graphice Petrus Blesensis (*Epist. 154*): « Sunt abbates, inquit, querentes potius quæ sua sunt quam quæ Jesu Christi; a fructibus eorum cognoscitis eos. Hi, animarum cura posthabita, summam sui officii reputant si in suam et suorum perniciem possessiones ecclesiæ suæ per fas et nefas culturis et artificibus magnificent et dilatent; animarum vero curam, quæ a spiritu timoris conceperant fructum salutis, quasi aborsum perniciose procurrant; ut eis merito aptetur verbum prophetæ dicentis: *Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminos suos* (Amos 1). Hi sunt quos agitat spiritus hujus mundi, spiritus vertiginis et erroris. Melius est domum tuam augere moribus quam possessionibus; melius est cælum implere quam horreum. » Quod tamen non sic dictum velim, quasi liceret abbati negligere temporalia, sine quorum

C adminiculo nec spiritualia nec æterna vix comparari possunt. Unde et S. Theresia dicebat (*De modo vivendi monast., n. 2*): « Ut spiritualia de bono in melius semper proficiant, maximi est momenti etiam in monasteriis indigentibus ac redditu carentibus, magnam rei temporalis curam gerere. » Recte autem S. Gregorius (*Lib. 1 Regist., c. 24*): « Quisquis regendis fratribus præest, vacare funditus a curis exterioribus non potest; sed tamen curandum magnopere est, ne ab his immoderate deprimitur; unde recte per Ezechielem dicitur: *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam nutriant, sed tondentes atondeant capita sua*. Quid signant capilli in capite nisi uberiores cogitationes in mente? qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis exprimunt; quæ ex neglecto ac torpenti sensu, quia inopportune prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia ergo cuncti qui præsent habere quidem sollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire, ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se funditus amputent, nec rursus ad crescendo nimis relaxent; unde bene dicitur: *Tondentes tondeant capita sua*, ut videlicet cura tempora is sollicitudinis et ad quantum necesse est prodeant, et tamen recedant citius, ne immoderate crescant, etc. » Immoderatas hujusmodi curas abjecerat S. Gertrudis abbatissa Nivialisensis (*Sac. n. Bened., p. 465*), quæ, ut scribit Anonymus in ejus Vita, cap. 3, « bonis ac fidelibus dispensatoribus foris de 86 fratribus, infra vero septa monasterii spiritualibus sororibus curam familiarem commendavit, quatenus diebus ac noctibus in agone sancto, vigiliis ac orationibus, sanctislectionibus et jeuniis contra spirituales nequitias potuisset dimicare. »

D Porro cum abbas non omnem rei temporalis cu-

rum adferre teneatur, sed tantum superfluum, ut diximus, quantum possit et debeat usque ad lites ad conservationem honorum monasterii suscipiendas eam extendere? Sane sicut in rebus majoris momenti raptores honorum monasterii cederum non censeo, sic pro minutis servos Dei iudicio contendere non probo. Lites in omnibus omnino damnare videtur S. Augustinus pluribus in locis. Eadem in monachis maxime improbat S. Bernardus (*Homil. 4, sup. Missus est, n. 10*): « Video alios, inquit, quod non sine dolore videri debet, post aggressum Christi militiam rursus secularibus implicari negotiis, rursus cupiditatibus terrenis immergi, cum magna cura erigere muros, et negligere mores, sub pretextu quoque communis utilitatis verba vendere divitiis, et matronis salutationes; sed et contra imperatoris sui edictum concupiscere aliena, et sua cum lite repetere, non audientes Apostolum ex imperio Regis tubicinantem: *Hoc ipsum, inquit, delictum est in vobis, quod causas habetis: quare non magis fraudem patimini?* Itane mundum sibi, et se mundo crucifixeunt, ut qui antea vix in suo vico vel oppido cogniti fuerant, modo circumneutes provincias, et curias frequentantes, regum notitias principumque familiaritates assecuti sunt. » Et iterum ad Odonem abbatem fratresque Majoris Monasterii scribens (*Epist. 587*): « Hoc autem dicimus tutum esse omni Christiano, et maxime monacho possidere quidpiam minus, quam cum lite amplius; » et paulo ante: « Sed fors n. dicitis: Nos nemini injuriam facimus, tenemus nostra, parati, si quis ex adverso est, subire iudicium. Recte. Sed quid si alius responderit, et dixerit: Hoc ipsum delictum est in vobis quod causas habetis? Quare non magis fraudem patimini? Quid si legerit et alius? *Si quis abstraxerit tua, ne repetas; quinimo, percutienti in dextram maxillam præbe et alteram; auferenti tunicam præbe et pallium.* » Eadem erat mens Petri Blensis cum ad H. Radinensem abbatem ita scriberet (*Epist. 102*): « Contra edictum cælestis imperatoris est non solum concupiscere, aut rapere aliena; sed sua etiam cum lite repetere. Apostolus ad Timotheum dicit: *Servum Dei non oportet litigare*; et idem: *Hoc ipsum delictum est in vobis, quod iudicia habetis, et non potius fraudem patimini*; » et alibi ad G. abbatem Majoris Monasterii (*Epist. 117*), qui priorem S. Cosmæ traxerat in iudicium: « Si votum professionis illius cui obligatus es diligenter attenderes, quæ sursum sunt, non quæ super terram propensione studio procurares, juxta doctrinam Apostoli: *Servum Dei non oportet litigare*; cum ipse alibi dicat: *Hoc ipsum delictum est in vobis, quod causas habetis, et non potius fraudem patimini.* » Unde postea epistolam concludens addit: « Cessa igitur, imo cessent omnes religiosi a talibus, quibus conscientie sanctorum vulnerantur, demigratur bonorum opinio, scandalizatur ordo, animæ jugulantur; qui enim pro terra litigant aut pro pascuis, indigni sunt in terra viventium aut loco pascuæ collocari. » His accedunt antiquæ regulæ monachorum: Regula S. Posthumii ab angelo tradita n. 18: « Non patiaris conjugatum iudicio contendere tecum; melius est enim monacho fraudem et injurias sustinere, quam ut audiat vox militis Christi in clamore. » Regulæ fusius disputata a S. Basilio (*Cap. 9*): Contestari oportet insensatos cognatos (bona sæculo renuntiantium injuste retinentes), ne sacrilegii peccatum committant, juxta mandatum Domini, quo dixit: *Si peccaverit adversum te frater tuus, vade, argue ipsum, etc.* At iudicio contendere contra ipsos apud extranea tribunalia, vetuit pietatis doctrina, ubi a Domino dictum est: *Valenti tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte et pallium*; et in Apostolo: *Audet quisquam vestrum, negotium habens cum altero, iudicium experiri sub injustis, et*

non sub sanctis. Addit tamen: « Et sub illis (scilicet sanctis) in iudicium vocare poterimus, sed ita ut potior sit salus fratris quam copia pecuniarum; nam et Dominus postquam dixit: *Si te audierit*, subiecit: *Lucratus es, non pecuniam, sed fratrem tuum.* Potest autem aliquando fieri ut manifestande veritatis gratia, vocante nos ad præscriptam iudicii diatam eo qui primus adversum nos inique agere cepit, consentiamus; sed tanquam provocationi obtemperantes, et non proprio iræ aut contentionis affectui obsecundantes, sed veritatem patefacientes; nam hoc pacto et adversarium etiam invitum a malis eripimus, et ipsi mandata Dei non transgrediemur. » Regula S. Aureliani ad monachos (*Num. 39*): « Lites nullas habeatis, obediens præcepto Apostoli, ubi dicit: *Servum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse.* » Regula S. Stephani institutoris ordinis Grandimontensis (*Cap. 24*): « Vobis præcipimus ut de rebus vobis datis vel dandis nunquam scriptum causa placitandi faciatis, nec etiam placitare præsumatis; » et infra (*Cap. 51*): « Firmissime vobis præcipimus ut nunquam propter vestra vel aliena cum aliquo placitare sive iudicio contendere præsumatis, nec causas, nec controversias aliorum in manu vestra recipiatis. Quid plura? vobis præsentibus vel absentibus placita, vel huiusmodi conflictus sæculares nullatenus agantur in locis vestris. » S. Patris præcepto pro votis parvere non diu post ejus mortem sanctissimi illius discipuli, cum « locum de Mureto, in quo Deo fideles serviebant, diuque cum sanctissimo Patre suo servierant, monachi vici de Ambasiaco zbbatie S. Augustini de Lemovicis calumniari cœperunt; sed qui potius auferenti tunicam pallium volebant dimittere, quam inde ad placita et litigandi consuetudinem traherentur, habere locum alium vigilanter perquirere curaverunt, ubi caput religionis suæ convenienter constituerent. » Denique Carthusienses monachi in tertia statutorum compilatione inter ea quæ reprehensione digna existant, istud recensent (*Cap. 5, n. 6*): « Quia nonnulli sunt in acquirendo nimis avidi, alii in alienando improvidi, alii vero ad litigia proni in **88** suum et domorum suarum non modicum detrimentum. » Quapropter non aulto infra hoc edunt statutum (*Num. 14*): « Quantum poterimus lites et processus fugiamus; servos enim Dei litigare non licet; et si interdum ad id nos impellit necessitas, pacem cum adversariis via amicabilem arbitrali, si fieri poterit, quaramus, vel oblatam amplectamur, ad vitandum discursus varios, litis eventus dubius, et expensas; ex his enim multa domibus et personis ordinis incommoda eveniunt. » Præteream pene S. Fructuosum, qui in Regula monastica communi (*Cap. 3*), talem vult in abbate eligi, qui « omnem causandi usum radicatus a suo corde repellat, et, si fas fuerit, per nullam occasionem in iudicio cum hominibus contendat; sed si quis eum incitaverit, et tunicam tulerit, qualiter contendat ad vocem continuo dominicam, et pallium relinquat. Si certe aliquis insecutor monasterii accesserit, et aliquid auferre contus fuerit, et per vim tollere voluerit, uni de laicis causam iungat, et ipsi fidelissimo Christiano, quem vita bona commendat, et fama mala non reprobat, qui et res monasterii absque peccato iudicet et quarat; et si usus jurandi est, hoc faciat sine iuramento et pœna, et non tantum pro rerum lucro, sed ut persecutorem humilem et mansuetum ad veniam postulandam reducat. Quod si persecutor in sua perseveraverit contumacia, et plus lucra dilexerit quam animam, statim causator cum eo contendere dimittat. Abbas vero absque ullo usu causandi, et eraso rancore stomachi simpliciter in suo monasterio cum suis monachis vivat, et nullam cum sæcularibus cau-andi licentiam habeat. » His omnibus addi potest celebrati anno 815 concilii Moguntini

* Vide Vitam secundam S. Osvaldi episcopi Eboracæ, n. 56, sac. v Bened., p. 722.

ista deficiat (*Can. 12*): « Hoc tamen omnino volumus, ut monachi nullatenus ad secularia placita veniant, nec ipse abbas sine consensu episcopi sui cum necessitas exigit; tunc per iurisdictionem et consilium episcopi illuc vadat; nequaquam tamen contentiones aut lites aliquas movere presumat, sed quidquid querendum est aut respondendum, per advocatos suos hoc agat. » Felices sane huius temporis monachi, cum tales inveniunt advocatos, quibus secure credi possint res monasterii: nec eos misera cogit necessitas sub fasce rerum temporalium, quas per semetipsos procurare oportet, gemere; cum pro suis potius et alienis peccatis gemere deberent: quamvis nos ab hoc scrupulo relevet S. Anselmus, qui aliquando consultus a quodam fratre qui diceret: « Relicto seculo veni ad ordinem monachorum, sperans me ibi posse penitus intendere vite perenni et Deo. Ecce autem ex præcepto abbatis mei secularibus negotiis intendo; et dum res Ecclesiæ contra sæculares defendere tuerique desidero, placito, litigo, etc., » inter alia ita respondit: Monachus « obedientiæ, quæ sibi injuncta est, ita studeat, ut et res Ecclesiæ contra omnes viriliter iustequè tueatur et protegat, et de alieno per iniustitiam sub dominium Ecclesiæ nihil redigere satagat; si in huiusmodi conversatur et vivit, quamvis pro talibus misas perdat, nonnunquam loquatur cum fratres in claustro taceant, et quædam similia horum faciat, vel dimittat, **89** quæ ipsum nec faciunt, nec dimittunt. Obedientiæ virtus, quam exercet, hæc cuncta consumit, et vas integrum suum servans, farinam de sua mola fluentem, quæ illum æternaliter pascat, totam ac puram colligit atque recondit, etc. » Et hæc quidem ei qui invito ac repugnant animo secularibus negotiis applicatur. Addit vero: « Et quid de illo sentiendum est qui se ultro ad dispositionem vilium offert, atque ut id quod cupit ad effectum perveniat, clam sibi adjuutores advocat, munera pollicetur, gratiam spondet? » Refert Anselmus: « Nihil hoc ad propositum monachi pertinet. » Et querenti: « Nonne hic talis licet hoc quod dixi cupiat, tamen sine licentia prælati sui nihil facere tentat? » respondet: « Licentia multos decept. Obedientiæ enim et inobedienciæ contraria sunt; harum media licentia est. Is igitur contra obedientiam non constringit claustra monasterii egredi, vult tamen exire, regulæque restrictionem licenter declinare, quamvis nolit sine licentia id præsumere, et idcirco actum suum licentia qua nititur possit defendere, peccatum tamen habet ex illicita voluntate; nec enim postquam mortuus mundo claustrum subiit, ad mundi negotia vel voluntate ullatenus redire debuit. Quia tamen ipsum velle suum non nisi permisus facto implere voluit, obedientia, quam in hoc amplexus est, ipsum factum excusabit; sed velle quod contra obedientiam habuit, periculosum, nisi penituerit, illi erit. Quod nonnulli minus attendentes, licentia quam pro implenda voluntate sua expetunt, sæpe falluntur. » Hactenus Anselmus, cujus mentem utinam omnes assequantur et sequantur! Quomodo vero ipse in litibus et placitis se gereret, vide si lubet in ejusdem Vitæ libro 1, pag. 792, apud Surium.

Sed semper cogitet quia animas suscepit regendas, de quibus rationem redditurus est.] Simile est illud Orsiesii in exhortatione ad monachos: « Discamus quod oportet nos scire ante tribunal Christi, et de singulis non solum operibus, sed et cogitationibus iudicari, et post rationem vitæ nostræ etiam pro aliis qui nobis crediti sunt reddituros esse similiter rationem. » Formidanda prorsus prælati omnibus sententia, quæ vel ipsas vitæ monasticæ columnas commovet, viros omni sanctitate insignitos terreat. Hæc nimirum percussus Petrus Venerabilis ad Guigonem Carthusiæ priorem ita scribebat (*Lib. 1, ep. 24*): « Hoc plurimum dicere possum metuens, et horrendum esse incidere

A in manu Dei viventis sciens, gemino coarctor periculo, dum me mihi quæ commissos attendo. Nam, sicut B. Gregorius ait: In illo tremendo iudicii examine uniuscujusque testimonium vix sibi soli sufficiet, quanto minus sibi et proximo? Quomodo ergo tot millibus ubique terrarum diffusis, quos raro vel nunquam videre datur, ante Christum vivorum et mortuorum iustum iudicem adero? Qualiter secundum B. P. Benedictum de numero commissorum rationem reddere prævalebo, qui de propriæ vitæ studio requisitus mutus forsitan apparebo? » etc. Hæc etiam multo se magis commotum fuisse **90** indicat S. Bernardus his verbis (*Serm. 3 de Adv.*): « Longe graviore et periculosiori debito tenentur astrikti, qui pro multis animabus reddituri sunt rationem. Quid ego infelix, quo me veritam, si tantum thesaurum, si pretiosum depositum istud, quod sibi Christus sanguine proprio pretiosius iudicavit, congerit negligentius custodiri? Si stillantem in cruce Domini sanguinem collegissem, essetque repositus penes me in vase vitreo, quod et portari sapius oporteret, quid animi habiturus essem in discrimine tanto? Et certe id servandum accepi, pro quo mercator non insipiens, ipsa utique Sapientia, sanguinem illum dedit. Sed et habeo thesaurum istum in vasis fictilibus, et quibus multa quam vitreis. imminere pericula videantur. »

Et ne causetur de minori forte substantia.] Causari, uti observat noster Menardus, nonnunquam accipitur pro excusare et defendere. Ne ergo causetur de minori forte substantia, quasi diceret: Non excuset aut defendat suam negligentiam erga animas quas suscepit regendas, aut nimiam rerum temporalium sollicitudinem suam prætextu inopiæ aut minoris substantiæ.

Meminerit scriptum: Primum querite regnum Dei et iustitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.] Recet igitur S. Basilii (*In Const. monast., c. 35*): « Si enim ubi duo vel tres congregati sunt in nomine Christi, in medio ipsorum est Christus, multo magis ubi plures, et ubi multorum hominum congregatio. Aut igitur nihil nobis necessarium præsentem Christo deerit, quandoquidem neque Israelitis in solitudine necessaria defuerunt; aut si defuerit aut nostri probationem, satius erit egere et esse cum Christo, quam sine illius societate omnibus huius vitæ bonis abundare. » Ista S. Basilii verba sequentem etiam sententiam mirifice illustrant.

Et iterum: Nihil deest timentibus eum.] Nam, ut ait Smaragdus, « qui Deum habet per quem cuncta creata sunt, et in quo manent et constant omnia, nihil minus de spiritali aut terrena potest habere substantia. » Hujus rei periculum fecerat S. Hugo Aduensis monachus, qui, ut legimus in ejus Vita, n. 16, « asserebat sub ostentatione communis et veræ fidei, quoniam si in quocunque locorum observatio fuerit prædicti Patris (Benedicti) tenor regularis institutionis, nullius indigentia passuros penuriam, qui ibi habitaverint. Quod etiam plurimis in locis, in quibus custoditur, hodie dignoscitur expertum; nec minus in illis in quibus frigescentem tepuit, egestas et inquietudo cubile locavit. » Idipsum deplorabat anonymus Vitæ S. Stephani abbatis Obazinensis scriptor, ejus discipulus, cum scriberet: « Nunc autem dum pro terrenis et caducis rebus plus quam decet solliciti sumus, et de cælestibus non co-litamus, fit ut nec istis, nec illis aliquatenus abundemus, quoniam cælestia bona primum, id est potissimum querere jussi, cæterorum, quæ restant, sollicitudinem divinæ providentiæ committere debuissimus. » Et hæc quidem forte ratione S. Guillelmus abbas Divionensis, ut scribit in ejus Vita Glaber, **91** Rodulfus cap. 15 (*Apud Boll. 1 Jan.*): « Tribus monasteriorum utilitatibus præpositis illud sæpius inculcabat, ut in exactione sibi commissorum forent providi, ne forte omnis tenues pro census redditu affligerentur dicebat

* Vide S. Bern. serm. 3 de Assumptione B. Mariæ.

enim se magis velle largiri egenti quam exigere quidpiam ab indigente. » Optima sane monitio iis qui rei temporalis curam gerunt, quam ut sequantur plurimum obsecramus.

Sciatque quia qui suscipit animas regendus, etc.] Terribilis prorsus sententia, et quæ plus timoris exigit quam expositionis.

A *Et ita semper tenens futuram discussionem Pastoris de creditis ovibus, cum de alienis ratiociniis cavet, reatitur de suis sollicitus, etc.]* Sicque fit ut, quod ait S. Gregorius citatus a Petro Blesensi epist. 152 (*Pastor. part. in, adm. 5*), tot sibi coronas multiplicat quot Deo animas lucrificat.

CAPUT III.

De adhibendis ad consilium fratribus.

Quotiens aliqua præcipua agenda sunt in monasterio, convocet abbas omnem congregationem, et dicat ipse unde agitur. Et audiens consilium fratrum, tractet apud se; et quod utilius judicaverit, faciat. Ideo a tem omnes ad consilium vocari ^a diximus, quia sæpe juniori ^b Dominus revelat quod melius est. Si autem dent fratres consilium cum omni humilitatis subiectione, ut non præsumant procaciter defendere quod eis visum fuerit; sed magis in abbatis pendeat arbitrio; ut quod ^c salubrius judicaverit esse, ei cuncti obediant. Sed sicut discipulis ^d convenit obedire magistro, ita et ipsum provide et iuste concedet cuncta disponere.

^a Flor., *vocare.*

^b Flor., *juniore.*

^c Flor., *et quod.*

^d Al., *discipulos.*

In omnibus igitur omnes magistrum sequantur regulam: neque ab ea temere declinetur ^e a quoquam. Nullus in monasterio proprii sequatur cordis voluntatem; neque præsumat quisquam cum abbate suo proterve vel foris ^f monasterium ^g contendere. Quod si præsumperit, regulari discipline subiaceat. Ipse tamen abbas cum timore Dei et observatione regulæ omnia faciat, sciens se procul dubio de omnibus ^h **32** judiciis suis æquissimo iudici Deo rationem redditurum. Si qua vero minora agenda sunt in monasterii utilitatibus, seniorum tantum vocatur consilio, sicut scrip^tum est: *Omnia fac cum consilio, et post factum non penitebis* ^h (*Eccli. xxxii*).

^e Al., *devietur.*

^f Al., *proterve intus vel foris.*

^g Al., *monasterio.*

^h Al., *pœniteberis.*

COMMENTARIUS.

Quotiens aliqua præcipua agenda sunt in monasterio, convocet abbas omnem congregationem, et dicat ipse unde agitur; et audiens consilium fratrum, tractet apud se, et quod utilius judicaverit esse, ei cuncti obediant.] His in verbis, ut notat Boherius, quinque præsertim complectitur S. legislator: 1. Ut in rebus dubiis majorisque momenti congreget abbas omnes monachos, convocet abbas omnem congregationem. 2. Ut tractandas res ipse exponat, et dicat ipse unde agitur. 3. Ut fratrum de re proposita sententiam deponat, et audiens consilium fratrum. 4. Audito fratrum consilio, ipse secum deliberet, tractet apud se. 5. Quod melius judicaverit, opere exsequatur: quæ quidem omnia sigillatim expendenda sunt.

Quotiens aliqua præcipua agenda sunt in monasterio. Præcipua vocant ea quæ majoris sunt momenti, spectantque ad totam congregationem, ex quibus quinque potissimum recenset Hildemarus, suntque: 1. Susceptio novitiorum. 2. Ejectio e monasterio. 3. Pœnitentia sive excommunicatio pro graviore culpa injungenda, qualis aut quando durare oporteat. 4. Donum rei cujuscunque, quæ sit alienius pretii. 5. Mutatio gravis alicujus rei. Quibus addi possunt collationes beneficiorum, venditiones rerum monasterii, conductiones sive locationes immobilium bonorum, et alia hujusmodi bene multa.

Convocat abbas omnem congregationem.] Congregationis nomine intelligitur cœtus monachorum sub abbate aut superiore viventium; quibus non annumerantur novitii, ut pote qui nondum sunt congregationis corpori sociati, et libere ad sæculum possunt reverti: sed neque fratres laici, sive conversi, sive commissi, sive quævis alio nomine vocentur, qui ad exteriora tantum monachorum servitium sunt recepti.

Porro licet nullum ab hujusmodi negotiorum tractationibus excludat S. P. Benedictus, omnem enim congregationem convocari præcipit, ad has tamen

C non solent nec debent vocari interdicti, suspensi, excommunicati, incarcerati, et qui in poenam gravis alicujus errati, aut aliquo qualicunque modo voce activa et passiva privantur. De absentibus **33** vero major est difficultas. De his ita discurrit in primo comment. Boherius: « In contrahendis faciendis de jure non vocantur absentes; in electionibus prælatorum, receptionibus seu creationibus monachorum, et collationibus beneficiorum, absentes sunt vocandi, dummodo vocari possint commode et sine periculo. Et si nescitur ubi moram trahant, citari debent per edictum publicum in ecclesia, vel loco ubi morari consueverunt; nisi tamen consuetudo habeat ipsos ad capitulum non vocari. Et quod sic vocandi sunt, verum intellige, cum præmissæ receptiones, creationes, sive collationes simul spectant ad abbatem et conventum. »

Convocabantur autem sonitu alicujus instrumenti, puta crepitaculi aut campanulæ, quæ apud Bursfeldenses (*Cærem. Bursfeld. dist. 1, cap. 15*) cum hoc pulsatur discrimine, « ut pro capitulo tractatum duo fiant signa; pro capitulo vero quotidiano unum tantum. » De notione autem capituli in quo fiebant hujusmodi convocationes, videsis Bened. Hæftennum lib. viii, tract. 1, disq. 4.

D *Et dicat ipse unde agitur.]* Convocatis fratribus, abbas rem cujus causa congregavit eos, exponit; quia, ut ait Plato (*In Phædro*), « in omni re consulendi principium, nosse id de quo consilium institutum; aut tota via aberrare necessum est. » Antequam vero tractandum negotium exponat, ex Hildemaro, « oculis corporeis fixis in terra, et oculo cordis in Deum, rogare debet Deum dicens: Domine, rogo clementiam tuam, ut per quem vis manifestare, digne indicare. » Divino amplorato auxilio, negotium explicet, allatis utrinque rationibus, sic tamen ut suam ipse non aperiat sententiam, ut omnis tollatur adu-

lationi aut assentationi occasio, ut libera et integra etiam timidioribus quid sentiant exponendi licentia detur, et ne forte inveniatur male leriatus aliquis, maligno discordiæ spiritu agitato, qui ut aliquam procreet abbati molestiam, cognito ejus desiderio, in contrariam abeat sententiam. Cui plane incommode obviant Constitutiones congregationis Montis Olivæ, decernentes (*Part. II, c. 5*), ut « caveat tam generalis quam particularis abbas, ne in proponendis in capitulo rebus, nutu, verbis, aut aliquo modo demonstrent quid fieri sibi magis placeat; sed proponant tantum, et audiant omnes, et communi consilio prudenter omnia tractent, ac statuatur quod major pars utilis judicabit. Si secus, primo publice corripiatur, secundo, per sex menses suspendatur. »

Et audiens consilium fratrum.] Juxta illud Scripturæ: *Qui sapiens est audit consilia* (*Prov. XII*). Non patiens ab aliis eorum interrumpi sermones, qui cæperint loqui, donec ex integro consilium expresserint: nec ipse indigne ferens aliquos suæ contrariam promere sententiam.

Tractat apud se.] Licet aliud nihil ab abbate videatur desiderare S. Benedictus quam ut fratrum exquirat audiatque consilia, liberam ei postea quidquid libuerit exsequendi potestatem tribuens, idque ipsum exigere videatur natura consilii, antiquus tamen in ordine *94* Benedictino mos invaluit, ut auditis abbas fratrum sententiis, eas non ipse solus, sed cum senioribus sive prudentibus quibusdam fratribus expendat, quævis sit sanior discernat, ac tandem quid sit faciendum dijudicet, ut patet ex antiquis Regule commentatoribus Smaragdo et Hildemaro. « Quod consilium unusquisque dederit libenter audiat, et postea in secreto cum senioribus tactam fratribus qui utilis quive inutilis consilium dedit, subtiliter et acute discernat, » inquit Smaragdus. Rem paulo fusiùs exponit Hildemarus. Hic tradit in primis abbatem auditis fratrum sententiis, cum senioribus tribus quatuorve diebus tractare debere, cumque illis fratrum expendere consilia, deinde librat omnium consiliis, iterum convocatis in capitulo fratribus dicere: *Tractavimus consilia vestra, nec potuimus invenire melius aliquid quam istud; quare volo ut fiat; cui omnes debent obedire.* Aut si melius ex omnibus fratrum consiliis aptum potuerit invenire, suum ipse proferre; cui si fratres non assentiant, tandem et suum et fratrum excutere consilium, librat utrinque rationibus, et tunc demum quod melius perspexerit facere. In hujusmodi autem examine expendat abbas « quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, quid expediat secundum utilitatem, » ut ait Innocentius III.

Et quod melius judicaverit esse faciat.] Ita ut bono melius, meliori præferat optimum. Itaque consilium fratrum in dubis rebus ab abbate exposci jubet S. Benedictus, non con-sensum; resque ita se habebat temporibus Smaragdi atque Hildemari, qui tantummodo volunt abbatem cum senioribus libere atque expendere fratrum consilia, non expectato eorum nec seniorum consensu. Idem docet S. Bernardus ad monachos Majoris Monasterii sic scribens (*Epist. 587*): « Quid quod abbas statuerit cum consilio seniorum stare non debet, si non omnes consenseritis? Itane in regula vestra manifestam super hoc sententiam aut non attenditis, aut contemnitis? Mandat siquidem ut fratres ad consilium vocati singuli sic respondeant quod senserint, quatenus defendere non præsumant quod responderint, sed abbas auditis singulorum sententiis, quam potissimum elegerit et omnes sine contradictione acquiescant, etc. » Postea tamen aliquos tam late abbatum potestati limites apponere visum est: unde nonnulli nunc occurrunt casus, in quibus haud potest pro suo libito absque fratrum assensu quidquam disponere. Octo præsertim recenset Joannes Trithemius in quibus sine fratrum consensu potestas ejus nulla est. 1. Non

A potest res monasterii immobiles, ut agros, prata, et hujusmodi vendere, nisi conventus consentiat. 2. Non potest res monasterii absque voluntate et consensu conventus alicui hæreditario jure, et perpetuo concedere. 5. Non potest monachum ad professionem recipere, non consentiente conventu. 4. Non potest gravare monasterium cum pignoribus et aliis cautionibus, saltem magnam summam recipiendæ pecuniarum super aliqua bona monasterii, absque evidenti necessitate *95* et fratrum suorum consensu, sicut nec res immobiles a monasterio alienare. Quintum casum aliqui addere volunt, quod non liceat abbati dimittere monachum ad aliud ejusdem ordinis monasterium, se inibi stabiliendum absque consensu conventus, dicentes quod sicut congregationem augere sine ipsorum voluntate non potest, ita nec minuire. 6. Non potest aliqua statuta ipsis imponere quæ se ultra regulam extendant, nisi consentiant illi. 7. Non potest aliquem ad confraternitatem totius monasterii accipere spiritualiter. 8. Non potest præbendarios perpetuos recipere ad monasterium sine voluntate conventus. Hactenus Trithemius: sunt forte et alii plurimi casus, de quibus consuetudæ sunt cujusque congregationis constitutiones.

Ideo autem omnes ad consilium vocari diximus, quia sæpe juniori Dominus revelat quod melius est.] Ut experimento sedidisse testatur S. Cyprianus his verbis (*Epist. 10*): « Per nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens ætas, quæ in extasi videt oculis, et audit, et loquitur ea quæ nos Dominus monere et instruere dignatur. » Ita Danieli duodecim dumtaxat annos nato senum presbyterorum fraudem et dolum Dominus revelavit. Hinc Paulus apostolus, *Si juniori*, inquit, *revelatum fuerit, senior taceat* (*I Cor. XIV*). Quia ergo juniori sæpe Dominus revelat quod melius est, juniores etiam novissimos ad consilium vocari volumus S. Benedictus: quia etiam ratione eos veteres monachi in suis collationibus, ut testatur Cassianus (*Collat. 16, c. 12*), admittébant: quamvis in nonnullis monachorum congregationibus soli sacris ordinibus initiati, ut minimum subdiaconi, capitularibus tractationibus intersint. Atque ita apud Carthusianos ex nova collectione statutorum, ut patet, cap. 4. Sed et hoc apud eos recens est, nam Statut Guigonis cap. 57, Antiqua Statuta, II parte, cap. 7, omnes monachos absolute convocari volunt.

Sic autem dent consilium fratres cum omni humilitatis subjectione.] Hactenus S. Pater abbatem docuit quo pacto fratres ad consilium adhibere debeant; jam vero qualiter ipsos proprium sensum exprimere deceat exponit, dicens: *Sic autem dent consilium fratres*: sub hac nimirum forma quam tradidit Hildemarus hunc regulæ textum, *Dicat unde agitur*, explicans: « Tunc debent respondere monachi hoc modo: *Auctoritas vestra est interrogandi, et nobis data est licentia respondendi; nunc autem rogamus ut quod dicturi sumus non procaciter esse dictum recipiatis, quod respondemus, quia cum vestra licentia dicimus.* » Quibus abbas respondere debet: « *Nostra est licentia ut dicatis.* » Tunc unusquisque quod sentit exponat.

Cum omni humilitatis subjectione.] Id est modeste et humiliter; quod utique præstabit quisquis non nisi vocatus venerit, interrogatus locutus fuerit, alios loquentes cum contemptu non iriserit, eorum verba superbe et tumultuose non in erruperit; « quia superbus, ut ait S. Bernardus (*De grad. humil. cap. 16*), primus in conventibus residet, in consiliis *96* primus respondet, non vocatus accedit, non jussus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. » Vel etiam humilitatis subiectio, ut o servat hæftenus (*Lib. III, tract. 5, disp. 7*), in hoc potissimum spectatur, si interrogatus frater non abso-lute et auctoritative, quasi decretoriam præferens sententiam dicat: *Sic agendum est: Sic fieri debet: Hæc mea res dictio; sed: Ita mihi videtur: Credo quod sic*

fieri posset, etc., adiciendo illud quod peritissimis quoque theologis et jurisperitis familiare est: Salvo meliori iudicio.

Ut non præsumant procaciter defendere quod eis visum fuerit.] Hoc enim humilitati, cum qua dari consilium jussit, repugnat. Quæ major potest esse superbia, inquit S. Bernardus (*Serm. 2, de Resurrect.*), quam si unus suum iudicium præferat universæ congregationis iudicio, quasi solus haberet spiritum Dei? Neque vero sic capienda sunt, S. Benedicti verba, quasi omnino sententiam suam tueri prohiberet; imo licet ad objecta respondere, quodque sibi visum fuerit sanius, validissimis, quoad fieri potest, rationibus firmare, dummodo omnis absit obstinatio aut pertinacia. Sed quid si insurgat loquenti contrarius aliquis? Audi Hildegardum: Quod si alter e latere surgit dicens: Quia hoc quod dicis nec bonum, nec verum est, hic debet ille alter caute vigilare, ne in procacitatem cadat; id est debet dicere abbati: Si vobis placet, ego mitam rationem quam de hac re sentio, et non debet contra illum fratrem qui sibi contrarie dixit aliquid contrarium dicere. Quod si abbas dederit licentiam, dicat rationem humiliter illius rei ita: Tantas habet congruentias, et tantas contrarietates. Si autem abbas non dederit licentiam dicendi rationem, ille vero taceat.

Sed magis in abbatis pendeat arbitrio, ut quod salubrius esse judicaverit, ei cuncti obediant.] Etsi contrarium ipsi senserint; neque indigne ferant si quando suum viderint deseri iudicium, sed potius aliorum prævalere gaudeant; ut tacitus quisque illud sibi apud se usurpare queat S. Bernardi ad Ogerium scribentis (*Epist. 87*): Agnosce siquidem mee sapientiæ siccitatem, imo insipientiæ mee semper suspectam habens temeritatem; cum non sit quod fieri laudo, nec audeo, nec debeo indignari, de ideans quemque consiliis agere. Quoties vero mea sententia eligitur ac tenetur, gravi fateor onere me premi sentio, rei finem semper pavidus, et nunquam securus exspectans. Eadem erat mens haud dubium abbatis Pœmenis, de quo referunt (*Apophthegm. Pat. tom. I Mon. Eccl. Græcæ, p. 618*), quod nunquam voluerit dare consilium suum, post alterius senis responsum, sed magis laudibus illud prorsus extulerit.

Sed sicut discipulis convenit obedire magistro, ita et ipsum provide et juste concedere cuncta disponere.] Quod adjicit, ne forte abbas quasi libera utens potestate, spreto fratrum consilio, injuste disponat aliquid. Sane sicut abbatem fratrum adhaerere sententiæ non astringit, sic non decet eum ab eorum sententiâ, maxime 97 cum in unam conveniunt, facile recedere.

In omnibus igitur omnes magistrum sequantur regulam.] Hactenus abbatem et fratres singillatim; nunc utrosque simul admonet ut in omnibus omnes magistrum sequantur regulam, non solum in dandis consiliis, de quibus hic præsertim, sed in omnibus aliis monasticis observantiis. Porro qui dicit omnes, nullum excipit; ergo nec abbates. Recte omnino Petrus Blesensis (*Epist. 131*): Nulli prælato aut subdito voluntatem sequi licet; nam et monachorum legislator quasi edicto præcipit generali, ut omnes magistrum sequantur regulam, et ab hac lege nec abbas nec prior excipitur. Et S. Bernardus (*De Præc. et disp. c. 4*): Omnes, inquit, magistrum sequantur regulam; nemo ergo suam voluntatem: ut sane nec abbatem excipi puto. Unde etiam congregati in concilio Aquisgranensi abbates sanxerunt (*Can. 4*), ut abbates regulam per singula verba discutientes pleniter legant; et intelligentes Domino optulante efficaciter cum suis monachis implere studeant. Neque vero hic solum desidiosos delictosque abbates, qui, spreto communi fratrum vita, sibi ipsis in cameris indulgent, S. P. Benedictus arguit, sed illos insuper qui jure antiquitatis, aut

alicujus quod exercent officii sese a regulis exemptos existimant: quasi vero ætas aut dignitatis gradus absolveret, et non potius monachos stringeret. Si juniores ea jubentur agere quæ majorum cohortantur exempla, eos prorsus hac vivendi ratione majores absolvunt a regulæ observatione, eruntque inutiles omnes quæcumque regule, quas nec seniores, nec ipsi juniores observare tenebuntur.

Quod vero S. legislator ait in omnibus, intelligi debet non solum in magnis, sed etiam in parvis; qui enim dicit in omnibus nihil omnino excipit: ubi tacite redarguit eos qui nonnullas observantias tanquam minimas despiciunt: quasi vero parvum aliquid foret apud Deum; parvum quo Deus honoratur, parvum quo æternum gloriæ pondus acquiri potest. Præclare S. Augustinus (*Lib. iv de Doctr. Christ., cap. 18*), Quod minimum est, inquit, minimum est; sed in minimo fidelem esse magnam est. Nam sicut ratio rotunditatis est ut a puncto medio omnes linee pares in extremum ducantur, eadem est et in magno disco, quæ in nummulo exigua: ita ubi parva recte geruntur, non minuitur justitiæ magnitudo. Aud autem qui regulæ observantias tanquam minimas contemnunt, audiant S. Bernardum ad Lotharum imperatorem scribentem (*Epist. 159*): Verendum est ne minorum neglectus impedimentum sit majorum; et Scripturam: Qui spernit modicam paulatim occidet. Nullus ergo dicat: Hæc regula nihil est, hæc observantia parva, istud præceptum festuca est. O festuca quidem initio, sed quæ processu temporis in trabem evadit! Festuca nutrita fit trabes, inquit S. Augustinus (*Serm. 19, de Script.*). Certe terret me Bernardus cum dicit (*Serm. 1, in Conv. S. Pauli*), Cave ne quis parva reputet, quamlibet parva scienter delinquere convincatur. Nemo dicat in corde suo: Levia sunt ista, non curio corrigere, non est magnum si in his maneam venialibus 93 minimisque peccatis: hæc est enim dilectissimi impœnitentia, hæc blasphemia in Spiritum sanctum, blasphemia irremissibilis. Sed demus parva sint peccata, nunquid ideo spernenda? Noli despiciere peccata tua, quia parva sunt, inquit S. Augustinus (*Serm. 292, in append. Serm. S. Aug.*) seu quisvis alius, nam et pluviarum guttæ sunt, et flumina implent, et moles trahunt, et arbores cum suis radicibus tollunt. Tu qui dicis quia parvum peccatum est, velim scire quoties tale peccatum admisit, si tot parvas plagas in corpore tuo, tot maculas aut scissuras in vestibus tuis fieri velis? Cum ergo nec in corpore tuo plagas, nec in veste scissuras vel maculas fieri acquiescis, quia conscientia hoc facere in anima tua non metuis? Ac sic quicumque hoc fecerit, pius amat vestem aut carnem tuam quam animam. Et paulo post: Et quia, sicut dixi, in anima nostra facti sumus ad imaginem Dei, si in tabula aut lignea aut lapidea faceres imaginem tuam, et aliquis impudens homo vellet illam imaginem aut lapideus frangere, aut aliquibus sordibus inquinare, velim scire si contra illum non moveretur animus tuus? etc. Tandem, ut hanc rem brevi absolvam, unum his addo S. Bernardi verbum (*Serm. in Cæna Domini*): Hæc, inquit, nemo contemnat aut parvipendat. Impossibile est enim cum eis salvari, impossibile est ea dilui, nisi per Christum Jesum, et a Christo. Nemo, inquam, perniciosa securitate dormitet, ocellinis in verba matitiae ad excusandas excusationes in peccatis; quoniam nisi laverit ea Christus, non habebimus partem cum eo. Plura de hac materia qui desideraverit, adeat si libet Juhum Nigronum tract. 10 inter asceticos; Benedictum Hactenium lib. II tract. 8, disq. 8; Dionys. Carthusianum de Relect. claus. cap. 6; Sacriani Speculum monach. sub finem

Nec ab ea temere declinetur a quoquam.] Temere, id est sine causa legitima. An vero sola abbas dispensatio sufficiens sit a regula declinandi causa legitima? Respondeo legitimam esse, dummodo accedat necessitas aut utilitas; alioquin illa dispensatio aliud

nihil erit quam colorata pravaricatio. Ita docet S. Bernardus (*Lib. in de Consider.*, c. 4) « Ubi necessitas urget, inquit, excusabilis dispensatio est; ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est; utilitas de eo communis, non propria; nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissolutio est. » Et Petrus Blesensis ad E. priorem de monasteriolo scribens (*Epist.* 151): « Si vero alleges te per abbatem tutum a monastica legis observantia relaxatum, scias quod licet abbati dispensatio credita sit, ea tamen statuere aut sustinere non permittitur, quæ lucrum impediunt charitatis. »

Nultus in monasterio proprii sequatur cordis voluntatem.] Hæc est enim quæ infernum creavit: *Tolle propriam voluntatem*, inquit S. Bernardus (*Serm.* 5, *de Resurrect.*), *et infernus non erit*. Quod vero dixit, in monasterio, non sic capiendum, quasi extra monasterium propriam liceret adimplere voluntatem; sed monasterium hic sumit pro ejus habitatoribus; illa scilicet figura qua continens pro contento accipitur.

99 *Neque præsumat quisquam cum abbate suo proterve aut foris monasterium contendere.*] In nonnullis codicibus recentioribus legitur, *proterve intus aut foris*; sed *intus* non reperitur in codicibus Cassinensibus, neque in Oxoniensi, neque apud Hildemarum, neque apud Smaragdum; imo neque in codice quem propriis manibus scripsit S. Benedictus, ut docet idem Smaragdus, nec sane requiritur. Itaque juxta nostram lectionem sensus est, quod non omnem in monasterio contentiorem S. Benedictus prohibuerit, sed protervam, superbam et contumacem; extra monasterium vero et protervam et amicum. Ita Smaragdus: « Sciendum est, inquit, quia cum contentiorem cum additamento *proterve* vetuit, amicam et pacificam contentiorem concessit; est enim amica et proficiua contentio quæ frequenter inter duos homines pro qualitate intervenientis causæ efficitur: sicut inter B. Benedictum et Maurum ejus discipulum pro puero Placido quandam fuisse legitur. . . Foris nunc protervam, nec amicam concessit, quia si in publico etiam amica contentio fiat, magistro inde nociva est despectio, et discipulo mortifera nascitur elatio. » Et sic forte intelligendus est S. Odo abbas Cluniacensis, cum ait (*Lib. i Collat.*, n. 20): « Quod magistri a subditis reprehendi non debeant, bene bobus calcitrantibus inclinata illa testamenti, quæ rectores significat, arca figuravit: quam quia casuram credens Oza levites erigere voluit, mox sententiam mortis accepit in humero percussus, quod ex præcepto legis eam ferre debuerat; quia nimirum cum subditi contra prælatos, quorum imperia ferre debuerant, manum submissionis mittunt, a sorte viventium reprobantur. » Idem docet Gaufridus Vindocinensis lib. iv, epist. 22.

Quod si præsumpserit, regulari disciplinæ subjaceat.] Simile est illud Regulæ S. Pachomii (*Art.* 118): « Si intervenit fuerit unus ex fratribus aliquid per contentiorem agens, vel contradicens majoris imperio, increpabitur juxta mensuram peccati. » Regularem autem disciplinam in eo constituitur, ut is qui delinquit, semel et iterum secreto admonetur; deinde si non emendaverit obijurgetur publice; postea si neque sic correxerit, excommunicationis vindicta plectatur; tandem non emendatus excommunicatione corporali, vindictæ subjaceat; denique si flagellum non emendaverit, adhibeatur oratio fratrum; postremo, omnibus frustra tentatis, expellatur de monasterio. Ita fere Smaragdus, Hildemarus, et Bernardus Cassinensis, quorum sententiam confirmare videatur Consuetudines S. Benedicti Anianensis tom. IV *Analectorum* editæ; atque hoc vocabant *transire per gradus*. In Regula S. Donati ad virgines regulari subditi disciplinæ idem est ac carceri mancipari; nam capite 2, quod totum ex regula S. Benedicti cap. 5 desumpsit, sexu masculino in femininum mutato, postquam dixit: *Quod si præsumpserit disciplinæ regulari subjaceat*; quasi explicans quid illud sit, subiungit: *Id est in*

A cella detrudatur, donec pœnitendo humilietur. Erit forte qui regularem disciplinam hic accipiat pro flagelli verberare. 100 Ita Venusinus abbas in Vita S. Petri abbatis Cavensis n. 28 (*Boll.* 4 Ma t.): « Ante altare eum ducens, regulari disciplinæ subdidit, atque tam acriter verberare cepit, ut inter dolores exclamaret. » Certe disciplinam in Regula S. Benedicti pro corporali aliqua vindicta sumi patet ex ejusdem Regulæ cap. 65, ubi vitiosum præpositum verbis alimneri præcipit usque quater, *et si non emendaverit*, addit, *adhibeatur ei correptio disciplinæ regularis*.

Ipsæ tamen abbas cum timore Dei et observatione regulæ omnia faciat.] Primo cum timore Dei, quia, ut dicit citatus a Boherio Cassiodorus, « semper bene geritur, si cœlestis metus humanis moribus apponatur. » Deinde cum observatione regulæ, ut ostenderet non minus abbatem quam in nachos regulæ subdi.

Sciens se procul dubio de omnibus judiciis suis æquissimo judici Deo rationem redditurum.] Quod frequenter abbas S. Pater ingerit, præsertim cum aliquid ei potestatis concedit, ut de accepto et concessio honore laud extollatur, ac semper cogitans quale suscepit onus, in Dei timore permaneat.

Si quæ vero minora agenda sunt in monasterii utilitatibus.] Vel etiam detrimento. Minora vocat ea quæ fere usu quotidiano eveniunt, et ad omnem congregationem non pertinent, sed ad speciales tantummodo personas, eorumque officia, sive, ut vocabantur, obedientias; ut sunt eligere præpositum, sicut habetur Regulæ cap. 65, *cum consilio fratrum ipse ordinat sibi præpositum*, decanum, cellerarium, etc., emere hoc aut illud ad ornandam ecclesiam, et alia hujusmodi. Vel etiam minora possunt dici ea quæ nunc ex jure absque ullo fratrum consensu abbas potest exsequi.

Seniorum tantum utatur consilio.] Seniores hic vocat non omnino decrepitos, aut ordine monasterii primos, sed prudentes, discretos, expertosque fratres, quorum in electione non tam ætas quam maturitas consideranda est: quamvis in iis non sit spernenda senectus, maxime si cum judicio et discretionem juncta sit; nam, ut dicit vulgatus S. Ambrosius (*In I Tim.* v): « Apud omnes utique gentes honorabilis est senectus, unde et Synagoga, et postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur in Ecclesia. » Ubi ergo æqualis est morum maturitas, discretio, prudentia, et in senectute in juvene, debet senex juniori præponi. Jam vero si quæras quoniam potissimum virtutes in senioribus debeant requiri, respondet Hildemarus: In iis senioribus tria debent inquiri: fides, spes, charitas: fides, qua sub silentio tegant omnia; spes æternorum præmiorum, qua roborati pro tuenda veritate omnia sustinent; charitas, qua omnes idem sapiant. His adde cognitionem boni et mali, qua possint illud prosequi, et istud persequi; summam prudentiam, summamque discretionem.

De numero vero seniorum Boherius existimat duos sufficere, et 101 revera satis esse in minori congregatione non negaverim; at vero in majori tres quatuorve consulendos existimarem. Atque ita se habuisse apud veteres monachos colligitur ex his Hildemari verbis: « Cum tres aut quatuor locuti fuerint, alius inter illos sine vocatione accedat absque verecundia. » Apud Cassinenses seniores sunt: Prior claustralis, decani, magister novitorum, et cellerarius; in congregatione Montis Oliveti: Vicarius, cellerarius, magister novitorum, procurator, et senior secundum professionem. Fulvienses vero in suis Constitutionibus hæc statuunt (*Cap.* 3): « Seniorum appellatione intelligimus præter superiorem ejusque monasterii duos sacerdotes, ubi decem vocales sunt; aut unum sacerdotem, ubi minor est numerus, quos superior tanquam virtute, judicio, usuque rerum præstantiores e conventu suo elegerit, ut eorum consilio adjuvetur; quibus, quotiescumque de rebus temporalius agitur, accedet cellerarius. »

Sicut scriptum est : Omnia fac cum consilio, et post factum non poenitebis.] Ita S. Basilii (*Reg. Brev. interrog.* 104) : « In universo, inquit, generatim negotio meminisse debet antistes necessario Scripturæ dicentis : *Cum consilio fac omnia.* » Hinc S. Vitalis, ordinis ejusdem S. Basilii abbas, inter alia ad successorem suum hortamenta : « Quæ autem facienda contingunt, aut, tam spiritalia quam corporalia, non secundum proprium arbitrium et voluntatem, sed cum conscientia fiant, et consilio majorum, et eorum qui digni sunt reverentia. » Similiter et Petrus Blesensis ad abbatem S. Launomari scribens : « Omnia cum consilio fac; castorum enim consiliorum mater Sapientia in libro nominis sui dicit : *Ego in consiliis habito, et intersum cogitationibus eruditis.* Probatos autem in regione tecum haberes in consilio, in obsequio, in contubernio, tuæ custodes honestatis et testes. » Ilac in re laudant imprimis S. Fulgentium, qui, ut dicit anonymus ejus discipulus in illius Vita, cap. 29 (*Apud Boll. 1 Januar.*), « in omni consilio Bysaceno de rebus majoribus ipse primus consulebatur; in monasterio proprio de rebus etiam minimis

abbatem Felicem simpliciter consulebat. » Tum venerabilem Eligem abbatem Fuldensem, qui, teste Candido in ejus Vita n. 22 (*Sæc. iv Bened. part. 1*), « audiebat libenter consilium fratrum, et eorum colloctionibus sapissime fruebatur; sciebat enim scriptum : *Omnia fac cum consilio*; atque ideo non se sublimiorem, nec prudentiorem cæteris aestimabat, neque etiam inani tumore traciebat se consolatione alterius non indigere. » Sed inter alios maxime spectandus S. Stephanus abbas Obazinensis, qui, ut legitur in ejus Vitæ lib. II, n. 14 (*Tom. IV Misc. Baluz.*), « Nihil quamvis parvum sine alterius consilio facere voluerit : quod si res in promptu esset, nec dilationem admitteret, ipse vero in præsentî non haberet nisi aliquem ex simplicibus fratribus, aut unum forte ex familia, non tamen vel ab illo consilium querere dubitabat. »

Cæterum ut hoc caput paucis absolvam, S. Benedictus res majoris momenti omnium fratrum consilio; minora seniorum duntaxat; sed minima quæ omni fere momento eveniunt, solius abbatis prudentiæ submittit.

CAPUT IV.

Quæ sint instrumenta bonorum operum.

1. **102** Imprimis Dominum Deum diligere ex toto corde, tota anima, tota virtute (*Luc. x*).
2. Deinde, proximum tanquam seipsum (*Ibid.*).
3. Deinde, non ^a occidere (*Matth. v*).
4. Non adulterari ^b (*Lerit. xix*).
5. Non facere furtum (*Exod. xx*).
6. Non concupiscere (*Deut. v*).
7. Non falsum testimonium dicere (*Ibid.*).
8. Honorare omnes homines (*Peter. ii*).
9. Et quod sibi quis fieri non vult, alii ^c non faciat (*Tob. iv*).
10. Abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum (*Matth. xvi*).
11. Corpus castigare (*I Cor. ix*).
12. Delicias non amplecti (*II Petr. ii*).
13. Jejunium amare (*Dan. i*).
14. Pauperes recreare (*Tob. iv*).
15. Nudum vestire (*Isai. lvm*).
16. Infirmum visitare (*Matth. xxv*).
17. Mortuum sepelire (*Tob. i*).
18. In tribulatione subvenire (*Eccl. vi*).
19. Dolentem consolari (*Eccl. vii*).
20. A sæculi actibus se facere alienum (*II Tim. ii*).
21. Nihil amoris Christi præponere (*Matth. xiv*).
22. Iram non perficere (*Matth. v*).
23. Iracundiæ tempus non reservare (*Ephes. iv*).
24. Dolum in corde non tenere (*Prov. xii*).
25. Pacem falsam non dare (*Psal. xxvii*).
26. Charitatem non derelinquere (*I Petr. iv*).
27. Non jurare, ne forte ^d perjuret (*Matth. v*).
28. Veritatem ex corde et ore proferre (*Psal. xiv*).
29. Malum pro malo non reddere (*I Thess. v*).
30. Injuriam non facere; sed et factam patienter sufferre (*I Cor. vi*).
31. Inimicos diligere (*Matth. v*).
32. Maledicentes se, non remaledicere, sed magis ^e benedicere (*I Petr. ii*).
33. Persecutiones pro justitia susinere (*Matth. v*).
34. Non esse superbum (*Tob. iv*).
35. Non violentum ^f (*I Tim. iii*).
36. Non multum edacem (*Eccl. xxxvii*).
37. Non somnolentum (*Prov. xx*).
38. Non pigrum (*Prov. xxiv*).
39. Non murmuratum (*Sap. v*).
40. Non detractorem (*Prov. iv*).
41. Spem suam Deo committere (*Psal. xxx*).
42. Bonum aliquod in se cum viderit, Deo applicet, non sibi (*Jac. i*).
43. Malum vero, semper a se factum sciat et sibi reputet (*Os. xii*).
44. Diem judicii timere (*Job xxxi*).
45. Gehennam expavescere (*Luc. xii*).
46. Vitam æternam omni concupiscentia spiritali desiderare (*Psal. lxxxiii*).
47. Mortem quotidie ante oculos suspectam habere (*Matth. xxiv*).
48. Actus vitæ suæ omni hora custodire (*Deut. iv*).
49. In omni loco Deum se respicere, pro certo scire (*Prov. v*).
50. Cogitationes malas cordi suo advenientes mox ad Christum allidere (*Psal. xxxvi*).
51. Et seniori spiritali patefacere (*Eccl. ix*).
52. Os suum a malo vel pravo eloquio custodire (*Psal. xxxv*).
53. Multum loqui non amare (*Prov. x*).
54. Verba verba aut risui apta non loqui (*Matth. xii*).

^a Hild., non occides.

^b Al., adulterare,

^c Al., alio.

^e Hild. omittit ne forte perjuret.

^f Hild. omittit sed magis benedicere.

^f Barb., violentum.

55. Rixum multum aut excussum non amare (*Eccle. A vii*).
56. Lectiones sanctas libenter audire (*Luc. iv*).
57. Orationi frequenter incumbere (*Luc. xviii*).
58. Mala sua præterita cum lacrymis vel^a gemitu quotidie in oratione Deo confiteri, de ipsis malis de cætero emendare (*Psal. vi*).
59. ^a Desideria carnis non perficere; voluntatem propriam odire (*Gal. v*).
60. Præceptis abbatis in omnibus obdⁱre (*Hebr. xii*), etiamsi ipse aliter ^b (quod absit) agat, memores illud dominicum præceptum, *Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth. xxiii*).
61. Non velle dici sanctum antequam sit; sed prius esse quod verius ^b dicatur (*Matth. xxiii*).
62. Præcepta Dei factis quotidie adimplere (*Eccle. vi*).
63. Castitatem amare (*I Tim. v*).
64. Nullum odire (*Luc. xix*).

65. Zelum non habere, invidiam non exercere (*Gal. v*).
66. Contentionem non amare (*II Tim. ii*).
67. Elationem fugere (*Psal. cxxx*).
68. Seniores venerari (*L. vit. xiv*).
69. Juniores diligere (*I Tim. v*).
70. In Christi amore pro inimicis orare (*Matth. v*).
71. Cum discordante ante solis occasum in pacem redire (*Eph. iv*).
72. Et de Dei misericordia nunquam desperare (*Ezech. xvi*).

Ecce hæc sunt instrumenta artis spiritualis: quæ cum fuerint a nobis die noctuque incessabiliter adimplata, et in die iudicii reassignata, illa merces nobis a Domino recompensabitur quam ipse promisit: *B quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus his qui diligunt eum*. Officina vero, ubi hæc omnia diligenter operemur ^c claustra sunt monasterii, et stabilitas in congregatione.

^a Hoc instrumentum deest in textu Hildemari.

^b Flor., quo verius. Na b., qui et verius.

^c Deest apud Hild. ubi hæc omnia diligenter operemur.

COMMENTARIUS.

Antequam singula capituli hujus instrumenta expendamus, nonnulla de his generatim præmittenda videntur. Et primo quod illud notatu dignum occurrit, quod is id de bonorum operum instrumentis caput sit veluti brevitarium compendiumque ipsius Regule, totiusque perfectionis, cujus nihil illi defecturum arbitror, quem hoc caput conspexerit observasse: unde tot constat instrumentis quot Regula capitibus; ut qui illud opere impleverint, omnia simul implere videantur.

Deinde observandum est tanto apud veteres caput istud fuisse in prelio, ut illud de verbo ad verbum suæ ad Virgines Regule cap. 3 inseruerit S. Donatus Bisuntinus episcopus: quod et præstitit Magister ¹⁰⁵ Regule etiam capite 5, sub hoc titulo: *Quæ est ars sancta quam docere debet abbas discipulos in monasterio*, verbis tamen subinde mutatis et instrumentis nonnullis omissis. Similiter et Grimalcus in Solitariorum Regula capite 25 cum hac præfatione: *« Cum ergo omnium sanctarum Scripturarum pagina instrumentis bonorum operum sint restructæ, et per earundem sanctarum Scripturarum campos inveniri possint arma quibus vitia comprimantur et virtutes nutriantur; necesse tamen est huic Regule sententiam ejusdam Patris inserere de instrumentis bonorum operum; in qua sub magna brevitate quid solitariis agendum, quidve vivendum sit continetur. Oportet enim eos imprimis Deum diligere, etc. »* Hæc eadem instrumenta a S. P. Benedicto emendicata, ejus tamen nomine suppresso, et cum præfatione prædicta verbo tenus refert Theodulfus Aurelianensis episcopus in suo Capitulari cap. 21. Referuntur etiam in antiquo ordine Romano ex canone Theodori Anglorum episcopi in ordinatione abbatissæ, uti observat Menardus noster.

Tertio. Petrus Boherius, Menardus, et post utroque Hæftenus, existimantur hæc omnia bonorum operum instrumenta ex epistola prima S. Clementis in suam Regulam translata fuisse a S. Benedicto. Idem creditur olim etiam Amalarius in supplemento ad libros iv de Divinis officiis (*l. II Analect.*, p. 142). Verum non S. Benedictus a S. Clemente, sed Clementis suborator Isidorus Mercator ex Regula S. Benedicti totum hoc caput accepit, uti probat noster

Mabilionius in observationibus ad præfatum Amalarium supplementum.

Quarto. Occasione tituli hujus capituli isthæc occurrit difficultas: Cum ea quæ hic continentur sint ipsa bona opera, quomodo instr^a me^a ta bonorum operum dicuntur? nihil enim est nisi ipsius instrumentum. Ad hanc difficultatem multæ posunt adhiberi solutiones. Primo enim, ut observat Menardus, hic per hujusmodi bona opera intelligere possumus certam methodum perfectionis acquirendæ, seu, ut loquitur S. Benedictus, artem spirituales ad quam illa omnia, quæ hic commemorantur, viam muniunt: ac proinde recte illius instrumenta dici possunt. 2° Virtutes et bona opera possunt etiam appellari instrumenta bonorum operum, quia sese mutuo indigent, se invicem adjuvant. Ita ^c per amorem Dei amor gignitur proximi, et per amorem proximi amor Dei nutritur, ^c ut loquitur S. Gregorius (*Lib. vii Moral.*, cap. 10). Ita oratio jejuniū, et jejuniū orationem adjuvat; et sic unum alterius est instrumentum: licetque respectu sui dici nequeat instrumentum bonorum operum, potest tamen respectu aliorum. 3° Quæcumque hoc continentur in capite, considerari possunt aut ut præcepta, vel ut consilia: habita autem ratione definitionis instrumenti, quæ est: id quo utitur principalis causa, hæc omnia consilia vel præcepta possunt dici moralia instrumenta, quibus lectis vel auditis utitur Deus, vel ipse S. Benedictus, ut nos ad bona opera exercenda moveat; et hæc forte acceptione regulas et collationes Patrum appellari instrumenta virtutum, Regule cap. ultimo. 4° Si ipsam ¹⁰⁶ instrumenti etymologiam expendamus, instrumentum dicitur ab eo quod instruit; et sic hæc omnia dici possunt instrumenta bonorum operum, ut pote quæ nos bona opera edocent.

Quinto. Denique observat Hildemarus capituli hujus titulum duobus modis posse concipi. 1° Simpliciter dictum, quasi diceret S. Benedictus: Hoc in capite disseremus quæ sint instrumenta bonorum operum. 2° Interrogative, *Quæ sint instrumenta bonorum operum?* ad quam interrogationem respondetur: *Imprimis, etc.*

Imprimis Dominum Deum diligere ex toto corde, tota anima, tota virtute. Primum inquit instrumentum

diligere Deum, hoc est enim primum et maximum in lege mandatum : primum dignitate, primum utilitate, primum necessitate. Dignitate, quia, ut dicit apud Cassianum (*Collat.* 11, c. 12) abbas Chæremon, « nihil pretiosius, nihil perfectius, nihil sublimius, nihil charitate perennius; » et Sanctus Cæsarius (*Serm.* 167 in *Append. Serm. S. Aug.*) : « Charitas oleo comparatur; nam quomodo oleum omnibus humeribus superius e-se cognoscimus, ita charitas omnibus virtutibus sublimior comparatur. » Utilitate, quia diligentes Deum omnia cooperantur in bonum; bonum utique, Deum possidendum; ut enim ait S. Augustinus (*Lib. 1 de Doct. Chr., cap. 29*), « Deus vult se diligere, non ut sibi aliquid, sed ut eis qui diligunt æternum pretium conferatur, hoc est ipse quem diligunt. » Unde et S. Ambrosius (*Lib. 1 in Hexan., c. 12*) : « Charitas est, inquit, quæ nos superioribus necitit cœloque inserit. » Tandem necessitate, et quidem æternæ salutis, quæ sine Dei dilectione haudquam obtineri potest, Apostolo ad Corinthios scribente : *Etsi habuero prophetiam, et noverim omnia mysteria, et omnem scientiam; etsi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam : charitatem autem non habuero, nihil sum : etsi distribvero in cibos pauperum omnes facultates meas; etsi tradidero corpus meum, ita ut ardeam : charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (1 Cor. xiii).

Ab hac vero dilectionis lege nullus eximitur, nullus aliquo potest excusari pretexto : « Potest mihi aliquis dicere : Non possum jejunare, inquit S. Cæsarius (*Serm.* 225 in *Append. Serm. S. Aug.*), non possum vigilare; nunquid potest dicere : Non possum amare? Potest dicere : Non possum res meas totas pauperibus dare, et in monasterio Deo servire; nunquid potest dicere : Non possum diligere? » Et ce. te, ut optime observat S. Thomas (1-2, q. 109, a. 5), « diligere Deum super omnia est quiddam conaturalis homini, et cuilibet creaturæ, non solum rationali, sed etiam irrationali, et etiam inanimatæ secundum modum amoris, qui unicuique creaturæ competere potest. » Unde etiam apposite S. Basilus (*Regul. fus. cop. 2*) : « Dilectio Dei, inquit, doceri non potest; neque enim luce gaudere, et vitam affectare ab alio quopiam didicimus; neque diligere parentes aut nutritores alius nos docuit : ad hunc itaque modum, vel certe multo magis divinum hoc desiderium non potest aliunde per externam doctrinam disci; sed constitutioni hominis seminaria quædam indita est ratio, quæ in seipsa haberet causas et affectus familiariter diligendi. »

167 Quia tamen nihil sit aut fieri debet a rationali creatura sine causa, quibus ad amorem divinum rationibus moveri possimus, breviter explicandum est.

Primum rationem paucis exponit S. Bernardus cum dicit (*De Dilig. Deo, c. 1*) : *Causa diligendi Deum Deus est*, hoc est summa bonitas, summus amor, summe amabilis, quem diligere omni creaturæ conaturalis est.

Secunda est propter summum ejus erga nos amorem; nam, ut dicit Gilbertus de Hoilandia (*Serm.* 19, in *Cant.*), *improbis sui provocator est amor* : nullo pretio, nulla mercede compensari potest, uno rependitur amore; nec aliud a nobis exigit Deus, qui nos ad hoc unum dilexit, ut eum diligamus; « nam cum amat Deus, non aliud vult quam amari, inquit S. Bernardus (*Serm.* 85, in *Cant.*), quippe non ad aliud amat quam ut ametur; sciens ipso amore beatos qui se amaverint. » Cum ergo prior ipse dilexerit nos, « dignus plane est qui redamur, præsertim si advertatur, quis, quos, quantumque amaverit, » ut loquitur iterum idem S. doctor (*de Dilig. Deo, cop. 1*).

Tertia diligendi Dei causa procedit ex summis ejus in nos beneficiis, quibus summus S. Bernardus amorem ita excitabat (*Ibid. c. 5*) : « Quid ergo ego, qui Deum meum teneo vitæ meæ non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem; sed insuper etiam

A copiosissimum redemptorem, æternum conservatorem, ditatorem, glorificatorem? »

Quarta inter alias magnis nos urget stimulis gratia redemptionis, pretioso Christi sanguine comparata. « Sed est quod me plus movet, inquit idem S. Bernardus (*Serm.* 20, in *Cant.*), plus urget, plus accendit, super omnia, inquam, reddit amabilem te mihi, Jesu bone, calix quem bibisti, opus redemptionis nostræ; hoc omnino amorem nostrum facile vindicat totum sibi; hoc, inquam, est quod nostram devotionem et blandius allicit, et justius exigit, et arctius stringit, etc. »

Quinta causa est, quia qui Deum diligit unus cum eo efficitur. Præclare iterum S. Bernardus (*Serm.* 59, in *Cant.*), « Neminem suspexit amor, sed ne despiciat quidem : omnes ex æquo intuetur qui perfecte se amant, et in seipso celso h. milesque contemperat, nec modo pares, sed unum eos facit : tu Deum forsitan ab hac amoris regula excipi putas? Sed qui adhæret Deo, unus spiritus est. Quid miraris? ipse factus est tanquam unus ex nobis. »

Sexta causa est, quia proprium monachorum opus est Deum diligere : unde Gilbertus de Hoilandia suos aliquos ait (*Serm.* 19, in *Cant.*) : « Altorum alia sunt officia, vestrum speciale munus est amor. »

His atque aliis hujusmodi stimulis, qui passim occurrunt apud auctores, excitandus est in nobis amor Dei, quibus qui non excitatur, hunc non obdormire, sed prorsus mortuum esse merito dixeris; nam « dignus plane est morte qui tibi, Domine Jesu, recusat vivere, et mortuus est : et qui tibi non sapit, desipit; et qui curat esse, nisi propter te, pro nihilo est, et nihil est, » inquit S. Bernardus.

Porro licet modus diligendi Deum sit diligere sine modo, ut loquitur 108 idem S. doctor (*De Dilig. Deo, cap. 1*), aliquem tamen nobis hic præfixisse videtur S. Benedictus, cum dixit Deum diligendum esse *ex toto corde, tota anima, tota virtute*; quem modum ita exponit S. Augustinus (*Lib. 1 de Doct. Christ., c. 22*) : « Hæc est regula dilectionis divinitus constituta : Diliges proximum tuum sicut teipsum; Deum vero ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente; ut omnes cogitationes tuas, et omne vitam, et omnem intellectum in illum conferas, a quo habes ea ipsa quæ confers. Cum ait : Tota corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem relinquit quæ vacare debeat, et quasi locum dare, ut alia re velit frui; sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totus dilectionis impetus currit. » Alter S. Bernardus hunc locum explicat (*Serm.* 20, in *Cant.*) : « Mihi, inquit, videtur, si alius contentior sensus in hac trina distinctione non occurrat, amor quidem cordis ad zelum quandam pertinere affectionis; animæ vero amor ad industriam seu judicium rationis; virtutis autem dilectio ad animi posse referri constantiam vel vigorem. Dilige ergo Dominum Deum tuum toto et pleno cordis affectu; dilige tota rationis vigilantia et circumspectione; dilige ex tota virtute, ut nec mori pro ejus amore pertimescas, etc. » Et infra : « Ergo nec abduci blanditiis, nec seduci fallaciis, nec injuriis frangi, toto corde, tota anima, tota virtute diligere est. » Neque certe minus amandus Deus; nam, ut dicit Gilbertus de Hoilandia (*Serm.* 19, in *Cant.*), « Si infra vires tuas amor se cohibet et contrahit, iniquus est; et si juxta vires, exiguus. » Quid ergo? Iterum cum eodem Gilberto dicat unusquisque nostrum (*Ibid.*) : « Diligam te, bone Jesu; diligam te, virtus mea, quem non possum gratis diligere, nec possum tamen satis diligere; dirigantur in te ex integro studia mea, nec alieno deducantur et distraherentur affectu. At quam exigua sunt etiam cum integra sunt in te studia nostra? quomodo ergo diminuam, quod cum integrum est, tam exile est? totus in te, Deus bone, desidero ferar. »

Deinde proximum tanquam teipsum. Ut hoc instrumentum breviter expediam, tria mihi inquirenda

propono: 1° quis noster proximus dicendus sit; 2° quis noster in eum affectus esse debeat; 3° quæ instrumenti huius necessitas vel utilitas.

Primum explicat S. Augustinus (*Serm. 103, in Append. Serm. S. August.*) seu quivis alius his verbis: « Si forte quilibet quærat quis sit proximus, sciat omnem Christianum recte proximum dici, quia omnes in baptismo filii Dei sanctificamur, ut filii simus spiritualiter in charitate perfecta. » Angusta proximi notio, quam alibi paulo fusius S. doctor extendit: « Proximus inquit, est omnis homo; proximus tuus est qui tecum natus est ex Adam et Eva: omnes proximi sumus ratione natiuitatis, et alter alteri frater, illa spe cælestis hereditatis proximum tuum debes putare omnem hominem etiam antequam sit Christianus. » Neque his quoque dilectio is limitibus contentus, proximo notionem ad ipsos etiam angelos extendit in libris de Doctrina Christiana (*Lib. I, c. 39*), ubi postquam statuit eum dici proximum cui præbendum est, aut a quo nobis præbendum est officium misericordie, ita infert: « Manifestum 109 est hoc præcepto, quo iubemur proximum diligere, etiam S. angelos contineri, a quibus tantæ misericordie officia impenduntur. »

Jam vero qualis debeat esse nostra in proximum dilectio docet idem S. Augustinus his verbis (*De Mor. Eccl. cathol. c. 28*): « Qui ergo diligit proximum, agit quantum potest ut sanus corpore sanusque animo sit; sed cura corporis ad sanitatem animi referenda est. » Et alibi (*De Doctr. Christ., c. 22*): « Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo agere debet, ut et ipse toto corde, tota anima, tota mente diligit Deum. » Verum cum tanta sit humanæ infirmitatis necessitas, ut qui omnes homines diligere tenemur, omnibus tamen subvenire non possimus, quid in tanta necessitate positi potissimum agere debeamus, ita describit S. doctor (*Ibid., c. 28*): « Omnes homines æque diligendi sunt; sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est qui pro locorum et temporum, vel quorumlibet rerum opportunitatibus constrictus tibi quasi quadam sorte junguntur. Scut enim si tibi abundaret aliquid quod dari oporteret ei qui non habet, nec duobus dari potuisset, si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigere, vel erga te aliqua necessitate superaret, nihil iustius faceres quam ut sorte eligeres cui dandum esset quod dari utrique non posset: sic in hominibus quibus omnibus consulere nequeas, pro sorte habendum est, prout quisque tibi colligatus temporaliter adherere potuerit. »

Necessitas huius instrumenti repetitur ex necessitate amoris Dei, ejusque legis servandæ: neque enim Deum diligere, ejusque legem custodire poterimus aliquando, nisi invicem dilexerimus. Hinc S. Bernardus (*Serm. 55, de Divers.*): « Hæc est professio fidei Christianæ, ut qui vivit, jam non sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est; nec mihi dicat quis: Ei vivam, sed non tibi; quandoquidem non solum pro omnibus vixit, sed et pro omnibus mortuus est. Quomodo enim ei vivit qui negligit sic ab eo dilectos? quomodo ei vivit qui legem ejus non implet, qui mandatum ejus non servat? Quæris legem, quæris mandatum? Hoc est, inquit, præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos; et Apostolus: Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Noli ergo putare gratitum bonum, quod exhibes proximo, ut liceat et dissimulare, si velis: debitor es, sacramenti cautione, et propria professione teneris. » Adde quod dilectio proximi dici potest insigne disciplulatus Chrisi, sicut ipse ait: *In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Ex quo S. Basilus ita argumentatur (*Reg. fus., c. 5*): « Demonstratio loco, quo ipsius agnosceantur discipuli, non miracula exigit, et virtutem portenta faciendi (quantum horum etiam in Spiritu sancto largitus est operationem), sed quid? In hoc, inquit, cognoscent

omnes, quod discipuli mei sitis, si charitatem habueritis inter vos mutua. »

Deinde non occidere.] Apposite ad hæc verba Menardus: Mirabitur, inquit, quispiam, cur monachis, quorum professio est perfectionis studium, tam dira crimina prohibeantur. Sed quamvis rara hæc sint in monasteriis, non tamen est abs illa prohibuisse, ut suæ recordatio fragilitatis monachi, nec se ob statum religiosum jam perfectionem attingisse existiment, seque ultra peccati metas pervenisse. Et sane SS. abbates Ermenoldus, Bercharius, Gerardus a parricidis monachis, culeo et simia dignis, impie trucidati sunt; quin et S. P. Benedicto a perfidis filiis vinum veneno mixtum propinatum fuisse testatur S. Gregorius. Unde non sine ratione inter canones sub Edgardo rege datos de modo imponendi poenitentiam apud Spelmannum, iste legitur (*Num. 28*): « Si quis missalis sacerdos, vel monachus hominem occiderit, ordinis amittat dignitatem, et jejunet decem annos, scilicet quinque annos pane et aqua, et per alterum quinquennium tres dies in qualibet septimana; in reliquis autem cibo fruatur, et donec vixerit crimen lugeat diligenter (*Tom. I Conc. Angl., p. 465*). »

Verum non unum est ferri homicidium, aut solus homicida censendus est, qui occidit corpora, sed multo magis qui animas. Qui etiam odit fratrem suum homicida est, inquit Joannes; et Sapientia: *Os quod mentitur occidit animam.* Sed et ille qui detrahit fratri suo jure homicida censendus est: unde Grimalicus in Regula solitariorum, quasi explicans istud instrumentum, ait (*Cap. 25*): « Deinde non occidere, id est non detrahere; quia, ut ait Apostolus, qui detrahit fratri suo homicida est. » Et S. Bernardus (*Serm. 17, de Divers.*): « Fugit vitæ quos odit, et quos vitæ fugit mori necesse est. An non et ipse moritur qui venenum bibit, quod ei maledicta lingua detractoris propinat? siquidem ei fortim dilectionis vitæ subtrahitur. » Denique et ille homicida est qui alios sive verbo, sive exemplo ad peccatum impellit: nam « qui in conspectu populi male vivit, quantum in illo est eum a quo attenditur occidit, » ut loquitur S. Augustinus (*Lib. de Past. c. 4*).

Non adulterari.] Adulterii nomine omne fornicationis genus prohibet, non solum carnalis, sed etiam spiritalis; cujus quinque species apud Cassianum (*Collat. 14, cap. 11*) enumerat abbas Nesteros, scilicet: 1. Idololatriam, de qua apud Jeremiam arguitur Jerusalem, quod fornicata sit in omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso. 2. Omnem gentilitium superstitionem in auguriis et observationibus dierum et temporum. 3. Superstitiones Judaicas in caeremoniis legalibus. 4. Hæresim. 5. Quæ in cogitationum pervagatione consistit: quia omnis cogitatio non solum turpis, sed etiam otiosa, et a Deo quantulumcunque discedens, a perfecto viro immundissima fornicatio deputatur. De qua S. Augustinus Deum alloquens (*Lib. II Confes., c. 6*): « Fornicator anima cum avertitur abs te, et quærit abs te quæ pura et liquida non invenit, nisi cum redit ad te; » et alibi (*Cont. Adim., c. 7*): « Est autem animæ fornicatio aversio a fecunditate sapientiæ, et ad conceptum temporalium illecebrarum corruptionumque conversio. » Sextam speciem addit S. Ferreolus (*Reg. c. 25*), quam in verbo turpi reponit. « Interrogo vos, inquit, fratres, quid ille minus adulterio facit, ejus communicat lingua peccato? quid luxuria minus exercuit, qui os castum sermonis corruptione violavit? Et ut hanc spurcitiam cunctis etiam cavere metus damnationis imponat, statuimus 111 hujus culpæ reum communionem dominicam, vel osculum fratrum sex anni mensibus non habere. »

Si hæc ille pro verbo turpi, quod decernit pro lapsu carnali? Nimirum ut flagello subdatur, Regula cap. ultimo. Aliam poenam instituit Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 18*): « Si quis, ait, ex fratribus lubriciori lapsu, id est fornicationis ceciderit, ejicien-

das est de congregatione fratrum, et usque ad diem mortis, sive in alia regione peniteat. » Et concilium Agathense citatum in excerptis Egberti Eboracensis episcopi cap. 68 (Apud Spelm. tom. I Conc. Angl.), « Si quis monachus adulterium aut furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinando, ut virgis caesus tanti criminis reus nunquam officium clericatus excipiat; si vero jam clericus in id facinus fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur. » Et synodus Germanica in Liptinensi confirmata cap. 6: « Quisquis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, in carcere penitentiam faciat in pane et aqua: et si ordinatus presbyter fuerit, duos annos in carcere permaneat antea flagellatus: si autem clericus vel monachus in hoc peccatum incidit, post tertiam verberationem in carcerem missus, unum annum penitentiam ibi agat. Similiter et nonne velatæ eadem penitentia teneantur, et radantur omnes capilli capitis ejus. » Denique canones sub Edgardo rege Angliæ dati de modo imponendi penitentiam n. 30 (Apud Spelman. tom. I Conc. Angl. ad ann. 967): « Si missalis sacerdos, sive monachus lascivum coitum concupiscat, vel conjugium violaverit, jejUNET decem annos, et semper defleat; » et n. 31: « Si missalis sacerdos, sive monachus, vel diaconus legitimam uxorem habuit, priusquam ordinem induerat, et relicta ea sacros ordines ingrederetur, postea tamen libidine pruriens eam denuo clam suscepit, jejUNET eorum quilibet tanquam pro homicidio. et luceat insuper vehementius; » et n. 32: « Si missalis sacerdos, vel monachus, vel diaconus, vel laicus, vel clericus cum moniali fornicaverit, jejUNET quilibet, prout ordini suo convenit, tanquam pro homicidio; et quoad vixerit a carne abstineat; monialis autem decem annos, sicuti et sacerdos missalis, et semper factum luceat. » De monialibus hæc singulariter statuit S. Gregorius papa ad Januarium episcopum scribens (Lib. in Reg. cap. 9): « Si qua autem eorum vel per anteriorem licentiam, vel per impunitatis pravam consuetudinem, ad lapsum adulterii deducta est, aut in stupri perducta fuerit voraginem, hanc post competentis severitatem vindictæ, in aliud districtius virginum monasterium in penitentiam redigi volumus; ut illæ orationibus atque jejuniis vacet, et sibi penitendo proficiat, et metuendum ceteris arctioris disciplinæ præstat exemplum. » Denique hic præterire non possum factum Gaufridi abbatis Vindocinensis, cujus cum quidam monachus Cælia S. Clementis de Credonio lapsus carne fuisset, ad dictæ Cæliæ priorem ita rescripsit (Lib. iv, ep. 4): « Præsentibus litteris tibi præcipimus ut camerulam illam in qua sordidator ille et sordidus pravam exercuit actionem, omnino et fesinanter destruas, et extraneum a clauetro, et a curia B. Clementis facias eum. » Ceterum hæc 112 mirari non debemus, cum adulterium sive apud gentiles, sive apud Judæos, sive etiam apud Christianos capite damnatum fuisse observet Gazeus ad Cassiani collat. 13, cap. 5.

Non facere furtum. Quia fures regnum Dei non possidebunt, ut ait Apostolus: unde et tam gravibus semper pœnis furtum damnaverunt antiqui monachorum Patres. Pœnæ breves apud S. Basilium ita decernunt (Num. 9): « Si quis tulerit aliquid a fratre, et occultaverit, careat benedictione. » Regula S. Pachomii (Art. 121): « Si quis tulerit rem non suam, ponetur super humeros ejus, et agat penitentiam publice in collecta, stabitque in vescendi loco; si autem in furto deprehensus fuerit, triginta novem verberabunt eum, et foris dabit ei edere panem et aquam tantum, et operum cilicio et cinere per singula orationum tempora cogent eum agere penitentiam. » Cujus priorem periodum exseribit Regula Orientalis. Similiter in furto deprehensus subdit flagello Regula tertia SS. Patrum (Cap. 13): « Si quis vero monachus furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici

potest, id censuimus ordinandum, ut junior virgis caesus tanti criminis reus nunquam officium clericatus excipiat; si vero jam clericus ad id facinus fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur: cui sufficere potest pro actus sui levitate, impleta penitentia satisfactio, communio. » Quæ pene totidem verbis ex concilio Agathi. citantur in excerptis Egberti Eboracensis episc. cap. 68, apud Spelmannum. Regula S. Casarii ad Virgines (Cap. 24): « Si forte, ut se habet humana fragilitas, in tantum nefas aliquæ de sororibus ausæ fuerint diabolo instigante prorumpere, ut furtum faciant, aut in se invicem manus mittant, justum est ut legitimam disciplinam accipiant, a quibus regulæ instituta violantur; necesse est enim ut in eis impleatur illud quod de indisciplinatis filiis per Salomonem prædixit Spiritus sanctus: *Qui diligit filium assiduatur illi flagellum*; et iterum: *Tu virga cum cædis, animam ejus de inferno liberabis*. Disciplina ipsam in præsentia congregationis excipiant, secundum illud Apostoli: *Peccantes coram omnibus corripere*. » Hoc S. Casarii decretum explicare videtur Regula S. Ferreoli hoc statuto (Cap. 39): « Forti consensum, si adhuc vocare monachum possumus, quasi adulterum secundum flagello subdi, et magna censi afflictione jubemus, dantes illi unam cum fornicatione sententiam; quia et ipse luxurians est cum furaretur. » Denique alii SS. Patres fures ex congregatione prorsus expellendos esse censuerunt, ut videre est in lib. v de Vitis Patrum, liello 10, num. 18, et in Vita S. Pachonii, n. 58, apud Bollandum 14 Maii. His omnibus adde monachum S. Andreae Viennensis Constitutionem anno 1030 editam, qua decernunt, « ut qui cenobita deinceps sacrilegium facere ausus fuerit, subripiendo de refectorio scyphum, aut coteillum, aut mantile, aut quodlibet mensile refectorii, ultimus maneat ubique velut fur, et sacrilegus, donec sacrilegium emendetur, et insuper talis satisfactio fiat, ut ceteri metum habeant. Similiter quicunque de dormitorio aut lenam, aut sagum, aut capitale, vel quamlibet suppellectilem sine licentia regulari subriperit, in omni loco careat consortio fratrum velut fur et sacrilegus, donec sacrilegium restitueretur; et præcipue talis fiat satisfactio, ut ceteri metum habeant. Si vero hæc constitutio profanata fuerit, adhibeatur episcopus, et conventus virorum boni testimonii, et audacia stultorum confringatur, et domus Dei ad obsequium sacræ regulæ reformetur. »

Cum autem furtum sit contractatio rei alienæ invito domino, non solum furtum committit qui pecunias aut res temporales subripit, et sed etiam, ut ait Bernardus Cassinensis, qui vel se, qui Deo dedicatus est, ab ejus servitio subtrahit, vel etiam alium verbo vel exemplo retrahit, et ad diaboli servitium trahit, alienam rem invito domino contractando, sine dubio furtum facit. » Similiter, et loquitur Boherius in primo comm., « in monasteriis furtum dispensator committit, si sibi appropriet quod debet fratribus ministrare; vel etiam si reservat monasterio superflua pauperibus ea subtrahendo. » Denique, ut dicit Hillemarus, « furtum facti qui rem sibi ab abbate delegatam, id est deputatam, vel datam, aliis sine licentia tribuit. »

Non concupiscere. Concupiscit aliquando in bonam, aliquando in malam partem sumitur; in bonam partem, ut cum David canit: Concupivit anima desiderare justificationes tuas; in malam, ut cum dicitur: Concupiscit eum concupiscit, prout peccatum. Atque postremo hoc sensu hic a S. Benedicto prohibetur; quo nomine tamen non primos concupiscitæ motus, qui in nobis etiam cum gratia ad agonem relictæ sunt, sed tantum consensum ad illos intelligere debemus.

Non falsum testimonium dicere. Istud instrumentum violat non solum qui contra veritatem aliquid profert, sed etiam qui, cum falsum aliquid audierit in

Legendum videtur junior. Ebor.

alterius præjudicium, tacet. Item qui aliter ea quæ audit, aut videt, interpretatur quam sunt. Iterum qui vitam sanctam proficitur in publico, et iniqua agit in occulto. Denique qui ea quæ verbis promisit, operibus im- lere negligit.

Tribus autem personis obnoxium faciunt falsificum testem : Deo, cuius præsentiam contemnit : iudici, quem mentiendo fallit ; innocenti, quem falso testimonio ludit. « Propter hoc, inquit Richardus de S. Angelo, triplex poenitentia ei debetur : pro primo contemptu poenitentia septem annorum, ut vi, quæst. 1, *Quicumque* ; pro secunda elusione verberibus castigabitur (v, q. 5, *Illi qui*) ; pro tertia læsione secundum modum læsionis debet puniri. Argument. in, quæst. 9, *Decernimus*. » Quæ tamen de falso testimonio coram iudice publice prolato intelligenda censeo.

Honorare omnes homine. Juxta illud Petri apostoli : *Omnes honorate*. Sed cum honor sit proprie virtutis præmium, quo pacto omnes jubemur honorare homines, cum tot mali, totque improbi ubique terrarum existant? Hanc difficultatem solvit Hildemar, S. Benedicti verba sumendo in suppositione accommodata, ut scilicet omnes **114** homines honoremus, qui honorandi sunt. Præterea observare licet cum S. Thoma (2-2, q. 65, a. 5), homines honorari posse ex quadruplici motivo : 1º propter propriam virtutem ; 2º propter virtutem alterius, scilicet Dei, seu communitalis ; 3º propter signum virtutis, ut est senectus ; 4º propter participationem divinæ bonitatis ; et sic omnes homines honorare debemus, quia nullus est in quo non inest aliqua divinæ bonitatis participatio, saltem secundum aliquid. Jam vero si quis quærat quid sit honor, aut in quo consistat, respondet S. Thomas (1-2, q. 2, a. 2) esse signum et testimonium quoddam illius excellentiæ quæ est in honorato.

Pro eo autem quod S. P. Benedictus habet *honorare omnes homines*, Magister legit *honorare patrem et matrem*; quod S. Pater qui alia hic recensuit Decalogi præcepta, consulto tacuit, quasi doceret ita monachos parentibus suis obnoxiosos esse debere, ut ne de iis quidem cogitarent. Siebat nimirum inordinatum parentum amorem monachis omnibus esse lapidem offendiculi, eos in quos ceciderit haud dubium contritumque ; quenque propterea a suis cœnobitis arcere omni opera studebant, quotquot pene fuerunt vitæ monasticæ institutores ; ut nunquam, aut vix unquam parentes visere permittant, uti testantur præclare eorum hac de re leges, quas hic referre otiosum non judicamus. Ita S. Antonius (*In Reg. c. 7*) : « Neque reverteris, inquit, invisere consanguineos tuos carnales, nec faciem tuam illis vindicandam præbeas, nec adeas ad illos. » Regula tertia SS. Patrum (*Cap. 12*) : « Pro custodienda fama specialiter statuimus ut nullus monachus in infirmitate positus, relicto monasterio, parentum studio commendetur ; quia magis eum secularium spectaculorum visu aut auditu pollui censemus, quam ab ægritudine posse purgari. » Eodem modo abbas Poëmen in Apophthegmatis Patrum (*Tom. I Monum. Eccl. Græc., pag. 657*) : « Ne propter necessitates abieris ad domum paternam. » Et Evagrius in Monachicis, n. 5 : « Ne corripiaris curis parentalibus, aut cognatorum amicitiiis ; quinimo et assiduus cum eis congressus vita, ne forte a cellæ quiete te auferant, et ad sua traducant negotia. » Sed omnium maxime S. Basilii pluribus in locis, præsertim vero in Constitutionibus monasticis (*Cap. 21*), ubi inter alia hæc habet : « A cognatis sane, amicis ac parentibus tantum affectu separatim esse convenit, quantum mortuis videmus cum vivis nihil esse commercii ; » et alibi (*Reg. fus. c. 52*) : « Quibus semel in consortio fratrum locus datus est, a præposito permitti non debet, ut ad alia mentis intentum avertant, aut sub prætextu visendi cognatos a fratribus secedant, et sine testimonio conscientia vitam agant, vel curam cognatorum secundum carnem suscipiant ; » et ad interrogationem (*Reg. Brev. interr. 188*) : « Quomodo venientes ad nos domesticos aut

A parentes aspiciamus? » respondet : « Quemadmodum Dominus ostendit ac docuit, cum nuntiaretur illi ac diceretur : *Ecce mater tua et fratres tui stant foris volentes te videre* ; quibus quasi vehementer increpna respondit dicens : *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* » et ad interrogationem sequentem : « S. parentes rogaverint, ut domum ad ipsos adeamus, nunquid ipsis auscultandum? » respondet : « Si hoc ad edificationem **115** fidei petant ; si quis talis sit qui possit cum illis ad hunc modum abire, cum approbatione mittatur. Si vero propter humanum aliquid officium præstandum audiat Dominum dicentem ad eum qui dixerat : *Permitte mihi ire et renuntiare iis quæ domi sunt : Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei*. Quod si de eo qui renuntiare tantum voluerat, tale iudicium est, quid de hujus iudicio dicendum est? » Multo severior plane S. Stephani ordinis Grandimontensis censura (*In Regul. c. 54*) : « Si forte, inquit, pater vester, vel quislibet amicus vester secularis prope cellam vestram graviter agrotans, et peccata sua confiteri, et res suas disponere in præsentia vestra desiderans, mandet vobis ut eum visitetis, ejus præsentiam nullatenus adeatis, si tamen clericos necessitati sue sufficientes cum eo adesse contingat. Quod si illic ire præsumentes in itinere moriamini, nequaquam Deo de vobis rationem reddemus. » His omnibus addo Carthusiensium monachorum statuta : « Monachi causa devotionis, pietatis, recreationis, visitationis parentum, aut quavis alia causa terminos suos nullatenus exeat ; » et alibi : « Omnes personæ ordinis vivant et fugiant parentum visitationes, et carnales affectiones ; alioquin pro modo culpæ puniantur ; » et iterum alibi : « Curas propinquorum suorum quorumlibet fratribus nostris (conversis) interdictum omnino, et ne ipsos sine licentia procuratoris aut prioris mercenarios condeant. »

Ex his omnibus liquet quantum monachos a parentum conspectu abhorreere voluerint SS. Patres. Rationem offert S. Basilii his verbis (*Reg. fus., c. 52*) : « Nam præterquam quod illis nihil utilitatis afferemus, nostram etiam vitam tumultuatione et disturbance complerimus, et peccatorum occasiones invenimus. » Quod clarius et fasius alibi S. doctor explicat hoc modo : « Qui vero secularium amicitiam diligenter complectitur, perpetuoque cum illis conversari desiderat, affectus etiam illorum per continuum convictum animæ suæ familiares faciet, iterumque mundano sensu animum replens, a bona auspicatione excidet, et spiritali sensu relicto, prioris vitæ vomitum animo remanet, atque ab inimico per carnalem cognationem spiritalem conversationem inturbante vulnerabitur... Diabolus enim conspiciat nos omnem exuisse hujus sæculi curam, et ad cœlum constanter properare, in eo sedulus est, ut indua nobis de cognatis nostris cogitatione hoc efficiat, ut curam illorum suscipiamus, mentemque circa sæcularis sollicitum habeamus, ut pote quæ sit illorum substantia, et an sit sufficiens vel minus, quidve lucri illis ex contractibus accedat, et quousque opulentiam suam auferant, aut quid damni per vitæ hujus calamitates acceperint, et quantum de substantia facultatum decesserint ; efficitque hoc pacto, ut successibus illorum congratulamur, et si qui infortunii sit, doleamus : ad hæc, ut inimico quoque animo erga inimicos illorum simus, cum jubeamur nullum habere inimicum ; ergandeamusque amicis plerumque illis, qui nulla digni sunt spiritali familiaritate, et lætemur propter injusta et iniqua illorum lucra... Accidit autem sæpe numero, **116** ut propter cogitationes curandis cognatis addictis ausit religiosos et sacrilegium committere, ut cognatorum egestati medeatur ; nam quæ in sustentationem sanctorum, qui Deo se consecraverunt, reponuntur, sacra et vere anathemata æstimantur, et profano usui eximuntur : qui ergo aliquid ex illis sollatur, ex eorum numero est qui sacrilegia committere non verentur. » Ha-

tenus S. Basilii, cujus textum, licet prolixum, relatu tamen dignissimum judicavimus, ut inde pateret quam aliena sit a vitæ monasticæ propo-ito incauta parentum conversatio. Hoc periculum agnovit Paschasius Radbertus, cum laudans S. Adalardum (*In Vita S. Adal. n. 15. Sæc. iv Bened., part. 1.*), quod parentes patriamque fugisset, subdit : « Audiant hujusmodi virum nostri concives monachi, qui lenti requiescunt umbrarum delibuti fuligine; audiant qui post se sæcularium greges trahunt; audiant, inquam, quod non ea is tutum sit suorum se deliniri parentum affectibus. Christus ergo matrem nescit et ignorat fratres, ut veram nobis mentis ostendat fraternitatem : *Si quis, inquit, fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, et mater est* : deinde revocat discipulum ab officio funeris, ne patrem liceat sepelire debet carnis jure. » Noverat et Ludovicus Pius imperator, homo secularis, cum in exhortatione ad Eigilem abbatem Fuldensem diceret (*In Vita Eigilis, n. 12. Sæc. iv Bened., part. 1.*) : « Multi monachorum juxta ejusdam patris sententiam secularibus actibus et forensibus negotiis involuti, dum propinquitati prodesse cupiunt, suas animas perdiderunt. » Hæc verba, quæ etiam citat S. Isidorus in Regula sua cap. 5, confusionis rubore suffundere debent monachos nonnullos quibus plus cordi sunt suorum res parentum quam parentibus ipsis; qui a sæculo separati cognatorum curis amplius implicari volunt quam in sæculo existentes aut fecissent aut facere potuissent; qui denique plus consanguineos diligunt quam diligantur ab ipsis. Longe alia erat præstantissimorum illorum monachorum intentio, qui omnem prorsus parentum memoriam ita deleverant animo, ut de his nequidem cogitarent. Talis erat eximius ille monachus cui, ut scribit Evagrius, cum denunciata esset mors patris sui, « pueritanti dixit : Desine blasphemare, meus quippe Pater immortalis est; » quia Deus est. Talis et ille qui ad percipiendam mortis patris hereditatem invitatus, respondit : Ego ante eum mundo mortuus sum; mortuus viventis hæres esse non potest. » Talis Theodorus ille insignis S. Pachomii discipulus, cujus cum mater episcopi litteris fulta, videndo filii gratia ad monasterium venisset, matri conspectum constanter renuit. Talis denique Marcus Silvani abbatis discipulus, qui aliquando jussus ad matrem exire, « gestabat vestem e variis panis segmentis consultam, eratque fulgine coquinæ tinetus. Igitur propter obedientiam exiens clausit oculos et dixit : Salvos vos volo; nec vidit quemquam, nec mater eum agnovit. » Vide vitam S. Pachomii cap. 28; Rufinum lib. iii de Viis Patrum. n. 52 et 154; Cassiani collat. 5, cap. 5; vitam S. Vulmari abbatis, n. 7; Sæc. iii Bened., ubi similia referuntur exempla.

117 Sed quia nonnulli specioso pietatis velamine prurientem visendorum consanguineorum cupidinem obtequant, his non abs re erit fustigatissimum ejusdem monachi casum ob oculos ponere. Rem narrat S. Bernardus testis oculatus in hæc verba (*Serm. 64, in Cant.*) : « Vidi ego hominem currentem bene; et ecce cogitatio (quidni vulpecula fuit?) : Quantis, inquit, bonum quod solus fruor, si essem in patria, possem utique impertiri fratribus, et cognatis, notis et amicis! Amant me, et facile acquiescent suadenti. Uiquid perditio hæc? Vado illuc, et salvo multos ex illis, et me pariter; nec verendum in loci mutatione, etenim dum bene faciam, quid prodest ubi, nisi quod illic procul dubio satius, ubi fructuosius degam? Quid plura? It, et perit miser, non tam exsul ad patriam, quam canis reversus ad vomitum. Et se perdidit intelix, et suorum acquisivit neminem. » Videsis S. Hieronymum de Vita Malchi monachi.

Jam vero si quis obijciat Apostolum dicentem : Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior, respondet S. Basilii (*Const. Monast., c. 21*) : « Apostolus locutus est ad sacculares, ad eos qui divitiis externas

A et crassas habent, possuntque cognatorum egestatem solari.... Hæc ad viventes pertinent, non ad mortuos; sunt enim mortui liberi ab universo debito isto. Tu vero mortuus es, et crucifixus toti mundo; renuntiasti enim divitiis terrenis; pauperitatem amplexus es, teque ipsum offerens Deo, illius factus es peculium. Ut mortuus igitur, liber es ab omni collatione in cognatos; ut pauper, nihil habes quod suppedites; et ipsum quoque corpus, quod ex omnibus lucrificasti, nec ipsum est in tua potestate situm, et tanquam Deo oblatum ad humanos usus transferri fas non est. »

Quid ergo parentibus dabimus? Respondet idem S. Basilii (*Ibidem*) : « Precabimur cognatis optima, justitiam, pietatem, arque eadem quæ nos pretiosa judicavimus; nam ista nos decet illis præcari, et illis utile est, ut per nos hæc acquirant. » Denique ut tandem instrumentum istud absolvam, addit Petrus Blesensis (*Epist. 20*) : « Licet debeam parentibus affectionem naturalem, illud tamen non debeo, ut pro eis me peidam, aut pro eis ab honestatis proposito me reflectam. Vacce siquidem quæ in Bethsames deferebant arcam Domini, licet eas traheret natura's quadam affectio vitulorum, ad eos tamen colla sua minime reflectebant. » Vide S. Hieron., epist. I ad Heliodorum.

Et quod sibi quis fieri non vult, alii non faciat. Et vicissim, quod sibi vult fieri, alteri faciat; utrumque enim hoc instrumentum continetur, quod ideo affirmativum dici potest, et negativum, uti ait Bernardus Cassinensis (*Lib. iii de Vit. Pat., n. 153*), solumque illud observanti sufficere potest ad salutem, quemadmodum docet apud Rufinum quidam Pater; ut pote quod omnia dilectionis præcepta complectatur, ut fuse docet S. Gregorius papa in lib. x Mor., cap. 4, hic ab Hildemaro citatus. Porro tanti fuit non solum apud Christianos, sed etiam apud paganos istud effatum, ut in ædibus suis et in publicis operibus illud insculpi **118** juberent; id quod de Alexandro Severo refert Lampridius in ejus Vita.

Abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum. Quid sit abnegare semetipsum discimus ex S. Basilio (*Regul. fæc., cap. 6*) : « Abnegatio nostri, inquit, est omnimoda præteritorum oblitio, et a nostris desideriis secessus; » quod his verbis exprimit Grinias in Regula Solitatorum cap. 2 : « Ad perfectionem non sufficit; equicum sua derelinquere, nisi etiam semetipsum abneget. Sed quid est semetipsum abnegare, nisi voluntatibus propriis renuntiare? Seipsum abnegare est, ut qui superbus erat sit humilis, qui iracundus studeat esse mansuetus, qui luxuriosus sit castus, qui antea ebriosus sit sobrius, qui invidus et malevolus sit benignus et benevolus; nam si ita quisque renuntiat omnibus quæ possidet, ut suis non renuntiet moribus, non est pro certo Christi discipulus; qui enim suis abreunniat, sua abnegat; qui vero pravis moribus abreunniat, semetipsum abnegat. » Vel etiam abnegare semetipsum est, non solum illicita relinquere, praves mores exuere; sed etiam a licitis abstinere, corpus castigare, crucem ferre; quo sensu intelligendus est Petrus Damiani, cum rela is Evangelii verbis : *Si quis vult venire post me abneget semetipsum*, etc., dicit (*Serm. 47*) : « Audi consilium, non præceptum; si enim præceptum esset, quicumque effectui non manciparent, cruciatibus possent expectare perpetuos; sed cum dicit : Si quis vult, in nostra posuit voluntate, utrum ex aquo cum eo currere festinemus. Grandis profecto labor, sed præmium incomparabile; » nam semper est præceptum praves exuere mores, illicita fugere, vitia relinquere, nec unquam licebit contrarium agere.

Verum non tantum B. Benedictus dixit : *abnegare semetipsum*, sed addit *sibi* : quod Menardus explicat « apud se, in sua conscientia, non coram hominibus. » Additque : « Et hæc phrasid est S. Benedicto familiaris, ut cap. 7 Regulae : dicens sibi cum propheta

ta; et cap. 52, ut frater, qui forte sibi peculiariter vult orare, etc.) Vel etiam illud sibi sic potest intelligi, quia aliis abnegare semetipsum nunquam licet, sibi vero, quantum discretionis leges patiuntur, semper decet: totum se Deo, totum proximo se dare debet: at vero sibi semetipsum negare potest et debet, si perfecte vivere desiderat. Vel denique sibi, id est pro se, ad propriam utilitatem; quia quidquid præmii aut mercedis ex hac sequitur abnegatione, sibi, non aliis cedit.

Subdit S. Benedictus: *Ut sequatur Christum*, id est ut eum imitetur. Ille venit in mentem quod ait S. Bernardus (*Serm. 62 de Divers.*): « Quidam sunt qui non sequuntur Christum, sed faciunt; alii non sequuntur, sed præeunt; nonnulli sequuntur, sed non assequuntur, alii vero sequuntur, et assequuntur. Non sequuntur, sed faciunt, qui nondum peccare desistunt... Non sequuntur, sed præeunt, qui magistrorum sententias suas præferunt... Sequuntur et non assequuntur, qui segnitè ac remisse agunt, et usque ad finem non perseverantes de medio itinere revertuntur... Sequuntur et consequuntur; qui viam humilitatis ejus devoto mentis affectu perseveranter imitantur: hujusmodi vere sequuntur Dominum. Qui mihi ministrat me sequatur, id est me imitetur: quo fructu? ut ubi sum ego, inquit, ibi sit et minister meus: fructus itaque hujus imitationis mansio est æternæ beatitudinis. »

Corpus castigare. Delicias non amplecti. Summam hoc duplici instrumento S. Pater mortificationis perfectionem complectitur, quæ tota sita est in sustentatione laborum et abstinence deliciarum, de quibus S. Augustinus (*Serm. 58 de Script.*): « Duo sunt, inquit, quæ in hac vita veluti laboriosa præcipiuntur a Domino: continere et sustinere; jubemus enim continere ab his quæ in mundo dicuntur bona, et sustinere ea quæ in hoc mundo abundant mala. Illa continentia, ista sustentatio vocantur duæ virutes quæ mundant animam et capaces faciunt Divinitatis. »

Primo, itaque jubetur corpus castigare, ad instar Apostoli, qui, ut ipse dicebat, corpus castigabat et in servitutem redigebat; cujus exemplum perfecte imitabatur B. Raingardis, mater B. Petri Venerabilis, de qua hæc ipse refert (*Lib. II, cap. 17*): « Vigiliis et jejuniis immenam corpori persecutionem indixit, et in tantum his et aliis laboribus vires et carnes exhausit, ut carnibus exinanita, cute ossibus inhaerente, mihi post aliquos annos Marcinianum advenienti, ut filio mater alludens, secreto diceret: Gratias Deo, quia superflua mundi amisi; veteres carnes, quibus sæculo servieram, perdidisti; jam novas induam, quibus nova Deo obsequia impendam. »

Notant autem hic commentatores recte præcipi a S. P. Benedicto corpus castigare, non occidere; quia cum discretionis est affligendum, ut possit reliquis vite monasticæ exercitiis sufficere. Sed ista discretio non ex carnis prudencia, sed ex superioris charitate procedere debet; alioquin unicuique liceat illud usurpare quod, Paladio querenti cur ita corpus maceratione attereret, respondit senex Dorotheus Thebanus: « Illud me occidit, ego quoque ipsum occidam (*Pallad. in Laus, c. 2*). »

Deinde delicias non amplecti; nam « alioquin diverso itinere ambulat Christianus miles, si gaudia et delectationes quaerit, cui dux suus vias amaritudinis ostendit, » inquit S. Odo (*Lib. I Collat., n. 54*). Neque desunt variae rationes quibus servus Dei ab amplectendis delectationibus avertitur, cui vel illud Grimalci sufficere debet (*In Reg. Solit., c. 4*): « Iis qui militiant Deo fugienda sunt deliciae; quas qui habere volunt, sine dolore non quaerunt, sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine anxia delectatione non possident, sine gravi dolore non perdunt. »

Delicias autem corporales, inquit abbas Joannes (*Rufin. lib. II de Vit. Pat., c. 1*), non solum illas putatis, quibus homines sæculi fruuntur, sed abstinenti deliciae credendæ sunt, omne quidquid cum

A cupiditate sumpserit, etiamsi illud vile sit, et quod in usu abstinentibus esse solet: aqua denique ipsa, vel panis, si cum cupiditate sumantur, id est non ut necessitati corporis, sed ut animi desiderio satisficiat, hoc etiam abstinenti deliciarum vitio ducitur.

120 Verum, ut optime notat Hillemarus, S. Benedictus hic non omnino vetat delicias, sed tantum ne eas amplectamur; quia nonnunquam necessitatis aut honestatis causa iis utendum est, ut cum quis in hospitio cum potenti aliquo reficit: at eas amplecti, id est diligere nunquam licet. Iis uti debemus, sed non frui; et quidem uti tanquam non utentes, ut perfectos illos imitemur de quibus S. Odo abbas Cluniacensis (*Lib. I Collat., n. 59*): « Sic utuntur temporalibus subsidio, sicut viator utitur aut umbra, aut lecto: pausat corpore, sed mente ad aliud tendens recedere festinat. Sic et hi gressum cordis in transitoriis figere refugunt, ne delectatione itineris sequestrentur a statione æternæ mansionis; in propriis autem gaudere desiderant, et ideo in loco peregrinationis felices esse recusant. »

Jejunium amare. Non dixit simpliciter jejunare; quia multi sunt qui charitatis causa, verbi gratia, propter hospitem, aut infirmitatis gratia, nec possunt, nec debent jejunare; et iterum alii sunt qui sine fructu, quia inviti, et cum murmure jejunant: sed quod perfectum est, *jejunium amare*, et quidem non solum carnis, sed quod majus est, cordis. « Oportet enim, ut ait Cassianus, exteriore homine jejunante, interiore quoque similiter a cibis noxiis temperare. » Sed quia tunc vere jejunamus cum ea quæ subtrahimus corpori, pauperum cedimus refectioni, apte omnino S. Benedictus addit:

Pauperes recreare. Juxta illud Scripturæ: *Pauperi porrigite manum tuam, ut perficiatur propitio et benedictio tua* (*Eccli. VII*). Quam profusi fuerint in recreandis pauperibus veteres monachi, nec lingua dicere, nec intellectus capere potest. Præsertim vero non sine aliquo animi stupore legere valemus quod de egregiis illis, sub Scapione abbate militantis Christo refert Rufinus (*Lib. II de Vit. Pat., c. 18*). Idem scribit Palladius (*in Laus., c. 76*): « Hoc autem, inquit, moris erat non solum ipsis, sed et omnibus pene Ægyptiis monachis, ut messis tempore elecent ad metendum operam suam, atque ex ea mercede octogonos unusquisque modios frumenti plus minus conquireret, et horum partem plurimam pauperum usibus offerant; unde non solum regionis ipsius indigentes alantur, sed et Alexandriam naves frumento onustæ diriguntur, vel in carcere conclusæ, vel reliquis peregrinis, atque egentibus prorogandæ. Neque enim intra Ægyptum sufficiunt pauperes, qui possint misericordiæ eorum fructus et largitates absumere. » An vero ad hos, aut universum ad omnes monachos respexit S. Isidorus, cum agens de monachis dixit (*Lib. II de Divin. Officiis, c. 15*): « Quidquid necessario victui superest ex operibus manuum et epularum restrictione, tanta cura egentibus distribuitur, ut nihil remaneat quod abundaverit. »

D Quanta autem sollicitudine pauperum curam haberi voluerit S. Benedictus, patet non solum ex hoc capite et multis aliis sanctæ Regulæ locis, ut cum cap. 51 Cellarium jubet omni sollicitudine pauperum curam gerere; cap. 55, pauperum et peregrinorum susceptioni sollicitam curam adhiberi; cap. 55, vetera vestimenta reponi in vestiario propter pauperes; cap. 58, professionem emissurum res quas habet **121** distribuere pauperibus vel monachis; sed etiam ex ejus Vita c. 28.

S. Patris in pauperes misericordiam pie æmulati sunt posteri ejus filii, ut passim testantur eorum hæc de re statuta, ex quibus celeberrimum est inter alia istud concilii Aquisgranensis (*Can. 49*): « Ut de omnibus in eleemosynam datis tam ecclesiæ quam fratribus, decimæ pauperibus dentur. » Cujus canonis sensum aperit Hillemarus in Regulæ caput 55 hæc scribens: « Verum quia de hospitibus diximus, dicendum est

nunc unde hospites pauperes, aut unde divites pasci debemus: omnia enim, id est quidquid venerit in monasterium, id est aurum, argentum, res, ferrum, arbores, vinum, poma, animalia, et reliqua, sive de omnibus quæ in monasterio laborantur, decimæ de his omnibus ad hospitale pauperum dari debent solummodo, id est ut non alii, hoc est servi, vel nobiles, sed solummodo properes pascantur. » Quod confirmat Petrus Damiani his verbis: « Ut copiosiora in pauperum alimenta proficiant, dantur in monasteriis et eremis decimæ quorumcumque proventus, et non modo pecorum, sed et ornium pariter, et ovorum. » Et mss. S. Benigni Divionensis Consuetudines de officio eleemosynarii (Cap. 45): « Habet enim decimam totius annonæ, quæ defertur in granario, tam de prope quam de longinquo; et etiam de illa quæ relinquitur decanis, vel propter sementem, vel propter illa quibus indigent: decimarum enim quando tota est insimul, tam de illa quæ defertur, quam de illa quæ remanet. Eodem modo habet decimam totius vini, quod dictum est de annona. » Denique vetus codex ms. de Observantia Regulæ juxta formam Cluniacensem, part. III, cap. 24, ab Hæftenso citatus: « Habet autem eleemosynarius, præter ea quæ propria sunt eleemosynariæ, decimum panem de omnibus qui coquantur in furno monasterii; decimam amam vini provenientis in vineis ecclesiæ; et similiter de agnis aliisque preciosis; nec non et de caseis, qui sunt per curtes, decimam ipse levat. » Verum primam hujusce pie consuetudinis originem non concilio Aquisgranensi debemus, quam potius confirmasse credendum est, non instituisse; nam longo ante tempore S. Filibertus abbas Gemmetiensis (*Sæc. II Bened.*, pag. 822, monasterii sui « debebat omnes species decimare.... ipsam igitur decimam in captivorum redemptionem et pauperum alimoniam deputabat; in tantum ut monachos suos propter hoc cum onus navibus partibus transmarinis transmitteret, et greges captivorum per eum redemptioni laudarent potentiam Christi, » ut loquitur anonymus in ejus Vita, n. 21. Neque hic effusa nostrorum in pauperes et egenos pia misericordia; quos longe alia easque largiores in gratiam pauperum eleemosynas in dies distribuisse facile cognoscet qui vel antiqua S. Adalardi abbatis Corbeiensis statuta, et collectas ab Udalrico Cluniacensis monasterii consuetudines, aliasque per multas levi saltem oculo contueri voluerit. Scribit etiam Antonius Vepesius in aliquibus ordinis nostri monasteriis Hispaniæ, non solum decimam bonorum partem in usus pauperum cedere, sed etiam quinam; laudatque inter alia Galliciæ et Asturiæ monasteria, 122 quæ in fame et lue grassante sunt vera et certa egenorum horrea. Certe in præcatis S. Adalardi statutis, præter multa alia, hæc lego (*Lib. I, c. 6*): « Insuper disposuimus dare ipsi supra memorato hospitalario de omni argento quidquid ad portam venerit quintam partem per manus portarii senioris. » Ampliora etiam misericordie viscera erga pauperes ostendit S. Isidorus, cum tertiam bonorum monasterii partem ad usus egenorum assignat (*Reg. c. 18*): « Omne, inquit, quod in monasterium in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiendum. Eadem pecunia in tribus partibus dividenda est; quarum una erit pro infirmis et senibus, et pro aliquo coemendo in diebus sanctis cultus ad victum fraternum; alia pro egenis, tertia pro vestimentis fratrum et puerorum, vel quibusque ad necessitatem monasterii coemendis. » Insuper capite sequenti et decimo, quidquid residuum mensæ fuerit, pauperum usibus reservandum præscribit. Obtinuit et hæc in omnibus fere ordinis nostri monasteriis consuetudo. Certe nostri Divionenses S. Benigni ex mss. Consuetudine, c. 45, et Cluniacenses ex Udalrico lib. II, c. 25, quidquid panis et vini mensæ redundabat, et de aliis cibis medietatem pauperibus dispensabant. Picatam suam in omnibus æquino alimentis extendit postea Petrus Venerabilis

lis, edito hoc statuto: « Quidquid de mensa quotidiana a fratribus superest, eleemosyna communis accipiat. » (*Stat. 35.*) Idem statutum anno 1200, sub Hugone V abbate renovatum est, et anno 1444 in capitulo provinciali Anglorum monachorum Northamptonie celebrato sancitum. Idem etiam sub gravissimis pœnis reperimus in concilio Oxoniensi anno 1222, apud Spelmanum (*Tom. II Conc. Angl. p. 189*) his verbis: « Omnia victualia religionis apponenda sine subtractione aliqua eis apponantur, tam in conventu quam alibi, ubi reficiuntur; et de omnibus apposis totum residuum sine diminutione ita cedat in eleemosynam, per eleemosynarium egentibus fideliter erogandum; ita quod nec abbas, nec prior, nec eleemosynarius possit contra hoc dispensare: et quicumque statutum istud, vel illud de indumentis admittere vel observare noluerit, si sacerdos fuerit, a celebratione divinarum; si minoris ordinis vel monialis, a communionis Dominici corporis usque ad plenam satisfactionem suspendatur. » Et Benedictus papa XI in sua Constitutione, cap. 18: « Quidquid de administratione (cibus) supererit, eleemosynæ applicetur per illum qui ad hoc fuerit deputatus; nec aliquis alius per se, vel per alium de refectorio seu infirmitorio, vel alio loco in quo monachi comedunt, aliquid extrahere, vel alibi deferre, seu alteri usui applicare præsumat: quod si fecerit, pro qualibet vice per duos dies panis et aquæ solummodo penitentia subdatur. »

At quid de amplissimis nostrorum Cluniacensium eleemosynis referam, qui vel uno die septendecim egenorum millibus stipem erogasse memorantur? Quid de aliis Germaniæ monasteriis? Sed satis est alienam hac in causa linguam audire, quam domesticam: « Sunt in sola Germania, inquit Dominicus Gravina ordinis S. Dominici, cenobia monachorum, quæ octo et decem millia auroreum in pauperes 123 erogant; xenodochia passim occurrunt, quorum infirmorum expensis passim recerantur. Ter generales eleemosynæ sexcentis et amplius distribuuntur; uberiores vero anniversariorum tempore juxta fundatorum intentionem profunduntur; certis quoque anni temporibus quinque vel sex millia hominum, sæpe quatuor millia etiam fovetur. Quis secretas recenset iis secreto datas, qui mendicare erubescunt, virginibus præsertim nobilibus, viduis afflictis, pauperibus sed nobilibus viris? In iis quoque charitatis affectus propensior, quorum fortuna vel dejectione, vel flammis, aliisve innumeris calamitatibus absumptæ. » Hæc ille in laudem nostrorum. Non vacat hic omnes omnium cenobiorum, multo minus singularium ablatum erga pauperes eleemosynas recensere; at certe nonnulla quorundam facta prætermittere non possum, quorum exemplum posteris ad edificationem inservire potest, et omnem ad imitationem!

Hos inter excellit imprimis S. Ansbertus abbas Fontanellensis, qui, ut scribit Aigradus in ejus Vita, n. 21 (*Sæc. II Bened.*, pag. 1051), « in præfato venerabili Fontanellensi monasterio, inter felicia bonitatis suæ gesta, etiam xenodochium imbecillium ac decrepitorum pauperum, ad instar duodeni apostolicæ numeri constituit, deputatis eisdem rebus quæ sufficienter præberent alimoniam: alias quoque duas constituit in eodem monasterio pauperum Christi debilitum mansiones, quos in octogenario ex multis sacro numero singulatim octonos habitare fecit, quibus s ne indigentia quotidianum largiri victum perenniter censuit. Herum vacatio nulla erat alia nisi horis constitutis diurnis nocturnisve in domo Dei residere, orationi ac vacationi divine devote insistere, et tempore S. sacrificii pro salute et salvatione populi Christiani Ecclesiæque catholice ubique diffusa victimam salutarem offerre. » Huic accensendus videtur S. Petrus abbas Cævensis, qui teste Vennisio in ejus Vita, n. 7 (*Boll. 4 Mart.*) egenos « catervatim pascere ac vestire consueverat, ac vestientes, ac alendos tanto studio quærere, ut etiam pro invenientis civitates

exploraret. » Nec minoris censendum est pretii quod de suis Gentulensibus scribit Harinulfus in Chron. lib. II, cap. 2 : « Morum quidem divitiis plenam, sed rebus seculi non valde locupletem vitam ducebant : non quod eis praeiorum, ac reddituum, seu villarum a S. Richardo collata deesset copia ; sed quod omnium redhibitionum impensas in pauperum magis quam in suas utilitates conferebant. » At omni prorsus laude dignum existimamus Guillelmi abbatis S. Benigni Divionensis factum, quo tumbam S. martyris undique auro atque argento vestitam, ob recreationem pauperum famis tempore dissipaverit, capsam auream, mirifice gemmis ornatum, cum tribus tabulis et duobus thoribus argenteis, crucibusque, atque emine- nte ornatum in auro et argenteo vendidit. Simile ali- quid narrat Matthæus Parisius de Leofrico, decimo abbate S. Albani in Anglia (*In Vita viginti trium abbat. S. Albani*). « Iste, inquit, invalescente fame miserabili in omnibus partibus Angliæ, thesaurum ad fabricam ecclesiæ diu ante reservatum, cum columnis tabularibus in terra, ut dictum est, 124 inventis, cum materie etiam, et vasis aureis et argenteis, tam suæ mensæ quam ecclesiæ deputatis, in pauperum expendi sustentationem... Dicebat enim fideles Christi, maxime pauperes Dei esse ecclesiam, et templum, et ipsum specialiter edificandum, et conservandum. » Consimili etiam pietate Gualfridus, abbas de iuncus sextus ejusdem monasterii, « feretrum B. martyris Albani, quod ipse operuerat auro, et argento, et gemmis pretiosis, discooperuit, ut eisdem spoliis pretiosis miseria pauperum alleviaret (*Ibidem*). » His addo S. Odilonis abbatis Cluniacensis exemplum, qui, referente Joisaldo monacho in ejus Vita cap. 7 (*Bolland. 1 Janu.*), « in usus pauperum confregit plurima vasa ecclesiastica et ornamenta insignia ; inter quæ etiam imperiale Henrici imperatoris coronam ; indignum iudicans talia denegare pauperibus Christi, pro quibus effusus est sanguis Christi. » Eadem erat mens et animi propositio in pauperes S. Hugonis abbatis item Cluniacensis, cum diceret, aurum et argentum « melius impensa quam servata rotulare ; et juxta Ambrosii testimonium, tunc vere calicem ecclesiæ, cum calix a fame vel ab hoste redimit, quos sanguis calicis a morte liberavit. » Vide acta S. Eusebii n. 12, sæc. II Bened., p. 988 ; et Vitam S. Athel- voldi cap. 29, sæc. V, ubi similia facta referuntur. Superest ut hanc de charitate nostrorum in egenos materiam concludat singularis Divionensis S. Benigni consuetudo, quæ Cluniacensis etiam communis exstitit, ostenditque non solum diffusam in pauperes eorum curam, sed sollicitam etiam mulierum præcutionem : « Hoc quoque pertinet ad eleemosynarium, inquit mss. Consuetudines S. Benigni cap. 45, ut semet in hebdomada totam villam per- strent, assumptis secum famulis suis, visitans illos qui pauperes alicubi jacent aegroti ; et si masculus est, ipse visitaturus intrat ; si femina, stat ad ostium, et famulem suam mittit ad eam ; et dato eisdem quod melius potest, consolatur ipsos ; et si quidlibet desi- derat præter quod dedit eis, si commodum ullo modo est, ei inquit, et postea mittit per famulos suos. Est autem consuetudo, quatenus mulieres quæ in domibus sunt, ubi infirmi jacent, mox ut viderint eum venientem, exeant omnes ; nunquam enim quan- diu quilibet et mulier intra domum fuerit, ingredie- tur. » Denique nullis potest exprimi verbis quanta majorum nostrorum charitas effulserit in sublevandis egenis, recipiens peregrinis, redimendis captivis, consolandis aegrotis, quantum liberam bonorum suo- rum dispensationem habuerunt, hoc est adusque sa- cularium abbatum tempora, qui sibi hæc omnia usur- parunt. Ex quibus patet quam exitialis bono publico sit hujusmodi sæcularium abbatum institutio, qui in privatum commodum convertunt, quod infinite mi- serorum multitudini esset profuturum.

* Hanc coronam ob sui memoriam Henricus ei des- tinaverat, ut scribit Petrus Damiani.

Porro quod S. P. Benedictus hic jubet pauperes recreare, ad eos potissimum spectat quibus hæc provincia demandata est ; ceteri enim qui nec proprii corporis habent potestatem, nihil nisi precibus va- lent. In distribuendis autem eleemosynis, probrem maxime quod præscribit S. Casarius in Regula ad sanctimoniales (*Cap. 59*) : « Hoc etiam moneo, in- quit, 125 propter nimiam inquietudinem, ad januam monasterii quotidianæ vel assidue elemosynæ non fiant ; sed quod Deus dedit ut possit usibus monaste- rii remanere. abbatissa per provisorum ordinem pau- peribus dispensari. » Idem statuisse videtur S. Aure- lianus in Regula cap. 44.

Cæterum, ut observat Smaragdus, est et aliud duale elemosynæ genus, quo debent maxime mona- chi pauperes recreare ; quorum unum infirmis et tribulatis, aliud vero stultis et nescientibus est adhi- bendum : qui enim infirmo pro compassionem com- municat, et tribulato consolationis consilium submi- nistrat, sine dubio pauperes recreat. Similiter et qui doctrinam stultis, et scientiæ verbum ministrat igna- ris, eleemosynari dignus est laudari præconiis. Aliter Richardus de S. Angelo : Pauperes recreare, inquit, hoc est unum genus eleemosynarum ; secundum est dimittere a quo læsus fueris : tertium est delinquentes corrigere, et errantes ad viam reducere veritatis. » Quod idem exstat in Regula Solitiorum cap. 55.

Nudum vestire.] Instrumentum istud, sicut et prius, non est omnium, sed abbatibus tantummodo et eorum quibus id munus ab eo commissum est ; quamvis in cenobiis in quibus certis statibus temporibus nova fra- tribus vestimenta distribuuntur, veteribus in paupe- res erogandis, qui sua vestimenta postea pauperibus danda sollicite conservat, est quantum in se est, nudum vestire censendus est.

Verum, ut optime observat Smaragdus, non una est corporis nuditas, est et alia multo periculosior et peior, animæ scilicet, cujus vestimenta sunt virtutes, de quibus Isaias : Induit me vestimento salutis ; et sic nudum spiritualiter vestit, qui vitiosum virtutibus nudum, ut exuat vitia et induat virtutes, charitative admonet, inquit Bernardus Cassinensis.

Infirmum visitare.] Hoc instrumentum de infirmis intra monasterium existentibus maxime est intelli- gendum ; nam, ut observat Hildegardus, officina ubi hæc omnia operanda sunt claustra sunt monasterii, et stabilitas in congregatione, reque ad omnes perti- net, sed ad infirmarium, cui infirmorum cura specia- liter commissa est ; ad Cellerarium, cui ex Regula cap. 31, hæc charitatis officia incumbunt ; et ad ab- batem, qui ex eadem regula curam maximam habere debet, ne a servitoribus negligantur infirmi ; ceteri vero cum omnes diurnas horas alicui exercitio assi- gnatas habeant, absque Superioris licentia visitare non debent infirmos. Atque hæc est antiqua veterum monachorum praxis, quam exprimit Regula S. Pachomii his verbis (*Art. 24*) : « Aegrotantem absque concessu majoris nullus audeat visitare. » Abbas tamen, ut ait Hildegardus, cum frater aliquis valde infirmus annuntiatur, dicat in capitulo : « Qui vult infirmum visitare, vadat hodie, et visitet ; » forte loquens juxta sui temporis morem.

Visitantem vero istud imprimis observare debet, quod tradit S. Ephraem : « Si aegrotum visitas, vide ne inimicus inter vos otiosiloquium suggerat, aut detractiones, ne tuæ mercedis facturam patiaris ; 126 cum moris sit diabolo uni necere per auditum, alteri vero per linguam ; sed ex sacris Scripturis con- solari oportet potius laborantem, et passione Salva- toris nostri Jesu Christi. » Et hæc erat praxis Farlen- sium nostrorum praxis, quam ex mss. eorum con- suetudinibus in specimen aliorum hic describere non erit fortassis otiosum : « Si aliquis frater de claustro voluerit infirmum aliquem visitare, requiratur a priore licentiam, sine qua nullus debet intrare ; cumque

** Lege visitans, ut postulat syntaxis. Eutr.

licentiam habuerit, incipiat psalmum, *Domine, ne in furore*, ipsumque dicat in itinere. Post psalmum dicat: *Pater noster: Salvum fac servum tuum: Mitte ei, Domine. Oratio, Omnipotens sempiternae Deussalus aeternae*. Cum pervenerit ad infirmum, dicat: *Benedicite*. Deinde interroget eum de infirmitate sua, qualiter laboret, et qualem patientiam habeat, et bonam exercitationem adhibeat; de corporalibus vero nihil interroget. Si autem frater infirmus de aliqua necessitate complanxerit, ad priorem veniens dicat: *Per vestram licentiam ad infirmum illum veni; sed de talibus rebus querimoniam audivi. Ad priorem autem pertinet de talibus, si visum fuerit, providentiam habere.*

Porro docet Smaragdus quatuor potissimum de causis infirmos visitari debere: *Visitare*, inquit, debemus infirmos, quia in ipsis Dominum visitamus; ipse enim inter cetera nobis dicturus est misericordiae opera: *Infirmus fui et visitastis me. Visitemus et causa compunctionis infirmos*, ut cum Paulo: *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* dicere possimus. Visitemus et causa vicissitudinis, ut cum fuerimus infirmi, visitemur a sanis. Visitemus et causa dilectionis, quia scriptum est: *Non te pigeat visitare infirmos.*

Denique quomodo qui corporaliter non potest, spiritaliter infirmos visitare queat, explicat his verbis Grimalicus (*Regul. Solit. cap. 25*): *Infirmitas, vel in carcere positum ille procul dubio visitat, qui in lecto vel in tenebris vitiorum videt aliquem jacere, et morbo suae iniquitatis laborare, eumque suae exemplo operationis, atque antidoto salubris exhortationis roborat, quem in bona actione titubare ac debilitari cernebat.*

Mortuum sepelire. Hoc instrumento non ea tantum charitatis officia, quae ad defuncti fratris sepulturam singulariter spectant, praecipuntur; sed etiam ea quae praecedere, aut subsequi solent orationum pio-rumque operum suffragia: unde Grimalicus in *Regula Solitiorum* hoc instrumentum explicans dicit (*Cap. 25*): *«Mortuum ille sepelit, qui pro eo devote seduleque preces ad Dominum fundit.»* Deinde ostendens quo pacto etiam spiritaliter mortuos sepelire possimus, addit: *«Non solum mortuum sepelit, sed et eum, ut ita dicam, a morte quodammodo suscitatur, quando videt aliquem funibus peccatorum suorum obstrictum, et in tenebris suae iniquitatis quodammodo sepultum, eumque ad confessionem ac poenitentiae lamenta per sacra admonitionis studium provocat, atque, ut ad viam salutis redeat, salubriter instigat.»* Mortuum etiam spiritaliter sepelit monachus, cum foras non vagans, intra cellae limites ipse se recondit: ex eorum enim numero **127** censi potest quibus Apostolus ait: *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Et cellam esse sepulcrum docet Petrus Venerabilis, ad Gilbertum monachum scribens in haec verba (*Lib. 1, ep. 20*): *«Tu autem, ut vere te mundo ostendas mortuum, ipsum adhuc vivens intrasti sepulcrum.»* Et hoc maxime attendere debent omnes monachi; qui si cellae angustiis nimis aetati foras prorumpere praesument, mortuum sepulcro extrahunt, nec minus intolerabilem omnibus, quam putridum cadaver extra sepulcrum, inspirant odorem.

In tribulatione subvenire. Tribulatio suscitatur aliquando exterius ab homine, aliquando a demone, aliquando a proprio corpore, ut dicit Smaragdus: ex quacunque autem oriatur causa, tribulatio celerrime subveniendum est.

Dolentem consolari. Alii dolent et affliguntur pro peccatis praeteritis; alii pro vitandis futuris; alii ut afflictione liberati laudes decantent Redemptoris; alii et in hoc et in futuro saeculo dolent, ut fuse ac docte demonstrat S. Odo abbas Cluniae, in *lib. 1 Collat.*, cap. 5. Quibus autem verbis afflictum adoriri atque consolari valeamus, ex eodem libro capite 4 colligere

possumus, ubi etiam docet Deum nos justo, misericorditer et utiliter affligere.

A saeculi actibus se facere alienum. Nam, ut dicebat S. Pachomius (*In ejus Vita cap. 46*), *«nimis anima illa probatur infelix, et omni lacrymarum fonte plangenda quae saeculo renuntians, iterum saeculi actibus implicatur, et inutilibus dudum curis exuta, rursum reddit ad durae servitutis obsequia.»* Hinc S. Augustinus (*Lib. 1 de Doctr. Christ. cap. 20*), *«cujus animus, inquit, non moritur huic saeculo, neque incipit configurari veritati, in gravorem mortem morte corporis trahitur, neque ad communionem coelestis beatitudinis, sed ad luenda supplicia reviviscet.»* Et Petrus Blesensis (*Epist. 137*): *«Conversacionem eorum damnabilem reputa, qui pro claustrum saeculum deserunt, et in claustrum mores saeculi deferunt.»* Et alibi (*Serm. 42*): *«Certe Achan filius Charmi, quia tulit de anathemate Jerico, lapidatus est; cujus expressam similitudinem gerunt hi qui saecularia abdicantes, etsi non opere, tamen affectu et desiderio saecularibus se immergunt.»* Et paulo post: *«Quantumcunque efficiaris religiosus, in claustrum totum perdis, si aliquid retinueris de saeculo.»* Hinc etiam S. Bernardus ad monachos S. Bertini scribens ait: *«Bene fecistis alienando vos magis ac magis ab actibus saeculi hujus, quae est munda et immaculata religio: modicum quippe fermentum, fratres, totam assam corrumpit, et muscae morientes exterminant oleum suavitatis. Quid prodest tanti corporalis pariter, et spiritalis laboris, atque exercitii fructum vilissima aliqua consolatione, imo desolatione minus acceptabilem fieri, aut certe periclitari? etc.»* Et sane, ut optime dicebat S. Joannes Climacus (*Grad. 3*), *«fieri non potest ut altero oculorum caelum, altero terram respiciamus.»*

Hujus autem instrumenti ratio est: 1º Quia qui saecularium actus exercet, ad eorum prava mores, habitus, et vitia facile devolvitur. 2º Quia major ipsis saecularibus eodem actus perpetrandi praebetur occasio, ne dicam audacia, dum ea vident a monachis incunctanter fieri, quae prius nec contingere audebant. 3º Quia saeculares actus in habitu religioso viventibus in saeculo viris probis virtutis fastidium generant, atque a recto proposito retrahunt. Qua de re vide Petri Damiani *lib. vi, epist. 32*. 4º Quia implicitus actibus saeculi monachus contemnit se praebet mundo; nam, ut dicit S. Ambrosius (*Epist. 6*), *«quomodo potest observari a populo qui nihil habet discretum a populo, dispar a multitudine? Quid enim in te miretur, si sua in te recognoscit? si nihil in te aspiciat quod ultra se inveniat? si quae in se erubescit, in te quem reverendum arbitratur offendat?»* 5º Quia, ut dicit S. Joannes Climacus (*Grad. 3*), *«per fugam patriae nos coelestium rerum studio vendidimus.»* Non ergo decet actibus coelestibus venditis actibus saeculi mancipari. Vide Cassianum *lib. iv de Institutis Renunt. cap. 34* et sequentibus, et Vitam S. Theresiae cap. 37.

Nihil amori Christi praepondere. Istud instrumentum necessariam habet cum primo connexionem; qui enim Deum ex omni corde, omni anima, omni virtute dilexerit, hic nihil amori Christi praepondere poterit.

Iram non perficere. Quod aut iram non perficere, ostendit varios esse gradus irae, quos recensent Cassianus collatione 5, cap. 11, et Joannes Climacus gradu 8. Plura etiam de ira disputat idem Cassianus in libro vii de Spiritu irae, quem vide, si lubet. Quomodo etiam fieri possit, ut non irascatur monachus, docet S. Basilii in brevibus Regulis interrogatione 2. Plura de ira dicere supersedemus, cum raro videamus monachos in schola humilitatis huic vicio subjacere. *«Si autem quis iracundus frequenter irascitur sine causa, inquit S. Pachomius, et propter rem inanem et vacuum, per sex vices commovebitur, et in septima facient cum surgere de ordine sessionis*

sue, et inter ultimos collocabitur, docebuntque eum, ut ab hac mentis perturbatione mundetur: cumque tres testes dignos testimonio adduxerit, qui pro eo polliceantur nequaquam simile quid esse facturum, recipiet sessionem suam; alioquin si permanserit in vitio, moretur inter ultimos, perditio priore loco.

Iracundia tempus non reservare.] Iracundia ab ira discernitur sicut habitus ab actu; neque enim qui semel irascitur, eo ipso potest dici iracundus, licet sit vere iratus iracundus autem dicitur, qui semper irascitur, et ad levem responsionis agram velut folium a vento commovetur. Porro iracundiæ tempus ille reservat, qui certum aliquod temporis spatium statuit animo, quo possit ulcisci, injuriæ illatæ memoriam mente retinens.

Dolus in corde non tenere.] Quia, ut dicit S. Augustinus (*De Morib. Eccl. cath. cap. 16*), ubi dicitur, *charitas nulla est*. Quid autem sit dolus supra explicuimus in prologo.

Pacem falsam non dare.] Sed veram; quia falsa pax non est **129** pax; et si veri pacifici filii Dei vocabuntur, falsi pacifici filii diaboli merito appellandi sunt.

Charitatem non derelinquere.] Quid sit charitas, docet S. Augustinus: cum dicit (*Lib. iii de Doctr. Christ. cap. 10*): « Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, et se atque proximo propter Deum. » Porro qui charitatem derelinquit, Deum ipsum amittit, quia Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.

Non jurare, ne forte perjuret.] Hunc Regule locum allegavit olim Italynardus ex monacho et abbate S. Benigni Divionensis episcopus Lugdunensis, ne Henrico imperatori fidei sibi debitæ sacramentum præstaret, recusans potius episcopatum quam emittere juramentum. Quod autem hic vetat S. P. Benedictus, velant et alii monachorum Patres. Ita S. Antonius: « Ne jurato, inquit, penitus vel veritatem vel dubium. » S. Cæsarius: « Non jurent, quia Dominus dixit: *Nolite jurare omnino, sed sit sermo vester, est est, non non.* » S. Aurelianus: « Non juretis, quia Dominus dixit: *Nolite jurare*; et alia Scriptura: *Vir multum jurans implebitur iniquitate, nec dædet de domo ejus plagam.* » Juramentum etiam prohibent S. Ferreolus in Regula c. 23; Regula Tartanensis, c. 19; Regula Cujusdam ad Monachos, c. 8; S. Cæsarius iterum in Regula ad virgines, cap. 2; S. Leander in lib. de Institut. one Virgin., cap. 19; Concilium Aquisgran., cap. 43. Sed et lib. ii legis Longobardorum, titulo 4°, prohibetur episcopis, presbyteris, clericis, monachis, et sanctimonialibus, jurare etiam in iudicio citatis, ut observat noster Menardus in notis ad Conc. Reg., cap. 7, § 43. Quinimo S. Fructuosus (*Regula Monast. comm. c. 5*) non patitur laicos bonorum monasterii sui defensores et patronos in iudicio vocatos jurare. Vide secundam Vitam S. Oswaldi, num. 56; sac. v Benedict., pag. 752.

Quare autem a monachis vitari juramentum voluerit S. P. Benedictus, ipse indicat dicens, *ne forte perjure*: quæ etiam ratione S. Augustinus, referente Possidio (*In Vit. S. Aug. cap. 25*), « Ne quisquam facili juratione etiam ad perjurium decidisset, et in ecclesia populo prædicabat, et suos instruere, ne quis juraret, nec ad modicum quidem. Quod si prolapsus fuisset, unam de statutis perdebat potionem; numerus erat enim suis secum commorantibus et convivantibus poculorum præfixus. » Unde et S. doctor obijc. enti quare Dominus, qui juravit, ipse juramentum nihilominus prohibuerit, ita respondet (*Serm. 507*): « Non est peccatum verum jurare, sed quia grande peccatum falsum jurare, longe est a peccato falsum jurandi, qui omnino non jurat; propinquat falsæ jurationi qui vel verum jurat. Dominus ergo, qui prohibuit jurare, supra ripam noluit te ambulare, ne pes tuus in angusto labatur, et cadas. Sed Domi-

nus juravit, inquit. Securus jurat qui mentiri nescit: non te moveat quia Dominus juravit, quia forte non debet jurare nisi Dominus. Tu autem quando juras quid facis? Testem Deum adhibes; tu ipsum, ipse seipsum; sed homo, quia in multis falleris, plerumque adhibes testem Veritatem ad tuam falsitatem. » Quid ergo? « Juramentum aliud nullus **130** proferat nisi crede mihi, quod in Evangelio legitimus Dominum mulieri Samaritanæ affirmasse; aut certe, seu aliud, quod monachorum est consuetudo jurandi, » inquit Ordo conversationis Monast. Vide S. August. serm. 182 de Scripturis, et S. Thom. 2-2, q. 89.

Veritatem ex corde et ore proferre.] Quod hic S. Pater dicit, non sic capiendum est, quasi veritatem aliquando tacere non liceat; illud enim nonnunquam non modo expedit, sed etiam necessarium ad bonum et utilitatem aliorum judicatur. Verum hoc præsertim instrumento mendacium interdicatur, quod nunquam fuit, nec erit aliquando licitum; quamvis contrarium censuerint Plato lib. iii de Repub., hac in re plane non divinus; Origenes lib. vi Stromatum, et apud Cassianum abbas Joseph collat. 17, cap. 17; quorum doctrinæ refragantur S. Augustinus in lib. de Mendacio, et in lib. Contra Mendac.; S. Thomas, 2-2, q. 110, a. 5^a, et multi alii. Et certe ita exosa fuit abbatis Josephi sententia, ut hanc ob rem aliosque errores Cassiani collationem 17 censura affecerit olim Facultas theologiae Parisiensis, ut ex veteri ms. observat Adalardus Gazenus in commentario ad prædictæ collationis caput 22. Sed et gravissimi monasticarum legum conditores durissimis volunt poenis mendacium in monachis multari. Ita S. Pachomius (*Art. 119*): « Qui, inquit, mentitur, et odio quemquam habere deprehensus fuerit... audet et Pater monasterii, et vindicabit juxta mensuram opusque peccati. » S. Cæsarius in Regula ad monachos (*Cap. 5*): « Mentiri qui inventus fuerit, disciplinam legitimam accipiat. » S. Columbanus (*In Pæn. n. 22*): « Si aliqui contendens mendacium, et distinctionem confirmat, duos dies unum paximatum et aquam. » Et infra (*Num. 26*): « Si quis dixerit mendacium nesciens, quinquaginta verbera; si sciens et audax, in pane et aqua; si denegatur mendacium ejus, et ille contendit, septem dies in pane et aqua. » S. Fructuosus (*In 1 Reg. cap. 16*): « Mendacem, furem, percussorem quoque, et perjurum, quod Dei servum non decet, corripere primum a senioribus verbis oportet, ut recedat a vitio. Post hæc, si nec sic se emendare distulerit, tertio coram fratribus convenietur, ut desistat tantisper errare. Si nec sic se emendaverit, flagelletur acerrime, et trium mensium spatio excommunicationis vindictam suscipiens, sub poenitentiae districtione solus recludatur in cella; de vespere in vespere ex hordeacei panis sex uncis, et aquæ mensura parvula sustentandus. » Denique Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 8*): « Mendacium et juramentum, sive verbum otiosum per omne corpus fraternitatis damnandum est. Si quis ex fratribus cum quo aliquid horum inventum fuerit, mittendus est in carcerem, et poeniteat usquequo a vitio corrigatur, quia os quod mentitur occidit animam.... Si quis ex fratribus post examinationem carceris carere hæc vitia non poterit, ejiciendus est a fratribus, et damnandus est. »

Jam vero si quæras quid sit mendacium, respondet S. Augustinus (*Lib. Cont. Mendac., c. 42*), « esse falsam cum voluntate fallendi significationem. » Ex quo colliges non omnes qui veritatem non dicunt aut fallunt, mentiri, sed eos solos qui voluntatem habent fallendi.

131 *Malum pro malo non reddere.*] Quia, ut citatus ab Hillemaro Origenes ait: « Pejor est ille qui vicem reddit, quam ille qui malum in primis facit. » Hoc instrumentum perfecte implevit S. Hugo abbas Cluniacensis, qui proprii fratris interfectori non modo pepercit, sed etiam ad mortem quesitum in mona-

sterio suscepit, et sanctæ conversionis habitum induit.

Injuriam non facere, sed et factam patienter sufferre.] Injuria duplex est, alia quæ ad probationem, alia quæ ad contumeliam et famæ detrimentum. Hanc vetat S. Benedictus ut malam; illam præcipit ut bonam, utilem, et necessariam, cum venientem ad conversionem injuriis affici, et ad probationem admissum probari in omni patientia mandat: quamvis non omnium sit illam inferre, sed abbatis, aut eorum cui hoc munus ab eo commissum est, qui et ipsi summa prudentia et discretione, habita ratione temporum, locorum et personarum, in irrogandis injuriis uti debent.

Utraque tamen undecunque tandem accedat, patienter toleranda est, ut hic et cap. 7 S. Benedictus præcipit, jubens ut monachus quibuscumque irrogatis injuriis tacita conscientia patienter amplectatur; quemadmodum eximius ille monachus qui, ut refert Rufinus (*Lib. iii de Vit. Pat., n. 80*), « quanto plus eum aliquis injuriabatur aut deridebat, tanto plus ille gaudebat, dicens: Isti sunt qui nobis occasionem præbent ad profectum nostrum; qui autem beatificant nos, conturbant animas nostras. Scriptum est: quoniam hi qui beatificant vos, decipiunt vos. » Et S. Benedictus abbas Anianensis (*In ejus Vita, n. 31. Sæc. iv. Bened.*), qui injuriam sibi facientibus munera destinabat. Sane apud Athenienses sapientiæ studium non putabantur idonei qui injuriis æquo animo ferre non possent: unde et ad portam civitatis sedebat senex sapientiæ studiosus, qui omnes ingredienti experienti causa conviciis affligebat: potiori ergo jure monachi verè, ut pote divinæ, sapientiæ devoti, injurias illatas patienter sustinere debent, si quod proficitur reipsa esse desiderant. Quapropter abbas Zacharias coram fratribus aliquid ad morum ædificationem dicturus, projectum in terram pallium conculcavit, dicens: « Nisi quis sic fuerit conculcatus, monachus esse non potest. » Vide Rufinum *l. iii de Vit. Pat., n. 77* et sequentibus.

Inimicos diligere.] Ad plenam hujus instrumenti explanationem, inquirendum 1º quis noster inimicus censendus sit; 2º quid a nobis exigat inimicorum dilectio; 3º quibus induci possimus rationibus ad eos diligendos; 4º aliquas adversus inimicorum dilectionem objectiones solvere oportebit.

Quis dicendus sit inimicus noster discimus ex S. Basilio (*Reg. brev. Int. 176*): « Proprium, inquit, inimici est nocere, et insidiari: quisquis ergo quocumque modo cuiquam nocet, inimicus rite dicatur, proprie vero qui peccat; nam quantum in ipso est, variis ille modis nocet, et insidiatur tam conjuncto sibi, quam ei cui intercidit aliquid cum ipso commercii. »

Quid etiam inimico debeamus, docet idem Basilius eodem loco subjiciens: **132** « Quoniam vero ex corpore et anima compositus est homo, secundum animam quidem diligamus tales, arguentes eos, et admonentes, et quovis modo ad conversionem inducentes: juxta corpus vero benefaciamus illis, si necessariorum penuria laboraverint. »

Præcipua autem et potissima ratio hujus instrumenti repetitur ex Christi præcepto, et præmio inimicorum dilectioni promisso. Ait enim: *Diligite inimicos vestros, ut sicut filii Patris vestri, qui in cælis est; quod expendens S. Cæsarius (Serm. 225 in Append. Serm. S. Augusti.):* « Elige, inquit, modo quod tibi placuerit; si inimicos dilexeris, non solum amicus, sed etiam filius Dei esse mereberis. »

Altera ratio procedit ex nobis adversus eos qui non diligant inimicos. Si enim non dimiseritis hominibus, inquit iterum Christus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. « Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est, » ait S. Augustinus (*Enchir. c. 74*).

Quod si quis objiciat præceptum istud esse impossibile, respondet S. Basilius (*Reg. brev. Inter.*

176): « Non hoc nobis præcepisset bonus ac justus Dominus, nisi simul et vires perficiendi dedisset; quod et in natura necessario reconditum esse patefecit: nam benefactores suos et bestie naturaliter diligunt: quid autem habet amicus quo tantum afferat utilitatis, quantum affert inimici? Conciliant enim nobis felicitatem illam de qua Dominus dicit: *Beati estis cum persecuti vos fuerint, et probris affecterint, dixerintque omne malum adversum vos mentientes propter me: gaudete et exultate, quoniam merces vestra multa est in cælis.* »

Quod si quis adjiciat animas interfectorum in Apocalypsi cap. vi ad Deum clamare vindictam effusi sanguinis sui, reponit S. Augustinus (*Serm. 221 in Append. Serm. S. Aug.*) seu quivis alius: « Sciendum est quia illi sancti jam in conspectu creatoris sui consistentes, vident voluntatem illius, et ideo ab ipso accipiunt, quod ipsum velle noverunt, et de ipso habent, quod de ipso sentiunt. Petunt autem vindictam duobus modis, et hoc causa charitatis, ut scilicet qui ad vitam æternam prædestinati sunt, convertantur a malo ad bonum; qui vero præsciente Deo damnandi sunt, moriantur, et peccare desistant, et per hoc minorem poenam in inferno habeant. »

Mal dicentes se non remaledicere, sed magis benedicere.] Juxta illud Petri apostoli: *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; sed e contrario benedicentes (1 Pet. iii);* quod et Paulus fecisse se testatur dicens: *Maledicimur, et benedicimus.* Et certe cum os monachi divinis sit laudibus et benedictionibus consecratum, nihil indignius quam ex eo maledictionis verbum audire: nam, ut recte ratiocinatur Magister (*In Reg. c. 11*), « sicut non potest fons uno foramine aquam proferre simul am ram et dulem, sic nec os. Cum de lingua nostra benedicimus Domino, quomodo possumus per eandem linguam maledicere homines? » Deinde, ut ait S. Dorotheus (*Doctr. 17, n. 6*): « Te credere oportet antidota quædam esse, et pharmaca medicinalia contra animæ tuæ superbiam, quicquid ignominie, infamie, opprobrii, quicquid denique **133** contumelie et injuriæ tibi evenierit, et pro conviciantibus proque injuriarum inferentibus Deum precare non aliter quam pro medicis, verissime persuasus eum qui contumeliam et ignominiam odio habet, odio quoque humilitatem habere. »

Persecutiones pro justitia sustinere.] Non dicit simpliciter persecutionem sustinere, nam multi malefici, ut homicidæ et latrones, persecutionem patiuntur sine præmio; sed addit *pro justitia*, quod proprium est iustorum, quibus propterea Christus in Evangelio regnum cælorum promittit. Sane si illius membra sumus qui iniuste pro injustis et per injustos persecutionem passus est, eadem et nos libenter sustineamus, alioquin recusat esse in corpore, qui odium non vult sustinere cum capite, inquit S. Cæsarius (*Serm. 224, in Append. Serm. S. Aug.*).

Non esse superbum.] Quia superbus Deus resistit, humilibus autem dat gratiam: unde etiam superbos montibus Gelboe, super quos nec ros nec pluvia cadit, et collibus, quos sponsus celestis transiit, eleganter comparat S. Bernardus (*Serm. 51, in Cant.*). Eosdem etiam per calanum foris quidem nitentem, sed intus vacuum designari assertit S. Od. abbas Cluniacensis (*Lib. ii Collat., n. 14*); et S. Joannes Climacus ait (*Grad. 25*) monachum superbum alio demone non indigere, ipse enim jam sibi diabolus est, et hostis factus. Ex quo apparet quam probe Petrus Blesensis dixerit, quod « cum detestabilis sit ubique superbia, detestabilior est in professore humilitatis; quod enim est rubigo in ferro, quod in veste tinea, quod fel in lacte, quod venenum in melle, hoc est superbia in habitu monachali. »

Est autem superbia « perversa celsitudinis appetitus; perversa autem celsitudo est, deserto eo cui debet animus inherere, principio sibi quodammodo

beri, etque esse principium, » inquit S. Augustinus (*Lib. xiv de Civit. Dei*, c. 13). Additque: « Hoc tu cum nimis sibi placet, cum ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuit quam ipse sibi. »

Non vinolentum.] Vinolentus ex Bernardo Cassinensi est, « qui nimia aviditate, vel nimia frequentatione, vel nimia quantitate, non contentus temperantia parcitate, vinum potat vinosus. » Vel, ut ait Smaragdus, « vinolentus dicitur qui et satis bibit, et difficile inebriatur: » quod omnino vetat S. P. Benedictus, quia, ut ait propheta, *fornicatio, vinum, et ebrietas, auferunt cor*; et Salomon in Proverbiis, *luxuriosa res vinum*; et merito Apostolus dixerit: *Nolite inebriari vino*, nisi forte vino amoris divini; beatus enim quem introduxerit in cellam vinariam, et ordinaverit in eo charitatem. Porro ex 10 excerpto lib. ii Penitent. Egberti episcopi Eboracensis (*Apud Spelm. tom. I Conc. Angl.*), « Si quis clericus aut monachus ebriosus fuerit, tribus mensibus in pane et aqua poeniteat. »

Non multum edacem.] Hoc S. Benedictus instrumento prohibet non modo excessum in cibo, sed et omnem superfluum alimentorum summotionem. Non enim dicit: *Non nimis e'acem*, sed *non multum*, necessaria naturæ concedens, rescissas superflua. Imo omnia damnat hic gula vitia, quæ quinque numero recenset S. Gregorius suis verbis (*Lib. xxv Mor.*, c. 13): « Quinque modis nos gula vitium tentat: aliquando namque indigentia 131 tempora prævenit, aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores querit; al quando quælibet sumenda sint, preparari accuratius expetit; aliquando autem et qualitati ciborum, et tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram moderate refectionis excedit; aliquando in ipso ætu immensi desiderii deterius peccat. » Quibus omnibus occurrat S. Benedictus in Regula. Primo enim ne quis canonicam horam edendi præveniat cap. 43 vetat. 2º Lautioribus cibis interdicit, dum abstinere a carnibus voluit ab omnibus, cap. 36 et 39. 3º Accurate preparatos cibos cavet, cum ab omnibus, etiam coquorum subtilitates ignorantibus hebdomadatim exerceri coquinæ officium sancti it cap. 35. 4º Excessum in quantitate damnat capite 39 et 40. 5º Denique nimium abscondit desiderium, cum rebus necessariis deficientibus, Deum benedicendum esse asserit, non murmurandum, c. p. 40. Vide Guillelmi abbatis S. Theoderici librum de Vita Solit. ad fratres de Monte Dei, cap. 11, n. 52; Cassianum toto libro v Institutionum, et Joannem Climacum grad. 14.

Non somnolentum.] Somnolentos vocat plus æquo somno indulgentes; quæ res non modo in monachis damnanda, sed in omni penitus homine reprobanda: quia, ut dicit S. Joannes Climacus (*Grad. 20*), « multus somnus improbus est convictor, qui dimidium vite tempus, vel eo amplius ignavis et inertibus subducit et furatur: » unde et S. Arsenius (*Rufin. lib. i de Vit. Pat.*, n. 211) somnum vocabat *malum servum*, contra quem maxime « in ipso religionis et trocinii exordio pugnandum » esse docebat præfatus Joannes Climacus (*Grad. 19*).

Porro somnolentia causas habet, alias physicas seu naturales, alias morales. Physicas recenset idem sanctus his verbis: « Una quidem est ratio somni, sed plurimas veluti cupiditas habet causas: ex natura, inquam, ex cibis, a demonibus, aut fortasse etiam ex summa et nimia jejunii inertia, qua debilitatum corpus per somnum deinceps conatur se reficere, et recreare. Quemadmodum frequens et longa epotatio ex consuetudine nata est, ita multus et longus somnus. »

Morales describit S. Basilii (*Regul. brev. Inter. 52*), cum ad interrogationem: « Quæ causa est intempestivæ et immodicæ dormitionis, et qua ratione poterimus eam a nobis depellere? » respondet: « Sane hujusmodi dormitatio nascitur quoties-

A cunque animum nostrum in contemplatione rerum divinarum sinimus lentescere, ac Dei judicia contemnimus. » Deinde remedium proferens subiungit: « Ipsam vero depellimus quotiescunque ejusmodi, ut par est, de Dei majestate cogitationem contempnimus, et desiderium illius perficiendæ voluntatis. » Et S. Joannes Climacus (*Grad. 7*): « Quando vadis cubitum, sit tibi ipse cubitus in lectulo tuo forma habitus corporis in sepulchro jacentis, et minus dormies.... Sempiterni inferorum incendii memoria te cum vesperi proficisceris cubitum, tecumque mane consurgat, et nunquam somnolentia te occupabit tempore precum et psalmodum. »

Non pigrum.] Licet piger dicatur quasi *pedibus æger*, ut observat 135 Smaragdus, tanquam tardus ad incedendum; pigritia tamen non tam in corporis otio ac torpore, quam in animæ desidia et salutis negligentia attenditur: unde idem Smaragdus: « Recte, inquit, pigri vocabulo denotatur, qui vult regnare cum Christo, et non vult operari pro illo. » Sane Christus non quietos et otiosos, sed laborantes et oneratos ad se reficiendos vocat; etsi monachi, ut ait Gerardus Belgæ, *sint jumenta Christi, ad quid pigrum jumentum, quod nec pabulum meretur, nec stabulum?*

Non murmuriosum.] Ita etiam Regula S. Ferreoli cap. 7 decernit « ut nullus in congregatione murmur, seu detractio, quod familiarissimum habent monachi, contra abbatem aut quemlibet alium de fratribus audiat: ne ira Dei, quæ sæpe ob hanc culpam miserabilem populum condemnat, in perditionem similiter murmurantium turbine excutatur; et terram repositionis, quam nos recte accipimus, locum futuræ beatitudinis perdat murmuratio propria, quæ debeatur sponione divina. » Eadem ratione murmurum prohibet S. Isidorus in Reg. cap. 6, et S. Fructuosus in Regula monastica communi cap. 5. Illud etiam sub gravissimis poenis vetant alia monachorum regulæ. Regula sancti Macarii cap. 12:

C « Si quis autem murmuraverit.... digne conceptus secundum arbitrium senioris, vel modum culpæ, tandiu abstineat quandiu vel e ipsæ qualitas poposcerit, vel se poenitendo humiliaverit, vel emendaverit, ita ut correptus non audeat usquam recidere. » Regula S. Pachonii (*Art. 161, in Cod. Regul.*): « Qui habet consuetudinem murmurandi, et quasi gravi opere se opprimi queritur, doceat eum quinque quod sine causa murmuret, et ostendat perspicuam veritatem. Si post hæc inobediens fuerit, et est perfectæ ætatis, ita eum habeat, ut non de agrotantibus, et ponetur in loco infirmorum, ibique aleatur otiosus, donec redeat ad veritatem. » Denique Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 6*): « Si quis frater murmurans inventus fuerit, hic ipse mittendus est in carcerem, et opus ejus abiciatur: poenitentiam agat secundum examen senioris: si permittatur, ei satisfaciatur; si autem hoc frequenter fecit, ejiciendus est de monasterio. » Adeo illi grave peccatum murmurium reputabant. Certe si vel debitas peccatis nostris poenas pensaremus, non esset quod quæreretur aliquando. « Quis ergo grunniat amplius, inquebat olim S. Bernardus (*Serm. 22, de Divers.*), dicens: Nimium laboramus, nimium jejunamus, nimium vigilamus, cum nec millesimæ, imo nec minimæ parti debitorum suorum valeat respondere? » Et S. Odo abbas Cluniac. (*Lib. in Collat.*, n. 57): « Si æquites judicii considerare, murmuratio cessabit, quia valde injustum est, ut reus judicem incuset, cum digna factis æque receperit. » Et Grimlaicus in Regula Solitario: cap. 65: « Dicit non murmurare qui mala patitur, etiamsi ignorat eorum mala patitur; et per hoc justè se pati arbitretur, quod ab illo judicatur, cujus nunquam judicia injusta sunt. »

Non detractorem.] Non sine causa S. Bernardus detractores comparat vulpibus, quæ demoluntur vineas; et Petrus Damiani locustis, 136 quæ alienas fruges corrodunt, cum detractio aliud nihil sit quam

respectu autem gloria minuendae mordax in alium delatio; unde et Cassianus *periculosam fratrum devotionem* eam vocat. Quantum vero sit illa vitium ac peccatum, nec melius nec eloquentius aperire possumus quam S. Bernardi verbis (*Serm. 65 in Cant.*): « Nunquid non vipera est lingua ista? ferocissima glane, nimirum quae tam lethaliter tres inficiat uno flatu. Nunquid non lancea est ista lingua? profecto et acutissima, quae tres penetrat uno ictu: lingua eorum gladius acutus, gladius equidem anceps, imo triceps est lingua detractoris. Non vero huiusmodi linguam ipso etiam mucrone quo Dominicum latus confossum est, crudeliore dicere verearis; fodit enim haec quoque corpus Christi, et membrum de membro, nec jam exanime fodit, sed facit exanime fodiendo. Ipsi quoque nocentior pinis, quas illi tam sublimi capiti furor militaris imposuit, sed etiam clavis ferreis, quos sanctissimis manibus illis, et pedibus consummata Iudaicae gentis iniquitas infixit: nisi enim huius, quod nunc punitur et transfoditur, corporis vitam sui vitae corporis praelulisset, nunquam illud pro isto mortis injuria, crucis ignominia tradidisset. » Illis concinere videntur illa Gilberti de Hoilandia verba: « Horret magis Christus asperitatem morum, et linguae stimulos, quam aculeos spinarum; in his praesertim qui in silentii vocati sunt simplicitatem, in charitatis negotium, et voti quietem, in humilitatis scholam, in subjectionis votum et vinculum unitatis. »

Nemo ergo jure miretur, si ad tam graves poenas detractores olim damnarunt antiqui monachorum Patres, quales esse sunt quas eorum in regulis legimus. Nam, verbi gratia, S. Pachomius statuit (*Art. 84*), ut « qui facilis esse ad detrahendum, et dicit quod non est, qui in hoc peccato deprehensus fuerit, monebunt eum secundo; et si audire contempserit, separabunt eum extra conventum septem diebus, et panem tantum cum aqua accipiet, donec polliceatur atque confirmet se ab hoc vitio recessurum, et sic dimittetur ei. » S. Basilii facta interrogatione (*Regul. brev., interr. 26*): « Qui detrahit fratri vel detrahentem auscultat, qua animadversione dignus est? » respondet: « Exterminandi sunt ambo a ceterorum societate. » Et pene incerti auctoris apud eundem Basilium: « Si quis inventus fuerit detrahens aliquibus, vel audiens detrahentem; et non increpans eos, aut indicans archimandritae, excommunicetur. » S. Columbanus in Penitentiali haec habet: « Si quis detraxerit abbatem suum, septem dies unum paxinatum (id est habeat pro victu, cum solerent duo paxinatum per diem habere, ut observat Menardus noter); si fratrem suum, viginti quatuor psalmos; si saecularem, duodecim psalmos. » Denique Regula Cusudam ad Monachos (*Cap. 26*): « Si quis seniori suo detraxerit, non seniori detrahit, sed Domino, cui opus facit senior: si vero hoc frequenter faciat, abscondatur a fraternitate, remittenda sunt peccata sua. »

Quia vero non modo detrahentes, sed eos etiam libenter audientes **137** poenitentiae subiciebant; nec ita raro hoc virus irrepit etiam apud servos Dei, saluberrimum hic S. Bernardi consilium proponere non erit forsitan abs re (*Serm. 17, de Divers.*): « Facile, inquit, lingua libitur, nec minus facile illabitur cordi, ita ut multis inter loquendum minus profuerit quod propriam prohibuerint, dum non caverint alienam. Utilis est frater qui tibi loquitur, sapiens est, religiosus, ac timens Deum; plus dico, angelus est, et angelus lucis: etiam sic cave tibi ne audias unde laedaris. Nec personam tibi velim esse suspectam, sed linguam, praesertim in sermocinatione communi. Bona quidem personae simplicitas, sed in hac parte serpentis astutiam non amittas. »

Neque tamen eo ipso detrahere semper aliquis dicendus est, quo malum de alio refert; occurrunt enim aliquando casus, in quibus et licet, et opus est: duos praesertim notat S. Basilii his verbis (*Reg. brev., interr. 25*): « Duo ergo existimo tempora, in quibus

A liceat aliquid mali de altero dicere; scilicet quando necesse habet aliquis consultare una cum aliis, qui ad hoc idonei sunt iudicati, quo pacto corrigendus sit is qui peccatum commisit; et rursum cum necessitas poscit ut periculo consulatur aliquorum, qui scilicet, enumerato ex ignorantia commisceri possent cum malo tanquam cum bono; cum Apostoli praecceptum sit ne quis cum huiusmodi se commisceat nequando capiat quis laqueos animae suae, etc. »

Spem suam Deo committere. Bonum est enim sperare in Domino, quam confidere in homine. Sed quid a Domino sperare? « Est spes veniae, gratiae et gloriae, » inquit S. Bernardus (*Serm. 46, de Divers.*). Quo motivo? « Huic securus me credo, qui salvare me velit, noverit et possit, » addit idem S. doctor (*Serm. 20, in Cant.*). Quo fructu? « Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit. Pes vester utique spes vestra est, quantumcumque illa processerit, obtinebit; si tamen in Deum tota figitur, ut firma sit, et non titubet, » reponit iterum S. Bernardus (*Serm. 15, in psal. xc, et serm. 32, in Cant.*).

B Bonum aliquid in se cum viderit, Deo applicet, non sibi. Haec referenda sunt quae supra dixi in prologum: ne tamen istud instrumentum intactum reliquisse videar, illud exponam praeclaris his S. Bernardi verbis (*Serm. 84, in Cant.*): « De magnis bonis mala oriri non minima solent, cum facti eximii de bonis Domini, utimur de bonis tanquam non datis, non damus gloriam Deo. Ita profecto qui maximi videbantur pro accepta gratia, pro non reddita minimi reputantur apud Deum. Ego autem vobis parco; usus sum in destitutoribus vocibus maximo, minimoque, sed quod sentio non expressi. Discrimen involvi, ipse nudabo; optimum, pessimumque dixisse debuimus; nam vere et absque dubio eo quisque pessimus, quo optimus est, si hoc ipsum quo optimus est ascribit sibi: nempe pessimus est hoc. Quod si dicat quis: Absit, agnosco, gratia Dei sum id quod sum; studeat autem captare gloriam pro gratia quam accepit, nonne fur est et latro? audiat qui ejusmodi est: Ex ore tuo te iudico, serve nequam. Quid nequius servo usurpante sibi gloriam domini sui. » Eadem est doctrina S. Gregorii papae, quem etiam praecleara haec simili udine illustrat: « Qui vitia **138** superant, cum de victoria superbiunt, ipso hoste super se ruente intereunt. Eleazar namque in praelio elephantem feriens stravit, sed sub ipso quem exstinxit occubuit: quid ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos qui vitia superant; sed sub ipsis quae subiiciunt superbiendo succumbunt? quasi enim sub hoste, quem prostravit, moritur, qui de culpa, quam saepe rat, elevatur. »

Malum vero semper a se factum sciat, et sibi reputet. Ita Petrus Damiani ad Desiderium abbatem Cassinensem scribens: « Noli, inquit, inquietari (*Lib. II, epist. 11*), quod plerique faciunt, tantummodo si quid est in te virtutis attendere, ut vitia quasi post tergum posita negligas judicare: imitare naturalis in pavone diversitatis exemplum, qui nimirum pullinos, et velut ignobiles pedes praeculis semper habet: insignem vero caudae pulchritudinem post se spectabilem praebet; videt in pedibus rusticum aliquid, quod despicit, post tergum vero gerit, unde valeat quasi praeceteris avibus superbiere. Te quoque quodammodo quod in te virtutis est lateat. Si quid vero vitiosum et correctionis est dignum, ab aspectu tui iudicio non recedat. »

D Deum iudicii timere. Qui iudicii diem non timet, hic iudicio carere merito dicendus est, et reprobat: « Irremediabile namque periculum est, inquit S. Augustinus (*Serm. 154 in Append. Serm.*) seu quisvis alius, sic aliquem vitium, et cupiditatis freno laxare, ut se rationem Deo non meminerit redditurum: puto quia magna sit jam peccati poena metum ac memoriam futuri perdisse j dicit. »

Gehennam expavescere. Qui non expavesceret, cum vel quique sanctorum etiam maximi sola ge-

hennæ cogitatione toti tremuerunt? Quis nostrum S. Bernardo sanctior? et tamen quis non contremiscens eum contremiscentem audire potest? « Contremisco, inquit (Serm. 16, in Cant.), a dentibus bestiae infernalis, a ventre inferi, a rugientibus preparatis ad escam: horreo vermem rodentem, et ignem torrentem, fumum et vaporem, et sulphur, et spiritum procellarum: horreo tenebras exteriores. Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut praeveniam fletibus fletum, et stridorem dentium, et manuum pedumque dura vincula, et pondus catenarum prementium, stringentium, urentium, nec consumentium? » Simili pavere pravas cogitationes pellebat S. Pachomius, ut legimus in ejus Vita cap. 29.

Vitam æternam omni concupiscentia spirituali desiderare. Quia, ut dicit S. Bernardus (Serm. in festo S. Martini), Deus « propterea recum fecit hominem etiam ipso corpore, et os homini sublime dedit, cum prona utique spectent animantia cætera terram, ut attollens ad sidera vultus, illo suspiret, ubi tam beatam et perennem conspicit mansionem: nonne omnipie, et fideliter intuentibus nobis vehementissimum quoddam incentivum amoris, et provocatio flagrantissimi desiderii est visio ipsa tam lucidissimæ mansionis, etc. » Vide ejusdem Serm. 12 et 19, de Diversis, et 55 in Cantica.

Mortem quotidie ante oculos suspectam habere. Quam utilis sit quotidiana frequensque meditatio mortis, quam mortem quotidianam vocat S. Joannes Climacus (Grad. 6), idem ipse describit elegantibus his verbis: « Quemadmodum ex omni genere ciborum panis est maxime necessarius, ita ex omnibus actionibus mortis meditato. Mortis recordatio in his qui in communi fratrum conversantur, parit labores et pias exercitationes, imo vero contemptus desiderium et dulcedinem: his vero qui extra turbas in solitudine degunt, offert curarum omnium neglectum, et suggerit perpetuas preces, menisque custodiam.... Vera mortis et efficax meditatio gulam omnino necat, gula autem victa, facit simul omnia vitia victa. » Et sub finem ejusdem gradus: « Fieri non potest, inquit non nemo, fieri non potest, ut præsentem diem satis pie religioseque transigamus, nisi illum ipsum diem totius vite supremum ultimumque existimemus: et sane permirum est quomodo et pagani scriptores (Plato et Seneca) aliquid id genus pronuntiarint, qui studium sapientiæ nihil aliud esse dixerunt, quam meditationem mortis: » Eadem videtur fuisse mens et sententia Evagrii, cum dixit: « Ita semper paratus esse debet monachus, quasi sequenti die sit moriturus; rursusque ita corpore suo uti, ac si per multos annos cum eo victurus. » Eadem et S. Antonii, cujus Regula n. 41 hæc scribit: « Cogita apud teipsum, et dicito: Ulque non maneo in hoc mundo, nisi præsentis hæc die, et non peccabis Deo. » Eadem leguntur in Regula abbatis Isidori, n. 12. S. Pachomius etiam mortis memoriam frequenter commendabat, dicebatque (In ejus Vita c. 46): « Qui semper hæc cogitat, puritatem mentis obtinet, humilitatem cordis acquirit, vanam gloriam respuit, omni seculari prudentia carere contendit. »

Plane usque adeo necessariam mortis memoriam duxerunt antiqui Patres nostri, ut quo firmitus monachorum menti adhereret, in ecclesia aut claustrum apertum semper haberi sepulcrum voluerint, quod olim ordini Benedictino in usu fuisse testatur Haftenus (In com. ad vit. S. Ben., c. 57). Vide Joannem Clim. grad. 7, et Petr. Dam. opusc. 15, c. 25.

Actus vite suæ omni hora custodire. Illoc instrumentum sequitur ex præcedenti; fieri enim haud potest ut, mortem cogitans, vitam tuam non custodias. Porro quam necessaria sit nostri custodia pulchre omnino docet S. Bernardus, cum explicans illud Cantico: « Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, ait (Serm. 48 in Cant.): « Quod si lilium est ipsa anima, juxta sponsi verbum, videat quam

vigilem sollicitamque esse oporteat super custodia sui, septa undique spinis hinc inde aculeis intendentibus.... plenus est mundus spinis, in terra sunt, in aere sunt, in carne tua sunt: vide ergo quomodo caute ambules inter spinas. » Et iterum alibi (Serm. 82, de Diversis.): « Solent dicere homines hujus sæculi: Bonum castellum custodit qui corpus suum custodit; nos autem non sic; sed sterquilinum vile custodit, qui corpus suum custodit.... custodiendum magis animæ castrum, quoniam æterna ex ipso vita procedit; sed castrum in terra inimicorum situm undique impugnatur, et ideo omni custodia, id est ex omni parte vigilanti sollicitudine est muniendum, 140 inferius, superius, ante et retro, a dextris et a sinistris. Inferius impugnat concupiscentia carnis, quæ militat adversus animam, quia caro concupiscit adversus spiritum. Superius imminet judicium Dei horrendum; horrendum est enim incidere in manu Dei viventis... Retro mortifera delectatio est, quæ oritur ex recordatione peccatorum præteritorum. Ante instantia tentationum. A sinistris vero arrogantium fratrum murmurantium inquietudo. A dextris obedientium fratrum devotio: possunt enim hi quoque, nisi caveatur, duobus nocere modis: aut bonis eorum actibus invidendo, aut singularem gratiam emulando, etc. »

In omni loco Deum se respicere pro certo scire. Nihil efficacius ad omnes vitæ actus custodiendum, quam Deum in omni loco se respicere pro certo scire; « quando enim negligens poterit fieri qui intuentem se Deum nunquam desinit intueri, qui sic eum super se videt intentum, ut omnia interiora ejus et exteriora omni hora considerare non cessat, omnes non solum actus, sed etiam ipsos subtilissimos animæ motus perscrutetur atque dijudicet? » inquit S. Bernardus (Serm. 2 in psalm. xc). Hinc et S. Basilii (Reg. brev., interr. 21): « Qui hoc facit (hoc est a Deo se respiciere cogitat), vel horum similia, neque vagabatur unquam, neque habebit otium vanis cogitationibus indulgere, vel aliquid cogitare quod non ad ædificationem fidei pertinet, et ad aliquam animæ utilitatem spectet: quanto magis nihil laudebit, quod adversum sit Deo, et non ei placeat cogitare! »

Potest tamen aliter hic Regule locus intelligi, ut Deum nos respicere idem sit, ac nostra curare, nostræ salutis intendere, ut illi soli intendamus, qui nobis tam amanter intendit, juxta illud apostoli Petri: *Omnes sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi sunt cura de vobis* (1 Petr. v). Quanta vero sit illa ejus cura optime explicat auctor tractatus de Charitate, c. 25, apud S. Bern. tom. V.

Cogitationes malas cordi suo advenientes mox ad Christum allidere, et seniori spiritali patefacere. Cogitationes malas cordi nostro advenientes allidere ad Christum, est « contra illarum illecebras Christi auxilium implorare, ut victor possit existere; spem suam Christo committere, in illo fideliter credere, et firmiter sperare, et de triumphis victoria non sibi placere, sed Christo gratias agere, » inquit Smaragdus. Vel, ut ait Bernardus Cassinensis, allidere ad Christum per memoriam passionis ejus, et per orationem devotam; ipse enim est serpens æneus, quem qui respexerit, mortifero serpentis infernalis morsu haudquaquam peribit. Quod autem S. Benedictus addit: *Seniori spiritali patefacere*, explicabimus ad cap. 7; hic solum annotasse sufficiat seniores illum spiritalem intelligendum esse cum Boherio cujusque monasterii superiorem, qui licet aliquando sit minor ætate, major tamen et senior ratione jurisdictionis merito est dicendus: quamvis Richardus de S. Angelo seniore spiritalem interpretetur sacerdotem confessorium.

Os suum a malo vel pravo eloquio custodire. Quia os justi meditari debet justitiam. Porro « malum eloquium est, quod non est bonum; pravum, quod plus est nocivum quam malum, » inquit Hildegardus. *Multum loqui non amare.* Nam in multiloquio nos

effugies peccatum. Non tamen hic omnino prohibet malum loqui; nonnulli enim aut charitatis lege, aut ratione officii, ut abbates et cellerarii, ad hoc vel invitati coguntur; sed *multum loqui non amare*, pestiferam illam damnans loquendi aviditatem, quam abbas Agatho (*Apud S. Dorothei doctr. A. n. 9*) magno comparabat incendio, quod cum exardescit, omnes ab aspectu suo procul abire compellit.

Verba vana aut risui apta non loqui. Ut enim pie ac devote, et quidem veraciter dixit Gerardus Belga monachus, nunquam insulsiore joci etiam lepidissimi; quam in ore monachi, quando neque sic quidquam indigne aut abominabilius, quam in vestitu tam lugubri gestus nimici, et mores simii. Hinc Regula Tarnatensis cap. 18: « Qui joculari aliquid vel risui aptum in conventu fratrum proferre praesumpserit, vel qui cum junioribus verba otiosa narrare voluerit, aut habere amicitias aetatis infirmæ, increpationi, ut dignus est, subiacet. »

Risum multum aut excussum non amare. Multo magis monachos decent lacrymæ quam risus; unde et Magister in Regula sua: « Si videret fratrem satis promptum in risum, moneat eum praesens praepositus dicens: Quid agis, frater? cum gravitate fac quod facis, quia conversionis tempus non est lœtitiæ ad reddendum, sed poenitentiae ad lugenda peccata. » Similiter ante eum S. Basilii (*Reg. brev. interr. 51*): « Cum Dominus eos damnet qui in hac vita rideat, admodum perspicuum est, nullum omnino locum dari fidei in quo rideat, et maxime in tam magno numero eorum qui per transgressionem legis Deum inhonorant, et in peccato moriuntur, super quos merere et genere oportet. » Et post eos Smaragdus in hunc locum: « In valle lacrymarum sumus, et ideo non ridere, sed lugere debemus; lacrymas enim pro peccatis nostris, lacrymas pro dissolutione corporis, lacrymas pro desiderio Redemptoris, et societate omnium angelorum, et omnium habere debemus sanctorum, lacrymas ut a penis inferni et a laqueis liberemur diaboli. »

Neque tamen omnem omnino risum prohibet hoc loco S. P. Benedictus, sed nimium aut excussum, tanquam animi negligentis, et dissoluti spiritus indicium, ut loquitur S. Bernardus (*De præc. et disp. c. 8*); nam *subridere placide, et animi lætitiâ judicare indecorum non est*, inquit S. Basilii (*Reg. fus. c. 17*), quod scriptura illa ostendit quæ dicit: *Corde exultato vultus floret*. Qualis ergo debet esse monachorum risus? Profecto qualem in S. Malachia describit S. Bernardus (*Serm. de S. Malachia*): « Risus aut indicans charitatis, aut provocans; rarus tamen et ipse, equeidem interdum eductus, excussus nunquam, qui ita non taret cordis lætitiâ, ut originationem non minueret, sed augeret; tam **142** modestus, ut levitatis non posset esse suspectus; tantillus tamen, ut hilarem vultum ab omni tristitiæ nevo vel nubilo vindicare sufficeret. » Adde quod ait S. Dorotheus (*Doctr. 19. n. 24*): « Cum ridendum est, cave ne in tuo risu dentes exeras. »

Hujusmodi ergo risum permittit S. Benedictus, quemcumque alium prohibet, vetante cum eo non solum S. Basilii et Magister a nobis supra citati, sed etiam Regula Pauli et Stephani, tanquam discordiarum et scandalorum occasionem, cap. 37. S. Joannes Climacus grad. 7, n. 6 et grad. 26, n. 55; et S. Leander in libro seu Regula de Institutione virginum, in qua integrum cap. 11 inseribit *Quod peccatum sit virgini ridere* (*Tom. IV Analect., p. 462*). Sed et olim in ordine nostro « Circatores hoc observabant, si aliquem ridentem, vel aliquid susurrantem conspexerant, statim tabulis notabatur, et benignissime corripiebatur tempore opportuno, » ut in Consuetudinibus S. Benedicti Anianensis legitur.

Porro notat hic Trithemius quatuor præsertim hominum genera risum dedecere: virgines propter verecundiam; mulieres propter honestatem; infirmos

propter defectum, quia validas risus eos offendit; et monachos propter eminentiam status.

Lectiones sanctas libenter audire. Non dixit libenter legere; sed libenter audire, quia, ut in S. Bernardus Cassinensis, nonnulli sunt qui propter defectum visus, aut aliam infirmitatem non possunt legere. Vel etiam, ut ait Trithemius, quia tempore S. P. Benedicti aliqui admittebantur ad habitum litterarum penitus ignari, qui omnes ne sacræ lectionis fructu privarentur, eas saltem aliis legentibus jubentur audire. Vel etiam libenter audire, liberam et voluntarium cordis assensum his quæ leguntur præbendo, eaque opere exsequendo: quid enim prodest multa legere, multaque discere, nisi multa faciamus? Scienti bonum, et non facienti, peccatum est illi.

Hic autem non quaslibet S. Benedictus monachis lectiones permittit, sed sanctas, hoc est sacram Scripturam, passiones SS. martyrum, vitas et collationes Patrum, scripta SS. doctorum, quæ ad morum adificationem conducunt, quorum omnium lectio monachis summa est utilitas, maxime juvenibus, quibus eam commendat Guillelmus abbas S. Theoderici ad fratres de Monte Dei scribens in hæc verba (*De Vit. solit. cap. 14*): « Tuus propter nuntur legenda et meditando Redemptoris nostri exteriora, et ostenditur in eis exemplum humilitatis, provocatio charitatis, et affectus pietatis; et de Scripturis sanctis, et SS. tractatibus Patrum moralia quæque et pleniora. Propinqua sunt ei gesta et passiones sanctorum, ubi nec laborandum sit in planitie historiali, et semper aliquid occurrat, quod novitium animum excitet ad amorem Dei et contemptum sui. Porro aliæ historiæ delectant quidem dum leguntur, sed non ædificant, quin potius mentem infirmant, et in tempore orationis, vel spiritualis meditationis, inveniunt quæque vel noxia faciunt scaturire de memoria, etc. »

143 Procul ergo a manibus nostris gentiliū libri, procul poetarum aut philosophorum fallacia, ut pote quæ mentem a vera beatitudine avertunt, nisi forte ad eorum ineptias confutandas, et ad mysteria nostræ fidei confirmanda, juxta illud S. Augustini (*Lib. II de Doctr. chr., cap. 43*): « Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera et fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Plotinici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda; » cui concinit Petrus Damiani his verbis (*Opusc. 52. c. 9*): « Thesaurum tollit Aegyptiis, unde Deo tabernaculum construat, qui poetas et philosophos legit, quibus ad penetranda mysteria cœlestis eloquii subtilius convalescat. » Sed hæc omnium non sunt, sed doctorum duntaxat, et eorum quidem non etiam omnium, sed quibus id ab abbate præcipitur. Ceterum simplici monacho illius operam danti merito cum Petro Venerabili ad Petrum Pictaviensem scribente (*Lib. I, ep. 9*) dicere possemus: « Quid inani studio cum comedis recitas, cum trigædis deploras, cum metricis ludis, cum poeti fallis, cum philosophis falleris? Quid jam noir philosophiæ, sed, quod pace tua dictum sit, tantam stultitiæ operam impendis? Stulti, inquam, nam et hoc veri philosophi dictum est: Nonne stultum fecit Deus sapientiam mundi? Curte ergo, fili mi, ad propositionem tibi cœlesti magistro totius philosophiæ unicuique fructum, regni cœlorum beatitudinem, quam adipisci non poteris, nisi per veram spiritus paupertatem. . . nam s. secundum Apostolum volueris esse sapiens, stultus esto ut sis sapiens, neque te loquax garrulitatem, physicæ curiositatem, vel aliud quodlibet scire gloriaris, nisi Christum et hunc crucifixum. Vel cum Paschasio Ratherto ad Odilmannum (*Præf. lib. III, super Thren. Jeremie*): « Non nostri operis est, frater et consenex, falsas poetarum fabulas jam vovere, vel milesias, quoniam nostra institutio alios repositit mores; neque philosophorum perscrutari libros, quia in altero ludus et oblectatio est, in altero vero difficultas et sudoribus admixtus labor; verum

D

magis threnis nos decet, et lamentis indesinenter insistere. » Sane de B. Alcuino referunt (*In ejus Vita* n. 19), quod « legerat juvenis libros antiquorum philosophorum, Virgiliique mendacia, quæ nolebat jam nec audire, nec discipulos suos legere, *Sufficiunt, inquit, divini poetæ vobis, nec egelis luxuriosa sermonis Virgilii vos pollui facundia;* » quæ totidem verbis de S. Maiolo scribit Syrus in ejus Vita lib. 1, c. 14. Vide Vitam S. Odonis, sec. v Bened., et S. Hugonis abbatis Cluniac., auctore Hildberto Cœnoman., n. 18, apud Bollandum 29 April.; et Regul. S. Isid. cap. 9.

Orationi frequenter incumbere.] Exemplo S. Martini, de quo Severus Sulpitius scribit (*In ejus Vitæ lib. 1*), quod « nunquam hora ulla vel momentum præterit, quo non aut orationibus incumberet, aut insisteret lectioni; quanquam etiam inter legendum, aut si quid aliud forte agebat, nunquam animum ab oratione laxabat; nimirum, ut fabriferrariis mos est, qui inter operandum pro quodam laboris levamine incudem suam feriunt, ita Martinus etiam, dum aliud agere videretur, semper **144** orabat. » Et certe, ut optime dicebat Evagrius (*Tom. III Mon. Eccl. Græc. p. 95*), « semper quidem operari, vigilare, jejunare non fuit nobis præceptum; at sine intermissione orare lex sanxit. »

Quia vero oratio proprium est monachorum negotium, haud erit fortassis eis injucundum breviter hic demonstrare, quid sit, quæ ejus vis et efficacia, quæ necessitas, quæ ad eam dispositiones, quove sit facienda modo.

Quid sit oratio docet S. Augustinus seu quivis alius (*Serm. 75 in append. Serm.*) his verbis: « Oratio est ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, invisibilium desiderium. » Et S. Joannes Climacus (*Grad. 28*): « Oratio, si ejus naturam seu qualitatem spectes, est familiaris conversatio, et conjunctio hominis cum Deo. » Similiter Guillelmus S. Theoderici (*De Vit. Solit. c. 11*): Oratio est hominis Deo adhaerentis affectio, et familiaris quædam et pia colloquutio, et statio illuminatæ mentis ad fruendum quandiu licet. » Denique auctor tractatus de Interiori Domo (*Cap. 27*) apud S. Bernardum: « Oratio est mentis devotio, id est conversio in Deum per pium et humilem affectum: humilem ex conscientia infirmitatis propriæ; pium ex consideratione divinæ clementiæ. »

Orationis efficaciam elegantius describere haud possumus, quam S. Joannis Climaci verbis (*Grad. 25*): « Oratio, inquit, si vim et efficaciam ejus spectes, est mundi conservatio, Dei reconciliatio, mater lacrymarum et iterum filia, propitiatio peccatorum, propugnaculum adversus impetum afflictionum, bellorum oppressio et extinctio, officium angelorum, omnium spirituum alimentum, futura lætitia, actio sempiterna, virtutum scaturigo, gratiarum divinarum conciliatrix, profectus spiritualis, nutrimentum anime, mentis illustratio, securis desperationis, spei demonstratio, tristitiæ solutio, divitiæ monachorum, thesaurus solitariorum, iræ diminutio, speculum religiosi profectus, » etc.

Necessitatem ejus præsertim in monacho paucis demonstrat Joannes Trithemius (*Exercit. Spir. i. monach., cons. 6*), cum dicit: « Sicut nobis necessarius est semper habitus ad vitam carnis, sic omnino necessaria est continua oratio ad sanitatem mentis. » Hinc Joannes Baptista de Lezana (*De Discip. mon. c. 5*): « Facilius, inquit, crederem hominem sine anima, quam religionem perfectam sine oratione consistere; nec minus improprie cadaver hominem, quam regularem sine oratione perfectum religiosum appellare licet. »

Ad dispositiones quod spectat, alie sunt remotæ, aliæ proximæ: remotæ sunt cordis mandatis, secularium negotiorum fuga, passionum et affectionum mortificatio; proximæ, locus, tempus, attentio, etc., quæ paucis ex Patribus probanda sunt.

Primo ergo ad bene orandum requiritur sincera cordis puritas; nam licet oratio sit Dei donum, et « divini muneris largitatem sub regula concludere nostrum non sit, » ut ait Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 17 in Cant.*); « si quid tamen ad hæc potest humana industria cooperari, illud primum observate: Lavamini, mundi estote. » Et sane si oratio sit familiaris cum Deo conjunctio, qua ratione orare poterit, qui peccato ab eo avertitur? **145** Recte equidem Petrus Damiani ad Alexandrum papam scribens (*Lib. 1, ep. 15*): « Si quilibet ignotus cubiculum regis irrumpat, eique præsens tanquam familiaris assistat, regis tamen alloqui non perfruitur, quia charus ei per anterioris notitiæ gratiam non habetur; ita et nos infelices et miseri, quod quidem de mei similibus loquor, sæpe soli in angustæ cellæ remotione consistimus, sois divinæ majestatis obtutibus trementes adstantus, peccatis tamen obstantibus, vel intimi splendoris igniculum, vel compunctionis gratiam non meremur; sic itaque velut ante Regis videmur astare præsentiam; sed quia per vitæ recititudinem sibi noti non sumus, colloquutionis internæ dulcedinem non gustamus. »

Secundo, ad bene orandum disponit sæcularium negotiorum abdicatio, ut scribamus « sapientiam in tempore otii, nam qui minoratur actu, inquit præfatus Gilbertus (*Loco citato*), recipiet eam. » Unde et Petrus Damiani (*Loco supra citato*): « Mens terrena obtenebrata negotiis, frustra se in contemplationis culmen attollere nititur, dum actionum sæcularium merito quasi congestis lapidum rudibus aggravatur; sicut enim aluta calcei, postquam per limosa luti fluentia transierit, non admittit arvinam, sic mens humana, nisi ab humore fuerit curæ sæcularis exuta, non percipit supernæ pinguedinis gratiam, » etc.; et Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 1 in Cant.*) scribens in illud Canticum, *In lectulo meo per noctes quæsi vi quem diligit anima mea*: « In turba, inquit, in publico vix tangitur Jesus; idcirco sponsa, quæ non tantum tangere, sed amplexari et attrectare desiderat, devitans publicum, elegit secretum et lectuli et noctis. »

Tertio, sincera passionum et carnis mortificatio, ut familiari hac similitudine demonstrat Petrus Damiani (*Loco cit.*): « Sicca chorda clarum harmoniæ sonitum, humida reddit obrusum, tympanum quoque surdum sonat, si quilibet eum humor humectat: sic necesse est, ut mens humana a carnis voluptate sit arida, quatenus in Dei omnipotentis auribus ejus oratio sit arguta. »

Quarto, aptus querendus est locus ad orandum, nimirum remotus, et ab omni tumultu secretus; nam et Christus orare volentem intrare cubiculum ostiumque claudere jubet.

Quinto, « non modo locum, inquit S. Bernardus (*Serm. 86 in Cant.*), sed et tempus observare oportet eum, qui sibi orare voluerit. Tempus feriatum commodius aptiusque; maxime autem cum profundum nocturnus sopor inducit sentientium, tunc plane liberior erit puriorque oratio: *Consurge in nocte*, inquit, *in principio vigiliarum tuarum, et effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini Dei tui.* Quam secunda ascendit de nocte oratio, solo arbitrio Deo, sanctoque angelo, qui illam superno altari suscipit presentandam! quam grata et lucida verecundo colorata rubore! quam serena et placida nullo interturbata clamore, vel strepitu! » etc.

Sexto, summa requiritur attentio; nam, ut ait S. Cyprianus (*De Orat. Dominic.*), « quæ est ista segnitia alienari et rapi cogitationibus ineptis et profanis cum Dominum deprecari, quasi sit aliud quod magis debeat cogitare, quam **146** quod cum Deo loqueris? quomodo te audiri postulas, cum te ipse non audias? Vis esse Deum memorem tui cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis? Hoc est ab hoste in totum non cavere, hoc est, quando oras Deum, majestatem Dei negligentia orationis offendere. »

Denique quod proprium est hujus instrumenti, ad bene orandum, oratio debet esse frequens et assidua, ut multis nos Scriptura locis edocet: et certe «perparum orat, quisquis illo tantum tempore, quo genua flectuntur, orare consuevit,» inquit abbas Isaac apud Cassianum (*Collat.* 10, cap. 14).

Mala sua præterita cum lacrymis vel gemitu quotidie in oratione Deo confiteri, de ipsis malis de cætero emendare.] Simile aliquid præscribit S. Antonius (*In Regul.* n. 25): «Contristare, infit, diu noctuque pro peccato tuo, accende lampadem oleo oculorum tuorum, nempe lacrymis.» Et iterum (*Num.* 30): «Ne glories, neque rideas omnino: da operam ut lugeas ob peccatum tuum, sicut lugeat is penes quem aliquis mortuus est.» Et item (*Num.* 44): «Coge te ipsum ut ores perpetuo cum lacrymis, ut forte misereatur tui Deus, et exuat te veteri homine.» Sed S. Benedicti textum expendamus.

Quinque potissimum hic præcipit S. Pater. Primo peccatorum confessionem, quæ, ut dicit S. Bernardus (*Epist.* 115), «peccatoris est vita, justi gloria, et peccatori necessaria, et justum nihilominus decet.»

Secundo vult confessionem illam peccatorum esse præteritorum, cupit enim non esse præsentia: præterita autem vocat ea quæ in sæculo ante conversionem commissa sunt: quæ semel facta, nullum ab eo committi voluit, cujus angelica prorsus esse vita debuisset, ut observat Hillemarus. Vel etiam quia, ut loquitur Bernardus Cassinensis, «utilis est memoria præteritorum peccatorum, quia ex illa tollitur præsumptio, et humilitas conservatur, et virtus bonæ operationis acquiritur, sicut ex appositione limi terra magis fecundatur et fructificat.» Eadem similitudine utitur Candidus in Vita Eigilis abbatis Fuldensis n. 26.

Tertio, idque cum lacrymis vel gemitu, quod Deum summæ bonitatis et infinitæ clementiæ offenderit, quod diaboli servum per peccatum se constituerit, quod æterna cæli gaudia per modicam momentaneamque delectationem amiserit, et nunquam finienda gehennæ incendia meruerit. Et bene cum lacrymis, quia «sicut ignis stipulam depascit, ita lacrymæ sincere quidquid sordium vel apparet vel non apparet abluant et delent,» ut dicit S. Joannes Climacus (*Grad.* 7).

Neque vero S. Benedictus simpliciter dixit *cum lacrymis*; sed apposite addidit *vel gemitu*; quia multi sunt quos lacrymarum gratia Deus non donat, qui interim tamen salubriter genere possunt, quemadmodum B. Alcuinus (*In ejus Vita*, n. 14 *sec. iv Bened.*, part. 1), qui «secretissimam orationem semper in die . . . cum manuum diutina crucis extensione . . . multis cum gemitibus (nam lacrymas perraro habere poterat) fundebat.» E contra vero S. Benedictus abbas Anianensis, de quo Smaragdus scribit (*In ejus Vita* n. 56, *ibid.*): «Quis unquam solum nisi fletum reperit? quis ad eum subito ingrediens siccas ejus 147 reperit genas? et non prorsus aut humi prostratum, aut cælo erectis manibus stantem; aut ne sacri voluminis nimis humectarentur fletibus paginæ, pugnis recipientem lacrymas invenit?» Vide Vitam S. Filiberti n. 6 et 12, S. Ansberti n. 9, S. Cuthberti cap. 16, *sec. ii Bened.*, S. Adalardi auctore Paschasio n. 25, et Vale ejus fratris l. i, cap. 10, ubi similia referuntur.

Quarto, id fieri quotidie S. Benedictus præcipit, quia «ne re's in carcere gaudium ullum, nec veris monachis in terra lætitia debet esse (S. Joan. Climac., *grad.* 7).» In his tamen aliqua discretione utendum est: unde suos alloquens S. Bernardus dicebat (*Serm.* 11 *in Cant.*): «Suadeo vobis amicis meis reflectere interdum pedem a molesta et anxia recollectione viarum vestrarum, et evadere in itinera planiora serenioris memoriæ beneficiorum Dei, ut qui in vobis confundimini, ipsius intuitu respicietis. Volo vos experiri illud quod propheta consultit dicens: *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.* Et

A quidem necessarius dolor pro peccatis; sed si non sit continuus, sane interoletur lætiori recollectione divinæ benignitatis, ne forte præ tristitia induretur cor, et desperatione pereat. Misceamus absinthio mel, ut salubris amaritudo salutem dare tunc possit, cum immixto temperata dulcore bibi poterit.» etc.

Quinto, denique *de ipsis malis de cætero emendare*, quia «ista est vera pœnitentia, quando si convertitur quis ut non revertatur, quando si pœnitet ut non repetat,» inquit S. Aug. seu quivis alius (*Serm.* 117 *in append.*). Et certe, ut ait ad hunc locum Smaragdus, «qui plangit peccatum, et iterum admittit peccatum, quasi si quis lavet laterem crudum, quem quanto magis laverit, tanto amplius lutum facit.» Apposite omnino Petrus Dam. (*Opusc.* 52, cap. 22 *Vid. lib. ii, epist.* 15, et S. Bern. *Serm.* 5 *in Cant.*): «Serpens, cum bibere concupiscit, ante venenum evomit; hausta vero sufficienter aqua, ad locum ubi vomuerat redit, vomitumque resumit: nos etiam, cum cælestis eloquii fluentia desideramus haurire, per conatum puræ confessionis omnia vitiorum et lapsuum venena debemus evomere, sed absit ut revertamur ad vomitum!»

Desideria carnis non perficere.] Juxta illud Petri apostoli: *Charissimi, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam.*

Voluntatem propriam odire.] Voluntas propria, ut ait Smaragdus, et citatus a Bernardo Cassinensi et Boherio Petrus Diaconus, est ea quæ privata, et singulariter sua est, quam nullus alius approbat, nullus justam esse proclamant. Vel, secundum S. Bernardum (*Serm.* 2 *Temp. Pasch.*): «Voluntatem dico propriam, quæ non est communis cum Deo et hominibus, sed nostra tantum, quando quod volumus non ad honorem Dei, non ad utilitatem fratrum, sed propter nosmetipsos facimus, non attendentes placere Deo et prodesse fratribus, sed satisfacere propriis motibus animorum.» Hujusmodi voluntatem hic C jubemur odire, et quidem merito, nam, ut ait S. Petrus Damiani seu quivis alius (*Serm.* de S. Bened.): «Nullum aliud onus est gravius homini, quam homo ipse: quis enim tyrannus crudelior, quæ savior potestas homini, quam hominis ipsius 148 voluntas? Nunquam ab ea requiescere, nunquam sedere licet; et quo amplius te ad obediendum sibi noverit fatigari, eo magis urget, instigat, et onerat, pietatis immemor, misericordiam neciens: hoc enim proprium habet propria voluntas, ut quo obediens obedientior fuerit sibi, eo amplius eum crudelioribus vinculis innectat.» Neque hic solum præsentis hoc in sæculo suam in nos tyrannidem exercet propria voluntas, sed multo amplius in futuro, ut pote quæ æternam nobis damnationem acquirat: unde S. Bernardus (*Serm.* 11 *de divers.*): «Caveamus a propria voluntate tanquam a vipersa pessima et nequissima, quæ sola deinceps damnare possit animas nostras;» et alibi (*Serm.* 2 *Temp. Pasch.*): «Cesset propria voluntas, et infernus non erit.» Et apud Cassianum (*Coll.* 24, c. 25) abbas Abraham: «Perditio nostra est oblectatio vite præsentis, et, ut expressius dicam, execratio desideriorum voluntatumque nostrarum.»

Præceptis abbatis in omnibus obedire.] Juxta illud Scripturæ: *Facies quodcumque dixerint, qui præsumt loco quem eligit Dominus, et docuerint te juxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram; qui autem superbiert nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto judicis, morietur homo ille, et auferes malum ex Israel (Deuter. xvii).* Et sane, quemadmodum ratiocinatur S. Basilus (*Constitut. monast.* c. 20): «Si qui artificii cuiuspiam manuaria ex illis qui ad præsentem vitam nobis a-vi sunt, seipsum commisi, omnibus modis illi obtemperat, nec aliqua in re jussis illius contradicit, neque vel modice illum deserit, sed perpetuus est in oculis præceptoris, et cibum ac potum reliquamque datam

non aliter expectat, quam juxta illius definitum A præscriptum; quanto magis qui ad pietatis et sanctimonie disciplinam accedentes semel hoc sibi ipsis persuaserunt, quod apud istum præceptorem talem scientiam acquirere valeant, omnem obtemperantiam et exactissimam obedientiam præpositis suis exhibebunt, et non exigent præceptorum rationem, sed opus illorum perficient, nisi forte quantum eos quicquid ad salutem conducat ignorant, honesta et competenti reverentia interrogare et instrui decet.)

Quod autem S. Benedictus ait in omnibus obedire, cante est intelligendum. Nam primo, quoad peccata, nulla debetur prælatis ea præcipientibus obedientia, ut docent inter alios S. Basilus in Regulis brev. inter. 114, S. Bernardus Serm. 41 de diversis et epistola 7, Petrus Blesensis epist. 151, et S. Theresa in Foundationibus suorum monasteriorum cap. 17.

Secundo, nec potest abbas monachis quidquam quod non sit in Regula, aut saltem secundum Regulam imperare, nec ei eo casu tenentur fratres obedire. Ita docet Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens in hæc verba (*Lib. 1, ep. 28, sub finem*): « Sicut eos qui, oblectamenta mundi fugientes, ejus aspera ob majus meritum discrete amplectuntur, omnino scimus esse laudandas; sic illos qui alios ad id quod non proposuerunt, et quod non expedit, violentè cogere volunt, dicimus non esse prorsus 149 audiendos. » Et S. Bernardus in epistola ad Simonem abbatem S. Nicolai (*Epist. 84*): « Invitandi sunt ad actiorem vitam, non cogendi, quibus utique semel in ordine Cluniacensi præesse consensisti. » Rationem alibi hanc reddit S. doctor (*De Præc. et disp. c. 4*): « Non parum prælati præscribitur voluntati, quod is qui proficitur, spondet quidem obedientiam, non tamen omnimodam, sed determinate secundum Regulam, nec aliam quam S. Benedicti, ut oporteat eum qui præest non frena suæ laxare voluntati super subditos, sed præfixam ex Regula sibi scire mensuram, et sic sua demum imperia moderari circa id solum quod rectum esse constiterit, neque quodlibet rectum, sed hoc tantum quod prædictus Pater instituit, aut certe quod sit secundum quod instituit; sic se quippe habet professio: *Promitto*, non quidem *Regulam*, sed *obedientiam secundum Regulam S. Benedicti*, non *secundum voluntatem præpositi*, etc. »

Tertio, sicut nihil ultra, ita nihil contra aut citra Regulam abbas jubere potest, v. g., sano manducare carnes, a nocturnis abesse vigiliis, aut aliquid hujusmodi, nec tali fratres tenentur obtemperare mandato: « Ergo nec prælati jussio, inquit iterum S. Bernardus (*De Præc. et disp., c. 5*), vel prohibitio non prætereant terminos professionis; nec ultra extendi potest, nec contrahi citra: nihil me prælatus prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigit quam promisi; vota mea non augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate. » Ratio est quia « absque necessitate remissio voti non dispensatio, sed prævaricatio est, » ut loquitur idem S. doctor.

Etiamsi ipse, quod absit, aliter agat. Obedientes apostoli Petri præcepto: *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis*: in his enim jus et potestas imperandi residet, a qua nec malis moribus excidunt, nec minus quam boni, dicitur in nos vices gerunt: unde apposite ad hunc locum Petrus Damiani (*Opusc. 15, c. 20*): « Nolite, ait, de vestrorum priorum perperam forte viventium meritis disputare, et non qua via gradiuntur, sed ejus vice funguntur attendentes, illis in Christo humiliter obedite. »

Memores illud dominicum præceptum: « *Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt facere nolite.* » Quo respexisse videtur Petrus Blesensis, cum dixit (*Epist. 151*): « Si autem vite nequioris est abbas; ei tamen ex charitate obedire oportet; scriptum est enim: *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite.* »

Non velle dici sanctum antequam sit, sed prius esse quod verius dicatur. Sanctitatem appetere, bona opera exercere omnes debemus, cum id ante omnia Deus jusserit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*; at vero velle dici sanctum non est Christianorum, multo minus monachorum, sed paganorum; nisi forte fraternæ charitatis intuitu: « est enim cum utiliter humanas laudes recipimus, inquit S. Bernardus (*Serm. 85 de divers.*), fraternæ duntaxat charitatis intuitu, et ad salutem eorum qui nobis propterea facilius acquiescunt, » sicut fecit Apostolus, qui prædicationes et revelationes ipse prædicavit: at vero extra 150 causas hujusmodi, qui laudes humanas appetit similis est indo cuidam, qui laceram et attritam vestem aut quodvis aliud tandem invenire cupit, quo nuditatem et ignominiam contegat, inquit S. Dorotheus.

Quod vero additur, sed prius esse quod verius dicatur, non sic capiendum est, quasi post acquisitam sanctitatem appetere laudes humanas licitum esset; sed nos voluit prius esse sanctos, ut si quando vel invitati tales prædicemur, verum tunc dicatur.

Præcepta Dei facis quotidie adimplere. Quid per præcepta Dei hic debeamus intelligere, eleganter explicat Petrus Venerabilis ad S. Bernardum sic scribens (*Lib. 1, epist. 28*): « Divina mandata dicimus non solum ea quæ per seipsam in carne Divinitas apparens hominibus tradidit, aut ea quæ per apostolos teneri constituit, s.ve illa quæ ante susceptam carnem per patriarchas vel prophetas mandavit; sed etiam illa quæ post apostolos viri apostolici, apostolica vestigia secuti, unanimi multorum consensu servari præceperunt: idem enim divinus Spiritus, qui priorum Patrum cordibus se infundens humanæ saluti congruentia per eos dedit præcepta, per hos quoque, qui recentiores videntur, hominum salutem operari salubria jubendo non destitit. »

Castitatem amare. Propter summam ejus excellentiam, quæ « Deo nos familiares et, quantum humana natura patitur, similes efficit, » ut loquitur S. Joannes Climacus (*Grad. 15*), aut saltem angelis ipsis, juxta vulgatam Patrum sententiam, in primis S. Bernardi abbatis, ad Henricum Senonensem episcopum de castitate ita scribentis (*Epist. 42*): « Quid castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit? Differunt quidem inter se homo pudicus et angelus, sed felicitate, non virtute; sed et si illius castitas felicius, hujus tamen fortior esse cognoscitur. » Idem sentiebat Petrus Venerabilis, qui in epistola ad Margaritam et Pontiam, neptes suas, sic disserit (*Lib. vi, epist. 59*): « Non patientia, non humilitas, non charitas, non quælibet alia virtus soror dicitur angelorum, sed virginitas; hinc B. Hieronymus: *Bene ad virginem angelus mittitur, quia semper angelis est cognata virginitas*; profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cœlestis; unde in carne angelicam gloriam acquirere, majus est meritum quam habere; esse enim angelum felicitatis est, esse vero virginem virtutis est. » Et infra: « Quid pluribus exsequar laudem castitatis? Castitas etiam angelum fecit, et qui eam servavit angelus est. »

Notandum vero S. Benedictum non præcise dixisse *virginitatem amare*, sed *castitatem*; quia paucorum est illa virtus, quam in omni non modo corporis, sed etiam cordis incorruptione reponunt. Et sane S. Basilii, cujus castitatem tantopere commendat S. Gregorius Nazianzenus in orat. funebris ad ejus laudem, dictum fertur: *Et mulierem ignoro, et virga non sum*; et ipse ad Chilonem discipulum scribens ait: « Et quidem flagitium vitæ fornicationis, at munditiæ virginis florem 151 arcana cordis cogitatione lædavi. » At vero castus esse etiam post amissam virginitatem nullus non potest.

Porro quod jubemur amare, summo proinde studio jubemur custodire; in quo plane redarguendus

venit error quorundam, qui, ut scribit Boherius, cum nullibi in Regula de castitate aliquid legant, monachum castitatem haud vovere affirmaverunt, quasi vero monastica professio castitatis, ut paupertatis et obedientiae votum non includeret. Et nonne nos puderet in castris Christi morantes non caste vivere? cum in antiquis militum, maxime Romanorum, castris castitas servaretur, ut scribit Bernardus Cassinensis: unde et castrum nomen ortum, quod milites in eo degentes castrati viderentur.

Ad servandum autem pretiosum castitatis thesaurum plurima conferunt, quæ isthic etiam congerere non erit fortassis penitus otiosum. In his recensent imprimis jejunium, otiositatis fugam, novissimorum recordationem, frequentem Eucharistiæ perceptionem, orationem, humilitatem, Dei præsentiam, patientiam, et solitudinem fugamque mulierum: de quibus pauca subjicio.

Primo ergo, qui incorruptam servare castitatem desiderat, jejunio ante omnia corpus affligere debet, vulgare est enim proverbium: *Sine Cerere et Baccho friget Venus*; et econtra. Hinc S. Ambrosius (*Lib. 1 de Pæn.*): «Libido, inquit, gravis ignis est, et ideo non debemus illi alimenta præbere. Luxuriæ pascitur libido conviviis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate inflammatur.» Et S. Joannes Climacus (*Grad. 14*): «Qui servit ventri suo, et interim conatur spiritum luxuriæ vincere, perinde facit atque is qui incendium vult oleo superare.» Quapropter, «Sanctissimi principes monachorum cupientes amputare libidinis causas, victum nobis parcum et tenuem constituerunt ad certam mensuram, quo corpus sustentetur ad necessitatem, et non incrassetur ad libidinem,» ut scribit Trithemius (*Homil. 21*).

Jejunii autem nomine cuncta macerationis genera vulgo intelligunt, quibus usi persæpe leguntur sancti, ut lædos libidinis æstus exstingerent. Ita monachus quidam omnes ad lucernæ flammam sibi digitos incendisse dicitur, ne libidinis flamma cor suum ardere permitteret (*Lib. v de Vit. Pat., libello 5, n. 37*). Ita S. Benedictus (*S. Greg. 1. II Dialog., c. 2*) carnis tentatione afflictus, in spinas et vepres corpus nudum provolvitur. Ita S. Bernardus (*In ejus Vita 1. 1, c. 3*), quod curiosus feminam aspersisset, stagno gelu constrico collo tenuis se immergit. Alii flagellis, ciliciis, vigiliis, chameæis, ferreis catenis carnis tentationes impugnaverunt, et vicerunt. Vide Regulam B. Aelredi ad Virgines, cap. 26 et 27.

Secundo. Quia non minus castitati quam ipsi animæ inimica est otiositas: «Qui thesaurum magnum in fragili corpore portatis, inquit Trithemius (*Homil. 21*), otium fugite, semper aliquid boni facite, ut quoties tentator diabolus accesserit, utiliter vos occupatos inveniat. Enimvero qui otiosus est, insidiis patet tentantis; qui autem occupatur in opere bono, aditum clausit omnem insidiis.» Certe terrere nos debet quod scribit S. Joannes Climacus (*Grad. 2*): «Multos vidimus in sæculo præcoris, 152 sollicitudinibus, nugis, vigilisque, corporis sui furiosam tyrannidem fugisse, qui postquam ad religiosæ quietis et secretæ vitæ silentium se contulerunt, per refractarios corporis motus misere sunt inquinati et polluti.»

Tertio. Ad tuendam servandamque castitatem plurimum valet novissimorum, maxime inferni meditatio: id quod sordida cogitatione impugnato alicui fratri familiari hac similitudine edocuit quidam senex (*Lib. v de Vit. Pat., libello 5, n. 39*): «Mulier quando vult ablatere filium suum, aliquid amarum superungit uberibus suis, et cum venerit infans ex consuetudine hac sugere, sentiens amaritudinem refugit: mitte ergo et tu amaritudinem in cogitatione tua.» Petenti vero fratri quam amaritudinem poneret, respondit cogitationem mortis et tormentorum quæ in futuro sæculo peccatoribus rese vantur.

Quarto. Inter alia servandæ castitatis media, suadent frequentem sacrosanctæ Eucharistiæ percep-

tionem, ut pote quæ sit frumentum electorum, vinum germinans virgines. «Sedatenim, cum in nobis manet Christus, sævientem membrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi exstinguit,» inquit S. Cyrillus (*Lib. IV in Joan., cap. 17*). Unde et S. Bernardus suos alloquens (*Serm. in Cæna Domini*), «Si quis, ait, vestrum non tam sæpe modo acerbos sentiat iracundiæ motus, invidiæ, luxuriæ, aut cæterorum hujusmodi; agat gratias corpori et sanguini Domini, quoniam virtus sacramenti operatur in eo.» Vide Cassiani collat. 22, cap. 6.

Quintam servandæ castitatis rationem suo exemplo edocet Sapientia, cum dixit: *Cognovi quod non possim esse continens, nisi Deus det: adiû Dominum et deprecatus sum* (*Sap. viii*). Quotiens ergo motum carnis inordinatum senseris, quotiens hostem adesse invisibilem ad nocendum perceperis, mox ad pendentem in cruce Filium Dei confugito. Hortatur etiam Aelredus (*In Regul. c. 25*), ut ad B. Virginem Mariam potissimum recurramus.

Sexto. Castitatem. «Seniores ajunt apprehendi non posse, nisi prius in corde humilitatis fundamenta fuerint collocata,» inquit Cassianus (*Lib. VI Instit. c. 18*). Et S. Gregorius (*Lib. VI Moral. cap. 23*) «nul am dicit esse castitatem, quam non commendat humilitas mentis.» Cui concinit illud S. Bernardi (*Lib. de Amore Dei, n. 30, tom. III*): «Castitas superba non castitas est, sed ornatum diaboli prostibulum.»

Septimo. Perfectæ castitatis statum perpetuo tenere poterimus ex Cassiano (*Lib. VI Instit., c. 21*): «Si Deum non solum secretorum nostrorum actuum, verum etiam cogitationum cunctarum diurnarum pariter nocturnarumque inspectorem esse et conscium cogitemus, ac pro omnibus quæ in nostro corde versantur, sicut pro factis et operibus nostris rationem nos ei reddituros esse credamus.»

Octavo. «Quantum quis in lenitate ac patientia cordis, tantum in corporis puritate proficiet; quantoque longius iracundiæ propulerit passionem, tanto castitatem tenacius obtinebit: non enim æstus corporis declinabit, nisi qui animi motus ante compresserit, quod apertissime Salvatoris nostri ore laudata beatitudo declarat: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*. Non ergo alter nostram possidebimus terram, id est non alias dilioni nostræ rebellis hujus corporis terra subdetur, nisi mens nostra prius fuerit patientiæ levitate fundata, nec poterit adversus carnem suam libidinis bella comprimere, nisi prius armis mansuetudinis instruat.»

Denique castitas amans est solitudinis, nec efficiacius aut magis præsens adversus omnes carnis impressiones remedium existimaverunt SS. Patres, quam fuga mulierum, ut hostem quasi fugiendo vincamus; tutam castitatem non credentes hoste præsentente. Ita S. Casarius (*Serm. 293 in append. Serm. S. August.*): Contra libidinis impetum «apprehende fugam, si vis obtinere victoriam; nec tibi verecundum sit fugere, si castitatis palmam desideras obtinere. Unde, frater charissimè, ab omnibus Christianis, præcipue tamen clericis, sive monachis indigna et inhonesta familiaritas fugienda est, quæ sine ulla dubitatione qui familiaritatem non vult vitare suspectam, cito dilabitur in ruinam.» Et paulo post: «Quod autem libidinem fugiendam esse suggerimus, apostolus Paulus evidenter ostendit, qui cum omnibus vitis prædicaverit resistendum, dum contra libidinem loqueretur, non dixit resiste, sed fugite fornicationem, ac sic contra reliqua vitia, Deo auxiliante, debemus in præsentem resistere, libidinem vero fugiendo superare, licet alibi in Scripturis divinis legimus: *Noli*, inquit, *in faciem virginis intendere, ne te scandalizet vultus ejus*.» Idem docent S. Hieronymus scribens adversus Vigilantium sub finem, et Cassianus lib. VI Institutionum, cap. 5; quibus concinit illud Goffridi abbatis Vindocinensis (*Lib. IV, ep. 44*): «Ubi inordinate sæcularis est assiduitas, diu deesse non creditur grandis iniquitas,

maxime in loco in quo sexus femineus habitare permittitur, per quem etiam religiosæ personæ suspectæ nalerent. » At constantiores etiam animos terrere debent hæc S. Bernardi verba (*Serm. 65 in Cant.*) : « Cum femina semper esse, et non cognoscere feminam, nonne plus est quam mortuum suscitare ? » Nec me minus movent, quæ nonnullis ex priscis monachis dicebat (*Joan. Moschus in Prato spirit.*, c. 227) : « Filioli, sal ex aqua est, et si appropinqua-verit aquæ, continuo solvitur et deficit ; et monachus similiter ex muliere est ; itaque si appropinqua mulieri, solvitur et ipse, atque in id desinit, ut jam monachus non sit. » Et Petrus Damiani (*Opusc. 5, cap. 5*) : « In quodam monte Orientis lapides sunt igniferi, qui masculus et femina nuncupantur, et dicuntur pyroboli, qui nimirum cum a se invicem procul sunt, non accenduntur. Si vero femina appropinqua-tor masculo, protinus ex eis ignis egreditur, ita ut omnia quæ circa montem sunt flammis vaporan-tibus exurantur. Ab ipsi s ergo lapidibus edocemur, ut si consumi libidinis incendio nolumus, muliebris aspectus faciem declinemus, ne de conspecta forma flamma prosiliat, quæ in nobis non montis, sed mentis fruteta pervadat. »

Nemo ergo jure miretur tantam in priscis monachis feminis vitandi sollicitudinem, ut non solum eis monasterii sui, sed nec oratorii ingressum per-mitterent, imo nec sui conspectum aut congressum facile concederent.

154. Certe prohibitum olim in virorum monaste-ria feminis aditum passim testantur antiquæ mona-chorum regulæ : Regula tertia SS. Patrum (*Cap. 4*), « familiaritatem omnium mulierum, inquit, tam pa-rentum quam extraneorum pro custodienda vita, vel cavendis laqueis diaboli ab omnibus monasteriis, vel culturis monachorum ; seu frequentationem mona-chorum a monasteriis puellarum, sicut regula edocet, prohibere censemus ; neque ulla mulier in interiori atrium monasterii ingredi audeat. Quod si cum con-silio vel voluntate abbatis monasterium, vel cellulas monachorum quædam fuerit ingressa, merito ipse abbas et nomen abbatis deponat, et inferiorem se omnibus presbyteris recognoscat ; quia talis sancto gregi præponi debet, qui eos immaculatos Deo offerre procuraret, non per quaslibet familiaritates dia-bolo sociare festinet. » S. Basilii (*Serm. 1 de In-stit. monach.*) : « Mulieres a monasteriorum ingressu prorsus arceantur. » S. Cæsarius in Regula ad Mona-chos cap. 11 : « Mulieres in monasterio nunquam ingrediantur. » Regula S. Ferreoli (*Cap. 4*) : « Nulla penitus mulier ad monasterium, etiamsi pro dilectione expetere videatur, accedat. Similiter eam etiam religiosis feminis vel puellis, ne qua forte occasio minus intelligentibus relinquatur, accedendi licen-tiam amputamus ; quia non potest habitatio in lon-gum esse secuta, inimico proximo et hoste vicino. » Denique Regula Tarnacensis monasterii (*Cap. 20*) : « Femine vestrum non frequentant habitaculum, sed cum pro devotione sua, vel pro amore religionis vestræ expetierint monasterium, non eis concedatur interio-riores monasterii januas introire ; sed in oratorio, aut in hospitali domo reddatur illis honor et gratia. » Hanc veterum monachorum disciplinam confirmant concilium Turonense (*Cap. 17*) his verbis : « Mulier intra septa monasterii nullatenus introire per-mittatur ; si abbas in hac parte aut præpositus negli-gens apparuerit qui eam viderit, et non statim eje-cerit, excommunicetur. » Concilium Antissiodorens (*Can. 26*) : « Si quis abbas mulierem in monasterio suo ingredi permiserit, aut festivitates aliquas ibi spe-ctare præceperit, tribus mensibus in alio monasterio recludatur, pane et aqua contentus. » Similiter Ro-manum sub S. Gregorio (*Apud Baron. ann. 601*) cavet « ne in servorum Dei recessibus et eorum re-ceptaculis illa popularis conventus præbeatur occa-sio, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino non expedit animabus eorum. » Idem jubet S. ponti-

A lex ad Castorium Ariminensem episcopum scribens (*Lib. iv Reg., cap. 43*) ; et ad Valentinum abbatem (*Ibid. lib. iii, cap. 40*) ; qui feminas in suo admise-rat monasterio : « Hujus te præcepti serie, inquit, commonemus, ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere, neque monachos tuos commatres sibi facere ; nam si hoc denuo ad aures nostras pervenerit, sic te se-verissimæ noveris ultioni subdendum, ut emenda-tionis tuæ qualitate, cæteri sine dubio corrigantur. » In antiqua etiam formula condendi privilegii statuitur (*Exstat Sæc. iv Bened., part. 1, pag. 744*), ut « mulierum accessus intra portas monasterii nul-latenus fiat. » His omnibus accedunt civiles impera-torum leges, Justiniani novella 153 : « Non ingre-dientur omnino neque mulier in monasterio viro-rum, neque vir in muliebre, vel obtentu memoriæ **155** defuncti illic reconditi, vel ob aliam causam ; et maxime si quis fratrem forte, aut sororem, aut quempiam ex genere conjunctis se in monasterio habere dicat ; monachis etenim cognatio in terra non est, ut pote qui colestem vitam affectent. » Quam legem etiam ad defunctos extendit, decernens « ne virum reconduntur in muliebrum monasterio-rum sepulchris, neque mulieres in virorum monaste-riis seu asceteriis defodiuntur. »

Dicta hactenus confirmat antiqua monachorum praxis, quos nunquam in monasterio feminas intro-duxi-se constat, ut infinitis prope exemplis demon-strari posset : imo nonnulli eo progressi sunt, ut nec animalia sexus feminini, puta vaccas, capras, et alia hujusmodi nutrirî in monasteriis suis perarentur ; qualis fuit S. Plato Sacundionis monasterii hegume-nus, teste Theodoro Studita in ejus Vita n. 25 ; qualis et ipse Theodorus Studita, ut videre est in ejus Testamento, quod refert Baronius ad ann. 826.

Eandem disciplinam ultro amplexi sunt posteriores monachorum ordines alieque religiosæ congrega-tiones. Hanc suis Guigo Carthusiensis prior præscribit his verbis (*In stat. c. 21*) : « Mulieres, terminos in-trare nostros nequaquam sinimus, scientes nec Sa-pientem, nec Prophetam, nec Judicem, nec hospitem Dei, nec filios, nec ipsum Dei formatum manibus protoplastum potuisse blanditias evadere et fraudes mulierum.... Nec posse hominem aut ignem in sinu abscondere ut vestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas plantis illæsis, aut picem tangere, nec inquinari. » Et nova Carthusiensium Statuta (*Secunda part., c. 6, n. 22*) : « Omnibus personis ordinis inhibemus, ne infra domorum no-strarum clausuras, vel clausurarum limitationes fos-satis vel signis quibuscunque designatas mulieres ingredi permittant ; sed potius quantum poterunt se opponant, et defendant, quantum in eis est, ne in-trent ; qui vero culpabiles, vel negligentes fuerint in præmissis, si priores fuerint, sint extra sedes suas ubique in conventu usque ad sequens capitulum ge-nerale, in quo etiam clament culpas suas ; alii vero de ordine usque ad idem capitulum sint in disciplina generali, et obedientias, si habent, amittant. » Idem renovat (*in part., c. 20, n. 3*) in nova collectione statutorum Parisiis impressa anno 1582, prohiben-tique auctoritate summorum pontificum Julii II et Pii V, « sub poenis privationis officiorum quæ in præsentia obtinent, et inhabilitatis in posterum ad illa et ad alia omnia, et suspensionis a divinis ipso facto sine alia declaratione incurrendis. » Nec mi-nus severi videntur Cistercienses, cum in antiquis definitionibus hæc scribunt (*Dist. 3, cap. 5*) : « In-gressus mulierum intra septa abbatiarum nostrarum omnino interdicitur, nisi super hoc domui papæ pri-villegium habuerint speciale, excepto quod, cum ma-jor ecclesia noviter dedicatur, per novem dies causa devotionis ecclesiam visitare poterunt ; sed nunquam tunc vel alias occasione aliqua intra septa monasterii pernactare : sicut contra præsumptum fuerit, dis-cooperiantur altaria, et divinum officium in mane in

ecclesia celebretur, quandiu ibidem fuerint **156** A mulieres : faciens autem, vel consentiens, et procurans per litteras apostolicas, vel quoquo modo, si abbas fuerit, omni feria sexta sit in pane et aqua usque ad sequens capitulum generale, ibidem veniam petiturus, et graviter puniendus ; si vero prior, vel subprior, vel cellerarius fuerit, ab officio deponatur, et tribus diebus uno eorum in pane et aqua peragat levem culpam ; alii vero monachi et conversi poenam similem sortiantur, et ultimi omnium sint per annum. » Hujus decreti praxim (*Exstat in Nomastico Cister.*, p. 500) saltem aliqua ex parte videre est in capitulo generali Cisterciensis ordinis anni 1205, in quo hæc recitantur : « Abbas de Pontiniaco, qui contra formam ordinis reginam Franciæ cum aliis ejusdem sexus non paucis in suum monasterium introduxit ad audiendum sermonem in capitulo, ad processionem in claustro, ad reficiendum, et pernoctandum duabus noctibus in infirmitorio, sumpta occasione quod ex reserptio domini papæ, et ex permissione domini Cistercii, eidem dominiæ patebat aditus illius monasterii, cum eo usque procedendum nec dominus papa, nec abbas Cistercii indulserint, sed nec etiam aliquid tale cogitaverint ; et quia tam enorme factum sustinuit in totius ordinis Cisterciensis injuriam ; licet absque omni retractatione depositionem mereretur in instanti, tamen ad instantiam et petitionem domini Remensis, cui negare quidquam nec volumus, nec debemus, et aliorum etiam episcoporum, ei parciat in presenti. Verum ne omnino impunita remaneat tanta præsumptio, extra stallum abbatis maneat usque ad Pascha, nec celebret nisi de necessitate sui officii, et sex diebus sit in levi culpa, tribus scilicet diebus in Cistercio, et tribus in Pontiniaco, uno eorum in pane et aqua hinc et inde. » Cassinenses (*Cassin. Declar. in Reg. S. B.*, cap. 55) etiam sub poena excommunicationis ipso facto interdicte prohibent, duci aut recipi intra septa regularia monasterii mulieres, sive laicas, sive religiosas ; Celestini (*In Const.* c. 11, § 5) sub poena privationis officiorum, perpetuæ inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda, et aliis poenis in canonicis sanctionibus et Rom. pontif. bullis expressis. Denique Constitutiones congregationis montis Oliveti paucæ hæc habent (*Part. II, c. 55*) : « Mulieres nunquam (inviolabiliter servata bulla Pii V super hoc edita) in monasterium ab abbate admittantur. »

Porro quæ hæcenus a nobis dicta sunt de mulierum in monasteria virorum ingressu prohibito, idem e converso asserendum de viris in cœnobii virginum : illis nimirum interdictum fuisse omnem aditum, ut patet ex supra citata Justiniani novella 155, ex S. Isidoro in lib. II de Eccl. officiis cap. 15, ex Vita S. Liobæ cap. 4, in quo refertur duo in Angliæ loco, qui dicuntur Winbrunno, fuisse cœnobîa, virorum unum, feminarum alterum, « quorum ab initio fundationis suæ utrumque ea lege disciplinæ ordinatum est, ut neutrum eorum dispar sexus ingrederetur ; nunquam enim virorum congregationem femina, aut virginum contubernia quisquam virorum intrare permittabatur, exceptis solummodo presbyteris, qui in ecclesias earum ad agenda missarum officia tantum ingredi solebant, et consummata oratione statim ad sua **157** redire. » Et cap. 2, S. Tetta, ejusdem monasterii abbatissa, dicitur « non tantum laicis aut clericis, verum etiam ipsis quoque episcopis in congregationem earum » negasse ingressum, excepto nimirum altaris officio. Idem videre est in privilegio Joannis papæ IV, pro sanctimonialibus ejusdem cœnobii B. Mariæ in Gallia, in quo inter alia summus pontifex vult, ut « episcopus, quem mater spiritalis, paterque monasterii, vel cuncta congregatio voluerit, ad celebranda missarum solennia in congregatione abbatissæ vel etiam reliquarum juniorum, sacrandi etiam tabulas altaris, in quibus missæ debeant celebrari, habeat facundiam * in eodem monasterio ingrediendi, ad officium scilicet sacerdotalis

ministerii, et tales secum ipse pontifex introducat quales vita et religio sancta commendat : quo peracto officio, nihil contingens, nihilque ambiens per concupiscentiæ stimulum, vel rapinæ pravitatis ingenia, sed gratis per omnia agens, ad propria mox regredi non moretur. » Ubi quod ait : « *Tales secum ipse pontifex introducat*, etc., intelligendum videtur de aliis altaris ministris, ut colligimus ex Regulis S. Casarii ad virgines, c. 55, et S. Donati cap. 55, in quibus hæc lego : « Nullus virorum in secreta parte in monasterio et in oratoriis introeat, exceptis episcopis, provisoris et presbytero, diacono, subdiacono et uno vel duobus lectoribus, quos et ætas et vita commendat, qui aliquoties missas facere debeant. Cum vero aut lecta restauranda sunt, aut ostia, vel fenestræ sunt componendæ, aut aliquid hujusmodi reparandum, artifices tantum et servi, ad operandum aliquid, si necessitas exegerit, cum provisoris introeant ; sed nec ipsi sine licentia aut permissione matris. » Addit S. Casarius cap. 34 : « Matronæ etiam sæculares, vel puellæ, seu reliquæ mulieres, aut viri adhuc in habitu laico similiter introire prohibeantur. » Quid quod nec medicos virginum monasteria ingredi permittat S. Gregorius papa ? Vide conc. Matisconense I, cap. 2, Forojuhense ann. 791, cap. 12, et novissime Tridentinum, sess. 25, de Regul. c. 5.

Quæ autem ex Regulis S. Casarii et sancti Donati, ex privilegio Joannis papæ IV, et ex Vita S. Liobæ modo protulimus, ea non solum probant denegare prorsus in asceteria virginum viris aditum, sed etiam, quod majus est, in earum oratoria seu ecclesias, quod confirmatur ex concilio Epaonensi anno 517, c. p. 58, Arelatensi anno 815, cap. 7, Turonensi in eodem anno, cap. 29. Idem vice versa de monachorum ecclesiis asserendum est, in quas nullus omnino mulieribus quibuscunque, etiam religiosis, patebat ingressus, ut colligitur tum ex Regula S. Aureliani ad monachos, cap. 15, quæ feminas sive consanguineas, sive notas, aut alias ad *Orationem ingredi* non permittit, imo nec viris laicis ; ex cap. 14 ; ex concilio Antissiodorensi can. 26, quod cavet ne abbas in monasterio mulierem admittat, aut *festivitates aliquas ibi spectare præcipiat* ; ex concilio Romano, in quo S. Gregorius papa prohibet, ne episcopus missas in cœnobio monachorum celebret, ne forte « in servorum Dei recessibus et eorum receptaculis ulla popularis **158** præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino nec expedit animabus eorum ; » ex supra citata Justiniani novella, quæ nequidem ad celebrandum tertium, novum, quadragesimum, et annum defunctorum diem, ad monasteria virorum feminis permittit ingressum ; ex Gregorio Turonensi, referente S. Romanum abbatem Condatisensem, ut mulieribus ad suum sepulcrum, quod Deo revelante noverat miraculis coruscaturum, pateret accessus, voluisse extra propriam ecclesiam sepultura donari, « Non potest fieri, inquit, ut ego in monasterio sepulcrum habeam, a quo mulierum arceat accessus. » Atque hæc luit communis ordinis Benedictini usus, generalisque pene omnium monasteriorum nostrorum consuetudo : quod ne quis a nobis gratis confictum et se existimet, quasi singularem quorundam, et quidem paucorum cœnobiorum praxim, pro generali consuetudine traducere vellemus, rem si non de omnibus, saltem de præcipuis et insignioribus monasteriis certissimis testimoniis demonstrare non erit fortassis ingratum, et ultimam aliquando utile !

Atque ut a monasteriis ab ipso S. P. Benedicto constructis exordium ducamus, quamvis non legamus S. Patrem mulieres ab ingressu ecclesiarum exclusisse, nihilominus tamen cum neque in ejus Vita, neque in ejus Regula hunc illis permisisse scribatur, non levis conjectura est, ejus ecclesiis mulieribus penitus inaccessas fuisse : saltem id sibi persuasisse videntur olim Cistercienses, cum exemplo S. legisla-

* Sic pro copiam, facultatem, nisi malis accusare typographos. Edit.

toris oratorii aditum feminis denegarunt, ut ipsi A testantur in Exordio paivo Cisterciensi, cap. 12. Conjecturam nostram corroborat supra citatum a nobis S. Gregorii decretum, quo interdicitur episcopis in monachorum ecclesiis missas celebrare, ne forte hac occasione mulierum fieret in eas *novus introitus*, quæ verba denotant rem ante prorsus inauditam, alioquin non diceretur *novus*. Certe inaccessam feminis tempore Constantini papæ, hoc est initio sæculi viii, Romanam S. Anastasii ad Aquas Salvias ecclesiam, constat ex acis quæ refert Baronius ad ann. 615, ubi S. martyr reliquæ extra monasterium in aliam S. Joannis ecclesiam energumene liberandæ gratia delatæ dicuntur, eo quod in *ipsum monasterium*, id est monasterii basilicam, *mulier non ingreditur*. Sed quidquid sit de monasteriis a S. Benedicto institutis, de eo quod post mortem pretiosi corporis sui thesauro ditare dignatus est, Floriacensi scilicet, nulla controversia esse potest, post Adrevaldi testimonium in lib. i Mirac. S. Benedicti, cap. 28, ubi agens de reliquiis SS. Dionysii et Sebastiani Floriacensi monasterio concessis, sic loquitur (*Sæc. ii Bened.*, pag. 384): « Porro quia antiqua auctoritate sanctum erat feminas extra exteriores portas monasterii haudquaquam transitum introrsus habere, hi qui a longe sanctorum memorias secuti fuerant, ad preces convertuntur, ut permitteretur eis po- centibus causa orationis ecclesiam in qua sanctorum reliquæ depositæ erant, ingredi, votique sua persolvere: quod quia adversum erat religioni monasticæ, nullo omnino pacto impetrare valuerunt. Illis vero in prece perdurantibus, cœpere et am quique nobiliores causa **159** tanti rumoris excitati, ad tam venerabile undequaque conflueret spectaculum, junctis iue precibus vix extorquere quoquo modo ab abbate et fratribus potuerunt, ut extra portam monasterii, ad occidentalem plagam, in loco nemoribus cœnsito tentorium extendi juberet, quo memorie sanctorum certo tempore, hoc est vigilia Domini diei, deferrentur, » etc. Hæc verba *Ex antiqua consuetudine, et quia adversum erat religioni monasticæ*, non obiter transcurrenda sunt.

Eandem fuisse Castrensis S. Benedicti monasterii Gallie Narbonensis consuetudinem discimus ex Aimoino lib. ii de Transl. S. Vincentii, c. 4 (*Sæc. iv Bened.*, part. i), ubi refert S. martyris corpus illic translatum non statim in basilica S. Benedicti fuisse repositum, sed « servandum, inquit, venerandumque in ecclesia almæ Genitricis Dei ante ipsius cœnobii portam collocaverunt, ob devotam maxime feminarum frequentiam, quibus monasterii ipsius aditus ex antiqua Patrum ejusdem loci consuetudine denegatur. » Additque: « Deceverunt tamen novam basilicam in ejus honorem monasterio vicinam extruere, ad quam utriusque sexus personis devotis liber sit accessus. » Vide ejusdem libri cap. 17.

Idem institutum in monasteriis a se institutis, qui eodem cum S. legislatore nostro gaudebat nomine, eodemque agebatur spiritu, S. Benedictus abbas Anianensis propagavit, ut colligimus ex anonymi ejusdem sermone (*Exstat in append. ad Vit. S. Bened. abb. Ania.*, sæc. iv, part. i), ubi agens de basilica Anianensis monasterii, hæc dicit: Ille locus « in tanta prioribus habitus est religione, ut mulieribus ad ipsum arceretur accessus, ne quælibet occasio sanctos regularis observantæ corrumpere mores, » etc. Quem locum ideo referimus, quia cum plurima Anianensi cœnobio monasteria fuerint subdita, haud dubitamus similem in omnibus viguisse disciplinam. Idem judicium ferendum est de cunctis monasteriis a S. Columbano fundatis, aliisque, ad quæ e suis colonias monachorum transmisit, ut pote quem Theodoricus, ager te Brunehilde, Luxovio expulit, eo quod seculares homines in interiora monasterii recusaret admittere, teste Jona in ejus Vita, n. 55, sive, ut ait anonymus in Vita S. Agili abbatis Resbacensis cap. 7, eo quod accessum feminarum a

prefato monasterio propellebat; » quamvis postea ejusdem S. Agili gratia, uterque, Theodoricus scilicet et Brunehilde, « testamenta nihilominus de prefato cœnobio regali conscripserunt munificentia, quibus deinceps quiete servi Dei per labentia manerent tempora in divini cultus perseverantia *amoto feminarum accessu*. » Quam disciplinam servarunt postea usque ad medium sæculum nonum, quo « Huebertus clericus, Bosonis filius, monasterium in commemoratione B. Petri Luxovio constitutum, cujus claustrum aditus mulieribus nunquam patuerat, hostili modo ingre- us, cum illicitis mulieribus per aliquot dies remorari non trepidavit; » qua de re cum arguit Benedictus papa III in epistola ad episcopos in regno Caroli constitutos.

S. Columbano præierat S. Joannes Reomensis, qui, ut legimus in ejus Vita, n. 10, nequidem sæculares viros sacris mysteriis interesse sineret, **160** multo minus feminas; perseveravitque hic ritus, saltem quoad feminas, usque ad secundam S. Joannis translationem, tempore Caroli Magni factam, quo « ipsa rei novitate sexus uterque promiscue ingredi permittebatur ecclesiam, » ut scribit anonymus in historia præfatæ translationis n. 8 (*Sæc. i Bened.*, pag. 655). « Processu vero temporis, addit idem scriptor (*Ibidem*), ejus loci fratres religio- sancivere consilio atrium cœnobii a frequentia feminarum perpetuo coercere, regulari professioni non integrum fore arbitantes, muliebri frequenter vel aspectui insu-escere, vel alloquio implicari. »

Haud rocul a Reomensi distat Besuense S. Petri cœnobium, quod temporibus Pippini regis Anas ejusdem Theodardi uxori non tam custodiendum quam diripiendum traditum cum fuisset, *ab ingressu sacrosanctæ basilicæ apostolorum*, prohibentibus monachis, *aliquandiu temperavit*, postea vero audacior facta, temeritatis pœnas divinitus dedit. Auctor Joannes monachus in Chronico Besuensi.

Consimilis existit in Calmeliacensi cœnobio religio, agente potissimum S. Theodoro abbate, ut tradit anonymus in ejus Vita, n. 9 (*Sæc. ii Bened.*, p. 1): « Oratorium tanta honestatis cautela providebat, ut... feminei accessus procul haberent sedem circa templi januam. » Ita etiam monasterii Garacensis ecclesiæ sarcophagum cum cineribus almi tenet Pardolfi, quæ ad testimonium illius castissimæ vitæ feminam nullam admittit, » ut scribebat anno 1185 Gausfredus, prior Vosiensis. Hæc in memoriam revocant id quod de S. Fiacrio referunt (*Vita S. Fiacr.*, n. 6, sæc. ii), scilicet « ab illo tempore, quo mulier virum Dei acensavit apud episcopum, mulieres in ejus monasterium, » hoc est monasterii ecclesiam, non intrasse, quod quidem hactenus saltem aliqua ex parte observatur, nulla cancellos sacelli sancti confessoris transgredi impune præsumente.

Quid de Majori Monasterio dicam? ejus basilicam feminis penitus inaccessam docet historia translationis S. Gorgonii n. 8 (*Sæc. iv Bened.*, part. i), ubi S. reliquæ « in aperto extra mœnia monasterii loco pro utriusque sexus concursu ad tempus » delatæ describuntur. Idem de Turonensi S. Martini ecclesia dicendum est, in qua canonici eam quam a monachis acceperant disciplinam aliquid, etiam abjectis monasticis institutis retinuerunt, uti apparet ex epistola (*Exstat in Spic. tom. II, pag. 575*) Leonis papæ septimi ad Hugonem principem et abbatem.

Stupenda prorsus atque omni admiratione digna videtur hæc in re S. Carilefi constantia (S. Sihar- dus in Vita S. Carilefi, n. 28, sæc. i Bened., p. 649): cum enim ejus conspectu aliquando frui desiderasset Ultrogoda regina, missis eam ob rem ad S. virum nuntiis, hoc retulit responsi: « Ite, optimi juvenum, et domine vestræ hæc mea verba referite. Si quid prævaleo, pro ea exorabo; certum tamen habeat, quandiu in corpore fuero, faciem me mulieris nequaquam visurum; neque hoc cœnobium, quod Dominus præcipiente construxi, ingressui mulieris uni-

quam patebit. » Quod de ecclesia intelligendum esse manifestum est ex lib. *Mirac.*, n. 12.

In Landeveneco etiam monasterio idem viguit feminis interdictum, **161** testante S. Winwaloci vita tertia apud Bollandum, in ejus n. 4 hæc leguntur (*Boll. 3 Mart.*): « Hujus loci hoc privilegium fuit, ut ex quo tentus est primum a sanctis Dei lege a S. Guingaloeo sancta, femineus illum nonquam teneret introitus. » Idem de Deensi cœnobio constat ex Ermentario in historia translationis S. Filiberti, ad prædium monasterium circa medium sæculum nonum factæ (*Sæc. iv Bened. part. 1*), in qua « dubitatur utrum femineus sexus cum cæteris fidelibus admitti debeat, necne, ut pote ejus frequentatio postquam monachi ibi habitare cœperant, nulla omnino exstisset. Decerniturque saniori consilio quatenus accessus eis communis tribuatur usque ad expletum unius anni, » inquit Ermentarius n. 50. Vide n. 72.

Jam vero si gradum faciamus ad nostra Normanniæ et Picardiæ monasteria, idem institutum in præcipuis receptum fuisse non minus constat, ut in Fontanellensi S. Wandregisili, in Madriacensi S. Leufredi, in Flaviacensi S. Geremari. De Fontanellensi etsi non ita luceat, tamen non obscure colligitur ex lib. *Mir. S. Wandregisili cap. 1*, in quo mulier ex pago Caletensi ob violatum festi diei S. Wandregisili religionem divinitus punita, « poposcit se flebili cum voce ad S. Mariæ basilicam, quæ vicina erat Fontanellæ cœnobio, ejusque ditionis perducere, » cumque S. confessoris ecclesiam aspexisset sanata est. Ut quid enim S. Wandregisili patrocinium rogatura, non ejus in ecclesiam, sed in B. Mariæ vicinam se duci poscit, nisi quia feminis erat inaccessa? De Madriacensi res citra controversiam esse debet ex *Mir. S. Leufredi cap. 4 (Sæc. iii, part. 1, p. 593)*, ubi « femina cæca juxta monasterium adveniens cum cognovisset nullum aditum feminis illuc ingrediendi patere, misit candelam ad memoriam viri Dei per quemdam hominem. » Et in ejus vita n. 6, in loco possessionis suæ oratorium adhuc laicus statuisse dicitur, « ubi nullus introitus nec accessus feminis dabatur. » Similiter de Flaviacensi, in quo S. Geremarus ecclesiam ex jussu angeli construxit, hæc conditio, ut « mulieribus nullus unquam ad eam accessus patebit, » inquit Vite scriptor, n. 24. Similem disciplinam in suo monasterio instituisse Eliza-char abbatem Centulensem auctor est anonymus in lib. *Mir. S. Richarii*, n. 4, et Harius in *Chron. Centul. lib. iii, cap. 4*.

Sed jam tempus est ut in Belgium pertranseamus. Ibi insign ora haud dubium monasteria censeri debent Elnonense S. Amandi, Sithivense S. Bertini, et Laubiense, in quibus omnibus olim ecclesiæ feminis haudquaquam patebant (*Spicil. tom. IV*). De Elnonensi luculentum habemus testimonium in Supplemento Milonis de vita S. Amandi cap. 6, ubi S. præsulis corpus translatum dicitur ex S. Petri basilica (*Sæc. ii Bened., p. 726*); « quæ quoniam pro sui parvitate tanti præsulis tumulo visa fuit incongrua, atque etiam secundo sexui propter monachorum habitacula inaccessa, frequenti religiosorum virorum conventu visum est aliam magnitudine præstantem debere edificari, quæ ex utroque sexu a confluenti illo sufficeret multitudini populari, nimirum extra monasterium adhiberi. » De Sithivensi nihilominus constat ex lib. *Miracul. S. Bertini, cap. 12*, a tempore **162** S. Abbatibus usque ad annum 958 (*Sæc. iii Bened., part. 1*), quo Adala, Flandriæ comitissa, « cum sepiissime magnis infirmitatibus esset aggravata, desiderare cœpit ut in hoc monasterio ei licentiam monachi darent intrare, ut ceram altari S. Bertini pro salute deprecatura liceret se prosternere. » Quæ licentia a monachis obtenta, « feria secunda Paschæ introduxerunt eam episcopi in eodem monasterio non sine tremore maximo, quoniam hoc illa prima facere præsumperat, quod antea reginarum nulla concupiscere vel

audebat. » Nec deinceps id permisum est ad sæculum usque decimum quartum. Denique de Laubiensi testatur Folcuinus in libro de Gestis abbatum Laubiensium, cap. 4 (*Spicil. tom. VI*), in principalem S. Petri basilicam illicium fuisse, ni certo tempore, feminis accessum, id quod Folcuini tempore, qui obiit anno 990, adhuc usus obtinebat: quapropter S. Ursmarus aliam in montis verticem, ad quam populus conflere posset, construxit.

Eandem in Anglia viguisse consuetudinem, agente præsertim S. Cuthberto, egregio Turgotti testimonio comprobatur in libro *Historiæ Dunelmensis*, cap. 17, in quo sic loquitur: « In nullam pene ecclesiarum quas confessor beatus (S. Cuthbertus) sive ante, sive in tempore fugæ, vel post, sui sacri corporis præsentia illustravit, ulla usque hodie feminis esse constat intrandi licentia. » Deinde causam reddit; tum subdit: « Omnibus ergo et viris et feminis consentientibus omne suis et in præsentia et post futuris temporibus muliebri interdixit consortium, earumque ab ecclesiæ suæ ingressu penitus amovit introitum. Unde in insula sedis episcopalis ejus facta ecclesia,.... jussit ut illo missas et verbum Dei audituræ mulieres convenirent, ne propius ecclesiæ, in qua ipse cum monachis conversabatur, unquam accederent. Quæ consuetudo usque hodie diligenter observatur, in tantum, ut nisi metus hostilis vel concrenatio loci compellat, nec in cœmeteria quidem ipsarum ecclesiarum, ubi ad tempus corpus ejus requieverat, mulieribus introire liceat. » Hæc Turgottus sub finem sæculi xi scribebat. Sed præclara sunt ea quæ de Thorneiensi monasterio refert Guillelmus Malmesburiensis (*Lib. iv de Pont. Angl., sub fin.*): « Ibi solitudo ingens ad quietem data monachis, ut eo tenacius hæreant superis, quo castigatius mortales conspiciantur. Femina si ibi videatur, monstro habetur; maribus advenientibus quasi angelis plauditur. Cæterum ibi nullus nisi momentanee conversatur. »

Quam in Anglia hauserat disciplinam S. Bonifacius, hanc in Germaniam profectus, in monasteriis a se constructis ibidem refundit, ecclesiarum aditu feminis prorsus interdicto, maxime vero in Fuldensi omnium nobilissimo, ejus basilica uni S. Liobæ ob reverentiam S. martyris patebat, ut testatur Rudolphus monachus in Vita S. Liobæ cap. 22 (*Sæc. iii Bened., part. ii, pag. 256*), his verbis: « Interdum etiam et ad monasterium Fuldensium monachorum causa orationis venire solebat, quod nec prius, nec postea ulli unquam seminarum conedi potuit, quia loco illi, ex quo a monachis habitari cœptus est, femineus negabatur ingressus: tantum autem **163** huic soli concessus est, propter hoc quod S. martyr Bonifacius eam senioribus coram commendavit, corpusque illius ibi sepeliendum decrevit. » Scribitque Brouverus (*Lib. i Antiq. Fuld., c. 8*) hoc caput a majoribus tam sancte cultum fuisse, « ut privilegiis a Marino papa sæculo ix abbati Hadamaro, et a Silvestro sæculi x ætate Erkembaldo, et a Joanne Richardo subinde, aliisque ab aliis pontificibus postea concessis, et nominatim insertum sit, et religiose a posteris observatum. » Id quod probat tum de Lotharii regis uxore, cui die S. Pentecostes sacris interesse in primario monasterii templo non licuit; tum etiam de conjugis Frederici imperatoris, « cui, quia regina in comitatu ejus erat, urbem Fuldæ intrare non licuit. » Addit Brouverus emoluita seculi et disciplina per Bonifacium papam IX, rogatu Joannis Merlavii abbatis, « anno 1598 templum Fuldense fulmine de cælo tactum, 7 die Junii conflagrasset, id quod in poenam violatæ disciplinæ accidisse posteri crediderunt. » Hæc tamen summi pontificis concessio non nisi festum S. Bonifacii aliosque dies festos nonnullos respiciebat, alioqui etiam Trithemii tempore necdum feminis patebat in ecclesia Fuldensi aditus, uti ipse testatur in Vita Rabani.

Hanc circa templa monachorum religionem omnibus in locis, ut potuit, S. Bonifacius induxit: unde

rogatus a B. Altonē ecclesiam sui monasterii consecrare (*Sæc. III, part. II, p. 218*), « cum illo adveniens more solito vellet ita consecrare, ut nulla mulier deberet illud intrare, postulavit B. Altonē tali pacto suum oratorium consecrare. Dixit maxime opus viris sæpius ad opera varia procul egressis, ut uxores eorum domi remanentes orent pro se suisque viris; cui petitioni consentiens, mox S. Bonifacius ecclesiam quādem consecrando tam feminis quam viris fecit esse communem; sed fontem quemdam in eodem loco juxta ecclesiam positum ea benedixit ratione ut mulieri nulli liceret ad eum accedere et haurire. »

His omnibus duo superaddo exempla, unum de Stabulensi monasterio ex lib. Mir. S. Remacii episcopi Trajectensis, cap. 20, in quo mulier contracta ad sancti reliquias adlucta dicitur (*Sæc. II, pag. 501*), quæ « quia non facile apud nos nisi certa ex causis femine admittuntur, ante fores cœnobii deponitur, » inquit anonymus scriptor. Alterum de Andaginensi cœnobio eruitur ex lib. Mirac. S. Hueberi, cap. 6, ubi hæc lego (*Sæc. IV, part. I, p. 298*): « Tunc temporis sub venerabili Seboldo tanta in loco erat religionis reverentia, ut quibusque secularibus difficilis esset ibi conveniendi licentia, nullusque ingrediendi aditus concederetur feminis, nisi in annuali festo ipsius pontificis. » Seboldus porro Andaginense monasterium rexit annis 19 ab an. 856.

Ex dictis hætenus satis demonstratum puto, non singularem quorundam, sed generalem pene omnium monasteriorum fuisse consuetudinem feminas a templis monachorum arcendi; quam in ipso nascentis ordinis sui exordio arripuerunt Carthusienses Cisterciensesque monachi, et tinentque etiam nunc summa cum laude ubique Carthusienses, 164 in ipso vero Cisterciensi cœnobio, adique forsitan nonnullis Cistercienses; nam passim nunc eorum ecclesie patent feminis, quas in Pontiniciensi solis Anglicanis mulieribus ob reverentiam S. Edmundi olim aperiebant, teste Matthæo Parisio ad annum 1250.

Camaldulenses non modo ecclesiam claudunt feminis, sed nec accessum quidem ad silvam, in qua sua erat, permittunt. « In circuitu autem dicte eremi (Camaldulensis), inquit Hieronymus monachus Camald. in serm. de S. Romualdo n. 65, est pulcherrima silva lignorum abietum per spatium unius miliaris Italici, quam silvam abietum nulla mulier potest ingredi sub poena excommunicationis late per dominum papam sentiente. »

At non modo monasterii aut oratorii introitum feminis olim denegarunt veteres monachi; sed nec eas etiam ad colloquium admittendas esse censuerunt: unde rogatus aliquando S. Pachonius a quadam, ut filiam energumenam liberaret, respondisse fertur (*In ejus Vita cap. 56*): « Non est nobis consuetudo cum mulieribus loqui. » Et S. Carilefus ad missos ab Ultragotha regina ejus conspectu frui desiderante: « Certum habeat, quando in corpore fuero, faciem me mulieris nequaquam visurum (*In ejus Vita n. 28, sæc. I*). » Et apud Cassianum (*Lib. II, c. 17*): « Hæc est antiquitus Patrum permanens nunc usque sententia... Omnimodis monachum fugere debere mulieres, et episcopos, etc. » Episcopos quidem propter manuum impositionem; feminas propter periculum. Sed quia nonnunquam aliud suadet necessitas, tunc quidem non nisi breviter, idque raro cum eis loqui permittit S. Basilius in constitutionibus monasticis cap. 4, et quædam præsentem socio; « solum enim ad solam accedere, inquit, nulla religionis ratio permittit: melius est enim esse duo quam unus; simul enim et fidelius et tutius res geritur. » Idem decernit Regula S. Ferreoli (*Cap. 4*) his verbis: « Quemlibet fratrum evidens causa colloquium cum feminis duntaxat honestis habere compulerit, sciente vel permittente abbate, et adhibitis testibus, id est junctis duobus ex fratribus, accipiant licen-

tiam colloquendi; ita tamen ut abbas causam de qua collocutio exstiterit non ignoret. » Idem etiam sub gravissimis penis S. Columbanus (*In Pœnitent., n. 51*): « Qui solus cum sola femina, sine personis certis familiariter loquitur, maneat sine cibo, vel duobus diebus in pane et aqua, vel ducentis plagis. » Et S. Fructuosus (*In Reg. monast. comm. cap. 15*): « Quod si de supra taxatis quispiam solus cum sola fabulare deprehenditur, centum ictibus extensus publice verberetur; et qui talia facere præsumit, cum cautione admoneatur. Quod si abusive habuerit monachorum præcepta, et hanc secundo geminaverit culpam, verberatus denuo carceri mancipetur, aut si pœnitere noluerit, foras projiciatur. » Eundem morem etiam viguisse apud nostros Cluniacenses colligitur ex Joanne monacho in lib. I de Vita S. Odon., n. 56.

Denique his omnibus addendum est quod inter Patrum Apophthegmata legimus (*Tom. I Mon. Eccl. Græc., p. 517*): « Hæc in Sceti consuetudo invaluerat, ut si accessisset mulier ad loquendum fratri, vel alteri necessario suo procul invicem 165 sedentes colloquerentur. » Vide quæ supra retulimus ex mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis de officio elemosynarii, p. 124, et in lib. V de Anti-monachorum Ritibus, de fratribus in viam directis, quæ omnia declarant quam horrerent Patres nostri quaruncunque feminarum vel levissimam conversationem, et quantum nos ab earum colloquio, quod quidem prodesse nihil, obesse plurimum potest timere debeamus. Et utinam æque abhorreamus ac S. Joannes abbas Gorziensis, qui adhuc laicus (*In ejus Vita n. 16, sæc. V Bened.*) tantum pudicitie zelus mentem ejus totam pervaserat, ut quo foris loco mulierem sedisse conspexerat, nullo pacto, illa recedente, eodem ipse vel fatigabundus succederet. » Sed de his satis, si tamen hæc de re satis dici potest. V. de S. Basil. Regulam ex versione Rufini interrogat, 197 et 198; Vitam S. Paterni episcopi n. 9, sæc. II Bened., pag. 1102; et S. Hugonis episcopi Gratianopolit. n. 15, apud Boll. I April.

Nullum odire.] Recte enim S. Basilius (*Serm. 2 de Instit. mon.*): « Si Deus, ut dicit Joannes, charitas est, necesse est omnino diabolum esse odium. Quemadmodum igitur, qui charitatem habet, is Deum habet; sic et qui odium habet, diabolum in se ipso nutrit. » Quare de monachis monasterii Alexandrie narrat Joannes Climacus (*Grad. 4*), « quod si quis ex illorum contubernio aliorum osor deprehenderetur, hunc pastor in sejunctum ab aliis cœnobium, tanquam reum in exsilium amandabat; cumque conviciatus esset aliquando quidam frater alteri, ex templo conviciatore ejici præcepit, dicens non debere duos dæmones esse in cœnobio, unum visibilem, et alterum invisibilem. »

Zelum non habere, invidiam non exercere.] Zelum scilicet amaritudinis malum, qui separat a Deo et ducit ad infernum, de quo cap. 72. Et invidiam, per quam mors intravit in orbem terrarum. Vid. Cass. coll. 18, cap. 17; et Regulam S. Ferreoli, cap. 9.

Contentionem non amare.] Contentio, ex S. Basilio (*Regul. brev. interr. 66*), est, quodcumque quis ne altero inferior videatur, facere aliquid studet. Hanc idem S. doctor tanquam meditationem et viam ad rebellionem, a monasteriis amandari jubet; unde et in poen. quæ sub ejus nomine exstant inter ejus opera n. 21 (*Serm. 2 de Instit. mon.*), ista habetur: « Si quis de Scripturis contentiose disputat, careat benedictione. » Et in Regula S. Pachonii (*Art. 118*) lego: « Si inventus fuerit unus e fratribus aliquid per contentionem agens, vel contradicens majoris imperio, increpabitur juxta mensuram peccati sui. » Quæ totidem verbis exstant in Regula Orientali cap. 14 (*Tom. I Mon. Eccl. Græc., pag. 561*). Quid ergo? « Si quis locutus fuerit de qualibet re, aiebat abbas Matæos, ne contendas cum eo: sed si recte disserit,

dic: Etiam; si vero male, dicito: Tu scis quomodo loquaris; neque concerta cum illo de rebus quas protulit; atque hæc est humilitas. » Hinc S. Columbanus in Pœnitentiâ: « Qui fratri, inquit, aliquid iudicanti responderit: Non ita est ut dicis, præter seniores junioribus dicentes simpliciter, suppositione silentii, aut quinquaginta percussionebus (supple plectatur.) Nisi hoc tantum licet cœquali fratri suo, si veracius est aliquid **166** quam ille dicit, et recordatur: Si bene recolis, frater; et alter hoc audiens non affirmet sermonem suum, sed humiliter dicat: Spero quod tu melius recorderis, ego per oblivionem in verbo excessi, pœnitet me quod male dixi. Ecce verba filiorum Dei.... Caterum qui se excusaverit, non filius Dei spiritualis, sed Adam carnalis iudicetur. » Qui si non cito ad portum requiei humilitatis Dominicæ confugerit, nimiarum contradictionum aliis aperiens, in superbia persistens, de libertate sanctæ Ecclesiæ in cellula ob pœnitentiam agendam separetur. »

Elationem fugere. Cujus quatuor species enumerat S. Gregorius papa (*Lib. xxviii Moral., c. 7*): 1º eorum qui bonum a seipsis habere existimant; 2º eorum qui bonum quidem sibi datum agnoscunt, sed de suo datum, et pro suis meritis accepisse credunt; 3º eorum qui se jactant habere quod non habent; 4º eorum qui despectis cæteris, singulariter videri appetunt habere quod habent.

Seniores venerari. Seniores vocat non solum decrepitos, sed antiquiores, et primos ordine, dignitate, officio, meritis et virtute, quos omnes venerari jubet. « Veneratio autem seniorum, ex Smaragdo, debet esse in verbis et in factis: in verbis, ut eis pauca et rationabilia verba humiliter loquatur, et cum reverentia: in factis autem, ut illo transeunte junior sugat, illo iterum jubente sedeat, illo loquente audiens taceat, interroganti humiliter respondeat, jubenti obediat, inclinato capite benedictionem petat, et in omnibus, ubi rationabiliter res postulat, junior monachus seniori obediat: » juxta illud Regule SS. Pauli et Stephani cap. 5: « Juniores senioribus sincera subjectione obediant, neque tument cervicem in quocunque respondeant, aut fastidienti animo et negligente aure imperantibus obedire detrectent, sed unanimiter, et concorditer tam in spiritali opere quam in terreno labore omnes fideles in unione occurrant. »

Juniores diligere. Duplici ratione junioribus exhibendam esse dilectionem hic docet Smaragdus: 1º quia fratres, 2º quia senioribus sunt obedientes, eisque humiliter serviunt, scriptum est enim: *Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta.* Hinc Regula SS. Pauli et Stephani (Cap. 2): « Seniores, inquit, junioribus affectum paternum impendant, et cum imperandi necessarium fuerit, non tument animositate et clamoris vocibus, sed fiducialiter, tranquilla simplicitate, et auctoritate bonæ vitæ ad peragendam communem utilitatem quæ tu rint opportuna injungant. »

In Christi amore pro in mic s orare. Simile aliquid in Regula abbatis Isaie legitur (Cap. 49): « Si dum sederis in cella tua memineris quod aliquis tibi mala fecerit, surge statim, et ora pro illo in corde tuo, ut pareat illi Deus: ita enim passio quam ejus causa patieris evanescit. »

Cum discordante ante solis occasum in pacem redire. Ille S. Pater alludit ad illud Apostoli ad Ephes. iv: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Quem locum tribus modis interpretari **167** possumus. 1º Litteraliter, ut ante materialis solis occasum cum discordantibus in pacem redeamus, ne forte interveniente nocte diabolus, aptum tempus nactus, ea quæ contigerunt magis ac magis inflammet. Atque ita Apostoli locum exponunt S. Ambrosius in psalm. iv; S. Isidorus Pelusiota lib. ii, epist. 189; Evagrius in tom. III Monum. Eccl. Græcæ, pag. 72. 2º Allegorice, per solem intelligendo Christum Dominum

A verum justitiæ Solem, qui tunc nobis occidere dicitur, cum gratiæ suæ radios in pœnam discordiæ subtrahit. Ita Cassianus lib. viii de Ira, cap. 9. 3º Tropice, solem sumendo pro ratione, « quæ pro eo quod omnes cordis cogitationes discretionisque perlustrat, sol merito nuncupatur, ut loquitur Cassianus loco citato. Iræ ergo vitio non exstinguatur, ne, ea occidente, perturbationum tenebræ cum auctore suo diabolo universum cordis nostri occupent sensum. »

Quocunque sensu sumatur, certe nihil indignius in servo Dei discordia: nam « sicut factus est in pace locus Domini, sic in discordia locum fieri diabolo manifestum est, » ut S. Bernardi verbis utar (*Serm. 5 de Dedic. eccl.*): unde et qui monachis leges traderunt, nihil antiquius habuisse videntur quam ut dissensiones etiam sub gravissimis pœnis a claustris eliminarent. Ita S. Casarius (*Regul. ad Monachos, c. 24*): « Si, inquit, forte, ut se habet fragilitas humana, in tantum nefas alicui de fratribus ausi fuerint diabolo instigante prorumpere, ut... in se invicem convicium mittant, justum est ut legitimam disciplinam accipiant, a quibus regulæ instituta violantur. » Per disciplinam autem intelligit flagellationem. S. Ferreolus (*In Reg. c. 59*): « Illos igitur monachos, quos vel unus diei finis discordes invenerit, qui usque ad vesperam lites trahunt, et ante non excludunt odium quam sol cognoscat occasum, qui dicenti Apostolo per inobedientiam contradicunt, statim tandem abstinentia macerandos, quandiu ad veram se concordiam ultronea satisfactione convertant. » S. Columbanus (*In Pœnit.*): « Si quis iracundiam, vel tristitiam, vel invidiam tenet contra fratrem suum, ut tempus tenuerit fid est quandiu servaverit iracundiam, erit pœnitentia ejus in pane et aqua: si vero prima die confessus fuerit, viginti quatuor psalmos. » Scribit etiam S. Joannes Climacus de monachis monasterii Alexandrini (*Grad. 4*), « quod qui se reconciliari non paterentur, ab mensa tantisper arcebantur, quoad positus odii amicitiam redintegrarent, aut omnino a contubernio sodalitatibus ejiciebantur. » Cassinenses (*In Declar. ad cap. 70*) vero simulates inter se exercentes, et recon illari invicem recusantes a divinis suspendunt, officio et gradu privant, ac tandem in similitate pertinaciter remanentes carceri mancipant.

Et de Dei misericordia nunquam desperare. Apposite omnino S. Benedictus, præmissa pro inimicis oratione et cum discordantibus reconciliatione, dixit de Dei misericordia nunquam desperare: hanc enim haud dubium obtinebunt qui aliis misericordiam impenderint: *Beati misericordes, inquit ipsa misericors Veritas, quoniam ipsi misericordiam consequuntur.* Ut autem de misericordia Dei non deperemus, multæ nos movere possunt rationes, quas videre **168** est apud S. Bernardum in epist. 385, et serm. 58 in Cantica.

Ecce hæc sunt instrumenta artis spiritualis. Hactenus instrumenta artis spiritualis S. Pater exposuit; sed quia opifici non satis est optima reperisse instrumenta, nisi tandem iis ad opus sibi propositum utatur: « ob hoc enim, inquit Cassianus (*Collat. i, cap. 7*), quis ferramenta cujuslibet artis insituere sibi ac præparare festinat, non ut ea possideat otiosa, nec ut emolumenti illius fructum, qui speratur ex ipsis, in nuda instrumentorum possessione constituat, sed ut eorum ministerio peritiam finemque illius disciplinæ, cujus hæc adjumenta sunt, efficaciter apprehendat, » ideo nos hæc S. Benedictus clausula, ut prædictis instrumentis opus nobis commissum exsequamur, hortatur dicens: « Ecce hæc sunt instrumenta artis spiritualis quæ vobis propositi, propriisque, ut ita dicam, in manibus tradidi. »

Quæ cum fuerint a nobis die noctuque incessabiliter adimpleta. Die noctuque, id est semper, vel, ut exponit Trithemius, prosperitatis et adversitatis tempore.

Illa merces nobis a Domino recompensabitur, quam ipse promisit, quod oculus non vidit, etc.] O merces! quis mihi det oculus ea perfui? Certe, si ejus intuitu pro viribus in arte spiritali haud enitatur proficere, merito in nos hæc S. Odonis verba retorqueri poterunt (Collat. 3, n. 18). « Omnes qui ad usum hujus vitæ quaslibet artes exercent, sic eas utique gerunt, sicut a magistris didicerunt; et illis u ensilibus utuntur, quæ illi actui cui sunt intenti conveniunt, ut nautæ, sutores, et fabri; at nos soli monachi instrumenta bonorum operum, quæ S. Benedictus ad percipiendam cœlestem vitam construxit abjecimus; soli professionis nostræ de-ertores, lineas, quas per magistros nobis ostendit, nunc ad dextram, nunc ad sinistram transgredimur; nec bonorum operum instrumentis, sicut a magistris tradita sunt, uti dignamur. »

Officina autem ubi hæc omnia diligenter operemur.] De hac officina S. Joannes Climacus (Grad. 26): « Officinam, inquit, tullonicam appellamus religiosum cœnobium, quod sordes animæ, et crassitudinem, et deformitatem dedolat, et abstergit. »

Claustra sunt monasterii.] Ut non sit necessitas monachis sub pietatis velamine vagandi foras, ut hæc omnia diligenter operentur, cum non expediat animabus eorum.

Et stabilitas in congregatione.] Id est perseverantia in cœnobio: quibus verbis perstringit levitatem eorum qui de loco ad locum, de monasterio ad monasterium, vel etiam de communi vita transeunt ad solitariam, in qua ex his instrumentis plurima haud valent exerceri.

169 CAPUT V.

De Obedientia.

Primus humilitatis gradus est obedientia sine mora. Hæc convenit his qui nihil sibi a Christo charius aliquid existimant propter ^b servitium sanctum quod professi sunt, seu propter metum gehennæ, vel gloriam vitæ æternæ; mox ut aliquid ^c imperatum a majore fuerit, ac si divinitus imperetur, moram pati nesciunt ^d in faciendo. De quibus Dominus dixit: *In auditu auris obediuit mihi (Psal. xvii).* Et iterum dicit doctoribus: *Qui vos audit, me audit (Luc. x).*

Ergo hi tales relinquentes statim quæ sua sunt, et voluntatem propriam deserentes, mox exoccupatis manibus, et quod agebant imperfectum relinquentes, vicino obedientiæ pede, jubentis vocem factis sequuntur: et veluti uno momento prædicta magistri jussio, et perfecta discipuli opera in velocitate timoris Dei, ambæ res communiter citius explicantur; quibus ad vitam æternam gradiendi amor incumbit. Ideo angustam viam arripiunt, unde Dominus ait: *Angusta via est quæ ducit ad vitam (Matth. vii):* ut non suo arbitrio viventes, vel desideriis suis et vo-

luptatibus ^e obediētes, sed ambulantes alieno judicio et imperio, in cœnobiis degentes, abbatem sibi præesse desiderant. Sine dubio hi tales illam Domini imitantur sententiam, qua dicit: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me (Joan. v).*

Sed hæc ipsa obedientia tunc acceptabilis erit Deo et dulcis hominibus, si, quod jubetur, non trepide, non tarde, non tepide, aut cum murmure ^f, vel cum responso nolentis efficiatur: quia obedientia quæ majoribus præbatur, Deo exhibetur. Ipse enim dixit: *Qui vos audit, me audit (Luc. x).* Et cum bono animo a discipulis præberi oportet, quia *hilarem dator quid ligat Deus (II Cor. ix).* Nam cum malo animo si obediāt discipulus, et non solum ore, verum etiam in corde si murmuraverit; **170** etsi impleat jussionem, tamen acceptum jam non erit Deo, qui cor respicit murmurantis ^h. Et pro tali facto nullam consequitur gratiam, imo pœnam murmurantium incurrit, si non cum satisfactione emendaverit.

^a Al., de obedientia discipulorum. Al., de obedientia discipulorum qualis sit.

^b Lyr., et propter.

^c Cass. et Flor., mor aliquid.

^d Cass. et Flor., nesciant.

^e Oxon., voluntatibus.

^f Al., murmurio.

^g Cass. cum quibusdam mss., obedit.

^h Oxon. et Flor., murmurantem.

COMMENTARIUS.

Primus humilitatis gradus est obedientia sine mora. Non levem hæc verba continent difficultatem: qui enim capite septimo obedientiam in tertio humilitatis gradu collocavit, hic eam in primo constituit. Difficultatis nodum duobus modis extricat Petrus Boherius dicendo: 1° Obedientiam recte dici primum humilitatis gradum, non quidem ordine, sed excellentia et dignitate: quam solutionem etiam adhibet Bernardus Cassinensis. Et sane tanta est Obedientiæ virtus, ut etiam victimis præferatur. 2° obedientiam esse primum humilitatis gradum extrinsecum, timorem vero intrinsecum: quam responsionem hausit ex Smaragdo hanc ad quæstionem ita reponente: « Timor est primus in corde, obedientia in actione. » Tertiam solutionem adinvenit Menardus noster: « Obedientia, inquit, non est primus humilitatis ordine, sed utilitate potior. » Et certe, teste S. Gregorio, « Obedientia sola virtus est, quæ menti cæteras virtutes inserit, insertasque custodit. » Quartam sub-

ministrat Joannes Craesbeeck, cum dicit obedientiam primum esse humilitatis gradum, non quidem absolute, sed primum inter eos quos religiosos in monasterio existens exercere et ascendere incipit: nam duos primos ante conversionem, sive antequam corpori congregationis sociaretur ascendisse debuit; quod probat auctoritate S. Bernardi in tractatu de Gradibus humil., gradu 10. Quintam superaddo, scilicet humilitatis nomine aliud nihil a S. Patre intelligi, nisi ipsam obedientiam, quam humilitatis vocabulo nuncupat, quod duæ illæ virtutes ita invicem sint connexæ atque concatenate, ut neutra sine altera possit existere. Atque ita S. Benedictum videtur intellexisse Hildemarum, ad hunc locum hæc scribens: « Videndum quare dicit humilitatis, cum clavis illius capituli de obedientia dicit; potuit enim dicere: Primus obedientiæ gradus est; sed ideo dixit humilitatis, quia istæ tres virtutes, id est charitas, humilitas, obedientia, adeo sunt conjunctæ, ut una sine altera

esse nequeat : nam ubi obedientia e-*t*, ibi est humilitas et charitas. » Et hoc sensu *primus humilitatis gradus* idem sonat atque *unus obedientie gradus*; quæ expositio videtur antiquissima, testante Hildemaro, *primum* hic pro *so'o*, secundum quorundam sententiam, accipit. Et sane secundum tertiumve obedientie gradum deinceps S. Pater non assignat; sed neque SS. Patres **171** aliam admisisse videntur obedientiam, præter eam quæ moræ e-*set* impatientis; unde et eam definierunt *persuasionem sine discussione* (S. Antioch., *homil.* 59), reumque inobedientie censuerunt eum qui vel minimam in exequend^o mandato moram laceret : « Si quis, inquit S. Columbanus (*Regul.* c. 2), verbum audiens statim non surrexerit, inobediens iudicandus est. » Simile aliquid legitur in Regula Cujusdam ad monachos (*Cap.* 29) : « Si quis ad vocem compitoris sive invitantis ad aliud quodeunque, non statim surrexerit, hic inobedientie reus est : petat veniam, et iterare non præsumat, quoniam oportet unumquemque ad propriam vocem invitantis assurgere, velut si carbō ignis ardentis descendisset super eum. Si obedientia hæc non fuerit, quam diximus, mortua est, et non acceptabilis apud Deum. » Alia, sed magis lepida similitudine demonstrat S. Basilius, quam prompta et velox debeat esse monachorum obedientia : interrogatus enim « cum quali affectione obedire oportet ei qui ad mandati executionem nos sollicitat et urget? » respondet : « Cum tanta quanta parvulus vocanti se ad refectionem nutrici obedit, et qui libet cui vita chara sit, ei qui sibi ea quæ ad v. v. v. necessaria sunt largiatur obedit; imo multo majore, quo vita æterna nobilior est ea quæ nunc est. »

Hæc, nimirum obedientia sine mora, [*convenit his qui nihil sibi a Christo charius aliquid existimant.*] Quis enim nisi divino succensus amore ita ad nutum superioris obedientiam exhibeat, ut nulla interposita mora obtemperet?

Propter servitium sanctum quod professi sunt, etc.] Hic tres proponit rationes, quibus quasi totidem stimulis excitatur monachus ad obediendum sine mora. Prima est *propter servitium sanctum quod professi sunt*, id est propter professionem, qua se coram altari in perpetuos servos supremo omnium Domini addixerunt. Eodem stimulo suos S. Bernardus excitabat ad repellendas illicitas cogitationes, « Tune, inquit (*Serm.* 33, *de divers.*), hæc debes cogitare, qui sacerdos es, qui clericus es, qui monachus es? Cultor justitiæ dei et in se quidquam iniquum admittere? Decet servum Christi, amatorem Dei, tale aliquid vel ad modicum meditari? » Eadem oratione Gilbertum eremitam ad perfectionem hortabatur Petrus Venerabilis (*Lib.* 1, *ep.* 20) : « Cellam tibi propono, ut secundum antiqui cujusdam Patris dictum ipsa sola eloquentius omnibus magistris tacendo te doceat; hanc certe non audire non poteris, quando eam quotidianum salutis tuæ monitorem habebis. » Porro S. Benedictus professionem monasticam non simpliciter *servitium*, sed *servitium sanctum* appellat, tum quia sanctum efficit monachum, tum quia per eam sancti sanctorum Domini servitio consecratur, tum etiam « quia sancto proposito ex Spiritu sancto inchoatum est, » ut dicit Trithemius. Secunda ratio est *propter metum gehennæ*; quo nomine non modo æternam, sed insuper temporalem pœnam intelligit Hildemarus; quamquam de sola sempiterna gehenna dictum S. P. Benedicti capiendum censeant Bernardus Cassinensis et Boherius. Tertia ratio est **172** *propter gloriam vitæ æternæ*, quæ quantos hominibus ad recte vivendum, et monachis ad obediendum stimulos addere possit, nemo non videt.

Mox ut aliquid imperatum a majore fuerit.] A majore, inquit, quia non solum abba i aut præposito, sed etiam prioribus sive antiquioribus obedire debent; præmisso tamen abbatis aut præpositorum imperio, ut notat Boherius, quamvis hic Majoris nomine abbatem proprie intelligendum esse existimarem

A *Ac si divinitus imperetur, moram rati nesciunt in faciendo.*] Ad instar Aegyptiorum Tabernaculumque monachorum, de quibus Cassianus (*Lib.* iv *Instit.*, c. 10) : « Sic universa complere quæcunque tu rint ab eo præcepta, tanquam si a Deo sint cœlestis edita, sine ulla discussione festinant, ut nonnunquam etiam impossibilia sibi imperata ea fide ac devotione suscipiant, ut tota virtute, et sine ulla cordis hesitatione perficere ea, aut consummare nitantur. » Ex Regula etiam SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et aliorum Macarii, superiorum tanquam Domino cum omni lætitia obediendum est.

De quibus Dominus dicit : « Obediuit auris obedivit mihi. »] Id est, statim ut audivit, obedivit.

Et item dicit doctoribus : qui vos audit me audit.] Doctoribus, inquit, ne forte qui solis apostolis aut discipulis hæc dicta existimaret.

Ergo hi tales.] Qui nihil sibi Christo charius aliquid existimant.

B *Relinquentes statim quæ sua sunt.*] Id est quæ ad propriam utilitatem sibi ab abbate et Regula concessa sunt, ut exponit Hildemarus; nam monachi suum nihil habent, cum nec corpora, nec voluntates in sua illorum potestate. Vel quæ sua sunt, scilicet *opere vel custodia*, ut loquitur Boherius in secundo commentario, id est quæ agebant, suæque tradita erant custodiæ. Vel tandem quæ sua sunt, hoc est *quæ sibi magis eligunt, magisque placent*, juxta Bernardum Cassin. et Boherium in primo comm.

Et voluntatem propriam deserentes.] Per voluntatem propriam hic delectionem et voluptatem, quam in operando percipiunt, intelligit Hildemarus : unde etiam Bernardus Cassinensis hæc verba præcedentium esse exposititia asserit, ut idem sit, *Et voluntatem propriam deserere, et quæ sua sunt relinquere.*

Mox exoccupatis manibus, et quod agebant imperfectum relinquentes.] Ita Marcus monachus, ut jubentis pareret imperio, litteram O imperfectam dereliquit, multaque hujusmodi exempla in sanctorum actis passim occurrunt : sed nunquam perfectius opus efficitur quam cum propter obedientiam imperfectum relinquitur.

Vicino obedientie pede jubentis vocem factis sequuntur, etc.] Hæc verba expositione non indigent, sed praxi. **173** Ex dictis porro hactenus de obedientia sine mora, satis damnata manet monachorum quorundam agendi ratio, qui ante discutere volunt superiorum jussa, quam adimplere; de quibus S. Bernardus (*Serm.* 41 *de divers.*) : « Multos videmus post præcipientis imperium multas facere quæstiones : Cur, quare, quomobrem sapiens interrogare, crebras ingeminare quærelas : quærere quare hoc præcepit? unde hoc venit? quis hoc adinvenerit consilium? Inde murmuratio, inde verba murmurationem et indignationem sonantia, et redolentia amaritudinem; inde frequens excusatio, simulatio impossibilitatis, advocatio amicorum; » cum tamen, ut ait Guillelmus abbas S. Theoderici (*De Vit. solit.* n. 14), « perfecta obedientia sit, maxime in incipiente, indiscreta, hoc est non discernere cur vel quare præcipiatur, sed hoc tantum niti, ut fideliter et humiliter fiat quod a majore præcipitur. » Hinc Petrus Blesensis (*Epist.* 154) : « Sine omni delectu, sine omni exceptione faciat Regulæ professor quod injungitur sibi; quid vero, vel quale, vel quantum sit quod injungitur non discernat; alioquin præsumit comedere de ligno scientiæ boni et mali; censura enim discretionis est pœna patrem spiritalem, qui omnia judicat, et ipse a nemine judicatur : nihil ergo discernat, sit indiscretus ut intelligat, sit stultus ut sapiat. » Nam ut idem alibi dicit (*Epist.* 151) : « Species contumaciæ est de modo mandati inquirere, hæsitare, discernere, aut differre; in contractu enim obedientiæ non habet disputatio aut disceptatio locum : nam si in discussione seu suspitionem ea quæ tibi sunt mandata deduxeris, ad lignum scientiæ boni et mali manum prævaricationis extendis.

Nimis delicata est hæc obedientia, transiens in deliberativum genus causæ: non est hoc in auditu auris obedire; non est hoc regularis obedientia sine mora, sed astutia tergiversatrix, et aperta superbia. » Longe aliter sentiebat abbas Pynulfus, cum adolescentem fratrem instituens diceret (*Apud Cassian. lib. iv, cap. 41*): « Stultum te secundum Apostoli sententiam facias in hoc mundo, ut sis sapiens: nihil scilicet discernens, nihil adjudicans [*An leg. adjudicans?*] ex his quæ tibi fuerint imperata, sed cum omni simplicitate et fide obedientiam semper exhibeas; illud tantummodo sanctum, illud utile, illud sapiens esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel senioris examen indixerit: tali namque institutione fundatus, sub hac disciplina poteris durare perpetuo, et de cœnobio nullis tentationibus inimici, nullis factionibus devolveris. »

Quibus ad vitam æternam gradiendi amor incumbit.] Hæc verba non ad præcedentem periodum, sed ad subsequenter referunt Smaragdus et Hildemarus.

Ideo angustam viam arripiunt.] Cujus signa et indicia demonstrat S. Joannes Climacus (*Grad. 2*) his verbis: « Angustæ viæ vestigia tibi prodeat ventris afflictio, statio pernox, aquæ etiam bibendæ modus, panis seu mensæ frugalitas, ignominie poculum repurgans animum, sarcasmodum, irrisumum, iudibriorum tolerantia, voluntatum propriarum abdicatio, offensum patientia, nulla adversus nostri contemptum obmurmuratio, exantlati contumeliarum impetus; si lædentem **174** te fortiter tolere, si obrectantem æquo animo sustineas, si contemptus non irascaris, si dampnatus te humiles. » Brevius S. Benedictus viam angustam ostendit, cum subdit:

Ut non suo arbitrio viventes, vel desideris suis et voluptatibus obedientes, sed ambulantes alieno iudicio et imperio, in cœnobiis degentes.] Quibus verbis, ut observat Boherius, tria professionis nostræ vota indicunt. In eo enim quod dicit, *nec desideris suis vel voluptatibus obedientes*, morum conversionem designat. Sequentia *ambulantes alieno iudicio et imperio*, obed etiam denotant. *In cœnobiis degentes*, stabilitatem.

Abbatem sibi præesse desiderant.] Haud dubitantes, eos valde deceptos, qui sibi præfidentes, nullo viæ duce sibi opus esse existimant, ut loquitur S. Joannes Climacus (*Grad. 4*): unde et S. Dorotheus dicebat (*Doct. 5, n. 1*): « Nihil miserabilius, nihilque quod facilius decipi et exagnari queat, his qui nullum habent ducem, nullumque in viâ Dei moderatorem et institutorem quærent: quid enim, ait Scriptura divina! Hi quibus non est gubernatio decidunt ut folia. » Eadem erat mens S. Bernardi, ad Ogerium ita scribentis (*Epist. 87*): « Qui se sibi magistrum constituit, stulto se discipulum subdit: et quidem quid alii sentiant ignore; ego de me expertus sum quod dico: et facilius imperare et securius possum præesse aliis multis quam soli mihi. » Vide notas ad hunc Bernardi locum in editione Mabillonii.

Sed hæc ipsa obedientia tunc acceptabilis erit Deo, etc.] Perfectæ deinceps obedientiæ conditiones S. Pater describit, ex quibus prima est, ut monachus non trepide obediat, ubi Smaragdus: « Trepidare, inquit, est timere et dubitare; » ex quo concludit: « Ille obedientiam facere trepidat, qui in Domini adiutorio firmiter non sperat, » hoc est qui de futuro, aut rei eventu, formidat et dubitat. Non sic plane Abraham, non sic, qui proprium jussus immolare filium, in spem contra spem credens, divini mandati executionem fortiter est aggressus. Hujus et non exemplo nihil terret, nihil moveat, et ut verbis S. Bernardi utar (*Serm. 41 de divers.*), « si tribulatio intonat, si persecutio resultat, si peccatores tibi laqueos ponunt, si maligni tuum iter impediunt, tu obedientie viam ne deseras; sed dic: *Paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua*. Quid enim superius enumerati pariunt utilitatis, si forti-

tudo desit, quæ in arce constanti virtutes collocat, et eo vallo munit quo furentium impetus aspirare non possit? Manum tuam misisti ad fortia? agendum est instanter, et constanter obediendum. »

Secunda perfectæ obedientiæ conditio est obedire non tarde; quia, ut dicit S. Bernardus (*Ibidem*): « Velociter currit sermo Dei, et velocem habere desiderat sequentem. Vides quanta velocitate currat ille qui dicit, *Viam mandatorum tuorum cucurri*? Fidelis obediens nescit moras, furit crastinum, ignorat tarditatem, præcipit præcipientem, parat oculos **175** visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes, totum se colligit, ut imperantis colligat voluntatem. »

Tertia, non tepide: tepidos enim Dens evomit ex ore suo. Hinc Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 47 in Cant.*): « Mortuus est, inquit, qui vel tædii, vel desperationis mole obstruit, in quo nihil est vivide devotionis, fervidi spiritus, qui etsi legis præcepta non deserat, et intra Regulæ gremium se concludat, frigido tamen et moribundo languet affectu, in opere sancto nihil suave sentiens. »

Quarta, non cum murmure; qui enim murmurat, operis boni mercedem perdit.

Quinta, ne cum responso nolentis efficiatur. Hinc S. Macarius (*Reg. c. 4*): « Non responsum contra præceptum usurpes. » Et S. Basilii (*Constitut. monast. c. 25*): « Sicut faber aut aedificator unoquoque artis suæ instrumento pro suo utitur arbitrio, nec dicit instrumentum quod nolit implere usum ad quem ab artifice usurpatur, sed obsequitur manui dantis; ita addebet religiosum velut instrumentum suo artifice ad consummationem spiritualis ædificii in omnibus obedire, quæ præceptor bene ab ipso administrari posse arbitrabitur. » Et alibi (*Reg. fus. c. 28*): « Detrectare, et contradicere multorum malorum speciem habet, ut pote fidei morbidæ, spei læsantis, fastus, ac morum arrogantium. »

Quia obedientia quæ majoribus præbetur, Deo exhibetur, etc.] « Quidquid ergo (verba sunt Bernardi [*De Præcepto et disp. cap. 9*], vice Dei præcipit homo, quod non sit certum tamen displicere Deo, haud secus accipiendum est, quam si præcipiat Deus. Quid enim interest utrum per se, an per suos ministros, sive homines, sive angelos, hominibus innotescat suum placium Deus? » etc.

Et cum bono animo a discipulis præberi oportet, quia hilarem datorem diligit Deus.] Hinc S. Bernardus (*Serm. 41 de divers.*): « Serenitas in vultu, dulcedo in sermonibus multum colorant obedientiam obsequentis: unde et gentilis ille poeta sic ait: *Super omnia vultus accessere boni*. Quis enim locus obedientiæ, ubi tristitiæ cernitur ægritudo? Ostendunt plerumque voluntatem animi signa exteriora, et difficile est ut vultum non mutant, qui mutant voluntatem: nubilosa corporis compositio, et facies tenebris obfusa, devotionem ab animo recessisse designant. » Hilarem plane datorem se exhibebat Gerardus Cluniacensis, de quo Petrus Venerabilis (*Lib. 1 Mir. c. 8*): « Expertus sum, inquit, ipse magnam in hac virtute ejus constantiam, cui cum sæpe gravia, quæ aliis vix injungere auderem, facillime imponerem, alacriter injuncta suscipiebat, et alacrius adimplebat. »

Nam cum malo animo.] Id est tristi, invito, aut murmuranti.

Obediat discipulus, etc.] Hæc plana sunt.

Et pro tali facto nullam consequitur gratiam.] Hinc colliges quantum sit murmuratio peccatum, cujus causa præmio et mercede privantur ipsa etiam optima obedientiæ opera.

Imo et penam incurrit murmurantium, etc.] Quintuplici **176** in Scripturis pœna reperitur Deus multasse murmurum: 1° lepra, ut in Maria sorore Moisis; 2° igne cœlesti, tabernacula murmurantium devorante; 3° hiatu terræ, Core, Datan et Abiron absorbente; 4° ignito serpente, murmurantes filios

Israel occidente; 3° exclusione a terra promissionis. Quorum «terrorem cum evacuatione prœmii obedi-
entiar incutit B. Benedictus murmurantibus, » in-
quit Bernardus Cassinensis, «cujus expositionem
rejicere videtur Boherius hunc in locum sic disse-
rens : « Quidam hoc exponunt de quintuplici pœna,
quam quidam murmurantes acriter pertulerunt in
Veteri Testamento, ut fuit lepræ incursio, etc.... Sed
absit quidem quod Magister, qui dulcem nobis as-
signavit Regulam, rigorem veterem et non gratiam
in hoc tempore gratiæ fuerit imprecatus, » etc. Ejus
sententiæ astipulari videtur Richardus de S. An-
gelo, ita scribens : « Pœna istorum erit ad arbitrium
abbatis, cum hic non sit statuta, vel dicas quod
procedet contra istos secundum modum positum in-
fra de excommunicatione culparum. Similiter Nico-
laus de Fractura : « Pœna erit ista : secundum Do-
mini nostri præceptum debet admoneri semel et ite-
rum, et secundo secrete a senioribus suis; si non
emendaverit, obijgetur publice coram omnibus; si
vero neque sic correxerit, si intelligit qualis pœna
sit, excommunicationi subiaceat; sin autem impro-
bus est, vindictæ corporali subjaceat : sic definit
Magister infra de Excommunicatione culparum. » Vi-
detur tamen hic S. Benedictus loqui de pœna a Deo
inferenda, sicut de mercede ab eo eroganda, qua
murmuriosi privantur, ac proinde Bernardi sententia
præferenda, quam ab Hildemaro et Smaragdo accipere
potuit. Et cerie S. Pater hic agit de pœna murmur-
antibus non solum ore, sed etiam corde debita : at
unus Deus cordis secreta agnoscit, non abbas, aut
quivis alius homo : non ergo de pœna regulari su-
periori arbitraria hic locus intelligendus est, sed de
vindicta Dei justa, occultiora quæ lumen oculorum
ejus non latent judicantis : quod tamen non sic capi

velim, quasi Deus omne murmurium lepra, igne cœ-
lesti, terræ hiatu, etc., puniret; sed horum tantum
terrorem incutit S. Benedictus, ut ait Bernardus
Cassin. Neque tamen inficias ibo pœna regulari ple-
tendum esse murmurium cum foras prorumpit;
nam et illud excommunicatione ferit S. Benedictus
infra cap. 23, variisque pœnis illud affecerunt anti-
qui monachorum Patres, ut patet ex supra dictis ad
cap. 4, et insuper ex Cassiano, S. Basilio, et S. Co-
lumbano. Cassiani verba hæc sunt (*Lib. iv de Inst.*
c. 6) : « Sin vero quoddam ex eo murmuracionis vi-
tium, vel praviæ cujuslibet inobedienciæ culpam pro-
cessisse deprehenderint, exuentes eum monasterii
quibus indutus fuerat vestimentis, et antiquis reve-
stitum, quæ fuerant sequestrata, depellunt. » S. Ba-
silius (*Reg. fus. c. 29*) murmurantium opus ab ali-
um laboribus seponi gravissimis imperat verbis,
vetatque illud in communem fratrum usum converti.
Similiter S. Columbanus (*Reg. c. 3*) : « Si quis, in-
quit, murmuraverit, et ipse tanquam non ex voto
obediens, inobediens putandus est; idcirco opus ejus
abjiciatur, donec bona illius voluntas agnoscat. »
Et octava synodus 177 hic a Boherio citata : « Alienus sit ab unitate fratrum, qui murmuraverit;
et opus ejus abjiciatur, qui murmurans exstiterit,
ne pœnam murmurantium incurrat, de qua ait Apo-
stolus : Neque murmuraveritis sicut quidam murmu-
raverunt, et perierunt ab exterminatore; » quibus
concinit S. Joannes Chrysostomus his verbis (*Homil.*
8, in *epist. ad Phil.*) : « Melius fuerit nihil operari,
quam operari cum murmuracione : sepe malum
ministerio privari, quam murmurantem sustinere;
gravis enim, gravis, inquam, est murmurator, et vi-
cinus blasphemiae. »

CAPUT VI.

De Taciturnitate.

Faciamus quod ait propheta : *Dixi, Custodiam vias
meas, ut non delinquam in lingua mea : posui ori meo
custodiam : obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis*
(*Psal. xxxviii*). Hic ostendit ^a propheta, si a bonis
eloquiis interdum propter taciturnitatem debet ta-
cere; quante magis a malis verbis propter pœnam
peccati debet cessare ^b! Ergo quamvis de bonis et
sanctis et ædificationum ^c eloquiis, perfectis disci-
pulis propter taciturnitatis gravitatem, rara loquendi
concedatur licentia, quia scriptum est ^d : *In multilo-*

quo non effugies ^e peccatum (*Prov. x*). Et alibi : *Mors
et vita in manibus lingue* (*Prov. xviii*). Nam loqui et
docere, magistrum condecet; tac re et audire,
discipulo ^f convenit.

Et ideo, si qua requirenda sunt a priore, cum omni
humilitate et subjectione reverentiæ ^g requirantur,
ne videatur plus loqui quam expedit ^h. Scurrilitates
vero vel verba otiosa et risum moventia, æterna
clausura in omnibus locis damnamus : et ad talia
eloquia discipulum aperire os non permitimus.

^a Al., hinc ostendit.

^b Al., cessari.

^c Nab., sanctæ ædificationis. Hild., sanctis ad ædi-
ficationem.

^d Apud Hild. scriptum est deest.

^e Nab., effugietur.

^f Al., discipulum.

^g Oxon., cum summa reverentia. Ms. Conch., cum D

omni humilitate et subjectione. Lyr., Faron., cum omni
humilitate et reverentia. Affl., Andr., Hadr., Ebrul.,
Paris. 1, cum omni humilitate, et subjectione, et reve-
rentia. Nab., cum modo in summa reve: en ia.

^h Hæc verba ne videatur plus loqui quam expedit,
quæ exstant in Oxon., desiderantur pene in omnibus
mss. Sed et Hildem. hunc locum exponens ait : non
est in Regula, sed subauditio est.

178 COMMENTARIUS.

Faciamus quod ait propheta. Acute observat hic
Hildemarus, et post eum Bernardus Cassinensis et
Nicolaus de Fractura S. Benedictum suos discipulos
alloquentem non simpliciter dixisse *faciatis*, sed *fa-
ciamus*; nimirum miscet se fratribus suis, nec aliud
ab ipsis requirit, quod ipse primus ante alios non
paratus sit exequi.

Dixi, Custodiam vias meas. Id est omnes vitæ ac-
tus, de quorum custodia diximus cap. 4.

Ut non delinquam in lingua mea. Difficile ergo
membrum hominis lingua, quæ ne delinquat tali in-
diget custodia; difficile prorsus : « quis enim, ut
S. Bernardi verbis utar (*Serm. 17, de divers.*), nu-
meret quantas modicum lingue membrum contrahat
sordes, quam multiplex in labiis incircumcisus im-
munditia coaguletur? quanta sit perniciæ oris incir-
cumscripti? Est enim lingua dissoluta in sermoni-
bus otiosis, est lingua impudica, est et magniloqua;

quarum prima lascivix, sequens arrogantix famulatur. Est etiam lingua dolosa, et item lingua maledica; quarum altera in falsiloquam et adulatoriam subdividitur; altera vero nunc in facie contumeliam irrogat, nunc detrabit in occulto. » Et Petrus Damiani (*Opus.* 9, c. 27): « Dicit Apostolus: Omnia siquidem ferarum genera in lingua reperiuntur. Ibi quippe est levitas volucrum, ibi ferocitas bestiarum, ibi fraus virulenta serpentium: volatiles enim sunt qui proferunt in cælum os suum, et quorum os loquentum est vanitatem, quasi volucrum levitatem; feroces sunt bestie qui exacerunt ut gladium linguas suas; serpentes postremo sunt, de quibus dictum est: *quia retineum aspidum sub labiis eorum.* »

Posui ori meo custodiam.] Non parietem, sed custodiam, sive ostium, aut janua, quæ aliquando clauditur, aliquando aperitur..... ut tempore suo taceat, et tempore suo quæ dicenda sunt dicat, » inquit Hildegardus. Vel etiam, ut ait Bernardus Cassinensis, « Custodia dici potest silentii clausura, sive ostium in quo virtus taciturnitatis est ad custodiam quedam clavis; unde majores nostri solent dicere, quod silentium est clavis religionis. »

Obmutui et humilitatus sum.] Quæ duo, ut notat Hildegardus, simul conjunxit, quasi diceret: *Non superbe tacui;* sunt enim nonnulli aut per superbiam, aut per iram tacentes, de quibus S. Gregorius (*Lib. xxxiv Moral., cap. 20*): « Aliquando superbi proterva quæ sentiunt, nequam quam produnt; et hi quorum loquacitas vix compescitur, nonnunquam ex sola amaritudine intimi rancoris obmutescunt, qui per dolorem mentis procacitatis suæ verba subtrahentes cum male loqui soleant, pejus tacent; quia cum peccantes aliquid de correctione audiunt, indignantes etiam responsionis verba suspendunt. »

179 *Et silui a bonis.*] Ex quo S. Benedictus infer-

Hic ostendit propheta si a bonis eloquiis interdum propter taciturnitatem debet tacere, quanto magis a malis verbis propter penam peccati debet cessare!] Prophetae verba ad silentii commendationem adaptat S. Pater, licet in proprio et genuino sensu de prædicatoribus, peccatorum vitia cum coercere nequeunt, silentibus intelligenda videantur; verum, ut ait S. Gregorius (*Lib. II Regist., c. 104*): « In intellectu sacre Scripturæ respu non debet quicquid sanæ fidei non resistit; sicut enim ex uno auro alii murennulas, alii annulos, alii dextralia aut ornatum faciunt; ita ex una Scripturæ scientia expositores quique per innumeros intellectus quasi varia ornamenta componunt, quæ tamen omnia ad decorem cælestis sponsæ proficiunt. »

Duo vero ex prophetae verbis concludit S. Pater: unum, a bonis eloquiis propter taciturnitatem, id est silentii dignitatem, est enim cultus justitiæ, alterum, a malis verbis propter penam peccati silendum; si enim de verbo otioso reddituri sumus in die iudicii rationem, quanto magis de malo!

Ergo quamvis de bonis et sanctis et ædificationum eloquiis.] Quænam sint hujusmodi eloquia aliquo modo discere possumus ex his quæ scribit Petrus Venerabilis ad Petrum Pictaviensem in hæc verba (*Lib. II, ep. 22*): « O quoties, januis clausis, nullo nobiscum admissio mortalium, illo tantum teste, qui de se cogitantibus aut conferentibus nunquam deest, formidolosus sermo habitus est de cordis humani caritate atque duritia, de diversis peccatorum laqueis, de variis dæmonum insidiis, de abyssu iudiciorum Dei, quam terribilis in consiliis super filios hominum, quod quibus vult miseretur, et quos vult indurat, et quod nescit homo utrum amore an odio dignus sit, de incerta et formidabili vocatione nostra, de dispensatione salutis humanæ per incarnationem Filii Dei ac passionem facta, de tremendo ultimi iudicii die, de incomprehensibili divini examinis severitate, qua in perpetuum malos punit, et de inenarrabili misericordia, qua æterna bonis præmia reddit. Ho-

rum et similium a mundano strépitu semota collatio mihi quodammodo in medio hominum æreum referebat, et Domini tabernaculum representabat, ad quod a mundi tumultibus veluti Moyses a Judæorum lapidibus confugiebam. » Et ad Pontium fratrem suum (*Lib. I, ep. 16*): « Fuerat cohabitatio tua mecum fere decennalis, quo tempore quanta inter nos de divinis collata, quam fervens de spiritualibus sermo, quam frequens de præsentium contemptu collatio, qualis de æternorum appetitu cohortatio fuerit, et ipse nosti, et ego non in toto oblitus sum. Effluerat inter nos eo ardore fervor charitatis, ut qui te solo impulsu naturæ ceperam diligere, jam te non nossem nisi ex Deo, et in Deo amare. » Hæc et hujusmodi dicuntur bona et sancta, et ædificationum eloquia. Hæc decent servos Dei colloquia, et ut Gerardi Belgæ monachi verbis utar (*In Comm. super Reg. S. Bened. c. 42*): « Hæc una recreatio **180** digna monachis in Patrum exemplis; cui autem nihil videtur aque deliciosum, quam audire de sæculi rumoribus, profecto ille vere dignoscitur terræ etiamnum esse et sæculi filius. » Belle omnino Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 18, sup. Cant.*), « Memento, aiebat, os tuum cælestibus oculis et oraculis consecratum; sacrilegium puta, si quid non dulce, non divinum, non de divinis pagina sonet. »

Perfectis discipulis.] Perfectis, inquit. Imperfectis ergo et stultis nulla unquam præterquam in necessariis tum spiritualibus, tum corporalibus loquendi licentia concedenda est, ut exponit Hildegardus. Quinam vero perfecti discipuli censendi sint declarat Boherius his verbis: « Perfecti dicuntur qui renuntiant omnibus substantiis suis, et vitam Christi sequuntur, quales debent esse utique cœnobitæ... Vel etiam dicuntur perfecti, qui jam tentat omnium pericula evaserunt, apud quos non est nisi gratiarum actio, et vox laudis. Deinde qui etiam non utuntur concessis a lege perfecti probantur. » Discipulorum autem nomine Nicolaus Bravus intelligit « maxime juniores, et eos qui vel canitie vel officii auctoritate disipulatum nondum excessisse videntur. » Sed absit ut, dum juniores sub silentio tenemus, liberam senibus, aut alias ad aliquod officium evectis loquendi licentiam permittamus; cum ipsi potius silentii, aliarumque virtutum exempla adolescentioribus demonstrare debeant. Adeo ineptam explicationem revincit ipse S. Benedictus in fine hujus capituli, ubi prohibens senilitates, *et ad talia*, inquit, *eloquia discipulum aperire os non permittimus*: ubi sicut et capite 3, sub discipuli nomine complectitur omnes omnino monachos, quos hic perfectos discipulos appellat, quia non modo perfectionem, sed perfectionis perfectionem voverunt.

Propter taciturnitatis gravitatem.] Id est eminentiam, dignitatem, et utilitatem silentii.

Rara concedatur loquendi licentia.] In quem locum S. Hildegardis: « Scilicet tunc cum aliqua in conciliis, aliqua in negotiis, seu in majoribus necessitatibus agenda sunt in invicem, et non singulatum loquendo data licentia, et modice, ac breviter quæ opus; et deinde facto signo omnes in silentio secundum consuetum morem sileant. Quoniam idem Benedictus licentiam hanc statuta hora in qualibet die non præfixerat, sed eam in potestate sua, quemadmodum oportuit, habebat; nam licentiam hanc non dabat sine justa aliqua necessitate, seu aliqua pia utilitate compulsus. Attamen quia inhumanum est hominem in taciturnitate semper esse, et non loqui, idem Pater in potestate et discretionem abbatis dedit, quemadmodum alia plurima ei concedit, ut discipulis suis horam competentem provideat, quæ ipsi hæc quæ honesta et necessaria sunt ad invicem loquantur, et ne in indiscreto silentio tardio afficiantur; quoniam post hujusmodi loquendi invicem permissionem, convenientius et severius ad taciturnitatem admoneri et coerceri poterant. » Hæc tenes

S. Hildegardis, cujus ex verbis tria colligere possumus.

181 Primum, nullum ex Regula fixum ac statum esse mutui colloquii tempus assignatum, sed quasi perpetuum monachis indictum esse silentium; unde: Gilbertus de Hollandia (*Serm. 7 in Cant.*): « Monachorum est, inquit, non colloquium, sed silentium. » Et sane Aegyptiorum monachorum vestigiis quantum potuit S. Pater inhaesit, qui, ut testatur Cassianus, perpetuo silebant; nam « finitis, inquit Cassianus (*Lib. II, cap. 15*), psalmis, et quotidiana congregatione, sicut superius commemoravimus, absoluta, nullus eorum vel ad modicum subsistere, aut sermocinari audeat cum altero; sed nequidem per totum diei spatium e cella sua progredi, aut deserere opus quod in ea solitus est exercere, praesunt; quod ita explent fores ingressi, ut nulla inter eos sermocinatio penitus audiat. » Refert etiam Palladius de abbate Theona (*Laus. cap. 50 et 85*), quod triginta quinque annis siluerit; et de quadam virgine, quod annis viginti quinque nemini colloca sit. « Dicebant etiam (*Tom. I Mon. Eccl. Graec. pag. 577*) de abbate Agathone per tres annos illum lapidem ore gestisse donec silere didicisset. » Sed hos omnes superavit Joannes cognomento Silentarius, qui ex episcopo factus monachus, totos quadraginta septem annos in silentio exegit. Quid de Virgine Deipara loquar, quae, ut notat doctor mellifluus (*Serm. in Dominic. infra oct. Assumpt.*), nisi quater in toto Evangeliorum decursu locuta legitur? Hujusmodi exempla ad imitationem proposita discipulis haud dubium voluit esse sanctus Pater, cum nullum in Regula tempus loquendi proposuit: cujus votis ut obsecunda: ent dilectissimi filii continuum pene in cœnobii silentium observare studuerunt. Hos inter enituisse praeter omnibus Cluniacenses monachi, qui sibi quasi in perpetuum ore praecioso, manus in linguas commutasse videbantur, adinventis signis * quibus, dum lingua taceret, quae necessario requirenda erant invicem exprimebant. At non sine admiratione legere possumus quod de Cisterciensium silentio scribit Guillelmus abbas S. Theoderici in libro de Vita S. Bernardi, cap. 7. « Denique in valle illa plena hominum, in qua nemini otiosum esse licebat, omnibus laborantibus, et singulis circa injuncta occupatis, media die media noctis silentium a supervenientibus inveniebatur praeter laborum sonitus, vel si fratres in laudibus Dei occuparentur. Porro silentii ipsius ordo et fama tantam etiam apud saeculares homines supervenientes sui faciebat reverentiam, ut et ipsi non dicam prava, vel otiosa, sed aliquid etiam quod ad rem non attineret, ibi loqui vererentur. » Haec confirmat ipse S. Bernardus cum suos hortatur, ut bonum sibi invicem darent consilium; et hac sibi proposita objectione: « Quod ego consilium dabo fratri, cui nec unum quidem verbum dicere fas est absque licentia? » respondet, ut consulat fratri « non verbo, neque lingua, sed opere et veritate, » bono scilicet exemplo. Simili fere silentii severitate hujusce saeculi principio se devinxerunt strictioris observantiae in Hispania sanctimoniales ordinis Cisterciensis. Sed omnem prorsus hominem cogitationem superare videtur quod de Fontis-Ebraldi sanctimonialibus scribit Willelmus Malmesburiensis (*Lib. V de Regibus Angl.*): « Praeter ceterarum illecebrarum abdicationem, quantum illud est, quod in nullo **182** loco loquantur praeter in capitulo, proposita a magistro perennis taciturnitatis regula, quia semel laxato silentio feminae prone sunt ad mussitandum frivola; » quamvis postea, hoc est anno 1450, haec silentii d. strictio auctoritate summi pontificis ita temperata est, « ut liceat loqui post preces, ut vocant, primas; deinde post signum ad laborem factum, » quemadmodum observat Joannes Picardus in notis ad cap.

A 15 lib. I Hist. Neubrig. Vide S. Stephani Obaz. Vitam, lib. I, n. 9.

Secundum. Quamvis nullum Regula determinate designet tempus quo fratres inter se conveniant, convenientius tamen ipsis interdum mutuis colloquiis animi relaxandi indulgentiam esse concedendam; *inhumanum es nim hominem in taciturnitate semper esse, et non loqui*, inquit S. Hildegardis, atque ita senserunt S. Antonius (*In Constit. monast. c. 12*), et S. Basilus, insignes auctores vitae monasticae cultores: « Utile fuerit loqui, si de virtute opportuno tempore disseratur, » inquit S. Basilus. Et S. Antonius, referente S. Athanasio (*In ejus Vita c. 15*), « dicebat ad omnem quidem mandatorum disciplinam Scripturas posse sufficere, sed et hoc optimum fore, si mutuis se invicem fratres sermonibus consolarentur. » Atque eam fuisse S. Benedicti mentem patet, tum ex hoc capite, quo aliqua, licet rara concedit eloquia, vultque ori exemplo propheta: apponi custodiam sive ostium quod aliquando aperitur, aliquando clauditur, ut ait Hildemarus; tum ex capite 48, in quo mentionem facit horarum incompetentium, quibus fratri ad fratrem se adungere haudquaquam liceat, quod supponit horas competentes, quibus fratribus loqui indultum sit. Et revera capite 51 jubet ut horis competentibus dentur quae danda sunt, petantur quae petenda sunt, quod de hujusmodi mutui colloquii horis intellexerunt antiqui Patres nostri; unde et cellerarius et camerarius iis interesse tenebantur, cum fratres in claustro invicem loquebantur, ut qui aliqua e indigerent, praesentes eas haberent, et libere ab eis petere et accipere valerent. Atque hunc esse Regulae genuinum sensum patet ex S. Adalardo tunc in lib. II Statutorum, c. 6, ubi haec habet (*Tom. IV Spicil.*): « Cum vero horae incompetentes transierint, et tam loquendi quam conjungendi tempus advenerit, etc.; » tum ex ejusdem capituli de admonitionibus in congregatione, in quibus 45 est, « de horis incompetentibus, id est de silentio; » competentibus ergo licebat loqui. Nec est quod aliquis dicat, ex eo quod S. B. prohibeat, ne frater jungatur ad fratrem horis incompetentibus, haudquaquam erum posse dandas esse horas competentes, quibus licet posint fratres invicem jungi et miscere colloquia, quasi idem essent *jungi et loqui*, cum et S. Pater utrumque distinguat infra cap. 26, ubi de communicantibus cum excommunicatis ita habet: « Si quis frater praesumpserit sine jussione abbatis fratri excommunicato quolibet modo se jungere, aut loqui cum eo, vel mandatum ei dirigere, similem sortiatur excommunicationis vindictam. » Non, inquam, id obstat. Nam si quod sit discrimen, illud unum est, quod *jungi* de longa et prolixa confabulatione dicatur; *loqui* vero de transiente et brevi sicut de longa intelligatur. Et sane S. Benedictus qui illo **183** capite omne cum excommunicatis colloquium prohibet, capitis titulum ita effert: *De his qui sine jussione abbatis junguntur excommunicatis; non dicit junguntur vel loquantur*, quia utrumque sub verbo *junguntur* intelligitur. Addet aliquis locum ex cap. 49 de observatione Quadragesimae, in qua S. Pater praecipit aliis subtrahi de loquacitate aliorum temporum; confirmaturque ex perpetua ordinis praxi, cujus exemplum videre est in Vita S. Frodoberti abbatis Cellensis (*Saec. II Bened., p. 639*), ubi quandoque cum discipulis colloquium familiare habuisse dicitur. Hinc fit ut tædio non afficiantur monachi, et severius post haec silentium observetur, ut docet S. Hildegardis. Pertimescendumque est ne si diutius aut silentio, aut orationi occupetur animus, tandem deficiat, sicut a cu, qui, cum nimis aut diutius distenditur, vel debilitatur, vel frangitur. Nec refert quod Regula cap. 42 jubet omni tempore silentio studere monachos; nam multum differant *semper silere*, et *omni tempore silentio studere*; semper silere est nunquam loqui, at

* Haec signa habes in libro V de Antiquis Mon. ritibus, c. 18.

vero potest aliquis etiam loquendo silentio studere, A puta necessaria duntaxat proferendo, idque breviter, et submissa voce : quamvis laudemus, beatosque prædicemus eos qui possunt valentque ita perpetuo silere, ut nullo hominum consortio indigeant ; atque ut hoc nobis aliquando donum Deus concedat, obnixè deprecamur.

Tertium, ex abbatis pendere arbitrio assignare dies, horas, tempus seu spatium, locum, modumque colloquii. Communis tamen ordinis usus obtinuit, ut non nisi privatis diebus abbas colloquium permitteret, dominicis festisque diebus duodecim lectionum continuo silentio consecratis. Et certe inter quinque capitula quæ receptis concilii Aquisgran. capitulis addiderunt Centuriatores (*Tom. II Capitul. Baluz., p. 1092*), quartum ita habetur : « Ut in hebdomada Paschæ in claustris non loquantur, sed lectio divina ab omnibus teneatur, similiter in hebdomada Pentecostes, et in omnibus diebus dominicis, seu in Natali Domini, et in omnibus SS. festis præcipuis. » Similiter antiquæ Consuetudines SS. Benigni Divionensis (*Cap. 64*) : « Per octo dies Paschæ, et Pentecostes, et Natalis Domini, et in Rogationibus, et in omni secunda, quarta, et sexta feria Quadragesimæ, et in omnibus 42 lectionibus, nulla fit locutio in claustris. » Quæ totidem verbis exstant in veteri Corbeiensi Ordinario ms., quibus concinit liber Usuum Becensis, loquelam in claustris privatis duntaxat diebus indulgens. Econtra Statuta Guigonis (*C. 7, n. 9*) dominicis colloquium post nonam permittunt; quibus antiqua Carthusiensium statuta adijcunt festa capituli; sed in Nova Statutorum Collectione excipiuntur Nativitas, Cœna Domini, Pascha, et Pentecostes cum festis infra hebdomadam in Quadragesima contingentibus : præterea singulis septimanis spatium concedunt.

Horam duplicem in die ad colloquium designatam esse apud Cluniacenses discimus ex Uldarico, scilicet æstate post capitulum et nonam; hieme post capitulum et sextam. Idem videre est in antiquis S. Benigni Divionensis Consuetudinibus, et Ordinario Corbeiensi passim. 184. At secundam postea subtraxit Petrus Venerabilis, edito statuto, « ut de usitatibus in claustris binis locutionibus secunda omni totius anni tempore subtrahatur. » Usus Becenses, habita temporum ratione, volunt ut « Omnibus privatis diebus, quibus post capitulum tertia dicitur, semel tantum, id est post capitulum loquantur in claustris, nisi ab octavis Paschæ usque ad idus Septembris, quo tempore privatis diebus post nonam loquantur in claustris. Quando vero tertia ante capitulum dicitur, bis in claustris loquantur, post capitulum et post sextam. » In quibusdam vero Angliæ monasteriis hora ad colloquium stata erat post prandium; sed « cum quidam post prandium priores sunt ad loquendum quod non prodest, quam quod edificat audientes, ad ampliandum cultum justitiæ, qui in silentio reperiuntur, statutum est, quod parlamentum quod post prandium in quibusdam claustris fieri consuevit, penitus interdicatur, et loco ipsius vacetur uberius meditationibus et lectionibus repetendis, » inquit abbatibus ordinis nostri in editis anno 1249 statutis. Casalini jejuniis diebus post vespas, diebus prandii post cœnam loquebantur. Plurimi nec diem, nec horam assignatam habebant, quorum res omnes ex uno abbatis nutu pendebant.

Quanto vero temporis spatio mutui colloquii hora protraheretur, non una fuit omnium consuetudo monasteriorum. De Cluniacensibus, qui binas in die locutiones habebant, audiendus imprimis Uldaricus. De prima quæ fiebat post capitulum sic disserit (*Lib. I, cap. 18*) : « Eo tempore quo primum ad monasterium veni, sacerdos qui privatam missam cantare voluit, potuit eam interim finire; quod tamen modo raro contingit, quia multitudo fratrum acervavit; a

quibus dum ad utramque missam offertur, dum pax datur et accipitur, dum in capitulo de uno aut altero hoc et illud reclamatur, dum tantis in refectorio servitur, non minima pars expenditur diei; quæ tamen singula, ordine nostro salvo et integro, remanere non possunt; propter quod hora loquendi necessario magis est brevis; et si minus aliquantulum loquimur, in hoc ordinis quidem nemo sensit ullum esse detrimentum. » Cum ergo nullus existat qui infra mediam horam privatam missam cantare laud queat, ultra hoc temporis spatium, quod postea etiam abbreviatum est, prima locutionis hora non extendebatur. Secunda etiam ex eodem Uldarico longe brevior erat : « Nona autem, inquit (*Ibidem*), ad quam sunt se levaturi, adeo tarda erit, ut postquam in refectorio biberint, et iterum loquendi licentiam habuerint, eandem loquendi horam, et hoc intervallum ante vespas non immerito potius dixerint nullum quam parvum : sæpius autem priusquam omnes in claustris conideant, et aliquis fratrum vel unum verbum faciat, pulsatur signum ad vespas, et ecce loquendi finis. » Et alibi (*Lib. I, cap. 40*) de eadem locutione, cum fieret post sextam : « Non solum post capitulum, sed etiam post sextam habemus loquendi licentiam, quamquam illud spatium soleat esse brevissimum; nam non amplius erit quam ut sacerdos et cæteri ad majorem missam servituri lavent manus, et sint se ad induendum parati. »

185 Cistercienses ex Jacobo de Vitriaco integram in colloquio horam insumebant : « Silentium, inquit (*Lib. II Histor. Occid. cap. 14*), per totam fere diem observantes, mutuis colloctionibus et collationibus unam sibi horam reservant, invicem consolantes, et invicem instruentes. » Quod ita explicat Julianus Varnier (*De Ant. Praxi Regul. S. B., cap. 16*), non quasi singulis diebus unam horam ad mutuam colloctionem reservarent; sed quod, cum abbas fratribus loquendi licentiam indulgeret, integram in id exercitii horam impenderet. Et de hac hora intelligendus S. Bernardus, ubi superbum monachum describens, hæc habet (*In Tract. de Grad. humil., c. 14*) : « Cum autem pulsato signo necesse est interrumpi colloquium, horam longam breve queritur intervallum. » His in colloquiis, ut id obiter observem, aliquando sermo agebatur de litteris : Si de litteris sermo exoritur, inquit S. Bernardus, vetera proferuntur et nova; volant sententiæ, verba resonant ampullosa; aliquando de religione : Quod si de religione agitur, statim visiones et somnia proferuntur, deinde laudat jejunia, etc.; aliquando de rebus jocosis : Si ad ludicra sermo convertitur, in his quanto assuetior, tanto loquacior invenitur. Ex hinc colliges hujusmodi colloquia non fuisse communia, hoc est omnibus simul in unum coeuntibus, sed inter se ad proprium libitum divisis, aut ad nutum abbatis; alioquin S. Bernardus, qui fuisse præsens, si communia existissent, ludicra nequam passus fuisset. Quam frequenter autem illa hora occurreret nos latet : sanctimonialia Strictioris Observantiæ ordinis Cisterciensis in Hispania (*In Constit. c. 2 et 11, apud Henric. in Liliis Cist., p. 26*) semel in hebdomada extra Adventum aut Quadragesimam junctæ recreationem habent ante vel post vespas ad nutum abbatissæ; dummodo dies ille non sit communionis. Similiter in antiquis Fuliensium Constitutionibus, cap. 6 : « Semel tantum in hebdomada die festo fratribus aliquod ex his intervallis, quibus absunt a choro, pio et religioso colloquio consumere » permittitur.

Idem fere vigeat apud insignes illos eremitas quibuscum vivebat S. Dominicus Loricatus. Ili nimirum, teste Petro Damiani (*In Vit. S. Domin. c. 6*), « tenebant per totam hebdomadam districta censura silentium, quod utique dominica die post vespas, cibumque solventes, habebant loquendi invicem usque ad completionis officium libertatem. »

* In editis vero an. 1651, singulis diebus per spatium unius circiter horæ a superiore assignandæ.

Tantam indulgentiam suis non videntur indulsisse Cassinenses, quorum Declarationes in Regula cap. 6. hæc habent: « Ad effugiendam enervationem, prælati et alii superiores non concedant solatia aut recreationes, nisi alt-^{er}-nis hebdomadibus, excepta tamen Quadragesima et Adventu, quibus temporibus nefas est talia cogitare, nedum permittere. » In impressis tamen anno 1642 Declarationibus, pro *alt-^{er}-nis hebdomadibus*, habetur *singulis hebdomadibus*; et insuper tam novæquam antiquæ Declarationes ad cap. 48 hortantur superiores, ut benigni sint ad recreationes fratribus, præcipue solemnitatibus duplicibus, quæ non occurrunt in Adventu aut Quadragesima, concedendas.

Camaldulenses (*Lib. 1. Constit. Camald.*) cum dispensant a silentio per mediam duntaxat horam per viriderium, aut aliquam aliam monasterii partem, in qua perpetuum non vigeat silentium, colloquium permittunt. Casalini quotidie **186** a cœna ad completorium, vel diebus jejunii a vespera etiam ad completorium colloquebantur, ita tamen ut illo tempore possent ad cellas secedere, et lectioni atque orationi vacare: post prandium vero sub silentio per mediam horam deambulabant in horto.

Bursfeldenses nec diem, nec horam, nec tempus seu spatium colloquii determinatum habuisse videntur, sed in Cæremoniali hoc tantum decernunt (*Dist. 3, cap. 10*): « A solo abbate et priore, seu etiam subpriore in prioris absentia, loquendi licentia in monasterio aut extra concedatur, nisi forte alicui alteri pro vice aliqua speciali super hoc ab abbate et priore fuerit concessa potestas. Dans loquendi licentiam fratribus dicat: *Benedicite*; et illi respondeant: *Deus*; et ex tunc licitum erit de permisis ad invicem conferre usque ad iteratam silentii impositionem, quæ fieri solet per hæc verba: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*. Nulli ergo absque licentia loqui fas est, sed habita licentia, aut facultate loquendi, non loquatur nisi præmissis: *Benedicite*, et responso: *Dominus*. »

De colloquii loco variæ fuerunt monasteriorum consuetudines; nam S. Adalardus in Statutis lib. II, cap. 6, dormitorium assignat; Cluniacenses, Divionenses, Parisienses, Becenses, et alii communiter monachi cum Carthusiensibus loquebantur in claustris; Camaldulenses in viridario. At raro extra monasterium recreationis gratia deambulantes monachos veteres offendes.

Quod spectat ad modum sive ordinem in colloquio tenendum, 1° illud non incipiant nisi præmissis: *Benedicite*. « Post capitulum, inquit ms. S. Petri supra Divam Ordinariam, sedeant omnes in claustris ad colloquium. Audito itaque tympano pergant ad sextam; qua cantata, revertantur ad colloquium, dicatque ultimus in ordine novitius: *Benedicite*, et sic loquantur de consuetudinibus, de bonis et ædificationis eloquiis. » Apud Bursfeldenses et Carthusianos non ultimus, sed ipse qui colloquio præerat, *Benedicite* dicebat. Illi etiam antequam quidquam loqui inciperent, aliquam lectionem præmittiebant. « Quando post nonam in ecclesia dictam diebus capituli in claustris convenimus, inquit in nova Collectione Statutorum, tunc antequam sedeamus, qui præest conventui dicat: *Benedicite*. Deinde sequitur lectio de Statutis vel Evangelii; qua finita, colloquium habemus, in quo nullus consulere debet secreto, vel susurrare, vel dicere aliquid quod nolit ab omnibus intelligi vel audiri. Eandem disciplinam observare videntur sanctimoniales Strictioris Observantiæ ordinis Cisterciensis in Hispania, quarum Constitutiones volunt (*Cap. 11*), ut « ubi abbatissa licentiam recreandi vel colloquendi dederit, sint colloquia religiosa, ad quod servire poterit pius aliquis liber. »

Data autem semel loquendi licentia, duo, vel tres, pluresve simul a superiore iungebantur; quibuscum, non cum aliis, de rebus honestis et piis sermonem invicem miscebant. Ita præscribunt antiqua S. Adalardi

Statuta (*Lib. II, cap. 6, tom. IV Spicil.*): « Quando loqui licet, quia locutio semper ibi (in dormitorio) servanda est, sive duo, seu tres, seu etiam plures, sicut fieri **187** solet quando de capitulo surgunt, conjungantur. » Vel promiscue, ut ferebat animus, quibuscum cupiebat unusquisque loquebatur: et hæc videtur fuisse Cluniacensium, Carthusiensium, imo et Cisterciensium, ut supra collegimus ex S. Bernardo, consuetudo. Tunc qui aliqua re indigebant, hanc potissimum eo tempore pelebant, ut de Cluniacensibus scribit Udalricus, et Carthusiensibus suis præscribit Guido his verbis: « Post nonam convenimus in claustris de utilibus locuturi: in hoc spatio incaustum, pergamenum, pennas, cretam, libros seu legendos seu transcribendos a sacrista; a coquinario vero legumina, sal, et cætera hujusmodi poscimus, et accipimus. » Vel denique omnes uno in loco residentes, se invicem loquentes auscultabant, ut velle videtur S. Hildegardis. Atque ad hos potissimum spectat præclara illa S. Basilii admonitio (*Serm. 2 de Instit. monach.*): « Inutilis sermo, et quæ ex mutuis colloquiis oritur importuna elatio non proferatur, sed si quid utile ad ædificationem animarum, hoc solum convenit loqui; et hæc ipsa quæ utilia sunt, cum ordine, et decenti tempore, et ab his a quibus dici oportet. Si quis de inferioribus sit, expectet donec invitetur ad loquendum a superiore; susurrationes vero atque ad aures locutiones, et per nutus significationes submoveantur, quia susurratio suspicionem detractionis habet, et quæ per nutum fit significatio, dolum alicujus rei latere indicat: fratres porro ex his talibus nascuntur omnia et suspensiones. Quoties vero inter se colloquium habere necesse est, modum vocis necessitas definiat, ut scilicet illi qui prope est, dulciori voce loquantur; eum autem qui longe est, altiori voce appellent, ut qui dat alicui consilium, aut aliquam de re aliqua exhortationem habet, majiori et asperiori voce utatur, ut nihil contumeliosum in conventu reperiat. » An vero de hujusmodi colloquio intelligendus sit hic locus ex Vita S. Pachomi: « Consuetudo autem illis erat jam inde ab initio, circa vesperam, manuali opere ac cœna peractis, in unum simul considerare ad scrutandas Scripturas, ab omni alia sollicitudine tunc liberi, præterquam ab ea quæ salutem eorum concernebat. »

Porro utrum isthæc colloquia recreationes aut alio nomine appellare liceat, parum refert, cum non tam ad delectionem quam ad infirmorum solatium indulta sint. Certe, sicut corpus recreare dicimus, cum post longum jejunium vilissimis cibis vescimur, ita cum post prolixum silentium de bonis et ad ædificationem eloquiis loquimur, hoc exhaustum animum recreare, nihil vetat appellare, dummodo absit omnis de sæculo, de regibus, principibus, prælatis, aliisque hujusmodi, quæ passim velant omnes tam veteres quam recentes monachorum constitutiones, sermo. Recte omnino ms. liber de Doctrina novitiorum (*Cap. 14*): « Nunquam loquaris de sæculo, vel de guerris; nec audias referentes, cum illud sit venenum mortiferum animarum. » Vide Petri Damiani opuse. 49, cap. 10.

Cæterum extra hujusmodi colloquia, de quibus hactenus fuse disseruimus, quæque erant rara, perpetuum monachi silentium servabant, **188** gravissimis etiam subjicientes poenis illud temere violantes. De his poenis adversus silentii infractores Regula Cujusdam ad Monachos ita decernit (*Cap. 16*): « In omnibus nihil loquendum, nisi quod necessitas poposcerit. Si quis præter hanc disciplinam, cum clamore et acerbiori sermone responderit, notetur usquequo corrigatur. Si autem hoc vitio curari non poterit, ejiciatur ab unitate fratrum. » Poenæ incerti auctoris apud S. Basilium, n. 15: « Si quis vesperi post *Pater noster* inveniat colloquens, excommunicetur. » Liber Antiquarum Definitionum ordinis Cisterciensis (*Dist. 7, c. 5*): « Qui scienter de silentio

infra abbatiam intus vel foris rupto se recognoverit, et culpabilis inventus fuerit, uno die sit in pane et aqua, et in capitulo verberetur; qui vero passim et ex consuetudine illud fregerint, si sæpius correpti non emendaverint, omni sexta feria sint in pane et aqua usque ad congruam emendationem, et ad nuntum proprii abbatis ultimi omnium habeantur. Similiter Constitutiones sancimonialium Strictioris Observantiae ejusdem ordinis in Hispania (Cap. 12): « Pœnitentia injungenda illi quæ silentium solverit, est disciplina, et aqua et panis humi, in quo abbatissa raro dispenset. » Statuta vetustissima Gallica pro monialibus B. Mariæ Sopwell in Anglia, a Michaele S. Albani abbate ante annos trecentos renovata: *Pur ceo que vous estes tenu par la reule de Seint Beneyt à la silence tenir en l'Eglise, en l'encloistre, en le refectour, et en le dortour: vous commandons que la silence soit tenu en les lieux avant dits: Et si nulle enfrenge la silence, preigne sa veyne en chapille, et preigne discipline regulere, reconnoissuante sa coulpe. Et si tiele que enfrenge silence ne voille de gree prendre sa veyne, soit clame par gardeyne del ordre, et mise à plus rude penance. Et si avygne que ascune tense, oue autre desordinement, soit celle mise en silence par tice, et teigne la penance tres jour.* Denique Carthusienses in Nova Collectione Statutorum (ii part., c. 14, n. 7): « Qui absque licentia silentium fregerit, culpam suam recognoscat, et disciplinam cum virginis accipiat in dominica proxime sequenti. . . Si assuetus fuerit in frangendo, vino privetur, aut ad terram comedat, vel alia pœna arbitrio prioris puniatur. » Et alibi (Cap. 8, n. 5): « Dicentes autem culpas suas de fractione silentii debent exprimere locum, vices et qualitates personarum; et tenentur disciplinas cum virginis a presidente recipere. . . Et omnes priores servant, et servare faciunt istud statutum de disciplinis pro fractione silentii dandis; alias visitatores super hoc provideant. »

Quia scriptum est: *In multiloquio non effugies peccatum.* « Nam multiloquium, ut ait S. Joannes Climacus (Grad. 11), sedes est vanæ gloriæ, per quam seipsam ostentare, et in scenam ac theatrum solet deducere. Multiloquium est ignorantiae argumentum, fenestra obrectationis, scurrillum nugamentorum magistra, ministra mendacii, compunctionis abstersio, auxitrix et conciliatrix ignaviæ, somni nuntia, meditationis distractio, custodiæ cordis abolitio, fervoris divini frigidarium, orationis languor seu potius extinctio. » Quid autem sit multiloquium explicat S. Augustinus his verbis (Lib. iii contra Cresc. cap. 1): « Multiloquium **183** est superflua locutio, vitium scilicet loquendi amore contractum. Plerumque autem loqui amant etiam qui nesciunt quid loquantur, vel quomodo loquantur. » Et alibi (Lib. i Retract., in prol.): « Absit ut multiloquium deputem, quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum prolixitate dicantur. » Ostendens cum solum multiloquii vitio laborare, qui multa sine necessitate; non eum qui justa ex causa, ratione sui officii, aut alterius necessitatis loquitur multa.

Et alibi: *Mors et vita in manibus linguæ.* Potest enim occidere, aut vivificare, et eum qui loquitur, et eum cui loquitur, et eum de quo loquitur.

Nam loqui et docere magistrum condecet. Illi enim per Prophetam dicitur: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum* (Isai. lviii). Apposite autem S. Benedictus ait loqui et docere: « Id est ad hoc debet loqui ut doceat, inquit Bernardus Cassinensis: neque enim verba magistri debent esse nisi doctrina, quia qui alios admonet ad taciturnitatem, debet habere sermonem ædificativum, ratione comptum, et suo tempore suaque congruitate prolatum; unde non dixit B. Benedictus tantum: *Magistrum loqui condecet*, sed loqui et

docere, ut sit sua loquela instructio discipuli, et doctrina edificatio ejus. »

Tacere et audire discipulo convenit.] Hinc Scriptura: *Audi, inquit, tacens, et pro reverentia accedet tibi bona gratia* (Eccli. xxxii). Plane primus philosophiæ nuncupator et creditor Pythagoras accedentes discipulos nihil ante docuit quam tacere; primaque apud eum meditatio futuro sapienti erat linguam omnem coercere: unde et quinquennii silentium discipulis imponebat; quod illi, ut profanam discerent philosophiam, muti cum gaudio persolvebant. Multo nos potiori jure, ut pote cœlestis philosophiæ discipulos, tacere condecet; nisi forte monachi mores et professionem exuere animus sit: « Vita enim monachi, inquit Joannes Monachus (Lib. ii Vita S. Odonis, n. 11, sæc. v), usque adeo est aliquid donec sub silentio esse studeat: eo vero remoto, quidquid bene et honeste se agere putaverit, secundum institutionem Patrum nihil erit. »

Et ideo si qua requirenda sunt.] Corporalis spiritualis necessitatis.

A priori.] Id est superiore, inquit Nicolaus de Fractura, sive abbate, qui nomine prioris intelligitur in omnibus Regulæ locis, in quibus vox prior sumitur singulariter, et absolute, et non respective, ut probat Menardus. Hic tamen prioris vocabulum non solum pro abbate, sed etiam « pro quocunque seniore, vel priore tempore » usurpari æstimat Boherius; Joannes vero Craesbreeck pro eo qui prior est ordine, loco, ætate, doctrina, alicujus artis peritia, quilibet scilicet senior, prudentior, doctior; Nicolaus Bravus pro eo qui præest conventui, sive sit abbas, aut præpositus, aut quisvis alius professione antiquior. Posset etiam intelligi de præposito, juxta illud Regulæ Cujusdam ad virgines (Cap. 22): « Nulla monacharum per semetipsam de propria **190** necessitate abbatissæ suggerat, sed omnes per præpositam quidquid necessitatum fuerit abbatissæ student intimare. »

Cum omni humilitate et subiectione reverentiae requirantur.] Ad quem locum Bernardus Cassinensis: « Tria, inquit, ponit in verbis utilibus observanda, videlicet humilitatem, subjecti onem, et reverentiam. Humilitas interiori monachum disponit; subjectio subditum esse in gestis exterioribus ostendit, ordinat, et disponit; et reverentia sermonem debito comimento componit. » Vel etiam cum humilitate et subiectione reverentiae, id est ut quidquid responderit, ratum fixumque teneatur, nihil prorsus objiciens. Ex ms. autem Regula incerti auctoris cap. 8: « Hic tibi ad opus exercendum deputatis quidquid ministris tuis et tibi necesse fuerit, invicem brevi sermone definienda est querimonia. . . Cum autem tibi necessitas incumbit loquendi, auctoritas ejusdem sancti Patris jubet ut dicas prius tertio: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*: quo perdicto, mox cum omni celeritate, festinanter, cum fervore charitatis redde responsum leviter, et sine risu, humiliter, et pauca verba et rationalia loquaris. »

Scurrilitates vero. Quid sit scurrilitas discimus ex S. Hieronymo, stultiloquium inter et scurrilitatem discrimen ita explicante: « Inter stultiloquium et inter scurrilitatem apud Paulum (In epist. ad Ephes. c. v) hoc interest, quod stultiloquium nihil in se sapiens et corde hominis dignum habet. Scurrilitas de prudenti mente descendit, et consulto appetit quædam vel urbana verba, vel turpia, vel rustica, vel faceta; quam nos jocularitatem alio verbo possumus appellare, ut risum moveat audientibus. » Ex quibus habemus scurrilitatem posse in bonam malamque partem accipi, ut pote quæ et in urbana, et in turpi verba se effundat. Sed hic a S. Benedicto sumi in malam partem constat ex communi et universali omnium sententia; unde Bernardus Cassinensis scurrilitatem describens ait: « Scurrilitas est

verbum turpe, turpisque joci, vel improbum, vel A detineatur, et alias pro culpæ merito ad arbitrium superioris corrigatur. » Fulvienses vero (*In Const. c. 6*) aves, canes, aut aliud animal ad delicias comparatum alentes jejuni in pane et aqua plectunt; qua etiam pœna dissolutiones, manuum injectiones, impulsiones, et hujusmodi jocos puniunt Cassinenses.

Hujusmodi scurrilitates æterna clausura damnat S. Benedictus, et ante eum S. Basilius, S. Hieronymus, S. Nicetius, et alii. S. Basilius (*Const. monast. c. 15*). « Vitandæ sunt, inquit, omnes omnino in sermone facetiæ, et scurrilis dicacitas; siquidem fieri solet plectumque, ut qui sese in rebus hujusmodi occupant, in rectam rationem deserant; quippe cum ex eo illud fiat, ut animus ad ridicula diffundatur, et in tacita secum cogitatione gravitatis severitatisque nervos omnes elidat. » Sanctus Hieronymus ad Nepotianum scribens (*Epist. 2*): « Omnes delicias, et lepores, et risu dignas urbanitates, et cæteras ineptias amatorum, in comediis erubescimus, in sæculi hominibus detestamur; quanto magis in monachis et in clericis, quorum et sacerdotium proposito, et proposito ornatur sacerdotio! » S. Nicetius abbas et postea episcopus (*Apud Gregor. Turon. l. de Vit. Pat., c. 17*): « Cavenda est scurrilissimæ, dilectissimi, et omne verbum otiosum, ut sicut corpus omne purum exhibere debemus Deo, ita etiam et os non ad aliud nisi ad laudem Dei. » His adde gravissimam S. Bernardi sententiam (*Lib. II de Consid. c. 15*): « Inter sæculares nugæ, nugæ sunt; in ore sacerdotis (nec minus monachi) blasphemix. Interdum tamen si incidunt, ferendæ fortassis, referendæ nunquam. Magis interveniendum caute et prudenter nugacitati. Prompendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed libenter audiant, et supersedeant otiosis. Consecrasti os tuum Evangelio, talibus jam aperire illicitum, assuescere sacrilegium est, etc. »

Non mirum est igitur, si gravissimis pœnis tam in monachis quam in clericis damnatas scurrilitates legamus; nam, verbi gratia, concilium Carthaginense IV (*Can. 60*), Clericum scurrilem, et in verbis turpibus jocularem ab officio retrahendum edicit; et inter excerpta ex lib. II Pœnit. Egherti episcopi, vicesimum septimum ita habetur: « Si quis presbyter, diaconus, aut monachus otiositatem, stultiloquium, scurrilitatem, garrulitatem, somnum, pigritiam, torporem, et his similia dilexerit, triduo pœniteat. » Quibus accedunt antiquæ monachorum regulæ; quas inter Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii ita decernit (*Cap. 15*): « Si aliquis deprehensus fuerit in risu, vel in scurrilitate sermonis, sicut ait Apostolus, quæ ad rem non pertinet, jubemus hujusmodi duarum hebdomadarum spatio, in nomine Domini omni flagello humanitatis coerceri. » Regula Tarnatensis (*Cap. 15*): « Qui joculare aliquid, vel risui aptum in conventu fratrum proferre præsumperit, vel qui cum junioribus verba otiosa narrare voluerit, aut habere amicitias ætatis infirmæ, increpationi ut dignus est subiacebit. » Regula S. Ferreoli, postquam jocos, plausus et cachinnos prohibuit, maxime in oratorio et ad mensam, addit (*Cap. 24*): « Quod si quis non custodierit, præsentii denuntiatione communis, triduani eum jejunii multatio castiget. » Denique Regula S. Donati ad virgines (*Cap. 28*): « Fabulas otiosas proferens ad alteram, et statim semetipsam reprehendens, venia tantum sufficit. Si autem se non reprehenderit, tractantes eas superpositione silentii, aut quinquaginta percussibus pœnas, quibus scurrilitates aliquando Judex justus Dominus multavit, ex quibus lugubre prorsus exemplum nobis exhibet Durandus, ex monacho Cluniacensi episcopo Tolosanum, quod videre est in Vita S. Hugonis auctore Raynaldo, n. 18, apud Bollandum, 29 Aprilis.

Porro ad vitandam omnem scurrilitatis occasionem Cassinenses veant teneri aves aut animalia ad jocum et levitatem promoventia; omne quoque ludi genus interdiciunt. « Ludos etiam cujuscunque sint generis, jocos, et fabulas, et verba obscena, et choreas ita prohibent Cælestini (*In Const. c. 12, § 3*). » Et si quis secus fecerit, per mensem in carceribus

192 Scurrilatam tamen nomine non prohibentur honesti joci, quibus nonnumquam usus fuisse pios viros legimus, et quales erant Petri Venerabilis, quos laudat S. Bernardus ad eum sic scribens: « Placet, fateor, jocus, est enim et jucunditate gratus, et serius gravitate; nescio siquidem quomodo inter jocandum ita dispositis sermones vestros in judicio, ut et jocus levitatem non redolet, et auctoritas conservata hilaritatis non minuat gratiam. »

Et verba otiosa.] Verbum otiosum S. Basilio (*Regul. brev. cap. 25*) est « omne verbum quod ad propositum in Domino usum non facit. » S. Hieronymo (*In Math. XII*), « quod sine utilitate et loquentis dicitur et audientis; si omissis seriis, de rebus frivolis loquamur, et fabulas narremus antiquas. » S. Gregorio (*In Pastoralis, in parte, cap. 15*), « quod ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret. » Hujusmodi verba una cum scurrilitatibus sub eadem clausura damnat S. Benedictus, a quibus nos aliunde satis detertere deberet terribilis Christi sententia dicentis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Quam ad sententiam attendens Petrus Damiani (*Lib. V, ep. 2*), « Dum hæc, inquit, Evangelii verba considero, quid aliud quam quoddam nobis commercium propositum esse perpendo? quia nimirum et momentaneo risu perpetuus fletus eruitur, et temporali fletu perpetua letitia comparatur. » Hæc sententia deterrebant Pæchomiani, apud quos, teste Rufino (*Lib. III de Vit. Patr. 35*), impossibile erat aliquem verbum otiosum loqui. Hæc deterrebant SS. Serapion, Macarius, Paphnutius, et alter Macarius, quorum in Regula lego (*Cap. 15*): « Si quis ex fratribus sermonem in congregatione otiosum emisserit, ne reus sit concilii, præcipimus eum triduo a fratrum congregatione vel colloquio esse alienum, ut nullus cum eo jungatur. » Multo severior videtur Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 8*): « Mendacium, inquit, et juramentum, sive verbum otiosum per omne corpus fraternitatis damnandum est. Si quis sit ex fratribus cum quo aiquid horum inventum fuerit, mittendus est in carcerem, et pœniteat usquequo a vitio corrigatur... Si quis ex fratribus post examinationem carceris cavere hæc vitia non poterit, ejiciendus est a fratribus, et damnandus est. »

Et risum moventia.] Inter quæ et scurrilitatem hoc discriminis afferunt Hildemarus et Bernardus Cassinensis, quod scurrilitas ad lasciviam pertineat, verba risum moventia etiam aliquando ad sapientes spectant. De his egimus supra ad cap. 4.

Æterna clausura in omnibus locis damnamus, etc.] Hic iterum cum Hildemaro Bernardus Cassinensis et Boherius observant verbis utilibus a S. Benedicto appositam fuisse custodiam, scurrilibus, otiosis, et risum moventibus murum, perpetuum velut obicem. Quod addit: *In omnibus locis*, ostendit utilia ac necessaria verba non omnibus esse in locis damnata, quamvis nec in omnibus licita; quare pro capitis hujus clausula operæ pretium fortassis erit, quibus potissimum in locis loqui monachis esset prohibitum brevi disserere.

Duo præsertim loca apud veteres monachos adeo sacra erant, ut in 193 his solvere silentium nemini liceret, oratorium scilicet et refectorium. Ita S. Euthymius, referente Cyrillo (*In ejus Vita n. 17, tom. II Monum. Eccl. Græc.*), « suadebat honestum amplecti silentium in templo Domini, neve quis loqueretur in synaxi fratrum dum sacra peraguntur mysteria; sed nec in refectorio fratribus ad cenam collectis linguam laxare, verum in utriusque manere in eodem silentio. » Ita Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 16*):

« Silentium, inquit, in omnibus sectandum est, et tacendi disciplina per omnia facienda est, maxime autem juxta missam et mensam. » Ita etiam S. P. Benedictus summum ad mensam silentium præscribit cap. 38, et ad oratorium cap. 52, ubi sub nomine oratorii intelligenda est etiam sacramentum: unde inter S. Adalardi capitula tertium habetur *De silentio in secretario, seu in ecclesiis*. Existimatur etiam Benedictus Hæftenus silentium a S. Benedicto institutum fuisse in dormitorio, quod ex eo colligit quod nemini post completorium loqui permittat S. Pater, et vix alio tempore solerent fratres dormitorium habitare. Contrarium tamen videtur in Statutis S. Adalardi lib. II, cap. 6. Sed neque id apparet ex Consuetudinibus S. Benedicti Ananensis (*Tom. IV Analect.*), in quibus decernitur « in oratorio summum silentium... in sacratio magnum silentium... in refectorio summum silentium... in claustris hora lectionis summum silentium, » nulla dormitorii facta mentione. De nonnullis tamen monasteriis ibidem additur: « Vidimus etiam et illud observabile, si quis ad perfectionem taciturnitatis venire desideret, quod nullus fratrum in quolibet loco loqui aliquid præsumebat, præter duo ad hoc deputata. » Quænam porro essent illa duo loca locutionis destinata ibidem non exprimitur, sed observatu dignissimum prois existimo quod subjicitur: « In ecclesia nullum præter officium divinum, et verba orationis. Si alicui cuilibet loqui necessitas erat, tacto vestimento abbas, vel cuilibet fratris, annuit ad illa loca; expositisque paucissimis verbis, vel rationabilibus, statim abcesserunt, timentes ne propter necessaria verba, in nociva et iouilia incidere. » Cujus observantiæ praxim, si bene memini, videre est in Vita Notkeri Balbuli sæc. v, hancque fortasse respicit locus ex libro Mirac. S. Dunstani n. 20: « Ille sciens moris non esse monachos in oratorio loqui, digitis innuit ipsum illi nequam debere loqui, » etc., quæ obiter dicta sim. Venio ad Cluniacenses, quorum antiquas consuetudines describens Udalricus, sic loquitur (*Lib. II, c. 5*): « Tales in claustris sunt officinæ, in quibus traditum est a patribus nostris et præfixum ut perpetuum silentium teneatur; in ecclesia, dormitorio, refectorio, et in coquina regulari; in his locis tam in die quam in nocte, si vel unum verbum quoquo audiente loquitur, non facile veniam ab-que judicio meretur. » Eadem leguntur in mss. Benigni Divionensis Consuetudinibus cap. 51. At multo plura silentio addicta fuisse loca patet ex sequenti Petri Venerabilis statuto (*Stat. 19*): « In infirmaria Cluniacensi, quæ quinquaginta habitaculis sub uno tecto divisim distinguitur, tali discretionem silentium teneatur, ut in ea parte in qua fratres defunguntur, quæ media est, et in illa quæ superior a parte meridiana est, silentium et collocutio antiquo 194 more servetur; in tribus vero aliis claustris regularis silentium teneatur. Sic in cella novitiorum, et adjacenti claustris, sive officinis, exceptis novitiis et eorum magistro, qui ubi et quando loqui solent, loquuntur; exceptis etiam episcopis et abbatibus supervenientibus, majori priore, et subprioribus ordinis custodibus, qui in partibus ipsius cellæ novitiorum, et ipsi loqui poterunt, et in præsentia tantummodo eorum alii. In operatoriis vero universis continuum teneatur silentium, excepto uno tantum magistro uniuscujusque operatorie domus, et exceptis operatoriis novæ ecclesiæ, et operatoriis ipsorum. Teneatur insuper claustris silentium in cœmeterio, et claustris cœmeterii, in sacristaniis omnibus, et via quæ ad domos superiores ducit, quæ juxta majorem ecclesias sunt, et in adjacentibus locis, exceptis supradictis abbatibus et prioribus, quibus in partibus il-

lis loqui supradicto modo licebit. » Tantam tamen silentii restrictionem in parvis cellis seu prioratibus, ut vocant, haud exigebat idem Petrus Venerabilis; nam statuto 42 decernit, « ut ubi dunderim fratres esse non potuerint, saltem in refectorio, et dormitorio semper; in claustris vero ab hora vespertina usque ad horam tertiam alterius diei perfectum silentium teneatur. Nam quod universaliter in omnibus ecclesiis semper et ubique teneri debeat, certum est. »

In Anglicano S. Albani monasterio, post medium sæculum XI, Paulus abbas ejusdem loci « silentium omnimodum in ecclesia, in claustris, in refectorio, et maxime in dormitorio inviolabiliter observari constituit, » ut scribit Matthæus Parisius (*In Viis viginti trium abbatum S. Albani*), qui etiam paulo post addit: « In infirmaria silentium, præcipue autem in capella, et ubique post completorium teneri constituit. » Eadem loca, infirmatorio excepto, silentio perpetuo deputant summi pontifices Innocentius III et Gregorius IX, in editis pro Benedictinis constitutionibus. Similiter S. Stephanus, ordinis Grandimontensis institutor, in Regula cap. 47, id quod post Innocentium IV renovavit Clemens V, statuta pœna, ut « quicumque frater fractione dicti silentii considerate facta reus inventus fuerit, pro transgressionem qualibet, sine misericordia et dispensatione, sit una die in pane et aqua, et in capitulo verberetur, nisi prius completa parte pœnitentiæ potus aquæ, et aliorum cibarium abstinentiæ de vera humilitate pœnitentis, et de ipsius firmo proposito emendandi prioris vel ejus locum tenenti fore cum eo super residuo pœnitentiæ videbitur dispensandum; et si sapius sic correctus non emendaverit, ex tunc pro qualibet transgressionem per duos dies in solo refectorii, aliis comedentibus, serdens pane grosso familiæ et aqua contentus existat: ac illis duobus diebus in capitulo vapulet; nec super iis a priore vel alio præsentem valeat dispensari, majori pœna per priorem ulterius puniendus, si hoc meruit protervitas contumaciis. » Prædictis quatuor locis silentio destinatis Cistercienses addunt scriptoria (*Lib. antiqu. Definit., dist. 7, cap. 5*), ubicunque ex consuetudine scribunt monachi. Addendus insuper locus communis, in quo, ex antiquo ordinis nostri more, inviolabile silentium servabatur, ut patet ex Hildemaro, antiquissimo Regulæ commentatore. In 195 hoc caput ita scribente: « Si hiemis tempus fuerit, et propter frigus convenierint omnes in unum ad calefaciendum se, silentium debet ibi esse, et nullus debet ibi loqui. » Et ex S. Dunstani Concordia: « A calendis Novembris concedatur fratribus accessus ad ignem dum necessitas compulerit, et frigoris nimietas incubuerit, quod tamen sub silentio fiat. »

Quod spectat ad recentiores congregationes, Cassinenses volunt (*Declar. Cassin. ad Reg., c. 52*), ut « Servetur semper silentium in choro, in dormitorio et in refectorio, etiam extra horam refectonis, et in quadam parte claustris circa capitulum, excepto si in dictis locis oporteret aliqua loqui breviter, et submissa voce. Hujusmodi etiam silentium servetur ad dignem communem fratrum. » Calasini renovant Innocentii Papæ III Constitutionem, qua præcipitur « silentium observari in quatuor locis regularibus, scilicet in ecclesia, claustris, refectorio, et dormitorio. » Idem videre est in editis anno 1536 Statutis reformatiis pro monasterio S. Porciani, et anno 1549 pro monasterio S. Columbæ. Fuliensium Constitutiones cap. 42 addunt: *In capitulo*. Denique in nova collectione Statutorum Carthusiensium decernitur (*Parte II, c. 44, n. 9*), ut « silentium ubique, sed maxime in ecclesia, capitulo, refectorio, claustris et rasura strictius servetur.

CAPUT VII.

De Humilitate.

Clamat nobis divina Scriptura, fratres, dicens : *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv). Cum hæc ergo dicit, ostendit nobis omnem exaltationem genus esse superbiæ : quod se cavere Propheta indicat, dicens *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque umbulavi in magnis, neque in mirabilibus super me* (Psal. cxxx). Sed quid ? *Si non humilitate sentiebam, sed exaltavi animam meam, sicut ablactatus a super matre sua* ^b, ita retribues in animam meam.

Unde, fratres, si summæ humilitatis volumus culmen attingere, et ad exaltationem illam cœlestem, ad quam per præsentis vitæ humilitatem ascenditur, volumus velociter pervenire : actibus nostris ascendentibus ^c, scala illa erigenda est quæ in somnio ^d Jacob apparuit (Gen. xxviii), per quam ei descendentes **196** et ascendentes angeli monstrabantur. Non aliud sine dubio descensus ille et ascensus a nobis intelligitur, nisi exaltatione descendere, et humilitate ascendere. Scala vero ipsa erecta, nostra est vita in sæculo : quæ humiliato corde a Domino erigitur ad cœlum. Latera enim ejusdem scalæ, dicimus nostrum esse corpus et animam ; in qua latera ^e diversos gradus humilitatis vel disciplinæ evocatio ^f divina ascendendos inseruit.

Primus itaque humilitatis gradus est, si timorem Dei ^g sibi ante oculos semper ponens, oblivionem omnino fugiat ^h ; et semper sit memor omnium quæ præcepit Deus : et qualiter ⁱ contemnentes Deum, in gehennam pro peccatis incidunt ^j ; et vitam æternam quæ timentibus Deum præparata est, animo suo semper evolvat ^k. Et custodiens se omni hora a peccatis et vitis, id est cogitationum, linguæ, oculorum ^l, manuum, pedum, vel voluntatis propriæ : sed et desideria carnis amputare festinet ^m.

Æstimet se homo de cœlis semper a Deo respici omni hora, et facta sua in omni loco ⁿ ab aspectu Divinitatis videri, et ab angelis omni hora renuntiari. Demonstrat nobis hoc Propheta, cum in cogita-

tionibus nostris ita Deum semper præsentem ostendit, dicens : *Scrutans corda et renes Deus* (Psal. vii). Et iterum : *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt* ^o (Psal. xciii). Et item dicit : *Intellexisti cogitationes meas a longe* (Psal. cxxxviii) : et, *Quia cogitatio hominis confitebitur tibi* (Psal. lxxv). Nam, ut sollicitus sit circa cogitationes suas perversas, dicat semper utilis frater in corde suo : Tunc ero immaculatus coram eo, si observavero me ab iniquitate mea (Psal. xvii).

197 Voluntatem vero propriam, ita facere prohibemur, cum dicit Scriptura nobis : *Et a voluntatibus tuis avertere* ^p (Eccli. xviii). Et iterum : Rogamus Deum ^q in oratione, ut fiat illius voluntas in nobis (Matth. vi). Docemur ergo merito non facere nostram voluntatem, cum cavemus illud, quod dicit sancta ^r Scriptura : *Sunt viæ quæ videntur hominibus* ^s rectæ ; quarum finis usque ad profundum inferni demergit (Prov. xvi). Et cum item cavemus ^t illud, quod de negligentibus dictum est ^u : *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus* ^v suis (Psal. xiii). In desideriis vero carnis ita nobis Deum credamus semper esse præsentem, cum dicit Propheta Domino : *Ante te est omne desiderium meum* (Psal. xxxvii). Cavendum ergo ideo malum desiderium, quia mors secus introitum delectationis posita est. Unde Scriptura præcipit, dicens : *Post concupiscentias tuas non eas* (Eccli. xviii). Ergo si oculi Domini speculantur bonos et malos, et Dominus de cœlo semper respicit super filios hominum (Psal. xiii), ut videat si est intelligens, aut requirens Deum : et si ab angelis nobis deputatis quotidie die noctuque Domino factori nostro ^x opera nostra nuntiantur, cavendum est ergo omni hora, fratres, sicut dicit in psalmo Propheta, ne nos declinantes in malo et inutiles factos (Psal. lxi), aliqua hora aspiciat Deus, et parcendo nobis in hoc tempore, quia pius est, et exspectat ^y nos converti in melius, ne dicat nobis in futuro : *Hæc fecisti* ^z, et tacui (Psal. xlix).

^a Al., ablactatum.

^b Al., matrem suam.

^c Deest apud Hild. ascendentibus.

^d Al., somno.

^e Al., in quæ latera. Al., inter quæ latera. Al., in quibus. Al., in quibus lateribus.

^f Ita omnes mss. ; sed Hild. cum editis, vocatio.

^g Deest apud Hild. et in uno ms., Dei.

^h Hild., oblivionem præceptorum Dei omnino fugiens.

ⁱ Afflig., elationem omnino fugiat monachus.

^j Oxon., Concord., Flor., ut qualiter.

^k Oxon., gehennam de peccatis incidunt. Flor., in gehenna de peccatis incidunt. Cassin., Conc., Regula Magistri ms., gehenna de peccatis incendat ; quam lectionem præfert Menardus. Boherius tamen ita scribit : « Smaragdus et Italici habent : Gehennam de peccatis incidunt. Prima littera magis plana, minori indiget glossa. » Nihilominus Italica nihil habet difficultatis, nec sine fundamento vulgatam lectionem rejicit Menardus, tanquam ab imperito correctore profectionem.

^k Recentiores, revolvat.

^l Deest oculorum in Conc., Flor. et mss. Cassin.

^m Menardus hæc verba amputare festinet amputanda existimat : exstant tamen in cod. Oxon.

ⁿ Al., omni loco, omissio in.

^o Hæc verba, quoniam vanæ sunt, desunt in Oxon., Cassin., Conc., Hild., Lyr. Compend. et aliis ; ea tamen exponit Hildemarus.

^p Oxon., averte.

^q Deest Deum in Conc. et Flor.

^r Deest sancta in Cass., Conc. et Flor.

^s Al., videntur ab hominibus. Hild., Sabin., Conchens., Lyr., putantur ab hominibus. Oxon., putantur hominibus.

^t Cass., paveamus. Flor., paveamus.

^u Oxon., scriptum est.

^v Quinque mss. cum quibusdam editis, voluptatibus.

^x Cass., factorum nostrorum.

^y Smar., exspectans. Lyr. et Ebrul., exspectando.

^z Conchens., hæc fecisti.

Secundus humilitatis gradus est, si propriam quis non amans voluntatem, desideria sua non delectetur implere: sed vocem illam Domini factis imitetur, dicentis: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me* (Joan. vi). Item dicit Scriptura: *Voluntas^a habet penam, et necessitas parit coronam*.

Tertius humilitatis gradus est, ut quis pro Dei amore, omni obedientia se subdat majori, imitans Dominum, de quo dicit Apostolus: *Factus est^b obediens usque ad mortem* (Phil. ii).

Quartus humilitatis gradus est, si in ipsa obedientia duris^c et contrariis rebus, vel etiam quibuslibet irrogatis injuriis, tacita conscientia patientiam amplectatur^e: et sustinens, non lassescat vel discedat, dicente Scriptura: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. xxiv). Item, *Confortetur cor tuum, et sustine Dominum* (Psal. xxvi). Et ostendens fidelem^d pro Domino universa etiam contraria sustinere debere, dicit ex persona etiam sufferentium: *Propter te morte tota die afficimur: æstimati sumus ut oves occisionis* (Psal. xliii).

Et securi de spe retributionis divinæ, subsequuntur gaudentes, et dicentes: *Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos* (Rom. viii). Et item alio loco Scriptura: *Probasti nos, inquit, Deus; igne nos examinasti, sicut igne^e examinatur argentum; induxisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro* (Psal. lxxv). Et ut ostendat sub priore debere nos esse, subsequitur, dicens: *Imposuisti homines super capita nostra. Sed et præceptum Domini in adversis et in injuriis, per patientiam adimplentes, qui percussi in maxillam^f, præbent et aliam; auferenti tunicam, dimittunt et pallium* (Matth. v): angariati^g milliaro, vadunt et duo (Ibid.); cum Paulo apostolo falsos fratres sustinent, et persecutionem^h: et maledicentes se benedicunt (II Cor. xi, I, iv).

Quintus humilitatis gradus est, si omnes cogitationes malas cordi suo advenientes, vel mala a se absconse commissa, per humilem confessionem abbatiⁱ non celaverit suo. Hortatur^j nos de hac re Scriptura, dicens^k: *Revela Domino viam tuam, et spera in eum* (Psal. xxxvi). Et item dicit: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (Psal. cv). Et item Propheta: *Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non operui^l. Dixi: Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino;*

et tu remisisti impietatem cordis mei^m (Psal. xxxi).

Sextus humilitatis gradus est, si omni vilitate vel extremitate contentus sit monachus; et ad omnia quæ sibi injunguntur, **199** velut operarium malum et indignum se judicet, dicens sibi cum Propheta: *Ad nihilum reductus sum, et nescivi: ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum* (Psal. lxxii).

Septimus humilitatis gradus est, si omnibus se inferiore et vilior, non solum sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu, humilians se, et dicens cum Propheta: *Ego autem sum vermis, et non homo; opprobrium hominum et abjectio plebis* (Psal. xxi); *exaltatus sum, et humiliatus, et confusus* (Psal. lxxxvii). Et item: *Bonum mihi, quod humiliasti me, ut discam mandata tua* (Psal. cxviii).

B Octavus humilitatis gradus est, si nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla.

Nonus humilitatis gradus est, si linguam ad loquendum prohibeat monachus; et taciturnitatem habens usque ad interrogationem non loquatur, monstrante Scriptura: *Quia in multiloquio non effugiturⁿ peccatum* (Prov. x). Et quia vir linguosus non dirigitur super terram (Psal. cxxxix).

Decimus humilitatis gradus est, si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: *Stultus in risu^o exaltat^p vocem suam* (Eccli. xxi).

Undecimus humilitatis gradus est, si cum loquitur monachus, leniter et sine risu, humiliter cum gravitate, vel pauca verba^q et rationabilia loquatur; et non sit clamorosus in voce, sicut scriptum est: *Sapiens verbis innotescit paucis*.

C Duodecimus humilitatis gradus est, si non solum corde monachus, sed etiam ipso corpore humilitatem videntibus se semper indicet; id est, in opere^r, in oratorio, in monasterio, in horto, in via, in agro: vel ubicunque sedens, ambulans, vel stans, inclinato sit semper capite, defixis in terram aspectibus, reum se omni hora de peccatis suis existimans, jam se tremendo judicio Dei^s representari æstimet; dicens sibi in corde semper illud, quod publicanus ille evangelicus, fixis in terram oculis, dixit: *Domine, non sum dignus, ego peccator, levare oculos meos ad cælos* (Luc. xviii). Et iterum cum Propheta: *Incurvatus et humiliatus sum usquequaque* (Psal. cvii).

^a Cass., Regula Magistri, Flor., Conc., Conch., Comp., Dunstanus, voluptas.

^b Oxon. et alii mss. addunt Patri.

^c Oxon., tacite conscientiam amplectatur. Narb., tacite conscientia amplectatur. Flor., tacite conscientie patientiam amplectatur. Sabin., tacita conscientia per patientiam amplectatur. Quidam mss. cum editione Parisiensi et Guidone Juvenali, tacita conscientiam amplectatur, omisso patientiam, quod etiam reprobat Hildemar, asserens verbum amplector tam servire dativo casui quam accusativo, et ita recte dici amplecti injuriis atque amplecti injurias: quare nec patientiam hic amplectitur.

^d Narb., fidem.

^e Deest in quibusdam igne.

^f Cass., in maxilla.

^g Flor., angarianti.

^h Al. deest et persecutionem.

ⁱ Flor., abbatem... suum.

^j Al., hortans.

^k Al., dicit.

^l Al., non abscondi.

^m Al., peccati mei.

ⁿ Effugietur, edit. effugies.

^o Oxon. in risum.

^p Narb. exaltavit.

^q Deest in Oxon. verba.

^r Cassin., Flor., Conc. et quidam alii, in opere Dei.

^s Sabin., judicii die. Cass. et Flor., judicio, omisso Dei.

200 Ergo his omnibus humilitatis gradibus ascensis, monachus mox ad charitatem Dei ^a perveniet illam, quæ perfecta foras ^b mittit timorem : per quam universa, quæ prius non sine formidine observabat, absque ullo labore velut naturaliter ex consuetudine ^c

^a Deest apud Hild. *Dei*.

^b Al., *foris*.

A incipiet custodire; non jam timore gehennæ, sed amore Christi et consuetudine ipsa bona et delectatione ^d virtutum, quæ Dominus jam in operarium suum mundum a vitiis et peccatis, Spiritu sancto dignabitur demonstrare.

^c Conc. et Flor., et consuetudine.

^d Hild. dilectione.

COMMENTARIUS.

Hoc caput, quod S. Benedictus subjungit silentio, Propheta secutus exemplum, qui ait: *Obmutui et humiliatus sum*, quanto apud veteres fuerit in pretio, exinde patet, quod et S. Donatus et Magister suis in Regulis illud integrum inseruerint; quod venerabilis Benedictus Clusensis S. Michaelis monasterii sæculo xi abbas illud « ut unusquisque memorie commendaret persuaderet, dicens ibidem virtutum summam constare, unde quis facile queat ad celsitudinem cœlestem scandere, » teste Willelmo ejus discipulo; quod in pleno concilio Carisiaco anno 858, præsentibus S. Carilefi monachis lectum sit, ut ad meliorem frugem reducerentur; denique quod Grimlaicus postquam multa de humilitate in solitariorum Regula disseruit, sic tandem concluderit: « Si cui de humilitate altius liberui perscrutari, ad Regulam S. Benedicti percurrat, ibique duodecim humilitatis gradus satis luculenter expositos inveniet. » Est autem humilitas virtus, qua quis verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit, sive, ut citatus a Boherio S. Augustinus ait: « Virtus, per quam animus in nullo se effertens, nihilque boni sibi ascribens, exterius etiam dejecti præfert habitum. »

Clamat nobis divina Scriptura, fratres. Clamat, non simpliciter admone; surdos enim noverat homines ad humilitatis et abjectionis prædicationem, quos ad alta semper ferri probe sciebat.

Qui se exaltat humiliabitur. Ut præclara hac similitudine explicat S. Augustinus (*Serm. 22, de Script.*): « Sicut deficit fumus deficient. Qui sunt qui sicut fumus deficient, nisi superbi non confitentes peccata sua, sed defendentes? Quare fumo comparati sunt? Quia fumus erigit se, extollit se tanquam in cœlum, sed quanto lit superior, tanto facilius evanescit et disperit. Rursus considerate quod dixi: solidior est fumus igni proximus, et terre proximus, nondum sic evanescit, nondum sic **201** est dispersus in ventos: quando autem attenuatur, evanescit, et disperit? quando se multum extulerit. Quia ergo superbus sic se erigit contra Deum quomodo fumus contra cœlum, restat ut ita deficiat, ut tanquam in ventos suæ vanitatis elatione dissipatus intreat, quemadmodum disperit fumus elatus tumida, non solida, magnitudine inflatus. Sic est enim fumus: vides magnam molem, habes quasi quod videas, et non habes quod teneas. » Quomodo autem humiliantur qui se exaltant, et vicissim exaltantur qui se humiliant, Hildemarus et post eum Bernardus Cassinensis ita intelligunt, ut qui hoc in sæculo se exaltant, humiliantur in futuro; et vicissim: verum non solum in futuro, sed etiam in præsentī Deus superbos humiliat, in grave aliquod peccatum eos cadere permittens, « sicut medicus sapiens in remedium majoris morbi patitur infirmum in leviores morbum incidere, » ut angelici Doctoris exemplo utar (2-2, q. 162, a. 6, ad 5), frequentius autem in luxuriam: et vicissim etiam humiles hoc exaltat in sæculo; hinc pie Petrus Venerabilis (*Lib. i Mir., cap. 20*): « Sancti, inquit, inter abdita latibulorum opera sua semper clamare laborant; sed ea si homines taceant, lapides elant. »

Cum hæc ergo dicit, ostendit omnem exaltationem genus esse superbiæ. Supponit hic S. Benedictus plura

esse superbiæ genera, et revera quatuor assignare videtur doctor mellifluus his verbis (*Serm. 47, de Divers.*): « Est superbia cordis, superbia oris, superbia operis, et superbia habitus. Superbia cordis est, quando homo in oculis suis magnus est, contra quam Sapiens orat dicens: *Extollementiam oculorum meorum ne dederis mihi*; et alibi: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris*. Superbia oris vel lingue, quæ et jactantia dicitur, est quando homo non solum magna de se sentit, sed etiam loquitur; unde et Psalmista: *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam*. Superbia operis est, quando homo exteriori quadam superbia, ut magnus appareat, agit, de qua idem Psalmista ait: *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam*. Superbia habitus est, quando homo ut gloriosus videatur, pretiosis se ornat vestibus; unde Paulus: *Non in veste pretiosa*; et Dominus: *Qui in mollibus vestiuntur in domibus regum sunt*, ubi superbia abundat. »

Superbia autem quæ Cassiano est « sævissima bestia, et superioribus cunctis (vitiis de quibus locutus fuerat) immanior, perfectos maxime tentans, et propemodum jam positos in consummatione virtutum morsu dirore depascens, » a verbo *supereo* dicitur, ut superbire idem sit ac *super se*, *super alios*, *super* mensuram debitam *ire*; unde S. Isidorus (*De Sum. Bono., cap. 58*): « Superbus, inquit, dictus est, qui super vult videri quam est: qui enim vult supergredi quod est, superbus est. »

Quod se cavere Propheta indicat, dicens, etc. Ut nos humilitatis sequi vestigia, superbiamque fugere persuaderet, ad Christi comminationem Propheta subjungit exemplum, de se dicentis: *Domine, non est exaltatum cor meum*, etc. Quibus verbis, ut observat Bernardus Cassinensis, duplicem declarat habere se humilitatem: interiori **202** cum dicit: *Non est exaltatum cor meum*; exteriori cum addit: *Neque elati sunt oculi mei*, etc. Quod ex Smaragdo est dicere: « Nihil meis meritis reputavi, nihil scientiæ meæ contuli; sed si aliquid boni habui, totum gloriæ Dei dedi; nolui quasi mirabilis immo-tescere hominibus, nec quæsi vi aliquid super vires meas, unde me apud imperitos jactarem. Aliter: In magnis enim ambulare est magna de se unumquemque sentire. In mirabilibus est, mirabile de se aliquid existimare. »

Sed quid? si non humiliter sentiebam, etc. Quod ait: *Sicut ablactatus*, etc., duobus modis intelligit Hildemarus: 1. Sicut puer ablactatus cum solidum cibum comedere non potest, mortis subit periculum, ita et ego pro tuæ beatitudinis dulcedine mortis amaræ discrimen incurram, si non humiliter sensero: quam expositionem sequitur Bernardus Cassin. 2. Sicut mater infantem ablactatura, mamillis amaritudinis aliquid imponit, ut, ea degustata, lactare refugiat, ita mihi pro felicitatis dulcedine amaritudinem tribuas.

Unde, fratres. Fratres vocat non solum monachos, inquit Boherius, sed omnes etiam fideles, quos ad cœlestem patriam venire peroptat.

Si summæ humilitatis volumus culmen attingere. Summæ dicit humilitatis, magnum aliquid humilitatis virtutem esse demonstrans. Et revera humilitas

pro Christo suscepta regiam præfert dignitatem, ut loquitur Gilbertus de Hoiolandia (*Serm.* 18, in *Cant.*), cujus etiam magnitudo ex ipso Christi exemplo, et in hanc virtutem amore colligi potest, ut merito S. Bernardus dixerit (*Serm.* 43, in *Cant.*): « Magna humilitatis virtus, cui etiam Deitatis majestas tam facile se inclinat. » Et iterum (*Epist.* 42): « Nescio quo pacto familiaris semper humilitati propinquare solet Divinitas. Denique illa se induit, ut apparet hominibus: substantiam, formam, habitumque gestavit humilem, ipsius nobis commendans virtutis excellentiam, quam speciali sui voluit honorare præsentia. » Culmen autem humilitatis Bernardus Cass. est charitas perfecta, quæ foras mittit timorem, de qua ad gradum 12; Boherio vel charitas, vel cœlestis patria, vel ipse Deus, qui est exemplum et doctrina totius humilitatis.

Et ad exaltationem illam cœlestem.} Hæc verba priorum possunt esse expositiua, exaltatio enim cœlestis et summæ humilitatis culmen idem sonant, nempe cœlestem patriam, ut mox explicabat Boherius.

Ad quam per præsentis vitæ humilitatem pervenitur, etc.} Hæc est enim ad eam via, quæ sicuti sola, ita et securissima; unde Joannes Climacus dicebat (*Grad.* 25): « Si superbia ex angelis demones quosdam effecit, haud dubie etiam humilitas ex demonibus facere potest angelos.

Actibus nostris ascendentibus scala illa erigenda est, etc.} Hæc in scala ascendentes aut descendentes angeli dicuntur, nulli subsistentes aut residentes; « quatenus, inquit S. Bernardus 203 ad Garinum scribens (*Epist.* 254), palam daretur intelligi, inter perfectum et defectum in hoc statu mortalis vitæ nihil medium inveniri; sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat aut decrescere, sic necesse sit et spiritum aut proficere semper aut deficere. »

Non aliud sine dubio descensus ille et ascensus a nobis intelligitur, nisi exaltatione descendere, et humilitate ascendere.} Quibus quadrat illud S. Cypriani (*De Zelo et Livore*): « Humilitate ad summa crescimus; » et S. Hieronymi ad Desiderium scribentis (*Epist.* 154): « Seis dogma nostrum humilitatis tenere vexillum, et per ima gradientes ad summa scandere; » denique S. Augustini seu cujusvis alterius (*Serm.* 297 in *append. Serm.*): « Humilitatis passibus ad cœli culmina conscenditur; quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur, de quo scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*; unde et in Psalmis dicitur: *Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit*. Alta posuit pro superbis; humilia vero respicit, ut attollat; alta, id est superba, cognoscit ut deiciat.

Latera vero ejusdem scalæ dicimus nostrum esse corpus et animam.} Quem in locum Smaragdus: « Sapienter, inquit, nostrum corpus et animam hujus scalæ duo dicit esse latera; quia ex utroque omnis homo compositus constat, et pro amore Christi et vita æterna, ex utraque substantia quæ prævalet, agit bona; et ut in resurrectionis gloria in utraque substantia laboris sui recipiat præmia, in utraque substantia sollicite satagit Domini custodire mandata. » Ut autem hæc duo coaptentur latera, dolari debent; dolatur autem anima, ut post Bernardum Cassinensem ait Boherius, cum corpori suo compatiens de sua voluntate subtrahit, quod ejus impenditur necessitati ac sustentationi; dolatur et corpus, cum subtrahit sibi de potu, de cibo, de somno, de necessitate.

In qua latera diversos humilitatis gradus.} Varios humilitatis gradus variè assignaverunt, quos, si lubet, vide apud Hæftenum lib. vi, tract. 4, disq. 64. Sed in iis recensendis assignandisque nullus S. P. Benedicto felicius aut melius scripsit, qui suam de humilitate doctrinam a Cassiano, lib. iv cap. 59, acceptam præcæmio ornavit, debitum in ordinem disposuit, singulosque gradus illustravit, quibus undecimum duo-

A decimumque gradum adiecit. Cujus scalam tanti fecere posteriores, ut variis eam commentariis illustrarint.

Divina evocatio ascendendos inseruit.} Recentiores legunt *Divina vocatio*, atque ita Bernardus Cassinensis, cui « divina vocatio est electio, qua Deus eligit per gratiam quos per fructum boni operis misericorditer perducit ad gloriam; » sive, ut loquitur Boherius, « prædestinatio, quia quos vocavit, hos et prædestinavit; per hos enim gradus tantum prædestinati ascendunt ad superos. » Et hac forte de causa S. Joannes Climacus (*Grad.* 25) dixerit solam esse virtutem humilitatis, quam demoniorum nullus queat imitari. Nostra vero lectio omnium est antiquorum, uno forte excepto Hillemaro. Quid autem 204 sit evocatio ita explicat Smaragdus: « Evocatio dicitur quando ad summum bellum non solum milites, sed etiam cæteri vocantur; unde evocare, educere seu provocare intelligitur; quod verbum apte satis hoc loco est positum, quia ut ad bellandum contra diabolum duodecim gradibus humilitatis armati fortiter consurgamus, quotidie a Domino evocamur, educimur et provocamur, » etc.

Hactenus visionem Jacob mystice exposuit S. Benedictus, eamque humilitati adaptavit, quod alii cum ipso fecisse reperiunt. Alias ejusdem visionis apud alios expositiones offendes. S. Gregorius hanc exhibet (*Lib. v Moral., cap. 22*): « In itinere dormire, inquit, est in hoc præsentis vitæ transitu a rerum temporalium amore quiescere.... Angelos vero descendentes et ascendentes cernere, est cives superne patriæ contemplari, vel quanto amore auctori suo semetipsos transcendendo inhæreant, vel quanta compassione charitatis nostris infirmitatibus condescendant. Et notandum valde est quod ille dormiens angelos conspicit, qui in lapide caput ponit... Caput quippe in lapide ponere, est mente Christo inhære, » etc. Alter Hillemarus: « Per scalam intelligitur Scriptura divina, per angelos ascensores et descensores intelliguntur prædicatores sancti; tunc enim ascendunt sancti, quando de Divinitate prædicant, sicut Joannes facit dicendo: *In principio erat Verbum*; et descendunt cum de humanitate prædicant, ut cum idem Joannes dicit: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, » etc. Alter etiam Petrus Boherius in primo commentario: « Potest intelligi hæc scala religio monachalis..., latera ejus sunt claustrum monasterii et stabilitas collegii: gradus sunt vita, instituta, et doctrinæ sanctorum Patrum; angeli ascendentes sunt boni monachi, qui per observantiam regularium mandatorum recto cursu perveniunt ad celsitudinem perfectionis; descendentes quoque angeli sunt mali monachi, qui per præmissorum transgressionem ad ima mundi, et utinam non inferni, descendunt. »

De primo humilitatis gradu.

Primus itaque humilitatis gradus est, si timorem Dei sibi ante oculos semper ponens.} Primus ergo humilitatis gradus, cui S. Bernardus peccandi consuetudinem opponit, S. P. Benedicto est timor Dei: « Primus, inquit Smaragdus, ordine, quia primus est in cogitatione, in corde et voluntate. » Primus, quia initium sapientiæ omnisque virtutis timor Domini, ut loquitur Propheta; primus denique, quia, ut dicit Cassianus (*Lib. iv, cap. 59*), « principium nostræ salutis, ejusdemque custodia timor Domini est; per hunc enim et initium conversionis, et vitiorum purgatio, et virtutum custodia his qui imbuuntur ad viam perfectionis, acquiritur; qui dum penetraverit hominis mentem, contemptum rerum omnium parit, oblivionem parentum, mundique ipsius gignit horrorem. »

Hunc vulgo distinguunt in servilem, mercenarium, et filialem. « Primus 205 S. Bernardo est (*Serm.* 2 *Dom. post oct. Epiph.*) ne cruciemur in gehenna, secundus ne exclusi visione Dei privemur tam ineffabili gloria, tertius timor replet animam omni sol-

habitudine timidam, ne forte deseratur a gratia. » A Utrumque hic indicat S. Benedictus, primum cum ait, *qualiter contemntes Deum in gehennam pro peccatis incidunt*; secundum cum addit, *et vitam æternam quæ timentibus Deum præparata est*; tertium cum præmisit, *semper sit memor omnium quæ præcipit Deus*. Atque hunc præsertim hoc loco præscribit S. Benedictus, pro primo utilitatis gradu assignans non simpliciter *timorem*, sed *timorem Dei*; quod ideo dixit, infit Hildemarus, *quia est et timor aliorum*: est timor ignis, est timor morbi, est timor mortis, etc.; licet-que Dei timorem in servilem, mercenarium, et filialem distinguant, proprie tamen loquendo unus est filialis: nam servilis aut mercenarius ad timorem aliorum rectius reduci possunt, nec tam timere Deum quam gehennam aut gloriæ amissionem videntur.

Oblivione omnino fugiat. [Hoc est, illud peccatum fugat, quod est oblivio, inquit Hildemarus, ejus medicina est jugis meditatio.... quasi diceret aliis verbis, Non sit obliviosus, » omnium scilicet quæ jugi memoria mandare debet, timoris perpetuæ pœnæ, gaudii cœlestis patriæ, laboris præsentis vitæ, etc.]

Et semper sit memor omnium quæ præcipit Deus. [Memor, inquam, sed recordatione efficaci, quæ timori filiali propria est; nam qui timent Dominum custodiunt mandata illius.]

Et qualiter contemntes Deum in gehennam pro peccatis incidunt. [Contemnitur Deus aut in se, aut in suis: in se, quia ei pro beneficiis gratia non redditur, quia sicut Dominus non timetur, quia sicut pater non amatur, quia sicut Deus et Creator non adoratur, quia debitum servitium non impenditur sibi, quia contra ipsum continue peccatur; in suis, quia prælato non obediunt, quia dicit: *Qui vos spernit, me spernit*; et aliis modis quando charitatis opera immisericorditer omittuntur, inquit Bern. Cass.]

Et vitam æternam quæ timentibus Deum præparata est, etc. [De qua Psalmista: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te!*]

Et custodiens se omni hora a peccatis et vitiis, etc. [Quamvis peccatum et vitium ad idem significandum promiscue soleant usurpari, aliquid tamen inter utrumque discriminis qui rectius loquuntur asserre norunt. Ita peccatum ad boni omissionem, vitium ad commissionem mali referunt Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius. Et etiam illam inter utrumque differentiam adducit, quod tam omisum bonum quam commissum malum ad peccatum spectet; ad vitium vero peccandi consuetudo. Brevius et melius dici possent actus esse peccata, habitus vitia. Sed Smaragdus hunc locum exponens ita habet: « Quod dicit a peccatis custodire se omni hora, subauditur a pravis operibus, quæ sunt cogitatione, locutione, et opere... Quod vero dicit custodire a vitiis, subauditur a septem principalibus, 206 id est a gula, fornicatione, avaritia, ira, tristitia, acedia, vana gloria, et ab octava eorum genitrice superbia, et ab omnibus prorsus illorum nocivis ramusculis, » etc.]

Sed et desideria carnis amputare festinet. [Quia, ut ait S. Odo (Lib. II Collat., n. 6), « omnimodis execrabilius videtur, si religionis professores, quibus, ut ait Apostolus, eloquia Dei credita sunt, carnalibus desideriis contigeat ancillari: relictis cœlestibus, terrenis inhare; contempto Deo, mammonæ servire. »]

Æsimet se homo de cœlis semper a Deo respici omni hora, etc. [Ut divinum nobis innotiat timorem, divinam nobis innotuit et omni hora et in omni loco præsentiam; quia *videri sic, et a tali, et semper, et ubique, magnus terror est*, inquit Bernardus Cassinensis. Probatque verbis Prophete dicentis, *scrutans corda et renes Deus*. Ubi per corda cogitationes, per renes cogitationum rimas, sive initium et intentionem unde ipsæ cogitationes oriuntur intelligi vult Hildemarus; sed rectius cum Smaragdo, Bernardo Cassin., Boherio et Trithemio per corda cogitationes, per renes

A corporeas delectationes interpreteris; vigent quippe in renibus delectationes venereæ. Aliter etiam Boherius: « Scrutans corda et renes, id est fideles et Judæos: Judæi dicuntur renes, a quibus Christus descendit secundum carnem; unde in psalmo, *Usque ad noctem increpuerunt me renes mei*, id est Judæi, a quibus descendit secundum carnem, persecuti sunt me usque ad mortem. »]

Et iterum Dominus novit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. [Quem in locum Hildemarus: « Nunquid solummodo homo cogitationes habet malas et non bonas? Quid est cum bona meditat, cum Deo placere cogitat, nunquid non est bona cogitatio? Vere bona est hæc cogitatio, sed Propheta dixit, *Hominum quoniam vanæ sunt*, ac si diceret, Quantum ad homines attinet, vanæ sunt, quia hominum sunt; nam quantum ad Deum attinet, bonæ sunt, quia ex Deo sunt: quoniam homo nihil boni habet a se, sed si aliquid boni habet, a Deo habet. »]

Et item dicit: Intellexisti cogitationes meas a longe. [Id est antequam fiant; neque enim hic attenditur loci distantia, sed temporis.]

Et quia cogitatio hominis confitebitur tibi. [Id est cognoscetur a te. Nam « quia cogitatio nota est Deo, inquit Hildemarus, ipsa notitia dicitur Deo confiteri. » Quam expositionem sequitur Bern. Cassinensis, et confirmat Guido Juvenalis, hunc regulæ textum ita Gallice reddens: *La pensée de l'homme se montrera à toi et te fera hommage, car elle ne peut fuir ta connaissance*. Aliter tamen Smaragdus: « Cogitatio hominis, ait, tunc Deo confitetur, quando peccata præterita humili satisfactione ab illo damnantur; quia dum unusquisque divina illuminatione prævenitur, statim molestiis turpium cogitationum pulsatur, sed eas Domino confiteri humiliter non veretur. »]

207 *Nam ut sollicitus circa cogitationes suas per-versas.* [Ut nempe non exeant in deliberationem, sicut ait Hildemarus.]

Dicit semper utilis frater in corde suo. [Utilis frater Trithemio « ille est, qui omnibus prodesse, et nulli desiderat obesse, qui nihil sapit, nisi quod Deo placere cognoscit, qui totam spem suam ponit in Domino, sine cujus auxilio se nihil posse facere certissime credit; » et Nicolao de Fractura « quem possidet de cogitationibus suis perversis dicitur utilis frater. »]

Tunc ero immaculatus coram eo si observavero me ab iniquitate mea. [Licet iniquitas vulgo pro peccato sumatur, hic tamen pro sola cogitatione prava debere accipi censent Smaragdus et Bernardus Cass., idque postulare videtur sensus verborum S. P. Benedicti; nam ut sollicitus sit utilis frater circa cogitationes pravas, vult eum semper dicere: *Tunc ero immaculatus coram eo, si observavero me ab iniquitate mea*, quasi diceret, infit Smaragdus: « Tunc immaculatam potero ducere vitam, si me non maculaverit cogitatio prava; neque enim potest sine macula vivere, cujus iniqua cogitatio polluit mentem, sed ille tantum bene immaculatus vivit, qui se ab iniquitate prave cogitationis custodit. »]

Voluntatem vero propriam ita facere prohibetur, cum dicit Scriptura nobis: « Et a voluntatibus avertere. » [Quod tam de bona quam de mala intelligunt voluntate Hildemarus et Bernardus Cassin. Et certe ipsa bona voluntas cessat esse bona, cum efficitur propria, etiamsi bona appetere videatur; unde et Dominus illa reprobat jejunia, in quibus reperitur voluntas nostra.]

Et iterum rogamus Deum in oratione, ut fiat ejus voluntas in nobis. [Id est in nostra, inquit Hildemarus. Recte omnino ad B. Benedicti mentem S. Augustinus seu quivis alius (Serm. 65 in Append. serm.): « Certe cum dicimus, *Fiat voluntas tua*, docemur semper ad Dei, non ad nostram respicere voluntatem; quia in nostra voluntate aliquoties contraria sunt; in Domini voluntate vita est semper et bonitas. »]

Sunt via quæ videntur hominibus rectæ, etc. [Hanc

Scripturæ locum ita explicat citatus a Boherio abbas Moyses : « Scripturæ Judæorum vel gentilium inducunt monacho quandam complacentiam plusquam codices fidei Christianæ, expositiones etiam sacræ Scripturæ novum dantes intellectum videntur ei recte, multiplicata jejunia, et orationes ultra usum communem cœnobii recte diducit; persequi vero extra cœnobium pias causas, puta monasteriorum, monachorum, desolatorum, monialium, rectum ei videtur et sanctum; quod tamen illusionem sepe diabolica procuratur; et ideo istæ viæ quæ videntur rectæ usque ad infernum demergunt. » Sed S. ragnus textum illum intelligi posse existimat de illis « qui nunc electi esse videntur, sed quia non sunt a Domino, reprobantur; » additque : « Potest et de 203 illis non inconvenienter intelligi, quos vitia sub simulatione virtutum decipiunt.... Intelligitur et de hæreticis, quorum dogma illis videtur rectum, sed a catholicis viris discerni, et iudicari esse pravum, quia sequaces suos ducit ad tartarum. » Hildemarus vero locum interpretatur de vitio sub specie latæ virtutis; vel quando bonum pro meliori, et melius accipitur pro optimo; et iterum de bonis illis quæ fiunt absque benedictione patris spiritalis, ut sunt jejunare, vigilare, etc., quæ S. Benedictus præsumptioni deputat, et vanæ gloriæ, non mercedi.

In desideriis vero carnis ita nobis Deum credamus esse præsentem, cum dicit Propheta Domino : « Ante te omne desiderium meum. » Quem Propheta versiculum S. Augustinus de bono desiderio, hunc S. Benedictus de malo intelligit, nimirum de desiderio carnis, quod cum spiritui rectæque rationi repugnet, non potest esse bonum, nisi forte occasionaliter, in quantum illius procurat bonum, qui sibi resistit. Hildemarus et Bernardus Cassinensis tam de bono quam de malo interpretantur; quibus favet vox universalis Omne : Ante te omne desiderium meum, hoc est, notum tibi est. Vel etiam ante te omne desiderium meum, id est subditum est voluntati tuæ, nec aliud desidero quam quod me desiderare jubes.

Ergo si oculi Domini.] Oculi Domini Smaragdus « respectio est divina, qua semper respicit super bonos, ut eos ab insidiis inimici defendat, a peccatis custodiat, et bonis jugiter operibus persistere faciat; » vel juxta Cassianum (Lib. viii, cap. 4) in oculis Dei « immensitatem perspicacie, qua universa perlustrat et perspicit, et quod nihil eum ex his quæ ex nobis geruntur, gerendæ sunt, seu cogitant, lateat, scire possumus. » Absit enim ut corporeum aliquid in Deo existimemus, ut quondam voluerunt andromorphitæ, quorum errorem refutat Theodoretus quæst. 20 in Genesim. De his agunt Sozomenus, lib. viii, cap. 11; Cassianus, collat. 10, cap. 2 et sequentibus; Gennadius, de Viris Illustrib., cap. 55; Niceph., lib. ii, cap. 14.

Speculantur bonos et malos.] Speculantur ergo oculi Domini bonos et malos, ut bonis bona et malis retribuatur mala, ut illis pro bonis operibus præmia, istis pro pravis actionibus poenam tribuat sempiternam; istos ut exaudiat et salvet, illos ut perdat et damnet, sicut scriptum est : Oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum, inquit Smaragdus.

Et Dominus de cælo semper respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.] Pericula aut ex Hildemaro hic sumitur copulative pro et, ut is s t intelligens Deum, qui et requirens.

Et si ab angelis nobis deputatis quotidie die noctue Domino factori nostro opera nostra nuntiantur.] Nuntiant ergo cœlestes illi spiritus opera nostra Deo, 203 unde et angeli, id est nuntii dicuntur, non quasi nesciat ille, sed « ut officium suum et ministerium impleant, quia nuntii sunt, » inquit Haimo Halberstensis. Vel, ut ait Origenes : « Offerunt sancti angeli Dei, non quasi nesciat is qui omnia novit antequam fiant; sed ut testes efficiantur sanctitatis atque pie-

tatis justorum. Iterum tanquam deflentes impietates et injustitias injustorum, atque etiam ipsius diabolici; hæc namque demonstrans atque significans Dominus dicit de illis bonis servis, hoc est angelis : Venientes autem nuntiaverunt Domino suo omnia quæ facta fuerant. » Vel etiam, ut addit Menardus noster : « Nuntiant opera nostra mala, ut a Deo accipiant quomodo et quando sunt castiganda ad emendationem; et ideo renuntiatio illa angelorum timenda, et congrua emendatione eorum correctio prævenienda. »

Modum annuntiandi exponit Hildemarus his verbis : « Cum unusquisque angelus sive bonus sive malus gaudet de nostris bonis, vel tristatur de nostris malis, ipsum gaudium, quia Deo notum est, vel ipsa tristitia, quia cognita est Deo, ipsius gaudii vel tristitiæ notitia Deo dicitur ab angelis nostra facta nuntiare. »

Porro cum de angelis nobis deputatis hic in plurali loquatur S. P. Benedictus, videtur in ea fuisse sententia, quæ duos unicuique hominum angelos deputatos fuisse tenet, quorum unus bonus ad custodiam datus, alter malus ad exercitium. Plane de bono angelo nulla est apud catholicos controversia; constat enim multis Scripturæ testimoniis suum quemque hominum habere custodem; de malo vero non ita pro certo habetur, tum quia parum solidum hæc sententia fundamentum in Scriptura habere videtur, tum quia liber Pastoris, cujus auctoritate hanc opinionem acceperunt veteres scriptores, inter apocrypha a Gelasio recensetur, tum etiam quia si Deus malos deputasset hominibus angelos, auctor peccati aliquo modo censeretur.

Non defuere tamen ex antiquis Patribus qui ita docerent. Ita Origenes homilia 10 in Lucam, Gregorius Nyssenus in Vita Mosis, Cassianus collatione 8, cap. 17, et collat. 45, cap. 12; Beda in cap. xii Actuum apost.; Hildemarus et Bernardus Cassin. in hunc locum, sed et multi haud ignobiles theologi, quos inter Petrus Lombardus lib. ii Sent., dist. 11. Et sane Apostolus datum sibi angelum Satanæ, qui se colaphizet, testatur. Vide Maldonatum in cap. xviii Matthæi.

Quondam vero illi nobis deputentur varias fuisse opiniones scribit Hildemarus : « Unusquisque, inquit, homo habet angelum bonum et malum sibi deputatum; malum quippe a die nativitatis, bonum autem angelum, secundum quorundam opinionem, a die nativitatis; alii autem dicunt a die baptismatis; nonnulli vero dicunt a discretionis boni et mali unumquemque hominem bonum angelum habere. » Idem habent Bernardus Cassin. et Boherius. Ex his tribus opinionibus prima probabilior videtur, quam Smaragdus his verbis, quæ desumpsit ex S. Hieronymo (In cap. xviii Matth.), tuetur : « Magna dignitas animarum, ut unaquæque 210 anima habeat ab ortu nativitatis in custodiam suam angelum delegatum. »

Cavendum est ergo omni hora, fratres, etc.] Hæc omnia plana sunt, nec expositione indigent, sed meditatione.

De secundo humilitatis gradu.

Secundus humilitatis gradus est, si propriam quis non amans voluntatem.] Secundus humilitatis gradus, cui libertatem peccandi opponit S. Bernardus, est ut quis propriam non amet voluntatem; unquid enim amaret, cui abrenuntians Domino Christo vero Regi militaturus obedientiam fortissima atque præclara arma assumpsit, quam in monasterio sequi prohibetur, quam odio habere præcipitur, cujus potestatem se haudquaquam habere cognoscit? Merito autem inter humilitatis gradus ad unam propriæ voluntatis reponitur; quia, ut dicit S. Joannes Climacus (Grad. 25), « humilis corde suam voluntatem semper tanquam deceptricem execratur. » Et postea : « Crux est, et grave onus humili, quando sibi credere cogi-

tur, uti superbo quando alterius sententiæ stare jubetur. » Hinc præclara illa senioris ejusdæ sententia a Boherio in secundo comm. relata: *Mea namque tristitia est, si propriam fecero voluntatem.*

Desideria sua non delectetur implere.] Recte inde consequitur, ut qui propriam non amat voluntatem, is desideria sua non delectetur implere. Implentem vero desideria recte onagro comparat S. Odo abbas Cluniac., explicans illud Scripturæ (Lib. 1 Collat., n. 55): *Quasi pullum onagri liberum se putat*: « Onager, inquit, dicitur asinus agrestis; agrestia autem animalia libertatem amant, et ire quo volunt, et quiescere quando volunt: qui ergo implere mala quæ desiderat per effrenatam libertatem quærît, pullo onagri similis esse concupiscit; talis videlicet, quia ad aliud non reservatur, sub disciplina quasi agrestis bestia non restringitur. » Porro ad odium propriæ voluntatis triplici nos stimulo excitat S. P. Benedictus: exemplo Christi, comminatione pænæ propriam voluntatem sequentis, et corona quam illius abnequans felix parit necessitas.

Sed vocem illam Domini facis imitetur dicentis: Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me.] « Ideo enim, ut ait apud Cassianum (Coll. 24, c. ultimo) abbas Abraham, Dominus noster ac Salvator, ut nobis amputandarum voluntatum nostrarum formam traderet, *Non veni, inquit, facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me*; et iterum: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*: quam virtutem illi specialiter exercent, qui in cœnobiis commorantes senioris reguntur imperio, qui nihil omnino arbitrio suo agunt, sed voluntas eorum ex voluntate pendet abbatis. » Quapropter, ut hic Hildemari verbis utar, « debet monachus, cum aliquid durum aut contrarium sibi imperatum fuerit, dicere: *Non veni* 211 *facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me*, id est: *Non veni adimplere voluntatem carnis, sed Dei, ejus instinctu huc missus sum.* Sive etiam: *Non veni facere voluntatem meam*, id est carnis, hoc est quod mihi leve et suave est, sed abbatis mei, qui me misit in hanc obedientiam. »

Et item Scriptura dicit: « Voluntas habet pœnam et necessitas parit coronam. »] Illic locus nullibi in Veteri aut Novo Testamento reperitur; sed Scripturæ vocabulum ad alias etiam quam sacras Scripturas significandas nonnunquam usurpant scriptores. Ita S. Valerius: « Quoniam Scriptura testatur, quod omne peccatum quod remissum indisciplinatusque admiserit frater, ad negligentem protinus revertatur seniorum. » Petrus Venerabilis: « Accedat et peccator Theophilus, qui, ut Scriptura apud plures jam usitata narrat, post quadraginta dierum pœnitentiam Christi corpore suscepto facie refulsit ut sol. » Milo episcopus Mindensis ad Gorzienses monachos scribens: « Nam licet in divina pagina legatur quod exhibitio operis probatio sit veræ dilectionis. » Quæ verba sunt ex S. Gregorio, non ex Scriptura sacra: eodem ergo sensu Scripturæ vocem usurpat hic sanctus Benedictus; quamvis ea quæ profert implicite variis in sacre Scripturæ locis reperiantur. Sed reperiatur necne, sane præclara et omnium monachorum mentibus altius inculpenda sententia est, Voluntas habet pœnam, et necessitas parit coronam.

Voluntas habet pœnam.] Quod duobus modis ex Hildemaro potest intelligi. 1º Voluntas abnegata habet pœnam tam ex parte naturæ, cui ad amputandas voluntates magnus superandus est labor, quam ex parte falsorum fratrum, qui obedientem monachum infestare non cessant. 2º Voluntas propria superiori haud subjecta habet pœnam, et quidem perpetuam: est enim murus ferreus, qui hominem a Deo separat atque divellit, ut dicebat apud S. Dorotheum abbas Pastor (Doctr. 5, n. 4). Vel etiam temporalem, primo ab eo qui eam implere delectatur, quem justo Dei judicio propria inde conscientia cruciat. Nam, ut ait S. Bernardus (Epist. 11), « Ille ad æternam

A justamque Dei legem pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, pœnaliter a seipso regeatur; quique sponte jugum suave et onus leve charitatis abiecit, propriæ voluntatis onus importabile pateretur invitus. » Secundo a prælato, qui propriam in subdito plectit voluntatem: quo sensu locum istum Regulæ videtur intellexisse Richardus de S. Angelo, in eum ita scribens: « In hoc habet pœnam, quia nos renuntiamus propriæ voluntati in ipsa susceptione ordinis; postmodum promittimus obedientiam, et renuntiationem sive promissionem nostram servare debemus; si vero contrarium facimus, pœnam habet, et erit arbitraria, cum hic non statuatur. »

Et necessitas parit coronam.] Necessitas scilicet propriæ voluntatis amputandæ tam in rebus malis, ut in peccatis, quam in bonis, quas sine benedictione Patris spiritualis facere prohibemur, parit coronam, quam reddet nobis aliquando justus iudex.

212 Porro hunc gradum humilitatis non scandunt, qui aut importunitate, aut pusillanimitate licentiam a superiore extorquent ex faciendo etiam bona quæ desiderant; nam extorta seu coacta licentia, licentia non est, sed violentia, inquit S. Bernardus (Epist. 87), frustra sibi de abbatis permissione blandiuntur, qui non tam vocem quam voluntatem attendere debeant. Vide Petri Vener. epistolam ad Gislebertum eremitam, lib. 1, epist. 20.

De tertio humilitatis gradu.

Tertius humilitatis gradus est, ut quis pro Dei amore, omni obedientia se subdat majori.] Recte enim sequitur, ut qui propriam non amans voluntatem desideria sua haud delectatur implere, omni obedientia se subdat majori: quod duobus modis ex Hildemaro intelligi potest. 1º Referendo vocem universalem *omni ad obedientiam*, ut sensus sit, quæcumque jusserit abbas, sive continueantur in Regula, sive non, ea impigre monachus exsequatur. Atque ita hunc S. Benedicti locum intellexit S. Bernardus (De Præc. et Disp., cap. 6): « In eadem Regula, inquit, tertius gradus humilitatis præscribitur, ut omni obedientia monachus se subdat majori. Dicens quippe *omni*, non vult nos in obediendo mensura esse contentos professionis, non attendere promissi debitum, non de pacto sumere modum; sed transire alacriter etiam votum, et obedire in omnibus. » Similiter Petrus Boherius in secundo comm.: « Omni obedientia, id est nihil suæ discretionis, sed judicio ejus universa committat, ac monita ejus sitiens libenter auscultet. » Eodem modo etiam Menardus. 2º Referendo terminum *omni ad majori*, quasi diceret, *Omni majori se subdat et obediât.* Majoris autem nomine non solum abbas, qui *Major monasterii* in conc. Carth. iv, can. 13, appellatur, intelligendus esset, sed etiam quicumque alius supra se positus, ut præpositus, decanus, alicujus obedientiæ seu ministerii præfectus, verbigratia, sacrista, cellerarius, aut alicujus artis magister, vel etiam antiquior ordine professionis; imo etiam inferior, quem sibi ex humilitate superiori arbitrat. Atque hunc esse Hildemari sensum, quem Bernardus Cassinensis et Boherius in primo Comm. sequuntur, satis indicat his verbis: « Altero modo intelligitur, id est ut in omni obedientia cupiat, vel habeat majorem, id est magistrum. »

Imitans Dominum, de quo dicit Apostolus: Factus est obediens usque ad mortem.] Eandem obedientiæ formam præscribit monachis S. Basiliius (Reg. Brev. interr. 116), cum facta interrogatione: « Usque ad quem modum obedire oporteat, qui placendi Deo regulam implere cupit? » respondet: « Apostolus hoc ostendit, ubi nobis obedientiam Domini, qui factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ita proposuit, ut præmiserit illud: *Hoc autem sentite in vobis quod et in Christo Jesu.* » Idem ergo sentire debet humilis monachus, quod et in Christo Jesu, atque ejus exemplo obedire 213 etiam usque ad mortem: id quod duobus item modis cum Hildemaro

accipere possumus. 1° Usque ad mortem, id est toto vitæ tempore, quo sensu S. Bernardus ait (*De Præcepto et Disp., cap. 6*): « Est sane quidam obedientiæ limes secundum tempus, ipsa temporis extremitas, ut is sit terminus obedientiæ qui et vitæ: hunc nobis maxime unigeniti Dei commendat exemplum, qui factus est Patri obediens usque ad mortem. » 2° Usque ad mortem, ut si necesse sit obedientiæ causa ipsam mortem subire, non refugiat. Uterque sensus optimus est, et monachum imprimis decet; sed hic solis his competit qui nihil sibi a Christo charius aliquid existimant, et pro ejus amore omni obedientia se subdunt majori; in amore enim Christi nec modus ponitur nec mensura, ut loquitur Boherius in primo comm. Porro huic humilitatis gradui, decimum superbix, rebellionem opponit S. Bernardus.

De quarto humilitatis gradu.

Quartus humilitatis gradus est, si in ipsa obedientia duris et contrariis rebus, vel etiam quibuscumque irrogatis injuriis tacita conscientia patientiam amplectatur. Supremam obedientiæ perfectionem hoc in quarto humilitatis gradu S. Benedictus constituit. In secundo quidem propriæ voluntatis odium jubens, ad obedientiam monachum disposuerat; in tertio omni se majori subdere docens, obedientem reddiderat; hic vero dura, contraria, irrogatasque injurias in obedientia æquo animo amplecti præcipiens, obedientem omni ex parte perficit. Porro quamvis dura, contraria, irrogatae injuriæ, ad idem significandum promiscue nonnunquam usurpentur, hic tamen aliquid inter utrumque discriminis proferunt antiqui Regulae commentatores. Hildemaro, « dura sunt illa quæ ad materiam rei attinent, verbi gratia, sicuti est petram levare, aut aliquid immensæ magnitudinis portare vel agere. » Idem docent Bernardus Cassinensis et Boherius. Turrecremata vero dura intelligit res graves et difficiles ad exsequendum: sic nimirum leges et imperia dicuntur dura, in quibus occurrit major difficultas: hinc populus Roboam rogabat ut minueret aliquid de imperio patris sui durissimo. Dura quoque locum habent in imponendis pœnitentiis, ut sunt humi cubare, jejuniis corpus atterere, flagris cadere, etc.

Contraria ex præfato Hildemaro « sunt quæ ad voluntatem attinent, si hoc quod sibi imperatur, non sibi placuerit. » Sive, ut ait Bernardus Cassinensis, et ex eo Boherius (*Lib. vi, tract. 5, disp. 7*), « contraria sunt quæ ab ipsius facientis voluntate discordant. » Paulo fusius Benedictus Hæftenus: « Contraria, inquit, duobus modis intelligi: 1° quæ rationi repugnare videntur, ut si jubearis vestem suere et rursum dissuere, plantare herbas, pangere arbore et denuo evellere, ire cubitum et mox surgere e strato, aquam haurire et fundere in sole; 2° quæ repugnant inclinationi obedientis, ut si solitudinis et cellæ cultori imponatur cura hospitum, 214 officium cellarii, aut contra prout ad discurrendum per domum, et garriendum cum hospitibus, mandatum accipiat in cella residenti, tacendi, et studendi. »

Injuriæ vero sunt opprobria, irrisiones, verba contumeliosa, et his similia.

Atque his in tribus tota pene, imo tota abit monachorum vita, ut vel minimam rerum asceticarum notitiam habenti exploratum est. Audiendus hanc in rem Petrus Damiani: « Sæpe, inquit, frater de cella ad cellam jubetur habitator abscedere, nec aliquid utensilium quæ suo etiam labore paraverat permittitur asportare; sæpe optantes in remotione quiescere, ad peragendum opus compelluntur exire; aliquando claves cellarum foribus subtrahuntur, et quam longo tempore nisi per singulos dies dominicos, non redduntur; aliquando districtam sibi victus continentiam indicentes coguntur remissius vivere, volentesque relicere compelluntur econtrario jejunare; sæpe post sagnarios frater procul ire præcipitur;

A sæpe distrahendi vel emendi gratia ad mundinas destinatur. » Hinc abbas Zacharias projectam sub pedibus cucullam conculcans dicebat: Nisi ita conculcatus fuerit homo, non potest esse monachus. Hinc S. ipse Benedictus venientem ad conversionem injuriis appeti voluit, nec ante admitti in claustrum monasterii quam irrogatas sibi injurias patienter sufferre visus fuerit; admissio omnia dura et aspera prædicari, eumque in omni patientia probari. A qua lege nec ipsos ægrotos aut moribundos aliquando solvebant; cujus rei insigne habemus exemplum in Vita S. Bernardi (*Lib. vii, cap. 26*), qui positum in extenuis quemdam fratrem conversum Clarevalensis monasterii, virum miræ simplicitatis et innocentix, de proxime sibi retribuenda gloria coram omnibus præfidentem, ita adorsus legitur: « Signa cor tuum, frater, signa cor tuum: quid est quod loentis es? unde tibi subrepere potuit tante presumptionis audacia? Enimvero tunc ille pauperculus et miserabilis homo qui cum nihil aut prope nihil haberes in sæculo, necessitate forsitan magis quam timore Dei cogente, ad nos fugistis, multis precibus tandem aditum impetrando? Nos vero causa Dei collegimus inopem, et parem te fecimus in victu, et vestitu, ceteris commoditatibus, his qui nobiscum sunt sapientibus atque nobilibus viris; et factus es quasi unus ex illis. Quid igitur tribuisti Domino pro omnibus istis? Et ecce non sufficit ingratus tui gratias te accepisse tot beneficia de manu Domini, nisi et regnum ipsius hæreditario jure vindices tibi, quod nulus unquam regum vel principum quantislibet auri et argenti mobilibus potuit comparare. » Quod si ita moribundum S. abbas impetebat, quomodo putas sanos et valentes? Certe suam mentem et morem satis indicat, cum fratribus suis congratulans, quod sub increpationis velamine eorum vitutes legerentur, ait (*Serm. 4, in psal. xc*): « Si scire vultis quantum in hac absconptione lucratur, credo nullum hinc esse qui si quartam partem eorum quæ facit, in sæculo attitaret, non adoraretur ut sanctus, reputaretur ut angelus; nunc autem 215 quotidie tanquam negligens arguitur et increpatur. » Longe ergo ab eorum erat sententia, qui viros pios et sanctos sine fictione aut mendacio increpare a superiore non posse affirmant: quæ si vera forent, omnes ironiæ, allegoriæ et metaphoriæ dicenda essent mendacia: nam qui fratrem, verbi gratia, legentem solito altius in refectorio increpando vocat declamatorium, superbum, minus honeste legentem, non magis mentiri censendus est quam is qui virum pessimum ironice appellat optimum; hæc enim omnia non assertive proferuntur, sed increpative. Hæc obiter dicimus, de quibus plura desideraverit, adeat librum de Officiis et perfectione monachorum, cap. 12. Redeo ad S. Benedicti textum, qui, ut notat Hildemarus, non simpliciter jubet ut dura, contraria, injuriasque patienter perferamus, sed, quod majus est, amplectamur, id est cum gaudio et amore suscipiamus; « nos enim eam rem, inquit, quam diligimus amplectimur, quia non solum monachus debet adversa sufferre aut tolerare, sed etiam cum gaudio sufferre. » Talis erat insignis illa sanctimonialis Tabennensiotarum monasterii, quæ, teste Palladio (*Laus. cap. 41*), « non murmuravit, non parvum vel magnum quid est locuta, etsi contumeliis afficeretur, et pugnis tunderetur, et maledictus appeteretur, et plurim: eam abominarentur. » Talis S. Wilhelmus Gellonensis monasterii fundator et monachus, qui « interdum casus, et injuriæ læsus, neque resistebat, neque comminabatur, gaudebat plane in subjectione. » Talis Benedictus Cluniacensis monachus, de quo Petrus Venerabilis (*Lib. i Mirac., c. 20*): « Multas a quibusdam, quia inferre verbera non audebant, verborum injurias tolerabat. Recordor ego sæpius falsis aut quasi nullis accusationibus in communi fratrum conventu a talibus impetum innumere vocibus, quasi reus existeret in terra prostratum, cum nihil prorsus deliquisset, culpabilem se

tantummodo respondisse; hunc enim mo em habebat, ut quandocumque culparetur, nunquam fere culpam diliteretur. »

Et sustinens non lassescat.] Id est animo ne despondeat. « Necesse est enim, verba sunt Hildemari, ut istud lassescat ad animam referatur, non ad corpus; quia perfectus monachus licet lassetur corpore pro fragilitate, tamen mente desiderat semper implere. »

Vel discedat.] Sed istud discedat ex Bernardo Cassinensi « pertinet ad utrumque, ad corpus videlicet vel ad mentem; quia si propter prædicta monasterium dimittit, vel opus inunctum prætermittit, hoc est discedere corporaliter. Item si murmurans in corde suo proponit obedientiam non implere; hoc est discedere mentaliter. » Brevius Boherius, non discedat a Deo, vel a patientia.

Dicente Scriptura: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et item: Confortetur cor tuum, et sustine Dominum.] Quem in locum Bernardus Cassinensis, « Sustine, inquit, Dominum, quasi diceret: non est quodlibet aliud pondus quod portas; sed ipsum Dominum obediendo toleras et portas; ipse vero dulce pondus est, quia onus ejus leve, et jugum **216** ejus suave. Ipsum ergo sustine, ipsum patienter porta; nam tu ab ipso sustentaris, tu ab ipso salva variis. »

Et ostendens fidelem pro Domino, etc.] Ut nos magis ad quartum hunc humilitatis gradum scandendum, et universa etiam contraria alacriter sustinenda excitaret, ad Scripturæ testimonium addit exempla, voceque sanctorum martyrum, quorum verba Scriptura nobis eorum nomine proponit dicens: *Propter te morte afficimur, quod ita Gallice reddit Guido Juvenalis: Nous pensons en la mort, et mortifions nos membres. Tota die, id est omni vitæ tempore, ut exponit Hildemarus, æstimati sumus sicut oves occisionis.* Tribus præsertim de causis ovibus se sancti martyres comparant: 1° quia sicut ovis occidenti non resistit, ita nec ipsi resistunt, nec malum pro malo rependunt; 2° quia, sicut ovis suis etiam percussoribus lanam tribuit, ita et SS. martyres suos adversarios, ubi se locus obtulerit, adjuvant beneficiis; 3° quia, sicut ovis hac de visceribus imperit, ita et illi viscera misericordie et compassionis suis exhibent inimicis. Horum hic nobis proponit exemplum S. Benedictus, ut illud imitemur in adversis, et sicut oves coram tonante obmutescamus: unde lepide hunc in locum Bernardus Cassinensis, et post eum Boherius: « Sicut ovis quæ deputata est occisioni, ad hoc nutritur, ad hoc pascitur, ad hoc conservatur, ut postmodum occidatur, sic et monachus ab aliis æstimatur, et in se debet æstimare quod non ob aliud pascatur in refectorio, non ob aliud sibi serviatur in infirmitorio, non ad aliud conservetur in claustrum, nisi ut sit Christi hostia, Christi victima, et sub obedientiæ gladio moriatur. »

Et securi de spe retributionis divinæ subsequuntur gaudentes, etc.] Prosequitur S. Pater voces SS. martyrum, in quibus novum patientiæ stimulum advertimus in proxima spe retributionis divinæ; qua excitati subsequuntur, gaudentes; « grata est enim ignominia crucis ei qui crucifixo ingratus non est, » ut dicebat S. Bernardus (*Serm. 25, in Cant.*). *Et dicentes: Sed in his omnibus, scilicet duris, contrariis, irrogatisque injuriis, superamus, id est usque ad mortem perseveramus ex Hildemaro, et Boherio; propter eum qui dilexit nos, cum adhuc illius essemus inimici: et in hoc novum patientiæ stimulum agnosce; si enim cum qui nos tanto persecutus est amore, tantisper dilexerimus, quid ejus causa non tolerabimus adversi?*

Et item alio loco Scriptura: Probasti nos, inquit, Deus.] Et istæ voces sunt adhuc SS. martyrum. Probasti nos, Deus, inquit, non simpliciter probasti sumus; quia nulla accedit hominibus probatio, nisi a Deo volente aut permittente. *Ignem nos examinasti sicut igne examinatur argentum. O pietas! o*

clementia! igne nos examinasti, non consumpsisti: ad hoc enim tribulationis ignem immittit Deus, non ut pereamus, sed ut puriores evadamus, et ut ab omnibus sordibus mundati, venire mereamur ad diadema regis æterni, ut loquitur Smaragdus.

217 *Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro.*] Quem in locum Smaragdus: « Induxisti nos in laqueum propter exaggerationem dicit tribulationis, ut intelligas omne genus tribulationis in hoc sæculo super electos venire; quia omne genus gloriæ a Domino in futuro sperant recipere. » Laqueus iste SS. martyrum est carcer, et vincula quibus constringuntur. Porro has SS. *sufferentium* voces merito sibi vindicare possunt monachi, et dicere Christo: Induxisti nos in laqueum. Laqueus eorum ex Bernardo Cass. et Boherio, est claustrum monasterii, in quo per stabilitatem et professionem monasticam non minus stringitur monachus quam captum animal laqueo; « sed hujusmodi quidem vinculum libertatem animæ operator, et claudii inferni ostium, » inquit Boherius. Isto nos Christus Dominus (gratias Deo) laqueo illaqueavit, cum nos inextricabili sæculi laqueo liberavit.

Et ut ostendat sub priore debere nos esse.] Sub priore, id est sub abbate, secundum Smaragdum, Hildemarus et Bernardum Cassinensem. Hic tamen addit: « vel sub priore, id est sub præpositis, decano, et aliis locum tenentibus prioratus. »

Subsequitur dicens: Imposuisti homines super capita nostra.] Et istæ iterum sanctorum sunt martyrum voces, quas hic ad propositum explicans Bernardus Cassinensis: « Nota, inquit, quod non dicit tantum: posuisti homines super nos, sed super capita nostra; posuisti homines, non angelos, natura justos, puros, stabiles, et a Deo confirmatos, sed homines de limo terræ plasmatos, de vili semine conceptos, fragiles, peccatores, aliud docentes, et aliud facientes. Super capita nostra: in capite est imaginatio rationalis et memorativa, ut et sic omnia sint sub ejus imperio captivata. Item in capite sunt quinque sensus corporis, qui per veram obedientiam et superioris imperium captivantur: hoc est enim imponere hominem super capita nostra, videlicet ille homo qui est capitaneus monachorum. »

Sed et præceptum Domini in adversis et injuriis per patientiam adimplentes, qui percussi in maxillam, præbent et aliam.] Ubi Smaragdus: « Qui in injuriis irrogatis non reddit malum pro malo, ille maxillam percutienti unam præbet et aliam. Apud Cassianum (*Collat. 16, cap. 22*) abbas Joseph per aliam intelligit, non sinistram maxillam sed aliam dextram maxillam, anteriorem scilicet; ita « ut si exterior dextera tua impetum ferientis exceperit, interior quoque homo per humilitatis assensum dextram suam præbet verberandam, compatiens exterioris hominis passioni, et quodammodo succumbens atque subjiciens suum corpus ferientis injuriæ, ne exterioris hominis cæde, vel tacitus intra moveatur interior. » Hildemarus quoque locum istum explicat de animi præparatione ad sufferendum percussorem, ejusque si ita placuerit plagas iterato excipiendis; aliasque hujus loci mysticas expositiones adducit, sicuti et Boherius, quas **218** consulto prætermittimus. Potest tamen et in sensu litterali accipi, magnamque indicat perfectionem, dummodo non ex superba mente, et quasi aliis insultandi et provocandi gratia, ut illi de quibus Cassianus collat. 16, cap. 20, sed humili coræ suam ipsius abjectionem sitiente exerceatur.

Auferenti tunicam dimittit et pallium.] Quod ita exponit Smaragdus: « Ille qui maledictum non reddit pro maledicto, auferenti tunicam dimittit et pallium. » Aliter Bernardus Cassinensis: « Hoc est, subtrahenti sibi de utilibus seu superfluis dimittit etiam de sibi necessariis: Dimittit dico, id est ad dimittendum paratus est. » Sed Hildemarus hunc locum ad litteram capiens, « si quis, inquit, adversator, et probator patientiæ sive impatientiæ nostræ voluerit a

nobis aliquid nostrum tollere, et de nostro jure in suum jus transferre, nos non solum debemus illi relinquere ea quæ improbe petiit, sed etiam illa quæ ipse non petierat dimittere. » Vide Vitam S. Macarii Ægypt. abbat. cap. 4, apud Boll. 15 Januar.

Angariati milliario vadunt et duo. Angariati milliario, id est milliarium facere coacti, sive mille passus; nam milliarius mille passus terminat; passus autem quinque pedes continet, ut notat Hildemarus. *Vadunt et duo*, ita ut tria vadant milliaria. Tria posuit, quia ternarius numerus pro perfectione ponitur in Scripturis, ob honorem sanctæ Trinitatis, ut ostendat perfectam debere esse monachorum perfectionem, inquit Hildemarus. At vero secundum Smaragdum, « qui non vincitur a malo, sed vincit in bono malum, angarianti milliario voluntarie pergit d. o. »

Cum Paulo apostolo falsos fratres sustinent et persecutionem. Falsi fratres Bernardo Cassinensi « sunt mala opera facientes, ad peccatum suis suggestionibus, suorum exemplorum corruptionibus simpliciores vel minores inducentes, murmuratores, detractores, conspiratores, etc. » Qui tamen portandi, eorumque sive corporum, sive morum infirmitates patientissime tolerandæ sunt.

Et maledicentes se benedicunt. Benigne respondendo, Deum pro eorum conversione orando, et bonum eis exemplum præbendo.

Porro huic quarto humilitatis gradui S. Bernardus opponit nonum superbiæ, scilicet fictam confessionem, qua quis reum se confitetur, non quidem humilitatis ergo, ut pmiatur, sed ut sanctus reputetur, sive ne ab aliis arguatur.

De quinto humilitatis gradu.

Quintus humilitatis gradus est, si omnes cogitationes malas cordi suo advenientes, vel mala a se absconce commissa per humilem confessionem abbati non celaverit suo.] Unde et apud Cassianum 219 (Coll. 2, c. 10) abbas Moyses: « Humilitatis, inquit, hæc erit prima probatio, si unicuique non solum quæ agenda sunt, sed etiam quæ cogitantur seniorum reserventur examini. » Et quidem recte omnino postquam in quarto humilitatis gradu patientiam in duris, contrariis, et irrogatis injuriis reposuit S. P. Benedictus, in quinto humilem constituit confessionem; quia difficile est ut qui patitur injuriam, aliquo indignationis aut murmurationis motu adversus inferentem non feratur, ad quem superandum non parum confert humilis confessio.

At gravis hic oritur difficultas, qua de confessione loquitur S. Benedictus: de sacramentali, an de usitata illa et laudata a spirituali vitæ magistris, quæ consilii causa a monachis usurpatur. Qua in re satis divisas video commentatorum sententias. Nam Bernardus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, Boherius, Joannes de Turrecremata, Matthias Lambertus, Columbanus Uranx, de sacramentali confessione sanctum Benedictum interpretari videntur. Quidam de utraque locutum fuisse existimant. Atque ita Theobaldus Artaldus Cælestinus in Gallica expositione Regulæ Benedictinæ, Joannes Craesbeeck, Antonius Pérez, ad quam sententiam inclinat Benedictus Haefenus, ita tamen ut magis in eam propendeat, quæ de sola, quæ consolationis aut directionis gratia fit, confessione textum Regulæ intelligit. Et hanc solam saniolemque opinionem amplectitur Menardus; « nam in confessione sacramentali, inquit, non solum occulta mala, sed aperta revelanda sunt. » Et sane hanc confessionem solis abbatibus (neque enim alios nominat) faciendam esse S. P. Benedictus præcipit, ex quibus illius ætate, et etiam multo post permulti haud erant sacerdotes, nec proinde sacramentalem poterant excipere confessionem. Adde, quod notat Nicolaus Bravus, omnia quæ hic S. Pater adducit Scripturæ testimonia, ad confirmandam confessionem hanc, desumpta esse ex Veteri Testamen-

to, nec posse ad litteram intelligi de confessione sacramentali.

Porro quæ hic S. Benedictus instituit de humili ad abbatem conscientiae manifestatione, eadem præscripta offendens in Regula S. Antonii, n. 25, in ejus Vita, cap. 29; in Regula abbatis Isaïæ, cap. 6; in Regulis fusiis disputatis S. Basilii, cap. 26; apud Cassianum, lib. IV Institut., cap. 9, et collat. 2, cap. 10; apud S. Dorotheum, doctrina 5; in Regula vivendi monachis a S. Davide præscripta, apud Bollandum, 1 Martii; in Regula S. Isidori, cap. 14; in Regula S. Fructuosi, cap. 15; in Regula Magistri, cap. 15; in Regula S. Donati, cap. 25; in Regula Cujusdam ad virgines, cap. 6. Et quidem hac in Regula ter singulis diebus fieri præscribitur, scilicet post secundam, post nonam, et ante completorium; quod usu receptum fuisse olim in virginum monasterio Evoriaeas dicto, vulgo Faræ monasterio, testatur relata a S. Benedicto Anianensi historia in Concordia Regularum cap. 15, § 12. Vide Vit. S. Pachonii n. 85, apud Boll. 14 Maii.

Eadem praxis apud nostros passim laudata et commendata reperitur, maxime vero in Vita S. Benedicti abbatis Anianensis, n. 53 (Sæcul. IV, p. 1); in 220 Vita B. Aleuini, n. 8, et in Vita S. Adalardi, auctore S. Gerardo, n. 41, ubi omni prorsus admiratione dignum videtur quod de eo ibidem scribitur: « Ipse vero, scilicet S. Adalardus, tantam memoriam filiorum habebat in visceribus paternis, ut non solum mores inspiceret, sed etiam numerum et nomina eorum semper haberet descripta in manibus suis, quatenus non sibi exideret pro quibus rationem redditurus esset Deo, et pro quantis. Ideo maximam gerens curam eorum, nullum ex eis in hebdomada relinquebat inallocutum, ne scilicet inimicus inveniens vacantes, zizania superseminaret cordibus eorum. » Erant vero Corbeïæ monachi sub S. Adalardo non minus trecentis, nec amplius quadringentis.

Hortatur nos de hac re Scriptura dicens: Revela Domino viam tuam, et spera in eum. Hac in Scripturæ auctoritate quatuor hujusce confessionis conditiones S. P. Benedictus indicat: 1º Ut sit clara, aperta, absque ulla verborum obscuritate, cum dicit *Revela*; hoc enim revelari dicitur, quod aperte declaratur. 2º Ut fiat abbati non tanquam homini, sed tanquam Deo, aut ejus vicario; Christi enim vices in monasterio agere creditur, cum addit *Domino*. 3º Ut fiat de propriis delictis, tentationibus, pravis cogitationibus, nulla facta aliorum mentione, cum subjungit *viam tuam*. 4º Cum firma spe obtinendæ veniæ, *Et spera in eum*.

Et item dicit: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. In qua proinde firmiter sperandum.

Et item Propheta: Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non operui. Dixi: Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. Quibus in verbis quatuor iterum denotat observanda hac in confessione: 1º ut nihil omnino superiorem celet, quia vix congruum medicus ægroto potest afferre remedium, nisi integrum morbi cognitionem habeat, *Non operui*; 2º ut priusquam ad superiorem accedat, morbi sui qualitatem consideret, ejus causas, naturam, effectusque perquirat, ut ampliorem de eo abbati notitiam tribuat, quod colligitur ex verbo *Dixi*, id est mecum statui; 3º ut id faciat cum voluntate et intentione se accusandi, *Pronuntiabo adversum me*; 4º idque cum humilitate, quod indicat vox *injustitias*.

Et hæc quidem S. Benedictus ex parte illius qui conscientiam superiori manifestat: quid vero ex parte ipsius superioris, cui perversæ cogitationes et mala absconce commissa revelantur, exigat, prætermisit, quia humilem hic duntaxat intendit reddere discipulum; sed illud aliunde repetere lectoribus haud erit fortassis ingratum.

Itaque S. Fructuosus quatuor potissimum ex parte

abbatis requirit (*In Regul. cap. 15*). scilicet, ut « consolatione, oratione, castigatione, sive etiam exercitatione idonei operis, » fratri tentato, aut alias afflicto medeatur : quæ **221** pene eadem videre licet in *Regula Magistri*, in qua præscribitur (*Cap. 15*), ut « cum de aliquo fratre nuntiatum fuerit a * præpositis abbati, convocet mox universam congregationem, et dicat omnibus abbas : Venite, fratres, subveniamus per dilectionem invicem nobis apud Dominum..... Ergo unanimes pro hoc fratre nostro oremus ad Dominum, ut dignetur in eo signaculo crucis suæ, vel iussione potentiæ suæ diaboli tentationes compescere. » Ecce abbas totiusque congregationis pro fratre tentato orationem, cujus praxeos egregium habemus exemplum in *Vita S. Anastasii Persæ monachi*, qui aliquando recordatione artis magicæ, quam in sæculo exercuerat, tentatus, cum rem abbati manifestasset, ille « admonebat eum, et confortabat in Domino, secundum quæ data illi fuerat in Domino gratiam; et faciens orationem pro eo coram omnibus fratribus in ecclesia, effugavit ab eo pugnam diabolicam (*Apud Boll., 22 jan.*) » Addit Magister : « Cum ergo oratum pro eo ab omnibus diutissime fuerit, surgens abbas cum omnibus, et complens, mox exeuntes singuli opus, quod faciebant, reprehendant; et revento apud se illo solo fratre qui malo cogitationis laborat, proferat codices, et adversus necessitatem vulneris ejus similis divina medicina legatur. Nam et per dies quibus ille frater interrogatus ab abbate forte responderit non transisse, illis horis quibus contingit legi sive per hiemem, sive per æstatem pertinentia codicum ad ipsam cogitationis necessitatem legatur ipsa decada de qua est ipse frater. Verbi gratia, si suaserit fornicationem, legatur illi ex diversis codicibus, ubi castitatem diligit Deus; si mentionem suade: frequenter, legatur illi in diversis, ubi præcepit veritatem..... Unde oportet abbatem multum de lege instructum, aut ut testimoniis omnia doceat, aut pertinentia ad locum legenda consignet. » Ecce consolationem : Ideo enim dimissis omnibus fratribus solum tentatum retineri apud se jussit; ideo congruentes ejus morbo lectiones indicavit faciendas; ideo instructum lege divina abbatem requisivit, qui Scripturæ testimoniis omnia doceat, id est consoletur. Deinde paucis interjectis subjungit : « Alia die mane interrogetur ab abbate, si cogitatio inimica cessavit, aut non; quod si responderit non cessasse, supponatur jejunium ab omnibus. Quod item si alia die reinterrogatus responderit non transisse, reficientibus omnibus mensis subtrahatur vinum..... Si tertio die reinterrogatus responderit non transisse, item oleum mensis subtrahatur cum vino, ut multorum labore et abstinence cruci tione nullus pereat, sed omnes evadant. » Ecce corporis afflictionem, quam inter alia tentationis remedia assignaverunt quotquot de vita spiritali moribusque dirigendis tractavere scriptores, cujus eximium habemus documentum in *Vita S. Eupraxiæ virginis*, quæ ineunte sæculo v. vivere desiit in virginum monasterio inferioris Thebaidis (*Boll., 13 Mart.*) : « Hæc autem erat consuetudo in monasterio, inquit anonymus scriptor n. 14, si quando contigerat aliquam sororem tentari a diabolo per somnum, mox diaconissæ (id est abbatissæ) pandebat; illa vero eum lacrymis Deum postulabat, ut diaboli tentatio ab **222** ea recederet, jubebatque ut lapides portaret, et sub stratum suum supponeret, et cinerem supercilium spargeret, et ita dormiret usque ad decimum diem. » Denique ita concludit Magister : « Et hoc debet frater moneri, ut cum cogitatio aliqua ei advenerit, mox fixis in terra cum cervice genibus, vel signo crucis in fronte depicto, debet ad Dominum convolare, ut dignetur suos milites a diabolo defendere. » Solebant veteres monachi signo crucis technas diaboli dissipare, ut passim occurrit in eorum actis. Illis omnibus addendum quod

A præscribit *Tarnatensis monasterii Regula (Cap. 8)* : « Qui cogitationum impugnationes consolationis suæ causa secretius confitetur, non oportet eum despici, nec aliis publicari; sed quantum in ipso est blanda exhortatione foveri. » Et *Regula Cujusdam ad Virgines* : « Abbatissa vel præposita... crimina minora vel maxima nullatenus manifestent, nisi solo justo iudici, qui omnium confidentium crimina lavat. Illa enim quæ confessa est sua vulnera verecunde, non ad opprobrium recipiendum, sed ad salutem reintegram confessa est, iustum habens testem Deum, a quo et mederi expectat. Ea vero senior quæ recipit (confessionem) cum gravitate et moderatione penes se occultando, honestissime teneat, ne dum alterius vulneri medicinam infundit, suæ mentis corumpat nitorem. » Et hæc maxime attendere debent abbates, ut si quam in se fiduciam ab inferioribus desiderent, sibi revelata perpetuo tegant silentio.

De sexto humilitatis gradu.

B *Sextus humilitatis gradus est, si omni vilitate et extremitate contentus sit monachus.*] Ut aliquem ex humili ad abbatem confessione, de qua superiori gradu, fructum percipiat monachus, ad omnia debet esse paratus: unde consequenter S. P. Benedictus in sexto humilitatis gradu requirit, ut *omni vilitate et extremitate contentus sit*: quibus in verbis tria nobis in præsentem investiganda occurrunt : 1° quid sit *vilis*; 2° quid *extremus*; 3° cur S. Pater non simpliciter vilitate aut extremitate contentum esse debere dixerit, sed præmisit *omni*.

Etsi vilitas et extremitas promiscue soleant usurpari ut ea accepisse videtur S. Gregorius papa in l. iv *Dialog.*, cap. 55, aliquid tamen inter utrumque discriminari affert insigniores *Regulæ commentatores* Hildemar, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, et Turrecremata. Nam vilitas, ex Bernardo Cassinensi, « pertinet ad omnem utilem seu necessarium usum, » extremitas ad omnem statum, gradum, opus et locum. »

C Vilitas ergo attenditur in omni utili seu necessario usu, sive, ut distinctius loquitur Hildemar, « attinet ad cibum, vel potum, et vestitum, calceamentum, ad lectum, vel etiam ad habitationem. » Ubi vilitatem ad tria potissimum redigit; ad victum, ad vestitum, ad habitationem; **223** quæ passim laudantur apud auctores asceticos. De vilitate in victu dicemus infra ad caput 35 aut 39, de vilitate in vestitu ad cap. 55; et interim videsis S. Greg. homil. 40 in Evangelium, et S. Bernardum hom. 4 super *Missus est*, n. 10. De vilitate habitationis non sine magno animi dolore hic dicere cogor, considerans quam procul dissiti sumus ab his temporibus quibus non alia monachi domos inhabitabant præter eas quas propriis sibi manibus paraverant (*Rufin. lib. ii de Vit. Pat. c. 23*), easque vel uno die constructas; attendens ad magni tot monachorum Patris, sancti scilicet Martini, exemplum, qui, referente Severo Supicio (*Lib. i de Vit. S. Mart.*), « ipse ex lignis contextam cellulam habebat, et multi quidem ex fratribus in eundem modum, plerique saxo superjecti montis cavato receptacula sibi fecerant; » recolens felices illos dies quibus S. Ebrulfus abbas Uticensis una cum sociis (*In ejus Vita, n. 8, sæc. i Bened.*) « nomen Domini invocantes, pro quantitate habitaculi de virgulis et frondibus construxere tugurium, quod claustro parvulo ejusdem materie circumcinctes, manserunt ibi; » quibus S. Sigrannus abbas Longoretensis (*In ejus Vita, n. 10, sæc. ii*) parvulum ex lignis habitaculum ædificasse legitur; quibus nosiri Floriacenses tecta monasterii stipula cooperiebant. Sed o tempora! o mores! quis jam aliqua nonnullorum monasteriorum ædificia contuens, ea monachorum, hoc est pauperum, sæculi vanitatibus renuntiantium habitacula crederet, et non principum palatia?

* Non enim ipsi per se sed mediantibus præpositis malum cogitatum abbati prodebant.

Sed non hac primum ætate hoc virus monachorum cordibus irrepsit; cum inter præcipuos, quibus olim ordo monasticus occubuit regularisque discipline observantia labefactata est, causas, recenseatur nimia ædificiorum magnificentia (*Mabil. præf. ad sæc. 4*): cui morbo mederi cupientes monachi Fuldenses, porrecto ad Carolum Magnum imperatorem libello supplicii, postularunt (*Num. 12*), « ut ædificia immensa atque superflua, et cætera opera inutilia omittantur, quibus fratres ultra modum fatigantur, et familiaris dispareant; sed omnia juxta mensuram et discretionem fiant. » Unde Ludovicus Pius imperator, Caroli filius et successor, in exhortatione ad Eigilem electum Fuldensis monasterii abbatem (*In Vita Eigilis n. 12. Sæc. 4 Bened.*): « Immensa, inquit, ædificia, Pater, et opera non necessaria, quibus familiaris et intus fratrum congregatio fatigatur, ex hinc penitus ad mensuram dimitte; et memento quam sæpe hujus nimietatis querimonia genitoris mei ac nostras aures inquietabat. » Longe modestior erat in construendis monachorum ædificiis magnus Benedictus abbas Anianensis (*Sæc. iv Bened., parte 1*): « non enim ornatis parietibus tegulisque rubentibus, vel pictis laquearibus, sed stramine vilique materia cooperire, vel facere domos decreverat: licet enim multiplex numerus fratrum augetur, ille semper viliora et humilia appetebat, » inquit Ardo in ejus Vita, n. 14. Scio tamen aliquos sanctissimos viros sumptuosa olim sibi construxisse cœnobîa; sed hæc magnatum aut principum frequentius sumpibus, atque in hoc compassum est animalibus, ut loquitur Guillelmus abbas S. Theoderici ad fratres de Monte Dei scribens (*De Vita solitar., c. 12*), ubi præclara et lectu quidem dignissima dicit, quæ prætermittimus, ne longius materias protraxi-se videamur. Hæc retulisse haecenus 224 sufficit ad memoriam antiquæ illius simplicitatis et humilitatis quam in ædificiis præferebant, quos imitari tenemur, patres nostri; quæ tamen in eos cadere volumus, qui, pene æmoriuntur excitantes in cœnobis regularem disciplinam, collapsa restaurant ædificia, quatenus solida atque in æternum, si fieri possit, duratura pietatis ædificia et congruas locorum dignitati ac celebritati ædes restituant; congruas, inquam, locorum dignitati. Neque enim decorum fuerit basilicis augustissimis, quas regum aliorumque fidelium pietas monachis exerxit, ac superbissimis principum mauseis, rudes circumponere casas: quanquam ab his etiam locis longe abesse debeat vana et inanis ornamentorum ostentatio; alioquin merito redundabit in nos illud Hieronymi ad Heliodorum (*Epist. 1*): « Filius hominis non habet ubi caput reclinet, et tu amplas porticus et ingenua tectorum spatia metiris. » Et certe nulla unquam a nobis delere debet oblitio quod scribit præcatus Guillelmus abbas S. Theoderici: « Credite, fratres, et utinam vobis experiri non contingat quia pulchritudines istæ et forenses honestates cito virile propositum enervant, et masculinum animum effeminant. Nam etsi ipso sæpe usu sopiuntur earum delectationes, etsi sint aliqui qui utantur hujusmodi quasi non utentes; tamen contemptu melius quam usu exstirpantur et vincuntur hujusmodi affectiones; » vixque dici potest quantum vanitatis superba ædificia inspirent humilitatis professoribus. Plane id aliqua ex parte expertus est olim S. Pachomius, qui cum oratorium ædificari fecisset (*Paralipomena de S. Pach., apud Boll., 14 Maii*), « porticibus et columnis super bases dispositis insigniter ornatum, non parum amabat illud ædificium, sibi quæ plaudebat, quod insigne opus ad finem perduxisset; sed cum hanc animi sui affectionem animadvertisset ex diabolica fraude ortam, ut propter exstructi oratorii pulchritudinem ketitia efferreretur, funes parari, eosque olivinis aptari jussit, et instituta primum oratione, fratrum usus opera, columnas omnes ad terram inclinari, atque ut sic curvæ manerent, imperavit. Ad fratres deinde conversus,

A oro, inquit, vos fratres, ne manum vestrarum opera ad ostentationem pulchra admodum esse unquam velitis. » Simile periculum pertimescebat hand dubium S. Wlstanus episcopus Wigorniensis qui, ut ejus in Vita legimus (*Apud Boll. 19 Febr.*), « Cum monasterii Wigorniensis novam ecclesiam perfectisset, et veterem ecclesiam, quam S. Oswaldus construxerat, subruere videret, lacrymas fundendo dixisset: Nos miseri sanctorum opera destruemus; ut nobis laudem comparemus. Non noverat illa felicitum virorum ætas pompaticas ædes construere; sed sub qualicumque tecto seipsos Deo immolare, subjectosque ad exemplum attrahere; nos e contra nitimur ut animarum negligentem curam accumulemus lapides. » Vide Petri Damiani lib. viii, epist. 2; Vitam S. Roberti abbatis Molismensis n. 8; Hieronymum Camaldul. in serm. de S. Romualdo, n. 12, apud Boll., 7 Febr.

B Extremitas ex Bernardo Cassinensi pertinet ad quadratum: ad statum, gradum, opus, locum. Ad statum, ut extrema omnium conditione, 225 hoc est sua; quæ si bene attendatur est omnium humillima, sit contentus; ut in sua professione perseverans Ecclesiæ dignitates, aut ministeria non ambiat; a quibus non dicam recedere, sed abhorreret, si sic loqui fas est, debet quisquis vel minimum humilitatis gradum attigerit. Nota est omnibus antiqua priscorum monachorum sententia (*Cass. lib. xi, cap. 17, viii, cap. 14, et lib. vii, de Vit. Pat., c. 35*): *Omnimodis monachum fugere debere mulieres et episcopos, ne scilicet ab eis assumpti in clerum, ad ecclesiastica munia proveherentur.*

C Ad gradum, ut monasterii dignitates et officia non requirant, juxta illud S. Basilii (*In Const. monast. c. 25*): « Dignitates plane non competi appetere religiosum; si namque in hac vita laborum ac virtutum premia requirit, miseram sciat esse mercedem, ubi æterna temporaneis commutata amittit: si vero maluerit hic quidem certare, in cœlo autem coronas reportare, debet non solum non affectare dignitates; sed oblatas quoque recusare ac spernere, ne dignitas hujus vitæ futuram minuat, etc. » Sed hæc doctrina minus sapit superbo monacho, qui, ut ait S. Bernardus (*De Grad. humil. cap. 16*): « Si cum tempus advenit, non promoveatur ad prioratum, abbatem suum aut invidiam judicat, aut deceptum. » Hujusmodi homines abbi deflet idem S. Bernardus his verbis (*Homil. 4, sup. Missus est*): « Video, quod multum doleo, post spretam sæculi pompam nonnullos in schola humilitatis superbiam magis addiscere, ac sub alis mitis humilisque magistri gravius inolescere, et impatientes amplius fieri in claustris, quam fuissent in sæculo; quodque magis perversum est, plerique in domo Dei non patiuntur esse contempti, qui in sua non nisi contemptibiles esse potuerunt: ut quia videlicet, ubi a pluribus honores appetuntur, ipsilocus habere non meruerunt, saltem ibi honorabiles videantur, ubi ab omnibus honores contemnantur. »

D Ad opus, ut abjectissimas artes et obedientias, verbigratia, in coquina servitoribus ministrare, sordidos pannos lavare, cloacam purgare, non modo non refugiatur, sed et libens amplectatur, attendens ad illam S. Basilii sententiam (*In Const. monast. c. 24*): Decet religiosum etiam viliora opera cum multa diligentia et animi promptitudine amplecti, scientem non esse exigui, sed magni momenti, et spirituale, cœloque dignum, et cœlestem nobis mercedem afferre, quicquid propter Deum geritur. Proinde etiam si sequenda sint jumenta oneraria, communis necessitati servientia, contradicere non debet, si cogitet quam alacriter Domino obediunt apostoli pullum adducere jubenti; ac reputet fratres esse Domini, quorum gratia nos eorum jumentorum suscipimus... tantum hujusmodi ministerium negligentie causam non faciat; sed in omni diligentia seipsum custodiat, ut et sibi ipsi et iis cum quibus agit, prosit. Ubi vero

aliquid viliorum operum obeundum est, scire oportet, et Servatorem ministrasse discipulis, nec humilia opera dedignatum esse. Denique magni esse momenti, si homo fiat imitator Dei, et per humilia illa ad sublimitatem humilitationis hujus ascendat: quis autem dixerit etiam humile esse, cujus operationem Deus ipse usurpavit. » Ita plane sentiebat S. Radegundis, quæ ex potentissima Franciæ regina monasterium **226** in Pictaviensi virginum cœnobio professa (*Venant. Fortunat. in ejus Vita, n. 25. Sæc. I Bened.*), « vicibus suis scopas monasterii plateas, simul et angulos, quidquid erat fœdum purgabat, et sarcinas quas alii horrent videre, non abhorrebat evehere, secretum etiam purgare, opus non tardans, sed occupans; ferens fetores stercoreis credebatur se minorem sibi, si se non nobilitaret vilitate servitii, ligna supportans brachiis, focum flatribus et torcibus admoveas, calens, nec lassa se retrahens, extra suam habitationem infirmantibus serviens, etc. » Quibus lere similia (*Sæc. II Bened.*) de Eastervino abbate Wiemutensi ex ministro Egfridi regis refert Beda in lib. I de Vita S. Benedicti Episcopi, n. 8. Sed ista non capit superbus, qui « si mediocri ei aliqua obedientia injuncta fuerit, indignatur, aspernatur, arbitrans se non esse minoribus occupandum, qui se ad majora sentit idoneum » (*S. Bern. de Grad. humil. c. 16*).

Denique ad locum, ut si jussisset abbas antiquiorem aliquem in ultimo congregationis ordine et loco sedere, libens assentiatur; futurum est enim aliquando ut sint novissimi primi et primi novissimi; quod certe maxime pertimescere debet superbus, quod loquitur S. Bernardus (*Ibidem*), « primus in conventibus residet, in consiliis primus respondet, non invitatus accedit, non jussus se intromittit. »

Jam vero cur non simpliciter vilitate aut extremitate, sed omni vilitate et extremitate contentum esse debere monachum dixerit, ita explicant Hildemar, Bernardus Cassinensis, et Turrecremata; quia nimirum nonnulli ciborum, non vestimentorum vilitate sunt contenti; nonnulli vestimentorum, sed non ciborum; nonnulli utrorumque, sed non habitationis. Item nonnulli vilitatem tolerant, at extremitatem pati non queunt. Vel etiam « omnivilitate et extremitate dixit, inquit Hildemar; quia et corpus et mentem comprehendit; id est sicut in corpore existit vel extremus, ita debet esse et in mente; nam si corpore videtur vilis et extremus, et non in mente, jam non est monachus, sed hypoerita. » Et certe id satis indicat vox *contentus*, quæ interiorem mentis inclinationem et voluntatis assensum designat: unde Hildemar: « Si abbas, inquit, prapósito jussit ut sedeat in ultimo loco, et ille cum tristitia ferit; prævaricator hujus præcepti est, perfectus monachus non est: » de sua enim abiectione et non gaudere, et non gloriari, minus est a perfecto, ut dicit S. Bernardus (*Epist. 250*). Porro ad conservandam vilitatem duos nobis versiculos hosce proponit alter Bernardus, scilicet Cassinensis:

Spernere mundum, spernere nullum, spernere sese,
Spernere se sperni, quattuor ista beant.

Et ad omnia quæ sibi injunguntur velut operarium malum et indignum se judicet. Non modo vilitate et extremitate contentum vult esse monachum S. P. Benedictus, sed ipsa etiam vilitate et extremitate indignum se reputare; ita ut quæcumque sibi vila in victu, vestitu, etc., ministrantur, etiam viliora sibi deberi existimet; quocumque constitutor loco locet humili, etiam aliorum quam mereatur contentum reputet; quæcumque injungatur obedientia **227** vel abjectior, dignorem tamen meritis agnoscat. Sicut enim qui a furca redimitur (exemplum est Hildemari), si ab eo a quo redemptus est domino vilis ei aliqua opera injungatur, non audet respondere se nolle adeo vili se non occupandum labore, majori-

bus dignum, sed cum omni animi demissione mandatum suscipit: ita et monachus 2 sæculi vinculis divina benignitate ereptus, quodcumque jusserit abbas in nomine Domini, cujus vices gerit, quodcumque opus humile injunxerit, non secus ac magnum favorem suspiciat.

Dicens sibi cum propheta: Ad nihilum redactus sum et nescivi. Id est nescientem me esse cognovi, stultum et parvulum deputavi, et velut insipientem despexi, » inquit Smaragdus. Vel ut loquitur Turrecremata, Nescivi, « id est abscondi, quia vera humilitas bona sua sibi abscondit. »

Ut jumentum factus sum apud te. Quæcumque vel vilissima suscipiens et deferens onera. Pulchra eadem comparatio jumentum et monachi: « Es quidem et tu jumentum Domini, inquiebat olim Petrus Venerabilis ad Gislebertum Inclusum scribens (*Lib. I, ep. 20*); sed clausus stabulo ejus recubas, et ruminas pabula ejus. Sunt illi (cœnobitæ) equi fortes parati in diem belli, in quibus equus cœlestis residens fortiter expugnat, et perimit principem mundi; aguntur isti freno obedientiæ, concitantur stimulis disciplinæ, anhelant et sæpe latera eruantiam viam mandatorum Dei discunt, nec, nisi cursu consummato brævium comprehendant, quiescunt. Hi pondus dei et æstus tolerant, jugum obedientiæ forti cervice sustentant, jacula iracundiæ fortiter ab hostibus et proximis intortia patientiæ scuto repellunt. » Et hoc quidem apprime noverat abbas Noster, qui in Vitis Patrum (*Libro V, libello 15, n. 50*) de seipso dicit: « Quando intravi in initio in congregationem, dixi animo meo: Tu et asinus unum estote; sicut enim asinus valet et non loquitur, injuriarum patitur et non respondet; sic et tu quemadmodum in psalmo legitur: Ut jumentum fac us sum apud te, et ego semper tecum. »

Et ego semper tecum. Id est in operibus tuis, inquit Richardus de S. Angelo; vel ego semper te omni sum per conformitatem voluntatis, et per infatigabilem constantiam, ut loquitur Turrecremata cum Bernardo Cassinensi et Boherio.

Porro ad hunc humilitatis gradum, cui S. Bernardus septimum superbiæ, scilicet præsumptionem opponit, ascendendum, non parum adjumenti confert septimus humilitatis gradus de quo nunc agendum est.

De septimo humilitatis gradu.

Septimus humilitatis gradus est, si se omnibus inferiori et viliori non solum sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu. In hoc potissimum gradu SS. Patres humilitatis virtutem constituunt. Ita nimirum S. Basilus: « Humilitas est, inquit, omnes seipso **228** superiores existimare. » Et alibi (*Reg. brev., inter. 198*): « Humilis omnes terrenos honores respuens ultimum se judicat. » S. Ambrosius: « Hæc est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget; sed inferiorem se esse existimet. » S. Joannes Chrysostomus (*Homil. 55, super Genes.*): « Non eis tantum, qui ætate nobis sunt majores vel etiam æquales, honorem exhibeamus: non enim est humilitas quod facere debes necessitate; vera autem est, quando cedimus iis qui nobis videntur esse minores, et eos veneramus qui videntur magis indigni quam nos: quod si recte sapiamus, nullos etiam nobis minores arbitrabimur; sed nos excelli ab omnibus hominibus dicemus. » Denique S. Bernardus (*Serm. in oct. Epiph.*): « Sicut enim grandis et gravis est superbia, præferre se æquali aut æquare prælati, ita magne humilitatis est inferiorem se exhibere etiam ipsi inferiori: sicut enim summa et intolerabilis superbia est superiori se præponere, ita inferiori se subdere summa et plena justitia est. » Quibus ex verbis S. Bernardi habemus, non solum veram humilitatis virtutem, sed summam et, ut ita dicam, virtutum virtutem, sanctorum perfectionem, summam et plenam justitiam hoc in gradu constitui: unde idem alibi S. doctor ait (*Serm. 15 in Cant.*): « Magna

Non eis tantum, qui ætate nobis sunt majores vel etiam æquales, honorem exhibeamus: non enim est humilitas quod facere debes necessitate; vera autem est, quando cedimus iis qui nobis videntur esse minores, et eos veneramus qui videntur magis indigni quam nos: quod si recte sapiamus, nullos etiam nobis minores arbitrabimur; sed nos excelli ab omnibus hominibus dicemus. » Denique S. Bernardus (*Serm. in oct. Epiph.*): « Sicut enim grandis et gravis est superbia, præferre se æquali aut æquare prælati, ita magne humilitatis est inferiorem se exhibere etiam ipsi inferiori: sicut enim summa et intolerabilis superbia est superiori se præponere, ita inferiori se subdere summa et plena justitia est. » Quibus ex verbis S. Bernardi habemus, non solum veram humilitatis virtutem, sed summam et, ut ita dicam, virtutum virtutem, sanctorum perfectionem, summam et plenam justitiam hoc in gradu constitui: unde idem alibi S. doctor ait (*Serm. 15 in Cant.*): « Magna

et rara virtus profecto est, ut magna licet operantem, A magnum te nescias, et manifestum omnibus tuam te solum latere sanctitatem; mirabilem te apparere, et contemptibilem te reputare: Hoc ego ipsis virtutibus mirabilis iudico. » Et alibi ad monachos Alpenses scribens (*Epist. 145*): « Recta facere, et inutilem se reputare apud paucos invenitur; ideo multi admirantur: hoc, inquam, hoc prorsus de illustribus reddit illustriores, sanctiores de sanctis hae virtus me iudice praefertur protractis jejuniis, anticipatis vigiliis, omni denique corporali exercitio, tanquam vere pietas, quae ad omnia valet.

Ad haec forte stupebit aliquis, querens num, illasa veritate, ita de se sentire et predicare queat, et quae tandem ratione id fieri possit, ut monachus Deo charus, Deo semper intentus, virtutum grata ornatus, homicidae, adultero, blasphemo et apostata inferiorem et viliorum se iudicat. Cui respondebit S. Basilium (*Const. monast. c. 2*): « Non mendacium dices, si te peccatorem esse dixeris; nam si recte intellexeris, eo ipso peccabis, si te sine peccato esse dixeris. » Et S. Joannes Chrysostomus (*Homil. 55, in Genes.*): « Si recte sapimus, nullos etiam nobis esse minores arbitramur; sed nos excelli ab omnibus hominibus dicimus. Et hoc dico, non de nobis, qui innumeris submersi sumus peccatis; sed etiam si quis sibi plurimorum bene gestorum conscius sit, nisi apud se sentiat quod omnium sit postremus, nulla ei futura utilitas est ex omnibus suis bonis operibus. »

Quomodo autem illasa id veritate fieri queat duobus modis explicant regulae commentatores Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius. Primo nimium propter latentia in nobis mala, et latentia in aliis bona; quibus conciliat S. Thomas his verbis (*2-2, q. 161, a. 6, ad 1*): « Potest aliquis absque falsitate se credere et promittere omnibus viorum secundum defectus occultos, quos in se cognoscit, et dona Dei, quae in 229 aliis latent: unde Augustinus dicit in lib. de Virginitate: *Existimate alios in occulto superiores, quibus estis in manifesto meliores.* » Et certe ut hic citatus dicit alibi S. Augustinus (*Lib. 85, quest. 71*): « Illud cogitandum nullum esse hominem, qui non possit habere aliquid bonum, etiamsi lateat, in quo possit esse superior; quae cogitatio ad confundendam et edomandam superbiam valet. Nec arbitreris quoniam bona tua eminent et appareant, et ideo alterum nulla habere, quae lateant majoris forte ponderis, quibus te superat nescientem. » Et haec forte ratione suos S. Bernardus alloquens inter alia haec dicit (*Serm. 56, de Divers.*): « Tu ergo non magnopere cogites quae tibi videris habere, nisi forte interitum, ut gratias agere possis, et te noveris delictorem ei qui dedit; seu gratia consolationis, cum id necesse fuerit, ne qualibet ex causa tristior fias. De caetero ea semper magis attende, quae alius habet, tu non habes; quod haec cogitatio te in humilitate custodiat, et a descensu tepiditatis elonget, magis autem et accendat desiderio proficiendi. Vide autem quanta e regione mala cogitatio illa parturiat, quae sedule versas in animo quod tibi habere videris, et alterum quempiam aestimas non habere: hinc enim elevaris in superbiam, dum te praeparas alteri; hinc proficere negligis, dum te magnum quempiam arbitraris; hinc denum incipis deficere, cum tibi alterius comparatione etiam nimis egisse videris. » Eadem etiam forte mente interroganti eundem fratri abbatem Pœmenem (*Lib. III de Vit. Pat., n. 151*): « Quomodo possum me minorem videre ab eo qui homicida est? » respondit: « Si videns hominem qui forte occidit alium; dicis in temetipso: Iste quidem hic solum peccatum fecit; ego autem omni hora homicidium committo, meipsum interficiens. Et cum trater requireret quomodo hoc possit fieri, respondit: Haec sola iustitia hominis, ut semetipsum reprehendat; tunc enim iustus est, cum sua peccata condemnat. »

Se unde, propter incomprehensibilia iudicia Dei.

Terribilis enim Deus in consiliis super filios hominum, ut quos saepe sanctiores existimamus, hos a Deo reprobatos; deteriores vero praedestinos infallibilis scientia Dei cognoscat. Nam quis, verbi gratia, Saulum a Deo electum, et usque mandato in regnum consecratum; Saulum autem minas spirantem ac necem intuens; illum de libro vitae delendum, is unum vas electionis Deo factum credidisset. Cum ergo nullus hominum sciat utrum amore an odio dignus sit; nulli se praefert, quinimo coriari illius Alexandrini aemuletur virtutem, qui celeberrimum toto orbe Antonium abbatem superavit. Cum enim vir sanctus in cella aliquando oraret, coeestis ad eum vox advenit dicens (*Ruffin. lib. III de Vit. Pat., n. 150*): « Antoni, necdum ad mensuram coriarii istius, qui in Alexandria est, pervenisti. » Quo audito venerabilis senex Alexandriam properat, ad dictum coriarium se confert, eum regat, ut opera sua sibi denuntiet; cui ille respondens ait: « Nescio aliquando me aliquid boni perpetrasse; unde et ex cubili proprio mane consurgens, antequam in opere meo residem, Deum, quod omnis haec civitas a minore usque ad majorem ingreditur in regnum 230 Dei propter iustitias suas; ego autem solus propter peccata mea praenam ingrediar sempiternam, quod verbum antequam sero quiescam ex cordis veritate recenseo. » Quod audiens S. Antonius addidit: « In veritate, fili, sicut bonus artifex sedens in domo tua, cum requie regnum Dei adeptus es; ego autem velut sine d'seretione omne tempus meum in solitudine terens, necdum verbi tui assumpsi mensuram. »

Secundam hanc rationem eleganter illustrat S. Bernardus his verbis (*Serm. 57, in Cant.*): « Qui si in eo discordaret a veritate, ut minorem se inferioremque putaret quam veritas haberet? Excusaret eum sua procul dubio ignorantia, et minime reuteretur superbus, nec tam inveiretur iniquitas eius ad odium, quam humilitas fortassis ad gratiam. Si enim in quoniam statu unumquemque nostrum habet Deus liquido cognosceremus, nec supra saepe, nec infra secedere deberemus, veritati in omnibus acquiescentes: nunc autem quia consilium hoc posuit tenebras latibulum suum, et sermo absconditus est a nobis, ita ut nemo sciat si dignus sit amore an odio, iustius tutusque profecto, iuxta ipsius Veritatis consilium, novissimum nobis locum eligimus, de quo posmodum cum honore superius educamur, quam praesumimus altiore, unde cedere mox oporteat cum rubore. Non est ergo periculum quantumcumque te humiles, quantumcumque reputes minorem quam sis, hoc est quam te veritas habeat. Est autem grande malum horrendumque periculum, si vel modice plus vero te extollas, si vel uni videlicet in tua cogitatione te praeferas, quem forte parem tibi veritas iudicat, aut etiam superiorem. Quemadmodum enim si per ostium transeas, cujus superliminare (ut ad intelligentiam loquar) nimium bassum sit, non nocet quantumcumque te inclinaveris; nocet autem si vel transversi digiti spatio plus quam ostii pariter mensura exerxeris, ita ut impingas, et capite quassato collidaris; sic in anima non est plane timenda quantalibet humilitas; horrenda autem nimiumque pavenda vel minima temere praesumpta erectio. Quamobrem noli te, homo, comparare maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli uni. Quid seis enim, o homo, si unus ille, quem forte omnium vilissimum atque miserissimum reputas, cujus vitam sceleratissimam ac singulariter foetissimam horres, et propterea illum putas spernendum, non modo praeter te qui forte jam sobrius; et iuste, et pie vivere te confidis; sed etiam praeter ceteris omnibus sceleratis tanquam omnium sceleratissimum; quid seis, inquam, si melior illis et te et illis mutatione dextera Excelsi in se quidem in tuos sit, in Deo vero jam sit? Et propterea non mediocre, non vel penultimum, non ipsum saltem inter novissimos eligere locum nos volumus; sed recumbam inquit in novissimo loco, ut solus videlicet omnium

novissimus sedeas, teque nemini non dico præponas, sed nec comparare præsumas.

Tres alias rationes addit Benedictus Hæftenus (*Lib. vi, tract. 6, disq. 3*), ob quas vel sceleratissimis nos inferiores judicare debemus, ex quibus prima repetitur ex gratiis et beneficiis nobis collatis, quibus si alter donatus fuisset, longe **231** sanctior nobis evasisset; nos vero illo multo peiores, si iisdem, quibus ille afflicti fuisset tentationibus. Secunda ex consideratione summorum atque virtute clarissimorum virorum: si enim, sepositis malorum vitiis, insignes tantummodo bonorum virtutes attendamus, quanto nos pietatis superant intervallo, quotque nobis desint virtutes, jam non ausi oculos levare, omnibus nos inferiores facile iudicabimus. Ilac potissimum ratione Petrus Venerabilis Gilbertum eremitam ad humilitatem hortatur in l. i, epist. 20. Tertia ex reddenda pro acceptis beneficiis ratione: dum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Si ergo consideremus quanta pro acceptis a Deo beneficiis rependere teneamus, et quam pauca revera rependamus, quomodo nos vel omnium minimos non existimabimus?

His de hoc septimo humilitatis gradu satis prolixè tractatis, ad alios gradus gradum accelerare deceret, ni gradum hic sistere nonnulla cogere, quæ circa S. Regulæ textum supersunt expendenda. Non enim simpliter dicit, ut se omnibus inferiorem et viliozem pronuntiet; sed ut id insuper ita esse credat; quia multos videas qui se omnium peccatorum maximos prædicant, ad infernum usque depriment; quos si vel minimo tetigeris verbo, exardescunt injuriam sibi fieri conqueruntur; quos non tam humiles, quam humilitatis larvas dixeris. Talis erat monachus ille apud Cassianum (*Collat. 18, cap. 11*), qui cum se plurimum verbis depressisset, ita ut nec communem spirare aerem dignum se clamaret; admonitus a Serapione ne vagaretur otiosus, sed in cella consisteret, ferre haud potuit, nec dissimulare dolorem. Notat porro S. Bernardus (*Serm. 16, in Cant.*) alios esse, qui jactanter et impudenter vitam et malefacta confitentur; alios qui dolose et quasi pœnitendo ea commemorant; sed gloriam intentione captantes; alios denique qui non quia sunt humiles, sed ut humiles appareant sua alii peccata declarant, quos omnes S. doctor reprobatur et damnat.

Deinde S. P. Benedictus non solum dixit, ut omnibus inferiorem et viliozem se credat, sed intimo, inquit, cordis credat affectu, hoc est talem se foris exhibeat, qualem se intus existimat, talem se ab aliis tractari gaudeat, qualem ipse se prædicat: hæc enim est vera cordis humilitas, quam adeo commendavit Christus, cum dixit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*. Corde dixit; non verbo aut lingua; corde dixit, non judicio aut cognitione; corde dixit, qualis ipse fuit, cui, ut loquitur S. Bernardus (*Serm. 42, in Cant.*), placuit minimum reputari, qui se summum non ignorabat. Et sane quid prodest se peccatorem prædicare? quid omnibus inferiorem et viliozem se credere? Talem et ipsi dæmones habere possunt humilitatem, quam ipsa nostri cognitio exigit, et habere nos cogit veritas, humilitatem scilicet oris et intellectus, non humilitatem cordis; humilitatem veritatis, non humilitatem amoris. Quid igitur? Vera est humilitas cordis retinenda, inquit apud Cassianum (*Collat. 18, c. 11*) abbas Plammon, quæ non de affectata corporis atque verborum, sed ex intima mentis humiliatione descendit, quæ tunc demum evidentissimis patientiæ **232** suæ fulgebit indiciiis, cum quis non ipse de se crimina ab aliis non credenda jactaverit, sed ab aliis arroganter ingesta et irrogatas injurias mansueta cordis æquanimitate toleraverit. Talem a Cælantia S. Hieronymus requirebat, cum diceret (*Epist. 50*): Humilitatem sequere, non quæ ostenditur, aut simulat gestu corporis, aut fracta voce verborum, sed quæ puro affectu cordis exprimitur: aliud est enim virtutem habere, aliud virtutis similitudinem; aliud

est rerum umbram sequi, aliud veritatem. Multo deformior est superbia, quæ sub quibusdam humilitatis signis latet; nescio enim quomodo turpiora sunt vitia, cum virtutum specie celantur. Vide S. Doroth. doctrinam 2.

Humilians se.] Non solum lingua, sed insuper cordis affectu.

Et dicens cum propheta: Ego autem sum vermis.] Sicut enim omnibus vilior animalibus vermis, nascens ex putredine, et in putredine, sine strepitu gradiatur, et vilipenditur, et conculcatur; sic ego omnium vilissimus, ex peccato et in peccato natus, ex peccato et in peccato vivens, ab omnibus contemni et conculcari de-idero.

Et non homo.] Quis enim hominem dixerit eum, qui tot se peccatis commaculans ratione se carnisæ demonstrat?

Opprobrium hominum.] Utpote totus ex peccato, totus in peccato. Vel opprobrium hominum, id est quia vermis sum et non homo, opprobrium hominum esse cupio, et abjectio plebis, sicuti S. Arsenius, quem cum Theophilus episcopus una cum iudice interrogasset, sermonem ab eo audire cupiens, paulisper tacuit; deinde, si dixero, inquit, custodietis? quod cum spondidissent: *Ubiunque, ait, audietis Arsenium, nolite appropinquare.*

Exaltatus sum.] Scilicet in sæculo ubi honoratus vixi, uti exponunt Hildemarum et Bernardum Cassinensis. Vel, ut dicit Richardus de S. Angelo, *Exaltatus in superbia; vel in baptismo recepta peccatorum remissione.*

Et humiliatus et confusus.] Cognita vilitate propria et peccatis, quæ postea miser commisi.

Et item bonum mihi quia humiliasti me, ut discam mandata tua.] Sed licet humiliatus confundar, gratias tibi tamen, o bone Jesu, quia cum me humiliasti, didici mandata tua, quæ olim elatus spernebam.

De octavo humilitatis gradu.

Octavus humilitatis gradus est, si nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula.] Hic locus multos potest sortiri sensus. Primo enim Hildemarum contendit vocabulum *communis* ad vocabulum *monasterii* referri; et ex Bernardo Cassinensi commune monasterium est cœnobium, in quo vivitur in communi a multis. Et sic hoc sensu octavo humilitatis gradu **233** præcipitur, ut monachus sive cœnobita suo contentus statu, temere non appetat anachoretarum vivendi rationem: Superbus enim, ut ait Cassianus (*Lib. xi, c. 50*), ipsam disciplinam cœnobii perhorrescit, ac veluti fratrum consortio de perfectione retrahatur, ac de bono patientiæ atque humilitatis aliorum vito et impedimento revocetur, habitationem solitariæ cellæ desiderat, quam supra vires sua prospiciens humilis, in aliis quidem veneratur, sed pro se appetere non præsumit.

Secundo, verbum *communis* cum *regula*, uti vulgo accipitur, conjungendo; et regulas communes in cœnobio, quæ toti congregationi proponuntur, distinguendo a particularibus, quæ quibusdam tantum scripte sunt, ut cap. 21, de Decanis; cap. 31, de Cellerario; cap. 65, de Præposito; cap. 66, de Ostiario; sensus hujus loci esse potest, ut monachus communibus adhiærens regulis, particularibus se non intromittat, verbi gratia ut privatus aliquis frater, cui nulla ab abbate commissa est obedientia, ad portam monasterii non pergat responsa venientum accepturus aut redditurus, quod est ostiarii; utilitates necessitatesque monasterii non curet, quod spectat ad cellerarium; hospitii lecta non præparet, etc., hujusmodi, quæ non leves aliquando similitates in monasteriis generant.

Tertio, si per *regulam monasterii* intelligatur non solum ea, quæ a S. Legislatore scripta est; sed cum Boherio in secundo commentario *commune statutum*, vel *usus cœnobii* (habita enim ratione regionum ac locorum, in quibus sita sunt monasteria, multa

observare necesse est, quæ non sunt hac in Regula contenta, ut satis innuit S. P. Benedictus, cap. 40, 48 et 55), hujusce loci sensus erit, ut monachus monasterii sui ritus, et usus receptos probatosque sequens, aliorum cœnobiorum statuta non ambiat, ut verbi gratia ubi cervisia defectu vini ministratur, vinum sibi nolit dari; aut ubi vinum datur, cervisiam sibi ministrari haud requirat, atque hunc sensum huic loco aptare videtur S. Bernardus in lib. de Præcepto et dispensatione cap. 16.

Quartus denique hujus loci sensus est, ut non solum aliorum ritus et usus monasteriorum non sectetur, sed ita suæ regulæ adhaereat, ut communibus fratrum exercitiis contentus, nihil contra aut supra eam faciat, omnem omnino vitans singularitatem: quo sensu S. Benedictus hic intellexit Nicolaus de Fractura: «Hoc, inquit, vult dicere litera ista, monachus in congregatione positus non aliter pauperem vitam gerat, vel etiam pomposam in victu, vel in vestitu, quam alii fratres gerunt; sed in omnibus illorum moribus se conformet: dummodo a scitis regulæ non recedat; quia turpis est illa pars quæ suo non congruit universo.» Et quia nihil perniciosius est in cœnobiis singularitate, nihilque adeo execrati sunt quotquot existerunt vitæ monasticæ veri cultores; nonnullas hic rationes quibus ab ea deterri possimus breviter subiungere non erit fortassis otiosum.

Prima ratio petitur ex illo celebri S. Leonis papæ effato (*Serm. 3, de Jejun. septimi mensis*): «Sacratius est quod publica lege celebratur, quam quod privata institutione dependitur. 234 Nihil in tali populo inordinatum, nihilque diversum est, ubi ad unum pretatis vigorem omnia sibi totius corporis membra consentiunt.»

Secunda ratio est, quia quidquid contra communis monasterii regulam præsumitur, a maligno spiritu esse dignoscitur, ut docet inter alios Cassianus (*Collat. 18, cap. 3*), eleanterque describit S. Bernardus his verbis (*Serm. 55, in Cant.*): «Quoties, verbi gratia, suggestit anticipare vigiliis, quo ad sollemnia fratrum illuderet dormitanti? quoties produci jejunia, ut divinis obsequiis eo inutilem redderet, quo imbecilem? quoties bene proficientibus in cœnobiis invidens, obtentu quasi majoris puritatis eremum petere persuasit, cognoverunt miseri tandem, quam verus sit sermo, quem frustra legerant: Vix soli, quoniam si ceciderit non habet sublevantem? quoties ad opus manuum plus quam opus fuerat incitavit, et fractum viribus ceteris regularibus exercitiis reddidit invalidum? etc.»

Tertiam rationem indicat Cassianus his verbis (*Lib. v, cap. 25*): «Quidquid extra consuetudinem præsumitur usumque commune, ut vanitatis, et gloriæ, atque ostentationis morbo pollutum antiquissima Patrum traditio notavit, nec quemquam ex his quos merito scientiæ ac discretionis enituisse pervidimus, vel quos ad imitandum gratia Christi velut splendidissima luminaria omnibus prælocavit, esu panis, qui apud eos viliis habetur et facilis, abstinnisse cognovimus; nec eorum quempiam, qui hanc regulam declinantes prætermisso panis usu, leguminum, vel olerum, seu pomorum refectionem sectati sunt, inter probatissimos habitum aliquando conspeximus; sed ne discretionis quidem aut scientiæ gratiam consecutum.» Eandem rationem adducit lib. ii, cap. 5, et lib. ii, cap. 18; et S. Basilii Regul. brev., interrog. 138; et S. Bern. de Grad. humil. cap. 14.

Quarta ratio secundum Boherium est, quod singularis monachus abnegatam in professione propriam voluntatem iterum sibi vindicat, contra id quod promissum sit; quo nomine apud suos conqueritur S. Bernardus (*Serm. 19, in Cant.*): «Non vitare esse communi contenti vita, non sufficit vobis regulæ jejunium, non solennes vigiliæ, non imposita disciplina, non mensura quam partimur vobis in vestimentis et alimentis: privata præfertis communibus; qui

vestri curam nobis credidistis, quid rursus de vobis vos intromittitis? Nam illam, quæ toties Deum conscientii vestris testibus offendistis, propriam scilicet voluntatem ecce nunc iterum magistram habetis, non me; illa vos naturæ docet non parcere, rationi non acquiescere, non obtemperare seniorum consilio vel exemplo, non obedire nobis.» Eadem ratione singularitatem in suis damnabat S. Euthymius, ex ejus Vita, n. 17, tom. II Mon. Ecclesiæ Græcæ; S. Basilus in Brevibus Regulis, interrog. 137 et 138; et iterum S. Bern. serm. 71, in Cant.

Quinta ratio est, quod totam singularitatem perturbat congregationem: unde cum de B. Simeone Stylita fratres ad abbatem questi essent, quod per continuos septem dies jejunasset; hic illum increpans 235 ait (*In Vita S. Sim. Stylit. cap. 3*): «Unde nobis advenit iste homo destruere volens regulam monasterii? Fili, quid dicunt fratres de te? non tibi sufficit jejunare sicut nos? etc.» Vide S. Bern., sermone de Humberti monachi obitu, et Petr. Blesens. serm. 50.

Sexto denique, Petrus Damiani exemplo Christi hortatur (*Opusc. 47*) «ne peregrinæ adinventionis præsumas superinducere novitatem; nam et ipse qui Magister est angelorum in cœlo, morem in terra tenuit quem invenit; nec indignatus est terrenam servare consuetudinem, qui venerat exhibere cœlestem. Nam, ut infinita præteream, cur sibi caput ac pedes unguento conspergi muliebri ministerio passus est, nisi quia Palæstinae atque Judaicæ regionis mos erat, ut ejus accolæ crebrius ungerentur?»

Vel majorum cohortantur exempla.] Majorum nomine Smaragdus intelligit Patres tam Veteris quam Novi Testamenti, ut monachus «exemplum accipiat humilitatis a Christo, devotionis a Petro, charitatis a Joanne, obedientiæ ab Abraham, patientiæ ab Isaac, tolerantiae a Jacob et Job. etc.» Eandem in sententiam abiit Petrus Diaconus; sed et Hildemarum majores intelligit eos quorum vitam sancta Scriptura manifestat.

Secundo, majorum exempla idem Hildemarum dicit esse «de quibus in ultimo capitulo dicit, id est Regula Basilii, collationes Patrum, atque instituta monachorum;» in quibus non nihil quo ad exteriorum hominis mortificationem, amplius quam in Regula S. P. Benedicti reperitur.

Tertio, nonnulli, ut notat præfatus Hildemarum, a quorum ipse sententia non recedit, majorum nomine interpretantur eremitas, quorum exemplis in solitudinem secedere, ibique variis pietatis officiis, diversis pœnitentiæ operibus sese exercere, post sufficientem in cœnobia probationem et abbatis benedictionem, singularitas non est. Soli namque singulares hac in parte cœnendi sunt, qui cum ipsas monasteriorum observantias nunquam bene expleverint, temere majora viribus aggrediuntur, et ad singulare certamen etiam abbate reluctantem produnt.

Quarto, Boherius: «hic autem, inquit, intelligo majores abbates, et alios seniores viventes, vel etiam dormientes in Christo.» Et sane abbates superioresque monasteriorum apud antiquos frequenter appellari majores pro comperto est. Et hanc etiam sequi expositionem videntur Richardus de S. Angelo, et Turrecremata.

Quinto, Menardus majores intelligit seniores et antiquiores ejusdem congregationis monachos; «quia, inquit, seniores ex longo vitæ regularis usu sunt in ea magis obfirmati, et, ut ait D. Hieronymus, bos lassus fortius figit pedem; inest in eis morum gravitas et maturitas, animi motus pacatior, carnis ardor et ceterorum sensuum pene sopitus, nec præcox, ut in juvenibus, sed concocta prudentia. Sunt præter ea veteris disciplinæ, regularis observantiæ, et eorum quæ ab antiquis 236 Patribus statuta sunt tenaciores, quod summum est in vita religiosa bonum, etc.»

Sexto, majores etiam dici queunt ii in quibus majora refulgent virtutum exempla, quorum senectus venerabilis, non diuturna, neque annorum numero

computata, quorum cani sunt sensus et vita immaculata. Atque ita sentire videtur Bernardus Cassinensis, qui postquam docuit posse monachum media panis libra abstinere, vinum aqua multa diluere, ad nocturnos surgentem ante lectum silenter orare, frequenter confiteri, cum lacrymis Deo preces effundere; sic tandem concludit: « Hic non facit, nec contra regulam, nec extra regulam, et in istis major est ista non faciente. » Quamquam existimet securius esse talia superiori suggerere; quæ quidem non accedente ejus benedictione sine præsumptione fieri haud posse censet Boherius. In his tamen quæ minoris sunt momenti, nec fiunt in conspectu fratrum, superioris licentia haberi præsumitur. Postremo hoc sensu majoris verbum accepisse videtur Petrus Damiani mox citandus, et Joannes Caramuel.

Cæterum posteriora hæc S. Benedicti verba, quibus imitanda proponit SS. Patrum exempla, duobus modis dicta esse docet Hildemarus: 1° humilitatis gratia, sicuti ultimo capite, ubi tendenti ad perfectionem proponit doctrinam SS. catholicorum Patrum, Regulam S. Basilii, vitas et instituta Patrum; quamvis desideranti perfecte vivere omnino nihil desit in ejus Regula; 2° quia licet interiore hominis mortificationem integram præscribat, quoad exteriorum tamen amplius aliquid in sanctorum relucet exemplis.

Hæc sunt præcipua quæ gradum huic humilitatis octavum spectant, cui S. Bernardus quintum superbæ singularitatem opponit, ubi certe notandum est, eos singularitatis nota haud esse culpandos, qui in eis cœnobii degentes, in quibus strictior regulæ observantia non nihil relaxatur, præter communem aliorum fratrum vivendi rationem regulæ statuta generosa pertinacitate custodiunt; quin potius ceteros omnes merito singulares esse dicendos, utpote præter communem regulam agentes.

Sed neque eos qui cum abbatis benedictione aliquid supra regulam facere tentant, cum id consulat ipse S. P. Benedictus, nosque ad id hortentur sanctorum exempla et dicta. « Si vero, inquit S. Basilii (*Reg. brev., inter.* 178), quisquam putet se pluribus opus habere, vel in jejunando, vel in vigilando, sive quacunque alia in re; causam suam patefaciat iis quibus communis fratrum concredita est cura, et quod ab illis decretum fuerit custodiat. » Et Petrus Damiani: « Illud te præcipue, et sub districta prorsus animadversione præmoneo, ne quorumlibet te fratrum offendant privata jejunia; novi enim quorundam mihi similium vitia. Nonnulli enim aliis jejuniis tanto livoris atque invidiæ felle torquentur, ut illorum salutem sibi in perniciem vertant, et, ut ita loquar, per alieni profectus scalam ipsi in præcipitum corruant. Non, inquit, licet **237** agere nisi quod communis monasterii regula vel majorum cohortantur exempla. Quibus facile respondeo, quod si regula a regendo dicitur, potius ad distinctionem jejunii quam ad dissolutionem vel ventris pertine videtur ingluviem; atque ideo illi inter eos non immerito majores sunt judicandi, eorumque exempla sectanda, qui per angustam gradientes portam, sub sobrietatis legis et arctioris crucis Christi noscuntur vivere disciplina. » Hactenus Petrus Damiani; quæ utinam in cœnobiis aliquando experiri non liceat: nunc enim eo devenimus, ut singularitatis nota iurantur ii qui ad majora pietatis et poenitentiae opera assurgere student; e contra regulam prævaricantes, atque a Patrum institutis recedentes, licet aliquas nonnunquam a superiore extorqueant dispensationes, veri utique singulares, patientissime tolerantur, charitative seu potius immisericorditer excusantur, aliquando etiam laudantur, cum in hos magis inclamandum fuisset.

Cæterum, quos ad majora supra regulam aggrediendi Deus vocat, duo monet hic Menardus: 1° ut totam admissam regulam custodiant; neque enim ferebatur est ille qui « vigilat in lecto, dormit in cho-

ro; cumque aliis psallentibus ad vigiliis tota nocte dormitet; post vigilas aliis in clauistro quiescentibus, solus remanet in oratorio (S. Bern. de *Grad. humil.* c. 14); 2° ut occulte, quantum fieri potest, aliorum fugiens oculos, quæ sibi permittuntur faciat.

De nono humilitatis gradu.

Nonus humilitatis gradus est, si linguam ad loquendum prohibeat monachus. Postquam superiori humilitatis gradu monachorum actus repressit S. P. Benedictus, consequenter in præsentia eorum verba compescit. Et quidem ad humilitatis virtutem pertinere silentium pro comperto est; nam cum superbæ proprium sit peccata sua excusare, bene sive male acta jactare, indulta sibi a Deo talenta prædicare; ad humilitatem e contra pertinet peccata propria agnoscendo, nihil in se boni perspicendo, semper latere desiderando, linguam ad loquendum prohibere; unde Grimaldus (*In Reg. solit.* c. 61): « Taciturnitas, inquit, virtus est humilitatis, et indicium gravitatis, nutrit virtutum, et custos animarum. »

Et taciturnitatem habens usque ad interrogationem non loquatur. Ita etiam S. Basilii (*Serm. de Abdic. rerum*): « Interrogatus decenti et humili voce responde; non interrogatus, tace. Si alter interroget, os tuum comprime; ne a procaci corde impulsam linguam tua frangat alium eorum qui se in pietate exercent, et te vinculis criminum constringat. » Sed et in monasterio Hermopolim dicto, tanta erat taciturnitas cum abstinence, ut nullus auderet nisi cum justa interrogatione vel recto responso reddere verbum, ut testatur Paphnutius in Vita S. Onuphrii cap. 5 (*Lib. 1 de Vit. Pat.*). Fuitque lex ista communis apud omnes fere veteres monachos, quam videre est in Regula S. Ferreoli cap. 29; **233** in prima Regula S. Fructuosi, cap. 12, et in secunda, cap. 5; in Regula Magistri, cap. 8; in Regula Solitiorum, cap. 61; apud Rufinum in lib. iii de Vit. Pat., n. 186, et in lib. v de Vita Patrum, libello 10, n. 58.

Sed huic S. Benedicti decreto duplicem aliam Regulæ locum opponit Hildemarus; unum ex cap. 6, ubi absque ulla interrogatione necessaria a priori requiri S. Pater permittit; alterum ex quinto humilitatis gradu, quo perversas cogitationes et mala absconce commissa per humilem confessionem abbati non interroganti revelare jubemur.

Difficultatis nodum solvit idem Hildemarus cum Bernardo Cassinensi et Boherio, quadruplicem distinguendo interrogationem. Est enim interrogatio mentis, in conscientie reprehensione, de qua quinto humilitatis gradu. Est interrogatio necessitatis, quæ fit in corporali provisione, de qua cap. 6. Est interrogatio utilitatis, quæ fit in morum vel conscientie instructione. Tandem est interrogatio superioris pro subditi obediuntione vel rei alicujus inquisitione. Ergo ubi reprehendit conscientia, ubi insurgit aliqua necessitas, ubi gravis exoritur utilitas, interrogatus censetur monachus, et licite potest loqui.

Duas alias ad hanc objectionem solutiones adhibuit Boherius, scilicet: 1° ut monachus non loquatur in conventu seu in præsentia seniorum ad spiritalem collationem congregatorum; quod maxime decet juvenes, et quod videtur, inquit, a multis regularibus observari; 2° ut non interrogatus, id est non jussus non loquatur publice per verbi divini prædicationem; quod monacho non licet, ut discimus ex hoc synodi Constantinopolitane decreto a Gratiano relato: « Monachorum vita subjectionis habet verbum et disciplinatum, non docendi, vel præsidendi, vel pascendi alios. » Et ex hoc Alexandri papæ n. canone: « Juxta Chalcedonensis tenorem optimi concilii, monachis quamvis religionis ad normam S. Benedicti intra claustrum morari præcipimus; vicos, castella, civitates peragere prohibemus, et a populorum prædicatione omnino cessare censuimus. » Et novissime concilium Tridentinum (*Sess. 5, in decret. de Ref., c. 2*):

« Regulares cujuscunque ordinis, nisi a suis superioribus de vita, moribus et scientia examinati et probati fuerint, etiam in ecclesiis suorum ordinum prædicare non possint : cum qua licentia personaliter se coram episcopis præsentare, et ab eis benedictionem petere teneantur antequam prædicare incipiant. In ecclesiis vero quæ suorum ordinum non sunt, ultra licentiam suorum superiorum, etiam episcopi licentiam habere teneantur, sine qua in ipsis ecclesiis non suorum ordinum nullo modo prædicare possint. » His accedit S. Bernardi auctoritas (*Serm. 64, in Cant.*) : « Publice prædica et nec monacho convenit, nec novitio expedit, nec non misso licet. » Gilberti de Hoilandia (*Serm. 18 in Cant.*) : « Nemo prædicationis officium assumat, nemo sibi sumat honorem nisi vocatus a Deo. » Et certe recte argumentatur auctor Sermonum ad Fratres in eremo, cum dicit (*Serm. 25*) : « Officium vestrum est non solum carnem jejuniis, abstinentiæ escæ et potus affligere, quantum valetudo naturæ permittit; sed etiam mundum contemnere, et non doctoris **239** appetere cathedram, sed in ciliicio et cinere perseverare in eremo debemus. » Vide Petri Blesensis epist. 13. Cæterum quam hic tradit hujus loci Regulæ explanationem Petrus Boherius, eandem sequitur Julianus Warnier in eo quem conscripsit libro de Antiqua et vera Regulæ S. Benedicti praxi, cap. 55.

Monstrante Scriptura quia in multiloquio non effugitur peccatum.] Hanc sententiam supra exposuimus.

Et quia vir linguosus.] Vir linguosus ex S. Augustino dicitur (*In psal. cxxxix*) ille qui sine justa loquendi necessitate : « Necessitas sit in locutione tua, et non eris vir linguosus ne non dirigaris, » inquit S. doctor.

Non dirigitur.] Id est, non prosperabitur.

Super terram.] Videlicet viventium, nam in terra morientium mali sæpius prosperantur.

De decimo humilitatis gradu.

Decimus humilitatis gradus est, si non sit facilis ac promptus in risu.] Cum levitas manifestum sit superbiæ signum, risumque ex nani gloria nasci doceat S. Joannes Climacus (*Grad. 2.*) ; merito inter humilitatis gradus S. P. Benedictus reponit, ut non sit facilis ac promptus in risu monachus. Ubi observat Hildegardus, quod licet facilis ac promptus idem fere significant, hoc tamen inter utrumque discriminis afflari possit, quod facilis sit ille qui cito movetur, promptus qui intentus est risui vel paratus, id est qui totam ad risum mentem applicat, quales sunt scurræ, qui aliud nihil cogitant quam ridere aut risum excitare. Valde autem differunt cito moveri in risum, quod sæpe contingit invitis; et risui esse intentum, quod summæ signum est levitatis. Notat præterea Nicolaus de Fractura, non simpliciter prohibitum hiea S. Benedicto risum, cum homo natura sit risibilis; sed facilem ac promptum, qui, ut ait S. Ferreolus (*Cap. 24 Regulæ*), publicanum (*) commutat ex monacho, quemque ideo triduo jejunio mulctat. Et certe terrere nos debet quod scribit S. Lænder in lib. de Institut. virginum cap. 11 : « Quale sit cor virginis plerumque in risu monstratur; neque enim impudenter rideret, si cor eam tunc haberet; speculum cordis facies hominis; non ridet lascive, nisi quæ corde lasciva est. » De risu jam multa diximus, quæ hic non repetimus, pluraque addi possent, quæ viris pœnitentibus et mundo crucifixis haud credimus necessariæ a.

Quia scriptum est : Stultus in risu exaltat vocem suam.] Unde et citatus hic a Boherio Socrates dicebat : « Non rideas, neque irascaris multum; quia ista duo sunt opera fatuitatis. » Et S. Ephræm : « Noli dissolutis labiis risum proferre; amentia namque est cum strepitu ridere. »

240 De undecimo humilitatis gradu.

Undecimus humilitatis gradus est, si cum loquitur monachus.] Interrogatus scilicet, eo quo diximus modo.

Leniter.] Id est suave, inquit Nicolaus de Fractura; sive ut dicit Smaragdus, « temperate vel placide. Lenitas enim de fonte dulcedinis pariter procedit et pacis; hinc Salomon, verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos. » Richardo autem leniter loqui, est loqui plano modo, vel breviter, quia prolixitas inducit confusionem. Hildegardus vero, cum quis ita loquitur, ut ab eo solo, quem alloquitur, audiat.

Sine risu.] Quia, « si nihil ita competit humilitati quam luctus animi, certum est nihil illi adeo adversari quam risum (S. Joan. Clim. grad. 7). »

Humiliter.] Magna, tumida et ampullosa verba devitans : « Humilitate enim comprimitur verborum amplitudo, » ut loquitur Bernardus Cassinensis, pro qua lectione Boherius habet ampullositas.

Cum gravitate.] Sive honeste, « in gravitate enim continetur honestas, » inquit præfatus Bernardus. Vel cum gravitate, id est ita ut pendens insit sermonibus, juxta illud Eccli. xxviii : Verbis tuis facito stateram.

Vel pauca verba.] Qui enim multis utitur verbis lædet animam suam. Item præcipit S. Ferreolus in Regul. cap. 29

Et rationabilia loquatur.] Quia qui inconsideratus est ad loquendum sentiet mala. Inconsideratus autem censetur ille qui absque necessitate aut justa utilitate loquitur.

Et non sit clamorosus in voce.] Juxta illud S. Ambrosii (*Lib. 1 de Offic., c. 17*) : « Ipsum vocis sonum libet modestia, ne cujuscumque offendat aurem vox fortior. » Merito autem inter humilitatis gradus S. Benedictus inseruit ne monachus clamorosus sit in voce; nam et SS. Patres clamorem inter superbiæ signa reponunt. Ita Cassianus superbum describens (*Lib. xii, c. 27*) : « Iræ quoque stimulus acrius insurgatur; deinde post hæc excelsa vox, sermo rigidus, amara et turbulenta responsio, etc. » Et iterum (*Ibid. cap. 29*) : « Inest primitus in loquela ejus clamor, » ELS. Gregorius (*Lib. xxxiv Moral., cap. 20*) : « cunctis apud se cogitatione tumentibus inest clamor in locutione. »

Quid autem sit clamor eleganter explicat S. Basilus his verbis (*Reg. brev., inter. 151*) : « Vocis modum audientium necessitas ipsa definit. Igitur si submissior sit, tanquam signior prope accedit ad susurram, ac propterea damnanda est; si vero supra necessitatem sit altior quam is qui audit submissus loquentem possit audire, tunc clamor existit, qui damnatus est, excepto si lenitudo audientis tanta sit, ut necessario cogamur uti clamore. » Quibus autem pœnis sit damnatus, ibi non exprimit; sed S. Fructuosus Bracarensis episcopus (*In Regul. c. 15*), « qui hujusmodi est, inquit, et sæpe castigatus non fuerit emendatus, flagellis verberibusque curandus **241** est et acriter emendandus. » Et Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 16*) : « Si quis præter hanc disciplinam cum clamore et acerbiori sermone responderet, notetur usquequo corrigat. Si autem hoc vitio curari non poterit, ejiciatur ab unitate fratrum. »

Sicut scriptum est.] Non quidem in sacra Scriptura, nisi forte quoad sensum; sed, ut observat Menardus, exstat in sententiis Sixti, sent. 154.

Sapiens verbis innotescit paucis.] Quem in locum Joannes Caramuel : Aliquando, inquit, non sine acumine exponebam sic : Sapiens ex solis verbis innotescit paucis hominibus; sed ex operibus nulli non innotescit. » Contra manifestum Regulæ sensum, quæ hic pauca nos verba loqui jubet, ut simus veloces ad audiendum, tardi ad loquendum; nam et natura quæ duas quidem concessit hominibus aures,

(*) Menardus non Publicanum, sed planum, id est scurram legendum censet.

unicam dedit linguam, quo daretur intelligi duplo amplius esse audiendum quam loquendum, uti observat S. Basilus in lib. de vera Virgin.

De duodecimo humilitatis gradu.

Duodecimus humilitatis gradus est, si non solum corde monachus, sed etiam corpore humilitatem videntibus se semper indicet. [Humilitatis scalam duodecimo tandem gradu S. Pater absolvit: quo non solum corde, sed etiam corpore humilitatem indicari jubet. Et quidem corde propter Deum; corpore propter proximum, qui ex motu corporis exteriori, de interiori animi, quem non videt, statu judicat humilem aut superbum: humilem, cum omnes corporis actus ad modestiam compositos apprehendit; superbum, cum inconditis suspicit. Vide Juliani Pomerii lib. III de Vita contemplativa, cap. 8, et Cassian. lib. XII, cap. 27.]

Id est in opere, in oratorio, etc.] Distinctius hic exprimit, quod quasi generatim præniserat, ut humilitatem corpore videntibus se semper indicet, scilicet in opere, sive humano sive divino; in oratorio, etiam extra divini cursus officii; in monasterio, etc., vel ubicunque, in omni scilicet loco; sedens, ambulans, stans, in omni scilicet corporis actu; semper, et non tantum aliquando; inclinato suo capite, defixis in terram aspectibus: fixam enim animo superbiam demonstrat, qui fixis in terram oculis incedere contemnit. Terram autem hic Bernardus Cassinensis mystice intelligit corpus nostrum, « in quo, inquit, debemus at endere carnis vilitatem, nostram fragilitatem, et peccandi pronitatem: hoc est enim in terram aspectus figere. prædicta oculata fide considerare. » Nicolaus de Fractura mystice et litteraliter. Et quidem mystice secundum eum « debemus in terram aspectus figere, pro eo quod de terra, id est de B. Maria Veritas, id est Christus orta est... vel debemus oculos in terram semper affigere, ut consideremus materiam 242 de qua sumpti sumus, et ad quam resalvi finaliter debeamus. » Litteraliter vero, ut inclinato capite hanc, quam terimus pedibus, terram semper aspiciamus. Ethic videtur esse genuinus S. Regulæ sensus, a SS. Patribus adeo commendatus, et a perfectis monachis toties ad praxim redactus: « Monachus oportet oculos ad terram habere dejectos, animum ad cælum erectum, » inquit S. Basilus (Serm. de Ascesi). Et S. Dorotheus (Doctr. 19): « Honesta ac modesta, Deoque et hominibus grata monachi compositio hæc est: Primum oculos tuos cohibe, ne huc illucque circumferantur, sed quæ ante te sunt tantum intueri ac spectare velint. » Quod adeo religiose observabat Silvanus monachus (Lib. v de Vit. Pat., libello 11, n. 28), ut hortum rigaturus, cucullo caput tegeret, ad pedes tantum attendens ne arbores aspiceret. Plurima hujusmodi occurrunt exempla apud auctores, quale est illud abbatis Isidori, qui profectus Alexandriam ad Theophilum archiepiscopum, reversusque et interrogatus a fratribus quomodo se haberet civitas, respondit: Ego hominis faciem non vidi præterquam archiepiscopi. Item Elladii monachi, qui cum annos viginti in cella exegisset, sursum oculos non levavit, ut videret tectum ejus (Tom. 1 Mon. Eccles. Græcæ). Notum est omnibus quod de S. Bernardo legitur in ejus Vita lib. III, cap. 2 (Lib. v de Vit. Pat., libell. 4, n. 16). At stupendum prorsus videtur quod de Sara virgine referunt, eam nimirum annos sexaginta super fluminis alveum habitasse, nec unquam inclinatam, ut flumen ipsum aspiceret (Lib. v de Vit. Pat., libell. 7, n. 19).

Reum se omni hora existimans, etc.] Quia vero stupide statuarum aut animalium instar oculos ad terram defixos habere monachus non sapit; jam qua mente istud Regulæ præceptum observare debeamus describit, nonnullas inserens rationes, quibus quasi totidem stimulis ad illius praxim excitari possimus. Primum proponit his verbis: Reum se omni hora de peccatis suis existimans. Quomodo enim, inquit S. Ber-

nardus (Serm. 36 in Cant.), non vere humiliabitur anima, cum se perceperit oneratam peccatis, intricatam curis, carnalium desideriorum fæce infectam, curvam, infirmam, etc.? Unde huic extollentia oculorum? Unde levare caput? » Hinc pia illa regis Manassis oratio: Domine, multiplicatæ sunt iniquitates meæ, et non sum dignus intueri altitudinem cæli oræ multitudinem iniquitatum mearum.

Secunda ratio continetur his verbis: Jam se tremendo Dei judicio representari æstimet. Quis enim coram districto iudice erecta cervice judicandus appareat? Certe « Si mente cernerent homines quale judicium imminet mundo, sensus humanus non vanitate dispergeretur, » inquit S. Hieronymus.

Tertia repetitur ab exemplo Publicani, in quo etiam Pharisei propter superbiam includitur humiliatio. Quare si cum Phariseo nolumus humiliari, cum Publicano fixis in terram oculis dicamus: Domine, non sum dignus ego peccator levare oculos meos ad cælum. Quod duobus modis intelligit Hildemar: 1º levare oculos in cælum, æthereum scilicet, sive sidereum; 2º in cælum, id est in sanctos, qui cæli nomine sæpissime vocantur, ad quorum contemplationem se dignum non credebat.

243 Quarto, ad Publicanum S. Benedictus Regii Prophete adjicit exemplum, de se ipso perhibentis testimonium, quia incurvatus et humiliatus sum usquequaque. Incurvatus sum corpore, humiliatus mente; quia nihil proficit exterioris hominis incurvatio, nisi accedat interior mentis humiliatio. Vel, ut dicit Nicolaus de Fractura: « Incurvatus sum, per peccatorum accumulationem; humiliatus sum, per peccatorum confessionem. »

Plures hisce aliæ rationes possent addi, quibus ab inconsiderato revocemur intuitu, de quibus videsis Benedictum Haestenium lib. VI, tract. 7, disq. 4. Obiter hic observo quod in ms. S. Benigni Divionensis Consuetudinibus legitur, cap. 5, ubi de novitio instruendo: « Quocunque incedit, semper demisso capite incedit; et si aliquando visus fuerit erecta cervice, non negligitur innotat. » Idem habet Uldaricus lib. II, cap. 11. Quamvis, ut ait S. Bernardus (De Grad. humil., cap. 10), « duabus ex causis inculpabiliter oculos levas, vel ut petas auxilium, vel impendas. Levavit oculos David in montes ut peteret; levavit et Dominus super turbas ut impenderet; alter miserabiliter, alter misericorditer, ambo inculpabiliter. Tu quoque si locum, tempus et causam considerans, tua vel fratris necessitate oculos levas, non solum non culpo, sed et plurimum laudo; hoc enim excusat miseria, illud commendat misericordia. Sin alias, non prophete, non Domini, sed Dinæ, aut Evæ; imo ipsius Satane imitatore te dixerim. »

Ergo his omnibus humilitatis gradibus ascensis, monachus mox ad charitatem Dei perveniet illam. Ergo via ad charitatem humilitas. Via utique vera et sola; unde S. Augustinus: « Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? de fundamento prius cogita humilitatis, ... hoc in te fode fundamentum humilitatis, et pervenies ad fastigium charitatis. » S. Bernardus (Epist. 42): « Ut castitas seu charitas detur, humilitas meretur, etc. » Et quidam ex antiquis Patribus (Ruffin. lib. III de Vit. Pat., n. 126): « Humilitas præcursor est charitatis; sicut Joannes erat præcursor Jesu, omnes trahens ad eum; ita et humilitas attrahit ad charitatem, id est ad ipsum Deum, quia Deus charitas est. »

Quæ perfecta foras mittit timorem.] « Dedignatur enim charitas timoris commercium, cogi nesciens, quæ nescit compesci, inquit Gilbertus de Hoilandia (Serm. 19, in Cant.). Ideo charitas perfecta foras mittit timorem, velut inutilem et supervacuum; sed non timorem illum qui castus permanet in sæculum sæculi. Est enim timor quem foras mittit charitas; et est timor quem intromittit et charitas et veritas. Primus cautus; secundus castus, sed non permanens in sæculum

sæculi; tertius et castus, et permanens. Primus vetetur poëtam, secundus offensam, tertius totus libera quedam et securâ reverentia est, etc. »

Per quam universa, quæ prius non sine formidine observabat, absque ullo labore, et velut naturaliter ex consuetudine incipiet custodire.] 244 Describit hic effectus perfectæ illius charitatis quæ foras pellit timorem, per quam scilicet universa, quæ prius non sine formidine pœnæ aut laboris observabat, jam absque ullo labore incipiat custodire, qui enim amat aut non laborat, aut ipsum amat laborem, inquit S. Augustinus (De S. Viduitate). Et iterum: « Nullo modo sunt

A onerosi labores amantium; sed ipsi delectant, sicut venantium, aucupantium, piscantium. »

Non jam timore gehennæ.] Quem expulit charitas. Sed amore Christi et consuetudine ipsa bona, et delectatione virtutum,] quam intromittit ipsa charitas.

Quæ Dominus in operariis.] Quem quesivit in multitudine populi, ut in officina monasterii spiritalem artem instrumentis bonorum operum munitus exerceret; mundum a vitiis et peccatis, igne nimirum charitatis, ad cuius culmen pervenit; Spiritu sancto præveniente et adjuvante; dignabitur demonstrare, et postmodum æternam gloriam retribuere. Faxit Deus.

CAPUT VIII.

De Officiis divinis in noctibus.

Hiemis tempore, id est a calendis Novembris^a usque ad Pascha^b, juxta considerationem rationis, octava hora noctis surgendum est; ut modice^c amplius de media^d nocte pausetur^e, et jam digesti surgant. Quod vero restat post vigilias a fratribus, qui psalterii vel lectionum aliquid indigent, meditationi

inserviat. A Pascha autem usque ad supradictas calendas Novembris^f, sic temperetur hora vigiliarum agenda; parvissimo^g intervallo, quo fratres ad necessaria naturæ exeant, custodito, mox matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur.

^a Cass., Flor., novembribus.

^b Cass., Flor., Hi d., Conch., Comp., in Pascha.

^c Comp., ut in ea modice.

^d Al., dimidia.

^e Flor., Conch., pausentur.

^f Cass., Flor., Novembres.

^g Recentiores, ut parvissimo.

COMMENTARIUS

Hiemis tempore, etc.] Licet annum quatuor in partes æquales sive tempestates dividere soleant, hiemem scilicet, quæ juxta S. Isidorum viii calendas Decembris incipit; juxta Græcos et Romanos, « quorum, inquit Hildemarus, in hujusmodi disciplinis potius 245 quam Hispanorum auctoritas sequi consuevit, » vii idus Novembris; ver, quod juxta prædictum Isidorum viii calendas Martii, juxta Græcos et Romanos vii idus Februarii; æstatem quæ juxta Isidorum viii calendas Junii, juxta Græcos et Romanos vii idus Maii; et autumnum, qui juxta Isidorum viii calendas septembris, juxta Græcos et Romanos vii idus Augusti, exordium ducit. Tamen ex justa rationis consideratione, convenientius existimavit S. P. Benedictus in ordinandis divinis officiis duas tantum in partes annum dividere, scilicet a calendis Novembris usque ad Pascha, et a Pascha usque ad prædictas calendas. Priorem partem hiemem vocat, *hiemis tempore*, inquit, licet in ea aliquid autumnii verisque contineatur, vel quia aliarum tempestatum non nisi aliquæ partes; hiems vero tota et integra in ea comprehenditur, et a majori parte denominatur totum. Vel quia a calendis Novembris incipit, quo mense hiems initium capit.

Id est a calendis Novembris.] Calendæ proprie loquendo sunt primi mensis cujusque dies: sed cum calendæ a decimo quarto aut decimo sexto die mensis præcedentes incipiunt numerari, merito hic queri posset quæ ratione iste locus a calendis Novembris intelligendus sit; an scilicet a die 16 Octobris, quo incipiunt numerari Novembres calendæ, eo nimirum modo quo cap. 48 calendas Octobris pro die 14 Septembris usurpat; an vero a prima die Novembris, in quem incidunt ipsæ calendæ. Hildemarus ad usum forte sui temporis respiciens, existimat per calendas Novembris intelligendam esse dominicam primo mensis Novembris diei proximiorum, sive primo Novembris die, sive ante, sive postea contingat; ita ut si feria 2, 5 aut 4, calendæ eventiant, institutus a S. Benedicto ordo dominica præcedente incipiat; si vero feria 5, 6 aut sabbato, a dominica sequente. Optima

sane explicatio, dummodo tempore S. P. Benedicti is fuerit in Ecclesia officii divini recitandi usus, qui ab ævo Hildemari ad nostrum usque perseverat. At cum nobis id non constet, nec aliunde appareat S. Benedictum diem Octobris 16 hic intellexisse: calendas Novembris in naturali et genuino sensu accipientes, primum hujus mensis diem intelligendum censemus.

Usque ad Pascha.] « Pascha, inquit Hildemarus, antiquitus Ecclesia quarta decima luna celebrabat, quocunque die occurreret; quem ritum SS. Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam paschalem et mensem inquirere, sed etiam et diem Resurrectionis dominicæ observare, etc. » Hic locus si in rigore sumatur, fœde hallucinatur Hildemarus in eo quod ait, quarta decima luna, quacunque accidisset die, antiquam Ecclesiam celebrasse Pascha. Et quidem in ipsis Ecclesiæ nascentis primordiis, Judæis ad fidem conversis priscum quarta decima luna Martii Pascha celebrandi morem sequi permissum est; at ob honorem dominicæ Resurrectionis subsequente quartam decimam Martii lunam dominicam semper in Ecclesia paschalis festivitatis celebrata est. Certe ante concilium Nicænum illud in Arelatensi can. 1 decretum fuerat, 246 ut eodem die, hoc est dominica, per universum orbem Pascha: Domini festum celebraretur; id quod longe antea Victor papa, coacto Romæ concilio, mandaverat sub pœna excommunicationis, reclamantibus licet Asianis, maxime Policrate Ephesino episcopo. Quod decretum de celebrando Pascha die dominico in concilio Antiocheno anno 541, can. 4, instauratum, plurimas in Hibernia turbas, quæ sæculis secutis contigerant ea de causa, minime prohibuit, de quibus vide præfatam, ad Sec. III Bened., parte I.

Juxta considerationem rationis octava hora noctis surgendum est.] Quenam sit hora ista noctis octava non consentiunt commentatores. Bernardus Cassinensis respiciens ad usum sui temporis, diem naturalem in horas 24 dividendi, mentem suam ita explicat: « Istud quod dicit Pater, scilicet juxta considerationem rationis, tempus æquinoctii attendisse

videtur, quod post medium Septembris mensis esse dignoscitur; et ita post illud æquinoctium Septembris, November habet in nocte horas 14. Considerato ergo quod November habet 14 horas in nocte, ut dixi, dividas noctem per medium, et remanent in qualibet parte noctis septem horæ; facta autem jam hora octava modicum erit amplius de media nocte, quando surrexerit horologio excitante qui habet horologium custodire, et accensis lucernis ecclesiæ, quæ poterant propter prolixitatem noctis fuisse obscurate, ac pulsatis campanis ad dormientium fratrum excitationem, potuit transire dimidia octavæ horæ antequam surrexerint fratres. Et secundum intellectum istum potest accipi quoddixit: Juxta considerat onem rationis octava hora noctis surgendum est; et ideo sequitur, ut magis quod dixerat declararetur: ut modice amplius de media nocte pausetur: satis est modicum amplius hora dimidia, vel parum plus. » Hactenus Bernardus Cassinensis, ex cujus mente hora post nostram duodecimam media surgendum foret: vult enim ut facta sive incipiente hora octava noctis, quæ mense Novembri statim post mediam noctem currere incipit, horologii custos excitatus surgat, in oratorium pergat, lampadas forte extinctas aut saltem valde obscuratas accendat, tandemque ad excitandos dormientes fratres signum pulset, atque in eo dimidiæ horæ spatium insumat, post quam excitati fratres surgant, media scilicet post nostram duodecimam elapsa; quod confirmat exponens illa verba: *Ut modice amplius de media nocte pausetur*, ubi ait: « Satis est inodicum amplius hora dimidia, vel parum plus. »

In eandem abit sententiam Guido Juvenalis in versione Gallica Regulæ S. Benedicti, horam noctis octavam tempore hiemis circiter intra mediam noctem et horam primam constituens.

Sed neque multum ab ea recedere videtur Joannes de Turrecremata, qui etiam octavam noctis horam secundum proportionem ad tempus calendarum Novembris sumendam existimat; quo tempore, ut modo dicebat Bernardus Cassinensis, octava noctis hora a nostra duodecima incipiens ad nostram primam desinit. In hoc solum differt a Bernardo, 247 quod non assignet qua parte horæ octavæ, initio, an medio spatio, an vero in fine surgendum sit: Bernardus vero statim post mediatam octavam surgendum esse asserit.

Neutri tamen S. Benedicti sensum attigisse videntur; quem etiam multo amplius fugit Hispana congregatio Vallisoletana, quæ, referente et probante Antonio Perezio, horam noctis octavam ad mediam noctem statuit, eo quod a calendis novembris a quarta pomeridiana ad mediam noctem horæ octo intercipiuntur. Quamvis haud improbet eorum praxim, qui duabus tantum post horis surgunt.

Hos omnes decepti sui temporis usus, diem naturalem in horas viginti quatuor æquales dividendi; cum tamen veteres maxime Judæi, Romani, et Itali, ut historici et mathematicorum libri testantur, artificialem diem, hoc est totum illud spatium temporis quod ab ortu solis ad occasum intercipitur et noctem, sive tempus illud quod solis inter occasum et ortum elabitur, in horas sive partes duodecim æquales partirentur, modo breviores, modo prolixiores, pro brevitate aut prolixitate noctis aut diei: nam æstate, quæ breviores sunt noctes, horæ diurnæ prolixissimæ, nocturnæ brevissimæ, et e converso hiemis tempore; unde horas illas vocabant inæquales, non quod inter se non essent æquales, sed quod respectu diei sequentis vel præcedentis, aut diurnæ horæ respectu nocturnarum, excepto æquinoctio, essent inæquales: quam consuetudinem per sæcula duodecim in Ecclesia viguisse scribit Paulus Lefort, Cisterciensis monachus, eo in libello quem de antiquis et modernis horis conscripsit cap. 2, § 5 (*De prima vivendi ratione Cisterc. part. II, cap. 1, § 1*). Imo auctor est Julianus Parisius horis inæqualibus usos fuisse Cistercienses usque ad annum 1429, quo in generali capitulo constituerunt

A ut in singulis ordinis monasteriis feriatis diebus hora post mediam noctem secunda; solemnibus et dominicis diebus prima vigiliis sacrista pulset

Quæ cum ita se habeant, octava noctis hora modocilius, modo tardius incipiebat pro noctium diversitate. Et quidem mense Novembri, quo nox juxta præsentem nostrum horarum usum, horas habet quatuordecim, hora noctis octava secundum ritum antiquum incipiebat paulo ante quadrantem post nostram horam primam, et desinebat paulo post quadrantem nostram horam secundam subsequenter. Mense Decembri, quo prolixiores noctes horas sexdecim habent, hora octava incipiebat paulo post quadrantem post horam nostram primam, et desinebat paulo ante tertium quadrantem post nostram horam secundam.

Jam vero quia, ut ait Hildemarus, « dubium est an inchoante octava, an media, an prope finem ipsius horæ octavæ surgendum sit, » ut fixum aliquod tempus, quo diebus singulis regulariter surgatur (talem namque fuisse S. P. Benedicti voluntatem existimandum est) assignetur; cum eodem Hildemaro asserendum videtur, « quanto minores sunt noctes, tanto prope finem ipsius horæ debere signum tangi, » 248 et econtra quanto maius ores, tanto prope initium; ita ut circa mensem Martium, quo octava noctis hora circiter hora nostra prima evoluta incipit, et elapsa secunda desinit, octava mediata surgendum sit ad signum vigiliarum primum, post quadrantem pulse- tur signum secundum, elapsa vero integra hora octava tangatur tertium et ultimum; inter signorum enim intervalla mediam horam explicari vult Smaragdus, qui, ut dicit Joannes Bona (*De Divin. Psalm. mod. c. 4, § 3, n. 2*), monastici spiritus purissimos latentes in ipso fonte potarat. Mense autem Decembri, quo majores sunt noctes, et tardius incipit hora octava, paulo post eandem inceptam surgatur, primumque vigiliarum signum tangatur, ultimum vero octava hora mediata, hoc est circa horam nostram secundam, qua communiter in omnibus ordinis nostri monasteriis nocturni celebrantur. Et sic intelligendum puto, quod ait S. P. Benedictus *juxta considerationem rationis*, ut citius quando prolixiores sunt noctis horæ, tardius cum breviores surgatur: unde quando Smaragdus dicit, ut dormiatur « hora septima noctis tota, et octava dimidia; tunc pulsato signo omnes pariter surgant, et sic illa quæ restat dimidia hora de octava inter signorum explicetur intervalla, ut ab hac hora nona noctis inchoetur psalmi laus ipsa nocturna, » ita capiendum est: Cum breviores sunt noctis horæ, puta mense Martio; nam quando prolixiores existunt, ut mense Decembri, octava inchoante, aut saltem paulo post surgendum est, et elapsa media, quæ in nostram horam secundam incidit, dato ultimo signo, incipienda nocturna laus; si tamen S. Benedictus media ante ultimum vigiliarum signum fratres surgere voluerit, quos vestitos dormire jubet, ut sint parati, et facto signo absque mora surgentes, festinent se prævenire ad opus Dei, quamvis id haud negaverim tum propter Smaragdi auctoritatem, tum quia id colligitur ex antiquo Ordine conversationis monasticæ S. Benedicto perperam ascripto, sed tamen vetusto; tum quia id non obscure insinuat ipsa Regula cap. 48, plura ad horas divini officii signa præscribens. Et sane modice amplius de media nocte duntaxat pausare debent monachi, quod modicum non jam modicum, sed jure maximum videbitur; si ultra integram horam cum dimidia extendatur, cum ad hoc sufficere mediam asserat Bernardus Cassinensis. Et hæc nobis certior videtur de assignata a S. P. Benedicto hora surgendi sententia, quam confirmat Hildemarus iterum, cum sibi objiciens, quod Decembri et Januario nox horas decem et octo habeat; respondet S. Patrem ad æquinoctium, quo diebus pares sunt noctes, respexisse.

Ut modice amplius de media nocte pausetur.] Ex hoc loco manifestum est eos a præstituta Regulæ

hora recedere, qui media nocte surgunt, ut sunt a Bursfeldenses in Alemania, Vallisoletani in Hispania: nam, quod ait Antonius Perez, modicum pro nihilo reputari, modicum est, et pro nihilo reputari debet.

Et jam digesti surgant.] Quod ait *digesti*, interpretantur nonnulli decoctis cibis, juxta illud Hieronymi ad Eustochium: « Ad orationem 249 tibi surgenti nocte non indigestio ructum faciat, sed inanitas. » At cum S. Benedictus hic loquatur de tempore hiemis, quo fratres unicam ad nonam refectionem accipiunt, hæc præcautio non videtur fuisse necessaria. Itaque *digesti* hoc loco significare videtur, ut sufficienti somno refecti, jam lassi et alacres surgant.

Quod vero restat post vigiliis, a fratribus qui psalterii vel lectionum aliquid indigent, meditationi inserviat.] Hic locus sua difficultate non caret; unde et varie a variis intelligitur; nam quod ait: *meditationi inserviat*, Bernardus Cassinensis tribus modis exponit: « 1° pro studio et Scripturarum pertractatione; 2° pro psalmorum silenti sibiimet decantatione; 3° si Deus dederit, pro attenta contemplatione gehennæ ad timendum, gloriæ ad desiderandum, Dei ad amandum, sancto um ad imitandum, peccatorum ad fugiendum. »

Ex tribus hisce expositionibus primam et tertiam admisisse videtur S. Hildegardis, hunc in locum sic scribens: « Post noctis vigiliis, id est psalmis nocturnis finitis, intervalum habere pro meditationem orationum aut lectionum designavit. »

Aliter Joannes Craesbeck hunc locum explicat, scilicet, « ut quem forte imprudentem et negligentem aliquid de psalmis vel alia divini officii pars in communi synaxi præterit, id privatim suppleat. » Nova quidem explicatio, et sua novitate merito rejicienda. Addit tamen: « Vel qui cupit aliquam lectionem publice recitandam discere, seu cogitatione aut memoria percipere, vel sacre Scripturæ studere, vel alia ratione spiritum ad pietatem exercere, id faciat secum meditando, non cum aliis conferendo, quia tempus silentii est. »

At vero Nicolaus Bravus meditationem hic interpretatur non de spiritus contemplatione; sed: de exercitio circa psalmos et lectiones, atque similia addiscenda. » Attendens scilicet ad usum et morem suæ congregationis, quem fusius describit Joannes Caramuel his verbis: « Tempore quod interest laudibus et primæ, licitum est senioribus ad suas cellas reverti; novitii vero et juniores (tales audiunt qui non habent quinque professionis annos), quia creduntur psalterii lectione indigere, congregati in cubiculo prope calefactorium preparato (quod Hispanice vocant *La Lamparilla*), meditantur psalmos, mandantque memoriæ. Iste juniorum conventus actus communitalis est, cui præsidet majoris missæ hebdomadarius, sine cujus licentia nullus potest discere ex illo loco. Cum auditur signum præparatorium ante primas, advenit magister novitiorum, qui lectiones eorum recipit, et videt quantum singuli memoriæ tradiderint. Ecce ad litteram praxi mandatur Regule textus. »

Menardus etiam meditationem hic exponit pro studio psalterii et lectionum, « ut discant rudiores recte legere, et pronuntiare lectiones, et psalterium, atque etiam interpretari, imo et ipsum psalterium memoriæ nonnulli si possint, » quod confirmat ex Vita S. Gosvini 250 abbas Aquiscinetensis, qui instituit ut post vigiliis pueri ad lucernam psalmos, et lectiones, et similia edicerent, et ex Concordia Dunstani cap. 2. Possetque insuper stabiliri ex antiquis Germanicæ Consuetudinibus mss., in quibus n. 30 hæc habentur: « Quod vero restat post vigiliis a fratribus, qui Psalterii et lectionum, seu cantus aliquid indigent, meditationi inserviat, sicut præcipit Regula, usquequo aliquid indicium lucis appareat; » ex Statutis Lanfranci, quæ decernunt (Cap. 1), ut post nocturnos « infantes cum luminaribus in capitulo diligenter a magistris custodiantur, cantes

quod necessari meritis; » ex Consuetudinibus Cluniacensis monasterii, in quibus Udalricus exprimens quid per intervallum ageretur, « pueri, inquit, sedent in capitulo, et per aliquem præcipientem cantum addiscunt; » denique ex Vita S. Gildasii abbatis Ruyensis n. 42 (Sæc. 1 Bened., pag. 150): « Nocte quadam dum pueriles monachi ad mensam sederent, et psalmos firmarent, adversarius adfuit. »

Tandem Guido Juvenalis in Gallica versione sanctum Benedictum ita intelligit, ut qui legeret, prævidere et quærere aliquid opus habent id exsequantur: alii vero contemplationi seu rerum divinarum meditationi varent, Regule textum contra fidem omnium mss. ita corrumpens: *Quod vero restat post vigiliis, a fratribus (nisi qui Psalterii, vel lectione aliquid indigent) meditationi inserviat.*

Ut autem in tanta opinionum varietate etiam quid sentiam aperiā: Primo, existimo S. Benedictum eam non præscripsisse meditationem quæ in rerum divinarum contemplatione consistit, quam vulgo orationis mentalis nomine intelligimus; tum quia non videtur credibile eum tanto temporis intervallo mentes discipulorum applicasse, qui in conventu omnino breviori orationem jubet; tum quia si ita esset, his qui psalterio et lectione indigent, aliud tempus ad meditationem assignandum fuisset, quod tamen non facit; tum denique quia in antiquis monachorum regulis nullam orationi mentali horam indictam fuisse legimus, cum in omni loco et tempore cælestia jugiter meditarentur.

Secundo, existimo S. P. Benedicti sensum hic loci non esse, ut qui in psalmis aut lectionibus sua negligentia in communi synaxi aliquid omiserit, post vigiliis omissum repetat; quamvis id non omnimodum foret: nam hæc sententia sua novitate destruitur.

Tertio, nec puto S. Patrem præcepisse ut tantum ignari tunc temporis discerent, propter silentii nocturni religionem, quam ea ratione non violare impossibile fuisset, nisi cum Bernardo Cassinensi intelligamus de psalmorum silenti sibiimet decantatione: licet eam fuisse communem et pene generalem ordinis nostri per x, xi et xii sæculum consuetudinem pro comperto habeatur.

Quarto, dico S. Benedictum hoc loco duo attingisse, lectiones et psalmos: multum autem in eam propendeo sententiam, quæ tenet S. Patrem præscripsisse ut rudiores cantandas sive recitandas publice lectiones privatim præviderent, et Psalterium ipsum memoriter discerent 251, maxime cum nondum inventa arte typographica, mss. codices multis referi mendis in infinitos errores inter legendum juniores et imperitos inducerent, morisque fuerit apud veteres monachos Psalterium memoriter discere; nam *meditari* apud antiquos sæpe sumitur pro simplici lectione, ut in secunda Regula SS. Patrum cap. 5, sive pro studio; unde antiqua versio Gallica ms. Conchensis monasterii hunc Regule textum ita vertit: *Le temps qui reste après vigile soit occupé à dire Psalter ou à étudier.*

Quinto, non solum Psalterium, sed alios insuper Scripturæ libros ex mente S. Benedicti memoriæ commendandos esse existimo, maxime cum nonnullas lectiones ad opus Dei memoriter recitari voluerit, communisque apud veteres monachos usus obtinuerit, Scripturam memoriæ mandandi. Adde præterea occultos illius variosque sensus esse rimandos: nam Scripturæ sacræ studium apud eos præcipuum fuisse constat; unde etiam Hildemarus nolenti vigilare fratri, et nihil se adjuvante Domino indigere dicenti, « Abbas, inquit, talem propositionem debet proponere, quam ille frater non possit solvere, ut humilietur, » aliquem scilicet Scripturæ locum perdifficilem cujus sensum frater ille negligens et superbus ignoret.

Sexto, denique non sic credo Scripturæ studium atque quæ diximus a S. Benedicto præcipi, ut orationi vacare valenti, quod Deus dat exsequi, permis-

suum non fuerit, maxime cum prolixius orare volentem in oratorio remorari infra permittat. Atque ita Oddo Aduensis monachus usu habuisse dicitur (*In Vita S. Hugon., n. 11, sæculo v*) « post expletionem matutinalis synaxis, ut B. permittit Benedictus in oratorio peculiaris orationis gratia remorari. »

Quod vero S. Pater ait *a fratribus qui Psalterii vel lectionum aliquid indigent*, sic intelligit Menardus, ut fratres qui Psalterio aut lectione non indigent, liberas hoc per intervallum horas habeant, quia non omnia diei momenta S. Pater minutatim prosecutus est, neque ordinavit quid inter laudes et primam fieri deberet, neque tempore jejunii quid a vespere ad collationis lectionem. Sed Hillemarus, ut modo dicebamus, censet ei qui nihil se indigere credit talem ab abbate Scripturæ questionem esse proponendam, quam ille difficile solvat. Verum cum Regula textum non solum de prævidendis lectionibus et Psalterio memoriter addiscendo, sed etiam de studio scrutandisque Scripturæ locis difficultioribus explicuerimus; nullusque sit qui his non indigeat, omnes æqualiter hic Regula locus tangere dicendus est; possetque ita intelligi: A fratribus qui omnes indigent Psalterio et lectione, meditationi inserviat: nam verba illa *qui indigent* notant causam hujus præcepti. An vero ita intellexerit Nicolaus de Fractura, cum facta sibi objectione, « quod si non indigeat psalmis vel lectione intendere, nunquid in lectis ad pausandum se ponent? » respondet: « Dicis quod non, quia etsi non indigeant psalmis, vel lectionibus, seu orationibus quoad doctrinam eorum, indigent tamen ip-si **252** quoad salutem animarum ipsorum; et propterea dicit Hieronymus ad Rusticum monachum: Nunquam de manu tua cadat psalterium. » Cæterum hic præterire non possum quod de piis Sanctigallensis monasterii Nothero, Ratperto et Tutilone monachis scribit Ekkehardus junior (*In Vita Notheri, n. 4, sæc. v Bened.*): « Erat tribus illis inseparabilibus consuetudo, permissio quidem pro oris, in intervallo laudum nocturno, convenire in scriptorio, collationesque tali horæ aptissimas de Scripturis facere. »

Ex dictis hactenus constat perfectum S. Benedicti discipulum post nocturnas vigilias lectum non posse repetere; id quod tum antiquis tum recentioribus monachis sub magna distractione cautum videmus: nam S. Chrysostomus monachorum sui temporis vitam describens (*Homil. 59, ad popul. Antioch.*), « cum matutinas orationes et hymnos celebraverint, inquit, ad Scripturarum lectionem convertuntur. » Idem de Aegyptiis monachis assertit Cassianus in lib. II, cap. 12. Refert etiam Ruffinus (*Lib. III de Vit. Pat., n. 199*) nonnullos fratres, quatuor nocte horis somno, quatuor psalmis, quatuor labori manuum operam dedisse, S. Caesarius in Regula ad virgines, qualis est apud Bollandum Jan. 12, præscribit ut ipsæ vigiliæ sic temperent, ut quæ sane sunt post vigilias somno non opprimantur; et S. Aurelianus (*Regul. cap. 28*), « post matutinas orationes, inquit, ad somnum reverti non liceat. » In antiquo etiam Ordine conversationis monasticæ legitur (*Cap. 2*): « Post expletionem vero nocturnæ laudis, in illo intervallo summum silentium fiat tam in voce quam in incessu, sive sono alicujus rei, ut liceat unicuique sine alterius inquietudine peccata Domino confiteri, et veniam et remissionem pro ipsis flendo Deum postulare. » Et in Consuetudinibus S. Benedicti abbatis Anianensis (*Tom. IV Annal.*): « Post matutinas horas non redeatur ad lectulos, nisi quando plenarium officium celebratur, vel contigit ante horam surrexisse, excepto infirmis vel pro lassitudine non valentibus, quorum imbecillitas a priore consideranda est. » Crodégangus etiam Mettensis episcopus (*Spec. tom. I*), ne quis post nocturnas vigilias, nisi forte infirmus, et hoc cum licentia, dormiat, sub pœna excommunicationis vetat in Regula Canonicorum, cap. 15. S. Romualdus usque adeo post nocturnas vigilias somnum

A exosum habuit, ut, Petro Damiani referente (*In Vit. S. Rom.*), « si quis ei confiteretur post duodecim psalmodum vigilias, vel maxime circa diluculum obdormisse, nequaquam posset eo die cum ejus licentia missarum solemniter celebrare. » Idem Petrus Damiani hanc suis legem præscripsit (*Opusc. 15, cap. 17*): « Post nocturnum officium repetere accubitus omnino non licet; unde nos, ut hæc regularis observantia posset facilius custodiri, hoc institimus, ut quotidie signum primitus ad vigilias sonet; deinde expleto ex more Psalterio, vel quantum ratio temporis considerata permittit, sonante iterum signo, nocturnale peragatur officium, ut juxta diluculum, quo videlicet tempore gravius incumbit aecidia, stantes nos et canonicis inveniat occupatos officiis. » Statuta Lanfranci (*Cap. 1 § 1*) decernunt, ut post nocturnas vigilias fratres in choro sedeant, infantes in capitulo cum suis magistris cantum addiscant, atque interim prior, accensa lucerna, videat cum omnes ordinate **253** sedeant, omniaque monasterii membra perlustrans, si quem dormientem reperiat, excitatum signo reverti in chorum præcipiat. Eadem pene disciplina vigeat apud Cluniacenses, quorum antiquæ Consuetudines apud Udalricum præscribunt (*Lib. I, cap. 41*), ut privatis diebus, si nullæ sint octavæ, postquam semel surrexerint, ad lectos non redeant; deinde factæ interrogationi quandiu duraret ipsum intervalum? respondeat sic temperari, ut per illud prior claustralis omnes monasterii officinas percurrere possit; tum ut fratres de ecclesia B. Mariæ simul exeant, postquam corporeis naturæ necessitatibus, si qui indigeant, providerint, in chorum revertantur; ubi caput cooperiti sedeant; ibique quidquid voluerint aut potuerint faciant: nihil enim tunc temporis fratribus agendum præscribitur. Poterant autem si vellent surgere, altaria circumire, et ibi peculiariter orare. Ubi merito corrigas Hæftennum, qui ex eo quod conqueritur Petrus Venerabilis quod multa adhuc nocte in hymnis laudem cantetur: *Aurora lucis rutilat: Aurora jam spargit palum*, et similia; existimat jam olim Cluniacenses intervallum illud non servasse. Non enim queritur Petrus Venerabilis quod nullum servaretur intervallum; sed quod auroram usque non extenderetur. Ait autem Udalricus fuisse aliquando cum intentius oraret, aliquando psalmos ruminaret, aliquando somno oppressus, vellet nollet, dormitaret; addique non multos Cluniaci fuisse dissimiles. Hæc in memoriam revocat quæ arie S. Joannes Gorziensis somnum hoc in intervallo fugaret (*In ejus Vita, n. 80, sæc. v Bened.*), scilicet « in morem apud psalmos tacito murmure continue revolvendo, nunc circa altaria, nunc paululum residendo, mox exsurgere et aliquandiu stare; itemque egressus cella tempus noctis inspicere; deinde lucernis aut emungendis, aut reficiendis assistere; tum etiam scholas canentium revisere; interdum retibus tendendis quod noctis superesset expendere. »

Cistercienses etiam constat post nocturnas vigilias lectos non repetisse ex libro Usuum Cist. c. 74, quo statuitur, ut « post vigilias vel post officium defunctorum, si dicendum fuerit, accenso lumine a servitore ecclesiæ ante armarium et in capitulo, sedeant fratres in ipso capitulo, et legant qui voluerint, nec sedeant in angulis nisi legentes: qui taliter habeant caput in capitis, ut possit agnosci si dormiant, an non. » Et hæc quidem hæc; nam æstate in claustro sese recipiebant, ex cap. 84; unde S. Bernardus singularem monachum describens (*De Grad. humil.*), *alii in claustro quiescentibus*, inquit, *solutus remanet in oratorio*: ubi quod dicit *quiescentibus* non de corporea, sed de spiritali quiete intelligendum est, ut patet ex Aelredo abbate hom. de duobus discipulis euntibus in Emmaus, et ex Gilberto de Hoilandia Serm. 23, in Cant. Denique apud primos B. Stephani abbatis Obazinensis discipulos (*Tom. IV Misc. Baluz.*), « illud quod post vigilias intervallum restabat, non quieti aut somno deputabatur sed

peculiaribus orationibus aut operibus manuum inserviebat, » ut legitur in ejus Vita, n. 7.

Istud autem institutum antiquis monachis, ut vidimus hactenus, inviolabile **254** duplici ex causa commendat Joannes Cassianus: 1° ne purificationem nostram nocturnis orationibus acquisitam invidus hostis illusionem somni contaminet; 2° ne somnus ille inertiam in monacho parturiat, ac per totum diem vigorem ejus obtundat, cordis pinguedinem exhauriat, et debilem reddat eum adversus insidias inimici. Adde quod ait Smaragdus: « Scriptum est in lectulo meo! Quæsi quem diligit anima mea; quæsi eum et non inveni eum: non enim in lectulo carnalium voluptatum dilectus Christus invenitur, sed in laboribus sanctis, excubiis sacris et orationibus invenitur crebris: non in somni torpore, sed in vigiliarum oratione, et orationis invenitur compunctione. » Et illud Petri Damiani (*Opusc.* 15, cap. 17): « Absit tunc nos sopori vel ignavia cedere qua videlicet hora constat Redemptorem nostrum destructo mortis imperio surrexisse, ne si tunc dormiamus, quando oriente sole corporeo etiam interior noster homo lucem debet inocciduam expectare, quod absit, irrisio nobis videatur illa congruere: *Discipuli ejus nocte venerunt, et nobis dormientibus furati sunt eum.* »

Non deluerunt tamen ex priscis monachis, quamvis pauci, qui post nocturnum officium somno indulgere permiserunt, puta S. Isidorus in Regulæ cap. 6, et Magistrum item Regulæ cap. 44. Idque usu receptum fuisse circa finem sæculi sexti in Reomensi S. Joannis monasterio colligimus ex libro de Translatione, et miraculis ejus, n. 1; sed et S. Galli abbas discipulis post laborem matutinalis officii quiescendi gratia lectos revisisse auctor est Walfridus in Vita S. Galli cap. 26 (Sæc. II). Similiter S. Geremarus abbas Flaviae-nensis completo officio revertens in dormitorium in stratu suo collocare se consueverat, ut habent ejus acta n. 14. Idem viguisse in Longoretico monasterio discimus ex Visione Baronti, n. 7, sæculo II Bened.; in Pauliacensi sanctimonialium ex Vita S. Austrebertæ, n. 15, sæc. III, part. I; in Lindisfarnensi ex Carmine Ethilvulli monachi cap. 10, 21, 22; in monasterio S. Corbini ex ejus Vita auctore Aribone n. 3, denique in Suessionensi B. M. Parthenone alii in ecclesia vigiliis et orationibus insistentibus, alii post nocturnum officium dormire permittebantur ex Vita S. Drausii episc., n. 17, apud Bolland., 5 Martii. Sed hæc meræ indulgentiæ, et præter Regulam S. Benedicti, quæ nullum post vigiliis somnum concedit.

Detempore quod laudes inter et primam intercipitur, aliqua posset esse difficultas: nam S. Pater nullum tunc definitivum exercitum. Item de dominicis diebus, in quibus maturius ad vigiliis monachos surgere jussit, laudesque vigiliis immediate subjungit; num privatis diebus saltem brevi illo spatio, quod est inter laudes et primam, ac diebus dominicis post nocturnum officium ex mente S. Benedicti lectum revisere possimus.

Sed cum eæ rationes et causæ, propter quas somno post vigiliis interdixere Patres nostri, adversus eum qui post laudes capi posset, militare constet; æqualiter utroque tempore prohibitum esse asserendum est. Et sane cum matutinae laudes ad solam auroram celebrari debeant, **255** nec minus hora dimidiata absolvi queant, tam breve a finitis laudibus ad primam (quæ orto jam sole incipit) spatium intercedit, ut vix dormiendi locum reperias. Quapropter S. Benedictus abbas Anianensis (*In ejus Vita*, n. 52) « tempore siquidem æstatis post expletum matutinarum officium, mox egredi ab ecclesia propter somnolentiam jussit, seseque calcantes lotis faciebatur ad ecclesiam concite redeant, et juxta præfatum ordinem (*Quem scilicet ante vigiliis instituerat*, cap. 51) altaria cum reverentia circumstant, sanctisque aquis perfundant,

et sic deinceps ad loca constituta accedant, diurnum expleturi honeste officium. » In capitulis etiam monachorum Sangallensium anno 817 editis præscribitur (*Cap.* 51), « ut intervallum post matutinos, et ante primam hiemis vel æstatis tempore eo proteleatur spatio, quo se fratres apte parare et convenienter orando altaria circuire possint, ut clara luce vel orto sole, exeuntes a prima, vel lectioni vacent, vel injunctam sibi obedientiam subeant. » In antiquo ordine conversationis monastice, ut « ex hac matutina laude summum et præcipuum fiat silentium in orando et legendo. » Concordia Dunstani, cap. 2, a calendis Octobris ad Pascha matutinis laudibus ad lucis crepusculum persolvendis primam sine ullo vacuo intervallo subijcit; et cap. 5 decernit, ut a Pascha tota æstate, finitis matutinis, « egredientes ecclesia fratres calcant se, lavent, peractisque in ecclesia tribus orationibus, sedentes in claustro vacent lectioni usque dum primæ signum auditum fuerit: » quamvis, si nondum dies illuxerit, de licentia prioris lectum repetere permittat. Statuta etiam Lanfranci a calendis Novembris ad Pascha matutinis laudibus et subsequentibus SS. commemorationibus primam subjiciunt, sic ut clarescente die omnia finiantur; si vero quid noctis superfuert, nullus, præter sanguine minutos, ad lectum revertatur; sed sicut primo intervallo vigiliis inter et matutinas laudes ita se gerant. Eadem forte disciplina vigeat apud Cluniacenses, quorum antiquæ Consuetudines de tempore hiemis apud Udalicum ita habent (*Lib.* 1, cap. 41): « In privatis diebus, et si nullæ fiant octavæ, postquam semel surgimus, non redimus ad lecta. » Denique liber Usuum Cisterciensium decernit (*Cap.* 74) hieme, ut « si forte post matutinas dies nondum clauerit, accenso lumine a fratribus, fiat intervallum; et fratres qui voluerint sedeant in claustro, sed non legant: » æstate vero (*Cap.* 84) « post matutinas dicant laudes pro defunctis, quibus dictis, et facto intervallo sicut festis diebus, calcant se diurnalibus, et sumant cultellos, quod et faciant quoties calcant se diurnalibus consuete; deinde aspersi aqua, et facta oratione, secundum tempus dicant primam. » Econtra autem Regula B. Aelredi ad virgines a calendis Novembris ad caput quadragesimæ matutinas laudes cum horæ primæ hymnis consequenter persolvendas albescente aurora, præscribit (*Cap.* 14 et 15); a Pascha vero ad prædictas calendas, matutinis expletis usque ad plenum solis ortum, orationibus vacent et psalmis, et tunc dicatur prima.

Neque tamen inficias ideo aliam fuisse nonnullorum consuetudinem et praxim. Inter alios magister æstate matutinas laudes una cum **256** vigiliis jungi jussit, ut his celebratis, qui vellent ad primam usque pausarent. Statuta Lanfranci a calendis Octobris usque ad calendas novembris decernunt (*C.* 1, § 1), ut « privatis diebus post matutinas revertantur ad lectos suos. » Idemque tota æstate usu receptum fuisse patet ex eo quod indulgent, ut « diebus Rogationum, dictis matutinis pro defunctis, fratres ad lectos redeant, et qui volunt plus solito dormiant. » Ergo solebant æstate dormire; nam hieme id prohibi iam supra vidimus. Idem reperimus etiam apud Udalicum in antiquis Cluniac. Consuetudinibus (*Lib.* 1, cap. 22), in quibus item de Rogationibus statutum legitur, et insuper, ut per octavas S. Martini, Nativitatis Domini et Epiphaniæ dormiantur: quo forte respexit S. Bernardus cum Roberto nepoti, qui ad Cluniacenses transierat, exprobrans ait (*Epist.* 1): « Securus nunc, projectis armis, capis matutinos somnos, cum illa hora Christus resurrexerit. »

Verum præterquam quod hoc speciale fuit illis congregationibus, idque pro æstate tantum atque, ut plurimum, ad libitum; manifestum est a communi in hoc regula dispensatum fuisse; quam dispensationem tamen numero psalmorum decursu, quos præscripto a S. Benedicto officio adiciebant, satis compensabant.

De dominicis dictus major videtur difficultas. Ut quid enim matutinus surgere, et matutinas laudes cum vigiliis uno tenore decurrere, nisi ut postea festis corporibus aliqua concedatur requies? Adde quod veteres monachi, teste Cassiano, quos in multis S. Benedictus emulatus est, sabbato post nocturnas vigiliis duobus circiter horis dormirent; et ex Regula Pauli et Stephani (*Lib. 1, cap. 8*), « mane dicta prima nullus se in lecto recubitet, *excepto die dominico aut festis diebus*, in quibus vigiliarum labore, et præteriti diei solito amplius fatigati paululum post primam qui ex vobis voluerint membra ponant in lectulis, quod non omni tempore idipsum, sed tantum æstivis mensibus liceat. » His accedit suffragium S. Hildegardis, quæ illa S. Regule verba commentans : *Data benedictione incipiant matutinos*, sic loquitur : « Hic intervallum ad meditationem orationum seu lectionum non ostendit; nec in his diebus fratres, finitis matutinis, ad quiescendum ad lectos redire prohibet; sed si tempus permiserit, ita ut maturius surrexerint, quia in prolixitate nocturni et divini servitii fatigati sunt, in arbitrium eorum ut ad lectos redeant silenter ponit. »

Nihilominus, cum eadem pro omnibus pariter diebus valeant rationes, quas supra adduximus, dominicos dies sub eadem lege comprehensos esse, nec in iis somno post vigiliis indulgendum esse ex mente S. P. Benedicti asserendum est. Hinc canon 5 concilii Aquisgranensis, « ut nullo unquam tempore post vigiliis causa dormiendi, nisi contigerit eos ante horam constitutam surgere, ad lectos redeant suos; » narratque Browerus (*Lib. II Antiqu. Fuld., cap. 16*) Ludovicum Pium imperatorem apud Gregorium papam obtinuisse monachis in civitatibus, et matricularibus ecclesiarum locis consistentibus, qui cum magno labore et studio divinum servitium toto anni tempore peragunt, post vigiliis æstivalium

257 noctium atque in festis Electionum somno reficere corpus. Porro si id ex Regula licuisset, a summo pontifice dispensationem requirere haudquam necesse fuisset. Quapropter quod S. Benedictus dominicis diebus nocturnis vigiliis sine ullo intervallo jungit matutinos, non sic capiendum est, quasi laudes accelerare voluisset, et consuetam illarum horam mutare; sed potius nocturnos ad auroram usque produxisse dicendus: nam matutini, quos laudes appellamus, semper ad auroram, sive ut loquitur S. P. Benedictus *incipiente luce* dicendi sunt: unde et matutini diei sunt a voce *matuta*, id est aurora, eo quod ad auroram celebrari debeant: quare Hildegardus illum S. Regule textum, qui *incipiente luce agendi sunt*, commentans, hæc scribit: « In hoc loco manifestat B. Benedictus cum dicit, *matutini qui in incipiente luce agendi sunt*, quia omni tempore, id est tam quotidianis diebus quam in dominicis et festis debet matutini incipiente luce agendi sunt. » Idem docet ad cap. 11 idem cum eo etiam Bernardus Cassinensis, et Nicolaus de Fractura ad cap. item 11; quorum sententiam confirmat præxis, quam videre est apud anonymum Sangermanensem qui, principatu Caroli Magni translationem S. Germani Parisiensis episcopi describebat, in qua, n. 7, refert (*Sæc. III Bened., part. II*) contractum quendam *mane facto...* *terreis* (id est monachis), juxta morem diei dominici matutinum officia consummantibus, curatum fuisse; apud Almonium in lib. II Mirac. S. Germani, cap. 10, ubi fratribus « matutinale, orto jam crepusculo, Paschalis sacrosanctæ festivitatis officium celebrantibus, » Normanni adesse dicuntur; apud Hildegardiam in Vita S. Faronis, cap. 115 (*Sæc. II*): « Nocte quadam cum jam nova aurora claresceret, et crepusculo dilucidaret, ac concinentes monachi resonarent ecclesiam quodam versu, *Deus miseretur nostri et benedicat nobis*, » etc., qui versus dicitur ad matutinos; hic tamen locus non prorsus evincit pro die dominica: clarior est ille, qui desumitur ex lib. I de Gestis SS. Rotomensis, cap. 6 (*Sæc. IV, part. II*):

A « Cum aurora diei claresceret, et monachi matutinas psallerent, et Dominum una voce laudarent, ventum est ad illum psalmum qui appellatur *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*, » etc., qui psalmus ad solas dominici diei laudes, aut in festis 12 lectionum dicitur. At nihil luculentius hanc in rem proferri potest, quam locus ex Vita S. Adonis ex abbate episcopi Viennensis, quam ex antiquo breviario Viennensi edidit noster Mabillonius, cujus in n. 8 hæc leguntur (*Sæc. IV Bened., part. II*): « Temporarius frater ad vigiliis nocturnas surgere compellebat, ubi et ipse solito præens lectiones et responsoria protrahendo decantari faciebat, quousque diei luce appropinquante matutinae laudes agerentur. » Eodem modo Venerabilis Benedictus abbas Clusensis monasterii, ut scribit Vuillelmus, ejus discipulus, in ejus Vita, cap. 5; « observabat lectiones terminando, processionesque protrahendo, ut ad diem usque divinum opus procederet, ne quid post matutinas ad lectum revertentibus invita hostis fraus subriperet, quod castitatis flosculos suaveolentes adureret, et ita solemne gaudium feedando a sacra communione alstereret. » His omnibus accedit 258 Joannis monachi egregium testimonium in Vita S. Odonis lib. I, n. 10: « Ecce enim sunt evoluti haud plusquam sex anni, dum ante ejus corpus (sempe S. Marini) vigiliarum excubia diversus ordo ecclesie celebraret; contigit ut ipse ibidem interesset. Verum quia ejusdem officii antiphona, uti omnibus patet, breves sunt, et ejus temporis longiores noctes, volentes officium ad lucem usque prolongare, unamquamque antiphonam per singulos psalmorum versus repetendo canebant, » etc. Hæc omnia confirmant antiquæ Consuetudines Germanicæ mss. in quibus n. 24 decernitur ut in cena Domini, « nocturni ita temperentur, ut in tenebris compleantur: » ex quo colligas alio tempore non completos in tenebris, sed ad lucem usque productos fuisse, alioquin frustra diceretur, ut nocturni in tenebris compleantur. Et liber I suum Cisterciensium, cap. 68, « solet sacrista, cum se viderit temporarius quam debuerat surrexisse, cantorem signo præmonere ut duodecimam lectionem faciat prolongare; et tunc qui eam legerit, non eam finiat usque ad notum sacristæ vel sonitum horologii: » quare enim lectio duodecima prolongetur non video, nisi quia nondum solita matutinarum hora advenisset.

C Nec refert quod S. P. Benedictus Dominicis festisque diebus temporarius ad vigilias surgere præcipiat, et prolixissimæ sint hiemis noctes. Nam primo istud de matutinis surgendo præceptum, solas ex Hildegardo respicit æstivas noctes; hieme enim citius solito non esse surgendum assuit; sed et ita considerandum est, inquit (*In cap. 11*), in hiemali tempore, ut ita surgant juxta numerositatem fratrum, et prolixitatem lectionum, ut incipiente luce agantur matutini. » Et Bernardus Cassinensis (*In cap. 11*): « Hoc tamen quod dicit, dominicis diebus citius esse surgendum, attinet proprie ad tempus æstivum, in quo si ita tarde surgeretur, sicut quando grandes sunt noctes, esset negligentia magna, nec inciperentur matutinae laudes incipiente luce, quæ in lectionibus secunde vigiliæ appareret: aurora: tempore vero hiemali satis sufficit octava surgere hora, quia tunc 12 lectiones, cum 12 responsoriis, cum psalmodia 12 psalmorum, et tribus canticis, cum hymno Te Deum laudamus, et Evangelio cum debita modulatione dicto, matutinae laudes incipiente luce poterunt inchoari. »

D Deinde etiamsi media hora citius solito surgeretur, cum diebus solemnibus majori cum gravitate et modulatione divinum celebraretur officium, facili negotio totum illud intervallum, licet hieme prolixum, poterant implere; maxime si consideremus, quantæ prolixitatis apud majores nostros lectiones cantarentur: nam, v. g., S. Casarius in Regula ad monachos, cap. 20 ad singulas lectiones *tria folia* legi

præcipit. Similiter S. Aurelianus in ordine psalendi « unus frater legat paginas aut tres, aut quatuor, inquit, quomodo mensura fuerit libri; si minute scriptus aut majore forma, ternas paginas; si minor, quatuor: » quapropter ne somnus in tanta lectionum prolixitate subreperet, aliquid operis de sparia aut de canape, aut aliquis hujusmodi labor 259 manuum exerceri, diebus vero dominicis festis stare præcipit, in Regula, cap. 29, quod item præscribunt Regula S. Casarii ad virgines, cap. 13, et Tarnatensis cap. 6: ex quo apparet non adeo breves fuisse eorum lectiones; alioquin frustra eo tempore arreptum esset opus continuo dimitendum. Et ut de nostris etiam aliquid dicamus, apud Cluniacenses adeo magnæ erant hiemali tempore vigiliarum lectiones, ut in una Septuagesimæ hebdomada integrum Geneseos librum in choro percurrerent, totamque Isaie prophetiam intra sex privatas vigilias, teste Udalrico; quo etiam referente discimus fratrem qui lectiones terminaret, cum unam tantum ad duas privatas vigilias Epistolam ad Romanos legi fecisset, increpatum fuisse in capitulo, quod lectiones breviores fecisset. At quod de S. Joanne Gorziensi scribit Joannes Mettensis omnem nunc excederet fidem, nisi id referret testis oculatus et sincerus; eum scilicet « sub una quondam lectione Daniele totum dum tertius lecturus assurrexisset, explevisse. » His omnibus suffragari videtur Boherius in primo commentario ad cap. 11, sic scribens: « In majoribus noctibus majores lectiones recitari consueverunt, et psalmi ac responsoria spatiosius decantari. »

Præterea docet Menardus S. Benedictum ad singulos psalmos Ægyptiorum monachorum more orationes interposuisse; id quod etiam decernunt S. Isidorus in Regula 7; S. Fructuosus cap. 5, et Magister cap. 53. Adde quod S. Pater psalmos cum antiphonis cantari præcipit: quod de inserendis singulis psalmorum versiculis antiphonis, ut supra vidimus in ecclesia Turonensi, non sine fundamento interpretari posset aliquis. Quæ cum ita se habeant, nemo jam non videt quæ ratione etiam in nocte prolixiori vigilias ad auroram usque producere possent; alioquin si matutinas laudes una cum nocturnis mediis adhuc in tenebris persolvissent, non septies exemplo prophete, sed sexies laudem Deo dixissent, ut notat iterum Hildemarus ad cap. 11. Unde nec S. Hildegardis absolute dicit diebus dominicis indulgum fuisse a S. P. Benedictino post matutinas somnum; sed tantum si tempus permiserit, ita ut maturius surrexerint; quo casu, ut dicit Hildemarus, « tunc si dies non fuerit, debet prior signum tangere, ut dormiant; » tuncque, ut existimo, laudes a nocturnis separabant: quia non nisi incipiente luce ex Regula dicendæ sunt. Atque ex dictis hactenus patet quod diebus dominicis vigilæ prolixiores, et nocturna synaxis in lucem usque producta matutinum

A soporem non admittunt, ut scribebat Stephanus Tarnacensis ad novitum Pontiniacensem, qui Cisterciense institutum deserere cogitabat.

Cæterum nemini durum aliquid aut austum nimis his in vigiliis videri debet, consideranti antiquum veterum monachorum fervorem, qui, ut docet Cassianus, sabbati et dominicæ nocte fere insomnes agebant, si forte duas postremas horas excipias, in quibus qualicumque requie corpus reliciebant; quas nec monacho indulgendas esse censebat S. Arsenius (Tom. I Monum. Eccles. Græcæ), dicens ei sufficere unam horam dormire, modo is pugilis nomen mereatur. Cujus rei vestigium al-quod in Cluniacensi monasterio 260 olim advertimus, ubi in die natali SS. Petri et Pauli vigilie nocturnæ pridie clara adhuc die incipiebantur, nec nisi postridie orto jam sole solvebantur (Udalr. l. 1, c. 41).

A Pascha autem usque ad supradictas calendas Novembris sic temperetur hora vigiliarum agenda: parvissimo intervallo, quo fratres ad necessaria naturæ exeant custodito, mox matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur.

Hiemis tempore octavam noctis horam ad surgendum S. Benedictus assignat; quod vero æstatem spectat nullum tempus fixum determinat; sed sic horam temperari imperat, ut parvissimo custodito intervallo, mox incipiantur matutini. Verum cum breviores sint a statis vigilie, nec nisi breve præscribat intervallum, in eandem circiter horam omni tempore incidebant.

Quantum vero esse debeat illud intervallum, S. Pater non dicit, brevissimum tantum requirens. Porro in cap. 6 monachorum Sangallensium decernitur, « ut intervallum post nocturnum in æstiva tempore usque dum psalmi quinque dici possunt proteletur. » Et in mss. Germanicæ Consuetudinibus n. 28, « ab octavis Paschæ usque in calendis Novembris.... matutini mortuorum ad parvissimum intervallum inter nocturnum et regulares matutinos compleantur; nisi forte lux prævenierit, et tunc differendi erunt, usquequo de omnibus sanctis perficiantur. » Ex Regula autem sufficere debet, ut fratres ad naturæ necessaria exire possint, hoc est ad purgandum ventrem; ubi Boherius in primo commentario, « nota, inquit, quod intrantes domum necessariorum vultus suos debent abscondere cum capitulis quantum valent, nec intrantes dormitorium absque capitulis esse convenit in cap. e, ut Patres nostri asseruerunt, et ordo servat Præmonstratensium. »

Denique quare incipiente luce matutini agendi sunt docet Regula ms. incerti auctoris, quam ex codice bibliothecæ reginæ Sueciæ eruit noster Mabillonius, in cujus cap. 5 hæc leguntur: « Matutinorum solemnitas incipiente luce celebranda est, qui matutina luce radiante Dominus et Salvator noster ab inferis resurrexit.

CAPUT IX.

Quanti psalmi dicendi sint nocturnis horis.

Hiemis tempore, præmisso ^a in primis versu ^b, Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me 261 festina (Psal. Lxix); in secundo ter ^c dicendum est: Domine, labia meo aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam (Psal. L). Cui subjungendus est tertius psalmus, et Gloria. Post hunc,

D psalmus nonagesimus quartus cum antiphona ^d, aut certe decantandus ^e. Inde sequatur Ambrosianum ^f: deinde sex psalmi cum antiphonis. Quibus dictis, dicto versu, benedicat abbas. Et sedentibus omnibus in scamnis, legantur vicissim a fratribus in codice super analogium tres lectiones, inter quas et tria re-

^a Oxon. Flor., hiemis tempore superscripto.

^b Oxon., In primis versum, in secundum dicendum omissis psalmi Lxix verbis. Flor., in primis versus, id est, Deus, in adjutorium, etc., cum gloria. In multis deest Domine, ad adjuvandum me festina.

^c Al., tertio; al. tertium.

^d Oxon. cum septem mss. addit venite exsultemus.

^e Cass., decantando. Haest., indirectum decantandus.

^f Sabin. Dion., Ambrosianus hymnus

sponsoria cantantur ^a. Duo responsoria sine *Gloria* dicantur ^b: post tertiam vero lectionem, qui cantat dicat *Gloria* ^c. Quam dum incipit cantor dicere, mox omnes de sedilibus suis surgant ob honorem et reverentiam sanctæ Trinitatis.

Codices autem legantur in vigiliis tam Veteris Testamenti quam Novi divinæ auctoritatis; sed et expositi-

^a Al., cantentur; in Oxon. deest.

^b Hæc verba, duo responsoria sine gloria dicantur, desunt in multis mss.

^c Al., gloriam.

^d Oxon., a nominatis doctorum, et orthodoxis, catholicisque Patribus. Flor., a nominatis, et orthodoxis, catholicisque Patribus. Cass., a nominatissimis, et orthodoxis catholicisque Patribus. Ita etiam S.

tionem earum quæ a nominatissimis doctoribus orthodoxis et catholicis Patribus ^d factæ sunt. post has vero tres lectiones cum responsoriis suis, sequantur reliqui ^e sex psalmi cum *alleluia* ^f canendi. Post hos lectio apostoli sequatur ex ^g corde recitanda, et versus, et supplicatio litaniarum ^h, id est, *Kyrie eleison*: et sic finiantur vigiliæ nocturnæ.

Germ. ms. Ebrul., Faron, Vict. ms., sed omissio Patribus. Comp., a nominatissimis doctorum orthodoxis Patribus.

^e Oxon., Qui.

^f Ebrul., cum albis.

^g Oxon., inde.

^h Vict. ms., et litania.

COMMENTARIUS.

Hiemis tempore præmisso in primis versu Deus, in adiutorium, etc.] Hic est versiculus ille a priscis monachis adeo celebratus, quem ad universa quæ aggredebantur opera usurpabant, ejus vim et efficaciam describit Cassianus collat. 10, cap. 10. Hunc S. P. Benedictus ad omni a divini cursus officia præmitti primus instituit; quem ritum ab eo acceptum pontificia auctoritate postea firmavit, atque ab universali Ecclesia recipi curavit S. Gregorius Magnus, ut docent Pamelius annot. 15 in Cypr. lib. de Orat. Dominica, et Polydorus 262 Virgil. lib. vi de Invent. rerum, c. 2, quanquam ritus hujus auctorem Damasum suum S. Hieronymi faciat Navarrus de Orat. c. 3, n. 64. Sed epistola illa S. Hieronymi, unde id desumit, quæ tom. I Concil. habetur; ut commentitia et adulterina jure exploditur.

Hunc versiculum, quem ad impiorandum divinum auxilium adhibere solemus, merito S. Benedictus nocturnis vigiliis præmitti voluit, quia hoc potissimum tempore variis cacodæmonum infestationibus agitati, illo præsertim opus habemus. Cum enim insonuerit signum spiritualis tubæ ad orationem vocans, invisibiliter conveniunt inimici. Et alii quidem cum expectati fuimus, nos ut iterum decumbamus lectulo hortantur: Expecta, inquit, dum compleantur principales hymni, sicque demum proficisceris. Alii cum ad orationem assistere cœperimus, nos in somnum præcitant. Alii suadent ut in ecclesia colloquamur. Alii præter consuetudinem ventrem immodice stimulant. Alii mentem nostram in turpes cogitationes pertrahunt. Alii super parietem reclinare nos ut debiles admonent; nonnunquam etiam oscitare immodice faciunt. Nonnulli risum nobis movent, ut per hunc ad indignationem contra nos Deus provocetur. Alii per summam desidiam festinare nos in versuum pronuntiatione impellunt. Alii contra psalmodiam protrahere voluptatis causa hortantur. Nonnunquam vero ori etiam assidentes nostro, ita illud claudunt, ut vix aperiri posse videatur (S. Joan. Clim., grad. 18.).

In secundo ter dicendum est: Domine, labia mea aperies, etc.] Quia, ut dicit S. Augustinus (Lib. II contra duas epist. Pelag. cap. 8), nemo potest laudare Deum, nisi Deus aperiat labia. Sed cum oratio plus cordis sit quam laborum, cur labia et non corda prius aperiri? Respondet Joannes Bona (De divin. Psalm. cap. 16, § 4) laborum usum non esse tantum ad eloquium, sed etiam ad osculum: unde « Ecclesia, dum dicit, Domine, labia mea aperies, non tam petere videtur divinum auxilium ad laudes ejus digne annuntiandas, quam mysticam laborum purificationem ad castissimum dilecti osculum recipiendum. »

Illum autem versiculum ter repeti S. Benedictus instituit, idque vel ob majorem nocturni officii ma-

jestatem et solemnitatem, vel ob memoriam ternæ illius orationis, quam in horto tertio Christus oravit; vel ad excitandum pietatis affectum, orationisque vehementiam et perseverantiam; vel ad honorem SS. Trinitatis, et imitationem cœlestis illius trisagii, quo Deum trinum et unicum cœlites adorant: quæ omnia fuse prosequitur Hæftenus lib. VII, tract. 6, disq. 2; vel etiam propter necessitatem divini auxilii ad laudes Deo debite concinentias; vel tandem ad demonstrandum quam stricto labia silentio claudere debeamus, quæ non nisi post irinam divini nominis invocationem, idque ad laudandum Deum aperiri necesse sit.

Porro hunc versum pronuntiando, digito signum crucis in os formamus, ut eadem aperiatur clavi, qua pridie obseratum fuerat. Narrat enim Beletus (In explic. divini offic. cap. 24) primis Ecclesiæ temporibus sacerdotes crucis signo sese munisse, vocem comprimentes ad tempus usque matutinum, quo in laudem Dei prorumperebant: unde Honorius Augustodunensis (Gem. animæ lib. II, cap. 1) « signa, 263 inquit, militibus per tubas dantur, Christianis signa campanis dantur, qui quasi milites convenientes imperatorem salutant, dum per versum Domine, labia mea aperies laudes Christi inchoant. Dum enim in nocte dormitum eunt, signaculo crucis quasi sigillo se muniunt, quæ nunc aperiunt, dum ora in nocte clausa ad laudem Dei solvant. »

Cui subjungendus est tertius psalmus et gloria.] Hunc etiam psalmum nocturnis præmitti voluit S. Benedictus, vel quia de somni surrectione dicit, ut aiunt Hillemarus et Durandus, vel quia de resurrectione Domini agens, dum illum audit monachus, pervigilem se et devotum ad vigiliæ cusodit, ut docent Bern. Cass. et Turrecremata, vel quia per illum « contra adversantes demones, mundum videlicet et carnem, divinum invocatur auxilium, » ut ad idem Bernardus. Ipsum etiam præmitti voluit, ut negligentioribus tempus sit occurrendi ad invitatorium, sicut ad laudes psalmum LXVI præmisit, ut omnes occurrant ad quinquagesimum.

Et gloria.] Quæ merito psalmo tertio, in quo agitur de Christi resurrectione, subjungitur, quia in ea Dei gloria specialiter prædicatur, inquit Bernardus Cassinensis. Porro circa hunc glorificationis hymnum tria sunt observanda: 1° a quo sit compositus; 2° quis illius pronuntiandi modus; 3° quis illius usus.

Quod spectat ad primum, « Illud certissimum est, hymnum glorificationis ab apostolis compositum, a Patribus Nicanis auctum, ab universa Ecclesia receptum, omni reverentia cantandum esse, » inquit cardinalis Bona (De div. Psalm. cap. 16, § 6). Manavit ergo ad nos apostolica traditio; atque erraverunt qui ex Theodoro I. II Hist. Eccles., cap. 24;

Sozomeno lib. iii, cap. 19; Tripartita lib. iv, cap. 55; clarius ex Nicephoro lib. ix, cap. 24, Flavianum monachum Antiochenum hujus hymni faciunt auctorem. Cum enim catholici imperante Constantio Patrem cum Filio pari gloria celebrarent, et Ariani ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorem ostendere conarentur; Flavianus, ut aiunt isti, coepta monachorum caterva, primus omnium clara voce cantavit *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*. Sed hunc hymnum Flaviano antiquiore evincunt SS. Athanasii et Basilii auctoritates. S. Athanasius in lib. de Virg.: « Cum surrexeris a mensa, inquit, rursum gratias agendo ter dicas: *Misericors et miserator Dominus escam dedit timentibus se: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*; rursumque post peractam glorificationem preces tuas absolves. » S. Basilii vero in libro de Spiritu sancto, cap. 7: « Quapropter glorificationis hymnum Patri simul cum Filio offerimus; sed nonne hoc nobis sufficit, quod hæc Patrum sit traditio? » Idem docet cap. 27 et 29 ejusdem libri, ubi agit de traditionibus apostolicis. Ejusdem quoque hymni fit mentio in Vita S. Eugenii, quæ sub Commodio imperatore floruit: « Et angeli transeuntes hymnum Deo dicebant: hoc solum intelligebatur, quod nomen Jesu Christi et Spiritus sancti in ipsis laudibus resonabat: *Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.* »

264 Quapropter quod Walfridus in libro de Rebus eccles. cap. 25 asserit a magno Nicæno concilio compositum fuisse, intelligendum est de appendice *Sicut erat*, etc., quam revera eo in concilio aditam fuisse docet cardinalis Bona, idque ad obstruendum sacrilegum os Ariatorum blasphemantium, et asserentium fuisse tempus cum Filium non erat cum Patre; id quod testari videtur concilium Vasense, seu Vasatense, verius Vasionense, in Gallia paulo post Nicænum, tempore Constantii imperatoris, sub Julio papa celebratum, licet ejus canones existant cum Vasionensi II, sub Leone Magno hæc sanctione edita: « Quia non solum in sede apostolica, sed etiam per totum Orientem et totam Africanam vel Italiam, propter hæreticorum astutiam, qua Dei Filium non semper cum Patre fuisse, sed a tempore cœpisse blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen* dicitur: etiam nos in universis ecclesiis nostris hoc ita dicendum esse decernimus. » Quanquam hæc verba totum Orientem adhibitum esse existimet Menardus, cum nusquam repereris apud Græcos *Sicut erat in principio* fuisse in usu. Sed et Walfridus cap. 25 ait Græcos non dicere *Sicut erat in principio*, sed hoc modo *Et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

Modus illum exprimendi varius fuit et multiplex. 1° *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*. 2° Ex S. Basilio lib. de Spir. sancto cap. 27: *Gloria Patri, et Filio, cum S. Spiritu*. 3° *Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto*: qui modus exprimitur in Vita S. Eugenii supra citata, et decernitur in concilio Toletano IV, can. 14, his verbis: « In fine psalmorum non sicut a quibusdam hæcque *Gloria Patri*, sed *Gloria et honor Patri* dicatur, David propheta dicente: *Afferte Domino gloriam et honorem.* » 4° Ariani verbis Apostoli ad suæ hereseos patrocinium abutentes, ita efferebant: *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*, ut constat ex Theodoro I. I Hist. eccl., c. 24, ubi Leontius patriarcha Antiochenus, ut dissimularet hæresim, cum esset in synaxi, hæc ejusdem hymni verba *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto* submitte dicebat; reliqua vero *in sæcula sæculorum* clare et distincte. 5° Vigiliis papa epist. I etiam quorundam reprehendit errorem, qui subducta una conjunctiva syllaba, perfectum SS. Trinitatis vocabulum minuire conabantur, dicentes *Gloria Patri et Filio Spiritui sancto*.

Quod spectat ad appendicem, Joannes Bona asserit

A (*De Divin. Psalm. cap. 16, § 5*) a Nicæno concilio additum *Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen*; quod etiam vidimus statutum in concilio Vasionensi. Et tamen in Vita S. Eugenii, in Liturgia S. Joan. Chrysost. et apud Joannem Moschum in Prato spiritali c. 119, sola hæc habetur clausula: *Nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen*; quam solum apud Græcos in usu fuisse auctor est Walfridus cap. 25. Quidam etiam hæc verba tantum addebant: *In sæcula sæculorum, Amen*, ut videre est in conc. Tolet. IV.

265 Nunc de usu hujus versiculi aliquid proferendum. In fine cujusque psalmi a nobis decantari solet, huncqueritum S. Hieronymo quidam perperam ascribunt, cum illa epistola, unde id deducunt, tanquam falsa ab eruditis viris merito explodatur: nam in ea dicitur ita cani in Oriente, quod falsum esse convincit istud Cassiani testimonium (*Lib. II, cap. 8*): « Illud autem quod in hac provincia (Massiliensi) vidimus, ut uno cantante in clausula psalmi omnes astantes concinant cum clamore, *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, nusquam per omnem Orientem audivimus; sed cum omnium silentio, ab eo qui cantat finito psalmo orationem succedere. » Aliquando prolixiores psalmi dividebantur, ut precipit S. Benedictus, et in fine cujuslibet divisionis addebatur *Gloria Patri*; id quod decernit concilium Narbonense his verbis (*Can. 2*): « In psallendis ordinibus per quemque psalmum *Gloria* dicatur omnipotenti Deo, per majores vero psalmos, prout fuerint prolixiores, pausiones fiant, et per quamque pausionem *Gloria Trinitatis Domino* decantetur. »

Aliquando duo sub una *Gloria* dicebantur psalmi, ut præscribit Regula S. Benedicti, sed id fieri prohibet Regula Magistri cap. 55. In Oriente hæc Trinitatis glorificatione antiphonas tantummodo terminare solebant, ut scribit Cassianus. Denique in fine ultimi responsorii cujuscunque nocturni a S. Benedicto decernitur dici, atque in responsorii crebrius a Romanis usurpari asserit Walfridus cap. 25. De hoc versiculo tractatum Anagogicum edidit Joannes Gerson, quem consule, si lubet, tom. III de Hymno glorie.

Post hunc psalmus nonagesimus quartus.] Invitatorius appellari solitus, cum Regula Magistri *Responsorium hortationis*, S. Isidorus in officio Mozarabo *Sonum* vocat. Hunc in ipso divini officii exordio ante S. Benedicti tempora recitatum fuisse constat ex S. Athanasio testante (*Serm. de Deipara*) Christianos ad precum principium invitantem invicem et adhortantes, clamare solitos verba hujus psalmi.

De illius usu ita scribit cardinalis Bona (*De Divin. Psalm. cap. 16, § 8*): « Marcus Gazæus Diaconus, qui vivebat anno Domini 450, processionem describit Christi fidelium psalmum *Venite exsultemus* concinentium, et in versiculorum psalmi interiectione dicentium alleluia; quæ modulatio quamdam invitatorii speciem repræsentat. Scribit quoque Amalarius hunc psalmum se audisse Constantinopoli in ecclesia S. Sophiæ in principio missæ celebrari. Solet Ecclesia Romana invitatorium omittere in solo officio Epiphaniæ; qui ritus antiquissimus est, teste Aleuino et Hugone; tum quia totum officium est de vocatione gentium, ut docet Bonaventura, et ea verba frequentius iterantur: *Venite odoremus eum*; tum quia idem psalmus in tertio nocturno cantatur; inconueniens autem esset bis in eodem officio eundem psalmum recitari. Nos vero, qui ex præscripto regule nostræ in tertio nocturno tria cantica et Veteri Testamento psallimus, ipsa etiam Apparitionis die invitatorium more solito decantamus. » Hactenus cardinalis Bona. Constat tamen ex Amalarii Supplemento (*Analect. tom. II*) omissum fuisse olim etiam apud Benedictinos in 266 Epiphania hunc psalmum, et in secundo nocturno decantatum.

Cum antiphona.] Antiphonam hic vocat invitatorium huic psalmo præmitti solitum, verbi gratia, *Regem confessorum Dominum venite adoremus*, quod Amala-

rius (*De Ord. Ant. cap. 69 et 70*) vocat invitatoriam antiphonam : id quod confirmat Ordo Rom., in quo ad vigiliis Paschæ legitur : *Infra albas Paschæ super Venite dicitur antiphona* : « *Surrexit Dominus vere.* » Repetitur autem aut ex toto, aut ex parte ad singulos psalmi versiculos ; idque a tempore S. Benedicti, ut scribit Boherius in secundo commentario.

Aut certe decantandus.] Particula aut copulative pro et hic sumi videtur, quasi diceret cum antiphona, et certe decantandus ; nam psalmus iste omnino more pronuntiari debet ex Regule cap. 45, et semper in Ecclesia magna cum solemnitate fuit decantatus. Existimat tamen Bernardus Cassinensis in directum esse dicendum : sic enim ad hunc locum scribit : « *Aut certe decantando,* supple in directum, et sine antiphona, sicut tertius psalmus ; quod in æstate faciunt in partibus Gallicanis. » Similiter in Petri Diaconi textu legitur : « *Aut certe decantando sine antiphona in directum.* » Confirmat Amalarius in supplemento ad lib. iv de Offic. divinis : « *Invitatorium æstivis diebus hebdomadalis sine modulatione antiphonæ solet dici.* » Et certe Paulus Augustinus a Junna observat in Regul. cap. 12 particulam de interdum esse negativam, ut idem sit decantare ac non cantare, sed simpliciter sine vocis modulatione recitare.

Inde sequatur Ambrosianum.] Id est hymnus, quem S. Pater Ambrosianum nuncupat, tanquam aliquid vere Ambrosianum, sive divinum, ac celeste, divinitusque inspiratum, ut exponit Smaragdus, et post eum citatus a Bernardo Cassinensi Petrus Diaconus ; vel ab Ambrosio præsule, hymnorum magistro, ut item exponit idem Smaragdus, quia hymni a S. Ambrosio compositi ejus tempore frequentius cantari cœperunt, ut ipse testatur in fine concionis de Basilicis non tradendis hæreticis. Postremam explicationem illustrat Amalarius in præfatio Supplemento sic scribens : « *Certum autem probatur quodammodo S. Benedictus consuetum morem S. Ambrosii in nonnullis ecclesiasticis elegiis, verbi gratia, de hymnis quos Ambrosianos appellat.* » Et Walfridus in lib. de Rebus eccles. (Cap. 25) : « *S. Benedictus hymnos Ambrosii nos nominans, vel illos vult intelligi quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos.* » unde cardinalis Bona de Cisterciensibus suis loquens (*De Divin. Psalm. cap. 18, § 4*), et quod D. Benedictus hymnos Ambrosianos vocet, inquit, hymnos omnes ab Ambrosianis acceptos hisdemque prorsus omni tempore quibus et illi, quorum catalogum invenit curiosus lector apud Radulfum Tungrensem. » Plura de hymnis habes apud eundem cardinalem in lib. de Divin. Psalm. cap. 16, § 9.

Deinde sex psalmi cum antiphonis.] Guillelmus Durandus antiphonam dici putat (*Ration. lib. v, cap. 2*) per respectum ad psalmum, id est ante psalmum sonans. Sed proprie antiphona est cantus reciprocus, a voce Græcæ ἀντιπῶν, quod est contra clamare, aut vicissim et ex adverso respondere. Porro inter responsorios et antiphonas hoc differt, quod in responsorio unus dicit versum, in antiphonis autem versibus alternant (*S. Isid. lib. vi Orig. c. 19*) : id quod aliquis ita explicare posset : Ad singulos psalmorum versus antiphonas cantant, quia revera ita in usu fuisse apud veteres docet eruditus vir Josephus Thomasius.

An vero ita intellexit Hillemarus ? cum scribit : « *Antiphonas primum Græci composuerunt, duobus choris alternatim continentibus, quasi duo Cherubim.* » Apud Latinos autem primum idem B. Ambrosius antiphonas instituit, Græcorum exempla imitatus ; ex hinc in cunctis occidentis regionibus earum usus crebuit. »

Quibus dicitis, dicto versu.] Versus a vertendo dicitur, vel quia ab officio psalmorum ad lectiones vertimus, vel quia « *quando versum audimus, faciem illico vertimus ad altare, ut omnis cogitatio, quæ*

A foras exivit per evagationem, revertatur ad Deum per devotam introversionem, » ut loquitur cardinalis Bona (*De Divin. Psalm. cap. 16, § 15*).

In nono autem capitulo monachorum Sangallensium decernitur « *ut versus in unoquoque concursu altius, et distinctius, atque protracius honeste dicantur.* » « *Dicitur autem clara et acuta voce, inquit præfatus cardinalis (Ibid.), ut eo audito excitentur pigri et revertantur ad cor.* Dicitur noctu ante lectiones, ut qui psallendo laboravit, sedat jam et requiescat, et ad lectionum doctrinam vigilanter audiendam elevetur, ne forte sedenti importuna irrepit dormitatio, etc. »

Benedicat abbas.] Non signo quidem crucis, inquit Boherius, sed verbo benedictionis. Quæ autem sint illa benedictionis verba explicat Smaragdus his verbis : « *Id est post versum a cantante dictum, dicat abbas : Precibus omnium sanctorum suorum salvet et benedicat nos Dominus, vel aliquam ejusmodi benedictionem.* » Hæc est brevis illa precatio quam absolutionem vocamus, et præcedit oratio dominica,

B sequiturque benedictionis petitio a lectore : quæ omnia sub benedictionis nomine complecti videtur Bernardus Cassinensis hunc in locum sic scribens : « *Nam abbas, antequam legantur lectiones, dominicam præmittit orationem. Postmodum aliquam aliam orationem præmittit, videlicet : A vinculis peccatorum nostrorum, etc. Lector vero benedictionem postulante per illud, scilicet Jube, domne, benedicere, tunc dat benedictionem abbas.* » Quæ quidem omnia minutatim S. Benedictus laud exposuit, quia ex usu satis nota esse existimavit : si tamen usus fuerit S. Benedicti tempore lectionibus præmittere orationem dominicam, quam Boherius uti et absolutionem præter Regule præscriptum additas esse censuit. Et certe Cistercienses utramque omittunt, ut scribit Joannes Bona de Divina Psalm. c. 18, § 4. Videtur tamen usus ille antiquissimus, ad quem forte respexit capitulum 5 monachorum Sangallensium, decernens « *ut dictis sex psalmis primis ad nocturnum, genua non inflectant, sed stantes orant.* »

C Lector autem benedictionem petens dicit : *Jube, domne, benedicere*, ejus ritus antiquitatem probat Gretserus tom. II de Cruce in orat. De 268 hæc petende benedictionis formula ita scribit Petrus Damiani (*Lib. de Dominis vobiscum, cap. 2*) : « *Letetur magnæ humilitatis gratia non a sacerdote, sed ab eo cui sacerdos jussit, se posuit benedici dicens : Jube, domne, benedicere.* Sacerdos autem ut tante humilitatis vicem reddat, non subiecit cuiquam benedicendi delegat officium, non per semetipsum benedictionem dare præmit, sed prius ut a Deo, qui est super omnia benedictus, prærogetur, exoriscit. »

Sedentibus omnibus in scamnis.] Nota quam vilem et humilem vult esse oratorii suppellectilem, qui sedentibus non superba subsellia, sed sola concedit scamna. Ita veteres monachi *sedilibus humillimis insidentes ad vocem psallentis* a Cassiano describuntur (*Lib. II, cap. 12*). Ita etiam de nostris legimus in lib. II de Gestis SS. Rothenensium cap. 5. Porro licet Petrus Boherius hunc locum exponens dicat in hac expresse Regula non contineri, num standum an sedendum sit quando psalmi canuntur, ex his tamen S. Benedicti verbis satis apposite intulit Menardus, instituti nostri monachis inter psallendum esse standum : qui enim jubentur sedere dum leguntur lectiones, prius stetisse psallendo necesse est, quod confirmat ex Reg. cap. 60 : *Concedatur ei post abbatem stare et benedicere*, et ex cap. 65 : *Sic accedat ad pacem, ad communionem, ad psalmum impendendum, in choro standum.* Nam licet stare non semper pro corporis erectione, sed pro præsentia aliquando sumatur, ut cum dicitur *sunt de hic stantibus*, nihil tamen vetat hic illo sensu accipi : si enim sedissent, naturali loquendi ratione dixisset : *Concedatur ei post abbatem sedere, et sic accedat ad pacem.* . . in choro *sedendum*, etc. Atque hæc fuit veterum monachorum

D

praxis, quam videre est apud S. Athanasium in libro de Virginitate: «Media nocte surgito, et psalmos dicit, quantum potes stans;» apud S. Joannem Chrysostomum de Vita monachorum sui temporis ita scribentem (*Homil. 14, in I Timoth.*): «Cum ante lucem gallus emitit vocem, omnes cum reverentia discusso sopore consurgunt, a suo excitati prælo; *adstantque sacro choro. protinus expansis manibus sanctos concinunt hymnos;*» apud Cassianum, referentem (*Lib. II, cap. 12*) eum qui psalmos, aliis audientibus et sedentibus, psalleret, stando decantasse; in Regula Magistri (*Cap. 47*): «Oportet psallentem immobili corpore, inclinato capite stare, et laudes Domino moderate canere;» apud S. Vincentium Ferrerium: «Pulsatis matutinis, et factis vespertinis, et inclinationibus, psallendo *sia* super pedes tuos, non appodiatu. Testatur etiam Boherius in hunc locum in monasterio Sublacensi et Specus, ubi S. Benedictus primo poenitentiam egit, fratres in psalmis omnino non sedisse, ut se vidisse pluries asserit: quamquam dicat in magnis Gallie cœnobis advertisse dum psalmi explentur fratres sedere; interdum fratrum medietatem in uno psalmo sedisse, aliam alternatim in alio. Quod de Sublacensi Boherius, hoc de Cassinensi asserit Bernardus Cassinensis: «Usque hodie, inquit, in psalmis canendis non sedent fratres in monte Cassinensi, licet alibi videam sedentes alternatim per vices, quod et ego non vitupero: istud tamen ut pote magis consonum intentioni P. N. Benedicti magis laudo.»

269 Inter magna illa Gallie monasteria, in quibus fratres sedentes in choro vidisse se Boherius affirmat, recenseri merito posset Cluniacense, in quo si quis «sedere voluerit inter psalmodiam, infit Udalricus, observat ne sedeat juxta alium sedentem, sed ita ut unus stet, et sedeat alter, et invicem exhibere debeat occasionem sedendi;» Pivionense S. Benigni cuius antiquæ Consuetudines mss. eandem cum Udalrico præscribunt, hoc solum addito, quod unus *per duos psalmos* sedeat, et alter stet; et Cisterciense in ejus libro Usuum decernitur (*Cap. 68*), ut «nec sedeat aliquis ex quo incipitur *Dus* in *ad-jutorium* usque post hymnum, et tunc plicatis manibus super genua sedeant simul primum psalmum, et secundum sient, et sic percurrant cæteros.» Bursfeldenses etiam ad psalmos alternatim sedent. Nos vero ad omnes horas diurnas semper stamus, quod magis consonum est intentioni S. Benedicti, ut dicit Bernardus Cassinensis. De non sedendo ad opus Dei integrum edidit Petrus Damiani opusculum 59; quod, si lubet, consule.

Legantur vicissim a fratribus in codice super analogium tres lectiones.] Cum S. P. Benedictus lectiones in codice legi præcipiat, recte ex hoc loco hæftenus inferri psalmos sine libro memoriter ex mente S. legislatoris esse cantandos: optime enim distinxit inter duos hosce loquendi modos; *legantur, et dicantur*. Priori utitur S. Pater cum de psalmis, posteriori cum de lectionibus agit. Et sane id evincit antiqua veterum monachorum consuetudo, psalterium aliosque sacre paginæ libros memorie commendandi: «Volens renuntiare sæculo, inquit S. Pachomius (*In Regul. art. 26*), . . . manebit paucis diebus foris ante januam, et docebitur orationem dominicam, et psalmos quantos poterit discere.» Et alibi (*Art. 80*): «Omnino nullus erit in monasterio qui non discat litteras, et de Scripturis aliquid teneat, quod minimum est, usque ad Novum Testamentum et Psalterium.» S. Basilius (*In Animadv. num. 1*): «Si quis integra corporis valetudine orationes facere, aut psalmos memorie mandare neglexerit, excusans excusationes in peccatis, hic a cæterorum consortio segregetur, aut hebdomadam unam jejundet.» S. Ferreolus: «Omnis qui nomen vult monachi vindicare, litteras ei ignorare non liceat; quin etiam psalmos totos memoriter teneat; neque se quacunque excusatione defendat quominus sancto hoc studio capiatu.» S.

A Hieronymus Rusticum monachum instituens (*Epist. 4*): «Nunquam de manu et oculis tuis recedat liber; discatur Psalterium ad verbum.» Et alibi de Egyptiis monachis loquens (*Epist. 22*): «Quotidie aliquid de Scripturis discitur.» Et iterum (*In psal. cxxxiii*): «Solent monachi hoc inter se habere certamen, ut plures ediscant Scripturas, et in eo putent se esse meliores, si plures ediderint.» Et certe sæculo IV in quadam parthenone S. Eupraxie se suscipi roganti, respondit abbatissa (*In ejus Vita Boll. 15 Mart.*): «Filia, si vis hic permanere, litteras habes discere et Psalterium.» S. Apollinaris (*In ejus Vit. apud Boll., 5 Janu.*), quæ sæculo V obiit, in monacham consecrari desiderans, parentes rogavit, «unam adducere monacham, ut eam doceret Psalterium, et legere.» qui «paucis post diebus adduxerunt ad eam monachas, 270 quæ eam docerunt Psalterium, et legere Scripturas.» S. Sabas in monasterio Flaviane admissus (*In ejus Vit. n. 4, tom. III Mon. Eccl. Græc.*), «brevis tempore Psalterium, reliquasque didicit cœnobiacæ regulæ constitutiones.» Anastasius Persa monachus (*In ejus Vit. n. 12, Boll. 22 Januar.*) ad conversionem veniens, cuidam fratri traditus legitur, «qui docuit eum litteras, simul et placitam Dei doctrinam, simul cum psalterio.» De nostris patet ex dictis cap. superiori, et in lib. I de Antiquis monach. Ritibus c. 6. Sed quid quod ab ipsis presbyteris et episcopis exigeretur ut Psalterium discerent? Certe S. Gregorius (*Lib. XII Regist., ep. 6*) Rusticum diaconum electum in episcopum, eo quod psalmos ignoraret, noluit ordinari, nisi prius diligenter inquisitionem esset quantos psalmos minus teneret. Idem S. doctor (*Lib. IV, ep. 45*) Andreæ Scholastico ita scribit: «Sed nec Joannem presbyterum psalmodiam nescium præsumpsimus ordinare; hæc enim res minus sui profectus habere studium demonstrabat.» Unde mirari subit quod scribit Walfridus Strabus (*Lib. de Reb. eccl., cap. 25*), psalmodiæ memoriter exercendæ ante sua tempora usum rariorem fuisse, «et de novissimis pene Romanorum præsulibus, inquit, et qui nec ducentis annis nostra tempora præcesserunt, quasi memorabile quiddam et singulare scribatur, si qui eorum prædictis in rebus eminentiores cæteris viderentur. . . De Gregorio autem tertio velut inauditum quiddam, et novum refertur, quod omnes psalmos memoriter tenuerit.»

Ut autem ad propositum revertamur, cum omnes veteres monachi Psalterium ex corde discerent, ut hætenus demonstratum est, et alioquin rariores illo tempore forent codices manu exarati (nam, verbi gratia, in Centulensi monasterio, in quo trecenti minimum erant monachi cum centum pueris, non nisi septem psalteria habebantur, ut constat ex librorum ejusdem monasterii catalogo anno 851 facto), manifestum est psalmos a nostris ex corde decantatos fuisse: unde etiam antiquæ Germanicæ Consuetudines mss. præscribunt (*Num. 15*), ut lectori provideatur ab oratorii provitore candela, abbati ab armario, eo quod prius psalmos in tenebris sine lumine, ac proinde sine libro cantarent.

Lectiones autem a fratribus *vicissim* recitari voluit S. Benedictus, «id est per vices, alternatim, vel mutuo, id est tunc iste, tunc ille; nunc hinc, nunc inde,» inquit Smaragdus; sive, ut ait Bernardus Cassinensis, «alternative sibi succedendo,» ita ut nunquam duas unus et idem legat lectiones, unde et ad singulas petitur benedictio, quam iterare necesse non esset, si unus et idem plures consequenter legere deberet lectiones. Et certe id postulabat summa S. Patris discretio, ne forte nimium laborarent in legendo, maxime cum prolixiores tunc temporis essent lectiones, nec ita facile esset legere in codicibus manuscriptis. Vide lib. II de Antiquis monachorum Ritibus cap. 1.

Super analogium.] Quid sit analogium describit in prima expositione Boherius his verbis: «Vocatur hic analogium locus altus supra chorum, ubi stant libri sancte prædicationis, ut sunt legendarii, sive lectio-

narii, qui continent sermones SS. doctorum. » Aptè omnino si nominis **271** etymon attendamus : *ἀνα* Græce sursum Latine, et *λόγος* sermo dicitur ; unde etiam S. Isidorus (*Lib. xv Orig., cap. 4*), « analogium, inquit, inde dictum est, quod sermo inde prædicetur, nam *λόγος* Græce sermo dicitur, quod et ipsum altius situm est. » Aliis tamen analogium est pulpitum, quod supponitur libro. Glossæ Isidori : « Lectrum analogium super quo legitur. » Et rursum : « Pulpitum, analogium, lectrum. » Unde Gregorius Turonensis describens analogium basilicæ S. Cyriani martyris (*Lib. i de Gloria martyris*, c. 9½) : « Analogium, in quo libro superposito cantatur, aut legitur. » In antiqua delineatione monasterii S. Galli tria habebantur in choro analogia ; duo ex utraque parte ad legendum in nocte, et tertium paulo inferius in medio choro ad Evangelium.

Inter quas et tria responsoria canantur. De responsoriis ita scribit S. Isidorus (*Lib. i de Offic. eccl., cap. 8*) : « Responsoria ab Italis longo ante tempore sunt reperta, et vocata hoc nomine, quod uno canente chorus consonando respondeat : ante autem id solus quisque agebat ; nunc unus, interdum duo, vel tres communiter choro in plurimis respondente. » Ruperto vero, « responsoria dicuntur, quia respondent lectionibus, tristia tristibus, leta lætis ; vel quia choro respondente cantantur. » Ita etiam fere Nicolaus de Fractura.

Quod autem dicit S. Isidorus (*Lib. vii, cap. 8*) responsoria ab Italis fuisse inventa, auctor est tamen Sezenus S. Joannem Chrysostomum responsorias cantiones instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cœtus distributi, alternatim et ad modum responsoriorum canebant, et corollaria adiciebant in gratiam suæ sectæ composita.

Duo responsoria sine Gloria dicantur. *Post tertiam vero lectionem, qui cantat dicit GLORIA.* « Præsertim poribus non cantabatur Gloria post versum, sed repetebatur responsorius, » inquit Amalarius (*De Ordine antiph.*, cap. 2), sed B. Benedictus saltem in tertio responsorio decantari voluit, narratque Walfridus (*De Rebus eccl.*, c. 25) crebrius a Romanis in responsoriis usurpatum fuisse ; sed et concilium Toletanum iv redarguit eos qui in responsoriis non adhibebant Gloria Patri ; statuitque cum hac discretionem esse canendum (*Can. 15*), « ut in lætis sequatur Gloria, in tristioribus repetatur principium ; id quod est adhuc in usu, unde nec dicitur in officio defunctorum ex conc. Aquisg. c. 66, nec a dominica Passionis usque ad Pascha ; quia tunc temporis vituperium et injuriæ Trinitatis in personam Filii recitantur, inquit Boherius ; licet hoc contra regulam esse asserat Hildemarus in cap. 14, atque in suo monasterio semper dici Gloria in fine responsorii, præterquam in triduo ante Pascha, quo, juxta definitionem concilii in Francia celebrati, Romanum dicebant officium.

Codices autem legantur in vigiliis tam Veteris Testamenti quam Novi divinæ auctoritatis. Hic aperit S. Pater unde lectiones in nocturnis recitandæ desumi debeant, scilicet a codicibus Veteris ac Novi Testamenti divinæ auctoritatis : divinæ, inquit, auctoritatis, id est quos tanquam vere canonicos **272** agnoscit Ecclesia, quales sunt ii quorum indicem contexit Tridentina synodus (*Sessione 4*). Horum per anni circulum legendorum ordinem distribui se fertur Gelasius papa in concilio Romano cum septuaginta episcopis, quod probant ex Gratiani decreto dist. 15, cap. *Sancta Romana Ecclesia*. Ea tamen quæ hac de re habentur in dicto Gratiani decreto, in ejus mss. haud reperiuntur ; scribitur Theodemarus ante Gregorium papam in Ecclesia Romana Scripturas non esse lectas.

Sed et expositiones earum quæ a nominatissimis doctoribus orthodoxis et catholicis Patribus factæ sunt. « Non dixit a nominatis, inquit Hildemarus, sed a nominatissimis ; quia fuerunt multi nominati, et ta-

men in eorum libris inventus est error ; et ideo dixit a nominatissimis, ac si diceret, illorum doctorum legant expositiones quorum in libris non invenitur error, sicut est Augustinus, et Gregorius, sive Ambrosius, et cæteri alii Patres catholici. » Nicolaus de Fractura doctores nominatissimi sunt Gregorius, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius. Addit tamen : « Alii enim doctores, ut est Hilarius, Basiliius, Joannes Chrysost., Gregorius Nazianzenus, Beda presbyter, nominatissimi similiter possunt dici, ex eo quod eorum dicta sunt ab Ecclesia approbata, etc. »

Hujusmodi expositiones in Ecclesia legi, dummodo sincerus et optimus fiat earum delectus, tanquam pium et utile satis approbat S. Gregorius, Joanni Ravennensis Ecclesiæ subdiacono sic scribens (*Lib. x, ep. 22*) : « Illud quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia reverendissimus frater et coepiscopus meus Marianus legi commenta B. Job publice ad vigilias faciat, non grate suscepi ; quia non est illud opus populare, et rudibus auditoribus impedimentum magis quam proventum generat. Sed dic ei ut commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipue informant. » Ex quibus verbis observare licet nondum in Ecclesia ordinata fuisse lectionaria, ut vocant, ex SS. Patrum homiliis compilata ; sed in arbitrio episcoporum et prelatorum fuisse, assignare libros unde lectiones desumerentur. Primus id feliciter aggressus esse videtur Carolus Magnus imperator, qui per manum Pauli diaconi Cassinensis duo volumina ex SS. Patrum homiliis et sermonibus per anni circulum legenda confecit, cum hoc titulo : *Opus præclarum omnium homeliarum et postillarum venerabilium ac egregiorum doctorum Gregorii, Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Bedæ, Illici, Leonis, Maximi, Joannis episcopi, atque Origenis integraliter de Tempore et de Sanctis per totius anni circulum, cum quibusdam eorum sparsim interpositis sermonibus hinc inde suis locis collectis, et coaptis temporibus in partem hiemalem ac æstivalem divisum.* Quod quidem opus ab Alcuino adornatum Paulus Diaconus jussu Caroli Magni eliminavit. Exstat (*Tom. I Anal.*) ea de re epistola Caroli omnibus religiosis lectoribus suæ ditionis, quam publici juris fecit noster Mabillonius, in qua asserit « ad nocturnale officium compilatus quorundam casso labore, licet recto intuitu, minus tamen **273** idonee lectiones. » Antequam vero prædictum lectionarium Paulus concinnaret, auctorum eorum quorum homilie recitabantur in divinis officiis, nomina haud præcinebantur, uti Carolus in præfata epistola est auctor.

De passionibus SS. martyrum ne quidem mentionem facit S. Benedictus. Usus tamen in nonnullis Ecclesiis jam invaluerat ante ejus tempora eas in Ecclesia publice legendi ; ejus rei præclarum habemus S. Augustini testimonium in serm. 2 de S. Stephano, ubi sic loquitur (*Serm. 515*) : « Cum aliorum martyrum vix gesta inveniamus, quæ in solemnitatibus eorum recitare possimus, hujus passio in canonico libro est. » Et certe in concilio Carthaginensi iii, sub finem sæculi iv celebrato, permissum fuerat legi *passiones martyrum, cum anniversarii dies eorum celebrantur.* In Regula etiam S. Casarii ad virgines apud Boll. n. 69 (*Jan. 12*), decernitur, ut « quando festivitates martyrum celebrantur, prima missa de Evangelis legatur, reliquæ de Passionibus martyrum. » Idem habetur in Regula S. Aureliani in ordine psallendi ; et in Regula S. Ferreoli cap. 18. Gravis igitur existit error Agobardi episcopi Lugdunensis, qui in opusculo de veteri ritu canendi psalmos, et de correctione antiphonarum nihil divinis in officiis audiri debere propugnat, nisi sacram Scripturam, ne, inquit, ignem alienum offeramus Deo. Errandi occasionem præbere potuit concilii Laodicensi canon 59, quo prohibetur alios quam sacros et canonicos libros, quos sigillatim recenset, legi.

Post has vero tres lectiones cum responsoriis suis,

sequantur reliqui sex psalmi cum alleluia canendi.] Ad instar sancti illius angeli, qui cum in conventu Ægyptiorum monachorum undecim psalmos decantasset, duodecimum sub *alleluia* responsione consummans, ab universorum oculis repente subtractus est (*Cassin. lib. II, cap. 5*).

Post hos lectio Apostoli.] Pauli scilicet, qui semper intelligendus est cum vox *Apostoli* sine addito auditur.

Ex corde recitanda.] Id est memoriter, et sine codice, « in hoc ostendens, inquit S. Hildegardis, quod cum fratres lectionibus et meditationibus inserviunt, ea quæ in divina Scriptura necessaria habent, memorie commendat, ita ut cum opportunum tempus insitit, aut cum necessitas se immeriserit, absque materialiter scripto illa in medium proferant, quemadmodum et prædictas lectiones (scilicet quæ cap. 9 et 10 præscribuntur) ex corde et memoriter, id est sine libro, quoniam breves sunt, recitabunt, ne in brevitate earum impedimentum sustineant, si aut codicem ad legendum, aut lumen ad videndum in promptu non habuerint, etc. » Cujus expositionem confirmat Regula Magistri cap. 44: « Lectionem vero cui jussum fuerit, ut ex animo recitet non ex codice legat, nisi in vigiliis solummodo, hoc est quod constituimus, ut frequentius aliqua meditentur, et memoria teneant Scripturas fratres, ut quando in quovis loco, quod ex deesse (*Sic*) **274** textum lectionis vel paginae, si opus fuerit, memoria recitetur. » Ex quibus

A patet quam male quidam exponant *ex corde*, id est cum magno devotionis affectu, maxime cum contrarium ex sequenti capite eluceat.

Supplicatio litanie.] Per supplicationem Bernardus Cassinensis et Boherius in utraque expositione inclinationem aut genuflectionem intelligunt, forte quia ad litaniam olim genua flectebant, sicuti præscribitur in capitulo 7 monachorum Sangallensium, « ut finitis cursibus, incepturi *Kyrie eleison* genua flectant, et non ante surgant quam SS. Trinitatis vocabulis perdictis, presbyter dicat, *Per omnia sæcula sæculorum. Amen.* »

Quid autem sit litanie exponit ipse S. P. Benedictus cum subjicit, *id est Kyrie eleison*; quo sensu sumitur in Græcis SS. Jacobi, Basilii, et Chrysostomi liturgiis. De hac voce ita definit concilium Vasionense sub Leone Magno (*Can. 2*): « Et quia tam in sede apostolica quam etiam per totas Orientales atque Italiae provincias dulcis et salubris consuetudo intromissa est, ut *Kyrie eleison* frequentius cum grandi affectu ac compunctione dicatur; placuit etiam nobis ut in omnibus ecclesiis nostris ista consuetudo sancta, et ad matutinum, et ad missas, et ad vesperam Deo propitiante intromittatur. » Vide Joan. Bona de Divina Psalm. cap. 14, § 4.

Et sic finiantur vigilie nocturnæ.] Per collectam sive orationem, quæ semper divinum terminabat officium.

CAPUT X.

Qualiter æstatis tempore agatur nocturna laus.

A Pascha autem usque ad calendas Novembris ^a, omnis (ut supra dictum est) psalmodiæ quantitas teneatur: excepto quod lectiones in codice, propter brevitate noctium, minime legantur ^b; sed pro ipsis tribus lectionibus, una de Veteri Testamento memo-

riter dicatur ^c, quam breve responsorium subsequatur; et reliqua omnia, ut dictum est, impleantur; id est, ut nunquam minus a duodecim psalmorum quantitate, ad vigilias nocturnas ^d dicatur ^e: exceptis tertio et nonagesimo quarto psalmo ^f.

^a Cass., *novembres*.

^b Sabín., *excepto quod lectiones sine codice legantur*.

^c Oxon., *memoria legatur*.

^d Oxon., *noctis*.

C ^e Ita Oxon.; sed alii fere omnes codices mss., *dicantur*.

^f Al., *psalmis*.

COMMENTARIUS.

275 A Pascha autem usque ad calendas Novembris, etc.] A Pascha, inquit, scilicet Resurrectionis, ad differentiam aliarum solemnitatum Domini nostri Jesu Christi, inquit Boherius, quas etiam quædam provinciæ Paschata vocant. Ita in antiquis Germaniæ consuetudinibus mss., feria v in Cæna Domini Pascha appellatur.

Pro ipsis tribus lectionibus una de Veteri Testamento memoriter dicatur.] Huc spectare videtur illud Guigonis Carthusiæ prioris statutum (*Cap. 5*): « A Pentecoste usque ad Novembris calendas, una, nisi festum intersit, lectione sicut cæteri monachi contenti sumus. » Quod dicit a *Pentecoste*, ostendit toto tempore Paschali plures recitatas fuisse lectiones, et revera tres olim in omnibus passim monasteriis legabantur, uti observavimus in lib III de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 18, quod etiam exemplo Romanæ Ecclesiæ tota æstate præstitisse Cassinenses constat ex Theodemari abbatis epistola ad Carolum Magnum. Scribit etiam Amalarius in Supplem. quod « in quibusdam monasteriis monachorum propter consuetudinem Romanam, ne penitus ab ea discrepent, ut historiam Veteris Instrumenti plenius in ecclesiis legant, æstatis tempore feria tantum 2, 3 et 4, tres lectiones aguntur; et aliis tribus diebus nisi sancti alienius memoria fuerit, propter observationem Regulae S. Benedicti una contentum est. » Sed

Cistercienses adeo mordicus S. Regulæ legibus adhæserunt, ut toto æstatis tempore nullum omnino trium lectionum festum habeant, ut scribit cardinalis Bona (*De Divina Psalm. cap. 18, § 4*).

Hæc lectio, quam pueri apud Cluniacenses legabant ex Udalrico I. III, c. 8, apud Carthusienses cantor hebdomadarius ex Nova Collect. Statut., par. I, c. 16, ex Regulæ præscripto memoriter, hoc est ex corde, sine libro recitanda est; adeoque brevis esse debet, brevior tamen aut prolixior pro brevitate aut prolixitate noctium. « Si quem autem movet, inquit Theodemarus (*Epist. ad Carolum Magn.*), quare B. Benedictus in æstatis tempore quotidianis diebus ad nocturnale officium unam tantum de Veteri Testamento lectionem legi præceperit, cognoscat necdum eo tempore in Romana Ecclesia, sicut nunc legantur, sacras Scripturas legi morem fuisse; sed post aliquod tempus hoc institutum esse sive a papa Gregorio, sive, ut ab aliis affirmatur, ab Honorio. »

Unicam hic quæstionem movet Hildemar, et post eum Bernardus Cass., Boherius, et Turrecremata, cur nimirum S. Pater unicam duntaxat lectionem mensibus Septembri et Octobri præscripserit, qui tamen æquales cum Martio et Aprili, in quibus tres instituit lectiones, habent noctes; adiunget hoc potissimum factum esse ad sublevandos **276** fratres

ab illis magnis laboribus quos in colligendis fœgibus et vindemiis subire coguntur. Adde quod quadragesimale tempus, in quod Martinus et Aprilis solent incidere, ad solitum pensum aliquid addi postulabat: quoniam, si S. Benedicti attendatur intentio, nihil præter Regulam egerint bonæ voluntatis fratres, qui tres Septembri et Octobri lectiones in codice recitant, sicuti prædicti commentatores sentiunt.

Quam breve responsum subsequatur.] Breve utique, quod ex uno alicujus psalmi versiculo componi sol-t, ut notat Boherius.

Ut nunquam minus a duodécim psalmorum quan-

titate ad vigiliis nocturnas dicatur.] Eundem psalmorum numerum tanquam sacram et cœlitus acceptum etiam in dominica S. P. Benedictus retinuit; eundem præscribit concilium Turon. II, can. 48; eundem persolvebant ad vigiliis et ad vespertinam synaxim Ægyptii monachi ex Cassian. I, II, cap. 5 et 6; eundem S. Pachomius pro suis monachis ab angelo injunctum fuisse tradit Palladius in Laus. c. 38; eundem et alii monachi observabant ex Regula Solitariorum. Deinde etiam, ut docet Hildemar, obtinuit consuetudo per Ecclesias Africanas et Occidentales, ut duodecim psalmos ad vigiliis nocturnas decantarent.

CAPUT XI.

Qualiter dominicis diebus vigiliæ agantur.

Dominico die ^a temporius ^b surgatur ad vigiliis. In quibus vigiliis teneatur mensura, id est modulatis, ut supra disposuimus, sex psalmis et versu, residentibus cunctis disposite, et per ordinem in subselliis, legantur in codice, ut supra diximus, quatuor lectiones cum responsoriis suis. Ubi tantum in quarto responso dicatur a cantante *Gloria*. Quam dum incipit, mox omnes cum reverentia surgant. Post quas lectiones, sequantur ex ordine alii sex ^c psalmi cum antiphonis, sicut anteriores, et versus ^d. Post quos iterum legantur alie quatuor lectiones ^e cum responsoriis suis, ordine quo supra. Post quas dicantur tria cantica de prophetis ^f, quæ instituerit abbas: quæ cantica cum **277** alleluia ^g psallantur. Dicto etiam

versu, et benedicente abbate, legantur alie quatuor lectiones de ^h Novo Testamento, ordine quo supra.

Post quartum autem responsum, incipiat abbas hymnum *Te Deum laudamus*. Quo perdicto ⁱ, legat abbas lectionem de Evangelio, cum honore et tremore ^j, stantibus omnibus. Qua perlecta, respondeant omnes, *Amen*. Et subsequatur mox abbas hymnum *Te decet laus*. Et data benedictione, incipiant ^k matutinos. Qui ordo vigiliarum, omni tempore, tam æstatis quam hiemis, æqualiter in die dominico teneatur: nisi forte (quod absit) tardius surgant ^l, aliquid de lectionibus brevandum est aut responsoriis: quod tamen omnino caveatur ne proveniat. Quod si contigerit, digne inde satisfaciat Deo in oratorio per cuius evenerit neglectum.

^a Oxon., *Dominicis diebus*.

^b Ita in Oxon., Narb., S. Germ. ms., Bern. Cass., Boher. Sed alii communiter, *temperius*; quam vocem etiam usurpant aliquando quidam scriptores non infimæ Latinitatis.

^c In Oxon. deest *sex*.

^d Al., *versu*.

^e Oxon., dicantur tria cantica, omissis intermediis.

^f Al., *prophetarum*.

^g Ebrul., *cum albis*.

^h Flor., *Vetri*.

ⁱ Al., *dicto*.

^j Cass., Flor., Affl., *timore*.

^k Flor., Ebrul., Faron., Lyr., Affl., editio Veneta, incipiat; quam lectionem probat Menardus. In codice Narb. hæc periodus ita effertur: *Et subsequatur mox abbas hymnum: Te decet hymnum, te decet laus. Et de benedictione incipiant, etc.*

^l Al., *surgatur*.

COMMENTARIUS.

Speciale sacris dominicarum vigiliis caput consecravit S. P. Benedictus. Hoc nimirum decebat noctes illas *reverendissimas*, ut eas vocat S. Columbanus; hoc postulabat præcipua inter alias hujus diei solemnitas et prerogativa: hæc est enim dies quam fecit Dominus, in qua lætari et exultare omnes Christi fideles David invitat. « In hac die, inquit Boherius in primo comm., mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem et mors interitum, et vita accepit principium. Hæc est dies consecrata, dies Domini vocata, dies plena gratia, dies felix, dies clara, dies dulcis, non amara. » De ea pluribus in serm. 167 et 280, in Appendice S. Aug., ubi quanta hæc die hominibus beneficia collata sint plene ostenditur, ac proinde quali cum reverentia celebrari debeat.

Dominico die temporius surgatur ad vigiliis.] Quia solemnus prolixiusque est dominicarum vigiliarum officium, fratres solito citius surgere præcipit S. P. Benedictus, maxime propter brevitatem noctium æstivalium, in quibus, si consueta vigilas hora celebrarent, matutinas non incipiente luce, uti præscribit Regula, sed clara jam die decantarent. Neque enim omne tempus istud S. Benedicti de maturas

surgendo statutum respicit; sed, si credimus Hildemaro, Bernardo Cassinensi, et Joanni de Turrecremata, solam ætatem. Unde etiam S. Pater postquam præcedenti capite de vigiliis æstatis **278** egit, hoc decretum consequenter edidit, in quo vigiliis eodem tenore subjungit matutinos incipiente luce dicendos, ad quod sufficit hieme octava noctis hora surgere.

Quantum vero solito temporius fratres surgere debeant S. Pater non aperit; at si mens ejus et intentio attendantur, habita ratione brevitatis aut prolixitatis noctium, ita temperanda accelerandaque est hora surgendi, ut matutini nocturnis vigiliis absque ullo medio intervallo coniungendi, incipiente luce, agantur. In Parisiensi autem S. Germani monasterio ante medium noctem fratres olim surrexisse colligimus ex Aimonio ejusdem loci monacho in lib. II Mir. S. Germani, cap. 1, ubi quædam mulier dicitur « permessa in atrio ejusdem ecclesiæ ipsa nocte requiescere; sed priusquam mediæ noctis spatium transmitteretur, evigilans, quasi quodam medicamine delibata, per seipsam aggreditur ecclesiam, fratribus jam ex more vigiliarum solemniter celebrantibus. »

Quæ quidem verba de aliquo die dominico aut festo intelligi necessario debent, cum aliis diebus non ita cito surgent. Idem fere de Floriacensi colligitur ex Adelerio in lib. Mir. S. P. Benedicti. In Centulensi etiam S. Richarii tempore Gervini abbatis piissimi, quidam prior Revenardus nomine, antea infirmus, in festivitate S. Vigoris confessoris, « cum fratribus hora noctis duodecima in nocte intravit in chorum sanus et hilaris, » quemadmodum scribit Joannes de Capella in Vita S. Gervini n. 7 (*Boll. 5 Mart.*). Hancque olim fuisse communem monasteriorum consuetudinem discimus ex Amalarii Supplemento, in quo hæc habet : « Omnibus enim dominicis Resurrectionis diebus recte a monachis circa mediam noctem surgitur. » Et prius dixerat S. P. Benedictum id accepisse a S. Ambrosio, « cui, inquit, semper consuetudo fuit dominicis diebus ante horam noctis mediam surgere : quod hymnus ejus demonstrat : *Surgamus omnes oculus, Et nocte queramus pium.* » In Cisterciensi vero anni 1429 capitulo generali statutum est ut dominicis festisque diebus una hora citius solito surgatur. Bursfeldenses, qui privatis diebus hora duodecima, hoc est media nocte surgunt, Dominicis festisque 12 lectionum hora undecima aut etiam maturius id præstant ex Cærem. cap. 5. Similiter Casalini dominicis festisque simplicioribus media circiter ante mediam noctem ; in majoribus autem et summis hora undecima præcise ex Cærem. niali ms. cap. 5.

In quibus vigiliis tenatur mensura.] « Quæ in omnibus habenda est, inquit Nicolaus de Fractura, sine qua nemo recte vivit ; unde dantur quidam versus magistrales sculpti in corona regis francie.

Sicut in omne quod est, mensuram ponere prodest,
Sic sine mensura non stabit regia cura.

Et dicitur mensura quasi mentis cura. » Quid autem sit teneatur mensura, exponit dicens :

Id est modulatis, ut supra disposuimus sex psalmis 279 et versu.] *Modulatis*, id est suaviter decantatis ; nam, ut ait Smaragdus, « modulatio dicitur dulcedo vel suavitas cantus, quæ fit in modulata canora voce ; » vel etiam *modulatis* secundum Bernardum Cassinensem, id est ad antiphonarum tonum decantatis : « Hæc autem modulatio, inquit, est quædam modi illatio, quæ habet fieri secundum tonum antiphonæ competentem. » Voluit ergo S. Bernardus ad opus Dei cantum adhiberi, non ad aurium delectationem, sed ad excitandam in suis devotionem. De cantu ecclesiastico hæc plura dicendi locus foret ; at solum id observare libet quod refert Rabanus (*Lb. II de Instit. Cleric., c. 48*) : « Primitiva Ecclesia ita psallebat, ut modicus flexus vocis faceret resonare psallentem, ita ut pronuntianti vicinior esset quam psallenti : propter carnales autem, non propter spirituales consuetudo cantandi est instituta, ut quæ verbis non compunguntur, suavitate modulaminis moveantur. » De utilitate cantus ecclesiastici vide Joannem Bonam, de Divina Psalmodia, cap. 17.

Residentibus cunctis di posite et per ordinem in subselliis.] « Id est in humilibus sellis, quæ etiam scamna duntur, » inquit Boherius. Hæc autem Smaragdus aliquam videtur ponere distinctionem inter sedes, cathedras et subsellia, ut sedes sint regum, cathedræ doctorem, subsellia cæterorum hominum.

In quarto responsorio dicatur Gloria.] In antiquis Germaniæ Consuetudinibus mss. præscribitur, ut cuiuscunque nocturnæ quartum responsorium post Gloria a capite repetatur, et excelsius cante-

Quam dum incipit mox omnes cum reverentia surgant.] Quid sit cum reverentia surgere explicat Hil-

demarus nis verbis : « Non debent festinanter surgere, sed honorifice et inclinato capite tandem debent incurvi sistere quoadusque dicat cantor *Spiritus sancto.* » Eodem modo Bernardus Cassinensis reverentiam illam explicat de supplicatione et inclinatione, quæ quidem talis esse debet, ut manus super genua poni possint ; et « qui plus aut minus fecerit, inquit Hildemarus, debet duci per gradus. » Quid sit duci per gradus diximus alibi.

Post quas lectiones sequantur ex ordine olij sex psalmi, etc.] « B. Benedictus ad perfectioris vitæ culmen aspirans, inquit Joannes Beletius (*Explic. divini offic., c. 25*), sex psalmos in nocturno primo cantari, et quatuor lectiones cum quatuor responsoriis instituit, totidemque in secundo, ut per hoc notis duplicem vitam, contemplativam et activam, aperte innueret ; nam senarius numerus psalmodiarum vitam nobis indicat activam, in qua sane conveniens est sex opera misericordiæ exercere, si ad perfectionem vitæ contemplativæ feliciter pervenire velimus, quæ itidem ut per quatuor Evangelia, ita hic per quatuor exprimitur lectiones. »

Tria cantica de prophetis, quæ instituerit abbas.] Addit Nicolaus de Fractura cum consilio sui capituli ; quæ cantica temporis aut festivitatis quæ celebratur debent congruere : aliquando 280 tamen canticorum loco psalmos decantatos fuisse reperimus. Ita in ms. Consuetudinibus S. Germani a Pratis in festo Dedicationis, ubi pro canticis assignantur psalmi *Lætatus sum, Nisi Dominus, et Laudate, Jerusalem.* Quid autem differant canticum et psalmus docet S. Isidorus his verbis (*Lib. I de Offic. eccl., c. 4*) : « Canticum vox humana est ; psalmus vero qui canitur ad psalterium. » Vide Joannem Bonam, de Divina Psal., cap. 16, § 12.

Dicto versu, et benedicente abbate, Legantur alie quatuor lectiones de Novo Testamento ordine quo supra.] Non tamen de Evangelio, alioquin fratres stare præciperet.

Incipiat abbas hymnum TE DEUM LAUDAMUS.] Cuius auctores Ambrosium et Augustinum vulgus facit, dum hic ab illo baptizaretur, sicuti prænotatur in Dacii Chronico, lib. I, cap. 10. Verum cum illud Chronicon stylo Dacii temporis non redeat, et alioquin falsa plerumque continet, illius factus non esse apud eruditos quosque pro certo habetur, ac proinde quæ de composito ab Ambrosio et Augustino hymno *Te Deum laudamus* narrantur, dubiæ omnino, ne dicam nullius, sunt fidei. Quis autem illius sit auctor hactenus incertum est. Solus a Smaragdo et aliis quibusdam creditur Ambrosius. Sed in Abbonis abbatis Floriacensis epistola nondum edita tribuitur S. Hilario, ut docuit me, qui ex nostris novæ operum hujus sancti editioni adornandæ laborat.

Hujus hymni præter S. Benedictum meminere S. Casarius in Regula ad monachos, c. 21, et S. Aurelianus in Ordine psalmi, qui illum ad matutinas laudes decantari decernunt. Hunc vulgatus Aleuinus in Lib. de Offic. per ferias vocat *hymnum dominicalem* ; forte quia a S. Benedicto et antiquis monachis omnibus omnino dominicis, ne quidem Adventus et Quadragesimæ exceptis, præter communem Ecclesiæ consuetudinem decantaretur : quod cum episcopi in Galliæ et Italiæ conciliis congregati minime probarent, interpellarentque abbates monachosque nonnullos cur in dominicis Adventus et Quadragesimæ *Te Deum laudamus* ad vigilias psallerent, responderunt se pro nulla re illud agere, nisi ex B. Benedicti nominatissimi atque excellentissimi Patris præceptione, cuius etiam actus simulque dicta a summo Romanorum pontifice, videlicet Gregorio, habenter descripta ac laudabiliter reborata. His denique comperti episcopi "usus monachorum authenticus ex

* Non video quomodo hæc phrasis explicari possit, nisi forte legatur in modulato canore vocis. EDIT.

** Phrasis evidenter mendosa. Quid si legeretur : *His compertis usus, etc., voce episcopi abstracta?* EDIT.

more vignit, » quemadmodum scribit Rodulfus Glaber (*Lib. II. st. cap. 3*). Neque tamen id solis S. Benedicti monachis singulare exstitit, cum talem consuetudinem a quibusdam canonicorum ecclesiis observatam fuisse doceat Amalarius in Supplemento ad lib. IV de Divinis Officiis (*Tom. II Anal.*); qui tamen in libro de Ordine Antioph., cap. 2, dicit, se interrogasse Romanæ Ecclesiæ magistrum, « si canerent per dominicas noctes *Te Deum laudamus*; » responsumque sibi esse: « Tantum in Nataliis pontificum *Te Deum laudamus* canimus. »

Quo perdicto, legat abbas lectionem de evangelio.]

281 Idque cum planeta, orario, duobus candelabris, et thuribulo, ex Hildegardo, et Ruperto I. II in Regulam S. Benedicti, cap. 7, quem ritum retulimus in I. II de Antiquis monach. Rit., c. 1. Lectionem etiam S. Evangelii abbati, aut eo absente prepositis per vices committit Magister in Regula cap. 46, quæ de observatione laudatur Gervinus, abbas Centulensis, ab Hariulfo in Chron. I. IV, c. 26. Multis tamen jam abhinc sæculis usus invaluerat, ut non abbas, sed sacerdos hebdomadarius Evangelium legeret: cujus consuetudinis rationem reddit Smaragdus his verbis: « Dicit enim: Incipiat abbas hymnum, lectionemque Evangelii legat. Tamen non hæc omnes debent valentque facere abbates: sunt enim qui aut impediende culpa non debent, aut impossibilitate nocente non valent. Igitur sunt abbates qui nec sacerdotis nec levitæ funguntur ministerio, et ideo nec sacrosanctum legere possunt Evangelium; cantoribus non gestant officium, et ideo non possunt Ambrosianum alte boando hymnum incipere, gregem tamen cum superno juvamine possunt gubernare sibi commissum, et propterea eliguntur ad abbatis ministerium peragendum. » An vero ita se res habuerit apud primos vitæ monasticæ patres, aut tempore S. Benedicti, nos latet; constat tamen eos in synaxi frequenter Evangelium legisse, ut pote qui privatis diebus unam de Novo Testamento, dominicis et sabbato duas lectiones haberent, nec ita frequentes apud eos essent sacerdotes aut levitæ. An etiam absolute necessaria sit ad legendum in vigiliis Evangelium ordinatio, questio esse posset; quam solvit Boherius dicens: « Hæc lectio, quæ fit in vigiliis, potest competere non solum non ordinato, imo et mulieri; » et citat. art. ext. de pœnit. et remiss. cap. Nova et 20, q. 1, *Sanctimoniales*. Vide I. c., q. 1.

Quare autem ad vigiliis S. Evangelium legi jussit S. Pater, declarat S. Hildegardis his verbis: « Dominicis autem diebus, et in aliis solemnitatibus post nocturnos Evangelium legi præcipiens, intelligi vult quod omni tempore, videlicet tam in nocte quam die nuntium Dei audiri, et compleri, et per illud Deo serviri debet; et ut etiam audito Evangelio monachi illius Evangelii recordarentur: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te*; et etiam hoc intendit, ut si quis pro raritate sacerdotum, seu præoccupatione alicujus impedimenti eo die missam habere, vel missæ interesse non poterit, lectum et auditum Evangelium sibi sufficiat. »

Cum honore et tremore stantibus omnibus.] Hæc verba, cum honore et tremore, possunt referri ad hæc præcedentia, legat abbas lectionem de Evangelio, vel ad subsequētia, stantibus omniabus. Ad priora referant Hildegardus et Boherius in primo comm. Ad posteriora Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura: « Cum honore, inquit Nicolaus, quia omnes debent stare pedibus rectis, et capitis amotis de capite, dum legitur lectio de Evangelio; cum tremore, quia cum magno tremore debemus intelligere et audire pœnas et præmia quæ nobis per Evangelium promittuntur. » Boherius e contra: « Cum honore, **282** inquit, quia indutus vestimentis sacerdotalibus, quia capite discooperto, quia in pulpito

A contra altare erecto, et cum lumine et incenso. » Similiter Hildegardus: « Cum planeta, orario, et candelabris duobus, et thuribulo. »

Stantibus omnibus.] Juxta antiquam atque ab apostolis traditam consuetudinem, cujus meminit Liturgia S. Marci: « State » audiamus S. Evangelium. » Missa S. Basilii: « Legitur Evangelium stantibus omnibus cum timore et reverentia. » Constitutiones apostolicæ apud Clementem (*Lib. II, cap. 57*): « Cum legitur Evangelium, presbyteri et diaconi, universusque populus magno cum silentio stent. » S. Germani Theoria mystica: « Verbum Dei est, audiamus recti S. Evangelium. » Rodulfus, in Vita Rabani, n. 42 (*Sæc. IV, part. II*): « Cum in ecclesia publice missarum agerentur solemnia, et lectio legeretur Evangelii stantibus omnibus juxta morem cum silentio et reverentia. » Idipsum ab Anastasio papa auctoritate apostolica firmatum scribit Anastasius Bibliothecarius in illius Vita, et Micrologus in lib. de Observ. eccles., c. 9. Exstat hæc de re ejus constitutio in Gratiani decreto (*De Cons. dist. 1, c. Apostolica*) his verbis concepta: « Apostolica auctoritate mandamus, dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur, sacerdotes et ceteri omnes præsentis non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu S. Evangelii stantes, dominica verba attente audiant et fideliter adrent. »

Hujus ritus rationes esse possunt: 1° honor et reverentia S. Evangelii; 2° quod non deceat alios sedere stante S. Evangelii lectore, « qui sive abbas ipse, sive alius quilibet sacerdos ille sit; Domini nostri Jesu Christi personam gerit, » ut loquitur Rupertus (*Lib. II in Regul. S. B.*); 3° ut hæc nostri corporis dispositione demonstramus, nos tanquam veros Dei servos ad ejus, quæ proferuntur, exsequenda mandata semper esse paratos.

Quæ perlecta, respondeant omnes Amen.] Quæ vox est Hebraica, duplicem habens significationem: unam optantis, id est fiat, quo sensu sumitur ab Ecclesia in fine collectarum; alteram affirmantis, id est *verum est*, quæ in significatione a S. P. Benedicto usurpatur, « quia, inquit Boherius, omnes debent ad verba Dei attendere, et ea per *amen* asserere vera esse, ut mens audientis concordet voci docentis. » Unde merito cum Smaragdo possis redarguere eos qui impudenti temeritate S. Patrem insinulare ausi fuerunt, quasi omnino inepte et incongrue *amen* in fine Evangelii præcepisset dici. Certe in missa Mozarabum in fine Epistolæ, prophetiarum et Evangelii respondetur *amen*. Sed et Alexander Alensis de eadem praxi ita scribit (*De Offic. missæ in 17 parte Sum.*): « Perlecto Evangelio, dicunt assistentes *Amen*, faciat nos Deus perseverare in doctrina Evangelii; alii dicunt *Deo gratias*, in gratiarum actionem pro beneficio tantæ doctrinæ et tam salutaris. » Et Joannes Belethus, doctor Parisiensis, qui quingentis circiter abhinc annis vivebat (*In Explic. di. in officii, c. 39*): « Lecto jam Evangelio, quisque debet dicere *Amen*, vel, ut alii volunt, recitato Evangelio statim dicamus oportet *Deo gratias*, quemadmodum post quamlibet lectionem sive capitulum; sed melius est ut dicatur *Amen*. » Obiter **283** hic referre juvat quod notat Boherius in secundo comm., S. Isidorum, Hispanem episcopum, in officio missæ instituisse ut ad quamlibet petitionem orationis dominicæ clerus responderet *Amen*; sed ad hanc, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, responderet *Qui es Deus*.

Et subsequatur mox abbas hymnum TE DECET LAUS.] Qui idem esse creditur cum illo qui apud Clementem Romanum in Constitutionibus apostol. exprimitur his verbis (*Lib. VII, cap. 49*): *Te decet laus, te decet hymnus, te decet gloria, Deum Patrem per Filium in Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen*. Et tamen appellatur Ambrosianus hymnus in lib. I Mir. S. Ri-

* Legendum videtur *Stantes audiamus*, vel saltem sic distinguendum: *State, audiamus*, etc. EDR.

charii abbatis, cap. 6, ab auctore antiquo descripto A
(*Sec. n. Ben.*).

Et data benedictione incipiant matutinos.] Quid sit illa benedictio non consentiunt interpretes. Primo enim Columbanus Uranx significari existimat benedictionem quæ datur cum incipiendo matutinos dicitur, *Deus, in adiutorium*, quod tum signum crucis formetur per quod benedictio dari consuevit; postea vero ait hæc benedictione designari psalmum LXVI, in cuius principio et fine dicitur, *Benedicat nos Deus*. Quod sine fundamento profertur. Secundo, « Quidam equidem, inquit in secundo comm. Boherius, et etiam Gratianus in canone, voluerunt hanc benedictionem intelligere de illa quæ datur ingredientibus et egredientibus coquinæ officium; sed illa nempe datur finitis matutinis, ut patet infra de septimanariis coquinæ. » Tertio, « Dabatur tunc forsitan, addit idem Boherius, benedictio quæ hodie episcopis vel privilegiatis abbatibus est iure specialiter reservata; nam tunc etiam magis erat communis. » Sed huic sententiæ refragatur Bernardus Cassinensis his verbis : « Benedictio non est illa quam pontifices solemniter faciunt, quia cuiuslibet abbati non competit illam dicere vel dare; sed benedictio illa appellatur oratio, quæ post Evangelium dici consuevit. » Aliud tamen a collecta esse benedictionem videntur indicare Amalarius in Supplemento sic scribens (*Tom. II Anal.*) : « Benedictio autem quæ post collectam recitante abbate Evangelium dicitur, et sic incipit matutinos, ostendit orationes nostras, etc. » Sed vereor ut legendum sit *per collectam*, non *post collectam* : nam benedictionis nomine orationem sive collectam intelligendam esse contendunt S. Hildegardis, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius in primo comm., Joannes de Turrecremata, Antonius Perez, Theobaldus Araldus, Nicolaus Bravus, Benedictus Hæftenus, denique Joannes Bona cardinalis, qui mentem suam ita exprimit (*De Divin. Psal.*, cap. 16, § 17) : « Dubitavi sæpius, fateor, quidnam intelligeret B. Pater per benedictionem, quam dari vult antequam laudes incipiantur. Nam omnes monachi collectam currentis officii legunt, post quam immediate subsequuntur laudes. Sed invenio tandem qui nodum solveret Amalarium Fortunatum : Episcopus, inquit (*Lib. II, cap. 9*), vel sacerdos dicit, *Oremus*, ac deinde subsequitur benedictio. Utrouque nomine benedictionis et orationis vocatur oratio sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus : *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambrosius orationem, dicens : « Imperitus audiens quod non intelligit, nescit finem orationis, et non respondet amen, id est verum, ut confirmetur benedictio. » Idem paulo post confirmat auctoritate S. Augustini, benedictionem pro oratione usurpantis (*De Dono persever.*, c. 25) : « An quis sacerdotem super fideles Dominum invocantem, si quando dixit, *Da illi, Domine, in te perseverare usque in finem*, non solum voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super talem ejus benedictionem et corde credente, et ore confitente respondit, amen. » Certe ipse S. Pater Benedictus preces et orationes super coquinæ hebdomadarios, infra c. 55, et super lectorem mensæ dicendas, cap. 58, benedictionem appellat (*Constit. Mont. Oliv.*, 1 part., c. 11). An vero ista benedictio dicenda sit ab abbate S. Pater non exprimit, quare in congregatione montis Oliveti dicitur ab hebdomadario.

Qui ordo vigiliarum omni tempore tam æstatis quam hiemis aequaliter in die Dominico teneatur.] Quod dicit aequaliter, intelligi debet quoad numerum lectionum, psalmorum, responsorium, etc., non vero quoad quantitatem seu morositatem rerum dicendarum, at exponunt Bernardus Cassinensis et Boherius; nam licet duodecim dici lectiones tam æstate quam hieme debeant, non tamen ita prolixæ æstate atque hieme.

Nisi forte, quod absit, tardius surgant, aliquid de lectionibus brevandum est, aut responsoriis.] Idem fere decernitur in Regula S. Cæsarii ad virgines apud Bollandum (*Jan. 12*) : « Si vero evenierit ut tardius ad vigiliis consurgant, singulas paginas, aut quantum visum fuerit abbatissæ legant, in cuius potestate erit ut, quando signum fecerit, quæ legit sine mora consurgat, ut canonicus missarum numerus possit impleri. » Quæ totidem pene verbis etiam exstant in Regula S. Aureliani in ordine psallendi. Sed sicut lectiones breviabant, si quando tardius surrexissent, ita e converso, cum citius, prolongabant; unde liber Usuum Cisterciensium : « Solet sacrista, cum se viderit temporarius quam debuerant surrexisse, cantorem signo præmonere, ut duodecimam lectionem faciat prolongare. » Atque inde facile colligas, lectiones olim sicuti nunc exstant in nostris breviariis distinctas non fuisse; sed neque earum prolixitatem aut brevitatem definitam; verum proferebatur sacræ Scripturæ, aut aliquas S. Patris codex, in quo continuatum ita legebant, ut ubi unus desivisset, alter legere inciperet. Ita antiquæ Germaniæ Consuetudines mss. : « A calendis Novembris, inquit, privatis diebus, ad nocturnos, tres lectiones continuatim agant ex prophetis et cæteris bibliothecæ libris consuetum est : si natalitia SS. supervenerint, non aliud ob id agant. » Ergo Scripturam aliosque bibliothecæ libros continuatim legebant, hoc est sine ulla divisione aut distinctione lectionum, quas ad mutum abbatis terminabant, ut modo legebamur in Regulis S. Cæsarii et S. Aureliani : « Quantum abbati visum fuerit, tantum legatur; quando signum fecerit, qui legit sine mora consurgat. » Quale esset illud signum 285 non declarat. Veteres monachi in Ægypto, qui majores psalmos intercidebant, plausu manus super sedem edito finem cantandi faciebant : « Si quispiam juniorum, inquit Casianus (*Lib. II, cap. 11*), vel pro fervore spiritus, vel pro eo quod nequum institutus est, coepit modum decantationis excedere, psallentis progressio senioris interdictum plausu, quem dans manu sua in sedili quo sedet, cunctos facit ad orationem consurgere. » Nec dubito quin eodem prorsus modo lectiones terminarent. In regia Caroli Magni basilica lectiones terminabantur ad sonum gutturis ab ipso imperatore prolatus, ut videre est in lib. I de Ecclesiastica Cura Caroli Magni, in cuius cap. 7 hæc leguntur : « Finem vero lectionis sono gutturis designavit (Carolus imperator), ad quem universi ita intente suspensi erant, ut sive finita sententia, sive in media distinctione, sive subdistinctione significaret, nullus sequens superius aut inferius inciperet quantumcumque incongruum initium vel finis videretur. » In plurimis tamen monasteriis usus obtinuerat ut pridie lectiones terminarentur ab uno aliquo cui hæc cura demandata erat, qui singulis indabat lectoribus quid quantumque quis legere deberet. Hic erat ut plurimum cantor sive armarius : « Lectiones ab armario pridie ante sint terminatæ et correctæ, » inquit mss. Consuet. Germaniæ. Et lib. Usuum Cistere. (*Cap. 11*) : « Prima dominica Septuagesimæ... incipitur lectio Genesis, vel aliorum librorum, ut diximus, ibi ubi cantor lectiones vigiliarum usque ad quadragesimam debere finire præviderit. » Et infra (*Cap. 16*) : « Librum Jeremiæ propheta his diebus tam in ecclesia quam in refectorio dividat cantor. » Vide Udal. I, c. 1. Finem vero lectionum aut cera apposita, aut ungue codici impresso notabant : « Nullus ad terminum vel ceram apposuit, vel saltem unguibus quantumcumque signum impressit; sed cuncti omnia quæ legenda erant ita sibi nota facere curaverunt, ut quando inopinato legere iuberentur, irreprehensibiles apud eum invenirentur, » inquit præfatus lib. de Cura eccles. Caroli Magni : quæ verba indicant contrariam apud alios consuetudinem.

Redeo ad S. Benedicti textum, qui non modo lectiones, sed etiam responsoria breviori imperata :

quod qui fieri possit, non facile est di-serere. Estimât Bernardus Cassinensis breviori posse minus protrahendo, et cum minori nota, aut etiam in directum sine cantu recitando, addens tamen: *Qui melius videt, melius dicat*. Eadem est sententia Nicolai de Fractura. Censet nihilominus Boherius futurum nihil incommodi, si his in casibus lectionum aut responsorium minuat numerus. Sed refragatur Hildemarus his verbis: « Non attinet ad numerum lectionum brevietur, sed ad quantitatem lectionum, ut quamvis duodecim sint, tamen breviores sint quam debet. » Duodecim ergo sacramentum numerum lectionum retinere voluit S. P. Benedictus, quem etiam olim observabant Ecclesiæ Gallicanæ ut patet ex liturgiæ Gallic., l. II, p. 106.

Quod si contigerit, *digne inde satisfaciat Deo in oratorio per cuius venerit neglectum.* Qualis 286 esse debet illa satisfactio subiecit S. Benedictus, sed eam aperient aliquo modo commentatores: « Postquam completum fuerit matutinum, inquit Hildemarus, et postquam exierint, sive intraverint hebdomadarii coquinæ, ille per cuius venerit neglectum tandiu debet stare in curvum ante altare, quoadusque fratres exeant foras. » Et Boherius: « Erit ibi prostratus in terram tandiu, donec arbitrio abbatis fuerit satisfactum; vel non imponet in choro utique psallum et antiphonam, donec, etc.; vel erit forsitan hæc

A oratorii puni-tio, quia non stabit in ordine suo in choro, sed in loco in quo aspici valeat ab omnibus confusivæ. » In ms. libro Usuum Becensis monasterii decernitur: « Si contigerit ut tam tarde surgatur ad vigiliis ut collecta de laudibus possit dici luce diei, debent omnes sacristæ satisfacere ibi in oratorio, ubi beatus jubet Benedictus. Dum dicitur ad laudes *Kyrie eleison*, prosternantur in choro et jaceant ibi donec dicat sacerdos post collectam *Per Dominum*. Post hanc satisfactionem non faciant aliam, quam qui facere voluerit, in capitulo debet emendari. » Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura existimant hoc in abbatis arbitrio esse relictum. Quidquid sit, certe duo hic dicit S. Benedictus: 1° ut digna sit satisfactio, *digne inde satisfaciat*, id est secundum gravitatem aut levitatem negligentiae; nam cuius major est negligentia, ex Hildemaro non solum ad matutinum, sed etiam ad primam vel tertiam satisfacere debet: cuius minor, ad matutinum dumtaxat: gravitas autem negligentiae, ex eodem Hildemaro, repetitur vel ex temporis prolixitate, quo tardius surrexerunt, vel ex affectu et intentione fratris negligentis; 2° ut satisfactio fiat *in oratorio*, « ut quia in omnibus fratribus negligenter agens deliquit, inquit Sinargus, ab omnibus satisfaciens videatur, et pro ejus delicto omnibus Cunctipotentis imolaretur misericordia. »

CAPUT XII.

Quomodo matutinarum solemnitas agatur.

In matutinis dominico die in primis dicatur sexagesimus sextus psalmus sine antiphona in directum. Post quem dicatur quinquagesimus cum *Alleluia*. Post quem dicatur centesimus septimus decimus et

sexagesimus secundus. Inde *benedictiones* et *laudes*, lectio una de Apocalypsi ex corde, et responsorium, et a Ambrosianum, versus b, canticum de Evangelio, litania c: et completum est.

a Particula *et desideratur* in Flor. et duobus mss.

b Oxon., *versum*.

Oxon., *litaniae*. Narb., *litaniae*. Cass., Flor. et

quidam alii, *letania*. Nonnulli ab hac voce *lectio* reliquum caput exprimunt in accusativo.

COMMENTARIUS.

287 In matutinis.] Id est laudibus, quas matutinarum nomine appellabant veteres, a voce matuta, hoc est aurora, eo quod ea oriente inciperentur. Nunc vero matutinarum nomine intelligimus vigiliis nocturnas, quas etiam ita appellatas olim fuisse probat Menardus noster ex conc. Turon. II, can. 48, et Mabillonius in lib. II de Antiqua Liturgia Gallicana. Atque ita Beda in Vita S. Cuthberti cap. 45 (Sæc. II Bond.): « Omne, inquit, nocturnæ sive matutinae psalmodiæ tempus stando persolvit; » anonymus in Vita S. Austreberte II, 45 (Sæc. III, part. I): Quadam die matutinis expletis, cum sorores fessis corporibus post laborem se in lectis collocassent. »

Dominico die in primis dicatur psalmus sexagesimus sextus.] Nulla hic mentio versus *Deus, in adiutorium*, quem ideo juxta Regulam prætermittendum censet Menardus et Haeflenus lib. VII, tract. 7, disp. 2: moti præsertim hac loquendi ratione S. Benedicti, in primis. Crediderim tamen cum Boherio esse præmittendum; nam etsi de eo tacet S. Pater, cum tamen omnibus illud horis præmiserit, in animum inducere meum non queo, ad solos matutinos prætermisisse, præsertim cum nulla ratio id persuadeat; nam quod dicunt implicite contineri in duobus primis versiculis psalmi sexagesimi sexti, similes rationes de aliis horis proferri possent.

Psalmus sexagesimus sextus.] Hunc psalmum, quo a Deo illuminari super nos vultum suum rogamus, in primis dici voluit, ut sicut corporeo tunc sole incipimus illustrari, ita a vero Sole justitiæ Deo mens

C nostra illuminetur ad cognoscendam et sequendam viam veritatis et justitiæ. Et quia præcipuum animæ nostræ lumen in SS. Trinitatis fide præsertim situm est, hanc in tribus personis invocamus dicentes: *Benedicat nos Deus*, scilicet Pater; *Deus noster*, scilicet Filius; *benedicat nos Deus*, scilicet Spiritus sanctus: ubi obiter notandum est Filium inter alios dici *nostrum*; quia licet Pater ac Spiritus sanctus vere noster sint Deus, tamen propriissime Filius est noster per naturæ assumptionem, qua caro nostra et frater noster fieri dignatus est, uti observat Bernardus Cassinensis.

Sine antiphona in directum.] Quid sit dici sine antiphona, exponit dicens in directum, ut ibi nulla fiat certæ toni modulatio, inquit præfatus Bernardus et Boherius.

Post quem dicatur quinquagesimus cum alleluia.] Psalmum quinquagesimum cum alleluia discantari præcipit, eodemque modo sequentes alios dicendos esse censet Hildemarus, licet id tacerit S. P. Benedictus, cum omnes pene sint alleluati. Nec mysterio vacat quod psalmum quinquagesimum ad poenitentiam et luctum pertinentem 288 cum alleluia, voce utique exultationis et lætitiæ, præcantari voluerit: hoc namque indicat poenitentiam lamentum habere semper annexum interioris lætitiæ jubilo, ut docet Bernardus Cassinensis. Vel etiam respexit ad sequentes psalmos, qui cum sint omnes fere alleluati, noluit quinquagesimum ab aliis discrepare: atque ita sentire Paulum Diaconum assertit idem Bernardus.

quamvis quem sub nomine Pauli Diaconi citare solet, A Hildemarus id omnino taceat.

Post quem dicatur *centesimus septimus decimus.*] Qui agit de Christi resurrectione, quam die dominica colimus; ac proinde sicut a S. Benedicto, ita a SS. Cæsario et Aureliano in matutinis dominicarum dici præcipitur.

Et *sexagesimus secundus.*] Qui, ut notat Bernardus Cassinensis, duo continet huic horæ maxime congrua, nempe *Deus, Deus meus, ad te de luce vigila*; et, in matutinis meditabor in te. Qua forte ratione eundem sanctis virginibus mane recitandum præscribit S. Athanasius in lib. de Virginitate, uti et Clemens in Constit. l. II, c. 59, et S. Aurelianus in Ordine psallendi. Eundem mane solitos fuisse decantare veteres monachos auctor est Cassianus lib. III, c. 5.

Inde *benedictiones.*] Benedictiones etiam ad matutinos dici decernunt S. Cæsarius in Regula c. 21, S. Aurelianus in Ordine psallendi, et Magister in Regula c. 59. *Benedictionis* etiam ad matutinos dicendæ sit mentio apud Greg. Turon. l. de Vit. Pat., c. 6. Quid autem sint benedictiones explicat Bernardus Cassinensis his verbis: *Benedictiones sunt canticum puerorum in Daniels.* Hoc est canticum illud quod virginibus illucescente die cantandum S. Athanasius instituit, quod Alcuinus Hymnum hymnorum vocat in lib. de Psalmorum Usu.

Et *laudes.*] Quid hic sint laudes aliquo modo colligitur ex S. Aureliano in Ordine psallendi, ubi præscribitur, « Post benedictionem, *Laudate Dominum de cælis: Cantate Domino canticum novum: Laudate Dominum in sanctis ejus.* » Et revera tres hæc psalmo: sub uno *Gloria* dicendos hic a S. Benedicto per laudes intelligi docent commentatores; eosque in plurali *laudes* appellat, sive quia plures sunt psalmi, ut dicit in primo comment. Boherius; sive quia pluries ad laudes Creatoris invitamur. Hos psalmos mane recitabant Aegyptii monachi, testante Cassiano lib. III, c. 6. Sed et S. Cæsarius in Regula ad monachos c. 2 præscribit ut ad matutinos dicant *Benedictionem; Laudate Dominum de cælis.*

Circa hæc S. Benedicti institutionem ita scribit Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 2*): « Matutinum quique laudibus constat, quatuor videlicet psalmis, et uno cantico; et congrue dum diurna lux erumpit, Deo laudes offerimus, quia sub exterioris lucis specie Solem justitiæ nostris dilucescentem cordibus expectamus, et tanquam advenienti sponso tota gaudens atque tripudians occurrit Ecclesia, sic quinque laudibus, ac si totidem acceptis lampadibus adornata; et velut ultimæ jam exultationis clamore in cordis aure concepto: *Ecce sponsus venit, exite obviam ei*, consequenter 283 species tenus impleatur: Tunc surrexerunt, inquit, omnes virgines illæ et ornaverunt lampades suas. Quod autem in hujus matutinæ laudis officio canticum quotidie psalmis adjungitur, utriusque vite, contemplativæ scilicet et activæ, mysterium redolere videtur. Psalterium quippe vas in modum dactylæ factum per decem chordas plectro pulsante D crispatur; canticum vero solo duntaxat vocis organo exprimitur. Quapropter illud, quia manibus indiget, operationem, ac per hoc denotat vitam activam; istud vero, quia ad jubilum pertinet, contemplativam. Et quoniam contemplationi paulisper et raptim vix ad momentum insistere possumus, jugiter autem in activæ conversationis administratione versamur, jure pluribus psalmis unum tantummodo

canticum interponimus: sicut autem a piæ operationis exercitio ad contemplationis culmen ascendimus, et post speculationis intimæ brevissimum punctum, mox ad ejusdem vite activæ ministerium declinamus, nimirum ut contemplatio nostra ab activa vita incipiat, et in eadem necessario terminetur; sic psalmis canticum nec præponimus, nec omnino supponimus; sed alitriusceus positus hoc semper penultimum collocamus. Porro autem quia per quatuor totius videlicet anni tempora, corpus nostrum ex quatuor nihilominus compositum elementis actionis exercitio fatigamus, ideoque quatuor psalmos in hujus matutinalis officii celebratione concinimus. Quia vero in speculationis excessu unum solummodo, quod profecto Deus est, quærimus, unum aequè canticum decantamus. »

Lectio una de Apocalypsi ex corde.] Id est memoriter, sine codice recitanda: quæ lectio, ut docet Hildemarus, semper in omnibus Dominicis quæcumque solemnitate in eas incidente, etiam Nativitatis aut Paschæ, debet esse de Apocalypsi. Quod si quis objiciat lectionem dierum ac temporum solemnitati respondere debere, fatetur quidem rem ita esse, sed tamen ex Apocalypsi facili negotio posse erui lectiones cuilibet festivitati congruentes. Idemque esse intelligendum cum S. Pater lectionem ex Apostolo recitandam instituit.

Et *responsorium.*] An dicendum cum *Gloria* S. Pater non aperuit; quapropter varus fuit hac in re diversorum usus. De Cisterciensibus suis ita loquitur Joannes Bona (*De Divin. Psalm. cap. 18, § 4*): « Ad responsoria post capitulum non adjungimus *Gloria Patri*; horum enim nullam Regula mentionem facit. » Verum, etsi Regula taceat, ad mentem tamen S. P. Benedicti dicendum esse asserit Hildemarus; quia S. Benedictus semper in fine ultimi responsorii *Gloria* dici voluit: cum autem istud responsorium solum sit et unicum, censetur esse et primum et ultimum, ac proinde cum *Gloria* decantandum. Ita fere ratiocinatur Hildemarus ad cap. 14.

Canticum de Evangelio.] Quodnam sit istud canticum, Zachariæ an Mariæ, S. Benedictus non declarat; et licet communis jam usus et universalis Ecclesiæ invaluerit dicendi canticum *Benedictus* ad matutinos, a quo recedendum non censeo, invenio tamen apud veteres monachos etiam cantatum fuisse *Magnificat*. Ita S. Aurelianus in 290 ordine psallendi præscribit ad matutinos cum multis aliis dici « post benedictionem *Laudate Dominum de cælis; Cantate Domino canticum novum; Laudate Dominum in sanctis ejus, cum alleluia; Magnificat anima mea Dominum, aut cum antiphona, aut cum alleluia, hymnum Gloria in excelsis Deo, et capitellum.* » Ubi obiter notandum est hymnum angelicum *Gloria in excelsis Deo* etiam a S. Cæsario præscribi in Regula monachorum cap. 21, et ante ab Athanasio in libro de Virginitate. Similiter Alexander Acemetus abbas instituisse dicitur, ut « officii absoluta acolutia, lectionibus servatis, ministeriis peractis, hymnologiam SS. Angelorum nocte ac die septuagies septies decantarent: ea est enim *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas.* »

Et *completum est.*] « Scilicet cum benedictione, id est benedicamus; aliter enim populus, vel monachorum cætus non debet juxta Agathense concilium ab ecclesia relaxari, » inquit Boherius in secunda expositione.

CAPUT XIII.

Privatis diebus qualiter matutini agantur.

Diebus autem privatis matutinarum solemnitas ita agatur: id est ut ^a sexagesimus sextus psalmus dica-

^a Deest ut in Flor., Hild. et Comp.

itur^a, sine antiphona, subtrahendo modice sicut dominica^b : ut omnes occurrant ad quinquagesimum, qui cum antiphona dicatur. Post quem alii duo psalmi dicantur secundum consuetudinem : id est, secunda feria quintus et tricesimus quintus; tertia feria quadragesimus secundus et quinquagesimus sextus; quarta feria sexagesimus tertius et sexagesimus quartus; quinta feria octogesimus septimus et octogesimus nonus; sexta feria septuagesimus quintus et nonagesimus primus; sabbato autem centesimus quadragesimus secundus et canticum Deuteronomii, quod dividatur in duas *Glorias*. Nam cæteris diebus canticum unumquodque^c die suo ex prophetis, sicut

^a Deest dicatur in Hild.

^b Oxon., die dominico.

^c Flor., unumquemque.

^d Sabin., Apocalypsi.

^e Oxon., litanie, al., letania.

psallit Ecclesia Romana, dicatur. Post hæc sequantur laudes; deinde lectio una Apostoli^d memoriter recitanda, responsorium, Ambrosianum, versus, canticum de Evangelio, litania^e : 291 et completum est. Plane agenda matutina vel vespertina non transeat^f aliquando nisi in ultimo per ordinem oratio dominica, omnibus audientibus, dicatur a priore, propter scandalorum spinas quæ oriri solent, ut conventi^g per ipsius orationis sponsonem, qua dicunt, *Dimitte nobis sicut et nos dimittimus*^h; purgent se ab huiusmodi vitio. Cæteris vero agendis ultima pars ejus orationis dicatur : ut ab omnibus respondeatur, *Sed libera nos a malo*.

^f Oxon., transeat.

^g Quinque mss., ut conversi. Bern. Cass., ut convicti. Sabin., ut cum venerint ad ipsius, etc.

^h Flor., Conch., Dion., Boher., addunt debita nostra.

COMMENTARIUS.

Diebus autem privatis matutinarum solemnitas ita agatur, id est ut sexagesimus sextus psalmus dicatur sine antiphona, subtrahendo modice sicut dominica.] Subtrahendo modice, id est non ita celeriter, seu etiam minus alte cantando, inquit Bernardus Cassinensis. Nimirum sicut ad vigilias psalmum xciv protrahendo et morose voluit dici, ita ad matutinos psalmum lxxvi.

Ut omnes occurrant ad quinquagesimum.] Non quidem jam inceptum, sed inchoandum; ita ut finita Gloria psalmi lxxvi, omnes jam occurrerint, tardiusque venientes satisfiant, uti post Hildemarum exponit Bernardus Cassinensis.

Qui cum antiphona dicatur.] De antiphonis ad reliquos psalmos nihil dicit S. P. Benedictus : hinc Joannes Bona de Cisterciensibus suis loquens (*De Divin. Psalm. cap. 18, § 4*); « ad laudes, inquit, unam donatam dicimus antiphonam, ad cujus tenorem omnes psalmos modulamur. »

Post quem alii duo psalmi dicantur secundum consuetudinem.] Quam ipse instituit, sive, ut loquitur Bernardus Cassin., « secundum consuetudinem monachorum qui tunc in ipso monasterio Cassinensi erant, » non autem aliarum ecclesiarum.

Id est feria secunda, etc.] Feriæ apud antiquos erant dies festi, a feriendis victimis, quas his diebus offerebant, sic dicti. Sed B. Benedictus per ferias hic intelligit dies privatos, sicuti a Silvestro papa ordinatum legitimus in lectionibus quæ ad vigilias ejus festi recitantur : « Sabbati et dominici diei nomine retento, reliquos hebdomadæ dies feriarum nomine distinctos, ut jam ante in Ecclesia vocari ceperant, appellari voluit; quo significaretur quotidie clericos, abjecta cæterarum rerum cura, uni Deo prorsus vacare debere. »

Quintus et trigesimus quintus, etc.] Hic quaerunt cur interturbato psalmorum ordine, hos diversis e locis psalmos S. Pater elegerit. 292 Respondet Bernardus Cassin. et ex eo Boherius : 1° auctoritatem statuentis sufficere, cum homo spiritu omnium justorum plenus non sine rationabili causa ac mysterio hos præsertim ad matutinos psalmos elegerit : 2° cum Hildemaro in quolibet istorum psalmorum aut expresse, aut sub mysterio aliquid contineri quod ad horam matutinalem pertineat : id quod fusius demonstrat Hildemarus.

Nam cæteris diebus canticum unumquodque die suo sicut psallit Ecclesia Romana dicatur.] Id est eadem cantica quæ psallit Ecclesia Romana dicantur; vel sicut Ecclesia Romana aliquod canticum quotidie psallit, ita et nos, sive eadem, sive alia.

Lectio Apostoli memoriter recitanda.] Quanti sit meriti huic Regulæ statuto obtemperare, discas ex lib. iii Revelat. S. Gertrudis, c. 82.

Plane agenda matutina vel vespertina, etc.] Quid sit agenda docet Boherius his verbis : « Agenda nomen est substantivum; sic enim appellantur horæ canonicæ in quibusdam regionibus. » Et Menardus : « Agenda est officium alicujus horæ, officium divinum, cursus divini officii, anniversaria celebritas, opus Dei, ut infra hoc capite : cæteris agendis; S. Gregorii Antiphonarius : In agenda mortuorum antiphona : Requiem æternam; Anastasius Bibliothecarius in Leone secundo : Sed et ne Mauri episcopi anniversitas seu agenda celebraretur. »

Non transeat aliquando, nisi in ultimo per ordinem oratio dominica omnibus audientibus dicatur, etc.] Plurima hic et notatu dignissima præscribit S. P. Benedictus. Primo, ut ad omnes canonicas horas sub finem officii dicatur oratio dominica, idque propter excellentiam haud dubium hujus orationis, quam tribus potissimum momentis commendat Boherius : 1° a dignitate, quia Magister magistrorum eam composuit; 2° a brevitate, et hoc multiplici, inquit, de causa; nam ideo est brevis, ut melius sciatur, ut facilius retineatur, ut ferventius dicatur, ut dicentem non tædeat, ut per ignorantiam nemo se excuset, ut Dominum cito audire inuatur, ut plus affectu quam voce designetur orationem debere fieri; 3° a fecunditate, quia omnes petitiones in se comprehendit. Quod ultimum caput ita exponit S. Augustinus (*Serm. 64, in append.*) seu quisvis alius : « Hæc oratio compendiosis verbis, id est septem petitionibus omnes species orationis comprehendit, quibus Deum interpellamus aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis. » Quæ tria fuse et apte ex SS. Patribus explicat Alardus Gæzæus ad Cassiani collat. 9, c. 18. Et has forte ob prerogativas « mos apostolorum fuit, inquit S. Gregorius, ut ad ipsam solummodo orationem (dominica) oblationis hostiam consecrarent. » S. Clemens in Constit. apost. I. vii, c. 25 (*Epist. 65*), monet Christianos ut eam ter in die recitent. In concilio Toletano iv, can. 9, jubentur presbyteri ac cæteri clerici orationem dominicam, quia quotidiana est oratio, quotidie dicere. Denique in concilio Rhemensi 293 c. 2, legimus : « Nulli Christiano licere orationem dominicam aut non tenere memoriter, aut non intelligere, aut non frequentare. »

Secundo, præscribit S. Benedictus ut oratio dominica alta dicatur voce ad laudes et vespas : id quod in concilio Gerundensi anno 517 celebrato

(*Can. 10*) decretum legitur his verbis: « Item nobis semper placuit observari, ut omnibus diebus post matutinas, et vespertas oratio dominica a sacerdote proferatur; » atque Durandus (*Lib. v Ration., cap. 2*) in primitiva Ecclesia post quamlibet horam absque alia oratione alta voce pronuntiata fuisse, quod adhuc, inquit, Ecclesia Lateranensis dicitur observare. Eandem alta voce in ecclesia cantatam fuisse innuit abbas Isaac apud Cassianum (*Collat. 9, cap. 22*), cum exponens illa verba, *Et dimitte nobis debita nostra*, etc., sic loquitur: « Tantum remittitur nobis quantum nos remiserimus eis, qui nobis quacunq; malignitate nocuerant; quod formidantes nonnulli cum in ecclesia hæc oratio ab universa plebe concinitur, hunc locum taciti prætermittunt, ut semetipsos obligare potius quam excusare sua professione videantur. » Ubi quod dicit orationem ab universa plebe concini, respicere videtur illud S. Gregorii (*Lib. vii, ep. 65*): « Oratio dominica apud Græcos ab omni populo dicitur, apud nos autem a solo sacerdote, » scilicet in missa.

Tertio, ut dicatur a *priore*, « id est abbate, inquit Boherius, vel ipso etiam absente a priore claustrali, vel ab ipso tandem qui facit majus officium in altari; quia nimirum ille est prior omnium in officio altaris. » Ita etiam Alardus Gazæus in suo ad Cassianum comm. lib. viii, cap. 8, per priorem intelligit sacerdotem hebdomadariam; sed verius cum Bernardo Cassinensi abbate seu chori præsidem intellexerim, qui hoc in Cassinensi monasterio suo tempore abuisse in dissuetudinem asserit.

Propter scandalorum spinas quæ solent oriri. Quid sint scandalorum spinæ explicat Smaragdus his verbis: « Scandalorum autem spinæ hoc in loco intelliguntur iræ, rixæ, dissensiones, detractationes, emulations, vel aliquæ contentiones, commotiones, quæ inter fratres solent oriri; a quibus inter se pacem habentes, charitatemque continuam conservantes, mane et in vespere monachi se debent purgare. »

Ut conveni. Id est persuasi vel attracti, inquit Smaragdus, vel ut dicit Hildemar: « Conventi, id est victi, fracti, superati, compulsi. » Vel tandem, ut ait Menardus: « Conventi, id est interpellati, nempe per orationis pactum et sponsonem; nam convenire est interpellare, » quod probat auctoritate Nonii Marcelli c. 4.

Per ipsius orationis sponsonem, etc. Id est pactum quod Deus nobiscum, et nos cum Deo quasi fecisse dicimur, ut ipse dimittat nobis si dimiserimus, non dimittat si non dimiserimus. Illic respexisse videtur

A S. Benedictus ad eos qui, ut dicebat modo abbas Isaac apud Cassianum, cum dominica oratio ab universa plebe concineretur, locum hunc taciti prætermittebant, ne semetipsos obligare potius quam excusare sua professione videretur.

294 Porro circa hanc orationis dominicæ petitionem notandum, quod Pelagiani, qui se justos existimabant, orationem quidem dominicam recitabant; sed hanc petitionem, *Dimitte nobis debita nostra* non pro se, sed pro aliis dicebant; aut, si dicebant, tantum humilitatis causa; quos ideo damnavit concilium Milevitanum seu potius Carthagin. can. 7 et 8, et merito quidem: quis enim justificabitur in conspectu Domini vivens? « Quotidie vel cogitatione, vel verbo delinquimus, inquit Patres concil. Toletani iv, can. 9; quotidie hanc orationem effundere in conspectu Dei debemus. Quisquis ergo sacerdotum vel subadjacentium clericorum hanc orationem dominicam quotidie aut in publico, aut in privato officio præterierit, propter superbiam judicatus honoris sui ordine privetur. » Vide S. Aug. epist. 157, 176, 178, novæ editionis.

Purgent se ab hujusmodi vitio. Scilicet rancoris, iracundiæ, dissidii, contentionis, sicuti locum istum explicat Hlinemarus Rhemensis episcopus ad Rotrudem sic scribens (*Apud Flodoard. l. iii Hist. Rhem., cap. 27*): « Scitis quia Regula quam professæ estis, propter scandalorum spinas, quæ oriri in monasterio solent, orationem dominicam in matutinis et vespertinis officiis, ita ut omnes illam audiant, a priore orari præcipit, ut timentes convenientiam qua dicimus: *Dimitte nobis debita nostra* sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, omnem rancorem de corde nostro pellamus. » Duabus porro de causis orationem dominicam alta voce decantari voluisse S. Benedictum post Hildemarum docet Durandus (*Lib. iii Ration., cap. 5*), scilicet propter simplices, et astutos. Propter simplices, ut audientes orationem dominicam, illam memoria retineant; sed hanc rationem merito refellit Haeflenus l. vii, tract. 8, disq. 3. Propter astutos, qui si taciti orationem dominicam recitarent, petitionem de dimittendis peccatis prætermitterent, ne forte duplici se vinculo ligarent.

Cæteris vero agendis. Id est horis canonicis.

Ultima pars ejus orationis dicatur, ut ab omnibus respondeatur, Sicut libera nos a malo. Solis matutinis vespertinisque horis orationem dominicam alte pronuntiari voluit, quia nec oriri, nec occidere solem super iracundiam nostram desiderabat.

CAPUT XIV.

In natalitiis sanctorum qualiter agantur vigiliæ.

In sanctorum vero festivitibus, vel omnibus solemnitatibus, sicut diximus dominico die agendum, ita agatur: excepto quod psalmi aut antiphonæ vel le-

ctiones, ad ipsum diem pertinentes, dicantur. Modus autem superscriptus teneatur.

COMMENTARIUS. 295

Natalitia sanctorum vocat hic S. P. Benedictus festivitates eorum; quas tribus potissimum de causis in Ecclesia celebramus. Primam assignat S. Augustinus (*Serm. 220, in append.*) seu quisvis alius his verbis: « Quotiescunque sanctorum martyria celebramus, toties laudes Salvatoris edicimus; et quoties eorum asserimus passiones, toties Christi gloriam prædicamus; » ita propheticum votum adimplentes: *Laudate Dominum in sanctis ejus*. Alteram causam indicat S. Casarius, cum dicit (*Serm. 225, in append. Serm. S. Aug.*): « Solemnitates martyrum exhortationes sunt martyriorum, ut imitari non pigeat quod celebrare delectat. » Tertia causa est ad eorum apud Deum imploranda patrocinia; quæ tria videtur notasse S. Bernar-

D dus cum in SS. festivitatis tria nobis esse consideranda docet (*Serm. in vigil. SS. Petri et Pauli*), scilicet *auxilium sancti, exemplum ejus, confusionem nostram*.

Quare autem obitus sanctorum vocentur natalitia eorum, omnibus notum; nempe, quia « tunc incipiunt nasci ad vitam, cum vitam deposuerunt pro vita, » ut loquitur Petrus Damiani (*Serm. 25*).

In sanctorum vero festivitibus vel omnibus solemnitatibus. Licet festivas et solemnitates idem fere sonent, ac promiscue pro invicem soleant usurpari, hoc tamen inter utrumque discriminis offerri posse censet Hildemar, quod festività ad natalitia sanctorum, solemnitas ad Christi mysteria attineat:

ubi etiam observat haud vacare mysterio, quod S. A Benedictus solemnitatibus præmiserit terminum universalem omnibus, ad festivitates præmiserit: *In SS. festivitibus*, inquit, *vel omnibus solemnitatibus*; quia non omnes sanctorum festivitates, sed tantum præcipuæ; omnes vero Christi solemnitates debent ab Ecclesia celebrari. « Solemnitates autem Christi, ex eodem, sunt Nativitas, Circumcisio, Apparitio, Presentatio in templo, Cæna Domini, Parasceven, Sabbatum sanctum, Pascha, Ascensio, Pentecosten. Festivitates vero SS. quæ præcipuæ habentur, sunt duodecim Apostolorum, S. Joannis Baptiste, S. Laurentii, S. Mariæ in medio Augusti, S. Martini, S. Cæcilie, S. Agathæ et S. Agnetis, et S. Benedicti in Quadragesimæ diebus; et in calendis Novembri celebratur festivitas omnium SS. Istæ omnes, quia per totum mundum celebrantur, ideo sunt præcipuæ. Deinde præcipuæ sunt omnium SS. qui in illa civitate requiescent, ubi eorum corpora humata sunt. » Hactenus Hildemarus. Aliter Bernardus festivitates a solemnitatibus ita videtur distinguere, ut solemnitates ad Christi sive sanctorum festa præcipuæ; festivitates vero ad alia minus præcipuæ, de quibus officium 12 lectionum celebratur, pertinere videtur. Sed Hildemari sententiam, quam sequuntur Boherius et Menardus, quam etiam indicat Amalarius in Supplemento, præferrem.

296 Sicut diximus dominico die agendum, ita agatur.] Quem in locum Boherius: « Hoc, inquit, adverbium sicut notat identitatem in principiis et finibus vigiliarum; in mediis vero similitudinem ut sequitur, quia ad numerum et dicendi modum refertur. » Quasi diceret, hoc idem sit principium vigiliarum quod in dominica; nempe *Deus, in adiutorium; Domine, labia mea aperies*: psalmus tertius et nonagesimus quartus; idem sit finis nimirum *Te Deum; Te decet laus*. Psalmi vero, antiphonæ, lectiones, responsoria, non ad dominicam, sed ad ipsam diem pertinentes dicantur; ita tamen ut sicuti dominica duodecim psalmi totidemque lectiones dicantur, totidem etiam in SS. festivitibus omnibusque solemnitatibus dicantur.

Excepto quod psalmi, aut antiphonæ, vel lectiones ad ipsum diem pertinentes dicantur.] Hæc verba ad ipsum diem pertinentes duplicem sortiri possunt explicationem, scilicet ad ipsum diem festum qui celebratur et colitur, vel ad ipsum diem feriale in quem incidit tale festum. Atque hunc postremum sensum, teste Bernardo Cassinensi, magna animorum contentione defenderunt olim nonnulli monachi, hoc præcipue nixi fundamento, quod integrum in septimana Psalterium recitari jubeat S. Benedictus. Sed huic opinioni duo opponit idem Bernardus Cassinensis: 1° contrariam consuetudinem, quæ legum optima est interpres; 2° quod S. Benedictus præcise non præcipiat dici integrum per hebdomadam Psalterium, sed centum quinquaginta psalmos, uti se ipse explicat. Potuisset addere S. Benedictum, cum Psalterium omni hebdomada decurri præcepit, non absolute locutum fuisse, sed hypothetice, posito scilicet quod festa non eveniant, quæ illis temporibus rariora erant.

Cæterum hæc Bernardi sententia, quæ vulgaris est, et pene omnium, his posset insuper argumentis firmari. 1° Quod non magis dicendi sunt psalmi

feriales, quam lectiones et antiphonæ; nam eodem prorsus modo de his loquitur S. Benedictus. Porro quod nec lectiones, nec antiphonæ feriales dici debeant in vigiliis sanctorum, facili negotio demonstrari potest. Nam quoad lectiones, duodecim in festis præscribit S. legislator, ita ut quatuor ultimæ semper sint ex Novo Testamento; in feriis vero hiemalibus tantum tres, in æstivis unicam duntaxat ex Veteri Testamento. Quæro itaque ubi quatuor accipiuntur lectiones ex Novo Testamento in iis feriis in quibus Vetus legi Testamentum consuevit. Similiter quoad antiphonas, quas S. Pater dominicis ad primum secundumque nocturnum assignat, in feriis tantum ad primum; unde si antiphonæ feriales in sanctorum vigiliis dicantur, non reperio dicendas in secundo nocturno sicut in dominica, ejus tamen modum omnino servari S. Pater instituit. *Modus autem supradictus teneatur.* 2° Quod Cistercienses, qui Regulam S. Benedicti ad litteram sibi servandam proposuerant, in festis SS. ad omnes horas diurnas psalmos quidem feriales retinuerant, sed ad nocturnos auctoritate hujus capituli convicti mutaverunt; unde cardinalis Bona: « In vespers, inquit, 297 nunquam psalmos feriales mutamus ad mentem Regulæ, quæ in festivitibus psalmorum mutationem pro nocturnis tantum vigiliis permittit. » 3° Quod cum Aquisgranense concilium, nimis facilem quorundam abbatum ordinem a S. Benedicto in officio institutum mutandi libertatem cohilare desiderans, statuerit (*Can. 5*), ut officium quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent monachi, feriales tamen psalmos huc retinuerit, ut facili negotio potest colligi ex Amalarii Supplemento paulo post prædictum concilium scripto. 4° Quod cum pontificis dispositum a S. P. Benedicto ordinem psalmodiæ haud mutare voluerint, ut docet Walfridus Strabo lib. de Reb. eccl. c. 23, nullo tamen probari potest exemplo aut facto psalmos feriales in aliquo ordinis Benedictini monasterio ad vigiliis nocturnas sanctorum aliquando fuisse decantatos. Ad vigiliis dico, nam de solis vigiliis agitur hoc capite, non de horis diurnis, in quibus feriales psalmos cantant Cistercienses. Ist hæc argumenta alicujus mihi videntur esse ponderis, quæ nihilominus libero cujusque judicio, haud gravatim committo.

Modus autem superscriptus teneatur.] In numero scilicet rerum dicendarum. Ex quo patet ad mentem Regulæ nulla de sanctis trium lectionum festa celebrari debere, sed tantum duodecim. Recte ergo Boherius in secundo commentario scripsit: « Quidam faciunt tres de quibusdam sanctis, et licet lectiones et responsoria recitentur de sanctis, psalmi tamen feriales dicuntur; sed talis quidem mixtura huic non concordat Regulæ; nec etiam probatur sanctorum festivitas nisi dicantur duodecim lectiones, ut in dominica, ad quam hic magister notanter remittit, qui etiam cupiunt hanc ad litteram servare Regulam, habent hoc modis omnibus emendare. » Et hac forte D ratione in Cassinensium Declarationibus anno 1520 scriptis legitur, « de sanctis non debere fieri aliter quam duodecim lectiones aut commemorationem, præter quam infra octavas, quo tempore tres debent lectiones tantum dici. » Quandonam vero apud nostros incæperunt festa trium lectionum nos latet.

CAPUT XV.

Alleluia quibus temporibus dicatur.

A sancto Pascha usque ad Pentecosten ^a, sine intermissione dicatur *alleluia*, tam in psalmis quam in responsoriis. A Pentecoste ^b autem usque ad caput ^c

Quadragesimæ omnibus noctibus cum sex posterioribus psalmis tantum ad nocturnas dicatur. Omni vero dominica extra 293 Quinquagesimam eantem,

^a Al., Pentecosten, omisso ad.

^b Plures mss., a Pentecosten.

^c Al., in caput; al. caput.

matutini ^a, prima; tertia; sexta, nonaque, cum **A** responsoria vero nunquam dicantur cum *alleluia*, *alleluia*, dicantur; vespera vero cum antiphona ^b; nisi a Pascha usque ad Pentecosten ^c.

^a Oxon., *a matutinis*; Flor., *matutinos*. Notat etiam Hildem. quosdam coelices legere *ad matutinos*, quod ipse reprobatur. Comp., *matulina*, al., *matutinae*.

^b Oxon., *ante sana*.

^c Al., *usque Pentecosten*.

COMMENTARIUS.

Speciale S. Benedictus caput instituit de *alleluia*, tanquam de voce divina vereque angelica, nec nisi ab angelis, aut certe ab hominibus vite puritate angelicos spiritus imitantibus decantanda. Hæc nimirum voce cœlestes illi spiritus Deum in cœlis perpetuo collaudant, sicuti qui audivit eos, testatur Joannes evangelista (*Apocal. xix*). Hanc inter homines primus decantasse perhibetur Aggæus propheta, qui, ut scribit Epiphanius (*De Vit et mort. proph.*), *alleluia* cantavit anno ante Christum 517, cum novam templi structuram vidit, ut adimpleretur quod venerabilis ille Tobias propheticus spiritu prædixerat: *Ex lapide candido et mundo omnes plateæ Jerusalem sternerentur, et per vicus alleluia cantabitur* (*Tob. xiii*). Hanc in nova lege non modo clerici aut monachi celebrarunt, sed ipsi etiam reliqui Christi fideles, testante S. Hieronymo (*Epist. 17*): « Quocunque te verteris, arator stivam tenens *alleluia* decaniet. » Hoc signo sanctimoniales ad collectam vocabantur, ut scribit idem S. Hieronymus (*Epist. 27*). Quin et ipsi infantes in hanc vocem linguam primum solvere docebantur, ut ex eodem colligitur (*Epist. 7*).

Quid autem sit *alleluia*, quidve significet, paucis docet S. Augustinus (*Serm. 243, in append.*) seu quivis alios: « Quid est *alleluia*? inquit, verbum Hebræum est. *Alleluia*, Laudate Dominum; *alleluia*, Laudate Deum. » Hebraicam tamen vocem retinuit Ecclesia, idque « propter sanctiorem auctoritatem quamvis interpretari potuisset, » ut loquitur idem S. doctor (*Lib. II de Doct. Chr. cap. 11*). Quæ quamvis adeo celebris apud Christianos exstiterit, atque a SS. Patribus tantopere commendata, perversorum tamen jacula non latuit, suos passa adversarios, maxime vero Vigilantium, qui, ut scribit S. Hieronymus (*Advers. Vigil.*), *nunquam nisi in Pascha alleluia cantandum* esse dicebat; cujus fortassis in erroris odium toto fere anno *alleluia* decantari voluerit S. Benedictus edito hoc capite.

A sancto Pascha usque ad Pentecosten.] Quasi diceret, ab initio Paschæ usque ad finem Paschæ: totum enim paschale tempus, ut scribit Hildemar, *Pascha* dicebatur.

Usque ad Pentecosten.] Et ejus octavam, ut interpretatur idem Hildemar.

299 *Sine intermissione dicatur alleluia, tam in psalmis.*] Hoc est in fine psalmorum, inquit Boherius.

Quam in responsoriis.] Atque etiam in antiphonis et versibus, nam eadem est ratio, quam confirmat praxis; ubi quod antiphonas spectat, aliquando in fine, aliquando initio ponebatur *alleluia*, verbi gratia: *Alleluia. Sancti tui, Domine, etc. Alleluia. In velamento, etc.* Solemne autem fuit toto hoc temporis interstitio ob Christi resurrectionem per universam Ecclesiam *alleluia* cantare, ut patet ex his S. Augustini verbis (*Epist. 55*): « Ut autem *alleluia* per hos solos dies quinquaginta cantetur non usnequeque observatur; nam aliis diebus varie cantatur alibi atque alibi; ipsis tamen diebus ubique. »

A Pentecoste autem usque ad caput Quadragesimæ.] Hoc est ad dominicam primam Quadragesimæ, qua incipiebat quadragesimalis observatio, saltem in Occidente; needum enim quatuor illis præcedentibus diebus servabant jejunium, quod ex S. Gregorii papæ institutione originem ducere creditur.

Omnibus noctibus cum sex posterioribus psalmis

tantum ad nocturnas dicatur.] Scilicet privatis diebus, sicuti præscribitur cap. 9. Nam dominicis sex posteriores psalmi cum antiphona sunt dicendi ex cap. 11, sola cantica cum *alleluia* cantanda.

Omni vero dominica extra Quadragesimam cantica, matutini, prima, tertia, sexta, nonaque cum alleluia dicantur.] Quem in locum Hildemar: « Sunt, inquit, qui intelligunt *matutini* genitivum casum esse, ut sensus sit *cantica in matutino*; quia cantica pro psalmis esse dicta intelligunt et dicunt. Illa vero cantica quæ ad vigiliis jussit diei in dominicis nihil impediunt, eo quod jam dixerat superius; sed melius est ut *cantica* sit nominativus; similiter sit nominativus etiam *matutini*. » Notandum vero est quod ait S. Benedictus, *extra Quadragesimam*: quia mos semper obtinuit ut in Quadragesima non caneretur *alleluia*, « quod universalis Ecclesiæ consensio in cunctis terrarum partibus roboravit, » inquit conc. Tolet. IV, can. 40. Extra Quadragesimam vero variae fuerunt Ecclesiarum consuetudines; nam in Africa, teste S. Isidoro (*Lib. I de Divin. Offic., c. 15*), solis dominicis ac quinquaginta post Resurrectionem diebus *alleluia* cantabatur pro significatione futuræ resurrectionis et lætitiæ. Additque: « Verum apud nos, secundum antiquam Hispaniarum traditionem, præter dies jejuniorum et Quadragesimam, omni tempore canitur *alleluia*. » S. Benedictus autem nequidem jejuniorum dies excipit. Nunc vero generalis Ecclesiæ consuetudo est ut in Septuagesima dimittatur *alleluia*; id quod inde factum existimat Hildemar, quia olim quadragesimæ jejunium inciperet a Septuagesima; ex quo acciderit ut cessante consuetudine hæc dominica incipiendi jejunii, antiquus tamen in Septuagesima dimittendi *alleluia* ritus remanserit. Idem asserit Bernardus Cassinensis, atque nonnullos suo adhuc tempore observare **300** jejunium quadragesimale a Septuagesima, quod tamen de sola carnis abstinentia intelligendum esse indicant sequentia hæc ejus verba: « Quibus aliis temporibus licet comedere carnes, et ex tunc incipiunt abstinere. » Et revera inceptum fuisse a Septuagesima quadragesimale jejunium patet ex Aleuini epist. ad Carolum Magnum.

Vulgo tamen hujus consuetudinis auctorem faciunt Gregorium Magnum, qui, ut habet de eo breviarium Romanum, « constituit ut extra id tempus quod continetur Septuagesima et Pascha, *alleluia* diceretur. » In synodo etiam Aquisgranensi (*Can. 50*) statutum est, « ut *alleluia* in Septuagesima dimittatur, » a monachis; quod tamen non ita semper usqueque receptum fuit, ut ab omnibus in Septuagesima dimitteretur. Illud enim retinuisse Cistercienses constat ex lib. Usuum Cist. cap. 10 et 15, et ex illa Petri Abaelardi exprobratione (*Epist. 5*): « *Alleluia* nec in Septuagesima communi Ecclesiæ more intermittitis, sed usque ad Quadragesimam retinetis. » Retinuerunt certe usque ad annum 1601, quo, ut scribit Joannes Craesbeeck, decreto capituli generalis illud deponere cœperunt; quamvis Cistercienses Reformatæ Congregationis in Hispania in capitulo generali anni 1557 illud jam dimisissent, et docet nos Angelus Manrique in serie abbatum Palatiensis monasterii, ad abbatem 54. Retinebant et alii Benedictini monachi adhuc tempore Radulphi Tungrensis, auctoris non ita antiqui, uti ipse testatur his verbis: « Benedictini autem et Ambrosiani servant *alleluia* usque ad dominicam Quadragesimæ. » Retinere et Bursfeldenses ex

eorum Ordinario cap. 15. Neque hoc mirum videri debet in strictioris observantiae æmulatoribus monachis, cum Ambrosiani et nonnullæ Ecclesiæ temporibus Gregorii septimi papæ, uti observat Menardus noster, *alleluia* ad Quadragesimam usque cantarent. Sane in novissimo breviario Ambrosiano a S. Carolo edito legitur sabbato ante dominicam i Quadragesimæ dimittendum esse *alleluia*, et ejus loco assumendum, *Laus tibi, Domine*. Scribit porro Amalarius in Supplemento (*Analect. tom. II*) S. P. Benedictum hanc consuetudinem traxisse ab officio Ambrosiano.

Quare autem in Quadragesima dimittatur *alleluia*, docet concilium Toletanum iv his verbis (*Can. 11*): «Cognovimus quosdam Hispaniæ sacerdotes qui in Quadragesimæ diebus *alleluia* decantant, quod deinceps interdiximus fieri, statuentes ut in omnibus prædictis Quadragesimæ diebus, quia tempus est non gaudii, sed mœroris, *alleluia* non decantetur.»

Sed quæret aliquis cur dimisso *alleluia*, decantemus *Laus tibi, Domine*, quod idem significat. Respondeo benedicendum esse Dominum in omni tempore: nos autem retinere Latinum idioma, quia, ut

A dicit Amalarius, lingua Latina humilior est Hebræa, convenientior proinde temporibus luctus et pœnitentiæ. Sane *alleluia* vox est lætitiæ et exultationis, nihil in ea nisi gaudium redolet: unde refertur in lib. iv Revelat. S. Gertrudis cap. 27, omnes hac in dictione vocales reperiri, præter solam vocalem O, quæ dolorem significat. De hac voce videsis 301 Menardum, Hæftenum lib. vii, tract. 8, disq. 1, et Joannem Bona de Divina Psalm. cap. 16.

Vespera vero cum antiphona. Responsoria vero nunquam dicantur cum *alleluia* nisi a Pascha usque ad Pentecosten. Sive sit festum alicujus sancti, sive quælibet alia solemnitas; qui enim dicit *nunquam* nullo tempore permittit. Ergo nec die Nativitatis dominicæ, nec in ejus Apparitione. «Unde nos, inquit Hildemarus, ipsum responsum, quia in Epiphania canitur cum *alleluia*, ob hoc dimisimus, quia Regula præcipit ut nunquam dicantur responsoria cum *alleluia*, etc.» Præscribit tamen Regula Magistri (*Cap. 45*) ut «In Natali Domini usque ad Epiphaniam omnes antiphonæ vel responsoria die noctuque cum *alleluia* psallantur.»

CAPUT XVI.

Qualiter divina opera per diem agantur.

Ut ait propheta, *Septies in die laudem dixi tibi* (*Psal. cxviii*). Qui septenarius sacratus numerus a nobis sic implebitur, si matutini ^a, primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, vespere, completoriique tempore, nostræ servitutis officia persolvamus, quia de his horis diurnis ^b dixit: *Septies in die laudem dixi tibi*.

^a Al., si matutino.

^b Deest in Oxon. et quibusdam aliis diurnis.

Nam de nocturnis vigiliis idem ipse propheta ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (*Idem*). Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro super judicia justitiæ suæ; id est matutinis, prima, tertia, sexta, nona, vespere, completorio^c, et nocte surgamus ad confitendum ei.

^c Narb., completoria.

COMMENTARIUS.

Agit præsertim hoc capitulo S. P. Benedictus de canonicarum horarum numero, de quibus priusquam Regule textum expendamus, nonnulla præmittenda sunt. Certe mos semper in Ecclesia viguit, certis stansque horis Deo quotidie laudes persolvendi, licet diversas diversa tempora aut loca habuerint consuetudines. Nam his tantum in 302 die conveniebant Ægyptii monachi, pro nocturnis scilicet vigiliis et pro vespere ex Cassiani lib. ii, c. 2, reliquum diei tempus in cella manibus operando transmittentes, nec tamen psalmodiam intermittentes. Idem in monasterio S. Juliani cognomento Sabæ vigeat institutum ex Theodoret Philotheo cap. 2. In monasterio etiam S. Publii Zeugmatensis die incipiente cantabant matutinos, eodemque desinente vespertinos.

Tabennenses monachi tres quotidie persolvebant horas canonicas, vigiliis nocturnas, nonam, et vespere, ut docet Palladius in Lausiaca c. 58. Totidem sabbato et dominica celebrabant Ægyptii monachi, in quibus præter nocturnas vigiliis et vespere, hora tertia sacræ communionis obtentu, ut scribit Cassianus (*Lib. iii, cap. 2*) conveniebant.

In vita S. Eupraxiæ, quæ sæculo iv florebat (*Roll. 15 Mart.*), fit mentio nocturnæ psalmodiæ, tertiæ, sextæ, nonæ, et vespere. Eisdem horas etiam persolvebant Afri, ut testatur S. Cyprianus (*De Orat. sub fin.*); quamvis in iis expendendis postea remissiores existerint, ut eorum hac in re sequenti illis exprobrarint Donatistæ, uti observat S. Augustinus (*Epist. 85*). Eisdem quoque ab apostolis celebratas fuisse patet ex Cassiano (*Lib. iii, cap. 5*).

In Constitutionibus apostolorum sex horæ cano-

C nicæ recensentur, scilicet matutinum, tertia, sexta, nona, vespere, et gallicinium. Totidem recenset S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ: «Mâne, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio per ordinem Psalterium cantabatur.» Per mane autem intelligit diluculum, ut patet ex his ad Eustochium verbis: «Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque et vespere nemo est qui nesciat.» Eundem statuit numerum in epistola ad Lætiam de Institutione filiarum: «Assuescat exemplo ad orationes et psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta, nona hora, stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum.» Denique Regula Cujusdam ad Monachos decernit (*Cap. 50*), ut «tribus conventibus diei, totidemque noctis tempore in ecclesia» conveniatur.

S. Aurelianus ad Regulæ calcem scripsit ordinem psalmodiæ a suis monachis servandum, in quo septem notat horas canonicas, mentionemque facit tertiæ, sextæ, nonæ, lucernarii, duodecimæ, nocturnorum et matutinorum. Eundem numerum horarum, licet diversis temporibus persolvendarum, in suo monasterio observatum fuisse docet Cassianus (*Lib. iii, cap. 3, 4 et 5*); celebrabant enim nocturnas vigiliis, matutinos, qui ad auroram dicebantur; alios matutinos, qui nostræ primæ respondebant, quosque suo tempore institutos fuisse testatur, tertiam, sextam, nonam, et vespere. Similem etiam numerum in monachis sui temporis agnovit Cassiodorus, cum scribens in psalmum cxviii, exponens illum versiculum: *Septies in die laudem dixi tibi*, sic loquitur: «Si ad litteram hunc numerum velimus adver-

tere, septem illas significat vices quibus se monachorum devotio consolatur, id est, matutinas, tertiam, sextam, nonam, lucernarium, completorios, nocturnos. »

303 Similes horas instituit Regula S. Isidori, cap. 7. Denique S. Basilus septem etiam horas recenset in serm. 1 de Institutione monachorum, ubi sic discurrit : « Is maxime horarum modus tenendus est, qui a sanctis viris ad orationem descriptus est. Etenim eximius ille David ait : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ*; quem sane quoque Paulus et Silas secuti reperiuntur, qui, in carcere positi, circiter mediam noctem Deum ambo collaudarent. Addit deinde idem propheta : *vespere, mane et meridie*. Quin et Spiritus sanctus circiter horam diei tertiam adfuit, sicut in Actis accipimus... Porro nona dominicæ passionis memoriam refert... Verum quoniam item hoc est apud eundem David : *Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ*, tempora autem illa quæ diximus orationis, septenarium numerum non conficiunt, bipartito dividenda est oratio meridiana, ita videlicet ut pars una cibum præcedat, altera subsequatur, quo perpetua hæc nobis formula sit Deum septies per singulas dierum conversiones laudibus celebrandi. »

Hactenus S. Basilus, qui licet videatur horas septem admittere, revera tamen non nisi sex agnoscit; nam sextam, quam meridianam vocat, in duas dividit, nulla facta primæ aut completorii mentione. Alibi vero (*Regul. Fusior. c. 51*) quinque per diem assignat horas, tres per noctem, scilicet per diem matutinum sive diluculum, tertiam, sextam, nonam, et eucharistiam completa die; per noctem vero petitionem noctis initio, mediam noctem, et ante diluculum; quæ forte tribus vigiliarum nostrarum nocturnis respondent. Nulla facta primæ aut completorii mentione, nisi forte quis eum Menardo dicat petitionem de qua hic S. Basilus esse completorium; quæ tamen completa jam die inceptaque nocte dicebatur, cujus nec meminit in supra citato serm. de Institutione monach., nec quisquam, saltem quem sciam, ante eum in Oriente. Quidquid sit, certe ex dictis hactenus patet ante S. Benedictum a nullis celebratas fuisse septem simul horas canonicas, quas nunc observat Ecclesia; nam licet essent omnes jam institute, non omnes tamen eodem dicebantur in loco, aliis primam, aliis completorium præmittentibus. Septem horas in die naturali persolvebant nonnulli, ex quibus sex ut plurimum in die artificiali, septimam nocte decantabant. At vero S. P. Benedictus prophetæ secutus exemplum, septem in die artificiali horas instituit, et nocte ad confitendum Deo fratres surgere voluit. (Qui autem post eum supervenere legistatores, hunc etiam numerum auxerunt; nam S. Fructuosus episc. Bracaren. in prima Regula (*Cap. 2 et 3*) undecim horas constituit, primam, secundam, tertiam, sextam, nonam, duodecimam, vesperam, initium noctis, synaxim ad mediam noctem, synaxim post mediam noctem, et matutinum. In secunda (*Cap. 10*), quindecim, primam, secundam, tertiam, quartam, quintam, sextam, septimam, octavam, nonam, decimam, undecimam, vesperam, mediam noctem, galicinium; decimam quintam non expressit, attamen tot instituisse patet ex textu.

Denique præmittere hic nequeo quod de instituta psallendi ratione **304** ab Alexandro Acemeto in monasterio ad Euphratem ædificato scribit anonymus (*Bol., 15 Jan.*): « Primum in Regula sanctæ institutionis normam apostolicam suscipit, statuitque tertiam, sextam, nonam, et simul nocturnum. Deinde expendit quid Deus exigat, et invenit ubique septimum numerum prædicari, quemadmodum dicitur : *Septies in die laudem dixi tibi*; et illud statuit exsequi; quod et perfecti, septies interdiu, et noctu septies concipiens preces, septennio hunc secutus est tenorem. » Postea vero nec his contentus jugem psalmodiam instituit; quam etiam in pluribus ordinis nostri monasteriis viguisse probat noster Mabillonius (*Præfat. ad sæc. iv, part. ii*).

A Ex dictis hactenus satis refutata manet Neocæsariensis Ecclesiæ clericorum temeritas, qui Basilio Magno aliquando vitio vertere ausi sunt quod statis certisque horis Deo laudes persolveret, dicentes moris id non fuisse magno Gregorio Thaumaturgo appellato; quos ille epist. 65 confutat. Sed et impietas Lampetii hæretici, ex cæno Massaliarum exorti, eos qui definitis horis divina celebrarent officia adhuc legi servire asserentis, uti videre est in Bibliotheca Photii, n. 52, de Synodo Sidetana, Sed ad Regule textum veniamus.

Ut ait Propheta : Septies in die laudem dixi tibi. Quasi semetipsum aut alium quemlibet interrogando S. P. Benedictus in hujus capitis titulo dixerat : *Qualiter, id est quoties, divina opera per diem agantur?* Postea quasi respondendo, inquit Hildemar, et post eum Bernardus Cassinensis, reponit : *Ut ait propheta : Septies in die laudem dixi tibi*, prophetica verba, sicuti aiunt prædicti auctores, non sensum suo adaptans proposito : nam propheta numerum definitum pro indefinito assignat, ut idem sit septies quod semper, e contra vero S. P. Benedictus.

B (*Qui septenarius sacratus numerus, etc.*) Septenarium numerum sacratum appellat ob innumera quæ in sese includit sacramenta; ex quibus aliqua revelat S. Bruno Signiensis episcopus his verbis (*Lib. iv Sent., c. 15, serm. 2*): « Constat non solum apud nos, verum etiam apud sæculi sapientes, septenarium numerum sacratissimum ac perfectissimum esse, quoniam et omnia tempora, et omnes numeri in eo continentur. Constat enim ex pari id est quatuor, et ex primo impari id est tribus: omnis autem numerus aut par est, aut impar. Omnis ergo numerus ex septenarii partibus constituitur, et per hoc alii numeri in hoc uno numero continentur. Hinc est quod Judæi septem diebus comedunt azyma, hinc est quod septem diebus celebrant festivitates, hinc est quod manus sacerdotum quando ordinantur septem diebus unguntur et consecrantur, hinc est quod pontifex tangens in sanguine digitum septies projicit contra propitiatorium et fores tabernaculi, hinc est quod leprosus concluditur septem diebus, hinc est quod Maria soror Moysi septem diebus mansit extra castra, hinc est quod muri Jericho septies circumdantur et corruunt, hinc est quod septies in die laudem Domino dicimus, hinc est quod non solum septies sed etiam septuagies **305** septies nostris debitoribus dimittere jubemur, hinc est quod templum Solomon septem annis ædificatur et septem diebus dedicatur. Hoc septem Ecclesiæ, septem candelabra, septem lucernæ, septem sigilla, septem angeli tuba canentes, septem panes turbam multam in deserto reficientes, et septem gratiæ Spiritus sancti significare videntur. » Vide Menardum ad hunc locum, et Joannem Bona de Divina Psalmod. cap. 2, § 5.

Quia de his horis diurnis dixit : Septies in die laudem dixi tibi. Quem Propheta versiculum de die artificiali late sumpto, prout aurora et crepusculo circumscribitur, S. Pater intelligit; hunc de die naturali, qui lucem et tenebras simul involvit, exponunt S. Basilus serm. 1 de Institutione monach., Cassianus et alii.

D Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Nocturnas vigilias auctoritate divina confirmat, Propheta adducens exemplum, qui media nocte surgebat ad confitendum Deo: quod tamen S. Pater non sic proponit quasi nos vellet media nocte surgere, quibus modice amplius de media nocte permittit; sed tantum ut ostenderet monachos nocte surgere debere, ut exponunt Hildemar, et Bernardus Cassinensis. *Vid. l. i de Antiq. monach. Ritibus, cap. 1.*

Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro. Non solum ore, sed etiam corde, imo corde amplius: nam, ut ait Hildemar, « Ille laudes Deo refert qui hoc quod ore dicit, corde cogitat. Et propterea vigilanter S. Benedictus subiunxit, cum dicit

his temporibus referamus laudes, et statim adjecit **A** Creatori nostro, ac si diceret: Ita laudes referamus, ut Creator noster cognoscatur: nam sunt multi qui videntur laudes referre, sed non referunt Deo; quia hoc quod ore dicunt, corde non intendunt.)

Super judicia justitiæ suæ.] Super, id est propter, inquit Hildemar; his enim verbis quare Deo referre laudes debeamus tam in die quam in nocte manifestat; nimirum propter judicia Dei: quænam sint autem illa judicia non aperit, sed dicit esse incomprehensibilia, attamen justa; sunt enim judicia justitiæ suæ: quæ cum clara et aperta Boberio non videantur, judicia justitiæ Dei asserit esse judicia Filii Dei, qui est justitia Patris. Et revera quæ passus est a Judæis Christus judicia justitiæ Dei septem canonicis horis Ecclesia honorare intendit, ut patet ex his versibus, quos refert Boberius:

In matutino damnatur tempore Christus;
Quando irrexerat primam canit ordo fidelis;
Tertia cum canitur, tunc est cruciamina passus;
Sexta sunt tenebræ per mundi climata factæ;
Emissus nona est divinus spiritus hora;
Vespere clauduntur Christi sacra membra sepulcro;
Christo bis sena custodia ponitur hora.

Hos tamen tanquam historice veritati minus conformes haud omnino **306** probat cardinalis Bona (*de Div. Psal. cap. 2, § 5*); nam resurrectio ante primam horam facta est, et quod de hora duodecima dicunt, in Evangelio non legitur: præferendi sunt ergo vulgatissimi illi glossæ in cap. 1 de Celebr. missarum:

Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis
Matutina ligat Christum, qui crimina nungat;
Prima replet sputis; causam dat tertia meritis;
Sexta cruci necit; latus ejus nona bipertit;
Vespera deponit; tunulo completa reponit.

Multas alias pias institutionis septem horarum canonicarum adducunt causas, qui de officiis ecclesiasticis tractatus ediderunt auctores, quas omnes hic referre præsentis non est otii; unam duntaxat pro capitis hujus conclusione proferam ex Petro Damiani (*Opusc. 10, cap. 1*): «Septem sunt levia minimaque peccata, inquit, in quibus non solum peccator, sed etiam justus quisque quotidie labitur, etiamsi in excelso jam perfectionis culmine stare videatur; quæ profecto sunt: Cogitatio, ignorantia, inconstantia, necessitas, infirmitas, oblivio, subreptio.... Propter hæc igitur septem levia parvaque peccata, quæ pro fragilitatis humanæ debilitate cavere non possumus, hoc ex magisterio Spiritus sancti a piis Ecclesiæ doctoribus institutum est, ut vota nostra per unumquemque diem septies persolvamus. Hæc sane septem canonicarum horarum officia quasi septem baptismatum lavacra in sanctæ Ecclesiæ sunt gremio constituta, ut septem offensionum maculas, quas ex quotidiana vitæ hujus conversatione contrahimus, totidem, ut ita loquar, orationis quotidianæ fluentis expiare curemus, quatenus assiduum corruptibilis vitæ pulverem satisfactionis aura decutiat, et mundanæ conversationis lutum superfusæ orationis frequens unda detergat.»

CAPUT XVII.

Quot psalmi per easdem horas canendi^a sunt.

Jam de nocturnis vel matutinis digessimus ordinem psalmodiæ; nunc de sequentibus horis videamus. Prima hora dicantur psalmi tres, singillatim, et non sub una Gloria. Hymnus^b ejusdem horæ, post verbum Deus, in adjutorium meum intende^c, antequam psalmi incipiantur. Post expletionem vero trium psalmorum, recitetur lectio una, versus, et Kyrie eleison, et missæ sint^d. Tertia vero, sexta, et nona, eodem ordine^e celebretur oratio, id est versus, **307** hymni^f earundem horarum terni psalmi^g, lectio et versus, Kyrie eleison, et missæ^h sint. Si major con-

Cgregatio fuerit, cum antiphonis; si vero minor, in directum psallanturⁱ.

Vespertina autem synaxis, quatuor psalmis cum antiphonis terminetur, post quos psalmos lectio recitanda est, inde responsorium, Ambrosianum^j, versus, canticum de Evangelio, litania^k et oratiæ dominicæ, et fiant missæ. Completorium^l autem trium psalmorum dictione terminetur. Qui psalmi directanei sine antiphona dicendi sunt; post quos hymnus^m ejusdem horæ, lectio una, versus, Kyrie eleison, benedictioⁿ, et post missæ fiant.

^a Al., dicendi.

^b Al., Hymnum.

^c Deest in Oxon., Cassin. et Flor., intende.

^d Oxon., Narb., Flor., et missas. Vict. p., et missa est.

^e Oxon., Flor., idem eo ordine. Lyr., Comp., item eo ordine.

^f Oxon., versum hymnus.

^g Narb., ternos psalmos, lectionem Kyrie eleison, et missas.

^h Oxon., Narb., missas. Flor., missæ sunt.

ⁱ Narb., psalletur. Hild., Conch., psallatur. Vict. ms., canantur.

^j Flor., Ambrosianus

^k Oxon., litaniæ. Cass., letaniæ. Flor. cum aliis quibusdam, letania.

^l Narb., completorios. Flor., completorios.

D^m Narb., hymnum... lectionem unam, versum, Kyrie eleison, benedictionem. In Flor. etiam legitur hymnum... lectionem unam.

ⁿ Al. benedictiones.

COMMENTARIUS.

Jam de nocturnis vel matutinis digessimus ordinem psalmodiæ, nunc de sequentibus horis videamus. Prima hora dicantur tres psalmi singillatim, et non sub una gloria.] Sed sub triplici, ut ad quemque psalmum glorificetur Trinitas. Totidem psalmos ad tertiam, sextam, nonam, et completorium, quinque scilicet horas S. Pater assignat: «Ut quinque sensus nostri corporis tribus animæ virtutibus excellere admoveamur, ut ex toto corde, tota anima, tota mente diligamus Deum», inquit Amalarius in supplemento (*Tom. II Anal.*).

Hymnus ejusdem horæ, etc., Kyrie eleison, et missæ sint.] Hæc omnia clara et aperta sunt, nec quidquam in se difficultatis continent, nisi forte duo extrema verba missæ sint, in quibus exponendis non consentiunt omnes. Ut autem in re dubia et obscura lucis aliquid afferamus, prænotandum missæ vocabulum valde esse æquivocum, et ad multa significanda usurpari.

Primo enim, missa vulgo sumitur pro incruento Christi sacrificio, quod in altari offerunt sacerdotes; quo sensu accipitur infra, cap. 35: In diebus autem

solemnibus usque ad missas sustineant; et cap. 58: **A** Post missas et communionem ingrediatur lector ad legendum

Secundo, missa sumitur pro festo alicujus sancti. Ita statuta S. Adalardi: **308** « Isti sunt dies in quibus cis ab opere dominico parcendum est... Nativitas Domini... Missa domne Balthildæ; » antiquæ Germaniæ consuetudines ms., n. 50: « Diebus dominicis et festis ab ipsis calendis Octobris usque in missam S. Martini. » Et infra: « A missa vero S. Martini usque in Purificationem S. Mariæ, etc. » Vide vitam S. Gullaci, n. 52, sæc. III, part. I.

Tertio, missa sumitur pro hora canonica, sive pro cursu divini officii. Sic apud Cassianum (*Lib. II, cap. 15*): « Quare post missam nocturnam dormire non oporteat. » Et alibi (*Lib. III, cap. 5*): « Missa canonica celebrata, usque ad lucem post hæc vigilias extendunt. » Et concilium Agathense (*Can. 50*): « Hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur, et in conclusionem matutinarum vel vespertinarum missarum post hymnos capitella de psalmis dicantur. »

Quarto, missa sumitur pro lectione. S. Aurelianus in Ordine psallendi: « In Natali Domini et in Epiphania tertia hora noctis surgite: dicite unum nocturnum, et facite sex missas de Isaia propheta; iterum dicite secundum nocturnum, et legantur aliæ sex de Evangelio. In Epiphania ita: In primo unum nocturnum, deinde de Daniele propheta facite illas sex missas... In martyrum festivitibus tres aut quatuor missæ fiunt: primam missam de Evangelio legite: reliquas de passionibus martyrum, etc. » Magister in Regula (*Cap. 46*): « Eo ordine quo missæ a clericis celebrantur, id est cum minor clericus apostolum perlegerit, sequitur major diaconus Evangelia sancta lecturus. »

Quinto, missa apud antiquos dicta reperitur pro oratione seu collecta, eo quod mittatur ad Deum. Ita in concilio Milevitano (*Can. 12*): « Placuit etiam et illud, ut preces, vel orationes, seu missæ, quæ probatæ fuerint in concilio, sive prælationes, sive commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrarentur. » In concilio Toletano 4, can. 15: « Componuntur ergo hymni, sicut componuntur missæ sive preces vel orationes. » Et apud Cassianum (*Lib. II, cap. 7*): « Qui necdum bene finito psalmo, in orationem procumbere festinamus, ad celebritatem missæ quantocius properantes. »

Sexto, denique, missa pro dimissione dicitur, sicut apud Tullium, v de Orat., collecta pro collectione; apud Tertull., l. III cont. Marc., proba pro probatione; apud Cyprianum, remissa pro remissione.

Ex illis ex missæ significationibus controversia hic tantum esse potest de duabus postremis. Nam: 1º certum est hic missam non sumi pro sacrificio eucharistico, ut voluit aliquando vir quidam doctus, quem merito refellit Menardus hunc in locum; neque enim, saltem ex consuetudine, missa post completorium dicebatur. 2º Certum est etiam non sumi pro festo, nam dies festi neque quotidie, neque ad horas singulas eveniunt. 3º Neque pro integra hora canonica, alioquin peracto divino officio, S. Benedictus jam celebratum iterum celebrari præceperat. 4º Neque pro lectione, nam cap. 48, post primam et post nonam non lectioni, sed operi manuum vacandum esse instituit.

309 Tota ergo difficultas versatur circa duas postremas missæ acceptiones, an scilicet orationes dicendas S. Benedictus his verbis præceperit, an absolutionem seu dimissionem faciendam; utraque enim sententia suos assertores habuit, ut discimus ex Hildemaro: « Missæ sint, inquit, duobus modis intelligunt sapientes. Fiant missæ id est absolutiones. Sive alio modo dicuntur missæ missiones, ut attineant ad illam orationem, eo quod per officium sacerdotis orationes populi diriguntur ad Deum; unde dicit sacerdos: *Exaudi, Domine, vocem populi tui,*

et reliqua. » Ex duabus hisce opinionibus posteriori suffragatur Hildemarus, cum postrema hujus capitis verba, et missæ fiant, commentans, addit: « Id est orationes, sive supplicationes monachorum ad Deum transmissæ. » Hildemarus sequuntur insigniores Regule commentatores pene omnes. Smaragdus: « Quod in aliis locis dicit et completum est, hæc in clausula et missæ sunt dicit. Et missæ sunt repetit, orationes enim officii, quæ a nobis sunt completæ, Deo sunt missæ, quia in illius honore sunt celebratæ. Aliter orationes id est collectæ, quæ in fine cursus a sacerdote dicuntur, missæ, id est Deo transmissæ, vocantur. » Bernardus Cassinensis: « Quod vero ait missæ sint, sic intelligas, quod quando oramus ad Deum orationes mittimus, et ab ista missione dicitur missa. Unde quod dicit missæ sint, idem est ac si diceret: Post *Kyrie eleison* dicatur oratio quæ mittitur ad Deum. Unde cum agit de vespere in hoc capitulo, dixit duas orationes faciendas, puta quando dicit in littera oratio dominica, id est *Pater noster*, et missæ fiant. » Nicolaus de Fractura: « Et missæ sunt, supple orationes, et psalmodiæ missæ sint ad Dominum. » Boherius in primo comment.: « Quotiescumque Deum oramus, orationes nostras ad Deum mittimus, et a tali missione orationes, quas in fine horarum dicimus, ut sunt preces, oratio dominica, versus subsequens, oratio specialis ipsius horæ vel diei, cum conclusione debita, missæ nominantur, ut hic; unde quando dicit, Et missæ fiant, idem est ac si diceret: Post *Kyrie eleison*, orationes fiant quæ ad Deum mittantur. » Et in secundo comm.: « Missæ, id est orationes quæ mittuntur ad Dominum, ut *Pater noster*, illiusque horæ oratio. » Joannes de Turcremata: « Et missæ sint, id est dicantur orationes quæ missæ dicuntur hic a S. Patre, eo quod in illis ad Deum expresse preces mittamus dicentes: *Oremus. Omnipotens sempiternus Deus; vel Deus qui; vel hujusmodi.* » Theobaldus Artaldus Cœlestinus in Gallica expositione Regule Benedictinæ hæc verba et missæ sint ita reddit: *Et soient dites messes, c'est-à-dire l'oraison dominicale, le Credo, les prières, et la collecte propre à icelle heure, lesquelles par singulière efficacité sont envoyées à Dieu le Souverain, etc.* Joannes Craesbeeck: « Missæ sint, hoc est orationes fiant, et mittantur ad Deum tum a singulis privatim, et submisce dicentibus *Pater noster*, etc.; tum communiter uno sacerdote collectam clare recitante; dicuntur enim orationes nostræ missæ, » etc. Hugo Menardus: « Missæ hoc loco collectæ sunt seu orationes, quæ juxta Cassianum ad finem cujusque psalmi dicebantur a sacerdote, quarum **310** mentionem tantum facit in fine horarum S. P. Benedictus brevitate causa, tanquam rei suis monachis vulgaris et trite, quemadmodum postea agit de brevi oratione veluti obiter et per transennam, tanquam de re monachis nota, quæ majori explicatione non indigeat. Vel certe dicendum S. P. Benedictum juxta aliorum morem quem supra declaravimus rejecisse ejusmodi collectas ad finem cujusque horæ, ita ut plures dicendæ sint non una, atque ob eam rationem dixisse: *Missæ sint*, non missa sit. » Joannes Caramuel: « Missæ sunt orationes illæ quas in fine dicimus ante *Benedicamus Domino.* » Et infra: « Missæ sunt collectæ illæ ultimæ officii, nempe oratio correspondens diei, et si quæ tunc fiebant confessorum aut martyrum commemorationes. » Idem habet in Nomenclatore. Denique Carolus Cointius in tom. I Annalium Eccles. Francorum (*Ann. 514, n. 52*): « Horæ igitur prima, tertia, sexta, et nona, sic clauduntur: Post *Kyrie eleison* dicitur oratio dominica, eo quo supra expositum est modo, tum missæ, seu collectæ. »

Hanc tot gravissimorum auctorum sententiam confirmat usus ac praxis missæ vocabulum usurpandi ad significandas collectas sive orationes, ut videre est in secunda Regula SS. Patrum, cap. 6, ubi agens de divinis officiis hæc habet: « Operam vero dabunt

singuli fratres ut tempore quo missæ fiunt sive die sive nocte, quando diutius standum est ad orationem, non deficient. » Quem locum explicat alius textus ex Regula S. Macarii, cap. 15: « Operam Deo dabunt singuli tempore quo missæ in vigiliis observandis fiunt, quando omnes conveniunt, ne deficient. » Ita etiam Cassianus lib. II, cap. 7: « Nedom bene finito psalmo in orationem procumbere festinamus, ad celebratam missæ quantocius properantes. » Ita S. Cesarius (Apost. Boll. 12 Jan.) quod in Regula ad Virgines præscripserat, ut a calendis Octobris ad Pascha duo fiant nocturni, et « post nocturnos legantur orationes tres; » in Regula ad Monachos, cap. 20, sic exprimit: « Vigiliis mense Octobri duos nocturnos faciant, et tres missas. Ab una missa legat frater folia tria, et orate; legat alia tria, et orate; legat alia tria, et levet se: » quasi diceret: *Duos faciant nocturnos et orationes tres: post primam orationem legat tria folia, et fiat secunda oratio; legat alia tria folia, et fiat tertia oratio; levet alia tria, et levet se.* Eodem sensu missam accepisse videtur Gregorius Turonensis (Lib. VI Hist. Franc., cap. 46), cum dixit Chilpericum regem quædam confecisse « opuscula, vel hymnos, sive missas, quæ nulla ratione suscipi possunt. »

Cum igitur constet missæ vocabulum apud antiquos scriptores, maxime auctores regularum monasticarum usurpatum fuisse ad significandas orationes; nihil vetat hic eo sensu a sancto Patre Benedicto acceptum fuisse, præsertim cum constet eum ad opus Dei orationes admisisse, ut patet ex capite 57, ubi præscribit, ut semper ad orationem ultimam operis Dei commemoratio omnium absentium fiat; quæ verba non solum orationes eum admisisse probant, sed etiam plures; unde etiam hic non simpliciter dicit, ut missa sit, sed ut missæ sint, et missæ fiant. Quapropter his assentiri non possum, qui misam hoc capite a S. Benedicto 311 pro dimissione dictam velint; quæ si vera essent, non missæ sint, aut missæ fiant dixisset, sed missa sit aut missa fiat, neque enim missæ vocabulum in plurali ab aliquo auctore adhibitum videmus ad significandam dimissionem, sed semper in singulari. Multo minus probare possum S. Hildegardis, Antoni Perez, et Benedicti Hæfteni sententiam, qua dicunt præter dominicam, aliam a S. Benedicto orationem admissam non fuisse. Nam, præter quam quod semper ad orationem ultimam operis Dei omnium absentium commemorationem fieri jussit, vigiliis diebus dominicis festisque duodecim lectionum benedictione terminari voluit; quæ benedictio ex S. Hildegarde, Perezio, et Hæfteni collecta erat. Præterea scribit Amalarius in Supplemento (Tom. II Anal.), quod « in omnibus officiis tam clerici quam monachi persolunt, orationem Domino recte offerunt ultimam, quæ per Dominum nostrum Jesum Christum Deo Patri commendatur. » Cujus rei praxim videre est apud nostros Aduenses, quibus Regulæ Benedictinæ observantiam tanto studio commendat S. Leodegarius, in concilio Augustodunensi, scilicet in Vita S. Mederici abbatis, qui sæculo septimo florebat, in ejus num. 7 anonymus agit de quodam monacho qui « statim ut synaxis oratione consueta finienda esset, et antequam genua flecteret ab ecclesia exiret. » Et certe credibile non est S. Benedictum a communi veterum monachorum consuetudine recessisse, qui omnes ad officium divinum orationes adhibebant, ut de Ægyptiis constat ex Cassiano l. II, c. 7; de Pachomianis ex Palladio Lausi. c. 58 (Vide vitam S. Pach. c. 22, et Reg. cap. 121 et 126), quibus angelus « constituit ut per totum diem facerent duodecim orationes, et cum ad vespertinum lumen venirent, et in nocturnis vigiliis duodecim, et hora nona tres, » tot scilicet quot psalmos. Orationes etiam præscribit S. Cesarius in Regul. ad Monachos cap. 20; S. Aurelianus in Or-

A dine psallendi; S. Isidorus in Reg. c. 7; S. Fructuosus cap. 5; Magister in Reg. cap. 53, 55, 56, 57; S. Columbanus in Pœnitentiali; S. Macarius in Regula c. 15. Vide concil. Milevit. c. 12; Carthag. II, c. 25, et Agathense can. 50, in quibus agitur de Collectis quæ proinde ante S. Benedicti tempora in Ecclesia erant in usu

Hactenus dicta confirmare possem ex lectione quæ reperitur in vetustissimis Regula S. Benedicti manuscriptis codicibus, Oxoniensi ante annos mille exarato, Narbonensi ante noncentos, et Floriacensi ante octingentos, in quibus non legitur *et missæ sint*, sed tantum *et missas*, quasi diceret S. Benedictus post tres psalmos recitetur lectio una, versus Kyrie eleison, et orationes seu missas. Nec est quod dicat aliquis missas ibi exprimi in accusandi casu, cum reliqua scribantur in casu nominandi; nam id frequenter occurrit in illis codicibus, maxime in Narbonensi et Floriacensi, in quibus sæpe legimus *hymnum pro hymnis, lectionem pro lectione.*

B Nec me multum movet quod dicit S. Hildegardis, nullam a S. Benedicto collectam esse designatam, « quatenus fastidium orantibus tollatur, et ne præmissa oratio dominica in neglectum ducatur. » Cum 312 contrarium experientia constet, nec brevissimæ collectæ fastidium generare queant, nisi ei quem totius tædet officii. Quapropter si quod oppositæ sententiæ argumentum aliud magis urgeat expendendam est. Unicum duntaxat habet fundamentum ex cap. 9 et 12 desumptum, in quorum primo S. Benedictus nocturnarum vigiliarum ordinem instituit, postquam de psalmis et lectionibus disseruit, sic tandem concludit: *Versus, et supplicatio titania, id est Kyrie eleison, et sic finiantur vigiliæ nocturnæ.* In altero vero, ubi agit de matutinis, post canticum de Evangelio addit: *titania, et completum est*; ex quibus ita inferunt: Eodem modo sumitur hoc capite *et missæ sint*, quo capite 9, *et sic finiantur vigiliæ nocturnæ*, et cap. 12, *et completum est.* Porro his loquendi formulis nullæ præscribuntur orationes aut collectæ: ergo nec cum dicit *Et missæ sint.*

C Huic objectioni ut fiat satis, respondeo primo satis probabile esse S. Benedictum Ægyptiorum monachorum morem secutum fuisse, qui ad singulos psalmos orationes interponebant, ut constat ex Cassiano; quem morem licet non explicite, tamen implicite sanctus Pater, ut docet Boherius, præscripsit in eo quod eorum adinstar ad vigiliis duodecim psalmos cum alleluia in fine decantari præcepit: quo decreta eorum ritum approbaverit, iterumque approbare videtur cap. 20, ubi de reverentia orationis, et hæc quoad vigiliis. « Quod autem inter ipsos matutinos, inquit iterum Boherius, vel in fine ipsius sollemnitis orationum fieret interjectio, per Patres ordinatum, ut puto, reperit; sicque etiam nec instituere procuravit. » Igitur satis probabile est S. Benedictum ad nocturnos, et ad laudes orationes psalmis inseruisse, quas ad alias horas diurnas in finem o fieri rejecerit, ac propterea ad vigiliis nulla facta orationum mentione, dixisse, *sic finiantur vigiliæ nocturnæ*, ad matutinos seu laudes *et completum est*; ad alias vero horas *et missæ sint, et missæ fiant.* Hanc opinionem aliquo modo roborat Regula Magistri, quæ magna ex parte constat ex Regula S. Benedicti ritibusque Benedictinis, in ejus cap. 53 vetat ne duo psalmi sub una dicantur gloria *, ne forte orationes inter ipsos dicendæ omittantur: « Caveatur, inquit, ne psalmi aliquando combinentur, quod non licet; sed singulos debere definiri cum Gloria, ut nec orationes inter ipsos agenda perdantur. » Idem etiam præscripsit S. Isidorus, cum Regulæ 7 hæc statuit, « recitantibus monachis post consummationem singulorum psalmorum prostrati omnes humi pariter adorabunt. »

D Respondeo secundo S. Benedictum plura subti-

* Legere mallet *sub uno.... Gloria.* Edit.

cuisse, tanquam usu quotidiano fratribus satis nota : nam, verbi gratia, cap. 9 et 10, in quibus agit de vigiliis nocturnis, nullam facit mentionem orationis dominicæ; sed neque cap. 12, in quo matutinarum diei dominicæ ordinem instituit. Nullam etiam hoc capite mentionem facit commemorationis faciendæ pro absentibus ad primam, tertiam, sextam, etc. Quod si quis dicat alibi hæc præscribi, nimirum cap. 15, ut ad matutinos et vespertas alta voce dicatur oratio dominica, in cæteris vero agendis **313** submissa voce; et cap. 57, commemoratio absentium : repono et ego plures ibidem orationes S. Benedictum indixisse, cum dixit : *Semper ad orationem ultimam operis Dei commemoratio omnium absentium fiat.* Certe si orationes aut collectas a S. P. Benedicto admissas fuisse negemus, eo quod nullam earum videatur fecisse mentionem, cum divini officii ordinem disponit, dicendum erit pariter sex primas orationis dominicæ petitiones prætermisisse in omnibus horis, præter laudes et vespertas, quod eas explicite non præscribat S. Pater.

Respondeo tertio, istas loquendi formulas, *finiantur vigiliæ nocturnæ, et completum est*, duobus modis accipi posse præcipit enim aliquid finiri, vel ita ut nihil amplius addatur; vel ita ut pauca dumtaxat dictis aut factis adjiciantur; sic quotidie alicui multa nimis loquenti dicimus ut finiat, non quasi velimus eum nulla insuper verba facere; hoc enim saepe nec expedit, nec etiam vellemus. Atque postremo hoc sensu accipienda esse verba S. Benedicti, et sic *finiantur vigiliæ nocturnæ*, manifestum est, siquidem his quæ supra assignavit adjicienda est oratio dominica. Idem de aliis, et *completum est*, debet dici. Et certe ea duobus modis intellexerunt qui ex fratribus nostris novam S. Augustini editionem adornarunt, in prævia admonitione ad secundam Regulam S. Augustini, quam in appendice primi tomii rejecerunt : « *Completum est*, inquit, id est peractum sic erit officium, vel addeatur finalis oratio, qualis ea scilicet quæ in antiquis missalibus ad complendum vocitur. » Hæc tamen omnia pro nostro modulo satis male digesta aliorum saniori judicio subjungimus.

Tertia vero, sexta, nona eodem ordine celebretur oratio. Oratio hic pro hora canonica sumitur, uti observavit Boherius; ut sensus sit : oratio tertia, sexta, et nona eodem ordine celebretur quo prima, cujus seriem modo disposuit, quod clarius exprimit antiqua editio Veneta, quæ ita legit « *Tertiæ, sextæ, nonæ eodem ordine celebretur oratio.* » Et S. P. Benedictus amplius exponit addens :

Id est versus, scilicet *Deus, in adiutorium, etc.*

Hymni eorumdem horarum, terni psalmi, etc. Hæc omnia ex dictis hactenus plana sunt.

Si major congregatio fuerit. Quid sit congregatio exponit Hildemarus his verbis : « *Congregatio est ubi duodecim fratres sunt : bene congregatio duodecim fratres sunt, quia possunt illi suam legem implere; verumtamen et hoc in deserto; nam prope civitatem non est bonum tantum duodecim monachos sub uno abbate; quia si miseris eos ad singula officia, non etiam plene sufficiunt ad honestatem diversorum hominum qui ad monasterium veniunt.* » Similiter Bernardus Cassinensis congregationem constituit in duodecim fratrum conventu, « *quia, inquit, decem secundum jura faciunt populum; super decem vero ponitur decanus, et super decanum ordinatur præpositus,* » et super utrumque abbas. Idem asserit Boherius, atque talem fuisse **314** primam congregationem monachorum, scilicet apostolorum, « *in qua fuit abbas Salvator noster, præpositus Simon Petrus, decanus Judas Scarioth.* »

Jam vero quæ sit major congregatio, quæve minor, inquirendum est. « *Si plures quam duodecim sunt, inquit Bernardus Cassin., i. est tredecim, aut quatuordecim, aut ultra, major congregatio est; si vero infra duodecimum numerum, minor congregatio dici*

debet. » Similiter Nicolaus de Fractura ad hæc verba : *Si major congregatio fuerit*, addit : « *Ut puta tredecim, vel quatuordecim, vel plures, quia duodecim faciunt congregationem, etsi interdum quoad jus eligendi duo tantum faciant congregationem.* » Boherius autem tem triplicem distinguit congregationem; simplicem, quæ est duodecim monachorum; majorem, quæ supra duodecim; et minorem, quæ infra descendendo usque ad duos non computato prælato. Eodem modo Theobaldus Artaldus et Joannes Craesbeek eam congregationem majorem agnoscunt, quæ duodecimum monachorum numerum superat. At vero cardinalis de Turrecremata : « *Major congregatio, inquit, dicitur ab aliquibus a triginta et supra; minor vero congregatio, si minus a triginta fuerint fratres descendendo usque ad duodecim, nam minus a duodecim non videtur congregatio regularis.* » Hæc sententia magis arridet. Nam S. Benedictus in Regule c. 21 decanos in sola majori congregatione instituit, verum supra duodecim aut quindecim monachos, vel circiter, sufficienti abbas et præpositus. Major ergo congregatio haud potest esse, nisi ubi duo minimum existant decani, singuli supra denos monachos constituti, et super utrosque abbas et præpositus, hoc est viginti quatuor. Atque ita sentit Hildemarus in cap. 21 scribens; additque secundum usum eam esse majorem congregationem in qua sunt quadraginta et triginta monachi.

Cum antiphonis; si vero minor in directum psallantur. Quid sit cum antiphona psallere, quid in directum, explicat Hæftenus his verbis (*Lib. vii, tract. 4, disq. 5*) : « *Voluit S. Benedictus per psalmodiam cum antiphona designare eam divini officii partem quæ fit cum nota et melodico concentu; quod ipse satis indicat: cum enim dixisset modulatis, ut supra diximus, sex psalmis, id ipsum paulo post exprimit ait: Post quas lectiones sequantur ex ordine alii sex psalmi cum antiphonis, sicut anteriores.* Unde manifestum est cum antiphona psallere idem S. Benedicto esse atque psalmos modulari... Jam vero haud erit difficile explicatu quid sit in directum psallere, sive directæne; quod ipse S. Pater exponit sine antiphona, hoc est sine notis, modulatione, aut tono; ita ut æquali vocis tenore recte omnia absque ascensu vel descensu pronuntientur. » Et certe S. Benedictus hic opponit psalmodiam cum antiphona p-salmodiæ in directum : nisi forte quis dicat psallere cum antiphona idem esse ac singulis psalmis, imo etiam singulis psalmorum versiculis antiphonas interponere; psallere vero in directum easdem omittere, psalmosque uno tenore cantare. Utramque **315** hanc loquendi rationem distinguit Boherius ad hunc locum sic scribens : « *Ne nimio labore paucos opprimat in psallendo, hic eos relevat a duobus, scilicet brevitate, quia sine antiphonis, et a cantus proclamatione, quia in directum psalmi psalluntur.* » Simul indicans orationem et eandem cur minorem congregationem ab antiphonis et cantu exemerit, nempe ne nimio labore pauci opprimantur; quod enim fit a multis, facilius adimpletur. Et certe in minori congregatione, ubi minor solet esse substantia, necesse est quosdam frugibus colligendis foras exire, aliisque monasterii utilitatibus vacare, paucis in choro remanentibus, quibus grave esset has horas cantu solemni persolvere. Possunt tamen, si hæc eis Deus dederit voluntatem. Neque enim hoc sancti Benedicti de minoribus horis in directum dicendis decretum præceptivum est, ut cum Hildemaro annotatur Bernardus Cass., Boherius, et Turrecremata; sed tantum permissivum : quod etiam solas diei minores horas respicit; unde nocturnas vigiliæ, matutinum, et vespertas minor congregatio perinde ac major cum cantu persolvere debet; quia tunc omnes congregati ab externis officiis liberi hæc facile possunt implere.

Vespertina autem synaxis. Id est vespertinum officium, quod synaxis nomine ab antiquis monachis nuncupatum fuisse constat ex Cassiano. l. ii, c. 11.

Quatuor psalmis cum antiphonis terminetur.] Quinque aut ad matutinos, decurrunt clerici juxta illud concilii Bracarenensis: «Placuit omnibus communi consensu, ut unus atque idem psallendi ordo in matutinis vel vespertinis officiis teneatur, et non diversae atque privatae, neque monasteriorum consuetudines cum ecclesiastica sint permixtae.» Quare autem quinque a clericis, quatuor vero a monachis psalmi explicentur, exponit Petrus Damiani his verbis (*De cons., dist. 5 c. Convenit, opusc. 10, cap. 4*): «Vesperum non eundem psalmorum modum apud diversos ordines habet: nam apud clericos quidem quinque psalmos amplectitur; apud monachos autem quatuor solis expletur. Neutrum tamen ratione vacare dignoscitur, si dignae discussionis indagine perquiratur. Nam de quinque vespertinae psalmis haec eadem non absurde redditur ratio quae et superius absoluta de matutinis habetur. Nam quia humani generis iudex nocte venturus sit ipso docente cognoscimus, sed qua noctis hora, videlicet utrum media nocte, an gallicantu, an mane veniat, quia ipso perhibente sicut fur venturus est, ignoramus; recte ergo sicut in matutina, ita et in vespertinae laudis officio sponsum suum sancta electorum ecclesia praestolat, quae per numerum est quinque prudentum virginum congrue designata; cui nimirum cum quinque psalmos bonis operibus ornata conjubilat, accensis quasi totidem lampadibus in ejus occursum laetabunda festinat. Qui vero quatuor psalmos instituit, ad hoc nisi fallor spectasse credendus est, quia sicut sunt quatuor vigiliae militares, ita nihilominus et quatuor principales noscuntur esse virtutes, justitia scilicet, fortitudo, temperantia, atque prudentia; **316** in quibus utique per nocturnam mortalis hujus vitae caliginem jugiter vigilandum est, et in prociectu spiritualis militiae in cuius arma juravimus pro castris nostris longanimitate standum, et infatigabiliter decertandum. In hoc igitur vespertinae laudis officio per quatuor quos modulatur psalmos instrui-mur, ut erga quatuor virtutum custodiam pervigiles excubemus.» Aliter Joannes Beletus (*Explic. Divin. offic. c. 52*): «In vespertinis, inquit, a nobis cantantur quinque psalmi, qui sumus imperfecti; ut videlicet quod per quinque sensus corporeos commissum est, per quinque psalmorum cantionem penitus dimittatur.... monachi vero, in quo se perfectiores esse ostendant, tantum quatuor dicunt. Quidquid enim quadratum est in quamcunque partem vertatur, manet semper idem firmum ac solidum. Ad eundem sane modum perfectos quocunque loco, aut quocunque tempore semper idem atque immobilis permanet.»

Post quos psalmos lectio recitanda est.] Ex corde scilicet sicut ad laudes, alioquin non recitanda diceret, sed legenda.

Canticum de evangelio.] Nempe *Magnificat*, ut est

A probabile; de quo Petrus Damiani sic discurrit (*Opusc. 10, cap. 4*): «Canticum quoque B. Genitricis non incongrue vespertino copulatur officio: illa siquidem velut emenso jam longo praeteriti saeculi die, sub ipso scilicet mundi vesperscentis occasu, mox ut lumen aeterni verbi felicitis vulvae flore concepit, protinus in vocem divinae laudis erupit, *Magnificat*, inquit, *anima mea Dominum*. Adinstat ergo illius quae mater est Domini, et tota universalis Ecclesia, quae Christianorum utique mater est, quae et id ipsum lumen portat in mente, quod illa dudum gestavit in ventre, advesperascente jam die digna Deum laude magnificat, et de collatis beneficiis gratias agens, spiritus ejus in Deo salutari suo gratulabunda exsultat.»

Completorium autem.] Ita ultimam diei horam canonicam S. Benedictus appellat, qua cuncta diei complemus officia. Ita etiam S. Isidorus in *Regul. c. 7*. Sed in lib. 1 de offic. eccles., cap. 21, *completas* vocat, nonnulli Patres *completam*. S. Columbanus *Regul. c. 7, initium noctis*; Fructuosus Bracar. episc., *primam noctis horam*, forte quia dicebatur in *crepusculo vespertino*, ut videre est apud Eddium (*Saec. iv, part. 1*) in Vita S. Wilfridi, c. 64, sive *instante noctis articulo*, ut in Hist. transl. S. Genulii (*Saec. iv, part. 2*), n. 25. Et haec forsitan erit hora quam S. Basilii *petitionem* appellat.

Trium psalmorum dictione terminetur.] Apposite ad hunc locum S. Ambrosius (*Lib. v in Hexam., c. 12*): «Quis, inquit, sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem claudere; cum etiam minutissimae aves solenni devotione, et dulci carmine ortus dierum et noctium prosequantur?» Quare autem trium psalmorum dictione terminetur, ita explicat Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 5*): «Ex debito reddendae rationis super tribus psalmis sancta nos Trinitas expedit, sub cujus nimirum signaculo peractum diem completorium claudit: sicut enim prima horae **317** officium, ut praetaxatum est, SS. Trinitatis fidei dedicatur; ita et completorium in ejusdem SS. Trinitatis assertione concluditur, ut cui totius diei cursus militare dignoscitur, in eum peracta tandem lucis clausula terminetur.»

Qui psalmi directanei sine antiphona dicendi sunt.] Id est sine cantu aut sine antiphonarum inter psalmos aut psalmorum versiculos interpositione, aut sine utroque simul, ut supra diximus; idque vel quia non satis superest temporis ad completorium antequam cubitum eant solemniter celebrandum, vel quia tempus illud est tempus fletus et mororis, juxta illud: Ad vespertinum demorabitur fletus; cui non competit laetitia cantus.

Post quos hymnus ejusdem horae, lectio una.] An ex corde recitanda, aut in codice legenda?

Versus, Kyrie eleison, benedictio, etc.] De quibus vide lib. 1 de Antiquis monachorum Ritibus, c. ultimo.

CAPUT XVIII.

Quo ordine ipsi psalmi dicendi sunt

In primis semper diurnis horis ^a dicatur versus, Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina; et Gloria. Inde hymnus ^b uniuscujusque horae. Deinde prima hora dominica dicenda ^c quatuor capitula psalmi centesimi octavi decimi. Reliquis vero horis, id est, tertia, sexta, vel nona,

D terna capitula superscripti psalmi centesimi octavi decimi dicantur. Ad primam autem secundae feriae, dicantur tres psalmi, id est, primus, secundus, et sextus: et ita per singulos dies ad primam, usque ad dominicam ^d, dicantur per ordinem terni psalmi, usque ad nonum ^e decimum psalmum. Ita sane, ut

^a Cass. et quidam alii omittunt haec verba, semper diurnis horis.

^b Flor. hymnum,

^c Oxon., dicenda sunt.

^d Al., usque dominica; al., usque dominicam.

^e Al., usque nonum,

nonus psalmus et septimus decimus dividantur in binas *Glorias*^a. Et sic fiat^b ut ad vigiliis dominica^c semper a vicesimo incipiatur.

Ad tertiam vero, sextam, et nonam secundæ feriæ novem capitula, quæ residua sunt de centesimo decimo octavo psalmo, ipsa terna per easdem horas dicantur. Expenso **318** igitur psalmo centesimo octavo decimo duobus diebus, id est dominico et secunda feria; tertia feria jam ad tertiam, sextam, vel nonam psallantur terni psalmi, a centesimo nono decimo usque ad centesimum vicesimum septimum; id est psalmi novem. Quique psalmi semper usque ad dominicam^d per easdem horas itidem^e repetantur: hymnorum nihilominus, lectionum, vel versuum dispositione uniformi^f, cunctis diebus servata. Et ita scilicet ut semper^g dominica a centesimo octavo decimo incipiatur^h.

Vespera autem quotidie quatuor psalmorum modulatione canatur. Qui psalmi incipiantur a centesimo nono, usque ad centesimum quadragesimum septimum: exceptis his qui in diversis horis ex eis sequestrantur; id est a centesimo septimo decimo, usque ad centesimum vicesimum septimum, et centesimo tricesimo tertio, et centesimo quadragesimo secundo. Reliqui omnes in vespera dicendi sunt. Et quia minus veniunt tres psalmi, ideo dividendi sunt qui in numeroⁱ superscripto fortiores^j inveniuntur;

^a Flor., partiantur in binos; al., partiantur in binas glorias.

^b Al., et sic fit; al., et sic si.

^c Oxon., Cass. 1, Paris., dominicas.

^d Al., usque dominica; al., usque dominicam.

^e Narb., iidem.

^f Flor., dispositionem uniformem . . . servatam.

^g Oxon., Cass., Conch., semper.

^h Oxon., incipietur.

ⁱ Al., ex numero.

^j Oxon., potiores.

id est centesimus tricesimus octavus, et centesimus quadragesimus tertius, et centesimus quadragesimus quartus. Centesimus vero sextus decimus, quia parvus est, cum centesimo quinto decimo conjungatur. Digesto ergo ordine psalmorum vespertinorum, reliqua, id est, lectiones, responsoria^k, hymni, versus, vel cantica, sicut supra taxavimus, impleantur. Ad completorium^l vero iidem psalmi repetantur quotidie; id est, quartus, nonagesimus, et centesimus-trigesimus tertius.

Disposito ordine psalmodiæ diurnæ, reliqui omnes psalmi qui supersunt, æqualiter dividantur in septem noctium vigiliis, partiendo scilicet qui inter eos prolixiores sunt psalmi, et duodecim per unamquamque constituentur^m noctem. Hoc præcipue commomentes, ut si cuiⁿ forte hæc distributio psalmorum displicuerit, ordinet, si melius aliter judicaverit: dum omnimodis id attendatur, ut omni hebdomada Psalterium ex integro, numero centum quinquaginta psalmorum **319** psallatur. Et dominico die semper a capite repetatur^o ad vigiliis: quia nimis iners^p devotionis suæ servitium ostendunt monachi, qui minus a Psalterio cum canticis consuetudinariis per septimanæ circulum psallunt: cum legamus^q sanctos Patres nostros^r uno die hoc strenue implisse, quod nos tepidi^s utinam septimana integrâ persolvamus.

^k Flor., responsum, hymnus, versus vel canticum.

^l Flor., completorios, et ita antiquiores Cass.

^m Oxon., Flor., constituens.

ⁿ Al., si cui.

^o Hild., repetantur. Flor., reprendatur.

^p Flor., inertem.

^q Al., dum legamus; al., quia legimus; al., quando legamus; al., dum quando legamus; al., dum quanti legimus.

^r Deest in Hild., nostros.

^s Deest in Oxon., quod nos tepidi.

COMMENTARIUS.

In primis semper diurnis horis dicatur versus Deus in adiutorium, etc.] Ab hoc versiculo omnes, sive diurnas, sive nocturnas horas S. P. Benedictus incipit; cum tamen clerici, uti observat Boherius, tribus modis horas suas soleant incipere; idque ut triplici quod vulgo committitur occurratur peccato; nempe vigiliis nocturnas a versu Domine, labia mea aperies contra peccata oris; completorium a versu Convertite nos contra peccata cordis; reliquas horas a versu Deus, in adiutorium contra peccata operis.

Prima hora dominica dicenda quatuor capitula psalmi centesimi octavi decimi.] Octonarios psalmi cxviii S. Benedictus capitula appellat; Cassianus, l. ii, c. 11, intercisiones; Amalarius, l. iv de Eccl. Off., c. 2, repetitiones; Petrus Damiani, opusc. 1, cap. 5, incisiones. Huic psalmo dominica ad primam Symbolum S. Athanasii vulgo appellatum, quod Eusebio Vercellensi nonnulli ascribunt, adjicimus; illudque quotidie recitant monachi Carthusienses ex nova collectione Statutor., part. i, cap. 15, n. 12; olimque in aliquibus ecclesiis singulis diebus cantabatur, ex Honorio Augustod., l. ii de Gemma animæ, cap. 59. De hoc Symbolo vide quæ diximus in l. i de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 4.

Ad primam autem secundæ feriæ dicantur tres psalmi id est primus, secundus et sextus.] « Prima mona-

chorum, inquit Petrus Damiani (Opusc. 40, cap. 5), præter dominicam diem convenienter a capite videtur inchoare Psalterii, ut cum libri principio apte concordet diei quoque nascentis origo. »

Et ita per singulos dies ad primam usque ad dominicam dicantur per ordinem terni psalmi, etc.] De instituto toto hoc capite a S. Benedicto ordine plura digessit Amalarius in Supplemento, tom. II Analect., quod si lubet consule. Quare autem adeo celebratum a clericis psalmum cxviii S. Pater ad primam quotidie **320** decantari non præceperit, has Hæftenus rationes sive conjecturas affert (Lib. vii, tract. 7, disq. 3): « Prima, quod pulcherrimum psalmum, ut pluris fieret, non meritis quotidie repeti, sicut pretiosiora ornamenta non ponuntur in dies. Secunda, vitare voluerit illud, quod ex repetitione subnasci posset fastidium, et nonnulla esset hic variatio. Tertia, hoc pacto psalmodiam fecerit brevior. » Fuit nihilominus etiam hic psalmus a monachis celebratus, ut videre est in Vita S. Benedicti Anianensis; et Wetino monacho inter alia ab Angelo commendatus, ex ejus visione, n. 4, sæc. iv, part. i.

Quique psalmi semper usque ad dominicam per easdem horas itidem repetantur, hymnorum nihilominus, lectionum, vel versuum dispositione uniformi cunctis diebus servata.] « Quantum ad numerum, inquit Bohe-

rius, quia quantum ad qualitatem aliquoties talia immutantur. » Ac si diceret, addit Hildemarus, quot psalmos, quot hymnos, quot versus, quot lectiones in uno die dico, tot dico in alio. » Ex quibus, maxime ex Boherii testimonio, apparet mutatos olim ad minores diei horas canonicas hymnos pro varietate temporum ac festorum, id quod observant etiam nunc Cistercienses ad tertiam et completorium, teste cardinali Bona (*De Divin. Psalm. cap. 18, § 4*).

Vespera autem quotidie quatuor psalmorum modulatione canatur.] Id est *dulci d. cantatione*, ut loquitur Boherius : nam modulatio est cantus dulcedo ; quæ quidem modulatio debet fieri secundum tonum præinceptæ antiphonæ competentem.

Et quia minus veniunt tres psalmi, ideo dividendi sunt, qui in numero superscripto fortiores inveniuntur.] Id est *longiores, aut prolixiores, vel majores*, inquit Boherius. Hanc porro psalmorum dividendorum consuetudinem S. Benedictus ab Ægyptiis monachis accepit, qui, ut refert Cassianus (*Lib. II, cap. 14*), psalmos pro numero versuum duabus vel tribus intercessionibus, cum orationum interjectione divisos distinctim particulatimque consummabant. » Huiusmodi etiam divisiones præscripsit concilium Narbonense anni 589 (*Can. 2*).

Ad completorium vero iidem psalmi repetantur quotidie, id est quartus, nonagesimus, et centesimus trigesimus tertius.] Utpote nocturno tempori magis competentes.

Dispositio Ordine psalmodiæ diurnæ, reliqui omnes psalmi, qui supersunt, aequaliter dividantur... Et *duodecim per unamquamque constituentur noctem.*] Cujus instituti rationem hanc reddit Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 6*) : Quoniam ad continuæ orationis instantiam excitat nos evangelica tuba dicens : *Quia oportet semper orare et nunquam deficere*; et Apostolus : *Sine intermissione orate*; ut hoc non solum in die, sed et in nocte præceptum evangelica impleat disciplina, diligentissime procuratum **321** est, ut duodenis psalmis nocturnæ vigiliæ transigantur. Durum quippe fuerat, ut ægroti, sive prægnantes, ac quælibet ætatum sexuumve diversitas, sicut in die, per nocturna quoque horarum intervalla consurgeret, atque ad ecclesiam festinaret. Ut ergo laborem ecclesiæ magistra discretio temperaret, exquisitum atque altioris consilii dispensatione statutum, ut juxta nocturnarum horarum numerum, nihilominus ad vigiliis duodenis decurreret ordo psalmorum; ut quodammodo tota nox in oratione videretur expensa, dum totidem psalmos orando persolveret, quot videlicet horis et ipsa constaret.

Notat porro Hildemarus quosdam olim, hujus occasione textus : *Duodecim psalmi per unamquamque constituentur noctem*, aliquo præoccupatos impedimento, v. g. existentes in via, illis in vigiliis quibus prolixiores occurrunt psalmi, hos in breviores mutare voluisse, dicendo, v. g., psalmos graduales, etiam se hoc audere asserentes juxta Regulæ præceptum, scribentis : *Duodecim psalmi per unamquamque constituentur noctem*. Sed « hi tales, inquit Hildemarus, conveniunt in eo quod digesto ordine psalmodiæ diurnæ, reliqui omnes psalmi, qui supersunt, aequaliter dividantur in septem noctium vigiliis, partiendo scilicet qui inter eos prolixiores sunt psalmi; qui cum mutant, non dividunt; et cum non dividunt, transgressores sunt hujus præcepti. »

Hoc præcipue commomentes, ut si cui forte hæc distributio psalmorum displicuerit, ordinet si melius aliter judicaverit.] Egregium sane humilitatis exemplum, quod vir omnium justorum spiritui plenus institutum a se cum tanta diligentia ac discretionem ordinem alieno subiciat iudicio. Sed « sive causa humilitatis, sive causa concessionis hoc verbum dixit magister noster; tutius est ut nullus abbas vel monachus illam sibi præsumptionem assumat, quod aliter disponat ipsum ordinem psalmodiæ, quam ipse hic disposuit, qui

A Spiritu Dei plenus erat. » inquit Bernardus Cassinensis. Et certe si magnum est in S. P. Benedicto humilitatis indicium, quod institutum a se ordinem aliter permittat disponi, non minus superbæ signum id præsumere : unde nec summi pontifices illum unquam mutare voluerunt, uti observat Walfridus in lib. de Eccl. Rebus, c. 25. Et quia nonnulli novitatum amatores id aliquando præsumperant, in concilio Aquisgran. anno 802 celebrato statutum est, « ut in monasteriis S. Benedicti Regulam servantibus officium S. Benedicti facerent sicut Regula docet. » Et in altero anni 817, « ut officium quod in Regula S. Benedicti continetur celebrent monachi. » Cujus statuti mentionem facit Chronicon Moissacense his verbis : « Anno tertio Ludovici factum est concilium magnum Aquisgran. in mense Augusto; et præceptum est, ut monachi omnes cursum S. Benedicti cantarent ordine regulari. » Sed et Paulus V, pontifex maximus, qui nostra ætate breviarium pro omnibus sub Regula S. P. Benedicti militatibus instituit, eandem Psalterii dispositionem illibatam servari voluit; ut merito eos increpet Hildemarus, qui ordinatam **322** a S. Patre psalmorum dispositionem mutare præsumperant; qua de re etiam queritur Walfridus in lib. de Eccles. Reb., c. 25, quamvis pauci tantum monachi, et non omnes Romanum suscepissent officium, ut constat ex Supplemento Amalarii, ejusdem ætatis scriptoris, qui monachorum officia a clericalibus diversa tum fuisse testatur. Vid. Bened. Hæfteni I. vi, tract. 5, disq. 4 et 5. Cæterum observo hic cum Hildemaro et quibusdam aliis verba S. Benedicti solam psalmorum dispositionem tangere, non autem hymnorum, versuum, lectionum, etc.

Dum omnimodis id attendatur, ut omni hebdomada Psalterium ex integro numero centum quinquaginta psalmorum psallatur.] Notat hic Bernardus Cassinensis et post eum Boherius S. P. Benedictum absolute non præscripsisse, ut Psalterium integrum, hoc est ut quilibet psalmus omni hebdomada psallatur; sed addidisse, *Ex integro numero centum quinquaginta psalmorum*; quia propter occurrentes festivitates aliqui sunt psalmi qui per hebdomadam decantari non possunt, licet a numero psalmorum nunquam recedendum sit. Ita illi ad suum propositum. Sed brevis et facilius dixisse potuissent, istud S. Benedicti decretum de Psalterio hebdomadatim recitando hypothetice esse intelligendum, posito scilicet et quod festa, quæ ejus tempore non ita frequenter occurrebant, non eveniant : quod autem adiecit, *ex integro numero centum quinquaginta psalmorum*, alio respicere videtur, psalmorumque numerum definit opera designasse, ne quis supposititios, peregrinos, et apocryphos psalmos interjiceret, juxta concilii Laodiceni can. 59, *Non oportet psalmos privatos in ecclesia dici*; nam fuerunt olim psalmi sub titulo Salomonis, et quorundam aliorum, inquit Theodorus Balsamon, quos quidem privatos concilium appellat, quod non essent auctoritate Ecclesiæ recepti. Psalmos et odas Salomonis inter apocryphas scripturas recenset S. Athanasius in Synopsi sacre Scripture : de quibus etiam agit Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in canone, et collocat inter Scripturas quibus contradicitur. Sed et ipse Athanasius in Synopsi inter Davidicos psalmos mentionem facit centesimi quinquagesimi primi, qui reperitur etiam in antiquis Psalteriis mss. exstatque editus in polyglotta. Multi etiam hæretici psalmos composuerunt, inter quos Hierax, quemadmodum docet S. Epiphanius l. II Panarii, hæresi 67. Valentinus quoque, ut videre est apud Tertullianum, lib. de Carne Christi. Denique Donatistæ psalmos humano ingenio elaboratos in suis ecclesiis canebant, ut docet S. Augustinus in epist. 55, novæ editionis.

Ex hoc porro S. Benedicti loco Hildemarus eos qui Benedictinum officium in Romanum mutare præsumunt, ut Regulæ violatores arguit, eo quod non omni hebdomada totum psalterium persolvunt, puta

in hebdomada Paschæ et Pentecostes, in quibus Romani solito brevius decantant officium.

Quia nimis iners devotionis suæ servitium **323** ostendunt monachi.] Imo obligationis; nam quod erat devotionis ante claustrum ingressum, obligationis ac debiti evasit post monasticam professionem, ut observat Boherius.

Quiminus a Psalterio cum canticis consuetudinariis per septimanæ circulum psallunt, cum legamus SS. Patres uno die hoc strenue implere.] Quod ait uno die non sic capiendum est, quasi semel et uno tantum die Psalterium recitassent, sed cum dicit uno die, inquit Hildemar, quasi diceret per singulos dies, aut saltem frequenter. Quem SS. Patrum fervorem æmulatos fuisse non paucos reperimus. Ita S. Winvaloeus « ter quotidie quinquagenos psalmos psallebat, modo in crucis figuram, modo flexis genibus. » Ita S. Neotus abbas in Anglia immersus fonti, « solitus erat ad rigoris incrementum totum ex integro Psalterium persolvere. » Idem de S. Aldelmo referunt in ejus Vita, n. 4 (Sæc. iv Bened., part. n). Ita Ceolfrius abbas Romani etiam proficiscens, « exceptis canonicis orationum horis, quotidie bis Psalterium ex ordine decantare curavit, » ut scribit Beda in Vita S. Benedicti Biscepi, lib. n, n. 21. Ita S. Sequanus abbas, ex ejus Vita, n. 2; S. Austrudis abbatissa Landunensis, ex ejus item Vita, n. 18, nihil cibi aut potus prægnare solebant quin integrum Psalterium recitassent, quæ de re etiam laudatur Gervinus abbas Centulensis in Chron. Cent. l. iv, c. 26 (Specil. t. IV). Ita denique S. Maurus, teste Fausto in ejus Vita, S. Albericus, abbas Cisterciensis, teste Henriquez in ejus Vita, n. 5 (Boll. 26 Jan.), etiam ante vigiliis nocturnas sæpe Psalterium percurrabant. Quid integras congregationes commemorem, quibus solemne fuit iugulis diebus Psalterium decantasse? id quod de Hoemburgensibus S. Odilæ sanctorum legimus in ejus Vita, n. 21: « Evenit et ut quadam die, sicut consuetudo in eodem monasterio erat, scilicet ut quotidie secundum ordinem virum jejunarent, et Psalterium decantarent. » Qualem etiam disciplinam apud omnes S. Romualdi eremitas viguisse discimus ex Hieronymo Camalduli monacho in sermone de S. Romualdo, n. 67, apud Boll., 7 Februarii: « Convocatis Pater S. Romualdus omnibus et singulis eremitis, docebat eos ut per totum anni cæculum tribus diebus in septimana in solo pane et aqua jejunarent, Psalterium cum canticis quotidie dicerent, silentium inviolabiliter servarent, disciplinas flagellorum in cella facerent. » De eremitis quoque Fontis Avellani ita scribit Petrus Damiani (Opusc. c. 14): « Consuetudo est ut cum duo fratres simul commorantur in cella, duo persolvant in die Psalteria, unum pro vivis, alterum pro defunctis. Et illud quidem quod est vivorum, cum illis dicitur additamentis quæ B. Romualdus apposuit. Quod vero pro defunctis, cum novem lectionibus dicitur; tribus nimirum per quinquagenos psalmos. Qui autem solus moratur, Psalterium quidem vivorum totum per singulos dies adimplet; defunctorum autem sive medium, sive totum, juxta quod virum possibilitas administrat. Florarum autem canonicarum psalmodia omnino, sicut fit in monasterio, ita hic per ordinem tota nihilominus adimpletur. » Sed **324** quod de S. Dominico Loricato refert idem Petrus Damiani omnem pene superat fidem: « Est inter nos qui nonnunquam uno die continuato cum n. cte novem Psalteria meditando decurrat; et interim pene semper utraque manu scopis armata nudum corpus afficiat... Hic mihi aliquando fraterna familiaritate conquestus est, quia

A cum novem sic Psalteria sæpe modulando perficeret, ad decimum nunquam potuerit pervenire. » Denique generalis olim in toto ordine Benedictino usus obtinebat integrum in die Parasceves Psalterium recitandi, uti ostendimus in lib. iii de Antiq. monach. Rit., c. 14.

Quod nos tepidi utinam septimana integra persolvamus.] Quibus postremis verbis, paternæ increpatione S. Benedictus stimulos addit discipulis, ut aliquid ad solitum suæ devotionis servitium addant; unde satis mirari non possum quosdam monachos, eo quod parvum B. Mariæ officium aliquando recitare cogantur, conqueri, quasi nimis proluxa graventur psalmodia, quæ vix ulla olim exstiterit monachorum congregatio, quæ quotidie illud persolvendum non suscepit, tantaque olim apud nostros augendi officii increverit devotio, « ut in quibusdam monasteriis ultra tria in quantitate Psalteria » ad institutum a S. Patre divini operis cursum adjece-
B rint, ut scribit Boherius: quod certe patet ex his quæ retulimus in lib. i de Antiq. monachor. Ritib., c. 2, 3, 4, 9 et 11. Scio equidem aliquos prolixitatem illam in psalmodia non ita probasse, ut sunt Guillelmus abbas S. Theoderici in epistola ad fratres de Monte Dei, et Petrus Blesensis ad monachum quemdam Carthusianum, quem ad Cluniacenses transire meditantem illa dehortatur (Epist. 86): « Quid, quæso, dulcedinis aut devotionis invenies apud eos quibus versa est in nauseam numerosa atque confusa iteratio, atque farsura psalmodum. Paulus dicit: Psallam spiritu, psallam et mente. Si psallentibus non adsit devotio, licet eundem psalmum millies repetant, non est hic psalmus jucunda decoraque laudatio. » Sed postea zeli sui fervorem paulo temperavit, ad M. abbatem de Evesham sic scribens (Ep. 97): « Fateor quod psalmodiæ prolixitas, si ex devotione procedit, saluberrima est; si acediam habet sociam, occupatio tamen est honesta; si vagos excursus mentis omnino non reprimat, per eam saltem studiis honestioribus assuescit. » Cæterum longe alia erat mens Petri Damiani, cujus unum testimonium sufficere potest ad obstruendum os adversariorum. Ita porro sese explicat ad Cluniacenses monachos scribens (Lib. vi, epist. 5): « Cum tam districtum atque ferventem sanctæ vestræ conversationis ordinem recolo, non ad inventionis humanæ studium, sed S. Spiritus magisterium inesse perpendo: nam tanta est in servandi ordinis continua jugitate prolixitas; tanta præsertim in ecclesiasticis officiis protelabatur instantia, ut in ipso Cancris sive Leonis æstu, cum longiores sunt dies, vix per totum diem unius saltem vacaret horæ dimidium quo fratribus in claustro licuisset miscere colloquium. Hoc autem tam continui laboris exercitium ad hoc est, ut reor, solerti satis ac provida magisterii arte provisum, ut levium atque **325** infirmorum fratrum fragilitatem reprimat, et delinquendi propemodum occasionem tollat, quatenus, etiamsi velint, præter cogitationem peccare vix possint. Fragilium igitur imbecillitati consulitur, dum in persolvendo continui ordinis penso totum non modo diurni, sed et nocturni temporis spatium profligatur. »

Antequam caput istud absolvam, observabo cum Boherio in secundo comm., hujus capitis initio, quosdam olim existimasse S. Patrem Benedictum Gallicano usum esse Psalterio; quod ex iis locis colligebant, quæ S. Pater citat ex Psalterio in Regula, in quibus varæ reperiuntur lectiones quæ non exstant in Romano, bene autem in Gallicano.

CAPUT XIX.

De disciplina psallendi.

Ubique credimus divinam esse præsentiam, et oculos Domini in omni loco ^a speculari bonos et malos: maxime tamen hoc sine aliqua dubitatione credamus, cum ad opus divinum assistimus. Ideo semper ^b memores simus quod ait propheta *Servite Domino in*

^a In Oxon. et Hild. deest in omni loco.

^b Deest in Hild. semper.

timore; et iterum, *Psallite sapienter*; et, *In conspectu angelorum psallam tibi*. Ergo consideremus qualiter oporteat nos ^c in conspectu divinitatis et angelorum ejus esse: et sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ.

^c Al. deest nos.

COMMENTARIUS

Hactenus de divinis officiis satis fuisse S. Benedictus, singulas illis horas assignando, singulas horarum partes distribuendo, psalmodiarum ordinem disponendo: unum restare videbatur, quod esset horum omnium velut anima, et sine quo vix aut ne vix quidem cuncta prodesse; qua scilicet psallendum sit disciplina; idque præsentibus hoc capite exsequitur. Istæ autem psallendi disciplina in duobus potissimum sita est. Ex quibus unum exteriorum hominis compositionem spectat, alterum interiores animi dirigit affectus. De hoc secundo præsertim agitur hoc capitulum, de primo plurima jam tetigimus tum in ante dictis hactenus, tum in libro I de Antiquo mon. Rit., cap. 2. Unum hic solum addo Benedicti papæ XII decretum, ut in monachorum **326** ecclesiis, monasteriis, sive locis cum gravitate, et modestia, humiliter, et devote, horis debitis ad divina officia universi et singuli monachi debeant convenire; ipsaque cum devotione sincera, tractim, distincte, convenienter, et debite celebrent; non transcurrentes, aut syncopando, et quoad alia quæ his impedimentum afferrent, servando silentium; quinimo ad divina intentis præcordiis attendendo, transgressores vero præmissorum debite subjaceant disciplinæ (*In Const. pro Bened. cap. 27*). Huc referri potest præclarum S. Bernardi monitum (*Serm. 47, in Cant.*): « Vos monachi, dilectissimi, pure semper et strenue divinis interesse laudibus. Strenue quidem, ut sicut reverenter, ita et alacriter Domino assistatis, non pigri, non somnolenti, non osecitantes, non parentes vocibus, non præcedentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis et remissis vocibus muliebre quiddam balba de nare sonantes; sed virili, ut dignum est, sonitu et affectu voces S. Spiritus deponentes. » Et alibi (*Epist. 512*): « Cantus si fuerit, plenus sit gravitate, nec lasciviam resonet, nec rusticitatem: sic gravis, ut non sit levis; sic mulceat aures, ut moveat corda. Tristitiam levet, iram mitiget: sensum litteræ non evacuet, sed fecundet. Non est levis jactura gratiæ spiritualis levitate cantus abduci a sensuum utilitate, et plus sinuandis intendere vocibus quam insinuandis rebus. » Recte omnino; nam ab humili prorsus et simplici monachorum psallendi disciplina alieni sunt omnes cantus figurati, musicorum voces seu potius clamores, musicalia omnia instrumenta, a quibus abhorruere quotquot unquam solidæ pietati et religiose simplicitati studuerunt monachi; unde merito a suis in ecclesiis organa extruserunt nostri Casalini; edito hoc statuto (*Constit. mss. Casalis Ben. c. 66*): « Prohibemus etiam in nostra congregatione organa, interdicentes fratribus nostris tam organorum quam aliorum instrumentorum pulsationem; quibus inhibemus ut nec addiscant, nec doceant eorum usum. Similiter caveatur omnis cantus figuratus. » Quod decretum a Cassinensi congregatione acceperisse videntur, siquidem in ejus antiquis declarationibus prohibetur de novo fieri organa sine licentia capituli generalis, nec nisi in præcipuis diebus pulsari permittuntur; et hoc per alios quam per mo-

nachos, quibus tam organorum quam aliorum musicorum instrumentorum, pulsationem interdicit; inhibentque ne addiscere, nec alios docere possint. In Constitutionibus etiam monachorum Fuldensium (*Cap. 19*) hæc leguntur: « In nulla divini officii aut missarum parte liceat cantu figurato, aut symphonico, vel musico uti, nec organis aut alio quovis genere instrumenti. Longissimeque absint hæc omnia a monasteriis nostris, nec in ea re dispensari possit. » Certe organorum usus apud veteres monachos raro invenies. Aliqua in novo Wintoniensi monasterio Elfegus construxisse dicitur in vita metrica S. Athelwoldi (*Sæc. v Bened. p. 630*); sed hoc in cathedrali ecclesia, quæ monachis Benedictinis olim Wintoniæ commissa erat. Similiter Ramesiensi basilicæ comes Aldermannus (*Chron. Rames. ii part., cap. 28, sæc. v, pag. 756*), « triginta libras ad fabricandos cupreos organorum calamos erogavit, qui in alveo suo super unam cochlearum denso ordine foraminibus **327** insidentes, et diebus festis folium spiramento fortiore pulsati prædulcem melodiam et clangorem longius resonantem ediderunt. » Sed hoc comitis liberalitate non monachorum expensis. Denique in mss. Chronico Cavensis monasterii (*Apud Boll., ad Vit. S. Petr. abbatis Cavens., 4 Mart.*) organorum mentionem reperi in dedicatione ecclesiæ ab Urbano II facta; sed hoc in summa festivitate, et præsentis summi pontificis. Cæterum in nostris Galliis dubito an visa fuerint in monachorum ecclesiis organa ante trecentos aut ad summum quadringentos annos. Porro erravit Navarrus dum asseruit tempore S. Thomæ Aquinatis organorum usum nondum receptum fuisse: nam præter ea quæ diximus, anno 757 « delata sunt organa de Græcia, missa ab imperatore cum certis muneribus domno Pippino regi, » ex Chronico S. Benigni Divionensis. Sed de his, quæ obiter dicta sunt, satis: venio ad Regulæ textum.

Ubique credimus divinam esse præsentiam.] Licet Deum ubique præsentem esse sit res per se nota, ut vix Deum concipiamus quin eum ubique præsentem intelligamus, non defuere tamen qui vel ipso nature lumine destituti, divinam immensitatem limitibus circumscribere voluerunt. De Platonicis et Stoicis ita scribit Tertullianus (*In Apolog.*): « Deum posterunt extra mundum Stoici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molem hæc; intra mundum Platonici, qui gubernatoris exemplo intra mundum remaneat, quem regat. » Judæi quoque, referente S. Hieronymo (*In Isai. c. lxvi*), aut saltem rudiores inter ipsos, Deum concludebant in templo Jerosolymitano. Hæretici quoque non pauci divinam immensitatem impugnarunt, scilicet Valentiniani, Gnostici, Manichei, et alii, ut referunt Irenæus, Tertullianus, Epiphanius, Augustinus; nostra vero ætate Vorstius Calvinianus in eundem scopulum impet, Deumque voluit substantialiter solo in cælo esse; in aliis vero virtute tantum, et potentia: imo refert Erasmus dubitasse sine Deum in antro scabæ aliusque obsecrabilibus locis, quamvis id in operibus Erasmi nullibi revera

legatur. Quibus omnibus reclamatione Deus: *Cælum et A* *terram ego impleo.*

Quomodo autem Deum ubique præsentem intelligamus, præclare exponit S. Gregorius hic ab Hillemaro citatus his verbis: « Deus autem ubique esse dicitur, quia ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse super omnia, ipse infra omnia. Et superior per potentiam, et inferior per sustentationem: exterior per magnitudinem, et interior per subtilitatem. Sursum regens, deorsum continens, extra circumdans, interius penetrans. Nec alia ex parte superior, alia inferior; aut alia ex parte exterior, atque ex alia manet interior; sed unus idemque totus ubique, præsidendo sustinens, circumdando penetrans, penetrando circumdans, unde superius præsidens, inferius inde sustinens, et unde exterius ambiens, inde interius replens; sine inquietudine superius regens, sine labore inferius sustinens; interius sine extenuatione penetrans, exterius sine extensione circumdans. Est itaque inferius, et superior sine loco, est amplius sine latitudine, est subtilis sine attenuacione. »

328 *Et oculos Domini.* « Oculus Dei, inquit Hillemarus, dicitur illa vis divina quæ cuncta videt, sicut auris dicitur illa vis divina quæ cuncta audit. » Sive, ut ait Bern. Cass., « Oculorum ejus speculatio est infallibilis, et plenissima scientia ipsius cognitio. »

Speculari bonos et malos. « Bonos ut corrigantur, ait iterum Hillemarus, sicut respexit Petrum; malos ut puniantur, et condemnentur, sicut respexit legem castra Ægyptiorum, solis adiastar, qui et ceram liquefacit et lutum indurat. »

Maxime tamen hoc sine aliqua dubitatione credamus. Quod ait maxime non sic capiendum est, quasi Deus magis uno esset in loco, quam alio; sed ad nos referri debet, non ad Deum ipsum, ut post Hillemarum docet Bernardus Cassin. Et certe, « licet semper videamur, sed tunc etiam præsentamus et ostendimus nos quasi facie ad faciem cum Deo loquentes, » inquit aliter Bernardus abbas Clarevallensis.

Cum ad opus divinum assistimus. Ad opus divinum, ait, « quo quidem nomine, ut loquitur iterum S. Bernardus (*Serm. 47, in Cant.*), laudem solemniam, quæ Deo in oratorio quotidie persolvuntur, P. Benedictus ideo voluit appellare, ut ex hoc clarius aperiret quam nos operi illi velit esse intentos. »

Ideo semper memores sumus quod ait Propheta: Servite Domino in timore; et iterum: Psallite sapienter. Quid sit psallere sapienter varie a variis exponitur. Primo enim S. Basilii (*In Regul., apud Rufin., cap. 57*): « Si quis, inquit, ita animam suam intendat ad singula verba psalmorum, sicut gustus intentus est ad discretionem saporis ciborum, iste est qui complet hoc quod dicitur: Psallite sapienter. » Basilio concinere videtur Hillemarus his verbis: « Ille psallit sapienter, qui quod ore dicit, corde cogitat. » Et Bernardus Cassinensis: « Psallite sapienter, hoc est sapide, id est cum devotionis sapore, ut toto posse cogitetur quod psallendo habetur in ore. Quidam enim psallunt, sed insipienter, quia corde vagante, solus est in eis strepitus laborum. Ille autem insipienter psallit, qui modulatione vocis solum auditibus placere intendit. » Idem habet Boherius. Huc etiam faciunt illa S. Bernardi verba (*Serm. 7, in Cant.*): « Laudem ergo cum cæli cantoribus in commune dicentes, utpote cives sanctorum et domestici Dei, psallite sapienter. Cibus in ore psalmus in corde sapit; tantum terere non negligat fidelis et prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ, ne si forte integrum gluiat, et non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili et dulciori super mel et favum. » Et certe si juxta eundem Bernardum (*Serm. 85, in Cant.*), ille sapiens est, cui Deus sapit, ille psallere sapienter dicendus, cui Deus psallendo sapit. Eandem explicationem etiam sequi videtur Magister in Regula, cap. 47.

Aliter Regula Patrum a S. Benedicto Anianensi, et a Smarago hic citata: « Sapienter psallit qui voci

laudanti noxiis operibus non contradicit, et qualiter oporteat divinæ potentie famulari sollicita **329** cura omnique studio prosequitur. » Cui consonat illa Prosperi Aquitanici sententia 72: « Recte in Dei laudem psallit, ejus opera cum voce concordant. Nam finito carmine vox tacet, vita autem in bonis actibus permanens nunquam reticet ejus gloriam, quem in se gaudet operari. »

Denique Nicolaus de Fractura: « Inemo, inquit, sapienter facit quod non intelligit: ideo cum psallimus, sapienter psallamus, id est cum omni puritate animi, et intellectu eorum quæ sursum sunt. »

Et: In conspectu angelorum psallam tibi. Quem locum duobus modis explicat Hillemarus. « Uno modo, inquit, intelligitur, quia cum psallimus Deo, assistentibus angelis psallimus, quia Deus non est sine suis nuntiis, atque ministris. Altero modo intelligitur, quod si nos intendimus corde quod ore dicimus, nostra intentio intentioni angelorum jungitur. »

Ergo consideremus qualiter oportet nos in conspectu Divinitatis et angelorum ejus esse. Ne forte cadat in nos terribilis illa S. Bernardi exprobratio (*Serm. 7 in Cant. Vide epist. 78 ad Sugierum abbatem*): « Doleo aliquos vestrum gravi in sacris vigiliis deprimi somno, nec cæli cives revereri, sed in præsentia principum tanquam mortuos apparere, cum vestra ipsi alacritate permoti vestris interesse solemnibus delectentur: vereor ne vestram desidiam quandoque abundantantes cum indignatione recedant, et incipiat unusquisque vestrum sero cum gemere dicere Deo: Longe fecisti notos meos a me, posuerunt me abominationem sibi. Quapropter attendite principes vestros cum statis ad orandum, vel psallendum, et state cum reverentia, et disciplina.... Usurpemus officium, quorum sortitur consortium: ut in ore infantium et lactentium perficiatur laus, dicamus eis: Psallite Deo nostro, psallite; atque audiamus eos vicissim respondentes: Psallite Regi nostro, psallite. »

Et sic stemus ad psallendum. Quem in locum Bernardus Cassinensis: « Non dixit sedeamus ad psallendum; sed stemus dixit, ut indicet corpus erectum esse debere, ut erectam etiam notet mentem: unde usque hodie in psalmis canendis non sedent fratres in Monte Cassinensi, etc. » sed de his superius diximus ad cap. 9.

Ut mens nostra concordet voci nostræ. Et hoc est potissimum quod toto hæc capitulo intendebat S. Benedictus; ideo enim præmisit divinam adesse præsentiam cum ad opus divinum assistimus, in conspectu angelorum nos psallere, Deo serviendum esse cum timore, psallendumque sapienter, ut tandem concluderet: Sic stemus ad psallendum ut mens nostra concordet voci nostræ. Idem monent S. Basilii (*In Admon. in Regul., cap. 9*): « Ne dissonans sit a sono vocis tua sensus tuus; sed in linguæ verba vigil intendat. » S. Augustinus (*Regul., cap. 7*): « Psalmis et hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in voce. » S. Isidorus: « Quando celebrantur psalmorum sacramenta spiritalia, refugiat monachus risus et fabulas; sed hoc meditetur corde quod psallitur ore. » Regula Magistris (*Cap. 47*): « Quod sonat in voce, ipsum sit in mente **330** psallentis. » S. Bernardus: « Nihil aliud dum psallitis, quam quod psallitis cogitatis. » Talis erat S. Adalardus, abbas Corbeiensis, qui, referente Paschasio Ratherto in ejus Vita, n. 27 (*Sæc. iv, part. i*): « Si ad Dei intrasset officium, ut idem jucundo animo solitus erat dicere, mox omnes cogitationes, et causas rerum temporalium ante ostium reponebat, et secum totus ingrediebatur, ut totus Deo ac sibi adesset. » Tales erant nostri Meldenses, S. Faronis, quorum probata ad Deum attentio Otgerii militis conversionem perfectam operata est, uti habetur in ejus Vita, n. 19 (*Ibidem*). Tales Sancti Gallenses, quorum devotionem ad opus Dei experimento didicisse leguntur imperatores Otho et Conradus, apud Ekkehardum, in lib. de casibus S. Galli. Talis denique in Cluniacensi Bene-

dictus monachus (*Petr. Ven. lib. 1 Mir., cap. 26*), A moris est, se. summa cum intentione atque devotione cantabat. Ubi si quid quod non intelligeret offendisset, ad glossas statim oculum convertebat.

CAPUT XX.

De reverentia orationis.

Si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, non praesumimus nisi cum humilitate, et reverentia: quanto magis Domino Deo universorum^a, cum omni humilitate^b, et puritatis devotione^c supplicandum est? Et non in multiloquio, sed in puritate

^a Flor., omnium sanctorum.

^b Al., cum omni humilitatis; al., cum cordis humilitate.

cordis, et compunctione lacrymarum nos exaudiri sciamus. Et ideo brevis debet esse et pura oratio, nisi forte ex affectu inspirationis divinae gratiae^d protendatur. In conventu tamen, omnino brevietur oratio; et facto signo a priore, omnes pariter surgant.

^c Hild. et Hadr., et puritate devotionis.

^d Al. deest gratiae.

COMMENTARIUS:

Si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, etc.] Familiaris quidem comparatio, sed eo ad persuadendum efficacior, quo familiaris magis ac nota. Eadem utuntur Tertullianus, in lib. de Orat.; S. Basilius, in Regul. brevior, interrog. 201; Cassianus, collat. 25, c. 7; Evagrius in Monachicis, n. 11, tom. II Monim. 331 Eccl. Graec.; S. Eligius, hom. 9; Haymo Halberstatensis, l. de Varietate, c. 20; Magister, in Regula, c. 48; Grimlaicus, in Regula Solit., c. 51, ubi etiam integrum fere hoc caput describit.

Quanto magis Domino Deo universorum cum omni humilitate, et puritatis devotione supplicandum est.] Cum omni, inquit, humilitate, id est corporis et animae, ait Hildemar: addit Bernardus Cassinensis, et oris; utraque enim necessaria est, utramque etiam laudat S. P. Benedictus cap. 7.

Merito autem orare volenti S. Pater virtutem commendat humilitatis, quia Deus respicit in orationem humilium, et non spernit preces eorum: unde S. Joannes Climacus (*Grad. 7; vide S. Bern., serm. 25 de Divers.*): « Dum das operam precibus, sta coram iudice tremebundus, non secus ac reus, ut humili corporis statu foris, et animi intus, justis iudicis iram extinguas: non enim potest animam tanquam viduam dolentem coram se stantem, et importune, quamvis ipse infatigabilis, precibus fatigantem spernere. » Addit S. Benedictus *et puritatis devotione*, quam in cordis simplicitate constituit Bernardus Cass., juxta illud: *In simplicitate cordis quaerite illum*. Et certe « nulla debet esse in oratione duplicitas; non unus in ore, alter in corde invenitur, » inquit in Regula Magister (*Cap. 48*), sed pura ad Deum intentio, « ut qui orat praesentis Christi videatur pedes tenere, » ut loquitur idem Magister.

Et non in multiloquio.] Idem docet S. Basilius: « Ne longitudinem verborum protrahas ante eum; quia non in multiloquio, sed in purissima mente placabitur Deus. » Et abbas Macarius a fratribus interrogatus quomodo esset orandum, respondit (*In admonit. Ruffin. Lib. in de Vit. Pat., n. 207*): « Non sunt necessaria nobis superflua verba, sed extendere tantum manus, ac dicere debemus: Deus, quomodo vis, et sicut tibi placet, ita fiat. Si autem tentat o irruerit, aut impugnatio, dicendum: Deus, auxiliare nobis; ipse enim scit quae nobis expediant. » Quin et ipse Christus in Evangelio, « Orautes, inquit, nolite multum loqui sicut ethnici; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur, nolite ergo assimilari eis. » Quid autem sit in multiloquio orare, et quid differant multiloquium et diuturna precatio, erudite admodum docet S. Augustinus his verbis (*Epist. 156*): « Neque enim, ut nonnulli putant, hoc est orare in multiloquio, si diu-

tius oretur. Aliud est sermo multus, aliud est diuturnus affectus: nam et de ipso Domino scriptum est, quod pernoctaverit in orando, et quod prolixius oraverit: ubi quid aliud quam nobis praebebat exemplum in tempore precator opportunus, cum Patre exauditor aeternus? » Et paulo post: « Absit enim ab oratione nostra multa locutio, sed non desit multa precatio, si fervens perseverat; nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis augere verbis: multum enim precari est eum quem precamur diuturna et pia cordis excitatione pulsare; nam plerumque hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur, plus fletu quam affectu. » Et sane, ut praclare docet Hugo de S. Victore (*De modo orandi, cap. 4*): « Homo qui rogatur per narrationem nostram docetur, ut 332 sciat quid velimus; per supplicationem pulsatur ut annuat quod petimus. Sed in illa quae ad Deum fit oratione narratio necessaria non est, nisi forte homo ad hoc narret ut ipse petitionem suam melius intelligat; ut et per orationem suam admonitus quid petat consideret, et per considerationem petitionis suae exercitatus devotius oret. »

Sed in puritate cordis.] Quia soli mundo corde Deum videbunt. « Ut autem eo fervore ac puritate qua debet, emitti possit oratio (ita loquitur Cassianus [*Collat. 9, c. 5*]), haec sunt omnimodis observanda. Primum, sollicitudo rerum carnalium generaliter ab-cindenda est. Deinde nullius negotii causeve non solum cura, sed ne memoria quidem penitus admittenda; detractiones, vaniloquia, seu multiloquia, scurrilitates quoque similiter amputandae; irae praeter omnibus sive tristitia perturbatione funditus eruenenda; concupiscentiae ac philargyriae noxius fomes radicitus evellendus: Et ita his ac similibus vitiis extrusis penitus et abscissis, quae hominum quoque possunt patere conspectibus, talique, ut diximus, respurgii emendatione praemissa, quae simplicitatis et innocentiae puritate perficitur, jacienda sunt primum profundae humilitatis inconcussa fundamenta, quae scilicet turrim intrataram caelos valeant sustinere; deinde superponenda virtutum spiritualium extractio; ab omni discursu atque evagatione lubrica animus inhibendus, ut ita paulatim ad contemplationem Dei ac spiritualis intuitus incipiat sublimari. Quidquid enim ante orationis horam anima nostra conceperit, necesse est ut orantibus nobis per ingestionem recordationis occurrat. Quamobrem quales orantes volumus inveniri, tales nos ante orationis tempus praeparare debemus, etc. »

Et compunctione lacrymarum.] Quid sit compunctio, docetur apud S. Augustinum his verbis (*De Spiritu et animi, cap. 50*): « Compunctio est quando ex consideratione malorum suorum cor interno dolore tangitur. » Aliiter liber de modo vivendi intes-

opera S. Bernardi (Cap. 10) : Compunctio cordis est humilitas mentis, veniens de recordatione peccati et timore iudicii. Illa compunctio perfecta, quæ pellic a se omnem delectationem carnalium rerum, et toto studio mentis figit intentionem in contemplatione Dei. » Quibus verbis quasi duo distinguit compunctio generis, quorum unum est in mœrore pro nostris excessibus, alterum in exultatione pro divinis muneribus, ut loquitur S. Bernardus (Serm. 66 in Cant.) : quæ Grimalicus in Regula solitariorum (Cap. 50) vocat irriguum superius, et irriguum inferius.

Porro ex S. Gregorio (Lib. XIII Moral., cap. 15) « quatuor sunt qualitates quibus viri iusti anima in compunctione vehementer afficitur : cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit ; aut iudiciorum Dei sententiam metuens, et secum quærens cogitat ubi erit ; aut cum mala vitæ præsentis solerter attendens, mœrens considerat ubi est ; aut cum bona supernæ patriæ contemplantur, quæ quia needum adipiscitur, lugens conspiciit ubi non est. » Idem videre est in præfato libro de Modo vivendi, cap. 10, et in Regula solitarii, cap. 29. Alias compunctionis causas 333 enarrat Cassianus collat. 9, cap. 26. Vide Petri Damiani opuscul. 15, cap. 26.

Et ideo brevis esse debet et pura oratio.] Quantum ad tempus et quantum ad verba, inquit Bernardus Cassin. et Boherius. Idem monet vulgatum Syntagma doctrinæ S. Athanasii ad monachos : « Per diem frequenter ora, et assidue ; attamen sine longa orationis extensione, sine clamore, aut multiloquio inani. » Idque monachorum Ægyptiorum exemplo, qui, ut dicit Cassianus (Lib. II, cap. 10), utiles censebant breves quidem orationes, sed creberrimas fieri : de quibus etiam S. Augustinus in epistola ad Probam (Epist. 150) : « Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen brevissimas, et raptim quodammodo jaculatas, ne illa vigilantia erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiones moras evanescat atque hebetetur intentio ; ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perduraverit, non cito esse rumpendam. »

Quare autem ita brevibus delectarentur orationibus, præter eam quam modo protulit S. Augustinus rationem, addit Cassianus (Lib. II, cap. 10), « ut insidiantis diaboli jacula, quæ infligere nobis tunc præcipue cum oramus insistit, succincta brevitate vitemus. » Et apud eundem abbas Isaac (Collat. IX, cap. 56) : « Frequenter quidem sed breviter est orandum, ne immorantibus nobis inserere aliquid nostro cordi insidiator possit inimicus. » Duas huiusce brevitatis rationes profert Magister, quas illius suppresso nomine hic exseribit Smaragdus (Cap. 48) : « Ideo diximus brevem fieri orationem, ne quis per occasionem proluxæ orationis obdormiat ; aut forte diu jacentes diabolus eis ante oculos diversa ingerat, vel in corde aliud subministret. » Addit S. Hildegardis : « Ne forte psalmodiæ postea insistentes minus ipsi psalmodiæ intendant, cum per præmissam ac proliam orationem fatigati fuerint. »

Verum ex S. Benedicto non modo brevis, sed etiam pura debet esse oratio. Pura autem illa est quæ Deum ipsum petit, aut aliquid propter Deum, cujusmodi sunt ea quæ recenset S. Bernardus, in sententia 17. Vide ejusdem serm. 107 de diversis.

Nisi forte ex affectu inspirationis divinæ gratiæ protendatur.] Sicut enim non est obtundenda animi intentio, si perdurare non potest ; ita si perseveraverit non est cito rumpenda, ut modo dicebat S. Augustinus : quapropter « tandiu debemus in oratione prostrati jacere, donec Domino juvante cogitationes vanas comprimamus. Si autem videmus nos superari agitationibus, etiam non delectamur in oratione jacere, surgendum est, deinde legendum, aut psallendum, aut operandum est, » inquit Hildemarus.

Porro S. Benedicto cœcinit Aelredus in Regula, cap. 14.

In conventu tamen omnino brevitur oratio, et facto signo a priore, omnes pariter surgant.] Hic locus difficilis et obscurus est, quo in explicando non consentiunt auctores 334, quorum proinde opiniones diversas, ut quæ arriserit possit eligi, referre animus est.

In primis Smaragdus S. Benedictum intellexisse videtur de ritu monachorum Ægyptiorum, qui psalmis orationes interponebant, quod vel ex eo maxime patet, quod ad hunc Regulæ textum exponendum, aliud nihil quam ipsa Cassiani verba, quibus illi ritus exprimitur, proferat. Hildemarus, antiquus Regulæ commentator, mentem suam ita explicat : « In conventu omnino brevitur oratio ; non enim dicit de illa oratione, quam presbyter dicit, vel capitulo ; sed de oratione uniuscujusque, qua in conventu unusquisque monachus orat ; nam statutum est quanta capitula debet presbyter dicere, vel orationem in conventu. » Postea vero explicans sequentia verba, et facto signo a priore omnes pariter surgant, duas refert sententias : « Sunt enim, inquit, qui intelligunt illud signum esse cum dicit presbyter per omnia sæcula sæculorum, quatenus tu surgens respondeas amen, sive sit in te inspiratio divina, qua possis diutius orare, sive non... Iterum sunt alii, qui istud signum, ad quod præcipit Regula esse surgendum, intelligunt istud signum esse ultimum, quod tangitur ad vigiliis, ad matutinum, ad primam, ad tertiam, sextam, nonam, vesperum atque completorium ; quatenus, cum tactum fuerit, paratus sit monachus stans in choro ad respondendum dicto Deus, in adiutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina. » Moris quippe fuit in ordine nostro, ut inter divini officii signa fratres orando circumirent altaria, quod ad vigiliis nocturnas maxime præstabant, uti ostendimus in l. I de Antiq. mon. Ritibus, c. 1, ac de illa oratione sanctæ Regulæ textum illi capiebant. Eo etiam sensu Bernardus Cass. et Richardus de S. Angelo intellexisse videntur, uti et S. Hildegardis, quæ hunc in locum sic scribit : « Quoniam ante singulas horas canonicas orationem dici admonebat, quia cum in sequentibus jubeat quod hospitali pacis osculum non prius offeratur nisi oratione præmissa ; multo magis cum omnipotens Deus salutem fieri oratio præmittenda est, et brevis, ne forte psalmodiæ minus intendant, cum per præmissam et proliam orationem fuerint fatigati. » His accedit Theobaldus Artaldus Cœlestinus, in sua expositione Gallicæ Regulæ sic reddens : *L'Oraison qui est faite au convent, c'est à dire depuis que après le son de la cloche les frères sont assemblés en l'église pour accomplir le divin service, soit du tout abrégé, sans avoir regard à l'affection dévote d'aucuns particuliers, qui se doit rendre commune en la présence de la religieuse communauté.*

Priorem tamen sententiam secutus fuisse videtur Paulus Augustinus a Janua monachus Cassinas, cum, prolato Regulæ textu, Et facto signo a priore omnes pariter surgant, ita infert : « Ergo in ultima parte officii genua flebant. » Ab hac sententia non multum recedit cardinalis de Turrecremata, S. Benedictum exponens « de oratione uniuscujusque, quam unusquisque apud se orat cum toto conventu, sicut in fine officii religiosi prostrati, aut inclinati soliti sunt facere orationem 335 aliquam usque ad signum quod fit a prælato ; » cujus sententiæ astipulatur Matthias Lamberius, in Gallico commentario ; eaque Hildemaro magis arrisit.

Nicolaus Bravus ex utraque expositione « integrat unam, quæ tam de principio, quam de fine horarum intelligat Regulam, » hoc est de oratione quæ præmitti solet officio, et de ea quæ illud sequitur. Et certe præmissam fuisse orationem, eamque completo officio repetitam, vero simile est : an vero de ea oratione hic loquatur S. P. Benedictus non ita liquet.

Aliter Nicolaus, de Fractura dictus, mentem suam non satis explicat, cum ait Regulam non esse intelligendam de psalmodia, aut de aliis quæ ad divina officia sunt ordinata, « sed de oratione, qua orant unusquisque in conventu. »

Petrus Boherius in primo comment. diversorum relatis sententiis, in eam propendit quæ S. Benedictum intelligit de brevi et secreta oratione, quæ premiti solebat horis canonicis : at vero in secundo commentario mentem suam clarius exprimens ita discurrit : « Intelligo siquidem hunc textum de communi oratione, quæ inter psalmos intercidit more Patrum Ægypti, Thebaidis, et Palestinæ provinciarum. Has, inquit, orationes hoc modo incipiunt, atque consummant, ut finito psalmo non statim ad curvationem genuum currant, sed antequam flectant genua paulisper orant, et stantes in supplicatione majorem temporis partem expendunt ; itaque post hoc puncto brevissimo projicientes se humi, velut adorantes tantum divinam clementiam, summa velocitate consurgunt, ac rursus erecti expansis manibus, eodem modo quo prius stantes oraverant, suis precibus immorantur : humi namque diutius procumbentes non se solum cogitationibus, aiunt, verum etiam somno gravius inipugnari. Et de illa nimirum oratione etiam hunc textum intelligo, quæ fit in horis diurnis non uique inter psalmos, sed post *Kyrie eleison*, quæ missæ aliter nuncupantur. » Hæcenus Boherius ex ejus sententia S. Benedictus ad nocturnas vigiliis et laudes orationes psalmis Ægyptiorum monachorum more interposuerit ; quas ad horas diurnas in finem officii rejecerit, uti jam supra vidimus, de qua oratione S. P. Benedictum hic fuisse locutum existimat.

Eandem sententiam amplectitur Menardus noster, probatque his duobus argumentis : 1° quod S. P. Benedictus veterum monachorum instituta ut plurimum secutus sit, maxime quæ a Cassiano descripta sunt, quorum aliqua aut penitus tacuit, aut velut obiter tetigit, tanquam omnibus magis nota, qualis est ille Ægyptiorum monachorum ritus, quem commendat S. Athanasius in lib. de Virginitate : « Ad quemlibet psalmum preces et genuum flexio cum lacrymis addatur. » Et S. Pachomius, in Regul. art. 126 : « Per domos singulas vespere sex orationes psalmosque complete. » 2° Quod idem ritus aliis etiam monachis communis exstiterit, utpote quem præscribunt S. Isidorus in Regulæ c. 7, S. Fructuosus in Regulæ c. 3, Magister in Regulæ c. 35, quæ quidem **336** Regulæ magna ex parte ex Benedictina constatae fuerunt. His adjiciendum est S. Colombani Penitentialia, in quo inter alia hæc præscribuntur : « In communi autem omnes fratres omnibus noctibus in tempore orationum in fine omnium psalmorum, genua in oratione, si non infirmitas obfuerit, flectere æquo animo debent, sub silentio dicentes, *Deus, in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina*; quem versiculum postquam ter in oratione decantaverint, equaliter a flexione orationis surgant. » 3° Addere posset quod in antiquis Psalteriis mss. in fine singulorum psalmorum habentur etiam orationes descriptæ. Exstat hujusmodi Psalterium in nostro Parisiensi S. Germani monasterio : tale etiam erat quod Molisimo Cistercium detulit S. Robertus, servaturque hactenus in monasterio Cisterciensi.

4° Quod narrat S. Gregorius papa (*Lib. II Dialog.*, cap. 4) de negligenti illo monacho, quem castigavit S. Benedictus, qui quotidie cum constituta hora expleta psalmodia sese fratres in orationem dedissent, exhibet ab opere Dei, forasque vagabatur. Hic enim locus non potest intelligi de integro opere Dei, ut vult Hæftenus, nam expleto opere Dei omnes cum summo silentio egredi oratorio jubentur infra c. 52. Sed aut de singulis psalmis quibus subiungebatur oratio, ut ad nocturnos et laudes, aut de omnibus quidem psalmis in quorum fine S. Benedictus orationes rejecerit, quæ totum officium terminarent, quo tempore frater ille negligens exire solebat. Et certe huic vitio videntur obnoxii fuisse olim aliqui monachi, cui mederi voluerit Regula secunda SS. Patrum, decernens (*Cap. 6*), « ut tempore quo missæ fiunt, sive die, sive nocte, quando diutius ad orationem standum est, non deficiant, vel superfluo foras recedant. » Idem habet Regula S. Macarii c. 15, et Regula S. Pachomii (*Art. 11 in cod. Regul.*) : « Quando in collecta orant fratres, nemo egreditur absque jussione majorum. » Sed hujusmodi leges non magni pendebat negligens ille monachus, S. Mederici abbatis discipulus (*In ejus Vita*, n. 7, sæc. III Bened., part. 1), qui « statim ut synaxeos oratio consueta finienda esset, et antequam genua flecteret, ab ecclesia exiret ; » cujus ille morbum pater benedictus sanavit.

Denique Benedictus Hæftenus (*Catechism. monast.*, part. 1, disq. 6, § 2) hunc locum intelligit de oratione mentali et secreta, quæ expleto opere Dei fieret in conventu, nixus maxime S. Gregorii testimonio, quod modo retulimus, et explicuimus ; eamque una hora integra perdurasse existimat in suo ad Vitam S. Benedicti commentario, c. 4, quod an sit orationem brevire, judicare quilibet potest. Ejus sententia hoc argumento stabiliri potest, quod S. Benedictus superiori capite egisse videatur de toto officio divino, hic vero de oratione, quæ non in multiloquio, sed in compunctione lacrymarum peragitur. Quamvis ipse alibi aliter censuisse videatur : nam referens varia divini officii nomina, « dicitur, inquit (*Lib. I, tract. 2, disq. 1*), divinum officium conventus, quod nimirum ad illud fratres conveniant. .. Et hoc modo intelligendum crediderim S. Benedictum, cum ait : In conventu tamen omnino brevietur oratio. » Quæ ve o adversus Menardi sententiam, cui favet Smaragdus, profert, non magni videntur momenti, et facili negotio resolvique queunt.

337 Cæterum non est hic prætereundum quod notat Hildemarus, nimirum in eo quod dicitur, *In conventu autem omnino brevietur oratio* satis ostendi, aliis temporibus esse monachis orandum pro sua cuicque devotione, brevius aut prolixius, prout Deus dederit ; quod cum negligerent monachi, statuta fuerunt in singulis congregationibus tempora quibus omnes fratres orationi vacarent : unde Boherius : « Puto, inquit, ad relevandum nostræ magistri intellectum, introductam inde illam triam orationem, quæ in pavimento chori positæ terræ genibus ante inceptionem horæ nocturnæ, ac primæ, ac post finem completorii in certis Galliæ monasteriis celebratur, quæ communiter trium *Pater noster* interstitio terminatur. » Quæ ex Benedicti Anianensis instituto processisse patet ex ejus Vita, n. 52.

CAPUT XXI.

De decanis monasterii.

Si major fuerit ^a congregatio, eligantur de ipsis fratres ^b boni testimonii et sanctæ conversationis, et

constituantur decani : qui sollicitudinem gerant super decanias suas ^c in omnibus, secundum mandata Dei

^a Al., est.

^b Oxon., Conc., Hild., fratribus.

Oxon. et Conch. deest suus.

et præcepta abbatis sui. Qui decani tales eligantur in quibus securus abbas partiatur a onera sua. Et non eligantur per ordinem, sed secundum vitæ meritum et sapientiæ doctrinam. Quique decani si ex eis aliqua forte quis inflatus superbia repertus fuerit

reprehensibilis, correptus semel, et iterum, et tertio, si emendare noluerit, deiciatur; et alter in loco ejus, qui dignus est, subrogetur b. Et de præposito eadem constituimus.

a Conc., Flor., Lyr., Comp., partiat.

b Oxon., Sabin. cum aliis sex mss., succedat.

COMMENTARIUS.

Ea est virorum prudentissimorum agendi ratio, ut in rebus duris et arduis propriis diffidant viribus, et oneris quod sibi portandum incumbit, saltem partem aliquam in alienos deponant humeros: quapropter eum ars artium sit regimen animarum, nihilque tam arduum ac difficile existat quam multorum servire moribus; præpositum in 333 monasterio, aliosque, ubi fratrum major est numerus, decanos S. P. Benedictus una cum abbate eligi curavit, quibus ille securus onera pariretur, ut ab iis adjutus, et ipse æquo animo impleat officium sibi commissum. Horum de nomine primum, deinde Regulae textum exponendo de munis agendum.

Itaque decani vocabulum nomen est militiæ, a castris in claustra translatum; nam c erant decani decem militibus præpositi, qui nunc caput contubernii vocatur, inquit Vegetius (*De Re milit. cap. 8*): unde S. Isidorus (*Lib. III Orig. c. 5*): « Et decani eo quod decem militibus præficiantur. » In monasteriis vero decanus dicebatur qui novem monachis decimus præesset, ut docet S. Hieronymus (*Epist. 22*); vel potius qui esset denis præpositus, ut habet S. Augustinus (*Lib. I de Mor. Eccl. c. 51*), et maxime junioribus, uti colligitur ex hoc Cassiani loco: « Alii traditur seniori, qui decem junioribus præest; quos sibi creditos ab abbate instituit pariter et gubernat secundum illud quod ordinatum in Exodo legimus per Moysen. » Et hæc forte ratione Guido Juvenalis in Gallica versione Regulae S. Benedicti hujus capitis titulum ita reddidit: *Des maîtres des novices ou des maîtres des moeurs*. Idem etiam vocabulum translatum est ad judicia; nam decanus est iudex, ut ostendit Menardus ex l. II in Leg. Visigoth., tit. I, l. 25. Decani quoque in Ecclesia dicebantur qui sepeliebant defunctorum corpora, ut probat idem Menardus ex Justiniani novell. 45 et 59. Inter canonicorum dignitates etiam celebre est nomen decani, qui totius est capituli caput. Apud Cluniacenses etiam decani dicebantur majoris prioris suffraganei in temporalibus, qui erant villarum provisors, de quibus Udalricus l. III, c. 5.

An vero decanorum officium prout hic a S. P. Benedicto instituitur, viguit apud antiquos, diu remanserit in nostro ordine, omnino nos latet. De illis quidem est articulus 41 libelli supplicis monachorum Fuldensium ad Carolum imperatorem, item concilii Aquisgr. can. 55 et 56, at vero nula eorum mentio in Concordia Dunstani, Statutis Lanfranci, aut Cluniacensis monasterii Consuetudinibus, quæ agunt tantum de abbate, priore majore, decanis villarum provisoribus, priore claustrali, circatoribus, et puerorum magistris. In ordine etiam Cisterciensi decani nomen inauditum fuit, inquit Joannes Craesbeeck; officium tamen quod in priore conventuali residere videatur non inusitatum. Apud Cassinenses olim unus duntaxat post abbatem erat decanus: et post hunc vicedecanus, ut scribit Nicolaus de Fractura; sed cum Cælestinus papa V suos in Cassinensi monasterio introduxisset, et mutavit nomen decani, qui post ipsorum adventum vocatus est prior, inquit Richardus a Paulo Augustino a Janua citatus ad Regula c. 55. Et certe in Fossatensi S. Mauri monasterio priores etiam appellabantur decani, ut patet ex lib. Mirac. S. Baboleni abbatis c. 5 (*Sæc. II Bened., p. 595*), ubi Robertus ejusdem monasterii modo prior, modo de-

canus appellatur. Sed hæc proprie non erant decani prout a S. P. Benedicto ordinati sunt, quos tandem resituerunt Cassinenses edito hoc 333 statuto (*Declar. Cass. ad cap. 21*): « In unoquoque monasterio pro denis quibusque monachis unus tantum constituitur decanus, ut eorum numerus recte sit nomini competens. » In novis tamen Declarationibus non pro denis, sed pro quinis quibusque monachis professis viventibus unum constituitur decanum, ita tamen ut ipsi decani numerum 500 non excedant, sicuti præscribitur in brevi Pauli V dato die 21 Martii anno 1608. Notat insuper Hæftius (*Lib. III, tract. 6, disq. 4*) pro decanorum nomine alia subintroduta vocabula; nam c apud alios usus obtinuit ut decani dicantur priores ordinis. Primus dicitur absolute prior, secundus subprior, alii deinceps priores, prior tertius, prior quartus. » Et certe in antiqua versione Gallica Regulae S. Benedicti, quæ est monasterii S. Petri de Conchis, principium hujus capitis ita vertitur: *Se il est en monstier grant congregation de moines, soient esleux aucun d'eulx, qui soient de bonne conscience et de sainte conversation, et soient establis doyens, c'est à dire prieurs*. Hos Regula Magistri, cap. 11, vocat præpositos; S. Benedictus, sequenti cap. 22, seniores.

Si major congregatio fuerit.] Quid sit major congregatio diximus cap. 17.

Eligantur.] Ab abbate simul et conventu, inquit Boherius; quia cum per decanos ordinetur omnis utilitas monasterii, eorum electio inter præcipua, quæ cum agenda occurrant, teneretur abbas omnem convocare congregationem, censenda est. Vel potius a solo abbate, ad quem pertinet omnis ordinatio sui monasterii, qui eum possit eligere per se præpositum; multo magis decanum. Et plane si in decanorum electione fratrum teneretur assensum requirere, tales aliquando eligerentur, quibus non confidens, nec secure partiretur onera sua.

Eligebantur autem decani uti et præpositi, non ad vitam, sed ad tempus solum, ut patet ex Vita S. Liobæ, c. 5, ubi de monasterio S. Tette (*Sæc. III Bened., part. II*): « Erat in illo virginum monasterio sanctimonialis quedam propter disciplinæ studium, et actioris vitæ observantiam, qua cæteris præesse videbatur, sæpe præposita ordinata, frequenter autem decana ex more constituta, etc. » Postea tamen in conc. Aquisgr. statutum est (*Can. 56*) « ut præpositus, decanus, cellerarius de eorum ministerio nisi causa utilitatis, aut necessitatis non removeantur. » Quibus tamen verbis non tam perpetuitatem in officiis stabiliri, quam nimis facilem mobilitatem amoveri existimo. Vide Innoc. III Constitut., cap. Cum ad monasterium.

De ipsis.] Fratribus scilicet, in quo c manifestat, inquit Hildemarus, quia non debet esse aliunde. » Validam tamen fore electionem, si de alieno fieret monasterio, censeo Richardus de S. Aug. o, quamquam non expedit.

Frates boni testimonii.] Quod c locum habet quando illi debent eligi, qui non sunt de gremio, inquit præfatus Richardus, quia non sunt eligendi, nisi eos reddat notos laudabile testimonium.

340 Et sanctæ conversationis.] Quod c locum habet, addit idem Richardus, quando eliguntur illi de gremio, quia ex transacta vita sua possumus scire

quid de sequenti conversatione præsумamus. » Sed sive de gremio, sive aliunde, et boni testimonii et sanctæ conversationis. Boni autem testimonii Nicolaus de Fractura intelligit quantum ad actus; sanctæ conversationis quantum ad mores.

Et consti. uantur decani.] Id est ordinentur. Ordinationis vero formulam describit in Regula Magister his verbis (Cap. 11): « Convocatis eisdem decem fratribus ab abbate, presente omni congregatione, in oratorio susceptione virgæ decem illis præponantur voce abbatis, testimonio Scripturæ dicentis: *Reges eos in virga, id est in timoris vigore.* Item dicente Apostolo: *Quid vultis? in virga veniam ad vos an in charitate?* Nam et Moyses divinæ virgæ virtutis commissio sibi populo per profundum maris salutis viam ostendit. » Ubi observare licet antiquum morem ordinandi decanos per virgæ traditionem; quo modo etiam ipsi abbates et præpositi omnes atque prælati ordinabantur, sicuti observat Menardus in Conc. Regul. c. 28, § 2.

Qui sollicitudinem gerant super decanias suas.] Id est super decem fratres quibus præponuntur: quamvis secundum usum etiam quindecim fratribus unus decanus præfici possit juxta Hildemarum; imo etiam paucioribus quam decem, ut observant etiam nunc Cassinenses. Magister duos decem fratribus præponit in Regul. cap. 11.

In omnibus.] Non solum quæ placent, sed etiam quæ propriis repugnant affectibus.

Secundum mandata Dei, et præcepta abbatis sui.] Ne forte exutos se credant ab ejus potestate, a quo quidquid habent potestatis obtinent; cui semper subijciuntur, quem in arduis consulere, et ei suæ sollicitudinis rationem debent reddere. Sicut ergo superius abbati frenum imposuit, ne quoslibet eligeret pro nutu, sed fratres boni testimonii; ita hic decanis, ut non ea quæ libuerit agant, sed quæ Deus mandat, et abbas præcipit. A que « in rebus novis præceptum abbatis debet exposcere; in aliis vero quotidianis sive communibus commissio officii habetur pro præcepto abbatis sine licentia, » inquit Boherius. Sed juvat hic aliunde hanc decanorum sollicitudinem ex regulis et SS. Patrum institutis ac scriptis repetere.

Primo itaque secundum Smaragdum: « Decani sollicitudo et eruditio hæc erit erga unumquemque quem sibi ab abbate traditum suscepit, ut doceat eum primitus suas vincere voluntates; in quibus illum diligenter exercens, illa ei semper de industria imperet, quæ senserit animo ejus esse contraria; quia multis experimentis hoc doctum est, nunquam posse monachum suas concupiscentias refrenare, nisi prius per obedientiam mortificasse didicerit suas voluntates. » Ita Smaragdus Cassianum exscribens (Cap. 12). Simili modo S. Fructuosus: « Decani, qui super decanias sunt constituti, tantam sollicitudinem gerant super quos delegatos **341** habent fratres, ut nullas proprias faciant voluntates, non loquantur nisi interrogati, suo arbitrio nihil faciant nisi mandati, alibi non pergant non ordinati, etc. »

Secundo, « cum decem numero fratres sub sua cura suscipiant, inquit Magister (Cap. 11), hanc eis debent sollicitudinem exercere, sive in die, sive in nocte, sive in quovis opere, cum eis ut sint primo præsentés, et cum eis operantes in quovis opere, ut cum sedent, ambulant, vel stant, diligenti sua observantia, vel curio intuitu diaboli ab eis debent actus compescere. »

Tertio, addit Magister (*Ibidem*) ab eis « propter quod omni hora fratribus præsentés sunt, os eorum et gestum a peccato custodiant, et diversa in eis vitia vel prava compescant, id est si audierit præpositus fratrem non interrogatum loqui, moneat eum dicens: Quid agis, frater, quod regula prohibet? habeto taciturnitatem usque ad interrogationem. »

Quarto, decanorum munus erat fluctuantes fratres visitare, consolari, instruere, ut docet S. Hieronymus (*Epist.* 22): Manebant separati, sed junctis

cellulis usque ad horam nonam: ut institutum erat, nemo pergebat ad alium, exceptis his decanis quos diximus, ut si cogitationibus forte quis fluctuaret, illius consolaretur alloquiis. » Hinc S. Fructuosus (Cap. 12). « Non celent, inquit, fratres decanis suis quidquid per singulos dies cogitaverint; decani vero sint eis quasi rectores et custodes, tanquam propriis Domino reddituri rationem. »

Quinto, incorrigibiles ad abbatem deferrebant, vel ad præpositum, qui et ipse eos deferrebat ad abbatem: « Decanorum officium, inquit Hildemar, est solummodo custodire subditos; et si per suam admonitionem non possunt corrigere, tunc debent nuntiare abbati. » Et S. Fructuosus (Cap. 12): « Negligentias eunctorum ipsi prævideant, et emendandi potestatem habeant, et quod ipsi non valuerint emendare, præposito non morentur accusare; qui et ipsi præpositi sic hoc distincte et rationabiliter agant, ut abbates suos nullo modo præsument inquietare, excepto quod utrique non valuerint emendare. »

Sexto, mensis edentium fratrum præerant. Ita decernit Magister (Cap. 11): « Mensæ eorum præsentés sint, ut tacite cum eis et moderate manducent. » Et Cassianus de Ægyptiis et Tabennensiotis (*Lib.* iv, cap. 17): « Tantum silentium ab omnibus exhibetur, ut cum in unum tanta numerositas fratrum refectio-nis obtentu considerit, nullus nec nutre quidem audeat, præter eum qui decaniæ suæ præest. » Quem in locum Alardus Gazeus ita scribit: « Hinc apparet in uno refectorio fuisse distinctas, et divisas fratrum decurias sive decanias; et unicuique decaniæ suam assedisse et præsedisse decanum aut decurionem; quod et S. Hieronymus indicat ad Eustochium scribens: Unaquæque, inquit, decuria cum suo parente pergit ad mensam, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant. »

Septimo, vestimenta fratribus providebant: « Vestimenta fratrum sub sua cura præpositi continent, » inquit Magister. Et Cassianus (*Lib.* iv, cap. 10): « Indumenta **342** vicaria præpositus unusquisque suæ decaniæ subministrat, cum illa quibus vestiti sunt sorduisse conspexerit. » Vicaria autem hic vocat alterna, quæ per vices mutabantur.

Octavo, suorum operibus præerant, ut patet ex S. Hieronymo (*Epist.* 22): « Opus diei statutum est, quod decano redditum fertur ad œconomum. » Et ex S. Augustino (*Lib.* i de Mor. Eccl. cap. 51): « Operantur manibus ea quibus et corpus pasci possit, et a Deo mens impediri non possit, opus autem suum tradunt eis quos decanos vocant. »

Nono, ad suos nocte decumbebant: « Lectis eorum, inquit Magister (Cap. 11), lectos præpositi habeant prope, propter aliquam, ut diximus, vitiorum culpam in eis emendam, et ut reverentius præsentē majore dormiant. » Et sic capiendus sequenti cap. 22 S. Benedictus: « Deni aut viceni cum senioribus suis, qui super eos solliciti sint, pausent. »

Denique Cassinenses declarant (*Declar. Cass. ad c.* 21) ad officium decanorum « pertinere esse sollicitos quod regularis observantia teneatur in monasterio, fratrum sibi per prælatum depravatorum confessiones audiant, officinas monasterii horis competentibus visitent, ipsorum fratrum etiam corrigant excessus, nisi notabiles inveniant prælato reservandos, eis etiam particulares licentias juxta facultatem eis a prælato traditam concedant; diligenter insuper curam habeant quod ceremoniæ congregationis, et ordinata per capitulum, seu prælatum observentur: invigilent ut divinum officium devote dicatur, studeant communibus fratrum exercitiis, aut capitulo culpam interesse. »

Qui decani tales eligantur, in quibus securus abbas partiatur onera sua.] Illic tria occurrunt notanda. Primum, quod ut tales eligantur, quibus abbas securus partiatur onera sua, sex in eis requirit Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius, quæ sunt: « 1° bonum testimonium, et hoc quantum ad affabi-

litatem et amicitiam; 2° bona conversatio, et A hoc quantum ad munditiam, vitæ puritatem et sanctitatem; 3° ardor in profectu animarum; 4° discretio in regimine fratrum; 5° obtemperantia in mandatis Dei, et obedientia et reverentia in præceptis abbatis sui; 6° ut propter obedientiam abbatis præcepta Dei nullatenus parvipendat. Quibus adde vitæ meritum, et sapientiæ doctrinam, quæ prædicta sex continent, ut docet Hildemar; quibus si quid defuerit in decano, jam non securus abbas ei partiatur onera sua. Adde etiam humilitatem; nam si repertus fuerit superbus, jubetur deijci. Porro prædicta sex Nicolaus de Fractura ad tria reducit: ætatis maturitatem, gravitatem morum, et scientiam litterarum.

Secundum, permittit quidem S. P. Benedictus abbati parti onera sua, sed non deponere: « Minime securum abbatem hic facit et liberum a laboribus, inquit Gerardus Belga monachus, sed tales eligere jubet ut securus sit in collaborantibus, in quos quidem præcipit ut partiatur onera sua, id est quæ unus ipse necessario perfert omnia, etiam aliis credat, vel singula, vel plura subinde pro salute singulorum felicius 343 procuranda. Interim in omnibus passim abbati perterribilem judicem et tribunal minatur, ne sufficere putet si bonus decanus, si diligens præpositus a se constituatur, etc. »

Tertium, partiatur onera sua, inquit S. Benedictus, non honores; quia revera plus onerantur quam honorantur, inquit Bernardus; aliisque præesse pondus est oneris, non honoris, ut cum Hildemaro loquar.

Et non eligantur per ordinem,] scilicet quo ingressi sunt monasterium. Idem olim legibus civibus prohibitum est in electione abbatis, C. l. 46, *De episcopis et clericis*, etc. Igitur etiam ultimi omnium sint, modo digni, possunt eligi; nam et abbates fieri possunt. Debent tamen annum ætatis vigesimum quintum attigisse, et sacerdotium suscepisse, ex Benedicti XII Constitut. c. 29.

Sed secundum vitæ meritum, et sapientiæ doctrinam.] Debet ergo decanus litterarum scientia esse instru-

ctus, nec minori forte quam abbas, cujus idem fore pondus sustinet; et hac forte ratione Magister decanos a laboris parte eximit Regul. c. 11.

Quique decani si ex eis aliqua forte quis inflatus superbia repertus fuerit reprehensibilis.] Sed si tales eligantur quales descripsimus et requirit S. Benedictus, quomodo aliquis ex eis aliqua inflatus superbia reperietur? Respondet Hildemar; duobus modis id fieri posse: 1° quia quidam sunt hypocritæ, qui sanctitatis speciem præ se ferentes privati, postmodum ad dignitates aut officia assumpti, larvam deponunt, et quales intus fuerint palam faciunt; 2° quosdam revera tales esse ante adeptum honoris gradum, quales requirit S. Benedictus; sed in primaria humilitate ac sanctimonia non permanere; quia nimirum difficile est attolli, et non extolli, et quia honores mutant mores.

Correptus semel et iterum atque tertio.] Neque enim judicari debet superbia inflatus, qui post triam admonitionem corrigitur, ut alunt Bernardus Cassinensis et Boherius. Ita vero præcedere debet correptio trina, ut secundum Hildemarum bis secrete, tertio publice admonetur, vel, juxta Boherium, ter publice, et servato inter utramque monitionem intervallo; magno, vel parvo, secundum criminis gravitatem et superioris arbitrium.

Si emendare noluerit, deiciatur, etc.] Si tamen reprehensibilis sit in his quæ ad officium ejus spectant, ex Hildemaro; nam si in aliis quæ ad ipsum speciatim pertineant reperitur reprehensibilis, censet Hildemar; adhibendam esse correptionem disciplinæ regularis; tum fratrum pro eo orationem, ac tandem deiciendum. Sed Boherius existimat etiam in obedientia sua non offendentem, contra regulam alias peccantem, esse ejiciendum, sicuti de præposito statuit S. legislator.

Et de præposito eadem constituimus.] Cum proportionem tamen, nam præpositus quater præmonendus, postea disciplinæ regulari subdendus, ac tandem a ministerio expellendus.

CAPUT XXII.

Quomodo dormiant monachi.

344 Singuli per singula lecta ^a dormiant. Lecti- sternia ^b, pro modo conversationis, secundum dispensationem abbatis sui accipiant. Si potest fieri, omnes in uno ^c loco dormiant: si autem ^d multitudo non sinit, deni, aut viceni, cum senioribus qui super eos solliciti sint, pausent. Candela jugiter in eadem cella ardeat usque mane.

Vestiti dormiant, et cineti cingulis ^e aut funibus; et cultellos suos ad latus suum ^f non habeant dum

^a Oxon., singula lectula; recentiores, singulos lectos.

^b Narb., lectis stramina.

^c Hild., in unum. Narb., cum pluribus mss., in unum locum.

^d Al., sin autem.

^e Oxon. et Regula Donati, cingellis.

^f Oxon., ad latus eorum. Narb., ad latus suos.

^g Oxon., vulneret dormientes. Narb., vulnerent dor-

dormiunt, ne forte per somnium vulnerentur dormientes ^g: et ^h ut parati sint monachi semper; et facto signo absque mora surgentes festinent invicem se prævenire ad opus Dei, cum omni tamen gravitate et modestia. Adolescentiores fratres ⁱ juxta se non habeant lectos ^j, sed permixti ^k cum senioribus ^l. Surgentes vero ad opus Dei, invicem se moderate cohortentur, propter somnolentorum excusationes

mientem. Flor., vulnerantur dormientem.

^h Particula et in sensu superflua est, inquit Hild.

ⁱ Deest apud Hild. integra hæc periodus: Adolescentiores fratres juxta se non habeant lectos, sed permixti cum senioribus.

^j Al., lecta.

^k Al., mixti; al., mixtim; al., permixtim.

^l Narb. addit jaceant.

COMMENTARIUS.

Quoniam dormientibus nobis vigilat adversarius, artesque prope infinitas exercet, ut fidelibus monachis fessis quiescentibus noceat. septem hoc capitulo cautelas adversus insidias veræ pellis adhibet S. Benedictus, uti notavit Bernardus Cassinensis. Prima

est singularitas lectorum; secunda vicinitas bene conversantium fratrum; tertia multitudo fratrum in eodem loco dormientium; quarta sollicitudo et vigilantia seniorum; quinta accensio lucernæ ardentis; sexta quod vestiti jaceant, et non nudi; septima

separatio minorum et permixtio seniorum : quæ A omnia consequenter exponenda sunt.

345 *Singuli per singula lecta dormiant.*] Hæc prima est cautela, quam cum S. Benedicto adhibent S. Athanasius : « Dum dormiunt, unusquisque seorsim decumbat, ac suum quisque habeat sticharium ; sacculum scilicet absconditum, ut quando per noctem preces fundenda, parati promptique sint ; » S. Isidorus : « Ne cubet cum alio sub eodem stragulo ; » S. Aurelianus : « Omnes divisim maneat lectulis ; » S. Ferreolus : « Duo quamlibet proximi et amici propter secretam orationem, quæ melius ad Dominum nullo teste dirigitur, ut an mo et uno lectulo non teneantur... Quisque strati sui, ut supra diximus, erit solus ipse possessor, habens secum meliori commutatione pro dormitorio fratrum Dominum vigilantem ; » S. Isidorus : « Duobus in lecto uno jacere non liceat ; » S. Fructuosus : « Duo in uno lecto non jaceant, nec dormire extra cubile proprium cuiquam licentia patat. Intervallum singulorum lectorum singulis cubitis intercedat, ne dum ad invicem proxinant corpora, nutriant libidinis incentiva ; » Magister (Cap. 11) : « Singulos præcipimus non binos per lectum dormire. » Quibus accedit conc. Turonense (Can. 14) : « Ut sinistra existimationis editus amputetur, nullus sacerdotum aut monachorum colligere alium in suo lecto præsumat. » Ex quo mirari subit quæ ratione Regula Cujusdam ad Virgines præscribat (Cap. 14), « Ut binæ et binæ præter infirmas et seniores in lectulis dormiant, » quanquam hujus statuti periculis providisse videatur adjiciens : « Sic tamen ut ad invicem non loquantur, neque ad invicem, id est facie ad faciem respiciant, sed una post aliam quiescens dormiat... ut una ex illis semper senior sit, de cujus religione non dubitetur. Juveniles vero nullatenus simul quiescere censemus. »

Notat porro hic Bernardus Cassinensis istis S. Benedicti verbis : *Singuli per singula lecta dormiant*, suppleendum esse *vel quiescant*, quia perfectus monachus non semper in lecto jacens dormit, sed lacrymis interdum stratum suum rigat, ut Propheta ad in-tar nos hortatur S. Ferreolus in Regula c. 55. Et certe sane nocturnas vigilas orationibus et precibus prævenire solebant, sicut de S. Mauro refert Faustus in ejus Vita, quod aliquando quinquagenos, aliquando centenos psalmos, aliquando psalterium integrum recitaret ante nocturnæ orationis synaxim ; et Gerwinus abbas Centulensis piissimus (*Chron. Centul. l. iv, c. 26*), ubi somni parum percepisset, de grabato sese excitans, domum orationis intrabat, omnes aras orando, gemituque flectendo circumibat ; atque ut vigiliarum horam advenire sentiret, ne ab æditibus aut janitoribus observaretur, lectum nullo sine strepitu repetebat.

Lectisternia.] Quid sint lectisternia non consentiunt Regule commentatores. Hildemar : « Sternia, inquit, duobus locis dicuntur ; id est domus ubi lecti sternuntur, seu etiam locus ubi unus lectus stratus existit. » Similiter Smaragdus : « Lectisternia dicuntur ubi homines jacere sedereque consueverunt. » Ita etiam Nicolaus de Fractura : « Lectisternia, id est loca in quibus jacere solent monachi ; » et cardinalis de Turrecremata : « Lectisternia autem, id est loca vel locellos **346** in quibus lecti sternendi sunt. » Quibus consentit Bernardus Cassinensis ita scribens : « De hoc vocabulo, lectisternia ; dicunt quidam quod idem est quod lectus stratus, hoc est lectus cum suo stramento ; alii dicunt lectisternium esse domum in qua lecti sternuntur ; sed rei veritas est quod lectisternia sunt loca in quibus sedere et jacere solent ; nam regulariter monachus et lectum in quo quiescat, et locellum in quo sedendo legat habere debet. » Bernardum in primo comment. exscribit Boherius ; in secund. vero : « Lectisternia, inquit, id est lect-rum stramenta, » de quibus c. 55, ad quod remittit : « Stramenta lectorum marta, sagan, lana, et capitale. » Denique Richardus de

S. Angelo : « Lectisternia, id est ordines, seu ordinationes lectorum. » Ad quem accedit Theobaldus Artaldus hunc locum Gallice ita reddens : *Ils doivent avoir et garder les lieux et situations de leurs couches.*

Ex his omnibus sententiis dux omnino videtur probabiles. Prima, quam refert Bernardus Cassinensis, qua lectisternia dicuntur lecti strati, seu lecti cum suo stramento. Eam sequitur Menardus hunc in locum ita scribens : « Lectisternia sunt lecti. Sidonius e. pist. 15, l. 4 : *Epulum multiplex et capacissima lectisternia para.* Acta S. Findani, c. 4 : *Pro lectisterniis lapides velatos inter fratres pausans occulte corpori supposuit.* » Concinit autem versio Gallica Regule S. Benedicti : *Les lits soient appareillés comme i. appartient à leur conversation ;* et versio Guidonis : *Et aient les couches garnies de ce qu'il faut selon la manière de leur conversation ;* aliæque plures expositiones Gallicæ. Secunda est quam tradit in secundo comment. Boherius, ubi lectisternia interpretatur *lectorum stramenta* ; quo sensu eam vocem aliquando usurpat S. Gregorius : « Ancillis Dei, quas vos græcè lingua monastrias dicitis, lectisternia emere disposui ; quia in lectis suis gravi nuditate in hujus hiemis vehementissimo frigore laborant. » Et alibi ad Joannem abbatem de monte Sina scribens (*Lib. xii, ep. 16*) : « Cognovimus lectos vel lectisternia in Gerontocomio, quod illic ab Isauro constructum est, deesse ; propterea misimus lenas 15, rachanas 30, lectos 15. » Atque ita Joannes de Precis, abbas S. Germani a Pratis, hunc Regulæ locum Gallice reddidit : *Et doivent prendre tels draps, et telles couvertures comme l'abbé établira.* Utraque expositio proba est et probanda ; sed rejicienda videtur utraque Hildemari interpretatio, Smaragdi, Bernardi Cassinensis, Nicolai, et cardinalis Turrecremate : nam S. Benedictus nec domum in qua multi sternuntur lecti singulis monachis concedit ; nec singulis singulas domos, in qua unus lectus sternant induget ; sed omnes uno vult dormire in dormitorio.

Pro modo conversationis.] Obscura lentio, quam diversimode reddunt commentatores. Hildemar pro modo conversationis intelligit : *Secundum qualitatem vite unusquisque* ; quod clarius exponit Bernardus Cassinensis : *Secundum illum modum in quo ipsi conversantur in monasterio bene vel male, tep de vel ferventer.* Et in hoc secundam adversus insidias inimici cautelam constituit, ut nimirum malis boni tepidis ferventiores vicini dormiant, ut horum exemplo illi eruditi ad **347** meliorem frugem se transferant. In eamdem sententiam abit Nicolaus de Fractura : cui Boherius in primo comm. aliam adjicit, ut pro modo conversationis idem sit ac *secundum qualitatem loci in quo conversantur* ; quia revera in frigidis regionibus pluribus, in calidis paucioribus indigetur stramentis. Turrecremata pro modo conversationis explicat pro modo vite, antiqui alis, debilitatis, aut necessitatibus, seu alterius causæ : quæ omnes expositiones bene videntur e legitime ; sed his non cedit ea quam profert Joannes Craesbeeck, qua lectisternia pro modo conversationis intelligit, quæ conversationi et instituto monachorum conveniunt : id quod quedam versio Gallica reddit, *à la monastique* ; et altera, *conformément à leur profession* ; ac proinde cum monasticum institutum omnes carnis illecebras abdicet, vitæ austeritatem prædicet : « Lectisternia monachorum, inquit, esse debent non molia, non pretiosa, quæ sensibus blandiuntur, carnem delectant, alliciunt, et ad longos iteratosque somnos invitant, sed dara et vilia, quæ naturæ quidem et necessitati sufficiunt, carnem domant, lascivie prohibent. » Et certe tales fuisse veterum monachorum lectos exploratum habent qui vel minimam rerum asceticarum notitiam consecuti sunt. Notat porro Gazæus (*Comm. in Cass., coll. i, cap. 23*) viros olim religiosos : 1º aut humi cubare solitos ; 2º aut in stratis junceis ; 3º aut in ciliciis : quos tres dormiendi modos videre est in una S. Antonii Vita, qui, ut scribit S. Athanasius,

« quieti membra concedens, juncō contexto atque A apud semetipsos; sed in communi testes alternari sint honestatis et castitatis. » Et ex novella 157, monachi « neque clam testibus vivant, sed et communiter cibum capiant, et in communi loco cubent, et undique bene compositam persequantur vitam, testesque sint invicem mutuæ honestatis. » Atque ex Vita S. Eugendi abbatis Jurensis (*Num. 24, sæc. 1 Bened., p. 375*), qui « destructis mansionum adiculis, uno cunctos secum xenodochio quiescere fecit. »

At si quando brevi cessissent lumina somno,
Nuda humis ad tenuem sat erat subjecta soporem.

Plurima hujusmodi exempla offendes in actis sanctorum et maxime nostrorum, ut in Vita S. Mauri auctore Fausto, n. 8; S. Placidi auctore Gordiano, n. 5; S. Marculfi, n. 13; S. Paterni, S. Samsonis, S. Radegundis auctore Fortunato, n. 22; S. Severi, n. 15; et S. Fidoli, n. 10, sæc. 1 Bened.; S. Bavonis, n. 11; S. Vandregesili, n. 8; S. Tilonis, n. 8, sæc. II, et aliorum prope infinitorum. Atque i a suadet Syntagma doctrinæ S. Athanasii ad monachos et clericos: « Te monachum, te sacerdotem adhortor humi ut dormias, si vales. » Vide infra, c. 55.

Si potest fieri omnes in uno loco dormiant. Juxta veterum monachorum morem, quem in omnibus pene eorum regulis advertere licet. Ita Regula S. Posthumii ab angelo tradita, quæ refertur in ejus Vita, c. 8 (*Lib. 1 de Vit. Pat.*): « Procul ab invicem contextas vites sternite, cum ad dormiendum seceditis: interstitium unus habeatur cubitus, nedum ad invicem proximant corpora, nutrantur libidinis incentiva. » S. Cæsarius Arelatensis episcopus (*Regul. ad Virg., c. 7*): « Nulli liceat semotam eligere mansionem, nec habeat cubiculum, aut armariolum, aut aliquid hujusmodi, 348 quod peculiariter claudi pos it; sed omnes divisim lectulis in una maneant cellula: quæ vero senes sunt et infirmæ, ita illis convenit obtemperari vel ordinari, ut non singulæ singulas cellas habeant, sed in una recipiantur omnes, ubi et maneant. » S. Aurelianus (*Regul. ad Mon. c. 8; ad Virg. c. 6*): « Nulli liceat cellam, aut armariolum, aut aliquid hujusmodi, quod peculiariter claudi possit, habere. » S. Ferreolus (*Cap. 16*): « Totam congregationem mansio et domus una concludat. » S. Isidorus (*Cap. 14*): « Fratres omnes, si possibile est, in uno conclavi commorari deceat. Quod si difficile fuerit, certe vel decem, quibus unus est præponendus decanus quasi rector et custos. » S. Fructuosus (*Cap. 17*): « Intervallum singulorum lectulorum singulis cubitis iniercedat, ne dum ad invicem proximant corpora, nutrant libidinis incentiva. » Magister (*Cap. 29*): « In uno atrio, vel in trichinio lecta in ordine circuitu ordinent; in quo circuitu lectum abbas in medio habeat, ut omnem taciturnitatem vel reverentiam in circuitu considerans, omnium ovium suarum gregem intra unum ovile collectum quasi diligens vel sollicitus pastor attendat. » Regula Cajusdani ad Virgines (*Cap. 14*): « Omnes, si fieri potest, una domus ad dormiendum capiat, præter si infirmas, aut senilis ætas poposcerit, aut culpa damnaverit, aut novitas probata non fuerit, ut in cella separentur. »

Idem constat ex concilio Turon. n (*Can. 14*): « Nec liceat monachis cellulas habere communes, ubi aut bini maneant, aut peculiare reponi possint; sed schola labore communi construat, ubi omnes jaceant, aut abbate, aut præposito gubernante. » Ex Justiniani imperatoris novella 5: « Neque enim volumus in ullo monasterio sub ditione nostra constituto, sive plurimorum hominum est, sive paucorum, monachos qui ibi sunt divisos ab alterutris esse, et propriis habitationibus uti; sed communiter quidem eos comedere sancimus, dormire etiam omnes in communi, unoquoque quidem in propria statura jacente, in domo vero una collocatos; aut si forte non sufficit ob multitudinem monachorum domus una, in duas forsân, aut plures, non tamen seorsim et

apud semetipsos; sed in communi testes alternari sint honestatis et castitatis. » Et ex novella 157, monachi « neque clam testibus vivant, sed et communiter cibum capiant, et in communi loco cubent, et undique bene compositam persequantur vitam, testesque sint invicem mutuæ honestatis. » Atque ex Vita S. Eugendi abbatis Jurensis (*Num. 24, sæc. 1 Bened., p. 375*), qui « destructis mansionum adiculis, uno cunctos secum xenodochio quiescere fecit. »

Idem postea renovavit anno 1222 concilium Oxoniense, edito hoc decreto (*Apud Spelm. tom. II Conc. Angl.*): « Provida deliberatione censemus, ut tam monachi quam canonici regulares et moniales in uno dormitorio pariter dormiant et quiescant, singulæ personis singulis propriis lectis assignatis. » Et Benedictus papa XII: « Omnes monachi, vel si multitudo non sinit eorum, saltem quando plures ex ipsis commodè poterunt, in una domo dormiant et jaceant, juxta regularia et canonica instituta, non per separatas cameras vel per cellas, exceptis his quibus in cameris et cellis 349 infirmis permittitur propter senectutem, vel invaletudines corporales, vel ex aliis rationabilibus causis. »

Neque vero id solis extitit monachis singulare; nam et canonici idem olim præscriptum legimus in concilio Turonensi (*Can. 25*): « Canonici et clerici civitatum, qui in episcopis conversantur, consideravimus ut in claustris habitantes permittimus omnes in uno dormitorio dormiant, simulque in uno refectorio reficiantur. » In Meldensi sub Sergio II (*Can. 52*): « Canonici in civitate vel monasteriis, sicut constitutum est, in dormitorio dormiant, et in refectorio comedant. » et apud Chrodegangum in Regula Canonicorum cap. 13 (*Spicil. tom. I*): « Omnes in uno dormiant dormitorio, præter illos quibus episcopus licentiam dederit. »

Ex dictis hactenus habemus, 1º monachos olim uno simul in loco dormire, quem ideo dormitorio appellabant. 2º Ita tamen ut se invicem non tangerent, ut ex Regulis S. Posthumii, et S. Fructuosi manifestum est. Et certe divisim dormiebant lectulis. 3º Nullos nisi forte propter infirmitatem aut necessitatem extra commune dormitorio pernoctasse: qui enim dicit omnes nullum excipit. 4º Ergo nec abbatem, qui in Regula Magistri medius inter fratres tanquam pastor inter gregem dormire jubetur; et in antiquis consuetudinibus Cluniacensis monasterii apud Udalicum (*Lib. II, cap. 1*), « In medio dormitorii est lectus ejus prope murum, sonitum ipse facit, quo fratres diluculo ad surgendum excitantur. » In Regula etiam S. Aureliani decernitur (*Cap. 33*), ut « Sanctus abbas extra congregationem non maneat. » In Regula S. Isidori (*Cap. 14*): « Abbatem cum fratribus pariter in congregatione commorari oportet. » Ex concilio quoque Francofordiensi (*Can. 15*), « Abbas cum suis dormiat monachis secundum Regulam S. Benedicti. » Et ex concilio Londoniensi anno 1102: « In eadem domo cum suis monachis manducet, aut dormiat. » Et certe S. Benedictum in turri fratrum dormitorio contigua quiescisse constat ex l. II Dial. S. Greg. papæ, c. 55. S. Mummolus abbas Floriacensis in communi fratrum dormitorio recubuisse legitur apud Adrevaldum in hist. Transl. S. Benedicti, n. 15, sæc. n. Idem de Eastervino abbate Wiremutensi scribit Beda in Vita S. Benedicti Biscopi, n. 8.

Causæ hujus institutionis tres assignari possunt, ex quibus prima repetitur ex ratione vitæ cenobiticæ, quæ nihil singulare permittit, sed omnia vult esse communia: unde Justinianus imperator (*Novell. 153*): « Nullus omnino quidquam habeat proprii, sed diu nocteque in communi vivat, et noctes eandem inter ipsos cum diebus observantiam habeant. » Secunda, ut testes alterutri sint honestatis et castitatis, ut loquitur idem imperator (*Novell. 5*). Tertia est propter furentes demonum insultus, nocturno maxime tempore monachis infestorum, et horribili

specie aliquando apparentium; quorum aspectus vix ferre posset solitarius, fratrum societate et precibus destitutus. Quibus forte de cau-^{is} mansiunculas olim monachorum destruxit S. Eugendus abbas Jurensis, destruere præcepit Justinianus imperator in novella 155, ac novissime Benedictus papa XII in sua Constitutione pro monachis Benedictinis, c. 26; 350 cui paruerunt Anglicani monachi ex statuto capituli anni 1541; Bursfeldenses ex Cærem. dist. 3, c. 22; et Cluniacenses in capitulo ann. 1458, sub Joanne Borbonio celebrato.

Nunc vero per universas fere monachorum congregationes usus invaluit dormitoria plures in cellas dividendi, suamque unicuique monacho assignandi. Idque ad vitandam sæcularium curiositatem, qui nunquam per nostra pervagantur dormitoria; ut fratres orationi ac spiritali lectioni liberius vacent; variis pœnitentiae operibus, quæ oculis hominum fugiant, sese exercent; tum etiam propter honestatē majoremque silentii ac solitudinis observantiam; sive etiam ut aliquam celestis domus inaginem monasteria referant, sicut de Carthusianis belle dicebat Petrus Blesensis (*Epist.* 86): « Ad exemplar siquidem domus illius de qua scriptum est: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt; habet unusquisque celulam et mansiunculam suam, ut contemplationi et orationi liberius vacet.* »

Neque vero ita recens aut nova est isthæc institutio, quasi antiquis monachis non fuerit in usu; nam Ægyptii, teste S. Hieronymo (*Epist.* 22), « manebant separati, sed junctis cellulis: » unde Cassianus (*Lib.* II, cap. 12): « Cum fuerint, inquit, canonicarum orationum functiones ex more finitæ, unusquisque ad suam recurrens cellulam, quam aut solus, aut cum alio tantum inhabitare permittitur, etc. » Idem institutum imitati sunt in Galliis Lerinenses monachi, ut discimus ex Eucherii epist. ad Hilariū de Laude vitæ solitariae, ubi inter alias Lerinensis insule laudes hoc scribit: « Hæc nunc habet sanctos senes illos qui divisis cellulis Ægyptios Patres Galliis nostris intulerunt. » Eandem disciplinam arripuisse Aganenses monachos patet ex vetustissimo scriptore Vitæ S. Romani abbatis Jurensis apud Bollandum (28 Feb.), in cujus præfatione, quam Joanni et Armentario monachis Agaunensibus inscribit, postquam Joannem præfatum Joanni Baptistæ et evangelistæ comparavit, de Armentario ita subdit: « Alter vero in modum natalis aræ dum illic in cœnobio etiam, *claustrum peculiaris cellæ* contentus, mundi turbines impactus irridet. » De Jurensi monasterio constat ex Vita S. Eugendi ejusdem loci abbatis (*Sæc.* I Bened.), qui « relictis archimandritarum more, utilius omnes univit in medium: destructis namque mansionum ædificiis, uno secum xenodochio quiescere fecit. » Ergo prius ibidem erant mansionum ædificia, in quibus quisque manebat, quas ille destruxit. Sed eas postea reparatas fuisse colligimus ex monacho Fontanellensi in Vita S. Vandregisili, qui eo in monasterio agens, « quadam nocte attentissime precibus insisteret divinis auribus offerendis in *cella sibi constituta.* » Similiter in Elisangiensi a se constructo monasterio « quadam nocte juxta morem cilicio obvolutus in *cella sua* dum ad refocillandum quieti membra dedisset, in excessum mentis subito raptus » legitur. De discipulis S. Martini audiendus est Galus in dialogo 3 apud Severum Sulpicium (*Lib.* III de Vit. S. Mart.): « Contigua flumini habebamus habitacula. » clarius idem Sulpicius in lib. I: « Tunc ille (S. Martinus) convocatis fratribus, refert 351 quid diabolus indicasset, sollicitosque esse præcepit *per cellulas singulorum* quoniam hoc casu fuisset afflicti. » In Regula etiam Tarnatensis monasterii lego (*Cap.* 7): « Cellulam alterius præter abbatem et præpositum, nisi dato signo, est illicitum introire; quia ipsis tantum conceditur fratrum secreta cognoscere, et qualiter se unusquisque agat occulta inspectione perquirere. »

A S. Gallus oratorium construxisse dicitur (*Walfrid. in Vit. S. Galli, c.* 26) « mansiunculis per gyrum dispositis ad commanendum fratribus. » S. Willibrordus « venit ad suum gratia visitandi monasterium, et post orationes et salutationes fraternas, et admonitiones pacificas, circumiens *singula fratrum habitacula*, si quid in illis emendandum fuisset, pius pastor explorare voluit, » inquit Alcuinus in ejus Vita (*Num.* 48). Denique Trithemius de prima Hirsaugiensis monasterii fundatione anno 850 facta, de cellis agens (*Chron. Hirsaugiense*): « Monachorum tabernacula, inquit, per gyrum claustris disposita, quantum ad consuetudinem istius temporis attinebat, satis pulchra et ordinata fuerunt; quanquam si nostri monachi similibus includerentur cellulis, se mancipatos vinculis et tenebris clamitarent. Factum hoc autem priscorum imitatione. » Hujusmodi cellas habent nostra etiam Carthusienses monachi, in quibus illi forte non tam ad dormiendum quam ad legendum utebantur. Vide Menardi notas ad Concord. Regal. cap. 55,

B §. 1. Nihil dico de Sinaitis monachis, de quibus S. Nilus (*Dist. cædis SS. Pat. in Sina, c.* 5): « Faciunt autem habitationes suas non sibi invicem propinquas, sed satis procul distantes, ut qui viginti et eo amplius stadia absint alius ab alio: » nam hi proprie erant eremitæ. De Pachomianis vero illud solum decernitur in Regula ab angelo tradita (*Apud Boll. 14 Maii*): « Facies autem diversas cellulas, et ternos per uiam cellulam habitare constituas. » Ceterum variis incommodis quæ ex cellarum separatione nasci possunt, ac periculis satis occurrunt quæ eas novissimis temporibus invexerunt monasticæ congregationes, de quibus vide Hæften. lib. XII, tract. 5, disq. 3, 4 et 5.

Sin autem multitudo non sinit, deni aut vicini.] Idem habet Regula S. Isidori, c. 14, et Justiniani novella 5. Sed multo plures in Gemmeticensi monasterio sub S. Filiberto abbate capiebant dormitoria (*Vita S. Filib. n.* 7, sæc. n. Bened.): ibi enim « duplex vergens ad austrum ducentorum nonaginta pedum longitudine, quinquaginta in latitudine, eminebat domus quiescendi obtentu. »

Cum senioribus.] *Id est decanis*, inquit Richardus de S. Angelo: id quod confirmat Nicolaus Bravus ex Regula S. Isidori c. 14.

Qui super eos solliciti sint.] Vigiliis noctis custodientes, uti exponunt Hildemarum Bernardus Cass. et Boherius; quia « cum dicit solliciti sint, inquit Hildemar, præcipit illos vigilare in dormitorio; quia nemo potest esse sollicitus in nocte, nisi vigilaverit; quia nos cum solliciti esse volumus pro aliqua re, vigilamus. » Cui conceit Justinianus imperator (*Novel.* 133): « Neque enim semper omnes dormiunt, sed manifestior est, quod dum hi dormiendo occupati sunt, illi vigilant, et prorsus quidam dormientes inspiciunt. » Sed Nicolaus de Fractura (*Vide l. I de Antiq. mon. Rit., cap.* 1) 352 hanc sollicitudinem in eo consuitit, « ut surgant de nocte videre si vestiti, cincti cingulis et funibus, vel alias regulariter dormiant fratres. »

Candela jugiter in eadem cella ardeat usque mane.] Simili prorsus modo S. Eugendus statuerat olim (*In ejus Vit. n.* 21), « ut lumen Dei, sicut in oratorio, indeficiens » arderet in dormitorio. Et S. Isidorus (*Cap.* 14): « Lux nocte dormientium locum illustret, ut depulsis tenebris testimonium pateat singularis quietis. » Et Regula Coisadam ad Virgines (*Cap.* 14): « In schola qua dormitur per totam noctem lucerna ardeat. » Idem etiam præscribit Regula Magistri c. 29.

Candele autem nomine hic intelligitur « vel lampas cum oleo accensa, vel cerens cum cera et telymo, vel etiam sepum in quodam vase aptatum, » inquit Bernardus Cassinensis; cui concinit Nicolaus de Fractura.

Porro licet unius duntaxat candelæ mentionem facere videatur S. Benedictus, duæ tamen vel plures,

ubi non sufficit una toti illi trando dormitorio, debent accendi, ut clare fratres in lectis singulis videantur, inquit Bernardus Cassin. Imo tradit Boherius in Cassinensi monasterio, ubi centum monachi residere consueverant, septem lampades tota nocte in dormitorio ardere consuevisse; quod etiam asserit Nicolaus de Fractura: neque id in dormitorio tantum, sed et in cella, ut vocant, *necessarium*, ad quam fratres ventris purgandi grati pergunt; et in omnibus omnino locis in quibus fratres de nocte transire necesse est, ut tam corporis quam animæ offeudicula vitentur: id quod in multis Galliarum monasteriis observatum vidisse se testatur Boherius: « Nam in claustris, in ingressu dormitorio, et oratori post completorium, et in prima pulsatione nocturnarum vigiliarum certæ accenduntur candelæ. » Sane in Parisiensi S. Germani monasterio (*Jacob. Brol. in add. ad ms. hist. S. Germ. a Pratis*) antiquitus erant quinque lampades in dormitorio; ut omnibus fratribus cellis carentibus servirent, præter alias quatuor lampades in diversis locis dispositas: harum una erat in cella magni prioris, altera in cella subprioris, tertia in valetudinario, et quarta in colloquio, id quod anno 1377 confirmavit curia Parlamentum Parisiensis. In Croylandensi etiam monasterio unum in capitulo, tria in claustris, quatuor in dormitorio erant luminaria ex legulli statuto mox citando. Ea etiam fuit ordinis Benedictini consuetudo, ut pueri, novitii, alique juniores monachi noctu sine accensis lucernis, et comitibus magistris incedere non permitterentur, quemadmodum hic scribunt Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius, patetque ex diversis monasteriorum consuetudinibus.

Porro ex Regula Orientali c. 23, et ex Regula Magistri cap. 25, ad hebdomadarios pertinebat accendere candelam. Hebdomadarios vero intelligo coquina: unde et Udalricus agens de pueris, ait (*Lib. III, cap. 8*): « Quando in coquina obsequuntur, magistri eorum solent providere, ut opportune accendant luminaria dormitorio, et *necessarium*, et ad nocturnos. »

353 Accendendi horam assignat Magister his verbis (*Cap. 29*): « In quo atrio pendeat candelus, qui quotidie a cellerario factus, ab hebdomadariis ad se ram ante completorios incendatur, ut videant diversi quomodo se collocent. » Hildemar vero, habita temporum ratione, æstatem quidem qua majores sunt dies, post capitulum, id est post collationis lectionem; hieme autem, quando incipiente jam nocte completur capitulum, dum ibidem sedent, lucernam vult accendi. Smaragdus quotidie ante completorium, Bernardus Cassinensis quando propter solis occasum dormitorio incipit obscurari. Sed juvat hic Ingulfi abbatis Croylandensis de rebus hanc in rem referre: « Hieme accedente a festo S. Bartholomæi ad festum S. Michaelis statim post terminatam campanam collationis famuli ecclesiæ accendant tria luminaria in claustris, et quatuor in dormitorio: videlicet duo in dormitorio, et alia duo in *necessarium* domo. Sed luminare in capitulo antequam campana collationis incipiat pulsari, debet accendi, et continuo ardere usquequo matutinis finitis dormitorio ascenderit monachi universi. Hieme vero recedente a festo Purificationis B. Mariæ usque ad festum S. Guthlaci idem modus illuminationis universorum luminarium prædictorum in omnibus observetur. A festo vero S. Michaelis usque ad festum Purificationis accendantur omnia ista luminaria prædicta antequam monachi ad regularem potationem refectorium ingrediantur; et sic maneant accensi omni tempore anni usque ad ortum solis, præter lampadem pendentem in capitulo, qui debet extinguui postquam conventus dormitorio ascenderit, matutinis in ecclesia consummatis. A festo quippe S. Guthlaci usque ad festum S. Bartholomæi per totam æstatem in ipso solis occasu sacrista, seu subsacrista

A in dormitorio debet accendere luminaria supradicta, ita quod secularis tempore nocturno non habeat occasionem dormitorio introeundi; et sic debent ardere usque clarus dies illucescere. Quod si de negligentia sacristæ aliqua dictorum luminarium defecerint statutis temporibus inaccensa, ipse sacrista sit in crastino in refectorio ad panem et aquam absque misericordia. Quod si parvipendens hanc justissimam nostram ordinationem defecerit in illuminatione, vel continuatione de aliquo luminarium prædictorum, comedat in refectorio per quindecim integram sextis feriis in eisdem septimanis pane et aqua tantum contentus. Quod si tertio contigerit aliquis defectus luminarium prædictorum, ab officio amoveatur, et per biennium sequens maneat inhabilis ad omne officium exsequendum. Quod si de famulorum negligentia id accidisset, pro qualibet vice debent amittere corrodia sua per hebdomadam. Quod si bis vel ter acciderit, severior accedat correptio, seu duplicetur poenitentia ante dicta. » Hæc tenens Ingulfas, cujus integrum statutum referre libuit, ut inde pateret omnibus quanti majores nostri res vel minimas facerent.

B Ardere autem candela debet usque mane, id est quousque de die videri valeat tota domus, ut exponunt Bernardus Cass. et Nicolaus de Fractura. Et tamen Magister in Regula statuit, « ut postquam se omnes percollocaverint, **354** a supradictis tutetur, si forte indigentia olei in monasterio sentiantur. » At longe aliter sensit Petrus Venerabilis, cum decrevit (*Statut. 49*): « Ne quod fratrū nostrorum, in propriis saltem locis sine lumine noctibus dormiat. Qui si adeo pauper fuerit ut propriam lucernam in dormitorio suo providere non possit, illam que in ecclesia fuerit accipiat, et in dormitorio transferat. »

C Hujus institutionis causas tres affert Richardus de S. Angelo. Primo, « ut decanus quando accedit visurus utrum monachi honeste dormiant sive jaceant, ut moris est, aperte valeat hoc inspicere. Secundo, ut monachi libere accedant ad requisita ventris cum egent. Tertio, ut ostendatur sub isto typo luminis temporalis illa lux de qua legitur in Joannis cap. 1: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* »

Vestiti dormiant | Vestitos olim dormisse monachos constat non solum ex Regula S. Benedicti, sed etiam ex Regula S. Pachomii ab angelo tradita, ex Regula Magistri c. 2, ex Regula Cypriani ad virgines cap. 14, ex Regula Solitar. cap. 50. S. Benedicti statutum renovavit Gregorius IX et Benedictus XII in suis constitutionibus pro monachis Benedictinis.

D Sed quæret fortassis aliquis quibus induti vestibus dormirent? Non una fuit omnium hæc in re consuetudo; nam in præfata Regula S. Pachomii decernitur, ut induantur noctibus lebitones lineos, præcincti lumbos, habeantque singuli melotem, id est caprinam pellem confectam albam, sine qua neque comedant, neque dormiant. » S. Paternus primam monachus, postea episcopus, « veste tantummodo qua in die usus est, ea per noctem contentus est. » ut scribit Fortunatus episcopus in ejus Vita, n. 9. Similiter S. Fulgentius in episcopatu vitam monachi retinens, « nec depositis saltem cingulo somnum petivit;... et in qua tunica dormiebat, in ipsa sacrificabat; et in tempore sacrificii mutanda esse potius eorda quam vestimenta dicebat. » S. Benedictus nihil hoc capitulo definit; sed ex cap. 55 saltem tunica et cuculla indutos quiescere debere monachos Benedictinos colligimus: sufficere enim ait monacho duas tunicas et duas cucullas habere propter noctes et propter lavare ipsas res. Quamvis Torrecremata illum in locum sic scribat: « Licet nobis prima facie ita videatur, nihilominus quia hoc grave est et durum, antiquæ consuetudini ordinis, quæ ut interpretis legis habenda est, standum in hac parte consulimus. » Verum præterquam quod istud ge-

decernit S. Benedictus, nisi quia grave est, certum est non unam fuisse ordinis consuetudinem. S. Hildegardis hoc caput exponens : « Vestiti, inquit, dormiant, scilicet simplici et sola veste quæ proxima ad cutem hominis est, ne nudi jaceant, quæ lanea fuit, et non pudica veste induti, quia hoc pati non possent : cincti cingulis aut funibus; ne vestis qua induti dormiunt, ab eis diffuset, et ne ita nudi appareant. » Quæ explicatio videtur laxior. Ex lib. Usuum Cisterc. (Cap. 82) « sine cuculla, tunica, caligis jacere non debent. » 355 Bursfeldenses ita decernunt (Cærem. dist. 3, c. 23) : « Omnia observent quæ capitulum Regulæ 22 tradit observanda, dormientes videlicet vestiti, ita tamen ut pro qualitate loci vel temporis hujusmodi possit temperari vestitus; locis videlicet et temporibus frigidis pluribus; calidis vero paucioribus seu levioribus utendo indumentis. Pro habitu autem superori cuculla utantur regulari, clausa sine manicis, nisi fuerint itinerantes, quibus conceditur scapularibus uti dormitionis tempore, non minus tamen omnes quiescentes tunica et caligis vestiantur sub habitu regulari. » Cassinenses declarant (Cap. 22) « hoc modo vestitos dormire fratres, cum scapulari scilicet cum caputio sicut in die super tunicellam propter munditiam, quod habet quasi formam cucullæ secundum Clementinam. » Constitutiones Montis Oliveti : « Nocturno tempore inspicat abbas si monachi cum biretulis laneis induti tunicella, scapulari, cinguloque cincti dormiant; iisque nocturnum scapulare conficiendum curet : secus dormientem primum aqua et pane jejuna precipiat; secundo arctiori pœna emendare procuret. » Paulo laxiores sunt Constitutiones Cælestinorum, quæ solum volunt (Cap. 10, § 15) ut « monachi ipsi nudi non dormiant, sed vestiti et cingulo accincti, et sine cultello juxta Regulæ dispositionem; et propter evitandam immunditiam, et in æstate calorem, lanea saltem intercula, et parvo scapulari sint induti; » et Fulien-sium (Cap. 22), ut « nemo sine cuculla et caputio dormiat (cum ex his constet vestitus monachi) nec discinctus. » Non prætereundi sunt Carthusiani (Part. II, c. 23, n. 34), qui « vestiti cilicio, tunicella, caligis, cingulo, et parva cuculla, » hoc est minimo scapulari dormiunt ex Nova Collectione statutorum. De pedum indumentis audiendus est Hildegardus (In cap. 55) : « Sciendum est quia, si necessitas est caloris, potest ille monachus sine pedulibus jacere; ita tamen ut ad nocturnas statim ut surgit debeat illos induere, et sic cum illis ire debet in ecclesiam.... Si potest fieri ante debet sine femoralibus jacere, quam sine pedulibus. » Hic venit in mentem quod de S. Ilugone episcopo Gratianopolitano scribit Guigo in ejus Vita, n. 34 (Boll. 1 April.) : « Dolebat nonnullos in religioso habitu ad sanctitatis injuriam tibiis dormire nudatis. »

Et cincti cingulis aut funibus. Quid sit cingulum, quid funis, explicat his verbis Hildegardus : « Funis est qui de canaba fit vel lino in rotundum; cingulus autem corrugatus est de lana vel lino, sed non in rotundum sicut funis, sed in latum sicut tricia. » Et revera S. Stephanus abbas Obazinensis laneo utebatur cingulo ex ejus Vitæ II, n. 34 (Tom. IV Misc. Baluz.).

Et cultellos ad latus suum non habeant dum dormiunt, ne forte per somnum vulnerentur dormientes. Ergo cultellos seu gladiolos ad latus olim deferrebant monachi per diem, quos ad seram antequam lecto decumberent, deponebant, et mane surgentes resumebant, ut videre est in antiquis Cluniacensis monasterii Consuetudinibus (Lib. II, cap. 10) : « Ad sonitum qui diluculo fieri solet in dormitorio ad excitandos fratres, facit (novitius) id ipsum quod ad signum nocturnorum : quantocius surgit.... cultelli sui secum portandi cavet oblivisci. » Et postea : « Quo-

ties post vesperras cœnatur, 356 cœna facta, dormitorium ascendit, cultellum deponit, diurni bus calceis detractis; nocturnales induit, etc. » Quod de parvis cultellis ad panem, aliaque comestibilia, aut aliquid hujusmodi secundum, est intelligendum : nam « magnos gladios nobis habere non licet, inquit Boherius, imo tenentes inter septa monasterii sunt eo ipso excommunicati, nisi licentiam expressam habuerint suorum prælatorum, » ex decretali Clementis V Ne in agro dominico. Porro ad hunc S. Benedicti locum respicit Magister cum dicit (Cap. 11) : « Bracile fratrem in nocte uti ideo prohibemus, ne dum se regyrat, per somnum exiens per thecam mucro cultelli carni ejus figatur. »

Et ut parati sint monachi semper. Ad opus Dei scilicet. Hæc periodus ad superiora verba refertur Vestiti dormiant, et cincti : est enim hic verborum transpositio, quibus rationem reddit quare vestitos dormire velit monachos, scilicet ut parati sint semper ad opus Dei festinare. Porro licet unicam hanc rationem afferat, alio tamen respexisse censent interpretes. Magister tres adducit (Cap. 11) : 1° « Ideo, inquit, vestitos et cinctos dormire diximus fratres, ut cum hora operis Dei adveniret, et oratorii index sonaverit, noctu mox consurgant... 2° Inde ergo vestiti et cincti debent fratres dormire, quia non licet fratrem nuda membra sua contigere, nam exinde immunditiæ libidinum in animam ingeruntur, cum membrorum nuditas tactu contingitur, feminarum illico cordi desideria tiillantur, unde per somnum coinquinantur membra sorditate. 3° Et maxime ideo vestiti et cincti debent fratres dormire, ne quærentes in obscuro res suas, vel cingula, ab ingredientibus oratorii sollicitis, vel paratis fratribus, cum adhuc illi lectos suos per negligentiam in obscura subvertendo et dissipando revolvunt, aliquot orationes perdant, aut psalmos. »

Et facto signo absque mora surgentes. Sienti præserit Regula S. Pachomii (Art. 75) : « Audito signo excitantis, aut voce psallentis, omnes surgant, currentes ad orationem. »

Festinent invicem se prævenire ad opus Dei, cum gravitate tamen et modestia. Quæ « notabilem gressum et incessus levitatem retinet, » inquit Bernardus Cassinensis.

Adolescentiores fratres juxta se non habeant lectos, sed permixti cum senioribus. A quibus gravitatem et honestatem addiscant. Simile aliquid decernit S. Basilus (Serm. de Abdic. rerum) : « Quandoquocumque capiendi somni causa cubandum, cave ne vestimenta inter se mutuo sibi vestra propinquum, potiusque medius inter vos aliquis senex semper adhibeatur. » Et recte quidem : nam, ut ait Gerardus Belga monachus piissimus : « Sicut carbonis ad carbones, sic incendii motus inter juvenes; proin misceri oportet (sed frigidus) senes, non qui sunt ipsi sicut oleum ad ignes. Illos autem censeo temperate frigidus quos constat vere exsangues esse, vere mortificatos. »

Surgentes vero ad opus Dei, invicem se moderate cohortentur propter somnolentorum excusationes. 357 Nullum tamen verbum ore proferentes, quia hoc prohibetur cap. 42 : « Sed aut sonitu oris, aut pedis in terra, aut tactu lecti absque eo quod dormiens tangatur, » inquit Turrecremata. Apposite autem ad hunc locum Regula Abbatis Isaie (Cap. 57) : « Si pigritetur corpus tuum dum ad orationem surgendum est, dicito illi : Visne requiem capere modico hoc tempore, deinde abire ad longum supplicium ? nonne præstat ut parum hic labores, tum requiescas illic cum sanctis in æternum ? tunc enim recedit a te pigritia, et advenit tibi divinum auxilium. » Porro quam benigne excitantes nos ad vigilas excipere debeamus, docet S. Basilus in Regul. Brev. interrog. 43 et 44.

CAPUT XXIII.

De excommunicatione culparum.

Si quis frater contumax, aut inobediens, aut superbus, aut murmurans, vel in aliquo ^a contrarius existens ^b sanctæ Regulæ, et præceptis seniorum suorum, contemptor repertus fuerit, hic secundum Domini nostri præceptum admonetur semel, et

A secundo secrete ^c a senioribus ^d suis. Si non emendaverit, obijurgetur publice coram omnibus. Si vero neque sic correxerit, si intelligit qualis pœna sit, excommunicationi subiaceat. Si autem improbus est, vindictæ corporali subdatur.

^a Hild in aliqua causa.

^b Oxon., contrario consistens.

^c Al., secrete.

^d Al., a majoribus.

COMMENTARIUS

Si quis frater contumax, aut inobediens, etc.] Sex aut quinque causas casusve pro diversa lectionum interpunctione assignat, in quibus excommunicationis pœna iniri debeat. Prima est, si quis frater contumax sit. Quid vero sit contumax ita exponunt auctores. Hildemar: « Ille, inquit, est contumax qui contemnit facere in prima fronte quod imperatur: verbi gratia cum dicitur illi, Fac hoc, et ille contumax dicit, Non facio. » Bernardus Cassinensis et Boherius: « Contumacia dicitur illa qua quis citatus ut veniat, non comparet; aut si comparuerit, in iudicio non procedit: hic autem aliter assumitur contumacia, quando videlicet correptus de aliqua specie mali, superbe respondet, et resistit in facie corrigenti. » Nicolaus de Fractura: « Sciendum 358 est quod multiplex est contumacia, et multipliciter quis dicitur contumax, cum jussus restituere non restituit. Item si citatus tenuis edictis, vel uno peremptorio pro omnibus, ad iudicium non venit; vel si venit, illicitiatus discessit. Item si jussus respondere, non respondit; vel quia respondit, si obscure respondit; quod idem est ac si non responderet. Item si venit ad iudicium, et non comparet, seu latitat post columnas, habetur ac si non venisset. Ille vero aliter accipitur contumacia, videlicet cum quis secrete correptus resistere nititur corrigenti. » Richardus de S. Angelo: « Tribus modis aliquis dicitur contumax: 1° si vocatus non venit; 2° si venit et non velit obedire; 3° si recedit illicitiatus. » Ita illi secundum iura. Denique Benedictus Hæftenus (*Lib. viii, tract. 4, disp. 5*): « Dictum autem volunt e contumacem sive a contemnendo, sive, ut aliis placet, a tumore, hoc est superbia. Jurisconsultis contumax dicitur, qui tribus propositis edictis, vel uno pro tribus, quod vultus peremptorius appellatur, iudicisq; literis evocatus, præsentiam sui facere contemnit. Apud monachos autem qui non tantum non comparet, sed qui non parat. »

Secunda, aut inobediens. Quem a contumace distinguit Hildemar, in eo quod omnis contumax est inobediens, sed non e converso omnis inobediens est contumax: nam etsi jussionem aut præceptum non impleat, non tamen superbe respondet aut resistit in facie. Hæc vero inobedientia qua de hic agit S. Benedictus, illa est, inquit Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius, qua quis non vult facere satisfactionem sibi secrete injunctam. Non vero illa, addit Boherius, quæ contradictione opponitur obedientiæ professionis, quia per illam totaliter receditur a Deo. Inobedientem ergo bis secrete admonitum et tercio publice obijurgatum S. Benedictus excommunicari præcipit. E contra S. Pachomius (*Art. 89*): Si perfectæ ætatis sit, decies admoneri ut a vitis desistat; post hæc audire nolentem monasterii legibus increpare; S. Basilus (*Reg. fus., c. 47*): inobedientiæ rationem nolen em reddere et fratrum contubernio ejeci. Simile aliquid habetur apud Cassianum (*Lib. iv, c. 6*). Et certe Si quis non obedit verbo nostro per epistolam, inquit Apostolus, hunc notate, et ne commisceamini cum illo

(*II Thess. iii*). Sed S. Columbanus (*Pœnitentiali*) solum decernit, ut « si quis frater inobediens fuerit, duos dies unum paxinatum et aquam » tantum accipiat.

Tertia, aut superbus, quocunque superbie genere:

Quarta, aut murmurans, hoc est, qui non tantum superbo et præfracto animo facite inobediens est, sed per apertum murmur virus suum in alias diffundit, et eorum animos ad contradictionem excitat, inquit Hæftenus. Sed Bernardus Cassinensis et Boherius S. Benedictum hic intelligunt de levi et quasi consueto murmure, non de illo quod alios ad commotionis peccatum trahit. De murmure quod S. Benedictus excommunicatione ferit, et post eum Regula Magistri c. 12, et Cujusdam ad virgin. c. 18, diximus ad cap. 4 et 5, ubi varias quibus apud veteres monachos plecteretur pœnas retulimus.

359 Vel in aliquo contrarius existens S. Regulæ, et præceptis seniorum suorum, contemptor repertus fuerit.] Quintum hic sextumque casum reponit Bernardus Cassinensis, in quibus excommunicationis medela adhibenda est: scilicet quintum: Si in aliquo contrarius existat quis S. Regulæ; sextum: Si præceptis seniorum suorum contemptor repertus fuerit, sub hac interpunctione Regulæ textum scribens: Vel in aliquo contrarius existens S. Regulæ, et præceptis seniorum suorum contemptor repertus fuerit. Cui favent nonnulli codices mss. et antiqua versio Gallica, quæ hunc locum ita reddit, ou qu'il soit contraire en aucune chose à la sainte rëgle, et qu'il soit trouvé despitant les commendemens de ses enciens. Sed si valeret talis interpunctio, non præceptis, sed præceptorum seniorum suorum contemptor legendum esset. Similiter Turrecremata quintum casum, si quis contrarius existat Regulæ et præceptis; sextum in contemptu seniorum constituit, cum hac interpunctione Regulæ textum scribens: Vel contrarius existens S. Regulæ et præceptis, seniorum suorum contemptor repertus fuerit; cui concinit versio Gallica Guidonis Juvenalis. Sed non ita recte. Melius qui cum Menardo et Hæfteno ita legunt: Vel in aliquo contrarius existens S. Regulæ, et præceptis seniorum suorum, contemptor repertus fuerit. Quibus in verbis unam et quintam excommunicationis causam constituunt. Atque ita S. Columbanus in *Pœnitentiali*: « Qui vero suum præpositum aut Regulam blasphemaverit, foras repellendus est, nisi ipse dicat: Pœnitent me quod dixi. Si autem non se humiliaverit, quadraginta diebus pœniteat, quia superbia morbo detinetur. » Et iterum: « Si quis contradicit mandatum, aut Regulam frangit, duos dies unum paxinatum. » Regula vero S. Pachonii ita habet (*Art. 91*): « Qui contemnunt præcepta majorum, et regulas monasterii, quæ Dei præcepto constitutæ sunt, et parvipendant seniorum consilia, corripientur juxta ordinem constitutum donec corrigantur. » Idem legitur in Regula Orientali cap. 19.

Hic secundum Domini nostri præceptum admonetur semel et secundo secrete a senioribus suis.] Si tamen honesto et intelligibili animo sit; nam duos corde in

ipso initio peccati durius coercere oportet, ut ex A Regule cap. 2 hic observat Hildemar. »

Si non emendaverit, objurgetur publice coram omnibus.] A praelato scilicet, qui solus habet potestatem publice delinquentes corripendi; aut etiam a senioribus cum ejus potestate. Regula Cujusdam ad virgines præscribit (Cap. 18), ut « secreto a senioribus semel vel bis corripiatur. Si non emendaverit, tunc simul ab omni congregatione objurgetur. »

Si intelligit qualis pena sit.] Sive, ut loquitur Regula Cujusdam ad virgines : Si ejus antea intellectus viguit, excommunicationi subjaceat. Igitur S. Benedictus post trinam admonitionem incorrigibilem excommunicationi subjicit. Eandem disciplinam instituit S. Basilius in 360 Regulis brev. interrog. 3, in Constitut. Monast. c. 50; Regula Orientalis cap. 52, Regula Magistri c. 12, et Regula Cujusdam ad virgines cap. 18.

Quid vero excommunicationis nomine hic intelligat S. Benedictus, ita exponunt commentatores. Hildemar. : « Cum dicit excommunicationi, subaudiendum est simpliciter tantum; id est illi excommunicationi subjaceat quæ a mensa separat monachum. » Similiter Bernardus Cassinensis : « Hæc excommunication non dicitur major, neque separatio a sacramentis, sed separatio a mensæ participatione, de qua dicitur in sequenti capitulo; quia istæ culpæ non computantur inter graviores. » Et Boherius : « Nota quod ista excommunicatio non est anathema, quæ a solo fertur episcopo cum certa solemnitate; nec major excommunicatio, quæ separat a corpore Christi et Ecclesia, id est communione fidelium; quia illa non debet fieri pro minoribus culpis, de quibus hic; nec etiam minor excommunicatio, quæ separat a sacramentis Ecclesiæ; sed est ista excommunicatio separatio a mensa fratrum, et chori ecclesiæ communis participatione, de qua loquitur sequenti capite. » E contra Menardus : « Hæc est propria excommunicatio, quam majorem vocant theologi; nam ex parte excommunicati præcedit contumacia, et contemptus, et gravitas culpæ; ex parte excommunicantis trina admonitio. » Cui consentit Joannes Craesbeeck. Vetus versio Gallica ita reddit textum : *Soit excommunié, c'est-à-dire mis hors de la communauté des autres.* Sed mea quidem sententia S. Benedictus hoc capite loquitur de excommunicatione in genere, de eadem in specie dicitur duobus capitibus consequentibus. An vero pro gravioribus culpis excommunicatione, quæ proprie est ecclesiastica censura, fratres suos iniuri voluerit, discedendum erit ad caput 25. Interim antiquam excommunicandi formulam ex Regula Magistri accipe (Cap. 13) : « Cum suggestum fuerit abbati meritum inobedientis, jam non dicendus frater, sed hæreticus legis; jam non dicendus filius Dei, sed operarius dæmonis, qui dissipando sanctorum facta, velut quadam scabies est procreata in grege. Convoceat eum abbas præsentibus suis præpositis, vel cætera congregatione circumstante; et interrogati ab abbate præpositi ejus quid peccaverit, vel quoties monitus de ipso vitio non emendaverit, respondeant quid eum accusant. Quo audito vitio, talem abbatis contra se audiat vocem : O misera anima, quod es responsum datura Deo, quem per inobedientiam quotidie irritas, cum accesseris adorare eum? quare sub dominio Dei servis potius mammonæ? quid mentiris Deo, alter Judas? Ille Judas iniquitatis pretio justitiam vendidit, tu Christianum nomen laceras malefactis. Ille Judas per pacem falsam Domino scandalum generavit, tu sub nomine sancti servitii Deo magis rebellis existis. Ille Judas falsus tradidit Magistrum discipulus, tu sub nomine sancto magis diabolum factis sequeris Christianus. Astarte enim

habet nostra monitio, vel tuus spiritus, cui cum carne per propriam voluntatem repugnans, Deo ante tribunal tremendi judicii dicens : Domine, noluit intelligere 361 ut bene ageret; iniquitatem meditatus est, astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non audivit, sed magis gloriosus est in ea, potens fuit in iniquitate. Cum hæc accusatus fueris in judicio, post nostram simul et ipsius tremendi judicis audias vocem dicentis tibi : Tu es qui odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te. Si videbas furem, simul currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnavit dolum. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et ponebas scandalum. Tota die injustitiam cogitavit lingua tua; sicut novacula acuta fecisti dolum; dilexisti malitiam super benignitatem; iniquitatem magis quam loqui aequitatem. Dilexisti omnia verba præciptionis in lingua dolosa. Hæc fecisti et tacui : Existimasti iniquitatem quia eram tibi similis; arguam te, et statuum ilam contra faciem tuam, ut destruat te Deus in finem : evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium. Tunc etiam et omnes justi de sua gloria in judicio videbunt te, cum ab eis fueris sequestratus ad sinistram inter hædos, et super te ridebunt ipsi dicentes : Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem sibi, sed prævaluit in vanitate sua, et non fuit timor Dei ante oculos ejus; quoniam dolose egit in conspectu ejus, et dixit ut insipiens in corde suo : Non requirit Deus, avertit faciem suam ne videat usque in finem. Et ignoravit quia inimici qui mentiuntur Domino, erit tempus eorum in poenam æternam. Quid ad hæc dicturus es Deo? quas afferre ei habes miser excusationes in peccatis? cum tua te primo impugnaverint mala, et gehenna expectaverit ut incendat. Post hanc increpantis vocem ante congregationem abbatis, statim exigi jubeatur ab oratorio et communi mensa; et extraneus deputetur : et cum inimicus Dei designatur, non debet ex illa hora jam fratribus esse amicus. »

Sin autem improbus est.] Improbus Bernardo Cassinensi est « protervus, aut in malitia perseverans; » Boherio, « improbus dicitur faciens contra legem, vel importunus, vel in malo perseverans; » Joanni Craesbeeck, quem nec opprobria, nec animæ pericula movent. Joannes de Précis abbas S. Germani Parisiensis hunc locum Gallice ita reddit : *S'il ne l'entend, et est rebelle.* Versio ms. S. Petri Conchenensis : *S'il est obstiné.* Versio Guidonis Juvenalis : *S'il est deshénté ne tenant compte de cela.* Recentiores : *S'il est endurci.*

Vindictæ corporali subdatur.] Quod duobus modis intelligitur : id est jejunis nimis, aut certe flagellis, » inquit Hildemar. Bernardus Cassinensis et Boherius. Jejunii autem nomine omnis corporalis castigatio capiendi est ex S. Hildegarde, quæ hunc locum ita exponit : « Vindictæ corporali subdatur, id est verberibus, aut aliis corporalibus castigationibus castigetur. » Et merito quidem; nam, ut ait Joannes Craesbeeck : « Improbi quæ nec opprobria, nec animæ pericula movent, non excommunicatione, sed verberum acerbitate ad instar irrationabilium pecorum, quæ nullo rationis judicio ducentur, sed flagello impelluntur, cogendi sunt; ut qui 362 malitia sua excecati et obdurati nullis rationibus cedunt, illis corporum afflictio et cruciatus commoveat et ad mentem revocet. » Consonat Regula Magistri : « Excommunicati vero fratres, si ita superbi extiterint, ut in superbia cordis perseverantes, in tertâ die hora nona satisfacere abbati noluerint, custoditi usque ad necem cedantur virgis; et si placuerit abbati, de monasterio expellantur, etc. »

CAPUT XXIV.

Qualis debeat esse modus excommunicationis.

Secundum modum culpæ excommunicationis vel discipline mensura debet extendi : qui culparum modus in abbatis pendeat iudicio ^a. Si quis tamen frater in levioribus culpis invenitur, a mensæ participatione privetur. Privati ^b autem a mensæ consortio, ista erit ratio : ut in oratorio psallunt, aut antiphonam non imponat neque lectionem ^c, recitet, usque ad satisfactionem. Refectionem autem cibi ^d, post fratrum refectionem ^e solus accipiat ^f. Ut si, verbi gratia, fratres reficiunt ^g sexta hora, ille frater nona; si fratres nona, ille vespera ^h, usque dum satisfactione congrua veniam consequatur.

^a Conc. Comp., pendeat iudicio. Sabin. Conch., pendeat arbitrio.

^b Narb., privato; al., privatis; al., privatus.

^c Narb., imponat neque responsorium dicat, neque lectionem.

^d Al., sibi.

^e Hild. deest post fratrum refectionem.

^f Hild. Conc., solus percipiat. Edm addunt mensura vel hora qui præviderit abbas ei competere; quæ verba desiderantur in omnibus mss.

^g Concl. deest reficiunt.

^h Oxon., vespertina.

COMMENTARIUS.

Secundum modum culpæ excommunicationis vel discipline mensura debet extendi.] De excommunicatione quasi in genere dixit superiori capite S. P. Benedictus, de eadem velut in specie isto et sequenti, in quibus agit de levioribus et gravioribus culpis; neque enim unam eandemque omnium culparum pœnam vult esse, uti contendebant olim Stoici, qui cum omnia hominum peccata esse æqualia assererent, æquali etiam vindicta censebant esse perstringenda; quorum errorem a Joviniano hæretico postea suscitatum confuderunt S. Hieronymus l. II adversus Jovinianum, et S. Augustinus epist. 167; quorum etiam doctrinam secutus S. Benedictus 363 ait: *Secundum modum culpæ, id est iuxta quantitatem aut qualitatem culpæ; a quibus pœnæ modum repetendum esse docent Hildemar, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Richardus de S. Angelo, et Boherius. Excommunicationis vel discipline debet extendi mensura.* Id est quantitas vel qualitas pœnæ; ut tandiu maneat excommunicatus, quandiu deliquit, idque majori vel minori excommunicatione pro delicti gravitate. Et bene S. Pater ait *excommunicationis vel discipline*, quas licet idem esse asserat Richardus, ab excommunicatione tamen disciplinam distinguunt Hildemar, Bernardus Cass. et Boherius : nam discipline nomine virgam intelligit Hildemar; jejunium et virgam simul Bernardus et Boherius.

Qui culparum modus in abbatis pendeat iudicio.] Quæ verba non sic capienda sunt, quasi ex abbatis penderet iudicio, ut culpa levis sit gravis, aut gravis levis; tales sunt enim eo ipso quo commissa sunt independentes ab ejus iudicio : sed quod ejus sit prudentiæ et iudicii discernere et æstimare an talis culpa, tali aut tali circumstantia affecta, gravis sit aut levis. Item non sic capienda quasi ex abbatis penderet voluntate pro suo libito culpis pœnas injungere; sed quod ejus sit agnoscere et dijudicare qualis sit culpa, gravis an levis; qua semel cognita, indictam a S. Benedicto inferat pœnam, non aliam. Atque ita S. P. Benedictum explicare videtur Hildemar. Porro hic referri posset quod statuit etiam S. Basilus (*Serm. 1 de Instit. mon.*) : « Illius qui in aliquo delicto deprehensus fuerit pœna sit secundum modum peccati : scilicet ut vel non permittatur cum aliis interesse ad psalmodiam, vel non suscipiatur ad communionem orationis, vel repellatur a participatione mensæ; qua in re qui erit communis disciplinæ moderator pœnam etiam commetietur. »

Si quis tamen frater in levioribus culpis invenitur, a mensæ participatione privetur.] S. Benedictus ne levissimas culpas inultas reliquit, ne forte neglectæ tandem graves evaderent; noverat enim quod ait S. Chrysostomus (*Serm. 8 in I Cor.*) : « Parum deficiens, multum in progressu deficiet; etenim si corpus gladio vulnus accipit, corrumpitur; ædificium si parum

deliscit, dissolvitur; si radix parum scinditur, inutilis est; quare hoc parum non est parum, sed prope totum est. Cum igitur parum deliquerimus vel torpuerimus, ne spernamus illud parum, quoniam id quod neglectum est magnum fit : vestimentum frangi incipiens et neglectum, tandem scinditur; et lectum cum paucæ regulæ ceciderunt, neglectum integrum domum pessundat : hæc igitur considerantes nunquam parva spernamos, ne in magna dilabamur. » Ut autem S. Benedicti mentem plenius attingamus, inquirendum est quænam leves culpæ censeri debeant; nam graviores sequenti capitulo investigabimus. Hæc ^c levioris culpæ reus est, inquit S. Isidorus (*Cap. 16*), qui otiosus esse dilexerit, qui ad officium, vel ad collationem, vel ad mensam tardius venerit; qui in choro horis riserit fabulisve vacaverit; qui relicto officio vel opere, extra necessitatis ³⁶⁴ causam foras discesserit, qui torporem aut somnum amaverit, qui sæpius juraverit, qui multiloquus fuerit, qui ministerium cujuslibet operis injunctum sibi sine benedictione suscepit, ac peracto opere benedictionem minime postulaverit, qui injunctum opus negligeret et tardius expleverit, qui casu vas aliquod irreperit, qui damnum rei parvæ intulerit, qui codice negligenter usus fuerit, qui alicubi ad momentum secesserit, qui occulte litteras ab aliquo vel quodlibet munus acceperit, vel epistolam suscipiens occultaverit, qui sine abbatis consensu rescripserit, vel quilibet parentum vel sæcularium sine jussu senioris aut viderit, aut cum eo locutus sit; qui seniori inobediens fuerit, qui contumaciter seniori responderit, qui erga seniorum linguam non represserit, qui lascivus in lingua fuerit, qui inhoneste incesserit, qui jocaverit, qui satis riserit, qui cum excommunicato locutus fuerit, oraverit, aut comederit; qui illusionem noticiam Patri non patefecerit. Hæc igitur et similia tridua excommunicatione emendanda sunt. His fere similia sunt ea quæ refert Cassianus l. IV, cap. 16.

Hildemar vero et Bernardus Cassin. inter leviores culpas spiritualia peccata recensent; inter graviores carnalia. Spiritualia autem peccata vocant ea quæ superiori capite retuli S. Benedictus, contumaciam, inobedientiam, superbiam, murmurum, etc.; carnalia, fornicationem, adulterium, et his similia.

Boherio leviores culpæ sunt peccata venialia; Turcremata, et transgressiones regulæ aut constitutionum quoad ea quæ non sunt de essentia religionis, nec ad actus pertinent virtutum, sed quæ ad ceremonias pertineant, ut est fractio silentii, tarde venire in chorum et refectorium, et similia; aut sunt de numero eorum quæ de suo genere sunt levia peccata, sicut est verbum otiosum, vaniloquium, risus immoderatus, et similia. Certe de S. Benedicto Ania-

nensi abbati referunt (*Ardo in ejus Vita, n. 52, sæc. IV, part. 1*), quod « tanta erat ejus sollicitudo, ut si vel modica grana leguminum, vel exiguae porri comæ, cauliumque folia ab eo neglecta invenirentur, mox digna excommunicationis animadvertebatur sententia ejus probaretur esse delictum. » Qualis autem esset illa excommunicationis sententia pro levioribus, exprimat S. Pater, scilicet *a mensæ participatione privetur*, non autem ab oratorio; nam *dum fratres in refectionario comedunt, ipse sit in ecclesia*, ex statutis Lanfranci cap. 17. Ejusdem pœnæ meminerunt S. Basilus in serm. 1 de Institutione monach.; S. Cæsarius in Regul. ad virg. c. 11; Regula Cujusdam ad virg., c. 19; et Regula Magistri, cap. 15.

Privati autem a mensæ consortio ista erit ratio. Id est rationabiliter isto modo procedetur, inquit Bernardus Cassinensis, sive, ut ait Hildemar, *Rationabilis causa est.*

Ut in oratorio psalmum, aut antiphonam non imponat. Sed neque aliquid simile, ut sunt responsoria, hymni, etc., quia idem judicium est in ipsis, inquit Boherus.

365 *Neque lectionem recitet.* Neque missam celebret, si presbyter; neque ad eam offerat, si solum monachus sit, ut post Hildemarum docent Bernardus Cassin., Nicolaus de Fractura et Boherius, Quia, inquit, cui minus prohibetur, prohibetur et majus; quorum sententiam confirmant Statuta Lanfranci his verbis: « Ad levis culpæ satisfactionem adjudicatus frater a communi mensa separatur... *In ecclesia missam non celebret*, epistolam, vel lectionem, evangelium non legat, responsorium non canat, antiphonam super psalmos non imponat, nec aliquid hujusmodi nisi cum cæteris agat, ad candelabrum, vel ad thuribulum non se revestiat, *ad offerendam*, vel ad pacem non accedat. » Et Cæremoniale Bursfeldensium (*Dist. 1, c. 8*): « Missus in culpam leviolem ita se habere debet quemadmodum ipsa sibi regula præscribit. In quam tamen nullus mittatur, nisi tale quid commiserit, quod pro sui enormitate videatur districtiori animadversione puniendum. Itaque existens in pœnitentia hujusmodi, antiphonam aut psalmum non imponat, lectionem non recitet, neque invitatorii officium faciat, non osculetur textum Evangelii, *nec communicet, aut celebret*, vel ministret publice in conventu, quæ tamen in privato facere non prohibetur. » Antiquæ Consuetudines Cluniacensis monasterii apud Udalicum l. II, c. 18, et ms. S. Benigni Divionensis c. 52, solum habent: « Non offert, non osculatur textum evangelii, non accedit ad pacem. » Sed ab hac pœnitentia abstinabant in festis duodecim lectionum, ex prædictis Lanfranci statutis, Cons. Cluniac. et S. Benigni, donec privati dies redirent; in quibus privatis diebus etiam privatim missas celebrare poterant, ut habet Cærem. Bursfeldensium, et docet Petrus Boherius in primo commentario.

Usque ad satisfactionem. Id est donec ab excom-

municatione solvatur; quomodo autem solveretur dicemus postea ad cap. 44.

Refectionem autem cibi post fratrum refectionem solus accipiat. Id est, sine servitore sibi ministrante, sine consortio fratris secum comedentis, in aliquo diversorio a communi fratrum refectionario separato, vel in communi refectionario post fratrum refectionem, uti exponit Bernardus Cassinensis. Ex antiquis etiam definitionibus Cisterc. (*Dist. 7, c. 5*): « Extra refectionarium ubi abbati visum fuerit secundum regulam comedant. Nec post refectionem servitorum cum aliis eant ad biberes. » Et tamen Hildemar, assertit quod S. Benedictus non tollit illi locum in ordine, quod non de refectionario intelligendum puto, sed de choro, in quo tandiu debet in loco suo stare, inquit Hildemar, usque dum fratres genuflectunt ad supplicationem in litanis: quo tempore in deputatum ab abbate locum pergens, ibidem prostratus jacet dum completur opus Dei, ut dicemus infra ad cap. 44, quamvis Lanfranci Statuta decernant (*Cap. 17*), ut « in monasterio, et in capitulo, in loco ubi solet esse, sit aut ultimus omnium, aut inter utrumque secundum quod culpa fuerit, et abbas præceperit.

Editi fere omnes addunt: *Mensura, vel hora qua præviderit abbas ei 366 competere.* Quia si improbus sit, non solum virgis castigandus, sed nimis etiam jejuniis affligendus: alioquin si vere sit delicti pœnitens, eodem cibo et potu, quo alii reficere debet: neque enim S. Benedictus tollit illi locum in ordine, inquit Hildemar, vel cibum, aut potum, præter si ille jam ex hac excommunicatione non se emendaverit. » Unde et Statuta Lanfranci (*Cap. 17*): « Ad levis culpæ satisfactionem adjudicatus frater a communi mensa separatur, usus cibo et potu quibus ceteri fratres, nisi ei nominatim fuerit interdictum. » Et Boherius in primo commentario assertit talem vinum non esse privandum; in secundo vero ita scribit ad cap. 25: « In leviori autem culpa ciborum non mutatur mensura, sed hora retardatur. »

Ut si, verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille frater nona; si fratres nona, ille vespera. Similiter Regula Magistri (*Cap. 13*): « Quod si forte propter levitatem culpæ non ei voluerit abbas duplicare jejunia; si fratres sexta reficiunt, ille ad nonam horam de uno pulmento, et panis cibarii sibi fragmentum et aquæ a preposito suo pro miseriordia porrigatur. Si inculpabiles fratres hora nona reficiunt, illius supradicta refectio protrahatur in vesperum; ut sentiat quid ei malorum culpa contulit, quid per negligentiam bonorum amisit. »

Usque dum satisfactione congrua veniam consequatur. Congrua autem satisfactio ex Hildemaro et Smaragdo tunc erit, quando secundum modum culpæ peracta fuerit pœnitentia; qua in re semper attendendum est qua intentione, aut quomodo deliquerit, aut quo animo pœniteat; citius absolvendus, si humiliter ac verecunde satisfacit; tardius, si negligenter ac tepide.

CAPUT XXV.

De gravioribus culpis.

Is autem frater qui gravioris culpæ noxa tenetur, suspendatur a mensa simul et ab oratorio. Nullus ei fratrum in ullo^a jungatur consortio neque in colloquio. Solus sit ad opus sibi injunctum, persistens in pœnitentiæ luctu, sciens illam terribilem Apostoli sententiam dicentis, traditum^b hujusmodi hominem

Satanæ^c in^d interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini^e. Cibi autem refectionem solus percipiat mensura vel hora qua præviderit^f **367** abbas ei competere. Nec a quoquam benedicatur transeunte, nec cibis qui ei datur.

^a Al., ullo; al., in nullo.

^b Hild., tradite.

^c Oxon. et Lyr. deest Satanæ.

^e Al., in interitu.

^d Al., in diem Domini. Hild., in die judicii.

^f Al., quam viderit; al., qua prædixerit.

COMMENTARIUS

De pœnis quibus excommunicari pro graviorebus culpis plecterentur dicturis ante videtur inquirendum quamnam graviore pœna censi debeant. Et quidem eo in numero primum poni posse eas existimo quas veteres monachi plagis emendabant, aut expulsionem purgabant, quasque refert Cassianus his verbis (*Lib. iv, cap. 16*): « Res idua vero quæ apud nos indifferenter admissa, a nobis quoque reprehensibilis sustinentur; id est aperta convicia, manifesti contemptus, contradictiones tumidæ, libera et effreata processio, familiaritas apud feminas, ira, rixæ, similitates, et jurgia, operis peculiaris præsumptio; phylargyriæ contagio, alii etus atque possessio rerum superfluarum, quæ a cæteris fratribus non habentur, extraordinaria ac furtiva cibi refectio, et his similia, non illa increpatione quam diximus, spiritali; sed vel plagis emendantur, vel expulsionem purgantur.

Secundo, quas enumerat in Regula S. Isidorus sic scribens (*Cap. 16*): « Graviori autem culpe obnoxius est, si tenuerit quisque sit, si di-cors, si turpilo-quus, si feminarum familiaris, si seminis discordias, si iracundus, si alte et erectæ cervicis, si mente tumidus, vel jactanti incessu immoderatus, detractor, susurro, vel invidus, si præsumptor rei peculiaris, si pecunie contagio implicatur, si aliquid præter regularem dispensationem superfluum possideat; si fraudator rei acceptæ, vel commissæ sibi, aut minus commissæ. Inter hæc si se de rebus secum allatis extulerit; vel de iis per inobedientiam murmuraverit, si rei maj. ris dænumum intulerit, si furatus fuerit, si perjuraverit, si falsum dixerit, si contentiones et rixas amaverit, si manifestum convicium fratri intulerit, si personam innocentis falso crimine maculaverit, si contumacis animo senioreni despexerit, si rancorem adversus fratrem tenuerit, si peccanti in se et postea supplicanti veniam non concesserit, si cum parvulis jocaverit, si cum altero in uno lecto jacerit, si extra communem mensam privatim vel furtim quippiam sumpserit, si alicubi extra consilium præpositi vel abbatis discedens medio die vel amplius commoratus fuerit, si ut otiosus sit falsam infirmitatem prætenderit. Hæc et similia juxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda sunt, ut qui graviter peccare noscuntur, acriori severitate coercentur. »

Tertio, si Regule commentatores consulamus, Hildemarus in cap. 22 et 24 graviore culpas docet esse peccata carnalia, ut sunt fornicatio, homicidium, furtum et similia; et in cap. 25, mortalia delicta, criminalia peccata. Similiter Smaragdus, Bernardus Cassinensis, Nicolaus 368 de Fractura, Turrecremata et Guido Juvenalis per graviore culpas intelligunt peccata mortalia, quia nullus secundum canones, nisi peccato mortali obnoxius, majore excommunicatione feriendus est; nihilque addunt specia-lius, nisi quod Bernardus Cassinensis ait: « Ego tamen sic teneo quod indistincte hic loquitur Pater de illis mortalibus peccatis quæ per actum et perpetrationem cognoscunt, et quæ judicat abbas non leviores, sed graviores esse culpas. »

Denique Joanni Craesbeeck, « graviore culpe sunt trium votorum monasticorum violatio, et alia graviora peccata, quæ hominem æternæ mortis reum constituunt, ejusmodi multa recenset Apostolus (*Gal. v*): Manifesta sunt autem, inquit, opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitius, etc. »

Tales ergo culpe quomodo emendandæ sint, declarat hoc capitulo S. Pater his verbis:

Is autem frater qui graviore culpe noxa tenetur, suspendatur. Id est excommunicetur.

A mensa simul et ab oratorio. Id est Sacramentis et hominum pariter participatione, inquit Boherius in 2. comm.; ex ejus mente dicendum foret S. P. Benedictum non regulari simpliciter et monastica,

sed vere ecclesiastica excommunicatione percutere voluisse graviorebus culpis obnoxios: quam quidem opinionem sequentibus argumentis quis confirmare posset.

Primo, S. Benedictus eodem prorsus modo quo Ecclesia adversus excommunicandos procedit; nam ex parte excommunicandi requirit contumaciam, contemptum, et gravitatem culpe; ex parte excommunicandi trinam monitionem præviā, ut patet ex Regula c. 25; quamvis, ut notant aliqui commentatores, non semper procedere debeat trina monitio; nonnulla enim sunt crimina in quibus lapsus ipso facto est excommunicatus.

Secundo, S. Benedictus excommunicatum hoc præsertim capite iisdem omnino privat, quibus ecclesiastica ligati excommunicatione privantur; quæ forte ratione asseruit Hildemarus sacros canones, qui hominem ab Ecclesia separant, ex hoc capite tractos fuisse. Et certe excommunicato negat communem mensam, oratorii ingressum, fratrum colloquium, benedictionem transeuntium, alienius consortium, sive cohabitationem; a quibus excommunicatione notatus prohibet Ecclesia; ut patet ex duobus hisce versibus, quos refert S. Thomas.

Si pro delictis anathema quis efficiatur,
Os, orare, vale, communio, mensa negetur.

Et licet communio, quatenus sacramentorum participationem involvit, minus expresse hoc nominetur in capitulo, ab ea tamen satis privari intelligitur, cum ab oratorio in quo solet suscipi suspenditur, et plane si pro levioribus culpis excommunicati nec celebrare nec communicare publice poterant, ut superiori capite vidimus ex Hildemaro, Statutis Lanfranci, Bernardo Cassin., etc., a fortiori majori per-culsus excommunicatione 369, nec publice, nec privatim, celebrare aut communicare poterit.

Tertio, de excommunicatione tanquam de maxima omnium pœna loqui videtur S. Benedictus cum ait (*Cap. 25*): Si intelligit quanta sit pœna, excommunicationi subjaceat.

Quarto, hujusmodi traditum Satanæ in interitum carnis asserit. Quid vero sit tradi Satanæ explicat S. Augustinus his verbis: « Omnis Christianus qui a sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? Quia extra Ecclesiam diabolus est, sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi Satanæ traditur qui ab ecclesiastica communione reavocatur; unde illos quos tunc Apostolus Satanæ traditos prædicat, excommunicatos a se esse demonstrat. »

Quinto, cum excommunicato communicantem similem cum eo excommunicationis vindictam sortiri voluit, quod tantum cavendum constat cum majore excommunicatione devincto.

Sexto, accedit communis commentatorum aliorumque sententia, qui S. Benedictum hoc præsertim capite de ecclesiastica excommunicatione locutum censent. Ita Hildemarus, Bernardus Cassin., Boherius in utroque comm., Turrecremata, Guido Juvenalis, Matthias Lamberus in cap. 25, Joannes Craesbeeck in cap. 25, Alardus Gazæus in comment. ad Cassiani lib. ii, c. 16; Antonius Perezius, in cap. 25; Theophilus Raynaudus, lib. de Minoribus eccles. p. ii, c. 1, n. 6; Hugo Menardus ad Concord. Regul. c. 50, § 1, et c. 52, § 1, et c. 54, § 1; Beoedictus Haefienus lib. viii, tract. 4, disq. 1, quibus addere potuissimus S. Bernardum, serm. 44 in Cant., in quorum omnium referendis testimoniis nimis essem: unus omnium ad instar sufficere Hildemarus, ut pote antiquissimus; nec infimus inter Regule commentatores. Itaque scribens in hoc caput sic loquitur: « Hoc capitulum generavit illam sententiam Pauli apostoli, in qua dicit: Tradite hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis; inde etiam sacri canones qui hominem ab ecclesia separant tracti

sunt. » Et iterum : « Sciendum est quia istud capitulum de canonica auctoritate tractum est; nam in Veteri Testamento ita præcipitur, ut si leprosus fuerit, maneat extra castra; si autem non fuerit, maneat in castris. Illa lepra significat illa peccata pro quibus extra Ecclesiam fieri debet. Similiter et pollutio majorum peccatorum tenet figuram sicut lepra; per castra autem intelligitur Ecclesia. » Et ad cap. 27 : « Magnum studium debet esse abbati de illo excommunicato, ne contingat ante mori, quam reconcilietur; quia si ante, quod absit, mortuus fuerit, secundum canonicam auctoritatem pro eo sacrificium offerri non debet, etc. » Quod confirmari posset exemplo sanctimonialium quas S. P. Benedictus excommunicavit.

Contra tamen S. Hildegardis, Columbanus Uranx in ms. comm., Silvanus Razzi Camaldulensis monachus, Julianus Parisius in libro de Prima vivendi Ratione Cisterce. part. II, c. 6, sect. 1; Nicolaus Bravus, Joannes Bona cardinalis de Divina Psalmody. c. 3, § 4, n. 1, censent **370** S. Benedictum non de ecclesiastica, sed de regulari tantum excommunicatione locutum fuisse, his præcipue nixi fundamentis.

Primo. S. Benedictus, licet non presbyter, excommunicasse legitur in lib. II Dialogor. S. Gregorii papæ. Sed hoc non urget, cum simplex abbas etiam non presbyter nec benedictus, modo sit legitime institutus et confirmatus, possit excommunicare. Quid quod simplex monachus Theodosius Juniorem imperatorem excommunicasse legitur (*Cassiod. Histor. eccles. Tripart. l. x, c. 27*)? cujus excommunicationem certe non contempsit imperator, licet omnino eam improbet S. Odo abbas Cluniacensis lib. I Collat.

Secundo. Regula S. Benedicti non fuit ab initio approbata ab Ecclesia, cujus est hujusmodi excommunicandi potentiam dare. Huic argumento respondet Hæftenus tacite approbatam fuisse ab Ecclesia Regulam S. Benedicti, nec opus fuisse tunc expresso apostolica sedis diplomate, quod necdum hoc sibi reservasset Ecclesia, sed satis fuisse episcopi in cujus diocesi monasteria edificabantur approbationem. Certe longe alia est hodierna Ecclesiæ disciplina a disciplina illorum temporum.

Tertio. Gravior esset monachorum conditio, si pro quavis graviore culpa, hoc est pro quovis mortali peccato excommunicentur. Sed non eo ipso quo quis in graviorem culpam incidisset, nisi forte ob materie gravitatem, excommunicatione feriebatur; nam triplex ex parte excommunicantis procedere debet monitio; et ex parte excommunicandi contumacia et contemptus. Deinde hoc statuto non præceptum abbati dedit S. Pater, sed potestatem, qua ille cum summa discretione ac prudentia debet uti, nec pro quolibet peccato mortali statim excommunicare, maxime cum olim eo ipso quo fuisset quis excommunicatus, ad sacerdotium inhabilis evaderet. Quapropter abbatem monet Hildegardis prudenter attendere, cum ille qui delinquit sit presbyter, aut possit tandem aliquando ad sacerdotium erectus, aliquam Ecclesiæ conferre utilitatem; eo enim casu, nisi forte talis esset ejus culpa, quæ redderet inhabilem ad sacrum ordinem, abstinere deberet ab excommunicatione, « quia, inquit, si in majori culpa excommunicatus fuerit, si presbyter est, non debet missam cantare; si autem non est presbyter, nec debet esse. » Idem docet in cap. 23.

Quarto. S. Benedictus tam sanctimonialibus quam monachis Regulam scriptis, quarum tamen abbatissæ non possunt excommunicare. Sed non omnia quæ Regula sancta præscribit sanctimonialibus conveniunt, ut sunt ea quæ de sacerdotibus et de excommunicatione leguntur, quod tamen non impedit quominus ea quæ suo statu conveniunt, in delinquentes decernere queant earum abbatissæ, ut sunt private a mensa, a sororum consortio excludere, et cetera hujusmodi, quæ in Bethlehemitico monasterio Paulam

A egisse memorat S. Hieronymus his verbis (*epitaph. Paulæ*): « Quam linguosam, garrulam, procacem, rixisque perspexerat delectari, et sæpius communium nolle converti, inter ultimas, et extra conventum sororum ad fores triclinii orare faciebat, et separatim cibum sumere, ut quam objurgatio non correxerat, emendaret **371** pudor. » In Regula Cujusdam ad virgines decernitur (*Cap. 6*), ut « hæc sorores quæ pro gravibus culpis in penitentia defecerunt, in ecclesia cum cæteris quæ communicant non stent, sed in alia ecclesia secrete cursum cantent. » Sed de his satis. Utriusque sententiæ argumenta proponimus, ut liberum sit unicuique quam voluerit amplecti sententiam. Ad Regulæ textum revertor.

Nullus ei frater in ullo iungatur consortio neque in colloquio. Nam « cum inimicus Dei designatur, non debet ex illa hora jam fratribus esse amicus, » ut loquitur Magister (*Cap. 15*). Ita etiam S. Aurelianus (*Cap. 36*): « Nulli liceat loqui cum illo qui fuerit excommunicatus, præter eum quem S. abbas custodem dedit. » S. Isidorus (*Cap. 17*): « Ad excommunicatum nulli liceat ingredi citra imperium senioris: cum excommunicato neque orare, neque loqui cuiquam licebit. » S. Fructuosus Bracarensis episcopus in prima Regula (*Cap. 14*): « Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassionem vel miseratione refoveat. » Et in secunda (*Cap. 14*): « Absque ullo solatio vel colloquio fratrum jaceat, nisi quem abbas vel præpositus cum eo præceperit auctoritas ut loquatur. »

Solus sit ad opus sibi iunctum. Solus, inquit, et quidem incarcerationis; hanc enim inter alias delinquentium graviter pœnas fuisse, ut peccans carceri manciparetur, constat ex Justiniani imperatoris novella 155. « Si quis delinquit, hunc quidam si mediocre delictum sit, et admoneto, et seorsim *includito*, tempusque illi penitentiae assignato; ut meliore ratione percepta ad se ipsum redeat, neque depensus jam et exhaustis laboribus anitatur; sin vero major lapsus fuerit, pro modo peccati adhibetur etiam emendationis diligentia, et item vehementiore admonitionem, et fortiores penitentiam expetito; » ex S. Joanne Climaco cujusdam monasterii carcerem ita describente (*Grad. 4*): « Locus erat ab ipso monasterio uno duntaxat lapide seu milliari sejunctus, carcer dictus, omni consolatione destitutus: nullus ibi culinæ fumus cernelatur, non vinum, non oleum in cibum adhibebatur; non aliud quid præter panem et minuta oluscula. In hoc qui post religiosas professionem in peccatum prolapsi erant, ita concludebat (abbas) ut pedem efferre nunquam possent; nec plures simul jungebat, sed singulos seorsim, aut ut plurimum binos, manebantque ibi, donec præses de singulis divinitus edoceretur. » Idem constat ex Regula S. Cæsarii ad monachos (*Cap. 23*): « Qui pro aliqua culpa excommunicatus fuerit, in una cella recludatur, et cum uno seniore ibi legat, donec jubeatur ad veniam venire; » ex Regula monastica communis S. Fructuosi episcopi (*Cap. 14*): « Cum excommunicatur aliquis pro culpa, mittatur solitarius in cellam obscuram in solo pane et aqua; » ex Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 19*): Excommunicata vero soror, quæ culpis gravioribus existentibus, aut cellula recluditur, aut a consortio congregationis separatur; » ex concilio Aquisgranensi (*Can. 40*), in quo decernitur ut his qui quolibet modo, tamen graviter delinquant, « domus semota.... habeatur, qua in hieme **372** ignis possit accendi, et atrium juxta sit in quo valeant quod eis injungitur operari; » ex Statutis Lanfranci (*Cap. 17*), quæ præscribunt ut graviore culpe reus accepta disciplina, depositis cultello, capite caputo cooperto, ad locum huic negotio deputatum pergat, præcedente fratre qui clavem ipsius loci servat; ex Petro Venerabili, de Mattheo priore S. Martini de Campis et postea episcopo Albanensi ita scribente (*Lib. II Mirac. c. 9*): « Delinquentes Cluniacensi more, prout jussum videbatur,

D

sanguinolentis verberibus, ferro, compedibus, et diversi generis vinculis coarcebat; *tenebrosos plerosque carceri mancipabat, fame valida et siti, carnis ac spiritus superbiam conterebat; aliquando quoque, quod semel tantum, quia sic oportuit, fecisse dicitur, sepultura perpetua cohibebat.* Hoc tunc fecit quando eundem spiritaliter mortuo *caveam subterraneam velut sepulcrum paravit, in quo concludens eum, etc.*; ex Bernardo Cassinensi sub finem hujus capituli: « In nonnullis monasteriis frater qui sic excommunicatur pro gravibus culpis, in aliquo loco includitur, et nulli eundi ad eum patet accessus, et talem locum carcerem appellant, excommunicatis taliter deputatum. » Idem ex eo scribit Boherius in primo comment., additque: « Apud nos vero non omnes sic excommunicatos incarcerationamus, nec omnes non excommunicatos incarcerationimus; sed cum videntur hujusmodi culpabiles esse incorrigibiles, vel fugitivi, eos incarcerationamus aliquando, vel in perpetuum, vel in longum, vel in breve tempus. »

Ne tamen interim manerent otiosi, sic inclusis aliquid operis injungebatur, sicuti statuit concilium Aquisgran. can. 40, patetque ex S. Joane Climaco loco a nobis supra relato, hæc addente (*Grad. 4*): « Praefecti autem eis virum quendam eximium cui Isaacus nomen, qui a sibi commissis precum assiduam pensum exigebat, et prope nunquam a votis cessare permittebat. Suppeditabat eis magnam palmarum copiam, e quibus ad vitandum otium calathos texebant. » Et ex Regula Magistri (*Cap. 15*): « Ab hac excommunicationis hora soli posito et sequente tracto ei aliqua opera propter otiositatem a praeposito suo consignetur.... Quidquid vero extra opus assignatum peculiariter vel ultro effecerit, dispergatur, vel dissipetur. » Ita Ilugo Dervensis monachus propter fugam ab aliis semotus jussus est *formam crucis dominicæ... formose componere*, ex lib. Mirac. S. Bercarii abbatis n. 22. Et hoc est quod S. Benedictus ait: *solus sit ad opus sibi injunctum.*

Persistens in penitentiae luctu. Luctum penitentiae jungit S. Pater, ut cognoscatur, inquit Bernardus Cassinensis, quia illa est penitentia fructuosa, qua quis lacrymis et gemitibus lavat peccata.

Sciens illam terribilem Apostoli sententiam dicentis traditum hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. Cujus sententiae tres affert expositiones Hildemar. Prima est eorum qui tradi Satanæ intelligunt detrudi in carcerem; eo quod Satanæ **373** contrarius interpretetur, et carcer omnino carni contrarius cognoscatur. Secunda eorum qui dicunt Apostolum hujusmodi hominem tradidisse in potestatem diaboli, ut illius vexandi haberet potentiam. Tertia eorum qui tenent Paulum hominem illum jussisse occidi. Ex quibus sola secunda ad mentem Apostoli esse videtur; nam interitus carnis, hic non mortem, sed afflictionem ac poenitentiam significat, ut docet Bernardus Cassinensis.

Cibi autem refectionem solus percipiat, mensura vel hora qua praeviderit abbas ei competere. Mensura hic non pro quantitate solum, sed etiam pro qualitate ciborum accipienda est; solebant enim graviter de-

linquentibus et excommunicatis non solum de annona aliquid subtrahere, sed et alios a communi fratrum refectioe viliores cibos præbere, puta panem et aquam. Ita S. Pachomius (*Art. 84*) facilem ad detrahendum, et secundo monitum, non se corrigentem septem diebus eum pane et aqua separat a fratrum conventu. S. Isidorus decernit (*Cap. 17*) ut « ejus biduana vel triduana fuerit illatæ excommunicationis suspensio, sola panis et aquæ in vespertinum sit adhibenda refectio. » S. Fructuosus in prima Regula (*Cap. 16*): « Trium mensium spatio excommunicationis vindictam suscipiens, sub poenitentiae distributione solus recludatur in cella, de vespere in vespere ex hordeacei panis sex unciiis, et aquæ mensura parvula sustentandus. » Et in secunda Regula (*Cap. 14*): « Cum excommunicatur aliquis pro culpa, mittatur solitarius in cellam obscuram in solo pane et aqua, ut in vespere post cœnam fratrum medium accipiat paximationem, et non ad satietatem aquam. » Regula Magistri (*Cap. 15*): « Quod si forte propter levitatem culpæ non ei videretur albus dupli are junia, si fratres sexta reficiunt, ille ad nonam de uno pulmento, et panis cibarii sibi fragmentum et aqua a praeposito suo pro misericordia porrigatur. » Concilium Tarraconense (*Can. 1*): « Si vero religiosus vel monachus in cella monasterii inclusus penitentiae lamentis incumbat, ubi singulari afflictione panis et aquæ victum et abbatis ordinatione percipiat. » Ex quibus omnibus colligitur consuetam excommunicatorum refectionem fuisse in solo pane et aqua; solo, inquam, pane, ex quidem vili, cibario, hordeaceo, aqua vero permolice, idque ad vespertinam solum.

Nec a quoquam benedicatur transeunte. Similiter Regula Magistri (*Cap. 15*): « Tacito omnium pertranseat aspectu, petenti benedictionem nullus respondeat: Deus. »

Nec cibus qui ei datur. Ita etiam Magister (*Ibidem*): « Quidquid ei porrigitur a nullo signetur. » Et S. Fructuosus in Regula monastica communi (*Cap. 14*): « Medium accipiat paximationem, et non ad satietatem aquam, et hoc ab abbate exsufflatum, non sanctificatum. »

Hæ sunt poenæ præcipuæ quas in delinquentes S. Benedictus infligi voluit. Fuere in usu et aliae apud monachos quam plurimæ, ut sunt flagellatio, et e monasterio ejectio, de quibus postea; abrasio coronæ seu capitis decalvatio, conspurcatio spumamenti in facie, ut in Regula **374** S. Fructuosi Bracarenensis episcopi cap. 16. Imo not t Mabillonius noster (*Praef. in sac. iv Bened., part. 1, n. 159*) quosdam exstitisse abbates qui cum eorum judicio Regula culparum remedia credat ac poenæ, errata monachorum suorum oratione oculorum ac membrorum mutilatione punirent; unde Carolus Magnus in capitulari anni 789 pro monachis edito, cap. 16, præcepit, « ut disciplina monachis regularis imponatur, non secularis; id est non orbentur, non mancationes alias habeant, nisi ex auctoritate regulæ. » Et concilium Francofurtense anno 794, cap. 18: « Abbates qualibet culpa a monachis commissâ, nequaquam permittimus cecare, aut membrorum debilitatem ingerere, nisi regulari disciplinæ subiaceant. »

CAPUT XXVI.

De iis qui sine jussione abbatis ^a junguntur ^b excommunicatis.

Si quis frater præsumpserit sine jussione abbatis fratri excommunicato quolibet modo se jungere, aut

loqui cum eo, vel mandatum ei ^c dirigere, sinnem sortiatur excommunicationis vindictam.

^a Deest in Flor., Comp. et Lyr., *abbatis.*

^b Al., *jungunt se.*

^c Deest in Conc. *ei.*

COMMENTARIUS.

Inter alias quas superiori capite descripserat excommunicatorum pœnas, S. Benedictus dixerat, ne quis ei fratrum in ullo jungeretur consortio, neque in colloquio. Igitur ne quis falsa pietate, aut commiseratione ind secreta notus contra aliquid præsumeret, sapienter subiunxit :

Si quis frater præsumpserit sine iussione abbatis fratri excommunicato quolibet modo se jungere, aut loqui cum eo, vel mandatum ei dirigere, similem sortiatur excommunicationis vindictam. Quod ex antiqua veterum monachorum disciplina desumpsit, apud quos, « si quis, ut ait Cassianus (*Lib. II, cap. 16*), pro admisso quolibet delicto fuerit ab oratione suspensus, nullus cum eo prorsus orandi habet licentiam, antequam submissa in terram pœnitentia reconciliatio ejus, et admissi venia coram fratribus cunctis publice fuerit ab abbate concessa; ob hoc namque tali observantia semetipsos ab orationis ejus consortio segregant atque secernunt, quod credunt eum qui ab oratione suspenditur, secundum Apostoli sententiam tradi Satanae; et si quis orationi ejus antequam recipiatur a seniore inconsiderata pietate permotus communicare **375** præsumpserit, complicem se damnationis ejus efficiat, tradens scilicet semetipsam voluntarie Satanae, cui ille pro sui reatus emendatione fuerat deputatus, in eo vel maxime gravius crimen incurrens, quod cum illo se vel confabulationis, vel orationis communionem miscendo, majorem illi generet insolentiae fomitem, et contumaciam delinquentis in pejus enutriet. » Idem etiam postea statuit Magister in Regul. c. 15, eandemque Ecclesia servavit severitatem adversus communicantes cum excommunicatis, ut patet ex can. apostolorum, ex Callixti papæ epist. 2 ad Episcopos Gallie, ex concilio Antioch. an. 341, can. 2; ex conc. Carthag. IV, can. 74; ex conc. Later. sub Innocentio II, can. 3. Vide Grat. II, q. 8.

Notat vero Hildemarum quinque modis fieri posse ut aliquis cum excommunicato communicet : 1º ignorans eum esse excommunicatum; 2º ignorans legem prohibentem communionem cum excommunicato; 3º ei participans animo provocandi eum ad humilitatis satisfactionem; 4º communicans cum eo, ut eum in malitia confirmet; 5º ut det illi fugiendi consilium, et medium exsequendæ fugæ subministret. Ex quibus casibus qui primo et secundo modo participant, ut immunes a culpa, ita etiam immunes esse debent a pœna; sic tamen ut novitiorum magister, qui probationis tempore legem non edocuit discipulos, indictam hic pro illis subeat pœnam. Qui vero tertio modo cum excommunicato participavit, si presbyter est aut esse potest, in minori culpa judicari debet (si enim majorem subiret excommunicationem, inhabilis esset ad suscipiendos aut exercendos sacros ordines). Sin minus eandem excommunicationis vindictam sortiri debet; sed ita ut paucis diebus, verbi gratia, duobus vel tribus maneat excommunicatus. Qui vero quarto et quinto modo communicant, eandem omnino excommunicationis vindictam sustineant; hoc est tandiu excommunicentur, quandiu ille, quocum communicaverunt, fuit

et debet esse excommunicatus, ita ut illo excommunicationis vinculo soluto, ipse remaneat ligatus. Ita Hildemarum temporis sui disciplinam representans. Similiter Bernardus Cassaniensis et Boherius observant tribus modis aliquem participare cum excommunicato : 1º Simpliciter cum eo loquendo, bibendo, comedendo, consedendo, operando; 2º ut communicet ei cooperatione et consilio; 3º ut communicet ei auctoritate vel defensione. Quibus duobus postremis modis qui participant excommunicato, eandem sortiuntur excommunicationis vindictam; qui vero primo tantum modo, minorem dumtaxat incurrit excommunicationem. Sed in hoc illi loquuntur secundum recentiora jura; nam tempore S. P. Benedicti nulla nisi major agnoscebatur excommunicationis, a qua posteris sæculis nonnihil relaxavit Ecclesia, prædicto casu minorem tantum inferens excommunicationem, quæ nec a suffragiis, nec a consortio fidelium, nec a confrendis alteri sacramentis excludit, sed a sola sacramentorum participatione. Imo alia etiam accessit ex concilio Constantiensis moderatio, ut excommunicationi etiam minori non sit locus ex participatione cum excommunicato, nisi ille fuerit publice et nominatim denunciatus.

376 Nec mirum videri debet Ecclesiam aut monachos tantam in communicantes excommunicatis adhibuisse severitatem; hoc enim exigebat rectus ordo disciplinae, sive ad incutiendum aliis excommunicationis timorem, sive ad excommunicatos rubore suffundendos, atque hac confusione ad humilitatis satisfactionem provocandos. Alioquin sialiorum perfrui possent consortio, magis ac magis indurati excommunicationis pœnam spernerent, imo alios sibi communicantes pervertere possent. « Perniciosum namque solatium tribuens, inquit Cassianus (*Lib. II, cap. 16*), cor ejus magis ac magis faciet indurari, nec humiliari eum sinet, ob quod fuerat segregatus : et per hoc vel increpationem senioris non magni pendere, vel dissimulanter de satisfactione et venia cogitare. »

Notat tamen in secundo comment. Boherius hanc legem a S. Benedicto non sic latam fuisse, quasi vellet ut jungens se excommunicato excommunicationis pœnam ipso facto incurreret, « sed, inquit, ostendit textus qua pœna reus dignus sit, et plecti merito possit. » Similiter Richardus de S. Angelo : « Non credo, ait, quod ipso facto incurrat ipsam etiam vindictam excommunicationis, cum istud verbum *sortiatur* tempus futurum designet; propter quod dico quod debet excommunicari per abbatem. » Addit tamen : « Vel dicas quod ipso facto incurrat ipsam vindictam, ut magis timeantur quæ hic dicuntur. »

Sunt etiam nonnulli casus in quibus licite quis potest participare cum excommunicato, qui hoc comprehenduntur versiculo :

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse,

Cujus explicationem videre est apud auctores qui ea de re tractaverunt.

CAPUT XXVII.

Qualiter debeat abbas sollicitus esse circa excommunicatos.

Omni sollicitudine curam gerat abbas circa delinquentes fratres : quia non est opus sanis medicus, sed male habentibus (*Matth. IX*). Et ideo uti debet omni

modo, ut sapiens medicus, immittere quasi occultos consolatores^b sympectas^c, id est seniores sapientes fratres, qui quasi secreta consolentur fratrem flu-

^a Na. b., mala.

^b Tres mss., consiliatores.

^c Al., Sempetas. Al., Senpectas. Al., Sempetas.

Al., Sēpectas. Al., Sinpectas. Al., Sēmpēctas. Editiones recentiores, Senipetas. Quidam antiqui diti, Senipetas.

ctuantem, et provocent eam ^a ad humilitatis satisfactionem. Et consolentur eum ^b, ne abundantiori **377** tristitia absorbeatur: sed, sicut ait idem apostolus, confirmetur in eo charitas, et oretur pro eo ab omnibus (II Cor. 11).

Magnopere enim debet sollicitudinem gerere abbas, et omni sagacitate et industria curare ^c ne aliquam de ovibus sibi creditis ^d perdat. Noverit enim se infirmarum curam suscepisse animarum, non super

^a Oxon. et Cass. deest eum.

^b Hild. deest et consolentur eum.

^c Oxon., Flor., Hild., Boher., currere.

^d Al., subjectis.

sanas tyrannidem: et metuat prophetæ comminationem per quem dicit Deus ^e: *Quod crassum viabatis assum-batis, et quod debile erat projiciebatis* (Ezech. xxxiv). Et Pastoris boni pium imitetur exemplum ^f, qui relictis nonaginta novem ovibus in montibus, abiit unam ovem quæ erraverat quærere (Luc. xv): cujus infirmitati in tantum compassus est, ut eam in sacris humeris suis dignaretur imponere ^g, et sic reportare ad gregem.

^e Al., Dominus.

^f Sabin., et Pastor bonus pium misit exemplum, quæ

^g Hild., imponeret.

COMMENTARIUS.

Omni sollicitudine curam gerat abbas circa d-linquentes fratres.] Propter delictum excommunicatos, ut apposite supplet Richardus de S. Angelo. Attendant hic abbates quanta sollicitudine S. P. Benedictus velit eos fratris excommunicati salutem curare, circa quam non simpliciter curam aut sollicitudinem habere præcipit, sed, uti post Hildemarum et Bernardum Cassinensem observat Boherius, omnem omnino sollicitudinem exhibere, idque ^c per se, per alios, verbis, exemplis, monitionibus, terroribus, blandimentis, afflictionibus, consolationibus, remissionibus spiritualibus et temporalibus, ne nimis remisse tractatus similia vel pejora iterum committendi materiam habeat, aut nimis crudeliter afflicti de misericordia desperare contingat, ^d inquit Bernardus Cassinensis.

Quia non est opus sanis medicus, sed male habentibus.] Hic ostendit S. P. Benedictus abbates aliosque prælatos non tam propter bonos quam propter per-versos imperfectosque monachos, imo fere unice propter tales esse superiores; et in hoc præcipuum eorum onus esse, quod talibus præfecti sint, uti egregie docet S. Bernardus ad Rainaldum abbatem de prælationis munere nimis anxium scribens in hæc verba (Epist. 75): ^c Hoc autem onus animarum est et infirmarum; nam quæ sanæ sunt portari non indigent, ac per hoc nec onus sunt. Quoscunque igitur de tuis inveneris tristes, pusillanimes, murmurosos, ipsorum te patrem, ipsorum te noveris esse abbatem. Consolando, exhortando, increpando agis opus tuum, portas onus **378** tuum, et portando sanas quos sanando portas. Si quis vero ita sanus est, ut magis juret te quam juvetur a te, hujus te non patrem, sed parem; comitem, non abbatem cognoscas. Quid igitur causaris te aliquorum qui tecum sunt magis gravi consorcio quam frui solatio, cum salus omnium datus sis solatium tanquam omnibus sanior, omnibus fortior, qui omnibus sufficias per Dei gratiam solatiari, et a nemine omnium indigeas confortari. Denique in quantum gravaris, in tantum lucraris; in quantum juvaris, in tantum tua tibi præmia minuis, e c.

Et ideo uti debet omni modo ut sapiens medicus.] Eandem comparisonem instituit S. Basilii in Regulis brev., interrog. 25. Sapiens vero medicus, inquit Boherius, ille reputatur, ^c si morbos noverit prævidere, et qui propter multiplicata recidiva in desperationem patientem hujusmodi non inducit; et qui secundum diversitatem personarum et temporum diversam medicinam novit propinare, quia novis morbis nova convenit antidota preparari. ^d

Immitere quasi oculos consolatores sympectas.] Sympecta vox obscura et explicanda difficilis, qua in in exponenda variant commentatores. Nonnulli enim vulgarem lectionem retinentes, *senipetas* intelligunt senium petente, sicuti Romanum proheesentes *Romipetas* vocat Callixtus papa q. 24, c. 3; et demones

B noctipetæ dicuntur in Vita S. Posthumii. Quam expositionem confirmare videtur S. Pater cum subjicit: *Id est seniores sapientes fratres.* Verum cum huic loci non refragentur omnes codices mss. antiqui, qui non *senipetas*, sed *senpectas*, *sempectas*, *simpectas* legunt, et celebriores Regule commentatores, Smaragdus, Bernardus Cassin., Boherius in utroque comment., qui vocem hanc non Latine, sed Græcam esse asserunt: manifestum est in recentioribus editis corruptum esse Regule textum, idque insectia aut incuria amanuensium, qui cum ignorarent quid sit *sympecta*, sive, ut legitur in mss., *sempecta*, existimaverunt ex duabus litteris *ni* unicam a scriptoribus *ni* factam fuisse, quod facile credi potuit ex nonnullis mss. in quibus *m* vix distinguitur a *ni*; cumque nescirent quid sibi vellet *senipetas*, additam fuisse litteram *c* existimaverunt, legeruntque *senipetas*. Verum *senipeta* non est verbum Græcum, sed *sympecta*.

Quid vero per *sympectas* intelligit S. Benedictus, ^c nec alibi quoque positum aut expositum valui reperire, ^d inquit Boherius. Attamen *συμπαιτης* vox Græca interpretatur *collator*, cujus mentio est apud Palladium in Vita Serapionis Sindonite: ^c Narrat vero Patres quod assumens quemdam *sympectem* monachum *συμπαιτην δονητην*, vendidit se in quadam civitate minimis gentilibus. ^d Ex quo loco Benedictus Hæftenus infert (Lb. viii, tract. 4, disq. 5) S. P. Benedictum voluisse ^c submitti aliquos socios et familiares, cum quibus olim forsitan colludere fuerat solitus (frater excommunicatus), et qui actionum ejus fuerint consortes, ut ita grati et amici efficacem ei exhibeant consolationem. ^d Sed hæc parum concinere videntur sequenti S. Patris expositioni, *id est seniores sapientes* **379** *fratres*. Rectius forsitan per *sympectem* aliquis intelligeret seniore alique fratre ^d qui cum abbate conspiraret ad excommunicatum colludendum, dolo bono capiendum, et ad debitum officium reducendum: atque ita intelligit Paulus Augustinus a Janua. Porro ex Ingulthi Historia quinquagenarius in ordine *sempecta* vocandus est.

Id est seniores sapientes fratres.] Ita nimirum vocem illam S. Pater interpretatur, personæ potius quam vocis rationem habens; quia, inquit Bernardus, hoc nomen quocunque modo legatur, non potest hæc tria nomina significare. Immitat ergo seniores sapientes fratres, ut maturitas sit in senectute, amor in fratre, cautela debita sive discretio in sapiente, ut aiunt Bern. Cass. et Boherius.

Qui quasi secrete consentitur fluctuantem fratrem. Julianus Paris in lib. de Prima vivendi Ratione Cisterciensis. (Part. ii, c. 6, sect. 5) eam tradit fuisse consuetudinem, ut cum aliquis poena culpæ gravioris plecteretur, abbas omnibus indiceret faciendam præ eo orationem, designaretque unum aut alterum quem eum visitarent, consolarentur, et ad humilitatis satisfactionem provocarent. Verum huic consuetudini, quæ fuit Cisterciensium, repugnant antiqui Regule

commentatores, Hildemar, Bernardus Cassin., Boherius, qui hæc verba quasi secrete exponunt tanquam ab abbate non missi : « Quasi non ab abbate, sed a se ipsis venisse illi fratri excommunicato loquantur, » inquit Hildemar. Et Bernardus Cassinensis : « Istud secrete hic importat quod non videantur ab ipso missi specialiter abbate, ne forte nimis de misericordia presumens in sua duritia perseveret. » Idem fere isdem verbis habet Boherius. Verum cum haud lateat excommunicatum neminem nisi ex abbatis licentia secum loqui posse, ne de abbatis clementia præsumat, huiusmodi sympæctæ erit discretionis pie ac sapienter decipere incautum. « Potest autem, inquit Bernardus Cass., dicere sic : Frater, ego multum compatio tibi, et multum desiderarem salutem animæ tuæ, et diligo te in Christo Jesu; et ideo compatiendo tibi ego obtinui a domno abbate quod liceat me loqui tibi. Hæc autem quæ dicturus sum dico ex me, et rogo te quod si tu aliquando loquaris abbati reconciliatus, sibi non dicas quod tibi dixerim verba ista; et tunc incipiat suas consolationes et alia verba ad animam lucrandam apta. » Hanc autem sollicitudinem cellerario, si prudens sit, committi posse asserit Hildemar, in cujus monasterio illius erat excommunicatis cibum ministrare.

Et consolentur eum, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur. Ne sic desperans in æternum pereat.

Sed, sicut ait Apostolus, confirmetur in eo charitas. Quod Bernardus Cassinensis exponit eum charitate firmare. Similiter Hæftenus (*Lib. viii, tract. 4, disp. 5*) : « Ita, inquit, in charitate confirmetur, ut non vacillet circa statum suum immutandum, aut a bono proposito deficiat, et præfracte rebellis efficiatur : quæ ex consolationis defectu suboriri possunt. » Sed hæc expositio supponit excommunicatum esse in charitate, **380** quod esset probandum. Rectius Hildemar : « Confirmetur in eo charitas, » inquit, id est habeatur et teneatur erga illum charitas, ne frangatur; sive, ut ait Richardus de S. Angelo, confirmetur in eo charitas « diligendo fratrem, et non ipsius vitia; » et Boherius in secundo comm. : « Confirmetur in eo charitas, scilicet fraternitatis, ut dignus sit aliorum consortio. » Hanc charitatem erga illum nos habere demonstrabimus, si quod sequitur eusequamur.

Et oretur pro eo ab omnibus. Ut convertatur ad Dominum, quam orationem distinctam ab illa de qua sequenti capite S. P. Benedictus, asserunt Hildemar, Bernardus Cass., Boherius. Ita etiam Hæftenus (*Lib. viii, tract. 4, disp. 5*) : « Id non de publica oratione, sed de privata intelligendum, aut vult ut omnes pro excommunicato apud prælatum intercedant, ut ab excommunicatione absolvantur. »

Porro sicut immittebantur ad consolandum excommunicatum seniores fratres, ita etiam aliquando ad increpandum, et probandum si vera esset ejus penitentia, ut patet ex Regula S. Fructuosi episcopi, cap. 14.

Magnopere enim debet sollicitudinem gerere abbas circa delinquentes fratres. Ut eo noscant abbates quanti redemptas pretioso Christi sanguine facere debeant animas, repetit quod hujus capitis initio dixerat : Omni sollicitudine curam gerat abbas circa delinquentes fratres.

Et omni sagacitate et industria curare, ne aliquam de ovibus sibi creditis perdat. Ac proinde si de alienius fuga timeat, eam in carcerem mittat, catenis, compedibus aut vinculis stringat, ut ex hoc loco infert Hildemar. Notat autem Bernardus Cass. quosdam codices non curare, sed currere scribere; et revera ita legunt codex Anglicanus, Smaragdus Floriacensis, Hildemar et Boherius, et quidem recte : nam proprium pastoris est post ovem errantem currere; debet autem « non corpore, sed mentis et intelligentiæ gressibus currere, ne aliquam de ovibus suis perdat per suam negligentiam, tarditatem, vel segnitiam, » ut loquitur Smaragdus.

Noverit enim se infirmarum curam suscepisse animum, non super sanas tyrannidem. Ita etiam de prælati Ecclesiæ S. Augustinus (*De Mor. Eccl. cathol.*, c. 32) : « Non enim sanatis magis quam sanandis hominibus præsumunt. » Additque : « Perpetienda sunt vitia multitudinis ut curentur, et prius toleranda quam sedanda pestilentia. » Et S. Bernardus bonos describens prælatos (*Serm. 25 in Cant*) : « Medicos se, non dominos agnoscentes, parant confestim adversus phrenesim animæ non vindictam, sed medelam. »

Et metuat prophetæ comminationem, etc. Hæc non indigent expositione.

CAPUT XXVIII.

De us qui sæpius correpti non emendaverint.

381 Si quis frater frequenter correptus pro qualibet culpa, si etiam excommunicatus, non emendaverit, acrior ei accedat correptio, id est, ut verberum vindicta in eum procedat. Quod si nec ita correxerit, aut forte (quod absit) in superbiam^b elatus etiam defendere voluerit opera sua, tunc abbas faciat quod sapiens medicus.

Si exhibuit fomenta, si unguenta^c adhortationum, si medicamina Scripturarum divinarum, si ad ultimum ustionem^d excommunicationis, vel plagas

virgarum^e, etiam si viderit nihil suam prævalere industriam; adhibeat etiam (quod majus est) suam et omnium fratrum pro eo orationem : ut Dominus, qui omnia potest^f, operetur salutem circa infirmum fratrem. Quod si nec isto modo sanatus fuerit, tunc jam utatur abbas ferro abscissionis, ut ait Apostolus : *Auferte malum ex vobis* (I Cor. v). Et iterum : *Infidelis si discedit, discedat : ne una ovis morbida omnem gregem contamine* (I Cor. vii).

rum virgas. Conc., plagas virgæ.

^f Oxen., Cass., omnipotens est.

^g Flor., contagiæ. Hild., contagiæ, id est contaminet.

^a Al., emendare noluerint.

^b Al., in superbia.

^c Hild., sive unguenta.

^d Nab., Sab., ultionem.

^e Oxon., Flor., vel plagarum virgæ. Cass., plaga-

COMMENTARIUS.

Si quis frater frequenter correptus. Hoc est bis secrete monitus, et tertio publice objurgatus, ut exponit Hildemar, Bernardus Cass. et Boherius. Licet

ex Nicolao de Fractura, frequentia in duobus vicibus consistere videtur.

Pro qualibet culpa. Minori scilicet vel majori, ut

loquuntur Bern. Cass., Richardus de S. Angelo, et Boherius. Levis enim culpa, ut ait Bernardus, per contemptum gravis efficitur.

Si etiam excommunicatus.] Minori aut majori sententia, inquit Boherius in 4. comment., et indicare videntur ista verba, *pro qualibet culpa.*

Acrior ei accedat correptio.] Ubi quaerunt interpretes, **382** quomodo excommunicato acrior accedere possit correptio, cum maxima omnium poena sit excommunicatio. Quam difficultatem duobus modis solvere possumus. 1° Dicendo verberum vindictam una cum excommunicatione acriorem esse poenam, quam solam excommunicationem: et hoc voluerit Bernardus Cassinensis, cum ait: « Quidquid additur acrius, iudicatur; non quod sic periculosus, vel majus, sed quia magis timentur diversae poenae quam una. » 2° Quia « verberum vindicta est acrior, et sensibilius corpori, » inquit Boherius; sive, ut ait Richardus de S. Angelo, « dicas quod S. Benedictus vertit se ad conditiones delinquentium, qui magis dolent si percussuntur externis, id est in corpore, quam si percussi sunt internis, id est anima per excommunicationem. »

Id est ut verberum vindicta in eum procedat.] De verberibus, sive, ut nunc loquuntur, de disciplina diximus in lib. II de Antiquis monach. Ritibus, c. 11.

Quod si nec ita se correxerit, etc., tunc abbas faciat quod sapiens medicus.] Hic observat Hillemarus sapientis prudentisque esse medici non statim mutare aut multiplicare temere remedia; sed iisdem semper uti donec inutilia reddantur, atque ad alia transeundi cogat necessitas. Ex quo infert abbati tanquam sapienti animarum medico non ita propere transeundum ab uno gradu ad alium, nec verbi gratia statim ut aliquem privatim monuit, hunc publice oburgare debere; aut ut publice oburgavit, statim excommunicare; sed aliquandiu expectare, si forte sua patientia delinquentem ad poenitentiam adducat.

Si exhibuit fomenta, si unguenta exhortationum, etc.] Quosdam hic veluti gradus describit per quos ad ferri praecisionem, hoc est ad ejectionem ex monasterio medicus spiritalis tandem ascendere debeat. Sex praecipue numerant Hillemarus, Bern. Cass. et Boherius (*Vide Cons. Bened. tom. IV Anul.*), scilicet 1° binam admonitionem secretam, 2° publicam oburgationem, 3° excommunicationem, 4° jejunium, 5° verberum vindictam, 6° orationem: quos omnes hic assignatos esse asserunt. Primum gradum hic aiunt verbis contineri, *Si exhibuit fomenta, si unguenta exhortationum*; nam fomenta levia sunt medicamenta, quae saepe cum oleo fiunt; similiter et unguenta, quae odorem reddunt, unde hic pro monitionibus secretis, quae nihil asperi, nihil duri, nihil nisi leve continent, ponuntur: « Castigationes cum pietate et mansuetudine recte fomenta vocantur; exhortationes vero cum dulcedinis lenitate unguenta dicuntur, » inquit Smaragdus. Sed tamen Richardus de S. Angelo per fomenta medelam, quam pro gravioribus culpis c. 25 praescribit sanctus Benedictus, per unguenta exhortationum consolationes per immissos sympathas, qui provocent ad humilitatis satisfactionem, intelligit, hoc est lenitatem cum asperitate.

Si medicamina Scripturarum divinarum.] Haec quia terrent non incongrue oburgationem publicam significant, secundumque gradum representant.

383 *Si ad ultimum unctionem excommunicationis.*] En tertius gradus, quem sanctus Pater unctionem excommunicationis appellat, qui revera urit animam; « sed ustio ista a peccati rubigine humilem purgat animam, superbam vero in plumbi convertit naturam, » inquit Smaragdus. De triplici hoc gradu ita discit sanctus Bernardus (*Serm. 44, in Cant.*): « Necessarium habet spiritalis medicus etiam vinum fervidi zeli cum oleo mansuetudinis, cui sane convenit non modo consolari pusillanimes, sed etiam corrigere inquietos: si enim videris illum qui vulneratus est, id est qui peccavit, blandis ac lenibus hortamentis,

quae in eum praerogata sunt, minime emendatum, magis autem abutentem sua mansuetudine, et patientia negligentem fieri, et in peccato suo etiam securius obdormire; frustrato tam suavium oleo monitionum, oportebit sane mordacioribus uti medicamentis, et vinum compunctionis infundere, duris videlicet cum eo increpationibus agere; et si causa requirit, et duritia tanta est, etiam censurae ecclesiasticae baculo percessere contemptorem. »

In tertio autem gradu quantum scilicet jejunium contineri docent, et certe una cum excommunicatione solet jungi; nam S. P. Benedictus excommunicatos cibi refectionem mensura vel hora qua praevideat abbas eis competere sumere praecipit.

Vel plagas virgarum.] En quintus gradus, de quo in lib. II de Antiquis monachorum Ritibus.

Adhibeat etiam quod majus est suam, et omnium fratrum pro eo orationem.] Sextum gradum tanquam efficacissimum omnium remedium praescribit orationem omnium fratrum, quia, ut ait S. Leo (*Serm. 3 de Jejun. sept. mensis*), « Plenissima peccatorum obineatur abolitio, quando totius Ecclesiae una est oratio et una confessio: si enim duorum vel trium sanctorum pio consensu omnia quae poposcerint Dominus praestanda promittit, quid negabit multorum millium plebi unam observantiam pariter exsequenti, et per unum Spiritum concorditer supplicanti? »

Eosdem fere gradus correctionis offendes in Regula Cujusdam ad virgines cap. 20. *Vide Regulam Orientalem cap. 52 et sequentibus.*

Quod si nec isto modo sanatus fuerit, tunc jam utatur abbas ferro abscissionis.] Ita etiam sanctus Basilus (*Regul. fus. c. 28*): « Qui ad obediendum mandatis Dei segniter est affectus, principio tanquam infirmo membro condolendum est ab omnibus, et a praeposito tentandum an suis ipsum laudibus ab ea infirmitate restituere valeat; perdurantem vero in ea inobedientia emendationemque respuentem severius coram omnibus fratribus arguere oportet, et cum omni adhortatione ut medelam suscipiat inducere. Quod si post multam correptionem nec pudorem induerit, nec se ipsum curaverit, tanquam (ut in proverbio est) sui ipsius corruptorem, et veluti corruptum, ac prorsus inutile membrum multis cum lacrymis ac lamentis ad exemplum medicorum a communi corpore amputetur; etenim illi si **384** quod membrum incurabili morbo corruptum invenerint, ne ad ulteriora malum illius proserpat, propter vicinitatem proxima quaeque corrumpens, incisionibus illud et ustionibus auferre solent; quod et nobis erga eos necessario faciendum est, qui inimico animo praediti, ut impedimento sint mandatis Domini, juxta mandatum Domini dicentis: Si oculus dexter tibi obstaculo fuerit, erue eum et projice abs te. »

Ut ait Apostolus: Auferte malum ex vobis.] Apostolico confirmat testimonio quod hic statuit, ejusque verba suo proposito adaptat: Auferte malum ex vobis, ejiciens scilicet extra monasterium: ita enim placuerat antiquis illis vitae monasticae Patribus, eos qui nulla arte emendari poterant, expellere ex monasterio, ut patet ex loco sancti Basilii modo relato, et ex Regul. brev. interrog. 44, et ex Cassian. I. IV, c. 16. Ita etiam Regula Orientalis decernit (*Cap. 55*), ut « Si quis fuerit tam durus, tam alienus a timore, ut tot castigationibus et tot remissionibus non emendet, projiciatur de monasterio. » Regula sancti Fructuosi (*Cap. 8*): « Si se corrumpere non permiserint, foras projiciantur. » Et iterum (*Cap. 14*): « Quod si in malo perseverans perduraverit, et propria voluntate poenitentiam agere noluerit, et saepe ac saepe contumax, et murmurator patule contra seniores vel fratres in facie persistit, et cum propinquis se vindicare maverit, in collationem deductus exuat monasterii vestibus, et induatur quas olim adduxerat saecularibus, et cum confusionis nota a monasterio expellatur. » Et item (*Cap. 15*): « Verberatus demum carceri mancipetur, aut si poenitere noluerit, foras projiciatur. »

tur. » Regula tertia S. Augustino attributa (Cap. 25): « Convictus debet emendatorem sustinere vindictam; quam si ferre recusaverit, etiamsi ipse non abcesserit, de vestra societate projiciatur; non enim hoc sit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimos perdat. » Ita etiam Justinianus imperator (Novell. 153): « Si delictum atrocissimum sit quod medela reparari possit, tunc prius e monasterio ipsum expellito. » Denique Gregorius papa IV in epist. ad episcopos Galliae, etc., *De privilegiis Floriacensis monasterii* (Misc. Baluz. tom. II): « Permittimus etiam ut, si alicujus de ipsis fratribus onerosa conversatio fuerit, ipse potius cum suo detrimento discedat quam alios inquinet. » Hujusce rei proximi videre est in Vita S. Sabae n. 41 et 44, tom. III Monum. Eccles. Graec.; in Vita sancti Agulfi abbatis et martyris, n. 15, saec. II Bened., et alibi passim apud auctores. Imo, juxta sextam synodum cap. 12, abbas vitiosus e monasterio ejici poterat.

Porro circa ejusmodi ejectionem duo veniunt observanda. Primum non eam semper fuisse perpetuam, sed aliquando solum ad tempus, ut notat Menardus noster ad Concord. Regul. c. 51, § 5. Secundum ejectum ejusmodi monachum sub episcopi cura remansisse, uti praescribitur in concilio Meldensi can. 59: « Monachus de monasterio sine consultu et praesentia episcopi aut vicarii ejus ad hoc regulariter deductus non ejiciatur; cujus dispositione et auctoritate de cetero vita et conversatio 385 ejecti, ne perditus perpetuo fiat, si aliquo modo salvari potest, ordinari debet atque decerni. »

Nunc vero alia viget in monasteriis consuetudo, scilicet non ejiciendi rebelles incorrigibilesque monachos, sed solum incarcerandi; id quod olim praescripserat sanctus Isidorus his verbis (Cap. 15): « Quamvis frequentium gravissimorumque vitiorum voragine sit quisquam immersus, non tamen a monasterio projiciendus; sed juxta qualitatem delicti coercendus est; ne forte qui poterat per duram

A poenitentiam emendari, dum projicitur, ore diaboli devoretur. » Et Regula Cujusdam ad Virgines (Cap. 20): « Quod si nec sic corrigi voluerit, intra septa monasterii sub poenitentiae tenore ab omnibus praeter custodibus segregata, tandiu castigetur diversis correctionibus, usque dum ejus humilitas omnibus vera credulitate pateat, quoniam et invitis saepe salus praestatur. » Idem approbasse videtur S. Gregorius, seu quisvis alius in libris Regum (Lib. IV, cap. 9), ita scribens: « Qui sunt in monasteriis tepidi, medendi sunt quasi aegri, non sunt ejiciendi ut mortui. » Accedunt nova statuta Cartusianorum (Parth. II, cap. 9, n. 5): « Nullus pro quocunque crimine de ordine expellatur, sed pro modo criminis et delicti, carceri perpetuo vel ad tempus intrudatur. » Atque ita Paulus saeculo XI abbas S. Albani in Anglia, « contumacibus carcerem tetrum et fortem constituit praeparari, » ut scribit Matth. Paris. in lib. de Vit. viginti trium abbatum S. Albani. Eadem lex fuit sanctimonialibus posita, quarum cum una ex monasterio Metensi S. Petri, detracto velo, ejecta esset, recipi jussa est, et intra monasterium in ergastulo poni decreto synodi Metensis anni 888, can. 9. Possunt tamen etiam nunc incorrigibiles, servatis servandis, ex bulla Urbani VIII expelli ex monasteriis.

Et iterum infidelis, si discedit, discedat.] Haec dicit Apostolus de infideli cum conjuge fidei matrimonio conjuncto, quam si propter fidem relinquat, discedere permittit. Ejus verba suo proposito S. Benedictus adaptat: Infidelis si discedit, aut sponte de monasterio egrediens, aut invite projectus, uti exponit Hildemar, discedat.

Ne una ovis morbida totum gregem contaminet.] Sive, ut loquitur Justinianus imperator (Novel. 153): « Ut cum seipsum a melioribus ad deteriora contulerit, ipse solus improbitatis suae fructum capiat, neque vitiorum suorum aliquid ceteris contagione affricet, quemadmodum peste laborantia et incurabiliter aegrotantia solent pecora. »

CAPUT XXIX.

Si debeant iterum recipi fratres exeuntes de monasterio.

386 Frater qui proprio vitio egreditur aut projicitur de monasterio, si reverti voluerit, spondeat prius omnem emendationem vitii pro quo egressus est; et sic in ultimo gradu recipiatur, ut ex hoc ejus

humilitas comprobetur. Quod si denuo exierit, usque tertio ita recipiatur. Jam postea sciens omnem sibi reversionis aditum denegari.

COMMENTARIUS.

Frater qui proprio vitio egreditur aut projicitur de monasterio.] Cum nullus sit adeo scelestus, aut tam grandis peccator, quem victrix tandem gratia ad meliorem frugem revocare non possit, quinque vere revertentem ad Deum omnino abjicere, non modo durum, sed et impium foret: cum superiori capite S. P. Benedicti incorrigibiles expelli e monasterio praescripisset, statim docet, an, quoties et quomodo recipi debeant qui proprio vitio egrediuntur aut projiciuntur de monasterio. Proprio autem vitio egredi, Richardo de S. Angelo idem est ac propria voluntate; Boherio in secundo comm.: *Sua quidem vitiosa voluntate occasione proprietatis in ejus forsane pectore bullientis*; minus quidem, uti videtur, proprie: melius et rectius in primo comment.: « Scias, inquit, quod ideo dicit proprio vitio, ut excludatur egressus virtuosus, qui fit quando petita licentia, licet non obtenta, quando spiritu Dei ducitur frater ad acriorem religionem intrandam; et ut excludatur transitus a monasterio in eremum: sed loquitur quando frater timore disciplinae, vel animi inconstantia, vel levitate, vel propter mundanas voluptates

egreditur sine licentia de monasterio ad saeculum redeundo, ut se celet abbati, et talis dicitur fugitivus. » Aliter Hildemar, proprium vitium exponit, quod ita fugitivo aut projecto est proprium, ut nulli sit alteri commune: « Proprium, inquit, vitium est illud, ubi cum perpetratur, alius non interveniscitur, sed solus unus illud malum peragit. » Si enim vel alterum secum vitii conscium habeat, jam non erit proprium, sed commune: atque ideo a Bernardo Cassinensi contagiosum appellatum, de quo ex eodem Bernardo et Hildemaro tacet hoc capite sanctus Benedictus. Illic nimirum quinque distinguit causas, pro quibus aliquis egredi de monasterio potest. 1° Quidam propter relaxatam in proprio cenobio 387 vitae regularis disciplinam exeunt, ad aliud observantiae strictioris transituri. 2° Alii, studio majoris perfectionis aut contemplationis, eremum appetunt. 3° Alii levitate et inconstantia, aut timore disciplinae egrediuntur. 4° Alii propter superbiam, contumaciam aut aliud vitium projiciuntur, aut propria temeritate exeunt. 5° Denique propter vitium contagiosum, hoc est commune, pro quo cum alio expel-

luntur. Et primi quidem et secundi non solum, si revertuntur, suscipiendi, sed etiam cum honore et amore amplectendi, ut eorum exemplo alii ædificentur. Terti et quarti eo modo recipiendi, quem hic describit S. Benedictus. De contagiosis omnino silere S. Benedictum docent Hildemarum et Bernardus Cassinensis: de quibus idem ferendum iudicium, etsi id non scribat sanctus Pater, ac de tertio egressis, aut projectis: hoc est, ut etiam post primam egressionem aut ejectionem revertentes non recipiantur; aut si motus abbas misericordia suscipiendos censuerit, recipiat quidem, sed habitaturos in tali loco, hoc est in monte, aut locis ubi haud queant alios ad peccatum trahere et maculare, et si ita voluerint agere, inquit, ut supra diximus, recipiantur tandiu, donec possit illos cognoscere abbas, et eis credere sine difficultate: alioquin, si ita noluerint, nec recipiantur. Fatetur tamen idem Hildemarum maximam monasteriorum Franciæ partem hunc locum aliter intellexisse, nec inter proprium aut commune vitium distinxisse, sed simpliciter pro quocunque vitio egressos usque tertio recepisse, nec eos quos post secundam aut tertiam fugam reciperent, in ea qua ante fugam digni erant, pœnitentia detinuisse. « Sed tamen, addit, illi faciunt melius, qui secundum priorem sensum faciunt; eo quod sapientiores et acutiores sunt qui ita intelligunt; nam et ego ita facio in nostro monasterio, et ita hortor ut ceteri faciant, sicuti sapientiores intelligunt et faciunt. »

Porro crimina capitalia propter quæ meretur monachus, si non emendaverit, e monasterio ejici, ex Nicolao de Fractura sunt, « sacrilegium, homicidium, adulterium, fornicatio, falsum testimonium, rapina, furtum, superbia, avaritia, concupiscentia; et si longo tempore tenetur iracundia; et ebrietas, si assidua sit, in eorum numero computantur. » Carthusienses in antiquis statutis « confessum coram testibus vel convictum de incontinentia, de manu violenta, de furto, de proprietate, de rebellion, inobediencia, infamatione criminis, quod quis objicit alteri, nec probare potest, de magisterio conspiracyonis, nec non de frequenti seminatione discordiæ, » etiam professum a toto ordine faciunt alienum.

Spondeat quidem omnem emendationem vitii pro quo egressus est. Ist hæc autem « omnis emendatio comprehenditur specialiter in duobus, ut debita fiat satisfactio, et vitii non sit iteratio, » inquit Bernardus Cassinensis. Idem habet Hildemarum. Vult ergo S. Benedictus non simplicem in redeunte vitæ in melius de cætero instituendæ sponsonem, sed etiam sinceram pro culpis ante **388** et post fugam aut ejectionem commissis satisfaciendi voluntatem: unde Hildemarum hunc locum exponens: *Spondeat omnem emendationem vitii pro quo egressus est*, idem esse asserit « ac si diceret, in ipsa pœnitentia suscipiatur, quam dignus erat habere quando projectus est, vel egressus est, » etc. Imo etiam majori propter fugam et delicta quæ eam comitari solent.

Et sic in ultimo gradu recipiatur, ut ex hoc ejus humilitas comprobetur. Ita etiam Regula S. Pachonii (Art. 79): « Qui absque communionem fratrum recesserit, ac postea pœnitentia venerit, non erit in ordine suo absque majoris imperio. » Regula sancti Fructuosi (Cap. 20): « Si certe ipsi apostatæ ab omnibus fuerint expulsi, et huc illucque vagantes, diversis locis instabiles atque vacillantes, suo monasterio reverti se petierint necessitate compulsi, in fornace probentur; et cum probati fuerint, suo monasterio reformatur; et non prima, sed ultima cathedra recipiantur. » Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 21): « In extremo loco inter pœnitentes recepta tandiu examinetur, usque dum probabilis ejus vita invenitur. » Statuta Guigonis (Cap. 77): « Si quis habitatorum loci hujus vel aufugerit, vel pulsus fuerit, et ductus pœnitentia redierit, promittens sua-

rum emendationem perversitatum, et ejus proprie vitii propter quod pulsus fuerat vel aufugerat, tractabit prior causam ejus communi consilio, et sicut vel fratrum numerus, vel domus utilitas, vel etiam salus ipsius postulare videbitur, faciet ei: et si consilium recipiendi placuerit, ad probationem humilitatis in ultimo constituetur loco. » Antiqua statuta Carthusianorum (Part. II, c. 52, n. 26): « Omnes autem criminosi clerici vel laici postquam reconciliati fuerint, omnium quos invenerint semper ultimi erunt, sine spe restitutionis in primum gradum. » Paulo indulgentiores in Nova Collectione statutorum (Part. II, c. 25, n. 51): « Qui cum semel reconciliati fuerint, inquit, amittunt quantum ad locum annos quos extra ordinem nostrum expendunt; illique tantum anni quos in ordine fecerant, redduntur eis. Si autem bis reconciliati fuerint, omnium quos invenerint ultimi semper erunt. » Instituta capit. general. ord. Cisterc. (Cap. 64): « Fugitivus, si infra undecim dies redierit, restitui potest in ordine quem prius habuerat; si vero ultra undecim dies redierit, recipi quidem potest, ita tamen quod in eo gradu in quo ultimus recipitur, semper permanebit. » Hanc multam nonnihil augent Institutiones cap. gener. ejusdem ord., in quibus hæc lego (Dist. 10, cap. 5): « Omnes fugitivi qui modo extra ordinem sunt vel a modo exierint, nisi infra septem dies post egressum redierint, omnium quos invenerint ultimi semper erunt; et monachi qui his exierint, nunquam promoveantur in abbates. Fugitivi vero qui infra septem dies redierint, ultimi erunt ad minus per annum. »

Quia vero hic agitur de receptione fugitivorum sponte revertentium, haud erit fortassis ingratum lectoribus antiquum ordinem eos in monasterio recipiendi hic referre, quem tam ex mss. libris quam ex editis depromemus.

Ex mss. Consuetudinibus Romani S. Pauli et Farfensis monasterii.

389 Frater fugiens de monasterio, dum reverti voluerit, nudus et discalciatus veniat in capitulum, in brachia tenens cucullam, et manu virgam ferens; acceptoque judicio, eat foras in aliquo loco, et vestiatur se, et calciat, revertensque in capitulum, petat veniam ante abbatem, et ipso jubente, eat sedere sicut regula præcipit. Si abbas deest, ipsi reservetur iudicium. Cum autem ventus fuerit, ipse frater subducatur se a conspectu ejus donec tali in loco veniat ubi petat veniam suam satisfaciendo, et quod ei præceperit, id faciat: una nocte jaceat in hospitale antequam recipiatur. Si fugerit de aliqua cella, et ibi reversus fuerit, recipiatur ut est supradictum; et quando venerit ad caput monasterii, similiter id faciat. Si fugerit de aliqua cella, et ibi non reversus fuerit, et venerit ad caput monasterii, recipiatur ut est superius prænotatum, donec vocetur prior de cella, et audiantur querelæ amborum, et ubicunque fuerit culpa inventa, emendetur; post hæc, si priori videtur, revertatur ipse frater ad ipsam cellam.

Ex mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis, cap. 52.

Fugitivi vero monasterii cum redierint, hoc modo debent satisfacere: si veniunt post capitulum, debet elemosynarius eos suscipere donec in crastino fratres fuerint in capitulo: quibus congregatis, postquam aliquantulum de ordine suo locuti fuerint, mittitur elemosynarius, ut eos adducat. Illi autem in auditorio nudati et discalciati, cuculla plicata in sinistra, acceptoque manipulo virgarum in dextera, sic debent venire in medium capituli, positisque cucullis ad sinistram, et virgis ad dexteram, coram domno abbate vel priore humiliter venias petant in medio eorum. Deinde, dicto eis ut surgant, sedent ad terram, resumptis cucullis tantum super genua;

* Id est accepta flagelli disciplina.

tunc si domnus abbas adfuerit, quale illi iudicium placuerit dabitur eis; si vero non adest, non dabitur eis iudicium, sed dicet eis, qui tenet capitulum: Istud iudicium domni abbatis est, ille expectandus est: ite, et circumdate vobis vestimenta vestra, ac redite. Quo facto, petunt iterum venias suas, et præcipitur eis ut eant sessum ultimi omnium; et sic semper sunt et in choro, et in capitulo, et in omnibus locis, extremi videfiet omnium, etiam novitiorum, quousque domnus abbas faciat eis misericordiam. Qui autem habitum abiecerunt, eodem quidem modo suscipiuntur, excepto quod habitum secum in capitulo non deferunt, sed ponitur ante pedes ejus qui tenet capitulum; et postquam, ut dictum est, nudi satisfecerint, dicitur eis a præside, ut si volunt habitum, quem voluntate propria reliquerunt, sponte sua accipiant. Quando autem domnus abbas venerit, si, ut dictum est, eo absente suscepti sunt, tam illi quam isti non debent **390** venire in præsentia illius, donec ipse præcipiat; sed vel in infirmaria, vel in alio loco manere, donec ipse pro eis mittat; et tunc non nudantur, neque discalceantur, sed staminias (sic) suas præparant, ut si domno abbati placuerit, nudi suscipere iudicia parati inveniantur. Cum autem capitulum ingrediuntur, non ad sedes suas, sed recto tramite ante domnum abbatem gradiuntur, et venias petere non morantur.

Eadem fere leguntur in mss. Consuet. Cluniac.

Ex ms. libro Usuum Beccensium.

Quando frater qui proprio vitio egressus fuerat, vel de monasterio projectus, penitens revertitur; si abbas et conventus eum suscipere voluerint, quandiu foris erit, in elemosynâ hospitio erit, de cellario victum habebit. Si pannos non habet, camerarius inveniet. Cum vero recipi debuerit, in capitulum veniet nudus et discalceatus, succinctus staminia, ferens cucullam plicatam super sinistrum brachium, et virgas in manibus. Et accipiens veniam prostratus, ponet ex una parte virgas, ex altera cucullam: iussus ab abbate surgat, statimque redibit ad suscipiendam disciplinam, et trahet cucullam super genua sua. Post iudicium vestiet staminiam suam et cucullam; et reducet ubi induatur cæteris vestimentis suis: postea revestitus revertetur in capitulum ad locum ubi fuit prius, et accipiet plures venias prostratus toto corpore per singulas dicens: *Mea culpa*, donec abbas dicat, Sufficit. Tunc suscipiet sententiam gravis culpæ, et exhibet capite aperto capientem. Et frater sibi deputabitur, qui eum duceat ad locum ad hoc destinatum, ubi erit quandiu abbas secundum modum culpæ iudicaverit: quando vero vocatus in capitulum venerit, nihil cuiquam dicet, nec quisquam sibi; sed accipiet veniam, et surget injussus; et mox præparabit se ad suscipiendum iudicium, et sic reducet in priorem locum. Die quo in capitulum veniet, habebit omnes cibos quos conventus habuerit; si non venerit, non habebit præter panem et aquam, nisi abbas jusserit. Ad omnes horas nocte et die sedebit foris ad ostium oratorii, et in fine horæ jacebit in terra, sicut S. Benedictus jubet, aperto capite, pronus omnium pedibus exeuntium. Similiter faciet ad prandium et ad cenam, quando conventus venerit de refectorio, et quando post versum exierit de oratorio; et cum omnes exierint, revertetur in locum suum. Ad capitulum et ad collationem non satisfaciêt, nec ad introitum, nec ad exitum; sed erit in loco suo usque in sequentem horam. Cum vero abbas de tam gravi pœna dimiserit, veniens in capitulum, accipiet veniam, et quæret iudicium. Post hæc cum abbas dixerit quod dimittet eum de gravi culpa, accedens frater discooperiet caput, et corruet ad pedes ejus; et absolutus sedebit ultimus in capitulo et choro; et erit in levi culpa: antiphonam non imponet, responsorium non cantabit, lectionem non leget, nec manducabit cum fratribus; ad omnes canonicas **391** horas prostrabit se in choro ante gradus, ubi bene-

dictio accipitur, dum incipitur *Kyrie eleison*, et surget sacerdote dicente in fine collectæ *Per Dominum*. Festis duodecim lectionum, si concedat abbas, non faciet satisfactionem istam. Quando vero domnus abbas eum de levi culpa in capitulo dimiserit, prosternet se ad pedes ejus, et de novo absolutus sedebit ubi abbas jusserit. Si ultimus fuerit inter benedictos fratres, et eos si qui sunt qui nondum sunt professi, sedebit quandiu abbas jusserit. Hoc totum de utraque culpa fiet de fratre qui in monasterio vel extra fecerit quod talibus pœnis debet emendari. Si autem abbas tam longe abfuerit a provincia, ut ejus reditus ad præsens non expectetur, et aliquis frater hujusmodi redierit, prior consilio fratrum poterit eum suscipere eo ordine quo dictum est. Nam aliter non debet absque notitia et jussu abbatis præsumere cuiquam gravis vel levis culpæ pœnam imponere. Nullus alius hoc ullo modo attentare audeat, nec fratrem quilibet verberari a duobus jubere debet, nisi solus abbas, et hoc in præsentia sua.

Ex Statutis Lanfranci, cap. 17.

Fugitivus de monasterio monachus, si reversum ad monasterium suscipiendum eum esse abbas iudicaverit, hoc modo suscipiatur. In hospitali domo aliquantis diebus primum maneat; ad claustrum, vel ad officinas claustrii, vel ad monasterium nisi iussus nullatenus accedat, ut interim pœnitentis sue, et humilitatis, et patientie aliquod documentum ostendat. Nullus frater secum converseatur, nullus ei in aliquo consortio vel colloquio conjungatur, nisi ei ab abbate, vel a priore, vel ab eo qui servat ordinem, jubeatur. Ea vero die qua in capitulum intraturus est, in locutorio vestimentis suis se exuat; staminia, si habitum non reliquit, circumposito cingulo se circumcingat, sinistro brachio cucullam plicatam, et in dextera manu virgas sumat; et sic nudis pedibus, nudo desuper corpore, ducente eum fratre cui injunctum fuerit, in capitulum veniat. Quo ingressus in loco ubi prosterni solet, statim se prosternat. Interrogatus more solito, culpam dicat; dehinc sedens corporalem disciplinam ad imperium abbatis suscipiat: qua suscepta, cuculla tantum ibi induta, sicut venit, sed non ferens virgas, in locutorium redeat, ibi se calceet, et regulariter induat, et in capitulum rediens, tandiu se prosternat donec ab abbate dicatur ei: Sufficiat. Injungatur ei satisfactio gravis culpæ, et in ipsa satisfactione habeat se, sicut superius dictum est, cum de gravi culpa agereur. Si abjectis monachi vestimentis in sæculari habitu ad monasterium redit, servatis circa eum cæteris, quæ superius dicta sunt, sæculari veste, in qua reversus est, circumcinctus, sicut supra de staminia dictum est, et non portans cucullam, capitulum ingrediatur, et post susceptam disciplinam, cuculla a camerario ante ipsum posita ab eo suscipiatur, et ibi statim induatur.

Ex Constitutione Benedicti papæ XII, cap. 24.

392 Ad ecclesias etiam, vel monasteria, seu loca hujusmodi redeuntes, ad communionem aliorum monachorum seu fratrum donec satisfactionem hujusmodi fecerint, nullatenus admittantur; quæ subjicitur esse talis, videlicet quod a porta regulari, parlatorio, seu alio loco consueto per claustrum cum magistro novitiorum, vel alio ad hoc deputato, ad capitulum veniat in staminia, vel nudus, secundum quarundam ecclesiarum, monasteriorum, et locorum religiosorum morem, femoralia et caligas sine pedalibus tantum habens; cucullam, seu scapulare vel florem in brachiis, ac ferulam in manibus suis ferens, cum quibus, ibi prius venia recepta, et sua recognita culpa, coram omnibus publice verberetur. Demum vero per abbatem vel alium prælatum principalem, si sit ibi, aut priorem, vel alium post abbatem, seu per principalem prælatum hujusmodi pœnitentia seu pœna levis aut gravis culpæ sibi qualitate demeriti

imponatur secundum morem cuiuslibet ecclesiæ, A
monasterii, seu loci laudabiliter observatum. Proviso
attentius, quod modum peccati modus correctionis
nequaquam excedat.

*Ex antiquis Carthusiensium Statutis, part. II, cap. 51.
num. 50.*

In reconciliatione fugitivorum qui non sunt crimi-
nosi, talis forma servetur : Redeuntes in primis cla-
ment culpam suam præsentem conventui misericordiam
postulantes, et emendationem promittentes, et tam
monachi quam conversi, si infra quinque dies redie-
rint, statim reconciliantur ordini et conventui, et
quindecim in capitulo recipiant disciplinas, et quin-
decim diebus comedant ad terram in refectorio super
asserem nudum, cum exceptionibus supradictis, et
sint novitii : prior tamen suus cum consilio conventus
possit eos restituere, quando sibi videbitur, in pristi-
num gradum. * Si vero ultra quinque dies redire
distulerint, ad minus per hebdomadam sustententur
extra cellam et extra conventum : qua completa,
prior cum consilio conventus poterit eos, quando sibi
placuerit, conventui plenarie reconciliare. Porro isti
a prima die sustentationis per quadraginta dies sus-
tineant in victualibus 393 disciplinas; postquam
vero conventui sociati fuerint, per viginti dies disci-
plinentur : monachi scilicet post vespertas, laici die-
bus ferialibus post matutinas, et festivis post vesper-
as, ut dictum est de criminosis, et per viginti dies
comedant ad terram in refectorio, sicut criminosi, et
per annum sustineant prædictam generalem ordinis
disciplinam, nec habeant obedientiam, nec vocem in
conventu, nec contra aliquem, ut supra dictum est
de criminosis, donec per capitulum generale conce-
datur. Qui cum semel reconciliati fuerint, amittunt
quantum ad locum annos, quos extra ordinem nos-
trum expenderunt, illique tantum anni, quos in
ordine fecerant, redduntur eis. Si autem bis recon-
ciliati fuerint, omnium, quos invenerint, semper
ultimi erunt. Post tertiam reconciliationem, semper
omnes tam clerici quam laici, omnem sibi reconcilia-
tionis aditum secundum B. Benedicti dicta denegari.

*Ex mss. Statutis S. Stephani Grandimontensis, alio-
runque ejus successorum pastorum a Guillelmo Pel-
licerii primo abbate Grandimontensi collectis, cap. 11.*

Quicumque frater ordinis nostri ultra dies tres exi-
verit de ordine, nunquam recipiatur ulterius in ordine,
nisi per capitulum generale. Et novitii, qui infra
annum suæ probationis a nostro ordine exiverint,
ulterius in nostro ordine minime admittantur, nisi de
consensu capituli generalis. Fugitivi ab ordine per
annum verberentur in capitulo omnibus diebus domi-
nicis, et in omni sexta feria sint in pane et aqua, et
sedent in solio [f. solo] refectorii refectionis tem-
pore, et in ecclesia ad horas, et in capitulo dum ca-
pitulum tenebitur, in inferioribus sedibus stent per
annum.

*Ex ms. Constitutione Clementis V papæ pro ordine
Grandimontensi.*

Fugitivi autem de dicto ordine, si ad ordinem
ipsum reversi fuerint, per triennium ad aliquam ad-
ministrationem vel officium in eodem ordine habere
non possint, nec prior vel definitores eorum super
hoc durante dicto triennio valeant dispensare.

* In Nova statutorum Collectione part. II, cap. 25,
ita habetur : « Qui vero ultra quinque dies redire
distulerint, de cætero quodcumque redierint non
recipiantur nisi ad carceres; a quibus tamen, si crimi-
nosi non fuerint, nec secundo jam fuerint, priores
eorum de consilio conventus poterunt illos educere,
quando videbitur expedire. Educi vero viginti in
capitulo recipiant disciplinas, et per viginti dies co-
medant ad terram, et per annum generalem ordinis

Ex Constitutionibus Fulciensium cap. 29.

Quod si redire voluerint, sic accipiantur : carcere
conclusi per quantum tempus superiori congregatio-
nis visum fuerit, triduum singulis hebdomadis in
pane et aqua jejunent, et semel quaque hebdomada
virgis cædantur. Egressi vero de carcere ad infimum
locum abjiciantur; si clerici sunt, clericorum; si
conversi, conversorum, omni præcisa spe restitutio-
nis in pristinum locum, et simul jure suffragii 394
quinquennium priventur. Quas pœnas superior con-
gregationis pro ratione circumstantiarum et personæ
possit augere vel mitigare, etc.

Ex dictis hactenus de ordine suscipiendorum eje-
ctorum aut fugitivorum, constat : 1º aliquid ante
tempus in elemosynaria aut hospitio exegisse, quam
in monasterium admitterentur, 2º admissos in ca-
pitulo nudos virgarum plagas excepisse, 3º gravioris
culpæ pœnas postea sustinuisse, ac proinde aut in
carcere, aut in cella saltem a communi fratrum con-
sortio semota permansisse; ejus rei praxim videre
est in Vita S. Sabæ, qui Jacobo cuidam, quem ut
homicidam sui, eo quod sibi tentationis superandæ
gratia testiculos amputasset, laura ejecerat, postea
tamen pœnitenti « in mandatis dedit, ut in propria
cellula quietem silentiumque teneret, nunquam pro-
diret, neque neminem reciperet, cum nemine con-
grederetur, nisi cum uno illo qui ei ministraturus
esset; » in lib. Mirac. S. Bercharii, abbatis Dervensis,
in quo Hugonem monachum, monasterio fuga ela-
psum et reversum abbas cum fratribus « in remoto
diversorio cum sibi necessariis manere constituerunt,
ubi ad votum cuncta ei, etiam superflua, quod dictu
grave est, ministrantes, formam crucis dominicæ
jubent, ut noverant eum posse, formose componere; »
et ex lib. 1 Mir. S. Bertini, cap. 3, ubi de quodam
monacho Benjamin dicto refertur (Sæc. III Bened.),
quod post fugam, pœnitentia ductus, ad portam ec-
clesiæ humiliter accedebat quotidie; « at Pater mo-
nasterii, videns ejus humilitatem, a Domino cor ejus
intellexit visitatum, et ad portam eum collocavit, præ-
bendo victum quotidianum. » Postea vero, probata
ejus pœnitentia sinceraque virtute ex miraculo sancti
Bertini, fratres « statim sine mora eum in priorem
revocare locum.

Porro licet habitu monastico statim ut redierant
revestitos fuisse appareat, aliquibus tamen saltem in
locis eis denegabatur, ut patet ex præfato lib. Mir.
S. Bercharii, ubi prædictus Hugo, Dervensis mona-
chus, tandem morbo correptus, « auxilium fratrum
statim revocare cepit, ut eum quam citissime habitu
monastico renovarent. » Antiqui etiam Carthusien-
sium statuta decernunt (Part. II, cap. 51, n. 41), ut
« omnibus expulsis et fugitivis, si fieri potest com-
mode, habitus auferatur, vel ad minus detruncetur,
exceptis fugitivis, qui ad alium ordinem litteras ac-
cipiunt de non repetendo : clericus ergo cucullam,
laicus caputium deponat et barbam. » Sed ex tertia
statutorum compilatione (Cap. 10, n. 6) « apostatæ
ante omnia ad reassumendum habitum ordinis com-
pellantur. » In synodice etiam canonibus Nicephori
PG. decimus quartus ita habetur (Tom. III Mon. Eccl.
Græc.) : « Monachum, qui habitum dimisit, et postea
conversus est, oportet iterum vestimento monachali,
quod exuit, induere absque precibus constitutis. »

Quæret aliquis quid de rebus ab hujusmodi in sæ-
culo acquisitis faciendum esset? Rem definit Justi-

sustineant disciplinam, nisi ex aliqua causa rationa-
bili prior has pœnas moderandas judicaverit.... Fugi-
tivi autem criminosi, qui vel crimine commisso
fugerint, vel in fuga crimen commiserint, quando-
cumque redierint, nunquam nisi ad carceres reci-
piantur, a quibus non possunt nisi per capitulum
generale aut R. Patrem educi. Educi vero crimino-
sorum pœnam, de qua dictum est, sustineant.

nianus ad monasterium pertinere; sed Petri abbatis Cavensis exemplum proponere malumus. Illic, ut scribit Venusinus abbas in ejus Vita, n. 24, monachum apostatam revertentem **395** cum magno gaudio recepit; ea vero omnia, quae attulit, contempsit; ingentem foveam fieri jussit, in qua delata omnia igne concremavit. Sed de his satis: ad Regulæ textum revertor.

Quod si denuo exierit, usque certo recipiatur; jam vero postea sciat sibi omnem reversionis aditum denegari.] Idem habetur in Regula Cujusdam ad virgines, cap. 21. Hæc lex fugitivum quidem constringit, non abbatem; ita ut ille quartam receptionem exigere non possit, licet illam ei misericorditer concedere iste queat. Atque ita docent explicantque sanctum Benedictum Hildemar, Bernardus Cass., Boherius in secundo comm., Turrecremata, Theobaldus Artaldus, Matthias Lambertus, Joannes Craesbeeck, Nicolaus Bravus, quibus accensendus est Petrus Venerabilis, qui ad sanctum Bernardum scribens idem argumentum fuse et eleganter prosequitur, ac tandem relato Regulæ textu, *Sciat sibi omnem reversionis aditum denegari*, ita concludit (*Lib. 1, epist. 28*): « Non, inquit, denegetur, ite sciat sibi denegari. In qua sententia cum nihil præcepti inveniat, non obicem misericordiae possuisse, sed terrorem temerariis intentasse cognoscitur. Ergo desinite talia loqui, et non Scripturas vestro sensui, sed sensum vestrum Scripturis applicate, et converti veraciter cupientes absque ulla retractione etiam millies suscipite, alioquin Deo contrarii, et Regulæ adversarii inveniemini. » Sed hæc subtiliora existimat Menardus, simpliciorumque S. Benedicti sensum esse, ut ei qui tertio de monasterio exiverit, revertenti omnino negetur ingressus; id quod confirmat ex Regula Magistri, qui S. Benedicti mentem explicans ait: « Frater, si exierit frequenter de monasterio, usque ad tertium reversus resuscipiatur: amplius non jam, quia talis apud Dominum ejus agnoscitur divini servitii fides, qualis apud homines pedum instabilitas constituit: et utquid in monasterio jam opus sit, quem Deus non possidet? Ideoque post tertiam correptionem juxta monasterio sit ut ethnicus et publicanus. » Et ex Petro Blesensi, qui epist. 88 asserit S. Benedictum misericordiam ad ternarium numerum coarctasse. Eandem sententiam sequitur Benedictus Hæftenus l. viii, tract. 4, disq. 8. Id quod observant etiam nunc Carthusienses, quorum in Statutis ita legitur (*Nova Collect. Stat., part. II, cap. 25, n. 28*): « Decernimus et declaramus, apostatas criminosos post tertiam apostasiam non esse amplius requirendos, sed nec in ordine recipiendos. » Eremitæ sancti Augustini ex eorum Constitut. p. 6, c. 14, Carmelitæ discalceati ex eorum item Constitut. part. III, c. 35, n. 9. Nec misericordiae janua hujusmodi revertenti omnino præcluditur, cum abbas possit post trinam remissionem ejecto fratri charitatis officia extra monasterium exhibere, inquit Menardus, maneatque ejectus sub cura episcopi, qui salutem illius curare debeat. Cistercienses tamen recipiebant quidem, sed non ad habitum: « Fugitivi, inquit institutiones Capit. gener. ord. Cisterc. (*Dist. 10, c. 4*), qui juxta Regulam usque tertio recipiuntur, si plus quam ter exierint, nullatenus ad habitum monachi vel conversi admittantur in ordine. Abbas transgressor hujus sententiæ **396** omni sexta feria sit in pane et aqua usque ad capitulum generale, et inde veniam petat. Et antiquæ Definitiones ejusdem ordinis (*Dist. 11, c. 5*): « Fugitivi, qui juxta Regulam usque tertio recipiuntur, si plus quam ter apostataverint, et poenitentes redire voluerint, et satisfacere pro delicto, omnino recipiantur vel in domibus propriis, vel in locis aliquibus earum, si aliud canonicum non obsistat, semel tantum ad victum, et non ad habitum regularem; sed ad alium sicut abbati visum fuerit expedire, quem quidem habitum si recipere noluerint aut portare, eisdem temporalia denegentur. Si vero suscepto illo

habito, iterum ad sæculum regressi fuerint, vel aliquid tale commiserint, pro quo monachus teneatur emitti, nullus eis de ordine teneatur ulterius providere. Eis autem in habitu sibi constituto vel tradito existentibus, horis vigiliarum venire teneantur ad ecclesiam extra chorum, et jejunia conventus prosequantur. Conversi vero in familiarium habitum redacti teneantur ad observantias conversorum. » Atque ita etiam recipiendos esse asserit Boherius: « Intellege, inquit, quod hic dicitur de non recipiendo fugitivum ultra tertiam vicem, scilicet in communi consortio fratrum, sed bene in ergastulo. »

Hactenus de fugitivis aut ejectis monachis sponte redeuntibus: quid vero de obstinatis, in peccato perseverantibus, et reditum ne quidem cogitantibus? De his nullum hic protulit verbum S. P. Benedictus: unde apparet hanc in illos servari legem voluisse, quam superiori capite sancivit: *Infidelis si discedit, discedat*. Et certe si putridæ carnes abscissionis ferro sunt resecandæ, multo minus repetendæ videntur.

Constat nihilominus jam olim ab ipso fere S. Benedicti tempore, ne dicam antea, requisitos et ad proprium monasterium reducos fuisse: « Fugitivum monachum, inquit sanctus Ferreolus (*Regul. c. 20*), deserentem disciplinam et perdentem se, velut contemptorem placuit revocare. » Et S. Fructuosus (*Regul. c. 20*): « Cum aliquis per vitium elapsus fuerit a monasterio, in aliud non recipiatur cœnobium, neque in humanitatis charitatem, neque in pacis osculum; sed continuo vincetis post tergum manibus reducatur proprio. » Ita quoque Justinianus imperator (*Novel. 125*): « Si quis monachus monasterium reliquerit, et ad sæcularem vitam transierit, hic militia primum et honore, si quem habet, denudatus, per locorum episcopum, et provinciae præsidem in monasterium remittitur, et res quas postea habere monstratus fuerit, ad monasterium in quod immittitur, pertinet. Si denuo quoque monasterium relinquat, tunc præses eum provinciae in qua inventus fuerit, detineto, et sub ecclæ sibi cohorti connumerato. » Idem decernunt concilia, Aurelianense I: « Ipsi autem monachi, qui fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces sub custodia revocentur; et reum se ille abbati futurum esse cognoscat, qui hujusmodi personas non regulari adversione distrinxerit, vel etiam qui monachum suscepit alienum; » Toletanum VII: « Quicumque ex sacerdotibus **397** vel ministris vagantes monachos repperit, aut si las est, in propriis locis cœnobio suis rectoribus eos reformet, aut si difficile est, pro sola honestate vigore suæ potestatis erudiendos inclinet. » Constantinopolitanum II: « Si quis qui præest monasterio, eos qui ei subjecti sunt monachos cum multa diligentia non requirat, vel inveniens non recipiat, statuit synodus eum segregationi subijci. » Quem canonem de fugitivis intelligit Balsamon. Vide concilium Laubethense an. 1281, apud Spelmannum. Dis adde Gregorii papæ IX constitutionem pro monachis Benedictinis: « Statuimus ut præsidentes capitulis celebrandis secundum statutum concilii generalis, seu Patres abbates, seu priores fugitivos et abjectos de ordine suo requirant sollicite annuatim. Qui si in monasterio suo recipi possunt, secundum ordinem regularem abbates seu priores eorum, monitione præmissa, ecclesiastica censura compellantur ad receptionem eorum, salva ordinis disciplina. Quod si hoc regularis ordo non patitur, auctori auctoritate nostra provideatur ut apud idem monasterium in locis competentibus, si absque gravi scandalo fieri poterit; alioquin ex aliis religiosis domibus ejusdem ordinis ad agendam ibi poenitentiam talibus vitæ necessaria ministrantur. Si vero hujusmodi fugitivos inobedientes invenerint, eos excommunicent, et tandiu faciant ecclesiarum prælatis excommunicatos publice denuntiari, donec ad mandatum ipsorum humiliter revertantur. » Denique Constitutiones Richardi epi-

scopi Sarum anno 1217 editæ (Apud Spelm. tom. II *Conc. Angl.*): « Cum quidam apostatæ salutis suæ immemores, abjecto timore Dei, de ordine suo egredi sine licentia suorum prælatorum, et in sæculo sæculariter conversari, abjecto religionis habitu, non verentur; præcipimus archidiaconis, decanis etiam, monitione præmissa competenti, ut tales ad claustrum per ecclesiasticam censuram redire compellant: quod si nec sic ad reassumendam religionem induci possint, jubemus eos comprehendi, et ad poenitentiam

in carcerem retineri. » Tandem canones Synodici Nicephori P. C. n. 25 (Tom. III *Monum. Eccles. Græc.*): « Si monachus, habitu sancto deposito, carnem comederit, uxorem duxerit, oportet eum converti, nolentem anathemati submitti, et invitum monasticis vestibus indui, atque in monasterio concludi. » Cæterum antiquam hujus rei praxim videtur est apud Joannem Diaconum in lib. I de Vita sancti Gregorii papæ, cap. 14, et apud Ardonem in Vita S. Benedicti Anianensis n. 24.

CAPUT XXX.

De pueris minori ætate, qualiter corripiantur.

Omnis ætas vel intellectus proprias debet habere mensuras. Ideoque quotiens pueri, vel adolescentiores ætate, aut qui minus intelligere possunt quanta pœna

sit **398** excommunicationis; hi tales dum delinquant, aut jejuniis nimis^a affligantur, aut acribus^b verberibus coerceantur, ut sanentur^c.

^a Flor. cum quibusdam antiquis mss. *nimis*.

^b Conc., Cass., Flor., Hild., Conch., Comp.,

acris., Ebrul., Lyr., *acrius*.

^c Narb., *salventur*.

COMMENTARIUS.

Omnis ætas vel intellectus.] Hic notat Menardus ætatem ab intellectu seu capacitate intelligendi distinguere: nam etsi pueris mens sit immaturior, sunt tamen nonnulli grandiores, aut duræ cervicis, aut imbecillioris intellectus, quos virga agere solet, non ratio, nec excommunicationis vis.

Proprias debet habere mensuras.] « Id est iudicii disciplina non uniformiter est omnibus exhibenda, sed secundum uniuscujusque ætatem vel intellectum cum magno est moderamine inferenda. Aliter enim parvuli, aliter adolescentes et juvenes, aliter senes, aliter vero in decrepita positi debent judicari ætate, » inquit Smaragdus.

Ideoque quotiens pueri.] Pueritia a septimo anno incipit, et decimo quarto completo desinit.

Vel adolescentiores ætate.] Adolescentia ab anno decimo quarto ad vigesimum octavum peragitur. Porro acute notat hic Bernardus Cassinensis S. P. Benedictum duas hic ætates comprehendisse, integram unam, scilicet pueritiam, inceptam alteram, nempe adolescentiam; nec simpliciter dixisse *adolescentes*, sed *adolescentiores*, quia ætas pueritiæ proxima de pueritiæ levitate magis retinet.

Aut qui minus intelligere possunt quanta pœna sit excommunicationis.] « Ille, inquit Hildemarus, non intelligit qui non verecundatur, nec turpitudinem habet pro excommunicatione. » Ubi S. Pater « omnem comprehendit ætatem, uti observat Bern. Cass., et istos in capite 25 supra improbos appellavit, quos vindicte corporali subjacere decrevit. »

Hi tales dum delinquant.] Et delictum exigit.

Aut jejuniis nimis affligantur.] Quod ex Hildemaro duobus modis fieri potest: aut aliquid de cibo et potu subtrahendo eadem qua cæteri hora reficientibus, aut eandem quam alii sumunt refectionem in vespem,

B aut alterum diem differendo. Additque quosdam esse qui nimium jejunium « intelligunt mediam libram panis solummodo, et unum staupponem aquæ in hieme, in æstivo tempore duos; alios vero quartam partem libræ panis et aquam sicut superiores. Sed isti, inquit, qui quartam partem libræ panis dicunt, non bene discernunt. » Verum istud *nimis* non stricte pro excessu in jejniis **399** accipiendum reor; sed late, quasi diceret *duris jejniis*, servata tamen discretionem.

Aut acribus verberibus coerceantur.] Ita etiam sanctus Pachomius (Art. 97): « Omnes pueri qui non timent confundi pro peccato, et correpti verbo non emendaverint, verberentur quandiu disciplinam accipiant, et timorem. » S. Isidorus (Cap. 17): « In minori ætate non sunt coercendi sententia excommunicationis, sed pro qualitate negligentie congruis emendandi sunt plagis, ut quos ætatis infirmitas a culpa non revocat, flagelli disciplina compescat. » Magister (Cap. 14): « Infantulos usque ad quindecim annos non excommunicari, sed præcipimus vapulari pro culpis. » S. Fructuosus (Cap. 6): « Quod si in aliquo, quæ diximus deprehensi fuerint, continuo ab ipso suo decano virga emendentur. » Sed S. Basilii pueros ita puniri præscribit (*Regul. fus.*, cap. 15): « Cibum, inquit, usurpavit intempestive? majore diei portione jejunis maneat. Immodeste et turpiter comedit? tempore refectionis cibo prohibitus, cogatur alios scite vescentes contueri, ut et abstinencia puniatur, et gravitatem discat. Otiose quid locutus est? Convicium dixit proximo suo? mentitus est? aut aliorum quid eorum dixit quæ prohibita sunt? et jejunio et silentio castigetur. »

Ut sanentur.] Nam, ut ait Scriptura, *Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinæ effugabit eam* (Prov. xxii).

CAPUT XXXI.

De cellerario monasterii qualis sit.

Cellerarius^b monasterii eligatur de congregatione sapiens, maturis moribus, sobrius, non multum edax^c, non elatus, non turbulentus, non injuriosus^d, non tardus, non prodigus, sed timens Deum,

B qui omni congregationi sit sicut pater. Curam gerat de omnibus, sine jussione abbatis nihil faciat. Quæ jubentur custodiat: fratres non contristet. Si quis frater ab eo forte aliqua irrationabiliter postulat,

^a Oxon., Narb., *qualis debeat esse*.

^b Al., *Cellararius*.

^c Al., *audax*.

^d Al., *non jurgiosus*.

non spernendo eum contristet, sed rationabiliter cum humilitate a male petenti denegat.

Animam suam custodiat, memor b semper illud apostolicum, quia qui bene ministraverit, gradum bonum sibi acquirit (I Tim. 7). Infirmorum, infantium, hospitum pauperumque cum omni sollicitudine curam gerat, sciens sine dubio quia pro his 400 omnibus in die c iudicii rationem redditurus est. Omnia vasa monasterii cunctamque substantiam, ac si altaris vasa sacrata conspiciat. Nihil ducat negligendum; neque avaritiæ studeat, neque prodigus sit, aut extirpator d substantiæ monasterii: sed omnia mensurate faciat, et secundum jussionem abbatis.

Humilitatem ante omnia habeat: et cui substan-

a Hild. deest, cum humilitate.

b N. rb., memorat. Al., memorans.

c Cass., N. rb., Flor., in diem.

d Flor., Hild., et stirpator. Conch., Comp., Lyr. et quidam alii., aut stirpator.

e Al., et cum substantia.

f Hild., tribuatur. Edit. Paris., dirigatur.

tia e non est quæ tribuatur, sermo responsionis porrigatur f bonus, ut scriptum est: *Sermo bonus super datum optimum* (Eccli. xviii). Omnia quæ ei injunxerit abbas, ipsa habeat sub cura sua; a quibus prohibuerit, non præsumat. Fratribus constitutam annuam sine aliquo typo g vel mora offerat, ut non scandalizentur, memor divini eloqui, quid mereatur qui scandalizaverit unum de pusillis h (Matth. xviii). Si congregatio major fuerit, solatia ei dentur, a quibus adjutus et ipse æquo animo impleat officium sibi commissum. Horis competentibus dentur i quæ danda sunt, et petantur quæ petenda sunt: ut neminem perturbetur neque contristetur in domo Dei.

B g Oxon., Hild., Haef., sine aliquo typo. Conc., sine aliqua typo. Al., sine aliquo verbo.

h Cass. addunt istis: expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris.

i Al., et dentur.

COMMENTARIUS.

Cellerarius monasterii. Ita nimirum S. Pater vocat eum cui curam et administrationem rerum temporarium committit, a cella, seu cellario, in quo reservantur ac celantur ea quæ ad vitæ sustentationem pertinent. Nonnulli cellarium custodem cellarii appellant, alii œconomum, quidam provisorem, aliqui procuratorem nominant, cujus vocis fit mentio in Tripartito libro Mir. S. Roberti abbatis Casæ Dei, auctore Bertrando, dist. 1, n. 3.

Eligatur. Non ait: ponatur ad libitum abbatis; sed eligatur, id est constituatur, qui melior ex omnibus repertus fuerit; alias personarum esset acceptio, non electio: « Quid enim electio, inquit Hildemar, nisi separatio optimi a meliore, vel melioris a bono, aut boni a malo? »

De congregatione. Quia, ut ait idem Hildemar, non aliunde debet eligi: « Ubi a laicos excludit, et illos qui mores et 401 actus religionis et fratrum ignorant, » inquit Bernardus Cassinensis, atque, ut addit Nicolaus de Fractura, « clericis ac religiosis oppido sunt infesti. » Nihil tamen vetat aliquando piis laicis ac Deum timentibus uti ad exsequenda servorum Dei extra monasterium negotia, ut non sit necesse cellariis toties progredi foras, et cum sæcularibus conversari, quia non omnino expedit animabus eorum. Vide Vitam S. Joannis abbatis Gorziensis, n. 85 et 86, sæc. v.

Sed quæret aliquis a quo fieri debeat hujusmodi cellarii electio, quando, et quomodo? Respondet Boherius: « Per abbatem pariter et conventum, cum hujus officium sit de præcipuis causis. » Atque ita Regula S. Fructuosi (Cap. 6): « Eligatur cellarius bonæ patientiæ probatus, quem communis elegerit collatio. » Sed Bernardus Cassinensis hanc electionem asserit fieri non debere « secundum ordinem juris, sed secundum discretionem abbatis, convocato aliquo concilio seniorum aliquorum. » Eodem modo Nicolaus de Fractura, Turrecremata, Matthias Lambert, Joannes Craesbeeck maturo dicunt iudicio ab abbate eligendum cum consilio saltem seniorum. Sicque observant Cassinenses, ad verbum eligatur ita declarantes (Declar. Cass., c. 31): « A prælato scilicet de consilio seniorum Patribus proponendus; sit autem decanus, et omnino moribus gravis. » Sed Constitutiones Montis Oliveti præscribunt (Part. II, cap. 31), ut cellarii monasteriorum eligantur in banchetto per vota secreta, de consensu majoris par-

tis ipsius. Generalis vero abbas pro quolibet monasterio ad hoc munus duos idoneos nominabit, ex quibus electus censeatur qui plura vota habuerit. »

Isthæc autem electio singulis olim annis apud nostros celebrabatur, ut docet nos Mabillonius his verbis (Præf. ad sæc. IV Ben., part. 1, n. 126): « Officium istud (obedientiam vocabant veteres) in annum committi antiquus mos est in ordine nostro usitatus. » Cujus sententiam confirmat anonymus in Vita S.

C Salabergæ (Sæc. II Ben.): « Famulaque Christi, cui obedientiæ causa eodem anno juxta tenorem Regulæ ad cellarium custodiendum sororibusque ministrandum ordo evenserat. » Idem colligitur ex Vita S. Joannis Gorziensis n. 75. Auctor est tamen Hildemar, decanos et cellarios plures in annos continuari debere: « Cellerarius, inquit (In cap. 52), et decanus non dicit ut per vicem sibi succedant, sed usque dum non potest meliorem invenire, semper ille debet esse in decania sua, aut ille in cellario suo, etiam si per decem annos meliorem non potest invenire, ille solus agat illud ministerium. » Bernardus etiam Cassinensis et Boherius docent cellarios, decanos præpositosque non sibi succedere per vices. Sed ex Constitutionibus Cong. Montis Oliveti cellarius « per quadriennium tantum duret, quo elapso, per alios quatuor annos idem munus in eodem monasterio exercere non possit. » De aliis obedientiis dicemus sequenti capite.

D Electionis modus erat omnino solemnus: eadem enim benedictione qua prior ordinabatur absolveturque cellarius, ut patet ex Udalrico, l. III, c. 18, et ex inss. Consuet. S. Benigni, c. 58.

402 Sapiens.] Ut domus Dei a sapientibus sapienter administretur, ubi sapiens ex Bernardo Cassinensi, « et prudentiam, et scientiam, et intelligentiam importat, nec solummodo debet esse sapiens in rebus ordinandis humanis, sed et maxime philosophus, id est amator sapientiæ in divinis. » Quid vero sit esse philosophum in divinis, ita explicat Hildemar: « Philosophia cœlestis est discernere inter vitia et virtutes; deinde amare virtutes, et odire vitia, ac deinceps ipsas virtutes, quas cognovit, operibus exercere studeat, eo quod nihil valet sapere, et cognoscere bonum, et illud non diligere, atque amando non operari: talis enim est qui sapit bonum et illud non diligendo operatur, qualis est ille qui portat panem et vinum, et exinde nec manducat, nec

libit. » Et tamen Richardus de S. Angelo ait : « Non credo quod requiratur in isto scientia divinarum Scripturarum, sed scientia solummodo naturalis, ut sit maturus moribus, et sobrius, prout hic sequitur. »

Maturus moribus.] Moribus, inquit, non ætate; quia, ut hic notat Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura, cum cellerarius per monasterium frequenter discurrere debeat, et singulas ejus officinas perlustrare, ægre injunctum sibi officium impleat, si multa foret gravatus ætate. Ex Constitutionibus vero Montis Oliveti (*Part. II, cap. 31*) debet esse « saltem viginti octo annorum, et decem ante annos in religione professus. »

Sobrius.] Sobrius Smaragdo « intelligitur cautus, vel consideratus, in cibo et potu frugalis et parcus, verbo et opere temperatus; » a Boherio « temperatus in victu et in aliis; » a Menardo « non temulentus. » Aliter Hildemaro : « Ille dicitur sobrius, qui temperatus est, id est nec plus nec minus quam oportet agit. » Eodem modo S. Benedictum interpretantur Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura. Et certe quod parcitatem in cibo et potu S. P. non hic intelligat ex sequentibus verbis, non *multum edax*, colligiunt. Sit ergo cellerarius sapiens, maturus moribus, et sobrius, « ut per sapientiam cuncta disponat, per maturitatem morum levitatem indebitam fugiat, et per sobrietatem seipsum temperet in actibus et in verbis, » inquit Bernardus Cassinensis.

Non multum edax.] Et hoc potissimum vitium in cellerario vitari volebant veteres monachi; unde Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et aliorum Macarii : Abbas, inquit (*Cap. 12*), « decernere debet quomodo debeat esse qui cellarium fratrum contineat; debet talis tantummodo eligi, qui possit in omnibus gulæ suæ suggestionibus dominari, et evangelico ordine fratribus suis victum gubernare. » Et Regula Magistri (*Cap. 16*) : « Cellerarius vero ipse frater ordinatur, qui probatus fuerit ab abbate fidelis et abstinentis esse, quem numquam viciat aliquando aliqua desideriorum gula, vel qui non multum amat manducare aut bibere. » Id tamen maxime vitare debet, cum extra monasterium cum sæcularibus manducat : qua de re vide Joannis Gorziensis exemplum.

403 Non elatus.] Elatus dicitur in superbia elevatus, audax, jactans et arrogans, » inquit Smaragdus. In hoc tamen superbiam ab elatione distinguit Hildemarus, quod elatio in spiritualibus, superbia in spiritualibus simul et temporalibus fiat.

Non turbulentus.] Turbulentus ex Hildemaro « dicitur obscurus, non sincerus, non hilaris, furibundus; veluti aer dicitur turbulentus cum non est sere-nus, id est lucidus. Sive aqua dicitur turbulenta cum non est limpidâ et lucida; ita homo dicitur turbulentus cujus vultus obscurus est, id est non hilaris aut suavis. » Eodem fere modo Bernardus Cassin., Nicolaus de Fractura et Turrecremata.

Non injuriosus.] Ad injurias inferendas contumeliasque irrogandas promptus.

Non tardus.] « In obediendo scilicet mandato superioris, nec in constitutum annonam fratribus etiam tribuendo, » inquit Boherius.

Non prodigus.] Id est, nimis largus, aut profusus, consumptor et dilapidator bonorum monasterii, ne forte ex ejus profusione totius monasterii ruina manaret. Ita autem se gerere debet, ut annui sumptus monasterii non excedant redditum; quin imo nec totum expendat, ut semper supersit aliquid pauperibus erogandum, fortuitisque casibus opportune possit occurrere.

Sed timens Deum.] Quod est veluti antedictorum corollarium, ad quod illa omnia referri debeat. Qui enim Deum timuerit, prædicta omnia facili negotio observabit.

Qui omni congregationi sit sicut pater.] Ut eum charitate cuncta administret, omnes fratres tanquam filios diligat, eisque necessaria affatim subministret, nullum negligens, nullum spernens; et quia patris est omnium quæ familiam spectant curam suscipere, apposite subjungit :

Curam gerat de omnibus, sine jussione abbatis nihil faciat.] Quæ duo, licet inter se pugnare videantur (nam curam gerere de omnibus laud potest, cui nihil sine jussione facere permittitur), facile tamen conciliantur ex consequentibus.

Quæ jubentur custodiat.] « Quod idem est, inquit Smaragdus, ac si diceret : Quod superius dixi de omnibus illum curam agere; de his, quæ custodire jussus fuerit, curam gerat; de cæteris vero rebus sine jussione abbatis nihil faciat. » Eodem modo ratiocinatur Boherius in secundo comm. Quænam vero sint illa quorum curam abbas cellerario committere debet, colligi potest ex Regula S. Isidori, in qua hæc scribuntur (*Cap. 19*) : « Ad eum qui cellario præponitur pertinebit sollicitudo eorum quæ in promptuario sunt. Iste præbebit hebdomadariis quidquid necessarium est victui monachorum, hospitum et infirmorum. Isto præsentente dispensantur ea quæ mensis deferenda sunt. Is etiam quidquid residuum sumptui fuerit pro pauperum usibus reservabit. Huic quoque hebdomadariis, expleta hebdomada, vasa sibi tradita exhibebit, ad persciendum utique si negligenter habita non *404* sunt; ac denuo succedenti hebdomadario coram isto tradantur. Ad hunc quoque pertinent horrea, greges ovium et pecorum, lana et linum, aviaria; sollicitudo cibaria ad ministrandi pistoribus, jumentis, bobus et avibus; industria quoque calceamentorum, cura pastorum seu piscatorum. » Et ex Regula Orientali quæ decernit (*Cap. 25*), ut cellerarius « omnia utensilia, quæ in monasterio sunt, id est vestem, vas, ferramentum, et quidquid usibus quotidianis necessarium est, custodiat, et unamquamque rem proferens cum fuerit necessarium, ab eo iterum ad reponendum cui utendo consignaverit recepturus. Ad victum vero fratrum proferat et tradat septimanariis, ad condiendos cibos det necessaria secundum quotidianæ expensæ consuetudinem, neque profuse, neque avaræ; ne vitio ipsius vel monasterii substantia gravetur, et fratres patiantur injuriam. Sed et necessitatem infirmorum fratrum ac laborem considerans, nihil ægotantium desideriis neget ex his quæ habuerit, quantum illis necesse fuerit : advenientibus diversis fratribus escas parabit. Hæc erit cura custodis cellarii, recurrens semper ad seniorum consilium, et requirens de omnibus, et præcipue de his quæ proprio intellectu non potuit adimplere. » Quæ postrema verba hunc sanctæ Regulæ locum illustrent, ut scilicet in his quæ dubia sunt, nec proprio potest adimplere intellectu, sive, ut loquitur Lanfrancus (*Stat. c. 9*), in *majoribus causis*, sine abbatis jussione nihil faciat. Optimum quoque erit quod ait Bernardus Cassinensis, si scripturam ei tradat, in qua distincte contineantur ea quorum ei curam committit, sive, ut loquitur Hildemarus, quæ curare habet, « debet illi abbas constituere isto modo, v. g. : Sub cura tua sint infantes, hospites, infirmi, pauperes; servi etiam, qui ad usum hortii, vel coquinae sunt deputati, fleustomati, et illa generalitas monachorum. Deinde debet illi constituere hospitum curam isto modo, v. g. : Si venerint episcopi, aut abbates, aut comites, tali modo illis servire stude : si autem venerint clerici, canonici, tali modo servitium eis exhibe. Si certe venerint monachi, tali modo illos recolige. Et postremo debet illi dicere : Si in his tibi dubietas venerit, me interroga, etc. » Addique, si talis sit cellerarius, quem hic describit S. Benedictus, posse abbatem cuncta ejus arbitrio committere.

Ut autem possit abbas agnoscere an quæ jubentur fideliter custodiat cellerarius, debet ab eo certus

temporibus rerum gestarum et administratæ substantiæ rationem repetere; id quod singulis mensibus faciendum præscribit sanctus Fructuosus: « Quod per singulos menses expensum fuerit, per omnium capita mensium rationem suo abbati faciat (præpositus, qui substantiam monasterii dispensandam accipiebat), et hoc cum tremore, et simplicitate, et vera cordis humilitate tanquam redditurus Domino rationem. » Et instituta Capituli gener. ord. Cisterciensis (Cap. 78): « Major cellerarius semel in mense, vel sæpius, si abbas voluerit, de omnibus, quæ accipit, abbati, vel quibus jusserit, computet. » Sed Institutiones eorum indefinite tantum decernunt, **405** ut « major cellerarius, quando abbas voluerit, de omnibus quæ accipit et expendit, abbati vel quibus jusserit computet. » Cassinenses vero volunt ut quilibet cellerarius computa, rationes, debita, et credita monasterii quater in anno, hoc est per singulos quosque tres menses ostendat prælato et superioribus, qui omnes eadem manu sua subscribant. Idque juxta Gregorii papæ IX constitutionem, in qua hæc lego: « Ut domorum status certior habeatur, singulis tribus mensibus coram abbate seu priore, si ibi non est abbas, et senioribus reddant officiales de suis officiis rationabilem computationem de omnibus expensis, et fideliter facientes abbates et priores bis in anno, scilicet in calendis Octobris, collectis annuis fructibus; et in calendis Aprilis, statum domus suæ in capitulo, vel coram senioribus, et etiam coram visitoribus cum venerint plenarie manifestent. Abbas autem, vel prior, sive præpositus, qui in prædictis ratiociniis gravia debita suppresserit fraudulentem, ab administratione quam obtinet penitus repellatur. » Ex constitutione etiam Benedicti papæ XII, cap. 3, abbates, priores, seu administratores singulis annis in capitulo generali rationem debent reddere; cellerarii vero et alii officiales ter in anno coram abbate et conventu. Simile aliquid habetur in Statutis Nigrorum Monachorum anno 1238 Londini editis. Vide Ottobonis legati in Anglia Constitutiones apud Spelmannum ad annum 1248. Ad Regule textum revertor.

Fratres non contristet. Quod ita exponit Hildemarus: « Nulli debet acrius responsum dare, sed eis bonum sermonem in omnibus tribuere; » sive, ut ait Bernardus, « Nihil faciat vel dicat per quod possint rationabiliter contristari: » verbi gratia, « In denegando quæ debet dare, vel in dando tardius quam debeat, » ut loquitur Boherius.

Si quis autem frater ab eo forte aliquid irrationabiliter postulet, non spernendo eum contristet, etc.] Ita S. Benedictus, in monasterio S. Sequani cellerarius, et postea abbas Anianensis (*In ejus Vita, n. 9, sæc. iv*), « juxta præceptum Regule totis viribus sese componere, ac licita petentibus sine mora studebat largiri; male petentibus denegare, impossibilia exquirentibus blande excusare. » Et ante eum sanctus Leobinus factus cellerarius (*Sæc. i Bened.*), « ita se reddidit providum, ut nec superpetenti daret aliquid superfluum, nec indigenti congruum subtraheret alimentum. » Quid autem sive petendo, sive distribuendo observari debeat, docent sequentes versiculi ex Boherii in primo comm.:

In poscente novem, sex in donante notanda,
Causa, fides, modus, locus, et penuria, tempus,
Ætas, nobilitas, cum conditione petentis,
Mens hilaris, festina manus, adsitque facultas.
Dulcor affatus, discretio dantis, et ordo.

Animam suam custodiat. Quæ verba ita exponit Smaragdus: « Non offendant in his quæ non sunt danda dando, aut quæ respondenda **406** non sunt respondendo. » Cui concinere videtur Bernardus Cassinensis his verbis: « Hoc attinet ad fidelitatem specialiter, ut videlicet sit fidelis conservator et dator; alias enim animam suam male custodiret. » Additque: « Præterea animam suam bene custodit,

A quando nec ipse in officio sibi commissio peccat, nec alios peccare permittit. Hoc autem verbum ad omnia illa quæ contra Deum sunt vitanda, et cum Deo sunt facienda, large potest extendi. » Unde etiam Cassinenses in suis declarationibus ad hæc verba: « Cellerarii, inquit, non sic se immergant temporalibus, quin vacent spiritualibus; sed sic transeant per bona temporalia, ut non amittant æterna. » Et Bursfeldenses (*Dist. 2, cap. 5*): « Cellerarius quamvis exemplo Mathæ, cujus suscepit officium, circa multa sollicitari et turbari necesse habeat, non tamen se prorsus a conventualibus alienare, aut silentium et quietem cellæ penitus abjicere et abhorre; sed potius quantum sinit opportunitas, necessariis expeditis ad opus Dei et conventum, sed et ad cellam quasi ad quietissimum et tutissimum portus sinum recurat, ut legendo, orando, meditando, turbulentos animi sui motus ex cura et dispositione exteriorum surgentes sedare possit, et spiritualibus consolationibus refrigerari. » Similiter Constitutiones Fulsiensium (*Cap. 34*): « Ne cura temporalium rerum sibi obrui se sinat cellerarius, ut in spiritualibus langueat; cum illæ his tanquam administræ ancillari debeant. Quare det operam ut quam rarissime absit a choro et officio divino, a meditatione et aliis exercitiis regularibus, quæ quidem illius officium non impendant. » Eadem ratione Regula Magistri præscribit (*Cap. 16*), ut « quotidie cellerarius cum septimanariis coram abbate in oratorio cum congregatione communicet, » ne forte prætextu rerum gerendarum a celesti pane sumendo abstinere; quo magis omnibus indiget, ut in fortitudine cibi illius ambulet feliciter per invia et iniquosa rerum temporalium, neve contabesceret cor illius intra se, si oblivisceretur comedere panem suum.

Memor illius apostolici, quia qui bene ministraverit gradum bonum sibi acquirit. Ita etiam Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii: « Studere debet qui huic officio deputatur, ut audiat, quia qui bene ministraverit, bonum gradum sibi acquirit, et animæ suæ lucrum facit. »

Infirmorum, infantium, hospitem pauperumque cum sollicitudine curam gerat. Quatuor hic potissimum cure ac sollicitudini cellerarii S. P. Benedictus committit. Primo infirmos, quorum curam ante omnia et super omnia adhiberi voluit, ut sicut revera Christo, ita eis serviat; præcipitque abbatem attendere ne a cellerariis aut servitoribus negligantur. Eadem mente Orientalis Regula præscribit (*Cap. 25*) ut cellerarius « nihil agrotantium desiderii neget, ex his quæ habuerit, quantum necesse fuerit. » Et antiquæ Cluniacensis monasterii consuetudines apud Udalricum (*Lib. iii, c. 18*): « Si quis fratrum adeo est infirmus ut de lecto surgere non possit, ad hunc **407** quotidie summo diluculo simul cum infirmario venit cellerarius, et de omnibus quæ habere potest sciscitatur ab eo, quid sit, quod sibi videatur, ut præparet ad ejus recreationem. » Et iterum (*Lib. iii, c. 11*): « Si quis dederit nobis decem solidos, aut pauciores, hi semper cellerario sunt deputati ad hoc tantum ut fratribus infirmioribus vel aliquantulum delicatis, absque hoc quod generaliter omnibus datur, aliquam possit impendere charitatem. » Mirum prorsus est quanta sollicitudine hanc regule partem observaret B. Raingardis in Marcianensi monasterio olim sanctimonialis et celleraria, quæ, ut scribit venerabilis ejus filius Petrus abbas Cluniacensis (*Lib. ii, ep. 17*), « Scripserat in mente sua quo unaquæque corporali incommodo laboraret, et morbos earum vel qualitatem sollicita adnotaverat, ut posset unicuique absque errore subvenire, cum nihil eam talium coningeret ignorare. Noverat eas ut nobiles et delicatas, ut fragiles et infirmas, pro sexu, pro loco, pro usu multis egere; et ideo mentem, ne quid eis deesset, multo sollicitabat angore. Occupabat eam servilium cura officiorum, et ancillarum Dei se famulam esse gavisâ, vilia quæque ministeria procurabat. Variabat

D

in corde suo diversos apparatus ciborum, et talium in experta coquinæ disciplinam addiscere cogebatur. Huic assa, illi elixa, salsa isti, insulsa alteri providere, sollicita circa frequens ministerium satagebat; præparabat ipsa, coquebat ipsa, inferebat ipsa; et ut nihil sibi de mercede periret, nihil sibi de labore imminui patiebatur. Collegerat uno suo in corde animos singularum, et quod unaquaque magis affectaret agnoscebat, effectu operis omnium affectibus consonabat.)

Secundo, infantes, « ut considerans in eis ætatis fragilitatem, et corporis teneritudinem, quæ necessaria sunt paterno ministret affectu, » uti loquitur Smaragdus.

Tertio, hospites, quibus advenientibus *escas parabit* ex Regula Orientali cap. 25. Sive, ut præscribit S. Isidorus (Cap. 19), « ipse præbebit hebdomadariis quidquid necessarium est victui monachorum hospitum et infirmorum. » Observat etiam hic Hildemarus moris fuisse apud veteres monachos ut cellerarius hospitum curam gereret; successu vero temporis propter nimiam eorum multitudinem, alios ad id muneris constitutos fuisse, illudque, quod Regula S. Benedicti cellerario injungit de cura hospitum, intelligendum esse quando dicuntur in refectorio manducaturi. Cujus sententiam confirmare videntur Statuta S. Adalardi lib. II, cap. 3.

Quarto, pauperes, quibus ex Regula S. Isidori *quidquid residuum fuerit* reservabit. Sed et juxta Regulam Magistri (Cap. 19), « Cellarius elemosynam faciat cum jussu abbatis in præsentia ejus. In absentia vero liceat ei petenti pauperi elemosynam exhibere, propter præceptum Domini, quod dicit: *Omni petenti te tribue*; et item: *Da, ne cui non dederis, ipse sit Christus.* »

Utrorumque autem et hospitum et pauperum omni prorsus admiratione dignam sollicitudinem gerebat B. Raingardis (Petr. Vener. lib. II, ep. 17), « Hos honorifice **408** suscipiens, istis sollicitè providens; ut nec illis congrua, nec istis deessent necessaria. Cura tamen propensior circa pauperes erat, quorum egestas in corde mulieris sanctæ præponderabat, ut quos major premebat indigentia, major illis adhiberetur præ aliis diligentia. Ea de causa si quid de commissis obedientia superesse poterat, in usus eorum devote expendebat. Erogabantur frequentes elemosynæ, vestes pro posse parabantur, aut emebantur novæ, aut veteres sororibus subreptè dabantur, omnibus secundum Evangelium petentibus absque quæstione quidquid cibi vel indumenti undequaque corrondere poterat, tribuebat: quosdam vero, quos filios ludens vocabat, quotidiano victu et sumptibus reficiebat: pausabat in eis mens dedita Deo, et velut ab antiquis mundi laboribus requiescebat, nunc tandem reputans invenisse se locum Domino, tabernaculum Deo Jacob; quidquid enim in pauperes dispergebat, sibi totum congregari gaudebat, sciens proprium lucrum esse, quod ab aliis credebatur substantiæ detrimentum. » Egregium plane charitatis in pauperes sanctæ mulieris exemplum quod utinam bene imitentur cellerarii.

Omnia vasa monasterii cunctamque substantiam, ac si altaris vasa sacrata conspiciat.] Hæc verba non secundum omnimodam similitudinem accipienda esse docent antiqui Regulæ commentatores, Hildemarus, Bernardus Cassinensis, et Boherius, *sed respective, ut sic tractentur secundum sui valorem, sicut sacra vasa secundum sui dignitatem.* Verum, ut mihi videtur, non ita recte ad mentem S. P. Benedicti veterumque monachorum, qui res monasterii habebant non tanquam indifferentes, sed ut sanctificatas ac Deo vere sacratas, sicut patet ex Regula SS. Patrum Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii: « Nosse debent etiam fratres, quia quidquid in monasterio tractatur, sive in vasis, sive in terramentis, vel cætera omnia esse sanctificata. Si quis de fratribus aliquid negligenter tractaverit, partem

A se habere noverit cum illo rege qui in vasis domus Dei sanctificatis cum suis bibeat concubinis, et qualem meruit vindictam. » Ita etiam S. Basilii ad interrogationem (Regul. brev. interr. 143), « Quomodo qui opus faciunt, curam gerere debent instrumentorum sibi commissorum? » respondet: « Ut eorum quæ dedicata et consecrata sunt Deo. » Et ad interrogationem (Ibid., interr. 144), « Si quid ex incuria amiserit aliquis, aut ex contemptu abusus fuerit? » respondet: « Prorsus qui abusus fuerit tanquam sacrilegus: qui vero amiserit, tanquam sacrilegii auctor judicetur, cum omnia Domino sint dedicata, et Deo consecrata. » Eadem omnino mens erat aliorum Egyptiorum monachorum, qui, referente Cassiano (Lib. IV, c. 20), « non solum seipsos non esse suos; sed et omnia quæ sua sunt, credunt Domino consecrata; propter quod si quid fuerit monasterio semel illatum, ut sacrosanctum cum omni decernunt reverentia debere tractari; » et item utensilia ac vasa coquinæ « tanta sollicitudine curaque suscipientes custodiunt, ne quid ex eis imminuat et pereat, ut credant pro minimis quibusque vasis tanquam pro sacrosanctis rationem non solum dispensatori præsententi **409**, sed etiam Domino reddituros, si forte aliquid eorum negligentia fuerit imminutum. » Hæc omnia confirmat concilium Aurelianense cap. 7 (Apud Burchard. I. III, c. 429): « Omnia quæ Deo offeruntur consecrata habentur in vineis, terris, silvis, utensilibus, vestimentis, pecoribus et reliquis possessionibus; et quæ ecclesiis, sine dubio Christo, qui sponsus earum est, offeruntur. » Ex hac porro doctrina recte inferitur quod sequitur.

Nihil ducat negligendum.] Ex va-is substantiaque monasterii tanquam parvum nulliusve momenti. Certe vix cogitari potest quam religiosi fuerint in rebus minimis præci monachi, quod vel uno exemplo a Cassiano relato stupebit aliquis. Narrat siquidem (Lib. IV, cap. 20) quod cum quidam frater coquinæ ministerio deputatus, tria lenticulæ grana ad terram decidere sivisset, ad abbatem delatus ab œcono, « velut inversor neglectorque sacri peculii iudicatus, ab oratione suspensus sit. » Nec minus profecto movet quod de Benedicto Anianensi abbate scribit Ardo ejus discipulus (In ejus Vita n. 32, sæc. IV Bened.): « Tanta erat ejus sollicitudo, ut si vel modica grana leguminum, vel exiguum porri comæ, cauliumque folia ab eo neglecta invenirentur, mox digna excommunicationis animadvertetur sententia, cujus probaretur esse delictum. Sin autem quis ei aquam ad lavandum porrigeret, et ut solet largius quam decet effunderet, peccatum incurrere fatebatur, eo quod d secretionis non incederet calle. » Simile aliquid legimus de sancto Stephano abbate Obazinensi in ejus Vita lib. II, n. 55 (Tom. IV Misc. Baluz.): « Si vero per porticum ambulans, vel in quocunque loco olera sive legumina per incuriam elapsa, terræque sparsa conspiceret, mox ea incurvus granatim, quantumque modica colligebat, vocatisque quorum culpa decidebant, pro sua eos negligentia durius arguebat. »

Neque avaritiæ studeat.] Huc spectat quod in concilio Francofordiensi sub Carolo Magno decernitur (Can. 4): « Ut cellerarii in monasteriis avari non eligantur, sed tales electi sint quales Regula S. Benedicti docet. » Huc etiam referri potest quod præscribit Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii: « Cellarius debet talis eligi, qui possit in omnibus gulæ suæ suggestionibus dominari, et evangelico ordine fratribus suis victum gubernare, qui timeat Judæ sententiam, qui ab initio fuit iur. »

Neque prodigus sit aut extirpator substantiæ monasterii.] Dando quæ dare non debet.

Sed omnia mensurate faciat.] Media incedens via avaritiæ inter et prodigalitatem, ut etiam præscribit Regula Orientalis (Cap. 25): « Ad victum vero fratrum proferat ac tradat septimanariis ad condiendos cibos, det necessaria secundum quotidiane expensæ

consuetudinem, neque profuse, neque avaro, ne vitio illius vel monasterii substantia gravetur, vel fratres patiantur injuriam. » Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 4): « Avaritiæ et cupiditatis pestem omnino fugiat. Similiter sicut non avara, sic non sit prodiga, id est sicut dono omnipotentis Dei sub avaritiæ vitio occultando subtrahere non debet; sic nec sine justa dispensatione nimis fenerando communem substantiam non debet diripere, sed omnia per discretionem temperando pensare. » Denique Petrus Damiani (*Opusc.* 13, c. 19): « Cellerarius debet officium sibi commissum tanta dispensationis arte peragere, ut manum et aperiendo substringat, et stringendo discretus aperiat: quatenus in eo et parca sit largitas, et parcitas larga. Summopere cavendum est ne parvitatem tenacitas, largitatem effusio nentur; sæpe enim vitium virtutis se specie palliat; quantoque quasi bonum esse quod malum est cernitur, tanto difficilius emendatur. Bonus autem administrator sic dispensat necessaria corporum, ut saluti etiam consulat animarum, quia et parcendo sobrietatem nutrit, et largiendo murmurationis vitium ne oriatu obsistit. »

Humilitatem ante omnia habet. Cujus ut exemplum aliquod omnibus demonstraret, antiqua fuit ordinis nostri consuetudo, ut cum in capitulo hoc regulæ caput legeretur, cellerarius pronus coram omnibus veniam peteret de omnibus excessibus in commissis sibi obedientia perpetratis: « Lecta vero in capitulo et exposita prædicta sententia, inquit Lanfrancus (*In Stat.* c. 9), cum dictum fuerit a priore, loquamur de ordine nostro, statim prostratus in loco ubi mos est dicat: Istam obedientiam quæ mihi injuncta est, mea culpa negligentem et tepide, et multa aliter quam oportet tracto, et in ea in multis offendo Dominum et nostros seniores, mea culpa, et requiro inde absolutionem vestram et seniorum. Quo dicto absolvat eum qui capitulum tenet de his offensis quas ibi enumeravit, et de omnibus reliquis quæ in eo sunt, ad ejus absolutionis finem responso ab omnibus cum omni devotionis affectu, ut mos est, amen, vadat ad pedem ejus, et deinde jubeatur ire sessum, etc. » Idem sed in sequenti capitulo præstabant Cluniacenses, ut patet ex Udalrico: « In sequente rursus capitulo veniam petit, sequere reum de multis negligentis per occasionem obedientiæ confitetur. Absolvit eum prior, et imperat ut psalmum quinquagesimum cum collecta pro eo ad sanctam Mariam communiter ab omnibus cantetur. » Eodem fere modo loquuntur mss. Consuetudines S. Benigni Divionensis c. 38.

Et cui substantia non est quæ tribuatur, sermo responsionis porrigatur bonus. Idem præscribit Regula Cujusdam ad virgines, cap. 4, et sanctus Dorotheus in doctrina 4, n. 46; et merito quidem, « quia sermo superbus et malus etiam bonos viros convertit ad malum, sermo vero humilis et bonus etiam malos mutat in melius, » ut dicebat abbas Macarius (*Apud Rufin.* l. in de Vit. Pat., n. 127). Debet ergo cellerarius mansuetus esse et lenis, ut libera sit omnibus ad eum accedendi facultas; multi enim maxime juniores sunt timidi, qui ad morosum et iracundum vix audent accedere, ac proinde multam rerum necessariarum penuriam ferre cogerentur. Egregium hujusce lenitatis exemplum præbuit B. Raingardis (*Petrus Vener.* lib. II, epist. 47): nam « cum sæpe paupertas charitatis ejus divitiis non responderet, tristabatur, dolebat; et quia satisfacere universis pro voto non poterat, magno tormentorum supplicio torquebatur: 411 et cum a non habente multa exigerentur, secundum Regulam patientiam servabat in corde, mansuetudinem referebat in sermone; nec inanis ab ea recedere poterat, quam mentis hilaritate ac verborum jucunditate replebat. In qua virtute ita præcelluit, ut sorores omnes ad defuncta attestarentur, nunquam per viginti fere annos, quibus inter eas conversata est, verbum aliquod durum ab ejus ore vel leviter se audisse. Sic semper hilaris, semper jucunda, non

solum nihil nubilum præferebat; sed et si quas tristitiæ nebulas in perturbatis mentibus aliquando offendisset, sereno verborum lumine exturbabat. » Vide Vitam S. Antonini abbatis Surrentini n. 8, sæc. IV. Porro in Regula Cujusdam ad virgines præscribitur (Cap. 4), ut « quamvis quod petitur non sit unde tribuatur, nullatenus respondeat se non habere, sed dicat fidei voce: Dominus dabit. »

Sermo bonus super datum optimum. Quod cum mala voluntate, aut cum tristitia, vel iracundia tribuitur.

Fratribus constitutam annonam. Quid hic sit annona explicat Smaragdus his verbis: « Annonam dicit alimentum ciborum, et omnem victum monachorum: hora enim nona veteres comedere solebant, et ideo a tempore ipso horæ nonæ, quo illi cibos sumebant, omnis victus hominis non incongrue nomen accepit annona; ab actu enim et tempore multa derivantur nomina. » Eodem fere modo loquuntur Hildemar, Bernardus Cassin., Petrus Diaconus, citatus ab Augustino a Janua; Richardus et alii.

Sine aliquo typo et mora offerat. Typus, sive, ut legit Hildemar, « typhus dicitur lanugo, id est herba viridis, aquæ quæ supernat, quæ neque in radicibus, neque in cremento aliquid habet, sed tantummodo aspectum habere dignoscitur, vel ostenditur; » et quæ, ut ait Smaragdus, « se ab aqua inflat, unde etiam ambitiosorum et sibi placentium tumor typus vocatur. » Typus etiam, si vini nominis attendamus, idem est ac figura: « τῦπος enim Græcus est sermo quem nos figuram dicimus, seu formam, » inquit Smaragdus. Et Hildemar: « Interpretatur tumor vel figura. » Ex quibus Bernardus Cassinensis ita infert: « Considerari possunt tria; videlicet quod non debet cum tumore seu inflatione superbiæ; et quod non debet sub aliqua indecenti figura verborum; et quod moram noxiam, vel notabilem, vel scandalizantem in dando evitet. Hoc enim est sine typo et mora dare. » In Regula etiam SS. Pauli et Stephani statuitur, ut « hi quibus in singulis rebus custodia commissæ est, convenienti devotione et charissima humilitate quæ necessaria sunt sine mora et fastidio jubente seniore ministrent; nec per superbam inflationem differendo occasionem faciant querelarum, per quas murmuratio contra eorum laborem, qui nobis in assignatis rebus charitate deserviunt, non debet excitari. » Typi etiam dicuntur febres frigidae; eoque forte respexit versio Gallicæ quæ Constitutionibus sanctimonialium Vallis Gratiæ præmittitur, hunc locum ita reddens, sans agir avec froideur chagrine, et 412 dédaigneuse; Guido Juvenalis vertit, sans fascherie; altera versio, sans chagrin; alia vero, sans arrogance. Non desunt etiam qui typum hic pro excusatione interpretantur; alii qui typum et moram idem esse existimant.

Memor divini eloquii, quid mereatur, qui scandalizaverit unum de pusillis. Nimirum expedit ei ut suspendatur in collo ejus mola asinaria, et demergatur in profundum maris. Terribile prorsus judicium! quamvis haud minus terrere debeat quod respondet sanctus Basilus (*Regul. brev.*) ad interrogationem « Quid si ex negligentia res necessarias fratri non tribuerit? » Scilicet « Perspicuum est hoc judicium ex verbis Domini cum dixit: Descendite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus: esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi potum, et quæ sequuntur, et quoniam maledictus qui facit opus Dei negligenter. »

Si congregatio major fuerit, solatia ei dentur. Ita etiam Regula Tarnatensis: Ubi utilitas poposcerit, solatium non denegetur. Solatium hic vocat adjutores fratres, unum aut plures, a quibus nonnihil levaminis accipiat cellerarius. Hic in statutis S. Adalardi l. II, c. 5, cellerarius junior appellatur. Apud Cluniacenses cellerarius tres quatuorve habebat suffraganeos, ut patet ex Udalrico: « Ili sunt quos cellerarius suf-

fraganeos habet. Primus, qui per omnia vices agit ejus absentis, et de omnibus respondet, de quibus solet et ipse respondere. Secundus est qui annonam recipit quem et granatarium vocamus. » Et cap. sequenti : « Tertius est suffraganeus ejusdem cellerarii, qui vinum recipit et custodit. » Et sequenti capite : « Et hortulanus debet cellerario esse subiectus. » Eodem fere modo loquuntur mss. Consuetudines S. Benigni Divionensis (Cap. 58), scilicet : « Hi autem sunt quos habet suffraganeos : granetarius, custos panis et vini, et hortulanus. Est quoque primus horum quidam frater, qui ad solatium ei datus est, et per omnia vicem agit ipsius absentis ; et de omnibus respondet, de quibus et ipse solet respondere. Frater etiam, qui pisces comparat, sub eo est. Hic potest post vesperas de monasterio exire, et ad obedientiam illam ire, quæ huic negotio deputata est. Hi omnes nequaquam debent obsistere præcepto et voluntati cellerarii, nisi tale quid præcipiat, quod sit damnum ecclesiæ. » Horum omnium officia descripta habes tum in prædictis Consuetudinibus, tum apud Udalricum.

Horis competentibus, etc.] Horæ competentes Smaragdus sunt « horæ convenientes, et congruentes, quando utrumque licet utrisque, id est, et petenti petere, et dare donanti. Nam quando vel lectioni, vel orationi debent vacare, silentiumque tenere (inquit) nisi causa necessitatis nec petere uni, nec donare licebit alteri. » Simili fere modo Bernardus Cassinensis horas competentes vocat, « quando fratres non sunt in aliis valde necessariis occupati; non enim sunt 413 horæ competentes ad petenda necessaria de nocte; vel quando fratres psalmodiæ vel lectioni vacant; unde illis horis, nisi necessitas urgeat, non debet cellerarius aut alii officiales inquietari. » Adidique : « Dicunt antiqui Patres nostri quod cellerarius debet habere certam sedem, et ibi debent eum invenire subofficiales sui, ut non quærat per monasterium. » Ubi respicere videtur ad illa verba Hildemari : « Ferunt quia apud antiquos mos fuerit, quia cellerarius in cathedra in loco suo noto sedebat, et

A habebat discipulos, quos dirigebat ad singulis aliquid dandum. Ideo enim in uno loco sedebat, ut omnes qui necesse habebant aliquid ab illo petere, semper præsentem invenirent. » Apud Cluniacenses illæ dicebantur competentes horæ quibus animi relaxandi gratia mutuis sese colloquiis fratres recreare debebant. Ita discimus ex Udalrico, cujus hæc verba (*Lib. III, c. 11*) : « Quoties loquuntur in claustris, camerarius, vel ejus junior, qui clavem camerae portat, nunquam debet deesse; tunc enim auditurus est a singulis quid ille, aut ille opus habeat; et nec ad ipsos pueros venire negligit, ut ab eis si quid sit quo indigeant, sciscitetur. Ergo ea vice dat quiddam est dandum, ne si fratres, qui ab eo ad aliam horam, qua silentium est, quæsierint, silentium tenere non possint. » Et alibi agens de his quæ non licet facere nisi ad horam loquendi, ita habet (*Lib. II, c. 20*) : « Si quid opus habet a camerario quærere, tunc maxime quærit. » Idem præscribit Divionenses S. Benigni Consuetudines c. 45. Quod nec obscure insinuant Hildemarus et præcitati Smaragdus et Bernardus Cassinensis, cum horas competentes esse asserunt, quando silentium tenere fratres non debent, sive legere, aut orationi vacare; idem sit judicium de tempore laboris, et comestionis, quo strictum fratribus silentium indictum est.

Dentur quæ danda sunt, et petantur quæ petenda sunt.] Hic tacite omnia superflua ac statim monastico contraria S. P. Benedictus resecat, cellerarium astringens ad solas res necessarias distribuendas; *dentur quæ danda sunt; et fratres ad petenda quæ petenda sunt, et non alia.*

Ut nemo perturbetur neque contristetur in domo Dei.] Hoc est in monasterio; « Vere enim monasterium domus Dei est, inquit Richardus de Sancto Angelo, quia ibi semper oratur. » Addit Nicolaus de Fractura : « In quo Deo servimus. » Vel etiam, « domus Dei bonorum monachorum sanctissima corda, et eorum sunt purissima habitacula, in quibus mundissimum Domino suo præbent habitaculum, » ut loquitur Smaragdus.

CAPUT XXXII.

De ferramentis vel rebus monasterii.

414^a Substantiæ monasterii in ferramentis vel vestibus, seu quibuscumque rebus provideat^b abbas fratres de quorum vita et moribus securus sit^c; et eis singula, ut utile judicaverit, consignet custodienda^d atque recolligenda. Ex quibus abbas brevem^e teneat : ut

dum sibi in ipsa assignata fratres vicissim^f succedunt, sciat quid dat aut quid recipit. Si quis autem sordide aut negligenter res monasterii tractaverit, corripatur; si non emendaverit, disciplinæ regulari subiaceat.

^a Oxon., Conc., Flor., Cass., *Substantia*.

^b Oxon. et Lyc., *prævideat*.

^c Hild. deest, *sit*.

^d Oxon., *Constituenda*.

^e Al., *breve*.

^f Oxon., Cass., Conc., Conch. Hadr., *vicibus*.

COMMENTARIUS.

Substantiæ monasterii.] Quid substantiæ nomine hic intelligatur, explicat Bernardus Cassinensis his verbis : « Substantia pro rebus illis quibus vivimus et subsistimus, vel quæ ad nostram substantiam sunt cooperativa intelligitur. » Quod quasi exponens Richardus de Sancto Angelo ait : « Puta granum, mileum, hordeum, et similia. » Rectius tamen meo judicio Boherius in secundo comm. substantiam hic interpretatur pro rebus mobilibus monasterii; quod et in consequentibus fatetur ipse Bernardus; indicatque haud obscure sanctus P. Benedictus cum subiicit :

In ferramentis.] « Videlicet utilibus ad laboran-

D dum, » inquit Richardus de S. Angelo. Ubi ferramentorum nomine omnia intelligit instrumenta quibus inter laborandum fratres utuntur, « sive sint ex ferro, sive ex ære, sive etiam sint vasa de lignis, » ait Bernardus Cassinensis. Et Hildemarus : « Ferramenta attinent ad sappam, ad securem, seu dolatoria, et reliqua his similia. »

Vel vestibus.] Hunc locum non ita recte videtur intellexisse Hildemarus, cum dicit : « Vestes attinent ad vestimenta illa quæ debent in operam habere, quando operantur aliquid quod eis a priori injunctum fuerit; » nam S. Benedictus hic loquitur de quibuscumque vestibus.

Seu quibuslibet rebus.] « Ut privilegiis et aliis munimentis. **415.** vasis argenteis, libris, ornamentis ecclesiasticis, bladis, vinis et aliis pretiosis, quæ non debent extra monasteria poni, » inquit Boherius. Recte.

Provideat abbas fratres de quorum vita et moribus securus sit.] Quos magister vult fide divina constringi, ut timore vel testimonio Dei fideiiter possint commissis implere; » et quorum ex Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 17*) « et sollicitudo animi vigeat, et conscientie firmitas sit probata. » Et certe quod de his, postquam egit de cellerario S. Pater immediate pertractat, haud obscure insinuat (*Cap. 13*), « quia iisdem omnino qualitatibus eos esse constitutos convenit, quibus ille, ut loquitur Gerardus Belga monachus, hoc est, ut sint sapientes, maturis moribus, etc. »

Et eis singula ut utile judicaverit.] Utile, inquam, monasterio quidem, non sibi, inquit Boherius; et hoc, « habito scilicet consilio cum omnibus fratribus, vel saltem cum senioribus; » uti idem explicat juxta sui temporis morem.

Consignet custodienda atque recolligenda.] Finito scilicet labore manuum. Vult igitur sanctus Benedictus hoc capite primo unum ab abbate institui custodem instrumentorum; idque juxta priscorum monachorum consuetudinem, quam videre est in Regula sancti Pachomii (*Art. 66 in cod. Regul.*), quæ id minus ei qui post præpositum secundus est, committit. « Cum ad domos suas pervenerunt, ferramenta, quibus opus fecerant, et gallicas tradent ei, qui secundus est post præpositum domus; et ille inferet ea vespere in cellulam separatam, ibique concludet. » In Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 53*): « Euntes in qualecunque opus, ferramenta necessaria is qui inter ipsos vadit prior, a custode ferramentorum mane annumerata suscipiat, et uni de minoribus ex his qui cum eo ituri sunt, quem ad hoc idoneum viderit, custodienda assignet. Quo opere completo, ab ipso sollicitè ipse recipiat; et custodi contradat ut nihil depereat oblivione solita, et negligentia plurimorum. » In Regula sancti Isidori (*Cap. 19*): « Stramentorum custodia et ferramentorum ad unum, quem Pater monachorum elegerit, pertinebit; qui ea operantibus distribuat, receptaque custodiat. » In Regula sancti Ferreoli (*Cap. 7*): « Ferramenta vel utensilia quælibet artificum sub uno recondenda sunt conclavi, et custodia unius fratris industrii et providi; quique segregatim illa idoneo collocans loco, prout res expetit, poscentibus ad operandum fratribus tribuet, atque ad vesperum suis ea colligens locis, curam habebit, ne quid de his aut pereat, aut per negligentiam æruginet, vel quolibet occasione vilesceat. » Denique in Regula Magistri (*Cap. 17*): « Ferramenta monasterii in uno continentur cubiculo, et uni fratri ejus diligentiam abbas agnoverit, eorum conservandorum curam committat; qui quotidie fratribus ad facienda opera consignet ad numerum; et a disjungendis similiter munda ipse recipiat et reponat. » Sanctus vero Basilus (*Regul. fus. cap. 41*) de cura ferramentorum sive utensilium ita decernit: « Cura instrumentorum, utensilium præcipue **416** quidem unius-ejusque operis artificem concernit, ut arti suæ deputata custodiat. Si vero contigerit aliquando ut aliquid illorum negligatur, tanquam commune omnium bonum ab iis competenter colligatur, quorum primum conspectui objectum fuerit: licet enim illorum usus sit separatus, et quibusdam peculiariter deputatus, utilitas tamen ipsorum communis est: nam si quisquam tanquam ad se nihil pertinentia aliarum artium instrumenta contempserit, animi alienati notam habebit. Neque tamen convenit artifices instrumentorum suorum dominium sibi ipsis vindicare; ita ut nolint ipsorum usum præposito fratri ad quamcumque rem ille velit permittere; vel sibi ipsis id potestatis usurpare, ut illa vel vendant, vel commutent, aut alio quocunque modo abiciant, vel alia ad ea quæ habent acquirant. »

Deinde vult S. Benedictus alterum ab abbate constitui fratrem qui curam gerat vestimentorum: cujus exemplo sanctus Fructuosus hæc statuit (*Cap. 4*): « Quidquid in veste vel cultu est monachorum, non peculiariter apud unumquemque habendum, sed sub manu unius fratris spiritualis in una cella recondendum est; quique, cum necessitas poposcerit, petenti cuique congrua stature mutatoria tribuat. » Hic apud nostros dictus est camerarius, ejus officium ex antiquis Farfensis monasterii Consuetudinibus miss. accipe:

« Ipse camerarius debet procurare cum alio fratre omnium vestimenta fratrum, emere, atque invenire, et distribuere ad unumquemque prout concedet, et in loco est constitutum: videlicet ut omnibus fratribus det per singulos duas staminias, similiter femoralia, duas tunicas, et duas cucullas cum latis manicis, duas pelliculas cum strictis manicis, et tertiam cum largis; caligas distribuatur nocturnales et diurnales, pedules ad arcendum frigus. Duo paria dentur ex nocte, et duo ex die, et ad unumquemque vagina cum cultello, præter scriptores, qui duo habeant, et corrigia ad cingendum. Tabulae, acus, pecten, cum indumento, capellum in capite, qui alio nomine capitum vocatur. In lectulo ad unumquemque deputetur læna cum pellicula investita, sagum laneum, capitale. Vestimenta sive calciamen a dum rumpitur, seu sultur, unusquisque frater lavet imprimis; deinde ante ostium auditorii deferat, et camerarius accipiat, et deportet ad sartores, ut emendent. De fratribus nullus debet pergere ad ipsos, nec aliquam emendationem facere de vestimentis secundum suum libitum, nisi quæ consueta fuerit monasterii, et camerarius ordinaverit: qui alium fecerit, districte diducietur ab omnibus fratribus, ut ceteri metuant; nam et ipse frater semper sollicitus sit, ut cuiusque viderit vestimentum, et ex fratribus quod aliquam reprehensionem habeat, ut emendetur vel auferatur; quia ad ipsum respicit, si neglexerit. Lecta cum priore frequenter provideat, ne alicui aliquid veniat. Paleas vel fenum ipse cum sartoribus habere faciat octo dies ante festum Principis apostolorum in singulos lectos. Linteamina opportuna manibus sive pelibus ipse provideat: similiter mantiles refectorii. Videat ut semper **417** præcepta abbatis custodiat: similiter faciat prioris, vel decani, seu illius qui ordinem tenuerit, quando abbas ab-ens fuerit: et nulla habeat sub sua cura absconsa tam ille quam secretarii vel cellerarii, quæ non sint præcognita priori vel decano. Similiter de omnibus obedientiis, quia si ad judicium venerit, et aliquid inventum fuerit ab aliquibus ex ipsis fratribus, ipsi proprium deputabitur, et in pœna mergitur, sicut ex monasterio beati Gregorii papæ contigit de Justo monacho, et ex multis aliis cœnobiis jam experti sumus. In coquina regulare, sive familiare, omnia utensilia, sive caccavi præparentur ab ipso, præter bancos et scutellas, quæ dentur a cellerario et præposito. » Ejusdem etiam officium descriptum habes in mss. Consuetudinibus Sancti Benigni c. 45: in Statutis Lanfranci c. 7, et apud Udalricum l. III, c. 11. Ex quo etiam discimus ad eum quoque pertinuisse monasterii pecunias servare: id quod confirmat Hillemarus, cum explicans illud sancti Benedicti, *Ne dissimulans aut parvipendens salutem animarum*, hæc scribit (*Comm. in Regul. S. B. cap. 2*): « Abbas habet vestiarium plenum divitiis, et videt fratrem necessitatem habentem: iste talis timens ne sum vestiarii minoretur, non succurrit fratri patienti necessitatem, aut cellas infirmorum non restaurat propter avaritiam; hic talis manifestat se plus studere rebus terrenis quam de salute fratris. » Et Joannes Diaconus in lib. I de Vita sancti Gregorii papæ, c. 10, ubi referens insignem in naufragum pauperem sancti Patris charitatem, hæc habet (*Sac. i. Bened.*): « Cui liberalissimus Pater, accersito vestiario, alia sex numismata dari præcipiens, cognovit in vestiario nihil numismatum unde posset

* Sensus et syntaxis exigunt ut legatur, rumpuntur, et, dissuuntur. ENR.

consolari naufragum remansisse. » Idem videre est A in Regula sancti Isidori c. 49.

Præter ferramentorum vestiumque custodes, alteri etiam committebatur cura conservandorum diplomatum, privilegiorum, chartarumque monasterii; qui omnia debito in ordine disposita, tutissimo in loco inclusa servabat; apud Floriacenses quidem in *turricula*, ex Tortarii lib. de Mirac. S. Benedicti, c. 27; in Croylandensi monasterio in chartaria *arcu lapideo per totum connecta* ex Ingulfi historia Croylandensi (*Ad ann. 1094*): quorum exemplaria pluribus in locis aliquando deponebant, ut videre est in Chronici Ramesiensis parte secunda, cap. 7. In typico seu Regula Irenes Augustæ cap. 19, hæc cura committitur vasorum sacrorum custodi.

Alteri insuper libri custodiendi dabantur. Huic obedientiæ custodem sacrarii sanctus Isidorus deputat (*In Reg. c. 9*), præscribens, ut « omnes codices custos sacrarii habeat deputatos, a quo singulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos vel habitos semper post vesperam reddent. » Apud nostros hoc officium præcentori demandari solebat, quem propterea armarium, ab armario in quo libri recondiebantur, appellabant. Illud in Fuldensi monasterio olim exercuit Gerhohus presbyter ex Rabani carmine 16, in Tolosano B. Maria S. Geraldus postea episcopus Bracarensis (*Misc. Baluz. tom. II*), qui « quia divinæ Scripturæ pabulo refecti magnopere exoptabant, armarii, in quo libri divini reponebantur, custos factus 418 est, in cuius officii obedientia annis multis perduravit, » inquit Bernaldus in ejus Vita n. 1. Sed ex Regula Magistri cap. 47, custos ferramentorum et libros et diplomata sub sua cura habebat.

Quod de sancto Geraldo scribit Bernardus eum in armarii obedientia annis multis perdurasse, non sic capiendum est, quasi ad vitam officia monachis essent commissa, cum potius singulis annis renovata fuisse constans sit traditio, quam colligere licet ex sancto Hieronymo de Tabennensibus referente (*Præf. in Reg. sancti Pach., n. 8*), quod singulis annis mense cui vocabulum est mesore, id est Augusto, « disponuntur monasteriorum capita, dispensatores, præpositi, ministri, prout necessitas postulaverit; » ex Leone Ostiensi docente morem fuisse apud Cassinenses (*Chron. Cass. l. I, c. 51*) ut pridie calendas Septembris omnium in circuitu monachorum conventus fieret, in quo « sequenti die ordinabantur et describebantur, atque destinabantur in obedientias per singulas prout opportunum erat provincias; » ex Vita sancti Joannis Gorziensis (*Num. 75, sec. v Bened.*), quem Einoldus abbas *diversis exercere mutationibus* non destitit; cuius etiam diversa officia describit Joannes abbas Mettensis his verbis: « Jussus præpositus, parat (continuo). Præpositura deposita, decanus esio; jugum quietus admittit. Eo abiens cellarium cura, manum illico profert. Alio ibi succedente, vestes fratrum serva; nihilo plus reluctatur. Sic hospitibus, sic, si ita contigit, infirmis, sic quibusque aliis imperatis summa cum alacritate moræ nescius ministravit; » ex Vita sancti Guidonis abbatis Pomposiani (*Boll. 31 Mart.*), quem Guillelmus abbas « per omnia officia monasterii, per series temporum constituit, » uti scribit anonymus in secunda illius Vita n. 5 (*Spicil. tom. VI*); ex Fulcino de gestis abbatum Laubensium cap. 19, ubi obedientiarum commutationem annuam aliquid *regulare* esse asserit; ex Ekkehardo in lib. de Casibus sancti Galli cap. 15, ubi hæc scribit: « Quot annis more Romano officia apud nos mutari solent. » benique ex Hildemaro, qui fratres in inferioribus ministeriis sibi per vices succedere debere asserit. Poterant tamen, si ita probasset abbas, plures per annos in eodem officio continuari, præsertim cellarii, decani, et præpositi, ut docet idem Hildemarus, decerniturque in Statutis reformatoriis monachorum Benedictinorum provincie Narbonensis a Gregorio IX approbatis, cap. 1, his verbis (*Spicil. t. VI*): « Et renuntient absolute,

omni excusatione, dilatione ac contradictione remotis, etiam non requisiti (scilicet singulis annis post redditam suæ administrationis rationem) in manum abbatis administrationibus suis, nihil penes se vel aliam penitus retinentes. Abbates tamen eos restituant, quos invenerint fideliter ministrasse, ut sic servetur et devota humilitas in subjectis, et utilis providentia in prælatis. »

Porro isthæc officialium institutio ab antiquis monachis in oratorio celebrata fuisse videtur: nam et claves obedientiæ suæ desuper altare accipiebant, quemadmodum præscribit sanctus Aurelianus in Regula ad monachos, in cuius cap. 21 sic lego: « Quibus claves de cellario, cannava, horreo, posticio, et oratorio tradenda sunt, probatæ 419 sint personæ, et desuper altari vel Evangelio vas accipiant, scientes se reddituros Deo rationem de ministerio sibi credito; » quæ verba desumpsisse videtur ex Regula sancti Cæsarii ad virg., cap. 50, ubi hæc legimus: « Quæ cellario, sive cannava, sive vestibus, vel codicibus, aut posticio, vel lanipendio præponuntur, super Evangelium claves accipiant, et sine murmuratione servant reliquis. » Eadem verba suæ item ad virgines Regule cap. 62 inseruit sanctus Donatus. His accedit Typicum seu Regula Irenes Augustæ pro sanctimonialibus; quæ ritum instituendi officiales describens, ita habet: « Quoties opus fuerit quamdam institui ad quodlibet officium, claves quidem ante sacrum adytum ponentur, et una cum illis verba ejusdem officii ex præsentii imperii mei typico transumpta. Trisagio autem dicto, accedet quæ ad illud officium designata est; et facta triplici genuflectione, acceptisque clavibus, caput postea præfectæ inclinabit, prius procedens ad pedes ejusdem, et postea surgens. Illa vero eam instituet hæc verba dicens: *Immaculata et gratia plena Deipara designat te ad officium illud*. In quibus vero officiis claves non sunt, ad institutionem sufficientem ejusdem institutionis verba a præfecta prolata, et acceptio descriptorum de singulis officiis statutorum ex loco, qui ante sanctum adytum situs est, ut dictum est. Oportet autem, ut unaquæque officialium specialia statuta commissi sibi officii e loco ante sanctum adytum sito accipiat; ut consideret, et unde officium desumat, et cui polliceatur se illud administraturam. »

Istas autem obedientiæ suæ claves ad zonam appensas deferre solebant, ut colligimus ex Vita S. Maximini abbatis Miciacensis n. 25 (*Sæc. I Ben., p. 587*): « Cum ergo, ut jam præfatum est, sanctus vir a *cingulo solutis clavibus* januas aperuisset, etc. » Sed de his satis: ad Regulæ textum revertor.

Ex quibus abbas breve tenet.] Breve hoc loco « appellatur scriptura memorialis, quam debet abbas habere in chartulario suo, » inquit Bernardus Cassinensis. Hujusce vocis apud veteres variæ fuerunt acceptiones, de quibus audiendus est Baronius: « Ea vox, ait (*Ad ann. 142, n. 10*), penes antiquos diversæ reperitur esse significationis: nam apud Optatum Milevitanum brevis dicitur charta illa in qua conscripta essent bona ecclesiastica, quam nos usitatus dicere solemus inventarium; alio nomine idem Optatus vocat commemoratorium. Eandem vocem in eodem sensum usurpat sanctus Augustinus contra Cresconium, et Gregorius papa. Sed et Cassiodorus pro regis jussionibus; nam Theodoricus ad Gemellum scribens, ait: Admonitio nostra non deerit, ut instructor reddaris dum infrascriptis brevibus definita suscepit. Verum apud Lampridium eadem vox pro matricula, seu catalogo, in quo nomina scriberentur, accipitur, sicut et in codice Justiniano et citatis aliis locis superius. » Hactenus Baronius. Breves etiam, seu brevia dicuntur Romanorum pontificum litteræ, apostolica auctoritate datæ. Præterea in monasteriis brevis dicebatur charta in qua altaris ministri aliique officiales chori notabantur; quo sensu sumitur in cap. 5 420 Monachorum ad Augiam directorum, « ut sint equidem quotidie sex

per brevem deputati fratres sacram offerentes oblationem, etc. » Denique brevis dicebatur schedula illa quam ad annuntiandum fratrum defunctorum obitum ad diversa mittebant monasteria. atque ita passim accipitur apud Udalricum, et in antiquis ordinariis ritualibusque mss. Sed hoc loco brevis, sive, ut loquitur S. Benedictus, breve significat chartam bonorum monasterii memorialem, de qua hæc declarant Cassinenses (*Decl. Cass. in cap. 52*): « Quilibet officialis intra mensem a die publicationis suæ faciat inventarium de rebus monasterii, quæ pertinent ad suum officium. Et prælatus habeat apud se inventarium universale omnium rerum tam mobilium quam immobilium monasterii, ne perdantur; quod etiam visitoribus exhibeatur. » Et Benedictus papa XII, in sua pro monachis Benedictinis constitutione præscribit (*Cap. 15*), ut ab omnibus superioribus fiant inventoria et registra « in quibus scribatur quot monachi in quolibet loco ipsarum administrationum juxta ipsius loci facultates possint et debeant commorari; et in quo statu quilibet recipit ecclesiam, monasterium, vel prioratum, seu administrationem, et inter alia quæ existunt, vel deficiant animalia, et qualia, quanta blada, vina, et cætera victualia, et moneta, vasella aurea, vel argentea; et quæ, et quot, et quibus ecclesia, monasterium, prioratus administratio, seu locus hujusmodi debent; et quæ, et quot, et a quibus debentur eisdem, et sub quibus obligationibus debent, et debetur eisdem; et quæ, et quot, alia bona mobilia, vel vasa sive ornamenta, vel suppellectilia et similia inibi fuerint. »

Ut dum sibi in ipsa assignata fratres vicissim succe-

dunt.] Hæc verba confirmant annuam, quam supra diximus, obedientiarum mutationem, quæ etiam amplius patet ex cap. 53, quo præscribitur, ut ad hospitium coquinam ad annum ingrediantur duo fratres. Ex Bernardo tamen Cassinensi « Cellerarius, seu decani, aut præpositi non succedunt per vices. » Ita ille, habita ratione ad usum sui temporis.

Si quis autem sordide aut negligenter res monasterii tractaverit, corripatur; si non emendaverit, discipline regulari subiaceat.] Hoc est, ducatur per sex gradus, de quibus supra, ex Hildemaro in cap. 5, ex Bernardo Cass. et Nicolao de Fractura hic. In Regula vero Orientali decernitur (*Cap. 15*), ut « in quacunque omnino arte, quæ exercetur a fratribus, si quid perierit, et per negligentiam fuerit dissipatum, increpetur a Patre minister operum; et ipse iterum increpet alium, qui opus periderit, duntaxat juxta voluntatem et præscientiam principis, absque quo nullus increpandi fratrem habebit potestatem. » In Regula S. Cæsarii ad virgines: « Si quæ vero vestimenta, calceamenta, utensilia negligenter expendenda vel custodienda putarint, tanquam interversores rerum monasterialium severius corrigantur. » Denique in Regula Magistri: « Qui vero frater non mundum ferramentum a terra de agro revocaverit, accusatus 421 ad mensam a custode ferramentorum, poenæ nomine in refectioe in portionem panis sui unam quadram minus accipiat usque ad satisfactionem vel emendationem promissam; quia exinde æruginat ferramentum, cum mundum non fuerit positum. »

CAPUT XXXIII.

Si quid debeant monachi proprium habere.

Præcipue hoc vitium peculiare radicitus amputandum est de monasterio, ne quis præsumat aliquid dare aut accipere sine jussione abbatis, neque aliquid habere proprium, nullam omnino rem, neque codicem, neque tabulas, neque graphium, sed nihil omnino ^a: quippe quibus nec corpora ^b sua, nec voluntates licet habere in propria potestate ^c. Omnia vero necessaria a Patre monasterii sperare; nec

quidquam liceat habere quod abbas non dederit aut permisit.

Omniaque omnibus sint communia, ut scriptum est: nec quisquam suum aliquid dicat aut præsumat (*Act. iv*). Quod si quisquam huic nequissimo vitio deprehensus fuerit delectari, admonitus semel et iterum, si non emendaverit, correptioni subiaceat.

^a Oxon. deest omnino.

^b Hild., propria corpora.

^c Oxon., Hild., Ebrul., Faron., Vict. uterque, volutate.

COMMENTARIUS.

Cum ea sit pecuniæ aliarumque rerum temporalium natura, ut picis ad instar vix tangi possint quin hæreant manibus, apposite omnino sanctus Benedictus postquam de cellario aliisque substantiæ monasterii administris egit, ne forte prætextu administrationis commisseque sibi obedientiæ aliquid sibi proprium vindicare præsumerent, de amputanda a monachis proprietate consequenter tractat: quam hoc capite primum a corde, deinde ab opere, tandem ab ore eliminare conatur. Sibi enim in titulo quasi proponens, *si quid debeant monachi proprium habere?* respondet:

Præcipue hoc vitium radicitus amputetur de monasterio.] Radicitus, id est a corde, quod est fons, radix, et 422 origo omnis mali omnisque cupiditatis; « ut nec in intentione, nec in voluntate remaneat aliquid de proprietate, per quod possit ad actum aliquem pullulare, » inquit Bernardus Cassin. Et recte omnino: nam, ut ait Cassianus, « non solum pecuniarum est cavenda possessio, verum etiam voluntas ipsa ab

animo penitus extrudenda: non enim tam effectus philargyriæ vitandus est, quam affectus ipsius radicitus amputandus est; nihil enim proderit pecunias non habere, si voluntas in nobis fuerit possidendi. » Verum non solum voluntas desideriumque habendi, sed etiam vel minimus, in his quæ nobis ad usum conceduntur, affectus ressecandus est. Quis enim non irideat monachos post amplas sæculi divitias abjectas naniis detineri, tantoque his affectu inhærere, quanto, si non majori, avarus thesauris? Et tamen id jam de nonnullis ævi sui monachis deplorabat Cassianus his verbis (*Collat. 1, c. 6*): « Nonnullos mundi hujus maximas facultates, et non solum multa auri atque argenti talenta, verum etiam prædiorum magnificentiam contemnentes, post hæc vidimus pro scapello, pro graphio, pro acu, pro calamo commoveri.... Nam et plerumque nonnulli tanto zelo codicem servant, ut enim ne leviter quidem vel contingi ab aliquo patiantur, et inde occasiones impatientiæ ac mortis incurrunt: unde monentur stipendia cha-

ritatis ac patientiæ acquirere; cumque omnes divitias suas pro Christi amore disperserint, pristinum tamen affectum in rebus minimis retinentes. et pro ipsis nonnunquam mobiliter irascentes, veluti qui non habet apostolicam charitatem ex omnibus infructuosi sterilesque inveniuntur. »

Ne quis præsumat aliquid dare aut accipere sine jussione abbatis, neque aliquid habere proprium.] Tria hic prohibet S. legislator. Primum aliquid sine jussione abbatis cuiquam dare: id quod, ne falsa pietas deciperet, etiam erga pauperes intelligendum esse docet illud S. Isidori (Cap. 5): « Non est præsumendum sine conscientia abbatis egenis vel quibuslibet conferre de eo quod regulari dispensatione nascitur monachus possidere. » Imo nec de his quæ ab abbate pauperibus eroganda constituta sunt, ex Regula S. Basilii (Regul. brev., interrog. 87): « Dare aut accipere etiam secundum mandatum non est cuiuslibet, sed illius cui commissum est cum approbatione munus dispensandi. Proinde hic erit qui sive vetus, sive novum (vestimentum) habita ratione temporis cuiusque dabit et accipiet. » Et alibi interrogatus (Interrog. 100) « venientes ad ostium, et petentes quomodo dimittemus, et si debet unusquisque porrigere panem, vel quodcunque aliud, aut oportet ad eum qui præest pertinere, » respondet: « Is cui dispensatio credita est, cum consideratione debet hoc facere. Si quis autem præter illius voluntatem facere hoc præsumit, tanquam inquietus et indisciplinatus confundatur, usquequo discat loci sui ordinem custodire, secundum quod Apostolus dixit: unusquisque in quo vocatus est in eo permaneat. »

Porro hoc nomine S. Pater vetat non solum quidquam dare; sed **423** et permutare, aut mutuo commodare; idque juxta priscorum monachorum disciplinam, quam videre est in Regula S. Pachonii: « Mutare de his quæ a præposito acceperit cum altero nemo audebit, nec accipiet melius, et dabit deterius aut econtrario dans melius, deterius accipiet. » In Pœnis incerti auctoris apud S. Basilium (Art. 58. *Idem habetur in Reg. Orient. c. 9*): « Si quis permutet aliquid cum alio, aut quid largiatur præter voluntatem archimandritæ, careat benedictione. » In Regula Tarnatensi: « Nihil de his quæ perceperit ei sit licitum commutare, nec pro abiectione viliora, nec pro commodo meliora; sed qualiacunque fuerint attributa, cum gratiarum actione suo tantum usui vindicabit. » In Regula S. Isidori: « Cum alio quoque fratre quippiam commutare, nisi abbas vel præpositus jusserit, nulli licebit. » Et in Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 17): « Ea quæ sibi fuerint ab abbatis commendata, id est necessitatem præsentem, aut in vestimento, aut in qualibet re, nihil exinde aut dare aut commodare cuiquam præsumat, nisi tantum ab abbatis illi fuerit ordinatum. » In rebus tamen minoris momenti possunt fratres sibi invicem commodare, verbi gratia, acum, cultellum, tabulas, etc. hujusmodi, quemadmodum docet Hildemar. »

Secundo, prohibet S. Pater quidquam accipere sine jussione abbatis. Ita etiam S. Pachonius: « Nemo ab altero accipiet quidquam nisi præpositus jusserit. » Regula Orientalis (Art. 58): « Sine seniorum verbo et auctoritate, nullus fratrum quidquam agat, neque accipiat aliquid, neque det. » Pœnæ incerti auctoris apud S. Basilium (Cap. 51; *idem habetur in 2 Regula SS. Patr. c. 1*): « Si quis foras dederit aliquid, aut acceperit præter voluntatem archimandritæ, excommunicetur. » Et S. Fructuosus: « Munus quodlibet, sive epistolæ nemo monachus accipiat. »

Hoc etiam nomine S. Benedictus vetat quidquam ab alio mutare sine prælati licentia: id quod similiter prohibet Regula SS. Pauli et Stephani his verbis (Cap. 27): « Nec inter se fratribus liceat, ut id quod de communi quisquam acceperit, nisi permissu prioris, cum alio fratre quasi ioculari amore mutare, ne hac occasione nascatur amor illicitus. »

Tertio, S. Benedictus prohibet ne quisquam alicuius habeat possideatque proprium: quod certe adeo monasticæ professioni est annexum, ut sine proprietatis abiectione monachus esse non possit, uti sentiebat olim sanctus Fulgentius. Nam « dicebat frequenter, nec debere, nec posse monachum judicare, cui voluntas habere privatum peculium persuaserit. » Et S. Isaac apud sanctum Gregorium (Lib. in Dial., c. 14): « Monachus qui in terra possessionem quærit, monachus non est. » Eadem mente S. Basilii, ad Senatorem quemdam, qui sæculo renuntians aliquid sibi de propriis facultatibus retinuerat, dixit: *Et Senatorem perdidisti, et monachum non fecisti* (Apud Cass. l. vii, c. 19). Et revera quotquot exstiterunt aliquando veri monasticæ vitæ cultores, quotquot Regularum conditores de abdicanda proculque amandanda proprietate leges aut sanxerunt, aut servaverunt. Præclarum hanc in rem exemplum habemus in discipulis sancti Gerasimi abbatis, qui, ut scribit Cyrillus in Vita sancti Euthymii, **424** possidere tantæ eis erat curæ, quantæ nihil aliud.... erantque adeo remoti ab omni sollicitudine, et a negotiis humanis ita disjuncti, ut nihil haberent præter ea quibus induebantur, adeo ut non esset secundus amictus.... Hæc autem lex est optime tradita a Gerasimo (Tom. II Monum. eccles. Græc.), ut exeuntes cellas dimitterent apertas, ut liceret ei qui vellet ingredi, et quod vellet accipere ex illis vilibus, et ad usum necessariis, nemine prohibente. » Et in discipulis sancti Martini, de quibus Severus Sulpicius (In ejus Vit. c. 7): « Nemo, inquit, ibi quidquam proprium habebat, omnia in medium conferebantur, non emere, aut vendere, ut plerisque monachis moris est, cuiquam licebat. » Denique in Tabennensibus monachis, de quibus in Vita sancti Pachonii, n. 58 (Apud B. II. 14 Maii): « Auri argentei nullus inter eos usus. Quin etiam reperti sunt, qui cum finem facerent vivendi, quid aurum argentumve omnino esset ignorarent. Soli videlicet, quibus administrandi necessaria officium erat impositum, pecuniæ rationes noverant: et hi ipsi postquam ad monasterium erant reversi, nihil retinissent in manibus, ne ad diem quidem unum, sed redditam sibi pecuniam servabat œconomus, donec eos rursus contingeret egredi. Hujusce institutionis decreta videre est in ipsa S. Pachonii Regula, qua præscribitur (Art. 47) ut « nemo in cella sua habeat præter ea quæ monasterii lege præcepta sunt, nec paucos nummos, nec proprium aliquid extra habitum suum. Si quid inveneris, absque contradictione auferes. » Et iterum (Art. 63): « Nihil in cella sua absque præpositi jussione quidquam condet, nec poma quidem. » Item ad amputandam omnem proprietatis occasionem (Art. 46): « Si quis transferatur de domo in alteram domum, excepto ea quæ usui quotidiano ad habitum necessaria sunt, se cum transferre non poterit. » Similia statuta in aliis monachorum Regulis advertere licet, quas hic singulatim referre etsi videatur prolixum, haud erit fortassis lectoribus ingratum. Itaque Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii decernit (Cap. 7): « Si dives est, et habens multas divitias in sæculo, et converti voluerit; debet primo Dei voluntatem implere, et consequi præceptum illud præcipuum, quod adolescenti divi dicitur: *Vende omnia bona tua, et da pauperibus, et tolle crucem tuam, et sequere me.* Deinde instruendus est ab eo qui præest patri, ut nihil sibi relinquat nisi crucem Christi quam tenet. »

Regula secunda SS. Patrum (Cap. 1): « Ante omnia habentes charitatem, humilitatem, patientiam, mansuetudinem, vel cætera quæ docet sanctus Apostolus, ita ut nemo quidquam sibi vindicet, sed sicut scriptum est in Actibus Apostolorum, habeant omnia communia. »

Regula tertia SS. Patrum (Cap. 2): « Abbati nulli liceat sibi quidquam proprie vindicare (multo minus monachis), cum omnia Deo propitio in illius maneant potestate. Si quis vero quod in Regula junioribus

prohibetur, sibi aliquid ex successione parentum, seu quolibet donato retinere præsumperit, et non omnia in communi posuerit, a fratribus arguatur. Si in vitio persisterit, in notitiam episcopi deferatur; qui si ab episcopo correptus, nec sic emendaverit, deponatur. »

425 Regula S. Macarii (Cap. 24) : « Novitius (si aliquid in cellula voluerit inferre substantiam, in mensa ponatur coram omnibus fratribus, velut Regula continet. Qui si susceptus fuerit, non solum de substantia quam intulit, sed etiam nec de seipso ab illa judicabit hora. Nam si aliquid prius erogavit pauperibus, aut veniens in cellulam aliquid intulit fratribus, ipsi tamen non est licitum ut aliquid habeat in sua potestate. »

Regula Orientalis (Cap. 5) : « Nemo suum quidquam vindicet, neque ullus aliquid peculiariter usurpet, sed habeant omnia communia. »

S. Basilii interrogatus (Reg. brev., interrog. 85), « Si oportet aliquid habere proprium in communi fratrum societate, » respondit : « Hoc contrarium est testimoniis illis quæ habentur in Actis de his qui crederent, in quibus scriptum est : *Næque quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat*; quare qui suum esse dicit aliquid, is seipsum reddit alienum ab Ecclesia Dei, et a charitate Domini, qui quidem et verbo, et re docuit ponendam esse animam suam pro inimicis suis, nedum res externas. » Vide ejusdem Constitutiones monast. c. 55.

Doctrina sancti Orsiesii abbatis de institutione monachorum (Cap. 22) : « Cui ministerium aliquod et dispensatio est credita monasterii; et si ex ea lucrum faciat, scelus putetur et sacrilegum quidquam ex ea contingere, et in propriam vertere requiem, quasi despiciens eos qui non habent, et felici paupertate sunt divites, ut non solum ipse perierit, sed et cæteros provocet ad pereundum. » Et infra : « Qui autem vixerunt in cœnobio, et de communi in suos aliquid averterunt usus : vae eis cum de corpore exierint, dicetur illis : Memento quia recepistis bona in vita vestra. »

Consensoria monachorum (Cap. 8) : « Non poterit proprie retinere quod per pactum ad omnes pertinet, et Deo utique est consecratum. »

Regula incerti auctoris (Cap. 2) : « Nemo sibi aliquid vindicet proprium, sive in vestimento, sive in quacunque re : apostolica enim vita optamus vivere. »

Regula sancti Cæsarii ad virgines (Cap. 15) : « Nemo sibi aliquid judicet proprium, sive in vestimento, sive in quacunque alia re. »

Regula sancti Aureliani ad monachos (Cap. 5) : « Nihil occulte accipias, sed si propinquus aut amicus aliquid in vestimento, aut in auro, vel aliud quodcumque dederit aut transmiserit, in potestate sit abbatis; et si illi cui transmittitur necesse fuerit, tribuatur; sin vero ille nihil indiget, in commune redactum cui necessarium est, tribuatur. »

Regula S. Ferreoli (Cap. 10) : « Illud etiam statui debere perspeximus, ut nullus monachorum aliquid sibi proprium absque societate fratrum audeat vindicare : ita ut etiam in his quæ sua sunt nihil amplius credat sibi juris esse quam cæteris; quia cum seipsam alterius subdidit potestati, omnia secum in alienam potestatem transmisit. Quidquid ergo secum rerum detulerit expetito consortio monachorum, ac ubi corpori congregationis membrum factus adhæserit, statim cognoscat omnia in **426** communionem transiisse; et hoc tantum judicet proprium, quiddam cum fratribus possederit indivisum, etc. »

Regula sancti Columbani (Cap. 4) : « Nuditas et facultatum contemptus prima perfectio est monachorum. »

Regula Tarnatensis (Cap. 2) : « Nulli liceat sequestratum eligere mansionem, nec armariolum, aut aliquid simile quod peculiaris claudi possit per-

A mittatur habere proprium. » Et iterum (Cap. 14) : « Nihilque habere vos proprium reputetis. »

Regula sancti Isidori (Cap. 5) : « Monachi in communi viventes nihil peculiare sibi facere audeant neque in suis cellulis quidquam quod ad victum vel ad quamlibet rem aliam pertineat, sine regulari dispensatione habere vel possidere præsumant. In Pentecoste autem, qui est dies remissionis, omnes fratres sub divina professione se alligent, nihil peculiare apud conscientiam suam habere. »

Regula sancti Fructuosi (Cap. 8) : « Peculiaritas aut in utensilibus, aut in vestimentis, aut in quibuslibet rebus vilissimis saltem et abjectis omnimodo vitetur : quia abominatio monachis est et infamium quidquam possidere superfluum aut reservare proprium vel occultum, quod non longe ab Ananiam et Saphiram exemplo segregatur. »

Regula Cujusdam ad monachos (Cap. 17) : « Nihil possidendum tanquam proprium et specialiter inter monachos, sed sint eis omnia communia. »

B Regula Magistri (Cap. 82) : « Si quod ergo peculiare inventum in aliquo fuerit, grandi eum abbas et diuturna excommunicatione condemnet, ut exemplo illius vindictæ nullus hoc audeat imitari : hoc enim ne sit in aliquo, frequenter omnes scrutentur a præpositis suis; et si in aliqua re fuerit visus sibi frater multum gaudi- ei aut plaudere, tollatur ei, et alio detur, et alterius illi quodvis fuerit, ut propria in eo non extollatur voluntas. »

Regula solitiorum (Cap. 6; vid. cap. 41) : « Hi ergo qui sæculum perfecte derelinquant, nihil debent possidere præter Dominum, etc. »

Typicum Irenæ Auguste pro sanctimonialibus monasterii SS. Deiparæ Gratiæ plenæ (Cap. 50, in *Græcis Analektis*) : « Summæ paupertati operam date, non tantum in pecuniis usque ad obolum, sed et in cibo et in potu usque ad minimum quodlibet. Quo enim hujusmodi nostrum præceptum non violetur, hortamur præfectam ut quoties et quando voluerit vos perlustret, et nihil plus habere s. nat quam a cœnobitica regula concedatur. »

C His accedunt summorum pontificum decreta : Innocentii III, Gregorii IX, Nicolai IV, et Benedicti XII, ex quibus unum hic Innocentium proferre sat erit (Cap. Cum ad monasterium) : « Prohibemus, inquit, districtè in virtute obedientiæ, sub attentione divini iudicii, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat; sed si quis aliquid habeat proprii, totum in continentem resignet. Si vero post hoc proprietatem aliquam fuerit deprehensus habere, regulari modo prædicto de monasterio expellatur, nec recipiatur ulterius, nisi pœnitent secundum monasticam disciplinam. » **427** Et sub finem : « Nec æstimet abbas quod super habenda aliqua proprietate possit cum aliquo monacho dispensare, quia abdicatio proprietatis, sicut et custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere. »

D Idem videre est in Conciliis passim, præsertim in Aurelianensi 1, can. 21; Autissiodorensi can. 25, Lateranensi sub Alexandro III, et aliis plurimis. Sed de his satis. Ad textum revertor.

Nullam omnino rem, neque codicem, neque tabulas, neque graphium, sed nihil omnino.] Nullam omnino rem, et quasi diceret : dummodo s. t. res, istam tibi excludo; et omnino, id est omnibus modis, hoc est per nullum modum habeas : » inquit, Bernardus Cassinensis.

Quippe quibus nec corpora sua, nec voluntates licet habere in propria potestate.] Reddit his verbis rationem cur monachus possidere proprium haud debeat; nam si nec voluntatis propriæ, nec sui corporis potestatem habere licet, multo minus rerum temporalium : Quod vero nec voluntas, nec corpora, nostra sint in potestate, vel inde maxime patet, quod per sæculi legem, Deique dilectionem nos ipsos vendimus, ut loquitur S. Johannes Climacus (Grad. 5)

quapropter sicuti res vendita haud amplius est ejus qui vendidit illam, ita nec nos nostri sumus, sed Dei, cui per monasticam professionem venditi sumus. Eadem ratione proprium a monachis amputandum censuit S. Ferreolus; « quia, inquit, cum seipsum alterius subdidit potestati, omnia secum in alienam potestatem transmisit. » Et Magister: « Ideo aliquid peculiare habere denegatur; quia nemo serviens Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit, ut cum omnibus rebus suis alieno cum se imperio subdidit, non sit res ubi propria ejus voluntas extollatur. »

Perro acute hic notat Hactenus triplicem hoc capite a S. Benedicto præscriptam esse abdicationem, tribus votis respondentem: rerum temporalium, quas per pauperatē abnegamus; corporum, quæ per castitatem Deo consecramus; et voluntatis propriæ, quam per obedientiam Deo immolamus. Et hanc ultimam abdicationem a suis fratribus ante omnia exigebat V. Wala Corbeiensis abbas, qui, ut scribit Paschasius in ejus Vita, l. 1, c. 21 (*Sæc. 4 Bened., part. 1*), « quam sæpe cunctos generaliter, non minus quam plurimos specialiter de voluntate liberi arbitrii, et potestate proprii corporis, juxta professionem monasticæ disciplinæ satis argumēto monebat, ne nostrum aliquis voluntatem propriam sequeretur; alioquin, aiebat, quomodo rationem pro aliquo redditurus ero, nisi et potestatem sui corporis, et voluntatem liberi arbitrii mihi relinquat. Quod si ipse sibi in sua se retinuerit potestate vel voluntate, noverit rationem se redditurum, non solum pro suis, verborum, aut cogitationum, vel gestorum factis; verum etiam quia contra professionem monasticæ legis, in sua se retinuit potestate vel voluntate cordis. Tanto profectio, inquires, liber ero, quanto 428 non mihi debita potestas concessa maneat, neque voluntas sui relaxatur arbitrii. »

Omnia vero necessaria a Patre monasterii sperare. Plurima hunc in locum observanda occurrunt. C per monasterii Patrem: 1º intelligi posse Deum ipsum, qui communis omnium pater est, in quo oculi omnium sperant, et dat escam illorum in tempore opportuno, aperitque manum suam, et implet omne animal benedictione; 2º abbatem, qui vices ejus in monasterio agit, ipsius vocatur prænominē, dicente Apostolo: Accepistis vocitum adoptionis in quo clamamus, Abba Pater: quo sensu monasterii Patrem hic intellexit Richardus de S. Angelo; 3º cellerarium, qui ex Regulæ cap. 51, *omni congregationi sit sicut pater*.

Secundo, per *omnia necessaria*, hic non solum intelligi victum aut vestitum, si stricte sumantur, sed ea omnia quæ ad vitam monasticam decenter convenienterque agendam requiruntur: quæ sanctus Pater exposuisse videtur, cum cap. 55 ait: « Et ut hoc vitium peculiare radicibus amputetur, dentur ab abbate omnia quæ sunt necessaria, id est cuculla, tunica, pedules, caligæ, brachia, cultellus, graphium, acus, mappula, tabulæ; ut omnis auferatur necessitatis excusatio. »

Tertio, abbatem et cellerarium in necessariis administrandis valde sollicitos esse debere; quia, « sicut sanctum est ut nihil proprium habeant, ita justum est ut omnes quæ necessaria fuerint a sancto abbate accipiant, » inquit sanctus Cæsarius in Reg. ad monachos (*Cap. 16*). Et citatus hic ab Hildemaro Gregorius: « Si vult pastor suis discipulis proficere, magnum studium debet habere de temporalibus necessitatibus præbendis. » In quibus etiam distribuendis attendere debet quod ait Trithemius (*De Propr. monach., cap. 9*): « Quæ sine culpa potest concedere, non debet cum periculo denegare: suscepit enim infirmorum curam, non fortunam. »

Quarto, quod sicut omnia necessaria a Patre monasterii sperare, ita superflua rescare oportet: « Ab abbate igitur necessaria speranda sunt, inquit Trithemius (*Ibid., c. 5*), non superflua; quia ubi necessitas

A ad usum monachorum permittitur, superfluitas ut crimen condemnatur; et sicut abbas necessaria fratribus denegans, graviter a Deo reprehenditur, ita si concesserit superflua, tanquam prævaricator sancti ordinis condemnatur. » (hinc concilium Tridentinum (*Sess. 25, de Regul., c. 2*): « Mobilium usum ita superiores permittant, ut eorum suppellex statui paupertatis quam professi sunt conveniat, nihilque superflui in ea sit, nihil etiam quod sit necessarium eis denegetur. » Jam vero si quæras quid sit superfluum? respondet Joannes de Fano (*In discursu super observ. paupert. Frat. Minor.*): « Superfluum est illud quo sublato reliquum sufficit. Duarum altera superfluit, quando una illarum sufficit; multum superfluit, quando parum satis est: pretiosum abundat, si vile satisfacit. »

Quinto, observat Hildemarus sanctum Patrem Benedictum non dixisse omnia necessaria a parentibus, vel ab amicis, sed a Patre monasterii speranda esse. Et certe indignum est abjectis sæcularibus curis, relictis 429 sæcularibus charis, monachum quasi fastidientem monasticam pauperatē, ad parentum aut amicorum thesauros recurrere; quos pauperibus distribuendo in cœlestes thesauros recondere deberet.

Nec quidquam liceat habere quod abbas non dederit aut permiserit. Quod sic non capiendum, quasi possent abbas fratribus permittere proprium, cum nec summus pontifex id queat, ut supra dicebat Innocentius III.

Omniaque omnibus sint communia. Utpote qui us « Deus communis est, communis pietatis negotatio, communis salus, communia certamina, communes labores, communes quoque coronæ, » ut loquitur sanctus Basilius (*Constitut. monast. cap. 19*).

Nec quisquam suum esse aliquid dicat aut præsumat. Hactenus S. P. Benedictus proprietatis vitium ex corde et opere monachi eliminare aggressus est: jam vero illud etiam in ore ejus condemnare videtur, dicens: *Nec quisquam suum esse aliquid dicat*: ad quem locum illustandum Joannes Trithemius (*De Propr. monach., c. 6*): « Non dicat abbas suum aliquid, non codex meus, non ager, non villa, non census; sed si tale eorum hominibus dicere oporteat, *nostrum, non meum* dicat. Etenim cum res monasterii communis sint, et communitas præsupponit multos, nulli videatur ridiculum si monachus aut abbas, singularis personæ dixerit *nostrum*. Ad communis dicti sermonis refertur intentio; neque puerilia sunt hæc, quæ SS. Patres antiquissimos tam studiose constat observasse, ut pœnitentiam in transgressores præseriberent. » Ad SS. Patres quod spectat ex antiquis eorum institutis ac regulis apparet quanta sollicitudine frigidum illud verbum *meum* in communi vitarent. De Aegyptiis Tabennensiotis audiendus est Cassianus (*Lib. iv, c. 15*): « In aliis quoque monasteriis, in quibus aliqua remissius indulgentur, hanc regulam videmus strictissime nunc usque servari, ut ne verbo quidem audeat quis dicere *suum* aliquid; magnumque sit crimen, ex ore monachi processisse codicem meum, tabulas meas, graphium meum, tunicam meam, caligas meas; proque hoc digna pœnitentia satisfactorius sit, si casu aliquo per subreptionem, vel ignorantiam hujusmodi verbum de ore ejus effugerit. » Ex sancto etiam Basilio (*Reg. fus., cap. 32*): « Doctrina veritatis omnino illud meum ac tuum inter fratres dici vetat. » Idem videre est in aliis monasticis regulis passim. In Regula sancti Augustini (*Cap. 4*): « Non dicatis aliquid proprium. » In Regula sancti Aureliani (*Cap. 25*): « Nullus præsumat quidquam suum dicere. » In Pœnitentiali sancti Columbani: « Meum et tuum dixisse sex plagis. » In Regula a sancto David monachis tradita (*Apud Boll., Mart. 1*): « Omnia omnibus communia, et nihil meum, nihil tuum dicebant; quisquis enim dicebat meum si hoc, vel istud, duræ pœnitentiæ subj-

ciebatur. » In Regula S. Fructuosi (Cap. 4) : « Nec quisquam e monachis suum asserens dicat, codex meus, tabulae meae, et reliqua : quod verbum si de ore eius effugerit, poenitentiae subiacebit, ne velut propria quaelibet in monasterio habere videatur. » In Regula Cujusdam (Cap. 17) : « Qui autem dixerit, **430** meum est hoc, aut illud, peccaverit coram Deo, nisi tantum per obreptionem sermonis; sed pro hoc ipso tamen veniam petat a Deo, et caveat de reliquo, et ne iterare audeat. » In Ordine Conversationis monasticæ (Cap. 10) : « Nullus ex fratribus suum aliquid dicat, aut rem aliquam, aut membrum corporis, sed semper nostrum : hoc solum oportet dicere proprium. *mea culpa.* » Apud Udalricum (Lib. II, c. 20) : « Nihil appellat singulariter suum, sed omnia dicit nostrum, nisi de patre et matre; de his solis solet licenter dici *meus* et *mea*. » Consuetudines S. Benigni Divion. c. 31 habent : « Omnia dicit nostrum, nisi de patre, vel matre, vel de peccato. »

Quod si quisquam hoc nequissimo vitio deprehensus fuerit delectari, admonetur semel et iterum; si non emendaverit, correctioni subiaceat. Quod S. Pater alibi exprimit his verbis (Cap. 55) : « Et si cui inventum fuerit quod ab abbate non acceperit, gravissimæ disciplinæ subiaceat. » Quid vero sit gravissimæ disciplinæ subiecti, ita exponunt Regulæ commentatores, Hildemarus : « Si per furtum habuit illam rem, si grandis est, sicut jam diximus, id est quatuor valens denariis; eo modo in minori culpa judicandus est. Si autem major est, tunc debet res incendi; et ipse in graviori culpa judicandus est. » Bernardus Cassinensis : « Gradibus non servatis, excommunicationem intelligo gravissimam disciplinam, ut sicut de notorio proprietario dictum est puniatur. » E contra Boherius in primo comm. : « Dic, inquit, quod prius semel et iterum debet propriarius admoneri secreto, et inde graviori, id est publice correctioni subijci, et postea per reliquos gradus deduci. » At non multo post ita habet : « Dic subiaceat gravissimæ disciplinæ, id est corporali vindictæ, quod erit arbitrium. » In secundo vero commentario ad verba gravissimæ disciplinæ subiaceat, addit ex Cassiani I. IV, cap. 16, *plagarum scilicet, vel expulsionem*. Sed Bernardi sententiam sequi videtur Nicolaus de Fractura. Ita nimirum illi S. Benedictum explicant. Pro conclusione autem hujus capituli haud erit abs re de proprietariorum poenis paulo fusius disserere; quod tunc præstitisse nos credimus, postquam antiqua regularum monasticarum statuta, conciliorum, Romanorumque pontificum decreta, ac tandem recentiorum etiam congregationum constitutiones hanc in rem protulerimus.

Itaque in Regula tertia SS. Patrum decernitur, ut abbas propriarius (i. e. a fratribus arguatur; si in vitio perstiterit, in notitiam episcopi deferatur; qui si ab episcopo correptus, nec sic emendaverit, deponatur. » Poena incerti auctoris apud S. Basilium : « Si quis possidet aliquid in monasterio, vel extra monasterium, sit excommunicatus. » Et iterum : « Si quis foras dederit aliquid aut acceperit præter voluntatem archimandritæ, excommunicetur. » S. Columbanus in Poenitentiali : « Operis peculiaris præsumptio, centum plagis. Possessio alicujus rei, quam non necessitas generaliter fratribus concessit, amissione ejusdem, et centum plagis coerceatur. Necessarium vero ac licitum **431** aliquid facere, dare, accipere sine jussione duodecim plagis, nisi ratio aliqua defendat, ut supplex satisfactio remittat. » S. Donatus (Regul. c. 8) : « Si quæ hoc nequissimo vitio deprehensa fuerit delectari; tribus superpositionibus poeniteat. » Regula Cujusdam ad monachos (Cap. 17) : « Si quis in hoc vitio existat insanabilis, expellendus est ab universis fratribus; quoniam in vitium philargiæ gravissimum est præ omnibus vitiis. » Regula Cujusdam ad virgines quasi explicans S. Benedicti mentem (Cap. 17) : « Quod si huic vitio aliqua sororum delectari fuerit deprehensa, et post primam, secun-

dam, vel tertiam correctionem emendare noluerit, disciplinæ regulari subiaceat. » Denique Regula Magistri (Cap. 82) : « Si quod ergo peculiare inventum in aliquo fuerit, grandi eum abbas et diuturna excommunicatione condemnet, ut exemplo illius vindictæ nullus audeat imitari. » Et hæc ex veterum monachorum regulis : venio ad summorum pontificum decreta.

In primis S. Gregorius Constantium quemdam, in abbatem ejusdem monasterii electum, ordinari recusavit, eo quod peculiaritati studeret, et solus pergere præsumpisset, quemadmodum ipse testatur (Lib. X, epist. 22). Innocentius autem III, in sua decretali ita habet (Cap. Cum ad monast.) : « Si quis aliquid habeat proprii, totum in continenti resignet. Si vero post hoc proprietatem aliquam fuerit deprehensus habere, regulari modo prædicto de monasterio expellatur, nec recipiatur ulterius, nisi poeniteat secundum monasticam disciplinam. Quod si proprietatem apud quemquam inventa fuerit in morte, ipsa cum eo in signum prodicionis extra monasterium in sterquilino subterretur (sic), secundum quod B. Gregorius narrat se fecisse in dialogo. » Gregorii factum offendens in lib. IV Dialog., cap. 55. Simile reperies in Vita S. Leufredi, abbatis Madriacensis. n. 25. Ab Innocentio haud discrepare videtur Gregorius IX, cum in constitutione pro monachis Benedictinis statuit, ut « monachi proprietarii excommunicentur ab abbatibus suis; et si in morte inventus fuerit propriarius, ecclesiastica careat sepultura. Nuli autem prorsus nisi pro officio sibi commissio arcam cum clave habere liceat absque licentia abbatis sui; et quoties abbas hanc petierit, eidem tradatur. Et si aliter habeat, eo ipso propriarius reputetur. Excommunicationis sententiam in proprietarios abbates semel in anno, scilicet in Ramis palmarum solemniter in capitulo publicabunt : et si pest alias inventus fuerit monachus habere proprium, bailivam, si quam habet, amittat; nec infra annum sibi alia committatur; nec tunc, nisi proprio restituto, et peracta poenitentia competenti. Abbas qui scienter proprium concesserit monacho, vel punire contempserit, suspendatur ad tempus secundum Regulam S. Benedicti. » Et in bulla ad Cluniacenses : « Monachi proprietarii etiam poena juxta morem Cisterciensis ordinis infligatur, et in proprietarios excommunicationis sententia promulgetur, nisi monachus propriarius deposita restituerit, quæ suis fuerint monasteriis resignanda. » Hanc poenam paulo mitigasse videtur Nicolaus IV, in bulla item ad Cluniacenses : « Poena, inquit, **432** insuper monachis proprietariis infligatur, videlicet ut per annum ad statum novum redigantur; et infra dictum annum assidue coram conventu comedant in terra sedentes. Et in depositarios, si monachis proprietariis deposita restituerint, quæ sunt suis monasteriis resignanda, monitione præmissa, excommunicationis sententia promulgetur. » Benedictus vero XII, in sua constitutione, c. 16, proprietarios monachos, ad quodcumque officium seu beneficium obtinendum declarat inhabiles.

Jam vero ad concilia quod spectat, Autissiodorensis II ita habet (Can. 25) : « Si monachus peculiare habere præsumpserit, ad agendam poenitentiam in alio monasterio detradatur. » Londoniense, sub Lanfranco anno 1075 celebratum (Apud Spel. et in Vit. S. Lanf., c. 12) : « Si quis vero aliquid proprii sine præfata licentia habere in morte fuerit deprehensus, nec ante mortem id reddiderit, cum poenitentia et dolore peccatum suum confessus; nec signa pro eo pulsantur, nec salutaris pro ejus absolutione hostia immoletur, nec in cimiterio sepeliatur. » Item Londoniense alterum anno 1200 (Ibid.) : « Si peculium habuerit, nisi ei ab abbate fuerit pro injuncta administratione permissum, a communione removeatur altaris; et qui in extremis cum peculio inventus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam. » Tridentinum vero

(Sess. 25, de Regul. c. 2): In proprietate « deprehensus, aut convictus, biennio activa et passiva voce privatus sit; atque etiam juxta Regulæ et ordinis constitutiones puniatur. » Quenam autem sint illæ ordinis constitutiones, jam aperiendum est.

In primis hanc apud Cistercienses legem reperio in lib. Institutionum cap. gener. ord. Cist. (Dist. 6, c. 16): Monachus vel conversus in furto vel proprietate deprehensus, ultimus omnium per annum erit ad minus, et quantum ultra visum fuerit abbati; et omni sexta feria per annum sit in pane et aqua, et quadraginta diebus grossiori pane vescatur. Conversus ad terram comedat, et illis quadraginta diebus in claustrum sedeat, et operetur in silentio quod ei fuerit imperatum; nec loquatur nisi cum abbate, vel cum eo qui conventum tenet, et cum magistro conversorum, et de confessione. Et omnibus horis canonicis intersit, et omnibus capitulis, quibus intererit, per annum verberetur; et monachus quadraginta diebus vapulet in capitulo monachorum. Et si furtum excesserit valorem viginti solidorum, tam monachus quam conversus, ablato ei habitu, ad portam emittatur. Et si conversus fuerit recipiendus, non recipiatur nisi in familiarem, ita quod per annum grossiori pane vescatur, et lineis non utatur. Si autem in hoc statu iterum commiserit furtum, vel incarcerationem, vel de ordine emittatur penitus. Monachus vero si recipiatur, culpæ gravioris in primis penitentiam agat, et nihilominus penam monacho superius inflictam sustineat, ab officio altaris per annum absteineat, licet furtum vel proprietatis committatur in re parva, vel vili. De pœna tamen temperanda pro minima erit in discretionem abbatum. » Et alio in loco (Dist. 6, cap. 5): « Proprietarii singulis annis in Ramis palmarum.... ab eo, qui præest **433** capitulo, cum stola, et candela accensa, et baculo pastoralis, cum stola, et candela accensa, et baculo pastoralis, auctoritate Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et B. Mariæ, et omnium SS. excommunicentur. » In antiquis vero Definitionibus ejusdem ordinis ita habetur (Dist. 7, c. 6): « Proprietarii, quos, ipso facto quo hujusmodi criminibus implicantur, capitulum generale decernit in excommunicationis laqueum incidisse, singulis annis in Ramis palmarum post habitum sermonem in omnibus capitulis ordinis, ab eo qui præest capitulo, cum stola, candela accensa et baculo pastoralis, si abbas fuerit, auctoritate Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et B. Mariæ, et omnium SS. et totius ordinis excommunicati denuntientur. » His adde statutum capituli generalis anni 1227: « Conversus qui subito defunctus inventus est habere quinque denarios, et non fuit confessus, imo in sacra solemnitate Nativitatis dominicæ accessit ad sacram communionem, non facta confessione, remaneat prout est extra cœmeterium tumulatus. » Non possum hic præterire factum S. Stephani, abbatis Obazinensis, ordinis Cisterciensis (Tom. IV, Miscel. Baltz.), cujus cum Petrus prior aliquos solidos ex simplicitate potius quam ex cupiditate occultasset: « hoc cum abbati compertum esset, in tantum commotus est, ut eum ab officio suo deponeret, et in quadam cella remotiore habitare præciperet; ubi per aliquos annos in multa afflictione degens, tandem vocante Domino a terrenis ad cœlestia, a labore ad requiem, a peregrinatione ad patriam feliciter emigravit. » Hæc quoad Cistercienses, quorum antiquas Definitiones dist. 7, cap. 7, videsis.

Antiqua Carthusiensium statuta adversus proprietarios ita definiunt (Part. II, cap. 22, § 19): « Singulis annis a Circumcisione usque ad Quinquagesimam conversi et redditii: monachi vero a Quinquagesima usque ad Ramis palmarum quidquid habent osten-

dant, et exponant voluntati prioris; et in ipsa dominica Ramis palmarum omnes tam monachi quam conversi et redditii conveniant in capitulo monachorum, ibique, non præmisso alio sermone, tractetur de consuetudinibus ordinis, et excommunicetur a priore, et a singulis sacerdotibus omnis tam præsens quam absens, qui occultandi animo retinuerit aliquid ultra (a) duodecim denarios valens, donec illud ostendat et exponat priori. Vel si quid a præterito die Ramis palmarum sine licentia donando, seu aliter alienaverit, vel etiam commodaverit ultra summam prædictam, donec confiteatur priori, indulto tantum spatio præsentibus ad confitendum usque ad diem cenæ, et absentibus usque ad octavam diem reversionis ad domos suas. Quicunque itaque exinde retinuerit, aut de donatis, alienatis, sive accommodatis ultra valorem trium solidorum domum gravaverit, nec fuerit, ut dictum est, confessus, tanquam de proprio judicetur, si convictus fuerit, et de ordine expellatur. Si vero infra prædictam summam deliquerit, prioris arbitrio puniatur. Quicunque seras clandestinas habuerit, sit extra cellam, et extra conventum. » Statuta reformatoria abbatum de Samnhyaco, et de Maceris **434** ordinis Cisterciensis, et priorum de Ligeto, et de Gladeris Carthusiensis ordinis, auctoritate Gregorii papæ X, pro ordine Grandimontensi, hanc in proprietariis penam decernunt (Cap. 4): « Statuimus ut omni anno Dominica in Ramis palmarum abbas, in loca ubi fuerit, et quilibet prior conventualis, in cella ubi præsidet, excommunicet in capitulo omnes proprietarios, stolis ad collum apposis, et extinctis candelis, et si quis in fine proprietarius inventus fuerit, in sterquilino subterretur. » Statuta vero monachorum Benedictinorum provincie Narbonensis, anno 1226 a Gregorio IX approbata ita habent (Specul. tom. VI): « Si autem monitus retinere præsumperit aliquid, a domo propria penitus expellatur, et in alio monasterio retrudatur, nec aliqua ratione in proprio monasterio recipiatur usque ad nutum capituli generalis. Apud quem vero proprietatis in morte inventa fuerit, in signum suæ proditiōis in sterquilino subterretur. » Statuta reformatoria Nigrorum monachorum ab Othone legato anno 1258 promulgata (Apud Math. Paris. in Hist.): « Statuimus quod prælati, vel saltem in anno publicæ in conventu in omnes proprietarios excommunicationis ferant sententiam; alias eos, si non resipuerint, punientes, maxime per ignominiam sepulturæ. » Alia statuta anno sequenti in capitulo generali edita (In addit. Math. Paris., pag. 412): « Proprietarii et omnes qui aliis falso crimen imponunt, singulis annis, in secunda feria primæ hebdomadæ Quadragesimæ, in capitulis a suis prælati excommunicati publice denuntiantur cum stola et baculo pastoralis. » Statuta etiam capituli provincialis anno 1543 Nortamptoniæ celebrati, cap. 6, proprietarios feria secunda post dominicam primam Quadragesimæ; Bursfeldenses item feria quinta in Cœna Domini excommunicari decernunt. Constitutiones vero Congregationis montis Olivæ statuunt (Parte I, cap. 35), ut « proprietarii, et abbates, ac superiores non punientes proprietarios, tanquam effractores voti, præter excommunicationem, a qua non nisi ab abbate generali, et in articulo mortis ab alio absolvi possint, incurrant in penam carceris arbitrio abbatum generalis, et jejunii in pane et aqua per annum bis in hebdomada quarta et sexta feria, et inhabilitationis a quocunque munere per sex annos, quæ pœnæ a nemine remitti possint. » Constitutiones Cælestinorum (Tract. I, c. 20, § 15): Si quis proprietarius repertus fuerit, videbitur si officialis in-

In novis statutis, part. II, c. 5, habetur: Ultra varium solidorum Turorensiū. Quos qui retine-

runt ipso facto excommunicati in Ramis palmarum tales in capitulo denuntientur.

tribus tarenis in pecunia, vel sex in valore; si vero subditus fuerit, ab uno parvo denario usque ad Carolum, tot diebus poenam sustineat gravis culpa, in quot denariis proprietarius invenitur. Si vero ultra excedens summa fuerit, ad abbatis arbitrium infra tres menses poenam sustineat gravis culpa, omnique actu legitimo sit privatus, et proprio careat officio,

A et per triennium ad officia quaecunque sit inhabilis; præter poenas a sacro Tridentino concilio injunctas. Denique Constitutiones Fuldensium (Cap. 53): « Qui monachus in proprietatis crimen lapsus esse deprehensus fuerit, cum aliis poenis gravissimis puniatur, tum monasterium pro carcere per annum habeat, ita ut ex eo pedem non efferat. »

CAPUT XXXIV.

435 Si omnes æqualiter debeant ^a necessaria accipere.

Sicut scriptum est ^b: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*: ubi non dicimus, ut personarum ^c (quod absit) acceptio sit, sed infirmitatum consideratio. Ubi ^d qui minus indiget, agat Deo gratias, et non contristetur; qui vero plus indiget ^e, humilietur pro infirmitate et ^f non extollatur pro misericordia:

^a Al., debent.

^b Flor., scriptum est.

^c Oxon., quod personarum.

^d Narb., Hild., Ebrul., cum Regula Donati, ubi.

et ita omnia membra erunt in pace. Ante omnia, ne murmurationis malum pro qualicunque causa in aliquo qualicunque verbo vel significatione appareat. Quod si deprehensus fuerit ^g, districtiori disciplinæ ^h subdatur.

^e Oxon. deest indiget.

^f Deest pluribus mss., etc.

^g Al., Quod si deprehensum fuerit.

^h Narb., disciplina.

COMMENTARIUS.

Sicut scriptum est: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*, etc.] Eandem Regulam ducem sequuntur S. Basilii in Regulis brevior., interrog. 153, S. Augustinus in Regula cap. 1, Regula Tarnatensis, c. 14, et S. Leander in lib. de Institut. Virg., cap. 15.

Ubi non dicimus ut personarum, quod absit, acceptio sit, sed infirmitatum consideratio.] Huc respexit Gregorius IX in sua pro monachis Benedictinis Constitutione præscribens, ut « abbas det singulis et unicuique prout opus fuerit, ut non sit personarum acceptio, sed infirmitatis consideratio habebatur. » Isthaec vero consideratio, ut scribit Boherius, debet attendi in omni infirmitate naturæ, juventutis, senectutis, vitæ, morum. Et recte quidem. Nam ut dicit Grimalicus (In reg. Solit., c. 47), « habenda est inter nobiles et ignobiles, inter sanos et infirmos, inter senes et juvenes magna discretio: non enim possunt hi qui de deliciis veniunt, et hi qui in deliciis nunquam fuerunt, æqualem tenere rigorem abstinentiæ, neque sani et infirmi æqualiter possunt abstinere. » Vide S. Basilii Regulam ex versione Rufini cap. 10.

Ubi qui minus indiget, agat Deo gratias.] Pro collata sibi fortitudine, et virtute abstinentiæ.

436 Et non contristetur.] Murmurando quod aliis minus aliquid accipiat, quasi divino munere haud contentus. Sive, ut loquitur S. Augustinus in Regula (Cap. 5): « Quæ infirmæ sunt ex pristina consuetudine, si aliter tractantur in victu, non debet aliis molestum esse, nec injustum videri, quas fecit alia consuetudo fortiores. Nec illas feliciores putent, quia sumunt quod non sumunt ipsæ, sed sibi potius gratulentur, quia valent quod non valent illæ: et si eis quæ venerunt ex moribus delicatis ad monasterium, aliquid alimentorum, vestimentorum, stramentorum, operimentorum datur quod aliis fortioribus et ideo felicioribus non datur, cogitare debent quibus non datur, quantum de sua sæculari vita illæ ad istam descenderint, quamvis usque ad aliorum, quæ sunt corpore fortiores, frugalitatem pervenire nequiverint. Nec illæ debent conturbari, quod eas vident amplius (non quia honorantur sed quia tolerantur) accipere, ne contingat detestanda perveritas, ut in monasterio, ubi quantum possunt fiunt pauperes laboriosæ, fiant pauperes delicatæ. » Eodem fere modo loquitur Regula Tarnatensis cap. 16; S. Isidorus Regul. cap. 20, et sanctus Leander de Institutione virg. cap. 8.

Qui vero plus indiget, humilietur pro infirmitate.]

B Et « sanos, et laborantes anteponendos sibi non dubitet; » ut ait sanctus Isidorus (Cap. 20). Simili prorsus ratione S. Leander virgines instituens: « Illa, inquit (Cap. 8), quæ infirmitatis obtentu meretur aliquid lenius, sit præ cæteris humilis; doleatque se non posse quæ aliæ possunt, et abstinentiam tempore laxatam non reputet virtuti, sed infirmitati. » Et S. Fulgentius Ruspensis episcopus (In ejus Vita, apud Boll., 1 Januar.): « Quibuscumque plus cæteris consulebat, eos humilitatem custodire amplius admonerat, dicens eis: De substantia communi quisquis aliis plus accipit, omnium sit debitor, quorum est illa substantia: debitorem porro sola juvat humilitas. » Et certe qui non humilietur, considerans ac perpendens istud Hippocratis verbum? « Tanto quis plus elongatur a Deo, qui nullo indiget, quanto plus indiget? »

Et non extollatur pro misericordia.] Quæ sibi impenditur, quasi proprio merito illam meritis esset accipere. Recte omnino Bernardus Cassin.: « Fatuus est, inquit, qui superbit ex eo quod pellis ovina est sibi necessaria contra frigus. »

Et ita omnia membra erunt in pace.] Et ita, id est, si et abbas sine personarum acceptione considerans infirmitates indigentium, et non malam voluntatem invidentium, singulis ut necesse fuerit necessaria distribuat; et qui minus indiget Dei dono contenti, non murmurent, sed potius gratias agant; qui autem plus indigent humiliantur pro infirmitate, et non extollantur pro misericordia: omnia membra, id est tam abbas, qui est caput, quam fratres, qui membra sunt corporis monastici, erunt in pace, et Deus pacis erit cum eis.

Ante omnia ne murmurationis malum, etc.] Hæc 437 verba ex Hildemaro et inferiores respiciunt et superiores: inferiores, ut non murmurent, si quid eis desit, aut aliis minus aliquid accipiant, sed magis benedicant Deum, ut loquitur S. Benedictus cap. 40; superiores, quatenus, sic omnia temperant atque disponant, ut et animæ salventur, et quod faciunt fratres absque ulla murmuratione faciant. Hoc autem loco S. Pater satis exprimit quanta sollicitudine murmurationis malum a claustris arceri desideret: Ante omnia, inquit. Magnum noveris esse quod sequitur; id enim isthaec præmissa duo verba demonstrant: Ne murmurationis malum. Non dicit simpliciter ne murmuratio, sed ne murmurationis malum, ne quis crederet parum aliquid esse. Pro qualicunque causa, minori scilicet vel majori. In al quo qualicunque verbo.

Attende, non dicit tantum in verbo, sed addit in aliquo; nec solum in aliquo verbo, sed in aliquo qualicumque verbo, ut expressione prohibitionis magis intelligatur transgressio, et quantitas malæ murmurationis. Vide Regul. S. Ferreoli cap. 7.

Quod si deprehensus fuerit quis, districtiori discipline subdatur.] Districtiorem disciplinam hic

A intelligunt, aut exaggerando culpam in privata sive publica correptione, aut uno præternisso gradu ad aliud transeundo, verbi gratia post primam correptionem secretam, prætermissa secunda, transeundo ad publicam. Ita exponunt Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius. De murmurantium poena diximus alibi.

CAPUT XXXV.

De septimanariis coquina.

Fratres sibi invicem serviant ut nullus excusetur a coquinæ officio, nisi aut ægritudine ^a, aut in causa ^b gravis ^c utilitatis qui occupatus fuerit: quia exinde major merces et charitas ^d acquiritur. Imbecillibus autem procurentur solatia, ut non cum tristitia hoc faciant, sed habeant omnes solatia secundum modum congregationis aut positionem loci. Si major congregatio fuerit, cellerarius excusetur a coquina, vel si qui, ut diximus, maioribus utilitatibus occupatur ^e. Ceteri sibi sub charitate invicem serviant. Egressurus de septimana, sabbato munditias faciat. Lintea ^f cum quibus sibi fratres manus aut pedes terunt ^g, lavet. Pedes vero tam ipse qui egreditur quam ille qui intraturus est, omnibus lavent. Vasa ministerii sui munda et sana cellerario reconsignet ^h. Qui cellerarius item ⁱ intranti **438** consignet, ut sciat

^a Flor., ægritudo. Al., ægritudo sit.

^b Hild., Dunst., causa.

^c Al., grandis.

^d Al. deest et charitas.

^e Hild. deest vel si qui, ut diximus maioribus utilitatibus occupatur.

^f Al., linteamina.

^g Al., tergent. Al., terserint.

^h Cassin., consignet.

ⁱ Al., iterum.

^j Al., quot dat et quot recipit.

quid dat ^j, aut quid recipit. Septimanarii autem, ante unam horam refectionis, accipiant super statutam annonam, singulos biberes, et panem ^k, ut hora refectionis sine murmuratione et gravi labore serviant fratribus suis. In diebus autem solemnibus usque ad missas ^l sustineant.

Intrantes autem et exeuntes hebdomadarii in oratorio mox matutinis finitis dominica ^m, omnium genibus provolvantur, postulantes pro se orari ⁿ. Egrediens autem de septimana dicat hunc versum: *Benedictus es, Domine Deus, qui adjuvisti me, et consolatus es me.* Quo dicto tertio, accipiat ^p benedictionem egrediens. Subsequatur ingrediens, et dicat: *Deus, in adiutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.* Et hoc idem tertio ^q repetatur ab omnibus. Et accepta benedictione, ingreditur.

^k Oxon., singulus sibi bibere et pane. Cassin., Conc., Flor., singulas biberes et panem.

^l Al., ad missam.

^m Al., die dominico.

ⁿ Flor., orare.

^o Oxon., iuvasti.

^p Faron., accipiant benedictionem egredientes. Concord., Flor., Cassin., Sancti Germ. ms., accepta benedictione egrediens.

^q Al., tertio dicto.

COMMENTARIUS.

Fratres sibi invicem serviant.] Fratres, inquit S. P. Benedictus, non sæculares aut laici: dedecet enim monachos humilitati addictos ac pœnitentiæ, frequenti famulorum ad sibi serviendum uti ministerio: unde Fuldenses olim monachi peracto ad Carolum Magnum imperatorem libello supplicii enixe flagitaverunt, « ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est pistrinum, hortus, braciarium, coquina, agricultura, et cætera ministeria, sicut apud decessores nostros fuerunt (Vide S. Bonif. epist. ad Zachar. papam): quia devotius ac dignius per fratres omne exercebitur officium quam per laicum aut servum malevolum. » Quod illi adeo enixe postulaverant, in universis ordinis monastici monasteriis haud multo post instituere conati sunt abbates sub Ludovico Pio Aquisgrani congregati, edito statuto (Can. 4), « ut in coquina, in pistrino, et cæteris officiis propriis operentur manibus » monachi. Et certe si omnia monasterii utensilia ac si altaris vasa sacra conspicienda sunt, haud profanis, sed per vitæ religiosæ propositum sanctificatis manibus tractari debent. Procul ergo omnes illi servitorem **438** laicorum greges, quos non sine aliquo animi rubore nostra ætate in cœnobis cernimus, heu quam longe distamus ab illis temporibus, quibus ne quidem pedem in coquinam inferre, dum illic frates operarentur, laicis licebat: quorum opera si quid aut afferendum, aut referendum opus esset, per fenestram allata, reddendæ porrigebantur, uti his expressis verbis præscri-

C bunt Statuta S. Adalardi: « De laicis hæc est una et definita sententia, ut quandiu ibi aut pulmentaria præparantur, aut præparata ministrantur; sive quando fratres prius generaliter, sive quando postmodum reficiuntur, nullus ingreditur. Si vero talia aliqua, aut prius præparanda, aut postmodum munifanda, vel curanda fuerint, quæ laicis deputata sint; fenestra, aut ostium, aut locus extra coquinam talis constitutus sit, ubi fratres vel præparanda suscipiant, vel munifanda referant, ubi ea illi vel ponere, vel posita recipere possint, ut tamen nullam occasionem pro qua coquinam ingrediantur habeant. » Eadem sub pœnis sævisimis disciplina vigeat apud Cistercienses, in quorum capitulo generali anni 1195 definitum est (Inst. Cist. dist. 6, c. 15), ut « sæculares non serviant in coquina conventus, nec in infirmatoriis: quod si in domo aliqua factum fuerit, prior et cellerarii, quandiu factum fuerit, sint in pane et aqua omni sexta feria. Abbas vero si hoc scierit, et non emendaverit, culpam hanc in capitulo generali fateatur, nec ad mensam abbatis infra abbatiam aliquis sæcularium ministret, nisi forte in hospitio comedentis. » Hanc tamen constitutionem postea temperavit capitulum generale anni 1237, statuens, « ut in abbatibus in quibus non essent nisi octo conversi, admitterentur ad huiusmodi ministerium sæculares. » Nec minori religione a refectoriis, dum mensæ sternerentur, ingressu laicos arcebant Cluniacenses, quorum antiquæ consuetudines hæc legunt (Lib. III, c. 24):

« Refectorarius habet sub se tres alios fratres.... A lecto missæ majoris evangelio, apportant vinum, ut per justitias partiantur. Verum quidquid apportaverint, quidquid tale fecerint, semper tamen id cavent, ut nullus famulus pro illorum invitatione in refectorio compareat. » Eadem habent mss. Consuetudines S. Benigni Divionensis cap. 42. In Regula etiam S. Isidori dicitur, ut « tempore quo refectionis debitum solvitur, claustra monasterii obserentur, nec ullus extraneus intetere se præsumat, ne qualem fraternam præsentia sua impediatur. » Quid? quod in Regula S. Aureliani non solum coquinæ aut refectorii, sed ne ipsius quidem monasterii accessus viris sæcularibus liber relinquitur: « Provisores vero monasterii, si in habitu laico fuerint, nec ipsi permittantur intrare: pro his utilitatibus quas in hac Regula statuiimus (Cap. 19) cum marcionibus, aut carpentariis, si aliquid necesse fieri, aut reparari, aut certa aliqua ratione abbati faciendi, introeant. De cætero nullam licentiam aut libertatem habeant introeundi. » Quod S. Aurelianus ait si in habitu laico fuerint, in memoriam revocat antiquam monasterii S. Galli consuetudinem, qua laicis etiam potentissimis haud fas erat dominicis diebus processionem in claustrum sequi, nisi habitu monastico indutis, ut testatur Ekkehardus 440 junior his verbis: « Vidi ego ante tempora que a Gallis patimur, monachorum schismatis, comites aliosque potentes loci milites, prodilectione festis diebus crucem nobiscum per claustrum sequendo; juvenes et senes quosdam ad cingulum barbato monachicis indutos roccis nobiscum quaque ivimus ingredi. » De cætero autem claustrum « ab antiqua patrum memoria tanta venerationi est habitum, ut nemini vel potentissimorum sæculi canonicorum seu laicorum introitus, vel etiam introspectus eis licuerit. » Hanc disciplinam suis in cœnobiis etiam instituerat S. Columbanus abbas; unde inter alia accusationis capita, quibus querebatur de sancto viro Theodoricus rex, illud erat (In Vita S. Columb. n. 19, sæc. II Bened.): « Cur intra septa secretiora omnibus Christianis aditus non pateret. » Ad quod S. abbas respondit: « Se consuetudinem non habere, ut sæcularibus hominibus et a religione alienis famulorum Dei habitationis pandat introitum, sed opportuna aptaque loca ad hoc habere parata, quo omnium hospitum adveatus suscipiatur. » Eandem institutionem etiam in Farsensi monasterio viguisse colligimus ex Vita S. Palonis n. 7, ubi Thomas Farsensis abbas nobiles adolescentes, conversionis gratia Gallias petentes, ad suum legitur invitasse monasterium, sic eos alloquens: « Ad monasterium cui deservio revertimini mecum, et propter ardorem vestri desiderii, quamquam extra usum monasterii intrinsecus vos recipiam, ut simul cum fratribus edatis, simul dormiatis, simul orationi vacetis simulque ad opus manuum exeat, ut his exercitiis probati, sciatis quibus modis propositum monachi adimplere valeatis. » Sed revertor ad propositum. Quod si laicorum hominum ministerio uti in monasterio haud decet monachos, multo minus clericorum aut aliorum religiosorum, id quod expressè vetat Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis Constitutione his verbis (Cap. 18): « Cæterum ut viam scandalis præcludamus, prohibemus expresse ne in ecclesiis, vel monasteriis, seu locis, aliis conventibus ejusdem ordinis seu religionis, clerici sæculares, vel laici, seu alterius monasterii monachi, vel religiosi alterius religionis ad victum monachis ministrandum de cætero deputentur. »

Ergo quia nec laicis licet nec clericis, fratres sibi invicem serviant: *Invicem dico*, id est per vices singulis sibi hebdomadis succedendo, ut ex consequentibus patet; communis quæ apud omnes monachos usus passim obtinuit. Sicut videre est in Regula Magistri (Cap. 18): « Superius diximus decadam fratrum sub sua cura duos præpositos continere: qui decem fratres in coquina servitio vicibus combinati septenos exoleant dies. Et cum vicibus istis unus de-

A cada fuerit adimpletum servitium, consignatis omnibus a cellerario utensilibus, sibi alia in exercitatione decada succedat. Qua expleta, succedant sigillatim per singulas septimanas. » In Regula S. Donati ad Virgines (Cap. 67): « Sorores sibi invicem serviant in omni ministerio corporali, tam in coquina, vel quidquid quotidianus exegerit usus, vicibus sibi, excepta matre seu præposita, succedere debent. » In Regula 441 Sancti Ferreoli: « Temporibus dispositis vicibusque discretis, de ciborum præparatione solliciti serviant sibi invicem; atque alterutrum sub æqualitate ministerii dominantur. » Apud S. Basilium (Serm. I de Instit. monach.): « Ministerium in communi conventu alternis vicibus fiat, duo secundum ordinem in hebdomada una omne studium ad usum requisitum expleant. » Apud S. Hieronymum in præfatione ad Regulam S. Pachomii: « In hebdomadarum ministerio sibi succedant per ordinem. » Apud Cassianum (Lib. IV, c. 19): « Per cunctam namque Mesopotamiam, Palæstinam, et Cappadociam, ac totum Orientem, singulis hebdomadibus vicissim fratres ad hæc officia sibi reddenda succedunt, ita ut secundum cœnobii multitudinem ministrorum quoque numerus deputetur. » Denique in Vita S. Mariani ad S. Germanum Autissiodorensis monachi, sæculo V, ad quem Olinthus item monachus dixisse fertur: « Sors mea est ad meas fratribus ministrare et alimoniam parare. » Soli, aut saltem fere soli Ægyptii monachi contrariam inerant consuetudinem: « Apud Ægyptios enim, ut scribit Cassianus (Lib. IV, c. 22), quibus maxima cura est operis, non est hebdomadarum mutua vicissitudo, ne sub occasione hujus officii omnes ab operis canone impediatur; sed uni probatissimo fratum cellarii vel coquinæ cura committitur, qui perpetuo donec vires vel ætas admittit, jugiter opus illud exerceat. » Et tamen S. Hieronymus de Ægyptiis monachis loquens: « Unaqueque decuria, inquit (Epist. 22), cum suo parente pergit ad mensas, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant. » Sed S. Hieronymum de solo mensæ servitio, non de coquinæ officio forte intellexeris.

[Ut nullus excusetur a coquinæ officio.] Quod omnibus fratribus S. Pater imponit coquinæ officium, illud uni soli committebant Ægyptii monachi, ut modo docebat Cassianus. Solis etiam junioribus injungit Regula SS. Pauli et Stephani, cujus hæc verba (Cap. 22): « In omnibus obsequiis, et ministeriis, in quibus fratres juniores sibi vicissim succedunt, unusquisque bona voluntate susceptam hebdomadam vicis suæ in quolibet ministerio hilariter absque murmuratione cum gratia Dei impleat. » Similem in suo monasterio, sed contra Regulam S. Benedicti consuetudinem instituerat V. Turketulus, abbas Croylandensis: hic enim teste Ingulfo (In Hist. Croyl.) « dividens totum conventum in tres gradus, ut quilibet gradus suum statum agnosceret, et teneret, statuit videlicet, quod juniores ab ingressu monasterii usque ad annum vigesimum quartum in ordine, subeant omnia opera chori, claustrum, et refectorii, canendo, legendo, serviendo, et omnes regulares observantias secundum magistri sui doctrinam custodiendo, etc. » Quam legem postea renovavit ipse Ingulfus, ejusdem monasterii factus abbas.

[Nisi aut ægritudine, aut in causa gravis utilitatis quis occupatus fuerit.] Quod quasi generaliter dixerat jam solita S. Pater discretionem temperat, a coquinæ officio ægrotos, et gravioribus utilitatibus occupatos eximens. Et certe inhumanum 442 foret infirmos huic officio deputare. Sed quæret aliquis quænam sit meritoque dici debeat causa gravis utilitatis? Respondet Hildemarum eam esse, quam agnoscunt fratres, dimissa concordia, haud murmurant; quod propter eam talis frater excusetur a coquina: quapropter hæc utilitas grandis sive magna ex Bernardo Cassinensi debet esse abbati manifesta, et fratribus non incognita, ne forte possit esse alicujus

discordiæ causa, videlicet quod hic excusaretur, alio laborante. »

An vere inter hujusmodi gravioribus utilitatibus occupatus abbas recenseri debeat, forte dubitabit aliquis: at mihi nullus videtur dubii locus, si vel minimum ad S. Benedicti mentem attendatur: quis enim in monasterio gravioribus causis occupetur illo, qui rerum omnium curam suscepit? Et certe si cellerarius solis temporalibus curis detentus excusetur, quidni excusabitur et abbas, ad quem et temporalium et spiritalium sollicitudo respicit? Sed quod subiecit S. P. Benedictus, illud claris enucleatisque verbis expressit S. Cæsarius in Regula ad virgines, in qua sic loquitur (Cap. 12): « In omni ministerio corporali, tam in coquina, vel quidquid quotidianus exigit usus, vicibus sibi, excepta matre, vel præposita, succedere debent. » Cæsarium in sua item ad virgines Regula ex-ceribit S. Donatus cap. 67. Similiter S. Aurelianus in Regula ad monachos (Cap. 22): « In omni, inquit, ministerio, sive in ordine psallendi, aut legendi, vel operandi, vicibus sibi succedant, absque S. abbate, et nimis senibus, et perparvulis infantibus, et certe ita infirmis ut surgere omnino non possint: non compellantur facere pro eo quod non prævalent. »

Neque tamen inficias ibo, aliter in nonnullis Regulis contineri, aliamque in quibusdam ordinis nostri monasteriis viguisse rationem: maxime autem in Regula S. Ferreoli, cuius hæc verba (Cap. 58): « Abbas tribus per annum vicibus, id est in die Natalis Domini, similiter in primo Pasche, nec non in festi-itate peculiaris Patroni sancti, ac beatissimi venerandi semper martyris Ferreoli, aut certe quidem ad quorum nomina sanctorum idem locus consecratus fuerit, coquinam cibos congregationi paraturus introeat, ibi-ue suscepto junioris ministerio, serviendo mensis humilitatis formam ministret in ferculis, sanctæ huic abjectioni se libenter inclinans, quæ majorem illum producit cæteris, dum reddit æqualem. » Et Regula Magistri (Cap. 25): « Quotiesque hebdomadarii in servitio mensarum negligenter mensis de-ervunt, alia die hora refectionis levelet se abbas, et cum uno de præpositis aut duobus, si grandis fuerit congregatio, ipsi facient servitium ad omnes mensas, ut doceat eos quomodo faciant. » Nostros vero quod spectat S. Salaberga, Laudunensis abbatissa (In ejus Vit. n. 24, sæc. ii Bened.) « coquinam, vel reliquas causas [Forte curas], quæ monasticis rebus peragi solent, vicissim sibi hebdomadibus ministrabat. » S. Benedictus, abbas Anianensis teste Ardone ejus discipulo, in ejus Vita, num. 14, « laborantibus fratribus ipse aliquando collaborare, aliquando autem eorum ad vescendum decoquere victum, librumque 443 etiam pariter circa coquinam occupatus scribere satagebat; lignamina vero sæpe propter penuriam boni humeris propriis cum discipulis deferebat. » De Eigili etiam, Fuldensi abbate, ita scribit Candidus in ejus Vita, n. 24 (Sæc. iv Ben., part. i): « Illic quoque, sicut semper facere consueverat, cum consilio et consensu fratrum suorum constituit atque decrevit, ut fratres qui extra monasterium ministeria prævidere noscuntur, fratribus infra monasterium commanentibus per singulas anni septimanas juxta ordinationem præpositi vel decanorum in cibo, et potu, atque aliis quibuslibet commodis monasticæ vitæ congruentibus, super indicatam sibi annonam ad honestam consolationem non coacti, sed ut eos sumptus permitteret spontanea voluntate servirent; ita tamen ut ipse primo omnium hujus servitii initium in die Natalis Domini ad exemplum cæteris cum gaudio suscepisset. » Idem præstabant olim in Cluniacensi monasterio abbates, ut docet Udalricus lib. i, cap. 46, idque ipsum communis ordinis nostri usus obtinebat. Et certe probandi laudandique in primis abbates qui, cum sibi per otium licet, in hisce humilitatis exercitiis suis fratribus exemplo præeunt; nec suam inde putent

A minui auctoritatem, aut dedecere dignitatem, unde totam suam gloriam quæsierunt viri sanctissimi, in sæculo olim clarissimi, et in populis principes, ut de SS. Guillelmo, ex potentissimo duce, Gellonensi monacho; Carolomanno, ex Austriæ rege monacho Cassinensi; de SS. reginis Franciæ Radegunde et Balthide, ut alios plurimos interim sileam, legimus. Vide Vitam S. Galteri, abbatis Pontisænsis, num. 11, apud Boll., 8 April.

Neque prætereundum est quod de monachis, S. Vincentii de Vulturno habetur in Vita S. Thomæ abbatis Farfensis (Sæc. in Ben.); quod scilicet congruis temporibus ad Farlense monasterium veniebant, « et hebdomadas suas in coquinæ officio sicut et alii fratres in ipso faciebant monasterio. »

Porro nullum hoc capite discrimen ponere videtur S. Benedictus inter coquinæ hebdomadarios et mensæ ministros: utrosque tamen distinguit cap. 58, ubi, agens de hebdomadario lectore, ait: *Postea autem cum coquinæ hebdomadariis, et servitoribus B reficiat.* Quem in locum Boberius in primo comment.: « An enim isti servitores per septimanas serviant, an per dies non euro, quia nec in Regula hoc reperio, sibi tamen vicissim hujus servitutis officium impendent. » Ubi manifeste servitores ab hebdomadariis coquinæ, qui per totam septimanam serviebant, distinguit. Apud Cluniacenses tamen, Divionenses S. Benigni, et Cistercienses, hebdomadarii coquinæ utrumque munus obibant. De Cluniacensibus audiendus est Udalricus (Lib. ii, c. 55): « Finita hora post quam fratres sunt refecturi, celeriter exennt, ut fabas administrant, quas qui prior est coquorum, si tamen bene noverit, et hujus est valetudinis, cum coctorio ad hoc facto mittit in scutellas; alii portant ad mensas, a principali mensa incipientes. De ole-ribus econtrario fieri solet; quæ ita administrant, ut a novissimo incipient. » Idem habent mss. Consuetudines 444 S. Benigni, cap. 35, adduntque: « Et non solum ipsi, sed et omnes, qui scutellas in rectorio portant, hanc diligentiam debent habere, ne scutellam ita bassam portent, ut intus possint anhelare, nec aliquam psalmodiæ mussionem interim faciant, ut fundum ipsius nec sordidum sit provideant, ut tutelam frocci ab ipsa custodiant, ut digitum ne intus intingant, caveant. » Generale tamen et pittantiam tam ex Udalrico quam ex prædictis consuetudinibus, non ipsi ex debito, sed cellerarius et alii quibus innuebat ipse, ministrabant. Generale autem, quod dominica, fer. 5, 3, et sabbato serviebant, illud vocabant, quod singulis in singulis scutellis porrigebatur. Pittantia vero, quæ fer. 2, 4, 6, illud quod duobus in una scutella ministrabatur ex eodem Udalrico.

De Cisterciensibus ita liber Usuum, cap. 108: « Ubi quatuor hebdomadarii coquinæ fuerint, duo una die, et duo alia vicissim serviant. » His tamen adjungebatur cellerarius ex cap. 76, in quo sic legitur: « Cellerarius, et coci prævideant, ut ambo pulmentaria priusquam campana pulsetur (si sic tamen viderit expedire) per mensas disponent. » Quem morem forte respicit locus ex Vita S. Stephani, abbatis Obazinensis, lib. ii, num. 19, quo cellerarius ex ejus præcepto refectorium præparasse, et mensas mantilibus ornasse dicitur (Miscell. Baluz., tom. IV).

Præterea tam apud Cluniacenses quam apud Cistercienses a coquinæ hebdomadariis distinctus erat refectorarius, qui, adjutus ab aliis fratribus, si necesse esset, quotidie refectorium parabat, mantilibus, cochlearibus, cultellis, pane et vino mensas sternebat, cuius officium fusius descriptum habes apud Udalricum, lib. iii, cap. 21, in Consuetud. S. Benigni, cap. 42, et in lib. Usuum Cister., cap. 118.

Quia exinde major merces et charitas acquiritur.] Quia exinde, scilicet vel ex ægritudine, aut ex causa gravis utilitatis, major merces acquiritur, si et illa patienter portetur, et ista debita devotione persolvatur; vel exinde, id est ex eo quod omnes sibi in-

vicem servant, major merces et charitas acquiritur, ac proinde nullus ab hoc officio excusandus, ut nec mercede privetur. Qualis autem et quanta sit illa merces exprimit S. Basilius his verbis: « Magnum opus ministrare, regnumque celorum procurans. Sagena est enim virtutum omnia in se mandata Dei comprehendens; et primo humilitatem omnem in se virtute comprehendentem, et bonorum infinitam multitudinem afferentem; deinde et illud: *Esurivi et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere*. Et paulo ante renuntianti sæculo auctor est, ne patiatur alterum sua exsequi ministeria, ne privatus mercede, eam recipiat alter, illiusque divitiis ditetur.

Ut autem et certa merces in futuro, et charitas in præsentis sæculo acquiritur, non perfuntorie, aut tepide ministerium istud persolveri debet; nam bonum gradum non simpliciter ministranti promittit Apostolus, sed bene ministranti: porro ut bene ac debite ministraretur, tria potissimum a coquina hebdomadariis requirit S. Adalardus in 445 Statutis. 1° Ut continuum inter laborandum silentium custodiant. 2° Ut pro necessariis tantummodo rebus loquantur ministri. 3° « Ut ipsum silentium cum fructu alterius mercedis ab omnibus illis ibi servari possit; psalmi, inquit, sine intermissione canendi sunt. » Docet postea quem in psallendo modum observare debent. Ista disciplina vigeat apud Cluniacenses, teste Udalrico lib. II, cap. 33, ubi assignat psalmodiam in coquina recitandam. In mss. etiam S. Benigni Consuetudinibus cap. 33 hæc lego: « Ibi in coquina summum silentium, nulla vox, et pauca signa, excepta psalmodia, quæ canitur. » Præterea utile erit silentium et psalmodiam pio aliquo atque interiori animi affectu condire, ad instar egregii illius coqui monasterii Alexandriæ de quo S. Joannes Climacus (*Grad.* 4): « Non possum facere quin vobis exponam coqui illius loci rarissimam, et plane singularem virtutem; nam cum in culinæ ministerio perpetuo occupatum viderem, et sibi tamen semper præsentem iugique lacrymarum fonte inundatum, rogavi ne mihi aperire gravaretur, qua ratione tantam a Deo gratiam impetrasset. Coactus ille mea importunitate respondit: Non homini inquam sed Deo ministrare visus, omni me, inquit, quiete indignum arbitraus sum; et per contemplationem ignis præsentis, assiduam futuri inferorum incendii memoriam excitare consuevi. » Similem animi dispositionem in serviente requirebat S. Basilius (*Regul. Brev.*, interr. 160), cum interrogatus « cum qua animi affectione fratribus oportet ministrare, » respondebat: « Perinde ac si D. mino ipsi ministraretur; qui dixit: Quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. » Non minori ædificatione digna sunt ea quæ ad sequentem interrogationem, « cum qua humilitate aliquis accipere debet quod sibi ministratur a fratre, » respondet, scilicet, « cum ea qua servus cui a Domino suo ministraretur, et ea quam Petrus apostolus ostendit, cum ei Dominus ministraret, in quo et docemur de illorum periculo, qui recusant quominus sibi ministraretur. » Hæc responsio aliam mihi revocat in memoriam, quam Silvanus S. Pachomii monachus (*Paralipomena de S. Pachom.*, apud Boll., 14 Maii) fratribus interrogantibus, cur inter edendum perpetuo fletet, fecisse dicitur, nimirum: « Prohibere vultis ne plangam, cum tot mihi homines sanctos ministrare videam, quorum ego pulverem pedum abstergere dignus non sum? »

Imbecillis autem procurentur solatia. Imbecilles ex Hildemaro dicuntur: 1° licet minus proprie, delicati, quibus quasi a natura est, huiusmodi officium non posse exercere; 2° illi qui ex infirmitate surgunt; 3° claudi, et qui non possunt sine baculi adjutorio incedere: imbecillis enim dicitur quasi sine baculo. Imbecilles etiam Smaragdo et Bernardo Cassinensi sunt fragiles, delicati, vel debiles corpore: quod ad idem aut fere idem redit. Brevius et forte rectius Richardus de S. Angelo imbecilles vocat *monachos qui*

A sunt modicæ potentiæ. Huiusmodi ergo imbecilibus procurentur solatia, id est socii, unus aut plures, prout exigit necessitas. Huc vero respexisse videtur S. Adalardus (*In Statut. Specil. tom. IV*), cum non omnes ordine suo ministrare decrevit, 446 ne forte simul omnes senes, aut omnes juniores coquinæ servitium exercere contingeret.

Sed habeant omnes solatia secundum modum congregationis, aut positionem loci. In quem locum ita Smaragdo: « Quod autem dicit secundum modum congregationis, secundum numeri modum et quantitatem intelligitur monachorum. Secundum enim multitudinem congregationis, et numerus ministrorum, aut minor, aut amplior deputetur. Quod autem dicit, ac positionem loci, intelligitur ædificatio, vel constructio monasterii. Constructio enim monasterii, si congruo ponitur loco, ubi secundum hujus Regulæ capitulum omnia in claustra contineat necessaria, minus coqus aliorum indiget adjutorio. Si vero in arcto loco et angusto vel arido ponitur situ, ubi nec aquam sine labore, nec hortum habere possint sine penuria, plura cocis administrentur solatia. » Eodem fere modo loquuntur Hildemarus, Bernardus Cassin., Nicolaus de Fractura, Richardus de S. Angelo, Boberius in utroque comm., Turrecremata, Matthias Lambertus, et Menardus.

Si major congregatio fuerit, cellerarius excusetur a coquina. Cellerarium a coquina eximit S. Pater quia majoribus utilitatibus occupatur; quapropter si proprio motu aut ex devotione istud officium secundum ordinem vicis suæ exercere voluerit, difficile, ei permittendum esse decernit S. Adalardus his verbis (*Stat. lib. I, cap. 3*): « Senior autem cellerarius tam interius quam exterius, id est, vel in refectorio, vel in coquina, vel in his habitaculis quæ ad coquinam pertinent in omnibus, et pro omnibus sollicitudinem gerat, nequit sibi aliter agendo, loquendo imtemperanter vel se vel ea quæ agit tractare præsumat, nisi secundum quod religioni nostræ omnino conveniat. Nec querendum, nec exigendum ab eodem cellerario est ut ipse, ac si propria devotione, in præparandis pulmentis se ingerat, et prælatam sollicitudinem ob hoc in aliquo postponat, sed potius secundum Regulæ auctoritatem aliud solatium, si opus fuerit, requirat, ut ipse quidem super hinc et inde ad ea quæ Dei sunt providenda liber remaneat. Hæc ideo non dicimus ut ejus devotioni, quando absque offendiculo prælatæ sollicitudinis fieri potest, obsistamus; sed ne dum se in his quæ ad eum eo tempore non pertinent, ac si devotius immergit, certam sibi impositam providendi necessitatem postponere præsumat. » Apud Cistercienses (*Lib. Usuum Cist.*, c. 117) vero pertinebat ad cellerarium « præparare pulmenta cocis utriusque coquinæ, et mittere sal in pulmentis generalibus, et hæc per scutellas dividere, nisi ubi abbati aliquando visum fuerit, quod non possit fieri... Panem et vinum, vel siccam hora competenti in refectorio ad distribuendum præparare; illis qui ad prandium usque ad tertiam partem panis comedunt, ad cœnam de grossiori pane, ubi habetur, superaddere; comedentes fratres tam ad prandium quam ad cœnam semel ad minus inviere. »

Egressurus de septimana sabbato munditias faciat. 447 Quid per munditias hic intelligat S. P. Benedictus varie exponunt commentatores. Hildemarus omnium fere antiquissimus mentem suam ita exprimit: « Intentio S. Benedicti fuit, ut omnia in ipsa hebdomada faciat; sed nunc quia labor grandis est, eo quod non possunt in coquina servire, et iterum porticus scopare, et cæteras mundi ias facere, ideo dividitur isto modo; id est in die sabbati scopatur coquina, et lavantur lapidea, et scutella, sive etiam scamna. In altera vero sequenti hebdomada scopantur totos porticus, id est ante coquinam et ante refectorium. Capitulum vero et dormitorium ante vestiarium debet camerarius scopare, et ante basilicam basilicanus. Refectorium vero cellerarius debet scopare;

si labor illi fuerit, debet petere adiutorem a decano. » A Hildemarus igitur munditias in verrendo monasterio et abluendis coquinae vasculis reponit. Sed Bernardus Cassinensis munditias in tribus omnino constituit : 1° « Munditiæ istæ, inquit, sunt vasorum ; 2° scopatio domorum ; 3° ablutio linteaminum, cum quibus tergunt manus et pedes. » Idem sentiunt Boherius et Joannes de Turrecremata. At vero Matthias Lambertus S. Benedictum intelligit de sola vasculorum munditia ; S. Hildegardis de sola scopatione ; quam postremam sententiam tuetur Menardus his verbis : « Munditias faciat, id est verrat monasterium ; unde Magister cap. 19 Regule : Munditias monasterii exerceant. Munditias facere est verrere. Plautus in Stichio : Munditias volo facere, afferte scopas. Neque hic locus S. P. Benedicti comprehendit vasa et lances, nam quotidie tergendæ sunt. » In mss. etiam Cons. S. Benigni cap. 55, munditias facere idem est « quod bene lavare cum scopis lavatorium claustrum, et mundare pavementum necessarium. Quæ munditiæ in Quadragesima inter sextam et nonam fieri debent ; alio autem tempore post nonam, aut post prandium, si dies jejunii fuerit. »

Ad praxim vero hujus capitis respicere videtur quod præscribit Regula Magistri his verbis (Cap. 19) : « In eadem hebdomada servitium ad mensas ipsi adimplent, omnem diligentiam monasterii ipsi exerceant : ipsi omnes fratres in hebdomada ipsa discalceent, adjunctis in solatio de decada sua fratribus, cum quibus et discalceent, et ipsa calcearia faciant, et facto mane sedentibus ad ordinem munditias ipsi consignent. Simul et in eadem hebdomada munditias monasterii exerceant, refrigeria lavent, ligna consciendant, aquam faciei tradant, ad communionem intrantibus fratribus aquam manibus ipsi ministrent. Mappas, et sabana, et facitergia, vel res sordidas fratrum ipsi lavent illis horis in quibus non coequent. Candelas monasterii a cellerario factas, quotidie ipsi incendunt et tuteantur. Mox enim cum in hebdomadam, ut diximus, prima die post primam dictam intraverint, primum opus servitii sui munditias oratorii exhibeant, et mattas oratorii pavimento retendant ; quod in totis septem diebus hebdomadæ suæ post matutinos dominicos hoc opus primum servitii sui oratorio exhibeant. » Vide Udal. lib. II, cap. 55 ; lib. Usuum Cist., cap. 108 ; Cæremon. Bursfeld. dist. 2, cap. 15.

448 Lintea cum quibus sibi fratres manus aut pedes tergunt, lavet.] Hic particula aut : uniur copulative pro, et.

Pedes vero tam ipse qui egreditur quam ille qui intraturus est, omnibus lavent. Ita nimirum ut ille qui egreditur pedes lavet, qui vero ingreditur tergat, ex Hildemaro, Bernardo Cassinensi, Turrecremata, lib. II Consuetud. Clun. cap. 55, Consuetud. S. Benigni cap. 55, et Cæremonialibus Bursfeldensium dist. 5, cap. 21. De hoc ritu est capitulum 10 monachorum ad Augiam directorum : « Ut in sabbato quando munditias facere solent, pedes cum silentio lavent, ne detur occasio loquendi. Ibidem vero sedentes collationem complent, et sic accedunt ad completorium. » Item et canon. 25 concilii Aquisgr. : « Ut in Quadragesima sicut et in alio tempore vicissim sibi pedes lavent, et antiphonas huic officio congruentes decantent. In Cœna vero Domini pedes fratrum, si valet abbas, lavet, et osculetur ; demum propria manu poculum eis porrigat. » Et canon. 24 : « Ut mandatum, si tempus cœnæ est, tam fratrum quam etiam peregrinorum post cœnam fiat. »

Ritum ita describit lib. Usuum Cistere. cap. 108 : Hebdomadarii coquinae redditus cellerario vasis, « præparent quæ ad mandatum necessaria sunt. Mox autem ut signum pulsaverit, induti scapularibus deponant cucullas in capitulo, et sic veniant in claustrum. Incipiente ergo abbate antiphonam Postquam, vel cantore, absente abbate ; prior intrantium in coquinam abluat pedes abbatibus, et junior tergat ; hoc modo percurrentes cæteros in sinistra parte. Junior vero

exeuntium pedes lavet, et prior tergat, similiter percurrentes cæteros in dextra parte. Et ne hic ordo perturbetur, si duo abbates fuerint, minor abbas in dextra parte sedeat. Qui citius percurrerint, in alteram partem transeuntes alios adjuvent, qui quotiens ante eum qui collationem tenet, transeunt, reverenter inclinant. Qui pedes lavat, et cui lavantur, post abluitionem invicem se inclinent. Similiter qui tergit, et cui terguntur. Porro nemo se discalceet donec abbas se discalceet : discalceati vero observent quantum possunt ne pedes nudi appareant, sed sub cuculla recondantur. Nec sedentibus manicæ defluant, sed apte eas ante se componant. Ante lectionem omnes sint recalceati.

Ex dictis hactenus tria sunt observanda. 1° Hanc pedum lotionem quam mandatum vocant aliquibus in locis factam fuisse sub silentio ; ut ex cap. Monachorum ad Augiam directorum apparet ; in aliis cum cantu, ut ex conc. Aquisgr. et ex lib. Usuum Cist. colligitur. 2° Factam fuisse ante completorium ex cap. Monachorum ad Augiam directorum, idque post cœnam ex conc. Aquisgr. Scribit tamen Boherius in monasteriis Cassinensi et Specus fieri solitam ante vespas, excepto Quadragesimæ tempore. 3° In claustris ex libro Usuum Cistere. et ex statutis S. Germani a Pratis ; ante capitiuli arcum ex Consuet. S. Benigni Divion. cap. 55.

Hunc porro ritum, quem ex Regula nostra S. Fructuosus in sua c. 9 **449** transcripsit, S. P. Benedictus ab antiquis monachis acceperat, apud quos ut scribit Cassianus (Cass. lib. IV, cap. 19), post cœnam, non sabbati, ut vult S. Benedictus, sed dominicæ, qui fratribus hebdomada præterita servierant, iis pedes lavabant. In præcipuis tamen festivitibus earumque vigiliis, non sabbato, sed feria quinta præcedenti solebant nostri mandatum celebrare. Ex his in mss. sancti Benigni consuetudinibus recensentur « sabbatum ante Pentecosten, ante natale Domini, et Assumptionem B. Mariæ et Dedicationem ecclesiæ, et festum omnium Sanctorum, Purificationem quoque B. Mariæ, et sollemnitatem SS. Trinitatis, et natale S. Mauritii, si tamen in sabbatis, aut dominicis diebus evenierint. » In libro etiam Usuum Beccensium istud statutum reperio : « Si vigilia Natalis Domini sabbato contigerit ; feria quinta ante mandatum debet fieri. Pro nulla alia vigilia mutatur mandatum, si evenierit sabbato. Quod si ipsa festivitas Natalis Domini, vel aliqua de his qui primam processionem habent, sabbato eveniant, quia videlicet invitorium a quatuor vel a tribus dicitur ; similiter feria quinta ante debet fieri mandatum. Et si Annuntiatio sabbato evenierit, fiet mandatum feria quinta. » Et in mss. Statutis S. Germani a Pratis : « Si festum duplex die dominico evenierit, non fiet sabbato præcedenti mandatum in claustris, sed fiet die Jovis præcedentis. » Primus qui huic mutationi locum dederit in antiquo Corbeiensis ordinario ms. perhibetur S. Odilo, abbas Cluniacensis, qui, ut ibidem dicitur, sanxit ut mandatum « feria quinta præcedente Pentecosten a fratribus celebretur. In Nativitate etiam Domini, natalique summorum apostolorum Petri et Pauli, et Assumptione B. Mariæ, si in sabbatis, aut in dominicis diebus evenierint, hoc idem fieri quina feria censuit. » Quibus S. Hugo addidit « festum Vinculorum B. Petri, et festivitatem omnium Sanctorum, et transitum B. Martini, Purificationem quoque B. Mariæ, et Dedicationem ecclesiæ, si extra Quadragesimam evenierint, et sollemnitatem SS. Trinitatis. »

Vasa ministerii sui munda et sana cellerario reconsignent. Qui cellerarius item intranti consignet, ut sciat quid dat, aut quid recipit.] Idem decernunt S. Isidorus in Regula, cap. 19, et Magister, cap. 16. Ex mente autem S. P. Benedicti cellerarius, ut ait Hildemarus, ab egredientibus « tria debet requirere in vasculis, hoc est munditiam, integritatem, atque numerum ; munditiam, si munda sunt ; inte-

gritatem, si sana sunt; numerum, si tota sunt. »

Quærit vero hic Boherius quandonam cellerarius intrantibus hebdomadariis vasa coquinæ reconsignare debeat? Respondetque, Aut statim ut egrediens reddiderit, aut saltem ante completorium, aut demum dominica, finitis matutinis. Certe veteres monachi a quibus S. P. Benedictus hunc canonem in suam Regulam inexit, feria secunda, qua suam incipiebant hebdomadam, post matutinos hymnos huiusmodi utensilia sibi succedentibus consignabant (*Cassian. lib. iv, cap. 19*). Ex libro autem *Usum Cisterc.* « statim post vespas, si dies jejunii fuerit (*Cap. 108*); aut post **450** refectionem servitorum, si Quadragesima; vel post cenam eorundem, si dies fuerit prandii, vasa, et cætera quæ in coquina receperunt, cellerario reddant, et cellerarius intranti. Quod si aliqua de his quæ reddenda sunt, desunt, in capitulo satisfaciant; et quæ defuerint notificent. » Horum vasorum seu utensilium numerum et nomina offentes apud Udalricum, lib. II, cap. 36, et in mss. Cons. S. Benigni cap. 35.

Obiter hic notandum ad eos, qui ex coquinæ exercitio exibant, pertinuisse sequenti hebdomada communem focum hiemis tempore præparare, ut discimus ex his Hildemari verbis (*Comm. in cap. 6*): « Abbas debet locum deputatum habere, ubi se calefaciant, et illi debent facere focum, qui hebdomadam coquinæ dimiserunt. » Et ex Udalrico (*Lib. I, cap. 41*): « Quod si tanta est hiemis asperitas, est officina in qua grandis focus ab ipsis fratribus qui fuerunt coqui prioris septimanæ præparatur; et illuc omnes tam majores quam minores licenter accedunt, cum summa tamen gravitate, sicut dignum est in tali hora. » Apud Cistercienses tamen huic muneri deputabatur infirmarius, ad quem pertinebat « ignem in calefactorio per hiemem post vigilas, vel post matutinas, vel primam facere (*Lib. Usum Cisterc., cap. 116*). » In Corbeiensi monasterio fratres *vice sua* hiemalem calefaciebant domum, ex Vita Wake abbatis lib. I, cap. 11 (*Sac. iv Dom., part. I*). In Regula vero Cujusdam ad virgines præscribitur (*Cap. 12*), ut « focos in schola penitentes, si fuerint, binæ et binæ per hebdomadas faciant. »

Circa focum communem tria hic observanda veniunt: 1º Quod ex Concordia Dunstani, cap. 2, calendaris Novbris fratribus concederetur *accessus ignis*; 2º quod sub silentio fratres se calefacerent, ex Hildemaro supra citato, 3º *Honeste, et non nudis pedibus præsentem aliquo*, ut scribit liber *Usum Cisterc.*, cap. 72.

Septimanarii autem ante unam horam refectionis.] Hæc verba, ante unam horam, ita intelligit Bernardus Cassinensis, « ut si fratres reficiant ad sextam, isti debent recipere mixtum post tertiam; si fratres ad nonam, isti ad sextam; si fratres ad vespas, isti ad nonam. » Cujus sententiam exponens Benedictus Haefenus (*Lib. x, tr. 4, disp. 9*): « Ne autem, inquit, nimium anticipetur hæc mixti sumptio, tam Bernardum Cassinensem quam S. legislatorem prædictis locis intelligendum arbitror labente aut fere finita hora ultima ex tribus æquinoctialibus respondentibus uni horæ canonicæ; ita ut qui post tertiam jubetur mixtum sumere reficientibus fratribus hora sexta, illud sumat sub finem horæ quintæ; et qui ad sextam, aliis comedentibus nona, mixtum sumat circa finem horæ octavæ, sive paulo ante nonam; et sic de reliquis. » Mentem suam confirmat ex Smaragdo, qui hunc locum exponens, ita habet: « Quod autem dicit ante unam horam refectionis, subintelligitur in una hora illa antequam fratres reficiantur; » ex libro *Usum Cisterc.* quo præscribitur (*Cap. 75*), ut « si dies fuerit prandii, ad mixtum percutiatur signum in ecclesia tribus ictibus ante sextam: si autem jejunii, totidem post sextam; » per horam sextam horam canonicam, quæ canitur in templo ante refectionem intelligens, non horam diurnam; et ex **451** Ceremoniali Bursfeld, in quo hæc leguntur

(*Dist. 3, c. 17*): « Omni tempore decantata in ecclesia hora illa, post quam immediate reficere debent fratres, sive sexta fuerit, sive nona: si dies talis fuerit, quo mixtum præsumere solent, lector mensæ et servitor in sumptione illius festinent prævenire refectionem fratrum, ne illa forte propter eos retardetur. » His omnibus addere potuisset Hildemarum, qui S. Benedictum ita explicat: « Cum dicit ante unam horam, non dicit propter terminum horæ, sed propter congruum intervallum, ut possint rationabiliter accipere hoc quod jussum est; quia sic alibi dicit de lectore: Accipiat mixtum priusquam incipiat legere, v. rbi gratia, si tempus est quando ad nonam reficiunt fratres, cum canitur missa ad octavam; et post missam vadunt omnes qui debent accipere mixtum, id est hebdomadarii coquinæ, lector, hospitalarii, et qui infirmis serviunt pariter, et invenitur quartam libræ panis præparatam, et singulos biberes. »

Huic opinioni ultro assentire, ni refragari viderentur ea, quæ subjungit S. Benedictus, (*In diebus autem solemnibus usque ad missas sustineant*). Quæ verba supponere videntur aliis diebus ante missam, sive ante horam qua diebus solemnibus missa finitur (nam tempore S. Benedicti privatis diebus probabiliter non caneatur missa publica) mixtum esse sumendum; una scilicet, aut circiter, hora ante refectionem. Et certe quotquot viderim in Regulam S. Benedicti versiones Gallicæ, hunc locum ita reddunt: *Une heure avant la réfection*. Opinionem nostram sequitur Carolus Cointius, Oratorii presbyter doctissimus (*Annal. eccles. Franc., ann. 544*); confirmatque capitulum quinque monachorum ad Augiam directorum, quo decernitur ut legentibus fratribus, « hora qua præviderit prepositus competere, sive qui in vice ejus constitutus, id est senior decanus, pulset signum tintinnabuli, ut hebdomadarii, et cæteri servitores juxta præceptum Regulæ accipiant supra statutam annonam mixtum, ut non sit eis grave jejunium, dum ministrant, sustinere. Lector vero post sextam, antequam accedat ad legendum. » Ubi distinguitur hora qua hebdomadarii servitores sumerent mixtum, ab ea qua lector mense.

Accipiant super statutam annonam.] Hæc verba duobus modis intelligi possunt; vel ita ut panis et vinum de statuta libra panis et hemina vini sumantur, vel ita ut ad statutam panis ac vini annonam aliquid superaddatur; ut idem sit *super*, ac *præter*, *insuper*. Priorem sensum sequuntur Menardus, Carolus Cointius, dissertator Gallicus de hemina vini et libra panis Benedictina, cum quibusdam Regulæ versionibus Gallicis. Ad sententiam in altera dissertationis editione retractavit dissertator, num. 32, ubi continet *super* a Græco *ὑπέρ* formatum, unde etiam *insuper* proprie significare id quod superabundat. Idem sentit Matthias Lambert, et monachus Cisterciensis in Gallica expositione Regulæ S. Benedicti, quorum primus Regulæ textum ita Gallicè reddidit, *outré la portion ordonnée*, alter vero, *pardessus la portion qui leur est dessinée*. Eodem modo etiam S. Benedictum explicat Theobaldus Artaldus Coelestinus; confirmaturque ex praxi, quam videre est **452** apud Hildemarum, et maxime apud Udalricum: « Ad mixtum, inquit, non accipiunt nisi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis absque libra sua; et de vino similiter: » et ex Regula S. Cassarii ad virgines, quæ jubet ut « quæ coquant, singulis illis meri pro labore addantur; » et certe S. Benedictus biberes et panem non indulget nisi propter graviores labores; cum vero propter laborem aliquid concedit, illud solet consuetæ annonæ superadditum esse, ut cap. 39, 40 et 41. Adde quod in sententia Menardi et dissertatoris, qui tantopere heminam contrahunt, si de hemina vini assumendi essent biberes, vix aliquid superesset ad prandium, et ad cenam; nec magnum S. Pater concessisset solatium, quod certe non impediret quo minus cum gravi labore servirent. Neque eam tamen indulgentiam habuit Regula

Orientalis (Cap. 6. *Idem habet Regula S. Pachonii*, art. 41), statuens, ut « qui coquinat, antequam fratres reficiant, non gustabit quidquam. » Sed neque Regula Magistri (Cap. 21), volens ut post communionem ab Oratorio hebdomadariis exeuntibus dicat abbas : « Videte fratres ne ante orationem communem mensæ præbendam aliquid de cibo aut de potu suasionem diaboli præsumatis, etc. »

Singulos biberes.] Biberes, — ut aiunt Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, et Turrecremata, « sunt parva vascula, quæ plena sufficiunt ad unum haustum moderatum. » Suffragatur epistola Theodemari ad Carolum Magnum Augustum : « Bireximus etiam mensuram unius calicis, quam obsecruri fratres juxta sacræ Regulæ textum solent accipere. »

Et panem.] In quali pondere non exprimit. Frutulum designat Antonius Perez, sive, ut loquitur Smaragdus, *modicum panis*; quod modicum Boherius ita explicat, *ut ultra quartam partem libræ propensa non ascendat*. Atque ita communis ordinis nostri usus olim obtinebat ut coquinæ hebdomadarii cum vino quarta pars libræ panis ad mixtum indulgeretur, ut patet ex Hildemaro, Udalrico, Bernardo Cassinensi, Boherio et aliis. Camaldulenses buccellam panis, et vini cyathum concedunt; Cassinenses tantum vini quantum potest capere unus scyphus, cum quo in refectorio bibitur, et circa uncias duas panis; Fulienses, quatuor ad summum panis uncias omni tempore, præterquam in diebus jejunii ecclesiastici, quibus ad summum duas uncias cum vini scypho permittunt. Bursfeldenses quartam libræ panis partem, et de potu tertiam partem mensuræ cui libet in die competentis. Apud Cistercienses monachorum mixtum erat *quarta pars libræ panis*, et *tertia pars emine vini*; conversorum vero *medietas libræ panis sui*, vel *major quantitas grossioris*, et *aqua* (*Antiq. Definit.*, dist. 14, cap. 5, et *Inst.*, dist. 14, cap. 14); quod non satis distinxit Joannes Craesbeek; sed neque Benedictus Hæftenus, hunc antiquarum definitionum ordinis Cistere. locum profertens lib. x, tract. 4, disq. 7.

Scribit præterea Boherius vidisse se « in Francia dare hujusmodi servitoribus legumina, vel olera, in parva tamen quantitate, et modica, respectu prandentium, quod non reprobo, » inquit. Sed hoc 453 præter Regulam S. P. Benedicti; quamvis id aliquando permittant Bursfeldenses, in quorum Cæremiali reperio (*Dist.* 5, c. 17) : « Diebus quibus uti licet mixto, poterit abbas, quibus necessarium viderit, loco mixti pulmentarium aliquod indulgere. » Addit Boherius : « Vidi in quibusdam magnis monasteriis dare panem sine certa mensura hujusmodi præstantibus; sed magister novitiorum, quia ibi consueverunt pueri confluere, faciebat signum sufficientiæ; et tunc uno momento omnes pariter recedebant. »

In diebus autem solemnibus usque ad missas sustineant.] Hujus exceptionis varias rationes afferunt antiqui Regulæ commentatores. Imprimis Hildemarus mentem suam ita explicat : « Consuetudo namque fuit in illa terra, sicut et hodie faciunt canonici, post missam statim incipere sextam. Voluit itaque B. Benedictus tollere hanc consuetudinem; ideo dixit usque ad missam sustineant, ut dum ante missam non audet lector manducare, facto intervallo propter illum illa consuetudo rumperetur. » Aliter Smaragdus : « Quod autem dicit usque ad missas sustineant, intelligitur usque ad missam principalem, quæ ab omnibus solemniter canitur. Nam sunt plerique monachorum ministriales, qui mane audiunt missam, et comedunt, et pergunt quo volunt, et dicunt se missas audisse, et ita comedisse : quod vitium prævidens, et prohibens B. Benedictus dixit : in diebus solemnibus usque ad missas sustineant. » Boherius vero in primo commentario : « Forte quia habent spectare lectorem mensæ in hujusmodi mixto. Lector enim in hac misse majoris jejuniis recipit li-

centiam, et benedictionem legendi; et tunc exponere Solemnibus, id est dominicis. Vel forte quia illis diebus majorem missam quisque ex integro, et jejuniis audire debet. Vel quia illis diebus solemnibus quique fideles tenebantur ad aliam ecclesiam concurrere, et communionem secundam recipere, vel accipere. » Sed aliam hujus exceptionis causam nullam existimo, quam ut sacram eucharistiam in missa solemnij jejuni perciperent. Atque ita docet præfatus Boherius in secundo commentario ad verbum *ad missas* sic scribens : « Ut integre ipsas jejuni audiant, et in eis pure communient, ac devote. » Quod confirmatur ex cap. 33, quo præscribitur ut lector mensæ dominica post missam et communionem ingrediatur ad legendum. Ex quibus duobus locis haud obscure colligitur antiquos ordinis Benedictini monachos saltem diebus dominicis festisque, ut vocant, de præcepto sacram percipisse eucharistiam. De Augiensibus res absque controversia est ex capitulo 4 Monachorum ad Augiam directorum : « Ut in dominicis diebus omnes pariter secundum quo ingressi sunt ordine in monasterium, sic accedant ad pacem, ad communionem, præter illos qui pro nimia senectute, vel infirmitate, inter illos stare non possunt, qui tamen separatim communicant. Si quis vero hoc spiritali dono, id est corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi se privaverit, Pater monasterii, qui præsens semper esse debet dum communicant, 454 cur hoc illi evenit scire debet omnino. » De aliis vero Germaniæ monachis ita præscribunt Germaniæ Consuetudines mss. n. 24 : « Communionem dominicam tempore duodecim lectionum, pacem, oblationem quoque tempore suo nullus prætermittere audeat absque permissu prioris. » Et certe citra omnem dubitationem videtur S. Pater Benedictus præcorum monachorum amulatus fuisse exempla, qui, teste Cassiano (*Lib. III, c. 2*), sabbatis dominicisque diebus sacræ communionis obtentu hora tertia convenire solebant; quique, ut scribit S. Joannes Damascenus (*In Vita SS. Barlaam, et Iosaph.*, lib. 1 de Vit. Patr.), « procul inter se constructis ædiculis dominicis diebus ad unam et eandem ecclesiam pergunt ac divina mysteria, hoc est incrementum puri corporis et pretiosi sanguinis Christi sacrificium percipiunt. » Ubi Sinaitas monachos designasse videtur, de quibus S. Nilus in Historia cædis SS. Patrum in Sina (*Apud Boll. 13 Jan.*) : « Diebus autem dominicis ad unam veniunt ecclesiam, et inter se conveniunt post unam hebdomadam.... Divinis itaque communicant sacramentis, et se invicem excipiunt convivio exercitationis eorum quæ convenit eloquiorum. » Idem de S. Gerasimi discipulis narrat Cyrillus in Vita S. Euthymii n. 89 (*Apud Boll. 20 Jan.*). De Pachomianis audiendus est Palladius, seu potius angelus in Regula S. Pachomii tradita (*Lausiac. 38*) : « Ingredientes autem ad Christi communionem sabbato et dominica zonas solvant, et pellem ovillam deponant, et cum sola cuculla ingrediantur. » Atque ad hunc morem referendum est quod interrogatus a Paphnutio S. Onuphrius (*Lib. 1 de Vit. Patr.*) : « Pater benigne, die dominico et sabbato communionem percipiebas ab aliquo? » Respondit : « Omni die dominico, vel sabbato angelum Domini paratum invenio sacrosanctum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi secum deferentem; » et quod de S. Severo abbate Agathensi scribunt : « Tantum diebus dominicis post perceptam eucharistiam sumebat escam. » Nimirum cum S. abbate Theona sibi persuasum habebat justius esse, « ut cum hac cordis humilitate qua credimus et factemur illa sacrosancta mysteria nunquam pro merito nos posse contingere, singulis ea dominicis diebus ob remedium nostrarum agnitudinum præsumamus, quam ut vana persuasionem cordis elati, vel post annum dignos eorum participio nos esse credamus. » Ubi quosdam redarguit, qui in monasteriis consistentes, dignius ac devotius se communicaturos ex-

centiam, et benedictionem legendi; et tunc exponere Solemnibus, id est dominicis. Vel forte quia illis diebus majorem missam quisque ex integro, et jejuniis audire debet. Vel quia illis diebus solemnibus quique fideles tenebantur ad aliam ecclesiam concurrere, et communionem secundam recipere, vel accipere. » Sed aliam hujus exceptionis causam nullam existimo, quam ut sacram eucharistiam in missa solemnij jejuni perciperent. Atque ita docet præfatus Boherius in secundo commentario ad verbum *ad missas* sic scribens : « Ut integre ipsas jejuni audiant, et in eis pure communient, ac devote. » Quod confirmatur ex cap. 33, quo præscribitur ut lector mensæ dominica post missam et communionem ingrediatur ad legendum. Ex quibus duobus locis haud obscure colligitur antiquos ordinis Benedictini monachos saltem diebus dominicis festisque, ut vocant, de præcepto sacram percipisse eucharistiam. De Augiensibus res absque controversia est ex capitulo 4 Monachorum ad Augiam directorum : « Ut in dominicis diebus omnes pariter secundum quo ingressi sunt ordine in monasterium, sic accedant ad pacem, ad communionem, præter illos qui pro nimia senectute, vel infirmitate, inter illos stare non possunt, qui tamen separatim communicant. Si quis vero hoc spiritali dono, id est corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi se privaverit, Pater monasterii, qui præsens semper esse debet dum communicant, 454 cur hoc illi evenit scire debet omnino. » De aliis vero Germaniæ monachis ita præscribunt Germaniæ Consuetudines mss. n. 24 : « Communionem dominicam tempore duodecim lectionum, pacem, oblationem quoque tempore suo nullus prætermittere audeat absque permissu prioris. » Et certe citra omnem dubitationem videtur S. Pater Benedictus præcorum monachorum amulatus fuisse exempla, qui, teste Cassiano (*Lib. III, c. 2*), sabbatis dominicisque diebus sacræ communionis obtentu hora tertia convenire solebant; quique, ut scribit S. Joannes Damascenus (*In Vita SS. Barlaam, et Iosaph.*, lib. 1 de Vit. Patr.), « procul inter se constructis ædiculis dominicis diebus ad unam et eandem ecclesiam pergunt ac divina mysteria, hoc est incrementum puri corporis et pretiosi sanguinis Christi sacrificium percipiunt. » Ubi Sinaitas monachos designasse videtur, de quibus S. Nilus in Historia cædis SS. Patrum in Sina (*Apud Boll. 13 Jan.*) : « Diebus autem dominicis ad unam veniunt ecclesiam, et inter se conveniunt post unam hebdomadam.... Divinis itaque communicant sacramentis, et se invicem excipiunt convivio exercitationis eorum quæ convenit eloquiorum. » Idem de S. Gerasimi discipulis narrat Cyrillus in Vita S. Euthymii n. 89 (*Apud Boll. 20 Jan.*). De Pachomianis audiendus est Palladius, seu potius angelus in Regula S. Pachomii tradita (*Lausiac. 38*) : « Ingredientes autem ad Christi communionem sabbato et dominica zonas solvant, et pellem ovillam deponant, et cum sola cuculla ingrediantur. » Atque ad hunc morem referendum est quod interrogatus a Paphnutio S. Onuphrius (*Lib. 1 de Vit. Patr.*) : « Pater benigne, die dominico et sabbato communionem percipiebas ab aliquo? » Respondit : « Omni die dominico, vel sabbato angelum Domini paratum invenio sacrosanctum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi secum deferentem; » et quod de S. Severo abbate Agathensi scribunt : « Tantum diebus dominicis post perceptam eucharistiam sumebat escam. » Nimirum cum S. abbate Theona sibi persuasum habebat justius esse, « ut cum hac cordis humilitate qua credimus et factemur illa sacrosancta mysteria nunquam pro merito nos posse contingere, singulis ea dominicis diebus ob remedium nostrarum agnitudinum præsumamus, quam ut vana persuasionem cordis elati, vel post annum dignos eorum participio nos esse credamus. » Ubi quosdam redarguit, qui in monasteriis consistentes, dignius ac devotius se communicaturos ex-

stimabant, si differrent in annum : quibus cum Ambrosio, seu quovis alio dicere potuisset (*De Sacrament.*) : « Si quotidianus panis est, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt? Accipe quotidie quod quotidie tibi prosit; sic vive ut quotidie merearis accipere. »

Non defuere tamen qui etiam frequentius, imo quotidie divinis mysteriis participarent. Malchus monasterii abbatis Petri monachus (*Lib. x de Vit. Pat., c. 17*) *tertio singulis hebdomadibus communicabat.* S. Simeon Stylita (*Lib. i de Vit. Pat.*) quotidie *divinum cibum* percipiebat. De abbate Apollonio ita scribit Rufinus (*Lib. ii de Vit. Pat. c. 7*) : « Consuetudo autem erat apud eum ut fratres qui cum ipso manebant non prius cibum sumerent quam communionem dominicam **455** perciperent circa horam diei nonam; et post hoc sic interdum usque ad vesperam permanebant..... Sed et hoc monebat, ut si fieri posset quotidie monachi communicarent mysteriis Christi, ne forte qui se longe facit ab his, longe fiat ab eo. » In Regula etiam Magistri decernitur (*Cap. 16*), ut quotidie cellerarius cum septimanariis coram abbate in oratorio cum congregatione communiceet; » et in Regula Solitiorum Grimalaici (*Cap. 36*) : « Non mea, inquit, opinione, sed SS. Patrum assertione hæc utraque reor posse fieri; id est et missas quotidie celebrare, et sacrosancta corporis et sanguinis Domini mysteria quotidie cum tremore et timore sumere. » Sed et ut de nostris etiam mentionem faciamus, S. Dunstanus in sua Concordia (*Cap. 1*) præscribit ut « post pacem fratres quotidie (nisi qui crimine se aliquo vel carnis fragilitate reos cognoverunt) regulari studio prorsus intenti, eucharistiam accipere non renuant, attendentes illud quod ait B. Augustinus in libro de Verbis Domini, quod videlicet in oratione dominica non annuum, sed quotidianum poscimus panem. » In mss. quoque Germanice Consuetud. num. 28 legitur : « quotidie tamen eant cuncti ad pacem et ad communionem per totam hebdomadam Paschæ. »

Postea vero, reirrescente in dies monachorum fervore, res primum in statum revocanda fuit. Quapropter inter Statuta Petri abbatis Sylvæ Majoris istud reperitur (*Anno 1188*) : « Monemus omnes et singulos nostros subditos qui non sunt in sacerdotio constituti, ut in quolibet die dominico corpus Domini recipiant reverenter. » Præterea aliquot post annis (*Anno 1198*) idem Petrus hortatur, « ut cum diaconus et subdiaconus ad quamlibet missam majorem conventualem fuerint revestiti, corpus Domini suscipiant reverenter. » Remissior postmodum evasit Clemens V summus pontifex, cum in concilio Viennensi sequentem edidit sanctionem (*Cap. Ne in agro*) : « Singulis mensibus tam in monasteriis quam extra subdita occasione quacunque ad confessionem saltem semel accedant omnes et singuli monachi, et in prima dominica mensis cujuslibet in monasteriis semper communicent, nisi ex causa forte quam abbat, prior, aut pœnitentiarii monasteriorum non differant intimare, eorumque iudicio vel abstineant, vel accedant. » Eandem constitutionem ediderat antea Gregorius papa IX, renovavitque postea Benedictus XII in suis pro monachis Benedictinis item Constitutionibus, saltem quoad communionem, quam *in altari majori* fieri præscribit. Atque eo respersisse videntur monachi Grandimontenses, in quorum mss. Consuetudinibus, auctore Guillelmo Pellicerii abbate, hæc leguntur (*Cap. 95*) : « Communicare debent fratres clerici et conversi in Natali Domini, Epiphania, Pascha, Pentecoste. De Consec. dist. 2, cap. *Et si non frequentius*, et cap. *A quibusdam*, et cap. *Sæculares*. Et ex institutione Grandimontensis ordinis fratres in festo Ascensionis Domini, Assumptionis beate Mariæ, et omnium SS., et prima dominica cujuslibet mensis, et in omnibus diebus dominicis diaconatum et subdiaconatum facientes. » Similem **456** fere observantiam de Cassinensibus suis refert

A Bernardus Cassinensis, cum nunc Regulæ locum exponens, sic loquitur : « Religiosi vero tenentur ad minus prima die mensis communicare secundum Statuta domini Gregorii pape IX; et confessionem facere generalem. Consuetudo tamen nostra est certis festivitibus generaliter communicare, quæ plures sunt quam sint menses in anno, ut servetur Statutum; et ultra hoc singulis diebus dominicis communicant ministri altaris; et quoties abbas celebrat in conventu ministri de consuetudine communicare debent, secundum quod etiam fit in Ecclesia Romana, quando scilicet habet summus pontifex celebrare. » Nunc vero Cassinenses singulis diebus dominicis communicare solent (*Decl. Cass. editæ anno 1642*). Ita quippe ad Regulæ cap. 58 declarant : « Ex eo quod hic B. P. Benedictus dicit : *Post missas et communionem*; et infra in eodem capitulo : *Propter communionem sanctam*, ostenditur quod quolibet die dominico fratres communicabant. Ideo mandamus quod tam sanctum et antiquum religionis institutum servetur in singulis nostræ congregationis monasteriis; nisi forte ob reverentiam alicujus festi sollemnis differatur, aut præveniat hujusmodi communio. » In antiquis vero declarationibus ita legabatur : « Ostenditur quod quolibet dominico die fratres communicabant, quod ut fiat hortamur, præsertim tempore quadragesimali et Adventu Domini, et in festis præcipuis; non tamen astringimus præterquam in prima dominica mensis cujuslibet juxta Clementinam *Ne in agro*, nisi forte ob reverentiam alicujus festi sollemnis differatur, aut præveniam hujusmodi communio juxta concessionem domini Eugenii pape IV. »

De ritu et modo accedendi ad sacram communionem diximus in lib. II de Antiq. monach. Ritib. Obiter hic observabo veteres monachos non genuflexos, sed propter reverentiam diei dominicæ, quæ genuflexiones haut permittebat, erectos communicasse, ut patet ex Regula Magistri (*Cap. 21*), quæ de modo disserens, quæ debent hebdomadarii coquina et cellerarius communicare, « post modicam, inquit, orationem erecti communicent, et confirmant. » Quem tunc non bene intellexit dissertator Gallicus de hemina vini et libra panis, cum in secunda editione hunc Magistri textum intellexit de communionem charitatis et precum. Nam præterquam quod integrum Regulæ Magistri caput 21 legenti alia non potest oriri expositio : quorū quam de communionem sacramentali, hæc verba *communicent et confirmant* rem omnino determinant; *confirmare* enim apud ecclesiasticorum ritum auctores aliud nihil sonat quam Christi percipere calicem. Itaque *communicent et confirmant* idem est ac Christi corpus et sanguinem accipiant.

Inrantes et exeuntes hebdomadarii in oratorio mox matutinis finitis dominica omnium provolvantur genibus.] Hic acute Hildemarus, « Bene, inquit, dixit genibus, et non in terra, eo quod non est auctoritas canonica **457** genua flectere in die dominica. » Et Bernardus Cassinensis : « Non intelligas genulectionem, sed supplicationem, quæ debet fieri ante et retro ad omnem partem; et ista est provolutio quasi per omnem partem volutio; non enim die dominica flectere genua de consuetudine licet. »

Postulantes pro se orari.] Idem post eam convenientes in unum ad concinendos ex more ante quietem hymnos, præstabant in Oriente veteres monachi, quemadmodum scribit Cassianus (*Lib. iv, c. 19*).

Egredientes autem de septimana dicant hunc versum: Benedictus es, Domine Deus, qui adjuxisti me et consolatus es me.] Idque ad gradum presbyterii et incurvi, uti diximus ex Udalrico I. II, cap. 55; libro Usuum Cisterie. cap. 108, et Cæremoniali Bursfeld. dist. 2, cap. 15.

Quo dicto tertio.] Scilicet ab egrediente, et ter repetito integraliter a choristis, inquit Boherius.

Recipiat benedictionem ingrediens.] Benedictionem cap. 11 S. Benedictus appellat orationem seu collectam, quæ nocturnas vigilas terminat: ita hic benedictionem vocat preces et orationes quæ super hebdomadarios recitantur, quæque ex Boherio proferri debent *ab abbate, priore, vel hebdomadario*: ex Udalrico. lib. 11, cap. 55, Consuet. S. Germani a Pratis, Nicolao de Fractura, et Cerem. Bursfeldensium, a sacerdote hebdomadario.

Quis autem esset illa benedictio non liquet. Hil- demarus hanc profert: *Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut huic famulo tuo pro hujus hebdomadæ expleto officio merces tribuatur æterna. Per Christum.* Aliam ex ms. codice S. Victoris affert Menardus, his verbis contentam: *ŷ Mirifica misericordias tuas. R Qui salvos facis sperantes in te a resistentibus dextere tuæ. ŷ Mitte ei, Domine, auxilium de Sancto. R Et de Sion tuere eum. ŷ Saluum fac servum tuum, R Deus meus, sperantem in te.* Sequitur oratio: *Deus, qui dixisti, Venite omnes qui laboratis et onerati estis; hunc famulum tuum ministrationum suarum præmio refice sempiterno. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat, etc.* Eandem describit Smaragdus in suo Comment. sed in plurali numero. In Breviario Cassinensi tempore Oderisii abbatis manu exarato ista habetur: *ŷ Salvos fac servos tuos. R Deus meus. ŷ Mitte eis auxilium de Sancto. R Et de Sion. ŷ Domine exaudi orationem meam. R Et clamor meus ad te veniat.* ORAT.: *Deus, cui humilium semper accepta sunt vota animarum, respice super horum servorum tuorum fratrum nostrorum obsequia, et ad tuam eos fac pertingere gratiam, ut qui hac hebdomadæ suscepit officium mente devota compleverunt, plenissimam a te veniam consequantur. Per. eandem indicant Udalricus et Consuet. S. Germani. Eadem et nos utimur.*

Ad benedictionem ingredientium quod spectat, sequentes describunt præfati auctores: Hil- demarus: *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut famulus tuus istus hebdomadæ suscepit officium mente devota perficiat. Per Dominum.* Codex ms. S. Victoris: *ŷ Faciem tuam, Domine, illumina super servum tuum.*

ŷ Et doce eum justificationes tuas. ŷ Fiant aures tuæ intendentes. R In operationem servi tui. ŷ Apud Dominum misericordia. R Et copiosa apud eum redemptio. Adjuva, quæsumus, omnipotens Deus, famulum tuum in obsequio ministrantem fraterno, et sine murmuratione illi misericorditer propriæ ministrationis mercedem concede perpetuam. Per Dominum nostrum. Eandem orationem in numero plurali enuntiat Smaragdus. Denique Breviarium Cassinense: *Salvos fac servos tuos. Mitte eis. ORAT.: Misericors, ac piissime Deus, qui ubique famulos tuos tueris et adjuvas; horum servorum tuorum fratrum nostrorum in bonum accumula votum, auge desiderium, ut recto corde fratribus impendant servitia. Per. Eandem innuit Udalricus et lib. Consuet. S. Germani.*

Regula Cujusdam ad virgines hæc ab ingredientibus dicenda præscribit (Cap. 12): *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui sicut cælum et terram; et Adjuva nos, Deus salutaris noster.* At vero Regula Magistri (Cap. 19) ita ingressuros introduci decernit: *B Introituri, fratres, in hebdomadam, post primam in oratorio dictam adducantur a præpositis suis ante abbatem; et fiat de eis majoris suggestio dicens: Jule, domine abba, vocavi universam congregationem, et orari pro his fratribus qui ingreditur in hebdomadam coquinæ, ut mereantur commendati orationibus vestris diaboli impedimenta non timere, et congregationi Dei omnia sine culpa perficere.* Post hæc verba prosternant se illi duo fratres orationi ante abbatem, quod et retro omnis congregatio una cum abbate facere debet; et postquam levaverint se omnes, illi duo dicant hunc versum: *Custodi nos, Domine, ut pupillam oculi; sub umbra alarum tuarum protege nos.* Postquam vero oratum pro eis ab omnibus fuerit, surgentes supradicti duo fratres, osculentur genua abbatis, et pacem suis tradant præpositis, vel omni congregationi; quibus post datam pacem præpositi sui dicant: *Ite, fratres, in nomine Domini Jesu Christi, intrate in hebdomadam; et petita benedictione omnia facite, dicentes per exercenda omnia: Benedicite, ut cum benedictum fuerit, quandocunque feceritis, maledictus diabolus impediendi ibi non habeat potestatem.*

CAPUT XXXVI

De infirmis fratribus

Infirmorum cura ante omnia et super omnia adhibenda est, ut sicut revera Christo, ita eis serviatur; quia ipse dixit ^a: *Infirmus fui, et visitastis me.* Et, *Quod fecistis* ⁴⁵⁹ *uni de his minimis meis* ^b, *mihi fecistis.* Sed et ipsi infirmi considerent, in honorem ^c Dei sibi serviri: et non superfluitate sua contristent fratres suos servientes sibi; qui tamen patienter portandi sunt, quia de talibus copiosior merces ^d acquiritur. Ergo cura maxima sit abbati ne aliquam negligentiam ^e patiantur. Quibus fratribus infirmis sit

cella super se ^f deputata, et servitor timens Deum, et diligens ac sollicitus.

Balnearum usus infirmis quotiens expedit offeratur: sanis autem, et maxime juvenibus, tardius concedatur. Sed et carniū esus infirmis ^g omninoque debilibus pro reparatione concedatur. At ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant. Curam autem maximam habeat abbas ne a cellerariis ^h aut servitoribus ⁱ negligantur infirmi: quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur.

^a Al., dicturus est.

^b Al. deest. meis.

^c Hild., in honore. S. Donatus, in timore.

^d Al., merces et charitas.

^e S. Donatus, ne aliqua negligentia

^f Al., per se. Al., desuper. Al., supra se.

^g Oxon. et Conc., infirmis omnino debilibus. Flor. cum quibusdam mss. et editis, infirmis omnino debilibusque. Sed nostra lectio est Cassinensium et Hil- demari, eamque approbant Menardus et Ilacienus.

^h Flor., Cellariis, antiqui solent legere cellariis.

ⁱ Al., a servitoribus.

COMMENTARIUS.

Infirmorum cura ante omnia et super omnia adhibenda est, etc.] Nihil fortius aut expressius S. P. Be-

nedictus præscribere poterat ad commendandam infirmorum curam, visque aliud simile in cunctis SS.

Patrum regulis reperire est, nisi forte in illis quæ S. Benedicti textum transcripserunt, ut sunt Regula Donati ad virgines, et Grimalci ad solitarios. Et quidem in Regula S. Antonii legitur (Num. 2): «Cum surrexeris mane singulis diebus, inquire de ægrotis qui apud te sunt.» Et iterum (Num. 54): «Visita ægrotos et infirmos, et imple mensuras seu vasa eorum aqua.» In Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii: «Si is qui talis est fuerit infirmitate obsessus, providendum est ab eo qui præest qualiter ipsa infirmitas sustentetur.» In Regula S. Pachomii (Art. 20): «Qui ægrotaverit, a præposito domus ducetur in triclinio ægrotantium; quod si opus fuerit palliolo, aut tunica, aut cæteris quæ ad operiendum, vel ad vescendum necessaria sunt, ipse præpositus a ministris accipiet, et dabit ægrotanti.» In Regula S. Cesarii ad monachos (Cap. 17): «Infirmi tractentur, **460** ut citius convalescant.» In Regula S. Aureliani ad monachos (Cap. 55): «Cura illis vel studium impendatur donec convalescant.» Regula Tarnatensis præscribit (Cap. 21) ut persona præponatur strenua (quæ ægrotis cum pietate serviat, et monasterialem disciplinam regulariter custodiat, et quæ conveniunt infirmis rationabiliter expendat.) Idem habet Regula S. Isidori cap. 20. Regula vero S. Fructuosi (Cap. 40): «Ægroti omni miseratione et compassione fovendi sunt, eorumque languores congruo relevandi sunt ministerio.» In altera autem Regula (Cap. 7) infirmi «tanto ministerio foveantur, ut nec propinquorum affectus, nec urbium delicias requirant; sed quod necesse habuerint celerarius et præpositus prævideant.» Denique Regula Magistri (Cap. 70): «Fratres qui se voluerint ostendere quam pleni sunt charitate, cum certamine ægrotos fratres visitent, consolentur et servant.»

At plus his omnibus S. P. Benedictus. Neque enim simpliciter curandos jubet infirmos, sed eorum cura, inquit, *ante omnia et super omnia adhibenda est, ut sicut revera Christo, ita eis serviatur.* Multa quidem in sua Regula *ante omnia* facienda, aut fugienda præscribit; at solam infirmorum curam, ut notat Hildemar, *ante omnia et super omnia adhibendam esse voluit*; eo quod, inquit, nulla res ita agenda est cum tanto studio quomodo obsequium infirmorum; nec ipsa ecclesia agenda est cum tanto studio quanto domus infirmorum.

Porro quod dicit *ante omnia et super omnia*, «sciendum est, addit Hildemar, quia ante omnia attinet ad tempus, super omnia ad studium, ut antequam cætera cura infirmorum fiat, et super omnia id est cum majori dilectione, et diligentia, atque studio, quam cætera.» Eodem modo Bernardus Cassinensis: «Intelligas ante omnia et super omnia, id est ante omnia opera infirmorum adhibeatur cura; et super omnia, id est cum in jori dilectione, frequentatione, et assiduitate, et attentione quam cætera.» Idem habet Boherius. Ut autem hanc infirmorum curam amplius commendaret, addit:

Ut sicut revera Christo ita eis serviatur. Revera, inquit, *quia res vera est*, aiunt Bernardus Cassinensis et Boherius, *Christo servi in fratre infirmo*; unde et pie exclamat S. Bonaventura (*Stimulus Amoris part. II, cap. 7*): «Cur, anima, tota die anxialis post Christum? Indicabo tibi, sponsa, quem diligit anima tua: certe in infirmaria jacet, ibi angustatur, ibi dolore torquetur: curre, et sibi ministra, sibi que comparet infirmanti. Non interrogemus eum de cætero, nec dicamus ei: ubi jaces, ubi cubas in meridie? quia jam novimus locum; scimus enim eum in infirmaria jacere, non autem restat nisi præstare obsequium.»

Quia ipse dixit: Infirmus fui et visitastis me, et quod fecistis uni de his minimis meis, mihi fecistis. Ad quam Salvatoris sententiam attendens S. Basilius (*Apud Ruff. cap. 50*), interrogatusque «quali affectu debemus infirmis fratribus ministrare,» respondet: «Sicut ipsi Domino offerentes obsequium, qui dixit quia

A quæcunque feceritis uni ex his minimis fratribus meis, mihi fecistis.» Eo **461** haud dubium respiciebant Ægyptii monachi, de quibus S. Hieronymus (*Epist. 22*): «Si quis cepit ægrotare, transfertur ad exedram latiore; et tanto senum ministerio confoveatur, ut nec delicias urbium, nec matris quærat affectum.» Et Tabennenses, de quibus idem Hieronymus (*Præfat. in Regulam S. Pachomii*): «Ægrotantes miris sustentantur obsequiis, et ad omnem copiam præparatis cibis.»

Sed et ipsi infirmi considerent in honorem Dei sibi servi. Talesque se exhibeant, quales esse decet eos qui Christi vices gerunt et in quibus Christo ministratur.

Et non superfluitate sua contristent fratres suos servientes sibi. Ut S. P. Benedicti mentem plenius attingamus, observandum variis ac diversis modis multifariaque, ut ita loquar, superfluitate infirmos contristare posse servientes sibi fratres. Primo superfluitate mœstitiæ, cum infirmitatis pondere gravati, nimium se morosos exhibent, ac de infirmitate plus æquo tristantur, longe ab illo venerabili sene dissiti, qui «cum frequenter infirmaretur corpore, et langueret, contigit ut uno anno nulla eum valendo contingeret, et propterea flebat, et graviter ferebat dicens: Reliquisti me, Domine, et noluisti me præsentem hoc anno visitare (*Ruff. lib. III de Vit. Pat., num. 158*).» Tales salutari alterius senis monito sunt conveniendi. Hic, ut scribit Ruffinus (*Ibid., n. 157*), «infirmanti discipulo suo dixit: Non contristeris, fili, ex infirmitate, vel plaga corporis tui; summa enim religio est ut in infirmitate quis agat Deo gratias. Si ferrum es, æruginem amittis: si vero aurum es, per ignem probatus a magnis ad majora procedis. Ne anxieris ergo, frater; si enim Deus te vult in corpore torqueri, tu qui sis, qui moleste feras? Sustine ergo, et roga Deum, ut quæ ipse vult, illa concedat.» Neque vero hic necesse est S. Theodori Siceotæ exemplum proponere (*In ejus Vit., num. 95; apud Boll., 22 April.*), qui vulnere afflictus in corpore, «illud sibi a Deo datum fuisse dicebat ut ei assidue gratias ageret.»

Secundo superfluitate querelarum, cum morbi impatientes, etiam tristitiæ addunt murmurum, quandoque etiam injurias. «Hi tanta sollicitudine admoneantur, inquit S. Fructuosus (Cap. 7), ut de ore eorum nec quantulescunque vel levis sermo murmurationis procedat; sed in sua infirmitate cum hilariter sine intermissione, et tulta (*sic*) murmurationis occasione, et vera cordis compunctione semper Deo gratias agant; et frater qui eis ministrat nullo pacto offendere audeat. Quod si aliquis, ut diximus, ex ore eorum murmurationis processerit serupulus, ab abbate increpatur, et ne talia supradicta facere præsumant admoneantur, ita ut ille eos accuset qui hoc ministerium injunctum habet.» Acute vero notat Hugo Victorinus, seu quivis alius, ægrotantes religiosos, tam perfectos quam imperfectos, quatuor de causis solere conqueri: scilicet de infirmitate, de medicina, de cibo, et de ordine. Et quidem imperfecti conquerantur de infirmitate, «quia pondus infirmitatis inviti portant (*Lib. I de Claust. animæ, cap. 12*); de medicina, quod non subveniatur eis, ut ipsi dicunt, charitate fraterna; de cibo autem, eo quod non sufficienter, vel quomodo, **462** vel quando volunt ministretur eis; de ordine autem, imputantes ordinis gravitatem infirmitatis suæ causam; et sic quod bene egerant male perdunt. Perfectiores vero contristari solent de morbo, eo quod fratrum labori interesse nequeant; de medicina, quod dispendium patiatur Ecclesia pro infirmitate eorum; de cibo dolent, eo quod delicta comedant nihil operantes, et quod aliquis eis serviat et ipsi nulli serviant; de ordine vero, quia a conventu fratrum separati delicatius tractantur. Si autem a lectulo fratrum in choro psallentium voces audierint, tunc psalmos ruminant, orantes in cubiculo cordi-

clausis ostiis; et licet totam noctem pervigilem duxerint doloribus suis agitati, illos tamen beatos iudicant qui per partem noctis Deo servientes laborant. Spondam lecti non egrediuntur, et tamen illos qui tedium claustrum benigne ferunt, felices esse putant: nihil de ordine implere se fatentur; sed, ni fallor, implent totum. Infirmi claustrum coarctantur, disciplinantur anxietatibus virgis et spinis dolorum; jejulant, vigilant, laborant, quia cibum, somnum, quietem infirmitas negat; et tamen si pareatur lectulus suavior, si cogantur sine caligis dormire, quasi aliquid criminale fecerint, in huiusmodi vitam timent finire. Tales indigent consolatione, ne molestia corporis vel interioris hominis afflictione deficiant. Imperfecti vero considerare debent in honorem Dei sibi servire, non quidem a servis aut sibi inferioribus personis sed a fratribus. Et quid dico a fratribus? cum a ministris tanquam a Deo obsequia suscipienda esse asserat sanctus Basilius [*In Regul. ex vers. Ruff., cap. 50*], idemque docuerit S. Antonius, cum elephantico, qui sibi servienti ab annis jam quindecim Eulogio monacho multas intulerat injurias, exprobrans dixit (*Lib. vii de Vit. Pat., c. 49*): «Nescis quod tibi ministrat Christus est? quemadmodum ausus es contra Christum talia loqui? nam propter Christum se iste servitio et obsequiis subjugavit.»

Tertio sua superfluitate contrastant infirmi fratres sibi servientes, cum oblata sibi ab eis remedia sumere recusant; id quod ex praefata tristitia, murmuratione, atque impatientia aliquando procedit; aliquando ex minus mortificati animi affectu, propter asperitatem atque acritudinem remedia respiciunt; aliquando ex indiscreto, aliquando ex pio majoris poenitentiae desiderio. Sed hi quantum incurrant periculum, apostoli Petri, ut docet S. Basilius (*In Regul. ex vers. Ruff., cap. 50*), ostendit exemplum; quos proinde etiam invitos ad suscipienda solatia cogere oportet ex Regula sancti Augustini, cap. 12, S. Caesarii ad Virgines, cap. 39, et S. Donati, cap. 12: «Et certissime confidant, addit S. Caesarius, quod quid, dispensante, aut jubente seniore, qualibet hora percipient *, in illa repausatione Christum accipient.»

Quarto servientibus sibi fratribus superflui sunt infirmi qui ea requirunt remedia quae difficile aut vix possunt reperiri; quos tangit istud Guigonis, prioris Carthusiae, statutum (*Stat. Guig., c. 58, Antiq. Stat. Cart., part. 1, c. 44*): «Infirmi, secundum B. Benedicti dicta, ne superflua vel impossibilia petendo, vel forte murmurando servientes sibi contrastent, diligentius admoneantur attendere, **463** ut memores arrepti propositi, ut sanos a sanis, ita aegrotos ab aegrotis secularibus debere cogitent discrepare, nec illa in eremis, quae vix in urbibus inveniantur, exposcere.» Quod plane apprime noverat abbas Isaac, qui morbo periculoso laborans, oblata sibi a fratre puleulam in quam pruna missa fuerant degustare noluit dicens: «Certe, frater, cuperem in hoc morbo versari per annos triginta.»

Quinto, cum ea petunt remedia quae, propter pretium, monasticam quam voverunt paupertatem repugnant. His prorsus S. Bernardus diceret, quod olim ad fratres de S. Anastasio scripsit (*Epist. 521*): «Unum a me petit venerabilis abbas vester, quod mihi minime bonum videtur, credo autem quod et ego spiritum Dei habeam, et consilium Dei in hoc. Scio equidem quod in regione habitatis infirma, et multis aliqui ex vobis laborant infirmitatibus; sed memento quis dixerit, *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*; et, cum infirmior, inquit, tunc fortior sum. Compatior utique infirmitati corporum, sed timenda multo magis, ampliusque cavenda infirmitas animarum; propterea

minime competit religioni vestrae medicinas querere corporales, sed nec expedit saluti. Nam de vitibus quidem herbis, et quae pauperes deceant, interdum aliquid sumere tolerabi est: et hoc aliquando solet fieri: at vero species emere, querere medicos, accipere potiones, religioni indecens est, et contrarium puritati, maximeque ordinis nostri, nec honestati congruit, nec puritati; haec enim omnia gentes inquirunt: scimus autem quia qui in carne vivunt, Deo placere non possunt; spiritualia proinde spiritualibus comparanda, et querenda potio humilitatis, et clamandum in toto corde: *Sana animam meam, Domine, quia peccavi tibi*. Huic sanitati, fratres dilectissimi, operam date, hanc sectamini, hanc servate, quia vana salus hominum.» Et Fastredus, tertius Clarevallensis abbas (*Inter epist. S. Bernard. epist. 597*): «In tui excusationem affers stomachi et capitis dolores, quodque communes tibi cibi efficiant. Totā erras viā, si credas monachum secularium medicinas sequi posse. Ad monasterium enim venimus, ut corpori incommodates, et non commoda et voluptates queramus. Si S. Paulo fortitudinem addebant infirmitas, quare domo medium tantorum bonorum causam exturbare niteris? Crede mihi, pater mi, saepius S. Bernardum pulvis ex farina confectus, addito oleo et melle, cum scrupulo edentem vidi ad stomachum calefaciendum. Dumque eum de hac austeritate accusarem, mihi respondit: *Fili mi, si monachi obligationem nosset, omnis buccella quam edis lacrymis irriganda foret; in hoc enim monasterium intramus, ut peccata nostra et populi deploramus, et panem quem suis laboribus paraverunt comedentes, horum peccata comedimus, ut ea tanquam propria liqueamus*. Addebatur praeterea: *Nec sufficit monacho infirmitatem allegare; sancti enim Patres majores nostri valles humidas et declives monasteriis extruendis indagabant, ut saepe infirmi monachi, et mortem ante oculos habentes, securi non viverent.* Quanti ex prisca monachis **464** medicinas carnales corpori suo nunquam exhibuerunt, sed sola spe divina nixi, hoc uno usi sunt remedio, nullo uti remedio. Et quid dico monachos? cum non paucas feminas, vasa utique fragilia atque infirma, legamus omnem omnino medicinam respicisse. Longior forem, si per singulas discurrere aggrederer: at insignes illas ejusdem monasterii in Aegypto virgines praetermittere non possum, de quibus anonymus in Vita S. Eupraxiae, num. 6 (*Boll., 13 Mart.*): «Nulla earum pedes suos aliquando lavavit aqua: de balneo vero superfluum est loqui; audientes enim vehementer vituperabant, confusionis et opprobrii plenam censentis vel solam mentionem, et tanquam rei abominabilis nec auditum quidem volebant tolerare.... Et cum aliquam earum aliquando contigerat infirmari, non ei fomentum, aut adjutorium aliquod medicinae conferebatur; sed si quam contigisset aegrotare, tanquam maximam benedictionem a Deo accipiebat, et tolerabat languorem, donec eam visitatio dominica praeveneret. Nulla earum januas exibat.» Stupendum est etiam Jona, Monchonsensis monasterii monachi, exemplum, qui cum annos octoginta quinque sub S. Pachonii legibus egisset, tamen «universi fratres de eo affirmabant, quod quis aut qualis esset aegrotantium locus publicus omnino nesciret, aut quibus rebus vescerentur infirmi» (*Paralip. de S. Pachonio, n. 14, apud Boll., 14 Maii; vid. ibid., n. 50, et Joan. Mosch. Prat. Spir. c. 48*). Haec autem non sic proferimus, quasi monacho medicos consulere atque uti medicinis illicitum omnino esse censeamus, sed tantum ad comprimendam nimis anxiam quorundam tuenda valetudinis curam, et remediis quae decem pauperes, virosque poenitentiae addictos, utendum; nec tam de complexione cogitandum quam de professione; monachi enim sumus, non medici: istorum est vitam conservare, nostrum minuire, et, quantum lici-

* Forte legendum: ... quod quidquid... percipient. Erit.

tum es, ad mortem quantocius properare. Hæc erat olim S. Bernardi sententia, hæc Guigonis mens et opinio; unde et in statutis et medicinis, inquit (Cap. 59), excepto canterio et sanguinis minutione, per raro utimur. » Vide lib. de Officiis et perfectione monachorum, cap. 22.

Sexto, superflui sunt infirmi, qui sibi noxia requirunt remedia; quibus cum frigida conveniunt, appetunt calida, et e contra; quibus S. Pachomius (Art. 20): « Non poterit, inquit, languidus ingredi cellam vescentium, et comedere quod desiderat, nisi a ministro, qui huic rei præpositus est, ducatur ad vescendum. » Et S. Augustinus (Regul. c. 12): « Si autem velit, et forte non expedit, suæ cupiditati non obediatur; aliquando etiam si noceat, prodesse creditur quod delectat. » Denique Fulsiensium Constitutiones (Cap. 36): « Aegri, ut medicis suis spiritualibus ad animæ salutem, sic medicis corporalibus et infirmario ad salutem corporis sancte obediunt. »

Septimo, inter superfluos etiam reponendi sunt qui inutilia petunt remedia, aut certe pro levibus adeo morbis, ut absque ulla medicorum opera sola possint curare patientia; quos admodum perstringit Petrus Blesensis his verbis (Lib. in Job., cap. 1): « Si invenerit religiosus circa se pulsum velocem, aut urinam incensam, aut hebetem appetitum, consulit medicos, examinat species, electuaria facit, nullis utitur salsamentis, quæ 465 non sint condita ex cinnamomo, gariophilo, et nucæ muscata. O quam odiosum est in homine, quod qui semper de hierarchia celestis debuerat loqui, de hierapicra, et hieralogadi (sic) disputare discit. Religiosus iste discipulus potius est Epicuri quam Christi. Hoc capiti, inquit, hoc oculis, hoc stomacho, hoc hepati nocet. Butyrum convertibilis est naturæ, cervisia ventos facit, caules melancholici sunt, porri choleram accendunt, pisa guttam generant, faba constipat, lentes excæcant, caseus universaliter est pessimus. Diu ad orationem stare nervos debilitat, jejunare cerebrum turbat, vigilare desiccat. Nunquid inveniuntur istæ differentie in Evangelio aut Prophetis? Certe non habet hoc institutio B. Benedicti; sed miseris hoc revelat caro et sanguis. » Hactenus Petrus Blesensis. Quid vero de his diceret, qui nullo affectu morbo, præservativa, ut aiunt, medicamenta sumunt? Hand dubium cum S. Bernardo exclamaret (Bernardus Apol. ad Guill., c. 8): « Delicata nimis medicina est prius alligari quam vulnerari; membrum non percussum plangere, et necdum suscepto ictu admove manu, fovere unguento ubi non dolet, emplastrum adhibere ubi cæsurus non est. »

Octavo denique superfluis accensendi sunt qui sanitatis gratia ad domum paternam transfugiunt: quibus aliud nihil opponam quam istud regulæ tertiæ SS. Patrum decretum (Cap. 12): « Id etiam pro custodienda fama specialiter statuimus ut nullus monachus in infirmitate positus, relicto monasterio, parentum suorum studio commendetur; quia magis eum sæcularium spectaculorum visu aut auditu pollui censemus, quam ab ægritudine posse purgari. » Sed de his satis. Ad textum redeo.

Qui tamen patienter portandi sunt.] Si forte paulo molestiores sese exhibuerint: « convenit enim sanis infirmos portare, magis quam ab infirmis portare; necesse est enim ut patienter portemus infirmos, ut iterum infirmi patienter portemur a sanis, » inquit Synagodus. Addit S. Augustinus (Regul. c. 12): « Si latens est dolor in corpore famule Dei, dicenti quod sibi doleat, sine dubitatione credatur. »

Quia de talibus.] Scilicet morosis, superfluis aliisque omnibus infirmis.

Copiosior merces acquiritur.] « Pro patientia, pro labore, pro bona intentione, pro sancta devotione, » inquit Bernardus Cassinensis: unde interroganti cui-

A dam fratri, cuius ex duobus opus majus esset, quorum unus sex diebus jejunaret, alter infirmis præstaret obsequium, respondit senex (Lib. vii de Vit. Pat., cap. 19): « Si ille qui sex dies jejunat per nares se suspenderit, non erit s millis illi alteri in conspectu Dei. » Nimirum dum alios curamus, nos ipsos sublevamus; et dum aliorum corpora purgare satagimus, animæ sordes ipsi emundamus, Deoque longe acceptiorem efficiamus. Præclarum sane est quod de Joanne minore Thelæo, abbatis Ammonis discipulo, refert Ruffinus (Lib. iii de Vit. Pat., num. 155). Hic nimirum « duodecim annis ipsi seni infirmanti fecit obsequium; senex tamen cum vidisset eum laborantem, nunquam illi sermonem blandum locutus est. Cum autem transiret de corpore, sedentibus aliis senibus, 466 tenuit manum ejus et dixit ei tertio: Salveris, salveris, salveris; et tradidit illum senibus dicens: Iste non homo, sed angelus est, qui tot annis mihi infirmanti, nec tamen bonum sermonem a me audiens, fecit obsequium. » Vide S. Dorothei doc. riuam 14.

Ergo cura maxima sit abbati ne aliquam negligentiam patiantur.] Ex dietis initio hujus capituli S. Pater concludit: Ergo si infirmis tanquam Christo servandum est, cura maxima sit abbati ne aliquam negligentiam patiantur. Hanc curam ad duo potissimum capita reducunt commentatores: ad ea quæ ad corporis sanitatem restaurandam, et ad ea quæ ad promovendam animæ salutem pertinent. Ita Bernardus Cassinensis, Boherius in utroque commentario, Joannes de Turrecremata, Matthias Lambertus, Joannes Craesbeeck, Benedictus Haftenus. De his quæ ad corporis curam attinent se ipse S. Pater in consequentibus explicat; istud tantum obiter observandum occurrit quod habet Gregorius IX in sua ad monachos Benedictinos constitutione: « Infirmis autem fratribus in cibariis, in lectis, in servitoribus et aliis necessariis, secundum quod eorum requirit infirmitas, et continetur in Regula, præcipimus provideri. Et iis omnibus, si infirmarius inventus fuerit in defectu, per proprium abbatem, vel priorem abbas, vel prior per visitatorem cum ad locum accesserint, pœna puniatur condigna. » Vide Constitutionem Othoboni legati in Anglia anno 1248, apud Spelm. tom. II Concil. Angl., pag. 287.

De cura autem animæ nihil quidem hic definivit S. Benedictus, sed totum abbatis præsentia ac discretionis reliquis e videtur: hanc vero Bernardus Cassinensis in eo constituit, « ut infirmi de peccatis pœniteant, ut sacramenta recipiant, ut officium regulare audiant, ut visitentur, consolentur, admonentur. »

In primis ergo sollicitum esse abbatem oportet, ut cum periculose ægrotare cœperit infirmus, viam ejus sacrosanctis pœnitentiæ, unctionis extremæ et eucharistiæ sacramentis muniat. Cum cœperit, inquam, periculose ægrotare: alias enim non solebant infirmi carnes pro infirmitate comedentes missam celebrare neque sacra communione eucharistiæ refici, cujus præclarum habemus statum in antiquis Consuetudinibus m. s. S. Benigni Divionensis: « Illi autem qui pro reparatione carnis in domo infirmorum ad tempus habitantes carnibus utuntur, a sacræ communionis perceptione abstant. Illi vero qui ex toto, et semper, ubi habitant, nec carnibus utuntur, dominicis diebus et in majoribus festivitibus; si voluerint, possunt communicare ad (a) sanctum Benedictum. Tamen illi qui carnibus utuntur sicut omnes communicant, si forte intervenerit aliqua de illis quinque præcipuis solemnitatibus. » Idem legitur in mss. Consuetudinibus Cluniacensis monasterii, cap. 51, quibus accedunt Farfenses item Consuetudines: « Frater exiens de domo infirmorum, post satisfactionem factam in capitulo, pote t ipso die canere missam, si velit, quia quandiu fuerat in cellula infir-

(a) Hæc erat infirmorum capella.

morum, **467** ibi non permittimus canere missam.) Hinc etiam capiendus est locus ex Statutis Lanfranci (Cap. 24), quo præscribitur ut a die quo sacrum percepit vaticum, « nisi melioretur infirmus, carnem non comedat; » quia tunc quotidie communicabat, ut vidimus in lib. v de Antiquis monachorum Ritibus. Nimirum carnes comedentes ægroti tanquam excommunicati tractabantur, a communi fratrum habitaculo separati, sacrosanctis Ecclesie sacramentis privati, ab omni, ut aiunt, exercitio conventuali alieni: quibus nec fratrum se cuius jungere licebat, nisi prius in capitulo solemniter fuissent reconciliati.

Secundo ex Bernardo Cassinensi curam gerere debet abbas ut *infirmi officium regulare audiant*: nam, ut dicit Hildemarus, *ante infirmos semper omnia officia canenda sunt*. Atque ita olim communis ordinis nostri usus obtinebat ut infinitis prope testimoniis et statutis comprobari posset. Insigne nobis suppeditat Victor papa III, in lib. II Dialogorum, ubi hæc scribit: « Quidam frater Joannes dicebatur, qui ætate et ægritudine pressus, extremum vitæ spiritum traheret. Cum igitur quadam die aliqui ex fratribus more solito decantaturi matutinas laudes ad eum venissent, ille eos voce qua potuit compescuit dicens: Nolo, inquit, ut mihi canonicas horas amplius decantetis, quia dominus abbas cum multis fratribus albis vestibus indutis ad me modo gratia visitandi venerunt, mihique matutinale officium decantantes, post paululum se huc venturos, meque secum assumpturos esse dixerunt, etc. » additque: « Hæc quæ retuli in quadam veteri paginula imperito satis stylo exarata reperi. » Simile est illud quod de S. Benedicto Bischope refert Beda Venerabilis, quod scilicet ægrotans « quia nullatenus ad orandum surgere, non facile ad explendum solitæ psalmodiæ cursum linguam vocemque poterat levare, didicit vir prudens, affectu religionis dicente, per singulas diurnæ sive nocturnæ orationis horas aliquos ad se fratrum vocare, quibus psalmos consuetos duobus in choris resonantibus, et ipse cum eis quatenus poterat psallendo, quod per se solum nequiverat, eorum juvenine suppleret. » Eadem disciplina in aliis etiam Angliæ monasteriis vigeat; nam in Croylandensi Turketulus abbas, ægrotante Clarendaldo monacho, ab eo « die nocteque non recedebat, sed juxta recubans, regulare servitium in auribus ægroti decantabat, » quemadmodum scribit Ingulfus, abbas ejusdem cœnobii (*Ingulf. in Hist. Croyl., anno 974*). In Gemmeticensi pariter Hugoni præcentori in vigilia S. Valentini ægrotanti fratres suggerebant (*Baldericus Dol. episc. in Histor. Transl. S. Val., apud Boll. 14 Febr.*): « Non poteris ad ecclesiam pergere, quocirca te oportet hic seorsim vespertas celebrare; hic tecum remanebimus, et prout poterimus solemnizabimus. » Hæc omnia confirmat Udalricus, lib. III, cap. 29, ubi fratri ad infirmum excurrere volenti permittitur, « maxime si est hujusmodi, qui infirmo horas cantet regulares, et venienti ad extrema legat passiones; » et liber Usuum Cisterciensium, cap. 68, quo item sacerdoti matutinas infirmis cantaturo, post inchoatum hymnum choro egredi permittitur.

Hæc autem præstabant aut in ipso infirmi cubiculo aut in oratorio, **468** quod « domus infirmorum prope debet habere, in quo missam saltem faciendo possint audire, et communionem accipere, » ut loquitur Hildemarus, scilicet cum abstinerent a carnibus, aut una ex quinque præcipuis festivitibus contingeret, quibus tantum infirmis carniæ vescitibus agni immaculati carnem edere permittebatur, ex supradictis. Idque cum ea esset infirmi debilitas, si strato exsurgere non sinneret ægros: alioquin sive die, sive nocte simul in præfato oratorio divinæ servitii pensum persolvebant, ut videre est apud Udalricum, lib. III, cap. 25; in mss. S. Benigni Consuetud., cap. 46; in libro Usuum Cisterc., cap. 92; in Cæremone. Bursfeld., dist. 5, cap. 50; sed maxime in Farfensis monasterii Consuetudinibus, in quibus

A hæc omni admiratione digna continentur: « Infirmi fratres, ut missi fuerint in domo infirmorum pro sua ægritudine, ad nocturnale obsequium mox ut signum sonuerit, surgant et ipsi, veniantque in oratorium S. Mariæ, faciant orationem prout Dominus melius dederit, residentibus (sic) denum in loco suo; dumque iterum pulsatur signum, muniant se signo S. crucis, et incipiant canticum graduum. Illi fratres, qui non valent surgere, cant familiæ servientes eis, et educant illos sustentantes ulnis: mis in ecclesia, atque collocent ut melius potuerint. Ingratum nulli apparere debet hoc factum, quia sæpe vidimus in eodem die fratrem finire ex hac luce, et ad Christum transire, et jam in ipsa ecclesia exhalare spiritum. Quis de talibus dubitet quod non statim ad regna polorum penetrabunt? Divina opera dulcia sunt volentibus, amara videntur nolentibus. Ita debent opus Dei per omnia agere sicut illi in monasterio, præter quod leviter atque cursim dicant, intervallum non agant, Deus auribus dimittant, expleto opere Dei revertantur dormitorium. Illi vero qui ita nimietate infirmitatis detinentur, quod nullo modo consurgere valeant, mox ut in monasterio fuerint celebrata nocturnal obsequia, annuat ille qui ordinem tenet duobus fratribus, qui illis divinum opus decantent. »

B Terio, vult Bernardus Cassinensis ut visitentur infirmi, eoque abbas consoletur. De visitatione infirmorum diximus supra ad cap. 4: unum duntaxat hic addam statutum ex Consuetudinibus Farfensis cœnobii: « Undecunque revertitur D. abbas, debet ibidem venire et inquirere unumquemque quot habeat, sive morum animæ, sive corporis valetudines, vel si aliquid necessitatis aut negligentiae a servitoribus, vel a cellerariis patiantur; et ut inspiciat si aliquis ex eis bene convalescerit, licentiam det redeundi in claustrum. »

C Quarto, ut *admoneantur* propriæ nimirum consilere salutem, ne prætextu infirmitatis omnem abjiciant regulæ observantiam. Sub adnotationis autem nomine intelligendæ sunt etiam reprehensiones et correctiones: unde etiam Udalricus: « Circatores, inquit (*Lib. III, c. 27*), frequenter visitant domum infirmorum, et diligenter explorant quomodo ipsi se habeant infirmi; et iterum infirmarius, si quam viderit negligentiam, maxime in loquacitate, reclamant in capitulo; prior autem de capitulo **469** mittit ad eos, et ipse postmodum venit semel ad eos, et secundo castigans, talisque infirmus esse potest, ut si non emendaverit, aliquando etiam virgam experitur. » Et liber Usuum Cisterciensium (*Cap. 92*): « Quod si quis talis fuerit qui cæteros inquietare, aut de ista infirmorum institutione murmurare, aut in aliquo transgredi presumat, corripitur; quod si sæpe correptus non emendaverit, si ita videtur abbati, judicetur ejus perversitas in capitulo, ubi vocatus coram omnibus arguatur: quod si nec se correxerit, si ejus permittit infirmitas, regulari etiam disciplinæ subiaceat. »

D Præterea ad curam animæ infirmorum referri possunt præclaræ illæ leges quas olim observare cogebantur; ex quibus hic aliquas describere haud erit fortassis ingratum. In primis corabant ut singulis diebus missæ sacrificio interessent infirmi: « Surgentibus vero illis, inquit Farfenses Consuetud., ut supra, ex lectulis suis, luce diei apparente, vel orationem sole, lavent manus et facies suas, et conveniant in oratorium S. Mariæ, et audiant missam ab illis sacerdotibus qui illic primo mane conveniunt. At ubi minus sunt, veniat frater qui super eos sollicitus est, in claustrum, et annuat fratri quem ipse velit, exeat, et dicat, et qui communicare vult, faciat. Nullo quippe tempore præterire debent quod ipi infirmi sacrum per singulos dies non audiant. Legere autem aut missas canere nulli ex ipsis liceat facere quoadiu illuc fuerint, præter psalmos memoriter, aut si voluerit psalterium. » Udalricus (*Lib. III, c. 27*): « Ad utramque missam matutinalem et majorem venit ad ecclesiam; ad missam majorem non-

nisi usque post Evangelium intersit. » Et lib. Usuum Cisterciensium (Cap. 92) : « Horas diei simul congregati cantent; dehinc qui voluerit eat in ecclesiam ad horas : ad missam vero quotidie nisi multum graventur.... Qui communicare voluerit, extra chorum pacem accipiat ab aliquo de conventu communicaturo.... Et hoc tantum ad missam matutinalem. »

Præterea omnes canonicas horas tam diurnas quam nocturnas propriis temporibus simul recitare tenebantur; unde etiam mss. S. Benigni Consuetud. præscribunt (Cap. 46) ut infirmarius « ad nocturnos, factis orationibus, accipiat sconsam, et circumeat lecta omnium infirmorum, ut cognoscat si quis eorum nondum surrexit, et propter quid remanserit. » Pro refectione tamen sextam aut nonam præveniebant, eaque de causa nonnisi ad Evangelium usque majoris missæ intererant.

Ad mensam eandem observabant disciplinam quam conventus in refectorio: « Versum ad mensam dicere debent sicut conventus in refectorio, inquit Farfenses Consuet., per unamquamque ministrationem, ut data eis fuerit, semper benedicant. Ipsorum procurator quot vicibus cum scutellis intraverit januam, tot vicibus *Benedicite* semper dicat, aliis respondentibus *Dominus* cum omni gratulatione atque dilectione, versum post cibum ibi dicant. » Consuetudines S. Benigni addunt : « Ibi autem cum summo silentio comedunt, nec alter alteri inter prandio loquitur. Verumtamen si necesse fuerit, facto ab aliquo sonitu cum cultello super mensam, statim accedit unus famulorum, et modeste dicit ei ille, ut afferat quod indigerit. Quo expleto, statim famulus reexit; nequaquam enim debent ibi esse famuli dum comedunt. Priori autem vel infirmario, et, sicut supra dictum est, famulis loqui possunt; sed neque famulis, neque infirmario ea hora nisi de necessitate sua. Sicut sunt priores ita in ordine sedere debent. In sexta feria et in illis diebus quibus carnis non vescuntur datur benedictio ad generale sicut in refectorio. Et sciendum quod nullus debet inde surgere, nisi summa cogente necessitate, nec mappulam suam plicare quandiu ibi quilibet etiam minimus comedit. Ad initium prandii, et ad finem legitur ab aliquo eorum, vel a puero, si ibi est, brevis lectio corde tenuis; qua finita, versus dicitur, et *miserere mei, Deus* ab omnibus qui stare possunt; ibidem ante cathedras stando cantatur. »

« Finito prandio, ita prosequuntur Benignianæ Consuetudines, tantum possunt expectare stando, vel sedendo, vel tale qui agendo, donec audiant conventum exeuntem de refectorio : quo audito si meridiana fit, statim vadunt ad lectos; si non fit, sedent cum silentio, sicut cæteri claustrales, nisi cum infirmario vel cum camerario, vel aliis quibus licet loquantur de necessitate sua. » Idem fere habet Udalricus lib. 3, cap. 27. Nimirum æque strictum pene servabant silentium ac cæteri in conventu. Qua in re severiores omnino existenterunt olim Cistercienses, quorum liber Usuum (Cap. 92) hæc scribit : « Infirmi de infirmatorio possunt loqui cum infirmario; sed non nisi in certo loco ad hoc determinato, et hoc silenter, et tantum de necessariis. In quem qui ingredi voluerit, signo ab infirmario licentia postulata et accepta ingrediatur. Ubi quandiu unus aliquis cum infirmario fuerit, alius ingrediendi non habeat licentiam. Qui autem ita infirmus fuerit ut continue jaceat, aut sobita infirmitate gravatus, utpote febrium, aut aliqua alia gravi lecto jacere compellitur, interim ibi cum infirmario, et infirmarius cum eo, si opus fuerit, loqui poterunt : at ubi melioratus huc et illuc deambulare poterit, silentium more solito teneat, nisi forte alicui adhuc magna infirmitate detento abbas loqui ad lectum amplius iudicaverit expedire. » In Cæremoniali etiam Bursfeldensium (Dist. 3, c. 50) sic legitur : « Non potest infirmi liberam se habere facultatem loquendi ubi, quando, quibus, et de quibus voluerint, maxime ii

qui non sunt continue discumbentes in lectis, sed huc illucque deambulant. In infirmatorio enim cum infirmario de necessariis et consolatoriis duntaxat loqui permittuntur. Aliorum autem quispiam non sine licentia obtentu loqui audeat eniquam eorum, nisi forsitan decumbenti et gravi infirmitate laboranti. Quæ tamen locutio nocturnis horis, et quando opus Dei agitur in ecclesia, temperanda est cum eisdem; cum cæteris vero omnino diffugienda, casu necessitatis excepto. Non clamose, sed silenter debent loqui. » Ubi quod de silentio dum opus Dei percelebratur servando decernitur, antiquæ est consuetudinis, 471 de qua Divionenses S. Benigni Consuet. (Cap. 40) : « Dum regularis hora in monasterio canitur, nemo ibi, nec infra cunctas monasterii officinas loqui permittitur, nisi illi infirmi qui non valent surgere, loquuntur cum abbate aut priore de necessariis rebus. Alio modo neque prior neque abbas loquuntur. » Addunt tamen paulo post : « Nulla lex illi qui ex toto languescit, nec in cibo, nec in verbo. »

Ad hæc silentii legem referri potest quod habent eadem Benignianæ Consuetudines (*Ibidem*) : « Quando camerarius, sacrista, cellerarius, vel reliqui intus vel foris obedientiis occupati domum infirmorum ingrediuntur, mox sicut aliquis claustralis omni lege regulari astricti, postposita suarum obedientiarum excusatione, efficiuntur; neque se ullo modo intromittunt de obedientiis suis absque licentia; in tantum ut neque camerarius absque licentia debeat adire cameram, neque sacrista sacristariam. Fratres tamen sub ipsi positi eorum consilio in omnibus agendis maxime debent uti. »

Etsi infirmis legere fas non esset, pias tamen lectiones audire haud erat illicitum; nam ægrotante Agathone abbate cum altero sene (*Monument. Eccl. Græc. tom. I, pag. 378*), « recumbentibus illis e cella quidam frater legens recitabat e libro Genesens. » Ex nostris vero qui lecto exsurgere valebant, saltem Regulæ lectionem in capitulo, et collationis ante completorium auscultabant; ita nihilominus ut congregatis fratribus se non adjungerent. « Quamvis in capitulum non pergat, inquit Divionenses S. Benigni Consuetudines (Cap. 46), tamen intra ecclesiam B. Benedicti, prope ostium manens, quod in capitulo legitur auscultat, scilicet sententiam Regulæ, vel de Evangelio, et expositionem, et rursus ad collationem; sed cum ad hoc ventum fuerit ut de negligentis fratrum agatur, ad hoc audiendum non debet esse curiosus. » Ne tamen interim manerent otiosi in infirmatorio : « Posunt peccata sua viro spirituali confiteri ante et quando fratres sunt in capitulo, inquit antea prædictæ Consuetudines. »

Denique valde laudandum est quod habent Farfenses : « Exeuntes completorio, aquam benedictam ipsi ægri quotidie accipiant, quam ibi ante januam præparatam inveniant. Et illorum custodes singulorum lectis aquam benedictam aspergant, laternas secum ferentes; qui postquam omnes jam requiescent, prospicere debent qualiter unusquisque agat. » Idem legitur in Benignianis et in mss. Cluniacensis monasterii Consuetudinibus. Sed de his satis. Quæ vero ad corporis valetudinem restaurandam præscribat sanctus Pater, jam inquirendum est.

Quibus fratribus infirmis sit cella super se deputata. Id est ab aliis officiis monasterii separata, inquit Bernardus Cassinensis et post eum Boherius; nam, licet ex vitæ cænobiticæ institutione omnes simul monachi debeant habitare, in uno simul refectorio manducare, in uno simul dormitorio quiescere, infirmis tamen fratribus par erat separatim providere habitaculum. Idque pietas exigebat tam propter sanos, qui ex eis non modicum paterentur impedimentum, quam propter ægros, qui in separato loco paulo liberius tractari queant. Atque ita placuit priscis vitæ monasticæ Patribus, ut videre est in Regula S. Pachonii art. 20; S. Casarii ad virgines, cap. 50; S. Aureliani ad monachos cap. 63, et ad virgines

cap. 57; Cujusdam etiam ad virgines cap. 15, apud Hieronymum epist. 22, in concil. Agathensi cap. 58, et in Vita S. Eugendi abbatis Jurensis apud Boll. 1 Januar.

Porro cum dicit S. Benedictus infirmis sit cella deputata, non est intelligendum de una tantummodo mansione, ait Hildemarus, sed de claustrum, hoc est domo ubi diversæ sunt mansiones, quatenus qui manducat sine fastidio sit vomentis, aut ad exitum sedentis, vel etiam morientis. Eodem fere modo loquuntur Bernardus Cassinensis, Boherius, Joannes de Turrecremata, et Matthias Lambertus. Hujusmodi cellam videre est in antiquissima monasterii S. Galli delineatione, in superiori monasterii parte sitam, atque ab aliis officinis omnino separatam, ad instar alieuius alterius monasterii constructam cum suo claustrum; in cuius parte orientali habetur pisale (forte pyrale) et dormitorium; in meridionali ecclesia sive oratorium ex utraque inferiori et superiori parte desinens in orhem, cum unico altari ad occidentem. Hæc ecclesia in recta linea cum majori basilica, cui contigua erat, respondebat; ita ut ex ea infirmi divina possent audire officia; in occidentali erant camera, et refectorium cum coquina infirmorum, minuentiumque sanguinem, ac balnearum domo; denique in septentrionali domus magistri infirmorum, et locus valde infirmorum. His contiguae erant aliae duæ domus, quarum una flebotomatis et potionis deputata erat; altera cubiculum valde infirmorum, domum medicorum, armarum pigmentorum, ipsius medici mansionem continebat, supra quam exstabat herbularius, seu hortus simplicium. Tale erat ineunte sæculo ix in Sangallensi monasterio infirmorum; in quo unum abbati soli destinatum domicilium desideraret Hildemarus; sic enim agens de infirmorum cella loquitur: « Quam cellam debet abbas facere talem ubi et ipse in infirmitate sua jacent; quatenus et hospitibus ad se venientibus possit loqui, si tanta fuerit necessitas, sine impedimento infirmorum, et cum ipsis infirmis qui de lecto possunt surgere, manducare valeat. »

Hæc in cella ita manebant ægroti donec convalescerent, ut nulli regulari exercitio una cum conventu eis interesse liceret: « Postquam frater manducaverit vel biberit in domo infirmorum illa die et nocte usque crastinum ad primam vel ad tertiam, prout tempus exposulat, extra conventum esse debet, » inquit Benignianæ Consuetudines (Cap. 46); imo si quando necessitas cogeret ut monasterii claustrum ingrederetur aliquis, sic pertransibat ut ab aliquo in conventu manente non videretur, id quod, præter Consuetudines S. Benigni, præscribit liber Usuum Cisterciensium his verbis: « Infirmis non licet ingredi ecclesiam, nisi quando in ea opus Dei celebratur, nec in claustrum demorari, nec cum monachis, 473, qui conventum tenent, significare, sed, quantum possunt, ne ab ipsis, vel ab aliis hominibus videantur, observent. »

Hujus instituti causa hæc erat, amor uniformitatis; odium singularitatis, ne forte ab aliis infirmi discrepant, dum stantibus illis isti sedere viderentur, atque ut ex hac separatione cogenterent, aut saltem monerentur sola necessitate, non desiderio remissionis vitæ monachos infirmorum petere debere.

Et servitor timens Deum, et diligens, ac sollicitus.] Imo plures si res exigit, inquit Boherius. Idem discernit Regula S. Augustini cap. 15, S. Casarii ad virgines cap. 50, Tarnatensis cap. 21, S. Isidori cap. 20, et S. Fructuosi cap. 10. Apposite vero hunc locum exponens Hildemarus advertit « quia S. Benedictus cum dicit servitor, non dicit ut canonicus aut laicus sit, sed monachus. Non enim, inquit, ille legem laicis aut canonicis constituit, sed monachis. Vide quomodo potest manus, aut pedes, aut oculus corpori servire, si non fuerit in corpore, ita quomodo potest canonicus, aut laicus, qui non est membrum

A monasterii, monacho, id est alieno membro servire? » Addit tamen: « Verum si necessitas fuerit ut vestimenta infirmorum propter immunditiam, sicut solet in infirmo, contingere, potest laicus vel canonicus lavare vestimenta sordida. Si militet si necesse fuerit carnes afferre, laicus, vel canonicus afferre debet. » Apud Cluniacenses et Divionenses tres his officiis deputati erant famuli. Hildemari observationi concinit istud Petri Venerabilis statutum (Stat. 24): « Infirmis ipsis, vel quibuslibet in infirmaria comedentibus, nullus, ut fieri solebat, famulorum laicorum serviat; sed monachi tantummodo, aut conversi barbati. » Ita in Gemmeticensi monasterio sub S. Filiberto abbate (Vit. S. Filib. n. 16, Sæc. ii), « monachus languentibus serviebat ex more. » In nonnullis vero monasteriis, maxime sanctimonialium, sorores infirmis hebdomadatim serviebant. Ita in Pictaviensi sanctæ Radegundis (sæc. i), quæ tamen ipsa « extra suam hebdomadam infirmantibus serviens » erat. Ita in Troclarensi, in quo S. Segolena (Sæc. iii) « infirmantibus suis vicibus serviebat. » Sed S. Eugendus (Sæc. i) jubebat ut infirmis « in necessitate servirent quos ægroti potissimum prælegissent, » quemadmodum habent ejus acta, num. 21. Infirmarii munia offensus apud Adalric. lib. iii, cap. 25; in lib. Usuum Cisterc. cap. 416, et in Cæremoniæ Bursfeld. dist. 2, cap. 10.

B Balnearum usus infirmis quoties expedit offeratur.] Offeratur, inquit; quia non debet ut petat infirmus expectari, sed sibi offerri, inquit Bernardus Cassinensis: nam præveniendi sunt infirmi, quos non decet remedia sibi postulare, sed significata abbati sua infirmitate, in ejus charitatis brachiis omni cum fiducia requiescere. Quod autem de balnearum usu infirmis concedendo hic statuit S. P. Benedictus, de balneis privatis et domesticis intelligendum, non de publicis; neque enim ita expedit monachis vagandi foras, raroque offensus aliquos tum veteres, tum recentiores monachos, apud 474 quos aliquod honestatis aut religionis studium vigerit, hujusmodi balneis usos fuisse: « Natationes, et lotiones corporum in mari, fluminibus, stagnis, vel similibus aquis tanquam parum honestas, periculosas omnino omnibus personis nostri ordinis prohibemus, inquit Carthusienses (Part. ii, c. 41) in Nova Collect. Statut. et Cistercienses: « Si quæ vero moniales ad balnea extra monasteria processerint, irremissibiliter priventur habitu regulari: licentiantes autem ut prædicta petant balnea, sententiam excommunicationis incurrant. » Huic statuto occasionem forte dedit S. Hieronymus ad Latam scribens in hæc verba (Epist. 7): « Mihi omnino in adulta virgine lavacra displicent, quæ seipsam debet erubescere, et nudam videre non posse; si enim vigiliis et jeuniis macerat corpus suum, et in servitute religit, si flammam libidinis, et incentiva ferventis ætatis extinguere cupit continentia frigore, si appetitis sordibus turpare festinat natura em pulchritudinem, cur e contrario balnearum fomentis sopitos ignes suscitat? »

D Sanis autem, et maxime juvenibus, tardius concedatur.] Hæc fuit constans et sana sanctorum Patrum doctrina. S. Athanasius (Syntag. doctrin. ad Mon., etc): « Si morbus exigit, inquit, una aut altera vice lavationem adhibe; sospes autem balneo non indiget. » S. Hieronymus (Epist. 4): « Balnearum fomenta non querat, qui calorem corporis juniorum cupit frigore extinguere. » S. Isidorus, agens de monachis (Lib. ii, de Offic. eccles., cap. 15): « Lavacris utantur nunquam delectatione corporis, sed raro propter necessitatem languoris; » et in Regula (Cap. 20): « Lavacra nulli monacho adeunda studio lavandi corporis, nisi tantummodo pro necessitate languoris. » S. Casarius in Regula ad sanctimoniales (Cap. 29): « Lavacra cujus infirmitas exposcit minime denegetur... si autem nulla infirmitate compellitur, cupiditati suæ non præbeat assensus. » S. Leander (De Instit. virg., c. 40): « Balneo non pro studio

vel nitore utaris corporis, sed tantum pro remedio salutis. Utere, inquam, lavacro quando poscit infirmitas, non quando suaserit voluntas... Non te illud lavare sæpius carnis voluptas, sed infirmitatis imperet necessitas. » S. Petrus Damiani (*Opusc.* 45, cap. 48): « Balneis, si fuerint incolumes, non utuntur. » Et quidem ea de re laudant S. Tattonem, in Vita S. Paldonis, num. 17; S. Pardulfum, in ejus Vita, num. 5; S. Opportunum abbatissam, in ejus Vita, num. 8, sæc. iii; et S. Popponem, in ejus item Vita, num. 59, apud Boll., 25 Januar.

Non defuere tamen ex priscis monachis qui balnea etiam quandoque frequentarent; nam et S. Augustinus virginibus illud *sevel in mense* concedit; sed nunc S. Benedictus illud sanis omnino negat, sed tantum, inquit, *tardius concedatur*; quod tardius ita exponit Hildemarus (*In Regul.* cap. 12): « Alii sunt qui istud tardius tribus vicibus intelligunt in anno debere fieri preparata, id est in Nativitate Domini, et in Pascha, et in Pentecosten; alii sunt qui duabus vicibus, id est in Nativitate et in Pascha, quod rectius est. » Alimn tamen tradit idem Hildemarus hujus loci sensum, ut nimirum inquinatis ex aliquo manuum opere balnea concedantur, quamvis tardius, et juvenibus plus tardius. Sed conformior **475** est prior sensus antiquæ ordinis nostri consuetudini, cujus praxim videre est in Vita S. Juniani abbatis (*Sæc. i Ben.*), de quo Wlmsus Boetius: « Balnea corpori vix in anno semel adhibebantur; » in Vita S. Amati abbatis Habendensis (*Sæc. ii Ben.*), « qui balnearum lomentis bis tantum ibidem utebatur in anno, ante sanctum videlicet Natalis Domini diem, eju que sacræ Resurrectionis Pascha; » apud Bedam de S. Edildrida abbatissa ita scribentem (*Lib. iv, Hist. Angl.* c. 19): « Raroque in calidis balneis præter imminutibus solenniis majoribus, verbi gratia, Paschæ, Pentecostes, Epiphaniæ lavari voluerit. » Ritum descripiimus in lib. iii de Antiquis mo aehorum Ritibus, cap. 2. Præterea lotionem usos fuisse propter nocturnam illusionem colligi posse videtur ex Hildemari comment. in Regul. cap. 22, et ex Regula S. Isidori, in qua præscribitur (*Cap. 14*), ut « qui nocturno delusus phantasmate fuerit, tempore officii in sacrario stabit, nec audebit eadem die ecclesiam introire antequam sit lotus, et aquis, et lacrymis. » Atque ad has consuetudines referre oportet quod de balneatoris reperitur apud Cassiodorum in lib. Divin. Lect. c. 29, in Ingulfi Histor. Croylandensi, in antiqua monasterii S. Galli Delicæatione, in antiquis Farfensis monasterii Consuet., et alibi passim. Vide Hæft. lib. ii, tract. 5, disq. 7.

Sed et *carnium esus infirmis omninoque debilibus pro reparatione concedatur.* Idem præscribunt S. Athanasius in Syntagma doctrinæ ad monachos, etc.; S. Cæsarius in utraque Regula ad monachos, cap. 24, et ad virgines in recapitulatione, cap. 17; S. Aurelianus in utraque item ad monachos cap. 51, et ad virgines, cap. 35; S. Fructuosus in Regula, cap. 5, et alii nonnulli. Ubi etiam quædam observanda sunt circa carnium esum.

Primo, auctor est Hildemarus hanc fuisse in Francia consuetudinem, ut ante infirmis carnes non præberentur, quam ipsi ab ægritudine surgerent; tantumque illis postea ministratas usque dum pristinas vires recuperassent: quas ubi restaurassent, revertentibus ad refectorium cellerarius per duos tresve dies delicatiora cibari ministrabat. Sed hanc consuetudinem postea abrogatam fuisse saltem in quibusdam monasteriis patet ex mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis, in quibus hæc leguntur (*Cap. 46*): « Quisquis fratrum ita cœperit infirmari, ut conventum tenere non possit, nisi infans sit, prius in capitulo veniam petit; surgensque hæc verba ei qui capitulum tenet dicit: Infirmus sum, et non possum sequi conventum. Tunc dicit ei qui capitulum tenet, ut extra chorum quiescat donec videatur utrum ejus melior sit valetudo. Cum vero biduum

A vel triduum transierit, si non melior ejus valetudo fuerit, iterum veniam petit, et dicit quia valde infirmatur; et tunc jubetur ut eat in infirmarium. Aliquando prius invitat eum prior quam petat secundam veniam. Postquam illuc intraverit secundo die vel tertio, si pcedum aliquantulum convaleuit, prior ad horam prandii ad eum vadit, carnes sibi apportari facit, et ipse ante ponit, et ut comedat præcipit: si vero prior ut veniat congruum non fuerit, per infirmarium mittit. » Quæ verba ostendunt **476** quam cauti et religiosi fuerint in concedendis carnibus majores nostri. Simile aliquid habent Udalricus lib. iii, cap. 27, et Lanfrancus in Statutis, cap. 25.

Secundo, notandum quod subjiciunt præfatæ Consuetudines, Udalricus, et Lanfrancus: « Ab illa hora nunquam absque baculo incedit, et nisi caput capello coopertus. » Hunc ritum, qui sanctis Patribus placebat, perstrinxit nihilominus S. Bernardus his verbis (*Apolog. ad Guill.*, cap. 8): « Ad discernendum inter sanos et male habentes, baculos in manibus portare jubentur ægrotantes, plane necessarios, ut quam pallor in vultu maciesque non indicat, baculus sustentans mentiatur in valetudinem. »

Tertio, quod præscribit Cassinensium Declarationes (*Cap. 56*), ut infirmi « nec bis in die carnes comedant, nisi de consensu medicorum; quibus etiam sufficere credimus, inquit, uncias octo pro qualibet persona. » Hæc postrema verba in editis Romæ anno 1642 Declarationibus expuncta sunt.

Quarto, quod S. Benedictus non solum infirmis, sed etiam omnino debilibus carnium eum concedit. Illos licet inter se confundat Smaragdus, ad Regulæ cap. 39, sic scribens: « Quod autem dicit debiles ægrotos, non duas, ut plerique arbitrantur, sed unam tantum significat esse personam. Ergo debilis ægrotus dicitur, qui longa et dura ægitudine prorsus est ad debilitatem perditus; » ab aliis tamen non male distinguuntur; nam licet omnes ægroti sint debiles, non tamen omnes debiles ægroti. Debiles autem tribus modis intelligi posse docet Hildemarus: « Uno infantes, qui quo minores sunt, eo magis sunt debiles. Secundo modo senes, qui quo magis sunt senes, eo magis sunt debiles. Tertio etiam modo sunt debiles etiam majores juvenes, qui pro al qua incommoditate corporis, aut qui præ nimio calore, aut pro spasmo, vel pro aliqua, sicut diximus, incommoditate, fiunt a semetipsis debiles. » Hæftenus vero debiles eos facit qui neque sani, neque ægroti possunt dici, sed medium inter utrumque tenent: et ex his alii ab ægitudine surgentes pristinas vires nondum restaurarunt; alii vero ita dispositi sunt ad ægitudinem, ut nisi citius eis succurratur, morbus instet.

Quinto, quod S. P. Benedictus carnes quidem infirmis omninoque debilibus permittit, non ad delicias, sed pro *reparatione*, uti seipse explicat: quapropter si ea sit morbi natura, quæ absque carnium esu facile reparari queat, ab his abstinere debet infirmus. Hinc i ber Usuum Cisterc. (*Cap. 92*), « si quis habet infirmitatem quæ nec multum eum debilitet, nec comendendi turbet appetitum, ut puta inflatura, incisio membrorum, aut aliquid hujusmodi; hic talis nec super culcitram jaceat, nec consueta jejunia solvat, nec cibos refectorii mutet. » Neque etiam quod S. Pater ait *pro reparatione* ita stricte sumendum, quasi infirmis, de quorum reparatione, instante morte, desperamus, denegandus esset carnium esus: nam licet vires non reparet, eas tamen utenque sustentat, vitamque aliquantisper producit.

Sexto, istud S. P. Benedicti statutum permissivum esse, non præceptivum: **477** quapropter « infirmi si a carne penitus abstinere, non propter hoc regulam violarent; carnibus namque vesci in regula non est præceptum monachis, sed permissum, » inquit Goffridus Viadocinensis. Nec defuere plurimi ex

præcis monachis qui etiam ægroti carnibus abstergerent. De Condatiscensibus audiendus est in primis anonymus, in Vita sancti Lupicini abbatis, num. 2 (*Boll.*, 21 Mart.): « Cum nullus in Condatiscensi præsertim cœnobio hodie usque, in Christi nomine, de animali quidquam, exceptis lactibus, aut de alitibus, præter ova, infirmis duntaxat audeat degustare, iste tamen sapissime, ne stillam quidem olei, aut, lactis pulicula saltem suæ permisit infundi. » Idem de monachis Grandimontensis ordinis perhibet Jacobus de Vitriaco (*Hist. Occid.* cap. 19): « Nunquam carnes postquam professiones fecerunt de cætero licet eis manducare, quantacunque ægritudine prægraventur. » Et certe exstat hæc de re decretum in Regula S. Stephani præfati ordinis institutoris his verbis contentum (*Cap.* 57): « Omnes tam sanos quam ægros a carne et sanguine, tam volucrum quam quadrupedum, vos semper abstinere jubemus. » Simili disciplina suos informaverat S. Stephanus abbas Obazinensis, antequam ordini Cisterciensi eos subiceret, ut docet anonymus Vitræ scriptor (*Lib.* II, num. 44, *Miscel. Baluz.*, tom. IV): « Inter cæteras mutationes etiam esus carnum infirmis secundum regulam est allatus, qui hactenus mauerat fratribus nostris incognitus: quod gravissime vir sanctus ferebat, in tantum ut diceret ipse commotus, quod carnificinam introduxissent in domum Dei, cum videret propter infirmos aliquod ex animalibus jugulari, eumque ei capitulum regulæ pro infirmis opponeretur, ille tacebat, quia nec istud ei placere, nec regulæ auctoritas poterat displicere. » Ex Cisterciensibus tamen sanctus Guillelmus Bituricensis archiepiscopus « ex quo sæculum dereliquit, nunquam carnes aliqua infirmitatis necessitate seu alicujus victus persuasione comedit. » Istud institutum hactenus summa cum laude retinent monachi Carthusienses; quam licet abtinentiam in prima ordinis conditione servaverint, ut docet Petrus Venerabilis et innuit Guigo V, Carthusiæ prior in Statutis, cum scribit (*Cap.* 58): « Propter hos solos (infirmos) si tanta fuerit ægritudo, pisces emere solemus; » hanc tamen in capitulo generali anni 1254 primum suscepisse cum obligatione videntur, ut testantur ejusdem capituli litteræ a Rod. Tarentasiensi archiepiscopo, et F. Graianopolitano episcopo subsignatæ, quibus « spontanei et voluntarii, non coacti, tam pro se quam pro suis conventibus unanimiter et concorditer, in pleno et generali capitulo esui carnum perpetuo abrenuntiaverunt, adicientes quod si quis illorum, sive prior, sive monachus contra hujusmodi statutum præsumptione temeraria, quod absit, venire præsumperit, a societate et communione totius ordinis, et ab ipso ordine amotum se noverit penitus et exclusum. » Hujusmodi tamen pœnas in novis Statutis ita temperant (*Part.* II, cap. 4, num. 52), ut prior, vicarius, et procurator carnes comedens, aut comedentibus consentiens « ipso facto, tanquam ipsius suæ professionis calumniator et transgressor, obedientiam 478 perdat, et vocibus ac locis debitis, et cæteris obedientis ordinis careat in æternum. Si vero simplex monachus, aut alia quævis persona ordinis exstiterit, voce, loco, ac obedientia carens, perpetuo ad capituli generalis voluntatem carceri mancipetur. » His omnibus addendi sunt eremitæ Camaldulenses, de quibus in Historiæ Camaldulensis lib. II, cap. 74, hæc lego: « Cum Petrus Quirinus eremita dispensationem super esu carnum pro ægrotantibus eremitis hortaretur, exhorrescens Petrus (Delphinus) generalis ejus consilium, utpote contra antiquissimam loci institutionem, testatum illi per litteras fecit quod carnes, si quando

A in sacro loco appositæ sunt aut delatæ, vermibus semper visæ sunt magno miraculo scaturire. »

At ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant. In quem locum Hildemarus: « Ideo dixit more solito, inquit, quia consuetudo erat monachis a carnibus abstinere, non tantum quadrupedum, sed etiam volatilium, sicut faciebat primitiva Ecclesia, cujus morem monachi sequi omnino debent. Et ideo non dixit specialiter quibus carnibus sed generali nomine carnibus, in quibus carnibus, intelligendum est non tantum de quadrupedibus, sed etiam de volatilibus accipiendum est. » De volatilibus agemus infra, interim Hildemari sententiam obiter indicasse sufficiat.

Jam vero quod ad antiquam ordinis nostri praxim spectat, in Statutis S. Lanfranci sic lego (*Cap.* 25): « Qua vero die sanitate recepta ad conventum redire voluerit, si carnem comederit, prius rarus ad horam, quæ ante capitulum canitur, chorum introeat; et post ipsam horam in conventu missa dicitur, ad ipsam non offerat. Ingressus capitulum, cum indictum fuerit de ordine loqui, primus surgat, et in eo loco ubi consuetudo est, prostratus veniam petat. Interrogatus, et respondens ut fieri solet, jussus surgere, hæc et similia verba dicat: Domine, infirmitate mea gravatus in domo infirmorum diu fui; in cibo, et potu, et aliis multis offendi, et contra ordinem nostrum feci, et inde peto absolutionem vestram. Hoc dicto absolvat eum abbas dicens: Omnipotens Dominus absolvat vos ab his, et ab omnibus aliis vestris delictis; conventu respondente, amen, offerat se frater ille ad pedem abbatis; postea reversus ad locum ubi se prostravit, gratias referens abbati et toti conventui, quia ministrata sunt ei quæ infirmitati suæ fuerant necessaria, tres genuflectiones more solito faciat. Ipsa die, et deinceps quantum opus fuerit, jubetur mixtum accipere. Si vero carnem non comedit, in dispositione abbatis sit, quæ hora in conventum petita licentia redire, et quomodo se de cætero habere debeat. » Simile aliquid habent Udalicus lib. III, cap. 27, et Consuet. S. Benigni, in quibus additur, ut eis qui carnes comederint, loco penitentiae, injungatur ut septem psalmos content, vel, si nesciunt, septies orationem dominicam; Benignianæ Consuet. addunt vel septies *Miserere mei, Deus*. Ex Cæremoniali etiam Bursfeldensium infirmi in conventum redire non debent, nisi ex abbatis licentia, et petita in capitulo 479 de negligentia venia, et quidem ex libro Usuum Cisterc. *jejunii*, nisi in via dirigendi sint.

Curam autem maximam habeat abbas, ne a cellerariis aut servitoribus negligantur infirmi. Cellerariorum nomine Bernardus Cass. et Boherius omnes intelligunt officiales quibus ratione obedientiæ infirmis aliquid ministrare incumbit. Ab his ergo caveat abbas ne negligantur infirmi, qui « quidquid petierint eis dandum est, etiamsi emere opus sit, inquit Farfensis monasterii Consuetudines; regula enim præcipit ante omnia, et super omnia adhibendam infirmis esse curam, et sollicitudinem. » Hic redit in memoriam quanta S. Pachomius (*Vita S. Pachom.*, n. 54, *Boll.*, 14 Maii) severitate fratrem perstrinxerit qui postulanti infirmo carnes denegaverat.

Quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur. Juxta illud Gregorii Magni (*Lib.* III, *Registr.*, c. 25): « Scio quod subjectorum culpa præpositorum deprimit vitam, et cum in subjecto peccatum non corrigitur, in eum, qui præest sententia retorquetur. »

CAPUT XXXVII.

De senibus, vel infantibus.

Licet ipsa natura humana a trahatur ad misericordiam in his aetatibus, senum videlicet et infantum, tamen et regulæ auctoritas eis prospiciat. Consideretur semper in eis imbecillitas, et nullatenus eis districtio regulæ teneatur in alimentis: sed sit in eis pia consideratio et præveniant horas canonicas.

^a Al. deest *humana*.

COMMENTARIUS.

Ex legitimo quidem ordine postquam de infirmis fratribus egit S. P. Benedictus, de senibus et infantibus consequenter tractat. Horum enim teneritudo, et illorum, ut ita loquar, in dies deficientia ad ægritudinem proxime accedit: imo, si Terentio fides sit, *senectus ipsa morbus est* (Terent. in Phorm.). Unde et Regula Magistri (Cap. 28): « Justo judicio infantuli, et senio propecti, et infirmi æquali debent refectionum judicio relaxari. »

In ipso autem hujus capituli titulo, ubi particula *vel* sumitur copulative pro *et*, S. Pater ante nominat senes, quam infantes; « quia plus est debiliior senectus quam infantia, inquit Hildemarus; senectus enim deficiendo minuitur robore; infantia autem crescendo vires assumit. Et senectus plus est fragilis quam infantia; quia et infans, si non habet necessaria, nescit murmurare. Bene ergo prius senes dicit, et postea infantes, ut majus studium sit de senibus quam de infantibus. » Eodem fere modo ratiocinantur Bernardus Cassin. et Boherius.

Antequam vero regulæ textum attingamus, inquirendum videtur, quos infantum, quos senum nomine S. Pater intelligat. Et quidem sex hominis ætates hic distinguit Hildemarus. Prima est infantia ad annum usque septimum, secunda pueritia usque ad decimum quartum, tertia adolescentia usque ad vigesimum octavum, quarta juvenus usque ad quinquagesimum sextum, quinta senectus usque ad septuagesimum tertium, sexta decrepita.

Paulo aliter Boherius cum S. Isidoro infantiam facit usque ad annum septimum, pueritiam ad decimum quintum exclusive, adolescentiam ad vigesimum quintum, juventutem usque ad quinquagesimum, senectutem ætatem, quam etiam gravitatem vocat, et a juventute senectuteque secernit, ad septuagesimum, et senectutem usque ad finem vitæ. Alias etiam ætatum distributiones forte offendas apud auctores; sed quidquid sit, certe si infantiam hic stricte sumas, ab ea indulgentiæ lege, quam hoc capite S. Benedictus instituit, excludendi essent, qui septimum attingissent annum: at cum S. Pater infantes cum pueris passim in Regula confundat, ut cap. 70, ubi ait: *Infantum vero usque ad quindecim annorum ætates disciplinæ diligentia ab omnibus et custodia sit*. Infantum nomine hic etiam pueros intelligi manifestum est; unde etiam Boherius in secundo comment. ad verbum *infantum* addit: « Id est puerorum quidem; quoniam infantes non regula, sed matre indigent. » Eodem modo Hildemarus: « Hoc notandum est, inquit, quia non solum de illis infantibus dicit Regula qui usque septem annos, sed etiam post septem: hoc est usque septem debet esse maximum studium, et augmentatio in alimentis; post septem vero minus, et prout viderit robur in illis esse. » Bernardus tamen Cassinensis infantes hic facit ad annos usque duodecim dentaxat: « Sed de quibus, inquit, infantibus loquitur hic Regula? puto quod non solum usque ad septem annos, sed etiam post septem usque duodecim; sed sicut magis ascendunt ad robur, ita paulatim eis subtrahatur, ne carnis petulantia cum robore nimis superbiat. » Id quod accepisse videtur ex Regula Magistri (Cap. 28), in qua legitur: « Infantes ad hanc relaxationem tales permittimus, qui intra duodecim

annos degunt: ampliori vero qui fuerint, ad formam teneantur majorum. »

Ad senes quod spectat, Vallisoletani in Hispania suis in Constitutionibus hæc declarant: « Ad evitandum dubium quod occurrere posset, quinam ita censeantur senes, ut a Regulæ austeritate in cibo, potu, et labore manuum eximantur; declaramus tales habendos qui sexaginta compleverint annos. » Verum cum nonnulli reperiantur quorum adeo viridis et firma est senectus, ut junioribus etiam fortiores existant, merito Boherius hoc putat superioris arbitrio relinquendum 481 esse; et Cassinenses designant senes « non tam ætate quam imbecillitate juxta prælati considerationem intellegendos esse. » Vel, ut Joannes Craesbeeck loquitur, « senes intelligi hic videntur ii qui adeo exacta et decrepita sunt ætate, ut præ senio communia religionis onera ferre non valeant; et propterea a communi mensa, a communi lege jejunandi, templum frequentandi, manibus laborandi, etc., merito eximuntur, qui emeriti recte dici possunt. »

Licet natura humana trahatur ad misericordiam in his aetatibus, senum videlicet et infantum; tamen et regulæ auctoritas eis prospiciat. Id est propitia eis inspiciat, inquit Boherius.

Consideretur semper in eis imbecillitas, et nullatenus eis districtio regulæ teneatur in alimentis. Hoc est sive in qualitate, sive in quantitate ciborum, ut loquitur Turrecremata. Adde sive in refectionis hora, juxta illud Basilii Magni: *Refectionis tempus, et mensura, et qualitas pueris competenter discernatur* (Regul. fus. cap. 45): a fortiori senioribus. Atque ita ante alios reficiant, in majori quantitate cibos sumant, consueti solventes jejunia, et pluries in die comedentes, id enim unica refectione haud posset ætas infirma; et delicatiora accipiant alimenta. De hora refectionis senum et infantum alibi dicendi sese offeret occasio; de juniorum solutione, refectionum numero, et qualitate ciborum ex antiquorum monachorum statutis et exemplis pauca subiicienda sunt.

Et quidem ad primum quod attinet, de Ægyptiis monachis sic loquitur S. Hieronymus (Epist. 22): « Vinum senes tantum accipiunt; quibus et parvulis sæpe sit prandium, ut aliorum fessa sustentetur ætas, aliorum non frangatur incipiens; » et de Tabernien-sibus (Præfat. ad Regul. S. Pachom.): « In cœna similiter mensa ponitur propter laborantes, senes, et pueros, æstusque gravissimos. » Simili modo S. Isidorus sua in Regula (Cap. 42): « Qui vetustate corporis consumpti, aut teneræ ætatis fragilitate defuncti sunt, non sunt quotidianis exercendi jejuniis; ne aut senescens ætas antequam moriatur deficiat, aut crescens priusquam proficiat cadat, et ante intreat, quam bonum facere discat. » Et Regula monastica communis S. Fructuosi (Cap. 6): Pueri a S. Pascha usque ab octavo calendas Octobris manducant per singulos dies quatuor vices; ab octavo calendas Octobris usque ad calendas Decembris tres vices; a calendis Decembris usque ad S. Pascha in potestate sit ipsius cellerarii. Denique Regula Magistri (Cap. 28): « Infantuli quarta, sexta, et sabbato in diebus tamen minoribus, hoc est in hiemis tempore jejument, aliis vero diebus ad sextam reficiant horam. In

ætatis vero diebus quarta, sexta, et sabbato infan-
tuli sexta hora reficiant; aliis vero diebus tertia re-
creentur. »

De qualitate ciborum audiendus est iterum S. Fructuosus in Regula monastica communi (Cap. 8): « Eos vero senes quos quietos, simplices, humiles et obediētes, in oratione frequentes.... agnoscimus, pia miseratione sicut infantulos fovēri, sicut patres honorari mandamus; ita 482 ut a pistrino, et coquinartum vice excusentur, et ab agro et duro labore quieti vacent, excepto quod aliqua leviora opera eis iungantur, ne fessa ætas ante tempus frangatur: Cibi tamen quibus reficiantur teneri et molles ex industria ab hebdomadariis coquantur; et carnes, et vinum propter imbecillitatem moderate eis præbeantur, et omnes in una mensa copulentur, æqualiter cibo et potu uno reficiantur. » Ex capitulo etiam Monachorum ad Augiam directorum cum pueris nulla discretio servatur in alimentis. An vero ex mente S. Benedicti pueris carnes ministrari queant, dubium esse posset. Hildemarus sui temporis morem sequens seipse ita explicat: « Debet etiam bona vestimenta illis dare abbas, et pisces ad manducandum, vel lac, aut butyrum. Carnes vero per tempus quadrupedum, id est in Nativitate Domini, vel in Pascha, aut Pentecosten, seu insolemnitatibus sanctorum, aut prout vident infantem debilem esse, propter debilitatem illius frequentius illi debet dare carnes. Illis autem infantibus, sicut diximus, omnia necessaria tribuere debet, ut nullam indigentiam habeant; quia si in abundantia fuerint nutriti, cum fuerint majores non illam requirunt. Hoc notandum est, quia juxta tempus ætatis sue debet illis tribuere carnes quadrupedum, eo quod plus indiget, et opus est cum in tertio anno eis carnes manducare; deinde in quarto minus, in quinto plus minus; deinde usque decimum vel undecimum carnes quadrupedum minus manducare debent. In infirmitate autem vel debilitate debet carnes quadrupedum dare quantum necesse est. Deinde vero usque ad quintum decimum annum alium cibum debet illis dare. Post quintum vero decimum annum non præveniant majores. » Similiter Boherius in primo comment. « Carnes quadrupedum vel volatiliū sunt eis ministrandæ, cum habeant amplius de nutrimento, et per consequens de sustentatione, quam alii cibi. » Idem habet Bernardus Cassinensis. Et ante hæc omnia inter selecta Theodori Cantuariensis archiepiscopi capitula, Spicil. tom. IX, ita habetur: « Infantes monasterii quatuordecim annis carnem manducant. »

Verum aliud suadet concilium Aquisgranense statuens (Can. 27), ut infantes oblatis carnem non nisi causa infirmitatis manducant; » deinde Vita S. Angilberti (Num. 10, sac. iv Bened.), ubi refert Hariulfus centum in Centulensi monasterio pueros scholis erudiendos sub eodem habitu et victu cum aliis monachis vixisse: ex quo loco aliusque noster Mabillonius (In not. ad hunc locum) constare asserit pueros oblatos in monasteriis eodem habitu, eisdemque cibis usos fuisse. Certe in monasterio S. Galli Salomon abbas tribus in anno diebus in scholarum adhibuit carnibus re-^ci pueris concessit sæculo x, teste Ekkehardo juniore lib. vi de Casibus S. Galli, cap. 4, quod signo est antea abstinuisse omnino. Præterea Udalricus docet (Lib. iii, c. 8) pueros in eodem

A refectorio cum aliis manducare; id quod habent etiam Benignianæ Consuetudines mss. Illis accedit Boherius in secundo commentario, ubi quod in primo dixerat retractans, sic loquitur: « Percontari libet quamnam sit ista districtio Regulæ, quæ istis relaxari jubetur? Nunquid vescantur carnibus 483 contra regularem vigorem? Non puto quidem, quia de eis nihil Magister in ipsis sicut de infirmis excipit, debilibus, et ægrotis: et quamquam hæc quidem ætates possint dici debiles, tamen ratio hujus textus cessat in eis; quia carnes utique comeduntur pro reparatione et melioramento naturæ; quoniam infantia semper melioratur et senectus diminuitur. Relaxabuntur ergo eis jejunia, ministrabuntur frequentius piscium, et aliarum rerum liquamina, et horas edendi præveniant etiam regulares. » Adducitque postea concilii Aquisgranensis auctoritatem, quod magnum Francorum concilium vocat.

B Porro cum alimentorum nomine non solum cibos, sed etiam vestes habitationemque intelligendas esse doceat in utroque comment. prædictus Boherius; in his cum pietate prospiciendum est eis. Et quidem quo ad vestimenta Hildemarum jam audivimus: S. Fructuosus vero in Regula monastica communi præscribit (Cap. 8) ut « vestimentum et calcamentum sic eis (senibus) præbeantur, ut absque furo frigoris ab eis asperitas arceatur. »

C Habitationem etiam singularem senibus debuisse concedi docet hoc ratio cinio Hæc tenus (Lib. i, tract. 5, disp. 12): « Cum tempore S. Benedicti non haberent religiosi singuli distinctas cellas, in quibus dormirent, et in claustris, vel alibi studio lectionis vacarent; magna tum erat ratio senibus particularia assignandi cubacula; tum quod difficile illis esset dormitorium ascendere et descendere; tum quod obtusissimis illis usitatam facile alios excitarent, et nec conveniret ut illi ad nocturnas excitarentur vigilias; tum quod cum reliquis hieme in claustris degentes durum esset frigus pati. »

D Sed sit in eis pia consideratio, et præveniant horas canonicas. Id est regulares, quibus fratres comedere solent, uti exponunt commentatores, et ipsa nominis significatio demonstrat; nam κανὼν Græce regulæ Latine, et κανονικὸς regularis redditur; » ac si diceret aliis verbis, inquit Hildemarus, antequam alii fratres manducant comedant prius, infantes videlicet et senes: » Expressius Smaragdus: « Si fratres sexta comedunt, illi tertia hora reficiant; si fratres nona, illi sexta cibum accipiant. » Quod non de integra refectione, sed de refectione, quam vulgo jentaculum vocant, intelligendum censeo; nam postea etiam cum aliis licet in minori ciborum quantitate reficiebantur. De hac refectione ita Udalricus (Lib. iii, c. 8): Pueri « post majorem misam accipiunt mixtum; aut si est dies jejunii, vel in hieme, talisque dies, in quo non nisi semel comedatur, tunc post tertiam. Acalendis Octobris usque ad Quadragesimam, si, ut dixi, semel comeditur, non est illorum prandium de solo pane, sed etiam quaecunque sit apponitur eis. » Additque: « Per totam ætatem in diebus dominicis ad cenam impenditur illis misericordia de lacte. Si quis eorum adeo est parvus, ut opus habeat, in ipso claustris, ubi sedet, summo diluculo apportatur ei panis et vinum. »

CAPUT XXXVIII.

De hebdomadario lectore.

484 Mensis a fratrum edentium lectio deesse non

debet; nec fortuito casu qui carripuerit codicem legere

^a Oxon., mensæ.

et edit., nec fortuito.

^b Cassin. ne fortuito. Flor. cum quibusdam mss.

^c Oxon., Conc., qui.

audeat ^a ibi, sed lecturus tota hebdomada, dominica ^b ingrediatur. Qui ingrediens post missas ^c et communionem, petat ab omnibus pro se orari, ut avertat ab ipso Deus spiritum elationis. Et dicatur hic versus ^d in oratorio tertio ab omnibus ^e, ipso tamen incipiente: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Et sic accepta benedictione, ingrediatur ad legendum. Summumque fiat silentium ad mensam ^f, ut nullius mussitatio, vel vox, nisi solius legis ibi audiatur.

Quæ vero necessaria sunt comedentibus et bibentibus, sic sibi vicissim ^g ministrent fratres, ut nullus

^a Oxon. deest *audeat*.

^b Oxon., *die dominica*.

^c Flor., Hild., *post missam*;

^d Oxon., *dicat hunc versum*.

^e Oxon., *cum omnibus*.

^f Ca-sin., Flor., deest *ad mensam*. Hadr., *ibi*.

^g Oxon., Viet., Germ., Hadr., *vicibus*.

^h Viet. ina. *sonitus alicujus signis*.

indigeat petere aliquid. Si quid tamen opus fuerit, sonitu cujuscunque signi ^h potius petatur quam voce. Nec præsumat ibi aliquis de ip-sa lectione, aut aliunde ⁱ quidquam requirere ^j, ne detur ^k occasio: nisi forte prior voluerit pro ædificatione aliquid breviter dicere. Frater autem hebdomadarius ^l accipiat mixtum priusquam incipiat legere, propter communionem sanctam, et ne forte grave sit ei jejunium sustinere. Postea autem cum coquina hebdomadariis et servitoribus reficiat ^m. Fratres autem, non per ordinem legant aut cantent ⁿ, sed qui ædificent audientes.

ⁱ Hild., *aliquid*.

^j Al., *referre*.

^k Al., *nec detur*.

^l In pluribus mss., *frater autem lector*.

^m Hild. deest *postea autem cum coquina hebdomadariis et servitoribus reficiat*. In Comp. etiam deest *et servitoribus*.

ⁿ Al. deest *aut cantent*.

COMMENTARIUS.

485 *Mensis fratrum edentium lectio deesse non debet.* Cum in solo pane non tantum vivat homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei, merito S. Pater Benedictus de mensura ciborum ac potus dicturus, ante præmisit aliquid de lectione ad mensam, ut utriusque hominis, animalis et spiritualis refectioni provideret; prius tamen spiritualis utpote longe dignioris. Idem institutum apud alios etiam monachos viguit, ut patet ex Cassiano, lib. iv, cap. 47; ex Regula SS. Pauli et Stephani, cap. 49; S. Augustini, cap. 5; S. Cæsarii ad monachos, cap. 9, et ad virgines, cap. 16; S. Aureliani ad monachos cap. 49, ad virgines, cap. 52; S. Isidori, cap. 10, et Magistri cap. 24.

Hanc porro lectionem ad mensam adeo necessariam existimavit S. P. Benedictus, ut ad omnes omnino mensas eam frequentari voluerit; ut indicat absoluta et indeterminata ejus locutio *mensis edentium fratrum lectio deesse non debet*. Hinc synodus Aquisgranensis (Can. 28): «Servitores non ad unam mensam, sed in propriis locis post refectionem fratrum reficiantur, quibus eadem lectio quæ fratribus recitata est, recitur.» Cujus statuti praxim videre est apud Cluniacenses, quibus «tempore refectionis nunquam deerat lectio utriusque mensis,» ut loquitur Joannes Monachus in Vita S. Odonis, lib. i, num. 50: unde et Udalricus agens de lectore hebdomadario (Lib. ii, cap. 54), «librum, inquit, in quo legendum est, in refectorio portat et reportat qui legit ad servitores.» Idem habent Divionenses S. Benigni Consuetudines mss., cap. 57. Idem etiam ex recentioribus Congregationibus institutum amplexi sunt Cassinenses, ubi major est congregatio, Cælestini, Olivetani, et Fulvienses, ut in eorum Declarationibus sive Constitutionibus videre licet. Atque ita etiam S. Benedictum exposuit in secundo comment. Boherius.

Ejus hoc decretum non ad secundas duntaxat mensas, sed ad ipsos insuper infirmos extendunt insigniores Regule commentatores. Hildemar: «Attendendum est, inquit, quia non dicit de sanorum mensis, vel, ubi generalitas fratrum manducat: et ideo sicut de sanis generaliter in unum comedentibus intelligitur lectionem fieri debere, ita etiam debet intelligi de infirmis vel de fletomatibus, de senibus vel infantibus et reliquis aliis fratribus. Hoc tamen sciendum est, si sex fuerint infirmi, aut fletomatibus, aut senes cum infantibus, aut reliqui alii, cum manducant, lectio illis debet esse manducantibus, verumtamen leviter. Si autem fuerint viginti infirmi,

in voce legendum est.» Similiter Bernardus Cassinensis et Boherius in primo comment.: «Hæc autem mensæ lectio non solum in refectorio est utilis comedentibus sociis, imo et in infirmario infirmis, fletomatibus, et edentibus senibus, **486** infantibus, et ministris.» Eodem fere modo loquitur Nicolaus de Fractura. Denique Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis Constitutione (Cap. 26): «Quotiens plures simul carnes in infirmatorio comedent, versus et oratio in principio mensæ, ac post refectionem hymnus et versus dicatur, et continuum discumbendo silentium observetur, ibique legatur sicut in refectorio continue aliquid, quod ædificet audientes.» Ipsi etiam minutis duobus post minutionem sequentibus diebus mixtum summentibus præscribit S. Lanfrancus, ut «lectio ab uno aliquo memoriter recitur.»

Nec prætereundum quod addit Hildemar: «Sciendum est quia cum abbas foras ambulat debet legi ad mensam ejus, verumtamen breviter, id est parva lectio, non sicut in refectorio semper usque ad finem mensæ, sed ante debet finire lectio. Si vero fratres in labore sunt, et ibi manent, debet pleniter sicut in refectorio illis legi lectio. Si autem non fuerit generalitas, et non manserint, debet parum legi. Similiter si tantum manserint . . . parum legendum est. Similiter si hospes ante horam in refectorio manducaverit: si autem tales et tanti hospites fuerint, id est duo vel tres, parum legendum est, id est leviter; si autem plures, tantum usque prior innuat lectori finem facere.» Hujus rei aliqua ex parte praxim videre est apud Hariulfum in Chron. Centul. lib. iv, cap. 26, ubi de Gervino abbate piissimo scribit, quod in itinere constitutus (Spicil. tom. IV), «cena apparsa, si accubisset pransurus, lectionis auditione vel divinæ legis meditatione implicari studebat.» Illis accedit quod de decanis vilarum provisoribus extra monasterium suis in decaniis comedentibus habet Udalricus (Lib. iii, c. 5): «Antequam comedat, dicto versu, legitur quoque aliquid de S. Scriptura, vel per alium, vel per seipsum; et in fine similiter antequam surgat post comestionem.»

Nec fortuito casu qui arripuerit codicem, legere audeat ibi.] Nec fortuito casu, «id est improvise, subito, vel repente; ut lectio prævideatur, quia etiam valde periti, et litterati male legunt litteram imprævisam; male vero legens, male pronuntians in pausis, in accentu, in brevibus et longis, in omissione, in adjectione, in mendosa pronuntiatione, non

solum fratres audientes non ædificat, verum etiam querelandi causam vel occasionem præstat, » inquit Bernardus Cassinensis, quam expositionem accepit ex Smaragdo, et cum eo sequuntur Nicolaus de Fractura, Petrus Boherius, Joannes de Turrecremata, Matthias Lambertus. Sed Hildemarus aliter: « Fortuito casu, inquit, id est subito, vel repente, ac si diceret aliis verbis: nullus ibi legat nisi jussus. » Eodem modo Theobaldus Artaldus. Et hæc expositio in magis naturalis, magis etiam arripit; quamvis sollicitis maxime in prævidendis lectionibus velim lectores, certumque ad id muneris olim tempus illis assignatum legamus (Cap. 37): « Ad matutinalem et ad majorem missam, inquit Divionenses S. Benigni Consuet. mss., accipiens librum in quo legendum est, et **487** secedens in minorem chorum, prævidet lectionem. Quod si juvenis est adhuc in custodia positus, tunc non secedit, sed quantum prævidet, prævidet in majori choro. » Aliquid hujusmodi habet Udalricus lib. II, cap. 34. Et ms. Rituale Alligemensis monasterii (Apud Hæf. lib. x, tract. 2, disq. 2): « De hebdomadario lectore hoc sciendum, et quod infra ambas missas, matutinalem scilicet et majorem, lectionem suam prævideat, et affirmat sedens in posteriori loco ubi videri valeat a conventu: et si quidem junior est, aut minus in legendo exercitatus, advocetur aliquis seniorum qui lectionem ejus auscultet, et accentuare doceat secundum usum monasterii observatum. » Id olim in Corbeiensi monasterio præstabat in sacristia, ut colligimus ex cap. 6 S. Adalardi de admonitionibus in congregatione, quo præscribitur (Sæc. IV, part. I, pag. 757), « ut in ipsa die dominica, vel in aliis diebus domo foris officium celebratur, in secretario non resideat, nisi qui hoc providere debet, vel cui præcipitur, et specialiter nec hebdomadarius lector. » Ergo aliis diebus, dum officium foris non celebrabatur, in secretario residebat.

Sed lecturus tota hebdomada dominica ingrediatur.] Ad legendum scilicet.

Qui ingrediens post missas et communionem.] Communionem dicit non illam quam facit sacerdos celebrans, sed illam quam faciunt, seu facere consueverunt fratres diebus dominicis ante altare majus confestim post missam, » ut loquitur Boherius. Et recte omnino post communionem sacram ingreditur, ut ante divino verbo impleatur, quod mox lecturus aliis eructare debet.

Petit ab omnibus pro se orari.] « Quod quidem verbo non petitur, sed provolutione corporali, quæ fit iterum in multis cœnobiiis finita ipsa benedictione, id est oratione, » inquit iterum Boherius.

Ut avertat ab eo Deus spiritum elationis.] Apposite ad hunc locum Petrus Damiani (Opuscul. II, cap. 18): « Lectoribus vitium arrogantiae familiare est, præsertim si cui lepor eloquentiæ suppetit, dum patentes Scripturæ campos effrenis lingua percurrit, populari favori cor deditum spiritus elationis invadit; et dum alios per recti itineris tramitem dirigit, ipse diverticulum erroneæ confusionis incurrit: hinc est etiam quod mensæ lectoribus ex more dicitur: Auferat a te Deus spiritum elationis. Ut ergo imminenti forsitan arrogantiae jam ipso lectionis exordio humilitas opponatur, recte tanta subjectionis arte benedictio petitur, ut lecturo non sacerdos, sed cui ipse jussit benedicat. »

Et dicatur hic versus tertio ab omnibus, ipso tamen incipiente.] « Et finiente versum, ait Boherius, quia ipse habet ter integraliter versum ipsum dicere, et chorus etiam ter totum repetere. » Similiter Hildemarus: « Non dicit ut ille incipiat tantum illum versum, et alii subsequantur; sed ille totum debet dicere, et alii similiter totum debent repetere. Qui ubi dicit ab omnibus **488** subaudiendum est repetentibus, sicut superius de coquina fratribus dicit. » Quam expositionem non contemnendam asserit Menardus.

Domine, labia mea aperies, etc.] Eundem etiam versum a lectore dici præscribit Regula Magistri;

sed paulo aliter hunc ritum disponit (Cap. 21): « Dominico die, inquit, quo hebdomadarii coquinae ingrediuntur in septimanam, tunc et iste frater ad sextæ horæ refectionem post versum et orationem mensæ cum abbas in sua cathedra sederit, antequam canister cum consuetis panibus trochleæ fune descendat, tunc insinuet se voce sua is qui lecturus est dicens: Jubete, Domini mei; orate pro me, qui ingredior in hebdomadam lectionis mensalis. Mox surgens abbas cum omni congregatione fixis in terragenibus oret cum eo; et cum surrexerint dicat novus hebdomadarius hunc versum: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Respondentibus secum cunctis. Post versum vero dictum complente abbate, mox primo abbati, deinde omnibus pacem tradat; deinde in medio omnium mensarum sibi ordinet sellam, et post omnium sessionem ad mensas, petita benedictione, sedeat et ipse in sella cum codice. »

Et sic accepta benedictione ingrediatur ad legendum.] Quem in locum Smaragdus: « Quod autem dicit accepta benedictione ingrediatur ad legendum, subintelligitur a fratribus oratione accepta, et a sacerdote benedictionis collecta, ingrediatur ad lectionem perficiendam. Quæ collecta hoc modo, si placet, lectori a sacerdote ante altare datur missa peracta, dicaturque: *Averte, quesumus, Domine, ab hoc famulo tuo spiritum elationis, ut humiliter legens, sensum et intellectum capiat lectionis. Per Dominum nostrum, etc.* » Eandem collectam habet Boherius cum his præmittendis versiculis: *Salvum fac servum tuum, et: Mitte ei auxilium de Sancto.*

Aliam benedictionem profert Hildemarus his verbis: « Capitula vero hæc sunt quæ debent dici: *Salvum fac servum tuum: Deus meus, sperantem in te. Aliud: Convertere, Domine, aliquidulum: Et deprecare super servo tuo. Item tertium: Dominus custodiat te ab omni malo: Custodiat animam tuam Dominus. Item oratio: Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, et auferat a te spiritum elationis, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. R. Amen.* » Eadem, omisso secundo versiculo, exstat in Breviario Cassinensi tempore Oderisii abbatis descripto.

Item aliam Menardus ex ms. S. Victoris hoc modo: « Hunc versum sequuntur a priore dicendi tres versiculi: *Mittat tibi Dominus auxilium de Sancto. R. Et de Sion tueatur te. Convertere, Domine, aliquidulum. R. Et deprecabilis esto super servum tuum. Dominus custodiat introitum tuum. R. Et exitum tuum ex hoc nunc et usque in sæculum.* Sequitur oratio: *Averte, quesumus, omnipotens Deus, ab hoc famulo tuo spiritum elationis, et cor ejus divinis instrue lectionibus, quatenus te opitulante mereatur perficere officium.* »

489 Divionenses S. Benigni Consuetudines mss. cap. 37 hanc habent: « Sacerdos dicit: *Salvum fac servum tuum: Mitte ei, Domine, auxilium de Sancto. Dominus custodiat te ab omni malo.* Deinde absque salutatione: *Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum, et auferat a te spiritum elationis. Amen.* » Exstat etiam apud Udalricum, lib. II, cap. 34.

Præter hanc benedictionem, solet et alia dari in refectorio priusquam incipiat lectionem, de qua Boherius: « Finito tamen versu in refectorio, stans in medio petit sibi iterum benedici, inclinans donec fuerit benedictio subsecuta. » Et Udalricus cum Benignianis Consuetudinibus (Lib. II, c. 34): « Cum primum dominus abbas vel prior conserit, petit lector benedictionem, et accelerat lectionem adorari. » Et de hac forte benedictione capientus est can. 62 concil. Aquisgr.: « Ut abbas, præpositus, et decanus quamvis presbyteri non sint, lectoribus benedictionem tribuant; » et can. 67: « Ut lector stando benedictionem postulet. »

Suumumque fiat silentium ad mensam.] Duplex hic silentium a S. P. Benedicto indictum in Regula distinguunt commentatores. Unum simpliciter dictum,

et sine addito, quod non omnem omnino locutionem prohibet, sed aliam duntaxat, quo sensu silere dicitur qui alteri ad aurem loquitur; sicuti Martha in Evangelio Marce sorori silentio dixisse refertur: *Magister adest et vocat te*; ubi silentio idem est ac suppressa voce, ut doret S. Augustinus. Alterum summum, sen cum aliquo huiusmodi addito, quod iam a tam quam suppressam vocem, omnemque omnino sonitum excludit, quale est illud quod hic ad mensam, cap. 42, post completorium, et, cap. 52, in oratorio indicitur. Primum silentium illud est cui omni tempore studere debent monachi; secundum quod certis tantum temporibus ac locis observare debent. Ita ferme Smaragdus, Hildegardus, Bernardus Cassinensis, et Boherius.

Ut nullius mussitatio, vel vox, nisi solius legentis audatur. Hæc verba S. Pater addidit, ut ostendat quale hoc capite silentium præscripserit; summum scilicet, vocem omnem, omnemque mussitationem excludens. Quid autem sit mussitatio declarat his verbis Boherius: « Mussitatio est aliquod signum vocis confuse, ut est tussis simulata, vel quasi excreare volens; vel sibilus honestus. Nonnunquam mussitatio est idem quod leniter vel caute loqui, vel loqui sub silentio. Aliquando mussitare idem est quod murmurare. » Eodem fere modo loquuntur Hildegardus et Bernardus Cassinensis.

Hic vero notat Hildegardus quosdam hunc S. Regule locum sic intelligere, ut nec priorem, nec inferiorem velint ullo modo loqui ad mensam; litterisque exprimendum esse quod sonitu alicujus signi declarari non potest, cum opus est aliquid petere. Alios vero qui dicant priorem ita suppressa voce loqui posse, ut ab uno tantum audiente intelligatur 490; nec S. Benedictum eam prohibuisse vocem quæ ab uno audiatur, sed quæ ab omnibus. Atque primam sententiam esse præponendam; nam summum silentium non minus suppressam quam altam vocem supprimit.

Porro quam hic S. Pater de servando ad mensam silentio legem tulit, hanc ab antiquis accepisse monachis pro comperto est. De Aegyptiis S. Hieronymus (*Epist. 22*): « Nullus, inquit, in cibo strepitus est, nemo dum comedit loquitur; » et Cassianus (*Lib. iv, c. 17*): « Apud Aegyptios, et maxime Tabennensios tantum silentium ab omnibus exhibetur, ut cum in unum tanta numerositas fratrum refectonis obtentu conderit, nullus nec nutrire quidem audeat, præter cum qui suæ decaniæ præest; qui tamen si quid mense superinferri aut auferri necessarium esse perviderit, sonitu potius quam voce significat; tantaque vescentibus eis silentii hujus disciplina servatur, ut cucullis ultra oculos palpebras demissis (que scilicet liber aspectus habeat curiosos copiam evagandi), nihil amplius intueantur quam mensam, et appositos in ea, vel quos capiunt ex ea cibos; ita ut quemadmodum, vel quantum reficiat alius, nullus invicem notet. » De Tabennensibus item Rufinus sic loquitur (*Lib. ii de Vit. Pat., c. 5*): « Est autem eis in capiando cibo summum silentium; ita ut nec putetur in eo loco esse aliquis hominum, ubi sedetur ad mensam; et omnis eorum conversatio ita est in multitudine posita, quasi esset in solitudine. » Item fere habet Palladius in Laus, cap. 48. In Regula etiam secunda et tertia SS. Patrum, atque S. Macarii præscribitur, ut « ad mensam specialiter nullus loquatur, nisi qui præest, vel qui interrogatus fuerit. » Et in Regula S. Macarii ad monachos (*Cap. 9*): « Ad mensam dum manducant nullus loquatur. » In Regula S. Aureliani ad monachos et ad virgines (*Cap. 49 et 52*): « Sedentes ad mensam taceant. » In Tarnatensi (*Cap. 8*): « Sedentes ad mensam lectionem quæ legitur cum silentio audiant. » In Regula S. Isidori (*Cap. 10*): « Tempore convensentium fratrum omnes discipline gerant silentium, Apostolo obtemperantes, qui dicit: *Cum silentio operantes suum panem manducant.* » In Regula sancti Fructuosi (*Cap. 5*): « In cibo sit

A strepitus nullus, nemo comedens loquatur. » In Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 16*): « Silentium in omnibus sectandum est, et tacendi disciplina per omnia facienda est, maxime autem juxta missam et mensam. » Denique idem habetur in Regula incerti auctoris cap. 2, in Regula Donati cap. 55, et Cujusdam ad virgines cap. 9.

Neque etiam solis omnino monachis existit singularis isthæc ad mensam silentii disciplina: nam et eam canonicis olim indixit sanctus Aldricus episcopus Cenomanensis in quodam privilegio quod in ejus gestis refertur num. 52 (*Tom. I Miscel. Baluz.*): imo etiam viguit apud ethnicos, præsertim Persas, Medos, et Chaldaeos, quos ea de causa ita commendat Origenes (*Lib. iii in Job*): « In escis ac potibus os non aperiant ad loquendum, neque qui ministrant, neque quibus ministratur; sed nutibus omnibus ministrantibus præcipiant: hanc consuetudinem pro mandato a prioribus accipientes, et velut legem hanc cum sollicitudine observantes; et qui 491 hanc violaverit, tanquam maxima transgrediens jura torquetur. »

Quod si tanta apud hujuscemodi homines disciplina severitas obtinuit, haud dubium videri debet si inter alios monachorum leges, infictas hujus silentii transgressoribus poenas legamus, ut in Regula S. Pachonii (*Art. 11, et in Regula Orient. cap. 36*): « Si quis locutus fuerit vel riserit in vescendi tempore, aget poenitentiam; et in eodem loco mox increpabitur, et stabit donec alii surgant. » In poenis incerti auctoris apud S. Basilium (*Num. 17*): « Si quis in mensa manducans nugatur, excitetur ut exsurgat ad orationem. » In Regula S. Ferreoli (*Cap. 24*): « Speculiter tamen hoc cunctos moneo servandum, mandatum atque constitutum, ut quiescant lectio animabus Deo deditis opportuna in ecclesia, vel in refectorio, aut quolibet in loco publice recitatur, nullus risu aut moveatur aut moveat. Similiter etiam eo tempore fabulas fugiendas esse cognoscant. Quod si quis non custodierit, præsertim denuntiatione communis, triduanum eum jejunii multatio castiget. » In S. Columbani Poenitentiali: « Si locutus fuerit comedens non necessitate alterius fratris, sex percussio-nibus. » Et iterum: « Qui comedens loquitur, sex plagis; et cuius vox obstrepat de mensa ad mensam, sex plagis. » In Regula sancti Donati (*Cap. 55*): « Ad mensam quæ loqui præsumperit, vel viginti vel triginta percussiones accipiat. » Denique in concil. Aquisgr. (*Cap. 41*): « Si quis negligenter sonitum fecerit, aut aliud quid excesserit in refectorio, mox a priore veniam petat. »

Istud tamen ad mensam silentium ita observabant veteres, ut ex Cassiano licitum esset decano loqui; ex Regula secunda et tertia SS. Patrum, cap. 7, a quæ S. Macarii, cap. 18, ei qui præest; ex Regula S. Benedicti, priori pro edificatione; ex Poenitentiali S. Columbani, omnibus pro necessitate alterius fratris. Sed in Regula Cujusdam ad virgines ista leguntur (*Cap. 9*): « Ad mensam vero nulla penitus præter abbatissam, vel cui abbatissa præceperit pro communi necessitate ororum, loqui præsumat... Portaria vero, quæ pro necessariis causis alloqui expetierit abbatissæ, loqui permittatur; quia forsitan talis supervenerit necessitas, quæ moram habere non debeat... Festis vero Domini diebus, id est Nativitate Domini, vel Paschæ solemnitate, ac Theophania, vel Pentecoste, vel si qua sunt alia Domini vel sanctorum martyrum præcipua sacra celebranda, si ex permisso abbatissæ fuerit, ad mensam loqui non negamus; sic tamen ut pressa non dissoluta voce loquantur, ne garrula voce in sonum prorumpentes magis desidia quam levitia judicetur. Et ipsa confabulatio talis sit ex colloquio Scripturarum, quæ animæ lucrum faciat, non damnum. »

Tandem circa sancti Benedicti verba duplex oritur brevi solvenda difficultas: una an extra refectoria

tempus in refectorio loqui fas sit, altera nam extra refectorium comedentes silere debent edendo.

Ad primam quod spectat, etsi nihil in sanctæ Regule verbis, si præcise in se sumantur, appareat, quo continuum in refectorio silentium extra refectorii tempus præcipi iudicetur; et capitulum 5 monachorum Sangulensium decernat tantum « ut in refectorio hora refectionis **492** nullius, nisi lectoris, vox audiat: » tamen communis ordinis nostri consuetudo, summorum pontificum decretis firmata, fuit ut in refectorio perpetuum servetur silentium, ut videre est ex dictis c. 6.

Circa secundam exstat Patris Venerabilis statutum (Stat. 22), « ut silentium ad mensam sicut in regulari refectorio ubique et ab omnibus teneatur; sed si extra refectorium commune comedenti quilibet supervenerit, surget; cumque invitabit, loquetur, et stando quantum necesse fuerit; sed postquam resederit, ut prius tacebit. » Deinde statuti rationem reddens subdit: « Causa huius instituti est Apostolus etiam laicos præcipiens: Unusquisque panem suum cum silentio manducet; etiam S. Benedictus monachis imperans et dicens: Summum fiat silentium ad mensam; etiam antiqui seu moderni temporis religiosi, qui ubicunque comedant, rigorem silentii nullo modo relaxant. » Et Institutum Cisterc. ord. (Cap. 79): « Ordinamus ne monachus sive conversus ad mensam loquatur, nisi forte in via constitutus, si non habuerit qui signa sua intelligat, singula verba dicendo, ut aquam, panem, et vinum, et cætera comestioni tantum necessaria breviter et silenter requirat. Qui vero aliter fecerit, in ipsa refectione a vino absteineat: quod si vinum non habuerit, uno pulmento, si duo habuerit, crearet. »

Si quid tamen opus fuerit, sonitu cujuscunque signi potius petatur quam voce. » Percontando urceum, vel tabulam, vel alio quocunque signo, » inquit Richardus de S. Angelo. Ita etiam Regula S. Pachonii (Art. 15): « Si quid necessarium fuerit ad mensam, nemo audebit loqui; sed ministrantibus signi sonitum dabit. » Et Regula S. Fructuosi (Cap. 5): « Si quid drest in mensa, is qui præest signo dato, vel nutibus silenter petat, et indicet ministranti quid inferri, vel quid auferri sit a mensa necesse. »

Nec præsumat ibi aliquis de ipsa lectione, vel aliunde quidquam requirere, ne detur occasio. » Recentiores addunt maligno, quod omnes antiqui præmittunt. Ex Hildegard autem, « cum dicit ne detur occasio, subaudiendum est loquendi. » Similiter ex Smaragdo « subintelligitur ne detur occasio vel maligno diabolo ad tentandum, vel fratribus ad superflua loquendum. » Eodem fere modo Bernardus Cassin. et Nicolaus de Fractura.

Nisi forte prior. » Prioris nomine Boherius intelligit eum qui mensis fratrum præest, aut cui commiserit abbas; Menardus vero abbatem.

Voluerit pro ædificatione aliquid breviter dicere. »

1º Aut interrogando aliquem de ipsa lectione, sicut præscribit Regula Magistri his verbis (Cap. 24):

« Tempore ipso refectionis cum legitur Regula, ut solliciti universorum fratrum existeret auditus; de singulis mensis quos voluerit fratres quid lectum est abbas interroget; ut cum unusquisque frater recitaverit quod audivit, agnoscat plus lectioni illa hora intendisse quam ventri. » 2º Aut difficilem aliquem lectionis locum exponendo, uti habet eadem Regula: « Legat disposite **493** non urgendo, ut apertius occupati ea auditores agnoscant, quæ vos factis oportet adimplere; et ut si quæ sunt ambigua aut obscura, et apertius ea non intelligant fratres, aut interrogatus a fratribus, aut ultro aliqua abbas exponat. » Id quod in nonnullis Franciæ monasteriis suo tempore observatum fuisse testatur Boherius his verbis: « Ubi vero sunt fratres idiotæ, bene facit si verba notabiliter ædificativa eis breviter explicet; sicque vidi fere raro apud nos, et in quibusdam cœnobiis Franciæ observari: et ita intelligo paragraphum istum:

A Bernardus tamen dicit quod non recolit unquam hoc factum fuisse in monasterio Cassinensi. » Ubi vero fratres intelligentes sunt, ait solo sonitu abbatem eis significare posse, ut ad ædificationis verbi attendant; et lectori, si ita expediat, ut eadem verba repetat, ut memoriæ amplius inhæreant. 3º Aut lectorem errantem corrigendo, per se quidem, vel per alium. Ex Hildegard enim, Bernardo Cassin. et Boherio convenit, ut abbas eruditum aliquem fratrem constituat, qui coram lectore sedeat, et eum cum opus fuerit silenter corrigit. 4º Aut aliqua aliunde exhortationis verba proferendo, ut de Alberto abbate Esternacensi scribit Alcuinus (In Vit. S. Willibrordi, n. 54. sæc., in Ben.): In die natali S. Wigisi « post vespertinam melodiam pro reverentia illius diei fratres refectorium reversi sunt, et post sacras lectiones præfatus abbas allocutus est. »

Frater autem hebdomadarius accipiat mixtum. » Quid sit mixtum docent Regule commentatores antiqui et recentes. « Quod dicit accipiat mixtum, inquit Smaragdus, panis intelligitur simul et vinum; in multis enim provinciis panis tantum et vinum quod super altare offertur, mixtum vocatur. » Et Hildegardus: « Mixtum enim intelligitur panis et vinum, sicut superius dicit singulos biberes et panem. » S. Hildegardis: « Accipiat mixtum, scilicet prandium, id est panem et potum. » Bernardus Cassin.: « Paulus Diaconus idem esse dicit mixtum accipere, quam mordere quod simul et præ manibus haberi potest, et hoc est sumere singulos biberes et panem. » Richardus de Sancto Angelo: « Mixtum, id est, modicum cibi; panis enim cor hominis confirmat, et vinum lætificat cor hominis. » Petrus Boherius: « Vulgare est Italicorum dicere mixtum illam leviem comestionem quæ prandium antecedit. » Joannes de Turrecremata: « Accipiat mixtum, id est panem cum potu, sicut supra dictum est de servitoriis in capitulo 35 Regule, quod sumant singulos biberes et panem. » Theobaldus Artaldus Cælestinus in Gallica expositione: « Le frère hebdomadaire lisur peut prendre mixte, c'est-à-dire, boire une bonne fois, et manger du pain à l'avenant. » Mathias Lambertus in Gallica item expositione: « Que le frère hebdomadaire prenne de la mision, c'est-à-dire du pain et un trait à boire. » Antiqua versio ms. ex codice Conclensis monasterii: « Prene mixte, c'est une soupe en vin, ou en autre chose. » Joannes Craesbeek ad hæc verba singulos biberes et panem: « Hoc infra, c. 38, dicitur mixtum, forte quod quædam commixtio fiebat dum panis vino, aut alii potui miscetur. » Anonymus Cisterciensis in suis Dialogis Gallicis in Regulam **494** S. Benedicti: « Le frère semainier prendra un morceau de pain, et boira un coup avant que de lire. » Huic tantæ auctororum catervæ, quibus accedit Joannes Belethus in Explic. Divin. offic. cap. 119, unus oppositor Guido Juvenalis in sua versione Gallica mixtum reddens une fois à boire de vin mêlé d'eau: ejus sententiam tuetur ac propugnat dissertator Gallicus de hemina vini et libra panis, magnæ vir eruditionis; sed nullo, ut mihi videtur, satis solido fundamento.

D Nam quod ait mixtum a S. Benedicto concedi propter communionem, et communicatis non panem cum vino, sed vinum aqua dilutum præberi, refellit Joannes Belethus his verbis: « Statutum est in quibusdam ecclesiis, ut illo die panis et vinum in ecclesia habeantur, et cum homines communicaverint, detur statim unicuique panis boxea priusquam recedant, et paululum vini, ne forte quipdian de sacramento in ore remanserit, quod exsueundo facile emitti queat. Quæ sane laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem ex institutione B. Benedicti. Instituit namque vir ille sanctissimus ob eandem causam, ut illi qui aliis fratribus debent in prandio post communionem minis rare, aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium mixtum appellari solet. » Similis institutio vigeat olim in Sacra-

sionensi S. Gervasii cathedrali ecclesia, in cujus antiquo rituali tempore Nivelonis episcopi manu exarato, ad diem sacrum Paschæ præscriptum legitur, ut « paretur mensa quædam a custodibus ad cornu altaris quod respicit ad aquilonem, et cooperiatur mappa mundi-sima, quæ vestiatur vasis de auro et argento, in nonnullis autem vas-rum vinum infundatur super mappam, præterea plures oblate ponantur, ad quam mensam, inquit paulo post, debent omnes qui communicaverint venire ut de oblatis et vino respurgat usque os suum. » Adde quod mixtum non propter communionem solum, sed etiam ne grave sit sustinere jejunium, datur.

Nec plus urget quod dicit Regulam Magistri merum duntaxat lectori indulgere, cap. 24, nam ternas panis buccellas mero intinctas concedit cap. 27.

Nec est quod quis dicat eos quos citavimus auctores locutos fuisse juxta sui morem monasterii.

Nam præter quam quod contra generalem omnium monasteriorum consuetudinem, ab nongentis et eo amplius annis conservatam, nullus rerum æquus æstimator sine auctoritate et ratione insurgere debet; certe Smaragdus et Hildemarus haud multo post synodum Aquisgr. scribebant, in qua synodo statu unum fuerat (Cap. 29), « ut lectori nihil, nisi quod Regula jubet, detur. » Quos proinde æquum est credere ad concilii mentem locutos fuisse. Hunc concilii Aquisgranensis canonem renoverunt postea etiam Divionenses S. Benigni Consuetud. mss. in quibus legitur (Cap. 57) : « Idem vero lector hebdomadariis ante generalem refectionem cum cocis juxta præscriptum B. Benedicti de pane et vino tantum prælibat, sicut et cellerarius custoque ecclesie, qui consuetudinali et post majorem 495 missam mixtum accipere solent. Sciendum tamen quod nullum pittantiam debent mensuræ panis et vini, olim ut dictum est, a B. Benedicto constituta intermiscere, sicut aliquando auditum est, contigisse, ut alia quædam epularum munuscula a decanis horas canonicas perfectionis causa in prandendo prævenientibus sibi largita præsumerent : quæ res non modo irrationabilis visa est, verum etiam contra institutionem Regule prædicti Patris usurpata, in qua præcipitur singulos biberes tantum et panem hebdomadariis coquina atque lectori dari super statutam annonam; unde generali definitione sancitor nihil penitus aliud quam quod Regula præcipit in mixto esse sumendum, his videlicet qui peractio generali prandio cum servitoribus reficiunt, in prædictis officiis occupati. » Prolixum istud statutum concilii Aquisgranensis canonem illustrat, nostramque sententiam confirmat. Vide Mabillonii præfationem ad sæc. iv Bened., part. 1, n. 167 et seq.

Porro sumentes mixtum ante præmittent benedictionem, et post addebant gratiarum actionem : « Si ambo adfuerint, inquit liber Usuum Cisterc. (Cap. 73), qui inferioris gradus est dicat *Benedicite*; qui majoris benedicens dicat : *Largitor omnium bonorum benedicat cibum et potum servorum suorum*. Post mixtum dicat sub silentio : *Retribuere dignare, Domine, omnibus bona facientibus propter nomen tuum vitam æternam*. » Simile aliquid habent Bursfeldenses in Carcm. dist. 5, c. 17.

Nec prætereundum quod subjicit præfatus liber Usuum Cisterciensium : « Sciendum quod a capite jejunii usque ad Pascha (exceptis dominicis diebus) et tribus diebus Rogationum, et Quatuor Temporum, et vigiliis Domini et Sanctorum, mixtum non sumitur. » Simile aliquid habent Bursfeldenses loco citato. Et Camaldulenses, qui permittunt (Ad c. 55) « buccellam panis ac vini cyathum, nec quidquam aliud; » addunt expresse, « exceptis tamen diebus jejuniatorum Ecclesie; tum nihil sumant. » Communis nihilominus opinio est non solvi jejunium per hujusmodi prægustationem, dummodo refectionem non multum antecedit, et in nimia quantitate non sumatur.

Præquam incipiat legere.] Id est paulo antequam

A legat, non vero cum servitoribus, qui una hora ante refectionem fratrum mixtum debent accipere.

Propter communionem sanctam, et ne forte grave sit ei jejunium sustinere.] Reddit rationem quare mixtum sumere lectori permittat, scilicet : 4° propter communionem sanctam, 2° propter jejunii laborem. Sed quod ait propter communionem sanctam varie intelligunt recentiores Regule commentatores. Rich. rdus de S. Angelo, præpositus Vallis Lucis, qui sæculo xiv ineunte scribat, duplicem hujus loci adducit expositionem : « Communionem sanctam, inquit, id est sanctam congregationem; quasi dicat, ne deficiat sanctæ congregationi in legendo; quia communicatio derivari potest a communi, et ubi communitas, ibi congregatio, quæ derivatur a circundo, quasi conveniendo in unum, ut 15 dist. canones generalium 496 in fine. Ergo recte taliter potest exponi; et illud ne, quod sequitur, expone pro non, et supple quasi diceret, ne deficiat congregationi, ut dictum est, et non sit grave jejunium sustinere, ut sequitur. B Vel dicas secundum quosdam communionem sanctam, id est ne de corpore et sanguine Domini sumptus projiciat in sputo; quia secundum quod audiivi, antiqui quolibet die recipiebant corpus Christi, quod hodie sublatum est; sed ipsum summimus certis festivitibus in anno; laici vero semel in anno, ut extra de pe. et re. cap. *Omnis*. Sed hæc expositio non videtur bona, quia corpus Christi postquam sumptum est statim incorporatur, et projici non potest; nec in secessum diffundi, ut de Cons. dist. 2. *Tribus gradibus*. Sed ut salvemus opinionem eorum qui hoc dicunt, dicamus quod hoc faciebant ob reverentiam corporis Christi sumpti, seu ad majorem securitatem, ne posset projici; quia scriptum est : tene certum et d. mitte incertum. »

Tertiam addit Turrecremata : « Propter communionem, scilicet servandam benevolentie et amoris, quam servare non videtur, qui cum murmure servit fratribus suis. » Similiter Gallicus dissertator de hermina vini et libra panis in secunda libri sui editione, non de communionem eucharisticam S. Benedictum intelligit, sed de communionem precum et charitatis; cujus a lectore signum aliquid S. Pater omnibus dari voluerit, priusquam incipiat legere. Egregium sane charitatis indicium frustulum panis privatum edere ante lectionem! Et hanc interpretationem ab eruditissimo et in traditione versatissimo viro accepisse se fatetur dissertator; cui non deferre haudquaquam potuerit. Ita prævaluerunt in gratiam viri doctissimi, doctioris fortasse semel præconcepia præjudicia.

Ad eo ineptam contra germanum S. Benedicti sensum opinionem singulari tractatu refutavit noster Mabillonius, quem habet sub prelo. Ejus rationes quilibet videre poterit; nos sola traditione, de qua dissertator gloriatur, licet nullum inde protulerit argumentum aliqua auctoritate firmatum, contenti erimus.

Itaque sancti Benedicti textum de communionem eucharistica intelligendum esse constans est omnium qui a tempore sancti Benedicti scripserunt hanc in rem, auctorum sententia. In primis Magister, qui ante mille annos suam scripsit Regulam, ex Benedictina magna ex parte desumptam, sancti Patris mentem clare exprimit, cum decernit (Cap. 24) ut lector « cum primum mensæ abbas, cum omnibus acceperit merum, et ipse similiter suum merum propter spiritum sacramenti accipiat, et incipiat legere. » Eodem fere modo Smaragdus : « Propter communionem, inquit, sanctam dicit, ne aliquid inde spiritum excreans projiciat in sputo. » Smaragdus in suo commentario exseribit Petrus Diaconus; Petrum Bernardus Cassinensis, et Boherius in primo comment. His accedit Nicolaus de Fractura hunc in locum sic disserens : « Hoc vult dicere hic Magister, cum qualibet die apud veteres communicarent fideles, et maxime sancti monachi, mixtum hujusmodi licite sumebant 497 qui habebant legere fratribus comedentibus, ne quod absit spuendo in lectione, sicut frequenter a

lectoribus consuevit, aliquid de corpore Christi, id est communione sancta cum spūto emitteret, quod per omnia est vitandum. » Similiter Petrus Boherius, qui in primo comment. Smaragdum et Petrum Diaconum exscripserat, in secundo S. Benedictum intelligit de communione, quam qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. His omnibus accenseri potest Hildemarus antiquus Regulæ commentator qui missæ et communionis vocabula hoc capite secundum proprietatem a S. Benedicto posita esse asserit, hoc est pro sacrificio et communione eucharistica, uti se ipsum explicat. Prætermittere haud possum antiquissimum scriptorem Amalarium, qui in suo ad librum de Divinis Officiis supplemento (*Analect. tom. II*), S. Benedictum nostro sensu intelligit: « De reverentia, inquit, corporis ac sanguinis Domini in nullo dissentire credatur idem S. Benedictus a scriptis B. papæ Clementis, quibus jubetur ut discernatur a carnali spiritualis cibus communionis; ut si quis communicat hora tertia, non statim indifferenter terrenum præsumat cibum ob reverentiam mensæ cœlestis, sed expectare debeat horam sextam; qui circa vero sextam, suscinere curet nonam, ne gustus cœlestis ob terrenum vilescat. Sanctus vero Benedictus lectorem jubet cibari ante moram lectionis recitandæ, propter, inquit, communionem sanctam; quod apostolicis decretis contrarium non est, e c. » Supervacaneum est iterum referre Joannis Bethlii doctoris Parisiensis, qui annis abhinc circiter quingentis scribebat, testimonium; quod superius relatum lector videre potest. Denique his omnibus superaddi queunt vetustissimæ Versiones Gallicæ. Antiqua ex ms. Conchensi propter communionem ita reddit: *Pour la sainte communion, c'est-à dire pour le corps de nostre Seigneur, que l'en seult recevoir à la messe.* Expositio Theobaldi Artaldi Cœlestini: *Pour la sainte communion, que le liseur a reçu naguères en la messe, etc.* Versio Guidonis Juvenalis: *Pour la sainte communion, qu'il a reçue, afin qu'il ne demeure rien entre les dents ou ailleurs, qu'on peut gecter en lisant pour les fleumes qui viennent.* Expositio Matthiæ Lamberti: *A cause de la sainte communion, de peur qu'en crachant il advienne quelque irreverence à icelle pour les flegmes qu'il pourroit jeter en lisant.* His accedit antiquissima omnium versio Alemannica ante annos nongentos a Kerone sancti Othmari discipulo facta, quæ communionis vocabulum ita vertit *Kemeinsam*, tum majoris explicationis gratia addit scilicet *corporis et sanguinis Christi*. Præterea recentiores commentatores Antonium Perez et Joannem Craesbeek, qui etiam ex hoc loco inferunt quotidianam apud veteres monachos eucharistiæ per-

ceptionem; et Nicolaum Bravum, Hugonem Menardum, Carolum Cointium, aliosque non paucos.

Hisce omnibus auctoritatibus præpond rare non debet sententia Richardi de Sancto Angelo minus germana et nimis, ut ita loquar, contorta; qui et nostram absolute non negat, multo minus cardinalis 493 de Turrecremata auctoris recentioris; uti et disertioris quæ nulla veterum auctoritate fulcitur. Sane *communio sanctæ* vocabulum apud aliquos auctores alium in sensum usurpari non credimus quam ad significandam communionem eucharisticam. Quod si alicubi in alio sensu communicio reperitur, semper cum aliquo addito ponitur, verbi gratia, *charitatis* aut *precum*. Cæterum hanc nostram expositionem confirmat veterum monachorum p. axis ante S. P. Benedictum, qui post communionem minimum panem cum vino percipere solebant, ut docet scriptor Hist. monast. Orient. (*L. b. I, cap. 8, pag. 125*), vir doctissimus, et in traditione ecclesiastica et monastica versatissimus; quibus addere possemus S. Joannis Chrysostomi exemplum (*Niceph. lib. xiii, cap. 9*), qui ut sereatum cohiberet, divinis celebratis mysteriis, cum vestibus sacris exueretur, pastillum comedere solebat.

Altera concedendi mixti causa est, ne forte grave sit lectori jejunium sustinere; durum enim esset si comedentibus aliis ad nonam aut vesperam jejunium ille legeret. Sed queritur num aliis diebus, quibus nec jejunatur nec communicatur, licite possit lector accipere mixtum? Verum in hoc ejusque congregationis praxim et consuetudinem sequendum esse existimo; nec in communi ordinis nostri usu apud antiquos aliquid vidi-se me memini, quod istis diebus lectori mixtum auferat.

Postea autem cum coquinæ hebdomadariis et servitoribus reficiat.] Et quidem iisdem cibis quibus alii fratres ex Regula S. Pachomii art. 13. et Orient. li. cap. 38; iisque ab abbate aut a præpositis prius signatis ex Regula Magistri cap. 24. Et hoc « non ad unam mensam, sed in propriis locis » ex conc. Aquisgr., can. 28.

Fratres autem non per ordinem legunt aut cantent, sed qui ædificant audientes.] Ad hunc locum referri potest quod in lib. Usuum Beccensium legitur: « Ad Pascha et ad Pentecosten tota hebdomada debet esse lector in refectorio cantor ipse, et sequenti hebdomada ad collationem. Aliis vero, ut supra dictum est, omnibus festis quibus invitatorium quatuor dicunt, ipsa tantum die lector debet esse in refectorio. Illiusmodi festa totiens contingunt in anno: Natalis Domini, Pascha, Pentecostes, Assumptio sanctæ Mariæ, festum sancti ipsius loci, Dedicatio ecclesiæ, festum Omnium Sanctorum. »

CAPUT XXXIX.

De mensura ciborum.

499 Sufficere credimus ad refectorem quotidianam tam sextæ quam nonæ, omnibus mensis a cocta duo pulmentaria, propter diversorum infirmitates: ut forte qui ex uno b non potuerit edere, ex alio reficiatur. Ergo duo pulmentaria cocta fratribus omnibus sufficiant: et si fuerit unde c poma aut nascentia leguminum, addatur et tertium d. Panis libra una propensa sufficiat in die, sive una sit refectio, sive

D prandii et cœnæ. Quod si cœnaturi sunt, de eadem libra tertia pars a cellerario reservetur e reddenda cœnatoris f.

Quod si labor forte factus fuerit major, in arbitrio et potestate abbatis erit, si expediat, aliquid augere g, remota præ omnibus crapula, et ut nunquam subripiat monacho indigeries: quia nihil sic contrarium est omni h Christiano quomodo crapula, sicut

a Ita Oxon. cum editis communiter. Sed Cassin., Conc. Flor., Hild., Vict., Paris., Ebrulf., Par., S. Germ. mss., Conch., Lyr., Comp., Dunst., Bern. Cassin., Boher., Guido Juven., Hæft. cum omnibus mss. quæ vidit, Edit. Colon., Paris., Balduini, Moreau cum omnibus quæ contulit mss., legunt omnibus mensibus. S. Germ., omnibus diebus.

b Oxon., illo.

c Oxon. cum recentioribus, fuerint inde.

d Oxon., tertius. Hild., tertio.

e Oxon., Cassin., Comp., servetur.

f Oxon., Flor., cœnandis.

g Quidam mss., augeri.

h Oxon., homini.

ait Dominus noster : *Videte ne graventur corda vestra in crapula* (Luc. xxi) ^a. Pueris vero minori ætate non eadem servetur quantitas, sed minor quam ma-

A joribus, servata in omnibus parcitate. Carnium vero quadrupedum, omnino ^b ab omnibus absterneatur co-
mestio, præter omnino debiles et ægrotos.

^a Oxon., Hild., Hæft., *crapula*.

^b Cassin., *omni modo*. Flor., *omnino omni modo*.

COMMENTARIUS.

[*Sufficere credimus ad refectionem quotidianam.*] Non dicit S. P. Benedictus ad singulas refectiones; sed ad refectionem quotidianam, « id est cujuslibet diei, inquit Boherius, **500** juxta illud quotidiano pascebatur alimento; » sive duplex sit sextæ et vespere relectio, sive una duntaxat nonæ; ut ad duas diebus prandii refectiones amplius aliquid non detur quam ad unicam cœnam tempore jejunii. Ita cum Boherio S. Benedicti hoc capite mentem explicuisse videtur ms. Regula incerti auctoris, quam ex vetustissimo codice bibliothecæ reginæ Sueciæ eruit Romæ noster Babilonius; in ejus siquidem cap. 6 sic habetur : « S. Benedictus ait credimus in refectione quotidiana sive una sit relectio, sive prandii et cœnæ, panis libra una et duo pulmentaria cocta sufficere; et si fuerint inde poma vel nascentia leguminum, addatur et tertium. » Clarius etiam forte Bernardus Cassin. cum exponens hæc verba *addatur et tertium*, sic loquitur : « Non intelligit autem quod debeant dari pulmenta cocta nisi duo, sed quod tertium sit crudum. Et hoc illo tempore dicunt expositores fieri debere, quando conventus comedit semel tantum; quando enim comedit bis, tertium quod est crudum secundum expositores reservatur ad cœnam. » Idem Bernardi Cassinensis, quod in suo item commentario transcribit Boherius, testimonium haud obiter est transcurrendum : ex eo quippe patet non hanc fuisse singularem illorum opinionem, sed constantem aliorumpositorum sententiam. Eadem fuit mens Nicolai de Fractura, qui paulo post Bernardum scripsit suum commentarium. Hic enim explicans hæc verba *addatur et tertium*, sic loquitur : « Per hoc non dicitur quod dari debeant pulmentaria cocta nisi duo; tertium vero, si fuerit, addatur crudum, maxime illo tempore quando conventus semel in die comedit; quia si bis in die comederet, tertium quod est crudum reservaretur ad cœnam. » Idem etiam longe antea non obscure innuerat Hildemar, hunc locum sic commentans : « Relectio quotidiana varie intelligitur. Alii sunt qui intelligunt, ut sicut in diebus privatis, ita etiam in solemnibus et in Pascha intelligitur; id est ut duo pulmentaria cocta debeant esse in solemnibus sicut in diebus privatis, propter illud quod patres nostri in privatis diebus manducabant ad nonam, et in solemnibus ad sextam; et ita tantum manducabant ad sextam et seram, ut non plus quam in diebus privatis manducarent ad nonam : quia solummodo illum cibum quem ad nonam manducabant, manducabant ad sextam et seram. » Ita Hildemar, cujus verba præfata sententiæ satis consonant; ne quid tamen dissimulem addit : « Sed meliores aliquantulum, sive tria pulmentaria cocta; nam numerum augebant. » Verum quidquid sit de illa pulmentariorum additione, quæ præter Regulam erat, ut patet ex Theodemaro mox citando; ex hoc saltem loco habemus veteres monachos non plus ad sextam et seram simul comedisolemnibus diebus, quam tempore jejunii ad unicam nonæ refectionem; et in hoc potissimum jejunii solutionem constituisse, quod meliores cibos duabus sextæ et seræ refectionibus, licet non in majori quantitate sumerent. Ex quorum exemplo inferri potest non plus cibis ad sextam et seram simul quam ad unicam nonæ refectionem a S. Benedicto fuisse indulgum; sed quæ **501** diebus jejunii ad nonam concessit duo pulmentaria cocta, et tertium ex pomis et leguminibus, eadem aliis diebus ad duas sextæ et seræ refectiones, hoc est duo cocta ad prandium et tertium ex pomis ad cœnam permisisse.

Et certe eodem prorsus modo videtur esse de aliis cibis argumentandum ac de pane. De pane autem tantum S. Pater tribuit ad unicam nonæ refectionem quantum ad duas sextæ et seræ : unde quemadmodum tertiam libram panis partem servari cœnaturis voluit; ita etiam par est existimare eum ex tribus pulmentis unum ad cœnam reservari voluisse.

Confirmat hanc sententiam Regula Magistri, quæ Benedictinam fere exscribit, et quasi explicat, ac præsertim hoc capite. Ita vero ciborum mensuram disponit (Cap. 26) : « Sufficere namque credimus ad refectionem quotidianam tam sextæ quam nonæ omnibus mensibus cocta duo pulmentaria, et tertium quodcumque fuerit crudum cum pomis. Medius panis pensans libram singulis fratribus in die sufficiat.... Quando ergo ad sextam horam tempore æstivo, vel aliis temporibus reficiunt, tertia quadra ipsius domnici panis a cellerario per omnium annonas in cellario subtracta sera ante illud crudum pulmentarium inferendum mensis ponatur.... ut ipsæ solæ partes cum erudo quocumque pulmentario mixto cum pomis, vel si quid de pulmentariis prandii remanserit fratrum cœnæ sufficiat. »

Eandem item sententiam confirmat primorum Cisterciensium praxis, qui regulam S. Benedicti ad litteram sibi servandam proposuerant; quibusque duplex tantum ad prandium pulmentum, unicum vero ex fructibus aut herbis crudis ad cœnam ministrabatur, ut facili negotio colligi potest ex libro Usuum Cisterciensium, in cujus cap. 76, *De prandio*, ita habetur : « Porro cellerarius et coci provideant ut ambo pulmentaria priusquam campana pulsetur, si sic tamen abbas viderit expedire, per mensas disponant. » De tertio autem pulmentario nihil. Capite vero 85, *De cœna* : « Post vespertas expleto officio defunctorum, et pulsato signo, sicut superius diximus, accedant ad cœnam. Quod si poma, vel herbe crudæ, vel aliud tale quid fratribus generaliter distribuendum est, potest cellerarius deferre per mensas ante versum, quando ei vacuum fuerit. » Equidem æstate, messis tempore, cum laborabant, unum ad prandium pulmentum coctum, alterum etiam ad cœnam coctum habuisse patet ex cap. 84; « ac consequenter, ait Julianus Parisius abbas Fulcardi Montis (*In not. ad cap. 76 lib. Us. Cist.*), aliis diebus, si quando cœnarent, non nisi fructus, olera, aut nascentia leguminum, eaque cruda accepisse. » Idem pariter colligitur ex lib. Institutorum cap. general. Ord. Cisterciensium cap. 79, quo decernitur, ut « loquentes ad mensam D priverint vino, aut si non habuerint vinum, uno pulmento, si duo habuerint. » Non ergo duo semper pulmenta ad refectionem habebant.

Adversus hanc quam propius hactenus opinionem posset opponi. 1° quod S. Benedictus duo pulmentaria cocta et tertium ex pomis **502** et leguminibus, si fuerit unde, propter diversorum infirmitates concedit, ut qui ex uno comedere non potest ex alio reficiatur. Porro male consultum esset diversorum infirmitati, si duobus ad prandium pulmentis indultis, tertium duntaxat ad cœnam erui non concessisset. Fieri enim posset ut quis ex illo tertio gustare non posset, ac proinde in solo pane cœnaret. Adde quod S. Pater tertium pulmentum non absolute concedit, sed tantum si fuerit inde poma, aut nascentia leguminum. Quod si non fuerint, omnibus in solo pane cœna erit. Multo ergo æquius foret ac spiritui discretionis, quo abunde repletus erat, magis consuevit, affirmare S. Patrem duo pulmentaria

cœta cum uno crudo ad prandium, totidemque ad A
cœnam concessisse.

Respondeo S. Benedictum satis superque diversorum infirmitati providisse, duo ad prandium pulmentaria cocta concedendo, et tertium ad cœnam ex pomis aut herbis crudis, quæ vix deficiunt in monasteriis ad ejus mentem ædificatis, hoc est, in quibus nihil deesse debet, in quibus spatiosi horri, monachorum manibus excolendi, contineri debent. Ac si deficerent, satis fuisse addictis penitentiae monachis in solo cœnare pane. Nec de S. Benedicti mente judicandum esse ex usu et remissione nostrorum temporum; sed ex restrictione et austeritate veterum monachorum, quibus pro magnis erat deliciis ad panem aliquid addidisse. Certe Cluniacenses toto anni tempore, una excepta Quinquagesimæ dominica, in solo pane cœnasse, aut ad maximum fructus crudos ad panem adhibuisse, colligi potest ex Udalrico (*Lib. 1, cap. 49*): « In Quinquagesima, inquit, quia de cætero nec caseum, nec ova comedimus, post vespervas ad cœnam de ipsis ovis coctis in pipere habemus generale; quod toto anno amplius non contingit, ut aliquid ea vice habeamus præter solum panem; et si forte sunt in promptu cruda poma, vel ea quæ in ferramento characterato de conspersione farinæ tenuissimæ fiunt, et ab hominibus Romanæ lingue nebula, a nostratibus appellantur oblatæ. » Idem in mss. S. Benigni Divioniensis Consuetudinibus cap. 55, et in Ordinario Corbeiensis monasterii etiam clarius continetur; nam quod Udalricus ambigua voce expressit, perspicuis ibidem verbis enuntiatur: « Toto anno non contingit ut quidquam generaliter ad cœnam habeamus coctum, præter panem solum, nisi vel cruda poma, vel ea quæ ferro characterato, etc. »

Secundo opponi posset capitulum 16 monachorum Sangalleusium, statuens, « ut reficendi fratres unum pulmentum cum potu et horto seu pomis, si sunt, ante se inveniunt; post quæ et alia dantur quæ Regula mandat. » Illa autem alia haud possunt esse nisi C
secundum pulmentum coctum. Ergo tria ad singulas refectiones co-coedit sanctus Benedictus.

Respondeo capitulum istud intelligendum esse de refectione quæ jejunii diebus unica fit ad nonam, ad quam tria quidem pulmenta sanctus Pater indulget, aut certe illos monachos locutos fuisse juxta usum sui monasterii.

503 Tertio opponi posset Hildemari testimonium ad hæc verba addatur et tertium sic scribentis: « Hoc autem notandum est, quia in diebus privatis, si non fuerit calor, aut maximus labor, duo debent esse ad sextam pulmentaria cocta et unum crudum, et ad seram tertium coctum, si cœnatursunt ad æstimationem panis; id est, quia sicut ipse dicit, duas partes librae panis debet monachus manducare ad sextam, et tertiam ad seram, si cœnatus est; ita etiam de pulmentis intelliguntur, hoc est duo pulmenta cocta habeat monachus ad sextam, et tertium crudum; et ad seram unum pulmentum coctum, quod est jam tertium coctum, sicuti tertiam partem librae panis. Si autem ad nonam fuerit manducandi tempus, jussit dari duo pulmenta cocta, et unum crudum. »

Respondeo Hildemarum forte locutum fuisse secundum usum sui monasterii, et ex hoc testimonio saltem haberi non tria ad cœnam pulmenta, sed unum duntaxat concedendum esse. Nec ereditur difficile est majores nostros præscriptæ a S. Benedicto ciborum mensuræ aliquid addidisse, cum hujus rei luentum de cœnobio Cassinensi testimonium habeamus in epistola Theodemari ad Carolum imperatorem, cujus hæc verba: « Beatus Pater noster instituit duo cocta pulmentaria in quotidiana refectione fratribus preparari, et tertium de leguminibus crudis aqua infusis; nos vero ex institutione majorum tria cocta pulmentaria aliis diebus; quarta et sexta feria duo tantum reficientis fratribus præparamus, excepto quod plures ex fratribus nostris pane tantum his die-

bus, herbisque hortensibus vescuntur; quorum plerique etiam nec vinum bibunt. Die vero dominica et in festivitibus præcipuis etiam quartum addimus pulmentum, exceptis secunda, quarta et sexta feriis. » Ubi quod quatuor festis diebus pulmenta ministrata dicuntur, intelligendum est tam pro prandio quam pro cœna, ut duo ad prandium duoque ad cœnam unicuique præberentur. Neque enim credibile est faustis illis temporibus octo diebus festis pulmenta uno die concessa fuisse.

Cæterum istam opinionem confirmat veterum monachorum praxis, qui non plus edebant solvendo jejunium quam illud servando, contenti hoc casu aut refectionis tempus prævenire ad sextam, aut solitos cibos duas in refectionibus distribuere.

Sunt qui refectionem quotidianam hic intelligunt prout opponitur refectioni dierum solemnium; in quibus, aiunt, meliora et plura debent apponi pulmenta, quam aliis diebus quotidianis: « Alii sunt, inquit Hildemarus, qui quotidianam refectionem intelligunt de diebus privatis, et in solemnibus plus, propter illud quod idem S. Benedictus alibi dicit de diebus privatis et dominica; ut sicut illic divisit inter privatos dies et dominicam, cum de officiis dixit, ita et in hoc loco intelligitur divisisse, cum dicit ad refectionem quotidianam; ac per hoc in eo quod dicit ad refectionem quotidianam, datur intelligi, ut ad refectionem solemnium dierum aliquid plus et melius esse debeat. »

504 Sic Regula Cujusdam ad virgines, quæ magna ex parte ex Benedictina sumpta est: « Quotidianis, inquit (*Cap. 10*), diebus sufficere decernimus duo fercula, exceptis pomorum donis, de leguminibus, vel de oleribus conferta, seu farinæ qualibet conspersione.... Festis vero diebus pro reverentia sacræ solemnitatis pluribus cibis, id est ternis vel quaternis ferculis sunt corpora reficienda: sic tamen ut, si plura sunt cibaria numero, sint minora, ut corpora necessario cibo reficiantur, et non nimia saturitate damnentur. » Et certe ea fuit priscorum monachorum consuetudo, ut festis dominicisque diebus paulo liberius exciperentur. S. Casarius in Regula ad virgines (*In Recapit. cap. 16*): « In festivitibus majoribus ad prandium et ad cœnam fercula addantur; et recedentibus de ea dulcescimina addenda sunt. » Sanctus Aurelianus in utraque ad monachos et ad virgines Regula (*Cap. 51 et 55*): « Pisces vero certis festivitibus, aut quando sanctus abbas indulgentiam facere voluerit, tunc procurentur; » et in ordine convivii, quem utrique Regulae subjunxit: « In festivitibus vero, et quando abbas indulgentias voluerit facere, et cibaria quantum voluerit, et recentes addantur. » Sanctus Isidorus (*Cap. 19*): « Per omnem autem hebdomadam fratres viles olerum cibos, ac pallentia utantur legumina; in diebus vero sanctis interdum cum oleribus levissimarum carniū alimenta. » S. Fructuosus (*Cap. 5*): « Vivant solis oleribus et leguminibus, raroque pisciculis fluvialibus vel marinis; et hoc ipsum quoties se opportunitas fratrum vel festivitas solemnitatis dederit alicujus, servata in his et similibus causis discretionem. » Denique Magister (*Cap. 26*): « Dominico die vel aliis festis diebus, sed et propter extraneas advenientes personas quovis die quidquid addere abbas in cibo voluerit, ut pote majori, conceditur; vel dulciorum aliqua, secundum testimonium quod legitur in Vitis Patrum; ubi pro diebus festis delicatum petierunt a Domino cibum, et apparuit eis cum favo angelus. Tantum est, ut consideret æqualitatem, et fugiat corruptibilem nimietatem. » Sed his indulgentiis quæ in monachis tota hebdomada solis leguminibus vescuntibus, utcumque toleranda sunt, parce omnino utendum est; nam et S. Benedictus festos dies neque hoc capite, neque in tota Regula quotidianis opponit. Imo semper meminisse debemus quod ait Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 11*): *ferias monacho non esse super terram*; et Regula ms. incerti alterius auctoris (*Cap. 7*): *Ne dicas hodie*

festivitas est, et bibam vinum; et cras Pentecostes, et manducabo carnes; quia non est festivitas apud monachos super terram. Quæ verba desumpta sunt ex Evagrii monachi sententiis ad eos qui in cœnobiiis et xenodochiis habitant fratres.

Tam sextæ, quam nonæ.] De vespertina autem quæ fit tempore Quadragesimæ quid? De ea forte hic tacuit, quia postea dicturus est, hoc potissimum tempore aliquid de cibo et potu subtrahendum esse, ut notat Boherius: mensuramque ciborum istis temporibus aut in abbatis providentia reliquit, aut suos sola panis libra quam in die concedit, contentos esse voluit; nam et S. Richmirus abbati (*In ejus Vit. n. 15, sæc. III Benedict.*) **503** cum sanctæ Quadragesimæ dies advenirent, erat ei aridus cibus panis tantum hordeaceus, quem etiam manu molebat. » Atque ita S. Isidorus in Regula decernit (*Cap. 10*): « In observatione autem Quadragesimæ sicut fieri solet post expletum jejunium pane solo et aqua omnes contenti erunt, vino autem et oleo abstinerebunt. » Et sane « jejunare eos dicimus, inquebat olim Petrus Damiani (*Opusc. 14 et 15, cap. 6*), qui panem cum sale et aqua percipiunt, ubi autem præter hæc aliud aliquid additur, perfectum jejunium non vocatur. »

Omni-bus mensis.] Hanc lectionem, quam vulgatæ retinent editiones, et in quibusdam codicibus reperiri docent Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius, reprobat idem Hildemar, et cum eo præfati commentatores, ejus loco substituit *omnibus mensibus*, sicuti exstat in Regula Magistri cap. 26. Quam lectionem sequuntur antiquæ versiones Gallicæ, inter alias vetus ex ms. Conch., quæ hunc locum ita reddit: *en tous les mois de l'an*; versio Joannis de Précis cum alia antiqua monasterii S. Remigii Rhemensis: *en tout temps*; Guidonis Juvenalis: *en tout le temps de l'an*; Matthiæ Lamberti: *tous les mois de l'an*; altera recentioris auctoris: *en tous les mois de l'année*. Quam lectionem præfert Menardus, atque S. Benedictum hic occurrere præve quorundam consuetudini, qui ob calores plura fercula in æstate quam in hieme quotidie apponi volebant; quod etiam cavit S. Isidorus hoc statuto (*Cap. 10*): « In utrisque temporibus relectio mensæ tribus erit pulmentis. »

Vulgaris tamen lectio non videtur omnino spernenda; nam si legamus *omnibus mensis*, manifestum est S. legislatores non minus præve occurrere quorundam consuetudini, qui plura aut meliora abbatis aliorumque in dignitate positorum mensis apponi volunt fercula, quam fratrum; id quod expressis verbis prohibet idem S. Isidorus (*Cap. 10*): « Abbas citra languoris necessitatem cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat; nec aliud quam cæteri, nec cultius quam quæ in commune consistunt, præparari sibi quidquam expetat... Æqualia quippe erunt mensarum omnium fercula, similibusque alimentis cuncti reficiendi sunt fratres. » Et Regula monastica communis sancti Fructuosi (*Cap. 11*): « Excepto in adventu fratrum et languoris necessitate, delicatiores cibos non audeant edere abbates, nisi tales quales et fratres. » Concilium Aquisgran. (*Can. 25*): « Ea quam monachi sui habent mensura sint abbates contenti in manducando, in bibendo, in dormiendo, in vestiendo, in operando, si in aliis utilitatibus non fuerint occupati. » Et Oxoniense anno 1222 (*Apud Spelm., tom. II Conc. Angl.*): Omnes « in uno refectorio simul edant; nec per se cuilibet, sed communiter omnibus victualia præparentur. » Huc referri potest optimum Cluniacensis monasterii institutum, quod refert Udalcicus in hæc verba (*Lib. III, cap. 18*): « Quoties piscium generale datur, statim post sextam, vel si tandiu jejunatur, post nonam totum esse debet dispositum, et ordinatum in scutellis super tabula, quæ est in vestibulo cellarum, ut prior veniens antequam considere ad squillam, videre possit quod est in singulis **506** scutellis, si est æquale, et ita divisum ut prioribus non veniant majores et meliores partes; multumque in hoc genere personarum acceptio

vitatur. » Porro si non licet abbati meliores sibi ac plures quam fratribus cibos habere, multo minus convivia lauta facere; quæ prohibet Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis Constitutione, his verbis: « Prohibemus insuper ne superiores, abbates, priores, et cæteri quicumque ipsius ordinis seu religionis lautis conviviis et conessationibus occupentur; nec in his sumptus immoderatos et alias excessivos faciant. »

Vel etiam *omnibus mensis*; id est tam secundæ quam primæ, ut explicat Theobaldus Artaldus, ne forte servitores, lectores, et alii monasterii utilitatibus detenti, qui ad primam mensam cum fratribus accumbere nequiverunt, sub specie majoris laboris, aliquid sibi cæteris amplius indulgendum crederent. Ita Regula S. Pachonii: « Ministri absque his quæ in commune fratribus preparata sunt, nihil aliud comedant, nec mutatos cibos sibi audeant præparare; » et capitulum 20 monachorum Sangallensium: « Ut ministri omnes intus forisve in potu et cibo, vestimentis cæterisque necessariis ea mensura qua cæteri fratres vivunt, contenti sint. »

Est qui Gallice vertit à chaque repas; quæ versio si recipiatur, intelligenda erit de prandio, non autem de cœna: « Si enim dicatur *omnibus mensis*, inquit, Bernardus Cassinensis, oportet suppleri *prandii*; non enim tot fercula in cœna danda. » Vel etiam dicendum terminum universalem *omnibus cœnam* et prandium complecti.

Duo pulmentaria cocta.] Totidem concedit Regula Magistri c. 26, Solitariorum c. 43, Cujusdam ad virgines c. 10. At vero S. Cæsarius in Regula ad virgines in Recapitulatione c. 16: « Cibaria, inquit, omnibus diebus in jejunio tria, in prandio bina tantummodo præparentur; » et S. Aurelianus in Ordine convivii: « Cibaria quotidie ad refectionem tria, ad prandium duo, et ad cœnam duo. » S. Fructuosus autem mentem suam non satis explicat, cum statuit, ut « in præcipuis solemnitatibus tria pulmenta, et totidem portiones fratribus præbeantur. »

Quid vero pulmentarium nomine intelligendum sit in Regula S. Benedicti paucis est investigandum: « Pulmentum vocatur a pulle, inquit S. Isidorus (*Lib. II Orig. c. 2*); sive enim sola pulvis, sive quid aliud ejus permutatione sumatur, pulmentum proprie dicitur. » Atque hoc sensu secundum S. Hildegardem S. P. Benedictus « pulmentaria cibos illos ostendit, qui ad ignem positi, hæc et illac ligniolo moventur, ne comburantur. » Eodem modo pulmentum hic explicant Theobaldus Artaldus, Coelestinus, alique nonnulli et pietate et doctrina viri graves, habita ratione etymologiæ vocis.

Alii econtra non minus doctrina conspiciunt pulmenti seu pulmentarii nomine intelligunt quidquid pani adjicitur ut melius comedatur. Atque ita in communi usu loquendi solet usurpari, ut infinitis prope exemplis posset demonstrari. Solus hic Hildemari textus sufficit: **507** « Pulmentaria, inquit, multis modis dicuntur. Dicuntur enim de carne, sicut in lib. Genes. dixisse fertur Isaac ad filium suum cum isset in venationem, et de sua venatione fecisset illi pulmentum. Dicuntur etiam de piscibus, sicuti habes in Evangelio, ubi Dominus post resurrectionem suam apparuit discipulis piscantibus, et interrogavit eos si haberent aliquid pulmentarii; et cum venissent discipuli in terra, viderunt prunam, et super prunam piscem posuit. Dicitur etiam pulmentum de leguminibus, sicuti habes in præfato libro Geneseos, ubi dicitur: Coxit Jacob pulmentum, quod fuit de lenticula factum. Pulmentum enim dicitur, sicut tradunt magistri, quidquid pani adjicitur, ut melius ipse panis comedatur, sicuti est caseum, et folia porrorum, et ovum, et cætera his similia. Nam caseum si non coctum manducaveris cum pane, non dicitur pulmentum coctum; si autem coctum fuerit, dicitur pulmentum coctum. In hoc loco pulmentum coctum dictum est quod de oleribus, de caseo, de ovis, et de farina. »

Atque secundo hoc sensu sumendum esse hoc capite

puimenti vocabulum quatuor mihi persuadent. Primo, quod verba in legibus accipi debent in sensu qui eis ex communi et recepto usu loquendi convenit, non secundum etymologias eorum; alioquin subditos legibus, qui nec vocum etymologias scire tenentur, et frequenter non possunt, ut pote qui studere prohibentur, infinitis prope transgressionibus redderent obnoxios.

Secundo, quod pulmentum primo sensu pisces non complectitur; at qui prohibitos a S. Benedicto pisces assereret, legi neminem. Certe ipsi Cistercienses qui S. Benedicti Regulam ad litteram sibi servandam proposuerant, etsi solis vesci leguminibus, iisque omnino male paratis solerent, tamen aliquando piscibus usos fuisse constat ex S. Bernardo (*Serm. 50, in Cant.*), qui nonnullorum monachorum de victu querelas perstringens, inter alia redarguit eos quod quererentur: « Pisces de stagno aut de lutosâ aqua mæx penitus complexionis non congruunt; » et ex Vita B. Rogerii abbatis Ellantii (*Num. 5 et 10 apud Boll. 4 Jan.*), qui obiit anno 1175, cui cum aliquando « piscis non modicus offerretur, ... requisivit an ex eo singuli fratres portionem possent accipere ordinariam, » jussitque illum in commune olus conventus mitti; aliquando etiam in itinere constitutus pisce miræ magnitudinis refectus legitur.

Tertio, quia pulte pro pane veteres utebantur, ut patet ex Plinio (*Lib. xviii*): « Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum est, quoniam inde et pulmentaria hodie dicuntur. » Sed S. Benedictus hic panem ad pulmenta adjicit. Hoc argumentum est Nicolai Bravi.

Quarto, quod ex Regula tertium pulmentum determinate debet esse ex leguminibus. Unde merito potest inferri alia duo non absolute ex leguminibus, sed ex quocunque alio obsonio preparari posse. Alioquin sanctus Pater sine conditione dixisset, sufficiant monachis tria pulmentaria.

Cum ergo ex communi usu loquendi pulmentum dicatur quidquid **508** pani, ut facilius comederetur, additur; et alioquin S. Pater solas quadrupedum carnes prohibeat, pulmentarium nomine hic omnia ciborum genera quæ vitæ monasticæ proposito conveniunt, aut ei ratione pretii vel suavitatis nimis non repugnant, intelligenda sunt. Quænam vero monachis conveniant ex SS. Patrum factis, dictis, et Regulis accipiendum est.

Itaque S. Hieronymus de cœnobitis Ægyptiis loquens (*Epist. 22*): « Vivitur pane, inquit, leguminibus, et oleis, quæ sale so'o condiuntur: vinum tantum senes accipiunt. » De anchoritis vero: « Excepto sale et pane, ad desertum nihil perferunt amplius. » Similiter de Ægyptiis monachis disserens Cassianus (*Lib. iv, cap. 22*): « Nec tanta cura inter eos parandorum ciborum vel coctionis impenditur, quippe qui maxime xerophagiis vel homophagiis utuntur, et apud quos secta singulis mensibus porrorum folia, lapsana, sal frictum, olivæ, pisciculi minuti saliti, quos illi mænidia vocant, summa voluptas est. »

De Pachomianis ita loquitur Palladius (*Lausiac. cap. 59*): « Alii versantur in mensis parandis, mense imponentes panes, olera agrestia, olivas, caseos, et extremas carnum partes, et comminuta olera. » Et certe solitas eorum escas fuisse olera, legumina, olivas, alia, herbasque minutas oleo et aceto conditas colligitur ex Vita S. Pachonii: unde et negligentem eorum redarguens ait: « Quomodo hoc facis, cum statuta vivendi leges, et SS. Patres sabbatis atque dominicis omnibus, olera coqui jubeant fratribus vesci volentibus? »

De SS. Patribus in Sina audiendus est S. Nilus (*Hist. cædis SS. Pat. in Sina, cap. 5*): « Pauci quidem norant alimentum ex frumento... multi autem vescuntur crudis oleis et bacis, mensam minime artificiosam, et nullis condimentis instructam amplectentes, eorum qui obsonia condiunt, et panem conficiunt, curiositatem multum valere jubentes; ne si

A in curando corpore multum temporis ponerent, negligentes essent in eo in quo potius oportet perseverare. »

Non majorem curam in parandis sibi cibis impendebant monachi ad Jordanem habitantes, de quibus in Vita S. Mariæ Ægyptiacæ num. 5 (*Boll. 2 April.*): « Esca illis indeficiens erant divina eloquia; corpori vero indulgebantur necessaria duntaxat, panis et aqua. »

Sancti Gerasimi discipuli quinque infra hebdomadam diebus nihil « quod esset esculentum nisi panem et aquam, et dactylos » gustabant. Sabbato et dominica « cocto utebantur in cœnobio, et parum vini sumebant. »

Neque vero hæc solis in Oriente degentibus monachis singularia exstiterunt. S. Fintani in Hibernia sæculo vi abbatibus discipulis communis cibis nihil erat aliud nisi olera agrestia, ex ejus Vita num. 2 (*Boll. 17 Feb.*). De monasterio S. Comgalli Vitæ secundæ scriptor num. 26 sic loquitur (*Bolland. 10 Maii*): « Panis jam, et aqua, atque olera tantum erant in illa cœna; lac enim et cætera alimenta in monasterio S. Comgalli visu et gustu antea incognita erant... Postea suadente episcopo (S. Finbarro) et aliis **509** sanctis per rationem charitatis lac receptum est senibus et infirmis. » Postea etiam receperunt pisces, ex eadem Vita num. 54. Ex Regula quoque vivendi monachis a S. Davide præscripta (*Bolland. 1 Martii*), « cibum ad necessitatem magis quam ad saturitatem sumebant; ibi quoque et oleis et sale contenti, lautiores cibos pro fastidio reputabant. Infirmitas tamen, vel ætate provecitis, vel longo itinere fatigatis, aliquando lautioris cibi oblectamenta procurabant. »

Jam vero si sanctorum dicta consulamus: S. Basilii (*Regul. fus., cap. 19*): « Oportet, inquit, omnimodò illis uti cibis qui et facilius et vilius comparantur, ne prætextu abstinentiæ quæ pretiosiora sunt queramus, et sumptuosiores cibos ex condimentis pretiosis componamus. Sed si quid est quod in unaquaque provincia facilius et vilius comparatur, et quod in usu hominum communiter habetur, hoc ad usus nostros oportet assumi, et ea tantummodo requiri quæ ad vitam pernecessaria sunt, id est oleum et alia hujusmodi, vel si quæ etiam ad infirmantium solamen adhibentur. » Et paulo antea: « Si quid ergo illud est, quod potest vel brevius vel facilius explere hanc necessitatem corporis in cibis, id potius eligendum est. Sed et Dominus, ut opinor, hoc ostendit cum esurientes in deserto refecit; quia cum utique posset majore miraculo copiosiores eis cibos parare, nihil horum fecit; sed simplicem eis exhibuit victum; et secundum Joannem quinque panes hordeaceos et pisciculos duos apponit. De potu vero nec mentio quidem ulla fuit: ex quo sine dubio designatur quod omnibus sufficiens esse possit aquæ usus et **510** necessarius. »

Similiter Cassianus (*Lib. v, cap. 25*): « Igitur est cibus eligendus, non tantum qui concupiscentiæ flagrantis æstus temperet minusque succedat, verum etiam qui ad parandum sit facilis, et quem ad comedendum opportunioris vilioris pretii compendium præstet, quique sit conversationi fratrum usuique communis. »

S. Hieronymus Paulinum monachum de instituenda vitæ ratione ita instruit (*Epist. 15*): « Sit vilis et vespertinus cibus, olera et legumina, interdumque pisciculos pro summis ducas deliciis. Qui Christum desiderat, et illo pane vescitur, non querit magnopere de quam pretiosis cibis stercus conficiat. »

Illi concinunt ea quæ ad eundem Paulinum eorum ad præparandos monachorum cibos apum mittens, scribit Severus Sulpicius (*Spicil. tom. V*) in hæc verba: « Postquam omnes coquos tuos coquinæ tuæ renuntiassæ cognovi, credo quia dedignarentur officium vilibus præbere pulmentariis: puerulum tibi ex nostra misimus officina, doctum satis pallentem coquere fabam, et ignobiles betas acce o et jure

condire, vilemque pultem esurientium faucibus inferre monachorum, piperis nescium, laseris ignarum, familiarem cymini, et apprimè callidum herbis suave redolentibus clamosum urgere mortarium. Unum habet vitium, quod hortorum omnium civilis est inimicus, ita ut si admissus fuerit, proxima quæque metet gladio, nec exsaturabitur unquam cæde malvarum.

510 Denique Evagrius in Monachicis num. 5 (Tom. III *Mon. Eccles. Græc.*): «Cibum brevem et nullius pretii, non autem multum ac magna cura egentem cape. Quod si prætextu hospitalitatis de sumptuoso in mentem venerit, eam abjice cogitationem, nec illi adhaereas; per illam quippe insidiatur tibi adversarius, quo te a quiete avertat.»

Venio ad veterum monachorum instituta. Regula S. abbatis Isidori ita habet (Cap. 31): «Sihabitaveris cum aliquo fratre, et dicit tibi: Coquito; die: Quid vis? Et si electionem tibi reliquerit, cogito quidquid tibi venerit ad manus.» Regula S. Anselmi ad monachos (Cap. 51): «Carnes in cibo nusquam sumantur, pulli vel cuncta alia in congregatione non ministrentur; infirmis tantum provideantur et accipere liceat. Pisces vero certis festivitibus, quando sanctus abbas indulgentiam facere voluerit, tunc procurentur.»

Regula sancti Columbani (Cap. 5): «Cibus sit vilis et vespertinus, monachorum satietatem fugiens, et potus ebrietatem, ut et sustineat, et non noceat, olera, legumina, farina aquis mixta, cum parvo panis paximatio, ne venter oneretur, et mens suffocetur.» Et tamen sancti Columbani discipulos aliquando etiam piscibus usos fuisse constat ex Vita sancti Galli cap. 6, sæc. II Benedic.

Regula S. Isidori (Cap. 10): «Per omnem autem hebdomadam fratres viles olerum cibos ac pallentia utuntur legumina. In diebus vero sanctis interdum cum oleribus levissimarum carnum alimenta.» Et alibi idem S. Isidorus monachorum vitam describens (Lib. II de *Eccles. Offic.*, cap. 45): «Non solum a carnibus et vino abstinent pro sufficientia demandarum libidinum, sed etiam ab omnibus quæ ventris et gutturis provocant appetitum.»

Regula S. Fructuosi (Cap. 5): «Vivant solis oleribus et leguminibus, raroque pisciculis fluvialibus vel marinis; et hoc ipsum quoties se opportunitas fratrum vel festivitas solemnitate dederit alicujus, servata in his et similibus causis discretionem majoris.»

Regula denique Cujusdam ad virgines (Cap. 10): «Quotidianis diebus sufficere decernimus duo fercula, exceptis pomorum donis, de leguminibus, vel de oleribus conferta, seu farinæ qualibet conspersione.»

Ut autem etiam ex nostris aliqua ponamus exempla, discipuli sancti Amarini abbatis «vix panem paximati ad mensuram cum lympharum potu sumebant.»

Idem de primis sancti Benedicti abbatis Anianensis discipulis narrat Ardo in ejus Vita num. 42 (Sæc. IV *Ben. part. I*): «Pellebatur aliquoties eorum esuries lacte delato a vicinis mulieribus, quoniam ariditate tabuerant corpora eorum, solo viventes pane et aqua.»

Sanctus Ansegisus abbas Fontanellensis in constitutione de victu et vestitu suorum monachorum assignat fabas, pisa, mel, caseum, ova, porcos saginatos ad adipem et lardum, insuper in Nativitate Domini et Paschate aucupastas, pullipastas, et pullos. Ad potum vero vinum et siceram. Ad infirmorum curam, mel et pignenta.»

Cluniacenses sua pulmenta quotidie conficiebant unum ex fabis, **511** alterum ex oleribus; quibus adjiciebant pittantiam vel generale ex caseo, ovis; sola dominica et feria quinta ex piscibus; idque si tamen aquo pretio inveniri poterant. Quid vero sit pittantia, quid generale, docet Udalricus his verbis (Lib. II, cap. 53, et lib. III, c. 48): «Generale appel-

lamus quod singulis in singulis datur scutellis. Pittantia quod in una scutella duobus: verbi gratia, aliquando pro pittantia absque scutella unum erudi casei frustum, vel quatuor ova: pro generali ova quinque, caseus nunquam, nisi coctus.» Feria 2, 4 et 6 pittantiam, aliis diebus generale ministrabant.

Tegerensenses etiam in Bajoria monachi raro piscibus vescabantur, ut testatur Gozpertus ejusdem loci sæc. X abbas (Tom. IV *Anal.*): «In regione, inquit, australi, sicut scitis, habitantes, more monachorum, ut deceat, a carnibus abstinentes, captura piscium raro pascimur; quia piscosas aquas minime habemus.»

Quid vero de Cisterciensibus? Certe audiendus est hic Guillelmus abbas Sancti Theoderici de Clarevalensibus loquens (Lib. I de *Vita sancti Bern.*, cap. 5): «Pulmentaria, inquit, sæpius ex foliis fagi conficiebant. Panis instar prophetici illius ex hordeo, et milio, et vicia erat; ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio ubertim plorans clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines.» Et Fastredus tertius Clarevallensis abbas, arguens abbatem quemdam qui lautius vivebat (*Inter epist. S. Bernardi*): «Non est hæc vita quam me et te docuit Pater et prædecessor noster Bernardus felices recordationis; nec modus quem nostri sacri ordinis abbates et monachi sequuntur, qui nos pane ex avena confecto, et herbis sine oleo et abdomine coctis enutrierunt, et fabis pisque ipso etiam Paschatis die feator; quæ austeritas, vel similis in omnibus ordinis domibus observatur.» Et ne domestici testes suspecti fortasse videantur, peregrinos promissus, Stephanum prior ad Robertum priorem Pontificiacensem scribens, sic loquitur: «In sudore vultus sui vescuntur pane suo, nec eos lascivire et rixari faciunt otium et alienus cibus: tanta in eo parcimonia, ut duobus tantum pulmentis utantur, quæ aut ager ex leguminibus, aut ex oleribus horus affert: pisce tanto rarius utantur, quanto frequentius apud eos audiri solet, quam videri.» Et aliter in Hist. Occid. cap. 14: «Piscibus, ovis, lacte, et caseo non vescuntur communiter; quandoque tamen licet raro pietatis intuitu pro pittantiis et summis deliciis sit utuntur.»

Mira sunt ea quæ de Carthusianis scribit Petrus Venerabilis (Lib. II *Mir.*, cap. 28): «Pane turfureo semper utuntur, vino alico ad aquam, ut merito magis villum quam vinum dicatur. Ab omni carnis esu tam sani quam ægri in perpetuum abstinent. Pisces nunquam emunt, sed forte ex charitate datos accipiunt. Die dominico, et quinta feria tantum, caseum vel ova ad vescendum admittunt. Tertia feria, ac sabbato aut legumine, aut olera cocto utuntur. Omni secunda, quarta, et sexta feria pane et aqua sola contenti sunt.» Et Guibertus abbas (Lib. I de *Vita sua*, c. 10): «Dominica **512** a dispensatore escas, panem scilicet ac legumen accipiunt, quod unicum pulmenti genus a quoque eorum apud se coquitur... Pisce et caseo dominicis et valde festis diebus utuntur; pisce dixerim, non quem sibi ipsi emerunt, sed quem bonorum aliorum virorum largitione susceperint.» His concinnat ea quæ præscribuntur in Statutis Guigonis cap. 53, et in Antiquis Carthus. Statut. part. II, cap. 15 et 14.

Ex dictis hactenus liquet quales debeant esse perfectorum monachorum cibi; nimirum viles, inventu et paratu faciles, ut sunt fabæ, pisa, radices, olera, legumina, et fructus terræ: «Exemplum frugalitatis, magisterium parcimonie, inquit olim sanctus Ambrosius (Lib. III in *Hexam.* c. 7), est herba simplicis victu, olerisque vilis aut pomi contentos esse oportere, quem natura obtulit, quem liberalitas Dei prima donavit. Ille salubris, ille utilis cibus, qui morbos repellat, qui rescet cruditates, nullo hominum partus labore, sed divino effusus munere, sine satione frugis, sine semine tam dulcis, tam gratus, ut et repletis voluptati atque usui sit, denique ad primas datus

mensas, ad secundas remansit. » Et hæc quidem ille ad omnes, quid vero ad monachos? Cæterum pisces non nisi raro, eosque vilis pretii, atque pro magnis feliciis monachos comedere deceret. Non possum hic præterire factum singulare sancti Lupicini abbatis, qui, ut refert Gregorius Turonensis (*Lib. de Vit. SS. Pat. c. 1*), « ingressus in domum in qua cibi coquebantur ad reficiendum, vidit diversorum ferculorum apparatus magnum, pisciumque multitudinem aggregatam, dixitque in corde suo : Non est dignum ut monachi, quorum vita solitaria est, tam ineptis intantur sumptibus : et statim jussit præparari æneum magnum ; cumque locatus super ignem fervere cœpisset, posuit in eo cunctos simul quos praverant cibos, tam pisces quam olera sive legumina, vel quidquid ad comedendum monachis destinatum fuerat, dixitque : De his partibus nunc reficiantur fratres ; nam non deliciis vacent, quæ eos a divino impediunt opere. » Et plane semper placuit illud sancti Ambrosii (*Lib. vii in Luc.*) : « Indecorum est homines curare de cibo qui militant de regno. » Quibus hæc non arriserint, audiant non me, sed S. Bernardum (*Serm. 50, in Cant.*) : « Qui voluerit animam suam salvam facere perdet eam. Quid hic vos dicitis, observatores ciborum, morum neglectores? Hippocrates et sequaces ejus docent animas salvas facere in hoc mundo, Christus et ejus discipuli perdere ; quoniam vos e duobus sequi magistrum eligitis? At manifestum se facit, qui sic disputat : Hoc oculis, hoc capiti, et illud pectori aut stomacho nocet. Profecto unusquisque quod a suo magistro didicit, hoc in medium profert. Num in Evangelio legis has differentias, aut in prophetis, aut in litteris apostolorum? Caro et sanguis profecto revelavit tibi hanc sapientiam, non spiritus Patris. Est enim carnis hæc sapientia. Sed audi quid de ipsa nostri medici sentiant : Sapientia carnis mors est. Item : Sapientia carnis inimica est Deo. Num Hippocratis seu Galeni sententiam, aut certe de schola Epicuri debui proponere vobis? Christi sum discipulus, 513 Christi discipulis loquor. » Et infra : « Quid vero prodesi temperare a voluptatibus, et investigandis diversitatibus complexionum, ciborumque varietatibus inquirendis quotidianam expendere curam? Legumina, inquit, ventosa sunt, caseus stomachum gravat, lac capiti nocet, potum aquæ non sustinet pectus, caules nutriunt melancholiam, choleram porri accendunt, pisces de stagno aut de lutoso aqua mæx penitus complexioni non congruunt. Quale est hoc, ut in tot fluvii, hortis, agris, cellariisve reperiri vix possit quod comedas? Puta te, quæso, monachum esse, non medicum ; nec de complexionibus judicandum, sed de professione. Parce, obsecro, primum quidem quieti tuæ ; parce deinde labori ministrantium ; parce gravamini domus ; parce conscientiæ ; conscientiæ dico, non tuæ, sed alterius, etc. »

Tandem quod ad ciborum condimenta spectat : « Absit procul saccharum, ut Fulsiensium monachorum verbis constat (*Const. Ful., cap. 59*), cinnamomum, cardophyllum, piper, et aliæ species aromaticæ. Nec cuiquam nisi forte propter infirmitatem valetudinis indigenti a superiore permitti possit. » Et recte ; nam, ut dicebat Guillelmus, abbas Sancti Theoderici (*De Vit. sol. ad Frat. de Monte Dei*) : « De condimentis obsecro, ut comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles vel delectabiles. Sufficit enim concupiscentiæ malitia sua ; quæ cum vix aut nullo modo pertransire possit ad finem explendæ necessitatis, nisi per viam quantacunque delectationis, si cœperit accipere irritamenta ab eis qui perpetuum susceperunt bellum adversus ejus oblectamenta, fiunt duo contra unum, et sic periclitatur continentia. » Certe S. P. Benedictus alia non vult ciborum condimenta, quam quæ omnibus etiam minus idoneis facile parari possunt ; cibos enim a fratribus coqui præscribit ; nec ullum a coquina officio excusat.

Propter diversorum infirmitates, ut forte qui ex uno

A non poterit eslere, ex alio reficiatur.] Ne forte in solo pane quis, unicum præparatum pulmentum fastidians, reficeret. Sed quid cum solum propter diversorum infirmitates duo pulmenta S. Pater indulgeat, ut qui ex uno edere non poterit, ex alio reficiatur, unico contentus esse debet monachus, aut ex utroque refici licet? Respondet Petrus Boherius : « Quamvis bene faciat si a secundo abstineat, et de tali possibili abstinentia teneatur Deo gratias reddere, non credo tamen fratrem peccare, si de ambobus rationabiliter sumat, cum nec Magister hoc tacite hic prohibuerit, vel expresse. » Similiter Hillemarus : « Hoc sciendum est, inquit, quia potest ex duobus refici, si valet ; eo quod non est (juxta intentionem) de hoc, ut si potest de ambobus edere pulmentis, ex uno tantum edat. Et quod ita sit, manifestatur ubi dicit, *Addatur et tertium* ; quia nequaquam dixisset addi et tertium, si solummodo voluisset edere de uno quolibet. » Idem etiam sentit Menardus. Et sane, at ipse ait, « male consultum esset superfluis impensis, cum duplicatis pulmentariis, dapes quæ, verbi gratia, quinquaginta monachis sufficerent, pro 514 centum essent appendende : maxime cum singule lancee id continere deberent, quod ad unius monachi satietatem sufficeret ; quia illi de una tantum edere liceret. » Quibus verbis omnino refutata manet ridicula prorsus et indigna monacho quorundam opinio, qui existimant quodlibet pulmentum sufficere debere ad congruam cujuslibet monachi refectionem.

Ergo duo pulmentaria cocta fratribus omnibus sufficiant.] Recte ex hoc loco Richardus de S. Angelo infert, « quod vicedecani et alii priores non debent habere pura fercula duobus ; quia qui omne dicit, nihil excludit se excipit. »

Et si fuerit unde poma.] Pomorum nomine intelligit omne fructuum genus, quod ex arboribus aut ex herbis nasci solet ; nam « quæ nascuntur de arboribus aut de herba, poma dicuntur, » inquit Bernardus Cassinensis.

Aut nascentia leguminum.] Legumen Gazæo dicitur (*In Cass. lib. v, c. 5*), « quidquid e terræ satis et siliquis nascitur ; » id quod probat ex Varrone lib. i de Re rustica : « Legumina evelluntur e terra, non subsecantur ut fruges ; quæ quod ita legantur, legumina dicta sunt ; » et ex sancto Isidoro, lib. xvii Orig., cap. 4 : « Legumina a legendo dicta ; veteres enim meliora quæque legebant, sive quod manu legantur neque sectionem requirant. Leguminum plurima sunt genera, ex quibus faba, lens, pisa, fasciolum, cicer, lupinum, gratiora in usu hominum videntur. »

Quid vero per nascentia leguminum hic intelligat S. Pater, docent commentatores. Smaragdus : « Leguminum, inquit, nascentia eorumdem leguminum intelliguntur germina, quæ cum aceto vel aliis fructibus composita ad comedendum sunt apta. » Hillemarus : « Nascentia leguminum intelliguntur germinantia, quia mos est illius terræ, et Romanæ et aliarum provinciarum, mittere legumina in aqua ; et cum germinata fuerint, tunc manducant. » Hillemarus explicat Bernardus Cassinensis : « Nascentia vero legumina dicuntur secundum expositores legumina nascentia, vel germinantia ; quando videbuntur ponuntur in aqua, et quasi tenera efficiuntur, sicut illa quæ incipiunt germinare, et comeduntur in partibus Romanorum, vel sic germinata, vel cum aceto. » Boherius vero, relatis Smaragdi et Bernardi sententiis, addit : « Vel de quod appellantur hic nascentia leguminum illa quæ ex leguminibus, id est seminibus vel granis nata, apta sunt ad comedendum, et non ipsa legumina, sive grana, ut patet in cucurbitis, cucumeribus, raphanis, melonibus, pepionibus, pastinacis, lactucis, verdolagis, et hujusmodi. » Nascentia leguminum hic proprie esse existimo recens orta legumina, quæ cum sale, aceto et oleo solent comedī, ut sunt lactucæ, et aliæ hujusmodi herbes,

quas sic conditas *saludam* vocare solemus. Et ita intelligit Turrecremata. Paulo laxior est S. Hildegardis explicatio hujus loci: « Fabas, inquit, et pisa, et alia hujusmodi legumina demonstrat, quæ de agro recientia **515** colliguntur, velut poma de arboribus tolluntur, et illa non cocta, sed a cortice ablata pro tertio cibario fratribus apponi jubet. Pisces quoque, aut casei, aut ova in tertio cibario intelligenda sunt. » Hæc parum conveniunt cum ea pulmenti notione quam paulo ante dederat.

Addatur et tertium.] Scilicet pulmentum; et illud quidem *crudum* ex antiquo ordine conversat. monast., cap. 11, ex epist. Theodemari ad Carolum Magnum, ex Hildemaro, Nicolao de Fractura, Boherio, Turrecremata, et Matthia Lamberto; quibus consonat Regula Magistri, concedens « cocta duo pulmentaria, et tertium, quodcumque fuerit, *crudum* cum pomis. » Menardus tamen existimat liberum esse coctum aut crudum tertium pulmentum apponere.

Cæterum, ut observat hic Hildemarus, S. Benedictus neque æstivo tempore ad nonam, neque hieme ad seram poma concessit; alioquin tres, cum duas duntaxat æstate permittit; dum, cum unicam hieme indulgeat, refectiones fierent. Ex quo conicere possumus, jam illis temporibus saltem aliquibus in monasteriis irrepsisse consuetudinem fructus ad seram edendi etiam jejuniis diebus, et ad nonam æstivo tempore. De hac ad nonam fructuum comestione exstat Theodemari, abbatis Cassinensis, testimonium in epistola ad Carolum Magnum: « Præter hæc etiam æstatibus tempore post nonam, si est aliquid de pomis, et singulas phialas nostris fratribus præbemus. » Quod prohibuisse videtur synodus Aquisgranensis, statuens « ut poma et lactuæ, nisi quando alius cibus sumitur, non comedantur. »

Panis libra una propensa sufficit in die.] De pondere hujus libræ inter se non consentiunt auctores. Libra est duplex, Romana unciarum duodecim, et mercatoria sexdecim; utraque etiam minor Neapolitana. An vero alterutram adoptaverit S. P. Benedictus non constat. Singulare pro suis discipulis libræ pondus instituisse, communis est sententia. Idque persuadent, 1º quod sanctus Pater discipulum suum B. Maurum dirigens in Gallias, cum sacro Regulæ textu pondus libræ panis eidem deferendum secum tradidit (*Faust. in Vita sancti Maur., num. 29*); quod si singulare non existisset, haud necesse fuisset illud eo deferre, cum simile in Gallia reperiri posset; 2º quod, everso a Longobardis monasterio, Cassinenses Romam aufugientes S. Regulæ textum cum relicta sibi a S. Benedicto panis libra secum detulerint; cujus pondus, restaurato postea monasterio, Zacharias papa ibidem restituit (*Leo Ostiensis Chron. Cassin., lib. 1, cap. 2*); quæ sane sollicitudo omnino fuisset inutilis, si Romanam S. Pater libræ adoptasset; 3º quod Carolus Magnus, collapsam passim in Galliæ monasteriis disciplinam regularem restituere cupiens, missos Cassinum direxerit, qui institutum a S. Benedicto libræ panis pondus, et hemina vini mensuram sibi deferrent. Porro Romanam non Cassinum imperator mittere debuisset, si Romanam S. Benedicti libræ, aut heminam admisisset.

Missam a Theodemaro abbate imperatori libræ statim post ejus **516** obitum in omnibus monasteriis, haud dubium, recipi curavit synodus Aquisgranensis, statuens *ut libra panis triginta solidis per duodecim denarios metiatur; et quidem antequam coquantur*, ut præfert canonis titulus. Hæc verba illis temporibus omnino perspicua, nostris valde obscura, plurimis divinandi occasionem tribuerunt. Nam Gazæus in notis ad Cassiani lib. v, cap. 5, hunc canonem de pretio triginta solidorum intellexit, eique suffragatur Dadinus Alteserra Ascet. lib. v. Hæftenus de pondere quatuor librarum, hoc est quadraginta octo unciarum, uti se ipse explicat, fretus, seu

potius illius Theodemari verbis ad imperatorem scribentis: « Direximus quoque pondus quatuor librarum, ad ejus æqualitatem ponderis magis debeatur fieri, qui in quaternos quadros singularum librarum, juxta sacrum Regulæ textum, possit dividi; quando pondus, sicut ab ipso Patre est institutum, in hoc est loco repertum. » Accessit concilii Aquisgranensis anni 816 decretum, singulis canonicis quatuor panis libras assignans; et tres monialibus, ex quo inferit, non minorem monachis quantitatem panis concessam fuisse. Non defuerunt etiam qui solidos pro uncis interpretantes, præscriptam a concilio libræ esse unciarum triginta asseruerint. Nicolaus Bravus fatetur concilii sensum assequi se non potuisse; sed interim Cassinensæ libræ unciarum triginta tria cum dimidia uti legitimam admittit. Eandem pro Benedictina agnoscere videntur Jacobus Brolius, monachus S. Germani a Pratis, in Supplemento Antiq. Paris., pag. 88, et Andreas Quercetanus in not. ad Bibliot. Cluniac. Difficultatis punctum attingit, sed divinando, vir doctissimus Antonius Ypezius: censuit quippe eam legem de pondere libræ editam more Francorum, qui libræ numericam viginti solidis computare solent; solidum vero duodecim denariis, quem eundem computandi morem etiam in ponderibus olim adhibuerint. Ex qua observatione intellexit libræ crudi panis a synodo assignatam constituisse libræ sesquimedia, ut coctus panis constaret libra una Parisino more, quæ pro una libra viginti quinq. solidos exigit, et hanc demum esse libræ quam sanctus Benedictus propensam appellat. At difficultatis nodum non modo attingit, sed etiam solvit dissertator Gallicus de hemina vini et panis libra Benedictina. Is enim in libello suo (*Num. 25*), anno 1667 Parisiis excuso, atque iterum anno 1688 recuso, ex vetustis Francorum legibus observat, vigesimam partem unciæ denarium esse, duodecim vero denarios solidum efficere; adeo ut tres unciæ quinque solidos, et duodecim unciæ libræ viginti solidorum constituent. Idem aliis argumentis atque auctoritatibus confirmat noster Mabillonius in præfatione ad sæc. iv. Et sic libra triginta solidorum sesquilibræ Romanæ continet, hoc est uncias octodecim; quæ post panis coctionem quatuordecim circiter uncias reddit, si panis primarius est; sexdecim, si secundarius. Et hanc esse libræ Benedictinam, quam, eo quod uncis aliquot Romanam superet, sanctus Pater propensam vocat, mihi multa persuadent.

517 Primo, quod S. P. Benedictus veteres monachos in multis secutus duces, tum hæc in parte satis probabiliter amulatus est. Porro de illis ita discurrit apud Cassianum abbas Moyses (*Collat. 2, cap. 19*): « Discutientes continentias diversorum, qui vel solis leguminibus, vel oleribus tantum, vel pomis vitam jugiter exigebant, præposuere cunctis illis refectionem solius panis, cujus æquissimum modum in duobus paximatis statuerunt, quos parvulos panes vix libræ unius pondus habere certissimum est. » Hanc libræ fuisse unciarum duodecim colligitur ex paximatum pondere, quod sex uncis constituisse patet ex Palladio, qui agens de Paulo Simplicio sic habet: « Fert Antonius et imponit mensæ quatuor paximatis sex unciarum, et sibi quidem unum mafeceit. »

Secundo, S. Benedictus, ubi major est labor, constituit a se mensuræ aliquid superaddi permittit. At vero si tantam panis quantitatem, ut volunt præciati auctores, quæ duobus tribusve hominibus abunde sufficeret, S. Pater dedisset, nihil certe vel edacissimo homini, quantavis fame laboranti, æstu aut operibus attrito, superaddere necesse foret.

Tertio, S. Benedictus non plus ad duas refectiones quam ad unicam, cum jejunium est, panis indulget. At qui sexdecim, vel quindecim panis uncias ad

unicam refectionem cum duobus tribusve pulmentis homini pœnitenti sufficere negat, hic non tam sedare famem quam ventrem non dicam replere, sed exenterare cupit.

Quarto : « Apud Gallias, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 7*), ut specialis viri relatione didicimus, religiosi cœnobiorum Patres videntes plerisque fratrum traditam a B. Benedicto mensuram refectionis excedere, nec se posse intra præscriptum regularis diarii limitem cohibere, eantem duxerunt, ut constitutis quibusdam horarum officiis, et alios adhuc psalmos apponerent, quatenus victus remissioris excessum augmento valeant compensare psalmodum. » Quod si de pane intelligatur, tanta non erat libra Benedictina, quæ singulis ad refectionem quotidianam sufficere non poterat.

Quinto, S. Odonem, Cluniacensem abbatem, laudant quod mediam duntaxat in die panis libram ederet, quæ plane laus magna non foret, si libra Benedictina duobus tribusve hominibus reficiendis sufficeret.

Denique Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 8*) libram panis monachorum ita describit, ut « novem onicium, vel tria anserum ova libratibus lancibus tantumdem pensent. » Porro novem onicum sive gallinarum ova uncias sexdecim non multo superant. Hæc omnia argumenta æquum rerum æstimatorem persuadent, Benedictinam panis libram uncias quindecim haud superare.

Huicæ vero assertioni opponet non nemo varia libræ panis monachis distribuendi pondera : nam Cassinenses in Declarationibus aiunt : « Pondus libræ, ut habuimus a monasterio nostro Cassinensi, fuit unciarum triginta trium. » Simile aut parum ab simile olim in Fossatensi S. Mauri monasterio servatum fuisse testantur Petrus Boherius et Jacobus Brolius. Item aliud in Suessionensi S. Medardi, quo etiam vicini **518** eidem monasterio Cœlestini Suessionenses utebantur, unciarum triginta duarum. Aliud insuper in Burdegalensi S. Crucis ex ære Cyprio unciarum viginti octo. Denique pondus quatuor librarum Carolo Augusto a Theodemaro abbate missum.

Hæc omnia pondera, quæ tanquam falsa et supposititia suspiciet aliquis, ut vera et legitima admittimus. Nam pondus Cassinensium, Fossatentium, Suessionensium et Burdegalensium, pondus erat duarum librarum, quæ duobus dividebantur monachis; et quidem libra Cassinensium, Fossatensium et Suessionensium sexdecim erat unciarum, aut eo amplius ante coctionem; Burdegalensium quatuordecim, coctione facta. Nec est quod quis dicat ista pondera non esse æqualia; nam parum pro nihilo reputatur, nec viros æquos hinc minutis diutius immorari deest, de quibus litigare possunt critici, quibus nihil unquam, nisi probaverint ipsi, placebit. Nec est quod quis hæreat in fracto numero unciarum triginta trium cum dimidia; nam id provenire potuit ex unciarum diversitate, quibus nunc utimur, ab illis quæ sancti Benedicti tempore erant in usu. Et certe pondus ænenum in Cassinensi sacario servatum cum hac inscriptione, *Pondus libræ panis B. Benedicti*, est unciarum triginta novem regni Neapolitani. Cæterum hujusce divisionis exempla non desunt apud veteres; nam Regula Magistri decernit (*Cap. 26*), ut « medius panis pensans libram unam singulis in die sufficiat. » Coquebatur ergo solidus panis duabus constans libris, cujus medietas, *pensans libram unam*, uni fratri competebat. Simili modo pondus quatuor librarum a Theodemaro abbate Carolo Augusto missum quatuor dividebatur monachis, quod vel ex ipsa Theodemari epistola constat : « Direximus quoque, inquit, pondus quatuor librarum, ad ejus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum juxta sacræ textum Regulæ possit dividi. Quod pondus sicut ab ipso Patre institutum est, in hoc est loco repertum. » In quaternas ergo quadras singularum librarum dividebatur, idque juxta sacræ textum Regulæ. Hac ratione

A variae possunt solvi difficultates, quas occasione diversorum ponderum aliquis movere posset, absque eo quod necesse sit recurrere ad ridiculas prorsus ponderum genealogias, quibus odiosos sæcularibus monachos reddere quis conetur. Certe hæc omnia pondera aliquam præ se ferunt antiquitatem; quibus proinde usi sunt majores nostri, quos adeo modica libra contentos fuisse videmus, ut aliquibus vix sufficeret. Nunc vero Cassinenses, Camaldulenses, Fulienses, et alii communiter monachorum congregationes tantum unicuique panis apponunt, quantum singulis satis sit. Cistercienses etiam sesquilibrium singulis in refectorio ministrasse colligitur ex lib. II de Vita S. Stephani, abbatis Obazinensis, num. 27 (*Tom. IV Miscell. Baluz.*) : « Post tertiam iterum pistrinum ingressi, tantam panum copiam invenerunt, ut totus conventus, qui tunc centum viginti et amplius erant, libram panis et dimidiam, more solito, singuli habuissent. » Et hæc de quantitate panis : nunc de qualitate.

B 519 Veteres monachi paximatis communiter vescabantur. Paximatis etiam panis meminit Regula sancti Columbani, cap. 5. Paximatum autem nonnullis est panis subcinericius; aliis panis bis coctus; hinc frequens in Vita Patrum panis sicci mentio. Qualem vero panem monachorum esse voluerit sanctus Benedictus? Haud dubium quin cibarium et grossiorem, qualem pauperes decet; et quem proprii fratres conficerent manibus. Exstat Cisterciensium statutum prohibens primarium panem, quem vulgo candidum vocant, fieri, etiam in præcipuis festivitibus (*Inst. Cist. cap. 14*) : « Ne fratres carnis et spiritus fragilitate victi, grossiorem panem abhorrere, et lautiores incipiant desiderare, ideo stabilimus ne in cœnobis nostris fiat panis candidus, nec etiam in præcipuis festivitibus; sed grossus, id est cum cribro factus. Ubi autem frumentum defuerit, cum seatio liceat fieri : quæ lex infirmis non tenebitur; sed et hospitibus quibus visum fuerit album panem apponimus, et minutis in minutione sua, sicut in sententia eorum descriptum est; cujus panis, albi videlicet qui minutis apponitur, sicut et quotidiani pasta in statere posita, nequaquam plus debet ponderare, sed æquali lance appendi. » Notat vero Julianus Parisius (*De Prima vivendi ratione Cister., part. II, c. 5, sect. 4*), Cistercienses olim triplicis speciei panem habuisse : 1° album, pro infirmis; 2° communem, ex frumento cribrato, aut hordeo, secali, avena, milio, sed in seatio factum; 3° grossiorem ex farina hordei, avenæ, etc. Sed quem per seatiem non exercebant. Qui panis dabatur 1° in cœna, iis qui ad tertiam partem libræ ad prandium comedissent; 2° per modum pœnitentiæ; 3° in elemosynam. Austerior tamen videatur fuisse prima Cisterciensium institutio; ut enim in Vita sancti Bernardi legimus (*Lib. I, c. 5*), eorum « panis instar prophetici illius ex hordeo, et milio, et vicia erat; ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio ubertim plorans, clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines. » Hujusmodi haud dubium erat Ellantiensium monachorum, in diocesi Rhemensis, panis, scilicet « non solum furfureus, sed et adeo amarus, ut vix inde pauperes fragmenta recipere dignarentur (*Vita B. Rogerii abbat. apud Boll. 4 Januar.*). » Simile aliquid de pane primorum Fuliensem scribit Ludovicus a S. Malachia; sed editæ anno 1631 eorum Constitutiones tantum habent : « Panis cibarius sit, et communis; hospitibus tamen et ægrotis possit melior dari. »

De Carthusianis audiendus est Guigo in Statutis (*Cap. 34*) : « Panis quamvis de tritico, torta est; album enim panem non facimus. » Antiqua Statuta Carthusiensium addunt (*Part. II, cap. 14, § 16*) : « Nisi pro infirmis. » Inferius tamen ita subjungunt (*Cap. 52, § 9*) : « Antiqua consuetudo est ut duo genera panum, alterum quod pulchrius sit, monachis, faciamus, et alterum conversis; qua in re cum priori placuerit ut ita fiat, ei contradicere nullus audeat attentare. »

In mss. etiam Cluniacensis monasterii Consuetudinibus, et in Benignianis, cap. 40. memorantur panis duo genera, quorum optimus fratribus ministraretur. Iste tamen optimo erat adhuc melior infirmis tribuendus.

520 Antequam vero hinc discedamus, observandum Benedictinam libram debere esse *propensam*, quod nonnulli explicant præponderatam, sive ante pensatam. Ita Smaragdus, Hildemar, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius et alii, juxta veterum monachorum morem, qui ante panem librabant quam mensæ apponerent; cujus rei exemplum profert Theodoretus de Publico quodam monachorum patre (*Lib. ix de Vit. Patr., cap. 9*), qui accedens ad trutinam, panis mensuram diligenter perpendebat, et si quando invenisset plus quam esset definitum, ægre ferebat, et eos qui ita facerent nelluones appellabat. Atque hunc fuisse ordinis nostri usum probant varia, quæ etiam supersunt, librarum pondera.

Verum *propensa* hoc sensu non est vox Latina; quare alii *libram propensam* interpretantur libram præponderantem, profusam et largam. Ita Gazæus in Cassiani *Lib. v, cap. 5*; Menardus in hunc locum, et Mabillonius in *Prefat. ad sæc. iv, part. i*, quibus favent quædam versiones Gallicæ, quæ hunc locum ita vertunt: *Une livre de pain à bon poids*.

Nicolaus Bravus ex unica voce *propensa* duas facit *pro pensa*, quasi diceretur *pro diaria pensa*: cui divisioni refragantur codices mss. et omnes qui hac de re hactenus tractaverunt.

Quod si cœnaturi sunt, de eadem libra tertia pars a cellerario reservetur reddenda cœnaturis.] Quod duobus modis fieri potest, aut ex eodem pane tertiam partem post cœctionem dividendo, aut ex eadem libræ panis massa duos panes conficiendo. Primum innuere videtur Regula Magistri, cap. 26, fuitque usitatum apud Cassinenses ad usque tempora Bernardi abbatis, qui posterius induxit, uti ipse testatur his verbis: « Hoc usque ad tempus meum fuit observatum, quod quædam districtio fiebat in tertia parte panis, ut non essent duo, vel tres panes, sed unus. Sed ego videns hoc non multum esse decens, libram massæ farinæ in tres partes divisi, ut tertia pars libræ possit non in pane fracto, sed in integro reservari. » Hujusce Bernardi institutionis meminit Nicolaus de Fractura, vigebatque adhuc suo tempore. Ad non ita stricte S. Benedictum esse intelligendum censet Richardus de Sancto Angelo hunc in locum sic scribens: « Non ita intelligendum esse stricte quod tertia pars reservetur pro cœna; sed totum quod remanet conservandum est, quia multi forte non possent comedere de mane propter naturæ defectum, et comedunt de sero. » Ita Cistercienses videntur integram ad prandium libram ministrasse, et sero ad cœnam quod ex prandio residuum erat; unde liber Usuum (*Cap. 117*) ad cellerarium pertinere dicit, « illis qui ad prandium usque ad tertiam partem panis comedunt, ad cœnam de grossiori pane, ubi habetur, superaddere. »

Quod si labor forte factus fuerit major, in arbitrio et potestate abbatis erit, si expediat aliquid augere.] Quod quidem « augmentum, inquit Bernardus Cassinensis, **521** non puto ad panem tantum extendendum, sed etiam ad pulmentaria. » Idem censet Boherius et Tarrecremata, quorum sententiam usus antiquus ordinis confirmat; licet augmentum ad solam libram panis restringere videatur Nicolaus de Fractura.

Et recte quidem S. Benedictus ait in arbitrio et potestate abbatis erit, non in voluntate et arbitrio fratrum; nam et si pius ac misericors in sublevandis monachorum laboribus abbas esse debeat, solatium tamen istud tanquam debitum non possunt requirere fratres, quibus ante omnia propositum esse debuit, panis ac laboribus ad æternam beatitudinis requiem viam sibi parare. Unde S. Basilius (*Regul. brev., interrogat. 155*) interrogatus « an bene faciat, qui vehementer laborans, aliquid ipse præter consuetudi-

nem exquirat? » respondet: « Omnino si laborem suscepit, ut præmium consequatur a Deo, hinc ejus levamentum querere non debet, sed operam dare, ut ad accipiendam Domini mercedem idoneum se præparet, sciens se ut ex laboribus præmium, sic ex angustiis etiam solatium a Dei benignitate inventurum. Veruntamen cui commissum est ut illud adimpleat, *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*, necessario singulos qui laborant cognoscere debet, eorumque ut par est necessitati providere. » Eodem fere modo loquitur Regula SS. Pauli et Stephani cap. 17.

Sed quæritur quis labor major sit intelligendus? Joannes Bertelius abbas Luxemburgensis « majorem laborem vocat quo ita defatigantur corpora, ut inde imbecillitas ad spiritualium perseverantiam sequatur, et quem pro qualitate conditionis et status discreti rerum administratores considerant esse præter solitum. » Ut, verbi gratia, tempore æstatis cum duos in agris labores habent monachi. Atque ita Theodemar abbas Cassinensis (*In epist. ad Carol. Mag.*), « cum vero tempus sectionis feni est, inquit, etiam potionem ex melle ad horam quartam laborantibus patribus propinamus; » et liber Usuum Cister. (*Cap. 84*): Tempore messionis, « unicuique in die libra panis communis et dimidia dari potest, ubi opus fuerit, et distribui singulis prout tempus et locus exegerit. Hoc tempore, exceptis diebus quibus fratres vacant lectioni, unum pulmentum habeant ad prandium, et alterum ad cœnam, si fieri potest; » nimirum præter solitum.

Bernardus vero Cassinensis majorem laborem interpretatur « non solum in agris aut operibus aliis, sed etiam in officiis, sicut est in solemnibus diebus, quando fratres officiis solemnibus dicendis consueverunt amplius laborare. » Similiter Boherius et Tarrecremata, atque ante hos omnes Hildemar hunc in locum sic scribens: « In diebus vero solemnibus, vel quando labor factus fuerit, debet dare ad sextam tria pulmentaria cocta, et quartum crudum, prout labor fuerit; ad seram vero unum coctum, sicut ipse dixit, si labor forte factus fuerit major, in arbitrio et potestate erit abbatis, si expediat, aliquid augere. » Et quidem eam fuisse antiquæ ordinis consuetudinem, solemnibus diebus ad solitam annonam aliquid superaddere, plurimis **522** potest testimoniis comprobari. Egregium suppeditat Theodemari abbas epistola ad Carolum Magnum: « B. Pater noster, inquit, instituit duo cocta pulmentaria in quotidiana refectioe fratribus preparari, et tertium de leguminibus crudis aqua infusus. Nos vero ex institutione majorum nostrorum tria cocta pulmentaria aliis diebus, quarta et sexta feria duo tantum reficiendis fratribus præparamus... Die vero dominico et in festivitibus præcipuis etiam quartum addimus pulmentum, exceptis secunda, quarta et sexta feriis. » Simili modo in Fuldensi monasterio Venerabilis Eigil, testante Candido ejus discipulo (*In ejus Vita, sæc. iv Ben.*), in die anniversaria Sturmii abbatis, « ob reverentiam tantæ solemnitatis, secundum congruentiam monasticæ vitæ, ad victum fraternum cultius quid solito jucundiusque fieri demandavit. » In antiquis etiam Floriacensis monasterii Consuetudinibus ad diem Paschæ legitur: « Ad prandium debemus habere tria fercula, primum ova farsa, secundum pisces, tertium sœpias et porreciam ab hortulano, et a pistrinario braccellos et pittantiam de optimo vino a custode vini, et sero gastellos. » Denique in mss. Romani S. Pauli monasterii Consuetudinibus ad paschalem refectioem triplex præter solitum portionis propinatio præscribitur, prima a conversis, secunda a diaconis, tertia a sacerdotibus ministranda, « non tam pro gula et ebrietate explenda, quam pro charitate tenenda, et ob amorem Christi. » Idque fieri posse arbitrantur auctoritate Hildemari in expositione Regulæ.

Remotu præ omnibus crapula, etc.] Crapula est superabundantia sive superfluitas ciborum, diciturque

crapula, quasi cruda epula, ejus cruditate cor gravatur, et stomachus indigestus efficitur.

Pueris vero minori ætate non eadem servetur quantitas, sed minor quam majoribus.] « Tum quia nec tantum potest comedere puer quantum adolescens et juvenis; tum etiam quia ad prandium jejuni non veniunt, cum horas canonicas habeant prævenire, » inquit Boherius in primo comment. S. Benedicto concinit Magister in Regula, statuens ut « minoribus a duodecim annis minus a libra panis in die sufficiat. » Certe puerorum libram panis paulo leviorē fuisse colligi posse videtur ex Hildemaro ad cap. 50, ubi agens de jejunii pueris delinquentibus injungendis, « libra, inquit, viginti duos solidos habet quando crudus est panis, ut cum coctus fuerit habeat solummodo viginti, » hoc est uncias duodecim, cum libra aliorum ex concilio Aquisgranensi esset solidorum triginta ante panis coctionem. Ad hunc locum pertinet quod in Vita S. Hugonis scribit Hildebertus Cenomanensis (*In ejus Vita n. 12, apud Boll. 29 April.*) : « Quante autem discretioni et misericordie fuerit, junioribus cœnobitis impensa demonstrat benignitas; quibus cum minor libra panis et potus ex consuetudine traderetur, ipse tamen parem eis dare constituit, æquum judicans, ut quos idem diei pondus affligebat et æstus, idem quasi jam denarius solveretur.]

Carnium vero quadrupedum omnino ab omnibus abstinentur comestio, præter omnino debiles et ægros.] **523** Qui tamen ex mss. S. Benigni Consuetudinibus in Quadragesima, ut sani, abstinebant; imo etiam in Adventu et a Septuagesima ad caput jejunii, nisi maxima esset infirmitas.

Hic plurimum torquentur auctorum ingenia, quorum sententiæ tres præsertim in classes dividi possunt : 1º eorum qui censent solas quadrupedum carnes a S. Benedicto interdictas esse, volatilibus concessis; 2º eorum qui dicunt, tam sanis quam infirmis vetitas esse volatiliū carnes, solis quadrupedibus istis pro reparatione indultis; 3º eorum qui sustinent tam volatilia quam quadrupedia sanis prohibita, utraque vero infirmis permissa. Rem hic pro certo definire non est animus, sat esse existimanti trium sententiarum momenta promere, ut quam sibi aridere viderit, quisque libere sequi possit.

Prima sententia triplici nititur fundamento, auctoritate, ratione et praxi. Nam primo ita Regulæ textum intellexit Theodemarus abbas Cassinensis, Carolo Magno imperatori scribens in hæc verba : « De volatiliū tam caute prudentissimus Pater noster in sua Regula posuit, ut si velint comedere monachi, cum opportunum est, non subjaceant culpæ: si vero eis a suo tale edulium non præbeatur abbat, ut quasi ex debito, hoc non possunt requirere. » Theodemaro suffragatur Rabanus Maurus (*Lib. II de Inst. cleric. cap. 27*) : « Avium quoque esum, inquit, credo inde a Patribus permissum esse, eo quod ex eodem elemento de quo et pisces, creatæ sunt : nam in Regula monachorum non invenitur aliarum carniū esum eis interdictum esse nisi quadrupedum. » Ubi quod ait *Credo*, non cadit super permissionem ipsam, quasi de ea dubitaret; sed super permissionis rationem, scilicet quia de eodem quo pisces elemento aves creatæ sunt. Istud porro Rabani testimonium commendat, quod fuerat ipse monachus Fuldensis monasterii, quod sub strictiori et severiori Regulæ S. Benedicti observatione S. Bonifacius fundaverat, misso in Italiam S. Sturmio, qui in melius ordinatis monasteriis puriore veriorumque Regulæ sensum addiceret, a Fuldensibus monachis postea ad praxim reducendum, ac proinde Rabanus loqui haud potuit, præter sensum suo in monasterio intellectum. Eadem fuit sententia Dietrici Mettensis episcopi, qui aliquando loquens de disciplina quam ipse studens in monasterio S. Galli viderat (*Ekkhard. de Casibus S. Galli, cap. 11*) : « Erant, inquit, alii qui solis volatilibus, quod unus cum piscibus creaturæ sint, licite uterentur. » His

A accedit sancta Hildegardis, cujus hæc verba : « Carnium esus infirmis omnino, debilibusque pro reparatione concedatur. Carnes tam quadrupedum quam volatiliū intelligi volens, et nullas carnes quas homines comedere solent excipiens. At ubi meliorari fuerint, a carnibus more solito abstineant, scilicet a carnibus quadrupedum; quia sani illas et succum earum comedere non solebant, sed infirmi. Sani vero carnes volatiliū, quoniam mundæ sunt, nec ardentem libidinem comedentibus inferunt, manducabant. » Et infra : « De volatilibus ratiocinet, quoniam comestione eorum sanis non interdicat, etc. »

524 Secundo non sine ratione, aiant, S. Pater usus est voce *quadrupedum*; nam si volatilia prohibere voluisset, aut simpliciter dixisset *a carnibus omnes abstineant*, aut utraque simul nominasset, uti S. Cæsarius (*In Regul. ad monach. cap. 24*) : « Pullos et carnes nunquam sani accipiant; » et sanctus Aurelianus (*Cap. 51*) : « Carnes in cibo nusquam sumantur. Pulli vero vel cuncta alia in congregatione non ministrentur. » Nunc vero cum S. Benedictus solas quadrupedum carnes nominet, signum est volatilia permisisse; cum enim negatur anum, aliud conceditur.

Hanc ad rationem respondet Richardus de S. Angelo ita revera se habere, « nisi causa prohibitionis eadem esset in concessio et in prohibitio; quia tunc ubi unum negatur, aliud etiam negatur. » Porro eadem est ratio de volatilibus ac de quadrupedibus, nimirum penitentia ac refrenanda concupiscentia; imo major pro volatilibus, in quibus est major voluptas, major suavitas, et a quibus a fortiori debet abstinere monachus omnis voluptatis et suavitatis abrenuntians. Jam vero si quis querat cur quadrupedia potius S. Benedictus expresserit quam volatilia? respondet idem Richardus : « Quod frequentius homines utuntur istis carnibus quam aliis; et jura etiam ad ea quæ frequentius accidunt, adaptantur, ut Digest. de Leg., et senatusconsultus, lib. num. ad ea. Et quod nomine quadrupedum intelligantur alie carnes, patet per legem Digest. Si quando. Pauper. lib. penultimo, ubi dicitur quod ubi nominantur quadrupedes, intelligitur et bipes. » Aliter Hildemarus : « Nunc autem ne forte monachi possint dicere, scimus quidem quod volatiliū carniū non possumus, nec debemus comedere, eo quod majorem dulcedinem et suavitatem habent, quam quadrupedum carnes; tamen carniū quadrupedum possumus et debemus comedere, quia minorem dulcedinem et suavitatem habent gustus. Propter hos tales occurrit sanctus Benedictus, dicendo nominatim, ut carnes quadrupedum omnino comedere monachi non debeant; nisi pro infirmitate vel debilitate sua; quia sicut volatiliū carnes pro sua dulcedine et suavitatem gustus quam habent, solent carnis provocare stimulos, ita etiam quadrupedum pro sua fortitudine quam habent, virtutem ipsis carnis stimulis ad perficiendum conferunt. »

D Alteram rationem repetunt ex ipsa volatiliū natura, quarum carnes cum sint mundiores, nec tantum habeant nutrimenti, ardentem non inferunt libidinem. Quæ ratio est S. Hildegardis.

Huicæ rationi reponeret Hildemarus : « Intellexit ipse sanctus Benedictus plus dulces carnes habere volatilia quam quadrupedia, sicut doctores dicunt, et usus comprobatur, in eo quod reges et principes propter majorem dulcedinem et suavitatem gustus post carnes quadrupedum in suis conviviis carnes volatiliū præcipiunt sibi præparari; et ideo propter suavitatem gustus, non propter numerum pedum abstinentes et penitentes a carnibus omnibus abstinere non cunctantur. » Et infra addit : « Volatiliū carnes pro sua dulcedine et suavitatem gustus quam habent, solent carnis provocare stimulos. » Imo : « Stimuli **525** carnis magis solent insurgere, ubi major est dulcedo, et major suavitas gustus in cibum percipitur. » Adde quod nonnulla sunt volatilia in qui-

bus non minus reperies succi quam in quadrupedum A carnibus.

Tertiam rationem petunt ex ipsa volatiliū origine, quæ ex eodem elemento de quo et pisces, creata sunt : quam rationem tetigit Rabanus supra citatus, eaque causa forte fuerit cur promiscue olim in Quadragesima cum piscibus aves comederent nonnulli, testantibus Socrate et Nicephoro (*Socrat. lib. v Hist. cap. 21; Niceph. Hist. Eccles. lib. xii, c. 34*). Et quidam olim plures facerent absterentiam quadrupedum, quam volatiliū.

Sed huicce rationi opponunt illud sancti Hieronymi ad Salvinianum (*Epist. 9*) : « Procul sint a conviviis tuis phasides aves, crassi turtures, attagen Ionicus, et omnes aves, quibus amplissima patrimonialia avolant, nec ideo te carne vesci non putes, si suum agrestium, leporum, atque cervorum, et quadrupedum animantium esculentias reprobas; non enim hæc pedum numero, sed suavitate et gustu comprobantur. » Et illud Juliani Pomerii (*Lib. ii de Vit. Contem. cap. 23*) : « Si a quadrupedibus abstinentes phasianis altilibus vel aliis avibus pretiosis perfruantur, non mihi videntur rescere delectationes sui corporis, sed mutare; nec pro abstinentia, sed velut pro nescio qua immunditia, vel certe, quod verius est, pro stomachi nauseantis teneritudine, delicatas illas et minus communes ac viles carnes abjicere, quo possint aliis non solum carnibus, sed etiam delicatioribus ac pretiosioribus carnibus suas voluptates explorare. »

Tertio, ex his S. Hieronymi, et Juliani Pomerii testimoniis inferunt, jam ante S. Benedicti tempora usu receptum esse apud monachos carnes volatiliū ad cibum assumere. Et ne quis dicat eos quorundam perversorum monachorum abusum et immortalificationem relarguisse, non probasse, præsto est S. Hilariionis viri sanctissimi exemplum (*Lib. v de Vit. Patr., libel. 4, n. 15; et Tom. I Mon. Eccles. Græc., pag. 428*), ad quem aliquando in prandio S. Epiphanius avem apposuit; quam ille recusavit dicens : Ignosce mihi, pater, quia ex quo accepi istum habitum, non manducaui quidquam necisum : non dixit quia hoc monachus vetitum est. Et certe S. Epiphanium non latebant monachorum vivendi leges, ut eas a viro sanctissimo violari vellet.

Jam vero post S. Benedictum innumera proferunt monasteriorum bene ordinatorum exempla, in quibus volatiliū esus erat in usu : unde si praxis optima sit legum interpres, concludunt permissas a S. Benedicto volatiliū carnes. Hujuscemodi exempla habemus in Vita S. Bertulfi abbatis Bobiensis auctore Jona monacho ejus discipulo, num. 21 (*Sæc. ii Ben.*), in quo præpositus monasterii triginta fratribus vineæ custodibus anatem divisisse legitur; in Vita S. Judoci (*Sæc. ii Ben.*), qui, ut scribit anonymus in ejus Vita num. 10, gallinas sibi nutrire consueverat; in Vita S. Cuthberti (*Sæc. ii Ben.*) auctore Beda cap. 36, qui aliquando hospitibus monachis aucam exhibuisse dicitur; apud Arnulfum S. Emerami Ratisponensis monachum de primis Ratisponensibus scribentem, quod communiter pauperem annonam habebant, volatilia manducabant (*Lib. ii Dialog.*). Et hanc fuisse non singularem quorundam monasteriorum 526 praxim, sed communem omnium fere consuetudinem, probant ex Regula Magistri, quæ non diu post S. Mauri obitum scripta fuit, hoc est sæculo vii, et magna ex parte constat ex Benedictina; nam loquens de gyrovagis monachis, et rationem reddens quare omni vitæ suæ tempore ternis quaternisque diebus pro diversorum cellas et monasteria hospitantur, dicit (*Cap. 1*) quod « pro hospitum adventu a diversis volunt quotidie noviter suscipi; et pro gaudio supervenientium exquisita sibi pulmentaria apparari, et animantia pultrorum sibi curant quotidie a diversis hospitibus pro adventu cultro occidi. » Atque rem ita se habuisse usque ad

tempora Ludovici Pii imperatoris, probant ex additamento ad cap. 27, lib. ii de Institut. cleric. Rabani, in quo legitur : « Sola quadrupedia, non volatilia monachis interdicta. Hoc autem tempore Pii Ludovici sic immutatum esse dicitur, ut in omni eorum pulmento sanguine uti liceat, propter nimiam et aliis damnosam consumptionem volatiliū, quam faciebant. » Hæc vero immutatio facta est in concilio Aquisgranensi, in quo statutum est (*Can. 8*), ut volatilia intus forisve nisi pro infirmitate, nullo tempore comedant; ita tamen (*Can. 78*) « ut volatilia in Natali Domini, et in Pascha tantum quatuor diebus, si est unde, comedant : si vero non fuerit unde, non requiratur per debitum. Si autem abbas aut monachi abstinere se voluerint, in eorum sit arbitrio. » Ita nimirum generalem permissionem ad certos dies restrinxit synodus, non quasi præter Regulam aliquid indulgens : id quod factum est ad instar Cassinensium, de quibus Theodemarus abbas ad Carolum Augustum ita scribit : « Volatilia nunquam nisi die Natalis Domini, si est unde, usque ad dies octo comedimus. Similiter etiam Paschalis festi diebus. » Hujusmodi consuetudo vigeat etiam in Parisiensi Sancti Germani monasterio, ut patet ex diplomate Ludovici et Lotharii imperatorum apud Aimonium (*Lib. v de Gest. Franc. cap. 10*), quo decernunt ut monachis dentur « annis singulis volatilia cum ovis de duobus festis, id est Paschæ et Natalis Domini; » et in Fontanellensi ex Constitutione S. Ansegisi abbatis (*In Chron. Font., Spicil. tom. III*) de vietu et vestitu monachorum, in qua assignat ad Nativitatem Domini et ad Pascha aucipastas, pullipastas, et pullos.

Ad hæc omnia exempla et ad decretum concilii Aquisgranensis respondet Boherius : « Nisi Regula hæc hoc præcèssisset concilium, putassem hunc paragrahum esse sumpsisse causam, unde credo econtra, ut ipsum videlicet concilium ex fine hujus capituli male intellecto præbuerit causam edicti. Absit enim quod Magister bipedales carnes cœnobitis concesserit, considerando pedum numerum, non avium dulcorem. » Hæc sunt præcipuæ primæ sententiæ momenta, ad secundam venio.

Secunda sententia, primæ omnino opposita, cum tertia convenit in eo quod volatilia sanis interdicta esse asserat; discrepat vero in eo quod etiam infirmis ea aulerat. Et quidem sanis vetita esse volatilia probant auctoritate omnium qui ab annis circiter nongentis super Regulam Benedictinam scripserunt auctorum, una excepta S. Hildegarde. In primis Smaragdus mentem suam satis explicat dum adducto 527 præsentis Regule textu, S. Aureliani et S. Fructuosi decretum, quo sanis alitia prohibentur, profert, quorum testimonio S. Benedicti vocem obscuram explicat ac perspicuam facit. Similiter Hildemarum, quamvis aliquando dubius hæsisse videatur an volatilia S. Pater permisit, tamen abstinentes laudat; aliisque in locis omni postposito dubio constanter negat concessas avium carnes, ut videre est in locis supra citatis, tum hoc capite tum cap. 36. Idem docent Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Richardus de S. Angelo, Petrus Boherius, Joannes de Turrecremata, Theobaldus Atrialdus, Joannes Craesbeeck, Mathias Lambertus, Nicolaus Bravus, Hugo Menardus, Benedictus Hæftenus, et alii.

Ratio est a fortiori. Si enim grossiores quadrupedum carnes sanctus Benedictus vetuit, multo magis suaviores dulcioresque volatiliū. Nam mens SS. doctorum est in minori comprehendere majus : quare cum minus delicatas esse quadrupedum carnes quam avium, usus et experientia docuerit, haud dubium quin quadrupedia vetando, vetuerit et alitia. Ita fere argumentantur Hildemarum, Bernardus Cassinensis, Richardus, et alii.

Deinde minime credendum est, inquit Menardus, a S. Benedicto tales institui monachos, qui pedum

numero delicias escarum dijudicent, cum ipse capite
36 Regulae carnis esu exceptis aegrotis monachos
arceat. Nec vero inferri potest quadrupedum inter-
dictione volatiliu esum esse permissum; nam cum
unum prohibetur, non statim alterum permitti con-
cludendum est, ut Levit. xix, cum dicitur, *Non ma-
ledices surdo, nec coram caeco pones offendiculum*:
male quidem inferret aliquis ex ejusmodi legibus
permitti non surdis maledicere, et videntibus ponere
offendiculum; quia pote-t accedere peculiaris ratio,
ut ejusmodi prohibitio fiat, etiamsi alterum expresse
non prohibeatur. »

Sed ad id quod ex cap. 36, ubi carnes absolute
interdicuntur, inferitur, respondent alii veteres aves
sub carnis nomine non comprehendisse, imo utrum-
que distinxisse, ut videre est in Regula S. Caesarii
(Cap. 24): « Pullos et carnes nunquam sani acci-
piant; » et in Vita S. Pardulli (In ejus Vit. Sac. 5)
qui « nunquam carniu, neque volatiliu esu usus
esse » dicitur.

Tandem hisce rationibus atque auctoritatibus
accedit praxis omnium fere congregationum in
quibus illibata Regulae observatio vigit. Nihil enim
de volatiliu esu in antiquis Cluniacensis mona-
sterii Consuetudinibus ab Udalrico collectis, imo
propter eum punctus aliquando monachus legitur in
Vita S. Odonis; nihil in Statutis Lanfranci, Concordia
Dunstani, libro Usuum Cisterciensium, Declaratio-
nibus Cassinensium, Camaldulensium, aliorumque
monachorum. Exstantque non paucæ veterum
Regulae, in quibus volatilia expressis verbis pro-
hibentur, ut sunt Regulae sancti Caesarii, sancti
Aureliani, sancti Fructuosi, et Solitiorum.

Jam vero quod etiam infirmis volatilia S. Bene-
dictus abstulerit, 523 hoc se probare existimant
argumento. S. Pater carnes infirmis concessit solum
pro reparatione, non concupiscentiae explendae
gratia; at pro reparatione solæ sufficient quadrupe-
dum carnes; solas ergo concessit. Deinde cum
cap. 36, omnes sanis carnes prohibuerit, et aliquas
agris permisit, hic ostendens quasnam indulserit,
solas quadrupedum nominat; quasi diceret: Omnes
a carnis abstinere debent, praeter infirmos, quibus
quadrupedia concedo. Ita fere ratiocinatur Julianus
Parisius in lib. de Prima vivendi Ratione Cisterc.
part. iii, cap. 2, sect. 2.

Sed isti opponitur tertia sententia, quæ tenet
omnes tam volatiliu quam quadrupedum carnes
sanis esse velitas, utrasque infirmis esse permissas.
Et quidem prohibitio esse sanis volatiliu carnes
probat argumentis supra relatis. Posse vero infirmos
licite volucres edere demonstrat ex communi omnium
veterum consensu. Et quidem non deluerunt qui
concessa sanis alitia existimarent; at qui ea infirmis
esse denegata ante Julianum Parisium novi neminem;
vixque in animum potest induci, hoc sibi monachos
aliquando persuasisse, ut crederent sanis concessa
esse volatilia, si quando iis vesci fuisset infirmis
illicitum. Remansisset enim aliquid antiquæ tradi-
tionis vestigium, quo ab ausu tali revocati fuissent;
agnoscentes nimirum quod si ab esu volatiliu S.
Pater interdixisset infirmos, multo magis sanos. Et
sic ab esu quadrupedum abstinentiam violare
cepissent, ut pote minoris momenti; nemo enim de-
repente fit pessimus, sed a minimo incipit. Et tamen
supra vidimus in monasteriis probe ordinatis vola-
tilium esum cum abstinentia quadrupedum.

Neque etiam insolitum fuit apud veteres monachos
infirmis concedere volatilia: exstat hac de re de-
cretum in Regula S. Caesarii ad monachos cap. 24,
et in Regula S. Aureliani ad monachos cap. 51, et
ad virgines cap. 34 et 35, a nobis supra citatum;
quibus accedit Regula S. Fructuosi cap. 5, omnibus
esum carniu prohibens, « servato tamen modera-
mine pietatis erga aegrotorum necessitudines, vel
longe proficiscentium qualitates, ut et volatiliu
cibus infirmi sustententur, et longinquo iffueri

destinati, si aut a principe vel episcopo sperantur,
pro benedictione et obedientia degustare non me-
tuant, servantes apud se de reliquo continentiam
consuetam. » His adde Regulam solitiorum cap. 43,
et conc. Aquisgr. can. 9.

Confirmatur ex praxi, et quidem non posteriorum
temporum, sed S. Benedicti omnino viciniorum.
Cujus illustre habemus exemplum in Vita S. Juniani
abbatis Mariacensis, qui sancti Benedicti Regulam a
B. Mauro acceperat, eique tribus duntaxat annis
supervixisse creditur. Hic, ut scribit Ulfinus Boetius
(Sac. 1 Ben.): « Propter usum monachorum, et
maxime pauperum, cepit enutrire animalia, quibus
possit humana fragilitas sublevari; nam et pullorum
nutrimenta plurima congregavit, quorum carnis
infirmorum inopiam sustentaret, et ova sumptibus
egentium deservirent. » Aliud exemplum profert Vita
S. Agnelli abbatis (Sac. 1 Ben.), qui in constructo
a se xenodochio gallinas infirmis ministrasse 524
dicitur num. 2. De S. Benedicto Anianensi abbate
quoque scribit Ardo (Sac. 4 Ben.), quod « carnem
quadrupedum a die conversionis suæ usque ad
extremum vitæ edere noluit; jus e pullo compositum
sumebat, si aliqua accessisset debilitas. » Denique
S. Ansegisus abbas Fontanellensis in sua de victu
monachorum Constitutione, ad ipsam infirmorum
domum concedit *mutones, herbices, pullos, et ova*.

Ex his tribus opinionibus de mente S. Benedicti
liberum unicuique cedimus quam voluerit sequi, pro-
bantes interim eos qui volatilia sanis omnino auffer-
runt. Nam etsi verum esset ea a S. P. Benedicto non
esse interdicta, non tamen inde sequeretur monachos
ex professione sua poenitentiae addictos libere posse
iis vesci; quæ si non sunt velita ex vi verborum Re-
gulae, non minus sunt prohibita ex vi professionis mo-
nasticæ, quæ volatiliu delicias regum conviviis reli-
quit.

Quartam sententiam tradit Boherius in primo
comment., ubi sic discurrit: « Nota si vis verum ca-
pere intellectum. Magister ponit tres hominum con-
ditiones in hac Regula. Primi sunt sani, et hi nullis
omnino debent vesci carnis. Secundi sunt debiles
et aegroti, quibus pro sustentatione naturæ solum
conceditur esus carniu quadrupedum, ut hic; et
intelligo hic debiles, decrepitos, vel praecedentibus
infirmis debilitatos; aegrotos vero patientes, sed
non continue, ut capite, ventre, aut renibus; sicque
expone hic omnino, id est secundum veritatem, vel
id est non fide. Tertii vero status infirmi, in quibus
simpliciter conceditur pro reparatione naturæ esus
carni; unde nedum quadrupedalibus, imo et car-
nibus bipedalibus quæ sunt magis reparativæ et nu-
tritivæ, vesci possunt. » Idem docuisse videtur Gui-
do Juvenalis in sua versione Gallica: quanquam ex
eodem Guidone, aut ejus correctore monacho Clare-
vallensi quintam sententiam proferat Hæftenus, quæ
censet (Lib. x, tract. 6, disq. 2) « vegetis ac sanis
omnem carnis esum, aegrotis vero quadrupedum
tantum interdictum, adeo ut solis volatilibus in mor-
bo vesci fas sit; » carnis quadrupedum non, nisi
ubi sanitati infirmorum conveniunt, concessis, id
quod raro contingit. Hæc sententia refutatione non
indiget.

Neque vero simpliciter dicit S. Benedictus a car-
nibus quadrupedum esse abstinendum, sed omnino,
inquit, sive ut in quibusdam codicibus legitur, *omni-
modo abstineatur comestio*. « Quia, inquit Bernardus
Cassin., non debent comedi secundum hanc Regu-
lam frustatim carnes incisæ, et hoc est omnino. »
Addit Boherius: « Et est contra illos qui carnes ca-
pulas in refectorio comedunt, quas vocant morta-
rolium, asserentes forsitan post hujusmodi trituatio-
nem carniu speciem minime remanere, quia, ut
dicitur primo Physicorum, in divisione carnis con-
tingit devenire ad carnem minimam; quæ si ultra
dividatur, non remanebit species carnis. » Ubi ob-
servare obiter licet quo tandem homines pepulerit

cœca carnes edendi cupiditas, ut etiam ab continentiam se violare minime crederent, si minutas ante carnes comederent; quasi **530** vero aliter quam minutas saltem dentium ministerio carnes manducari possent. Sed huic morbo remedium afferre conatus est Gregorius papa IX hoc edito statuto (*In Constit. pro monac. Benedict.*): « Et sicut interdiximus esus carnum, ita farsaturas de certis carnibus denegamus. »

Quod autem hic de carnibus minutis dicitur, idem de adipē asserendum est: « De pinguedine, inquit Hildemarus, scimus quia caro quadrupedum est, manifestum est quia non est manducanda. » Eius tamen usum monachis indulsit concil. Aquisgran. concedens (*In cap. 56*), « ut fratres aliquid pinguedinis in victu quotidiano habeant, excepta sexta feria, et diebus octo ante Natale Domini, et a Quinquagesima usque ad Pascha. » Quod statutum paulo restringere postea Cluniacenses, in Septuagesima adipem cum alleluia serelientes, quæ consuetudo in omnibus passim monasteriis recepta fuit, ut videre est in Concordia Dunstani, in Statutis Lanfranci, in mss. Germanice Consuetudinibus, et in libro Usuum Becensis. Imo toto etiam Adventu adipem auferunt Patres Aquisgranenses non videntur observasse Cluniacenses, quibus postmodum Petrus Venerabilis iussit (*Statut. 10*), « ut universi fratres Cluniacenses omni sexta feria præter Nativitatem Domini, si eadem die occurrerit, ab adipē abstineant. »

Huius indulgentiæ causa duplex afferri potest. Prima fuit in compensatione volatiliū, quorum usum excepta Nativitate et Resurrectione Domini prorsus sustulerat. Ita docet additio ad cap. 27, lib. II, Rabani de Institutione cleric., ubi legimus, « sola quadrupedia, non volatilia monachis interdicta. Hoc autem tempore Pii Ludovici sic immutatum esse dicitur, ut in omni eorum pulmento sanguine uti liceat, propter nimiam et aliis damnosam consumptionem volatiliū, quam faciebant. » Altera fuit propter defectum olei, ut discimus ex Ruperto (*Lib. IV, in Reg. S. Ben.*), cum respondens clericis regularibus, hoc nomine se monachis præferentibus, quod usum adipis sponte abjicissent, ait: « Hoc neque illis augere, neque his minuire altitudinem meriti; Ecclesiæ namque Dominus claves regni cœlorum in B. Petro tradidit: Ecclesia autem tantam potestatem habens generali synodo monachis, quoniam olei copiam non haberent, non carnes, sed carnibus cognatum indulsit adipem. » Eo respexisse videtur Grmaticus in Regula solitariū statuens (*Cap. 45*), ut « in his regionibus ubi defuerit oleum, si necessitas exposcerit, adipē utantur interdum. »

Quod de carnibus minutis ac de pinguedine, idem de ovis, quæ sunt de ipsissima gallinæ substantia iudicium ferendum est ab iis qui negant volatilia a sancto Benedicto indulta; unde et Sanctus Iunianus in suo monasterio (*In ejus Vita*) « pullorum nutrimenta plurima congregavit, quorum... ova sumptibus egentium deservirent, » non monachorum. Et tamen Leo abbas Cavensis ova gallinacea hospitibus exhibuisse perhibetur in lib. III Dial. sancti Victoris papæ, cap. 8.

De lacte, butyro, et caseo, in quibus major est difficultas, audiendus **531** est Boherius. « Quamvis siquidem in hac parte prædicer rigorosus, et os meum condemnet me, puto plane quod regulari honestate valentes corpore cenobitæ uti non possint adipē, lacte, ovis, ac caseo; par enim est, inquit canon Gregorii, ut qui a carne animalium abstinemus, ab omnibus quæ seminantur carnem trahunt originem, jejunemus. » Constat tamen veteres monachos, ipsos etiam Cistercienses lacte et caseo frequenter usos fuisse. Et certe, ut observat Hildemarus, « lac et caseus non est caro, quamquam de carne exeant, eo quod non caro in lac vertitur, sed ipse cibus vertitur in lac Dei dispositione ad filios Christi nutriendum. »

A quemadmodum vinum quod de vite exit non est vitis, nec oleum quod de ligno, est lignum; sed succus terræ, qui et in vinum vertitur et in oleum.

Quid vero censendum est de his qui carnis ab continentiam violant? Hos Petrus Venerabilis corvinos monachos ac ferinos vocat (*Lib. VI, epist. 15*), qui sanguineis dapibus jugiter inhiant; S. Odo incunctanter apostulas appellat (*Lib. III Collat. num. 17*): « An non est apostasia, inquit, de habitu et victu traditiones Patrum contemnere, cum Deus terminos Patrum transgredi interdixerit, despectaque victus qualitate vel quantitate per B. Benedictum præfixa, sanguineas dapes cum filiis Israel desiderare? » Et certe ab continentia a carnibus inter præcipua vitæ monasticæ instituta semper considerata est; unde etiam sanctus Vitalis abbas ordinis sancti Basilii (*In ejus Vita, n. 18 apud Bolland.*) successorem suum instituens, inter alia jubet ut « in monasterio carnes comedere non permittat; » quam legem etiam ad fabros aliosque sæculares operarios intra monasterii terminos laborantes extendebat sanctus Theodorus Siccota (*In ejus Vita n. 65, Boll. 22 April.*), quos ea de causa ad oppidum remittebat. Imo inter obiecta Græcorum tempore Michaelis Crenarii Latinis impropèrarunt (*Humberti lib. contr. Græc. calumnias*), quod sanctus Benedictus infirmis carnis esum concedit; et inter querelas quas Innocentius III tempore adversus Latinos renovavit, quinquagesima tertia hæc erat: *Ipsorum monachi carne vescuntur.* Quid quod monachis ad Ecclesiæ dignitates assumptis, extra infirmitatis necessitatem, carnibus vesci prorsus illicitum erat? Cujus rei illustre habemus exemplum in persona Hincmari ex monacho Dionysiano archiepiscopi Rhemensis, quem ex morbo recens convalescentem Pardulus Laudunensis episcopus monet, « ne a lardo sive quadrupedibus abstineat, donec sanitas confirmetur, et sic ad siccus, et miseros, tardioresque monasticos cibos redeat. »

Quapropter haudquaquam mirum videri debet si sanctus Fructuosus monachum qui ab continentiam « violaverit, et contra sanctionem regulæ usumque veterum, vesci carnibus præsumperit, sex mensium spatio retrusioni et poenitentiae » subjacere decernat (*Cap. 5*). Quæ totidem verbis in excerptis ex lib. II Poenit. Egberti episcopi Eboracensis leguntur (*Apud Spel. tom. I Conc. Angl.*). Et Gregorius IX in sua Constitutione pro monachis Benedictinis: « Siquis, inquit, comedere carnes contra prædicta præsumperit semel vel etiam secundo, regulari subjaceat discipline: si tertio, quarta et sexta feria proximis in pane et aqua jejunet. Quod si in consuetudinem **532** duxerit, subjaceat gravi culpe. Abbas autem si in hoc deliquerit, secunda, quarta, et sexta feria sit pane et aqua contentus. Si autem in consuetudinem duxerit, nec monitus a diœcesano, vel visitatoribus corrigere voluerit, administratione privetur. » Simili fere modo Benedictus XII in bulla ad monachos Cistercienses jubet ut monachus vel conversus ab continentia transgressor, « tribus diebus pro qualibet carnium vel dictorum pulmentorum comestione jejunare in pane teneatur et aqua; et quod nihilominus quolibet ipsorum dierum in capitulo regularem accipiant disciplinam. Sed abbas inhibitionis præfatæ transgressor non ad disciplinam ipsam, sed ad hujusmodi jejunia teneatur. Et si scienter hæc omiserit negligenter facere observari, etiam ex negligentia hujusmodi teneatur ad jejunia prælibata: quæ quidem poenæ nulli remitti valeant, nec super eis vel ipsarum parte aliqua cum aliquo dispensari. Quod si aliqui super esu carnium vel pulmentorum prædictorum sæpe inventi fuerint delinquentes, seu esum ipsum contra ordinationem hujusmodi frequentantes, et per abbates proprios quod a talibus abstineant canonice moniti non desiterint, sint post monitionem hujusmodi per biennium eo ipso inhabiles ad quæcunque officia et administrationes in eodem ordine obtinenda; obtinentes vero illa removeantur, si abbatibus

eorum visum fuerit. » Præterea in libello Antiquarum Definitionum ord. Cistere. hæc lego (*Dist. 15. c. 2*) : « De carnibus edendis seu ministrandis illud irrefragabiliter teneatur, quod in R. Benedicti Regula continetur. Igitur extra infirmitoria nostra carnes nullatenus a personis ordinis comedantur, nisi a transeuntibus magnum mare, quandiu fuerint in mari. Qui contra fecerit, in sententiam excommunicationis incidet ipso facto. Et si officialis fuerit, ab officio deponatur, nec deinceps ad aliquod officium promoveatur sine licentia capituli generalis. Monachus vero vel conversus non officialis pro qualibet vice per mensem privatus maneat habitu regulari. Eidem pœnæ subjaceant moniales, conversi, et capellani eorundem, licet nobis in habitu sint difformes. » Qui abstinentiæ a carnibus transgressionem inter leviores culpas recensent, dubito an pro levi et veniali transgressionem taliter plecti vellent. Certe Casalini abstinentiæ a carnibus transgressionem inter leviores culpas apponentes, tot diebus jubent in pane et aqua jejunare, ab elutionemque a tali peccato abbati reservant ex miss. Constitut. cap. 56. Taceo pœnas divinas, quibus in hujusce statuti infractores supremus rerum Arbiter non semel ultus est. Aliqua hujusmodi vindictæ exempla offendens apud Joannem monachum in Vita sancti Odonis. At prætermittere nequeo quod de Laudunensi sancti Joannis monasterio scripsit Hermannus monachus (*Lib. iii de Mir. S. Mar. Laudun.*), scilicet quod « nullum quadrupes animal intra murum seu portam abbatiæ intrare poterat, quod non statim in rabiem et in insaniam verteretur. Unde etiam si quando rex, vel episcopus, vel alii principes ad ipsam abbatiam veniebant, omnes equos eorum extra portam oportebat dimitti, et ipsi pedites ad ecclesiam procedebant. »

533 Sed quæritur num saltem abbas cum fratribus solvi dispensare possit a carnis abstinentia? Quæstionem solvit Petrus Venerabilis, edito statuto (*Statut. 12*), « ut exceptis infirmis, et omnino debilibus, carnibus nullus vescatur. » Cujus statuti rationem red-

dens ait : « Causa hujus instituti fuit ipsa Regulæ auctoritas, in qua hoc idem præcipitur, et ne sanus, et integris viribus monachus carnem comedat prohibetur. Insuper etiam quia nulla rationabilis causa mutandi hujus capituli inveniri poterat, sicut in quibusdam aliis ejusdem Regulæ olim mutatis capitulis a Patribus inventa est. » Et ad priores custodesque sui ordinis scribens (*Lib. vi, epist. 15*) : « Et ne, inquit, tibi recurrere liceat ad id quod solet, ut dicas et hoc capitulum (scilicet Regulæ 39) sicut et alia quædam a sanctis quibusdam Patribus certa ratione mutatum. Respondeo aliter est. Si enim de novitiis suscipiendis, si de opere manuum, si de vestibus et quibusdam aliis similibus a bonis Patribus post sanctum Benedictum mutatum est, non dubia, sed certa et rationabili causa factum est : et causa vel ratio, quia bis a me in duabus epistolis domno abbati Clarevallesi directis studiosè descripta est, hic iterare superfluum judico : si adeo studiosus fueris, ibi plene reperies. At hujus capituli prævaricatio qua ratione excusabitur? Qua causa sospes et integris viribus monachus utens reus non esse monstrabitur? Dic, quæso, si quid habes, et aliqua vera vel verisimilis ratio est. Carnes tibi si potes vindica. Non habes, non habes, inquam, ut æstimo quid dicas; non habes plane unde perjurii nævum, ne dicam noxam expurges : obviat Regula, contradicit justitia. » Cum ergo frangendæ abstinentiæ a carnibus causa rationabilis afferri nulla queat, manifestum est nec abbatem cum monachis circa esum carniū dispensare posse, nisi forte in certis quibusdam casibus extraordinariis, qui vix intra mille annos semel eveniunt. Cæterum necdum nobis reperire licuit summorum pontificum bullas monachis Benedictinis ter in hebdomada carnes edendi licentiam facientes; aut si quæ sunt, certis quibusdam monasteriis pro causa rationabili, et hoc forte ad tempus, non vero omnibus et pro semper datæ fuerunt. Imo non pauca occurrunt conciliorum decreta quibus internis in cœnobiis a carnibus abstinentia restituitur.

CAPUT XL.

De mensura potus.

Unusquisque proprium habet donum ex Deo : alius sic, alius vero sic. Et ideo cum aliqua scrupulositate a nobis mensura victus aliorum constituitur. Tamen infirmorum contuentes^a imbecillitatem, credimus heminam **534** vini per singulos sufficere per diem. Quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem sciant.

Quod si, aut loci necessitas, vel labor, aut ardor æstatis amplius^b poposcerit, in arbitrio prioris consistat, considerans^c in omnibus, ne subrepat satietas

^a Hild., Considerantes. Oxon., cogitantes continentiae.

^b Conch. deest amplius.

aut ebrietas : licet legamus, vinum omnino monachorum non esse. Sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest, saltem vel hoc conservetiamus, ut non usque ad satietatem bibamus, sed parcius : quia vinum apostatate facit etiam sapienter. Ubi autem loci necessitas exposcit, ut nec supra scripta mensura inveniri possit, sed multo minus^d, aut ex toto nihil; benedicant Deum qui ibi habitant, et non murmurent. Hoc ante omnia admonentes ut absque murmuratione sint^e.

^c Al., considerantis.

^d Conc., sed minus. Hild., sed multum minus.

^e Al. addunt fratres.

COMMENTARIUS.

Unusquisque proprium habet donum ex Deo : alius sic, alius vero sic.] Ex hoc Apostoli effato regulam victus aliorum S. P. Benedictus accepit, ut nimirum iuxta acceptum a Deo donum unicuique tribuatur : quam pariter normam in Regula sibi ab angelo tradita secutus est S. Pachomius (*In ejus Vita*), singulis iuxta vires suas edere concedens et bibere; pro modo

vescentium laborare compellens, neque comedere modeste, neque jejunare prohibens.

Et ideo cum aliqua scrupulositate a nobis mensura victus aliorum constituitur.] Eandem difficultatem olim expertus est Cassianus, uti ipse testatur in lib. v, cap. 5.

Tamen infirmorum contuentes imbecillitatem.] « Hic

infirmorum imbecillitatem non pro corporis aegritudine, sed pro animi dicit imbecillitate, inquit Smaragdus; non enim abstinentiam exterius corpus valet implere, nisi ei interius animus consenserit abstinere; multi enim abstinere poterant propter concessam salutem: sed non valent propter animi imbecillitatem. » Eodem modo loquuntur Hildemarus, Bernardus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, Boherius, et alii. Unde merito redarguas Antonium Perezium, qui solis existimat debilibus concessam a sancto Benedicto vini heminam. Sane **535** cum sanctus Pater tarde venientem ad mensam solum reficere jubet, *sublata ei portione sua vini*, non de infirmis debilibusque loquitur, sed de sanis maxime. At de his videsis Hlaestenum lib. x, tract. 4, disp. 5.

Credimus heminam vini per singulos sufficere per diem.] De nomine heminae consentiunt inter se viri eruditi; at de mensura ipsa non parum litigant. Jacobus Brolius Parisiensis Sancti Germani monasterii monachus, vir doctus et religiosus, varias diversorum sententias refert, nulli tamen certo adherens. Prima est Petri Masii abbatis Casalis Benedicti, qui in Constitutionibus suae congregationis (*Const. ms. Casalis Ben.*, cap. 57) heminae mensuram ita definit: « Hemina, sicut a quibusdam expositoribus Regulae accepimus, est mensura continens unam libram cum quarta parte alienjus liquoris; et est quasi tertia pars quartae vini Parisiensis. » Secunda est Smaragdi, qui sanctum Isidorum describens (*Isid. l. xvi Orig.*, c. 25): « Hemina vini, ait, appendit libram unam, quae geminata sextarium facit. » Cujus opinionem sequitur Julius Rhodiginus lib. xxvii Antiq. Lect. Tertia est Fossatensium, qui quondam duo pondera plumbea ostendebant; unum panis unciarum triginta trium cum dimidia, alterum vini unciarum triginta quinque. Quarta Cassinensium, qui in suis super Regulam Declarationibus asserunt heminam esse « multo plus quam communi necessitati unius monachi sufficiat. » Quinta eorum qui « heminam Benedictinam Dionysianae Parisiorum pintae aequant. » Ac tandem ita concludit: « An vero aeneum vas, quod Fossatenses ostendunt, sit illud B. Mauro a sancto Benedicto datum, non satis constat. » Ex his postremis verbis patet Brolium Fossatensem heminam pro Benedictina non agnovisse, sed nec ulli praedictarum opinionum adhæsisse; cujus proinde mentem non satis assecutus est Gallicus dissertator de hemina vini et libra panis Benedictina, ut illum tam mordaci laceraret censura, quam sane non meruit vir optimus et doctus; qui si quid aliquando erravit, error aut excusandus, aut certe non ita efferrendus. Et revera cum nullam amplexatus sit sententiam, si Fossatensem referens mensuram addidit: « Et hæc quidem sobrio, pulmonisque in integritate conservandi studioso monacho sufficere poterat, cheopina in prandio, et altera in cæna seu collatione sumpta; » joculariter et ironice loutus fuisse potius credendus est. At num Brolium aliquando legerit dissertator, merito dubitaveris: nam discutienti discrimin quod inter ostensas Boherio et Brolio in Fossatensi monasterio mensuras intercedit, absolute dicit Boherio monstratam fuisse mensuram; Brolio econtra pondus; deinde datam S. Mauro a B. Benedicto heminam fuisse aeneam; Brolio monstratam fuisse pondus plumbeum. Sed an ista convenient cum Brolii textu judicent æquiores viri. An vero aeneum vas, inquit Brolius, quod Fossatenses ostendunt, sit illud B. Mauro a S. Benedicto datum, non satis constat. Certe ecce vas, et illud aeneum, quod tamen non vetat quominus una cum vase pondera etiam asservata fuerint in Fossatensi monasterio. Et hæc obiter dicta sint, non quasi approbando amplas illas mensuras vini, quas ultro rejicio.

536 Oppositam omnino pæfatis auctoribus sententiam secutus est Menardus noster. Hic majori cum examine res discutienti, advertit heminam esse semisextarium, eamque constare sex cyathis, cyathum drachmis decem, ac consequenter heminam drachmas

A habere sexaginta; unde cum unciam non efficiant nisi drachmae octo, intulit heminam non plus *prudere quam septem uncias et semis*. At Menardi computum de Græcorum, non de Romanorum hemina intelligendum esse existimavit Gallicus dissertator.

Paulo liberalior fuit Nicolaus Bravus, auctor Hispanus: nam uncias omnino decem heminae dedit. Eandem esse heminae mensuram docuit dissertator Gallicus a nobis jam citatus, eo in libello quem de hemina vini Benedictina anno 1667 Parisiis publici juris fecit. Is enim probat heminam esse semisextarium; sextarium sextam congii partem; congium uncias constare omnino centum viginti; cujus rei periculum factum esse asserit ad antiquum congium, qui Romæ in arduibus Farnesianis asservatur; ex quo intulit heminam uncias plus quam decem continere laud posse. Sed quidquid sit de congio Farnesiano, qui tamen facta proportionem ad veteres uncias Romanas, non omnino inventus est ex æquo respondere, tota dissertatoris disputatio super Romanam, non super Benedictinam heminam cadit; quod interim demonstrandum incumbbat.

Mediam, et quidem, ut mihi videtur, tutiorem initiam noster Mabillonias, uncias decem et octo digne Benedictinae heminae tribuens. Is occasione data decem annis post editam dissertationem Gallicam in præfatione prima ad sæculum iv Benedictinum, laudata imprimis dissertatoris eruditione, concedit quidem veterem heminam Romanam decem tantum uncias continuisse, at de qualibet hemina id dici posse negat, atque pro variis regionibus, variisque temporibus, etiam variasse mensuras ac pondera: id quod probat tum ex præcepto Caroli Calvi pro stipendiis clericorum Sancti Petri, qui sanctimonialibus Suesionici Beatæ Mariæ Parthenonis subiecti sunt, quo singulis sacerdotibus per singulos dies heminam, *id est tres libras vini* tribuit; tum ex vetustissimo auctore, quem in Rhemensi Sancti Remigii archimonomasterio sæculo ix describebat Bertigarius monachus; qui auctor vetustissimus in tractatu de Ponderibus et Mensuris de hemina sic loquitur: « Apud quosdam cyathi novem heminam facere videntur, quod sunt drachmae nonaginta. Apud quosdam vero acetabula quatuor, quod sunt drachmae quadraginta octo. Hemina autem juxta quosdam appendit libram unam; apud quosdam vero libram et dimidiam. » Deinde quibusdam aliis de sextario, de choenice, et de congio interjectis, addit: « Sed has mensuras ad votum principum vel judicum esse deprehendimus. » Quod confirmat concilium Aquisgranense anni 816, cap. 122.

Ex his concludit, 1º incertum esse an permanserit Romæ adusque sancti Benedicti tempora antiquæ mensuræ norma; 2º etiam si Romæ **537** permansisset, dubium esse num tota vigeret in Italia, variæ enim pro variis locis ac civitatibus passim habebantur mensuræ; 3º etiam si in tota Italia vigeret, sanctum Benedictum potuisse, et revera instituisse novam vini heminam. Et certe id probant ea argumenta quæ superiori capite de libra panis exposuimus; quæque ex æquo militent pro hemina vini.

Jam vero quantum caperet concinnata a sancto Benedicto hemina investigans, supponit conservatam fuisse in Cassinensi monasterio ad usque tempora Caroli Magni: quod facili negotio probari potest. Deinde Carolum Magnum missos direxisse Cassinum, qui prædictam heminae mensuram cum libra panis in Gallia monasteriis promulgandam ad se deferrent; eamque a Theodemaro abbate missam revera accepisse; et ex decreto concilii Aquisgranensis in omnibus Gallia monasteriis tempore Ludovici Pii imperatoris fuisse receptam. Quod probat ex Hildemaro auctore coævo, qui hunc Regulæ sancti Benedicti locum explicans, hæc habet: « Unde Carolus rex qualiter ipsam heminam intelligere ac scire potuisset, misit Beneventum ad ipsum monasterium videlicet sancti Benedicti; et ibi reperit antiquam heminam; et juxta illam heminam datur monachis vinum; si-

militer et juxta illam habemus et nos. » Ex hoc testimonio o cum perspectam omnino sancti Benedicti heminam habuerit Hildemarus, eam paulo largiorem fuisse Romana demonstrat ex alio ejusdem Hildemari loco ejusdem capituli, ubi exponens sancti Benedicti sententiam crapulae occasionem a monachis amovere volentis, ait minuendam esse mensuram ei qui de sola heminae mensura crapulam sentit, id est qui aut in locutione, vel in ingressu vacillat. » Quod nulli quantumvis infirmo capiti accidere posset, qui unico semisextario Parisiensi in diem uteretur. Ad hoc argumentum quid respondere posset dissertator plane non video; unde et illud in suis responsionibus tanquam nimis incommodum silentio praetermisit. Idem tamen demonstrari posse videtur ex Regula sancti Fructuosi capite 5, quae sextarium inter quatuor fratres dividi jubet, hoc est unicuique mediam heminam tribuit. Nam si adeo parva fuisset heminae mensura, satius omnino fuisset vinum prorsus auferre monachis, quam tantillum per diem concedere.

Postea heminae capacitatem amplius discutiens rem factis demonstrandam esse asserit; atque imprimis exemplum ex Regula Magistri (Cap. 27) petiit profert, ex qua tres in hemina calices comprehendit demonstrat. Hæc Regula Magistri non suam singulis fratribus heminam sive vas vinarium assignat, sed ex eodem vase omnibus misceri præcipit, primo quidem æstivo tempore singulis singulos meros, id est meri calices, deinde caldos omnibus quaternos extra illum merum; et, cum ad sextam refecit, ternas sera potiones. Hieme vero ad refectionem sive sextæ, sive nonæ caldos duntaxat ternos. Ne quis autem in tali institutione abusus subreperet, ipsam calicis mensuram, in qua singuli biberent, determinavit, ne forte plus quam par esset, aliquis vini exhauriret. 538 Calix vero, inquit, seu galleta, per quem erit in diversis vicibus ministrandum, talis sit, qui tertius impleat mixtam heminam. Tres ergo hemina calices continebat, quos ubi aliquis ministrasset, mixta, id est jam propinata esset hemina.

Id confirmat ex Regulis sancti Fructuosi et sancti Isidori, qui Benedictinam præ oculis habuerunt, ejusque ritus expresserunt, cum suam condiderunt. Nam ex Regula sancti Isidori (Cap. 10) ternis poculis fraterna reficienda est sitis, et S. Fructuosus (Cap. 5), qui privatis diebus semiheminam concedit, in præcipuis solemnitatibus tres fratribus potiones induiget, hoc est integram heminam.

Eandem sententiam amplius confirmat ex Statutis sancti Adalardi abbatis Corbeiensis, qui in Cassinensi monasterio diu versatus fuerat, et Statuta anno 822, hoc est annis post synodum Aquisgranensem quinque conscripsit. Is in lib. 1, cap. 4 (Spicil. tom. IV), præscribit ut duodecim canonicis quatuor sextarii dividantur, ita ut unusquisque accipiat calices duos. Quo ex loco patet sextarium in Corbeiensis monasterio sex calicibus constituisse, ac consequenter heminam tribus; et quidem cervici, quæ aqua non diluitur. Ex quibus omnibus inferri, cum ad moderatum haustum minus sex vini uncias absumi vix possit, heminam uncias ponderales circiter decem et octo continere. Ac tandem rem totam ita concludit: » Quæ hactenus de hemina Benedictina dixi, non ita accipi velim, quasi rem ipsam me attigisse putem, aut monasticæ temperantiæ modum ampliari velim. » Et certe non timeendus est excessus, aut abusus, si decem vel duodecim vini uncias ad prandium, et sex vel octo ad cœnam concesseris.

Id nihilominus timuit dissertator Gallicus: quapropter superiori anno 1688 alteram libelli sui de hemina vini et libra panis Benedictina editionem publicè juris fecit, in qua nonnullis quidem mutatis, primam sententiam sine novis probationibus proposuit, nonnulla interim subjungens responsa ad prædictam Mabillonii præfationem, solo verita in intuitu, uti ipse testatur, non contentionis aut vincendi stu-

dio; quamvis de victoria sibi non semel blandiatur, adeo valide, ut ipse sibi persuadet, respondens objectis, ut in posterum nullus sit deinceps insurgendi locus.

Hanc secundam ejus lucubrationem cum legisset præfationis auctor, et requisitus quid de ea sentiret, præ innata sibi modestia humiliter respondit, non deesse sibi argumenta atque auctoritates veterum scriptorum, quibus tota dissertatoris disputatio cum suis responsis subvertatur; at nolle se heminae ac potationis patronum exhibere. Ejus ego vestigia libens insisterem, dissertatorisve rationes silentio præmittens, cum in bona, qua versatur, fide, de heminae mensura valere juberem, illud Ambrosii recolens: *Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militant de regno* (Lib. vii in Luc.), nisi me præsentis argumenti materia ejus responsa discutere cogeret: quod etsi longe viribus impar, profundam viri eruditissimi doctrinam suspiciens, aggrediar, non contentionis 539 studio, aut ampliandæ vini mensuræ desiderio; sed solo veritatis illustrandæ intuitu, laudans interim in dissertatore abstinentiæ amorem, quem omnium monachorum animis ita inspirasse perciperem, ut omnes a vino abstinere persuasisset.

Cum nullum in tota dissertatione novum proponat argumentum, aut si quid novi proposuerit, totum in responsis ad objecta consistat, dissertationem interim relinquens, responsiones in quibus plurimum ingenii acumen ac subtilitatis demiratus sum, impugnare mihi proposui. In iis dissertator supponens congruam Farnesiani veritatem, et quod inde conluserat, antiquam Romanorum heminam decem duntaxat uncias constituisse, sanctumque Benedictum Italicam heminam fratribus suis, non aliam tribuisse; totus est in probando: 1º antiquam Romanam heminam adusque S. Benedicti tempora fuisse in usu; 2º ejus usum in tota Italia viguisse; 3º mutationes in mensuris non nisi longo post tempore contigisse. At quibus id momentis demonstret videamus.

Primo, ut probet antiquas Romanorum mensuras adusque sancti Benedicti tempora in communi usu commercii perseverasse, adducit Fannii carmen de Ponderibus et Mensuris, quod ille Constantini imperatoris tempore scribebat, hoc est ducentis ante S. P. Benedictum annis; quodque postea Priscianus, vivente sancto legislatore, Constantinopoli expolivit, nulla tamen quoad rerum substantiam facta mutatione. Quapropter cum Fannii carmen a Prisciano, vivente sancto Benedicto expolitum, uncias heminae duntaxat decem tribuat, signum est Romanam heminam ad eum usque usu receptam fuisse.

D Idud argumentum, quod adeo validum existimat dissertator, nullius mihi ponderis esse videtur. Nam primo ex auctoritate Fannii, qui ducentis ante S. P. Benedictum annis scripsit, nihil potest inferri; quamvis enim viginisset ejus adhuc tempore Romana hemina, potuit tamen intra ducentos annos mutari, ut revera mutata est, nec adusque sanctum Benedictum perseverasse. Nec plus urget Prisciani testimonium, qui non novum condidit carmen, sed a Fannio conditum expolivit, mutatis quidem verbis, ut majori cum delectatione illud lector percurreret, sed nulla quoad substantiam rerum mutatione facta, ipso fatente dissertatore. Quid autem ad rem Prisciani expolitio? Si quis nunc Fannii carmen expolire aggrediretur, ejus verba mutans, substantiam rerum conservans, rectene concluderetur inde Romanas mensuras ad nostra usque tempora usu perdurasse? Idem judicium ferendum est de Prisciani expolitione, qui Fannium corrigens, locutus est habita ratione ad ejus tempora, non novum opus concinnavit; quod si concinnasset, ipse Constantinopoli scribens, non Romanas aut Atticas, sed Constantinopolitanas descripsisset mensuras.

Verum tantum abest ut dissertatori faveat Priscianus, ut si carmen ejus discutiamus, potius jam mu-

tatas fuisse quam conservatas veteres Romanorum A mensuras, variasque pro variis locis ac populis existisse visuri simus : quod vel ex ipso carminis ejus procemio probari potest : ita enim orditur :

540 Pondera præconiis veterum memorata libellis Nosse juvat.

Non ergo sui temporis pondera describit Priscianus, sed veterum. Ergo alia tunc temporis habebantur ; et revera non multo post addit :

Sed si generatim his pondus inesset,
Servarent eadem diversæ pondera gentes;
Nunc variant ; etenim cuncta non fœdere certo
Naturæ : sed lege valent, hominumque repetis.

Nec amplius concludit, quam magno cum elogio citat, Cassiodori auctoritas, ut probet Theodoricum regem, qui ille erat a secretis, in mensuris nihil mutasse. Imprimis citat locum ex epistola quam ille Theodorici nomine scripsit ad Idam ducem (*Lib. iv Variar., epist. 17*), præcipiens ut ecclesie Narlonensis possessiones, ab iniquis pervasoribus occupatas, restituendas curet, quia res ab antiquo rege rationabiliter decretas ipse titubare non vult : « Cur enim, inquit (*Ibid., epist. 42*), priora quassemus, ubi nihil est quod corrigere debeamus ? » Deinde locum alterum ex epistola ad Argolicum Urbis præfectum, qua iubet ut restituantur Marciano atque Maximo, filiis Volusiani, turris circi, et locus amphitheatrici, quæ sibi erepta, dum defendere mortis patris vacarent, conquerebantur : quia, inquit, « Nos qui regulas veterum, qui servamus momenta pietatis, salubri ordinatione censuimus, ut si quondam patricius atque magnificus vir Volusianus, pater supplicum, commemorata communi jure possedit, filiis perire non debeant. » Sed quid hæc ad Romanam heminam ? Ex his quidem locis habemus, Theodoricum justitiæ amantem, nulli fraudem inferri voluisse : at exinde nullus concludet Romanas mensuras ab ipso aut ante eum ab alio aliquo mutatas non fuisse.

Majorem verisimilitudinem præ se fert locus ex epistola ad Boetium patricium (*Lib. i, epist. 10*), qua scribit, domesticos protectores equitum et prædium, qui aulæ regie jugiter excubabant, conquestos esse ab arcario præfectorum se pro emolumentis solemnibus integri ponderis solidos non percipere, et in numero gravia dispendia sustinere : quod ille jubet emendari. Tum subiungens nonnulla in laudem arithmeticæ, dicit prudenti antiquorum inventionem factum esse, quod uncia mystico numero duodecies in libra reperitur ; ac tandem concludit : « Talia igitur secreta violare, sic certissima velle confundere, nonne veritatis ipsius videtur esse crudelis et fœda laceratio ? Exerceantur negotiatores in mercibus : emanant late, quæ vendantur angustius : constat populis pondus ac mensura probabilis ; quia cuncta turbantur, si integritas cum fraudibus misceatur. Mutari certe non debet, quod laborantibus datur ; sed a quo fidelis actus exigitur, compensatio immunita præstetur. »

Ex hæc epistola demonstratur Romanam libram tempore Cassiodori, uti nunc, duodecim uncis constasse ; Theodoricum regem institutis a se vel ab aliis ponderibus vel mensuris insistendum esse voluisse, nulli a publicis præsertim præfectis fraudem faciendam esse ; sed ut **541** a quo fidelis actus exigitur, compensatio immunita præstetur. At vero male omnino ex hoc loco infert dissertator, antiquam heminam Romanam etiam B. Benedicti tempore perdurasse, nec Theodoricum ipsum, aut alios ante eum antiquas mensuras permutasse.

Denique locus ex alia epistola a Cassiodoro Ligurius scripta (*Lib. xi, epist. 16*), quos sic alloquitur : « In ponderibus atque mensuris vos suggeritis ingratos, et ideo nostra cura providebit ut nullus vos ulterius ex ea parte vexare possit iniquitas ; quia grave scelus esse judicamus, aut mensuras modum excedere, aut libram æquissimum ponderis justitiam non habere. » Ostendit vitandas esse præ omnibus

exactiones, nihilque ultra institutas mensuras esse exigendum : quod et in parvis et magnis æque mensuris contingere potest. At dissertatorem nihil juvat : imo potius demonstraret jam immutatas ampliatasque aliquibus jam in locis mensuras ; quod ille voluerit emendare, an vero emendaverit, non constat. Et sic locus iste contra dissertatorem pugnare videtur. Sed his omnibus in locis studet imprimis Cassiodorus impedire exactiones ac fraudes, publicas subditorum calamitates et gravamina non ferens ; quod et alibi commendat, canonicario scribens (*Lib. xii, epist. 16*) ut subditos sibi admoneat tributa consueta exsolvere, atque imprimis, ut « nullus quantitatem justæ ponderationis excedat, sitque libra justissima. Modus non erit rapiendi, si pondera fas sit excedi. » Igitur Cassiodorus sive Theodoricus, cujus nomine quinque primos epistolarum libros scripsit, aliud nihil volebat quam fraudulenta pondera mensurasque abolere, quibus forte exactores tributorum, quos ipse publicis uti ponderibus et mensuris jubet, subditos suos non parum gravabant. At vero exinde nullus conficiet antiquas Romanorum mensuras, sive ab ipso, sive alio ante eum non fuisse mutatas.

Nec plus proficit dissertator cum posteriore Prisciano et consequenter sancto Benedicto auctores, heminam decem duntaxat uncis fecisse, volens demonstrare ; ad id probandum in medium adducit sanctum Isidorum (*Dissert. n. 17*). Nam quodnam sit de mente sancti Isidori hæc in parte ferendum judicium, docet nos ipse dissertator, asserens sanctum Isidorum res ab aliis antiquioribus auctoribus dictas, a se sine ullo examine collectas scripsisse. Et certe sanctus Isidorus, ut ostendit noster Menardus, sibi ipsi contradicit. Qui etiam, quamvis sibi non contradiceret dissertatori, qui Romanæ heminæ uncias omnino decem tribuit, non faveret. Nam S. Isidorus duodecim uncis, et quidem ponderalibus heminam facit : « Heminā, inquit (*Lib. xvi. Origin., c. 25*) appendit libram unam, quæ geminata sextarium facit. » Unde mirum est virum eruditum adeo invalidum proponere argumentum ; quod certe in rudiori scholastico alius ægre ferret. Sed quid ? In tuenda mala causa omnia solent adhiberi, ut ipsius dissertatoris verbis utar (*In Resp. ad object., n. 7*).

Hactenus satis demonstratum existimo non probasse dissertatorem in suis responsis immutatas adusque sanctum Benedictum Romanorum antiquas mensuras viguisse. At multo minus probat eas eo tempore **542** per totam Italiam usu receptas fuisse. Nam quem ad id astruendum profert, Nicolaum de Fractura, qui annis post sancti Benedicti obitum septingentis quinquaginta duobus scripsit ; quem etiam, si non erraverit typographus, integro sæculo antiquiorem facit, is nimis remotus est testis quam ut faciat fidem, cum scripsit quod suo tempore, id est anno 1299, inferioris Italie populi « communiter circa mensuram hujusmodi usum sequuntur Romanum. » Potuerunt enim in tanto temporis intermedio populorum illorum leges non semel mutari. O si quis adeo dissitum testem dissertatori produceret, Deus bone, quam longe valere juberet ! Sed videamus num ita revera docuerit Nicolaus, quod eum asseruisse dicit dissertator : « Heminā, inquit, est mensura competens ad bibendum in uno prandio ; quæ usque hodie in Cassinensi monasterio conservatur. Et facia consideratione, sicut de facto sum expertus, parum plus aut minus potest recipere quam petitur, quod est mensura quadam apud Romanos. Et quod de tali mensura Magister intellexerit, est valde verisimile, ex eo quod in Nursia provincia, unde idem ortus fuit, talis mensura habetur in usu ; et homines illius provincie in emendo vendendoque, communiter circa mensuram hujusmodi usum sequuntur Romanum. » Ex hoc loco optime infertur Romanas mensuras Nicolai tempore Nursiæ fuisse in usu. At quando Nursia, Sublacum et Cassinum, totamque Italiam inferiorem complectetur, tunc Nicolaum in testem veritatis,

quam probare intendebat, remotissimum adducere poterit; interim vero nihil obtinet. Cuius proinde probationes de continentis adusque S. Benedictum et ultra in tota Italia Romanis mensuris nullæ demonstratæ sunt. Nunc quid de facta a monachis earum immutatione proferat discentiamus.

Ea est, inquit, rerum natura, ut semper regnorum perturbationes sequatur in monasteriis declinatio lapsusque disciplinæ regularis: quod maxime sæculo viii contigisse narrat, cum permissis clericorum cupiditati monasteriis, exsultantibus eorum abbatibus, rebus necessariis monachis deficientibus, tota regularis observantiæ disciplina pessum iit; tuncque laxis semel habentis, monachi in omne excessuum genus proruerunt. Unde mirum videri non potest, si nonnulli sæculi ix auctores, aut rerum ignari, ad ampliandas mensuras proclives, non examinatissimas Romanis Italisque tempore sancti Benedicti mensuris, mutatas sæculo viii aut ix in regnis alienis mensuras, quas præ oculis habebant, pro Romanis Italisque ac Benedictinis reputaverint. Ita fere argumentatur 6 et 7 Responsionis numero. Tum quasi impropere præfationis auctori: *Videat*, inquit, *præfationis auctor cum suo ms. Remensi, nunc Bertigarius monachus, qui eo sæculo, id est ix, scribebat, unus ex illis fuit; nam ex duobus quas refert opinionibus, semper laxior fuit.* Sed videat ipse dissertator num legerit attente et cum examine quæ asserit, aut ne præcipiti oculo præfatione perlustravit.

Dellexerint monachi sæculo viii ab exacta Regule observatione, nec ne, per me licet. Vixerit in Remensi sancti Remigii monasterio 543 sæculo ix, Bertigarius monachus, permitto; at non Bertigario longe antiquior auctor, qui tractatum de ponderibus et mensuris composuit, quem quidem Bertigarius tanquam alienum fetum, non suum, Ebene Remensi pontifice, scribebat in Remigiano monasterio.

Quod si verus illius tractatus auctor esset Bertigarius monachus, neque tamen oblineret inde dissertator quod desiderat. Nam dum auctor in eam propendit sententiam, quæ tres sextario libras, heminæ libram et dimidiam tribuit, haud dubium locus esset secundum usum sui monasterii, hoc est secundum institum in omnibus Gallie monasteriis usum ab Aquisgranensi concilio, ex cuius decreto Benedictina hemina omnibus in cœnobis recepta fuit; neque enim multo post prælatum concilium vivebat Bertigarius monachus. Idem iudicium ferendum videtur de auctore brevis cuiusdam scripti *de ponderibus*, quod absque nomine auctoris ad calcem Regule sancti Benedicti in vetusto codice ms. reperit noster Mabillonius in Bibliotheca sancti Udalrici apud Augustam Vindelicorum, in quo hæc verba (*Tom. IV Analect.*): « Unciæ duodecim libram efficiunt... Libra una et semis heminam facit. Duæ heminæ sextarium reddunt, etc. » Eodem modo videtur intelligendus Nicolaus de Fractura, cum dicit: « Hemina est mensura competens ad bibendum in uno prandio. » Nam cap. 55 explicans quid sint biberes quos servitoribus S. Pater Benedictus concedit, ait biberes esse « vasa quæ ad unum et moderatum haustum sufficiunt; » et paulo post addit: « Quod singuli tres biberes sufficere debent monacho in mensa. » Quod si singulis bibentibus sex uncias dederis, ut revera capere debent, heminam reperiens libram et dimidiam appendentem. Quapropter cum hoc capite heminam explicans Nicolaus ait, ejus mensuram in Cassinensi monasterio servatam, facto experimento parum plus aut minus capere quam pettum, quod est mensura quedam apud Romanos, aut mendum in nomine mensuræ irrepississe necesse est, aut duplex apud Romanos fuisse pettum, unum majus, aliud minus (quod sæpe contingit in mensuris ejusdem nominis), et Nicolaum de minori locutum fuisse; nam et longe erat ab eligendis magnis mensuris, qui paulo post subdit: « Quia vinum plus indulgetur monacho ad confortationem stomachi, quam ad sorem oris, seu

A delectamentum naturæ. » Quæ si legisset dissertator, fortassis Nicolaum non appellasset (*Resp. n. 12*) insignem potatorem.

Sed quid etiam si concederemus dissertatori antiquas Romanorum mensuras ad usque tempora sancti Benedicti conservatas fuisse, idque in tota Italia; quid inde proficeret? cum ipse fateatur S. Patrem specialem heminam suam in monasterio instituisse, ut revera instituit. Quamvis an ita fateatur merito dubitaveris: nam fateatur, et non fateatur: fateatur, cum duodecim pondo uncias heminæ Benedictinæ tribuit, decem duntaxat Romanæ; diffidetur, dum utramque sex ex æquo cyathis constare facit; nisi forte ignotos antiquis cyathos conficere velit. At qua ratione duodecim tantum et non amplius uncias Benedictinam 544 heminam fuisse probat? Quia, inquit, si majorem sanctus Benedictus fecisset heminam, sextarium, non heminam appellasset, ut pote quæ magis ad sextarii quam ad heminæ mensuram accessisset: unde et sanctus Isidorus, qui non multo post sanctum Benedictum scripsit, de hemina, tanquam de mensura unciarum duodecim, locutus est, unicam ei pondo libram tribuens (*Lib. xvi Orig., c. 25*). Quid sentiendum sit de sancto Isidoro, docuit nos supra dissertator: sufficiat hic dicere, eum in libris Originum, non de monastica, sed de communi locutum fuisse hemina. Quod vero urget in nomine heminæ, 1º supponit immutatas fuisse veteres Romanorum mensuras; 2º sanctum Benedictum nullam aliam habuisse rationem, ut mensuram a se institutam hoc nomine donaret; 3º hoc mera conjectura est, quæ aliquantuli potest esse ponderis, cum non occurrunt aliunde certæ rationes oppositæ. At superius demonstratum est heminam Benedictinam tribus constare calicibus, ut patet ex Regula Magistri, sancti Isidori, sancti Fructuosi, statuti sancti Adalardi, et ex Nicolao de Fractura, et insuper ex libro Usuum Cisterciensium, cap. 73. apud quos monachorum mixtum erat *tertia pars heminæ vini*. Nam mixtum seu biber unum moderatum calicem capiebat; ac proinde non minus sesquilibra continuisse, ut habet codices Remensis et Augustanus, atque aliunde demonstrari potest.

Verum, inquit, sufficit hemina unciarum duodecim ad præbendos tres illos calices; nam cum constet sex cyathis, si media dividatur, tres ad prandium cyathos, totidemque ad cœnam habebimus. Nam tres illi calices, ex constanti omnium veterum traditione tam profana quam monastica, aliud nihil erant quam tres cyathi; quod patet ex Plinio (*Plin. lib. xxviii, cap. 62*), istud probante auctoritate Democriti, quem librum composuisse ait, ut ostenderet quartum in refectione cyathum non esse sorbendum; ex S. Augustino qui sobrium hominem cum Manichæorum affectata sobrietate conferens (*Lib. ii de Morib. Manich., c. 15*), hunc describit *tres cyathos vini sustentandæ valetudinis gratia sorbentem*; et ex oratione tertia abbatis Isaïæ, qua fratri adolescentiori permittit, ut ad tertium usque cyathum, si valetudinis ratio pestulet, vinum bibat. Et sic cum sex in nostra hemina habeamus cyathos vini, tres ad prandium, inquit, et totidem ad cœnam, si tantumdem aquæ vino admisceamus, duodecim liquoris uncias ad quamlibet refectionem propinamus, ut scilicet quatuor ad singulos haustus ab-orbeantur, quod satis superque sufficere debet homini sobrio ad quotidianum potum.

Prætereo hic silentio quod duas pondo uncias cyathus tribuat dissertator, cum tamen ex constanti veterum scriptorum auctoritate non constet nisi decem drachmis, id est una uncia cum quarta parte uncie (uncia enim drachmas octo continet), aut ad summum duabus uncis mensuralibus, quæ ponderalibus aliquanto leviores sunt. At quod ait, sufficere homini sobrio uncias potus duodecim ad refectionem perfectam, an discretionis legibus quadret, aliis iudicandum relinquo. Et quidem id sufficere puerili

aliquando posset, imo quibusdam abstinentiæ gratia a Deo donatis; sed universam congregationem his legibus 545 constringere nullæ discretionis ac prudentiæ leges permittunt.

Neque vero existimandum antiquos illos auctores, qui tamen ad refectionem cyathum sobrio sufficere asserunt, adeo rigide ad litteram intelligendos esse, quasi triginta duntaxat vini drachmas sobrio conce-ssissent. Sed cyathi nomine integrum calicem haud dubium intelligunt, sicuti etiam nunc intelligere solemus. Id patet ex Regula sancti abbatis Isaia, cujus auctoritate gloriatur dissertator : nam quod in citata oratione cyathi, id in Regula scyphi nomine expressit (Cap. 2) : *Si ad potum vini coactus fueris, ne bibas plus quam tres scyphos mediocres*. Verum ad id demonstrandum nihil efficacius proferri potest quam citata ab ipso dissertatore Regula sancti Fructuosi (Cap. 5), quæ cum in dies medium fratribus heminam indulget, vult tamen ut in præcipuis solemnitatibus tria pulmenta, et totidem potiones præbentur. Nam si calix, poculum et potio, ex constanti veterum traditione tam profana quam monastica, idem sonant cum cyatho, sanctus Fructuosus nihil amplius in diebus solemnibus quam in privatis indulgisset : nam cum medium quotidie heminam, quæ sex cyathis constat, conce-ssit, tres consequenter cyathos, ac prout tres potiones privatis perinde ac solemnibus conce-ssisse fatendum erit. Adde quod si tres cyathi stricte sumpti, sufficient homini sobrio ad unam refectionem, huncque numerum transgredi sobrietatis sit metus excedere, procul dubio S. P. Benedictus omnium iustorum spiritu plenus, regulam scribens discretione præcipuam, temperantiæ leges ignorasse dicendus erit, ut pote qui integram jejuniorum refectioni heminam indulget, hoc est sex cyathos, quos continet hemina.

Quæ diximus hactenus confirmat Theodemari abbas Cassinensis ad Carolum Magnum epistola, in qua apposite ad nostrum propositum hæc lego : « Misimus etiam mensuram potus, unam quæ prandio, et ali in quæ cœnæ tempore debebat fratribus præberi : quas duas mensuras ætenuaverunt majores nostri heminæ mensuram esse. » Ex his verbis habemus : 1° heminam apud Cassinenses duas in mensuras divisam fuisse, quarum una prandio, altera cœnæ inserviret ; 2° duas hæc mensuras inter se fuisse inæquales, alioquin unam mittere sat fuisset ; 3° minorem, quæ ad cœnam tribuebatur, uncias sex aut octo ad minus constituisse, nam et dissertator sex vini uncias ad cœnam concedit ; 4° majorem, quæ ad prandium, duplo fuisse majorem. Idem quippe de hemina vini videtur esse judicandum, ac de libra panis, cujus tertiam partem ad cœnam reservari voluit sanctus Benedictus. Et sic duodecim ad prandium, sex ad cœnam uncias vini habentes, heminam unciarum octodecim in epistola Theodemari reperimus. Quapropter concilium Aquisgranense, quod hanc heminæ mensuram in omnibus restituit monasteriis, statuit (Can. 22) ut « ubi vinum non est, unde hemina detur, duplicem mensuram de cervisia bona habeant monachi. » Quæ due simul mensuræ cervisie, quæ mixtionem aquæ non admittit, tres ad minus calices et quidem amplissimos continere debebant : nam cervisia 546 multo largius ac profusius vino propinari solet, adeo ut duodecim cervisie uncias in unoquoque calice admittere necesse sit, cum multi quidem cum eo amplius uno haustu exhauriant. Et sic in duabus cervisie heminis reperimus uncias triginta sex, hoc est octodecim in qualibet. Atque ita concilii Aquisgranensis canonem intellexisse videtur, qui nostris temporibus strictiorem ordinis Cisterciensis observantiam in suo monasterio restituit (Abbas B. M. de Trappa) ; nam cum vinum ea in regione non crescat, duplicem suis fratribus scire heminam ministrari curat, hoc est uncias circiter octodecim vel viginti ad prandium, et tantundem ad cœnam. Cujus exemplum minus apte protulit in medium dissertator, cum ipsi omnino non faveat.

At, inquit (Resp. n. 5), hemina apud omnes monasticæ sobrietatis studiosos, pro vasculo et quidem parvissimo reputati est, ut probat locus ex Vita sancti Hermelandi abbatis (Sæc. III. Ben.), ubi minor parvissimo etiam vasculo appellatur. Addere potuisset dissertator heminam apud Cluniacenses unico scypho comprehensam fuisse : nam apud Udalicum (L. b. II. c. 4) reperimus signum scyphi, qui capit quotidianam vini mensuram. Verum hæc exemplis aliud opponimus Hildemari longe ad persuadendum efficacius, ut pote qui perspectam omnino habebat gentinam sancti Benedicti heminam. Hic autem, explicans eum Regulæ locum qui cavet ne monacho subrepat e rietas, ait minuendam esse mensuram ei « qui de sola hemina mensura crapulam sentit, id est qui aut in locatione, vel in ingressu vacillat. » Quod plane ei contingere non potest qui tam parvissimo vasculo in diem contentus est.

Cæterum hæc nostra, quam proponimus, heminæ mensura, sobrietatis metas non adeo excedit, ut pro parvissimo vasculo haberi non possit respectu majoris et amplioris vasis, v. g., modii, qui forte necessariis esset ad potandam numerosam congregationem. Locus autem ex Udalrico citatus intelligendus est de singulari aliquo scypho amplissimo, quales reperiuntur aliqui ad singulares aliquos usus destinati, non de communi. Atque hæc sufficere credimus ad faciendum satis dissertatori. Quod si iterum as-urgat, nobis opponendo sanctorum quorundam exempla, qui vinum ita dilutum aqua bibebant, ut vini speciem amisisse videretur, respondebimus omnia hæc singularia sanctorum exempla contra ipsum pro nobis militare : nam si sex tantummodo uncias ad prandium unicuique concedas, certe omnes ita vinum diluere cogentur, ut vini speciem amittat ; et sic quod singulare quibusdam laudatur in sanctis, omnibus monachis commune evadet. Sed de hemina satis.

Quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem scient. Quem locum C ita explicat Petrus Damiani (Opusc. 15, cap. 7) : « Ac si promulgator sanctæ Regulæ suis auditoribus dicat : *Suscipientes quidem quod indulget, non peccatis, sed non suscipientes mercedem habetis* ; admissa siquidem misericordia, non incurritis poenam ; sed propter Deum dimissa 547, pertingitis ad coronam ; addit tamen : *Et hæc quidem speciali crimine non depressi ; alioquin quisquis se meminit illicita perpetrasse, versa nunc vice debet a licitis abstinere ; et qui commisit superbe prohibita, debet nunc humiliter abdicare concessa*. Plerique enim molliter suaviterque viventes, si aliquando suadentur ut quantumlibet vel parum saltem arctioris viæ arripiant institutum, mox ratiocinium sibi defensionis obtinent, dum quispiam eorum sic ait : « Vivo, inquit, ut jubeor, dum rebus concessis utor, legis meæ mandata conservo ; » deinde, ut tanquam victor de superiori contendere videatur, in audaciam prosilit : « Nunquid, inquit, Regula ab his et hujusmodi licentiam tollit ? Nunquid non mihi hæc illa conce-ssit ? Verum quisquis ista contendit, inter voluntatem necessitatemque scriptoris discernere necdum didicit, et alia secundum indulgentiam permitti, alia secundum imperium præcipi non cognovit. »

Sed queritur num is eni Deus tolerantiam abstinentiæ donat, absque ulla alia abbatis licentia abstinere a vino possit. Affirmativam tenent Hildemar, Bernardus Cassinensis, Richardus de Sancto Angelo, et Boherius, tolerantiam abstinentiæ etiam ad cibum et vestimenta extendentes. Hildemar tamen licet abstinere a vino sine consensu abbatis bonum esse existimet, addit nihilominus : « Tamen melius facit monachus, si aliquantulum biberit vinum, causa humanæ laudis vltandæ, quam si ex toto jejunaverit. » Existimo etiam et ego posse licite et laudabiliter absque alia abbatis licentia quemque abstinere a vino, cum Deus tolerantiam abstinentiæ donat ; quia sanctus Benedictus non nisi ad duritiam corporis vinum monacho concedit ; a quo, si possit, abstinere per-

cuperet, simili fere modo, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 7*), quo Apostolus de communi amplexu conjugibus dicit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*; ubi mox addit: *Volo autem omnes homines esse sicut meipsum; sed unusquisque proprium habet donum ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic*. Atque ita sanctus Isidorus in Regula scribit (*Cap. 10*): « Quicumque ad mensam residens a carnibus vel vino se abstinere voluerit, non est prohibendus; abstermentia enim non prohibetur, sed potius colaudatur. »

Quod si aut loci necessitas, vel labor, aut ardor æstatis amplius poposcerit.] Tres hic exponit causas, pro quibus augeri aliquid ad indulgentiam heminam possit: loci necessitatem, sive, ut explicat Boherius, loci qualitatem, laborem, et æstatis ardorem; de quibus Bernardus Casimirus sic disserit: « In necessitate loci comprehendit etiam necessitatem personæ; quia potest esse, quod aliqua persona indiget citius, alia persona minus, sicut in loco multum secco et valde arido, et solis percussione continua fervente, majori egent potus humectatione, sicut patere potest in insulis quibusdam marinis, et specialiter in insula Liriniensi. In labore etiam corporis desiccatur humor humidus, ex labore et sudore consumptus, vel calore naturali magis incitatus et fortius agente. Tempore

548 enim æstatis cholera magis regnat, et exterioris invalescit igne calor.] His tribus causis due possunt alie adjungi, scilicet Sanctorum solemnitates, et hospitum adventus; de quibus Regula Cujusdam ad virginem (*Cap. 10*): « Potus vero, si sicere liquoris, id est cervisie, mensura solita tribuatur; si voluntas abbatis fuerit, si labor, vel festus dies, vel hospitis adventus pia precatio exagitaverit, vini potio augenda est. »

In arbitrio prioris consistat.] Id est abbas; non prior, præpositus, ac decanus, sive etiam cellerarius non possunt in aliquo supra Regulam dispensare, aut aliquid aliud agere, nisi quantum conceditur eis ab abbate, inquit Boherius. Ex hoc autem loco patet heminam non ita amplam esse mensuram ac voluerunt nonnulli: quæ si tanta esset, nunquam necesse foret aliquid illi superaddere.

Considerans in omnibus ne subrepat satiety aut ebrietas.] Ex hoc econtra constat heminam non adeo fuisse brevem, ut docent alii; alioquin non esset cur timeretur satiety et ebrietas. Porro sanctus Ferreolus ebrum monachum triginta diebus a vini potione suspendit.

Licet legamus vinum omnino monachorum non esse.] Ubi nam hoc legerit sanctus Benedictus inquirunt commentatores. Smaragdus, Petrus Diaconus et Turcremata existimant hoc a quodam antiquorum Patrum prolatum esse, a quo dictum referunt: « Caro et vinum, sive potus in quo sit ebrietas refutanda sunt a monachis, nec suscipienda, quibus pro Christo crucifixus est mundus et ipsi mundo (*Cap. 11*). » At quisnam sit ille antiquus Patrum non explicant. In Regula Cujusdam ad monachos id expressis verbis continetur. Verum auctor illius Regule sancto Benedicto posterior videtur. Boherius in primo commentario: « Ego, inquit, in Vitis Patrum legi quod quidam narraverint abbati Pastori de quodam monacho, quia non bibebat vinum; quibus ille respondit, quia vinum omnino monachorum non est. » Similiter in secundo commentario hoc dictum refert abbati Pastori; et insuper saltem implicite Regule sancti Pachomii, sancti Basilii, et epistole sancti Hieronymi ad Eustochium, ubi loquens de monachorum abstinentia (*Epist. 22*): « De cibo, inquit, et potu taceo, cum ibi etiam languentes monachi aqua utantur frigida, et coctum aliquid accepisse luxuria sit. » Bernardus etiam dictum ascribit abbati Pastori, uti narratur in lib. iv de Vit. Pat., n. 51, interprete Pelagio. Quamvis in ita revera se res habeat dubitaverint nonnulli, eo quod probabile non videatur hunc librum a Pelagio translatum fuisse ante annum 557, quo in Palestina et Oriente legationem obibat: quo tempore

A suam sanctus Benedictus scripserat Regulam. Verum ab alio translatum sanctus Benedictus illum legere potuerat. In nuper vulgatis a Joanne Cotelerio sanctorum Patrum sententiis reperio abbatem Xoilum cuidam fratri aliquando dixisse: « Vinum ad Monachos non pertinet secundum Deum viventes (*Tom. I Mon. eccles. Græc. p. 589*). »

549 Quidquid sit, certe si non legerit sanctus Benedictus, potuit saltem in aîis sanctorum Patrum scriptis predictum effectum vidisse; in quibus saltem implicite legimus vinum monachorum non esse. Ita sanctus Antonius in Regula (*Cap. 14*): « Ne commoreris, inquit, in loco, ubi vinum exprimitur, nec comedas carnem omnino. » Sanctus Pachomius: « Vinum et liquamen absque loco ægrotantium nullus attingat. » Sanctus Athanasius in vulgato Syntagmate doctrinæ ad monachos (*Art. 22*): « A vino plane et omnino abstinere, vel degusta tantummodo, et Creatorem celebra. Quod si autem, ut Timotheus, propter multos labores in morbum incidas, paululum vini adhibe. » Sanctus Basilii (*Regul. fus., cap. 19*): « Aquæ potus, ut naturalis et necessitati sufficiens, omnibus propositus est; » et alibi (*Serm. de Asceti.*): Potissimum debet se monachus a congressione mulierum abstinere, itemque a vini usu; quia vinum et mulieres apostatate faciunt sapientes. » Sanctus Dorotheus (*Doctr. 19*): « Vinum absque necessitatis causa, vel extra symbolum ne bibas. »

His concinunt ea quæ de vivendi ratione priscorum monachorum nonnulli scribunt. Sanctus Athanasius (*In Vit. S. Anton.*): « De carnibus vero et vino tacere melius puto quam quidquam dicere, quando nec apud plurimos quidem monachorum istiusmodi aliquid reperitur. » Sanctus Augustinus (*Lib. de Mor. eccles. Cath., cap. 51*): « Non solum a carnibus et vino abstinent pro sufficientia demandarum libidinum, sed ab eis etiam quæ tanto concitatus ventris et gutturis provocant appetitum. » Severus Sulpicius de discipulis sancti Martini (*Lib. 1 de Vita S. Martini*): « Vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coegisset. » Vide vitam sancti Pachomii, num. 50, apud Bolland., 14 Maii.

Sed his indulgentiores fuerunt Nitrienses monachi, qui, teste Palladio, vino utebantur. Vinum etiam monachis permittunt sanctus Ferreolus, sanctus Fructuosus, et Magister in suis Regulis; sanctimonialibus sanctus Cæsarius in Regul., cap. 28 (*Laus. c. 7*): infirmis duntaxat sancus Leander, in lib. de institutione virginum, cap. 9. In Regula incerti auctoris vinum bis tantum in hebdomada conceditur (*Cap. 2*), ut scilicet sabbato et dominica, sicut consuetudo est, qui volunt, vinum accipiant. » Primi etiam sancti Benedicti abbatis Anianensis discipuli « vinum tantum diebus Dominicis solemnibusque percipiebant (*In ejus Vita, num. 12*). » Menatenses quoque monachi dominicis duntaxat diebus vini singulas portiones percipiebant. Non defuere etiam ex nostris qui vinum omnino non biberent. Tales fuerunt olim Fuldenses monachi, quibus, ut scribit V. Eigel in Vita sancti Sturmii, num. 14 (*Sæc. iii, part. ii*), cum sanctus Bonifacius « sœras exposuisset Scripturas, et quod nusquam vinum monachorum legeret esse, consensu omnium decretum est, ut apud illos nulla potio fortis que inebriare possit, sed tenuis cervisia biberetur; quod post plures annos crescente familia propter ægrotos et imbecilles, tempore Pippini regis, synodali decreto, immutatum est. » Tales Lindisfar-nenses ab usque tempora Ceolwlf regis, qui obiit anno 760. « Hoc enim rege jam monacho facto efficiente, inquit Simon Dunelmensis (*Histor. de Regib. Ang., ad an. 854*), data est Lindisfar-nensis Ecclesiæ monachis licentia bibendi vinum vel cervisiam. » 550 Ante illud tempus non nisi lac vel aquam bibere solebant, secundum antiquam traditionem sancti Aidani, primi ejusdem Ecclesiæ antistitis et monachi. » Tales in Armorica Landevenecenses, qui usque ad Ludovici Pii Augusti tempora, quibus Regulam

sancti Benedicti susceperunt, « nesciebant omnes usum vini, » ut scribit auctor Vita³ tertii sancti Winwaloei, num. 9 (Bolland., 3 Martii). Tales in saltu Bohemico degentes monachi, de quibus in Vita sancti Godehardi, num. 14 (Bolland., Maii): « De potu, ut omnibus notum est, nihil prorsus ibi nisi sola aqua habebatur: ipsa etiam hospitibus ad sufficientiam, fratribus ad mensuram dabatur. » Tales Sytienses, apud quos « vinum ibi nemo noverat, nec si etiam gravissimam quisquis ægritudinem pateretur, » testante Petro Damiani in Vita sancti Romualdi (Cap. 64). Tales denique cupiebat esse sanctus Wunehaldus, qui etiam Monguntie noluit ædificare monasterium, eo quod eo loci esset frequentior vini usus, timens ne relaxaretur inde regularis observantia (Hist. Gallic. ord. S. B., lib. iv, c. 18).

Neque vero hæc adeo stupenda videri debent in religiosis, cum non inferiora visa sint aliquando in paganis. Germani enim, ut scribit Julius Cæsar, vinum a finibus suis etiam lege defendebant, quod imbelles animos generare crederetur. Aristoteles vinum removet a servis, quod contumaces eos faciat, et liberos insolentes (Arist. æcon. lib. i, c. 1): « Quare apud multas nationes, inquit, etiam ingenui illo abstinent, ut Carthaginienses, dum militant. » Multo ergo nos rubore suffundere debet quod subdit sanctus Benedictus.

Sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest.] Quos, ut ait sanctus Ferreolus, latere non poterit id quod Apostolus Timotheo scribit dicens: *Vino modico utere propter stomachum tuum et frequentes infirmitates tuas.* Hoc est enim unicuique eorum refugium, quibus minus sapit aquæ potus. Verum, ut ait sanctus Bernardus (Regul. cap. 39; serm. 30 in Cant.) « frustra quidam sibi blandiuntur de exemplo Pauli hortantis discipulum non bibere aquam, sed modico uti vino propter stomachum et frequentes suas infirmitates; qui attendere debent, primum quidem Apostolum minime sibi ipsi rem istiusmodi suadere; sed nec discipulum æque exposcere sibi. Deinde non monacho hoc intimari, sed episcopo, cujus vita teneræ adhuc et nascenti ecclesiæ pernecessaria esset. Timotheus hic erat: da mihi alterum Timotheum, et ego cibo eum, si vis, etiam auro, et potu balsamo. » Et Petrus Damiani (Lib. vi, epist. 25): « Ad hæc respondet languidus noster: Sed Apostolus, inquit, suo discipulo præcipit dicens: « Noli adhuc aquam bibere, sed modico utere vino propter stomachum et frequentes infirmitates tuas. » Utinam, frater, sic memoriter teneremus reliquas sacre Scripturæ sententias, quæ jejuniū prædicant, sicut hanc unam, quæ rigorem abstinentiæ ex discretionē relaxat: quare non sic reminiscimur quod idem Paulus alibi dicit: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.*.... Sed et istud Pauli quod mihi tam libenter objicis, et alia huic similia, quæ discretionis arte præcipiat ipse alibi manifestat, cum

A dicit: 551 *Hoc, inquit, secundum indulgentiam, non secundum imperium dico, etc.* » Et antea invehens in eos qui ne vino abstineant, ægritudinis molestias prætendunt: « At, forsitan inquires, doleo caput, languet stomachum. Hæc sunt emplastra mollium, hæc palliatio carnaliter viventium monachorum. Satis macra hæc cernitur excusatio, cum ægrotos et aqua refoveat, et vinum frequenter occidat. Numquid non præcursor Domini aliquando ægrotos elanguit, qui vinum et siceram nunquam bibit? Numquid Jacobus Alphæi medicos quæsisse legitur, qui i-tos liquores ex utero matris ignorasse perhibetur? vero ut a sculi origine repetamus, mundus hic usque ad sexcentessimum tertium Noe annum prorsus vinum ignorasse cognoscitur, cum per tot curricula temporum obitus quidem, sed nullus hominum ægrotasse legatur. » Vide ibidem egregiam prosopopeiam, in qua aquam inducit loquentem, et delicatos nimis monachos increpantem atque suas egregias dotes atque utilitates referentem.

B *Quia vinum apostatare facit etiam sapientes.*] Eodem modo loquitur sanctus Basilius in sermone de Ascensi. Quanam vero ratione id fiat, explicat Smaragdus his verbis: « Apostatare dicitur a via justitiæ recedere, a fide transgredi, retroire, vel a bono prævaricari. Verum quomodo vinum apostatare faciat sapientes diligenter attende: Noe enim sapiens, sanctus et antiquissimus vir, quem tantæ moles aquarum non vicerant, a modico vino devictus est, et ab ebrietate dormiens nudatus. Patriarcham vero Loth vinum apostatare fecit, quando contra naturam in filiabus suis impudenter se commiscuit. Si ergo sanctis et magnificis viris vini ebrietas non pepercit, quanto magis exiguum atque infirmum monachum superabit? » Recte omnino sanctus Hieronymus (Epist. 2): « Quod si absque vino ardeo adolescentia, et inflammor calore sanguinis, et succulento validoque sum corpore, libenter carebo poculo in quo suspicio veneni est. »

C *Ubi autem loci necessitas exposcit, ut nec suprascripta mensura inveniri possit.*] Loci necessitas duobus hic modis intelligi potest: 1° si monasterium in his situm sit regionibus in quibus vinum non nascitur; 2° si nullæ sint monasterio vineæ, et tanta sit ejus paupertas, ut commode emi non possit. Ita fere Boherius.

Aut multo minus, aut ex toto nihil.] Si tantilla erat hemina vini, ut vult dissertator, quomodo multo minus reperiri posset?

Benedicant Deum qui ibi habitant, et non murmurent.] « Si quis enim murmuraverit ob cibum, inquit S. Basilius, obnoxius est iudicio eorum, qui murmuraverunt in deserto. » Ex hoc porro loco non male inferitur S. P. Benedictum non uni Cassinensi cœnobio Regulam scripsisse, sed toti mundo promulgandam spiritu prophetico præviderat. Vide Hæften., lib. ii, tract. 6, disq. 3.

CAPUT XLI.

Quibus horis oporteat^a reficere fratres^b.

552 A sancto Pascha usque ad Pentecosten, ad sextam reficiant fratres, et ad seram^c cœnent. A Pentecoste^d autem tota æstate (si labores agrorum non habent monachi, aut nimietas æstatis non perturbat)

D quarta et sexta feria jejunent usque ad nonam: reliquis vero diebus ad sextam prandeant. Quæ prandii sexta, si opera^e in agris habuerint, aut æstatis fervor minus fuerit, continuanda erit, et in abbatis sit

^a Al., oportet.

^b Oxon., Flor. et quidam alii omittunt fratres.

^c Conc., Flor., sera

^d Flor., Bild., Conch., Lyr., Paris. 1. a Pentecosten.

^e Flor., operas.

providentia; et sic omnia temperet atque disponat, qualiter et animæ salventur, et quod faciunt fratres, absque justa a murmuratione faciant.

Ab idibus autem Septembris usque ad caput b Quadragesimæ, ad nonam semper reficiant. In Quadragesima c vero usque ad Pascha d ad vesperam refi-

a Oxon. deest *justa*.

b Cassin., usque *caput*.

c Oxon., a Quadragesima.

d Al., in Pascha.

ciant. Ipsa tamen vespera sic agatur, ut lumine • luccernæ non indigeant reficientes; sed luce adhuc dici omnia consumentur f. Sed et omni tempore, sive cœnæ g sive refectionis hora sic temperetur, ut cum luce h fiant omnia.

e Flor., Conch. et quidam Cassin., *lumen*

f Hild., *consumantur*.

g Cassin., sive *prandii, sive cœnæ refectionis*.

h Flor., *luce*.

COMMENTARIUS.

Hactenus de mensura cibi et potus S. P. Benedictus. Sed quia omnia tempus habent, et inter alias vitæ recte instituendæ rationes, una ex præcipuis illa est, qua sua singulis assignantur momenta: de refectione postquam dicit sanctus Pater, statim subiungit, quibus horis oporteat reficere fratres. Ubi sic horas refectionis disponit, ut etiam jejuniarum tempora determinet; quibus nimirum servanda, quibusve solvenda. Quæ de re quam fuerit veterum monachorum praxis, ex eorum regulis aliisque scriptis, priusquam ejus textum attingamus, ante referre duximus alicujus operæ pretium.

553 Imprimis Regula sancti Antonii hæc habet (Num. 2): « Jejuna usque ad nonam singulis diebus, excepto sabbato et dominico die. Adveniente vero nona, ne adeas cellam cujusquam fratrum, et cum sederis ad comedendum, ora prius, tum comede. »

Regula sanctorum Patrum Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii (Cap. 9): « Debet ergo iste ordo teneri, fratres, ut nullo die nisi hora nona reficiant fratres in monasterio, excepta dominica die et quinquagesima die Pentecostes. »

Paulo severior erat monachorum sub sancto Eusebio abbate montis Coryphes in Syria sæculo iv, vivendum continentia: hic enim, ut legimus in ejus Vita, num. 7 (Bolland., 25 Januar.), « cibum capiebat tertio et quarto quoque die. his autem qui secum habitabant, jubebat vesci alternis diebus. »

Austerior adhuc monachorum in monte Sina de quibus S. Nilus (Histor. cædis SS. Pat. in Sina): « Alii quidem cibum capiunt in die dominico, totos septem dies jejuni permanentes. Alii vero tempus dividunt, his in hebdomada alimenta recordantes. Alii vero post unam diem. »

Sed multo remissior apud Gallos; quibus ista per annum jejunia concilium Turonicum n assignat (Cap. 48): « De jejniis antiqua a monachis instituta conserventur, ut de Pascha usque ad quinquagesimam, exceptis Rogationibus, omni die prandium fratribus præparetur. Post Quinquagesimam tota hebdomada exacte jejunent. Postea usque ad calendas Augusti ter in hebdomada jejunent, secunda, et quarta, et sexta feria, exceptis his qui aliqua infirmitate stricti sunt. In Augusto, quia quotidie missæ sanctorum sunt, prandium habeant. In Septembri toto, et Octobri, et Novembri, sicut dictum est, ter in septimana. In Decembri usque ad Natalem Domini omni die jejunent. Et quia inter Natalem Domini et Epiphaniam omni die festiuitates sunt, itemque prandebant. Excipitur triduum, quod ad calcandum gentium consuetudinem Patres nostri statuerunt privatas in calendis Januarii fieri litanias, ut in ecclesiis psallatur, et hora octava in calendis ipsius Circumcisionis missa Deo propitio celebretur. Post Epiphaniam vero usque ad Quadragesimam ter in septimana jejunent. »

Aliquibus ante prædictum concilium annis, sanctus Casarius in Regula ad monachos (Cap. 22),

B hanc jejunii legem tulit: « A sancto Pascha usque ad mensem Septembrem, quarta et sexta tantum jejunandum. A mense Septembri usque ad Domini Natalem, quotidie jejunandum. Iterum ante duas hebdomadas ante Quadragesimam, quotidie jejunandum, excepta dominica, in qua non licet penitus jejunare propter Resurrectionem Domini: Si quis jejunaverit die dominico peccat. A Domini Natalem usque ante duas hebdomadas de Quadragesima, secunda, quarta, et sexta; inde postea usque ad Pascha, omni die jejunandum, absque die dominica: qui die dominica jejunat peccat. Missus vero in jejunio tres; in prandio vero et in cœna duo tantum præparentur. In prandio binas b beres et in cœna accipiant; et in jejunio ternas. » Et in Regula ad sanctimoniales in recapitulatione: 554 « Jejunium a Pentecoste usque ad calendas Septembris quomodo virtutem et possibilitatem viderit mater monasterii, sic studeat temperare. A calendis Septembris usque ad calendas Novembris, secunda, quarta, et sexta feria jejunandum est. A calendis vero Novembris usque ad Natalem Domini, exceptis festiuitatibus vel sabbato, omnibus diebus jejunari oportet. Ante Epiphaniam jejunandum septem diebus. Ab Epiphania vero usque ad hebdomadam Quadragesimæ, secunda, quarta, et sexta feria jejunandum est. »

In ordine convivii, quem suæ sanctus Aurelianus Regule subjunxit, hæc leguntur: « Jejunium vero a calendis Septembris usque calendis Octobris *, secunda, quarta, et sexta feria jejunandum est. A calendis Novembris usque Domini Natalem, quotidie jejunandum est, absque sabbato et dominica. Ab Epiphania vero usque Pascha, quotidie jejunandum est, absque majoribus festiuitatibus, sabbato, et dominica. Post Pascha vero usque Pentecosten, sexta feria tantum jejunandum est. Post Pentecosten mensis Junii, Julii, et Augusti, in potestate abbatis sit de jejunio aut prandio, sicut viderit possibilitatem fratrum, ita studeat temperare. »

Brevius sanctus Columbanus (Cap. 5): « Quotidie D jejunandum est, sicut quotidie orandum est. »

Hanc legem ita moderatur Regula Tarnatensis (Cap. 9): « Quando messes et vindemiæ colliguntur, his in die, id est hora sexta et duodecima refectionem accipiant. Quarta vero vel sexta feria ita moderari opera debent, ut, si fieri potest, statuta jejunia non omittant; sed universa, prout utilitas aut labor exegerit, ita senioris judicio disponantur. »

Regula sancti Isidori jejunia quatuor in classes dividit hæc modo: « Jejuniorum autem hæc dies potissimum veteres elegerunt. Primum jejunium Quadragesimæ quotidianum, in qua major abstinence observantia manebit in monachis; quoniam non solum a prandis, sed etiam a vino et ab oleo abstinetur. Secundum jejunium interdianum post Pentecosten alia die inchoatum usque ad æquinoctium autumnale protenditur, ternis scilicet diebus per singulas hebdomadas, propter æstivum solis ardo-

* Forte Novembris, ut in Regula ad virg. et in Concord. Regul., cap. 50, § 6.

ram. Tertium sequitur quotidianum jejunium ab octavo decimo calendas Octobris usque ad Natale Dominicum, in quo quotidiana jejunia nequaquam solvantur. Quartum item quotidianum jejunium post diem Circumcisionis exoritur, peragiturque usque ad sollemnia Pasche.)

Regula S. Fructuosi episcopi ita habet (Cap. 18): « Jejunii ista oportet tempora observare. A Pascha usque ad Pentecosten reficiendum ad sextam, et monophagia, id est conservanda per diem. A Pentecoste usque ad octavum decimum calendas Octobris interdiana jejunia retinenda sunt, excepto una Quadragesima, quæ festivitatem sanctorum Iusti et Pastoris præcedit, sollicite conservanda est, in qua usque ad nonam quotidie jejunandum est, et vino penitus abstinendum: servanda tamen abbati 555 discretio est, ut cum hos gravi labore perpexerit onerari ad refectionem singulas portiones* tribuat. Ab octavo decimo calendas Octobris usque ad Pascha sollicite jejunandum est, et in Quadragesima vino et oleo penitus abstinendum.»

Regula Cujusdam ad monachos (Cap. 11) perpetuum præscribit jejunium: « In abstinence, inquit, ciborum unam regulam observari oportet ab omnibus fratribus, præter senes et infirmos, sive infantes; et una mensura sit in omnibus, id est ab hora nona usque ad horam alteram a cibis temperandum est, nec ante sive post mensam, quæ communiter ad cenam fratribus apponitur, aliquid ori indulgendum est, nisi infirmitas, sive differentia ætatis, sive corporis aliquid coegerit.»

Regula vero Magistri (Cap. 28): « Omni tempore, ait, in septimana duobus diebus ad sextam reficere debent, hoc est quinta feria et dominica: cæteris autem in septimana diebus ad nonam horam reficere oportet. Nam erubescamus nos, qui sumus spirituales, fugere hora nona jejunium, cum vetusta consuetudo antiquitus cognoscitur prandia ignorasse. Nam ideo ad nonam horam universis diebus constituta sunt solvi jejunia, ut sit aliquid prolixius, quod Quadragesimæ diebus addatur, id est usque ad vespem, hoc est post lucernariam. A Sexagesima vero quarta, sexta, et sabbato, post lucernariam semper reficiant: aliis vero diebus usque ad Quadragesimam ad nonam reficiant, ut quod dominicæ Quadragesimæ de quadraginta jejuniiis subtrahunt quarta, sexta, et sabbato, a Sexagesima in jejuniiis usque ad vespem continuatis restituant, ut quadraginta in numero jejunia compleantur.»

Regula solitariorum (Cap. 42): « Ab octavis Paschæ usque ad Pentecosten his in die reficiant. His ergo diebus quarta et sexta feria usque ad nonam jejunent, quia sicut equis frena sunt imponenda, ita corpora nostra jejuniiis sunt infrenanda. A Pentecoste usque ad calendas Septembris quarta, et sexta, septimanæ feria jejunent usque ad nonam: reliquis vero diebus ad sextam reficiant, et ad vespem cœnent. A calendis autem Septembris usque ad caput Quadragesimæ ad nonam semper reficiant, nisi forte quis voluerit jejunium usque ad vespem protelare. In Quadragesima vero usque ad Pascha ad vespem reficiant.... Præterea quoque si quis voluerit omni tempore jejunare, exceptis dominicis et aliarum festivitatum diebus, non prohibeatur ei; quia sic faciebant sancti Patres nostri Antonius, et Benedictus, nec non Macarius, et cæteri alii.»

Sanctorum etiam in servandis jejuniiis exempla nobis proponit Regula ms. incerti auctoris (Cap. 5, in ms. bibliot. reginæ Suediæ): « A S. Pascha usque ad Pentecosten, inquit, sicut ait sanctus Benedictus, ad sextam reficiendum est, et ad seram cœnandum. De his autem diebus sanctus Isidorus in libro Officiorum ait: Post Pascha autem usque ad Pentecosten, licet traditio ecclesiastica abstinentiæ rigorem prandis relaxaverit, tamen si qui monachorum vel

A clericorum jejunare cupiunt, non sunt prohibendi; quia et Antonius, et Paulus, cæterique Patres antiqui etiam in his diebus 556 in eremo leguntur abstinuisse, neque solvisse abstinentiam, nisi tantum die dominico. A Pentecoste autem usque ad calendas Octobris, si quarta et sexta feria fuerit, sicut sanctus ait Apollonius, non est solvendum jejunium. Sed et sabbati dies apostolis sanctisque Patribus jejunio consecrati habentur: secunda autem, et tertia, et quinta feria, si placuerit, ad sextam reficiendum; sin autem ad horam nonam protelandum. A calendis Octobris usque in Pascha, excepto diebus festis usque ad vespem est relectio prolonganda.)

Regula sancti Donati virginibus ista jejunia præscribit (Cap. 76): « A sancto Pascha usque ad Pentecosten ad sextam reficiant sorores, et ad seram cœnent. A Pentecoste autem tota æstate si labores manuum graves non fuerint, aut nimius fervor æstatis non perturbat, quarta et sexta feria jejunent usque ad horam nonam; reliquis diebus ad sextam prandeant, quæ mensura prandii in abbatiis sit providentia et arbitrio, et sic omnia temperet atque disponat, qualiter animæ salventur et quod faciunt sorores absque ulla murmuratione faciant. A calendis autem Februarii ** usque ad calendas Novembris, secunda, quarta et sexta jejunandum est. A calendis autem Novembris usque ad Natalem Domini, exceptis festivitibus, omnibus diebus jejunare oportet. A sancta vero Epiphania usque ad caput Quadragesimæ quarta et sexta feria jejunandum est. A Quadragesima vero usque in S. Pascha ad vespem reficiant. Ipsa tamen vespere sic agatur ut lumine lucernæ non indigeant reficientes, sed luce adhuc diei omnia consummentur.»

Regula Cujusdam ad virgines toto Paschali tempore duplicem ad sextam et ad seram refectionem permittit: « A Pentecoste vero, inquit (Cap. 11), si gravis labor non exigit, aut hospitium non cogat adventus, usque ad Quadragesimæ inchoationem ad nonam, id est semel reficiant, exceptis magnarum solemnitatum eventibus, aut si labor grandis exegerit, et duobus reficiant vicibus. Ab inchoatione Quadragesimæ usque ad sacratissimam sollemnitatem Paschæ, exceptis dominicis diebus, ad vespem reficiendum est, ut ante noctis inchoationem cum statione lucis refectionis impleatur hora.»

In Regula etiam sancti Stephani ordinis Grandimontensis institutoris hæc lego (Cap. 57): « A sancto Pascha usque ad Exaltationem sanctæ Crucis bis in die, primo videlicet post sextam, et secundo post vespas refectionem vobis sumere disponimus, exceptis jejuniiis in hujus temporis spatio constitutis. Verum ab Exaltatione sanctæ Crucis usque ad Pascha vobis jejunare præcipimus, exceptis diebus dominicis, et die natali Domini. Rursus autem a prædicto festo veræ Crucis usque ad initium Quadragesimæ post 9, et exinde usque ad Resurrectionem dominicam post vespas cibum sumere vobis statuimus. Item a festività Omnium Sanctorum usque ad Nativitatem dominicam, et a Septagesima usque ad Pascha, cibo quadragesimali tantum vobis uti præcipimus; cæteris vero temporibus ovis et caseis quandoque vesci vobis permittimus.»

557 Denique Statuta Guigonis hæc decernunt (Cap. 55): « Secunda, quarta, sextaque feria pane et aqua, et sale, si cui placet, contenti sumus. Tertia, quinta, et sabbato legumina vel aliquid hujusmodi ipsi nobis coquimus, a coquinario vinum accipimus, et quinta feria casum vel aliquid cibi lautioris accipientes. Ab idibus Septembris usque ad Pascha, exceptis sollemnitatibus, non nisi semel in die manducamus. A Pascha autem usque ad prædictum terminum tertia et quinta feria, nec non et sabbato iterato reficimus. » Ab hac severitate paulo deffe-

* In Conc. Regul. cap. 50, § 5, legitur *portiones*.

** *Leae* Septembris.

etunt antiqua Carthusiensium Statuta, in quibus hæc A leguntur (*Part. II, cap. 14*): «Natalis Domini, Ascensionis, Pentecostes, sancti Joannis, apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis B. Mariæ, Omnium Sanctorum vigiliæ ex antiqua consuetudine in pane et aqua facimus, nisi veniant in festis duodecim lectionum. Sed et quando prædictæ vigiliæ occurrunt in dominicis, in sabbato ipsa abstinencia fit.... In vigiliis autem beatorum Jacobi, Laurentii, Bartholomæi, Matthæi, Simonis et Judæ, et Andreæ, semel quidem reficimus. Secunda, quarta, et sexta feria, pane, et aqua, et sale, si cui placet, ex antiqua consuetudine contenti sumus. Quod quia nostris temporibus quasi in dissuetudinem abiit, volumus ut ad minus unam in septimana abstinencia omnes monachi faciant, quos infirmitas, aut senectus, aut debilitas non excusat, vel alia causa quæ priori rationalis esse videatur. Nec tamen propter hoc antiquam consuetudinem de faciendis abstinentiis irritamus.... Ab Exaltatione sanctæ Crucis usque ad Pascha non nisi semel in die manducamus, exceptis usque ad Quinquagesimam festis capituli, et die susceptionis novi prioris, et die sepulture fratrum nostrorum. Et hoc inviolabiliter observetur, exceptis infirmis et valetudinariis, debilibus, senibus, et minutis. Alias vero si prior fregerit vel fecerit frangi, sit extra sedem suam in ecclesia per quadraginta dies. Et si vicarius idem fecerit, sit novitius per quadraginta dies. A Pascha usque ad festum Exaltationis tertia, et quinta feria, nec non et sabbato, exceptis præcipuis jejunii, iterato reficimus; in quo spatio jejunia secundæ et quartæ feriæ non dimittantur omnino.»

Tandem ex primis sancti Stephani abbatis Obazipensis discipulis (*In ejus Vit. lib. I, num. 15, tom. IV Miscell. Baluz.*): «Nullus nisi in die dominico jejunium solvere tam æstate quam hieme præsumebat, nisi aut juvenili ætate, aut gravi infirmitate detineretur.»

His adiciendum reor antiquum fragmentum de Græcorum jejunio, quod ex ms. codice bibliothecæ Colberlinæ num. 6041 eruit et in Latinum transtulit noster Jacobus Loppin, prout sequitur: «Ordo ex divinis et sacris canonibus atque etiam ex typicis sanctorum et Deiferorum Patrum excerptus ad eos qui vitam Deo gratam degere cupiunt. Incipiendum est a splendida et prima dominica Paschalis omni cibo vesci per totam novam hebdomadam. A secunda autem die antipascatis, id est secunde post Pascha hebdomadis usque ad Omnes Sanctos, quarta et sexta die pisces manducant sæculares: monachi vero oleum. Idem similiter præstandum est die quarta mesopentecostes, id est quartæ 553 post Pascha hebdomadæ. Per hebdomadam porro sancti Spiritus vivendum est, ut in hebdomada nova, sive Paschatis. At a die secunda Omnium Sanctorum, in qua sanctorum apostolorum jejunium ordinum, jejunium servamus secunda, quarta, et sexta die, siccisque vescimur nona hora. Alias vero duas dies, tertiam et quintam nos monachi vescimur oleo, et sæculares piscibus; obsonio vero sabbato et dominica. Sic enim declaratum est de ejusmodi jejunio. Eandem quoque legem observamus in jejunio mensis Augusti atque Christi Nativitatis. Verum in solemnitate principum apostolorum Petri et Pauli, siquidem quarta vel sexta die acciderit, nec caseo, vel oleo, aut obsonio vescimur, ut et in festo duodecim apostolorum, si quarta vel sexta die contigerit. Idemque servandum est in sanctorum insignium memoriis. In solis vero dominicis festis jejunium solvimus, quovis die acciderint; oleoque et piscibus his diebus vescimur. Si autem vigiliæ Nativitatis Christi et Luminum, id est Epiphaniæ, quarta et sexta die occurrerint; post completam liturgiam vino tantum et coctis cibis absque oleo reficimur. Sed si forte sabbato et dominica venerint, post Chrysostomi liturgiam, antidota tantum et vinum sumimus, atque ita ad vesperrarum finem permanemus; deinde perfecte reficimur. Ceterum per

dies duodecim Theophanorum oleo et obsonio et monachi et sæculares vescimur. Item etiam agimus hebdomada præcedente dominicam carnis privii, atque etiam hebdomada casei dicta. Si quis tamen caseum comederit, non peccabit. At in magna Quadragesima singulis ejus hebdomadis siccis vescimur, sabbatisque tantum et dominicis oleo et vino utimur. Obsonium autem non comedimus nisi die Annuntiationis, si extra magnam hebdomadam acciderit. Sed in fine magni sabbati post liturgiam refecti, vinum quoque bibimus, et nihil præterea. Si quis vero vel episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel subdiaconus, aut lector, aut aliquis fidelis oleo et obsonio vescitur feris quarta et sexta totius anni, exceptis videlicet dominicis festis, extra infirmitatem: si clericus fuerit, deponatur; si laicus, excommunicetur, ut transgressor divinæ legis. Atque hæc quidem scripta sunt ad eos qui sana et firma sunt valetudine. Quod autem spectat ad eos qui infirmi sunt, et fame ob penuriam cruciantur; si etiam in ista magna Quadragesima, per totam Quadragesimam pisces quotidie comederint; Dominus ipsis condonabit in præsentem et in futuro sæculo. Amen.» Sed de aliorum jejuniiis satis. Nunc de nostris.

A sancto Pascha usque ad Pentecosten. Id est usque ad octavam Pentecosten, uti explicat Hillemarus.

Ad sextam reficiant fratres.] An inchoantem aut absolutam expendendum erit ad cap. 48. Interim hic notare sufficiat Cumanenses ita prandii tempus disposuisse, ut eo peracto, tunc primum esset media dies, ex Udalrico, lib. I, cap. 18. Dunstanus vero præscribit ut mediante hora quinta cantetur sexta, dehinc manibus lotis adeant mensam.

553 Ante prædictam vero sextam horam non videmus sanctum Benedictum, aut quemquam alium monachorum magistrum aliquid cibi fratribus suis, saltem omnibus, prægustandum concessisse; nonnulli quidem ad nonam aut vespem refectonem distulerunt; at qui sextam præveniret invenimus neminem: una est Vita S. Samsonis (*Sæc. I Bened.*), in ejus num. 16 hæc lego: «Consuetudo erat in hujus monasterii lege, herbas hortinas per poculum ad sanitatem convenientes fricare, ac singulis fratribus in suis vasculis scyphunculo non grandi ad sanitatem particulatim dividere, ut quando de tertia celebranda vemebant, paratum jam poculum hortinis mixtum herbis reperirent.» Ante hanc autem tertiam horam, ut idetiam obiter observem, quidquam cibi prægustare religio Britannis erat, ut patet ex Beda in Vita sancti Guthberi, et ex Vita sancti Guthlaci anachorete, num. 29, sæc. III Bened.

Et ad seram cænent.] Scilicet vespere. Nullum ergo S. P. Benedictus toto tempore Paschali præscribit jejunium, idque juxta antiquum Ecclesiæ morem, quo a Pascha ad Pentecosten, ob reverentiam dominicæ Resurrectionis, jejunium solvebatur, ut videre est apud Tertullianum, lib. de Corona militis; sanctum Epiphanium, in Compend. doct. Eccles.; S. Augustinum epist. 53; Regulam Magistri, c. 28; Haymonem Halberstatensem, lib. I de Variet., cap. 14. Quæ consuetudo pariter apud monachos communiter viguit, ut patet ex Cassiano, lib. II de Noct. orat., cap. 18, et coll. 21, cap. 20; sancto Hieronymo, præfat. ad Regulam sancti Pachomii, et sancto Joanne Climaco, grad. 14: quavis non defuerint qui hæc legem incunctanter violare non dubitarint. Et certe vidimus supra sanctum Aurelianum hoc tempore feria sexta jejunium præscribentem; sanctum Casarium et Regulam solitariorum feria quarta et sexta; Regulam Magistri exceptis dominicis et feria quinta, diebus omnibus; Regulam sancti Antonii, sanctorum Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, sancti Columbani, Tarnatensis monasterii, et Cujusdam ad monachos, singulis diebus, nisi forte dominica tantum. Sed et Petrus Damiani agens de ordine eremitarum Fontis Avellani, ita habet (*Opusc. 14*): «Ab octavis dominicæ Resurrectionis usque ad diem

sanctæ Pentecostes, quatuor d'ies per hebdomadam jejunatis propter dominicum vero diem, de cuius reverentia nullus addubitat, tertia et quinta feria bis in die reficitis. Illo enim tempore, ut nostis, non prohibentur monachi auctoritate sacrarum canonum jejunare. » Præterea antiqua consuetudo fuit in Rogationibus jejunare, ut patet ex concilio Turon. II, can. 48, et ex Hildemaro in hunc locum, et ex his quæ retulimus in lib. III de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 49.

A *Pentecoste autem tota æstate, si labores agrorum non habent monachi, aut nimietas ætatis non perturbat, quarta et sexta feria jejunent usque ad nonam.*] Quarta et sexta feria jejunium retinuit etiam æstate sanctus Benedictus, utpote ab apostolis traditum 560 de quo canon 68 apostolorum : « Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor, sacram Quadragesimam Paschæ, aut quartam feriam, aut Parasceven non jejunaverit, deponitur : præterquam si imbecillitate impediatur corporis : si laicus sit, communione privatur. » Clemens in Constitut. apost. (Lib. V, cap. ult.) « Post hebdomadam jejunii in omni quarta feria et Parasceve præcipimus vobis ut jejunetis. » Sanctus Ignatius (Epist. 4 ad Phil.) : « Quartis et sextis feriis jejunare non negligatis, ciborum reliquias pauperibus largientes. » Tertullianus (Lib. de Jejun.) : « Cur stationibus quartam et sextam feriam sabbati dicamus, » jejunia suo more stationes appellans. Sanctus Clemens Alexandrinus (Lib. VII Strom.) : « Novit fidelis ænigmata jejunii horum dierum, quartam, inquam, et sextam. » Sanctus Petrus patriarcha Alexandrinus : « Nemo reprehendit nos observantes quartam feriam et Parasceven, in quibus jejunare juxta traditionem rationaliter nobis præscriptum est. » Sanctus Epiphanius in Synopsi : « Quarta et sexta feria in jejunis usque ad nonam manere ab apostolis institutum est. »

Quapropter mirum videri haud debet, si tanta jejunium istud religione observarent veteres monachi, ut etiam in hospitum adventu ilud violare nefas ducerent, nec nisi pro summa necessitate illud solvere præsumerent : « Absque legitimis quartæ sextæque feriæ, inquit Cassianus (Lib. V, cap. 24), quocunque pergebamus, quotidiana statio solvebatur. » Et Sanctus Antonius (In Regula, num. 15) : « Ne frangas jejunium feria quarta et sexta, nisi ob gravem morbum. » Sanctus Macarius (In Regula, cap. 29) : « Quarta et sexta feria qui infringunt jejunium Judæ æstimantur participes, qui Christum tradidit. » Vulgatus sanctus Athanasius (Syntagma Doctr. ad mon.) : « Jejunium quartæ videlicet diei et Parasceves, Pentecoste solum et Epiphaniis exceptis, nisi graviter decumbas, diligenter serva. »

Istius observantiæ causam docet Rufinus, cum agens de S. Apollonio, hæc profert (Lib. II de Vita Patr. cap. 7) : « Jejunia sane legitima, id est quarta et sexta feria, monebat non esse solvenda, nisi grandis aliqua necessitas fieret ; quia quarta feria Julius de traditione Domini cogitabat, et sexta feria crucifixus sit Salvator. Videbitur ergo qui his diebus sine aliqua necessitate solvit statuta jejunia, vel cum tradente tradere Salvatorem, vel cum crucifixibus crucifigere. » Eadem ratione sanctus Maglorius (In ejus Vita, sec. I Bened.) : « In quarta feria et sexta ab omnium ciborum pabulo extitit alienus, quam observationem jejunii in quarta feria explevit, eo quod in ea sacrilegi et rei facti Judæi sanguineum, ut auctorem suum Dominum mori traderent, pactum statuerunt : sexta autem feria, quia id quod de corde conceperant, ipsum cruci affigentes, in hac opere compleverunt. » Eandem etiam rationem profert sanctus Augustinus ad Casulanum scribens, et Richardus de S. Angelo in hunc locum. Verumtamen Hildemarus adhuc altius hujus consuetudinis originem repetens : « Hæc, inquit, consuetudo jejunandi quarta feria et sexta feria, orta est a sanctis Patri-

bus, nec non et Judaica consuetudo fuit, sicut Pharisæus dicit : *Jejuno bis in sabbato.* »

561 Istud jejunium sub finem sæculi septimi ; saltem a nonnullis, adhuc observabatur, ut patet ex Bedæ in Vita sancti Cuthberti, cap. 5 (Sæc. II Bened.) : « Erat namque sexta sabbati, inquit, qua plerique fidelium ob reverentiam dominicæ passionis usque ad horam nonam solent protelare jejunium. » Sed et idem Bedæ id laudis tribuit sancto Aidano (Lib. III Hist. cap. 5), quod « ejus exemplis infirmati tempore illo religiosi quique viri ac femine, consuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesimæ Paschalis, quarta et sexta feria jejunium ad nonam usque horam protelare. »

B Et tamen adeo religiosum antiquis jejunium propter labores graviore agrorum, nimiosque ætatis calores sanctus Benedictus relaxari permittit. Ex qua indulgentia nata est apud nostros postmodum integra ejus extinctio : « Hoc tamen, inquit Bernardus Cassinensis, in dissuetudinem abiit apud multos, quanquam a sanctis Patribus noscatur hæc abstinencia habuisse originem. » Et revera in antiquis Floriacensis monasterii Consuetudinibus hæc lego : « In prima quarta feria post octavam Pentecostes secundum Patris nostri præceptum jejunare debemus... Aliis quartis feriis loco jejunii aliquid opus manuum aliquando agimus, aut ex præcepto prioris aliquas preces agimus. » Et apud Udalicum (Lib. I, cap. 29) : « Si imbecillitas nostra pateretur, dignum esset secundum edictum præceptoris nostri sancti Benedicti, ut post octavas Pentecostes statim omni quarta et sexta feria jejunium faceremus. Quod si non amplius, tamen utique non omittimus facere in uno et primo prædictarum feriarum, in quo post tertiam silemus, et post sextam dormitorium ascendentes simulamus meridianam potus quam geramus ; quia mox postea signum ut in ecclesiis redeamus, factori nudis pedibus processionem. Sane, ut præmissum est, primum diem jejunamus, postea in loco jejunii aliquid opus manuum sæpius agitatur a nobis. » Rem non ita absolute definiunt miss. Consuetudines antiquæ Romani Sancti Pauli monasterii, quæ omnia abbatis discretionem et prudentiam relinquunt, ut si velit « propter possillanimes vel aerum temperies, aut si labor major factus fuerit, » bis in die fratres reficiant.

C Sed quod a nostris neglectum est quartæ feriæ jejunium, illud hactenus magna cum religione observant Græci, testante Arcudio in lib. III de Sacramentis, cap. 5, ubi referens illa Theophilacti verba : Judæi in Christum « feria quarta concilium coeperunt, et propterea nos etiam illas ferias jejunamus ; » ait : « Quæ sententia est verissima, per traditionem accepta, ipsoque usu longissimo Ecclesiarum comprobata ; id enim Ecclesia Romana per multa sæcula observavit : Græci usque ad præsens diligenter observant ; neque aliam rationem reddere Græci possunt cur illo die a carnibus et lactiniis abstineant. » Quarta feriæ jejunium diu retinuit Ecclesia Romana, uti hic dicitur ; processu vero temporis in sabbatum translatum, tandem refrigescente charitate ad solam abstinenciam a carnibus, quæ imperfectum jejunium est, reductum est.

D 562 Reliquis vero diebus ad sextam prandant.] Nullam hic eorum mentionem facit S. P. Benedictus, ratus forte satis esse fratribus semel in die reficere, juxta priscorum monachorum morem, qui jejunium solum existimabant, cum ad sextam licet semel tantum in die reficeretur ; id quod maxime constat ex Cassiano, apud quem abbas Theonas ita loquitur (Collat. 21, cap. 25) : « Utergo et diebus festis statuta consuetudo solemnitate conservetur, et saluberrimus parcimonie modus minime transcendatur, sufficit ut indulgentiam remissionis eousque progredi patiamur, ut cibis qui hora diei nona fuerat capiendus, paulo citius, id est sexta hora pro festivitatis tempore capiatur, ea ratione dumtaxat, ut escarum

solitus modus vel qualitas non mutetur, etc.] Et ex sancto Hieronymo ad Eustochium de monachis scribente (*Epist. 22*), quod a Pascha ad Pentecosten cœnæ mutantur in prandia, quo et traditioni Ecclesiæ satis fiat, et ventrem cibo non onerent duplicato. Idem etiam post scriptum S. P. Benedicti Regulam advertere licet in Regula sancti Fructuosi, in qua hæc lego: « A Pascha usque ad Pentecosten reficiendum est ad sextam, et monophagia, id est unica refectio conservanda est. » Idem et de nostris Fuldensibus refert Mabillonius (*Præfat. ad sæc. III, part. I, num. 25*), quod scilicet abstinere a cœna per totum annum iidem ad ætatem Marewardi abbatis, id est ad medium sæculum duodecimum, nec ante decimum quartum feminas in ecclesiasticam admiserunt. Idemque asserendum esse de iis monasteriis quæ ad Fuldensium normam vivebant, in quibus instituta est disciplina purior.

Næque tamen deuerunt ex priscis monachis qui prandium ad sextam, et sero cœnam ætate sibi pararent, quod de Tabennensibus imprimis refert sanctus Hieronymus (*Præfat. ad Regulam S. Pachomii*): « Bis, inquit, in hebdomada die quarta et sexta sabbati ab omnibus jejunatur, excepta Pentecoste: aliis diebus comedunt, qui volunt post meridiem, et in cœna similiter mensa ponitur propter laborantes, senes, pueros, et ætatis gravissimos. Sunt qui secundo parum comedunt, alii qui prandii sive cœnæ uno tantum cibo contenti sunt, nonnulli gustato paululum pane egrediuntur. » Nec desunt etiam qui ita sancti Benedicti textum intelligant de prandio simul et de cœna. Sed ad sui temporis usum respexisse credendi sunt, præsertim cum nulla possit offerri ratio cur supra a Pascha ad Pentecosten ob reverentiam sacræ Resurrectionis et adventus Spiritus sancti dixerit, ad sextam reficiant, et ad seram cœnent. hic vero postre-
num istud taceat. Nolim tamen id certo definire, cum supra ex sancto Hieronymo aliquos viderimus ex antiquis monachis prandium cœnamque permittere; quod etiam patet ex Cassiano, lib. III, cap. 12, quanquam hæc cœna levissima esset, nec nisi propter laborantes, senes, pueros, et ætatis gravissimos concessa, essetque extraordinaria inter monachos ista refectio, nec omnes a cœna convenire cogerentur, ut docet Cassianus. Et certe plures ex antiquis monachis omnino non cœnasæ præter ea quæ diximus, probat Regula ms. incerti auctoris, cap. 2.

Quæ prandii sexta, si opera in agris habuerint aut ætatis fervor nimius fuerit, continuanda erit.] Quarta et sexta feria perinde ac aliis diebus. In Regula Tarnatensi hæc habentur (*Cap. 9*): « Quando messes et vindemiae colliguntur, bis in die, id est hora sexta et duodecima refectionem accipiant: quarla vero et sexta feria ita moderari opera debet, ut, si fieri potest, statuta jejunia non omittant; sed universa, prout utilitas aut labor exegerit, ita senioris iudicio disponantur. »

Et in abbatis sit providentia.] An feria quarta et sexta ad sextam sit prandendum, an ad nonam reficiendum.

Et sic omnia temperet atque disponat, qualiter et minime valeantur.] Summam hic sanctus Pater abbati tribuit potestatem; qui enim dicit omnia, nihil omnino reservat: et ex hac forte potestate orta est apud nostros consuetudo bibendi ætate post nonam, maxime si semel tantum in die reficerent ad sextam. Quæ quidem consuetudo antiquissima, per multa nostris in monasteriis etiam recte ordinatis sæcula viguit. Primum ejus mentionem reperi in Regula Magistri, in qua hæc scribuntur (*Cap. 27*): « In his ætatis diebus cum ad sextam reficitur, post dictam nonam quotidie abbas exiens de oratorio in sua sedet cathedra; et circumstantibus ante eum in ordine omnibus, ejecto a celerario vino, misceantur ab hibernariis in consueto vase per singulas mensurarum decedas omnium singulæ potiones secundum numerum congregationis et suum. Statim surgens abbas

oret cum omnibus; et post orationem, antequam seleat, oblatum sibi vas cum mixto signet eum. Mox secum omnes ad mensas suas jubeat sicut consueverunt sedere, et bibens prius ipse, deinde singulorum mixtum per mensas singulas omnibus faciat propinari. Quibus expleis, surgant iterato, et orent, et post orationem redeant universi ad opera, quæ dimiserant facientes. » Et in Capitulis monachorum ad Augiam directorum (*Cap. 8*): « Ut per totum tempus æstivum dum fratres bis in die reficiunt, post horam orationis nonam stantes in oratorio cum divino tremore orantes expectant, dum tintinnabuli signum propositus pulsaverit ad refectorem. Quo audito, omnes illo conveniunt; quamvis etiam aliquis bibere non potuerit, se tamen debet præsentare, ne locus ejus appareat vacuus. Et si quis præsens ad dicendum post benedictionem amen non fuerit, sublatum ei portio sua de potu. Postquam autem biberint fratres, vadunt ad capitulum, et quod eis injunctum fuerit laborant, etc. » Eiusdem bibendi post nonam consuetudinis fit mentio etiam in Consuetudinibus sancti Benedicti abbatis Anianensis, tom. IV Analæct.; in Capitulis monachorum Sangallensium, cap. 27; apud Udalricum, in lib. Usuum Cisterciensium, cap. 80, et passim in omnibus ordinariis et consuetudinariis monasteriorum nostrorum. Cassinenses ad potum addebant poma, ut discimus ex epistola Theodemari: « Aëstatis tempore post nonam, si est aliquid de pomis, et singulas phialas nostris fratribus præhemus. » Sed poma sustulisse videtur concilium Aquisgr. statuens (*Can. 10*), « ut poma et lactuca, nisi quando alius sumitur eibus, non comedantur. »

564 Ex eadem quoque potestate abbati a S. P. Benedicto concessa, aut etiam ex consuetudine bibendi ætate post nonam, orta est et alia diebus jejunii bibendi post vespas, de qua Regula Magistri (*Cap. 27*): « Illis ætatis diebus cum ad horam nonam reficitur, sera antequam compleant binæ omnibus sufficiant potiones: ita tamen ut antequam bibant, orent; et postquam biberint, reorent; » et infra: « Illis vero diebus in quibus in hieme ad nonam reficitur, post dictam vespas non amplius quam singulos caldos accipiant: ita tamen et antequam bibant, orent; et postquam biberint, reorent. » Id quod etiam in Quadragesima indulget concilium Aquisgranense, statuens (*Can. 12*), « ut si necessitas poposcerit ob operis laborem post refectionem vespertinam etiam, et in Quadragesima pari modo, et quando officium mortuorum celebratur primum lectio completorii legatur, bibant. » Vide Udalricum, lib. I, cap. 44; lib. Usuum Cisterc., cap. 80, de bibere post vespas, et lib. I de Antiq. monach. Ritibus, cap. 2.

Et quod faciunt fratres absque justa mormuratione faciant.] Justa mormuratio ex Smaragdo illa dicitur quam non voluntarie, aut non sine causa, sed inviti et coacti monachi faciunt.

Ab idibus autem Septembris, etc.] Hic non parum torquentur commentatorum ingenia in conciliando hoc loco cum cap. 48, ubi S. P. Benedictus præscribit ut a Pascha usque ad calendas Octobris... post sextam surgentes a mensa paudent in lectis suis. Nonnulli, ut refert Hildemarus, existimaverunt hunc a S. P. Benedicto locum scriptum esse pro non laborantibus in agris, qui ab idibus Septembris inchoare debent jejunia; caput vero 48 pro laborantibus in agris, quibus sanctus Pater permittit ut quæ ad calendas Octobris perinde ac tota ætate reficere ad sextam. Ita inter alios Smaragdus: « Quæstio, inquit, oritur quomodo hic ab idibus Septembris jejunandum quotidie dicat, cum in capitulo 48 dicturus sit: a Pascha usque ad calendas Octobris post sextam surgentes a mensa paudent. Quæ ita solvitur: Si habuerint opera in agris, vel vindemiam in vineis, ubi per se occupentur, usque ad calendas Octobris ad sextam reficiant. Sin autem non habuerint, ab idibus Septembris generale jejunium inchoant. » Alii consueverunt illis decem et octo diebus cum ab idibus Septem-

bris ad calendas Octobris intercipiuntur, eodem se modo gerendum esse ac feria quarta et sexta tota aestate, hoc est ut post sextam dormiant; deinde missam sic decantent, ut ea finita octava hora mediata nona dicatur; qua dicta, reficiant. Et hæc est Hilde-
mari sententia: « Isti, inquit, dicunt proprium sen-
sum sancti Benedicti, qui dicunt ita agendum esse in
istis decem et octo diebus, sicut illis diebus duobus
de aestate. Ita vero agendum est in illis diebus quando
ad nonam manducant, id est sexta cantata vadant
dormire. Deinde qui debet tangere signum, cum videt
horam congruam, tangere debet signum missæ; de-
inde missa cantata sit media octava, et content non-
nam, 565 deinde manducant. » Atque eam fuisse
Cassinensium praxim suo tempore testatur Bernardus
videtur Petrus Boherius in secundo commentario, *ab*
idibus Septembris explicans a die 15 Septembris ex-
clusive. Et revera po tridie, sive die 14 Septembris
incipiunt numerari dies ante calendas Octobris, quos
propterea sanctus Pater vocat calendas Octobris. Ex
quo corrigendus est idem Boherius in primo com-
mentario dicens: « Ipsa die idus Septembris ad non-
nam fratres reficiunt, quia tunc incipiunt jejunare; »
et Statuta Lanfranci, quæ præscribunt (*Cap. 1, § 6*)
ut « ab idibus Septembris privatis diebus agantur
continue jejunia quæ Regula præcipit, atque ipsa die
iduam incipiant jejunare; » et Consuetudines Romani
Sancti Pauli monasterii, in quibus similiter legitur:
« Idibus Septembris agant primam sicut prius, deni-
que ipso die incipiant jejunium quod Regula præ-
cipit. » Vide lib. iv de Antiq. monach. Ritib., c. 8.
Hanc nostram explicationem confirmat Carolus Coin-
tius in cap. 48 Regulae.

Usque ad caput Quadragesimæ. « Id est usque ad
secundam feriam post dominicam primam Quadra-
gesimæ, inquit Menardus, ita ut Quadragesima hoc
loco sumatur pro jejunio quadragesimali. »

Ad nonam semper reficiant fratres. Hac nimirum
hora qua veteres Romani ad cibum capiendum voca-
bantur, uti discimus ex Regula Magistri, quæ pro-
pterea ait (*Cap. 28*): « Erubescamus nos, qui sumus
spirituales, fugere hora nona jejunium, cum vetusta
consuetudo antiquitus cognoscitur prandia ignorasse,
sed semper vespem, hoc est cenam suis refectio-
nibus ordinavit. In tantum et annona quæ erogabatur
aut laborantibus, aut militibus, ideo annona usque
hodie dicitur, quia ad horam nonam diei erogabatur,
quando et sumebatur, et ideo usque hodie annona
nomen retinuit. » Consentit sanctus Isidorus docens
(*Lib. xx Orig., c. 2*) annonæ vocabulum tractum esse
a tempore quo Romani veteres ad cibos vocabantur.

Nullum ab idibus Septembris ad Pascha diem a
jejunio eximit S. P. Benedictus. Ex communi tamen
Ecclesiæ consuetudine ac lege, cui, repugnantibus
licet summis abstinentiæ votis, ultro parcent etiam
monachi, dominica propter reverentiam Resurrec-
tionis Domini solvendum est jejunium. Quod sanctus
Pater Benedictus tanquam omnibus notum et ubique
receptum subiecit; neque enim eum latere poterat
quod ait concilium Carthagin. iv (*Can. 64*): « Qui
dominico die studiose jejunat, non credatur catho-
licus. » Et concilium Gangræne (*Can. 18*): « Si
quis propter eam quæ existimatur exercitationem
(hoc est vitam monasticam) die dominico jejunaverit,
anathema sit. » Et Tertullianus (*Lib. de Corona milit.,*
cap. 5): « Diebus dominicis jejunare nefas ducimus; »
sanctus Ambrosius (*Epist. 85*): Dominica jejunare
non possumus; quia monachos etiam ob istius diei
jejunia jure damnamus. » Et sanctus Athanasius
(*Synag. doctr. ad mon.*): « Sabbato et dominica ne
jejunes, præterquam magno Sabbato S. Paschatis...
Provide ne quisquam te inducat ad jejunandum om-
nino Dominica die 566 vel genuflectendum, neque
in Pentecoste; nam Ecclesiæ mandatum non est.
Præcaveto ne Marcionistæ te decipiant, vel hæresis

alia, sabbato æque ac dominica ut jejunes. » Vide
Cassian. lib. iii, cap. 41, et collat. 21, cap. 20.

Eandem ob rationem in præcipuis etiam sancto-
rum festis a jejunio abstinendum esse censuerunt
nonnulli vitæ monasticæ Patres. Exstat integrum hæc
de re capitulum (*Cap. ii*) in Regula sancti Isidori his
verbis expressum: « Hæc sunt feriæ monachorum, in
quibus jejunia conquiescant. In primis venerabilis
dies dominicus, nomini Christi dicatur, qui sicut
propter mysterium Resurrectionis ejus sollemnis est,
et ita apud omnes servos ejus celebritatem convivii
votivo gaudio retinebit. Item a primo die Paschæ
usque ad Pentecosten, quinquaginta scilicet continuis
diebus jejunium a sanctis Patribus dissolutum est,
propter Resurrectionem videlicet Christi, et adven-
tum Spiritus sancti, ut hi dies non in figura laboris,
quod Quadragesimæ tempus significat: sed in quiete
letitiæ laxatis jejunii celebrentur. Placuit etiam
Patribus a die Natalis Domini usque ad diem Cir-
cumcisionis sollemne tempus efficere, licentiamque
vescendi habere. Non aliter et dies Epiphaniæ ex
veteri Regula reficiendi indulgentiam consecuta est.
Si quidem et dum quisque fratrum convertitur, alii
ex aliis monasteriis fratres gratia visitandi concur-
rant, pro charitate adimplenda interrumpuntur je-
junia, si tamen non fuerint generalia. Præter hæc,
alia tempora libere licenterque jejunio non inser-
viunt. » In concilio etiam Aquisgranensi statuitur
(*Can. 46*), « ut in præcipuis sollemnitatibus, id est
Natale et in octavis Domini, in Epiphania, in Pascha
quoque, et Ascensione Domini et in sanctorum fe-
sivitatibus, id est sancti Stephani, et B. Joannis
evangelistæ, et in natale Infantium, in Purificatione,
et Assumptione sanctæ Mariæ. Similiter et in B. apo-
stolorum festis, et in S. Joannis Baptistæ Nativitate,
sancti quoque Laurentii atque Martini, seu in nata-
litiis cujuslibet sancti, cujus honor in qualicumque
parochia specialiter celebratur, plenarium officium
agatur, et bis reficiatur. » Cluniacenses, ut docet
Udalricus (*Lib. i, cap. 39 et 43*), jejunium relaxabant
infra octavas Natalis Domini, Epiphaniæ, et S. Mar-
tini, et in præcipuis sollemnitatibus sanctorum. Illas
præcipuas festivitates declarat Petrus Venerabilis
suis in Statutis, decernens (*Statut. 14*), « ut jejunia
regularia ab idibus Septembris usque ad caput Qua-
dragesimæ a nostris semel in die comedendo serven-
tur, excepto festo sancti Michaelis et Dedicationis
ecclesiæ, et apostolorum extra Adventum et Septua-
gesimam provenientibus, festivitatibus abbatum Clu-
niacensium, octo diebus Natalis Domini, Epiphania
prima tantum die, festo sancti Marcelli papæ, et
sancti Vincentii martyris, atque Purificationis sanctæ
Mariæ. Conversione vero sancti Pauli jejunium non
solvitur, quoniam de eodem apostolo al as aliis anni
temporibus festivitates Ecclesia celebrat. Cathedra
sancti Petri eadem die jejunium relaxabitur, et etiam
quia infra Septuagesimam festivitas illa semper oc-
currit, tunc vero post missam majorem 567 statim
sexta cantabitur, et facto intervallo nona sequitur. »
De Carthusianis quoque idem Petrus Venerabilis sic
loquitur (*Lib. ii Mir. cap. 28*): « Semel in die sem-
per comedunt, exceptis octo diebus Natalis Domini,
octo diebus Paschæ, octo diebus Pentecostes. » Epi-
phania Domini, Repre-entatione ejus, hoc est Porti-
catione sanctæ Mariæ; Annuntiatione Domini, quando
paschali tempore pervenit; Ascensione Domini, As-
sumptione, ac Nativitate jam dictæ sacræ Virginis
matris ejus, et exceptis festis duodecim apostolo-
rum, sancti Joannis Baptistæ, sancti Michaelis, sancti
Martini, et illo, quod in calendas Novembris cele-
bratur, festo Omnium Sanctorum. » Petrus Damiani
in suæ congregationis Institutis (*Opusc. 15, cap. 6*)
ab idibus Septembris ad Pascha hos solos dies a je-
junio eximit, festum « sancti Martini, et sancti An-
dræ, hebdomada Natalis Domini, et uno die Epipha-
niæ et Hypopanti. » Cassinenses vero (*Cassin. cap.*
41) dispensant a jejunio in festis sancti Matthæi.

sancti Michaelis, sanctæ Justinæ de Padra, sancti Lucæ, sanctorum Simonis et Judæ, Omnium Sanctorum, sancti Martini, sancti Andree quando celebratur extra Adventum, Nativitatis Domini cum tribus sequentibus diebus, Circumcisionis, Epiphaniæ, sancti Antonii abbatis, Purificationis beate Mariæ, sancti Matthiæ quando extra Quadragesimam venit, et tituli loci. Novæ Declarationes addunt festa sancti Placidi, omulium sanctorum Monachorum, sancti Mauri, S. Scholasticæ. Denique Fulenses (*Const. Fulensium*, c. 41) a jejuniis eximunt festa Sanctorum Omnium, Nativitatis Domini, Circumcisionis, Epiphaniæ, Purificationis, et titularis monasterii. Et certe cum jejunia magis sint afflictionis quam exultationis, non conveniunt in diebus lætitiæ, inquit S. Thomas (2° 2, *quest.* 147, a. 5, ad 5). Unde et veteres solvere jejuniū solebant in martyrum solemnitatibus, quod ne eveniret in Quadragesima, concilium Laodicenum cap. 51 statuit ne martyrum festa in Quadragesima celebrarentur. Laudabiliores tamen qui festa sanctorum spiritualibus potius quam corporalibus gaudiis student celebrare, et animabus potius quam corporibus reficiendis, in hisce festis laborant. Quæ de re Cistercienses commendat Petrus Venerabilis, lib. 1, epist. 28, idque ætiant etiam nunc magna cum laude nonnullæ monachorum et monialium congregationes.

In Quadragesima vero usque ad Pascha ad vesperam reficiant. Id quod singulare non existit monachis, sed omnibus etiam Christianis fuit commune : quæ consuetudo adhuc tempore sancti Bernardi vigeat, uti ipse testatur, fratres suos initio Quadragesimæ sic alloquens (*Serm.* 5, in *Quadrages.*) : « Hactenus ad nonam jejunavimus soli, nunc usque ad vesperam jejunabunt nobiscum pariter universi, reges et principes, clerus et populus, nobiles et ignobiles, simul in unum dives et pauper. » Vide Petrum Bles. *serm.* 41.

Ipsa tamen vespera sic agatur, ut lumine lucernæ non indigeant reficientes. Idque tres ob causas quas reert Hæftenus (*Lib.* x, *tract.* 1, *disq.* 5). 1° Ne videretur imitari Judæos, qui non nisi post solis occasum jejunium violabant; 2° ne gravius esset extendere jejunium his qui hora noctis octava surgentes, magnam dei partem in labore, palmis canendis, atque spiritualibus exercitiis impenderunt; 3° ne nocturnæ quieti pars noctis notabilis subduceretur. Quartam addit rationem Menardus, scilicet « quia cum lucernæ lux sit suboscuro, daretur occasio maligno, præcipue in amplo rectorio instigandi fates ad confabulationem, et quadam alia illicita. »

Sed luce adhuc diei omnia consummentur. Quod faciæ præstant circa horam diei ultimam reficientes; nam ante decimam horam, ad quam usque ex cap. 48 labori manuum vacare debent, et post quam satis probabiliter vespæ decantant, nihil cibi percipere debent. S. Gerasimus nec discipulos suos ad lucernam legere permittebat ex Vita S. Euthymii, nam 91 (*Tom.* II *Monum. Eccles. Græc.*).

Sed et omni tempore, sive cœne, sive refectionis, hora sic temperetur, ut cum luce fiant omnia. Hæ non parum laborant aliqui in explicanda ratione qua hiemis tempore, cum solvitur relaxaturque jejunium, cum luce fiant omnia. Menardus existimat « S. P. Be-

nedictum maxime huic constitutioni astringere eos qui in Italia similibusque regionibus habitant, ubi circa solstitium brumale dies non sunt ita breves ac in regionibus borealibus, ut in Anglia, Scotia, Dania, extrema Belgia, et similibus, in quibus ob brevitetatem dierum hæc observari non potest institutio. » Verum, uti observat Hæftenus (*Lib.* x, *tract.* 1, *disq.* 5), et patet ex Cassinensium Declarationibus, etiam in Italia sine manifesta corporum læsione luce adhuc diei haud potest cœna consummari : unde et ille « crediderim, inquit, nusquam fere ad literam hunc regulæ textum observari. Quod si omnino Regulam servandam quis urgeat,.... dicere liceret nec ipsas forte dominicas, nec ulla festa jejuniis regulari tempore sancti Benedicti fuisse exempta.... Sin autem, quod dominicis prohibitum esset jejunare, velimus cœnasse, dicendum tam modicam fuisse hanc cœnam, ut grave inde non formidarent incommodum. » Ita ille, nihil definiens. Difficultatem vero facile solvet qui observaverit jejunium relaxari posse tribus modis : 1° his in die reficiendo; 2° Lantius aliquid solito comedendo; nam et sanctus Petrus Damiani illos jejunare dicebat « qui panem cum sale et aqua percipiunt; ubi præter hæc aliud quid additur, inquit, in eremo jejunium non vocatur. » 3° Solam refectionis horam præveniendo. Sic Cabilonense concilium eos in Quadragesima non jejunare asserit, qui ad nonam ederent, ut videre est apud Gratianum, de *Consec.* dist. 1, cap. *Solent*. Atque postremo hoc modo veteres monachi jejunium solvere solebant, ut patet ex dictis, maxime ex sancti Hieronymi testimonio ad Eustochium scribentis, quod apud eos « a Pascha ad Pentecosten cœnæ mutantur in prandia, quo et traditioni Ecclesiæ satis fiat, et ventrem cibo non onerent duplicato. » Vide Regulam Magistri, cap. 53.

His prænotatis explicatu non est difficile quomodo luce adhuc diei omnia consummarent, etiam hieme, cum non jejunarent. Nam, 1° cum 569 sanctus Pater ad cœnam non indulgere videatur nisi tertiam libræ panis partem cum aliquibus ad summum fructibus, hanc absque ullo corporis incommodo et sanitatis periculo consummare poterant ante horam decimam, id est ante nostram horam post meridiem quartam, etiam ad sextam prandentes. 2° Jejunium hora solita reficientes solvere poterant, aliquid solito lantius edendo, verbi gratia, pisces cum aliis diebus in solis leguminibus cœnam acceperant. 3° Ad sextam prandentes, qui privatis diebus ad nonam cœnarent. Atque postremo hocce modo satis probabile est primos sancti Benedicti discipulos dominicis diebus solvisse jejunium, tum ad imitationem priscorum monachorum, quorum vestigiis in multis inherere studuit, tum quia æstate, qua nullum præseribit jejunium, solam sine cœna prandium concessisse videtur; tum quia Regula Magistri, quæ pene tota est ex Benedictina, aliud nihil instituit : « Illis vero diebus, inquit (*Cap.* 27, *vide cap.* 53), in hieme in quibus sexta reficiunt, sera penitus nihil cœnent. »

Nicolaus de Fractura S. Benedicti tum mystice exponens ait : « Cum luce, id est cum Christo, qui vera lux est, sicut ipse de seipso testatur in Evangelio : Ego sum lux vera, etc. »

CAPUT XLII.

Ut post completorium^a nemo loquatur.

Omnī tempore silentio^b debent studere monachi, maxime tamen nocturnis horis. Et ideo omni tempore, sive jejunii, sive prandii, si tempus fuerit

prandii^c, mox ut surrexerint a cœna, sedeant omnes in unum^d, et legat unus collationes vel vitas Patrum, aut certe aliquid^e quod ædificet audientes; non

^a Flor., completorios.

^b Cassin., Flor. cum tribus mss., silentium.

^c Deest in Flor., si tempus fuerit prandii.

^d Al., in unum locum. Al., in uno loco.

^e Narb., aut codicem alium. Al., aut certe aliud.

autem Eptaticum, aut Regum : quia infirmis intellectibus non erit utile illa hora hanc Scripturam audire : aliis vero horis legantur. Si autem jejunii dies fuerint^a, dicta vespera, parvo intervallo, mox accedant ad lectionem collationum, ut diximus ; et lectis quatuor aut quinque foliis, vel quantum hora permittit, omnibus in unum occurrentibus^b, per hanc moram lectionis. Si quis forte in assignato sibi commissio fuerit occupatus, occurrat.

^a Cassin., Cone., Hild., cum quibusdam aliis, fuerit.

^b Narh., omnibus in unum ad complere Psalterium occurrentibus.

A 570 Omnes ergo in unum positi^c, compleant : et exeuntes^d a completoriis nulla sit licentia denuo cuiquam loqui aliquid. Quod si inventus fuerit quisquam prævaricari hanc taciturnitatis regulam, graviore^e vindictæ subiaceat : excepto si necessitas hospitum supervenerit, aut forte abbas aliquid jusserit. Quod tamen et ipsum cum summa gravitate et moderatione^f honestissime fiat.

^c Al., congregati.

^d Lyr., exeunibus, lectio non spernenda.

^e Oxon. Cassin., gravi, sed deest in Lyr.

^f Al., deest moderatione.

COMMENTARIUS.

[Omni tempore silentio debent studere monachi, etc.] Hoc S. P. Benedicti effatum, quod explicuimus supra, ad cap. 6, nihil absolute determinat, sed solum præparat et disponit discipulos ad proximum decretum : « Exeuntes a completorio, nulla sit denuo licentia cuiquam loqui aliquid. »

[Et ideo omni tempore, sive jejunii, sive prandii.] Id est, sive sit tempus jejunii, sive non ; quia jejunantes non prandebant, unde prandium et jejunium opponuntur.

[Si tempus fuerit prandii, mox ut surrexerint a cœna.] Cum nimirum cœnant, hoc est, tempore duntaxat paschali : nam tota æstate non videtur sanctus Pater cœnam concessisse, ut diximus superiori capite. Igitur mox ut surrexerint a mensa : « Illud mox, inquit Hildemar, non pro continuatione positum est ; sed quia voluit sanctus Benedictus, ut grande intervallum fuisset, sed parvissimum inter cœnam et collationem ; ideo dixit mox, ac si diceret : Ut surrexerint a cœna, parvissimo intervallo facto donec servitores manducant, mox accedant ad lectionem. » Similiter Bernardus Cassinensis : « Quod, inquit, dicit mox ut surrexerint a cœna, non dicit quod incontinenti postquam surrexerint primum, debeat fieri collatio ; sed postquam surrexerint servitores, quoniam omnes ad illam lectionem debent ad completorium convenire. » Eandem sequitur sententiam Joannes Cræsbæek, uti et Cassinenses, qui in antiquis Declarationibus hunc ad locum s.c. scribunt : « Intellige mox largo modo, quia plerumque differunt per horam, vel amplius, ne hujusmodi lectio ob recentem cœnam sit tædiosa. » Addit Hæftenus (*Lib. 1x, tract. 5, disp. 5*) : « Præterea, ut lector, et minister mensæ interea cœnare, omniaque suis locis reponere possint. Denique, ut aliqua animi relaxatio concedatur religionis, quibus grave forte foret ab una lectione, quam in cœna ad mensam adduxerunt, ad aliam statim accedere, adeoque utramque facile negligerent. » **571** Sed in contrarium abbat sententiam Petrus Boherius, qui relatis supra citatis Bernardi Cassinensis verbis addit : « Sed ista expositio mihi non placet ; nec servitorum expectatio eam juvat, licet contrarium præciceretur saltem apud nos. » Et certe si ex sequentibus sancti Benedicti verbis de ejus mente iudicium ferre liceat : parum istud intervallum non poterat esse nisi nullum. Nam paulo post addit : « Si autem jejunii dies fuerint, dicta vespera parvo intervallo mox accedant ad lectionem ; » quæ verba prioribus omnino opponuntur. Maxime cum istud diebus jejunii parvum intervallum haud dubium cœna, quæ post vespertas agebatur cum duplex esset refectio, consumebar. Nec urget in contrarium cœna servitorum, quam dum sit lectio collationis, accipere possunt. Sane Hildemar nullum vult intervallum, ubi fratres tardius so-

[lito cœnare contingit : « Et hoc notandum est, inquit, si tempore nubili fallitur vespera, id est plus tarde quam aliis diebus, non debet intervallum inter cœnam et collationem expectare, aut facere abbas sicut in aliis diebus, quando moderate agitur ; sed mox accedere ad collationem. » Aliquod tamen intervallum servabant Cluniacenses, ut patet ex Udalrico, lib. 1, cap. 18. Nunc vero Cassinenses ex novis eorum Declarationibus cœnant post completorium. Sed non recte.

[Sedeant omnes in unum.] Id est simul, sive, ut alii legunt, in unum locum, seu in uno loco. De loco ubi faciendi sit collatio, diximus in lib. 1 de Antiqu. monach. Ritibus, cap. 11.

[Et legat unus collationes.] Quales descripsit Cassianus.

[Vel vitas Patrum, aut certe aliquid quod ædificet audientes.] Quod Smaragdus explicat « de homiliis Patrum, in quibus ædificationes pleniter scriptæ sunt audientium ; vel certe de expositionibus librorum catholicorum, quæ ab orthodoxis factæ sunt viris in quibus sancta sufficienter sanctis doctrina redundat monachis. » Similiter Bernardus Cassinensis : « De homiliis sanctorum doctorum, et aliis moralibus et ædificationis documentis. » Et Nicolaus de Fractura : « De homiliis sanctorum Patrum, et aliis moralibus, et de lib. Dialog. B. Gregorii, de vitis Patrum, et aliis similibus. » Ita sanctus Benedictus abbas Anianensis unum « ex sanctorum doctorum homiliis, quæ in exhortationem monachorum sunt prolata conjunxit librum ; eumque omni tempore in vespertinis collectis legere jussit. » In codice vero Conchensis monasterii ad calcem ms. Regule sancti Benedicti hæc leguntur : « Hi sunt qui leguntur ad collationem : Eobrem, Pastoralis, liber de Ædificatione claustrum, Vita Patrum, Dialogus Gregorii, Dadenia Monachorum. »

[Non autem Eptaticum aut Regum.] « Heptateucus, inquit sanctus Augustinus (*Lib. 11 de Doct. Christi, cap. 8*), continet quinque libros Moysi, librum Josue, et Judicum : nam quod spectat ad librum Ruth, marginis ad Regnorum præcipia videtur pertinere. »

[Per hoc autem quod dicit Eptaticum aut Regum, inquit Hildemar, 572 significat illos libros qui similes sunt illis, id est qui sub allegoricis figuris conscripti sunt.]

[Et lectis quatuor aut quinque foliis, vel quantum hora permittit.] Hora id est tempus ; quod sanctus Pater addidit, quia, inquit Boherius, luce etiam diei debent omnia consummari. Quantum vero duraret hujusmodi temporis spatium, non facile dixerim. Cassinenses quartam horæ partem hæc in lectione insunt : quod spatium etiam olim haud excessisse censet Hæftenus : « Et vero, ait, jam olim ante octingentos annos brevior videtur fuisse hæc lectio

collationis, adeo ut quadrantem fortassis horæ non expleverit, quod colligere licet ex Diademate monachorum Smaragdi abbas, in quo capita non admodum sunt proluxa: in eam autem rem libellam illum composuerat, ut singulis diebus ad collationem ex eo caput legeretur. » Verum an in legendis quatuor aut quinque foliis scripturæ non admodum parvæ nec admodum magnæ, tantillum tempus sufficiat, iudicent alii. Adde quod hanc ad lectionem exhortationes expositionesque nonnunquam adijungebant, ut colligimus ex his Hillemari verbis: « Tempore collationis et in loco collationis nullus debet loqui, nisi aut lector qui legit, aut abbas qui exponit, aut certe talis cui jusserit tradere lectionem. » Quæ consuetudo originem ducit ex Institutis sancti Pachomii.

Nam, ut legimus in ejus Vita (Num. 79, apud Boll., 14 Maii; vide num. 56), « consuetudo illis erat jam inde ab initio, circa vesperam, manuali opere ac cœna perceptis, in unum simul considerare ad scrutandas Scripturas, ab omni alia sollicitudine tunc liberi, præterquam ab ea quæ salutem eorum concernebat. » Quidquid sit, saltem tandiu durare debebat quoad lector, servitores, aliquæ qui primam ad mensam cœnare haud potuerant, variisque officiis occupati, occurrere possent; omnes enim interesse completorio voluit sanctus Pater; unde et subiungit:

Omnes in unum concurrentibus per hanc moram lectionis, si qui forte in assignato sibi commissio fuerit occupatus, occurrat.] Ex hoc loco patet nullum ex sancti Benedicti mente a completorio eximendum esse; ideo enim hanc præmitti voluit lectionem, ut interrim variis occupati officiis occurrentes, omnes in unum positi compleant. *Omnes*, inquit, nullum excipit; « non abbatem, inquit Smaragdus, non præpositum, non decanos, qui aliquoties aliis in ecclesia cantantibus, potibus, aut fabulis, aut consiliis vacant in hac hora; sed omnes in hac collationis hora occurrere, omnes in unum completorium jubet cantare. » Cui tamen legi derogat Lanfrancus in Statutis hæc scribens (Cap. 16): « Completorium vero dum canitur, licet priori et eis qui per licentiam de completorio remanent, de utilibus et necessariis rebus loqui. Similiter dum regularem horam fratres in ecclesia dicunt, nullus comedat in refectorio, excepto solo completorio; tunc enim licet iis, qui aliqua utilitate impediti ante illam horam se expedire non possunt, et fratribus, qui de foris veniunt, comedere in refectorio. Qui si ante collationem 573 incipientes comedere circa finem completorii cœnam suam commode explere non valent, licet eis a mensa surgere, et in monasterium ad benedictionem ire, et postea in refectorium ad complemandam cœnam redire. » Longe observantiores ii, de quibus in capitulo 9 monachorum ad Augiam directorum sic lego: « Ut ad collationem accesserint, omnes unanimiter occurrant, debiles, et infirmi etiam, si de lecto surgere valuerint, veniunt; quid de cæteris dicendum est? Lector autem tandiu legat, usque dum omnes in unum positi compleant. » Ex mss. etiam sancti Benigni Consuetudinibus (Cap. 46) infirmi ad collationem accedere debebant, quamvis eis capitulum ingredi fas non esset; sed intra ecclesiam B. Benedicti (hæc erat capella infirmorum) prope ostium manentes, quæ legebantur auscultabant.

Omnes ergo in unum positi compleant.] « Id est completorium dicant, vel compleant hanc scilicet collationis moram, » inquit Boherius.

Et exeuntes a completorio, nulla sit licentia denovo eniquam loqui aliquid.] Quod dicit *exeuntes a completorio*, intelligendum est de completorio officii, non de completorio collationis: « Non debet tamen quilibet postquam surgit et capitulo aliquid loqui: quia, inquit Hillemarus, aliud silentium eum constringit. » Hanc vero silentii nocturni legem cum S. Benedicto præscribunt S. Pachomius in Regula, art. 55; S. Aurelianus, cap. 53; S. Isidorus, cap. 14; S. Fructuosus, cap. 17; Regula Cujusdam ad virgines.

exp. 9, denique Regula Magistri, ubi sic loquitur (Cap. 50): « Factis completoriis in ultimo dicant hunc versum: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis*; mox ingreditur silentium, et suis se collocant lectis, et tanto silentio redigantur, ut usque ad nocturnus putetur nullus ibi esse de fratribus. »

Quod si inventus fuerit quisquam prævaricari hanc taciturnitatis regulam, gra tiori vindictæ subiaceat.] Qualis autem esse debeat, S. Pater non explicat. In Pœnis incerti auctoris, apud S. Basilium, decernitur (Num. 42), ut « si quis inveniat nocte privatim cum aliquo agere, aut locum ubi dormit mutare præter voluntatem ad hoc designatorum, excommunicetur. » Et item (Num. 45): « Si quis vesperi post Pater noster inveniat colloquens, excommunicetur. » Item præstitis legitur S. Benedictus in sanctimonialibus lingue plus debito indulgentes. De aliis violati silentii pœnis vide Hæftenum lib. vi, tract. 5, disq. 15.

Sed quæret aliquis quandonam silentium nocturnum obligare incipiat: incepto, an finito completorio, et iterum quandonam desinat. Primum satis explicat sanctus Benedictus cum dicit: *Exeuntes a completorio nulla sit denovo licentia cuiquam loqui aliquid.* Ergo non obligat nisi finito completorio publice dicto, nec nisi dimissa congregatione, *Exeuntes a completorio*, inquit. Non defuere tamen qui silentii nocturni leges extenderent: Parisienses S. Germani silentium ab ultimo completorii 574 psalmo incipiebant; S. Dunstanus in sua Concordia præscribit (Cap. 6), ut « omni tempore a pulsa vespertinalis synaxis silentium teneatur in claustris, usquequo capitulum finiatur. » Idem legitur in antiquis Consuetudinibus, quas in monasteriis a se institutis S. Benedictus abbas Anianensis observari curavit: « Imprimis, ut a vespertinis usque in capitulum quod fit post primam, summum silentium teneatur. » Ex quibus postremis verbis patet responsio ad secundum, scilicet nocturni silentii obligationem cessare post primam: quod insuper constat ex Willelmo Malmesburien-i, qui Lanzonem monachum laudat, quod licet tam acutis cruciaretur morbis, ut nec sedens, nec ambulans, nec jacens, nec stans, ne uno quidem momento tranquillus esse posset; « nunquam tamen noctibus est locutus, rogantibus fratribus ut solveret silentium, non acquievit, rogans ne monachatus sui pudicitiam libarent, quod nunquam postquam monachicum habitum accepisset, a completorio exiens usque ad sequentis diei primam locutus fuisset. »

Denique hanc silentii nocturni legem etiam extra monasterium observabant, ut patet ex præfatis Benedicti Anianensis Consuetudinibus, in quibus legitur (Lib. ii): « Nocturnum silentium semper ab eis custodiri sive intus sive foris sint, quousque in capitulum versum dicant; » cuius rei praxim videre est apud Joannem Monachum in Vita S. Odonis, ubi commendat duos ejusdem sancti discipulos, qui a barbaris ligati, diuque lacessiti, silentium nocturnum nunquam violaverunt; etiam barbarorum duce, ut eorum constantiam tentaret, irruente in eos, et lancea mortis metum incutiente.

Excepto si necessitas hospitum supervenerit, aut forte abbas alicui aliquid jussit.] Quem locum ita exponit Bernardus Cassinensis: « Considerandum est quod temporibus nocturnis tria sunt considerata in quibus fractio silentii licita potest esse, videlicet damnum imminens, necessitas urgens, interrogatio superioris superveniens; puta si tu videres ignem accensum subito, ex quo posset damnum provenire, licite potes petere aquam, et postea etiam clamare. Necessitas etiam est spiritualis vel corporalis, ut pote si videres fratrem infirmitate subito laborantem, loqui poteris ei, et in infirmitate et subvenire; aut si infirmus vellet confiteri, poterit audiri, et imponi pœnitentia confitenti. Interrogatio etiam superioris

in adjunctione alicujus mandati. » Circa hunc abbatem interrogationem acute notat Hildemar S. P. Benedictum non simpliciter dixisse aut abbas alicui aliquid jussit. Sed addidisse si forte; quia in consuetudinem id non est deducendum, sed rarissime, et forte fortuna faciendum; idque, ut ait Boherius, « si abbas motus fuerit ex causa necessaria; abbas enim nec loquendi cuiquam hac hora præbere debet licentiam, nec etiam ipse loqui. »

Quod tamen et ipsum cum summa gravitate, et moderatione, honestissime fiat. Hic advertere licet quanta cum circumspectione et religione etiam in adventu hospitum, 575 superveniente necessitate, aut jubente aliquid abbate, nocturnum silentium frangi debeat; nam, ut optime observant Bernardus Cassinensis et Boherius: « Ne vacare cretas quod dicendo

A gravitatem posuit summam, et dicendo honestatem superlativo usus est gradu, et moderamen posuit inter duo. » In Regula Magistri præscribitur (Cap. 30) ut eo casu, frater « quod opus fuerit ad aurem lente loquatur, ut alter tertius eum non audiat, simul et si frater aliqua necessitate post somnum ante nocturnas compellatur loqui aliquid; prius versum consuetum nocturni dicat sibi lente, id est, Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam; et loquatur quod opus est.... Si qui vero de extraneis post completorios perfectos monasterium advenierint, a domesticis fratribus tacito ministerio recedant, et lente eis responsum reddatur, propter Regulæ constitutum; et lotis eorum pedibus complentes postmodum sibi lente, et ipsi peregrinorum lectis delegentur dormire. »

CAPUT XLIII.

De iis qui ad opus Dei, vel ad mensam tarde occurrunt.

Ad horam divini officii mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus quælibet fuerint in manibus, summa cum festinatione curratur; cum gravitate tamen, ut non scurrilitas^b inveniat fomitem. Ergo nihil operi Dei præponatur. Quod si quis ad nocturnas vigiliis^c post *Gloriam* psalmi nonagesimi quarti (d^d quem propter hoc omnino subtrahendo et morese volumus dici) occurrerit, non stet in ordine suo in choro, sed ultimus omnium stet^e, aut in loco quem talibus negligenteribus seorsum constituerit abbas, ut videatur ab ipso, vel ab omnibus, usque dum completo opere Dei publica satisfactione pœniteat.

Ideo autem eos in ultimo aut seorsum judicavimus debere stare: ut visi ab omnibus^f, vel pro ipsa verecundia sua emendantur^g. Nam si foris oratorio^h remaneant, erit forte talis qui se aut recollocet et dormiat, aut certe sedeat sibi foris, vel fabulis vacet, et deturⁱ occasio maligno: sed 576 ingredia-
tur j^j intus, ut nec totum perdat, et de reliquo emendetur. Diurnis autem horis, qui ad opus Dei post versum et *Gloriam* primi psalmi, qui post versum dicitur^k, non occurrerit, lege qua supra diximus, in

B ultimo stet: nec præsumat sociari choro psallentium usque ad satisfactionem, nisi forte abbas licentiam dederit permissione^l sua: ita tamen ut satisfaciatur reus ex hoc.

Ad mensam autem^m qui ante versum non occurrerit, ut simul omnes dicant versum et orent, et sub uno omnes accedant ad mensam; qui per negligentiam suam ad vitiumⁿ non occurrerit, u-que ad secundam vicem^o pro hoc^p corripatur: si denuo non emendaverit, non permittatur ad mensæ communis participationem^q, sed sequestratus a consortio omnium, relicti solus, sublata ei portione sua vini^r, usque ad satisfactionem et emendationem^s. Similiter autem patiat, qui ad illum versum non fuerit præsens, qui post cibum dicitur. Nec quisquam præsumat ante statutam horam, vel postea, quidquam cibi vel potus præsumere^t. Sed et si cui offertur aliquid a priore, et accipere renuerit, hora qua desideraverit hoc quod prius recusavit, aut aliud omnino nihil percipiat^u, usque ad emendationem congruam.

- ^a Al., occurrerint.
- ^b Oxon., scurrilitatis.
- ^c Oxon., Cassin., in nocturnis vigiliis. Conc., in nocturnis. Flor., nocturnis vigiliis.
- ^d Oxon., Viet. p. addunt, Venite exsultemus.
- ^e Oxon., deest stet.
- ^f Hild., ab hominibus.
- ^g Oxon., emendent.
- ^h Al., si foris oratorium.
- ⁱ Al., et datur. Al., et sic datur. Al., ne datur.
- ^j Oxon., Flor., ingrediantur, et sic postea, perdant,.... emendent.

^k Ebrul., Faron., et Lyr. deest qui post versum dicitur.

^l Al., remissione.

^m Al., ad horam vero refectionis.

ⁿ Oxon., vitio.

^o Flor., usque secunda vice. Cassin., usque secundam vicem.

^p Al., propter hoc. Al., pro hoc vitio.

^q Narb., ad mensam participationis.

^r Al., de vino.

^s Hild., deest et emendationem.

^t Al., Et ne quis præsumat.

^u Oxon., sumere. Al., accipiat.

COMMENTARIUS

Ad horam divini officii mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus quælibet fuerint in manibus, summa cum festinatione curratur. Hunc S. Benedicti locum eleganter explicat Regula Magistri his verbis (Cap. 54): « Cum advenisse divinam horam percussus in oratorio index monstraverit, mox laborantes opus projiciant, artifices ferramenta dimittant, scriptores litteram non integrent, omnis

fratrum manus deserat quod agebat; festinet statim mox cum gravitate pes ad oratorium, sensus ad Deum; ut mox ad primam orationem occurrant, 577 et tanquam apes ad mel intrantium in oratorium fratrum examen ebulliat; ut qui tacitus erat sancti oratorii locus, sit im psalmorum clamoribus impleatur, et silentium loci sancti ad relictas migret officinas et opera. Cum vero index in oratorio sem-

per percussus fuerit, mox omnes audientes antequam currant, faciant sibi crucem in fronte, respondentes: *Deo gratias.* » Atque hæc fuit omnium antiquorum monachorum praxis, quam videre est maxime apud Cassianum, ea de re sic discurrantem (*Lib. iv, c. 12*): « Considerantes intra cubilia sua, et operi et meditationi studium pariter impendentes, cum sonitu pulsantis ostium, ac diversorum cellulas percutientis audierint, ad orationem scilicet eos, seu ad opus aliquod invitantis; certatim e cubilibus suis unusquisque prorumpit, ita ut is qui scriptoris officium exercet, quam repertus fuerit inchoasse litteram, finire non audeat; sed in eodem puncto quo ad aures ejus sonitus pulsantis advenerit, summa velocitate prosiliens, ne tantum quidem moræ interponat quantum cœpti apicis consummet effigiem; sed imperfectas litteræ lineas derelinquens, non tam operis compendia lucrare sectetur, quam obedientiæ virtutem exsequi toto studio atque emulatione festinet; quam non solum operi manuum seu lectioni, vel silentio, et quieti cellæ; verum etiam cunctis virtutibus ita præferunt, ut huic judicent omnia postponenda, et universa dispensanda subire contenti sunt, dummodo hoc bonum in nullo violasse videantur. » Ejusmodi obedientiæ ad opus Dei præsertim spectantes leges videre est in Regula S. Cæsarii ad virgines (*Cap. 10*): « Que signo tacto tardius ad opus Dei, vel ad opera venerit, increpationi, ut dignum est, subiacebit: quod si secundo et tertio admonita emendare noluerit, a communione vel a convivio separetur. » In Regula S. Aureliani (*Cap. 50*): « Signo tacto, omne opus prætermittatur, et sicut apes prudentissime ad alvarium, ita veloci festinatione propterea contendite. » In Regula S. Isidori (*Cap. 7*): « Dato legitimis temporibus signo ad horas canonicas, festinabunt fratres cum prooratione, omnes ad chorum occurrant. » Denique in Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 8*): « Quodcumque vel diurnis vel nocturnis horis ad opus divinum signum insonuerit, mox cum summa festinatione surgendum est, ac si præco regi insonet, omni opere quod in manibus habebatur postposito. » Eandem observantiam in monasteriis adverterant etiam monachi ad Augiam directi, ut ipsi testantur in suis Capitulis (*Cap. 1*): « Relictis omnibus quælibet in manibus tenentur, summa cum festinatione currunt omnes, videlicet nullus audet hanc constitutionem frangere, quamvis in decrepita ætate constitutus. » Eandem in Cluniacensibus laudat Odalricus (*Lib. II, cap. 22*): « Si ad horam signum audierit regularem; et si est in clastro, ipsum verbum quod habet in ore, non perficit; sed continuo tacet, et occurrit ad orationem interesse. » Denique eam commendant monachi Sanctigallenses capitulo 2, et Gregorius IX in bulla pro monachis Benedictinis.

Moment tamen auctores sobrie S. Regulæ textum esse intelligendum, ut scilicet audito signo, quælibet fuerint in manibus relinquantur 578 quæ sine periculo aut gravi damno relinqui possunt. Nam si quis, verbi gratia, serviret infirmis, ministraret hospitibus, prepararet coquinam, exhauriret vinum, hic non debet, relicto opere, statim occurrere. Secus qui scriberet librum, aptaret calceum, coleret hortum. Quævis non di fuerint etiam qui præfata opera obedientiæ gratia dimitterent imperfecta, quorum obedientiam aliquando miraculis illustratam legimus: sed ad intentionem, non ad factam Deum respexisse credamus.

Ergo nihil operi Dei præponatur. Hoc attendant qui pro levibus, vanis, et inanibus rebus ab opere Dei se dispensant; qui cum omnia etiam imperfecta, ut ad opus Dei debite celebrandum convolarent, relinquere deberent; imperfectum opus Dei, alios etiam suis discipulis perturbando, derelinquant. Quam procul ab his erat S. Liudgerus episcopus (*In ejus Vita, auctore anonymo, cap. 52, sec. IV Ben., pag. 46; vide cap. 55*), qui accessit tertio ab imperatore Carolo Magno,

venientibus nuntiis dum divinis interesset officiis, aliud nihil respondit quam se proxime peracto officio eos secuturum. Cumque, expleta psalmodia, ad imperatorem accessisset isque rogasset eum tot invitatus nuntiis statim venire desuperisset, respondit: « Quia Deum et tibi, o rex, et cunctis hominibus præponendam arbitrabar; hoc enim mihi præcepisti curam episcopalem committens; ideoque a tuis vocatus nuntiis, Omnipotentis servitium intermittere inconveniens judicavi. At mox divino peracto obsequio, parator ad regis imperium veni. Quod responsum ejus imperator optimus veneratus: Gratias, ait, habeto, episcopo, quia talem te modo reperio qualem antea restimabam. Fuerunt aliqui qui facta bonitatis tuæ malevole apud me interpretati sunt; sed hos deinceps minus gratos habebo. » Eadem erat mens Bernardiabbatis Tironensis piissimi, cui, ut scribit Gaufredus in ejus Vita, num. 105 (*Boll., April. 14*), « Canonicas horas tam diei quam noctis quælibet sæcularis causa, alienjussu potentissima persona, licet hæc frequentissime, quoad vixit, inquietaretur, non abstulit; sed nec aliqua corporis molestia tardiores reddidit: hanc solum excipe, quia felix felicem cursum complevit. » Hic non ea repeto quæ scripsi in lib. v de Antiquis monachorum Ritibus de fratribus in viam directis, qui etiam equo ascenso, si audito ad opus Dei signo, pedem e monasterio nondum extulissent, protinus desilientes, ad oratorium simul cum aliis convolabant; aut de fratrum rasura, quam imperfectam ad divini officii signum relinquebant, ut ad ecclesiam convenirent, licet choro psallentium se nequaquam adjungerent, si quid in capite indecorum appareret, quod astantium oculos offendere posset.

Hæc referendum est quod in ms. Regula incerti auctoris legitur (*Cap. 8 in ms. bibliot. regniæ Sueciæ*): « Oportet namque secundum SS. catholicorum Patrum auctoritatem, tempore orationis ab humano cessare colloquio supervenientium hospitum. » Quæ quidem verba in memoriis revocant antiquam et laudabilem ordinis nostri consuetudinem, summum in omnibus monasterii locis observandi silentium a divini tempore officii, ejus mentio fit in mss. sancti Benigni Divionensis Consuetudinibus, in Regula Magistri 579, cap. 54; in Statutis Lanfranci, cap. 16; et in lib. Usuum Cisterciensium cap. 120.

Quod si quis ad nocturnas vigiliis, etc., non stet in ordine suo in choro, sed ultimus omnium stet, aut in loco quem talibus negligentibus seorsum abbas constituerit. Quem locum ita explicat Hildemar: « Hoc autem quod dicit, non stet in ordine suo in choro, sed ultimus omnium stet, aut in loco, etc.: id est si talis est frater, qui loco superiore stat, debet in ultimo stare. Si autem ultimus est, aut certe in medio, et post, debet stare seorsum. » Eundem sensum S. Benedicto ascribunt Bernardus Cassinensis et Boherius. Hunc tamen locum tribus posse modis intelligi docet postea idem Hildemar. 1º Ut tarde veniens ad opus Dei, si sit ex primis, ultimus omnium stet; si vero ultimus, in loco negligentium. 2º Si tarde veniens chorum adjuvare queat, stet ultimus; sin minus, seorsum. 3º Qui majorem commisit negligentiam, stet seorsum; qui minorem, in ultimo loco. Addit nihilominus: « Tamen in Francia nullus eorum stat in ultimo, sed seorsum. » Et antea præmiserat: « Sed tamen in nostro monasterio omnes seorsum stant. »

Queritur vero quis sit ille locus quem seorsum ab abbate constitui voluit S. P. Benedictus. Hæc in re cum nihil definierit, sed totum abbatis discretionem dimiserit, sat erit varias diversorum monasteriorum consuetudines hic referre. Itaque in mss. Farlensis monasterii hæc scribuntur: « Si quis frater post Gloria primi psalmi venerit, eat ante altare ad gradus, et ibi genua sua flectat, et statim surgat, et expectet usque dum absolverit eum prior. Absolutus gyret ante et retro, veniatque in chorum in locum

suum, iterumque veniam petat. Surgente, omnes fratres inclinentur. Si foris pro aliqua infirmitate steterit, et non occurrerit ad *Gloria* primi psalmi, intret in chorum, ut supra dictum est. Absolutus autem exeat foras, et petat veniam super genua, et faciat secundum quod infirmitas ei permittit. Item frater si venerit ad horam post *Gloria* primi psalmi, vel quicumque supervenerit; postea usque ad *Kyrie eleison* sic debet intrare intus, nec totum perdat; et eat in loco constituto donec absolvatur. Quod si perstiterit ad totam horam, si fratres flectunt genua super formas, ipse faciat super gradus: expleta hora, discedat absque jussu. Eadem leguntur in mss. C. consuetudinibus monasterii S. Pauli Romae, et clarius explicantur ab Udalrico (*Lib. II, c. 6*) in hunc modum: « Quod si aliquando contigerit ut non occurrat ante *Gloria* psalmi nonagesimi quarti, vel ad quamlibet horam ante *Gloria* primi psalmi, intrans in chorum, et veniens ad gradum altaris, honeste tractumque petit veniam super manus et genua, paululum protulit summitatem frontis, ut super eam teneat manus; et surgens, contra altare altius inclinat: inde non se movebit usque dum hora sit finita: aliis inclinantibus, ipse non nisi contra altare inclinat; sed si visum fuerit domino abbati, fratrem aliquem **580** ad eum dirigit, ut recedat; cui cum manu inveniunt paululum inclinat, et facio ante et retro recedit ad stationem suam, ubi rursus petens veniam, ut prius, inclinat contra conventum, et conventus contra eum. »

Apud Cistercienses locus negligentibus destinatus erat presbyterii gradus, ut docet Julianus Parisius in lib. de prima vivendi ratione Cisterc. (*Part. II, c. 6, sect. 1*), patetque ex lib. Usuum Cisterc. cap. 75.

De Cassinensibus ita loquitur Bernardus Cassinensis: « Ita stet non cum fratribus ad sedilia, sed in medio chori, sicut ordinatum est de quibusdam negligentibus in choro Cassinensi, ubi est rotulus porphyreticus lapideis pretiosi, qui inter varias alias varietates marmoreis lapidibus distinguitur locus esse in quo stans videatur ab omnibus, et etiam abbate, et hoc est esse seorsum, et talis satisfactio publica amittatur. » Sed nunc apud Cassinenses qui tarde venit, is genuflectit; et tacto a abbate signo, surgit, se excusat, aut excusatione accus locum ultimum petit.

Cœlestinorum Constitutiones hæc definiunt: « Cum tardius ad chorum monachi conveniunt, ad altare conversi genuflectant, atque trecite et humiliter submisso capite, propriæ tarditatis eos poeniteat: et tandem sic poenitendo perseverent, quousque præsentem vium fuerit, eos pro modo culpæ satisfacisse. »

Ut videtur ab ipso vel ab omnibus. Particula hic loci sumitur copulative pro et. Atque in hoc discrepat S. P. Benedictus ab antiquis monachis, qui tarde venientes ad opus Dei non admittebant in oratorium, ut patet ex his Cassiani verbis (*Lib. III, c. 7*): « Is vero qui in tertia, sexta vel nona priusquam psalmus coeptus finiatur, ad orationem non occurrerit, ceteris oratorium introire non audeat, nec semetipsum admiscere psallentibus; sed congregationis missam stans pro foribus præstolatur, donec egredientibus cunctis, submissa in terram poenitentia, negligentia suæ vel tarditatis impetret veniam, sciens nequaquam se posse desidiam suæ noxam aliter expiare; sed ne in ea quidem, quæ post tres horas erit secutura sollemnitas admittendum, nisi pro negligentia præsentem confestim vera humilitate subnixus satisfacere festinaverit. In nocturnis vero conventiculis usque ad secundum psalmum præstetur tardanti dilatio, ita dumtaxat ut antequam finito eodem psalmo fratres in oratione procumbant, semetipsum congregationi inserere atque admiscere festinet, eodem præcul dubio inceptationi ac poenitentia quam prædiximus subiiciendus, si ultra præstitutam dilationis horam, vel modicum tardaverit. »

Usque dum completo opere Dei publica satisfactio præstetur. Quem locum ita exponit Boherius: « Iste

A textus videtur innuere, quod post expletionem operis Dei frater reus aliquam satisfactionem publicam teneatur facere ultra præmissam: et si hoc sit, credo quod erit illa provolutio de qua infra capite proximo. Bernardus tamen videtur sentire in glossa præcedenti, quod huiusmodi **581** satisfactio publica sit illa chori communis separatio. Nicolaus tamen dicit, quod circa ultimam orationem huiusmodi officii frater reus debet jacere prostratus in medio dicti pavimenti, donec conventus ab oratorio exiverit. Idem dicit Cassianus, ut notat hic Smaragdus, et hoc credo verius. In meo tamen monasterio consueverunt seniores tarde ad oratorium occurrentes, vel in aliquo ibi fallentes, statim ibidem flectere genua; et in hoc reputantur satisfacisse; alii vero in capitulo corriguntur objurcationibus vel flagellis. »

Alias alii monachorum Patres in tarde venientes ad opus Dei poenas decreverunt. In Regula secunda SS. Patrum (*Cap. 6*) statuitur, ut « ad horam orationis dato signo, si quis non statim præterminisso omni opere quod agit, quia nihil orationi præponendum est, paratus fuerit, foras excludatur confundendus. » In Regula tertia (*Cap. 6*), ut « ab abbate vel proposito corripiatur, et nisi prostratus veniam petierit, excommunicetur. » In Regula S. Macarii (*Cap. 14*), ut « foras excludatur, ut erubescat. » In Regula S. Pachonii (*Cap. 2*), ut « quando ad collectam tubæ insonnerit per diem, qui una oratione tardus venerit, superioris increpationis ordine increpetur, et stel in loco convivi. Noctu vero, quia corporis infirmitati plus aliquid conceditur, qui post tres orationes venerit, eodem in collecta, et in vespere loco, ordine corripiatur. » Ordo autem superior is erat (*Cap. 1*): « Solvet cingulum, et inclinata cervice, manibus ad inferiora depressis, ante altare stabit; et a principe monasterii increpabitur. Hoc idem faciet et in conventu fratrum, cum ad vescendum pariter convenierint. » In Regula S. Casarii ad monachos (*Cap. 11*), ut « si tardus venerit, statim de ferula in manus accipiat. » Et in Regula ad virgines (*Cap. 10*), ut secundo ac tertio admonita, « a communione, vel convivio separetur. » In Regula Tarn tenci (*Cap. 5*), ut « exclusus pro reatu tanti facinoris confundatur. » In Regula S. Fructuosi (*Cap. 18*), ut « ad orationes diurnas qui post primum psalmum non occurrerit, introire in oratorium cum ceteris non audeat; sed poenitentia delegabitur. Hoc idem sustinebit qui nocturnis orationibus usque ad tertium psalmum tardus venerit, aut post tres dictos psalmos in choro se miscere conatus fuerit. » In Regula Magistri (*Cap. 75*), ut « frater qui nocturnis matutinis et lucernariis primam orationem aut psalmum perdiderit, ejectum eum ab oratorio cum terrore in capite foris eum apud semetipsum de emendatione abbas moneat. Si secundam orationem vel psalmum perdiderit, ibi in oratorio, præsentem congregatione, post psalmum explem corripiatur acerbè. Si vero post tertiam orationem vel psalmum intraverit, mox una cum propositis suis foris de oratorio excommunicatus jactetur; et non prius ad veniam revertatur, nisi humilitatis satisfactio ab eo æqualiter ante limen oratorii fuerit operata; sed hoc, ut superiori titulo diximus, de intra quinquaginta passus latitudine. In prima vero, tertia, sexta, et nona, qui post indicis percussus ad primam orationem, et primum psalmum non occurrerit, in oratorio præsentibus omnibus acerbè corripiatur. Post secundam vero orationem, vel secundum **582** psalmum qui occurrerit, jam sic excommunicatus cum suis exeat præpositis foras. » Denique in Regula Cujusdam ad virgines, ut eodem modo sati-faciat quo in Regula S. Benedicti præscribitur, et insuper (*Cap. 8*), ut « quando cætera, expleto officio, foras egrediuntur, illa in ecclesia pro ipsa tarditate posita, duodecim psalmos supra cursus seriem cantet. Si vero ex toto cursum suum perdididerit, præcipue nocturnis horis, in quibus nullum aliud opus impedit, superpositione damnetur. »

Ceterum præscriptus hic a S. P. Benedicto aliisque SS. Patribus ritus, a monachis etiam ad canonicos transmigravit, pro quibus in concilio Aquisgranensi anni 816 editum hunc canonem reperi (*Can. 151*): « Qui segniter aut tarde ad matutinum aut aliud quodlibet divinum officium peragendum occurrerit, dignum est ut non cum aliis in choro, sed omnium ultimus, ut certe erubescere discat, in loco hujuscemodi negligentibus a prælati constituto stet. Foris vero nullatenus remanere præsumat, ne otio et fabulis vacet, et a Dei laudibus penitus alienus existat. » De canonicis etiam cathedralis ecclesiæ Parisiensis ita scribit Boherius: « Et scias quod vidi istud observari a canonicis B. Mariæ Parisiensis; qui si tarde ad horas veniant, non audent ascendere majorem chorum, sed in inferiori se ponunt. »

Quid quod in aula summi pontificis aliquid simile observari videatur, ut testis oculatus Julius Nigronus affirmat (*In Regulam xv commun. Societ. Jesu, n. 27*): « Vidi, inquit, ego Romæ cardinales ipsos, qui missa pontificia inchoata pervenerant in chorum, exhibita cruci et papæ reverentia stetisse erectos in medio choro, donec a pontifice fuisset facta potestas locis suis residendi. »

Diurnis vero horis, etc. Nisi forte abbas licentiam dederit permissione sua; ita tamen ut satisfaciat reus *ex hoc.*] In quem locum Boherius: « Hoc est, inquit, dicere: Licet enim reus licentius sit ut ascendat chorum psallentium, nihilominus post peractum cursum horæ prosternet se coram omnibus ad pedes abbatis, vel prioris, suam negligentiam accusando; et si abbas judicat satisfactum, dimittit ipsum cum benedictione. Sin autem, injungit ei ut ibidem, vel in crastinum iterum, vel iterum veniam petat, modo prædicto, vel quod aliam pœnitentiam impleat. Sed ubi fiet hujusmodi satisfactio, sive prostratio secundum Regulam? In choro ubi deliquit, ut clare patet infra de his qui falluntur in oratorio, et infra cap. proximo. Vel forsitan ante januam oratorii, ut sentiunt prædicti Fructuosus et Cassianus. Sed hodie apud nos prostrationes et satisfactiones hujusmodi fiunt in capitulo. »

Ad mensam autem qui ante versum non occurrerit, etc. Non permittatur ad mensæ communis participationem; sed sequestratus a consortio omnium reficiat solus.] Sive extra, sive intra commune refectorium post fratrum refectionem, sive in eodem refectorio deficientibus etiam fratribus; sed in loco separato, omnibusque conspicuo, ut 583 majoris confusionis rubore hujusmodi negligens perfundatur: quem postremum sensum, aliis rejectis, sequuntur commentatores Hildemarum, Bernardus Cassinensis, et Boherius in utroque commentario. Hildemari verba hæc sunt: « Quod vero dicit, sequestratus a consortio reficiat solus, sunt qui intelligunt, ut post refectionem fratrum reficiat, aut cum ministris, aut solus: sed hic sensus non est sanus; sed quia, sicut de oratorio dicit, pro verecundia illum separatim stare, ut emendetur, ita pro emendatione intelligendum est, ut sedeat solus ad mensam aliam separatam ab aliis mensis, manducantibus aliis; nam cum solus separatus dicit, non est intelligendum, ut postquam alii manducaverint, ille manducet, sed quando alii manducant, ille separatim manducet, et non bibat viam. Nam in Francia, in meo monasterio, in medio refectorio manducantibus fratribus, manducare vidi talem fratrem negligentem. »

Sublata et portione sua vini.] Seu cujuslibet alterius liquoris, quo in regionibus ubi vitis non crescit, utuntur.

Usque ad satisfactionem et emendationem.] Quod ita explicat Hildemarus: « Postquam manducaverint et voluerint jam fratres exire, debet ille abbati coram fratribus veniam petere. Si hoc fecerit ad sextam, jam ad vespertinum non debet facere. » Et Bernardus Cassinensis: « Et quod ait usque ad satisfactionem et emendationem, illam dicit satisfactionem et emen-

ationem qua prostratus debet ante fratres genua flectere: et hoc secundum Paulum Diaconum. Mihi tamen videtur quod hæc satisfactio debet esse sicut præetigi, petendo veniam ab abbate. Emendatio est, quando se de hac negligentia corrigit, ut vere præsumatur emendatus. » Et hæc quidem S. Benedictus de tarde venientibus ad mensam: quid vero de iisdem alii monachorum Patres?

S. Pachomius (*Ari. 12*): « Si quis, inquit, ad comedendum tardius advenierit, excepto majoris imperio, similiter agat pœnitentiam, et ad domum jejunis revertetur. »

S. Basilii interrogatus (*In vers. Rufini cap. 52*), « si necesse est omnes convenire ad horam prandii, eum qui remanet et post prandium venit, quomodo transigemus? respondet: « Si quidem necessitate, vel loci, vel operis remansit a communi ordine, qui præest probabit et ignoscat. Si vero, cum posset occurrere, non satisfacit, fateatur culpam negligentiam suam, et maneat sine cibo usque ad illam horam qua convenitur ad cibum in posterum diem. » Et in Pœnis incerti auctoris apud eundem Basilium (*Num. 25*): « Si quis absit a mensis, non dicta causa, maneat jejunos. »

S. Columbanus (*In Pœnit.*): « Si quis non venerit ad orationem supra mensam, et post cibum, duodecim psalmos cantet. »

S. Isidorus (*Cap. 10*): « Refectionis tempore dato signo pariter omnes concurrant; qui autem ad mensam tardius venerit, aut pœnitentiam agat, aut jejunos ad suum opus vel cubile recurrat. »

Similiter S. Fructuosus (*Cap. 18*): « Ad mensam qui tardius venerit, prohibeatur a cibo. »

584 Denique Magister (*Cap. 75*): « Ad mensæ vero antiphonam vel versum priorem qui non adfuerint, semote, et non signatum, et sine data et accepta benedictione manducant et bibant sine alicujus hominis eloquio usque dum se levant. Et merito sine alicujus eloquio hominis debet reficere, qui ante refectionem cum Deo non est locutus. »

Similiter autem patitur qui ad illum versum non fuerit præsens qui post cibum dicitur.] Pœnæ incerti auctoris apud S. Basilium decernunt (*Num. 50*), ut « si quis surgit de mensa præter voluntatem archimandrite, sistatur ad orationem usque ad tempus lucernarum. » Et Regula Magistri (*Cap. 75*): « Qui posteriori vero mensæ non adfuerit Deo post refectionem gratias reddere, in sequenti refectione talem pœnam in sequestrato suscipiat, qualem ille qui ante refectionem non est locutus cum Deo. »

Versus autem nomine intelligendus esse universas quas post refectionem ad gratiarum actionem recitamus, preces existimo; licet Hildemarus S. Benedictum intelligat de solo versu qui, finita comestione, dicitur in refectorio; nam « ille, inquit, versus qui in ecclesia dicitur, et ille, *Miserere mei, Deus*, non est regularis, eo quod illum non dicit Regula dicere, sed est consuetudo monachorum. »

Ex hoc Hildemari testimonio patet antiquam monachorum et maxime Benedictinorum consuetudinem fuisse, gratiarum actiones post prandium et cenam in ecclesia Deo referendi; quod amplius constat ex Regula S. Fructuosi cap. 5, ex Regula ms. incerti auctoris, cap. 3; ex Ordine conversationis monasticæ, cap. 11; ex capitulo 22 Monachorum Sangalensium; ex Ekkehardo in lib. 1 de Casibus S. Galli, cap. 11; ex Theotario in lib. Mir. S. Benedicti, cap. 44; ex Theodorico in lib. Mir. S. Celsi, num. 8, apud Bolland. 25 Febr.; in lib. Mir. S. Trudperti, num. 5, ex Vita S. Hugonis Aduensis monachi num. 25, ex Mir. S. Dunstani num. 12, et ex lib. Usuum Cisterc. cap. 76.

Nec quisquam præsumat ante statutam horam vel postea quidquam cibi vel potus percipere.] Hæc fuit generalis omnium veterum monachorum praxis, quam videre est, tum apud Cassianum, tum in omnibus eorum Regulis: « Antequam vel postquam legitimam

communionem refectionem percipiant, inquit Cassianus (*Lib. iv, cap. 18*), summa cautione servatur ne extra mensam quicquam cibi potusve ori suo quisquam indulgere præsumat; ut incedentibus per hortos et pomaria, cum passim blandeque per arbores poma pendentia non solum se obijciant pectoribus transeuntium, verum etiam strata per terram conculcanda pedibus se offerant, atque ad colligendum parata facile ad consensum concupiscentiæ illicere valeant intuentes, et opportunitate ac copiam quamvis districtos atque abstinentissimos ad sui desiderium provocare; sacrilegium ducatur non modo quidquam in eis degustare, verum etiam et manu contingere absque eo quod palam cunctis in commune relucens exhibetur, et ad percipiendum æconomi dispensatione per fratrum obsequia publice ministratur.

585 Ita S. Pachomius (*Art. 4*): « Nullus uvas aut spicas adhuc immaturas audeat comedere præter ordinem discipline, et omnino de omnibus quæ in agro sunt vel in pomario, nemo comedat separatim antequam cunctis fratribus Pater exhibeat. »

S. Basiliius (*Serm. de Abd. rerum*): « Cave ne clandestinæ comestionis peccatum incurras. » Et alibi (*Regul. fus., cap. 15*) ad multam diem jejunium permanere jubet, « qui alieno tempore cibum sumpserit. »

S. Augustinus (*Cap. 5*): « Quando autem aliqua non potest jejunare, non tamen extra horam prandii aliquid alimenterum sumat, nisi cum ægrotat. »

Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 17*): « Nulli liceat supra statutam consuetudinem sive in cibo sive in potu præsumere, nisi prioris permissu, cui ordinandi vel considerandi facultas est. »

Utraque S. Aureliani ad monachos et ad virgines Regula (*Cap. 52 et 56*): « Extra mensam communem nec quidquam cibi potusve gustare liceat absque infirmis et illis ætatibus quæ adhuc perennitri indigent. »

Regula Tarnatensis (*Cap. 9*): « Aquam ipsam ante refectionem legitimam bibere non præsumant. » Et iterum (*Cap. 16*): « Si attenuatus abstinentia frater non valuerit jejunia suscepta portare, nisi prandii hora completa aliquid accipere judicet indecorum. Illi vero qui incommodo detinentur, et designatas horas non possunt custodire, licite concedatur percipiant quod possunt. »

Regula S. Isidori (*Cap. 10*): « Nullum esus furtiva contaminatio polluat, aut impudens, vel privatus extra communem mensam appetitus; excommunicationis enim sententiæ subjacebit qui vel occulte vel

A extra ordinariam mensam aliquid degustaverit. Ante refectionis tempus nullus vesci audeat, præter eum qui ægrotat: qui enim tempus edendi antecesserit, subsequentibus pœnis abstinentiæ subjacebit. »

Regula S. Fructuosi (*Cap. 5*): « Quilibet ex monachis jejunium solvere non præsumat, nec priusquam in commune relucens cum cæteris, vel postquam relexerint, quidquam quod ad potandum vel edendum pertinet gustare vel contingere audeat, vel occulte quoddammodo peculiariter recondere vel habere præsumat. »

Denique Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 11*): « Nec ante sive post mensam, quæ communiter ad cenam fratribus apponitur, aliquid ori indulgendum est, nisi infirmitas, sive differentia ætatis, sive corporis aliquid coegerit. »

Stupendum porro videtur quanta religione istud Regula Benedictinæ statutum observari voluerit S. Benedictus abbas Anianensis; nam, « quamvis regio illa solis ardore esset adusta, et ita vapor ignis velut a chibano procedens incedat potiusquam calefaciat; hic suis nimio fervore aestuantibus, vix ante horam refectionis aquæ poculum indulsit (*In ejus Vita num. 52, sæc. iv Beati*); nam labore defessi, igne perusti, frigidam potius desiderabant aquam quam vinum: nec erga eum quisquam murmurare poterat, quoniam similia patiebatur. » Licet et in hoc mirari desinam,

586 attendens ad illa S. Basilii verba (*Serm. de Abdic. rerum*): « Multos ego adverti sæpe qui cum alterius ejusvis generis vitis laborarent, ad sanitatem redierunt postea; qui autem hoc morbo tenerentur, ut aut in occulto eos edere delectaret, aut ventris ingluvie duci se sinerent, neminem ex omnibus vidi qui convalesceret. »

Sed et si cui offertur a priore, et accipere renuerit, hoc quod prius recusavit, aut aliud omnino non percipiat usque ad emendationem congruam. Queni ad locum Smaragdus: « Hyperbaton hoc est, quod aliter ordinatum intelligitur ita: Cui aliquid a priore offertur, et renuerit accipere, hora qua desideraverit, subauditur accipere; aut hoc percipiat quod prius recusavit, aut aliud omnino nihil. » Eodem modo sanctum Benedictum intelligit citatus a Bernardo Petrus Diaconus. Verum huic expositioni repugnant nonnullæ versiones Gallicæ, et S. Basilii, a quo S. Pater potuit istud accepisse; nam interrogatus (*Regul. brevium, inter. 154*): « Si quis iratus recusaverit ea sumere quæ ad usum sunt necessaria? » respondet: « Talis dignus est nequidem accipere cum petierit, quousque istud vitium vel potius vitia in ea esse sanata antea es judicaverit. »

CAPUT XLIV.

De iis qui excommunicantur, quomodo satisficiant.

Qui pro gravioribus culpis a ab oratorio et a mensa excommunicatur, hora qua opus Dei in oratorio celebratur, ante fores oratorii prostratus jaceat, nihil dicens, nisi tantum posito in terra capite, stratus pronus omnium de oratorio exeuntium pedibus. Et hoc tandiu faciat usque dum abbas judicaverit satisfactum esse. Qui dum jussus ab abbate venerit, volvat

D se abbas, deinde omnium vestigiis, ut orent pro eo.

Et tunc, si jusserit abbas, recipiatur in choro vel in ordine quo abbas decreverit: ita sane ut psallentium aut lectientem, vel aliud quid non præsumat in oratorio imponere, nisi iterum abbas jubeat. Et omnibus horis dum completur opus Dei, projiciat se in terra in loco in quo **587** stat: et sic satisficiat,

^a Hild., Dunst., Boher. in secundo comment., gravi culpa.

^b Al., percelebratur.

^c Hild. cum quibusdam, prostratus pronus. Comp., et stratus pronus. Faron., Ebrul., Conch., Lyr., pronus.

^d Flor., ipsius abbatis pedibus, deinde omnibus vestigiis. Hild., abbatis pedibus et omnium vestigiis fratrum.

^e Al., ordine, sine in.

^f Cassin., Flor., percompletur.

^g Al., in loco quo stat.

usque dum ei jubeat abbas ^a ut quiescat jam ab hac satisfactione. Qui vero pro levibus culpis excommunicantur tantum a mensa, in oratorio satisfaciant :

^a Al., *jubeat, iterum.*

usque ad jussionem abbatis. Loc perficiant ^b, usque dum benedicat et dicat : Sufficit.

^b Cassin., *et tandiu hoc perficiant.*

COMMENTARIUS.

Qui pro graviore culpa ab oratorio et a mensa excommunicatur, hora qua opus Dei in oratorio celebratur, ante fores oratorii prostratus jaceat. Ante fores, inquit, oratorii, non intra oratorium ipsum; quia, inquit Bernardus Cassinensis, intus non debet intrare, nisi a vinculo excommunicationis absolutus. Id quod eam confirmat sententiam quæ S. Benedictum de excommunicatione ecclesiastica locutum fuisse cap. 25 existimat. Similem pene poenam in negligentes tardeque venientes ad opus Dei statuerant antiqui Mesopotamiae monachi; si quis enim in eam incurrisset culpam, is, teste Cassiano (*Lib. III, c. 7*), « Oratorium introire non audebat, nec semetipsum admiscere psallentibus; sed congregationis missam stans pro foribus præstolabatur, donec egredientibus cunctis, submissa in terram poenitentia, negligentiae suæ vel tarditatis impetraret veniam. » Quamvis non a solis prisca monachis id poenitentiae genus acceperit S. Benedictus, sed a primis Christianis, quibus moris erat ut poenitentes pro foribus ecclesiae in poenitentiae luctu jacerent seu starent, pro diverso ecclesiarum usu. Qua de re vide Menardi notas in Concord. Regul., cap. 55, § 1.

Nihil dicens. « Nisi ab abbate interrogatus, inquit Boherius. Qui abbas consuevit tali prostrato quandoque dicere : Frater, quid dicis? Et accusando se ipsum respondet : Pater, magna est mea culpa. Et si intendit tunc ipsum amplius interrogare, dicit ei : Surge, frater; et tunc frater ibidem pedes stando, capite discooperto et vultu dimisso ad terram, respondet humiliter ei. »

Nisi tantum posito in terram capite. « Quia post peccati opus debet quicunque erubescere, et post confessionem pro admissis sceleribus verecundam frontem humo prostratum demergere, pro eo quod dignum confusione perpetravit opus, » inquit iterum Boherius.

Et stratus pronus omnium de oratorio exeuntium pedibus se projiciat. Ut qui se per superbiam extulit aliis, per humilitatem calcandum omnium vestigiis se **538** condemnet, » ait Bernardus Cassinensis. « Egrescentes vero dicant ei sub silentio : Misereatur tibi Deus, » ex Statutis Lanfranci, cap. 17.

Et hoc tandiu faciat, usque dum abbas judicaverit satisfactum esse. Tunc autem convocatis in capitulum fratribus, de eorum ipsum consilio absolvat. Ita sentiunt Hildemarus, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura et Boherius : « Post sextam vel nonam, inquit Hildemarus, cum exit abbas cum congregatione debet vocare congregationem, illo absente, et dicere : Justum est et ratio ut ille frater quiescat a sua satisfactione. Si dixerint : Est justum, quia rectum est ut quiescat, debet vocare eorum fratres illum, et debet illi parere. » Et Bernardus Cassinensis : « Debet enim ille in capitulo vocari post exhibitam humilitatem prædictam, et ibidem requisito fratrum consilio absolvet eum abbas, et judicabit eum in oratorio recipi posse. Ipse tamen debet esse exclusus a capitulo, cum abbas petit consilium quid sit agendum; et hoc est quod dicit Pater, Usque dum abbas judicaverit satisfactionem e-se. » Similiter Nicolaus de Fractura : « Et absolvitur iste de consilio fratrum in capitulo per abbatem. Qui tamen extra capitulum debet stare, dum hic cum fratribus abbas deliberaverit, et ut liberius super satisfactione ipsius fratres suam aperiant voluntatem. » Idem confirmat Udalricus lib. III, cap. 5. Sed ex Statutis Lanfranci nullas ad absolvendum excommunicatum assensus fratrum requirebatur; verum « qua die precantibus fratribus

decreverat abbas misericordiam ei impendere, » eum ut modo referemus absolvebat.

Qui dum jussus ab abbate venerit, provolvatur se ipsius abbatis pedibus; deinde omnium vestigiis fratrum, ut orent pro eo. « Ita ut supplicationem faciat usque ad terram coram abbate; deinde supplicationem regularem et consuetam ante et retro, et dicat silenter : Orate pro me, fratres; et quilibet submissa voce respondeat : Pareat tibi Deus, » quemadmodum aiunt Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura et Boherius. Hunc ritum pulchre describit Lanfrancus in Statutis (Cap. 17), cujus hic verba referre nos pigere non debet : « Qua vero die, precantibus fratribus, decreverit abbas misericordiam ei impendere, eo modo quo superius dictum est in capitulum veniat, prostratus veniam fateatur, et emendationem promittat, et misericordiam quaerat. Jussus surgere, frequenter se prosternat, et eadem verba et similia dicat, cessaturus cum abbas dixerit ei, Sufficiat.

Postea jubeatur exuere, et corporalis disciplinae judicium sustinere. Quo facto, dicat ei abbas : *Motus fratrum nostrorum precibus, et patientia et humilitate vestra, et promissione emendationis vestrae, hanc misericordiam vobis impendo, ut delinque cum fratribus sitis in refectorio, in loco quem vobis designabimus comedatis, disciplinam corporalem pro hac culpa ulterius non suscipiatis. De cæteris ad comprobandum adhuc humilitatem et patientiam vestram, ita vos habete, sicut frater qui levis culpæ poenitentia esse jubetur, excepto quod incepto Kyrie eleison, **569** ad gradum vos non prosternetis, sed expleta regulari hora, in loco in quo stabit, sicut B. Benedictus præcipit, flexis ad terram genibus, sicut qui in psalmo fallitur, humiliter satisfacietis.* Hoc audito, frater ille ad pedes abbatis vadat, et rediens in locum in quo stabat, tres genuum flexiones, ante scilicet, et ad dexteram, et ad sinistram, cum omni devotione faciat, gratias referens fratribus quia pro se rogaverint, et humiliter supplicans quatenus adhuc rogare dignentur. Postea designet abbas ei locum ubi debet esse, et eo præcipiente sessum vadat. »

Et tunc si jusserit abbas, recipiatur in choro, vel in ordine quo abbas decreverit. Quod S. Benedictus ait vel in ordine, Richardus de S. Angelo intelligit « in loco primæ vigiliæ vel secundæ; vel in ultimis, sicut abbati placuerit, ut infra dicitur; vel diaconatu, vel subdiaconatu, vel in minoribus. » Rectius cum Bernardo Cassinensi et Boherio intelligerem de ordine quem servant inter se fratres, ut ille frater siet in loco ultimo, aut ad majus in mediocri. Et ita Udalricus ait (*Lib. III, c. 5*) : « Jubetur ut ultimus sedeat, ultimus sit cunctorum in omni loco. »

Ita sane ut psalmum, aut antiphonam, vel aliud quid non præsumat in oratorio imponere. Imponere hic loci Bernardo Cassinensi et Boherio idem est ac incipere; quia, inquit Bernardus, « nunquam talis debet nisi cum aliis mixtum lectionem legere, vel responsoarium aut antiphonam cantare. Dico etiam quod nec privatam debet dicere missam, quia non dicit solummodo in choro, » sed dicit in oratorio. » Addit Udalricus (*Lib. III, c. 5*) : « Interim non communicat, non venit ad pacem, non osculatur textum Evangelii in ecclesia, nec ad lectionem, nec ad cantum, et alii, notatur. » Menardus tamen et Carolus Cointius existimant imponere hic a S. Benedicto positum esse non pro incipere, sed pro pronuntiare, sive cantu id fiat, sive recitatione.

Et omnibus horis dum completur opus Dei, projiciat se in terram in loco in quo stat. Dum completur opus

Dei, inquit, scilicet sub finem horarum; nam « postquam alii surrexerint, dum dicitur *Benedicamus Domino*, ipse debet se in terram projicere, id est pronus jacere, » inquit Boherius; et Udalricus (*Lib. iii, c. 3*): « Post singulas finitas horas, veniam ita super genua petit, non tamen propter hoc conversus ad altare. »

Et sic satisfaciat usque dum ei jubeat abbas ut quiescat jam ab hac satisfactione.] Et hæc quidem S. Benedictus de satisfactione excommunicatorum pro gravioribus culpis. Cæterum hujus capituli praxim ex mss. S. Benigni consuetudinibus accipere lectoribus haud erit fortassis ingratum.

590 Ex mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis cap. 32.

Qui autem illud quod gravi culpa dignum sit, commisit, si quandiu D. abbas abest advenerit, non venit in præsentia illius donec ipse præcipiat; et tunc extra capitulum exiit, et ita venit sicut ille cui in ipso capitulo præcipitur, ut eat et exuat se. Nam si aliquis hujusmodi sit in ipso capitulo, cum audit se inculpari a D. abbate, surgit et veniam petit. Qua petita, præcipitur ei: *Ite, exuite vos, et discalceate, et revertimini sicut mos est.* Et præcipitur camerario ut exeat cum illo. Tunc cingulo tenus nudatus, pedibus discalceatis, assumptoque virgarum manipulo in dextra, et cuculla bene plicata in sinistra, redit in capitulum; statimque de sinistra parte posita cuculla, et virgis juxta se de dextra, petit in medio veni in; dictoque ab abbate: *Quid dicitis?* et eo respondente, *mea culpa*; et iterum abbate dicente, *surgite*, sedet ad terram; resumpta cuculla super genua, et brachiis desuper positis. Quo facto, præcipit D. abbas cui placuit, ut surgat, et verberet illum de virgis quas attulit: dato vero ei quale videbitur D. abbati judicio, præcipit ut surgat et induat cucullam suam, et dicitur ei: *Ite, induite vos et revertimini.* Indutus autem, ac reversus, petit iterum veniam suam; dictoque ei ut surgat, adjungitur et hoc verbum: *Frater, ite in gravem culpam.* Hoc audito, inclinat profunde, et continuo capello induto, humiliter exit capitulum; et vadit ad locum huic excommunicationi deputatum: ibi manet, ibi dormit, comedit sine mappa, quando et quod præcipit abbas. Cum autem audierit uniuscujusque horæ signum primum, expectato secundo, quo omnes ingressi sunt monasterium, debet stare cucullato capite extra, juxta ostium ad sinistram introeuntium, et ad matutinas similiter, donec conventus *Kyrie* incipiat, et tunc, capello exuto non omnino toto, prostrare se ad terram, et sic manere donec hora sit finita et psalmi familiares, et si fratres debent exire, usque dum fratres potuerint exisse, excepta illa hora post quam fit locutio in clauistro, et cum intraverint capitulum, tunc etiam se similiter prosternit, et postea ad præfatam mansuetudinem recedit: ad utramque missam in angulo manet capituli, qui ecclesiæ proximus adheret; sedet tamen, si vult. Interim dum sic se habet, nullus ei loquitur, nec etiam ille qui ei ministrat, nec cibis benedicitur qui ei datur: de industria tamen duorum aut trium seniorum consolatione abbatis nutu mulcetur, qui eum exhortentur ut quicquid ei correptionis temporaliter fuerit irrogatum, grater accipiat, ut divine clementiæ reconciliari valeat. Qui etiam seniores, sive alii, qui sint de prioribus propriis abbati (proprium enim est eorum), cum viderint idoneum et congruum fore, sive sponte sua, seu nutu abbatis, petunt pro ejus absolutione tenias suas in capitulo coram abbate; maxime si vere experti sunt et testari possunt quod pro reatu suo spiritum habeat contribulatum, **591** cor contritum et humiliatum. Quod si tunc placuerit ei misericordiam facere, præcipit priori majori, vel minori, ut adducat eum: qui statim ut eodem modo quo prius adductus est, posita cuculla et virgis, petit veniam, ac sedens, iterum resumpta cuculla super

A genua, suscipit quale judicium placuerit abbati. Inde surgens, abbate præcipiente, induitur sola cuculla, et provolvitur in primis pedibus abbatis, et deinde prioris, et omnium qui ex ea parte sunt. Simi iter facit pedibus aliorum qui ex altera parte sunt, et ad ultimum infantum, sed multo remotius qua natorum, et non tanget vestes eorum; omnes inclinant ei, et levant eum, et debent orare pro eo. Quo expleto, et iterato petita venia, jubetur exire ad induendum se. Indutus ac reversus, adhuc etiam veniam petit; jubetur ut ultimus sedeat, ultimus sit cunctorum in omni loco. Interim non communicat, non vadit ad pacem, non osculatur textum Evangelii, in ecclesia nec cantum nec psalmum imponit, nec lectionem legit: a sola coquina, ut in ea serviat, et a mandato non prohibetur; sed non ibit ad scillam. Post singulas horas finitas, veniam in statione sua super genua petit, nec propter hoc convertitur ad altare. Si quando universi fratres propter aliquam processionem albis induuntur, tunc et ipse induitur, alias minime. Ad extremum si D. abbas viderit id expedire, talemque ejus esse humilitatem quæ id mereatur, interpellatus a fratribus, in capitulo vocat eum ut surgat et in medium veniat. Quo petente veniam, loquitur convenientia et personarum et causarum, et reddit ei pristinum locum, vel dat alium inferius, si voluerit; suo enim malo merito perdidit locum suum. Vadit ad pedes ejus, sicut etiam quilibet alius tam in ecclesia quam in capitulo, si promoverit eum ad altiorē sedem. Notandum autem quod cum restituitur in ordine suo, si est sacerdos, non ideo cantat missam, vel diaconus Evangelium, vel subdiaconus epistolam, nisi nominatim edicatur. Restitutio namque illa quæ fit de ordine, non aliud est nisi ut in choro cantet et legat sicut alii. Et sciendum quoniam in hujusmodi judicium prior nullum ponit, nec absolvit unquam. Sciendum quoque quod non ponitur aliquis in gravi culpa, nisi sæpius inciderit in idem crimen, pro occulta offensa, neque pro ea quæcunque sit, quam ipse sua sponte confitetur. Sed si quis aliquid paucis notum commisit, quod si in publico esset, dignum judicio gravis culpæ duceretur, ducit eum abbas, sive prior in secretum locum, assumens secum duos aut tres eorum quibus notum est crimen, aut aliorum quos voluerit; atque facit ei grave iudicium, secundum commissi quantitatem, et injungit poenitentiam. Si vero quilibet ad aliquam obedientiam degens, commiserit crimen quod manifestum sit, in eodem loco publice coram omnibus qui ejusdem loci habitatores sunt exuatur, et horribiliter verberabitur; inde in conventum reductus, ponetur in gravi culpa. Nec silendum quod omnis qui ei qui in gravi culpa est loquitur, aut signum facit sine abbatis jussu, dignus est poni in eadem culpa. Si autem occulte **592** deliquerit, multum occulte vapulabit, secundum commissi quantitatem; reductus ad majorem ecclesiam, nunquam postea exiturus de clauistro, nisi forte talis ac tanta videatur ejus correctio, quæ digna videatur, et ostendat eum de cætero nolle peccare. Tamen quocunque mittatur, ad locum ubi peccavit nunquam amplius redire debet. At si forte culpa sua non est de gravioribus malis, ut cum aliquo in audientia popularium inhoneste et irreligiose contenderit, vel aliquid simile: pro hujusmodi, cum venerit dies dominica, ad initium missæ matutinalis concurrente populo ad ecclesiam, stat ipse nudis pedibus prope fores ecclesiæ, et unum codicem grandiusculum tenet in manu: capellum non induit, ut ab omnibus possit agnosci. Neminus loquitur intranti vel exenti. Famulus quidam semper est juxta eum, qui dicat interrogantibus propter quid talis ei poenitentia sit injuncta. Nec recedit inde usquequo missa finiatur.

Hactenus Divionenses S. Benigni Consuetudines; quibus etiam Cisterciensium praxim ex libro Institutionum capituli generalis ordinis Cisterciensis subjungere visum est.

Ex libro Institutionum capituli generalis ordinis Cisterciensis, dist. 6, cap. 6.

Cum aliquis gravi culpæ subditur, accipiat in ipso iudicio disciplinam: deinde iuncta ei poenitentia gravius culpæ, ponens statim caput in capite, exeat de capitulo in locum quem præviderit abbas ei competere: deputeturque ei senex discretus, qui eum consolatur et provocet ad humilitatem, ne ampliori tristitia absorbeatur, iungaturque in capitulo pro eo oratio; et sicut dicit Regula, oretur pro eo ab omnibus. Debet autem abbas attendere et corporis valetudinem, et culpæ modum; nam secundum hoc debet extenuari culpa vel gravari. Refectionem autem percipiat mensura et hora qua abbas ei viderit competere, sicut in Regula continetur. Vasa autem quibus utitur, aut frangantur, aut pauperibus erogentur. Ad fores oratorii prostratus jaceat in terra dum completur opus Dei, non habens caput in capite, quod tamen in eundo debet habere. Quoties autem missa vel officium defunctorum sine intervallo sequitur horam canonicam, non prosternatur donec conventus exeat de ecclesia. Cum autem in capitulo recipiendus fuerit ad jussionem abbatis, ad ingressum capituli habeat caput in capite. Que depositio, veniens ante abbatem, prosternat se ante pedes ejus super genua et super articulos manuum, deinde ante priorem, ac percutiens chorum prioris, si prior fuerit, vel abbas loco illius, et chorum abbatibus, eodem modo se prosternat ante pedes singulorum, illis non inclinantibus, nec adjuvantibus ipsum, sed quiete sedentibus. Quoties autem ante abbatem transierit, inclinet, et sic ante analogum veniens, stet, **593** non petens veniam donec jussus ab abbate, catessum. Nec ponatur ea die in ordine suo, nec aliquod officium exsequatur usque ad jussionem abbatis; sed cum completur opus Dei tam in ecclesia quam in labore, prosternat se in terra, in loco in quo stat, donec jussus ab abbate quiescat ab hac satisfactione.

Qui vero pro levibus culpis tantum excommunicantur a mensa, in oratorio satisfaciunt. De satisfactione excommunicati pro levi culpa hæc decernunt miss. Farfensis monasterii, et Romani S. Pauli Consuetudines: « Fratres qui pro levi culpa secundum Regulam separantur a mensa, sic in oratorio satisfaciunt: Cum post psalmodiam ad preces alii se inclinant vel genua flectunt, ante altare venientes ad gradus se prosternant, donec preces et oratio finiatur; tunc surgentes, inclinantes ante et retro, sic omnibus horis faciant. Si vero festività antequam absolvantur evenierit, a vespera usque ad aliam vesperam omni communione fratribus socientur, missas etiam qui sacerdotes fuerint, et omne quod ad servitium divinum pertinet celebrare possunt. » Et Lanfrancus in Statutis (Cap. 17): « Ad levius culpæ satisfactionem adjudicatus frater, a communi mensa separatur, usus cibi et potus quibus alii fratres, nisi ei nominatum fuerit interdictum; refecturus hora nona, si fratres sexta; vel ad vesperam, si fratres hora nona. In monasterio et in capitulo, in loco ubi solet esse, sit aut ultimus omnium, aut inter utrumque, secundum quod culpa fuerit et abbas præceperit. In ecclesia missam non celebret, epistolam, vel lectionem, Evangelium, non legat, responsorium non canat, antiphonam super psalmos non imponat, nec aliquid hujusmodi, nisi cum cæteris agat: ad candelabrum vel ad thoribulum non se revestiat, ad offerendam vel ad pacem non accedat. Circa finem regulariter instituti operis Dei, tam in nocte quam in die, cum incipiunt *Kyrie eleison*, prosternat se ante gradum ubi benedictiones accipiuntur; ibique tandiu prostratus jaceat, usquequo dicatur: *Qui tecum vivit*. Si festività duodecim lectionum eveniat, tandiu ab hac satisfactione quiescat, quousque privati dies redeant. Dum fratres in refectorio comedunt, ipse sit in ecclesia. » Denique Divionenses S. Benigni Consuetu-

A dines (Cap. 52): « Levioris autem culpæ consuetudo talis est. In oratorio incipiente *Kyrie* ad omnes horas regulares, reus prosternit se ante presbyterii gradum, tandiu sic ibi jacens, donec hora compleatur. Finita autem hora, surgit, versus altare profunde inclinat, et redit in stationem suam. Dum in hac culpa est, non incipit in choro antiphonam, aut psalmum, aut cantat responsorium, seu legit lectionem, non offert, non osculatur textum Evangelii, seu vadit ad pacem, nisi intervenerint duodecim lectiones, etc. » Vide Udalicium lib. II, cap. 48.

Usque ad jussionem abbatibus hoc perficiant, usque dum benedicat et dicat, Sufficit. Hujusce absolutionis ritum ita describit Lanfrancus (Cap. 17): « Cum abbati placuerit ab **594** hac satisfactione eum absolvere, si in monasterio fuerit in conventu, mittit ad illum, cum prostratus fuerit, unum de prioribus qui circa eum sunt, qui ex parte ipsius signum prostrato faciat, et surgat. Qui statim surgens humiliter inclinet abbati, et ad locum suum vadat. Porro si abbas in capitulo sederit, rogantibus fratribus, dicat ei: *Indulta sit vobis hæc levis culpæ satisfactio*, vel aliquid hujusmodi; et ille frater statim surgat, et ad pedes abbatis vadat, et postea in locum suum revertatur. » Similiter Benigniana Consuetudines, et Udalicus: « Absolvitur autem maxime quando prostratus jacet ad gradum, et unus frater ad eum dirigitur, a quo sibi, quod sit absolutus, innuitur. » Circa hanc excommunicati absolutionem nonnulli præscribunt Farfensis et Romani S. Pauli monasterii Consuetudines; quæ etiam hic adnotare haud erit fortassis a re alienum: « Nullus prior, inquit, fratri tale debet iudicium imponere quandiu D. abbas fuerit in monasterio, sed etsi supervenerit, interim poterit eos per se, priusquam ad dominum abbatem cognitio causæ superveniat, prior absolvere; quod si non fecerit, et unam coram ipso veniam petierit, postea non poterit eos prior absolvere. Infantem etiam qui steterit ante ipsum, non debet magister vel aliquis, quandiu intus ipse fuerit, mittere in iudicium j-junio. Quosconque pueros magister in iudicio miserit, prior potest eos absolvere sine licentia magistri. Nullus debet alius quidquam nec signum, nec ullam rem præcipere; sed tantum ille qui tenet ordinem, si ei visum fuerit ut absolvantur, signum magistro faciat, ut absolvantur. Si dominus abbas mittit fratrem in iudicium, si pergit alibi, obliviscens eum absolvere, prior non valet absolvere eum. Et quando prior miserit in iudicio, decanus non potest absolvere eum, nisi per suam licentiam. »

Hactenus S. P. Benedictus ejusque discipuli de satisfactione excommunicatorum. Quid vero alii? S. Isidorus (Cap. 48): « Satisfactio, inquit, delinquentium hæc est: Fratribus in ecclesia constitutis, peracto poenitentiae tempore, solvet statim cingulum, extra chorum humo prostratus, quousque celebritas expleatur. Cumque jussus fuerit ab abbate, de terra consurget, ingrediensque chorum oret. Post hæc data oratione pro eo ab abbate, et respondentibus cunctis *amen*, surget; atque omnibus pro negligentia veniam poscat, adepturus indulgentiam post hujus emendationis satisfactionis censuram. »

S. Fructuosus (Cap. 14): « Cum excommunicatur vel arguitur quisquam pro negligentia sua, exercebit humilitatem quousque percipiat orationem, nec se audebit inter alios commiscere, vel cuiquam occulte jungere; sed omnibus ad orationum studia convenientibus, ille prostratus humo, cingulo aperto quoque sublato, poscet veniam negligentiae suæ. Hoc etiam his ab officio egredientibus exhibebit. Similiter quoque et refectionis tempore coram refectorio astabit, vultu deposito et habitu, quousque fratrum compassione solutus, veniam percipiat quam deposcit. »

595 Regula Magistri (Cap. 15): « Qui vero frater gravem culpam admisit, ipse ab utroque excommunicetur, id est ab oratorio et a mensa; et non

ipse ad indulgentiam majoris perveniat, nisi ante A
linen exortorii prostratus lacrymabili voce intervallo
cessantium a psalmis horarum Deo et omnibus
emendatione satisfecerit repromissa.)

Denique Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 6) :
« Sorores quæ pro gravibus culpis in pœnitentia detin-
entur, in ecclesia cum cæteris quæ communicant,

non stent; sed in alia ecclesia secrete cursum cau-
tent. Et expleto cursu egredientes ante fores eccle-
siæ, in qua communicantes cursum expleant, stare
præcipiantur. Et egrediente congregatione, supra
humum prostratæ, rogent pro se Dominum exo-
rari.

CAPUT XLV.

De iis qui falluntur^a in oratorio.

Si quis dum pronuntiat psalmum, responsorium,
aut antiphonam, vel lectionem, fallitur^b : nisi satis-
factione^c ibi^d coram omnibus humiliatus fuerit,

^a Al. fallunt.

^b Oxon., Flor., fallitus fuerit. Cassin., et sefellerit,
Sabin., fallit.

^c Narb., Sabin., Lyr., Comp., Hæft., per satisfac-
tionem.

majori vindictæ^e subiaceat, quippe qui noluit hu-
militate corrigere quod negligentia^f deliquit^g : in-
fantes vero pro tali culpa vapulent.

^d Hild. deest ibi.

^e C. nc., emendationi.

^f Al., per negligentiam.

^g Al., delinquit.

COMMENTARIUS.

Si quis dum pronuntiat psalmum, responsorium,
aut antiphonam, vel lectionem, fallitur; nisi cum satis-
factione ibi coram omnibus humiliatus fuerit, etc.]
Qualis esse debeat humilitatis satisfactio qua de hoc
capite, S. Pater non satis aperit. Et quidem veteres
Ægypti Tabennensesque monachi eum gravi plecte-
bant vindicta, qui decantans psalmum vel modicum
titubaret; nam, ut scribit Cassianus (Lib. iv, cap.
16), « non aliter negligentiam suam quam publica
diluabat pœnitentia; cunctisque in synaxi fratribus
congregatis, tandiu prostratus in terra veniam postu-
labat, donec orationum consummaretur solemnitas,
impetraturus eam, cum jussus fuisset abbatis judicio
de solo surgere. » S. Columbanus (In Pœniten.) vult
ut « qui ob tussim in exordio psalmi non bene can-
taverit, sex 596 percussionibus emendare statua-
tur. » In Statutis Lanfranci pro satisfactione innuitur
genuflexio. Nicolaus de Fractura ab eo qui fallit-
ur, exigit ut humilietur « flectendo genua et
ponendo caput in terram. » Liber Usuum Cisterciën-
sium decernit, ut « super articulos manuum satisfac-
ciant omnes in loco in quo sunt, quoties fallaciam in
oratorio incurrerint, non divertentes dextrorsum
vel sinistrorsum. » Additque : « Pro nota cantus
tantum non solemus satisfacere. » Denique de pri-
mis discipulis S. Stephani abbas Obazinensis hæc
in ejus Vita legimus (Lib. i, num. 16, tom. IV Miscell.
Baluz.) : « Si quis in ecclesia paululum oculos
erexisset vel modicum subrisisset, vel leviter dor-
mitaret, vel librum tenens negligenter cadere sine-
ret, aut sonum aliquem per negligentiam faceret, vel
progressus aut incontinentius psalleret, aut inordi-
natum motum aliquem exhiberet; continuò aut vir-
gam accipiebat in capite, aut palmam in facie, ita ut
sonus percussiois omnium auribus resuaret. Quod
maxime pueris minori ætate impendebatur, ut et ipsi
corrigerentur, et cæteri terrentur. »

Verum observandum tribus modis fieri posse ut
aliquis in oratorio psallendo delinquat : 1º ita ut in-
tegrum chorum secum in errorem inducat; 2º ita ut
aliquos tantum perturbet; 3º ita ut solus ipse falla-
tur. « In primo casu, inquit Bernardus Cassinensis,
consuetud. Cassinensis dat ut se flectat, ita quod
caput ponat in terra. In secundo casu sufficit ut se
flectat, ita quod caput non ponat in terra. In tertio
casu sufficit ut se flectat cum dicitur Gloria Patri. »
Ita etiam Hildemar, haud dubium secundum sui
temporis praxim, ait eum qui omnes perturbat de-
bere se humiliare usque ad terram, id est in terra ge-
nua flectere; is autem qui solus fallitur, non ita, in-

quit, se debet humiliare sicut ipsi primi, sed tantum
corpus suum debet flectere. In lectionibus vero reci-
tandis, qui legens in correcto libro fallitur, pro hoc
vadit in loco constituto, et ibi petit veniam; qui vero
ex consuetudine male legit, corripiatur pro hoc in
capitulo.

Nunc vero apud Cassinenses (Decl. Cass. cap. 45)
qui modice fallitur, terram tantum digito tangit;
qui graviter, genuflectit ante superiorem, donec sur-
gendi sibi signum factum fuerit. Apud Cælestinos
(Const. Cælest. cap. 1, § 7) « levius in choro defi-
cientes detecto capite genuflectunt in scamnis; gra-
vius vero deficientes prostrati in medio chori satis-
faciunt ad signum et nutum presidentis. Finito au-
tem divino officio, antequam ab ecclesia discedant,
orant genuflexi, dicunt versus, orationes et anti-
phonas, prout in breviario, et ad signum presiden-
tis omnes pariter surgunt. » Denique apud Fulien-
ses (Const. Ful. cap. 45), qui leviter psallendo peccat,
toties terram manu tangit; qui autem solus, audiente
choro, cantans erraverit, terram osculatur.

Majori vindictæ subiaceat.] Supple, quam si ibi
fuisse humiliatus. Qualis autem debeat esse major
illa vindicta, explicat Hildemar his verbis : « Quod
autem dicit, Majori vindictæ subiaceat, varie intelli-
gitur : sunt qui intelligunt ut in oratorio duabus vi-
cibus 597 vel tribus petere debeat veniam. Iterum
sunt alii qui intelligunt, ut in capitulo increpetur
sed iste sensus, ut in capitulo increpetur, sanior est,
et per gradus potest duci; quia jam postquam non
vult implere hoc quod S. Benedictus dicit, tunc per
gradus dicendus est sex, ut emendetur, eo quod si
de una disciplina exierit, tunc suscipiet illum altera
disciplina. »

Infantes vero pro tali culpa vapulent.] Acute hic
notat Hildemar duplex in hoc capitulo indicari
culpam : unam, qua quis psallendo fallitur; alteram,
qua post culpam satisfacere negligit. De posteriori
hunc locum exponunt Smaragdus, Bernardus Cassi-
nensis, Nicolaus de Fractura, et Matthias Lamber-
tus : « Quod vero dicit, Infantes pro tali culpa vapu-
lent, inquit Smaragdus, subintelligitur, nisi ibi co-
ram omnibus humiliati fuerint. » Rectius tamen de
priori culpa intelligendum esse Regulæ textum cen-
set Menardus noster; ita ut hæc verba sint altera
hujus capituli pars, in qua specialiter agatur de in-
fantibus qui in pronuntiatione erraverint, maxime
cum pueri plus ducantur sensu et metu quam pudore
et humilatione. Idem docet Theobaldus Artaldus,
confirmaturque ex praxi Cluniacensium, quam des-

cribit Udalricus his verbis (*Lib. III, c. 8*): « Ad nocturnos, imo ad omnes horas, si quid ipsi pueri offenderint in psalmodia, vel in alio cantu, vel dormitando, vel aliquid tale ullo modo committendo, minime differant absque mora, froco et cuculla exuti, judicantur, et in sola camisia cæduntur, vel a priore, vel a præfato eorum magistro, virgis vimineis levibus et terebillet ab hoc provisus. »

Ex his verbis colligeret forsitan aliquis pueros apud Cluniacenses cæsos fuisse in oratorio: et tamen Hildemarus ait, « quia non debet in oratorio infans flagellari; sed cum flagellandus erit, non in capitulo, sed in schola magistri illorum debent illos flagellare. »

De modo autem quo cæderentur pueri hæc scribit Udalricus (*Lib. III, cap. 10*): « Si ipsi aliquo modo pueri offenderint, maxime cantando, vel legendo negligenter, vel si cantum minus diligenter addiscunt, dignam ab eo (præcentore) disciplinam accipiunt. Summopere tamen observat tam ipse quam alii, quando eos verberat, non solum ne tangant carnem eorum cum manu, sed etiam ne vestis ejus eorum adhæreat vestibus: nunquam namque cum palma eorum percutiuntur maxillæ; sed si opus fuerit, magister solus qui eos ducit, potest eorum capillos excutere, alias nunquam. »

CAPUT XLVI.

De iis qui in aliis quibuslibet rebus^a delinquant.

598 Si quis dum in labore quovis, in coquina, in cellario, in ministerio^b, in pistrino^c, in horto, in arte aliqua dum laborat, vel in quocunque loco aliquid deliquerit, aut frigerit quidpiam, aut perdidit, vel aliud quid excesserit ubi^d ubi; et non veniens continuo ante abbatem vel congregationem, ipse ul-

tro satisfecerit et prodiderit delictum suum: dum per alium cognitum fuerit, majori subiaceat emendationi. Si^e animæ vero peccati^f causa latens fuerit: tantum^g abbati, aut spiritualibus senioribus^h patefaciat, qui scient curare suaⁱ, et aliena vulnera non detegere et publicare.

^a Comp. in aliquibus levis rebus. Conch., in aliquibus levis culpis. Sabin., hæst., in levis rebus.

^b Oxon., Paris. 1, in monasterio.

^c Vict. ms. deest in pistrino.

^d Oxon., ibi. Hild., Flor., Ebrul., Lyr., ubi et ubi Kero., Conch., ubi vel ubi.

^e Oxon. deest Si.

^f Hild. deest peccati, nec requirit Menardus.

^g Oxon. deest tantum.

^h Al., spiritualibus fratribus aut senioribus. Lyr. omittit senioribus.

ⁱ Conc., Flor., Dion., et sua.

COMMENTARIUS.

Si quis in labore quovis, in coquina, in cellario, etc.] Cellarium est cella penaria, seu repositorium, ita appellatum, « quod in eo colligantur ministeria mensarum, vel que necessaria victui supersunt, » ut ait S. Isidorus (*Lib. xv Orig., c. 5*).

In ministerio.] Id est in domo ejuslibet artis, » inquit Boherius. Quamvis Paulus Augustinus a Janua, Theobaldus Artaldus, et quædam versiones Gallicæ hanc textum intelligant de mensæ ministerio.

In pistrino.] Pistrinum Boherio « est locus ubi farina deponitur, et fit panis. Et hæc quidem parare, inquit, monachorum est. » Nimirum per vices olim in quibusdam saltem monasteriis fratres id præstabant, ut patet ex Vita S. Samsonis (*Num. 16, sæc. I Ben.*): « Frater autem ejusdem presbyteri vicissentibus se per ordinem cæteris monachis hujus monasterii pistor effectus est. » Et in Vita S. Austrebertæ (*Sæc. III Ben.*): « Erat consuetudo ut vicissim a sororibus coquerentur panes. »

599 Aut frigerit quidpiam.] Quanta severitate veteres monachi eos plecterent qui aliquid fregissent docet Cassianus his verbis (*Lib. IV, cap. 16*): « Si quis gillone fictilem, quem baucalem nuncupant, casu aliquo fregit, non aliter negligentiam suam quam publica diluet poenitentia; cunctisque in synaxi fratribus congregatis, tandiu prostratus in terram veniam postulabit, donec orationum consummetur solemnitas, impetraturus eam cum jussus fuerit abbatibus iudicio de solo surgere. » In Regula tamen S. Pachonii (*Art. 70*) solum decernitur, ut « si quis vas fictile frigerit, vel aliquam utilem rem ad usus monasterii, agat poenitentiam. » Sed Regula Magistri (*Cap. 16*): « Vasa, inquit, monasterii si sub aliquo per negligentiam fracta fuerint, non prius qui fregit accedet ad mensam, nisi poenitens abbati satisfecerit per humilitatem ad genua incurvatus. »

Aut perdidit.] Nec minori etiam districtione puniebant eos qui res monasterii perdidissent, ut passim videre est in Regula S. Pachonii (*Art. 75*): « Si aliquis, inquit, aliqui perdidit, ante altare

publice corripietur. Si vero de propriis vesticulis fuerit quod perditum est, tribus hebdomadibus non accipiet, et in quarta, acta poenitentia, dabitur ei quod amisit. » Et infra (*Art. 116*): « Qui minister est, habeat studium ne quid operis pereat in monasterio, in nulla omnino arte que exercetur a fratribus: quod si quid perierit, et negligentia fuerit dissipatum, increpabitur a Patre minister operum singulorum; et ipse increpabit alterum qui opus perdidit, duntaxat juxta voluntatem et sententiam principis, absque qua nullus increpandi fratrem habebit potestatem. » Et item (*Art. 120*): « Pelliculæ, caligæ, et cingulum, et si quid aliud perierit, qui perdidit increpabitur. » Denique: « Præpositus domus culpæ increpationis subiacebit, si ante tres dies non nuntiaverit Patri, sive in via; sive in agro, seu in monasterio quid perierit, et agat poenitentiam juxta ordinem constitutum. » In Poenis incerti auctoris apud S. Basilium (*Num. 24*): « Si quis aliquid perdidit, idque non inventum ad archimandritam non detulerit, careat benedictione. » Et apud S. Basilium ipsum (*Regul. brev., interr. 144*): « Prorsus qui abusus sit, is tanquam sacrilegus; qui vero amiserit, tanquam sacrilegii auctor judicetur, cum omnia Domino sint dedicata et Deo consecrata. »

Vel aliud quid excesserit.] Ut sunt ea quæ etiam describit Cassianus his verbis (*Lib. IV, cap. 16*): « Quisquis ad opus aliquod accessit, vel ad congregationem solitam tardius occurrerit, aut si decantans psalmum, vel modicum titubaverit; similiter si superflue, si durius, si contumacius responderit, si negligentius obsequia injuncta compleverit, si vel leviter murmuraverit, si lectionem operi vel obedientiæ præferens officia statuta segnius fuerit exsecutus, si dimissa synaxi non concitus ad cellam recurrere festinaverit, si cum aliquo vel ad modicum substitit, vel si ad punctum temporis uspiam secesserit, si aliter tenuerit manum, si cum illo qui cellulæ suæ cohabitator non est, confabulari quantumcunque præsumperit, si oraverit cum illo **600** qui est

ab oratione suspensus, si parentum quempiam vel amicorum secularium viderit, vel collocutus eis sine suo fuerit seniore, si epistolam cuiuscunque suscipere, si rescribere sine abbate suo tentaverit. Quæ omnia ea plectebant poenitentia quam ei qui gillanem fregisset imponebant.

Et non veniens continuo ante abbatem.] Quod ait continuo non ita capi volunt commentatores, quasi dimisso opere imperfecto, statim ad abbatem currere, peccatum confiteri, veniam petere, ac satisfacere delinquens deberet; sed continuo intelligunt hora qui separatus erit ab opere, sive, ut loquitur Boherius, « statim cum commode potuerit, vel saltem cum regulare capitulum post celebrabitur: nam ad illud omnes debent concurrere, » quod postremum innuere videtur Hildemarus cum ait: « Si hodie excesserit, crastino die veniam petat. » Atque ita sentiunt Hildemarus, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, Turcremata, et Mathias Lambert. Rectius tamen, meo quidem iudicio, Richardus de S. Angelo continuo interpretatur *incontinenti*, sine intervallo: quam expositionem confirmat praxis, uti videre est in illo Gotho quem suo in monasterio ad conversionem susceperat sanctus P. Benedictus: nam cum vepris locum mundaret, ut ferrum de manubrio instrumenti prosiliens in lacum cecidisset, « ferro perduto, tremebundus ad Maurum monachum ecurrit, damnum quod fecerat nuntiavit, et reatus sui poenitentiam egit (Lib. II Dial. S. Gregor. cap. 6). » In vita S. Liobæ cap. 5 (Sæc. III Ben.), ubi soror oratorii custos, cum nocte claves ecclesie perdidisset, « ad abbatissam, quæ sororibus adhuc quiescentibus more solito vigiliis insistens, nocturnæ orationis tempora præveniebat, perrexit, et tremens, ac pavore percussa, ad pedes ejus provoluit, eique culpam negligentie suæ humili satisfactione patefecit. » Et in Vita S. Guidonis abbatis Pomposæ, ubi agitur de quodam Sergio templi etiam custode, qui cum lampades mundaret, una excidit, et fracta est, tunc « territus ille collegit fragmenta, et ante altaris crepidinem condens ea, festinans abiit ad Patrem Guidonem, ut multa ab eo propter damnum illatum ipsi irrogaretur: quod cum factum esset, illico rediit ad altare, et lampadem sanam et integram invenit. » Et certe Hildemarus innuere videtur ante abbati quam congregationi delictum esse deferendum.

Ante abbatem vel congregationem.] Particula vel, juxta Boherium, hic sumitur copulative pro et. Quod autem S. Pater ait ante abbatem vel congregationem, ita Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius intelligunt, ut in minoribus et levioribus culpis ante abbatem; in gravioribus, unde fratres possent scandalizari, ante congregationem delinquens confiteatur culpam; quibus fere concinit Hildemarus, asserens culpas omnes primum abbati esse deferendas; tum, si judicaverit ille, congregationi. Verum, salvo saniori iudicio, tam minores quam majores culpas ante abbatem et congregationem esse prodendas existimaverim; nullum enim hujus distinctionis 601 vestigium in Regula apparet: quod tamen non sic capiendum velim, quasi continuo, ut quid aliquis frerit, aut perdidit, etc., statim convocanda sit congregatio; sed statim abbati, deinde in proximo capitulo congregationi revelanda. Ita Cassinenses (Declarat. Cassin. in cap. 46) declarant « hoc esse servandum quando abbas ibi adesset, aut in loco propinquo, et hoc delinquens scierit; alias satisfaciatur ante congregationem in sequenti capitulo. »

Dum per alium cognitum fuerit, majori subiaceat emendationi.] Ita fere Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 16): « Si soror quæ in his casibus dilapsa, statim abbatissæ vel præpositæ puram dederit confessionem, ut compertum fuerit non suæ voluntatis fuisse quod casu accidit: hoc tantummodo sufficiat, ut hoc quod deliquit et perpetravit, si possibile fue-

rit, non denegat, et emendat cum venie satisfactione. Si vero non sua confessione, sed alterius prodicione cognitum fuerit, prout culpæ magnitudo poposcerit, poenitentia subiacebit; quia culpam per puram confessionem non manifestavit. » Quo ex loco haud obscure colligitur antiquus proclamationum usus, quibus publice ac palam deferuntur ii qui seipsos accusare prætermittunt; de quibus videtur intelligendus S. Isidorus, cum ait (Cap. 18): « Reliqui autem excessus monachorum, in collecta abbati vel præposito deferuntur, ut is qui deliquisse cognoscitur, competentis securitate coercetur. » Vide lib. I de Antiq. monach. Ritibus, c. 5.

Si animæ vero peccati causa latens fuerit, etc.] Mitigat his verbis priscorum monachorum rigorem, qui non solum exteriora delicta, sed etiam occultas animi cogitationes publice revelabant, ut videre est apud S. Basilium serm. 4 de Institut. monach. Porro hunc S. Regulæ locum de confessione sacramentali non male interpretantur S. Hildegardis, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Richardus de S. Angelo, Petrus Boherius, Joannes de Turcremata, Theobaldus Artaldus, Joannes Craesbeeck et Antonius Perezus: unde et S. Pater non solum abbati, sed etiam spiritali seniori (quo nomine veteres Græci et recentiores Latini confessorios appellabant) eam fieri voluit, quia olim non omnes abbates erant sacerdotes, nec proinde absolvere poterant; summamque in eis prudentiam summumque secretum requirit, quod proprie ad sacramentalem pertinet confessionem, de qua breviter inquirendum est: 1º quam frequenter ab antiquis monachis adhiberetur, 2º ubi, 3º quo ritu, 4º cui fieret.

Ad primum quod spectat, quotidianas in antiquis monachis peccatorum, saltem venialium, confessiones innuit forte Jonas episcopus Aurélianensis in lib. I de Institutione laicali cap. 16 (Spicil. tom. I), ubi sic loquitur: « Moris est Ecclesiæ de gravioribus peccatis sacerdotibus, per quos homines Deo reconciliantur, confessionem facere; de quotidianis vero et levibus quibuscunque perrari sunt qui invicem confessionem faciant, exceptis monachis, qui id quotidie faciunt. » Et certe Rotgarius in Meldensi S. Faronis monasterio monachus (Sæc. II Ben.), « quotidie 692 intentus in renovandis confessionum poenitentis » dicitur in Vita sancti Faronis cap. 119; verum Crodegangus in Regula canonicorum cap. 52, solum præscribit, ut « Monachi in unoquoque sabbato confessionem faciant cum bona voluntate, episcopo aut priori suo. » Crodegango concinit sanctus Dunstanus decernens, ut « Dominicis diebus fratrum unusquisque suæ conscientie reatum Patri spiritali, vel ejus, si absens fuerit, vicario per humilem revelaret confessionem. Si autem tanta fuerit multitudo, ut ea die omnes ad confessionem venire nequeant, sequenti die, secunda videlicet feria, hoc idem impleant. Schola vero nullo modo hoc, quanquam puerilis, intermittat, sed ut senes, licet nondum tentationibus impugnata, consuevit peragat. Qui autem aliis indigerit diebus, tentatione aliqua animi vel corporis stimulatus, ad confessionis salubre remedium devotus non eo minus venire differat. » Idem ab ipso ordinis sui exordio a Carthusianis observatum fuit, testante Guigone (Stat. c. 7): « Omni sabbato, ... quia tota hebdomada in cellis silentium tenemus, peccata nostra priori vel quibus ab eo injunctum est, confitemur. » Quod ita tamen explicat antiqua Statuta Carthusiensium (Part. II, cap. 11): « Omni sabbato, nisi capituli festum occurrat, peccata nostra priori vel quibus ab eo injunctum est, confitemur. Occurrente autem capituli festo in sabbato, die præcedenti, qui sine tali festo occurrat, confitemur. » Adduntque: « Semper confitemur in vigilia Natalis Domini, nisi eadem vigilia occurrat in dominica vel feria secunda: in quo casu confitemur in sabbato sequenti. Providendum est enim ut semper in quolibet hebdomada faciamus confessiones

communes. » Idem etiam institutum viguisse apud Cistercienses discimus ex lib. Institution. cap. Gener. Ordin. Cisterc. (Dist. 6, c. 4), in quo hæc habentur : « Abbates et monachi semel ad minus in hebdomada confiteantur, si copiam habeant confitendi. Conversi vero qui in abbatibus morantur idem faciant : qui autem in grangiis, quoties eis tenetur capitulum, confiteantur. Nihilominus universi, tam monachi quam conversi semel ad minus in anno abbatibus suis confiteri non omittant, nisi forte eorum copiam habere non possint. » Idem fere habetur in libello Antiq. Defin. dist. 7, cap. 4. Istud tamen præceptum de confitendo abbatibus semel in anno postea sustulit Clemens VIII. In Statutis quoque abbatum de Samnhyaco et de Maceris ordin. Cisterc., et priorum de Ligeto et de Grandieris Carthus. pro ordine Grandimontensi auctoritate Gregorii X papæ factis statutum lego (Cap. 9) : « ut frater quilibet, tam clericus quam laicus, semel ad minus in septimana confiteatur, alioquin transgressor aquæ potu continuo sit contentus, quousque de sua confessione fuerit locutus. Prior vero quicumque tam necessarium statutum negligens repertus fuerit, ut in se et in aliis ipsam constitutionem cum omni diligentia faciat observari, ab abbate vel visitatoribus sine capitulo generali gravissime puniatur. » Et ms. liber de Doctrina novitiorum Grandim. (Cap. 3) : « Sit confessio tua præmeditata, brevis, frequens, aperta, integra, verecunda, lacrymosa, cum contritione et **603** sine excusatione; et si potes quotidie, bene quidem; sin autem de tertio in tertium diem, vel saltem semel in qualibet septimana salubriter juxta statuta ingressi ordinis studeas confiteri; et studeas semper, ut semel confitearis generaliter annuatim, juxta ordinationem concilii generalis Innocentii III. » Denique Bursfeldenses definiunt (Cærem. dist. 3, cap. 6), ut « Presbyteri celebraturi pro tempore mane finitis matutinis laudibus confiteantur, ut ad ordinis sui officium; et ad opus Dei eo expeditores sint in die : hoc enim regulariter observetur, ut nulla unquam die quis celebrare præsumat, nisi antea devotæ confessionis ac meditationis antidoto juxta uniuscujusque qualitatem et habitum præparatus sit. Cæteri autem aliis horis competentibus confiteri possunt, ita ut tempora confitendi et communicandi in Constitutionibus Clementis V et Benedicti XII constituta non transeant. » In Constitutione autem Clementis V statuitur ut « singulis mensibus, tam in monasteriis quam extra, subla a omni occasione quacunque, ad confessionem saltem semel accedant omnes et singuli monachi. » Idem ante decreverat Gregorius IX in sua pro Benedictinis constitutione, ubi sic loquitur : « Singulis mensibus fiat omnium fratrum generalis confessio, ad quam omnes et singuli sine qualibet excusatione accedant. » Idem etiam legitur in mss. Statutis Petri abbatis Silvæ Majoris circa an 1198 editis. Benedictus vero Papa XII constituit (Cap. 27) ut monachi « non sacerdotes, etsi non sæpius, saltem singulis septimanis, confiteantur. » Quo tamen decreto consuetudinibus monasteriorum, in quibus frequentius confiteri solent, derogare non intendit. Ubi Benedictus antiquas priorum monachorum consuetudines, qui singulis septimanis confitebantur, restaurat, uti vidimus apud Cistercienses, Grandimontenses et Carthusienses. Nunc vero Carthusienses ex nova Statutorum collectione (Part. II, c. 7) sæpius confiteri possunt; ita enim habent : « Singulis diebus dominicis, vel sabbato præcedenti, aut semel ad minus in septimana, et præcipuis festis monachi non celebrantes, tam novitii quam professi, confiteantur priori vel ab eo deputatis. Propter hoc tamen non prohibemus quin alias super hebdomadam confiteri possint in capitulo, vel de licentia prioris in cellis. Celebrantes vero multum hortamur ut confessionem sacramentalem frequentent, propter hoc enim quotidie post primam pulsamus pro confessionibus fa-

ciendis, etc. » Cælestini autem constituunt (Const. Cælest. c. 3, § 1), ut sacerdotes semel in hebdomada, cæteri monachi et oblato singulis mensibus saltem bis confiteantur. Denique apud Fulienses (Const. Ful. cap. 58) « tenentur quique non sacerdotes semel in hebdomada confiteri, et communicare die videlicet dominico. Monenturque clerici et conversi ut frequentius ac saltem semel præter diem dominicum confiteantur. Sacerdotes ter aut frequentius in hebdomada, bis certe non præmittunt. »

Locus confessionibus excipiendis deputatus in monasteriis communiter fuit capitulum, ut patet ex Consuetudinibus mss. Farfensis monasterii, ex Benignianis, ex Udalrico, ex libro Usuum Cisterciensium. **604** Carthusiani in capitulo confitentur, et cum prioris licentia in cellis, cum hoc tantum discrimine, quod « quandocunque in capitulo confitemur, inquit in antiquis Statutis (Part. II, c. 11), prolixitatem caveamus; in cella autem possumus diffusius confiteri. »

Formam accedendi ad confessionem describit Udalricus his verbis (Lib. II, cap. 12) : « Si opus habet ad confessionem pro aliquo excessu venire, accedit ad sacerdotem ad quem potissimum voluerit; et stans ante eum, dextram de manica extractam ponit super pectus, quod est signum confessionis. Surgit sacerdos, quem præcedentem sequitur in capitulum; et primum ante eum petit veniam, toto corpore prostratus : a quo jussus se levare, postquam condescerit, loquitur quod habet. Si tale quid ei contigit in nocte quod nos verecunde fragilitatem appellamus, ante confessionem septem pœnitentiales psalmos dixerit, vel si psalmos nescit, dominicam orationem septies, et postquam fuerit confessus, quod sibi jusserit sacerdos. Eo die non textum Evangelii osculatur, nec ad pacem vadit, nec ad offerendam. » Eadem verba continent Divionenses S. Benigni Consuet. c. 51. De Cisterciensibus hæc scribit liber Usuum (Cap. 70) : « Quando aliquis confitetur, nullus ibi (in capitulo) remaneat, nisi qui simili occupatur opere. Nam omni tempore lectionis, non tamen nisi ante prandium, et etiam in intervallo ante primam, possunt ibi confiteri. Postquam ergo resederint, dicat prior Benedicite et responso Dominus, subsequatur prior, Deus sit nobiscum; et responso amen, confiteatur brevier culpas, pro quibus veniam petit. Quibus dictis, statim subsequatur : De his et omnibus aliis peccatis me reum confiteor, et veniam deprecor. Tunc prior, facta super eum absolutione, injungat pœnitentiam. Deinde potest eum confortare, vel monere, vel increpare, prout viderit ei expedire, si voluerit, breviter tamen. » Ex his patet tam apud Cistercienses quam apud Cluniacenses et Benignianos confessionem factam fuisse sedendo. Aliter tamen pueri, de quibus in Benignianis Consuetudinibus dicitur : « Stando confitentur, bisque in hebdomada veniunt ad confessionem. » Quod etiam constat ex Consuetudinibus Farfensis monasterii, in quibus de puerorum confessione hæc præscribuntur : « Cum ad confessionem ducuntur infantes, si D. abbas præsens est, magister eos ad illum usque perducatur; ipso surgente, magister ante capituli sedere debet introitus : in loco vere qui infanum solet esse capitulum, illic et confessionem debent agere. Prior infans prius accedat : stans confessionem faciat, alter in parte meridiana sedeat super unam sedem eorum. Post confessionem iterum eos magister accipiat. Cum vero priori et decano claustrum voluerint esse confessi, cum magister eos ad ipsum perduxerit, statim ipse recedat; prior in capitulum illos ducat, et post confessionem ad scholam reducat. Cum infantes aliqui de schola sunt exturi, ad capitulum infanum D. abbas debet venire, et alios infantes exire faciat. Ipse autem et magister cum his qui exturi sunt remaneant, et confessionem eorum audiat. Post confessionem magister illos ad alios reducat usque dum ad **605** consecrationem veniunt,

procurare debet ipse postmodum taceant alii quibus jubetur. »

At majorem tum corporis, tum animi demissionem ostendunt Carthusienses monachi (*Antiq. Stat. ii part., cap. 11*), apud quos « prostratus debet esse, ac detecto capite quilibet quando confitetur. » Et Grandimontenses, in quorum lib. ms. de Doctrina novitiorum (*Cap. 3*) hæc lego: « Cum singula peccata ad memoriam revocaveris, vade ad sacerdotem, et deposito caputio, humiliter genuflecte, et junctis manibus dicas: *Confiteor Deo, et B. Mariæ, et angelis Dei, et B. Stephano confessori, et omnibus sanctis, et vobis, pater.* Et sic incipias dicere illa peccata quæ superius cogitasti: quibus dictis, subjungas ultimo dicens: *De istis et omnibus peccatis meis mortalibus et venialibus confessis et oblitis, quibus offendi Creatorem meum, mea culpa, etc. Ideo deprecor, etc.* »

De persona cui faciendi sit confessio præcibit S. Benedictus ut tantum abbati aut senioribus spiritalibus fiat. Unde liberum semper fuisse videtur abbati, aut ab eo deputatis confiteri, ut colligitur ex dictis tum ex Petri abbatis Silvæ Majoris Statutis anno 1198 editis, tum ex aliis mss. Statutis capituli generalis monachorum provincie Rhemensis in archimonoasterio S. Remigii anno 1548 celebrati: quamvis abbati quædam peccata reservata fuisse constet ex prædictis Statutis Petri Silvæ Majoris abbatis. Apud Carthusienses etiam (*Antiq. Stat. part. ii, cap. 11*), « qui ex præcepto prioris confessiones audiunt, nulli pro criminali satisfactionem injungunt, sed mittunt eum ad priorem; quia hujusmodi eius judicio reservantur. In periculo tamen etiam tales possunt absolvere, tali conditione, quod si vixerint, et potuerint, priori confiteantur (*Part. ii, cap. 4*). » Criminale autem peccatum in novis Statutis intelligere videntur de mortali certo. Sed in tertia Statutorum compilatione inter criminale et mortale peccatum hoc asserunt discriminis (*Cap. 6*), quod licet omne criminale sit mortale, non tamen omne mortale est

A criminale. Criminalium autem peccatorum ingentem texunt catalogum, de quibus, ut diximus, nullus nisi a priore, et prior nisi a vicario potest absolvi. Erant præterea nonnulla sedi apostolica peccata reservata, de quibus solus Carthusiæ prior, et ab eo nominati quinquaginta priores absolvere poterant, non tamen per literas; quia, inquit, *talis absolutio est sacramentalis, non judicialis.* Addunt antiqua Statuta (*Part. ii, cap. 11*): « Prædicatoribus aut Minoribus non poterunt aliqui nostrum confiteri, nisi priorum licentia impetrata, vel nisi ipsi Prædicatores aut Minores ostendant privilegium datæ potestatis a domino papa, expresso nomine Carthusiensis ordinis. » In Regula etiam S. Stephani Grandimontensis lego (*Cap. 50*): « Si quis vestrum aliquod peccatum, quod absit, incurrat, omnino caveat ne cui libet exteriori viro, quantacunque sanctitatis sit, illud confiteatur. »

Qui sciunt curare sua, et aliena vulnera.] Ita fere etiam S. Antonius (*Regul. num. 25*): « Ne propales cogitationes tuas cunctis hominibus, sed solum iis qui possunt salvare animam tuam. » Et S. Basilii (*Regul. brev., interr. 229*): « Omnino in peccatorum confessione eadem est ratio, quæ in apertione 606 vitiorum corporis: sicut ergo vitia corporis non quibusvis homines temere aperiant, sed iis tantum qui rationem qua ea curanda sunt teneant, eodem modo peccatorum confessio apud vos debet fieri, qui ea possint curare. »

Non detegere aut publicare.] Quod qui præsumpserit, inquit Boherius, non solum a sacerdotali officio debet deponi, verum etiam ad agendam perpetuam poenitentiam debet in arcto monasterio ac carcere mancipari, ex de Pœnit. et re. c. *Omnis*, in fine. Olim depositus omnibus diebus vitæ suæ peregrinabat. De Pœnit. dist. 6, c. *Sacerdos*. Concinit Nicolaus de Fractura, saltem quoad depositionem et retrusionem in arcto monasterio.

CAPUT XLVII.

De significanda hora operis Dei.

Nuntianda hora ^a operis Dei, die noctuque ^b sit cura abbati ^c, aut ipse nuntiare ^d: aut tali ^e sollicito fratri injungat hanc curam, ut omnia horis competentibus compleantur. Psalmos autem vel antiphonas post abbatem ordine suo, quibus jussum fuerit, im-

C ponant. Cantare autem aut legere ^f non præsumat, nisi qui potest ipsum ^g officium implere, ut ædificentur audientes. Quod cum humilitate, et gravitate, et tremore fiat, et cui jusserit abbas.

^a Al., nuntiande horæ.

^b Nab., dies noctesque. Flor., dies noctesque.

^c Al., abbatis.

^d Comp., aut ipsum nuntiare. Al., aut ipse nuntiet.

^e Hil., aut alii.

^f Cassin., Flor., Hæft., et leger.

^g Conc. deest ipsum.

COMMENTARIUS.

Nuntianda hora operis Dei, die noctuque sit cura abbati, aut ipse nuntiare.] Mirari hic subito abbatem variis distentum curis a S. P. Benedicto institui ad horas operis Dei significandas. Attamen ut dignitati operis divini personæ ad illud invitantis dignitas responderet, eum ad id muneris eligi decebat, qui primas in monasterio teneret. Adde quod, cum non essent illis temporibus horologia, nec ita facile omnes horæ dignosci possent; ut vitaretur inter fratres omnis murmurandi locus, si forte tardius aut 607 citius advocarentur, provide omnino ac prudenter hinc officio deputatur abbas, a cujus nutu et voluntate omnes pendere debent. Nec me latet Petrum Boherium aliter hunc Regule textum intellexisse, ita ut nolit constitutum a S. P. Benedicto abbatem pulsatorem campanarum, sed tantum « quod hujusmodi nuntiatio sit sub ejus cura, sicut est de

jure sub cura archidiaconi, licet custos ad pulsandum teneatur. » Sed præterquam quod omnia monasterii officia hæc ratione sub cura sunt abbatis, Regule textus adeo clarus est, nullam ut relinquat ambagem: præcibit enim ut ipse nuntiet, id quod abbatibus sanctissimum non pauci strenne expleverunt; quamvis hæc a me non sic dicta velim, quasi absolute Regule præcepto teneretur abbas ad significandas horas operis divini; nam S. Pater subjungit:

Aut tali sollicito fratri injungat hanc curam.] Non cuilibet promiscue, sed sollicito fratri, a quo tria imprimis exigit Hiltemarus, « Intellectum, ut intelligat horas noctis; possibilitatem, ut sanus sit, quatenus possit ministerium perficere; studium, ut non sit piger aut somnolentus. » Hæc cura ad æconomum in laura S. Sabæ pertinebat, ut patet ex ejus Vita num. 59 (*Sec. in Ben.*), apud nostros vero ad

sacristam, sive, ut alii loquuntur, ad oratorii custodem: cuius rei exemplum habemus in Vita S. Liobae cap. 5. Sed quicumque ille sit, is certe debet imprimis attendere ad istud Petri Damiani monitum (*Opusc. 15, cap. 17*): « Noverit significator horarum, quia nulli magis in monasterio est obliquo fugienda quam sibi. Si enim articulum suum cujuslibet synaxis hora vel præventa, vel dilata non teneat, omnem procul dubio horarum succedentium ordinem turbat. Non ergo fabulis vacet, non longa cum aliquo colloquia misceat, non denique quid a secularibus agatur inquirat; sed commissæ sibi curæ semper intentus, semper providus, semperque sollicitus, volubilis sphaeræ necessitatem quiescere nescientem, siderum transitum et elabentis temporis medietur semper excursum. Porro psallenti sibi faciat consuetudinem, si discernendi horas quotidianam habere desiderat notionem, ut quocumque solis claritas, sive stellarum varietas nubium densitate non cernitur, illic in quantitate psalmodiæ quam tenuerit, quoddam sibi velut horologium metiatur. »

Notat vero Boherius hanc Regulae textum duobus posse modis intelligi, « vel quod abbas committat posse fratri curam pulsandi, et discernendi quando pulsandum existat; vel solum discernendi quando sit pulsandum. Unde, inquit, vidi in quibusdam monasteriis, quod hæc cura erat primicerii; in quibusdam prioris claustralis, vel subprioris. Talis enim cum tempus erat iudicio suo pulsandi horas canonicas, faciebat signum sacristæ, quod hora erat pulsandi primam, vel tertiam, aut alias horas; vel trahebat quandam modicam campanellam, quæ apud nos *mostata* vocatur, per quam etiam fit signum eum eadem campanella sacristæ vel alio pulsanti, ut a pulsatione quiescat, quia non est de more quod quiescat sacrista a prima pulsatione horarum, donec fiat signum sibi. »

608 Quæret aliquis quibus veteres monachi signis uterentur ad convocandos fratres ad opus Dei. Respondet quatuor potissimum modis id præstasse. Primo, tuba, et quidem ut credibilis est, cornea potius quam ærea, ut pote qui omnis omnino metalli essent expertes: ut videre est in Regula S. Pachomii cap. 2, et apud S. Joannem Climacum grad. 19.

Secundo, tuba lignea, ut patet ex Vita S. Theodosii cenobiarchæ n. 75 et 77, apud Boll. 11 Januarii, ex Prato spirituali cap. 11, ex secunda synodo Nicæna act. 4, et ex Vita S. Nicolai Studitæ, qui sæculo ix florebat, n. 50 apud Boll., 4 Februarii.

Tertio, voce altius decantata, verbi grati *alleluia*; unde S. Hieronymus de monasterio S. Paulæ loquens (*Epist. 27*), « Post *alleluia* decantatum, inquit, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat. »

Quarto, campana, ut colligere licet ex Cumeneo abbo in Vita S. Columbæ n. 22 (*Sæc. i Ben.*): « Media nocte, pulsante campana, festinus surgens ad ecclesiam pergit. » Et n. 25: « Quadam die sanctus Dei ministro suo campanam subito pulsare præcepit, cuius sonitu fratres incitati, ecclesiam protinus sunt ingressi. »

Quod si campanis uti voluit S. Benedictus, ut est probabile, non magnis utique, sed omnino parvis, ut pote quas a solo abbate sæpe sapiens sene pulsari voluit; unde laudandi sunt Cistercienses, qui in suis Institutionibus hæc legunt (*Dist. 1, cap. 12*): « Campanæ ordinis nostri ita fiant, ut unus tantum pulset eas, et nunquam duo simul. » Contrarius tamen ordinis nostri usus obtinuit, ut plures et magnæ in monasteriis essent campanæ, ut constat ex Vita S. Sturmii abbatis, et ex Vita S. Angilberti.

Quæret insuper aliquis quot ad singulas horas emonicas signa pulsanda sint. Inter antiquos Regula commentatores Hilidenarius tria ad vigiliis signa pulsanda esse declarat: ad matutinum et primam unicum; ad tertiam, sextam et nonam, duo; ad ve-

peras, tria; ad completorium, unicum. Et quidem de tertia, sexta et nona, exstat concilii Aquisgranensis canon « ut duo tantum signa ad tertiam, sextam, nonamque pulsantur. » De vespere exemplum habemus in lib. i Mir. S. Bertini cap. 5 (*Sæc. iii Ben., part. 1*): « Et cum signum vespertinæ synaxis jam tertium sonaret, etc. » Paulo tamen aliter Einsidenses; seu potius totius Germaniæ Consuetudines m. s. rem definiunt (*Num. 2*): « Omni tempore, inquit, cum surgendum ad vigiliis fuerit, minimum signum pulsetur, quousque infantes convenient ad primam orationem, vel certe omnes fratres; et trina peracta oratione ante tria altaria, residentibus omnibus in choro, sequens percutiatur signum; et intervallo facto aliud feriat, datoque alio intervallo, aliud intonetur; subsequente alio spatio, ad ultimum si festivitas duodecim lectionum fuerit, omnia; si non, duo signa nondum percussa, si tot habentur.

Hæc autem differentia inter signa operis divinatorum nocturnorum, quando ad opus intonanda sunt, a minore incipitur usque ad majus per ordinem, et longiuscule unum post unum eodem dimittantur ordine..... Diurnis horis duo signa. **609** Primum percutiatur quousque infantes ad orationem veniant, vel compleant; secundum quousque nutu prioris dimittatur, aut interrogetur antea a custode, si potuerit adesse. Hoc fiat tempore æstatis privatis diebus ad tertiam et sextam (nam prior primam nuntiet) principali signo: nona quoque minore demittatur signo ad lavandum, deinde majore.... Vespera eodem modo quo nocturni, uno minus signo, vel intervallo, ut prædictum est. Completa eodem signo, quo et capitulum, et eodem tribus vicibus percussio.... Tempore hiemis post matutinos in privatis scilicet diebus, si lux est, hora prima minimo signo pulsetur: eodem quoque secunda ad calcandum, et lavandum, et ad tres orationes; deinde principale signum, secundum ad tertiam, et postea medicore. » Vide Bursfeld. Ordin. c. 26.

C *Psalmos autem vel antiphonas post abbatem ordine suo, quibus jussum fuerit, imponant.* Quod ait S. Benedictus *post abbatem ordine suo*, etc., duobus potest modis intelligi: 1º Ut abbatе prætermisso, qui post ipsum stant, ordine quoque suo psalmos et antiphonas imponant: quo sensu S. Benedictum capit Bernardus Cassinensis, asserens cantandi necessitatem non imponi abbati, cum fieri possit ut cantum ignoret, aut conveniens ad cantum organum non habeat, quamvis in aliis ad regimen et spirituale et temporale longe majoribus sit sufficiens. 2º Ut abbas primus imponat; deinde post eum ordine suo, quibus fuerit jussum. Ita Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii (*Cap. 6*): « Astantibus ergo ad orationem nullus præsumat sine præcepto, qui præest patris, psalmi laudem emittere. Ordo iste teneatur, ut nullus in monasterio ad standum vel psallendum ordine præsumat præcedere. » Et Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 5*): « Initium versuum psallentium in choro priores, qui in eis stant, incipiant; aut si eis adversatur infirmitas, hi incipient quibus jusserit Pater, etc. » Ita etiam sanctum Benedictum intellexisse videntur Cistercienses, apud quos ex libro Usuum (*Cap. 68*): « Abbas incipit primam antiphonam, vel *alleluia* in primo nocturno; » quamvis (*Cap. 78*) « ad vespere incipit hebdomadarius primam antiphonam. »

D *Cantare autem aut legere non præsumat, nisi qui potest ipsum officium implere, ut adificentur audientes, quod cum humilitate, et gravitate, et tremore fiat, et cui jusserit abbas.* Quem in locum Bernardus Cassinensis: « Humilitas præsumptionem, gravitas levitatem, tremor irreverentiæ commissionem a cantante vel legente excludit; ut humilitas habeatur in mente, gravitas in gestu exteriori, et tremor in devotione, et abbatis jussio in obediunt Deo et hominibus innotescat. » Cui fere concinit Nicolaus de Fractura.

CAPUT XLVIII.

De opere manuum quotidiano.

610 Otiositas inimica est animæ. Et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum; certis iterum horis in lectione divina. Ideoque hac dispositione credimus utraque tempora ordinari, id est, ut a Pascha usque ad calendas Octobris ^b mane ^c exeuntes, a prima usque ad horam ^d pene quartam laborent quod necessarium fuerit. Ab hora autem quarta usque ad horam quasi sextam lectioni vacent ^e.

Post sextam autem surgentes a mensa, pausent in lectis suis ^f cum omni silentio; aut forte qui voluerit legere, sibi ^g sic legat, ut alium non inquietet. Et agatur ^h nona temperius ⁱ, mediante octava hora; et iterum quod faciendum est operentur usque ad vespeream. Si autem necessitas loci aut paupertas exegerit ut ad fruges colligendas ^j per se occupentur, non contristentur, quia tunc vere monachi sunt, si labore manuum suarum vivunt, sicut et patres nostri et apostoli ^k. Omnia tamen mensurate fiant propter pusillanimes.

A calendis autem Octobris ^l usque ad caput ^m Quadragesimæ, usque in horam secundam plenam lectioni vacent: hora secunda agatur tertia; et usque nonam omnes in opus suum laborent quod eis injungitur. Facto autem primo signo horæ nonæ, disjungant se ⁿ ab opere suo ^o singuli; et sint parati dum secundum signum pulsaverit. ^p Post refectionem autem, vacent lectionibus suis aut psalmis.

^a Flor., De opera manuum quotidiana. Lyr., Qualiter opera manuum quotidie agantur.

^b Oxon., ad calendas Octobres Cassin., calendas Octobres.

^c Al., a mane.

^d Al., usque horam.

^e Oxon., Flor., agent lectioni vacent.

^f Narb., in lectulis suis. Flor., in lecta sua.

^g Al. deest sibi.

^h Al., agatur, sine et.

ⁱ Flor., temperarius. Ebrul., Florent., Bern., Cass., temporius.

^j Cass., Flor., recolligendas.

^k Narb., sicut apostoli patres nostri.

^l Narb., Ab octavo decimo autem calendas Octobris. Cassin., Octobribus.

^m Al., caput, emissio ad. Al., in caput.

In Quadragesimæ vero diebus, a mane usque ad tertiam ^a **611** plenam, vacent lectionibus suis, et usque ad decimam ^r horam plenam operentur quod eis injungitur. In quibus diebus Quadragesimæ, accipiant omnes singulos codices de bibliotheca, quos per ordinem ex integro legant. Qui codices in caput Quadragesimæ dandi sunt. Ante omnia sane deputentur ^s, unus aut duo seniores, qui circummeant monasterium horis quibus vacant fratres lectioni: et videant ne forte inveniatur frater accidiosus, qui vacet otio ^t aut fabulis ^u, et non est intentus lectioni: et non solum sibi inutilis est, sed etiam alios extollit ^v. Hic talis si (quod absit) repertus fuerit, corripiatur semel et secundo; si non emendaverit, correptioni regulari subiaceat taliter, ut cæteri timeant. **B** Neque frater ad fratrem jungatur horis incompetentibus.

Dominico item die lectioni vacent omnes: exceptis ^x his qui variis officiis deputati sunt. Si quis vero ita negligens et desidiosus fuerit, ut non velit aut non possit meditari ^y aut legere, injungatur ei opus quod faciat, ut non vacet ^z. Fratribus infirmis vel delicatis talis opera ^{aa} aut ars injungatur, ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimantur, ut effugentur. Quorum imbecillitas ab abbate consideranda est.

ⁿ Flor., dejungant se. Oxon., Cassin., disjungant, omisso se. Narb., discedant. Al., disjungantur.

^o Flor., ab opera sua. Oxon., Cass., Boher., ab opere.

^p Oxon. addit, Mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus qualibet summa cum festinatione curratur,

^q Al., usque tertiam; et mox, usque decimam.

^r Conc., undecimam.

^s Al., deputetur.

^t Al., vacat.

^u Hild. deest aut fabulis.

^v Oxon., extollat. Flor., distollit. Al., distollit.

^x Flor., excepto.

^y Flor., meditare.

^z Conc. deest, quod faciat ut non vacet.

^{aa} Oxon., tale opus.

COMMENTARIUS

Otiositas inimica est animæ.] Quia in desiderii est omnis otiosus; et qui sectatur otium implebitur paupertate (Prov. xxi et xxviii); et quia multa mala docuit otiositas (Eccles. 53): unde hæc erat apud Ægyptios monachos fixa et ab antiquis Patribus sancita sententia, operantem monachum uno dæmone pulsari, otiosum vero innumeris spiritibus devastari (Cassian. lib. x, c. 25).

Adversus pestiferum hoc virus, cujus varia referunt incommoda cardinalis de Turrecremato in hunc locum, et Hæftenus lib. ix, tract. 1, disq. 4, tria potissimum remedia adhibuerunt patres nostri: orationem, lectionem et laborem, ut videre est in Vita S. Marculi abbatis num. 41, in Vita S. Wallarici et in Regula Solitariorum cap. 52. hisdem quoque remediis hoc capite utitur S. Benedictus; unde subjungit:

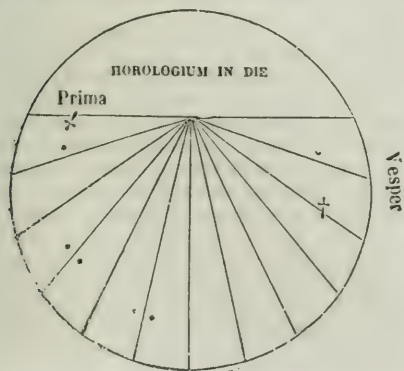
D Et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum; certis iterum horis in **612** lectione divina.] Occupari debent, inquit: si debeat, ergo legitime non excusantur ab opere manuum quotidiano. Ita censet Petrus Boherius in secundo commentario hunc ad locum sic scribens: *Debent*, id est tenentur, quoniam monachis necessitatem importat, ut dicetur infra. Sed nonne enim qui sub Regula Pachomii, Basilii, Augustini, et Francisci militant, suis debent etiam manibus operari? Sic, inquam, cum utraque ipsorum Regula de labore manuum expressam fecit mentionem: Omnes quidem Religiosos decet ac convenit sibi victum suis laboribus procurare, ut dicetur inferius, et probat hoc idem clarius Augustinus in libro de Opere monachorum, ubi respondet dicentibus se habere, aut velle litterarum studiis aut prædicationibus insudare. Et infra refert Basilii

Cæsariensis episcopi sententiam ad quemdam Syn- A cleticum (*Cassian. lib. v. cap. 19*): « Qui cum renun-
tiasse se diceret huic mundo quædam sibi de pro-
priis facultatibus reservarat, nolens exercitio ma-
nuum suarum sustentari, et humilitatem veram
nuditate, et operis contritione, monasterii que sub-
jectione conquirere: *Et senatorem, inquit, perdidisti,
et monachum non fecisti.* » Et illud S. Hieronymi ad
Rusticum: « Si apostoli habentes potestatem de
Evangelio vivere, laborabant suis manibus, ne quem
gravarent; et alii tribuebant refrigeria, pro quorum
spiritualibus debebant metere carnalia: cur tu in
usus tuos successura non prepares: fiscellam enim
texe iunco, vel canistrum lentis plecte viminibus. »

Econtra Richardus de S. Angelo hunc Regulæ lo-
cum exponens, et facta sibi interrogatione: « Cum
moderno tempore monachi Cassinenses, ei quidam
alii non utantur opere manuum contra statutum
ipsius capituli, nonquid dici possunt Regulæ trans-
gressores? » Respondet: « Et est dicendum quod non,
propter tria. 1º Quia ad abbatem spectat hoc impe-
rare, ut infra est ibi, *Laborent quod eis injungitur*:
unde cum abbas hoc non injungat, ipsi excusantur;
per se enim non debent, quia presumptioni deputa-
bitur, ut infra cap. proximo dicitur. 2º Quia tempore
quo ista ordinatio facta fuit, monasteria non abun-
dabant in divitiis, et sic oportebat fratres necessitate
cogente laborare: unde cum hodie abundant, con-
veniens est ut, deficiente causa, deficiat effectus. Causa
fuit necessitas, sicut dixi, effectus vero opus manuum
fuit. 3º Quia divina officia dicuntur cum tanta so-
lemnitate hodie, quod dictis officiis, nulla quasi con-
veniens hora remaneret pro labore manuum: quod
forte non fiebat tunc, et majus bonum minori bono
preferitur. » Utriusque opinionem inferius expendemus.

Ideoque hac dispositione credimus utraque tempora
ordinari. Utraque tempora, inquit, id est tam labo-
ris quam lectionis: vel æstatis, hiemis et Quadra-
gesimæ.

Ut a Pascha usque ad calendas Octobris mane ex-
euntes a prima usque ad horam pene quartam labo-
rent. Quem locum sic interpretatur Bernardus Cassi-
nensis, ut mane, incipiente luce, incipiant fratres
operari ad tertiam 613 usque plenam: « Notabis,
inquit, quod a mane, videlicet a principio solis ortus
usque ad plenam tertiam juxta hanc Regulam insi-
stent fratres labori; nam hora tertia, sole ascendente,
laborare fratribus esset durum, maxime tempore
æstivo; ideoque lectioni, refectioni et quieti usque
ad nonam deputat totum tempus: illa enim hora, sole
declinante, potest melius labori manuum occupari. »
Bernardum exscribit suo more Boherius; verum, ut
mihi videtur, minus recte: hac enim in sententia
quando cantabitur prima? Melius ergo Hildegardus
mane exeuntes a prima intelligit, ut post cantatam
primam et sequens eam capitulum, in quo suis cui-
que labor distribuitur, hoc est hora prima fere desin-
ente, incipiant operari; quam sententiam suam in
proposita subsequenti figura ita explicat:

« Cum dicat mane prima, non dicit, ut prima legi-
tima custodiatur; sed cum dicit a mane prima, quasi
diceret mane prima cantetur; deinde inter primam
cantatam et capitulum factum, jam prope est prima
perfecta, sicut te docet punctus in superiore hac forma
et crux lux est, quando cantari debet prima; punctus
quando potest exire de capitulo. Deinde de hoc, quod
dicitur pene quarta, et quasi sexta varie intelligitur.
Abbatibus enim spirituales custodiunt pene quarta, id
est antequam quarta inchoetur, sicut te docet punctus
qui in tertio campo, hoc est, spatio horologii est: ita
dum tertia cantatur, quarta inchoetur. Deinde quasi
sexta: Quasi sexta autem, id est antequam sexta inci-
piat, sicut punctus qui in quinto spatio horologii
edocet, ut sexta cantata, tunc incipiat sexta hora.
Item abbates sæculares, qui volunt laborare custo-
diunt ita, ut pene quarta intelligant, quasi aliquid de
quarta est transactum, sicut punctus qui in quarto
spatio horologii, demonstrat. Ita etiam quasi sexta
intelligunt; hoc est quasi aliquid de sexta transactum
sit, sicut punctus qui in sexto spatio est demonstrat.

614 Sed melior est sensus superior, sicut abbates
spirituales intelligunt. De octava hora non est dubium,
quia quando exeunt de refectorio est plena sexta,
deinde dormiunt septima hora, et media octava;
deinde media octava surgendum est: vespera vero
debet cantari inchoante undecima, sicut crux te docet
quæ est in virgula decima; unde fit, si legitime labo-
raveris, tunc omni tempore quatuor horis debet mo-
nachus laborare. »

Ab hora autem quarta usque ad horam quasi sextam
lectioni vacent. Querit hic Richardus de S. Angelo
qua de lectione iste S. Regulæ textus sit intelligendus.
Respondetque videri sibi ita intelligi debere, « ut
monasterium, maxime illud quod convenienter facere
potest, habeat duos magistros, ut unus grammaticam
et alius theologiam doceat. » Hæftenus (*Lib. ix.
tract. 4. disp. 1*) autem S. Benedictus interpretatur:
1º de pia, sive, ut vocant, spiritali lectione;
2º de theologia; 3º de psalmodiarum lectione.

Post sextam autem surgentes a mensa pavescent in
lectis suis. Nimirum familiaris fuit antiquis monachis
somnia meridiana, ut patet tum ex hoc Regulæ
Benedictinæ loco, tum ex Regula SS. Pauli et Ste-
phani, qua decernitur (*Cap. 11*), ut æstatis tempore
nulli liceat meridie præter in suo lectulo dormire,
nisi forte jubente priore ad nubila pro custodia aræ
extra suum lectulum dormiat. Ex Regula Tarnatensi
(*Cap. 9*), in qua legitur: « A sexta quoque hora
usque ad nonam vacent quieti aut lectioni. » Ex
Regula S. Isidori, quæ hæc habet (*Cap. 6*): « Æstate
enim a mane usque ad horam tertiam laborare
oportet; a tertia usque ad sextam lectioni vacare;
dehinc usque ad nonam requiescere. » Ex Regula
S. Fructuosi, quæ vult (*Cap. 6*), ut « peractio sextæ
officio, ab oratione pergant ad mensas, refectione
congrue iterum facta oratione quiescant, ut fiat
silentium usque ad horam nonam. » Denique ex
Regula ms. incerti auctoris, in qua scribitur (*Cap. 2*):
« Post refectionem hora sexta sicut B. Benedictus
cæterique Patres docent, aut requiescendum est, aut
legendum. » Cujus rei proximum videre est in l. i Dial.
S. Greg. et in Vita S. Maglorii n. 24, sæc. i Bened.
Sed et S. Joannes Climacus testatur (*Gradu 27*),
quia difficile est pomeridianis horis somnum arcere.

Sed circa meridianum horis somnum nonnulla hic
veniunt observanda. 1º Non toto anni tempore a
S. Benedicto fuisse indultum, sed tantum a Pascha
usque ad calendas Octobris, id est usque diem 14
Septembris, quo incipiunt numerari calendæ Octo-
bris: hinc Statuta Lanfranci (*Cap. 1. § 1*): « Calendis
Octobris remaneat meridiana, quam facere solent
monachi in æstate. » Et Udalricus: « A calendis
Octobris.... ex toto dimittitur pausatio meridiana. »
Id quod ab aliis etiam usu receptum fuisse, constat
ex Regula SS. Pauli et Stephani cap. 11, et ex anti-
quis Carthusiensium statutis. Exstatque peculiaris

ratio cur æstate potius quam temporibus aliis concedatur hæc meridiana pausatio. Scilicet propter nimios æstatis calores, et propter noctium brevitetem, quam rationem **615** innunt Magister in Regula cap. 50, et Petrus Damiani Opusc. 15, c. 17.

Secundo, nonnullos hanc S. Benedicti indulgentiam ad alia etiam tempora extendisse; in quorum numero reponi possent monachi Romani S. Andreae monasterii, de quibus S. Gregorius scribit (*Lib. ix, epist. 58*), quod « in die natalitio ejusdem apostoli jam meridiana hora fratres quiescerent; » ac proinde in mense Novembri : nisi forte quis dicat id peculiare illis fuisse hæc die, propter labores solemnitatis, quos in præveniendis vigiliis et celebrandis aliis officiis pertulerant.

Tertio, plerosque præscriptum a S. Patre tempus prævenisse : nam ex communi passim ordinis nostri usu meridiana incipiebant dominica Palmarum. Nunc vero Cassinenses meridianas incipiunt a festo S. P. Benedicti, quando Pascha incidit in Aprili.

Quarto, cum loci necessitas vel paupertas exigeret ut ad fruges colligendas per se occuparentur, ex toto dimissum fuisse meridianum somnum, juxta illum conc. Aquisgranensis canonem (*Can. 17*) : « Si necessitas fuerit fratres occupari in frugibus colligendis, constitutum legendi et meridie pausandi tempus prætermittitur. » Huic tamen statuto haud parebant Cistercienses monachi, etiam in agris dormientes, uti colligimus ex lib. Usuum, ubi de tempore secationis et messionis hæc legimus (*Cap. 84*) : « His temporibus solet conventus usque ad sextam laborare, et ante primam, si opus fuerit, exire, et extra monasterium prandere, et dormire, si necesse fuerit, cocus et lector mixtum sumere. » Idem permittit Regula SS. Pauli et Stephani his verbis (*Cap. 11*) : « In campo vero quando messis colligitur, si meridie dormire licuerit, non divisi; sed in uno loco aut duobus locis dormiant. »

Quinto, cum S. Benedictus dicat *post sextam surgentes a mensa pausent in lectis suis*, nullam videtur indulsisse repausationem quartis et sextis feriis, quibus ad nonam reficiunt fratres. Et certe Statuta Lanfranci a meridianis excipere videntur dies jejunii. Communis tamen ordinis nostri usus obtinuit ut sexta nihilominus hora his diebus dormirent monachi, præscribente Aquisgraniensi synodo (*Can. 71*), « ut quando fratres æstivo tempore jejunant, post sextam dormiant; » testaturque Petrus Venerabilis (*Stat. 25*), quod « antiquis monachorum mos erat jejuniorum diebus detrimenti usitati somni congruenti dormitione ante mensam compensare : unde Hieronymus : Sepe vacuo ventre dormiendum est. » Et in Regula Magistri legitur (*Cap. 50*) : « Statim post sextam tam post prandium quam in jejunio omnes modice in suis lectis meridentur. » Atque ita Cistercienses in lib. Usuum decernunt (*Cap. 84*), « quod si dies jejunii fuerit, omnibus ordine prædicto celebratis, post sextam, fratribus laicis præeuntibus, intrantes dormitorium pausent, in lectis suis usque ad horam octavam, etc. » Cluniacenses meridianas his diebus potius simulabant quam agebant; quæ causa fuit Petro Venerabili edendi decreti (*Stat. 25*), ut meridianæ jejuniorum, quæ in æstate post sextam fieri solent momentaneæ et simulatiivæ, dimittantur; et pro spatio illius temporis, quod inutiliter **616** expendebatur, fratres in claustro sedent, et legant, aut missas cantent, aut aliquid necessarii operis agant. » Alii aliam inire rationem, dormientes laudes inter et primam, sicuti legimus in Floriacensi monasterii Consuetudinibus (*Cap. 2*) : « In omnibus jejniis quæ veniunt a Pascha usque ad idus Septembris, post matutinas usque ad primam loco meridiana dormitum inus, et post nonam reficimus. » Idem Rogationum tempore observabant olim Cluniacenses ex Udal. lib. 1, cap. 21.

Sexto, quia vulgo noxius censetur somnus meridianus; quinque, ne sanitati noceat, conditiones

A requirit Macfienus (*Lib. xn, tract. 2, disq. 6*) : 1° ut fiat ex consuetudine, 2° non statim post sumptum cibum, 3° non depresso, sed erecto capite, 4° non sit nimius, 5° ne tumultuosa et subita, sed lenis et modesta fiat expurgatio. Verum secunda tertiaque conditio repugnant Regula, quæ vult ut *surgens a mensa pausent in lectis suis*. Et tamen S. Wolphelmus abbas Bruvillerensis tempore meridiano *non jacendo, sed sedendo* dormiebat, ut scribit Conradus in ejus Vita num. 40 (*Bolland. 22 April.*).

Cum omni silentio.] Quantum esse debeat illud silentium eleganter describit S. Adalardus in Statutis (*Lib. II, c. 6, Spicil. tom. IV*) : « Quando vero dormiendi tempus fuerit, sive in die, sive in nocte, sicut silentium funditus in ore, ita in incessu, ut nullus injuriam patiat, summa cautela esse debet. Nemo vestimenta sua excutere, nemo incaute ascendere vel descendere de lecto debet, vel cætera his similia, quæ strepitu vel cujuslibet incommodo sonitum reddant, incaute agere debet. Sed et omni tempore, ut prædictum est, omnis ibi cautela servanda est, vel propter honestatem, vel propter infirmorum requiem, ne si forte aliquis ibidem necessitate coactus requiescere optat, alterius improbitate turbetur. » Vide Udalrici lib. II, cap. 24.

Aut certe qui voluerit legere, sibi sic legat, ut alium non inquietet.] De hac lectione habemus concilii Aquisgranensis canonem (*Can. 58*), « ut quando fratres post sextam dormiunt, si quis eorum voluerit legere, in ecclesia aut in lecto suo legat. » Huic canonem concinunt Consuetudines S. Benedicti abbatis Anianensis (*Tom. IV Analect.*) : « Post cibum autem citius redeunt ad stratus suos, maxime juvenes vel negligentes, quorum mores notantur. Si qui sunt de quibus bene præsumitur, et volunt, liceat illis aliquantulum, sed tamen breviter, vacare orationi in ecclesia : in claustro autem vel prohibito loco nullus inveniatur, ne forte, quod absit, aliquis fabulis vacet vel otio. » Divionenses S. Benigni ne quidem brevem in ecclesia consessum indulgent; sed « nemo, inquiunt (*Cap. 45*), unquam de dormitorio, postquam ad meridianam vel ad completorium introierit, debet exire, nisi forte hi qui necessarii sunt propter hospites foris, sicut est hospitalis, elemosynarius, granetarius, et hujusmodi, si cellerarius vocaverit eos. Quod si factum fuerit, mirabiliter emendari debet, nisi forte alicui multum cognitio et maturæ personæ contingat quod sanguinet nasus ejus, vel brachium cum multa affluentia; hic poterit ad meridianam exire ad lavatorium. Nam nocte observatum ostium dormitorii est, et eundem **617** est ad necessarias. » Et tamen Cluniacenses in claustro cantare aut legere poterant, ut docet Udalricus lib. II, cap. 24. Sed et sanctus Anselmus prior Becensis meridianum tempore emendandis libris in claustro intendisse legitur (*In ejus Vita num. 21, Bolland. 21 April.*). Id quod non permittunt antiqua Carthusienium Statuta, in quibus legitur (*Part. II, c. 48*) : « In æstate cum aliqui operantur, vel emendant libros, non debent sine speciali licentia tempore dormitionis operari. »

Et agatur nona temperius mediante octava hora.] Id est media post elapsam septimam, et ante incertam nonam, uti exponunt Hildemarum, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Petrus Boherius, et Joannes de Turrecremata. Et sic horam integram cum dimidia, hoc est septimam totam et mediam octavam somno impendebant. Regula Tarnatensis, S. Isidori et S. Fructuosi tres quieti meridianæ horas concedunt. Cassinenses a Pascha (*Declarat. Cassin., cap. 48*), sive a festo S. Benedicti ad medium Aprilis una hora, a medio Aprilis ad medium Augustum duabus horis, inde ad idus Septembris una hora dormiunt et silent. Ad silentium quod spectat, scribit Hildemarum quod *incipi debet ad tertiam*, quamvis id Regula non dicat; sed loquitur haud dubium secundum usum sui monasterii.

Si autem necessitas loci vel paupertas exegerit, ut ad fruges colligendas per se occupentur.] Etiam ommissa lectione, ut præscribit supra citatus canon 17 concilii Aquisgranensis, et antea Regula secunda et tertia SS. Patrum cap. 5, et Regula S. Macarii cap. 10, atque ut S. Maurum fuisse docet Faustus (*In ejus Vita num. 15*), scribens eum cum fratribus ad fruges colligendas longinse a monasterio fuisse egressum, et ad sextam refectionis horam cum iisdem fratribus rediisse; cum tamen ex Regula a quarta ad sextam legere debuissent. Vide Regulam S. Donati ad virgines, c. 20.

Quia tunc vere monachi sunt, si labore manuum suarum vivant.] Quod sic capiendum non est, quasi veri non essent monachi, qui ruralibus operibus ommissis, et alias habentes unde religiose vivant, lectioni et orationi vacant. Sed hoc ad eorum consolationem dixit, quos paupertas ad victum sibi comparandum manuum labore cogit, ut loquitur Hildemarus. Sive etiam, ut aium Bernardus Cassinensis et Boherius, « quia multum accedit ad statum monasticum paupertas et occupatio in labore. » Unde et S. Basilus monachos instituens, « Ratio, inquit (*Serm. 1 de Instit. monach.*), querendi victus his qui in hujusmodi vite genere degunt, ea maxime conveniens judicanda est, quæ ab Apostolo præscribitur, nimirum ut manibus laborantes honeste suum quisque panem manducet... ut mandatum ejus implatur, qui jubet in sudore et labore nobis victum ut acquiramus, et honestatis decor reprehensione ac nota vacuus teneatur, cum nulla eos quotidiani victus necessitas adigat in publicum prodire. »

Sicut et Patres nostri et apostoli.] Quod ait *Patres nostri* interpretantur commentatores Hildemarus, Bernardus Cassinensis, 618 Boherius, Turrecrenata, de antiquis monachis Paulo, Antonio, Hilarione, etc.; vel de Patribus Veteris Testamenti, Abraham, Isaac et Jacob. *Sed superior sensus est melior*, inquit Hildemarus. Hos imitati sunt in Hibernia S. Finian abbas primi discipuli (*In ejus Vita num. 6, Bolland. 17 Febr.*), « qui manibus suis laborantes, eremitarum more, terram sarculo arabant, et respuentes animalia nec unam vaccam habebant; et si quando eis aliquis aliquid de lacte vel butyro offerret, jam non recipiebant. » Tales Bancorenses (*Vita S. August. Cant. episcop., sæc. 1*), « quorum summa ultra duo milia censebatur; » et tamen « omnes labore manuum victitabant. » Tales ex nostris Fuldenses, quos S. Bonifacius ad Zachariam papam scribens asserit esse viros « strictæ abstinentiæ, absque carne et vino, absque cicera et servis, proprio manuum suarum labore contentos. » Tales ab eodem Bonifacio instituti Ordorpenses (*In Vita S. Bonif. c. 8, sæc. III Ben.*), qui, teste S. Willibaldo, « propriis sibi, more apostolico, manibus vicium vestitumque insatenter laborando » acquirebant. Tales Vallisumbrosani, de quibus in Vita S. Aiberti legiuntur (*Apud Sur. 7 April.*): « Strictæ et inviolabiliter observatur institutum et canon S. Benedicti, vivuntque laboribus manuum suarum. » Tales denique primi Roberti de Arbrisello discipuli, ut docet Baldricus Dolensis episcopus in ejus Vita n. 17 (*Bolland. 25 Febr.*).

Non defuere tamen graves viri qui hujusmodi opera in agris, tanquam monasticæ observantiæ contraria et noxia reprobarent. S. Nonnosus Soractensis monasterii prepositus, cum ad colligendas olivas fratres foras mittere abbas voluisset (*S. Greg. lib. 1 Dial. c. 7*), « id fieri cum magna humilitate prohibuit, ne exeuntes fratres de monasterio, dum lucra olei quærent, animarum damna paterentur. » Et Joannes Trithemius suos alloquens (*Homil. 7*): « Est alia, inquit, consideratio, quæ animum conatui meum, ne vos externis operibus manuum de facili occupem sine causa rationabili et necessitate manifesta: experior enim quod labores hujuscemodi operis non conveniunt in vobis observantiæ regulari; sed integritatem monasticæ disciplinæ apud vos magis destruunt quam

A promoveant. Erubesco dicere, et nihilominus effrui compellor, vestros labores extra monasterium et cellam plus destructionis afferre puritati animarum quam salutis. Qui enim labores vestri? nonne vagari et discurrere, comensationibus indulgere et poculis, et reliquum temporis sermonibus occupare vanis et inutilibus? Non habetis in vobis illum Spiritus Dei sanctum fervorem, quo priscos institutionis nostræ monachos legimus quondam inflammatos... Tempore jejunii regularis illi statutum sibi abstinentiæ modum aut diligenter custodiebant, aut si præ magnitudine laborum requieviscent, ideo manducabant quatenus labori apti et idonei redderentur: vos autem non manducatis ut laboretis, sed laboratis potius ut manducetis, quando ex regula fuerat jejunandum: occasionem ex jejunio sumitis ut jejunium solvatis. Cæterum quam immunde et vilissime nonnulli ex vobis tractent indumenta sua, quis regularis disciplinae studiosus amator æquanimiter ferat? Cujusnam sunt, fratres mei, quæ dispendiose consumitis? Christi patri-

B trimonium est omne quod pertinet ad monasteria servorum Dei... Labores extra monasterium 619 propterea vobis minui, ne gravius male operando peccaretis. » Eadem videtur fuisse mens Guillelmi abbatis S. Theodoric, cum scribens ad fratres de Monte Dei dixit (*Cap. 22*): « Subdivalia exercitia et opera, sicut sensus distrahunt, sic sæpe etiam spiritum exhauriunt; » licet piis aliquando viris ad animæ salutem proficiant, « cum graviore ruralium labore operum sit major contritio corporis usque ad contritionem et humilitatem cordis; et fatigationis sue pressura exprimit sæpe vehementioris affectum devotionis, quod etiam in labore juniorum, vigiliarum et omnium in quibus afflictio corporis est, crebrius fieri manifestum est. » Sed neque S. Benedictus id absolute præscribit (*Cap. 66*), maxime cum non necessitatem esse monachis vagandi foras, quia non expedit omnino animabus eorum. Nam, ut ait Rupertus (*Lib. III in Regulam S. Bened., c. 5*), « qui hæc dicit, manifestum est quia non vult monachos occupari in illis operibus manuum quæ non possunt nisi foris exerceri, sed tantummodo pro necessitate concedit hoc fieri. »

In Quadragesimæ vero diebus a mane usque ad tertiam plenam vacat lectionibus suis, et usque ad decimam horam plenam operentur quod eis injungitur.] Quem locum exponens Hildemarus ait: « Quod dicit, In Quadragesima usque decimam plenam operentur, ideo plenam dicit, quia tunc in suo monasterio non caneatur missa. Nunc autem quia missa canitur, non possunt fratres usque decimam plenam operari, et missam cantare et cum luce omnia agere; sed considerare debet abbas ut usque ad illud tempus laborent, quatenus missam, et vesperam, et manducare, et omnia cum luce agere possint. Ergo ab hoc non debet esse plena decima, sed incipiente decima canere debent nonam. Deinde nona cantata, statim canenda est missa. Deinde parvo intervallo facto, canenda est vespéra. » Ubi respexit ad illum concilii Aquisgranensis canonem: « Ut in Quadragesima usque ad nonam operentur fratres, quatenus missa celebrata, congruo tempore reficiantur. » Sed jam nullum hujusce disciplinæ vestigium apparet; imo Boherii tempore elapsa sexta, missa jam decantata erat, reficiebantque post nonam, ut ipse testatur in primo commentario hunc ad locum sic scribens: « Hodie vero apud nos, ac in Romana curia, non tantum horæ tardant; imo hora sexta communiter est missa finita, et finitis vespers, fratribusque ad mensam intrantibus, incipit decima hora intrare, et licet hoc sit contra caput 41, in fine et de Cons. dist. 1, cap. Solent; non multum tamen elongari videtur a Regula. »

Hactenus S. Benedictum horas lectioni operique manuum assignatam audivimus: nunc quid alii monasticarum regularum conditores et de eo præscripti referre exigit officii nostri ratio.

Raque S. Antonius generatim duntaxat ait (*Num. A* 56): « Coge te ipsum in opere manuum tuarum, et timor Domini inhabitabit in te. » Et infra (*Num. 40*): « Cum sederis in cella tua, sollicitus esto de tribus hisce rebus perpetuo. **620** Nimirum de opere manuum tuarum, de meditatione tuorum psalmorum, et de oratione tua. » Idem legitur in Regula abbatis Isaie num. 7 et 11.

Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et aliorum Macarii hæc habet (*Cap. 10*): « Debent fratres istum ordinem tenere: a prima hora usque ad horam tertiam Deo vacent fratres. A tertia vero usque ad nonam quicquid injunctum fuerit a Patre, sine aliqua murmuratione faciant. »

Regula secunda SS. Patrum (*Cap. 5*): « Ita meditationem habeant fratres, ut usque ad horam secundam legant, si tamen nulla causa exstiterit, qua necesse sit etiam prætermissa meditatione aliquid fieri in commune. Post horam vero secundam unusquisque ad horam nonam quicquid injunctum fuerit sine murmuratione vel hesitatione perficiat. » Idem habent Regula tertia SS. Patrum c. 5, et Regula S. Macarii c. 10 et 11.

Regula incerti auctoris (*Cap. 2*): « Operentur a mane usque ad sextam, et a sexta usque ad nonam vacent lectioni, et ad nonam reddent codices; et postquam refecerint, sive in horto, sive ubicunque necesse fuerit, faciant opus usque ad horam lucernarii. »

Regula S. Casarii ad monachos (*Cap. 14*): « Omni tempore usque ad tertiam legant, post tertiam unusquisque sibi opera injuncta faciat. » Et ejusdem Regula ad virgines (*Cap. 17 et 18*): « Omni tempore duabus horis, hoc est a mane usque ad horam secundam lectioni vacent; reliquo vero diei spatio faciant opera sua, et non se fabulis occupent. »

Regula S. Aureliani ad monachos (*Cap. 24*): « Per totum diem cum manibus operantur, meditatio sancta de corde non cesset, » hoc est ab hora tertia; nam postea statuit (*Cap. 28*), ut « completis matutinis, statim dicatur prima, deinde usque ad horam tertiam omnes lectioni vacent. » Similiter in Regula ad virgines cap. 20.

Regula S. Ferreoli (*Cap. 26*): « Usque ad horam diei tertiam in omni tempore lectioni monachus tam senior quam extremus vacare procuret; et sic demum in reliqua parte diei deputati operis cura succedat, præter agros tantum, quibus imponi hoc supra propriam voluntatem vel potius virtutem communis infirmitas non permittit. »

Regula S. Columbani (*Cap. 5*): « Quotidie jejunandum est, sicut quotidie orandum est; quotidie laborandum quotidieque est legendum. »

Regula Tarnatensis (*Cap. 9*): « Omni tempore duabus horis in die spirituali meditationi vacabunt; ætatis vero tempore matutinis ex more completis, et prima dicta, omnes opera quæ jubentur assumant. Deinde tertia celebrata, ad expedienda quæ suscepta fuerant revertantur.... A sexta quoque hora usque ad nonam vacent quieti vel etiam lectioni. Post horam vero nonam, aut in horto, aut ubi poscit utilitas, usque ad horam lucernarii omnes in unum solatium commodabunt. Hiemis vero tempore, matutinis vel prima transactis, omnibus usque ad tertiam vacare conceditur lectioni; qua consummata, gratanter quod eis injunctum fuerit implere festinent, ut jam dictum est, usque ad horam lucernarii. »

621 Regula S. Isidori (*Cap. 6*): « Æstate a mane usque ad horam tertiam laborare oportet. A tertia autem usque ad sextam lectioni vacare; dehinc usque ad nonam requiescere. Post nonam autem ad tempus vespertinum iterum operari. Alio autem tempore, id est autumno, hieme, sive vere, a mane usque ad tertiam legendum, post celebrationem tertiæ usque ad nonam laborandum est. Post refectionem autem nonam, aut operari oportet, aut legere, aut sono vocis aliquid meditari. »

Regula S. Fructuosi (*Cap. 6*) dicta prima ad horam diei tertiam laborem præscribit: dicta tertia lectionem sive orationem; post refectionem quietem et silentium ad nonam. Deinde, si necesse fuerit, ut revertantur ad opus usque dum convenient ad duodecimæ officium.

Regula Cujusdam ad monachos generatim scribit (*Cap. 12*): « Monachos semper oportet laborare, et sine sollicitudine vitam suam transigere. Omnia quæcunque laboraverint, excepto, ut supra diximus, pane exiguo et vestimento, pauperibus distribuunt. »

Regula Magistri (*Cap. 50*): « Tempore hiemis ab æquinoctio hiemali, quod est octavo calendas Octobris, usque in Pascha, quia frigus est, et mane fratres non possunt aliquid operari, a prima usque ad tertiam lectionem jubet; dicta tertia, laborem usque ad sextam. Sexta cantata, laborem iterum usque ad nonam; qua item persoluta, laborem etiam usque ad lucernariam. « In ætatis vero tempore, id est a Pascha usque æquinoctium hiemale, quod est octavo calendas Octobris, quia magis mane refrigerat, a prima usque in tertiam operentur, ut recenti et suavi vel gravi brevium noctium somno careant. Item post dictam tertiam usque in sextam laborent. » Post sextam et modicam inde seculam quietem, labori vacent iterum usque ad nonam: inde ad inchoatam temperius lucernariam lectioni.

Regula solitariorum præscribit (*Cap. 40*), ut « omni tempore a mane usque ad horam pene tertiam lectioni vacent: ab hora autem tertia usque ad horam quasi nonam laborent quod necessarium fuerit, nisi forte paululum in stratis æstivo tempore pausare voluerint, et semper intermiscatur oratio cum opere; a nona quoque hora usque ad vespertinam iterum orationi et lectioni vacent. »

Regula ms. incerti auctoris (*Cap. 2, in codice biblioth. reginæ Sueciæ*): « A S. Pascha usque ad calendas Octobris post matutinum officium mox prima subsequatur, et usque ad tertiam manibus operandum est simul cum divina meditatione. Post tertiam autem missarum solemnitas celebranda sunt: qua expleta, usque ad sextam lectio divina studenda est. Post sextam autem, si quarta et sexta et septima feria non fuerit, reficiendum est. Post refectionem autem, sicut B. Benedictus cæterique Patres docent, aut requiescendum est, aut legendum usque ad nonam. Post nonam autem usque ad vespertas operari et psallere oportet. Post vespertinum autem officium, quibus necesse est, edendi licentia a quibusdam SS. Patribus concessa est. Post hæc, quantum hora permittit, lectio vacanda est; et sic luce adhuc diei completorium persolvendum. » Et sequenti capite: a calendis Octobris **622** usque ad Pascha « media nocte solemne officium peragendum est; quo peracto, in divinis precibus tota deinceps nox ducenda est usque mane. Matutinarum solemnitas incipiente luce celebranda est.... Peractum vero matutinarum officium *, usque ad horam diei secundam secretius soli Deo orationibus summo cum studio intensissime insistendum....

Expletum * autem prædictum officium (primæ) lectio sancta usque ad horam diei tertiam de manibus tuis non recedat.... Expletum * vero horæ tertiæ, usque ad horam diei sextam propriis manibus simul cum divinis canticis operari oportet.... Expleto sextæ horæ officio, iterum ut supra cum divina meditatione ad aliquod opus propriis manibus exercendum, properare festina usque ad horam nonam.... Post nonam autem missarum solemnitas celebranda sunt. Post hæc autem divina lectio in manibus cum compunctione cordis amplectenda est usque ad vespertinum officium.... (Post refectionem) iterum sancta in manibus lectio ascendat usque ad terminum lucis diei. »

Regula S. Donati ad virgines (*Cap. 20*): « A secunda hora usque ad tertiam, si aliqua necessitas ut operentur non fuerit, vacent lectioni: reliquo vero spatio diei faciant opera sua; et non se fabulis occupent, propter illud Apostoli: *Cum silentio operantes.* »

* Hic et infra, ubi asteriscos posuimus, ablativum absolutum postulat syntaxis. Edm.

Regula Cujusdam item ad virgines (Cap. 12): « Operatio manuum ab hora secunda sumat exordium, ut in horam nonam finem accipiat. Ab hora vero nona lectio usitetur; et si aliquando proprium aliquod opus faciendum aut vestimentis consueudi, vel lavandi, aut quodlibet aliud opus per abbatissæ vel præpositæ commeatum faciet, etc. »

Regula B. Aelredi abbatis ad virgines (Cap. 14) a calendis Novembris ad Quadragesimam post nocturnas vigilas ad auroram usque præscribit lectionem, orationem, aut opus aliquod manuum; abscentæ aurora matutinas laudes cum hymnis horæ primæ persolvi, et sic cum alternatione lectionum, orationum et psalmodiarum, tertiam expectari: « Qua dicta, inquit, in opere manuum usque ad horam nonam occupentur. » A Pascha autem ad prædictas calendas (Cap. 15), « dicta prima, sacrificium diurni operis inchoet usque ad horam tertiam. In lectione et oratione usque ad sextam spiritum occupet. Post sextam, sumpto cibo, pauset in lectulo suo usque ad nonam; et sic usque ad vesperam manibus operetur. » In Quadragesima vero (Cap. 18), « dicta post matutinas prima, usque ad plenam tertiam psalmis ac lectionibus vacet. Tertie vero horæ laude completa, operi manuum usque ad horam nonam devota insistat, breves per intervalla orationes inserens; dictaque post hoc vespera, corpus reficiet; et sic tempus completorii psallens expectet. »

Denique Statuta Guigonis prioris Carthusiæ (Cap. 29): « Spatium a tertia usque ad sextam hieme, et a prima usque ad tertiam æstate manuum operibus deputatur, quæ tamen opera brevibus volumus orationibus interrumpi; ... et quod nonam vespersque determinat, manualibus occupatur operibus. » Idem habent antiqua Carthusiensium statuta; in quibus tamen additur (Part. 1, cap. 41, n. 20): « Porro a spatiis operibus manuum deputatis 623 utilitatem non intendimus excludere lectionis. »

Tandem de S. Stephano abbate Obazinensi primisque ejus discipulis in ejus Vita lib. 1, num. 15 (Tom IV Miscel. Bal.), legitur: « Labor manuum tam illi quam fratribus assiduus erat et solito gravior, quibus nec totius diei spatium ad hoc sufficiebat, propter quod ipsam plerumque refectionem usque in vesperam differrebat, ne ejus intuitu ex diurnis operibus aliquid minueretur. »

Ex his omnibus apparet quanti apud veteres monachos labor manuum æstimatus fuerit; in quo tot diei horas impendebant. Jam vero nonnullis erit fortassis animus rescire, quibus potissimum operibus tanto temporis spatio occuparentur. De Pachomianis, qui omnium primi cœnobiticam vitam secuti sunt, ita scribit Palladius (Laus. cap. 59): « Exercent omnem artem, et ex his quæ supersunt, ædificant etiam mulierum monasteria et custodias: mane ergo surgentes, si quibus sua vice hoc munus obtingit, alii quidem sunt occupati in culina, alii vero versantur in mensis parandis, mensæ imponentes panes, et olera agrestia, olivas, caseos, et extremas carniū partes, et comminuta olera. Atque ingrediuntur quidem qui minus sunt robusti hora septima, et comedunt, ut qui imbecilliores sint. Alii nona, alii decima, alii sero vespere, alii post biduum, alii post triduum, alii post quadriduum, alii post quinque dies, adeo ut unumquodque elementum horarum propriam significet. Sic autem erant eorum quoque opera: alius quidem laborat in agro colendo, alius in horto, alius in pistrino, alius in aeris officina, alius in fabricando, alius in arte fullonia, alius in parandis coriis, alius in consueudi calceis, alius in pulchre scribendo, alius contexebat magnas sportas, alius canstros et sportulas. Memoriter autem omnes expromunt Scripturas. »

De Basilianis audiendus est ipse S. Basilus (Regul. fus. cap. 38): « Singulatim, ait, quædam artificia præscribere non est facile, propterea quod apud alios alia juxta negotiationum ejusque loci commoditatem

A requiruntur. Potest illorum electio quædam generali sermone determinari, ut pote quod nobis conveniant quæcunque vitæ nostræ statum pacatum ac tranquillum retinent, nec multo negotio ad comparandam congruam materiam opus habent, neque multum effragitant molestiæ ad distrahendum ea quæ parantur, et quæ nobis nullum virorum aut mulierum indecorum convictum conciliant. Est autem nobis peculiariter hoc spectandum, ut frugalitatem ac vilitatem servemus, caventes ne stultis ac noxiis mundi desideriis servimus operando quæ ab illis affectantur; videlicet in texitina operi nostro admittere debemus quod juxta vitæ consuetudinem negotiationi servit, non quod ad prædā ac laqueos adolescentium ab impiis ac lascivis excogitant. Similiter et in sutorio is est per eam autem serviendum qui ad usum necessaria requirunt. Artes vero architectorum, fabrorum, ærariorum, et agriculturæ, licet in se ipsis necessariæ sint humanæ vitæ, et multum afferant utilitatis, et propria ipsarum ratione a nobis non sint 624 reji-

B ciendæ; si tamen vel turbas nobis quandoque generare, aut flatum coadunationem convellere inveniuntur; tum illas necessario vitabimus, præferentes eas quæ indivulsam nobis et Domino deditam vitam conservant, et neque a psallendi et precandi opportunitate, nec a reliquo disciplinæ statu pietatis studio incumbentes abstrahant. Alioqui si nihil damni afferant primario vitæ nostræ proposito, multis aliis præferendæ sunt, maxime agriculturæ, quæ de suo quæ necessaria sunt administrat, et agricolas molestia liberat circa multa operandi, ac sursum deorsum cursitandi, modo si, quemadmodum diximus, nihil vel e vicinis vel domesticis turbarum ac tumultuationis pariat. » Et alibi (Constitut. monastic. cap. 6): « Operari, inquit, addebet religiosum ea quidem quæ sibi conveniant, quæcunque videlicet ab omni negotiatione, et remotioribus occupationibus, turpique lucro aliena sunt; quæ sub tecto nobis manentibus, qualia multa sunt, perfici queunt; et opus adimpleretur et tranquillitas conservetur. Si vero propter aliquam necessitatem subdile opus perficiendum fuerit, ne hoc quidem philosophiam impedit, etc. »

S. Hieronymus Rusticum monachum de ratione vitæ instituendæ instruens (Epist. 4), hæc illi commendat opera: « Vel fiscellam, ait, texe junco, vel canistrum lentis plecte viminibus: sarriatum humus, areolæ æquo limite dividantur, in quibus cum olerum jacta fuerint semina, et plantæ per ordinem posite, aquæ ducantur irriguæ.... Inserantur infructuosæ arbores vel geminis vel sureulis, ut parvo post tempore laboris tui dulcia poma decerpas. Apum fabricare alvearia, ad quas te mittant (Salomonis proverb. 4, et monasteriorum ordinem, ac regiam disciplinam in parvis disce corporibus: texantur et filo capiendis piscibus, scribantur libri, ut et manus operetur cibum, et animus lectione saturetur. »

Denique in Regula S. Ferreoli (Cap. 28) legimus: « Nullus ergo si quominus opera faciat, puer causam justæ excusationis afferre; quia qui, ut supra diximus, agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capturam, rete texere, calcamenta fratribus præparare, vel reliqua quæ similia sunt facere atque implere potest. » Et in Regula S. Isidori (Cap. 6): « Hortos olerum, vel apparatus ciborum propriis sibi manibus fratres exercent; ædificiorum autem constructio, vel cultus agrorum ad opus servorum pernebunt. » Videsis Vitam S. Sequani, n. 12; S. Galli, cap. 6, et S. Stephani Obazinensis l. 1, n. 45.

Nostros specialius quod spectat, varios eorum fuisse pro temporum, locorum personarumque constitutione labores nemini dubium est. In ipso nascentis ordinis exordio, cum paucos haberent redditus, et ab hominum frequentia remota ad vivendum loca quæ-

(*) Lege mittunt, nihil subjunctivum exigente. Ed.

statim illic monasterium construere cogitabant, quod tam necessitate exigente quam poenitentiae amore propriis edificabant manibus, uti Casini fecit S. Benedictum testatur 625 S. Gregorius lib. II Dialog., c. 9 et 11. Hujus rei egregium habemus exemplum in Guillelmo abbate Hirsauensi (*Trith. in Chron. Hirsaug.*, ann. 1082), qui cum in votis haberet monasterium construere, id novem annis per monachos suos perfecti; quippe cum ferme essent ducenti numero, erant inter eos latini, fabri, lignarii, ferrarii et architecti in omni arte et scientia archiecture peritissimi, qui totum opus sine adiutorio saecularium artificum egregio tabulatu, ut hodie cernitur ecclesia, consummarunt. » Et certe, ut ait alter Guillelmus (*Guillel. abbas S. Theo. ad fratres de Monte Dei*, cap. 12), « non a saeculi hominibus decet fieri tabernaculum Dei cum hominibus. Ipsi quibus in altitudine mentis ostenditur exemplar veri decoris domus Dei, ipsi aedificant sibi. Ipsi quibus sollicitudo interiorum suorum contemptum et negligentiam indicit omnium exteriorum, ipsi aedificant sibi formam paupertatis, et sanctae simplicitatis speciem, et paternae frugalitatis lineamenta. Nulla sic aptabit artificum industria, sicut eorum negligentia. »

Deinde, cum nulla eis tunc esset possessio, non vineae, nec pecora, ut de primis Benedicti Anianensis discipulis scribit Ardo, propriis sibi manibus victum comparabant, agros excolentes: quem laborem de sancto Benedicto ascribit S. Gregorius, sancto Mauro Faustus, Gemeticensis anonymus in Vita sancti Philiberti, Wiremutensibus Beda in Vita sancti Benedicti Biscopi, Rotonensibus liber II de Gestis sanctorum Rotonensium. Atque huiusmodi praeter alios labores dilexisse videtur S. Iulianus, qui, testante Wilfrido Boetio, ad regem conquestus est de angustia sui monasterii (*Sac. I Ben.*), asserens nec se habere ubi operis exercitium fieret secundum Regulam jam supradicti Benedicti Paris. »

Praeterea cum quibusdam deessent servi, omnia monasterii ministeria propriis exercebant manibus, molendinum, pistrinum, hortum, aliaque id genus; id quod Fuldenses monachi, porrecto ad Carolum Magnum libello, enixe flagitaverunt, postulantes (*Num. 16*) « ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est, pistrinum, hortus, braciatorium, coquina, agricultura, et cetera ministeria, sicut apud decessores nostros fuerunt. »

Insuper, cum ad agros excolendos, ligna aliaque ad vitam necessaria in monasterium afferenda, omniaque monasterii ministeria obeunda, nonnulla viderentur animalia necessaria, horum cura etiam in agris pascendorum alicui committebatur, ut patet ex Vita S. Benedicti abbatis Anianensis, in qua haec lego (*Num. 58, sac. IV Ben.*): « In montibus autem in quibus fratres soliti erant alendarum ovium curam habentes habitare, sibi ad orandum exiguum oratorium exstruxerunt. »

Tandem, cum varias in monasteriis artes exerceri S. Benedicti Regula permittat, qui aliquam callebant, huic potissimum applicabantur. Camaldulenses, ut docet Petrus Damiani (*In Vita S. Romualdi*, cap. 26), « faciebant omnes opera manuum, alii scilicet cohibeant, alii nebant, alii retia necabant, alii cilicia. »

Posteaquam vero pia regum ac principum liberalitate sufficienti reditu ditata fuerant monasteria, non jam cogente necessitate, sed solo amore poenitentiae adeo duris laboriosisque operibus vacabant; aliquando 626 etiam ad expellendum otium levioribus. De Clunacensis audiendus est Udalricus (*Lib. I, c. 59*); cum interrogatus « quod sit opus manuum et quomodo fiat? » respondet: « Certe, ut non mentiar, quod ego saepius vidi, non erat aliud quam fabas novas, et nondum bene maturas de folliculis suis egerere, vel in horto malas herbas et inutiles, et quae bonas herbas suffocabant, eruere; et aliquando fumes formare in pistrino. » De hoc postremo opere aliquae in mss. Germaniae Consuetudinibus haec

lego: (*Num. 55*): « Aliquando, si necesse est, in tempore operis lavant vestimenta sua; hebdomadarii vadunt ad coquinam; fratresque interdum generaliter intrant pistrinum, pastamque propriis manibus praeparant, et temperant ad faciendos panes. »

Aliis expellendo otio, ac pietati fovende peropportunitatem visum est libros scribere; quem laborem imprimis commendat Cassiodorus ad monachos suos sic scribens (*De Institut. divin. Scrip.*, cap. 50): « Ego fateor votum meum inter vos: quaecunque possunt corporeo labore compleri, antiquariorum studia (si tamen veraciter scribant) non immerito forsitan plus placere, quod et mentem suam relegendo Scripturas divinas salubriter instruant, et Domini praecepta scribendo longe lateque disseminent, teli intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus praedicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitam dare, et contra diaboli subreptiones illicitas clamor atramentoque pugnare: sed enim vulnere Satan accipit quot antiquarius Domini verba describit. Uno itaque loco situs, operis sui disseminatione per diversas provincias vadit: in locis sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi unde se a prava voluntate convertant, et Domino pura mente deserviant. Operatur absens de corpore suo, etc. » Et Petrus Venerabilis (*Lib. I, epist. 20*) ad Gislebertum eremitam: « Plantari non possunt arbustula, rigari nequeunt sata, neque aliquid ruralis operis exerceci, reclusionis perpetua prohibente; sed quod est mihi pro aratro convertatur manus ad pennam, pro exarandis agris divinis litteris paginae exarentur. Seratur in chartula verbi Dei seminarium, quod maturatis segetibus, hoc est libris perfectis, multiplicatis frugibus esurientes lectores repleat; et sic panis coelestis lethalem animae famem depellat: sic plane, sic verbi Domini poteris fieri taciturnus praedicator, et lingua silente in multorum populorum auribus manus tua clamoris vocibus personabit. » Eodem laborem singulari opusculo laudavit Joannes Trithemius, etiam post typographicam inventionem fratres suos ad illum invitans. Vide Benedicti ejusdem lib. I de Viris illustribus ordinis S. cap. 6.

Denique, aliud laboris genus a nostris frequentatum notat Mabillonius (*Praefat. ad sac. I Bened.*, pag. 60): nimirum qui praeter corporis infirmitate operosos labores manibus exercere non poterant, his pro Regulae indulgentia prolixioribus studiis aliorum operas compensare licebat. Quod probat exemplo Lanfranci, qui, ut loquitur Guillelmus Malmesburiensis (*Lib. I de Gestis Pont. Angl.*): « Factus monachus, homo qui ne ciret agresti opere victum querere, publicas scholas de dialectica professus est, ut egestatem monasterii scholarum liberalitate 627 temperaret, » cum contra Herluinus abbas coquendis panibus, et finio tractando occuparetur, et S. Bernardi abbatis Clarevalensis, cui pro manuum labore commissa est cura divini verbi docendi et praedicandi, uti ipse statuit in quodam sermone his verbis (*Serm. 10, in psal. xc*): « Quod aliquoties vobis loquimur praeter consuetudinem ordinis nostri, non nostra id agimus praesumptione, sed de voluntate venerabilium fratrum et coabbatum nostrorum, qui id nobis etiam injungunt, quod tamen sibi passim nolunt omnino licere. Nempe aliam mihi rationem et singularem necessitatem esse noverunt; neque enim modo loquerer vobis, si possem laborare vobiscum. Illud forte vobis efficacius verbum fieret, sed et conscientiae meae magis acceptum. Ceterum quando id mihi peccatis meis exigentibus, et onerosi huius, ut ipsi sciitis, tam multiplici infirmitate corporis, et ipsa quoque temporis necessitate negatur, utinam dicens et non faciens in regno Dei vel minimus merear inveniri! »

Locus hic peropportunitatem se exhibet disquirendum possint monachi a labore manuum quotidianum dispensari, ac litterarum studiis applicari: etsi enim ab ipso vitae coenobiticae principio floruerint apud monachos sacrarum litterarum studia, non defuerunt tamen hac nostra aetate qui sic eos quotidianam ma-

num labori occupatos velint, ut nulla penitus sit eis studendi licentia. Id quod tanta animorum contentione propugnant, ut quasi pro aris et focis illis decertandum esse diceret. Horum libros, pietate licet et eruditione plurima repletos, ut primum prodierint in lucem, improbaverunt hac in re viri doctissimi pene omnes, qui quantum ex monachorum et maxima Benedictinorum doctrina utilitatis accesserit Ecclesiae recolentes, tam necessario eos interdicere exercitio piaculum duxerunt. Ego vero etsi persuasum habeam instituta a S. Benedicto in suis monasteriis scientiarum gymnasia, nec posse studia ex claustris monachorum expelli, quin simul et a sancti Patris mente et ab ejus Regula discedatur: hanc tamen in hoc scripto questionem ita agitato, ut item absolute non dirimam; sed quia utraque sententia suas habet rationes, suos patronos et defensores, quorum et religioni et virtuti non deferre minime possum, utriusque etiam hic argumenta depromere contentus ero, liberum cedens æquis lectoribus quam ex duabus voluerint amplecti sententiam.

Igitur qui negant monachos posse a labore manuum dispensari, et litterarum studiis applicari, nituntur: Primo, antiquorum monachorum exemplo, quibus, ut aiunt, ignota fuerunt litterarum studia, cum tamen plures in die horas labori manuum impenderent.

Secundo, exemplo Christi et SS. apostolorum, quos quidem aliquoties laborasse manibus legimus, quodvisse nunquam; ut mirum sit eos qui vitam apostolicam Christique in se actus exprimere sibi proposuerunt, dimisso manuum labore, sterili litterarum studio applicari, maxime cum nulla Ecclesiae auctoritate legitima dispensatio a labore, studiorumque exercitatio in monachis unquam sit approbata.

628 Tertio, quia præceptum est omnibus impositum vitandi otii; quod certe implere non possunt qui, abjecto labore, studiis monachos applicare volunt, cum eorum pars non minima, ne dicam maxima, talis animi contentionis sit incapax, quam proinde labore manuum destitutam mortali otio torpere necesse sit.

Quarto, quia monachis poenitentiae destinatis magis conveniunt labores qui corpus atterunt, quam litterarum studia, quibus animus recreatur, et corpus mortificationis gloria privatur.

Quinto, quia studium pietatis inimicum, devotionem exstinguit, compunctionis lacrymas exsiccatur, pios animi motus comprimit. Econtra vero graves manuum labores contritio corporis interiores cordis affectus non raro excitant.

Sexto, quia scientia inflat, ut ait Apostolus, nec sine aliquo animi dolore videre possumus viros doctos, sui ipsius ignaros, depecta humili professionis suae conditione, honores ambire, cathedras concionatorum aucupari, extra metas status sui foras prodire: quod utinam non ita frequens experiremur! At vero labor manuum fastus vite præteritæ et deliciarum facit oblivisci, et humilitatem cordis contritio corporis acquirit, ut docet inter alios Casianus.

Septimo, quia studia multa post se trahunt incommoda, quæ certe laboris manuum bono non sunt præferenda: exinde enim omnis regularis observantiae disciplina pessum it; quod maxime octavo novoque sæculo apparuit, quo florere cœperunt apud monachos litterarum exercitationes; nam cum illis sæculis a recta vivendi ratione deflexerint monachi, non immerito in litterarum studium disciplinae regularis ruina refunditur; qua de re conqueruntur Patres concilii Vernensis his verbis (*Can. 5, an. 844*): *In locis sanctis, hoc est monasteriis, alios studio, nonnullos desidius.... a sua professione deviare comperimus.*

Octavo denique, sufficere monachis simplicem sacrae Scripturae, operum sanctorum Patrum ad morum directioem scriptorum, piorumque monachorum historiae lectionem: at vero Ecclesiae traditionem in-

vestigare, conciliorum summorumque pontificum decreta discere, ecclesiasticas historias scrutari, de theologicis dogmatibus disputare, quid hæc ad viros mundo mortuos? Ita fere argumentantur qui laborem manuum studiis præferendum esse existimant.

Alii econtra asserunt, primo, ordini monasterio hand esse essentielle operari manibus, cum nonnulli inter veteres monachos viri graves, et pietate, et virtutum meritis insignes, ab omni prorsus exteriori labore abstinerint: qualis fuit imprimis S. abbas Paulus in Ferme, qui mons est in Sceti, degens, hand pauciores quingentos monachos habens; quique, ut scribit Sozomenus (*Hist. lib. vi. c. 29*) « nullum opus faciebat, nec ab ullo accipiebat quidquam præterquam quod esurus esset; orationi tantum vacabat, trecentas orationes velut tributum quotidianæ persolvens Deo; » id quod præter Sozomenum narrat etiam Palladius in Lausiaca cap. 25. Idemque cap. 52 refert de S. Apolline, « qui erat Pater **629** monachorum quingentorum, valde clarus et celebratus in Thebaide, quod scilicet ejus opus erat toto diurno spatio preces edere, noctu quidem centies, interdum autem toties flexis genibus. »

Simili prorsus disciplina suos informaverat Julianus Sabas. Hic enim, ut scribit Theodoretus (*Theod. Philoth. cap. 2*), « illos docuit intus quidem communem Deo offerre hymnodiam: post auroram vero duos exire in solitudinem; et unum quidem flexis genibus offerre eam quæ Domino debetur adorationem; alterum vero stantem Davidicos psalmos psallere quindecim. Deinde facta operis commutatione, alterum quidem surgentem canere, alterum vero humi procumbentem adorare; et id a mane usque ad crepusculum assidue faciebant. »

Atque hanc non fuisse quorundam duntaxat, sed multorum consuetudinem, docuisse visus est abbas Athanasius (*Joan. Mosch. in Prato spirit., cap. 150*), suis exprobrans, quia « sub patribus nostris in studio erat distractiones animi vitare: nostris vero temporibus olla obtinuit, et opus manuum. » Unde merito licet inferre, ergo sub patribus ejus non obtinebat opus manuum.

Neque vero in Oriente tantum viguit hujusmodi observantia: eam siquidem cum vita monastica in Occidentem invexit etiam S. Martinus, testante Severo Sulpicio (*Lib. 1 de Vita S. Martini*), quod ejus in monasteriis « ars ibi exceptis scriptoribus nulla habebatur; cui tamen operi minor ætas deputabatur, majores orationi vacabant. »

Idem institutum secutus est S. Eparchius abbas Enculismensis, qui, ut scribit anonymus in ejus Vita n. 17 (*Sec. 1 Ben.*), « monachis suis non solum laborare, sed nec panem etiam coquere unquam permisit, nisi tantum orationi insistere. »

Quid quod « discipulum ipsius B. Benedicti S. Maurum ad has Galliarum partes pro construendis secundum ipsius doctrinam cenobiis ab ipso directum, legimus hunc morem in monasterio quod in Andegavensi episcopatu construxerat tenuisse: ut quia eis sine proprio labore cuncta necessaria suppeditabant; omisso manuum opere, spiritualibus, ut diximus, exercitiis exercitati, otiosi non essent; sicque sibi nuper a sancto traditam Regulam bona semper operando optime conservarent, » quemadmodum ait Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens (*Lib. 1 epist. 28*); cui etiam concecit Rupertus abbas Tuitiensis l. iii in Regul. S. Bened., c. 7?

Quod si quis dicat, hos præ magno aliorum numero qui manibus laborabant, esse paucos; respondent paucos quidem nonnullis videri, sed virtutem merito atque auctoritate adeo graves, ut multitudini facili negotio præponderent. Et sane etsi unus supereet Martinus, hic omnibus Orientis monachis si non præferendus, saltem auctoritate handquàm inferior esset habendus. Ad mentem vero S. Benedicti quod spectat, unicuique sancti Mauri iudicium omnium quorumcumque posset proferri, longe præ-

ponderare debet. Nam, ut optime dicit Rupertus (*Lib. III in Regul. S. Bened., c. 7*) «dubium nobis esse non debet, cum tanti testimonio discipuli, quia magister ejus et Pater monachorum B. Benedictus non ita de opere manuum **630** monachis ordinem scripsit, ut inquietari vellet otium sanctæ contemplationis, cum locum faciunt munificentiae fidelium divitum.»

Horum judicium confirmavit Aquisgranense concilium sub Ludovico Pio congregatum de fere omnibus *prolatiis Orientalibus et omnibus Occidentalibus*; in quo (*Fragn. hist. Conc. Aq., tom. I Anal.*) «statuerunt episcopi, concordante domino papa, ut monachi a gravi opere et labore propter honorem sacerdotii cessent, et loco laboris ad horas psalmos quosdam nominatos pro vivis et defunctis fidelibus cantent cum orationibus ordinatis.»

Secundo, aiunt non ita peregrina esse in antiquis regulis monachorum studia literarum, quasi nulla de illis ibidem exstarent præcepta. Nam in Regula S. Pachonii legitur (*Art. 80*): «Omnino nullus erit in monasterio qui non discat litteras, et de Scripturis aliquid teneat, quod minimum est usque ad Novum Testamentum et Psalterium.» In Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 15*): «His qui litteras et psalmos discunt, illis observat ad excipiendum, quibus fuerint deputati; qui pro eis aut de negligentia arguendi sunt, aut in eorum eruditione et studio approbandi, etc.» In Regula S. Aureliani (*Cap. 52*): «Omnes litteras discant.» In Regula S. Ferreoli (*Cap. 11*): «Omnis qui nomen vult monachi vindicare, litteras ei ignorare non liceat; quin etiam psalmos totos memoriter teneat; neque se quacunque excusatione defendat quominus sancto hoc studio capiatur.» In Regula S. Isidori (*Cap. 19*): «Cura nutriendorum parvulorum pertinebit ad virum quem elegerit Pater, sanctum, sapientem, atque ætate gravem, informantem parvulos non solum *studii literarum*, sed etiam documentis magisterioque virtutum.» Et antea (*Cap. 7*) vult fratres «de quibusdam divinæ lectionis questionibus disputare» ante completorium. In Regula Magistri (*Cap. 50*): «Alii legant, alii audiant, alii litteras discant et doceant.» Denique in Regulis brevibus sancti Basilii (*Inter. 255*): «Equidem existimo, cui aliorum cura gubernatioque commissa est, eum quæ apud omnes scripta sint, scientia comprehensa habere, ac ediscere debere, ut cunctos doceat multiplicem Dei voluntatem, singulis præmonstrando officio suo. De cæteris vero ... unicuique sicut Deus divisit mensuram, quæ officii sui sint studiose discat et persequatur, neque curiose ulterius quidquam inquirat.» Et alibi interrogatus (*Inter. 292*) «an conveniat ut inter fratres magister sit puerorum secularium?» respondet affirmative: «Si qui eos adducunt, ea mente adducunt, et qui suscipiunt tales sunt qui planissime confidunt posse se qui sibi adducantur in disciplina et correptione educare.» Quod si sæculares docebant, quanto magis monachos, qui alios ex suo instituto litteris imbuere tenebantur; alioquin qua ratione id potuissent? His adjicienda est Regula solitariorum, in cujus *cap. 20* hæc legimus: «Solitarius itaque debet esse doctor, non qui doceri indigeat; etiam debet esse sapiens et doctus in lege divina, ut sciat unde proferat nova et vetera. Multis modis etiam necessarium est solitariis ut instructi sint in divinis eloquiis: primum, propter astutias et fraudes diaboli, per quas se ipsum solet in cordibus insipientium **631** saepe demergere. Deinde, ut adventitium quorundam corda arentia proximorum fluentis rivis doctrinæ valeat irrigare. Nam et si quos habet discipulos, affatim possit instruere eos. In his denique, et in aliis quibuslibet rebus, scientia Scripturarum valde solitaria necessaria est; quia si ei tantum sit sancta vicia, sibi soli prodesse potest, quod sancte vivit. Porro et si doctrina fuerit eruditus, potest ceteros quoque imbuere, et hæreticos sive Judæos seu alios

A quosque adversarios repercutere vel refutare; qui nisi refutati fuerint atque convicti, facile possunt simplicium corda pervertere. Hujus autem sermo debet esse purus, simplex et apertus, plenus gravitate et honestate, plenus suavitate, gratiaque, et levitate. *Ipsius namque speciale officium est tractare de mysterio legis, de doctrina fidei, de disciplina justitiæ; Scripturas divinas legere, percurrere canones, exempla sanctorum imitari, etc.*» De mente S. Benedicti haudquaquam dubium est eum fratres suos litterarum studiis applicari voluisse; nam et inter alias abbatibus ex congregatione eligendi dotes requirit (*Cap. 64*), ut doctus sit, ut sciat unde proferat nova et vetera; et decanos non per ordinem, sed secundum sapientiæ doctrinam vult institui (*Cap. 21*). Deinde oblatos in monasterio pueros (*Cap. 59*), hoc est aliquando quinquennales, aliquando septennales, aut non multo provectiores, suscipi jubet; quo unproinde in litterarum studiis institutionem in se suscepit: quæ ratio valet pro Pachomianis, Basilianis, aliisque qui in monasteriis parvulos admittebant. Præterea fratribus infirmis et delictis, inquit hoc capite, talis opera aut ars iungatur, ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimantur. Quem locum exponens Hillemarus, antiquissimus Regulae commentator: «Ars, inquit, est, si sapit cantare, doceat alium cantum, vel etiam si scit grammaticam, tradat aliis, aut alias artes quæ sunt utiles in monasterio; si sapit, doceat alios.» Tandem fratres suos ad sanctorum Patrum doctrinam remittit Regulae *cap. 75*.

Quod autem tam ipse S. Benedictus quam alii veteres monachi laborem præ litterarum studiis commendare visi sunt, tria potissimum faciebant. Primum librorum raritas, quæ temporibus illis, quibus nulli nisi manu exarati habebantur, tanta erat, ut aliquando monachorum numerus in cœnobitis numerum excederet voluminum; qua in re exemplo esse potest Centulense monasterium, in quo trecenti olim cum pueris centum debebant monachi; cum tamen ibidem non essent codices trecenti, ut patet ex catalogo librorum ejusdem monasterii tempore Ludovici Pii confecto, et ab Hariulfo in Chronico Centulensi relato (*In Chron. Centul. lib. III, cap. 3*); unde etiam horis secundum regulam lectioni deputatis, uno legente alii sæpius auscultare cogebantur; eoque respexit S. Benedictus cum dicit (*Cap. 4*) *lectiones sanctas libenter audire*.

Secundum, paucitas sacerdotum: nam cum in ipsis vite monasticæ cunabulis, haud ita multi monachorum in clerum acciscerentur, nec **632** a laicis fere distinguerebantur; etsi peritulum scientiam existimarent, non tamen omnino necessariam: quapropter urgente victus sibi comparandi necessitate, longe plures laboribus manuum horas impendebant: alioqui quos sacris altaribus destinabant, scientiis informare omnino satagebant, Domini per prophetam comminationem formidantes: *Quia repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris natus*; et illud: *Ignorans ignorabitur*.

D Tertium, perversa Massalianorum hæreticorum et quorundam vagantium monachorum doctrina, qui aut orationis, aut prædicationis obtentu, laborem non solum tanquam inutilem, sed etiam in malum, et evangelicis verbis contrarium in servis Dei damnabant; quorum dogma impium refutarunt S. Epiphanius lib. III Contra hæreses, hæc. 80, et S. Augustinus e. i. in opusculo quod hortatu Aurelii Carthaginensis episcopi conscripsit de Opere monachorum (*Cap. 50*), «ne boni fratres apostolicis præceptis obediētes, a pigris et inobediētibz etiam prævaricatores dicerentur; ut qui non operantur, saltem illos qui operantur sibi anteposendos esse non dubitent,» ut loquitur ipse sanctus doctor: quod tamen non sic dicit quasi laborantes absolute non laborantibus judicare esse meliores; nam et eos qui perfectonis gratia reclusioni se dedunt, non solum laborantibus non postponit, verum etiam «horum;

inquit (Cap. 25), exercitationem in tam mirabili continentia, quandoque in habent otium, quo hæc agant, seque imitandos non superba elatione, sed misericordii sanctitate proponant, non solum non reprehendo, sed quantum dignum est laudare non possum. » Et alios (Cap. 21), « si ministri altaris, si dispensatores sacramentorum » sunt, liberam non operandi potestatem sibi vindicare posse asserit. Sed laborantes perversis illis monachis crinitis et vagantibus, qui laborem in aliis tanquam rem malam improbant, meliores esse contendit; neque aliud vult toto hoc in libello de Opere monachorum S. doctor; qui si nunc viveret, exurgeretque novus Wilelmus, ac diceret: « Omnes monachi S. Benedicti nolentes labare manuum victum querere, non solum ab ordine S. Benedicti, sed, quod verius est, a discipulatu Christi sunt apostatæ, » novum Pharaonem, qui ut electum Dei populum suæ servitutis subiceret, et a reddendo in deserto vero summoque Deo laudis sacrificio averteret, hunc lateritii manualibusque operibus addicere conaretur, procul a se valere iuberet; laudaretque monachos qui ut liberius Deo vacarent aut publicæ utilitati inservirent, ab omni prius labore manuum abstinerent; multo minus qui ea de causa litterarum studiis incumbere revocaret.

Tertio, vixisse semper apud monachos litterarum studia non solum ex antiquis regulis, sed ex constanti etiam omnium temporum traditione demonstrare se posse asserunt.

Et quidem sæculo iv, quo præsertim florere cœpit vitæ monasticæ institutum, sanctum Pachomium in divinis litteris apprime fuisse versatum sancti Antonii testimonio docet antiquissima ejus Vita apud Bollandum 633 14 Maii: imo delisse operam ut Græce loqui possit ipse: quo admissum sua in congregatione fratrem natione Græcum, frequentius solari valeret, tradit ejusdem Vitæ scriptor. Quin et ipse Ammonius episcopus ad Theophilum Alexandrinum archiepiscopum scribens (Ammonius, *epistol. ad Theoph.*, n. 4, apud Boll. Maii 14), testatur se annos decem et septem natum a Theodoro Pachonii discipulo in monasterio susceptum, ab eodem magistris et moderatoribus traditum fuisse, Theodoro scilicet Alexandrino, et Ausonio cuidam, qui secundas ab eo tenebat, ut ab ipso in divinarum Scripturarum intelligentia prælerere erudiretur: quod certe non de simplici sacre Scripturæ notitia, quam ex sola lectione sue magistris acquirere posset, sed de perfecta et integra scientia, quam nisi aliorum adjutus magisterio haudquaquam valeret adipisci, intelligere necessum est.

Eodem tempore vivebatur Ammonius, abbas Pambo discipulus, vir insigniter doctus (Pallad. in *Laus.*, c. 12), qui « Vetus et Novum Testamentum dicebat memoriter, et in doctorum virorum Origenis, et Didymi, et Pierii, et Stephani scriptis ita erat versatus, ut sexagies centena millia versuum percurreret. » Hic magno Athanasio Romani proficiscenti datus est socius, vir, teste Socrate (*Lib. iv, cap. 18*), adeo « parum curiosus, ut cum Romæ una cum Athanasio forte versaretur, Nitro ex magnificis urbis operibus, præter templum Petro et Paulo dicatum, videre omnino desideraret. » Adeo verum est, quod aiunt nonnulli, scientiam in monachis parere curiositatem, eosque ad curas externas plus æquo effundere. Eodem referri debet quod de Theone abbate, qui triginta annis in domuncula seorsum inclusus silentium exercuit, tradunt Rufinus (*Ruf. lib. ii de Vit. Patr. cap. 6*) et Palladius (*Pall. Laus. cap. 50*), quod scilicet « erat vir eruditus in triplici gratia sermonum, in scriptis Romanis, Græcis et Ægyptiacis. »

Iis, præter Basilium Magnum, Gregorium Theologum, Joannem Chrysostomum, Ephrem Diaconum, qui non minus doctrina quam vitæ sanctimoniam eremum illustrarunt, addere possemus etiam insignem et admirabilem Orabatem montis Nitriæ (*Ibid.*, cap.

A 9), qui a fratribus visitatus « statim convertebatur ad doctrinam, erat enim valde peritus litterarum; » celebrem Evagrium Diaconum (*Ibid.*, c. 86), qui composuit tres libros sacros monachorum; sed præsertim illustrem Silvaniam virginem, quæ, ut scribit Palladius (*Ibid.*, c. 145), « erat doctissima, doctrinam amore complexa, noctes uberi oleo a se illuminatas mutabat in dies, omnia antiquorum qui commentarii ediderunt scripta percurrens, Origenis trices centena millia versuum, Gregorii, et Stephani, et Pierii, et Basilii, et quorundam aliorum præstantis virtutis virorum millia ducenta et quinquaginta non leviter nec temere hæc percurrans, sed elaborate septies vel octies unumquemque librum perlegens, etc. »

At præ omnibus spectandus videtur S. Hieronymus, non modo ordinis monastici, sed etiam totius orbis Christiani ornamentum. Hic enim in Syriæ solitudinem secedens, insignem illam bibliothecam quam summo studio impendique Romæ sibi paraverat, indeque Hierosolymam asportari fecerat, secum attulit. Porro quibus in eremo studiis **€34** vacaret, ipse nos docet his verbis (*Epist. 4*): « Dum essem, inquit, juvenis, et solitudinis me deserta vallarent, incentiva vitiorum, ardoremque naturæ ferre non poteram; quem cum crebris jejuniis frangerem, niens tamen cogitationibus æstuabat. Ad quam edomandam cuidam fratri, qui ex Hebræis crediderat, me in disciplinam dedi; ut post Quintiliani acumina, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plinii, alphabetum discerem, et stridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris insumperim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quoties cessaverim, et contentione discendi rursus inceperim; testis est conscientia tam mea qui passus sum, quam eorum qui mecum duxerunt vitam; et gratias ago Domino, quod de amaro semine litterarum dulces fructus carpo. »

Longum hic foret per omnes insignes illos doctissimosque monachos excurrere, quorum consuetudine usus est ipse S. Hieronymus; aliosve per celebres viros, quorum doctrina sæculo quarto, in omni scientiarum genere floruit solitudo, uberesque fructus in commune Ecclesiæ catholicæ bonum protulit.

In sequenti sæculo v excoltas etiam fuisse in laura S. Euthymii lit eras (*Vita S. Euthym.*, *Anal. Græc. tom. I*), patet non solum ex magno discipulorum ejus numero qui ad episcopales infulas assumpti sunt, sed maxime ex celeberrimo Gabrielio, qui ab adolescentia ejus magisterio traditus, « litteris adeo deditus erat, ut etiam Latina, Græca et Syra lingua recte loqui et scribere didicerit, » ut tradit Cyrillus Scythopolitanus auctor cœvæ. Eodem quoque sæculo v vixisse in cœnobii Africa litterarum studia colligi posse videtur ex S. Augustino, qui quæ ex bono monacho bonus fiat clericus, requirit ut ei non desit « instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. » Nam cum eo tempore communiter monachi in clerum eligerentur, non male inde inferitur eos et instructione necessaria, et regulari integritate ornatos fuisse. Idem alibi haud obscure innuit S. doctor cum dicit (*De Opere monachor.*, cap. 29): « Multo mallem per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, et cæteras horas habere ad legendum et orandum, aut aliquid de divinis litteris agendum liberas, quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati, etc. » Quo ex loco clare et manifeste deducitur in monasteriis bene moderatis, præter communem lectionem liberam fuisse horas ad disputandum aut aliquid de divinis litteris agendum; quod plane fieri nequit absque peculiari studio.

Eandem consuetudinem etiam in Galliis obtinuisse, probat Claudiani Mamerti abbas Viennensis exemplum (*Lib. iv, epist. 11. Vid. epist. 5*), in ejus epiliaphio ita canit Sidonius Apollinaris :

Germani decus et dolor Mamerti,
Mirantur unica pompa episcoporum,

Hoc dat cespite membra Clauilianus.

Triplex bibliotheca quo magistro Romana, Attica, Christiana tulsi:

635 Quam to am *monachus* virente in ævo

Secreta bibit institutione.

Orator, dialecticus, poeta,

Tractator, geometra, musiciensque,

Doctus solvere vincula quæstionum,

Et verbi glorio secare sectas,

Si quæ catholicam fidem læcessunt.

Circa idem tempus Lupus episcopus in prospectu orbis Trecensis construxit sibi monasterium, in quo beatus Polichronius, Virdunensis postea futurus episcopus, *eruditus a parentibus*, traditus legitur in Hugonis Flaviniacensis Chronico. Eo loci cum Polichronio doctrinæ scientiis imbuti fuerunt Severus Trevirensis, Albinus Catalaunensis, Aventinus Trecensis episcopi, et S. Æmilianus: omnes vitæ merito et sanctitate insignes.

Idem de Britannia monachis asserendum esse constat, tum ex vita S. Gildæ abbatiss Ruyensis (Sæc. i *Bened.*), qui sub finem sæculi v. abbati « Hilduto traditur imbuendus, qui suscipiens sanctum puerulum, sacris litteris cæpi instruere illum; et videns eum formæ specie fulgentem, ac liberalibus studiis instantissime intentum, benigno amore dilexit, etc. »

Sub eodem magistro profecere etiam Samson et Paulus, quorum primus Dolensis, alter Oximensis fuit episcopus ex ejusdem Vitæ n. 5. Et quidem de S. Samse constat ex ejus Vita n. 7, ab auctore subæquali scripta, ubi de Hilduto sive Eltuto magistro sic disserit: « Ille vero Eltutus de totis Scripturis Veteris ac Novi Testamenti, et omnis philosophiæ generis, geometriæ scilicet ac rhetoriæ grammaticæ, et arithmetiæ, et omnium artium philosophiæ omnium Britannorum peritissimus erat. » Additque: « In cujus monasterio ego fui. » His etiam adiciendus est S. Maglorius, qui, ut habetur in ejus Vita n. 4, « tam artium liberalium quam et divinarum eloquiorum » scientiam ab Eltuto edoctus est.

Neque id singulare tantum existit Eltuto, cum circa idem tempus S. Maclovius puer (Vita S. Maclovii, n. 1, sæc. i *Bened.*) Brendano abbati, « eo tempore viro sanctitate et scientia famosissimo, litterariorum » imbuendus disciplinæ traditus sit. Nec mihi dubium est olim Britanniam, ut fidei mysteriis, ita litterarum scientiis institutam fuisse a monachis, agente S. Patricio ejusque discipulis, qui primi in Hibernia verbi divini semina diffuderunt.

Venio ad sæculum vi, quo Benedictinus ordo, in quo thesauros sapientiæ et scientiæ hactenus reconditos crederes, ortum simul et incrementum accepit. Qualis fuerit primorum S. Benedicti discipulorum praxis, aliqua ex parte discere possumus ex his quæ scribit Cassiodorus ad Vivarienses suos monachos, qui a Cassino haud procul distiti, Benedictinis haud dubium prebant institutis. His imprimis commendat sacræ Scripturæ studium, historiæ ecclesiasticæ lectionem, SS. Patrum, maxime Hilarii, Cypriani, Ambrosii, Hieronymi et Augustini scripta; tum hortatur eos ad Dionysii Exigui monachi canones ecclesiasticos assidue legendos. « ne videamini, inquit, tam salutare ecclesiasticas **636** regulas culpabiliter ignorare. » Et paulo post addit (*Devin. Inst.*, cap. 23): « Et ut vobis in regulis fidei nulla possit nocere subreptio, legite quas habetis in promptu synodum Ephesinam et Chalcedonensem, nec non et Encyclia, id est epistolas confirmationis supradicti concilii. » Deinde postquam docuit quo studio Scriptura sacra cum expositioribus illius legenda sit, subjungit (*Cap. 25*): « Cosmographiæ quoque notitiam vobis percurrendam esse non immerito suademus, ut loca singula, quæ in libris sanctis legitis, in qua parte mundi sint posita, evidenter agnoscere debeatis. » Inter alios vero Julii oratoris libellum de Cosmographia, Marcellini Constantinopolitanæ Hierosolymitanæque descriptionem, et Ptolomei Cosmographiam

A laudat; alteroque post capite (*Cap. 27*): « Illud quoque, inquit, commendandum esse credidimus, quoniam tam in sacris litteris quam in expositioribus doctissimis multa per schemata, multa per definitiones, multa per artem grammaticam, multa per artem rhetoricam, multa per dialecticam, multa per disciplinam arithmeticam, multa per musicam, multa per disciplinam geometricam, multa per astronomicam intelligere possumus. » Postea consolatus quorundam simplicitatem fratrum, qui ad arduum adeo studium haud possunt assurgere, subdit (*Cap. 28*): « Verumtamen nec illud Patres sanctissimi decreverunt, ut sæcularium litterarum studia respiciantur, quia exinde non minimum ad sacras Scripturas intelligendas sensus noster instruitur: si tamen divina gratia suffragante, notitia ipsarum rerum sobrie ac rationabiliter inquiratur, non ut in ipsis habeamus spem proventus nostri, sed per ipsa transeuntes desideremus nobis a Patre luminum proficiam salutaremque sapientiam delere concedi.... Multi iterum Patres nostri talibus litteris eruditi, et in lege Domini permanentes, ad veram sapientiam pervenerunt, sicut B. Augustinus in libro de Doctrina Christiana meminit, dicens: Non aspicimus quanto auro et argento et veste suffarcatinus exierit de Ægypto Cyprianus, et doctor suavissimus, et martyr beatissimus; quanto Lactantius; quanto Victorinus, Optatus, Hilarius. Nos addimus Ambrosium, ipsumque Augustinum atque Hieronymum, multosque alios innumerales Græcos. Hoc etiam ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecit; de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum. Quos nos imitantes cautissime quidem et incunctanter utrasque doctrinas, si possumus legere festinemus: quis enim audeat habere dubium, ubi virorum talium multiplex præcedit exemplum? » Hic Cassiodori postremus locus sufficit ad eos refellendos qui primos Ecclesiæ Patres haud alios præter Scripturæ sacræ libros legisse audacter asserunt. Tandem sic concludit: « Quod si quis fratrum nec humanis, nec divinis litteris perfecte possit erudiri, aliqua tamen scientiæ mediocritate suffultus eligat certe quod sequitur: »

Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes.

Quia nec ipsum est a monachis alienum hortos colere, agros exercere, et pomorum fecunditate gratulari. Ita tamen ut libros ad suam artem **637** pertinetes legant. Ex dictis hactenus a Cassiodoro incunctanter eruitur, quibus potissimum studiis operam navaret primi sancti Patris Benedicti discipuli, scilicet sacræ Scripturæ, historiæ ecclesiasticæ, doctrinæ sanctorum Patrum, ecclesiasticæ disciplinæ, dialecticæ, rhetoriæ, grammaticæ, cosmographiæ, aliisque liberalibus disciplinis; neque enim in animum induci potest tantum virum, qui monachorum leges apprime noverat, imo qui monasticam vitam et ipse professus creditur, eos ad aliena suæ religioni studia impulisse. Exemplo esse potest Dionysius monachus, cognomento Exiguus, sed eruditione plane maximus, cujus elogium idem Cassiodorus contexit. Et certe si in Romano S. Andreae monasterio non floruisse hoc sæculo litterarum studia, qua ratione Gregorius Magnus tot verbi divini præcones in Britanniam mittendos exinde extrahere potuisset? Nam et remanere debebant aliqui in commune monasterii, ipsiusque Ecclesiæ catholice, cui potissimum illis temporibus inserviebant monachi, commodum.

Quam in Italia ehebant Benedictini monachi doctrinam eandem in Britanniam profecti eructarunt: quamvis in Hibernia jam viguisse litterarum studia modo probaverimus ex Vita SS. Gildæ, Samsonis et Maglorii, qui ab Eltuto abbate liberales artes didicerunt; et ex Vita S. Maclovii, qui in Brendani abbatis monasterio iisdem in studiis profecit. Idem demonstrari amplius posset tam ex Vita S. Constantini, num. 1, qui ex rege monachus factus, sæculo vi in clauetro litteras edoctus, sacerdos or-

dmatur (*Bolland. 11 Martii*); tum ex Vita S. Colum-
bani num. 9, qui Silenis abbatibus disciplinæ se sub-
iciens (*Sæc. II Ben.*), et omnium divinarum Scriptu-
rarum studiis eum imbuunt; tum ex Vita S. Galli
abbatis cap. 1, qui in Bencorensi monasterio (*Sæc. II
Ben.*), et superna gratia se præveniente, tanto studio
divinas epotavit Scripturas, ut de thesauro suo nova
proferre posset et vetera; grammaticæ etiam regulas,
metrorumque subtilitates capaci consequeretur in-
genio, et ut scribit Waltridus.

Quam vero in Hiberniæ monasteriis S. Columba-
nus deprehenderat disciplinam, eandem secum in
Gallias transtulit, maxime ætatem in Luxoviense cœ-
nobium (*Sæc. II Ben.*), ubi sub finem sæculi VI cin-
grediens laudabilis Agilus ævum pueritiæ, commit-
titur Eustasio probatæ religionis viro, sacris literis
erudiendus, cum aliis nobilibus virorum filiis, qui
postea ecclesiarum præsules exstiterunt, et quemad-
modum habet anonymus in Vita sancti Agili num.
4. Ex his recensent Agnoldum Laudinensem,
Acharium Noviomensem, Audomarum Tarvanensem,
et Raguacharium Augustanum episcopos, de quibus
etiam Jonas in Vita sancti Eustasii, num. 5, quo
quidem præceptore adeo profecit Agilus, ut et libera-
libus disciplinis enucleatus inbutus, multos sui fa-
cundia erudierit, plurimos catholicæ fidei puritate
illustrant, nonnullos etiam luculentissimis docu-
mentis, postposita altitudinis pompa, sub professione
sacrae religionis idoneos reddidit.

Neque vero sæculo duntaxat sexto sub Columbano,
sed etiam septimo 638 sub Walberto, Columbani
post Eustasium successore, Luxovii floruerunt li-
terarum studia (*Sæc. II Ben.*). Eo scilicet abbate,
et tam in religionis apice quam etiam in perfectione
doctrinæ præ omnibus Gallicæ monasteriis Luxo-
viense fulgebant cœnobia, ut etiam ex aliis cœnobiis
eruditionis gratia monachi destinarentur, sicuti di-
gimus ex Vita S. Frodoberti abbatis Cellensis n. 6.

Hoc sæculo vigeant in præcipuis, si non in omni-
bus Gallicæ monasteriis scientiæ; in Longoretico
Francardus, ejusdem loci postea abbas, et erat nutritor
et doctor filiorum nobilium, et ex visione Baronti n.
11. In Pietaviansi S. Hilarii Aicardus, postea abbas
Semmeticensis (*Ibid.*), Anfrido monacho, sapientia
famosissimo, puer ad erudiendum traditus, ex ejus
Vita cap. 1 (*Ibid.*). In Solemniacensi, et susceptum
B. Tillonem Elegius sancto Remaco Solemniacensis
monasterii sui abbati tradidit nutriendum atque li-
teris imbuendum.... qui sic tam secularibus quam
divinis institutionibus instruendum.... suis semper
aspectibus astare præcepit, et ex Vita S. Tillonis, n. 4
(*Ibid.*). In Stabulensi et liberos suos liberalibus, imo
monasticis instruendis disciplinis, et tradebant sæcu-
lares viri, ex Vita S. Hadelini n. 5 (*Ibid.*). In Gem-
meticensi et erat consuetudo (S. Filiberti) de mon-
asterio circumquaque ad exhortandas animas fratres
transmittere, et ex Vita S. Filiberti n. 20 (*Ibid.*). Deni-
que SS. Botulfus et Adulfus in Gallia monachi et non
solum doceri, sed ex gratia Dei inter perfectiores
potestatem adepti sunt docendi, et ex Vita S. Botulfi
p. 2 (*Sæc. III Ben.*).

Quod hic de Gallicæ monasteriis asserimus, idem de
Anglicanis multis potest exemplis confirmari, nimirum
sæculo VII Theodorus ex monacho Cantuarien-
sis episcopus, et Adrianus abbas (*Sæc. II Ben.*)
et quia literis sacris simul et secularibus abundanter
ambo erant instructi, congregata discipulorum ca-
terva, scientiæ salutaris quotidie flumina irrigandis
eorum cordibus emanabant, ita ut metricæ artis,
astronomiæ, et arithmeticæ, ecclesiasticæ discipli-
nam inter sacrarum apicum volumina suis auditori-
bus contraderent, et ex Vita sancti Theodori num. 5.
Huetbertus etiam abbas (*Ibid.*) in Wiremuthensi cœ-
nobia et a primis pueritiæ temporibus non solum re-
gularis observantia disciplinæ institutus; sed et
scribendi, cantandi, legendi, ac docendi fuerat non
parva exercitatus industria, et ex libro II de Vita S.

Benedicti Episcopi n. 18. His adiungendus est Beda
Venerabilis, qui, ut scribit Cuthbertus ejus discipu-
lus in ejus Vita n. 2 (*Sæc. III Ben.*), in Girwensi
monasterio et infantulus bonæ spei et divina et sæcu-
lari litteratura diligenter imbuatur.... Et cum in
Latina erudiretur lingua, Græcæ quoque peritiam
non mediocriter percepit. Neque vero in sola La-
tinæ et Græcæ linguæ scientia profecit, sed in omni
etiam artium liberalium disciplina; id quod testantur
varia quæ post se reliquit et hactenus perseverant
omnigenæ doctrinæ monumenta. Porro quam infan-
tulus accepit doctrinam, eandem factus in eodem
monasterio magister fratribus suis postea reddidit.

Viguisse etiam in cœnobiis monachorum Britannicæ
minoris (Armoricæ vocant) litterarum scientias,
colligimus ex Vita S. Judoci (*Sæc. II Ben.*) n. 5.

639 Quod si inde gradum faciamus in Hispaniam,
idem et ibi reperiemus obtinuisse institutum. Nam
cum S. Hildephonsus Toletanus episcopus (*In ejus
Vita num. 2, Ibid.*) et sub rudimentis adhuc infantie
degens, divino tactus Spiritu, vita delectatus mona-
chorum, contemptis parentum rerumque affectibus,
Agaliense monasterium petierit, monachumque se in
eo multis fere annis decenter exhibuerit, et ut lo-
quitur Julianus episcopus; et aliunde ex eodem Ju-
liano scripserit (*Num. 3*) et quamplurimos libros lu-
culentioribus sermonibus potissimos, et tantam haud du-
bium doctrinam in Agaliensi monasterio imbibisse
necessum est.

Intactum etiam hoc sæculo Orientem relinquere
non decet; in quo S. Theodorus Siceota defunctus
est anno 615; de quo item Georgius ejus discipulus,
vitam illius scribens ita loquitur (*Bolland. 22 Aprilis*):
et Infans ipsi oblatum sum, qui et in ejus sancto mo-
nasterio enutritus a religiosissimo præfecto literas
didici. Circa idem tempus Joannes Moschus pres-
byter et monachus in monasterio S. Theodosii abba-
tis et archimandrite, omnium quæ Jerosolymis erant
cœnobiis, varia peragravit loca, lustravitque
monasteria; quo in itinere viros etiam doctissimos
et philosophos disciplinæ et studiorum gratia visitavit,
uti ipse testatur in eo quod adornavit. Præto spiri-
tali cap. 171 et 172. Et hæc sufficere debent pro
sæculo septimo.

Sæculo VIII. S. Bonifacius in Nutsellense cœno-
bium commigrans, sub Wimberto abbate piissimo
eum in virtutibus ac litteris progressum fecit, in
decendi quoque munus paulo post ipse obierit. Postea
transmittens in Germaniam, cum eum populum ad
verum Christi cultum adduxisset, proximas adhibuit
curas ut publicas scholas constitueret, et in quibus, ut
loquitur Mabillonius noster (*Pref. ad sæc. III Bened.*,
n. 58), inculca et efflerata gens paulatim duos mores
deponeret, et mansuetioribus sanctionibusque exculca
disciplinis, humanius saperet. Non ignorabat S.
Bonifacius quantum id novitiæ fidei interesset: eo
curas suas direxit, et in Frisilariensi primum asce-
terio, postea in Fuldensi, tum Trajecti ad Rhenum,
aliisque in locis publicas aperuit scholas. Atque ne id
genus exercitii eo mortuo insuper haberetur, scrip-
psit epistolam ad Fulradum, magnæ tunc in regno
Francorum auctoritatis, in hæc verba: Deprecor
celsitudinem regis nostri pro nomine Christi Filii
Dei, ut mihi nunc viventi indicare et mandare di-
gnetur circa discipulos meos, qualem peneceudem
postea de illis facere voluerit. Sunt enim pene omnes
peregrini, quidam presbyteri, per multa loca ad mi-
nisterium Ecclesiæ et populorum constituti. Quidam
sunt monachi per cellulas nostras et infantes ad le-
gentes (*Fortè* infantibus ad legendas) litteras ordi-
nati sunt; et aliqui seniores, qui longo tempore me-
cum viventes laboraverunt, et me adjuvabant. De
his omnibus sollicitus sum, ut post obitum meum
non disperdantur. Hinc mortuo Wigherto Frisila-
riensis monasterii abbate, præcipit ut Wighertus
presbyter et Megingodus diaconus Regulam insinnet,
et magistri sint infantium, et prædicent verbum Dei

fratribus. Florere deinde studia litterarum in cœnobiiis, 640 quantum eruginosa illa ferebant tempora, ut non magis essent asceteria virtutis quam scientiarum. » Hactenus Mabillonius.

Item postea commendavit Carolus Magnus in Capitulari Aquisgranensi statuens (Cap. 72), ut scholæ legentium puerorum fiant ubi psalms, notas, cantus, computum, grammaticam per singula monasteria et episcopos dicant. » Longius hic foret, nec præsentis est oti per omnia excutere monasteria. At præterire non possum ardens in litteris hoc sæculo excolendis Benedictinarum virginum studium: « Quæ laus, inquit iterum Mabillonius (*Præf. in sæc. III, num. 47*), etiam Bonifacio auctori tribuenda est, is quippe in Britannia cum degeret, non tantum viros disciplinis inibuit, verum etiam monachos, quæ tantæ sapientiæ virum, ut scribit Willibaldus, præceptorem expetierunt. Quo præceptore paginarum transcurrentes seriem, cælesti instanti scrutinio inhærebant, et sacramentorum arcana mysteriorumque abdita jugiter meditabantur. In Germaniam ipse profectus, religiosas feminas et Britannia istuc advocavit, ex quibus CUNILT et filia ejus BERATGIT *valde eruditæ in liberali scientia in Thuringorum regione constituebantur magistræ*, ex Othlone lib. 1, cap. 25. Præter eas Lioba Bischofheimensi Parthenoni a Bonifacio præfecta, lectionis studio tanta diligentia incumbbat, ut nisi orationi vacaret, nunquam divina pagina de manibus ejus abscederet. Nam cum ab ipsis infantie rudimentis grammatica et reliquis liberalium artium studiis esset instituta, tanta meditationis instantia spiritalis scientiæ perfectionem conabatur assequi, ut consentiente cum ingenio lectione, duplicato naturæ et industriæ bono, eruditissima redderetur. Atque ut melius scias quibus potissimum studiis animum informaret, audi Rodulfum ipsius Vitæ scriptorem hoc modo prosequentem: *Sed et dicta SS. Patrum, et decreta canonum, totiusque ecclesiastici ordinis jura plenitudini perfectionis adjecit. Eo in Parthenone non parvus ancillarum Dei numerus collectus est, quæ ad exemplum beatæ magistræ, cælestis disciplinæ studiis instruebantur, et in tantum doctrina ejus proficiebant, ut plures ex illis postmodum magistræ fierent aliarum, ita ut nulla, aut etiam rara in illis regionibus essent monasteria seminarum quæ non discipularum ejus magisteria desiderarent, etc.* »

Sæculo IX, S. Benedictus abbas Anianensis, ab antiquis, propter ardentem promovendæ sanctæ Regulæ zelum, *Benedictus secundus* appellatus, de restituenda regulari observantia cogitans, mox etiam studia litterarum redintegrare admissus est (*Sæc. IV Ben.*): « Normam utilem, inquit Ardo in ejus Vita n. 27, et monasteriorum salubres consuetudines didici, suisque eas tradidit monachis observandas. Instituit cantores, docuit lectores, habuit grammaticos et scientia Scripturarum peritos, de quibus etiam quidam post fuere episcopi, aggregavit. » Eo agente congregatum anno 817 Aquisgrani concilium statuit (*Can. 63*), ut *docti fratres* eligantur qui cum supervenientibus monachis loquantur; » et (*Can. 45*) ut « Scholæ in monasterio habeantur eorum qui sunt oblati. » Et in consuetudinibus quas in monasteriis a se instituit recipi curavit (*Tom. IV Analact.*), præcipit ut tempore lectionis « prior jubeat alieni doctiori minus doctis fratribus vel doctina 641 indigentibus lectionem tradere. » Quam altas radices nostris in monasteriis emisit, hoc sæculo scientia litterarum, longum est enarrare: qui plura hac de re desideraverit, adeat Mabillonii præfationem ad sæc. IX Bened., part. I, n. 175, ubi hoc argumentum fuscè et erudite suo more prosequitur.

Sæculo X, Dunstanus et Æthelvoldus episcopi colapsam in Angliā monasticam disciplinam resarcire cupientes, sopitas etiam in monasteriis scientias ea de causa resuscitare studuerunt: nam, ut testatur Ælfricus apud Spelmanum (*Tom. I Conc. Angl., pag. 618*), usque adeo litterarum studium in Angliā dele-

cerat, « ut sacerdos nullus Anglicus epistolam nosset vel Latine edere, vel e Latino interpretari, usque dum archiepiscopus Cantuariæ Dunstanus et episcopus Æthelvoldus hanc in monasteriis resuscitarent. » Ea propter ab Alfredo rege e Gallia evocatus in Angliam fuit Grimboldus, postea abbas Wintoniensis, « ut litteraturæ studium in Angliā sopitum et pene emortuum sua suscitaret industria, » inquit Willelmus Malmesburiensis (*Lib. II de Gest. Angl. reg., cap. 4*). Eadem ratione, « transmissio S. Oswaldus (*Vita 2 S. Oswald., n. 20, sæc. V Benedict.*) oculus nuntio, quemdam virum nominatissimum Abbonem, qui liberalium artium notitiam imis hauserat medullis, de cœnobio Floriacensi evocatum, apud Ramesiam scholas regere, et novellas recentis hortuli sui insitiones doctrinæ suæ rore rigare constituit. »

Eodem sæculo Fuleo Rhemensis archiepiscopus, qui in Sithiensi seu S. Pertini monasterio fuerat educatus, duplicem in ecclesia sua restituit scholam; et uni Remigium Antissiodori apud S. Germanum; alteri Huebaldum Elnonensem seu S. Amandi in Belgio monachos præfecit.

Sæculo XI, in omnibus passim monasteriis florabant litterarum scientiæ; quæ res adeo perspicua est, ut in ea probanda diutius immorandum non sit.

Sæculo XII ineunte antiquum præceptorum monachorum fervorem renovantur Cistercienses, qui in ipsis ordinis sui cunabulis studiis litterarum operam dare cœperunt; vivente certe S. Bernardo, ut patet ex libro Institutum capituli generalis Cisterciensis, qui liber complectitur varias definitiones ab initio ordinis in capitulis generalibus editas usque ad annum 1154, quo ipsa prodit in lucem, hoc est annis circiter viginti ante S. Bernardi obitum. In eo siquidem exstat integrum caput *de pueris litteras discantibus* (*Cap. 76*), quo præscribitur ut « nullus puerorum doceatur litteras intra monasterium, vel in locis monasterii, nisi sit monachus, vel receptus in probatione novitius; quibus tempore lectionis discere liceat. Et notandum quia nullum nisi post quintum decimum ætatis suæ annum in probatione ponere licet. » Illius statuti praxim videre est in Vita S. Hildegundis virginis, n. 21, ab auctore cœvo scripta (*Boll. 20 April.*): quæ sub virili habitu, mutato proprio nomine in Joseph, Schonangiense viro: unum monasterium ordinis Cisterciensis ingressa, et ad probationem cum aliis novitiis admissa cum fuisset, dominus abbas Gotheфридus, inquit Vitæ scriptor et connovitiis, « qui tunc præerat monasterio Schonangiensi 642, audiens Joseph inter fratres legentem et p-alletentem, intellexit quod in studio discendi non modicum neglectus fuerit. Ideoque nescio quo pacto, quo merito, cum ego nuper venissem de sæculo adolescens erudiendus et instituendus, ipsum mihi commendavit, ut infra domum probationis quoad possem erudirem, regerem, instruerem. Feci quod potui, etc. » Et certe si non studuissent, unde tot viros eruditissimos ad episcopales cathedras, et ad hæreticos profligandos, maxime Albigenes, Ecclesiæ subministrare potuissent?

De subsequentibus sæculis supervacaneum est dicere; sufficient conciliorum summorumque pontificum decreta ad eos revocandos qui nullas assenserunt exstare sanctiones ecclesiasticas quibus permittantur aut præcipiantur monachis studia. Concilii Aquisgranensis supra citata non revocamus statuta. Celebris est edita in concilio Viennensi Clementis V decretalis, in qua inter alia ad propositum nostrum legitur: « Ut ipsis monachis proficiendi in scientia via opportunior non desit, in singulis ipsorum monasteriis, quibus ad hoc suppetunt facultates, idoneus teneatur magister, qui eos in primitivis scientiis instruat diligenter. » Concilii Viennensis decretum amplius explicat Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis constitutione, ubi sic loquitur (*Cap. 6*): « Quia vero per exercitium lectionis acquiritur scientiæ margarita, et per studium sacræ paginæ ad cognitionem excellentiæ divinæ familiaris pervenitur, ac

per cognitionem humani juris animus rationabilior efficitur, et ad justitiam certius informatur; nos cupientes, ut viri ejusdem ordinis seu religionis in agro dominico laborantes in primitivis, ac deinde in divini et humani, canonici videlicet juris scientiis instruantur; constitutioni Clementis papæ V et prædecessoris nostri de monachis in scientiis primitivis instruendis infra monasteria quibus degunt, editæ inhærentes, illam volumus ac præcipimus firmiter observari: et nihilominus adjiciendo statuimus et ordinamus ut in quibuslibet ecclesiis cathedralibus et monasteriis, prioratibus et aliis conventualibus et solemnibus locis, quibus ad hoc sufficient facultates ordinis seu religionis hujusmodi, deinceps habeatur magister qui monachos eorum doceat in hujusmodi scientiis primitivis: videlicet *grammatica, logica et philosophia*, proviso attentius ut sæculares instruendi cum ipsis monachis docendis nullatenus admittantur... Præcipimus insuper in virtute obedientiæ cunctis visitatoribus in provincialibus capitulis deputandis, quod omnia et singula de magistris instructoribus, et personis instruendis, et aliis, circa ea superius ordinata faciant auctoritate apostolica, per censuram ecclesiasticam, et alia opportuna remedia (appellatione remota) firmiter observari. Et nihilominus ea quæ super prædictis fecerint et invenerint, præsentibus capitulo provinciali referant; qui etiam auctoritate apostolica præfata, si videatur ei-dem, vel ipsorum majori parti, contra negligentes vel rebelles in præmissis fortius procedere non postponant, etc. (*Spicil. tom. V*). » Hæc Benedicti papæ *salutare statutum* renovavit postea 643 Tristandus archiepiscopus in concilio Senonensi anno 1485, art. 5, cap. 1. Et novissime concilium Tridentinum definiit (*Sess. 5, in dec. de Reformat., cap. 1*), ut « in monasteriis monachorum, ubi commode fieri queat, etiam lectio sacræ Scripturæ habeatur: qua in re si abbates negligentes fuerint, episcopi locorum in hoc, ut sedis apostolicæ delegati, eos ad id opportunis remediis compellant. » Quod plane de simplici sacræ Scripturæ lectione, quæ ubique commode fieri potest, sed de accurata, qua obscuriores extricationesque difficultates studiosæ elucidantur, intelligi debet.

Quarto. Dicunt exemplum Christi et SS. apostolorum, qui nunquam studuisse, aliquando manibus laborasse leguntur, nullum studiis monachorum obicem afferre, cum infusam cœlitus habuerint scientiam, quam ubi similiter acceperint monachi, libenter a studiis abstinebunt. Porro quod de labore apostolorum dicitur, solos Paulum et Barnabam respicere; nam cæteri apostoli nullum egisse opus manuum leguntur post adventum Spiritus sancti, ut docet Rupertus (*Rupert. lib. III in Reg. S. Ben. cap. 5*) et ante eum S. Augustinus (*S. Aug. de Opere monach.*). Imo quod Paulus laboravit, non necessitate, sed, ut ipse ait, ne quod Evangelio poneret impedimentum: « Infirmorum periculis, inquit S. Augustinus, ne falsis suspicionibus agitati, odissent quasi venale Evangelium, tanquam paternis maternisque visceribus tremefactum hoc fecit. » Qua eadem ratione S. doctor hortatur monachos ad laborem: « Misereimini ergo et compatimini, et ostendite hominibus, non vos in otio facilem victum, sed per arctam viam hujus propositi, regnum Dei querere. Eadem vobis causa est quæ Apostolo fuit, ut amputetis occasionem iis qui quaerunt occasionem, ut aut illorum putoribus præfocantur, in odore vestro bono reficiantur. »

Quinto. Cum non tam corporis quam mentis otiositas timenda sit, præceptum fugiendi otii, aliud, longe salubrius studiis, quæ totum animum applicant, quam labore manuum adimpleri, qui corpus quidem occupat, sed intergram quæ vacandi libertatem menti relinquit. Si quis vero pergat obicere non omnes esse capaces studiis, respondent: 1º neque omnes capaces esse laboris; 2º in monasteriis distinguenda esse duo religiosorum genera; monachorum, qui divinis altaribus sunt destinati; et con-

A versorum, qui exterioribus tantum operibus destinantur: atque in locis bene recteque institutis, nullos in monachos admitti, qui jam optimis non sint imbuti studiis, aut saltem studendi capaces existant. Eos vero qui omnino sunt destituti litteris, ad secundum religiosorum genus esse revocandos; quibus non modo non permittuntur studia, sed modis omnibus interdiciuntur: quod si quis forte ex primis nec divinis nec humanis perfecte possit erudiri litteris, præsto esse S. Benedicti præceptum, ut ei in tali casu talis opera aut ars injungatur, ut non permaneat otiosus.

Sexto. Dicunt non minus corpus atteri studiis quam labore, quo valetudinis tuendæ gratia utuntur non pauci, nec unum esse apud monachos carnis mortificatione genus. Mortificatur enim jejuniis, mortificatur vigiliis, mortificatur flagellis, mortificatur aspero vestitu, etc.

644 Septimo. Dicunt longe præstantiorem monachis studia conferre devotionem quam opus manuum, multoque solidiorem in doctis probari pietatem, quam reperitur in idiotis; studiis divina cognitione mentem illustrari, cœlesti desiderio cor inflammari, pioque animi motus excitari: at vero exercitationem corporalem ad modicum valere, sed pietatem ad omnia utilem esse. Nota est omnibus celebris illa abbas Guillelmi sententia (*Ad frat. de Monte Dei, cap. 22*): *Subdivalia exercitia et opera sicut sensus distrahant, sic sæpe etiam spiritum exhauriunt. Cujus rei periculum fecerat Rupertus abbas Tuitiensis, ut ipse testatur his verbis (Lib. III in Reg. S. B., cap. 12): « In cœnobii bene ordinatis vix sufficiunt ad cursum ordinis complendum dies æstivi, maxime si congregatio major vel numerosior fuerit; et si aliquando moliantur aliquid de opere manuum, communiter exeuntes ad operandum, quod propter brevitatem impensæ horæ non tam opus dixerim quam operis simulacrum; totum fere quotidianum spiritualis operis exercitium redditur insipidum, impeditum, et nonnulla suimet particula mutilatum, etc. » Hinc vulgata illa abbatis Irenæi narratio de quadam sene commorante in Scete (*Joan. Mosch. in Prat. spir., cap. 53*), quod scilicet « diabolus viderit noctu sarculos, rasira et cophinos præbentem fratribus: » qui a sene interrogatus, quid hæc essent, respondit: « Distractionem præparo fratribus, ut his occupati fiant negligiores ad orandum et glorificandum Deum. »*

Octavo. Cum humilitas sit virtus, qua homo propria sui ipsius cognitione sibi ipsi vilesceat; nec aliunde cognitionem illam nisi studiorum beneficio, aut singulâ Dei dono perfecte possit acquirere, longe majorem, aiunt, scientias parere humilitatem, quam ignorantia queat adipisci. Et certe, quos in monasteriis humiliores reperi, hos omnium doctissimos, aut studiis scientisque faventes deprehendi: ut merito de his dici posset, quod in Dionysio Exiguo suo tempore doctissimo laudavit Cassiodorus (*De Institut. divin. Litt. cap. 25*): « Fuit in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum facundia loquendi paritas. » Porro vulgatum illud Apostoli effatum *Scientia inflat*, intelligendum esse de scientia charitate destituta, qualem monachi non modo non desiderant, sed modis omnibus avversantur. Cæterum et opera manuum suos habere inflatos, & neque in solo rerum corporearum nitore atque pompa, ut ait S. Augustinus (*Lib. II de Serm. Domini in monte cap. 12*), sed etiam in ipsis sordibus luctuosius esse jactantiam, et eo periculosiorem, quo sub nomine servitutis Dei decipit: id quod S. Benedictum haudquaquam latere potuit, qui propterea loquens de artificibus monasterii, jubet (*Cap. 57*) ut, « si aliquis ex eis extollitur pro scientia artis suæ, eo quod videatur aliquid conferre monasterio, hic talis erigatur ab ipsa arte, et denuo per eam non transcat. »

Nono. Ex omnium pene auctorum consensu constat

ignorantiam omnem penitus in monasteriis enervasse A
regulæ vigorem, adeo ut mirum sit quosdam lap-
sum observantiæ regularis in scientiam litterarum
refundere; quæ in re non levem viris sanctissimis
incurrunt injuriam, qui ut eversam inter monachos
disciplinam redintegrarent, nullum salubrius adhiberi
645 posse remedium existimaverunt, quam si
monachos sacris litterarum studiis informarent; id
quod feliciter in Gallis executus est Benedictus
abbas Anianensis, et in Anglia Dunstanus, Athelvol-
dus et Oswaldus pontifices sanctissimi, illuc ad id
advocatis ex alienis regnis et provinciis doctissimis
monachis. Porro qui asserunt octavo nonoque sæculo
scientias in monasteriis tantum florere cœpisse, easque
ruinæ observantiæ regularis, quæ circa medium sæculum
nonum contigit, causas faciunt, a vero longe aber-
rant. Nam primum litteras longe ante sæculum octa-
vum in monasteriis floruisse supra luce clarius de-
monstratum est. Secundo, nec verum est, quod lap-
sum observantiæ ex studiis litterarum provenisse doc-
cent; qui si legissent historias, non studiis, hujusce
rei causam attribuissent, sed bellis civilibus et in-
cursionibus Normannorum, qui spoliatis incensique
monasteriis, monachos omnes sparsim effugarunt, ut
vix ullum existeret in universo Francorum regno cœ-
nobium, quod eorum potuerit evadere furorem. Veram
et unicam hanc cœcavit agnovit Adso Dervensis
abbas, qui sæculo x libellum de miraculis et transla-
tione S. Basoli describebat, ubi aperte docet quod in
S. Basoli cœnobio « partim propter incursus barba-
ricos, partim vero propter frequentes et perpetuos in
regno principum discordias, omnis antiquorum Patrum
deperit instituta traditio (Cap. 1 sæc. iv Bened.). »
Additque : « Tunc etiam et alia monasteria sunt suo
honore privata, nudatæ rebus ecclesiæ, et plurimæ
subversæ. » Nec magis eis faveat quem citant truncatus
concilii Vernensis canon; quem, ut plene intelligatur,
plenum et integrum hic referre opus est : « In
locis sanctis, hoc est monasteriis, alios studio, non-
nullos desidia, multos necessitate victus et vesti-
menti a sua professione deviare comperimus (Cap.
12). » Hoc in canone studium opponitur necessitati;
necessitas vero non opponitur nisi spontaneæ volun-
tati; studium igitur hic loci non pro litterario exer-
cizio sumitur, sed pro corrupta animi propensione
in malum. Atque eo sensu Vernensis concilii cano-
nem Gallice reddidit qui nuper dissertationem de
hemina vini Benedictina vulgavit, vir doctissimus,
ubi sic loquitur (*In resp. ad object. n. 6*) : *Le concile
de Vernon tenu sous Charles le Chauve témoigne qu'en-
core de son temps quantité de moines estoient sortis de
leur voye, les uns par un de-sein formé, les autres par
pure négligence, et la plupart faute d'avoir seulement
de quoy vivre et se servir.* Nec magis audiendi videntur
cum eorum monachorum lapsum qui Origenis errores
seculi, Eutychæis hereses amplexi, Adelfi et Euchi-
tarum falsas novitates tuiti sunt, Nestorii, ac Severi
impia dogmata propugnaverunt, aut Anthropomorphitis
adhaserunt, studiis litterarum attribuant. Nam qui
id ita asserunt, ipsi sibi manifeste contradicunt, cum
ignota antiquis monachis studia fuisse doceant. Me-
lius sane et veritati magis consentaneum dixissent, si
monachorum illorum qui tot in Oriente turbas et
scandala excitaverunt, casum non in studia, sed in eo-
rum imperitiâ refudissent. Et certe si studuissent,
adeo stolidos errores tam cæco furore haud secuti
fuissent. Unde et magni Euthymii discipuli, qui, ut
supra demonstratum est, studiis 646 operam nava-
bant, soli etiam fere ex omnibus Palæstinæ monachis
recte fidei adhaserunt. Absit ergo, absit ut scientiis
cœnobiorum inordinationibus imputemus; absit ut propen-
sionem ad sacras litteras, quas summi pontifices
et concilia monachis commendant, reiectam in mo-
nasteriis esse a demone dicamus ad regularis obser-
vantie subversionem. Longe aliter sentiebat viderat-
que Adalbero, Augustensis Ecclesiæ episcopus, qui
rediens e monasterio S. Galli, ubi omnes tunc scien-

tia vigeant, et quod devotionis gratia visitaret.
« Interrogatus inter cætera aliquando a suis, inquit
Ekkehardus Sanctigallensis monachus (*In Vit. Notkeri
Balbuli, apud Boll. 6 April.*), essetne nobiscum, ut
fama vulgavit, religio cum doctrina, severitas cum
disciplina? Cæteri, inquit, quid sentiant nescio, quod
mibi animo est pronuntio : Unum ego sanctum, et
hunc defunctum quæsi vi; vivos autem, ut vere fra-
tres fatear, sanctissimos inveni. Doctrinam vero illo-
rum et disciplinam in virtutum eorum operibus
videre est. Delectat me tantum memorari, quos qui-
dem ut iterum videam vix exspecto, etc. » Igitur si
qui aliquando monachi scientiis dediti prolapsi sunt,
id non scientiis, quibus a crimine deterri potuerant,
ascribendum est; sed perversæ cordis eorum dispo-
sitioni. Neque existimandum meliorem futuram fuisse
sortem illorum, si haudquam studuissent; nam
etsi ea non perpetrassent crimina quibus abutentes
studio perierunt, majora forsitan commisissent non
studentes. Voluntas quidem peccati mutasset obje-
ctum, sed non malam cordis dispositionem.

B
Verimo. Cum omne jam monachi ex Ecclesiæ
præscripto sacerdotio initientur, et præcipuum tam
sacerdotum quam monachorum studium, circa sacram
Scripturam versari debeat, ad perfectam ejus intelli-
gentiam consequendam, ne essarias et etiam aliarum
disciplinarum scientias asserunt, probante imprimis
auctoritate S. Augustini, qui in libris de Doctrina
Christiana totus in eo versatur. Supponit enim san-
ctus docor ut duabus ex causis solere non intelligi Scrip-
turas (*Lib. ii, c. 10*), « si aut ignotis, aut ambiguis
signis, » id est verbis obteguntur. Deinde, facta distinctione
inter signa propria et translata seu meta-
phorica (*Cap. 11*) : « Contra ignota signa propria,
inquit, magnum remedium est linguarum cognitio. Et
Latine quidem lingue homines quos nunc instruendos
suscepimus, duabus aliis ad Scripturarum divi-
narum cognitionem opus habent, Hebræa scilicet et
Græca, ut ad exemplaria præcedentia recurratur, si
quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum
infinita varietas. » Et postea (*Cap. 16*) : « In trans-
latis vero signis, si qua forte ignota cogunt habere
lectorem, partim linguarum notitia, partim rerum,
investiganda sunt. » Igitur præter linguarum scien-
tiam ad intelligendas Scripturas ex Augustino ne-
cessaria est etiam cognitio rerum : « Rerum enim
ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cum
ignoramus vel animalium, vel lapidum, vel herbarum
naturas, aliarumve rerum, quæ plerumque in
Scripturis similitudinis alicujus gratia ponuntur. »
Addit S. doctor : « Numerorum etiam imperitia 647
multa facit non intelligi, translate ac mystice posita
in Scripturis. » Et post pauca : « Non pauca etiam claudunt
atque obtegit nonnullarum rerum musicarum igno-
rantia. » Deinde ubi nonnulla dixit de iis quæ Chris-
tiano fugienda sunt scientiis, de utilibus et neces-
sariis ad intelligendam Scripturam subjungit hoc
modo (*Cap. 28*) : « Quidquid igitur de ordine tem-
porum transactionum indicat ea quæ appellatur histo-
ria, plurimum nos adjuvat ad sanctos libros intelli-
gendos, etiamsi præter Ecclesiam puerili eruditione
disceatur; nam et per olympiadas, et per consulum
nomina multa quæruatur a nobis, et ignorantia con-
sultatus quo natus est Dominus, et quo passus est
nonnullos coegit errare, etc. » Et narratis nonnullis
in gratiam et laudem historiæ : « Est etiam, inquit
(*Cap. 29*), narratio demonstrationis similis, qua non
præterita, sed præsentia indicantur ignavis. In quo
genere sunt quæcumque de locorum situ, naturisque
animalium, lignorum, herbarum, lapidum, aliorum-
que corporum scripta sunt. De quo genere superius
egimus, etiamque cognitionem valere ad ænigmata
Scripturarum solvenda. » Sequenti capite laudat
etiam artium mechanicarum peritiam; tum transi-
ens ad liberales artes, seu scientias, quæ ad rationem
animi pertinent, laudat in primis dialecticam :
« Disputationis disciplina, inquit (*Cap. 31*), ad om-

nia genera quæstionum quæ in litteris sanctis sunt penetranda et dissolvenda plurimum valet: tantum ibi cavenda est libido rixandi, et puerilis quedam ostentatio decipiendi adversarium. » Et laudata pluribus dialectica, commendat (Cap. 36 et seq.) etiam rhetoricam et arithmeticam, seu numerorum scientiam. Ac tandem sub finem secundi libri dicit (Cap. 40): « Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera et fidei nostræ accommodata dixerint, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda. » Dicitis hactenus ex S. Augustino concinunt ea quæ supra retulimus ex Cassiodoro, iisque addere potuissimus S. Epiphaniū suffragium, asserentis ei qui plurimas sacræ Scripturæ partes intelligere voluerit, necessariam esse cognitionem libelli quem ipse de ponderibus et mensuris composuit. Sed hæc sufficere credimus in gratiam studiorum.

Jam vero liberum unicuique relinquimus quam ex duabus voluerit amplecti sententiam, ita tamen ut qui studiis operam dare sibi proposuerint, alios velut ignaros et idiotas non contemnant; quia « melior est humilis rusticus quam superbus philosophus, qui se neglecto cursum cæli considerat (Lib. 1 de Unit. Christ. cap. 2). » Nec vicissim qui studiis laborem præferendum esse censuerint, studentes tanquam elatos, superbos, mente et corde corruptos non despiciant; quia « Si quis futurus est perfectus monachus, indiget et divinorum eloquiorum eruditione, et conversationis integritate, ut tanta dignus factus sit mutatione, » ut loquebatur olim Justinianus imperator (Novell. 5); et quia exploratum est « nullum acrius venenum animas et corpora religiosorum personarum enecare quam litterarum atque scientiarum ignorantiam, ut aiunt monachi Camaldulenses (Histor. Camald. lib. III, cap. 5). Alioquin dictum sibi audiant illud Gilberti de Hoilandia Cisterciensis ordinis abbas 643 celeberrimi (Tract. 7, part. 1, num. 6): « Paulus dicit: *Fructificantes et crescentes in scientia Dei*: isti e contra, propria non contenti inscientia, contemunt aliorum scientiam, et invidiositates, sapientiæ studia stoliditatem interpretantur, sobriam subtilitatem insanitæ et jactantiæ denigrant nota, operantes ipsi cibum qui perit, non qui permanet in vitam æternam. »

In quibus diebus Quadragesimæ accipiant omnes singulos codices de bibliotheca, etc.] Quoniam vero ritu, audiendum est ab Hillemaro: « Sciendum est, inquit, quia isto modo dantur libri in capite Quadragesimæ. Ille bibliothecarius dicit monasteriū deferre omnes libros cum adiutorio fratrum in capitulum; deinde sternuntur tapetia, et super tapetia ponuntur libri. Capitulo finito, tunc legit bibliothecarius in breve, qui frater habet librum usque ad illam horam. Tunc ille frater ponit librum quem habuit in tapeti, et tunc ille prior, aut cui ille jusserit, accipit librum illum, et interrogat illum fratrem de illo libro sapienter, causa probationis, ut cognoscat utrum studiose legerit librum. Si vero ille frater responderit de libro illo, tunc interrogat illum qui liber illi utilis est, et tunc quem postulaverit, dabit illi. Si autem cognoverit abbas illi non esse aptum, tunc dicit illi: Non est tibi liber iste aptus, sed talis aptus est tibi, et tunc non dabit illi quem quæsit, sed quem cognoverit illi aptum esse. Si autem talis fuerit frater, qui non potuerit rationem de libro ponere secundum interrogationem; tunc si videt ille abbas, quia negliger legi librum illum, non dabit alium illi, sed ipsum reddit, et tandiu illum habebit postea, donec illum studiose legerit; et dicit illi: Quia non legisti bene; debuisti ante significare, ut tibi dedissemus tempus interrogandi. Si autem cognoverit abbas illum fratrem studiosum in lectione, et tamen non potuit intelligere, dat illi alium librum. Postquam autem ierint omnes fratres de capitulo, tunc inspicit abbas, et requirit utrum sint inibi omnes libri per brevem. Si forte non invenerit libros totidem, sicuti habet

brevem, tunc querit diligenter usquequo invenerit. » Eundem pene ritum offendes apud Udalricum l. 1, c. 52, et Lanfrancum in Statutis cap. 1, § 3, in Consuetudinibus Floriacensis monasterii, et in libro Usuum Cisterciensium, cap. 15.

In hoc pene solo differunt, quod Lanfrancus, Udalricus, et Consuetudines Floriacenses libros distribuunt feria secunda post dominicam primam Quadragesimæ, quæ consuetudo obtinebat apud Cassinenses tempore Bernardi abbatis; Usus Cistercienses dominica ipsa. Sed Boherius feria quarta Cinerum dando esse asserit, quod nec improbat Bernardus Cassinensis; atque nonnullis in monasteriis ita suo tempore observatum fuisse. Porro acceptos libros cum aliis mutare nemini licitum erat, statuente concilio Aquisgranensi (Can. 19), « ut in Quadragesima libris de bibliotheca secundum prioris dispositionem acceptis, alios, nisi prior decreverit expedire, non accipiant. »

Ante omnia sane.] Quod Richardus de S. Angelo explicat antequam 649 libri assignentur. Et tamen Cistercienses (Lib. Usuum Cisterc., cap. 15) statim post prædictorum librorum distributionem fratres in capitulo designant, qui juxta Regulam circumeant monasterium.

Deputentur unus aut duo seniores.] Non tam ætate quam virtute et sapientia.

Qui circumeant.] Unde et in Concordia Dunstani, c. 7, circæ diemur; in Statutis Lanfranci, c. 4, circinatores et circæ; in Consuetudinibus S. Benedicti Anianensis tom. IV Analect., et apud Udalricum l. III, c. 7, circatores; apud Petrum Vener. l. I Mir., c. 20, circitores; denique in Statutis S. Adalardi lib., II cap. 6, circinnatores.

Monasterium.] Id est monasterii officinas: « Providentes officinis, inquit liber Usuum Cisterciensium (Cap. 15), claustrum, oratorium, capitulum, dormitorium, calefactorium, refectorium, coquina, auditoriis, ne forte aliquis inconvenienter se habere inveniat, et propter hoc officinas prædictas ingredi poterunt, exceptis auditoriis. » Et tamen ex Lanfranci Statutis (Cap. IV): « Officinas monasterii nunquam pro hac cura ingrediantur; sed ostia eorum prospiciant, si forte aliqui fratres per curiam vadant vagantes, aut stent, vel sedeant fabulantes. »

Horis quibus vacant fratres lectioni.] Imo etiam aliis: « Totum claustrum, inquit Udalricus (Lib. III, c. 7), non semel, sed multoties in die circumeant, ut nec locus sit nec hora in qua frater ullus securus esse possit, si tale quid commiserit, non reprehendi et non publicari. » Mss. Consuetudines S. Benigni Divionensis has præsertim horas recensent (Cap. 4): « Ii vadunt post offerendam majoris missæ et minoris quacunque die; et post cenam cum his reficiunt; et cum semel, post prandium. Vadunt et ad officium defunctorum. Surgunt etiam multoties de prandio aut de cœna, non omnes, sed aliqui, cum suspicantur se repturos in cellario seu eleemosynaria aliquid negligentiae, aut alicubi prope refectorium, ut, si opus fuerit, statim possint occurrere cum cæteris ad versum post finem prandii. Solent quoque ire ad intervallum quod est post pulsationem cymbali usque ad prandium. » Statuta Lanfranci duo addunt tempora (Cap. 4) ante nocturnos, et sub finem matutinarum seu laudum.

Sed etiam alios extollit.] Hoc est a lectione distrahit, ut expliat citatus a Bernardo Cassinensi Petrus Diaconus; vel, ut habet Hillemarus, alios extollit, id est aliis occasionem jactantiæ tribuit, cum lectioni attentis, eum otio et fabulis vacantem videntes, illo se existimant meliores, cum Pharisæo dicentes: Non sum sicut ceteri hominum. Utrumque hunc sensum habes apud Nicolaum de Fractura.

Ille talis, si, quod absit, repertus fuerit.] Notandum in tabulis, proclamandus in sequenti capitulo, ut videre est in Consuetudinibus S. Benedicti Amanensis (Tom. IV Analect.): quibus concinit Concordia Dun-

stani his verbis (Cap. 7) : « Quod si invenerit, nullatenus illud debet reticere in capitulo venturi diei. » Et Statuta Lanfranci (Cap. 4) : « Dum circumieunt, nullum signum faciant, nulli quacunque occasione loquantur, studiose tantum negligentias et offensiones inspeciant, et tacite prætereuntes, de eis postea in capitulo etiam clamores faciant. » Idem habent Divionenses S. Benigni Consuetudines cap. 4.

Ex Hildemaro tamen circitores aliquam videntur habuisse facultatem corrigendi delinquentes : « Isti seniores, inquit, debent potestatem habere corrigendi decanos, et præpositos, etiam ipsum abbatem, quoniam non omnes uno modo : subjectos admonendo, rogando, atque increpando; priores rogando. » De prioribus tamen ita scribit Udalricus (Lib. III, cap. 7) : « Domino abbati et priori ita deferunt circitores, ut nequaquam veniant ubi eos noverint esse, quia scriptum est : Non est discipulus super magistrum. »

Accedentibus autem circitoribus, qui ex licentia de rebas necessariis colloquebantur, hoc eis significare haud morabantur, testante Udalrico (Ib. d.), quia « obedientiarii, qui non possunt omittere, ut aliquando, aliis silentibus, de obedientiis suis loquantur, si quem circitorum viderint supervenire, continuo assurgunt, et summatim demonstrant quæ sit eius necessitas loquendi. » Et Statuta Lanfranci (cap. 4) : « Cum autem extra claustrum inventi aliquos fratres loquentes, simul assurgant eis ipsi loquentes, dicatque eis unus eorum, si ita est, quia per licentiam ibi loquuntur. » Idem habent Divionenses S. Benigni Consuetudines.

Neque frater ad fratrem jungatur horis incompetentibus. » Quid sint horæ competentes, ostendimus ad cap. 6 et 51, ubi demonstravimus eas dici, quibus certis diebus ac temporibus, mutuis colloquiis animum recreare licet, quam expositionem confirmat Boherius hunc in locum sic scribens : « Omnes fere horæ ad hoc incompetentes sunt, nisi fiant conventionaliter hæ conjunctiones, vel a Regula permittantur. » Addit tamen : « Vel forte loquitur hic de operariis, quibus non est licitum conjungi, imo nec alias artes, vel artium cellas ingredi ; » quod probat ex Regula sancti Basilii. Ad hunc porro locum pertinet quod in Poënis incerti auctoris apud eundem S. Basilium legitur (Num. 25) : « Si duo reperti fuerint simul inter se conversantes, et communi non secesserint, sint excommunicati donec corrigantur. »

Dominico die lectioni vacent omnes.] Aliisque pietatis exercitiis, quæ sub lectionis nomine hic comprehenduntur, quasi diceret, Non operentur opera corporis, sed anime, inquit Boherius. Atque ita Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii (Cap. 9) : « Die autem dominica nihil aliud agant nisi Deo vacent, ne pro aliqua occasione se velint aut alios excusare. Tamen contestor, fratres, quod nulla operatio in die illa sancta comperiat, nisi tantum hymnis, et psalmis, et canticis spiritualibus dies illa transigatur. » Huc referri debet quod

monachi Fuldenses in libello supplicii ad Carolum Magnum postularunt (Num. 5), ut « in his festivitibus quibus major veneratio convenit, fratribus ab opere ad lectionem et psalmodiam vacare liceat, sicut apud majores nostros licitum est, id est in festivitate sanctæ Mariæ et duodecim apostolorum. »

Exceptis his qui variis officiis deputati sunt.] Sicut sunt servitores coquinae, infirmorum, hospitum, cellerarius. Cistercienses vero a coquendis panibus abstinebant, ut colligimus ex Vita S. Stephani abbatis Obaziensis, ubi hæc leguntur (Lib. II, num. 27, tom. IV Misc. Baluz.) : « Quodam sabbato cum tot panes expendissemus (in elemosynam) ut pene nihil in crastinum superesset, conisilium fuit ut die dominico contra morem solitum coqueremur. »

Si quis vero ita negligens et desidiosus fuerit ut non velit aut non possit meditari aut legere, injungatur ei opus quod faciat, ut non vacet.] Hæc verba periodum immediate præcedentem non respiciunt, quia die dominico non est operandum, sed ad ea quæ toto hæc in capite dicta sunt referri debent. Duo autem hic hominum genera notat S. Benedictus : eorum qui possunt et nolunt meditari aut legere, et eorum qui volunt quidem, sed non possunt. Et primos per sex gradus deducendos censent Hildemarus, Bernardus Cassinensis, et Boherius, ac tandem pro expulsionem opus eis injungendum esse, quod faciant. Prius tamen injungerent opus, et postea per sex gradus ducerem.

Fratribus infirmis vel delicatis talis opera, aut ars injungatur.] Inter artem et operam hoc discrimini affert Hildemarus, quod « omnis ars est opus, non omne opus ars est. Ars est quam non operatur nisi magister ; opus est sine arte, veluti fabam moudre, aut granum, etc. » Eodem fere modo loquitur Bernardus Cassinensis. Qua vero de arte loquitur sanctus Benedictus docet Hildemarus, nimirum : si sapit cantare, doceat alium cantum, vel etiam si scit grammaticam, tradat aliis, aut alias artes quæ sunt utiles in monasterio, si sapit, doceat alios. »

Ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimuntur, ut effugentur.] « Hoc est ne fuge, discessus, aut rebellionis causa ipsis detur, » inquit Bernardus Cassinensis. Simile statutum habetur in Regula S. Ferreoli : « Ut quis non valet insistere operi, det promptius operam lectioni ; quicunque agrum non excolit, Deum dupliciter colat, et inter reliqua etiam hanc quarrat artem, ut paginam pingat digito, qui terram non præseribit aratro. Nullus ergo si quominus opera faciat, putet causam justæ excusationis afferre, quæ qui, ut supra diximus, agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capturam, rete texere, calcamenta fratribus præparare, vel reliqua, quæ similia sunt, facere atque implere potest. » Vide Regulam sanctorum Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, cap. 11, et S. Isidori, cap. 6.

CAPUT XLIX.

De Quadragesimæ observatione.

632 Licet omni tempore vita monachi Quadragesimæ debeat a observationem habere, tamen, quia paucorum est ista virtus, ideo suademus istis diebus Quadragesimæ, omni puritate vitam suam custodire, omnes pariter negligentias b aliorum temporum c his

diebus sanctis d diluere. Quod tunc digne fit, si ab omnibus vitiis temperemus e : orationi c in lectibus f, lectioni, et compunctioni cordis g, atque abstinentiæ operam demus h.

Ergo his diebus augeamus nobis aliquid ad solitum

a Al., debet.

b Al., omnes pariter et negligentias.

c Oxon. deest aliorum temporum.

d Conc. deest sanctis.

e Cassin., Narb., Flor., Conc., Affm., Hadr., tem-

peramus. Ebrul., intus temperemus.

f Conc., fletibus, omisso cum.

g Hild. deest cordis.

h Flor., damus.

pensum ^a servitutis nostræ, orationes peculiare, ciborum et potus abstinentiam, ut unusquisque super mensuram sibi indictam aliquid propria voluntate cum gaudio sancti Spiritus offerat Deo : id est, subtrahat corpori suo de cibo, de potu, de somno, de loquacitate, de scurrilitate, et cum spiritualis desi-

^a Narb., Flor., solito penso. Cassin., a solito pensu. Boher., a solito penso.

^b Oxon., spectet.

^c Oxon., Dion., Hadr., voluntate.

A derii gaudio sanctum Pascha expectet ^b. Ille ipsum tamen quod unusquisque offert, abbati suo suggerat, et cum ejus fiat oratione et voluntate : quia quod sine permissione ^c Patris spiritualis fit, præsumptioni deputabitur et vanæ gloriæ ^d, non mercedi ^e. Ergo cum voluntate abbatis omnia agenda sunt ^f.

^d C ne. deest et vanæ gloriæ.

^e Hild., non mercedis affectui.

^f Al., omnia fiant.

COMMENTARIUS.

Sacrum Quadragesimæ tempus, Christi Domini jejuniis consecratum, ab apostolis institutum, Telesphori papæ, ut aiunt, decreto confirmatum, in Ecclesia adeo solemne, speciali semper devotione ac pœnitentia observare studuerunt monachi. Hoc potissimum tempore ab omni hominum frequentia secedere, remotissimos solitudinis recessus penetrare, 653 dies non paucos sine cibo aut potu transigere, aliisque mortificationis exercitiis corpus macerare solebant, ut mirum non sit S. Benedictum singulari capite de Quadragesimæ observantia egisse. Sed cum ex prolixitate Quadragesimæ, magnitudo judicaretur pœnitentiæ, ut plenus demonstraretur qualis fuerit his diebus monachorum fervor, et nostra credimus breviter disserere quot ante S. Benedictum diebus Quadragesima duraret.

Etsi Quadragesimæ vocabulum quadraginta dierum numerum indigitare videatur, communis tamen tam Orientalis quam Occidentalis usus Ecclesiæ fuit, ut non nisi dies triginta sex jejunarent fideles, cum hoc nihilominus discrimine quod Orientales septem hebdomadis, Occidentales sex tantum Quadragesimam celebrarent : illi enim dominica et sabbato, uno dumtaxat Sancto excepto ; isti dominica tantum jejunium solvebant. Res constat ex Cassiani collat. 21, cap. 24 et 27. Postea vero ad perficiendum quadragesimum numerum, quatuor additi fuerunt dies. Quoniam tempore, exploratum non habetur ; certe non ante Gregorii Magni pontificatum, ut pote qui in homilia 16 in Evangelium, quam ad id probandum adducit Amalarici l. de Offic., c. 7, triginta sex solum dies in Quadragesima numeret. An vero sub vitæ finem constituerit, ut quadragesimale jejunium feria quarta post Quinquagesimam aperiretur, suspicabitur non nemo, cum in ejus libro Sacramentorum ea inscribatur *Feria IV, Caput jejunii* : nisi velimus cum Menardo, laciniis libro Sacramentorum fuisse assutum. Vide ejusdem notas ad prædictum librum p. 52. Venio ad Regulæ textum.

Licet omni tempore vita monachi Quadragesimæ debeat observationem habere. Ille alludere videtur S. Benedictus ad præclaram illam S. Augustini sententiam : « In cruce per totam istam vitam, quæ in mediis tentationibus ducitur, perpetuo debet pendere Christianus ; non enim est in hac vita tempus evellendi clavos... Crux, inquam, ista non quadraginta dierum est, sed totius hujus vitæ, quæ mystico numero quadraginta istorum significatur dierum... Sic semper hic vive, Christiane, si terreno limo gressus non vis immergere : noli de ista cruce descendere. Si autem hoc faciendum est per hanc totam vitam, quanto magis per istos Quadragesimæ dies, quibus non solum agitur, verum etiam significatur hæc vita. »

Ideo suademus istis Quadragesimæ diebus omni puritate vitam custodire, omnes pariter negligentias aliorum temporum his diebus sanctis diluere. Ita fere S. Augustinus seu quisvis alius : « In istis diebus de pelago et fluctibus mundi hujus quasi ad portum Quadragesimæ debemus requiescere, et lectiones divinas in exceptorio cordis nostri cum silentio et pace suscipere, ut Deo propitio pro amore vitæ æ-

næ vacantes, quidquid in navicula animæ nostræ per totum annum multis tempestatibus, id est peccatorum fluctibus aut fractum, aut dissolutum aliqui, aut corruptum, aut perditum est, omni sollicitudine 654 in istis diebus reparare studeamus atque componere. »

Quod tunc digne fit si ab omnibus vitiis nos temperemus. Quid enim prodest abstinentia a cibis, nisi adsit abstinentia a vitiis ? Quod si gula sola peccavit, inquit S. Bernardus (Serm. 5 in Quadrag.), sola quoque jejunet, et sufficit. Si vero peccaverunt et membra cætera, cur non jejunent et ipsi ? Jejunet ergo oculus, qui deprædatus est animam ; jejunet auris, jejunet lingua, jejunet manus, jejunet etiam anima ipsa. Jejunet oculus a curiosis aspectibus et omni petulantia, ut bene humiliatus coerceatur in pœnitentia, qui male liber vagabatur in culpa ; jejunet auris ne quæ praviens a fabulis et rumoribus, et quæcunque otiosa sunt, et ad salutem minime pertinentia ; jejunet lingua a distractione et murmuratione, ab inutilibus, vanis atque scurrilibus verbis ; interdum quoque ob gravem silentii, et ab ipsis quæ videri poterant necessaria ; jejunet manus ab otiosis signis, et ab operibus omnibus, quæcunque non sunt imperata ; sed et multo magis anima ipsa jejunet a vitiis, et propria voluntate. »

Observant autem hic Bernardus Cassinensis et Boherius S. Benedictum non dixisse absolute abstineamus a vitiis, sed temperemus : quia nonnulla existunt vitia quæ licet proper manem in nobis concupiscentiam penitus eradicare nequeamus, ea saltem adusque radicem truncare, et sic temperare possumus.

Orationi cum fletibus, lectioni, et compunctioni cordis, atque abstinentiæ operam demus. Quinque hic præscribit S. legislator, quibus ut liberius vacarent veteres monachi, ab omni hominum frequentia separati, aut in cellis reclusi vivebant, aut in solitudine se recipiebant, cujus rei praxim videre est in Vita S. Marii abbatis Bodanensis, n. 4 ; S. Marculi abbatis Nantuensis, n. 12 ; S. Samsonis l. II, n. 12 ; S. Emiliani, n. 10, et alibi passim, sed maxime in Vita S. Mariæ Aegyptiacæ, in qua Sophronius de monachis ad Jordanem degentibus sic loquitur (Apud Rosweid, lib. 1 de Vitis Patrum) : « Dominica, quam primam jejuniorum hebdomadam nominari mos est, agebantur divina sacramenta consuete, et unusquisque participes efficiebatur vivifici et intemerati corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, et solito modicum cibum sumentes, congregabantur omnes in oratorium, et curvatis genibus, factique suppliciter oratione, salutabant se invicem monachi, et unusquisque genu flexo publice amplectebatur abbatem, postulantes orationem, ut haberent ad inchoatum certamen eam cooperatorem et comitorem. His ita se habentibus fores monasterii patefiebant, et psallentes consona voce, Dominus illuminatio mea et salus mea : quem timebo ? Dominus defensor vitæ meæ ; a quo trepidabo ? etc., exibant, unum multoties aut duos monasterii custodes relinquentes, non ut custodirent ea quæ intus erant posita, non enim erant apud illos aliqua furibus congrua, sed ne oratorium absque divinis reliquerent solemnibus. Unusquisque autem se adnotabat prout poterat aut volebat ; nam

unus portabat corpori ad mensuram sufficiens, alius carycas, alius palmarum **655** fructus dactylos, alius vero legumina aquis infusa, alius nihil præter corpus proprium et vestimentum quo utebatur. Nutriebantur autem, quando necessitas exigebat naturæ herbis quæ nascebantur per solitudinem. Canon autem erat unusquisque sibi ipsi et lex absque prævaricatione, ut non cognosceret aliquis consocium, qualiter abstinebat, aut quomodo agebat. Jordanem enim mox transmeantes, longe ab invicem se sequestrabant, et nullus se iungebat ad socium, civitatem æstimantes solitudinem. Sed et si unus ex ipsis a longe venientem ad se aliquem videbat, mox declinabat de itinere, et ad aliam partem pergebat. Vivebat autem sibi ipsi et Deo, psallens frequenter, et constituto gustans tempore cibum. Ita omnia jejunia celebrantes, revertebantur ad monasterium ante vivificum diem Resurrectionis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, quam festam dominicam cum ramis palmarum celebrare sancta accepit Ecclesia. Revertebantur autem unusquisque habens proprii laboris testem propriam conscientiam, cognoscentem qualiter operatus est, et qualia laborum semina seminavit. Et nullus ullo modo interrogabat alium quomodo aut qualiter laboris certamina consummasset. » Istæ autem in solitudinem tempore Quadragesimæ secedendi consuetudo non monachis modo, sed episcopis etiam placuit, ut videre est in Vita S. Walarici, c. 15, et in Vita S. Kentigerni, cap. 5 (*Sæc. II Ben., Bolland. 15 Januar.*), idque de S. Æthelwoldo narrat Willelmus Malmesburiensis lib. IV de Pontif. Angl., in fine.

Ergo his diebus angeamus nobis aliquid ad solitum pensum servitutis nostræ. Quod ait ad solitum pensum duobus modis intelligi potest. 1° Ad solitum aliorum temporum v. vendi rationem; c. superius enim definierat, inquit Hildemar, quantum panem, quanta pulmenta, vel quantum dormire. Nunc vero, ut angeamus ad istum pensum, hoc est mensuram aliquid suadet. » Quam explicationem confirmare possunt præcedentia verba, quibus hortatur aliorum temporum negligentias his sanctis diebus diluere. 2° Ad solitum pensum, id est, ad præscriptam etiam in Quadragesima a regula mensuram; qui sensus connaturalior videtur: nam quæ quadragesimali tempore faciendæ regula præscribit, omnes æqualiter servare tenentur: quæ autem hic addenda suadet, non ita, sed pro cuiusque voluntate, et abbatis benedictione: quæ vero illa sint docent subsequenter.

Orationes peculiarias. Orationes peculiarias Hildemaro et Bernardo Cassinensi sunt orationes privatae, c. ad differentiam communium et regularium, quæ in conventu se habent ab omnibus statutis temporibus, » inquit Bernardus Cassinensis. Additque: « Et possunt etiam dici peculiare quæ adduntur et fiunt ultra illas quæ præter Quadragesimam fecit vel facere neglexit. » Istud porro sanctæ Regule statutum quo libentius adimpleret aliter Bernardus, abbas Clarevalensis, etiam a scribendis libris abstinerebat; unde provocanti amico Guillelmo abbati, ut Petro Abaelardo sese opponens, illius refutaret errores, hunc in modum rescripsit (*Epist. 392*): « Operæ pretium puto, præsertim considerata **656** opportunitate, me atque eos pariter alicubi convenire et conferre de omnibus; idipsum tamen ante Pascha fieri posse non arbitror, ne quod præsens tempus indicit studium orationis impediatur. » Vide lib. III de Antiquis monach. Ritibus, cap. 10.

Ciborum et potus abstinentiam. Et hanc maxime, ut pote quam ter hoc capitulo commendat sanctus legislator, uti observavit Hildemar, Bernardus Cassinensis, et Boherius. Primo enim dixit, *abstinentiæ operam demus*; deinde, *ciborum et potus abstinentiam*, actandem, *subtrahat corpori suo de cibo, de potu*, idque *super mensuram sibi indicatam*. Indicta autem mensura in Quadragesima alia non videtur fuisse, quam panis, et forte aqua sola: nam solum panem concessisse innuunt ea quæ supra diximus ad cap. 39: quod vero

A de aquæ potu addimus, haud obscure colligi potest ex Vita S. Placidi, de quo scribitur quod omni tempore quadragesimalem vitam ducens vinum nunquam bibit; confirmaturque ex Regula S. Isidori (*Cap. 10*): « In observatione autem Quadragesimæ, sicut fieri solet, post expletum jejunium pane solo et aqua contenti omnes erunt, vino autem et oleo omnes abstinebunt; » et ex Regula S. Fru tuosi (*Cap. 18*): « In Quadragesima vino et oleo penitus abstinendum. » Et sane par erat ut monachorum major esset abstinentia quam sæcularium. Porro sæculares siccis tantum cibis in Quadragesima usos fuisse constat ex decreto concilii Laodicensi can. 50, et ex Tertulliano libro I adversus Psychicos, ubi sic loquitur: « Xerophagiam observamus, siccantes cibum, ab omni carne et jumentis, et viridioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus. » Tempore etiam S. Augustini a vino abstinuisse sæculares viros docet nos S. doctor (*Serm. 206*), monens populum ne querat *inuitatos liquores, quia vinum non bibit*. Quid quod etiam nunc xerophagiam in jejuniis observant Græci, apud quos abstinentiam a piscibus vigere testatur Balsamon? Sed et Armeni Christiani, licet Eutychemiani et schismatici, non solum a terrestrium carnibus, lacticiis et ovis, sed etiam a piscibus, vino et oleo abstinent, ut scribunt diversi qui has nostro sæculo nationes peragraverunt. Docet præterea Balsamon ad apostolorum can. 69, servari quoque a Græcis omnibus xerophagiam totius anni decursu feriis 4 et 6, adeo ut neque his, neque quadragesimalibus diebus, vel cum agrotis dispensetur unquam etiam in mortis ipsius confilio, nisi circa pisces.

Ad hoc igitur servitutis pensum, id est, si bene conjiciamus, ad ve-pertinam in solo pane et aqua refectionem aliquid augeri cupit S. Benedictus, ut quibus integra panis libra in die conceditur, aliquam ejusdem partem sibi ipsis subtrahant; imo, si Deus dederit, integros sine cibo, sine potu dies transigant: id quod ipse S. Pater primique ejus discipuli Maurus et Placidus præstitisse leguntur in eorum Vita. Sed et de S. Austreberta narrat anonymus in ejus Vita (*Sæc. II Ben.*) quod « omnibus quadragesimis, præter dies dominicos, non nisi ter intra hebdomadam comedebat. » Et Gervinus Centulensis abbas piissimus, referente Mariulfo, in Quadragesima **657** « tritico confectum panem sumendo rarissime, deputata pro potione modica aquæ quantitate, talique utens cibi solamine, interim post triduum reficiebatur (*Chron. Centul. lib. IV, c. 26, Spicil. tom. IV*). » At quod de S. Radegunde scribit Fortunatus (*In ejus Vita num. 22, sæc. I Ben.*), omni dignum est admiratione. Hæc ex potentissima Franciæ regina humilis in Pictaviensi asceterio facta sanctimonialis, aliquando in Quadragesima reclusa, c. panis non sumpsit cibaria, nisi die dominica, sed tantum radices herbarum, aut olera de malvis, sine olei gutta, sine sale composita; verum aquæ toto jejunio nec sumens duo sextaria. » S. Fidelus abbas (*In ejus Vita num. 10, sæc. I Ben.*) etiam « sanctæ Quadragesimæ tempore tantum sibi corporis sui persecutor abstinentiæ austeritatem semper indixit, ut trium panum tantum edulio plerumque transiret; sæpe quoque ex his ipsis panis unus superesset; potus vero in hujusmodi refectione non alius quam lexivia sumebatur. » Vide Vitam S. Macarii Alexandrini, cap. 5 et 5, apud Bolland. 2 Januar.

Postea vero refrigerante charitate, refriguit etiam apud monachos tantus abstinentiæ fervor: nam Magister in Regula (*Cap. 55*) jam coctum tota Quadragesima pulmentum unum, crudum alterum concedit; potiones prima hebdomada duas, unum scilicet merum et unum caldum. Secunda hebdomada singulis singulos meros, et exinde usque Pascha vinum subtrahit, mixtam salubris cum cymino et apii semine aquam calidam indulgens, et feria sexta Parasceves omnem omnino cibum auferens. Remissiores etiam mss.

Germanice Consuetudines, quibus hæc tantum præscribuntur (Num. 50): « In Septuagesima pinguedo ad edendum dimittitur; in Quinquagesima ova et caseum; in Quadragesima secunda, quarta, et sexta feria a piscibus abstinetur. Et omni tempore præter quinquaginta dies post Pascha quarta et sexta feria semper a piscibus abstineant et pinguedine, et cruces sequantur, nisi duodecim lectionum festivitas interveniat, vel priori aliter visum fuerit. » Floriacenses quoque Consuetudines monachorum victum in Quadragesima ita ordinant (Cap. 7): « Libra panis major solito et delicatior debet esse, et vinum melius quam alio tempore.... Cellerarius dominica, tertia et quinta feriis pisces vel valentiam piscium donat; cæteris diebus arentia et milium per totam Quadragesimam, quod præpositus debet ministrare. Quarta et sexta feriis herbas crudas debemus habere de hortulano, et in jejuniis Quatuor Temporum per annum similiter. » Denique Cistercienses omnium austeriores in capitulo generali anni 1293 id tantum, quod sciã, definierunt (Lib. Instit., dist. 15, cap. 6): « Abstinencia sextæ feriæ in Quadragesima sic teneatur, ut tribus sextis feriis in conventu utamur pane et aqua; aliis vero tribus uno tantum pulmento sinus contenti et potu consueto. »

De somno.] Sic et qui dormire solebat ab exitu de completorio usquequo ad vigilas pulsabatur, aut post completorium, aut antequam pulsetur ad vigilas, orationi se dabit vel meditationi, aut certe silenti psalmorum decantationi, » quemadmodum loquuntur Bernardus Cassinensis et Boherius. Et sic in Piscariensi (Chron. Piscar. lib. III, Spicil. tom. V) monasterio « duo fratres religiosa 658 consuetudine quadragesimali tempore ante matutinos de lectulis consueverant surgere, et flexis genibus ante sacratissimi martyris ossa preces et singulos funderet, psalmos cantare, et sanctos Dei in adiutorium populi Christiani cum laniis interpellare. »

De loquacitate.] Ergo aliis temporibus loquebantur, qui in Quadragesima aliquid de loquacitate subtrahere jubentur. Ad hujus porro executionem mandati, Statuta Lanfranci decernunt (Cap. 1, § 5), ut in Quadragesima « tribus diebus, id est secunda feria, quarta, et sexta usque ad Pascha, nec pulsetur tabula post capitulum, nec loquantur in claustris: » id quod Lanfranco haud fuit singulare, sed omnibus possim Beneficentis commune, ex dictis in lib. III de Antiqu. monach. Ritibus, cap. 10. Imo Petrus Venerabilis continuum in Quadragesima Cluniacensibus indixit silentium in statuto 20. Cassinenses etiamnum nullas in Adventu et Quadragesima recreationes indulgent (Decl. Cass. in cap. 6, num. 5); adiuncte nefas esse monachis talia cogitare, nedum permittere.

De scurrilitate.] Scurrilitates omni tempore monachis sunt interdictæ.

Hoc ipsum tamen quod unusquisque offert abbati suo suggerat.] Ritus explicat Regula Magistri in hunc modum (Cap. 53): « Ipso die Quadragesimæ cum communicant primo jejuniis, antequam communicent, detur licentia ab abbate in oratorio talis. Dicit abbas omnibus fratribus: Fratres, qui vult pro anima sua spiritaliter laborare et aliquid abstinere, ad bonum hoc opus liberam ei voluntatem concedimus; qui vero noluerit, Regulae de hoc titulo constituta accipiet, et Quadragesimæ contentus erit mensura. Jam qui de fratribus voluerit aliquid abstinere, ibi in oratorio vadant, et humiliter se ad genua abbatis, agentes gratias de boni acius voluntate concessa, et post impensam humilitatem simul et ore suo abbati indicent quis quid voluerit abstinere. » Communis autem ordinis nostri usus obtinuerat, ut post librorum distributionem hæc jejunandi licentia concederetur.

Et cum ejus fiat oratione et voluntate.] Oratione, qua Dei imploret auxilium, ut quibus aliquid ad solitum pensum addendi dedit votum, quod eo inspirante petierunt, perficendi impendat adiutorium.

Ubi observant commentatores non ita abbati de sua oratione esse præsumendum, quin etiam aliorum cum suis fratribus adhibeat preces; idque vel generali modo, omnium in capitulo orationes rogans, ut congregationis oblationes benigno Deus suscipiat intuitu; aut speciatim aliquos singularem poenitentiam zelo ferventes commendans, verbi gratia his verbis: Sunt nonnulli in hac nostra congregatione qui ad magnam de nostra licentia macerationem corporis sese astrinxerunt, hos vestris orationibus specialiter commendando. Similiter si quos ita negligentes repererit ut secundum regulam jejunare nolo, hos aliorum orationibus commendare debet. Et hunc esse S. Benedicti sensum genuinum existimo; quem sequuntur Hillemarus, Bernardus Cassinensis, Boherius, et Turcremata, 659 confirmaturque ex quadam versione Gallica, quæ hunc locum ita reddit: *Que leurs mortifications soient aidées de ses prières.* Est tamen Nicolaus de Fractura, qui orationem hic pro benedictione interpretatur: « Oratione, inquit, id est benedictione, ut dicat abbas fratri abstinentiam suggerenti: Facias in benedictione Dei. »

Et voluntate.] Non simpliciter permissionis vocabulo nititur, sed voluntatis; ut ei qui discretionis limites excedens, plus æquo corpus macerare velit, aut econtra cui ex toto nihil facere animus sit, accedat abbatis voluntas, quæ et illum coerceat, et hunc ad majora impellat, ut docet Hillemarus, quanquam augere aliquid ad solitum pensum nolentem absolute ab abbate cogi non suadeat.

Cum autem aliquis aliquid offert, « debet considerare abbas si persona est discretæ, si mobilis vel stabilis, constans et fixa; si potens est ad susinendum ejus natura; si sanus vel ægrotativus, si fervens aut tepidus; et secundum ista, vel totum quod petit, vel partem, aut nihil omnino concedat, » inquit Bernardus Cassinensis.

Quia quod sine permissione patris spiritualis sit, præsumptioni deputabitur, et vanæ gloriæ, non mercedi.] Recte hic Bernardus Cassinensis, Boherius, et Turcremata observant, eum qui sine abbatis licentia boni aliquid aggreditur, tria ex S. Benedicto (Serm. de Abbat. rerum) incurrere damna: « Peccatum enim præsumptionis incurrat, in laqueum vanæ gloriæ incidat, et mercedem de suis laboribus aut abstinentiis non acquirat. » Imo etiam furtum sacrilegumque committit, si Basilio magno credimus (Lib. IV, epist. 28). Recte ergo G. Fridus abbas Vindecinensis Robertum monachum redarguit quod ex propria electione, sine ulla superioris permissione, tribus tantummodo in hebdomada diebus reficeret; et S. Basilus dixit (Serm. 2 de Institution. monach.): « Vera et perfecta obedientia subditorum ostenditur, non solum se a flagitiosis ex præpositi consilio abstinendo, sed et res laudabiles nisi juxta illius sententiam faciendo; nam abstinentia et omnis corporis maceratio ad aliquid quidem utilis est, sed si quis propriam voluntatem sequens, spreto præpositi consilio, quod sibi placitum fuerit faciat, majus erit malum quod faciet quam bonum; qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit, et præmium obedientiæ continentia majus est. » Hinc etiam S. Theresa (Addit. ad ejus Vitam) cum aliquando sanctimonialem quandam magnis poenitentiarum operibus sese macerantem vidisset, et cogitasset num et ipsa melius faceret, si postposito confessarii consilio majoribus se daret poenitentiae exercitiis, sibi a domino responderi audit: « Absit, o filia; errare non potes viam quam sequeris tenens; caute et secure in ea ambula: magnæ sunt illius religiosæ macerationes; verum pluri æstimo tuam obedientiam. » Vide Hæthem lib. X, tract. 8, disp. 6.

Ergo cum voluntate abbatis omnia agenda sunt.] Ita ut « præter abbatis mandatum nulla poenitentia voluntas vivat in nobis, » ut loquitur Cassianus (Lib. XII, c. 52). Hæc est enim securæ et unice monachis ad perfectionem tendentibus via; quam secuti sunt

quotquot aliquando **660** in cœnobiis emittuntur: unde etiam Regula S. Posthumii ab angelo tradita: « Si in via, inquit, calcaveris spinam, non est edu-

cenda donec abbas præceperit. » Vide S. Basilii Regulas breviores, interrog. 157, et S. Dorothæi Doctrin. 7.

CAPUT L.

De fratribus qui longe ab oratorio laborant, aut in via sunt.

Frates qui omnino longe sunt ^a in labore, et non possunt occurrere hora competenti ad oratorium, et abbas hoc perpendit, quia ita est, agant ibidem opus Dei, ubi operantur, cum tremore divino, flecten-

tes genua. Similiter qui in itinere directi sunt, non eos prætereant horæ constitutæ: sed ut possunt, agant sibi ^b, et servitutis pensum non negligant reddere.

^a Oxon., Hadr., longe sunt, omisso in labore. Affl., longe sunt ab oratorio. Al., longe sunt ab oratorio,

aut in via.

^b Al., agant ibi.

COMMENTARIUS.

Frates qui omnino longe sunt in labore.] Id est, qui valde distantes ab oratorio et monasterio laborant.

Et non possunt occurrere hora competenti ad oratorium.] Scilicet ante gloriam primi psalmi, ut loquuntur Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius.

Et abbas hoc perpendit.] Hæc perpensio notitia est et licentia, vel auctoritate Regulæ, vel abbatis sermone fratri laboranti concessa: potest enim abbas ita dicere in generali: Frater qui tot passibus, vel stadiis, vel usque ad tales terminos distat ab oratorio, non teneatur ad tales horas ad oratorium venire, ^a inquit iterum Bernardus Cassinensis et Boherius.

Agant ibidem opus Dei.] Antiquis monachis haud insolens fuit extra oratorium, etiam mediis in agris officia divina celebrare, ut patet tum ex hoc S. Benedicti testimonio, tum ex aliis SS. monachorum regulis. Maxime ex Regula S. Pachomii, art. 142; ex Regula S. Basilii a Rufino translata, c. 56; ex Regula SS. Pauli et Stephani, cap. 42; S. Ferreoli, cap. 11; S. Fructuosi, cap. 6; denique ex Regula Magistri, in qua decernitur ut, cum quinquaginta **661** laborant, ibidem opus Dei operentur. Nec certe mirum esse debet, quod in agris opus Dei persolverent, cum ibidem meridiano quoque somno corpus reficerent, uti supra notavimus.

Nostros tamen quod spectat, notandum eos non semper sub dio divinum exsolvisse officium; sed, ut decentius faciliusque illud explerent, oratoria sibi ubi operari solerent erexisse. Ita B. Benedicti Anianensis discipuli (*In Vita S. Ben. Anian.*, num. 38, *sac. iv Bened.*) « in montibus, in quibus fratres soliti erant alendarum ovium curam habentes habitare, sibi ad orandum exiguum oratorium construxerunt. » Ita Leonas abbas Piscariensis (*Chron. Piscar. lib. iii, tom. V Spicil.*), « accepto fundo a regali curia, construxit oratorium domum in angulo ipsius civitatis circa portam quæ dicitur Maranesca, ut fratres qui pro negotiis et eisdem rebus custodiendis et conservandis mitterentur, haberent ubi psallerent, et in officiorum obsequiis se frequentius et liberius ibidem occuparent. »

Cum tremore divino.] Sive, ut habet Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 42*): « Cum disciplina et timore Dei, consona voce, non prout unusquisque operis excusatione aut occupatione voluerit obrute. » Idque non singulatim, sed omnes insimul duos in choros divisi ex constitutione Benedicti papæ XII, cuius hæc verba (*Cap. 27*): « Qui ad chorum vel ad ecclesiam accedere nequiverint, prædicationi, lectioni, studio, seu administrationibus, vel officiis suis, aut piis seu licitis operibus de licentia illius ad quem ea de re pertinuerit, occupati in alio loco congruo et honesto, debitum horæ juxta possibilitatem plures simul convenient, et debite dicant divinum officium, et quotidianum pensum exsolvant debite servitutis. »

Atque ita etiam in itinere constituti observabant, ut patet ex Fausto in Vita S. Mauri num. 50 (*Sac. i Ben.*), ubi sanctus vir, « matutinos hymnos cum aliis ejusdem habitus viris, » hoc est cum fratribus cum eo in Gallias directis, celebrasse legitur, idque in basilica illius loci in quo diverterant.

Flectentes genua.] Ad preces scilicet et orationem, et hoc, ut aiunt Bernardus Cassinensis et Boherius, in diebus quibus genua fratres in conventu flectunt; ^a ubi vides antiquum ad orationes divini cursus genuflectendi morem, a quo tamen abstinebant tam universi fideles quam monachi diebus dominicis et a Pascha ad Pentecostem, ut patet ex Tertulliano lib. de Corona milit., cap. 5; S. Ambrosio serm. 61, de Pentecoste; S. Hieronymo Dial. adversus Lucif., et in proemio Epist. ad Ephesios; Cassiano lib. ii, cap. 48, et Alexandro III in sua decretali lib. ii Decretalium, cap. *Quoniam*, cuius institutionis rationem reddit Rabanus Maurus lib. ii de Institut. clericorum, cap. 4.

Similiter qui in itinere directi sunt, non eos prætereant horæ constitutæ.] Illic locus multarum apud monachos, maxime Cluniacenses inter et Cistercienses querelarum sedes fuit. Alii enim hanc vocem similiter ad præcedentia verba cum tremore divino flectentes genua referentes, ab itinerantibus horas canonicas **662** recitantibus genua flecti volebant; alii econtra ad subsequentia non eos prætereant horæ constitutæ, istud negabant; quorum sententia eisi probabilior videatur ex sequentibus verbis sed ut possunt agant sibi; prior tamen confirmatur ex communi monasteriorum praxi, saltem quoad genuflectiones horarum initio ad tres orationes fieri solitas: « Fratres in viam directi, inquit Lanfrancus (*Statut. cap. 15*), cum horam regularem dicunt, aut orationem faciunt, aut Deus, in adiutorium meum cum Gloria Patri dicunt; si dies talis est, sicut in monasterio genua flectant; sed ante et retro nusquam faciant, nec cum falluntur veniam petant, nisi sint in ecclesia. Diebus quibus super formas orant, dicturi aliquam horam, si equitant, de equis descendant, et inchoata hora, et venia petita, a manibus chirothecas et a capitibus caputia auferant, et sic ascensis equis horam finiant. » Et Consuetudines miss. Farfensis et Romani Sancti Pauli monasteriorum: « Fratres in itinere directi, cum viderint horæ tempus, si aptus locus est ibi, ubi directi stant, vel perambulant; flectant genua descendentes de equis. Si faciunt in cœnobiis genua super formas, et ipsi faciant ubi degunt. Peracta oratione, signum S. crucis imprimant in frontibus suis, et non gyent; sed tantum petant veniam et incipiant horam ascendentes in equos, pergentes, et horam decantantes, wantos tollant de manibus suis usque dum finiant divinum officium. » Udalricus loquens de decanis villarum provisoribus (*Lib. iii, c. 5*): « In via positus, si est privata dies, et huiusmodi in qua ad singulas horas venia est petenda, ipse quoque

quando quamlibet horam cantaverit, descendit ad terram, abstrahit capellum de capite, de manibus chirothecas, veniam petit, orationem dominicam dicit; unde se levans, signo crucis facto, iterum veniam petit, et hora imposita tenet viam. Idem docet Petrus Venerabilis ad Bernardum sic scribens (*Lib. 1, epist. 28*): «De genuflexionibus regularium horarum quidquid regula jubet omnimodis custodimus, et antequam horam decantare incipiamus, ubicunque simus, cum tremore divino genua flectimus. Prohibet hoc ali uando nimius imber, condensa nix, luctulenta tellus; et tunc loco metanœse psalmum *Miserere mei, Deus*, decantamus; et tali commutatione præceptum, quod implere non possumus, compensamus. Denique liber Usuum Cisterciensium de dirigendis in via loquens (*Cap. 88*): «Dicturus horas per diem, si dies prosternendi fuerit, in terram orationi incumbat: dicens *Gloria Patri* rursus flectat genua silentium tenens, quousque locatus ceptam prosequatur horam: tam die quam nocte dum non equitat, stans horas, si non multum gravatur, dicat. Unde etiam qui ab huiusmodi genuflexionibus abstinebant, non tanquam a re licita et non præcepta abstinebant; sed ex dispensatione id faciebant, metanœseu genuflexionis loco psalmum *Miserere mei, Deus*, recitantes, ut patet ex supra citato Petri Venerabilis loco: hinc et Boherius in primo comment. Bernardum Cassinensem exscribens. «propter hoc verbum, inquit (scilicet *similiter*), dicunt quidam quod etiam equitantes debent descendere ad singulas horas, et flectere genua, 663 quod usque hodie Cistercienses faciunt in itinere constituti. Attamen nostri temporis abbates et fratres non faciunt: fatentur tamen quod loco genuflexionis dicunt singulis horis psalmum *Miserere mei, Deus*; nam propter longitudinem vestimentorum, quæ talaria debent esse, et ponderositatem ipsorum, ac pluvias frequentes, viasque lutas, durum æstimant fieri similiter in via sicut in agro laborando. Sed et his omnibus antiquior Hildemarus ad hunc sensum inclinat: «Quamvis, inquit, sensum proprium S. Benedicti proprie nesciamus, tamen melius est, ut si possunt, qui equitant in terram descendant, et officium suum flectentes genua faciant. Magister etiam in Regula (*Cap. 56*) præscribit, ut versantes in itinere fratres a viâ modice deflectant, flectentes genua, et post orationem impositam ambulando prorumpant in psalmum; quo expleto, *stent modicum, et inclinato capite* modice orient: et post orationem viam prosequantur cum psalmo; quo expleto, *iterato stantes orient*. Post incedendo psalmum similiter decantent; quo expleto, *iterato curvati orient*. Denique in Regula monastica communi S. Fructuosi hæc lego (*Cap. 10*): «Ubi eis properandi fuerit necessitas, et horarum cognoverint metas, continuo humo prostrati, indulgentiam a Domino suppliciter petunt, etc.

Quod vero S. Benedictus ait, *non eos prætereant horæ constitutæ*, sic interpretantur commentatores, «in hora tertia tertiam dicant, sicut sexta sextam, et sic in horis singulis proprias horas dicant. Ita

A Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius: addit tamen Hildemarus: «Si possunt: nam si necessitas cogit, faciant ut possunt. Atque hæc fuit veterum monachorum praxis: «*Serva etiam horas orationum*, inquit sanctus Antonius (*In Regul. num. 4*), nec prætermittas ullam earum, ne rationem pro ea reddas. Et Regula Orientalis (*Cap. 12*): «Ad collectam, et ad psallendum nullus sibi occasiones inveniat quibus se dicat occupatum, quasi ire non possit: et si in monasterio, vel in agro, aut in itinere, aut in quolibet ministerio fuerit, orandi atque psallendi tempus non prætermittat. Quæ verba desumpta sunt ex Regula sancti Pachomii, art. 81. Atque ita abbas Sosimas, teste Sophronio (*In Vita S. Mar. Egypt., cap. 7, lib. 1 de Vit. Pat.*), «viginti diebus exigens iter, cum sextæ horæ tempus advenisset, stetit modicum ab itinere, et conversus ad orientem agebat solitam orationem; consueverat enim constituto diei tempore figere itineris cursum, et stans psallere, et genu flexo orare. Ita S. Maurus ad Gallias missus (*In Vita S. Mauri, sæc. 1 Bened.*), in itinere nocturnum nocte peragebat officium, testante Fausto itineris socio, quia «ea nocte celebrantibus nobis nocturnale officium, advenerunt illuc duo nihilominus ex fratribus nostris. Ita S. Bertulfus (*Sæc. 11 Ben.*) Roma Bobium rediens, cum jam atra nox irruisset, Jonam itineris socum accersivit, ac de nocturnis vigiliis seiscitavit, ut scribit idem Jonas in ejus Vita, n. 8. Ita S. Fructuosus postea Bracarensis episcopus (*In ejus Vita, num. 15, sæc. 11 Bened., Bolland., 1 Martii*), constitutus in itinere «officium sacrum cum suis fratribus» in navi celebrasse dicitur. Ita denique Germanus monachus in hospitio «pro suo more, postquam acquievisset aliquantum, intempesta hora consurgens, 664 psalmodia nocturna perfunctus est,» uti legimus in Vita S. Eudociæ, n. 5.

Sed ut possunt agant sibi. Quod ait ut possunt, Bernardus Cassinensis intelligit «quod hoc in loco non possunt facere æque prolixas orationes, nec officium tractim, et morose; sed ut possunt, supple ad minus verba integra, numerum psalmodum, numerum lectionum. Quod vero agant sibi, id est apud se, secreto, sine cantu; sibi solum, si sint soli: sibi vicissim dicendo versus psalmodum et horarum, si sint duo vel plures. Nonnulli codices legunt agant ibi, hoc est in itinere, quam lectionem probat Bernardus.

Et servitui pensum non negligant reddere. Ideoque «debent a bibliotheca habere librum in quo sit officium ordinatum,» inquit Bernardus Cassinensis; idque juxta Gregorii papæ IX constitutionem pro Benedictinis, præscribentem ut «ipsi dicant horas in via, et de libris provideatur eisdem:» cui concinit Benedictus XII in sua item pro monachis Benedictinis constitutione, in qua sic lego (*Cap. 24*): «Nullus monachus pernociatorum extra ecclesiam, monasterium, et alium locum suum, permittatur abire sine cuicunque regulari clausa, nec non breviario, in quo servitutis pensum possit exsolvere Creatori.»

CAPUT LI.

De fratribus qui non satis longe a proficiuntur.

Frater qui pro quovis responso dirigitur, et ea die speratur reverti ad monasterium, non præsumat foris manducare, etiamsi a quovis rogetur;

nisi forte ei ab abbate suo præcipiatur. Quod si aliter fecerit, excommunicetur.

^a Conc., satis longe, Al., non longe.

^b Conc., sperantur; recentiores, sperant. Dunst., se sperant.

^c Al., omnino a quovis.

^d Lyr. et Ebrul. addunt vel priore.

COMMENTARIUS.

Frater qui pro quovis responso dirigitur.] Responsum, ut probat Menardus ex lib. II Dial. S. Greg. papae, c. 12, et epist. 47. lib. II, est negotium quod quis tractat foris; unde responsales dicti sunt qui ad negotia tractanda mittebantur.

ut ea die sperat reverti ad monasterium, non praesumat foris manducare.] Juxta praeceptorum monachorum disciplinam, quae fratres extra coenobium edere non ferebat. « Nequaquam in saeculari domo cibos sumere consueverant monachi, » inquit vetus scriptor Vitae S. Pachonii, n. 42. Et Regula incerti auctoris: « Nemo extra monasterium sine praecepto manducet, neque bibat; non enim hoc ad disciplinam pertinet monasterii: » quae pene iisdem verbis exstant in Regula Tarnatensi, cap. 9, laudatque hanc in rem duorum adolescentulorum religionem Cassianus (Lib. V, cap. 40), quos etiam fies deferentes fames in eremo consumpsit. Atque eo referri potest quod S. Cuthbertus cum duobus sociis ad terram Pictorum profectus, « nec cibaria secum detinere, tanquam citius reversuri, » ut scribit Beda Venerabilis (In Vita S. Cuthb., cap. 11, saec. II Benedict.).

Dura forte videbitur talis institutio, iis praesertim qui summo mane exeuntes, ad multam diem duntaxat revertuntur. At certe dura Petro Damiani visa non fuit, qui eam etiam aggravavit, cum de institutis suae congregationis agens, sic locutus est (Opusc. 15, cap. 11): « Regulare est monasteriis ut ii qui in via diriguntur foris non comedant, si eo die sperant reverti, cui videlicet observantiae illud etiam apud nos additur, ut sive ipso, sive alio die fuerit quis egressus, exceptis praecipuis festivitibus, jejunis semper ad eremum reveratur; sin alias, penitentia non deerit. » Idem habet (Opusc. 14) loquens de ordine eremitarum Fontis Avellani. Et sane consideranti quam periculosum sit monachis una cum saecularibus manducare eorumque conviviis interesse, quam necessarium ut stimulante fame citius ad monasterium revertantur, aequum omnino videbitur S. Patris decretum: unde Gregorius IX in sua pro Benedictinis constitutione: « Nullus abbas, inquit, vel monachus prope monasterium suum, vel cellam monasterii sui ad leucam unam in domo saeculari comedat vel pernoctet. »

Etiam si a quovis rogentur.] Etiam ab episcopo, abbate, magnate, seu quovis nobili, quibus, ut ait Bernardus Cassinensis, « frater licentiam non habens debet respondere sibi comedere non licere. »

Nisi forte ab abbate suo eis praecipiat.] Quia, ut monent commentatores, cum summa semper discretionem agere debet, atque habita ratione personae quae dirigitur, illius ad quam dirigitur, laboris itineris, proficiscenti fratri comedendi licentiam dare debet, si forte ab episcopo aut principe invietur, vel si ad seram duntaxat reverti debeat. Alioquin pejor foret fratris huiusmodi in viam directi conditio, quam excommunicati, qui in monasterio citius reficeret. Videtur Regulam Magistri cap. 59, 60, 61, et 62.

Quod si aliter fecerint, excommunicentur.] Istud decretum anno 1198 renovavit Petrus abbas Silvae Majoris his verbis (Statut. mss. Petri Silvae Majoris abb.): « Praecipimus et mandamus in virtute sanctae obedientiae, et sub poena excommunicationis, ne aliquis monachus nostri ordinis comedat, bibat, vel jaceat in villa Silvae Majoris, vel aliis villis ubi habemus prioratus. » An vero de majori aut minori excommunicatione Regula intelligenda sit, S. Pater non satis exprimit; sed delicti habita ratione in abbatis 666 arbitrio reliquisse videtur: licet Nicolaus de Fractura S. Benedictum interpretetur de excommunicatione qua a mensa simul et oratorio separantur. In Regula tertia SS. Patrum legitur (Cap. 9): « Si quis vero extra conscientiam abbatis vel praepositi, qualemcumque locum egressus, gula vel ebrietati se sociaverit, aut si in proximo transmissus, pro sua levitate et gula, non statim expedita necessitate ad cellam redierit; cum in id facinus detectus fuerit, ut canones docent, aut triginta diebus a communione separatur, aut virgis casus emendetur. » Longe mitius egit ipse S. P. Benedictus cum duobus fratribus qui missi ad quoddam responsum, cum tardiori hora remorari fuissent compulsi, apud religiosam feminam sumpserant cibum; nam delictum confitentibus 667 protinus culpam pepercit (S. Greg. lib. II Dial., c. 12). Ex quo patet excommunicationem qua de hoc capite, non praecipiam esse, sed comminatoriam.

CAPUT LII.

De oratorio monasterii.

Oratorium ^a hoc sit quod dicitur, nec ibi quidquam aliud geratur aut ^b condatur. Expleto opere Dei, omnes cum summo silentio exeant, et agatur ^c reverentia Deo: ut frater qui forte sibi peculiariter vult orare, non impediatur alterius improbitate. ^d Sed si alter vult sibi forte secretius orare, simpli-

citer intret et oret; non in clamorosa voce, sed in lacrymis, et intentione cordis. Ergo qui simile opus non facit, non permittatur expleto ^e opere Dei remorari ^f in oratorio, sicut dictum est, ne alius impedimentum patiatur.

^a Hild. addit monasterii.

^b Conc., contendantur. Gratian., Burch., Ivo., ex quibus hunc locum restituendum censet Menardus, addunt quam quod divinis ministeriis conveniat.

^c Al., habeatur.

^d Hild. deest, Sed si alter vult sibi forte secretius orare; quidam legunt sed et si, etc.

^e Conc. Comp., explicito.

^f Oxon. deest in oratorio. Narb., ibi.

COMMENTARIUS.

Oratorium hoc sit quod dicitur.] De oratorio ipso ejusque nomine pluribus agunt Menardus in hunc locum et Haeflenus lib. VII, tract. 1, disq. 1, quos lector consulere potest.

Nec ibi quidquam aliud geratur aut condatur.] Hunc locum respexisse videtur citatum ab Ivone concilium Turonense 667 cap. 5, cum dixit (Ivon. part. III, cap. 75): « Si enim domus Dei domus orationis vocatur, hoc debet esse quod dicitur, nec ibi debet

aliud geri aut recondi. » Simili prorsus modo loquitur S. Augustinus in Regula, cap. 4, et Regula Tarnatensis, c. 15.

Quae autem in oratorio fieri permittantur aut prohibeantur, fusius referre supersedeo, cum ad id sufficiat abunde Haefleni lib. VII, tract. 1, disq. 2 et 3. Unum hic observabo ex mente commentatorum Hildemari, Bernardi Cassinensis, et Boherii, S. Patrem Benedictum hoc loco respexisse ad canones ecclesiasticos,

prohibentes in ecclesia fieri convivia : « Honestatem A docet B. Benedictus, inquit Hildemarum, sequens auctoritatem canonicam : præcipiunt enim canones in concilio Laodicensi, cap. 24, cujus titulus iste: *In ecclesiis prandia fieri non debeant.* » Et tamen diu post Laodicenum concilium hæc in ecclesiis edendi consuetudo perseveravit, etiam apud monachos. Vide Hist. monast. Orientis Gallice scriptam, l. II, cap. 2, n. 9.

Expleto opere Dei, omnes cum summo silentio ex-
ant. » Illa enim fuit priscorum monachorum religio, ut summu[m] semper in oratorio silentium custodirent, maxime divinas laudes celebrantes : « Si acciderit ut psallendi tempore vel orandi, aut in medio lectionis aliquis loquatur, aut rideat, inquit Regula sancti Pachomii (Art. 4), solvet cingulum, et, inclinata cer-vice, manibus ad inferiora depressis, stabit ante altare, et a principe monasterii increpabitur. » Et infra (Art. 68) : « Qui una oratione tardius venerit, vel qui mussitaverit, aut locutus fuerit ad alterum, vel qui riserit, in reliquis orationibus constituto ordineaget poenitentiam. » Regula sanctorum Pauli et Stephani (Cap. 9) : « Nulli liceat tempore quo opus Dei canitur qualibet occasione sermonem contra alium fratrem proferre, nisi seniori tantum. » Regula S. Cæsarii ad monachos (Cap. 8) : « Dum psallitur, nullus loqui præsumat. » Regula S. Aureliani ad monachos (Cap. 29) : « Dum psallitur, nec operari, nec loqui præsumant. » Regula Tarnatensis (Cap. 6) : « Qui aliis orantibus vel psallentibus fabulari præsumperit, non solum fraternitati, sed etiam Divinitati reum se esse non dubitet. » Regula S. Isidori (Cap. 7) : « Quando celebrantur psalmodum spiritalia sacramenta, refugiat monachus risus vel fabulas. » Hinc S. Joannes Climacus (Grad. 4) de monachis Alexandrinis disserens : « Cumque frequenter, ait, precibus eorum interessemus, animadvertit sanctus illorum præses quosdam inter se sermocinari; quos ille per totam hebdomadam ante fores templi statui jussit, et ab omnibus tum ingredientibus tum egredientibus veniam petere. » Et quod nostros spectat, in antiquis S. Benedicti Anianensis Consuetudinibus (Tom. IV Analect.) præscriptum lego « in oratorio summum silentium, summam psallendi reverentiam, in sacrario magnum silentium et nitidissimam administrationem : » Et infra : « Vidimus etiam et aliud observabile, si quis ad perfectionem taciturnitatis venire desideret; quod nullus fratrum in quolibet loco loqui aliquid præsumebat, præter duo ad hoc deputat. In ecclesia nullus præter divinum officium, et verba 668 orationis loquebatur. Si alicui cuilibet loqui necessitas erat, tacto vestimento abbatis, vel cujuslibet fratris, annuit ad illa loca; expositisque paucissimis verbis vel rationabilibus, statim abscesserunt timentes ne propter necessaria verba in nociva et inutilia inciderent. »

Et agatur reverentia Deo. » Vel salutando altare,

juxta Hildemarum et Boherium, vel per summum silentium, secundum Bernardum Cassinensem.

Sed si alter vult sibi secretius forte orare, simpliciter intret et oret. » Ubi « quod ait simpliciter, inquit Bernardus Cassinensis, est ac si diceret : plane, non sonore, non cum magno strepitu pedum, non alitussiendo, vel excreando; sed modeste, plane, silenter. » Verum cum præter quietis reflectionisque tempora, labore manuum, lectione, divinisque officiis semper occupatos monachos teneat S. P. Benedictus, qua ratione volentes orare oratorium ingredi poterunt? Respondet Hildemarum eos quibus compunctionis contemplationisque a Domino gratia concessa est, lacrymis haud esse fraudandos; relictoque labore, aut libro, oratorium intrare licite posse, quamvis paucorum sit ista virtus. Adderem ego : cum abbas benedictione.

Non in clamosa voce. » Quia, ut dicit apud Cassianum abbas Isaac (Collat. 9. cap. 35), « cum summo orandum est silentio, non solum ne fratres astantes nostris sussurris vel clamoribus avocemus, et orantium sensibus obstreparamus; sed ut ipsos quoque inimicos nostros, qui orantibus nobis maxime insidiantur, lateat nostræ petitionis intentio. »

Sed in lacrymis et intentione cordis. » Vide quæ supra diximus ad cap. 20.

Ergo qui simile opus non facit, non permittatur expleto opere Dei remorari in oratorio. » Id summa cum religione observabant majores nostri, finito quolibet cursu operis Dei sæculares ejicientes, ut pluribus exemplis et factis demonstrari posset. Sed unus in hanc rem sufficet Udalricus de officio sacriste loquens in hunc modum (Lib. III, cap. 12) : « Clauditis quoque vel aperitis ecclesiæ fores variis modis per diversa tempora. Nam cum ad nocturnos tam in hieme quam in æstate semper aperiatur, in hieme tamen post officium, quod in nocte cantatur, semper eas claudit, atque ita permanent usque dum scilla sonetur ad tertiam; finitaque missa matutinali claudit, clausæque permanent usque dum scilla pulsatur ad sextam. Tunc aperiuntur, et missa finita, usque ad vespersos clauduntur. Post vespersos vero regulares clauduntur, ita usque ad nocturnos permansuræ. In æstate autem cum statim post matutinas regulares claudantur, ad primam aperiuntur, et usque dum missa matutinalis finiatur patent; quæ tunc clausa ad missam aperiuntur, post quam usque ad vespersos obserantur; quibus finitis, usque ad nocturnos omnino clauduntur. In Quadragesima privatis diebus post missam matutinalem clauduntur, et post sextam mox ut scilla sonaverit reserantur, nec clauduntur 669 usque dum vesperi finiatur. In xii vero lectionibus tam in hieme quam in æstate ad scillam quæ post capitulum sonatur, aperiuntur. » Atque hanc consuetudinem respicit quod in lib. Mir. S. Gualteri abbatis Pontisarensis legitur : « Die altera, quæ Dominica habebatur, sacrista universos post missas exire cogente, » etc.

CAPUT LIII.

De hospitibus suscipiendis.

Omnes supervenientes hospites, tanquam Christus D suscipiantur : quia ipse dicturus est : *Hospes fui, et suscepistis me* (Matth. xxiii). Et omnibus congruus honor exhibetur, maxime domesticis fidei et peregrinis. Ut ergo nuntiatus fuerit hospes, occurratur ei a priore vel a fratribus, cum omni officio charitatis; et prinitus orem pariter : et sic sibi socientur in

pace. Quod pacis osculum non prius offeratur, nisi oratione premissa, propter illusiones diabolicas. In ipsa autem salutatione omnis exhibetur humilitas. Omnibus venientibus sive discedentibus hospitibus, inclinato capite, vel prostrato omni corpore in terra ^b, Christus in eis adoretur, qui et suscipitur.

Suscepti autem hospites ducantur ad orationem :

^a Flor., ipsa, omisso in.

^b Oxon., Conc., deest in terra. M., in terram.

et postea sedeat cum eis prior, aut cui ^a jusserit **A** ipse. Legatur coram hospite lex divina, ut ^a edificetur: et post hæc omnis exhibeatur humanitas. Jejunium a priore frangatur propter hospitem. nisi forte præcipuus sit dies jejunii qui non possit violari. Fratres autem consuetudines ^b jejuniorum prosequantur.

Aquam in manibus abbas hospitibus det; pedes hospitibus omnibus ^c tam abbas quam cuncta congregatio lavet. Quibus lotis, hunc versum dicant: *Suscipimus, Deus, misericordiam tuam, in medio templi tui (Psal. XLVII).* Pauperum et peregrinorum maxime susceptioni cura ^d sollicite exhibeatur: quia in ipsis magis Christus suscipitur. Nam divitum terror ipse sibi exigit honorem.

Coquina abbatis et hospitum super se sit, ut incertis horis **670** supervenientes hospites, qui nun-

^a Oxon., quem.

^b Al., Consuetudinem.

^c Conc. deest omnibus.

^d Cassin., Hild., Dion., Andr., Hadr., Boher., *suscipiunt cura.* Narb., Hæft., *susceptionis cura.*

^e Narb., Cassi., Flor., *non inquietentur.*

^f Oxon., Flor., *in qua coquina.*

^g Oxon., sint.

quam desunt monasterio, non inquietent ^e fratres. In quam coquinam ^f ad annum ingrediantur duo fratres, qui ipsum officium bene impleant; quibus, ^g indigent, solatia administrentur, ut absque murmuratione serviant ^g; et iterum quando occupationem minorem habent, exeant, ubi eis imperatur ^h, in opera ⁱ. Et non solum in ipsis, sed et in omnibus ^j officiis monasterii ista sit consideratio, ut quando indigent, solatia accommodentur eis; et iterum quando vacant, obediunt imperatis.

Item et cellam hospitum habeat assignatam frater, cujus animam timor Dei possidet: ubi sint lecti strati ^k sufficienter, et domus Dei a sapientibus sapienter ^l administretur ^m. Hospitibus autem, cui non præcipitur, nullatenus societur neque colloquatur: **B** sed si obviaverit aut viderit, salutatis humiliter, ut dictum est ⁿ, et petita benedictione, transeat, dicens non licere sibi colloqui cum hospite.

^h Narb., *quod imperatur.* Al., *ubi eis imperatum fuerit.* Al., *uti eis imperatur.*

ⁱ Al., *in opere.*

^j Al., *ipsis, sed et omnibus, bis omni-so in.*

^k Al., *lecti sternia.*

^l Flor., Cassin., *et sapienter.*

^m Sabin., *adificetur.*

ⁿ Al., *ut diximus.*

COMMENTARIUS.

Ab oratorio transimus ad hospitium; tanta est enim utriusque loci affinitas, ut ab invicem separari non debeant: utrobique Christus adoratur, utrobique suscipitur; in oratorio quidem ad altare, in hospitio autem in hospite et peregrino. Neque vero necesse arbitror purius hic hospitalitatis virtutem commendare, quam tot ac tantis SS. Patres celebrarunt encomiis. Hanc abunde laudat Petrus Blesensis in epist. 29, quem si lubet consule: nobis interim sufficiat exemplum patriarcharum, præceptum apostolorum, Christi Domini promissum, quo celeste se suscipientibus in hospite regnum spondit, ut merito Gregorius IX in constitutione pro Benedictinis monachis decreverit, *et ut in quolibet monasterio vel prioratu, abbas vel prior, aut ipsis cessantibus visitatores qui pro tempore fuerint, secundum possibilitatem locorum, hospitalitatem ordinem ad elemosynas faciendos, certo hospitio ad recipiendos pauperes, et alios hospites, et ministro idoneo qui eis deserviat deputato. Et si alicui personæ religiosæ hospitium denegatum fuerit, qui hospitio deputatus fuerit, tribus diebus jejundet in pane et aqua.*

671 Omnes supervenientes hospites tanquam Christus suscipiantur. [Omnes supervenientes hospites; et quia, inquit Bernardus Cassinensis, ignoratur in quo magis Christus suscipiatur; nonnunquam enim suscipitur pauper et egenus, qui prima facie creditur abundans et locupletatus; nonnunquam etiam susceptus cum humilitate ædificatur suscipientium charitate, et induens animi lenitatem, et mentis privatam feritatem, et per consequens Christi efficitur habitaculum; et sic in eo contingit suscipi Christum. Nullus ergo prætermittendus, nullus repellendus, nullus excludendus, omnis superveniens suscipiendus.] Idem habet Petrus Boherius. Et tamen Hildemarum hunc locum exponens, *et quod dixit omnes, inquit, videtur arduum et pene difficile, eo quod multi sunt hospites qui ad monasterium veniunt. Sed isto modo potest intelligi: sive ideo dixit omnes hospites, quia tunc pauci veniebant, sicut Cassianus dicit in collatione et in Vita Patrum*

legitur, quanquam dicat S. Benedictus nonquam desse monasterio hospites. Potest etiam unus vel duo intelligi venisse, nam tanti tunc forte non erant sicut nunc; et secundum hunc sensum intelligebat Teudulfus. Per Deum, si nunc adesset S. Benedictus, claudere illis ostium fecisset. Sive altero modo intelligitur omnes, subaudis quos potest monasterium suscipere, tanquam Christus suscipiantur, quia regula nihil impossibile dicit. Sive solvitur hæc ratio in intentione, de qua intentione omnes debent ita recipi ut hospites sicut Christus, quanquam non possit omnibus serviri sicut Christo, sed paucis.]

Quamvis autem omnes quos potest monasterium hospites sine discrimine debeat suscipere, nonnullis tamen denegandam esse hospitalitatem, et recta ratio docet, et antiqua monet institutio. Hos inter accensere debemus primum hæreticos, quibus majores nostri sua claustra claudabant: *et Nobis in monasterio hospitalitas cordi est, inquit S. Hieronymus (Apolog. advers. Rufin.), omnesque ad nos venientes laxa humanitatis fronte suscipimus: veremur enim ne Maria cum Joseph locum non inveniat in diversorio, ne nobis Jesus dicat exclusus: Hospes eram, et non suscepistis me. Solos hæreticos non suscipimus.* Et S. Basilus (Regul. brev., interr. 424): *et de cibo capiendum cum hæreticis habemus præceptum Apostoli in quibus hoc fugere conveniat, etc.*

Secundo. Eadem lege excludendi sunt ab hospitio homines maligni, ad omnia crimina parati; id quod enixe postularunt in supplicii ad Carolum Magnum libello monachi Fuldenses his verbis (Cap. 17): *et Malignos et furiosæ mentis homines, et ad cuncta flagitia perpetranda promptissimi, non colligantur intra monasterium, sicut factum est de illo homicida clerico qui monachum interfecit, qui contra omnium fratrum voluntatem et consensum locatus est in monasterio.* Attamen, et cum S. Augustino loquar (Epist. 58): *et in recipiendis hospitibus ignotis solemus dicere multo esse melius malum hominem perpeti, quam forsitan*

per ignorantiam excludi bonum, dum cavetur ne recipiatur malus. »

Tertio. Sub hac etiam lege contineri debent et femine, quibus **672** non modo monasterii semper, sed ipsius etiam oratorii aditus est aliquando denegatus, ut supra demonstravimus ad caput 4: « Ne appropriare sinas ad te mulierem, inquit S. Antonius in Regula (Num. 7), nec permittas ingredi domicilium tuum; ira enim graditur post illam. » Et S. Ephrem (Tom. II in Doct. varia.): « Non decet monachum ulam habere cum femina societatem: ad eam vero quæ virginitatem proficitur, prorsus ne accesseris, siquidem ullus in te carnalis sensus viget; nam monachum inter epulas cum feminis versari, idem est ac se in ignem projicere: qui autem earum fugit consuetudinem, fugiat tanquam dama ex retibus, et velut avis ex laqueo. » Iluc spectat quod Godehardus abbas Tegerensensis ad quamdam abbatissam scribit (Tom. IV Analect.): « Ista soror nostra venit ad nos ante Natale Domini multiplici necessitatis suæ miseriam nobis conquesta; quam libentissime nobiscum commorari permittemus, et in quantum sufficere minus ministrare illi necessaria juberemus, si qualitas sexus aliquot permitteret monasterio fratrum feminas cohabitare: quia, ut a sanctis viris comprobatur, stipula, palea, ignisque nunquam sibi pacificantur, nisi alter alterius damno citius consumuntur. » Cisterciensium hac in re religionem experta est quædam mulier devotionis causa ad sepulcrum S. Roberti prefata (Bolland., 29 Aprilis); nam « inclinata jam die venit ad monasterium Quincei, hospitium mendicans a monachis; sed quia illorum traditio inter fines suos sexum muliebrem non admittit, compulsæ est misera mulier inde recedens in memore pernoctare, » ut scribit auctor Vitæ S. Roberti abbatis Molismensis num. 17. Idem postea confirmavit Gregorius IX in bulla ad Cistercienses, in qua hæc lego: « Auctoritate præsentium inhibemus ne quis in domibus vestris uti carnibus, seu mulier aliqua eas intrare præsumat contra ordinis statuta. »

Non defuere tamen qui humanitatem hospitalitatis extra monasterii claustrum feminino sexui exhiberent; imprimis Pachomiani, in quorum Regula hæc habentur (Art. 29): « Si sæculares homines, aut debiles, aut vasa infirmiora, id est mulierculæ, venerint ad ostium; suscipiens singulos in diversis locis juxta ordinem præpositi et sexus sui; præcipue feminas majori honore et diligentia curabunt, cum omni timore Dei, et locum separatam ab omni virorum vicinia eis tribuent, ut nulla sit occasio blasphemandi. Quod si ad vespertas venerint, alij cere eas nefas est; sed accipient, ut diximus, separatim locum, et claustrum cum omni disciplina atque cautela, ut grex fratrum libere suo officio serviat, et nulli detur offendiculum detrahendi. » Idem præstabant et Cluniacenses, ut testatur Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens (Lib. 1, epist. 28), et Farlenses ex mss. Consuetudinibus ejusdem monasterii. Ipsi etiam Cistercienses, etsi feminas ad hospitandum haud recipiant, foris nihilominus eis victum præbebant ex lib. Usuum Cisterciensium cap. 42.

Quarto. « Quod S. Benedictus ait *supervenientes*, videtur excludere contiguos vel proximos habitatores, qui potius domesticæ seu concives, quam hospites appellari possunt, » ut cum Bernardo Cassinensi loquitur **673** Boherius. Addit tamen: « Sed et contra illos indifferenter admittendos, vel totaliter excludendos discretio debet haberi. Pauperem tamen sive remotum, sive propinquum admittendum hortor. »

Fuerunt etiam qui hospitalitatem tanquam monasticæ quieti et solitudini contrariam a monachorum cœnobis omnino arcendam esse existimarent. Hæc ratio, S. Augustinus in Hipponensi monachorum aseceterio, in quo presbyter vixit, hospites recipi volebat. In statutis quoque Guigonis Carthusiæ prioris lego (Cap. 49): « Ipsorum hospitum personas tantum, non etiam equitaturas procuramus. »

Tanquam Christus suscipiantur, quia ipse d'ctur est: *Hospes fui, et suscepistis me.*] Ex hoc maxime capite hospitalitatem commendant SS. Patres, atque in primis S. Augustinus (Serm. 156): « Discite, inquit, hospites suscipere, ubi agnoscitur Christus: an nescitis quia si quem Christianum suscepistis, ipsum suscepistis? Nonne ipse dixit: *hospes fui, et suscepistis me?* et quando ei dicitur, *Domine, quando te vidimus hospitem?* respondet: *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Cum ergo Christianum Christianum suscipit, serviunt membra membris, et gaudet caput, et sibi imputat datum quod membro ejus fuerit erogatum. Ille ergo pascatur Christus esuriens, accipiat potum sitiens, vestiatur nudus, suscipiatur peregrinus, visitetur ægrotus. » Et revera qui in hospite se suscipi assertit, in se ipso aliquando excipi voluit, ut de quodam ignoto testatur S. Gregorius his verbis (Homil. 25 in Evang.): « Quidam pater familias cum tota domo sua magno hospitalitatis studio serviebat, cumque quotidie ad mensam suam peregrinos susceperet, quodam die peregrinus quidam inter alios advenit, ad mensam ductus; dumque paterfamilias ex humilitatis consuetudine aquam vellet in ejus manibus fundere, conversus uream accepit; sed repente cum in ejus manibus aquam fundere voluerat non invenit. Cumque hoc factum secum ipse miraretur, eodem ei nocte Dominus per visionem dixit: *Ceteris diebus me in membris meis, hesterno autem die me in meipso suscepisti.* » At quod S. pontifex de alio quodam quasi ignoto, hoc ipsum de illo narrat Joannes Diaconus l. n. Vitæ S. Greg., c. 22 (Sæc. II Ben.), et sequenti capite refert quoque alia vice susceptum ab eo fuisse angelum. Simile aliquid de S. Agilo abbate Resbacensi in ejus Vita, c. 20, et de S. Guthberto, apud Bedam, in ejus item Vita, cap. 7, legitur.

Et omnibus congruus honor exhibetur.] Quem in locum Bernardus Cassinensis et Boherius: « Aliter enim, inquit, debet honorari episcopus et abbas, et aliter clericus vel monachus; aliter prælatus, aliter subditus; aliter magnæ religionis fama adveniens frater, aliter sarabaita vel gyrovagus; aliter nobiles et potentes, aliter ignobiles et pauperes; et ideo dicit *congruus*, ut secundum qualitatem susceptæ personæ sit et condescendens in honoris exhibitione, in ciborum præparatione, in occasione: una enim debet esse ad omnes charitas secundum interiorem hominem; **674** sed debet esse diversitas in exterioris honoris exhibitione. Pauperi enim sufficit panis grossus, olus et faba; diviti vero vix sufficit porcus, vel caro bovina, aut alidia delicata: pauper ubique jacet; diviti vero lectus pretiosus vix placet. » Et Smaragdus: « Quamvis una charitas omnes amplectatur interius, aliter pauperibus, aliter vero exterius congruit ministrare potentibus: neque enim æqualis omnibus paranda est sessio, neque omnibus æqualis ciborum convenit præparatio; sed unicuique necesse est cum charitatis discretionem congruus locus, congruus cibus, congruus lectus, congruus omnibus exhibeatur et honor. » Quibus ex verbis patet solutio ad eam difficultatem, quam ex cura et sollicitudine, quam pauperibus et peregrinis impensius exhiberi præcipit S. legislator, hic movet et solvit Hildemar: nam « hæc sententia, inquit, in qua dicit omnibus congruus honor exhibeatur, attinet ad exteriorem hominem: illa autem sententia qua dicit pauperum et peregrinorum, attinet ad interiorem hominem. Id est, ac si diceret in præparatione servitii unusquisque hospites juxta suam mensuram recipiendus est; tamen in mente debet præferri pauper divini. »

Maxime domesticæ fidei et peregrinis.] Quem locum ita explicat Smaragdus: « Domesticus dicitur amicus, familiaris, vel sodalis, quos duobus modis intelligere debemus: sive omnes generaliter Christianos, unam nobiscum fidem, unum habentes baptismum; sive specialiter monachos, qui nobiscum Deo peculiariter fidelitatem et religionis servant famulatum. Peregrinus dicitur in longæ patriæ agro positus. » Eodem fere

modo loquitur Bernardus Cassinensis. Similiter etiam Regula S. Pachonii (Art. 28): « Quando ad ostium monasterii aliqui venerint, si clerici fuerint vel monachi, majori honore suscipiantur. » Idem habet Regula Orientalis cap. 40. Et Regula S. Isidori (Cap. 21): « Licet omnibus hospitalitatis bonum cum gratia oporteat referri, uberior tamen clericis et monachis deferenda est honorificentia hospitalitatis. » Denique Regula S. Stephani ordinis Grandimontensis institutoris (Cap. 56): « Religiosis plus honoris et reverentia quam cæteris exhibere studeatis. »

Ut ergo nuntiatus fuerit hospes, occurritur ei a priore, vel a fratribus cum omni officio charitatis. Incipit hic S. Benedictus hospitibus suscipiendi ritum describere. Et primo quidem ante omnia vult ut adveniens occurratur, juxta priscorum monachorum morem, quem videre est apud Rufinum, lib. II de Vitis Patrum, cap. 1 et 7, et insuper cap. 21, ubi de Nitriensibus loquens, hæc habet: « Illic cum appropinquarem loco, ubi peregrinos fratres advenire censerunt, continuo velut examen apum, singuli quique ex suis cellulis prorunt, atque in obviam nobis facto cursu et festina alacritate contendunt, portant secum quamplurimum ipsorum urceos aque et panes, secundum quod propheta corripit quosdam dicit, quia non existis filiis Israel in obviam cum pane et aqua. » Vide Palladium, in Laus. cap. 52, et Vitam sancti Martini abbatis Vertavensis, sæc. I Bened., pag. 378.

675 Sed quam sibi singuli Nitrienses monachi sumebant hospitibus occurrendi curam, quamque Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, ei cui sollicitudo hospitalis data erat committit, hanc S. Benedictus sub distinctione prioris vel fratris injungit, ut a priore occurratur majoribus, minoribus a fratribus, uti exponunt Smaragdus et Bernardus Cassinensis: « Quia enim duæ ad monasterium solent venire personæ, inquit Smaragdus, duas et illis personas rationabiliter jubet occurrere. Prioribus enim necesse est occurrat prior, fratribus occurrat frater. Si enim venerit rex, episcopus, aut aliquis de summo apice potens, exeat illi obviam abbas; si autem venerit alter, obviam illi exeat alter. » Quod autem S. Benedictus dicit vel a fratribus, non est intelligendum ab omnibus, sed ab iis quos ad id officii deputaverit abbas, ut patet ex lib. Usuum Cisterciensium, cap. 87.

Et primitus orent pariter, et sic sibi socientur in pace. Secundo præscribit S. Benedictus ut primitus orent pariter, id quod Richardus de S. Angelo intelligit « unus alterum salutando, vel unusquisque dicendo Benedicite, prout vidi, » inquit. Rectius S. Hildegardis primitus orent pariter exponit, ut « omnes quicumque sint ad ecclesiam ad adorandum ducantur, ita quod fratres Deum orent, ne cum eisdem hospitibus ordinem suum infringant, isti autem ut conversationem illorum videntes meliores fiant. » Quoniam vero ritu id fieret, ita explicat liber Usuum Cisterciensium (Cap. 87): « Occurrentes vero hospitibus deponant caputia de capitibus, si tunc superposita fuerint, et sic, prostrati super genua, ducant ad orationem. Ingressi vero ecclesiam, aspergat illos aqua benedicta ille cui officium illud injunctum est. Postea faciant orationem incurvi vel prostrati, sicut tempus exigit. Sed si episcopus vel abbas fuerit, qui eum suscipit offerat ei sparsorium, osculando manum, et ducto eo ad locum ubi orare debet, subtrahat se paululum cum socio post ipsum orantem, faciens orationem, sicut supra dictum est: quia completa, signent se et exeant. » Idem fere habent Bursfeldenses in Cæreniensi, dist. 5, cap. 26. Cluniacenses ad plura altaria hospites ad orandum ducebant, testante Udalrico, lib. III, cap. 22. Sithiven-es S. Bertini ad altare S. Dionysii ex Joanne monacho Bertiniano in Mir. B. Bernardi Pœnitentis, n. 31. Cassinenses vero præscribunt (Decl. Cass., cap. 53, n. 2) ut « sit sacellum, quantum possibilitas permittit, juxta portam

monasterii, quo ad orationem hujusmodi hospites intrudantur. » Quod sane haud ita novum recensere videri debet; nam Hildemar, in cap. 66, scribit: « In nostra provincia solarium habetur super portam et oratorium ibidem. » Vallisoletani volunt (Constit. Vallis., cap. 74) ut prælatus recipiat hospites loco deputato, aut mittat qui eos recipiant; deinde ducantur ad ecclesiam, aut locum aliquem in hospitio, in quo decenter ante aliquam imaginem preces fundi possint. Denique in mss. Constitutionibus Casalis Benedicti hæc lego (Cap. 32): « Sufficiet orare mente, et dicere quod ad orationem vel laudem Dei pertineat, puta Deo gratias, vel Benedictus qui venit in nomine Domini; Deus laudetur, aut tale. Alioquin post pacis osculum ducatur ad oratorium, et ibi oretur. »

Manavit autem iste ritus ab antiquis monachis, ut docet Rufinus his verbis (Lib. II de Vitis Patrum, cap. 1): « Illic est enim mos apud Ægyptum, ut ubi advenierint, statim per orationem sibi invicem concederentur. » Et loquens de S. Apollonio (Ibid., cap. 7): « Ubi ingressi sumus monasterium, oratione prius, ut moris est, data, pedes nostros propriis manibus lavat. » Et de Nitriensibus: « Tunc deinde nos susceptos adducet primo cum psalmis ad ecclesiam. » Idem patet ex Vita sancti Pachonii, num. 44, apud Rosweidum.

Quod pacis osculum non prius offeratur, nisi oratione præmissa, propter illusiones diabolicas. Tertio, ductis ad orationem hospitibus pacis osculum offerri præcipit S. legislator, in signum reconciliationis, in signum amoris et dilectionis, in signum pacis, in signum unitatis catholicæ: quadruplex enim hujusmodi osculum distinguit auctor libri de Amicitia apud S. Augustinum, quamvis ultimum maxime hospitibus offerri dicat cap. 6.

Illud autem nonnisi oratione præmissa propter illusiones diabolicas exhiberi voluit; id quod ab antiquis item monachis didicerat, testante Rufino (Lib. II de Vitis Patrum, cap. 1), quia « hic est mos apud Ægyptum, ut ubi advenierint fratres, statim per orationem sibi invicem concederentur. » Propterea enim forma hujusmodi inter monachos observatur, ut si quis ad eos veniat, sive vir ille, sive mulier sit, sive senex, sive juvenis, sive ignotus, sive notus, ante omnia ut oratio fiat, ut nomen Domini invocetur, quia si fuerit aliqua transformatio demonis, continuo oratione facta diffugiet. » Nonnulli tamen ex priscis etiam monachis ante orationem advenienti hosti osculum præbebant, ut manifestum est ex eodem Rufino (Ibid., cap. 9), ubi de Coprete: « Is, inquit, cum nos vidisset, et osculo salutasset, atque ex more etiam post orationem pedes lavisset, requirebat quæ gereretur in saculo. » Et de monachis sub sancti Apollonii disciplina degentibus (Cap. 7): « Occurrerunt autem nobis cum psalmis, hoc enim moris est eis tacere in adventu omnium monachorum, et adorantes in facies suas usque ad terram osculabantur nos. » Abi ergo ex fratribus præcedebant nos, alii sequebantur; utraque tamen turba psallebat. Ubi autem appropinquare jam cœpinus audita voce psalmi, ipse etiam Apollonius procedit in occursum, et ut vidit, nos statim prior adoravit usque ad terram, et surgens osculo nos suscepit; ubi autem ingressi sumus monasterium, oratione prius, ut moris est, data, pedes propriis manibus lavat. » Sed et nunc Cassinenses (Decl. Cassin., cap. 53) sola oratione mentali præmissa, osculum ante offerunt quam ducant hospites ad orationem. De osculo ipso videtis Hæftenum, lib. XI, tract. 2, disq. 1. De modo illud offerendi, ita scribit citatus a Bernardo Cassinensi Petrus Diaconus: « Antiqui quando recipiebant homines venientes, stabant in ostio domus suæ, et ponebant pedes hospitibus super pedes suos, et dabant eis pacem, et sic eos recipiebant in domum suam. » Cistercienses 677 vero statuunt (Lib. Usuum Cist., c. 87) ut post orationem epressi ab ecclesia « dicat Benedicite

qui sententiam debet legere; deinde flectant semel coram omnibus genua, et erecti osculentur eos, et postmodum resideant. »

In ipsa autem salutatione omnis exhibetur humilitas. *[Omnia, id est tam mentis quam corporis, ut loquuntur commentatores. Salutatio autem, juxta Boherium, « fit communiter verbo, manu et osculo: quandoque fit solo verbo: unde Hispanorum salutatio est Humiliamus nos, ad quod facit verbum sequens Francorum, Deus vos salvet; Lombardorum, Benevchau; Sarracenorum, Ey ylla Melaac. Multi tamen salutant hodie inclinando caput, pileumque, sive caputium a capite in totum vel in partem amovendo. »]*

Omnibus venientibus sive discendentibus hospitibus inclinato capite, vel prostrato omni corpore in terra, Christus in eis adoretur, qui et suscipitur. *[Quem in locum Hildemarus: « Reges, inquit, et episcopos, et abbates prostrati in terra debemus salutare propter exemplum Nathan prophetae, qui prostratus David regem salutavit. Reginam vero cum videt monachus, non debet monachus prostratus salutare; sed unum genu in terra ponere, aut humiliari debet capite suo. Abbatem vero nostrum, si rarius videmus, in terra salutare debemus. Ceteros autem, id est comites, presbyteros, monachos, et reliquos inclinato capite salutare debemus. »]* Ubi triplicem distinguit salutationem: unam, qua toto corpore prostrato reges, episcopos, et abbatem proprium; secundam, qua unico flexo genu reginam; tertiam, qua capite inclinato reliquos salutamus. Rectius tamen, meo iudicio, Smaragdus: S. Benedictus, inquit, « hic sicut superius duas advenientium inducit personas: unam mediocrem, cui tantum caput inclinatur a fratre; aliam vero summam, quae in terram toto prostrato adoratur et corpore; sed tamen in utrisque Dominus Jesus Christus adoratur qui et suscipitur. » Simili modo Bernardus Cassinensis: « Nam reges et episcopi genuum flectione; alii medioeres, comites, abbates, et ceteri capitis inclinatione sunt honorandi; et ideo dicitur vel. » Et Nicolaus de Fractura: « *Inclinato capite, ut si fuerint medioeres, vel etiam comites, barones, abbates, et ceteri, capitis inclinatione honorantur. Vel prostrato omni corpore in terra.* Et hoc si fuerint reges, vel principes, vel marchiones, et eorum majores, sive spirituales, sive temporales, qui sunt prostrato corpore adorandi. Sic legitur fuisse Nathan propheta, qui regem, ut vidit, adoravit. » Nimirum monachi ad regem non accedebant nisi prostrato in terram corpore: unde Willauius Boetius, in Vita S. Juliani, num. 9 (*Saec. i Ben.*), « Ut appropinquavit ulio regis, *ut est consuetudo monachorum*, pronus regem adoravit. » Hoc tamen Petri Boherii tempore jam obsoleverat: « Quod nec, inquit, vidi observari, nec qualiter intelligi debeat planam expositionem legi; unde credo quod iste paragraphus debeat intelligi de inclinatione capitis vel corporis, quae fit in oratorio, **678** dum hospes orat: nec illud praestat differentiam personarum, sed temporum, ut frater qui hospitem comitatur, dum orat pariter cum eo, prout tenetur supra, flectat genua et corpus tempore quo hoc fratres faciunt in conventu; vel sit inclinato capite, si fratres in horis non se prosternunt in terra: et taliter Christus in eis, id est cum eis adoratur, qui et suscipitur. »

Suscepti autem hospites ducantur ad orationem. *[Id est ad ecclesiam coram altari, » inquit Richardus de S. Angelo. Superius dixerat orant pariter; nunc iterum dicit ducantur ad orationem. An vero de duplici oratione, aut de unica tantum intelligendus sit, non satis explicant commentatores. Nicolaus de Fractura de unica intelligit; Menardus primum locum de oratione, quae in ipsis monasterii foribus fit propter illusiones diabolicas, interpretatur; alterum de oratione, quae fit in oratorio, cum susceptus hospes illuc ducitur, gratias acturus Deo de prospero adventu, et errorum in via veniam deprecaturus.]*

A Fortassis etiam hic S. Benedictus respexit ad illud Regulae S. Pachomii (*Art. 18*): « Quod si voluerint (hospites) orationis tempore atque collectae venire ad conventum fratrum, et ejusdem fidei fuerint; janitor, vel minister xenodochii nuntiabit Patri monasterii, et sic deducuntur ad orandum. » Et revera solebant olim hospites monachi una cum fratribus tam die quam nocte divinis interesse laudibus; unde et S. Hilulfus « ordinans interius claustrii cuncta religiose, decrevit domum hospitum, ne fratres a supervenientibus molestarentur, ad portam monasterii edificare; et juxta illam, capellam in qua hospites ad divina audienda convenirent, » ut scribit Richerus in ejus Vita, cap. 19 (*Append. ad saec. iii Ben.*). Hinc S. Benedictus Anianensis, teste Ardone in ejus Vita, num. 52 (*Saec. iv Ben.*), volebat ut nocte « ecclesiae ostiis patefactis hospitibus pateret ingressus; » hinc et in antiqua monasterii S. Galli delineatione contra basilicam describitur susceptio supervenientium fratrum, cum eorum dormitorio. Ita denique Hegermannus abbas Centulensis (*Saec. ii Ben.*), in Corbeiensi monasterio hospes, interfuisse matutinis legitur in lib. i Mir. S. Adalardi, cap. 2, et Urbanus papa II ad Cavense cenobium accedens (*Ms. Chron. Cavens. monast., apud Bolland., 4 Martii*): « Aedes ingressus pontifex sacratissimae eucharistiae primum reddito cultu, ad specum se contulit... et nocte ipsa cum eisdem fratribus matutinam laudem solemniter persolveribus devotus interfuit. » Haec obiter dicta sint, non quasi absolute velim hunc esse S. Benedicti sensum, sed ad demonstrandum antiquam consuetudinem, qua ipsi etiam hospites nocte divinis intererant officiis.

Et postea sedeat cum eis prior, aut cui jusserit ipse. *[Quia prior, id est abbas, potest esse talis occupatus, vel potest esse talis, cui necessarius est interpretes, vel est minor persona, cui debet sufficere alius comes quam prior, nec abbas sive prior hoc posset adimplere in cenobiis in quibus hospites frequentant, » ut loquitur Boherius. Is autem cui jusserit abbas, debet esse doctus et litteratus, ex concilio Aquigranensi, decernente (*Can. 65*) « ut docti **679** fratres eligantur, qui cum supervenientibus loquantur.]*

Legatur coram hospite lex divina ut edificetur. *[Circa hanc lectionem plurima hic occurrunt observanda.]*

Primo, nomine legis divinae non solum Decalogus, aut quinque Moysis libri intelliguntur, sed utrumque Vetus et Novum Testamentum, imo « omne verbum ex lege divina sumptum quod edificat, » inquit Bernardus Cassinensis. Quid vero absolute legendum sit, vix aliqui definiunt. Olim in Cassinensi asceterio « coram hospitibus legebantur exhortationes quaedam excerptae ex libris divi Gregarii papae, » ut testatur Paulus Augustinus a Janua. Has exhortationes sive sermones in Cassinensi bibliotheca vidit noster Mabillonius, Rodulfus abbas monasterii S. Theodorici prope Rhemos, coram Roberto Flandrensis comite, et Danorum regina Viram S. Theodorici (*Saec. i Ben.*) jussit legi, ut scribit Adalgisus in lib. Mirac. ejus, cap. 15. Denique Patres congregationis Anglicanae statuunt (*In cap. 55*), ut « ducatur ad cellam hospitum, ubi a fratre cui mandatur cura hospitum legatur lectio ex I. Joan., cap. iv, *Charissimi, diligamus*, etc., usque ad finem; et dicatur, *Tu autem, Domine*, et statim prosternat se coram hospite, deosculans terram, quo Christus in eo adoretur juxta regulam. »

D Secundo, statim post factam in ecclesia orationem, et exhibitum pacis osculum, antequam hospes duceretur in hospitium, fiebat hujusmodi lectio, ut videre est in libro Usuum Cisterciensium (*Cap. 37*): « Osculentur eos, et postmodum resideant, et lecta sententia, si expositione indiget hospes, exponatur ei; deinde ducatur ad hospitium, vel praesentetur hospitali; fratres autem redeant in claustrum; » et apud Richardum de S. Angelo ad haec verba: *Post haec*

omnis ei exhibeatur humanitas : « Post hæc, id est ducto ad orationem et lecta coram eo lege divina. » Sed Bursfeldenses ducto ad hospitium hospite, coram eo aliquid de divinis Scripturis recitant. Cassinenses vero hunc ad locum ista declarant (*Deci. Cassin.*, cap. 53) : « Maxime laudamus hoc fieri si commodè possit; et tempus hoc permiserit, ut dum refectio paratur, aliquid hostii legatur, vel spiritualia dicantur, unde ædificetur, habito respectu ad personæ qualitatem, et necessitatem. Saltem non omitatur quin ad mensam hostii aliquid legatur juxta conditionem personæ, ut ædificetur. » Similiter in miss. Casalinorum Constitutionibus hæc lego (*Cap. 52*) : Post pacis osculum « ducatur ad hospitium, et legatur coram eo lex divina expectando refectionem, si tempus cesserit, vel dicantur spiritualia ad ædificationem. Saltem non omitatur quin ad mensam aliquid hostii legatur in principio et in fine refectionis, juxta conditionem personæ. »

Tertio, hæc olim lectio fiebat in auditorio, ut patet ex Vita sancti Guillelmi ducis et monachi Gello-nensis (*Sac. iv Ben.*), ubi narratur quomodo suo susceptus fuerit in monasterio. Ac primo quidem num. 21, longe occurritur ei a fratribus, ducitur ad orationem, ecclesiæque dona confert. Et postea, num. 22 : « Completa oratione, tactaque cunctis altaribus 680 sua cuicque digna veneratione.... itur in auditorium, et osculatis fratribus, lectaque ex more lectione, facto-que pro tempore brevi sermone de animæ adificatione, mox vir Dei subinfert, et indicat manifeste cur ipse venerit. » Idem videre est apud Ekkehardum in lib. de Casibus S. Galli cap. 41, ubi referens quæ ratione episcopi et abbates ad visitandum S. Galli asceterium missi ab Ottono imperatore recepti fuerint : « Adveniunt omnes, inquit, festivo receptis Cires apostolorum responsorium canitur. Abbas in auditorio debilis residens, introductis quidem eis assurgit. Legitur consentibus lectio de charitate et de pedisequa ejus discretionem. Qua finita assurgunt omnes in abbatis et fratrum oscula. Deinde abbas : *Benedicti vos a Domino. Et fratres : Qui fecit cælum et terram.* » Et ita forte capiendus est locus ex Vita S. Aicadri abbatis Gemmeticensis, num. 41 (*Sac. ii Ben.*) : « Suscepti monachis ad domum auditorii eos perduxit. » Est autem auditorium locus capitulo proximus : locutorium appellare solent. Auditorii tamen nomine hic capitulum intelligit noster Mabillonius.

Quarto, exponebatur hostii recitata lectio, ut docet Hildegardus : « Si autem talis fuerit hospes, debet etiam exponi lectio; » patetque ex supra citato libro Usuum Cisterciensium, cap. 87, et ex Adalgi-o monacho in lib. Mir. S. Theoderici cap. 43, ubi refert Rodulfum abbatem suo in monasterio excepisse Robertum Flandrensem comitem, et reginam, eisque ad mensam adhibuisse lectionem ex Vita S. Theoderici : « Beatissimi Theoderici Vitam virtutibus illustrem coram eis a fratribus lectam et *expositam*, quasi saluberrimum animæ ferculum illis apposuit, quod præ cæteris sumptibus et impensis utique magis fecit. »

Quinto, ubi ignotus advenisset monachus, lectioni tota simul congregatio aderat, ut manifestum est ex Capitulis monachorum ad Augiam directorum (*Cap. 42*) : « Omnes hospites supervenientes cum lectione divina suscipiunt; incognitis tamen monachis ad lectionem omnis pariter concurrat congregatio, ut Christus in eis adoretur, qui et suscipitur. »

Sexto, Hildegardus : « Sciendum est, inquit, quia sunt multi qui postquam prima vice legunt lectionem hostii, jam postea nunquam legunt eidem hostii, etiamsi post unum, vel duos, vel decem annos venerit. Isti tales non regulariter faciunt, eo quod regula dicit hostii legi lectionem. Jam si humanitas illi exhibenda est, cur non et lectio ei legenda est, quod melius est? Unde ista potest esse discretio? si enim frequenter venerit ipse hospes ad monasterium, ita ut post quindecim aut v. g. iiii dies venerit, quoties

A venerit, tales ei lectio legenda sit, et omnis humanitas præbenda. »

Denique singulare haudquaquam exstitit S. Benedicto lectionem adhibere hospitibus; nam in Regula ablati Isaiæ hæc lego (*Cap. 53*) : « Hilariter occurre extero, et saluta illum, ne discessus vester ab invicem sit cum detrimento; et cave ne cum advenerit ad te interroges illum inutilia 681 tibi; sed postulo ab illo ut orei, et cum sederit, dic illi : Quomodo vales, frater mi? et exhibe illi librum aliquem ad legendum. »

Et post hæc omnis ei exhibeatur humanitas.] Omnis humanitas Smarædo « dicitur omnis miserantis affectus, et obsequium plenum et perfectum amoris, quod hospitibus exhiberi oportet in cibi, et potus, et omnium illis competentium administrationem. » Hildegardus, « omnis dilectio.... sufficiens omnis honestas... de temporalibus, id est panis et vinum, cibus, lectum, etc. » Similiter Nicolaus de Fractura humanitatem intelligit « in cibo, potu, in lecto et aliis qualitatibus rerum administrandarum. » S. Hildegardis, « tum in affabili et sociali sermocinatione collo-cutionis, quam in omni necessaria corporali necessitate. » Denique Richardo de S. Angelo omnis exhibeatur humanitas idem est, « quasi dicat ostendatur benevolentia eis, ducendo ipsum per monasterium, querendo de eorum provincia, et hujus similia dicantur. » Humanitas etiam complectitur omnem honoris exterioris demonstrationem; atque ita S. Sabas (*Tom. III Mon. Eccles. Græc.*) « cum hospitem quemdam accedentem suscepit, cum presbyterii ordinationem haberet, eum peragere faciebat in oratorio sanctam oblationem, » ut scribit Cyrillus in ejus Vita, n. 17.

Bernardus Cassinensis, Boherius, et Turrecremata in omni humanitate etiam carnum esum comprehendendi existimant : « Male quidem serviretur regi, inquit Bernardus, episcopo, vel principi, si ad carnum abstinentiam astringerentur. Sentiat aliter qui vult, tamen in hoc signo universali omnis hoc comprehendendi puto, habita consideratione discretionis ad hospites religiosos sanos, quibus uti carnis non licet. » Et Turrecremata : « Si hospitibus cibus carnum indifferenter negaretur, non omnis humanitas eis censeretur exhiberi. »

Sed huic opinioni, quæ contraria est optimæ monasteriorum ordinis nostri praxi, et quam expresse damnavit Innocentius Papa III, in brevi ad abbatem et conventum Sylvæ Majoris, qui tale aliquid præsumpserant, merito potest opponi illud S. Ambrosii (*Lib. vi in Hexam.*, cap. 8) : « Melior est enim hospitalitas in oleribus cum gratia, quam vitulorum pinguium præparatio cum discordia. » Et illud Evagrii in Monachicis, n. 2 (*Tom. III Monum. Eccles. Græcæ*) : « Si prætextu hospitalitatis de sumptuoso cibo in mentem venerit, alijce eam cogitationem, nec illi adhæreas; per illam quippe insidiatur tibi adversarius.... licet panem duntaxat habueris, aut sal, aut aquam, potes per hæc mercedem hospitalitatis acquirere; quod si ne illa quidem habueris, tantummodo autem bono affectu peregrinum exceperis, benignoque sermone eum donaveris, consumili ratione potes hospitalitatis mercedem consequi. » Itemque integrum S. Basilii caput 20 in Regulis fustioribus, quod vetat ne obtentu cujuscunque dignitatis, auctoritativæ, qua pollere possent ipsi hospites, soliti commutentur cibi, « nisi forsitan, inquit, et vestes nostras immutabimus, si quando cum illustrioribus conversandum est. Si vero id turpius esset, multo turpius est propter delicatos aliquos mensæ nostræ fragilitatem mutare. » Et paulo post 682 superfluum ac nimis sumptuosum ciborum apparatus redarguens, addit : « Et tu cum multitudine et luxu ciborum mensam fratri præter solitum ad voluptatem paras, illum luxuriæ accensas, et gulae probris per ea que instituis inonestas, dum arguis quod hujusmodi luxus voluptate delectetur. » Favet antiqua ordinis nostri consuetudo, qua pontificibus olim, regibus et cæteris magnatibus, pis-

res, olera, legumina, et similia mo achorum edulia in A monasteriis apponebantur. S. Joannes Guahbertus, congregationis Vallis Umbrosæ auctor, Leonem papam cum universa curia Romana hospio excepit, ei-que pisces apposuit, ut in ejus actis habetur. Parcius S. Bernardus abbas Clarevallensis, qui pontifici maximo Innocentio II pisciculum ministravit, cum cardinales vix haberent legumina, ut videre est in ejus Vita. Anglorum rex interdum in monasterium Lindisfarnense sub S. Colmano veniebat, et communibus fratribus cibus cum eis in refectorio vescebatur, ut scribit Venerabilis Beda in lib. iii Hist. Angl., c. 26. Rex Castellæ Fernandus cum veniret ad monasterium S. Facundi, cibus fratribus vulgaribus tantum utebatur, ut refert Rodericus lib. vi de Rebus Hispaniæ, cap. 14. Conradus rex Romanorum in die Innocentium cum duobus episcopis comedit in refectorio monasterii S. Galli una cum monachis, vilibus eorum cibus contentus; sicut et postridie fecit solo pane et fabis crudis satius, ut habetur in Vita S. Notkeri, cap. 16.

Certe vix dici potest quanta Cistercienses religione hanc custodierint observantiam, quot decretis, quot statutis venerint ne carnes ullo modo ministrarentur hospitibus: « Episcopis et aliis personis, inquit in libro Institutionum (*Dist. 15, cap. 5*), quæ non sunt de ordine nostro infra septa abbatie, et in domibus contiguis carnes nullatenus ministrantur, nec comedere permittantur, nisi graviter infirmetur. » Et in capitulo generali anni 1192: « Abbates qui hospitibus in sexta feria caseum et ova apposuerint, tribus diebus sint in levi culpa, uno eorum in pane et aqua. » In libro Definit. antiq., renovato prædicto decreto libri Institutionum, addunt (*Dist. 15, cap. 2*): « Sæculares item vel alterius religionis personæ prope cœmeteria nostra habitare, vel carnes comedere nullatenus permittantur; et quicumque abbas infra septa abbatie, vel in domibus contiguis carnes talibus ministra erit, vel ministrare fecerit, præter pauperibus infirmis aut personis assidue in abbatibus commorantibus in loco ad hoc specialiter deputato, veniunt inde petat in capitulo generali, super hoc graviter puniendus. Officiales vero, et monachi, et conversi hoc procurantes vel facientes, omni sexta feria sint in pane et aqua usque ad sequens capitulum generale. » Et infra (*Dist. 15, cap. 2*): « In monasteriis quoque monialium, districtius inhibemus, ne quibuscunque personis regularibus vel secularibus, nisi in extrema necessitate carnes de cætero ministrantur; sed cibi conventuales, si necesse fuerit, apponantur una die: ubi autem aliter attentatum fuerit, tam ministrantes quam ministrari procurantes per ablationem habitus puniantur. » His addenda sunt summorum pontificum decreta, quibus prohibeantur 633 ne visitantes etiam ex officio monasteria Cisterciensis ordinis episcopi carnes ab eis exigant, ut videre est Clement. I. iii, tit. 15, cap. 2, et ne nobiles sub specie patronatus conjuges in monasteriis introducere, et carnes comedere præsumerent, ut patet ex bulla Gregorii papæ IX a nobis supra citata. Absit ergo procul ab hospitibus nostris omnis pinguedo carum, absit omnis superfluous sumptuosusque ciborum apparatus: hæc in domibus regum sint, non monachorum: « Pulsante cellam tuam fratre, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 10*), protinus tristes rugæ di-cedant, contracta se ora resolvant, serena facies occurrat, festiva frons lætitiæ præferat. » Hæc est omnis humanitas quam hospitibus exhibere debemus. Nec quis obtendat auctoritatem, nobilitatem, potentiamque hospitum ad excusandos lautiores ciborum apparatus; nam quæcumque hanc in rem proferri possent, jam longo ante tempore refutavit, et valide quidem, S. Hieronymus scribens ad Nepotianum his verbis (*Epist. 2*): « Convivia tibi vitanda sunt secularium, et maxime eorum qui honoribus tument. Turpe est ante fores sacerdotis Christi crucifixi et pauperis, et qui cibo

quoque vescebatur alieno, lictores consulum, et milites excubare, judicemque provinciæ melius apud te prandere, quam in palatio. Quod si obtenderis te facere hæc: ut roges pro miseris atque subjectis, iudex sæculi plus deferet clerico continenti quam diviti; et magis sanctitatem tuam venerabitur quam opes; aut si talis est qui non audiat clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi inter phialas, libenter carebo hujusmodi beneficio, et Christum rogabo pro iudice, qui magis et citius subvenire potest quam iudex. *Melius enim est confidere in Domino quam confidere in homine; melius est sperare in Domino quam sperare in principibus.* » Optimum et salutare monitum, quod, obsecro, attendant monachi illi qui ad unum aliquando convivium expendant quod uni per annum integrum nutriendo monacho sufficeret.

Jejunium frangatur a priore propter hospitem. Nam, ut dicit apud Cassianum (*Collat. 21, cap. 14*) abbas Theonas, « Si velit quis in fratris adventu, in quo Christum debet humanitate reficere, et gratissima susceptione complecti, austeritatem jejunii custodire, nonne inhumanitatis potius crimen incurrit, quam laudem aut meritum religionis acquirit? » Et abbas Moyses (*Collat. 2, cap. 26*): « Satis absurdum est ut fratri, imo Christo mensam offerens, non cum eo cibum pariter sumas, et ab ejus refectione te facias alienum. » Vide eundem Cassianum, lib. v, c. 24.

Nisi forte præcipuus sit dies jejunii, qui non possit violari. Veluti est indictum jejunium, inquit Hillemarus, et sicut Quadragesimæ dies, vel Litanæ, et cæteri dies jejuniarum quos Ecclesia celebrat. » Et Smaragdus: « Dies jejunii, qui violari non possunt, dies intelliguntur sanctæ paschalis Quadragesimæ, Litaniarum et quatuor anni temporum, aut si alicujus diei festi fuerit agenda vigilia, quando non solum a canonicis clericis, verum etiam a laicis 634 catholicis jejunatur. » Eodem fere modo loquuntur Nicolaus de Fractura et Richardus de S. Angelo. Inter hos etiam præcipuus jejunii dies, qui violari nequeunt, veteres monachi accensebant quartam et sextam feriam: « Solve jejunium si frater aliquis ad te peregre venerit, inquit S. Athanasius (*Synagma doct. ad mon., etc.*) seu quilibet alius; nequam vero jejunium certum quartæ diei et Parasceves, et Quadragesimæ et Passionis. Sermo est de illo jejuniio, cujus tu auctor es, secundæ, tertiæque nimirum et quintæ dierum. » Et Cassianus de Ægyptiis monachis loquens (*Lib. v, cap. 24*): « Absque legitimis quartæ sextæque feriis, quocunque peregrinamus, quotidiana statio solvebatur. » Vide Rufinum, lib. ii de Vit. Pat., cap. 7, et Palladii, in Lausiacæ, cap. 52.

Fratres autem consuetudines jejuniarum prosequantur. Ne forte humanitatis obtentu rigor jejunii et disciplina omnino relaxetur, maxime cum hospites nunquam desint monasterio. Imo recte decernunt Carthusiensium Statuta (*Nova Collect. Stat., part. ii, cap. 5, n. 51*), ne « prior in domo sua cum hospitibus advenientibus debeat passim et indifferenter comedere, sed duntaxat cum personis honestis, et talibus quibus hoc commodè negare non possit; et tunc etiam quanto rarius, tanto melius. »

Aquam in manibus abbas hospitibus det. Idipsum hospitalitatis gratia præstabant olim etiam ipsi episcopi, ut patet ex Baudemundo in Vita S. Amandi, cap. 20, cui in civitatem quandam advenienti « hospitalitatis more episcopus aquam in manibus fudit. » Imo ipsi sæculares viri, ut constat ex Beda in Vita S. Guthberti, c. 29.

Pedes autem hospitibus omnibus tam abbas quam cuncta congregatio lavet. Hæc sententia duobus modis intelligi potest: 1º ut singulis hospitibus abbas et omnis simul cum eo congregatio pedes lavet; 2º ut singulis hospitibus singuli congregationis monachi suo quique ordine, ipso incipiente abbate pedes abluant. Sic enim cuncta congregatio pedes hospitibus lavare dicitur, sicut omnes fratres equine offi-

rium implere, eo quod suo quisque ordine illud exerceat. Et primo quidem sensu vix unquam crederim hoc Regulae caput observatum fuisse, nisi forte erga ignotos monachos, quibus ad lectionem diuine legis, quam S. legislator faciendam præscribit, omnis con-urbeat congregatio, ut supra vidimus. Atque ita Paul'o postea Virodonensi episcopo pedes manusque lavisse dicitur abbas cum fratribus Theologiensi monasterii (*In ejus Vita*, n. 5, *sec. II Ben.*). S. Thomas abbas Fariensis (*Sæc. III Ben.*) cum viros sanctissimos Faldonem, Tasonem et Tatonem a hospitio suscepisset, ut monachorum ac bonorum moris est Christianorum, cum fratribus, ut ei solitum fuit, secundum Domini præceptum eorum pedes abluere peregit, ut scribit Autpertus in *Vita S. Faldonis*, n. 5. Alioquin si omnibus indifferenter hospitibus cuncta simul congregatio pedes lavare coacta esset, fratres in hoc hospitalitatis officio occupati cætera Regulae officia implere non possent, quod argumentum valide urget Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens.

685 Posteriori sensu beatus Benedictum intellexisse videtur S. Hildegardis ad hæc verba *cuncta congregatio lavet*, sic scribens: « Scilicet illi, quibus abbas illud opus injungit; » et Richardus de S. Angelo: « Id est aliqui de congregatione. » Clarius Hildegarus: « Quod vero dicit pedes hospitum cuncta congregatio lavet, per dies vicissim discretio est facienda. » Et infra: « Sic enim facimus de pedes lavare pauperibus; id est illi qui offerunt in die ad missam, illi etiam post vesperam vadunt pedes pauperibus lavare, et cantando lavant pedes, et post lotos pedes miscent; post miscere dicunt capitula, et orationem *Adesto officium servitutis nostræ*, etc. » Ubi respexisse videtur ad illud monachorum ad Augiam directum capitulum (*Cap. 5*): « Ut sint eundem quotidie sex per brevem deputati fratres sacram offerentes oblationem, incipientes ab abbate, omnes per ordinem, sicut et nos aliquando fecimus, qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant. » De Cluniacensibus ita scribit Petrus Venerabilis ad S. Bernardum (*Lib. I, epist. 28*): « Facimus tamen quod possumus, et per totius anni spatium, unaquaque die, tribus peregrinis hospitibus manus et pedes abluimus, panem cum vino offerimus, abbate in ordine suo id faciente, nullisque nisi infirmis, qui hæc implere non valent, exceptis. » Idem in Cassinensi monasterio suo tempore observatum fuisse innuit Bernardus Cassinensis. Nunc vero Cassinenses iis potissimum pedes abluunt, qui ad conversionem veniunt (*Decl. Cass., cap. 55*). In Regulari Concordia S. Dunstani istud ea de re statutum reperio (*C. p. 10*): « Omni die sine intermissione tres ex his qui continuo in monasterio pascuntur eligantur pauperes, quibus ejusdem mandati exhibeat obsequium; quique eisdem pascantur victualibus quibus fratres muntur. Hoc ergo modo illic eundem ordinem prosequantur: scilicet sabbato pueri dextri chori cum suo custode i lud peragant; sequenti die dominica residui pueri sinistri cum altero custode; deinde singulis diebus hebdomadæ ad unamquamque feriam tot constituantur fratres ad hoc agendum, ut extra abbatem nullus ab hoc debito servitutis excusetur; qui tamen abbas non una tantum feria, sed sæpius, dum ei vacuum fuerit, utque opportunitas dictaverit, sese ad hoc agendum impendat. De cætero superveniendibus peregrinis pauperibus, abbas cum fratribus quos elegerit, secundum Regulae præceptum, mandati exhibeat obsequium. » Similiter aliquod cernitur in mss. Fariensis monasterii Consuetudinibus; quibus editum ab Ingulfo abbate pro suo Croylandensi monasterio decretum adjicere possumus, quod etsi prolixum videatur, tamen multa edificatione digna continet, quæ pii lectores in nobis merito desiderarent (*Hist. roy. monast. an. 1041*): « Ad honorem etiam Dei, et populi sui edificati nem, recolens ego in transma-

anis monasteriis, scilicet Fontanellensi, Eiscan-nensi, Gemmeticensi, Molismensi, Cluniacensi, nec non et in Floriacensi, et in omnibus aliis antiquioribus cœnobiiis mandatum pauperum quotidie post magnam missam fieri, et populum Dei in hoc multum edificari; ac in omnibus Anglicanis cœnobiiis hujusmodi mandatum pauperum vel omitti, vel penitus ignorari, cum totius conventus mei consilio statim pro nostris beneficiis in nostro monasterio deinceps quotidie peragendum; donans elemosynario nostro, qui pro tempore fuerit, licentiam exeundi de choro ad magnam missam statim post dominici sacramenti consecrationem, volens ipsum elemosynarium ad portam monasterii tunc directe procedere, et tres peregrinos in locutorium magnum ante finem magnæ missæ adducere. Quod si peregrini non fuerint, tres senes inopes sint adducti. Quod si nec tales senes adierint, tunc tres honesti pueri in loco trium paratycorum circulariter per villam lectis decumbentium, tam mulierum quam virorum, in dictum locutorium inducantur; et eis sicut aliis peregrinis ant senibus pedes abluantur, sed victualia ad paralyticos, in quorum loco sederant, integre transmittantur. Peregrinorum vero ac senum pedes abluantur, ibique sua victualia comedant, si voluerint; et reliquias tam cibi quam potus secum deferant. Quod si ibidem comedere noluerint, omnia victualia in villam libere secum tollant. Recipiet autem quotidie elemosynarius ad hoc mandatum faciendum tres panes monachales, tres lagenas cervisiæ conventualis, et tria fercula coquina; quæ omnia in ibi parata existant, ante adventum monachorum, qui magna missa finita, statim de choro venient ad pedes prædictorum pauperum abluendum, elemosynarius providebit, et tam personas quam victualia quam honestius poterit procurabit. Quod si suadente diabolo ex avaritiæ malo, vel obedientiæ odio dictus elemosynarius non tres, sed duos, vel unum aliquando pauperem introduxerit, illo die sit in pane et aqua absque aliqua misericordia sibi super hoc facienda; et nisi quot illo die subtraxerit, alio die suppleverit, totidem ministraciones die sequente subtrahantur, quot personas ille subtraxit, nihilominus ipso in sua poenitentia pro sua inobedientia remanente, nisi dominicus dies, seu festum alienius sancti intervenerit. Quod si nec tali poenitentia se corrigere voluerit, ejusdem de officio suo, abbas fiat elemosynarius, qui negotia pauperum juxta formam prætaxam melius voluerit procurare. Hanc namque consuetudinem cum aliquandiu tenuissemus, de aliis monasteriis compresens nostri ad nos accedentes, multum edificati cum ad sua rediissent, eundem modum etiam apud suos introducebant. »

Antequam hinc discedamus, quæret fortassis aliquis quoniam potissimum tempore veteres monachi pedes hospitibus abluerint? hoc enim S. Benedictus tacuit. Regula S. Pachonii statim post ipsorum hospitum adventum, etiam antequam ducantur ad hospitium, id fieri velle videtur (*Art. 28*). In Regula vero S. Fructuosi lego (*Cap. 10*): « Hospitibus vel peregrinis fratribus cum summa reverentia charitatis et ministracionis obsequia sunt præbenda, et ad vesperum lavandi pedes; et si ex itinere sunt confecti, oleo perungendi. » Ita S. Barnardus abbas Ambrianiacensis et postea Viennensis episcopus (*Sæc. IV Ben.*) « receptorum hospitio peregrinorum omnium vespere pedes abluere, » ut legitur in ejus *Vita*, num. 5. 687 Sed et ipse B. P. Benedictus, ut scribit S. Hildegardis, cum hospites quos susceperat comesturi essent, aquam manibus eorum porrexit; et cum a mensa surrexissent, pedes eorum lavit; et hoc propter exemplum Filii Dei, quod in cœna discipulis exhibuit, fecit, exceptis mulieribus, quarum pedes non tetigit; sed contemptum mundi et in habitu, et in sancta conversatione sua ostendebat eis. Denique in concilio Aquisgranensi exstat

canon (Can. 22) « ut mandatum, si tempus cœnæ A est, tam fratrum quam etiam peregrinorum post cœnam fiat. » Et tamen S. Paulo postea Virodunensi episcopo in Theologiensi monasterio diveritenti statim post orationem pedes loti sunt, ut habent ejus acta num. 3. Nicolaus Bravus scribit Orientalibus in communi usu fuisse antequam cibus sumeretur; Occidentalibus vero post cœnam, antequam cubitum catur (Dist. II, c. 12), hospitum abluere pedes. Bursfeldenses etiam post completorium hospitum mandatum præscribunt in Cæremoniæ.

Pauperum et peregrinorum maxime susceptioni cura sollicitè exhibetur.] Olim in monasteriis nostris aliquis frater pauperum susceptioni præficebatur, qui eos in xenodochio monasterii adibus vicino excipiebat; cujus rei exempla habemus in Vita S. Azili abbatis Resbacensis, num. 20, sæc. II; apud Adrevaldum, in lib. Mir. S. Benedicti; apud Walfridum, in lib. Mir. S. Galli, cap. 45; in Vita S. Popponis num. 45; apud Bollandum, 25 Januarii. Idipsum etiam enixe rogant olim monachi Fuldenses, in libello supplicii ad Carolum Magnum, postulantes (Num. 15), ut « peregrinorum susceptio et lavatio in eis pedum non negligatur, sed secundum Regulam, et secundum priorum nostrorum consuetudinem, quandoque venerint misericorditer suscipiatur, et ab omnibus fratribus lavatio pedum eis exhibeatur. »

Cochina abbas et hospitum super se sit, etc.] In quem locum Smaragdus : « Estimatur enim a multis, quia sicut cochina alia quam fratrum, et in alio erat constituta loco, ita et mensa abbatis non tunc in communi refectorio erat cum cæteris mensis posita; sed in alia erat cellula segregata, quam crebro venientes hospites frequenter cibus invenirent paratam. Sed modo ab episcoporum, abbatum, et cæterorum Francorum magno concilio salubre inventum est consilium, ut pro sua et fratrum custodia habeat in communi refectorio mensam, ubi quando adfuerint cum hospitibus; quando vero defuerint, cum quibus voluerit reficiat coram fratribus. » Istud Francorum magnum concilium haud erat aliud ab Aquisgranensi, in quo statutum est (Can. 27), « ut abbas, vel quispiam fratrum ad portam monasterii non reficiatur. In refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi ac bibendi exhibeat. Ipse tamen «a cibi potusque mensura contentus sit, quam reliqui fratres accipiant. Si vero propter hospitum voluerit ad solitam mensuram fratribus sibi augere aliquid, in sua maneant potestate. » Sed plura de his inferius ad capit. 56; sufficiat hic interim notare ex Hildemaro cochinam hospitum ita collocandam esse 638 juxta cochinam monachorum, ut inter utramque parva sit fenestra, per quam ex una parte fratribus, ex alia hospitibus in refectorio comedentibus ministratur.

In quam cochinam ad annum ingrediantur duo fratres, qui ipsum officium bene impleant.] Nam « tales sunt eis ministri de egendi, qui et pulmenta strenue præparent, et devoto eis ministerio obsecrunt, et de his quæ illis residua sunt, neque fraudem faciunt, neque occulte comestione se illicita polluant, » inquit S. Fructuosus (Cap. 10). Ex Regula autem Orientali (Cap. 25) « advenientes diversis fratribus ex eas parabit » cellerarius.

Quibus ut indigent solatia administrantur, etc.] Huc facit quod in mss. S. Benigni Divionensis Consuetudinibus legitur (Cap. 44) : « Ut autem deesse non possint qui hospitibus honeste obsequantur, constitutum est ut famuli D. abbatis et prioris, qui cum eis equitare solent, omnes accipiant quotidianum victum de manu hospitarii, et quotidie sint in ejus presentia, ut quod ipse jusserit faciant; et si quis illorum quodquam abierit absque ejus licentia, illo die justitia carebit. Præterea habet proprios famulos, et proprium coquum, et duos asinos ad ipsum hospitum deputatos, qui ligna quotidie apportent, ut cum hospites supervenerint in promptu sit copia lignorum.

Item et cellam hospitum habeat assignatam frater, etc.] Ejus munia describit Hactenus I, II, tract. 2, disq. 3. Cellæ autem nomine S. Benedictus integrum intelligit hospitum, plures in cellas divisum; ubi illud maxime notandum est, in nostris olim monasteriis aliud fuisse monachorum ab hospitio divitum et pauperum, ut patet ex Consuetudinibus S. Benedicti abbatis Anianensis (Tom. IV *Analect.*), in quibus legimus « in hospitali hospitum monachorum honestissimam susceptionem, segregata domo susceptionis aliorum hospitum; » ex Hildemaro hunc in locum sic scribente : « Notandum est enim quia, si potest fieri, talis claustra hospitum debet esse nobilium sicut monachorum cum sua ordinatione. Talis etiam debet esse claustra pauperum quibus infirmorum. Talis etiam monachorum hospitum qualis etiam infirmorum, ubi omnia necessaria preparari possint. Si autem non potest esse, sicut dixi, separata loca episcoporum a divitibus, sint simul tamen separata a pauperibus, et abbatibus, et monachis; eo quod non possunt simul convenire comes et episcopus cum pauperibus et abbatibus peregrinis. » Et alibi (In cap. 67) : « Verum quia dicit regula de hospitibus suscipiendis : Et domus Dei a sapientibus sapienter administratur, intelligunt, quia dormitorium ubi monachi suscipi debent habetur separatim a laicorum cubiculo, id est ubi laici jacent, eo quod laici possunt stare usque mediam noctem, et loqui, et joculari, et monachi non debent, sed magis silentium habere, et orare : ideo juxta oratorium illorum monachorum hospitum est dormitorium, ubi ipsi jaceant soli reverenter, et possunt nocte surgere quæ hora velint, et ire in ecclesiam... Quod si dormitorium monachorum hospitum non est juxta oratorium propter orationem faciendam, 639 sed cum laicis; tunc domus Dei non sapienter a sapientibus ministratur. » Erat ergo monachorum hospitum dormitorium juxta oratorium; et quid in idem forte cum dormitorio fratrum, aut saltem ab eo non longe separatum, ut patet ex lib. II Dial. S. Greg., cap. 55, ubi S. Benedictus describitur in turri quiescens una cum Servando diacono; « ante eandem vero turrim largius erat habitaculum, in quo utriusque discipuli quiescebant; » S. Benedicti scilicet et Servandi. Hinc illud concilii Aquis. decretum (Can. 53), « ut dormitorium juxta oratorium constituatur, ubi supervenientes monachi dormiant. » In antiqua tamen delineatione S. Galli monasterii dormitorium monachorum hospitum longe dissitum erat a dormitorio fratrum, licet et ipsum contra oratorium : nam dormitorium fratrum ecclesie contiguum ex parte meridionali, dormitorium autem monachorum hospitum ex septentrionali. Quæ autem dicimus de separatione hospitii monachorum ab hospitio divitum acque pauperum, constanter ex eadem delineatione, ex Bernardo Cassinensi, et ex Boherio.

Ubi sint lecti strati sufficienter.] Hic Smaragdus, « a sternendo, inquit, lecti strati dicuntur; strati quasi storiati; storia enim dicitur quod nos mattam vel natam dicimus : in his autem solis antiqui monachi dormire solebant, et his solis lectulos suos sternerant. » Eodem modo loquitur Petrus Diaconus, sed Bernardus Cassinensis et Boherius lectos stratos intelligunt lectos « ordinatos cum suis sumentis, id est omnibus ad quiescendum necessariis preparatos. » Similiter Richardus de S. Angelo lectos ordinatos quos etiam molles vult esse S. Fructuosus, c. 10. Vide Regulam Magistris, cap. 79.

Et domus Dei a sapientibus sapienter administratur.] S. Pachomius « sollicitudinem totius dispensationis erga fratres et peregrinos eisdem commisit, qui se in ordine sequebantur, » ut legimus in ejus Vita, cap. 25 (Apud Rosweid, lib. I de Vit. Patr.).

Hospitibus autem, cui non præcipitur, nullatenus societur neque colloquatur.] Hæc fuit communis veterum monachorum praxis, quam videre est in omnibus pene antiquis Regulis. Regula SS. Serapionis,

Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii (Cap. 8): « Nec licebit aliqua fratri cum superveniente sermone inari, non sibi illi cura interrogandi unde venerit, ad quid venerit, vel quando ambulaturus sit, nisi soli qui praeest Patri, aut quibus jusserit ipse. » Regula secunda SS. Patrum (Cap. 5): « Adveniens peregrino nihil plus exhibeat quam pacem; reliquum non sit illi cura unde venerit, pro quo venerit, nec quando ambulaturus sit, nec se jungat ad fabulas cum illo. » Poenae incerti auctoris apud S. Basilium (Num. 59): « Si quis cum accedentibus peregrinis congressus colloquatur, praeterquam quo dei pacem, excepis ad hoc designatis, careat benedictione. » Regula Tarnatensis (Cap. 7): « Advenientibus quoque nihil praeter humilitatis affectum et debitum famulatum junior exhibebit; et curam habere de causa qua venerit, quandoque reversurus sit, non praesumat; quia 690 hoc seniorum sollicitudo, non juniorum praesumptio debet inquirere. » Denique Regula S. Isidori (Cap. 22): « Nullus propinquum, vel extraneum hospitem, vel monachum, familiarem seu parentem, videre absque imperio audeat senioris. » Ille videtur respexisse S. Isidorus ad illud S. Pachomii (Art. 50): « Si quis ante ostium steterit monasterii, dicens se velle videre fratrem suum vel propinquum, janitor nuntiabit Patri monasterii, et ille acutum interrogabit praepositum domus, si apud eum sit; et permittente eo, accipiet eum temere egrediens sua, cujus fides probata est, et sic mittetur ad fratrem videndum, vel ad proximum. » Sed si obvenerit, aut viderit, salutatis humiliter, ut dictum est, et petita benedictione pertranscat, etc.] Quid esset illa benedictio, quove modo peteretur, explicat Boherius his verbis: « Secundum modum religionis etiam in salutando dicunt religiosi majoribus *Benedicite*; hoc enim benedictionem esse puto, vel debet dicere frater *Dominus mi*, aut *Reverende Pater*, non licet mihi vobiscum loqui, quare cum benedictione vestra discordo. Ille pes autem debet utrique respondere, *Ite, Pater*, vel *Frater*, in benedictione Dei. » Et in secundo comment., « Petita benedictione, id est dicto *Benedicite*. Sed quid, inquam, huic bene responderetur? *Ite, Pater*, vel *Frater*, in Dei benedictione. » Similiter et Nicolaus de Fractura benedictionem ait peti « per illa verba *Benedicite*. » Porro mos fuit apud veteres monachos, non tantum ut ab ipsis hospitibus benedictionem peterent, sed etiam ut ipsi eam hospites ab se suscipiente rogarent, ut clarum est ex Rufino (Lib. II de Vit. Pat., c. 1): « Cumque salutassemus eum..., rogatus est a nobis ut orationem simul et benedictionem daret. » Hancque iterum, cum recederent, resumebant: « Ut autem, addit idem Rufinus, cepimus ab eo velle proficisci, datis nobis benedictionibus, Pergite, inquit, filii. » Et de S. Apollonio loquens (Cap. 7): « Benedicens ergo nos dimisit, atque in hac verba benedictionem dedit, *Benedicat vos Dominus ex Sion*, et videatis quae bona sunt Jerusalem omnibus diebus vitae vestrae. » Ita etiam Marcellus monachus (Saec. II Ben.), qui S. Columbanum convenerat, sed accepta ab eo benedictione, calle quo venerat repedavit. » ut scribit Jonas in ejus Vita, n. 14.

CAPUT LIV.

Si debeat monachus litteras vel aliquid suscipere.

Nullatenus liceat monacho nec a parentibus^a suis, nec a quoquam hominum, nec sibi invicem 691 litteras, eulogias, vel quaelibet munuscula accipere^b aut dare, sine praecepto abbatis. Quod si etiam a parentibus suis ei quidquam directum fuerit, non praesumat suscipere illud, nisi prius indicatum fuerit

abbati. Quod si jussu suscipi, in abbatis sit potestate cui illud jubeat dari^c; et non contristetur frater cui forte directum fuerat^d; ut non detur occasio diabolo^e. Qui autem aliter praesumpserit, disciplina regulari subiaceat.

^a Lyr. doest nec a parentibus.

^b Hild., suscipere.

^c Al., dare.

^d Al., fuerit.

^e Al., maligno.

COMMENTARIUS.

Nullatenus liceat monacho nec a parentibus suis, nec a quoquam hominum, nec sibi invicem litteras, aut eulogias, vel quaelibet munuscula accipere, aut dare sine praecepto abbatis sui.] Acute hic Bernardus Cassinensis: S. Benedictus, inquit, « in hac prohibitionem tria genera personarum, et tria genera nominat rerum: personae sunt parentes, aut alii quilibet homines, et etiam invicem fratres; res sunt litterae, eulogiae, et munuscula, quae a parentibus non licet suscipere, ne de affectu parentum videatur monachus per munus aliquid retinere; ab aliis etiam hominibus non licet, quia nihil cum mundo commune monachus habet; sibi invicem etiam non licet, quia singularitatem amoris vel foedus illicitum demonstraret. »

Primo ergo S. Pater vetat litteras absque licentia abbatis mitti aut recipi; idque ex veterum monachorum disciplina, quam videre est apud Cassianum lib. IV, cap. 16; apud S. Basilium, hic a Smaragdo citatum; in Poenis incerti auctoris apud eundem Basilium; in Regula S. Augustini, cap. 9; S. Caesarii ad monachos, c. 15; ad virgines, c. 25, et in Recapitulatione, c. 6; in Regula S. Aureliani ad monachos, c. 6; ad virgines, c. 4; in Poenitentiali S. Co-

lombani; in Regula Tarnatensi, c. 19; S. Isidori, c. 22; S. Fructuosi, c. 8, et S. Donati, cap. 55.

Hujus instituti causa praecipua fuit, ne divinis contemplationibus mens devota a Deo avocetur; vix enim lingua effari aut intellectus capere potest quod animi perturbationibus nimia et inordinata litterarum scriptio exagiet. « Quantus tumultus est in mente dictantium, verba sunt S. Bernardi (Epist. 89), ubi multitudo obstreperit dictionum, ubi orationum varietas et diversitas sensuum concurrat, ubi saepe respuatur quod occurrit, et requiritur quod excedit, ubi quid pulchrius secundum litteram, quid consequentius juxta sententiam, quid planius propter intelligentiam, quid utilius ad conscientiam, quid denique 692 cui, vel post, vel ante, ponatur, intentissime attenditur, multaque alia, quae a doctis in hujusmodi curiosius observantur! » Quantis animi pulsant motibus praeteritorum recordatio, charorum, propinquorum, et relicta patrie suavis memoria! Hae cum serio perpenderet quidam monachus (Cassin. lib. V, cap. 52), et ei post annos quindecim patris et matris, amicorumque multorum de provincia Ponti complures epistolae delatae fuissent, accipiens grandem fasciculum litterarum, diuque apud

semel ipsum volvens : Quantarum, inquit, cogitationum causa erit mihi hæc lectio, quæ me vel ad inane gaudium, vel ad tristitias infructuosas impellent ! Quot diebus horum recordatione, qui scripserunt, intentionem pectoris mei a proposita contemplatione revocabunt ! Post quantum temporis digerenda est hæc mentis concepta confusio, quantoque labore rursus iste tranquillitatis reparandus est status, si semel animus litterarum permotus affectu, eorumque recensendo sermones ac vultus quos tanto tempore dereliquit, iterum eos revisere, ipsisque cohabitare, et animo ac mente cœperit interesse ? quos profecto corporaliter deseruisse nihil proderit, si corde eos incipiat intueri, ac memoriam quam sæculo huic renuntiatis quisque velut mortuus abdicavit, reviviscens eandem rursus admiserit. Hæc volvens in corde suo non solum nullam resolvere epistolam definit, sed ne ipsum quidem fasciculum resignare, ne scilicet eorum qui scripserant, vel nomina recensendo, vel vultus recordando, a spiritus sui intentione cessaret. Itaque, ut eum constrictum susceperat, igni tradidit concremandum : he, inquit, cogitationes pariter, pariter concremavimus, nec me ulterius ad illa quæ legi revocare tentetis. » Egregium plane facinus, ac vero monacho dignum ! Eadem prorsus mente Gerardus pius Belga monachus (*Bucelinus in adlit. ad Comment. Gerardi, cap. 54*) « litteras sibi missas, nisi argentissimæ causæ essent, et respondere illico cogeretur, nunquam nisi pomeridiano tempore legebat, ne quid potissimæ, ut dicebat, diei parti et Deo sacratori lectione profana detraberet, et distractioni alicui j. nuam aperiret. Solitus etiam, si ad eas non nihil affici videretur, multo sæpe tempore, priusquam legeret, seponere : litteras autem ad suos missas sollicite perlegens, si quid rumoris et sæculo afferrent, ejusmodi de ere, sive præscindere solebat ; si quid vero perturbationis, sive inanis gloriæ allaturæ viderentur, omnino cremabat, quæ autem ex iis conducere viderentur, ipse significabat. »

Secundo, vetat S. Benedictus dare aut accipere eulogias sine præcepto abbatis. Quid autem sint eulogie hic inquirendum est.

Eulogiæ non ab e. Græco, quod est bonum, et *lego* Latinum, quod est eligo, quasi *bonum aliquod electum*, ut volunt Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura et Boherius ; sed ab e. Græco. hoc est bene, et *λόγος* etiam Græco, id est dico, vel *λόγος* sermo, Latine benedictio dicitur : quo nomine intelligitur

Primo, quodcumque munus ex charitate datum, loquendi formula ab Hebræis deducta, qui munuscula benedictiones appellabant, ut I Regum xxv : « Accipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua ; » 693 ubi Septuaginta legunt *εὐλογία*. Et ita intelligendus est S. Bernardus ad episcopum Laudinensem scribens (*Epist. 272*) : « Ex quo episcopi cœpisti, nullam a vobis adhuc benedictionem accepimus, neque sacculum, neque peram, neque calceamenta in pedibus ; » et ad Guidonem diaconum cardinalem (*Epist. 535*) « Sollicitus fui fratribus nostris... bene *ic* tionem quoque, quam destinaveras exhibere. »

Secundo, specialius eulogiæ dictæ sunt munera ex SS. reliquiis missa. Sic S. Gregorius Eulogio Alexandrino episcopo scribens (*Lib. xi Regist., cap. 47*) : « Eulogias, inquit, S. Marci a beatissima fraternitate vestra transmissas, cum ea charitate qua transmissæ sunt secundum notitiam earum suscepimus. » Et iterum in eadem epistola : « Præterea transmisimus crucem parvulam, in qua de catena amatum vestrorum inserta est benedictio. »

Tertio, eulogiæ sumuntur pro pane illo qui ad consecrandam eucharistiam destinatur, ut videre est apud Joannem Moschum (*Lib. x de Vita Pat., cap. 20*) : « Easdem vero benedictiones imposuerunt diaconi sancto altari, quas cum Joannes presbyter offerret, etc. »

Quarto, pro eucharistia ipsa, ut apud Maximin

mar yrem (*Ad cap. 5 Eccles. Hierarc.*) : « Eulogias sacerdos sacrum panem, ostendebat eulogiam dicens, *Sancta sanctis.* »

Quinto, apud nostros dictæ sunt hostiæ benedictæ, quæ singulis diebus ante communes cibos monachis non communicatis in refectorio præbebantur, de quibus vide lib. i de Antiquis monach. Ritibus, cap. 9. Eulogias etiam vocabant panes qui in ecclesia benedicuntur, olimque di tribuebantur iis qui ob quoddam impedimentum diebus festis et dominicis non sumebant eucharistiam ; idque, ut nonnulli arbitrati sunt, ex decreto Pii pape, quamvis epistola illa unde id deducunt sit supposititia ; de quibus in concilio Nonnetensi, can. 9, et in capitulis Hincmari Rhemensis episcopi, cap. 7, qui panes etiam fidelibus in signum communicationis in eadem fide mittebantur, unde in Laodiceno concilio, can. 52, statuitur « quod non oportet hæreticorum eulogias accipere. »

Sexto, eulogiæ dictæ sunt quæcumque res benedictæ, quo sensu Fortunatus in Vita S. Germani Parisiensis episcopi, num. 41, liquorem benedictum eulogiam vocat, et in Vita S. Mederici panis benedictus eulogia appellatur.

Septimo, eulogias etiam vocabant communem panem, quem in amoris et benevolentie signum invicem sibi mittebant ; unde Paulinus epist. 1 ad Severum : « Panem campanum de cellula nostra tibi pro eulogia misimus. » Et Florentius presbyter infectum veneno panem S. Benedicto, quasi *pro benedictione* transmisit, ut testatur S. Greg. lib. ii Dial., cap. 8.

Octavo : « In jure, inquit Richardus de S. Angelo, ex oritur eulogium, id est testamentum. Extra de Testamentis cap. *Vos quidem*, et Codex lib. ii, cap. *Jubemus.* »

694 Nono : « Vel dicas, addit idem Richardus, quod sunt boni sermones facti de aliquo, sic exponit pe. san. extra de do. et cantu. *Cum olim*, super prima glossa. »

Jam vero queritur quo sensu hic eulogia a S. P. Benedicto sumatur. Nonnulli, ut scribit Bernardus Cassinensis, eulogias dixerunt esse adjectivum ad litteras. Menardus de eulogiis panis, quas antiqui Patres sine superioris licentia dare prohibuerunt, ut videre est in Regula sancti Casarii, cap. 25, et S. Donati, cap. 55, S. Benedictum intelligit. Hilde-marco, « eulogiæ sunt munera majora, veluti sunt cappa serica, vel aliud, quæque majoris pretii sunt. » Idem sentit Bernardus Cassinensis et Boherius. Richardus autem de S. Angelo dicit esse *gaudeolas*. Ego vero eulogiarum nomine omne munerum genus prohibitum existimo. Atque ita Benedictus Hæftenus : « Asserendum videtur, inquit, interdictas ab eo cujusvis generis eulogias, sive panes, sive esculenta, sive alia quælibet fuerint munera, ut i lud : *Aut quælibet munuscula*, accipi possit pro prioris vocis explicatione. »

Tertio, denique S. Pater vetat *quælibet munuscula*, quod non sic acceperim pro prioris vocis explicatione, quasi eulogiarum nomine sanctus Benedictus sola intellexisset munuscula : nam et majora prohibuit ; sed addidit *quælibet munuscula*, ne quis ea tantum minoris pretii dare vel recipere propria auctoritate præsumeret.

Porro in mittendis recipiendisque litteris aut eulogiis attendere debemus imprimis ad illud S. Hieronymi (*Epist. 2*) : « Crebra munuscula, sudariola, et faciolæ, et oblatos ac degustatos cibos, blandasque ac dulces litterulas sanctus amor non habet. » Maxime autem a parentum muneribus cavere oportet, juxta illud S. Orsiesii (*Num. 39*) : « Si quis in domo monasterii sub præposito manens, nulla re indigens, quam in monasterio habere permissum est, et habet patrem fratremque, et amicum charissimum, nihil ab eis penitus accipiat, non tunicam, non palliolum, non aliam quamlibet rem. » Ne quam tamen conquerendi occasionem fratres habeant, prudenter addit « Si autem comprobatum fuerit quod

minus habeat de his quæ præcepta sunt, culpa omnis atque correctio ad præpositum convertetur. »

Quod si etiam a parentibus suis et quidquam directum fuerit, etc.] Ita fere Regula S. Aureliani, cap 5; Regula Tarnatensis, cap. 19, et S. Isidori.

Et non constituetur frater, cui forte directum fuerat, ut non de ur occusio diabolo. Scilicet aut per tristitiam, aut per invidiam, aut per murmurium, ut loquitur Smaragdus.

Qui autem aliter præsumpserit, disciplinæ regulari subiaceat.] Haec verba referri possunt vel ad præcedentem periodum, et non contristetur frater, etc., vel ad omnia quæ hoc continentur in capite. Priorem sententiam sequitur Smaragdus; posteriorem Hillemarus, Bernadus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, 695 et Boherius in utroque commentario: « Illud vero, inquit Hillemarus, quod dicit, regulari disciplinæ subiaceat, ad illa omnia quæ superius veniit respicit, id est si tribuerit, si acceperit, aut litteras, aut eulogias, id est maiora munera, aut munuscula, id est parva, aut murmuraverit, vel contristatus fuerit, et reliqua, disciplinæ regulari subiaceat. »

Quanti vero hoc Regulæ Benedictinæ caput fecerit S. Gregorius, vel exinde patet, quod cum in illud perccasset Catellus monachus, et eum postea Urbicus abbas præpositum monasterii Lucusiani sub Bono

abbate fieri petisset, negavit S. pontifex, quia, inquit (Lib. ix, epist. 42), « quod monachus non sit agnovimus: ex parva enim eulogia quam Bonus monachus acceperit, partem petendo contentionem facere in itinere minime timuit, quod ex quanta amaritudine cordis descenderit, poterit tua dilectio scire, si Regulam monachorum nosse voluisset. » Antiquiores etiam monachi (Cassian. lib. iv, cap. 16) scribentes aut recipientes absque permissione litteras, congruatis in synaxi fratribus, prostratos in terram veniam postulare iubebant, quando culpam abbas indulsisset. Pænæ incerti auctoris, apud S. Basilium, num. 49, eos excommunicant; S. Columbanus in Pœnitentiali superpositione damnat; S. Isidori Regula, cap. 16, triuana excommunicatione etiam emendandos decernit. Denique in ms. codice 47 bibliothecæ Cassinensis inter casus priorii reservatos ab annis fere trecentis tertium exstat: « Quod nullus mittat litteram vel ambasciatum extra monasterium, nec ab aliquo ea recipiat sine licentia. »

Quod si mittentes aut recipientes litteras ita plecebant, quanto magis eulogias, aut alia quælibet munusculi, quæ quidem juxta Regulam Tarnatensis monasterii (Cap. 13) « peregrinis et ignotis deputabantur, aut certe incendio cremabantur. » Recipientes vero aut mittentes ad minus in capitulo verberentur, ex lib. Insul. cap. gener. ordin. Cisterc., dist. 6, cap. 9.

CAPUT LV.

De vestiario et calciario a fratrum.

Vestimenta fratribus secundum locorum qualitatem ubi habitant, vel aerum temperiem, dentur: quia in frigidis regionibus amplius indigetur, in calidis vero minus. Haec ergo consideratio penes abbatem est. Nos tamen mediocribus locis sufficere credimus monachis b, per singulos cucullam et tunicam: cucullam, in hieme 695 villosam c, in aestate puram, aut velutam; et scapulare propter opera: indumenta pedum, pedules et caligas. De quarum rerum omnium colore aut grossitudine non censentur monachi, sed quales inveniri possunt in provincia, qua degunt d, aut quod vilis comparari possit.

Abbas autem de mensura provideat ut non sint curta ipsa vestimenta utentibus ea, sed mensurata. Accipientes nova, vetera semper reddant in præsentem, reponenda in vestiario propter pauperes. Sufficit enim monacho duas tunicas et duas cucullas habere, propter noctes, et propter lavare ipsas res: jam quod supra fuerit, superfluum est e, amputari debet. Et pedules, et quodcumque est vetus reddant, dum accipiunt novum. Femoralia hi qui in via

diriguntur de vestiario accipiant; quæ revertentes f lota ibi restituant. Et cucullæ et tunicæ sint aliquanto a solito quas habent modice meliores: quas exeuntes in via accipiant de vestiario, et revertentes restituant.

Stramenta autem lectorum sufficiant, matta, sagum, lena g et capitale. Quæ tamen lecta frequenter ab abbate scrutanda sunt, propter opus peculiare, ne inveniatur. Et si cui inventum fuerit quod ab abbate non acceperit, gravissimæ disciplinæ subiaceat. Et ut hoc vitium peculiare h radicitus amputetur, dentur ab abbate omnia quæ sunt necessaria: id est, cuculla, tunica, pedules, caligæ, braciæ, cultellus i, graphium, acus, mappula, tabulæ, ut omnia auferatur necessitatis excusatio. A quo tamen abbate semper consideretur illa sententia Actuum apostolorum: quia dabatur singulis prout cuique opus erat (Act. ii). Ita ergo et abbas consideret infirmiores indigentium, non malam voluntatem j invidentium. In omnibus tamen judiciis suis Dei retributionem cogitet.

a Flor., De vestiario et calciario. Cassin., Conc. cum aliis quibusdam, De vestiariis et calciariis.

b Al. deest monachis.

c Sabin., villosam.

d Al., qua habitant. Al., in qua habitant.

e Cassin. deest est.

f Oxon., Flor. et quidam mss., qui revertentes.

g Oxon., lena.

h Conc., Illd., Flor., Sabin., Dunst., Guido, edit. Paris., peculiaris.

i Al., cultellum.

j Oxon., mala voluntate.

COMMENTARIUS.

697 Vestimenta fratribus secundum locorum qualitatem vel aerum temperiem dentur, etc.] Quod S. P. Benedictus hic ait secundum locorum qualitatem, juxta Hillemarum c duobus modis intelligitur. Uno modo intelligitur qualitatem locorum, juxta quod potest in

illo loco, ubi habitant, abbas vestimenta invenire. Altero modo intelligitur secundum qualitatem loci, et aerum temperiem, quod unum significat, ac si diceret secundum locorum qualitatem, et exponendo quid sit locorum qualitas subjungit, id est aerum

temperiem. Sed iste sensus posterior verior est. » A Smaragdus vero et Petrus Diaconus locorum qualitatem exponunt, secundum quod locus est magis oporatus, vel minus; vel secundum quod in asperiori vel amceniori loco monasterium situm est; vel secundum quod magis vel minus oportet eos laborare propter pauperatē; quia quanto magis laborant, et in asperiori loco sunt, plus consumunt de cale amēntis et de vestimentis. Bernardus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, Petrus Boherius, utramque expositionem recipiunt. Quod vero S. Pater dicit *aerum temperiem*, ipsemet explicat cum subdit, quia in frigidis regionibus amplius indiget, in calidis vero minus.

Nos tamen mediocribus locis sufficere credimus monachis per singulos cucullam et tunicam, etc.] Quid sit cuculla, quid tunica, quid scapulare, pedules, et caligae paucis inquirendum est.

Cuculla apud antiquos genus erat vestimenti caput et humeros circumambiens, ut docet imprimis Cassianus (Lib. 1, cap. 4), de cucullis Aegyptiorum loquens in hunc modum: « Cucullis perparvis usque ad cervicis humerorumque dimissis confinia, quibus tantum capita contingant, indolenter diebus utuntur ac noctibus, scilicet ut innocentiam et simplicitatem parvulorum jugiter custodire, etiam imitatione ipsius velaminis commoveantur. » Eandem cucullae notionem dedit nobis vir doctissimus Floridus eo in libro quem Gallico idiomate de Moribus Christianorum conscripsit, ubi sic discurreit (Pag. 367): *La cuculle estoit un capot, que portoient les püssans, et les pauvres. Cet habillement de teste devint commun à tout le monde dans les siècles suivans; et étant commode pour le froid, il a duré dans nostre Europe environ jusqu'à deux cents ans d'icy. Non seulement les clercs et les gens de lettres, mais les nobles mesmes, et les courtisans portoient des capuces, et des chappurons de diverses sortes. A monachis tamen non tam commodi atque utilitatis gratia gestabatur, quam ad innocentiae et simplicitatis signum, ut patet tam ex citato Cassiano, tum ex his Evagrii verbis (Tom. III Mon. Eccles. Graecae, p. 68): « Cucullus equidem signum est gratiae Dei 638 Servatoris nostri, quae caput eorum partem principalem tegit, et in Christo infantiam confovet; » tum ex Sozomēno de monachis sic loquente (Lib. III Hist., c. 15): « Caput integumentum, quod cucullum appellare solent, operiebant, quo ostenderent se vitam perinde simplicem et sinceram agere, atque pueros lacte nutritos, quorum caput ejusmodi tiaris involvunt, ut tegatur simul et foveatur; » tum denique ex S. Dorotheo, doctrina 1. Hujusmodi cucullas gestabant etiam sanctimonialia, ut patet ex Palladio (Lausiaca, cap. 41). Pachomiani suis cucullis figuram crucis purpureae assuebant;isque solis induti sabbato et dominica ad corporis Christi communionem accedebant, testante eodem Palladio (Ibid., cap. 28). Ex quo conjicere licet cucullas illas non solum caput et humeros, sed integrum etiam corpus subtexisse; quis enim credat eos toto fere corpore nudos ad communionem accessisse?*

Alam cucullae notionem innuit Theodemarus in epistola ad Carolum Magnum: « Sed quia percontati estis quid vestimentum cucullae debeat intelligi, cucullam nos esse dicimus quam alio nomine casulam vocamus, et inde est quod in liame villosam, in aetate puram aut vetustam beatus Pater habendam instituit, quia scilicet hoc genus vestimenti solet cum villis inexti. » Haec notio consonat S. Isidorus (Lib. XIX Origin., cap. 24): « Casula, inquit, est vestis cucullata, per diminutionem a casa, quod totum hominem tegat. » Et Smaragdus: « Per diminutionem a casula dicitur cuculla, et a casa casulla, et a casulla cuculla. » Certe casulam monachorum fuisse indumentum patet ex Vita S. Severini abbas Agamensis, apud Bollandum, 11 Februar.; ex Vita S. Cassarii Arelatensis episcopi, lib. II; ex Actis S.

Fulgentii Ruspensis episcopi, et ex Vita S. Filiberti abbas Gemmeticensis, saec. II Benedict. Quid autem sit casula docet S. Isidorus, scilicet vestis quae totum hominem tegat, unde dicitur casula, quasi parva casa, quae totum corpus in se contineat, sine manicis, et cum hujusmodi forte cucullis Pachomiani accedebant ad sacram communionem: vestimenti genus satis incommodum, ejus forsitan loco, si conjecturis locus sit, S. Benedictus indulgit scapulare propter opera, quod ex utroque latere apertum est, ut facilius brachia exerantur, et li-eriores eorum usum habeant laborantes. Casulam etiam aliquando pro tunica tulari, aliquando pro alio indumenti genere usurpari docet noster Mabillonius in praefatione ad saeculum I Bened. pag. 55.

Aliter etiam Smaragdus cucullam explicat: « Cucullam, inquit, dicit ille (S. Benedictus) quod nos modo cappam dicimus. » Idem asserit Hildemarus infra citandus. Quod autem sit cappa vix conjicere possum. Theodemarus in citata ad Carolum Magnum epistola seipsum ita explicat: « Illud autem vestimentum quod a Gallicanis monachis cuculla dicitur, et nos cappam vocamus, quod proprie monachorum designat habitum, melotem appellare debemus, sicut et hactenus in provincia a quibusdam vocatur, de quo, sicut B. Gregorius scripsit in libro Dialogi, ereptus ab aqua per Maurum monachum puer Placidus 639 dixit: Ego cum ab aqua abstraherem, melotem supra me abbas cernebam, eumque me ab aquis educere considerabam. » Jam vero quid sit melotes discimus ex Isidoro (Lib. XIX Orig., cap. 54): « Melotes, quae etiam pera vocatur, pellis est caprina, a collo pendens praecincta usque ad lumbos, etc. » Ubi pro pera legendum esse penula credit Alardus Gazæus in comm. ad Cassian., lib. I, cap. 8. Sed an hujusmodi habitum gesserit aliquando S. Benedictus merito dubitaverim. Haftenus censet melotem S. Benedicti tempore alio nomine vocatum fuisse cucullam; id quod probari posset ex capitulari Theodori Cantuariensis episcopi, in quo praescribitur ut in monachorum ordi-ationibus abbas caput monachi velet cuculla per dies septem; nam Hildemarus in Regula cap. 58 ritus hujus mentionem faciens, melote exprimit quod Theodorus cucullam vocat. Verum idem Hildemarus hunc in locum scribens melotem ad scapularis, quod tamen nonnulli etiam cucullam vocarunt, similitudinem accessisse asserit; cucullamque, quam idem cum cappa esse docet, a melote distinguit; « nam aliud est cuculla, inquit, aliud melota, eo quod S. Benedictus cucullam dicit de ea quam nos cappam vocamus. » Cappam aliter describunt Bursfeldenses in Cerenoniali his verbis: « Linciantes pro floccis, si velint, poterunt uti cappa rotunda, quae flocco sit brevior, ut ex utraque parte foramen habeat ad exserenda brachia, et desuper caputium assutum, ad instar caputii regularis: subitus vero cappam scapulare deferant, et capellum de filtro inguam in superficie, non hirsutum, sed planum. »

Clariorem cucullae notitiam tradunt recentiores. S. Hildegardis cucullam dicit esse vestem amplam, et ad talum descendentiem, manicis brevibus, et manum modice praecedentibus, duobus quoque gyronibus in utroque latere sub ascella dorsum profluentibus, cui caputium desuper adhaerebat, quod singulare signum monachi est, significans ne hac vel illac ad saeculum prospiciat, cum illud super caput suum habet. » Ab hujusmodi cuculla haud multum discrepat ea quam gestabant olim monachi Fuldenses, ejus figuram ex tabula Fuldensi, qua legatio ad Ludovicum imperatorem impetrando novo abbati destinata ob oculos ponitur, exhibet noster Mabillonius in praefatione ad saeculum V Benedictinum. Horum siquidem cernitur « cuculla non adeo ampla, manicis sat strictis, capitulo in acumen desinente, et ad pectus magis pertecto, caetera totum corpus ambiens ad talos usque. » Hanc cucullae descri-

ptionem confirmat antiqua imago « Desiderii abbatis cucullati, talari scilicet vestimento undique clauso, nec admodum sinuoso, manicis non amplis, » quam in archivo Cassinensi asseruari assertit Angelus de Nuce in notis ad epist. Theodemari ad Carolum Magnum. Sed et Bernardus Cassinensis hunc in locum ita scribit : « Cucullam dicit Petrus Diaconus esse eappam, propter diminutionem a casula; cujus est diminutivum cuculla. Paulus vero Diaconus quod cuculla tunica est de lana. In hoc vero Cassinensi monte cucullam appellamus habitum cum caputio ex omni parte clausum, longisque manicis **700** manicatum; quod dictum Cistercienses sequuntur in vocabulo et figura. » Bernardo coninit Nicolaus de Fractura, ex quorum testimonio elicitur, a tempore Desiderii amplias fuisse Cassinensium cucullarum manicas. Ad Cistercienses vero, de quibus hic Bernardus, quod spectat, vide Juliani Varnerii librum quem Gallice de antiqua Regula Benedictinae pravi composuit, cap. 29. At vero, juxta Boherium, « cuculla est habitus longus et amplus, sed manicas non habens; foras autem, de quo non habetur in Regula, neque in jure antiquo, est habitus longas habens manicas. » Aliquod hic discrimen assignat Boherius inter cucullam et frocum, quem nonnulli cum ea confundunt. Istud discrimen agnovit etiam Bernardus Cassinensis infra citandus, dum scribit Cluniacenses et Ultramontanos monachos scapulare appellare cucullam, et desuper manicatam vestem sine caputio gerere, quam frocum vulgariter dicunt. Hanc differentiam confirmat et explicat scriptor Apologie Henrici IV imperatoris : ita enim habet : « Cuculla dicitur vestis cucullata propter cucullum, qui est capitis operimentum.... Igitur cuculla est tunica talaris, et cucullata, atque manicata, habens speciem crucis per quatuor partes extensa, ut eum qui mundo crucifixus est, hæc quadrage ex omni parte concludat. » Et post multa : « Sed quia otiositas inimica est animæ, ideo propter opera tantum constituit S. Benedictus alteram cucullam, quæ dicitur scapulare, eo quod ejusmodi vestis apta sit caput tantum et scapulas tegere. » Itaque iste auctor duas distinguit cucullas : unam parvam, quæ, ut infra scribit, *ad vences tantum deflueret*, quam scapulare S. Benedictus appellat, et simpliciter cucullam nuncupabant Cluniacenses, alique Ultramontani monachi, vocantque hactenus Cluniacenses; aliam majorem, quæ totum corpus ambiret, manicas et caputium habentem, quam illi frocum sive frocum vocabant, qualem supra descripsimus, cum hoc tamen discrimine, quod frocus Cluniacensium caputio careret, major autem cuculla minime. Utramque vestem S. legislator concessit, et quidem cum caputio; unam ad laborem, alteram extra opera; unde corrigendus est Boherius, dum scribit de froco in Regula nihil contineri, cum frocus, si ei caputium assuatur, et cuculla major non differant. Hanc S. Benedictus in hieme villosam, in æstate poram esse voluit : Cluniacenses tamen, ut scribit Nicolaus de Fractura, tam in æstate quam in hieme villosam deferabant. Villosam autem, secundum Bernardum Cassinensem, « intelligunt quidam, quod de panno debeat fieri villosus, id est quod vellus ovis sit ad mini-trandum calorem. Alii vero dicunt, cucullæ pellem ovnam cum suo vellere jungi debere; sed quæcumque sit cuculla, cum vellere debet esse ut frigus propellat. » Et revera pellicis usos fuisse olim monachos et moniales infinitis exemplis demonstrari. Iis certe usa est sæculo vii S. Austrudis Laudunensis abbatissa, ex ejus Vita, n. 24, sæc. ii Bened. Sed de cuculla satis, nunc de tunica.

Tunica, quam alio nomine co'obium appellabant, vestis erat linea, **701** perparvas adeo manicas habens, ut cubitos non excederent, unde vestis sine manicis vulgo nuncupatur; de qua Cassianus scribens de monachi habitu (*Lib. i, cap. 5*), « co'obiiis

A inquit, lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus. » Et certe assutas olim non fuisse tunicis monachorum manicas colligi posse videtur ex lib. i Mir. S. Bertini, cap. 2; ex Vita S. Austrebertæ abbatissæ, n. 19, patetque ex Vita S. Guthlaci, n. 26, sæc. iii Benedictini. Cujus rei rationem hanc reddit Evagrius (*Tom. IV Monum. Eccles. Græcæ*) : « Quod autem nudas habent manus, indicat vitam absque hypocrisi et simulatione; inanis enim gloria virtutes obtegere et obumbrare valet, quæ laudem semper ab hominibus capiat, fidemque expellit. »

Tunicas ex lino gestasse testatur Cassianus; sed ex Hildegaro « tunica de lana intelligenda est esse; nam potest esse et linea tunica, et serica, sed in hoc loco videtur intelligere de lana tonicam esse debere. » Magister hebdomadariis coquinam intrantibus tunicas ex sacco, cucullas ex segestri fieri mandat in Regula cap. 81.

B Tunicis assuebant caputia nostri Foldenses, ut ex Browero notat Hæftenus (*Lib. v, tract. 5, disp. 7*); sed et Cistercienses, ut ex lib. Usuum, cap. 70, manifestum est : testaturque Julianus Varnerius vidisse se anno 1612 in monasterio Clarevillensi tunicam assutum habentem caputium quadratum, manicas ad brachii longitudinem, et ita latas ut duo pugna capere possent, quam ad instar tunicæ S. Bernardi factam esse asserbant. In statutis quoque Lanfranci præscribitur, ut novitius *capitio assuto tunicæ induatur*. Et tamen S. Hildegardis tunicam describit laneam, « et aliquantulum cuculla constrictiorem, sed circa crura aliquantulum largiorem, et ad pedes tendentem, brachialis nec multum amplius, nec multum constrictis, ad manus tendentibus; imo autem gyrene in utroque latere sub ascella deorsum descendente, quæ desuper caputio carebat. » Et Bernardus Cassinensis, « tunicam vero, inquit, appellamus illam quam sub cuculla portamus, corpus nostrum utrinque tegentem, sed caputio carentem, cum manicis mediocriter et mensurate longis. » Similiter et Boherius : « tunica est vestis quam subtile habitum portamus, corpus utrinque tegens, sed caputio carens, sed manicis mediocriter mensuratis et longis. Hoc apud nos cotardia vocatur, quæ rotunda etiam esse debet per circuitum, et non scissa, nec longitudine nimia, aut brevitate notanda, largas etiam habet manicas usque ad pignum protensas, non consutitias. »

Scapulare, quod et analabus, vestis est monastica, quam nobis sub crucis similitudinem representant veteres, ut videre est apud Evagrium in tom. III Monum. Eccles. Græcæ, pag. 69, probatque Menardus in notis ad Concord. Regul., cap. 62, § 1, eo quod ante et retro penderet, et ad humeros latus esset, unde et de scapulari locum illum ex Vita S. Guillelmi ducis et monachi Gellonensis intelligit (*Sac. iv Ben., part. 1*) : « Veste apostolica instar crucis induitur, » approbante etiam nostro Mabillonio. De hac veste ita scribit Hildegarus : « Scapulare dicitur illud unde Greci **702** schema vocant, cum quibus capita tegunt, et cingunt illa sibi, ad ejus similitudinem videtur esse illud vestimentum quod melotam vocamus. » Et Bernardus Cassinensis : « Puto scapulare dictum a scapulis, eo quod scapulas tegat; et usque hodie tam Cassinenses quam Cistercienses habitum capitiatum a scapulis ex utraque parte dependentem scapulare appellant. Sed Cassinenses idem scapu are sub brachiis circa medium corporis, quasi ad locum cinguli sutum quasi ad mensuram medi palmi de consuetudine claudunt, quod scapulare quando operantur ne opus impediatur desuper cingunt, sine quo etiam scapulari, vel sine cuculla manicata non se sacris vestibus ad explenda divina officia induere debent. Illud insuper scapulare benedicitur ab abbate, quando monachus proficitur. Attamen Cluniacenses et Ultramontani monachi scapulare illud cucullam appellant, et desuper vestem manicatam sine

D

caput gerunt, quam vestem frocum vulgariter dicunt. Puto autem quod Cistercienses ad fontem recurrerunt Cassinenses * et ab illo tam vocabulum quam figuram utriusque traxerunt scapularis et cucullæ. » Simile aliquid habet Nicolaus de Fractura. De Cisterciensibus vide Julianum Varnerium loco supra citato. Bursfeldenses scapulare suum ita describunt (*Dist. 3. cap. 21*) : « Pro opere vero manuali, et, ex apostolico indulto, etiam in ministerio divino sub sacris vestibus etiam scapulari utimur; cujus caputium eidem assutum retro et ad utrumque latus unam palmam habebit, minus in extenso quam cuculla. Pars vero scapularis ante et retro dependens latitudinis mediæ ulnæ sit, vel quasi, longitudine usque ad talos. » Casinenses vero præscribunt (*Declar. Cass., cap. 55*), ut « scapularia monachorum sint longa super tunica per dimidium quartæ, lataque secundum latitudinem rasciæ. Scapularia noviorum sint stricta et curta, et proteandantur usque ad genua. »

Scapulare S. P. Benedicti indulsit propter opera loco cucullæ, quam tunc deponebant, unde et cucullæ nomen ei inditum est, sive quia cucullæ vices teneret, sive propter caputium : hinc de scapulari locum hunc ex Vita S. Benedicti Anianensis (*Sæc. IV Ben.*) merito intellexeris : « In habitu quoque dissimiles fecerat multorum consuetudo; siquidem nonnullis usque ad talos cucullæ pendeabant, quamobrem vir Dei uniformem cunctis tenendum monachis instituit modum, ut non amplius a duobus cubitis excederet mensura, vel usque ad genua pertingere posset; » id quod confirmat Smaragdus ad hunc locum sic scribens : « Quod vero ille dicit scapulare propter opera, hoc nos modo dicimus cucullam. » Postea vero usus invaluit, ut non solum ad opera, sed omni etiam tempore scapulare delegeretur; rarius cuculla, nec nisi ad divina officia et alia hujusmodi exercitia.

Nullam hic S. legislator zonæ mentionem facit; cujus tamen usus supra, cap. 22, præscripsit, decernens ut vestiti dormiant monachi, et cincti cingulis aut funibus. S. Cuthbertum zona lineæ usum fuisse constat ex Bedæ in ejus Vita, cap. 25; sed S. Fulgentius Ruspensis episcopus « pelliceo cingulo tanquam monachus utebatur, » ut legimus 703 in ejus Vita. De zonæ usu et significatione videsis Hæftenum, lib. v, tract. 4, disq. 4, et tract. 10, disq. 7.

Nihil quoque de camisiis sive interulis S. Benedictus, quas S. Robertus abbas Molismensis repudiasset legitur apud Odericum Vitalem in Hist. lib. v, et consequenter Cistercienses, quorum in Institutis, cap. 4, decernitur « vestitus simplex et vilis, absque pelliceis, camisiis, stamineis, qualem denique Regula describit. » Harum loco S. Patrem Benedictum, primoque ejus discipulis cilicium carne tenus gestasse contendit Hæftenus (*Lib. v, tract. 3, disq. 7*) : exemplo esse potest S. Tillo monachus Sollemaniensis (*Sæc. II Ben.*), cujus « indumentum valde erat vilissimum, sola tunica videlicet atque cuculla, et intrinsecus ad carnem cilicium, quod tandiu donec prænimia vetustate consumptum nulli usui aptum esset portabat, » ut habent ejus acta. Carthusianis etiam duo cilicia indulget G.igo in Statutis, cap. 28; de primis etiam S. Emerami Ratisponensis monachis scribit Arnulfus ejusdem monasterii monachus (*Lib. II Dialog.*), quod « lineis camisiis utebantur seniores, qui eas habere poterunt, ceteri laneis utebantur, ob penuriam scilicet cilicinarum vestium. » Postea tamen cilicio sufflectæ sunt laneæ camisiæ sive stamineæ, ut patet ex Vita S. Benedicti abbatis Anianensis (*Sæc. IV Ben.*), qui, testante Ardone ejus discipulo, « concessit necessitatis causa, propter quam regula jubet, duas scilicet stamineas, etc. » Totidem antea suis permiserat S. Fructuosus in Regula cap. 4, et postea concilium Aquisgranense, can. 22, Regulaque solitiorum, cap. 49. Sed et Ansegus abbas Fon-

tanellensis in sua constitutione de victu et vestitu monachorum « drappos albos 20, de quibus camisiæ 20 fieri possent, » suis Fontanellensibus assignavit. Denique sanctus Odilo abbas Cluniacensis (*Apud Boll. 1 Januar.*) « die quodam duos in itinere pueros fame peremptos reperit. Mox equo desiliens, laneam qua indutus erat ad carnem subduxit sibi interlaminæ, et prout velaminis quantitas permittebat, utrumque cadaver obvolvens, exhibet mortuis sepulcrum, » quemadmodum scribit Petrus Damiani in ejus Vita. Cæterum nostris lineis uti camisiis, præterquam forte infirmis, nunquam licuit. « Monachi, inquit Zacharias papa in epistola ad Pipinum et universos Franciæ episcopos et abbates (*Apud Bar., ann. 744*), laneo indumento, juxta normam et regulam monasticæ disciplinæ, atque traditionem sanctorum probabiliū Patrum, sine intermissione utantur; quia monachi ab omnibus illicitis debent abstinere. Apostolis autem divinum datum esse mandatum duas tunicas non habendi : tunicas dixit itaque laneas, non lineas. » Et antea S. Ferreolus in Regula præscripserat (*Cap. 51*) « ut monachus quamlibet delicati corporis lineæ ad nuda corporis non utatur. » Et S. Isidorus : « Lineo non oportet indui monachum. » In litteris etiam G. abbatis Mosomensis, et A. abbatis Marchianensis ad abbates S. Theoderici (*Hist. ms. S. Theod., ad ann. 1279*) et S. Crispini, quibus eos suæ provinciæ constituunt visitatores, hæc lego : « Inhibeat in eisdem capitulis districtè, ne abbates vel monachi lineis utantur extra monasterium, quando equitant, cum hoc cedat in scandalum sæcularium, et totius ordinis nostri derisum, nec 704 etiam intra monasterium, nisi evidens infirmitas et corporis debilitas hoc requirant. » Idem decernunt in suis constitutionibus pro monachis Benedictinis Innocentius III, Gregorius IX, Nicolaus IV in bulla ad Cluniacenses, et Benedictus XII. Pueris tamen lineas camisiis permittebant Cluniacenses ex Udalrico, lib. III, cap. 8. Aethedus vero (*Req. cap. 20*) virginibus suis duas

C stupacio camisiis vel staminas.

Pro pedum indumento S. Benedictus indulsit pedules et caligas. Quid vero sint pedules, quid caligæ, non facile explicaverim : « Pedules, inquit Smaragdus, dicit ille, quod nos modo dicimus calceos : caligas ille, quod nos subulares vel soccos vocamus; caligæ autem a callo pedum dicæ, vel quia ligantur, nam et calcearii vocantur. » Hildemarus : « Pedules sunt illa vestimenta quæ in modum tribuci facta sunt, sed pedes tegunt, unde quia in pedes mittuntur, pedules vocantur; sunt enim multi monachi qui propter sudorem pedum dividunt illud, quod in pedes mittunt, ne grave sit eis ad lavandum. Caligæ autem, ut Isidorus dicit, dicæ sunt a callo pedum, vel quia ligantur; nam socci non ligantur, sed intromittuntur. » Bernardus Cassinensis : « Quanquam expositores diversimode de istis duobus indumentis pedum exponendo dicant, quidquid in pedibus mittitur, sive de corio, sive de lana fiat, pedules congrue appellantur : pedules enim a pede dicuntur, caligæ autem dicuntur a calceamentis erurium, a calco, calcias, calciare; hinc caliga, caligæ. Vel etiam caliga dicitur a colligo, colligas, quasi circa collum ligata, quia caligæ ligantur.... Sed nota quod monachi ultramontani habent pedules de lana diversos ab illis indumento in modum tibiæ facti, et operiunt tibiæ propter facilem abluionem, et ad evitandum quandoque pedum sudorem; de nocte autem abstrahentes illos pedules, pedibus jam nudatis, retentis tibiæ in lecto quiescent, ne forte pedulum impediendo fumositates per poros emissæ retineantur inclusæ, et sic per consequens caput ledant ad cerebrum ascendendo. » Nicolaus de Fractura « pedules de corio, et caligas de lana intelligit. » Econtra Richardo de S. Angelo caligæ sunt : « Ocreæ, vel calsaria, vel aliud genus vestimenti; et dicitur, inquit,

* Lege Cassinensem, aut Cassinensium. Edit.

a callo pedum, vel quasi a colligando, quia ligantur dure. » Boherius in primo commentario, relata Bernardi et Smaragdi sententia, addit : « Ego credo cum Caro quod pedules, lis, dicitur a pes, et est pars caligarum quæ pedem capit, licet largius forsitan hoc magister hic intellexerit, ut supra dicitur. Et scias quod s'ceis de corio commodius utimur; et hi non ligantur, sed caligæ, sed tantum mittuntur, quod Tentonia, et nos botas dicimus. » Antiqua versio Gallica ms. hæc duo vocabula *pedules et caligas* ita reddit : *Chaussons et hautx soullez*; versio Joannis de Précis, *soulers chauxons*; versio Theobaldi Artaldi, *les chauxes et les chauxons de drap, et les souliers de cuir*; versio Guidonis, *des souliers, ou des chaussons, et des chauxes*; versio recentior, *des bas et des souliers*. Menardus noster *pedules* dicit esse *fascias*; et revera fasciis usos esse veteres patet ex 706 Aimoino in lib. II de Mir. S. Benedicti, num. 2 : *Fasciis a tibiis rotulatis ad binas pontis tabulas se alligavit*. Caligas vero calceamentum ex pellibus, quod ad mediam suram surgebat, multisque ligulis seu corrigiis constringebatur. Hæftenus *pedules* interpretatur udones, sive laneos soccos, Gallice *des chaussons*. *Caligas* vero sanalia, sive soleas simplices sine superiori corio, sed multis corrigiis ligatas, fere ad instar sandaliorum, quæ hodie ferunt Patres capucini. Sed tamen sancta Radegundis (Sæc. I Bën) de caliga sua sibi duas fecit *manicas*, ut scribitur in lib. II de ejus Vita, num. 8, quod coriaceis sandaliis parum convenit. In hac tanta varietate aliquid certo definire difficile est. De pedulibus apud antiquiores monachos nihil quod sciam reperi : caligis vero ad propellendum in hieme frigus, et in æstate cum meridiani æstus fervor exigeret, utebantur. Existimaret aliquis S. Benedictum ætate caligas induksi se, quibus hieme pedules addiderit, quicquid tandem indumenta illa pedum exstiterint. Ita S. Isidorus, qui utrumque, pedules et caligas concedit, « pedules, inquit (Cap. 13), utentur in monasterio, quandiu hiemis egerit violentia, sive dum fratres gradiuntur in itinere, vel proficiscuntur ad urbem. » Et S. Fructuosus (Cap. 4) : « In ipsis quoque calceariis hoc utendum est, ut hieme pedules calceent qui voluerint, a die calendarum Novembrium usque ad calendas Maias. Reliquis æstivis mensibus caligarum tantum solatiis muniendi sunt. » Magister tamen in Regula sua de calceamentis hæc habet (Cap. 81) : « Oportet fratres caligas habere ferratas trichinas, non ad lulum, sed ad usum, quas debent tempore hiemis uti; æstatis tempore unctas reponi. Et caligas omnes oportet habere clavatas, tam in monasterio quam in via, ut et diu repositæ caligæ conserventur, et pes fratris in caliga refrigeretur. Ad nocturnos vero ligneos culpos (Sic) utantur, ne inquinatis pedibus ad saum reverentes stratum, lectorum sagos non inquinent. In hieme vero ad nocturnos pedibus utantur pelliceis propter frigus pedum. » Quæ de clavatis caligis hic dici ut confirmari potest ex eo quod S. Gregorius papa de S. Equitio abbate scribit (Lib. I Dial., cap. 4) : *Clavatis calceatus caligis erat*. S. Eugendus abbas Jurensis (In ejus Vita, num. 6, sæc. I Bened.), habebat calceamenta fortia rusticaque in modum priscorum Patrum, constrictis ocreis crura, fasciis quoque plantas. » An vero per ocreas caligas, per fasciolas pedules intellexerit? At decessor ejus S. Lupicinus (Bolland., 21 Mart.) « calceamento tantum tantummodo usus est, cum pro aliquibus forsitan ad comitatum intercessurus ingressus est. In monasterio vero etsi prolixius egressus est ad culturam, lignea tantum sola, quæ vulgo soccos monasteria vocant Gallicana, continuato potius est usum. » Non defuere etiam tam ex antiquis quam ex recentioribus monachis qui nudis ambularent pedibus. De S. Antonio id colligere licet ex ejus Vita, cap. 25. S. Fructuosus, teste Valerio in ejus Vita, num. 5 (Sæc. II Bën.), « Nudus vestigiis penetrabat loca nemorosa. » Et infra, num. 11, « Vili habitu ex-

A calceatis nudisque pedibus dicitur. Idem de Sitriensibus monachis scribit Petrus Damiani in Vita S. Romualdi, cap. 64. Denique primos Molismenses 706 fratres civitatem Treccas nudis pedibus aliquando ingressos esse constat ex Vita S. Roberti, num. 8 (Bolland., 29 Aprilis).

Hactenus de vestibus a S. Benedicto concessis; nunc quas alii monachorum Patres suis indulserint gestaverintque rescire forte an optabit aliquis. Rem ex antiquis eorum regulis et factis illustrare juvat. Atque ut a S. Pachomio, qui primus cœnobitarum Pater exstitit, ducamus exordium, in Regula sua, prout est in codice Regularum excusa, sic loquitur (Art. 81) : « Exceptis his quæ a Patre monasterii per domorum prepositos dividendur, id est armatura sua, levitonarii duobus, et uno attrito ex usu, sabano longiore, quod collo humerisque circumdat pellicula, quæ pendet ex latere, gallicis et cucullis duobus, zona et bacello; præter hæc quicquid inveneris absque contradictione auferes. » Eadem fere habet Orsiæni abbas et ejusque discipuli doctrina (Num. 22) : « Sufficit nobis habere quod homini satis est, duo levitonaria, et alium attritum, et palliolum lineum, duos cucullos, zonam lineam, gallicas, pellem et virgam. » Quales essent Basilianorum vestes discimus ex Vita S. Philareti sæculo XI a Nilo monacho coætaneo scripta, num. 21 (Bolland., 6 Aprilis), ubi agens de illius ad habitum monasticum receptione, has recenset vestes : *Sticarum*, id est tunicam; *pallium*, quod supra cervicem et scapulas est; *cucullum*, quod capiti imponitur; *crucem* in fronte gestandam, et *cingulum cum sua fibula*. Inter Ægyptiorum monachorum vestes Evagrius Sithensis monachus in epistola ad Anatolium (Tom. III Mon. Eccles. Græc.) has nominat : *Cucullum*, *analabum*, *melotem*, *zonam*, et *baculum*. Alias addit Cassianus eo in libro quem de Habitu monachi conscripsit, ubi has eorum vestes earumque symbola explicat, scilicet *cucullum*, *colobium*, *rebrachatoria*, *mafortes*, *melotem* et *pellem caprinam*, *cingulum et caligas*.

Abbas Paternuthius adolescentem ad se conversionis gratia accedentem « lebitone indutum, cuculla capiti circumposita, ac melote ad humeros, cinctumque linteo ad monachale institutum, exercitumque promovit, » ut videre est in Ægypt. monach. Historia (Tom. III Mon. Eccles. Græc.). In Regula S. Isidori hæc lego (Cap. 13) : « Ternis tunicis, et binis palliis, singulisque cucullis contenti erunt servi Christi, quibus supra adicietur melotes pelliceæ, mappula, manica quoque, pedules et caligæ. » In Regula vero S. Fructuosi (Cap. 4) : « Vestimenta non multa nec superflua sint, duobus tantum cucullis, villata et simplici, et uno pallio, ternisque tunicis, et stamineis duobus cujusque necessitatis querimonia sufficiens est. In ipsis quoque calceis hoc utendum est, ut hieme pedules calceent, qui voluerint, a die calendarum Novembrium usque ad calendas Maias : reliquis æstivis mensibus caligarum tantum solatiis muniendi sunt. Femoralium usus cuiquam est permittendus, maxime his qui ministerio implicatur altaris. » Denique in Regula Magistri (Cap. 81) : « Habere debent fratres in hieme paraturam grossam, quotidianam, stamineam, et tunicam aliam nocturnam, quam post nocturnos inducent (Sic); quia in die diversis occupantur laboribus. Habeant enim in hieme et pallium 707 stamineum, braccas laneas, et fasciolas aut pedules. In æstate vero habeant paraturam linostimam, non satis grossam propter laborem et sudorem; et habeant pallios, linostimos subiles non satis propter æstus sudoris, et braccas lineas. Fasciolas lineas vero uti Dei homines prohibemus, ut aliquid distet a clerico monachus. Et habeant singulas paraturas linostimas subtiliores, quas diebus festis solum in processionibus utantur. Et in æstate habeant singula monacharia linea propter sudores, et singula facit erga per de-

cadam. Hebdomadariis coquinam intran-

tibus sacci sint tunicae, et cucullae sint segestrae. »
Ex dictis haecenus satis refutata manet eorum
sententia qui priscos monachos a secularibus viris
non fuisse habitu distinctos, nisi quod simplices et
rusticanas vestes portarent, incunctanter asserunt.
Certe S. Palamon Pachomium adolescentem post
multas preces in cellam admissum *monachorum ha-*
bitu induisse scribitur in antiqua ejusdem S. Pachomii
Vita, n. 4. (Apuđ Boll., 14 Maii). In Regula eidem
ab angelo tradita inter alia ferebatur scriptum, « ut
peregrinus alterius monasterii, si veniret, *habens*
habitu diversum, nullus cum eo comederet. » excep-
to eo qui iter agens id observare non posset; »
et inter praecepta ejusdem S. Pachonii, quae post
ejus Vitam edidit Bollandi continuator, decimus
sextus praescribit, ut monachum fieri volentem *sæ-*
cularibus vestibus exuant, et novitiorum habitu vesti-
ant. Ipse S. Pater Benedictus sæculum fugiens
sanctae conversationis habitum quæsiuit, ut scribit S.
Greg. in lib. II Dial. Et plane, sicuti optime argu-
mentatur S. Basilii (Regul. fus., c. 22), « juxta
ejusque propositum competens ei debet esse vestimen-
tum; sicut enim alius est habitus militis, alius
senatoris, ex quo intelligitur quod iste senator sit,
ille miles, ita monacho suus debet esse vestitus,
ex quo vel ipso intuitu cognoscatur quod sit mo-
nachus. »

De quarum rerum omnium colore aut grossitudine
non causentur monachi.] Quod ita exponit Hildena-
rus : « Non debent monachi causari si pedules albi
fuerint, et tunicae fuscae; id est si pedules alterius
coloris fuerint, et alterius tunicae, atque alterius
cucullae, aut si grossae fuerint. » Bernardus autem
Cassinensis : « Si non est splendidus, aut speciosus,
vel si non est multum vilis, humilis et abjectus,
non causentur. » De colore habitus Benedictini li-
gant inter se auctores. Nigrum communiter propu-
gnant commentatores : ita Bernardus Cassinensis,
Nicolaus de Fractura, Richardus a S. Angelo, Petrus
Boherius, et alii, quorum praecipuae rationes sunt 1°
quod eo S. Benedictum usum esse asserunt : « Beatus
vero Benedictus, inquit Bernardus, a quibusdam
antiquis doctoribus Cassinensibus nigris usus vesti-
bus et vilibus traditur in scriptis fuisse. » Et Nico-
laus : « In antiqua Chronica Petri Diaconi scriptum
a nobis et nostris majoribus reperitur, quomodo in
monasterio Floriacensi repertus est caputius cucullae
B. Benedicti ex nigris villis contextus. » Et infra :
« Legimus in Vita Caroli Magni Cassinensis cœnobii
monachi, quod cum Carolus Magnus in territorio
Vitiurienti, in loco qui Maeyatus 703 appellatur
construxisset monasterium in honorem B. Martini,
illudque submittere Cassinensi cœnobio, posuit ibi
capitulum P. N. Benedicti ex villis nigris contextum,
longitudine trium unciarum. » Idem scribit Richardus
de S. Angelo. Et Petrus Boherius : « B. tamen Be-
nedictus nigris vestibus usus traditur a quibusdam
SS. antiquis doctoribus Cassinensibus, quorum aliqui
dicunt apud montem Cassinum usque nunc schema
monasticum quo B. Benedictus usus est perseverare. »
Denique Petrus Diaconus interrogatus a mo-
nacho Cistellensi coram Lothario imperatore, cur
nigris semper vestibus uteretur, respondit : « Quia
talibus Benedictus Pater usus est, ut habitu quoque
mundo remanuisse videretur. » Verum fides sit penes
istos auctores.

Secunda ratio est quod non solum S. P. Bene-
dictus, sed omnes insuper ejus primos discipulos
nigris usos esse vestibus asserunt, quod ad annum
saltem millesimum perseverasse auctor est Antonus
Yepzizius in Chronico ad ann. 528, unde et *Monachorum*
Nigrorum nomen illis inditum est, quo ab
annis fere mille appellatos fuisse constat, ex charta
Ethelbaldi regis ann. 716 data, in qua hæc legun-
tur (Inguif. in Hist. Croyl.) : « Trado et concedo
omnipotenti Deo, B. Marice, et S. Bartholomæo de

dominiis meis ad fundationem Nigrorum Monachorum
sub norma S. Benedicti famulantium totam insulam
Croylandiae. » Et postea Offa rex Merciorum anno
755 (Ibid.), « monasterium Nigrorum Monachorum
in Verolamia civitate ad honorem Dei et protomartyris
Anglorum S. Albani » apud Ingulfum fundasse
dicitur. Id quod confirmat Thomas Eliensis mona-
chus in Vita S. Ethildritæ reginæ (Sæc. II Ben.), de
qua n. 24 ita loquitur : « Pro regali diademate hu-
mili obumbratur velamine, pro bysso et purpura
ambitur nigra veste et aspera. » Et anonymus Tre-
virensis, in lib. de Reliquiis S. Matthiae, n. 41 (Bol-
land., 24 Febr.), in quod hæc leguntur : « Interea ma-
ligni quidam consilio inito Matthiam inde asportare
volebant, asserentes monachos sicut veste, ita etiam
moribus nigros indignos esse Matthiam. » Hinc tanta
apud nostros nigri habitus retinendi obstinatio, ut
cum Cœlestinus papa V cœnobium Cassinense unire
suae congregationi, et monachos ejusdem monasterii
ad mutandum habitum inducere vellet, permulti
Cassino cedere maluerunt quam nigram dimittere
vestem, ut docent in suis Commentariis Nicolaus
de Fractura hic, et Richardus in cap. 21, ab Au-
gustino a Janua citatus.

Tertia ratio repetitur ab exemplo antiquiorum S.
Benedicto monachorum, quos atra veste usos esse
aiunt. Istud argumentum fuse et eleganter prosequi-
tur Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens
(Lib. I, epist. 28, et lib. IV, epist. 17), proferitque in-
ter alios S. Martinum, quem nigro ac pendulo pallio
circumtectum describit Sulpicius; S. Hieronymum ad
Nepotianum scribentem : *Vestes pulas æque ut can-*
didas devita; et S. Paulinum de nobilissima quadam
femina, ad propositum religionis nuper conversa,
ita scribentem in epistola ad Severum Sulpicium :
« Vidimus dignam Deo hujus mundi confusionem,
purpuream sericam, auratamque supellectilem pau-
nis veteribus et nigris servientem. » Addere potuisset
illud Regulæ 703 tertiae SS. Patrum cap. 3 : « Vesti-
menta fratribus necessaria ita abbas omnibus ordi-
nare debet, quæ monachis deceant, non diversis co-
loribus tincta, exceptis cucullis, quæ comparantur,
si fuerint nigrae, ut eas debere censemus. » Item il-
lud Regulæ S. Aureliani ad monachos (Cap. 26) :
« Vestimenta alio colore non induatis, nisi laia, lac-
tina, et nigra; » denique Regulam S. Ferreoli (Cap.
32) : « Vestimentorum fragrantiam, vel nimium pro-
pter elationem nitorem monachus studeat non ha-
bere; sed sequens melius Apostolum dicentem : *Bo-*
nus odor sumus Jesu Christi. Colorem etiam in his
album, vel nimis rufum, per quem sæpe species cor-
poris ad perniciem suam videntibus commendatur,
viuet, et habere non ambiat. » Vide S. Augustini
epist. 269, n. 9, in nova editione.

Quartam rationem innuit Boherius his verbis :
« Tenemus quod crucifixo Domino et mortuo, qui-
dam apostoli nigra sibi operimenta fecerunt; quæ
usque hodie a viduis et charissimis amicis post obitu-
m virorum et charorum fiunt, et lugubres appel-
lantur. In his hanc partibus hunc colorem in suo
habitu conservasse leguntur in memoriam mortis
Christi. Græci etiam monachi nigro utuntur colore,
quæ haud dubium desumpsit ex Nicolao de Fractura.

Quintam rationem ita exponit Petrus Venerabilis
(Lib. IV, epist. 17) : « Ut quod sentio fatear, visum
est, ut mihi videtur, magnis Patribus illis nigrum
de quo agitur colorem, magis humilitati, magis pen-
itentiae, magis luctui convenire, quibus studis, quia
totam monachi vitam invigilare oportet, decreverunt
ut color moribus, vestes virtutibus qua possent co-
gnatione jungerentur, etc. » et Richardus de S. An-
gelo : « Color niger magis convenit monacho quam
alius color : designat enim tristitiam, sicut commu-
niter patet, cum moritur aliquis in hoc mundo, omnes
consanguinei ejus induunt pannos nigras ad desi-
gmandam tristitiam. » Idem fuse prosequitur Nicolaus
de Fractura. Denique S. Joannes Climacus (Grad.

7): « Cultus, inquit, ipse corporis, et vestis tua religiosa te ad luctum excitet; omnes quippe qui funera ligata, pullati incedunt. »

Tandem Richardus a S. Angelo, « credo, inquit, quod hac de causa fuerit electus color niger, quia turpius et vilior est aliis coloribus, sicut patet per rei evidentiam, vel ut semper recordaremur turpitudinis diaboli, qui dicitur esse hujus coloris, quamvis aliquando in lucis angelum se transformet. »

Attamen non obstantibus hisce rationibus pro albo colore stat Mabilonius noster in præfatione ad sec. v Bened., ubi sic discurret (Pag. 40): « Tria sunt instituti nostri vestimenta propria, tunica, cuculla, scapulare. Tunica ad talos deliuit, *albi passim coloris* ante annos otingentos, ut in variis Rabani aliorumque iconibus observavimus, atque etiam in lituali Anianensi. Et ratio sane id postulabat, quandoquidem tunicam, quæ cuti adhaerebat (nam laneæ intertula præter Regulæ auctoritatem postea concessa sunt), cum sæpius lavari ad mundiciam exigeret, potius ex lana candida quam ex nigra fieri congruum 710 erat. Scapulare ita dictum, quod scapulas præcipue tegat et caput, ad laborem qui corpore exerceatur, a sanctissimo legislatore concessum est. Cuculla summa vestis est, cum operimento capitis, undique corpus et brachia obvolvitur. Utraque nigri semper coloris fuit; unde *Monachi Nigri* appellati; Cistercienses vero Albi, quod cucullam candidi coloris nigrae pertulerint. » Verum etiam cucullam albi fuisse coloris probat id quod de S. Janiano, qui eodem cum S. Mauro vivebat tempore, scribit Wilfridus Boetius in ejus Vita, n. 7 (Sæc. i Ben.): « Vestis ejus cilicicia de caprarum pilis, quæ in modum caracillæ, quam nunc cappam vocamus, perseverat usque hodie apud nos, quæ ita illæsa perseverat, ut nihil vetustatis redoleat, *candido colore* perfusa. » Sed et S. Maurum Jacobo abbati Cormaricensis monasterii *candidissimum monachi præferens habitum* apparuisse scribebat anno 809 (Sæc. iv, part. ii) Odo Glanvillensis abbas in Historia translationis S. Mauri, n. 9, et Ansegisus (in ejus Vita, sæc. iv Ben., part. i) in Constitutione de victu et vestitu monachorum Fontanellensium assignat « ad saccos 15 comparandum griseos siccis unde cappæ fiant. » Porro cappæ nomine intelligi cucullam censuit ex diacis; griseumque colorem magis ad album quam ad nigrum accedere omnibus notum est. Erant ergo etiam cucullæ albae, saltem aliquibus in monasteriis, nam de omnibus quis id asserat? Alioqui Mabilonius sententiam confirmat id quod ipse alibi scribit, vidisse se in Vaticana bibliotheca codicem unum (Iter Ital., pag. 122), « in quo Gregorii et Victoris III de S. Benedicto Dialogi, et quidquid ad S. Patrem pertinet, continetur, cum variis monachorum atque abbatum figuris, in quibus cuculla atra, toga alba depingitur. » Et in Barberina autographum Chronici S. Vincentii de Vulturno (ibid., p. 153), in quo varie depinguntur figuræ, in his « Monachus cum tunica alba, et subato scapulari quod tribus redimiculis ad utrumque latus astrictum est. » Exstat etiam in codice bibliothecæ Cassinensis, n. 570, ante initium huiusmodi S. Grægorii pro peste, imago monachi defuncti, cujus tunica albi, parva cuculla seu scapulare violacei subobscuri coloris cernitur.

Et certe antiquiorum monachorum vestes albi passim fuisse coloris infinitis posset testimoniis demonstrari. Talem fuisse S. Antonii habitum probat Bollandus in prævio commentario ad ejus Vitam, § 15 (Bolland., 17 Januar.), patetque ex ejus Vita cap. 25, ubi *candente præcinctus veste* suo iudicem aspectu provocasse dicitur. In Regula etiam S. Pachomii ab angelo tradita, prout exstat in ejus Vita, et apud Palladium in Lausiaca, cap. 58, præscribitur « ut habeant singuli melotem, id est caprinam pellem, confectam albam, sine qua neque comedant, neque dormiant. » S. Apollonii discipuli, numero quingenti, *tota veste candidati* erant, teste Palladio in eadem Lausiaca, cap.

52, unde et S. Joannes Chrysostomus in homilia 70 in Mathæum de monachis loquens: « Cur, inquit, ad illos angelos non gradiemur? cur non *candidas vestes* sumamus, etc.? » S. Patricius etiam in Hibernia *cuculla candida amiciebatur*, ut refert Jocelinus in ejus Vita, cap. 185. Mackalle episcopus, uti auctor est Cogitosus 711 in Vita S. Frigidæ virg., num 5 (Apud Boll., 1 Februar.), « pallium album et vestem candidam super ipsius venerabile caput imposuit. » Denique in Vita S. Columbæ abbatis Hiensis a Commeneo albo scripta, num. 26 (Sæc. i Ben.), hæc lego: « *Candidam tunicam* B. viri, qua in hora exitus sui indutus erat, in aere levaverunt. » Jam vero si antiquas regulas consulamus, præter Pachomianam, quam modo citavimus, Regula S. Cesarii ad virgines ita habet (Cap. 40): « Omnia indumenta simpliciter tantum et honesto colore habeant, nunquam nigra, non lucida, sed tantum laia, vel *lactina* in monasterio per industriam præpositæ, vel sollicitudinem lanipendæ fiant. » Regula S. Aureliani item ad virgines (Cap. 22): « Vestimenta albo colore non induant, nisi laia et *lactina*. » Regula S. Bonati (Cap. 65): « Monacho specialius ut vestimenta lucida, vel cum purpura, vel bebrina nunquam in usu habeat, nisi tantum laia et *lactina*. » Tandem Regula Tarnatensis (Cap. 19): « Vestes tam simplices erunt et nativo colore procurandæ, ne disparilitas vestium nutriat arrogantie vitium. » Porro nativus ovium color est communior albus. Ex his omnibus patet quam immerito olim Cistercienses novi atque in repati fuerint, quod vestem candidam atræ prætulerint, cum potius laudandi fuissent, quod in vestium colore, sicut in aliis multis, ad primitivum fontem recurrebant. Candidum colorem cum Cisterciensibus deferunt Camaldulenses, Carthusienses, Cælestini, et Olivetani, quamvis Cisterciensi nigro antior scapulari et cucullo. Eremitæ etiam Fontis Avellani albis induti erant vestibus, cum pallio cærulei coloris. Tironensibus monachis *habitus grisei coloris fuisse* legitur in Monastico Anglicano, pag. 704, et in littere Italico Mabillonii, pag. 197, unde et de his ita scribit Gaufredus in Vita Bernardi abbatis Tironensis, num. 71 (Apud Boll., April.): « *Habitus* quidem monachi habentes, sed vilem, incultum, villosum, a cæterorum habitu monachorum valde dissimilem, ovibus ipsis a quibus sumptus fuerat valde consimilem. » In statutis etiam Gauderici abbatis Reomensis circa annum 1280 decernitur quolibet anno singulis tradi *cucullam et froccum de panno rosseto*. Denique scribit Anton us Ypezius primarius suæ congregationis habitum castaneum sive cervinum fuisse. Ad vitandum autem omnem in habitu diversitatem, Clemens V in concilio Viennensi statuit, « ut superior vestis ipsorum habitui proxima nigri, brunni, aut albi coloris existeret. » At quid pluribus disputare de colore vestium, cum de eo monachos causari vetuerit S. P. Benedictus? « Noli, inquit, Petrus Venerabilis (Lib. iv, epist. 17), oro te, frater, si ovis Christi esse cupis, vario de vellere causari, quia nullum de ovili suo pastor ille projicit, nisi quem non coloris varietas, sed fidei vel caritatis læsio ab ovium suarum grege secerit: non, inquam, secerit quemquam ab ovili suo propter colorem, qui de tam semotis regionibus de tam diversis regionibus in uno fidei Christianæ ovili Judæum congregavit pariter et gentilem. » Et alter Petrus, Blesensis scholæ (Epist. 97): « Sive in alba, sive in pulla veste in omni professione et ordine, in omni gente quicumque operatur voluntatem Domini acceptus 712 est illi: inter album et nigrum habitum non distinguit ille, apud quem non est distinctio Judæi et Græci. Attenda Dominus mentem, non vestem; merita, non colorem. In monte Cassino schema monasticum quo B. Benedictus usus est, usque hodie, sicut dicitur, perseverat. Qui audent tanti Patris habitum blasphemare in filiis? Nam si delibatio sanctæ, et massa: si radix sancta, et rami. Sive cum Nazareis candidior nive sit aliquis; sive cum B. Job super

* Non video ad quid vox *nigra* referri posset: redundare videtur. Edit.

carbonem denigrata sit cutis ejus; uterque salutem in domo Domini operatur. Sane in ovili Jacob sunt agni a bi et nigri; in vinea Sorec sunt uvæ albæ et nigre. Sed et sponsa, quæ lilis convallium præalbescit, ipsa eadem dicit: Nigra sum, sed formosa. Apud sponsam Christi non est absurda varietas, cum ipsa circumamicta varietatibus describitur. Ipsa varietas uniformitatis causa est, nam in cithara ex diversitate chordarum fit uniformis modulatio ad concentum. »

Neque vero de colore tantum, sed etiam de grossitudine ne causentur monachi vetat S. legislator, iis duntaxat volens esse contentos vestibus, quæ inveniri possunt in provincia qua degunt, aut quod vilis comparari potest. Nihil enim indignius monacho veste pretiosa et lucida: « Vestis sit monachi, inquit Cassianus (*Lib. v, c. 3*), quæ corpus contegat tantum, et repellat nuditatis verecundiam, et frigoris retundat injuriam; non quæ seminaria vanitatis et elationis emittat, etc. » Et S. Odo abbas Cluniacensis (*Lib. III Coll., num. 17*): « An non apostasia est humilem vestitum spernere, et decorem vestimenti querere, cum angelus apostata perfectus decore superbiens in tartarum ruerit? » Et alio in loco: « Sicut B. Hieronymus in epistola ad filiam Mauricii perhibet (*Lib. II, n. 7*), grandis divinæ gratiæ contumelia est mundani et secularis ornamenti prælatio; et crimen est, post chrisimatis sanctificationem cujuscuque specie terrenæ creaturæ caput vel corpus ornari, quod jam cœlesti splendore refulget. » Et infra S. Cyprianum in libro de Virginibus sic loquentem inducit: « Serico et purpura indutæ Christum induere non possunt: auro et margaritis et monilibus adornate ornamenta cordis perdidērunt. » Vide S. Basilii Constitutiones monasticas, cap. 51; S. Dorothei Doct., cap. 12, et Regulam solitariorum cap. 42, et S. Bernard. homil. 4, super *M ssus est*.

Porro acutè hic notant Hildemar, Bernardus Cassinensis, et Nicolaus de Fractura, S. Benedictum non simpliciter viles, nec omnino vilissimas vestes præcipuisse; ne si viles instituisset, ad preciosas; si vilissimas, ad sordides, et affectatam nimis abjectionem aut immunditatem accedere videretur: utrumque enim pari studio monachi esse vitandum docent S. Hieronymus epist. 2 et 22, S. Isidorus in Regula cap. 15, et concilium Aquigranense can. 20. Atque ita S. Cuthbertus, teste Bedæ (*In ejus Vita, cap. 16, sæc. 2*), « vestimentis utitur cum communibus, ita temperanter agens, ut horum neque munditiis, neque sordibus esset notabilis. Unde usque hodie, inquit, in eodem monasterio exemplo ejus observatur, ne quis varii aut pretiosi coloris habeat indumentum, sed ea maxime **713** vestium specie sint contenti, quam naturalis ovium lana ministrat. » Narrat etiam de S. Maglorio (*In ejus Vita, sæc. I*), quod « corpus ejus jugiter cilicio tegebatur, vestimentis quoque a foris nec multimodis viâibus, nec pretiosis, sed mediocribus; ne forte humanarum laudum blandiretur fomentis, quod est muscipula æternæ damnationis, indebatur; » et de S. Bernardo (*Lib. III de ejus Vita, c. 2*): « In vestibus ei paupertas semper placuit, sordes nunquam: nimirum animi fore indices aiebat, aut negligentis, aut foris gloriam affectantis humanam. » Vide vitam Walæ abbatis Corbeiensis lib. I, cap. 22, sæc. IV.

Abbas autem de mensura provideat, ut non sint curia ipsa vestimenta utentibus ea, sed mensurata. Hoc est nec nimis longa, nec nimis curta: unum enim vanitatem, alterum modestiam minus sapit. Curtum autem nimis vestimentum Bernardo Cassinensi est, « quod talum non attingit protensum: nimis longum, quod deilto per humum, et pulverem movet, seu congregat lutum. » De mensura vestimentorum hæc habent mss. Romani S. Pauli, et Farlensis monasterii Consuetudines ab annis circiter septingentis descriptæ: « Vestimenta fratrum mittit S. Benedictus in prudentia abbatis, ut sint mensurata. Qualis autem sit illa mensura secundum Patrum definitionem quan-

tum possumus indagare. Cuculla quæ nostro singulariter convenit ordini, quod vestimentum antiquitus vocabatur colobium, id est tunica sine manicis, tantum debet habere latitudinis, ut ambobus convenienter aptetur cubitis: longitudinis vero tantum antea, quod ad collum pedis usque pertingat, et sit apta corpori, ut sit ex omni parte rotunda. Capellum ipsius præter limbum integrum villis pedis ex omni parte quadratam debet continere mensuram. Apertura superior habeat cubitum usque ad pollicis summum; inferior cubitum integrum, et trium digitorum in ante appareat latitudo cucullæ capitis. Similiter autem subius circa pedes tunica debet esse rotunda, qualitate mensurata: sagittas vero vel gerones tantum habeat, ut iter gradientes vel superfluitate, vel paritate non impediatur; cujus manicæ debent ex utraque parte ad secundos digitorum nodos usque pertingere. Staminea talem debet mensuram habere, ut possit collum pedis cincta pertingere. Similiter autem sicut cuculla subius apertura digito terminetur. Capitulum habeat pedem integrum: similiter et manica parte latiori; contra manum vero, quo manere solet, angustior, et radice pollicis usque terminum indicis extendatur. Corrigan, quæ cingitur staminea, postquam fuerit bene extensa, latitudinem in se pollicis habeat. Culcellum inter ferrum et manubrium trium adjecta latitudine digitorum habeat pedem dimidium. Femoralia, quæ S. Benedictus concessit iter agentibus, quia nunc temporis incertum est quo vel quali tempore foris mittantur, omnibus conceduntur: taliter mensurentur, ut in longitudine corporis possint convenienter aptari; latitudine vero pars utraque, sicut esse solet, dupla cubitum usque ad pollicem habeat **714** jam consuta. At vero caligæ pedem integrum superius habeant jam consutæ, quæ fiant etiam longæ, ut secundum staturam hominis, quod in omnibus procurandum est vestimentis, cruribus convenienter aptentur; quæ de summo usque ad pedem taliter constringantur, ut cum superius pedem habent, inferius dimidium. Cesiæ caligæ, cum fuerit assuta, debet esse tam longa, quæ possit intra pugnum fieri constricta. Calcei præter limbum, qui assuitur, altitudinem habeat pedem dimidium. Anteriori vero parte latitudine digitorum nodos. Pedules similiter mensurati, ut possint pedibus sufficienter aptari. » Divionenses vero S. Benigni Consuetudines mss. vestium mensuras ita definiunt (*Cap. 45*): « Sed ut de mensura eorumdem vestimentorum pauca perstringam, froccus debet esse longus usque ad corrigiam, ut videatur si frater est calcatus: tres sagittas continens in dextra, et tres in sinistra: tamen tantæ latitudinis sit illa quæ est in medio, quam duæ, et frons uniuscuiusque jungatur a manica. Manicæ in latitudine sint unius pedis et trium digitorum; et juxta antiquam consuetudinem debent tenere usque ad medium indicis, sed modo longiores fiunt. Apertura unius pedis. Cuculla debet tenere usque ad summam corrigiam sicut froccus; in latitudine vero cooperire cubitos; orlata ex omni parte: apertura superior a cubito usque ad digitum minimum; deinde consuta dimidio pede, et integro pede aperta, et post conjuncta, deinde aperta similiter. Capellum ex omni parte duplex debet habere unum integrum pedem, et tres digitos. Oro, quando est consutus, tres digitos, minimum digitum inter juncturam anteriorem. Staminea, quando est induta et cincta, debet cuculla brevior esse, ex utraque parte orlata, et aperta in alna rasa: extrema ora duplex consuta, et duobus digitis lata. Manica una alna juxta causum, et in summitate duplex in latitudine a radice pollicis usque in summitatem indicis. Apertura capitis unius pedis. Femoralia tres alnas, et una inter cavallones et sellas. Cavallones XII. Naslerius mensura quatuor alnis rasis, deinde cum fuerit consutus cum duobus plicis, debet habere plenum pollicem in latitudinem. Corrigan ad cingendum unum

pollicem in latitudine quando bene est tracta. Cullum inter manubrium et ferrum dimidii pedis et digitorum trium: vagina aliquid plus cum capello: corrigia, in qua pendet, absque circumligatione dependente, debet esse dimidii pedis. Calceus debet habere unum pedem, et in fronte tres digitos, orlatus in circuitu. Corrigia vero tam longa, ut ter valeat pedem circuire. Pedules similiter longi, et in recto fissi. Nocturnales similiter longi, et minime fixi, sed clausi. »

Accipientes nova vetera semper reddant reponenda in vestiario propter pauperes.] Erat ergo in monasterio vestiarius, seu locus, in quo sub diligentis alicujus fratris custodia vestes asservabantur; de quo in Regula S. Augustini (Cap. 10): « Vestes vestras in uno loco habete, sub una custode, vel duabus, vel quot sufficere potuerint, ad eas excutiendas, ne a tineis laedantur, et sicut 715 pascimini ex uno cellario, sic induamini ex uno vestiario. » S. Isidorus vestiarii custodem constituit eum, quem et sacarii. Ejus officium ex Farfensis monasterii Consuetudinibus supra descripsimus ad caput 32. Præcipuum ejus munus erat, necessaria singulis indumenta ministrare; in quibus distribuendis non expectabat ut usu et contritione omnino essent consumpta, sed certis statim temporibus sua singulis præbebat. In Croylandensi monasterio Egelricus, qui obiit anno 992, « induit omni anno totum conventum cum secta sua de tunicis, omni altero anno de cucullis, et omni tertio anno de froccis, » ut auctor est Ingulfus in sua Croylandensi Historia. De Cluniacensibus audiendus est Udalricus (Lib. III, cap. 11): « Cuilibet autem fratri unquoque datur anno froccus novus et nova cuculla, ita ut ambo habeat parata et consuta ante Nativitatem Domini. Novum pellicem secundo datur anno, et in festivitate S. Michaelis: interim dum conventus fuerit in refectorio ad prandium ponitur in ejus lectum. Iterum in festivitate S. Martini pedules. De calceamentis alio loco dixi quomodo dantur in Cœna Domini. De stamineis et femoralibus, vel si quæ sunt aliæ hujusmodi, nihil aliud est constitutum, quam quod cum fuerint inveterata, nec magis proficua, eis ablutis, et per ipsos fratres ad cameram redditis, alia sunt tribuenda. » De calceamentorum distributione in Cœna Domini, quæ die etiam ex mss. Germaniæ Consuetudinibus, « omnia vestimenta quæ tunc necessitatem patientibus danda sunt » ministrari debent, diximus in lib. III de Antiquis monachorum Ritibus. Divionenses S. Benigni Consuetudines de vestium distributione ita habent (Cap. 45): « Novum pellicium tertio datur anno, et in festivitate S. Michaelis, dum conventus fuerit in refectorio ad prandium, ponitur in ejus lecto. Calciamenta in Cœna Domini. In festivitate S. Martini per singulos annos pedules. De froccis et cucullis, stamineis et femoralibus, vel si quæ sunt alia hujusmodi, non est aliud constitutum, nisi ut, cum fuerint inveterata, nec magis usui congrua, eis camerario redditis, prius tamen stamineis et femoralibus ablutis, alia tribuantur, et ipsa elemosynario pauperibus distribuenda tradantur. » Alexander papa confirmans statuta facta ab Hugone cardinali tituli S. Sabinae presbytero pro reformatione cenobii Athanacensis, in primis dat cucullas et frocos et sotulares quantum expedit, annuatim singulis tres stamineas et tres brachas in capite jejunii. Item duo paria caligarum, unum par grossum in festo S. Lucae, et in Cœna Domini aliud de cordato. Item in festo S. Lucae uno anno tunicam et alio pelliciam, et de triennio in triennium nocturnales. In Constitutione etiam Benedicti papæ XII læternitur (Cap. 17), ut « ubi alius certus terminus super hoc non fuerit ordinatus, singulis annis, prima videlicet die mensis Octobris, vestiaria præbeantur. » Et in Constitutionibus Cælestinorum (Cap. 10, § 5): « Quod uno eodemque tempore de supradictis vestibus singuli monachi provideantur de triennio in triennium modo infra scripto. Anno primo triennii

superiores monasteriorum providere 716 teneantur eis de tunica, scapulari et caputio, secundum modum ut supra. Secundo anno de tribus interulis laneis, scapulari cum caputio, prout supra. Tertio anno provideatur de tunica, scapulari cum caputio et cuculla, prout supra. Prædicta vero omnia, uno et eodem tempore consignentur, scilicet in festo Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi integra, et absque mora et dilatione aliqua. Provideantur eisdem annuatim in festo scilicet omnium Sanctorum femoralium, caligarum et crepidarum. De calceis vero provideatur eis secundum necessitatem et indigentiam. Oblatis autem professis provideatur primo anno de tunica, scapulari et bireto. Anno secundo de tribus interulis, scapulari et bireto. Anno tertio de tunica, scapulari, bireto et pallio, tempore quo supra. Provideatur similiter eis annuatim in festo Omnium Sanctorum de femoralibus et caligis. De calceis vero secundum eorum indigentiam. »

At magis placuit Aquisgranensi concilio (Can. 85), ut, nulla temporis habita ratione, « quoties exposcit necessitas, vestimenta, et calciamenta, et omnia necessaria fratribus dentur. » Quam legem sequuntur Cistercienses in lib. Instit. dist. 8, c. 9, Bursfeldenses in Cæremoniali, dist. 2, c. 9, et Cassinenses in Declarationibus, ad cap. 55. Ne quid autem fratribus desit, Cassinenses statuunt, ut « singulis annis post prælati a capitulo regressum, omnes conficiant inventarium vestium quarumcunque quas habent, apposita qualitate, num vetera, an nova, an mediocria sint, ibique subscribant quibus vestibus indigent; scriptumque hoc prælato consignent, qui uniuscujusque indigentia considerata, omnibus rationabiliter providebit, ita ut superflua ampuentur, et necessaria abunde subministrentur, quæ decet charitate. »

Accipientes autem nova, quæ ex Hildemaro publice in capitulo vestiarius dare debebat, vetera semper reddi S. Pater instituit, idque propter pauperes: quam legem in sua ad monachos Benedictinos Constitutione renovavit Gregorius IX his verbis: « Nullus de veteribus vestimentis, vel calceamentis, cum recipit nova, defraudet elemosynam; sed hæc omnia ad manum elemosynarii proveniant, qui eadem pauperibus largiatur; nec aliter dentur nova, qui vetera non resignat. » In regula etiam S. Fructuosi (Cap. 4) decernitur, ut « quidquid in vestimentis, calceamentis, vel lectariis monachorum vetustum fuerit, dum nova percipiunt, totum ab abbate pauperibus erogetur. » At Regula S. Casarii ad virgines (Cap. 41) tantum habet, ut « indumenta ipsa cum nova accipiant, si vetera necessaria non habuerint, abbatissa refundat pauperibus; aut incipientibus vel junioribus dispensanda. » Idem pene ad verbum exstat in Regula S. Aureliani ad monachos, cap. 45.

Porro vetera vestimenta Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius intelligunt, quæ amplius portari non possunt; nam quæ adhuc deferri queunt, restati reservanda esse existimant. Et tamen non sic accipiendum censeo, quasi usque portanda essent, quo jam omnino contritione 717 consumpta, nulli postmodum apta sint usui; alioquin quid pauperibus erogaretur? Aliam S. P. addit rationem, cur vetera reddi debeant, scilicet, ut omnis in fratribus amputetur superfluitas; unde et subjungit:

Sufficit enim monacho duas tunicas et duas cucullas habere, etc.] Tres tunicas cum una cuculla S. Isidorus concedit (Reg. S. Isid. c. 15); tres tunicas et duas cucullas villatas S. Fructuosus (Fruct. c. 4). Nec refert quod Christus in Evangelio dicit, neque duas tunicas habeatis; nam, ut recte exponit S. Ferréolus, « duas tunicas intelligere debemus non numero, si propter hiemem necessariæ esse viderentur; sed supra usum, si reservatæ fuerint, computari. »

Propter noctes.] Id quod duobus modis intelligi posse docet Bernardus Cassinensis, « vel quia de nocte frigidior aer solet esse; et ideo pluribus vesti-

mentis egemus: vel quia vestiti jacentes aliquas superfluitates naturæ non studiose procuratas emitte solent, et ideo vestis est ablunda, nec oportet nudum monachum remanere. Idem dicunt Nicolaus de Fractura, et Boherius. At vera videtur ratio, quia vestiti dormientes, diurnis vestibus depositis, nocturnas assumebant, cum quibus et dormiebant, et nocturnas vigilas celebrabant: nam surgentes a lecto eas minime deponebant, nisi observat hic Menardus; unde et Sidonius lib. vii, epist. 16, Chariabaudi abbati «nocturnalem cucullum, quo membra confecta jejunii inter orandum, cubandumque dignanter tegeret,» transmisit.

Et propter lavare ipsas res.] Lavabant ergo vestimenta sibi, haud dubium, quin propriis ipsorum manibus, sicuti declarat synodus Aquisgranensis statuens (Can. 4), «ut monachi propriis operentur manibus, et vestimenta sua opportuno tempore lavent.» Et certe ea fuit veterum monachorum praxis, quam in eorum passim Regulis videre licet. Ita Regula S. Pachomii (Art. 57): «Si quis voluerit lavare vestimentum, commonebit præpositum suum, et ille mittet cum eo alium, et loto veste revertantur domum, et siccitatem reponet illi cui injunctum est.» Pœna incerti auctoris apud S. Basilium (Num. 22): «Si quis lavat aut alterius, aut suam vestem præter voluntatem archimandritæ, careat benedictione.» Regula S. Augustini (Cap. 11): «Indumenta vestra secundum arbitrium præpositæ laventur, sive a vobis, sive a fullonibus.» Regula SS. Pauli et Stephani (Cap. 28): «Vestimenta vel lectuala nullus sibi lava e audeat absque oratione et permissione superioris.» Denique Regula Tarnatensis (Cap. 19): «Observandum est etiam ne interioris anime sordes contrahat vestis mundæ nimius appetitus. Quapropter secundum præpositi ordinationem sunt lavandæ.» His ac edunt acta S. Salaberge abbatissæ Landunensis, n. 20 (Sæc. n. Ber.). «Soror quædam lavando vestimentorum sordes, ut mos est, ad cellam, qua hæc agi sol tum erat, veniens, etc.»

De disciplina et ritu quem hoc in exercitio observarent, audiendus est iterum S. Pachomius in Regula, prout excusa est in codice Regularum: «Levitona ium, inquit, et quidquid in veste est monachorum 718. nemo lavet in die Dominica, præter nauas et pistrinarios. Nec vadant ad lavandum, nisi omnibus unum signum insonuerit; sequenturque præpositum suum, et lavatum taciti cum disciplina. Nemo lavet retractis in altum vestibus plquam statutum est: cumque laverint omnes pariter revertentur. Si quis remanserit eo tempore quo ibitur ad lavandum, vel in præsentem non fuerit, commovebit præpositum suum, et ille mittet cum eo alterum, et sic loto vestimento revertentur domum. Vesperis sicca levitonaria tollent, et dabunt secundo, id est ei qui post præpositum est, et ille reponet ea in cellula: quod si sicca non fuerint, altera die expendantur ad solem donec siccantur, nec dimittentur in ardore solis plusquam horam tertiam; cumque collecta fuerint, leviter molientur: nec tenebunt ea singuli apud se, sed dabunt, et reponentur in celam usque ad sabbatum.» De nostris vero ita scribit Hildemar (In cap. 6): «Pannos autem lavare non debent nisi isto modo: Illi fratres qui dimiserunt hebdomadam in coquina, debent calefacere aquam, et in quinto decimo die debent illam aquam ea efacere: v. g., si fratres raduntur sabbato, aquæ preparatio debet esse sequenti tertia feria, aut secunda feria, vel quarta feria; et tunc debet abbas dicere in ipso die, in quo preparatio aquæ est, fratribus: Unusquisque nocte lavet pannos suos.... Et hoc sciendum est, quia omnia debent esse preparata, id est locus, concuba, aqua, sapon, et reliqua necessaria.» De Cluniacensibus etiam Udalicus (Lib. ii, cap. 15), agens de novitiorum institutione: «Si quid ei placuerit de pannis suis lavare, in coquina regulari ad hoc solum æneum of-

A fendit, in quo aqua calefiat, lexiviaque temperetur. In claustro autem truncum amplissimum cum plurius intervallis cavatum, ut hic stamineum, illic femoralia lavari possint separatim; quæ ante capitulum mittit in aquam calidam, ut mollescant; post tabulæ reverensionem lavat, et non diutius, nisi quandiu licentia loquendi durat, excepto si est dies jejuni, lavare non prohibetur post tertiam; vel si est Quadragesima, vel dies privata, non solum post tertiam, sed etiam post sextam lavat, tamen si non loquantur in claustro. Quidquid autem lavat, quoquo modo sit lavatum, post horam lavandi aufert et siccatur, ne jaceat ita sordidum et horridum, maxime ubi totus conventus videbit de refectorio exiturus.»

Jam quod supra fuerit superfluum est, et amputari debet.] Et tamen S. Benedictus abbas Anianensis «concessit necessitatis causa propter quam Regula jubet, duas scilicet stamineas, et femoralia, pelliceas quoque, et tegumenta eorum, cappas duas, et quæcunque necessaria prospexit, ut omnem amputaret occasionis ambagem, tribuit et concessit,» quem admodum scribit Ardo in ejus Vita, n. 52. Sed et concilium Aquisgranense statuit (Can. 22), ut abbas «omnino provideat ut camisas duas, et tunicas duas, et cucullas duas, et cappas duas unusquisque monachorum habeat; quibus vero necesse est, addatur et tertia; et pedules quatuor paria, et femoralia duo paria, trocum unum, pellicia usque ad tallos duo; fasciolas duas; quibus 719 autem necessus est itineris causa alias duas, vatos in ætate, mufulas in hieme vervecinas, calciamenta diurna paria duo, subiales per noctem in ætate duos, in hieme vero soccos.» Cluniacensium vestes erant «duo frocci et duæ cucullæ, duo staminea, duo quoque femoralia, duo paria calceorum cum corrigiis, unum par viltronum ad hiemem in nocte, et alterum sine viltrono ad æstivas noctes, duo paria caligarum, tria pellicia, vel unam pro tertio gumellam, capellum de pellibus, quinque paria pedulum.»

C *Femoralia hi qui in via diriguntur de vestiario accipiant, etc.]* Remanentes enim in monasterio femoralia non portabant; a quibus etiam abstinuisse S. Martini discipulos colligimus ex Severo Sulpicio (Lib. iii de Vit. S. Martini). Femoralia quoque Molismensibus abstulit S. Robertus, ut scribit Ordericus Vitalis Hist. eccles. lib. viii. Idem de Cisterciensibus et Cassinensibus sui temporis docet Bernardus Cassinensis. Imo de Cassinensibus nostra ætate ita scribit Paulus Augustinus a Janua: «In congregatione nostra Cassinensi usque ad nostram ætatem vidimus senes non utentes femoralibus intra monasterium, sed interiorem vestem ultra genua defluentem ipsis genibus alligabant.» Eorum quoque usum improbat Hildemar, hunc in locum sic loquens: «Notandum est enim quia sunt talia monasteria, ubi cum necessitas fuerit, femoralia de vestiario accipiunt: ista monasteria omnino bona sunt. Et iterum sunt alia monasteria ubi omnes generaliter accipiunt femoralia, sed tamen non omnes generaliter semper utuntur, nisi cum necessitas exposcet; quavis omnes generaliter illa accipiant: ista monasteria bona sunt, eo quod illa maxima pars semper non portat. Et iterum alia monasteria, ubi omnes generaliter accipiunt, et generaliter portant: ista monasteria non sunt laudabilia.» Illic denotare videtur ultramontana monasteria, in quibus saltem tempore Bernardi Cassinensis fratres promiscue femoralibus utebantur. Regula quoque Magistri (Cap. 81) laneas in hieme, laneas in ætate braccas concedit. Ex Regula etiam S. Fructuosi (Cap. 4) «femoralium usus cuiquam est permittendus, maxime his qui ministerio implicantur altaris; sed et hoc qui studere noherit, reprehendendus non erit, cum hæc usque nunc constet pleraque hunc usum monasteria etiam in his regionibus non habere.» Ubi quod de ministris altaris dicitur, in memoriam revocat id quod de Cluniacensibus scribit Udalicus (Lib. iii,

D

cap. 11): «Sacerdos et diaconus habere solent tria femoralia, ut si quid eis in nocte contigerit in promptu sit ea mutare. » Cujus statuti æquitatem probat hoc ratiocinio Petrus Venerabilis (*Lib. 1, epist. 28*): «Femoralia ratione necessitatis, munditiæ et honestatis, nobis defendimus, recolentes insuper Deum præcepisse ne summus sacerdos sine femoralibus lineæ ad aliare suum accedere præsumeret, ne si hoc faceret, poenam mortis incurreret.... Et quamvis in feminalibus lineis ministris Dei casitas indiceretur, tamen honestas velandorum non excludebatur, imo sollicitè præcipiebatur, unde et Apostolus: Inhonesta, inquit, nostra abundantiori honore circumdamus. » Quare vero **720** S. P. Benedictus remanentes in monasterio femoralibus interdixit, explicat S. Hildegardis his verbis: «Quia multitudo hominum femoralibus eo tempore non utebatur, ideoque idem Pater propter mores hominum, et propter signum puerilis simplicitatis et humilitatis dum in cella residerent, discipulis suis femoralia non concessit. Sed exeuntibus, sive eque-tribus, sive pedestribus, propter exemplum castitatis, et propter virilem honestatem et reverentiam hominum eis indulsit. » Præter femoralia quæ itinerantibus S. Pater concessit, tantos etiam seu chirothecas in via ferebat S. Filibertus abbas Gemmeticensis, ut discimus ex anonymo in ejus Vita, n. 11 (*Sæc. II Ben.*).

Et cucullæ et tunice sint aliquanto iis quas habere soliti sunt modice meliores.] Scilicet illis in regionibus, «ubi multum vilibus soliti sunt uti vestimentis, inquit Smaragdus; ubi vero meliora sunt vestimenta, non sunt propter itinera commutanda. » Unde et Hildemarum ait: «Qui bona vestimenta portant intus, non debent alia vestimenta portare. » Et certe cum nonnulli sint, «qui meliora vestimenta in monasterio portant, quam illa, quæ S. Benedictus dixit in monasterio servanda propter foras portanda, » ut loquitur idem Hildemarum; omnino alienum esset a monasticæ paupertatis proposito, pretiosiores insuper vestes extra cœnobium portare.

Acute vero Bernardus Cassinensis hunc in locum, «nota, inquit, tria temperamenta, quæ dicit aliquanto, et modice, et meliores. Aliquanto dicit aliquando plus a pretii quantitate. Ne vero illud aliquanto multum intelligatur, dicit modice. Et ne abjectio multa notetur, et notabilis reprehendatur, addidit meliores.

Quas exeuntes in viam accipiant de vestiario.] Quid per viam hic intelligere debemus docet Hildemarum, scilicet viam non esse, «cum prope vadunt ad notos homines; qui eos cognoscunt, sed quando longius ire debent. » et non multo post: «Non est via, inquit, si in obedientiam vadit, veluti est in cellam; sed illa est via cum ad episcopum, aut nobiles potentes homines vadit ignotus: et non solum alia vestimenta debemus portare, cum in via imus; verum etiam si talis persona quæ est nobilis venit ad monasterium, tunc ille frater qui illi ministrare debet, meliora vestimenta debet habere, propter fas iduum rusticæ monasticæ vestis. »

Stramenta lectorum sufficiant matta.] Matta Græce psiathium est teges ex juncis contexta, ut patet ex Gregorio Turonensi de S. Monegunde (*Lib. de Vit. Patr. cap. 19*): «Nullum habens stratum feni; paleæque molliem, nisi tantum illud quod intexis junci virgultis fieri solet, quas vulgo mattas vocant. Hoc superponebat formulæ, hoc solo supersternebat. Hoc erat quotidianum scamnum, hoc culcitra, hoc plumella, hoc erat stragulum, hoc omnis lecti commoditas. » Unde et Petrus Venerabilis ad Gislebertum eremitam scribens (*Lib. 1, epist. 20*): «Si paupertas, inquit, prope sunt loca, mattas antiquum opus monachorum compone, super **721** quas aut semper, aut sæpe dormias. » Ejus usum apud veteres monachos quadruplicem distinguit Hæftenus (*Lib. XII, tract. 1*): 1° super mattam dormiebant, imo aliquando super unam illius partem jacentes, al-

tera corpus contegebant; 2° mattæ assidebant, ea pro sed-utentes; 3° in matta seu psiathio oraturi genuflectebant; 4° mattam jamjam morituris sternebant. Aliter tamen mattam explicat Bernardus Cassinensis hunc in locum sic scribens: «Matta vel est filtrum secundum Cluniacenses, vel quod loco culcitrae habetur; unde usque hodie illud quod ponitur super paleas vulgo dicitur mattaratum, non tamen intelligo quod debeat esse mollitie delicatum; nam ipse magis debet dormire labore ac vigilia fatigatus, quam strati molliore invitatus. » Similiter Nicolaus de Fractura: «Matta, id est pannus, vel filtrum quod habetur loco culcitrae. Vel secundum nos dicas, matta, id est mattaratum, non multum molle, sed tale quod quasi carnem maciet et maceret, vel maciendo fatiget. In Papia vero macta dicitur cella; inde mactilla pro culcitra. » Confirmant antiquæ versiones Gallicæ Joannis de Præcis, et Guidonis Juvenalis, mattam reddentes un mattras. Sed prior explicatio potior videtur; nam matta erat stratum durum et mortificationi aptum, ut patet ex S. Augustino, l. v contra Faustum Manichæum, c. 5.

Sagum.] Quod S. Hildegardis est (*Lib. XIX Orig., c. 24*) «aut de grosso lino, aut de canabe factum, et fere in modum sacci formatum, et quodam genere stramentorum repletum, et hic super mattam positum, quod monachi pro lectisterio habebant. » Huic sagi acceptioni concinit Bernardus Cassinensis his verbis: «Peto secundum intellectum modernum sagum istud esse, quod continet paleas, vel fenum, et hoc vulgari hujus regni concordat. » Idem habet Nicolaus de Fractura; eoque sensu sumitur in antiqua Vita S. Eugendi abbatis Jurensis, in qua hæc lego: «Paleis vero lectuli in eremo lectis, multo tempore, vilique sagello constrictis, pellicioque superposito conquievit. » (Ubi etiam obiter observandum est lectorum omnium fenum ex statutis Lanfranci, singulis annis esse renovandum: idque inter festivitatem S. Joannis et SS. Apostolorum Petri et Pauli, uti præscribunt Consuetudines S. Benigni, c. 45.) Existimat tamen Hæftenus sagum esse monachalis lecti operimentum, monachi enim in ipsa matta cubabant; cui consentit Guido Juvenalis sagum Gallicæ vertens une grosse sarge velue à mettre sur le mattras.

Læna.] Quæ Hildemaro dicitur «toga duplex, seu vestis regia; » et Smaragdo «species vestis villosa est, quam nos toxam vocamus, alii vero galnapem eam vocant. » Galnapius autem seu galbanis est stragulum villosum, quod frigori resistere possit. Atque hoc sensu hic a S. Benedicto sumi censent Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Richardus a S. Angelo, Boherius, Turrecrenata, Menardus, et Hæftenus. Lænas tamen cum sagis confundere videtur anonymus Dunelmensis in lib. de Transl. et Mirac. S. Cuthberti cap. 1, sæc. IV Bened., part. II.

722 Capitale.] A capite dictum, eo quod capiti supponatur; estque cervical, lana, paleis, aut plumis plenum; unde Smaragdus: *Capitale dicit, quod nos plumacium dicimus.* Et hæc quidem S. Benedictus lectorum stramenta fratribus indulsit: quænam vero alii?

In Regula S. Pachomii ab anglo tradita (*Cap. 41*) præscribitur ut monachi «dormiant non recumbentes, sed exstructis sibi sedibus paulo supinioribus, et illic suis impositis stragulis, dormiant sedentes. »

Regula S. Casarii ad virginem ita habet: «Lectualia ipsa simplicia sint; nam satis indecorum est, si in lecto religioso stragula secularia, aut tapeta picta resplendant. » Idem habet Regula S. Donati, cap. 65.

Similiter Regula S. Aureliani ad monachos (*Cap. 27*): «Lectuarie sæcularia de coloribus facta in usum non habeatis. »

Regula quoque S. Isidori (*Cap. 14*): «Speciosam vel variam supellectilem monachum habere non licet; cujus stratus erit storea, et stragulum, pellesque

lanata dure, galnabis quoque, et facistergium, geminusque adcaput pulvillus. »

Regula S. Fructuosi (Cap. 4) : « In stramentis competens adhibenda est disciplina, nec amplius quidquam ab aliquo requirendum, quam nunc stragulum, canabemque villatum, mappulam, et duabus lanatis pellibus arietum. »

Denique Regula Magistri (Cap. 81) : « In lectis habeant in hieme singulas matras, et sagos tomentatios singulos, et lanas. In æstate pro lanis, rachinis propter æstus utantur; et ante ipsos lectos singulas pelles, ubi tergant a sordibus pedes, et sic in suos lectos ascendant. »

Quæ tamen lecta frequenter ab abbate scrutandi sunt, etc. | Frequenter ad infinitum; sed Regula S. Isidori (Cap. 14) prescribit, ut « per singulos menses abbas sive prepositus lectulos cunctorum perspiciat, ne quid indigeant fratres, nec superfluum habeant. » Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 2) : « Omnibus sabbatis post horam orationis nonam tamen senior quam juniores preposite lectos omnium sororum visient, et faciant, propter earum negligentias inquirendas, aut si quid inveniatur illicite et sine commatu retentum. » Denique Regula S. Fructuosi (Cap. 17) : « Lectula singulorum abbas vel prepositus bis in hebdomada revolvat atque perscrutetur, ut videat ne quis superfluum aliquid illic vel occultum habeat. »

Scrutandorum vero lectorum apud nostros ordinem hunc describit Hildemarus : « Mane congregatis omnibus in capitulo, abbas monebat fratres de lectis perscrutandis; tuncque remanentibus in capitulo omnibus, quatuor aut quinque bonæ conversationis fratres dirigebat in dormitorium, qui singulorum lectos perlustrarent; et si opus peculiare alicubi reperissent, reversi in capitulum, ante pedes illius cujus in lecto fuerat inventum, illud deponebant; qui jussus ab abbate rationem reddere, pro delicti qualitate plecebatur. »

Et si cui inventum fuerit, quod ab abbate non acceperit 723 gravissimæ discipline subiacet. | Quod ita intelligit Hildemarus, ut si furto repertum reus habeat, et illa sit quatuor valens denariis, in minori culpa judicetur. Si autem major sit, tunc debet res incendi, inquit, et ipse in graviore culpa judicandus est. » Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura gravissimam disciplinam hic intelligunt majorem excommunicationem, ita tamen, ut « attendatur circa ista inventa qualitas et quantitas rei, quæ ablata sit; quia hæc prudenter sunt consideranda in poenitentia infligenda, » ut loquitur Bernardus. In Regula S. Donati præscribitur, ut « quæ soror ad lectulum suum, quæ ad manducandum, vel ad bibendum pertinent præsumperit occultare, publice coram omnibus arguatur; et tunc demum palam cunctis presentibus objurata superpositionem sustinere cogatur. »

Et ut hæc vitium peculiare radicibus amputetur, datur ab abbate omnia quæ necessaria sunt, id est cuculla, tunica, pedules, caligæ, braciæ, cultellus, etc. | Nonnullas jam ex his vocibus exposuimus; de reliquis aliquid subiiciendum.

Braciæ indumentum brachiorum esse quidam existimant, a brachio dictum credentes. Ita Guido Juvénalis in sua Gallica versione braciæ reddit *manche*, et alia versio *manchon*; sed absque ullo probati alicujus auctoris testimonio. Hæftenus braciæ a braccia deducens, femorale brevius velandis verendis itoneum esse affirmat; sed et hoc absque ulla antiquitatis auctoritate. Verius Menardus braciæ asserit esse zonam, sive cingulum, id quod probat auctoritate Papæ : « Braciæ, quod succinctorium sive redunculum dicimus, quod nunc non brachiorum, sed nunc sit cingulum. » Et ex Regula Magistri, cap. 11 : « In die vero cingatur braciibus. » Confirmarique pos et ex Boboleno monacho in Vita S. Germani ab-

batis Grandivillarensis, num. 15 (Sæc. II Bened.) : « Unus autem e fratribus ipsa die interfectionis ejus inter hostium cuneos cingulum quod vulgo braciæ vocatur, inter manus trahentem invenit. » His accedit antiquæ et recentiores versiones braciæ Gallicæ reddentes *sainture*, aut *ceinture*. Boherio braciæ est « zona in qua braciæ et corrigiæ quibus ligantur caligæ dependent. »

Graphium stylus erat quo scribebant in cera. Eo primum uti sunt ferro Græci, Tusci et Romani; postea autem osseo, ut docet sanctus Isidorus his verbis (Lib. VI Orig., cap. 8) : « Græci enim et Tusci primum ferro in ceris scripserunt. Postea Romani jusserunt ne graphium ferreum quis haberet; unde et apud scribas dicitur : *ceram ferro ne credito*. Postea institutum est ut in cera ossibus scriberent, sicut indicat Atta in satira dicens : *Vitium vomerem in ceram, mucroneque aremus osseo*. » Postea tamen Romanos ad graphium ferreum rediisse patet ex Martia I lib. XIV, epigr. 21. Erat autem graphium qua parte scribebatur acutum, altera obtusum, vel latum, qua characteres in cera scripti oblitterari 724 possent aut rudi; unde *vertere stylum* apud Latinos idem erat ac corrigere, retractare, et mutare sententiam.

De acuvide Hæftenus lib. V, tract. 2, disq. 6.

Mappula est sudarium, sive lintum tergendæ pituitæ aptum. Vulgatus Alcuus in lib. de Officiis eccles. cap. 39 : « Mappula quæ in sinistra parte gestatur, qua pituitam oculorum et narium detergimus. » Honorius Augustodunensis : « Ad extremum sacerdos fanonem in sinistram brachium ponit, qui et mappula et sudarium vocatur, per quod olim sudor et narium sordes extergebantur. » Hildemarus (Lib. I de Gemma animæ, c. 108) : « Mappulam ideo præcepit dari causa sudorum tergendis in labore aut in via. Nam in Francia intelligitur pro sudore et in via dixisse sanctum Benedicium mappulam habere; et quanquam forte intentio fuit S. Benedicti ut etiam in monasterio pro facitergulo habeatur mappula, tamen modo in Francia in commune habentur panni ubi suam fratres faciem terguunt. » S. Hildegardis : Mappula velut sudarium ex lino forata, qua sudorem a se profectum dum in opere laborabant abstergebant. » Nicolaus de Fractura : « Mappula, id est parva tabula, quam nonnulli tempore æstivo ad sudorem purgandum ad latus portare consueverunt. » Addit Paulus Augustinus a Janua : « Quam consuetudinem usque hodie retinent senes nostri. Olim enim femoralibus non utentes mappulam, clavem, cultellum a lateribus pendulos portabant. » Ex his omnibus satis refutata manet Antonii Perezii sententia, qui, sublata interpunctione, hæc vocem cum sequenti conjungens hoc modo : *mappulas tabulæ*; hoc est, inquit, mappulas mensæ. Sed neque hic tabulæ pro mensa sumuntur, neque mappulæ pro linteo quod mensæ sterneretur; ut quid enim monacho singulari hujusmodi supellex? Certe versiones Gallicæ communiter mappulas interpretantur *des mouchoirs*. Horum de mensura ita scribit Hildemarus : « Mensuræ enim mappulæ duo debent esse cubiti præter ora in longitudinem, et unius pedis latitudinis. » Tabulæ sunt pugillares in quibus scribitur, vel scriptura imprimitur, et impressa deletur, ut loquitur Nicolaus de Fractura. Vide Hæftenum, lib. IX, tract. 2, disq. 5.

Præter ea, quæ hoc in capite danda singulis fratribus præscribit S. P. Benedictus, auctor est Hildemarus antiquæ fuisse consuetudinis, unicuique ad faciem manusque extergendas, saponem, et ad calcæos ungendos unctum in uno eodemque vasculo, quod servabant ad lectum, dandi; et vasculum quidem ab abbate, saponem a camerario aequaliter divisum in capitulo recepisse.

* Omnino perturbata syntaxis. Legendum esset præter, loco *nam*, et omnia deinde complementa in

accusativo ponenda; vel conjunctio *quam* cum nominativo construenda. Etenim

CAPUT LVI.

De mensa abbatis.

725 Mensa abbatis cum hospitibus et peregrinis sit A niores ^a tamen unum, aut duos semper cum fratribus ^b dimittendum ^c procuret, propter disciplinam. semper. Quotiens tamen minus sunt hospites, quos vult de fratribus vocare, in ipsius sit potestate. Se-

^a Hild., Seniores.

^b In Conc. deest cum fratribus.

^c Al., dimittendos. Sed in cod. Oxon. hæc perio-

dus ita legitur : Senior tamen unus aut duo semper cum fratribus dimittendi. Similiter in Concordia Vindocinensi, præter primum verbum seniores.

COMMENTARIUS.

Mensa abbatis cum hospitibus et peregrinis sit semper, etc. Inter hospites et peregrinos hic distinguunt commentatores. Hildemarus : « Hospites, inquit, sunt qui de eadem regione sunt de prope. Peregrini sunt qui de alia regione ; peregrinus enim dicitur, sicut dicit Cassiodorus, quasi pergens longius. » Idem habet Bernardus Casinensis, cujus verba cum retulisset in primo commentario Boherius, addit : « Vel dicuntur peregrini qui ad monasterium aut locum aliquem devotionis causa declinant ; hospites vero, qui alia de causa ad ipsa loca accedunt. » Utrumque discrimen affert Nicolaus de Fractura. Richardus autem de S. Angelo sic scribit : « Hospites intelligimus pauperes et non pauperes ; per peregrinos intelligimus illos qui vadunt per oratoria pro indulgentiis obtinendis. » Qui tamen addit : « Vel dicas quod minus sunt. » Hi vero qui in eadem civitate vel oppido in quo situm est monasterium, residentes, ultro convivium emendant, aut ab abbate invitantur, non hospites, sed convivæ potius dicendi sunt, ut notat Menardus.

Is acute observat non hic cellæ, aut cameræ, aut palatii abbatis, in quo seorsum a sua congregatione cum hospitibus et peregrinis reficiat, sed solius mensæ fieri mentionem : ex quo infert abbati reficiendum esse cum hospitibus et peregrinis in conventu fratrum. Quæ quidem sententia non uni singularis est Menardo : nam multis jam ante sæculis sub lite res erat, ut patet ex Smaragdo, Hildemaro infra citando, et Bernardo Cassinensi. Smaragdus enim in hæc cap. 55 verba, *Coquina abbatis et hospitum super ærit*, scribens, ita habet : « Æstimatur **726** a multis, quia sicut coquina alia quam fratrum, et in alio erat constituta loco, ita et mensa abbatis non tunc in communi refectorio erat cum cæteris mensis posita ; sed in alia erat cellula segregata, qua crebro venientes hospites, frequenter cibis invenient paratam. » Quo ex loco sic argumentari licet : Si æstimabatur a multis, ergo non ab omnibus : ergo æstimabant aliqui mensam abbatis in communi fratrum refectorio cum cæteris fratrum mensis esse debere. Clarius Bernardus Cassinensis : « Dicunt, inquit, hic quidam, quod abbas semper in refectorio cum fratribus comedere debet, et hoc etiam statuto super hoc facto declaraverunt dicentes, quod mensa abbatis debet esse in superiori loco, et ibi cum hospitibus consentientibus debet sumere refectionem. » Talem fuisse Cluniacensium disciplinam insinuare videtur Udalricus h's verbis (*Lib. III, cap. 5*) : « Clericis, et peregrinis monachis, qui ita vadunt pedites absque pimento, nobiscum in refectorio comesturis aquam ad manus ministrat (abbas), talesque sedent ad mensam principalem. » Ego vero sic Menardi sententiam sequar, et defendam, ut oppositas etiam rationes et auctoritates, si quæ sunt, haud sileam.

Itaque abbatem cum hospitibus in communi fratrum conventu refici debere probat antiqua et recepta monachorum veterum praxis, a quibus S. P. Benedictum recessisse in re tanti momenti facile non est credendum. Hanc vero praxim passim videre est in eorum regulis et artis. Regula tertia SS. Patrum

ita habet : « Illud quoque statuimus, ut abbates omni tempore cum fratribus reficiant ; quia eo tempore quo fratres, aut pro negligentia arguere, aut spiritali debent sermone imbueri, absque certa necessitate se remove non debent. » S. Cæsarius in epistola ad Oratorium abbatissam (*Cap. 11*) : « In quotidiano corporis alimento, atque communi cibo par sis his cum quibus pari in mensa uteris consessu, iisdem denique quibus sorores, ferculorum saporibus delectare, et æqualia vobis cibaria potionesque communes exhibeant discoloræ et pincernæ, etc. » S. Aurelianus in Regula ad monachos (*Cap. 50*) : « Sanctus abbas, nisi inæqualitate faciente, extra congregationem non reficiat. » Regula S. Isidori (*Cap. 10*) : abbas citra languoris necessitatem cibos in conspectu pariter cum fratribusumat : nec aliud quam cæteri, nec cultius quam quæ in commune consistunt, præparari sibi quidpiam expetat. » Regula monastica communis S. Fructuosi (*Cap. 10*) : « Abbates cum fratribus, advenientibus hospitibus et peregrinis, in una mensa communiter vivant. » Regula S. Donati ad virgines (*Cap. 59*) : « Abbatissa, nisi inæqualitate aliqua, aut infirmitate, vel occupatione compellente, extra congregationem suam penitus non reficiat. » Quod desumpsit ex Regula sancti Cæsarii ad virgines, cap. 58. Denique Regula Magistri passim indicat abbatem in refectorio debere reficere. Idem confirmat praxis. De S. Eugendo abbate ita Vita scriptor : « Abbas iste mensulam suam (ut facere quosdam nuper audivi) nec victum unquam exceptavit a fratribus. » S. Eastervinus, teste **727** Beda in lib. I de Vita S. Benedicti Episcopi, eodem quo fratres cæteri cibo, semper eadem vescébatur in domo. » S. Hermelandus Agatheo comiti in Anrensi monasterio humanitatis gratiam exhibens, in refectorium eum secum duxit, calicemque meri ei dari iussit, ut scribit anonymus in eius Vita cap. 13, et infra, cap. 15, inter corruptos mores Adalfredi abbatis, Hermelandi successoris, illud recenset, quod « cepit aulam sibi edificare. » Imo auctor est Caramuel omnes fere Hispanos credere S. Benedictum in regulari refectorio, et sæpius communi hora peregrinos et exterotractasse. His accedit concilii Aquisgranensis decretum, statuens (*Disp. 152 in Regul. S. Benedicti*) : « ut abbas, vel quispiam fratrum ad portam monasterii cum hospitibus non reficiantur. In refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi ac bibendi exhibeat. Ipse tamen ea cibi potusque mensura contentus sit, quam reliqui fratres accipiunt. Si vero propter hospitum voluerit ad solitam mensuram fratribus sibi que angere aliquid, in sua maneat potestate. » Quod statutum confirmat Caroli Calvi præceptum pro partitione prædiorum S. Germani a Pratis, in quo assignat vineas in fratrum et hospitum usus in refectorio edentium.

Deinde S. Benedictus, Regula cap. 58 agens de lectore mensæ, statuit ut non præumat ibi quisquam de ipsa lectione aut aliunde quidquam requirere, ne deus occasio maligno, nisi forte prior voluerit pro edificatione aliquid breviter dicere ; ubi prior pro abbate usurpatur. Verum si abbas nunquam re-

ficiat in conventu fratrum (debet enim reficere cum hospitibus, qui nunquam desunt monasterio, et si defuerint in ejus manet potestate quos vult de fratribus vocare, qui cum ipso reficiant), frustra permittitur ei in refectorio de lectione aliquid dicere, ut pote qui nunquam ibi cum fratribus manducaturus sit.

Ut vim hujus argumenti eludat Hæftenus, respondet nomine prioris hic intelligi quemcumque superiorem, sive abbas sit, sive prior, sive subprior, qui conventuali mensæ præsideat. Sed prioris nomen in omnibus Regule locis, ubi singulariter et absolute, non respective ponitur, abbatem significare merito concedit Menardus noster (*Menard. in Conc. Regul., cap. 47, § 1*), et ipse Hæftenus (*Hæft. lib. III, tract. 6, disp. 2*) alibi fatetur prioris vocem in Regula pro abbate sæpius usurpari, ut cap. 6, 7, 13, 40, 53: quidam etiam in isto de quo agitur loco? Certe antiquiores monachi ideo maxime nolebant abbatem a communi fratrum mensa abesse, ut posset eis post cibum ædificationis verba proferre, et spiritali sermone eos imbuere, ut habet supra citata Regula SS. Patrum; refectionem enim transacta, spiritalis apud eos collatio agitur, ut probat idem Hæftenus lib. x, tract. 5, disp. 4, quod S. Benedictum neglexisse non est prorsus qui credat, multo minus qui existimet eum voluisse aut permiisse ut abbas vires suas in exhortationibus faciendis alteri committeret, cum nusquam plus valeant exhortationes quam in ore abbatis et superioris. Adde quod Regula Magistri (*Cap. 24*), quæ hoc statutum a S. Benedicto mutuavit, clare 728 et distincte præscribit, ut de singulis mensis quos voluerit fratres quid lectum est abbas interroget; non præpositus, seu quisvis prior.

Præterea, ut optime arguit Hildemarus, S. Benedictus voluit ut abbas majoris nomen factis impleat, et omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendat; sed si separatam a fratribus seorsim mensam habeat, jam factis suis discipulos non docet: neque enim vident cum quanta moderatione, cum quanto silentio, cum quanta gravitate cum hospitibus manducet.

Insuper, S. legislator decernit ut omnes intersint versui qui ante cibum dicitur, et sub uno simul omnes accedant ad mensam; ubi non exceptavit abbatem, inquit Hildemarus, dicens excepto abbate, qui cum hospitibus manducaturus est; sed tantum dixit: omnes dicant versum. Et hoc non sufficit ei dicere semel omnes; sed bis cum subiunxit, et sub uno omnes accedant ad mensam; ac per hoc cum ita intelligendum est, ut abbatis mensa in refectorio cum mensis fratrum esse debeat.

Tandem nulla potest adduci ratio qua S. Pater induci poterit ad separandam abbatis mensam a fratribus; nam quod ait Bernardus Cassinensis: «Gratia charitatis mensam abbatis separatam esse voluit beatissimus Benedictus: qui vero contrarium ediderunt statutum, aut avaritiæ studuerunt, aut incogniti qualiter viverent esse voluerunt;» tolerari non potest. Magna sane charitas, quæ omnem destruit charitatem, pastorem segregat a grege, viam lopo pandit liberam, omnemque vitis omnibus aditum ministrat. Quis enim exprimere valeat quanta inde tum in spiritualibus, tum in temporalibus oriuntur mala, dum servet olla abbatis, et alget congregationis caecabus? Quanta abbati permittitur licentia, cum ei datur occasio quotidie comessandi cum sæcularibus, decoquendi, abliguerendi, dilapidandi bona monasterii! quanta inde in vita monastica corruptela, quot inter fratres in abbatem murmurationes, quot detractiones, quot maledicta, ne quid pejus dicam! O singularis charitas! Præclarum sane est quod aiunt nonnulli (*Apud Hæft., lib. XI, tract. 5, disp. 4*), S. Benedictum prævidentem quod futurum erat, scilicet divisionem mensæ abbatis a mensa monachorum, hoc caput edidisse, non quidem per modum præcipientis, sed per modum prænuntiantis quod futurum videbat. Quasi vero S. Pater prævi-

dens quod futurum erat, tanto morbo non occurrisset, et adversus illud suos non præmunisset.

Nec majoris sunt momenti quæ dicit Hæftenus (*Ibid., disp. 1*), «non defuisse illi iustas rationes separate mensæ: 1° ne fratres turbarentur; 2° ut præ illis liberalius exciperentur (hospites); 3° ne moribus imperfectionum fratrum forte offenderentur; 4° ne daretur occasio hospites sine officio alloquendi.» Nam ea-dem rationes ipse refellit postea. Et certe non moverunt rationes istæ Patres Aquisgranenses, quominus statuerent (*Can. 27*), «ut abbas vel quispiam fratrum ad portam monasterii cum hospitibus non reficiatur: in refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi exhibeat.» Non moverunt concilium Londonense II, statuens, 729 «ne abbates faciant milites, et ut in eadem domo cum monachis suis dormiant, et comedant, nisi aliqua necessitate prohibente.» Non moverunt Cluniacenses, aliasque congregationes monasticas, quæ ad puriorem Regule normam vitam instituere studuerunt; quæ omnes abbatem ad commune fratrum refectorium remittunt, et hospites illo duci et manducare permittunt. Et certe non multum esse timendum ne fratres inde turbentur experientia docet; deinde quid prohibet quominus hospites in refectorio liberalius excipiantur? Quod vero timeatur ne scandalizentur minus perfectorum fratrum moribus, multo magis sperandum fuisset, «ut hospites cum viderint tam abbatem quam et monachos cum timore Dei, et cum reverentia, atque moderatione, sive etiam gravitate manducare, glorificent Dominum, sicut Dominus dicit: *Videntes vestra bona opera, glorificant Patrem vestrum qui in cælis est*; et quandoque, Domino miserante, ipsi hospites contentmentes ea quæ sæculi sunt, ad Dei servitutem venire festinabunt.» ut cum Hildemaro loquar. Tandem non esse periculum ne fratres haudquaquam jussi hospitibus loquantur experientia magistra docet.

Unum est quod majorem videtur pati difficultatem. Nam cum S. Benedictus abbatem velit frangere jejunium propter hospitem, et hospites nunquam desint monasterio, si abbas cum hospitibus in refectorio reficere debet, sequitur abbatem quodidie coram toto conventu, aliis interim jejunantibus, jejunium frangere; quod quis credat? Hæc obiectio, quæ prima fronte videtur aliquid habere difficultatis, nullam in rei veritate complectitur; nam quid melius jejunium extra aut coram conventu violare? quid perfectius? Deinde hæc obiectio locum tantum habet quando abbas solitas refecti nis horas propter hospitem cogitur prævenire; nam quando hospites una cum conventu reficiunt, abbas nec debet frangere jejunium, nec aliis quam fratres uti alimentis, saltem communiter. Non ita vero frequens est abbatem prævenire solitas refectionis horas, cum non quotidie veniant hospites, et sæpius horam congregationis facile expectent. Adde quod S. Pater præscribit ut quoties minus sunt hospites, in abbatis sit potestate quos vult de fratribus vocare; qui scilicet ejus vice cum hospitibus reficiant, dummodo duos seniores propter disciplinam dimittat cum fratribus, ut ipse possit in communi fratrum conventu refectionem sumere; nam ita explicare Regule textum nihil est incommodi.

Major difficultas repetitur ex duobus Regule locis qui mensæ abbatialis separationi favere videntur. Primus exstat cap. 53: *Cocina abbatis et hospitum super se sit*: quem locum exponens Smaragdus ait: «Æstimatur a multis quia, sicut cocinaria in qua fratrum, et in alio erat constituta loco, ita et mensa abbatis non tunc in communi refectorio erat cum cæteris mensis posita: sed in alia erat cellula segregata, quam crebro venientes hospites frequenter cibis invenirent paratam.» Sed quod æstimabatur a multis, contrarium tenebatur ab aliis, ut supra vidimus. Et certe cocinaria abbatis et hospitum olim construe-

batur **730** prope coquinam monachorum, et inter A utramque erat fenestra, per quam ex una parte pulmenta monachorum, ex altera fercula ministrabantur hospitum, ut docet Hildemarus in cap. 53. Ideo autem S. Benedictus separatam voluit esse coquinam hospitum, non ut separato cum abbate reficerent in loco, sed ut incertis horis supervenientes hospites non inquietent fratres; cum enim paulo lautius hospites excipi voluerit, et aliunde nullum a coquinae officio excuset, certe si fraires ad coquendos monachorum cibos aliunde satis inepti, ad præparanda hospitum fercula cogerentur, non parum perturbarentur; maxime cum incertis horis superveniant hospites, et brevi tempore omnia præparari necessum sit: propterea S. Benedictus separavit abbatem et hospitum coquinam; non vero ut seorsim abbas comessaretur cum eis, et omnia monasterii bona in come-sationibus dilapidaret.

Alter locus in sequentibus hujus capituli verbis continetur: « Quoties tamen minus sunt hospites, quos vult de fratribus vocare in ipsius sit potestate. Seniores autem unum aut duos semper cum fratribus dimittendum procurat propter disciplinam. » Illic triumphant *abbates carnales*: quidni enim tales cum Hildemaro ita liceat appellare? « Dicunt quidem abbates carnales, inquit, quia cum hospitibus extra refectorium debet esse mensa abbatum. Assumunt in adjutorium sui erroris illud quod S. Benedictus dicit: Quoties tamen minus sunt hospites, quos vult de fratribus vocare in ipsius sit potestate; seniores tamen unum aut duos semper cum fratribus dimittendum procurat propter disciplinam. Quid enim necesse fuerat S. Benedicto dicere, unum aut duos semper cum fratribus dimittendum procurat propter disciplinam, si in refectorio abbas manducare debuisset; cum ipse abbas, si ibi manducat, potest disciplinam habere ne aliquid inhoneste aut agatur, aut loquatur quis? Et in eo quod dicit dimittendum, apparet, quia alibi est ipse abbas, et alibi illi super quos dimittit seniores propter disciplinam, et non simul, etc. » Jam hanc ad difficultatem solutionem adhibuimus; scilicet cum pauciores sunt hospites, esse in potestate abbatum quos vult de fratribus vocare, qui vices ejus cum hospitibus edendi suppleant, non ut secum extra commune refectorium reficiantur. Aliam accipe ab Hildemaro: « Queritur, inquit, in hoc loco ubi debet abbas manducare, utrum in refectorio, an foris? Sunt alii qui dicunt, in refectorio debet manducare. Quomodo ergo debet dimittere fratres suos cum fratribus in refectorio, si ille debet manducare ibi? Qui respondentes dicunt: Propterea dixit B. Benedictus seniores dimittere, quia sunt talia refectoria in quibus ita sedent fratres propter multitudinem fratrum, ut ab abbate non possint videri, veluti sunt in Sancto Gallo. » Hanc responsionem confirmat Regula Magistri, quæ licet aliquando recedat a Benedictina, in multis tamen potest spectari ut ejus interpretatio et commentarius (Cap. 84): « Ad mensam abbatum, inquit, sedcant seniores, extranei supervenientes, vel vicibus fratres psalterati, quos voluerit abbas, **731** præter præpositos, qui in decadis suis ideo ad suas mensas jubentur esse presentes, ut causam Dei, id est taciturnitatis et gravitatis in susceptis suis custodiant. » Et ita forte intelligendus est locus ex Vita S. Filiberti abbatis, n. 3 (Sæc. II Ben.): « Jussus igitur sedere ad priorem mensam, etc. Quod si quis nolit S. Benedictum respexisse ad amplam illa refectoria, satis vero simile est seniores etiam ad mensas permiscuisse junioribus, ut super eos invigilarent; sicut in dormitorio novit adolescentiores fratres juxta se lectos habere, sed permixtos cum senioribus dormire. Et certe decani, quos S. Benedictus, cap. 22, seniores appellat, ex antiqua monachorum disciplina suis decanis assidebant ad mensam, ut supra diximus ad cap. 21. Ab hac vero disciplina S. legislator recedere noluit, unde cum nolit abbatem in sua mensa remanere solum, ubi

pauci, vel nulli sunt hospites, quosdam ex senioribus vocare permisit, ita tamen ut unum aut duos ex fratribus permixtos relinquere, ne hanc disciplinam a monachis receptam ex toto dimittere videretur. Et sane qualis esset illa disciplina, si uno aut duobus senioribus cum fratribus relictis, abbas cum reliquis sibi seorsim indulgeret?

Aliter etiam respondet Hildemarus, hunc locum intelligendum esse de illis diebus quibus hospitalitatis gratia solitam refectionis horam abbas prævenire cogitur. Tunc enim cum pauci sunt hospites, quos vult ex fratribus potest vocare, qui cum eo et hospitibus reficiant in refectorio. Respondet hic Hæftenus hoc esse restringere verba S. Benedicti ad certum casum, quem nusquam insinuat. Verum quid prohibet S. Benedicti textum ad certum restringere casum, cum recta ratio id exigit, et antiquissimi Regule commentatores, qui omnium optime S. Patris mentem assecuti sunt, ita Regule verba intellexerint? Quod vero urget Hæftenus in verso *semper*, dicit enim S. Benedictus, Seniores semper cum fratribus dimittat, certe non urget: nam, ut optime dicit Hildemarus, verbum illud in divinis Scripturis non semper sumitur universaliter; sed neque in Regula S. Benedicti, ut facile demonstrare possem. Quod ergo S. Pater ait, Seniores semper cum fratribus dimittat, non sic capiendum est quasi quotidie fratres secum assumere deberet; id enim quotidie S. Benedictus non permittit, sed quando minus sunt hospites, et abbas hospitalitatis gratia canonicas refectionis horas prævenit.

Opponi insuper posset Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, ita præscribens: « Venientibus vero fratribus ad horam refectionis, non licet peregrino fratri cum fratribus manducare, nisi cum eo, qui præest, Patre, ut possit edificari. » Sed hic locus intelligitur non de quibuscunque hospitibus, at de peregrinis, hoc est de longe venientibus, quos non semper expedit admittere cum fratribus; nec de quibuscunque peregrinis, sed de venientibus hora refectionis, qui consequenter nihil sibi paratum inveniant, saltem quo paulo humanius excipiantur.

Quibus autem ista non sufficiunt, sufficere prorsus debet id quod scribit **732** Petrus Venerabilis ad S. Bernardum his verbis: (Lib. I, epist. 28): « Quoscunque abbas sustinuit monasterii refecti, nonne mensæ propriæ participes faciunt? Quod si isto modo impleri a nobis Regula secundum vos minime potest, et hoc esse mandatum, ut cum abbate manducet, affirmatur; sit et istud quandoque de honestis personis; nam indecens credimus, ut presente conventu quarumcunque personarum non cunctis placitura incongruentia indiscrete introducantur; et ipsis forte bonis inde scandalum oriatur. Si vero opponitis non in conventu, sed extra conventum mensæ abbatum hospites debere sociari, respondemus hæc occasione abbates a fratribus se sequestrare solere, et sub prætextu hospitum lautioribus sibi ac familiaribus epulis indulgere, neque de ovium suarum pastu curare; et secundum Prophetam (quod salvo mystico intellectu dicimus) quod crassum videbant assumebant, et quod deile erat projiciebant; et cum limpidissimam aquam biberant, reliquam pedibus suis conturbabant, et gregem Domini turbida et cænosa aqua potabant; hoc est, sibi optime providentes, de cæteris non curabant: qui quoniam bono præcepto male abutebantur, novo ulcere novum emplastrum superponendum fuit, et præceptum quod aliquando salubre fuerat, salubriore consilio commutandum; eapropter ut vitium de virtute ortum rursus virtute exstingueretur, cum de communi mensa ad singularem Regula transmisisset, iterum de singulari mensa ad communem regula rationis et charitatis adduxit; unde et abbates nostri, nisi infirmitas obstiterit, nobiscum semper comedunt: et aliquando cum hospitibus, quando tales adsunt, aliquando sine illis, a

communis tamen mensa nunquam vel raro discedunt, hospitibus autem et peregrinis nihil deesse patiuntur. » Audiant et alium Petrum (*Petrus Dam., opusc. 33, cap. 7*) : « Nonnulla in nostris partibus monasteria præclaram nuper institutionis normam sibi invididerunt, ut præter cætera pietatis opera, etiam tres pauperes cum privata mensa juxta se semper

A abbas habeat, eisque singulis mensuram e bi, quem quis habet frater, apponat. Nam cum regularis norma præcipiat ut abbatis mensa semper sit cum hospitibus, hoc modo noviter utrumque cõmpietur, ut et abbas in mensa non superbis sæculi, sed sanctis hospitibus hæreat, et ipse convesci fratribus non omittat. »

CAPUT LVII.

De artificibus monasterii.

Artifices, si sunt in monasterio, cum omni humilitate faciant ipsas artes, si permiserit abbas. Quod si aliquis ex eis extollitur ^a pro scientia artis suæ, eo quod **733** videatur aliquid conferre monasterio: hic talis evellatur ^b ab ipsa arte, et denuo per eam non transeat, nisi forte humiliato ei iterum abbas jubeat.

Si quid vero ex operibus artificum venundandum est, videant ipsi per quorum manus transigenda sunt:

^a Hild., extollatur.

^b Oron., egredietur. Cass. cum Floriacensi et aliis quibusdam, erigatur. Al., ejiciatur.

ne aliquam fraudem monasterio facere præsumant. Memorentur semper Ananias et Saphira (*Act. v.*), ne forte mortem quam illi in corpore pertulerunt, hanc isti, vel omnes qui aliquam fraudem de rebus monasterii fecerint, in anima patiantur. In ipsis autem pretiis non subripit ^c avaritiæ malum: sed semper aliquantulum vilis detur quam ab aliis sæcularibus datur ^d, ut in omnibus glorificetur Deus.

^c Hild., subrepta.

^d Al., dari potest. A'. deest.

COMMENTARIUS

Artifices si sunt in monasterio, cum omni humilitate et reverentia faciant ipsas artes, si tamen jusserit abbas. Cum omnia in monasteriis obedientiæ subjaceant, nec ipsas quas artifices callent artes, exercere permittit, nisi jubente abbate. Id quod ex antiquis monachorum regulis accipere potuit, nam Pachomiana ita habet (*Art. 125 in cod. Reg.*) : « Nemo quidquam operis faciat, nec scyphos plenos aqua circumferat, nec funiculum quidem torquet, nisi præpositus jusserit. » Et S. Basilii interrogatus (*Regul. brev., inter. 142*) : « Si oportet eos qui noverunt artificia suscipere aliquod opus absque conscientia vel jussione ejus qui præest et operum sollicitudinem gerit? » respondet : « Furti reus erit hujusmodi, vel similis eis qui furibus concurrunt. » Idem videre est in Regula SS. Pauli et Stephani, cap. 53, et in Regula S. Aureliani ad monachos, cap. 25.

Operantes autem remaneant soli, nec ulli fas erat alterius officinam sine abbatis commeatu ingredi : « Nulli liceat, inquit Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 26*), tam in cellario quam in singulis officinis artificum improba et importuna absque senioris jussu audacia introire; quia et communem utilitatem valde impedit hæc præsumptio, et ipsis artificibus rancorem animorum ex superflua importunitate impingit. »

Quod si aliquis ex eis extollitur pro scientia artis suæ, eo quod videatur aliquid conferre monasterio, hic talis evellatur ab ipsa arte. « Et merito quidem arte et artificio suo prohibetur, qui iis plus perdit quam **734** lucrat, » inquit Gerardus Belga monachus : qui et in pro scientia artis suæ extollitur, pro levi ac temporali lucro quod confert monasterio, animam suam perdit, quia nihil pretiosius : longe omnino ab illa Aegyptiorum monachorum humilitate, de quibus Cassianus (*Lib. iv, c. 14*) : « Et cum tantos unusquisque eorum quotidie de opere ac sudore proprio redditus conferat monasterio, ut ex his sustentare non solum suam valeat paritatem, verum etiam osibus possit exuberare multorum; in nullo tamen inflatur, nec sibi de tanto operis sui quæstu ac sudore blanditur, sed præter duo paximata, quæ tribus vix denariis ibidem distrahantur, nihil sibi amplius unusquisque præsumit. »

Quos autem S. Benedictus ab arte sua evellit, horum etiam opera ab operibus fratrum evelli S. Basilio

placuit (*Regul. fus. cap. 29*) : « Fj is sane opus, inquit, qui vel murmurare, vel animo esse elato inter laborandum deprehenditur, commiscendum non est labori qui fit ab humilibus corde et spiritu contritis; nec prorsus insumi debet in usus vel gloriosorum, præterea quod abominatio est coram Deo quod alium inter homines est.... Et hanc rem diligenter curare debent præpositi, ut neque ipsi sententiam ejus corrumpant, qui dixit : Qui ambulat in via immaculata, is mihi ministrabat : non habitabit in medio domus meæ faciens superbiam; neque suffuleant eum qui delictum præcepto immisceat, et socordia laboris vel animi elatione sese supra reliquos efferent, opus suum commiscat, ut in ista perversitate permarceat, quod fit dum operam ipsius approbant non scentes eum ad proprii defectus pervenire sensum. »

Et denuo per eam non transeat, nisi forte humiliato ei iterum abbas jubeat. Hic duo notat Hildegardus : primum non esse in abbatis potestate hujusmodi artificem superbum ab ipsa arte evulsum eidem denuo implicare, nisi humilitas fuerit : secundum, etiam humiliatum non posse per eam iterum transire, nisi permiserit abbas.

Si quid vero ex operibus artificum venundandum sit. Antiqui monachi sua vendebant opera, non tantum ut sibi præviderent necessaria, sed etiam ut aliorum consulerent inopiæ, haberenque unde tribuerent necessitatem patienti.

Videant ipsi. Scilicet abbas et fratres, quia communia sunt hujusmodi opera, » inquit Boherius. At de ipsis artificibus loqui videtur S. Pater, quamvis ad beneplacitum abbatis opera distraherent.

Per quorum manus transigenda sunt. Id est in quibus manibus ponenda sunt ad vendendum, ut ille venditor sit legalis, sive fidelis, » inquit Richardus de S. Angelo; ita ut ipsi per se non vendant, sed per domesticos, aut alios amicos : quia magnum est monachis periculum vel minimum claustrum egredi. Eadem ratione S. Stephanus Grandimontensis (*In Regul. cap. 13*) fratres suos volebat quidquam per se emere; sed cum aiquid emere volueritis, inquit, mandate alicui amicorum vestrorum, quatenus hoc vobis affrat; quod si vobis dare noluerit, **735** postquam ab eo ad emendum peteritis, nullatenus accipiat. Sed nobis fortasse directis, Melius mercemur

si munditiam adeamus? hoc vobis prohibemus, nam multo melius vobis est parum substantiæ amittere, quam redeundo ad sæculum animam perdere. » Et sane tantum olim fuit ne monachi venderent, ut passim videre est in conciliis. Sed ante sancti Benedicti tempora id passim consueverant, quamvis illud omnino non probet S. Basilii (*Regul. fus. cap. 39*), de distractione operum hæc scribens : « Cavendum est ne opera fratrum longius aliquo venum exponantur, ne ipsi vendendi gratia in publicum procedant; honestius est enim ut uno in loco agant, et utilius quoque ad mutuam ædificationem, et diligentem quotidianæ disciplinæ custodiam; ita ut satius sit aliquid de justo pretio demere, quam modici lucri gratia extra regionis fines proficisci. Si vero id fieri non posse ipsa docuerit experientia, eligenda sunt loca et urbes virorum piorum, ne infrugileram perfectionem instituamus; et curandum ut plures fratres ad demonstratas panegyres una proficiscantur, quorum quisquis quæ operatus est ipse portet. Deinde ut communem quidem aliorum comitatum fugiant, ut id itineris licet cum psalmis et prærationibus, ac reliqua in alit. ædificatione conficere. In ipso vero loco quo proficiscendum est constitui, eadem eligant diversoria, ut se invicem observare, et nullum precandi tempus, sive diurnum, sive nocturnum negligere: deinde et avarorum cum quibus ægre distrahendo convenitur, et fraudatorum congressum vitare queant; quod sane cum minore detrimento fieri potest, si cum multis sit quis, quam si solus: fugiunt enim multorum testimonium etiam qui alioqui sunt iniquissimi. »

Memorentur Anania et Saphira, etc.] Innuere videtur hic S. Benedictus Ananiam et Saphiram mortem duntaxat corporis, non animæ perulisse; id quod etiam asserunt plerique et gravissimi Patres Ecclesiæ, maxime Origenes, tract. 8 in Matth.; S. Augustinus, lib. ut contra Parmenian., et serm. 148; Cassianus, collat. 6, cap. 11; et Petrus Damiani, opuscul. 12, cap. 3. Vide Hæftenum, lib. ix, tract. 3, disq. 4.

In ipsis autem pretiis non subrepat avaritiæ malum.] Hæc est enim idolorum servitus, quæ, ut dicit Gerardus Belgæ, « monachum sordidum non facit, sed monachum diabolum: quod enim ex angelo facit superbia, hoc ex monacho facit avaritia: et sicut illa

angelum Deo ingratum ingratiitudinis arguit, sic ista monachum perjurum efficit. »

Sed semper aliquantulum vilis detur quam a secularibus datur.] Idem docet Evagrius in Monachicis, num. 8 (*Tom. III Monument. Eccl. Græc.*): « Sive ergo vendas, sive emis, parum te de justo pretio fraudas: ne in mores nimium exactos, aut erga pretium lucri cupidus inductus, ad noxias animæ causas decidas, etc. » Et Regula Magistri (*Cap. 83*): « Cum unaquæque ars aliquod perfectum, supervacuum usus monasterii, vel mittendarum eulogiarum abundaverit, interrogata qualitate pretii, **736** quantum a secularibus distrabi potest, tantum infra numerum minori semper distrahatur pretio, ut agnoscantur in hac parte spiritalis a secularibus actibus distantiæ separari, ... quæ diminutio pretii estimatione abbatis artificibus debet constitui, ut sciant item quanta ementibus summa respondeant, et accepti pretii fraudem non possint facere de ipsa quantitate jam scienti abbati. » Sed et Regula S. Stephani Grandimontensis (*Cap. 16*): « Annonam, vel quodlibet aliud propter expensam vestram a vobis comparatum, si charius potestis vendere quam emistis, nulla cupiditate id faciatis; hinc enim negotiatores efficeremini: imo potius quod venditis, vilius vendere, et quod emitis, charius emere vobis præcipimus, ut semper a fraude declinetis. » Atque ad hujusmodi statuti praxim auctor est Hildemarus, ut « si alii volunt dare pro illa re viginti denarios, tu debes dare uno minus, id est decem et novem: et quamvis non specialiter Regula dicat, tamen subintelligitur, ut sic cum emis aliquam rem pro qua alii volunt dare viginti denarios, tu vero debes dare viginti unum. » Et Odalricus Cluniacensis Consuetudines describens (*Lib. III, c. 11*): « Si quando tale quid comparaverit vel vendiderit camerarius, negotiatione sua ex toto peracta, mercatori cum quo negotiatus est, secundum quod negotium est et persona, aliquantos etiam addit vel reddit sua sponte denarios, propter illud S. Benedicti præcipientis ut res nostra semper vilius vendatur quam aliorum hominum. » Quanta religione istud observari voluerit S. Pachomius, habes in ejus Vita, apud Bolland., num. 25, et Sur. cap. 75, Maii die 14. Vide Vitam S. Filiberti abbatis Gemeticensis, num. 21, sæc. II Bened.

CAPUT LVIII.

De disciplina suicipiendorum fratrum.

Noviter veniens quis ad conversionem ^a, non ei facilis tribuatur ingressus: sed, sicut ait Apostolus: *Probate spiritus, si ex Deo sunt* (1 Joan. IV). Ergo si veniens perseveraverit pulsans, et illatas sibi injurias, et difficultatem ^b ingressus, post quatuor aut quinque dies visus fuerit patienter portare, et persistere petitioni suæ ^c, annuatur ei ingressus, et sit in cella hospitem paucis diebus: postea autem sit in cella novitiorum, ubi meditetur, et manducet, et dormiat.

Et senior ei talis deputetur, qui aptus sit ad lucrandas **737** animas: qui super eum omnino curiose intendat et sollicitus sit si revera Deum quærit, si sollicitus est ad opus Dei, ad obedientiam, ad op-

probria. Prædicentur ei omnia dura et aspera per quæ itur ad Deum. Si promiserit de stabilitatis suæ perseverantia ^d, post duorum mensium circuitum legatur ei hæc regula per ordinem et dicatur ei: Ecce lex sub qua militare vis; si potes observare ^e, ingredi; si vero non potes, liber discede. Si adhuc steterit, tunc ducatur in supradictam cellam novitiorum: et iterum probetur in omni patientia.

Et post sex mensium circuitum ^f, legatur ei regula, ut sciat ad quod ingreditur. Et si adhuc stat, post quatuor menses iterum relegatur ei eadem regula. Et si, habita secum deliberatione, promiserit se omnia custodire, et cuncta sibi imperata servare, tunc suscipiatur in congregatione, sciens lege regulæ

^a Al., conversationem.

^b Hild., difficultates.

^c Narb., in petitione sua.

^d Al., de stabilitate sua perseverantiam. Sabin., sta-

bilitatis suæ perseverantiam. Narb., Deo stabilitatis suæ perseverantiam.

^e Al., servare.

^f Al., circuitum.

constitutum ^a, quod ei ex illa die non liceat de monasterio egredi, nec collum excutere de sub iugo regule, quam sub tam morosa deliberatione licuit aut excusare aut suscipere.

Suscipiendus autem, in oratorio coram omnibus promittat de stabilitate sua ^b, et conversione ^c motum suorum, et obedientia ^d coram Deo et sanctis ejus, ut si aliquando aliter fecerit, ab eo ^e se damnandum sciat quem irridet. De qua promissione sua faciat petitionem ad nomen sanctorum quorum reliquie ibi sunt, et abbatis presentis ^f. Quam petitionem manu sua scribat: aut certe si non scit literas, alter ab eo rogatus scribat: et ille novitius signum faciat, et manu sua eam super altare ponat. Quam dum posuerit, incipiat ipse novitius mox hunc versum: *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et viam: et non confundas me ab expectatione mea* (Psal. cxviii). Quem versum omnis congregatio tertio

A respondeat, adjungentes, *Gloria Patri*. Tunc ille frater novitius prosternatur singulorum ⁷³⁸ pedibus, ut orent pro eo: et jam ex illa die ^g in congregatione repetetur.

Res si quas habet, aut erogat prius pauperibus, aut facta solemniter donatione, conferat monasterio, nihil sibi reservans ex omnibus: quippe qui ex illo die nec proprii corporis potestatem se habiturum sciat. Mox ergo in oratorio exuatur rebus propriis quibus vestitus est, et induatur rebus monasterii. Illa autem vestimenta quibus exutus est, reponantur in vestiario conservanda, ut, si aliquando, suadente ^h diabolo, consenserit ut egrediatur de monasterio, quod absit, tunc exutus rebus monasterii, projiciatur. Illam tamen petitionem ejus quam desuper altare B abbas tulit, non recipiat: sed in monasterio reservetur.

^a Oxon., *sciens se sub lege regule constitutum*. Hild. cum quibusdam, *sciens se lege regule constitutum*. Cassin., *sciens se jam regule constitutum*. Menardus existimat legendum, *sciens esse lege regule constitutum*. Sabin., *sciens se lege regule subditum*. Narb., *sciens se in legem regule constitutum*.

^b Sabin., *stabilitatem suam*.

^c Hild., *conversionem*.

^d Hild., Flor., *obedientiam*.

^e Oxon. cum quibusdam, *a Deo*.

^f Oxon., *abbate presente*.

^g Al., *hora*.

^h Flor. et Lyr., *suadenti*.

COMMENTARIUS.

Noviter quis veniens ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus. Cum ex novitiorum receptione præcipuum religionis bonum pendeat, non cunctos facile absque ullo discrimine in monasteriis admitti voluit: sed probatos Dei spiritu duci, qui iis carerent defectibus et impedimentis quibus vulgo monasterii præcluditur aditus, atque iis, tum corporis, tum animi C dotibus præditi essent sine quibus vix aut ne vix quidem monastice vivitur. Quinam vero sint ii defectus, quinam animi dotes, paucis inquirendum est.

Ante omnia servos a monachatu excludendos esse censuerunt majores nostri, nisi prius a propriis dominis libertate donatos: unde S. Ferreolus cap. 5: « Interrogetur ab eo utrum liber sit. » Et S. Fructuosus in Regula monastica communi, cap. 4: « Quod si servi sunt, non recipiantur, nisi libertatem a proprio domino præ manibus atulerint presentandam. » Sed eis postmodum paulo indulgentiores fuere leges civiles imperatorum. Vide Menardi notas in Conc. Regul., c. 65, § 15.

Secundo, legitimam requirebant ætatem: quam qui non attigissent, in monasterium non admittebantur. De necessaria dicemus infra, cum de professione agemus.

Tertio, eos qui actionem egi-sent publicam, aut inter milites habiti fuissent, nisi expleta militia, aut pro corporis debilitate repulsi ⁷³⁹ essent, monachatu interdixit Mauritius imperator: qua de re conquiretur S. Gregorius papa, Theodoro medico scribens in hæc verba (Lib. II Regist., c. 105): « Præcepit ut nullus qui actionem publicam egit, nullus qui officio vel manu signatus, vel inter milites fuit habitus, ei in monasterio converti liceat, nisi forte si militia ejus fuerit expleta. Quam legem primum, sicut ii dicunt, qui leges veteres noverunt, Julianus protulit: de quo scimus omnes quantum Deo adversus fuerit. » Rescripsitque de injustitia hujus legis: cui tamen subjectus paruit, eam variis in locis promulgans, ut ipse testatur hinc in modum (Lib. II Regist., c. 100): « Ego quidem jussioni subjectus eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci;

et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordet, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis dominis nuntiavi. Utrobique ergo quæ debui exsolvi, qui et imperatori obedientiam præbui, et pro Deo quid sensi minimè tacui. » Neque omnino inutilis existit S. pontificis objurgatio, nam quinquennio post ad plures episcopos scribens, milites ad monasterium conversionis gratia venientes, temere non esse suscipiendos dicit, sed triennio in habitu suo probatos monastica veste indui mandat, « qua de re, inquit, etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credite, omnimodo placatur. »

Quarto, conjunctos matrimonio, vivente uxore et continentiam non vovente, haudquaquam recipiebant: « Si quis vult conjugatus converti, inquit S. Isidorus (Cap. 4), ad monasterium non est recipiendus, nisi prius a conjuge castimoniam proficiente fuerit absolutus. » Concilium Abrincacense anno 1172, cap. 10 (Apud Spelman.): « Vir ad religionem non transeat, uxore in seculo remanente, vel e converso, nisi ambo vacandi operibus carnis tempus excesserint. » Et Constitutiones Richardi episcopi Sarum (Ibid.): « Doceant sacerdotes frequenter populum, et prohibeant sub anathemate, ne alter conjugum transeat ad religionem, nec recipiatur nisi per nos, aut per licentiam nostram. » Hinc S. Gregorius papa Urbico abbati de suscipiendo Agathone scribens (Lib. V Regist., c. 149), « quem, inquit, ita suscipiendum esse cognosce, si et uxor ipsius similiter converti voluerit; nam dum unum utrorumque corpus conjugii copulatione sit factum, incongruum est partem converti, et partem in seculo remanere. » Et alibi (Lib. IX, cap. 44) virum invita uxore conversum, etiam jam tonsuratum et monachum factum, propriæ conjugii restitutioni præcipit. In libro etiam U nni Cisterciensium hæc lego (Cap. 102): « Si contigerit ut aliquis conjugali nexu ligatus, monachis hoc ignoratius, suscipiatur, dum cognatum fuerit, ejiciatur: quod si postea sigillum episcopi sui, vel certum testem adduxerit, quod uxor ejus castitatem vovens eum absolverit, recipi poterit, annum integrum in probatione denuo peracturus. Quod si habitum monachi

jam accepit, similiter recedat; si in cella moritur, A
de eo sicut de monacho fiat. »

Et tamen S. Basilii conjugatos etiam reluctante
conjuges admitti volebat; ita enim habet (*Reg. fus.*,
cap. 12): « Si qui in conjugio sunt constituti ad hanc
vitam accedere cupiant, examinandi sunt an id ex
consensu faciant, **740** secundum Apostoli manda-
tum; potestatem enim, inquit, qui talis est proprii
corporis non habet; atque ita demum, adhibitis plu-
ribus testibus, suscipiendi: nihil enim obedientiæ
Deo debitæ præferendum est. Si vero pars altera
dissentiat ac reluctetur, minus intelligens quid Deo
placeat, recordandum est Apostoli dicentis: In pace
autem vocavit nos Deus; et mandatum Domini ad im-
plendum, dicentis: Si quis venit ad me, et non odit
patrem et matrem, et uxorem, etc., non potest meus
esse discipulus: obedientiæ namque Dei nihil est
præferendum. » Basilio favent etiam humane leges,
ut discimus ex S. Gregorio (*Lib. ix Regist.*, *cap. 44*),
qui tamen eas non probat: « quia, inquit, etsi mun-
dana lex præcipit, conversionis gratia, utrolibet in-
vito, posse solvi conjugium, divina hoc tamen lex
fieri non permittit. » Vide Cassian. collat. 21, c. 9.

Quinto, debent esse qui recipiuntur corpore sano
et robusto, quo possint monasticæ vitæ jugum por-
tare suavius; ac præsertim morbis contagiosis et in-
sanabilibus carere: nam licet Fuldenses olim mo-
nachi in libello supplici ad Carolum Magnum postula-
rant (*Num. 6*), « quod omnibus ad monasterium
vitæ hujus amore venientibus pietas congrua impen-
datur; et nec infirmi, neque seniores, neque delicati
duritia aufugentur; sed omnes cum misericordia
suscipiantur, et solatium quod petierint honeste in-
firmitati eorum impertitur; » tamen experientia
magistra docuit ex hujusmodi hominum receptione
non parum relaxari vigorem observantiæ regularis,
qua nihil antiquius monachis esse debet; hinc S.
Stephanus ordinis Grandimontensis institutor, « præci-
piamus, inquit (*In Reg. cap. 44*), ne quis infra vi-
ginti annos, aut homo infirmus nisi equitando aut
pedibus ambulando venire possit in hac religione
recipiatur; quemlibet etiam leprosum manifeste co-
gnitum in nostra religione recipi prohibemus. » Et
institutiones Cistercienses (*Dist. 10, c. 2*): « Novitii,
qui in probatione lepram incurrunt, de jure emittan-
tur; sed de misericordia poterit eis provideri. Idem
statuitur de caducis. »

Sexto, attendendum est maxime ne suscipiendus
invitus convertatur, aut cogentibus eum p. rentibus
monachus fiat. Ita Fuldensis in libello supplici postu-
lant (*Num. 9*), « quod nullus vi monachus fieri co-
gatur, nec ad clerum tondeatur, sive liber sit, sive
servus; quia tales in monasterium suscepti auctores
sunt scelerum, et executores vitiorum. »

Septimo, Cist. cienses volunt (*Lib. antiq. defin.*,
dist. 11, cap. 1), ut « in recipiendis novitiis clericis
tanta in litteratura competenti, aetate legitima, et
probatione spiritu, si ex Deo sunt, adhibeatur
diligentia, quod cedant ad utilitatem ordinis et ho-
norem. Et ideo districtissime prohibetur ne aliquis
deinceps recipiatur in ordine, nisi constet eum de
legitimo matrimonio natum, vel super dispensatione
sua litteras apostolicæ sedis ostendat. Quod si quis
delectum natalium patiens, vel fallaciter recipientis
disimulatione receptus fuerit, a visitatore, quam
citius hoc eidem innotuerit, expellatur; et abbas in
hoc delinquens per patrem abbatem vel visitatorem
citetur ad capitulum generale. Eidem pœnæ sit sub-
ditus, qui aliquem de mendicantibus ordinibus, vel
apostatam, **741** seu fugitivum, aliorumque ordinum
aliquem nostro præsumpserit ordini sociare. » In
antiquis etiam Carthusiensium statutis hæc lego (*Part.*
1, c. 23, n. 5): « Volens fieri monachus, aut con-
versus, aut redditus, si nobis placuerit ut probandus
recipiatur, primo quærat ab eo coram testibus si
de ordine aliquo exierit, si liber, si absolutus, si
absque incurabili sit morbo, si de querelis satisfac-

erit. Is vero qui vult fieri monachus insuper interro-
getur, si possit ad sacros ordines ascendere. Exa-
minetur quoque si legere et cantare novit et possit:
sciturus quicumque sit ille, clericus, aut laicus; quod
si id de quo interrogatur celaverit, poterit etiam post
professionem expelli. » Eadem habent in Nova sta-
tutorum Collectione parte II, cap. 17, n. 11. Eadem
fere etiam leguntur in Bursfeldensium Cæemoniali,
dist. 3, c. 1.

Ex recentioribus Olivetani circa novitiorum re-
ceptionem hæc constituunt (*In Constit.*, *part. II, c.*
58): « Recipiendi novitii videndum imprimis erit si
spiritu Dei aguntur, si e legitimo matrimonio nati
bonæ indolis sunt, si quinto decimo suæ aetatis ex-
pleto anno sextum decimum attingerunt, si bene an-
teactam vitam transegerunt, et grammaticam saltem
didicerunt. Caveatur autem ne recipiendi alicujus
favore et gratia recipiantur, nisi in eis prædictæ
qualitates elucescant. Spuri et incurabilibus morbis
obnoxii non admittantur. Criminosi, facinorosi,
infames, ac male vitæ, qui ut sæcularem justitiam
vident, ad religionem, tanquam ad asylum confugere
audent, nisi certissima resipiscentiæ, contritionis
ac devotionis signa per longum tempus ediderint,
arceantur. Qui patres infame opus exercentes ha-
bent, non accipiantur, nisi arctiori quam alii exa-
mine probentur, et in ipsis tot qualitates reperiantur
quot satis sint ad patris delendam maculam. Ab alia
religione ejecti, aut qui illam deseruerunt, licet in ea
perpaucos dies egerint, non accipiantur. » Cælesti-
norum etiam Constitutiones ita habent (*Cap. 5, § 2*):
« Recipiendi sint corpore sani, ex legitimo matri-
monio nati, sint conditione liberi, et in aetate legi-
tima constituti, ut saltem quartum decimum aetatis
annum compleverint, grammaticæ rudimentis
instructi, non excommunicati, non schismatici, non
alterius religionis professi, nisi summus pontifex
expresse jusserit ut recipiantur. Nulla sint vulgari
infamia maculati, de nullo errore suspecti, non cri-
minosi, non ære alieno gravati, vel reddendæ alicujus
administrationis rationi obnoxii, sani mente,
Deum timentes, qui sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem
et obedientiam in omnibus et per omnia servaverint
et teneant. Sint etiam cum membris aptis, et nul-
lum habeant in illis notabilem defectum, nec in
vultu cicatrices, ac demum tales qui rite et canonice
possint ad sacros ordines promoveri. Quod si vige-
simum annum excesserint, non nisi per capitulum
definitorium admittantur. » Denique Fulienses (*In*
const. cap. 58) decem declarant impedimenta quibus
ab ingressu religionis pulsantes arceantur: 1º aetas
minor septemdecim annis, aut major quadraginta
quinque pro clericis; pro conversis aut donatis vero
viginii minor, aut quadraginta major; 2º si quis
fuerit hæreticus, aut **742** de hæresi probabiliter
suspectus, aut etiam a Juceis oriundus; 3º si schi-
smaticus fuerit; 4º si ea sit irregularitate astrictus
quæ nullam aut difficilem dispensationem admittat;
5º si non sit ex legitimo matrimonio natus; 6º si ære
alieno sit obstrictus, aut aliquarum personarum
egestati subvenire teneatur; 7º si futurus clericus
linguæ Latine sit imperitus; 8º si qua sit ignominia
notatus, præsertim in ipso loco in quo habitum pe-
tit; 9º si flagitiis aut sceleribus sit contaminatus;
10º si ea corporis infirmitate laboret quæ disci-
plinæ austeritatem diu ferre non posse videatur. De
quibus tamen, exceptis 2, 6, 9 et 10, impedimen-
tis, justis de causis potest haberi dispensatio a su-
periore congregationis cum consilio seniorum assi-
stentium.

Præter hujusmodi impedimenta, quibus retardatur
aut ex toto impeditur religionis ingressus, simplici-
tatem insuper atque humilem prudentiam in susci-
piendo requirit Guillelmus abbas S. Theoderici ad
fratres de Monte Dei scribens in hæc verba (*Cap.*
12): « Ex duobus hominum generibus cellarum ha-
bitatio supplenda est; scilicet vel de simplicibus,

qui et sensu et voluntate ad assequendam religiosam prudentiam ferventes apparuerint et humiles; vel de prudentibus quos religiosæ et sanæ simplicitatis constitit esse æmulatores. Stulta vero superbia, vel superba stultitia a tabernaculo iustorum semper procul sit. Est autem omnis superbia stulta, quamvis non omnis stultitia sit superba; stultitia enim sine superbia nonnunquam simplicitas invenitur; que si ignorat, forsitan est docibilis; et si nequit doceri, forsitan est tractabilis. Et est propria civitas refugii simplicitati cohabitatio religionis, nisi sit talis quæ nolit humiliari, vel tam bruta, ut non possit regi et tractari. Bona tamen voluntas etsi multum sit bruta, non tamen est deserenda, sed salutari consilio ad laboriosam et ætiosam vitam transmittenda. Superba autem quantumvis prudens sibi videatur, dimittenda sibi est et abigenda: si enim admittitur superbus, prima die qua ingreditur habitare, incipit leges dare; nimium vero stultus discere non potest quas invenit. Sollicite ergo et prudenter perpendendum est quis admittatur ad habitandum secum; qui enim habitat secum non nisi seipsum quavis ipse est habet secum: malus autem homo nunquam tuto secum habitat, quia cum malo homine habitat; et nemo molestior ei est quam ipse sibi.

Sed sicut ait Apostolus: Probate spiritus si ex Deo sunt. Quatuor enim sunt genera spirituum, ut docet S. Bernardus (*Serm. 25, de Diversis*): Spiritus carnis, qui suadet mollia; spiritus mundi, qui suadet vana; spiritus malignus diaboli, qui suadet amara, ut sunt rixæ, scandala, etc. Quibus nonnunquam addit se spiritus noster; ac tandem spiritus Dei, qui suadet castigationem corporis, humiliationem cordis, et conservationem. Et istum maxime spiritum hic requirit S. P. Benedictus. Eodem respexit S. Pachomius in Regula, art. 26; S. Basilii in Regula a Rufino translata, cap. 7; S. Ferreolus in Regula, cap. 5, et Regula Tarnatensis, cap. 1.

743 Ergo si veniens perseveraverit pulsans, et illatas sibi injurias et difficultatem ingressus post quatuor aut quinque dies visus fuerit patienter portare, etc.] Probationem venientium ad conversionem ad quartum aut quintum diem duntaxat S. Pater extendit, magnum imitatus Antonium, qui, teste Palladio (*Laus.*, c. 28), Paulum Simplicem post quartum in cella suscepit. In monasterio etiam abbas Timothei quinque diebus probabantur pulsantes, ut patet ex Vita S. Simeonis Stylitæ, cap. 2.

Hunc dierum numerum paululum auxit S. Pachomius, qui, ut scribit Palladius (*Laus.*, c. 20), Macarium, rejectum et objurgatum, post septem dies admisit: quem probationis terminum etiam definit Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et aliorum Macarii, cap. 7, ubi sic loquuntur: « Li qui tales sunt, cum de sæculo hujus illecebris liberari voluerint, appropriantes monasterio, hebdomada pro foribus jaceant: nulli cum eis de fratribus jungantur; et semper dura et laboriosa eis proponantur. Si vero perseveraverint pulsantes, eis non negetur ingressus. »

Aliis vero placuit decem probationis constituere dies, de quibus Cassianus: « Ambiens quis intra cœnobii recipi disciplinam, non ante prorsus admittitur, quam diebus decem, vel eo amplius pro foribus excubans, judicium perseverantiæ ac desiderii sui, pariterque humilitatis ac patientiæ demonstraverit. » Atque ita in Regula vivendi monachis a S. Davide præscripta (*In ejus Vita, apud Boll., i Martii*), « qui sancto proposito a mundo se convertens fratrum inire consortium affectabat, prius decem diebus præ foribus monasterii, quasi reprobatus et verborum opprobriis conviciatus, remanebat. Si tamen bene utens patientia ad decimum perseveraret diem, acceptus prius sub seniore, qui pro tempore præerat; constitutus serviebat; ibique multo tempore desudans, fractusque multis adversitatibus, tandem fra-

trum merebatur consortium. » Hinc et S. Fructuosus episcopus in prima Regula (*Cap. 21*): « Conversum, inquit, de sæculo Patrum decreta docent non suscipiendum in monasterio, nisi prius experimentum sui in opere et penuria, in opprobriis dederit et conviciis; quique decem diebus persistens ad januam cœnobii, orationibus et jejunis, patientiæ et humilitati operam dederit. » Sed in secunda Regula (*Cap. 4*) hunc dierum numerum ita contraxit, ut « monachi qui ob religionis obtinendum monasterium ingredi petunt, primum ante fores tribus diebus et noctibus excubent; et ex industria jugiter ab hebdomadariis exprobrentur. »

Qualis esset interim pulsantium probatio, innuit S. P. Benedictus dum ait, *post illatas injurias et difficultatem ingressus* perseveranti annuendum esse ingressum. Ubi respexisse videtur ad illud Cassiani (*Lib. iv, c. 3*): « Cumque omnium prætereunium fratrum genibus provolutus, et ab universis de industria refutatus atque despectus, tanquam qui non religionis, sed necessitatis obtentu monasterium optet intrare, injuriis quoque et exprobrationibus multis affectus experimentum dederit constantiæ suæ; qualisque futurus sit in tentationibus opprobriorum tolerantia declaraverit, atque ita fuerit explorato mentis ardore susceptus, diligenter a summa perquiritur, ne de pristinis facultatibus suis inhererit ei vel unius nummi contagio. » In Regula vero Magistri præscribitur (*Cap. 90*), ut « cum aliquis novellus de sæculo ad servitium Dei in monasterium confugerit, et indicaverit se velle converti, non ei credatur tam facile. Nam fictæ ab abbate solo verbo, non facto habitatio ei monasterii denegetur, ad probationem gravia proponantur, ad obedientiam ejus inveniendam prædicentur contraria, et voluntati ejus amara, quotidiana ei jejunia promittantur. Nam et hoc ex lectione regulæ et dic o abbatis agnoscat, quia in monasterio nulli licet dicere: Hoc volo, et hoc nolo: Hoc amo, et hoc odio, ut non propria eligatur voluntas. Et sciat quia qui in monasterio conversus fuerit, quidquid ex voluntate sua voluerit, hoc magis non permittitur. » Atque ita fere S. Stephanus ordinis Grandimontensis institutor adoriebatur eos quos in disciplina sua recipiebat: « Cum aliquis causa veniendi ad eum charitatem ab eo postularet, inquit ms. liber de ejus doctrina, antequam ei tribueret, hoc modo respondebat: Frater, quomodo poteris onus sustinere quod tibi vis imponere? Aspice crucem: multum est difficile ibi manere: si huc advenieris, in ea configeris, et amittes dominationem quam habes in temetipso, in oculis, et in ore, ac in cæteris membris. Manducandi, jejunandi, dormiendi ac vigilandi tuam relinquis voluntatem, multarumque rerum aliarum; et hoc quod in sæculo diligis, continget tibi odio habere. Exinde non reverteris ad domum cognatorum tuorum; et si ad te venerint, nequaquam eis paupertatem tuam ostendes. Poterisne, frater, fessor esse, lignum et finium portare, cunctisque fratribus servire? Hoc totum esset facile; sed captus tali carcere manebis ubi non est foramen per quod ad sæculum revertaris, nisi tu ipse feceris. Et ego curam tui non agam, nec temetipsum agere sinam: a sæculo quippe meos abscidi pedes; et si propter me non redeo, propter te non redibo. Adhuc aliud superfuert: forsitan mitterem te in aliquod nemorum, et annonam quam manibus tuis cum ligneo ligone acquisieris laborando, ego acciperem, et eis qui me hic custodiunt tribuerem. Aliud vero restat horribilius: centupliciter tibi melius est damnari in sæculo quam hic; qui enim ab altiori cadit, amplius læditur; et si hinc in infernum caderes, omnibus aliis perditis inferior esses: tu vero pergere potes ad quodlibet monasteriorum, ubi magna invenias ædificia, cibosque delicatos suis temporibus constitutos: illic bestias reperies terrarumque latitudinem; hic tantum crucem ac paupertatem. Talibus

verbis vir bonus experiebat, si ille firmum relinquendi sæculum cor haberet. » Hildemarum quoque hunc Regulæ locum exponens ita habet : « Cum venit ad monasterium quis, debet illi dicere injurias isto modo : Frater, tu forte fecisti furtum, aut adulterium, **745** aut aliquid scelus; et nunc venisti ad monasterium, et te decipere et alium. Sed tamen in prima vice debet duriter illi dicere injurias; in secunda autem vice jam leviter, et hoc facto vel dicto. Si quatuor vel quinque diebus istam moram vel injurias patienter portaverit, tunc debet suscipere illum in hospitale. » Et iterum : Abbas « debet illi dicere : Frater, non potes observare hoc quod petis : melius tibi est in sæculo esse, quam huc venire, et promittere ea quæ non potes observare. Forte fecisti mala in sæculo, nunc venis et alios perdere. » Addit tamen : « Verum debet unus ex fratribus dicere illi semoto : Frater, nostra regula dicit ut te noster abbas non recipiat cito, sed si perseveraveris pulsando, faciet tibi sicut tu postulas; quia Regula dicit : Non facilis tribuatur ingressus. Ideo tibi noster abbas non dicit venire; sed veni ad portam monasterii, et nos exhibeamus tibi aliquod adjutorium et sublevamentum, asquequo iterum loquaris cum illo. » Et Bernardus Cassinensis : « Ostiarius causa probationis poterit sibi dicere aliqua verba, quæ impatientes cito ad animum revocare solent, ut pote, Frater, quid scimus si tu commisisti furtum, vel adulterium, aut si tu servilis conditionis es, et fugis dominum tuum? et similia : vel forte injungens ei aliquod opus vilissimum, quod pro injuria videtur haberi, ut purgare aliquem locum sordidum, et cætera talia. » Vide Drogonis monachi Floriacensis probationem apud Aimonum in lib. 1 de Mir. S. Bened. num. 15, et concil. Cloveshoviense, cap. 24, apud Spelmannum tom. I.

Et sit in cella hospitum paucis diebus.] Quid autem in ea facturus, quandivæ immoraturus arbitrium censent Richardus de S. Angelo et Boherius. Sed rem tum ex antiquis Regularum conditoribus, tum ex Benedictinæ commentariorum discere licet : « Cum igitur, inquit Cassianus (*Lib. iv, c. 7*), quis susceptus, et hac perseverantia, quam diximus, comprobatus, ac depositis propriis vestimentis, habitu monasteriali fuerit accinctus, non statim congregationi fratrum committeri permittitur, sed deputatur seniori, qui seorsum haud longe a vestibulo monasterii commanens habet curam peregrinorum et adventitium deputat; et eque omnem diligentiam susceptionis et humanitatis impendit; cumque ibidem integro anno deserviens absque ulla querela suum circa peregrinos exhibuerit famulatum, imbutus per hoc prima institutione humilitatis ac patientiæ, atque in ea longa exercitatione præcognitus, admittendus ex hoc congregationis fratrum. » Simili modo Regula Tarnatensis (*Cap. 1*) : « Uni de senioribus deputatus tandiu jubeatur adventitibus deservire, quousque ejus devotio fuerit patientia teste demonstrata. » Regula S. Isidori (*Cap. 4*) : « Qui renuntians sæculo ad monasterium venerit, non statim in cœtum delegandus est monachorum; vitam enim unicujusque in hospitalis servitio tribus mensibus considerari oportet. » Regula S. Fructuosi (*Cap. 21*) : « Hospitibus sive peregrinis stramina comportabit, aquam calefaciens pedibus, et omnia humiliter ministeria exercebit; lasecemque lignorum suo quotidie **746** dorso ferens hebdomadariis tribuit. » Regula Magistri (*Cap. 87*) : « In quibus duobus mensibus sub cura illorum fratrum qui peregrinos custodiunt, et ipsi similiter ex improvviso custodiuntur; et in cella peregrinorum dormiant, ut ingressus illorum vel exitus in monasterio custodum præsentia videatur. » Eodem forte etiam respexit S. Basilii (*Apud Ruff. cap. 6*) cum scripsit : « Priusquam corpori fraternitatis inseratur, oportet ei injungi quædam laboriosa opera, et quæ videantur opprobrio haberi a sæcularibus; et observare oportet si libenter hæc et libere

ac fideliter expleat, nec confusionem eorum graviter ferat, vel etiam si in labore impiger inveniat, et promptus. » Denique Hildemarum : « Deinde suscipiatur in cella hospitum adhuc laicus; debet enim illum suscipere qui hospitalem tenet, et debet illi impedire, ut discedat hospites; et faciat focum, et serviat quæ necessaria sunt hospitibus : et debet ille frater hospitalis illum admonere qualiter obediens et mortificatus esse studeat : si autem illum cognoverit frater hospitalis per duos menses, tunc debet illi legi Regula. » Tandem concilium Aquisgranense (*Can. 54*) : « Novitio non facilis in monasterium tribuatur ingressus, et ut in cella hospitum probationis causa hospitibus serviat paucis diebus. » Sed hæc jam dudum abire in dissuetudinem; nam Cluniacenses novitios in hospitio nisi unum diem non retinebant ex Udalrico lib. II, cap. 1; Cistercienses tres duntaxat ex lib. Usum, cap. 102; Camaldulenses tres vel quatuor ex eorum Constitutionibus, cap. 58; Vallisoletani tandiu quoad Regulam a capite ad calcem perlegerint, et generali peccatorum confessioni præparanda dies aliquot insumperint ex Constitutionibus eorum, cap. 58.

Postea autem sit in cella novitorum.] Hæc cella a communi fratrum habitaculo erat separata, velut alterum monasterium, suum habens claustrum, refectorium, coquinam, dormitorium, infirmitorium, lavatorium, ut patet ex antiqua delineatione monasterii S. Galli; idque omnino ad mentem priscorum monachorum, qui novitios corpori congregationis misceri haud patiebantur, ut videre est apud Cassianum, lib. IV, cap. 7, jam citato; in Vita S. Sabæ tom. III Monumentorum Ecclesiæ Græcæ; in Regula S. Ferreoli, cap. 5, S. Fructuosi, c. 22; apud Bedam in lib. IV Historiæ Gent. Angl., cap. 25, et in Vita S. Austrudis abbatissæ Laudunensis, num. 54. Ejusdem cellæ fit mentio in Vita S. Hermelandi, in Vita S. Guillelmi ducis et monachi Gellonensis, in Regionis Chronico; apud Leonem Ostiensem in Chronico Cassinensi, lib. III, cap. 51; apud Udalricum, lib. II, cap. 2; in Statutis Petri Venerabilis, num. 19, et alibi passim. De ea miss. Farlensis monasterii Consuetudines : « Construatur cella novitiorum, et sit angulara in quadri modis : videlicet prima ubi meditentur, in secunda reficiant, in tertia dormiant, in quarta laena ex latere. »

Postea vero successu temporis cœperunt novitii committeri professis. Udalricus loquens de Cluniacensis : « Quando pauciores sunt, non separatim dormiunt. » Statuta Lanfranci, cap. 18 : « In cella novitiorum **747** dormiat, aut in dormitorio; si cœnobium cellam hujusmodi non habet, in claustro separatim sedeat cum magistro suo in loco novitiis deputato. » Sed tandem Clemens papa VIII antiquam formam restituere conatus est, decernens ut in omnibus Ordinibus novitiatus haberetur communis, in quo novitii loco a professis separato educarentur.

Ubi meditetur.] In hoc quod dicit meditari, inquit Bernardus Cassinensis, « intelligit et lectionem, et meditationem, et orationem, et psalmodiam, et omnia quæ ad spirituales actus comprehendantur, ut sit hic meditatio quasi genus. » Concinunt Boherius et Turrecrenata; sed et Smaragdus : « Meditetur, inquit, in canticis, et psalmis, et hymnis, sive in regularibus præceptis, quibus tradendus est, observandis. »

Manducet.] Cum eadem omnino disciplina qua monachi professi, ita ut « Cum manducat lectionem audiat, et sileat, » sicut loquitur Hildemarum. Audiendus est hanc in rem Udalricus (*Lib. II, c. 2*). Novitii quando sunt pransuri, ante conventum exeunt de ecclesia, et lotis manibus incedunt ad coquinam regularem, ut singuli fabas suas apportent : ad generale quoque apportandum, vel ad pulmentum tantum surgunt de mensa, quanti opus fuerit, et ille voluerit qui in loco celerarii eis servit; nam et

lectiones habent, et scillam; et aliis modis simulant eandem disciplinam, quam nos in refectorio habemus. » Cassinense vero hunc in locum declarant, « quod novitii in refectorio comedant simul cum monachis, sed in mensa segregata ab eis, ubi comode videri possint a Patribus. »

Et dormiat.] Et simul cum eo novitorum magister, qui ut in eos omnem sollicitudinem habere possit, ab eis separari non debet: unde et Hildemar: « Ille magister novitorum debet cum illo manducare, et dormire, et per omnia intentus debet esse, et nullo modo debet illum dimittere; et ita debet admoneri, et corrigi, et excommunicari, et flagellari sicuti monachum. »

Et senior ei deputetur talis, qui aptus sit ad lucrandas animas.] Quia novitius ab omni fratrum consortio segregaverat, et solos remanere non parvi esset periculi, sapientem eis seniore, aptum ad lucrandas animas praeiicit, qui eos in vita religiose instituenda informet. Quod sic intelligit Haeftenus (*Lib. iv, tract. 4, disq. 1*), ut singulis novitiis singuli seniores deputandi sint: at quæ ad id probandum profert, minime evincunt. Et certe si singulis novitiis singuli praeiicerentur magistri, jam non separati, sed professis permixti habitarent, nec necesse foret separatam eis assignare cellam, cum novitorum numerus aliquando accedat ad numerum professorum. Adde quod difficile esset tot in congregatione reperire magistros: nam etsi nullo negotio invenias qui regantur, regre tamen reperiis qui regere possint; maxime in Haefteni sententia, qui seniore non tantum moribus, sed et ætate requirit. Notat enim tria in eo requiri. 748 Primum ut sit ætate et moribus senex; quia, inquit, verissima est Cassiani sententia, non posse alios utiliter institui ab eo « qui virtutum laboriosa certamina reipsa non fuerit expertus; harum enim rerum ratio nequaquam potest otiosa meditatione doctrinaque verborum vel tradi, vel intelligi, vel memoria contineri; totum namque in sola experientia usuque consistit. » Secundum ut sit aptus ad lucrandas animas; qualem describit S. Basilius his verbis (*Sermon. de Abdic. rerum*): « In omnibus deinceps delectæ tibi vitæ studiis certissimum ducem sequaris ejusmodi, vide-licet qui certum iter ad Deum volentibus pergere sciat commonstrare, qui ornatus sit virtutibus, cujus universæ totius vitæ actiones testimonio sint, charitatem in eo erga Deum inesse, qui divinarum litterarum scientiam habeat, vitum integrum, ab avaritia abhorrentem, minime libenter gerendis se negotiis admiscentem, quietum, amantem Deum, egentium studiosum, minime iracundum, immemoremque injuriarum, natura propensum ad eos docendos qui ad ipsum accedant, quem gloria inanis non inflat, superbia non extollat, adulatio non frangat, severum atque constantem, cui denique Deo nihil sit potius. » Tertium ut sollicite intendat super novitios: quoniam vero extendere se debeat ejus sollicitudo, S. Pater explicat his verbis:

Et sollicitus sit si revera Deum quærat.] Quid sit revera et in simplicitate cordis, ut aiunt, quærere Deum, docet S. Bernardus, scilicet « non aliud tanquam illum, non aliud præter illum, non aliud post illum. » Et infra ait: « Si nolumus frustra quærere Deum, quæramus veraciter, quæramus frequenter, quæramus perseveranter; ut nec præ illo aliud, nec cum illo aliud, nec ab illo ad aliud convertamur: facilius est enim cælum et terram transire, quam ut sic quærens non inveniat, sic petens non accipiat, sic pulsanti non aperiatur. »

Jam vero si quis quærat quibus indicis dignoscatur novitius ita quærere Deum, respondet Adam abbas Persennæ in epistola ad Osmundum monachum (*Tom. I Miscell. Baluz.*): « Certe si ad illa tria ipsum magister paratum invenerit; si in opere Dei ipsum fervere cognoverit; si bono et læto animo bonum obedientie superioribus, cœqualibus, inferioribus

exhibentem; si ad perterenda opprobria patientem potest intelligere quod vere Deum quærat; si tamen felici perseverantia felix initium claudere non omittit. »

Ad opus Dei.] Sive divinum officium, ut videat « an ad horam divini officii mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus quælibet fuerint in manibus, summa cum festinatione occurrat, an de nocte festinet alios prævenire ad opus Dei, num frequenter tarde occurrat, et qua ex causa, an officium prævideat, et sedulus sit in addiscendis iis quæ illud concernunt, » ut loquitur Haeftenus (*Lib. iv, tract. 3, disq. 5*). Sed Smaragdus paulo latius hic opus Dei intelligit et extendit, nimirum « ad ea quæ proprie ad Deum pertinent, vide licet ad orationem, ad lectionem divinam, ad vigiliis nocturnas, cursusque diurnos, ad jejunium, et ad omne divinum 749 officium. » Similiter Nicolaus de Fractura « ad ea per quæ itur ad Deum, ut sunt horæ canonicæ, oratio Dominica, lectio, psalmodia, et huiusmodi. »

Ad obedientiam.] Ut pote quæ proprius sit vitæ cœnobiticæ scopus, in qua exercendus ante omnia novitius, a qua si vel minimum abhorruerit, a congregatione procul pellendus; nam, ut recte dicebat Guillelmus abbas S. Theoderici (*De vit. solit. ad fratres de Monte Dei*); « animale discretum, novitium prudentem, incipientem sapientem, in cella diu posse consistere et in congregatione durare impossibile est. Stultus fiat, ut sit sapiens; et hæc omnis sit ejus discretio, ut in hoc nulla sit discretio: » hinc et Severus Sulpicius de monachis loquens (*Dial. 1, c. 41*): « Præcipua, inquit, ibi virtus et prima est obedientia; neque aliter adveniens ad monasterium abbas suscipitur, quam qui tentatus prius fuerit et probatus, nullum unquam recusaturus quamlibet arduum, ac difficile, indignumque toleraturus abbas imperium. » Et Cassianus (*Lib. iv, c. 8*): « Hæc erit sollicitudo, et eruditio principalis, ut doceat juniorem primitus suas vincere voluntates, quem studiose in his ac diligenter exercens, hæc illi semper imperare de industria procurabit, quæ senserit animo ejus esse contraria. Multis siquidem experimentis edocti tradunt monachum, et maxime juniores, ne voluptatem quidem concupiscentiæ suæ refrenare posse, nisi prius mortificare per obedientiam suas didicerint voluntates. »

Ad opprobria.] Quo nomine intelligit injurias, humiliações, irrisiones, abjectiones, aliasque tum animi tum corporis mortificationes. Et hoc quia, ut dicebat abbas Esaias (*Monum. Eccles. Græc., p. 445*), « nihil adeo utile est novitio monacho ut contumelia; nam quemadmodum arbor singulis diebus irrigata, sic novitius contumelia affectus, et tolerans: » unde et S. Basilius (*Regul. fus., cap. 10*): « Erga quosvis probandi modus sit, an ad omnis generis humilitatem citra verecundiam appositi sint, ita ut vilissima artificia injungi sibi sinant, quo certa ratione probeatur, num utile futurum sit eorum studium: maxime vero si relictis quiscum illustriore vita ad eam aspexerit vite humilitatem, quæ est ad similitudinem Domini nostri Jesu Christi; illi decernenda, et injungenda talia quædam, quæ apud sæculares homines turpia ducuntur; et observandum an cum omni diligentia se non pœnitendum Domino operarium exhibeat. »

Prædicentur ei omnia dura et aspera.] Primo quidem ad portam monasterii antequam admittatur, secundo in cella hospitum postquam admissus est, ter io in cella novitorum ubi probandus est. Quid autem sit prædicare dura et aspera, ita explicat Adam abbas Persennæ in præfata epistola (*Tom. I Miscell. Baluz.*): « Hoc ei prædicare non est aliud quam ex Scripturis aut ex propriis exemplis ostendere arctam et arduam esse viam quæ ducit ad vitam: quam viam procul dubio non incedit, qui intrare per angustam portam juxta præceptum Domini non contendit. »

Porro etsi « dura et aspera quasi idem videntur

esse, inquit Bernardus Cassinensis, illa tamen sunt A propria dura, quæ sunt per perseverantiam 750 durabilia; nam forte per duos aut tres dies quis jugum Ordinis leviter portare posset, sed non amanti ad finem usque perseverare valde difficile esset. Aspera vero sunt cibus regularis, abstinencia Ordinis, durus lectus, continuum silentium, prolixum officium, longæ vigiliæ, abjectio sui, dura imperia prælati, patientia in adversitatibus, totalis abrenuntiatio mundi, et affectionis consanguineorum et omnium propinquorum, vivere sine proprio, et sine propria voluntate, et similia. »

Et si promiserit de stabilitatis suæ perseverantia.] Id est promissurum se dixerit, quia adhuc promissio ejus, quæ ad professionem pertinet, recipienda non est, inquit Bernardus Cassinensis, Richardus, et Boherius.

Post duorum mensium circulum.] Quos in hospitio vult transigi Hildemarus, reliquis decem in cella novitiorum peragendis; quamvis æquior Regulæ sensus indicare videatur integrum probationis annum in cella novitiorum esse transcendendum, ut etiam haud obscure docent Smaragdus, Bernardus Cassinensis, et Boherius, qui exponentes sequentia verba: *ducatur in supradictam cellam novitiorum*, supponunt exivisse ex ea lectionem Regulæ audiendi gratia.

Et legatur ei hæc Regula per ordinem.] Juxta priscorum monachorum instituta, quæ venientibus ad conversionem, ut sciant ad quid ingrediuntur, legi Regulam mandant, ut videre est in Regula tertia SS. Patrum, cap. 1; in Regula S. Cæsarii ad virgines in recapitulatione, cap. 8; in Regula S. Aureliani, cap. 1; S. Ferreoli, cap. 5; Tarnatensis monasterii, cap. 1, et Magistri. A quibus, si S. Cæsarium excipias, in hoc tantum differt S. Benedictus, quod illi semel tantum introeunti sive admissio legendam decernunt Regulam; S. Benedictus vero ter in ipso probationis anno; cujus statutum renovavit Gregorius papa IX. in Constitutione pro monachis Benedictinis, decernens, ut admittendis « novitiis dura prædicentur et aspera; et eisdem admissis legatur, et exponatur regula ter in anno, probationis terminis a B. Benedicto constitutis. »

Hanc lectionem fieri per ordinem S. Pater instituit, quod Bernardus Cassinensis exponit, ut non sit « superficialis, sed diligens, et expositiva, et intelligibilis. Et hoc est, inquit, legere per ordinem. » Hinc et Hildemarus: « Bene dixit, *legatur ei regula per ordinem*, ut sciat quid observare debeat, et manifestare illi debet totum sensum regulæ. »

Locus autem huic lectioni deputatus erat capitulum seu auditorium, ut patet ex Smaragdo et Bernardo Cassinensi; quorum primus exponens illud Regulæ: *Ducatur in supradictam cellam novitiorum*. « Intelligitur, inquit, exisse eum ab ipsa cella novitiorum, et venisse ad auditorium, sive ad eum quem abbas elegit locum, et ibi audire Regulæ præceptum; et tunc iterum reverti in cellam novitiorum. » Alter vero in eundem locum: « Quia de illa exierat, ut admonitionem abbatis 751 audiret, et suam ipse voluntatem de stando vel exeundo dicere posset; exierat enim ad aliquod auditorium, vel ad ipsum capitulum. » Sed Hildemarus hospitium designat: « Sub duobus vel tribus diebus potest illi legere regulam, et manifestare sensum regulæ.... deinde postquam in hospitali legerit regulam, » etc. Præter hanc regulæ lectionem, concilium Aquisgranense decernit, « ut monachi omnes, qui possunt Regulam memoriter discant. » Idem præscribit Constitutiones Othoboni legati in Anglia anno 1248, apud Spelmannum tom. II Conc. Angliæ, pag. 285.

Et dicatur ei.] Scilicet in capitulo, coram omnibus ex lib. Usuum Cisterciensium.

Ecce lex.] Legem nuncupat suam Regulam, de qua appellatione videsis Haeflenum l. II, tract. 2, disq. 1.

Sub qua militare vis.] Apposite hunc in locum Smaragdus: « Non ait, ecce lex sub qua quiescas, vel vacans otio quietus vivas; sed sub qua militare vis, inquit, ut intelligas quia militia est vita hominis super terram, et sicut mercenarii dies ejus. »

Tunc ducatur in supradictam cellam novitiorum.] Fratrum orationibus commendatus, ex Udalrico l. II, c. 26: « et aliquando, inquit, si videtur unum psallum post singulas horas in illo die cantari, » abbas jubebat.

Et iterum probetur in omni patientia.] Nam, ut dicit Guillelmus abbas S. Theoderici (Ad Frat. de Mont. Dei, num. 17), « Pia simplicitas, et in professione religionis, et solitudinis novus homo, qui non habet vel rationem ducentem, vel rationem trahentem, vel discretionem moderantem; sed vi quadam utitur in semetipsum, tanquam a figulo figmentum lege quadam mandatorum Dei quasi manibus alienis faciendus est, et formandus in omni patientia, et in rota volubilis obedientiæ, et in igne probationis suæ plasmatoris et formatoris sui voluntati et arbitrio subdendus, etc. » Atque ita S. Plato in monasterium Symbolorum admissus, « omnia recte faciens, reprehendebatur coram hospitibus, et veluti si laudatus fuisset, perseverabat immotus: vir laude dignissimus legebat, audiente fraternitate, ut congruum erat; et velut si obsone vitiosequae legisset, castigatus verecundabatur sapientissimus, etc., » quemadmodum scribit Theodorus Studita in ejus Vita, n. 12 (Bolland., 4 April.). Vide Petr. Blesens., epist. 13.

Suscipitur in congregatione.] Post expletum scilicet annum, quod temporis spatium ad probandos tirores præfixerant sibi veteres monachi, ut patet ex hoc Cassiani testimonio (Lib. IV, cap. 7): « Cumque integro anno deserviens absque ulla querela suum circa peregrinos exhibuerit famulatum... admittendus ex hoc congregationi fratrum, alii traditur seniori, qui decem juvenibus præest. » Ex Regula S. Cæsarii ad virgines (Cap. 3): « Et ergo quæ Deo inspirante convertitur, non licebit statim habitum religionis assumere, nisi antea in multis experimentis fuerit voluntas illius approbata, sed uni ex senioribus tradita annum 752 integrum in eo quo venit habitu perseveret. » Ex Regula S. Ferreoli (Cap. 5): « Si quis veniat religionem expetens, monasterium intraturus, nisi elapso prius anni circulo, vel certe si abbati visum fuerit aliquantulum temperare, antequam sex mensium dierum numerus compleatur, monachorum contubernio non jungatur. » Ex Regula Tarnatensi (Cap. 1): « Et nisi expleto anno nullus mutare habitum permittatur. » Ex Regula S. Fructuosi (Cap. 21): « Sicque anno illo integro uni spiritali traditus seniori, non statim commiscendus erit congregationi. » Ex secunda Regula (Cap. 18): « Anno integro a cunctis fratribus ex industria conviciis comprobatur. » Denique ex Regula Magistri (Cap. 90): « Cum ergo ex illa die omnia cum cæteris fratribus inculcabilitur in monasterio per annum integrum expleverit, tunc demum sine aliqua dubitatione tondeatur, vel ei sancti propositi vestes mutantur. » Quamvis annum probationem aliquando ex justis rationibus contrahi permittant S. Cæsarius, S. Ferreolus, S. Fructuosus, Regula Tarnatensis, et quidem S. Ferreolus ad sex menses. Illud etiam contrahit S. Isidorus ad trimestre spatium in Regula c. 4. Sed in Acemetarum monasterio sufficere dierum quadraginta probatio, ut constat ex Vita S. Joannis Chalybitæ, qui sæculo IV florebat; cuique in congregatione admitti postulanti abbas respondisse dicitur (Bolland., 15 Januar.): « Nobis mos est, ut qui vitam monasticam profiteri velit, quadraginta dies apud monasterium maneat; et cum exercitationis regulam consideraverit, ita tondeatur. » Licet ille moræ impatiens ab abbate obtinuerit, ut eadem die « et ad monasterium venerit, et monachus sit factus. » Quapropter haudquaquam mirum videri debet quod ait Petrus Venerabilis, ad S. Bernardum

B

C

D

scribens (*Lib. 1, epist. 28*) : « Nos quando expedire A videmus annum ad novitii susceptionem integrum expectamus : aliquando post dimidium annum cæteris illum fratribus aggregamus : multoties non tantum mensem, aut hebdomadam, sed nec biduum præstolamur : semper tamen quod animabus utilius esse perpendimus facere non differimus ; sic charitatem sequentes, regulam sequimur. » Et in Statutis (*Statut. 37*) : « Statutum est ut pro annua et regulari probatione, saltem menstrua, hoc est unius mensis probatio erga novitios observetur antequam voto promissæ obedientiæ astringantur. » Porro quamvis hæc praxis explicite in regula non contineatur, eam tamen his rationibus defendere nititur.

Primo, quia nec Dominus, nec apostoli accedentes ad fidem in annum repellebant ; sed volenti abire tantum ad sepeliendum Patrem Christus non permisit.

Secundo, « Nec contrarii sumus regulæ, inquit, quoniam charitatis oculus erga salutem proximi apertum habemus ; perpendimus enim quia si cum ab Ordine nostro tam aspere detereremus, ad sæculum seconvertens post Satanam converteretur ; et qui in salutem venerat, in perniciem laberetur.... Pertractamus et hoc, quia sæpe etiam invititis bona præstantur : hoc dicimus quod apud nos sæpe contingere cernimus : nonnulli huic jugo colla submittentis post aliquantum temporis 753 diversis seu tentationibus, seu tribulationibus oppressi, ad facies mundi, quas dimiserant reverterentur, nisi cogitarent quod semel fecerunt non posse absque damnatione æterna prævaricari ; qui si aliquando hoc præsumunt, postmodum tamen hoc timore compulsi ad ovile revertuntur ; et quia se aliter salvari non posse cognoscunt ; velint nolint, servant quod voverunt. »

Tertio, adversarii obijcit, et proposito suo adaptat illud Regulæ : *Sic abbas omnia temperet atque disponat, ut animæ salventur.*

Quarto, quod charitatis intuitu plerumque Ecclesiæ magistris Patrum instituta transgredi licet, et ad utilitatem animarum regularum præcepta moderari ; id quod multis probat exemplis, et fusissime tractat.

His accedit Petri Damiani testimonium (*Opusc. 16, cap. 9*), qui relato Regulæ textu, *Noviter quis veniens ad conversionem non tam facilis tribuatur ingressus, sed, sicut ait Apostolus : Probate spiritum si ex Deo est ; ex eo sic infert : « In quibus verbis patenter cognoscitur quia quisquis ad conversionem divino spiritu provocatus accesserit, tam morosæ probationis interstitio penitus non egebit. »*

Sed istis rationibus refragatur istud Alexandri papæ suffragium : « B. Benedicti Regula, et præcipue patris et prædecessoris nostri sancti Gregorii canonica institutio interdicit monachum ante unius anni probationem effici. » Quidquid sit, sive licite, sive illicite ante expletum probationis annum quis profiteatur, validam esse professionem, si ex utriusque partis consensu fiat, declaravit Innocentius III, asserens (5 decretal. de Regul., etc., cap. Ad apostolicam), « Tempus probationis a SS. Patribus fuisse indultum non solum in favorem conversi, sed etiam monasterii, ut et ille asperitates istius, et istud mores illius valeat experiri. Si tamen ante tempus probationis regulariter præfinitum, is qui converti desiderat, habitum recipit, et professionem emittit, abbate per se vel per alium professionem recipientem, monasticum et monachalem habitum concedente, uterque renuntiare videtur ei quod pro se noscitur introductum : ideoque obligatur per probationem emissam pariter et acceptam ad observantiam regularem, et vere monachus est censendus, quia multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint obtinent firmitatem. »

Nunc vero ex decreto concilii Tridentini (*Sess. 25, de Regul., cap. 19*) emissa ante annum probationis tempus professio nulla censetur. Nec immerito : nam, ut obijciebant olim Cluniacensibus Cisterciens-

ses, « inde contigit, ut quia incaute recipiuntur, incautius recepti conversentur ; et quia ad quod veniunt venientes non intelligunt, jam cæteris sociati, quid agere debeant nesciunt ; dumque in stadio more athletarum ante pugnam non exercentur, ad conflictum venientes, cum pugnare debeant fugiunt ; et cum fortiter dimicantes vincere, ut pote talium inexperti vincuntur. » Unde non sine causa Fuldenses olim monachi in supplicii ad Carolum Magnum libello postularunt (*Num. 7*), « ut nullus ante probationem suscipiatur, neque corpori monasterii societur, ne forte aliquis magis propter commoda terrena, quam propter æternæ vitæ amorem se 754 monasterio sociare voluerit, et receptus inhonesto suo more conturbet fratres. » Et concilium Cloveshoviae (*Apud Spel. tom. 1 Conc. Angl.*) an. 747 celebratum, can. 24 decernit, « ut si quis sæcularium sanctæ professionis famulatum subire desiderat, non antea tonsuræ habitum suscipiat quam illius conversatio et mores ac morum qualitas secundum monasticæ regulæ definitionem manifestius probetur, juxta apostolicum præceptum : *Probate spiritus si ex Deo sunt*, nisi aliqua rationabilis causa ut ante suscipiatur in congregationem persuadeat. »

Sed quaeritur quandonom censendus sit incipere probationis annus. Si Smaragdo fides sit, « hic anni cursus impletur novitio a tempore quo pulsans venit ad monasterium, cui et ordinatim in hoc anni circulo ter lecta est regula demoranti adhuc in cella novitiorum. » Hildemarum probationis annum incipit a tempore quo cellam hospitum ibi serviturus ingreditur, duos nimirum menses in hospitio, decem duntaxat in cella novitiorum vult demorari novitium. Cistercienses a die quo cellam novitiorum inhabitat ex lib. Usuum cap. 102. Idem sentire videtur Boherius, dum menses duos in cella novitiorum tirones manere requirit antequam eis primo regula legatur. Bursfeldenses a die quo novitius novitiali veste indutus est.

C Sed qui forte nonnullis prolixior visus est ad probandos novitiorum mores anni circulus, ab aliis plus æquo brevior judicatus est : cui consequenter alterum annum adjiciendum esse existimavit S. Gregorius papa, Fortunato episcopo Neapolitano sic scribens (*Lib. viii, epist. 25*) : « Monasteriis omnibus fraternitas vestra interdicit ut eos quos ad conversionem susceperint, priusquam biennium in conversione compleverint, nullo modo audeant tonsurare ; sed hoc spatio vita moresque eorum sollicitè comprobentur, ne quis eorum aut non sit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat quod elegerit nam cum grave sit inexpertos hominum obsequiis sociari, quis possit dicere quanto sit gravius ad Dei servitium improbos applicare ? »

Sed neque hoc spatio contenti fuere nonnulli. Regula S. Pachomii ab angelo tradita triennium præscribit ; in ea siquidem, prout exstat apud Palladium (*Laus. c. 58*), hæc lego : « Qui semel ingreditur, nec potest cum eis ad triennium sustinere certamen, non admittes ; sed cum opera fecit difficiliora, sic prodeat post triennium. » Atque huc respicere videtur Joannes Antiochenus in oratione in monast. donationes laicis, num. 14 (*Tom. 1 Mon. Eccles. Græc.*), ubi sic scribit : « Sacra monachorum lex præcipit ut qui mundo mundique rebus jam renuntiat, a monasterii præposito ac fratribus recipiatur per integrum triennium vero probetur si fieri possit monachus ; et si quidem visus fuerit idoneus, tondeatur, et cooptetur ad monachorum collegium : sin minus, redeat unde profectus est.

Hanc quoque triennalis probationis regulam tam civilibus quam ecclesiasticis legibus confirmatam reperimus. Justinianus imperator in novella 5 sic loquitur : « Sancimus sacras sequentes regulas eos qui singularem conversationem profitentur, non prompte mox a reverendissimis 755 præsulibus venerabilium monasteriorum habitum percipere mo-

nachalem; sed per triennium totum, sive liberi forte sint, sive servi tolerare, nondum monasticum habitum promerentes, sed tonsura et veste eorum qui laici vocantur uti, et manere. » Et paulo post: « Cum triennio toto in ea vita permanserint, optimos semeipsos et tolerabiles aliis monachis et præsuli demercentes, hos promereri vestem atque tonsuram. » Idem tamen imperator alibi ita habet (*Novell. 125*): « Si quis ad monasticam venire vitam voluerit, jubemus ut siquidem de eo constet, quod nulli servili conditioni obnoxius sit, præsuli monasterii habitum illi quando sibi visum fuerit adhibeat: si de eo non constet, cuinam conditioni obnoxius sit, intra tres annos habitum is monasticum non assumat; sed intra prædictum tempus monasterii præsul periculum facio, si pedem referre velit. » In conciliis etiam Constantinopolitanis I et II, can. 5, decernitur, « ut nemo monachi habitu dignus putetur, priusquam triennii tempus eis ad experientiam relictum eos probatos et dignos esse tali vita ostendat. » Similiter in concilio Aurelianensi V, can. 19, sanctimonialibus quæ non perpetuo tenentur inclusæ, probationis triennium ante habitus susceptionem decernitur. Idem observari voluit S. Gregorius erga milites quos monastico habitu indui vetuit (*Lib. VII, epist. 11*), « nisi eorum vita subtiliter fuerit inquisita; et juxta normam regulare, inquit, debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere. » Vide Mabillonii tom. II *Analect.*, pag. 207.

Multo severior existit quorundam monachorum disciplina, qui suos tirones ad multos annos probabant. Sic Isidorus quidam Alexandrinæ civitatis primarius in monasterium veniens, teste S. Joanne Climaco (*Gradu 4*), « cum septem annos peregrisset, atque ad profundissimam humilitatem compunctionemque pervenisset, voluit Pater post incomparabilis viri tolerantiam, cujus superiori tempore aptum documentum dederat, hunc fratribus connumerare. » At multo magis stupendum videtur quod de alio fratre cui nomen Abba Cyro refert idem auctor: hic enim interroganti cur quotidie a mensa expulsus juberetur incenatus dormire, respondit (*Ibidem*): « Certe mihi, Pater, probant me Patres mei utrum monachus esse cupiam; non autem vere id faciunt: quam ego Patris aliorumque intentionem non ignorans, levissime ac sine ulla molestia omnia tolero; et ecce decimum quintum jam annum ego istud cogitans, sicut et ipsi quando monasterium intravi, diverunt mihi quod usque ad trigesimum annum rennuntians probare solent. »

Sciens lege Regulæ constitutum, quod ei ex illa die non liceat de monasterio egredi. Ut scilicet ad sæculum revertatur; quia, ut dicit S. Leo papa ad Rusticum episcopum scribens: « Propositum monachi proprio arbitrio aut voluntate susceptum deseri non potest absque peccato. » Ita citatur in excerptis Egberti episcopi Eboracensis, apud Spelmannum tom. I Concil. Angl. anno 750, et a Gratiano 20, quæst. 5, cap. *Propositum*; hinc 756 Chalcedonense concilium (*Act. 5, can. 7*): « Qui monachorum vitam expetiverunt, statuimus neque ad militiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam; sed hoc tentantes, et non agentes pœnitentiam, quominus redeant ad hoc quod propter Dominum primitus elegerunt, anathematizari. » Idem docet S. Basilius in Constitut. ionibus monasticis, cap. 22; S. Cæsarius in Regula ad monachos et ad virgines, cap. 1, et sanctus Aurelianus in Regula monachorum, cap. 2. Vide Petri Blesensis epist. 15.

Nec collum excutere de sub jugo regulæ, quam sub tam morosa deliberatione licuit excusare aut suscipere. Ad hunc locum respicere videtur Petrus Blesensis ad E. priorem de monasteriolo scribens in hæc verba

(*Epist. 131*): « Quandoque in arbitrio fuit jugum Domini non recipere, semel autem acceptum non licebit abjicere: Deus ergo nunc exigit oblatum, qui non exegerat offerendum: voluntas in necessitatem translata est, et vinculo professionis arctaris reddere vota, quæ distinxerunt labia tua. »

Suscipiendus autem in oratorio coram omnibus promittat de stabilitate sua et conversione morum suorum, et obedientia coram Deo et sanctis ejus. Formam hic substantiamque professionis monasticæ S. P. Benedictus exprimit; cujus varias et ab antiquis nobis relictas hic referre haud erit fortassis abs re.

Ex epistola Theodemari abbatis Cassinensis ad Carolum Magnum.

In nomine Domini. Promitto me ego ille in sacro monasterio B. martyris, sive confessoris ill., secundum instituta B. Benedicti coram Deo et SS. angelis suis, præsentem etiam abbate nostro illo omnibus diebus meis in hoc sancto monasterio amodo et deinceps perseveraturum, et in omni obedientia quodcumque mihi præceptum fuerit, obediturum. Ego ille talis hanc promissionem a me factam manu propria coram testibus scripsi et roboravi.

Ex chartulario Bellilocensi.

Ego frater Geraldus promitto stabilitatem meam loci istius secundum Regulam S. Benedicti et SS. apostolorum Petri et Pauli, in præsentia Domini Geraldii abbatis, et cæterorum fratrum: et cedo aliquid de rebus meis ad istud monasterium quod est constructum in honorem S. Petri, ubi vir venerabilis Geraldus abbas præesse videtur.

Ex Smaragdo.

Ego ille in hoc monasterio sancti illius promitto stabilitatem meam, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus.

Ex Udalrico, lib. II, cap. 27.

757 Ego frater promitto stabilitatem monachi, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus, in hoc monasterio, quod est constructum in honore BB. apostolorum Petri et Pauli, in præsentia domni N. abbatis.

Ex ms. codice S. Dionysii in Francia.

Ego frater N. humilis monachus monasterii S. Dionysii in Francia, Parisiensis diocesis, voveo et promitto Deo, B. Mariæ, B. Dionysio, B. Benedicto, et omnibus sanctis, et tibi, Pater, obedientiam, castitatem, paupertatem. Insuper promitto loci stabilitatem, morum conversionem, secundum hujus loci constitutionem, et Patrum traditionem testibus præsentibus.

Ex primo commentario Boherii.

Ego frater P. B. promitto stabilitatem meam, conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus, in hoc monasterio S. Aniani, ad cujus honorem est constructum.

Eadem est formula Bursfeldensium; Cassinensium vero, Vallisoletanorum, sanctimonialiumque in Belgio habes apud Haefenium lib. IV, tract. 5, disq. 4.

Formula Cisterciensium.

Ego frater N. promitto stabilitatem meam, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti abbatis coram Deo et omnibus sanctis ejus, quorum reliquiæ hic habentur, in hoc loco qui vocatur N. ordinis Cisterciensis, constructo in honorem beatissimæ Dei Genitricis semper virginis Mariæ, in præsentia domni N. ejusdem loci abbatis.

* Antiquus est iste ritus vovendi vota sua Deo et sanctis ejus, ut patet ex Mir. S. Marii abbatis Boda-

nensis, sæc. I Bened.: Videant illi qui in hac ecclesia Deo et sancto Mario morum stabilitatem promiserunt.

Ex Statutis Guigonis, cap. 23.

Ego frater ille prompto stabilitatem, et obedientiam, et conversionem morum neorum coram Deo et sanctis ejus, et reliquiis istius eremi, quæ constructa est in honorem Dei, et B. semper virginis Mariæ, et B. Joannis Baptistæ, in præsentia domni illius prioris.

Ex oratione Joannis Antiocheni in monast. donationes laicis tom. I Monum. Eccles. Græcæ.

Renuntio parentibus, fratribus, cognationibus, amicis, familiaribus, possessionibus, facultatibus, iniquæ et vanæ tum voluptati tum gloriæ: et non solum hæc abnego, sed et animam meam juxta mandatum Domini: et sustineo omnem austeritatem monasticæ vitæ, **758** ac me servo in puritate, virginitate, et inopia propter regnum cælorum, perstoque in monasterio et vita monachica usque ad extremum halitum meum, etc.

Alias formulas vide in sæculo iv Bened., tom. I, sub finem.

Ut autem ad S. Regulæ textum revertamur, « Per lorum promissæ stabilitatis tanquam pia jumenta ad cœlestæ præsepium religamur; per conversionem morum pietati angelicæ simulamur; per exhibitionem obedientiæ ipsa angelica ministeria imitamur, » inquit Adam abbas Persennia ad Osmundum monachum scribens (*Tom. I Miscel. Baluz.*). Verum quid hisce tribus votis Deo promittatur paulo fusius explicare necessum est.

Licet stabilitatem loci in nonnullis professionis formulis specialiter expressam videamus, non ea tamen una sufficit ad omnes voti stabilitatis partes explendas; sed præterea requiritur stabilitas status, seu perseverantia in arripito vitæ monasticæ proposito, ut non obscure demonstrat usitata apud Cluniacenses professionis formula, qua non simpliciter *stabilitas* promittitur, sed *stabilitas monachi*; et edita ad calcem sæc. iv Bened. prima petitionis formula, in qua novitius promittendam stabilitatem ita exprimit: « *Stabilitatem conversationis nostræ in congregatione vestra, teste Domino, devoto animo cum observatione regulæ usque in finem profitemur servare.* » Atque ita forte intelligendus est locus ex Vita S. Remberti, n. 12 (*Sæc. iv Bened., part. 1*), ubi dicitur promississe *stabilitatem morum suorum*.

Neque aliam nobis stabilitatis notionem exhibent qui super Regulam S. P. Benedicti scripserunt auctores. Audiendus in hanc rem antiquissimus pene omnium Hildemar: « *Stabilitas, inquit, attinet ad perseverantiam . . . stare enim est in cœpto bono opere perseverare. Ubi animadvertendum est quia si non perseveraverit in illo cœpto opere aut desiderio, sed aut minus aliquid, aut ex toto non perseveraverit, iste talis si videatur stare in monasterio coram hominibus, tamen coram Deo non stat.* » Non ergo sola sufficit stabilitas loci, nisi accesserit insuper stabilitas in cœpto bono opere et desiderio perfectionis. Clarius Bernardus Cassinensis: « *Per stabilitatem astringitur quod nullo modo deserat monachatum, et quod sine necessitate et superioris auctoritate non exeat monasterium.* » Idem docent Nicolaus de Fractura, Petrus Boherius, Joannes de Turrecremata, Columbanus Uranx, Antonius Perezus, et Benedictus Hæftenus l. iv, tract. 6, disq. 5. Idem etiam insinuat S. Bernardus ad Adam scribens in hæc verba (*Epist. 7*): « *Qua die autem (quod quidem Deus avertat) aliis incipiam vivere legibus, aliis moribus conversari, diversis deservire observantiis, adinvenire nova, extraneas usurpare consuetudines, transgressor professionis, promissam stabilitatem jam non me tenere confido.* » Et certe ipse S. Benedictus stabilitatis votum explicuisse videtur, cum professionis emittendæ formam præscripturus præmisit: « *Sciens lege regulæ constitutum, quod ei ex illa die non liceat de monasterio egredi, nec collum excutere de sub iugo regulæ, quam sub tam morosa delibe-*

A ratione necit excusare aut suscipere. Duo ergo includit **759** stabilitatis votum, et perseverantiam usque ad mortem in monasterio, et observationem regulæ; id quod clarius alibi S. Pater explicat permittens monasterio sociari clericum, si tamen *promittit de observatione regulæ vel propria stabilitate*, quæ duo synonyma reddere videtur particula *vel*.

Maxime tamen S. legislator stabilitate monachos in monasterio perpetuo retinere intendit, ad vitandas frequentes illas de monasterio ad monasterium transmigrations, coercendosque inquietos gyrovagorum discursus: hinc S. Bernardus (*De Præc. et disp.*): « *Præscribat proinde stabilitatis pactum omni deinceps remisso descensui, contentioso discursui, vago et curioso discursui, totius denique inconstantiae levitati.* » Et primum Angliæ concilium apud Bedam statuerat (*Lib. iv Hist., cap. 5*), « *ut monachi non migrarent de loco ad locum, hoc est de monasterio ad monasterium, nisi per dimissionem proprii abbatis, sed in ea permanant obedientia, quam tempore suæ conversionis promiserunt.* » Et merito quidem: nam, ut dicebat Guillelmus abbas S. Theoderici (*Ad frat. de Monte Dei*), impossibile est hominem figere in uno animum suum, qui non affluerit in aliquo loco corpus suum. » Quod tamen non sic capiendum est, quasi æternæ sese clausuræ devoverent monachi; licet id præscripserit olim S. Aurelianus, et Vallisoletani in Hispania in professione promittant *stabilitatem perpetuæ inclusionis*. Nonnulli enim sunt casus et rationes pro quibus licite potest aliquis exire: tres recenset Hildemar, scilicet *pro melioratione, pro salvatione atque obedientia*. Pro melioratione, ut perfectus in alio quam in proprio monasterio vivat, licet in eo observantia vigeat; pro salvatione, ut periclitantem in eo quo stabilitatem vovit monasterio, salutem suam tutetur; pro obedientia, quando abbas jubet. Quatuor alias causas assignat Julianus Parisius in libro de Prima vivendi Ratione Cisterciensium: 1° ad fundandum novum monasterium; 2° propter inopiam illius cœnobii in quo vovit stabilitatem; 3° ad agendam poenitentiam pro commissa aliqua culpa; 4° ad reformanda monasteria quæ ab arctiori disciplina deflexerunt. De secundo et tertio casu exstat Gregorii IX decretum in constitutione pro monachis Benedictinis: « *Si paupertas loci, vel defectus loci, vel defectus ordinis, seu poena delicti hoc exigit, ut de sedibus propriis monachi aliqui emittantur, abbates ad quos missæ fuerint personæ hujusmodi, eas recipere non recusent, quandiu visitatoribus visum fuerit expedire, nisi tales fuerint quod eo iam conversatio non possit sine gravi scandalo tolerari: quod si eas recipere noluerint cum possint, per visitatores compellantur, etc.* Vide Hæftenum lib. iv, tract. 6, disq. 3 et 4.

Conversio morum duplex vulgo concipitur, a malo ad bonum, et a bono ad melius. Quæ Hildemaro dicitur *eradicatio vitiorum et plantatio virtutum*, per quam « *monachus obligat se ut non sæculariter vivat, sed mores suos secundum regulam dirigat.* » ut post Bernardum Cassinensem, Nicolaum de Fractura, et Boherium, loquitur Joannes de Turrecremata. Sed Boherio in secundo commentario, « *conversio morum in 760 hoc casu est idem quod abrenuntiatio mundanorum, quæ triplex est. Prima est, inquit, qua corporaliter universas divitias mundi facultatesque contemnimus. Secunda, qua mores et vitia affectusque pristinos animi carnisque respicimus. Tertia, quo mentem nostram de præsentibus universis ac visibilibus evocantes futura tantummodo contemplamur, et ea quæ sunt invisibilia concupiscimus,* » quod desumpsit ex Cassiani collat. 5, cap. 6. At vero Richardus de S. Angelo hunc Regulæ locum exponens, et facta sibi objectione, « *quod autem habet bonos mores, aut malos: in primo casu non est necesse quod convertatur, cum jam sit conversus; si malos, tunc non est recipiendus ad hujusmodi conversionem, ne una ovis morbida totum gregem con-*

laminet;) mentem suam de conversione morum ita exprimit: « Potest dici *morum suorum*, id est actuum sæcularium, et licet ipse fuisset conversus ante, sicut patet per prædicta, tamen nunc debet promittere cum solemnitate, quæ hic sequitur; et sic erit quasi civiliter obligatus, alias erat naturaliter obligatus. Vel dic, quod aliquos forte mores sæculares retinuit, quorum conversionem nunc promittit. Vel dic, conversionem morum suorum de bono in melius, ut sit sensus, si bonus fuit in supradicta probatione, ex nunc melior efficiatur, juxta illud, *Ambulant de virtute in virtutem*; ex ista enim conversione morum, seu promissione ipsorum, veterem ex toto exiit hominem, sine aliqua spe redeundi ad sæculum, et induit vitam perpetuo monachorum, ut infra sequitur. Vel dic, si olim conversus sit corpore, nunc promittat et mentis conversionem, unde exponit conversionem, id est mentis et corporis versionem; unde dicit B. Bernardus: *Conversio corporis, si sola fuerit, erit nulla.* » Denique Hæftenus (*Lib. iv, tract. 6, disq. 5*) ex vi hujus voti asserit monachum teneri: 1° ad omnimodam sæculi renuntiationem; 2° ad exactam regulæ observantiam; 3° ad bonas consuetudines loci, quæ professionis tempore observabantur.

Tertium monasticæ professionis votum est obedientia, quæ prima et maxima monachorum est virtus, quam ante omnia intendit et commendat S. Benedictus in Regula, quæque veluti illius est spiritus. Hanc ita definit in hunc locum Hillemarus: « Obedientia est, quæ in prosperis non habet de suo, et in adversis de suo habet, hoc est quæ ad honorem, et delectationem, et prosperitatem sæculi pergit invite: ad tristitia, et ad probra, et adversitatem sæculi pergit sponte. Si enim ad gaudia et prosperitatem ieris sponte, non es obediens; si autem ad tristitia et tentationes perrexeris invite, non es obediens; unde considerare debes quæ est obedientia quam agis, et vide quo animo agis. » Et Bernardus Cassinensis: « Per obedientiam autem astringitur monachus, ut non suo sensu, non sua voluntate vivat, non quo vult vadat, non quod vult faciat, sed alieno imperio, et alterius voluntati subjectus existat. » De ea cum jam plura dixerimus cap. 5, hæc pauca sufficiant. Attamen priusquam ultra gradum faciamus, nonnulla circa tria hæc professionis monasticæ vota veniunt observanda.

761 Primum est, quam convenienter tribus hisce stabilitatis, conversionis morum, et obedientiæ votis suos S. Benedictus alligari voluerit; nam, uti observat Menardus, cum mens humana sit inconstans et mutationi obnoxia, convenienter omnino institutum est stabilitatis votum quo monachus perseveraturum se promittit in statu cœnobitico. Deinde quia non sufficit in monasterio conversari, nisi monasticæ vivatur, additum est votum conversionis morum. Tandem quia multæ possunt oriri in congregatione difficultates, diversæ opinionationes, et studia, ex quibus non leves procelle et tempestates queunt excitari, recessit tertium obedientiæ votum, ut singuli et omnes monachi uni rectori subditi, summa cum securitate et tranquillitate vivant. Præterea cum capite 1 ex assignatis quatuor monachorum generibus, aliis postpositis, cœnobiticum elegeret, singularibus votis suos ab aliis discerni voluit, nimirum a gyrovagis stabilitate, a sarabaitis morum conversione, ab anachoretis obedientia, quemadmodum hic notat Bernardus Cassinensis.

Secundum est, tria prædicta vota non simpliciter et absolute promitti, sed *secundum regulam*, quod non solum super obedientiam cadit, sed etiam super stabilitatem et conversionem morum, ita ut monachus eam stabilitatem servet quam regula et loci constitutiones præcipiunt; mores ad eorum præscripta convertat, et obediat prælato in iis quæ regulæ conveniunt; hinc S. Bernardus: « Non parum, inquit, prælati præscribitur voluntati, quod is qui proficetur, spondet quidem obedientiam, non tamen omnino-

A dam, sed determinatam secundum regulam, nec aliam quam S. Benedicti; ut oporteat eum qui præest, non frenâ suæ laxare voluntati super subditos, sed præfixam ex regula sibi scire mensuram, et sic demum sua imperia moderari circa id solum quod rectum esse constiterit. Proinde si professo secundum illam regulam abbas meus mihi alius forte imponere tentaverit quod non sit secundum regulam, aut etiam quod non sit secundum ista instituta, verbi causa, Basilii, Augustini, Pachomii, quænam mihi, quæ-o, in hac re necessitas imminet obsequendi? Solum quippe id a me posse exigi arbitror, quod promisi. Videtis jam ergo obedientiæ limites quos requiritis, si modus est obediendi, tenor professionis, nec se valeat extendere potestas imperantis, nisi quatenus atigerit votum profitentis. »

Tertium, nullam paupertatis aut castitatis mentionem facit in ea professionis formula quam nobis præscripsit, id quod nobiscum commune est Carthusianis, Præmonstratensibus, Carmelitis, et Eremitis S. Augustini, ut probat Hæftenus lib. iv, tract. 6, disq. 6; neque tamen minus tenentur monachi ad castitatem et paupertatem quam ad obedientiam; quippe, ut ait Innocentius III (*Cap. Cum ad monasterium*), « Abdicatio proprietatis, sicut et custodia castitatis adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere. » Sunt qui paupertatem et castitatem sub conversione morum contineri existimant, **762** ut Bernardus Cassinensis, Boherius et alii: nonnulli sub obedientia, ut S. Thomas, Turresemata, etc. Certe sub utraque, imo etiam sub stabilitate. Hæc enim ita monasticæ professioni sunt connexa, ut ab ea nequeant separari, et qui unum promiserit alia promittere censeatur, non secus ac clerici dum sacris ordinibus initiantur, tacite continentium profiteri noscuntur. Non defuerunt tamen, nec desunt etiam nunc ex nostris, qui castitatem et paupertatem explicite voveant, ut Dionysiani, quorum formulam supra retulimus; Coelestini, ex eorum Constitutionibus, cap. 5, § 15; nonnullæ sanctimoniales in Gallia et in Belgio.

Quartum, professionem emittendam esse in oratorio, uti cum sancto Benedicto decernit S. Fructuosus in Regula cap. 21, statuens ut « expleto anno, probatus moribus, et laboribus eliminatus, percepta in ecclesia benedictione, fratrum societate donetur. » Et recte quidem, ut actio sacra in loco sacro perageretur, et qui Deo se consecrat, Deum, qui speciali modo templum inhabitat, habeat præsentem.

Quintum, ut magis sollicitus reddendæ professionis faceret monachos, Deum et sanctos ejus testes adhiberi voluit: *coram Deo et sanctis ejus*, inquit.

Ut si aliquando aliter fecerit. Stabilitatem deserens apostatando, modos regulares abjiciens ad sæculariter vivendum se dando, obedientiæ frenum dimittens per campos propriæ voluntatis discurrendo, ut loquitur Bernardus Cassinensis.

Ab eo se damnandum sciat, quem irridet. Se damnandum sciat tanquam sacrilegum; « nam qui se ipsum Deo obtulit, si postea ad aliud vitæ genus resiliat, sacrilegus redditur, dum seipsum furatur, et oblationem Deo factam aufert, » inquit S. Basilii (*Regul. fus.*, cap. 14): unde et S. Gregorius ad Venantium quemdam ex monacho cancellarium Italiæ factum scribens (*Lib. i Regist.*, cap. 55), eum ita adortus: « Ananias pecunias Deo voverat, quas post diabolica victus persuasionem subtraxit: sed qua morte mulctatus est scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit qui eos quos dederat nummos abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachali habitu devoveras, subtraxisti. » Vide Cassianum, lib. iv, cap. 55, et Petrum Damiani, opuscul. 16, cap. 4.

De qua promissione sua faciat petitionem ad nomen sanctorum, quorum reliquiæ ibi sunt, et abbatis græ-

sentis.] Hanc petitionem cum promissione confundunt recentiores Regulæ commentatores, licet ex ipso Regulæ textu non obscure videantur distingui; id quod amplius patet ex antiquis Regulæ commentatoribus Smaragdo et Hildemaro: uterque enim hunc initiandi monachi ordinem commemorat, ut primo novitius promittat *de stabilitate, conversione morum, et obedientia secundum Regulam S. Benedicti*. « Et cum hæc dixerit promittens, inquit Hildemarus, tunc **763** debet facere petitionem, id est, aut tunc debet scribere ipsam petitionem, aut si scripta fuerit ipsa petitio, tunc in præsentia debet scribere aliquid ibi, hoc est nomen suum, aut si non sapit scribere, tunc in præsentia fratrum ibi debet facere signum crucis: deinde cum hoc fecerit, tunc debet ipsam petitionem manu sua ponere super altare. » Sed multo clarius Smaragdus, qui utriusque et petitionis et promissionis formulas in suo commentario exhibet. Promissionis formulam supra retulimus, hic petitionem repræsentare alicujus erit fortassis operæ pretium.

Monachatus mei tirocinium diligenter attendens, considero quod petitioni meæ primum non facilis monasterii concessus est introitus, sed diu mihi pulsanti, vix hospitii locus est attributus miserocorditer, in quo perpaucos dies demoratus, novitiorum sum domum progressus, in qua mihi dura et aspera primo diligenter a seniore sunt prædicata, et stabilitatis meæ promissio suppliciter adimpleta, qui senior comminans mihi hæc terribiliter verba auribus intimabat: Sciendo scias quoniam si post promissionem regularis observantiæ retro convertens respexeris, aptus regno cælorum non eris. Insuper quilibet te tectum vestibus monasterii claustra susceperunt, in talibus te fore ab illis projiciendum cognosce. Et quia te pannis exspoliatum veteribus, pariterque exspoliatum vitiiis perdiderat mundus, fas est utroque vestitum suum recipiat servum ad ignominiam omnium in perpetuo servandum. Ego autem Davidico confortatus exemplo, Domino clamans, aiebam: *Propter verba laborum tuorum ego custodivi vias duras*: certissime sciens, quia si particeps Christi passionis fuero, ero et resurrectionis. His et similibus confortatus divinis oraculis, omnia me constanter perpeti pro vita profitebar æterna. Hanc nostram cernens Pater constantiam, ter jussit in anno per ordinem nobis legere pariterque tradere regulam cum protestatione momentis atque dicentis: Ecce lex sub qua militare vis: si potes observare, ingredi; si non potes, liber discede. Hoc ergo videns ordinatissimum, atque morosum mihi spatium attributum, dubitationis aditu prætermisso, ut me jam vestro corpori sociare dignemini, lacrymabiliter rogans deposco. Ego vero jam mecum salvationis deliberatione salubriter adhibita, promitto in omnibus hujus regulæ custodire, Domino juvante, instituta, libenterque abbatis mei servare præcepta, fratrumque majorum cunctis Domino favente obtemperare mandatis, et propter æternam libertatem legibus hujus regulæ deinceps me polliceor fideliter mancipari, ita ut jam non mihi ex hac die liceat egredi de monasterio, collumque sub regulæ excutere iugo, quod sub annali optione aut excusare licuit, aut suscipere; sed, ut præfatus sum, omni excusatione postposita, promitto stabilitatem monasterii, morumque meorum conversionem, et propter professionis meæ servitium, et vitæ æternæ præmium, metumque gehennæ, sanctæ me obedientiæ coram Deo et angelis ejus militaturum subijcio. Et ut hæc promissionis meæ petitio a vobis firmiter teneatur, ad nomen sanctorum quorum hic reliquiæ continentur, et præsentis abbatis illis **764** conscriptam petitionem trado in perpetuum habendam, et manu mea roboratam super altare pono, in hoc monasterio perenniter conservandam.

Duas alias petitionis formulas ad calcem sæc. iv Bened., part. 1, p. 758, edidit noster Mabillonius, in quibus perinde ac in promissione novitius stabilitatem, conversionem morum, et obedientiam, aut quid

A hujusmodi promittit; sed promissione Deo, petitione veluti contractu et pacto abbati ac religioni obnoxium se facit. Promissionem quidem præmittebat, deinde petitionem faciebat, ut naturalis Regulæ intellectus requirit, patetque ex Smaragdo et Hildemaro; quod tamen non usquequaque obtinebat ubique; nam in formulis a Mabillonio editis promissioni præmittitur petitio, cujus super altare positæ fit in ipsa promissione mentio.

Quam petitionem manu sua scribat, aut certe si non scit litteras, alter ab eo rogatus scribat; et ille novitius signum faciat, et manu sua eam super altare ponat.] In quem locum Bernardus Cassinensis: « Vide igitur quod quasi tribus modis se monachus obligat: 1º quidem se obligat oris verbo, 2º scripto, 3º quodammodo juramento. Primo in promissione voti, secundo in confessione vel signatione scripti, tertio impositione ipsius scripturæ super altare in qua est ostensio juramenti, vel confirmatio voti. » Quæ tria designat Arnulfus Lexoviensis in epistola 15 (Tom. XII Biblioth. Patrum), ubi sic loquitur: « Nosse siquidem debes, in eo qui religionem professus est inobedientiam crimen esse, ipsumque ad exactissimam diligentiam teneri, qui obedientiam prælato suo viva voce, et scripto, juramento etiam corporaliter interveniente, adhibita salutiferæ crucis impressione signavit. » Notandum quoque id quod scribitur in secundo commentario Boherius, cap. 7, ubi explicans hæc verba, *Imposuisti homines super capita nostra*, sic habet: « In multis namque monasteriis Gallicanis lecta professione ponit super caput suum eam novitius, sique ad altare eam deferit; quamvis tamen hoc manu sua textus facere jubeat. »

Quam dum posuerit incipiat ipse novitius mox hunc versum: « *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum*, » etc.] Quod idem est, inquit Hildemarus, « ac si diceret: Domine, eloquium tuum est, quod dixisti, *Qui reliquerit omnia quæ possidet, centuplum accipiet*, etc. Et ecce ego propter hoc eloquium, id est præceptum tuum deserui sæculum, et omnibus meis abrenuntiavi; et nunc rogo ut suscipias me. Et reddit causam quare, cum dicit: *Et vivam*, et pro ut est, id est ut vivam; et rogo ne confundas me ab expectatione mea; ac si diceret: Rogo clementiam tuam, ut quia tandiu distuli converti, ne ob hoc confundas me, id est ne sit mihi confusio et verecundia ante te. »

Quem versum omnis congregatio tertio respondeat, adjungentes Gloria Patri.] Quod ita intelligit **765** Bernardus Cassinensis, ut totum versum ex integro a novitio dictum repetat omnis congregatio, eique tertio repetito adjungat Gloria Patri, non novitius.

Tunc ipse frater novitius prosternatur singulorum pedibus, ut orent pro eo; et jam ex illa die in congregatione reputetur.] Ita nimirum S. Pater monachos Deo consecrari voluit. Sed varios consecrationis ipsorum ritus hic referre haud ingratum lectoribus futurum speramus.

D Ex Regula Magistri, capite 89: Quomodo debeat frater novus in monasterio suum firmare introitum.

Cum expletæ duorum mensium ad tractandum induciæ fuerint, et placabili disciplina ab eo magis stabilitas eligatur, et perseverantiam repromissa lectæ regulæ firmitate ei placeat adimplere, reinterrogatus ab abbate novus frater quid secum in concessa induciarum spatio definisset, cum responso ejus implendam in omnibus promittit obedientiam: respondeat abbas *Deo gratias*. Alia die post primam dictam, missas explicitas, exeunti limen oratorii cum congregatione abbati flectit ad genua ejus novus frater suam cervicem, rogans eum, vel omnem congregationem ejus debere modicum in oratorio remorari, et orare pro se, a quibus mox diutissime pro eo oritur, et completis omnibus, abbas volens egredi, humiliter apprehensio ejus vestimento, novi reinvocatur manu discipuli, qui hoc rogando insinuat: Est

quod suggeram primo Deo, et oratorio isti sancto, A vel tibi, et congregationi. Cum responderit abbas, Quid illud est intimato, subsequatur petitor dicens: Volo Deo servire per disciplinam regulæ mihi lectæ in monasterio tuo. Cum responderit abbas dicens: Et hoc placet tibi? subsequatur futurus discipulus: Hoc primo Deo, sic et mihi. Tunc dicat abbas: Vide, frater, mihi nihil promittis, sed Deo, et huic oratorio, vel altari sancto: si ad omnia obaudieris divinis præceptis, vel meis monitis, in die iudicii tu coronam accipies honorum actuum, et ego de peccatis meis indulgentiæ aliquid promerebor, qui ut diabolus cum sæculo vincere incitavi: si autem nolueris mihi in aliquo obedire, ecce ego Dominum contestor, quin et hæc congregatio testimonium mihi est in die iudicii præbitura, quia, ut supra dixi, cum non mihi vel congregationi in aliquo obaudieris, in iudicio Dei ego absolutus, tu pro tua anima, vel contentione rationem restitues. Post hæc verba, si cum rebus suis introierit, tunc ille brevis, vel donatio rerum suarum Deo, vel monasterio facta ipsius donatoris manu super altare ponatur, dicente ipso fratre: Ecce, Domine, cum anima mea et paupertate mea quiddam mihi donasti tibi reconsigno et offero, et ibi volo ut sint res meæ ubi fuerit cor meum et anima, sub potestate tamen monasterii et abbatis, quem mihi, Domine, in vice tua timendum præponis, cum eis dicis: *Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit*: **766** unde quia per eum nobis tu omnia necessaria cogitas, ideo nihil nos oportet peculiare habere, quia tu nobis de omnibus es idoneus, et in omnibus sufficis solus, ut jam nobis vivere, et spes Christus sit, et mori lucrum. Post hæc dicet ipse novus frater responsorium hoc: *Suscipe me, Domine, secundum verbum tuum, et vivam; et ne confundas me ab expectatione mea*. Post hoc responsorium dicat abbas hunc versum: *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis*. Post quem versum dictum, mox data ei ab omnibus pace, compleat abbas, et tollens brevem desuper altare, mox ab eo novus discipulus sub præposito ordinetur, et in manu eorum consignatus, cum aliis fratribus exeat disciplinæ. Eadem namque die pro humilitatis indicio aquam manibus fratrum ad communionem intrantibus ipse ministret; et cum dat, osculetur omnium manus, et petat pro se singulos debere orare. Breves vero donationum factos a fratribus tempore mortis suæ abbas in quod usus monasterii restituerit, testamento suo inserat, etiam nomina eorum quorum noscuntur collata, ut nullus post mortem ejus forte de monasterio exiens, repetendi rerum suarum fiduciam habeat, et stabilitatem monasterii, et fidem frangat defuncti, vel dicat sine donatione aliquid suum in monasterio contineri.

Ex Capitulari Theodori Cantuariensis archiepiscopi, n. 2, Spicilegii tom. IX.

In monachorum ordinationibus abbas debet missam agere, et tres orationes complere super caput ejus; et septem dies velat caput suum cuculla sua, et septimo die abbas tollat velamen de capite monachorum. Sicut in baptismo presbyter septimo die velamen infantium abstulit, ita et abbas debet monacho, quia secundum baptismum est, juxta iudicium Patrum, et omnia peccata dimittuntur sicut in baptismo.

Ex Hildemari Commentario in Regulam S. Benedicti, cap. 58.

Incipit ordo qualiter debet agere novitius, quando regulam promittit.

Imprimis cum venit in oratorium debet promittere coram hominibus his verbis: Ego.... promitto de stabilitate mea, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus. Et cum hæc dixerit promittens, tunc debet facere petitionem, id est aut tunc debet scribere ipsam petitionem, aut si scripta fuerit ipsa petitio, tunc in præsentia debet scribere aliquid ibi,

hoc est nomen suum; aut si non sapit scribere, tunc in præsentia fratrum ibi debet facere signum crucis. Deinde cum hoc fecerit, tunc debet ipsam petitionem manu sua ponere super altare; deinde cum eam posuerit super altare, statim debet inclinato capite dicere istum versum tertio, id est, *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et vivam; et ne confundas me ab expectatione mea*. Et cum dixerint **767** fratres ipsum versum, debent etiam subjungere *Gloria Patri*, etc. Deinde cum hæc dixerint, tunc debet ille novitius ponere genua in terra, et salutare omnes fratres volvendo se in gyro, ut omnes orent pro eo. Deinde cum salutaverit omnes fratres, sicut dixi, tunc debet ipse novitius se prosternere, et prostratus jacere ante altare in terra, et sic genibus flexis cantare pro illo quinque psalmos ad illud opus pertinentes, id est, *Levavi oculos meos; Ad te levavi oculos meos; Nisi quia Dominus; De profundis*, atque *Miserere mei, Deus*, secundum magnam misericordiam tuam, cum *Gloria*. Omnes debent canere, et tribus vicibus dicere *Kyrie eleison*. Deinde cantatis his quinque psalmis, tunc debet aut abbas, aut, si non vult abbas, tunc presbyter debet dicere *Pater noster*, deinde, *Et ne nos inducas in tentationem*, atque capitula dicere ad ipsum versum pertinentia, id est, *Salvum fac servum tuum: Convertere, Domine, usquequo: Dominus custodiat te ab omni malo: Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum ex hoc nunc et usque in sæculum: Dominus vobiscum*; et orationem ad ipsum opus pertinentem. Deinde cum hæc omnia fuerint facta, tunc debent se erigere omnes, atque novitius; et erecto novitio, tunc debet abbas induere caput novitii cum melota; et post hæc debet ille novitius omnes fratres osculari, et usque tertium diem coopertum caput habere. In die tertio debet auferre, et communicare, et sic abbas debet caput novitii discooperire ante altare.

Quod de cooperiendo tribus diebus novitii capite hic legitur, statutum exstat in concilio Aquisgranensi, can. 35.

Item ex eodem Hildemaro ibidem.

Postquam compleverit annum, et visus fuerit patiens, et obediens, et probatus, tunc venire debet in capitulum, et debet dicere illi abbas: Si potes observare? Et ille si responderit: Domino juvante possum et volo; tunc debet dicere illi abbas: Ecce, frater, si vis Deo omnipotenti monachico habitu deservire, et placet tibi sancta regula, vade et vende omnia, et da pauperibus, et veni, sequere Christum. Si ille dixerit, quia in hoc monasterio volo tribuere; tunc dicat illi abbas: Frater, adjuvante Deo, nobis non est necessaria tua res, eo quod nostram indigentiam habemus unde suppleatur; sunt enim pauperiores nobis, aut etiam monasteria, vel certe parentes tui plus sunt pauperes quam nos, et ideo melius est ut pro mercede illis tribuas, qui plus indigent, quam nobis. Si autem ille dixerit, quia volo pro mercede animæ meæ magis in hoc monasterio tribuere quam alteri dare, tunc debet rem suam aut pauperibus, aut in monasterium dare. Cum hoc fecerit, tunc debet venire in oratorio, et ibi exui suis vestibus, et vestiri rebus monasterii in uno angulo oratorii, petitione jam facta. Et hoc notandum est, sive antequam promittat, sive post vestietur in oratorio, nihil obstat, tantum ut caput ejus post promissionem veletur, et in die septimo (Al. octavo) debet develari, quia vice baptismi est **768** melota. Deinde debet venire ante altare, et ibi dicere debet: Promitto me de stabilitate mea, et conversionem morum meorum, et obedientiam coram Deo et sanctis ejus. Deinde illam petitionem suam, quam scriptam habet, secundum regulam debet ponere super altare.... et postquam posuerit, tunc debet dicere tribus vicibus: *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et vivam; et ne confundas me ab expectatione mea*. Deinde omnis congregatio tribus vicibus, sicut Regula dicit, debet respondere. Tunc debet ille novitius prostratus jacere in terra, et omnis

congregatio solummodo genibus fixis : et debent pro illo cantare istos psalmos, id est, *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*, et *De profundis*, et ceteros psalmos qui ad hoc pertinent. Post hæc debent surgere, et dicere hæc capitula : *Salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te : Convertere aliquantulum et deprecabilis esto super servum tuum : Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum. Et oratio postea dicatur pro illo.*

Ex ms. codice S. Benedicti Floriacensis.

Cum autem novitius in cella novitiorum regulæ examinatione jam bene probatus fuerit, egrediatur pariter cum suo magistro, veniant in capitulo ; ipse vero novitius, ut sibi traditum fuerit, prosternatur ante pedes abbatis ; residentibus fratribus cunctis, et deposite sociari se sanctæ congregationi. Si vero sibi concessum fuerit, festinet et osculetur pedes abbatis. Deinde in conspectu omnium fratrum flexis genibus faciat suam petitionem. Abbas vero jubeat sibi scribere professionem ; aut certe, si non scit litteras, alter ab eo rogatus, qui scit, scribat. Jamque cum hora tertia decantata fuerit, vel litania, præsentem abbatem, et cunctis astantibus fratribus, ipse novitius secum gestans chartulam, veniat ante altare, elevataque voce dicat : Ego frater i le promitto stabilitatem meam, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum regulam S. Benedicti, coram Deo et sanctis ejus, et in præsentia domni ill. abbatis. Mox ipse manum suam super altare ponat, statimque hunc versum dicat : *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et vivam ; et non confundas me ab expectatione mea.* Et per unumquemque versum flectat genua, quem versum omnis congregatio respondeat adjungentes *Gloria Patri*. Deinde toto corpore prostratus in pavimento jaceat, cum genuit et compunctione cordis. Tunc abbati deferatur a ministris stola, nec non et codex, et aqua benedicta ; et ipse surgat, dicatque *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Salvum fac servum tuum : Mitte ei, Domine, auxilium : Nihil proficiat inimicus in eo. Oratio Deus indulgentiæ Pater, etc. ; Deus, qui per coeternum Filium, etc. ; Domine Jesu Christe, qui es via sine qua, etc. ; Domine Jesu Christe, qui es via, veritas, et vita, etc. ; Sancte Spiritus, qui te Deum, etc.* Tunc novitius se erigat de pavimento, et stet incurvatus quousque dicta ab **769** abbate super vestimentum cucullæ fuerit hæc oratio. Benedictio cucullæ : *Deus bonarum virtutum, etc. ; Adesto, Domine, supplicationibus, etc.* Tunc exuatur novitius vestimentis quibus utebatur, et aspersa aqua benedicta super cucullam, nec non et super ipsum novitium, induat eum abbas dicens : *Exuat te Dominus veterem hominem cum suis actibus, et induat te novum, qui secundum Deum creatus est.* Tunc abbas super novitii caput.... inducat : *Domine Jesu Christe, qui tegumentum, etc. ; Præsta, Domine, huic famulo tuo ill. etc. ; Deus, qui famulum tuum, etc.* His expletis, ab omnibus fratribus pacis osculum accipiat, sique in ultimo constituatur gradu. Capiti vero cucullæ in capite die nocteque usque in tertio die habeat, nec non et summum silentium teneat, ad missam offerat, et communicet. Tertio jam die post pacem missæ magnæ, mox ut data sibi fuerit ab abbate pax, tollat abbas capellum de capite, et amodo in congregatione reputetur perseverans usque ad mortem. Amen.

Ex primo commentario Petri Boherii in Regulam S. P. Benedicti.

Cum novitius solemniter profitetur, abbas induitur missam celebraturus ; et post offertorium abbas interrogat ipsum dicens : Frater talis, vis abrenuntiare sæculo et omnibus pompis ejus ? Respondet : Volo. Item abbas : Vis assumere conversionem morum tuorum ? Respondet : Volo. Item abbas : Vis profiteri obedientiam secundum Regulam B. Benedicti ? Respondet : Volo. Et abbas subdit : Deus auxilietur tibi.

A Inde legit novitius prædictam professionem, vel alius rogatus ab ipso, qua perlecta, ponit eam super caput suum, et deinde super altare. Post quæ, provolutis genibus quatuor in partibus in modum crucis, dicit versum *Suscipe me*, etc., ut supra. Et post *Gloria Patri* dicitur *Kyrie eleison : Pater noster*, et litanie, ipso novitio in silentio ad terram prostrato ante altare usque ad finem missæ. Quandiu tamen litanie dicuntur, fratres flexis genibus in choro esse debent. Dicitis vero litanis sequuntur orationes valde devotæ a Patribus institutæ, et statim post communionem, priusquam dicatur oratio, benedicuntur vestes novitii, quæ ante altare plicatæ existunt, cum suis orationibus ; et adolentur, et asperguntur aqua benedicta ab abbate, et post *Ite, missa est*, surgit a terra novitius, et exuto ab eo habitu primævo non benedicto, induitur benedicto, dicente abbate : *Exuat te Dominus*, etc. Et dato osculo ab abbate, omnes dant ei per ordinem fratres osculum pacis, et cooperto capite per dies tres, in continuo silentio perseverat, sacram communionem recipiens in eisdem ; et sic completur quod dicitur : Et jam in illo die. *Vid. lib. v de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 4.*

B Hactenus antiqui professionis monasticæ ritus. Restat ut de ætate ad profitendum necessaria aliquid dicamus. Rem ipsam non absolute definit S. P. Benedictus, ut pote qui nullam ætatem serviendo Deo non aptam judicans, ipsos etiam infantes et pueros in monasteriis suscipi **770** voluit : non immerito tamen antiquis Patribus visum est aliquos juniorum devotioni et zelo limites præfigere, ne suscepta incaute et absque maturo satis judicio religiosa professio, eam postea excutere non valenti tædio sit et molestiæ. Ea ratione Basilii Magnus, qui omnem Deo serviendo ætatem idoneam ducebat, virginitalis nihilominus professionem ante adultam ætatem firmam et stabilem esse nolebat. Ita quippe in Regula a Rufino translata (Cap. 7) : « Omne tempus a prima ætate opportunum quidem esse ducimus ad suscipiendum timorem et eruditionem Domini : firma tamen tunc erit professio virginitalis, ex quo adulta jam ætas esse cœperit, et ea quæ solet nuptiis apta deputari, ac perfecta. » Et in epistola ad Amphilochem 2, can. 48 : « Professiones autem ab eo tempore judicamus, quo ætas rationis complementum habuerit : non enim pueriles voces omnino in his esse ratas existimare oportet ; sed eam quæ supra sexdecim vel septemdecim annos nata fuerit, rationisque compos, et diu examinata, probataque perseveraverit, et ut admittatur precibus contendat, tum oportet in sacrarum virginum catalogum referri, ejusque confessionem comprobare, et ejus infirmationem inexorabiliter punire. » Verum non usque adeo progreditur synodus vi in Trullo celebrata, annos duntaxat decem in proficiente requirens can. 40, ubi sic loquitur : « Qui ergo monachicum jugum est subiturus, ne sit minor quam decem annos natus, ejus quoque rei examinatione in præsulis arbitrio sita, an augeri tempus conducibilis existimet ad introductionem et constitutionem in vita monastica. » Utriusque vero sententiam et definitionem amplectitur conciliatque Leo imperator (Novella 6), hac ratione ut qui anno decimo sexto ætatis monasticam vitam capessunt, liberam suorum bonorum dispositionem habeant : secus qui decimo, donec ad legitimam ætatem perveniant.

C Paulo severior saltem quoad loca nonnulla S. Gregorius, qui ante annos decem et octo adolescentes in monasteriis admitti vetat : « quia, inquit (Lib. 1, epist. 48), dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis ante decem et octo annorum tempora suscipi prohibemus. Vel si qui nunc sunt, tua eos experientia auferat, et in Romanam urbem transmittat. » Eandem ætatem requirit alter Gregorius papa IX in sua pro Benedictinis monachis constitutione : « Nullus autem qui ætatis sue annum octavum decimum non attigerit,

admittatur, nec talibus admittendis permissio ulla fiat. Similiter Oxoniense concilium anno 1222 apud Spelmannum (*Tom. II Concil. Angl.*): « Monachi infra decimum octavum annum non recipiantur, nisi evidens utilitas vel necessitas aliud inducat. » Et Cistercienses Institutiones (*Dist. 10, cap. 1*): « Novitii infra decimum octavum annum recepti a visitatoribus ejiciantur. Abbates vero qui tales scienter receperint, quanto tempore eos retinuerint, tanto tempore sint in pane et aqua omni sexta feria. Exciipiuntur ab hac lege qui remotas inhabitant regiones, ut pote Phrygiam, Hungariam, Poloniam, Bohemiam, Livoniam, et Germaniam 771 partes, et alia loca, in quibus adulti raro veniunt ad conversionem, quibus indulgetur ut a quindecim annis et supra ad conversionem venientes licite recipiant. Si vero infra annos quindecim receperint, pœnæ subjaceant prænotatæ. » Antea tamen novitios ubique recipiebant post expletum annum ætatis decimum quintum, ut patet ex libro Institutorum, c. 76: quam etiam ætatem tantum pro admittendis ad professionem requirit Gregorius IX et Nicolaus IV in suis bullis ad Cluniacenses; licet Petri Venerabilis statutum legamus (*Statut. 56*), « ut nullus etiam ex concessione futuris monachus regularibus usque ad viginti annos vestibus induatur. » Hæc ætas Guignoni Carthusiensium priori maxime placuit, cujus antiqua Statuta hæc legunt (*Cap. 27*): « Pueros sive adolescentulos non recipimus, quia per eos monasteriis multa contigisse dolemus, et magna spiritualia simul et corporalia pericula formidantes; sed viros qui juxta præceptum Domini per manum Moysi, viginti ad minus annorum sacra possunt ad bella procedere. » Ita etiam Stephanus ordinis Grandimontensis institutor in Regula (*Cap. 44*): « Præcipimus, inquit, ne quis infra viginti annos.... in hac religione recipiatur; » ejus decretum renovarunt postea Innocentius IV et Clemens V in suis constitutionibus pro dicto ordine. Eadem etiam ætate in institutis a S. Patricio monasteriis novitii vota nuncupabant. At novissimis ante Tridentinum concilium temporibus ætas ad monasticam professionem requisita eadem prorsus erat quæ ad contrahendas nuptias, hoc est annorum 12 in feminis, 14 in viris, ut constat ex cap. *Significatum*, et cap. *Cum virum* de Regularibus. Sed tandem concilium Tridentinum (*Sess. 25, de Regul., c. 15*) invalidam irritamque professionem omnem religiosam infra annos 16 factam declaravit. Vide Petri Damiani opusce. 16, cap. 6.

Res si quas habet aut erogat prius pauperibus, etc.] Quam periculosa sit et noxia monachis rerum terrenarum possessio S. Benedictus agnoscens, atque antiquorum Patrum vestigiis insistens, nullum ante voluit ad solemnem vitæ religiosæ professionem admittere, quam rebus omnibus ac possessionibus omnino renuntiaret. Sic veteres illi Tabennenses Ægyptiici monachi summa diligentia, ut ait Cassianus, perquirebant, ne suscepto troni de pristinis facultatibus suis vel unius nummi contagio inhaereret: « Sciunt enim, inquit (*Lib. IV, c. 3*), eum sub monasterii disciplina diuturnum esse non posse; sed ne humilitatis quidem aut obedientiæ apprehensurum esse virtutem, nec illa cœnobii paupertate ac distributione contentum fore, si in conscientia ejus pecuniæ quantumcumque latitaverit; sed ubi primum exorta fuerit qualibet occasione commotio, fiducia stipis illius animatum continuo de monasterio velut funda rotante fugitum. » Hinc Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et aliorum Macarii docens qualiter examinandi sint ii qui ex sæculo convertuntur. « Amputandæ sunt, inquit (*Cap. 7*), primo ab hujusmodi divitiæ sæculi. Et si quis pauper converti videatur, habet et ipse divitias, quas computare debeat, 772 quas Spiritus sanctus ostendit per Salomonem dicens: *Odii anima pauperem superbum, et divitem mendacem*; et alio loco dicit: *Sicut vulneratum superbum*. Debet ergo is qui præest Pater

A magno studio hanc regulam tenere, ut si pauper convertitur, primo exponat sarcinam superbiæ et sic exinanitus suscipiatur... Quod si dives est habens multas divitias in sæculo, et converti voluerit, debet primo Dei voluntatem implere, et consequi præceptum illud præcipuum quod adolescenti diviti dicitur: *Vende omnia bona tua, et da pauperibus, et tolle crucem tuam, et sequere me*..... Quod si voluerit monasterio partem conferre, noverit quo ordine sive ipse, sive ejus oblatio suscipiatur. » Et Regula tertia SS. Patrum (*Cap. 1*): « Si aliquam in cellulam voluerit inferre substantiam, in mensa ponatur coram omnibus fratribus, velut Regula continet. Quod si susceptus fuerit, non solum de substantia quam intulit, sed nec de seipso ab illa judicabit hora. » Quæ totidem verbis continentur in Regula sancti Macarii (*Cap. 4*). Idem docet sanctus Basilius in Regula a Rufino translata exemplo Jacobi et Joannis, qui patrem suum et navem in qua erant reliquerunt; et sancti Matthæi, qui vectigal ut sequeretur Christum abiecit; id quod fuse prosequitur in Regulis fus. cap. 8. Et sanctus Cæsarius (*Regula ad monachos c. 1, et ad virgines cap. 4*): « Vestimenta, inquit, laica non ei mutantur nisi antea de facultate sua chartas venditionis suæ faciat, sicut Dominus præcepit dicens: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, da pauperibus, et veni, sequere me*. Certes si non vult vendere, donationis chartas, aut parentibus, aut monasterio faciat, dummodo liber sit, et nihil habeat proprium. » Eodem modo loquitur S. Aurelianus in Regula ad monachos, cap. 3, et ad virgines, cap. 2. In Regula quoque S. Isidori lego (*Cap. 4*): « Qui relicto sæculo ad militiam Christi pia et salubri humilitate convertuntur, omnia sua primum aut indigentibus dividant, aut monasterio conferant; tunc enim servi Christi liberum animum divine militiæ offerunt, quando a se spei sæcularis vincula cuncta præcident. » S. Fructuosus (*Regul. monast. comm., cap. 4*) etiam ad monasterium accedentes religionis obitu vult interrogari, « utrum recte abrenuntiaverint, an non: Si omnia fecerunt quæ in Evangelio voce veritatis audierunt, quæ ait: *Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, meus non potest esse discipulus*. » Additque: « Quod si horum quos supra diximus, more pietatis, vel unum nummum alicubi male renuntians reliquit, statim eum foras repelli mandamus, quia non eum in apostolorum numero, sed Ananiam et Saphiram sequamur videmus. » Denique Magister præscribit (*Cap. 87*) ut venienti ad conversionem abbas dicat: « Constitui-
mus salubre consilium, ut audias vocem Domini tibi dicentis: *Vade, vende omnia, et da pauperibus, et veni, sequere me*. Quam ergo si sequi vis vocem, vade, vende quæ habes, et omne pretium huc ante me defer, ut te præsentem, a me pauperibus erogetur, ut nullum sæculo pignus tuum remaneat ad illud iterum revertendi. » Vide S. Augustinum, epist. 85.

773 S. Benedictus autem aut pauperibus erogari, aut facta solemniter donatione, monasterio conferri bona novitiorum constituit: sed postremum istud summa distinctione cavebat Tabennenses Ægyptiici monachi, qui, ut scribit Cassianus (*Lib. IV, c. 4*), « ideo ne usibus quidem cœnobii profuturas suscipere ab eo (novitio) pecuniæ acquirescent. Primum ne confidentia hujus oblationis inflatus nequaquam se pauperioribus fratribus cœquare dignetur. Tum ne per hanc oblationem nullatenus ad humilitatem Christi descendens, cum sub disciplina cœnobii non potuerit perdurare, egressus exinde, ea quæ in principio renuntiationis suæ spirituali fervore successus intulerat, tepefactus postea, non sine injuria monasterii, sacrilego spiritu recipere atque exigere molitur; quod omnimodis observari debere multis sunt experimentis frequenter edocti: nam per alia minus cauta monasterii simpliciter quidam suscepti, eorum quæ intulerant, quæque in Dei opere fuerant dispensata, cum ingenti post blasphemiam rehibitionem

poscere tentaverunt. » Eadem ratione S. Fructuosi Regula monastica communis jubet (Cap. 18), ut nihil de pristinis facultatibus in eundem locum, ubi ingredi se petit monasterium, vel ad unum nummum recipiatur; sed et ipse manu sua cuncta pauperibus eroget, et postmodum comprobatus monasterium sub regula introducat. » His accedere videtur S. Basilii, qui nulla monasterii facta mentione, pauperibus distribuenda esse bona novitii tantum asserit. Non desunt tamen, et quidem majori numero monachorum regulae, quae Benedictinae concinant, ut Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, Regula tertia SS. Patrum, S. Caesarii, S. Aureliani Tarnatensis, S. Isidori, et Magistri: imo S. Caesaris parentibus, S. Amelianus cui novitio placuerit bona ejus distribui permittunt, id quod olim magna animi constantia facere recusavit S. Filibertus (*In ejus Vita, sac. II Ben.*), qui ad S. Agilum Resbacum veniens, « quidquid habere potuit in eleemosynam erogavit, nec quidquam exinde amicis vel parentibus gratis aliquid tribuit; sed totum ac si regalia negotia sibi credita caute et fideliter dispensavit. »

Sed ex his omnibus constat quam longe a veteri monachorum disciplina dissideant ii qui novitios ad professionem ante non admittunt, quam pacto pretio, summa constituta solvatur, ita ut si vel unus deficiat nummus, ad saeculum forte perituri reverti cogantur. Certe nullum hujus corruptionis vestigium in antiquis deprehendimus regulis, quae aut omnino pauperibus erogatis facultatibus, quidquam dari monasterio velant; aut si quid tribui permittant, ita plane permittunt, ut prius egenis distribui consulant. Imo legimus apud Hildemarum ægre a monasteriis accepta fuisse sponte oblata a novitiis bona, id quod probat professionis admittendæ ritus ex eo supra relatus. Horruerat prorsus diabolicum hoc Simonis Magi inventum Carolus Magnus cum in Capitulis suis definiit (*Num. 15*), « ut nullus abbas pro susceptione novitiorum præmium quaerat; » horruerat et concilium 774 Nicænum II, act. 8, cap. 19; horruerat Francofurtiense anno 794, can. 16; horruerat Aquisgranense, can. 75; Melphense an. 1090, can. 7; Westmonasteriense an. 1127, cap. 5, et an. 1175; Lateranense III, an. 1179, cap. 10; Londonense an. 1200, cap. 14; Lateranense IV, an. 1215; Oxoniense an. 1222, et Senonense sub Tristando, an. 1485: quæ omnia monstrum istud suis decretis et sanctionibus confodere tentarunt. Verum an ideo excusandi sunt parentes qui privatos hæreditate debita filios in monasterio intrudunt, hic non discuto. Vide interim, si lubet, Radulfi abbatis S. Trudonis ad Sibertum priorem S. Pantaleonis epistolam cum Mabillonii notis in Veterum Analectorum tom. II.

Ex hoc etiam Regulæ loco Petrus Venerabilis recte infert licitum esse monachis terras habere et possessiones. Cum enim Cistercienses objeissent Cluniacensibus quod in nullo discrepant a sæcularibus, ut pote qui « castra, villas, et rusticos, servos, et ancillas, et, quod deterius est, thelonearia lucra, et fere cuncta hujusmodi emolumenta indifferenter » suscipiant, inter alia hæc reposuit: « Regulam imprimis obtendimus; tractans quippe de novitiis suscipiendis ait: Res si quas habet, aut erogat prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat monasterio. Dicendo ergo: Res si quas habet, nullam rem exceptit; quod si nullam rem exceptit, nec fundum aliquem, nec villam, nec rusticos, nec servos, nec ancillas, nec aliquid hujusmodi exceptit. Sed constat nihil exceptum esse. Patet igitur hæc quæ posuimus excepta non esse. » Et infra idem probat auctoritate et exemplo S. Gregorii, S. Mauri, et S. Columbani.

Verum etsi liceat monachis terras habere et prædia, longe tamen præferimus eos qui majores divitias æstinantes Christi paupertatem æmulari, omnes omnino possessiones resoluunt, quales existerunt ex

prædictis non pauci, ut S. Euthymius, qui oblatos ab Endoxia Augusta redditus recusavit; ut S. Sabas, qui in simili casu imperatori respondisse dicitur (*Tom. III Monum. Eccles. Græc., p. 545*): « Qui pro vestra pietate precantur, hujusmodi redditu non egent; pars enim eorum ac redditus Dominus est; » ut S. Pæmen (*Ibid., tom. I, pag. 593*), qui « nolebat quidquam a quoquam accipere, ad vitandam nimirum turbæ vexationem; » ut S. Lupicinus abbas (*Lib. de Vitæ Patr., cap. 4*), qui, teste Gregorio Turonensi, ad Chilpericum Burgundiae regem profectus, aliquid ab eo pro victu vestituque fratrum, quibus præ multitudine non pauca deerant, petiturus subsidium; agros et vineas quibus necessitates suas explerent offerenti regi respondit: « Agros et vineas non accipiemus, sed si placet potestati vestræ, aliquid de fructibus delegate; quia non decet monachos facultatibus mundanis extolli, sed in humilitate cordis Dei regnum justitiamque ejus exquirere. » His accedit S. Isaac, qui, ut

scribit alter Gregorius papa (*Lib. III Dial., cap. 14*), « cum ei crebro discipuli humiliter imminerent, ut pro usu monasterii possessiones quæ offerebantur acciperet, ille sollicitus suæ paupertatis fortem sententiam tenebat, dicens: Monachus qui in terra possessiones quaerit, monachus non est. Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari 775 divites solent perituras divitias custodire; » sed et monachi sub S. Davidis legibus viventes, « possessiones et dona reprobabant, et divitias detestabant, bonum quoque nulla ad arandum cervix ab eis introducebatur. » Ex nostris etiam S. Richmirus abbas apud Cenomanos, cum a Gilberto episcopo locum aliquem petivisset, ubi sub sancta regula celulam ædificare fratresque congregare posset (*Sæc. III Ben.*), « voluit ei memoratus episcopus aliquem locum dare locupletem ad hoc opus perficiendum; quod ille renuens ait: Non quero locupletem, nec plurimis ædificiis sublimatum, sed pauperem, in quo ego pauper pauperem Christum sequi et imitari merear. » Et S. Corbinianus (*Ibidem*), fidelium eleemosynis auctus, divitias sibi locupletatas, haud secus ac avari omissas, deiebat. Denique S. Vitalis abbas ordinis S. Basilii (*Bolland., Mart. 9*), morti proximus, suos exhortans dicebat: « A terrenis possessionibus abstinete. » Hæc in gratiam eorum qui arctiori paupertatis vinculo constringuntur fusius retulimus, utque tot illustrium clarissimorumque monachorum exemplis singularis hujus virtutis studium cordibus nostris altius infigatur; turpe est enim monachos post abdicatas sæculi facultates, rebus terrenis plus æquo adherere. His plura superaddere potuissimus, quæ, ne fastidium legenti generent, narrare superse-demus. Non possum tamen prætermittere insignes illas in Ægypto virgines, quibus cum Eupraxia nabi is matrona aurum et argentum obtulisset, oblatum suscipere renuit abbatisa dicens (*Vita S. Eupraxiae, apud Bolland., 15 Mart.*): « Domina mihi sen trix, ancillæ tuæ non egent redditibus, neque pecuniam concupiscunt: propterea namque omnia reliquerunt et cuncta despiciunt in hoc sæculo, ut æternis bonis frui mereantur; et nihil possidere volumus, ne cælesti regno privemur. » Et iterum eadem abbatisa morti proxima ad electam sibi successuram: « Conjurro te, inquit, per intereratam Trinitatem et consubstantialem, ne istius mundi quaeras divitias, aut possessionem, neque occupes sorores ad terrenas sollicitudines; sed magis ut contentemur bona temporalia, perpetua mereantur accipere. » Præclare omnino S. Stephanus ordinis Grandimontensis institutor (*In ejus Vita, tom. II Bibliot. Labb.*) discipulis « quaerentibus quomodo post ejus mortem sine temporalibus viverent, respondit: Deum solum vobis relinquo, ejus sunt universa, ejus etiam amore cuncta pariter ac vosmetipsos reliquistis. Si amando paupertatem ei constanter adhaeseritis, nec a veritatis via declinaveritis, ipse, juxta providentiam suam, qua mirabiliter gubernat omnia, vobis quod expedire

noverit largietur. » Sed de his satis : ad Regulæ A textum revertor.

S. Benedictus igitur hoc loco permittit ut novitius, facta solemniter donatione, bona sua conferat monasterio. Sed queritur quid solemniter donatione intelligendum sit? Respondet Richardus de S. Angelo solemnem donationem eam esse quæ fit per scripturam, coram publicis personis, exprimendo voluntatem tuam, et quantitatem donationis. Similiter Boherius eam quæ fit in scriptis, et Smaragdus eam quæ fit religiose coram testibus, et universa monasterii congregatione : adducitque locum istum ex Regula tertia SS. Patrum (Cap. 4) : « Si aliquam novitius in cellulam voluerit inferre **776** substantiam, in mensa ponatur coram omnibus fratribus; » et alium ex Regula Magistri (Cap. 87) : « Una cum anima sua Deo et oratorio monasterii per donationem offerat totum, subscribentibus religiosis testibus, episcopo, presbytero, et diacono, vel ipsius territorii clero : et in ipsa cautione taxans hoc, quod si aliquando de monasterio discedere voluerit, sine rebus suis de monasterio, vel sine indulgentia peccatorum a Deo recedat. » Huic addendus est alter locus ex eadem Regula Magistri (Cap. 89) : « Si cum rebus suis introierit, tunc ille brevis vel donatio rerum suarum Deo vel monasterio facta, ipsius donatoris manu super altare ponatur, dicente ipso fratre : Ecce, Domine, cum anima mea et paupertate mea, quidquid mihi donasti tibi reconsigno et offero, et ibi volo ut sint res mee, ubi fuerit cor meum et anima; sub potestate tamen abbatis, quem mihi, Domine, in vice tua timendum præponis cum eis dicis : *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* : unde quia per eum nobis tu omnia necessaria cogitas, ideo nihil nos oportet peculiare habere, quia tu nobis de omnibus es idoneus, et in omnibus sufficiens solus, ut jam nobis vivere, et spes Christus sit, et mori lucrum. »

Et certe ad donationis solemnitatem pertinuisse videtur ejusdem ad altare manu offerentis delatio; id quod ideo præsertim agebant, ut illius aliquando revocandæ donatori religio major fieret : hinc Regula Tarnensis cap. 1 : « Si ejus votum tale est, ut quæ sua sunt, monasterii usus conferre desideret, oblationem ejus ad integrum devotio sincera commendet, et super altare statuatur, unde repositi aliquid sacrilegium judicatur. » Hujusce ritus fit mentio in Chronico Piscariensi, lib. 1 (Spicil. tom. V), ubi « nobilis ac ditissimus Luro filius quondam suprascripti Aderisi obtulit se cum omnibus rebus suis mobilibus et immobilibus quas habebat in Bectoria, domino Romano abbati; et veniens ante altare, fecit oblationem rerum suarum, et secundum Regulæ morem vitam monasticam assumens in congregatione receptus est. » In charta donationis villæ de Porta, facta ab Ingelrammo comite Pontivorum Centulensi monasterio (Chron. Centul., lib. iv, cap. 21), in qua post subscriptiones ita legitur : « Facta est hæc traditio super altare S. Richarii, die sepulture Hugonis comitis, xii cal. Decembris, ab Ingelrammo filio ejus cum optimis suis. » In Chronico S. Benigni Divionensis, ubi anno 1017 quidam Hugo miles « donationem ad altare S. Benigni coram multitudine populi » reiterasse dicitur (Spicil. tom. I); et anno 1052 Hugo Chrysopolitane sedis archiepiscopus cujusdam ecclesiæ « donationem posuit super altare S. Benigni, die nativitate ipsius martyris ibidem missas celebraturus. » In charta etiam Wihtredi regis Cantie (Spelman. tom. I Conc. Angl.), qua terram quamdam in insula Taneti Eabbæ abbatissæ donat anno 696, sub ejus finem hæc lego : « Ad ejus cumulum et affirmationis cespitem hujus supradictæ terre super sanctum altare posui, et propria manu pro ignorantia litterarum signum S. crucis in hac chartula expressi, etc. » Denique Matthæus Parisius refert Oslam Merciorum regem, et monasterii S. Albani conditorem (In Vitis regum S. Albani, **777** « chartas donationis suæ super majus altare S. Albani in conspectu Willegodi

abbatis, et totius conventus, et multorum magnatum obtulisse. » Vide Menardi notas ad Conc. Regul., c. 65, § 17.

Mox ergo in oratorio exuatur rebus propriis quibus vestitus est, et induatur rebus monasterii.] Ne forte margaritas ante porcos projicere videretur, et ab indignis aliquando vestis monastica deturparetur; neve etiam novitios redderet obnoxios decretis Nicænæ synodi, gravissimæ penitentiae subjicientis eos qui vocati per gratiam, militia cingulo semel deposito, ad sæculum revertereantur; illos ante emissam professionem monasticis vestibus indui noluit S. Benedictus, sed integro probationis anno in habitu seculari remanere. Et hæc quidem videtur fuisse veterum monachorum praxis, maxime in Occidente, quam videre est in Regula Tarnatensi cap. 1, S. Fructuosi communi cap. 18, Magistri cap. 90, et S. Cæsarii ad virgines. Exstat etiam de virginibus decretum concilii v Aurelianensis anni 549, decernens (Can. 19) ut « quæcumque puellæ, seu propria voluntate monasterium appetunt, seu a parentibus offeruntur, annum in ipsa qua intrant veste permaneant : in his vero monasteriis ubi non perpetuo tenentur incluse, triennium in ipsa qua intraverint veste permaneant; et postmodum secundum statuta monasterii ipsius in quo elegerint permanere, vestimenta religionis accipiant. » Idem etiam civilibus legibus reperitur confirmatum, ut patet ex Justiniani imperatoris novella 5, cujus hæc verba : « Sancimus sacras sequentes regulas eos qui singularem conversationem proficiunt, non prompte mox a reverendissimis præsulibus venerabilium monasteriorum habitum percipere monachalem, sed per triennium totum, sive liberi forte sint, sive servi, tolerare, nondum monasticum habitum promerentes, sed tonsura et veste eorum qui laici vocantur, uti et manere, sic divina addiscentes eloquia. » Ubi laicus intelligit, non fratres conversos, uti æstimavit Hæftenus; sed aut servos sive famulos ad monachorum servitia deputatos, qui nec vestem, nec tonsuram monasticam ferebant, sed amputata duntaxat capillorum superfluitate, modesto induebantur habitu, et secularia eorum negotia exsequebantur, quales sunt in nostra congregatione commissi, qui nec ita protensos ac cæteri sæculares gerunt capillos, nec ita pretiosos utuntur vestibus; de quibus S. Isidorus in Regula (Cap. 20) : *Ars pistoria ad laicos pertinebit*; et Regula S. Fructuosi (Cap. 23) : *Laici for s abbatis vel præpositi mandata peragant*. Hi apud Cluniacenses froco utebantur, saltem ii qui decanis villarum provisoribus serviebant, ut patet ex his Udalrici verbis (Lib. iii, c. 5) : « In ipso loco decanæ famulus, qui ei cibum et potum administrat, nunquam in sola camisia administrat, vel in femoralibus solis, nisi etiam froco, vel pellicio, et caligis sit amictus. » Vel clericos intelligit sæculares, quos laicos vocat, ad distinctionem clericorum regularium seu monachorum (neque enim eos laicos appellare antiquis fuit inusitatum, cum Regula Magistri cap. 83 sacerdotes ipsos laicos vocet), id quod manifestum **778** probatur ex Hildemaro, qui modum referens novitios nonnullis in cenobiis recipiendi, dicit primo vitæ monasticæ candidatum per quinque dies ad portam monasterii permansisse, deinde susceptum in cella hospitum, ubi peractis in habitu laicali duobus mensibus, ei legebatur Regula sub duobus vel tribus diebus, ad quam observandam si se parem esse testatus fuisset, tunc indutus suis bonis vestimentis, id est lorica, scuto, lancea, spatha, et balteo, in capulum adducebatur. Post exhortatorium abbatis sermonem, si sæculo renuntiare pergebat, acceptis rursus induciis, denuo in capitulum accedebat eodem ritu; et ibi coram fratribus aut baltrum et armillas, aut spatham solummodo deponebat. Jam si reverti ad sæculum omnino pernegabat, tunc ibidem abjectis aliis omnibus suis vestimentis, radebatur, atque aliis vestibus, id est clericicis scis induebatur, ac tan-

dem in novitiorum cellam mittebatur. Eam sententiam confirmare videtur Aigradus in Vita S. Ansberti, n. 8. Hic enim relicta regis aula Fontanellam confugiens, et ibi receptus hospitio, cepit ministrum implorare, quatenus sanctum monasterii Patrem videre mereretur, ad cuius pedes humiliter prostratus postulabat ab eo se monachum fieri. Audiens autem venerandus Pater sanctam et Deo dignam postulationem, inducias super hoc dicebat habere se velle, « quibus expletis spiritualium fratrum consulta suscipiens inclytus Pater, pia ejus vota veluti postulaverat impleverunt, clericatusque habitu decorabilem reddiderunt. » Ast alii neque arma neque sæcularem vestem deponebant, nisi expleto probationis anno, quibus favit Aquisgranense concilium, statuens (*Can. 54*) ut novitius « nec tondeatur, nec vestimenta pristina immulet priusquam obedientiam promittat. » Cujus rei praxim videre est in Vita S. Landelini, n. 5, sæc. II Bened.; S. Botulfi, n. 2, sæc. III; S. Leufredi, n. 9, ibidem; SS. Harlindis et Reinulæ, n. 11, ibid., et in Chronico Centul., l. IV, c. 14.

Sed jam diu obsolescit ista consuetudo. Nam Benedictus, qui Anianensis postea abbas exstitit, ad S. Sequani monasterium accedens, ingrediendi licentia adeptus, « mox capitis comam deposuit, et veri monachi habitum sumpsit. » Cluniacenses etiam novitius tonsuram et habitum monasticum, una excepta cuculla, impertiebant, ut discimus ex Udalrico: idque postmodum communis usus obtinuit, unde Statuta Lanfranci decernunt (*Cap. 18*), ut « novitius, sive laicus, sive clericus tondeatur, et radatur more monachorum; dehinc vestibus sæcularibus exuatur, et rebus monasterii regularibus, præter cucullam, caputio assuto tunica, induatur. » Apud Cistercienses etiam (*Lib. Usuum, cap. 102*) novitius iisdem pannis induebatur quibus alii professi, « excepto habitu monachali, pro quo cappam, et mantellum, vel pelles » habebat; quamvis in ipso nascentis ordinis exordio sæculares vestes ad professionem usque reservaret, ut probat S. Bernardi epistola 4 ad Robertum nepotem, ad quem sic loquitur: « Tuis precibus multisque lacrymis diu expectatam impetrasti misericordiam, et quem satis desideraveras, ingressum obtinuisti. 779 Post hæc per annum juxta Regulam in omni patientia probatus, perseveranter et sine querela conversatus, post annum sponte professus, *Tunc primum sæculari veste rejecta religionis habitum suscepisti.* » De Cassinensibus audiendus est Bernardus Cassinensis: « Nos autem moderni, inquit, de consuetudine, o utinam rationabili! in ipso ingressu probationis, et radimus, et tonsuramus, et habitum induimus, non tamen habitum benedictum: et licet ista consuetudo non reprobetur de more, tamen consultius videtur opinio dicti Pauli sequenda. » Hæc est opinio Hildemari a nobis supra relata, quem sub nomine Pauli Diaconi solet citare. Addit Boherius: « Ego credo bene factum, si initio probationis tradantur ei vestes, tonsura, et clausura regulares, ut per annum probetur in eis, et aliis duris et asperis observationibus ordinis. » Et infra: « Similitudinem tamen et asperitatem habere debet alicujus monachalis habitus, ut habetur hodie in constitutione Benedicti papæ, c. 22. Scissura tamen, colore vel benedictione distingui debet hujusmodi habitus novitiorum ab habitu professorum. » Et certe cum monastici habitus gestatio ad religionis austeritatem pertineat (laneis enim ad cutem indui, vestitum dormire, contemptibilem sæculo habitum deferre, naturæ contrarium esse nemo non videt), et aliunde novitius omnem monasterii asperitatem experiri debeat; non sine causa posteris visum est eos sub aliqua distinctione monasticis induere.

Neque hoc vacat exemplis apud antiquos monachos, maxime in Oriente, ubi Ægyptii Tabennensesque monachi in ipso religionis ingressu suos novitius habitu monastico vestiebant, sicuti testatur Cassianus his verbis (*Lib. IV, c. 5*): « Ita nudatur quisque,

A cum receptus fuerit, omni pristina facultate, ut ne ipsum quidem quo opertus est indumentum habere permittatur ulterius; sed in concilio fratrum productus in medium exuatur propriis, ac per manus abbatis induatur monasterii vestimentis, ut per hoc se non solum universis rebus suis antiquis noverit spoliatum, verum etiam omni fastu deposito mundiali, ad Christi paupertatem et inopiam descendisse, jamque opibus sustentandum non sæculi arte quæsitis, nec de infidelitate pristina reservatis, sed de sanctis ac piis monasterii largitionibus militiæ suæ stipendia percepturum; atque inde se deinceps vestiendum alendumque cognoscens, et nihil habere, et nihilominus de crastino non esse sollicitus secundum Evangelii discat sententiam, nec erubescat pauperibus, id est corpori fraternitatis coæquari quibus connumerari Christus, et quorum se fratrem non erubuit nuncupare, quin potius gloriatur domesticis ejus factum se esse consortem. » De Tabennensibus seu Pachomianis constat ex Regula S. Pachomii, cap. 26, sed clarius ex ejus præceptis a Bollandianis editis post ejus Vitam, in quibus n. 16, (*Maii 14*) ita præcipitur: « Si quis ad monasterium accesserit volens fieri novitius, precationem ei evangelicam (*Orationem dominicam*) porrigent, et psalmos docebunt. Maneat porro ad monasterii fores, ibique probetur: quidquid autem alii norunt fratres, istic et ipse addiscat. Quo facto, sæcularibus eum vestibus exuent, et novitiorum habitu vestient. » 780 Cujus præcepti praxim videre est in epistola Ammonis ad Theophilum n. 4, ibidem etiam a Bollandianis edita; quin et ipse S. Pachomius a Palæmone admissus statim habitu monastico indutus legitur.

Locus hic esset loquendi de monachis ad succurrendum, hoc est qui in extremis positi pœnitentiæ causa vestes monasticas postulabant; qui ut semel iis induti fuerant, in professorum numero censebantur si postmodum convalescerent, de quibus agit noster Mabillonius in præfat. ad sæc. IV Bened., part. II, p. 99, quem consulere quisvis potest.

Illam autem vestimenta quibus exutus est, reponantur in vestiario conservanda. Idem præscribit Regula Magistri, cap. 90. Eandem etiam praxim de Ægyptiis et Tabennensibus refert Cassianus, lib. IV, cap. 6. De Tabennensibus res constat ex Regula S. Pachomii, art. 26, et ex Paralipomenis ad ejus Vitam apud Bollandum, ubi Silvanum monachum ob remissum fervorem post annos viginti, « in cœtu fratrum veste exui monastica, et sæculari indutum habitu et monasterio per fratres expelli » mandasse dicitur (*Boll., 14 Maii*). Sed et Joannes Moschus de quodam latrone refert (*Prat. spir., c. 166*), quod in Firmini monasterio monachus effectus, post novem annos ad abbatem accedens dixerit: *Da mihi vestimenta mea sæcularia, et recipe monastica*; quæ ubi recepit, sequenti die laqueo suspensus est miser.

Illam tamen petitionem ejus, quam desuper altare abbas tulit, non recipiat; sed in monasterio reserve- D *tur.* Ut per illam, etiam illo nolente, si voluerit abbas, possit eum iterum in monasterium reducere, ibique subjectum tenere. Aut forte, si dixerit se non esse monachum, ab illa petitione victus, in monachus redigatur servitium, inquit Smaragdus. Sive etiam, ut ait Hildemar, « Ut si forte aliquando negaverit habitum monachicum aut forte clericalem, habeatur quo illi probetur episcopo, quia aut in monasterio, aut certe sub canone constitutus etiam coacte ab episcopo, postquam exiit de monasterio, vivere debet, juxta auctoritatem Nicæni canonis. » Notandum porro quod de hujusmodi petitionis asservatione narrat Boherius: « Consuevit apud nos reservari in armario reliquiarum, non in chartulario, cum clarius reservari debeant obligationes personarum quam rerum. » In ms. etiam constitutione Clementis V pro ordine Grandimontensi præscriptum

Ilego, ut novitius professionis schedulam offerat in A monasterii tradente ad eternam rei memoriam in altari, priore ipsam recipiente, et eam cantori ipsius sacratio ipsius monasterii reponendam.)

CAPUT LIX.

De filiis nobilium vel pauperum qui a offeruntur.

781 Si quis forte de nobilibus b offert filium suum Deo in monasterio, si ipse puer minori c ætate est, parentes ejus faciant petitionem quam supra diximus. Et cum oblatione, ipsam petitionem et manum pueri involvant in palla altaris, et sic eum offerant. De rebus autem suis, aut in præsentì petitione promittant sub jurèjurando, quia nunquam per suffectam d personam, nec quolibet modo ei aliquando aliquid dent, aut tribuant occasionem habendi.

Vel certe si hoc facere noluerint, et aliquid of-

ferre volunt in elemosynam monasterio pro mercede sua, faciant ex rebus quas dare volunt monasterio donationem, reservato sibi, si ita voluerint, usufructuario e. Atque ita omnia obstruantur f, ut nulla suspicio remaneat puero, per quam deceptus perire possit, quod absit, quod experimento didicimus. Similiter autem et pauperiores faciant. Qui vero ex toto nihil habent, simpliciter petitionem faciant, et cum oblatione offerant filium suum eorum testibus g.

a Al., quomodo.

b Flor., nobilium.

c Hild., Flor. cum quibusdam, minor.

d Oxon., subjectam. Recentiores, suspectam.

e Oxon., usum fructuum. Flor., usum fructum. Al., usu fructu. Narb., fructu usus.

f Oxon., Concord. et Bern. Cass. observantur.

g Deest in Flor. et Hadr. coram testibus.

COMMENTARIUS.

Ab adultorum receptione S. Benedictus transit ad oblationem infantium, quos olim in monasteriis admissos fuisse et enutritos constat non solum ex hoc S. Benedicti capite, sed etiam ex antiquis monachorum regulis, aliisque probatis auctoribus non paucis. Hos autem S. legislator tam ex pauperibus quam ex divitibus indifferenter recipi sancivit, quia nulla utrorumque est apud Deum distinctio, cui plerumque acceptior sit pauper humilis quam nobilis superbus; unde et S. Augustinus, et ex eo S. Isidorus de monachis loquens dicebat (*August. de Opere monach. ; Isid. lib. ii Offic. eccl.*): « Veniunt quoque ex ipsa vita rustica, et ex opificum exercitatione, et ex plebeio labore, tanto utique felicius, quanto fortius **782** educati; qui si non admittantur, grave delictum est: multi enim ex eo numero viri magni imitandique exstiterunt: nam propterea et infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortia, etc. » Quamvis ista non sapienter Leofricus decimus abbas S. Albani in Anglia, qui, ut scribit Matthæus Parisius (*Vita viginti trium abbatum S. Alb.*), « acceptor fuit personarum: nullo nisi genere clarum, vel saltem legitimum in monachatum admisit, asserens ignobiles et illegitimos, ignotos maxime et instabiles, ad enervia fore proniores. » At longe aliter sentiebat S. Fulgentius (*In ejus Vita, apud Boll., 1 Januar.*), qui « quos multa largiendo de temporali fame liberabat, renuntiare sæculo sapienter admonendo faciebat, et quamvis nihil habentes habendi voluntatem contemnere suadebat. » Et S. Gildasius abbas Ruyensis (*Sæc. i Ben.*), qui « ut plures Domino offerre posset alumnos, collegit monachos secum tam ex nobilibus quam ex pauperibus, pupillis et orphanis, » quemadmodum habent ejus acta, num. 12. Et certe vera et certa est Gerardi Belgæ monachi sententia: « Tanto indignius esse pauperem non admittere, quanto turpius est monachum superbiere; si tamen non tam fortuna quam spiritu insuper probentur Christi pauperes esse, et appareat non venire paupertatem exuere, sed diligentius querere. » Hæc obiter dicta sint occasione tituli hujus capituli, qui est *De filiis nobilium vel pauperum qui offeruntur*. Ad textum venio.

Si quis forte de nobilibus.] Nobiles hic S. Benedictus intelligit, non s. r. i. c. t. e., pro insigniis aliquo gradu, titulo, aut dignitate, qua distinguantur a plebeis; sed late, pro potentibus et divitibus quibuscunque,

« sive sint nobiles sive ignobiles, inquit Hildemar, id est, de illis dicit qui divitias habent. » Et Boherius: « De nobilibus, id est divitibus et potentibus. » Et sane nobiles hic pauperibus S. Pater opponit.

Offert filium suum Deo in monasterio.] Regularibus disciplinis instituendum, et in perpetuo Dei servitio ibidem permanurum.

Si ipse puer minori ætate est.] « Id est, si est minor quatuordecim annis, » inquit Richardus de S. Angelo. Et Boherius: « Hæc est minor ætas in masculo quatuordecim annorum, et in femina duodecim. » Idem habet Nicolaus de Fractura, atque ita definitum est in concilio Toletano x (*Can. 16*): « Parentibus sane filios suos religioni contradere non amplius quam usque ad quartum decimum eorum ætatis annum licentia poterit esse. » Saltem ita legit Gratianus 20, quæst. 2, cap. *Si in quolibet*. Sed Ivo Carnotensis in part. vii Decreti, cap. 27, non *quartum decimum*, sed *duodecimum* habet: in editione vero Conciliorum legitur *decimum*. Ex quo forte utrumque emendaveris, qui concilii Toletani canonem ad sui temporis praxim adaptavit. Ergo ultra hanc ætatem jam haud licitum erat parentibus filios suos in monasteriis offerre. An vero infra hujusmodi ætatem quoscunque parentes offerrent recipere oporteret S. Benedictus non aperuit, sed neque S. Basilus. Sed Regula S. Aureliani præscribit (*Cap. 17*), ut « minori ætate in monasterio **783** non excipiantur, nisi ab annis decem, aut duodecim, qui et enutriti non egeant, et cavere noverint culpas. » Et synodus vi in Trullo (*Can. 40*), ut « qui monasticum jugum est snbiturus, ne sit minor quam decem annos natus. »

Nisi forte concilium intelligas de his qui sponte se offerunt, non autem de his qui offeruntur ab aliis. In plerisque monasteriis oblatos infantes haudquam admittabant ante septimum annum. Atque ita forsitan interpretandus est S. Joannes apud Rufinum (*Lib. ii de Vit. Patr., cap. 1*), ad quemdam militum præpositum de filio ejus ita loquens: « Hic nutriatur in domo tua absque ulla contaminatione gentili septem annis; quibus peractis, trade eum monachis erudendum sanctis et celestibus disciplinis. » In Regula S. Casarii ad virgines hæc legitur (*Cap. 5*): « Si fieri potest, aut difficile, aut nulla unquam in monasterio infantula parvula, nisi ab annis sex aut septem, quæ jam et litteras discere, et obedientiæ possit obtemperare suscipiatur. Nobilium filia, sive igno-

hiliū ad nutriendum aut docendum penitus non accipiantur. » Idem habetur in Regula S. Donati, cap. 6. Atque hac ætate aut circiter plerosque in monasteriis nostris oblatos reperimus, ut Placidum, Faustum, Gordianum, Bertulfum, Bedam. Plurimos etiam in minori, ut Samsonem, Bonifacium, Godefridum et Petrum Diaconum quinquennes. Aliquos quoque triennes, imo anniculos. Prætermittere hic non possum piū S. Stephani Olaziniensis abbatis institutum. Hic, uti legimus in eius Vita, lib. II, num. 4 (Tom. IV Miscel. Baluz.), duo virorum et mulierum collegia adunaverat, et in utroque pueros admittere ita decreverat, ut in feminarum monasterio usque dum quinque annorum metas excederent nutriturentur, inde ad virorum cellam transirent.

Parentes ejus.] Parentes nominat solummodo patrem et matrem, quia parentes de patre et matre dicuntur a pariendo, » inquit Hildemarus. Similiter Smaragdus, re ato S. Isidori testimonio, in quo fit mentio Samuelis ab Anna matre Deo oblatus, « Ille datur intelligi, infans, quia parentes non parentes alios quam patrem aut matrem, qui eum genuerunt, dicit. » Idem habet Boherius. Et tamen Bernardus Cassinensis fieri posse asserit, « quod juxta vulgare regionis propinquiores sibi carne parentes voluit appellare, » cui suffragari videtur Nicolaus de Fractura. At contrarium ex ipso textu evincitur, in quo filius appellatur ille qui debet offerri, quod certe nisi aut patri aut matri nulli prorsus convenire potest.

Sed quaeritur a quonam parentum puer offerendus sit? Respondet Hildemarus: « Debet, si pater est vivus, dicere pater (petitionem.) Si autem mortuus est, dicere mater; nam alius propinquus non debet. » Sed Suarez (*De Religione*, tom. III, lib. V, cap. 2) docet potestatem offendi pueri in utroque parente residere; altero mortuo, remanere penes superstitem. Quod si pater offerat, et mater repugnet, validam esse et licitam hujusmodi oblationem; secus si vult mater, patre repugnante; licitam nihilominus validamque fore factam a matre absque patris consensu, modo 734 pater non resiliat; qui tamen infra annum filium revocare poterit. Deinde idem jus competere tutiori, quia tutor parenti, quoad omnia quæ ad filii educationem pertinent, succedit, nec jus hunc casum exceptit. Imo posse tutorem invita matre, non vero matrem reluctantem tutorem filium offerre. Econtra vir clarissimus Petrus de Gussanvilla in notis ad epist. 54 Petri Blesensis scribit non licere tutoribus, affinibus et consanguineis addicere in monasterio in perpetuum impuberes patre et matre orbatos nolentes. Citatque ad id concilium Aurelianense V, Toletanum IX et X, SS. Benedictum, Lanfrancum et Bernardum, qui voce *parentes* utuntur, quæ proprie patrem et matrem significat, non affines, non consanguineos, non tutores. Eadem est Mabillonii sententia in Veterum Analactorum tomo III (Pag. 479), et Caroli Cointii in Annalium Ecclesiæ Francorum tom. I, ad annum 544. Poterant tamen parentes per alios filios suos offerre, ut patet ex Othlono in Vita S. Bonifacii, cap. 2 (Sæc. in Ben., part. II), qui quinquennem sub ægrotante patre per legatos idoneos ad monasterium directus est; et ex formula oblationis apud Cluniacenses usitata, qua monachus puerum offert Deo in monasterio *vice parentum ejus*. Atque ita intelligendus videtur Petrus Boherius, dum ait in suo monasterio pueros aut a parentibus, aut ab amicis oblatos fuisse. Poterant etiam ipsi tutores et consanguinei, cum id infantes desiderarent, eos offerre; secus si reluctarentur. Aliquando etiam adultos legimus a parentibus oblatos, de quibus vide quæ diximus in lib. V de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 5.

Faciunt petitionem, quam supra diximus.] Superiore capite nimirum, promittentes etiam pro filio stabilitatem, conversionem mortui, et obedientiam, ut pa-

tet ex Smaragdo, Hildemaro, Boherio et aliis, ex quibus corrigas Bernardum Cassinensem, qui petitionem hic interpretatur illam qua parentes abbatem et congregationem simul rogant filios suos in monasterio enutrir. Sic enim ille, relata Hildemari sub nomine Pauli Diaconi sententia: « Sed certe mihi sicut modo videtur, et puto quod hanc petitionem debemus intelligere sicut in capitulo præcedenti: Post quatuor vel quinque dies persistere petitioni suæ, etc. Id est ut petant eum in monasterio recipi, nutrir, et doceri regularibus disciplinis, et quantum in se est offerant ipsum Deo. Nam secundum jura cum ad annos discretionis pervenerit, reclamare potest, et ad sæculum redire; unde illud non intelligo de verbis professionis. » Bernardo subscribunt Richardus, et Nicolaus de Fractura. Verum contrarium evincit sequens Regulæ textus, quo præscribitur pueri manum cum ipsa petitione in palla altaris involvi. Ipsius petitionis sive oblationis formulas aliquas edidit noster Acherius in notis ad Lanfrancum; alias item noster Mabillon us, alias Carolus Cointius a nobis supra citatus, aliam insuper Smaragdus quam refert Hæftenus lib. IV, tract. I, disp. 4; duas hic breviores adjicio, unam ex veteri ms. codice S. Caroli Albiensis sæculo IX exarata, quæ est hujusmodi.

735 Trado puerum istum in devotione Domini nostri Jesu Christi, coram Deo et SS. ejus, ut persistat omnibus diebus vitæ suæ, et fiat monachus usque ad mortem suam.

Alteram ex mss. codice Montis Majoris in hæc verba:

Sanctum est in Veteri et Novo Testamento pueros Deo offerre, ut Abraham (*Hic deest aliquod verbum*) leguntur fecisse, quorum exemplo et aliorum multorum instructus, ego ille, pro remedio animæ meæ et parentum meorum, nunc offero hunc filium meum illum Deo omnipotenti, et S. Mariæ genitrici ejus, secundum Regulam B. Benedicti in monasterio Montis Majoris, in præsentia domini abbatis illius, ab hac die, ut non liceat ei collum de sub jugo Regulæ excutere, et promitto nunquam per me, neque per suspectam personam ullo modo ei occasionem dare egrediendi, quod absit; et ut hæc scriptio firma permaneat, manu propria firmo.

Et cum oblatione.] Hæc oblatio erat ipsa incruenti sacrificii materia, panis et vinum, ut constat ex Hildemaro: « Debet ponere in dextera manu filii sui oblatum cum mapalla, in sinistra autem amulam vini. » Et infra: « Oblatio attinet ad panem et vinum quæ in sacrificium offeruntur; » quod etiam patet ex Statutis Lanfranci (Cap. 18): « Offerendus puer, facta prius corona, manibus portans hostiam et calicem cum vino, sicut mos est; » et ex Udalrico: « Accipit ipse puer eum offertorio patenam et calicem, hostia imposita et vino infuso, et ita vicarius ille involvit manum pueri cum palla altaris. » Ex quibus emendandus est Nicolaus de Fractura, qui oblationem intelligit « forte de rebus suis monasterio faciendam. »

Involant in palla altaris.] Sacras altaris pallas tangere sacris Deo feminis et monachabus Soteris papæ decreto prohibitum dicitur; et ex synodo Autissiodorensi (Cm. 37) « non licet mulieri manum suam ad pallas dominicas mittere; » ut mirum sit S. Benedictum pueris adhuc laicis pallas tactum permisisse, quem sacris Deo feminis legimus vetitum. Sed hic Regulæ locus non de altaris palla sacra qua dominico corpori immediate supponitur, qua etiam aliquando obtegebatur, quamque ideo corporale vocabant, intelligitur; sed de linteo seu velamine quo sternitur et operitur altare, cujus olim pars ante altaris faciem dependebat, qua pueri manum obvolvere facillimum erat, dicebaturque palla a palliando, eo quod altare cooperiret. Hæc pallas expositio con-

* In S. Aredii testamento, tom. II Analact., pallas corporales legimus.

firmatur tum ex libro Mirac. S. Remacii episcopi, n. 14 (*Sæc. v Ben.*): « Pallam qua prædicta materfamilias altare texerat sustulit; » tum ex Statutis Lanfranci (*Cap. 18*): « Qua oblatione a sacerdote suscepta, involvant prædicti parentes manus pueri in palla qua altare coopertum est, et cujus pars anterior pendet; » tum ex libro Usuum Cisterciensium (*Cap. 114*): « Pallam altaris super quam extenditur corporale in vase ad hoc deputato separatim lavans. » Neque enim extenditur corporale, nisi super altaris mappam. Suffragantur versiones Gallicæ, quæ pallam exponunt, *la nappe de l'autel*; et Nicolaus de Fractura: « In palla altaris, id est in **786** illa tabula, vel mappa sacrata, quæ semper est super altare. » Atque ita intellexisse existimo Bernardum Cassinensem, cum dixit: « Puto ego secundum litteram intelligi debere de palla quæ est in altari, et ita vidi etiam de facto servari; » et Richardus: « Credo quod pars superior altaris vocetur palla, sicut sumitur de Consecratione, dist. 1, c. *Altaris palla*. » At vero Boherius in primo comment. usum monasterii sui ita explicat: « Apud nos facta receptione in capitulo, per parentes vel amicos puer offertur ad altare, et super ipsum genibus flexum, et capite inclinatum, duo fratres imponunt pallam, seu pallium quod ante altare dependet. » Sed ab his omnibus discrepat Hildemarus, qui pallam interpretatur de mappula illa cum qua puer oblationem offert: « Non enim, inquit, dicit in illo panno altaris involvi qui sacratus est, id est qui super altare ponitur, sed de illo panno cum quo nos offerimus, quem nos mappulam vocamus, et hoc altaris pannus est, quia ipsum officium altaris per hoc agitur. »

Et sic offerant eum.] Idque ex decreto concilii Aquisgranensis, can. 56: « Tempore oblationis, et petitionem pro eo coram laicis testibus faciant, quam tempore intelligibili ipse puer confirmet. » Sed juvat hic integrum oblationis ritum ex Hildemaro describere: « Ita faciendum est. Debet, si pater est vivus, dicere pater; si autem mortuus est, dicere mater; nam alius propinquus non debet. Id est: Promitto ego ille coram Deo et sanctis ejus, pro filio meo, de stabilitate sua, et conversione morum suorum, atque obedientiam habendam. Et debet habere petitionem scriptam, et promissionem in manu pro filio suo, verbi gratia, cum lectum fuerit Evangelium, quando debent offerre, antequam incipiant offertorium, debet ponere in dextra manu filii sui oblatam cum mappula, in sinistra autem amulam vini. Deinde debet illum pater ante se tenere infantem, et debet involvere manum filii sui in illa mappula cum qua offert; quia de ipsa mappula dicitur palla altaris, non de altaris panno sacro. Deinde debet tenere manu sua manum filii involutam in illa mappula, et petitionem qua firmat filium suum in illo monasterio; et debent adesse testes. Tunc abbas interrogare illum isto modo: Quid petis, frater? Ille debet respondere dicens: Volo tradere filium meum Deo omnipotenti, ad serviendum sibi in hoc monasterio, quia præcepit Dominus in lege filiis Israel, ut offerrent filios suos Deo: et propterea ego volo hunc filium meum similiter Deo offerre. Deinde debet dicere abbas testibus: Auditis, fratres, et videtis quid iste dicit? Isti debent dicere: Audimus et videmus. Tunc debet ille pater ante se filium suum ducere ad illum locum ubi homines offerre consueverunt. Deinde debet presbyter tollere oblatam et amulam de manu infantis, tenam in manu patris; et abbas debet recipere infantem, et tollere petitionem, ita tamen ut pater illam petitionem super altare ponat, eo quod abbas illam petitionem de super altare debet tollere, quia sic in capitulo quinquagesimo octavo: Desuper altare ponat; et alibi: Non reddat illam petitionem, quam desuper **787** altare tulerit. Veruntamen melius est, si potest fieri, ut abbas cantet missam, ut ille accipiat etiam illa oblata, et vinum. Ideo præcepit B. Benedictus cum oblatione offerri,

A ut per hoc, quod foris ostenditur, significetur hoc quod geritur: id est sicut oblatio efficitur holocaustum Domino, ita etiam ille infans holocaustum Domino efficiatur, etc.] Vide Lanfranci Statuta, c. 18; Udalricum, lib. III, c. 8, et lib. V de Antiq. monach. Ritibus, cap. 5.

De rebus autem suis, aut in præsentī petitione promittant sub jurejurando, quia nunquam per se, nunquam per suffectam personam, nec quolibet modo ei aliquando aliquid dent, aut tribuant occasionem habendi.] « Multis enim modis, ut ait Bernardus Cassinensis, potest aliquis invenire occasiones, ut pote si forte rogarent aliquem ut puerum oblatum suum faceret hæredem; vel si eum alicui substituerent instituto, et diversis aliis modis, quos malitiosi homines adinvicem noverunt. » Quamam vero ratione hanc promissionem facere debeant parentes, ita exprimit Hildemarus: Pater, « quando offert filium suum, tunc debet dicere: Sancti, promitto per viventem in secula quia nunquam do illi hæreditatem suam, aut aliquid quidquam; sed ex hæredo illum ab omni mea hæreditate, ut ex hæres sit in perpetuum, ita ut per nullum ingenium possit querere hæreditatem meam pro successione sua. » Aliquid hujusmodi videre est in formulis petitionis apud Smaragdum et alios a nobis supra citatos. Sed Boherius in primo comment., « hoc, inquit, apud nos non servatur, » forte ex aliquo apostolicæ sedis privilegio, quo monachis potestas facta fuerit parentum hæreditatis participes fore: cujusmodi legimus olim concessum ab Innocentio IV monasterio S. Theoderici prope Remos in Hist. ms. ejusdem monasterii ad annum 1247, et ab eodem, et a Nicolao monachis S. Germani a Pratis in hunc modum: « Auctoritate vobis præsentium indulgemus ut possessiones et alia bona mobilia et immobilia, quæ personas fratrum qui, e sæculo fugientes, in monasterio vestro habitum religionis assumunt, ibique se vinculo professionis adstringunt, contigissent ratione successionis, vel alio justo titulo in eodem sæculo permanendo, percipere, petere ac retinere libere, exceptis rebus feudatibus, valeatis. »

Vel certe si hoc facere noluerint, etc.] « Hoc est, inquit Hildemarus, si eum ex hæredare de rebus suis noluerint, sed voluerint ejus portionem offerre in monasterium, tunc offerant ejus portionem cum ipso infante. Debet enim isto modo fieri, id est si voluerint offerre ejus portionem in monasterium, tunc debet etiam dicere, quando offert filium suum: Offero etiam ejus portionem pro mercede animæ meæ in hoc monasterium, ut dum ego adjunxero ejus portionem, usufructuarium habeam; post meum vero decessum, tunc veniat ejus hæreditas in hoc monasterium, aut certe aliquid plusquam portionem suam. » Hujusce donationis mentionem faciebant in formula petitionis, **788** sub finem, quam una cum manu pueri in palla altaris involvebant, juxta antiquum morem, quo nonnunquam legimus oblationes Deo factas in palla seu pallio altaris involutas fuisse; ut videre est in Vita S. Virgilii episcopi Salzburgensis, n. 16 (*Sæc. III Ben., part. II*), ubi Gunterius comes « per pallium altaris Virgilio episcopo ipsam ecclesiam cum omnibus quæ in antea perdonavit » tradidisse dicitur. Ad hunc vero locum spectat quod scribit Regula Magistri, cap. 91, ubi parentibus primum suadet ut filii sui portionem totam erogent pauperibus juxta præceptum Domini; aut si noluerint, eandem saltem portionem in tres dividant partes æquales, quarum una manu abbatis egenis distribuatur, altera parentibus vel fratribus ejus remaneat, tertia in commune monasterii commodum cedat.

Atque ita omnia obstruant, ut nulla suspicio remaneat puero, per quam deceptus perire possit, quod absit, quod experimento didicimus.] In quem locum Smaragdus: « Viderat enim ille tali occasione de monasterio juvene foras exire, et pro terrenis rebus servitium Dei relinquere, sæculumque diligere,

at ideo ait, quod experimento didicimus; quod si tunc raro fiebat, nunc vero factum nos frequentissime esse cognoscimus.)

Porro ex hoc Regulae loco recte omnino concludit noster Menardus, oblatos hoc modo in monasteriis infantes ita monachati fuisse strictos, ut resiliere et ad sæculum redire postmodum, etiam cum ad pubertatis annos pervenissent, eis integrum non foret. Ut quid enim exheredare filios, idque cum solemnijuramento nunquam se aliquid eis duros, si venientibus ad pubertatis annos liberum fuisset exequere jugum vitæ monasticæ? Injusta prorsus exhereditatio, et irreligiosum juramentum. Deinde si ad sæculum reverti licitum fuisset, cur ita obstruenda essent omnia, ut nulla suspicio seu occasio remaneret puero, per quam deceptus perire posset? an ideo periculosum esset, quod illud vitæ genus repudiasset, ad quod sectandum nullo prorsus vinculo fuisset constrictus? nam ad sæculum tuto conscientia regredi poterat. Hæc autem ex Regula S. Benedicti illatio confirmatur ex oblationis sive petitionis formula, in qua parentes omnem filio ad sæculum redeundi libertatem tollunt, tradentes eum « regulariter permansurum », ita ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo excutere Regulae, sed magis ejusdem Regulae fideliter se cognoscat instituta debere servare, et Domino cum cæteris gratanti animo militare, » ut habetur in formulis Smaragdi, Udalrici, et aliorum; sive « ut persistat omnibus deibus vitæ suæ, et fiat monachus usque ad mortem suam, » ut legitur in formula S. Cecilii Albienensis: unde etiam pro filio promittebant stabilitatem, conversionem morum et obedientiam, secundum Regulam S. Benedicti. Confirmatur etiam ex Regula S. Isidori (Cap. 4), in qua legimus: « Quicumque a parentibus propriis in monasterio fuerit delegatus, non verit se ibi permansurum. » Quem locum reperies in excerptis Egberti Eboracensis episcopi, n. 92 (Apud Spel., tom. I Conc. Angl.).

789 Idem patet ex conciliis. Concilium Toletanum IV (Can. 49): « Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit: quidquid horum fuerit alligatum, tenebit. Proinde de his ad mundum reverii intercludimus, et omnem ad sæculum interdiciamus ingressum. » Et infra (Can. 55): « Quicumque ex secularibus accipientes penitentiam totonderunt se, et rursus prævaricantes laici effecti sunt, comprehensi ab episcopo suo ad penitentiam, ex qua recesserunt, revocentur. Quod si aliqui per penitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertentur, vere ut apostatae coram Ecclesia anathematizati sententia condemnentur. Non aliter et hi qui detonsi a parentibus fuerunt, aut sponte sua amissis parentibus seipsos religioni doverunt, et postea habitum sæcularem sumperunt, etc. » Concilium Wormatiense (Can. 22): « Si pater, vel mater, filium filiamque intra septa monasterii in infantie annis sub regulari tradiderit disciplina, non liceat eis postquam ad annos pubertatis pervenerint egredi, et matrimonio copulari. Hoc ergo omnibus devitandum est, quia nefas est ut oblati Deo a parentibus filiis voluptatis frena laxentur. Igitor, ut prædiximus, non liceat eis susceptum habitum unquam dimittere, sed convicti quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuerint, in religionis cultu habituque, velint, nolint, permanere cogantur. » Concilium Triburiense (Can. 6): « Quem progenitores ad monasterium tradiderunt, et in ecclesia coepit canere et legere, nec uxorem ducere, nec monasterium deserere poterit; sed si disce-serit, reducat; si tonsuram dimiserit, rursus tondeatur; uxorem si usurpaverit, dimittere compellatur. » His accedit Gregorii papæ II ad S. Bonifacium Germanorum apostolum, qui summum pontificem hac de re consultauerat, responsum, cujus verba expressit concilium Wormatiense a nobis supra relatum; hinc Lambertus quidam apud Gratianum, qui invitum inter octavum et decimum annum a patre cuculla indatus

A fuerat, nec multo post ab episcopo etiam invitum habitum monachicum acceperat, postea reclamans a Nicolao I pontifice absolvitur et dispensatur, non quia minori ætate veste monastica indutus postea reclamavit, sed quia invitum pater cuculla induisset, nec manum ejus palla altaris involvisset, nulla ab abbate benedictione percepta.

Sed et S. Bernardus ad Robertum nepotem, qui defectionis suæ a Cisterciensibus ad Cluniacenses inter alia rationes hanc adducebat, quod Cluniacensi cœnobio a parentibus oblatum fuerat, scribit ita respondet (Epist. 1): « Quanquam dubium non sit promissum illum fuisse, non donatum; nec enim petitio quam Regula præcipit pro eo facta fuit a parentibus, nec manus illius cum ipsa petitione involuta palla altaris, ut sic offerretur coram testibus. » Si ergo ita oblatum fuisset, rata omnino exstisset ejus oblatio. Et alibi (Epist. 324) docet Thomam in monasterio S. Bertini olim oblatum prohibendum non esse quominus a Bertiniansi transiret ad Clarevalenses, non quia non ligaret ejus oblatio, sed quia « votum parentum integrum manet, et oblatio eorum non est exinanita, sed cumalata. »

790 Atque ita Aldricus puer in Centulensi monasterio a parentibus oblatum legitur apud antiquum auctorem, lib. I Mir. S. Richarii abbatis, num. 14 (Sæc. II Ben.): « Ea conditione vel tenore, ne in reliquo ab hac professione retro pedem vertere voluisset. » Ita Aldricum alterum in Ferrariensi cœnobio (Sæc. IV Ben.), « Deo perpetuo servitutum » parentes ejus obtulerunt, uti testatur anonymus in ipsius Vita, num. 4. Factum tamen oblationem tempore intelligibili puer ipse confirmare debebat, ex decreto 56 concilii Aquisgranensis, Statutis Lanfranci, et ex Udalrico, non ut novam sibi induceret obligationem, sed ut inductam se ratam habere et acceptare probaretur.

Quæ hæcenus a nobis dicta sunt adeo clara sunt et perspicua, ut vel cæcus ea digito tangat, omnique oporteat rationis lumine destitui, qui hæc non adverterit, adeo ut mirum sit aut potius stupendum, quosdam per multiplices alienarum violentiarumque glossarum invectioes in oppositum sensum illa detorquere: qui tamen nulla sive rationis, sive auctoritatis fundamento suam sententiam stabilire possunt. Quis enim neget potestatem filios in monasterio perpetuo mansuros offerendi penes parentes fuisse? Qui possunt dare, qui possunt vendere, servitutis jugo subicere, possunt utique suavissimo Christi jugo submittere, et Deo consecrare: qui propria voluntate Christianæ religioni astringere per baptismum potuerunt, potuerunt et vitæ monasticæ. At, inquit, hæc praxis fons est, causa et origo damnationis plurimorum, qui invite in monasteriis detenti, in deterius ruunt. Multo æquius dixissent, Hæc praxis fons exstitit, causa et origo salvationis plurimorum, et plane multo plarium, qui in sæculo mundi corruptelæ participantibus æternam damnationis poenam incurrisserunt. Deinde quis credat eos qui vitæ monasticæ onus leve ferre nequeunt, in sæculo meliores et salvandos fore? Ut quid enim exire de monasterio volunt? ut Christi fiant discipuli, an sæculi? Plane ut sæculi, ut vanis ejus serviant pompis, perfruantur deliciis, gaudeant divitiis, effervant honoribus. Cum his vero quis salvabitur? Qui se negat in Christi schola salvari posse, salvabitur in schola diaboli?

Sed econtra non sine fundamento asserere possumus, hanc ad sæculum redeundi facultatem, his qui ad discretionis annos pervenerunt positam fuisse in ruinam multorum, quibus ipsa sæculi repetendi potestas, tanquam tentationum fomes, sola reversionis, ac consequenter perditionis exstitit occasio. Quam potestatem si non habuissent, nusquam de sæculo repetendo cogitassent, sed necessitatem ipsam convertere in virtutem, in Dei servitio religiose

et humiliter perseverassent, sæculum solo nomine cognoscentes.

Nonnulla opponunt jura, sed vel falsa, vel saltem dubia, vel solos adultos tangunt non infantes, vel tandem nova sunt. Novo enim jure infantibus a parentibus oblatis, cum ad annos discretionis pervenerint, permittitur oblationem confirmare parentum, aut ad sæculum remeare: hanc eis licentiam fecit Clemens III, cap. *Cum virum*, de Regularibus, 791 et Celestinus III, cap. *Cum simus*, eodem titulo, idque propter abusum nonnullorum qui non tam devotionis quam sublevandæ familiæ gratia, si quos gibbosos, deformes, aut sæculo ineptos habebant filios, hos in monasteria intrudebant, id quod non solum ipsis pueris, sed etiam in disciplinæ regularis ruinam vergebat. Unde nonnulli abbates, etiam antea, pueros in monasteriis haudquam recipere volebant. Qua de re S. Udalricus in præfatione ad Consuetudines Cluniacenses (*Spicil. tom. IV*), quam Wilhelmo Hirsaugien. abbati nuncupat; eundem laudat quod lege lata providisset ne pueri in monasterio admitterentur, « ut opus sit, inquit, præfatis secularibus aliis sibi nidum providere, ubi repellant pullos suos abortivos velut exheredatos. »

De qua re, add t paulo post, sentiat quisque quod voluerit; ego certus sum illam te radicem funditus extirpasset, ex qua sola præcipue omnia sunt monasteria destructa, quæ destructa sunt vel in Teutonice, vel in Romana lingua. » Idem quoque animadvertit Guigo Carthusiæ Majoris prior quintus, uti ipse testatur in Statutis (Cap. 27): « Pueros sive adolescentulos non recipimus, quia per eos monasteria multa contigisse dolemus, et magna spiritualia simul et corporalia pericula formidantes. » Unde etiam Petrus Damiani ad Cassinenses scribens (*Opusc. 36, cap. 16*): « Inter cæteros, inquit, virtutum flores quos in illo agro pleno, cui benedixit Dominus, reperi, fateor, hoc mihi non mediocriter placuit, quod isti scholas puerorum, qui sæpe rigorem sanctitatis enervant, non inveni: sed omnes aut senes, cum quibus utique nobilis vir sedebat in portis ecclesiæ, aut juvenili vivendi decore lactantes. » Verum longe benignius in pueros affectus fuit S. Anselmus, qui conquærenti cuidam abbati quod indociles sustineret, respondit id non tam ex prava puerorum indole, quam ex mala præpositorum institutione oriri, ut testatur Eadmerus in lib. I de ejus Vita (*Misc. Baluz., tom. IV*). Anselmi sententiam confirmare possent ea quæ de mira puerorum simplicitate, pietate et sanctimonia, leguntur in Vita S. Stephani abbatis Obazimensis, lib. II. Cæterum ut periculis quæ ex mala puerorum indole possent contingere obviameretur, non quoslibet indifferenter in monasteriis admittebant, sed probatos (saltem in aliquibus monasteriis) per annum non secus ac adultos; id quod probat concilii Aurelianensis v decretum, can. 19: « Quæcumque puellæ seu propria voluntate monasterium appetunt, seu a parentibus offeruntur, annum in ea qua intrant veste permaneant. » Eadem haud dubium lex imposita erat pueris, qui in ipsa oblatione veste induebantur monastica. Deinde non pro libito quoscunque abbas vellet recipiebat, sed quos fratres probassent; horum enim consilium et con-

sensum postulasse patet ex Vita S. Willibaldi a sanctimoniali scripta, in ejus num. 5 Willibaldus quinquennis abbati Egbalt oblatus dicitur (*Sæc. in Ben., part. II*), « statimque ille abbas monasterii secundum regularis vitæ disciplinam declarabat ista suæ congregationis, sicque, ut cum eorum consilio sive licentia hoc foret, ille flagitabat, cui protinus illa conventio fratrum simulque responsum seu licentiam dabant, 792 suæ voluntatis arbitrio hæc omnia fas fore dicebant, etc. »

Quæ hactenus de oblatione infantum dicta sunt, monent me ut motam aliquando brevi resolvam questionem de viduis pupillis habentibus, et tamen sæculo renuntiare desiderantibus, quomodo filiorum educationi et saluti, quæ ad eos singulariter ex jure perinet, providerent.

Quia solos in sæculo relinquere nimis periculosum foret, et alius de jus omne in filios olim obtinebant parentes: qui speciali Spiritus sancti vocatione sæculi vanitatem abjicere, et Christi humilitatem in monasteriis sectari cupiebant, filios suos una secum offerebant Deo servituros, quorum saluti et educationi hac ratione abunde sufficiebant. Cui probando præsto est Vita S. Rictrudis abbatissæ Marciensis, cap. 41, sæc. II Bened.

Similiter autem et pauperiores. Id est minus divites; nam, ut notant hic commentatores, tria hominum genera distinguit hoc capite S. Benedictus: divitum, quos nobiles vocat; mediocrium, quos pauperiores; et omnino pauperum, qui ex toto nihil habent.

Faciant. Sicut supra dictum est de nobilibus, filium suum exheredando, aut portionem ejus qualemque facta solemniter donatione monasterio conferendo.

Qui vero ex toto nihil habent, simpliciter petitionem faciant. Nulla donatione aut exheredatione facta.

Et cum oblatione offerant filium suum. Cum oblatione, id est, cum incremento sacrificio missæ, vel cum pane et vino ad illud offerendis ex dictis superioribus. Unde merito redarguas Caramuelem, qui in tam claro textu tenebras objiciens, particulam cum hic stare pro particula pro asserit, ita ut hunc sensum referat: « Simpliciter petitionem faciant, et cum oblatione et pro oblatione offerant filium suum, » quasi ipse filius sit oblatio. « Et sic debere textum exponi, inquit, clarum est, quia quam oblationem possent Deo dare, qui supponuntur non modo esse pauperes, sed et nihil omnino habere? » Verum aliam oblationem ab eis S. Benedictus non exigit.

Coram testibus. « Forte duobus vel tribus, » inquit Richardus de S. Angelo; et quidem laicis ex concilio Aquisgranensi, can. 36, ne forte suspectum sit in re propria monachorum testimonium. Ita etiam S. Basilius (*Regul. sæc. cap. 15*, et apud Rufin. cap. 7): « Oportet tamen infantes voluntate et consensu parentum, imo ab ipsis parentibus oblatis, sub testimonio plurimorum suscipi, ut omnis occasio maledicti gratia excludatur hominum pessimorum. » Quod tam de nobilibus quam de pauperibus intelligendum esse usus comprobavit.

CAPUT XL.

De sacerdotibus qui forte voluerint in monasterio habitare.

793 Si quis de ordine sacerdotum in monasterio se suscipi rogaverit, non quidem ei citius assentiat: tamen si omnino perstiterit in hac supplicatione, sciat se omnem regulæ disciplinam servaturum, nec

aliquid ei relaxabitur, ut sit sicut scriptum est: *Amice, ad quid venisti (Math. xxvi)?* Concedatur ei tamen post abbatem stare, et benedicere, aut missas tenere, si tamen iusserit ei abbas: sin alias,

nullatenus aliqua ^a presumat, sciens se disciplinæ regulari subditum, et magis humilitatis exempla omnibus det.

Et si forte ordinationis aut alicujus rei causa fuerit in monasterio, illum locum attendat, quando ingressus est in monasterium, non illum qui ei pro

reuerentia sacerdotii concessus est. Clericorum autem si quis ^b eodem desiderio monasterio sociari voluerit, loco mediocri collocetur. Et ipse tamen si promittit de observatione regulæ vel propria stabilitate ^c.

^a Deest aliqua apud Hild.

^b Quidam mss. reliqua in plurali efferunt, si qui, etc.

^c Flor., propriam stabilitatem.

COMMENTARIUS.

[Si quis de ordine sacerdotum.] « Sacerdotis nomen, inquit Hildemarus, ad episcopum seu presbyterum attinet atque diaconum, sicut ipse inferius dicit. » Sed Rupertus de solis episcopis hunc locum interpretatur (*Lib. III in Reg. S. B.*): quod confirmat codex mss. monasterii S. Hadriani Gerardi montis, cujus caput præsens inscribitur *De episcopis qui in monasterio habitare voluerint*. Et certe sacerdos proprie de episcopo dicitur. Econtra vero S. Hildegardis non de episcopis, sed de solis presbyteris S. Benedictum intelligit; sic enim illa: « Sacerdos intelligendus est ille qui aut præposituræ, aut archipresbyteratui, aut parochiæ præerat, qui etiam propter eandem prælationem animam suam vix ad subjectionem coercere poterit; non autem episcopus, qui indecens **794** esset quod princeps animarum populi, qui et magister abbatis existit, abbati subjeceretur; sed hic si converti voluerit, solus sit in pœnitentia absque subjectione magisterii. » At tam de episcopis quam presbyteris textum hunc intelligendum esse docet ac probat antiqua monasteriorum nostrorum praxis; nam, ut scribit Petrus Venerabilis (*Lib. II, epist. 11*), « solebat clerici diversorum ordinum, canonici diversarum professionum, et ipsa Ecclesiæ cacumina, episcopi dico, pontificalem dignitatem pro abjecta monachorum vilitate commutare, et de summis ecclesiasticorum honorum gradibus, ad humilem se hujus propositi ordinem inclinare. » Cui exemplo esse possunt S. Arnulfus Metensis, S. Claudius Bisuntinus, SS. Wulframnus et Amatus Senonenses, S. Hadulfus Trevirensis, Leydradus Lugdunensis, Adalbertus Bohemorum apostolus, Leo Ravennensis, Petrus Damiani Osiensis, Bruno Signiensis, et alii quamplurimi, qui dimissis pontificalibus insignibus, humilem in claustrum monachorum habitum gestare non dubitarunt.

[In monasterio se suscipi rogaverit.] Acute observat Hæftenus S. P. Benedictum non, ut superius, dixisse *converti voluerit*, sed *se suscipi rogaverit*; quia censentur clerici jam a sæculo conversi, cum clericalem statum arripiunt: quod probat ex concilio Cabillorensi, c. 5, quo prohibetur, « ne sæculares, qui nondum sunt ad clericatum conversi, res parochiarum debeant habere commissas. »

[Non quidem ei citius assentiatur.] Quem in locum Bernardus Cassinensis « Istud citius potest esse comparativum ad illud quod in 58 cap. dictum est, videlicet *non ei facilis tribuatur ingressus*: ac si diceret S. Benedictus, non assentiatur facilius quam laico, in ingressu, imo sicut ille probatur, probetur et iste. » Imo amplius. Idem habet Boherius. Quam vero ratione probandus, explicat Grimlaicus in solitariarum Regula, cap. 18, his verbis: « Sed ne forte quis simulata mente ad hoc propositum venire percontetur, primitus duxit probandus est: quod ita deum facile dignoscitur, si omnem laborem corporis qui ei iungitur æquanimiter ferat, et ad austeriorem vitam libenter inclinatur; vel si delictum aliquis suum, cum interrogatus fuerit, nequaquam pronuntiare confunditur, et medellam delicti, que ei adhibita fuerit, gaudenter assumat; et si ad omnem humilitatem in absque verecundia inclinatur, ac vilioribus et abjectioribus artificibus, si ita ratio poposcerit, tradi se non erubuerit. Cum autem his atque aliis

exercitiis probatus fuerit, si stabilis et prompto animo perstiterit, tunc eum suscipi decet. » Quæ verba ex S. Basilii Regula a Rufino translata, cap. 6, de omnibus generatim dicta, ille presbyteris singularim adaptat.

[Tamen si omnino perstiterit in hac petitione sua, sciat se omnem regulæ disciplinam servaturum.] « Dignum est enim ut qui similem cum aliis vitam suscipiunt, similem sentiant in legibus disciplinam, » ut ait Alexander III (*In Decretal., c. Recolentes*). Hic autem Hildemarus observat vocem *disciplinam* varias habere acceptiones **795**; sed hoc loco præcipue sumi a nonnullis pro flagello, ab aliis pro Regulæ observatione, quæ acceptio posterior aliis quibuscunque præferenda est: « Regulæ disciplinam, inquit Smaragdus, dicit regularem in omnibus doctrinam, et eruditionis sanctæ præcepta: disciplina enim a discendo nomen accepit; quicquid enim in schola regulari sancta discitur, non incongrue disciplina vocatur. Eruditio enim regularis disciplinæ in præceptis ejusdem Regulæ, et in castigationibus et increpationibus, et in variis judiciis constat, in quibus qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » Eodem fere modo loquuntur Bernardus Cassinensis et Boherius; et hunc esse Regulæ sensum verba sequentia clare demonstrant.

[Nec aliquid ei relaxabitur.] « Quia, ut ait Hildemarus, per omnes gradus debet probari velut laicus, et etiam plusquam laicus. Nam tres sunt gradus quibus probari debent novitii: id est unus ad portam monasterii per quatuor aut quinque dies; deinde secundum in hospitio paucis diebus, id est duobus mensibus; tertius in cella novitiorum per decem menses. » Similiter Bernardus Cassinensis intelligit nihil esse relaxandum de gradibus probationis, quos totidem recenset. Ita etiam Turrecremata et Matthæus Lambertus. At Menardus noster S. Benedictum interpretatur *non de novitiu*, sed de observatione Regulæ. Rectius quidem, meo judicio, Richardus de S. Angelo, et Boherius in primo comm. de utroque, ut nihil relaxandum sit de observatione regulæ, vel de gradibus probationis. Atque ita « cum clericus aliquis ad S. Pachomium, ut monachus ascriberetur, accedebat, ordini quidem ejus deferrebat reverentia, quemadmodum divina lex præscribit nobis: quantum vero ad observationem canonis fratres obligantis, præstabat illam æque ac ceteri, » ut habent acta S. Pachemii, n. 18.

[Ut sit sicut scriptum est: Amice, ad quid venisti?] Subaudiendum est, hoc æque, quibus verbis se ipse exentare solebat S. Bernardus, qui, referente Guilhelmo abbate (*Lib. I de ejus Vita, c. 4*), « hoc semper in corde, frequenter etiam in ore habebat: Bernarde, Bernarde, ad quid venisti? » Et S. Arsenius: « Arseni, propter quid existis? » Observat autem hic Hildemarus hæc Christi Domini ad proditorem discipulum verba duobus modis sumi posse; nam « a ii dicunt quia dolentis vox est, quasi dolenter dixisset Dominus: Amice, ad quid venisti? id est ad quod scelus dilapsus es? Venisti discipulus tradere magistrum, servus Domini, creatura Creatorum, et dum esses apostolus, effectus es traditor. Sunt iterum alii qui intelligunt *Amice, ad quid venisti?* subaudiendum est *fac*, id est non venisti osculum dare,

sed tradere, quasi diceret : Ad quod venisti fac, id est trade, et imple quod spopondisti. Et secundum hunc sensum S. Benedictus in hoc loco illud intellexit : Amice, ad quod venisti fac, id est, non venisti imperare, sed imperari; servire, non serviri; subesse, non præesse. » Ita etiam Bernardus Cassinensis et Boherius.

Concedatur ei tamen post abbatem stare.] « Ac proinde 796 ante prepositum, et decanos, si non sint sacerdotes, » inquit Menardus, quamquam Bernardus Cassinensis post abbatem stare exponat, stare tantum « in aliquo superiori loco cum senioribus, ut apud Cassinum, inquit, in tertia vigilia; » idque ob honorem sacerdotii. Si tamen talis fuerit ejus vita, quæ talem mereatur prælationem; nam si propter crimen aliquod penitentiae causa confugerit ad monasterium, non ita præponendus est aliis, sed ordinis sui loco humiliter debet esse contentus, ut loquitur Smaragdus. Communis autem monasteriorum praxis apud nos est, ut sacerdotes novitii omnes etiam professos non sacerdotes præcedant, quoad illi sacerdotii gradum adipiscantur : sed apud Cassinenses et Fulvienses sacerdotes novitii reliquis tantum novitiis non sacerdotibus præponuntur. Vide locum supracitatum ex Vita S. Pachomii.

Benedicere, [scilicet cibum et potum in refectorio, vel ad lectiones in eccle] et ia, ut exponunt commentatores.

Aut missas tenere.] Observavimus supra missam plures habere acceptiones. Hic vero sumitur pro incremento Christi sacrificio : et sic missas tenere ex commentatoribus et Gallicis vers. onibus idem est ac missas celebrare, idque ordine suo, ut exponit Theobaldus Artaldus. Est etiam qui Gallice reddit, *faire dire des messes*. Insuper missas tenere est eis intere- se, easque audire, ut clarum est ex concilio Agathensi, can. 47 : « Missas die dominico secularibus totas tenere speciali ordine præcipimus. »

Si tamen ei jusserit abbas.] Ubi Hildegardus : « In eo quod dicit, si jusserit abbas, manifestatur quia per probationem vite debet jubere. »

Si alius, nullatenus aliqua præsumat.] Ex prædictis, « scilicet de stando inter seniores post abbatem, de benedictionibus dandis, de missis celebrandis : ab istis enim abstinere, et humiliorem locum tenebit, » inquit Bernardus Cassinensis. Et certe hæc olim apud Cluniacenses consuetudo vigeat, ut sacerdotibus novitiis non statim concederetur sacrificium offerre, imo nec statim post professionem, testante Udalrico, l. II, c. 28, ubi agens de novitiorum habitatione triiduo post vota emissas, inter alia hæc habet : Abbas « de his tamen qui sunt sacerdotes et levites, diligenter examinat quomodo sint ordinati, qualis sit eorum scientia, qualis conscientia, et per aliquod tempus probat eorum conversationem, antequam eis hujus ministerii licentiam permittat : præcipue qui sacerdos erat antequam veniret, omnino ab officio prohibetur, usque dum sæpius prospiciens addiscat quam multiplicit studio tale sacramentum tractetur a nobis. » Idem habent Divionenses S. Benigni Consuetudines mss., c. 51. Idem etiam obtinuisse apud Cistercienses colligimus ex lib. Antiqu. definit. (Dist. 4, cap. 1), in quo sic lego : « Si vero doctores in theologia, vel alie reverendæ personæ ad ordinem se transtulerint, et fuerint sacerdotes, de consilio abbatis loci illius tempore probationis poterunt celebrare. » Unde 797 merito licet inferre alios, qui doctores non erant, haudquaquam celebrasse. Cassinenses etiam inhibent (*Declar. Cassin.*, c. 60) « plerumque præfata sacerdotibus celebrationem missarum ad tempus, ut ex hoc eorum humilitas comprobetur, et ut eam etiam melius addiscant. Et tunc, inquit, ipsi communicant cum clericis. » Neque vero id mirum videri debet, cum nec sacerdotes professi missas quotidie cantarent, ut demonstravimus in lib. II de Antiquis monach. Rit., c. 6. Sane Clemens ex regali Anglorum prosapia, Fiscanensis primum, deinde Divionensis monachus, « in

tantum se abjectum et vilem asserebat, ut cum sacerdotii gradu fungeretur, nunquam in omni vita sua nisi semel ad hoc ministerium accedere præsumpsit, » ut docet chronographus S. Benigni.

Sciens se disciplinæ regulari subditum.] « Hic omnem ei materiam aufert præsumptionis, cum ei ad memoriam reducit statum suæ subjectionis, » inquit Bernardus Cassinensis.

Et magis exempla humilitatis omnibus det.] In quem locum Richardus de S. Angelo : « Littera ista potest exponi duobus modis : 1º ut sit sensus, ut iste plus ostendatur humilis quam alius monachus; 2º ut sit sensus, si abbas jusserit ei ut celebret, vel ut sedeat post ipsum, ipse magis ostendatur humilis. »

Si forte ordinationis, aut alicujus rei causa fuerit in monasterio, illum locum attendat quando ingressus est monasterium, etc.] Hunc locum varie exponunt commentatores : 1º Hildegardus S. Benedictum ita intelligit : « Si forte fuerit dignus ut decanus, aut præpositus fiat, aut consiliator, aut certe alicujus utilitatis, cum tali humilitate et subjectione debet abbati consilium dare, aut certe agere hoc quod illi injunctum fuerit, cum quali humilitate et reverentia seu subjectione locutus fuerat, quando in monasterium ingressus est. » Ita etiam Turrecremata. 2º Smaragdus, et Petrus Diaconus seipso ita explicant : « Quod vero dicit : Si forte ordinationis, aut quia sacerdos est ordinatus, aut quia ordinationis ministerium, id est ut aliquid ordinaret potestatem accepit ab abbate in monasterio. Aut alicujus rei causa, subauditur, fuerit exaltatus in monasterio; illum locum attendat, etc. 3º Boherius, relata utraque expositione, tertiam addit in primo commentario his verbis : « Vel intendit quod, præterquam in præmissis, debet semper servare ordines suos, ut tempus conversionis discernit, ut si aliqua ardua sunt in monasterio ordinanda, et abbas petat consilium fratribus, non primus respondeat, non primus loquatur; » et in secundo commentario : « Hoc etiam est dicere, quod licet sacerdos honoretur in sedibus, benedictionibus et missis, in aliis tamen tractatibus et officiis tenere debet locum sui ingressus. » 4º S. Hildegardis illud si vero ordinationis, etc., ita exponit : « Si aut in obedientiis, aut in officiis magisteriorum, seu in negotiis exteriorum, aliqua ibi per consilia tractanda sunt, illum locum attendat quando ingressus est in monasterium, videlicet locum, id est propositum conversationis, humilitatis et subjectionis, que bonum et 798 altum gradum sibi acquirit, etc. Denique Theobaldus Artaldus locum illum attendat, etc., sic interpretatur, ut attenta meditatione consideret quem locum obtinere deberet, si ingressus sui in monasterium ratio haberetur, ut inde humilietur; non illum qui pro sacerdotii reverentia concessus, ut non extollatur.

Clericorum etiam si quis eodem desiderio monasterio sociari voluerit.] Etsi Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii præscribat ut « Nulli permittatur clericus in monasterio habitare, nisi ei tantummodo quem lapsus peccati ad humilitatem deduxit, et est vulneratus, ut in monasterio humilitatis medicina sanetur; » eos tamen in monasterio admittendos et admissos fuisse ex hoc Regulæ testimonio evidenter probat Lupus Ferrariensis epist. 129, eosque non solum criminosos, sed etiam pios ac probos, ut pote quibus prælationis gradum, et altaris ministerium criminosi indebitum permittit. Idem constat ex Regula S. Pachomii supra citata. Eadem quoque existit mens concilii Toletani IV, cum hoc edidit statutum (Can. 49) : « Clericis qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos ab episcopo in monasterio largiri oportet ingressus. » Simile reperitur decretum in concilio Augustano, anno 952. Eodem etiam respexit Paschalis papa II ad Joannem priorem de Valeris scribens in hæc verba (*Miscel. Baluz. tom. II*) : « Laicos sane sive clericos seculariter viventes ad conversionem suscipere, nullius episcopi vel præpo-

siti contradictio vos inhibeat: » et Innocentius IV in A. S. Anselmi lib. II, epist. 12, et lib. III, epist. 13. litteris ad abbatem et monachos monasterii S. Theoderici anno 1214 datis (*Ms. Hist. S. Theoder.*): « Liceat quoque vobis clericos, et laicos liberos, et absolutos, e saeculo fugientes ad conversionem recipere, ac eos absque contradictione aliqua retinere. » In concilio quoque Aquisgranensi constituitur (*Can. 42*), « ut nullus plebeius, seu clericus secularis, in monasterio ad habitandum recipiatur, nisi voluerit fieri monachus. » Vide S. Gregorium, lib. X, epist. 59, ad Desiderium in Gallia episcopum, qui cum Paneratum clericum olim suum, postea monachum factum, in ecclesiam, cui mancipatus fuerat, revocare vellet, ut ne id tentaret, admonitus a Gregorio est. Vide etiam Petri Venerabilis lib. II, epist. 50, ad Attonem Trecentensem episcopum, quem ad implendum vite monasticæ votum exhortatur; et

Loco mediocri collocetur.] « Si mediocrem ejus vitam cognoverint; nam si talis fuerit ut etiam juxta abbatem stet, aut debet collocari, collocetur. Similiter si talis fuerit, in ultimo stet, » inquit Hildemar. »

Et ipse tamen si promittit de observatione regulæ, vel propria stabilitate.] « Id est postquam probati fuerint, et professionis emisierint votum; nec enim antea sunt nisi cum novitiis et sub magistro novitiorum, » inquit Bernardus Cassinensis. Hujusmodi autem promissio fieri debet et verbo et scripto, sicut ab aliis. Atque ita S. Ursmarus (*Sæc. III Ben., part. I*) in Laubiensi monasterio Erminonem 799 presbyterum recipiens, « secundum morem ibidem degentium fecit spondere observare regulam, et obedientiam exhibere majoribus, » quemadmodum auctor est Anso in Vita S. Erminonis, n. 4.

CAPUT LXI.

De monachis peregrinis, qualiter suscipiantur.

Si quis monachus peregrinus de longinquis provinciis supervenerit, si pro hospite voluerit habitare in monasterio, et contentus fuerit consuetudine loci quam invenerit, et non forte superfluitate sua perturbat monasterium, sed simpliciter contentus est quod invenerit, suscipiatur quanto tempore cupit. Si qua sane rationabiliter et cum humilitate charitatis reprehendit aut ostendit, tractet abbas prudenter; ne forte eum pro hoc ipso Dominus direxerit.

Si vero postea voluerit stabilitatem suam firmare, non rennatur talis voluntas: et maxime, quia tempore hospitalitatis potuit ejus vita dignosci. Quod si superfluous aut vitiosus ^a inventus fuerit tempore hospitalitatis, non solum non debet sociari corpori monasterii, verum etiam dicatur ei honeste ut discedat, ne ejus miseria etiam ^b alii vitientur. Quod si ^c

B non fuerit talis qui mereatur projici, non solum si petierit, suscipiatur congregationi sociandus, verum etiam suadeatur ut stet, ut ejus exemplo alii erudiantur: quia in omni loco uni Domino servitur et uni Regi militatur.

Quem etiam si talem esse perspexerit abbas, liceat eum in superiore aliquantulum ^e constituere loco. Non solum autem monachum, sed etiam de suprascriptis gradibus sacerdotum vel clericorum stabilire potest abbas in majori quam ingreditur ^d loco, si eorum talem perspexerit esse vitam. Caveat autem abbas ne aliquando de alio noto monasterio monachum ad habitandum suscipiat, sine consensu abbatis ejus, aut litteris commendatitiis: quia scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, alteri ^e ne feceris* (Tob. IV).

^a Deest in Concord. aut vitiosus.

^b Narb., miseri viro.

^c Al., aliquantulum.

^d Al., ingrediuntur.

^e Al., alio.

COMMENTARIUS.

800 Si quis monachus peregrinus de longinquis provinciis supervenerit, si pro hospite voluerit in monasterio habitare, et contentus fuerit consuetudine loci quam invenerit. Solebant enim veteres monachi hospitem monachum post duos tresve dies ad communem congregationis vivendi rationem redigere. Nitrienses permittebant (*Pall., Laus. cap. 7*), « una hebdomada manere in otio; aliis autem diebus deinceps occupabant eum in operibus, aut in pistrino, aut in coquina. Quod si quispiam fuisset cujus habenda esset ratio, dabant ei librum legendum, non permittebant ei ut cum ullo colloqueretur usque ad horam sextam. » In Regula tamen S. Pachomii ab angelo tradita præscriptum lego (*In ejus Vita, apud Boll., 14 Maii*), ut « peregrinus alterius monasterii, si veniret habens habitum diversum, nullus eum eo comederet, excepto eo qui iter agens id observare non posset. »

Etenon forte superfluitate sua perturbat monasterium.] Hildemar. superfluitatem intelligit in cibo, aut potu, vel in aliquo opere; Bernardus Cassinensis in cibo potu, somno, lecto et labore; « dicunt enim, inquit, isti superflui: Ego non possum comedere istas fabas, ista cicera, istas lenticulas, istud antedictum oleum, istud mucedum caseum, ista ova putrida, istos piceos corruptos. Istud vinum desipit mihi; iste est panis canum, non hominum. Tales superfluitates monasterium perturbant, quia inde scandalizantur fratres, et nonnulli

minus perfecti horum verborum corrumpuntur exemplis. » Bernardum suo more exscribit Boherius.

Suscipiatur quanto tempore cupit.] « Id est uno vel duobus annis, » inquit Hildemar. Atque ita in monte Nitrie (*Pall., Laus. cap. 7*), « prope ecclesiam positum erat xenodochium in quo venientem hospitem toto tempore accipiebant, etiamsi biennium aut triennium voluisset manere, donec vellet sua sponte discedere. » Et S. Basilii interrogatus (*In Regul. a Rufin. translata*): « Si dicat quis, Volo apud vos parum aliquid temporis facere ut proficiam ex vobis, si oportet eum suscipi, » respondet: « Concedi quidem ei convenit ingressum, propter incertos exitus rerum. Interdum enim potest fieri ut per tempus proficiat, et delectetur sanctitate vite, et permaneat in coeptis, sicut et frequenter factum scimus. Sed et ut manifesta fiat veritas instituti ionum nostrarum, de quibus for assis homines alter opinantur. Oportet tamen circa eum cautius agi et diligentius, ut sive in veritate permaneat, vel proficiat, sive instituti onum nostrarum veritas exloretur, probabilis inveniat et pura. Ita namque Deo placebimus, et ille aut proficiet, si verax est; aut, si simulator est, erubescet. » Ea de causa scribit Anonymus 801 in Vita S. Philiberti (*Sæc. II Ben.*), quod « alii abbates sua propria monasteria relinquere, vel monachos probatissimos ad eum dirigerent, ut cum eo longo tempore demorantes, discerent ejus vitam, vel conver-

sationem, ut in suis propriis recte prodesse deberent. » Cassinenses quoque monachi in epist. ad Alemannos hæc testantur (*Analect. tom. IV*): « Ple-rique nostræ consuetudinis nostræque conversationis cupidi, de suis, quem cognoscunt ingenii, unum hæc transmittunt, quo non solum auditu, verum etiam ipso visu, pro quibus mittitur, perspiciat; eoque modo quasi unus ex nobis hic quidam per integrum annum, quidam etiam diutius manent. Tandem omnibus perspectis ad sua certus cum gaudio redit. » Ne tamen inde monasteria gravarentur nimis, in literis G. Mosomensis et A. Marchianensis abbatum ad abbates S. Theoderici (*Mss. Histor. S. Theod.*) et S. Crispini Suessionensis, quibus eos suæ provincie visitatores constituunt, inter alia generalis capituli statuta, quorum eis maxime commendat observatorem, istud est: « Ut nullus hospes detineatur ultra annum, nisi de abbatibus et conventus ad quos missus fuerit, processerit voluntate, vel visitoribus visum fuerit expedire. »

Si qui sane rationabiliter, et cum humilitate charitatis reprehendit aut ostendit.] Idque verbo aut exemplo, sive de servitio Dei, sive de Regule observationibus, sive de præceptis Domini custodiendis. Ubi notat Boherius triplicem esse reprehensionem: imperiosam, quæ sit imperio potestatis, quæ solum maioribus conceditur; temerariam, quæ malo sit animo, et sociale, quæ minoribus conceditur, quæ sive acerbitate, devoto et reverenti animo fieri debet, de qua hic S. Be. edictus.

Tractet prudenter albas.] « Apud se, et cum aliis qui hospitis conversationem noverunt et verba, » inquit Bernardus Cassinensis.

Ne forte cum propter hoc ipsum Dominus dixerit.] Ad hujus Regule proximam referri debent ea quæ scribit Hildemarus in cap. 65. sub finem: « De hospitibus monachis ita in Francia agitur. Si est familiaris monachus, in dormitorio monachorum dormit, et in claustra cum aliis monachis legit, et in refectorio manducat, et mane et ad seram ad capitulum venit fratrum. Si iste talis videt negligentiam, debet admonere ut emendetur. Si vero novus hospes fuerit, tantum ad capitulum venit fratrum, causa adificationis ex lectionis traditione, et ducitur in refectorium fratrum ad manducandum: dormire vero foris debet in dormitorio hospitum monachorum. Nam prima vice cum venit iste novus, ducit eum prior per tota officina monasterii dicens: Frater, ubi negligentiam forte vidisti, charitatis amore deprecamur ut dicas, quatenus emendemus. »

Si vero postea voluerit stabilitatem suam firmare, non renuatur talis voluntas.] Ad quem locum Smaragdus: « Quomodo firmet stabilitatem suam, sive in corde tantum, sive in corde simul et verbo, hic aperte non dicit; sed 302 ut datur intelligi, sicut ille novitius promittit de stabilitate sua coram Deo et sanctis ejus, ut si aliquando aliter fecerit, ab eo se damnandum sciat quem irridet: ita et iste, quamvis non promittat, quia jam promissum habet, firmet tamen stabilitatem suam corde, similiter et verbo coram Deo, et sanctis ejus, et idoneis testibus, ne mereatur accipere damnationem pro multa sua et illicita vagatione. » Formulam autem confirmandæ stabilitatis habemus apud Hildemarus his verbis conceptam: « Ego N. veniens de longinquis provinciis in hoc monasterium, quia placuit mihi conversatio fratrum istius loci, et illis placuit mea conversatio; ideo stabilitatem meam in hoc monasterio per hanc scripturam manu mea scriptam perpetuum confirmo. » Addit Hildemarus: « Si autem nescierit litteras, debet rogare alium qui scribat, et debet dicere inferius: Manu mea pro majore firmitate subscriptam. Hoc vero notandum, quia non debet nominare monasterium unde fuit. » Sed Bernardus

A Cassinensis ad hunc locum scribens: « Puto ego, inquit, quod promittendo obedientiam abbati loci istius, maxime si in alio monasterio fuit professus, satis potest ejus stabilitas esse firmata; nec est apud nos consuetudo aliter stabilitatem firmare. » Idem habet Nicolaus de Fractura.

Maxime quia tempore hospitalitatis potuit ejus vita dignosci.] Ad probationem monachorum peregrinorum, aliud a tempore hospitalitatis spatium, quod Boherius vult esse annuale, non indicit S. P. Benedictus. Ex quo datur intelligi, statim ut stabilitatem in monasterio firmare rogaverint, congregationis corpori esse sociandos. Et certe Regula Magistri (*Cap. 89*) duorum duntaxat mensium inducias hujusmodi monachis jam conversis ad tractandum instituit, quibus expletis, stabilitatem firmare permittit. De Cisterciensibus hæc reperio in libro Institutionum (*Disl. 2. c. 5*): « Monachus alterius ordinis professus secundum Regulam S. Benedicti in aliquo ordinis nostri monasterio receptus, si benedictus non est, in cella novitiorum sit per annum, et eodem ordine quo novitius benedictus. Si autem benedictus fuerit, statim detur ei cuculla, et completis ad minus antea quatuor mensibus, postea ad nutum abbatibus in capitulo petitionem faciat de professione facienda, et in ecclesia sicut novitius monachus professionem suam legens, super altare offerat, nihil amplius faciens. »

Dicatur ei honeste ut discedat.] Admiranda prorsus S. legislatoris indulgentia, qui etiam superfluum et vitiosum, non cum dedecore, ut meretur, sed honeste vult dimitti: id quod hoc modo fieri debere tradit Hildemarus: Debet illi dici: « Optabamus, frater, te meliorem esse, sed nunc quia tui mores cum nostris non conveniunt, nec nostri cum tuis, ideo tolle quod tibi in via sufficiat, et vade. » Alioquin: « Si isti admitterentur in congregatione, illam retributionem redderent quam juxta vulgare proverbium, mus in pera, serpens in gremio, ignis in sinu, suis consueverunt hospitibus exhibere, » ut loquitur Richardus de S. Angelo.

303 Verum etiam suadeatur ut stet.] Dicendo ei, juxta Smaragdum: « Sia, frater, nobiscum immobilis in hoc monasterio, ut tuo bono alii erudiantur exemplo; non enim opus est Deum in alio quærere loco, qui ubique est et totus. Ipsi enim Domino et nos in hoc loco servimus, et ipsi Regi militamus; unus enim Dominus est in omni loco, cui a servis suis quotidie servitur, et unus Rex regum, cui a militibus suis semper et in omni loco militatur; et ideo non est tibi opus alium quærere locum, ubi melius servias Domino, quia hic bene laborando, Dominoque bene serviendo, cælorum poteris conquirere regnum. » Neque hoc vacat exemplis apud antiquos; nam Zosimam monachum Dei monitu monasterium quod juxta Jordanem erat ingressum, abbas ut ibidem remaneret hortatus est his verbis (*In Vita S. Mar. Ægypt. lib. 1 de Vitis Patr.*): « Quia Christi charitas te videre nostram paupertatem invitavit, commane nobiscum, si pro hoc ad nos te adjungere festinasti. Simul omnes nos satiabit Christi Dei gratia, idemque pastor bonus, qui tradidit animam suam pro nostra redemptione, vocavitque oves suas nominatim. » Quæ cum ille perorasset, Zosimas faciem humi inclinavit, orationesque pariter. celebrata oratione, dixerunt, Amen; sicque remansit.

Ut ejus exemplo alii erudiantur: quia in omni loco uni Domino servitur, etc.] Duplicem S. Pater subjungit rationem cur peregrinus monachus sit retinendus: unam, quæ monasterium respicit, ut ejus exemplo alii erudiantur; alteram, quæ peregrinum monachum, quia in omni loco Domino servitur, et uni Regi militatur; « ne forte enim prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denno de rupta stabilitate causari, inquit

* Forte legendum officia, quæ vox significare poterit loca implendis officiis destinata. Sic Plinio juniori officium prætoris est prætorium. EBR.

S. Bernardus (*De Præc. et di p., c. 16*), generalem A
super hujuscemodi scrupulo consolatoriam proferent
sententiam, dicens : *Ubique enim uni Deo servitur, et
uni Regi militatur.*

*Quem etiam si talem esse perspexerit abbas, liceat
eum in superiore aliquantulum constituere loco.*] Atque
ita Guillelmum Lociacensem monachum in Cluniacensi
monasterio S. Majoris (*Bolland., 1 Januor.*)
« promovit honorifice cum consilio fratrum, » teste
Glabro Radulfo in Vita S. Guillelmi. Ita in Virdunensi
S. Vitoni monasterio S. Popponem (*Bolland.,
25 Januor.*) « in sublimiori quam fuerat loco » pro-
mouit Richardus abbas. Ita Petrum Abaelardum in
Cluniacensi stabilitate firmata, ad altiorem gradum
Petrus Venerabilis extulit, ut ipse docet ad Elysiam
scribens. Ex hoc tamen loco Hæftenus recte inferit
(*Lib. IV, tract. 2, disp. 5*) communi jure peregrinorum
hunc monachum ultimo collocandum loco. Et certe
in Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et
alterius Macarii, hæc lego (*Cap. 15*) : « Ille vero
monachus quantos fratres in alio monasterio invenerit,
tantos se noverit habere priores; nec attenden-
dum est qui fuit antea, sed probandum est qualis
esse cœperit. »

Caveat autem abbas ne aliquando de alio noto mona-
sterio monachum ad habitandum suscipiat 304 *sine*
consensu abbatis ejus, etc.] Hæc fuit antiqua et con-
stans priscorum monachorum praxis, conciliorum,
summorum pontificum, monasticarumque regularum
decretis confirmata. Concilium Agathense, cui præ-
fuit S. Cæsarius Arelatensis episcopus, ita habet
(*Can. 27*) : « Monachum nisi abbatis sui aut permissu,
aut voluntate, ad alterum monasterium commigra-
ntem, nullus abbas aut suscipere aut retinere præsu-
mat. » Quæ verba desumpta sunt ex Regula tertia
SS. Patrum, cap. 14. Concilium Augustodunense,
sub S. Leodegario (*Can. 10*) : « Statuimus ut nullus
monachum alterius absque permissu sui abbatis præ-
sumat retinere. » Concilium Anglicanum a Theodoro
Cantuariensi episcopo anno 675 congregatum, can. 4 :
« Ut ipsi monachi non migrent de loco ad locum,
hoc est de monasterio ad monasterium, nisi per
dimissionem proprii abbatis, sed in ea permaneant
obedientia quam tempore suæ conversionis prom-
serunt. » Hic locus citatur in excerptis Egberti Eboracensis
episcopi, cap. 66, circa quem notandum in
quibusdam Bedæ exemplaribus legi : *Ut episcopi mo-*
nachi, etc. ; unde si episcopis monachis non licuit,
multo minus aliis. Septima synodus : « Non oportet
monachum vel monachum proprium relinquere mo-
nasterium, et ad aliud se conferre. Si autem hoc
contigerit, ipsum ut hospitem accipi esse necessarium;
sed eum recipere sine mente monasterii perfecti non
convenit. » S. Gregorius papa ad Anthemium Sub-
diaconum scribens (*Lib. I, epist. 40*) : « Neque mona-
cho ulterius de monasterio in monasterium liceat
migrare, neque eorum aliquando peculare quidquam
habere permittas. Sed si quilibet hoc præsumperit,
in monasterio in quo ab initio conversatus est, et
sub abbatis sui regula de qua iugiter, cum compe-
tenti coercitione reddatur. » Capitula selecta ex
antiqua canonum collectione sæculo circiter viii in
Hibernia facta (*Spicil. tom. II, pag. 28*) : « Illos vero
monachos quorum abbatem de mensa sanctorum
propter infamiam non arcemus, non debemus illo
nolente suscipere; quanto magis venientes de sanctis
abbatibus et nullo alio modo suspectis! » S. Basilius
(*Constit. monast., c. 31*) : « Oportet autem spiritualium
congregationum præceptores, mutuum inter se be-
nevolentiam colentes, et eorum sui vicissim geren-
tes, non alios aliorum conatus ac studia demoliri,
neque temere et sine iudicio deficientes alterius
congregationis fratres suscipere; hoc enim ad omni-
modam spiritualis ædificii confusionem, dissolutionem,
imo et destructionem vergit. »

Neque vero hoc sine causa a SS. Patribus tam pie
et salubriter institutum est. Una ex precipuis fuit,

ut pax et concordia in monasteriis salva et integra
permaneret; unde S. Benedictus ait : *Quia scriptum
est, Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris.* Hanc
rationem affert Regula SS. Serapionis, Macarii, Pa-
phnutii et alterius Macarii, in qua sic lego (*Cap. 15*) :
« Nec tacendum est qualiter inter se monasteria
pacem firmam obtineant. Non licebit de alio mo-
nasterio, sine voluntate ejus qui præest Patris,
fratres recipere; sed nec videre oportet, dicente
Apostolo, *Quia qui primam fidem irritam fecit, est infi-*
deli 305 *deterior.* Quod si precatas fuerit ab eo qui
præest patre ut in alio monasterio ingrediatur,
commendetur ab eo ei qui præest, ubi esse deside-
rat, et sic suscipiatur. Nam sine voluntate, qui
præesse debet in monasterio, Patris, nullatenus
alibi recipiatur frater. Quod si præsumperit talia
facere, noverit se in synodo episcoporum, aut in
conventu fratrum suorum in audientiam venire, et
tunc recedet tanquam junior suos, donec ab eo cui
injuriam fecit veniam petat, ut non per ipsius vidum
alii despiciantur Patres. » Eandem rationem etiam
adducit Regula S. Ferreoli (*Cap. 6*) : « Hinc enim,
inquit, plerumque non tantum inter abbates, sed
etiam inter monasteria lites insanabiles oriuntur,
dum unus nititur defendere quem suscepit, alter re-
vocare quem perdidit : et ad extremum nisi reddatur
illi petitori petitus, et isti restauratio recepti
placaverit injuriam acceptam, fit ut non secundum
B. Apostolum vincant in bono malum, sed utrique
mali vincantur uno malo. Attamen nec illud præ-
tereundum censuimus, ut si forte alterius loci, ut
supra dixi, monachus sive clericus scripta abbatis
vel episcopi sui deferat, in quæ manifeste probetur
non propter vitia cavendus, sed propter charitatem
Dei missus, ipse tantum socius fieri congregationis
obtineat. » Et S. Bernardus (*De Præc. et disp., c.
16*) : B. Benedictus « de vicino prohibet, quod jubet
de peregrino, ne vicinitas inter monasteria fomes
scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere
monachos acieverint absque mutuo duntaxat as-
sensu. » Eadem denique de causa Cistercienses in
libro Institutionum hoc ediderunt statutum (*Dist. 10,
c. 5*) : « Pacis charitatisque gratia statuimus ut nul-
lum de ordine Carthusiensium sine eorum licentia
recipiamus, nec ipsi de nostris sine nostro assensu
ullum recipiant. Si vero aliqui de nostris ad ordi-
nem Prædicatorum, vel Fratrum Minorum, vel ad
aliam quancunque religionem transierint, pro fugi-
tivis habeantur. » Quamvis hoc Cisterciensium sta-
tutum videatur de solis intelligendum fugitivis aut
ejectis, quibus postea penitentibus ex Guigonis Sta-
tutis, cap. 77, datur licentia *ad aliquam aliam religio-*
sam eundi domum, in qua suam possint animam sal-
vam facere; neque enim verosimile est ut in tam
sanctis ordinibus fratres, proprio derelicto profes-
sionis proposito, in quo omnia ad salutem æternam
secure sibi procurandam abunde sufficiebant, pro
libitu ad alias religionis transiisse; saltem aliquod
ea de re desiderarem exemplum.

Alteram rationem proferit S. Basilius his verbis
(*Const. monast., c. 34*) : « Si ignavior viderit sibi li-
berum esse ut semel electæ congregationis labores
fugiat, et ad aliam fratrum mansionem diverfat, vi-
vatque absque ulla custodia, pro ingenii sui licentia
facile avellitur a contubernio fratrum, et perditionis
ipsum reus erit, qui illum prompte suscipit; et ma-
lum hoc si progrediatur, plerumque et recte ambu-
lantes a recta et justa via seducit, atque ita omnium
perditio in eum cumulate recidit, qui hujusmodi la-
pisibus causas dedit. Proinde ne hoc accedat, defi-
cientibus fratres vel admoneamus, et ad eos a quibus
defecerunt reducamus; aut si 306 nolint obtempe-
rare, caveamus et aversemur, retusemusque convic-
tum illorum, idemque fratribus omnibus denuntie-
mus, ut tali aversione castigati, ad suam ipsorum
causam redeant, et sub eo grege in quem primum
collecti sunt pascantur, aut si ipsi spiritalem socie-

tatem pertinaciter contempserint, reliqui saltem animadvertentes quam isti habeantur abominabiles, ipsorum exemplo admoniti, nolint imitari, quorum turpitudinem abhorrent.)

Tertiam addere possumus rationem, ut nimirum ex dimissoriis litteris seu commendatiis veri a fugitivis apostatisque monachis discernantur, de quibus Regula monastica communis S. Fructuosi (Cap. 20): « Cum aliquis per vitium dilapsus fuerit a monasterio, in aliud non recipiatur cœnobium, neque in humanitatis charitatem, neque in pacis osculum; sed continuo vincitis post tergum manibus abbati reudatur proprio. »

Porro commendatiis illæ litteræ quas etiam dimissorias appellare placuit, duplicis erant generis: aliæ speciales, quæ speciali ac singulari alicui abbati mittebantur; generales alteræ, quæ cunctis et universis abbatibus aut episcopis inscribebantur. Utrumque formulas, quas nonnulli des derare possent, accipe.

Ex Hildemaro, et ex Farsensis, et Romani S. Pauli monasteriorum Consuetudinibus miss.

Ego humilis abbas. Noverit dilectio tua quia suggestit iste frater nomine Joannes, vel Paulus, nobis, ut illi licentiam daremus vobiscum habitandi. Nos autem quia te cognovimus regularem ordinem tenere, assensum illi præbimus vobiscum habitandi. Nunc autem illum tibi commendo, ut illum ita tractes sicut ego, et pro illo Deo rationem reddas sicut ego.

Ex Bernardo Cassinensi et Boherio.

Venerabili Patri talis monasterii abbati N. talis monasterii abbas salutem in osculo sancto.

Cum monasterium nostrum sit diversis oppressionibus et paupertate gravatum, paternitatem vestram rogamus, quatenus fratrem nostrum in monasterio vestro ad habitandum suscipiatis, quem nos per has commendatias seu dimissorias litteras vestre jurisdictioni et obedientie commendamus. Vel sic. Eum dimittimus ab obedientia nostra sub obedientia vestra Domino servitutum.

Ex Richardo de S. Angelo.

Reverendo in Christo Patri. Vel, Religioso et honeste viro. Aut, Venerabili viro tali abbati talis abbas in Domino salutem.

Noscat sancta fraternitas vestra, vel benignitas vestra, aut sanctitas, quod religiosus vir frater talis a nobis cum instantia petiit ut ei commendatias litteras conscribere dignaremur, quibus vestre fraternitati, vel sanctitati, aut benignitati commendatus sub tuitione vestri regiminis valeret in monasterio vestro Domino deservire. Cujus voluntati consentientes, secundum canonicam auctoritatem ei has litteras commendatias concedimus, per quas vobis licentiam eargimur in monasterio vestro ipsum recipere infra unius mensis spatium, alias ex tunc decernimus ipsas litteras non valere; redentes ipsum postquam in monasterio vestro receptus fuerit a nostra obedientia absolutum, et ipsi fratri tali ad vestrum monasterium licentiam transeundi, scientes ipsum non pro sua nequitia expulsum fuisse de monasterio nostro, sed quia affectabat non modicum in vestro monasterio Domino f. mutari, unde ad futuram rei memoriam, etc.

Litteræ generales ex Hildemaro.

Omnibus episcopis, seu cunctis ordinibus sanctæ Ecclesiæ, nec non cuncto populo fidei.

Notum sit vobis quia ego dedi licentiam isti fratri nostro nomine Joanni, vel Paulo, ut ubi invenerit sibi commodum habitare regularem ordinem ducendo, habeat licentiam habitandi, ad utilitatem suam et monasterii.

Ex Bernardo Cassinensi.

Cum talis frater desideret in alio monasterio mo-

rari, ubi, secundum quod sibi videtur, animam suam salvare possit, et Domino famulari; noveritis nos sibi licentiam dedisse per has dimissorias litteras ad aliud monasterium transeundi.

Præter has generales specialesque litterarum formulas quibus monachis indultum erat ad aliud transire monasterium, erant et aliæ pro abbatibus seu monachis ad fundandum novum monasterium missis, a quibus absoluti ab obedientia sui abbatis futuro monasterii, ad quod mittebantur, abbati subijciebantur, ut patet ex Vita S. Germani abbatis Grandivalensis, n. 40 (Sæc. II Ben.). Harum litterarum formulas ex Hildemaro habes in tomo II Analectorum, p. 81.

Porro quod S. Benedictus commendatias exigit litteras, hoc tantum venientes ex noto monasterio respicit, non peregrinos, qui, ut observant commentatores, in aliud monasterium stabilitatem sine dimissoriis litteris licite poterant firmare.

Sed quia de monasterii mutatione hic agit S. Benedictus, quam etiam peregrinis monachis suadet, vicinis cum licentia abbatis permittit; celebris est quæstio an expediat monacho transire ab uno ad aliud monasterium: quam ut clarius resolvam, tribus modis eam proponi posse suppono. Primo enim fieri potest ut ex inordinato aliquo monasterio in quo penitus collapsa fuit disciplina, nec ulla restaurandæ observantiæ spes affluat, ad aliud in quo integra atque ilibata permanent, aliquis transeat. Secundo ex ordinato monasterio, in quo tuta conscientia sine ullo salutis periculo versari potest, ad aliud strictioris observantiæ, idque majoris perfectionis intuitu. Tertio ex ordinata et stricta ad laxiorem observantiam, et hoc cum summi pontificis licentia.

In primo casu dico non modo licitam, sed et aliquo modo necessariam esse transmigrationem ad aliud monasterium, in quo religiose et secure vivatur; nam « si hæc ibidem pro improbitate nimirum atque irreligiositate cohabitantium obfueri forte nequiverint, inquit S. Bernardus (De Præc. et disp., c. 16), duce spiritu libertatis transire indubitanter suadeo ad locum alium, ubi non impediatur homo reddere Deo vota sua, quæ distinxerunt labia sua. Et quidem cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverberis. » Et alibi (Epist. 7) reddens rationem cur ex aliis monasteriis ad suum transeuntis reciperet: « Hæc ergo illos ratione suscipimus, quoniam non putamus esse malum si vota laborum suorum, quæ in locis suis potuerunt quidem promittere, sed nequaquam persolvere Deo, qui ubique est, ubicunque poterunt reddant, et solius stabilitatis damna reliquorum regularium præceptorum integra observatione compensent. » Et infra, adversus eos qui inde in se murmurarent: « Quid molestus es fratri tuo, quoniam satagit quemadmodum quæ processerunt de labiis tuis non faciat irrita? Si quærit homo ubi et quomodo persolvat quod pollicitus est Deo, quid tu perdis? Fortassis si aliquantæ pecuniæ tu eum debitorem teneres, circuire cogeres mare et aridam, donec usque ad novissimum quadrantem debitum redderet universum. Quid igitur meruit de te Deus, quoniam non vis ut et ipse a suo quod suum est debitore recipiat? » Idem docet Petrus Venerabilis ad S. Bernardum sic scribens (Lib. 1, epist. 28): « Scimus non debere alicujus monachum absque ejus permissione suscipere, quando ut verus pater filio, ut bonus pastor ovi propriæ cuncta tam corporis quam animæ necessaria, ea scilicet sine quibus nec anima salvaretur, nec corpus potest sustentari providerit. Quod si horum aliquid defuerit, licet fratri, etiam invito abbate, locum sibi tam inutilem, imo tam noxium et perniciosum deserere, atque suæ animæ interitum modis omnibus declinare, locumque alium, in quo hoc, quod prius non poterat, implere possit, quærere.... Neque enim voti vel professionis transgressor potest dici monachus, si, loco qui votum implere non sinebat dimisso, ad eum

quo votum persolvere queat, transmigrat, ut cum A propheta dicere valeat: *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea*. Arguendus potius esset, et dignus morte iudicandus, si tantæ rei dispendium parvi pendens, mortem suam stulta patientia sustineret. Hinc ecclesia Cluniacensis ab apostolica sede concessionem retinet, taliter ad se venientes recipere, quod tamen non ut privatum aut singulare, sed velut omnibus commune et licitum obtinet. Ita quippe venientes non solum illa ecclesia, sed et universa Christi cœnobia suscipere, retinere, atque fovere debent. » Hactenus Petrus Venerabilis, ubi quod dicit indultum suo monasterio a sede apostolica alios monachos ad se venientes recipere, Andreas Quercetanus in notis ad hanc epistolam duplex citat diploma pontificum, unum Alexandri II ad S. Hugonem, et alterum Urbani II. Eodem respexit Gregorius IV in epist. ad episcopos, etc. (*Miscell. Baluz. tom. II*), de dignitate et privilegiis monasterii Floriacensis, anno 854 scripta. His omnibus B accedit S. Lanfranci suffragium ad Radulfum abbatem sic scribentis (*Epist. 60*): « Si ego Lanfrancus manu propria me de aliquo monasterio non recessurum iurasset, viderem autem quod ibi animam meam salvare non possem, exirem, nec perjurii crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum affligatur, non solvitur ab ipso, nisi contra ipsum solvitur: porro ab ipso contra ipsum minime solvitur, qui propter amorem ejus, et ut bene sibi placeat, a filiis discordat, superbæ, diffidentia, et, ut aptius dicam, a filiis diaboli migrat ad filios pacis, humilitatis, spei, imo ad filios Dei: qui enim sic transit, nonne plane fugit a sede diaboli ad sedem Dei? etc. » Eadem est doctrina S. Anselmi, l. I, epist. 29.

Secundo, dico majoris perfectionis intuitu posse quidem monachum transire ex ordinato et regulari monasterio ad aliud observantia strictioris; sed tamen communiter non expedire, nec temere id aggrediendum, cum hujusmodi desiderium fere semper sit purum cœcædemonis tentamentum. Hæc est sana et constans sanctorum vite monasticæ Patrum doctrina, quam perspicuis et infinitis prope eorum testimoniis licet comprobare. Ita S. Euthymius, ejus hæc ad suos verba refert Cyrillus in ejus Vita (*Bolan., 20 Januar.*): « Si quis autem hic forte non possit virtutem exercere, ne existimet, si alio transiverit, id cuius studio tenetur, alibi posse facilius et rectius gerere; non enim ex loci natura, sed ex libero animi nostri instituto boni fit operatio. Contra autem hoc est et periculosum monachis, et quod eos potest reddere imbecilles, et virtutum carentes fructibus; nam nec planta quidem potest ferre fructus quæ assidue transplantatur. » Ita apud Cassianum abbas Nesteros (*Collat. 14, cap. 5*): « Unicuique utile atque conveniens est, ut secundum propositum quod elegit, sive gratiam quam accepit, summo studio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem pervenire festinet, et aliorum quædam laudans, admiransque virtutes, nequaquam a sua, quam elegit, professione discedat. » Ita S. Anselmus ad Lanzonem monachum, qui talia forte meditabatur, scribens, fuse et eleganter hoc prosequitur argumentum, respondetque omnibus quæ adversus hanc sententiam proferri possent.

At nullum hanc in rem S. Bernardi testimonio luculentius proferri potest: « Sane de religiosis, inquit (*De Præc. et disp., cap. 26*), ac bene ordinatis monasteriis nullus professorum, meo consilio, ne arctioris quidem vitæ desiderio, sine licentia sui senioris egrediatur. . . . Et accipite manifestum in exemplis hujus sententiæ rationem: Forte vult aliquis de Cluniacensibus institutis ad Cisterciensium sese transferre paupertatem, eligens præ illis nimirum consuetudinibus magis regulæ puritatem. Si me consulit, non consulo, si non sane id abbatis sui usurpaverit assensu. Quomobrem? Primo propter scandalum ipsorum quos deserit. Deinde quia certa pro dubiis relinquere certum non est: forsitan enim hoc tenere

potest, illud non poterit. Terio suspectam habeo levitatem qua sæpe id quod facile volumus antequam probemus, experti jam nolumus, uno prope momento idipsum et cupientes et respuentes, tam leviter quam et irrationabiliter. Quales utique non paucos frequenter experimur qui §10 una vix hora in una voluntate durantes, aura levitatis impulsu, vagi et instabiles hac et illac velut ebrii nutant, mutantque pro experimento iudicium, imo sine iudicio fluctuantes et tumultuantes tot de se consilia præsumunt quot loca revisunt, semper quod non habent cupientes, et quod habent fastidientes. » Et alibi ad abbatem S. Nicasii scribens (*Epist. 52*): « Fratrem Hugonem de Lausanna ore tuo et nostro spiritu commonemus, non omni spiritui credere, et ne cito moveatur certa pro incertis deserere; sciens diabolus soli semper perseverantiæ insidiari, quam solum novit coronari, tutiusque esse in ea vocatione qua vocatus est simpliciter perseverare, quam sub specie quasi melioris boni, id quidem, quod jam cepit dimittere, nec ad id quod præsumit, fortassis sufficere. » Item alibi (*Epist. 86*) ad Guillelmum abbatem S. Theoderici, qui ardentissimo flagrabat desiderio abjiciendi onus pastorale, privatamque in Clarevallensi monasterio vitam agendi: « Tene itaque, meo consilio, quod tenes, mane in quo es, et stude prodesse quibus præes: nec præesse reluge, dum prodesse potes; quia vix quidem tibi, si præes, et non prodes; sed vix gravior si quia præesse metuis, prodesse refugis. » Denique ad abbatem Præmonstratensem (*Epist. 253*): « Inveni ego in claustris vestris, qui ad verbum prædicationis nostræ compuncti et conversi, ad nos venire disposerant, cum ecce sollicitantibus vestris, retrahentes pedem recepti et retenti sunt in ordine et habitu vestro. Posimodum vero remordente eos conscientia exire voluerunt, et, ni fallor, exissent, nisi nostro firmentur, non assensu tantum, sed et hortatu. » Et certe solebat S. doctor ex alienis monasteriis ad se venire cupientes monachos repellere, venientes remittere, ut ex hac epistola, et ex 67 et 293 patet. Unde si quosdam aliquando admisit, aut ex non noto monasterio, aut de consensu sui abbatis admisit, aut sane hi pauci sunt recepti, et contra communem agendi sancti viri consuetudinem, et singularibus de causis, quorum admissionem nullus potest in exemplum adducere. Eadem fuit Guillelmi abbatis sententia, licet ipse singulari Dei vocatione ad Cistercienses tandem transmigrarit: nam inter alia ad fratres de Monte Dei hæc scribit (*Cap. 9*): « Impossibile est hominem fideliter figere in uno animum suum, qui non prius aliquo loco perseveranter affixerit corpus suum. Nam qui per ægritudinem animi migrando de loco ad locum fugere nititur, sic est sicut qui fugit umbram corporis sui: seipsum fugit, seipsum circumfert, locum mutat, non animum: eundem ubique se invenit, nisi quod deteriorem facit ipsa mobilitas, sicut habere solet ægrum, qui circumferendo contuitur eum. » Eodem modo loquitur Petrus Blesensis in epist. 102. Tandem Petrus abbas Celsensis variis comparationibus idem demonstrat (*Lib. IX, epist. 12*): « Ranas et muscas inquietantes penetrantia cordi vestri utinam vos abjicere vel potius exterminare brevi admonitione possem! Non ignoro apud Aristotelem dubitare de singulis non esse inutile. Teneo autem apud Hippocratem quod non atrox maxime generant morbos. Dicit Gregorius quod plante quæ sæpe transponuntur radices non mittunt. . . . In parabola §11 quoque Evangelii dum fuit virgines irent emere oleum, clausa est janua. Harum auctoritatum sensus hic est, ne instabiles simus, ne fluctuemus, ne omni vento circumferamur, ne dicamus, Ecce hic Christus, ecce illic. Videte itaque vocationem vestram, et bases, et plantas vestras statuite supra petram; et cum Job dicite: *In nidulo isto moriar, et tanquam palma multiplicabo dies meos.* » Denique in Regula S. Stephani Grandimontensis ex-

stat integrum caput 40, *De viris alterius religionis non recipiendis*, quod ita incipit: «Alterius religionis viros in hac religione recipi omnino prohibemus.» Scio equidem aliquos cum laude ad strictiora monasteria transgisse: sed ne quis de eorum sibi blandiatur exemplo, scio etiam multo plures ad suam et aliorum confusionem id tentasse. Querebatur olim ea de re S. Bernardus ad Guillelmum abbatem scribens hoc modo (*Apolog. ad Guil.*): «Scio nonnullos de aliis congregationibus et institutionibus ad nostrum ordinem pervolassee, pulsasse, intrasse; qui hoc quidem agendo suis scandala reliquerunt, et nobis nihilominus attulerunt, dum quantum illos sua temeraria discessione, tantum nos turbaverunt sua misera conversatione, quoniam superbe spreverunt quod tenebant, et temere præsumpserunt quod non valebant. » (*Vide Haelt. l. iv, tr. 2, disq. 6, et Goffrid. Vindoc. l. iv, epist. 2.*)

Tertio, his qui ex regulari et ordinata congregatione cum summi pontificis licentia transeunt ad laxiora, responderi forte merito posset quod S. Bernardus Roberto nepoti, qui ex Cisterciensi familia ad Cluniacenses se transtulerat (*Epist. 1*): «O insensate puer! quis te fasciavit non solvere vota tua, quæ distinxerunt labia tua? Annon ex ore tuo justificaberis, vel ex ore tuo condemnaberis?... Quid tibi frustra quispiam blanditur de absolute apostolica, cujus conscientiam divinaligatamenet sententia? Nemo, inquit, mittens manum ad aratrum et respiciens retro aptus est regno Dei.... Tolle occasiones, resque blandimenta, adulationibus claude aures, te interroga de te, quia tu te melius nosti quam alius: attende cor tuum, discute intentionem, consule veritatem, tua tibi conscientia respondeat, cur abieris, cur ordinem tuum, cur fratres, cur locum, cur me, qui et propinquus carne, et propinquior spiritu sum, deserueris. Si ut arctius, si ut rectius, si ut perfectius viveres; securus es, quia et non retro aspexisti; sed et gloriare cum Apostolo dicens: Quæ retro oblitus, et ad ea quæ ante sunt, extentus, sequor ad palmam gloriæ: sin alias, noli altum sapere, sed time; quoniam (ut cum venia tui dixerim) quicquid tibi amplius indulgens in vultu vestituque superfluo, in verbis otiosis, in vagatione

licentiosa et curiosa, quam videlicet promisisti, quam apud nos tenuisti: hoc procul dubio retro aspiciere est, pravariuari est, apostatare est.» Illis etiam posset et istud ejusdem S. Doctoris ad Adam monachum aptari (*Epist. 7*): «Quod et vos quoque non immerito timentes, nec satis de propria causa confidentes, remorsas ac remordentes conscientias apostolica cunctis delinientia. O frivolum satis remedium! quod non est aliud, nisi more protoplastorum cauteriatis conscientias texere perizomata, videlicet ad velamentum, non ad medicamentum, etc.» Et alibi mentem suam auctoritate S. Gregorii papæ ita explicat (*Epist. 94*): «Quisquis bonum majus subire, inquit, proposuit, bonum minus, quod potuit, sibi illicitum fecit: ad quod probandum subjicit testimonium de Evangelio dicens: Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cælorum. Et infert: Qui igitur fortiori studio intenderat, retrospicere convincitur, si relictis bonis amplioribus, ad minima retorquetur (S. Greg. Past., part. iii, cap. 23). Item ipse in homilia tertia super Ezechielem: Sunt nonnulli qui bona quidem quæ noverunt operantur; atque hæc operantes, meliora deliberant; sed retractantes, meliora quæ deliberaverant, immutant. Et quidem bona agunt, quæ cœperant, sed a melioribus, quæ deliberaverant, succumbunt. Hi nimirum ante humana judicia stare videntur in opera, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione.» Denique alibi (*Epist. 571*) loquens de his qui, cum a laxioribus ad strictiora transierint, postmodum ad priorem vivendi rationem redeunt: «Ego, inquit, de me dicam quod sentio. Ego Bernardus, si de bonis ad meliora, vel de periculosius ad securiora voto et opere libere pertransissem; et illicita voluntate ad ea quæ mutavi denuo recurrere præsumpsem, non solum apostata, verum etiam regno Dei non idoneus fieri pertimescerem. Hoc et B. Gregorius ait: Quisquis, inquit, majus bonum subire proposuit, minus bonum, quod lieuit, illicitum fecit: scriptum quippe est: Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. Qui ergo fortiori studio intenderat, retrospicere convincitur, si relictis amplioribus bonis ad minora retorquetur.»

CAPUT LXII.

De sacerdotibus monasterii.

Si quis abbas sibi presbyterum vel diaconum^a ordinari petierit, de suis eligat qui dignus sit sacerdotio fungi. Ordinatus autem, caveat elationem aut superbiam. Nec quidquam præsumat, nisi quod ei ab abbate præcipitur, sciens se multo magis disciplinæ regulari subditum^b. Nec occasione sacerdotii obliviscatur regulæ obedientiam et disciplinam, sed magis ac magis in Deum proficiat.

Locum vero illum semper attendat, quo ingressus est in monasterio^c, præter officium altaris^d, et

si forte electio congregationis et voluntas abbatis pro vitæ merito eum^e §13 promovere voluerit. Qui tamen regulam a decanis vel præpositis constitutam sibi servare^e sciat: quod si aliter præsumpserit, non sacerdos, sed rebellio^f judicetur: et sæpe^g admonitus si non correxerit, etiam episcopus adhibeatur in testimonium. Quod si nec sic emendaverit, clarescentibus culpis projiciatur de monasterio: si tamen talis fuerit ejus contumacia, ut subdi aut obedire regulæ nolit.

^a Al., diaconem.

^b Flor., subdendum.

^c Al., in monasterium.

^d Narb., sacerdotis.

^e Al., servari. Editi servandam.

^f Oxon. cum editis, rebellis.

^g Narb., qui sæpe.

COMMENTARIUS.

Si quis abbas sibi.] Sibi, hoc est suo monasterio. Ubi observat Menardus duplici olim nomine sacerdotes ordinatos fuisse: vel pro monasteriis suis, ut ex hoc capite constat; vel pro secularibus ecclesiis seu parochiis, ut habetur 16, quæst. 1, cap. Si quis, cap. In parochia tua, cap. Cum pro utilitate Ecclesiæ, cap. Monachi, et cap. Ne pro cuiuslibet. Ad primos spe-

ctat nostri Mabillonii observatio, qua docet (*Præf. in sæc. v Bened., pag. 85*), «Monachos olim, non (ut modo) sub titulo paupertatis, sed sub monasterii sui fuisse ordinatos. Id quod patet ex concilio Londoniensi anni 971, in quo Eadgarus rex Glastoniensi monasterio certas leges ac prerogativas concedit, atque inter alia: Sanxerit etiam ut quoties abbas loci vel

monachi aliquos suorum sacris ordinibus initiari de-
cernerent, a quocunque præsulum canonice ordinato,
aut in illius sede, aut in eodem Sanctæ Mariæ Glastin-
gensis monasterio, tam monachos quam clericos, quos
idoneos judicaret, ad titulum S. Mariæ ordinari fa-
cerent. Et ita quidem sancitum fuerat in concilio Chal-
cedonensi; sed postmodum hæc disciplina mutata est.
Concilii hæc verba sunt in can. 6: *Nullum absolute,*
id est sine titulo, ordinari debere presbyterum aut dia-
conum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi spe-
cialiter in ecclesia civitatis aut pagi, aut in martyrio,
aut in monasterio qui ordinandus est pronuntietur. Con-
trarium morem induxit Mendicantium (ut conjicimus)
exemplum, et instabilitas monachorum. Hujus loci
occasione observandum venit id quod in Actis S. Dun-
stani ad num. 29 notamus, eum primo ordinatum
fuisse episcopum sine titulo, ea maxime ratione ut
regali præsentiæ, propter sua provida consilia jugiter
esset. Vide ejusdem S. Dunstani Vitam auctore
Bertholdo, num. 42, sæc. v. Benedictino. Secundus res-
picit id quod scribit sanctus Gregorius papa Marini-
ano Ravennati episcopo in gratiam monasterii SS. Joan-
nis et Stephani (*Lib. vii, epist. 48*): « Ad ecclesia-
sticum officium nullus exinde producat, nisi quem
abbas loci admonitus propria voluntate obtulerit.
Quisquis autem ex prædicto monasterio ad ecclesia-
sticum ordinem pervenerit, ulterius illic nec aliquam
§14 potestatem, nec licentiam habeat habendi. »
Econtra vero qui sub titulo monasterii ordinabantur,
ei ita alligabantur, ut in eo perpetuo manere coge-
rentur, ut patet ex eodem S. Gregorio scribente
(*Lib. vii, epist. 92*) Victori Panormitano episcopo,
ut unum in Præcoritano monasterio monachum ordi-
nare debeat sacerdotem, « atque eum nec in ec-
clesia, nec in loco alio observare, sed illic jugiter
permanere ex nostra quoque auctoritate constituat:
quatenus et ille dum alibi non fuerit occupatus, in
officio suo assiduus possit et utilis inveniri, et con-
gregatio quæ sibi eum postulat ordinari, quoties ne-
cesse fuerit, ipso sacrificii solemnitate veneratione
debita celebrante, valeat refoveri. » Hinc S. Fulgen-
tium monasterii sui abbatem, et delitescere cupien-
tem, Felix presbyterum ordinari curavit, « ut abbas et
presbyter decoratus officio, nec monasterium re-
linquere, nec in alia posset ecclesia ordinari fortui-
to. » An vero hæc respiciat concilium Londoniense
anni 1075, decernens: « Ne aliquis alienum cleri-
cum vel monachum, sine commendatoris litteris ordi-
net vel reinceat? »

Presbyterum vel diaconum ordinari petierit. Olim
monachi non solebant sacris ordinibus initiari, nisi
ad petitionem, aut saltem de licentia proprii abbatis,
ut patet ex S. Gregorii epistola supra citata ad Ma-
rimianum, et insuper ex concilio Agathensi (*Can. 27*):
« Si necesse fuerit clericum de monachis ordinari,
cum consensu et voluntate abbatis præsumat episcopus.
» Oblatus autem ab abbate, nisi obstaret aliud,
ab episcopo ordinabatur, ex decreto Gelasi papæ,
quod refert Gratianus his verbis (*Dist. 16, q. 1, c.*
Si quis monachus): « Si quis monachus fuerit qui
venerabilis vitæ merito sacerdotio dignus videatur,
et abbas, sub ejus imperio Regi Christo militat,
illum fieri presbyterum petierit, ab episcopo debet
eligi, et in loco quo judicaverit ordinari. » Quid au-
tem ab ordinando exigenter episcopi, discimus ex hoc
concilio Cloveshoviensis canone (*Apud Spelm., tom. I*
Conc. Angl.): « Episcopi nullum de clericis seu mo-
nachis ad sacrum presbyterii gradum ordinent, nisi
prius ejus vitam qualis exstiterit, vel tunc morum
probitas ac scientia fidei existat, manifeste perquirant. »

De suis eligat. Non de externis, ut semper præsto
sit ad sacramenta fratribus administranda, nec ne-
cesse sit foras egredi ad extraneum sacerdotem per-
quirendum: neque enim expedit omnino monachis

A foras prodire: eoque respexit S. Gregorius cum ad
petitionem Urbici, abbatis monasterii S. Hermæ, Vi-
ctori Panormitano episcopo scribit (*Lib. v, epist. 41*),
ut electum a congregatione, et cojus vita, mors*, et
actio, tanto possint ministerio convenire, sine mora
auxiliante Domino valeat consecrari: quatenus nec
ille de monasterio suo hac pro causa egredi, nec
extraneum sibi ad peragendum sacrum opus cogatur
adducere. » Et certe hujusmodi extraneus deesse
posset, et revera aliquando deerat, ut patet ex Ru-
fino, lib. ii de Vita Patrum, cap. 11, ubi de sancto
Heleno loquens hæc habet: « Alio rursus tempore
dominica die venit ad monasterium quoddam fratrum,
et cum vidisset eos non agentes §15 solemnitate:
diei, causam requirit: cum autem dixissent, pro eo
quod presbyter non adesset, qui trans flumen mane-
ret, etc. » Ex his manifestum est quam longe a vero
aberrant qui monachos olim in ecclesiis parochiali-
bus divinis interfuisse mysteriis incunctanter asse-
runt: quod uti verum sit de eremitis, et flor. e de
aliquibus virginibus Deo sacratis, de cœnobitis nus-
quam demonstrari poterit. Sane primus eorum Pater
S. Pachomius, si quando inter suos sacerdotem
monachum non habebat, « ubi ad peragenda sacra
mysteria erat necesse, presbyterum e vicinarum eccle-
siarum una aliqua evocabat, atque ita ipsis absol-
vatur solemnitas, » quemadmodum legitur in ejus
Vita, num. 18' (*Bolland., 14 Maii*). Dixi exceptis forte
virginibus, quia revera moniales in civitate Antinoi
sub Talida abbatisa viventes die dominico gra-
tia communionis progrediebantur in ecclesiam, tes-
tante Palladio in Lausica, cap. 158.

De suis ergo eligat, non proprio duntaxat motu,
sed totius congregationis assensu et consilio: nam
talem fuisse monasteriorum praxim colligitur ex
S. Gregorii epistola ad Victorem episcopum Panor-
mitanum de ordinando sacerdote in monasterio Præ-
coritano, in qua sic loquitur (*Lib. vii, epist. 92*):
« Quia monachorum congregatio quæ in monasterio
Præcoritano constitit, pro sacris missarum solenni-
bus peragendis presbyteri indigere probatur officio,
atque de sua sibi congregatione in hoc ordine postu-
lant consecrandum: fraternitatem vestram præsen-
tibus scriptis adhortamur ut quem sibi de congrega-
tione sua unanimes duxerint eligendum, in prædicto
monasterio, sine mora vel excusatione aliqua, pre-
sbyterum debeat ordinare. » Idem patet ex Vita S.
Germani abbatis Grandivallensis, num. 7 (*Sæc. ii Ben.*),
quem « cum cerneret B. Waldebertus virum esse in-
dustrium, cum presbyterum fieri jussit: omnisque
chorus fratrum in ejus veneratione clamaverunt, di-
centes Germanum dignum esse presbyterio. » Item
ex Vita S. Sivardi, abbatis Anisolensis (*Sæc. iii Ben.*),
qui « factus est non solum monachus, sed et per ele-
ctionem fratrum sacerdos. » Et ex Vita V. Benedicti
abbatis Clusani, auctore Guillelmo ejus discipulo (*Sæc.*
vi Ben.), qui « fratribus annuentibus et abbate ju-
bente ad sacerdotium » promotus est: unde et Bo-
berius in primo commentario: « Quanquam abbas
scire præsumatur conscientias monachorum, et ei
competat jussio in hujusmodi ordinum receptione,
consulo tamen quod seniorum utatur consilio; multa
enim oculos latent prælati. » Et in secundo: « Hanc
autem electionem puto debere fieri ad testimonia fra-
trum: nam et antiquitus presbyter monasterii Pater
monasterii dicebatur, ut hæc electio inter præcipua
numeretur. » Vide Vitam S. Hugonis Aduensis mo-
nachi, num. 6, sæc. v, et Vitam S. Gerardi abbatis
Broniensis, num. 9, sæc. etiam v.

Porro ex hoc loco constat, nec S. Benedicti men-
tem fuisse, nec consuetudinem, ut omnes passim in
monasteriis, quemadmodum jam usus invaluit, sacer-
dotio initiarentur. Si enim omnes promiscue ad sa-
cerdos ordines fuissent admissi, non necessaria visa
esset electio. Et certe §16 in pluribus monasteriis

* Legendum videtur mores, ut sensus constet. Edit.

aut nulli, aut pauci olim erant sacerdotes. S. Pachomius non patiebatur quemquam ex suis ad clericalem gradum ascendere, ut testatur ejus Vite scriptor, cap. 24 (*Apud Rosweid.*). In pluribus aliis monasteriis non nisi missi ab episcopo presbyteri sacra mysteria celebrabant. In aliis quibusdam pro magno reputabatur unum aut alterum in monasterio esse sacerdotem: hinc S. Epiphanius ad Joannem Hierosolymitanum se excusans quod Paulinianum S. Hieronymi fratrem in monasterio Bethlehemitano sacerdotem ordinasset (*Inter epist. S. Hieron. epist. 60*): « Cum vidissem, inquit, quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret, et sancti presbyteri Hieronymus et Vincentius propter verecundiam et humilitatem nollent debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte ministerii quæ Christianorum præcipua salus est: invenire autem et comprehendere servum Dei non possem, qui te, eo quod grave onus sacerdotii nollet suscipere, sæpe fugiebat; sed nec alius quæ episcoporum facile eum reperiret, etc. » In monte Nitrie erant quidem octo presbyteri pro omnibus ibi constructis monasteriis; sed tamen ita ut quandiu primus illis ecclesiæ presbyter vixisset, nullus alius offerret, nec judicaret, nec haberet sermonem. Neque id ante S. Benedicti tempora tantum, sed etiam multo post ejus mortem, ut patet ex S. Gregorii papæ epistolis, in quibus discimus defuisse aliquando in monasteriis sacerdotes: id quod nec miramur, cum etiam in ipsis parochiis aliquando defuisse constet ex l. i, epist. 45 et 51; l. v, epist. 2; l. vii, epist. 77, secundæ indictionis. Denique S. Aurelianus in Regula sua decrevit (*Cap. 46*), ut « nullus honorem presbyterii aut diaconatus accipiat, præter abbatem, si voluerit ordinari presbyterum, et unum diaconem et subdiaconem, quos ipse voluerit, et quando voluerit ordinandi habeat potesatem. »

Postea vero sensim et sine sensu ita accrevit in cœnobiis sacerdotum numerus, ut ineunte sæculo ix jam plures sacris essent initiati. In Centulensi monasterio sub S. Angilberto abbate, qui anno 814 vivere desiit, ex trecentis monachis triginta duo, ut minimum, erant presbyteri, sicuti constat ex ejusdem scripto ab Hariulfo in Chronico Centulensi relato (*Spicil. tom. IV*), quo mandat « ut nulla dies prætereat absque sacrarum missarum decantatione: videlicet ut, si non plus, vel triginta a fratribus diversorum chorum per diversa altaria missæ quotidie agantur, exceptis illis duabus de conventu, quæ mane et meridie solemnissime celebrantur. » Non multo post sub Salomone abbate S. Galli: « Fuerunt simul in nostro monasterio presbyteri 42, diaconi 24, subdiaconi 15, pueri 20, » inquit Ekkehardus Junior in libro de Casibus S. Galli, cap. 1 (*Spicil. tom. IV*). In literis monachorum S. Remigii Remensis, quibus circa annum 858 societatem ineunt cum Dionysianis, exstat fratrum monasterii S. Dionysii in Francia catalogus in quo ex monachis centum viginti tribus recensetur unus episcopus, presbyteri triginta tres, diaconi septemdecim, subdiaconi viginti quatuor, acolyti septem. Ex triginta monachis monasterii Croylandensis quos anno 870 **817** Normannorum rabiem fugisse scribit Ingulfus (*Hist. Croyl.*), decem erant sacerdotes. In Chronico Piscariensi anno 1047 electi abbas Dominici ex triginta duobus undeviginti sacerdotes, unus diaconus, reliqui monachi subscribunt (*Spicil. tom. V*). Denique in subscriptionibus venditionis ejusdem terræ a monachis Laudunensibus S. Joannis monasterio S. Theoderici factæ anno 1184 (*Hist. ms. S. Theod.*) ex quatuordecim monachis octo presbyteri, tres diaconi et tres subdiaconi recitantur. Tandem Clemens V in concilio Viennensi ad ampliationem cultus divini statuit « quod monachi quilibet ad monitionem sui abbatis se faciant ad omnes ordines sacros, excusatione cessante legitima, promoveri. »

Qui dignus sit sacerdotio fungi? Hanc dignitatem seu sacerdotii meritum in tribus potissimum consti-

tuit Alexander III in concilio Lateranensi, cap. 3, ubi sic loquitur: « In cunctis sacris ordinibus et ecclesiasticis ministeriis ætatis maturitas, gravitas morum, et litterarum scientia inquirenda est. » Id quod summo studio observari rogabant monachi Fuldenses in libello supplici ad Carolum Magnum, postulantes (*Num. 2*) ut « illi ad sacrum ordinem eligantur qui eruditi sunt verbo et sancta conversatione probati, et nec fures, nec scelerati, et qui sacerdotii juris penitus sunt ignari. » Ad ætatem vero quod spectat, exstat Petri Venerabilis statutum (*Statut. 43*), « ut nullus nostrorum ad sacerdotium promoveatur, usque ad triginta vel saltem viginti quinque annos. »

Optabit forte aliquis antiquum rescire ordinem quo majores nostri suos ad sacerdotii gradum promoverent. Rem ex antiquissimo Regule commentatore discere est operæ pretium. Ut ergo abbas aliquis unum ex suis sacerdotali honore volebat insignire, eum cui frater ille peccata confiteri soleret conveniens, suam ei de promovendo illo monacho ad sacerdotium voluntatem aperiebat, consiliumque ejus rogabat: poterat enim latens aliquid in illo existere impedimentum abbati ipsi ignotum. Cumque ab eo abbas responsum accepisset, aliquam prætendebat occasionem qua solus ordinandus in capitulum non veniret: « Et tunc, inquit Hildegardus, debet abbas pro illo fratre dicere sermonem ad fratres: Ego volo cum Dei adjutorio facere talem fratrem presbyterum; unde rogo dilectionem vestram ut iam pro amore Dei, et salvatione nostra, et animæ suæ, qui sapit aliquid de isto fratre, per auctoritatem nostram dicat. Et hoc quidem jam de illo fratre nuntiatum est; sed nolo dicere et manifestare, sed per vos scire: nam in processu temporis majori conjuratione vos constringam, si hoc non manifestaveritis. Hoc dicto, debet dare inducias per octo dies. Deinde debet venire in capitulum, si aliquis non dixerit, et indicaverit de illo fratre, et conjurare omnes isto modo: Adjuro et conjuro per communionem corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, et per sanctum baptismum, et remunerationem celestis gaudii, et professionem nostram, quam professi sumus, ut quicumque cognovit illum in tali peccato detentum, quod illum prohibet accedere ad oblationem **818** sacrificii, nuntiet mihi atque manifestet, quatenus ego prævaricator hujus præcepti non existam. Deinde si aliquis cognoverit, veniat et nuntiet. Si autem non venerit, tunc debet specialiter vocare unumquemque, et illum interrogare de motu, de incessu illius. Deinde si non poterit cognoscere indignum, tunc offerre debet ad ordinandum. » Hanc disciplinam aliqua ex parte imitatur Fuhenses monachi, in quorum Constitutionibus hæc lego (*Cap. 62*): « Quoties quis erit in aliquo monasterio ordinandus, denuntiatur id palam in monasterio cujus est capitulum; ut si quis labem aut vitium ejus aliquid sciat propter quod ordinari debere non videatur, indicet non publice quidem, sed privatim superiori, aut uni alicui seniorum. » Et hæc ex parte abbatis ordinandum eligentis: quid vero ex parte ipsius ordinandi? Saluberrimum omnino sequatur S. Joannis abbatis consilium (*Lib. ii de Vit. Patr., c. 1*): « Sic ergo, filii mei, neque fugiendum omnimodis dicimus clericatum vel sacerdotium, neque rursus omnimodis expetendum: Dei autem judicio relinquendum est quem velit, et si velit, assumere sibi ad ministerium vel ad sacerdotium. » Ea fuisse videtur Fromundi Tegernsensis monachi animi dispositio, quam Piringero abbati suo scribens aperit his verbis (*Analect. tom. IV*): « Hunc gradum nec multum renuo, nec multum desidero; sed vobis cæterisque senioribus in hoc obedio. »

Caveat ergo imprimis ne sacerdotii honorem ambiens abbatem proprio motu conveniat, ab eo sacrum ordinem extorqueat, aut etiam eo invito ad tantum gradum ascendat: nam « Clericatum aut præsidem-

tim fratrum desiderare religioso handquaquam A competit: est enim morbus diabolicus, et vitium amissionis, iudicium habens extreme diaboli malitie, ut cum S. Basilio loquar (*Const. mon., cap. 10*): unde et illud ejusdem imperatoris: *Profecto indignus est sacerdotio nisi fuerit ordinatus invitus; et Lucius papa III ad archiepiscopum Turonensem rescribens*: «Honestius et tutius est subjectis, debitam præpositis obedientiam impendendo, in inferiori ministerio deservire, quam cum præpositorum scandalo graduum appetere dignitatem; nec est in hac parte subjectorum desiderium confovendum.» Quapropter recte omnino Cistercienses olim decreverunt, ut «qui abbates suos per se vel per alios inquietant, ut promoveantur ad ordines; a die qua hoc fecerint, usque ad biennium, non ordinentur, nisi promoti fuerint in abbates.»

Ceterum cum S. Benedictus presbyterum et diaconum simul prius nominaverit, movent fortassis aliquem, quod solius postea sacerdotii meminerit, dicens, *de suis eligat qui dignus sit sacerdotio fungi*. Sed cum Menardo «notandum est sacerdotii nomen aliquando diaconis attribui. Nam diaconatus est quidam ordo sacerdotii, qui tertius appellatur, et presbyteratus secundus, ut patet ex Optato Milevitano, l. i cont. Parmenianum: *Quid (commemorem) diacones in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos?* ac proinde recte dici potest *diaconus dignus sacerdotio fungi*, quia sacerdotium non modo de episcopatu et presbyteratu, sed etiam de diaconatu dicitur.» Addi etiam cum Bernardo 819 Cassinensi potest, istud *sacerdotio fungi* referri ad omnes sacros ordines, quorum sacerdotium, tanquam dignus nominaverit.

Ordinatus autem caveat elationem aut superbiam. Quoniam, ut ait S. Bernardus, «in alto posito non altum sapere, difficile est, et omnino inusitatum;» et, ut loquitur S. Gregorius (*Epist. 42*), «plerumque rector eo ipso quo cæteris præeminet, elatione cogitationis intumescit.» Et item (*Past. part. II, cap. 6*): «Humana mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur; quanto magis in altum se erigit cum se etiam potestas adiungit!» Sapienter proinde sanctus legislator ordinatum ab electione et superbia deterret, dicens: *Ordinatus autem caveat elationem aut superbiam*; quæ duo, licet idem prorsus significare videantur, «in eo tamen differunt, inquit Bernardus Cassinensis, quod elatio pertineat ad interiore hominem, superbia vero ad illa signa per quæ perpenditur et cognoscitur superbire de gradu.» Utramque autem summo studio cavere debet ordinatus, quia quanto prælatus est a iis, tanto debet esse humilior: ut dignitatis altitudo mensura sit humilitatis. Recte enim Basilii Magnus (*Sermon. de Abdic. rerum*): «Non te gradus clerici extollat, sed potius humiliet: progressus enim animæ progressum humilitatis facere debet; e contra in postremis relinquere, et inhonoratum esse, ab elatione gignitur. Quanto magis ad sacros gradus te accedere configerit, tanto magis humilia te ipsum.» Hæc erat ipsissima mens S. Romani abbatis Jurensis, qui, ut scribit auctor antiquissimus in ejus Vita, n. 6 (*Bolland., Februar. 28*), ordinatus sacerdos «professionis pristinae memor, auctoritatem clericalis officii monachali humilitate calcabat; ita ut cum solemnitas advenisset, vix a fratribus sacrificii causa cogeretur stare superior; reliquis vero diebus monachum monachis exhibens, nihil in se eminentiæ sacerdotalis præstabat.» S. quoque Joannes Damascenus, teste Joanne Hierosolymitano, ex monacho presbyter factus, et lauram S. Sabæ ingressus (*Sur., Maii 6*), «illud, quod duplici honore presbyteri digni sunt handquaquam in mentem suam iniecit: sed velut hoc dictum commutans, illud secumolvebat, presbyteris duplici humilitati studendum esse, presbyteros religiosæ vite exercitationem duplo quam prius majorem sibi vindicare.»

Sciens se multo magis disciplinæ regulari subditum, etc. Quem in locum Hildemarum: «In hoc loco in quo dicit, *sciens se multo magis disciplinæ regulari subditum*, intelligunt alii, ut debeat duci per septem gradus, id est ut etiam flagretur. Et hoc comprobatur per hoc quod inferius dicit, *nec occasione sacerdotii obliviscatur regulæ obedientiam et disciplinam*: obedientia ad operis exercitium; disciplina vero ad septem gradus.» Similiter Bernardus Cassinensis: «Hæc clausula exercitium respicit operis; disciplina vero ad deductionem per gradus septem referri potest.» Boherius addit: «Vel dic disciplinam, id est regulæ rigorem, vel id est coercionem ac correctionem.»

Sed magis ac magis in Deum proficiat. Tanto 820 enim perfectiorem es e oportet sacerdotem monachum, quanto perfectius sacerdos ad altare non tam imitari tenetur, quam referat Christum, et Christum quidem ad mortem usque obedientem, agneculum, factum pro nobis omnibus holocaustum et sacrificium, » inquit Gerardus Belga monachus.

Locum vero illum semper attendat quo ingressus est, monasterium, præter officium altaris. «Hoc est præter quando officium altaris agit, » inquit Hildemarum. Et Smaragdus: «Humilitatem semper intendens, locum suum in omnibus regulariter observans custodiat; et sic accedat ad pacem, ad communionem, ad psalmum imponendum, in choro standum, et in omnibus omnino locis, præter officium altaris, id est quando altario ministrat: altario enim assistens, primus stat, sacrificat, et primus pro omnibus orat, etiamsi ultimus inveniat in ordine: et ideo nec locus ibi consuetudinis est, nec ordo tenendus.» Et Bernardus Cassinensis: Perinde est «ac si diceret: Non sedebit sacerdos superior seniore suo acolyto, præterquam quando exerceat officium altaris; quia tunc, quando indutus est sacris, sedet post abbatem, vel præpositum, vel decanum super omnes alios; et quando celebrat, est super omnes, et pro omnibus sacrificium reddit Deo.» Et certe in catalogo monachorum S. Dionysii in Francia supra citato (*Spicil. tom. IV*) sacerdotes et alii sacris ordinibus initiati, imo ipse etiam episcopus cum aliis inserti monachis inscribuntur.

Et si forte. «Expone nisi forte, » inquit Richardus de S. Angelo.

Electio congregationis. Boherio hic in secunda comm. electio est «votum, vel postulatio, aut approbatio.» At ex Bernardo Cassinensi electio hic pro sola approbatione sumitur.

Et voluntas abbatis. Voluntatem Bernardus Cassinensis mandatum interpretatur; Boherius mandatum, vel licentiam.

Promovere voluerit. Altiori gradu, aut officio donando.

Qui tamen regulam a decanis vel præpositis constitutam sibi servandam sciatur. Id est «quod a decanis et præpositis sibi imperatum fuerit custodiat, » inquit Hildemarum. Regula enim pro præcepto hoc loco sumitur, quemadmodum docet Bernardus Cassinensis: nam nec decani, nec præpositi regulam edere possunt, ut scribit Boherius: quamvis Richardus de S. Angelo ex hoc textu inferat, «quod decani, sive præpositi possunt aliquid ordinare, sive statuere in monasterio, » citatque argum. extra de constitut. cum accessissent.

Quod si aliter præsumperit, non sacerdos, sed rebellio iudicatur. Quod duobus modis intelligi potest: vel ut retimeatur rebellis, vel ut puniatur tanquam rebellis. Duplicem hunc sensum aperit Hildemarum sic scribens: «Istud iudicatur duobus modis intelligitur, id est pro condemnatur uno modo, et altero modo pro æstimetur. Et ideo varie intelligunt sapientes illum locum 821: sed illi qui intelligunt pro æstimetur, ut sacerdos non libelletur aut excommunicetur, sed credatur pro reverentia canonica, hoc intelligunt; et pro hoc quod S. Benedictus

dicit: *Et saepe admonitus non se correxerit, adhibeatur episcopus in testimonium.* Si vero depositus fuerit, tunc postea potest flagellari aut excommunicari.... Tamen in monasteriis Francorum ita flagellatur presbyter veluti alius monachus. » Ipse vero infra eam sententiam ita exponit: « Sanior est sensus, ut sicut diximus de monachi, si talis est persona cui non competat flagellum, nullo modo debet illi adhiberi; si talis est quem adjuvet flagellum, et non noceat, adhibeatur flagellum. » Ita quoque sentit Bernardus Cassinensis: « Licet nonnulli aliter hoc assumant, mihi tamen sic videtur intelligendum, quod ex quo est inobediens et contumax, non jam debet judicari sacerdos, id est non debet sibi deferri sicut sacerdoti, sed judicari rebellio, id est sicut contumax et rebellis. » Similiter Richardus de S. Angelo: « Melius dicas, scilicet, quod potest et debet judicari, seu puniri tanquam contradictor. » Priorem nihilominus sententiam sequitur Menardus noster: « Ob dignitatem et reverentiam sacerdoti... neque illos flagellis aut excommunicationi subicit; sed statuit ut judicentur ut rebelles; deinde si non emendaverint saepius admoneantur; si nec sic correxerint, episcopus adhibeatur in testimonium: tandem clarescentibus culpis, id est patentibus et manifestis, ita ut propter dignitatem presbyteratus sint aliis scandalo, projiciantur. »

Et saepe admonitus. « Ac si diceret, inquit Hildemarus, non per gradus ducatur, sed admoneatur. » Illud autem saepe Boherius in secundo comment. exponit tertio, ut supra de decanis, vel quater, ut infra de praeposito monasterii.

Etiam episcopus adhibeatur in testimonium. Hunc locum varie varii exponunt. Hildemarus mentem suam ita explicat: « Notandum est quia pro illis sacerdotibus qui sacerdotes veniunt in monasterium, non dicit regula adhiberi episcopum in testimonium, sed solummodo pro illis sacerdotibus qui in monasterio consecrantur. Ideo non pro illis qui sacerdotes veniunt in monasterium, eo quod illi in alio titulo fuerunt consecrati, non est opus episcopum adhiberi in testimonium. Illi autem sacerdotes, quia in illo titulo fuerunt consecrati, ideo necesse est ut adhi-

beat episcopus in testimonium. » Bernardus Cassinensis, quod episcopus adhibeatur in testimonium, non necessitatis esse existimat, sed honestatis duntaxat: « Dictum hoc, inquit, in monasteriis non exemptis de diocesano locum habere potest; quia ductus per septem gradus per diocesanos habebit deponi secundum quosdam. Ego vero a littera non recedens, quando dicit adhibeatur in testimonium, puto quod solummodo exponenda est contumacia et inobedientia episcopo, ut sit quasi testis, ad iudicandam correctionem et disciplinam. Et propterea hoc non credo esse necessarium, sed honestum: manifestum est enim per sequentia quod adhuc remanet §22 in foro abbatis, iudicandus ab eo; nam sequitur: *Qui si nec sic emendaverit, clarescentibus culpis, etc.* » Nicolaus de Fractura haec intelligit « in monasteriis non exemptis, ubi ad episcopos in defectum abbatum non corrigentium subditorum excessum specat correptio. » Similiter Boherius sentit hoc locum habere in monasterio non exempto; ut deductus per septem gradus a diocesano episcopo deponatur. Et certe olim monachi sacerdotes non minus episcopo quam abbati subjecti erant, ut probat Menardus, quod tamen improbasse videtur Glaber Radulfus in Vita S. Guillelmi, Luciacensis primum monasterii monachi, ac postea abbatis S. Benigni Divionensis, ubi haec scribit: « Insoleverat etiam male arreptae consuetudinis usus, ut nullus fratrum loci illius (Luciaci) levitici ordinis gradum prius susciperet, quam sese assertionem jurandi promitteret servaturum fidelitatem episcopo.

Quod si nec sic emendaverit, etc. Ubi Hildemarus: « Quod vero dicit: *quod si nec sic emendaverit, etc.*, manifestatur quia iste sacerdos per octo gradus duci debet, non per septem, sicut alius monachus vel sacerdos. Id est, primus gradus est secreta admonitio, secundus publica correptio, tertius gradus est excommunicatio simplex, quartus gradus est nimis juvenis, quintus gradus si dignus est flagellis, sextus gradus est oratio, septimus gradus episcopus, deinde expulsi. » Atque ex hoc loco non obscure colligitur monachos sacerdotes olim ex monasteriis inconsulto episcopo haud expulsos fuisse. Vide concil. Meldense can. 59.

CAPUT LXIII.

De ordine congregationis.

Ordines suos in monasterio ita conservent, ut conversionis tempus et vitae meritum discernit, utque abbas constituerit. Qui abbas non conturbet gregem sibi commissum, nec quasi ^a libera utens potestate, injuste disponat aliquid; sed cogitet semper quia de omnibus judiciis et operibus suis redditurus est Deo rationem. Ergo secundum ordines quos constituerit, vel quos habuerint ipsi fratres, sic accedant ad pacem, ad communionem ^b, ad psalmum imponendum, in choro standum. Et in omnibus omnino locis aetas non discernat ordines ^c, nec praedudicet, quia Samuel et Daniel pueri presbyteros judicaverunt.

Ergo exceptis his quos, ut diximus, altiori consilio abbas §23 praetulerit, vel degradaverit certis ex

causis, reliqui omnes ut convertuntur, ita sint: ut, verbi gratia, qui secunda hora diei venerit in monasterio, juniorem se noverit illo ^d esse qui prima hora venit diei, cujuslibet aetatis aut dignitatis sit: pueris per omnia ab omnibus disciplina conservata ^e.

Juniores igitur priores suos honorent, priores juniores suos diligant. In ipsa appellatione nominum, nulli liceat alium puro nomine appellare: sed priores juniores suos fratrum nomine. Juniores autem priores suos nonnos vocent: quod intelligitur paterna reverentia. Abbas autem, quia vices Christi agere ^f creditur, Dominus et Abbas vocetur; non sua assumptione, sed honore et amore Christi. Ipse autem cogitet, et sic se exhibeat, ut dignus sit tali honore.

^a Hild., ne quasi.

^b Drest in Concor. ad communionem.

^c Al., discernatur in ordine.

^d Al., alio. Al., illius.

^e Al., servetur. Al., teneatur. Al., exhibeatur.

^f Oxon., agit.

Ubique autem sibi obviant fratres, junior a A
priori benedictionem petat. Transeunte majore,
minor surgat, et det ei locum sedendi. Nec præsū-
mat junior consedere, nisi ei præcipiat senior suus,
ut fiat quod scriptum est: *Honore invicem prævenien-*

tes (Rom. xii). Pueri, parvi, vel ad-lescentes, in ora-
torio, vel ad mensas, cum disciplina ordines suos
consequantur. Foris autem, vel ubi ubi a, custodiam
habeant et disciplinam, usque dum ad intelligibilem
ætatem perveniant.

a Conc., Hild., vel ubi et ubi. Al., ubi ubi, omisso vel. Narb., ubique hanc.

COMMENTARIUS.

Ordines suos in monasterio ita conservent, ut conver-
sionis tempus, et vitæ meritum decernit, utque consti-
tuerit abbas.] Tria in statuendis ordinibus attendi
voluit: 1° conversionis tempus, 2° vitæ meritum,
3° quæ constituerit abbas: quanquam nonnulli, ut
asserit Hildemarus, secundum cum tertio confundant,
eo quod abbas sit discernere vitæ meritum, nullus-
que existat qui pro vitæ suæ merito superiorem sibi
gradum petere præsumat; et eum qui talia auderet,
sane pro vitæ merito, non superiorem, sed omnino
inferiorem locum consi- qui mereretur. Non sine causa
tamen utrumque distinguitur ab aliis: sunt enim
nonnulli qui ex vitæ merito nullo sunt digni superi-
ori loco, quos tamen §24 necessitatis, aut etiam
utilitatis ergo ad altiorum l- cum promovere sola ab-
batis voluntas solet. Verbi gratia, est aliquis qui nulla
vitæ sanctitate discernitur ab aliis, qui nihilominus,
eo quod egregie cantat, aliis in choro sola abbatis
voluntate præferitur. Sed qui sunt hujusmodi, in iis
tantummodo artibus quibus præcellunt aliis, eos
præcedere oportet: verbi gratia, cantor in choro,
non in capitulo, non in refectorio, etc., ut recte
observavit Hildemarus. Unde quamvis sit abbas
discernere singulorum merita, et quosque, ut volue-
rit, ad altiorum quam ingrediuntur gradum promo-
vere possit, sobrie tamen hæc uti debet potestate.
Hinc S. Pater subdit.

Qui abbas non conturbet gregem sibi commissum,
etc.] Hic, ut scribit Bernardus Cassinensis, « triplici
freno considerationem constringit abbas. Primo
quod paci subditorum intendat, gregem non contur-
bando. Secundo quod omnia jure disponat, potestatis
libertate non abutendo. Tertio quod tam opera
quam judicia Deo sunt cognita, et semper timeat
discussionem extremi judicii cogitando. »

Sic accedant ad pacem.] Scilicet quæ datur in missa,
ut docet Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura,
Richardus de S. Angelo, Boherius in secundo com-
mentario, Theobaldus Artaldus, et Nicolaus Bravus;
vel quæ datur adventibus hospitibus aut in missa,
ut Menardus; vel tandem quæ datur in missa, aut
accedentibus hospitibus, aut professis post missam,
aut in missa Evangelio dicto a *textu Evangelii sine*
cruce in quibusdam monasteriis, ut exponit in primo
commentario Boherius. De modo dandi et accipiendi
in missa pacem ante communionem, de qua hunc
locum interpretor, vide quæ diximus in l. ii de Antiq.
monach. Ritibus, c. 5.

Ad communionem.] Hunc locum de communione
corporis et sanguinis Christi exponunt omnes com-
mentatores, nullo, quem sciam, refragante, ad quam
cuncti suo quique ordine accedebant, ita tamen ut
ministri altaris alios præcederent. Ubi observandum
venit quod scribit Udalricus (*Lib. ii, cap. 50*), scilicet
quod si abbas iustis ex causis aliquem conversum
in capitulo, aut in refectorio, elevare voluerit, tamen
« ad pacem, et ad communionem, sicut et ad aquam
benedictam, secundum ordinem suæ conversionis »
accedere debet. Porro qui iustis ex causis aberant
a missa, communicaturi tamen properabant circa
tempus orationis dominicæ, ut discimus ex Regula
SS. Pauli et Stephani (*Cap. 13*): « In hora qua
sanctum corpus et sanguinem communicaturi sumus,
præsenes esse festinemus ad dicendum: *Libera nos*
a malo. » Ex quo loco patet non omnes olim mona-
chos diebus dominicis, quibus præsertim communi-

cabant, integro missæ sacrificiō interfuisse, id quod
maxime coquinæ hebdomadariis contingere poterat.

Ad psalmum imponendum.] Id est ad antiphonam
psalmi (hoc est quæ psalmum præcedit) *imponendum*,
ut exponunt Hildemarus, Bernardus Cassinensis, Nico-
laus de Fractura, Boherius, Turrecremata, §25
Hæfterus. Additque Bernardus Cassinensis: « Et hæc
est supplendum, quod illi secundum ordines suos
legant, aut cantent, qui possunt officium implere, ut
il-ud cum 58 capitulo concordare possit, ubi dicitur:
Fratres autem non per ordinem legant aut cantent. »

Quia Samuel et Daniel pueri presbyteris judicaverunt.] Samuel
quidem Heli et ejus filios judicavit; Daniel vero
duos iniquos presbyteros Susannam opprimere
volentes. Sic S. Ignatius Magnesianos monet, ne De-
mam episcopum ob juniorem ætatem contemnant,
cum Daniel duodecennis senes calumniatores convi-
cerit; et Samuel parvulus Heli nonagenarium redar-
guerit; Salomon annum ætatis duodecimum adeptus
mulieres pro filiis judicaverit; Josias rerum positus
ætatis anno octavo aras et templa subverterit, lucos-
que succiderit.

Reliqui omnes, ut convertuntur, ita sint.] Id est juxta
tempus et diem conversionis ordines suos obser-
vent. Hanc disciplinam S. Benedic- us ex S. Pachomio
ejusque discipulis accepit, de quibus S. Hieronymus
ait (*Præf. in Reg. S. Pachonii*): « Quisquis
monasterium primus ingreditur, primus sedet, pri-
mus ambulat, primus psalmum dicit, primus in
mensa manum extendit, prior in ecclesia communi-
cat; nec ætas inter eos quæritur, sed professio. »
Idem postea decrevit S. Isidorus in Regula (*Cap. 4*):
« Qui in monasterio prior ingreditur, primus erit in
cunctis gradu vel ordine; nec querendum est si
dives sit aut pauper, servus an liber, juvenis an se-
nex, rusticus an eruditus: in monachis enim nec
ætas nec conditio quæritur, quia inter servi et liberi
animam nulla est apud Deum differentia. » Et S.
Fructuosus (*Cap. 25*): « Qui primus in monasterio
conversus fuerit, primus ambulet, primus sedet,
primus eulogiam accipiat, primus communicet in
ecclesia, prior loquatur cum interrogantur fratres
pro aliqua quæstione, prior psalmum dicat, in choro
primus consistat, hebdomadam primus faciat, ma-
num in mensam primus extendat; nec ætas sola
inter fratres requirenda, sed conversatio est, et la-
boris studique propositum. Unde et hæc discretio
senioris est præstolanda, ut quem quomodo erga
Dei amorem cultumque ferventem viderit, sic hono-
ret: non enim generis dignitas, aut rerum opulen-
tia quam quisque habuit in sæculo, vel ætatis
grandævitas exquirenda, sed vitæ rectitudo, et
ardentissimæ fidei merita debent esse pensata: ille
enim potior, qui Deo proximior, judicandus est. » S.
Donatus in Regula ad virgines, c. 66, S. Benedictum
pene ad verbum exscribit, eique concinit Regula
Cujusdam item ad virgines, c. 22. Unus est Magi-
ster, qui ab aliis discrepans, nulla conversionis ha-
bita ratione, ordines ab abbate vult quotidie con-
fundi, ut nullus inter fratres videatur primus, nullus
appareat novissimus: Abbas, inquit (*Cap. 92*), «sem-
per eorum confundat gradus, vicibusque ad mensam
secus se sedere faciat, vicibusque in « ratorio jubeat
secus se universos stare, universos vicibus post se
psalmos imponere, ut nullus de secundo honore jam
reddatur el- tus, sive de ultimo gradu aliquis se faciat

desperatum.) Sed ad S. Benedicti textum revertor.

826 Cum omnes, ut convertuntur, ita esse S. Pater instituerit, querunt an ab ingressu in monasterium, an vero ab emissa professione conversionis tempus intelligendum sit. Posterius assertit Boherius, prius Haeftenus. Fundamentum Boherii est maxime, quia fratres perfecte non convertuntur, nisi per professionem monasticam, per quam tunc primum duntaxat in congregatione suscipi et reputari incipiunt. Contrarium elicit Haeftenus (*Lib. III, tract. 3, disq. 6*) ex ipso S. Regulæ textu, quem ipse S. Benedictus quasi exponens, dicit, ut qui secunda hora diei venerit in monasterium, juniorem se noverit illius esse qui prima diei hora accesserit. Quem locum non de professione, sed de ingressu in monasterium intelligendum esse contendit; cum vix fieri possit ut unus prima hora, alter secunda professionem emittat; sed si plures una hora profiteri necesse sit, eadem hora, non diversis, vota pronuntiare experientia docuerit: quod confirmat auctoritate Petri Walnen, et Wallon-capelli, qui idem sentiunt. Et certe ita observatum fuisse olim apud nostros Dionysianos a majoribus accepi. In Institutionibus etiam ordinis Cisterciensis hæc lego (*Dist. 10, cap. 2, et Antiq. Definit. dist. 11, c. 2*): « Novitiorum autem qui primus ingreditur capitulum, si perseveraverit, prior habeatur, etiamsi benedicatur posterior ante ipsum. » Et in Statutis Guigonis (*Cap. 26*): « Ordinem autem sive in refectorio, sive ubicunque, eum cuncti tenemus, quem singulis suis dedit adventus: » a quo derogant antiqua Statuta Carthusiensium dum scribunt (*Part. II, cap. 24*), ut quando novitii duo ad aliquam domum veniant, qui posterior venit, si prius professionem legerit, primus deinceps remaneat. » Sed in his omnibus laudabili cujusque congregationis consuetudini insistendum existimo: neque vero ita ad litteram accipiendum esse exemplum a S. Benedicto propositum, quod forte duntaxat proposuit, ut clarius doceret eum qui primus per professionem monasticam congregationi insertus est, alios debere præcedere.

Sed cum B. Benedictus aliquos certis de causis aliis præponi permittit, optabit fortean aliquis rescire quinam illi esse debeant. Verum id cujusque monasterii et congregationis constitutiones satis declarant. Hildemarum sui temporis morem ita exponit: « Sciendum est quia decani minores vel circatores, pro hoc quia decani sunt vel circatores, non debent præesse aliis, hoc est non debent præponi in choro, aut in capitulo, aut in alio vero loco, excepto si deesset abbas, aut præpositus, aut decanus major. Tunc unus illorum debet præponi, qui teneat locum abbatis. Nam ideo dixi non debere præponi, quia non est ratio ut in isto uno anno, cum habent ministerium, supponantur: in altero anno, cum non habent ministerium, iterum sedeant inferius loco quo intraverunt. Decanus vero major aut præpositus debent præponi, pro eo quod illi servant locum abbatis si non est. Quando non est, servat præpositus locum abbatis; quando vero non est præpositus, servat decanus major locum abbatis in excommunicando et in omnibus. » Apud Cluniacenses ad abbatis dexteram sedebat major prior ex Udalrico, *lib. III, c. 4*; sed non item prior claustralis, de **827** quo idem Udalricus ejusdem libri *cap. 6*: « Prior claustra is vicarius est majoris prioris per omnia. Hic est, quocunque D. abbas proficiscatur, quocunque prior, qui in claustro jugiter moratur, et qui præcipue pondus totius ordinis portat: propter quod tamen in choro non est aliquantulum promotus, excepto quod, absente priore, primus offert, primus procedit ad pacem, et primus ad aquam benedicendam. » Apud Cistercienses prior, ex libro *Usum cap. 111*, primum post abbatem locum ubique tenebat; at subprior præsentem abbate, neque in choro, neque in capitulo, neque ad collationem proprium locum mutabat, ex *cap. 112*. Eadem erat Bursfeldensium disciplina, ex *Cæremoniali, dist. 2, cap. 2 et 5*.

Quærit insuper Boherius, « an quoad loca et subscriptiones in abbatibus ad concilia congregatis considerari debeat tempus conversionis, an tempus suæ promotionis; » respondetque: « Dico quod tempus promotionis. Generale enim est ut qui prius dignitatem assequuntur aliis præferantur, et ille gradus cæteros antecedit, quem labor prolixior et stipendia longiora fecerint antequam. Exemptos tamen abbates puto aliis præferendos; cæteris enim concurrentibus, ratio privilegii est habenda. »

Pueris vero per omnia ab omnibus disciplina teneatur. Ergo quæ hactenus a S. Benedicto dicta sunt solos in adulta ætate conversos spectant, non pueros, qui separatim ab aliis una cum pulsantibus, seu novitiis, instituebantur, ut patet ex antiquissima monasterii S. Galli delineatione, in qua cellæ novitiorum inscriptus legitur hic versus:

Oblati hoc claustro pulsantibus associantur,

et qui proinde ab aliis ordines suos inter se servare debent donec ad annum ætatis decimum quintum perveniant: quo tempore, aut circiter, exeuntes de custodia, eum accipiebant locum quo monasterium ingressi erant, ut auctor est Hildemarum in Regulæ *cap. 70*. Unde et Petrus Boherius hunc locum exponens: « Hoc, inquit, dicitur, ne credat aliquis quod puer vel adolescens decrepito vel presbytero ultimo converso præponatur. »

In ipsa autem appellatione nominum, nulli liceat alium puro nomine appellare. Landatur ea dere S. Fulgentius, quod circa singulos ita mansuetus fuit, ut neminem fratrum puro nomine clamaret. Puro autem nomine appellari est appellari solo nomine, ut dicit Hildemarum, sive, ut loquuntur Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius, *sine adjectione*, id quod tribus quatuorve modis fieri potest: vel solum baptismi nomen enuntiando, verbi gratia, *Petre, Paulle*; vel solum familiæ nomen, verbi gratia, *le Blanc, le Noir, la Perche*; vel solum nationis, ut *Germane, Hispanie*; vel officii aut dignitatis, ut, *Sacrista, Cantor, Decane, Præpositus*, quod aut sæculum sapit, aut contemptum, imo etiam aliquando præbet occasionem superbiendi, dum ei suggeritur a cogitationibus suis se non **828** esse ut cæteri hominum, ut potest tali præpositum officio, ex tali oriundum familia, tam clara, tam illustri.

Sed priores juniores suos fratres nominent. Juniores hic vocat, non quidem infantes, sive, ut aiunt, simpliciter ætate juniores; sed comparative ad antiquiores et priores in ordine professionis, ut indicat pronomen *suos*; non enim dicit *priores juniores fratres nominent*, sed *juniores suos*, id est sibi inferiores in ordine professionis: unde contingere potest ut unus et idem monachus frater et nonnus vocetur, frater ab antiquiore, nonnus ab inferiore. Certe sæculo XII Joannes sacerdos et monachus frater Joannes appellatus legitur in Vita S. Aiberti num. 7 (*Bolland., 7 Aprilis*). Alius tamen usus viguit apud Cluniacenses, in quorum antiquis Consuetudinibus reperit (*Lib. II, c. 20*): « Si quem fratrem appellat, nunquam puro nomine appellat, nisi *dominus* adjungat; et pueros *fratres* nominat. Item proprium nomen dicturus, semper *frater* præmittit. » Quare autem juniores S. Benedictus appellari voluerit fratres, ita explicat Hildemarum: « Bene fratres jussit appellari, quia uno sacro fonte baptismatis sunt renati, et uno Spiritu sanctificati, et unam professionem professi sunt, et unam remunerationem adipisci desiderant, et una matre, id est sancta Ecclesia editi sunt. » Aliquid simile habet Bernardus Cassinensis. Vide Haeftenum, *lib. III, tract. 4, disq. 2*.

Juniores autem priores suos nonnos vocent, quod intelligitur paterna reverentia. Idem ergo significat nonnus quod Pater reverendus. Vox antiqua, et apud monachos honoris ac reverentiæ causa usurpari solita, ut patet tum ex hoc loco, tum ex concilio Aquisgranensi, decernente (*Can. 54*), « ut qui præponuntur nonni vocentur, id est paterna reverentia. »

Ita etiam Papias: «Nonnos vocamus majores ob reverentiam: nam intelligitur paterna reverentia.» Ea voce S. Columbanus Petrum apostolum nuncupat: «Privilegium dedit claviculario, communi omnium nonno.»

Porro cum synodus Aquisgranensis decerneret ut præpositi *nonni* vocentur, suspicabitur forte non nemo præpositos, *nonni* nomine spreto, *domni*, quod soli abbati competit, sive honoris aut ambitionis, sive cujuscunque alterius rationis gratia, sibi assumpsisse, quod corrigere voluerit. Aut forte præpositos intelligit quoscunque professione antiquiores, qui suis junioribus ubique ex Regula præponuntur, quique jam *nonni* nomen in *domni* mutaverant, ut colligitur ex Smaragdo illius temporis auctore, qui hunc locum exponens sic scribit: «Sicut tunc apud illos paterna exhibebatur reverentia, ut priores vocarentur *nonni*: ita nunc apud nos exigitur hodie ut ipsa paterna reverentia priores nostri a nobis vocentur *domni*.» Id quod viguit etiam apud Cluniacenses, teste Udalrico lib. II, cap. 20. Perseverabat tamen apud nostros Corbeiensis *nonni* appellatio sæculo IX, ut patet ex Vita Anselmii Corbeiensis primum monachi (Sæc. IV Ben., part. II), postea episcopi Bremensis, in qua lego: «Socium illi ex vestra fraternitate venerabilis abbas invenit *nonnum* Witmarum.» Perseveravit 829 et apud Cistercienses, ex libro Usuum cap. 98 et ex Vita Caroli abbatis Villariensis (Bolland., 29 Januar.), cujus hæc verba: «Cum videritis *nonnum* Conradum novitium Villariensem.» Et item: «Una cum *nonno* Walterio simplici monacho.» Perseveravit et apud Cassinenses usque ad tempora Bernardi Cassinensis, ut constat ex caeremonia pronuntiandi officiales ab eo instituta, quæ est hoc modo: «Vicarius ordo postulat ut in hac futura hebdomada canat *nonnus* Amicus missam; coquinæ servitium *nonnus* Remigius faciat; ad servitium ecclesiæ *nonnus* Jacobus, etc.» Sed de hac voce vides Menardum, Hæftenum, et Cangii Glossarium.

Abbas autem quia vices Christi agere creditur, *domnus* et abbas vocetur. Ubi Bernardus Cassinensis: «Littera ultramontana non habet *dominus*, sicut littera Cassinensis, sed habet *domnus*; et sine dubio *domnus* videtur plus habere reverentiæ maturitatis, et *dominus* plus metuendiæ potestatis.» Bernardum sequitur Nicolaus de Fractura: *dominus* etiam legit Richardus de S. Angelo. Item Concordia Regularum, codices Victorini, editio Guidonis Juvenalis, Lovaniensis, et Joannes Bertelius; eamque lectionem, quam in omnibus Cassinensis bibliothecæ mss. reperiri asserit, pluribus tueri conatur Paulus Augustinus a Janua. Verum antiquis non videtur fuisse nisi unus *dominus* Deus: unde etiam Augustus imperator domini nomen recensasse legitur apud Orosium, lib. VI, cap. 22. Quanquam postea a scriptoribus, ut humiliori vocabulo uterentur, ex verbo *dominus* factum sit per synecdochen *domnus*. Quæ voce sanctos viros, episcopos, reges, aliasque honorabiles nobilesque personas appellaverunt: unde in antiquis titulis summus pontifex *domnus apostolicus* appellatur. Ita apud Severum Sulpicium, epist. 2, *Domnum Marinum obisse nuntiant*; Vita B. Alcuini, num. 22, sæc. IV Bened., *Vade ad sepulcrum domni Martini*; S. Gregorius, lib. I Regist., cap. 6, *Domnum Alexandrum, domnum Theodorum, filium meum Marinum, domnam Eusiciam, domnam Eudochiam, domnam Dominicam mea peto vice salutari*; Statuta S. Adalardi, *Missæ domnæ Balthildæ*; Aimoniis, lib. IV de Gestis Francorum, c. 68, *Domnus Carolus rex habuit conventum generalem in Wormatia civitate*. Hinc tritus ille versiculus:

Cœlestem Dominum, mortalem dicito domnum.

Sed quod soli tunc abbati competebat *domni* nomen, nunc omnibus fere monachis promiscue tribuitur; id quod jam tempore Smaragdi abbatis usu receptum fuisse constat ex ejusdem loco supra citato, et apud Cluniacenses ex Udalrico etiam laudato.

A Etsi credamus non defuisse etiam olim qui utrumque *domini* et *domni* titulum respuerint, *pater* simpliciter appellati. Ita Hilboldus Heriensis abbas ab Ementario in Translatione S. Filiberti, cap. 4, vocatur *pater Hilboldus*. Ita Geilo abbas Heriensis in Chronico Trenorchensi *pater Geilo* appellatur. Ita Usuardus monachus S. Germani a Pratis ab Aimoino in Histor. Translat. SS. Georgii et Aurelii, num. 6, *Usuardus pater* 830 dicitur. Denique in Vita S. Anselmii, quem primo *nonnum* *Witmarum* appellatum legimus, postea *pater Witmarus* nuncupatur. Cæterum in subscriptione nominum non solum simplices monachi, sed ipsi etiam abbates proprie nomini *frater* præmittere solebant. In Chronico Certulensi, lib. IV, Gervinus chartam quandam ita incipit: *Ego frater Gervinus abbas monasterii S. Richarii*. Sæculo XI (Sæc. III Ben., part. I) Bovo abbas Sithiensis Widoni Rhemensi archiepiscopo scribens, epistolam ita inscribit (Spicil. tom. V): *Domino præstantissimo archiepiscopo Widoni frater Bovo indignus abbas Sithiensis cœnobii*. In subscriptionibus monachorum Piscariensium in electione Domini abbatibus omnes, etiam præpositus et alii sacerdotes, nomini proprio præmittunt *frater*. Anno 1515, Adam abbas S. Faronis Meldensis chartam ita incipit (Sæc. II Ben., pag. 601): *Frater Adam divina permissione monasterii S. Faronis ordinis S. Benedicti abbas humilis*. Denique anno 1495, in Instrumento Reformationis ordinis Cisterciensis articulis Parisiensibus præmisso omnes abbates inscribuntur *fratres* (Nomast. Cist., p. 574).

Ubiunque autem sibi obviant fratres, junior a priore benedictionem petit. Scilicet «in his locis et horis ubi licet loqui; verum si aliis locis et horis fuerint, in corde suo petit benedictionem inclinatio capite,» inquit Hildemar. Similiter et Bernardus Cassinensis: «Ubi et quando licet loqui, tunc modeste potest dicere *benedicite*; ubi et quando non licet loqui, sola capitis inclinatio erit benedictionis postulatio.» Concinunt Nicolaus de Fractura, Boherius, et Turro remata, ut merito ad Cisterciensium objecta Petrus Venerabilis responderit (Lib. I, epist. 28): «Ubiunque sibi obviant fratres, junior a priore benedictionem petit, *benedicite* dicendo, si extra regularia loca fuerit, et humiliter inclinando; sed nihil ore proferendo, si intra officinas regulares sibi occurrerit. Quod si semper loquendo hanc peti debere dicitis, videant discreti utrum superflue locutionis utile silentium imponi an supponi debeat: superfluum idcirco dicimus, quia ad id quod æque bene silentio potest fieri, linguam non esse necessariam, et ideo superfluum existimamus, maxime cum nullus sermonis propter hanc salutationem proferendi in regula facta fuerit mentio; sed et si hoc, prout vultis, indifferenter concederetur, forte ab aliquibus, non plane maturitate fundatis, inania pro utilibus, ludicia pro seriis, maledictiones pro benedictionibus proferuntur; hoc ne contingat, censura silentii prohibemus.» Quæ hactenus a Petro Venerabili dicta sunt movent nos ad quaerendum amplius quomodo quibusve verbis peteretur ac daretur hæc de qua hic agit S. Pater benedictio. Regula Cujusdam ab virginibus decernit (Cap. 22), ut «quando sibi mutua in via vel in quocunque loco occurrerint, cum omni humilitate ab invicem flectentes benedictionem rogent; et si una ex eis senior fuerit, prius junior benedictionem postulet, tunc demum senior prosequatur.» Capitulum 29 monachorum Sangallensium, «ut ubique sibi obviaverint fratres, junior benedictionem petens, in uno loco inclinatus, usque dum tribuens benedictionem prior transeat.» S. Hildegardis 831 hanc benedictionis petitionem constituit in simplici «salutatione, quia seniori suo se subjectum esse in omni humilitate demonstrabit.» At Boherius benedictionem vult peti «inclinatio et verbo pariter, si locutionis tempus sit; sin autem, inclinatione tantum. Et pari utique modo, inquit, fit responsio per

priorem. » Quænam vero sint illa verba quibus petitur benedictio, ex Ordine conversationis monasticæ didicimus : « Ubique exinde sibi obviant fratres, junior priori inclinatio capite dicat *benedicite*. » Cui concinunt ea quæ supra scribebant Petrus Venerabilis et Bernardus Cassinensis. Addere possumus Boheium in secundo commentario ita scribentem : « In monasteriis quidem Specus Sublacensis et montis Cavenensis hoc optime praticatur : nam in obviatione, ut ipse vidi, semper junior ait priori *benedic*, *pater*. Sed quod prior quidquam respondeat non audiui, nec etiam ex regula capio quidquam de prioris responsione, nisi *Deo gratias* respondeat. » Sed quod Boherium præterit, Regula Magistri declarat, præscribens (Cap. 15) ut excommunicato « petenti benedictionem nullus respondeat *Deus*. » Bernardus Cassinensis ad caput 25 de excommunicato loquens : « Si forte ille *benedicite* diceret, nullus *Deus* vel *Dominus* respondere deberet. » Et Vallisoletanorum Constitutiones : « Hanc benedictionem petimus dicendo *benedicite*, et inclinatio versus illum qui præterit; qui si sit decanus, vel multi temporis professus, dicat *Dominus*. Vel si malit, ob maiorem humilitatem, petat ejus junioris benedictionem dicendo *benedicite*. » Nunc vero Cassinenses hanc benedictionis petitionem intelligunt signo magis quam verbo, ideoque per solum capitis inclinationem faciendam esse præscribunt.

Hanc porro petendæ benedictionis consuetudinem non solum ab antiquis monachis, apud quos occurrentes S. Apollinari Macarius ei dixit, *Benedic*, *pater* (Bolland., 5 Janu.), hausit S. Benedictus; sed etiam a primis Christianis, qui inter se conversantes, sibi invicem occurrentes, se salutantes benedicebant, ut ex Tertulliano manifestum est (Lib. de Test. animæ, c. 2) : « Et quod penes Deum bonitatis et benignitatis omnis benedictio inter nos summum sit disciplinæ et conversationis sacramentum, *benedicat te Deus* tam facile pronuntias quam Christiano necesse est. »

[*Transeunte majore, minor surgat*, etc.] Ita etiam S. Basilii (Serm. de Abdic. rerum) : « Ne festines sedere coram majore : si vero tibi præcipiat, ne sedeas in eadem cum illo sella; sed respiciens hinc inde, festina inferiorem invenire cathedram, ut te Deus ob hanc humilitatem honoret. » S. Fructuosus (Cap. 12) : « Coram senioribus suis prior nullus ambulet, neque non jussus sedeat vel loquatur, sed honorem fratri seniori et reverentiam ut concedet competenter exhibeat. » Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 22) : « In consessu sororum si alia supervenerit, quæ juniores sunt ordine consurgant, et seniori locum præbeant, » si nimirum ibidem remanere debeat : nam si pertranseat tantummodo, « debet parum surgere et caput inclinare, petens benedictionem, » inquit Hildemar. »

832 Quod vero S. Benedictus ait : *Nec præsumat consedere, nisi ei præcipiat senior suus*, majorem informat, ut loquitur Bernardus Cassinensis, « ut sicut junior assurgit, benedictionem petit, et locum sedendi reverenter ostendit : ita et prior quasi eodem momento, ut salutando benedicit, et ut juxta eum sedeat, vel alibi prope, debet quodammodo prævenire; et sic impletur quod sequitur, *honore invicem*

A prævenientes. » Unde etiam Hildemar. ad hunc locum : « Sciendum est quia debet in capitulo abbas docere, ut sicut junior surgere debet ante suum seniore, ita et ipse prior statim innuat juniori sedere. Quod si non dixerit statim sedere prior juniori suo surgenti, admonetur regulari disciplina, sicut diximus, per septem gradus. Si autem non se emendaverit, debet in ultimo gradu illum priorem constituere, et disceat qualiter prior debeat juniori suo sedere dicere. » In ipsa vero sessione illud S. Basilii observandum : « Cum sedes, crux cruri ne superponas; hoc est enim elata et non attentæ mentis. »

Porro non solum monachis, sed ipsis etiam ethnicis sacratu fuit seniori assurgendi usus : « Omni seniori, inquit Aristoteles (Lib. ix Ethic., cap. 2), honor pro ætate reddendus est assurgendo, et sessione cedendo, atque hujusmodi cæteris. » Et Cicero (De Senectute) : « Lacedæmonii venientibus senibus omnes in theatro assurgere solebant, et eos sessum recipere. » Et Juvenalis de Romanis (Satir. 13) :

Credebant hoc grande nefas, et morte piam,
Si juvenis vetulo non assurrexerit, et si
Barbato cuicumque puer.

Pueri parvuli.] Recte S. Benedictus cum additione dicit, « pueri sive parvuli ad differentiam famulorum et filiorum, » inquit Boherius; « nam puer, ut docet S. Hieronymus (In epist. ad Titum), secundum Græcos et famulum significare potest et filium. »

[*Cum disciplina ordines suos consequantur*.] « Juxta tempus ingressionis suæ in monasterium, inquit Menardus, non solum inter se, sed etiam inter alios monachos; quia ætas non debet discerni, nec præjudicare in ordine, ut supra dixit, nisi forte abbas rationabili causa velit aliquem eis præferre. » Contrarium tamen supra docuerunt Boherius, et Hæftenus, l. iv, tr. 1, disq. 6, ubi ex hoc Regulæ textu recte omnino intellit pueros olim in ordine nostro seorsim ab aliis monachis institutos fuisse, quia, inquit, « dum ait *ordines suos*, aperte significat eos non commiscendos ordinibus seniorum, sed habere particularem inter se ordinem. Unde Bernardus Cassinensis ait : Hic fit mentio de pueris qui sua loca specialia, suosque specialiter habent magistros, nec sedent nec stant cum aliis majoris ætatis. » Atque hanc fuisse communem ordinis consuetudinem probant ea quæ diximus in lib. v de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 5. Eamque S. Benedictus potuit accipere a S. Basilio in Regul. fus., c. 15, ubi pueros a senioribus ita separandos constituit, ut tamen communes sint omnibus preces.

[*Foris autem vel ubi ubi*.] « Hoc est in omni loco : nam cum **833** dicit ubi, nullam locum præternitit, » inquit Hildemar. »

[*Custodiam habeant, et disciplinam, usque dum ad intelligibilem ætatem perveniant*.] Hildemar., quem sub nomine Pauli Diaconi hic citant Bernardus Cassinensis et Boherius, ætatem intelligibilem sic intelligit usque ad annos 15 in bene morigeratis, ut alios etiam usque ad viginti, imo triginta annos ferulæ magistrali subdendos existimet, si desit eis necessaria maturitas.

CAPUT LXIV.

De ordinando abbate.

In abbatis ordinatione illa semper consideretur ratio, ut hic constituatur quem sibi omnis concurs congregatio^a secundum timorem Dei, sive etiam pars quamvis parva congregationis saniori^b consilio elegerit. Vitæ autem merito et sapientiæ doctrina eli-

gatur qui ordinandus est, etiamsi ultimus fuerit in ordine congregationis. Quod si etiam omnis congregatio vitiiis suis, quod quidem absit, consentientem personam pari consilio elegerit^c, et vitia ipsa aliquatenus in notitia episcopi ad ejus diocesium per-

^a Narb., cum duobus aliis mss. et quatuor editis, *cohors congregationis*. Lyr., *consors*.

^b Narb., *seniori*.

^c Al., *elegerint*.

tinet locus ipse, vel abbatibus ^a, aut vicinis Christianis claruerint, prohibeant pravorum prævalere consensum, sed domui Dei dignum constituent dispensatorem; scientes pro hoc se recepturos mercedem bonam, si illud caste et zelo Dei faciant, sicut e diverso peccatum, si negligant.

Ordinatus autem abbas cogitet semper quale onus suscepit, et cui redditurus est rationem villicationis suæ. Sciatque sibi oportere prodesse magis quam præesse. Oportet ergo eum esse doctum lege divina, ut sciat et sit unde ^b proferat nova et vetera, castum, sobrium, misericordem, semper superexaltet misericordiam iudicio ^c, ut idem ipse consequatur. Oderit vitia, diligat fratres.

In ipsa autem correptione prudenter agat, et ne quid nimis, ne dum nimis cupit eradere æruginem, frangatur vas: suamque fragilitatem semper suspectus sit, memineritque **834** calamum quassatum non contendum. In quibus non dicimus ut permittat

^a Al., ad abbates, aut vicinos Christianos.

^b Al., ut sciat unde.

^c Al., misericordia iudicio. Al., misericordia iudicium.

^d Narb., anxiosus.

^e Al., nimis nec nimius.

A nutriri vitia, sed prudenter et cum charitate ea amputet, ut viderit cuique expedire, sicut jam diximus; et studeat plus amari quam timeri. Non sit turbulentus et anxius ^d, non sit nimius ^e et obstinatus, non sit zelotypus et nimis suspiciosus, quia nunquam requiescet ^f.

In ipsis imperiis suis sit providus et consideratus, sive secundum Deum, sive secundum sæculum sint. Opera quæ injungit discernat et temperet, cogitans discretionem sancti Jacob, dicentis: *Si greges meos plus in ambulando fecero laborare, morientur cuncti una die* (Gen. xxxiii). Hæc ergo aliaque ^g testimonia discretionis matris virtutum sumens, sic omnia temperet, ut sit quod et fortes cupiant ^h, et infirmi non refugiant. Et præcipue, ut præsentem regulam in omnibus conservet ⁱ; ut dum bene ministraverit, audiat a Domino, quod servus bonus qui erogavit triticum conservis suis in tempore suo: *Amen dico vobis, ait, super omnia bona sua constituet eum* (Matth. xxiv).

^f Cass., Flor., Conc., cum quibusdam mss., requiescit. Narb., requiesceret.

^g Narb., aliqua.

^h Narb., ut et fortibus sit quod cupiant.

ⁱ Al., conservent.

COMMENTARIUS.

In abbatis ordinatione.] Id est electione; sic enim antiqua jura loquuntur, inquit Boherius. De ea pluribus egimus in libro v de Antiquis monachorum Ritibus, c. 1.

Ille semper consideretur ratio, ut hic constitatur quem sibi omnis concors congregatio, etc.] Ad ipsam ergo congregationem pertinebat abbatis electio. Hæc fuit antiqua ordinis monastici disciplina, priscorum monachorum regulis, ecclesiasticis civilibusque sanctionibus confirmata, ut probat hic Menardus, patetque ex antiqua formula chartæ faciendæ cum aliquis monasterium in proprio ædificat, ex formula condendi beneficii, quas videre est in Sæc. iv Bened., part. 1, p. 745; ex Vita S. Benedicti Anianensis, n. 27; ex plurimis imperatorum, regum ac principum diplomatibus, quorum nonnulla exhibet Veterum Analectorum tomus IV. Quamvis in abbatis ordinatione aliam inierit rationem Regula Magistri: ut nimirum is ordinetur quem moriturus abbas ante obitum elegerit. **835** Aut si improvisa morte abbatem defungi contingat, ab episcopo et clero unus ex proximis abbatibus eligatur, qui triginta diebus in congregatione maneat; quibus expletis, quem hic designaverit ex congregatione, ille abbas sit. Verum non solum a congregatione, sed etiam ex ipsa abbas ordinandus eligi debebat; aut si idoneus in illa non esset repertus, alius ex alio monasterio, ut patet ex formulis citatis et diplomatibus hæc de re innumeris: inauditi enim antiquis monachis abbates sæculares, qui sæculo præsertim viii sinente Carolo Martello prodierunt, de quibus vide præfat. ad Sæc. iii Bened., part. 1, p. 89.

At vero quod S. Benedictus ait: *Sive etiam pars quamvis parva congregationis saniori consilio elegerit, non parum torquet aliquorum ingenia*. Hildemarus non satis clare mentem suam explicat, hunc in locum hæc scribens: « Hoc notandum est, quia in hoc loco, hoc quod dicit, *quamvis parva*, subintelligitur si media pars congregationis saniori consilio, sive etiam pars major congregationis saniori consilio elegerit, illis consentiendum est qui saniori, id est meliore

C consilio eligunt. Quid est parva congregatio? Verbi gratia, si quinquaginta monachi sunt qui malum abbatem eligunt, et sunt duo boni fratres qui meliorem abbatem eligunt, istis duobus consentiendum est, et non illis quinquaginta, etc. » Nam, si nihil de-it in textu ejus, primo minorem congregationis partem intelligere videtur *mediam partem*; deinde contrarium docere, asserens duorum melius consilium quinquaginta malis esse præferendum, id quod aliis hujusmodi exemplis confirmat. Huic sententiæ omnino opponitur Joannis Caramuellis opinio, qui in suo super Regulam S. Benedicti commentario, n. 1419, ad hunc locum sic scribit: « Verba sunt difficilia, et ni bene examinentur, vere schismatica apparent. Si pauci saniori consilio quempiam eligant, ille sit abbas. Sed quis resolvat utra pars nitatur saniori consilio? Fere omnes existimant D. Benedictum asseruisse illum debere esse monasterii antistitem qui saniori etiam minoris partis consilio electus fuerit. Verum non ita exponenda est littera, nisi forte quis velit menti legislatoris contraire. Non comparat divus Pater partem minorem majori, sed partem toti: dicit illum esse declarandum abbatem quem vel tota communitas elegerit, vel saltem pars sanioris consilii, licet parva, hoc est pars cui plures subscriperunt, licet pauci. Exemplo res clarior evadet: Dantur viginti activæ voces; si omnes Petro faveant, nulli est quæstioni locus. Si ipsi favent quatuor, Joanni septem, Paulo sex, et Ambrosio reliquæ: vult institutor sanctissimus præponi Joannem: quamvis enim sit parva congregatio pars quæ illum elegit, numerosior tamen est alii, et propterea sanior præsumitur. » Econtra Paulus Augustinus a Janua monachus Cassinas, quam Caramuel fere omnium esse dicit interpretationem, et tamen reprobat, propius ad S. legislatoris mentem accedere sibi persuadet ex antiqua sui cænobii, ut ait, intelligentia, et ex praxi: quod probat ex codice abbatis Joannis, is est Hildemari commentarius, qui, ut vidimus, ad hæc verba sic habet: « Si quinquaginta **836** monachi sunt qui malum abbatem eligunt, et sunt duo boni fratres qui meliorem eligunt abba-

tem, istis duobus consentiendum est, et non illis quinquaginta. Similiter si centum, similiter si ducenti, quinginti, etc.; alii vero tres, vel quatuor, vel quinque, etc. » Et ex Richardo: « Pars parva numero præfertur majori consilio. Et scias quod tunc præfertur majori parti, quando major pars eligit scienter indignum, secundum quosdam: secus, si ignoranter; tunc enim utraque cassaretur. » Paulo aliter tamen legit, qui pene non est codex ms. Richardi de S. Angelo: nam ad verbum parva, « Supple, inquit, numero tamen majori, et saniori consilio, ut infra sequitur: » quæ est ipsissima Caramuelis sententia. Addit tamen: « Et scias quia tunc præfertur minor majori, quando major pars eligit scienter indignum; secus, si ignoranter, quia tunc utraque electio cassaretur, ut extra de electione *Scriptum est*; et iterum in simile celebrarent aliam electionem, ut c. l. victum. Aliqui dicunt quod si electiones factæ sunt uno contextu, et minor pars eligat dignum, et major pars indignum etiam ignoranter, quod valet electio facta a maiore parte. Hoc audiui a magistro Richardo de Senis doctore meo, cum legebat cap. *Congregato*, extra de electione. Si vero omnes elegerunt ignoranter indignum, tunc non sunt privati potestate eligendi, sed debent iterum eligere, ut legitur et nota c. l. *Innotuit*. » Ad interrogationem vero Caramuelis, quis nimirum resolvat utra pars saniore nitatur consilio? respondet Paulus Augustinus a Janua ex mente Regule hoc pertinere ad abbates, et vicinos Christianos, vel episcopum loci: tandemque suam sententiam confirmat exemplo Innocentii papæ II, qui, defuncto Honorio II, sexdecim tantum cardinalium suffragiis summus pontifex renuntiatus, Anacleto, quem paulo post unus supra viginti cardinales elegerant, prælati est. Eadem videtur fuisse Menardi sententia, qui parvam partem interpretatur minorem, sentitque hic esse hellenismum, quo positivus pro comparativo ponitur, quod docte suo more probat.

Vitæ autem merito et sapientiæ doctrina eligatur qui ordinandus est. Declarat hic S. Pater qualem velit in abbatem eligi, nimirum aliquem vitæ merito et sapientiæ doctrina inclutum; nam, etsi « cœnobitæ sufficiat vitæ meritum, ut loquitur Boherius, sapientiæ tamen habere doctrinam convenit abbatem. » Hic enim locum habere potest illud S. Hieronymi: « Sancta rusticitas quantum ex vitæ merito ædificat Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat. » Resistere autem non potest, nisi fuerit sapientiæ doctrina instructus. Quantum ergo fieri possibile est, et vitæ sanctitate, et scientia fulgeat, qui in abbatem ordinandus est. Quod si talis reperiri nequeat, ex Hillemaro præstat sanctum ac pium doctrina carentem ordinare, quam doctum, qui aliqui malis sit moribus: quanquam si non sit multum malus, sed magis fragilis, potius eligendus sit vir doctus, aliqui discipline zelum habens, quam pius et sanctus, sed discretionis carens. Porro, ut ait Bernardus Cassinensis, « vitæ meritum **837** ad conscientię sanitatem et ad sanctorum refertur veritatem. Sapientiæ vero doctrinam ad prudentiam, et ad sanam intelligentiam, et ad faciendam eloquentiam, et ad eminentem, vel minus competentem scientiam, et ad temporalium prudentiam potest congrue aptari. »

Etiamsi ultimus fuerit in ordine congregationis. Hæc verba duplicem sortiri possunt intellectum. 1° Ut etiam ex fratribus ultimus genere, si mereatur, eligatur; neque enim ulla in his generis aut prosapiæ habenda est ratio; unde et S. Benedictus Biscopus abbas, inter alia ad fratres monita, teste Beda (*Sæc. II Ben.*, pag. 1007): « hoc sedulus eisdem solebat iterare mandatum, ne quis in electione abbatis generis prosapiam, et non magis vivendi docendique probitatem putaret esse quærendam. Et vere, inquit, dico vobis, quia in comparatione duorum maiorum, tolerabilis mihi multo est, totum hunc locum in quo monasterium feci (si Dominus judicaverit) in

A solitudinem sempiternam redigi, quam ut frater meus carnalis, quem novimus viam veritatis non ingredi, in eo regendo, post me abbatis nomine succedat, etc. » 2° Ut etiam ultimus professione, si tantæ sit maturitatis et prudentiæ, defuncto abbati succedat: neque enim ætas in his præjudicare debet, aut gradus, ut docet Justinianus imperator in novellis 5 et 125; unde etiam Ingelardum Corbeiensem monachum, cum adhuc esset in scholis, et solum subdiaconus, Centulensi monasterio præfectum legitimus circa medium sæculum x in Chronico Centulensi, lib. III, cap. 25; Wlfetrudem Nivalensi, Austrudem Laudunensi annos duntaxat viginti natus, in utriusque Vita; Rusticulam, sive Marciam anno ætatis suæ duodevigesimo Arelatensi. Quid quod Gertrudi abbatissæ Hamaticensi mortuæ successa est Eusebia duodennis, ut habetur in Vita S. Rictudis, cap. 16? Hæc tamen exempla quæ proferimus, caute accipi volumus: neque enim in electionibus *exhonorandum est omnino tempus, et ex eo ordo*, ut dicebat Justinianus (*Novella 5*), nec decet omnino artis spiritalis tirunculos discipulosque statim evadere in magistros. Id vetant tam monasticæ quam ecclesiasticæ leges: « Nullus congregationi fratrum præfuturus eligitur, inquit Cassianus de antiquis monachis loquens (*Lib. II, c. 3*), priusquam idem qui præficiendus est quid obtemperaturis oporteat imperari obediendo didicerit, et quid junioribus tradere debeat institutis seniorum fuerit assecutus; bene enim regere, vel regi sapientis esse pronuntiant, summumque donum et gratiam S. Spiritus esse definiunt: nam neque salutaria præcepta quempiam posse obtemperantibus præstingere, nisi eum qui prius universis virtutum disciplinis fuerit instructus; nec obedire quemquam seniori posse, nisi eum qui consummatus timore Dei et humilitatis fuerit virtute perfectus. » Et S. Fructuosus in Regula monastica communi (*Cap. 5*): « Primum prævidendus est abbas, vitæ sanctæ institutione duratus, non conversatione novellus, sed qui per diuturnum tempus in monasterio sub abbate desudans inter multos est comprobatus. » Similiter S. Gregorius papa (*Lib. III Regist.*, cap. 11): « Juveniles abbatissas fieri vehementissime **838** prohibemus. » In Jure etiam canonico legitur: « In magistrum assumi non debet qui formam discipuli non assumpsit; neque præficiendus est qui subesse non didicit. » Idem docet Zosimus papa ad Hesychium, cap. 1; Coelestinus item papa ad episcopos Galliæ scribens, cap. 3, et Ruricius lib. II, epist. 25, ac tandem concilium Tridentinum decernit (*Sess. 25, de Regul.*, c. 7), ut « abbatissa et priorissa et quocunque alio nomine præfecta, vel præposita appelletur, eligatur non minor annis quadraginta, et quæ octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. Quod si his qualitatibus non reperitur in eodem monasterio, ex alio ejusdem ordinis eligi possit. Si hoc etiam incommode superiori, qui electioni præest, videatur, ex iis quæ in eodem monasterio annuum trigessimum excesserint, et quinque saltem annis post professionem recte vixerint, episcopo vel superiori consentiente, eligatur. » Et hæc quoad feminas. Viros autem quod spectat, ex jure nunc debent esse sacerdotes, ac proinde annum attigisse ætatis vigesimum quintum. Id primum decretum est anno 826 ab Eugenio II, in concilio Romano, his verbis (*Can. 27*): « Abbates per monasteriales ordinantur, qui sibi subjectos bene regere possint, sacerdotalem quoque gradum adepti. » Et postea in concilio Pictaviensi anno 1078 (*Can. 7*): « Abbates diaconi qui presbyteri non sunt, presbyteri fiant, aut prælationes amittant. » Longe tamen antea id quasi pro lege usus obtinuerat, ut patet ex Actis sancti Maximini abbatis, cap. 5 (*Sæc. I Ben.*, ad an. 520, pag. 585), ubi unum ei defuisse dicitur, quo insigniri debet, secundum regulare sanctionem, qui monachis præest, sacerdotale scilicet ministerium: quod rogante S. Euspicio ab Eusebio episcopo acce-

pit, qui insuper et benedictionem, qua Patres abbates-que monachorum confirmari solent, superaddidit; et ex Actis S. Leobini abbatis primum, deinde episcopi Carnotensis (Sæc. I Ben., ann. 556, pag. 124), cuius sanctitatem cum Etherius episcopus perspiciebat, eum ad diaconatus proveheret officium, et fratribus Brajacenensis monasterii præponeret, dignum duxit ut præfecturæ officium commodius ageret, ad presbyterii onus eum ordinabiliter sublimaret.

In Occidente tamen haud ita generalis usus ille evaserat; nam et multos reperimus abbates diaconos duntaxat, et S. Eugendus abbas Jurensis (Sæc. I Ben., pag. 572) dicebat « nullius multo esse abbati præter juniorum ambitionem, liberum a sacerdotio præesse fratribus, et non illigari dignitate quam abrenuntiantes ac remotos minime convenit affectare. » At longe alia erat mens Orientalium monachorum (Monum. Ecclesiæ Græcæ tom. III, pag. 205), ex quibus qui S. Sabæ abbati rebelles exstiteret, eo inter alia nomine eum ad Salustium episcopum accusarunt, quod « neque ipse ordinem sacrum haberet, neque alium clericum fieri permisisset. » Et certe ante S. Sabam omnes communiter abbates sacerdotio fungebantur, ut probat imprimis epistola Martini, Petri, et aliorum numero decem et octo archimandritarum ad Marcianum imperatorem contra Eutychetem, qui omnes erant sacerdotes (Tom. IV Conc. Labb., pag. 551); Acta depositionis Eutychetis hæresiarchæ factæ in concilio Chalcedonensi, act. 7, (Tom. IV Conc. Labb., pag. 250), cui ex viginti tribus abbatibus octodecim sacerdotes subscribunt; denique libellus monachorum ad concilium **339** Constantinopolitanum tempore Justiniani imperatoris pro condemnatione Severi (Tom. V Concil., pag. 171), in quo abbates sexaginta quatuor subscribunt, sacerdotes omnes, uno excepto diacono; tandem alter libellus monachorum Apameæ ad proprios episcopos de sceleribus Petri (Tom. V Concil., p. 250), in quo ex decem et octo abbatibus sexdecim leguntur sacerdotes, duo diaconi. Quid quod ipsæ abbatissæ prius ordinarentur diaconissæ? ut docet Henschenius in notis ad Vitam S. Eupraxiæ, probatque ex Vita sanctæ Irenes (15 Martii, Bolland.).

Cæterum ex hoc S. Regulæ textu manifestum est ex ipso congregationis corpore, et non aliunde, maxime si alterius ordinis existant, abbates eligendos esse, nec nisi per summum abusum clericos, ut vocant, sæculares monachorum cœnobiis prælici, contra expressam S. Gregorii papæ prohibitionem (Lib. III Registr., cap. 11): « Presbyteros, diaconos, cæterosque cujuslibet ordinis clericos, qui ecclesiis quocummodo militent, abbates fieri per monasteria non permittas; sed aut admissa clericatus militia monasticis non promoveantur ordinibus; aut si in abbatibus loco permanere decreverint, clericatus nullo modo permittantur habere militiam. Satis enim incongruum est, si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque judicetur idoneus; sique invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ et ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus impediatur. » Recte alibi idem S. doctor (Lib. I Dialog., cap. 1): « Usus quidem rectæ conversationis est, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet, quam prælatis non novit exhibere. »

Quod si etiam omnis congregatio, etc. Prohibeant pravorum prævalere consensum.] Et quidem episcopus, coercendo pravos sua auctoritate; abbates, fratres dirigendo consilii sanitate; vicini Christiani, manuali, si necesse sit, adjuvando executione, ut cum Bernardo Cassineni i loquar.

Scientes pro hoc se recepturos mercedem bonam, si illud caste et zelo Dei faciant.] Caste, id est sine corruptione vanæ gloriæ aut præmiorum; et zelo Dei, id est amore perficiendi Dei præcepta, ut exponit Hildemar.

Sicut e diverso peccatum si negligant.] Ex hoc loco

A patet olim abbates eorumque monasteria, sub episcoporum jurisdictione fuisse; licet postea, ad consulendum monasteriorum quieti, et compescendas quorundam episcoporum exactiones, pruderenter sit provisum ut ab hujusmodi episcoporum subjectione eximerentur monachi. Verumtamen hujus exemptiones valde improbavit Richardus archiepiscopus Cantuariensis ad Alexandrum III summum pontificem ita scribens (Apud Petrum Blesens. epist. 68): « Monasteria quæ hoc beneficium damnatissimæ libertatis, sive apostolica auctoritate, sive, quod frequentius est, bullis adulterinis adeptæ sunt, plus inquietudinis, plus inobedientiæ, plus inopiæ incurrerunt; ideoque et multæ domus quæ nominatissimæ sunt in sanctitate et religione, has immunitates aut nunquam **340** habere voluerunt, aut habitas continuo rejecerunt. » Et antea: « Quæ est hæc forma justitiæ, aut potius juris deformitas, prohibere ne discipuli magistro consentiant, ne filii obediant patri, ne milites sequantur principem, ne servi domino sint subjecti? Quid est eximere ab episcoporum jurisdictione abbates, nisi contumaciam et rebellionem præcipere, et armare filios in parentes? » Eadem erat mens Petri Blesensis, qui Richardi nomine prædictam epistolam scripsit; quique ad Guillelmum abbatem fratrem suum scribens eum ab inducenda hujusmodi exemptione ita dehortatur (Epist. 90): « Si Romanus pontifex a jurisdictione vestri episcopi vos exemit, nolite, quæso, uti privilegio quod materiam rebellionis inducit. »

Verum longe alia erat mens S. Gregorii papæ, qui necessarias hujusmodi exemptiones propria didicerat experientia, uti ipse testatur his verbis: « Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, anteaquam nos officium, quod in cœnobii regimine exhibuimus, informet. Et quia in plurimis monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina monachos pertulisse cognoscimus, oportet ut nostræ fraternitatis provisio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis, in Dei servitio, gratia illius suffragante, mente libera perseverent. » Eandem necessitatem agnovit S. Theodorus Siceota, cœnobiorum in Galatia archimandrita, qui a Mauritio imperatore et Cyriaco patriarcha C. P. privilegium obtinuit, ut sua monasteria « nulli alii episcopatu subjecta essent, sed sanctissimæ tantum et magnæ Ecclesiæ apostolicæ regiæ ipsius civitatis, » quemadmodum scribit Georgius illius discipulus in ejus Vita, num. 72. Et Gregorius VII (Lib. II, epist. 69): « An ignoras quod SS. Patres plerumque et religiosa monasteria de subjectione episcoporum, et episcopatus de parochia metropolitana sedis, propter infestationem præsentium dividerunt, et perpetua libertate donantes, Apostolicæ sedi velut principali capiti suo membra adhærere sanxerunt? » Vide Petri Venerabilis epist. ad S. Bernardum, et Notas ad Petri Blesensis epistolam 68.

D Ordinatus autem.] Et quidem ab episcopo, ut diximus in lib. V de Antiq. monachorum Ritibus.

Cogitet semper quale onus suscipit.] In quem locum Hildemar: « Sciendum est enim, quia non dicit honor, sed onus, id est pondus, et bene pondus dicit illum suscepisse, et non honorem, quia qui hoc pondus suscipit, non ut honoretur suscipere illud debet, sed ut laboret, et aliis proficiat. »

Sciatque sibi oportere prodesse magis quam præesse. Ita quoque S. Bernardus (Serm. 56 de diversis): « Puritatem quidem cordis in eo prælatus habeat, ut prodesse desideret, non præesse, ut scilicet proprium commodum, vel honorem sæculi, seu aliud quidpiam in prælatione non quærat, præter solum beneplacitum Dei, et animarum salutem. » Et alibi: « Improbe satis præesse affectas, quibus prodesse non curas; et **341** quorum non zelus salutem, subjectionem nimis ambiciose vindicas tibi. » Et

iterum ad Eugenium papam (*Lib. in de Consid., c. 4*). « Ita et tu præsīs, ut provideas, ut consulas, ut procures, ut serves; præsīs, ut prosis; præsīs ut fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam: ad quid? ut des illis escam in tempore, hoc est ut dispenses, non imperes. Hoc fac, et dominari ne affectes hominum homo, ut non doctinetur tui omnis injustitia. »

Oporet ergo eum esse doctum lege divina.] Etsi constet neminem prorsus ob imperitiā litterarum a perfectione cordis excludi, nec rusticitatem obesse ad capessendam cordis atque animæ puritatem, » ut loquitur Cassianus (*Collat. 10, cap. 14*); imo cum sæpe scientia secularis, teste S. Bernardo (*Serm. 9, in Cant.*), inebriet curiositate, non charitate, impleat, non nutriens, inflans, non edificans, ingurgitans, non confortans; » necessarium esse nihilominus abbati, et omni animarum pastori, si non sæcularem, saltem divinæ legis scientiam nemo jure dubitaverit: quin et sæcularem, si ea recte utatur, omnino perutilem. Divinæ vero legis scientiam Hildemarus interpretatur Veteris et Novi Testamenti cognitionem: ego autem præterea sanctiones tam ecclesiasticas quam monasticas, sanctorumque Patrum scripta.

Ut sciat et sit unde proferat nova et vetera.] Quod Richardus de S. Angelo exponit dicta Novi et Veteris Testamenti. Verum Hildemaro « ille scit nova et vetera proferre, qui cognoscit dicere pœnam perpetuam, et gaudium patriæ cœlestis. Quid enim, inquit, per nova nisi gaudium, et quid per vetus nisi pœna intelligitur? quia, sicut B. Gregorius dicit, ille in sancta Ecclesia doctus prædicator est, qui et nova scit proferre de suavitate regni, et vetusta dicere de terrore supplicii. »

Misericordem, semper superexaltet misericordiam judicio.] Apposite hic Hildemarus: « Notandum est quia misericordem oportet illum esse in cibo, et potu, et vestitu. Si autem in vitis ventum fuerit, et ibi dubium fuerit utrum pœnam exerceat an misericordiam, tolerabilius est flectere ad misericordiam quam ad pœnam. » Simili fere modo loquitur Bernardus Cassinensis: « Sit in abbate justitia, sed non crudelis: sit misericordia, sed non multum remissa. Sed ubi dubium est de aliquo judicio, nunquam utendum est per se justitiæ severitate: ubi vero clarum est judicium, ultra condignum nunquam, sed circa condignum exercendum erit. Et hoc modo misericordia judicio præponitur et exaltatur. » Eximium hujusmodi misericordiarum habes exemplum in Petro Venerabili Cluniacensi abbate (*Lib. vi, epist. 46*), cujus ipse testis auctor est ab omni furo alienus: « Assuetus sum pati, inquit, assuetus et indulgere. Declarat hoc (quod tamen non superbe jactito) de Pontiano schismate, in quod cum innumeri declinaverint, ac nefanda et in ordine monastico inaudita fecerint, nunquam gladium meum, nunquam mucronem, nunquam frameam experti sunt, vix unquam asperum verbum de ore meo audierunt. Feci hoc 842 tunc, feci et postea sæpe, etiamsi non de tam gravibus, tamen de gravibus, et justis forsā, nisi tolerantia intercessisset, graviter puniendis excessibus: facio et adhuc frequenter, nec, ut sic dicam, facere assidue cesso. » Sed et S. Odilo ejusdem decessor (*Petrus Dam. in ejus Vita*) etiam eo nomine reprehensus respondebat, quod si damnandus foret, se malle ob clementiam quam ob severitatem damnari. Et certe tales decet esse pastores, qualem se supremus omnium et bonus pastor exhibuit, qui nusquam delictum aliquod ex condigno punivit. Plus enim aliquando obsunt prælati nimia severitate, quam si impunitum omnino peccatum reliquissent: exasperant animos, non corrigunt; et quos emendare debuerant, in pejus ruere faciunt. Quemadmodum enim qui debili dorso graviorem sarcinam imponit, aut sarcinam abjicere, aut sub ejus pondere infirmum succumbere cogit, hanc secus abbates qui gravio-

rem delinquentibus pœnitentiam injungunt, aut detrectare judicium, aut illud subeundo gravius delinquere faciunt. Unde et Mabillonius noster (*Præf. in Sæc. iv Benedic., part. 1*) inter alias collapsæ disciplinæ regularis causas, primo loco quorundam abbatum nimiam rigiditatem ponit; cum nonnulli errata monachorum suorum punirent oratione oculorum, ac membrorum mutilatione: id quod promittent Carolus Magnus in capitulari anni 789, c. 16, et Patres concilii Francofurtensis anno 794, c. 18.

Oderit vitia, diligat fratres.] Idem monet S. Gregorius (*Lib. ix, epist. 8*). « In correctione hunc esse ordinem noveris, ut personas diligas, vitia persequaris. » Et in alio loco (*Lib. i, epist. 24*): « Summus itaque locus bene regitur, cum is qui præest, vitis potius quam fratribus dominatur: bene acceptam potestatem regit, qui et tenere illam novit et impugnare; bene hanc regit, qui scit per illum super culpas erigi, scit cum illa cæteris in æqualitate componi. » Eandem ipse S. pontifex servabat regulam: unde et ad Venantium Italianum cancellarium scribens (*Lib. i, epist. 35*), « sic, inquit, culpam tuam insequor, ut te diligam: sic personam diligo, ut culpæ vitium non amplectar. » Eandem et S. Fulgentius (*Bolland., 1 Januar.*), qui « odiens vitia, diligens homines, tandiu severus apparebat quandiu disciplinæ spiritualis utilitas exigebat: alias autem circa singulos ita mansuetus fuit, et communis, et facilis, ut neminem fratrum puro nomine clamaret, neque cum typho sæcularis dominationis aliquibus quamvis parvulis imperaret. »

In ipsa autem correptione prudenter agat.] Qualiter fieri debeat correptio, cum juvat ex ore audire: « In his, qui plerumque contingere solent, lapsibus et erroribus, inquit S. Dorotheus monasteriorum præfectos alloquens (*Doctr. 17*), ne nimium indigneris; sed absque animi perturbatione illi us erroris aut delicti deformitatem et damnum ostende. Increpa quidem, si opus fuerit, servata tamen utriusque personæ qualitate, et dignitate, et tempore opportuno. Noli vero in parvis erratis minimisque delictis nimium exactor et severus indagator existere, tanquam et tu nimium fueris justus, et perfectus juris interpret. Noli etiam frequenter et assidue increpare et arguere; 843 hoc enim grave admodum est, et durum, et ex assiduitate vilescit, minimeque sentitur. Neque superbe et cum imperio præsis et imperes; sed cum animi humilitate et mansuetudine consulta cum fratre tuo. » Ex quibus vides ad prudentem utilemque correptionem necessarium esse: 1º ut fiat absque indignatione et animi perturbatione; 2º observando personæ qualitatem, dignitatemque, ac tempus opportunitum; 3º ut pro minimis erratis non sit nimia; 4º ut non sit frequens et assidua; 5º ut cum humilitate et mansuetudine fiat.

Et ne quid nimis.] Solemne effatum, ab antiquis valde celebratum, et tanquam pro certa discretionis et prudentiæ regula positum, cujus auctorem Solonem sapientem facit Diogenes Laertius in lib. i de ejus Vita, quodque hic merito a S. Benedicto positum existimat Boherius, propter duo extrema justitiæ sive aequitatis, scilicet severitatem et remissionem; quia utrumque in corrigendo et puniendo vitium habet. » Hinc Regula Cujusdam ad virginis (*Cap. 1*): « In utroque abbatissæ cavendum est, ne aut nimia bonitate in subjectarum cordibus vitia nutriat, aut nimia disciplinæ auctoritate ea quæ leni increpatione sananda fuerant, rigida correptione diripiantur. » Id præcipue in Urbico abbate redarguit S. Gregorius papa (*Lib. ix, epist. 42*): « Vehementer ingemisco, inquit, quia aliter esse monasterium vestrum, quam putabam, invenio: quod ex nulla re alia evenire valuit, nisi quia tua dilectio in regimine suo inordinata est, nec cum gravitate aliquid valet disponere, sed modo studet precantibus leniter blandiri, modo inordinate extra modum nimie irasci. »

Porro licet S. legislator ad utrumque respexerit, et nimiam severitatem cum indiscreta remissione ex quo damnaverit, primam tamen præsertim intenderit sequentia verba demonstrant

Nedum nimis cupit eradere æruginem, frangatur vas. Alia similitudine utitur S. Gregorius Bononi abbati Lerinensi ita scribens (*Lib. ix, epist. 8*): « Sic enim vulnus debes abscindere, ut non possis ulcerare quod sanum est, ne si plus quam res exigit ferrum impreseris, neceas cui prodesse festinas. » Vide S. Dorothei doctrinam 6.

Suamque fragilitatem semper suspectus sit. Egrege in hanc rem S. Gregorius papa (*Lib. xxiii Moral., c. 8*): « Consideremus quia aut tales sumus, quales nonnullos corrigimus, aut tales aliquando fuimus, etsi divina gratia operante non sumus, ut tanto temperatus corde humiliter corrigamus, quanto nosmetipsos verius in his quos emendamus agnoscimus. Si autem tales nec sumus, nec fuimus, quales adhuc illi sunt quos emendare curamus, ne cor nostrum forte superbiat, et de ipsa innocentia pejus ruat, quorum mala corrigimus, alia eorum bona nobis ante oculos revocemus: quæ si omnino nulla sunt, ad ocula Dei iudicia recurramus, quia sicut non meritis nullis hoc ipsum bonum quod habemus accepimus, ita illos quoque potest gratia supernæ virtutis infundere, ut excitati posterius, etiam ipsa possint bona quæ nos ante accepimus prævenire. »

Memineritque calamum quassatum non conterendum.

344 « Id est monachum, inquit Smaragdus, maculis peccatorum confectum, variisque vitis conquisatum, ad desperationis foveam, vel fugæ lapsum non impellendum. Calamum enim quassatum sine dubio conterit, qui peccatori non salutis, sed perditionis præbet occasionem. Hinc B. Hieronymus ait (*In Matth., xii*): Qui peccatori non porrigit, nec portat onus fratris sui, iste quassatum calamum confringit. » Id quod duobus fieri docet Richardus de S. Angelo: « 1° Si per superfluum remissionem seu immoderatam dimittitur peccatum, et sic incurrit laqueum perpetuæ mortis; 2° si immoderate corripitur, et per desperationem simili modo in laqueum mortis cadit: ad quod evitandum præcipitur calamum quassatum non conterendum. »

In quibus non dicimus ut permittat nutriri vitia, sed prudenter et cum caritate ea amputet. « Nihil enim fœdus præceptore furioso, qui cum deberet esse mansuetus et eruditus, econtra torvo vultu, tremantibus labiis, rugata fronte, effrenatis conviciis, facie inter pallorem ruboremque variata, clamore perstrepti, et errantes non tam ad bonum retrahit, quam ad malum sævitia sua præcipitat, » inquit citatus hic a Boherio S. Hieronymus in epistolam ad Titum.

Sicut jam diximus. Nimirum supra ubi dixit: *oderit vitia, diliat fratres* in ipsa autem correptione prudenter agat, ut exponunt Bernardus Cassin. et Boherius in secundo comm., vel capite 2 Regul., ut volunt idem Boherius in primo comm. et Richardus de S. Angelo.

Et studeat plus amari quam timeri. Præclare ad hunc locum S. Bernardus (*Serm. 25, in Cant.*): « Audiant hoc prælati, qui sibi commissis semper volunt esse formidini, utilitati raro. Erudimini qui iudicatis terram; discite subditorum matres vos esse debere, non dominos: studere magis amari, quam metui. Et si interdum severitate opus est, paternum sit, non tyrannicum. Matres fovendo, patres vos corrigendo exhibeatis: mansuescite, ponite feritatem, suspendite verbera, producite ubera: pectora lacte pinguescant, non typho turgeant. Quid jugum vestrum super eos aggravatis, quorum potius ubera portare deberetis? » At his in omnibus sequenda est regula S. Gregorii ad Bononem Lerinensem abbatem ita scribentis (*Lib. ix, epist. 8*): « Ipsa in te dulcedo cauta, non remissa sit: correctio vero diligens sit, non severa: sed sic alterum condiciatur ex altero, ut

et boni habeant amando quod caveant, et pravi metuendo quod diligant. »

Non sit turbulentus et anxius. « Turbulentus Smaragdo dicitur, commotionis ira turbatus, inæstus, molestus, vel atrox. Anxius vero dicitur acedia vel anxietate plenus. » Hildemaro turbulentus, « qui in vultu suo hilaritatem non ostendit: anxius est superfluous, sicut nos dicimus. Sive anxius est ille, qui uno in tempore diversa cupit agere sine aliqua interpositione. » Denique Bernardo Cassinensi « turbulentus est qui semper incedit quasi iratus, vel ira turbatus aut commotus: anxius dicitur commotus. »

345 *Non sit nimius et obstinatus.* Secundum Hildemarum « nimius et obstinatus unum significat. Obstinatus autem est qui aliquid præcipiente et sine revocatione facere destinat. » At Smaragdus utrumque sic distinguit, ut nimius sit « dilargus, prodigus, vel rerum monasterii nimius et superfluous dispensator. Obstinatus vero insuperabilis, obfirmatus, pertinax et obduratus. » Similiter, juxta Bernardum Cassinensem, « nimietas ad prodigalitatem pertinet: obstinatio vero ad proprii sensus obdurationem; ne per unum res monasterii indiscrete dissipet, et per aliud de proprio sensu confidens, vel non requirat consilia, vel sequi contemnat late requisita. » Sed hæc omnia præclare explicant Fuldenses monachi in libello supplicii ad Caro um Magnum postulantes (*Num. 20*), ut abbas « fieret non turbulentus vultu, non anxius animo, non nimius in iudicio, non obstinatus in consilio; sed hilaris facie, lætus in mente, discretus in opere, consentiens in utilitate. »

Non zelotypus et nimis suspiciosus. Quid sit zelotypus, sive suspiciosus (eadem est enim utriusque vocis significatio) explicat Smaragdus his verbis: « Zelotypus dicitur zelo sollicitudinis plenus, et suspicionis typo repletus, qui etiam ea quæ non fiunt, fieri in absentia suspicatur, et ea quæ nemo committit, committi in abscondito pertimescit, et ideo spiritus ejus nonquam requiescit. » Hoc vitium sollicitate virabat V. Egil abbas Fuldensis (*Sæc. iv Ben., part. i*), qui, ut scribit Candidus in ejus Vita, n. 8, « accusatorum nugæ et frivola vaniloquia audire non consensit, sciens se inde magis turbari quam jucundari. Suspicionem prorsus menti suæ quietis amator non permisit dominari, neque angulosus vir simplex delectabatur insidiis. »

In ipsis autem imperiis sit providus et consideratus. Et quantum ad personas quibus committuntur et quantum ad res ipsas quæ fieri imperantur, ut loquitur Bernardus.

Sive secundum Deum, sive secundum sæculum sint. « Id est sive in temporalibus, sive in spiritalibus, » inquit Richardus de Sancto Angelo. Hildemarus hæc verba non ad imperia, sed ad opera quæ injunguntur refert: nimirum virgulum post *consideratus* ponens, reliqua consequenter ita legit: *Et sive secundum Deum, sive secundum sæculum sit opera quam injungit, discernat atque temperet.* Quod ideo fecit, inquit Bernardus Cassinensis, « propter hoc quod in aliquibus regulis est bis illud sit; dicit enim alia littera: *Sit providus et consideratus, sive secundum Deum, sive secundum sæculum sit.* Ubi vero, inquit, non est nisi unum sit, non est necessaria hæc expositio Pauli (id est Hildemari, quem sub nomine Pauli consuevit citare). Ubi vero est bis illud sit, expositio est bona: et puto illam litteram, ubi est bis, esse meliorem. » Vulgatam tamen lectionem, quam etiam habet vetustissimus codex Oxoniensis, præferendam esse censet Menardus, ita ut verbum substantivum *sint* referatur ad *imperia*, citatque Smaragdum hunc locum ita explicantem: « Imperia secundum sæculum sunt, quæ **346** ad corpus spectant, ut sunt arare, metere; secundum Deum, quæ ad animam, ut orare, jejunare. » Verum aliter ejusdem Smaragdi Floriacensis codex ab annis circiter octingentis descriptus, in textu legit *sit*, non *sint*, et expositionem aliter

etiam exhibet hoc modo : « Opera secundum Deum A omnium namque virtutum generatrix, custos, moderatrixque discretio est. »

« Opera quæ injungit, discernat atque temperet. » Discernat, nimirum an facienda sint necne, ut loquitur Hildemar; et si facienda sint, temperet, hoc est non plus quam oportet debet imperare, sed sicut habet Regula S. Pachomii ab angelo tradita (*In ejus Vita apud Ross.*) : « Validioribus quidem et comedentibus validiora opera; leviora vero infirmioribus et abstinentibus » imponat.

Cogitans discretionem S. Jacob dicentis : « Si greges meos plus in ambulando fecero laborare, morientur cuncti una die. »] Hinc tantas in Fuldensi cœnobio turbas excitavit Ratgarius, ut etiam proprias oves alium sibi pastorem querere coegerit, cum additis duro operi monachis, nec concederet spatium feriatis diebus sacra faciendi : quinimo festos dies propria auctoritate rescinderet; libros studiaque interdiceret; infirmis remedia, omnibus vestimenta necessaria denegaret, uti conqueruntur Fuldenses in libello supplicii ad Carolum Magnum.

Hæc ergo alique testimonia discretionis matris virtutum sumens.] Discretionem virtutum matrem appellat S. Benedictus, quia, ut dicit Petrus Venerabilis (*Lib. 1, epist. 20*), « nisi eas, ut filias mater, nutrierit, statim caneta virtutum soboles interibit. » Hanc plurimis commendat Cassianus in collatione 2, in cujus cap. 4 ait « tam B. Antonii quam universorum sententia delinitum esse, discretionem esse, quæ fixo gradu intrepidum monachum perducit ad Deum, prædictasque virtutes jugiter servet illasas, cum qua ad consummationis excelsa fastigia minore possit fatigatione condescendi, et sine qua multi etiam propensius laborantes, perfectionis nequiverunt culmen attingere;

Ut sit quod et fortes cupiant, et infirmi non refugiant.] « Quia, inquit Hildemar, si temperatum fuerit opus, infirmi illud non refugiant, et fortes illud cupiunt agere, sicut superius diximus : quia si fortes, qui possunt laborare, refrenaverit, illi fortes semper desiderant illud opus semper plus agere, eo quod volunt sicut possunt, et non sinuntur; et infirmi non refugiant, veluti cum quis ducit equum nimis cupientem ambulare, et iterum ducit debilem : illi cupientem mittit frenum, ut nimis non ambulet, et debilem non contristet, sed in sua libertate dimittit, ut ambulet prout vult. »

847 Præcipue ut præsentem regulam in omnibus conservet.] In quem locum Bernardus Cassinensis : « Audiant hoc verbum illi qui dicunt abbatem ad observationem regulæ non teneri : eis enim hæc regula contradicit. Dicit itaque in littera Pater præcipue ; quia præ aliis debet regulam observare, qui alios B habet ad regulam informare. Dicit insuper præsentem, ut non faciat sibi aliam, sed conservet istam. Dicit in omnibus, in quo nullum excipit regularium institutorum. » Eodem modo loquuntur Boherius, Turrecremata, et Mathæus Lambertus. Hinc et illud concilii Aquisgranensis decretum (*Can. 1*), « ut abbates mox ut ad monasteria sua remeaverint, regulam per singula verba discutientes, pleniter legant, et intelligentes Deo opitulante efficaciter cum monachis suis implere studeant. » Æquum est enim « ut qui est primus in nomine, sit et primus in operatione, et quod ore prædicat, opere compleat, et prior in humeris vel in cervicibus suis portet, quæ portare fratres jubet, ut utrum sint levia aut gravia, quæ fratribus imponit onera experimento cognoscat, primatumque suum, quem prior ad mensam tenet, primus ad virtutis parcimoniam indicet, et abstinentiam quam lingua prædicat, experimento cognoscat » ut cum Smaragdo loquar.

CAPUT LXV.

De præposito monasterii.

Sæpius quidem contingit ^a ut per ordinationem C eunt in perditionem. Cujus periculi malum illos respicit in capite, qui talibus in ordinatione ^f se fecerint auctores ^g.

Ideoque nos prævidemus ^h expedire, propter pacis charitatisque custodiam, in abbatibus pendere arbitrio ordinationem monasterii sui. Et, si potest fieri, per decanos ordinetur, ut antea disposuimus, omnis utilitas monasterii, prout abbas disposuerit, ut dum pluribus committitur, unus non superbiat.

Quod quam sit absurdum facile advertitur, quia ab ipso initio ordinationis materia ei datur superbiendi, dum ei suggeritur a cogitationibus suis exutum eum esse a potestate abbatis sui, quia ab ipsis est ordinatus ^b a quibus et abbas. Hinc suscitantur invidiæ, rixæ, detractiones, æmulationes, dissensiones, exordinationes. Et dum ^c contraria 848 D sibi invicem ^d abbas præpositusque sentiunt, et ipsorum necesse est sub hac dissensione ^e animas periclitari; et ii qui sub ipsis sunt, dum adulantur partibus,

Quod si aut locus expetit, aut congregatio petierit, rationabiliter cum humilitate, et quemcunque elegerit abbas cum consilio fratrum timentium Deum, ordinet ipse sibi præpositum. Qui tamen præpositus illa agat cum reverentia quæ ab abbate suo ei injuncta fuerint, nihil contra abbatis voluntatem aut ordinationem faciens : quia quantum prælatus est cæteris, ita eum ⁱ oportet sollicitius ⁱ observare præcepta regulæ.

Qui præpositus, si repertus fuerit vitiosus, aut

^a Oxon et Flor., *contigit*.

^b Cassin., Flor., Conc., *quia ab ipsis es et tu ordinatus*.

^c Cassin., Hild., Conchens., *Ut dum*.

^d Al. *deest invicem*.

^e Conc., Flor., *hanc dissensionem*.

^f Cassin., *talibus inordinationibus*.

^g Al., *actores*.

^h Al., *prævidimus*. Al., *vidimus*. Al., *videmus*.

ⁱ Cassin., *in tantum*. Hild., *tantum*.

ⁱ Oxon., Hild., Guid., *solicite*.

elatione deceptus superbiæ ^a, aut contemptor sanctæ ^A regulæ fuerit comprobatus, admoneatur verbis usque quater: si non emendaverit, adhibeatur ei correctio disciplinæ regularis. Quod si neque sic correxerit, tunc deiciatur de ordine præposituræ, et alius qui dignus est in loco ejus subrogetur. Quod si et postea

in congregatione quietus et obediens non fuerit, etiam de monasterio expellatur ^b. Cogitet tamen abbas se de omnibus judiciis suis Deo reddere ^c rationem, ne forte invidiæ aut zeli flamma urat animam.

^a Al., *superbire*.

^b Oxon., Cassin., *pellatur*.

^c Oxon., *redditurum*.

COMMENTARIUS.

849 De præposito monasterii duo potissimum hic tractat S. Benedictus, qualiter ordinandus sit, et quomodo corrigendus, si repertus fuerit vitiosus. Quid autem sit præpositus, quæ institutionis ejus causæ, quæ munia, quæ virtutes, aut omnino tacuit, aut ita leviter tetigit, pene ut præteritis videatur. Quapropter antequam S. Regulæ textum expendamus, ^B isthæc aliunde repetere duximus operæ pretium.

Præpositus itaque, si vim nominis attendamus, idem significat quod prælatus; eoque nomine apud Romanos appellabatur regii satellitii præfectus, ut patet ex Theophilacto Simocatta (*Lib. iv, c. 15*): « Satellitii regii principem, quem præpositum appellare Romani solent, Mariyopolim misit. » Apud Apostolum (*Hebr.*) episcopi et pastores: *Mementote præpositum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei. Et: Obedite præpositis vestris, et subjacete eis.* Apud monachos qui primus post abbatem erat, ut patet ex eorum passim regulis. Dicebantur etiam præpositi aliquot monasteriorum superiores, qui uni abbati subdicebantur, ut observavit Menardus, quem, sicut et Haefterfom *lib. iii, tract. 6, disq. 1 et 2*, consulere potes. Nunc vero licet remaneat in cœnobiis præpositi munus et officium, nomen pene antiquatum est, cujus loco *prioris* voce uti solemus: qua etiam usus est Lanfrancus in Statutis, ubi dicit (*Cap. 3*), quod, « servata abbati in omnibus reverentia, prior, qui et præpositus in Regula nominatur, honorabilior est reliquis ministris domus Dei. » Eadem et Ingulfus in Historia Croylandensis non semel, maxime ubi refert quod in excidio monasterii « dominus Askerus prior in vestiaria, dominus Letwynus subprior in refectorio, » barbarorum gladio occisi sunt. Eadem longe ante S. Gregorium Magnus ad Victorem episcopum scribens in hæc verba (*Lib. iv, epist. 4*): « Victoria.... res monasterii dispersit, ut ad *prioratus* locum pertingeret, et ipsa post abbatissam interim inveniri debuisset. »

Illius instituendi causas tres omnino recensere possumus. Prima, quæ S. Basilii est (*Regul. fus., cap. 45*), ut absente abbate remaneat semper aliquis qui monasterium regat, fratrumque curam suscipiat. « Quoniam sæpenumero accidit, inquit S. doctor, aut per corporis infirmitatem, aut necessariam peregrinationem, vel alio quodam casu, ut a fratribus absit hegumenus, sit aliter quisquam qui per illius et aliorum judicio valentium probationem ad hoc electus sit, ut absente illo curam fratrum in se recipiat, ut et præsentibus fratribus ab uno aliquo administraretur adhortationis sermo, et non in absentia hegumeni democraticam quemdam statum arripiant fratres ad destructionem regulæ et traditi ordinis, sed quæ ad gloriam Dei diligenter sunt decreta custodiant, etc. »

850 Secunda ratio est ut etiam præsens abbas aliquem habeat in solatium, cujus auxilio onus impositum facili negotio portare possit. Hanc rationem videre est in Regula S. Ferreoli, cap. 17; in Regula monastica communi S. Fructuosi, cap. 11; in Regula Cujusdam ad virgines, cap. 2, et apud S. Gregorium *lib. ix, epist. 42*. Ita S. Aventinus Fidolum monasterii sui præpositum constituit (*Sæc. i Ben.*), « ut tanto securius orationi et divinæ contemplationi

posset insistere, quanto sciret eum nihil extra communis regulæ ordinem agere vel jubere, » ut habent Acta S. Fidoli, num. 8.

Tertia ratio est ut, si contingat abbatem esse negligentem, præpositi sollicitudine salva et integra maneat ordinis disciplina. Hanc rationem adducit S. Gregorius Victori episcopo Panormitano scribens, ut Gregorium abbatem atque presbyterum monasterii S. Theodori pœnitentia afflictam in locum suum constituat, « ita tamen, inquit (*Lib. iv, epist. 4*), ut Urbicus monasterii mei præpositus dare aliquem de servis Dei debeat, qui ejus præpositus fiat, ut quod istius incuria negligitur, illius sollicitudine servetur. »

Jam vero quærat aliquis quibus potissimum in rebus præpositus adjuvare debeat abbatem, quæve sint ejus officii munia; de his enim mentem suam non satis explicat S. Benedictus, contentus dicere ut illa præpositus agat cum reverentia quæ ab abbate suo ei injuncta fuerint. Sed res aliunde repetenda est. Igitur ex Regula S. Pachonii, art. 152 et 154 (*In cod. Regul.*), ad præpositum pertinebat fratrum negligentias ad abbatem deferre; et art. 152 binas singulis hebdomadis disputationes, id est catecheses complere. Regula Orientalis generatim tantum decernit (*Cap. 5*), ut « ille qui secundum ordinem disciplinæ, ordinatione abbatis, ex consilio et voluntate omnium fratrum fratribus præpositus est, omnem ad se curam de disciplina fratrum et diligentiam monasterii revocabit, habens potestatem absente abbate faciendi omnia quæ abbas præsens facit. » Regula vero Tarnatensis ita habet (*Cap. 25*): « Ad præpositum præcipue pertinebit ut ad abbatem, cujus est apud vos major auctoritas, referat quod modum et vires ejus excedit.... corripit inquietos, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmos, patiens sit ad omnes disciplinam libens habeat, metum imponat; et quamvis utrumque sit necessarium, tamen plus amari appetat quam timeri. » Regula S. Isidori (*Cap. 19*): « Ad præpositum pertinet sollicitudo monachorum, actio causarum, cura possessionum, satio agrorum, plantatio culturaque vinearum, diligentia gregum, constructio ædificiorum, opus carpentariorum, sive fabrorum. » Regula prima S. Fructuosi (*Cap. 5*): « Præpositus sane in medio consistens dormitorio, quoadusque cuncti quiescant, omnibus jam cubantibus, circumeat silenter lecta singulorum, ne quis aut tarde se jacet, aut extra regulam occultis missitationibus vacet, et ut plenius perscrutans gesta singulorum et merita, intelligat quem quomodo veneretur, atque suscipiat.... Ante mediam surgentes noctem... priusquam cæteri surgant, a vigiliariis fratribus præpositus excitetur, **851** ut cum benedictione sua et signo moveatur, et cunctorum lectula ab eo, priusquam consurgant, strenue visitentur. Hoc quoque in omnibus nocturnis orationibus, ut semper prior surgat præpositus, quam ad consurgendum cæteri moveantur, et ipse videat quis quomodo jaceat, ne aliquam lasciviam per incuriam quietionis suæ dormiens incurrat; » Et Regula ejusdem monastica communis (*Cap. 11*): « In potestate habeant præpositi omnem regulam monasterii.... Omnem monasterii substantiam præpositi accipient dispensandam; et si quis; iam cap. vorunt aliquid ali-

menti petierit abbatem, et pro quacunq; causa, ipse præpositus hoc provideat, et ut abbas nullum laborem habeat, exceptis quæ supra diximus, omni intentione sollicitudinem gerat: excommunicandi tamen causam sicut abbas, sic præpositus habeat. Et quod per singulos menses expensum fuerit, per omnium capita mensim rationem suo abbati faciat; et hoc cum tremore et simplicitate, et vera cordis humilitate, tanquam redditurus Domino rationem. Et quod fecerit semper in arbitrio pendeat abbas. »

Re. ubi Cujusdam ad virgines (Cap. 2): Præposita debet esse omnium necessitatum tam corporis quam animæ provida, ut et subsidia præsentis necessitatis porrigat, et corda subditarum ad laudem Creatoris intonandam ex sedula admonitione excitando erigat: humiles et propter Christum subjectas honorando in sublime provehat, sese vero attolentes castigationis flagello ad gradus humilitatis retrahat. Curam in rebus omnibus monasterii, seu vasis, seu suppellectilibus, ita habeat intentam, ut in nullo negligentiæ tenebris reperitur luscata, ut dum sacri laboris omnem curam adhibet, ab Omnipotente fructum laboris recipiat. Omnibus sabbatis post horam orationis nonam tam senior quam juniores præpositæ lectos omnium sororum visitent, et faciant propter earum negligentias inquirendas, aut si aliquod invenitur illicitum et sine commeatu retentum. Itemque post completam lectos omnium cum luminaribus visitent, ut omnium expergiscentem sensum vel tepescentem ex oratione agnoscant. Similiter ad omnes cursus nocturnos, hoc est faciendum, ut sciant quæ cum fervore vel quæ cum tepiditate ad cursum assurgunt; et eas quas tarditate vel segnitia culpabiles repererint, prout culpa vel atas fuerit, aut increpatione, aut flagello corripiant. » Sed hæc alii nostri autem quid? In concilio Aquisgranensi decretum solum (Can. 51), « ut præpositus intra vel extra monasterium post abbatem majorem reliquis abbati subjectis habeat potestatem: » quod quasi explicare videntur capitula monachorum Sangallensium his verbis (Cap. 50): « Absente abbate, præpositus locum ejus in ecclesia; in capitulo atque in refectorio teneat, ejusque vice lectiones in unoquoque conventu interpretetur, et benedictionem legentibus tribuat. Et præposito non presente, senior decanus eadem faciat: qui præsentem abbate propria teneant loca. » Et Hildemar: « Sciendum est enim quia cum abbas non fuerit in monasterio, eandem potestatem quam abbas habet, debet habere præpositus: videlicet in arguendo, vel in excommunicando, seu etiam in flagellando, 852 atque in cæteris locis. Si præpositus non fuerit, debet habere decanus; si decanus non fuerit, debet habere ille quem in loco suo constituerit. » Et paulo antea dixerat: « Præpositus appellatur, eo quod sit subjectorum ac famulantium ordinator vel rector. » Fusius Udalricus (Lib. III, c. 4): « Ab hora autem ordinationis suæ, post D. abbatem de omnibus rebus vel causis quæ ad monasterium pertinent, et spiritualibus, et temporalibus, se intromittit. Quotquot sunt qui ullam habent obedientiam, ad eum respiciunt omnes; et si tale quid præcipium acturi sunt, nequaquam agunt absque consilio ejus et nutu. In choro sinistro stat supremus, et in refectorio ad supremam mensam, quæ est ad dextram D. abbatis, et si ille non aderit, sedet in ejus sede, etc. »: quæ fere iisdem verbis exstant in miss. S. Benigni Divionensis Consuetudinibus, c. 2. Vide, si lubet, Lanfranci Statuta, cap. 5; lib. Usuum Cisterce, cap. 114, et Cæremoniale Bursfeldensium, dist. 2, c. 2, ubi prioris officium fuse describitur. Hæc tantum adnotare sufficit, præcipuum præpositi officium fuisse exteriora monasterii negotia procurare, ut patet tum ex citatis Regulis S. Isidori et S. Fructuosi; atque ex Udalrico, tum ex Fausto in Vita S. Mauri (Sec. I Ben.), in cujus n. 45 ita habet: « B. Maurus, qui, imperio Patris nostri, in monasterio tunc præpositi, ac totius cœnobii procuratoris, post

A ipsum fungebatur officio; » tum denique ex his quæ scribit S. Gregorius papa (Lib. I Dial., c. 2) de Libertino Fundensis monasterii præposito, quem sæpius representat utilitates monasterii foris procurantem, vixque aliud de ipso refert.

Ex dictis hactenus liquet quales debeant esse præpositi virtutes, et quam merito jure S. Fructuosus, cap. 11, easdem in eo dotes quas in abbate requirit, atque S. Ferreolus (Cap. 17) velit *personam strenuam et disciplinæ valde amantem*, quæ nomen et officium præpositi suscipiat. Sed juvat hanc in rem Regulam Cujusdam ad virgines dissidentem audire (Cap. 2): « Præposita monasterii non ætate senili, sed moribus constituenda est: multas enim prolixitas annorum attollit, sed dedecus torpentis vitæ ad infantie immaturitatem tepescendo reducit. Constituenda ergo est præposita moribus gravis, et sermonibus solers, ingenio fortis, consideratione vigil, cursu impigra, correptione pia, disciplina moderata, actu casta, moribus sobria, dispensatione æqua, humilitate ornata, B patiens, mitis, non turbulenta, non iracunda, non superbiæ vel arrogantie vitio maculata, non prodiga, non garrula, sed omni actu religionis ornata, quæ sciat languentium moribus subvenire, et tepescentium ignaviam excitare, super quam abbatissa requiescat, ut in nullo ab ejus præceptis deviet; sed in omnibus subdita, et in jussis senioris delenta, nihil quod abbatissæ voluntati sit contrarium aut faciat, aut ordinet faciendum, sed omnia per ejus interrogationem. » Huc referenda sunt quæ scribit Regula S. Pachomii, articulo 128, de vitiis præposito fugiendis, et Regula Orientalis, cap. 17. Vide etiam Petri Damiani opusc. 13, c. 16. Ad Regulæ textum venio.

Sæpius quidem contingit ut per ordinationem præpositi scandala gravia in monasteriis oriuntur, etc. Hic declarat S. Benedictus quam longe a monasteriis amandari scandala voluerit, quorum causas, effectus et remedia detegit.

C *Et maxime in iis locis ubi ab eodem sacerdote.* Id est episcopo, qui proprie sacerdos dicendus est; alii enim presbyteri tantum titulo donandi sunt.

Vel ab iisdem abbatibus. « Supple episcopo ordinanti assistentibus, » inquit Bernardus Cas-inensis, hic enim particula vel sumitur copulative pro et.

Qui abbatem ordinant, ab ipsis etiam et præpositus ordinator. Nam, ut ait Smaragdus: « Mos eorum tunc erat ut quando abbas ordinabatur, tunc ab eodem episcopo, et ab aliis coram astantibus abbatibus et præpositis ordinaretur. Sed quia inde superbiæ vitium nascebatur, jam non ab alio hodie apud nos ordinatur, sed a proprio abbate præpositusque illi injungitur obedientia, ut quodcumque abbati visum fuerit, ab ipso ministerio præpositi mutetur, ne fomes illi superbiæ nascatur. »

Cujus periculi malum illos respicit in capite, qui talibus in ordinatione se fecerunt auctores. Quod « de illis, inquit Smaragdus, dici videtur, qui sicut abbatem, ita et præpositum ordinaverunt, qui unius monasterii ordinationem non duobus, sed uni debuerunt imponere; et ne inter duos nascerentur periculosa scandala, soli abbati congregationis suæ debuerunt committere curam. » Eodem fere modo loquuntur Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius.

Ideoque nos prævidemus expedire, propter pacis charitatisque custodiam, in abbatis pendere arbitrio ordinationem sui monasterii. Quod de ordinatione locorum, negotiorum et officialium interpretatur Boherius, de sola officialium ordinatione Bernardus Cassinensis, et rectius; nam S. Pater agit de præpositi ordinatione.

Et si potest fieri, per decanos ordinetur, ut antea disposuimus, omnis utilitas monasterii, prout abbas disposuerit. Quod ita intelligit Carolus Gointius, ut nullo præposito constituto, soli instituantur ordinenturque decani, qui monasterium sub abbate regant. Consentiit Hildemar S. Benedictum ita explicans,

« ac si diceret : Quicquid ordinandum est in monasterio, decani debent ordinare; et decani debent disponere, sicut abbas disposuerit. » Per decanos autem hic Bernardus Cassinensis et Boherius in utroque commentario *officiales* intelligunt. Ego vero decem monachis prefectos, inter quos et ipsi officiales reperiri poterant : unde et Hildemar : « Prout intelligo, antiqua consuetudo fuit ut in omni officio et obedientia monasterii semper esset unus decanus super illos decem monachos, verbi gratia : si grammatici erant qui **854** discebant, unus decanus erat super illos fratres qui erant deputati ad illam obedientiam; et isti decani habebant curam de eorum necessitate corporali, et illi necessitatem eorum querebant ab abbate, et illi erant solliciti de eorum negligentia, sicut legitur in Instituta Patrum, quando ad mensam sedebant; quomodo illi decani faciebant signum, si qua necessitas querenda erat fratribus. Deinde forte quando querebant (*forte coquebant*) panes, ibant quatuor aut tres decani, prout necesse erat, cum fratribus. Quando vero in horto ibant, quatuor decani cum decania sua ibant. Deinde non audebat ire de istius decania quis, et ire ad illius decaniam, et loqui nisi iussus. Similiter et in capitulo semper decanus erat super decaniam suam; et in omni loco quo ibat decanus, cum decania sua ibat, et erat magna sollicitudo; sed modo non fit. » Denique istud Regulæ decretum renovavit sub Carolo Magno concilium Moguntinum his verbis (Cap. 12) : « Deinde decrevimus, sicut sancta Regula dicit, ut monasterium, ubi fieri potest, per decanos ordinetur, quia illi præpositi sæpe in elationem incidunt. »

Ut dum pluribus committitur, unus non superbiat. Huc forte respexerat Albricus episcopus et abbas Trajectensis monasterii, de quo Alfricus in Vita S. Liudgeri episcopi, lib. 1, n. 15 (Sæc. iv Ben., part. 1) : « Divisit idem Albricus annum in distributiones quatuor, ita ut in Trajecto monasterio præ cæteris præpositis ipse in tempore vernali, in doctrinæ studio et sanctæ conversationis præset fratribus menses tres. Deinde post eum in æstate Adalger presbyter in vice sua menses tres. Post hunc Liudgerus presbyter menses tres. Deinde in hieme Thiadbraht presbyter menses tres. »

Quod si aut locus expetit, etc.] Ubi Bernardus Cassinensis, et post eum Boherius : « In ordinatione, inquit, præpositi quatuor concurrere debent : utilitas monasterii, congregationis petitio humilis, causa rationalis, et iudicium seu voluntas abbatis. » Similiter modo Richardus de S. Angelo : « Tria debent concurrere in ordinatione istius præpositi : scilicet ut locus expetat, congregatio petat, et abbas iudicet. »

Quod vero S. Benedictus addit, *cum consilio fratrum timentium Deum*, Hildemar intelligit seniorum, ita tamen ut postmodum interroget omnes in capitulo. Cujus rei praxim videre est apud Udalicum modo citandum, et in mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis, cap. 2. Ex Regula tamen Orientali (Cap. 3) præpositus eligendus est *consilio et voluntate omnium fratrum*; sed et in Portuensi virginum monasterio S. Austreberta, « eligentibus cunctis, consentiente matre licet invita, præposita » constituta legitur in ejus Vita, num. 9 (Sæc. iii Ben.). in Cluniacensi S. Hugonem, « ex consensu fratrum B. Odilo priorem constituit, » teste Hildeberto in Vita S. Hugonis, num. 3 (Bolland., 29 Aprilis); in Cellensi, Deus, in cuius manu corda sunt hominum, « fratribus inspiravit ut virum Dei Robertum sibi eligerent in priorem, » ut legimus in Vita S. Roberti abbatis Molismensis, num. 3 (Ibidem); denique in Crispiniensi S. Aybertus (Bolland., 7 Aprilis) : « Præpositus, et communi **855** fratrum electione cellerarius » facies dicitur in ejus Vita, num. 9. Nisi forte quis dicat hanc electionem et consensum late sumi pro consilio, sicut S. Aventinus Fidolum cernens ad virtutum alta conscendentes, « unanimi fratrum consilio præposituræ ei lo-

quorū delegavit, » ut habent Acta S. Fidoli, num. 8 (Sæc. i Ben.). In libro Institutionum Cisterciensium etiam hæc lego (Dist. 7, cap. 23) : « Priores nullatenus eligantur, sed abbates ipsos instituunt cum consilio fratrum timentium Deum, quos et quomodo voluerint ad hoc convocare. » Rectius, ut videtur, ad mentem S. Benedicti.

Porro quod de abbate supra diximus, idem de præposito asserendum est, eum scilicet de gremio monasterii esse creandum, Aquisgranensi synodo statuente (Can. 32), « ut monachis non nisi monachus constituatur præpositus, » et capitulari Caroli Magni ad Theodonis Villam anno 805 dato (Num. 15), « ut laici non sint præpositi monachorum infra monasterium. » Imo etiam præbyterum, juxta istud concilii Wesmonasteriensis anni 1126 decretum (Apud Spelm. tom. II Conc. Angl.) : « Nullus in decanum, nullus in priorem nisi presbyter, nullus in archidiaconum nisi diaconus promoveatur. »

B Formulam seu ritum instituendi præpositi habemus tum in mss. Farlensis monasterii Consuetudinibus, tum apud Udalicum. Farlenses Consuetudines ita habent : « Cum prior fuerit electus ab omnibus fratribus, post capitulum surgant omnes, eantque in ecclesiam. Dein tunc ille qui exiturus est ab ipso opere dicat tertio, omnibus repetentibus hunc versum ante altare : *Benedictus est Dominus Deus*; et accepta benedictione illa quæ dicitur quando ab aliquo opere absolvantur fratres, sic recedat. Accedat ille qui intraturus est in antea, et dicat tertio omnibus audientibus hunc versum : *Deus, in adiutorium meum intende*; et accepta illa benedictione quæ dicitur cum in aliquo opere ordinantur fratres, et sic ipsum officium administret. » Paulo iusius Udalicus (Lib. iii, c. 4) : « Quando prior est ordinandus, primo dominus abbas habet inde consilium cum senioribus congregationis; postea refert sententiam suam in capitulo, et quod sibi videtur laudant omnes. Quem elegerit, si sapit, veniam petit, excusat se ad munus huiusmodi non idoneum esse. Ad ultimum si iussa et injuncta fuerit obedientia, non aliud facit quam inclinat. Sedet ad sinistram domni abbatis. Cum surrexerint de capitulo, eunt cum psalmodia solita ad ecclesiam majorem; ubi novus prior ante facit et retro, hunc versum dicendo ter : *Deus, in adiutorium*, et totus conventus similiter respondet. Dat ei ipse dominus abbas hanc benedictionem : *Tuam, clementissime Pater, omnipotentiam supplices deprecamur, ut infundere digneris super hunc famulum tuum, quem tuu servorumque tuorum servitio mancipamus, spiritum sapientie, et intellectus, discretionisque : dona ei in hac domo tua ita agere, et in iunctum sibi officium ita administrare, ut et tibi placere valeat, et utilitatem servorum tuorum te auxiliante perfectissime expleat, propter quod et hic, et in futuro sæculo mercedem laborum suorum in consorcio sanctorum tuorum a te piissimo **856** largitore percipiat. Per Dominum, etc.* Quando autem est absolvendus, mittit cum illo versum : *Benedictus es, Domine, qui adjuvisti me*, et tali absolvitur benedictione : *Domine Jesu Christe, qui pie servientibus tibi munificus retributor et clemens largior existis, hunc famulum tuum, qui in hac domo tua nunc usque fideliter laboravit, et tibi servisque tuis obediendo iunctum sibi te auxiliante administravit officium, laboribus suis solita benignitate responde, et pius remunerator appare; et præsta ut in hac domo jugiter permaneat, et mercedem laborum suorum, et hic, et in retributione iustorum a te percipiat, largitoremque omnium bonorum te esse plenissima fide non dubitet.* » Idem habent Benignianæ Consuetudines mss. cap. 2.

D Qui tamen præpositus illa agat cum reverentia quæ ab abbate suo ei injuncta fuerint. Ita quoque S. Pachomius (Art. 128) : « Ipse autem præpositus nihil faciet, nisi quod Pater jusserit, in re nova maxime; nam quæ ex more descendit, observabit regulas monasterii. » Quæ quidem intelligenda sunt, non solum

quando præsens est abbas, sed etiam quando est absens; unde magna licet sit in monasterio absente abbate præpositi auctoritas, limites tamen ejus potestati ponit semper abbatis voluntas. Hinc et liber Usuum Cisterciensium (Cap. 114) ista vetat absente abbate fieri a præposito: « Locum ejus (scilicet abbatis) in ecclesia non occupabit, nec missas solemnes pro eo cantabit, nec candelas, cineres, ramos, ignem, coronam, novitium benedictet, nec ad Evangelium benedictionem dabit: infirmum non unget, mortuum non sepeliet; nullum promovebit, vel degradabit, nec ordinare faciet; nullum in gravi culpa mittet, aut inde absolvet; monachum de monasterio non ejiciet, nec novitium recipiet nisi jusserit, nec confessionem de criminabilibus nisi in extremis positi recipiet. Non ei committetur cura operum, vel gregum, aut grangiarum; sufficit enim ei officium suum. »

Nihil contra abbatis voluntatem aut ordinationem faciens. S. Fulgentius (Bolland., 1 Januar.) « illos veros esse monachos dicebat qui mortificatis voluntatibus suis parati essent nihil velle, nihil nolle, sed abbatis tantummodo consilia vel præcepta servare. Propterea sine consilio suo, nec eum fratrem qui præpositi gerebat officium sinebat aliquid agere, » ut scribit auctor Vitæ illius. Porro circa S. Benedicti textum duo notant Regulæ commentatores, Bernardus Cassinensis, Boherius et Turrecremata. Primum est ut nihil præsumat præpositus contra abbatis ordinationem verbo vel scripto significatam. Secundum quia omnia verbo aut scripto definiri, et ad certam regulam deduci nequeunt; quam novit, aut credit in ejusmodi esse abbatis voluntatem, hanc impigre exsequatur: unde si nec ipsa satis innotescat, abbatem consulat, juxta illud Regulæ Orientalis (Cap. 3): « Hæc observabit senior monasterii qui fratribus præpositus est, referens ad abbatem omnia, vel præcipue illa quæ per se non valuerit **857** explicare; » et Regulæ Tarnatensis: « Ad præpositum præcipue pertinebit ut ad abbatem, cujus est apud nos major auctoritas, referat quod modum et vires ejus excedit. »

Qui præpositus, si repertus fuerit vitiosus aut contemptor sanctæ regulæ. Hic observat Boherius in suo secundo commentario quosdam hujus occasione textus negare eam quam habemus Regulam a S. Benedicto scriptam fuisse, eo quod sanctam illam appellat, ac proinde abnuendam esse fidem his quæ a Gregorio Magno lib. II Dialogorum scribuntur. Verum non ideo S. Pater Regulam suam appellavit sanctam, quod a se scripta sit, sed quia sancta et

A salutaria continet præcepta, quorum praxis ad supremum perfectionis fastigium perducit.

Comprobatus. Neque enim simplex suspicio hic sufficere debet.

Admonetur verbis usque quater. Idque secreto, secundum Bernardum Cassinensem, et quidem ab abbate, juxta Boherium. Nam simplex monachus bis, decanus ter, præpositus quater admoneri debet.

Si non emendaverit, adhibeatur ei correctio discipline regularis. Quasi diceret, inquit Hildemarus, « Si per quatuor vices fuerit admonitus, et se non emendaverit, ducatur per gradus, hoc est publica correctio, excommunicatio, nimis jejuniis, si dignus est, flagello, deinde oratio, postea ejiciatur de ordine præposituræ, postea expellatur. » Idem habent Bernardus Cassinensis, Boherius et Turrecremata.

Quod si neque sic correxerit, tunc deficiatur de ordine præposituræ. Ita præpositum quemdam superbia elatum aliquando deposuisse dicitur Benedictus abbas Anianensis in ejus Vita, auctore Ardone, n. 24 (Sæc. IV Ben., part. I). Causas vero seu rationes hujusmodi depositionis præpositi declarat Gregorius papa IX in bulla ad Cluniacenses his verbis: « Conventuales quoque priores, quandiu in spiritualibus et temporalibus bene administraverint, non nisi ex certis causis debent amoveri: videlicet si dilapidatores, vel inobedientes, aut rebelles, seu infames, vel incontinentes exstiterint, seu etiam ad majorem dignitatem admovendi: quod etiam de majoribus volumus observari: nullusque litteras confirmationis habeat, quod de suo prioratu vel obedientia non debeat amoveri. » Idem habet Nicolaus IV in bulla item ad Cluniacenses, et concilium Londnense anno 1200, apud Spelmanum, tom. II Conc. Angliæ.

De monasterio expellatur. Quod Richardus de S. Angelo ita intelligit ut « in alio monasterio arctiori ponatur, ne valeat de sua malitia commodum reportare. »

C *Cogitet tamen abbas se de omnibus judiciis suis Deo reddere rationem.* Apposite hic observat Hildemarus, quod quoties de judicio ab abbate dando loquitur S. Benedictus, toties ipsi abbati frenum immittit recordationem judiciorum Dei.

858 *Ne forte invidia unum et idem significant, ut hic notant commentatores, observat tamen Hildemarus zelum ad præteritum malum, invidiam ad futurum pertinere; quasi diceret S. Benedictus: « ne qua videt illum bonum esse, aut futurum esse, ideo ejiciat de monasterio. »*

CAPUT LXVI.

De ostiariis monasterii.

Ad portam monasterii ponatur senex sapiens, qui sciât accipere responsum et reddere, cujus maturitas eum non sinat vagari ^a. Qui portarius cellam debet habere juxta portam, ut venientes semper præsen em inventiant a quo responsum accipiant. Et mox ut aliquis pulsaverit aut pauper clamaverit, Deo gratias respondeat, aut benedicat ^b, et cum omni mansuetudine timoris Dei, reddat responsum festinanter, cum fervore charitatis. Qui porta-

rius si indiget solatio, juniorem fratrem accipiat.

Monasterium autem, si potest fieri, ita debet constitui, ut omnia necessaria, id est, aqua, molendinum, hortus, pistrinum ^c, vel artes diversæ, intra monasterium exerceantur, ut non sit necessitas monachis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum. Hanc autem Regulam sæpius volumus in congregatione legi, ne quis fratrum de ignorantia se excuset.

^a Oxon., *vagare*.

^b Flor., Conc. et duo mss., *benedic*.

^c Deest in Cassin. et Flor. *pistrinum*.

COMMENTARIUS.

Cum ostiarii monasterii sint veluti congregationis custodes, non nisi præcipuis olim et dignioribus hoc

munus credebatur: unde et S. Benedictus postquam de ordinando abbate, deque præposito monasterii

tractavit, consequenter de ostiariis tanquam post ipsos dignissimis disseruit. Et certe in Thebaidis monasterio magni Isidori erat presbyter janitor, teste Palladio (*Laus.*, c. 71); sive, ut loquitur Rufinus (*Lib. II de Vita Patr.*, cap. 17) senior vir gravis, et de primis electus. S. Willibaldus, ex decem annis, quibus in Cassinensi monasterio vixit monachus, primo anno ecclesiae cubicularius **859**, secundo decanus, reliquis octo portarius constitutus dicitur, in ejus Vita, n. 25 (*Sæc. III, part. II*). S. Veremundus abbas Hydrachensis prius monasterii sui janitor exstiterat, uti legimus in ejus Vita, n. 8 (*Bolland.*, 8 Mart.). In monasterio S. Theoderici prope Remos Eilbertus, qui postea abbas Marriiliacensis exstitit, ostiarii officio lungebatur, testante Everhelmo in Vita S. Popponis, n. 13 (*Bolland.*, 25 Januar.). In Tegernensi S. Quirini Fromundus janitor unus ex præcipuis cœnobii sui monachis fuisse colligitur ex epistola quam scripsit ad Theodulum episcopum (*Anal. tom. IV*), qua se excusat quod ratione sui officii ad synodum proficisci haud potuerit. Idem dicendum de Ingelbaudo Vindocinensi portario (*Misc. l. Bal. tom. II*), qui cum Fromundo priore pro causis sui monasterii ad Urbam papam Li missus fuit. Sed his missis ad Regulæ textum veniamus.

Ad portam monasterii.] Ex primo hujus capituli vocabulo Hæftenus (*Lib. III, tract. 7, disp. 5*) colligit ex mente S. legislatoris non plures in monasterio, sed unam duntaxat januam esse constituendam; id quod etiam statuit Justinianus imperator in novella 155: « Et primum quidem ne monasterium multos habeat aditus, sed unum tantum, aut duos forte. »

Ponatur senex sapiens.] « Notandum, inquit Smaragdus, quia non dixit: Ad portam ponatur senex ætate; sed ait: Ponatur senex moribus sapiens: ubi datur intelligi quia non ætas in portario quaerenda est corporis, sed sapientia et intellectus. » Smaragdum sequitur Joannes Craesbeeck, similiter Cassinenses (*Decl. Cassin.*, cap. 66) ad hoc caput declarantes non tam ætate quam moribus ostiariū esse instituendum. At refragatur tam communis commentatorum sententia quam antiqua veterum monachorum praxis. Nam licet in divinis Scripturis senex idem significet ac sapiens, ut ex SS. Ambrosio et Gregorio hic notat Hildemarus, « tamen S. Benedictus, addit idem auctor, in hoc loco duo vult ut habeat, et senectutem per ætatem, et sapientiam per vitam. Nam quare vult duo, manifestat inferius cum dicit: Ut sciat accipere responsum et reddere, cujus maturitas cum non sinat vagari. In eo quod dicit: sciat accipere responsum et dare, attinet ad sapientem; in eo quod dicit: cujus maturitas, attinet ad ætatem. » Hildemaro subscribit Bernardus Cassinensis his verbis: « In hoc textu tria dicit (S. Benedictus), quod sit senex, sapiens, maturus. Senex morigeratus, sapiens, affabilis et discretus, maturus, stabilis et firmus.... Senex iste annosus si sequentes duas haberet conditiones, janitor esse deberet; sed si non potest annosus talis haberi, habeatur ad minus sapiens et maturus; nam ad sapientiam pertinet quod dicit in littera: qui sciat accipere responsum et reddere; ad maturitatem: cujus maturitas non sinat eum vagari foras. » Bernardum exscribit in primo commentario Boherius. Eadem est sententia Nicolai de Fractura, Joannis de Turrecremata, Matthæi Lamberti, Hugonis Menardi, Benedicti Hæfteni et Nicolai Bravi: cui omnem dubitationis locum adiungit id quod postea subdit S. Benedictus: qui portarius si indiget solatio, juniorem fratrem accipiat: qui **860** haud dubium, licet sit ætate junior, senior tamen debet esse moribus; alioquin ad portam non esset ponendus.

Confirmat hanc sententiam veterum monachorum praxis, qui non solum moribus, sed etiam ætate senes ad portam constituebant, ut patet ex Rufino supra citato, et ex Regula Magistri præcipientis

(Cap. 95), ut « duobus fratribus ætate decrepitis cella intra regias monasterii prope constituatur, qui deputati ibi, et claudant monasterium omni hora post exeuntes, aperiant ingredientibus, et advenientes nuntient abbati. » Ex Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 5): « Portariæ seu ostiariæ monasterii tales esse debent, quæ omnium simul mercedem ædificent; ætate senili, quibus mundus silet, quæ jam ex præsentibus pompis nihil desiderant. » Et ex Justiniani novella 155: « Ut portæ assistant viri ætate graves et casti, neque non omnium testimonio comprobati. »

Quare autem ad portam senes sint constituendi explicat Gerardus Belga monachus his verbis: « Expedit enim: 1º propter firmandam in perfectione senum sanctam humilitatem, quando vile vulgo censetur, et cætera inutilem senem; 2º propter edificationem, quando etiam ad portam et in atriis domus Dei omnes observant loci et incolarum sanctitatem; 3º propter necessitatem, quia oportet ad auditum omnem hominem excubare circumspexitum et vigilem, qui omnem a cœnobio excludat sæculi rumorem, omnem a porta abigat curiositatem. »

Sed jam pene obsolevit apud monachos tam sancta et laudabilis consuetudo; vixque offendes unum monasterium in quo non dicam senex sapiens, sed ne monachus quidem constitatur ostiarius: quin pro magno reputatur si fratri laico, sive, ut vocant, converso, hoc munus injungatur. Quandom vero desierit, omnino me fugit. Certe Cluniacensibus jam olim objecerant Cistercienses, quod in hac parte a Regulæ præscripto delinquerent: quibus Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens ita respondit (*Lib. I, epist. 28*): « Nos autem ad portam portarium cur poneremus, qui nec portam habemus? Portæ quippe nostræ non clauduntur per diem, sed assidue patent, sine personæ discretionē, introitum adventibus præbent. Nec necesse est aliquem pulsare, nec necesse est aliquem clamare, quia non tantum murorum aedium, sed etiam hospitii introitum apertum invenit, et illico recumbens, universa parata reperit. Ne cogantur vero fratres extra domos proprias manere, sapientem et honestum famulum juxta manere et jacere faciamus, qui meridianis horis, sive illis quibus ostia cuncta monasterii ex consuetudine clauduntur, pulsantibus vel clamantibus non tantum vocis clamore quantum obsequii exhibitione respondeat. » Singulare prorsus exemplum, cui analogum simile reperire sit valde ambigo. Longe alia erat in monasterio ad Jordanem sito agendi ratio; in eo siquidem, teste Sophronio in Vita S. Mariæ Ægyptiacæ, c. 5 (*Lib. I de Vita Patr.*): « Regia nunquam aperiebatur, sed semper erat clausa, et absque ulla perturbatione monachi cursum suum explebant: nec enim erat licitum aperire aliquando, nisi fortassis monachus propter aliquod opus necessarium adveniebat. » **861** Eadem viguisse consuetudinem videtur in monasterio abbatis Isidori in Thebaide (*Pallad.*, *Laus.* c. 72), ubi « erat presbyter janitor, qui nullum permittebat egredi, neque alium ingredi, præterquam si quis vellet usque ad mortem illic permanere, nusquam progrediens. » Ipsi vero Cistercienses, quibus respondebat præfatus Petrus Venerabilis, in capitulo generali anni 1217 (*Lib. Institut.*, dist. 7, c. 40) hæc diffinierunt: « Ad ostia claustrum in majoribus congregationibus duo monachi, vel unus monachus et conversus vicissim sedeant, qui sæculares claustrum ingredi volentes diligenter et honeste studeant amovere, ibidem canonicas horas solventes, qui etiam loqui cum illis poterunt quos ab ingressu claustrum amovebunt, etc.... In minoribus autem congregationibus unum maturis moribus ad hoc sufficiat deputari, etc. »

Qui sciat accipere responsum et reddere.] Accipere responsum, inquit Menardus, est concipere adventientis voluntatem, quam ab eo sciscitatus fuerit.

Cujus maturitas non sinat eum vagari.] Regula Ca-

Iusdam ad virgines addit (Cap. 3): « Fabulis quas ad portam vel a saecularibus, vel a quibuslibet audierint, nullatenus aurem accommodent: et si nolentes audierint, vel intellexerint, nullatenus consodalibus suis referant. »

Qui portarius cellam debet habere juxta portam, ut venientes semper presentem invenient. Ex mente ergo S. Benedicti nullo unquam tempore ab ostio recedere debet janitor; sed Regula Magistri praescribit (Cap. 95), « ut horis quibus oportet in monasterio legere, seratis regis, congregationi se jungant, ut legentes audiant, et cum ad opus divinum oratorii index sonaverit, seratis item regis, ad opus Dei oratorio praesententur. » Optima sane institutio, ut nullus ab officio abesse permittatur.

A quo responsum accipiant. Non dixit qui monasterii januas aperiat, neque enim omni venienti monasterii aditus patere debet, nec nisi post acceptum ab abbate responsum ostium aperiri: saltem haec olim erat « consuetudo Cassinensis monasterii, quod adventus hospitum undecunque venientium, antequam intrent, pandatur abbati, vel ipsius locum tenenti, » ut scribit Nicolaus de Fractura. Sed et in libro Usuum Cisterciensium praescribitur (Cap. 120), « Quod si de vicinis vel notis aliquis ad portam venerit, postquam quid velit cognoverit, extra portam eum demorari faciat, donec ab abbate quid de eo agatur cognoscatur. Si autem talis fuerit quem nec nuntiare, nec ibi remanere debeat, intrare et quo vult ire permittat. » Huc facit quod in Vita S. Alexandri acemeti abbatis lego (Bolland., 15 Januar.), quod nimirum ad monasterium Pe ri fratris sui veniens, « fratre uno secum assumpto, januam pulsavit. Janitor vero, praestolare, inquit, tantisper; sine primum ad praepositum referam, et tunc ingredieris. » Erat autem ad januam fenestella, per quam ostiarius venientes respiciebat et alloquebatur, ut patet tum ex Vita S. Agili abbatis Resbacensis, cap. 20 (Sae. II Ben.): « Audivit ad 862 portam monasterii veluti plangentis hominis exilem vocem, aperta quae fenestra, quae portae inharebat, cernit ante fores pauperem jacere ulceribus plenum; » tum ex Vita S. Eudociae, n. 29 (Bolland., 1 Mart.), ubi Philostratus quidam sub monachi habitu « progressus ad ejusdem Parthenonis ocellas fores, cum ostium pulsasset, adfuit puella janitrix una e loci virginibus, quae aperta non plane fenestra januae, per rimulam vocis transmissioni solus exiliter patentem, alio converso vultu breviter interrogavit quis et quid ibi quereas ostium pulsasset? Ille consueta monachorum formula respondet: Peccator sum vestrarum precum consortium et benedictionem petens. »

Et mox ut aliquis pulsaverit, aut pauper clamaverit, Deo gratias respondeat, aut benedicat. Concors commentatorum sententia est S. Benedictum duo hominum genera designasse, divitum scilicet et pauperum: nam pauper clamat, dives pulsavit, ut loquitur Hildemar, quibus proinde duplicem assignat responsionem; ut pauperi dicatur Deo gratias, diviti benedicat, pro benedic, imperative, ut exponit idem Hildemar; vel benedicat me paternitas vestra, ut Turrecremata, qui hanc benedictionis petitionem ab ecclesiasticis personis alicujus auctoritatis duntaxat faciendam dicit: saecularibus vero vel ecclesiasticis non tante auctoritatis Deo gratias esse respondendum. Alii tamen Smaragdus, Hildemar, et alii, qui uno ore Deo gratias ad pauperes, benedicat ad divites seu potentes attinere asserunt. Et certe moris erat apud veteres monachos non solum ab ecclesiasticis, sed etiam ab aliis maxime monachis benedictionem postulare. Cistercienses utrumque usurpabant, et Deo gratias, et benedicite: primum, audio pulsantis seu clamantis voce aut signo; secundum, cum ad eum accederent: « Cum hospes pulsaverit, inquit liber Usuum (Cap. 120), responso Deo gratias januas aperiat; et postquam benedicite dixerit, humiliter quis sit vel quid velit ab eo requirat. » Et infra: « Quod

si dum hora in ecclesia celebratur hospes ad portam pulsaverit, more solito Deo gratias, et benedicite dicat. » Eadem exstitit etiam Bursfeldensium consuetudo.

Posset etiam aliter intelligi istud benedicat, ut scilicet ostiarius venienti benedictionem tribueret: solebant quippe veteres monachi ad aliquod monasterium hospitaturi venientes, in ipso accessu de foris benedictionem petere dicentes benedic, vel aliquid hujusmodi, ut patet ex citata Vita S. Eudociae, et ex Regula Magistri, cap. 1. Cui expositioni favet antiqua versio Gallica Joannis de Précis, ita reddens, ou dogne benéissou; et alia recentior, ou qu'il donne quelque parole de bénédiction. At prior expositio, quae omnium fere est commentatorum, praestat, monasticæ humilitati magis consentanea, et ad S. Benedicti mentem magis accedens. Nam cap. 55 ab obvio hospite vult peti benedictionem: unde etiam S. Benedictus Anianensis in sua Regularum Concordia pro benedicat legit benedic.

B Antiqua alia versio Gallica alium sensum hujus vocis reddit, quasi 863 janitor aliquam ad Deum precem funderet, ita nimirum vertit, ou benere Dieu. Similiter Guido Juvenalis, ou bénisse comme disent: Benedicamus Domino. Idem habet alia recentior Gallica versio.

Aliter etiam Boherius: « Hic benedicere p nitur pro bona verba dicere, ut dicat pulsanti: Bene veneritis; vel: Benedictus Deus qui vos huc misit. »

Quod vero spectat ad vocem Deo gratias, ea olim utebantur in occursum et congressionibus Christiani, uti observat Menardus noster ex S. Augustino in psalm. cxxxii, et ex Optato Milevitano lib. II contra Parmen. Usitatum etiam a praecis monachis docet Haftenus lib. III, tract. 4, disq. 7. Sed et Boherius in secundo commentario ad hunc locum ita scribit: « Hoc salutare verbum semper est in ore fratrum, ut ipse vidit, cognobiorum Patris Benedicti, Cassinensis scilicet, Sublacensis, et Speus: et est forsitan responsio ad benedicite, de quo legitur supra de ordine congregationis. »

C Et cum omni mansuetudine timoris Dei reddat responsum festinanter cum fervore charitatis. Ita fere Orientalis Regula (Cap. 26): « Ostiarii cura sit ut omnes advenientes intra januas recipiat, datus eis responsum honestum cum humilitate et reverentia, ac statim nuntians vel abbati vel senioribus quis venerit et quid petierit, nec ullus extraneorum patiatur injuriam. » Alia janitoris munia S. Benedictus non declarat, quapropter ea aliunde repetere oportet.

Primum erat hospitum cura, ei quae praeparandi cibos, ut docet Hildemar, ad hunc locum his verbis: « Antiquitus qui coquinam abbatis faciebant, ipsi etiam erant portarii; quia tunc non erat multitudo hospitum venientium ad monasterium; et ideo illi poterant hoc facere. » Coquina vero abbatis et hospitum ex Regula eadem erat. Sed clarius S. Isidorus (Cap. 19): « Ad janitorem pertinebat cura hospitum, custodia exterorum claustrorum. »

D Alterum erat eleemosynarum distributio, ut videre est in libro Usuum Cisterciensium (Cap. 120): « Portarius vero debet habere panem, in cella sua ad distribuendum transeuntibus. » Et infra: Portarius « cum servitoribus solet comedere, et solatium ejus interim portam servare, et eleemosynam transeuntibus dare: qui solet etiam vasa sua ad colligendas reliquias ciborum in coquina deferre, et pulmenta defunctorum, et caetera quae cellarum dederit in ipsis recipere: qui postquam a refectione surrexit, debet ad portam pauperibus distribuere: quam distributionem non debet propter subsequens opus Dei dimittere; sed paucis utens verbis et moderatis, citius quod inceperat perficere. » Et in Caeremoniali Bursfeldensium (Dist. 2, c. 14): « Ad officium portarii pertinet eleemosynas mendicantibus erogare: unde et reliquias de refectione fratrum, et hospitum et coquinae colligere debet, et distribuere petenti-

bus. » Hinc etiam Hildemarum ad hunc locum : Ostiarius, « si pauper fuerit, innuit illi ut ad hospitalem vadat. » Qui scilicet **364** prope monasterium ad receptionem pauperum constructus erat.

Præterea Regula Magistri ostiariis animalium curam committit : « Annonam eorum a cellerario ipsi incipiant, et eis cum aqua vel culina remanente jussculo ministrent. Animalium intra monasterium curas, adjuncto in septimana illorum hebdomadariorum solatio, ipsi impleant, et regie munditias exercent. »

Denique in Reshacensi monasterio sub S. Agilo abbate (Sæc. II Ben.), « consuetudo talis erat, quod Janitor, ut signum pul-abatur ad completam, confestim portas monasterii firmans ei claves deferbat. »

Qui portarius, si indiget solatio, juniorem fratrem accipiat. In quem locum Richardus de S. Angelo : « Per hoc patet quod ostiarius debet esse monachus, licet in aliquibus monasteriis contrarium observetur; et male, quia conversatio nostra debet esse secreta, et a laicorum actibus remota. » Porro junioris istius fratris officium erat advenientes abbati nuntiare, dum senex sapiens remaneret cum hospite, et supervenientium recipere responsa: durum enim foret seni semper currere, quem propter ædificationem et sapientiam magis deceret ad januam remorari, ut cum hospite, si tamen id ejus qualitas exigeret, sederet.

Monasterium autem, si fieri possit, ita debet constitui, ut aqua. Scilicet fons, puteus, aut cisterna.

Molendinum. Ad molendum triticum.

Hortus. De quo etiam Regula S. Isidori (Cap. 1) : « Hortulus sane intra monasterium sit inclusus, quatenus dum intus monachi operantur, nulla occasione exterius evagentur. » Et infra (Cap. 6) : « Hortus oleum, vel apparatus ciborum propriis sibi manibus exerceant. » Nihilominus minus ad hoc officium unus specialiter deputabatur; de quo in eadem Regula (Cap. 19) : « Ad hortolanum pertinebit munitio custodiæque hortorum, alvearia apum, cura seminum diversorum, ac denuntiatio quid, quando oporteat in hortis seri aut plantari. » Istud officium laudabiliter exercuit in Corbeicensi monasterio S. Adalardus, teste Paschasius; in Laudunensi Lanfredus ex Vita S. Salabergæ, et in Rotonensi Condelucus ex libro de Gestis SS. Rotonensium. Vide Udalricum, lib. III, c. 20.

Pistrinum. De quo Hildemarum : « Pistrinum quasi pilistrinum, quia pilo antea tundeant granum : unde et apud veteres non molitores, sed pistorum dicti, quasi pinsores, a pinsandis granis frumenti; molæ enim usus nondum erat, sed granum pilo findebant : unde et Virgilius :

Nunc torrete fruges flamma, nunc frangite saxo.

Ubi pistrinum a molendino distinguere videtur. Et certe : « Antiquius ipsum molendinum vocabatur pistrinum, eo quod frumenta non molebantur, sed tundeantur, » inquit Paulus Augustinus a Janua, qui etiam scribit in nullo Cassinensi codice mss. reperiri pistrinum. Præterea S. Isidorus artem pistoriam a confectione massæ et panis distinguit in Regula (Cap. 19), ubi illam laicis, istam fratribus committit : « Ars pistoria ad laicos pertinebit; ipsi enim triticum purgent, ipsi ex more **365** molant. Massam tantumdem monachi conficiant, et panem sibi propriis manibus ipsi faciant. Porro pro hospitibus et infirmis laici faciant panes. » Ex his forte suspicabitur nonnemo additum esse in Regula pistrinum, maxime cum desit in codicibus Cassinensibus : existat tamen in vetustissimo codice Oxoniensi, in textu Hildemari, et Smaragdi Floriacensis, in Concordia Benedicti Anianensis, et omnibus nostris mss. Sed quidquid sit, certe utrumque a nostris usitatum fuit; nam et granum molebant sive tundeant, et farinam ipsi miscebant; ut patet ex supradictis ad caput 48, et insuper ex mss. Germanicæ Consuetudinibus, in quibus lego : « Fratres interdum generatim intrant pistrinum, pastamque propriis mani-

bus præparant, et temperant ad faciendos panes. » Quinimo pistoris officium hebdomadatum exercebant, ut vidimus supra, cap. 46, patetque ex Vita S. Stephani abbatis Obazinensis, lib. II, num. 54; communiter tamen id munus ut alicui committebatur, quod in Gellonensi monasterio summa cum humilitate exercuit S. Guillelmus, ejusdem loci fundator et monachus.

Vel artes diversæ intra monasterium exerceantur.]

Tale erat Fuldense cœnobium sub Sturinio abbate, teste Eigile abbate in ejus Vita, num. 20; tale Flaviacense sub S. Geremaro, ex ejus Vita, num. 25; tale Solemniacense ex S. Audoeni in Vita sancti Eligii; tale Lesciense ex Vita S. Hiltrudis, num. 3; tale Centulense ex Hariulfi Chronico, lib. II, cap. 7; tale Talipiacum ex gestis S. Aldrici, num. 28; tale Sanctigallense ex antiqua ejus delineatione; tale denique Divionense S. Benigii ex ejusdem Chronico. Talia etiam constitui volebat monasteria Moguntinum sub Carolo Magno concilium, S. Benedicti præceptum renovans his verbis (Can. 20) : « Dignum et necessarium est, ut missi per quæque loca directi simul cum episcopo uniuscujusque diocesis perspiciant loca monasteriorum canonicorum pariter et monachorum, similiterque puellarum, si in aplo et congruo loca sint posita, ubi necessarium commodum possit acquiri, quod ad utilitatem pertinet monasterii, sicut in S. Regula dicitur : Monasterium autem ita debet constitui, ut omnia necessaria intra monasterium exerceantur, ut non sit necessitas monachis vel clericis vagandi foras, quia omnino non expedit animalibus eorum. » Favet quoque Regula Magistri (Cap. 95) : « Omnia necessaria intus intra regias esse oportet, id est, furnum, macinæ, refrigerium, hortus, et omnia necessaria, ut non sit frequens occasio, propter quam fratres multoties foras egressi, sæcularibus mixti, forte a religiosorum oculis visi, ad damnationem potius nostram ab eis pro angelis adoremur, et benedicite nobis non meritis indigna dicatur. » Atque hæc erat veterum monachorum praxis, quam videre est apud Rufinum, de monasterio Isidori abbatis sic loquentem (Lib. II de Vitis Patr. cap. 17) : « Vidimus et apud Thebaidam etiam Isidori nominatissimum monasterium, amplissimis spatiis circumseptum, muroque circumdatum, in quo habitantibus viris larga præbebantur habitacula. Intrinsecus putei plures, horti irrigui, omnium quoque pomorum arborumque paradisi, **366** et quæcumque necessaria usibus erant, sufficienter, imo et abundanter provisæ; ob hoc ut nulli monachorum habitantium intrinsecus necessitas ulla fieret exeundi foras ad aliquid requirendum. »

Porro S. Benedictus prædicta omnia non absolute requirit, sed conditionate, si possit fieri; cujus mentem ita explicat Hildemarum (Hist. Gallic. Ord. S. Ben. lib. III, c. 28), ut si prædictorum nonnulla dumtaxat desint, nihilominus construatur monasterium; sicque S. Berta in territorio Rhemensis monasterium cum omnibus quæ præcepit S. Benedictus ædificavit, uno excepto molendino, quia deficiebat aqua. Sin autem prædicta omnia defuerint, non ædificetur.

Cum vero aliquis monasterium ædificare cogitat, quatuor ex Hildemaro providere debet. Primum ut locus in quo constituitur nullum patiatur impedimentum a regibus, principibus, episcopis, aliisque magnatibus : qui proinde ab hujusmodi aula remotus sit. Hujus rei exemplum habemus exemplum in Vita S. Frodoberti abbatis Chelensis (Sæc. II Ben.), qui « quanquam plurimi nobilium regionis sanctitati ejus familiarissime cohererent, ineptum tamen duxit a quoquam illorum partem agri vel prædii postulare; non sibi solum, sed etiam posteris consulens, ne religioa fraternitas, quam ipse in sacro habitu aggregare cupiebat, a quolibet sæcularium pro loco suæ habitationis quid inquietudinis vel molestiæ pateretur. »

Secundum, ut monasterium sit ab iis locis remotum, « Ubi f. minæ, aut clerici, vel laici causa officii faciendi veniunt, » hoc est iis in locis in quibus causa devotionis aut peregrinationis sit concursus populorum; quia exinde non parum turbatur quies monachorum: unde etiam aliquando exosa majoribus nostris si sic loqui fas sit, sanctorum miracula legimus, eo quod ad suas ecclesias populorum turbas invitaret, ut de Sarlatensibus monachis scribit Gaudfredus in Chronico lib. 1, quod scilicet S. Pardulfi corpus « illic multarum signis virtutum populorum turbas invitans, monachis tunc ibidem religiosis nauseam ingerebat. » At omni prorsus admiratione dignum videtur quod de S. Hidulfo hanc in rem legimus in Chronico Senoniensi, in cujus templo cum meritis S. Spinuli frequentia virtus divina patraret miracula, « S. Hidulfus suæ inquietationis molestiam, quam ab advenientibus sustinebat, ferre non valebat; licet monasterio suo pro virtutibus sancti, et salinarum questu aliquid emolumenti conferri ab illa gente videretur. Vir igitur B. Hidulfus, qui pro divitiis mundi acquirendis paupertatis onus sibi non assumpsit, videns se et suos a proposito suo non modicum affluentia populi deviare, auxilium divinum super hoc duxit requirendum. Ecclesiam tandem B. Gregorii, baculo artus sustentante, ut jam erat vigiliis, et orationibus, et jejuniis satis attenuatus, lento gradu pervenit; doloremque se prementium populorum corde concipiens, cum ad sepulcrum dilecti sui Spinuli pervenisset, orationi incubuit, et quasi vivo loqueretur, sic ait: Gratias agimus Deo Salvatori, o frater Spinule, quod miraculis fidem facientibus, te divina majestati adstare **367** certissime credimus, etiam naufragia præsentis sæculi evasisse te, ac cœlesti gloria potiri gaudemus. Sed si frequentia populorum, quam Deus per te huc confluere fecit, aliquando pressi fuerimus, non modicum a via regia, quæ ducit ad vitam, nos declinare videbis. Unde te illa obedientia, quam dum viveres nobis inextinguibiliter exhibere solebas, admonemus et exhortamur in Domino, ut affluentem et omnium bonorum largitorem Deum pro nobis interpelles, ut repressa inquietudine gentium, et præsentis vitæ fluctuationibus amotis, cursum cœlestis vitæ expedito gressu nobis liceat peragere. » Addit chronographus: « Videres mortuum, quasi viveret, magistro jubenti obedire, cessantibus signis miraculorum, etc. » Istud exemplum ad morum ædificationem fassius referre libuit. Similes querelas monachorum Casse Dei adversus S. Robertum refert Bertrandus in tripartito libro miraculorum S. Roberti, dist. 2, n. 8; nam cum ille plurimis coruscaret signis, ex quibus divina turbarentur officia, « Majores natu et ferventiores spiritu ad B. viri sepulcrum accedentes, hujusmodi sermonibus eum convenisse ferunt: Hos, inquiunt, domine pater eremi, squalores vestro ducatu optavimus, et ut delictorum veniam et Redemptoris gratiam consequeremur, gaudentes intravimus: præsentium miraculorum abundantia tanta nobis succrescit divinorum officiorum inopia, ut nec peccata nostra plangere, nec divinas laudes valeamus decenter exsolvere; vestra ideo nobis impetrent merita, ut his diebus inopportunitatibus sopitis, cum tranquillitate sci Christo Domino serviamus, ut in futuro veniam delictorum invenire valeamus. Proinde interim cautum est ne quis infirmorum ad sepulcrum accederet, quoniam nec ei amodo valvæ aperirentur, nec obsequia præberentur. » His adde quod de Grandimontensibus narrat Fremonus, scilicet « Petrum secundum Grandimontis abbatem, cum certatim concurrere turbas videret ad sepulcrum S. Stephani, sancto quodam zelo inflammatum expostulasse cum sancto, verbis tamen reverentiæ plenis, quod quam iis præcepisset quietem, ipse turbatum iret: ac demum rogasse, imo simplici quadam innocentia impetrasse, ut desineret miracula patrare, se aliquin ossa ejus reffossurum, et in aquam abje-

cturum. Parnit sanctus successoris imperio, neque, quoad ille vixit, miraculum ullum amplius fecit. Postea Petrus quartus prior cum multa alibi accideret miracula S. Stephani invocatione audiret, veritus ne ea turbam denuo ad Grandimontensem ecclesiam excitarent, sancti ossa et tumulo clanculum eximit, atque in claustrum recondit, quasi minus exaudiri iri preces crederet, quæ ad ipsas reliquias non essent conceptæ. » Aliquid hujusmodi referunt de S. Bernardo et aliis quibusdam sanctis.

Tertium est, ut monasterium eo in loco construatur, ubi sit aqua, silva, et cætera quæ hic enumerat S. Benedictus, quæque raro offendens in urbibus, in quibus proinde monasteria difficilissimum sunt construenda. Et certe S. Benedictus nulla aliquando in civitatibus exstruxisse monasteria legitur (*Lib. II Dial.*): Duodecim quidem in Sublaciensi solitudine, unum in **368** Cassino monte, alterum juxta urbem Terracina edificata ab eo scribit S. Gregorius papa, nullum intra civitatis alicujus muros. S. Maurus in Gallias profectus ad Florum, monasterium illi ædificare cupientem dixisse fertur (*In ejus Vita, sæc. I*): « Observatio ordinis nostri summam deposcit quietem et securitatem. » Similiter cum Ansoaldus Pictavorum episcopus S. Filibertum (*Vit. S. Filib., sæc. II*) « vellet secum retinere in urbe, et S. Filibertus semper desideraret eremi vastitatem, largiente Domino, Herio maris insula locavit cœnobium. » Atque hic passim fuit Majorum nostrorum usus, qui vix ullum in urbibus cœnobium constituisse leguntur. Cistercienses præsertim id præ cæteris vitasse videntur; nam et in antiquis eorum Institutis hæc reperio (*Cap. 1*): « In civitatibus, in castellis aut villis, nulla nostra construenda sunt cœnobîa, sed in locis a conversatione hominum semotis. » Idem statutum renovant in Institutionibus, ubi et illud addunt (*Dist. 1, c. 1*): « Omnesque ecclesie ordinis nostri in honorem B. Mariæ fundentur et dedicantur. »

Quartum est, ut qui novum aliquid monasterium fundat, illud sufficienti ad victum vestitumque monachorum illic degentium reddito dotet: ex eorum quippe defectu sæpenumero oriri solet inter fratres murmurandi, forisque vagandi occasio, eoque respexisse videtur S. Maurus, cum tam sua quam suæ congregationis auctoritate in suo Andegavensi monasterio numerum centum quadraginta monachorum præfixit, quem nec minnere liceret, nec excedere, « quoniam, inquit Faustus, et res quæ jam tunc ibi delegatæ erant tantorum fratrum numero in his quæ necessaria erant, sufficiebant, et si amplior esset numerus, occasionem patiendæ necessitatis forte inferre potuisset. » Quare et Cistercienses in lib. Institutionum (*Cap. 12*) volunt, ut « duodecim monachi cum abbate tertio decimo ad cœnobîa nova transmittantur, nec tamen ibi destinentur, donec locus libris, domibus, et aliis necessariis aptetur: libris duntaxat Missali, Epistolari, Textu, Regula, libro Usuarii, Psalterio, Hymnario, Collectaneo, Antiphonario, Lectionario, Graduali; domibusque, oratorio, **D** refectorio, cella hospitum, et portarii: necessariis etiam temporalibus, ut et vivere, et regulam ibidem statim valeant observare. » Idem repetunt in libro Institutionum, dist. 1, c. 6. Idem etiam decernunt Carthusienses in nova Collectione Statutorum, part. II, c. 21, n. 3. Verum, sicut cavendum ne monasterio fundando desint necessaria, ita vicissim providendum est ne abundant superflua. Præclara sunt hæc in rem monia quæ suis Corbeiensibus in Saxonia tum primum positis dabant eximii abbates S. Adalardus, et germanus ejus Venerabilis Wala (*Lib. I de vita Walæ, c. 18, sæc. IV*), cum monasterii fundamenta jacerent: « Tria ista, inquit Paschasius, omnino monebant, ne rebus multum ditescere gauderent, neque divitias appetere, ut in eis cor apponerent: sed omnino delicias et voluptates, ac si venena fugerent: ad ultimum, ne ullis ac si pro religione honoribus et fastu delectarentur superbi,

ne forte ex toto latescerent, et in vacuum deperirent, sicut in Galliis multas deperisse ecclesias bene olim fundatas cernimus. » Et infra (Cap. 19): « Monebant enim ne aut nos (Corbeienses Francie) aut illi (Corbeienses Saxoniae) res non necessarias suscipere, neque facultatem habere amplam ambiremus, quasi pro Dei religione: sed rebus ac possessionibus ecclesiarum modum imponeremus; ne digitum illi ultra extendere, monente propheta; aut agrum agro usque ad terminum loci absque concupiscentiae fine copularent. »

Præterea Justinianus imperator sancivit (Novella 5), « ut quocunque tempore et quocunque loco quis edificare venerabile monasterium voluerit, non prius licentia sit hoc agendi, quam Deo amabilem locorum episcopum advocet. At ille extendat manus ad cælum, et per orationem locum consecret Deo; figens in eo salutis nostrae signum (dicimus autem adorandam et vere honorandam crucem); sicque inchoet ædificium, bonum utique quoddam in hoc et decens fundamentum ponens: hoc itaque principium pæ venerabilium monasteriorum fabrica fiat. » Quibus in verbis duo licet advertere: primum nullum absque episcopi licentia construendum esse monasterium; alterum antequam inchoetur apponendam esse eo in loco crucem, ubi ædificandum est, præsertim ubi altare collocandum est. Utriusque praxim videre est in Actis sanctorum passim (Sæc. II), prioris quidem in Vita S. Humberti confessoris, qui impetrata Cameracensis episcopi licentia Maricolenso cœnobium condidit; et in Vita S. Aicadri, qui in episcopatu Pictaviensi idem præstitisse dicitur cum permissione Ansoaldi episcopi, ut pote qui ad plene erat eruditus, canones etiam non ignorabat: legerat enim ne quis in alicujus episcopo ecclesiam construeret, altare erigeret, sine licentia sui episcopi; et in Vita Rabani (Sæc. IV, part. II), « qui per cellas quoque fratrum sibi commissorum et per alia multa loca ad se pertinentia, in quibus prius non erant, ecclesias cum permissione episcopi sui construxit, quas collectis undecunque SS. reliquiis, eorum nomine et honore consecrari fecit. » Vide Vitam S. Theoderii abbatis Viennensis, n. 7, sæcul. I, p. 630. « Posteriori habemus exempla in antiquis Patrum Apophthegmatis (Mon. Eccles. Græc. tom. I), in quibus S. Antonius, reperto ad construendum monasterium loco, dixit: « Oremus, atque hic statuamus crucem, ut ibidem ædificent, qui edificare volunt; » in Vita S. Botulfi abbatis, ubi anonymus loquens de constructione monasterii Ikanhoensis ab eo facta (Sæc. III Ben.), « in Christi, inquit, cruce præfigitur signum celestis potentatus, et construitur aula divini incolatus; » in Historia translationis S. Viti Corbeiam, n. 11, ubi de constructione Corbeie Saxonice (Sæc. IV, part. I): « Venerunt ergo anno 822 dominice Incarnationis, sub die 8 idus Augusti, regnante Ludovico serenissimo Augusto XI anno, ad locum memoratum: circumspicioque ex omni parte, et undique circumfrentes, prostrati in orationem decantaverunt psalmos ad hoc officium pertinentes; et postquam compleverunt litaniam et orationem, jactaverunt lineam, et infixerunt paxillos, et cœperunt mensurare prius quidem templum, inde habitationes fratrum... et primum petierunt episcopum, ut veniret, ut sanctificaret locum, vexillumque S. crucis in loco altaris poneret, nomenque 370 ut Corbeia vocaretur apparet. » In Vita S. Stephani abbatis Obazinensis, lib. II, n. 9 (Misc. Baluz. tom. IV), qui « quotiens alicuius locum ædificaturus esset, assumpta cruce et aqua benedicta, cum paucis fratribus ibi pergebat, permensusque tellure juxta quod futuri ædificii qualitas vel quantitas exegisset, ubi altare fundandum esset, ibi crucem figebat, etc. » Porro ipsa crux aut ab ipso episcopo prius invitato apponebatur, ut in Historia translationis S. Viti Corbeiam, aut saltem prius ab eodem benedicebatur, uti colligimus ex eadem Vita S. Stephani Obazinensis, lib. I n. 7,

A cujus cum duo ex di cipulis ad Lemovicensem episcopum accessissent, ille « benedicens eis crucem, quam ei detulerant, consecravit; eisque cum aqua a se benedicta tradidit, dans potestatem missam celebrandi, et monasterium construendi: ita duntaxat ut morem a Patribus traditum per omnia sequerentur. » Hæc omnia fuse referimus, ut inde appareat quantâ religione majores nostri in condendis cœnobiis procederent; qui non solum in monasteriorum, sed in cujuslibet ædificii constructione primum non ponebant lapidem, quin prius solemniter divinum implorassent auxilium: quod præsertim videre licet in præfata Vita S. Stephani Obazinensis, lib. II, n. 18, ubi de ædificatione novæ basilicæ cœnobii Obazinensis hæc habentur: « Sequenti feria 6, quæ est ante Palmas, omnes a monasterio usque ad locum ædificationis, cum cruce et aqua benedicta devote procedunt; dictisque litanis, et psalmis ad hoc pertinentibus; mox ab episcopo et abbate, atque electo operis magistro cum invocatione trinae majestatis primus lapis in fundamentum d. ponitur, etc. »

B Ad ipsius monasterii dispositionem quod spectat, illud observare solebant ut ecclesia in parte Aquilonari posita, Oriem tamen in superiori parte, ubi altare principale collocari consuevit, respiceret; in inferiori, ubi janua, Occidentem. Dormitorium fratrum, subse habens capitulum, ad Orientem construeretur. Cella hospitum ad Occidentem prope januam monasterii, ut hospitibus interiora monasterii loca penetrandi fas non esset. Ad meridiem vero refectorium, coquina in inferiori parte refectorii ab ecclesia, præsertim a choro remotissima: atque inter hæc omnia claustrum. Cella novitiorum, et cella infirmorum, atque in modum alterius monasterii separata erat a locis regularibus. Saltem ita fere videre est in antiqua delineatione monasterii S. Galli. Romani tamen claustrum contra occidentalem plagam collocabant, ut docet Candidus in Vita Venerabilis Eigilis Fulderis abbatis. Vide Vitam Ansegisi abbatis Fontanellensis, n. 9. Unum hic addo de dormitorio ex gestis S. Aldrici episcopi Cenomanensis, qui in monasterio a se constructo « dormitorium novum decenter compositum fecit, et in ipso dormitorio absidam in orientali parte mirifice construxit, et in ea altare construxit et erexit; ipsam vero absidam una cum prædicto altare in die IV iduum Septembris, una cum suis reliquiis, in honore S. Benedicti confessoris præcipui solemniter consecravit. »

371 Ut non sit necessitas monachis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum.] Imo omnino perniciosum, ut clare demonstrat Petrus Damiani his verbis (Opuscul. 12, cap. 11): « Ut pauca referantur e multis, monachus in itinere positus tenere jejunium nequit, quia hospitalis ei humanitas non permittit; non sapienter psallit, quia obambulantis comitatus eum iniquitas impedit; nocturnis non insistit excubiis, quia secretum deest singularibus; flectendis genibus non insudat, quia sanctæ devotionis studio labor itineris non concordat; nequam sub silentii censura constringitur, quia frequenter emergentibus causis, invitatus etiam per multiloquia defrenatur, etc. » Vide ejusdem opusculi cap. 12, 13 et 14, et opusculi 27 cap. 3 et 5. Præclare etiam idem argumentum prosequitur Petrus Blesensis epistola 134. Nota est omnibus sententia, quam sancto Antonio tribuunt sanctus Athanasius in ejus Vita, cap. 53, et Sozomenus libro I Histor. cap. 15, abbati Moysi Rufinus libro III de Vitis Patrum num. 109, quod piscibus aqua, hoc monachis claustrum: quemadmodum ergo piscis extra aquam cito exstinguitur, sic monachus extra monasterium facillime perit: adeo ut non mirum sit quosdam Patres etiam consolandorum parentum causa egressum e claustris suis denegasse. Præclarum habemus ea de re Petri Blesensis in præfata epistola testimonium: « Juxta doctrinam Hieronymi: Sis honestus in domo, sis rarus in publico, si ægrotaverit aut obierit aliquis de tuis

parentibus, non sit tibi eorum regritudo, vel mors egressionis occasio; sine mortuos sepelire mortuos suos. Fallax et proditoria est affectio parentele. Carnalis amor extra Dei amorem cito te capiet, et affectio mundi, quæ jam in te aruerat, in perniciem animi revirescet. » Multa jam ea de re diximus ad cap. 4. quibus etiam addere liceat istud S. Anselmi ad Mabiliam sanctimoniam scribentis (*Lib. III, epi. t. 127*): « Filia mea, in quo indiges visitare al quos propinquos tuos? cum ipsi nullo modo egeant consilio et auxilio tuo, nec tu aliquid consilium aut auxilium accipies ab illis ad propositum et professionem tuam, quod non invenias in claustrum tuo. Divisum est propositum vite tuæ a conversatione illorum: nec illi fient propter te monachi, nec tu redibis propter eos ad sæcularem vitam... Si ipsi volunt te videre, aut agent aliquo modo consilio tuo aut auxilio, veniant ad te; quia illis licet vagari et discurrere per diversa: tu noli ire ad eos, quia tibi non licet exire de claustrum, nisi ea necessitate quam Deus testetur. »

Quod si non decet monachos parentum ergo exire de claustrum, multo minus pro aliis pietatis operibus. Unde etiam Regula S. Stephani Grandimontensis (*Cap. 35*): « Cellas quoque causa procurandi pauperes exire non debetis; nullus enim meliores pauperes valet procurare, quam Martha procurabat, Deum videlicet procurando: nec tamen Jesus Christus dixit Maritæ pedibus suis assidenti: Surge, adjuva illam. » Et alibi: « Vobis præcipimus ne causa faciendi prædicationem, solitudinem **872** exeatis; dum enim manetis in eremo, et cavetis a sæculo, lumen est super candelabrum, id est vita bona, quæ illucescit fideli populo; ut enim B. ait Gregorius (*Cap. 48*): « Vita justi viva prædicatione. » Ac tandem (*Cap. 49*): « Præterea vobis præcipimus ne causa audiendi prædicationem eremum exeatis: constat enim quod Joannes Baptista manebat in eremo dum Jesus Christus prædicaret in terris; nec tamen dicit Evangelium inde Joannem exiisse, ut Domini prædicationem audiret. » Idem dicendum est de peregrinationibus quas devotionis aut poenitentiae causa nonnulli suscipiunt. Unde et S. Bernardus monachum quemdam a peregrinationis proposito, quam de licentia sui abbatis inceptor, dehortatum ad suum remisit monasterium (*Epist. 319*): « Rectius judicantes, inquit, ad ejus abbatem scribens, quantumlibet reum in suo monasterio monachum poenitentiam agere, quam foris vagando provincias circumire; neque enim terrenam, sed celestem requirere Jerusalem monachorum propositum est, et hoc non pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiscendo. » Et Gaufridus abbas Vindocinensis (*Lib. IV, epist. 21*): « Fides utique monasticæ professionis eundo Jerusalem observari in nunc potest, sed violari. Jerusalem etenim ire sicut indultum est laicis, sic interdictum est monachis ab apostolica sede: quod novi ego ipse sicut ille cujus aures erant ad os domini Urbani papæ, cum et eundo Jerusalem peregrinari præciperet laicis, et ipsam peregrinationem monachis prohiberet, etc. » Exstat ea de re decretum concilii Eboracensis anno 1193 (*Can. 15, apud Spelm.*). « Exigit professio religiosæ sanctitatis, ut monachi, et canonici regulares, et moniales religiosæ, et religiosæ et regulariter consueverunt. Ut ergo eis adinatur opportunitas evagandi, prohibemus ne redditus, quos obedientias vocant, ad firmam teneant, nec iter peregrinationis arripiant. » Similiter et concilium Londonense anni 1200 vetat ne monachi « obtentu peregrinationis claustrum egrediantur. » Vide S. Lanfranci *epist. 57*, et S. Anselmi *lib. III, epist. 130*.

Quid quod ne quidem ad procurandas res monasterii temporales monachos foras exire probaverunt nonnulli? Certe ea videtur fuisse mens S. Gregorii papæ, ut colligimus ex epistola ad Petram subdiaconum Siciliæ, qua præcipit ei ut exteriorem curam monasterii Fausso commendet, quia, inquit (*Lib. I, epist. 67*), « sicut studii nostri concedet, et litigiis

A foralibus monachos submovere, ut divinis ministeriis pie ac solerter invigilent, ita necesse est nostra provisione, quemadmodum negotia eorum disponi debeant ordinare, ne districta mens per varias causarum curas diffuset, et ad celebrandum opus consuevum enervata torpescat. » Et infra: « Expedit enim parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei quietos existere, ut et utilitates cellæ per negligentiam non pereant, et servorum Dei mentes ad opus dominicum liberiores existant. » Hæc eadem etiam erat mens S. Dunstani, qui Wlënum germanum fratrem suum « sibi forinsecus in villarum suarum negotiis potentem præpositum, ne vel ipse, vel quispiam ex monastica **873** professione foris vagaretur inepta rei sæcularis discursione, constituit. » Imo non defuerunt ex monachis qui, ut omnem foras discurrendi locum amputarent, possessiones extra monasteria habere recusarunt, ut de Carthusianis constat ex Statutis Guigonis, cap. 41; ex antiquis Statutis, parte II, cap. 19; et ex tertia compilatione Statutorum, c. 5, num. 7; atque de Grandimontensibus, ex Regula S. Stephani, et ex ejus Vita, apud Labbeum, tom. II Bibliot. novæ.

B Denique, una excepta charitatis causa, indecorum omnino judicabant monachos prodire foras: unde S. Bernardus monachos dentibus sponsæ conferens, eisque proprietates eorum attribuens (*Serm. 95 de diversis*), « Indecens est, inquit, si appareant, nisi interdum forte ad risum; quia nihil turpius est quam monachos per urbes et castella discurrens, nisi cum illa cogit, quæ operit multitudinem peccatorum: charitas enim risus est, quia hilaris; heta quidem, non tamen dissoluta. » Sed et hoc quoque cum magna cautela; « plerumque enim contingit ut qui propria non contentus, alienæ progreditur salutem consulere, sui potius cogatur periculum suum inere; quicquid alii velut inter procellosa naufragia palpitanti manum porrigit, ipsum quoque præcipientem vorax fluctus involvit. » Vide S. Joannem Climacum, gradu 5.

C Ceterum quæ hactenus a nobis dicta sunt, non minus abbates, aliosque superiores, quam ipsos fratres respiciunt: hinc et Gregorius IX in sua pro Benedictinis Constitutione: « Cum abbates vel priores discurrere vel vagari non debeant, volumus ut in claustrum cum fratribus sedeant, et divinis intersint officiis, maxime vigiliis, capitulo, et collationi, et aliis divinis officiis cum eisdem, nisi causa remedii necessaria, vel honesta fuerint præpediti. » Et Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 20*): Si abbas « in curribus et in equis de loco ad locum discurrat, hic non solum principatu fratrum indignus est, verum etiam homicida animarum judicandus est, et alius monasterio ejus præesse constituatur. Sin vero non poterint monachi, ab illo exeant, et ille excommunicetur. »

D Hanc autem Regulam sæpius volumus in congregatione legi. Hæc verba ad modo prædicta hoc in capite possunt referri, ut vel inde discant monachi quantum periculum sit foras prodire: vel ad totam Regulam, ut vult Bernardus Cassinensis. Et certe antiquiores monachorum Patres suam in conventu fratrum Regulam frequenter legi decernunt. Regula S. Augustini, ex cap. 24, et Tarnatensis singulis hebdomadis in conventu legebantur. Regula S. Aureliani et S. Ferreoli semel in mense, scilicet in calendis. Magister suam quotidie in relectorio legi jubet. Similiter et Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 9*): « Ante mensam vero semper capitulum Regulæ unum aut amplius, si abbatissæ placuerit, legatur. » S. Benedictus autem nullum determinate tempus assignavit ad lectionem Regulæ, contentus dicere: ut sæpius in congregatione legatur. Sed antiquus ordinis nostri usus obtinuit ut aliquid ex ea quotidie, saltem semel in capitulo **874** pronuntiaretur, ut videre est in concilio Aquisgranensi, canone 69, in libello Supplici monachorum Fuldensium, num. 1, in Vita S. Benedicti Anianensis, in Vita S. Odonis, in mss. Germanicæ Consuetudinibus, in Historia Relationis S. Wa-

larici, et apud Bernardum Cassinensem, in hunc locum sic scribentem : « Hoc in consuetudinem est conversum apud nos, quod quolibet die unum Regule capitulum legatur. Iam debet diligenter exponi ad ignorantiam crassam tollendam omnino. Novitii vero totiens debent ruminare legendo, ut totam ex integro sicut psalterium mente perfecte sciunt. » Sed et Boherius : « Apud nos, inquit, in capitulo consuevit legi quotidie, et qualibet die infra capitulum istius Regule, exceptis diebus XII lectionum, et vigiliis festivitatum, quibus pronuntiatur evangelium homilie, ut in vigilia Paschæ, Pentecostes, et similibus. Dividuntur tamen ad instar psalmorum prolixiorum, proœmium hujus Regule, cap. 2, 45, 48, 63, 64, 65. Constitutiones vero papales bis in anno legi debent, et semel in capitulo provinciali. » Cistercienses in legenda Regula ita singula distribuunt capita, ut eam quater in anno percurrerent. Dies autem in quibus inchoari deberet explicantur his versibus :

Tu Benedicte caput, sequitur vigilia Baptist.
Crastinus Andochii, tandem festum puerorum.

Cum vero festum B. Benedicti transferretur, transferrebat etiam ipsa Regule inchoatio ex libro Instit., d. st. 6, cap. 1.

Ne quis fratrum de ignorantia se excuset.] Ex his postremis hujus capituli verbis recte omnino Bernardus Cassinensis infert, non modo legendam, sed insuper exponendam esse Regulam; alioquin de ejus ignorantia posset se aliquis excusare. Et certe nonnulla occurrunt in textu Regule loca quæ varios possunt sortiri sensus, nec facile, nisi exponantur, intelligi queunt. Bernardo lucem præstulerat Hildemarus, « quia, inquit, nihil valet illa lectio, nisi fuerit ejus traditio adhibita. » Hinc congregata Aquisgranensi synodus decernit (*Can. 70*), « ut ad capitulum lectio tradatur (id est exponatur). Similiter ad collationem, si tempus fuerit opportunum. » Et Alcuinus ad fratres Wiremuntensis et Girwensis ecclesiæ scribens (*Epist. 49*) :

A Vos vero qui estis patres et pastores sanctæ congregationis, docete diligentissime fraterno amore familiam, quam accepistis regendam, omneque bonitatis exemplum in vobismetipsis ostendite; sæpiusque Regula S. Benedicti in conventu fratrum propria exponatur lingua, ut intelligi possit ab omnibus. » Similiter S. Dunstanus (*In Concord. cap. 1*) : « Residentibus legatur Regula, vel si dies festus fuerit, evangelium ipsius diei, de qua lectione a priore, prout Dominus dederit, dicatur. » Et Udalricus de capitulo ferie 5 in Cœna Domini (*Lib. 1, c. 12*) : « Exposita Regule sententia, jubente domno abbate, consurgit camerarius, etc. » Denique Joannes Trithemius (*Præfat. ad lib. Region. claustr.*) : « Sicut moris est observationibus Bursfeldensibus, ejus unionis et observantiæ secundum regulam S. Benedicti sumus, paragraphum unum de eadem Regula, quæ nobis capitulariter ter in anno legi consuevit, fratribus meis **375** singulis diebus compellor declarare : super qua subit animum colligere, et de sanctorum promptuariis mendicare, ut loquens habeam ad manum quod placeat audientibus. » His adde summorum pontificum constitutiones. Gregorius IX : « Quia, inquit, in multis monasteriis a paucis intelligitur Regula cum legitur, præcipimus ut lectio Regule, quæ legitur in capitulo, propter minores statim in vulgari exponatur ab ipso qui capitulum tenet, vel ab illo cui duxerit injungendum. » Idem habent Clemens V in sua decretali, et Benedictus XII in sua constitutione. Hinc Cistercienses Congregationis Reformatiæ in Hispania, in capitulo generali anni 1557, Ludovico de Estrada injunxerunt ut commentarios super Regulam S. Benedicti scriberet, « quibus abbates in capitulis privatis ad illam exponendam uti possent, » quemadmodum scribit Angelus Marriquis in Serie abbatum Palatiolensium. Hinc etiam forte capiendus est locus ex Beda in Vita S. Guthberti cap. 16 (*Sæc. II Ben.*), « Sæpius in coetu fratrum de Regula disputans, etc. »

CAPUT LXVII.

De fratribus in viam directis.

Dirigendi fratres in viam, omnium fratrum, vel abbas orationi ^a se commendat : et semper ad orationem ultimam operis Dei, commemoratio omnium absentium fiat. Revertentes autem de via fratres in ipso die quo redeunt, per omnes canonicas horas, dum expletur opus Dei, prostrati solo oratorii ^b ab omnibus petant orationem, propter excessus : ne quid ^c forte subripuerit in via vi-

C sus ^d, aut auditus malæ rei, aut otiosi sermonis e.

Nec præsumat quisquam alio ^f referre quæcumque foris monasterium ^g viderit aut audierit : quia plurima destructio ^h est. Quod si quis præsumpserit, vindictæ regulari subiaceat. Similiter et qui præsumpserit claustra ⁱ monasterii egredi, vel quocunque ire, vel quidpiam quamvis parvum ^j sine abbatis jussione facere ^k

^a Al., orationibus.

^b Oxon., loco orationis. Narb. loco oratorii.

^c Oxon., ne quis, etc. Conc., Flor., ne qui forte subripuerint. Cassin., ne cui, etc.

^d Lyr., visu, aut auditu.
Narb., otiosus sermo.

^f Hild., Comp., Haef., alii. Editi, alius.

^g Al., monasterio. Al., monasterii.

^h Oxon., destructio.

ⁱ Flor., clausa.

^j Plures mss., parum.

^k Narb. addit vindictæ subiaceat.

COMMENTARIUS.

376 *Dirigendi fratres in viam.*] Acute Petrus Boherius in utroque commentario hunc locum exponens, et post eum Haeftenus observant, non sine causa pluralem hic a S. Benedicto usurpatum esse numerum, quo tacite saltem innueret solos extra cenobium monachos sine socio fratre progredi non debere. Et certe cum fuisse veterum monachorum disciplinam, patet ex Regula S. Antonii, n. 12; ex Regula tertii SS. Patrum, cap. 8; S. Macarii, c. 22; S. Pachomii, art. 51; Orientali, c. 22; S. Basilii fus., c. 59; incerti auctoris,

D c. 5; S. Augustini, c. 12; Tarnatensi, c. 2; S. Isidori, c. 22; ex Vita S. Benedicti, passim; ex Vita S. Samsonis, S. Eparchii, S. Gregorii papæ, auctore Joanne Diacono, l. 1, c. 11, et ex Vita S. Guthberti, c. 11. Hic tamen aliquando cum uno comite puero egressus sui se dicitur in ejusdem Vitæ c. 12. Hanc disciplinam singulari canone renovavit concilium Aquisgranense statuens, « ut soli et sine alio fratre in viam dirigantur. » Et Gregorius IX, in constitutione pro monachis Benedictinis his verbis : « Lihibemus quo-

que districtius ne libera detur monachis evagandi potestas, nec dent claustralibus licentiam revisendi sæcularia, nisi forte rarissime, et ex causa rationabili, et ad tempus modicum, matura quoque societate eisdem ad custodiam deputata. » Sane hanc monachorum consuetudinem tanti faciebat S. Gregorius (*Lib. x Regist., cap. 22*), ut Constantinum monachum a fratribus in abbate expellit ideo repulerit, quod peculiaritati studeret, et quia ad monasterium quod in Piceni provincia situm est, solus pergere sine aliquo fratrū suorum præsumpsit. Ex qua ejus actione cognoscimus, inquit, quia si sine teste ambulat, recte non vivat. » Constitutiones Cælestinorum præscribunt (*Tract. 1, cap. 12*) ut monachi sine licentia euntes aut soli, carceribus tradantur. » Flujus instituti causas habes apud Hæftenum, lib. xi, tract. 4, disq. 1.

Omnium fratrum vel abbatis orationi se commendent. Idem habes in Regula S. Isidori, cap. 22, et Magistri, cap. C6. Ritus explicat Hildegardus his verbis: « Et hoc notandum est, si longa via vadunt, veluti est ad regem aut etiam in aliquid longe: tunc in capitulum veniet sive abbas sive ceteri quilibet ambulant, et ibi coram fratribus manifestatur locus quo pergant, et in illo capitulo prius prosternuntur fratribus, et commendant se orationibus, et osculantur omnes. » Et tunc in oratorio prosternuntur, et sic vadunt. Si autem non valde longe vadunt, solummodo in oratorio petant benedictionem, » et fratrum orationes, « dicentes: Orate pro me, fratres, » inquit Richardus de S. Angelo. Id autem tam ex Smaragdo quam ex Hildegard, et libro Usuum Cisterciensium, c. 88, præstare debebant prostrati ante altare, si tempus ferret; alias tantum incurvati: **377** quamvis in Francie monasteriis omni tempore genuflecterent, cum hoc discrimine quod diebus quibus ex ecclesie præscripto genua flectenda essent, etiam prosternerentur, aliis minime, quemadmodum testatur Hildegardus. Prostrati vero ex eodem auctore dicebant: « Domine Jesu Christe, tu scis fragilitatem meam, adjuva me in hoc itinere, quatenus hoc iter obedientie mee valeam orationibus fratrum sine offensione peragere. » Preces dicendas super eos habes apud Smaragdum et Hæftenum, passimque occurrunt in antiquis libris. Porro hanc petendæ benedictionis legem tanti faciebant Cistercienses, ut qui eadem die reversuri illam non flagitarent, hos panis et aquæ poenitentia mulcarent, nisi evidenti necessitate aut utilitate ordinis excusarentur, quemadmodum continet libellus antiquarum definitionum, dist. 10, c. 2.

Duo hic restant circa Regulæ textum adnotanda. *Omnium fratrum vel abbatis orationi se commendent*, inquit S. Benedictus. 1° Terminus universalis omnium S. Stephanum abbatem Obazinensem movere potuit, ut « in itinere processurus, post generalem fratrum benedictionem, etiam infirmorum se orationibus commendaret. » 2° Particula *vel*, quam Menardus asserit hic esse conjunctivam, secundum Bernardum Cassinensem et Boherium disjunctive accipi debet, propter imprevistos et inopinatos casus urgentesque necessitates, quæ conventum congregari non sinunt, verbi gratia, cum nocte recumbentibus adhuc in lecto fratribus, aut per diem extra monasterium laborantibus, proficiscendum est: quo casu solum abbas benedictionem percipi voluerit S. Benedictus: cuius rei praxim videre est in lib. i Dialogorum S. Gregorii papæ, cap. 2, ubi de Liberino ita habes: « Erat pro utilitate monasterii causa constituta: expletis igitur hymnis matutinalibus, Liberinus ad lectum abbatis venit, orationem sibi humiliter petit. »

Et semper ad orationem ultimam op. ris Dei commemoratio omnium absentium fiat. Per ultimam operis Dei orationem Menardus et Coitius completorii

A collectam intelligunt, non ultimam cujuscunque horæ canonice orationem. Econtra Petrus Boherius hunc locum exponens ad verbum *semper*, « id est, inquit, in omnibus horis canonicis. » Et ita usus obtinuit non solum apud nos, sed etiam apud Camaldulenses et tenacissimos Regulæ ad litteram observatores Cistercienses, teste Juliano Parisio in libro de prima vivendi ratione Cisterciensium, parte iii, cap. 4, § I. Et ratio est quod sicut absentium ministerium omnibus in clauastro remanentibus proficit, par quoque erat, ut totius congregationis orationes absentibus prodesse. Qualis autem esset illa commemoratio, S. Pater non explicat: unde et varius ubique usus obtinuit: de quo vide Hæftenum, in lib. ii, tract. 4, disq. 3, et Menardum hic.

Reverentes autem de via fratres, ipso die quo redeunt, etc. Ex hoc loco recte inferunt commentatores, sic omnia a viatoribus peragenda esse negotia, ut multa adhuc hora reverentes, monasterium ingrediantur saltem ante completorium. Ita **378** Hildegardus, Bernardus Cassinensis et Boherius in I commentario. Hildegardus verba hæc sunt: « Non dixit S. Benedictus, ipsa nocte qua redeunt, sed ipsa die, eo quod intentio S. Benedicti fuit ut in die veniat monachus, quatenus per omnes canonicas horas ante quas venerit, valeat negligentias suas abstergere: unde pro hac causa in terra nostra consuetudo est, et debet etiam fieri, ut tali hora debeat venire, ut etiam ad completorium paratus esse possit, si aliis bonis non potest, ut hoc capitulum valeat implere, ne prævaricator suæ professionis existat. Aut certe si non potest tali hora venire, aut vadit ad mansionem in alterum locum nostrum, si habemus; aut certe si hoc non potest, tunc maneat ad portam monasterii in illa nocte, et ibi pro necessitate manducare illi præparatur sicut hospiti, aut sicut potest illi præparare, ita tamen si non possit in alium locum ire al manducandum. Quod si potuerit alium locum habere, inhonestas est ad portam monasterii manducare. »

Ab omnibus petant orationem. Hæc oratio fiebat ante commemoraciones ex libro Usuum Cisterciensium, cap. 78. Boherius tamen in secundo commentario existimat solam abbatis benedictionem sufficere egressis et eodem die reversis. Qualis autem esset illa oratio, habes apud Menardum et Hæftenum, lib. ii, tract. 4, disq. 5.

Propter excessum. Excessum hic transgressionis lapsum interpretatur Smaragdus et Bernardus Cassinensis. Sed Hildegardus *excessus est maxime, ubi non sponte peccatur, sed cum improvise*, ad quem sensum inclinat Boherius, ita ut excessus non a verbo excedo, sed ab *excido* derivetur. Et tunc esse genuinum S. Patris sensum verba sequentia demonstrant, *ne quid forte subriperit*, non dicit commiserit, sed *subriperit*, id est, non satis advertenti exciderit.

Nec præsumat quisquam aliis referre quæcumque foris monasterium viderit, etc. Idem præscribunt Regula S. Pachonii, art. 34, 48 et 49; Orientalis, cap. 25; et Farnatensis, cap. 2.

Quia plurima destructio est. Ita fere abbas Pœmen in Patrum Apophthegmatibus, tom. I Mon. Eccles. Græcæ: « Si videris spectaculum et audieris sermones, noli enarrare proximo tuo: est enim bellica subversio. » Id plane agnoverat S. Hugo episcopus Lincolnensis (*Serius in ejus Vita, cap. 22*), qui concitata inter Angliæ et Franciæ reges pace, et de modo quo inita fuisset interrogatus a suis Carthusianis, respondit contristatus: *Rumores audire et referre etsi licet episcopis, sed non licet monachis.*

Quod si præsumperit, vindictæ regulari subiaceat. Ad quem locum ita declarant Cassinenses: « Si quis in hoc notabiliter excesserit, dicat culpam suam in

Ita sancto Mauro in Gallias directo S. Benedictus osculum dedisse legitur in Vita S. Mauri, n. 20, et

S. Placido in Siciliam proficiscenti, in ejus item Vita, n. 20.

capitulo, et comedat in terra in pane et aqua in refectorio, arbitrio praelati toties quoties contraverit. » Reversi tamen omnium rationem abbati reddere debebant, ut præscribit S. Basilii his verbis (*Regul. fus. cap. 44*): « Post regressum examinet **§79** præpositus ex itinere reversum, quales fuerint rerum contractus, cum qualibus viris negotium habuerit, quos sermones miscuerit, quæ fuerint animi cogitationes, an quamvis diem ac noctem in timore Dei transegerit, an metu externarum calamitatum percussus, aut propria socordia dissolutus, decretorum aliquid perverterit. Et si quid recte administratum fuerit, approbando confirmet; si vero error quisque am irrepperit, cura ac prudenti doctrina corrigatur. Ita quippe et vigilantiores erunt peregre proficiscentes fratres propter sollicitudinem reddendæ rationis, et nos videbimur vitam eorum ne absentium quidem negligere. »

Similiter et qui præsumpserit claustra monasterii egredi, etc.] Eodem fere modo loquuntur S. Pachomius in Regula, art. 36; S. Basilii in Regulis brevioribus, interrog. 120; S. Ferreolus in Regula, cap. 20; et S. Isidorus, cap. 22. In concedenda autem ista licentia abbas non nimis facilem exhibere se debet; sed ad solam monasterii necessitatem aut piam aliquam utilitatem attendere. Et tunc tam egredientes quam revertentes abbatibus benedictionem excipiant juxta veterum monachorum morem, quem videre est

A in sexta synodo, can. 46; in Pœnis incerti auctoris, apud S. Basilium, n. 1; in Regula S. Fructuosi, cap. 8; in lib. II Dialogorum S. Gregorii papæ, cap. 7 et 12, et apud S. Joannem Climacum, grad. 4. Hanc autem benedictionem edito super egredientes crucis signo dabant, ut patet tum Pœnitentia S. Columbani, tum ex Ardone in Vita S. Benedicti Anianensis, n. 25.

Quod vero S. Benedictus addit *vel quocunque ire*, Menardus id intelligit: « de his qui in via diriguntur, ut tantum ad locum ad quem missi sunt, nec declinando ad dextram vel ad sinistram recta se conferant. » Sed omnes Cassinenses commentatores id interpretantur de discursu *intra claustra monasterii*, ut nec vagari per monasterium sine abbatis jussu liceat. Et certe id non expedit, nec nisi noxium fratribus esse potest; unde etiam Regula sancti Pachonii (*Art. 47*): « Nullus neque ambulandi in monasterio, neque extra murum monasterii procedendi habeat facultatem, nisi interrogaverit præpositum et ille concesserit. » Et Pœne incerti auctoris, apud S. Basilium (*Num. 37*): « Si quis egressus fuerit ad ostiarium sive janitorem, si non permissum fuerit ipsi a designatis præfectis, careat benedictione. Si vero egressus fuerit ad munitionis prospectum, excommunicetur. » Vide Regulam SS. Pauli et Stephani, cap. 26, et lib. de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 17.

CAPUT LXVIII.

Si fratri impossibilia injungantur.

§80 Si cui fratri aliqua forte gravia aut impossibilia injunguntur^a, suscipiat quidem jubentis imperium cum omni mansuetudine et obedientia. Quod si omnino virium suarum mensuram viderit pondus oneris^b excedere, impossibilitatis suæ causas ei qui

^a Hild.; *injungantur*.

sibi præest, patienter et opportune suggerat, non superbiendo, aut resistendo, vel contradicendo. Quod si post suggestionem suam in sua sententia prioris imperium perduraverit, sciat junior ita sibi expedire, et ex charitate confidens de adjutorio Dei, obediat.

^b Hild. cum alio ms., *operis. Flor., humeris.*

COMMENTARIUS.

Si cui fratri aliqua forte gravia aut impossibilia injunguntur.] Duo hic distinguit S. Benedictus, gravia et impossibilia; in quibus hoc intercedit discriminis, quod gravia sint dura, difficilia, aut quæ vix fieri possunt, nisi cum summo conamine; impossibilia vero nullo modo. Ita fere Hildemar, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, et Turcremata. Impossibilia autem cum Boherio triplicis generis distinguere possumus: 1° juris, ut cum aliquid contra jura præcipitur; 2° facti, ut Alpes ultra mare transferre; 3° naturæ, ut cælum conscendere, aut digito tangere. Vel etiam cum Ambrosio (*Lib. IV de Fide, cap. 5*) impossibilia in quadruplici differentia constituere possumus: 1° aliquid est impossibile per naturam, verbi gratia, ut avis sapientiæ disciplinam assequatur aut artem; 2° est aliquid possibile quidem per naturam, sed impossibile per infirmitatem: sic impossibile est infirmo onera deferre robusti; 3° aliquid est impossibile per imperitiam aut impotentiam, ut, verbi gratia, idiota litteras doceat; 4° est impossibile per definitionem incommutabilis propositi, et constantis perseverantiam voluntatis, atque amicitiae fidem, ut si quis contra legem Dei vota, etc., agere jubatur. Verum impossibile hoc loco non physice, sed moraliter accipiendum esse censent Menardus et Caramuel.

Suscipiat quidem jubentis imperium.] Nihil omnino dijudicans inter gravia et levia, possibilia et impossibilia: nihil enim **§81** asperum, nihil grave, aut impossibile perfecte obediunt; et, ut ait S. Basilii (*In Reg. a Russ. transl., c. 82*), « qui fideliter et puriter Deum diligit, et certus est de retributione Do-

C mini, nec sufficere sibi putat ea quæ injunguntur; sed semper augmenta operis quærit, et majora quam injunguntur desiderat et exoptat, etiam si supra vires esse videatur quod facit. » Unde etiam Cassianus (*Lib. IV, c. 10*): « Vera obedientia est quæ, quamvis aliquid difficile ei imperetur, nihil tamen discutens sine aliqua cordis hæsitacione perficere nititur et consummare quod jussum est; et pro reverentia senioris nihil de impossibilitate aut stultitia præcepti dijudicat; sed plena fide ac devotione quicquid dictum fuerit, non tanquam ab homine, sed tanquam a Deo sibi suscipit imperatum. »

Cum omni mansuetudine et obedientia.] Hoc est, inquit Hildemar, « non solum ore dicere non debet se nolle aut non posse suscipere, sed etiam in vultu non debet se significare resistere; ut sicut in corpore ostendit mansuetudinem, ita etiam in mente. »

Quod si omnino virium suarum mensuram viderit pondus oneris excedere, etc.] Recte omnino Bernardus Cassinensis ad hunc locum: « Nota, inquit, sensum litteræ; non enim in gravibus seu difficilibus dicit excusationem aliquam suggerendam, sed impossibilibus tantum. Et nota quod illud debet esse ita impossibile, quod et viribus pensatis et pondere oneris, impossibile sibi vere debeat judicari: onus autem et vires ex parte negotii injuncti, et ex imbecillitate obedientiam susipientis sollicita consideratione pensetur. » Idem habet Boherius in utroque commentario.

Quinque etiam in hujusmodi excusatione S. Benedictus attendi voluit: 1° ut fiat *patienter*, hoc est cum humilitate, ut loquitur Hildemar; 2° *opportune*,

id est suo loco, secreto, non palam; 5° non superbiendo, quasi respuendo quod fuit a majore imperatum; 4° non resistendo, id est renuendo in facie ea implere quæ fuerunt jussa; 5° non contradicendo, alta et aperta voce clamando ea non esse facienda.

Prioris imperium perduraverit.] Per priorem hoc loco Menardus intelligit seniores, quem juniore opponit dicens: *Sciat junior ita sibi expedire.* Sed refragatur Boherius, cum omnibus quas viderim tam antiquis quam recentioribus Gallicis versionibus, quæ omnes priorem hic interpretantur prælatum seu superiorem.

Sciat junior ita sibi expedire.] « Quasi diceret, inquit Hildemarus, non pro hoc dimittit obedientiam; quia si in illis difficillimis rebus obedierit, hoc suæ salutis convenit. »

Et ex charitate confidens de adjutorio Dei, obediatur.] Nisi forte aliquid præcipiatur quod sit impossibile juris, sive, ut loquitur S. Ambrosius (*Lib. iv de Fide, cap. 5*), impossibile per definitionem immutabilis pro-

positi, et constantis perseverantiam volutatis, atque amicitiae fidem. Hoc enim, cum legi Dei repugnet, ex charitate fieri non potest. Cæterum, quidquid aliud præcipiatur, quocunque modo sit impossibile, cum firma spe de Dei adjutorio aggrediendum est, ut si effectus exhiberi nequeat, saltem 332 ostendatur affectus. Præclare autem hunc in locum exclamat Bernardus Cassinensis: « Mirabilis obedientiæ perfectio regularis, quæ etiam ad impossibilia se extendit, et soli Deo relinquitur, quando impossibile est quod jubetur: et mirabilis Patris nostri consolatio, quæ et sic expedire dicit, et confidentiam de Dei adjutorio repromittit, cum dicit, *Sciat junior ita sibi expedire*, etc. Cum Deus secundum Joannem charitas sit, cum amanti nihil sit difficile, Deum in charitate habenti nihil erit impossibile, quia, juxta Domini vocem, quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Charitas, ut hæc littera explicat, omnia expedire facit; confidentia in merito Dei parit adjutorium, in operatione impendit. »

CAPUT LXIX.

Ut in monasterio non præsumat alter alterum defendere.

Præcavendum^a est ne quavis occasione præsumat alter alium defendere monachum in monasterio^b, aut quasi^c tueri: etiamsi qualevis^d consanguinitatis propinquitate jungantur^e. Nec quolibet modo id a

B monachis præsumatur, quia exinde gravissima occasio scandalorum oriri potest. Quod si quis hæc transgressus fuerit, acrius coerceatur.

Oxon., recavendum.

^b Deest in duobus ms. in monasterio.

^c Al. deest quasi.

^d Oxon., Conc., quavis.

^e Oxon., jungatur. Boher., conjungatur.

COMMENTARIUS.

Præcavendum est ne quavis occasione præsumat alter alterum defendere monachum in monasterio, aut quasi tueri.] Inter defendere et tueri sic distinguunt commentatores, ut defendere de aperta et manifesta defensione intelligendum sit; tueri vero de occulta et calida; non manifesta, sed verbis cooperta: « Sunt enim, inquit Hildemarus, qui palam et manifeste defendunt alios; ut hoc non fiat, dixit defendere. Et sunt alii qui non audent manifeste defendere, defendunt ingeniose cum dulcibus verbis et aliis latenter, cogitantes abbatem non intelligere se causa defensionis hoc agere, de quibus dixit quasi tueri. » Ita cum Hildemaro Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius in utroque commentario. Tueri tamen Smaragdo dicitur 333 sustinere, opem ferre, vel præsidium; et Menarcho plus est tueri quam defendere. Magis tamen nonnullis arridebit primus sensus, quia S. Benedictus non dicit simpliciter tueri, sed quasi tueri, quod callidam defensionem potius significare videtur.

Etiamsi qualevis consanguinitatis propinquitate jungantur.] Et certe, ut optime hic ratiocinatur Hildemarus, cum nec proprias voluntates in propria potestate suis discipulis S. Benedictus reliquerit, eosque etiam impossibilia imperanti per omnia obedire velit: « Si ita est ut monachus pro se non audeat quidquam loqui, multo minus pro aliis. » Cui concinit S. Columbanus hic a S. Benedicto Anianensi in Concordia citatus.

Nec quolibet modo id a monachis præsumatur.] « Multis enim modis, uti observat Hildemarus, fit defensio: aliquando pro consanguinitate; aliquando pro patria, quia de una patria est; aliquando pro discipulatu, aliquando pro amicitia, aliquando pro gula. » Sed nullo modo id a monachis præsumatur.

Quia exinde gravissima occasio scandalorum oriri potest.] Quia, ut ait S. Basilus (*Reg. a Ruf. transl., c. 26*): « Non jam correptionem ad emendationem,

sed defensionem ad confirmandum peccatum suscipit, qui delinquit. Sed et alios ad simile provocat malum: ita ut conveniat ei, qui peccantes defendit, illud quod dictum est: *Quia si non ostenderitis fructus dignos pœnitentiæ, excidimini, et in ignem mittimini.* » Et Orsiesius (*Doctr. c. 24*): « Si præpositus domus aliquem corripuerit ex fratribus qui sibi subjecti sunt, erudiens eum in timore Dei, et cupiens ab errore corrigere; et alius voluerit pro eo loqui, et eum defendere, subvertens cor illius; qui hoc facit peccat in suam animam, quia subvertit eum qui corrigi poterat, et consurgentem dejecit in terram, atque ad meliora tendentem mala persuasionem decipit, errans ipse, et alios errare faciens. Huic illud aptabitur congruenter: *Vae qui potum dat proximo suo subversionem turbidam, et inebrians eum! Vae qui errare facit cæcum in via, qui scandalizat quempiam de his qui credunt Deo! Expedit ei ut appendatur ei mola asinaria super collum ejus, et præcipietur in mare; quia subvertit, ut diximus, sublevantem se, et obedientem transtulit ad superbiam, et eum qui in dulcedine charitatis poterat ambulare, convertit in amaritudinem, et subjectum legibus monasterii malis consiliis depravavit, fecitque odisse eum, et contristari contra illum, qui eum docebat Domini disciplinam, lites serens inter fratres et discordias. »*

Quod si quis hæc transgressus fuerit, acrius coerceatur.] Hæc verba duobus modis intelligit Hildemarus: « Aut enim in ipso gradu quo stat durius debet argui, aut certe unum gradum transcendere. » Bernardus Cassinensis vero: « Ego autem, inquit, puto quod B. Benedictus vidit ex quantitate delicti pœnam transgressoribus imponendam, arbitrio relinqui abbatibus hujus impositionem pœnæ, ut secundum agritudinem medicina præstetur. » Sed Boherius, relata 334 utriusque expositione, suam ita exprimit: « Ego autem dico: acrius puniatur, scilicet defendens illo qui delinquit. » Et certe si is « qui aliorum er-

rorem defendit, multo est damnabilior illis qui errant, quia non solum ille errat, sed etiam aliis offendicula erroris præparat et confirmat; merito acriter puniendus est qui alios tuetur. Apposite ergo S. Pachomius (Art. 99): « Qui consentit peccantibus, et defendit alium delinquentem, maledictus erit apud Deum et homines, et corripietur increpatione severissima. » Et Regula Orientalis (Cap. 55): « Si quis errori ejus

A consenserit, et secundum duritiam illius magis consilium dederit, ut se tardius humiliet, sciat se cum in hoc errore fuerit deprehensus, simili modo culpabilem judicandum. » Denique Regula secunda SS. Patrum (Cap. 5): « Si quis vero de fratribus, vel qui in cellis consistunt, ejus errori consenserit, culpabilis erit, atque excommunicatione dignissimus. »

CAPUT LXX.

Ut non præsumat passim quisquam cedere ^a

Vetetur ^b in monasterio omnis præsumptionis occasio. Constituimus ut nulli liceat quemquam fratrum suorum excommunicare aut cedere, nisi cui potestas ab abbate data fuerit. Peccantes autem coram omnibus arguantur: ut cæteri metum habeant. Infantum ^c vero usque ad quindecim annorum ætates,

disciplinæ diligentia ab omnibus, et custodia sit. Sed et hoc cum omni mensura et ratione. Nam in fortiori ætate qui præsumpserit ^d aliquatenus, sine præcepto abbatis, vel in ipsis infantibus sine discretione exarserit, disciplinæ regulari subiaceat, quia scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (Tob. iv).

^a Quidam addunt, aut excommunicare.

^b Al., vitetur, editi, ut vitetur.

^c Al., Infantibus.

^d Cassin., Flor., præsumit.

COMMENTARIUS.

Æqualis utrinque periculi est, et tueri nocentem, et persequi innoxium: unde cum illud superiori capite prohibuisset S. Benedictus, istud præsentis capitulo damnat: ubi quod ait in titulo *passim*, Hildemarus interpretatur « leviter; præsumptive, prout quis vult, vulgo **385** ubique; » Smaragdus « inordinate, incongrue, et sine rationis modo; » Boherius « indiscrete, indifferenter, quandocunque. » Idque secundum Hildemarum tam abbatem respicit quam eos quibus excommunicandi et cædendi potestatem fecit, aliosve quoscumque, qui pro libitu, leviter, inordinate indifferenterque cedere aut excommunicare debent neminem, sed omnia cum pondere et mensura facere.

Vetetur in monasterio omnis præsumptionis occasio. Hoc membrum, ut scribit Menardus, est quoddam generale edictum ad sequentia stabilienda.

Constituimus, ut nulli liceat quemquam fratrum suorum excommunicare. Sive propter majores, sive propter minores culpas.

Aut cedere. Sive per se, sive per alium; aut percutiendo, aut poenitentiam injungendo.

Nisi cui potestas ab abbate data fuerit. Sive data sit in commissione alicujus officii, cui annectatur correctio fratrum; sive per specialem delegationem ad aliquem particularem hujusmodi actum, ut post Bernardum Cassinensem et Boherium loquitur Turrecremata. Hæc potestas vulgo tribuitur priori majori et subpriori, sive, ut majores nostri vocabant, priori claustrali; « hi enim apud nos exercent hoc officium absente abbate potissime, inquit Boherius. » Præterea decanis et senioribus.

Idem cum S. Benedicto decrevit S. Ferreolus cap. 21, et merito quidem; nam optime arguit S. Basilus (Regul. fus., cap. 55): « Si increpato medicina est, non est cujusvis increpare delinquentem, quemadmodum neque curare ægrotum, nisi alicui ipse præpositus cum majore censura id muneris commiserit. »

Peccantes autem coram omnibus arguantur. Hildemarus hic alium regulæ locum objicit, ubi peccantes bina admonitione secreta corripi jubentur, non publica. Sed ipse etiam solvit objectionem distinguendo inter privata et publica peccata: illa secreta, hæc publice coram omnibus emendanda: unde et hanc periodum cum hac interpolatione scribit: *Peccantes coram omnibus, arguantur*, supple: coram omnibus. Ita quoque S. Augustinus hunc Apostoli locum: *Peccantes coram omnibus arguantur*, conciliat

cum illa Matthæi sententia: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum* (Serm. 82, de Script.). « Ipsa, inquit, corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus. Ipsa corripienda sunt secreta, quæ peccantur secretius. Distribuite tempora, et concordat Scriptura. » Hunc etiam Regulæ locum de peccatis publicis interpretantur Smaragdus, Richardus de S. Angelo, Boherius, Turrecremata, Matthias Lambertus. Atque ite in Regula Tarnatensi decernitur (Cap. 8), ut « quæcunque absque testibus admittuntur, si ad abbatis notitiam pervenerit, secretius emendetur; si omnibus innotuerit, coram omnibus est reus admissi criminis arguendus. »

386 Ejus rei praxim videre est in antiquis Cluniacensis monasterii Consuetudinibus, auctore Udalrico, ubi hæc leguntur: « Sunt adhuc apud nos alia genera correctionis, quæ non solum dominus abbas facit, sed etiam, si opus fuerit, prior. Nam et inde audivi quam verissime dominus abbas dixerit. (Lib. iii, cap. 5) nullam monachorum ecclesiam debonestari propter quod tale quid committitur ab aliquo fratre; sed hoc esse quod plane faciat ad ignominiam nostram, si quid nequit committitur, et absque digna emendatione dimittitur. Idcirco si quis de aliquo flagitio divulgatur in populo, in præsentia quoque populi solet emendari; ut ei ejus excessum cognoverint, cognoscant et emendationem. Cunctis enim qui videre voluerint videntibus, et maxime in media platea nudatur, ligatur, et verberatur. Et si culpa non est de gravioribus malis, sed forte ut cum aliquo inhoneste et irreligiose in audientia popularium contenderit, pro hujusmodi, cum venerit dies dominicus, ad initium missæ matutinalis concurrente populo ad ecclesiam, stat ipse nudis pedibus prope fores ecclesiæ, et unum codicem grandiusculum tenet in manu; capellum non induit, ut ab omnibus possit agnosci; nemini loquitur intranti vel exeunti; unus famulus semper est juxta illum, qui dicat interrogantibus propter quid talis ei poenitentia sit injuncta, nec recedit inde usquequo missa finiatur. » Vide quæ supra diximus ex Benignianis Consuetudinibus ad cap. 44. Sed e contra Bernardus Cassinensis hic conqueritur de nonnullis religiosi qui, « quando aliquis fratrum etiam sæculares homines suo pravo corrumpit exemplo, eum occulte puniunt, vel de uno loco transferunt ad alium locum, et peccatum licet publicum aut negant mendaciter, aut palliant turpiter. Et qui malo ejus exemplo corrupti fuerant delinquentis,

penam ignorantes disciplinae latentis, magis corrumpuntur, et assumunt audaciam faciendi similia, vel etiam majora: contra quos invehitur hac auctoritate B. Benedictus: *Pe cantes coram omnibus arguantur.*

Infantum vero usque ad quindecim annorum aetates disciplinae diligentia sit.] Et etiam ultra si non sint morigerati, ut docet Hildemar. Et tamen in excerpto 94 Egberti episcopi Eboracensis exstat canon Roman. et Francor. (*Spelm. tom. I Concil. Angl.*): « Parvulus usque anno 15 pro delicto corporali disciplina castigetur; post hanc vero aetatem quidquid deliquerit, vel si furatur, retribuatur, seu etiam secundum legem exsolvat. »

Et custodia adh. beatur ab omnibus.] Qui disciplina non indigent, eamque apprimere noverunt: « Neque enim consequens est, ut illi disciplinam dent, qui indigent disciplina et nesciunt disciplinam, » inquit Hildemar. : hinc etiam Menardus: « Cum dicitur *ab omnibus*, hoc de praepositis, decanis, sacerdotibus, diaconis, senioribus, aliisque intelligitur, qui ad eam aetatis maturitatem pervenerint, ut tempus, rationem et modum discretæ correctionis cognoscere valeant. Vel, ut loquitur S. Ferreolus, *ad quos pertinet correctionis 887 vel nosse modum, vel tenere iudicium.* Nec puto unquam fuisse permissum iis qui 17 aut 16, imo et 20 aetatis annum vix attigerunt, passim pueros cedere. »

Nam in fortiori aetate qui praesumpserit, etc.] Ita S. Aurelianus decernit (*Cap. 13*), ut « frater in fratrem si ausus fuerit manum mittere, legitimam disciplinam accipiat. » Quæ verba tanquam ex concilio Ilerdensi, cap. 7, citantur ab Ivone Carnotensi, p. 6 decreti, cap. 292. Sed ea desumpsisse videtur S. Aurelianus ex Regula S. Cæsarii ad virgines, ubi hæc leguntur (*Cap. 24*): « Si forte, ut se habet humana fragilitas, in tantum nefas aliquæ de sororibus ausæ fuerint, diabolo instigante, prorumpere, aut ut lutum faciant, aut in se invicem manum mittant, justum est ut legitimam disciplinam accipiant. » In Regula vero S. Ferreoli præscribitur (*Cap. 21*), ut « quisquis taliter incontinens manibus invenitur, ita ut nesciat ab illicitis temperare, manus illæ quas erexit in proximum, per longum tempus non solum jejuno, sed etiam operis assiduitate lassentur, ut deinceps ad Deum levantur in oratione, non cum furore extendantur in fratrem. »

Cæterum quod hic statuit S. Benedictus de pueris usque ad annos 15 cædendis, confirmatur ex praxi veterum monachorum, quam videre est apud Severum Sulpicium, lib. 1 Dialog., cap. 5, ubi refert duos pueros, quorum unus 12, alter 15 erat annorum, ab abbate suo flagris exceptos fuisse, eo quod patratum a se miraculum aliis fratribus divulgaverant, ne scilicet vana elati gloria perirent.

CAPUT LXXI.

Ut obediens sint sibi invicem.

Obedientiæ bonum non solum abbati exhibendum est ab omnibus, sed etiam sibi invicem ita^a obediunt fratres, scientes se per hanc obedientiæ viam ituros ad Deum. Præmisso ergo abbatis aut præpositorum^b qui ab eo constituuntur imperio, cui^c non permittimus privata imperia præponi, de cætero omnes juniores prioribus suis omni charitate et sollicitudine obediunt. Quod si quis contentiosus reperitur, corripitur.

Si quis autem frater pro quavis minima causa ab

abbate, vel a quocunque priore suo corripitur quolibet modo; vel si leviter senserit animum^d prioris cujuscunque 888 contra se iratum vel commotum, quamvis modice; mox sine mora tandiu prostratus in terra ante pedes ejus jaceat satisfaciens, usque dum benedictione sanetur illa commotio. Quod si quis contempserit^e facere, aut corporali vindictæ subiaceat; aut, si contumax fuerit, de monasterio expellatur.

^a Al. drest ita.

^b Conc., ut præpositorum.

^c Al., quibus.

^d Cassin., Narb., Flor., cum quibusdam mss., animos . . . iratos vel commotos.

^e Al., quod qui contempserit.

COMMENTARIUS.

Obedientiæ bonum non solum abbati exhibendum est ab omnibus, sed etiam sibi invicem ita obediunt fratres.] Eandem doctrinam tradit abbas Isaias in Regula sua his verbis (*Cap. 50*): « Si habitaveris cum aliquo fratre, esto cum illo ut peregrinus, nec præcipias illi quidquam, nec te superiorem illi facias, nec præfidenter agas cum illo; et si præceperit tibi aliquid quod nolles, abscinde voluntatem tuam, et ne contristes illum, ne abscindatur pax a vobis, et scias quod obediens est major. » Idem etiam docent S. Basilii in Regul. brev., interr. 115; S. Dorotheus doctr. 19; Regula Cujusdam ad monachos, cap. 5, et S. Bernardus sermone 11, in Cant.

Scientes se per hanc obedientiæ viam ituros ad Deum.] Præclara sane, et digna S. Benedicto sententia, quæ multos, si quibus excitari possimus stimulis, animos addere debet; neque sub dubio aliquo obedientem ad Deum iturum promittit, sed constanter, certissimeque affirmat dicens: *SCIENTES se per hanc obedientiæ viam ituros ad Deum*; quia « solis obedientibus aeterna salus hæreditario jure debetur, » ut ait Petrus Damiani (*Serm. de S. Benedict.*), seu quisvis alius: unde et S. Fructuosus in Regula monastica communi dicit (*Cap. 5*): « Qui per

Christum ad Deum ire desiderant, . . . obediens sint abbati usque ad mortem, in tantum ut nullam propriam faciant voluntatem, sed Patris: »

Præmisso ergo abbatis et præpositorum qui ab eo constituuntur imperio.] Præpositorum nomine S. Benedictus hic non eos solum qui supra decanos post abbatem sunt secundi, intelligit; sed ipsos etiam decanos, circatores, officiales, cujuscunque artis præpositos.

Cui non permittimus privata imperia præponi.] Ordo enim obedientiæ exigit ut primum majoribus, deinde minoribus pareamus, ut etiam docet S. Augustinus his verbis (*Serm. 62, de Script.*): « Ipsos humanarum rerum gradus advertite. Si aliquid jusserit curator, nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem jubeat, non utique contemnitis potestatem, sed eligis majori servire; nec hinc debet minor irasci; si major 889 prælatus est. Rursum si aliquid ipse proconsul jubeat, et aliud jubeat imperator, nunquid dubitatur isto contempto illi esse serviendum? Ergo si aliud imperator, et aliud Deus, quid judicatis? »

De cætero omnes juniores prioribus suis cum omni charitate et sollicitudine obediunt.] Verum cum omni

tempore fratres aliquo occupatos exercitio detineat S. Benedictus (nam modo in ecclesia divinas laudes celebrare, modo in claustrum lectioni vacare, modo in horto aut alibi labori manuum incumbere, modo in refectorio cibum sumere, modo in dormitorio somno indulgere Regula jubet, nullum prorsus, aut vix ullum temporis intervallum relinquens), querit hic Hildemarus qua ratione sibi invicem fratres obedire debeant: nam si fratribus quis obedientiam exhibeat, Regulae consequenter denegat; si Regulam observet, eo ipso fratribus obtemperare non valet. Hanc ad objectionem tria reponit idem Hildemarus: 1^a Omnibus obedit, qui omnibus servit, sive in coquina cibos preparando, sive in hospitio supervenienti ministrando, sive in infirmatorio aegrotos curando, et sic in aliis obedientiis. 2^a Qui opere non potest, corde saltem et voluntate, quam praesertim respicit Deus, obedire nihil vetat. 3^a In eadem etiam addicti obedientia sibi invicem obtemperare possunt, verbi gratia, cum pannos lavaturi fratres mittuntur, delicati alienigenis fratribus hoc ab eo deprecantis pannos ipse lavare potest; coquinae officio deputatus, socio in hac arte minus versato aliquid circa coquinae ministerium petenti obedire potest. Primam et tertiam responsionem proferunt etiam Bernardus Cassinensis et Boherius.

Quod si quis contentiosus reperitur, corripatur. Quem in locum Hildemarus: « Et bene, inquit, cum obedientiae fecit mentionem, subiunxit: Si quis contentiosus fuerit, corripatur, quia nulli magis contentio congruit, quam inobedientia. » Contentiosus autem eidem Hildemaro « est ille, qui quidquid agit, semper cum murmurio vel detractatione agit, sive cum defensione mala, atque ingenio. » Secundum Bernardum Cassinensem vero « contentiosus ad inobedientiam attinet; sed hic plus importat, videlicet quod non solum obedire contemnit, sed etiam cum imperante superbe contendit. » At Boherio contentiosus est ille, « qui alium incitat sermonibus duris et contumeliosis, et qui respondet mala malum dicenti, vel male bonum operanti. »

Si quis autem frater pro quavis minima causa, ab abbate, vel a quocunque priore suo corripatur. Illic locum Boherius in 2° commentario intelligit de correptione: quae fit « in capitulo regulari, in quo etiam de more coram cunctis debet proclamari ad culpam, et corripi ad emendam. » At rectius in 1° commentario dixerat: « Credo hic loqui de correptione privata, quam priores omnes possunt exercere in junioribus, non de correptione publica, quae fit verbis, quandoque verberibus in capitulo; nam illam solus abbas, vel cui commiserit ipse exercere debet. » Et certe S. Pater 890 hic non loquitur de correptione quae fit ab abbate, aut solo priore, sed de ea quae fit a quocunque priore suo.

Quolibet modo. Sive juste, sive injuste.

Vel si leviter senserit animum prioris cujuscunque contra se iratum vel commotum, quamvis modice. Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius, inter commotum et iratum hoc ponunt discriminis, quod iratus dicitur, qui majori inflammatur ira, commotus qui minori.

Mox sine mora tandiu prostratus in terra ante pedes ejus jaceat, etc. Haec communis existit veterum monachorum praxis, quam videre est in eorum passim Regulis. In Regula abbatis Isaie (Cap. 24): « Si peccaveris in aliquo, non pudeat te confiteri illud, neque excusare mendacio, sed genua flecte, et confitere delictum tuum, et pete veniam, et condonabit tibi. » In Regula secunda SS. Patrum (Cap. 7): « Et hoc attendendum fuit, ut frater qui pro qualibet culpa arguitur, vel increpatur, penitentiam habeat, et non respondeat arguenti, sed humiliet se in omnibus. » In Regula S. Macarii, cap. 16, ubi eadem leguntur. In Regula S. Aureliani (Cap. 58): « Si quis pro qualibet culpa, aut transgressione Regulae increpatur, aut disciplinam acci-

pit, arguenti respondere non praesumat. » Carius in Regula Cujusdam ad monachos (Cap. 7): « Ad primum verbum discussionis senioris, sive aconomi, sive alicujus fratris, venia petenda est, et tandiu in terra prostratus, donec senior discussionem consummaverit: si autem senior discussionem iteraverit, et ipse veniam iterare debet. » In secunda Vita S. Congalii, n. 22 (Boll., 10 Maii): « Mos erat in monasterio S. P. Congalii, ut si quis alium increparet, quamvis ille esset culpabilis aut inculpabilis, statim qui increpabatur genua humiliter flecteret. » In Vita S. Eupraxie virginis, n. 14 (Bolland., 15 Mart.), quae ab abbatisa reprehensa, quod tentationes occultasset, « cadens ad pedes abbatisse dixit: Ignosce mihi, domina mea, quia confusa sum indicare tibi hanc causam. » Apud Rufinum de quodam Eutalio referentem (Lib. in de Vit. Patr. n. 29), quod « cum argueretur a senioribus fratribus, non negabat, sed prosternebat se in terram, et adorans eos se dicebat peccasse, et negligenter fecisse. » Idem institutum renovat concilium Aquisgranense decernens (Can. 15), « ut cum a quocunque priore suo increpatus quis eorum fuerit, mea culpa primo dicat; deinde prosternens se illius pedibus cum cappa, si habuerit, veniam petat: et tunc iubente priore surgat, et unde interrogatus fuerit, rationem humiliter reddat. »

Hic autem querit Hildemarus, num ad pedes junioris increpantis se senior sese prosternere debeat; id enim S. Benedictus non dicit. Respondetque affirmative. Similiter et ordo conversationis monasticæ: « Si frater increpatur, vel reprehenditur, aut corripitur a priore qualicunque, aut ab alio quolibet, vel certe a juniore, pro qualicunque re, statim cum summa velocitate in faciem eadem veniam postulet; quia haec eadem humilitas Deo exhibetur, non homini; et si ex corde fuerit, cito indulgentiam promeretur. »

891 Donec benedictione sanetur illa commotio.]

Querit hic iterum Hildemarus, quid si frater iratus aut commotus humiliato fratri benedicere nolit. Respondetque, et simul cum eo Bernardus Cassinensis et Boherius, talem per gradus deducendum esse, et merito quidem; nam omnem omnino humanitatis sensum exuisse oportet eum qui veniam petenti et humiliato parere recusat: hinc citatus hic a Boherio Fabianus papa: « Si quis contristatus noluerit reconciliari fratri suo, satisfaciendo eo qui contristaverit, acerrimis maceretur inediis, usque dum granti animo satisfactionem recipiat. »

Quod si quis contempserit facere. Scilicet humiliare se coram argente.

Aut corporali vindictae subjaceat. Id quod Hildemarus et Bernardus Cassinensis intelligunt de jeuniis et flagellis, juxta illud S. Fructuosus (Cap. 17): « Procaci, et persistenti, atque per superbiam vel controversiam deneganti (culpam), amplior et distributor animadversio, flagellorumque poena irrogabitur. » Concinit S. Ferreolus, c. 2.

Aut si contumax fuerit, de monasterio expellatur.]

Et tamen superius dixerat contumacem bina admonitione secreta primo corrigendum esse. At ille locus, cap. 25, de contumacia transeunte et corrigibili intelligendus est, iste de perseverante, quae nullo modo frangi potest. Ita S. Benedictum conciliant Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius. « Attamen in ista expulsionem, addit Hildemarus, debet attendi persona, sicut saepe jam dictum est, id est si jam grandis venerit de saeculo, tunc debet expelli; si vero parvus fuerit nutritus in monasterio, non debet expelli, sed mitti in carcerem, quia melius est in carcerem sit, quam ad saeculum, id est ad pejorem conversationem vadat. » Ita Hugonem olim in Dervensi monasterio oblatum, et fuga clapsum abbas et moachi « in remoto diversorio cum sibi necessariis manere constituunt, » ut habetur in lib. Mirac. S. Bercharii, n. 22 (Sæc. n. Ben.). His aliqua ex parte conformis est Regula Cujusdam ad mona-

chos (Cap. 7): « Si quis tardior ad veniam inventus fuerit, sive aliqua verba religioni contraria, sive pro excusatione delicti sui protulerit; mittendus est in carcerem, et pœniteat secundum quod judicaverit senior, usquequo corrigatur. Si autem obstinatus invenitur, separandus est a fratribus. » Richardus autem de S. Angelo hanc expulsionem ita intelligit, ut

A expulsus « ponatur in alio aetiori monasterio; alias daretur vagandi materia, quod esse non debet. » Sed loquitur secundum jura recentiora, non juxta priscum veterum monachorum morem, qui contumaces de monasterio exturbabant, ne una ovis morbida totum gregem contaminaret.

CAPUT LXXII

De zelo bono, quem debent habere monachi.

892 Sicut est zelus amaritudinis malus, qui separatur a Deo et ducit ad infernum, ita est zelus bonus qui separat a vitiis ^a et ducit ad Deum et ad vitam æternam. Hunc ergo zelum ferventissimo amore exercent monachi; id est, ut honore se invicem præveniant ^b. Infirmittates suas sive corporum, sive morum, patientissime tolerant; obedientiam sibi

certatim impendant. Nullus quod sibi utile judicat sequatur, sed quod magis alio. Charitatem fraternitatis casto impendant amore ^c, Deum timeant, abbatem suum sincera et humili charitate diligant ^d; Christo omnino nihil præponant, qui nos pariter ad vitam æternam perducant.

^a Conc., a vitiis.

^b Hild., prævenientes.

^c Narb., charitate fraternitatis castum impendant

amorém.

^d Oxon. cum tribus mss., humiliter diligant. humilitate

COMMENTARIUS.

[Sicut est zelus amaritudinis malus, etc.] Etsi zelus, quod veteres invidiam proprie significet, in sacris tamen Scripturis, et a SS. Patribus in bonam et in malam partem promiscue usurpatur, ut hic a S. Benedicto; ex Hildemaro autem « zelus qui in bono ponitur, intelligitur vis, id est amor mentis; et zelus malus intelligitur invidia. » Utrumque vero S. Pater philosophice, ut loquitur Bernardus Cassinensis, distinguit per oppositionem unius ad alterum contrarium, « ut unum per aliud possit clarius apparere: distinguit enim inter zelum bonum et malum; utriusque proprietates et effectus ponens. » Proprietas zeli boni est, quod sit natura sua bonus, mali malus: « Zelus enim bonus est amor virtutum, et horror vitiorum: zelus malus est amor vitiorum, et horror virtutum, » ut scribit Hildemarus. Effectus zeli boni tres hic annotat S. legislator: 1° quod separat a vitiis, 2° quod ducat ad Deum, 3° quod vitam æternam conferat. Zeli vero mali duos, 1° quod separat a Deo, 2° quod ducat in infernum.

Hunc ergo zelum ferventissimo amore exercent monachi.] Nota quantum in discipulis zelum ardere desideret, qui non ferventi tantum aut ferventiori amore contentus, ferventissimo omnium agi peroptat, cujus exercitium in octo potissimum constituit.

893 Id est ut honore se invicem præveniant.] En primum zeli boni exercitium, quod velim attendant ii qui contrariam monasticæ vitæ honestatem contendunt: etsi nolim sæculares agendi modos in claustra transferri, a quibus alienum se facere tenetur quilibet monachus.

Infirmittates suas sive corporum, sive morum, patientissime tolerant.] En secundum boni zeli exercitium, quod commendat apud Cassianum abbas Joannes his verbis (Collat. 19, c. 9): « Is vere et non ex parte perfectus est, qui et in eremo squalorem solitudinis, et in cœnobio infirmittates aequali magnanimitate sustentat. » Et S. Bernardus (Serm. 12 in Cant.): « Omnis in vobis, qui fraternas infirmittates tam corporum quam animorum non solum patienter supp-riat, sed insuper, si licet, et si valet, juvat obsequiis, confortat alloquiis, consiliis informat; si hoc non potest propter disciplinam, sollicitus saltem orationibus solari non cessat infirmo; omnis, inquam, qui talia operator in vobis, bonum omnino spargit odorem inter fratres, et odorem de

unguentis optimis. Balsamum in ore hujusmodi frater in congregatione, monstratur digito, et dicunt de eo omnes: Hic est fraterum amator, et populi Israel; hic est qui nullum orat pro populo, et universa sancta civitate. » Et alibi (Serm. 1 de omnib. SS.): « Quibus laudibus dignum, quanto amplectendum putas affectu fratrem illum qui, sine querela conversans inter fratres, tota sollicitudine cavet ne quid in eo sit quod ab aliis portari oporteat, et quidquid in aliis est onerosum, patientissime portat. » Vide ejusdem S. Bernardi serm. 36 de Diversis.

Obedientiam sibi certatim impendant.] Præmissio tamen abbatis et præpositorum imperio: en tertium zeli boni exercitium.

Nullus quod sibi utile judicaverit faciat, sed magis quod alio.] Ecce quartum, de quo Benedictum Anianensem laudat Ardo Smaragdus in ejus Vita, n. 31.

Charitatem fraternitatis casto impendant amore.] Et in hoc quintum boni zeli exercitium reponit S. Benedictus; in quo, ut notant Bernardus Cassinensis et Boherius, non sine causa dixit casto, « ut videlicet inordinatum, indiscretum, carnalem, et immundum, seu pollutum, compescat et excludat amorem. » Atque ita S. Macarius dicebat (Cap. 7): « Omnes oportet diligere fratres, cum quibus etiam te confidis videre gloriam Christi. »

Deum timeant.] Filiali utique timore, et hoc est sextum zeli boni exercitium.

Abbatem suum sincera et humili charitate diligant.] Ecce septimum. Sincera vero charitas dicitur illa quæ nullo carnali amore, nullo timoris aut remunerationis intuitu corrupta est, sed pro solo Dei amore impenditur.

Christo omnino nihil præponant.] Dignus est enim plane omnibus postponi, qui Christo aliquid præponit; cum summo **894** et infinito bono nihil sit præferendum. Et hoc est ultimum zeli boni exercitium, quod licet absque ullo remunerationis intuitu sit habendum, sua tamen mercede non caret, quam S. Pater indicat cum addit:

Qui nos pariter ad vitam perducant æternam.] Istud pariter commentatores interpretantur simul omnes, nullo excluso. Nonnulli codices addunt amen, qua de voce Boherius in 2 commentario: « Gallici quidem hoc amen raro habent, quod tamen bene convenit, cum finis Regulae sit hic verus, quoniam sequens caput non est utique regulare, sed intentum magistri.

Reguleque effectum summam indicat. Amen itaque hic optative ponitur, ut hic conclusio ejusdem operis esse demonstretur. Desideratur tamen in anti-

quissimo codice Oxoniensi, in Cassinensibus, apud Hildemarum, Smaragdum, Hæftenum, atque in aliis mss. et editis non paucis.

CAPUT LXXIII

De eo^a quod non omnis observatio justitiæ in hac sit Regula constituta.

Regulam autem hanc descripsimus, ut eam observantes in monasteriis^b, aliquatenus vel honestatem morum, aut initium conversationis^c nos demonstramus habere^d. Cæterum ad perfectionem conversationis qui festinat^e, sunt doctrinæ sanctorum Patrum: quarum observatio perducit^f hominem ad celsitudinem perfectionis. Quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Testamenti, non est rectissima norma vitæ humanæ? aut quis liber sanctorum catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum?

^a Al. deest, *De eo*.

^b Oxon., in hanc observationem monasterii.

^c Al., conversionis.

^d Oxon., nostræ demonstramus haberi.

^e Al., qui festinant.

^f Al., perducit. Al., perduxit.

^g In conc. deest, et instituta et vita eorum.

^h Al., vitas. Al., vitæ.

ⁱ Conc., amplius.

Nec non et collationes Patrum, et instituta^g, et vita^h eorum; sed et Regula S. Patris nostri Basilii, quid aliudⁱ sunt nisi bene viventium et obedientium monachorum instrumenta virtutum? Nobis autem desidiis et male viventibus atque negligentibus, rubor confusionis est. Quisquis ergo ad patriam cœlestem festinas, hanc minimam inchoationis Regulam descriptam, adjuvante Christo, perfice: et tunc demum ad majora, quæ supra commemoravimus, doctrinæ^g virtutumque culmina, Deo protegente, pervenies^j.

^j Flor. addit, Amen. Facienti hæc vita erit æterna. Concord. cum quibusdam mss. et commentatoribus, Facientibus hæc regna patebunt superna, vel æterna; quidam etiam addunt, Amen. Sed hæc clausula desideratur in antiquioribus Cassinensium codicibus, esseque additam patet ex Hildemaro, qui suo commentario hunc finem imponit: *Explicit Deo gratias. Amen. Explicit traditio quam Hildemarus monachus exposuit super Regulam S. Benedicti, et tradidit discipulis. Facientibus hæc regna patebunt superna. Amen.*

COMMENTARIUS.

Regulam autem hanc descripsimus, ut eam observantes in monasteriis, aliquatenus vel honestatem morum, aut initium conversationis nos demonstramus habere. Ita nimirum de se ipso sentiebat Pater sanctissimus, suosque discipulos in humilitate fundatos atque firmatos esse peroptabat, ut Regulam discretionem præcipuam, sermone luculentam, quam etiam inter præcipua ejus miracula S. Gregorius recenset (*Lib. II Dial.*), observantes, non absolute, sed aliquatenus tantum honestatem morum, aut conversationis initium, sese arbitrentur habere.

Honestatem vero morum in tribus consistere docet Joannes de Turrecremata: 1° In fuga vitiorum, juxta illud S. Ambrosii (*Lib. I de Offic. c. 46*): « Quid est aliud honestum, nisi ut fugibilia fugiantur? » 2° In timore, amore, cultuque Creatoris, juxta illud ejusdem Ambrosii (*Ibid., c. 45*): « Honestum est, Domine, ut te timeamus, te diligamus, te deprecemur et honoremus: te enim decet hymnus in Sion. » 3° In disciplinata conversatione exteriori, secundum illud Regulæ S. Augustini: « In incensu, statu, habitu vestro, et in omnibus motibus vestris, nihil fiat quod cujusquam offendant aspectum, sed quod vestram decet sanctitatem. »

Cæterum ad perfectionem... qui festinat, sunt doctrinæ SS. Patrum, etc.] Appositæ ad hunc locum Petrus Damiani de monachorum perfectione disserens (*Opuscul. 15, cap. 5*): « Ad hanc, inquit, profecto agriculturam (cordis) typice impellebat Josue filius Joseph, cum eis de parvæ sortis funiculo conquerebantur diceret: Si populus, inquit, mulus es, ascende in silvam, et succide tibi spatia in terra Pheresæ, et Raphaim, quia angusta est tibi possessio montis Ephraim. Nam ut rem ad id quod propius adjacet non incongrue referam, in angusta se montis Ephraim possessione colubuit, qui sola B. Benedicti Regula contentus esse decrevit. Sed audi quomodo te ad montem Josue novus impellat, et ad latiora pos-

sessionum spatia festinare præcipiat: Regulam, inquit, hanc descripsimus, ut hanc observantes aliquatenus, vel honestatem morum, vel initium conversationis, nos demonstramus habere. Ecce mons Ephraim. Sed quoniam angustam hic possessionem esse perpendit, mox ad altiora simul et latiora transiit. Cæterum qui festinant ad perfectionem, sunt doctrinæ sanctorum, sive Collationes, et instituta Patrum, etc.; quæ quoniam vobis notissima novimus, hic apponere superfluum judicamus. »

Porro doctrinæ SS. Patrum, secundum Bernardum Cassinensem et Nicolaum de Fractura (*In 2 comm.*), « Magis intelligendæ sunt per exempla factorum quam per scripta verborum: » unde acute observat Boherius S. Benedictum non in singulari, sed in plurali numero dixisse doctrinæ; quia, inquit, quedam doctrina est verbalis, quedam autem exemplaris. Sed Richardus de S. Angelo, nulla facta utriusque doctrinæ distinctione, doctrinas hic intelligit eas quæ recipiuntur ab Ecclesia Romana; et sunt istæ, inquit, in primis Opuscula B. Cypriani martyris et Carthaginensis episcopi, item Opuscula B. Athanasii Alexandrini episcopi, item Opuscula B. Basilii Cappadoceni episcopi, item Opuscula B. Gregorii Nazianzeni episcopi, item Opuscula B. Joannis Constantinopolitani episcopi, item Opuscula B. Hilarii Pictaviensis episcopi, item Opuscula B. Ambrosii Mediolanensis episcopi, item Opuscula B. Theophili episcopi Alexandrini, item Opuscula B. Hieronymi presbyteri, item Opuscula B. Prosperi religiosi viri, item Opuscula B. Leonis papæ ad Flavianum episcopum destinata; item Opuscula atque Tractatus omnium Patrum orthodoxorum, qui in nullo a S. Romana Ecclesia deviarunt; item Decretales epistolæ quas beatissimi papæ diversis temporibus in urbe Romana pro diversorum Patrum consensione dederunt, venerabiles suscipiendæ sunt. » Boherius autem inter catholicos Patres, Ecclesiæ doctores; atque hos inter S. Ilcro-

nymum præfert, maxime quoad actus cœnobiticus. A ut pote qui cœnobiticam in Urbe, eremiticam in vasta Ægypti eremo, abbaticam in Bethleem vitam pergerit, et præclare de monastica scripserit, præsertim in epistolis ad Heliodorum, Nepotianum, Paulinum, et Rusticum.

Quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Testamenti, etc... hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum? Istud præclare resonabat apud Cassianum abbas Pynufius, cum compendiosam ad perfectionem viam demonstrans, et ascendentes ad ipsam charitatem, quæ Deus est, gradus componens diceret (*Lib. iv, c. 45*): « Audi paucis ordinem per quem ascendere ad perfectionem summam sine ullo labore ac difficultate valeas. Principium nostre salutis sapientiæque, secundum Scripturas, timor Domini est; de timore Domini nascitur compunctio salutis; de compunctione cordis procedit abrenuntiatio, id est nuditas et contemptus omnium facultatum; de nuditate humilitas procreatur; de humilitate mortificatio voluntatum; mortificatione voluntatum extirpantur atque marcescunt universa vitia; expulsiōne vitiorum virtutes fructificant atque suæcrescunt, 397 pullulatione virtutum puritas cordis acquiritur, puritate cordis apostolicæ charitatis perfectio possidetur. »

Necnon et Collationes Patrum, et Instituta, et Vitas eorum. Patrum Collationes hic commentatores intelligunt eas quas numero viginti quatuor descripsit Cassianus. Similiter Instituta libros duodecim quos de Institutis renuntiarum composuit. Per Vitas autem Patrum interpretantur aut eos libros qui dicta et facta priscorum monachorum continent, quos vulgo *Vitas Patrum* appellant, aut etiam acta quorumcumque sanctorum scripta, quorum exempla ad perfectiorem vitam segniores haud parum excitant, uti nos docet S. Joannes Climacus his verbis (*Grad. 26*): « Religiosorum Patrum vite et virtutes audite, seu recitate, et lectæ, mentem nostram ad imitandi studium excitant: doctrinæ vero auditio est lucerna quæ pellit tenebras, quæque errantes in viam reducit, cæcutientes illustrat. » Certe Gregorius episcopus Turonensis (*Lib. de Vit. Pat. cap. ult.*) *Vitas Patrum, et Institutiones monachorum* Leonardo monacho, ad Majus monasterium recluso direxit, ut eum adversus tentationes præminiret.

Sed et Regula S. Patris nostri Basilii. Casariensis animirum in Cappadocia episcopi, ejus habemus regulas breviores, et fusius disputatas, et alteram ex utrisque conflata, quam ex Græco in Latinum Rufinus Aqueleiensis presbyter convertit, cum monasticis Constitutionibus, quas omnes hoc in commentario non semel citavimus: unde miramur Boherium Basili Regulam, de qua hic S. P. Benedictus, Basilio eundem monacho a Casariensi episcopo distincto ascripsisse: nam Regula illa Basilii monachi, quam observant, ut ait, Orientales cœnobitæ, quamque ipse multoties citat, haudquaquam est alia ab illis quæ scripsit Casariensis episcopus.

Quod vero S. Benedictus eum vocat Patrem et suum, non inde sequitur eum militasse sub S. Basilii institutis; sed eum Patrem appellat, vel honoris gratia tanquam antiquiorem, juxta illud S. Augustini: « Honorificentia causa tres appellamus eos qui nos vel tempore vel meritis præcesserunt; nam illud honoris est, quod quotidie senibus dicamus *Pater*. » Vel quia, ut ait S. Hieronymus in « Vulgato sermone maxime in Palæstina et Ægypti monasteriis se invicem Patres vocant. » Unde Cyrillus episcopus Alexandrinus epistolam ad presbyteros et diaconos missam, quæ habetur in actis concilii Ephesini, inscripsit *Patribus monachis*. Vel denique quia nomen

Patris præstantissimis Ecclesiæ scriptoribus, inter quos haud erat inferior S. Basilius, tribui solebat, quemadmodum observat Hæftenus lib. II, tr. 1, disq. 1.

Similiter quod suum nuncupaverit, addens pronomen *nostrum*, hoc ideo maxime fecit, vel honoris atque observantiæ gratia, vel quia hic titulus *sancti Patris nostri* sanctorum ac præsertim monachorum libris solet præfigi, ut videre est in omnibus S. Basilii, S. Joannis Climaci, S. Germani patriarchæ Constantinopolitani operibus: quin etiam ipsi Græci S. Benedicti natalem in suo Menologio die 14 Martii ita annuntiant: 398 « S. Patris nostri Benedicti, multorum monasteriorum Patris, celeberrimi pietate, et miraculorum multitudine illustris. »

Nobis autem desidiosis, et male viventibus, atque negligentibus rubor confusionis est. Ibi, quemadmodum notat Bernardus Cassinensis, de tribus nos S. Pater arguit: de desidia, per quam bonum agere omitimus; de mala vita, per quam peccata committimus; de negligentia, per quam contemnimus, et surgere a nostris iniquitatibus non curamus. Nobis ergo talibus existentibus rubor confusionis est, scilicet legere et attendere libros Patrum et facta eorum; quia magna verecundia nobis est et confusio, nomen SS. monachorum habere, et opera eorum non facere, inquit Boherius. Vel, ut ait Hildemarus, Collationes, Instituta, et Vitas Patrum, nec non et Regula S. Basilii, quæ obedientium et bene viventium monachorum sunt instrumenta virtutum, nobis desidiosis sunt rubor confusionis, non secus ac duobus hominibus, quibus idem labor injungitur, eadem instrumenta ministrantur, eadem merces promittitur, quod studioso et diligenti est materia laudis, negligentem et torpentem est vituperii et confusionis.

Quisquis ergo ad patriam cœlestem festinas. Recte festinas, neque enim lento gradu illic pervenitur.

Hanc minimam inchoationis Regulam descriptam adjuvante Christo perface. Hic enim probe usurpare possumus illud Orsiesii de Pa re Pachomio: « Traditiones Patris nostri scilicet putemus ad cœlorum regna tendentem: » unde et S. Paldo abbas, ut fratres in ea quam arripuerant paupertate firmaret, dicere solitus erat (*In ejus Vita, num. 3, sac. III Bened.*): « Credite mihi, fratres, quia monachus ille qui in hoc monasterio persistens usque ad finem permanserit, anima ejus æterna supplicia nequaquam sustinebit, sed vitam æternam possidebit. »

Porro Regulam suam S. Benedictus *minimam inchoationis Regulam* nuncupat, vel modestiæ, aut humilitatis gratia, vel respectu Anachoreseos, ad quam est præludium, vel quia observata facilis est, ut fuse disserit Hæftenus lib. II, tract. 2, disq. 5.

Illud autem quod habet *adjuvante Christo*, ex Bernardo Cassinensi referri potest vel ad præcedens verbum *descriptam*, vel ad sequens *perface*.

Et tunc denum ad majora quæ supra commemoravimus doctrinæ virtutumque culmina, Deo protegente, pervenies. Ad majora quæ supra commemoravimus, nimirum initio hujus capituli, doctrinas scilicet Patrum, Collationes, Instituta, Vitasque eorum, ac Regulam S. Basilii; quæ, ut observat Bernardus Cassinensis, S. Benedictus majora appellat, « quia in se continent doctrinæ sanctitatem, virtutum acquisitionem, et cœlestis patriæ culmen. » Richardus de S. Angelo illud supra commemoravimus refert, vel ad præcedens caput de zelo bono quem debent habere monachi, vel ad præsens capitulum ultimum. Boherius ad plura alia Regule loca; sed prior nostra sententia, quæ est Hildemari, magis arridet.

S. P. BENEDICTI

OPUSCULA.

SERMO S. P. BENEDICTI

HABITUS IN DISCESSU S. MAURI ET SOCIORUM.

Si tristandum (dilectissimi Patres ac filii) pro tali esset negotio, mihi magis quam vobis in hoc esset mœrendum, qui quantum ad præsens, magnis videor destitui solatiis. Sed quia, dicente Apostolo, charitas benigna est, benignitatem charitatis nostræ omnimodis impendere debemus his quos aliquo modo ea indigere cognoscimus: nec nostra tantum, quantum aliena quærere. Quapropter vos amoris paterni sollicitudine a fletibus et mœrore temperare deposcimus, quia potens est Deus meliores nobis post hujus depositionem corporis huic sanctæ immittere congregationi: quorum meritis et exemplis, longe præstantius quam nostris, ædificemini. Sed et illud summopere nobis procurandum est, ne versutia antiqui hostis, unde aliis salus acquiritur, inde nobis tristitiæ malo, detrimentum in aliquo ingeratur. Non etenim quos unitatis semel in sancta charitate junxit concordia, nunquam vel longissima terrarum dividunt spatia: quoniam semper interioris hominis aspectu, qui renovatur secundum imaginem ejus qui creavit eum, nos quoad vixerimus tempore invicem intuebimur.

Post quæ verba, D. Maurum et socios sic affatus est: Vos autem, fratres charissimi, quos ad opus Domini construendum, ad illas dirigimus partes, viriliter agite et confortetur cor vestrum in sancto proposito et religione: procul dubio scientes quia quanto austeriora, causa salutis aliorum, in hujus via sæculi pertuleritis, tanto majora a Deo recipietis cœlestium gaudia præmiorum. Nec vos ullo modo resolutio hujus nostri mœstificet corpusculi: quoniam præsentior vobis ero carnis deposito onere, vestrique per Dei gratiam cooperator existam assiduus.

Melius confirmari non potest sermo iste quam testimonio oculati simul et auritis testis, scilicet B. Fausti S. Pauli discipuli, ad quem et alios tres socios tendebant ultima verba hujus sermonis: venit enim in Galliam una cum B. Mauro, post cujus obitum, a fratribus Romanam advocatus, et scribens jussu summi pontificis Vitam sancti Mauri, hæc ipsa verba sancto Benedicto ascribit. Sequitur sanctum Faustum Adrenaldu Floriacensis auctor antiquissimus (florebat siquidem anno 890) lib. 1 de Miraculis sancti Benedicti, cap. 6. Sanctus Faustus (inquit) Vitam beati Mauri composuit, ex quo opere nos quoque hæc quæ scripsimus mutuavimus; et immediate postea subjungit istum sermonem una cum epistola ad sanctum Maurum missa. Vide Surium tomo primo, et Arnoldum Uvion Ligni Vitæ lib. 1, cap. 1. Denique hujus sermonis veritatem videntur valde stabilire cum verba illa sancti Mauri quibus san-

ctum Roman. de obitu sancti Benedicti consolatur apud scriptorem antiquissimum Vitæ sancti Romani in Bibliotheca Floriacensi, tum versus isti P. Damiani S. R. E. cardinalis, ubi de laudibus montis Cassini, his verbis:

Si cecidit Sinai mons qui legem dedit olim.
Quod periisse tamen sua mœnia credere nolim,
Regula namque manet digitis descripta sacris.
Tradita discipulis Mauro Flacidoque beatis.
Si rex Antiochus ex auro vendidit aram,
Lege labore novem Machabæus restruet aram.
Lator ait legis, vobis præsentior adsum,
Post mortem, quam nunc dicam clamantibus, adsum.

Cuat Arnold. Uvion in martyrologio suo ad diem S. Mauri.

EPISTOLA SANCTI BENEDICTI

AD SANCTUM MAURUM MISSA.

B Accipe, dilectissime, extrema institutoris tui dona, quæ et longum nostrum testentur amorem, et tibi ac commilitonibus tuis contra omnium perpetui munimen præbeant impedimenta malorum. Post expletam enim totam trinam vicenorum annorum decursionem, ex quo monasterialem adisti perfectionem, in gaudium Domini tui es introducendus: ut nobis hesterno die, postquam a nobis digressus es, Dominus ostendere est dignatus. Prædico etiam, ibi moram vos in eundo esse passuros, ac cum difficultate labilem locum inventuros, pro his quæ et Deo ordinante perficientur, et quæ inimicus humani generis molimine calliditatis suæ in vos concitabit. Nusquam tamen benignitas misericordis Dei vobis deerit: sed potius differendo licet, ac desiderium animi vestri in longum experiendo, al'orsus quam speravimus aptissimam largiri dignabitur metationem. Jamque valeas felix in professione, felicior futurus in perventione.

Auctores omnes superius citati in not. ad sermonem in discessu S. Mauri habitum, hanc etiam afferunt epistolam ascribuntque S. Benedicto: quos citasse de novo visum est superfluum. Adde solum testimonium Adrevaldi Floriacensis eodem libro quo supra, cap. 7, ubi de sanctis Mauro et sociis loquens, sic ait: Profecti itaque a cœnobio Cassini Epiphonorum diebus, quinta sabbati haud procul in prædium ejusdem cœnobii ea deveniunt die: susceptique sunt a duobus fratribus: quos pridie illinc hac de causa reverendissimus pater miserat: dumque illic quietis gratia pernoctarent, superveniunt eis nocturnam synaxim agentibus duo fratres, missi a S. Benedicto cum piis muneribus, capsula scilicet reliquiarum ac brevi epistola, etc.

D Capsula illa reliquiarum, quæ eburnea est, ostenditur apud S. Maurum Fossatensem juxta Parisios: epistolam sepultam cum S. Mauro, juxta ipsius desiderium et voluntatem, aliqui testantur.

APPENDIX

AD OPERA S. P. BENEDICTI.

SCRIPTA SUPPOSITA.

EPISTOLA SANCTI BENEDICTI

AD SANCTUM REMIGIUM RHEMORUM ANTISTITEM MISSA.

Dominico sacerdoti Remigio, et frater et conservus in Christo Jesu, cœnobialis vitæ humilis cultor Benedictus, æternæ benedictionis munus.

Sanctissimo tuo congratulans profectui (sacerdos Regis summi), quia summi capitis membra sumus, quod mihi dæsse sentio in me, totum (laus Deo) possidere me credo in te. Ecce quod mea peccata fieri prohibuerunt, tuæ auctoritatis sacerdotalia habent merita: et desinant amodo circa me rumores hominum, cum apud te constet omnium esse perfectionem virtutum. Hanc captivam et ab antiquo hoste obses-am, tuæ delecto celsitudini; quætebus pro ejus liberatione sacram hostiam offerre Deo debeas, et meam pravitate victoria ipsa non minimum lætifices. Vale, sacerdotum Christi lepidissime calcule.

Cum vero signa is litteris idem hospitibus valesceret, proprium munus cum illis in Galliam destinavit, qui beato Remigio tantæ humilitatis munus offerret. Cumque Rhemensium urbem intrarent, et sanctus Domini pontifex tanti patris apices providisset, lacrymis uberimis profusus, in hæc verba prosilivit: Gratias tibi, Christe Redemptor clementissime, qui nostra tempora tanta sublimasti gloria, ut in speciali famulo tuo Benedicto tota te per orbem magnificent Ecclesia. Surrexitque continuo gloriosus archimandrita Remigius, et episcopali se infusa more solito trabeavit: atque oblaturus Deo sacrificium, ecclesiam concitus intravit. Cumque miserabilis illa parentum solatio in ecclesiam venisset, versipellis vaser ille per os puellæ hæc verba invitus protulit: O sacerdos Remigi, noli adversus Benedictum gloriari: quia non per tuum imperium, sed per ejus humilitatem exire cogor. His dictis, liberata est mulier: et omnes qui audierunt dederunt gloriam Deo, qui est mirabilis in sanctis suis et benedictus in sæcula.

Epistolam hanc una cum miraculo in fine epistolæ contento affert Hincmarus Rhemensis antistes, successor sancti Remigii et Vitæ ipsius scriptor antiquissimus: florebat siquidem tempore Caroli Magni ante annos octingentos. Et quamvis in testamento S. Remigii quod est apud Brissonium in suis formulis, ipse miraculum istud sibi ascribat de curata filia cujusdam nobilis nomine Benedicti, non abnuimus multis, siquidem potest ascribi miraculum illud, primo quidem et præcipue missæ sacrificio, secundo sancti Remigii ardentissimis precibus, tertio et humilitati sancti Benedicti, quam mirum quantum præ se fert tota hæc epistola, ut et tota vita et doctrina ipsius. Quod si adhuc irrepsisse hac in re errorem ob similitudinem nominis Benedicti, suspiceris, cur non potius arrideat conjectura opposita: fuisse scilicet horum nominum convenientiam occasionem aptissimam sancto Remigio agnoscendi divi Benedicti, cujus sanctitatis fama undique volabat, maxime autem in Gallia nostra per sanctum Romanum, qui sancto Patri sanctæ conversationis habitum dederat; cui cum esset dictum divinitus ut illis parceret locis, quia alter amicus aderat, in Galliam venerat: ubi monasterium Fons Regis nominatum edificabat in territorio Antisiodorensi, tempore quo sanctus Maurus in Galliam venit, teste Adrevaldo Floriacensi qui florebat anno

A 890. *Lib. 1 de Miraculis S. Benedicti, cap. 8. Eandem epistolam affert appendix Chronici Cassinensis, et Arnoldus Uvion Ligni Vitæ lib. 1, qui et ait eam sæpe diversis in locis impressam. Eam vidi excusam una cum Regula et ipsius explicatione facta per cardinalem Turcremata, anno 1517.*

SERMO SANCTI BENEDICTI

In mortem S. Placidi.

Sicut patris est gaudere in suorum profectibus filiorum, ita et filiorum est augmentum patris sua lucra reputare. Quapropter noveritis dulcissimum et amantissimum filium meum Placidum, martyriali trabea adornatum, migrasse ad Dominum. Jam enim meis interioribus oculis ejus immaculatam hostiam et Deo beneplacentem deduxi in alta cœlorum. Hunc nempe, quo illum a patre suo suscepi, memineram esse mortalem, nec fefellit opinio. Nunc non est quod conquerar, habeo in quo Deo gratiam agam: quia semper optavi ut de fructu cordis mei omnipotenti Deo sacrificium offerretur. Nihil enim hoc sacrificio habui pretiosius, nihil amabilius, nihil charius: elegit namque Placidus pro Christo momentaneam mortem, et pervenit ad eum, in cœlesti solio ad dexteram Patris regnantem. Ob id enim Christus pro omnibus mortuus est, ut nos non nobis, sed Christo viveremus. Grates autem omnium refero Redemptori, quia ingratus esse non possum. Congaudendum enim mihi est, quod talem discipulum habuerim, non dolendum quod amiserim. Nam illud munus fuit, hoc debitum est: functus sum famulatu Placidi discipuli mei quandiu Deus voluit, et post, qui dedit recepit. Quod naturæ communis fuit, Placidus pro Christo posuit, et quod singularis est gratiæ, meruit. Cur autem ego doleam mihi Placidum filium meum ereptum, cum ob salutem nostram Deus Filio suo non parcens, pro nobis omnibus tradidit illum? Quis unquam exceptus est a conditione moriendi, qui non est exceptus a conditione nascendi? Non ergo Placidum delleam filium, quem scio transisse de morte ad vitam. In illius namque morte gaudendum est, non dolendum, quia illam pro veritate gustavit. Nam cur ego te, Placide, fili charissime, delleam, qui mihi sic ereptus es, ut omnium esses? Non enim perdidisti usum naturæ, sed commutasti, ante corpore separabilis a Deo existens, nunc individuum cum Deo permanens: felicia verba quæ in te expendi! felices labores quos in te sustinui! Dum viveres mecum, non te Tertullii patrii patris tui amor a me divellere potuit: nec ipse mihi unquam patrem prætulisti, usquequo ad æternam vitam migrasti.

Sermonem istum videre potes apud Surium, tom. VII, in Vita S. Placidi, quæ ascribitur Cordiano S. Benedicti discipulo; eundem affert appendix Chronici Cassinensis, in fine epistolæ missæ a Siculis ad S. Benedictum, et citatur ab Arnoldo Uvion-Ligni Vitæ, lib. 1 cap. 1. Conjecturam probabilem facit eum esse S. Benedicti, ultra supradictas auctoritates, convenientia styli illius cum stylo sermonis præcedentis habiti in discessu S. Mauri, qui a multis auctoribus antiquis C. Benedicto ascribitur.

OBSERVATIO CRITICA IN OPUSCULUM SUBSEQUENS.

Hoc sequens opusculum non pro vero fetu magni S. Benedicti vendere præsumimus, quamvis id ad calcem Regulæ Benedictinæ, jam anno 1595, Arnoldus Wion typis mandare curaverit, quod etiam postea Patres congregationis Bursfeldensis, anno 1610, Parisiis præstiterunt, atque Cistercienses suis statutis inseruerunt; imo et illud magnæ Patrum Bibliothecæ inscribere voverunt editores Lugdunenses. Nam celeberrimus Mabillonius de epistolis ad S. Remigium loquens, altum silentium de hoc opusculo observat, neque epistolas illas ut veras et genuinas existimat, etiamsi S. Benedicti

A sermonem in discessu S. Mauri habitum agnoscat, sed aliis verbis proferat. Hinc etiam clarissi. Calmetius hoc opusculum S. Benedicto Anianensi abbati attribuit, cujus quidem ardens observantiæ monasticæ zelus maxime enituit, in scribenda Regularum monasticarum Concordia. Ut sit, antiquissimum est monasticæ disciplinæ monumentum, dignumque proin ut inter codicis Holsteniani additamenta numeretur, cum eius antiquitatem satis superque probent tot doctorum virorum testimonia ad calcem opusculi apposita.

ORDO MONASTICUS

S. P. BENEDICTO ATTRIBUTUS.

Qualiter fratribus in monasterio religiose ac studiose conversari, ac Domino militare oportet.

Imprimis nocturnis horis, cum ad opus divinum de lecto surrexerit frater, primum signum sibi sanctæ crucis imponat, per invocationem sanctæ Trinitatis; deinde dicit versum, *Domine, labia mea aperies*; postea psalmum: *Deus, in adjutorium*, cum *Gloria Patri*. Tunc provideat sibi frater corporeæ necessitatem naturæ, et sic ad oratorium festinet, psallendo psalmum: *Ad te, Domine, levavi animam*, usque ad finem, cum summa reverentia et cautela intrans, ne alios orantes impediatur: et profectus in locum congruum, effundat preces in conspectu Domini, magis corde quam ore: ita ut illius vox vicinior sit Deo quam sibi: et tunc referat gratias Deo, dicendo:

Gratias tibi ago, omnipotens Deus, qui me dignatus es in hac nocte custodire; deprecor immensam clementiam tuam, ut concedas mihi venturum diem sic peragere in tuo servitio cum humilitate et discretione, quatenus tibi placeam. Amen.

Tunc omnes sint parati, stantes in loco suo in choro per ordinem, ut cum signum novissimum cessaverit, cum summa humilitate et honestate referant laudes Deo in conspectu angelorum, et si forte alicui frequens tussis aut phlegma eveniat ex pectore aut naribus, post dorsum projiciat, aut juxta latus. Caveat autem curiose ut infirmis fratribus non vertatur in nauseam; sed semper, quod spuiur, pedibus conculcetur: ut dum ad orationem curritur, vestimenta eorum non sordidentur. Quod omnibus locis eis observandum, sive sint in ecclesia, sive in refectorio, sive in portica, et in omni loco et conventu, ut, quod spuiur, pedibus conculcetur.

Post expletionem vero nocturnæ laudis, in illo intervallo, summum silentium fiat, tam in voce quam in incessu, sive sono alicujus rei: ut liceat unicuique sine alterius inquietudine, peccata Domino confiteri, et veniam, et remissionem pro ipsis flendo postulare.

Cum vero inchoante aurora diei signum insonuerit, omnes festinent cum humilitate cordis, quasi ad Deum clamantes, ac misericordia sibi placabilem factum, matutinis laudibus prompta voluntate, vocum modulis, nec nimis producte, nec multum correpte, cum summa gravitate et honestate officium persolvere divinum: et hæc autem matutina laude summum et præcipuum silentium fiat in orando vel loquendo.

Convenientes vero fratres ad primam, postquam completum fuerit ipsum officium, ante psalmum quinquagesimum, donent confessiones suas vicissim, pariter supplicii voto pro se certatim orantes. Hoc expleto veniant omnes ad capitulum, et conversi ad orientem, salutent crucem et cæteris fratribus se undique humiliter, similiterque faciant in omni conventu. Post recitata nomina sanctorum, quorum festa crastina dies excipiet, surgentes pariter dicant versum: *Pretiosa, quem sequatur oratio a priore*; deinde versus: *Deus, in adjutorium*. Tribus vicibus, cum

B *Gloria Patri*. Surgentes iterum, dicant versum *Respice, Domine, in servos tuos*, cum *Gloria Patri*. Post hunc versum sequatur oratio a priore, *Dirigere et sanctificare, Domine*, etc.

Post hæc, qui culpabilis est, veniam postulet, et secundum modum culpæ, vindictam recipiat; et tam in claustrum quam in quolibet conventu vel loco, veniam postulet frater, ante dominum abbatem, vel præpositum, aut decanum, aut quemlibet de senioribus: cum enim dixerit senior, *Quæ est causa?* frater ille qui veniam postulat, respondeat, *Mea culpa, domine*; si vero aliud quodeunque dixerit, judicetur exinde culpabilis. Postea dicatur a domino abbate vel cæteris, a quibus obedientia est facienda, quidquid est necessarium, et utile fuerit in communi monasterii: frater qui veniam postulat pro culpa, quanto plus se humiliat, et culpabilem asserit, tanto misericordius et levius a priore judicetur, necesse est enim ut omnes negligentias nostras, vel cogitationum, vel linguæ, vel operis, in præsentī vita per humilem confessionem et humilitatem semper judicemus, ut non post mortem nos reos faciant.

C Surgentes a capitulo, atque ad opera exeuntes, simul omnes circumstantes dicant versum, *Deus, in adjutorium*, etc. *Gloria Patri*, et orationem dominicam, flectentes genua. Post orationem dominicam, dicat prior: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*. Et respondentibus omnibus: *Qui fecit cælum et terram*, vadant omnes simul ad separatim ad opus injectum sibi, custodientes silentium, decantent psalmos, aut *Pater noster*, bini aut singuli, juxta id quod congruum est, nihil aliud loquentes: nisi forte de ipsa arte necessarium fuerit dicere, quod dicatur caute.

Cum ad opus divinum horis canonicis auditum fuerit signum (sicut continet Regula), relinquunt statim quidquid in manibus est, sic tamen ut non porreat: et tunc conveniant simul omnes ad ostium oratorii, aut certe sint parati ad obedientiam, et dicant versum: *Benedictus es, Domine Deus, quia audisti me, et consolatus es me*, tribus vicibus, priore incipiente, subjungentes, *Gloria Patri*, flectentes genua; oratione completa, surgant et dicat prior: *Misereatur nostri omnipotens Deus*, et respondeant omnes, *Amen*.

A calendis Octobris usque ad Pascha, tertia hora hoc faciant: a Pascha autem usque ad calend. Octobris, hoc hora sexta et nona fiat.

Omni tempore, in ecclesia summum silentium teneatur, excepto hoc quod ad aures Dei pertinet: et nullus ex fratribus alium pro nomine aliquando audeat appellare, sed (sicut decet) seniores minores, suos fratres nominent, juniores vero seniores suos nomos, quod est patris reverentiæ; abbas autem dominus et pater ab omnibus vocetur.

Juramentum aliud nemo proferat, nisi *crede mihi*, sicut in Evangelio legimus Dominum Samaritanæ affirmasse : aut *certe*, aut *sane*.

Si frater increpetur a priore qualibet de causa, aut ab alio quolibet, etiam minore, statim cum summa velocitate in faciem suam cadens veniam postulet : quia hæc humilitas Deo exhibetur, non homini, et si ex corde fiat, indulgentiam promerebitur.

Oportet autem ante omnia ut obedientes sibi invicem sint, et ipsa obedientia (si recto corde omnino Deo offeratur, ipsa est quæ ducit ad vitam : citius enim exauditur una oratio obedientis, quam decem mille contemptus.

Cum vero sibi obviant fratres, ubique dicat junior seniori, *Benedicite* ; si junior sedeat, transeunte seniore, surgat ; et si senior voluerit sedere, junior non sedeat, nisi jussus. Si deprehensus fuerit frater aliquis invidiam, iram, aut tristitiam in corde retinere, statim corripiatur, ut emendetur, et quot dies hoc confiteri neglexerit, tot dies pœniteat, et si humiliter responderit, pœnitentiam postulaverit, cum v. nia judicetur.

Cum autem domnus abbas, aut certe aliquis ex senioribus, alicui ex fratribus aliquid opus præceperit, suscipiat junior cum summa honestate jubentis imperium, et sit auris parata ad audiendum, ac si divinitus dicatur, sint pedes recti, manus expeditæ ad faciendum opus, et humiliato capite dicat, *Benedicite*.

Egredientes de domo aut de conventu, dicant, *Benedicite*, etiamsi solus sit : quia Dominus ubique præsens est, unicuique postulanti paratus reddere rationem.

Si aliquid in cellario, vel refectorio, vel coquina, vel quolibet alio loco frater neglexerit, statim sine ulla mora currat ad veniam postulandam : et si talis est res quam neglexerit, manu teneat, in terram prostratus veniam postulando de eo quod egerit.

Ca. eant a sæculari et superfluo risu, et a frequenti locutione cum amicis sæcularibus, si tamen necesse fuerit. Ubi aliter esse non poterit, non loquatur quisquam solus cum sæculari, nisi presentibus et audientibus aliis fratribus, de quorum fide certa sit fiducia. Et hoc maxime in juvenibus observetur : mens enim quæ Deo servire cupit, sæcularium locutionem et conversationem contemnere et derelinquere debet.

Non vadant infra monasterium passim, ubicunque voluerint, nisi obedientia uniuscujusque exigat, vel licentia impetraverint.

Nullum opus, etiamsi bonum videatur, sine jussione agere præsumant, nihil dare aut accipere, sine jussu abbatis : nec habere proprium, nisi quod abbas dederit, aut permisit ; non debet aliud unicuique in cibis, et potu, vel vestimento dari, quam Regula præcipit : qui autem plus habere desiderat, occasionem contra se occulti hostis nostri excitare non pertimescit.

Nullus alteri aliquid præteritum vel turpe peccatum impropere ; si senior viderit juniorem delinquere, corripiat eum inter se et ipsum solum, semel, secundo et tertio de levioribus tantum culpis : quia a gravioribus, si contingit aliquid perpetrari, statim secundum Regulam emendetur : et qui alium vult castigare, leviter solidare studeat secundum qualitatem neglecti, quia sæpe fractura membri deterius frangitur, quæ incaute ligatur. Pro immundis vero cogitationibus, et nocivis vel ineptis locutionibus, semper ad confessionem recurratur : humiliter sibi invicem respondeant fratres.

Hora canonica, audito signo, cito ad orationem recurratur, et non contendant de aliquo : quod si contigerit, qui prius tacerit sapientior reputetur.

Ante horam vel post horam, nihil cibi percipiant : ex optis infirmis et infantibus, quorum imbecillitas a priore consideranda est.

Non detrahat quis, aut detrahenti consentiat. Pa-

cem inter se semine fratres, non discordiam sæcularium : fabulae longe sint ab eis.

Statutis horis, non negligent opera manuum agere, quia virtus est animæ et corporis : cæteris autem horis, lectioni vacent : et si fieri poterit, in uno loco aut in claustrò sedeant, ut invicem se videntes coarctentur, et sub silentio legant, et ne alius ad alium jungatur, nisi necessitas exposcat ; id ipsam tamen sine inquietudine alterius fiat. Æstivo tempore unusquisque ad proprium locum pergat, cum summa cautela, et sine alterius perturbatione aut legat aut dormiat.

Nullus ex fratribus suum aliquid dicat aut rem aliquid quam aut membrorum corporis, sed semper nostrum ; hoc solum oportet dicere proprium, mea culpa ; omnia quæ Deus donat nobis communia esse debent, excepto peccato, quia ex nostra fragilitate est.

Providendum magnopere est ut jussum domini abbatis de quacunque re impleatur sollicitè, quia hæc eadem obedientia, si recte perficitur, non illi ministratur qui præcipit, sed Deo ; et si forte negligatur (quod absit), qui deliquerit, cito recurrat ad indulgentiam postulandam.

Quando in choro ad psallendum stant, consona voce et corde psallant, et illi incipient verum, qui præ cæteris utilius possint, ut ad primam vel secundam syllabam cæteri convenire possint pronuntiantes voce.

Ad horam vero refectionis post expletionem expectent in ecclesia psallentes in choro ; cum audierint cymbalum, ordinate et sine ullo strepitu, festinent lotis manibus introire refectorium, salutantes crucem, versis vultibus ad orientem, et sedeant omnes ad mensam, singuli ordine suo, cum omni silentio. Nullusque præsumat quidquam accipere tibi aut potus, ante domnum abbatem ; ipse autem abbas non tardet accipere. Cum autem accipiant panem, dicant frater fratri, *Benedicite*, et respondeant : *Dominus*, et similiter faciant de potu, cum primum biberint. De cæteris pulmentis, quæ sunt in mensa, non est necesse amplius benedictionem petere.

Antequam incipient cibum sumere, petat lector benedictionem, et incipiat legere, et nullus ibi vox audiat, nisi solius legentis, nisi forte pro ædificatione aliquid brevius dicatur. Postea vero quidquid pulmenti ex equina ministratur, qui ministrat, a novissimo incipiat, et usque ad domnum abbatem ministrando perveniat, et tunc sonent cymbalum tacite, et dicant fratres : *Benedicite*, æqua voce, et producte. Data benedictione in communi, expectent (sicut, jam diximus) ut abbas prius accipiat, postea singuli dicentes : *Benedicite*.

Quando benedicunt cibum, aut potum, aut aliud, non sedendo, sed stando benedicant : si autem cum talibus mixtum fuerit, cellarius facit modice signum ad ministrum, et statim surgant juvenuli ad miscendum, et lotos calices impleant potu aquæ mensura, et stent ordinati, sicut sunt conversi : tunc cellarius iterum sonet cymbalum tacite, et dicant fratres una voce, producte, *Benedicite*, et data benedictione a priore, frater junior, qui dat calicem in manu sedentis, caput inclinet humiliter : cum vero impleta fuerit opus miscendi, inclinet se in circuitu ad omnes fratres, sic quoque ad mensas suas. Poma autem et qualibet nascentia terræ, quæ eruda sunt, sive hora prandii, sive æqualiter cum alio cibo. In mensa, antequam fratres veniant, aut sedeant, a cellario unicuique fratri partiuntur : et statim post alium cibum, illa ad mensam adjuncta comedantur. Quo expleto statim finitur lectio, et surgentes a mensa dicto versa, sinister chorus exeat prior ordinate dexter vero posterior, novissime autem domnus abbas, psallentes psalmum, *Miserere mei, Deus, secundum*, etc., distincte et non festinanter. Cum introierint oratorium, psallentes inclinent se usque ad *Horam* : ad *Gloriam* vero, flectant genua, et post

orationem dominicam surgentes, vadunt cum silentio secundum quod tempore congruit.

Post vespervas autem. hora competenti facto signo omnes conveniant in capitulo, et legatur Scriptura quæ ædificet audientes, quantum hora permittit; finita lectione. surgant omnes pariter, et dominus dicat abbas: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, et omnes respondeant: *Qui fecit cælum et terram*, et cum silentio et reverentia intrent ad completorium, et orent cum intentione mentis, et dent confessiones suas ad alterutrum, et sic incipiant completorium.

Expleto vero officio, summum silentium teneant: et ore et corde fiant orationes secretæ; et recitationes peccatorum, cum gemitu et lacrymis, et fletu: sine suspirio, ita ut alteri nullus noceat. Tunc agat gratias Deo, ita referendo: *Gratias tibi ago, omnipotens æterne Deus, qui me per tuam sanctam misericordiam in hac die custodire dignatus es; deprecor immensam clementiam tuam, ut concedas mihi hanc noctem sine ullo peccato, aut impedimento Satanæ, cum dulci et pudica requie pertransire, ut matutino veniente tempore pure et strenue surgens tibi Deo meo laudes referre valeam.* Et sic cum magna cautela

A vadant ad dormitorium, et dum ad proprium lectum frater accesserit, dum se collocat, dicat psalmum: *Deus, in adjutorium, totum Gloria*, et postea dicat versum: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis*; et sic muniat se signo sanctæ crucis, et dormiat in Domino. Amen

Ita vetus quoddam ms. Cassinense, cujus exemplar ab ipso originali extractum mihi communicavit R. P. Jacobus du Brevil, monachus S. Germani a Pratis: quod quidem ms. hujusmodi ordinationes S. Benedicto ascribit: quia repertæ sunt in fine Regulæ quam S. Benedictus propriis manibus scripsit, et S. Mauro, cum ad Gallias eum mitteret, tradidit: quas D. Petrus Venerabilis nonus abbas monasterii Cluniacensis, cum apud majus monasterium Turonense in eadem Regula (quæ pro reliquis ibi servabatur) invenisset, rogavit sibi transmitti. Ita ms. Quod si ita sit, credendum est hujusmodi ordinationes valde esse antiquas. Et si non sint S. Benedicti, fuisse saltem antiquissimi nostræ Galliæ cænobii piæ et sanctas constitutiones, quas propterea Fr. Arnoldus Wion una cum Regula curavit imprimendas Venetiis, anno 1595 apud Juntas.

MONUMENTA QUÆDAM

S. P. BENEDICTI OPERIBUS ANNECTENDA.

ALBERICI DIACONI

SERMO IN SANCTAM SCHOLASTICAM.

PROLOGUS.

Tempore quo Justinus senior Romanæ reipublicæ jura moderabatur, beatissimæque Joannes memoriæ summæ sedis et vita et doctrina pontifex dignissimus habebatur, sanctus vereque per omnia apostolicus Benedictus pater in sinibus Occidentis effulsit; ejus incomparabilem sanctitatem, virtutes magnificas, stupenda signa, ortus et occidens, meridies cum aquilone, miratur. Huic soror fuit nominis proprietate Scholastica, in schola Christi sub sancti Spiritus magisterio ab infantia tempore in sanctimoniali habitu conversata; femina quæ et jejuniis continuis, et orationibus crebris, et vigiliis indefessis, et compunctionis prærogativa; et lacrymarum gratia, earum inter quas ei conversari concessum est, nulli penitus visa est existisse secunda. Et ut ejus virtutes innumeras verbis elaudam paucis-imis, Benedicto exstitit quam sanguine tam etiam sanctitate germana. Hæc igitur et moribus et pedibus secuta fratrem, ex voluntate et consensu ejusdem, in vicinia Casini montis stationem fixit; ubi etiam, sicut in sequentibus

C erit liquidum, vitam sanctissimam morte celeberrimam consummavit. Studuit autem illuc veniens obnixis fratrem precibus flagitare, quatenus ei de totius anni summa, diem saltem unam dignaretur concedere, in qua videlicet eum loco constituto adire, atque cum eo de fide, de spe, de Dei dilectione ac proximi confabulari liceret. Annuit piis germanæ petitionibus sanctus frater, locumque in ipso montis vergentis descensu, in quo ad honorem ejusdem virginis ecclesiam posteri fabricarunt, ad id negotium habilem judicavit; ad quem videlicet et virgini non nimis esset laboriosus ascensus, et sibi a monasterio non multæ esset elongationis descensus. Ad hunc igitur locum quoadusque præsens anima corpus rexit virgineum, et virgo annis singulis die constituta ascendit, et Benedictus choro semper comitatus discipulorum descendit. Dieque illa in rerum spiritualium sermocinatione consumpta, reffectisque vergente sole cum gratiarum actione corporibus, illa ad cellam virginum, iste ad habitaculum monachorum redibat.

INCIPIT SERMO.

In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: *Simile est regnum cælorum decem virginibus quæ accipientes lampades suas exierunt obviam sponso et sponsæ: quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes.* Et reliqua. *Matth. xxv, 1.*

Audistis, fratres charissimi, cælorum regnum

decem virginibus, quæ, acceptis lampadibus, sponso et sponsæ exierunt obviam, comparatum. Audistis earumdem virginum alias quidem vitio fatuitatis inertes, alias vero prudentiæ virtute solertes. Audistis fatuas, acceptis lampadibus, secum oleum non

lampasse; prudentes vero secum et lampades, et in vasis oleum habuisse; sponsoque moras faciente diutinas, et fatuas et prudentes pariter obdormisse. Media vero nocte de adventu sponsi clamore facto, omnes simul ad aptandas lampadas surrexisse; extincti-que oleo deficiente lampadibus, virgines fatuas ad venditores olei a prudentibus destinatas; eisque proficiscentibus, quæ paratæ erant ad convivium nuptiale cum sponso pariter ingressas; fatuisque clauso ostio redeuntibus, vocesque supplices ut sibi janua aperiri deberet ingeminantibus, voce sponsi in hæc eis verba protinus fuisse responsum: *Amen dico vobis, nescio vos*. Finitaque parabola, clausula est continuo admonitionis illata, dicente Domino: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*.

Volo in auribus vestris, fratres mei, similitudinis hujus profunda mysteria, quanto absque obscuritatis caligine valde, compendio brevitatis transcurrere, ut post in sanctæ virginis Scholasticæ laudibus, cujus hodie migrationem ad cœlestia colimus, moras congruas licenter valeamus habere. Scitis, fratres dilectissimi, hanc esse fidei catholicæ regulam, ut Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres astruat esse personas, et ita unamquamque harum personarum singulatum Deum perfectum habeat, ut totæ tres pariter non tres Deus, sed unum duntaxat Deum et corde ad salutem credi, et ore ad justitiam doceat confiteri. Igitur unitas deitatis trinitati personarum conjuncta numerum conficit quaternarium; completurque quaternarius numerus cum credimus exinanitionem Verbi Dei quia semetipsum exinanisse legitur, *formamque servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum inventus ut homo*, seque ipsum humiliasse, obedientiam Patri exhibens *usque ad mortem, mortem autem crucis*. Propter quod et *Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus sedet ad dexteram majestatis in excelsis, unde venturus est judicare vivos et mortuos*.

Quoniam igitur orthodoxa et apostolica fides hæc est, qua in personis tribus unitas creditur deitatis, et qua Verbum caro factum generis humani salutem creditur operatum per carnem, rectissime et convenientissime omnes qui hanc supputationis quinarie tenent fidem, numero quinario designantur. Virgines etiam vocantur aptissime, qui ab hac fidei integritate nullo dividi schismate, nulla potuerunt infectione hæreseos violari. Sed quoniam hæc fides in aliis, juxta Jacobum, dilectionis operibus vacans mortua est, in aliis, juxta Paulum, per dilectionem operari non cessat, in utrisque partibus quinquepertita fides numerum denarium consummavit. Quinque igitur prudentes virgines commodissime illi accipiuntur, in quibus fides numero designata quinario justitiæ operibus per dilectionis affectum incessanter invigilat. In quibus vero hæc ipsa fides operatur quidem fortassis quæ pertinere ad justitiam videantur, sed ipsa

opera magis ex adeptione alicujus tem; oralis quæstus, quam ex intentione prodeunt charitativi affectus, huiusmodi et virgines dicuntur, et quinque, propter intermeratam compunctione quinarie significatam fidem; et fatuæ tamen propter insipientem et ineptam operationis intentionem. Quod autem charitate et dilectione carentes, multa quæ esse justitiæ videantur valeant operari, et ex eis nullum penitus consequantur emolumentum salutis, Vas electionis liquidissime protestatur, cum scribit: *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest*.

Hoc est igitur illud oleum quod fatuæ virgines in vasis, id est in receptaculis interioris hominis non habent, unde et fatuæ nuncupantur. Per oleum vero propterea charitas figuratur, quoniam sicut oleum semper liquoribus universis quibus admiscetur supersidet, ita charitas virtutibus universis præminet. Unde et Doctor gentium de charitate locuturus præmittit: *Ostendam, inquit, vobis eminentiorem viam, fratres*. Et post plura de laude charitatis commemorata, hæc intulit: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem his est charitas*. Illoc est itaque, fratres dilectissimi, oleum quo lucente operationes videlicet sanctæ prudentium virginum confotæ magni lucem fulgoris emittunt. Hujus olei nutrimentum quia lucernæ, id est operationes virginum fatuarum non habent, tametsi in præsentem minime videantur extinctæ, lucent tamen in discursione districti examinis extinguendæ. Hæc virgines universæ sponso et sponsæ occurrere parantur, quoniam quinquepertita credulitas ea spe ab universis tenetur, ut post emensum vitæ spatium, sponsi Christi sponsæque ejus, quæ est cœlestis Hierusalem, gratulabundi omnes conspectibus præsententur.

Sed dum sponsus moram facit, dormitant virgines omnes et dormiunt, quoniam dum suspendit examen iudex, vitæ hujus cursum omnes incipiunt, et metiuntur inceptum. Dormitare enim est, vitæ cursum incipere, dormire vero semel ceptum metiendo transcurrere. Quod autem dormitionis nomine hujus vitæ valeat significari decursum, Psalmistæ instruitur auctoritate dicentis: *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis*. Omnes viri divitiarum somnum suum dormiunt, cum per hujus adhuc vitæ spatia gradiuntur. Sed tunc non dormiunt, sed dormierunt de eis dicitur, cum jam per mortem eis vitæ cursus finitur. Et tunc in manibus suis nihil inveniunt, quoniam hic omnes quas frustra congregarunt divitias reliquerunt. Hic ergo somnus dum a virginibus fatuis prudentibusque percipitur, ut sponso omnes maturent occurrere, clamor nocte mediante auditur. Sæculum præsens, fratres mei, comparatione futuri nox dicitur; quoniam hic, juxta Apostolum, *videmus per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem; et hic ex parte cognoscimus, tunc autem cognoscemus sicut et*

cogniti sumus; quando videlicet veniet Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et cum laus erit unicuique a Deo.

Nocte igitur hac mediante, nocte hac nondum expleta, nondum consummata, vox auditur clamosa, ut in advenientis occursum sponsi omnes se virgines deberent præparare. Iste est, fratres dilectissimi, clamor qui Isaïæ Domini præceptione iungitur dicentis ad eum: *Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Jerusalem, exalta, noli timere; dic civitatibus Judæ, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur.* Item ad eundem clamat: *Ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum.* Audistis, fratres, in clamore prophetæ verbis aliis, sed sensu non alio, *Ecce sponsus venit; ecce, inquit, Deus vester; ecce, inquit, Dominus in fortitudine veniet.* Audistis quod prophetæ illud etiam iungatur, ut vociferetur et clamet, Exite obviam ei, cum ei voce dominica imperatur ut annuntiet populo suo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum, et cætera plurima quæ sequuntur. In quibus profecto omnibus nihil aliud agitur, nisi communitio quæ venienti sponso exire virgines obviam hortatur. Iste clamor, fratres, dum in hujus sæculi nocte dormimus, in auribus nostris per legem agitur, per psalmos agitur, per prophetias agitur, per Evangelia agitur, per Epistolas apostolicas agitur, per expositiones et commonationes Patrum orthodoxorum agitur. Omnium hic est clamor, hæc est vociferatio omnium, *Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Ecce venit, prope est, jam aderit, exite, obviate, occurrite. *Hora est jam de somno surgere;* nunc enim prope est nostra salus quam cum credidimus. *Nox præcessit, dies appropinquavit, abiciamus opera tenebrarum, induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.*

Surgunt ad hunc clamorem virgines et prudentes et fatuæ, lampadas aptant, ad operationes se præparant; deest oleum virginibus fatuis, deest eis dilectionis affectus, deest intentio charitatis, desunt misericordiæ viscera quæ ea in districto examine misericordiam faciant promereri. Oleum a misericordia accipit vocabulum; *ἐλεος* enim Græce, Latine misericordia dicitur, et propterea congrue per oleum misericordia figuratur. Neque aliud existimetis, fratres charissimi, modo me dicere, aliud prius ex ore meo vestris in auribus sonuisse. Videri enim fortasse quibuslibet potest diversum, quod prius per oleum dixi debere charitatem intelligi, modo per oleum misericordiam dico significari. Nunquam, fratres mei, misericordiæ visceribus charitas, nunquam misericordia affectu poterit dilectionis carere. Non poterit igitur oleum typus existere charitatis, ut non etiam typus pariter existat misericordiæ. Et non poterit figuram misericordiæ gerere, et figuram charitatis pariter non habere. Cum igitur per oleum charitas figurari dicitur, simul etiam figurari per oleum miseri-

cordia intelligitur. Et cum per oleum dicitur misericordia designari, oportet necessario dilectionem per oleum designatam intelligi.

Hoc igitur oleum non habent virgines fatuæ, et plerumque recognoscunt se non habere, carent miserationis, carent dilectionis affectu, seque eo carere intelligunt. Unde ad virgines prudentes confugiunt, sibi quæ ab eis de earum dari oleo deprecantur. Intelligunt nonnunquam reprobi opera sua aut non recta esse, aut nequaquam ex recta intentione procedere. Intelligunt et compunguntur; sed quia secus viam seruntur et temporales sunt, ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Veniunt fatuæ ad prudentes, lucernas suas exstingui clamitant, dari sibi oleum flagitant, quia nonnunquam compuncti reprobi ad sanctos viros confugium faciunt, atque ea quæ videntur operari bona, ex non bona intentione procedere propria contestatione fatentur. Commendant se charitati, commendant se dilectioni eorum, commendant se precibus, commendant se misericordiæ eorum visceribus. Hoc est ab eis oleum petere, hoc est ex eorum fomento suas velle lucernas ardere. Sed quid virgines prudentes responderunt, audistis: *Ne forte, inquit, non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis.*

Dicunt hoc aliquotiens, fratres, timoratae, dicunt hoc humiles animæ, respondent eis qui earum se precibus, earum se orationibus satagunt commendare: vix orationes nostræ, vix preces, vix obsequia quæ exhibemus Deo, nobis ipsis sufficiunt: vix sumus tales qui pro nobis ipsis audiri digni inveniamur: non sunt orationes nostræ, non sunt famulatus nostri servitii ante Deum tanti, ut per ea possint alii promereri salutem: nolite in precibus nostris, quæ nullius momenti existunt, spem ponere: ipsi pro vobis potius laborare studete. Oleum, ut ipsi confitemini, non habetis; olei venditores plurimos invenire potestis. Venditores olei, venditores misericordiæ, pauperes sunt, quoniam dum ipsis misericordiam impertimus, et ipsi a Domino misericordiam promeremur. Ipsique sunt qui de mammona iniquo nobis amicitiae vinculo copulati, in æterna nos recipiunt tabernacula. Et in qua mensura metimur eis, in eadem remetietur nobis. Ad hos igitur ite, eos vobis amicos facite, eis non vanitatis intentione, ut hactenus, sed spe olei, spe divinæ misericordiæ consequendæ, de mammona vestro iniquitatis tribute; certi et inambigui, quoniam mensuram bonam et confertam et coagitatam et superrefluentem dabunt in sinum vestrum.

Audiunt prudentium consilia fatuæ, eunt ut olei faciant emptionem. Sed illis euntibus sponsus venit, intrat cum paratis ad nuptias, janua obseratur. Quid est eunt? Decernunt, statuunt, disponunt. Decernere, statuere, disponere aliquid animo, ire est. Dicuntur ut oleum emerent isse, non dicuntur emisisse. Eunt, sed non emunt, quia statuunt, sed non faciunt, spondent, sed non implent, pollicentur, sed non exerceant, pro-

telant, procrastinant, differunt. Fatuis ad olei emptio-
nem euntibus, prudentibus vero de eo quod in vasis
habebant oleo lucernas aptantibus, sponsus venit;
quoniam reprobis bona semper facere differentibus,
et electis indesinenter eis insistentibus, iudex per
mortem et hos et illös ad examen accersit, et electis
per mortem assumptis in gloria, per mortem nihilo-
minus reprobis clauditur, nunquam eis ultra in perpe-
tuum aperienda janua. Illa enim hora jam illis adest de
qua alibi Veritas loquitur: *Veniet, inquit, hora in
qua nemo potest operari*. Præteritque jam eis tempus
placitum, et salvationis dies; de quo Dominus ore
prophætico, *tempore*, ait, *placito exaudivi te, et in die
soluisti auxiliatus sum tibi*. Unde in vacuum ingemi-
nant voces clamoris; quibus tempus exactum est
exauditionis; diciturque eis, *Amen dico vobis, nescio*
vos. Negat eas in vita illa, quæ in hac eum vita, etsi
non verbis, tamen operibus negaverunt. Quod autem
Dominus verbis astrui, factis valeat denegari, palam
est prædicatoris egregii testimonium, quod de qui-
busdam recta docentibus; et a pravis non secedenti-
bus protulit in hæc verba: *Confitentur se nosse Deum,
factis autem negant*. Ad quid vero totius series simi-
litudinis tendat, sequens confestim admonitionis
clausula manifestat, inferente Domino ac dicente:
Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.

Explanationem lectionis evangeliæ succincta brevi-
tatē decursa, ad laudes, ut in ipsis statim exordiis
repromissimus, virginis cujus a nobis dies colitur
natalitius, nostri sese continuo transferat sermonis
articulus; illudque nobis primo contueri sit studium,
nihil eorum omnino defuisse Scholasticæ, quæ ex
relatione dominica pruden-tes edidicimus virginis
habuisse. Virginitate namque omnimoda claruit, quæ
præter communem virginitatem fidei, carnis etiam
pudicitiam intemerata animi puritate servavit. Pro-
dens exstitit quæ in rerum finibus figens oculos, bona
sibi indefessa perpetuitate providit. Lucernam sponso
occursura succendit, quæ ad Christi visionem anhe-
lans, actionum sanctarum lucem solis fulgidiorem
radiis circumquaque dispersit. Oléum accepit in vasis,
in receptaculis animi fomentum piæ semper tenuit
charitatis: Per cujus videlicet charitatis vim intimam
tantum Scholasticæ valuit, ut miri exhibitione prodigi-
gi; quæ lacrymans cœli faciem pluviis irrigavit, fra-
tris sanctissimi voluntati obsisteret, eumque ad
fratres quem disposuerat reditum, cœlo pro ea dimi-
cante; aggredi prohiberet. Parata igitur accensis
lampadibus venienti sponso obviam die hodierna
exivit, atque lætabunda cum ipso ad nuptiales epulas
introivit.

Cujus artis regens corporeos quantæ exstiterit
mansuetudinis anima, orbi Deo revelante innotuit,
quando corporis egredi jabetur ergastulo, cum vide-
licet in specie avis carēntis felle cœli penetrare se-
créta fraternis est obtutibus demonstrata. Dicuntur
et aliæ; fratres charissimi, columbæ proprietates
existere; quarum mysteria sacratissimæ virgini di-
guissime possunt et verissime coaptari. Perhibetur

hæc avis libentius et frequentius in petræ forami-
nibus nidum ædificare, perhibetur nil vivum comedere,
perhibetur non rostro, non unguibus sese, sed ala-
rum motione defendere, perhibetur in volando so-
cietatem amare, perhibetur oculos lippientes habere,
solisque volans adversa radiis non posse accipitrem
obvium lucida contemplatione videre; unde dicitur
consueta insidere arbori secus decurrentium; aquarum
fluenta plantatæ, oculosque quos radiis nequit objectare
solaribus, in aquas defigere, et imagine speculata
in aquis, in sui properantis direptionem accipitris
dolos et impetus declinare. Illud vero, fratres mei,
quis nesciat, columbarum cantum nihil aliud quam
gemitum esse?

Harum omnium proprietatum mysteria si in Scho-
lastica, fratres charissimi, speculemur, causæ nobis
patebunt plures cur divinæ sapientiæ visum fuerit
egressam corpore virginis animam in columbæ specie
fratris conspectibus revelare. Nidificavit igitur co-
lumba nostra in foraminibus petræ, quæ videlicet
omnem salutis vitæque suæ fiduciam in Christi statu-
it passione ac morte. Petram vocari Christum Vas
electionis vos docuit. Hæc vero petra eo tempore
forata est, quando in cruce clavis ferreis pedibus est
manibusque confixa. Foramen petræ hujus illud etiam
exstitit, quo latus ejus miles lancea infixa aperuit.
In his igitur foraminibus nidum sibi Scholastica sta-
tuit, quia per ista æternæ sibi in cœlestibus mansio-
nis spem inambigam collocavit. In his foraminibus
nidum statuit, quoniam ea salvationis suæ causas
existere certæ fidei credulitatem gestavit. In his, in-
quam, foraminibus nidum statuit, in quo nimirum se
tutissimam ab animarum accipitre diabolo conserva-
vit. Nihil vivum columbæ nostræ cibus fuit, quæ
Apostolum audiens carnem suam cum vitis et con-
cupiscentiis mortificare satagit. Non se abs quolibet
unguibus, non rostro, sed alarum sola protectione
defendit, quæ mala nesciens pro malis rependere,
sola sese ab adversantibus omnibus Dei proximique
dilectione munivit. In volando societatem dilexit,
quæ secum ad cœlestia quascunque potuit trahere
procuravit. Oculos lippientes habuit, quæ in hac vita
cum Paulo per speculum et in enigmate vidit. Arbor
secus decurrentes aquas plantata, cujus insidere ca-
cumini columba hæc consueverat, Christus Dominus
est, in cujus capite, quod utique Deum esse testatur
Apostolus, sedem sibi firmissimam ac munitissimam
stabiliebat. Hæc arbor, juxta vatem psalmographum,
secus decursus est plantata aquarum, quoniam
quidquid de ipso fideles credunt, satis firmatum est
auctoritatibus Scripturarum. *Aqua enim profunda*,
inquit sapientissimus hominum, *verba ex ore viri, et
torrens inundans fons sapientiæ*. In has aquas obtutus
figens venientem accipitrem deprehendit, quia Scri-
ptoris intentam sacris, hostis versipellis insidias con-
spiciens declinavit. Cantus columbæ nostræ gemitus
fuit, quæ actionis prophetiæ imitatrix, in suo ge-
mitu laboravit, et per singulas noctes lavit lectum,
stratum lacrymis irrigavit, atque a voce gemitus ejus

adhæerunt ossa pelli ejus. Ut autem ad extremum, A fratres mei, virginem sacratissimam verbis paucissimis et sufficientissimis commendemus, Benedicti soror exstitit quam sanguine tam etiam sanctitate.

His in laudes virginis compendiosa brevitate decursis, ad exhortationem vestram, fratres dilectissimi, redeamus. Illam lectionis evangelicæ clausulam iterum atque iterum vestris et auribus et mentibus ingerentes : *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Vigilate, fratres, cohortor, suadeo, moneo; vigilate, quoniam migrationis vestræ et diem non nostis, et horam ignoratis. Currite dum lucem habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant. Operamini dum vacet, dum licet, dum sententiam suspendit judex. Veniet enim hora in qua nemo poterit operari. Hortamur cum Apostolo ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim : Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce dies salutis. Quærite igitur, fratres mei dilectissimi, Dominum dum inveniri potest, invoke eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus, et ad Deum nostrum, quoniam mul-*

tus est ad ignoscendum. Honor amittitur? recuperari potest. Amittitur dignitas? recuperari potest. Amittuntur opes? recuperari possunt. Innumera sunt que amissa possunt recuperari. Tempus operandi, tempus pœnitendi, tempus Deo placendi, si semel amittitur, nunquam in sempiternum ultra recuperatur. Quod adhuc nobis liceat ad Deum converti per pœnitentiam, fratres dilectissimi, scimus; sed utrum usque ad vesperam hæc nos licentia maneat, ignoramus. Scientes igitur, dilectissimi, quoniam patientia Dei ad pœnitentiam nos adducit, non secundum duritiam nostram et cor impœnitens thesaurizemus nobis iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique juxta opera sua. Vigilate igitur, fratres dilectissimi, vigilate; quoniam et diem nescitis, et horam ignoratis. Beati servi illi, ait Veritas, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes! Amen dico vobis quoniam super omnia bona sua constituet eos. Querum bonorum nos participes faciat Christus Jesus Dominus noster, cui cum Patre et vivifico Spiritu potestas, dominatio et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Amen.

DE SS. PAULI ET STEPHANI ABBATUM REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

S. Benedictus Anianæ abbas in Concordia regularum sæpissime affert testimonia ex Regula Pauli et Stephani, sive, ut pag. 588 et 619 : *Ex Regula sanctorum Pauli et Stephani, quam etiam solius Stephani et sancti Stephani nomine aliquando citat.*

Smaragdus abbas Expositione Regulæ S. Benedicti, cap. 23 : *De hoc capitulo Paulus et Stephanus abbates ita scripserunt : Si quis alterum, etc., ut cap. 56.*

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEM.

Etiamsi ignoremus patriam et statum horum duorum SS. virorum, neque ad notitiam monachorum pro quibus hæc regula composita est pervenire valeamus, tamen videntur vixisse in aliqua regione ubi frumenta ruri et in campis excutiebantur, quemadmodum apud Italos et Hispanos moris est. Existimat sæpe laudatus Calmet hos sanctos hanc suam regulam scripsisse circa tempora S. Benedicti. Hoc unum certum est, quod

C exsertis verbis S. Augustinus laudetur ibidem, cap. 14, atque Scriptura sancta citari soleat juxta Vulgatam antiquam, non secundum S. Hieronymi versionem. Adeoque difficile erit præscribere his sanctis determinatam ætatem; quamvis illi hujus Regulæ veri sint auctores sub quorum nomine et illam citat S. Benedictus abbas Anianæ in sua Concordia regularum.

SS. PAULI ET STEPHANI ABBATUM REGULA AD MONACHOS.

CAPITULA.

1. Primum de timore Dei et charitate mutua puri D cord s et unanimitate habenda.
2. Quales circa juvenes esse debent seni res.
3. Qualiter circa seniores se juvenes debeant exhibere.
4. Ut ab opere Dei nullus nisi permixtus discedat.

5. Ut initium versus in choro incipiat ab uno.
6. Ut jugiter pronuntiatur per choros.
7. De modo psallendi et seniorum arbitrio.
8. Ut cantantes non dormitent.
9. Ut cantantium et orantium nullus vel tenuiter fabulis occupetur.

10. *Ut dicta prima nullus se in lecto recubitet.*
11. *Ut meridiane tempore unusquisque in suo lecto dormiat mediante tempore definito.*
12. *Ut opus divinum cum disciplina in operatione decantent.*
15. *Ut qua hora communicandum est, omnes qui intra cellam sunt unam, studeant esse præsentes.*
14. *Ut decantentur quæ jussa sunt cantari.*
15. *De his qui psalmos discunt, ut dictatoribus delegati observent.*
16. *Ut accepta a minoribus ex more reddantur ad mensam.*
17. *Ut nullus supra statutum modum in cibo vel potu præsumat.*
18. *Ut reficientes cum quiete audiant quæ leguntur.*
19. *Ut ad mensam nullus sibi peculiariter aliquid comedendum procuret.*
20. *Ut nullus se a mensa deputata migret in aliam.*
21. *Ut calix superfundens non misceatur.*
22. *De vicibus ministrorum.*
23. *Si de ordine juniorum quisquam a ministerio fuerit segregatus.*
24. *Ut nullus de assignato præsumat alterius.*
25. *Ut hi quibus custodia commissa est, devota*

A charitate deserviant, nec ipsi econtra improbe contristantur.

26. *Ut in cellario et artificum officinis nullus importune non jussus audeat intrare.*

27. *Ut de rebus alterius nullus sibi ad utendum præsumat, nec inter se liceat commutare*

28. *De vestimentis et lectualibus servandis.*

29. *Nisi de usu prioris nullus tonsuret.*

30. *De eo quod alio perdente alter frater invenerit.*

31. *De his qui qualemunque artem discere voluerint.*

32. *Ut in pistrino, vel ad omne opus terrenum unusquisque prompte occurrat.*

33. *De labore præteriti temporis, et quod nec his qui negligentes sunt quidquam de necessariis subtrahendum sit.*

34. *Ad orationem ut consueta amittatur pigritia.*

35. *De ferramentorum in operatione custodia.*

36. *Ut præcantem nullus legat.*

37. *Ab immoderato joco et risu abstinendum.*

38. *Ut aliis litigantibus non commisceat alter.*

39. *Ut nullis causis extraneis quisquam se inferat.*

40. *Ut contra rusticorum prava excessus nullus humana virtute se audeat vindicare.*

41. *Quod et Patrum regulæ legantur assidue.*

I. Imprimis ergo hortamur, ut timorem Dei et mutuam charitatem et unanimitem omnes in bonis studiis habeamus.

II. Seniores junioribus affectum paternum impendant: et cum imperandi necessarium fuerit, non tument animositate et clamoris vocibus, sed fiducialiter tranquilla simplicitate et auctoritate bonæ vitæ ad peragendam communem utilitatem quæ fuerint opportuna injungant.

III. Juniores senioribus sincera subjectione obediant, nec tument cervice in quocunque respondeant, aut fastidienti animo et negligente aure imperantibus obedire detrectent; sed unanimiter et concorditer tam in spiritali opere quam in terreno labore omnes fidei intentione occurrant.

IV. Nulli liceat absque prioris permissu ab opere Dei discedere, sed quem causa manifesta compulerit, oratione a priore sperata et concessa discedat. Nec bini aut terni, sed singillatim exeuntes orationem sperent: ita ut qui sani sunt protinus revertantur; qui vero infirmi ex permissu redeant ad cubile.

V. Initium versuum psallentium in choro priores qui in eis stant incipiant: aut si eis adversatur infirmitas, hi incipiant quibus jusserit Pater. Quibus incipientibus mox omnes, si potest fieri, in prima aut secunda syllaba pariter unanimiter et uno ore subjungant: ut non sit dissonantia cantantium, quæ maxime ab inordinato initio, et quodammodo contentiosa varietate solet accidere.

VI. Juniores, et maxime qui adhuc psalmos discere meditantur, per choros ex ordine et sine negligentia dicent: ita ut ab eo loco a quo adhuc minores igno-

rant, hi juniores qui jam Psalterium finierunt, per ordinem sibi in dictando succedant; ut omni tempore pronuntiandi usus non desit.

VII. Psallendi quoque modus, si possibile est, omni tempore cum temperamento nobis tenendus est: ut nec nimium protracte, nec supra modum correpte, sed, ut dictum est, temperata semper modulatione dicatur. Servato tamen ut secundum voluntatem et arbitrium prioris, cui semper considerandi et perpendendi tempus, horam, causam per omnia imminet, sive protrahi, sive accelerare justo considerationis judicio jusserit, ad ejus nutum, sive etiam elevatius, sive humiliter voluerit, consona tamen quasi ab uno ore voce dicatur. Nec quisquam præsumat absque prioris permissu, vel elata vocis extollentia, quæ sæpius inflationis jactantiam et arrogantiam elationis minus cautis generat, aut turbulenta festinatione temperamenti modum excedere, vel mutare. Nec prior concessam considerationis licentiam in usu absque certa necessitate audeat usurpare: sciens se Domino redditurum rationem, qui dixit: *Psallite sapienter (Psal. xlvj).*

VIII. Somnus, cum opus Dei dicitur, cum Dei adjutorio omnino a nobis fugandus est: timentes illud Prophetæ: *Maledictus qui facit opus Dei negligenter (Jer. xlvij).* Et illud: *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (Psal. lxxv).*

IX. Nulli liceat tempore quo opus Dei canitur, quolibet occasione sermonem contra alium fratrem proferre, nisi seniori tantum; cui sine dubio solent causæ cujuscunque rei aut ordinandæ, aut corrigendæ, nunquam emergere.

X. Mane dicta prima nullus se in lecto recubitet; A et ea cantare debemus quæ, sicut beatus Augustinus dicit, ita scripta sunt, ut cantentur: quæ autem non ita scripta sunt, non cantemus. Nec alio modo quam quo ipse Dominus iussit per prophetas et apostolos suos manifestari ea hominibus, debent a nobis in laude ipsius dici: ne quæ cantanda sunt in modum prosæ et quasi in lectionem mutemus, aut quæ ita scripta sunt ut in ordine lectionum utamur, in tropis et cantilenæ arte nostra præsumptione vertamus. Si enim sacrificium Deo confessionis et laudis offerre debemus, quomodo ipse præcepit sibi offerre, a nobis Dominus magis obedientiæ quam victimarum sacrificium quærit; nec cantilenæ artificiorum studio, quantum observantia mandatorum et cordis munditia delectatur.

XI. Ætatis tempore nulli liceat meridiæ præter in suo lectulo dormire, nisi forte iubente priore ad mibila pro custodia aræ extra suum lectulum dormiat. In campo vero, quando messis colligitur, si meridiæ dormire licuerit, non divisi, sed in uno loco aut duobus locis dormiant. Quia non est incognitum quantum mali ex hac occasione diabolus fecerit. Tempora vero in quibus, si vacaverit, meridiæ dormiendum nobis est, a die iduum Maiarum usque in diem iñum Septembrium observemus.

XII. Opus Dei, quod per diem in quocunque loco operantes fratres per horas constitutas dicent, cum disciplina et timore Dei consona voce dicatur: non prout unusquisque operis excusatione aut occupatione voluerit obnuere. Nec præsumendo junior ante seniore[m] prosiliat, et immatura festinatione procedat; et divinum opus, quod cum timore agendum est, per inordinatam audaciam insipienter et non sapienter psallatur. Tali enim consuetudine jam infectæ mentes et fauces aliquorum fratrum, ad consonantiam intra oratorium nisi cum magno commotionis freno non queunt retineri. Ut ergo hoc usurpationis vitium abiciatis a vobis, charitatis simplicitate hortamur: talium enim Deus omnium exauditor est: *Ipse misit angelum suum, et tulit me de ovibus patris mei (Psal. cli, juxta LXX).*

XIII. In hora qua sanctum corpus et sanguinem Domini communicaturi sumus, præsentem esse festinemus ad dicendum: *Libera nos a malo*: præter quos certa causa, cum notitia senioris, non sinit esse præsentem. Omni modo cavendum est ne sanctum corpus et sanguinem indigne ad iudicium sumamus.

XIV. Nullus præsumat responsoria vel antiphonas, quæ solent aliqui composito sono, pro suo libitu, et non ex canonica Scriptura assumpta canere, in congregatione ista vel meditari vel dicere. Nec ab adveniente hospite sine jussu prioris quidquam talium rerum aliquis audeat meditari: ne peregrinis varietatum doctrinis, et quodammodo deliramentorum suavitatibus irretiti, simplicitatis et veritatis maturitatem fastidiant; et per cantilenæ sonos levitatis et otiositatis compedibus illigati, aut de congregatione avolare diabolo suadente festinent; aut intra monasterium inflati quasi singulari scientia cunctos despiciant. Oportet autem nos unam et simplicem apostolicam et patrum nostrorum imitari doctrinam, et gratia stabiliti, cor moresque subdere disciplinæ,

et ea cantare debemus quæ, sicut beatus Augustinus dicit, ita scripta sunt, ut cantentur: quæ autem non ita scripta sunt, non cantemus. Nec alio modo quam quo ipse Dominus iussit per prophetas et apostolos suos manifestari ea hominibus, debent a nobis in laude ipsius dici: ne quæ cantanda sunt in modum prosæ et quasi in lectionem mutemus, aut quæ ita scripta sunt ut in ordine lectionum utamur, in tropis et cantilenæ arte nostra præsumptione vertamus. Si enim sacrificium Deo confessionis et laudis offerre debemus, quomodo ipse præcepit sibi offerre, a nobis Dominus magis obedientiæ quam victimarum sacrificium quærit; nec cantilenæ artificiorum studio, quantum observantia mandatorum et cordis munditia delectatur.

XV. His qui litteras vel psalmos discunt, illis observent ad excipiendum, quibus fuerint deputati: qui pro eis aut de negligentia arguendi sunt, aut in eorum eruditione et studio approbandi. Si autem discedens dictator per se deputare neglexerit, ad Patrem revertatur is qui excipit, ut ipse deputet pro absente, qui ei dicere debeat. Dum absens revertetur, ad suum redeat dictatorem.

XVI. Accepta in hora refectionis omni tempore ab his qui ea quotidie de psalmis accipiunt, reddantur ad mensam primam fratrum ex more. Qui meditari neglexerit, et non reddiderit, nec manducet usque ad horam refectionis venturi diei.

XVII. Nulli liceat supra statutam consuetudinem, sive in potu, sive in cibo præsumere, nisi prioris permissu: cui ordinandi et considerandi facultas est: ita ut si gravi operatione fatigatis fratribus supra consuetudinem oportet quidquam adjungi, annuente et permittente priore, et non quolibet præsumente, hoc ipsum fieri liceat.

XVIII. Reficientes cum gratiarum actione et timore Dei lectiones audiamus. Non cum contentione, et murmuratione, et indignatione, et clamoris vocibus, et strepitu pedum, et sono vasorum, donum Dei, sed cum charitate et quiete, et dulcissimo disciplinæ freno sumamus: metuentes Israelitarum exempla carnalium (Num. xi), quibus manducantibus ad saturitatem angelorum panem (Psal. lxxvii), et coturnicum carnes usque ad nauseam, ore repleto murmurantibus ira Dei ad exterminandum dirigitur.

XIX. Nulli fratrum liceat vel pomum, vel quodcunque olerum ad condimentum, vel aliud aliquid, ad usus suos quasi peculiari apparatu in mensam ad manducandum deferre: ne parvissima occasione aut rancor inter fratres de injustitia aut horrendus aditus peculiaris aperiatur studii; sed quæcunque harum rerum donante Deo a quolibet inventa fuerint, cellario fideliter contradantur, ut ipso distribuyente, vel per menses singulos, vel prout cuique opus fuerit, ministrentur.

XX. Nullus præsumere audeat de ea mensa in qua comedere scriptus est, transire ad aliam; nec liceat cuiquam alterum ad se de alia mensa venientem ad

manducandum suscipere : sed unusquisque in mensa deputata comedat ; ita ut si in mensa major pars fratrum absens fuerit, residui usque ad tres in numero ad suam sedeant. Infra autem hunc numerum remanentes in alia mensa comedant, secundum ordinem deputatum.

XXI. Nulli liceat pincernarum calicem sic implere, ut transfundatur. Sed nec cuiquam liceat, ut si ei ab infrunito ministro transfundens oblatus fuerit, accipere : sed cum moderatione implere debet, et competenter : dicente Apostolo : *Omnia vestra honeste et secundum ordinem fiant (I Cor. xiv).*

XXII. In omnibus obsequiis et ministeriis, in quibus fratres juniores sibi vicissim succedunt, unusquisque bona voluntate susceptam hebdomadam vicis suae in quolibet ministerio hilariter absque murmuratione cum gratia Dei impleat. Quod si ita contingat, ut is qui suscepit quodlibet obsequium, in alia utilitate, vel itinere, aut necessitate infirmitatis occupetur, vicem ejus qui in loco post ipsum in ordine esse videtur adimpleat, et si defuerit, tertius, sive quartus et quintus ab eo praesens et vacans inventus fuerit, ejus obsequium representet : ut ordo ministerii dispositus, quod charitatis et devotionis amore exhibetur mutuo, conservatus nullo modo perturbetur.

XXIII. Si in ipso juniorum ordine, qui sibi in ministeriis singulis per vices succedunt, talis forsitan persona in ordine misceatur, qui judicio senioris debeat a vice ministerii removeri, nullus eum audeat provocare ; nec ei per jocos stimulum suspicionis et confusionis impingat.

XXIV. Nulli liceat de cellario quidquam, vel de quacunque artificum officina, vel ferramentum, vel quaecunque rem, quae singulis fratribus ad custodiendum assignata est, praesumere pro suo arbitrio : nisi forte aut tanta causa absentiae aut infirmitatis ejus, cui qualibet parte cura commissa est, coartaverit, ut, jubente abbate, aut certe ipso permitte, cui assignatum est, ab alio contingatur.

XXV. Hi quoque, quibus in singulis rebus custodia commissa est, convenienti devotione et charissima humilitate, quae necessaria sunt, sine mora et fastidio jubente seniore ministrent : nec per superbam inflationem differendo, occasiones faciant querelarum, per quas murmuratio contra eorum laborem qui nobis in assignatis rebus charitate deservit non debet excitari.

XXVI. Nulli liceat tam in cellario quam in singulis officinis artificum improba et importuna absque senioris jussu audacia introire : quia et communem utilitatem valde impedit haec praesumptio, et ipsis artificibus rancorem animorum ex superflua importunitate impingit.

XXVII. Nulli liceat vel vestimentum, vel calceamentum, aut tabulas, vel cujusunque rei parvisimae tam novum, quam vetus quidquam, quod alii fratri datum fuerit, prava praesumptione contingere ad utendum. Nec inter se fratribus liceat, ut id quod

A de communi quisquam acceperit, nisi permissu prioris, cum alio fratre, quasi peculiari amore mutare : ne hac occasione nascatur amor illicitus. Sed unusquisque, quod ei charitatis distributione datur, hoc libens et bona voluntate accipiat, et ad utendum delectetur habere.

XXVIII. Vestimenta vel lectualia nullus sibi lavare audeat, absque oratione et permissu prioris.

XXIX. Nullus fratrum audeat tonsurari sine oratione abbatis ; nec alia tonsura quisquam, nisi nobis solita, tonsurari affectet : exceptis infirmis, quos dictante medico pro humore contrario pressius forsitan expedit tonsurari.

XXX. Si quis invenerit, quodcumque illud est, quod alter frater perdidit, vel intra cellam, vel foris, non apud se uno die, vel, si possibile est, una hora retineat : sed in loco deputato quod invenerit ponat ; et qui perdidit in eo loco requirat : ut non patiatur errorem et laborem qui perdidit quaerendi per singulos.

XXXI. Nulli liceat ad discendam qualemcunque artem absque oratione senioris, vel cui ab eo ordinandi et disponendi concessa est potestas, suo ausu praesumere ; nisi hi tantum qui in singulis artibus prioris judicio suo ordine cum orationis gratia deputantur. Sed neque ad meditandas litteras, vel psalmos, aut lectiones quisquam ex sua quasi potestate praesumat ; et praebendum spiritali bono superbiae malum, et dissolutae voluntatis arbitrium, et peculiare studium operetur. Sed si quis per bonam voluntatem qualemcunque artem terrenam, vel in spiritualibus rebus super id quod a nobis quotidie traditur, discere concupiscit, charissima humilitate sibi concedendum a priore expectet. Et si ei concessum fuerit, accepta oratione sic quod cupit incipiat. Cui etsi denegatum fuerit, quia forte ei non expedit, gaudens, et non tristis permaneat. Sed nec cuiquam liceat absque prioris notitia et jussione alii litteras vel qualemlibet artem occulte et quasi furtim ostendere. Quod si quis praesumpserit, geminae culpae, hoc est, et furti et superbiae sine dubio subjacebit.

XXXII. Magnopere autem ab omnibus est cavendum ne aut in pistrino, aut in quacunque manuum operatione, aliquis fratrum pigre et non inter primos D occurrat.

XXXIII. Nam adhortatio laborandi, quae hactenus cum tanto temperamento a nobis charitati vestrae insinuata est, ab illa apostolica beati Pauli (*Ephes. insinuata est*, ab illa apostolica beati Pauli instantia tantum est debilitata et remissa, quantum est et differentia personarum. Cum ille nobis jubet hactenus manibus laborare, ut habeamus unde tribuere possimus necessitatem patienti (*Ephes. iv*) : nos dicit, seipsum in fame et siti, in frigore et nuditate nocte et die suis manibus laborasse, ut sibi et qui cum eo erant necessaria non deessent (*II Cor. xi* ; *I Thess. iv* ; *II Thess. iii*) : nos e contra duplicia habentes in nostris usibus vestimenta et calceamenta,

at quotidiani victus de domo Dei ad saturitatem plenissimum apparatus, hortamur ut otium non amittis, sed per sincerum unanimis consensum unusquisque ut praevaleret, sic laboret. Ille praecepit: *Qui non laborat, non manducet* (II Thess. III); nos fragilitatem nostram in vobis pensantes, nulli vestrum, qui hactenus subdola et lubrica voluntate laborare fideliter distulistis, de necessariis rebus a fidelium fratrum ordine quidquam subtraximus: patienter hactenus tolerantes, ut non vinceremur a malo, sed vinceremus malum in bono (Rom. XII).

XXXIV. Hoc scientes, fratres, quia otiosus corpore monachus mente a sordidis cogitationibus nunquam esse poterit otiosus, dicente Salomone: *In desideriis est omnis otiosus* (Prov. XXI). Et iterum: *Multa mala excogitat otiositas*. Abjecto ergo a se, qui hucusque talis fuit, hoc vitio, promptus ad omne opus accurrat: quia scriptum est: *Non oderis laboriosa opera, et rusticationem ab Altissimo creatam* (Eccli. VII), ut donante Domino de propriis laboribus, et rebus quotidianis et necessariis abundemus, et his quos amor spiritualis ad visitandos nos invitat, possimus convenienti mediocritate occurrere: aut quos gravis urget necessitas, debito ministerio valeamus de proprio labore servire, quia Dominum Redemptorem nostrum, *Beatius esse dare quam accipere* (Act. XX), certum est praecepisse.

XXXV. Euntes in quaecumque opus, ferramenta necessaria is qui inter ipsos vadit prior a custode ferrerum maneat annumerata suscipiat, et uni de minoribus, ex his qui cum eo ituri sunt, quem ad hoc idoneum viderit custodienda assignet: quo opere completo ab ipso sollicito ipse recipiat, et custodi contradat: ut nihil depereat oblivione solita et negligentia plurimorum.

XXXVI. Si quis alterum in quacumque parte viderit illicitum quidquam vel sermone vel opere facientem, et priori distulerit publicare, cognoscat se esse nutritorem peccati, et per omnia aequalem peccanti. Et quia et animae suae et illi est quem tegit durissimus inimicus, ex hoc apud Deum, qui mala odit, et apud cunctam fraternitatem execrabilis et infidelis habetur: quia per abundantiam malitiae noluit prodere, ut corrigere potuisset, errantem; et odio disciplinae dilexit malitiam, et *adstitit omni viæ non bonæ* (Psal. XXXV).

XXXVII. Propterea cavenda est omnibus nobis joci et risus immoderata luxuria, per quam plerumque amarissima inter fratres nascuntur scandala. Nec debet ex hac re occasio discordiae provenire, per quam etsi non nasceretur litigium, cavendus tamen nobis erat ad edificationem sermo non pertinens. Et scientes quia et de otioso sermone ratio Domino est reddenda. Nam risum supra modum quis nesciat indisciplinationis et levitatis esse januam, per quam

A perniciosos cibos miseræ animæ diabolus subtiliter subministrat?

XXXVIII. Si unus provocatus ab altero contra verbum, respondens ad contentionem causam perduxerit, nullus se in eorum contentione, id est in aliena causa permisceat: ne inter fratres quasi diversarum partium studia litigantium nutrantur; nisi forte is senior, qui inter eos discordiam mitigando pacis verba cum moderatione et disciplina et sincera fide intererat.

XXXIX. Nullus præsumat in quibuscumque causis alienis, sive parentum, sive carnalium, vel quibuscumque mundanis occasionibus se miscere præter jussionem prioris: quem plerumque pauperum et oppressorum lacrymæ permovent, ut aut apud iudices, aut apud quos necessarium fuerit, precator accedat. Nec amplius quam jubetur vel sermonem audet directus præsumere. Scriptum est enim, ut *nihil militans Deo implicet se negotiis sæcularibus: ut illi placeat cui se probavit* (II Tim. II). Et si necessaria, hoc est monasterii negotia, quæ nobis valde onerosa sunt, fugere cupimus et vitare, quanto magis aliena et quæ extra monasterii utilitatem sunt, abhorreere debemus et fugere?

XL. Nullus vestrum contra rusticorum rabiem et pravos excessus, quos plerumque contra nos diabolo armante exercent, propria se audeat virtute, aut brachio humano repugnante defendere, cum noster defensor solus Deus sit, et patrocinium beatorum apostolorum atque omnium sanctorum Dei.

XLI. Regule quoque Patrum ideo nobis assidue leguntur, ut eorum sanctis exhortationibus interiore accommodantes auditum, et discipline concipiamus amorem dulcissimum, et Domino per omnia adjuvante vitæ ipsorum exempla sequamur. Propter quod festinandum nobis est, ut a nostris mentibus tepor excludatur inolitus. Nam et hæc quæ vobis per singula præsentem loquimur scripturam, non in sugillatione sanctorum et beatissimorum Patrum regulæ ausu temerario ad vos proferenda præsumpsimus; sed ea tantum specialiter ex eorum constitutionibus vobis litteris ingerenda curavimus. Plenitudo autem sanctæ conversationis, et spiritualis vitæ perfecta doctrina in eorum sanctorum Patrum regulis nobis quotidie recitatur, quorum et probata vita divino munere et docendi est attributa auctoritas.

Deus autem omnipotens, qui pacis auctor est, qui solus potest facere unanimes habitare in domo, apert vos omnes ad faciendam voluntatem suam: faciens in nobis quod placeat coram se per Jesum Christum Dominum nostrum; et hujus adhortationis et commotionis semen in vestro corde per gratiam sancti Spiritus plantet et foveat, et ad maturam bonorum operum perfectionem perducet, Amen; et nobis remissionem peccatorum condonans in æterna requie cum sua pace custodiat. Amen

DE S. FERREOLO EPISCOPO EJUSQUE REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

Gregorius Turon. Hist. Franc. lib. vi, cap. 7 : **A** ejus partem in Concordiam regularum transtulit. *Eo tempore Ferreolus Ucetiensis episcopus, magnæ vir sanctitatis, obiit, plenus sapientia et intellectu : qui libros aliquos epistolarum, quasi Sidonium secutus, composuit.*

S. Benedictus Anianæ abbas hanc quoque S. Ferreoli episcopi Regulam sæpius laudat, et maximam

Sinargus etiam multa ex ea affert ad Expositionem Regule S. Benedicti.

Joan. Trithemius, lib. de Proprietate monachorum, cap. 5 : *Denique in Regula cænobii sancti Ferreoli episcopi et martyris decimo capitulo sic scribitur : Illud etiam statui debere prospeximus, etc.*

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

S. Ferreolus Uzetiensis in Occitania episcopus, circa annum 558 monasterium pro monachis construxit, quod etiamnum a suo nomine Ferreolacense Cænobium nuncupatur. Pro monachis ergo hujus cænobii hanc præsentem Regulam conscripsit piissimus pontifex, triginta novem capitibus contentam, quam Lucretio Dicensi episcopo dedicavit, ejusque censuræ subje-

cit. Multa habet ab aliis antiquis regulis diversa, nec illarum mentionem facit. Præsertim hoc singulare videtur, quod capite 38 præcipiat ut abbas culinæ inseruiat tribus solemnioribus monasterii festis, nimirum in Nativitate Domini, in Paschale, atque in festo S. Ferreoli martyris, qui fuit patronus monasterii.

PRÆFATIO REGULÆ S. FERREOLI EPISCOPI

Domino sancto et cæterorum comparatione sanctissimo, ac socio apostolorum, Christique discipulo, Lucretio papæ Ferreolus episcopus.

Hortatus quondam operante Deo, in una devotione accensus, in qua servorum Dei habitaculum ipsa sibi divinitas collocaret, ipse terra obtuli aliam terram conferens. Quod deuto sanctæ congregationi, hoc mei donari salutem credo : ut in unum more apum religiosorum turba collecta, dum pro meis plene peccatis orationum suarum flores offerant, quam dulcia in intercessione mella conficiant. Et quoniam necesse fuit novo huic populo velut jugum novæ legis imponi, non quo eorum colla deprimerem, sed ut mentium cervices potius inclinarem; regulam quæ ab eis pro lege servetur, licentia a vobis tam petita quam accepta, conscripsimus. In qua si quid severitate durum, si quid remissione mollissimum judicio

scientiæ adjudicaveritis, censuram manus vestræ pagina melius in quo diligetur placitura recipiet. Ut hoc multo magis gloriæ detur, quod digna inventa est regula, quam per vos correxistis, fugiendo a facie verecundiæ. Si vero, ut credo, judicium amoris operam veram infligere dignetur correctione litteræ, quidquid demum ineptum lectio incastigata protulerit, liberum a culpa erit erroris, cum libellum vestræ me constat subdidisse censuræ. Mihi tamen orandum est, ut imprimis Deo, deinde vobis illud placeat quod scripsimus, et illis quibus hæc servanda mandamus. Ut in nomine Domini Jesu Christi obediens in omnibus divinis præceptis, æterna ab eis præmia, et gloria sine fine, bonæ tamen vitæ emptæ pretio vindicetur, præstante Domino ac Deo nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, dominatur et regnat in sæcula sæculorum, Amen.

S. FERREOLI UCETIENSIS EPISCOPI REGULA AD MONACHOS.

Regulæ principium de his quæ observanda, monachis Ferriolacensis monasterii statui institutor; orans, ut adjuvante Domino hi filii quos fide Domino genui, hæc tota animi et sancta intentione servantes, optimo perfectoque vitæ cursu cælo, ut scriptum est, vim faciant, et mansiones præparent dignis se habitatoribus præparatas. Sicque fiat ut, sequendo Agnum quocunque ierit, ad hoc præsentia contemnant, ut futura diripiant.

CAPUT PRIMUM. De obedientia.

Primum ut monachus, quem proprie manet multas

D in se virtutes ædificare, obedientiæ in se collocet fundamentum : ut impleat illa quæ B. Apostolus nos admonet observanda, quando præcepit dicens : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis : ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes; hoc enim expedit vobis (Hebr. xii).*

CAP. II. De reverentia, quanta servatur.

Ut abbati omnimodis reverentia a cunctis amore servetur; ut et amor ostendat concordiam, et timor noverit disciplinam. Recte enim timetur ut dominus,

et amatur ut pater, cui sanctæ congregationis grege commisso animarum propriæ cura mandatur : quem sollicitudo commissa quotidie per illud iter, quod est inevitabile morituris, aut trahit ad prænam, aut perducit ad gloriam; dicente Scriptura : *Cui plus commendatur, utique plus ab eo exigitur* (Luc. xii). Similiter etiam aperiens nobis Evangelio per similitudinem parabolæ veritatem, ubi legitur quinque servo talenta Dominus tradidisse; et quia superlucratuſ alia quinque, a Domino meretur audire : *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis mihi, super multa te constituam : intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv).

CAP. III. De charitate.

Tertio in loco propter ipsum etiam sacratum numerum Trinitatis, matrem omnium virtutum inserendam putavimus charitatem : quam Apostolus tali ante omnes virtutes laude prosequitur : *Charitas non agit perperam : charitas nunquam excidit* (I Cor. xiii); et iterum : *Charitas cooperit multitudinem peccatorum* (I Petr. iv). Huic ergo præcepto monachis convenit inhaerere, ita ut multi secundum beatum Apostolum unum corpus efficiantur in Christo (I Cor. xii), et impleatur in illis quod lectio Actuum apostolorum, quasi omnibus exemplo præmisso, specialiter tamen Religiosorum oculis antepōnit : *Erat illis cor unum et anima una* (Act. iv). Et illud in libro Psalmorum : *Deus, qui habitare facis unanimes in domo* (Psal. lxxvii). Cavendum est ergo per omnia monacho ne aliquid simultatis aut odii vel corde gerat, vel opere proferat, vel ira victus ostendat : propter illud quod dicit Apostolus : *Ira enim viri justitiam Dei non operatur* (Jac. i); et illud sapientissimi Salomonis : *Ira in ventre requiescit stulti* (Eccl. vii); nec non et illud Apostoli : *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia* (Ephes. iv).

CAP. IV. Ne ulla mulier in monasterium ingrediatur.

Illud namque statuendum opportune credimus, ut nulla penitus mulier ad monasterium, etiamsi pro dilectione expetere videatur, accedat. Similiter etiam religiosis feminis vel puellis, ne qua forte excusatio minus intelligentibus relinquantur, accedendi licentiam amputamus : quia non potest habitatio in longum esse secunda, inimico proximo, vel hoste vicino : præsertim cum in dubium veniat, quis hoste publico et secreta pugna vincatur : ubi jam nihil aliud quam aut vincere sit aut perire. Sed longe a monasterio, quemlibet fratrum evidens causa colloquum cum feminis duntaxat honestis habere compulerit, sciente vel permittente abbate, et adhibitis testibus, id est, junctis secum duobus ex fratribus, accipiant licentiam colloquendi : ita tamen ut abbas causam de qua collocutio exstiterit, non ignoret.

CAP. V. De eo qui monachus esse vult, qualiter recipiatur.

Si quis veniat religionem expetens monasterium intraturus, nisi elapso prius anni circulo; vel certe,

A si abbati visum fuerit aliquantulum temperare, antequam sex mensium dierum numerus compleatur, monachorum contubernio non jungatur : ut in tanto spatio ignorantibus qualis sit futurus ostendat; et diuturna observatione clarescere possit, si quid secum crudelitatis attulerit. At vero quando prius ad monasterium venit, et recipi se in numero postulat monachorum, interrogetur utrum liber sit : nec abbati prima cum satisfecerit, subsecuta responsio adiciat : si nulla præter devotionis causam compulsus monasterium duxerit expetendum. Post hoc monasterii regula abbatis ei jussione legatur : ut imposterum nihil novum vel inusitatum, aut si discessurus prætereant; aut si mansurus, agnoscat. Vicinam tunc monasterio cellulam, dum pernoctatum tempus observat, accipiat, victumque quotidianum a monasterio, si inter reliquos operetur, exspectet : lectioni ante omnia et orationi dans operam, ut dignetur eum ille omnipotens scrutator animæ cognitorque secretæ familiæ suæ meritis sacræ congregationis annumerare, et fiat, sicut scriptum est, *unus grex et unus Pastor* (Joan. x).

CAP. VI. Ut nullus monachus vel clericus retinendus recipiatur.

Monachum omnino sive clericum alterius loci vel monasterii recipi sub qualibet causa nolumus, interdicimus, prohibemus : prospicientes talia studio charitatis, ne novum aliquod forte scandalum surgentes inducant. Dicit enim Scriptura : *Quidquid tibi non vis, alii non feceris* (Tob. iv). Hinc enim plerumque non tantum inter abbates, sed etiam inter monasteria lites insanabiles oriuntur; dum unus nititur defendere quem suscepit, alter revocare quem perdidit : et ad extremum, nisi reddatur illi petitori petitus, et isti restauratio recepti placaverit injuriam acceptam, quam potest, fit, ut non secundum beatum Apostolum (Rom. xii), vincant in bono malo, sed utique mali vincantur uno malo. Attamen nec illud prætereundum censemus, ut si forte alterius loci, ut supra dixi, monachus sive clericus scripta abbatis vel episcopi sui deferat, in quibus manifeste probetur, non propter vitia cavendus; sed propter charitatem Dei missus, ipse tantum socius fieri congregationis obtineat. Si tamen credi ullò modo potest, bono suo quemque velle exspoliari, et alium sua nuditate vestiri.

CAP. VII. De murmuratione sive detractioe monachorum.

Ut nullius in congregatione murmur seu detractio, quod familiarissimum habent monachi, contra abbatem aut quemlibet alium de fratribus audiat : ne ira Dei, quæ sæpe ob hanc culpam miserabilem populum condemnavit, in perditionem similiter murmurantium turbæ excitetur : et terram repromissionis, quam nos recte accipimus locum futuræ beatitudinis, perdat murmuratio propria, quæ debeatur sponſione divina. Ille enim damnandos hujus vitii sectatores psalmus annuntiat : *Detrahentem adversus*

proximum suum occulte, hunc persequabar (Psal. A cx). Et iterum arguens Apostolus dicit: *Susurrone, detractores, Deo odibiles* (Rom. i). Et iterum, *Illi sunt murmuratores querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os illorum loquitur superbiam* (Jud. 16).

CAP. VIII. *De superbia vel elatione vitanda.*

Ut elatio superbiaque monachis omnino vitentur, ne jactantia cadat sui, propter Deum sublimitas deponatur. Abjectio et humilitas grandis altitudo est. Alias vero quid erit reliquisse seculum, si a se ejus non absciderit vanitatem? Quid solitariam elegisse vitam, si intrinsecus tumeat corde? Quid humile inest profectus in capite, si cito a se hæc mala non rejiciet, qui vult invenire quo cadat, cavens terribile illud Scripturæ divinæ: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (1 Pet. v). Et illud: *Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc simul non edebam* (Psal. c). Et illud Apostoli non obliviosus auditor, qui dicit: *Hoc scitote, quia in novissimis diebus instabunt tempora periculosa; et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii* (11 Tim. iii), et reliqua quæ sequuntur.

CAP. IX. *De invidia.*

Invidiam, quod est maximum vitium, ante omnia monachus foribus mentis excludat, nec patiat virginitatem animi occulto livore corrumpi: ne in mente sua bonum semen sparsum enecat adulterina permixtio. Sed stet semper quasi fortis in acie, repugnans scuto charitatis armis invidiæ; et inde maxime superet invidum, quia non superatur invidia: non ignorans Scripturam, quæ dicit: *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum* (Sap. ii). Imitantur autem eum qui sunt ex parte ejus.

CAP. X. *De eo, ne aliquid proprii sibi monachus vindicet.*

Illud etiam statui debere prospeximus, ut nullus monachorum aliquid sibi proprium absque societate fratrum audeat vindicare; ita ut etiam in his quæ sua sunt nihil amplius credat sibi juris esse quam cæteris. Quia cum se ipsum alterius subdidit potestati, omnia secum in alienam potestatem transmissit. Quidquid ergo secum potestatem detulerit, expetito consortio monachorum, ac ubi corpori congregationis membrum factus adhæserit, statim cognoscat omnia in communionem transiisse, et hoc tantum iudicet proprium, quidquid eum fratribus possederit indivisum. Nam et lectio Actuum apostolorum tempore surgentis Ecclesiæ taliter fideles Christi vixisse commemorat: *Nullus, inquit, ex bonis suis dicebat aliquid suum esse; sed erant illis omnia communia* (Act. iv).

CAP. XI. *Ut nullus monachus litteras ignoret.*

Omnis qui nomen vult monachi vindicare, litteras et ignorare non liceat. Quin etiam psalmos totos memoriter teneat: neque se quacunque excusatione defendat, quominus sancto hoc studio capiatur. Si-

militer etiam his qui pastores pecorum, ut est moris, de congregatione mittentur, curæ erit vacare psalmis ut cæteri: ne in id quod majus est minores inveniantur, et in confusionem sui illud eis apletur exemplum: *Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei* (1 Cor. ii).

CAP. XII. *Ut psalmi cunctis diebus in ordine psallantur.*

Ut omni tempore psalmi usque ad finem Psalterii in ordine decantentur: sibi tamen secretius propter propriam mercedem; excepto publico psallendi cursu dominico, quantum per singulos dies, Deo tamen scienter laudes offerat occulta ruminatione. Similiter etiam convenerit oratione subjuncta noctibus psal-morum frequentia vigilare, ut impleatur illud: *In die clamavi et nocte coram te* (Psal. lxxxvii); et illud: *In lege ejus meditabitur die ac nocte* (Psal. i).

CAP. XIII. *De vigiliis.*

Quotiescunque vigilia nocturna propter exorandum Deum, aut devotione petitur, aut festivitate debetur, nullus monachorum, præter ægritudinem certam aut necessitatem, si præsens fuerit, absens esse præsumat. Ne interiori tædio gravius laborare consuescens vivente carne spiritualis anima moriatur: sed potius promissi illius cupidus quærere simul et invenire contendat, qui dixit: *Diligam eos qui diligunt me: et qui mane vigilant ad me invenient me* (Prov. viii). Et in psalmo etiam continetur: *Tunc quærebant eum, et convertebantur, et ante lucem veniebant ad eum* (Psal. lxxvii). Nam ut quotidie ad matutinas omnes omnino surgant, si non censetur superfluum, commonemus: ad nocturnas vero cunctis diebus ita omnes celeriter pariterque consurgant, ut cunctis simul concurrentibus nullus inveniat venisse posterior. At vero qui contrarius huic deprehenditur statuto, tot diebus solus jejundet, quot horis cum fratribus vigilare non voluit.

CAP. XIV. *De vestimentis monachorum.*

Vestimenta supersufficientia monachus non requirat: qui non amplius quam quod ad quotidianum usum abbas necessarium viderit, consequatur; dicente Domino ad discipulos: *Neque duas tunicas habeatis* (Luc. ix): quas duas tunicas intelligere debemus non numero, si propter hiemem necessariæ esse videntur, sed supra usum si reservatæ fuerint, computari. Super ergo si quid fuerit, putabitur alienum: dum quidquid possessor avarus includit, magis utitur arca quam dominus: quod ut vitetur, maximus nobis beatus Apostolus testis assurgit, qui dicit: *Habentes victum et vestitum his contenti sumus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa, et inutilia, et nociva: quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix omnium malorum est cupiditas: quam appetentes, naufragaverunt a fide, et immeruerunt se doloribus multis. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge: sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei: apprehende vitam*

atervam, in qua vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi (1 Tim. vi). Studete ergo, fratres, ut quod ad unum hominem, id est, ad Timotheum scribitur, ab una congregatione servetur.

CAP. XV. Ut in monasterio nullus baptizetur.

Baptizari in monasterio parvulos tractavimus necessarium non esse, sicut in reliquis monasteriis observatur; neque monacho ullo loco de lavacro sancto filios cujuslibet excipere: ne parentibus illius, ut fieri solet, illicita paulatim vel turpi familiaritate jungatur. Quod si quis præsumpserit, ut transgressor regule corrigatur.

CAP. XVI. Ut cellam separatim præter abbatem nullus habeat.

Cellam singularem, præter abbatem, neque ad manendum, neque ad alium quemcunque usum, ulli habere liceat monachorum. Artifices tamen ad operandum tantum habeant, hi nihilominus quibus abbatis ordinatione conceditur: nam totam congregationem mansio et domus una concludat. Illos vero quos corporea fragilitas debilitat, cognita sibi infirmitate languor obsederit, dum vigorem pristinum corporis integritate sumunt, deputati intra monasterium et non nisi congrua mansione a congregatione interim separentur: ut celerius salutem conferat ipsa quæ sit a congregatione remotio.

CAP. XVII. Ut præpositum vel formarium monachi sub abbatis potestate habeant.

Sub abbate personam strenuam et disciplinam valde amantem, qui dignam curam præpositi nomenque suscipiat, decrevimus pro solatio abbatis institui: ut honor illi minus sit onerosus, dum labore diviso a duobus quotidiana sollicitudo suscipitur. Et ideo æquum erit ut cum jussione abbatis ei veneratio et obedientia exhibeatur. Nam et post ipsum quem supra diximus præpositum, qui in bonis sit forma, statuimus regularem formare formarium: ut facilius adjutorio isto subjuncto abbas, cui nomen Pater est, uberes fructus metat de perfectione dulcium filiorum, ambo tamen sub potestate abbatis cum reliquis atque inter reliquos se esse cognoscant.

CAP. XVIII. De passionibus martyrum quæ inveniri possunt, ut tempore suo desidia non impediende legantur.

Gesta martyrum, id est passiones sanctorum fidelium, quedam compaginata studio et sermone digesta sunt, tempore quo nobis diem migrationis eorum anni meta cursus sui legibus repræsentat, recenseri in oratorio audientibus cunctis omnino decernimus: ut non otiose prætereant dies, atque ut reliquis similis habeatur; quem sicut tunc illustravit constantia martyris, ita nunc commendet memoria passionis.

CAP. XIX. Ut in manibus monachi frequens sit lectio.

Propter pigras mentes quorumpiam excitandas, quibus sæpe generat lectio divina fastidium, ita ut magis otio eligant occupari, quam de Scripturis sanctis salutem bibere, ut spiritualiter inardescant, ac diu omnino placuit, ut unusquisque monachus, sive intra monasterium seu foris aliquid operis faciat, a lectione divina ne unaquidem die se patiat transire jejunium. Seu cum cessaverit manus ab opere, colatur anima lectione: audientibus cunctis monita beati Pauli ad Timotheum discipulum, dicentis: *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ* (1 Tim. iv). Et iterum: *Omnia scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne bonum paratus* (11 Timoth. iii).

CAP. XX. De vagis sive fugitivis monachis.

Vagari per loca monachum sicut non decet, ita non convenit; ne in quocunque vitio captus sæculi delectatione elabatur, ut redeat ad vomitum suum: dum recidiva animi voluntate mundi vetus contemptor, novus quidam amator assurgens, a via salutis distortus exorbitet. Quapropter id definivimus observandum, ut præter illos qui pro utilitate monasterii ab abbate huc illucque habere jubentur excursus, nullus egredi monasterium loco alio moraturus absque voluntate abbatis pro qualibet re vel necessitate præsumat, ne ad eum respiciat quod Apostolus de adolescentioribus viduis scribens dicit: *Simul autem et otiosæ discunt circumire domus; non solum otiosæ, sed etiam verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet* (1 Tim. v). Et ideo qui prætermissa sententia aliqua contrarietate discesserit, in tantum ut ejus invenitur fuisse transgressor; spatio illo temporis quo monasterio defuit computato, duplici dierum numero jejunet, et condemnatione mulctetur; cibi modum, vino quotidie abnegato, qualem abbas imposuerit, habiturus. Fugitivum vero monachum, deserentem disciplinam et perdentem se, velut contemptorem placuit revocare.

CAP. XXI. Ut frater fratri manus non injiciat.

Ut monachus in monachum ira inflammatus, quod est turpissimum, manus injicere non præsumat, præter illos ad quos pertinet correctionis vel nosse modum, vel tenere judicium; ne uno peccante ceteris præsumendi crescat audacia, et ita disciplinæ ordine confuso, irruptaque lege vivendi, ipsius sacræ religionis per singulos jura perdantur. Quapropter quisquis taliter incontinens manibus invenitur, ita ut nesciat ab illicitis temperare: manus illæ, quas erexit in proximum, per longum tempus non solum jejunio, sed etiam operis assiduitate lassentur; ut deinceps ad Deum levantur in oratione, non cum furore extendantur in fratrem. Dandum tamen veniam decernimus, juxta ut abbas moderari voluerit, postulanti: si penitentia præmissa etiam dum deprecatur reatus sui, faciem lacryarum effusione rigaverit.

CAP. XXII. *Ut a convicio atque maledicto monachi abstineant.*

Ut convicium sive maledictum ex ore monachi non procedat, neque lingua impatientiæ excitatione soluta effrenatum quid ministret ostiis laborum, sed comotus ira, ut est humanitatis, dicat : *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis (Psal. cxl).* Adjungat et illud : *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea (Psal. xxxviii)* : habens illud Apostoli ante oculos suos : *Quia neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. vi).* Si quis ergo in his indomitus mente proruperit, triginta diebus ab omnium fratrum colloquio habeatur alienus : donec cognoscens se tantummodo in congregatione solitudinem incurrisse, veniam eligat postulare.

CAP. XXIII. *Ut jurare monachus et desinat et desistat.*

Ut jurandi consuetudo ad integrum, si fieri potest, de monachorum interlocutione tollatur; ut etsi secundum humanam fragilitatem minus forsitan possunt mendacii cavere peccatum, possint saltem damnandum vitare perjurium. Quos rogo simul atque commoneo, ut studeant in usum habere verba sacra, ne unquam sint necessaria sacramenta. Quemadmodum enim hujus vitii debeant omnes vitare flagitium, beato apostolo monente didicimus; ait enim : *Nolite jurare neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem verbum vestrum, est est, non non : ut non sub judicio decidatis (Jac. v).* Et illud similiter Scripturæ divinæ : *Vir multum jurans replebitur iniquitate, et non discedet de domo illius plaga (Eccli. xxiii).* His namque magnis atque evidentissimis documentis etiam lectio Evangelii, quæ est maxima plenitudo, similiter attestatur, dicente Domino ad discipulos : *Audistis quia dictum est antiquis : Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni Regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, non non; quod autem his abundantius est, a malo est (Matth. v).* Sufficiat ergo nos propria inserenda monita exemplis docuisse vitanda.

CAP. XXIV. *Ut monachus raro rideat.*

Conveniens etiam hoc credo monachis, ut risu, etsi non assidue, frequenter tamen abstineant. Unde si exemplum legens fratrum quisque requiret, hoc solum ei sufficiat, quia Dominum nostrum Jesum Christum, Evangelio teste (*Joan. xi*), flevisse legimus, risisse nescimus; tristatum fletibus, risibus non solutum. Attamen, ne quispiam dicat nullum nos præter hoc habere testimonium lectionis, Salomonem dicentem audiat : *Risus dolore miscbitur; et extrema gaudii tactus occupat (Prov. xiv).* Et iterum : *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. Cor sapientis, ubi tristitia est : et cor stultorum,*

ubi lætitia (Eccl. vii). Et iterum : *Stultus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite subridebit (Eccli. xxi).* Quicumque ergo ille in congregatione constitutus, ut assolet, aut mente juvenis aut ætate risibus, joca non fugerit, quid aliud nisi publicanum commutat ex monacho? qui in civitatibus amplius populosis hanc sibi tantum operam deputant, vacare jocis, plausibus et cachinnis. Specialiter tamen hoc cunctos moneo, servandum mando atque constituo, ut quotiescunque lectio animabus Dei deditis opportuna in ecclesia vel in refectorio, aut quolibet in loco publice recitatur, nullus risu aut moveatur aut moveat. Similiter etiam eo tempore fabulas fugiendas esse cognoscant. Quod si quis non custodierit præsentis denuntiatione commonitus, triduum eum B jejunii multatio castiget. Quod triduum neminem volumus sub uno adimplere jejunio, ne in aliquo discretionis careat disciplina : sed tria jejunia vespertina jubemus quotidie refectione distingui. Hoc etiam de reliquis jejuniis, quibus regulæ culpabiles corriguntur, statuimus observari : ita tamen si in reo quolibet monacho abbas superbiam duritiæque non viderit.

CAP. XXV. *Ut turpiloquium monachus omnino fugiat.*

Turpiloquium amore pudicitiae sit monacho turpe proferre vitando verba luxuriæ, quæ ut mentem excitant, ita corpus inflammant. Ait enim beatus Apostolus : *Deponite malitiam, blasphemiam, turpem sermonem, de ore vestro (Colos. iii).* Interrogo ego, fratres, C quid ille minus facit adultero, cujus communicat lingua peccato? Quid luxuriæ minus exercuit, qui os castum sermonis corruptione fœdavit? Et ut hanc spurcitiam cunctis etiam cavere metus damnationis imponat, statuimus hujus culpæ reum communicationem dominicam, vel osculum fratrum sex anni mensibus non habere.

CAP. XXVI. *Ut quotidie usque ad tertiam monachi legant.*

Ut usque ad horam diei tertiam in omni tempore pfectioni monachus tam senior quam extremus vacare procuret, et sic demum in reliqua parte diei deputati operis cura succedat, præter ægrotos tantum, quibus imponi hoc supra propriam voluntatem, vel potius virtutem communis infirmitas non permittit. Nam et hi quibus fructuum colligendorum tempore ab abbate fuerit imperatum, ut matutinis horis operis aliquid vel laboris exerceant, hac lege non tenebuntur : neque huic definitioni putabuntur exstitisse contrarii, cum imperata sibi utilitatis causa compleverint. Etenim moris est agricolis ut vix reddito adhuc mane arida frumenta, non nisi deciduo madida facta rore, succidant, ut lætam minus segetem facilius fervoribus insecutoribus eripiant, dum in exordio diei blandi aeris temperamenta custodiunt. Sæpe enim ex industria factum secto, ut dubia adhuc luce, priusquam, ut dicere possumus, orbe solis ardor ebibit redactam in manipulos segetem, ignei fubaris flammæ

cum fructibus messura ejus evaserit. Hoc ergo etiam a monachis qui operi insistant, ut superius diximus, fuerit observatum, non erunt pronuntiandi pro compendio operis regulæ transgressores.

CAP. XXVII. *Ut ante tertiam nullus monachus manducet aut bibat.*

Ut ne quis de monachis, præter infirmos, antequam hora diei tertia compleatur, quamvis supervenientis cujuslibet proximi vel amici gulæ potius exquisita occasio fulciatur, manducare vel bibere aut rogans præsumat, aut rogatus, illo duntaxat tempore quo jejunia solita remissione solvantur. Post hanc vero horam deliberationem comedendi usque ad sextam, si vel amicus ejus vel stomachus permittit, extendat. Sed in hac refectione unum vel duos fratres socios sibi, et querat et faciat, ut, dum videtur, ista communicatione atque humanitate sit publicus, non appareat furtive suppositus.

CAP. XXVIII. *Ut monachus quotidie operis aliquid faciat.*

Monachum, absque certis solemnitatibus vel manifesta ægitudine, diem sine operatione transigentem a convivio decernimus excludendum, jubente beato Apostolo: *Qui non laborat non manducet*. Secuturas tamen excusationes inutilium prævidemus, et propterea modum ponimus otiosis. Dicturus est enim unus ex talibus: Ego non possum operari, quia amisso robore juventutis sum ad omnia senex invalidus; alius: Neque ego possum, quia sum infirmitate jam fractus; dicturus est etiam tertius, si potuerit inveniri: Non possum etiam ego, quia laborum me assiduitas contrivit, itinerum longitudo quassavit, fortitudinem mihi abstulit sollicitudo commissa, virtutem meam actio expoliavit imposita. Sed his quasi contrarius sermo rationis occurrat, revincens eos et dicens: Ut quis non valet insistere operi, det promptius operam lectioni: quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter colat; et inter reliqua etiam hanc querat artem, ut paginam pingat digito, qui terram non præcibit aratro. Nullus ergo, si quominus opera faciat, putet causam justæ excusationis afferre: quia qui, ut supra diximus, agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capturam, rete texere, calcamenta fratribus præparare vel reliqua, quæ similia sunt, facere atque implere potest. Quisquis ergo ex his omnibus non elegerit, quo occupetur opere, famem cum improperio sustineat contentus sit.

CAP. XXIX. *Ut monachus parce loquatur.*

Ut loquendi temperantiam monachus in omni colloquutione teneat: propter quod dicit Scriptura: *In multiloquio non effugies peccatum* (Prov. x). Et iterum in Evangelio: *Noti multum loqui, sicut ethnici* (Matth. vi). Habetur etiam in psalmo: *Vir linguosus non dirigitur super terram* (Psal. cxxxix). Et ideo quisquis ille frater, sint pauci sermones tui. Nec hoc tantum, sed etiam taciturnitatem tibi præsentia abba-

U's vel etiam alterius senioris imponat: ita ut nix interrogatus ab eo vel jussus silentium irrumpere non præsumas, obediens Scripturæ, quæ dicit: *Priusquam audias, ne respondeas; et in medio seniorum noli te injicere* (Eccli. xxxii). Quod etiam in convivio apertissime pronuntiamus esse servandum.

CAP. XXX. *Ut abbas absque voluntate sua nihil operis faciat.*

Ut abbas si non operetur ut ceteri, nemo audeat reprehendere: quia lectioni eum magis vacare convenit, qua quotidie cæteros doceat, qua commissos eruditos reddat, qua cunctos sancta semper admonitione corponat. Studere tamen eum oportet, ut quoties codex manibus non tenetur, secundum vires suas reddat se in qualibet fratrum operatione communem: ut etsi otiosum quicumque dicere non audet, fastidiosum tacendo non murmuret.

CAP. XXXI. *Ut monachis tunica linea uti non liceat.*

Ut monachus quamlibet delicati corporis linea ad nuda corporis non utatur: quia incongruum est ut carnem, quæ semper vitio naturæ superbit, mollibus foveat indumentis, et ei quasi minus validæ blandiatur; quæ quotidie in expugnationem animæ novus quidam præliator ac fortissimus commovetur. Etenim toties reparat vires contra animam bellatura, quoties aliquid velat rebelle mancipium remissionis acceperit. De hoc namque certamine beatus Apostolus dicit: *Caro concupiscit adversus spiritum* (Gal. v). Et iterum: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii). Et iterum: *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizat, propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. xii). Et iterum: *Si secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificetis, vivetis* (Rom. viii). Quicumque ergo vitam illam diligit, carnem conterat morituram; et in tantum eam quotidiano luctamine arduis quibusdam vinculis disciplinæ, velut impiger semper debellator afficiet, ut adversum animam de modica quidem remissione confingat, secutus Apostoli magisterium vel exemplum, ita dicentis: *Casta corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar* (I Cor. ix).

CAP. XXXII. *Ut vestimenta monachorum odores non habeant exquisitos.*

Vestimentorum fragrantiam vel nimium propter elationem nitorem monachus studeat non habere: sed sequens melius Apostolum dicentem: *Bonus odor sumus Jesu Christi* (II Cor. ii), colorem etiam in his album, vel nimis rufum, per quem sæpe species corporis ad perniciem suam videntibus commendatur, vitet ac habere non ambiat: ne et jactantie suæ secum testimonium ferat; et, quod adsit, dum corpus vestimentis cito consumendis adornare temporaliter elaborat, de animæ, si qua æterna esse

poterant, ornamentis non curet. Etenim ista facientes taliter Scriptura divina castigat: *In amictu vestimentorum ne glorieris, et in die gloriæ noli extolli* (Eccli. xi). De calceamentis vero reliquorum vos tenere statuimus consuetudinem monachorum. Sed et hoc curandum est, ut pes ita sit ligamenti temperatius vinculatus, ut non jactantiæ signo multos asstrictus habeat, sed sanctius vinculo laxiori follescat: ut in omnibus simplicitas sanctitatis socia commendet Deo, quem ejus amore posessum, probatum sæculi viderit contemptorem.

CAP. XXXIII. *Ut monachi lecta singulariter habeant.*

Ut duo, quamlibet proximi vel amici, propter secretam orationem, quæ melius ad Dominum nullo teste dirigitur, ut animo et uno lecto non teneantur: ut majorem licentiam orandi credat sibi mens compuncta concessam, dum neminem vigiliæ suæ aut testem pertimescat, aut judicem. Vigilando ergo, orando atque psallendo curet unusquisque minimam noctis somno cedere portionem; ut non decipiatur ab inimico, qui est liber a socio: quia omnino non potest cubile proprium nisi vigilans vindicare. Imitandum etiam videtur quod propheta nobis sub quadam admonitione decantat: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum rigabo* (Psalm. vi). Et iterum: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Domino* (Psalm. cxxxiii). Et illud: *Memor fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam* (Psalm. cxviii). Hoc ergo ut devotus quisque vacatione concessa utilius possit implere, strati sui, ut supra diximus, erit solus ipse possessor, habens secum meliori commutatione pro dormitorio fratrem Dominum vigilantem.

CAP. XXXIV. *Ut monachus non venetur.*

Inter cæteras mundi delectationes noverit sibi monachus venationem exercere prohibitum, nec habendum cum feris periculosum sine utilitate certamen: cum scire potius debeat vitia pro bestiis esse mactanda. Et ideo non eum consuetudo loci, vicinitas opportunitasque silvarum, pervius etiam vel facilis ascensus montis, concava vallium, secreta nemorum, densa terrarum tam infructuosi laboris opus subire sollicitent. Oportet enim ut memor Apostolicæ sententiæ damna reigioni non inferat, ita monentis, ut unusquisque *in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat apud Deum* (Ephes. iv). Bonum ergo vitæ suæ cursum cursibus vanis perire judicet, et se damnosum caveat; ne postponens monachum, ferarum et ipse captione capiatur, et sæcularibus desideriis irretitus, venator agrestium bestiarum adversarii fiat et ipse venatio. Sed soli Deo vacandum congaudeat, quem expetit; illi serviendum jugiter, quem elegit: sciens quod taliter præcepto evangelico convenimur: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Matth. iv). Et alibi: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* (Psalm. xxvi). Studebit ergo, prætermisiss omnibus, qualiter ipsi omni servitio placeat jugiter:

A ut faciat illum regni sui participem, quem totum suum videt esse cultorem. Attamen nec illud putavimus omittendum, ut si forsitan feræ, quæ sunt violentiores, quærenti proprio labore victum insidientur in fructibus, eas pro damnis tantum fructuum vindicandis, canum sævitia opportune deterreat, quas potius effugare quam persequi delectetur; ut non venationis, sed fructuum magis amator appareat.

CAP. XXXV. *Ut monachus nec pomu tangere absque ordinatione præsumat.*

Quicumque monachus cujuslibet generis pomum inordinatus hærens adhuc arbori suæ tantum edacitatis causa decerpserit, vel si terra collapsum, seu reliquorum fructuum, ut assolet, primitias ausus fuerit gulæ incontinentia violare, veluti Adæ primo homini similis, simili quoque castigata edacitate jejuniò digne pœniteat; quasi ad vicem paradisi convivio putetur indignus. Et nisi prius omnium fratrum remissione consequatur veniam, venire non permittatur ad mensam; quia justum est, ut cunctorum indulgentiam postulet, qui omnibus quod erat commune subtrahit. Cunctis ergo studendum est, ut omne quod in escam constat hominis deputatum, si alicui ex fratribus accipere vel etiam invenire contigerit, priusquam aut mensæ inferat, aut cellario tradat, omni fide conservet intactum; vitans ne communem omnibus cibum gustu sibi ipse furetur; et cum nullus illi comes adhæreat, ad perdendam tamen innocentiam, vel ad exercendam prædam sit illi gula pro socio. Quapropter erit congregationi semper una proprietas, ita ut cuncta omnium, et omnia sint cunctorum.

CAP. XXXVI. *Ut abbas manumittere mancipium monasterii non præsumat.*

Mancipium monasterii liberum facere abbas absque consensu omnium monachorum licentiam non habebit, nisi ut tradat cunctis fratribus in præsentem ejus meriti vel ætatis de propria facultate vicarium: quia non potest multorum servus unius ad ingenuitatem remissione transire, nec libertus fieri, quem omnes unanimiter non absolvunt, cum manifestum sit, illum tot dominos habere, quot monachos.

CAP. XXXVII. *De eo, qualiter abbas conversari debeat.*

Ut abbatem cunctis quibus præest monachis strenuitas quidem, sed mansuetudo, et potius vita commendet, ita ut magis sanctum illum timeant, quam severum: et plus in eo metuant quod meritis est primus, quam quod honore primarius. Habeat enim in correctione modum, et in familiaritate temperamentum: eritque in cunctis ita moribus dispensatus, ut blandimento vocet, terrore castiget; faciens se ab omnibus, eo quod vitia oderit, plus amari. Tota enim ejus conversatio erit quasi positum fundamentum, ut in eo superædificetur quisquis imitatione illius optat Deo meritis proximare. Nullus ab ipso erit potestate, sed ratione damnandus: nec tamen quispiam illi ita familiaris, ut ceteris plus præsumat; neque ita offensus, ut ad veniam expleta con-

tritione non redeat. Convenerit namque illi omnes A timere, qui timetur ab omnibus, totoque studio atque industria providere, ne aliquis ex his quos regendos propria cura suscepit, adverso quolibet casu discedat ex numero. Et ideo plurimis medicamentis necesse est illum monachorum subvenire languoribus, et ægritudinibus mentium remedium curæ spiritualis inferre: hoc est, si superbum viderit, jugi exhortatione porrigat humilitatis potionem; si iracundum, patientiæ illi offerat unguentum; si mendacium sestantem, veritatis ministret antidotum, beati in hoc ipsum Apostoli monitis excitatus, qui dicit: *Attende tibi et doctrinæ, insta in illis: hoc enim faciens, et teipsum saluum facies, et eos qui te audiunt (II Tim. iv)*. Et iterum ad Timotheum: *Formam habe sanorum verborum quæ a me audisti in fide et dilectione in Christo Jesu (II Tim. i)*. Et iterum: *Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistæ; ministerium tuum imple (II Tim. iv)*. Similiter et beatus Petrus scribit: *Seniores qui in vobis sunt obsecro, consenior et les. is Christi passionum, et ejus quæ incipiet revelari gloriæ socius, pascite qui in vobis est gregem Dei (I Petr. v)*. Et addidit: *Neque quasi dominantes in clero, sed forma estote gregi; ut cum apparuerit princeps pastorum, percipiat illam floridam et immarcescibilem gloriæ coronam*. Jeremias quoque sanctissimus in personâ Domini ait: *Dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascunt vos scientia et doctrina (Jer. iii)*. Et iterum: *Hæc dicit Adonai Dominus ad pastores Israel: Nunquid semetipsos pascunt pastores? Et adjungit: Ob hoc, pastores, audite verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego ipse ad pastores, et requiram oves meas de manibus eorum (Ezech. xxxiv)*. Dominus vero idem in Evangelio Petram apostolorum principem si se amaret interrogans adjungit: *Pasce oves meas (Joan. xxi)*. Manifestum ergo est, frater quisque ille præesse videris monachis, magnum tibi per honorem onus impositum; ita ut cum dignitate sis primus, desudes omnium pondere sarcinatus. Propter quod recti itineris curæ semitam, quæ ad cælum perducit; et ire ostende gregi inoffensum callem, et sanctitatis eum quoque passibus antecede: atque ita stude, ut non erret quicunque te ducem gradibus imitationis insequitur; ut videaris apostolicæ monita sententiæ complere, quæ habet: *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate (I Tim. iv)*. Et iterum: *Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis (II Tim. ii)*. Hunc itaque tibi, abbas, titulum, ut prætermissum te Regulæ sermone non doleas, sicque unum te ex congregatione cognoscas, quasi peculiarius annotamus: monentes, seu coram Deo obsecrantes ut hæc omnia ferventi studio servans, etiam cætera propter exemplum, quæ reliquis sunt dicta, custodias.

CAP. xxxviii. Quibus temporibus abbas coquinæ observet, similiter et lavandis pedibus.

Abbas tribus per annum vicibus, id est, die natalis

Domini, similiter primo Paschæ, nec non in festi- A tate peculiaris patroni, sancti ac beatissimi venerandi semper martyris Ferreoli, aut certe quidem ad quorum nomina sanctorum idem locus consecratus fuerit, coquinam cibos congregationi paraturus introeat; ibique suscepto junioris ministerio serviendo mensis humilitatis formam ministret in ferculis; sanctæ huic abjectioni se libenter inclinans, quæ majorem illum producit cæteris, dum reddit æqualem. Tantum enim magis in cunctis ejus potestas accipit, quantum ad inferiora ministerii parilitate descendit. Lavare vero pedes fratrum, sive etiam peregrinorum, divinum imitatus exemplum, sæpius studebit; implens dominicum mandatum, et tradens monachis operibus potius quam verbis exemplum. Nam et Dominus in Evangelio discipulis ait: *Si ego lavi vestros pedes Dominus et magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis (Joan. xiii)*. Abbatem ergo ista facientem, atque in hujus tituli observatione communi omnes monachi sequacibus animis imitentur: in tantum, ut temporibus dispositis vicibusque discretis de ciborum preparatione solliciti servant sibi invicem, atque alterutrum sub æqualitate ministerii dominantur.

CAP. xxxix. Castigatio monachorum de multis excessibus.

Multis hic titulus monitis negligentias monachorum castigare suscepit. Nec tam personas exigit damnare, quam culpas. Mundos ergo illos et velut defecatos A vitiorum omnium reddat inquinamento amor sanitatis, ambitio perfectionis, expectatio veritatis, promissio gloriæ, perennitas vitæ, et illa, quam credimus, habitatio cum auctore; de qua sic dicit Apostolus: *Rapiemur in nubibus obviam Domino, et sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv)*.

Correctionis igitur sermo ad eos qui inter fratres jurgia seminant hic est: ut si a via tam perversa fides non traxerit, non tantum sententiæ abbatis, sed etiam cunctorum odio feriantur, donec consuetum errorem relinquunt. De quibus Lucas evangelista Dominum dixisse commemorat: *Impossibile est ut non veniant scandala: vae autem illi, per quem veniunt: melius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare (Luc. xvi)*.

D Ad illos vero qui, post correctionem impugnantes judicia seniorum, nituntur excusare peccatum, et non ad poenitentiam recordatione delicti, sed ad duritiem indignationis nimium migraverint, respicit ista sententiæ, ut quandiu a præposita intentione revocentur, et tumorem mentis manifesta emendatione deponant, secundum arbitrium abbatis arduæ omnino subiaceant disciplinæ, quia non dixerunt: *Peccatum meum ego agnosco (Psalm. l)*: sed dixerunt, quod in Isaia propheta de rebellibus legitur: *Nullus est qui agat poenitentiam super peccatum suum, dicens, Quid feci (Jer. viii)*.

Illi namque qui se prioribus anteponunt, et aliorum loca non erubescunt vitio elationis invadere,

ac praeceptis dominicis contradicunt, quibus ita jubemur : *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister : et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus* (Matth. xx), abbas vel etiam reliquorum increpatione confusi, ad locum proprium quem reliquerant revocentur : quos ad majorem gradum tardius decernimus promoveri, ne addita dignitate radicata in eis praesumptio convalescat.

Illud itaque statuimus, ut, ad mensam fratribus congregatis, de his quae apponuntur nemo alterius aut praesumat aut rapiat portionem, ne frequentius ceteris manum poropsidi importunus immergat, propter illud Apostoli : *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est* (I Cor. xi). Et iterum : *Esca ventri, et venter escis : Deus autem et hunc et has destruat* (I Cor. vi). Et iterum : *Non est regnum Dei esca et votus : sed justitia et pax, et gaudium in Spiritu sancto* (Rom. xiv). Et iterum : *Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri* (Rom. xvi). Et iterum : *Quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum* (Phil. iii). Legimus etiam in psalmo, quod longe etiam a monachis : *Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum et ira Dei ascendit in eis* (Psalm. lxxvii). Quicumque ergo hujusmodi transgreditur statutum, abbas judicio constabit, quantis jejuniis mensae violentia judicetur.

De ebrietate vero superfluum puto monachum commoneri : cum, vel si parum vini accipiat, a praeposita corporis contritione declinat. Attamen quia latere monachos non poterit quod Apostolus Timotheo scribit, dicens : *Vino modico utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates* (I Tim. v) : quantum eis, secundum vires monasterii, per singulos dies jussu vel dispensatione abbatis vini offertur, accipiant, et amplius penitus non requirant. Hoc etiam de reliquis stipendiis statuimus observandum. Nam ebrietatem illis etiam qui saeculo vacant prohibitam Scripturae testimonio approbamus, scribente Apostolo Ephesii : *Nolite, inquit, inebriari vino, in quo est luxuria* (Ephes. v). Nec non et Propheta : *Vae qui fortes sunt ad bibendum vinum, et potentes ad miscendam siceram* (Isai. v). Et iterum : *Vae qui consurgunt mane, et sectantur siceram : qui exspectant vespere, ut vino aestuent*. Et ideo monachum si ebrium, quod dici nefas est, videri aliquando contigerit, zelans illi plenus ira praecipio, ut triginta diebus a vini potatione suspendatur : quatenus anima infusione congesta digestionem hoc spatio vacuetur.

Illos igitur monachos, quos vel unius diei finis

A discordes invenerit, qui usque ad vespeream lites trahunt, et ante non excludunt odium, quam sol cognoscat occasum ; qui dicenti Apostolo : *Sol non occidat super iracundiam vestram* (Ephes. iv), per inobedientiam contradicunt, statuimus tandiu abstinentia macerandos, quandiu ad veram se concordiam ultronea satisfactione convertant. Quibus post longum scandalum pacificare in occulto non liceat, ne aliquid fictum puritas charitatis admittat : sed sit eorum reconciliatio publica, quorum fuit discordia manifesta. Fratribus ergo cunctis coram astantibus veniam invicem postulent : quia uterque reus diuturna simultate notatur, dum aut unus indulgentiam petere destitit, aut alter rogari desiderans non dimisit. Et ideo iste impius, ille remansit impenitens : hic dampnandus post iram, ille post culpam. Propterea offensus iste iram in contemptu Evangelii non retineat ; sed cito ad illud recurat exemplum : *Dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi). Et illud Apostoli : *Induite vos, sicut electi Dei et dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam : supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam : sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos* (Col. iii). Ille vero qui injuriam intulit, hujusmodi exemplo velociter terreatur : *Facit Dominus judicium injuriam patientibus* (Psalm. cxlv). Et alibi : *Quae seminaverit homo, haec et metet* (Gal. vi).

Furti scilicet conscium, si adhuc vacare monachum possumus, quasi adulterum, secundum flagello subdi, et magna censi afflictione jubemus ; dantes illi unam cum fornicante sententiam, quia et ipse luxuriatus est cum furaretur. Similes enim eos non incongrue dicimus, quos in sacra lectione pariter positos invenimus. Dicit ergo Dominus per Prophetam : *Non est scientia Dei super terram* (Ose. iv). Et paulo post : *Furtum et adulterium inundaverunt*. Et iterum in psalmo : *Si videbas furem simul, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas* (Psalm. xliii). Legimus etiam in Evangelio Dominum dixisse : *Fornicationes, furta ; et nec moratus addidit : Haec sunt quae coinquant hominem* (Matth. xv). Ex his profecto intelligere possunt horum scelerum servi quia, sicut aequaliter his dominantur vitia, aequaliter debetur et poena.

D Et ne aliquid, dulcissimi in Christo fratres, de his quae suprascripta sunt per oblivionem sitis negligentes, cunctis in unum positis semel ea in triginta diebus relegite, hoc est, in calendis.

DE TARNATENSI MONASTERIO EJUSQUE REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

Jos. Simler. descript. Vallesiae lib. i : *Sub Octiduro ad sinistram Rhodani hi viculi sequuntur, Juviana, Servantia, Verosa, mox Tarnadæ oppidum, Tarnadæ autem Antoninum saeculi oppidum hoc nominamus : veterum plerique Agaurum nominarunt. Exstant hoc loco vetustissimae inscriptiones, quae antiquitati testimonium perhibent. Hoc loco a Maximino imperatore legio Thebæa, cujus dux erat Mauritius, propter confessio-*

nem nominis Christi caesa est. Ab eorum martyrio annis circiter 220 cum locus hic apud Burgundos, qui in his regionibus dominabantur, magnae venerationi esset, Sigismundus rex Burgundiorum, Maximus Genevensis, Theodori Sedunensis et aliorum episcoporum, oratione impulsus, eodem loco in honorem martyrum caenobium celebre construxit ; oppidulum Tarnadæ juxta positum mœnibus ampliatis caenolio conjunxit : ab eo tempore

Tarnadæ nomen obsolevit, et nunc vulgo ad S. Mauritiū nuncupatur.

Marius ep. Aventicen. Chron. ad an. Christi 515 : Florentio et Anthemio consulibus monasterium Acauno a rege Sigismundo constructum est.

Regulam vero Tarnatensem sæpissime citat S. Benedictus Anianensis abbas in Concordia regularum; et Smaragdus in Comment. ad Regulam S. Benedicti; item Trithemius lib. de Propr. monachorum, cap. 5.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Hæc præsens Regula scripta est pro monachis in monasterio Tarnatensi sive Tarnadensi habitantibus, circa cujus situm inter eruditos haud minima est disceptatio; nam Mabillonius in Annalibus Benedictinis existimat hoc monasterium non differre a prioratu Tarnatensi aut Tarnayensi, inter Lugdunum et Viennam sito: dum ex Simlero citato aliisque magni nominis historicis constet illud juxta Rhodanum fuisse positum. In confesso enim est, Tarnadæ oppidum sub Octoduro ad sinistram Rhodani aliquando exstitisse satis celebre, ab antiquis Agaunum nominatum, ob ejusdem nominis rupem, in cujus radicibus exstructum erat. Hinc monasterium nominatur aliquando Tarnatense, aliquando Augiens, et sæpius Cenobium S. Mauritiū appellatur, ob patrocinium illius S. martyris cujus sacro nomini et illud dicatum erat; nam in hoc ipso loco S. Mauritius, Thebææ legionis dux, cum suis militibus a Maximino Imperatore martyrium passus est, in cujus igitur sacram memoriam, ad instantiam quorundam piorum episcoporum, Sigismundus, Burgundiorum rex, hoc monasterium erexit circa annum 515, prout allata testimonia perhibent. Regula ergo hæc forsitan non nisi 70 anno sæculi sexti litteris mandata fuit; existimat enim Calmetus, Tarnatenses monachos hanc Regulam compilasse, secundum laudabiles consuetudines in monasterio jam usitatas, atque ejus auctorem sive compilatorem vixisse circa finem sæculi sexti, imo eundem esse, qui S. Lu-

gendi Vitam scripsit, mandante S. Marino Lirinensi abbate. Nec quidem admirari debemus, quod hoc monasterium gubernatum fuerit ab initio absque aliqua regula scripta, nam hoc primis monasticæ vitæ sæculis commune fuit, quod monachi viva voce et exemplo abbatis et Patris monasterii gubernarentur, quemadmodum de Lirinensi in Galliis, Hyensi apud hodiernos Scotos et Lindisfarnensi in Northumbria aperte constat. Interea hæc Tarnatensis disciplina, saltem quoad perpetuum in choro psalmodiam, etiam ad alia Gallicana cænobia transit, præsertim postquam S. Apollinarius, Tullensis abbas, hujus monasterii curam susceperat circa annum 579, prout ex Fredegario ad annum 24 Guntrammi discimus. Nec sane magni refert quod eminentissimus Norisius in sua Pelagianæ hæresis Historia existimet quædam hujus Regulæ capita cum ipsa S. Augustini Regula pro virginibus scripta magnam habere connexionem, cum illis temporibus tanta exstiterit ubique vitæ monasticæ unitas, ut diversæ scriptæ regulæ in præcipuis materiis non differrent, sed solum ab invicem discrepant in aliquibus ritibus et caeremoniis cælibet loco et communitati propriis. Hinc, nobiliores scriptores, imo ipse laudatus Norisius, agnoscunt hanc Tarnatensis monasterii Regulam 25 capitulis constantem nunquam pro canonicis regularibus compositam fuisse, sed solis monachis adaptatam; nondum enim tales canonici in Ecclesia exorti sunt.

REGULA MONASTERII TARNATENSIS.

CAPUT PRIMUM. Si quis fidei ardore succensus, renuntians sæculo, monasterium magna dispositione elegerit expetendum, novitati ejus non confestim licentia tribuatur intrandi; sed primum studiosius indagetur, utrum voluntarie, an necessitate aliqua coactus advenierit, aut si nulla servitutis conditione obnoxius teneatur. Quod cum ad abbatis notitiam præposito nuntiante pervenerit, uni de senioribus deputatus tandiu jubeatur advenientibus deservire, quousque devotio ejus fuerit patientia teste demonstrata. Sequitur, ut informetur disciplinis regularibus, et quæ facere debeat, quibusque eum conveniat servire cognoscat: deinceps omnis regulæ constitutio relegatur, et ad comprobendam obedientiam ejus, dura ei et aspera præcepta mandentur, nihil in proprietate de his quæ secum exhibuit habiturus. Sed si ejus votum tale est, ut quæ sua monasterii usibus conferre desideret, oblationem ejus ad integrum devotio sincera commendet, et super altare statuatur; unde reposci aliquid sacrilegium judicatur. Si pecora cujuslibet generis ad monasterium commigratus adduxerit, ab abbate pretium consequatur, cui de eodem pretio faciendi quod voluerit non negetur. Quæ si abbas noluerit comparare, cui voluerit vendere permittatur; aut, quod melius est, præposito vendenda committat: pretium vero ipsum,

ut jam dictum est, ab eo cujus res fuerant, dispensetur, dummodo in ejus nihil potestate resideat. Nefas est enim ut qui decipulam hujus sæculi intendit evadere, reservet unde eum infestatio diabolica valeat irretire. Clientem vero, et famulum, aut parentem secum exhibens, si postulet in consortio religionis admitti, simili examinatione probatum fratribus convenit aggregari: et qui fuerat ei ante in servitute subjectus, frater est in Domini positus servitio computandus: quia apud Deum, ut Apostolus docet, nulla est acceptio personarum (Col. iii). Ille tamen qui de humili conditione est in germanitatis æqualitate susceptus, non aliquo elationis tumore superbiat; sed per humilitatem in eo quæ bona sunt convalescant: et non solum ei cui æqualis effectus est, sed fraternitati omni, ut verus famulus Christi, cum pietate et humilitate deserviat. Quia sicut is, qui major esse videbatur in sæculo, per humilitatis affectum frater vocatur ex Domino; ita ille sui memor conditionem suam, non altiora petendo despiciat, sed testimonio humilitatis exaltet, ut apud Deum inveniat gratiam. Et nisi expleto anno nullus mutare habitum permittatur. Sed si poscentis fuerit tanta compunctio, ut hoc sibi supplicatione assidua exigat non negari, quod uni fideliter poscenti conceditur, non quasi licitum habeatur. Vesti-

imenta quoque secum delata, quæ primi anni usus non valet expendere, redacta in pretium cui abbas præceperit, tribuantur: quia cum alia meruerit indumenta, priores exuviæ in sua non erant potestate, ut exterioris hominis immutatio cum interioris profectu plena ratione conveniat. Nihil de his quæ perceperit ei sit licitum commutare, nec pro abiectione viliora, nec pro comodo meliora, sed qualiacunque fuerint attributa, cum gratiarum actione suo tantum usui vindicabit.

CAP. II. Nulli liceat sequestratam eligere mansionem, nec armariolum, aut aliquid simile, quod peculiariter claudi possit, permittatur quasi proprium vindicare. Viam solus, nisi comitatus fratris contubernio, non assumat. Revertentes ea quæ foris agi viderint, referre non audeant, nisi illa tantum quæ ædificent audientes. Posito seniore vereatur junior in præsumptionem loquacitatis erumpere: sed, ut sæpe contingit, si simplicioris naturæ fuerit senior, tunc junior quæ ei præcepta fuerint, exsequatur. Festivitate qualibet celebrem monachum, nisi permisso, non licebit expetere, quia orantem secretius palam Dominus, Evangelio adstipulante, est pollicitus se auditurum (*Matth. vi*).

CAP. III. Si quis vero a fratribus in quocunque negotio ad civitatem, aut ad castellum, sive ad vicum seniore imperante dirigitur, nisi ad illum, quo destinatur, non præsumat accedere. Spiritalem se fieri patrem sine abbatis imperio nullatenus acquiescat; sed si causa tantæ necessitatis extiterit, aut cujuscunque fidelis personæ precibus inclinatus interdita non valet effugere, quod contradicenti cognoscitur impositum, charitatis intuitu est omnimodis admittendum.

CAP. IV. Cum extranea muliere colloquutiones absque testibus canonum auctoritate legitima prohibentur; matrum et germanarum fabulis eos misceri secretius nullatenus concedatur: ne in ipsa novitate militiæ constitutos sæculari præsumptione subvertant. Et non a majore concessa licentia nullus qualibet parte discedat. Navigium etiam ad ulteriorem ripam sine imperio senioris transvehere non præsumat: nec capillos barbamque succidat, aut funiculum vel quodlibet aliud facere audeat, nisi hoc relaxatio senioris admittat. Vespertinis et nocturnis horis quibus fratres alii conquiescunt, qui a mansionem aut lectulo suo deesse cognoscitur, corripientibus senioribus castigetur: et in ipsa quiete positus alteri non loquatur.

CAP. V. Qui signo dato, ad opus Dei vel ad quæcunque opera tardius venerit, exclusus pro reati tanti facinoris confundatur. Pro qualibet etiam culpa quamlibet aspera fuerit increpatione correptus, respondere nefas judicet arguenti, sed humiliando se emendationem delicti doceat secuturam: quia Deus humilibus daturum se gratiam repromisit (*I Petr. v*). Cum eo qui pro admissa culpa ab orationis vel a mensæ consortio removetur, præter eum qui effecti fratris amaritudinem doctrinæ et charitatis possit

A admixtione dulcare, nullus audeat conferre sermonem.

CAP. VI. In vigiliis, dum lectiones cunctis residentibus releguntur, vel quando orationi incumbunt, intrandi aut exeundi facultatem sibi nullus æstimet fuisse concessam. Qui vero communis necessitatis causa compellitur, psallentibus aliis sine cujusquam reatus timore discedat, continuo ad opus quod agitur reversurus. Et qui aliis orantibus vel psallentibus fabulari præsumperit, non solum fraternitati, sed etiam divinitati reum se esse non dubitet. Illud est etiam studendum, ne somnum manus otiosæ invitent: atque ideo hæc erunt opera in vigiliis facienda, quæ mentem non occupent, aut gravent operantis auditum, sed quæ soporis possint repellere torporem. Orationi autem et verbo Dei nihil est præponendum. Dominica vero nocte, pro reverentia resurrectionis dominicæ, manuum opera conquiescant: quod et certis solemnitatibus convenit observari.

CAP. VII. Meditantibus etiam fratribus nulli liceat rebus se aliis implicare; nec liberum judicet a schola, vel ubi meditantur fratres, discedere. Qui vero in hac præsumptione proruperit, excommunicationi, ut dignum est, subiacebit. Cellulam alterius, præter abbatem et præpositum, nisi dato signo est illicitum introire: quia ipsis tantum conceditur fratrum secreta cognoscere, et qualiter se unusquisque agat, occulta inspectione perquirere. Et ubi artifices operantur, absque suprascriptis personis, nullus præsumat accedere. Advenientibus quoque nihil præter humilitatis affectum et debitum famulatum junior exhibebit, et curam habere de causa, qua venerit, quandoque reversurus sit, non præsumat, quia hoc seniorum sollicitudo, non juniorum præsumptio, debet inquirere.

CAP. VIII. Increpare junior non audeat seniore; sed si extra regulam aliquid fieri, aut factum esse cognoscit, abbati est aut præposito reservandum: ut correctione regulari, quod reprehenditur, corrigatur. Quæcunque ab aliquo absque testibus admittuntur, si ad abbatis notitiam pervenerit, secretius emendetur: si omnibus innouerit, coram omnibus est reus admissi criminis arguendus. Qui cogitationum impugnationes consolationis suæ causa secretius confitetur, non oportet eum despici, nec aliis publicari, sed quantum in se est, blanda exhortatione foveri. Qui aliis secreta meditatione psallentibus inconvenienter fuerit locutus, regulariter arguatur. In quocunque ergo opere aut meditabuntur quæ sancta sunt, aut certe silebunt. Ad mensam loqui specialiter, nisi qui interrogatus fuerit, non præsumat. Quod vero necessarium victui fuerit, præpositum decet agnoscere: et quod secundum consuetudinem deest, secretius jubeat ministrari. Sedentes ad mensam lectionem quæ legitur cum silentio audiant: si vero defuerit persona lectoris, ad instar cibi sanctarum Scripturarum meditatio ruminetur: ne escam tantum corpus accipiat, sed et verbo Dei anima pascatur esuriens. Orationibus vacate horis et tempo-

ribus institutis, psalmis et hymnis cum Dominus A exoratur, ea plantentur in corde, quæ proferuntur in voce. Arator stivam tenens Alleluia cantet; sudans messor psalmis se avocet; et dum palmitem curvum tondet vinitor falce, aliquid Davidicum canat. Hæc sint vestra carmina; hæc, ut vulgo aiunt, amatoricæ cantiones: hæc pastorum sibilus; hæc instrumenta culturæ. De his, quæ hujus sæculi homines agunt, nihil curæ sit monachis; sed meditatio cordis eorum in timore Domini sit intenta.

CAP. IX. Omni tempore duabus horis in die spiri-
tuali meditationi vacabunt. Ætatis vero tempore
matutinis ex more completis, et prima dicta, omnes
opera quæ jubentur assumant. Deinde tertia cele-
brata, ad expedienda quæ suscepta fuerant, rever-
tantur: nec colloctione quarumcunque fabularum B
sæcularium occupentur; nisi fortasse hoc proferat
sermo relatoris, quod animam ædificet audientis.
A sexta quoque hora usque ad nonam vacent quieti
vel etiam lectioni. Post horam vero nonam; aut in
horto, aut ubi poscit utilitas, usque ad horam lu-
cernarii omnes in unum solatium commodabunt.
Hiemis vero tempore, matutinis vel prima trans-
actis, omnibus usque ad tertiam vacare conceditur
lectioni. Qua consummata, gratanter quod eis injun-
ctum fuerit, implere festinent, ut jam dictum est,
usque ad horam lucernarii. Hi vero qui deputati esse
videntur culturæ, hac observatione constringi pro
operis assiduitate non possunt: sed ut tempus exe-
gerit, aut labor eorum opera injuncta monstraverit,
sic consideratione præpositi gubernentur, binis et C
ipsi horis lectioni nihilominus vacaturi. Quando mes-
ses et vindemiæ colliguntur, his in die, id est hora
sexta et duodecima, refectionem accipiant. Quarta
vero vel sexta feria ita moderari opera debent, ut,
si fieri potest, statuta jejunia non omittant. Sed
universa, prout utilitas aut labor exegerit, ita senio-
ris judicio disponantur. Nemo tamen extra monaste-
rium manducet aut bibat: hoc enim Regulæ non
recipit disciplina, ut vel poma vilia resumantur:
aquam ipsam ante refectionem legitimam bibere non
præsumant.

CAP. X. Quando panes faciunt, vel in omni mini-
sterio corporali, laborem suum mutuo relevabunt; et
quamlibet cuicunque operi esse videantur intenti,
orandi et psallendi tempora non omittant: ut dum
escas eligunt præparare carnales, spiritualiter verbo
Dei et bonæ conscientie meditatione pascantur. De
quo tamen opere nullum deesse convenit, nisi quem
retentat infirmitas; aut quem præpositus in alia
causa præceperit occupari. Ad cellarium vero talis
ordinetur abbatidis judicio, vel consilio seniorum, non
qui voluntates aliquorum, sed necessitates omnium
cum timore Domini et fratrum dilectione conside-
ret: cui tamen, absente præposito, concors obedi-
entia præbeatur; et ubi utilitas poposcerit, solati-
um non negetur.

CAP. XI. Provisores monasterii tales oportet eligi,
vel ordinari, qui alios edificare vitæ suæ prohibentur

exemplo, quique elemosynam monasterio deputa-
tam, vel ea quæ a fratribus colliguntur, summa cura
pro Domini timore conservent. Quia si creditam sibi
famulorum Dei negligit servare substantiam, sicut
ait quidam Patrum, lædit Deum, et dispergens eam,
rationem est Domino redditurus. Quæ vero ipsis fue-
rint pro Dei amore donata, in oblatione monasterii
adjuncta omni congregationi proficiant. Qui aposto-
licam vitam optamus eligere, cur quasi propria vin-
dicemus, quæ novimus continuo peritura?

CAP. XII. Hortulanus ita debet constitui, ut et
præpositi et cellarii solatio sublevetur. Et quia ole-
rum beneficiis cellariæ juvantur expensæ, oportet
ut secundum dispensationem cellarii expendantur
pariter et colantur. Ferramenta quoque omnia, et
reliqua utensilia ab utraque persona convenit cus-
todiri: ita tamen ut unicuique quod consignatum
fuerit, cum diligentia et summa strenuitate custo-
diat; et nullus de alterius cella quod ad eum non
pertinet, sine voluntate ejus in cujus datum est pote-
state, præsumat auferre. Quod qui facere nefanda
auctoritate præsumperit, quia pro minimis rebus
scandala generare non metuit, omni congregationi
reus esse, dum prætermittit Regulam, doceatur. Nec
quis sibi diei opus eligat faciendum, quod tamen
constare debet in arbitrio senioris, ut quod utile per-
spexerit judicio suo imperet faciendum. Nullus mur-
murando aliquid faciat, ne quorum sequitur exem-
p'um, consequatur exitum. Noli liceat ad parentes
frequentius commeare: illi tamen personæ, quæ de
proximorum salute probatur esse sollicita, certis qui-
bus, et temporibus requirendi aditus relaxetur. Quem
tamen vehementer cavere decipulam sæculi conve-
nit; ne dum alios putat posse acquirere, seipsum a
Domino faciat alienum.

CAP. XIII. Ad convivium nuptiale nullus accedat:
ne per lasciviam sæcularium quæ sunt sæculi reco-
gnoscat; et, quod absit, ad mundi hujus vitam, etsi
non corpore, animo revocetur, sicut dixit beatissimus
Cyprianus: *Adulterium dum videtur, et discitur*
Qui (*Ephes. vi.*) joculari aliquid vel risui aptum in
conventu fratrum proferre præsumperit, vel qui
cum junioribus verba otiosa narrare voluerit, aut
habere amicitias ætatis infirmæ, increpationi, ut
dignus est, subacebit. Si quis quælibet invenerit,
inventa non celet, et cognoscenda non occultet. D
Quod si reperta unius diei spatio convincitur reten-
tasse, furti contagio se maculatum esse cognoscat.
Si quis eum, qui districtiorem monasterii non fe-
rens, fugam meditari agnoverit, si non statim pro-
diderit, perditionis illius participem se esse non du-
bitet; et tandiu est a conventu fratrum sequestran-
dus, quandiu ille valeat revocari. Si quis hæc non
omni virtute studuerit Domino placitura servare,
et semel ac secundo correptus non emendave-
rit, reprehensa juxta ætatis formam convenit vindicari.

CAP. XIV. Hæc sunt quæ in monasterio constituta
pro Dei amore et timore convenit observare. Propter

quod in unum estis pro timore Domini congregati, oportet ut in domo Domini unanimes habitetis, et sit vobis anima una, et cor unum in timore Domini pervigilans; nihilque habere vos proprium reputetis, sed sint vobis cuncta communia, quæ vobis abbatis imperio dispensentur, non æqualiter omnibus, sed sicut ratio dispensationis, aut causa infirmitatis exegerit; unicuique tamen, secundum quod opus fuerit, tribuatur: sicut in Actibus apostolorum legimus: *quia erant illis omnia communia, et distribuebatur unicuique, sicut cuique opus erat* (Act. iv). Qui enim aliqua habuerint in sæculo, quando expetere monasterium meruerint, libenter tradant omnibus profutura; studentes, ut cum dimiserint facultatem, ipsam simul concupiscendi exuant voluntatem: et cum dimittitur possessio, abjiciatur et passio. Qui autem non habuerunt, turpe est ut quærant quæ se non recolunt reliquisse. Et non ideo æstiment se felices, quia invenerunt in monasterio quod foris invenire non poterant: nec superbiant, quod sociantur eis, ad quos ante accedere pro divitiarum uberitate, aut pro natalium splendore non poterant: sed sursum cor habeant, et quæ sunt caduca vel cursu celeri peritura non quærant. Ubi autem divites humiliantur, pauperes non inflentur: ne incipiant monasteria utilia plus esse divitibus, quam egenis. Nam et illi qui locupletes videbantur in sæculo, fratres ad sanctam societatem ex paupertate venientes non fastidiose suscipiant: sed talium personarum societate et contubernio gratulentur. Nec ob hoc extollantur, si ad juvenandas fraternitatis expensas quamcunque facultatum suarum particulam contulerint; et inde postmodum cadant, unde prius ascendere cupiebant. Quid prodest opes dispergere, et pauper fieri pauperibus erogando, si anima misera superbior efficiatur divitias contemnendo, quam fuerat possidendo? Omnes ergo in unanimitate perstantes honorate in vobis Deum, cujus templa effici meruistis. Imprimis diligamus Deum tota virtute animi, deinde proximum: ista enim nobis sunt præcepta specialiter data. Abbati post Deum impendatur honor, et reverentia reservetur: præposito, sicut Dei servus decet, plena dilectio et concors obedientia commo-
detur.

CAP. XV. In oratorio præter orandi et psallendi cultum penitus nihil agatur, ut nomini huic et opera jugiter impensa concordent: ut si aliquis præter constitutas horas Domino supplicaturus ingreditur, votum suum occupatio aliena non tardet. Nolite cantare, nisi quod legitis esse cantandum. Carnem vestram mortificate per abstinenciam, domate jejuniis atque vigiliis; animam vero vestram nitore bonæ conversationis abluite.

CAP. XVI. Si attenuatus abstinencia frater non valuerit jejunia suscepta portare, nisi prandii hora completa, aliquid accipere iudicet indecorum. Illi vero qui incommodo detinentur, et designatas horas non possunt custodire, licite concedatur; percipiant quando possunt. Nec debet aliis molestiam generare.

A si largior illis fuerit victus impensus; qui in conversatione sæculari sumptuosius tractabantur; atque ob hoc non beatiores æstiment se videri, quos facit aut natalium mediocritas, aut consuetudo alia fortiores. Nec feliciores iudicent quibus in infirmitate præstatur quod sanis pro observantiæ rigore subtrahitur: et si eis quos parentes delicatius aluerunt victus aut vestimenta largius tribuantur, non ob hoc debet commoveri fraternitas, quod fortioribus corpore pro constitutione regulæ denegatur, quod illis charitatis consideratione tribuatur: quia debet esse respectus quanta amore religionis contempserint, cuique se abiectioni divina inspiratione submiserint. Nec debet supra memorata præsumptio paucis impensa ab universitate quasi canonica reputari. Æquum namque non est, ut in beata habitatione, ubi inclinantur divites, pauperes erigantur. Sane inæqualitate constricti, ita sunt tractandi, ut vires incommoditate confectas velocius præstatio larga corroboret: nec in infirmitate manentibus discretionem victus afferat distantia personarum. Qui tamen cum integram fuerint virtutem corporis assecuti, consuetudinariis habenis abstinenciæ teneantur; quia decet famulos Dei boni operis consuetudinem non minuire, sed augere.

CAP. XVII. Non sit notabilis habitus vester, nec intendatis vestibus placere, sed moribus. Cum autem proceditis, simul incedite. Cum ad optatum locum, custodiente Domino, perveneritis, in unum fraternitas cuncta subsistat. In incessu, in statu, in omni corporis motu nihil indecens videatur, quod intendatis offendant aspectum; sed illis operam date, quæ vestræ conveniunt sanctitati.

CAP. XVIII. Oculi vestri, si in quacunque parte porrecti, vultum incurrerint feminarum, animus tamen Deo deditus nulla concupiscentiæ macula polluitur. Procedentes ergo, quia non prohibemini, nec valetis contemplationem effugere feminarum, appetere tamen et ab ipsis appeti velle crimen est. Nec solo tactu et affectu, sed aspectu quoque concupiscentia incurritur feminarum: nec statuatis habere vos oculos pudicos, si geratis animos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius. Qui autem in femina libidinis conscia convertit aspectum, non æstimet latere quod mens peccatis gravata concepit. Sed fac certum esse quod lateat, ut a nullo prorsus homine videatur, quid de illo faciet inspectore, quem secreta non fallunt, quem occulta latere non possunt? Ille ergo vir sanctus Deo timeat displicere, cui fidelem famulum se cupit ostendere: cogitet, ne animo suo feminas male placituras insinuet: metuat eum omnia videre; cui humanus actus nihil valet occultare. Illius ergo timor præsens jugiter habeatur, de quo scriptum est: *Abominatio est Domino defigens oculum* (Prov. xvi). Quando ergo simul estis in ecclesia, aut in quocunque loco, ubi esse possint præsentibus et feminæ, singuli de omnibus curam gerentes vestram studiose pudicitiam custodite. Deus enim qui habitat in vobis, adhibita hujuscemodi solli-

ritudine, vos dignabitur custodire. Et si hanc, de qua A loquor, oculi petulantiam in aliquo vestrum quis ad-
verterit, statim monete, ut de proximo corrigatur. Nec se putet malevolum, quando hoc indicat; et ideo debet publicari qui ejusmodi est, ne in deterius crescat. Si vero admonitus emendare neglexerit, abbati est indicandum, ut ab ipso emendatoriam subeat disciplinam. Si autem nec sic emendaverit, quasi ovis morbida a vestra societate projiciatur, ne exemplo suo alios perdat, ita enim de cupiditatis vitio est inquirendum, ut cum hoc vitio agnoscitur quis laborare, castigetur a plurimis, cum dilectione proximi et odio vitiorum.

CAP. XIX. Qui vero litteras vel munuscula cujus-
cunque accipere præsumpserit, si non statim, a quo accepit, et quæ accepit publicaverit, districtiori B
severissimæ subiacebit. Illa vero quæ transmissa sunt, peregrinis et ignotis deputabuntur, aut certe incendio cremabuntur. Sane si quis suis filiis, vel aliqua ad se necessitudine pertinentibus aliquid contulerit, in rem communem redactum, cui necessarium fuerit tribuatur. Si vero cui transmissum est, abbas præceperit dari, tanquam reliqua fidelium munera cum gratiarum actione percipiet. Observandum est etiam ne interioris animæ sordes contrahat vestis mundæ nimius appetitus. Quapropter secundum præpositi sunt ordinationem lavandæ. Quæ tam simplici erunt et nativo colore procurandæ, ne disparilitas vestium nutriat arrogantiae vitium: et ita sunt indigentibus tribuendæ, ne vitio avaritiæ reservatæ, providendis singulis detur audacia. Si quis vero his negligenter expetenda putaverit, præpositi sit cura, ut inter-
versor rerum monasterialium corrigatur. Ante omnia procurantes, ut lites nullas habeatis; si autem diabolo instigante factæ fuerint, celeri satisfactione sanentur; et inde proferantur remedia, unde facta sunt vulnera; nec occidat sol super iracundiam vestram (Ephes. iv). Consuetudinem jurandi abjicite. Sit sermo vester, est est, non non; quia, sicut Dominus ait: *Quod his abundantius est, a malo est* (Matth. v).

CAP. XX. Feminae vestrum non frequentent habitaculum, sed cum pro devotione sua, vel pro amore religionis vestræ expetierint monasterium, non eis concedatur interiores monasterii januas introire, sed in oratorio, aut in hospitali domo reddatur illis honor et gratia: non expectationis causa, sed pro constitutione regulæ vel monasterii disciplina.

CAP. XXI. Infirmis quoque, vel aliqua inæqualitate laborantibus satis fidelis et strenua debet persona præponi; quæ et ægrotis cum pietate serviat, et monasterialem disciplinam regulariter custodiat, et quæ conveniunt infirmis, rationabiliter expendat.

CAP. XXII. Qui cellario vero vel codicibus præpo-

nuntur, sine murmuratione serviant fratribus. Co-
dices qui extra horam petierint, non accipiant; et qui apud se habuerint amplius quam constitutum est, retinere non audeant. Hæc in nomine Christi agentes, scitis vos proficere, et cum suavitate et quiete in monasterio perdurare. Quando autem necessitas disciplinæ in moribus coercendis dicere vos verba dura compellit, etiamsi in ipsis modum excessisse vos fortasse sentitis disciplinæ; non a vobis exigitur, ut veniam postuletis: ne apud eos quos oportet esse subjectos, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Tamen petenda venia est ab omnium Domino, qui novit etiam eos quos plus justo forte corripitis, quanta benevolentia diligatis. Caritas enim, de qua scriptum est, *quia non querit quæ sua sunt* (1 Cor. xiii), etiam hic intelligitur custodiri: quia dum alienam nituntur humiliare superbiam, quantum desiderant non possunt humiliari personas. Quia non carnalis, sed spiritalis inter vos debet esse dilectio; et ideo de omnium salute diligentius cogitate: quia de commissis sibi animabus unusquisque redditurus est Domino rationem.

CAP. XXIII. Præposito specialiter obediatur, multo magis abbati, qui vestrum omnium curam gerit, quia qui illos spernit, spernit eum qui dedit: *Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit* (Luc. x). Ut ergo cuncta ista serventur, et si quid servatum non fuerit, non negligenter prætereatur, sed emendandum corrigendumque curetur, ad præpositum præcipue pertinebit; ut ad abbatem, cujus est apud vos major auctoritas, referat, quod modum vel vires ejus excedit. Ipse vero qui vobis præest, non se æstimet potestate dominante, sed charitate serviente felicem; honore coram vobis prælatus sit, coram Deo subditus sit pedibus vestris. Circa omnes seipsum bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietos, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmos, patiens sit ad omnes: disciplinam libens habeat, metum imponat. Et quamvis utrumque sit necessarium, tamen plus amari appetat, quam timeri: semper cogitans Deo se pro vobis redditurum rationem. Unde vos magis obediendo non solum vestri, sed etiam ipsius miseremini; qui inter vos quantum in loco superiori, tantum in periculo majori versatur.

Donet Dominus ut observetis hæc omnia cum dilectione tanquam spiritalis pulchritudinis amatores, et bono Christi odore de bona conversatione fragrantés: non sicut servi sub lege, sed sicut liberi sub gratia constituti. Ut autem vos in hoc libello tanquam in speculo possitis inspicere, ne per oblivionem aliquid negligatis, semel in septimana vobis legatur. Et ubi vos inveneritis ea quæ scripta sunt facientes, agite Deo gratias, bonorum omnium largitori: ubi autem sibi quisque vestrum videat aliquid desse, doleat de præterito, caveat de futuro; orans ut debitum dimittatur, et in tentationem non inducatur.

DE CUJUSDAM PATRIS REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

S. Benedictus Anianæ abbas in Concordia Regula-

rum sæpissime hanc Cujusdam Patris Regulam ad

monachos scriptam laudat, ut et aliam ad virgines: **A** Smaragdus quoque monachus, in commentario ad Regulam S. Benedicti, subinde ex hac Cujusdam Patris Regula testimonia affert.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUENTEM.

Sub hoc obscuro titulo duplicem habemus Regulam, unam pro viris, alteram pro sacris virginibus, nec ullius auctorem scimus; quamvis unus idemque utramque Regulam scripserit. Et quidem, sub hoc etiam incerto titulo, S. Benedictus Anianus in sua Regularum Concordia, atque Smaragdus hanc Regulam sæpius citare solent; prout hic notavit Holstenius. Asperior autem reliquis hæc regula 52 capita complectens, præsertim in monachos inobedientes vel murmurantes; imo perpetuum jejunium præciendo, atque præcepta durissima filiis suis imponendo. Hinc sæpe laudatus Calmetus existimat illam a monachis Scotis olim usitatam, præsertim in monasterio de Benchor, ubi S. Columbannus educatus erat; cum S. ille abbas eandem divini officii distributionem monachis suis Luxoviensibus præscribat. Et quidem hanc Regulam pro Scotis monachis scriptam agnoscimus; ibidem enim rigida Scotorum disciplina continetur, quæ omnibus hodiernæ Scotiæ et Hiberniæ cænobiiis communis erat, adeoque non unico specialis. Quisquis enim ordinem monasticum in monasterio Culrosensi olim usitatum rite attendat, tunc inveniet longe ante S. Comgelli et S. Columbani tempora hanc rigidam disciplinam apud Scotos monachos viguisse. Sic ex vita S. Kentigerni, olim monachi Culrosensis, et postea in Scotia episcopi Glasguensis discimus, illum nutritivisse 900 monachos solo pane et aqua, nec lactici-
nia adhibuisse, nisi diebus dominicis et festivis. Deinde Angli boreales in Lindisfarnensi cænobio a Scotis monachis Christiano dogmate et monastica vita instructi, ab esu carnum et vini ac cerevisiæ potu abstinebant, solo lacte aqua mixto contenti, donec Ceolu'fus rex Northumbriæ, ibidem factus monachus, suis confratribus moderatum vini et cerevisiæ usum procuravit. Pari modo discurrendum est de perpetuo jejunio ubique apud

ipsos usitato, prout ex laudato ordine monastico Culrosensi omnino patet. Adeoque mirum non est, quod Ratramnus Corbeiensis monachus, sæculo nono contra Græcos scribens, perpetuum Scotorum monachorum jejunium commemoret; cum S. Columbanus in sua Regula, cap. 5, præcipiat: Ut cibus sit vilis et vespertinus monachorum.... Ergo quotidie jejunandum est, sicut quotidie orandum est. Cum igitur certum sit, in omnibus Scotorum monachorum cænobiiis rigidissimam vivendi normam olim excultam fuisse; sic hanc præsentem Regulam S. Columbæ, monachorum Scotorum patriarchæ, ascriberem, qui unus et unicus inter plures vitæ monasticæ legislatores archimandrita appellari potest; ut pote centum monasteriorum conditor, et cunctæ disciplinæ monasticæ per hodiernam Scotiam et Hiberniam, si non auctor, saltem reparator. Iste enim est archimandrita ille de quo S. Columbannus cap. 7 Regulæ ait: Sub uno archimandrita mille abbates esse, quibus duodenarius psalmorum numerus quaternis vigiliis nocturnis communis erat. Nec in dubium vocari potest quin inter tot Columbina monasteria apud horrida montium juga plerumque sita, quædam in adeo sterilibus locis erecta sint, ut vix grana frumenti pro alimento sufficerent, et sic promiscuum lacticiniorum usum admittere debuit Regula, quemadmodum et pro potu ordinario lac aqua mixtum, prout cap. 22 conceditur, et etiamnum hodie in sterilibus hodiernæ montanæ Scotiæ regionibus practicatur. Adeoque veritati proximum est, quod hujus Regulæ auctor exstiterit S. Columba, abbas Hyensis cænobii, et monachorum Scotorum verus patriarcha et archimandrita, de quo ven. Beda in sua Historia ecclesiastica scribit, multaque in ejus discipulorumque laudes profert.

REGULA CUJUSDAM PATRIS.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS D
SANCTI.

I. Caveat lector bonus, ne suo sensui obtemperet Scripturas, sed Scripturis sanctis obtemperet sensum suum. Calix passionis amarus est, sed omnes morbos penitus curat. Calix passionis amarus est, sed tamen prior bibit medicus, ne bibere dubitet ægrotus. Oportet namque illum qui alterius vulnera mederi cupit, ab omni languoris morbo alienum sanumque subsistere. Nullo alio vitio diabolus monachum perdit, ac trahit ad mortem, quam cum eum neglectis seniorum consiliis suo judicio defensionique contemp-
nit confidere.

II. Primum omnium Deus timendus et diligendus est ex totis viribus (Luc. x) : et proximus magnopere diligendus est, secundum mandatum Domini

III. Deinde virtus obedientiæ expetenda est, et secundum vires uniuscujusque exercenda est : et ad primum verbum senioris omnes, qui audierint ex fratribus, assurgere oportet : et qui non surrexerit, veniam petat, et poeniteat, quantum judicaverit senior ; et impleat quod jussus est, licet durum videatur. Obedientia usque ad mortem facienda est, secundum exemplum Domini, obedientis Patri usque ad mortem (Phil. ii). Et unumquemque oportet fratri suo servire, sicut abbati proprio vel patri : sicut

Apostolus dicit : *Servite invicem in timore Christi* (Gal. v). Et iterum : *Omnia vestra cum charitate fiant* (1 Cor. xv).

IV. Si quis frater inventus fuerit inobediens abbati, sive œconomo, sive alicui ex fratribus, mittendus est in carcerem, et pœniteat quantum judicaverit senior. Si autem post examinationem carceris reprobus invenitur, semel et bis, iterum atque iterum, abscindendus est ab omni fraternitatis corpore, secundum mandatum Domini dicentis : *Expedi enim tibi ut pereat unum de membris tuis, quam totum corpus tuum eat in gehennam ignis* (Matth. v) : et quia *modicum fermentum totam massam corrumpit* (1 Cor. v).

V. Non omnibus præsente abbate vel œconomo obtemperandum, quia unus non occurrit ad omnes : sed tamen unusquisque fratri seniori obedire contendat, sicut Domino. Quidquid facit proximo suo, Domino facere non ambigat.

VI. Si quis frater murmurans inventus fuerit, hic ipse mittendus est in carcerem, et opus ejus abjiciatur. Pœnitentiam agat secundum exâmen senioris. Si permittatur ei, satisfaciet : si autem hoc frequenter facit, ejiciendus est de monasterio.

VII. Ad primum verbum discussionis senioris, sive œconomi, sive alicujus fratris, venia petenda est : et tœdium in terra prostratus donec senior discussionem consummaverit. Si autem senior discussionem iteraverit, et ipse veniam iterare debet. Si quis tardior ad veniam inventus fuerit, sive aliqua verba religioni contraria, sive pro excusatione delicti sui protulerit, mittendus est in carcerem, et pœniteat secundum quod judicaverit senior, usquequo corrigatur. Si autem obstinatus invenitur, separandus est a fratribus.

VIII. Mendacium, et juramentum, sive verbum otiosum per omne corpus fraternitatis dammandum est. Si quis ex fratribus, cum quo aliquid horum inventum fuerit, mittendus est in carcerem, et pœniteat usquequo a vitio corrigatur : quia *os quod mentitur occidit animam* (Sap. i) : et Dominus in Evangelio juramentum prohibuit, dicens : *Ego autem dico vobis, non jurare omnino* (Matth. v). Et iterum : *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die judicii* (Matth. xii). Et Apostolus dicit : *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad œdificationem fidei, ut det gratiam audientibus* (Ephes. iv). Si quis ex fratribus post examinationem carceris cavere hæc vitia non poterit, ejiciendus est a fratribus, et dammandus est.

IX. Si quis iracundus inventus fuerit ex fratribus, reus erit in concilio gehennæ ignis, nisi pœniteat, ut vulnera putrefacta castigatione, scilicet ignis medicamento, exurenda sunt : et tumidum vulnus spiritalis ferri sectione utatur : id est, capitalia et mortalia crimina, quæ ducunt ad mortem, oportet dure curari et emendari, usquequo corrigatur, et sanus fuerit, secundum judicium abbatis sive œconomi.

X. Si quis ex fratribus dixerit verbum de fratre,

illo non audiente, vel absente, si non ad laudem et dilectionem illius pertineat, hic tanquam blasphematior judicandus est : et petat a Deo veniam protinus, et confiteatur fratri hoc quod de illo locutus est. Si autem iterare inventus fuerit, mittendus est in carcerem, et pœniteat dure, usquequo discat illud quod Apostolus dixit : *Sermo conditus sit sale* (Coloss., iv). Excusatio delicti ante veniam non oportet ab omnibus fratribus ; post veniam oportet.

XI. In abstinentia ciborum unam regulam observari oportet ab omnibus fratribus, præter senes, et infirmos, sive infantes ; et una mensura sit in omnibus : id est, ab hora nona usque ad horam alteram a cibis temperandum est. Nec ante, sive post mensam, quæ communiter ad cœnam fratribus apponitur, aliquid ori indulgendum est, nisi infirmitas, sive differentia ætatis sive corporis, aliquid coegerit. Sed neque ad saturitatem edendum est. Caro et vinum, sive potus, in quo fit ebrietas, refutanda sunt monachis, nec suscipienda, quibus pro Christo crucifixus est mundus, et ipsi mundo. Et ferias monacho non esse super terram, nisi modicum in adventu fratrum, tanquam Christi, lector fuerit, cibis gratia charitatis. Verumtamen abstinentia tegenda est, ne jactantiæ vitio decidamus in lapsum : quod præ omnibus vitiis gravissimum est.

XII. Nihil quærere debemus ex his quæ ad sæculum pertinent, præter quotidianum panem nostrum, et breve vestimentum, quo induamur. Hæc ipsa sine sollicitudine a nobis requirantur ; ne inveniamur aliquando de regno Dei non cogitare, et dicatur de nobis : *Hæc omnia gentes requirunt* (Matth. vi). Verumtamen monachos semper oportet laborare, et sine sollicitudine vitam suam transigere : omnia quæcunque laboraverint, excepto, ut supra diximus, pane exiguo et vestimento, pauperibus distribuant. Cura pauperum semper facienda est, et omnia nostra cum charitate fiant ; et sine charitate infructuosa sunt apud Deum opera nostra.

XIII. Arbitrio uniuscujusque senioris relinquendum est, unde annuum panem monasterio suo provideat : si ex sarculo aut bubus, ut aliquibus mos est, sicut nobis ; aut artificiiis, sive negotiis, sive ex conductione mercedis, sive ex quolibet opere.

XIV. Non magnopere curandum est quomodo unusquisque labore, sed quomodo unusquisque vivat. Quomodo res et ratio et situs loci unicuique permiserit, semper laborandum est, et lex Dei, quæ sive visibilia sive invisibilia continet, observanda est : et nihil ex mandatis Dei, sive magnum sive minimum, prætereundum est : *Quia qui transgreditur unum, factus est omnium reus* (Jac. ii).

XV. Propositum monachi quod promisimus, ex toto corde et ex tota dilectione exercendum est et faciendum : quod in tribus abrenuntiationibus consistit. Primo omnino omnes facultates nostras respuere debemus ; et omnes divitiæ mundi alienæ esse a nobis noseuntur. Deinde in secundo loco, omnia vitia carnis et animæ relinquenda sunt et cavenda :

et omnis ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia auferatur a vobis, cum omni malitia (Ephes. iv). Tertia igitur abrenuntiatio est, hæc omnia quæcunque videantur, sive in cælo, sive in terra, sive in mari, seu et in omnibus creaturis Dei, non solum nihil ex his assimilare Domino debemus, sed omnia etiam illa inferiora nostri arbitrari a nobis oportet: qui ut pote nos ultra illa ad cælorum regna, et ad ipsius Domini notitiam extendimus. Et ideo his sanitati sentientibus, et mox transeuntibus non magnopere intendimus; secundum quod Apostolus dicit: *Omnia quæ videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt* (II Cor. iv).

XVI. Silentium in omnibus sectandum est, et tacendi disciplina per omnia facienda est; maxime autem iuxta missam et mensam: sed in omnibus nihil loquendum est, nisi quod necessitas poposcerit. Si quis præter hanc disciplinam cum clamore et acerbiori sermone responderit, notetur usquequo corrigatur. Si autem hoc vitio curari non poterit, ejiciatur ab unitate fratrum.

XVII. Nihil possidendum tanquam proprium, et specialiter inter monachos; sed sint eis omnia communia. Qui autem dixerit: Meum est hoc, aut illud, peccavit coram Deo; nisi tantum per obreptionem sermonis, sed pro hoc ipso tamen veniam petat a Deo, et caveat de reliquo, et ne iterare audeat. Si quis ex hoc vitio existat insanabilis, expellendus est ab universis fratribus: quoniam vitium philargyriæ gravissimum est præ omnibus vitiis, et radix omnium malorum est philargyria (I Tim. vi).

XVIII. Si quis ex fratribus lugubriori lapsu, id est, fornicationis, ceciderit, ejiciendus est de congregatione fratrum, et usque ad diem mortis, sive in alia regione, pœniteat. Sorores igitur raro videndæ sunt, et frequenter loqui ad eas velle prohibemus; ne occasionem inveniamur dari infirmis. Beneficia tamen et munificentiam præstare illis ex toto corde præcipimus: quoniam sunt membra Christi, et matres Domini; et per virginem nos redemit Christus. Sed tamen per fidelissimos et probatissimos donaria mittenda sunt illis, ut evitetur occasio maledicti, gratia hominum pessimorum.

XIX. Non quisquam congregationi fratrum præesse permittendus, nisi qui obediendo didicerit ea quæ aliis præcipi debeant: sed si forsan in Scripturis sanctis satis sufficienter instructus est, tamen si factorum gestis adhibeat fidem, id est, ea quæ docet, opere compleverit, humilitatem ex charitate, patientiam et mansuetudinem ostendendo, et voluntatem senioris implendo, et omnia mandata Domini agendo.

XX. Si quis ex senioribus, sive is qui abbas nuncupatur, voluptuosus existat, et ebriosus, et dives; et qui huic sæculo conformatur, id est, in curribus et in equis de loco ad locum discurrat, hic non solum principatu fratrum indignus est, verum etiam homicida animarum judicandus est: et alius monasterio ejus præesse constituitur. Sin vero non po-

terint, monachi ab illo exeant, et ille excommunicetur. Si vero pœniteat, subdat se sub manibus senioris, et servituti se subiciat, donec probaverit is qui præest.

XXI. Monachos in curribus et in equis discurrere, præter infirmos, sed debiles et claudos, non permittimus. Si autem hoc fecerint, alieni sint ab unitate fratrum.

XXII. Fratribus, quibus habitatio in sterili terra, id est, absque pane, et sunt in montanis et fructuosis, modicum lactis permittimus cum aqua mixtum. Habitare autem monacho uno cum feminis, id est, cum matribus et sororibus, non permittimus.

XXIII. Quomodo nos obedire ei oportet, qui nos ad opus mandati cohortatur? Sicut infans obtemperat nutrici, sive quæ ad ubera sua eum invitat; imo si quid promptius et celerius, pro eo quod multum pretiosior vita futura quam præsens, obedire usque ad mortem oportet.

XXIV. Quomodo senierem oportet fieri ad fratres? Tanquam si nutrix foveat parvulos suos, diligens et confortans singulos; et viam perfectionis eis aperiat; et ipse procedat in omni perfectione, et sanctitate cordis et corporis; et sine ulla exceptione personarum omnes pariter et sincera dilectione, tanquam nato proprios, ex toto corde diligat. Si vero viderit aliquem illorum mandatum Domini præterire, non ira erga eum moveatur, sed commiseratione et compassione; secundum illum qui dixit: *Quis infirmatur et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (II Cor. xi)? Si vero negligens in his quæ ad usus corporis et animæ pertinent, sine dubio subjicietur illi sententiæ, quæ dicit: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi bibere* (Matth. xxv): et ea quæ sequuntur. Et, *maledictus homo qui facit opera Dei negligenter* (Jer. xlviii).

XXV. Si quis ex senioribus et abbatibus iracundus inventus fuerit, notetur usquequo corrigatur. Si vero ab hoc vitio insanabilis fuerit, ab imperio fratrum destruendus est, quoniam sive juste, sive injuste, irasci non oportet.

XXVI. Si quis seniori suo detraxerit, non seniori detrahit, sed Domino, cui opus facit senior. Si vero hoc frequenter faciat, abscindatur a fraternitate ac sollicitudine fraterni corporis. Si vero pœniteat, remittenda sunt peccata sua. *Detrahentem, inquit Propheta, secreto proximo suo, hunc persequabar* (Psal. c).

XXVII. Si quis inventus fuerit in aliquo spernere seniore suum, non hominem spernit, sed Deum, et reliqua. Si quis hoc faciat, pœniteat, et reconciliabitur seniori suo. Et omnia quæcunque senior præceperit, secundum mandatum Domini explenda sunt.

XXVIII. Si quis ex fratribus negligens inventus fuerit erga suppellectilem monasterii, hic reus sacri peculii judicandus est. Si quis viderit, eaque in die

adjuvari et corrigi præterierit, hic tanquam neglector et perversor sacre substantiæ judicandus est. Quoniam oportet unumquemque laborare, et considerantius agere erga substantiam monasterii, ut ipse esset omnium dominus, et omnibus dominetur. Et iterum per nimiam humilitatem tanquam alienum se existimet, et ut nihil præter quotidiana ex ea requirat paximata.

XXIX. Si quis ad vocem compulsoris, sive invitantis ad aliud quodeunque, non statim surrexerit, hic inobediens reus est. Petat veniam ad Deum, et iterare non præsumat. Quoniam oportet unumquemque ad primam vocem invitantis assurgere; velut carbo ignis ardentis ascendisset super eum. Si autem obedientia hæc non fuerit, quam dicimus, mortua est, et non acceptabilis apud Deum. *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv).* Cum gaudio semper operandum est: *Gaudete in Domino, justi, et semper decet collaudatio (Psal. xxxii).* Et iterum Apostolus dicit: *Gaudete in Domino semper: iterum dico, gaudete (Phil. iv).* Si autem triste aliquid oblatum fuerit a nobis in donis Dei, non erit acceptabile apud Deum.

XXX. Tribus conventibus dici, totidemque noctis tempore in ecclesia conveniendum: tres psalmi in unoquoque conventu diei canendi sunt? duodecim vero in nocturnis conventibus cantabuntur, præter illam missam quæ celebratur oru solis. Oratioes vero et duæ lectiones, una de Veteri Testamento, et alia de Novo, in singulis noctis conventibus dicendæ sunt. In his vero conventibus, id est, sabbati et dominicæ, usque ad gallorum cantus, missa celebranda est: et quomodo vires uniuscujusque sufferre potuerint, excubiæ peragendæ sunt.

XXXI. Is vero qui ad primum psalmum in die non occurrit, in conventum fratrum non recipitur; sed postea in publico veniam petat. Si vero frequenter hoc faciat, confutabitur usque dum corrigatur. In noctis tempore usque ad secundum psalmum dilatio præbetur.

XXXII. In diebus vero dominicis eucharistia semper accipienda est ad remedium peccatorum: sed cum puro corde et omni sanctitate cordis et corporis oportet nos accedere ad corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi. Amen.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Hujus Regulæ auctor est incertus, quamvis sacre antiquitatis mangones illam hactenus pro prima S. Augustini Regula venditaverint, ejusque S. doctoris antiquis operum editionibus interpolare ausi fuerint. Hodie enim omnes eruditi consentiunt, S. Augustinum nullam aliam Regulam scripsisse, nisi unam ad Virgines, quam Holstenius in hujus codicis tertia parte adducit, de qua igitur suo loco plura dicemus. Interea brevis est hæc Regula, novem articulos solummodo continens, gene-

ralia quædam præcepta circa statum monasticum tradens, haud aliunde dicta Consensoria monachorum, nisi quia communi omnium in illo monasterio præsentium consensu promulgata fuerit; prout ex exordio colligimus. Antiquitatem autem ejusdem satis denotat, quod auctor citare solet S. Scripturam juxta antiquam Vulgatam, non vero secundum S. Hieronymi versionem.

REGULA CONSENSORIA MONACHORUM.

I. Communi definitione decrevimus apud nos, quod nunquam postmodum ab ullo poterit infringi.

Residentibus nobis in monasterio in nomine Domini nostri Jesu Christi omnibus placuit, secundum apostolicam traditionem, unum sentire et communiter possidere; sicut scriptum est: *Unum sentientes in Domino (Act. ii).* Et nemo quidquam proprium vindicet: sed sicut scriptum est in Actibus apostolorum: *Habentes omnia communia, et nemo quidquam suum esse dicebat (Ibid.),* quod et nobis scriptum est. In Domino ergo jure observationis et legis nos teneamus, et in eo usque in finem permaneamus: quoniam scriptum est: *Qui permanserit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x).*

II. Si quis autem venire desiderat ad congregationem fratrum, qui in unum esse videntur, non ignorans Evangelii dictum, quo dixit: *Vendat omnia sua, eroget egenis et pauperibus (Matth. xix).* Et iterum: *Abneget semetipsum sibi, et tollat crucem suam, et sequatur Christum (Luc. ix).* Et ne tractet in corde suo

de victu, aut vestimento, et cæteris, quæ necessaria sunt corpori, ipso Domino in Evangelio præmonente et dicente: *Nolite cogitare dicentes: Quid edetis, aut quid vestiemini? hæc enim gentes cogitant. Scit enim Pater vester, quia horum omnium indigetis. Quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis (Matth. vi).*

III. Verumtamen antequam statuat esse in monasterio, probet propositum fratrum atque exemplum, et ipse probetur in omni conversatione ab illo qui prior est, et cæteris consentientibus: propter illud quod Propheta docet et admonet, dicens: *Amicum noli cito comprobare.*

IV. Sed si contigerit ut aliquis ex qualibet causa necessitatis a monasterio fuerit abstractus, ne vel mente concipiat secum aliquid ferre de his omnibus quæ in monasterio fuerint: sive etiam quæ secum aliquando attulerat; sive ea quæ cum fratribus acquisierit, quia scriptum est: *Vir mutabilis in lingua incidit in mala (Prov. xvii).* Et iterum, ut nullum

omnino de fratribus secum provocet: ne magis destructor quam ædicator monasterii judicetur; propter illud quod scriptum est: *Qui non est mecum, contra me est: et qui mecum non congregat, dispergit* (Matth. xii). Et quicumque provocatus ab aliquo de monasterio voluerit abscedere, aut redarguat provocantem, aut indicet abbati, cui utique de his quæ in commune decrevimus nihil est subtrahendum, quia scriptum est: *Pacifici sint tibi multi; sed unus ex mille sit tibi consiliarius* (Eccli. vi).

V. Jugiter hæc quæ scripta sunt cum summa diligentia observanda sunt ab abbate usque ad omnes fratres. Aut si quis ab aliquo doctrinam audierit, præterquam in monasterio consecutus est ab eo cui se credidit, hanc aut non suscipiat, aut eam non subtrahat doctori, quia scriptum est: *Omne quod manifestatur lux est* (Ephes. v). Si enim bona fuerint, collaudanda sunt; si vero prava, reprobanda.

VI. De his autem fratribus qui in unitate consistunt, si quis subito adversus alterum altercatus fuerit semel, sed secundum Evangelium, ei liceat exorare. Si autem noluerit se emendare, ille cui injuria irrogata est, cum post primam vel secundam correptionem non revocaverit contumacem, denuntiet et illud abbati: ne per taciturnitatem et ille et frater suus periclitentur; sicut Propheta ait: *Qui occultat inimicitiam instruit dolum* (Prov. xxvi).

VII. Si vero, ut fieri solet, incursio repentina supervenerit aut hostilitas, ut impossibile sit fratribus in unum fugam petere, propter insectationem inimicorum, et postmodum Deo favente evaserint, et potuerint pervenire ubi abbatem esse cognoverint, velut filii ad patrem festinare debebunt. Nec ullo

A modo poterunt separari, quos divina charitas sociavit: quia cautum est: *Perfecta dilectio foras mittit amorem* (I Joan. iv).

VIII. Si quis autem, quod superius diximus, causa necessitatis detineat id quod a monasterio secum portaverit, necesse habebit ubi abbas suus est illud perferre, quia non poterit proprie retinere quod per pactum ad omnes pertinet, et Deo utique est consecratum. Sed si cogitaverit de his aliquid retinere, contradictor Apostoli esse videtur, qui ait: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem vos diligatis* (Rom. xiii).

IX. Omnia ergo quæ in isto libro continentur, omnes fratres observent atque subscribant, quia unum in Domino esse desiderant. Verum propter illos ista sunt cauta, qui in omnibus stabiles esse noscuntur.

LECTORI.

Consensoriæ monachorum, quam sacræ antiquitatis mangones hactenus pro Regula S. Augustini venditarunt, aliud veteris Regulæ fragmentum subjungo, quod itidem sub Augustiniano nomine delitescit, a quo doctissimi gravissimique viri jure merito id jampridem abjudicarunt. Nam Augustinum nonnisi unam regulam, eamque virginibus scripsisse certum est, quam nos infra suo loco exhibemus. Tertiam vero illam, de Vita eremitica ad sororem, longius ab Augustini ævo styloque abesse res ipsa indicat, et nos B. Aelredi Rievallensis in Anglia abbatis esse certo scimus, qui circa annum Christi 1150 vixit. Fors faveat, ut hujus quoque fragmenti auctor vel ætas certioribus indiciis innotescat.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEM.

Quod de superiori regula diximus, et huic applicari possunt; quia auctor incertus est, et male hæc regula S. Augustino, tanquam secunda ejus, attribuitur. Quinque tantum articulos continet, quorum primus circa officii divini dispositionem plerumque versatur, ubi auctor vespere a lucernario distinguit, ad quod officium ordinat unum psalmum et unum responsorium, tres antiphonas et tres lectiones, quam officii divini distributionem videtur ex S. Cæsarii et S. Aureliani Regulis desumpsisse. Unde existimat reverendissimus Calmetus

in suis Observationibus criticis, hanc regulam scriptam fuisse pro aliquibus monasteriis Gallie vel Hispania ad mare Mediterraneum sitis. Interim hic notar, velim, hoc tempus dictum lucernarium, nostrarum vesperrarum temporis convenire, nec per illud intelligi completorium a S. Benedicto inventum, quasi totius divini officii complementum; et ideo illo peracto in monasteriis Benedictinis nullus audebat loqui vel publice legere; cum tamen juxta Regulam monachi post lucernarium in unum conveniebant, et publicas lectiones audiebant.

ALIA REGULA INCERTI AUCTORIS.

I. Ante omnia, fratres charissimi, diligatur Deus (Deut. vi); deinde proximus (Matth. xxi): quia ista præcepta principaliter nobis sunt data. Qualiter autem oporteat nos orare vel psallere, describimus: id est, in matutinis dicantur psalmi iii, lxii, vi et lxxviii, cum debitis antiphonis, versibus et responsoriis. Ad primam et tertiam dicantur sui psalmi, antiphonæ duæ, lectiones duæ. Simili modo ad sextam et nonam dicantur sui psalmi, cum debitis re-

sponsoriis et antiphonis. Hoc idem in vespere et completorio servetur. Ad lucernarium autem psalmus unus, responsorium unum, antiphonæ tres, lectiones tres. Et tempore opportuno post lucernarium, omnibus sedentibus, legantur lectiones. Nocturnæ autem orationes mense Novembri, Decembri, Januario et Febuario, antiphonæ duodecim, psalmi sex, lectiones tres; Martio, Aprili, Septembri, Octobri, antiphonæ decem, psalmi quinque, lectiones tres; Mai-

Junio, Julio et Augusto, antiphonæ octo, psalmi quatuor, lectiones duæ.

II. Operentur a mane usque ad sextam, et a sexta usque ad nonam vacent lectioni; et ad nonam reddent codices. Et postquam refecerint, sive in horto, ubicunque necesse fuerit, faciant opus usque ad horam lucernarii. Nemo sibi aliquid vindicet proprium, sive in vestimento, sive in quacunque re : apostolica enim vita optamus vivere (*Act. II et IV*). Nemo cum murmure aliquid faciat, ut non simili iudicio murmuratorum pereat. Fideliter obediant : patrem suum post Deum honorent; præposito suo deferant, sicut decet sanctos. Sedentes ad mensam taceant, audientes lectionem; si autem aliquid opus fuerit, præpositus eorum sollicitus sit. Sabbato et dominica, sicut consuetudo est, qui volunt, vinum accipiant.

III. Si opus fuerit ad aliquam necessitatem mitti, duo eant. Nemo extra monasterium sine præcepto manducet neque bibat, non enim hoc ad disciplinam pertinet monasterii. Si opera monasterii mittantur

A fratres vendere, sollicitè caveant ne quid faciant contra præceptum; scientes, quoniam exacerbant Dominum in sanctis suis. Si aliquid emanat ad necessitatem monasterii, sollicitè et fideliter, ut servi Dei, agant.

IV. Otiosum verbum apud illos non sit. Mane ad opera sua sedeant; post orationem tertiæ eant ad opera sua; non stantes fabulas contexant, nisi forte aliquid sit pro utilitate animæ : sedentes ad opera, taceant, nisi forte necessitas operum exegerit ut loquatur quis.

V. Si quis autem non omni virtute, adjuvante misericordia Dei, hæc conatus fuerit implere, sed contumaci animo despexerit : semel atque iterum commoitus, si non emendaverit, sciat se subjacere disciplinæ monasterii, sicut oportet. Si autem talis fuerit ætas ipsius, etiam vapulabit. Hæc in nomine Christi fideliter et pie observantes, et vos proficietis, et nobis non parva lætitia erit de vestra salute. Hæc sunt quæ ut observetis præcipimus in monasterio constituti.

ADMONITIO IN SEQUEMTEM ORDINEM ROMANUM.

Veteri Calendario Romano et Liturgiæ Gallicanæ expositioni (a) subicere libet antiquum Ordinem Romanum, ad usum monasteriorum ab annis circiter mille accommodatum, cujus antiquitatem probat non solum codicis Morbacensis, a quo illum accepimus, character annos minimum 900 repræsentans, sed etiam varii ritus qui in ea præscribuntur, qui jam dudum et in Romana Ecclesia et in Galliarum monasteriis, quibus usui fuisse videtur, obsoleti sunt. Imprimis est illud quod festum de conceptione B. Virginis, qua incarnatum Dei Verbum annuntiante angelo in utero suscepit, hebdomada ante natale Domini celebrari præscribit : quem ritum commendat concilium Toletanum x, anno 636 celebratum, tanquam per diversas jam mundi partes observatum, servantque hactenus Ecclesiæ Mediolanensis et Toletana. Nec minus antiquitatem spirat ordo sacrorum librorum in nocturnis vigiliis legendorum, quo prophetas post Epiphaniam, non epistolas Apostoli, legendos decernit, id quod alio in codice Morbacensi annorum minimum mille præscriptum reperimus. Eandem anti-

quitatem repræsentare existimamus ritum post communionem annuntiandi a diacono ventura festa, qui nullibi nobis aliquando præscriptus occurrit.

Porro cum plura notatu digna hoc in ordine videantur, illud præsertim singulari consideratione ponderandum est, quod orationes post oblationem dicendæ secrete nullo alio audiente recitandæ præscribuntur, qui locus sufficere debet ad refutandos nonnullos novitatum amatores, qui contra universalis Ecclesiæ Romanæ consuetudinem, propria auctoritate integram missam, secretas orationes canonemque ipsum eodem vocis sono, hoc est alte pronuntiant. Nam quod respondent variis antiquisque auctoribus secretas et canonem sub silentio recitari præscribentibus, quod, inquam, aiunt, silentium, apud illos cantui tantum, non altæ voci opponi, omnino falsi convincitur, ut nullus sit amplius effugiendi locus, cum SECRETE NULLO ALIO AUDIENTE ante annos mille in Ecclesia Romana aliisque ipsius ordinem sequentibus hæc dicerentur.

(a) Quæ scilicet opuscula *Antiquo Ordini* quem hic excudimus præmissa sunt in Thesouro Marteniano ex quo illum expressimus. In illo autem Ordine orthographiam et syntaxim manuscripti servare debuimus. EDIT.

ANTIQUUS ORDO ROMANUS

AD USUM MONASTERIORUM,

AB ANNIS CIRCA MILLE ACCOMMODATUS EX MS. CODICE MORBACENSI.

IN NOMINE DEI SUMMI INCIPIT BREVIARIUM ECCLESIASTICI ORDINIS,

Qualiter in cœnobiiis fideliter Domino servientes, tam juxta auctoritatem catholicæ atque apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, quam et juxta dispositionem Regulæ S. Benedicti missarum

solemnis, vel natali sanctorum, sive officiis divinis anni circuli die nocturne, auxiliante Domino, debeant celebrare, sicut in sancta ac Romana Ecclesia sapientibus ac venerabilibus Patribus traditum fuit.

Primitus enim in Adventum Domini cum omni officio divino a kalendis Decembris incipiunt celebrare, et in ipsa nocte initiantur legi ad vigilias Esaiam prophetam usque in Natalem Domini, semper a capite rependendum ipsum leguntur. Deinde una ebdomada ante Natale Domini de a conceptione S. Mariæ incipiunt canere. In ipsa vero ebdomada quarta et sexta feria seu et sabbato stationes publicas faciunt, et omnes jejunium faciant, et missarum solemnibus cum omni officio divino de ipso ordine pertinentem celebratur. In ipso vero sabbato sacerdotes et ceteri ministri Ecclesiæ, si necesse fuerit, ordinantur. Si autem et vigilie venerint natalis Domini sabbato præcedente hebdomada, omnem celebrationem vel ordinationem quam diximus usque in sabbatum consummantur. In ipsa autem ordinatione sacerdotum præter quatuor tempora anni, nullatenus ordinatur. Id est primum ver, quod est ebdomada prima mensis primi Martii: ita tamen si ipsa ebdomada infra Quadragesima contigerit. Deinde requiritur aliud tempus æstatis, quod venit mense 4 Junii, quod sequitur ebdomada prima post Pentecostem. Sequitur tertium tempus autumnii, quod est mensis septimi Septembrii, quod agitur tertia ebdomada ipsius mensis. Inde sequitur quartum tempus anni hiems quod est mensis decimi, December sicut supra diximus. Hoc est ebdomada prima ante Natale Domini ordine quo diximus quarta et sexta feria seu sabbato celebrantur.

Gesta S. Eugenii vel ejus commemorationem pridie Natalis Domini tantum ad vigiliis celebrantur. Matutinis vero de supradicto die pridie Natalis Domini ejus missa hora tertia cantatur et celebratur. Ipsa vero die nisi forte dominica contigerit omnes publicum jejunium faciant, et hora nona vigilia Natalis Domini missas celebrant, et *alleluia* minime canuntur. Omni vero tempore quando jejunium faciunt, et hora nona missas celebrant, nec *Gloria in excelsis Deo* nec *alleluia* canuntur. In ipsa vero vigilia Natalis Domini in canoniis monachorum nocte superveniente paululum requiescunt; deinde surgentes temporarius, celebrant sicut decet vigilia Domini. Id est expletis novem psalmis cum antiphonis seu novem lectionis de homeliis S. Augustini vel papæ Leonis aut S. Gregorii cum responsoriis, et finiunt vigilia, deinde secuntur matutinae cum antefonis. Expletis vero matutinis, preparantur se qualiter missas celebrare debeant; et ut gallus cantaverit: mox cum omni

decoro vel ordine sacerdotum ad missas ingredientur. Expleta vero missarum solemnibus, communicent omnes, et in ipsa nocte ad missas semper *Gloria in excelsis Deo*, *alleluia* pariter canunt. Deinde mox luce super veniente, procedunt ad aliam ecclesiam, et similiter celebrantur aliam missam sicut et prius. Similiter iterum competente hora diei procedant ad ecclesiam, et celebrant missas sacræ Nativitatis Domini. Unam postquam gallus cantaverit, aliam mane prima, tertiam in die, sicut mos est, in honore sanctæ Trinitatis celebrantur, sicut S. Gregorius in humilibus suis loquitur dicens: *Quia missarum solemnibus ter hodie celebraturi sumus; ita et nos oportet ut similiter sanctæ Nativitatis Domini diem in Trinitatis nume o missarum solemnibus celebremus.*

Modus autem vel ordo in agendis missarum solemnibus tam ipsius diei, quam et omnium principalium festivitatum talis esse videtur. Cum autem hora appropinquaverit, ut missas introeant, ingrediuntur sacerdotes et levitæ in sacrarium, induent se vestibus, cum quibus missas celebrare videntur. Ordinantur per ordines, sicut mos est, ipsas oblationes reverenter ad sedem suam, et iterum lavet manus. Item in monasterio ubi non ingrediuntur feminae, postquam primitus sacerdos lavet manus, ingrediuntur sacerdotes cum levitis in sacrarium, et accipient oblationes, et procedant de sacrario, et offeruntur super altare, canentibus interim fratribus offerturia. Deinde vero accedens sacerdos ante altare, et accipiens proprias oblationes elevatis oculis et manibus cum ipsis ad cælum orat ad Dominum, et penet eas super altare. Similiter offerat et vinum. Diaconi vero vadant retro sacerdotum, et ordinantur super ordinem. Subdiaconi autem ambulant retro altaris, et statuuntur per ordinem. Sacerdotes autem stent in ordine suo ante altare. Tunc vero sacerdos dextra lævaque aliis sacerdotibus postulat pro se orare; et inclinans vultum ad terram, dicat orationem et secrete nullo alio audiente, nisi tantum ut venerit ad hoc verbum *Per omnia sæcula sæculorum*, et dicant omnes *Amen*. Statim dicat *Dominus vobiscum*. Deinde dicat *Sursum corda*. Deinde *Gratias agamus Domino Deo nostro*, et ingreditur in præfationem, ita ut ab omnibus pene audiat. Deinde cum venerit ut dicat *Adorent Dominationes*, omnes sacerdotes vel levitæ inclinent vultum ad terram. Cum autem pervenerit ut dicat *Supplici confessione dicentes Sanctus*, inclinent iterum diaconi, clerici, cum omni populo.

^a Hic locus de activa conceptione B. Virginis qua Verbum divinum in aëro operante Spiritu sancto concepit, intelligendus est.

^b S. Eugenii memoriam in idus Septembris olim recolant Cassinenses monachi una cum SS. Prothi et Hyacinthi.

^c Hic non obscure indicat primam in Natali Domini missam in primo galli cantu circa mediam noctem celebratam fuisse, quod præscriptum in pluribus huiusque antiquis Sacramentorum libris reperimus, ac

demonstravimus in libro de Antiqua ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis, pag. 88.

^d Hinc colliges tres in Natali Domini missas non in una, sed in diversis ecclesiis celebratas fuisse, quod alias a nobis probatum est.

^e Hic locus egregie confirmat ea quæ in libro de Antiquis Ecclesiæ Ritibus cap. 4, art. 3, n. 5, diximus de secretis et canone missæ sub silentio pronuntiandis.

Proclamantibus vero cum magna reverentia et tremore *Sanctus*, incipit sacerdos canonem dissimili voce leniter. Ipsi vero presbyteri, diaconi, subdiaconi semper permanent inclinati usque in eo loco ubi dicant, *Nobis quoque peccatoribus*, et mox ut veniret ad hoc verbum *propitio ac sereno vultum respicere digneris*, inclinato capite sacerdos ante altare suppliciter deprecans usque dum dicit, *ut quotquot ex hac altaris participatione*. Cum autem surrexerint subdiaconi, unus ex ipsis venit, et accipit patenam ab acolytho, et revertetur in ordine quo steterat, et tenens eam ante pectus suum usque dum dixerit *Omnis honor et gloria*. Sacerdos vero cum venerit ut dicat *per ipsum et cum ipso* elevat oblationes proprias de altare, et mittit in ore calicis, tenente ipso calice a diacono, sublevans eum modice usque dum dixerit *Per omnia sæcula sæculorum, amen*. Sacerdotes vero et diaconi usque in istum locum semper manent inclinati, præter tantum diaconus qui ipsum calicem sublevatur. Subdiaconus autem qui patenam tenet, tradat eam ad ipso verbo diacono, ubi dicit *omnis honor et gloria*; et ille tenet eam usque dum finiatur oratio dominica, et porrigit eam sacerdoti. Sacerdos vero post orationem dominicam oratione subsequuta, accipiens oblationes et ponat eas in patenam, et frangat modicum de ipsa oblatione, et mittat in calicem ter faciendo crucem, et dicat *Pax Domini sit semper vobiscum*, et faciat populus pacem. Deinde vero sacerdotes confrangant ipsas oblationes super altare, si necesse fuerit. Diaconi vero juxta altari, tenente subdiacono ante ipsis patenam, et ^a confrangant ipsas oblationes, canentibus interim fratribus *Agnus Dei*. Deinde communicent sacerdotes et levitæ in ordine suo. Postea quidem accipiens diaconus calicem in dextera parte altaris, elevans eum in manibus suis, pronuncians natalitia sanctorum in ipsa hebdomada venientia, ita dicendo: *Illæ feriæ veniente, natale est S. Mariæ, aut confessoris, vel alius sancti* cujus evenierit, secundum martyrologium. Et respondent omnes *Deo gratias*. Post hæc canentibus interim antifona ad communionem, communicantibus iis omnibus, dat orationem sacerdos, et dicat diaconus *Ite, missa est*. Respondentibus omnibus *Deo gratias*, et completum est: Post hæc revertetur sacerdos ad sacrarium cum ministris ecclesiæ, vel omni ornatu, sicut prius exierit, et exuant se vestibus cum quibus jam missarum sollemnia celebraverunt, et consummata sunt omnia.

Post nativitatem vero Domini usque in octabas, præter sanctorum festivitatis, omne officium divinum tam in die quam in nocte de ipsa die natalis Domini est canendum. Octabas Domini in omni officio divino nocte et die, ordine quo in natali Domini in omnibus observatur. Deinde usque in Theophania, præter dominicis diebus vel natalitiis sanctorum, de cotidianis diebus canetur. Pridie Theophaniæ ^b jeju-

nium publicum faciant, et hora nona missa celebrentur, et medio noctis tempore ingredientur ad vigiliæ, psalmos quoque vel lectiones vel responsoria de ipso die canentes tantum de muneribus Magorum et baptismo. De nuptiis vero quæ factæ sunt in Chanan Galilææ, octabas Theophaniæ celebrantur. Omne ebdomada usque in octabas Theophaniæ canuntur: Missa vero Theophaniæ ordine quo diximus natale Domini secuntur: Postea quidem, die secundo, mense Februo, quod est iv nonas ipsius mensis, celebrantur cum magno decore vel accensis multis luminibus purificationem B. Mariæ, quando obtulit Dominum Jesum Christum in templo, et accepit eum B. Simeon in ulnis suis, et benedixit Deum.

Post nativitatem vero Domini usque quindecim diebus ante initium Quadragesimæ Isaiam atque Jeremiam et Ezechiel et Daniel, seu et xii prophetas minores cum expositionibus eorum legantur. Epistolæ vero Pauli apostoli omni tempore in posterioribus lectionibus in die dominica ad vigiliæ legantur. Tractatus vero S. Hieronymi, Ambrosii, vel ceterorum Patrum, ut ordo poscit, legantur. In tempori veris, hoc est quindecim diebus ante initium Quadragesimæ, quinque libri Moysi, cum Hiesu Nave et Judicum atque Rut usque quindecim dies ante Pascha. Inde vero librum Isaiæ prophetæ et Lamentationes Hieremiæ, Osee et Zachariæ unde ad passionem Christi convenit. In diebus autem Paschæ epistolæ apostolorum et Actus atque Apocalypsis usque Pentecostem. A Pentecoste vero libri Regum et Paralipomenon, deinde Salomonis libri, Job, Tubiæ, Judith, Esther atque Machabæorum usque calendas Decembris.

In vigiliis omnium apostolorum et ceterorum sanctorum pluralium omnes jejuniū faciunt. Et hora nona natale eorum prævenientes absque *Gloria in excelsis Deo* et *alleluia* missarum sollemnia celebrantur, et ipsa nocte ad vigiliæ passionem eorum vel gesta leguntur. Quod si in Dominica natalitia venerint tam in adventu Domini quam et omni tempore, psalmi cum eorum passionibus, vel gestis cum responsoriis vel antefonis de istis pertinentibus canuntur. Si autem gesta eorum minor fuit, quod ix lectionibus sufficere non possit, in tribus tantum posteribus lectionibus leguntur, et octabæ eorum cum responsoriis vel antefonis suis, missarum sollemniis, sicut et in die primo festivitatis eorum ita celebrantur. Quod si in eorum octavas natale sanctorum venerit, præcedente die octavas eorum celebrantur per auctoritatem sanctæ Regulæ. Omni tempore diebus dominicis legitur lectio S. Evangelii secundum tempus quo fuerit, et sequitur hymnum *Te Deum laudamus*, et versum cum *Kyrie eleison* et finiuntur Vigiliæ. Matutinis vero laudibus diebus dominicis, præter Quadragesimæ cum *Alleluia* sunt canendi. Una autem

^a Hinc colliges non minores oblatas pro populi communione olim consecratas fuisse, sed maximas; quas diaconi in plures particulas confringebant.

^b Jejunium olim in vigilia Epiphaniæ a fidelibus

observatum fuisse singulari libello demonstravit olim Johannes Des Lions, decanus ecclesiæ Silvanectensis adversus prophanas quorundam superstitiones, qui hanc diem potationibus insuunt.

ebdomata ante natale Domini ex conceptione B. Mariæ incipiunt celebrare.

Hoc autem quod super scribi debuimus septuagesimo die ante Paschæ tamen dominica ingrediente Septuagesima apud eos celebrant. Hoc enim faciunt pro reverentia tantæ festivitatis, vel pro eruditionem populi, et per numerum dierum cognoscant adpropinquare diem sanctum Paschæ, et præparet se unusquisque secundum devotionem et virtutem suam, qualiter ad ipsum sanctum diem cum tremore et reverentia, contrito corpore et mundo corde perveniunt, et non solum septuagesima, sed et sexagesima, quinquagesima, quadragesima, tricesima, vicesima, decima et octava semper per ipsum ordinem celebrantur, ut quantum plus cognoverint adpropinquare diem sanctum Paschæ redemptionis nostræ, tanto amplius ab omni inquinamento carnis vel immunditia se absterneant, ut digni sint communicare corpus et sanguinem Domini. Monachi vero et Romani devoti vel boni Christiani a quinquagesima, rustici autem et reliquum vulgus a quadragesima.

Primum autem jejunium iv et vi feria post Quinquagesima, id est una ebdomada ante Quadragesima apud eos publice agitur. Inde vero prima ebdomada in Quadragesima iterum iv et vi feria seu et sabbato stationes publicas faciant, et jejunium cum xii lectionibus in ipso sabbato consumantur. Et si fuerit ipsud sabbatum de Martio mense, ordinationem sacerdotum faciant. Si autem in alia ebdomata vel tertia quando pontifex judicaverit, iterum iv et vi feria seu et sabbato cum xii lectionibus sicut prius ordinare videntur, et ordinantur qui ordinandi sunt.

A Quinquagesima vero incipiente usque quinto decimo die ante Pascha jam diximus ad vigilias Eptaticum leguntur et responsoria inde canuntur. Quod si inde responsoria minus habuerint, quadragesimalis responsoria canentur. In matutinis vero laudibus Dominicis a Quadragesima incipient, id est *Miserere mei Deus*. Inde sequatur psalmus centesimus xvii, cum antefonis tam de Prophetis quam de Evangelio canentur. Et a xv die ante Pascha lectiones vel responsoria et antefonæ cum versibus de passione Domini incipiant celebrare. Quinta vero feria ante Pascha, id est cæna Domini ad missas antefona ad introitum non canuntur, apostolum et Evangelium non legatur, nec responsorium cantatur, nec salutatur presbyter, id est *Dominus vobiscum*; nec pacem faciant usque in sabbato sancto. Sed cum silentio ad missas ingredientur. Et in ipsa nocte in vigilia parasceven, id est vi feria non canuntur, *Gloria*, nec *Kyrie eleison*, nec signum pulsaverit, usque, in sabbato sancto ad vigilias. In parasceven autem, quod est vi feria passio Domini, hora nona colliguntur omnes in ecclesiam, et legantur duæ lectiones, quas

A in capitulare vel in sacramentario commemorat cum responsis suis, et legatur passio Domini secundum Johannem, et dicantur illas orationes a presbytero, quas in Sacramentario commemorat. Post unamquamque orationem admonentur omnes a diacono. Dicat *Flectamus genua*: ita prosternent se omnes in terra cum lacrymis vel contritionem cordis. Oratione facta, iterum admonentur a diacono ut surgant, et dicat diaconus, *Levate*. Expletas autem ipsas orationibus, dicat presbyter, *Oremus*. Et dicat orationem, *Præceptis salutaribus moniti*, cum oratione dominica, et sequitur oratio, *Libera nos, quæsumus, Domine*. Et accipit diaconus corpus et sanguinem Domini, quod ante die cæna Domini remansit et consecratum fuit, et ponet super altare, et communicant omnes corpus et sanguinem Domini, cum silentio nihil carentes. Et in ipsa nocte lumen in ecclesia non accenditur, sed absconditur, ut non ab omnibus videatur, usque in sabbato. His expletis ingrediuntur ad vespas, et ipsa nocte omnes devoti monachi vel viri venerabilis et religiosi abstinentes se ab omne delicia corporale, ut præter tantum panem et aquam cum aceto mixtum non sumentes cibum. Cui autem Dominus a virtutem dederit pertranseunt sine cibo, usque in vigilia Paschæ in sabbato sancto, hora nona diei ingrediuntur ad vigilias.

Primitus enim induunt sacerdotes una cum diaconibus vestibus cum quibus vigilias celebrantur, et procedunt de sacrario levitæ tantum cum subdiaconibus duo et duo juxta se adherentes, sine luminibus accensis, canentibus interim fratribus lætania. Ut autem ad altare venerint stantes in ordinis suis, ille qui cereum benedici debet, stans in medio postulans eos pro se orare, et faciens crucem super cereum, et accipiens a subdiacono lumen quod in parasceve absconsum fuerit, et accenso cereo dicit, *Dominus vobiscum*. Respondent omnes, *Et cum Spiritu tuo*. Deinde dicit, *Oremus*, et dicit orationem primam. Deinde dicit, *Dominus vobiscum*. Respondent omnes, *Et cum Spiritu tuo*. Iterum dicit, *Sursum corda*. Respondent *Habemus ad Dominum*. Iterum dicit, *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Respondent, *Dignum et justum est*. Vel omnia sicut in sacramentorum commemorat. Benedicto autem cereo, revertentur in sacrario. Deinde procedent sacerdotes de sacrario cum diaconibus juxta ordines suos cum accensis cereis de ipso lumine cum turabulis thimiamatum. Iterum canuntur lætania. Ipsa autem expleta, stantibus vero et dat sacerdos orationem retro altare, sicut nunc est. Et sedentibus sacerdotibus in ordinis suis, et ingredientur ad legendum. Post unamquamque lectionem dat sacerdos orationem, sicut in Sacramentorum commemoratur. Expletis vero lectionibus, cum canticis eorum et benedictionibus, revertentur omnes ministri ecclesiæ in sacrarium cum accensis

^a Unic voto favet concilium Quini-sextum can. 89. *Dicit salutariter passionis in jejunio, et oratione, et cordis compunctione peragentes fideles, usque ad mediam magni sabbati noctem jejunare oportet.* Et Regula Ma-

gistri, cap. 58 decernit, ut qui præter infantes infirmos et senes, die Parasceves cibi aliquid gustare voluerit, benedictione quæ cibis impenditur privetur.

cereis, expectantes horam qua ad missas ingredi debeant. Cum autem stella in cœlo apparuerit, statim iterum incipiunt tertio lætania, et procedunt de sacrario sicut ante fecerunt cum cereis accensis vel turabulis. Expleta autem lætania, incipiat abbas aut presbyter qui missas celebretur, *Gloria in excelsis Deo*, Hoc finito, legatur lectio Apostoli et cantetur, *alleluia*, *Dominus regnavit*. Tractum qualem volueris, et legatur lectio Evangelii, aut episcopus, aut presbyter legatur. Ad communionem cantetur, *Agnus Dei*, et complebuntur omnia missarum solemnia ordine sicut reliquis diebus Dominicis. Et in ipsis vii diebus Paschæ, et in omni officio divino, ita agatur sicut et diem sanctum Paschæ præter tantum psalmum de unamquemque die psalluntur semper cum *alleluia* et usque quinquagesimo die a Pascha, quod est Pentecotem, tam psalmi quam responsoria cum versibus et antefonis omnes cum *alleluia*, sunt canendi. Ascensione vero Domini, cum omni officio divino de ipsa die pertinente sicut reliquis diebus dominicis celebrantur. Responsorium vero vel antefonæ, usque in sabbato Pentecosten de ascensione Domini, canuntur.

A Sabbato Pentecosten omnes jejunium faciunt, et omne officio divino tam et lectiones quam et baptismum ordine quod diximus in sabbato sancto celebrantur. Tanto hora septima incipiente ingrediuntur ad vigiliis vel missarum solemnibus, ut hora nona diei expleta omne consumentur. Diem sanctum Pentecosten, sicut et diem sanctum Paschæ celebrantur. Ipsa vero ebdomata post Pentecosten a iv et vi feria seu sabbato jejunium faciunt, et missarum solemnibus cum omni officio, sicut et in Sacramentorum commemorat, celebrantur. Octavas autem Pentecosten sicut et dominica præcedente ita celebrentur. Post hos vero dies anni circulus quæ adventum Domini præter natalitia sanctorum, vel quod commemoravimus, tam psalmi quam responsoria, vel antifonæ et matutinis et vespertinis laudibus de cotidianis diebus canuntur. Agenda vero mortuorum ad vigiliis, psalmi quoque et lectiones cum responsoriis vel antefonis in matutinis laudibus sine *alleluia*, de ipsis est canendum. Ad missas eorum *Gloria in excelsis Deo* nec *alleluia* cantatur, et consummata sunt omnia.

INDEX

IN REGULAM S. P. BENEDICTI.

A
Abbas nomine quis intelligendus, 65.
Abbas nomen simplici monacho datum, 65. Item presbyteris, *ibid.*
Abbas non tam propter bonos quam propter malos institutus, 577.
Abbas a congregatione et de congregatione eligendus, 854 et seq., 859.
Abbas eligendi singularis ritus ex Regula Magistri, 854.
In abbatis electione natalium aut antiquitatis non habenda ratio, non tamen omnino posthabenda, 837.
Abbatibus debent esse sacerdotes, 858.
Abbas doctus esse debet, 221, 856, 841.
Abbatibus necessaria discretio, 846.
Abbas prudens sit in correptione, 842. Misericors, 841.
In se austerus in alios sit benignus, 75. Fragilitatem suam attendat, 845.
Abbatibus quanta debeat esse sollicitudo erga delinquentes, 577, 580.
Abbas de subditorum culpis puniendus, 65, 66.
Abbas fratribus sit verus pater, 65. Ut se gerat erga fratres occultas sibi cogitationes revelantis, 221 et seq.
Abbas duplicem curam debet subditis, 67.
Abbas curam non curationem debet subditis, *ibid.*
Abbas temporalia subditis debet procurare, 66.
Abbas plus prosit quam pressit, 840. Studeat plus amari quam timeri, 844. Oderit vitia, diligat fratres, 842.
Abbas maioris nomen factis impleat, 65.
Abbas verbis et exemplis præluere debet, 68, 69, 71.
Abbas præ omnibus Regulam observet, 97, 178, 847.
Abbas cum fratribus dormire debet: ejus lectus in medio dormitorii, 348, 349. In refectorio cum hospitibus reficiat, 725.
Abbas a coquinæ officio an eximendus, 412. Certis diebus illam olim exercebat, *ibid.*
Abbas quare officii divini tempus significare jubeatur, 606.
Abbas infirmos visitet, 468. Eorum curam suscipiat, et qualem, 466.
Abbas potestas in tribus sita, 64. Imperare supra, infra, aut contra Regulam non potest, 148, 149.
Abbas an possit universam congregationem a carnis abstinentia dispensare, 553.
Abbas in deliberatione capitulari quomodo se gerat, 95.
Fratrum sententias cum senioribus libere, *ibid.* Omnia cum voluntate abbatis agenda, 689.

Abbas oratio pro fratribus in Quadragesima cœnantibus, 658.

Abbas sit irreprehensibilis, 71. Vitia abbati fugienda, 844. In abbate reprehenditur nimia temporalium cura, 85. Ea tamen negligere debet, *ibid.* Nec super decanos omnem monasterii curam rejicere, 542.

Abbas non sit litigiosus, 88. Ad placita sæcularia non veniat sine consensu episcopi, *i id.*

Abbas vitiosus deponendus ab episcopo, 69, 875. Maxime proprietarius, 424.

Abbas inducens feminas in monasterium deponendus, 154, 155, 156. Excommunicandus, 154, 155. Recludendus in alio monasterio tribus mensibus in pane et aqua, 154.

Abbas non tam numero, quam virtute fratribus gaudeat, 84.

Abbas rationem reddit pro animabus sibi creditis, 89, 90. Abbati timendum futurum judicium, 64.

Abbatibus S. B. consolatur de periculo regiminis, 66.

Abbatem spernens Deum spernit, 68. Sine abbatibus Regularibus monasteria tempore Hildemari, 42.

Abbatissæ nomen diaconissæ datum, 221.

Abbatissæ juvenclæ non instituendæ, 857.

Abdicatio triplex, 427.

Abnegare semetipsum quid sit, 118.

Abnegatio propriæ voluntatis Regulæ Benedictinæ scopus, 8.

Abstinentia a carnibus per totam vitam in pœnam fornicationis, 111. Et simulatum, 167.

Abstinentiam violantes ut puniendi, 551.

Acceptio personarum vitanda, 75. Quid sit, *ibid.* In quibus habeat locum, 74.

Accipere aliquid sine abbatis iussione vetitum, 425.

Actus sæculi monachis fugiendi, 127. Quare, 127, 128.

Ada ardi (S.) attentio ad opus Dei, 550. Singulos monachos suos singulis hebdomadis privatim consolatur, 229.

Adolescentia, 598.

Adulteri varia genera, 110.

Edificia veterum monachorum simplicia, 225. Superbia improbatur, *ibid.*

Ægroti et debiles quid differant, 476.

Ælatum varia divisiones, 480.

Ætas et intellectus quid differant, 598.

Affectus rerum radicatus amputandus, 422.

Affectus alicujus rei, ejusdem privatione puniendus, 426.

Afflictio multiplex, 127.

Africanæ Ecclesiæ duodecim psalmos ad nocturnos recitant, 276.

Agenda quid, 292.

Alcuius lectionarium primus composuit, 272. Perraro lacrymas in oratione fundit, 116.

Alleluia vox lætitiæ, 500. Quam antiqua et celebrata, 298. Quid significet, *ibid.* Vox est Hebræica, et cur in Ecclesia retenta, *ibid.* Quo tempore dicenda, 297, 298 et seq. Ad omnes antiphonas et responsoria a natali ad Epiphaniam cantata, 501. Sed contra Regulam, *ibid.* In Septuagesima quando deponere cœperint monachi, 500. Eam retinent Cistercienses, Bursfeldenses, Ambrosiani et alii, *ibid.* In Quadragesima nullibi cantatur, 299. Et quare, 500. Tempore Paschali ubique, 299. Nunquam nisi in Pascha cantari volebat V. g. i. t. u. s, 298. Omni tempore præter jejunii et Quadragesimæ des. cantant Ecclesiæ Hispaniæ, 299. Ad antiphonas et versus quomodo addi debeat, *ibid.*

Altaria discooperienda pro admissis feminis in monasteriis, 155.

Altarium visitatio post nocturnos, 255. Laudes inter et Primam, 255.

Ambrosianum quid, 206. S. Ambrosius dominicis diebus media nocte surgebat, 278.

Amen vox optantis, et asserentis, 282. Ad evangelium nocturnorum recte jussit responderi S. Bened., *ibid.*

Amen ad singulas petitiones orationis dominicæ in Missa, 285.

Amicitia peculiaris improbat, 74, 75. Pestis est in prælati, 74. In monachis puniendæ, *ibid.*

Amor Dei in nos commendatur, 11.

Amoris Dei excellentia, utilitas, necessitas, 106.

Amoris Dei variae rationes, 107.

Amare Deum homini conaturale, 106.

Ab amando Deo nullus excusari potest, *ibid.*

Amoris Dei nulla dantur præcepta, *ibid.*

Amoris divini modus, 108.

Amare Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute quid sit, *ibid.* Ubi amor est, ibi non labor, sed sapor est, 56, 244.

Amor Dei quid in novitiis et monachis operetur, 57. Per amorem Dei amor gignitur proximi, 105.

Anachoretæ qui sint, 42. Unde dicti, *ibid.*

Anachoretæ et eremite quid differant, 43.

Anachoretæ nullo loco consistunt, 45. Rerum supernarum contemplationi deputati, 42. Eorum principes Paulus et Antonius, *ibid.* Umbrae Elias et Joannes Baptista, *ibid.*

Anachoresis non statim assumenda, 44.

Anachoretæ in monasterio prius probandi, 44, 45, 46. Quanto tempore, 45.

Anachoresi quales apti, 46. Vide Eremita.

Analogium quid? 270, 271.

Analogia tria in monasterio S. Galli, 271.

An boni et mali angeli sint hominibus deputati, 209.

Angeli hominibus quando deputentur, 209. Quomodo opera nostra Deo nuntiare dicantur, *ibid.*

Anglorum sacerdotum ignorantia ante Dunstanum, 611.

Angus a via, 175.

Animarum regimen res difficilis, 85.

Animarum cura quanto cum tremore habenda, 90.

Animalia ad jocum monachis vetita, 191.

Animalia sexus feminini in monasteriis monachorum non agenda, 155.

Aunona quid? 411.

Anni quatuor tempestates quando incipiant, 244.

Antiphona quid? 266.

Antiphona et responsum quid differant, 267.

Antiphonæ primi composuerunt Græci, easque ab eis accepit Ambrosius, 267. Laudes privatis diebus sub una antiphona cantant Cistercienses, 291.

Antiphonæ singulis versibus psalmodum in nocturnis S. Martini Vigiliis interpositæ, 258. Cum antiphona psallere quid sit, 514.

Antiquis deferendum, 851.

Apostolorum collegium prima monachorum congregatio, 515.

Aqua benedicta in ecclesiæ ingressu, 255.

Aqua benedicta post completorium asperguntur infirmi, 471.

Arcam cum clave habere nulli liceat, 451.

Argentum aurumque quid esset ignorabant plures ex S. Pachomii discipulis, 424.

Armariolum habere monachis illicitum, 426.

Artes diversæ sint in monasterio, 865. Sed non exercendæ sine jussu abatis, 735.

Artifices alter alterius officinas non intrent, 755. Elati ab arte evellendi et eorum opera separanda, 754.

Athanasii (S.) Symbolum, 519.

Attentio ad opus Dei, 529. Et in oratione, 145.

Auferenti tunicam pallium dimittendum, 218.

Auris cordis, 5. Aures audiendi quid? 14. Aures Dei, 18. Aurum et argentum quid esset ignorabant plures ex Pachomii discipulis, 424.

Austeritates vitæ religiosæ mitigat gratiæ interna delectatio, 51. Amor Dei, *ibid.* Novissimorum recordatio, *ibid.* Con uetudo, 52. Regulæ discretio, *ibid.*

Avaritia et prodigalitas ex æquo vitandæ, 409. Præcipue in cellerario, *ibid.*

Aves habere monachis vetitum, 191.

B

Baculum deferebant infirmi carnes comedentes, 476.

Balneæ sanis tardius concedenda, 474. Privata bis aut ter in anno olim monachis permissa, *ibid.* Infirmiss privata non publica sunt offerenda, 475.

Balneæ extra monasterium petentes moniales habitu regulari privatis, permittentes excommunicationi subdantur, 474.

Beatitudinis æternæ præmium, 28.

Benedicamus Domino, 290.

Benedictio pro maledictione reddenda, 152.

Benedictio lectoris, 488. Servitorum, 457. Iter agentium.

Benedictio ante lectiones nocturnorum quid et quomodo danda, 267.

Benedictio post evangelium ad nocturnos danda quid, 285. Ab Hebdomadarii dicta, 284.

Benedictio vestium novitiorum profitentium, 702.

Benedictio ab antiquis transeuntibus petenda et quomodo, 850.

Benedictio pro Collecta, 285, 284.

Benedictiones pro hymno trium puerorum, 288.

Benedictus (S.) arctissimæ vitæ magister, 6. Pii Patris et Magistri titulum respuit, 5.

Benedictus Anianensis lacrymarum dono præditus, 146. Ejus religio in parvis rebus, 564. 409. Injuriam sibi facientibus munera destinata, 151. Librum de hac sententia: divertere a malo et fac bonum facere cogitat, 17. De cantico

Benedictus, 289.

Bernardi (S.) religio in summis in infirmitate solatis, 465. Humilis de se opinio, 24. Tremor de futuro judicio, 158. Conversum quandam miræ sanctitatis virum morti proximum dare increpat, 214.

Biberes, 452.

Bona nostra Dei dona, 11, 25, 157, 296. Eorum gloria Deo referenda, 24.

Bona aliena magis quam nostra considerata, 220. Dum tempus habemus bene operandum, 29. Sub boni specie nonnumquam latet malum, 207.

Bonitas mali semper inserti, 82, 85.

Bonos et malos quomodo respiciat Deus, 328.

Bracile, 725.

Breve quid, 419.

Brolus plures de hemina vina Benedictina sententias refert, nulli adhæret, unde et immerito notatur a Gallico dissertatore, 535.

Butyrum edere an Benedictinis permissum, 551.

C

Cædens fratrem in majori ætate ut puniendus, 887.

Calendæ Novembris Regulæ c. 8. Ut intelligendæ, 245.

Caligæ, 704. Caligæ ferratæ seu clavatæ, 705.

Camaldulenses psalterium quotidie recitant, tribus hebdomadæ diebus jejunant in pane et aqua, silentium inviolabiliter servant, 525. Eorum colloquia, 185.

Camerarii officium, 446. Pecunias servabat, 417.

Campanarum usus apud monachos, 608.

Candelæ plures in dormitorio accendende, 552. Et cur, 554. In aliis etiam locis, 552. A quo accendendæ, *ibid.* Quamdiu ardere debeant, *ibid.* Possunt omnibus decumbentibus extinguï, 554.

Canonici Regulares et sæculares omnes uno in loco dormiebant, 548, 549.

Canonici post nocturnos dormire prohibitum sub pœna excommunicationis, 552.

Cantica ad nocturnos dicenda abbas instituat, 279.

Cantica ad Laudes canit Ecclesia Romana, 290, 292. Psalmi pro canticis ad nocturnos, 280.

Canticum et Psalmus quid differant, *ibid.*

Cantoris officium est lectiones terminare, 285. Lectoris officium in refectorio quando obire debeat, 408.

Cantus in primitiva Ecclesia qualis, 279.

Cantum post vigilias nocturnas dicebant majores nostri, 249, 250, 252. Idque in capitulo, 250, 252.

Cantus figurati et musici improbi, 526. Quis ordo cantandi in choro, 609.

Capitale, 722.

Capitis decalvatio in pœnam culpæ, 375. Ad Capitulum fratres quomodo vocati, 95. Ibi quenam fratribus propo-
uenda, 92. Quomodo abbas se gerat, 95. Qua ratione dent
fratres consilium, 95, 96. Inde quinam excludendi, 92, 95.

Cappa quid, 699.

Capitulum tunicæ assutum, 701.

Carcer pro excommunicatis, 571, 572. In pœnam forni-
cationis, 111. Loquentis cum femina sine socio, 164. Men-
daci, 150. Murnurii, 155. Simulatis, 167. Proprietatis,
452, 454. Verbi otiosi, 192. Incorrigitatis, 585.

Carnis abstinencia in Septuagesima, 500.

Carnes frustatim incisæ a S. B. prohibitæ, 529.

Carnes infirmis, quando et quomodo concedendæ, 475.
Et quare, *ibid.* Eis uncias octo per diem concedunt Cassi-
nenses, 476.

Carnes comedentes baculum deferere et caput capello
cooperebant, *ibid.* Nec celebrabant nec communicabant,
466. Statutum de comedendis ab infirmo carnibus permis-
sum est, non præceptum, 476.

Carnis abstinencia tam ab infirmis quam a sanis apud
plures monachos, 477. Hæc quando Carthusianos obligare
cepit, 477. Quid sentium de his qui abstinenciam viola-
t, 551. Latinis obijciunt Græci quod eorum monachi
carnibus vescerentur, 551. Abbas an possit dispensare a
carnis abstinencia omnes monachos, 555.

Carnes infantibus et senibus an sint indulgendæ, 482.
Hospitibus non ministrandæ, 672, 681. Abstinencia a carni-
bus per totam vitam in pœnam fornicationis, 111.

Carnes sanctis diebus aliquando concedit S. Isidorus, 510.

Carnes non edebant monachi ad episcopatum evecti, 551.

Carnes in eremo Camaldulensi verbis scatent, 478.

Carthusienses a carnibus etiam infirmi abstinent, ad id
quando obligati, 477. Contra facientes ut puniendi, 477.

Carthusiensium cibi quales, 511. Olim panem album non
coquebant, 519. Medicinis raro exceptis cauterio et san-
guinis minutione utuntur, 464. Singulis annis res suas
priori minutatim ostendunt, 455. Diebus domini is collo-
quium habent, 185. Domus non recipiunt nisi duodecim
monachorum, 51. Lites improbant, 87. Eorum ecclesiæ femi-
nis inaccessæ, 165.

Caseus Benedictinis an permissus, 551.

Caseli et ovorum abstinencia in Quinquagesima, 637.

Castitas virtus angelica, 150. Deo similes efficit, *ibid.*

Castitatis votum in professione Benedictina includi, 761.

Castitas qua ratione servanda, 151 et seq.

Castitas in castris servata, 151.

Cassiani collatio xvii censura affecta, 150.

Castigandum corpus cum discretionem, 119.

Casus a castitate dicti, 151.

Casula vestis monastica, 698.

Casuum reservatio in confessione, 695.

Causari quid, 90.

Cellæ variae acceptiones, 55.

Cella monachi sepulcrum, 127.

Cella optimus doctor monacho, 171.

Cellularum distinctio, 541.

Cellulis distinctis usi sunt etiam ex antiquis monachis
aliqui, 550.

Cellæ singulares destructæ, 549. Eas reedificant recen-
tiores, 550.

Cellæ singulares senibus et infirmis concessæ, 548.

Cella povitorum a conventu separata, 746.

Cella infirmorum separata, 471. Qualis esse debeat, 472.

Cellas apertas relinquebant S. Gerasimi discipuli, 424.

Cellæ novæ seu monasteriola sine licentia episcopi non
construendæ, 51.

Cellerarii varia nomina, 400.

Cellerarii dotes, 402. Cujus ætatis esse debeat, 202. Cu-
jus scientiæ, 402. A quibus, quando, et quomodo institu-
endus, 401. Ex monachis non ex laicis eligendus, 400. Plures
in annos suo in officio potest continuari, 401, 418. Post
quatuor annos deponendus, 401. Animam suam custodiat,
405. Divinis intersit officiis, 406. Quotidie communicet,
ibid. Præcipuam gerat infirmorum curam, *ibid.* Infantum
hospitum et pauperum, 407. Hospitibus in refectorio mi-
nistret, *ibid.* A coquina excusetur, 416. Eius officia circa
coquinæ aut refectorii servitiæ, *ibid.* Vitia ab eo vitanda,
402. Certam sedem habeat ubi semper inveniat, 413.
Ejus curæ quæ commissæ, 403, 404. Commissorum ratio-
nem reddit singulis mensibus, 412. Culpas in officio com-
missas publice confiteatur cum legitur in capitulo Regulæ
caput 51, *De Cellerario monasterii*, 410. Eius solatia, 412.
Pis laicis uti potest ad negotia extra monasterium exse-
quenda, 401.

Charitas quid sit, 129.

Charitas omnibus sit æqualis, 78.

Charitatem in delinquentem confirmare quid, 579.

Charitatis pedibus ad Deum curritur, 14.

Charitas in turricula servatæ, 417. Arcu lapideo connectæ,

ibid. Sacrorum vasorum custodi commissæ, *ibid.*

Chilperici regis Opuscula, hymni et misse improbata,
510.

Cibi monachorum quales esse debeant, 512. Quid de iis
præscribat antiquæ Regulæ, 510. Quid sentiant S. Pa-
tres, 509. Veterum monachorum quales fuere, 508.

Ciborum condimenta quenam esse debeant, 515.

Cibi cultiores in Sanctorum festis, 122.

Ciborum mensura omnibus æqualis, 514. Sed pueris mi-
nor, 522. Eadem omni tempore, 505. Eadem abbati quæ
monachis, *ibid.* Eadem servitoribus quæ aliis, 506. Pro-
pter majorem laborem augeri potest, et quis maior ille la-
bor, 521. De ciborum mensura in Quadragesima nihil desi-
gnit S. Benedictus, 504.

Ciborum reliquiæ pauperibus dandæ, 122. Subtrahentes
ut puniendi, *ibid.* Ante tertiam cibum sumere Britannis
erat religio, 359.

Cilicium, 705.

Cingulum et funis quid differant, 555.

Circatores quando instituendi, 649. Eorum officium, *ibid.*

Cistercienses valles humidæ ad habitandum eligebant
ut sæpius infirmi mortem præ oculis semper haberent,
465. Eorum silentium, 181. Colloquia, 185. Cibi quales,
511. Piscibus aliquando utebantur, 507. Quomodo transi-
gerent intervallum post nocturnos, 255. Eorum monasteria
duodecim saltem habeant monachos, 50.

Clamor quid sit, 240.

Clamor superbiæ signum, 240.

Clamor flagello puniendus, 240, 241.

Claves officiorum desuper altari accipiunt Obedientiarii
et ad zonam deferunt, 419.

Clericatus amissio in pœnam fornicationis, 111. In pœ-
nam furti, 112.

Clerici orationem Dominicam quotidie dicere debent,
292, 294.

Clerici tribus modis horas canonicas incipiunt, 519.

Clericis in iudicio vocatis jurare prohibitum, 129.

Clericus ebrius ut puniendus, 155.

Clericis perfectiores monachi, 516.

Clerici fieri possunt monachi, 798.

Clericorum aut religiosorum ministerio uti in refectorio
non licet, 410.

Clerici pro Monachi, 257.

Cœli via difficilis, 21.

Cœlorum regnum promerentur bona opera, 27.

Cœna veterum monachorum quam modica et quibus in-
dulta, 562.

Cœna cum unico pulmento crudo, 501. Cum fructibus
aut pane tantum, 502. Cum unico pulmento cocto, 505.

Cœnam per totum annum non faciunt Fuldenses, 562. Cœ-
nam an concesserit æstate S. Benedictus, *ibid.*

Cœna Domini Pascha appellatur, 275. In Cœna Domini
nocturnæ vigiliæ in tenebris absolvendæ, 255.

Cœnobarum origo, 41.

Cœnobitæ primi inter monachos tribus modis, *ibid.*

Cœnobitica vita eremiticæ præferenda, 56 et seq. In cœ-
nobio omnia eremi et solitudinis exercitia possunt adim-
pleri, 59.

Cœnobarum et eremitarum pugnæ, 47.

Cœnobitæ citius a peccato resurgunt quam eremite, 58.

Cœnobitis copiosior in celo merces, 59.

Cœnobitæ non licebat eremum petere nisi de consensu
abbatis et fratrum, 48.

Cœnobita castra, 47. In cœnobio difficilior cadit mona-
chus, 57.

Cœnobita et monasteria quid differant, 41.

Cogitatio hominis Deo conlitteri quomodo dicatur, 266.

Cogitationes prave abbati revelandæ, 140, 219. Idque
mediante præposito, 221.

Cogitationes revelatæ perpetuo silentio tegendæ, 222.

Collectæ in fine psalmodiarum, 259.

Collationes pie, 179.

Collatio ante completorium an post cœnam sine inter-
vallo faciendæ, 570. In ea quid legendum et quandiu, 571,

572. Lectio aliquando exponatur, *ibid.* Et intersunt in-
firmi, sed capitulum non ingrediuntur, 471.

Collatio de Scripturis in intervallo post nocturnos, 252.

Colloquia monach. an recreationes dici possint, 187.
Eorum hora apud Benedictinos varia, 185, 184. Locus, 186.

Modus, *ibid.*, 187. Lectio initio colloquii, 186.

Colloquii tempore necessaria petenda, 187.

Colloquium secundum apud Cluniacenses tollit Petrus
Venerabilis, 184.

Colloquium majoribus nostris nullum fuit in Octavis
Paschæ, Natalis Domini, et Pentecostes, in Rogationibus
et festis in lectionum, 185.

Colloquium diebus festis apud Carthusianos, *ibid.*

Color vestium qualis, 707 et seq.

Color vestium apud Benedictinos albus, 709 et seq. Et

alios plerosque, 710. De vestium colore non causandum, 711.

Color niger poenitentiae symbolum, 709. Cassinensium in retinenda veste nigra pertinacitas, 708.

Comedere extra monasterium antiquis illicitum, 665.

Contra facientes excommunicandi, *ibid.*

Communio in monasterio omnia, 429.

Communio in Regula quid, 824.

Communio frequens ad castitatem conservandam, 152.

Communio quotidiana, 454. Tribus in hebdomada diebus, *ibid.* Diebus festis, 455 *et seq.* Dominica et sabbato, 454. Semel in mense, 455, 456. Graeci in Oriente, semel in anno communicant, 454.

Communio ad altare majus, 455. Erecto corpore, 456.

Communicatis panis et vinum oblatum, 494.

Communiois eucharistica causa concessum a sancto Benedicto mixtum, 495 *et seq.* Post communionem non statim sumendus cibum, 497. Illusionem nocturnam passi a communione abstinere, 257.

Competentes horae, 412.

Complere aliquid duobus modis dicitur, 515. Orationes ad complendum, *ibid.*

Completorii varia nomina, 516.

Completorio omnes debent interesse, 572. Idque observabant infirmi, 575.

Completorium cum tribus psalmis cur dicatur, 516.

Completorii psalmi in directum et quare, 517.

Compunctio quid, 552.

Compunctionis causae quatuor, *ibid.*

Concionibus audiendis aut faciendis non exeant de monasterio monachi, 872. Publice concionari non debet monachus ab episcopo non jussus, 258.

Concupiscentia in bonam et malam partem, 115.

Confabulationes pie, 179.

Confessio peccatorum cum lacrymis et gemitu, 116.

Confessio humilis cogitationum in antiquis Regulis commendata, 219.

Confessionis de cogitationibus ad abbatem faciendae conditiones, 220.

Confessio triplex in die, 219. An de confessione sacramentali loquatur S. Benedictus in quinto humilitatis gradu, 219.

Confessio sacramentalis in Regula S. Benedicti, 601. Quam frequens apud monachos, 455, 456, 601. Quo loco, 605. Quo corporis situ, 604. Cui facienda, 605. Casum reservatio in confessione, *ibid.*

Confessiones decaniae suae audiant decani, 542.

Confessiones parentum extra claustrum non excipiant monachi, 115. Secretum in confessione violans ut puniendus, 606.

Confirmare quid, 456.

Congius Farnesianus antiquis Romanorum uncis ex aequo non respondet, 556.

Congregatio quid sit, 515. Quae major, quae minor, 514.

Congregatio dicitur ubi tres sunt monachi, *ibid.* In minori ad certas horas sine antiphona in directum psallendum, 514, 515. Apostolorum collegium prima monachorum congregatio, 515.

Consilium non consensum fratrum in capitulo abbas requirere ex Regula tenetur, sed ex jure debet, 94.

Consilium in capitulo quomodo dent fratres, 95, 96.

Cum consilio omnia faciendi, 101.

Consilium fratri ut potest dare monachus, 181.

Consuetudo quantum possit, 52. Asperitates Regulae mitigat, 52, 53, 56.

Contemnens obedire et Regulam servare ut puniendus, 558. Deus quomodo contemni dicatur, 205.

Contentio quid sit, 165, 889.

Contentio fugienda, 99.

Contentiosus ut puniendi, 165.

Contumax qui sit, 557.

Contumax et inobediens quid differant, 558.

Convenire pro interpellare, 29.

Conventus pro officio, 356.

Conversionem differre periculosum, 29, 50.

Conversione morum quid promittatur, 759.

Conversi Barbatii, 475.

Conversi a capitulari deliberatione exclusi, 92.

Convivia saecularium monacho vitanda, 585. Lauta monachis prohibita, 506.

Convivia in ecclesia prohibita, 667.

Coquina officium hebdomadam exercere commune apud monachos, 440 *et seq.* Solis junioribus committebant nonnulli, 441. Uni duntaxat Aegyptii monachi, 441. Infirmi et gravi cura occupati a coquina excusandi, 441. A coquina officio abbas an excimendus, 442. Certis diebus illam olim exercebat, *ibid.*

Coquinae servitium quo affectu exhibendum et excipiendum, 445.

Coquinae vasa a cellerario accipienda et quando, 449.

Coquinae hebdomadarii tria observent, 444. Psalmodia in coquina, 445.

Coquinae hebdomadarii et servitores distincti, 445. Oratio pro coquinae hebdomadariis qualis, a quibus, et quando faciendi, 457 *et seq.*

Coquinae ingressus laicis prohibitus, 459.

Coquina hospitum et eius ministri, 687, 729 *et seq.*

Coqui Alexandrini monasterii juges lacrymae, 445.

Cordis munditia ad orandum necessaria, 144, 145. Necessaria ad orandum in cordis puritate, 552.

Cordis dilatatio justitiae delectatio, 56.

Cordis indurati descriptio, 14.

Coronae abrasio in poenam culpae, 575.

Correctionem qui negat, crudelis est, 80, 81.

Correctio quomodo faciendi, 79, 812.

Correctio faciendi suo tempore, 79.

Correctio non faciendi animo irato et perturbato, 79, 80.

Correctio severitate et mansuetudine temperanda, 80.

Correctio sine personarum acceptione faciendi, 78.

Correctio non a quovis faciendi, 885. Publice peccantes publice corrigendi. Cluniacensium ea de re praxis, 885, 886.

Crapula quid, 522.

Cruis signum in tentationibus adhibendum, 222.

Cruis signo ora claudunt sacerdotes lectum petentes, 262.

Crux collocanda ubi debet construi monasterium, maxime ubi altare, 869. Monachorum est crucem ferre, 57.

Cuculla quid, 697.

Cuculla casula dicta, 698. Cappa, *ibid.* Melote, 698, 699. A melote distincta, 699.

Cuculla major et parva, 700.

Cuculla et frocus quid differant, 700, 702.

Cuculla simplicitatis symbolum, 697, 698.

Cucullae figura crucis purpureae assuta, 699.

Cuculla ad sacram communionem percipiendam, 698.

Culpa sub eorum vitam deprimit praetorum, 479. De culpis subditorum abbates puniendi, 65, 66. Ad abbatem pertinet dijudicare de gravitate culparum, 565. Gravioris quae censi deant, 567. Quae leves, 565. Iste non negligenda, *ibid.* Benedicti Amianensis religio in puniendis levioribus culpis, 564.

Cutelli quando sumendi, 255.

Cutelli monachorum nocte de latere deponendi, 555.

Currendum in via vite, non ambulandum, 115, 23, 21.

Cursum hunc tria promoveant, et quatuor retardant, 21.

Curritur ad Deum pedibus charitatis, 14.

Custodia sui quam necessaria, 159.

Custodes ferramentorum et substantiae monasterii quales esse debeant, 415.

Cyathi mensura qualis, 544.

D

Daemones religiosis infestiores, 55. Praesertim ad opus Dei, 262.

Danielis prophetia integra ad unicam lectionem recitata, 250.

Dare aliquid sine licentia abbatis monacho non licet etiam pauperibus, 422.

De particula interdum negativa est, 206.

Debiles et aegroti quid differant, 476.

Decanus, de nomine Decani, 558.

Decanorum nomen prioribus attributum, 558, 559. Et novitiorum magistris, 558.

Decani qui corpora defuncto rum sepeliebant, 558.

Decani nomen apud Cluniacenses inauditum, *ibid.* Illud apud Cassinenses abrogavit Celestinus quintus, *ibid.*

Decani apud canonicos, *ibid.*

Decani in castris decem militibus praepositi; in claustris decem monachis, *ibid.* Supra quindecim possunt constitui, 540. Item supra quinque monachis, 559.

Decani de monasterio eligendi, *ibid.* Quales, 559, 540. A quo, 559.

Decani per ordinem non eligendi, 545.

Decanorum ordinatio per virgae traditionem, 540.

Decani ad vitam non instituendi, nec tamen facile amovendi, 559.

Decani plures in annos in suo officio possunt continuari, 401, 418.

Decanorum dotis quales, 542.

Decani sint docti, 545. Monasterium per decanos ordinandum, 855.

Decanorum munia, 540 *et seq.*

Decani junioribus in dormitorio permixti, 542.

Decani nocte vigilant in dormitorio, 551.

Decani villarum provisores sub magno priore, 558.

Decani in omnibus abbati subjecti, 540.

Decani incorrigibiles post trinam correptionem depo-
nendi, 545.
Decanorum officium apud monachos an diu vigerit, 558.
Decimæ monasteriorum pauperibus datae, 121.
Dedicatæ recens ecclesiae ingressus feminis per novem
dies permissus, 155.
Defendere et tueri quid differant, 882.
Defensens alium in monasterio ut puniendus, 885.
Defensio multiplex, *ibid.*
Defensens alium acrius puniendus, 885.
Delicati monachi perstringuntur, 512.
Deliciae corporales, 119. Quare non amplectendæ, *ibid.*
Iis uti quomodo oporteat, 120.
Delinquentium in quibuslibet rebus satisfactio, 598 *et*
seq.
Desidia inobedientiæ, 8.
Desidia ad opus Dei notatur, 529.
Detractio quid, 156.
Detractio vulpibus comparata, 155. Item locustis, 156.
Viperæ, *ibid.* Lanceæ qua Christi latus perforatum, *ibid.*
Spinarum aculeis, *ibid.*
Detractor est homicida, 110.
Detractor tres occidit, 156. A detractoribus quam sol-
licite cavendum, 157.
Detractor ut puniendus, 156. Qua ratione malum de alio
dici sine detractone potest, 157.
Devotio in B. Mariam Virginem ad castitatis tutelam, 152.
Deus bonorum operum auctor, 25.
Deo gratias vox apud monachos et christianos olim usi-
tata, 865. Versum *Deus in adiutorium* ad initium cursus
Divini instituit S. Benedictus, 261. Quam apte præmitti-
tur operi Dei, 262. Ad laudes an dicendum, 287.
Deo totus homo consecrandus, 27.
Dei præsentia, 206. Quam efficax, 146.
Deus quomodo ubique præsens, 329.
Deus bonos et malos quomodo respiciat, 528.
Dei aures et oculi, 18, 528.
Deus quomodo tristici dicatur, 11. Quomodo irasci, 12.
Dei patientia, 26. Ad penitentiam nos adducit, *ibid.*
Deus discernit homines opere non genere, 78.
Diaboli etymen, 22. Non potest nocere, nisi volenti, 22.
Diaconus et subdiaconus ad missam communicant, 455.
Diaconus post susceptum ordinem rediens ad uxorem ut
puniendus, 111.
Diaconissæ nomen abbatissæ datum, 221.
Dies boni, dies mali, 17.
Digestus quis, 248, 249.
Dignitates fugit humilis monachus, ambit superbus, 225.
Dilatatio cordis, iustitiæ delectatio, 56.
Dirigendi amplius meliores in operibus bonis, 75, 76.
Diractionis suavitas, 55, 56.
Discrebant memoriter Scripturas veteres monachi, 269.
Disciplina regularis quid sit, 99.
Discipline variae acceptiones, 72, 794.
Disciplina pro flagello, 100.
Disciplinarum usus apud Camaldulenses, 325.
Disciplina in penam mendacii, 150. Scurrilitatis, 191.
Silentii violati, 188. Simulacrum, 168.
Discipuli perfecti quinam, 180.
Discipulorum tria munia, 6.
Discretio in corporis maceratione, 119.
Discretio mater virtutum, 846. Abbati necessaria, *ibid.*
Dispensatio quæ legitima, 98.
Divionensium monachorum mira charitas in pauperes,
121.
Docentis tria munia, 6.
Doctores orthodoxi et nominatissimi qui, 272.
Dolus, quid, 17, 22.
Dolus ubi est, charitas non est, 128.
Dominicæ diei prerogative, 277.
Dominica die pietati vacandum, 650.
Dominica die temporibus surgendum ad vigilias sed hoc
tantum æstate, 258, 277.
Dominicis diebus nocturnæ vigiliæ ad usque auroram
productæ, 257.
Dominicis diebus an dormiendum post nocturnos, 256
et seq.
Dominicus loriceatus novem psalteria se scopis cædendo
recitat, 524.
Domini et servi secundum Diogenem quid differant, 76.
De versu *Domine, labia mea aperies*, nocturnis cur præ-
missus, 262. Cur ter repetitus, *ibid.*
Domni appellatio quibus competat, 829.
Donatio solemnis quid, 775. Donatio super altare de-
lata, 776.
Donatistæ psalmos humano ingenio elaboratos concin-
unt, 522.
Dormire una hora monacho satis esse censet S. Arse-
nius, 259. Veteres monachi omnes uno dormiebant in loco

et quare, 547, 548. Item canonici regulares, *ibid.*, 519.
Veteres monachi dormiebant aut humi, aut in stratis jun-
ceis, aut in ciliciis, 547. Vestiti dormiant monachi, et qui-
bus induti vestibus, 534, 535. Et quare, 556. Sine pedu-
libus dormiebant ulramontani monachi, 704. Juniores
senibus permixti dormiant, 556. Abbas cum fratribus
dormire debet in dormitorio, 548, 549.
Dormire post vigilias antiquis monachis insolitum, 252.
Et quare, 254.
Dormientes post nocturnos a celebratione missarum pri-
vati, 252. Excommunicati, *ibid.*
Dormire post nocturnos diebus dominicis an licitum,
256 *et seq.*
Dormire post nocturnos infirmis permissum, 252.
Dormire post nocturnos ab aliquibus permissum, 254.
Dormiendi post nocturnos usus apud Benedictinos quam
antiquus, *ibid.*
Dormire post ludes aliquando permissum, 256. Sed præ-
sertim minutis, 255.
Dormitorii utensilia furto accipiens ut puniendus, 112.
Dormitorii candelas coquinæ hebdomadarii accendunt,
552.
Dormitorium nocte obseratum, 616.
Dormitoria Gemmeticensis monasterii, 531.
Dormitorium monachorum hospitum juxta oratorium,
689.
Dura, contraria, et injuriæ quid differant, 215.
Duxi corde, 82.
Dux in via vitæ habendus aliquis, 174.

E

Ēbrietas ut punienda, 548.
Ecclesiæ suppellectilis quam vilis esse debeat, 218.
Ecclesiæ vasa sacra in gratiam pauperum vendita, 125,
124. In Ecclesia summum silentium, 195, 191, 667.
Ecclesia extra tempus officii clausa, 668.
Ecclesiæ feminarum viris inaccessæ exceptis presbyte-
ris pro missarum celebratione, 156, 157.
Ecclesiæ monachorum feminis inaccessæ, *ibid. et seq.*
Convivia in ecclesia prohibita, 667.
Ecclesia pro monasterio, 412. V. Oratorium. Ob rever-
entiam S. Edmundi Pontificensis ecclesia feminis Anglis
aperta, 164.
Egredi e monasterio quinque ex causis quis potest, 587.
Elatio de bonis operibus fugienda, 25, 21.
Elationis quatuor species, 166.
Elatorum opera ab aliorum operibus separenda, 754.
Elatio et superbia quid differant, 495.
Electio quid, 400.
Eleemosynæ largæ monachorum Ægyptiorum, 120. Be-
nedictinorum, 122, 125.
Eleemosynæ ad portam monasterii non dandæ, 125. Eas
distribuere ad quos spectat, 124.
Eleemosynarum varia genera, 125.
Eloquia sancta, 179.
Emendatio peccatorum, 147.
Emendatio vera quæ, 559.
Emere et vendere monachis S. Martini non licebat, 124.
In Epiphania Domini tertia noctis hora surgendum, 568.
Episcopi quomodo salutandi, 677.
Episcopos et feminas equaliter vitabant veteres mona-
chi, 164, 223.
Episcopi psalterium scire tenebantur, 270. Ignorantes
non ordinandi, *ibid.*
Episcopus missas in monasterio monachorum celebrare
prohibetur, 534, 157.
Episcopis etiam in iudicium vocatis jurare prohibitum,
129. Ab episcopo deponendi albates vitiosi, 69.
Episcopi monachi facti, 794.
Episcopi ex monachis carnes non edebant, 551.
Epistolæ. Vide Litteræ.
Eremitæ et anachoretæ quid differant, 45.
Eremitarum ordo bipartitus, *ibid.*
Eremiticæ vitæ preferenda cœnobitica, 56, 57, 58, 59, 60.
Ab eremo ad cœnobium transiit laudat et suadet S. J.
Climacus, *ibid.*
Eremiticam vitam ambit superbus monachus, 255.
Eremita perfectionem difficilis assequitur, 59. Facilius
cadit, 57. Tardius resurgit, 58. Multi acquisitas in cœnobio
virtutes perdiderunt in eremo, *ibid.*
Eremitæ superbiæ obnoxii, 59.
Eremiticam vitam non prohibuit S. Benedictus, 47. Sed
non erat licita nisi de consensu abbatis et fratrum, 48. Al-
cubi cum sola abbatis permissione, *ibid.*
Eremitæ certis diebus ad monasterium veniebant, 44.
Eremitarum et cœnobitarum pugnæ, 47.
Eremitæ in Monte-Serrato et Vosago, *ibid.* Vide Ana-
choretæ.
Eucharistia remedium contra carnis tentationes, 152.

Eulogiæ variae acceptiones, 692.
 Evangelium ad nocturnos quare legendum, 281. A quo, et quomodo cantandum, *ibid.* An possit a feminis legi, *ibid.* Cum honore et tremore audiendum est, *ibid.* Et quidem a stantibus et quare, 282.
 Evocatio quid, 204.
 Excecatione aliquando puniti delinquentes monachi, 374.
 Excitandi fratres cum ecclesiæ campana, 246. Quæ satisfactio tardius ad nocturnos excitatum, 286.
 Excommunicari est tradi satanæ, 369.
 Excommunicatio quibus de causis inurenda, 337.
 Excommunicatio pro detractio, 156. Pro somno post nocturnos, 252. Pro verbo turpi, 111. Pro violato silentio, 188. Pro proprietate, 426.
 Excommunicatio proprietariorum a priore et ab omnibus sacerdotibus, 435.
 Excommunicatio abbatis feminas in monasterium introducentis, 154.
 Excommunicatio trium mensium in pœnam mendacii, 150.
 Excommunicationis formula, 360.
 Excommunicatio quæ a S. Benedicto præscripta, *ibid.*
 Excommunicatio pro gravioribus culpis de qua Regula S. B. an sit censura ecclesiastica, 358. De satisfactione excommunicatorum, 357.
 Excommunicatus sacrum ordinem recipere aut exercere non debet, 370.
 Excommunicati pro gravioribus culpis ab omni fratrum consortio et colloquio separati, 371. In carcerati erant, 371. Opus aliquod in carcere exercentes, 372. Pane et aqua re-
 fecti, 375. Vasa quibus utitur excommunicatus frangenda aut pauperibus eroganda, 392.
 Excommunicatæ moniales cursum in alia ecclesia cantabant, 595.
 Excommunicatio pro levioribus culpis qualis sit, 364.
 Excommunicati pro levioribus culpis nec missam celebrabant, nec ad eam offerebant, 364. Communicantes cum excommunicatis excommunicati, 374. Communicare cum excommunicatis quando licet, 376. Communicare cum excommunicatis quinque modis aliquis potest, 375. Pro excommunicato defuncto missa non debet offerri, 369. Oratio pro excommunicato, 589.
 Excommunicatus cum consilio fratrum absolvendus. Et quo ritu, 588.
 Excommunicati pro levi culpa quomodo satisfacerent, 585 *et seq.* Quomodo absolendi, 595. Theodosius junior a monacho excommunicatus, 370. Exemplis et verbis abbas præluere debet, 63, 69, 71. Verba movent, exempla concipiunt, 70.
 Exemplo pravo ad peccatum alios impellens homicida est, 110.
 Exemptiones monasteriorum ab episcopi jurisdictione improbatæ, sed a SS. Patribus propugnatae, 859 *et seq.*
 Expulsio e monasterio apud veteres monachos communis, 384. Quomodo fieret, *ibid.*
 Expulsio e monasterio ad tempus, *ibid.* Crimina pro quibus ejiciendus monachus, 387.
 Expulsio in pœnam clamoris, 241. Fornicationis, 111. Furti, 112. Murnurationis, 153. Proprietatis, 432. Violati silentii, 183. Verbi otiosi, 192. Simulatis, 167. Contumaciæ, 891. Loquens cum femina sine sociis expellendus, 164. Gradus ad expulsionem, 382. Expulsi sub cura episcopi manebant, 384.
 Extensio manuum in oratione, 146, 263.
 Extremitas quid, 324.

F

Facilis ac promptus quid differant, 279. Falsi fratres, 218.
 Falsi filius tribus personis obnoxius, 115. Quomodo puniendus, *ibid.*
 Feminae hospitio non recipiendæ, 671 *et seq.* Eis tamen extra clausura monasterii potest obsequium exhiberi, 672.
 Feminas ad colloquium non admittent veteres monachi, 164. Nisi forte præsentem socio, *ibid.* Et ab illis remoti, *ibid.* Solum cum femina loquens ut puniendus, *ibid.*
 Feminas in monasteriis Cisterciensium admissis altaria dis-cooperienda, officium in ecclesia non cantandum, 153.
 Feminini sexus animalia in monasteriis monachorum non alenda, *ibid.* In monasterio S. Faronis inclusæ feminae, 43. *Vide* Mulier.
 Femoralium usus qualis apud monachos, 719.
 Feræ quid et unde dicantur, 291.
 FERIALES psalmi ad nocturnos in festis an dicendi, 296.
 Fermentum in bonam et in malam partem, 64.
 Ferramenta monachi terri quid, 444.
 Ferramentorum custodes quales esse debeant, 445.
 Ferula ferendus qui tarde venit ad officium, 331.

Festa sanctorum cur celebrentur, 298.
 Festivitates et solemnitates quid differant, *ibid.*
 Festivitates præcipuæ quæ per totum mundum celebrantur, *ibid.* In festivitatibus sanctorum vigiliæ ut celebrandæ, 296. In festivitatibus an psalmi feriales ad nocturnos dicendi, *ibid.*
 Festa de sanctis trium lectionum nulla præscribit Regula, 297.
 Festa trium lectionum tota æstate non habent Cistercienses, 275. In SS. Festis cibi cultiores, 122.
 Festis diebus an debeat augeri pulmentariorum numerus, 303. In præcipuis festis augebant nostri majores, 521.
 Fides sine operibus mortua, 19, 20.
 Fidem sæculo servare quid, 49. Domestici fidei qui, 674.
 Filii sanctorum qui eorum imitantur exempla, 4.
 Finire et complere aliquid duobus modis dicitur, 315.
 Flagellatio clamoris pœna, 240. Mendacii, 130. Proprietatis, 432. Fornicationis, 111. Furti, 112.
 Flagellandus qui solus cum femina loquitur, 164. Infantes quo ritu flagellandi, 597.
 Focus communis in hieme a quo accendendus, 430. Tria de foco observanda, *ibid.* Silentium in loco communi, 194, 195.
 Fontis Avellani eremitæ duo quo die psalteria recitant, 528.
 Foras exire de claustris sine abbatis benedictione, quam signo crucis dabat, illicitum, 879.
 Foras vagari monachis non expedit etiam pro visitandis parentibus, aut pauperibus ægrotis, pro audiendis facie-disve concionibus, pro peregrinationibus, imo pro procurandis rebus monasterii, 871 *et seq.*
 Foras proliens monachus cadaver putridum extra sepulcrum, 127.
 Fornicationis diversa genera, 110.
 Fornicatio qua ratione punita, 111.
 Frangentes aliquid ut puniti, 589.
 Froens et cuculla qui differant, 700, 702.
 Fructuum refectio æstate ad nonam, hieme ad vesperam, 515.
 Fugitivi etiam olim requisiti, 596, 597. Revertentes quo ritu et sub quibus penis recipiendi, 589 *et seq.* Separati a conventu manebant, 594. Habitu monastico privati, *ibid.* Qui tamen eis postea concessus est, *ibid.* Omni obo in per triennium privati, 593. Ultimo loco collocandi, 588. Post tertiam fugam revertentibus potest aditus denegari, 593. Aut receptis debet habitus auferri, 596.
 Fugitivi de cella aliqua quomodo recipiendi, 589. Res a fugitivis acquisitæ ad monasterium pertinent, 594.
 Fuldensis basilica feminis inaccessa, 162, 165. Unus S. Liobæ aperta, 162. Fulmine icta propter admissas in eam mulieres, 165. S. Bonifacii corpore ditata, *ibid.*
 Funis et cingulum quid differant, 335.
 Furti varia genera, 115.
 Furtum ut puniunt, 112.

G

Galli (S.) monachorum modestia ad opus Dei, 550. Inclusæ apud S. Gallum, 43.
 Gaufridus abbas S. Albani capsam pretiosam S. martyris in gratiam pauperum disceperit, 124.
 Gaufridus Windocinensis fornicatorem monachum ut punivit, 111.
 Gehenna expavescenda, 138.
 Generale et potentia quid, 441, 511.
 Genesis liber infra unam hebdomadam lectus ad nocturnas vigiliis, 239.
 Genuflexio ad orationes operis Dei, 556, 661.
 Gladios monachis ferre prohibitum, 556. Versus *Gloria Patri* a quo institutus, 265. Modus illum exprimendi varius, 264. Ejus appendix a quo addita, *ibid.* Nonnulla de illius usu, 265.
Gloria Patri in fine psalmorum dici an instituerit S. Hieronymus, 265.
Gloria Patri quibus in responsoriis debet dici, 271. Ad *Gloria Patri* surgendum et inclinandum, 279.
Gloria in excelsis Deo ad Laudes, 290. Transire per gradus quid sit, 99.
 Græci semel in anno communicant, 434.
 Granularius sub cellerario, 412.
 Grandimontenses infirmi et sani abstinent a carnibus, 477.
 Grandimontenses monachi cedunt loco potius quam litigare, 87.
 Grandimontenses quibus diebus communicent, 435.
 Graphium quid, quis illius usus, 725.
 Gratiarum quatuor genera, 24.
 Gratiarum actio post refectionem in ecclesia, 584.
 Gravia et impossibilia quid differant, 880.
 Gregorius (S.) Scriptus ad nocturnos legi in Ecclesia

Romana instituit, 273. Libros suos in Job ad nocturnos legi improbat, 272.

Grex inquietus quis, 66, 67.

Gregis inobedientis poena, 68.

Guillelmus abbas Divionensis sacram suppellectilem in gratiam pauperum vendit, 125.

Gul elmus episcopus Bituricensis carnes etiam infirmis nunquam comedit, 477.

Gula quinque modis nos tentat, 154.

Gyrovagi variis nominibus appellati, 55.

Gyrovagorum instabilitas, 54. Cur ternis aut quaternis tantum diebus in monasteriis hospitantur, 54, 55. A monasteriis sunt rejiciendi, 56. Eorum miserrima conversatio, 55. Sunt deteriores Sarabaitis, *ibid.* Eorum artes diversae, 55. Gulæ sunt addicti, 54, 55.

H

Habitus monasticus proprietario auferendus, 452. Fugitivo revertenti, 594.

Hæretici hospitio non recipiendi, 671.

Hebdomadarii coquinae et servitores distincti, 445.

Hemina vas parvissimum, 546.

Hemina diversa pro regionum varietate, 536. Benedictina qualis, 535 *et seq.* Secundum Menardum, 536. Secundum Dissertatorem Gallicum et Nicolaum Bravum, *ibid.* Secundum Mobilionum, *ibid.* Romana in tota Italia an recepta fuerit tempore S. B., 542. Dissertatoris Gallici auctoritates et rationes non probant heminam Romanam ad S. Benedictum pervenisse, 539.

Hemina tres capiebat calices, 537, 538, 545, 544. Apud Cassiuenses in duas mensuras divisa erat, 545. Quam ab eis recepit Carolus Magnus, 537. Error Dissertatoris de mutatione heminae per monachos factæ, 542. Brolli de hemina sententia a Dissertatore Gallico non satis intellecta, 535.

Hemina cervisia duplex ubi vinum deest, 545.

Hemina quibus ex causis possit augeri, 547.

Henrici imperatoris coronam in gratiam pauperum frangit S. Odilo, 124.

Hirsugiensis monasterii cellæ circa claustrum, 551.

Homicidium multiplex, 110.

Homicidium quali penitentia expiandum, *ibid.*

Homo cur erecto corpore creatus, 138.

Homo pretium regni cælorum, 27. Totus homo Deo consecrandus, *ibid.*

Honestas morum quid? 895.

Honestiores animi qui, 81.

Honor quid sit, 114. Ex quadruplici motivo exhiberi potest, *ibid.* Virtuti tribuendus, 77. Congruus unicuique hospiti exhibendus, 675.

Honorandi omnes homines, 115.

Honores onerant, 545.

Honorius papa Scripturas ad nocturnos legi instituisse creditur, 275.

Horæ inæquales in Ecclesia per duodecim sæcula, 247.

Horas inæquales observant Cistercienses usque ad annum 1429, 247.

Hora noctis octava in Regula S. B. ut intelligenda, 246, 247, 248.

Hora duodecima seu media nocte surgebant majores nostri ad vigilas dominicas, 278.

Horæ competentes et incompetentes quid, 182, 412, 659.

Horarum canonicarum numerus varius apud monachos, 501 *et seq.*

Horas canonicas tribus modis incipiunt clerici, 519. Quænam mysteria horis canonicis colantur, 505. Horarum canonicarum institutio improbat, 504. Oratio pro hora canonica, 515.

Hortulanus sub cellerario, 412.

Hospitalitas commendatur, 670. Quibus exhibenda, *ibid.* *et seq.* Christus in hospite susceptus, 675.

Hospitibus qualis exhibenda humanitas, 651.

Hospiti occurrendum a priore vel a fratribus, 674.

Hospites quomodo salutandi, 678, 699. Osculum pacis hospitibus offerendum et quare, 676.

Hospites statim ad orationem ducendi et quomodo, 675.

Prior cum hospitibus sedeat, 678. Vel docti monachi, 679. Lectio oram hospite legenda, quando, ubi, et quomodo, *ibid.* *et seq.* Huic tota intererat congregatio si hospes esset ignotus, 680. Jejunium propter hospitem fraudandum, 685.

Hospitibus manus et pedes tam abbas quam cuncta congregatio lavet, et quomodo illud sit intelligendum, 684.

Hospitibus an carnes ministrande, 681 *et seq.*

Hospitibus etiam Principibus communes monachorum cibi exhibiti, 682.

Hospites cum abbate in refectorio fratrum excipiendi, 725 *et seq.* Eisque ministret cellerarius, 407.

Hospitibus sine permissione non loquendum, 689 *et seq.*

Hospites seu peregrini monachi quandiu cupiunt retinendi, sed ad communem monasterii regulam reducendi, 800. Paucis post eorum adventum diebus, 54.

Hospites die ac nocte divinis intererant officiis, 678.

Hospitum coquina, 687. Ejus ministri, 688.

Hospitia monachorum, divitum, et pauperum distincta, *ibid.*

Hospitem dormitorium, 801.

Hospitum monachorum dormitorium juxta oratorium, 689.

Hospites et peregrini quid differant, 725.

Hugo princeps abbas S. Martini Turonensis, 160.

Hugo (S.) fratris sui interfectorem habitu monastico induit, 150.

Humiliatio coram arguente se, 890.

Humilitas quid sit, 200.

Humilitatem in quo constituent SS. Patres, 227, 228.

Humilitas magnum aliquid, 202.

Humilitatis culmen quid, *ibid.*

Humilitas cordis, 251, 252.

Humilitas regiam præfiri dignitatem, 202.

Humilitati inclinat se divina majestas, *ibid.*

Humilitate ad summa crescit, 205.

Humilitas ex demoni us angelos facit, 202.

Humilitas via ad charitatem, 245.

Humilitate castitas servatur, 432.

Humilitas etiam corpore exhibenda, 241.

Humilitatis probatio cogitationum revelatio, 219.

Humilitatem fucam voluit S. B., 251.

Humiliatis grades a Cassiano mutuatus est S. B., 205. Caput ex Regula S. B. de Humilitate quanto habitum in pretio, 200.

Hymni Ambrosiani dicti, 276.

Hymnos ab Ambrosianis accipiunt Cistercienses, *Ibid.*

Hymnos, etc., S. B. mutari non permisit, sed tantum psalmos, 522.

Hymni ad minores horas mutati, 520.

Hymnus angelicus ad Laudes, 290.

I

Ignorantia regularis disciplinæ ruina, 614.

Illecebra unde dicta, 55.

Illusionem nocturnam passi a communione abstinere, 237.

Imbecilles qui, 445.

Immensitas Dei impugnata, 527.

Imperare contra, supra, aut infra Regulam abbas non potest, 148, 149.

Improbis quis, 82, 561.

Inclitatio ad Gloria Patri quælis esse debeat, 279.

Inclusi infra et extra monasterium, 45. Femine in monasteriis virorum inclusæ, *ibid.*

Inclusi et inclusæ sub regimine abbatis vivebant, 44.

Inclusarum clausulam benedicens observabat episcopus, *ibid.*

Isidorus (S.) reclusionem prohibet, 60.

Incorrigibiles acris puniendi, 582. Incarcerandi, 565. Tandem ejiciendi, 585.

Increpationes sors monachorum, 214.

Increpatus ab alio etiam juniore genua flectat nihil dicens, 890.

Increpantur viri pii et sancti sine mendacio, 214. Sub increpationis voto virtutes monachorum teguntur, *ibid.* Bernardus (S.) Conversum miræ sanctitatis virum morti proximum dure increpat, *ibid.* Qui plus indigent humilientur, 456. Tanto quis plus elongatur a Deo, quo plus indiget, *ibid.*

Indisciplinati triplicis generis, 80.

Indurati cordis descriptio, 14.

Infantium nomine qui intelligendi in Regula S. Benedicti, 480.

Infantum et senum qualis cibus, 481. Jejunium solvant, *ibid.*

Infantum in choro delinquentium satisfactio, 597.

Infantes quo ritu flagellandi, 597. Vide Pueri.

Inferni descriptio, 28.

Inferni meditatio excitat ad boni prosecutionem, *ibid.*

Infirmis utilitas, 461.

Infirmis ratio consideranda est in distributione necessariorum, 455.

Infirmis ut Christo serviendum, 460.

Infirmi patienter portandi, 465. De infirmorum cura quid præscribant antiquæ monachorum regulæ, 459. Hanc curam super omnes commendat S. Benedictus, 460.

Infirmorum qualem curam abbas suscipere debeat, 466.

Infirmi quatuor ex causis visitandi, 126.

Infirmos visitare ejus sit, 125, 468.

In infirmorum visitatione qui observandum, 125.

Infirmi spiritualiter visitari quomodo possint, 136.

Infirmorum leges antiquæ, 469. Infirmi missam audiebant quotidie, *ibid.* Ecclesiæ sacramentis præmuniebantur, 466. Carnibus vescentes nec celebrabant nec communicabant, *ibid.* Sed peccata sua confitebantur, 471. Canonice horas suis temporibus recitabant, 469. Servientium sibi manibus sustentati tam die quam nocte ad officium regulare veniebant, 468. In lecto minime decumbentes officium regulare in oratorio infirmorii horis solitis simul recitabant, *ibid.* Alioquin coram decumbentibus recitabatur, 467. Post nocturnos dormire permittiebantur, 252. Aqua lustrali post completorium aspergebantur, 471. Pias lectiones ab aliis auscultabant, *ibid.* Etiam lectionem Regulæ et collationem foris capitulum, *ibid.* Eis quantum legerebatur ad mensam, 485. Disciplinam ibi eandem quam conventus in refectorio servabant, 469. Silentium ut cæteri servabant, 470. Sed de necessitatibus suis infirmario vel aliis loqui poterant, *ibid.* Obediebant infirmario, 464. Obedientias suas non curabant, 471. Delinquentes corrigebantur, 461, 468.

Infirmorum querelæ de rebus quatuor, 461. In lecto languentibus, nulla lex in cibo aut in verbo, 471. Eis nihil denegatur, 466, 479.

Infirmis carnes concedendæ, 475. Ab his tamen abstinere licite possunt, 477. Carnes edentes baculum et capellum olim gerebant, 476. Eis uncias carnis octo per diem concedunt Cassinenses, *ibid.*

Infirmi oblata remedia recusantes cogendi sunt, 462. Noxia petentes non audiendi, 461. Nimis pretiosa aut insolita remedia non querant, 462, 465. A parentibus non petant remedia, 465.

Infirmi pro levi infirmitate non querant solatia, 464. Infirmis qualis opera aut ars injungenda, 651. Infirmi et gravi cura occupati a coquina excusandi, 441. Infirmis cellæ singulares concessæ, 548. Et quales, 472. Infirmorum cella qualis olim in monasterio S. Galli, *ibid.* Infirmi a cella infirmorum non recedebant, *ibid.* Infirmorum oratorium in quo facientes missam audire valeant, 468.

Infirmorum locus ubi Fratres defunguntur, 195. Silentium in infirmatorio, 195, 194.

Infirmorum curam præcipuum gerat cellerarius, 406. Infirmis serviant monachi non sicut aut canonici, 465. Infirmis servitor deputandus, quem elegerint, *ibid.* Infirmis serviebant vicibus sanctionales, *ibid.* Infirmis servientium merces copiosa, 465. Infirmi servientes sibi non contenti, 467. Infirmi sanitati restituti ut redirent in conventum, 478. Quibus infirmis vinum fuerit concessum, 554.

Infirmi in monachos ad recipiendi, 740, 741. Infirmis sive corporum sive morum patienter tolerandæ, 835.

Ingenius quis, 76. Injectiones manuum prohibite, 191. Inimicus noster quis dicendus, 151. Inimici quam nobis utiles, 152. Inimici quid debeamus, 151, 152. Inimici cur diligendi, *ibid.* Oratio pro inimicis, 166. Inimicitias exercentes ut puniendi, 167. Iniquitas pro cogitatione prava, 207. Initia vite religiosæ difficilia, 32, 55, 56. Injuria duplex, 151.

Injurie patienter tolerandæ, *ibid.* In urbe cum amore amplectendæ, 215. Injuriis probatos tantum ad sapientiæ studium admittunt Athenienses, 151. Dura, contraria, et injurie quid differant, 215.

In his tota abit vita monastica, 214. Inobediendiæ desidia, 8. Inobediens ut puniendus, 558, 559. Inobediens gregis pœna, 68. Inquietudo duplex, 67.

Inquietus grex quis, 66, 67. Instrumentorum custodias apud antiquos instituti, 415. Caput de Instrumentis bonorum operum Regulæ totius compendium, 104. Quanto apud veteres fuerit in pretio, *ibid.* Perperam tributum Clementi, 105. Difficultas de titulo hujus capituli solvitur, *ibid.*

Intiores animæ cogitationes abbati revelandæ, 219. Hujus revelationis conditiones ex parte confitentis, 220. In ea ut se gerat abbas, 221, 222.

Interrogatio quadruplex, 258. Intervallum post nocturnas vigilias ut transigendum, 219. Et ubi, 255. Quantum esset æstate, 260. In intervallo inter Laudes et Primam quid agendum, 254 *et seq.*

Intervallæ Benedictinis non permittæ, 705. Invidia vitanda, 456. Invitatorii psalmi varia nomina, 265. Invitatorum quomodo di erundum, 266. In partibus Galliarum æstate dicebatur sine cantus modulatione, *ibid.*

Ira Dei, 12. Ira et iracundia quid differant, 123. Ira ut puniendæ, *ibid.* Iratus et irritatus quid differant, 12. Item iratus et commotus, 890.

Isaia prophetia infra sex privatas noctes ad vigilias lecta, 253).

Itinera Christi, 20. Iter agentes librum seu breviarium secum deferre debent, 664.

Iter agentes quomodo suum recitent officium, 661.

Iter agentes eodem die ad monasterium reversuri foras non comedant, 665. Contra facientes excommunicandi, *ibid.*

Itineri solum sine socio fratre se committere monachis illicitum, 876. Et nisi petita fratrum benedictione, *ibid.* Aut saltem abbatis si tempus urgeat, 877.

Iter agentium faciendæ commemoratio ad omnes horas operis Dei, *ibid.*

Iter agentes ad monasterium revertantur de die, *ibid.* Fratrum orationem petant, et foris visa vel audita silentio tegant, 878. Omniumque rationem abbati reddant, *ibid.*

J

Jejunium amandum, 120.

Jejunium conservandæ castitati inservit, 151.

Jejunium perfectum in pane et aqua, 505.

Jejunii dies præcipui quinam, 685.

Jejunium regulare apud Benedictinos quo die incipere debet, 564.

Jejunium quadragesimale in Septuagesima inceptum, 599.

Jejunium in pane et aqua in Quadragesima, 505, 656, 657.

Jejunium IV et VI ferias, 559. Apud monachos inviolabile et quare, 560. Quando perseveraverit, 561. A Benedictinis æstate relaxatur, sed a Græcis hactenus servatur, *ibid.*

Jejunium feria VI etiam tempore Paschali, 559.

Jejunii relaxatio tempore Paschali, *ibid.* Diebus Dominicis, 565. Et in præcipuis festis, 566. Propter hospitem, 685. Pro senibus et infantibus, 481.

Jejunium omnibus imponendum pro fratre tentato, 221.

Jejunium in pane et aqua tribus in hebdomada diebus Camaldulenses observant, 523.

Jejunium in pane et aqua in pœnam ebrietatis, 155.

Violatæ abstinentiæ, 551, 552. Proprietatis, 454. Violati silentii, 188. Præsertim in locis vetitis, 194. In pœnam detractionis, 156. Mendacii, 150. Loquentium cum femina sine socio, 164. Pro admissis feminis intra monasterii claustra, 154, 156. In pœnam fornicationis, 111. Item forti, 112.

Homicidii, 110. Simulatum, 167.

Jejunium triduanum in pœnam scurrilitatis 191. Ad mensam loquentibus, 491.

Jejunium imponendum iis qui scripturas memoriæ non mandant, 269.

Jesus Christus vita cordis, 17.

Joci improbantur maxime in monachis, 141. Honesti non vetiti, 192.

Jonas monachus S. Pachonii post annos in monasterio octoginta quinque transactis infirmorum locum ignorat, 464.

Judicia justitiæ Dei quæ, 505.

Judicium extremum pavendum, 65, 158. Illud abbati frequenter incutit S. Benedictus, 65.

Jugum Christi quam suave, 51.

Jurare monachis prohibitum, 129. Etiam in judicium vocatis, *ibid.* Item episcopis, presbyteris, et clericis, *ibid.*

Lais monasteriorum defensoribus, *ibid.*

Juramentum monachorum crede mihi, vel certe, 150. Quare non jurandum, 129.

Juramentum ut puniret S. Augustinus, *ibid.*

Justitia quid, 22. An justus illæsa veritate maximis peccatoribus inferiorem se possit prædicare, 228 *et seq.*

K

Kyrie eleison quomodo dicendum, 274.

L

Labor manuum improbat, 618. Ab hæreticis damnatus, 652. Wiclefus non laborantes Benedictinos apostatas facit, *ibid.* Qua ratione labore manuum viventes veri monachi dicantur, 617.

Labor quando incipere debeat et quandiu durare, 612, 619 *et seq.* Quibus potissimum laboribus vacarent veteres monachi, 625 *et seq.* Præsertim Benedictini, 625 *et seq.*

Labor manuum ad opus Dei, 258. An teneantur monachi ad laborem manuum, 612. An ab eo possint dispensari et studiis applicari, 627.

Laborem manuum non esse essentialem statui monastico, 628.

Laborem manuum plures non exerceuerunt, 629. Quare veteres monachi studiis laborem prætulisse videantur, 651. Laborantes monachos non laborantibus absolute non præfuit S. Augustinus, 652. Ex apostolis Paulus et Barnabas soli post adventum Spiritus sancti laborabant manibus, 645.

Labor infirmis qualis injungendus, 651. Ciborum mensura propter maiorem laborem augeri potest, et quis major ille labor, 521. Ubi amor non est labor, 244.

Lac Benedictinis an permissum, 550.

Lacrymarum utilitas, 146.

Læna quid, 721.

Laici claustrum ministeria agere prohibentur, 453. Eis ingredi coquina monachorum illicitum sub poena gravissima in permittendis, 459. Item et refectionum cum preparatur, *ibid.* Imo ipsum monasterium nisi habitu monastico indutis, *ibid.*, 410.

Lampas in dormitorio cur accendenda, 552. A quo accendenda, *ibid.* Qua hora, 555. Accendere negligentes ut puniendi, *ibid.* Quando ardere debet, *ibid.* Potest omnibus decumbentibus extinguui, 554.

Lampas oratorii noctu in dormitorium deferenda si paupertas exigit, *ibid.*

Lampades septem in dormitorio accendebant olim Cassinenses, 552. Quinque Parisienses S. Germani, præter alias quatuor aliis in locis, *ibid.* Quatuor Croylandenses cum tribus aliis in claustrum et unam in capitulo, *ibid.*

Lampades ecclesiæ extinctas accendat sacrista ante primum nocturnorum signum, 246. Sine lateris novitii et iuniores monachi nocte non incedunt, 552.

Laudes incipiente luce dicenda, 257. Et quare, 260.

Laudes æstate nocturnis conjunctæ, 255. Privatis diebus ut augenda, 290 et seq.

Laudes pro tribus ultimis psalterii psalmis, 288. Deus ore et corde laudandus, 505.

Laudes non sunt appetenda, 149.

Lectiones sancte libenter audienda, 142.

Lectiones sancte quales, *ibid.*

Leccio omissa propter laborem, 617.

Lectiones unde desumi debeant ad nocturnos, 271. An necessario debeant esse ex Scripturis, 275. Scripturas non legebat Ecclesia Romana ante S. Gregorium, 272.

Lectiones ad nocturnos ex libris bibliothecæ dictæ, 284. Apud veteres monachos quam prolixæ, 258, 259. Pridie a cantore terminabantur, 285. Vel ad nutum abbatis finiebantur, 284. Idque quo ritu, 285.

Lectiones ad nocturnos terminat Carolus Magnus, *ibid.*

Lectiones de Passionibus Martyrum, 275. Auctorum nomina, quorum hominibus legebantur in nocturnis, ante Pauli diaconi tempus non legebantur, 275.

Lectiones ad nocturnos aliquando breviate, aliquando protractæ, 284. Duodecima in nocturnis producenda si nondum lux advenerit, 258. Singulæ a singulis dicenda, 270. Unicam ad nocturnos æstatis cur præscripserit S. Benedictus, 275.

Lectiones tres ad nocturnos tempore Paschali, *ibid.*

Lectiones tres ad nocturnos in feriis II, IV, VI. quædam monasteria legunt, *ibid.*

Leccio brevis ad 2 nocturnos a quo debeat legi, *ibid.*

Lectiones breves memoriter dicenda, 275, 516. Ad lectiones nocturnorum candelam quis provideat, 270.

Leccio ad laudes qualis, 289.

Lectiones publice recitanda in intervallo post nocturnos providenda, 250.

Leccio ad refectionem fratrum, 485. Servitorum, *ibid.* Infirmorum, *ibid.* Iter agentium, 486. Ad mixtum, *ibid.*

Leccio mensæ providenda ubi et quando, *ibid.*

Leccio coram hospite legenda qualis, quando, ubi et quomodo, 679 et seq.

Leccio initio colloquii, 186.

Lectionaria quando in Ecclesia haberi cœperint, et quis ea componere cœperit, 272.

Lector mensæ Domini ingrediatur ad legendum petita prius benedictio e, 487. Ea qualis esse debeat, 488.

Lectoribus arrogantiae vitium familiare, 487.

Lectori nihil detur nisi quod Regula jubet, 494. Iisdem quibus alii cibis reficiat, 498.

Lectisternia quid sint, 543.

Lectus monachorum debet esse durus, 547.

Lectorum singularitas apud monachos et sacerdotes, 545. Lecti singuli duabus sanctimonialibus concessi, *ibid.*

Lectus abbas in medio dormitorii, 548, 549.

Lectorum stramenta quæ, 416, 722.

Lectorum fenum singulis annis renovandum octo diebus ante natale S. Petri, 416, 721.

Lectorum scrutatio, 722. Perfecti monachi non semper in lecto dormiunt, 545.

Legumina quid, 514. Quil nascentia leguminum, 511.

Legumina aliquando concessa ad mixtum, 452.

Lenitas in loquendo, 240.

Leofricus abbas S. Albani vasa sacra in gratiam pauperum expendit, 125.

Librorum scriptio laudata, 626.

Librorum custos Armarius dictus, 417. Is erat sacrorum custos, vel præceptor, *ibid.* Vel ferramentorum item custos, 418.

Librorum distributio in Quadragesima, 618.

Libri gentiliū a monachis rarius legendi, 145.

Libri pro fratrum necessitate in conventu legendi, 221.

Libertas vera quæ, 76, 78.

Libra panis Benedictina ab aliis diversa, et quale eius pondus, 515. Quid sentiendum sit de diversis libræ panis ponderibus, 517.

Libra propensa quid, 520.

Libræ tertiæ pars ad cenam reservanda quomodo intellegendi, *ibid.*

Licentia media inter obedientiam et inobedientiam, 89.

Licentia extorta non licentia est sed violentia, 212.

Lineis uti monachis illicitum, 705.

Lingua quot peccatis obnoxia, 178.

Lingua summiopere custodienda, *ibid.* Vir linguosus quis, 259.

Litanie supplicatio quid, 274.

Lites prohibent Regule monasticæ, 87.

Lites improbant S. Bernardus et Petrus Blesensis, 86.

Lites procurans pro iustitia monachus non minus acceptus Deo, quam ille qui orat in choro, 88.

Lites suscipere monachis an liceat, 86 et seq.

Lites per externos procurandæ, 88.

Lites per arbitros terminandæ, *ibid.*

Litteræ sine licentia abbatis nec mittendæ nec recipiendæ, 691.

Litteras sine permissione accipientes aut mittentes ut puniendi, 695.

Litteras a parentibus missas non resignatas igni tradit pius quidam monachus, 692.

Litteræ commendatiæ duplis generis, earum formulæ, 806.

Litteras omnes in monasterio discant, 269, 270.

Litteraturæ defectus impedimentum vitæ monasticæ, 740. V. Studium.

Locutio per signa, 181, 492.

Loqui aliquando expedit, 182. •

Loquendi nullum tempus assignat S. Benedictus, 180, 181. Sed in abbatis illud arbitrio relinquit, *ibid.*, 185.

Loquendo observanda, 240. Multum loqui non amare, 141. Duo ad loquendum loca deputata, 667.

Loquentes in locis vetitis ut puniendi, 194. Item in ecclesia, 667.

Loqui ad mensam quibus licitum, 491. Homo sit tardus ad loquendum, 241. Item interrogationem non loquendum, 257.

Loqui. Vide Colloquium.

Lotio pedum hospitum, 684 et seq. Vide Mandatum.

Ludi monachis prohibiti, 191.

Lumen vitæ, 15.

Lumen Dei, 15. Qua ratione hiemæ cum luce fiant omnia, 568.

Luxuria carnis luxuria cordis, 19.

M

Magnificat ad vespas cur dicatur, 516.

Magnificat ad laudes, 259.

Majores quoniam censeantur, 255.

Major in monasterio quis, 171.

Mali bonis semper inserti, 82, 85.

Malum et pravam quid differant, 141. Virtus et malitia determinant servos et liberos, 78.

Mandatum sabbati qua hora, quo loco et ritu faciendum, 448. In feriam v. aliquando translatum, 449.

Mandatum hospitum quoniam tempore faciendum, 686.

Mandatum trium pauperum quotidie, 685 et seq.

Manuum extensio in oratione, 146, 268.

Mappula quid, 721.

Martini (S.) discipuli non laborabant manibus, 629. Vigiliæ nocturnæ in festo S. Martini ad aurorum usque productæ, 258.

Martyrum passionibus ad nocturnas vigilas lectæ, 275.

Matrimonium vitæ monasticæ impedimentum, 759.

Matta quid, 720.

Matutini a matutina id est aurora dicti, 257.

Matutini pro laudibus, item pro nocturnis, 287.

Maurus (S.) laborem manuum suscipit, 629.

Medicinis an debeant uti monachi, 465, 464. Eos præservativæ non decet, 465.

Medicinis nullis utebantur sanctimoniales in Ægypto, 161.

Medicus spiritalis sapiens quis, 578, 582.

- Meditatio pro lectione, 231. Pro studio, 249, 251. Pro psalmodum decantatione, 249. Pro contemplatione, *ibid.*
 Meditatio inferni ad boni prosecutionem excitat, 28.
 Meliores in operibus bonis amplius diligendi, 75, 76.
 Melotes quid, 699.
 Mendacium quid sit, 150. Ut punitum, *ibid.*
 Mentiri nunquam licet, *ibid.*
 Mensae tarde advenientes ut puniendi, 582 *et seq.*
 Meridianus somnus æstate tantum permissus, 614. A quibusdam etiam hieme, 615. In Rami: palmarum inceptus aliquando etiam ex toto dimissus, *ibid.* Jejunii diebus qua hora capiendus, *ibid.* Et quo situ corporis, 616.
 Messis tempore operam suam elocant monachi, 120.
 Milites in monachos recipere vetitum, 759.
 Milites triennio probandi ante professionem monasticam, 755.
 Milites duplicis generis in claustris, 10.
 Milliarium quid, 218.
 Miuiua neglecta graviora fiunt, 97, 98.
 Minima nolle corrigere blasphemiam in Spiritum sanctum, 98. Cum minimis peccatis, nisi per Christum deleantur, impossibile est salvari, *ibid.*
 Ministeria monasterii per monachos exercenda, 458 *et seq.*, 625.
 Minus pro non, 28.
 Minutis dormire post laud s permissum, 235.
 Miracula in monasteriis fieri ægre ferebant veteres monachi, 486 *et seq.* Non desperandum de Dei misericordia, 167.
 Missæ variae acceptiones, 507.
 Missæ vox in Regula cap. 17. Quo sensu a S. Benedicto usurpata, 508 *et seq.*
 Missas in ecclesiis monachorum celebrare prohibetur episcopis, 154, 157.
 Missa in Quadragesima non celebrata in feriis, 619.
 Missa pro excommunicato mortuo dici non debet, 569.
 Ad missam mutanda potius corda quam vestimenta, 551.
 Missas tenere quid, 796.
 Mixtum quid sit, 493.
 Mixtum an de statuta annona aut præter, 451.
 Mixtum esse concessum an propter communionem Eucharisticam, 495 *et seq.*
 Mixtum an concessum non communicanti nec jejunanti, 498.
 Mixtum ut sumendum, 495.
 Mixtum servitorum quando sumendum, 450.
 Mixtum an sumendum diebus ecclesiasticis jejunii, 495.
 Mixtum diebus festis cur post missas sumendum, 455.
 Mixtum monachorum et conversorum apud Cistercienses distinctum, 452. Legumina aliquando concessa ad mixtum, *ibid.*
 Modestia, 242.
 Modulatio quid, 279, 529.
 Monachi etymon, 59.
 Monachorum diversa genera, *ibid.*, 40.
 Monachi simplices abbas nomine appellati, 65.
 Monachi clerici appellati, 237.
 Monachi clericis perfectiores, 516.
 Monachi sanctitatis perfectionem vovent, 21.
 Monachorum prima sollicitudo querere Deum, 90.
 Monachorum est Deum scire, amare, revereri, sapere, frui, 21.
 Monacho studio rerum celestium venditi, 126.
 Monachus S. Benedicti qui plus obediit Regulæ quam carni, 9.
 Monacho carnali nihil exsecrabilius, 206.
 Monachorum est pati, 57.
 Monachus oculos in terra continuo figere debet, 242, 215.
 Monachi parentibus sint mortui, 114. Eorum curam non suscipiant, *ibid.*, 115. Eis non est cognatio in terris, 155.
 Monachi parentibus quid debeant, 117.
 Monachi parentes suos non visitant, 114, 115.
 Monachis quam periculosa parentum conversatio, *ibid.*, 116, 117.
 Monachorum exempla parentum conversationem et conspectum fugientium, 116.
 Monachos decet silentium, 189.
 Monachus prædicare publice non debet ab episcopo non iussus, 258.
 Monachus extra claustrum sub specie pietatis vagari non debet, 168.
 Monachi claustrum non exeant ad excipiendas parentum confessiones, 115.
 Monachus foras exiens cadaver putridum extra sepulcrum, 127.
 Monachi in parochiis divinis mysteriis non participabant, 813.
 Monachus professus non licere ad sæculum reverti, 755.
 Monachus ut nudum vestiat, 125. Et mortuos sepeliat, 126.
 Monacho quæ spernenda, 226.
 Monachus dignitates refugere debet, 225.
 Monachus episcopos et mulieres omnino fugere debet, *ibid.*
 Monachi antiqui feminas ad colloquium non admittebant, 164. Nisi forte præsentem socio, *ibid.* Et ab illis remoti, *ibid.*
 Monachi commatres sibi facere prohibentur, 154.
 Monachis gladios ferre prohibitum, 556.
 Monachi antiqui Scripturas discebant memoriter, 269.
 Monachus solus non habitat, 51.
 Monachi ex noto monasterio non recipiendi et cur, 804 *et seq.*
 Monachi peregrini ante firmandam stabilitatem quandiu probandi, 802. Et postea altiori gradu donandi, 805.
 Monachus loci sui consuetudinibus sit contentus, 235.
 Monachi sui non sunt, 427. Duodecim saltem monachi sint in monasteriis, 50.
 Monachi in deserto duodecim sufficiunt, non in civitate, 51.
 Monachorum duodecim numerum excedere nolebant Guigo Carthusiensis, *ibid.* Apostolorum collegium prima monachorum congregatio, 515.
 Monachorum mira charitas in pauperes, 120 *et seq.*
 Monachis dæmones infesti per insomnia, 54.
 Monachi et iumentum comparatio, 227.
 Monachi ovibus comparati, 216.
 Monachi inviti facti, 40.
 Monasterium domus Dei, 415. Domini ovile, 52. Laqueus, 217. Officina Fullonica, 168. Arcæ Noe comparatur, 16.
 Monasterium corpus mysticum, 7.
 Monasteria et cenobia quid differant, 41. In fundandis construendisve monasteriis quid observandum, 866.
 Monasteria non construenda nisi de licentia episcopi, 869.
 Monasteria debent esse remota a principum curia, a locis devotionis seu peregrinationis et ab urbibus, 866 *et seq.*
 Monasterii loca regularia quo situ constituenda, 870.
 Monasterium ubi construendum, debet prius crux collocari maxime ubi altare, 869 *et seq.*
 Monasterium una die ædificatum, 42.
 Monasteria debent esse sufficienti redditu dotata, sed non divitiis abundare, 868.
 Minora monasteria improbantur, 50.
 Minora monasteria de consilio fondatorum et capituli generalis s unenda, 50. Venientes ad monasterium non statim introducendi, 861.
 Monasterii aditus feminis denegatus, 151.
 Monasteria virginum viris inaccessa, 155 *et seq.* Etiam episcopis, medicis, et feminis sæcularibus, 157. E monasterio egredi quinque ex causis quis potest, 587. Transire ad aliud monasterium quibus ex causis quis possit, 759.
 Monasterii res ut vasa sacra conspiciendæ sunt, 408, 409. Negligenter tractantes puniendi, 420. Per externos sunt procuranda, 872.
 Monastice vite initia difficilia, 52, 53, 56.
 Monastica professio angelicæ puritati similis, 21.
 Mora periculosa, 15.
 Moraliū libros in Job ad nocturnos legi improbat S. Gregorius, 272.
 Mortis meditatio utilis, 159.
 Mortis meditatio sapientiæ studium, *ibid.*
 Mors festina peccatoribus melior, quam diuturna in peccatis vita, 69. Sic vivendum, quasi hodie moriendum esset, 159. Inferiitori locus ubi fratres moriuntur, 115.
 Mortificatio carnis servandæ castitati inservit, 151.
 Mortificatio ad orandum necessaria, 145.
 Mortificationis perfectio in duobus consistit, 119.
 Mortuos ut sepelire debeat monachus, 126.
 Mortuum resuscitat qui peccatorem convertit, *ibid.*
 Mulierum conversatio monachis et clericis periculosa, 155 *et seq.*
 Mulierum fuga castitas conservanda, *ibid.*
 Mulieribus denegatus monasteriorum aditus, 151 *et seq.*
 Mulieres in monasteria inducens abbas deponendus, 154, 155, 156. Excommunicandus, 154, 156.
 Mulieres inducens in monasteria virorum abbas tribus mensibus recludendus in alio monasterio in pane et aqua, 154.
 Mulierum monasteria viris inaccessa, 155, 156, 157. Etiam clericis, episcopis, medicis et feminis sæcularibus, 157.
 Multiloquium quid, 188. In oratione vitandum, 551.
 Murditiæ cordis ad orandum necessaria, 144, 145.

Munditiæ sabbati, 447.
 Munera non recipienda si re abbatis permissu, maxime a parentibus, 694. Directa monachis distribuenda ad nutum abbatis, 425.
 Murmuratio quanta sollicitudine vitanda, 155, 457.
 Murmuratio vitium monachis familiare, 155.
 Murmurationum poenæ variae in Scripturis, 176. Apud monachos, 176.
 Murmuratio ut puniendi, 155.
 Murmures excommunicandus, 558. E monasterio ejiciendus, 176. Ejus opus abjiciendum, 153, 176, 177.
 Musica apud monachos improbat, 526.
 Mussatio quid, 489.
 Mutilatione aliquando puniti delinquentes monachi, 574.
 Mutuo accipere aliquid sine abbatis licentia vetitum, 425.
 Mystera quænam horis canonicis colantur, 305.
 Mystica explicatio ordinis a S. Benedicto ad Laudes instituta, 288.
 N
 Natalium defectus vitæ monasticæ impedimentum, 740, 741. In Natali Domini tertia noctis hora surgendum, 508.
 Necessaria a Patre monasterii speranda, 428. In necessariis ad parentes non recurrendum, *ibid.*
 Necessaria singulis prout indigent distribuenda, 435.
 Necessaria petenda colloqui tempore, 187. Quo ritu, 409. Ea petendo et distribuendo quænam observanda, 405.
 Sollicitudo in dandis necessariis, 428.
 Necessaria fratribus neganti quid mereatur, 412.
 Necessarium domum quomodo ingredi debent monachi, 260. Lucerna in domo necessaria, 532.
 Negligentiæ torpor somnus, 15. Nihil ut parvum negligendum, et quæ fuerit ea de re veterum monachorum mens, 419.
 Negligentia in rebus monasterii ut puniendi, 420.
 Negligentium locus ad opus Dei quis, 579.
 Negotiorum sæcularium abdicatio ad orandum necessaria, 145.
 Nicolaus de Fractura immerito a Dissertatore Gallico notatus, 545.
 Niger color poenitentiae symbolum, 709. Vestis apostolorum post Christi mortem nigra, *ibid.* Benedictini quando dicti monachi nigri, 708.
 Nimius quis, 845.
 Nobilis in monasterio servo non præferendus, 76.
 Nobilitas amittitur propter monachatum, *ibid.*
 Noctis tempus ad orandum commodum, 145.
 Noctis medium late sumptum in Regula S. Benedicti, 305.
 Nominis puro aliquem vocare quid, 827.
 Nona æstate quando dicenda, 617.
 Nonnus quid, 828.
 Novissimorum meditatio mitigat claustris asperitates, 51.
 Tuenda castitati inservit, 152.
 Novitiorum admittendorum impedimenta, 758 et seq.
 Simplicitas et prudentia in novitio suscipiendo requisita, 742.
 Novitii quanto tempore probandi antequam admittantur ad novitatum, et qualis esset illa probatio, 745.
 Novitii in cella hospitum quanto tempore remanerent, et quid ibi facerent, 745.
 Novitii probationem agebant in veste sæculari, 777. Sed postea alius usus invaluit, 778.
 Novitiorum probationis annus quando inciperet, 754.
 Probatio plurium annorum, *ibid.* et seq. Probatio annua, 751. Aliquando contracta, *ibid.* et 752. Valida eo casu fuit professio, 753. Pretium pro monachorum receptione non recipiendum, 775.
 Novitius ante professionem suis se possessionibus exuat, 771.
 Novitiorum facultates recusabant veteres monachi, 775.
 Novitiorum habitus qualis, 707, 778. Quo ritu ad illum admittendi, *ibid.*
 Novitiis legenda Regula et exponenda, 750. Tria in novitiorum magistro, 748. An singulis novitiis singuli prædicandi magistri, 747.
 Novitii nocte sine laterna et comite magistro non incedebant, 532.
 Novitius erecta cervice incedens non negligitur innotatus, 243.
 Novitii in omni patientia probandi, 751. In obedientia et opprobriis exercendi, 749.
 Novitii a capitulari deliberatione exclusi, 92.
 Novitii intra annum probationis ab Ordine Grandimontensi excommunicati non recipiendi, 595.
 Novitii adversus tentationes præmonendi, 52.
 Novitiorum primos virtutum flores non sustinent demones, 56. Quæ novitiis tentationes pulsant ex parte religionis, 55. Ex parte diaboli, *ibid.*, 54. Ex parte sæculi, *ibid.*, 55.

Novitiorum cella a conventu separata, 746.
 Novitius pro juniore professo, 249.
 Nuditus pedum apud monachos, 707.
 Nudum ut vestiet monachus, 125.
 Numerus major ut minor congregationis observantiæ regulari obest, 84. Non tam numero quam virtute fratrum abbas gaudeat, *ibid.*
 O
 O littera tristitiæ, 300.
 Obedientia, 760.
 Obedientiæ scopus Regulae S. Benedicti, 89.
 Obediendum superiori, 148. Etiam malo, 149. Tanquam Deo, 175.
 Obedientiæ labor, 8, 28. Arma, et victoriæ, 10. Per obedientiam reditur ad Deum, 7, 888.
 Obedientia quomodo primus humilitatis gradus, 1703.
 Obedientiæ gradus perfectus, 215.
 Obedientiæ perfectæ conditiones, 174, 175.
 Obedientia monachorum qualis, 217.
 Obediendum in omnibus, 212. Sine discussione, 175. Sine tepore, 175. Sine mora, 171, 172, 174. Cum hilaritate, 173. Inobediens reputatur qui cum mora obedit, 171.
 Obedientiæ promptæ tres stimuli, *ibid.*
 Obedientia invicem exhibenda, 588.
 Ordo in obedientia servandus, *ibid.*
 Obedientia extorta monachos non excusat, 89. Novitii in obedientia exercendi, 749.
 Obedientiæ monasticæ terminus qui et vitæ, 12, 212, 215. Inobediens ut puniendus, 558, 559.
 Obedire abbati quando monachi non tenentur, 148.
 Obedientiarii singulis annis renovati, 401, 418, 420. In oratorio instituti, et quo ritu, 418, 419. Claves obedientiæ suæ de super altari accipiunt, 418. Rationem officiorum singulis trimestribus reddunt, 403.
 Obedientiarum singularum singularia statuta, 419. De aliorum obedientiis nihil curet simplex monachus, 255. Illi officinam alterius intrare illicitum, 755.
 Obedientias exteriores qui quærunt a proposito monachi declinant, 89.
 Oblationes Deo factæ in palla altaris involutæ, 788.
 Obstinatus quis, 845.
 Oculi Dei quid, 18, 208, 528.
 Oculos in terram continuo figere debet monachus, 242, 245.
 Oculos inculcabiliter levare quando possumus, *ibid.*
 Odilo (S.) coronam imperatoris in gratiam pauperum frangit, 124.
 Odium est diabolus, 165.
 Officium. Vide Obedientia.
 Officium divinum tribus modis incipiunt clerici, 519.
 Officium a S. B. institutum constanter retinendum, 521.
 Officium S. Benedicti a monachis celebrandum decernit concil. Aquisgranense, 297.
 Officium a S. Benedicto institutum mutare noluerunt summi pontifices, *ibid.* Quibus et quot signis ad officium vocarentur monachi, 608.
 Offici horam significare cuius esset, 606. Ad officium quanta velocitate currendum, 576.
 Officio nihil præponendum, 578. Tarde venientium ad officium poenitentia apud monachos, 577, 579, 580, 581. Apud canonicos, 582. Et cardinales, *ibid.* Sine scapulari aut tunica divina non explenda officia, 702.
 Orationes ad officium communes apud veteres monachos, 511. Ad officium psalmi memoriter cantandi, 269.
 Standum ad divinum officium, 268. Gallicani a ternis psalmis seclent, *ibid.* Attento ad officium, 529. Ad officium quam infesti monachis demones, 262. Tempore officii servandum silentium in toto monasterio, 578. Tribus modis aliquis delinquere potest in officio, 556. Et tunc qualis ejus satisfactio, 595 et seq. Exire ab officio antiquis monachis vetitum, 556. Hospites die ac nocte divinis intererant officiis, 678.
 Officium horis constitutis etiam in via recitandum, 665. Et quomodo, 661.
 Officium divinum in ipso laboris loco quo ritu celebrandum, 660 et seq.
 Officium regulare coram infirmis recitatum, 467. Cessatio ab officio pro admissis feminis in monasterio, 158.
 Opprobrium accipere adversus proximum quid, 22. Novitii solliciti sint ad opprobria, 749.
 Opus Dei quid, 528. Vide Officium.
 Opera doctrinæ conjugenda, 6.
 Operandum bene dum varat, 29.
 Operibus bonis ad calum properandum, 27.
 Opus murmurantis abjiciendum, 155.
 Oratio quid sit, 144. Ejus efficacia, *ibid.* N.

Dispositiones remotæ et proximæ, 144, 145, 146. Sit humilis et devota, 551. Frequens, 146. Submissa voce, 668. Sine multiloquio, 551. Sed brevis, 553.

Oratio pura quæ, *ibid.* Necessaria ad orandum in puritate cordis, 552.

Orationis reverentia qualis esse debeat, 550.

Oratio extensis manibus, 146.

Oratio mentalis, 556.

Quid sit in conventu brevare orationem, 555 *et seq.*

Orandum unicuique privatim pro sua cuique devotione, 357. Ad Orationem S. Benedictus excitat, 10.

Oratio pro inimicis, 166.

Oratio abbatis et congregationis pro fratre tentato, 221.

Oratio pro excommunicato, 580.

Oratio pro coquina Hebdomadariis facienda diebus Dominicis qualis, a quibus, et quando, 437.

Oratio ad altaria inter divini officii signa, 554.

Oratio tria ante nocturnum, et primam et post completorium, 558.

Oratio in fine officii, 554.

Orationes ad opus Dei admisit S. Benedictus, 511, 515.

Orationes psalmis interpositæ, 259, 551, 555, 556. Tales an admisit S. Benedictus, 512.

Oratio pro hora canonica, 515.

Oratio Dominica ad missam, 292. Apud Græcos ab omni populo dicitur, 295.

Oratio Dominica alta voce dicenda in laudibus et vespers, et quare, 295, 294.

Orationem Dominicam ad horas omnes alta voce cantat ecclesia Lateranensis, 295.

Oratio Dominica a clericis quotidie dicenda, 292, 294.

Orationem Dominicam ignorare nulli licet Christiano, 295.

Orationem Dominicam pulsantes docendi, 269.

Orationis Dominicæ excellentia, 292. Cur ita brevis, *ibid.* Omnes, quæ possunt fieri, petitiones continet, *ibid.*

Orationis Dominicæ quinta petitio fraudulenter a quibusdam omisa, 295. Circa orationem Dominicam Pelagianorum error, 294.

Oratorium extra tempus officii clausum, 668.

Oratorium in agris pro pus oribus ovium, 661.

Oratorium supra portam monasterii, 675. In oratorio nihil nisi oratio, 666.

Ordinatio decanorum per virgæ traditionem, 512.

Ordinibus sacris non initiati a capitulari tractatione exclusi, 95.

Ordinem conversionis omnes teneant, 825. Abbates inter se quem ordinem tenere debeant, 827. Tria in ordinibus distribuendis observanda, 825.

Organa Pippino regi ab imperatore missa, 527.

Organa saeculo decimo in ecclesia Wintoniensi et Rame-siensi, 526.

Organa in Gallia monasteriis tardius visa, 526.

Organorum usus apud monachos improbatus, 526.

Orthodoxi doctores qui, 272.

Osculum pacis hospiti offerendum, quare, et quomodo, 676.

Ostiaris debet esse senex ætate et moribus, 859.

Ostarii olim præcipui in monasteriis instituebantur, 853.

Ostarii nullo apud Cluniacenses, 860.

Ostarii solatium, 864.

Ostarii munia, 865. Pulsanti quid respondeat ostiarius, 862.

Ostium unicum in monasterio, 859. Fenestra ad ostium monasterii erit, 841.

Ostia tempore lectionis et officii obserata, *ibid.*

Ostia in quibusdam monasteriis semper clausa, 830.

Otiositas animæ inimicæ ejus remedia, 611.

Otiosum verbum quid, 192. Ut puniendum, *ibid.*

Oium negotiosum vacare Deo, 8.

Oves in agris custodiebant monachi, 625.

Ovilia Domini monasteria, 52.

Ora Benedictinis an permissa, 550.

Ovorum et casei abstinencia in Quinquagesima, 657.

P

Pachomius (S.) oratorium porticibus et columnis ornatum destruit, 224.

Pallo altaris quid, 785.

Panis monachorum qualis esse debeat, 519.

Panem album non coquebant olim Carthusienses, *ibid.*

Panis tria genera apud Cistercienses, *ibid.*

Panis libra Benedictina ab aliis diversa, et quale ejus pondus, 515. Quid de diversis ponderibus libræ panis sit sentiendum, 517. Cistercienses a coquendis panibus abstinabant diebus Dominicis, 651.

Panis vinique custos cellerarii adjutor, 412.

Panis et vinum communicatis oblatum, 491.

Panis hoc decens in portam mendacii, 150.

Panis et aqua cibis excommunicatorum, 573. Et fugitivorum, 593.

Parentibus mortui sint monachi, 111. Nec eorum curam suscipiant, 114, 115. Quia parentum conversatio periculosa monachis, *ibid.*, 116, 117. Ideo nec eos visitent, 114, 115. Etiam ægrotos, 871. Nec eorum confessiones extra claustrum excipiant, 115.

Parentum occasione perierunt multi monachi, 116, 117.

Parentum conspectum fugientium monachorum exempla, 116.

Parentibus quid debeant monachi, 117. Munera a parentibus non recipienda, 694.

Parentum studio infirmi monachi non commendandi, 114. Nec ipsi infirmi ab eis petant solatia, 465.

Parentum blanditiæ religionis ingressum retardare non debent, 35. Ex parte parentum quales novitiorum tentationes, 34.

Parvum nihil negligendum, 409.

Pascha quo die celebrandum, 245.

Paschata appellantur Christi solemnitates, 275.

Pascha pro tempore Paschali, 238.

Pastor malus homicida, 70.

Pastorum terrenorum exemplum imitandum prælatis proponitur, 66.

Pater monasterii quis sit, 428.

Patris pii titulum respuit S. Benedictus, 5.

Pati propter regnum cælorum, 57.

Patentia Dei, 26. Ad penitentiam nos adducit, *ibid.*

Pauli epistola ad Romanos infra duas noctes ad vigiliis lecta, 259.

Paulus apostolus quomodo de prædicatione sua nihil sibi attribuit, 25.

Paulus diaconus jussu Caroli Magni lectionaria duo componit primus, 272.

Pauperes ut divites in monasteriis admittendi, 781. Erga pauperes quam propensus S. Benedictus, 120.

Pauperum susceptio in monasteriis, 687. In gratiam pauperum erecta xenodochia in monasteriis, 125. Vasa sacra vendita, *ibid.*, 124.

Pauperibus datæ monasteriorum decimæ, 121. Pars quinta reddituum monasterii, *ibid.*, 122. Item tertia pars, *ibid.*

Pauperibus datæ ciborum reliquiæ, *ibid.* Eas subtrahentes ut puniendi, *ibid.*

Pauperibus distribuendæ vestes vetustæ, 716. Tribus pauperibus pedes quotidie lavandi, eisque elemosyna tribuenda, 685 *et seq.*

Pauperibus elemosynas distribuere ad quos spectat, 124.

Pauperibus aliquid dare simplici monacho vetitum, 422.

Pauperibus ad portam monasterii non eroganda elemosyna, 125.

Pauperibus procurandis non exeant monachi, 871.

Philibertus (S.) naves onustas alimonia pauperibus transmittit, 121.

Pauperes suis laboribus alunt monachi, 120.

Paupertas prima monachorum perfectio, 425.

Paupertatis amor in antiquis monachis, 774 *et seq.*

Paupertatis votum in professione Benedictina includi, 761.

Pax inquirenda, 18.

Peccatoribus melior est mors festina quam diu in peccato vivere, 68.

Peccatorem qui convertit mortuum resuscitat, 121. An illa veritate peccatoribus etiam maximis justus se prædicare queat inferiorem, 228 *et seq.*

Peccatum et vitium quid differunt, 205.

Peccatorum recordatio utilis, 146. Modo non sit nimia, 147.

Peccatorum confessio cum lacrymis et gemitu, 146.

Peccata omnia non esse æqualia, nec æqualiter punienda, 562.

Peccata nova committere non debet monachus, 146.

Maxima cur monachis prohibita, 109.

Pecunias monasterii servabat vestiarii custos, 417.

Pedules quid, 704. Sine iis dormiebant Ultramontani monachi, *ibid.*

Pellicia, 700.

Perdentes aliquid ut puniendi, 899.

Peregrini et hospites quid differant, 725.

Peregrinationes monachis illicitæ, 872.

Perfectionem sanctitatis rovent monachi, 21. Ad perfectionem semper eundem, nunquam standum, *ibid.*

Perfecti discipuli quoniam, 160.

Pericula nudique in hac vita, 159, 140.

Permutare aliquid sine licentia abbatis non licet monacho, 425.

Persecutiones pro justitia suscinendæ, 152.

Perseverantiæ necessitas, 57.

- Pedum nuditas, 705.
 Petendo et distribuendo necessaria quid observandum, 403.
 Petri abbatis Cavensis mira charitas in pauperes, 123.
 Petrus prior Obazineis depositus et in cellam detrusus, eo quod aliquos solidos ex simplicitate occultasset, 433.
 In festo S. Petri apud Cluniacenses vigiliæ tota durant nocte, 260.
 Pigritia expellenda, 154.
 Pinguetinis usus apud monachos quare concessus, 550.
 Piscibus usi sunt aliquando primi Cistercienses, 507.
 Pistrium quid, 598, 864. An reperiri debeat in monasterio, 865.
 Pitantia et generale quid, 444, 511.
 Poculum herbis horticis mixtum ad tertiam, 559.
 Pœnitentiæ omne tempus aptum, 12.
 Pontiniacensis abbas ut punitus pro admissa in monasterio regia Franciæ, 156.
 Pontiniacensis ecclesia feminis Anglis aperta, 164.
 Pœtior triplex in Pascha addita, 522. De potu post nonam æstate, 565. Item in Quadragesima post vespas, 564.
 Præceptum pro consilio, 70.
 Præcepta Dei late sumpta, 150.
 Prædicare publice non debet monachus ab episcopo non iustus, 258. *Vide* Concionari. De præpositi nomine, 849.
 Præpositus quare institutus, *ibid.*
 Præpositus eligendus de consensu aut saltem de consilio fratrum, 854.
 Præpositi instituendi forma, 855.
 Præpositus ab episcopo ordinatus, 855. Quatuor in ordinatione Præpositi, 854.
 Præpositus qualis esse debeat, 852.
 Præpositi munia, 850.
 Præpositus abbati in omnibus obediat, 856.
 Præpositus plures in annos in suo officio potest continuari, 401, 418. Quibus ex causis possit deponi, 857. In-correctibilis post quartam correptionem deponendus, 545.
 Præsentia Dei, 206. Quam efficeat, 140.
 Prævum et malum quid differant, 141.
 Presbyteri abbates appellati, 65.
 Presbyteri in iudicium vocatis jurare prohibitum, 129. *Vide* Sacerdos.
 Prima laudibus sine intervallo medio conjuncta, 253.
 Prima cur incipiat a principio psalterii, 519. Ad primam rur psalmum cxviii non quotidie dici S. Benedictus instituit, 520.
 Primus pro solus, 170.
 Prior in Regula S. B. quid significet, 189, 492.
 Prior pro abbate, 427, 548.
 Prior de lectione quomodo aliquid in refectorio dicere potest, 492.
 Priores decani appellati, 358, 359.
 Prioratus sex saltem habeant monachos, 50. Duodecim, *ibid.* In prioratu unus solus monachus non maneat, 51.
 Processio diebus festis in abbas, 707.
 Proclamationes in capitulo, 601.
 Procuratoribus rerum monasterii optimum monitum, 91.
 Prodigalitas cum avaritia ex æquo vitanda, 409.
 Professio monastica angelicæ puritati similis, 21. Est alter baptismus, 766, 767. Etas ad professionem requisita, 769 *et seq.*
 Professionis monasticæ ritus diversi, 765 *et seq.* In professione promissio et petitio distinctæ, 762. Promissionis variæ formulæ, 766 *et seq.* Item petitionis, 765.
 Professio in oratorio et cur, 762. In professione velandum novitii caput per tres aut septem dies, 766, 767, 769.
 Professionis scedula in sacrario conservata cum reliquiis, 788. Regulam non profitentur Benedictini, 761.
 Professionis Benedictiuorum convenientia, *ibid.*
 Proficiendum semper ad deficientium, 205.
 Projicere post se Christi sermones quid, 72.
 Promptus et facilis quid differant, 259.
 Proprietas quare amputanda, 427.
 Proprietatis abdicatio omnino annexa monasticæ professioni, 425.
 Proprietatem ab ore, a corde, ab opere amputavit S. Benedictus, 421.
 Proprietatem damnant antiquæ monachorum Regulæ, 424. Summi pontifices, 426. Et concilia, 427.
 Proprietatis frequens perscrutatio, 426.
 Proprietatis ad puniendam secundum antiquas monachorum Regulas, 450. Decreta summorum pontificum, 451. Conciliorum, 452. Et recentiorum ordinum constitutiones, *ibid.*
 Proprietarii expellendi de monasterio, 426, 452. Ex-communicandi, 426, 450, 451, 455.
 Proprietatis supra quatuor denarios ut puniendi, 450, 725. Item supra duodecim denarios, 455. Ultra tres solidos, *ibid.* Supra viginti solidos, 450.
 Proprietarius ecclesiastica caret sepultura, 451, 452.
 Proprietarius abbas deponendus, 424.
 Proprietatis abnegatio in Pentecoste, 426. Carthusienses singulis annis res suas priori minutatim ostendunt, 653.
 Proprietatem monacho permittere papa non potest, 427.
 Proprium vitium quid sit, 566.
 Proximus noster quis, 108.
 Proximus noster omnis homo, 21. Omnis christianus, ipsi etiam angeli, 108.
 Proximo faciendum quod sibi quis fieri cupit, 117.
 Proximi dilectio insigne discipulatus Christi, 109. Qualis esse debeat, *ibid.* Quæ ejus necessitas, *ibid.*
 Psallere in conspectu angelorum quid, 529.
 Psallere sapienter, quid, 523.
 Psallere cum antiphona et in directum quid, 514.
 Psallendi disciplina exterior qualis, 523, 526.
 Psalmodia jugis, 504.
 Psalmodia prohibita improbat, 524.
 Psalmodia Cluniacensium proluxa a Petro Damiani laudata, 524.
 Psalmodia in coquina, 445.
 Psalmorum numerus, 522.
 Psalmus centesimus quinquagesimus primus, *ibid.*
 Psalmus quinquagesimus quare cum alleluia cantandus ad laudes, 287.
 Psalmus sexagesimus sextus ad laudes cur dictus, *ibid.*
 Psalmus Venite exsultemus initio missæ Constantinopoli celebratus, 265.
 Psalmum cxviii cur ad primam quotidie dici S. Benedictus non instituit, 520.
 Psalmi privati damnati, *ibid.*
 Psalmi et odæ Salomonis inter apocrypha, *ibid.*
 Psalmi ab hæreticis compositi, *ibid.*
 Psalmus et canticum quid differant, 280.
 Psalmi pro canticis ad nocturnos, *ibid.*
 Psalmos firmare, 250.
 Psalmorum divisio, 520.
 Psalmi feriales in festis Sanctorum ad nocturnos an dicendi, 296.
 Psalmos feriales in nocturnis tantum vigiliis, non ad horas mutant Cistercienses, 297.
 Psalmorum duodenarius numerus ad nocturnos apud monachos, et Africanas Occidentalesque Ecclesias, 276.
 Psalmi duodecim cur dicti ad vigiliis nocturnas, 520.
 Psalmos tres ad horas cur instituerit S. B., 507.
 Psalmos quique ad vespas cur psallant clerici, quatuor vero monachi, 515, 516.
 Psalmorum distributionem a S. Benedicto institutam an mutare expediat, 521. Solam Psalmorum distributionem non hymnorum, etc. S. Benedictus mutare permisit, 522.
 Psalmos ad nocturnas vigiliis assignatos quidam temere commutant, 521.
 Psalmi in nocturnis dicti in tenebris, 270.
 Psalmi Completorii in directum et quare, 517.
 Psalmi memoriter cantandi, 269.
 Psalterium dicebant memoriter veteres monachi, 269.
 Psalterium scire tenebantur episcopi, 270.
 Psalterii ignari summi pontifices, *ibid.*
 Psalterium omni die recitatum a pluribus, imo ab integris congregationibus, 525.
 Psalterium in Parasceve, 524.
 Psalterium ante nocturnos, 522.
 Psalteria novem scopis se cædendo recitat Dominicus Loricatus, 524.
 Psalterium cur incipitur ad primam, 519.
 Psalterio Galicano usus est S. Benedictus, 525.
 Psalterium a S. Roberto Cistercium delatum, 536.
 Psalterium glossatum Benedicti Cluniacensis monachi, 550.
 Psalteria septem in monasterio Centulensi, 270. De Psalmo tertio, 265.
 Publice peccantes publice puniendi, 591, 592.
 Pueri in monasteriis qua ætate oblati, 782. A quibus, 785. Quo ritu, 784, 786.
 Puerorum oblatio coram testibus, 792.
 Pueri ante oblationem per annum in monasterio probati, 791.
 Puerorum oblationis formulæ, 785.
 Petitio pueri oblatus quid, 784. Oblatio in manu pueri involvenda quid, 785.
 Pueri oblatus exheredati, 787.
 Pueri solemniter oblatis ad sæculum redire nequibant, 788.
 Pueri inter fratres quem ordinem tenerent, 852.
 Pueris minor ciborum mensura, 522.
 Pueri delinquentes jejuniis et verberibus puniendi, 598, 599.
 Pueri usque ad annos quindecim flagellandi, 886, 887.
 Puerorum receptio improbat, 791.

Pueritia, 398.
 Pulmentum quid, 506.
 Pulmenta ad diem quot a S. Benedicto concessa, 500.
 Quot ab aliis, 506.
 Pulmentum tertium crudum, 515. An ex utroque pulmento gustare sit licitum, 515.
 Pulmenta plura fests diebus an debeant apponi, 505, 504. Tria ministrant Cassinenses per hebdomadam, festis diebus quatuor, 505.
 Pulsantes quanto tempore et quomodo probandi, 745.
Vide Novitius.
 Pultis pro pane, 507.
 Pupillos habentes viduæ et sæculum relinquentes quomodo eorum educationi providerent, 792.

Q

Quadragesimæ tempus penitentiae addictum, 652. Quando inciperet, 299, 655. In Quadragesima aliorum temporum negligentiae reparandæ, 655. Aliquid addendum ad solitum pensum de licentia abbatis, 655. Quomodo petenda illa licentia, 658. Monachorum victus in Quadragesima qualis, 657. De ciborum mensura in Quadragesima nihil definit S. Benedictus, 504.
 Quadragesimæ jejunium in pane et aqua, 505, 656, 657. Laici a vino abstinebant in Quadragesima, 656. Græcorum abstinentia in Quadragesima qualis, *ibid.* Silentium in Quadragesima majus, 653. Solitudo a monachis et episcopis in Quadragesima frequentera, 654. Missa in feriis Quadragesimæ non celebrata, 619. Vita monachi Quadragesimalis esse debet, 655.
 Quadrupes animal intra murum abbatiæ S. Joannis Laudunensis intrare non potest vivum, 552.
 Quærere Deum prima monachorum sollicitudo, 30. Vere Deum quærere quid, 748.
 Quies mentis, 67.

R

Ratio reddenda ab officialibus singulis trimestribus, 405.
 Rationalis et superhumeralis allegorica expositio, 69.
 Recluserum Regula, 44.
 Reclusionem prohibet S. Isidorus, 60.
 Reclusionem præpropere appetens ejicitur, 44. *Vide Inclusi.*
 Reconciliatio ante solis occasum, 166, 167.
 Recreatio monachis digna quæ, 180.
 Recreationes dici possunt monachorum colloquia, 187.
Vide Colloquium.
 Redituum monasterii quinta pars data pauperibus, 121, 122. Idem tertia pars, *ibid.*
 Res monasterii tanquam vasa sacra conspiciendæ sunt, 408, 409.
 Res monasterii negligenter tractans ut puniendus, 420.
 Refectio ante sextam antiquis monachis ignota, 538.
 Refectio ad nonam apud Romanos, 535.
 Refectio vespertina in Quadragesima, 567.
 Refectio fructuum æstate ad nonam, hieme ad vespertam, 515. Qui gratiarum actioni post refectionem non intersunt quomodo puniendi, 584. Ante communem refectionem nihil prægusta dum, 584. Summa Benedicti Anianensis in hac re religio, 585.
 Refectorarius, 444.
 Refectorii utensilia furto accipiens ut puniendus, 112.
 Ritus serviendi in refectorio, 445, 444. Prior de lectione quomodo aliquid in refectorio dicere potest, 492.
 Reges et reginæ quomodo salutandi, 677.
 Regina Franciæ admissa in monasterio Pontiniacensi contra ordinem, 156.
 Regulæ post professionem sunt præcepta, 5.
 Regula S. B. via salutis, 32. Sancta cur dicta, 837.
 Schola, 50.
 Regulæ S. B. scopus, 8. Discretio, 32. Omnibus proportionata. *ibid.*
 Regula S. Benedicti quomodo nihil contineat asperum, 50, 31.
 Regulam omnes sequantur, 97.
 Regula in minimis observanda, *ibid.* Imperare supra, infra, aut contra Regulam abbas non potest, 148, 149. Supra Regulam aliquid facientibus quid observandum, 259.
 Regulam strictè observantes nullius rei indigent, 90.
 Negligentes omnium patiuntur penuriam, *ibid.*
 Regula publice frequenter legenda et exponenda, 875 *et seq.* Præsertim novitius, 750.
 Regulam non profitentur Benedictini, 761. Communis monasterii Regula quomodo intelligatur, 252.
 Religionis ingressum petentes ut suscipiendi, 269.
 Religionis ingressum parentum blanditiæ retardare non debent, 55.
 Religionis austeritas terret novitios, 55.
 Religiosus infestioris sunt demones, *ibid.*

Rennitæ, 49.
 Reomensis ecclesia feminis inaccessa, 160. Viris etiam sæcularibus ad sacra mysteria, 159.
 Reprehensio triplex, 801.
 Responsorium quid et unde dictum, 271.
 Responsorium et antiphona quid differant, 267.
 Responsorium cum *Gloria Patri* quæ dicenda, 271.
 Responsorium in laudibus an cum *Gloria* dicendum, 289.
 Responsoria in nocturnis quomodo possint breviri, 285.
 Responsorium quartum cujusque nocturni post *Gloria* repetendum, 279.
 Responsum quid, 664.
 Risus excessus improbat, 141.
 Risus impudiciæ et amentæ signum, 259.
 Risus quatuor hominum genera dedecet, 142.
 Risus monachis prohibitus, *ibid.*
 Ridentes in monasteriis olim observati, *ibid.*
 Risus triduo jejunio multatus, 259.
 Risus qualis decet monachos, 141.
 Robertus (S.) abbas Casæ Dei a miraculis cessare rogatur, 867.
 Romana Ecclesia Scripturas in nocturnis non legit ante S. Greg. 272, 275.
 Romanum officium a Benedictinis non recipiendum, 522.

S

Sabbati munditiæ, 447.
 Sabbati mandatum in feriam v in præcipuis vigiliis et festis translatum, 449. Quo tempore, quo loco, quo ritu faciendum, 448.
 Sacerdotis nomine qui intelligendi, 795.
 Sacerdotis nomen a deaconis attributum, 818.
 Sacerdotes sæculares laici dicti, 777.
 Sacerdotes sæculares silentium nocturnum observant, crucis signo lectum petendo, quasi clavi os suum claudentes, 262.
 Sacerdotes olim aliquando deerant in parochiis, 816.
 Sacerdotes in monasteriis difficiliter admittendi, 794. Monachis sacerdos extraneus non ordinandus, 814. Monachi ordinati sacerdotes vel pro monasterio vel pro parochiis, 815.
 Sacerdotes monachi ad monasterii titulum ordinati alio transire non poterant, 814. Antiquus ordo promovendi monachos ad sacerdotium, 817. Ordinandi a fratribus eligendi, 815. Nec nisi ad petitionem abbatis initiandi, 814. Quam pauci monachi olim essent sacerdotes, et quomodo illorum creverit numerus, 815 *et seq.*
 Sacerdotio quis dignus censendus, 817.
 Sacerdotes altiori gradu donandi, 796.
 Sacerdotes monachi professionis ordinem retinebant, 820.
 Sacerdotes novitii raro sacrificabant, 796.
 Sacerdotibus nihil relaxandum, 795.
 Sacerdotes temporalium curam nimiam habere non debent, 85.
 Sacerdoti fugienda superbia, 819.
 Sacerdos regularum infractor ut rebellis judicandus, 820.
 Si non emendaverit, episcopus in testimonium adducendus, 821.
 Sacerdos carne lapsus ut puniendus, 111.
 Sacerdotum Anglorum ante Dunstanum ignorantia, 641.
 Sacerdotalis tonsuræ allegorica expositio, 85.
 Sacra vasa in gratiam pauperum vendita, 125, 124.
 Sacrista ante primum nocturnorum signum extinctas lampades accendat, 246.
 Sæculi vita nox, 29.
 Sæculo servare fidem quid, 49.
 Sæculi actus monachis fugiendi, 127. Et quare, 127, 128.
 Sæcularium convivium monacho vitandum, 685.
 Sagum quid, 721.
 Salomonis odæ et psalmi apocryphi, 522.
 Salutatio hospitii duplex vel triplex, 678.
 Sanctimonialis triennio probatæ ante professionem, 755.
 Incorrigibiles non ejectæ e monasterio, sed incarceratæ, 585.
 Sarabaitæ terrimum monachorum genus, 48. Unde dicti, 49. Quales, *ibid.* Ab Anania et Saphira originem ducunt, *ibid.* De cenobitis et anachoretis aliquid participant, 50. Per tonsuram Deo mentiuntur, 49. Nulla sunt Regula approbati, *ibid.* Eorum mores, 52. Habitatio, *ibid.* Bini aut terni habitant, 50.
 Satinæ tradi quid, 569, 575.
 Scalæ Jacob mystica explicatio, 202 *et seq.*
 Scandalorum spinæ quid, 295.
 Scapulare quid, 701.
 Scapulare dictum cuculla, 702.
 Scholæ variæ acceptiones, 50.
 Scientiæ necessitas ad Scripturæ intelligentiam, 646, *et seq.*

Scientia bene ordinata humilitatem generat, 644. *Vide Studium.*

Scriptura cur dicatur Testamentum, 72.

Scriptura simpliciter prolata non semper intelligitur sacra, 211.

Scripturas sacra Scala Jacob designata, 204. Varios sortitur sensus, 179. Ejus studium post nocturnos, 251. Memoriae est mandanda, *ibid.* Exemplo veterum monachorum, 263. An præter Scripturas aliquid debeat legi in divinis officiis, 275.

Scripturas in nocturnis ante S. Gregorium non legit Ecclesia Romana, 272, 275.

Scurrilitas quid, 190. Improbatur, *ibid.* Damnaturque sub poenis gravissimis, 191.

Senectus morbus, 479.

Senum nomine qui intelligendi in Regula S. B., 480.

Senes Regularis observantiae sunt tenaciores, 253.

Senes et infantes quomodo præveniant horas canonicas, 485. Jejunium solvant, 481. Eorum qualis cibus, *ibid.*

Senibus singularis habitatio concedenda, 548, 483.

Seniores pro Decanis, 551.

Seniores monasterii quales, 100. Eorum numerus, *ibid.* Consilia fratrum cum eis expendenda, 93.

Seniorum reverentia, 166.

Senior spiritualis quis sit, 140.

Sepelire mortuos ut possit monachus, 126.

Septenarius numerus sacralis, 504.

Septulcrum in monasteriis semper apertum, 159.

Septultura feminis in virorum, viris in mulierum monasterio non danda, 155.

Seras clandestinas habere prohibitum, 435.

Sermo responsionis bonus, 410.

Sermones Christi post se projicere quid, 72.

Serviendum Deo de suis bonis, 11. Omni tempore, 12.

Servitus Dei et hominis ut differant, *ibid.*

Servi et domini secundum Diogenem quid differant, 76.

Servo non præferendus in monasteriis est nobilis, *ibid.*

Servi invitati dominis in monachos non admittendi, 758.

Servire aliis quam fructuosum, 444.

Servitii sibi fratres hebdomadarii, 449. Quo affectu, 445. Quo ritu, 445, 444.

Servitores a coquina hebdomadariis distincti, 445.

Servitoribus eadem ciborum mensura quæ aliis, 503.

Severitas nimia et nimia remissio ex æquo vitanda, maxime tamen severitas, 845. Hæc valde noxia, 842.

Sextæ officium diebus festis non statim post missam cantatum, 433. Locutio per signa, 181, 492.

Silentii necessitatem natura hominem docet, 241.

Silentium monachos decet, 189.

Silentium Aegyptiorum monachorum continuum, 181.

Joannis Silentiarum annorum triginta septem, *ibid.* Theonæ abbatis triginta quinque annorum, *ibid.* Cujusdam Virginis viginti quinque annorum, *ibid.*

Silentium B. Mariæ Virginis, *ibid.*

Silentium Cluniacensium, Cisterciensium, monialium Fontis-Ebraldi, *ibid.*, 182.

Silentium in Regula S. Benedicti duplex, 489. Perpetuum non instituit S. B., 192.

Silentium summum post completorium, 575. Quando incipiat et desinat ejus obligatio, *ibid.* Extra monasterium observatum, 574. Quibus de causis ab eo possit dispensari, *ibid.* Illud violantes ut puniendi, 575.

Silentium meridianum quale et quomodo transigendum, 616.

Silentium quibus in locis servandum, 192 *et seq.* Loquentes in locis vetitis ut puniendi, 194.

Silentium summum in oratorio, 667.

Silentium in omnibus claustris officinis dum regularis hora canitur, 471, 579.

Silentium summum ad mensam apud monachos, clericos et gentiles religiose observatum, 490. Illud violantes ut puniendi, 491.

Silentium in refectorio extra refectionis tempus, et ad refectionem extra refectorium, *ibid.*, 492.

Silentium ut ceteri servabant in iurum, 470. Etiam ad mensam, 469.

Silentium in quadragesima majus, 658.

Silentium in poenam scurrilitatis, 191.

Silentium triduanum pro verbo otioso, 192.

Silentii infractores ut puniendi, 188.

Silere et studere silentio quid differant, 185.

Singularitas cur vitanda, 255. Est vanæ gloriæ signum, 254. A demonio suggeritur, *ibid.* Perturbat congregationem, *ibid.*

Singulares non dicendi Regule tenaciores, 253.

Singularitas non est Regule aliquid addere, *ibid.*

Sobrius quis, 402.

Sola ligna, 703.

Solatia cellerarii, 112

Solatia singulis secundum congregationis modum, 446.

Solemnitates et festivitatis quid differant, 295.

Solemnitates Christi Pascha appellatur, 275

Solitudo quales apti, 16.

Solitudine castitas conservatur, 153.

Secessus in solitudinem in Quadragesima, 651, 655.

Solitudo Thorneiensis monasterii, 162.

Sollicitudo prima monachorum Deum quærere, 90.

Somnolentia quid sit, 154. Ejus causæ physicae et morales et remedia, *ibid.*

Somnus hora surgendi ut excutiendus, 557. Per somnia demones monachos infestant, 54. Cautelæ adversus diaboli insidias per somnum, 544. *Vide Dormire.*

Spernenda monacho quæ, 226.

Spes venia, gratia, et gloriæ, 157.

Spinae scandalorum quid, 295.

Spinulus (S.) miracula facere in virtute obedientiae probibetur, 866.

Spirituum quatuor genera, 742.

Sputamen in facie pro dilecti prena, 575.

Stabilitas in congregatione, 168.

Stabilitate quid promittatur, 758 *et seq.*

Stabilitatem in alio monasterio firmare poterant monachi peregrini, 801.

Standum ad officium divinum, 268.

Stephanus (S.) Grandimontensis a miraculis cessare jubetur, 867.

Studia SS. Patrum alia præter Scripturam sacram, 646.

Studiis an possint vacare monachi: rationes pro negativa, 627. Pro affirmativa, 628 *et seq.*

Studia omni tempore floruisse apud monachos, 652 *et seq.* In antiquis monachorum Regulis præscripta, 650. Ecclesiasticis et civili-
bus legibus, 640. Summorum Pontificum et conciliorum decretis, 642.

Studia apud Cistercienses tempore S. Bernardi, 641. Monachorum peregrinationes studiorum causa, 653.

Studia instituit S. Benedictus, 651.

Studia in reformandis monasteriis instituta, 640.

Studio corpus affligi, 645. Devotionem fovendi, 644. Humilitatem generari, *ibid.* Otium plus iugari quam labore, 645. Et non bene ascribi ruinae disciplinae, 645. Et nihil obest exemplum Christi et apostolorum, 645. Quibus studiis vacarent prius Benedictini, 653 *et seq.*

Studia sancti monialium, 640.

Studiis quare laborem prætulisse visi sint veteres monachi, 651.

Substantia monasterii quid, 414.

Superbia quid sit, 155. Unde dicta, 201.

Superbia et elatio quid differant, 405.

Superbiae plura genera, 201.

Superbiae signum clamor, 240.

Superbus gratia destituitur, 155. Humiliatur, 200.

Superbos permittit Deus in turpe aliquod peccatum incidere, 201.

Superbus ipse sibi dæmon est, 155.

Superbi fumo comparati, 200.

Superbus monachus primus in conventibus residet, 226.

Ambit dignitates, 225. Eremiticam vitam desiderat, 255.

Superbe silentes, 178.

Superfluum quid, 428.

Superflua rescanda, 415, 423.

Superfluum possidere monachis abominatio est et infamum, 425.

Superiores a subditis non corrigendi, 99.

Superioris imperia discutiens de ligno scientiæ lani et mali comedere dicitur, 175.

Supplicatio litanæ quid, 274.

Surgendi hora adveniente ut excutiendus somnus, 557. Qua hora monachis surgendum ad vigiliis, 246 *et seq.*

Surgendum temporius ad nocturnas diei dominicæ vigiliis et quanto temporius, 277, 278. Præceptum Regule de surgendo temporius ad vigiliis dominicas solum respiciet æstatis tempus, 258.

Suum dicere aliquid sub gravissimis poenis prohibitum, 429.

Symbolum S. Athanasii, 519.

Synpæcta quid, 578. Synpæcta quinquagenarius in ordine, 579. Ejus officium, *ibid.*

T

Tabernaculum quid, 21.

Tabulæ quid, 724.

Tabula lignea significata hora operis Dei, 608. De hymno *Te decet laus*, 285.

Te Deum laudamus a quo compositus, 280. Quam antiquus ejus usus, *ibid.* In dominicis Adventus et Quadragesimæ a Benedictinis cantatur, *ibid.* Et in quibusdam canonicorum ecclesiis, *ibid.* A Romanis in natali tantum Pettilium, *ibid.*

Temperius pro temporibus, 276.
 Temporalium nimia cura in abbate reprehenditur, ea tamen negligere non debet, 85. Sed subditis procurare, 66. Dum tempus habemus operemur bonum, 29.
 Tenebrae mortis, 15.
 Tentationibus obnoxii monachi, 9.
 Tentatio es novitiorum ex parte religionis, 35. Ex parte diaboli, 35, 54. Ex parte sæculi, 54, 55.
 Tentationi orienti resistendum, et ad Christum recurrendum, 25.
 Tepida obedientia reprobatur, 175.
 Terras et possessiones monachis habere licitum, præferendi tamen qui eas respuunt, 774 et seq.
 Testamentum cur dicatur Scriptura, 72.
 (Testamentum Novum) discebunt memoriter veteres monachi, 269.
 Testis falsus tribus personis obnoxius, 115.
 Theodorus Pachem i discipulis matrem videre recusat, 116.
 Theodosius Junior excommunicatus a monacho, 370.
 Timor triplex, 204, 245.
 Timor Dei proprie filialis est, 205. Gratiam promeretur, retinet, et recuperat, 15.
 Timor Dei quomodo primus humilitatis gradus, 204.
 Tonsuræ sacerdotalis allegorica expositio, 85.
 Transire ad aliud monasterium quibus ex causis quis possit, 759.
 Transitus a laxiori ad strictius monasterium probandus, 808. A stricto ad strictius non facile persuadendus, 809.
 Ad relaxatum damnandus, 811.
 Tribulatio ex triplici causa, 127.
 Tribulationis omne genus in hoc mundo electis, 217.
 Tristari Deus quomodo dicatur, 11.
 Tuba significata hora operis Dei, 603.
 Tunica quid, ex qua materia, caputium illi assutum, 701.
 Tunicam auferenti pallium dimitendum, 218.
 Turbulentus quis, 405, 844.
 Turpe verbum fornicatio, 110. Sex mensium excommunicatione plectitur, 111.
 Typus quid, 411.

U

Unio fraternitatis commendatur, 7.
 Unum in Christo quomodo omnes sumus, 77.
 Ursmarus (S.) ecclesiam separatam pro populo in Laubersi cœnobio construit, 162.
 Utilis frater quis, 207.

V

Vagari extra claustrum sub specie pietatis non debet monachus, 168.
 Vasa sacra in gratiam pauperum vendita, 123, 124.
 Vel pro et, 42. Opera vendita per domesticos laicos, potius quam per monachos, 754. Et viliori pretio quam a sæcularibus, 755.
 Vendere et emere monachis S. Martini non licebat, 424.
 Veniam negans petenti ut puniendus, 891.
 Verbis et exemplis præluere debet abbas, 68, 69, 71.
 Tria in verbis utilibus observanda, 190.
 Verbum otiosum quid, et ut puniendum, 192.
 Verbum turpe fornicatio, 110. Sex mensium excommunicatione plectitur, 111.
 Versus quid, 267. Quomodo dicendus, *ibid.*
 Vesperas cum quatuor psalmis cur cantent monachi, clerici cum quinque, 515, 516.
 Vestes veterum monachorum quales, 706.
 Vestes fratribus quæ concedendæ, 416.
 Vestes præter præscriptas a Regula concessæ, 718.
 Vestes nocturnales, 717.
 Vestes iter agentium meliores, 710.
 Vestium mensura qualis, 715.
 Vestes pretiosæ et viles pari modo vitandæ, 712. De vestium grossitudine non cauendum, *ibid.*
 Vestium color qualis, 707 et seq.
 Vestium distributio quo tempore faciendâ, 715. A quo, 341.
 Vestes scissæ ut resarciendæ, 416.
 Vestes vetustæ pauperibus distribuendæ, 716.
 Vestium lotio in antiquis Regulis præscripta, et quo ritu ferret, 717.
 Vestes monachorum ex sæculo allatæ diu in monaste-

rio conservatæ, 780. Monachi a sæcularibus veste distincti, 707.
 Vestium custos camerarius dictus. Ejus officium, 416.
 Pecunias monasterii servabat, 417.
 Vestire nudum ut queat monachus, 125.
 Via augusta, 175.
 Via cœli difficilis, 21.
 Victorianus (S.) eremitas et solitarios ad cœnobium revocat, 57.
 Vigiliæ nocturnæ cum psalmis duodecim, et quare, 320.
 Apud veteres monachos quam prolixa, 259. Ad auroram usque diebus dominicis productæ, 257. In festo S. Petri apud Cluniacenses tota durant nocte, 260. In cœna Domini in tenebris finiendæ, 258.
 Vilitas quid, 222. Ipsa vilitate et extremitate indignum se judicat monachus, 226. Monachi S. Vincentii de Vulturino ad Farfense monasterium veniunt hebdomadas suas in coquina officio exacturi, 445.
 Vindicta corporalis quid, 361.
 Vinolentus, 155.
 Vini abstinencia apud gentes, 550.
 Vini abstinenciam suis permittit S. B., 516.
 Veterum statuta de vini abstinencia, 549.
 Vini abstinencia in Quadragesima, 686.
 Vinum omnibus subtractum pro fratre tentato, 221.
 Vinum etiam infirmis negatum, 550.
 Vinum quibus infirmis concessum, 554.
 Vinum monachorum non esse quis dixerit, 548. Excusatio abstinencie a vino petita ab exemplo Timothei refellitur, 550.
 Vinum a ostiario facit sapientes, 551.
 Vino captus ut puniendus, 155.
 Vinum et panis communicatis offeruntur, 494.
 Vini panisque custos cellerarii adjutor, 412.
 Virginitas virtus rara, 150.
 Virtus et malitia determinat servos et liberos, 79.
 Visitatio infirmorum. *Vide* Infirmi.
 Vitæ lumen, 15.
 Vita cordium Jesus Christus, 17.
 Vita vera vita beata, *ibid.*
 Vita æterna concupiscenda, 158.
 Vitam beatam omnes cupiunt, 17.
 Vita monastica militia et tentationibus obnoxia, 9.
 Vita sæculi nox, 29.
 Vitium et peccatum quid differunt, 203.
 Vitia citius extirpanda, 81.
 Vitia sua ex diversis motivis prædicare solent homines 251.
 Vitium proprium quid, 386.
 Vocatio divina quid, 205.
 Vocationis religiosæ beneficium commendatur, 16.
 Vocationis modus triplex, *ibid.*
 Volatilia a carnibus distincta, 527.
 Volatilia carnis stimulos magis irritant quam quadrupedum carnes, 524.
 Volatiliū esus in monachis a Patribus improbatus, 525.
 Volatilia sanis an concesserit S. Benedictus, 478, 525.
 An infirmis, 528.
 Volatilia monachis in concilio Aquisgranensi vetita præterquam in Pascha et in Natali Domini, 526.
 Volatiliū esus in quibusdam monasteriis, 525.
 Volatilia comedere possunt in itinere constituti si princeps aut episcopus jubeant, 528.
 Voluntas propria, 172. Quid quæ exitialis, 147.
 Voluntatis abnegatio, 209, 540.
 Voluntatis abnegatio Regulæ Benedictinæ scopus, 8.
 Voluntatis abdicationem præsertim a fratribus exigebat Wala, 427.
 Voluntatis abnegandæ exemplum in Christo, 210.
 Voluntas habet penam, 211.
 Vota tria professionis monasticæ, 174. Summus pontifex non potest dispensare a votis religiosis, 761.
 Vox divina, 15. Audienda, 14.
 Wistanus (S.) deflet destructionem simplicis majorum suorum oratorii, 224.

X

Xenodochia in monasteriis in gratiam pauperum, 125.

Z

Zelus in bonam et in malam partem, 892.
 Zeli boni exercitia, *ibid.* et seq.
 Zelotypus quis, 845.
 Zona, 702, 706.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

JOANNES PAPA II.

Notitia ex libro Pontificali.	9
EPISTOLÆ.	11
<i>Epistola Athalarici regis ad Joannem.</i> — Confirmatio senatusconsulti adversus Simoniacos editi. <i>Ibid.</i>	
<i>Epistola Cassiodori ad Joannem.</i> — Cum a rege perfectus prætorii constitutus esset, pro bono regimine preces pontificis ad Deum implorat.	15
<i>Epistola Justiniani imperatoris ad Joannem.</i>	14
<i>Epistola Joannis ad Justinianum.</i> — Laudat catholici imperatoris egregiam pietatem, debitumque ipsius religionis, quo sedem apostolicam prosequabatur. Rogat Augustum, ut quos a recto fidei catholice itinere aberrare sciret, omni studio revocaret.	17
<i>Epistola Joannis ad senatores.</i> — Fidem de Christi divinitate et incarnatione confirmat: Acemetas monachos vitandos esse monet.	20
<i>Epistola Joannis ad episcopos Gallie.</i> — Contumeliosum, Gallie episcopum, episcopatu privatum in monasterium redegit ad penitentiam: Ecclesiam ejus Cæsario Arelatensi commendat.	24
<i>Epistola Joannis ad presbyteros et diaconos Contumeliosi.</i>	24
<i>Epistola Joannis ad Cæsarium Arelatensem.</i>	25
<i>Epistola Africanorum episcoporum ad Joannem.</i> — Pontificem de dubiis quibusdam consulunt. <i>Ibid.</i>	
<i>Epistola Joannis ad Valerium episcopum.</i> — Docet Christum, secundum deitatis naturam, Patri æqualem, secundum vero humanam naturam, minorem esse.	27
CANONES Joanni ascripti.	28

AGAPETUS PAPA I.

Notitia ex libro Pontificali.	51
<i>Epistola Justiniani ad Agapetum.</i> — Mores majorum suorum apud pontificem Romanum recens electum fidei suæ professionem edit. <i>Ibid.</i>	
EPISTOLÆ AGAPETI.	55
AGAPETI EPISTOLA PRIMA (ad Justinianum). — Justiniani fidei libellum confirmat.	57
<i>Epistola olim IV (ad eundem).</i> — Justiniano gratias agit, quod sibi de electione in pontificem fuerit gratulatus; illum ad catholicam fidem tuendam hortatur; lapsos episcopos cum honoribus recipi non posse respondet.	58
<i>Primum exemplar precum Justiniani ad Agapetum.</i>	41
<i>Secunda fidei confessio a Justiniano Agapeto oblata.</i>	42
<i>Epistola olim II (ad episcopos Africanos).</i> — Gratulatur quod ab hæreticorum manibus evaserint, et ad ea de quibus Joannem consulerant respondet.	45
<i>Epistola olim III (ad Reparatum).</i> — Agapetus gratias agit, quod sibi de electione fuerit gratulatus, simul significans se ejus consultationibus respondisse, idemque per legatos præstiturum. Interea hortatur ut quæ pro fide catholica scripsit, divulgari curet.	45
<i>Epistola olim VI (ad Cæsarium).</i> — Quod prædia juris Ecclesie nullo titulo alienari debeant. <i>Ibid.</i>	
<i>Epistola olim VII (ad eundem).</i> — De Contumelioso, cum ad sedem apostolicam appellasset.	46
<i>Interpretatio Epistolæ synodalis.</i>	48
<i>Libellus monachorum Agapeto oblatus.</i>	50
<i>Libellus episcoporum Orientalium.</i>	67
<i>Epistola olim V (ad Anthimum).</i> Ostendit Agapetus in Christo duas perfectas esse naturas.	77

SYLVERIUS PAPA.

Notitia ex libro Pontificali.	79
SYLVERII EPISTOLÆ.	85
<i>Epistola PRIMA (ad Vigilium pseudopapam).</i> — Vigilio ambitionem sedis apostolicæ et simonie crimen exprobrat Sylverius, eumque anathematizat. <i>Ibid.</i>	
<i>Epistola Amatoris Augustodunensis ad Sylverium.</i> — Ad levandam inopiam exsili, mittit pontifici munuscula.	86
<i>Epistola II (ad Amatoreni).</i> — Amatoris charitatem laudat Sylverius: quæ contra se acta sunt exponit. De falsis testibus contra episcopum non suscipiendis. <i>Ibid.</i>	

S. LAURENTIUS NOVARIENSIS.

Notitia Margarini de Bigne.	87
S. LAURENTII HOMILIÆ.	89
HOMILIA PRIMA. — De penitentia. <i>Ibid.</i>	
HOMIL. II. — De elemosyna.	108
LIBER de muliere Chanaana.	116

S. P. BENEDICTUS.

VITA S. Benedicti.	128
<i>Præfatio in Regulam S. Benedicti.</i>	203
S. BENEDICTI REGULA COMMENTATA.	213
Prologus. <i>Ibid.</i>	
CAPUT PRIMUM. — De generibus vel vita monachorum.	245
CAP. II. — Qualis debeat esse abbas.	263
CAP. III. — De adhibendis ad consilium fratribus.	287
CAP. IV. — Quæ sint instrumenta bonorum operum.	295
CAP. V. — De obedientia.	349
CAP. VI. — De taciturnitate.	353
CAP. VII. — De humilitate.	371
CAP. VIII. — De officiis divinis in noctibus.	409
CAP. IX. — Quanti psalmi dicendi sint nocturnis horis.	421
CAP. X. — Qualiter ætatis tempore agatur nocturna laus.	453
CAP. XI. — Qualiter dominicis diebus vigiliæ agantur.	455
CAP. XII. — Quomodo matutinarum solemnitas agatur.	445
CAP. XIII. — Privatis diebus qualiter matutini agantur.	445
CAP. XIV. — In natalitiis sanctorum qualiter agantur vigiliæ.	449
CAP. XV. — <i>Alleluia</i> quibus temporibus dicatur.	451
CAP. XVI. — Qualiter divina opera per diem agantur.	453
CAP. XVII. — Quot psalmi per easdem horas canendi sunt.	459
CAP. XVIII. — Quo ordine ipsi psalmi dicendi sunt.	467
CAP. XIX. — De disciplina psallendi.	473
CAP. XX. — De reverentia orationis.	479
CAP. XXI. — De decanis monasterii.	483
CAP. XXII. — Quomodo dormiant monachi.	489
CAP. XXIII. — De excommunicatione culparum.	501
CAP. XXIV. — Qualis debeat esse modus excommunicationis.	503
CAP. XXV. — De gravioribus culpis.	507
CAP. XXVI. — De iis qui sine jussione abbatis jungunt se excommunicatis.	513
CAP. XXVII. — Qualiter debeat abbas sollicitus esse circa excommunicatos.	515
CAP. XXVIII. — De iis qui sæpius correpti se non emendaverint.	519
CAP. XXIX. — Si debeant iterum recipi fratres exeuntes de monasterio.	523
CAP. XXX. — De pueris minori ætate, qualiter corripiantur.	553
CAP. XXXI. — De cellerario monasterii qualis sit. <i>Ibid.</i>	
CAP. XXXII. — De ferramentis vel rebus monasterii.	515
CAP. XXXIII. — Si quid debeant monachi proprium habere.	531
CAP. XXXIV. — Si omnes æqualiter debeant necessaria accipere.	565
CAP. XXXV. — De septimanariis coquinæ.	565
CAP. XXXVI. — De infirmis fratribus.	581
CAP. XXXVII. — De senibus vel infantibus.	595
CAP. XXXVIII. — De hebdomadario lectore.	600
CAP. XXXIX. — De mensura ciborum.	613
CAP. XL. — De mensura potus.	641
CAP. XLI. — Quibus horis oporteat reficere fratres.	655
CAP. XLII. — Ut post completorium nemo loquatur.	669
CAP. XLIII. — De iis qui ad opus Dei vel ad mensam tarde occurrunt.	673
CAP. XLIV. — De iis qui excommunicantur, quomodo satisfaciant.	685
CAP. XLV. — De iis qui falluntur in oratorio.	691
CAP. XLVI. — De iis qui in aliis quibuslibet rebus delinquant.	695
CAP. XLVII. — De significanda hora operis Dei.	699
CAP. XLVIII. — De opere manuum quotidiano.	705
CAP. XLIX. — De Quadragesimæ observatione.	755
CAP. L. — De fratribus qui longe ab oratorio laborant, aut in via sunt.	745
CAP. LI. — De fratribus qui non satis longe proficiscuntur.	745
CAP. LII. — De oratorio monasterii.	747
CAP. LIII. — De hospitibus suscipiendis.	749
CAP. LIV. — Si debeat monachus litteras vel aliquid suscipere.	767
CAP. LV. — De vestiario et calceario fratrum.	771
CAP. LVI. — De mensa abbatis.	795

CAP. LVII. — De artificibus monasterii.	801
CAP. LVIII. — De disciplina suscipiendorum fratrum.	803
CAP. LIX. — De filiis nobilium vel pauperum, qui offeruntur.	837
CAP. LX. — De sacerdotibus qui forte voluerint in monasterio habitare.	845
CAP. LXI. — De monachis peregrinis, qualiter suscipiantur.	851
CAP. LXII. — De sacerdotibus monasterii.	861
CAP. LXIII. — De ordine congregationis.	869
CAP. LXIV. — De ordinando abbate.	879
CAP. LXV. — De præposito monasterii.	891
CAP. LXVI. — De ostiariis monasterii.	899
CAP. LXVII. — De fratribus in viam directis.	915
CAP. LXVIII. — Si fratri possibilia injungantur.	917
CAP. LXIX. — Ut in monasterio non præsumat alter aliorum defendere.	919
CAP. LXX. — Ut non præsumat monachus alium cedere.	921
CAP. LXXI. — Ut obediens sint sibi invicem.	925
CAP. LXXII. — De zelo bono quem debent habere monachi.	927

CAP. LXXIII. — De eo quod non omnis observatio iustitiæ in hac sit regula constituta.	929
S. BENEDICTI OPUSCULA.	933
Sermo habitus in discessu Mauri et sociorum.	<i>Ibid.</i>
Epistola ad S. Maurum missa.	954
SCRIPTA SUPPOSITA.	955
Epistola ad S. Rhemigium Rhemensem.	<i>Ibid.</i>
Sermo in mortem S. Placidi.	956
<i>Observatio critica in subsequens opusculum.</i>	957
ORDO MONASTICUS. — Qualiter fratribus in monasterio religiose ac studiose conversari ac Domino militare oportet.	<i>Ibid.</i>

MONUMENTA QUÆDAM S. BENEDICTINI OPERIBUS ANNECTENDA.	941
Alberici sermo in S. Scholasticam.	<i>Ibid.</i>
SS. Pauli et Stephani abbatum Regula ad monachos.	949
Ferreoli episcopi Regula ad monachos.	959
Regula Tarnatensis monasterii.	977
Regula ejusdam Patris.	987
Regula consensoria monachorum.	993
Alia Regula incerti auctoris.	993
Antiquus ordo Romanus ad usum monasteriorum.	997

FINIS TOMI SEXAGESIMI SEXTI.

